

RATIONALE

DIVINORUM OFFICIORUM

TYPIS CAIETANI CARDAMONE.

RATIONALE
DIVINORUM OFFICIORUM

A REV.^{mo} DOMINO

GULIELMO DURANDO

EPISCOPO MIMATENSI J. U. D. CLARISSIMO

CONCINNATUM

ACCEDIT ALIUD

DIVINORUM OFFICIORUM RATIONALE

A JOANNE BELETHO

THEOLOGO PARISIENSI

AB HINC FERE SEPTINGENTIS ANNIS CONSCRIPTUM

NEAPOLI

Apud Josephum Dura Bibliopolam

Via vulgo dicta STRADA DI CHIAJA, n.° 10.

MDCCCLIX.

ILLUSTRISSIMO

AC

REVERENDISSIMO DOMINO

JOSEPHO MARIAE MUCEDOLA

EPISCOPO CUPERSANENSI

JOSEPHUS DURA S.P.D.

Ex quo primum Te vidi, Antistes dignissime, eoque Te praeditum perspexi animo, quem facile vultus, moresque Tui cuilibet adeunti produnt, statim singulari meae fortunae benevolentiam me Tuam meruisse adscribendum existimavi. Atque jam inde maximi Te semper feci, utpote qui inter eximios quosque viros non tam altissimi muneris, quo fungeris, dignitate, quam summa virtute, atque humanitate Tua jure adnumerandus esse videris. Quae porro mea in Te observantia quotidie magis alitur, atque augetur tum ex ceteris Boni Pastoris, quibus ornaris, dotibus, tum maxime solicitis curis, ac laboribus, quos ad sacram juventutem pietate, et doctrina

excolendam pro virili conferre nunquam desistis. Atque in id nimirum sedulo incumbens validissimum quoddam patrocinium et optimis quibusque studiis, et selectis rarisque libris, qui meis eduntur typis, per Te largitum voluisti. Hinc profecto ingens in me enatum est desiderium clarissimo Tuo nomine exornandi aliquod ex operibus, quae in dies a me evulgantur; quo et veteris meae Tibi servitutis sensus expromere, et pertenue quoddam magnae in Te observantiae testimonium possem publice exhibere.

Quapropter, quae Tua singularis humanitas est, patere, Vir amplissime, ut rarissimum DIVINORUM OFFICIORUM RATIONALE *GULIELMO DURANDO*

auctore, Tuo nomine inscriptum in lucem edatur. Nativus certe splendor Operis, si minus Typographi obscuritas, quodammodo jure suo, ut illud benignus excipias, meretur. Vale, Praesul humanissime, meque Tua, qua soles, benevolentia complectere.

Dabam Neapoli Kalendis Februarii anni R. S. MDCCCLIX.

DE

GULIELMI DURANDI

VITA, ET OPERIBUS,

NECNON

DE HAC RATIONALIS DIVINORUM OFFICIORUM EDITIONE

PRAEFATIO

Quamvis Gulielmi Durandi nomen satis per se cognitum sit ex suorum operum citationibus, quae in multis canonici, civilisque Juris, ac sacrae Liturgiae libris passim occurrunt, quum tamen non desint alii ejusdem nominis viri, et ipsi rerum ecclesiasticarum auctores, quibuscum facile Noster hic ab ignaris confundi posset, operae pretium duximus huic *Divinorum officiorum Rationalis* editioni breve aliquod, et de celebris Auctoris vita, et de ipsius scriptis, commentariolum praefationis loco praeponere.

Noster igitur Gulielmus natus Puymoisson in Gallia, anno 1237, in addiscendis legibus optimos quosque, ac praesertim Henricum a Susa, ac Bernardum Parmensem, praeceptores audivit; quorum disciplina adeo profecit, ut doctoris laurea donatus Bononiae, ac deinceps Mutinae sacros canones publice docuerit. Quatuor, et triginta vix annos natus, eximium illud opus *Speculum Juris* in lucem edidit, ex quo et ipse *Speculator* audiit: quod quidem opus eo veterum jurisperitorum suffragio exceptum est, ut Baldus neminem hoc libro destitutum jurisconsultum dici posse adfirmaverit. Cardinalis Ostiae illum sibi in causis judicandis adsessorem elegit, ac postea Summi Pontifices Clemens IV., Gregorius X., Nicolaus III. et Honorius IV. multis eum, ac perhonorificis, praesertim Pontificii Capellani, atque Auditoris Aulae muneribus cumularunt. Ab eodem Gregorio X. Legatus ad Lugdunense Concilium, anno 1274, missus est, et ab Honorio IV., anno 1285, Episcopus Mimatensis fuit renuntiatus; sed gravia, quibus in Italia tunc distinebatur, negotia ad suam illum Ecclesiam prius anno 1291 adcedere prohibuerunt. Quam porro Ecclesiam quum quatuor ipse annos rexisset, a Bonifacio VIII. in Italiam revocatus, Picentinam, atque Æmiliam provincias, Guelphorum, ac Gebellinorum factionibus tunc temporis mi-

serandum in modum perturbatas, suscepit administrandas. Romae denique mortuus est anno **1296**, et in S. Mariae supra Minervam tumulatus, ubi ipsius sepulchrum apta inscriptione exornatum hodiedum visitur.

Gulielmi opera, quae nos quidem novimus, haec sunt: — *Speculum juris* — *Prima et secunda pars Speculi Judicialis* — *De modo generalis Concilii celebrandi* — *Breviarium, sive Repertorium Juris Canonici*, — *Rationale divinorum officiorum*.

Nos hic, ceteris Gulielmi operibus omissis, de illius *Rationali* modo notatum hoc volumus, tanti semper majores nostros fecisse librum illum, ut typis vix inventis, post Psalterium, ni fallimur, *Rationale* Durandi primum omnium in lucem fuerit evulgatum: namque jam inde ab anno **1459**, prima illius impressio Maguntiae obtinuit. Maguntinis porro exemplaribus undique disseminatis, plures Italiae regiones nobili quodam certamine inter se contendere visae sunt in hoc opere typis mandando, adeo quidem, ut anno **1477** Romae simul, ac Neapoli opus hoc ederetur. Deinde Vicentia ipsum Durandi opus bis edidit anno **1478**, ac rursus anno **1486**; quam imitatae Venetiae annis **1482**, **1484**, et **1487**, tres deinceps editiones praesetulerunt. Verumtamen hae, aliaeque, quas forte ignoramus, *Rationalis* editiones nihil aliud quidem sunt, quam quaedam veluti vagientis typographicae artis monumenta, quum prius anno **1521** nemo prorsus fuerit, qui librum illum aptiore dispositione, ac forma ad publicam utilitatem procudendum curasset. Illustris Nicolai Doard studio, et cura primum edita fuit in lucem anno **1535**, ac postea **1562**, lugdunensis impressio, majori ordine disposita, ac per capita dispertita, necnon adnotationibus ad obscuriora loca illustranda, plenisque indicibus locupletata. Cujus sane editionis purae putae repetitiones fuerunt illae, quae annis **1577**, et **1609**, Venetiis obtinuerunt.

Neque quis heic forte miretur toties, ac tot in locis eumdem fuisse librum typis impressum; siquidem nullum aliud ex nostra sententia occurrit opus, quod aeque, ac illud pleniorem universae sacrae Liturgiae praeseferat expositionem simul, et reconditas rationes, quum doctissimus Auctor, maxima, qua fieri potuit, cura, et diligentia investigarit historiam non modo rerum, sed moralem etiam, mysticum, et allegoricum cujuslibet rei sensum, quae ad Ecclesiam φυσικῶς materialiter sumptam, ad sacramenta, ad hierarchiam, ad ecclesiasticorum officiorum varietatem, ad pontificalia, ac sacerdotalia ornamenta, ad Missam, divinumque Officium, ad Sanctorum festa, ad ecclesiasticum Kalendarium, atque ad sexcenta alia pertineat. Nec porro hujusmodi rerum reconditarum explicationes sunt, uti loquuntur Scholae, *congruentiae* rationes, ab Auctore ipso excogitatae; sed omnes potius Scripturis, Traditioni, Patrum testimoniis, ac Conciliorum definitionibus innituntur, ex quibus arctissima Liturgiae cum catholico dogmate connexio luculenter evincitur.

Haud parum tamen illud dolendum est, quod Opus hoc suo genere classicum, cui principem semper locum tribuerunt quotquot ex majoribus liturgicas res pertractarunt, eo nunc oblivionis devenerit, ut a plerisque ne nomine quidem cognoscatur. Cujus sane ignorantiae causa, etsi inprimis levissimi saeculi, cui compendiaria tantum opuscula arrident, ingenio adscribenda est; non-

nihil tamen culpae etiam dandum esse videtur generi, ac rationi typographicarum notarum, quibus recentiores quoque Durandi editiones passim scatent, quaeque vel studiosiorum patientiam mirum quantum fatigant. Cujusmodi nos veluti vitio typographyco praesenti hac editione occurrere studemus integris quibusque vocibus, nitidisque typis *Rationale* publico usui exhibentes. Deinde *Rationale* ipsum, totum quantum est, Biblicis est refertum testimoniis, quae praeterquam quod nulla characterum, vel signorum varietate distincta, facile cum Auctoris textu confundantur, in Opere adscribuntur, qualia multo ante legebantur, quam Vulgata Sacrae Scripturae lectio a Sixto V. et Clemente VIII. recognita adprobaretur; quapropter testimonia illa a Durando usurpata in quibusdam vocabulis, ac dictionum dispositione nonnullas praeseferunt varietates, quae nonnihil negotii legentibus facessunt. Et nos, improbo, nedum ingrato labori indulgentes incertae testimoniorum lectioni adprobatam sufficere curavimus, ea quidem mente, ut eorum, quicumque sive in divini verbi dispensatione, sive in exercitationibus scholasticis hoc opere uti velint, commodo, atque utilitati consuleremus.

Atque hic, antequam praefandi finem faciamus, tacitam fortasse cujuspiam objectionem praevertere non abs re ducimus. Quum in Gulielmi Durandi *Rationali* interdum de aliquo liturgiae ritu, qui levem quamdam perpessus est mutationem, sermo sit, interdum etiam citentur Canones quidam vel aliqua ex parte innovati, vel a jure novissimo abrogati, nonne peropportunum foret aptis adnotationibus Opus illud locupletare? Idem prorsus, ut ingenue fateamur, et nobis visum est jam inde, quum librum hunc typis edendum selegimus; sed re maturius perpensa, virisque sapientibus consultis, sententiam mutavimus. Namque quod ad parvas liturgiae varietates attinet, noster Auctor non peculiaris cujusdam, sed omnium Ecclesiarum usus suo in Opere complectitur, quorum plerique adhuc obtinent in ritu Gallicano, Ambrosiano, aliisque. Quoad porro jus Canonicum, quum opus Durandi non ad elementa quidem, sed ad scientiam potius spectet, quotus tandem quisque est vel mediocriter in sacris rebus versatus, qui pauca jurisdictionis, privilegiorum, disciplinae abrogata capita ignoret? Pro rebus igitur tam levis momenti cathedram, uti ajunt, conscendere, levissimum, ac supervacaneum duximus. Quamobrem illud tantum, benevole Lector, quod recipimus, lubens excipias, oramus; et si quid forte in hac editione minus elaboratum occurrerit, aequi, bonique facias, id nimirum ratus, tantum nos laboris subiisse consilio, animoque dirigendi, atque evulgandi Opera illa potissimum, quae veram, solidamque ecclesiasticorum hominum utilitatem provehere possunt.

Nihil denique est, quod pluribus hunc tibi, Amice Lector, librum commendemus, utpote quem non utilem modo, sed pernecessarium cuilibet Ecclesiae ministro quis vere dixerit; nam quum fundamentum veluti cultus in exteriorum actuum intelligentia potissimum situm sit, Sacerdos, qui reconditas sacrorum rituum rationes haud recte intelligit, in iis ministrare nequaquam meretur. Vale, nostrisque laboribus ad majorem Dei gloriam, Ecclesiaeque bonum utere quam diutissime.

V. d'Avino.

OPERIS TOTIUS SECTIO

Accesserunt huic Libri partiales octo, quorum

Primus, Ecclesiam ejusque loca, ac Sacramenta, ornamentaque;

Secundus, ejusdem Ecclesiae ministros, Officiaque divina;

Tertius, Pontificum, caeterorumque Ecclesiae ministrorum sacrificorumque ornamenta condecentia;

Quartus, Missam ejusque sacra mysteria;

Quintus, Divina cum nocturna, tum diurna Officia;

Sextus, Dominicas, earumque Officia, et Quatuor Temporum jejunia, caeterasque Festivitates;

Septimus, Sanctorum dies festos, solemnesque;

Octavus, Computum, seu Kalendarium, ejusque appendices suis quique locis, atque capitulis luculentissime complectuntur.

MONITUM

Testimoniorum biblicorum, jurisque Canonici citationes numeris usque progredientibus sub sua quaeque pagina signantur.

Nonnullae vero Clar: Doard animadversiones, atque adnotationes literis alphabeticis distinctae propriis capitibus attexuntur.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Officia ecclesiastica, nacta diligentem auscultatorem, magnam gignunt suavitatem.*
2. *Figurae in divinis sunt virtutum signa.*
3. *Praelati et sacerdotes scientia et virtutibus debent eminere.*
4. *Artem suam quisque diligenter curat, et colit.*
5. *Sacerdotibus imperitis non est detrahendum.*
6. *Officia divina an hodie figura careant.*
7. *Lex antiqua quaedam habet mystica, quaedam moralia.*
8. *Lex an recipiat mutationem?*
9. *Scripturae sacrae quadruplici sensu expenduntur.*
10. *Allegoria quid.*
11. *Tropologia quid.*
12. *Anagoge quid.*
13. *Institutionum Ecclesiasticarum varius usus, ut varius ortus. Et n. 15.*
14. *Durandus communem Ecclesiae formam instituit, non singularem.*
16. *Rationale unde, et quo hoc nomen sortitum.*
17. *Rationale hoc in octo partes dividitur.*

1. Quaecumque in ecclesiasticis officiis rebus ac ornamentis consistunt, divinis plena sunt signis, atque mysteriis, ac singula sunt caelesti dulcedine redundantia; si tamen diligentem habeant inspectorem, qui norit *sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo* (1). Quis tamen *novit ordinem caeli, et ponet rationes ejus in terra?* (2) *Scrutator* quippe *majestatis opprimetur a gloria* (3). Siquidem *puteus altus est, et in quo aquam hauriam, non habeo* (4), nisi porrigat ille, qui *dat omnibus affluenter, et non improperat* (5), ut *inter medium montium* (6) transeuntes hauriam *aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* (7). Licet igitur non omnium quae a majoribus tradita sunt ratio reddi possit, quia tamen quod in his ratione caret extirpandum est; idcirco ego Gulielmus Durandi sanctae Mimatensis Ecclesiae, sola Dei patientia, dictus Episcopus, pulsans pulsabo ad ostium (8), si forte clavis David aperire dignetur, ut *introducat me rex in cellam vinariam* (9), in qua mihi supernum demonstretur exemplar, quod Moysi fuit in monte monstratum (10); quatenus de singulis quae in ecclesiasticis officiis, rebus, aut ornamentis consistunt, quid significent, et figurent, eo valeam revelante, clare et aperte disserere, et rationes ponere, qui *linguas infantium fecit disertas* (11), cujus *Spiritus ubi vult spirat* (12), *dividens singulis prout vult* (13), ad laudem et gloriam Trinitatis.

2. Sane hic sacramenta pro signis accipimus, seu figuris; quae siquidem figurae non sunt virtutes, sed virtutum signa, quibus tamquam scripturis utentes docentur. Signorum autem alia sunt naturalia, alia positiva, de quo, et quid sit sacramentum, dicetur in quarta parte, sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS, super verbo MYSTERIUM FIDEI.

3. Sacerdotes igitur et praelati Ecclesiae, quibus *datum est nosse mysteria*, prout in Luca habetur (14), et sacramentorum partitores, et dispensatores existunt, sacramenta intelligere, et virtutibus, quae per illa significantur, fulgere debent, ut ex eorum luce caeteri similiter illuminentur; alioquin *caeci sunt, et duces caecorum* (15), juxta illud propheticum: *Obscurentur oculi eorum, ne videant* (16). Sed (proh dolor!) ipsi hodie, ut plurimum de his quae usu quotidiano in ecclesiasticis contrectant rebus, et proferunt officiis, quid significent, et quare instituta sint, modicum apprehendunt, adeo ut impletum esse ad literam illud propheticum videatur: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (17); ferentes siquidem panes propositionis ad mensam Domini, atque mysteria, qui neque intelligunt, neque vident; tantum inde nimirum justo Dei judicio habituri, quantum et jumenta panes ad usum portantia aliorum. De qua ignorantia rationem reddituri sunt in die vindictae et irae, quandoquidem ce-

(1) Deut. 32. (2) Job. 38. (3) Prov. 25. (4) Joan. 4. (5) Jac. 1. (6) Psal. 103. (7) Is. 12. (8) Apoc. 3. (9) Cant. 2. (10) Deut. 25. (11) Sap. 10. (12) Joan. 3. (13) I. Corint. 11. (14) Luc. 8. (15) Matth. 15. (16) Psal. 68. (17) Is. 24.

dri paradisi tremebunt, quid ergo faciet virga deserti? Eis enim per Prophetam dicitur: *Et isti non cognoverunt vias meas, ut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam* (1).

4. Siquidem liberalium atque quarumlibet artium professores nude, forte, et incolorate in illis plerumque contenta satagunt causis et rationibus vestire, fulcire, atque colorare. Pictores quoque ac quilibet mechanici, seu opifices, in quibuslibet operum suorum varietatibus student, verisimiles rationes et causas reddere, et in promptu habere. Sed, et secundum ipsas mundanas leges, turpe est patricio, et causas tractanti, ignorare jus in quo versatur (2).

5. Verum, licet sacerdotibus scientia sit valde necessaria ad doctrinam (3), non est tamen simplicibus sacerdotibus etiam a scholasticis detrahendum, juxta illud Exodi: *Diis non detrahes* (4); unde, secundum Augustinum, non irridebunt, si forte adverterint aliquos antistites, et ministros Ecclesiae vel barbarismis, et soloecismis Deum invocare, vel eadem verba, quae pronuntiant, non intelligere, perturbateque distinguere; ideo quia talia corrigenda non sunt, sed quia sunt pie a scientibus toleranda. Quae autem sacerdotes scire debent, in secunda parte, sub tractatu DE SACERDOTE, dicetur.

6. Porro non videtur, quod ea quae in ecclesiasticis fiunt rebus, atque officiis, figuraliter fiant, tum quia figurae recesserunt, et est tempus hodie veritatis; tum quia non debemus judaizare (5). Sed licet revera figurae, quarum hodie veritas apparuit, recesserint; tamen adhuc multiplex veritas latet, quam non videmus, propter quod utitur Ecclesia figuris. Verbi gratia: per vestimenta candida intelligimus, aliquo modo, decorem animarum nostrarum, scilicet gloriam immortalitatis nostrae, quam videre non possumus manifeste (6); et in Missa, a Praefatione in antea, Christi passio repraesentatur, ut tenacius et fidelius memoriae teneantur (7).

7. Notandum autem est, quod eorum quae in lege continentur, alia sunt moralia, alia mystica. Moralia sunt, quae mores informant, et sic intelligenda sunt, prout ipsa verba sonant, ut *diliges Deum, honora patrem, non occides*, et hujusmodi. Mystica sunt figuralia, quae aliud significant praeter id quod litera sonat. Horum autem alia sunt sacramentalia, alia caeremonialia: sacramentalia sunt, de quibus ratio reddi potest, quare ad literam sic praecepta fuerunt, ut de circumcisione, et observantia sabbati, et hujusmodi. Caeremonialia autem sunt, de quibus ratio reddi non potest quare praecepta fuerunt, ut: *Non arabis in bove simul et asino; non indueris vestimento quod ex lana, linoque contextum est; non seres vineam tuam altero semine* (8), et hujusmodi.

8. Siquidem quantum ad moralia lex non recipit mutationem, sed quantum ad sacramentalia et caeremonialia mutata est, quoad superficiem literae; mysticus tamen eorum intellectus mutatus non est, unde non dicitur lex mutata, quamvis translato in nos sacerdotio sit translata.

9. Sciendum quoque est, quod in divinis Scripturis est sensus historicus, tropologicus, et anagogicus; unde, secundum Boetium: «Omnis divina auctoritas aut ex historiali, aut allegorico, aut ex utroque posita intellectu. Et, secundum Hieronymum, debemus divinam Scripturam trifariam scrutari: primo, juxta literam; secundo, juxta allegoriam, idest spiritualem intelligentiam; tertio, secundum futurorum beatitudinem. Historia est significatio vocum ad res, videlicet quando res quaelibet, quomodo secundum literam gesta sit, plano sermone refertur, ut quomodo populus Israeliticus ex Aegypto salvatus, tabernaculum Domino fecisse narratur (9). Et dicitur historia ab ἱστορεῖν, quod est gesticulari; inde historici, id est gesticulatores vocantur, quasi histriones (a).

10. Allegoria est quando aliud sonat in litera, et aliud in spiritu, ut quando per unum factum, aliud intelligitur. Quod si illud sit visibile, est simpliciter ἀλληγορία; si invisibile et caeleste, tunc dicitur ἀναγωγή. Est etiam allegoria, quando per alienum sermonem alienus status designatur, ut cum Christi praesentia, vel Ecclesiae sacramenta verbis, vel mysticis rebus designantur, verbi gratia, ut ibi: *Egredietur virga de radice Jesse* (10), quod aperte sonat: *Nascetur virgo Maria de stirpe David*, qui

(1) Psal. 94. (2) ff. de orig. juris, lib. 2. §. *Post has.* (3) Extra. de haer. *Cum ex injuncto.* 38 dist. *Sedulo.* (4) Exod. 22. (5) Extra. de sac. unct. in fine. (6) 30. q. 5. *Foeminae.* (7) De Consec. dist. 2. *Liquido.* (8) Deut. 22. (9) Exod. 36. (10) Is. 11.

fuit filius Jesse. Mysticis, vero rebus, ut populus ab aegyptiaca servitute per agni sanguinem liberatus, significat Ecclesiam passione Christi a daemoniaca servitute ereptam. Et dicitur allegoria ab ἀλλὸ graece, quod est alienum, et γόρο, quod est sensus, quasi alienus sensus.

11. Τροπολογία est conversio ad mores, seu moralis locutio, ad correctionem et morum institutionem, mystice vel aperte respiciens. Mystice, ut ibi: *Omni tempore vestimenta tua sint candida, et oleum de capite tuo non deficiat* (1), id est: opera tua sint munda, et charitas de mente tua nunquam decidat. Et ibi: *Oportet ut David interficiat in nobis Goliam* (2), id est humilitas superbiam. Aperte, ut ibi: *Frange esurienti panem tuum* (3), et ibi: *Non diligamus lingua, vel verbo, sed opere et veritate* (4). Dicitur autem τροπολογία, a τρόπος, quod est conversio, et λογος, quod est sermo, quasi conversus sermo.

12. Αναγογὴ, dicitur ab ἄνο, quod est sursum, et ἄγω, quod est duco, quasi sursum ductio. Unde sensus anagogicus dicitur, qui a visibilibus ad invisibilia ducit, ut lux prima die facta significat rem invisibilem, id est angelicam naturam in principio factam. Anagoge ergo est sensus locutionem ad superiora sive Ecclesiam ducens; scilicet ad Trinitatem, et ad ordines angelorum, et de premio futuro et de futura vita, quae in caelis est, apertis vel mysticis sermonibus disputans. Apertis, ut ibi: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (5); mysticis, ut ibi: *Beati qui lavant stolas suas, etc., ut illis sit potestas in ligno vitae, et per portas intrent in civitatem* (6), quod patenter sonat: Beati qui mundant cogitationes suas, ut illis sit potestas videndi Deum, qui est via, veritas et vita; et per doctrinam, id est exemplo patrum, intrent in regnum coelorum. Similiter Jerusalem intelligitur historice civitas illa terrestris, quam peregrini petunt; allegorice, Ecclesia militans; tropologice, quaelibet fidelis anima; anagogice, coelestis Jerusalem, sive patria (7). De his etiam alia exempla videri possunt in lectionibus, quae dicuntur in sabbato sancto, prout ibi in sexta parte dicetur. In hoc autem opere plerumque circa idem diversi sensus adhibentur, et de uno sensu ad alium transitur, quemadmodum Lector sedulus liquido poterit intueri. Sicut enim nemo prohibetur diversis exceptionibus, vel defensoribus uti, sic etiam nec diversis in laudem Dei expositionibus, salva fide.

13. Considerari autem oportet, quod in divino cultu multiplicis ritus varietas reperitur. Unaquaeque fere namque Ecclesia proprias habet observantias, et in suo sensu abundat, nec censetur reprehensibile, vel absurdum, Deum et sanctos ejus variis concentibus, seu modulationibus, atque diversis observantiis venerari, cum et ipsa Ecclesia triumphans, secundum Prophetam, *circumdata sit varietate* (8), et in ipsorum ecclesiasticorum sacramentorum administratione de jure consuetudinis varietas toleretur. Unde, secundum Augustinum (9): «Ecclesiasticarum institutionum in divino officio quasdam scripturis accepimus; quasdam vero apostolica traditione sine scripturis, confirmatas per successores; quasdam etiam, quarum tamen institutio ignoratur, consuetudine roboratas, approbat usus, quibus paritur, seu observantia debetur».

14. Non igitur lectoris moveatur animus si fortassis in hoc opusculo legerit quae in sua non noverit Ecclesia observari, aut non invenerit quicquid ibi servatur. Non enim uniuscujusque loci specialia, sed communes atque usitatiores ritus hic prosequimur, qui communem, non particularem doctrinam tradere laboramus, nec sit nobis possibile quorumlibet locorum specialia perscrutari. Decrevimus itaque, pro animae nostrae salute, atque legentium utilitate, secreta divinorum officiorum mysteria hic claro stylo, prout erit possibile, exarare, atque dirigere, et quae viris ecclesiasticis pro quotidiani usus intelligentia necessaria visa sunt, enucleare, et medullitus explicare, quemadmodum et pro illis, qui circa judicia versantur saecularia, olim in *Speculo judiciali* fideliter egisse dignoscimur, in statu dissimili constituti.

15. Verumtamen sedulo pensandum est, quod circa ipsa divina officia plures sunt usuales observantiae, quae nec ad moralem, nec ad mysticum ex institutione referantur intellectum; sed non-

(1) Eccl. 6. (2) I. Reg. 27. (3) Isa. 58. (4) I. Joan. 4. (5) Matth. 5. (6) Apoc. 22. (7) Joan. 12. (8) Psal. 44. (9) Aug. XI. *Inst. ecclesiasticarum.*

nullae propter necessitatem, quaedam propter congruitatem, quaedam propter veteris et novae legis differentiam, quaedam propter earum convenientiam, et quaedam propter majorem ipsorum officiorum celebritatem et reverentiam inolevisse cognoscuntur. Unde, sicut, ait beatus Augustinus: «Talia diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut nunquam omnino inveniri possint causae quas in eis constituendis homines sunt secuti ».

16. Sane liber iste **Rationalis** vocabulo describitur. Nam quemadmodum in rationali judicii, quod legalis pontifex ferebat in pectore, scriptum erat: ***Manifestatio et veritas,*** sic et hic rationes varietatum in divinis officiis, et earum veritates describuntur, et manifestantur, quas in scrinio pectoris sui Ecclesiarum praelati et sacerdotes debent fideliter conservare. Et sicut in illo erat lapis, in cujus splendore filii Israel Deum sibi fore propitium agnoscebant; sic et devotus lector ex hujus lectionis splendore in divinorum officiorum mysteriis eruditus, agnoscit Deum nobis fore propitium, nisi forte ejus indignationem culpae offendiculo improvide incurramus. Illud quoque quatuor coloribus auroque contextum erat, et hic (ut praemissum est) rationes varietatum in ecclesiasticis rebus, atque officiis, quatuor sensibus, videlicet historico, allegorico, tropologico, et anagogico, fide media colorantur.

17. Distinguitur autem in octo partes, quas seriatim favente Domino prosequemur. In quarum prima agetur de Ecclesia et ecclesiasticis locis, et ornamentis, et de consecrationibus, et de sacramentis. In secunda, de Ecclesiae ministris, et eorum officiis. In tertia, de sacerdotalibus, et aliis indumentis. In quarta, de Missa et de singulis quae in ea aguntur. In quinta, de aliis divinis officiis in genere. In sexta specialiter de singulis Dominicis et feriis, et festivitatibus ad Dominum pertinentibus. In septima, de festivitatibus sanctorum, et de festo et officio dedicationis Ecclesiae, ac mortuorum. In octava, de computo et Calendario.

(a) Presse jejune, ac etiam pene inepte, Auctor verbum *historia,* accipit, et deducit; ἱστορεῖν enim, ut Budaeo placet, est τὸ διέρχεσθαι καὶ κατὰ μανθάνειν τόπους, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδιδόναι διηγουμένον, intercedere, et praediscere locos, eorumque expositionem aliis conferre, tradere, et communicare. Item, inspicere, et cognoscere, oculis subjicere, visere, tum etiam memoriae prodere, unde τὰ ἱστορούμενα Plutarcho, pro rebus memoriae proditis. Inde ἱστορία, narratio, cognitio, et disciplina, ἱστοριογράφος, sive λογοποιός, enarrator, expositor. Quintilianus enim historicum expositivum dixit. Caeterum quam praepostere reddat verbum, ἀλληγορία, tuum fuerit judicium. Nec vero nos instituimus omnibus immorari nodis, eos potius studiosorum arbitrio solvendos relinquentes, et verentes ne Auctor nostris coloribus nimium anxie ornatus, sui quae omnino dissimilis, moveat risum, tamquam illa cornicula alienis induta plumis. N. DOARD.

LIBER PRIMUS

ARGUMENTUM

In hac ergo prima hujus Operis parte, de quibusdam generalibus tractare praevidimus, videlicet: De Ecclesia et ejus partibus. De Altari. De picturis et imaginibus, et ornamentis Ecclesiae. De campanis. De Coemeterio, et aliis sacris locis. De Ecclesiae dedicatione. De Altaris consecratione. De consecrationibus et unctionibus. De Sacramentis Ecclesiasticis.

CAPUT I.

DE ECCLESIA, ET EJUS PARTIBUS

SUMMA

1. *Ecclesia est duplex.*
2. *Ecclesia quid.*
3. *Synagoga quid.*
4. *Quam varie Ecclesia appelletur per discursum.*
5. *Ecclesia nostra unde formam acceperit.*
6. *Tabernaculum quibus constet, et unde dictum. Et ad quid in Ecclesiam versum.*
7. *Ecclesia fundamentum qualiter, et a quibus jaciendum.*
8. *Ecclesiae caput cur orientem spectare debeat.*
9. *Ecclesiae spiritualis aedificatio qualis.*
10. *Caementum ex quibus componatur. Et quid eorum unumquodque denotet.*
11. *Aedificantibus spiritualem Ecclesiam pugnandum est adversus hostes. Et quibus armis.*
12. *Tabernaculum veteris testamenti ex quibus fuerit constructum.*
13. *Setim quid.*
14. *Ecclesiae forma humani corporis portionibus respondet.*
15. *Ecclesia spiritualis quibus, et quot partibus constet.*
16. *Ecclesiae spiritualis quae sint fundamenta.*
17. *Ecclesiae parietes laterales quid notent.*
18. *Chorus clericorum quid, et unde dicatur.*
19. *Exedra quid.*
20. *Atrium Ecclesiae quid denotet.*
21. *Turres Ecclesiae quid signent.*
22. *Gallus in summitate Ecclesiae fixum quid notet.*
23. *Ecclesiae summitas eminens et rotunda quid signet.*
24. *Fenestrae Ecclesiae quid significent.*
25. *Quid cancelli.*
26. *Quid ostium.*
27. *Columnae Ecclesiae quid notent.*
28. *Quid pavimentum.*
29. *Quid trabes.*
30. *Quid reclinatoria.*
31. *Quid ligna laquearia.*
32. *Stallum in choro ad sedendum quid portendat.*
33. *Quid pulpitum.*
34. *Analogium quid, et unde ductum.*
35. *Horologium in Ecclesia quid notet.*
36. *Quid sacrarium.*
37. *Quid piscina.*
38. *Quid cocleae.*
39. *Quid tegulae.*
40. *Lumen in Ecclesia Christum denotat.*
41. *Crux in medio Ecclesiae quid denotet. Et cur in sublime feratur.*
42. *Claustrum quid, et unde dictum.*
43. *Ejus variae partes varium sortitae officium.*
44. *Sedes Episcopales in singulis Ecclesiis quid notent.*
45. *Ecclesiam cur adeamus una.*

---

1. Prius est, ut de Ecclesia, et ejus partibus videamus. Notandum est ergo, quod Ecclesiarum alia est corporalis, in qua videlicet divina officia celebrantur; alia spiritualis, quae est fidelium collectio, sive populus per ministros convocatus, et in unum congregatus ab eo, *qui unanimes habitare facit in domo* (1). Sicut enim corporalis ex congregatis lapidibus construitur, sic et spiritualis ex diversis hominibus congregatur.

2. Εκκλήσια ergo graece, dicitur *convocatio* latine, quia omnes ad se vocat; quod nomen magis proprie convenit Ecclesiae spirituali, quam corporali, quoniam homines, non lapides convocantur; saepe tamen nomen signati attribuitur signanti. Ecclesia autem materialis spiritualem designat, ut dicetur ubi de EJUS CONSECRATIONE agetur. Rursus ἐκκλήσια graece, dicitur catholica, id est universalis, quia per totum mundum est constituta, seu diffusa, quia universi in Deum credentes, in una debent esse congregatione, vel quia in ea est generalis doctrina, ad institutionem omnium fidelium.

3. Συναγογὴ quoque graece congregatio dicitur, quod proprium nomen Judaeorum populus tenuit, ipsorum enim proprie συναγογὴ, dici solet, quamvis etiam Ecclesia dicta sit. Apostoli tamen nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, forte discernendi causa.

4. Dicitur etiam praesens Ecclesia, *Syon,* eo quod ab hac peregrinatione longe posita, promissionem rerum coelestium speculatur; et ideo *Syon,* id est *speculatio,* nomen accepit. Pro futura vero patria et pace, Jerusalem vocatur, nam Jerusalem *pacis visio* interpretatur. Dicitur etiam Ecclesia domus Dei, sic dicta a δηόγματε, quod graece dicitur *tectum,* quasi dans manere unanimes in se. Dicitur etiam quandoque Κυρία, id est *dominicalis.* Quandoque Βασιλικὴ, quod verbum graece sonat, latine regia, seu regalis regi, scilicet Basilio; carnalium enim regum palatia sic dicta sunt, nostra autem domus orationis, domus regia dicitur, quia in ea Regi regum servitur. Quandoque templum dicitur, quasi tectum amplum, in quo regi Deo sacrificia offeruntur. Et quandoque Dei tabernaculum, quia in praesenti vita peregrina est, et in itinere ad patriam pergens, ut jam dicetur; vel dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei, prout sub ECCLESIAE DEDICATIONE dicetur. Quare etiam dictum est tabernaculum, vel arca testimonii sub ALTARI dicetur. Quandoque vero martyrium, quando in honorem alicujus martyris sit. Quandoque capella, prout in secunda parte, sub tractatu DE SACERDOTE dicetur. Quandoque coenobium, quandoque sacrificium, quandoque sacellum, quandoque domus orationis, quandoque monasterium, et quandoque oratorium. Generaliter tamen quilibet locus ad orandum statutus, oratorium dici potest. Rursus Ecclesia quandoque dicitur corpus Christi, quandoque etiam virgo vocatur, juxta illud: *Aemulor enim vos, etc.* (2). Quandoque sponsa, quam Christus desponsavit sibi in fide; de qua in Evangelio: *Qui habet sponsam, sponsus est* (3). Quandoque mater, quia quotidie in baptismo spirituales filios Deo parit, et quandoque filia, juxta illud Prophetae: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* (4). Item quandoque vocatur vidua, quia propter pressuras nigrescit, et ut *Rachel non consolatur* (5). Quandoque meretrix figuratur, propter Ecclesiam de gentibus congregatam, et quia nulli claudit gremium redeunti ad se. Quandoque vocatur civitas, propter communionem sanctorum civium, murata propter munitionem Scripturarum, quibus haeretici arcentur, habens lapides et ligna diversi generis, quia diversa sunt merita singulorum, prout jam dicetur. Quicquid autem synagoga per legem accepit, hoc nunc Ecclesia a Christo, cujus sponsa est, per gratiam recepit, et in melius commutavit. Sane non est nova oratorii, sive Eccle-

(1) Psalm. 67. (2) I. Corint. 10. (3) Joan. 3. (4) Ps. 44. (5) Jer. 31.

siae institutio. Praecepit namque Dominus Moysi in monte Synai, ut faceret tabernaculum de cortinis mirifice fabricatis; divisum enim erat interposito velo in duas partes, cujus pars prior *sancta*, ubi populus sacrificabat, interior vero *sancta sanctorum*, ubi Sacerdos et Levitae ministrabant (1) dicebatur, ut dicetur in PROOEMIO quartae partis.

5. Quod postquam vetustate consumptum est, jussit Dominus fieri templum, quod Salomon aedificavit opere mirifico, duas habens partes, ut in tabernaculo (2). Ab utroque vero, scilicet a tabernaculo et a templo, nostra materialis Ecclesia formam sumpsit. In cujus parte anteriori populus audit, et orat; in sanctuario vero clerus orat, praedicat, jubilat, et ministrat.

6. Tabernaculum autem, quia in itinere factum, quandoque gerit typum mundi, *qui transit, et concupiscentia ejus* (3). Unde constat ex quatuor cortinarum coloribus, sicut et mundus compactus est ex quatuor elementis. Deus igitur in tabernaculo, Deus est in hoc mundo, velut in templo Christi sanguine rubricato; expresse vero tabernaculum typum gerit Ecclesiae militantis, quae non habet hic *manentem civitatem, sed futuram inquirit* (4), ideoque dicitur tabernaculum; tabernacula enim militantium sunt. Deus enim in tabernaculo, Deus est in fidelibus suo nomine congregatis. Pars prima tabernaculi, in qua populus sacrificabat, vita est activa, in qua populus in proximi dilectione laborabat; pars altera, in qua Levitae ministrabant, vita est contemplativa, in qua dilectioni et contemplationi Dei religiosorum virorum sincera conversatio vacat; tabernaculum vertitur in templum, quia de militia curritur ad triumphum.

7. Est autem Ecclesia sic aedificanda. Parato namque fundamenti loco, juxta illud: *Bene fundata est domus Domini super firmam petram*, debet Episcopus, vel sacerdos de ejus licentia, ibi aquam aspergere benedictam, ad abigendas inde daemonum phantasias, et primarium lapidem, cui impressa sit Crux, in fundamento ponere.

8. Debet quoque sic fundari, ut caput recte inspiciat versus orientem, de quo dicetur in PROOEMIO quintae partis, videlicet versus ortum solis equinoctialem, ad denotandum quod Ecclesia quae in terris militat, temperare se debet aequanimiter in prosperis, et in adversis, et non versus solsticialem, ut faciunt quidam. Caeterum si muri *Jerusalem, quae aedificatur ut civitas* (5), aedificari per Judaeos jubetur, secundum Prophetam; quanto magis et nos muros Ecclesiae nostrae aedificare debemus?

9. Siquidem Ecclesia materialis, in qua populus ad laudandum Deum convenit, sanctam significat Ecclesiam, quae in coelis vivis ex lapidibus construitur; sed hoc diximus. Haec est domus Domini, firmiter aedificata, cujus fundamentum est angularis lapis Christus, super quo fundamento positum est *fundamentum Apostolorum et Prophetarum* (6), sicut scriptum est: *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (7). Superaedificati parietes Judaei sunt, et gentiles de quatuor mundi partibus ad Christum venientes, et qui in ipsum crediderint, seu credunt, et credent. Fideles autem ad vitam praedestinati, sunt lapides in structura hujus muri, qui semper usque in finem hujus mundi aedificabitur. Lapis vero super lapidem ponitur, quando magistri Ecclesiae minores in proprium studium assumunt ad docendum, et ad corrigendum, et stabiliendum. In sancta vero Ecclesia habet lapides super se ad ferendum pro aedificio quicumque laborem fraternum portat. Grossiores vero lapides, et politi, seu quadrati, qui ponuntur foris extrinsecus, in quorum medio minores lapides jacent, sunt viri perfectiores, qui suis meritis, et orationibus continent infirmiores in sancta Ecclesia.

10. Caementum autem, sine quo muri stabilitas esse non potest, fit ex calce, sabulo, et aqua. Calx charitas fervens est, quae sibi conjungit sabulum, id est terrenum opus, quia vera charitas solicitudinem maximam habet mistam pro viduis, senibus, pupillis, debilibus; et ideo student operari manibus, ut habeant unde eis benefaciant. Ut autem calx et terra ad aedificium muri, ne corruat, aquae commixtione conglutinantur (siquidem aqua spiritus est); sicut enim sine caemento la-

(1) I. Exo. 25. (2) III. Reg. 8. (3) I. Joan. 2. (4) Heb. 13. (5) Psal. 121. (6) Eph. 2. (7) Psal. 76.

pides muri non simul junguntur ad muri stabilitatem, sic nec homines ad muri aedificium coelestis Jerusalem possunt simul sine charitate jungi, quam Spiritus sanctus operatur. Omnes muri lapides politi sunt et quadrati, id est, sancti et mundi; qui videlicet per manus summi artificis disponuntur in Ecclesia permansuri, quorum quidam feruntur et non ferunt, ut simpliciores in Ecclesia; alii feruntur et ferunt, ut medii; alii tantum ferunt et non feruntur, nisi a solo Christo, qui est singulare fundamentum, ut perfecti. Omnes quidem una charitas more caementi conjungit, dum vivi lapides pacis compage colligantur. Christus noster murus fuit in conversatione, et antemurale in passione.

11. Sane Judaeis muros Jerusalem aedificantibus aderant inimici volentes illorum opus impedire, ita quod (sicut in Esdra legitur) adeo ab hostibus infestabantur, quod una manu ponebant lapides in muro, et alia manu contra hostes pugnabant (1). Et nobis muros Ecclesiae aedificantibus adsunt in circuitu inimici, scilicet vitia, sive perversi homines opera nostra impedire volentes. Unde muros, id est, virtutes aedificando hostes impugnemus, et juxta morem judaici populi teneamus arma nostra, id est, *scutum fidei, loricam justitiae, galeam salutis, et gladium verbi Dei* (2) in manibus nostris, ut nos contra illos defendamus, et illius sacerdos sit nobiscum vice Christi, qui doceat nos per electionem, et muniat per orationem.

12. Porro ex quibus tabernaculum in veteri testamento fieret, ostendit Dominus dicens in Exodo ad Moysen: *Separate primitias Domino,* id est, pretiosa quaequae a populo Israel, sed ab eo tantum qui ultra obtulerit *aurum, et argentum, et aes, hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum,* id est, foetum hyacinthi purpurei, et coccinei coloris: et *byssum,* quod est genus lini aegyptiaci molle et candidum: *pilos caprarum, pellesque arietum rubricatas,* quas parthicas dicimus, quia Parthi sic colorati eas excogitaverunt, *et pelles janthinas et ligna setim* (3).

13. Est autem setim nomen montis et arboris, quae similis est albae spinae in foliis, et est levissimum lignum et imputribile, et incremabile, et oleum ad luminaria, et aromata, unguenta, et tymiama boni odoris, et lapides onychinos, ita quod sardonices et gemmae sanctuarium faciant mihi, ut habitem in medio horum, ne sit eis labor recurrere ad montem hunc. Haec plene magister in historiis prosequitur super Exodum.

14. Dispositio autem Ecclesiae materialis modum humani corporis tenet. Cancellus namque sive locus ubi altare est, caput repraesentat, et crux ex utraque parte brachia et manus; reliqua pars ab occidente quicquid corpori superesse videtur. Sacrificium altaris votum significat cordis. Sed et secundum Richardum de sancto Victore, dispositio Ecclesiae triplicem statum in Ecclesia salvandorum significat: ordinem virginum, chorus continentium, corpus conjugatorum. Strictius est enim sanctuarium, quam chorus, et chorus quam corpus, quia pauciores sunt virgines, quam continentes, et isti quam conjugati. Sanctior quoque est locus sanctuarii, quam chorus, et chorus, quam corpus, quia dignior est ordo virginum quam continentium, et illorum quam conjugatorum.

15. Ad haec Ecclesia ex quatuor parietibus consistit, id est, ex doctrina quatuor Evangelistarum longa lataque surgit in altum, id est, in alta virtutum, longitudo cujus longanimitas est, quae patienter adversa tolerat, donec ad patriam perveniat; latitudo charitas est, quae dilatione mentis amicos in Deo, et inimicos diligit propter Deum; altitudo vero spes est futurae retributionis, quae prospera et adversa contemnit, donec videat bona Domini in terra viventium.

16. Rursus in templo Dei, seu gratiae, est fundamentum fides, quae est de re non visa. Tectum, charitas, *quae operit multitudinem peccatorum* (4). Ostium, obedientia, de qua Dominus inquit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (5). Pavimentum, humilitas, de qua Psalmista: *Adhaesit pavimento anima mea* (6).

17. Quatuor laterales parietes sunt quatuor principales virtutes: justitia, fortitudo, prudentia, et temperantia. Haec sunt in Apocalypsi quatuor latera civitatis aequalia (7). Fenestrae sunt, hospitalitas cum hilaritate, et misericordia cum largitate. De hac domo Dominus ait: *Veniemus ad*

(1) II. Esdr. 4. (2) Ephes 6. (3) Exod. 25. (4) I. Pet. 4. (5) Marc. 10. (6) Psal. 118. (7) Apoc. 21.

eum, et mansionem apud eum faciemus (1). Quaedam tamen Ecclesiae in modum crucis formantur, ad notandum nos mundo crucifigi, seu Crucifixum sequi debere, juxta illud: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (2). Nonnullae etiam in modum circuli rotundae formantur, quae significant Ecclesiam dilatam esse per circulum orbis, unde illud: *Et in fines orbis terrae verba eorum* (3); seu quod de circulo orbis, pervenimus ad circulum coronae aeternitatis.

18. Sane chorus clericorum est consensio cantantium, vel multitudo in sacris collecta. Dictus est autem chorus a chorea, vel corona. Olim enim in modum coronae circum aras stabant, et ita psalmos concorditer concinebant; sed Flavianus et Theodorus alternatim psallere constituerunt, edocti ab Ignatio, qui super hoc fuit divinitus edoctus. Duo ergo chori psallentium designant angelos et spiritus justorum, quasi reciproca voluntate laudantium, et in se ad bonam operationem invicem exhortantium. Alii chorum dixerunt a concordia, quae in charitate consistit, quia qui charitatem non habet, convenienter cantare non potest. Quid autem chorus iste significet, et quare in illo majores sedent posteriores, dicetur in quarta parte sub INTROITU, et sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE. Et nota, quia cum unus cantat, dicitur graece μονοδία, latine *tycinium;* cum vero duo cantant, *bicinium* appellatur; cum multi *chorus*.

19. Exedra est absida, sive volta quaedam, separata modicum a templo, vel palatio, sic dicta quia extra haeret muro. Graece autem ἐξέδρα vocatur, et significat fideles laicos Christo et Ecclesiae inhaerentes. Criptae, sive specus subterraneae, quae in quibusdam fiunt Ecclesiis, sunt eremitae, cultores siquidem secretioris vitae.

20. Atrium Ecclesiae significat Christum, per quem in caelestem Jerusalem patet ingressus, quod et porticus dicitur, sic dicta a porta, vel quod sit aperta.

21. Turres Ecclesiae predicatores sunt et praelati Ecclesiae, qui sunt munimen et defensio ejus. Unde Sponsus ad sponsam in canticis amoris sic loquitur: *Collum tuum sicut turris David, aedificata cum propugnaculis* (4). Pinnaculum turris vitam vel mentem praelati, quae ad alta tendit, repraesentat.

22. Gallus supra Ecclesiam positus praedicatores designat. Gallus enim profundae noctis pervigil horas suo cantu dividit, dormientes excitat, diem appropinquantem praecinit; sed prius seipsum alarum verbere ad cantandum excitat. Haec singula mysterio non carent. Nox enim est hoc seculum; dormientes sunt hujus noctis in peccatis jacentes; gallus praedicatores qui distincte praedicant, et dormientes excitant, ut abjiciant opera tenebrarum, clamantes: *Vae dormientibus, Surge qui dormis,* lucem venturam praenuntiant, dum diem judicii, et futuram gloriam praedicant, et prudenter antequam aliis virtutes praedicent, se a somno peccati excitantes, corpus suum castigant idem testatur Apostolus; unde *castigo corpus meum, etc.* (5). Hi etiam, sicut et gallus contra ventum se vertunt, quando increpando et arguendo contra rebelles fortiter resistunt, ne lupo veniente fugisse arguantur. Virga ferrea, in qua gallus sedet, rectum repraesentat praedicantis sermonem, ut non loquatur ex spiritu hominis, sed Dei, juxta illud: *Si quis loquitur quasi sermones Dei, etc.* (6). Quod vero virga ipsa est supra Crucem, seu summitatem Ecclesiae posita, innuit sermonem Scripturarum consummatum esse et confirmatum; unde Dominus in passione ait: *Consummatum est,* et titulus ejus super eum indelebiliter scriptus est.

23. Conus, id est summitas templi eminens et rotunda, supra quam Crux ponitur, propter sui rotunditatem significat quam perfecte et inviolate catholica fides praedicanda sit et tenenda; quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit.

24. Fenestrae Ecclesiae vitreae sunt Scripturae divinae, quae ventum et pluviam repellunt, id est, nociva prohibent; et dum claritatem veri solis, id est Dei, in Ecclesiam, id est in corda fidelium transmittunt, inhabitantes illuminant. Haec intus latiores sunt, quia mysticus sensus amplior est,

(1) Joan. 14. (2) Matt. 16. (3) Psal. 18. (4) Cant. 4. (5) I. Corint. 9. (6) I. Pet. 4.

et praecedit literalem. Item per fenestras quinque sensus corporis significantur, qui extra stricti esse debent, ne vanitates hauriant, et intus patere ad dona spiritualia liberius capienda.

25. Per cancellos vero, qui sunt ante fenestras, prophetas, vel alios doctores obscuros intelligimus Ecclesiae militantis, in quibus ob duo charitatis praecepta, quandoque duae columnae duplicantur, secundum quod Apostoli bini ad praedicandum mittuntur (1).

26. Ostium Ecclesiae est Christus; unde in Evangelio: *Ego sum ostium* (2) dicit Dominus. Apostoli etiam portae sunt; dictum est autem ostium ab obsistendo his qui foris sunt, vel ab obsidendo hos, qui foris sunt, vel ab ostendendo aditum. Valva vero, dicitur a volvendo, porta a portando, quia per eam portantur quaecumque offeruntur.

27. Columnae vero Ecclesiae Episcopi et doctores sunt, qui templum Dei per doctrinam, sicut et Evangelistae thronum Dei spiritualiter sustinent. Hi namque pro sonoritate divini eloquii argenteae columnae dicuntur, juxta illud in Canticis canticorum: *Columnas fecit argenteas* (3); unde et Moyses in ingressu tabernaculi posuit quinque columnas, et ante oraculum, id est sancta sanctorum, quatuor, quod exponetur in sexta parte, sub tit. DE TEMPORE ADVENTUS. Licet autem columnae plures sint, tamen septem esse dicuntur, juxta illud: *Sapientia aedificavit sibi domum, et excidit columnas septem* (4), quoniam Episcopi esse debent septiformi gratia Spiritus Sancti repleti, etc. Jacobus et Joannes (ut ait Apostolus) videbantur columnae (5). Bases columnarum sunt apostolici Episcopi universalis Ecclesiae machinam supportantes. Capita columnarum sunt mentes Episcoporum et doctorum; sicut enim capite membra, sic mente verba nostra diriguntur et opere. Capitella quoque sunt verba sacrae Scripturae, quorum meditationi subdimur, et observantiae.

28. Pavimentum Ecclesiae est fidei nostrae fundamentum. In Ecclesia vero spirituali pavimentum sunt pauperes Christi, scilicet pauperes spiritu (6), qui se in omnibus humiliant, quare propter humilitatem pavimento assimilantur. Rursus pavimentum, quod pedibus calcatur, vulgus est, cujus laboribus Ecclesia sustentatur.

29. Trabes, quae domum conjungunt, sunt principes vel praedicatores seculi, qui Ecclesiae muniunt unitatem, hi verbo, illi facto.

30. Reclinatoria in Ecclesia signant contemplativos, in quibus Deus sine offensa quiescit. Qui per summam dignitatem, et aeternae vitae claritatem contemplantur, auro comparantur; unde in Canticis dicitur: *Reclinatorium fecit aureum* (7).

31. Tigna in Ecclesia sunt praedicatores, qui eam spiritualiter sublevant. Laquearia etiam, sive caelaturae, sunt praedicatores, quia eam ornant, vel roborant, de quibus quia per vitia non putrescunt, Sponsa gloriatur in eisdem Canticis dicens: *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina* (8). Deus enim Ecclesiam sibi construit vivis ex lapidibus, et lignis imputribilibus, juxta illud: *Ferculum sibi fecit rex Salomon de lignis Libani* (9), id est Christus, de sanctis castitate candidatis. De hoc aliter sub tit. DE PICTURIS dicetur. Cancellus, id est caput Ecclesiae, humilior reliquo corpore Ecclesiae, mysticae significat, quanta humilitas debeat esse in clero, seu praelato, juxta illud: *Quanto major es, humilia te in omnibus* (10). Cancelli vero quibus altare a choro dividitur separationem coelestium significant a terrenis. De cancello, seu peribulo chorum circumeunte, dicetur sub tit. DE PICTURIS.

32. Stallus ad sedendum in choro designat quod aliquando corpus recreandum est, quia quod caret alterna requie, durabile non est.

33. Pulpitum in Ecclesia est vita perfectorum, et dicitur quasi publicum, sive in loco publico constitutum; nempe legitur: *Salomon fecit basim aeneam, ponens eam in medio basilicae, stetitque super eam,* et extendens manum suam loquebatur populo Dei (11). Esdras quoque fecit gradum ligneum ad loquendum, in quo stans super universum populum eminebat (12).

(1) Luc. 10. (2) Joan. 10. (3) Cant. 3. (4) Prov. 9. (5) Gal. 2. (6) Matt. 5. (7) Cant. 3. (8) Cant. 1. (9) Cant. 3. (10) Eccl. 3. (11) II. Par. 6. (12) II. Esd. 8.

34. Analogium etiam dicitur, quia in eo verbum Dei legitur et enuntiatur: λόγος enim graece, verbum, vel ratio dicitur. Quod dicitur etiam *ambo*, ab *ambiendo*, quia intrantem ambiet et cingit. De quo in quarta parte sub titul. DE EVANGELIO dicetur.

35. Horologium, per quod horae leguntur, id est colliguntur, significat diligentiam quam sacerdotes in dicendis canonicis horis debito tempore habere debent, juxta illud: *Septies in die laudem dixi tibi* (1).

36. Tegulae tecti, qui imbrem a domo pellunt, sunt milites qui Ecclesiam a paganis et ab hostibus protegunt.

37. Cocleae, quarum exemplar a templo Salomonis sumitur, sunt viae muris intervolutae latenter, per quas latenter arcanam cognitionem singulorum accipimus, quas soli qui ad coelestia gradiuntur, agnoscunt. De gradibus, per quos ad altare ascenditur, in SEQUENTI TITULO dicetur.

38. Sacrarium, sive locus in quo sacra reponuntur, sive in quo sacerdos sacras vestes induit, uterum sacratissimae Mariae significat, in quo Christus se sacra veste carnis induit. Sacerdos a loco in quo vestes induit ad publicum procedit, quia Christus ex utero virginis procedens, in mundum venit. Locus Episcopi in Ecclesia altior est, sicut in secunda parte, sub tractatu DE EPISCOPO dicetur.

39. Prope altare etiam quod Christum significat, collocatur piscina, seu lavacrum, id est, Christi misericordia, in qua manus lavantur, ad notandum, quod in baptismo et penitentia, quae per illam significatur, a peccatorum sordibus diluimur, quod a veteri testamento tractatum est. Legitur enim Exodi, quod Moyses fecit labrum aeneum, cum basi sua, in tabernaculum, in quo Aaron sacerdos et filii lavarentur, accessuri ad altare, ut in eo offerrent tymiama (2).

40. Lumen, quod in Ecclesia accenditur, Christum significat, juxta illud: *Ego sum lux mundi, et erat lux vera, etc.*, vel luminaria Ecclesiae significant Apostolos et caeteros doctores, quorum doctrina fulget Ecclesia, ut sol et luna, de quibus Dominus ait: *Vos estis lux mundi...* id est bonorum operum exempla. Unde ipse admonens eos ait: *Luceat lux vestra coram hominibus*. Illuminatur autem Ecclesia ex praeceptis Domini, unde in Exodo legitur: *Praecipe filiis Aaron, ut offerant oleum de arboribus olivarum purissimum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii* (3), de quo in secunda parte DE ACOLYTO dicetur. Fecit quoque Moyses lucernas septem, quae sunt septem dona Spiritus sancti, quia in nocte hujus seculi tenebras nostrae caecitatis illustrant, quae supra candelabra ponuntur, quia requievit supra Christum *spiritus sapientiae, et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae, et pietatis, spiritus timoris Domini*, quibus praedicavit *captivis indulgentiam* (4). Pluralitas in Ecclesia lucernarum, pluralitatem designat in fidelibus gratiarum.

41. Crux triumphalis in plerisque locis in medio Ecclesiae ponitur, ad notandum quod de medio corde Redemptorem nostrum diligimus, qui juxta Salomonem corpus suum *media charitate constravit* (5) propter filias Jerusalem, et ut omnes signum victoriae videntes, dicant: Ave salus totius seculi arbor salutifera, et ne unquam a nobis dilectio Dei oblivioni tradatur, ut servum redimeret, tradidit unicum filium, ut crucifixum imitemur. Crux autem in altum dirigitur per quod Christi victoria designatur. De hoc dicetur, ubi DE ECCLESIAE CONSACRATIONE agetur. Quare Ecclesia intus et non extra ornetur, sub tractatu de PICTURIS dicetur.

42. Claustrum, sicut ait Richardus episcopus cremonensis, in mitrali, ab excubiis et custodiis Levitarum circa tabernaculum, vel ab atrio sacerdotum, vel a porticu Salomonis ad templum sumpsit exordium. Praecepit enim Dominus Moysi, ne Levitas cum plebeja multitudine numeraret, sed constitueret eos super tabernaculum testimonii ad portandum et custodiendum. Propter quod Domini praeceptum, dum divina peraguntur mysteria, clerici debent in Ecclesia stare a laicis segregati. Unde statuit Concilium Maguntinum (6), quod pars illa quae cancellis dividitur ab altari, psallentibus tantum pateat clericis. Porro, sicut templum triumphantem designat Ecclesiam, sic claustrum coelestem significat paradisum, ubi erit cor unum et idem, in Dei dilectione et voluntate, ubi omnia

(1) Psal. 118. (2) Exod. 30. (3) Exod. 40. (4) Isai 10, et 61. (5) Cant. 3. (6) Extra. *de vita et hon.* cap. 1.

communiter possidebuntur, quia quae quis minus habebit in se, in alio se gaudebit habere, quia Deus erit *omnia in omnibus* (1). Ideoque Regulares unanimiter in claustro degentes, ad servitium Dei surgunt, et saecularia relinquentes, in omnibus vitam communem ducunt.

43. Diversitas autem officinarum et officiorum in claustro, diversitas est mansionum cum diversitate praemiorum in regno, quoniam *in domo patris mei mansiones multae sunt*, dicit Dominus (2). Moraliter vero claustrum est animae contemplatio, ubi se recipit, a turba cogitationum carnalium separatur, et sola coelestia meditatur. In hoc claustro sunt quatuor latera, scilicet contemptus sui, contemptus mundi, amor proximi, et amor Dei. Unumquodque autem latus suum habet ordinem columnarum. Contemptus sui habet mentis humiliationem, carnis afflictionem, humilem sermonem, et similia. Basis omnium columnarum est patientia. In hoc claustro diversitas officinarum est diversitas virtutum. Capitulum est cordis secretum. De hoc aliter tamen dicetur in quinta parte, sub titulo DE PRIMA. Refectorium, dilectio sanctae meditationis. Cellarium, sacra scriptura. Dormitorium, munda conscientia. Oratorium, vita immaculata. Hortus arborum et herbarum, congeries virtutum. Puteus aquarum viventium, irrigatio donorum quae hic sitim mitigant, et in futuro penitus extinguens.

44. Sedes autem episcopales, quae juxta beati Petri dispositionem, sunt in singulis civitatibus antiquitus consecratae, prout dicetur IN PROEMIO secundae partis, non in memoriam confessorum, sed ad honorem Apostolorum ac martyrum ac praecipue beatae Mariae virginis, veterum devotio dedicavit.

45. Caeterum ideo in Ecclesiam convenimus, ut ibi delictorum veniam postulemus, et divinis laudibus insistamus, ut dicetur in PROOEMIO quintae partis, et ut ibi bona, sive mala judicia audiamus, et Dei cognitionem discamus et accipiamus, et ut Dominicum corpus ibi manducemus.

46. In conventu Ecclesiae mulieres et viri seorsum habitant, quod secundum Bedam a veteri consuetudine derivatum accepimus; et inde fuit quod Joseph et Maria puerum dereliquerunt, quoniam alter illum quem secum non cernebat cum altero esse putabat. Causa autem divisionis est quia caro viri et mulieris si propius accesserint, ad libidinem accenduntur. Unde cum ibi peccata deflere debeamus, necesse est tunc eorum fomenta, et delectationes carnales vitari. Masculi autem in australi, foeminae autem in boreali, sive in aquilonari parte manent, ut ostendatur firmiores sanctos debere stare contra majores hujus saeculi tentationes; infirmiores vero contra minores, seu minus fortiores, firmioremque sexum in apertiori loco consistere debere, quoniam secundum Apostolum: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis... sustinere* (3). Ad hoc etiam pertinet, quia Joannes vidit Angelum fortem, qui *posuit suum pedem dextrum super mare* (4), nam et fortiora membra majoribus periculis opponuntur: secundum alios vero, viri in parte anteriori, mulieres in posteriori parte manent, *quia vir caput est mulieris* (5) ideoque dux ejus.

47. Mulier quoque velato capite esse debet in Ecclesia (6), quia non est imago Dei, et quia per illam praevaricatio inchoata est; ideoque in Ecclesia propter reverentiam sacerdotis (qui est Christi vicarius) coram eo tamquam coram judice propter reatus originem, habeat caput velatum, non liberum; nec propter eamdem reverentiam habeat potestatem loquendi in Ecclesia coram eo. Olim autem viri et mulieres comam sibi nutrientes, adsistebant in ecclesia, nudo capite, crinibus gloriantes, quod inhonestum erat.

48. Qualis locutio in Ecclesia habenda sit, Apostolus ostendit, dicens: *Loquentes vobismetipsis in Psalmis et Hymnis, et Canticis spiritualibus* (7); unde ibi a verbis superfluis abstinendum est, juxta illud Chrysostomi: « In aulam regiam ingressurus, habitu, et incessu te componas; Angeli enim Domini adsunt, quia domus Dei, plena est virtutibus incorporeis. » Et Dominus ad Moysen, et Angelus ad Josue: *Solve calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, sanctus est* (8).

(1) II. Corinth. 15. (2) Joan. 14. (3) I. Corinth. 10. (4) Apoc. 10. (5) Eph. 5. (6) I. Cor. 2. (7) Eph. 5. (8) Ios. 5.

49. Ultimo notandum est, quod Ecclesia consecrata reos sanguinis ad se confugientes, qui in illa, vel contra illam non deliquerunt, defendit, ne vitam perdant, aut membra (1). Tamen legitur quod Joab in tabernaculum fugit et cornu altaris apprehendit. Idem etiam privilegium habet non consecrata, in qua divina officia celebrantur (2).

50. Corpus autem Christi a talibus sumptum, eos non defendit, nec confugientes ad illud, tum quia hoc privilegium Ecclesiae concessum est, quare non est ad alia protrahendum; tum quia illud est cibus animae, non corporis, unde animam liberat, et non corpus.

51. Ecclesiae tribus de causis de loco ad locum mutantur (3). Primo, propter necessitatem persecutorum. Secundo, propter difficultatem locorum: puta propter aeris intemperiem. Tertio, cum malorum societate gravantur, et tunc cum consilio Papae vel Episcopi. Quare Ecclesiam ingrediens, signo Crucis se munit, dicetur IN PROEMIO quintae partis.

CAPUT II.

DE ALTARI

SUMMA

1. Altare qui primum extruxerit, et unde fluxerit hodiernus usus.
2. Altare, et ara quid differant.
3. Altare multiplex multiplicem efficit significationem.
4. Arca testamenti quibus sit ornata.
5. Constantinus Imperator constituit in Basilica arcam testamenti, allatam Hierosolymis a Tito Imperatore.
6. Homo ut sit templum Dei quae secum habere debeat.
7. Mensa quid notet.
8. Candelabrum exterius illuminans quid.
9. Arca unde dicatur. Et quid notet. Et quibus constet.
10. Altare quid. Et quid notet.
11. Charitas maxima virtutum.
12. Linteamina alba operiunt altare.
13. Scalae ad altare.

1. Altare in Ecclesia propter tria fit, prout SUB EJUS DEDICATIONE dicetur. Sciendum autem est, quod Noe primus, deinde Isaac, Abraam et Jacob, altaria aedificasse leguntur (4), quae non aliud quam lapides erecti intelliguntur, super quos sacrificia mactabant, quem supposito igne cremabant. Moyses etiam fecit altare de lignis Setim, et inde altare tymiamatis, quod vestivit auro purissimo, prout legitur in Exodo (5), ubi etiam ponitur forma ipsius altaris. Salomon quoque (sicut legitur in II. Regum prope fin.) altare aureum fabricavit. Ab his quidem antiquis patribus altaria modernorum sumpserunt exordium, quae in cornua quatuor eriguntur, quorum quaedam unius sunt lapidis, quaedam ex pluribus componuntur.

2. Nempe altaria et arae aliquoties indifferenter inveniuntur, interest tamen. Nam altare, quasi alta res, vel alta ara dicitur, in quo sacerdotes incensum adolebant; ara quasi area, id est plana, vel ab ardore dicitur, quia in ea sacrificia ardebant.

(1) XIII. q. v. *reos* Extra. de immun. eccles. c. *Inter*. (2) Extra. de immun. eccles. c. *Ecclesia*. (3) De consec. dist. I. *tribus*, et c. seq. (4) Gen. c. 8, 12, 33. (5) Exod. c. 25, 27, 29.

3. Et nota quod multiplex in Scripturis legitur altare, videlicet superius et inferius, interius et exterius, quorum etiam quodlibet est duplex. Altare superius, est Deus trinitas, de quo legitur: *Non ascendes ad altare meum per gradus* (1). Est et altare superius ecclesia triumphans, de quo dicitur: *Tunc imponent super altare tuum vitulos* (2). Altare autem inferius est Ecclesia militans, de quo legitur: *Si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus* (3). Est etiam altare inferius, mensa templi, de qua dicitur: *Constituite diem solemnem in condensis usque ad cornu altaris* (4), et in III. Regum dicitur quod Salomon fecit altare aureum (5). Altare vero interius, est cor mundum, prout infra dicetur. Est etiam altare inferius fides incarnationis, de qua jubetur in Exodo: *Altare de terra facietis mihi* (6); altare autem exterius est ara Crucis. Hoc est altare holocausti, super quo cremabatur sacrificium vespertinum; unde in Canone Missae dicitur: *Jube haec in sublime altare tuum ferri, etc.* Altare etiam exterius sunt ecclesiastica sacramenta, de quibus dictum est: *Altaria tua Domine virtutum, etc.* (7). Rursus altare etiam mortificatio nostra, seu cor nostrum, in quo carnales motus fervore Spiritus sancti consumuntur. Secundo; altare etiam significat Ecclesiam spiritualem, et quatuor ejus cornua significant quatuor mundi plagas, per quas Ecclesia dilatatur. Tertio: significat Christum, sine quo munus nullum acceptabile Patri offertur, unde Ecclesia solet orationes ad Patrem dirigere per Christum. Quarto: significat corpus Domini, prout in VI. parte sub tit. DE PARASCEVE dicetur. Quinto: significat mensam, in qua cum discipulis convivatus est Christus.

4. Sane legitur in Exodo (8) quod in arca testamenti, sive testimonii reposita est testificatio, id est tabulae in quibus scriptum erat testimonium; licet etiam quaedam reposita ibi testimonia dici possunt, et hoc in testificatione quod legem naturalem in cordibus scriptam suscitaverat in scriptis. Reposita est etiam ibi urna aurea plena manna, in testificationem quod panem dedisset filiis Israel de coelo, et virga Aaron in testimonium quod omnis potestas a domino Deo est (9), et in testimonium pacti, quo dixerant, omnia que dixerit nobis Dominus, faciemus. Et ob hoc dicta est arca testimonii vel testamenti, ob hoc etiam dictum est tabernaculum testimonii. Super arcam vero factum est propitiatorium, de quo dicetur in PROEMIO quartae partis. In cujus rei imitationem in quibusdam Ecclesiis super altare collocatur arca, seu tabernaculum, in quo corpus Domini, et reliquiae ponentur. Praecepit etiam Dominus fieri candelabrum ductile ex auro purissimo (10). Legitur in III. Regum (11), quod in arca foederis aliud non est, nisi duae tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit Dominus foedus cum filiis Israel cum egrederetur de terra Aegypti.

5. Et nota quod tempore Silvestri Papae Constantinus imperator construxit basilicam Lateranensem, in qua posuit arcam testamenti, quam Titus Imperator asportaverat de Jerusalem, candelabrum aureum, cum septem infusoriis lucernis. In qua arca sunt haec: anuli et vectes aurei tabulae testimonii, et virga Aaron, manna, panes ordeacei, urna aurea, vestis inconsutilis, et arundo, et vestimentum sancti Joannis Baptistae, et forcipes cum quibus tonsus fuit sanctus Joannes evangelista.

6. Sane homo si habet altare, mensam, candelabrum, et arcam, templum Dei est. Oportet siquidem eum altare habere, ubi recte offerat, et recte dividat. Altare est cor nostrum, in quo debemus offerre, unde in Exodo (12) praecepit Dominus in altare offerri holocausta, quia de corde debent procedere opera igne charitatis accensa. Holocausta dicuntur ab ὅλον, quod est totum: et καῦσις, quod est incendium, sive incensio; unde holocausta, quasi ex toto incensa. In isto igitur altari debemus recte offerre, et recte dividere. Recte offerimus, quando bonum quod cogitamus ad perfectionem perducimus; sed non recte dividimus, si non discrete illud faciamus, quia saepe putat homo facere bonum, et facit malum, et saepe ex una parte facit bonum, et ex alia parte facit malum; et

(1) Exod. 20. (2) Psal. 117. (3) III. Reg. 8. (4) Psal. 117. (5) III. Reg. 8. (6) Exod. 20. (7) Psal. 83. (8) Exod. 40. (9) Hebr. 9. (10) Exod. 5. (11) III. Reg. 8, 22. (12) Exod. 20.

ita ipse aedificat, et ipse destruit. Sed tunc recte dividimus, quando bonum quod facimus non nobis, sed soli Deo attribuimus. Mensam quoque oportet hominem habere, ut inde panes verbi Dei sumat.

7. Per mensam, sacram Scripturam intelligimus, de qua Psalmista: *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me,* (1) id est dedisti mihi scripturam contra tentationem daemoniacam. Oportet ut hanc habeamus, id est in mente reponamus, ut panes verbi Dei inde sumamus. Pro defectu hujus panis dicit Jeremia: *Parvuli petierunt panem, et non erat, qui frangeret eis* (2). Oportet etiam eum habere candelabrum, ut bonis operibus luceat.

8. Candelabrum exterius illuminans est opus bonum, quod alios per bonum exemplum accendit, de quo dicitur: *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed supra candelabrum* (3). Lucerna, juxta verbum Domini, est bona intentio, quia Christus dicit: *Lucerna est oculus tuus* (4); oculus vero, est intentio. Non debemus ergo ponere lucernam sub modio, sed supra candelabrum, quoniam si habemus bonam intentionem, non debemus abscondere, sed bonum opus aliis in lumen et exemplum manifestare.

9. Oportet eum etiam habere arcam, quae dicitur ab arcendo. Arca ergo potest dici disciplina, vel regularis vita, per quam crimina a nobis arceantur. In arca autem sunt virga, tabula et manna, cum in regulari vita debet esse virga correctionis, ut caro castigetur, et tabula dilectionis, ut Deus diligatur. In tabulis enim scripta sunt mandata, quae pertinent ad dilectionem Dei. Debet etiam ibi esse manna divinae praelibationis, ut quam suavis est Deus gustemus, et videamus, quia bona est negotiatio ejus, juxta illud Proverbiorum de muliere forti: *Gustavit et vidit, quia bona est, etc.* (5). Ut ergo Dei templum sumus, habeamus in nobis altare per oblationem, ne appareamus in conspectu Dei vacui, juxta illud Ecclesiastici: *Non apparebis in conspectu Dei tui vacuus* (6). Mensam per refectionem, ne deficiamus in via, quasi jejuni, juxta illud Evangelii: *Si dimisero eos jejunos, deficient in via* (7). Candelabrum, per bonam operationem, ne simus otiosi, juxta illud Ecclesiastici: *Multam malitiam docuit otiositas* (8). Arcam, ne simus quasi filii Belial, id est absque jugo indisciplinati; disciplina enim necessaria est, juxta illud Psalmi: *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, etc.* (9). De his etiam, et aliis altaris ornamentis in sequenti titulo dicetur.

10. Hoc altare ille aedificat, qui cor suum vera humilitate, et aliis virtutibus exornat, unde Gregorius: « Qui virtutes sine humilitate congregat, quasi qui pulverem in ventum portat ». Per altare enim cor nostrum intelligitur, ut dicetur ubi de ALTARIS DEDICATIONE agetur, quod est in medio corporis, sicut altare in medio Ecclesiae, de quo altari jubetur a Domino: *Ignis in altari meo semper ardebit* (10).

11. Ignis est charitas, altare est cor mundum: ignis semper ardebit in altari, quia charitas semper fervebit in corde nostro; unde Salomon in Canticis Canticorum: *Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem* (11), quia enim semper ardet, extingui non potest. Vos ergo secundum prophetam, *agite diem laetitiae* in frequentationibus, *seu in condensis usque ad cornu altaris,* quia *reliquiae cogitationum diem festum agent tibi.* De hac Apostolo excellentiorem viam nobis demonstrat: excellentiorem viam dixit charitatem, quia ipsa est super omnes virtutes, et quicumque ipsam habet, omnes virtutes habet. Hoc est verbum abbreviatum, quod facit Dominus super terram, quod adeo breve est, ut dicatur: Habe charitatem, et fac quicquid vis; *ex his namque duobus mandatis tota lex pendet, et prophetae* (12). Vel per altare, uniuscujusque animam intelligimus, quae aedificatur Domino ex lapidibus vivis, scilicet ex virtutibus variis et diversis.

12. Porro linteamina alba, quibus operitur altare, carnem sive humanitatem Salvatoris designant, quae multo labore candidantur, sicut Christi caro ex terra, id est ex Maria orta, per multas tribulationes ad resurrectionem, et candorem, et laetitiam immortalis pervenit, de qua exterius sunt ecclesiastica sacramenta, de quibus dictum est: *Altaria tua Domine virtutum, etc.* (13).

(1) Psal. 22. (2) Thren. 4. (3) Luc. 11. (4) Ibid. (5) Prov. 31. (6) Eccli 23. (7) Marc. 8. (8) Eccli 33. (9) Psal. 2. (10) Lev. 6. (11) Cant. 8. (12) Matth. 22. (13) Psal. 83.

13. Scalae ad altare significat *ascensiones quas beatus vir in corde suo disposuit* (1). Hanc scalam vidit Jacob, *summitas ejus coelos tangebat* (2). Per hos gradus, competenter virtutum gradus intelliguntur, quibus ad altare, id est Christum ascenditur, juxta illud Psalmistae: *Et ibunt de virtute in virtutem* (3). Et Job: *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum* (4). Legitur in Exodo: *Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reveletur turpitudo tua* (5); nondum enim forte antiqui femoralibus utebantur. In concilio Toletano (6) cavetur, quod clericus causa doloris in alterius perniciem altare vel imaginem exuens vestibus, vel lugubri veste vel spinis accingens, vel Ecclesiae luminaria extinguens, deponatur. Sed si Ecclesia sua jure suo indebite spoliatur, hoc causa moeroris facere licet, vel secundum quosdam, quemadmodum et in die passionis Domini in signum tristitiae altaria denudantur, quod tamen hodie Concilium reprobat lugdunense (7). Denique altaria, quae per somnia, et per inanes quasi revelationes hominum construuntur, reprobantur omnino (8).

CAPUT III.

DE PICTURIS, ET CORTINIS, ET ORNAMENTIS ECCLESIAE

SUMMA

1. *Picturararum et cortinarum usus in Ecclesia, earumque varia significatio.*
2. *Graeci quomodo utantur imaginibus et picturis dimidiatis. Et quo id faciant consilio.*
3. *Ezechias rex quo consilio serpentem aeneum confregerit.*
4. *Imaginum immodicus usus reprobatur: moderatus probatur.*
5. *Picturarum et immaginum in Ecclesia varia est sedes.*
6. *Christus qua, et quotuplici forma pingendus. Et num. 12.*
7. *Christus varie pictus. Varium quid notat.*
8. *Angeli varie effinguntur, pro varia eis a Deo collata dignitate, et munere.*
9. *Evangelista qua forma pingantur, et qua sede locentur.*
10. *Apostoli varie pro suo cujusque munere, pinguntur. Et num. 16.*
11. *Patriarchae qualiter effingantur.*
13. *Joannes Baptista qua forma pingatur.*
14. *Qua forma pingantur martyres.*
15. *Confessores, qua forma pingantur, qua doctores, qua denique virgines. Ubi et varietatis subdita ratio.*
17. *Picturae sanctorum aliquid in Ecclesiis varie institutae. Et unde sit petitum illud ipsum exemplum.*
18. *Antiquorum instituta, et sanctiones sunt tutissimi vitae duces.*
19. *Christus quotuplici corona depingatur.*
20. *Corona sanctorum qua specie et forma effingatur.*
21. *Paradisus ad quid pingatur in Ecclesia, ad quid infernus.*
22. *Picturarum varietas varietatem virtutum notat.*
23. *Ecclesiae ornatus in quibus consistat.*
24. *In quibus constat varietas altaris.*
25. *Hostiarum tabernaculum quid notet.*
26. *Phylatterium quid.*
27. *Candelabra in utroque altaris cornu quid notent.*
28. *Quid emunctoria sive forcipes. Et num. 29.*
30. *Quid scutra.*
31. *Crux altari superponitur.*
32. *Altaris frons quo pacto ornanda. Et quid idipsum notet.*
33. *Codex altari imponitur, et id quare.*
34. *Quadragesimae tempore ornamenta Ecclesiae velantur et conteguntur, non sine magna significatione.*
35. *Velum Ecclesiae est triplex.*
36. *Et quando tollatur.*
37. *Dominicae sex quadragesimae quid denotent.*

(1) Psal. 83. (2) Gen. 28. (3) Psal. 83. (4) Job. 31. (5) Exod. 20. (6) 26 quaest. VI. *Quicumque*. (7) Extra. de Offic. ord. cap. *Si canonici*. (8) De consecr. dist. I. *Placet*.

1. Picturae et ornamenta in Ecclesia, sunt laicorum lectiones et scripturae, unde Gregorius: « Aliud est picturam adorare, aliud per picturae historiam quid sit adorandum, addiscere; nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis cernentibus praestat pictura, quia in ipsa ignorantes vident quid sequi debeant, in ipsa legunt, qui literas nesciunt. » Sane Chaldaei ignem adorant, et cogunt alios idem facere alia idola comburentes. Pagani vero imagines, seu icones, et idola adorant, quod Saraceni non faciunt, qui imagines nec habere, nec videre volunt, moti ex verbo illo: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quae est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis, sub terra* (1), et aliis auctoritatibus, quae statim sequuntur, nos valde super hoc increpantes: sed nos illas non adoramus, nec Deos appellamus, nec spem salutis in eis ponimus, quia hoc esset idolatriae, sed ad memoriam et recordationem rerum olim gestarum eos veneramur, unde versus:

Effigiem Christi, qui transis, pronus honora,
Non tamen effigiem, sed quod designat, adora.
Esse Deum, ratione caret, cui contulit esse
Materiale lapis, effigiale manus.
Nec Deus est, nec homo, praesens quam cernis imago,
Sed Deus est, et homo, quem sacra figurat imago.

Et alibi:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Hanc videas, sed mente colas, quod noscis in ipsa.

2. Graeci etiam utuntur imaginibus pingentes illas, ut dicitur, solum ab umbilico supra, et non inferius, ut omnis stultae cogitationis occasio tollatur; nullam etiam faciunt sculptilem imaginem, eo quod legitur: *Non facies sculptile,* neque imagines (2). Item: *Non facietis vobis idolum et sculptile* (3). *Ne forte decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem* (4). Item: *non facietis Deos argenteos, nec deos aureos* (5). Item propheta: *Simulachra gentium argentum, et aurum, opera manuum hominum. Similes illis fient, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulachris suis* (6). Item Moyses ait populo Israel: *Ne forte errore deceptus adores ea, et colas quae creavit Dominus Deus tuus* (7).

3. Hinc etiam est quod serpentem aeneum, quem Moyses erexerat, Ezechias rex confregit, quia populus ille contra legis praeceptum thuris adolebat incensum (8).

4. Ex his autem, et similibus auctoritatibus reprobatur nimius imaginum usus. Ait enim Apostolus: *Scimus enim, quia idolum nihil est in mundo, et nullus Deus nisi unus* (9). Possent namque

(1) Exod. 20. (2) Exod. 20. (3) Levit. 26. (4) Deut. 4. (5) Exod. 20. (6) Psal. 13. (7) Deut. 4. (8) IV. Reg. 21. (9) I. Corint.

simplices et infirmi per nimium, et indiscretum usum facile ad idolatriam trahi. Unde Sapientia: *Idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturae Dei in odium factae sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium* (1). Moderate vero uti picturis ad repraesentandum mala vitanda, et bona imitanda, reprehensibile non est. Unde Dominus ad Ezechielem: *Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt.* Et ingressus, vidit *omnem similitudinem reptilium, et animalium, abominatio, et universa Idola domus Israel depicta in pariete* (2). Nempe Gregorius hoc exponens in *Pastorali* dicit: « Dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quicquid fictis imaginibus deliberando cogitatur. » Rursus ad eumdem Ezechielem dicitur: *Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem* (3). Ei autem quod dictum est, quod imagines sunt laicorum literae, obviat illud Evangelii: *Habent*, inquit, *Moysen et prophetas, audiant eos* (4). De hoc etiam dicetur in quarta parte *sub* TERTIA PARTICULA CANONIS super verbo *servitutis*. Concilium Agathense (5) inhibet picturas in Ecclesiis fieri, et quod colitur, et adoratur in parietibus depingi; sed Gregorius dicit, quod picturas non licet frangere ea occasione, quod adorari non debent (6). Pictura namque plus videtur movere animum, quam scriptura. Per picturam quidem res gesta ante oculos ponitur; sed per scripturam res gesta quasi per auditum, qui minus movet animum, ad memoriam revocatur. Hinc etiam est, quod in Ecclesia non tantam reverentiam exhibemus libris, quantam imaginibus et picturis.

5. Picturarum sive imaginum aliae sunt supra Ecclesiam, ut gallus, vel aquila; aliae extra Ecclesiam, scilicet foris in fronte Ecclesiae, ut bos, et leo; aliae intra, ut conae statuae et diversa sculpturarum et picturarum genera, quae vel in parietibus, vel in vitrealibus depingitur, de quorum aliquibus sub tractatu de ECCLESIA dictum est, quod a tabernaculo Moysi, et tempore Salomonis sumptum est. Scripsit enim Moyses, scripsit et pinxit Salomon, et parietes caelaturis et picturis ornavit.

6. Sciendum autem est, quod Salvatoris imago tribus modis convenientius in Ecclesia depingitur, videlicet, aut residens in throno, aut pendens in crucis patibulo, aut ut residens in matris gremio. Quia vero Joannes Baptista Christum digito demostravit dicens: *Ecce agnus Dei* (7), ideo quidam depingebant Christum sub specie agni. Quia tamen umbra transivit, et Cristus verus est homo, dicit Adrianus Papa (8), quod ipsum in forma humana depingere debemus. « Non enim agnus Dei in cruce principaliter depingi debet, sed homine depicto, non obest agnum in parte inferiori, vel posteriori depingi, cum ipse sit verus agnus, qui tollit peccata mundi.

7. His quidem et aliis diversis modis Salvatoris imago depingitur, propter diversas significationes. Nam picta in praesepio, rememorat nativitatem. Depicta in matris gremio, puerilem aetatem. Depicta vel sculpta in cruce, passionem, et quandoque in ipsa cruce sol, et luna quasi eclypsim patientia depinguntur. Depicta vero in scalarum ascensu, Ascensionem. Picta, ut residens in throno, seu in solio excelso, praesentem indicat majestatem, et potestatem, quasi dicat: *Data est ei omnis potestas in coelo et in terra*, (9) juxta illud: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, etc.* (10), id est Dei filium super Angelos regnantem, juxta illud: *Qui sedes super Cherubim* (11). Quandoque vero depingitur sicut viderunt eum Moyses et Aaron, Nadab et Abiu, scilicet supra montem, et sub pedibus ejus quasi opus saphiricum, et quasi coelum serenum (12). Et quoniam, sicut ait Lucas: *Tunc videbunt filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, et majestate* (13), ideo et quandoque circumcirca pinguntur Angeli, qui ei semper serviunt et adsistunt, et depinguntur cum sex alis, secundum Isaiam: *Seraphim* stabant, *super illud: sex alae uni, et sex alae alteri: duabus velabant faciem ejus, et duobus velabant pedes ejus, et duabus volabant* (14).

8. Depinguntur etiam Angeli tamquam in aetate juvenili florentes, nunquam enim senescunt. Quandoque etiam circumpingitur archangelus Michael draconem suppeditans, juxta illud Joannis

(1) Sap. 14. (2) Ezec. 8. (3) Ezec. 4. (4) Luc. 16. (5) De Consec. dist. 3 cap. *Placuit.* (6) De consec. dist. 3. cap. *Perlatum.* (7) Ioan. 5. (8) De consec. dist. 3. cap. *Sextam.* (9) Matt. ult. (10) Isa. 6. (11) IV. Reg. 19. (12) Exod. 24. (13) Luc. 21. (14) Isa. 6.

in Apocalypsi: *Factum est praelium in coelo. Michael cum dracone pugnabat* (1), quae pugna est dissidium Angelorum, confirmatio bonorum, et ruina malorum, aut in praesenti Ecclesia persecutio fidelium. Quandoque etiam circumpinguntur vingintiquatuor seniores, secundum visionem ipsius Joannis, in vestibus albis, et coronis aureis (2), per quos significantur veteris et novae legis doctores, qui sunt duodecim propter fidem Trinitatis, quam annuntiant per quatuor mundi climata, aut vigintiquatuor propter opera, et observantiam evangelistarum. Si lampades adduntur, dona Spiritus sancti repraesentantur. Si mare vitreum, baptismus innuitur.

9. Quandoque etiam circumpinguntur quatuor animalia, secundum visionem Ezechielis, et ejusdem Joannis: *Facies hominis, et facies leonis a dextris, et facies bovis a sinistris, et facies aquilae desuper ipsorum quatuor* (3). Hi sunt quatuor evangelistae; unde pinguntur cum libris in pedibus, quia quae verbis et scriptura docuerunt, mente et opere compleverunt. Matthaeus figuram sortitur humanam, Marcus figuram tenet leonis: hi ponuntur a dextris, quia Christi nativitas et resurrectio fuerunt omnium laetitia generalis, unde in Psalmis (4): *Et ad matutinum laetitia*. Lucas vero vitulus est, eo quod a Zacharia sacerdote inchoavit, et Christi passionem et hostiam specialius pertractavit. Vitulus enim est animal sacerdotum sacrificiis aptum. Comparatur etiam vitulo propter duo cornua, quasi duo continens testamenta, et propter quatuor pedum ungulas, quasi quatuor evangelistarum sententias. Per hunc quoque figuratur Christus, qui fuit pro nobis vitulus immolatus; ideoque ponitur a sinistris, quia mors Christi fuit Apostolis tristis. De hoc, et qualiter beatus Marcus depingi debet, in septima parte sub titulo de EVANGELISTIS dicetur. Joannes autem figuratur aquila: quoniam ad excelsa pervolat, cum ait: *In principio erat Verbum* (5). Hoc quoque significat Christum, cujus juventus, ut aquila renovatur (6) quia resurgens à mortuis, floret, et in coelum ingreditur: hic tamen non juxta, sed super se depingitur, quoniam ascensionem designat, et verbum apud Deum pronuntiat. Sed cum quodlibet ipsorum animalium haberet quatuor facies, et quatuor alas, qualiter possent depingi, dicetur in septima parte sub titulo DE EVANGELISTIS, ubi etiam latius de hoc agetur.

10. Quandoque etiam circumpinguntur vel potius subpinguntur Apostoli qui fuerunt testes ejus verbo, et opere usque ad ultimum terrae. Et pinguntur criniti, quasi Nazarei, idest sancti. Lex enim fuit Nazareorum, ut a tempore suae separationis a communi vita hominum novacula non transiret super eorum (7). Pinguntur etiam quandoque sub forma duodecim ovium, quia tamquam bidentes occisi sunt propter Dominum, sed et duodecim tribus Israel quandoque sub forma duodecim ovium pinguntur. Quandoque tamen plures, vel pauciores oves circa sedem majestatis pinguntur; sed tunc aliud figurant, juxta illud Matthaei: *Cum venerit filius hominis in majestate sua, tunc sedebit super sedem majestatis suae*, statuens oves a dextris, et hoedos a sinistris (8). Qualiter Bartholomaeus et Andreas Apostoli depingi debent in septima parte sub eorum FESTIS dicetur.

11. Et adverte, quia patriarchae et prophetae pinguntur cum rotulis in manibus, quidam vero Apostoli cum libris, et quidam cum rotulis. Nempe quia ante Christi adventum fides figurative ostendebatur, et quo ad multa in se implicita erat. Ad quod ostendendum patriarchae et prophetae pinguntur cum rotulis, per quas quasi quaedam imperfecta cognitio designatur; quia vero Apostoli a Christo perfecte edocti sunt, ideo libris per quos designatur congrue perfecta cognitio, uti possunt. Sed quia quidam illorum, quod didicerunt ad doctrinam aliorum scriptis redigerunt, ideo illi congrue tamquam doctores cum libris in manibus depinguntur, sicut Paulus, Evangelistae, Petrus, Jacobus, et Judas. Alii vero qui nihil stabile seu ab Ecclesia approbatum scripserunt, non cum libris, sed cum rotulis in signum suae praedicationis pinguntur. Unde Apostolus ad Ephesios: *Dominus quosdam dedit Apostolos, quosdam prophetas, alios vero evangelistas, alios pastores, et doctores in opus ministerii* (9).

(1) Apoc. 12. (2) Apoc. 4. (3) Ezech. 1. (4) Psal. 29. (5) Joan. 1. (6) Psal. 101. (7) Num. 6. (8) Matth. 25. (9) Ephes. 4.

12. Sed et divina majestas depingitur quandoque cum libro clauso in manibus, quia *nemo inventus est dignus aperire illum, nisi Leo de tribu Juda* (1), et quandoque cum libro aperto, ut in illo quisque legat, quod ipse est lux mundi, et *via, veritas ac vita* (2), et liber vitae. Quare autem Paulus ad dextram, et Petrus ad sinistram Salvatoris depinguntur, dicetur in septima parte sub titulo de EVANGELISTIS.

13. Joannes vero Baptista quandoque depingitur ut eremita.

14. Martyres cum aculeis, ut Laurentius in craticula. Stephanus cum lapidibus, et quandoque cum palmis, quae victoriam signant, juxta illud: *Justus ut palma florebit* (3) ut sicut palma viret, sic eorum memoria servetur. Hinc est, quod qui de Jerosolymis veniunt, palmas in manibus ferunt, signum quod illi regi militarunt, qui Jerosolymis cum palmis honorifice receptus est, et postmodum ibidem cum diabolo pugnans victor extitit, et coeli palatium cum angelis triumphans introivit, unde versus: *Justi ut palma florebunt, et sicut stellae fulgebunt.*

15. Confessores pinguntur cum suis insigniis, ut episcopi mitrati, abbates capuciati, et quandoque cum liliis, quae castitatem designant, doctores cum libris in manibus, virgines (secundum Evangelium) cum lampadibus.

16. Paulus pingitur cum libro et ense: cum libro, quia doctor, sive propter conversionem suam: cum ense, quia miles, unde versus:

Mucro furor Pauli, liber est conversio Sauli.

17. Generaliter autem sanctorum Patrum imagines quandoque in parietibus Ecclesiae, quandoque in posteriori altaris tabula, quandoque in vestibus sacris, et aliis variis locis pinguntur, ut illorum actus, et sanctitatem jugiter non indiscreta, vel inutilia meditemur. Unde in Exodo divina voce praecipitur, ut in Aaron pectore rationale judicii vittis ligantibus imprimatur (4), quatenus sacerdotale cor nequaquam fluxae cogitationes possideant, sed ratio sola constringat, in quo etiam rationali vigilante, secundum Gregorium duodecim patriarcharum nomina describi jubentur.

18. Nempe adscriptos patres, semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Tunc autem sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum praecedentium indesinenter intuetur, cum sanctorum vestigia sine cessatione considerat, et illicitas cogitationes deprimit, ne extra rationis limitem operis pedem teneat.

19. Considerandum quoque est quod Jesus semper coronatus depingitur, quasi dicat: *Egredimini filiae Jerusalem, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua* (5). Fuit enim Christus coronatus tripliciter. Primo a matre, corona misericordiae in die conceptionis, quae corona duplex est propter naturalia et gratuita; ideoque et diadema vocatur, quod est duplex corona. Secundo a noverca, corona miseriae, in die passionis. Tertio a Patre, corona gloriae, in die resurrectionis, unde: *Gloria et honore coronasti eum Domine.* Demum coronabitur a familia, corona potentiae, in die ultimae revelationis; veniet enim cum senatoribus terrae, judicans orbem terrae in aequitate. Sic et omnes sancti pinguntur coronati, quasi dicat: *Filiae Jerusalem, venite, et videte martyres cum coronis aureis, quibus coronavit eos Dominus;* et in libro Sapientiae: *Justi accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini* (6).

20. Corona autem hujusmodi depingitur in forma scuti rotundi, quia sancti Dei protectione divina fruuntur, unde cantant gratulabundi: *Domine ut scuto bonae voluntatis coronasti nos* (7). Verumtamen Christi corona per crucis figuram a sanctorum coronis distinguitur, quia per crucis vexillum sibi carnis glorificationem, et nobis meruit a captivitate liberationem, et vitae fruitionem. Cum vero aliquis praelatus, aut sanctus vivens pingitur, non in formam scuti rotundi, sed quadrati corona ipsa depingitur, ut quatuor cardinalibus virtutibus vigere monstretur, prout in legenda beati Gregorii habetur.

(1) Apoc. 4. (2) Joan. 14. (3) Psal. 91. (4) Exod. 28. (5) Cant. 3. (6) Sap. 5. (7) Ps. 5.

21. Rursus quandoque in Ecclesiis paradisus depingitur, ut aspicientes ad delectationem praemiorum alliciat, et quandoque infernus, ut eos formidine poenarum a vitiis deterreat; quandoque flores, et arbores cum fructibus, ad repraesentandum fructus bonorum operum ex virtutum radicibus prodeuntium.

22. Picturarum autem varietas, virtutum varietatem designat. *Alii enim datur per spiritum sermo sapientiae, alii scientiae, etc.* (1). Virtutes vero in mulieris specie depinguntur, quia mulcent et nutriunt. Rursus, per caelaturas quae et laquearia nominantur, quae sunt ad decorem domus, simpliciores Christi famuli intelliguntur, qui Ecclesiam non doctrina, sed solis virtutibus ornant. Caeterum sculpturae prominentes de parietibus, egredientes esse videntur, quia cum virtutes fidelibus in tantam consuetudinem deveniunt, ut eis naturaliter insitae videantur, multifariis earum operationibus exercentur. Synagoga vero qualiter depingitur, dicetur in quarta parte, sub titulo de REVERENTIA. Qualiter pallium romanorum pontificum pingatur, in tertia parte, sub titulo de PALLIO dicetur. Annus vero, et duodecim signa, et menses qualiter depingantur, dicetur in principio octavae partis, ubi et de MENSE agitur. Sed et diversae historiae tam novi, quam veteris testamenti pro voluntate pictorum depinguntur, nam *pictoribus, atque poetis quaelibet audendi semper fuit aequa potestas.*

23. Porro ornamenta Ecclesiae in tribus consistunt, id est in ornatu Ecclesiae, chori, et altaris. Ornatus Ecclesiae consistit in cortinis, et auleis, et palleis sericis, et purpureis, et similibus. Ornatus chori in dorsalibus, tapetis substratoriis, et bancalibus. Dorsalia sunt panni in choro pendentes a dorso clericorum. Substratoria, quae pedibus substernuntur. Tapeta etiam sunt panni, qui pedibus substernuntur, quasi stratio pedum, et praecipue pedibus Episcoporum, qui mundana pedibus calcare debent. Bancalia sunt panni, qui super sedes vel bancas in choro ponuntur.

24. Altaris vero ornatus, consistit in capsis, in palleis, in phylatteriis, in candelabris, in crucibus, in aurifrisio, in vexillis, in codicibus, in velaminibus, et in cortinis.

25. Et nota, quod capsa in qua hostiae consecratae servantur, significat corpus Virginis gloriosae, de qua dicitur in Psalterio: *Surge Domine in requiem, etc.* (2), quae quandoque est de ligno, quandoque de ebore candido, quandoque de argento, quandoque de auro, et quandoque de crystallo, et secundum varias suas proprietates varias ipsius corporis Christi exprimit dignitates. Rursus capsa ipsa continens hostias consecratas sive non consecratas, memoriam designat humanam; debet namque homo jugiter recordari acceptorum beneficiorum Dei tam temporalium, quae per hostias non consecratas, quam spiritualium, quae per consecratas designantur. Quod figuratum est in urna, in qua Deus jussit manna reponi, quod licet temporale esset, praefigurabat tamen istud nostrum sacrificium spirituale, praecipiens ut esset in memoriale sempiternum in futuras generationes, sicut legitur in Exodo (3). Capsae autem positae super altare, quod est Christus, sunt apostoli, et martyres, pallae et vestes sunt confessores et virgines, vel omnes sancti, de quibus ait Dominus ad prophetam: His sicut vestimento vestieris, et de hoc dictum est in titulo praecedenti.

26. Aliud autem est phylatterium, aliud phylatteria. Philatterium est chartula in qua decem praecepta legis describuntur, hujusmodi chartulam solebant Pharisaei ante se in signum religionis portare, unde in Evangelio: *Dilatant phylatteria sua etc.* (4). Et dicitur philatterium a φυλάττειν, quod est custodire et θώραξ, quod est lex. Philatteria vero est vasculum de argento, vel auro, vel crystallo, vel ebore et hujusmodi, in quo sanctorum cineres vel reliquiae reconduntur. Cum enim Elindius fideles cinericios vocaret, pro eo quod cineres ipsos servabant, contra ejus decisionem statutum fuit in Ecclesia, ut honorifice et in pretiosis vasculis servarentur, quod nomen est comprehensum a φυλάττειν quod est servare, et τέρον, quod est extremitas, quia ibi aliquid de extremitate corporis sanctorum, puta dens vel digitus, vel aliquid tale servatur. Super altare etiam in quibusdam Ecclesiis collocatur tabernaculum, de quo sub titulo de ALTARI dictum est.

(1) I. Corint. 12. (2) Psal. 131. (3) Exod. 16. (4) Matth. 26.

27. In cornibus altaris duo sunt candelabra constituta, ad significandum gaudium duorum populorum de Christi nativitate laetantium, quae candelabra mediante Cruce faculas ferunt accensas; angelus enim inquit pastoribus: *Annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator mundi* (1). Hic est verus Isaac, qui risus interpretatur (2). Lumen enim candelabri fides est populi, nam ad Judaicum populum inquit propheta: *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est* (3). Ad populum vero gentilem dicit Apostolus: *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino* (4). Nam et in ortu Christi nova stella Magis apparuit, secundum vaticinium Balaam: *Orietur*, inquit, *stella ex Jacob, et consurget virga de Israel* (5). De hoc etiam dictum est in tit. de ALTARI.

28. Emunctoria sive forcipes ad emungendum lychnum, sunt verba divina, quibus literas legis amputamus, et lucentem spiritum revelamus, juxta illud: *Comedetis vetustissima veterum, et vetera novis supervenientibus projicietis* (6). Vasa in quibus emuncti lychni extinguuntur sunt corda fidelium quae observantiam legalem ad literam admittunt.

29. Rursus forcipes, quorum gemino dente componitur ignis, sunt praedicatores, qui nos consonis utriusque testamenti paginis instruunt, et moribus componentes ad charitatem accendunt.

30. Scutra vero, idest vasa aequalis amplitudinis, in fundo et in ore ad calefaciendum facta, sunt illi doctores qui thesaurum cordis non celant, sed ex eo proferunt nova et vetera. Lucernam quoque *non ponunt sub modio, sed supra candelabrum* (7), ut hi qui sunt in domo Domini lumen et calorem accipiant super se.

31. Crux quoque super altare ponenda est, et eam inde tollit bajulus Crucis, in quo recolitur, quia Crucem de Christi humeris sublatam tulit Simon cyrenaeus. Inter duo candelabra Crux in altari media collocatur, quoniam inter duos populos Christus in Ecclesia mediator existit. Ipse enim est lapis angularis, *qui fecit utraque unum* (8), ad quem pastores a Judaea, et Magi ab oriente venerunt. De hoc aliter dicetur in prooemio quartae partis, sub titulo DE ACCESSU SACERDOTIS AD ALTARE.

32. Rursus altaris frons aurifrisio ornatur, juxta illud Exodi: Construes mihi altare, faciesque illi coronam per gyrum, seu circuitum alta quatuor digitis (9). Nempe altare quandoque significat cor hominis, in quo sacrificium verae fidei per contritionem offerri debet, et tunc aurifrisium conceptum bonae operationis significat, quo frontem nostram ornare debemus, ut caeteris luceamus. Quandoque altare significat Christum, et tunc per aurifrisium congrue ornamentum charitatis designatur. Sicut enim aurum praeeminet omnibus metallis, sic et charitas caeteris virtutibus, unde Apostolus ad Corinthios: *Major horum est charitas* (10). Frontem enim nostram sic aurifrisio charitatis debemus ornare, ut parati simus pro Christo animas ponere. Vexilla etiam super altare eriguntur, ut triumphus Christi jugiter in Ecclesia memoretur, per quem et nos de inimico triumphare speramus.

33. Codex etiam evangelicus super illud adaptatur, eo quod Evangelium ab ipso scilicet Christo sit editum, et ipse perhibeat testimonium. Qui quare exterius ornetur dicetur in tertia parte, sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS. Denique vasa et utensilia in domo Domini a Moyse et Salomone originem habuerunt, quae in veteri testamento plura et diversa fuerunt, prout in Exodo legitur diversa habentia significata, de quibus hic brevitatis causa non agimus.

34. Sane omnia quae ad ornatum pertinent tempore quadragesimae, removeri vel contegi debent, quod fit secundum aliquos in dominica de Passione, quia ex tunc divinitas fuit absconsa et velata in Christo, dimisit enim se capi et flagellari, ut homo tamquam non habens in se virtutem divinitatis; unde in Evangelio hujus diei dicitur: *Jesus autem abscondit se, et exivit de templo* (11); tunc ergo cooperiuntur Cruces, idest virtus suae divinitatis. Alii hoc faciunt a prima dominica quadrage-

(1) Luc. 22. (2) Gen. 18. (3) Isai. 49. (4) Eph. 5. (5) Num. 24. (6) Levit. 26. (7) Luc. 11. (8) Ephes. 2. (9) Exod. 25, et 28. (10) I. Corint. 13. (11) Joan. 9.

simae, quia ex tunc Ecclesia incipit de ejus Passione agere; unde eo tempore Crux per Ecclesiam non nisi cooperta portari debet, et secundum morem quorumdam locorum duo tantum velamina, seu cortinae tunc retinentur, quorum unum ponitur per circuitum chori, aliud suspenditur inter altare et chorum, ne appareant quae sunt intra sancta sanctorum. Quod sanctuarium et Crux tunc velantur, significat literam legis, idest ejus carnalem observantiam, sive quod in veteri testamento ante Christi passionem intelligentia sacrarum scripturarum velata, operta, et obscura erat, et qui tempore illo fuerunt, velamen, idest obscuram scientiam, ante oculos habuerunt. Significat etiam rumpheam illam, quae fuit ante januam paradisi, et quoniam hujusmodi carnalis observantia, et obscuritas, et rumphea in Christi passione sublata sunt; ideo cortinae vel velamina hujusmodi in Parasceve removentur. Sed et quia in veteri testamento fuerunt animalia ruminantia, et gulas scindentia, ut boves arantes, idest Scripturarum mysteria discernentes, et spiritualiter intelligentes, ideo in quadragesima post velum ingrediuntur sacerdotes pauci, quibus datum est nosse mysterium regni Dei.

35. Circa hoc autem notandum est, quod triplex genus veli suspenditur in Ecclesia, videlicet, quod sacra operit, quod sacrarium a clero dividit, et quod clerum a populo secernit. Primum est nota nostrae legis. Secundum nota nostrae dignitatis, quia indigni sumus, imo impotentes coelestia intueri. Tertium est coerctio nostrae voluptatis carnalis. Primum, videlicet cortinae, quae ab utroque altaris latere extenduntur sacerdote secretum intrante, prout in quarta parte, sub titulo de SECRETA, dicetur, significatum est in hoc, quod sicut legitur Exod. 34, Moyses posuit velamen super faciem suam, quia filji Israel claritatem vultus ejus sustinere non poterant, et sicut dicit Apostolus, hoc velamen adhuc hodie est super corda Judaeorum (1). Secundum, videlicet cortina quae in quadragesima in officio Missae ante altare extenditur, significatum est in hoc, quod velum infra tabernaculum erat suspensum, quod dividebat sancta sanctorum a sanctis, ut dicetur in PROOEMIO quartae partis, per quod arca populo velabatur, et erat miro opere contextum, et pulchra varietate distinctum, quod in passione Domini scissum est, et illius exemplo hodie cortinae varia pulchritudine texuntur. De praemisso velo, et quales debent esse cortinae, habetur Exod. c.26, et 36. Tertium inde tunc habuit originem, quia in primitiva Ecclesia, peribolus, idest paries qui circuit chorum, non elevabatur, nisi usque ad appodiationem, quod adhuc in quibusdam Ecclesiis observatur, quod ideo fiebat, ut populus videns clerum psallentem inde bonum sumeret exemplum.

36. Verumtamen hoc tempore quasi communiter suspenditur, sive interponitur velum, aut murus inter clerum et populum, ne mutuo se conspicere possint, quasi ipso facto dicatur: *Averte oculos tuos, ne videant vanitatem, etc.* In Parasceve vero omne tollitur velum, quia in passione Domini velum templi scissum est, et per eam revelata est nobis regis spiritualis intelligentia, quae antea latebat, ut praemissum est, et aperta est regni coelestis janua, et est data nobis fortitudo, ut vinci, nisi velimus, a carnali concupiscentia nequeamus. Verumtamen velum, quod dividit sanctuarium a clero, retrahitur, vel elevatur in vespera cujuslibet sabbati quadragesimae, quando officium diei Dominicae inchoatur, ut clerus possit in sanctuarium intueri, quia dominicam recolit resurrectionem.

37. Hoc etiam ideo fit in sex diebus dominicis, quia nulla fuit aetas, in qua non fuerit gaudium aeternum. Gaudium quidem figuratum, quod coelo velatur, quod per velum illud significatur, inde est, quod diebus dominicis non jejunamus, et hoc propter gloriam dominicae resurrectionis. Nam prima dominica significat gaudium, quod habuerunt primi parentes in paradiso ante peccatum. Secunda dominica figurat gaudium, quod pauci habuerunt in arca Noe, aliis omnibus diluvio submersis. Tertia, quod habuerunt filii Israel, aliis sub Joseph fame afflictis. Quarta, quod habuerunt sub Salomone in pariete viventes. Quinta, quod habuerunt redeuntes de captivitate Babylonis. Sexta, quod discipuli habuerunt a resurrectione usque ad ascensionem, quando cum eis praesentialiter fuit sponsus.

(1) II. Corint. 3.

38. In festivitatibus etiam novem lectionum quadragesimae velum ipsum elevatur, vel retrabitur. Sed hoc non habetur de primaria institutione Ecclesiae, quia tunc nullum festum celebrabatur in quadragesima solemniter. Sed si aliquod festum occurrebat, quacumque die occurreret, in sabbato, et in dominica, de eo commemoratio fiebat, prout in canone Martini Papae habetur (1) et in Bucardo lib.13., et hoc totum propter temporis illius tristitiam. Postea usus in contrarium obtinuit, ut videlicet festum novem novem lectionum in suo die solemniter celebretur, et nihilominus jejunetur.

39. Rursus cortinae in festivitatibus extenduntur in Ecclesiis propter ornatum, ut per visibiles ornatus ad invisibiles moveamur, quae sunt quandoque variis coloribus coloratae, ut praemissum est, ut ex diversitate colorum ipsorum notetur quod homo, qui est Dei templum, ornatus esse debet varietate, seu diversitate virtutum. Cortina alba signat vitae munditiam, rubea charitatem, viridis contemplationem, nigra carnis mortificationem, livida tribulationem. Adhuc super cortinas candidas suspenduntur quandoque panni varii coloris ad notandum, quod cor nostrum purgatum esse debet a vitiis, et in eo debent esse cortinae virtutum, et varietates bonorum operum.

40. Porro in festo Nativitatis Domini quaedam Ecclesiae nullos suspendunt pannos, quaedam viles, et quaedam bonos. Quae nullos suspendunt, nostrum figurant ruborem. Etsi enim maximum sit nobis gaudium de nato Salvatore, non tamen esse debemus sine rubore pro eo, quod tantum fuit nostrum peccatum, quod Dei Filius seipsum propter nos exinanivit, formam servi accipiens, et propterea etiam in ipsius obitu non cum laetitia solemnizamus, sed acerrimum jejunium facimus, cum tamen in aliorum sanctorum obitu laeti solemnizemus, et aliquantulum lautius in cibo et potu nobis indulgeamus, prout in sexta parte sub PARASCEVE dicetur. Rubor quippe nobis est, quod Dominus mortuus est propter peccata nostra, sancti vero non propter peccata nostra, sed propter Christum passi sunt. Qui viles suspendunt figurant, quod Dominus servilem induit formam, et quod vilibus pannis eo die involutus fuit. Qui bonos gaudium de Rege nato habitum attendunt, quales esse debeamus in receptione tanti hospitis ostendunt.

41. In quibusdam Ecclesiis altare in Paschate pretiosis ornatur palliis, et superponuntur velamina trium colorum, rubeum, subalbum, et nigrum, quae tria tempora designant. Prima lectione, et responsorio finitis removetur velamen nigrum, quod tempus ante legem significat. Secunda lectione, et responsorio finitis, removetur subalbum, quod tempus sub lege designat. Tertia finita, removetur rubeum, quod tempus gratiae significat, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, et ad aeternam gloriam nobis aditus patet. De pannis vero, et vestimentis altaris in tractatu de ALTARI dictum est.

42. In praecipuis festivitatibus thesauri Ecclesiae in publicum educuntur propter tria. Primo, propter considerationem cautelae, ut videlicet appareat, quod cautus fuerit in servando, qui illum servare tenetur. Secundo, propter solemnitatis venerationem. Tertio, propter oblationis memoriam, videlicet in memoriam illorum, qui prius ea Ecclesiae obtulerunt. Quod autem Ecclesia intus, et non extra festive ornatur, mysterialiter innuit, quod omnis gloria ejus ab intus est; licet enim exterius despicabilis sit, in anima tamen, quae sedes Dei est, radiat, juxta illud: *Nigra sum, sed formosa, etc.* (2), et Dominus per prophetam: *Etenim haereditas mea praeclara est mihi* (3). Propheta etiam considerans hoc ait: *Domine dilexi decorem domus tuae* (4), quam spiritualiter fides, spes, et charitas exornant. Ecclesia quoque materialis, et etiam spiritualis mundari debet, de quo in septima parte sub titulo de PASCHA, et DE QUINTA FERIA COENAE dicetur. In nonnullis Ecclesiis duo ova struthionum, et hujusmodi, quae admirationem inducunt, et quae raro videntur, consueverunt suspendi, ut per hoc populus ad Ecclesiam trahatur, et magis afficiatur.

43. Rursus ajunt quidam, quod struthio tamquam avis obliviosa, derelinquit in sabulo ova sua, demum quaedam stella visa recordatur, et redit ad illa aspectu suo fovens; ea ova ergo in Eccle-

(1) XXIII quaest. 3. *Non oportet* el. I. et can. *Non licet.* (2) Cant. 1. (3) Psal. 15. (4) Psal. 25.

siis suspenduntur ad notandum, quod si homo propter peccatum a Deo derelictus sit, tandem divino lumine illustratus, recordatus delictorum suorum poenituerit, et ad ipsum redierit, per aspectum lumine illius fovetur per quem etiam modo dicitur in Luca, quod respexit Dominus Petrum, postquam negavit Christum (1). Suspenduntur etiam, ut in illis unusquisque contempletur, quod homo facile Deum obliviscitur, nisi per stellam, idest Spiritus sancti gratiam influentem illustratus, ad eum redire per bona opera recordetur.

44. Sane in primitiva Ecclesia sacrificium fiebat in vasis ligneis, et vestibus communibus, tunc enim erant lignei calices, et aurei sacerdotes; nunc vero e contra est. Sed Severinus Papa instituit, quod in vitreis fieret; quia vero illa fragilia erant, ideo Urbanus Papa, et etiam concilium Rhemense (2) quod in argenteis, vel aureis vasis sacrificetur, vel propter paupertatem in stanneis, qui non aeruginantur; non tamen in ligneis, vel ex auricalco. Non ergo debet esse de vitro propter periculum effusionis; non de ligno, quia cum sit porosum et spongiosum corpus, sanguinem absorberet; non de aere vel auricalco, quoniam ob vini virtutem aerugitum, vel vomitum provocaret.

45. Et nota, quod calicis nomen a veteri et novo testamento originem traxit: *Calix aureus Babylon inebrians omnem terram* (3). Et David: *Calix in domo Domini vini meri plenus misto* (4). Et alibi: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (5). Item in Evangelio: *Potestis bibere calicem illum, quem ego bibiturus sum* (6). Item: *Accepto calice gratias egit* (7). Calix autem aureus significat thesauros sapientiae in Christo absconditos; argenteus, munditia culpae; stanneus innuit similitudinem culpae et poenae. Stannum enim est medium inter argentum, et plumbum, et caro Christi licet non fuerit plumbum, idest peccatrix, fuit tamen carni similis peccatrici; et licet non fuerit argentum, idest, passionis propter suam culpam, fuit tamen passibilis propter nostram culpam, quia *languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* (8). De calice et patena dicetur sub titulo de CONSECRATIONE, ET UNCTIONIBUS.

46. Nempe si quis tenui religione tentatus dicat, quod Dominus praecepit Moysi, ut cuncta vasa tabernaculi in omnes usus, et caeremonias ex aere faceret, ut legitur Exod. 27, et 28, quodque hujusmodi pretiosa vasa et ornamenta poterant venumdari, et dari pauperibus, similis est Judae, et mulieri unguentariae contrarius, hoc enim agimus non quod Deo minus vilia ornamenta delectent quam aurea, sed quia cum homines id quod diligunt Deo libenter offerunt, per divinam latriam suam, vincunt avaritiam. Praeterea haec divinae pietatis officia mortalia sunt, et futurae gloriae significativa. Unde etiam in veteri lege ex auro et jacintho purpura cocco distincto, et bysso retorta, et aliis praetiosis superhumerale fieri praecipitur, ut quanta sacerdos virtutum diversitate clarescere debeat, demonstretur, et altare et propitiatorium ac candelabrum, et alia vasa, et ornamenta altaris ex auro fieri, et argento (9). Tabernaculum quoque ex diversis praetiosis fieri praeceptum est, prout dictum est sub titulo de ECCLESIA. Legalis enim Pontifex aliis diversis praetiosis utebatur ornamentis, prout dicetur in tertia parte, sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS. De hoc etiam sub titulo DE ECCLESIAE DEDICATIONE, prope principium dicetur.

47. Porro prohibitum est in Concilio Aurelianensi (10) ne divina mysteria praestentur ad nuptiarum ornatum, ne improborum tactu, vel pompa saecularis luxuriae polluantur, quo nimirum ostenditur, quod ex veste cujuscumque personae fieri non debet casula, vel aliquis alius sacris mysteriis deputandus ornatus.

48. Stephanus quoque Papa statuit (11) ne vestimentis Ecclesiae in aliis usibus quis fruatur, quodque nisi a sacratis hominibus tangatur, ne ultio quae Balthasar regem Babyloniae percussit, super hoc transgredientes veniat.

49. Clemens etiam Papa statuit (12) ne mortui sepeliantur, vel involvantur, seu operiantur, vel

(1) Luc. 22. (2) de Consecr. dist. 1. *Ut calix*, et de Celeb. miss. cap. fin. *Statuit*. (3) Jer. 51. (4) Ps. 74. (5) Ps. 115. (6) Matt. 20. (7) Luc. 22. (8) Is. 53. (9) Exod. c. 25, c. 30, c. 38. (10) Ead. distin. *Ad nuptiarum*. (11) Ead. distin. *Vestimenta*. (12) Ead. distin. *Nemo*.

etiam feretrum cum palla, idest pannis altaris, aut cum mappa, qua calix involvitur, seu cum qua sacerdos manus post consecrationem tergit.

50. Quando vero pallae, idest corporalia, et vela idest ornamenta altaris, seu cortinae super altare pendentes sordidata fuerint, diaconi cum ministris humilibus illa lavent intra sacrarium, et non extra. Pro velis autem lavandis, quae ad cultum altaris pertinent, nova pelvis habeatur. Pallae vero, idest corporalia, in alia pelvi laventur. Vela quoque januarum, idest cortinae, quae extenduntur in Ecclesiis in festis, et quadragesima, in alia pelvi laventur. Hinc est, quod statutum est in Concilio Ilerdensi (1) quod ad corporale lavandum, et ad pallas altaris propria habeantur vasa foris, in quibus nihil aliud lavetur. Sed secundum eumdem Clementem (2), altaria, si altaris palla, idest vestimenta altaris vel cathedrae, in qua sedet sacerdos sacris vestibus indutus, vel candelabrum, vel velum, idest pannus vel cortina super altare pendens, fuerint vetustate consumpta, crementur, et cineres, vel in baptisterio, vel in pariete, aut in fossis pavimentorum, ubi non sit transitus, jactentur. Et nota, quod ecclesiastica ornamenta benedicuntur, ut dicetur sub titulo DE CONSECRATIONIBUS, ET UNCTIONIBUS.

CAPUT IV.

DE CAMPANIS

SUMMA

1. Campanae quid, et ubi inventae primum.
2. Campana ad quid pulsetur, et benedicatur.
3. Tubarum usus fuit loco campanarum.
4. Campanae praedicatores signant.
5. Metalli duritia quid notet.
6. Praelatus iners et expers scientiae est quasi campana sine plectro.
7. Lignum, in quo pendente campana, quid notet.
8. Funis a campana pendens, quid significet.
9. Campanae ad divina officia quoties interdiu pulsentur.
10. Et quoties noctu.
11. Tintinnabulorum genera sex, quibus utitur Ecclesia.
12. Campanis quot diebus quadragesimae sit otium.
13. Campanae cur pulsentur quoquam moriente.
14. Et quare in supplicationibus.
15. Campanae cur pulsentur concitata tempestate.

1. Campanae sunt vasa aenea, in Nola civitate Campaniae primo inventa; majora itaque vasa campanae a Campania regione; minora vero nolae, a Nola civitate dicuntur.

2. Pulsatur autem et benedicitur campana, ut per illius tactum et sonitum fideles invicem invitentur ad praemium, et crescat in eis devotio fidei, fruges, mentes, et corpora credentium serventur, procul pellantur hostiles exercitus, et omnes insidiae inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempestatum et fulgurum temperentur, infestaque tonitrua, et ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum, et aereae potestates prosternantur, et ut hoc audientes confugiant ad sanctae matris Ecclesiae gremium, ante sanctae Crucis vexillum, cui flectitur omne genu, etc., sicut haec singula in benedictionibus campanae habentur.

(1) de Consecr. dist. 4. *Omnis.* (2) Ead. dist.

3. Sciendum autem est, quod campanae, quarum sonoritate convenit populus ad Ecclesiam ad audiendum, et clerus ad annuntiandum mane misericordiam Domini, et virtutem ejus per noctem, significant tubas argenteas, quibus in veteri lege populus ad sacrificandum accersebatur, de quibus dicetur in sexta parte sub PENTECOSTE. Quemadmodum enim vigiles in castris tubis, sic et Ecclesiarum ministri campanarum sonitu se excitant, ut contra insidiantem diabolum pernoctent. Signa igitur nostra aenea sonoriora sunt tubis veteris legis, quia tunc notus erat Deus in Judaea tantum, nunc vero in omni terra. Sunt etiam durabiliora; significant enim praedicationem novi Testamenti fore amplius duraturam tubis, et sacrificiis veteris legis, quia usque ad mundi finem.

4. Siquidem campanae praedicatores significant, qui fideles ad similitudinem campanae ad fidem vocare debent; quod significatum est in eo quod Dominus praecepit Moysi, ut faceret vestem summo Pontifici habentem 72 tintinnabula, quae sonarent, cum Pontifex in sancta sanctorum ingrederetur. Ipsum ergo vas os praedicatoris designat, juxta illud Apostoli: *Factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens* (1).

5. Duritia metalli fortitudinem designat in mente praedicatoris, unde Dominus: *Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum* (2). Plectrum, seu ferrum quod interius ex utraque parte feriens sonum reddit, doctoris linguam, quae scientiae ornatu, et quae utrumque testamentum resonare facit, figurat.

6. Praelatus ergo absque scientia praedicationis erit quasi campana sine plectro, juxta illud Gregorii: « Sacerdos si predicationis est inscius, quam clamoris vocem daturus est; preco mutus, est etiam quasi canis mutus, latrare non valens ». Ipsa vero percussio denotat, quod praedicator primum debet per correctionem in se, ut vitia ferire, et postmodum ad aliena exprobanda accedere, ne contra doctrinam Apostoli aliis praedicans, ipse reprobus inveniatur, quod testatur Psalmista: *Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (3) Sane namque actionis exemplo, plerumque accendit, quos eruditione sermonis movere nequit. Vinculum vero qua plectrum vasi conjungitur, seu ligatur, est moderatio qua lingua temperatur, qui ad tractum cordis, idest auctoritate Scripturae linguam movet praedicatoris.

7. Lignum in quo campana pendet, lignum dominicae Crucis significat, quod ideo quandoque a superioribus continet, quia Crux ab antiquis Patribus nuntiatur. Instrumento quibus ipsum lignum alligatum, seu affixum est, oracula sunt prophetarum; ligatura vero ferrea, qua campana ligno conjungitur, charitatem denotat, per quam predicator indissolubiliter Cruci affixus gloriatur dicens: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri* (4). Cavilla ligno affixa qua mediante campana pulsatur, rectam praedicatoris mentem significat, qua divinis mandatis inhaerens, illa fidelium auribus per frequentem pulsationem inculcat.

8. Funis autem ab illa pendens, qua campana pulsatur, est humilitas, seu vita praedicatoris; funis etiam ipse vitae nostrae mensuram ostendit. Ad haec, cum funis initium habeat a ligno, in quo campana pendet, per quod Crux dominica intelligitur, recte sacram Scripturam a ligno sanctae Crucis descendentem designat; sicut etiam funis ex tribus est funiculis, ita et Scriptura ex trinitate consistit, scilicet ex historia, ex allegoria, et ex moralitate; funis ergo descendens a ligno in manu sacerdotis est Scriptura a mysterio Crucis descendens in ore praedicatoris. Rursus ideo funis usque ad manus quibus continetur extenditur, quia Scriptura usque ad opera transire debet. Funis quoque elevatio et depressio in pulsando, denotat quod sacra Scriptura aliquando loquitur de altis, aliquando de inferioribus; seu quod praedicator aliquando propter aliquos alta dicit, quandoque propter alios condescendit. Ad haec sacerdos deorsum funem trahit, dum ad activam vitam a contemplatione descendit; ipse vero sursum trahitur, dum Scriptura docente in contemplatione erigitur. Deorsum etiam trahit, dum Scripturam ad litteram, quae occidit, intelligit; sursum trahitur, dum spiritualiter eam exponit. Rursus secundum Gregorium trahitur, et sursum trahitur dum in ea

(1) I. Cor. 13. (2) Ezech. 3. (3) Psal. 49. (4) Ad Galat. 6.

se metitur, quantum videlicet in imis jaceat, et quantum ad bona facienda proficiat. Sed et quando ex tractu funis campana resonat, populus ad expositionem sacrae Scripturae adunatur, praedicatur, auditur, et populus in unitate fidei, et charitatis unitur. Sacerdos itaque quum se recognoscit praedicationis debitorem, non se subtrahat a movendis signis, quoniam et filii Aaron clangebant tubis. Funem ergo movet, qui fratres aut populum ex officio convocat. Anulus in fune chordae per quem in plerisque locis chorda trahitur, est corona praemii, seu perseverantia in finem, vel est ipsa divina Scriptura. Porro Sabinianus Papa statuit, ut horae diei per Ecclesias pulsentur.

9. Et nota, quod ad divina officia per duodecim diei horas campanae communiter duodecies pulsentur; videlicet in prima hora semel, et in ultima similiter semel, quia ab uno Deo omnia, et idem unus erit, omnia in omnibus. In tertia pulsatur ter pro secunda, tertia, quarta horis, quae sub illis cantantur. Similiter et sex ter pro tribus, videlicet pro quinta, sexta, septima horis. Similiter in nona, ter pro tribus. Ad vesperas vero, quae est nona hora, non solum semel, sed multipliciter, quia in tempore gratiae multiplicata est praedicatio Apostolorum. Item in nocte ad matutinum saepe, quia saepe exclamandum est: *Exurge qui dormis, et exurge a mortuis.*

10. Communiter tamen ter pulsatur in nocturnis. Primo cum squilla, quae significat Paulum acute praedicantem. Secunda pulsatio significat Barnabam sibi associatum. Tertia innuit, quod Judaeis repellentibus verbum Dei, Apostoli converterunt se ad Gentes, quas in fide Trinitatis quatuor Evangeliorum imbuerunt disciplinis; unde et quidam quater pulsant.

11. Et nota, sex esse genera tintinnabulorum, quibus in Ecclesia pulsatur, scilicet squilla, cymbalum, nola, nolula, seu dupla campana. Signum squilla pulsatur in triclinio, idest in refectorio, cymbalum in claustro, nola in choro, nolula, seu dupla campana, in horologio, campana in campanili, signum in turri. Quodlibet tamen horum potest generaliter tintinnabulum nuncupari. Variis ergo designantur vocabulis, quia praedicatores per illa designati ad multa necessarii sunt.

12. Sane in tota Septuagesima, sub qua Quadragesima continetur, in diebus profestis non debet compulsari, nec depulsari, sed simpulsari; idest simpliciter pulsari ad horas diei, vel matutinas. In Ecclesiis tamen bene ordinatis bis pulsatur ad primam, primo ad invocandum, secundo ad inchoandum. In tertia ter, secundum numerum horarum quae sub illo pulsantur, ut praemissum est, una ad invocandum, alia ad congregandum, tertia ad inchoandum. Similiter fit in sexta et nona et eaedem campanae, et eodem ordine pulsantur ad matutinas simpliciter. Ad Missam vero et ad vesperas duabus dumtaxat campanis pulsatur. In minoribus vero Ecclesiis simpliciter tantum pulsandum est, juxta praemissa, et hoc in feriis. In dominicis vero, et in solemnibus diebus, prout in aliis temporibus compulsatur. Quia enim praedicatores, qui per campanas figurantur, tempore gratiae celebrius abundant, et opportune et importune instant; idcirco in festis, quae ad gratiam pertinent, campanae tumultuosius tinniunt, et prolixius concrepant, ut dormientes et ebriosos excitent, ne dormiant ultra modum. Quid autem significet compulsatio, quando cantatur *Te Deum laudamus,* in quinta parte, sub titulo de NOCTURNIS dicetur.

13. Verum aliquo moriente campanae debent pulsari, ut populus hoc audiens oret pro illo. Pro muliere quidem bis, pro eo quod ipsa invenit asperitatem. Primo enim fecit hominem alienum a Deo, quare secunda dies non habuit benedictionem. Pro viro vero ter pulsatur, quia primo inventa est in homine trinitas. Primo enim formatus est Adam de terra; deinde mulier ex Adam; postea homo creatus est ab utroque, et ita est ibi trinitas. Si autem clericus sit, tot vicibus simpulsatur, quot ordines habuit ipse. Ad ultimum vero compulsari debet cum omnibus campanis, ut ita sciat populus pro quo sit orandum. Debet etiam compulsari, quando ducitur ad Ecclesiam, et quando de Ecclesia ad tumulum deportatur.

14. Caeterum campanae in processionibus pulsantur, ut daemones timentes fugiant, prout in quarta parte, sub titulo DE ACCESSIONE PONTIFICIS AD ALTARE dicetur. Timent enim auditis tubis Ecclesiae militantis, scilicet campanis, sicut aliquis tyrannus timet audiens in terra sua tubas alicujus potentis regis inimici sui.

51. Et haec etiam est causa, quare Ecclesia videns concitari tempestatem, campanas pulsat; scilicet, ut daemones tubas aeterni regis, idest campanas audientes, territi fugiant, et a tempestatis concitatione quiescant; et ut ad campanae pulsationem fideles admoneantur, et provocentur pro instanti periculo orationi insistere. Silent autem campanae triduo ante Pascha, ut dicetur in sexta parte, SUB QUINTA FERIA COENAE. Rursus campanae tempore interdicti silent, quia saepe ob delictum subditorum impeditur lingua praedicatorum, juxta illud prophetae: *Linguam tuam adhaerere faciam palato tuo, quia domus,* (idest populus) *exasperans, (idest inobediens) est* (1). Habet etiam Ecclesia organa, de quibus in quarta parte, sub titulo de SANCTIS dicetur.

CAPUT V.

DE COEMETERIO, ET ALIIS LOCIS SACRIS ET RELIGIOSIS

SUMMA

1. *Locorum venerabilium quaenam sint necessitati humanae dedicata.*
2. *Loca sacra quae sint, et quae sancta.*
3. *Et quae religiosa.*
4. *Coemeterium quid, et unde dictum.*
5. *Polyandrum quid.*
6. *Sepulchrum quid.*
7. *Mausoleum a Mausolo dictum.*
8. *Dormitorium unde dictum. Unde tumulum. Unde ergastulum.*
9. *Sarcophagus quid. Quid Pyramis.*
10. *Bustum quid.*
11. *Coemeterium unde duxerit initium.*
12. *Sepeliri non debent omnes intra Ecclesiam. Et quinam.*
13. *Sepeliendi antiquitus mos. Et inde hodiernus.*
14. *Sepeliri qui debeant in coemeterio.*
15. *Mulier moriens in partu an sit in Ecclesia sepelienda.*
16. *Quid de partu.*
17. *Vir et uxor an eodem sepulchro sint condendi.*

1. Nunc de coemeterio, et de aliis locis sacris ac religiosis dicamus. Sane venerabilium locorum alia sunt humanae necessitati deputata, alia orationi dedicata. Loca humanae necessitati deputata sunt xenodochium, xenostorium (quod idem est), vasochonium, jerontochonium, orphanotrophium, et belphotrophium. Sancti etenim patres, et religiosi principes hujusmodi instituerunt loca, in quibus pauperes, peregrini, senes, orphani, et infantes, eremitae, infirmi, imbecilles, et saucii reciperentur, et foverentur; et nota quod γέρων graece, dicitur *senex* latine.

2. Locorum autem orationi dicatorum alia sunt sacra, alia sunt sancta, alia religiosa. Sacra sunt quae per manus Pontificum rite dedicata, et Deo sanctificata sunt, quae variis nominibus appellantur, prout sub titulo DE ECCLESIA praemissum est. Sancta sunt loca immunitatis, sive privilegia servitoribus, et ministris Ecclesiarum deputata, de quibus videlicet sub interminatione certae poenae, vel a jure, vel per speciale privilegium interdicitur, ne quis illa violare praesumat: sicut sunt atria Ecclesiarum (2), et in quibusdam locis claustra, intra quae sunt domus canonicorum, in quibus reis cujuscumque sceleris confugientibus, si se ibi receperint, securitas praestatur (3).

(1) Ezech. 3. (2) 37 quaest. 4. *Si quis in atrio.* (3) Inst. *de rerum divisione* §. *Sanctae portae.*

3. Religiosa sunt, ubi cadaver hominis integrum, vel etiam caput tantum sepelitur, quia nemo potest duas sepulturas habere. Corpus vero, vel aliquod aliud membrum absque capite sepultum non facit locum religiosum (1). Sed et secundum legalia instituta cadaver judaei, vel gentilis, vel infantis nondum baptizati locum in quo sepultum est facit religiosum; secundum religionem tamen christianam, et canonicam doctrinam, solum christiani cadaver locum facit religiosum. Et nota quod quicquid est sacrum est religiosum, et non contra. Caeterum locus iste, locus religiosus diversimode appellatur, videlicet coemeterium, polyandrum, sive andropolis, quod idem est. Item, sepulchrum, mausoleum, quod etiam idem est, dormitorium, tumulus, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, bustum, urna, et spelunca.

4. Coemeterium dicitur, a *cimen*, quod est dulce, et *sterion*, quod est statio; ibi enim dulciter defunctorum ossa quiescunt, et Salvatoris adventum expectant. Vel quia ibi sunt cimices, idest, vermes ultra modum foetentes (a).

5. Πολυάνδρον dicitur, quasi pollutum antrum, propter cadavera hominum ibi sepultorum. Vel πολυάνδρον interpretatur multitudo virorum, a τολὺ, quod est pluralitas, et ἄνδρος, quod est viri; et secundum hoc proprie dicitur coemeterium propter multitudinem hominum ibi sepultorum. Similiter et andropolis, quod idem est.

6. Sepulchrum dicitur, quasi sine pulsu; quia qui ibi sepelitur pulsu caret, vel est locus ubi ossa conduntur.

7. Mausoleum dictum est a quodam qui dictus est Mausolus, qui fuit dives et potens, et ab Artemesia ejus uxore valde dilectus, adeo quod eo defuncto ipsa gloriosum construxit ei sepulchrum, quod vocavit mausoleum, a nomine viri sui. Et inde igitur mos inolevit, ut quaelibet praetiosa sepultura mausoleum nuncuparetur.

8. Dormitorium dicitur a dormiendo, quia ibi corpora sanctorum quiescunt, qui in Domino moriuntur. Tumulus dicitur, quasi tumens tellus, quoniam homine in terra sepulto terra aliquantulum elevatur. Monumentum dicitur, quia monet mentem cujuslibet inspicientis, ut recordetur, quod cinis est, et in cinerem revertetur. Ergastulum dicitur ab ἔργον, quod est fructus, vel ab ἐργασὶα, quod opificium, opera, labor, lucrum, et *sterion*, quod est statio; ibi enim requiescunt corpora eorum, qui in Domino moriuntur, unde: *Beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo jam dicit illi spiritus, etc.* (2).

9. Σαρκοφάγος, dicitur a σάρξ, σαρκὸς, quod est caro, et φαγειν, quod est comedere, quia ibi caro comeditur, idest consumitur. Pyramis dicitur a πῦρ, quod est ignis, quia corpora igne cremata et incinerata ibi recondebantur; vel quia sicut ignis a lato incipit, et tendit in acutum, sic et pyramis, et est genus altissimae sepulturae. Tale est Romae, in quo fuerunt cineres Julii Caesaris collocati. Et corrupto vocabulo vulgariter vocatur *acus sancti Petri* (b), quae tamen Julia dici deberet. Similem pyramidem fieri fecit Caesar juxta Turonum, prope ripam Ligeris, et reclusit ibi cineres cujusdam militis amici sui interfecti.

10. Bustum vero a nomine contenti nomen traxit, continentis locus; videlicet in quo busta, sive humana corpora sepeliebantur. Urna dicta est eo quod antiquitus moris fuit humana corpora rogo comburere, et cineres in terreis urnis collocatos servare. Spelunca quandoque dicitur duplex, ut jam dicetur.

11. Coemeterium initium habuisse dicitur ab Abraham, qui emit agrum ab Ebron, in quo erat duplex spelunca, ubi ipse sepultus est, et Sara, et Isaac, et Jacob, et Adam, et Eva; propterea enim emit, ut sibi et suis sepultura esset. Duplex spelunca ideo ibi erat, quoniam duo ibi sepeliebantur contigue, scilicet vir et uxor; vel in una viri, et in altera mulieres; vel unicuique illic sepeliendo duplex spelunca in modum cathedrae fiebat, unde dicit Hieronymus, quod tres patriarchae sepulti sunt in civitate Ebron in spelunca duplici, cum tribus uxoribus suis. Sepeliebantur autem

(1) ff. *de relig. et sumpt. fun.* cum in diversis. (2) Apoc. 14.

quasi sedentes, et superior pars speluncae, quae truncum capiebat a natibus supra, dicebatur una spelunca; pars vero inferior, quae capiebat pedes, crura et foemora, dicebatur alia spelunca.

12. Sane non debent passim omnes intra Ecclesiam sepeliri; videtur enim quod locus sepulturae non prosit (1). Lucifer namque de coelo fuit prostratus, et Adam de paradiso ejectus, et quae loca his meliora sunt? Item Joab in tabernaculo interfectus est, et Job in sterquilinio triumphavit. Item obesse videtur, si quis indignus peccator in Ecclesia sepeliatur (2). Legitur enim in dialogo beati Gregorii *(libro IV. cap. 56)*, quod cum quidam flagitiosus in Ecclesia beati Faustini Brixiensis sepultus fuisset, eadem nocte beatus Faustinus apparuit custodi ejusdem Ecclesiae dicens: Dic Episcopo, ut projiciat hinc carnes foetentes, quas hic posuit; alioquin ipse die triginta morietur. Custos vero timuit haec dicere Episcopo, et Episcopus die tricesimo subito mortuus est. Legitur etiam ibidem *(cap. 57)* de quodam alio, qui sepultus fuit in Ecclesia, quod cadaver ejus postea inventum fuit extra Ecclesiam, et linteamina remanserunt in loco suo. Et Augustinus inquit (3): «Quos peccata graviora deprimunt, si in locis sacris sepelire se faciunt, restat ut de sua praesumptione judicentur, quia eos sacra loca non liberant, sed culpa temeritatis accusant». Nullum ergo corpus debet in Ecclesia, aut prope altare, ubi corpus Domini et sanguinis conficitur, sepeliri, et nisi corpora sanctorum Patrum, qui dicuntur patroni, idest defensores, qui meritis suis totam defendunt patriam, et Episcopi, Abbates, et digni Presbyteri, et laici summa sanctitatis (4); sed cuncti debent circa Ecclesiam sepeliri, puta in atrio, aut in porticu, aut exedris, sive voltis Ecclesiae exterius adhaerentibus, aut in coemeterio (5). Dicunt enim quidam, quod locus triginta pedum circa Ecclesiam debet ad hoc consecrari, alii vero solum circuitionem, quam facit Episcopus dedicans Ecclesiam, ad hoc sufficere dicunt. Augustinus dicit (6): « quod sepelire apud martyrum memorias, in hoc defuncto prodest, ut commendans eum etiam in martyrum patrocinio, affectus pro illo supplicationis augeatur ».

13. Antiquitus solebant homines in propriis domibus sepeliri; sed propter cadaverum foetorem statutum fuit, ut extra civitatem sepelirentur, et quemdam locum communem sanctificatum ad hoc deputabant. Nobiles vero sepeliebantur super montes, et in medio montium, et in radicibus eorum, et in propriis. Caeterum si quis in obsidione interficiatur, nec possit coemeterium haberi, sepeliatur in loco ubi potest. Si vero negotiator, vel peregrinus, moriatur in aequore, et fuerit terra vicina, sepeliatur ibi; quod si portus remotus sit, in aliqua insula propinqua sepeliatur. Si autem terram non videant, fiat ei domuncula de lignis, si haberi possunt, et projiciatur in mare.

14. In coemeterio autem christianorum non nisi christianus baptizatus sepeliri debet (7), nec tamen omnis, quoniam nullus ex maleficio interfectus, si maleficium sit mortale peccatum, ut si sit interfectus in adulterio, vel latrocinio, vel in ludis gentilium (8). Et ideo ubi quis invenitur mortuus, ibi sepeliatur propter dubium causae mortis ejus. Si vero quis subito moriatur in ludis consuetis, ut in ludo pilae, sepeliri potest in coemeterio, quia nemini nocere intendebat; sed quia mundialibus occupabatur, ajunt quidam, quod sepeliri debet sine psalmis, et sine caeteris mortuorum exequiis. Sed et si quis impetens alium in rixa, vel tumultu impoenitens moriatur, nec sacerdotem petiit, non debet sepeliri in coemeterio, ut quidam dicunt; sicut nec is qui manu propria mortem sibi conscivit (9); secus si vim ad tutelam sui, vel suorum repellebat, et alias in poenitentia remanebat. Si vero non propter aliquam manifestam causam, sed solo Dei judicio quis subito moritur, potest in coemeterio sepeliri; justus enim in quacumque hora moritur, salvatur, praesertim si dabat operam alicui rei licitae. Defensori justitiae, et pugnanti in prelio justo occisis coemeterium, et officium libere conceduntur; interfecti tamen in Ecclesia non portentur, ne pavimentum sanguine polluatur. Sed

(1) Extra. *De sepulturis sacris.* (2) 13. q. 2. *Cum gravia.* (3) 12 q. 2., et c. seq. (4) 13. q. 2. *Praecipiendum*, et cap. *Nullus.* (5) Ut in cap. *Praecipimus*, et in eodem cap. *Non aestimemus.* (6) In libro *De cura pro mortuis agenda*, in fine. (7) In c. *Ex parte*, de sepulturis. (8) Extra. de Tornea. cap. *Et nullus*, et *Laici summae sanctitatis*, 13 quaest. 2. (9) 24. quest. 5. *Si non licet*, et c. *Cum homo*, de poen. dist. 3. *Judas.*

si aliquis rediens de lupanari, vel de aliquo loco ubi fornicatus sit, in via occidatur, vel aliquo casu consistens moriatur, non sepeliatur in communi coemeterio; et hoc si legitime probari potest, eum fornicatum fuisse, nec constat eum postea confessum, vel contritum fuisse (1).

15. Rursus mulier moriens in partu, non debet in Ecclesia poni, ut quidam dicunt, ne pavimentum Ecclesiae sanguine polluatur, sed extra Ecclesiam ei dicatur obsequium, et in coemeterio sepeliatur: quod non placet, alioquin poena sibi verteretur in culpam (2). Unde licite in Ecclesiam fertur, ita tamen quod Ecclesia a maculis corporis ne polluatur diligenter caveatur.

16. Partus tamen de ventre ipsius extractus mortuus, et non baptizatus, extra coemeterium sepeliatur. Sunt tamen quidam qui dicunt, quod partus viscerum esse censetur (3).

17. Sane vir et uxor in eodem sepulchro ponendi sunt, exemplo Abrahae et Sarae, ubi specialem elegerunt sepulturam; unde et Tobias praecepit filio, ut cum mater ipsius complevisset dies suos, locaret eam in eodem sepulchro cum eo (4). Item quilibet in sepulchro parentum tumulandus est, nisi ex devotione alibi elegerit sepeliri (5). Ceterum in Concilio Maguntino (6) statutum est, quod suspensi, qui pro suis peccatis poenam extremam persolvunt, ex quo confessi sunt, vel confiteri desideraverunt, et communicaverunt, in coemeteriis sepeliri possunt, et oblationes, et Missae fieri pro eis (7). Qualiter humanum corpus sepeliendum sit, dicetur in septima parte, sub titulo DE OFFICIO MORTUORUM.

(a) Verbi etymologiam unde duxerit Auctor, non satis constat. Sed forte id criminis irrepsit typographi, aut inscitia, aut certe negligentia. Κοιμιτήριὸν enim ductum est a κοιμάω, quod latine sonat sopio, dormio, obdormio. Inde etiam κοίμισις, dormitio, et κοιμηθήριον, dormitorium. Athenaeus etiam scribit domum in qua hospites dormiebant, hoc nomine appellatam. Non absurde igitur locum sepulturae destinatum coemeterium appellamus; ibi enim mortui dormire dicuntur. Religiosum illum locum veteres dicebant. N. DOARD.

(b) Vide num potius arcula, in qua corpus conditur. Graecis σαρκοφάγος, quasi carnem vorans, unde Serapim dictum putat Varro, ex sententia Aug. de *Civit. Dei*, lib. 18, cap. 5., qui cum Rex esset Argivorum, Apis dictus est. Navibus enim is transvectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est omnium maximus Aegyptiorum Deus; non quidem in vita, sed mortuum demum ipsum venerari coeperunt. Inde Serapis appellatus est, ab arca videlicet, in qua positus et sepultus. Est enim σορὸς, μνῆμα, θήκη, monumentum, arca, loculus, conditorium, quasi soro sapis, vel Seraphis; deinde una litera, ut fere fit, mutata, Serapis. Sarcophagus itaque dicitur quasi carnem consumens, alias ταφος appellatur. Quod idem praetexuit de pyramide, potius pira legendum, ἀπὸ τοῦ πυρός, hoc est igne. N. DOARD.

(1) De poen. dist. 5. c. 1. *Alioquin sepeliri debet*. (2) 5. dist. *Baptizari*. (3) De consecr. dist. 4. *Si quicquid*. (4) 13. quaest. 2. *Ebron*. (5) Ead. quaest. *Soror*. 13. quaest. 2. cap. fin. (6) De consec. dist. ult. e fin. (7) Dist. ult. cap. fin.

CAPUT VI.

DE ECCLESIAE DEDICATIONE

SUMMA

Quia de Ecclesia, et altari in superioribus mentio facta est, consequens est ut aliqua de illorum dedicatione subjiciamus, dicentes primo, unde consecratio Ecclesiae ortum habuit. Secundo, per quos. Tertio, quare. Quarto, qualiter Ecclesia dedicetur, et quid significet tam ipsa dedicatio, quam singula quae in ea aguntur. De officio vero festi dedicationis Ecclesia in septima parte dicetur.

1. Primo igitur dicendum est, unde dedicatio Ecclesiae initium habuit. Super quo notandum est, quod Moyses Domino praecipiente fecit templum, et sacravit illud cum mensa et altari ejus, et æreis vasis, et utensilibus ad divinum cultum explendum; et non solum divinis precibus ea sacravit, ve-

rum etiam sancti olei unctione Domino jubente linivit (1). Legitur enim Dominum praecepisse ipsi Moysi, ut chrisma conficeret, quo ungeret tabernaculum in dedicatione, et arcam testamenti. Salomon quoque, filius David, jubente Domino perfecit templum cum altari, et reliqua ad divinum cultum peragendum consecravit, sicut in tertio libro Regum habetur (2). Nabuchodonosor etiam Rex vocavit omnes satrapas, optimates, et tyrannos, ad dedicationem statuae aureae quam fecerat. Judaei ergo sicut legitur in Bucardo *(in lib. 3. c. 4)* loca in quibus Domino sacrificabant, divinis habebant supplicationibus consecrata, nec in aliis, quam Deo dedicatis locis, munera Domino offerebant. Si igitur illi qui umbrae legis deserviebant hoc faciebant, quanto magis nos quibus veritas patefacta est, gratia et veritas per Jesum Christum data est, templa Domino aedificare, et prout melius possumus ornare, atque ea divinis precibus et sanctis unctionibus cum altaribus, et vasis, vestibus quoque, et reliquis ad divinum cultum implendum utensilibus, devote et solemniter ex institutione Felicis Papae III. sacrare debemus (a). Rursum cum in Syria, in civitate Baruth, Judaei quamdam imaginem Crucifixi pedibus conculcarent, et latus ejus perforarent, mox inde sanguis, et aqua exivit. Judaei autem hoc viso, mirati sunt, et infirmi eorum hoc sanguine deliniti ab omnibus infirmitatibus suis liberati sunt; propter quod omnes Christi fide suscepta, baptizati sunt, et Sinagogas eorum in Ecclesias consecraverunt. Et inde mos inolevit, ut Ecclesiae consecrentur, cum prius tantum altaria consecrarentur: propter hoc etiam miraculum ordinavit Ecclesia fieri memoriam dominicae Passionis quinto Calendas decembris; et eadem ratione consecrata est Ecclesia in honorem Salvatoris, ubi quaedam ampulla cum illo sanguine reservatur, et solemne festum tunc agitur.

2. Secundo notandum, quod solus Pontifex potest Ecclesias, et altaria dedicare (3), quoniam gerit imaginem et figuram summi Pontificis Christi spiritualiter dedicantis, sine quo nihil possumus in Ecclesia stabilire; unde ipse ait: *Sine me nihil potestis facere* (4), et Psalmista: *Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui aedificant eam* (5); unde Concilium Carthaginense (6) prohibet hoc facere sacerdotem, nec potest hoc alicui inferioris ordinis demandari (7).

3. Sane Ecclesia, ut sacri edocent canones (8), dedicanda non est, nisi prius dotata sit, et ex licite acquisitis (9). Legitur enim, quod dum quidam Episcopus Ecclesiam de usuris, et rapinis constructam consecraret, vidit post altare diabolum stantem in cathedra, in habitu pontificali, qui dixit Episcopo: cessa Ecclesiam consecrare; ad meam enim jurisdictionem pertinet, cum sit ex usuris, et rapinis facta. Episcopo vero et clero territis, et inde fugientibus, Diabolus continuo ipsam Ecclesiam cum grandi strepitu destruxit.

4. Rursus Ecclesia, quae pro quaestu cupiditatis constructa est consecranda non est, et cui dos sufficiens assignata non est (10), sicut et in qua paganus, vel infidelis sepultus est (11), donec inde fuerit ejectus, et Ecclesia, abrasis prius parietibus, vel tignis, reconciliata. Idem etiam est de excommunicato (12). Si vero mulier praegnans illic sepulta sit, ea non ejecta poterit consecrari, licet partus baptizatus non sit (13). Quamquam quidam aliter scripserint sapientes, potest etiam consecrari diebus Dominicis et privatis (14), et plures episcopi, et plura altaria possunt simul ab eodem in una Ecclesia consecrari (15).

5. Tertio dicendum est quare Ecclesia dedicatur, et quidem propter quinque causas. Primo, ut diabolus, et ejus potestas inde penitus expellatur, unde refert Gregorius (16), quod cum quaedam Ecclesia Arianorum fidelibus reddita consecraretur, et reliquiae sancti Sebastiani, et beatae Agathae illuc delatae fuissent, populus ibi congregatus porcum repente inter pedes huc illuc discurrere

(1) de Conseor. dist. 1. §. 1. (2) III. Reg. 36. (3) 26. q. 5. *Ministrare*, de Consecr. dist. 1. *Nemo*. Extrav. de cons. Eccl. *Quod in dubiis*. (4) Joan. 15. (5) Psal. 126. (6) 116 quaest. 6. capit. 3. (7) Extrav. eod. *Aqua*. (8) De consecr. dist. 1. *Nemo*. Extra. De consecr. eccl. vel alt. *Cum simil*. (9) 1 quaest. 1. *Non est putanda*. (10) Ead. dist. *Si quis basilicam*. (11) Extra. eod. (12) Extra. De sepul. sacris. (13) ff. de vent. inspi. §. 1. ff. de statu hom. qui in utero. De cons. dist. 4. *Si ad matris*, et c. seq. (14) Extra. eod. cap. 2. (15) Extra. eod. *Cum suis*. (16) *Dialog*. lib. 3. c. 21.

senserunt, qui fores Ecclesiae repetens, a nullo videri potuit, omnesque in admiratione commovit. Quod idcirco Dominus ostendit, ut cunctis patefieret, quod de loco eodem immundus habitator exiret. Sequenti autem nocte magnus in ejusdem Ecclesiae tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Secunda vero nocte, gravior sonus increpuit. Tertia quoque nocte, tantus strepitus insonuit, ac si omnis illa Ecclesia fundamentis fuisset eversa; statimque recessit, nec ulterius apud illam antiqui hostis inquietudo apparuit. Secundo, ut ad eam confugientes, salventur prout legitur in canone Beati Gregorii (1). Et ob hoc Joab in tabernaculum fugit, et altaris cornua apprehendit. Tertio, ut ibi orationes exaudiantur; unde in oratione ad Missam dicitur: *Concede, ut omnes qui huc deprecaturi conveniunt, ex quacumque tribulatione, consolationis tuae beneficia consequantur*. Sic etiam oravit Salomon in templi dedicatione, prout legitur III. Reg. c. 8. Quarto, ut ibi Deo laudes solvantur, prout sub titulo de ECCLESIA dictum est. Quinto, ut ibi sacramenta ecclesiastica ministrentur; unde ipsa Ecclesia dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei, in qua sacramenta divina continentur, et ministrantur.

6. Quarto dicendum est qualiter Ecclesia consecratur. Et quidem omnibus de Ecclesia ejectis, solo Diacono ibi remanente recluso, Episcopus cum clero ante fores Ecclesiae aquam non sine sale benedicit. Interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante duodecim cruces in Ecclesiae parietibus depictas. Postmodum vero, clero et populo insequente, circumeundo Ecclesiam exterius cum fasciculo hyssopi parietes cum aqua benedicta aspergit, et qualibet vice ad januam Ecclesiae veniens percutit super liminare cum baculo pastorali, dicens: *Attollite portas principes vestras, etc.* Diaconus deintus respondit: *Quis est iste Rex gloriae?* Cui Pontifex: *Dominus fortis etc.* Tertia vero vice, reserato ostio, ingreditur Pontifex Ecclesiam, cum paucis ex ministris, clero et populo foris manente, dicens: *Pax huic domui*, et dicit litanias. Deinde in pavimento Ecclesiae fiat crux de cinere, et sabulo, ubi literis graecis et latinis totum describitur alphabetum. Et iterum aliam aquam sanctificat cum sale, et cinere, et vino, et altare consecrat. Deinde duodecim cruces in parietibus depictas chrismate inungit.

7. Sane quaecumque hic visibiliter fiunt, Deus per invisibilem virtutem in anima operatur, quae veri Dei templum est, ubi fides facit fundamentum, spes eligit, charitas consumat; ipsa enim Ecclesia catholica ex vivis multis lapidibus adunata, Dei templum est, quia multa templa, unum templum, quorum unus est verus Deus, et una fides. Domus igitur dedicanda est, anima sanctificanda.

8. Et est notandum, quod consecratio duo efficit; nam ipsam Ecclesiam materialem Deo appropriat, et nostram scilicet tam Ecclesiae, quam fidelis animae desponsationem insinuat domus; namque non consecrata, est sicut puella viro alicui destinata, non tamen dotata, nec matrimoniali commercio in unione carnis unita; sed in consecratione dotatur, et transit in propriam Jesu Christi sponsam, quam sacrilegium est per adulterium ulterius violari. Desinit enim lupanar esse demonum, ut patet in consecratione illius templi, quod antea πανθεων vocabatur (b).

9. Primo itaque dicendum est de aquae benedictione, super quo dicit Dominus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (2); aqua enim, quae lavandis corporibus idonea est, tantam divinitus virtutem accipere meruit, quod sicut corpora lavat a sordibus, ita et animas mundat a peccatis. Manifestum quidem est quod haec aqua, cujus aspersione Ecclesia consecratur, baptismum significat, quia quodammodo ipsa Ecclesia baptizatur; ipsa vero Ecclesia illam utique Ecclesiam designat, quae in ea continetur, scilicet fidelium multitudinem; unde etiam Ecclesia vocatur, eo quod Ecclesia contineat, continens videlicet pro contento.

10. Quaerendum est autem quare huic aquae sal admisceatur, cum Salvator noster de baptismo loquens, nullam de sale fecerit mentionem. Non enim dicit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua salsa, vel sale mista, vel aliquid hujusmodi, sed dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, etc.* Et idipsum de oleo, et chrismate quaeri potest. Sed notandum, quod sal in divino

(1) 23. q. 5. *Reus*. (2) Joan. 3.

eloquio saepe pro sapientia ponitur, juxta illud: *Sermo vester sale sit conditus* (1). Et Dominus inquit discipulis suis: *Habete in vobis sal, et pacem inter vos* (2). Itemque: *Vos estis sal terrae, quod si sal evanuerit in quo salietur* (3). Hinc etiam est, quod secundum legem nulla hostia sine sale offerebatur, sed in omni sacrificio ponebatur, ex quibus omnibus convincitur, quod sal pro sapientia ponitur; est enim sapientia condimentum omnium virtutum, sicut sal omnium ciborum. Hinc ergo est, quod nullus baptizatur prius quam sale cibetur, etiam infantes, ut quod actu habere non possunt, habeant salem significatione sacramenti; nec sine sale benedicetur aqua. De alterius aquae benedictione in sequenti tractatu dicetur.

11. Trina autem interius, et exterius cum hyssopo, et aqua benedicta aspersio trinam baptizandi immersionem significat. Et fit propter tria. Primo, propter daemonum expulsionem; nam aqua benedicta proprie de sui virtute habet demones expellere; unde in exorcismo ejus dicitur: *Ut fiat aqua exorcizata ad effugandam omnem potestatem inimici, et ipsum inimicum eradicare, etc.* Secundo, propter ipsius Ecclesiae purgationem, et expiationem, omnia namque terrena propter peccatum corrupta sunt, et foedata; hinc etiam, quod in lege omnia pene mundabantur per aquam. Tertio, propter removendam omnem maledictionem, et introducendam benedictionem; terra enim ab initio cum fructu suo maledictionem accepit, eo quod ex ejus fructo deceptio facta fuit; aqua vero nullae maledictioni subjacuit. Hinc est quod Dominus piscem comedit, sed carnem non legitur nominatim comedisse, nisi de agno paschali, et hoc propter legis praeceptum, in exemplum, scilicet abstinendi aliquando a licitis, aliquando eadem comedendi. Rursus aspersio in circuitu facta, signat, quod Dominus curam suorum habens, *mittit Angelum suum in circuitu timentium eum* (4).

12. Tria vero responsoria, quae interim decantantur, est hilaritas trium ordinum fidem suscipientium, scilicet Noe, Daniel, et Job. Et quoniam ad hanc invocationem gratia fidei, spei, et charitatis infunditur, ideo ad pedem, et ad medium, ut ad partem parietis superiorem aspergitur. De interiori etiam aspersione jam dicetur. De virtute hyssopi in sequenti titulo dicetur.

13. Triplex vero circuitus quem Episcopus aspergendo facit, triplicem circuitum, quem Christus fecit, propter Ecclesiae sanctificationem, designat. Primus fuit quo venit de coelo in mundum. Secundus, quo de mundo descendit in lymbum. Tertius, quo de lymbo rediens, et resurgens, ascendit in coelum. Triplex quoque circuitus ostendit, quod Ecclesia illa ad honorem Trinitatis dedicatur. Ostendit etiam triplicem statum salvandorum de Ecclesia, qui sunt virgines, continentes, et conjugati; quod etiam dispositio ipsius Ecclesiae materialis ostendit, prout sub titulo de ECCLESIA dictum est.

14. Porro trina ad superliminare ostii percussio signat triplex jus, quod Christus habet in Ecclesia sua, propter quod sibi debet aperiri. Est enim sub sua creatione, redemptione, et glorificationis promissione; nam Pontifex Christum, virga ejus potestatem figurat. Rursus per triplicem percussionem januae cum virga pastorali, praedicatio evangelica intelligitur; quid enim est virga pastoralis, nisi sermo divinus, juxta illud Isaiae: *Percutiet terram, virga* (idest sermone) *oris sui?* (5). Virga igitur januas percutere est aures audientium praedicationis voce pulsare. Aures enim portae sunt, per quas ad corda audientium sanctae praedicationis verba introducimus; unde Psalmista: *Qui exaltas me de portis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion* (6). Quid enim sunt portae filiae Sion, nisi aures, et auditus fidelium? Tertio: triplex cum virga percussio, et januarum aperitio, significat quod per praedicationem pastorum, infideles venient ad fidei consensum. Per illam enim portae justitiae aperiuntur, et illas ingressi fidem confitentur; unde Psalmista: *Aperite mihi portas justitiae, ingressus in eas, confitebor Domino, haec porta Domini, justi intrabunt in eam* (7). Percutit igitur Episcopus in superliminari, scilicet orationis, dicens: Supplico vos principes,

(1) Colos. 4. (2) Marc. 9. (3) Matth. 5. 3. q. 7. §. *Item in Evangelio.* (4) Psal. 33. (5) Isai. 11. (6) Psal. 9. (7) Psal. 117.

idest daemones, seu potius homines, tollite, idest auferte portas, id est ignorantias vestras, scilicet a cordibus vestris.

15. Interrogatio vero Diaconi inclusi respondentis in personam populi: *Quis est iste Rex gloriae?* est ignorantia populi nescientis, quis est iste qui debet intrare.

16. Apertio ostii evacuatio est peccati; recte ergo Episcopus ter percutit, quia numerus iste notissimus, et sacratissimus est, et in omni dedicatione Episcopus ter januas percutere debet, quia sine invocatione Trinitatis nullum fit in Ecclesia sacramentum.

17. Trina vero proclamatio: *Attollite portas, etc.* significat triplicem potestatem Christi, videlicet, quam habet in coelo, et in mundo, et in inferno. Unde in hymno Ascensionis dicitur: *Ut trina rerum machina, coelestium, terrestrium, et infernorum condita, flectant genu jam subdita.*

18. Consequenter ostio aperto intrat Episcopus, ad notandum quod si debite utatur officio suo, nil ei resistere potest, juxta illud: *Domine quis resistet potentatui tuo?* Ingreditur autem cum duobus, vel tribus, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne consecrationis verbum; vel quod paucis praesentibus Dominus se transfigurans pro Ecclesia oravit. Et ingrediens dicit: *Pax huic domui, et omnibus habitantibus in ea,* quia Christus mundum ingrediens, pacem inter Deum, et hominem fecit; venit enim ut nos Deo patri reconciliaret.

19. Post hoc cum dicitur litania, prostratus orat pro sanctificatione domus; nam et Christus humiliatus ante passionem pro discipulis eis credituris omnibus orabat dicens: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo* (1). Postquam vero surrexit, orat sine salutatione, quoniam non dicit *Dominus vobiscum,* cum Ecclesia nondum sit quasi baptizata, et quia cathecumeni tantum non sunt digni ut eis fiat applausus, cum nondum sint sanctificati; est tamen pro eis orandum.

20. Clerus orans, et litaniam concinens, Apostolos repraesentat, qui pro Ecclesiae, et animarum sanctificatione ad Deum intercedebant. In pavimento Ecclesiae scribitur alphabetum hoc modo. Fit enim Crux de cinere, et sabulo, ex transverso Ecclesiae, super quam Crucem pulveris scribitur alphabetum in modum Crucis, literis graecis, et latinis; non autem haebraicis, quia Judaei recesserunt a fide, et scribitur cum baculo pastorali.

21. Sane alphabetum super Crucem scriptum tria repraesentat. Primo quidem, scriptura ex graecis, et latinis literis in modum Crucis facta, repraesentat conjunctionem, seu unionem in fide utriusque populi, Judaei videlicet, et Gentilis, per Crucem Christi factam, juxta illud Jacob qui cancellatis manibus *filiis Joseph benedixit* (2). Ipsa vero Crux, sive versus ex transverso Ecclesiae directus, videlicet unus a sinistro angulo Orientis in dextrum Occidentis, et alter a dextro Orientis in sinistrum Occidentis, significat quod populus ille, qui prius erat dexter, factus est sinister, et qui erat in capite, factus est in cauda, et e conuerso; et hoc propter Crucis virtutem. Christus enim ab Oriente transiens, reliquit Judaeos in sinistra, quia infideles, et venit ad Gentiles, quibus licet in Occidente fuissent, dat esse in dextera; et tandem a Gentilibus, in dextera Orientis positis, visitavit Judaeos, in sinistro angulo Occidentis, quos constat deteriores esse, quam prius inveneris gentiles. Ideo autem in obliquum, et in modum crucis, et non in directum hae literae scribuntur, quia ad hanc sanctam intelligentiam pertingere non valet, qui crucis mysterium non recipit, et Christi passione non se credit esse servandum; in malevolam enim animam non introibit sapientia, et ubi Christus fundamentum non est, superaedificari non potest (3).

22. Secundo: scriptura alphabeti repraesentat paginam utriusque Testamenti, quod per Crucem Christi adimpletum est. In passione namque ejus velum templi scissum est, quia tunc Scripturae apertae sunt, et revelata sunt sancta sanctorum; unde ipse moriens dixit: *Consummatum est.* In his quidem paucis litteris omnis scientia continetur, et tunc ex transverso ducitur, quia unum Testamentum in alio continetur, *quasi sit rota in medio rotae* (4).

23. Tertio: repraesentat articulos fidei; Ecclesiae enim pavimentum est nostrae fidei fundamen-

(1) Joan. 17. (2) Gen. 48. (3) 1. q. 1. *Cum Paulus.* (4) Ezech. 1.

tum. Elementa ibi scripta, sunt fidei articuli, quibus rudes, atque neophiti in utroque populo in Ecclesia erudiuntur, qui se debent pulverem, et cinerem reputare, juxta illud quod dicit Abraham: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, et cinis* (1). Scriptura ergo alphabeti in pavimento est simplex doctrina fidei in corde humano.

24. Sambuca, seu baculus quo alphabetum scribitur, monstrat Apostolorum doctrinam, vel doctorum mysterium, quo facta est conversio gentilium, et perfidia Judaeorum. Consequenter Christus ad altare accedens, incipit stans: *Deus in adjutorium meum intende*, quia tunc demum incipit quod est in hoc officio pricipale.

25. Et dicitur versus *Gloria Patri, etc.*, quia haec benedictio fit ad exhibendam gloriam Trinitati; non tamen dicitur *alleluja*, prout in sequenti titulo dicetur. Et consecrat altare, in qua quidem consecratione alia aqua benedicitur, prout in sequenti titulo dicetur, ex qua postquam altare septies aspersum fuerit, aspergitur etiam ter interius tota Ecclesia, sicut prius, absque aliqua differentia majorum lapidum, vel minorum, quoniam apud Deum non est acceptio personarum. Ideo interius, ad notandum quod exterior ablutio sine interiore nil prodest (2). Ideo ter, quoniam, ut praemissum est, aspersio illa significat aspersionem, et mundationem baptismi, quae datur beneficio Trinitatis, juxta illud: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti;* quia enim Ecclesia non potest in aqua immergi, sicut immergitur baptizandus, ideo ter aspergitur aqua, quasi loco trinae immersionis.

26. Rursus aspergitur procedendo ab Oriente in Occidente, et per medium semel, in formam Crucis, quia Christus totam Judaeam, et omnes gentes baptizare praecepit in nomine Trinitatis, cui baptismo tribuit efficaciam in ministerio passionis, incipiens a Judaeis, de quibus ortus est, et residuum aquae ad basim altaris funditur, prout in sequenti titulo dicetur. Quidam tamen aliam aquam non benedicunt, sed cum prius benedicta totum officium implent. Interim autem cantat chorus psalmum illum: *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus etc.* (3), et illum: *Qui habitat in adjutorio etc.* (4), in quibus fit mentio de Ecclesia, et ejus consecratione, ut patet ibi: *Qui habitare facit unius moris in domo* (5). Episcopus vero dicit: *Domus mea domus orationis vocabitur*, quia ejus officium est facere ut Ecclesia domus Dei sit, non negotiationis (6).

27. Sane chrismate duodecim Cruces in parietibus Ecclesiae depictae chrismantur. Depinguntur autem ipsae Cruces, primo propter daemonum terrorem, ut scilicet daemones, qui inde expulsi sunt, videntes signum Crucis terreantur, et illuc ingredi non praesumant. Secundo, propter triumphi ostensionem; Cruces namque sunt vexilla Christi, et signa triumphi sui. Merito ergo, ut ostendatur, quod locus ille Christi dominio subjugatus est, ibidem Cruces depinguntur.

28. Nam et apud imperialem magnificentiam observatur, ut aliqua civitate sibi tradita, imperiale vexillum in ea erigatur. Et in ejusmodi figuratione dicitur Genes. 28., quod Jacob lapidem, quem supposuerat capiti suo, erexit in titulum; videlicet in titulum praeconialem, memorialem, et triumphalem.

29. Tertio, ut earum inspectores Christi passionem qua suam Ecclesiam consecravit, et passionis fidem ad memoriam reducant; unde in Canticis: *Pone me ut signaculum super brachium, etc.* (7). Duodecim vero luminaria ante Cruces ipsas posita significant duodecim Apostolos, qui per fidem Crucifixi totum mundum illuminaverunt, et quorum doctrina tenebras sustulit; unde dicit Bernardus: *Tota prophetia vera est in fide Crucifixi;* et Apostolus: *Non judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum* (8). Cruces igitur per quatuor Ecclesiae parietes illuminantur, et chrismate inunguntur, quoniam Apostoli Crucis mysterium praedicantes, fide passionis Christi quatuor mundi climata illuminaverunt, ad cognitionem inflammaverunt, ad amorem unxerunt, ad conscientiae nitorem, quod per oleum, et ad bonae famae odorem, quod per balsamum designa-

(1) Gen. 18. (2) Extra. *de sacr. unct.* c. 1. (3) Psal. 67. (4) Psal. 91. (5) Psal. 67. (6) Joan. 2. (7) Cantic. 8. (8) I. Corint. 2.

tur. Ad haec, post chrismationem altaris, ipsum altare, et Ecclesia ornantur, lampades accenduntur, Missa dicitur, in qua Pontifex aliis vestibus utitur, quam fuerit in aspersione usus, prout in sequenti dicetur.

30. Postremo notandum est, quod Ecclesia dicitur in sanguine alicujus consecrari; unde secundum Pelagium, et Nicolaum Papam, in martyrio Apostolorum Petri et Pauli Ecclesia romana consecrata est (1). Consecratur itaque Ecclesia, ut praemissum est, et altare, prout in titulo sequenti, et coemeterium ac alia, prout sub titulo de CONSECRATIONE dicitur.

31. Et quamquam legatur in veteri Testamento templum ter fuisse consecratum: primo in septembri, secundo in martio, sub Dario, tertio in decembri, sub Juda Machabaeo, Ecclesia tamen semel consecrata non est iterum reconsecranda (2), nisi fuerit execrata, quod contingit tripliciter. Primo, si fuerit combusta, ita quod parietes omnes (vel eorum major pars) fuerint decrustati (3); si enim solummodo tectum, vel aliqua ejus pars, parietibus integris manentibus, vel saltem in modica parte destructis, combusta fuerit, reconsecranda non est (4). Secundo, si tota Ecclesia aut major ejus pars simul funditus corruerit, et ex toto, sive ex aliis fuerit lapidibus reparata (5); consecratio etenim Ecclesiae maxime in exteriori unctione, et in lapidum conjunctione, et dispositione consistit (6). Si vero non simul, sed successive parietes omnes ruerint, et reparati fuerint, eadem censetur Ecclesia; ideoque non reconsecranda, sed dumtaxat cum aqua exorcizata, et Missae solemnitate est reconcilianda (7); quamquam eam reconsecrandam quidam scripserint sapientes. Tertio, reconsecranda est Ecclesia si dubium sit, utrum aliquando fuerit consecrata, eo quod super hoc nulla scriptura, vel pictura, aut sculptura, nullusque etiam unicus testis de visu, vel etiam de auditu, qui (ut quidam dicunt) sufficeret (8).

32. Altare quoque semel consecratum reconsecrandum non est, nisi illud execrari contingat (9). Quod fit primo, si mensa, idest superior tabula in qua fit principaliter consecratio, mota, vel in sui forma mutata, vel enormiter, puta ultra medietatem, fracta sit. Enormitas tamen hujusmodi jure valet ad Episcopi arbitrium referri. Idem quoque maxime est, si tota altaris structura mota, et reparata fuerit. Ecclesia tamen propter altaris, vel structurae motionem, vel fractionem, reconsecranda non est (10), quia alia est altaris consecratio, et alia Ecclesiae. Sic e converso, si Ecclesia totaliter destructa, altare non laeditur, Ecclesia ipsa reparata solum, et non altare reconsecratur, quamvis tunc decens sit illud aqua exorcizata lavari (11).

33. Consecrato tamen majori altari, nihilominus alia minora altaria Ecclesiae consecranda sunt (12), quamvis quidam dixerint sufficere in illius consecratione alia digito demostrari (13).

34. Si vero altare modicam exterius patiatur laesionem, non ob hoc est reconsecrandum (14). Secundo: reconsecratur altare, si altaris sigillum, idest parvus lapis, cum quo sepulchrum, sive foramen, in quo reliquiae reconduntur, clauditur, seu sigillatur, motum aut fractum sit (15). Et fit foramen ipsum quandoque in summitate stipitis, et quandoque aliud sigillum non opponitur, sed principalis mensa superposita loco sigilli habetur. Quandoque vero fit in parte posteriori, et quandoque in anteriori, in quo etiam foramine in testimonium consecrationis caute includi solent literae consecrationis Episcopi, continentes nomen ejus, et aliorum Episcoporum in consecratione praesentium, et in cujus sancti honorem consecratur altare, et etiam ipsa Ecclesia, quando simul consecratur utrumque, annum quoque et diem consecrationis. Tertio: reconsecratur altare, si junctura qua sigillum

(1) 21. dist. *Quamvis.* 16., dist. *Sacro.* (2) De Consec. dist. 1. *Ecclesiis.* De sacr. non iter. c.1. et 2., et de Apostol. c. 1. (3) De Consec. ib., ff. de contrah. empt. l. *Demum.* Levit. c.14. prope fin. (4) Extra. *De cons. Eccl. vel alt. ligneis.* (5) De Consecr. dist. *de fabbrica.* (6) In cap. *de Eccles.* (7) De Consecr. dist. 1. *de fabbrica,* et cap. *Si motum.,* ff. de leg. 1. *Quod in rerum.* (8) Extra. *De cons.* dist. 1. *Ecclesiae,* et cap. *Solemnitat.* 23. quaest. *Sane.* 22. quaest. 5. *Hoc videtur.* De Consec. dist. 4. *Parvulos.* (9) De Consec. dist. 1. *Si motum.* Extra. eod. cap. 1., et cap. *Quod in dubiis.* (10) Extra. eod. cap. 1. (11) De Consec. dist. 1. *Si motus.* (12) Extra. eod. cap. *Cum sis.* (13) Argu. ff. de acquiren. posses. quod in eo. §. *Venditionem.* C. de natur. lib. authen. *Item si quis.* (14) Extra. eod. cap. 1. (15) Extra. eod. *Lignis.*

foramini, vel etiam qua mensa stipiti, ubi aliud sigillum, quod mensa ipsa non est mota adhaeret, vel aliquis ex lapidibus ipsius juncturae, seu stipitis, mensam vel sigillum tangens, motus vel fractus sit; in conjunctione etenim sigilli, et foraminis atque mensae, et stipitis seu structurae inferioris, praecipue consecratio intelligitur. Quarto: reconsecratur altare si ei, vel conjunctioni mensae, et sructurae inferioris tantum fiat augmentum, quod pristinam formam amittat, quoniam forma dat esse rei (1). Propter modicum tamen additamentum non execratur, sed tunc sacrum trahit ad se non sacrum (2), dum tamen conjunctio mensae et structurae inferioris non multum immutetur. Quinto: altare sicut et Ecclesia propter dubium reconsecratur (3). Sexto: altare viaticum, si lapis de ligno in quo insertus est, qui quodammodo sigillum repraesentat, removeatur, et in eodem, vel in alio, ligna iterum reponatur, nonnulli reconsecrandum, alii vero solummodo reconciliandum autumant. Quamvis autem illud saepe jussu Episcopi de loco ad locum transferatur, et per viam portetur, propter quod portabile, vel viaticum appellatur (4), in his non tamen ob haec reconsecratur, aut reconciliatur.

35. Quid si calix consecratus deauretur, numquid est reconsecrandus? Et videtur quod sic, quoniam novus calix esse videtur; novum enim opus videtur facere, qui pristinam operis faciem innovat, et reficit qui rei jam factae remedium facit (5). Siquidem consecratio in superficie consistit; et hinc est quod Ecclesiam, muris decrustatis, reconsecrandam esse praedixi.

36. Contrarium tamen verum est, quia nec propter murorum dealbationem, aut propter picturam, aut propter modicum additamentum, Ecclesia reconsecranda est, ut jam dixi. Cum enim propter hoc calicis forma non mutetur, idem calix manet, quare reconsecrandus non est; sicut et Ecclesia reparata, quoniam eadem manet, idest consecrandam non esse, praemissum est. Si vero forma prior immutaretur, secus esset, quoniam forma dat esse rei, ut dixi; honestum tamen est, quod tam propter pollutarum manuum contactum, quam etiam propter prophanae materiae appositionem, calix aqua exorcizata lavetur prius, quam ibi sacrosanctum corpus, et sanguis Domini immoletur (6). Praemissa de consecratione, aliqua de reconciliatione dicamus.

37. Circa quod notandum est, templum spirituale, quod est homo, quandoque polluitur (7); unde in Levitico: *Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit* (8), et idem in muliere fluxum sanguinis menstrui vel alterius patiente (9). Et ideo ibi pollutus Ecclesiam ingredi prohibebatur, donec aqua lavaretur, et purificaretur. Et alibi: *Qui tetigerit cadaver hominis fuerit immundus, unde aspergetur aqua, et sic mundabitur* (10), et Propheta: *Asperges me Domine hyssopo, et mundabor* (11).

38. Materiale etiam templum, quod est Ecclesia, testante Papa Gregorio, et Levit. c.15., polluitur; unde Propheta: *Polluerunt templum sanctum tuum, etc.* (12). Et hoc similiter hodie aqua lavatur, et reconciliatur (13). Fit enim reconciliatio cum Missae celebratione, et aquae cum vino, sale, et cinere solemniter benedictae aspersione (14). Nempe per salem discretio, per aquam populus (15), vinum divinitas, per cinerem passionis Christi memoria, per vinum aquae immistum, unio deitatis, et humanitatis significatur. Haec ergo simul ponuntur ad notandum quod populus, discreta memoria passionis Christi mundatus, Christo adunatur. Fit etiam per Episcopum tantum, si sit Ecclesia consecrata; et quamquam ipse alteri Coepiscopo possit simul totum, scilicet aquae benedictionem, vel etiam tantum reconciliationem, aqua prius per ipsum benedicta, committere, simplici tamen sacerdoti neutrum committi valet (16), nisi forte hoc ex privilegio sibi competat speciali. Silve-

(1) Arg. x. q. 2. *Hoc jus.* 32. q. 2. *Quod unde est.* ff. de oper. no. nunc. l. 1. §. *Si quis aedificium.* (2) Extra. eod. *Quod in dubiis.* (3) Ead. dist. *Ecclesia.* (4) Ead. dist. *Concedimus.* Extra de Priv. (5) Extra. De Judaeis, cap. *Consuluit.* (6) De Consec. dist. 1. *Si motum.* (7) 32. quaest. 4. in eod. et cap. *Non solum.* (8) Levit. 20. (9) Levit. 12. (10) Num. 19. (11) Psal. 50. (12) Psal. 78. (13) Extra. eod. cap. *Proposuisti,* et cap. *Consuluisti,* et c. ult. fin. (14) Ead. dist. *de fabbrica*, et cap. *Proposuisti.* (15) Extra. De celeb. Miss. cum Marthae, §. *Quaesivisti,* ad fin. (16) Extra. eod. cap. *Aqua,* et cap. *Consuluisti.*

ro Ecclesia consecrata non sit, debet statim secundum constitutionem Gregorii IX. (1), aqua exorcizata lavari, quam lotionem quidam fieri posse astruunt, jussu tamen Episcopi, per simplicem sacerdotem, cum fieri habeat cum aqua exorcizata, quae fieri potest per quemlibet sacerdotem. Nonnulli vero eximiae auctoritatis periti scripserunt, quod tutius est hoc dumtaxat per Episcopum fieri, nec per eum sacerdoti posse committi, nam canones (2) aquam exorcizatam vocant aquam cum vino, et cinere solemniter benedictam; quod quidem verum est de Ecclesia non consecrata, tamen Deo dedicata (3). Secus enim est in simplici oratorio, quod nec sacer, nec religiosus locus est, utpote quod unusquisque pro velle ut placet ordinat, saltem ad adorandum (4), licet forte non sine dioecesani licentia ad celebrandum, et pro velle ad alium usum deputat locum ipsum (5). Est autem Ecclesia reconcilianda in praemisso casu.

39. Item propter adulterium ibi commissum, et propter fornicationem (6), et generaliter cujuscumque semine (7), scilicet maris et foeminae, clerici, vel laici, haeretici, vel pagani, naturaliter, sive innaturaliter, studiose, et peccandi libidine ibi emisso fuerit polluta; etiam si vir ibi uxorem cognoscat, quoniam licet talis concubitus sit aliis legitimus et concessus, non tamen quolibet tempore, sive loco (8), quamquam multi de hoc contrarium sentiant sapientes. Secus autem esse dicimus, si quis forte ibi in somnis polluatur; nam tunc animus magis pertulisse, quam fecisse dolendus est (9), et non cujuscumque animalis semine ibi emisso, cum ratione careat, neque peccat (10).

40. Reconciliatur etiam Ecclesia propter homicidium (11), sive cum sanguinis effusione, sive sine, ibi quocumque modo studiose commissum, et etiam citra homicidium propter quamlibet violentiam, et injuriosam humani sanguinis effusionem (12), sive ex vulnere, sive absque vulnere, ex naso vel ore; nam in veteri Testamento, Lev. 14. et 15, prohibitum fuit sanguinem in templum fundi, et semen emitti, et talia agentem, et patientem illud ingredi. Si autem absque violentia, vel injuria ex naso, vel ore, cicatrice, vel immunditie, aut etiam ex hemorroidis, vel menstruis, vel aliter naturaliter in Ecclesia fluxerit, aut forte ludo, aut casu fortuito eliciatur (13). Aut si quodcumque animal ibi occiditur, vel si quis subito per se ibi moritur, aut lapide, vel ligno cadente, aut fulgure occiditur, propter haec quidem et similia non reconciliatur. Nec est si alibi vulneratus ad Ecclesiam confugiens illic sanguine multo effuso moritur, quoniam tunc non fuit homicidium in Ecclesia perpetratum (14). Si vero e converso, in Ecclesia vulneratus, extra moritur, vel etiam extra sanguis ex vulnere fluxerit, secus est, etiam si intra Ecclesiam ex vulnere sanguis minime fluxerit, quoniam ictus vulnerum attenduntur (15). Sed et si supra tectum Ecclesiae sanguis effunditur, aut semen humanum emittitur, quia per hoc extra Ecclesiam committitur, non reconciliatur.

41. Caeterum si furtum, aut rapina in Ecclesia committitur, de consuetudine, quae in talibus attenditur, reconciliatur (16). Idemque in qualibet violentia sine sanguinis effusione ibi commissa fieri debere quidam affirmant, cum illa fornicationi aequiparetur in jure (17), ut si ad eam confugiens inde per violentiam extrahatur (18), vel ibi effractio committatur, vel et praeter sanguinis effusionem rixa tumultuose agatur, vel si quis fracto osse, vel livore secuto, absque sanguine, ibi graviter verberetur, vel ad mortem, vel ad mutilationem ibi praesentialiter condemnatus, inde extrahatur, ut ad locum executionis ducatur (19). Sed cum casus isti non sint in jure expressi, necesse non est Ecclesiam per Episcopum solemniter reconciliari. Honestum tamen fore putamus,

(1) Extra. eod. cap. fin. (2) De Consec. dist. 1. *Si motum*, et cap. de fabrica. (3) Extra. de immun. Eccl. (4) De Consec. dist. 1. *Unicuique*. Extra. de sen. cap. fin. (5) In authen. col. 5. *ut nullus fabri. ora. do.* §. *I.* In authen. 9 de eccl. ti. §. *Si vero*. (6) Ead. dist. (7) Extra. de adult. c. *Significasti*. (8) Extra. eod. cap. (9) 21. dist. *Quoniam* (10) 6. dist. *Testamentum*. (11) ff. si quad. pau. fec. dicatur. lib. 15 quaest. 1. §. *Ex eo*. (12) Eod. dist. *Si motum*. (13) Ead. dist. *Ecclesiis*. Extra. eod. cap. fin. (14) 15. quaest. 4. §. *Itaque*. (15) Ad leg. Aquil. item Mela. §. *Sed si plures*. ff. ad leg. Com. de sic. l. ult. Extra. de cler. percut. c. 2. (16) Extra. de cel. Miss. *Pernitiosis*. (17) 17. quaest. 4. *Sicut qui Ecclesia*. (18) 17. quaest. 4. re. Extra. de immun. Eccl. *Inter*. (19) Extra de reli. do. cap. *Decet*, et de immun. Eccles. *Cum in Ecclesia*, et de ap. cap. *Qua fronte*.

et sacerdotem cum aqua exorcizata Episcopi jussu lavari. Idemque dicendum videtur, si Ecclesia diu absque tecto et januis, plena foret stamine aliisque spurcitiis, animalibus, et naturali hominum usui, quasi diversorii locus passim patuerit, nec esset forte malum eam in tali casu solemniter per Episcopum reconcialiari. Si autem aliquis extra Ecclesiam occisus, mox intra Ecclesiam infertur, occisor, vel alius, moriturum fore non credens, corpori adhuc calido plagam infligit, ex qua sanguis fluit, reconcilianda est, tum propter horrorem, et abominationem, tum propter violentiam, et peccandi voluntatem; quamvis enim homo mortuus non sit homo, humanus tamen sanguis ejus per violentiam est ibi effusus, nam et ipsi cadaveri violentia, horror, et injuria irrogantur (1). Secus autem est si naturaliter mortuus in corporis obsequium et honorem in Ecclesia demembretur, vel evisceretur, ut forte pars ibi, et pars alibi sepeliatur.

42. Reconciliatur etiam Ecclesia, in qua infidelis, vel etiam publice excommunicatus sepultus est, et tunc parietes sunt abradendi (2). Sane in praemissis casibus, in quibus Ecclesia reconciliatur, requiritur ut factum reconciliationem inducens publicum saltem per famam existat (3).

43. Scandalum enim est horror, atque abominatio de turpitudine et peccato, atque violentia in sacro loco, sive Ecclesia commissis, ubi delictorum venia postulatur, ubi esse debet tutela refugii, ubi immolatur salutaris hostia pro peccatis, ubi etiam confugientes salvantur (Levit. 14), et Deo laudes exsolvuntur, reconciliationem inducunt, et etiam propositum, ut voluntas mortaliter ibi peccantis (4). Si vero occultum sit, reconciliari necesse non est, quoniam Ecclesia cum sancta sit, coinquinari non potest (5); imo ipsius loci sanctitas infamiam loci adolet, quamvis quidam in hoc contrarium sentiant, ut saltem occulte, ita ut delinquentes non probentur, sit reconcilianda.

44. Fit enim reconciliatio ad exemplum et terrorem, ut videlicet, videntes Ecclesiam, quae in nullo peccavit, propter peccatum alterius lavari et purificari, existiment quantum propter suorum delictorum expiationem sit laborandum (6).

45. Coemeterium quoque, in quo paganus, vel infidelis, aut excommunicatus sepultus est, reconciliandum est (7), pagani ossibus tamen sepultis, si ab ossibus fidelium discerni poterunt, inde prius abjectis. Reconciliatur etiam in praemissis casibus, in quibus Ecclesia reconciliatur; coemeterium enim eisdem privilegiis, quibus et Ecclesia gaudet, prout sub titulo de SACRIS UNCTIONIBUS dicetur, nam ex quo benedictum, est sacer locus (8), et reconciliatur per Episcopum, sicut Ecclesia per aspersionem aquae solemniter, cum vino et cinere benedicto (9).

46. Illud autem notandum est, quod in quacumque parte Ecclesiae vel coemeterii violentia, vel pollutio committatur, utrumque, et etiam quaelibet ipsorum partes, propter connexitatem violatae intelliguntur (10). Hoc hodie in parte correctum est per Dominum Bonifacium (11). Etsi enim consecrationes Ecclesiae, altaris, et coemeterii sint diversae, omnium tamen una et eadem est immunitas (12), quae non est ad alterum eorum tantum, vel ad alterius angulum restringenda, quod verum est, si Ecclesia, vel coemeterium sunt conjuncta. Si enim unum a reliquo distet, bene potest unum sine reliquo violari. Si igitur altero eorum violato, sive polluto, etiam aliud violatum et pollutum est, pari ratione altero tantum eorum reconciliato, utrumque intelligitur reconciliatum (13), quoniam nihil tam naturale est, quam unumquodque eo genere dissolvi, quo ligatum est, et par est jus ligandi, atque solvendi (14); et sic violato, vel polluto coemeterio, sufficit Ecclesiam reconciliari. Nonnulli tamen simpliciter asserunt per unius violationem, nequaquam alterum violari; et

(1) ff. de sepul. viol. l. 2. §. *Non prope*, et §. *Adversarius*, et l. sepulchri ff. de re. ne corpora. Extra. de Judaeis. *Si sit Judaeus*. (2) De Consec. dist. 1. *Ecclesia* 1 et 2. (3) Extra. de adult. *Significasti*, et de accus. §. *Inquisitionis*. (4) Extra. eod. *Consuluisti*. Extra. de sent. excom. *Cum voluit*. 17. quaest. 1. §. *Si ergo*. (5) Extra. De cohab. cler. et mul. c. *Vestra*. 15 q. ul. e fin. 24. q. 1. §. 1. (6) ff. ad legem Jul. repe. l. 1. (7) Extra. eod. cap. *Consuluisti*. De Consec. dist. 1. et 2. Extra. de sepul. (8) ff. de re div. l. *Sacra* in fin. (9) Extra. eod. cap. *Consuluisti*. (10) Extra. de consti. cap. *Transmissa*. (11) De Consec. Eccl. cap. 1. in 6. (12) 17. quaest. 4. *Sicut antiquitus*, et cap. *Miror*. (13) Arg. extra, et cap. *Consuluisti*. Extra. de immun. Eccl. in rub. (14) ff. de reg. jur. *Nihil*. Extra. eod. cap.

per consequens quodlibet eorum debere specialiter reconciliari. Quibus tamen pontificalis libri obviat auctoritas, in qua specialis forma reconciliationis coemeterii habetur. Denique si Ecclesia, vel coemeterium, aut aliud quodcumque per Episcopum excommunicatum consecretur, seu benedicatur, tali reconciliatione non egent, quoniam sacramenta a talibus in forma Ecclesiae collata vera sunt (1), ut dicetur in procemio tertiae partis. Verum, cum (sicut praemissum est) excommunicatus vel excommunicati coemeterium, et Ecclesiam prophanent, multo quidem magis exteriora sacramenta et benedictiones, quae per manus, et os excommunicati transeunt, et proficiscuntur, quantum ad eorum merita pertinentia, contaminati, et coram Deo foetere videntur (2); ideo honestum est, quod reconcilientur prius quam fideles talibus sacramentis utantur, prout sacrorum canonum lectio edocet evidenter (3). Ait enim Dominus per Prophetam: *Maledicam benedictionibus vestris* (4).

(a) Hanc institutionem sanxit Felix Papa IV. in epistola ad Episcopos per diversas provincias constitutos, cap. 1. hisce verbis: Solemnitates vero, dedicationum Ecclesiarum, et sacerdotum per singulos annos solemniter sunt celebrandae, ipso Domino exemplum dante, qui ad festum dedicationis templi, omnibus id faciendi dans formam, cum reliquis populis eamdem festivitatem celebraturus, sicut scriptum est Joan. 10: *Facta sunt Encaenia in Jerosolymis, et hyems erat, et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis.* Quod autem octo dierum Encaenia sint celebranda, in lib. III. Reg. c. 8. peracta dedicatione templi, reperies. N. DOARD.

(b) Πανθεον templum Romae, primo a M. Agrippa exstructum, et instauratum, cujus foramen fuit ex laminis argenteis, quas sustulit Constantinus nepos Heraclii, veniens ad Urbem. Illud autem Jovi ultori dicatum, eoque nomine Syracusana capita in eo posita. Quod postmodum Bonifacius Pontifex Maximus, quartus a Gregorio, dono accipiens a Phoca Caesare in templum omnium Deorum convertit, ut verbi etymo responderet, παν et θεος. Ibi thermae Agrippinae ab ipso Agrippa dictae. Prope thermas situm est πανθεον, templum antiquissimum, et inter urbis vetusta templa longe nobilissimum, nondum etiam fere integrum in ipsius templi propria Augusti, et Agrippae simulachra fuere, Martis quoque et Veneris. In Veneris simulachri auricula Cleopatrae unio pretiosus erat. Minervae item simulachrum, Phidiae opus. Hercules insuper, ad cujus simulachrum Poeni humanis victimis quotannis olim sacrificabant. In templum hoc multis gradibus (sicut et in caetera) ascendebatur; a veteribus enim templa in sublimi exstruebantur, et unico tantum aditu. Porticum huic templo adjecit Agrippa, opus summa admiratione dignum, quae a quibusdam πρὸ τυρου appellatur ἀπὸ του προ καὶ τισι ρας, idest ornamentum ac vestibulum. Hodie illud ipsum dicatum S. Mariae Rotundae. N. DOARD.

(1) 9. quaest. 1. *Ordinationes.* 1 quaest. 1. cap. *Multi* prope fin. Extra. De sacr. non iter. c. 1. et 2., et de cohab. cler. et mul. c. *Vestra.* (2) 1. quaest. 1. §. *Quod autem sacramenta,* et cap. seq., et cap. *Odit Deus,* et cap. *Illi offerunt.* Extra. de schisma. cap. 1. (3) 81. dist. *Si qui sunt.* (4) Malach. 1.

CAPUT VII.

DE ALTARIS CONSECRATIONE

SUMMA

1. Altare quibus de causis consecretur. Et num. 2.
3. Et unde duxerit ortum.
4. Altaris consecratio qua forma fiat. Et num. 5. 21. 29. 35. 37.
6. Alleluja cur omittitur inter consecrationem altaris aut Ecclesiae: consecratione vero facta, adhibetur.
7. Aquae benedictio quot requirat, et quid notet. Et num. 9. 10. 11.
8. Satellitem stygium quatuor fugant.
12. Baptisma ac consecratio Ecclesiae quibus mysticis conficiantur, quae omnia necessario adhibentur.
13. Fides est baptismatis condimentum, quae si deficiat, et salus deficiet.
14. Cruces quatuor quas facit Pontifex in altaris consecratione quid notent.
15. Circuitus septenarius Pontificis circa altare consecrandum quid denotet. Et num. 16. 19.
17. Christi septem viae.
18. Aspersiones septem altaris quid notent.
20. Hyssopum quid notet, et ejus natura et situs.
22. Virtutes quatuor in libro Sapientiae descriptae.
23. Reliquiae Sanctorum, aut Christi, an necessaria ad Ecclesiae consecrationem, et quid notent.
24. Arca foederis.
25. Reliquiae Sanctorum ubi, et quomodo condantur.
26. Dei notitia confirmatio et perfectio est omnium bonorum.
27. Christus lapis angularis et abscissus.
28. Altare debet esse lapideum.
30. Christus fuit unctus oleo invisibili. Et oleum quid significet.
31. Cruces quinque ex oleo quid notent.
32. Homo quorum debeat misereri.
33. Balsami odor, et significatio.
34. Sensus corporis nostri quinque quibus aequiparentur.
36. Crucem cum incenso facere quid.
38. Altaris ultima benedictio quid significet.
39. Utensilium Ecclesiae benedictio quid notet.

1. Non solum Ecclesia, verum etiam altare consecratur (1), et hoc propter tria. Primo, ad sacramentum Deo ibi offerendum, nam Gen. 8. legitur: *Aedificavit Noe altare Domino, et tollens de cunctis volucribus, et pecoribus mundis obtulit super altare.* Hoc autem sacramentum est corpus, et sanguis Christi, quod in memoriam passionis dominicae immolatur, juxta illud: *Hoc facite in meam commemorationem.*

2. Secundo, ad nomen Dei ibi invocandum; unde Gen. 12: *Aedificavit Abraham altare Domino qui apparuit ei,.... et invocavit nomen ejus.* Haec autem invocatio, quae fit supra altare, proprie dicitur Missa.

3. Tertio, ad cantandum. Eccl.47: *Dedit illi contra inimicos potentiam, et stare fecit cantores contra altare: et in sono eorum fecit dulces modos.*

4. Sane hoc modo, et ordine consecratio altaris fit. In primis namque Pontifex incipit: *Deus*

(1) De Consec. dist. 1. cap. *Altaria* 1. et 2.

in adjutorium meum intende: postmodum benedicit aquam, deinde in quatuor cornibus altaris configurat quatuor cruces cum aqua benedicta. Consequenter circuit altare septies, et septies mensam altaris, cum aspersorio de hyssopo, aqua benedicta aspergit. Ecclesia quoque iterum aspergitur, et aquae residuum ad basim altaris funditur: deinde in quatuor angulis sepulchri, in quo reliquiae recondi debent, quatuor cum chrismate fiunt cruces, et ponuntur reliquiae in capsella cum tribus granis thuris,et sic reconduntur in sepulchro. Deinde supponitur ejus tabula cum signo crucis facta in medio confirmata: postmodum lapis (qui mensa dicitur) super altare adaptatur, et adaptatus ungitur cum oleo in quinque locis, et eodem modo inungitur postea chrismate, sicut de oleo dictum est. Confirmatur etiam altare in fronte crucis chrismatis, et adoletur incensum in quinque locis. Post hoc altare tegitur, et mundis pannis induitur, et demum super altare sacrificium celebratur. Nunc seriatim singula praemissa prosequamur.

5. Primo igitur notandum est, quod altare chrismatis unctione et benedictione interveniente consecratur, et lapideum totum solum (1). Unde Pontifex stans incipit: *Deus in adjutorium meum intende*, quia ipse Dominus ait: *Sine me nihil potestis facere* (2).

6. Et quia haec dedicatio significat baptizandos, qui percepta fide ad pugnam se praeparant, et qui adhuc sunt inter suspiria et certamina hujus mundi constituti, ideo non dicitur alleluja; qui enim baptizati non sunt, laudibus angelorum digni non sunt; unde Tob. 13: *Et in plateis ejus alleluja cantabitur*. Post completam vero Ecclesiae, vel altaris consecrationem cantatur alleluja, quoniam exclusa daemonum phantasia, Deus ibi laudabitur. Nam et Christus ad aram crucis accedens ad aeternitatis gloriam manifestandam mortem solvit, sed alleluja dumtaxat post resurrectionem cantavit.

7. Secundo: circa aquae benedictionem notandum est, quod hujusmodi aquae exorcizatio fit ad effugandum inde inimicum. In qua benedictione quatuor necessaria sunt, videlicet aqua, vinum, sal, et cinis. Et hoc propter tria.

8. Primo, quoniam quatuor sunt, quae inimicum expellunt. Primum est lacrymarum effusio, quae per aquam. Secundum est spiritualis exultatio, quae per vinum. Tertium, naturalis discretio, quae per sal. Quartum, profunda humilitas, quae per cinerem significatur. Aqua igitur est poenitentia; vinum mentis exultatio; sal sapientia, sicut in praecedenti titulo probatum est; cinis poenitentiae humilitas; unde Ninivitis dicitur, quia rex ipse *surrexit de solio suo, et indutus est sacco, et sedit in cinere* (3). Hinc et David inquit: *Quia cinerem tamquam panem manducabam, etc.* (4). Hinc et Abraham: *Loquar*, inquit, *ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (5).

9. Secundo modo aqua est populus, seu humanitas, quia aquae multae populi multi; vinum deitas, sal doctrina divinae legis, quae est sal foederis; cinis, qui consignat memoriam dominicae passionis; vinum aquae mistum, Christus Deus et homo. Per fidem enim dominicae passionis, quae per doctrinam divinae legis habetur, populus per aquam signatus per fidei unionem conjungitur capiti suo Deo, et homini.

10. Tertio modo potest dici, quod haec aqua benedicta Spiritum sanctum significat, sine cujus flatione nihil unquam sanctificatur, et sine cujus gratia non fit remissio peccatorum. Quod Spiritus sanctus aqua vocetur, ipsa Veritas ostendit dicens: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquae vivae,* quod Evangelista exponens dixit: *Hoc autem dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum* (6).

11. Et nota ordinem sacramenti: exterius aqua, interius spiritu Ecclesia consecratur. Hoc est enim quod Dominus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto etc.* Ecce aqua. Ecce spiritus. In baptismatis enim sacramento, nec aqua sine spiritu, nec spiritus est sine aqua, quod quidem ipse spiritus sanctificabat, qui in prima mundi creatione ferebatur super aquas. Hac ergo

(1) De Consecr. dist. 1. cap. *Altaria.* (2) Joan. 15. (3) Joan. 3. (4) Psal. 101. (5) Gen. 18. (6) Joan. 7.

aqua, et ipsum altare, et totum interius templum, quando illud simul et altare dedicantur, aspergitur.

12. Licet igitur spiritus et aqua ad baptismi et consecrationis Ecclesiae perfectionem sufficerent, tamen sancti Patres, qui hoc constituerunt, voluerunt nobis satisfacere, non solum in his quae ad virtutem, verum etiam in his, quae ad sanctificationem pertinent sacramenti; ideoque adposuerunt salem, vinum, oleum, cinerem, et chrisma. Non enim chrisma, vel oleum habuit Philippus, quando eunuchum baptizavit (1). Alterum ergo horum deesse non debet, et simul commisceri debent, quia populus Dei (qui est Ecclesia) sine his simul junctis neque sanctificatur, neque a peccatis solvitur. De hoc etiam tangetur sub titulo DE CONSECRATIONE. De aqua quidem manifestum est, quia *nisi quis renatus fuerit, etc.*

13. De sale etiam, quia sine fidei condimento, quod in sale significatur, nemo unquam salvari poterit, quantumcumque aqua baptismatis aspergatur. De vino quoque, per quod spiritualis divinae legis intelligentia designatur; unde Dominus in nuptiis aquam in vinum convertit. Si quis vero aspersus non fuerit, idest, quicumque de eo non biberit, vel propinantibus non crediderit, ad vitae aeternae beatitudinem non perveniet. Cineris etiam aspersio, per quam poenitentiae humilitas intelligitur, tam necessaria est, ut sine ea non fiat in adultis remissio peccatorum; per ipsam enim venitur ad baptismum, et ipsa est singulare refugium peccatoribus post baptismum. Unde et non immerito baptismus vocatur, dicente Domino in Evangelio de Joanne, quia venit in universam regionem Galileae *praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum* (2). Et nota, quatuor genera esse aquae benedictae, de qua in quarta parte dicetur, sub titulo DE AQUAE BENEDICTAE ASPERSIONE.

14. His omnibus permixtis Pontifex quatuor Cruces cum aqua ipsa in quatuor cornibus altaris, et unam in medio facit. Quatuor cruces repraesentant quadruplicem charitatem, quam hi qui ad altare accedunt, habere debent; scilicet, ut diligant Deum, seipsos, amicos, et inimicos. De quibus quatuor cornibus charitatis dicitur Gen. 28: *Dilataberis ad Occidentem, et Orientem, et Septentrionem et Meridiem;* et ideo quatuor Cruces in quatuor cornibus fiunt, ad designandum quod Christus per Crucem quatuor mundi partes salvavit. Secundo, fiunt ad designandum quod quatuor modis Crucem Domini portare debemus, scilicet in corde per meditationem, in ore per confessionem, in corpore per carnis mortificationem, in facie per assiduam impressionem. Crux in medio altaris significat passionem, quam Christus in medio terrae subiit, per quam operatus est salutem in medio terrae, id est in Jerusalem.

15. Deinde septies altare Pontifex circuit. Primo ad significandum, quod ipse debet pro omnibus curam impendere, et vigilanter habere, quae per circuitum designantur. Unde tunc cantatur: *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem* (3); debet namque solicite vigilare super greges sibi commissos, nam (ut ait Gilibertus) ridiculosa res est speculator caecus, praecursor claudus, Praelatus negligens, Doctor inscius, et praeco mutus.

16. Secundo, septenus circuitus circa altare significat septem meditationes, quas circa septemplicem virtutem humilitatis Christi habere debemus, et per ipsas circuire frequenter. Prima virtus est, quod de divite factus est pauper. Secunda, quod in praesepio positus est. Tertia quod parentibus subditus. Quarta, quod sub manu servi caput inclinavit. Quinta, quod discipulum furem, et proditorem sustinuit. Sexta, quod ante iniquum judicem mansuetus stetit. Septima, quod pro crucifigentibus clementer oravit.

17. Tertio, per septem circuitus septem viae Christi significantur. Prima fuit, de coelo in uterum. Secunda, de utero in praesepium. Tertia, de praesepio in mundum. Quarta, de mundo in patibulum. Quinta de patibulo in sepulchrum. Sexta, de sepulchro in lymbum. Septima, de lymbo in coelum. Consequenter Episcopus aspergit altare.

(1) Act. 8. (2) Marc. 1. (3) Cant. 3.

18. Quid autem altare in templo significet, Apostolus dicit: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (1). Si ergo templum Dei sumus, altare habemus. Altare nostrum est cor nostrum; hoc enim est cor in homine, quod altare in templo. In hoc altari fit sacrificium laudis, et jubilationis, juxta illud Psalmistae: *Sacrificium Deo Spiritus, etc.* (2) In hoc altari fit commemoratio corporis, et sanguinis Christi. Hinc preces ad coelum ascendunt, quia ad cor respexit Deus. Hoc igitur altare, aqua aspergitur, quando corda hominum per evangelicam praedicationem a peccatis mundantur; nam praedicatio aqua est, juxta illud: *Omnes sitientes venite ad aquas* (3). Hac igitur aqua, idest praedicatione evangelica, et sancti Spiritus sanctificatione, et altare cordis, et totus homo mundatur, et sanctificatur. Consecratur etiam altare cordis per conceptum timoris, ut invitetur ad bonum, et per effectum amoris, ut confirmetur in melius; nam *initium sapientiae, timor Domini* (4).

19. Septies autem altare aspergitur aqua ad notandum quod in baptismo septem dona Spiritus sancti tribuuntur. Per hoc etiam figuratur quod habere debemus memoriam Dominicae passionis; septem namque aquae aspersiones sunt septem sanguinis Christi effusiones. Prima fuit in circumcisione. Secunda, in oratione, quando sudor ejus fuit sicut guttae sanguinis. Tertia, in corporis flagellatione. Quarta, in capitis coronatione. Quinta, in manuum perforatione. Sexta, in pedum Cruci affixione. Septima, in lateris apertione. Quidam vero ter aspergunt, quia in sanctae Trinitatis nomine baptizatur, vel quia Ecclesia a peccatis cognitionis, locutionis, et operis emundantur, unde et tunc *Miserere mei* dicitur.

20. Fiunt insuper hjusmodi aspersiones et cum aspersorio de hyssopo facto, per quam herbam, quia humilis est, Christi humilitas congrue designatur, quoniam praedictae sanguinis effusiones factae fuerunt cum hyssopo humilitatis Christi, et inextinguibilis charitatis, quo aspersa Ecclesia catholica mundatur. Haec etiam herba naturaliter crescit in petra, et humilitas naturae creavit in Christo petra; nam juxta Apostolum: *Petra autem erat Christus* (5). Calidae etiam naturae est, et Christi humilitas corda frigida ad exercenda opera charitas accendit. Item ejus radices saxa penetrant, et humilitas duritias abstinendi confringit. Valet ad pectus et contra tumorem; et hic tumorem superbiae sanat. Item illa nascitur, et radicatur in terra, unde super ea tota fidelium multitudo intelligi possit; praecipua tamen illi, per hyssopum figurantur, qui in Christi fide radicati, et fundati, ab ejus amore evelli et separari non possunt. Per quos quid melius, quam Episcopos, et presbyteros intelligere possumus, qui quanto majorem in Ecclesia obtinent dignitatem, tanto firmius Christi fidei inhaerere debent? Per hos siquidem aspergitur aqua, per hos et ab his baptizantur Christi fideles, his datum est perficere baptismatis sacramenta.

21. Dum vero altare aqua aspergitur, Episcopus cantat: *Domus mea, domus orationis est, etc.* Et iterum: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et quia sine Deo nullum opus perficitur in consumatione, orat ut exaudiantur ingredientis ibi beneficia petituri. Consequenter quando Ecclesia simul et altare consecrantur, tota Ecclesia aqua illa aspergitur, prout in praecedenti titulo tactum fuit. Quo facto Pontifex ad altare cum Psalmis accedit, et residuum aquae infunditur ad basim altaris, sicut in veteri Testamento residuum sanguinis effundebatur in crepidinem, quod idem est quod basis, per quod significatur quod residuum quod excedit vires humanas, in tanto sacramento, Deo commendatur, qui est summus sacerdos, cujus est aliorum sacerdotum supplere defectum. Sepulchrum vero, sive foramen in quo reliquiae recondi debent, significat urnam auream plenam manna, quae in arca testimonii posita erat, prout sub titulo DE ALTARI dictum est.

22. Siquidem sepulchrum hujusmodi, quod a quibusdam confessio nuncupatur, est cor nostrum quod quatuor Crucibus de chrismate factis consecratur, quia quatuor sunt virtutes in libro Sapientiae descriptae; scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, et justitia, quibus cor nostrum quasi jungitur, dum ad suscipienda secretorum coelestium mysteria per donum sancti Spiritus praeparatur. Fit autem sepulchrum hoc quandoque ex superiori parte altaris, et quandoque ex latere anteriori.

(1) I. Corinth. 3. (2) Psal. 50. (3) Isai. 55. (4) Psal. 110. (5) I. Corinth. 10.

23. Sane sine sanctorum reliquiis, aut ubi illi haberi non possunt, sine corpore Christi non fit consecratio altaris fixi (1), sed viatici, vel portatilis (2). Reliquiae siquidem sunt exempla utriusque Testamenti, auctores passionis martyrum, et vita confessorum, quae nobis sunt ad imitationem relicta. Haec in capsa recondimus, cum ad imitandum ea in corde retinemus: quod si audimus, et intelligimus, et opera non facimus, magis est ad damnationem, quam ad salutem, quia non auditores legis, justi sunt apud Deum, sed factores tantum, unde Apostolus dicit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (3).

24. Solemnis vero reliquiarum deportatio fit ad imitationem ejus, quod sicut legitur in Exod. 25, in arca Testamenti erant duo circuli aurei, totum lignum penetrantes, et per eos vectes de lignis Setim deaurati immittebantur, quibus arca ferebatur. Et prius quam Pontifex intraret in Ecclesiam circumit eam cum reliquiis, ut sint illius Ecclesiae protectores. Legitur quoque III. Reg. c. 8, quod in templi dedicatione congregati sunt omnes majores natu Israel, cum principibus tribuum, et duces familiarum ad Regem Salomonem in Jerusalem, ut deferrent arcam foederis Domini, veneruntque cuncti senes de Israel. Sacerdotes autem intulerunt arcam foederis Domini in locum suum, et in oraculum templi in sancta sanctorum super ala Cherubin: siquidem in Cherubin extendebant alas super locum arcae, et protegebant illam vectes ejus. Rex autem Salomon, et omnis multitudo Israel quae ad eum convenerat gradiebatur cum illo ante arcam. In cujus quidem rei testimonium praelati, magnates, et Apostoli provinciae, hodie conveniunt ad dedicationem Ecclesiarum, et sequuntur processionaliter consecrantem, et reliquiae per sacerdotes sub papilione, seu umbraculo, solemniter deportantur. Deinde Pontifex prius quam Ecclesiam cum illis ingrediatur, sermonem facit ad populum, nam et Salomon arca deportata convertit faciem suam, et benedixit omni Ecclesiae Israel, et pro orantibus in Ecclesia oravit; omnis enim Ecclesia Israel stabat, et ait Salomon: *Benedictus Dominus Deus Israel, etc.*, prout legitur ibidem.

25. Reducuntur autem reliquiae sanctorum cum tribus granis thuris in capsula, quia exempla sanctorum cum fide Trinitatis, idest Patris, et Filii, et Spiritus sancti, debemus in memoria retinere. Nam debemus credere unum Deum, unam fidem, et unam baptisma, quia *justus ex fide vivit* (4), *sine qua*, sicut dixit Apostolus, *impossibile est placere Deo* (5). Supponitur et aptatur ipsi sepulchro quaedam tabula signo Crucis ex chrismate roborata; siquidem per chrisma intelligitur Spiritus sancti donum, quo tabula, idest charitas, superungitur, quia cor nostrum ad observanda secreta coelestia Spiritus sancti gratia roboratur. Tabula ergo hoc signo roborata reliquiis supponitur, quia per exempla sanctorum charitas accenditur, quae operit multitudinem peccatorum, sicut in tabula reliquias operit, unde Apostolus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (6). Haec autem tabula, sive lapis, continet sive dicitur sigillum sepulchri, sicut ait Alexander Papa III. (7). Postea vero lapis, qui mensa altaris dicitur, super altare adaptatur, per quem perfectionem et soliditatem notitiae Dei possumus intelligere, quae non propter duritiam, sed propter soliditatem fidei lapidea esse debet (8), sicut Dominus ait Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram*, scilicet hanc fidei firmitatem, *aedificabo Ecclesiam meam* (9).

26. Sicut enim mensa confirmatio et perfectio altaris est, ita notitia Dei confirmatio et perfectio est omnium bonorum. Unde dicitur in Sapientia ad Deum: *Nosse enim te consummata justitia est, et scire justitiam, et virtutem tuam, radix est immortalitatis* (10). Et Dominus per Jeremiam: *In hoc glorietur qui gloriatur, scire, et nosse me* (11).

27. Vel per ipsum lapidem, Christus intelligitur, de quo dicit Apostolus: *Ipso summo angulari lapide Christo Jesu* (12), per lapidem quidem, Christi humanitas designatur. De quo in Daniele legitur, quod lapis abscissus est de monte sine manibus (13), quia Christus de beata Virgine (quae pro-

(1) De Consec. dist. 1. de fabrica, et c. *Placuit*. (2) Ead. dist. *Concedimus*. (3) I. Corint. 4. (4) Galat. 3. (5) Heb. 11. (6) Rom. 5. (7) Extra. De Consec. Eccl. vel alt. c. 1. (8) De Consec. dist. 1. *Altaria*. (9) Matth. 16. (10) Sap. 15. (11) Jerem. 9. (12) Ephes. 2. (13) Dan. 2.

pter eminentiam virtutum mens dicitur) sine virili semine mirabiliter est natus, et factus in montem magnum, totum replevit orbem terrarum. De quo etiam per Psalmistam dicitur: *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli* (1), quoniam Christus quem aedificantes, idest Judaei, reprobaverunt dicentes: *Nolumus hunc regnare super nos* (2), hic factus est in caput anguli, quia sicut ait Apostolus: *Exaltavit illum Deus, et dedit illi, etc.* (3). Vel per lapidem charitas intelligitur, ut praemissum est; qui debet esse magnus, et latus, quoniam latum est mandatum charitatis, quod etiam ad inimicos extenditur, juxta praeceptum Domini: *Diligite*, inquit, *inimicos vestros* (4).

28. Non ergo unguntur altaria nisi lapidea, quia Christus per altare significatus est lapis excrescens in montem, ut dictum est. Ipse est mons pinguis oleo laetitiae prae consortibus unctus. Verumtamen in Exodo legitur Dominum praecepisse fieri altaria de lignis Setim, quae sunt imputrescibilia, et altare laterum, ligneum est. Salomon quoque fecit altare aureum, prout legitur III. Regum c.8., sed illa facta sunt in figura. Et in comitatu provinciae in Castro sanctae Mariae de Mari est altare terrenum, quod ibi fecerunt Maria Magdalena, et Martha, et Maria Jacobi, et Maria Salome. Post hoc asperso altari, et cum aqua baptizato, restat ut oleo, et chrismate liniatur. Episcopus enim superinfundit oleum et chrisma, et cantat: *Erexit Jacob lapidem in titulum fundens oleum desuper* (5). Illa enim Ecclesia fuit titulus aliarum, quia *de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem* (6).

29. Faciens primo super illo quinque cruces ex oleo infirmorum, secundum Ordinem romanum; secundum quasdam vero alias Ecclesias, de utroque oleo, unam in medio, et quatuor in cornibus, postea modo totidem et chrismate. Sane per oleum Spiritus sancti gratia intelligitur, de quo dicit Isaias propheta: *Computrescet jugum a facie olei* (7), quia sicut Episcopus oleum infundit super altare, ita Christus, qui est summus Pontifex, infundit gratiam super altare nostrum, quod est cor nostrum, quia ipse est distributor omnium gratiarum per Spiritum sanctum, sicut dicit Apostolus: *Alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii fides, alii gratiam sanitatum, etc.* (8). Et sicut per oleum Episcopus purificat mensam altaris, ita et Spiritus sanctus purificat cor nostrum ab omnibus vitiis, et peccatis.

30. Christus quoque oleo fuit unctus, non quidem visibili, sed invisibili, idest gratia Spiritus sancti; unde David: *Unxit te Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis* (9), idest plus quam omnes sanctos, qui fuerunt participes gratiae ejus, idest Christi; unde unctio expressius convenit Christo quam aliis, quia prae omnibus aliis unxit eum Deus ad habendum plenitudinem bonorum, ideoque interpretatur *unctus*. Unctio quoque ex oleo, misericordiam significat, juxta illud Evangelii: *Unge caput tuum, et faciem tuam lava* (10), quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in bonis operibus superior est, quemcumque enim liquorem oleo superinfundas, illud semper desuper natat. De misericordia scriptum est: *Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus* (11), *et misericordia superexaltat judicium* (12). Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri, ut semper misericordiae memores, aspersionis aquae, et regenerationis, et baptismi affectum non ammittamus.

31. Quinque cruces de oleo significant quod memoriam quinque plagarum Christi, quas pro nobis in cruce sustinuit, semper habere debemus. Ipse namque quinque plagas sustinuit, scilicet in manibus, in pedibus, et in latere. Designant etiam quinque passiones misericordiae, quae nobis sunt necessariae.

32. Necesse enim est, ut homo misereatur Christo, passioni ejus compatiendo, unde Job in persona Christi: *Miseremini mei, miseremini mei etc.* (13). Oportet etiam, ut homo misereatur proximo, cujus mala videt, unde in Ecclesiastico: *Miseratio hominis circa proximum suum* (14). Et sibiipsi, et hoc tripliciter, scilicet pro commissis plangendo illa; unde Jeremias: *Nullus est, qui agat poeni-*

(1) Psal. 117. (2) Luc. 19. (3) Philipp. 2. (4) Luc. 6. (5) Gen. 28. (6) Isai. 2. (7) Isai. 27. (8) I. Corinth. 12. (9) Psal. 44. (10) Matth. 6. (11) Psal. 144. (12) Jac. 2. (13) Job. 19. (14) Eccli. 18.

tentiam super peccato suo dicens: Quid feci? (1) Pro omissis; unde Isaias: *Vae mihi, qui tacui* (2), idest quia non sum locutus, quasi dicat, quia omisi bonum quod facere potui, et pro bonis minus pure factis; unde Lucas: *Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: servi inutiles sumus, etc.* (3), quasi dicat bona fecimus, non bene, non pure, et ideo inutiliter fecimus, sicut faciens eleemosynam ad vanam gloriam, bonum facit, sed non bene, non pure. De hac triplici miseratione dicitur Eccli.: *Miserere animae tuae placens Deo* (4), quia vera compassio mentis debet esse cum exhibitione operis, ideo bis fiunt Cruces. Primo de oleo, postmodum de chrismate, unde Psalmista: *Jucundus homo qui miseretur, et commodat* (5), qui mente miseretur, et commodat opere. Et quoniam non sufficit habere compassionem in mente cum boni operis exhibitione, absque odore bonae famae, juxta illud Evangelii: *Sic luceat lux vestra, ut glorificent Patrem vestrum* (6); et ideo fiunt cruces de chrismate, quod constat ex balsamo, et oleo.

33. Balsamum quidem, propter bonum odorem, significat bonam famam; oleum propter claritatem, nitorem conscientiae quam habere debemus, juxta illud Apostoli: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* (7). Tunc autem balsamum oleo recte conjungitur, quando bonus odor misericordiae additur.

34. Rursus per quinque cruces de oleo, et chrismate quinque sensus corporis nostri intelliguntur, qui duplicantur, et in denarium surgunt, quia quandoque in sensibus corporis bene utendo, et nosmetipsos custodimus, et alios exemplo, et doctrina nostra in bono opere confirmamus; unde ille bonus negotiator gloriabatur, dicens: *Ecce alia quinque superlucratus sum* (8). Dum autem fiunt ille praemissae inunctiones, cantatur: *Unxit te Deus, Deus tuus,* quod de Christo dictum est. Ter ergo altare inungitur, bis oleo, tertio chrismate, quoniam Ecclesia fide, spe, charitate, quae major est caeteris, insignitur, et dum chrisma infunditur, cantatur: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni* (9). Hic ager est Ecclesia, quae floribus vernat, virtutibus splendet, operibus fragat, et ibi sunt rosae martyrum, lilia virginum, violae confessorum, et viror insipientium. Post unctionem adoletur incensum, quod devotionem orationis significat. Qui enim habet septem dona Spiritus sancti, assimilatus est Deo, et devotam potest illi offerre orationem, cujus habet similitudinem.

35. In quinque locis adoletur, videlicet in quatuor angulis, et in medio, quia sic quinque sensus corporis exercere debemus, ut fama boni operis nostri usque ad proximos extendatur. De qua dicit Apostolus: *Christi bonus odor sumus in omni loco* (10). Et in Evangelio: *Sic luceat lux vestra, etc.* (11). Ad haec incensi frequentatio est continua Christi sacerdotis, atque Pontificis pro nobis apud Deum Patrem interpellatio.

36. Crucem cum incenso facere est ejus passionem Patri ostendere, et ipsum pro nobis interpellare. Incensum copiose in medio, et in angulis comburere, est orationes per Hierosolymam, et in universali Ecclesia multiplicare.

37. Consequenter altare, cum ligno crucis confirmatur dicendo: *Confirma hoc Deus, etc.* Quae confirmatio ex chrismate a Pontifice in fronte lapidis facta, significat confirmationem, quae quotidie fit a Spiritu sancto per charitatem, in altare cordis, ut nulla tribulatio cor nostrum a charitate Dei valeat separare, unde dicit Apostolus: *Quis separabit nos a charitate Christi, tribulatio, an angustia, etc.* (12). Et subjungit, Gloria Patri, ut laus Trinitati cantetur.

38. Ultima altaris benedictio significat illam finalem benedictionem, quando dicetur: *Venite benedicti Patris mei, etc.* Deinde altare linteo candido extergitur, ad notandum quod cor nostrum castitate vitae mundare debemus. Deinde benedicuntur vasa, vestes, et linteamina divino cultui deputanda, nam et Moyses per quadraginta dies edoctus est a Domino facere linteamina, et ornamenta in templo necessaria.

39. Nempe utensilia benedicere, est opera nostra ad Deum referre. Post hoc altare albis, et

(1) Jerem. 8. (2) Isai. 6. (3) Luc. 17. (4) Eccli. 30. (5) Psal. 111. (6) Matth. 5. (7) I. Corint. 1. (8) Matth. 25. (9) Gen. 27. (10) II. Corint. 15. (11) Matth. 5. (12) Rom. 8.

mundis pannis vestitur, de quo sub titulo DE ALTARI dictum est. Postremo ornatur Ecclesia, et accenduntur luminaria; tunc enim opera justorum splendescent, tunc *fulgebunt justi, et tamquam scintillae in arundineto discurrent* (1). Et inde super altare hoc ordine consecrato, Missa celebratur, et sacrificium Altissimo offertur; istud videlicet, de quo Propheta ait: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum etc.* (2), prout dicetur in procemio quartae partis. Non enim debet fieri consecratio sine Missa secundum Gelasium Papam (3), quia tunc revelatur sacramentum, quod etiam Angelis ab initio fuit absconditum. Et attende quoniam in aspersione Basilicae Pontifex lineis dumtaxat, et minoribus utitur indumentis; sed in Missa, vestibus ornatur pontificalibus, et pretiosis, recolens quod legalis Pontifex in lineis sanctuarium expiabat, et post lotus, in pontificalibus holocaustum arietum offerebat. Sed quia in eisdem lineis hircum emittebat, post expiationem; ideo etiam in consecratione fontium, et immersione cathecumenorum, ubi peccata eorum transferuntur, quidam utuntur simplicibus, et lineis indumentis.

CAPUT VIII.

DE CONSECRATIONIBUS ET UNCTIONIBUS

SUMMA

1. *Chrisma confici praecepit Dominus.*
2. *Moyses quo chrismate fuerit unctus.*
3. *Unctiones duae species.*
4. *Infirmi, et cathecumeni quare oleo inunguntur.*
5. *Unctio exterior an sit necessaria ad salutem. Et num. 11.*
6. *Christiani omnes ante baptismum bis oleo unguntur. Et varia unctio, varium quid notat. Et num. 8.*
7. *Christus unde dictus. Unde itidem Christiani.*
9. *Unctio ad quid fiat in vertice. Et a quo instituta primum. Et num. 10.*
12. *Arnaldistarum falsa opinio de baptismo.*
13. *Pectus baptizati ungitur cum invocatione Trinitatis.*
14. *Presbyteri manus ab Episcopo inunguntur, et qua forma.*
15. *Episcoporum unctio unde duxerit initium. Et qualiter ungantur.*
16. *Episcopus quod testimonium habere debeat.*
17. *Episcopi caput cur balsamo ungatur.*
18. *Cur itidem manus.*
19. *Cur pollex.*
20. *Reges et Prophetae etiam in veteri Testamento ungebantur, aliter tamen quam hodie.*
21. *Regum unctio, et Principum quid differat ab unctione Pontificum.*
22. *Episcopi die suae consecrationis equos albos equitant. Et quid idipsum notet.*
23. *Corpora bonorum dicuntur equi.*
24. *Calicis et patenae consecratio.*
25. *Unctio extrema, an sit sacramentum quidam dissident. Et de ejus forma. Et quae aetas requiratur.*
26. *Coemeterium ad quid benedicatur.*
27. *Ornamenta Ecclesiastica benedicenda sunt.*

1. Legitur Dominum praecepisse Moysi, ut conficeret chrisma, quo unguento ungere tabernaculum in dedicatione, et arcam testamenti, mensamque cum vasis, et quo similiter sacerdotes, et reges inungerentur (4).

2. Moyses tamen non legitur fuisse unctus, nisi unctione spirituali, sicut et Christus. Voluit

(1) Sap. 3. (2) Psal. 50. (3) De Consec. dist. 1. *Omnes.* (4) De Consec. dist. 1. §. 1.

itaque Christus nos unctione materiali inungi, ut ex illa consequamur spiritualem; et ideo mater Ecclesia diversas exhibet unctiones. De quibus hic aliqua perstringamus, dicentes, primo, quid hujusmodi significent unctiones. Secundo, ex quibus fiant. Tertio, de unctione baptizandorum. Quarto, de unctione baptizatorum, quae per Episcopum fit in fronte. Quinto, de unctione ordinandorum. Sexto, de unctione consecrandorum Episcoporum et Principum. Septimo,de unctione Ecclesiae, altaris, calicis, et aliorum ministeriorum ecclesiasticorum. Octavo, de extrema unctione. Nono, de consecratione, et benedictione coemeterii, vestium, et aliorum ornamentorum Ecclesiasticorum. Decimo, de consecratione et benedictione virginum.

3. Circa primum igitur notandum est, quod duae sunt species unctionis (1): exterior, quae materialis, sive corporalis et visibilis est, et interior, quae spiritualis et invisibilis est: exteriori visibiliter ungitur corpus. De prima Jacobus Apostolus ait: *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum* (2). De secunda Joannes Apostolus ait: *Et vos unctionem (idest unctio) quam ab eo accepistis, maneat in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus* (3). Unctio exterior signum est interioris; interior vero non solum est signum, idest significatum, sed etiam sacramentum, quia si digne sumitur, vel agit, vel auget absque dubio quod designat, puta salutem, juxta illud: *Super aegros manus imponent, et bene habebunt* (4). Circa secundum sciendum, quod exhibendo exteriorem, et visibilem unctionem, duplex oleum benedicitur (5); videlicet oleum sanctum, vel cathecumenorum, quo cathecumeni unguntur, et oleum infirmorum, de quo infirmi unguntur. De qua unctione loquitur dicta auctoritas Jacobi: *Infirmatur quis in vobis etc.* Qualiter autem fiunt benedictiones utriusque olei, et chrismatis, in sexta parte, sub QUINTA FERIA COENAE DOMINI dicetur.

4. Sed quaeritur, quare infirmi et cathecumeni oleo inunguntur? Respondeo: ut ex visibilibus invisibilia facilius capiantur; sicut enim oleum, fugando infirmitatem, recreat artus fessorum, et de sui natura lumen praestat, sic credendum est quod unctio olei consecrati, quod est signum fidei, peccata fugando sanitatem animae confert, et lumen ei praestat. Siquidem oleum visibile in signo, oleum invisibile in sacramento, et oleum spirituale intus est. De oleo infirmorum auctoritatem accepimus ab Apostolis; de oleo cathecumenorum ab apostolicis viris.

5. Et licet Deus possit oleum spirituale sine corporali tribuere, quia tamen Apostoli pro infirmis, apostolicis viri pro cathecumenis hac arte usi sunt, non sine peccato omitti potest, quod eorum auctoritas consecravit, prout sub titulo DE ALTARI dictum est; sicut et antiquitus justi sine circumcisione placuere Deo, sed postquam eis praeceptum fuit ut circumciderentur, hoc omittentes peccato subjiciebantur (6). Tertio dicendum est de unctione baptizandorum. Et quidem in novo Testamento (7) non solum reges, et sacerdotes unguntur, sicut jam dicetur, verum etiam, quia Christus in sanguine suo fecit nos Deo nostro regnum et sacerdotes, idest regales sacerdotes, juxta quod Petrus Apostolus ait: *Vos estis genus electum*, idest electi ex generibus hominum, *regale sacerdotium* (8), idest bene vos regentes.

6. Omnes Christiani bis ante baptismum inunguntur, scilicet oleo benedicto, primo in pectore, deinde inter scapulas; et bis post baptismum, scilicet chrismate sacro, primo in vertice, deinde per Episcopum in fronte, et secundum Augustinum (9), primae tres unctiones introductae sunt potius usu, quam per aliquam scripturam. In pectore quidem, in quo est locus cordis, baptizandus ungitur oleo, primo, ut per Spiritus sancti bonum abjiciat errorem, et ignorantiam, et suscipiat fidem rectam, quia *justus ex fide vivit* (10), et *corde creditur ad justitiam* (11). Inter scapulas vero, ut per Spiritus sancti gratiam excutiat negligentiam, et torporem, et exerceat bonam operationem, quia

(1) Extra. de sac. unct. c. 1. (2) Jacob. 5. (3) I. Joan. 2. (4) Luc. 16. (5) Extra. de sac. unct. c. 1. (6) 35 dist. *Ab exordio.* (7) Extra. de sac. unct. (8) I. Petr. 2. (9) 2. dist. *Ecclesiasticarum.* (10) Rom. 1. (11) Rom. 10.

fides sine operibus mortua est (1), ut per fidei sacramentum sit munditia cogitationum. In pectore, ut per operis exercitium sit fortitudo laborum. In scapulis, quatenus fides per dilectionem, secundum Apostolum, operetur. Oleum igitur a corde ad scapulas transfertur, quando fides, quae mente concipitur, opere perficitur, quia juxta hoc fides est facere quod dicit. In vertice vero baptizatus chrismate a sacerdote inungitur, ut sit paratus omni poscenti de fide reddere rationem, quia per caput mens intelligitur, juxta quod legitur: *Oculi*, idest intellectus, *sapientis in capite*, idest in mente *ejus* (2); cujus scilicet mentis superior pars est ratio, et inferior sensualitas; unde bene per verticem, quae est superior pars capitis, intelligitur ratio, quae est superior pars mentis. De hoc etiam in sexta parte, sub SABBATO SANCTO, ubi agitur de confirmatione, dicetur. Ideo autem ante baptismum ungitur oleo benedicto, et post baptismum chrismate sacro, quia chrisma solum competit christiano.

7. Christus enim a chrismate dicitur, vel potius a Christo dicitur chrisma, non secundum nominis formam, sed secundum fidei rationem. A Christo christiani dicuntur tamquam uncti deriventur ab uncto, scilicet a Christo, ut omnes concurrant in odorem unguenti illius, scilicet Christi, cujus nomen oleum est effusum; sed secundum vim nominis, christiani a chrismate dicuntur, secundum Isidorum. De hoc dicetur in procemio secundae partis.

8. Rursus, secundum Augustinum (3) prima unctio ex oleo ostendit nos ad auditum plenae fidei praeparatos, et ad bonum Christi odorem vocatos, et renuntiandum diabolo esse commonitos. Secunda unctio in pectore et inter scapulas fit, secundum Rabanum (4), ut per fidem undique muniamur, et ad bona opera perficienda per Dei gratiam roboremur. Nempe per pectus, fidei virtus; per scapulas vero, in quibus onus portatur, hominis robur, et operatio recte intelligitur, juxta illud: *Alligant onera importabilia, et imponunt in humeros hominum etc.* (5). Ungitur ergo in pectore et inter scapulas, ut mente et actu opera diaboli postponat, et ut sit capax ad intelligendum verbum Dei, et robustus ad portandum jugum ipsius, et onus legis.

9. Unctio vero quae fit in vertice, idest in summitate capitis, super cerebrum, fit secundum ipsum (6), ut coelestis regni particeps fiat inunctus, et quia baptizati anima capiti, idest Christo, desponsantur; et propterea fit cum chrismate, oleo et balsamo confecto, ut sciamus, quod Spiritus sanctus ei datur, qui invisibiliter operatur; oleum namque fessa membra fovet, et lumen praestat, ut praemissum est; balsamus vero redolere facit. Siquidem fessa sunt animae membra, quando poenitet se contra Deum egisse; Spiritus sanctus venit ad illam illuminans ejus intelligentiam, et demonstrans ei peccata sibi esse dimissa, vel dimittenda, et praestans illi bona opera, quae in aliis bonum inspirant odorem, quod per fragrantem balsamum designatur. Item quia sedes superbiae, quae semper juxta ipsius nominis consonantiam superiora appetit, in vertice esse videtur, ideo rite fit ibi haec unctio sub forma crucis, et sub nomine humilitatis.

10. Hanc unctionem, Silvester Papa fieri instituit per presbyteros propter occasionem mortis; unde credibile est quod ante ejus tempus utraque unctio, scilicet et verticis et frontis, Episcopo reservabatur. Cum enim gremium dilataretur Ecclesiae, nec omnibus Episcopi valerent per confirmationem occurrere; ideo ne sine chrismatis unctione perirent, instituit ut a sacerdotibus in vertice supra cerebrum, ubi est sedes sapientiae, ungerentur, ad robur et augmentum gratiae. Unde si postea decesserint, dicit Richardus *in Mitrali*, quod pro rata gratiae augmentum consequentur et gloriae.

11. Verumtamen et sine unctione credimus solo baptismo salvari, et sine manus impositione Spiritum sanctum dari cui Deus dare voluerit, prout in Actibus Apostolorum legitur.

12. Arnaldistae tamen perfidi haeretici asserunt, quod nunquam per baptismum aquae homines Spiritum sanctum accipiunt, nec Samaritani baptizati illum receperunt, donec manus impositionem acceperunt. Sane utraque unctio fit, secundum Rabanum (7), in modum Crucis, ut ab

(1) Jac. 2. (2) Eccli. 2. (3) De Consec. dist. 4. (4) Ead. dist. *Deinde*. (5) Matth. 23. (6) Ead. dist. *Postquam*, et dist. 5. *Novissime*. (7) De Consec. dist. 4. *Postea*.

eo tempore diabolus in vase suo pristinae cognoscens signum suae interemptionis, idest sanctae Crucis, qua interemptus est, jam sibi deinceps illud sciat alienum, idest a se alienatum.

13. Fit quoque, secundum eum (1), unctio in pectore, cum invocatione Trinitatis, ut nullae reliquiae latentis inimici in eo resideant; sed in fide sanctae Trinitatis mens ejus confortetur, et suscipiat et habeat intelligentiam mandatorum Dei. Quisquis ergo fidelis bis inungitur, prius oleo, postea similiter bis chrismate. Primo, in baptismo, in vertice. Secundo, post baptismum, in fronte, scilicet in confirmatione, quia etiam Spiritus sanctus bis fuit Apostolis datus, ut dicetur in sexta parte, sub SABBATO SANCTO. Quarto loco dicendum esset de unctione, quae fit per Episcopum in fronte baptizati; sed de hoc dicetur in sexta parte, sub SABBATO SANCTO.

14. Quinto loco, circa unctionem ordinandorum notandum est, quod manus presbyteri ab Episcopo inunguntur, ut cognoscat hoc sacramento se per Spiritum sanctum suscipere virtutem, et gratiam consecrandi; unde Episcopus ea inungens dicit: *Consecrare et sanctificare digneris, Domine, manus istas, per istam unctionem, et nostram benedictionem, ut quaecumque consecraverint, consecrentur, et quaecumque benedixerint benedicantur, in nomine Domini* (2). Ideoque viri devoti osculantur manus sacerdotum, statim post ordinationem eorum, credentes per hoc orationum illorum et bonorum participes fieri. Et unguntur oleo sacro, quod opera misericordiae pro viribus ad omnes debeant exercere; per manus enim opera, per oleum misericordia designatur, unde Samaritanus ille appropians vulnerato, vinum superinfundit, et oleum vulneribus ejus. Unguntur etiam oleo ut humidi sint ad offerendum Deo hostiam pro peccatis, et large ac caetera officia pietatis, non aride et curve retinendum (3); utrumque enim, videlicet gratia curationis, et charitas dilectionis, per oleum designatur. Rursus ideo impositio manus cum oleo super caput ordinandi fit, quia per manus opus, per digitos dona Spiritus sancti, et per caput mens intelligitur. Manus ergo imponitur, quia donis Spiritus sancti imbutus ad opera Christi mittitur.

15. Sexto, circa Episcoporum et principum unctionem sciendum est, quod Episcoporum unctio a veteri Testamento sumpsit originem (4); nam Levit. 21. dicitur: *Pontifex, super cujus caput fusum est unctionis oleum, et cujus manus in sacèrdotio consecratae sunt.* Sane Episcopus ungitur chrismate, quod (sicut praemissum est) conficitur ex oleo et balsamo, et ungitur illo tam in corpore, quam in corde, ut interius nitorem conscientiae quantum ad Deum, quod per oleum exterius, habeat odorem famae quoad proximum, quod per balsamum designatur. De nitore conscientiae dicit Apostolus: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* (5); nam *omnis gloria filiae regis ab intus* (6), scilicet procedit. De odore bonae famae idem Apostolus ait: *Christi bonus odor*, idest exemplum, et imitatio *sumus in omni loco*, et *aliis sumus odor vitae in vitam* (7), quasi diceret: aliis sumus exemplum dilectionis, et bonae opinionis ducentis in vitam aeternam, et aliis odor mortis in mortem, idest invidiae et malae opinionis ducentis in mortem aeternam.

16. Debet enim Episcopus in se bonum habere testimonium, et ab his quae sunt intus, et ab his quae sunt foris, ut cortina, idest fidelis, cortinam, idest infidelem, trahat, scilicet ad fidem, et qui audit, scilicet ad discendo, et credendo, dicat veni, scilicet praedicando; et de hoc unguento caput et manus Episcopi consecrantur, per caput enim mens intelligitur, juxta illud Evangelii: *Unge*, idest humilia *caput tuum, et faciem tuam*, idest conscientiam *lava* (8), scilicet lachrimis. Per manus opera designantur, juxta illud in Canticis: *Manus meae*, idest bona opera, *distillaverunt myrrham* (9), idest dederunt aliis bonum exemplum.

17. Caput igitur ungitur balsamo charitatis, primo, ut Episcopus diligat Deum ex toto corde, et ex tota mente, et tota anima sua, et etiam Christi exemplo proximum suum, sicut, idest ad id, quod seipsum. Oleum enim in capite est charitas in mente, secundum Gregorium. Secundo, caput

(1) Dist. ead. *Deinde* (2) 16. q. 1. § *Hoc inde*, et Extra. de sac. unct. (3) l. 1. *Sicut urgeri.* (4) Extra. de sac. unct. c. 1. (5) II. Corint. 1. (6) Psal. 44. (7) II. Corint. 2. (8) Matth. 6. (9) Cant. 5.

ungitur propter auctoritatem, et dignitatem, quoniam non solum Episcopus, sed etiam Rex consecratur. Tertio, ut ostendatur illius, scilicet Christi (tamquam ejus vicarius), repraesentare personam, de quo dicitur per Prophetam: *Sicut unguentum in capite etc.* (1); caput enim viri est Christus, caput Christi Deus, qui de se dicit: *Spiritus Domini super me, quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (2). Christus enim caput nostrum, unctus est oleo invisibili; ipse pro universa interpellat Ecclesia, Episcopus pro sibi commissa.

18. Manus vero unguntur propter mysterium et officium; manus quidem, quae onera designant, unguntur oleo, idest chrismate pietatis et misericordiae, primo, ut Episcopus *operetur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (3), nemini claudantur, omnibus aperiantur, juxta illud: *Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem* (4). Manus arida, manus avara, manus tenacitate contracta aperiri non potest. Unguntur igitur ut sanentur et aperiantur, et ut indigentibus eleemosynas largiantur. Secundo, ut ostendatur accipere potestatem benedicendi, et consecrandi; unde cum eas consecrator inungit: *Consecrare*, inquit, *et sanctificare Domine digneris manus istas etc.*, ut supra. Tertio, ut mundae sint ad offerendum hostias pro peccatis. Et nota, quod licet manus Episcopi inunctae fuerint oleo, cum in presbyterum ordinaretur, iterum chrismate inunguntur cum in Episcopum consecratur (5). Siquidem per manus opera, per oleum Spiritus sancti, vel gratiae copia, per balsamum, quod oleo admiscetur in chrismate, odor bonae famae designatur. Ecclesiast. 24: *Quasi balsamum non mistum odor meus.* Quia ergo in operibus Episcoporum, et aliorum superiorum, plus quam in aliis inferioribus munus Spiritus sancti apparere, et odor famae sentiri debent, juxta illud II. ad Corinth. c. 2.: *Christi bonus odor sumus Deo*, nam et in caelesti hierarchia superiores Angeli inferioribus bonis, et gratia eminent (6), ad hoc idcirco id eorum consecratione manus, alias oleo inunctae, chrismate rationabiliter inunguntur.

19. Pollex etiam chrismate confirmatur, ut pollicis impositio cunctis proficiat ad salutem.

20. Nempe in veteri Testamento non solum ungebatur sacerdos, verum etiam Rex, et Propheta, sicut in libris Regum habetur; unde Dominus praecepit Eliae: *Vade, et revertere in viam tuam per desertum in Damascum: cumque perveneris illuc, unges Hazael regem super Syriam, et Jehu filium Namsi unges regem super Israel: Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula unges prophetam pro te* (7). Samuel quoque unxit David in Regem. Sed postquam Jesus Nazarenus, quem unxit Deus Spiritus sancto, sicut in Actibus Apostolorum legitur, unctus est oleo prae consortibus suis, qui secundum Apostolum, est caput Ecclesiae, quae est corpus ipsius Principis, unctio a capite ad brachium est translata, ut princeps a tempore Christi non ungatur in capite, sed in brachio, sive in humero, vel in armo, in quibus principatus congrue designatur, juxta quod legitur: *Factus est principatus super humerum ejus, etc.* (8). Ad quod etiam signandum, Samuel fecit poni armum ante Saul, cui dederat locum in capite mensae ante eos, qui fuerant invitati. In capite vero Pontificis sacramentalis est delinitio observata, quia personam capitis, scilicet Christi, qui est caput Ecclesiae, in pontificali officio repraesentat.

21. Differt autem inter pontificis, et principis unctionem, quia caput pontificis chrismate consecratur, brachium vero principis oleo delinitur, ut ostendatur quanta sit differentia inter auctoritatem pontificis, et principis potestatem. Et nota, quod sicut in Evangelio legitur, quidam paterfamilias vocavit servos suos, et dedit illis decem mnas. Siquidem vocatio servi est canonica electio Episcopi, quae fit secundum vocationem Domini vocantis Aaron (9). Mna datur ei, quando is, qui sibi mnas imposuit, dat ei textum Evangelii, dicens: *Vade, praedica;* et ipse cum primo ingreditur civitatem suam, portat Evangelium in pectore suo, juxta morem quarumdam Ecclesiarum, ostendens quasi negotiatori mnam suam. In quibusdam etiam Ecclesiis cum Archiepiscopus dat illi virgam,

(1) Psal. 132. (2) Luc. 4. (3) Galat. 6. (4) Prov. 31. (5) Extra. de sac. unct. cap. 1. (6) 88. dist. (7) III. Reg. 19. (8) Isai. 9. (9) Extra. de elec. c. *Transmissa.*

dicit: *Vade praedica*, et ille statim benedicit populum, in quo designatur, quod Moyses cum virga missus est in Ægyptum.

22. Rursus Episcopi in die suae consecrationis consueverunt equitare equos, albis pannis coopertos, repraesentantes illud quod legitur in Apoc. c. 19: *Exercitus, qui sunt in coelo, sequuntur illum in equis albis.* Siquidem exercitus, qui sunt in coelo, sunt boni et justi viri, et praelati, qui quotidie sequuntur pro caelestibus Deum in omnibus bonis operibus, qui ideo dicuntur esse in coelo, qui sola coelestia diligunt et quaerunt; unde Apostolus: *Nostra conversatio in coelis est* (1). Hi exercitus, idest boni et justi viri, et praelati sequuntur Jesum, quando scilicet expugnant in se vitia, per correctionem. Unde Jacobus: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae salvabit animam suam a morte, etc.* (2). Isti exercitus sunt in equis albis, et in corporibus castis.

23. Corpora bonorum dicuntur equi, quia sicut equi diriguntur, secundum voluntatem sessoris, ita justorum corpora reguntur secundum voluntatem Christi. Isti equi debent esse albi, sive albis opertis, idest corpora justorum et praelatorum debent esse casta et munda. Si enim casta non fuerint, Christum sequi non poterunt. Et Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus etc.* (3). Sed et clericali sanctae Romanae Ecclesiae, ex confessione Constantini Imperatoris (4), equitant equos decoratos linteaminibus candidissimi coloris. Qua die debeat Episcopus consecrari, et quare codex Evangelii ponitur super humeros consecrandi, dicetur in secunda parte sub titulo DE EPISCOPO. Septimo loco dicendum est de unctione altaris, calicis, et aliorum ministeriorum Ecclesiae, quae secundum morem dum dedicantur inunguntur (5) non solum ex mandato legis divinae, sed etiam quod Moyses tabernaculum, et omnia vasa ministerii sanguine aspersit, et omnia pene in sanguine mundabantur; verum etiam exemplo beati Silvestri, qui quando consecrabat altare, illud chrismate perungebat. Praecepit enim Dominus Moysi, ut faceret oleum unctionis, de quo ungeret tabernaculum testimonii, mensam, arcam testamenti, candelabrum, et suppellectilia (6), et alia, ut praemissum est. Quae unctiones fiunt in rebus inunctis, et ut major reverentia exhibeatur, et major eis gratia infundatur. De his unctionibus in suis locis dictum est, et dicetur. Verum, unctionis sacramentum aliud quidem efficit, et figurat tam in novo, quam in veteri Testamento (7); unde non judaizat Ecclesia, cum unctiones celebrat sacramentorum, sicut aliqui antiqui mentiuntur, qui neque scripturas, neque Dei novere virtutem. De unctionibus Ecclesiae et altaris in suis titulis dictum est.

24. Patena siquidem consecratur, et inungitur ad ministrationem corporis Christi, qui in ara Crucis pro omnium salute immolari elegit. Nam et omnipotens Deus conspersam similaginem in patenis aureis, et argentis ad altare suum deferri jussit. Calix quoque consecratur, et inungitur, ut gratia Spiritus sancti perficiatur novum sepulchrum corporis, et sanguinis Christi, et ipse dignetur illum sua virtute perfundere, qui calicem Melchisedech famuli sui perfundit.

25. Octavo, de extrema unctione, quae scilicet ex institutione Felicis Papae IV., et ex praecepto Jacobi Apostoli datur laborantibus in extremis, dicendum est. De qua dicunt quidam, quod illa non est ita proprie sacramentum, sicut chrismatio, quae fit in fronte vel alia, quia (sicut asserunt) iterari potest, cum fit oratio super hominem, quod in sacramentis non contingit (8). Sane haec unctio etiam per solum sacerdotem fieri potest, si plures adesse non possunt (9); per quam quidem venialia remittuntur, juxta illud Jacobi: *Infirmatur quis in vobis*, ut supra. Fit autem unctio haec in diversis partibus corporis, sive membris, propter causas, quae ex orationibus quae tunc dicuntur, colliguntur; et specialiter in illis in quibus quinque sensus hominis vigent, ut quicquid per illos infirmus deliquit, per hujus unctionis virtutem aboleatur. De quibusdam ordinarie legitur, quod inungendus debet esse ad minus 18 annorum, et quod aegrotans semel dumtaxat debet in anno

(1) Philipp. 3. (2) Jacob. 5. (3) I. Pet. 2. (4) 96. dist. *Constantinus*. (5) Extra. de sac. unct. c. 1. (6) Exod. c. 30, et 40. (7) Extra. de sac. unct. (8) De Consec. dist. 4. *Ostenditur et no*. De Consec. dist. 4. 5. c. 1. (9) Extra. de verb. signif. *Quaesivit*.

inungi, licet pluries aegrotet, et quod nullus inungendus est, nisi qui prius compos mentis existens verbis aut signis illud postulaverit (1). Et quod non debent scapulae inungi, quia in baptismo fuerunt inunctae, et amodo ministerio carent; et quod confirmatus non debet inungi in fronte, sed in temporibus, nec presbyteri manus inungendae interius, sed exterius, quia in ordinatione ejus, interius inunctae fuerunt. Et quod ab Episcopo semel inunctus non debet propter ejus reverentiam ulterius per presbyterum inungi (2). Et quod si aeger inunctus convalescit, loca inuncta laventur, et aqua lotionis in ignem projiciatur; si vero decedat, non lavetur corpus propter recentem unctionem. Quod si aeger in extremis laborat, cito ungatur, ne inunctus decedat (3). Quidam etiam poenitentes, et morituri cilitium induunt, et sternuntur in cinere, ut dicetur in sexta parte, sub quarta feria in capite JEJUNIORUM.

26. Nono, coemeterium, quod eisdem gaudet privilegiis cum Ecclesia, consecratur, et benedicitur (4), sicut Dominus benedixit per manus servorum suorum Abraham, Isaac, et Jacob terram filiis Ebron causa sepulturae comparatam. Benedicitur autem, ut ulterius desinat illic immundorum spirituum habitatio esse, et fidelium corpora ibi usque ad diem judicii requiescant in pace, nisi paganorum, vel infidelium, vel etiam excommunicatorum corpora ibi fuerint inhumata, donec inde fuerint ejecta (5).

27. Illud etiam notandum, quod pallae altaris, vestimenta sacerdotalia, et hujusmodi ecclesiastica ornamenta benedicenda sunt. Legimus enim (6) Moysen ex praecepto Domini tabernaculum divinis precibus sacrasse, cum mensa, et altari, et vasis, et utensilibus ad divinum cultum explendum. Si ergo Judaei, qui legis et futurorum umbrae serviebant, hoc agebant (7); quanto magis nos, quibus veritas per Christum patefacta est, hoc agere debemus, et per *Episcopos sacratos*, et non per Coepiscopos (8); unde legitur Exodi: *Cuncta vasa ministerii benedixit Moyses* (9). Et si sacrae vesti petia, vel filum adjungatur, non ideo benedictionem iterari debere juris testimonio comprobatur (10). Quare autem res hujusmodi et similes benedicantur, ex earum benedictionibus colligitur evidenter. De vestibus vero sacris dicetur in prooemio tertiae partis. Et attende quia benedictio, seu consecratio Ecclesiae, et vestium ornamentorum Ecclesiasticorum non fit, eo quod illae sint gratiae susceptiva, cum sint inanimata; sed hoc noscitur introductum, quia sicut et homines, sic et illa per benedictionem, et consecrationem divino cultui habilitantur, et idonea et majoris reverentiae efficiuntur. Personis vero per unctionem, et benedictionem major gratia infunditur. Quidam autem in ornamentorum benedictione manus suspendunt, de quo dicetur in secunda parte sub titulo DE DIACONO. Decimo, esset de consecratione virginum dicendum; sed de hoc in prooemio secundae partis agetur.

---

(1) 26. q. ult. *Is qui*, et c. seq. Extra. de sen. excom. c. *A nobis*. (2) Extra. de temp. ord. *Cum in distribuendis*. De Consec. dist. 2. c. fin. (3) 5. dist. *Baptizati*. (4) 18. q. 4. *Sicut Dominus contumax*, et c. seq. Extra. De Consec. Eccles. *Consuluisti*, et de im. Eccles. in rubrica, et cap. *Cum Ecclesia*. (5) De Consec. dist. 1. *Ecclesiam*, et c. 2. Extra. de Sepultura. (6) De Consec. dist. 1. §. 1. *Moysen*. (7) Haeb. c. 8. 10. (8) 58. dist. *Quamvis*. (9) Exod. 39. (10) Arg. insti. de re. divi. §. *Cum ex aliena*, et §. *Qui tamen*. Extra. De Consec. Eccles. *Quod in dubiis*.

CAPUT IX.

DE ECCLESIASTICIS SACRAMENTIS

SUMMA

1. *Sacramentum quid, quid mysterium.*
2. *Quid mysterium differat a ministerio.*
3. *Sacramenti diffinitio.*
4. *Sacramenta varia sunt.*
5. *Sacramenta ordinis, et necessitatis, an et quando a laico praestari possint.*
6. *Sacramentum dignitatis, et voluntatis quid.*
7. *Matrimonium est sacramentum voluntatis tantum. Et quo tempore nuptiae solemniter celebrentur.*
8. *Mulieris complexus quo tempore sit fugiendus.*
9. *Mulieres cur velentur in nuptiis.*
10. *Sponsae annulus datur, et qua significatione.*
11. *Amoris summa vis.*
12. *Matrimonium triplex quoddam sacramentum continet.*
13. *Bigamus ineptus est ad clericatum, et quid ita.*
14. *Sponsus et sponsa benedicuntur primo a parentibus, deinde a sacerdote. Et num. 15.*
16. *Sacramentum unum dignius alio quatuor modis.*
17. *Sacramenta quibus de causis sint instituta.*

---

1. Circa ecclesiastica sacramenta notandum est, quod secundum Gregorium (1), Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita sit, ut aliquid significatae rei accipiamus, quod sancte et digne accipiendum est. Mysterium vero est quod occulte et invisibiliter operatur Spiritus sanctus, ita quod operando sanctificat, et sanctificando benedicit.

2. Mysterium enim est in sacramentis, ministerium dicitur in ornamentis. Sed secundum Augustinum (2), sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma. Item sacrificium visibile, invisibile sacramentum. Item, idem signum est res praeter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens in cognitionem venire.

3. Dicitur etiam sacramentum, *sacrae rei signum*, vel *sacrum secretum*. De hoc etiam in quarta parte SUB SEXTA PARTICULA CANONIS dicetur, super verbo *Mysterium fidei*, et sub titulo DE OBLATIONE.

4. Sane quaedam sunt sacramenta necessitatis tantum, quaedam dignitatis et necessitatis, quaedam dignitatis et voluntatis, quaedam vero voluntatis tantum. Sacramentum necessitatis tantum est baptismus, qui in summa necessitate a quocumque (dum tamen in forma Ecclesiae) collatus, proficit ad salutem (3). Et dicitur necessitatis,quia sine eo nemo salvari potest, si ex contemptu deseratur. De hoc sacramento in sexta parte, sub SABBATO SANCTO dicetur. Sacramentum dignitatis et necessitatis est confirmatio dignitatis, quia a solo Episcopo confertur (4), quia ex contemptu illud

(1) 1. q. 1. *Multi.* (2) De Consec. dist. 2. *Sacrificium etc.* et c. *Signum.* (3) De summa Trin. c. 1. §. penult. 22. dist. §. *Verum.* (4) Extra. de confirm. c. *Quanto.* De sac. unct. c. 1. *Necessitatis.*

dimittens non salvatur (1). De hoc etiam sub dicto sabbato dicetur. Sacramenta vero ordinis et necessitatis sunt pœnitentia, eucharistia, et extrema unctio.

5. Ordinis, quia tantum a rite ordinatis secundum claves Ecclesiae dari debent, nisi in necessitate, in qua quis potest etiam laico confiteri. Necessitatis, quoniam ex contemptu illa dimittens salvari non potest. De poenitentia vide in sexta parte, sub titulo DE QUINTA FERIA COENAE DOMINI, ut diximus in *Repertorio nostro*, sub titulo de poen. et remis. De Eucharistia in quarta parte, SUB CANONE dicetur. De extrema unctione in praecedenti titulo dictum est.

6. Sacramentum vero dignitatis et voluntatis est ordo; dignitatis, quia a solis Episcopis confertur, vel quia non nisi dignus, et digne ad illud assumendus est (2); voluntatis, quia sine illo quis salvari potest (3). De hoc dicetur in prooemio secundae partis.

7. Sacramentum voluntatis tantum est matrimonium, et dicitur voluntatis, quia sine illo quis salvari potest. Non enim expedit nubere, homini ad regna coelorum tendere volenti nubere (4). Circa quod notandum est, quod, secundum canones (5), solemnitas nuptiarum facienda non est a septuagesima, quod est tempus tristitiae, usque in octavam Paschae, nec tribus hebdomadis ante festum sancti Joannis. Sed secundum consuetudinem Ecclesiae generalis, matrimonium publice contrahitur in Ecclesia a crastina dominicae in albis, videlicet ab octava die Paschae usque ad primum diem Rogationum. Et in prima die Rogationum in mane clauditur haec solemnitas, et durat prohibitio usque ad octavam diem post Pentecosten inclusive; et sic loquitur Clemens Papa, in sua epistola decretali (6). A prima quoque dominica Adventus usque ad Epiphaniam non debent nuptiae celebrari (7), nec etiam fierent usque ad octavam Epiphaniae, nisi qui Dominus nuptiae cum sui praesentia, cum etiam miraculo decoravit; unde tunc cantatur: *Hodie coelesti sponso juncta est Ecclesia.* Quidam tamen dicunt sanctius esse, quod haec prohibitio usque ad octavam ipsius festi extendatur, sicut et officium conversionis aquae in vinum fit in nuptiis. In praemissis ergo temporibus matrimonia non contrahuntur, quoniam ipsa tempora sunt orationi deputata.

8. Et ideo debet tunc homo a lecto uxoris sequestrari; generaliter enim tempore quo abstinetur a nuptiis, abstinendum est etiam a conjugali amplexu (8), nisi forte ob fragilitatem humanitatis vir ab uxore poscat conjugale debitum, vel e converso, quoniam poscenti solvendum est, quia secundum Apostolum, *vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (9), et e converso (10). Licet autem solemnitas nuptiarum praemissis temporibus interdicta sit, quocumque tamen tempore matrimonium legitime per verba de praesenti contractum est, tenet. Quod vero statutum fuit in canone 33, q. 4. *Non oportet*, quod triplicibus septimanis praecedentibus festum beati Joannis Baptistae nuptiae non celebrarentur, ideo factum fuit, ut liberius orationi vacetur. Instituerat enim Ecclesia prius duas quadragesimas, praeter majorem, unam ante Natale Domini, quae communiter vocatur sancti Martini, et durabat usque ad Natale; aliam, scilicet quadraginta dierum, ante festum beati Joannis Baptistae, in quibus vacandum erat orationibus, eleemosynis, et jejuniis. Sed propter hominum fragilitatem illae duae ad unam sunt redactae, et iterum illa divisa est in tres hebdomadas Adventus, et tres ante nativitatem sancti Joannis, in quibus est jejunandum, et a nuptiis est abstinendum.

9. Porro, secundum beatum Isidorum, foeminae dum maritantur, ideo velantur, ut noverint se semper viris suis subditas esse, et quia Rebecca videns Isaac se velavit (11). Item ideo nubentes post benedictionem vitta uno invicem vinculo copulantur, ne compagem, idest fidem unitatis conjugalis disrumpant. Eadem vero vitta candida, purpureoque colore permiscetur, quia candor est munditia vitae, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur, ut hoc signo, et continentia, et lex continendi ab utrisque ad tempus admoneatur, post hoc ad reddendum debitum non negetur.

(1) Extra. de confirm. c. *Quanto*. (2) Extra. de sum. Trin. c. 1. in fine. (3) Extra. de episcopo. qui re. epi. cap. 1., et 1. q. 1. §. *Sed notandum*, et §. *Ecce eum*. (4) 23. q. 3. *Tunc salvabitur*. (5) q. 4. *Non oportet*. Extra. de feriis. *Cappellanus*. (6) Extra. ibid. (7) Ut in pred. cap. *Non oportet*. 23. q. 4. (8) 33. q. 4. per totum. (9) I. Corinth. 7. (10) Extra. de convers. conj. *Quoddam*. (11) Gen. 24.

10. Item, quod in primis annulus a sponso sponsae datur fit unicum propter mutuae dilectionis signum, vel propter id magis, ut pignore, idest signo, eorum corda junguntur. Unde et in quarto digito ideo annulus inreritur, quia in eo vena quaedam (ut fertur) sanguinis ad cor usque perveniat.

11. Item Protheus quidam sapiens primum ob amoris signum ferreum annulum fecit, et inibi adamantem inclusit, et inde subarrare sponsas instituit, quia sicut ferrum omnia domat, sic amor omnia vincit, quoniam nihil amoris furore vehementius (1). Et sicut adamas est infrangibilis, sic et amor est insuperabilis; *fortis est* enim *ut mors dilectio* (2); ideoque in digito annulari in quem vena procedit a corde, illum portare instituit. Postmodum vero pro ferreis sunt aurei constituti, et pro adamante gemmis ornati, quia sicut aurum caetera metalla, sic amor universa bona praecellit. Et sicut aurum gemma decoratur, sic conjugalis amor caeteris virtutibus adornatur. Nuptiae autem, secundum Ambrosium, dictae sunt a nubendo, illae enim quae nubunt, caput propter verecundiam obnubere, non loqui solent, unde et Rebecca viso Isaac, cui desponsari debebat, caput obnubere coepit (3); verecundia namque debet praecedere nuptias, quo ipsum conjugium plus verecundia commendet, et magis expetita debet videri a viro, quam ipsa virum expetiisse. Sed, secundum Hieronymum (4), connubia legitima peccato carent; non tamen tempore illo quo actus conjugales geruntur, praesentia Spiritus sancti datur, etiam si perfectus esse videatur qui officio generationis obsequitur.

12. Notandum etiam est, quod triplex spirituale sacramentum in carnali matrimonio consumato designatur. Primum sacramentum est unio spiritualis animae ad Deum, et per fidem, dilectionem, et charitatem; sive unio voluntatis, scilicet charitas, quae constitit in spiritu inter Deum et justam animam (5); unde Apostolus: *Qui adhaeret Domino, unus spiritus est* (6) cum illo. Hoc sacramentum significatur per conjunctionem animorum, habitum in prima desponsatione carnalis matrimonii. Secundum est unio humanae naturae ad Deum, quae facta est in utero virginali per incarnationem Verbi Dei, sive naturae conformitas, quae constitit in carne inter Christum et sanctam Ecclesiam (7), in Christo patre, ad quod pertinet illud: *Verbum caro factum est, etc.* Hoc sacramentum designatur in matrimonio carnali per conjunctionem corporum consumato; non quod ipsa conjunctio, in qua Spiritus sanctus non adest, illud designet, sed per ipsum actum consumatum significatur. Tertium sacramentum est Ecclesiae unitas, ex omnibus gentibus collecta, et uni viro, scilicet Christo, subjecta (8). Hoc sacramentum significatur in eo, qui unicam tantum, et virginem habuit uxorem, facto postmodum clerico, et ordinato.

13. Ubi vero quis ad bigamiam, sive ad secundum matrimonium transit, jam ab unitate recedit, quia carnem suam in plures dividit; et sic hujus tertii sacramenti significatio in eo non cadit, quare promoveri non potest, nam promotus unitatem significare non potest. Praeterea, per secundum matrimonium recedit a prioris conjunctione matrimonii; Ecclesia vero, ex quo se Christo conjunxit, nunquam ab eo discessit, nec ab ea Christus. Bigamus ergo talem unitatem significare non potest; unde merito propter hujus sacramenti defectum promoveri non potest (9).

14. Illud etiam nota, quod sicut statutum est in Concilio Chartaginensi (10), sponsus et sponsa benedicendi a parentibus, vel a paranymphis, offerantur Ecclesiae sacerdoti. Accepta autem benedictione eadem nocte pro reverentia benedictionis in virginitate permaneant.

15. Caeterum nuptiae benedicendae sunt a sacerdote cum precibus et oblationibus, ex institutione Evaristi Papae (11). Verumtamen vir et mulier ad bigamiam transiens, matrimonium contrahendo, non debet a presbyteris benedici (12), quia cum alia vice benedicti sint, eorum benedictio

(1) In authen. de nup. (2) Cant. 8. (3) Gen. 24. (4) Ead. q. *Connubia.* (5) Extra. de bigam. *Debitum.* (6) I. Corinth. 6. (7) De Consec. dist. 2. (8) 26. dist. *Acutius.* (9) Extra. de sec. nup. c. 1., et c. *Vir.*, et 30. quaest. 1. *De his.* (10) 25. dist. *Sponsus.*, et dist. *Sponsa.* (11) 30. q. 1. c. 1. (12) Extra. de sec. nup. c. 1., et c. 7 21. q. 1. *De his qui.*

iterari non debet. Non ergo debent nuptiae benedici, nisi ubi virgo cum virgine contrahit, propter rationem, quae ponitur in proœmio secundae partis; imo presbyter, qui benedictione cum secunda uxore celebraverit, officio et beneficio suspensus, est ad sedem apostolicam mittendus; quod quidem ad exhortationem continentiae noscitur introductum. Secundum quorumdam locorum consuetudinem, si quis contrahat cum secunda virgine benedictio iteratur, et hoc si Dominus Papa sciat, et tolerat, alioquin non valet. Dicunt etiam quidam quod si aliqui virgines contrahentes non fuerint benedicti, facti bigami iterum contrahendo poterunt benedici; sed et si contrahentes fuerint benedicti, licet se non cognoverint carnaliter, non ideo iterum contrahentes benedicentur. De benedictione virginum dicetur in proœmio secundae partis.

16. Notandum autem est, quod unum sacramentum dignius est alio quatuor modis, scilicet ratione efficaciae, ut Baptismus; ratione sanctitatis, ut Eucharistia (1); ratione significationis, ut conjugium (Quidam tamen non approbant istum modum); et ratione conferentis, ut Confirmatio et Ordo.

17. Sed quaeritur, quare instituta sunt sacramenta, quia sine illis potuisset Deus humano generi vitam aeternam et gratiam donare. Respondeo propter tria. Primo, propter humiliationem, ut dum homo ex Dei praecepto se rebus insensibilibus, et se inferioribus reverenter subjicit, ex hac obedientia magis apud Deum mereatur. Secundo, propter eruditionem, ut per id quod foris in specie visibili cernitur, ad invisibilem virtutem, quae interius est agnoscenda, mens erudiatur. Tertio, propter exercitationem, quia cum homo otiosus esse non debeat, praeponitur ei utilis et salubris exercitatio in sacramentis, qua vanam et noxiam declinet occupationem, juxta illud: *Semper aliquid boni operis facito, ut diabolus inveniat te occupatum* (2). Non ergo debent omitti, prout in praecedenti titulo dictum est.

(1) De Consec. dist. 2. *Nihil.* (2) De Consec. dist. 5. *Nunquam.*

LIBER SECUNDUS

ARGUMENTUM

De Ministris, et Ordinibus Ecclesiasticis, et de eorum officiis.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Sectae hominum tres in summa.*
2. *Gentilium secta.*
3. *Vates quis dicatur.*
4. *Hebraeorum secta.*
5. *Christianorum nomen ubi primum inventum.*
6. *Christi nomina, et eorumdem interpretatio. Et num. 8.*
7. *Christi nomina quaedam dicuntur de ipso relative, quaedam non.*
9. *Deus, verb., attribuitur Trinitati, aequaliter.*
10. *Jesus unde dictus Nazarenus.*
11. *Clericales qui dicantur, et unde. Et n. 26.*
12. *Monachorum quatuor genera.*
13. *Religio unde nomen sortita.*
14. *Ecclesiasticarum personarum duo genera.*
15. *Et unde ortum habuerint.*
16. *Episcopalis ordo quadripartitus est.*
17. *Papa est caput Ecclesiae. Cardinales cardines.*
18. *Patriarcha quis dicatur.*
19. *Archiepiscopus quis, et unde dictus.*
20. *Metropolitanus unde nomen sortitus.*
21. *Praelatus quisquam non potest se universalem appellare.*
22. *Episcopatuum, et graduum diversitas unde fluxerit.*
23. *Flamines qui, et unde dicti.*
24. *Episcopos et praepositos Dominus elegit, quis autem diaconos.*
25. *Presbyterorum institutio unde primum.*
26. *Corona clericorum cur instituta. Item unde originem duxerit. Et num. 31.*
27. *Clerici cur patentibus auribus incedant.*
28. *Coronae clericorum forma.*
29. *Figurae circularis dignitas et eminentia.*
30. *Clerici sunt sacerdotes, et reges.*
32. *Pili unde manent, et quo consilio rescindantur, maxime viris ecclesiasticis.*
33. *Clerici ad quid instituantur. Et quare in quatuor temporibus. Et num. 34.*
35. *Clerici cur maxime ordinentur diebus sabbatorum.*
36. *Dominica die celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum.*
37. *Subdiaconos facere dies dominica an liceat.*
38. *Jejunium sequens an possit transferri in praecedentem hebdomadam.*
39. *Virginum consecratio quo tempore fiat. Et quo loco, quove apparatu, ac ordine. Et num. 40. 43.*
41. *Episcopus consecrandas virgines ter compellat eodem verbo.*
42. *Virgines consecrandae deponunt vestes veteres, et induunt novas. Et qua id significatione.*
44. *Virginibus cur velum imponatur.*
45. *Velum est quintuplex.*
46. *Viduam quid prohibeat velari ab Episcopo.*
47. *Sacerdos non debet interesse secundo nubentibus.*
48. *Diaconissarum institutio antiquitus.*
49. *Pontifex Romanus quot ordines clericorum possit adhibere in celebratione.*
50. *Ordines ecclesiastici quot.*
51. *Ordinum quidam sacri, quidam non. Et utrorumque enumeratio.*

52. *Spiritus sancti septem dona correspondent septem Ecclesiae ordinibus.*

53. *Ordines Ecclesiastici spiritualiter, et specialiter in Ecclesia designantur.*

---

1. In hac secunda parte de ministris, et ordinibus ecclesiasticis, eorumque officiis, tractare praevidimus, praemittentes quod tres sunt sectae famosae, videlicet Gentilium, Hebraeorum, et Christianorum. Prima est erroris, secunda veritatis, tertia veritatis et salutis. In prima naufragamur, in secunda a periculo eripimur, in tertia salvamur. Prima secta dicitur a scando, quia secat, idest separat nos a Deo. Secunda et tertia a sectando et tenendo, quoniam illuminant, salvant, et liberant. Christianorum personae tam saeculares, quam ecclesiasticae de aliis duabus sectis sumptae sunt, Hebraea videlicet, et Gentili. Sicut enim apud nos duo sunt genera personarum, scilicet laicales et ecclesiasticae (1), sic et apud Gentiles et Hebraeos.

2. Apud Gentiles quidem saeculares personae erant hae: nempe Monarcha, scilicet Imperator romanus, Patritii, qui et Senatores dicebantur, ad quorum arbitrium universa ordinabantur, Reges, Duces, Comites, Praesides, Praefecti, Suffecti, Tribuni militum, Tribuni plebis, Praetores, Centuriones, Decuriones, Quaterniones, Duumviri, Quaestores, Aediles, et Aulae Janitores. Inter poetas vero erant advocati, carminum relatores, carminum scriptores, comœdi, tragœdi, et historiographi.

3. Vates autem, qui a vimentis dictus est, modo sacerdotem, modo prophetam, modo poetam significat, secundum Isidorum. In ritu templorum erant apud Gentiles archiflamines, protoflamines, flamines, et sacerdotes, ut jam dicetur. Erant quoque apud eos virorum et mulierum religiosi conventus.

4. Apud Hebraeos quoque eadem erat diversitas personarum; aliae namque erant saeculares, aliae divino cultui, videlicet in templo dedicatae. In templo erant summus sacerdos, ut Melchisedech; minores sacerdotes, levitae, nathinaei, luminum extinctores, exorcistae, janitores, et aeditui, seu cantores. Super populum vero legendum, erat dux populi Moyses, et sub eo quos ipse constituerat ad consilium Jetro soceri sui. Erant etiam Chiliarchae, Pentacontarchae, et Decacontarchae, idest millenarii, centenarii, quinquagenarii, et decani; χιλιὰς, enim interpretatur mille, et ἄρχων, princeps, inde χιλιάρχος, qui prae est mille hominibus, inde et Acontaharcha, qui super centum potestatem habebat. Pentacontarcha dicitur qui præest quinquaginta, Πέντε enim quinque sonat. Decanus, qui decem, Δεκα enim decem sonat. Apud Christianos quoque similis diversitas reperitur. Et nota, quod Christiani a Christo dicti sunt; Christus vero a chrismate, de quo dictum est in parte prima, sub titulo DE CONSECRATIONIBUS.

5. Nomen Christianorum primum in Antiochia inventum est; antea enim omnes vocabantur discipuli, vel fratres, donec Apostoli in Antiochia concilium fecerunt (2). Et dicuntur Christiani orthodoxi, idest recte gloriantes, et ut credunt viventes; nam ὀρθῶς graece, dicitur *recte* latine, et δοξα, gloria. Dicitur ergo Christus a chrismate, quasi unctus; ipse autem unctus est aeternaliter a Deo prae consortibus suis, prout legitur in Actibus Apostolorum, et hoc nomen est oleo effusum. Hinc est quod in veteri Testamento sacerdotes, et reges Christi nuncupabantur, quia uncti erant unctione temporali, juxta illud: *Nolite tangere Christos meos* (3).

6. Hoc autem nomen Christus non est proximum nomen Salvatoris, sed est communis nuncupatio potestatis, est enim commune nomen dignitatis. Sed hoc nomen Jesus proprium est vocabulum personae Salvatoris, quo ab Angelo Gabriele in conceptione vocatus est, evangelista testante: *Vocabis* (inquit) *nomen ejus Jesum* (4), et ab hominibus in circumcisione. Et nota, quod Jesus hebraice dicitur Messias, graece Christus, vel σωτὴρ, vel σοφὴρ, latine *unctus*, ut praemissum est, vel Salvator, eo quod *ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (5). Potestatem enim habet di-

(1) 12. quaest. *Duo.* (2) Act. 2. (3) I. Paral. 16. (4) Matth. 1. (5) Ibid.

mittendi peccata, sicut ipse dicit, vel Salvatoris, quia ipse nobis salutem dedit. Si enim praecepta ejus servaverimus, vitam aeternam possidebimus. Hoc autem nomen Jesus, Prophyrius philosophus graeca et latina lingua peritus, scribebat latine Jesus, graece vero per h, quam graeci pro i longa sonant, unde et quidam proferunt *gysus*, latini vero per e longam. Rectius ergo videtur sic esse pingendum, JESUS, per graecam abbreviationem, quam HIESUS per latinam aspirationem. Sed et hoc nomen Christus, cum sit graecum, graeca scribitur abbreviatione sic, CHRISTUS, nam Graeci ponunt x pro chi, p vero pro r, et c pro s. Si autem scribitur per s, a latina terminatione finitur; ergo si longo schemate scribitur, sic per aspirationem pingatur Christus.

7. Circa nomina autem Christi notandum est, quod quaedam ex ipsis dicuntur de Christo relative, seu quasi relative, ut pastor, sponsus, et mediator; quaedam non relative, ut homo; quaedam translative, ut agnus, ovis, vitulus, serpens, aries, leo, vermis; et quaedam cum sint institutione relativa, sunt et praerogativa privilegii appropriata, ut Christus. Jesus autem est proprie proprium nomen ejus, ut praemissum est. Vocatur est Christus, α et ω, *idest principium, et finis* (1), et hebraice Emanuel, *quod est interpretatum nobiscum Deus* (2); nobiscum enim est per praesentiam majestatis, per participationem veritatis, et per vinculum charitatis, et per adimpletionem veritatis.

8. Vocatur praeterea *via, veritas, et vita* (3): via in exemplo vel praecepto, veritas in promissione, vita in premio. Sabaoth vero, idest Deus exercituum; Adonai, quod est Domine; Αθανατος, idest immortalis; Κυριος, idest Dominus; Θεός, idest Deus; Παναγιος, idest optimus, Pater disponens, vel perfectus; Ομούσιος, idest unus essentiae, nomina sunt Dei, non tantum personae Christi. Vocatur praeterea Christus, secundum Isaiam, *Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis* (4). Admirabilis in incarnatione, consiliarius in integra rerum cognitione, Deus in rerum creatione, fortis in rerum dispositione, Pater futuri saeculi in meritorum retributione, princeps pacis dicitur, vel quia fuit mediator Dei et hominum, vel etiam hominum et angelorum, vel quia confert illis pacem, *quae exuperat omnem sensum* (5), cujus pacis non erit finis. Vocatur etiam Christus ineffabili nomine τετραγραμματον, idest quatuor literarum, et sunt *ioth, he, vau, het*, quae sunt apud nos. Est ergo nomen leve, quod dicitur ineffabile, non quia non valeat fari, sed quia non est Deus hoc nomine, nisi in arduis invocandus, vel quia ejus sententia sufficienter nequeat explicari; cujus interpretatio est talis: *ioth* principium, *he* iste, *vau* passionis, *heth* vitae, quasi *iste est principium vitae passionis*. Genitivus more graecorum ponitur pro ablativo, passionis pro passione, idest per passionem. Quomodo autem vita nostra ab ipsius morte dependeat, non possumus intueri. De hoc dicetur in tertia parte, sub titulo DE INDUMENTIS LEGALIBUS.

9. Hoc autem nomen Deus appropriatur Patri, et Filio, et Spiritui sancto, prout in symbolo Athanasii legitur. Quamvis etiam quandoque ad alias personas extendatur, juxta illud: *Diis non detrahes* (6), et alibi: *Applicabitur ad Deos* (7), et Apostolus: *Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in coelo, sive in terra, nobis tantum unus Deus, Pater, ex quo omnia* (8), et idem: *Quod si opertum est evangelium nostrum, iis qui pereunt est opertum: in quibus Deus hujus saeculi excaecavit mentes infidelium* (9).

10. Rursus, Jesus dictus est Nazarenus a quodam vico Galileae; Deus dictus est propter unicam cum Patre substantiam; Dominus vero dicitur propter servientem creaturam; Deus et homo dicitur, quia verbum et caro Verbum dicitur, quia Pater per eum omnia condidit, sive jussit; Imago dicitur propter parem similitudinem Patris.

11. Siquidem, apud Christianos, saeculares personae laici dicuntur, λαος enim graece, dicitur *populus* latine. Clericales sunt, qui in Ecclesia deserviunt, vel ipsam regunt, a κλῆρος, quod est *sors*, prout jam dicetur. Hi autem subdividuntur in monachos, idest in singulariter degentes (10) (nam, μονος graece, dicitur *singularis* latine), et alios religiosos.

(1) Apocal. 1. (2) Matth. 1. (3) Joan. 3. (4) Isai. 9. (5) Philip. 4. (6) Exod. 22. (7) Ibid. (8) I. Corinth. 8. (9) II. Corinth. 3. (10) 16. q. 1. *Si cupis.*

12. Sunt autem quatuor genera monachorum. Alii sunt coenobitae, qui videlicet in communi monasterii regula et vita obedientiae majorum deserviunt. Alii sunt anachoretae, qui videlicet aedificant solitudines; et quamvis in communi vita positi, privatae tamen contemplationi vacant. Alii sunt eremitae, qui videlicet solitarie in desertis degunt. Alii sunt gyrovagi, idest vagabundi, et circuncelliones (1).

13. Religio vero dicta est, quia per eam uni Deo religamur ad divinum cultum vinculo serviendi, et in clericos saeculares, qui usurpato nomine saeculares dicuntur (2), ad differentiam regularium, qui proprio carent, quod non contingit in istis. Nam et secundum Augustinum (3): « Bonus non monachus, vix bonum clericum facit ».

14. Sed ecclesiasticarum personarum duo sunt genera; nam aliud est dignitatis, aliud ordinis. Dignitatis, ut Papa, Patriarcha, Primas, Archiepiscopus, sive Metropolitanus (quod idem est), Episcopus, Archidiaconus, et Archipresbyter, et Praepositus, quamvis omnes qui praesunt, praepositi generaliter rite vocentur (4). In choro vero personae sunt Decanus, Subdecanus, Cantor, sive Praecentor, Succentor, Thesaurarius sive Sacrista, Archiacola, et hujusmodi. Dignitates autem ut et Ordines a lege originem, et exemplum traxerunt, juxta illud: *Constitues eos principes super omnem terram* (5), quamquam quidam dicant dignitates a gentilitate sumpsisse initium. Ordinis, aut personae sunt sacerdos, diaconus, et caeteri, quos inferius prosequimur.

15. Qualiter a veteri ritu tam Gentilium, quam Hebraeorum ad cultum praesentis Ecclesiae translatio personarum facta sit, et qualiter ab illis personae dignitatum in Ecclesia originem habuerint, breviter videamus. Et quidem dominus Papa, qui pater vel custos patrum est, vicem gerit summi Pontificis. Romanus Imperator monarchae similitudinem gerit. Senatoria, et patritiorum dignitas manet in Ecclesia in quatuor Patriarchis, et in Ecclesia romana in Cardinalibus (6). Primates, qui tribus Archiepiscopis præesse habent, regem exprimunt, qui tribus ducibus præest. Metropolitani, seu Archiepiscopi, Ducibus comparantur, qui pluribus Comitibus præesunt, sicut illi pluribus Episcopis. Pelagius tamen Papa dicit (7), quod una provincia habet Regem et Metropolitanum. Episcopi Comitum similitudinem gerunt. Corepiscopi, quorum potestas sublata est (8), praesidum et praefectorum. Praepositi vero tribunos militum imitantur. Archipresbyteri tribunos plebis. Cancellarii Praetores. Archidiaconi Centuriones. Decani Decuriones. Presbyteri Curati advocatos. Personae quoque ordinum ab illis originem habuerunt, nam presbyteri vices gerunt aedilium. Diaconi quaternionum. Subdiaconi Duumvirorum. Exorcistae Quaestores imitantur. Ostiarii aulae Janitores. Lectores carminum relatores. Acolyti carminum scriptores.

16. Sane episcopalis ordo secundum Isidorum (9), quadripartitus est, videlicet in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis, atque Episcopis.

17. Apostolica autem fides, sicut ait Anacletus Papa (10), caput et cardo est aliarum, quoniam sicut ostium cardine regitur, sic illius auctoritate omnes Ecclesiae reguntur; et inde dicti sunt Cardinales, per quos tota Ecclesia sicut ostium per cardinem gubernatur. Illius autem praelatus Papa, idest Pater patrum vocatur, et Universalis, quia universae Ecclesiae principatur, et Apostolicus, quia principis Apostolorum vice fungitur, et summus Pontifex, quia caput est omnium Pontificum, a quo illa tamquam a capite membra descendunt, et de cujus plenitudine omnes accipiunt, quos ipse vocat in partem solicitudinis, non in plenitudinem potestatis (11). Hic est Melchisedech, cujus sacerdotium non est caeteris comparatum.

18. Patriarcha vero, graeca lingua summus patrum interpretatur, quia primum, idest Apostolicum retinet locum (12), et ideo quia summo honore fungit, tali nomine censetur, sicut Romanus, Constantinopolitanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hierosolymitanus. Dicitur etiam Patriarcha, quasi

(1) 23. q. 5. c. 1. (2) Extra. de off. ord. *Licet*. (3) 2. quaest. 1. *Legi*. (4) Extra. de verb. signific. *Quamvis*. (5) Psal. 44. (6) 86. dist. *Constantinus*. (7) 6. q. 3. *Scitote*. (8) 68. dist. *Quamvis*, et c. *Corepiscopi*. (9) 21. dist. *Cleros*. (10) 22. dist. *Sacro*. (11) Extra. de usu pal. c. *Ad honorem*. (12) 11. dist. *Cleros*.

pater arcae, idest Ecclesiae, vel pater patrum, princeps, ἄρχων enim graece, princeps interpretatur latine. Hic est Moyses qui Aaron in pontificem oleo consecravit.

19. Archiepiscopus graeco vocabulo dicitur, eo quod sit summus, seu princeps Episcoporum. Tenet enim vicem Apostolicam, et praesidet tam metropolitanis, quam caeteris Episcopis.

20. Metropolitani, seu metropolitae, a mensura civitatum vocantur, singulis enim provinciis præeminent, quorum auctoritati et doctrinae caeteri sacerdotes subjecti sunt, sine quibus nihil reliquis Episcopis agere licet. Solicitudo enim totius provinciae eis commissa est; unde Pelagius Papa ait (1): Scitote certam esse provinciam, quae habet decem aut undecim civitates, et unum Regem, et totidem minores potestates sub se, et unum Metropolitanum, aliosque suffraganeos decem, vel undecim judices Episcopos, ad quorum judicium omnes causae Episcoporum et reliquorum sacerdotum ac civitatum referantur. Omnes autem superius designati ordines Episcoporum, et superiorum uno eodemque vocabulo Episcopi nominantur. Sed privato nomine quidam utuntur propter distinctionem potestatis, quam singulariter acceperunt. Episcopatus vocabulum unde dictum sit, sub titulo DE EPISCOPO dicetur. Porro secundum Anacletum Papam (2), Primates, et Patriarchae diversorum nominum, sed ejusdem formae atque officii sunt, et ideo quidam Primates usurpant sibi nòmen Patriarchae, ut Aquilejiensis et Grandensis. Primatia autem dicta est a primitiis conversionis ad fidem.

21. In concilio quoque Africano (3) statutum est, ne primae sedis Episcopus princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primae sedis Episcopus appelletur. Pelagius etiam Papa statuit (4), ut nullus Patriarcharum universitatis vocabulo unquam utatur, nec aliquis in suis epistolis universalem nominet illum, quia si unus Patriarcha universalis dicitur, Patriarcharum nomen caeteris derogatur et subtrahitur. Ad haec summorum Pontificum, praesulum, atque reliquorum sacerdotum institutio in veteri Testamento sumpsit exordium, et in novo est plenius consumata (5). Summi namque atque minores sacerdotes a Deo per Moysen instituti sunt, ut perpetuus esset cultus tabernaculi per successores eorum a filiis Israel (6). David autem ad ministeria domus Dei amplius janitores instituit, et cantatores. Salomon exorcistas invenit, sicut sub titulo DE SACERDOTE dicetur. Haec omnia Ecclesia in novo Testamento imitata est, ut jam dictum est. Habet enim janitores, quos ostiarios appellamus, pro cantoribus vero lectores simul et cantores instituit, exorcistas etiam, nomine et officio antiquo manente, recepit, pro filiis Aaron.

22. Omnes infra summum Pontificem sacerdotium administrantes consecrati sunt, inter quos quaedam discretio est exorta, ut alii appellentur simpliciter Sacerdotes, alii Archipresbyteri, alii Episcopi, alii Archiepiscopi, seu Metropolitani, alii Primates, alii Patriarchae, alii summi Pontifices, ut praemissum est.

23. Quae discretio maxime a gentilibus introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios proflamines, idest primates, appellabant: hi in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga, qua a carnibus sacrificiorum aves arcebant. Pileum autem ipsum desuper aliquid lanae habebat, quod cum per aestum ferre non possent, filum tantum in capite ferre coeperunt. Unde filo quo utebantur, flamines dicti sunt, quasi filamines. Verum festivis diebus filo deposito, pro sacerdotii eminentia pileum imponebatur.

24. Majorum quoque et minorum sacerdotum discretio in novo Testamento ab ipso Christo sumpsit exordium, qui Apostolos pro majoribus, discipulos pro minoribus sacerdotes instituit. Petrum vero in summum sacerdotem elegit. Apostoli etiam eamdem formam sequuti in singulis civitatibus Episcopos et presbyteros ordinaverunt, prout sub titulo DE SACERDOTE dicetur. Levitas vero ab Apostolis legimus ordinatos; unde Cyprianus ait (7): Meminisse debent diaconi, quoniam Episcopos et praepositos Dominus elegit; diaconos autem post Ascensionem Domini in coelum Apostoli sibi

(1) 5. q. 3. *Scitote*. (2) 91. dist. *Provinciam*. (3) Ead. dist. 1. (4) Ead. dist. c. *Nullus*. (5) 16. dist. §. 1. (6) Exod. 27. (7) 93. dist. *Dominus*.

constituerunt; subdiaconos, et acolytos tempore procedente Ecclesia sibi constituit. Et sicut canon Clementis Papae testatur (1), beatus Petrus Episcopos, Primates, vel Patriarchas, in illis civitatibus poni praecepit, in quibus olim apud ethnicos, sive gentiles, erant flamines eorum, atque primae legis doctores. In quibus vero olim apud eos erant eorum archiflamines, quos minores reputabant, quam dictos Primates eorum, Archiepiscopos institui praecepit, et in singulis reliquis civitatibus singulos Episcopos.

25. Anacletus quoque Papa (2) instituit, presbyteros per castella et villas poni, et ordinari. Caeterum in Levitico legitur, voce superna ad Moysen dictum esse: *Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus: si caecus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si mancus, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus* (3), quia indignum est dare Deo, quod dedignatur homo. Dicuntur autem clerici a κλῆρος graece, quod est *sors* seu *haereditas* latine, quasi sint de sorte Domini, vel quasi Dominus eorum sors sit, juxta illud Prophetae: *Dominus pars haereditatis meae, etc.* (4). Ex quo patet, quod nihil extra Deum habere debent, sed solum decimas, primitias, et oblationes, quae sunt haereditates Domini, accipiant, sive quasi sint sorte electi. In veteri namque Testamento, et apud gentiles, et clerici, et sacerdotes sorte et libris eligebantur, et in novo Testamento Mathias sorte electus est (5). Primus autem clericus factus est Petrus. Iginius Papa, decimus a beato Petro, composuit clerum, et distribuit gradus.

26. Circa coronam clericorum tria attendenda sunt, scilicet capitis abrasio, capillorum detruncatio, formae circulatio. Ad capitis abrasionem tria sequuntur, scilicet munditiae conservatio, deformatio, et denudatio. Munditiae conservatio, quia ex capillis sordes in capite aggregantur; deformatio, quia capilli ad ornatum sunt. Significat ergo tonsura mundam, et non formabilem vitam, idest quod clerici debent habere munditiam mentis interius, et non formabilem vitam, idest non exquisitum habitum exterius, secundum Dionysium in *Ecclesiastica Hierarchia*. Rasura quoque et tonsura capillorum est depositio omnium temporalium; clerici enim victu et vestitu contenti, omnia communia habere debent (6); unde juxta Apostolum: Comam non nutriant, sed caput desuper in modum sphaerae radant (7). Denudatio autem ipsa superioris partis capitis, nullum debere esse medium inter nos et Deum demonstrat, ut revelata facie gloriam Domini libere contemplemur. Rursus radimus caput relictis inferius in modum coronae capillis, quia caput mentem signat; capilli vero saeculares cogitationes. Sicut ergo caput mundatur superius a capillis, ita mens nostra dum superiora, idest coelestia cogitat, a saecularibus cogitationibus mundari debet. Sed pars inferior capillos habet, quia non est prohibitum aliquando de saecularibus cogitare, sine quibus vita praesens duci non potest (8). Circa detruncationem capillorum notandum est, quia illa significat quod clerici omnes superfluas cogitationes debent a mente abscindere.

27. Abtonso igitur capite, et patentibus auribus incedere debent, ne capilli crescendo aures operiant, et oculos impediant (9), quoniam providendum est ne saeculares cogitationes aures, et mentis oculos impediendo, nos ad saecularia trahant; unde capillos super aures tondeamus, ut quinque capitis sensus expeditos ad Dei servitium habeamus. Bene igitur ad Ezechielem dicitur: *Sacerdotes caput suum non radent, neque comam nutrient: sed tondentes attondent capita sua* (10). Siquidem ut ait Gregorius (11): Capilli in capite exteriores, sunt cogitationes in mente. Qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitae praesentis exprimunt. Quae quia ex negligentis sensu importune aliquando prodeunt, quasi non nobis sentientibus procedunt. Quia ergo sacerdotes, qui sunt

(1) 81. dist. *In quibus*. (2) Ead. dist. *Episcopi*. (3) Levit. 21. (4) Psal. 15. 12. q. 1. *Clericus*, et c. *Qui*. Extra. de praeben. *Cum secundum*. (5) Act. 1. (6) 12. quaest. 1. *Clericus*, et c. *Dilectissimi*. (7) 23. dist. *Prohibitae*. (8) 1. quaest. 1. *Si quis objecerit*. (9) 23. quaest. *Non liceat*. (10) Ezech. 44. (11) *In Pastorali*, l. 2. c. 18.

sacri fidelium duces, solicitudines exteriores habere possunt, nec tamen eis vehementer incubere debent, recte caput radere, et comam prohibentur nutrire, ut cogitationes cordis de vita subditorum, nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Et bene subditur: *Tondentes attondent capita sua*, ut videlicet curae temporalis solicitudines, et quantum necesse est, provideant; tamen rescindantur citius, ne immoderatius excrescant. Dum ergo per administrationem exteriorum, providentia corporum vita protegitur, et rursum per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite Sacerdotis reservantur ut cutem cooperiant, et resecantur ne oculos claudant.

28. Circa formae circulationem, seu coronam, sciendum est, quod fit propter multa. Primo in signum, quod Christus rex noster seipsum in ara Crucis oblaturus spineam coronam portavit; unde et nos, qui per eamdem passionem salvari desideramus, Dominicae passionis signum, idest formam spineae coronae, quam ipse ut spinas peccatorum nostrorum auferret in passione portavit in capite, in verticibus nostris portamus, ut sicut ille pro nobis, sic et nos pro illo irrisiones, et opprobria paratos esse libenter sufferre monstremus. Secundo: circulus capillorum virtutem aequalitatis undique rationi consentientem designat; tunc enim temporales res bene cogitantur, si conveniant rationi.

29. Tertio: circularis figura fit, quia haec figura non habet principium, neque finem, per quod datur intelligi, quod clerici sunt ministri Dei, qui non habuit principium, neque habebit finem. Quarto: haec figura nullum habet angulum, per quod significatur quod clerici non debent habere sordem in vita, quoniam ubi angulus, ibi sordes, ut dicit Bernardus, et quod debent habere veritatem in doctrina, quoniam veritas angulos non amat, ut dicit Hieronymus. Quinto: quia haec figura omnium figurarum est pulcherrima; unde in hac Deus coelestes creaturas fecit, per quod significatur, quod clerici debent habere pulchritudinem interius in mente, et exterius in conversatione. Sexto, quia haec figura est omnium simplicissima; nam, secundum Augustinum, nulla figura ex una linea tantum consistit, nisi sola circularis; quae unica linea clauditur, per quod significatur quod clerici debent habere simplicitatem columbinam, juxta illud: *Estote simplices, sicut columbae* (1).

30. Septimo: corona clericos esse specialiter regnum Dei demonstrat, ipsi namque, secundum Hieronymum (2), sunt reges et sacerdotes, idest regales sacerdotes; et sunt reges, idest se et alios in virtutibus regentes, et ita in Deo regnum habent.

31. Sane rasura capitis clericorum fit, sicut ait Beda (in historia Anglorum), in memoriam ejus, quia cum beatus Petrus in Antiochia praedicaret, abraserunt summitatem capitis ejus, in contumeliam nominis christiani, et Dominicae passionis, quod quidem hodie toti clero in honorem traditur. Fuerunt tamen qui dicerent, quod tonsurae ecclesiasticae usus a Nazareis, qui omnia veteris legis custodiunt, exortus est (3). Hi enim prius crine servato, denuo post magnae vitae continentiam caput radebant, et capillos in igne sacrificii mittebant, ut perfectionem devotionis suo Domino consecrarent. Quorum exemplo ab Apostolis introductum est, ut et Nazarei ac sancti Dei crine praetonso innoventur; quamvis olim christiani a Judaeis quasi in opprobrium Nazarei vocarentur, pro eo quod Salvator noster a vico quodam Galilææ Nazarenus appellatus est. Potest etiam dici, quod usus tonsurae a lege occasionem traxit; Sacerdos namque legis tyaram, idest pileum, ex bysso in modum mediae sphaerae in capite, Rex vero coronam gestabat. Pars vero capitis rasa tyaram, circulus crinium designat coronam, ad notandum quod instituit eos Deus genus electum in regalem sacerdotem. Rursus lex coronam quatuor digitorum super mensam, et desuper aureolam fieri jubebat. Caeterum ad Ezechielem Dominus dicit: *Sume gladium acutum radentem pilos, et duces per caput tuum, et barbam tuam* (4); longitudo namque capillorum multitudinem significat peccatorum.

32. Hinc igitur clerici barbas sibi radere informantur; ratio namque pilorum barbae, qui ex

(1) Matth. 5. (2) 12. q. 1. *Duo sunt*. (3) 24. quaest. 3. verb. *Nazarei*. (4) Ezech. 5.

superfluis stomachi provenire dicuntur humoribus, designat quod vitia et peccata, quae in nobis superflua sunt, resecare debemus; radimus enim barbas, ut per innocentiam, et humilitatem puri videamur, et Angelis, qui semper in juvenili aetate florent, coaequemur. In jejuniis tamen quandoque capillos crescere permittimus, quia cogitationes quae contra Deum non sunt, ut est Ecclesiam aedificare, agrum colere, et similia, quae tempore abstinentiae fieri solent, prohiberi non debent. Concilium Carthaginense statuit (1), ut clerici neque comam nutriant, neque barbam.

33. Ordinantur autem clerici ut Deo serviant, nec de caetero serviant mundo, nec gloriae mundi. Debent ergo offerre corpora sua *hostiam viventem, sanctam, Deo placentem;* unde Apostolus ad Romanos: Confundantur omnes qui gloriantur in stultitia, idest in gloria mundi, quae non est vera gloria, sed imago gloriae. Quare autem ordinandis manus imponatur, dicetur in tractatu DE DIACONO.

34. Ordinantur in quatuor temporibus ideo, quia sacerdotes et alii clerici locum in Ecclesia obtinent, quem Levitae in populo Israel obtinuerunt, quos sicut in libro Numerorum legitur (2), Dominus pro primogenitis recepit, et eos in Aegypto, dum primogenita Aegyptiorum interficerentur, custodivit. Primogenita vero quasi quaedam primitiae sunt; unde quasi primitias Domino offerimus, cum aliquem ad sacros ordines consecramus. Conveniens igitur est, ut in primitiis temporum, scilicet in quatuor temporibus, primitias hominum offeramus. Rursus, ideo in quatuor temporibus, ut quatuor virtutibus exornentur, et sub quatuor Evangeliis servire Christo, et Ecclesiae moveantur: in vere, ut virtutibus floreant; in aestate, ut fructus afferant; in autumno, ut fructus bonorum operum metant; in hyeme, ut collectus conservent in horreo, et eis fruantur in Domino. Et vide in sexta parte sub SABBATO POST DOMINICAM DECIMAMSEPTIMAM.

35. Ideo autem potius in Sabbatis quatuor temporum, quam in quartis, vel sextis feriis fiunt ordinationes, quia illa dies Spiritui sancto consecrata est, cujus dona in ordinibus recipiuntur. Praeceptum enim est a priori populo Sabbatum celebrare, ad hoc ut esset figura sanctificationis Spiritus sancti; unde in Exodo: *Requies Sabbati sanctificata est Domino* (3); et iterum: *Custodite Sabbatum meum* (4), sanctum est enim mihi, quia erit signum inter me et vos in generationibus vestris. Praeterea nunquam legimus in Genesi, sanctificationem fieri per omnes priores dies, sed de Sabbato solum dictum est, quod Deus *sanctificavit illum* (5). Fiunt etiam in Sabbato, in signum quod ordinandi debent habere Sabbatum temporis, ut tandem transeant ad Sabbatum aeternitatis. Ordinatio autem quae fit in Sabbato sequentis diei est; figurat enim sacerdotes ordinatos esse ministros diversorum dominicorum sacramentorum. Ideoque fit hora nona, quia jam illud tempus ad dominicum diem, scilicet resurrectionis intelligitur pertinere (6); ordinandi enim ad Christi similitudinem Sabbato resurrexisse intelliguntur.

36. Congrue igitur in hac die, scilicet Dominica, celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum, in qua sunt collata chrismata gratiarum. In ea Dominus resurrexit; in ea Apostolis insufflavit dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis* (7); in hac promissus Spiritus sanctus advenit. Recte ergo ad eam benedictiones sacerdotales dirigimus, ut cum Apostolis hilariter cantare possimus: *Veni sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium*, scilicet ordinatorum. Fiunt etiam ordinationes in Sabbato medianae hebdomadae quadragesimae, qua cantatur *Sitientes* (8), et etiam in Sabbato sancto; verumtamen usque ad tempora Simplicii Papae Romani Pontifices dicuntur semper in Decembri ordines celebrasse, ut dicetur in sexta parte sub SABBATO POST DECIMAMSEPTIMAM DOMINICAM; unde et tunc officia plena inveniuntur, quod in aliis non contingit. In Sabbato vero post Pentecosten ordines sacri non conferuntur, quia in sequenti tunc septimana recepta Spiritus sancti gratia celebrantur.

37. Solus autem Romanus Pontifex potest subdiaconos facere in diebus Dominicis (9). Alii

(1) Extra. de vita et hon. cleric. *Clerici*. 33. dist. *Si quid*. (2) Num. 3. (3) Exod. 16. (4) Exod. 31. (5) Gen. 2. (6) 75. dist. *Quia partibus*. Extra. de temp. ord. *Literas*. (7) Joan. 20. (8) 85. dist. c. fin., 73. c. *Principali*, 16. q. 1. *In parochiis*. (9) Extra. de temp. ord. c. 1.

praelati possunt in diebus Dominicis solum minores conferre, et virgines consecrare. Si autem ob urgentem necessitatem in die Dominica ordinatio fiat, quia forte perfici non potuit in Sabbato, debet hoc fieri jejunio continuato, tam ab ordinando, quam ab ordinatore, quia tunc propter continuationem jejunii fingitur una dies (1).

38. Caeterum in quibusdam locis habentes festa suarum Ecclesiarum in Sabbatis quatuor temporum, transferre dicuntur jejunium in praecedentem septimanam ob honorem suarum festivitatum; sed dicimus nec hoc eis licere,nec tunc posse ordines celebrari; melius igitur esset festivitates ipsas transferri. De hoc dicetur in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Qua die et hora fiat Episcoporum consecratio, sub titulo DE EPISCOPO dicetur. Illud etiam considerandum est, quod sacerdotes et diaconi tantum nominantur ab Apostolo in epistola, eo quod ipsi praecipue in ministerio altaris necessarii sunt. Caeteri vero ordines postea adjecti sunt pro utilitate ministerii, quia propter multitudinem credentium rite per illos non poterat adimpleri. Unde et secundum Ambrosium, illorum ordinatio praecipue circa altaria celebratur, et pro eis Episcopus ante altare prosternitur. Alii vero nequaquam ad altare ordinantur, ex quod nec ad altaris ministeria statuuntur, sed alia officia implent, cantando, sive legendo, sive alia servitia faciendo; omnes tamen quaerunt faciem praelati, idest praesentiam Domini, ut valeant in primogenitis haereditare, ad instar Jacob, qui sibi fratris primogenita vindicavit. Et attende, quod in quibusdam Ecclesiis immediate post collationem cujuslibet ordinis cantatur responsorium, vel tractus, prout apparet in libro Pontificali per nos edito, et bene ad denotandum, quod ordinati in lectione jam lecta instructi ad solicitudinem et laborem, quae per responsorium et tractum significantur, vocantur. Quia vero de virginum consecratione mentio facta est, videndum est primo, quibus diebus benedicantur; secundo, quid significent quae in earum benedictione aguntur.

39. Benedicuntur autem in Dominicis diebus, et in diebus Epiphaniarum, et in albis Paschalibus, et in festis Apostolorum, ut Spiritus sanctus super eas, simplices ut columbas, descendere videatur, et ut per Apostolos per morem virginitatis Ecclesiae prius tradiderunt, quasi per paranymphos, sponsae Domino consecrentur. Sequitur videre quid significent quae in earum benedictionem aguntur, et licet omnis anima Deo desponsetur per fidem, unde Oseae: *Sponsabo te mihi in fide* (2); virgines tamen specialius Christo desponsari dicuntur, quia earum caro carni Christi familiarius se conformat, pro eo quod illa, sicut nec caro Christi, corruptionem non sensit. Et inde est quod virgines *sequuntur agnum quocumque ierit* (3).

40. Sane virgines benedicendae sub papilione, vel aliquo alio loco stent, inclusiveque archipresbytero, vel alio ante Evangelium, alta voce cantante: *Prudentes virgines etc.*, cum cereis ardentibus in manibus, nudis capitibus exeunt obviam Episcopo, et Ecclesiam ingrediuntur. Siquidem cereos accensos ferunt in manibus, juxta illud Lucae: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris* (4), ut ostendant se imitari prudentes virgines, quae ornaverunt lampades suas, et exierunt obviam sponso. Sponsus namque earum est Christus,quem Pontifex ejus vicarius praesentat. Lucernas quidem ardentes in manibus tenere, est per bona opera exemplum proximis monstrare, juxta illud Salvatoris: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, etc.* (5). Egressus vero earum de papilione, et ingressus in Ecclesiam, designat quod per suspiciendam benedictionem, et a Christo desponsationem, de ergastulo, et aerumnis, ac tenebris praesentis vitae atque fallaciis, ad coelestis regni libertatem, gaudium, ac claritatem, et ad superni regis thalamum transducuntur; unde Ecclesia: *Veni electa mea, et ponam in te thronum meum.* Nudis capitis obviam veniunt, et Pontifex cantando dicit illis: *Venite;* et ipsae similiter cantando respondent, et nunc sequitur ad representandum, quod in Canticis legitur: *Surge amica mea, speciosa mea, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis* (6). Rursus denudatio capitum depositionem, et abrenunciationem mundanorum congrue designat. Nudato etiam capite Ecclesiam ingreditur ad notan-

(1) Extra. de temp. ord. c. *Literas*. (2) Oseae. 2. (3) Apoc. 14. (4) Luc. 12. (5) Matth. 5. (6) Cantic. 2.

dum, quod velut formosae, et sponso placidae, in ipsius sponsi tabernaculum introducuntur, juxta illud in Canticis: *Nigra sum, sed formosa, et introduxit me Rex in cellaria sua* (1).

41. Ter autem dicitur eis: *Venite,* ad notandum quod ad hoc tripliciter debemus venire; scilicet per abdicationem proprietatis, per votum castitatis, et per sponsionem obedientiae. Debent quidem venire primo per abdicationem proprietatis de conversatione mundana, de servitute Aegyptica, de carcere, de laqueis, et de retibus, unde Psalmista: *Cadent in retiaculo ejus peccatores* (2). Et Sapientia: *Creaturae Dei factae sunt in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium* (3). Secundo, debent venire per votum castitatis, tamquam prodeuntes a delectatione carnali et immunditia, et loco toxicato, de quo si quid anima sumit, et per poenitentiam non rejicit, moritur morte aeterna. Tertio, per sponsionem obedientiae de propria voluntate, sicut de corruptione et clibano accenso, et de babylonica fornace. Et ideo cum pueris, qui erant in fornace illa, dicunt: *Et nunc sequimur te in toto corde, et timemus te, et quaerimus faciem tuam* (4). De quolibet autem istorum exeundum est, firmo cordis proposito, solemniori voto, et totius vitae perseverantia. Et hae sunt quasi tres dietae in Exodo: *Ibimus viam trium dierum in solitudine* (5). Quas tres dietas praemissae tres vocationes, tripliciter factae, designant. Quia vero post susceptum tam laudabile propositum restant insidiae et tentationes daemonum, atque acerrima contra mundum, carnem, et daemones certamina, et insuper regularis observantiae difficultas, quae muliebris infirmitas sufficienter per se sustinere non posset, ideo divinum auxilium, et sanctorum suffragia per litaniam, quae subjicitur, implorantur.

42. Consequenter deponunt vestes veteres, et induunt novas benedictas, ad notandum quod in hoc proposito vetus homo exuitur, et novus induitur, qui, sicut legitur ad Ephesios: *Creatus est in justitia, et sanctitate veritatis* (6). Et debent esse vestes mundae et candidae, ad significandum quod quia Dei Filio desponsantur, debent de caetero se mundas et sanctas absque macula praeservare, vel conservare, juxta illud Apostoli: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (7). Hoc enim candor seu munditia vestis ostendit, unde Ecclesiastes: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* (8), et hoc est sumptum a beata Cecilia, quae exterius veste fulgebat, intus castitate nitebat, et ab Angelis, qui in Christi resurrectione visi sunt in vestibus albis. Vel si sit niger habitus, significat carnis mortificationem, quia enim Christus sponsus suus mortuus est pro ipsis, debent et ipsae commori pro illo; unde Apostolus: *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis ejus.* Et alibi: *Si complantati facti sumus similitudini mortis* (9) *(Christi), simul et resurrectionis erimus* (10). Rursus nigredo habitus est contemptus virilis amplexus.

43. Subsequenter indutae vestibus benedictis versus Episcopum veniunt, quasi ad ipsum actu dicant: *Regnum mundi et omnem ornatum saeculi contempsimus propter amorem Domini nostri Jesu Christi, etc.*

44. Vela quoque super scapulas et pectora dependentia ex institutione Sotheris Papae cum signo crucis earum capitibus imponuntur, primo, ad significandum quod pro Christo debent mundum humiliter corde et opere contemnere, et sensus velare, ac memoria passionis Christi munire, ne ad mundana lasciviendo exeant, vel illa ad illarum sensus intrent, juxta illud Apostoli: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (11). Secundo, velantur quia non sunt imago Dei (12). Tertio, ut ostendantur subjectae. Quarto, ne illicite cunctis viris appareant. Quinto, ne species earum occasio inspectoribus sit peccandi, quia Psalmista ait: *Me Domine delectasti in factura tua* (13), et: *Creaturae Dei factae sunt in tentationem* (14), ut praemissum est. Velum ergo est signum pudoris, et futuri honoris. Deinde quia Christo desponsantur, quia est α et ω, idest principium et finis (15), ideo datur eis annulus, qui est rotundus, principio et fine carens. Et ponitur in quarto digito, ex quo vena quaedam sanguinis ad cor protenditur, ut sciant se sponsum suum Christum toto corde debere diligere, et ei

(1) Cant. 1. (2) Psal. 140. (3) Sap. 14. (4) Dan. 3. (5) Exod. 3. (6) Ephes. 4. (7) II. Corinth. 11. (8) Eccles. 9. (9) Galat. 5. (10) Rom. 6. (11) Galat. 6. (12) 35. q. 5. *Mulierem.* (13) Psal. 91. (14) Sap. 14. (15) Apoc. 1.

inseparabiliter adhaerere. Postremo vero coronae capitibus earum imponuntur, juxta illud: *Veni sponsa Christi, et accipe coronam, etc.*, ad notandum quod quando virgo per consecrationem summo regi desponsatur, regina efficitur, idest se et alios in virtutibus regens; unde legitur in Proverbiis: *Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo* (1). In qua coronatione Pontifex cantat illud Canticum laetitiae: *Veni electa mea, etc.*, tamquam celestis sponsi paranymphus, et hinc est quod illarum amici et consanguinei in hac consecratione laetantur. Leo Papa primus instituit in concilio Calcedonensi, quod ipse celebravit, solas virgines debere velari.

45. Quia vero in praemissis de velo mentio facta est, ideo notandum quod velum aliud est conversionis, aliud consecrationis, aliud professionis, aliud ordinationis, aliud praelationis. Velum conversionis aliqua de saeculari vita ad religionem transiens assumit; et tunc si per annum inter velatas steterit, ulterius exire non poterit (2). Velum consecrationis a solis Episcopis solis virginibus, et solum in festivis et Dominicis diebus datur; urgente tamen necessitate, sicut et baptismus, omnibus dari posset (3). Non datur etiam nisi in vigesimoquinto anno illud recipienti, nisi forte dispensative (4). Velum autem professionis suscipitur a virgine, quando continentiam profitetur, non tamen ante duodecimum annum (5), quoniam nec ante illud tempus benedicitur (6). Datur velum hujusmodi cum benedictione solemni, et cum litania (7). Hoc velum nullus Episcopus dat viduis, vel corruptis (8), sed ipsummet de altari (ut dicunt quidam) assumunt (9).

46. Sane, virgo, et non vidua, ideo ab Episcopo velatur, quia virgo in hac desponsatione typum gerit Ecclesiae, quae pura et virgo uni nupsit viro, idest Christo. Et in signum hujus rei velatur ab Episcopo, quia a Christo recipitur in conjugium. In cujus persona dictum est: *Annulo suo subarrhavit me Dominus.* Sed vidua non gerit in tali facto typum Ecclesiae sicut virgo, cum non sit integra mente et corpore sicut illa. Unde non sic conjungitur Christo, ut representet Ecclesiae conjunctionem, quare non velatur.

47. Praeterea sacerdos prohibetur secundis nuptiis interesse, et super secundo nubentes benedictionem infundere (10), prout dictum est in prima parte, sub titulo DE SACRAMENTIS. Sed haec vidua quasi secundo nubit: primo homini, postea in professione Christo; ideoque ei, quasi celebranti secundas nuptias, non porrigitur velum consecrationis, nec etiam professionis, sed ipsa illud suscipit de altari. Ajunt tamen quidam, quod licet non ab Episcopo, potest tamen a sacerdote velo professionis, vel conversionis, velari (11), a quo, seu a cujus ministro, habitum, seu vestem religiosam assumit (12). In libro tamen Pontificali, secundum ordinem Romanum, habetur benedictio viduae continentiam profitentis, et veli ejus, nam et Dominus Sareptanam viduam per Heliam prophetam consolatus est. Et vidimus in Urbe Episcopum Hostiensem inter virgines benedicere duas viduas moniales.

48. Velum ordinationis olim diaconissae in quadragesimo anno dabatur, ut posset legere Evangelium in nocturnis (13). In concilio Laudicensi (14) statutum est, ut mulieres, quae apud graecos presbyterae appellantur, apud nos vero viduae, aut seniores univirae, aut matriculae appellantur, in Ecclesia tamquam ordinatas constitui non debere. Velum praelationis olim abatissis in quadragesimo anno dabatur (15).

49. Illud autem sciendum est, quod sacrosancta mater Ecclesia gradus et ordines habet distinctos. Et Romanus Pontifex celebriter Missarum solemnia agens sex habens secum ordines clericorum, scilicet Episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, acolytos, et cantores, ipsos numeri sacramento perfectionem hujusmodi officii manifestans. Senarius namque numerus perfectus est, ut in procemio tertiae

(1) Proverb. 1. (2) Extra. de regul. viduit. et c. *Statuimus.* (3) 20. q. 1. *Devotis.* (4) 77. dist. *Placuit.* (5) Ead. q. 1. et q. 2. *Puella.* (6) Extra. de regul. viduit. *Cum virum.* (7) Extra. eod. *Parte.* (8) in c. *Devotis* in fin. (9) 28. q. 1. *Vidua.* Extra. de regul. viduit. *Vivum.* (10) Extra. de secund. nuptiis, cap. 1. (11) Extra. de regul. viduit. 20. q. 1. *Devotum.* (12) 20. q. 1. *Vidua.* Extra. de vel. vir. *Consuluit.* (13) 21. q. 1. *Sanctimoniales* 27. (14) 22. dist. c. fin. (15) 20. q. 2. *Juveneulas.*

partis dicetur. Sed et sex ordines ministrorum fuisse in veteri Testamento legimus, videlicet pontifices, sacerdotes, levitas, nathineos, janitores, et psallentes, quos ex majori parte distinxit Artaxerses in Epistola quam Esdreae scribae dixerit, dicens: *Notum facimus de universis sacerdotibus, et Levitis, et cantoribus, et janitoribus, et Nathineis, et ministris domus Dei hujus, ut eis vectigal, tributum, et annona non habetis potestatem imponendi super eos* (1).

50. Ordines vero ecclesiasticos Silvester Papa enumerat, dicens (2): pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolytus, acolyto exorcista, exorcistae lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus, in omni loco obsequium repraesentent. Beatus quoque Isidorus (3) ita dicit: Generaliter clerici nuncupatur omnes, qui in Ecclesia Christo deserviunt, quorum gradus et nomina sunt haec: ostiarius, psalmista, lector, exorcista, etc.; mentionem enim faciens post alia de cantore. Et hi omnes gaudent privilegio clericali. Verumtamen quidam perfidi haeretici sacramentum ordinis contemnentes, falso mentiuntur, quod Ecclesia Christi non habebat personas, quas exorcistas, ceroferarios, lectores, vel diaconos appellaret, sed solum exorcistas daemonum, qui adversabantur Paulo; nec ea quae Christus fecit, vel Apostolus dixit pro tam vilibus significationibus, quae infra sequuntur, fecit et dixit, sed altiora et practiosiora quae Romana nescit Ecclesia demonstravit.

51. Horum autem ordinum quidam sunt non sacri, et quidam sacri. Non sacri, seu minores ordines, sunt hi: cantoratus, psalmistatus, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus. Sacri vero, seu majores, sunt isti: subdiaconatus, diaconatus, presbyteratus, episcopalis ordo.

52. Communiter autem asseritur septem ordines fore, quorum ostiarius est primus, et sacerdos ultimus, propter septiformem Spiritus sancti gratiam, cujus munere sua officia prosequuntur. Si autem velis ad singulos ordines singula dona referre, a timore incipiens, illum ostiario deputabis; et ex inde singula singulis referens, sapientiam presbytero adaptabis. Hae sunt septem mulieres in quibus Spiritus sanctus habet hospitium, et unaquaequae illarum suarum parat convivium (4).

53. Rursus spiritualiter (a) ostiarius est, quicumque spiritualiter alios in Ecclesiam introducit, idest qui fidem praedicando docet. Lector est, quilibet mores docendo. Exorcista, orando. Acolytus, illuminando. Subdiaconus, humilitatem monstrando. Diaconus alios exhortando. Sacerdos seipsum hostiam sanctam Deo offerendo. Episcopus sacramenta ministrando. De quolibet tamen seriatim specialiter prosequamur.

(a) Potest etiam legi, aut certe addi, *specialiter*, quod singula officia singulis, non plura uni conferantur. N. DOARD.

(1) I. Esdr. 7. (2) 23. dist. *A subdiacono*, et 1. q. 7. *Clericus*. (3) 21. dist. *Cleros*. (4) Isai. 4.

CAPUT II.

DE CANTORE

SUMMA

1. *Cantoris munus, et ejus diffinitio.*
2. *David cantores instituit.*
3. *Cantores vocibus consonis cantare debent.*
4. *Cantandi usus quorsum institutus.*
5. *Cantoris nomine qui intelligantur.*
6. *Cantores baculos gestant.*

1. Nonnulli caecitate ignorantiae ducti, cantoratum de minoribus esse autumant ordinibus, per eo quod (ut jam praemissum est) in quibusdam canonibus inter minores ordines fit mentio de cantore. Falluntur tamen, quoniam nomen est officii, et non ordo. Qui autem in veteri Testamento cantores dicti sunt, hodie lectores, vel psalmistae vocantur. Cantor itaque vocatur qui vocem modulatur in cantu (1), cujus duo sunt in arte musica genera, praecentor, scilicet, et succentor. Praecentor vocem praemittit in cantu, succentor canendo subsequenter respondet. Concentor vero dicitur qui consonat; unde qui non consonat non concinit, nec concentor erit.

2. Sane David, prophetarum eximius, cultum Dei volens solemnius ampliare, cantores instituit, qui coram arca foederis Domini musicis instrumentis, et modulatis vocibus decantarent, inter quos praecipui fuerunt Heman, Asaph, et Aethan, sed omnium primus Heman, cujus vicem nunc in Ecclesia primicerius obtinet, vel praecentor, qui cantoribus est praelatus, unde legitur in Paralipomenon: *Isti sunt, quos constituit David super cantores domus Domini... stabant autem juxta ordinem suum in ministerio... De filiis Caahat, Heman cantor filius Johel,... a dextris ejus Asaph filius Barachiae,... ad sinistram Ethan filius Cusi* (2).

3. Porro debent cantores cantare consonis vocibus, et suavi modulatione concinere, quatenus animos audientium ad devotionem Dei valeant excitare. Verum, secundum Gregorium (3), plerumque in sacro ministerio dum blanda vox quaeritur, congrua vita negligitur, et cantor Deum moribus simulat, cum vocibus populum delectat. Et Augustinus, in libro confessionum: « Cum me magis movet cantus, quam res quae canitur, poenaliter peccasse confiteor, et tunc me audisse cantantem»; ideoque in Ecclesia Romana altaris ministri cantare non debent, solumque Evangelicae lectionis officium intra Missarum solemnia exsolvant. Et Apostolus ait: *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino* (4). Et Hieronymus (5): «Non audiant (inquit) adolescentuli: audiant hi, quibus est officium in Ecclesia psallendi, Deo non vocem tantum, sed corde esse cantandum, nec in tragaedorum modum guttur, et fauces medicamine liniendae sunt, ut in Ecclesia theatrales moduli, et cantica audiantur ». Cantantes igitur in corde et in charitate, cantent in choro, quoniam magis devotione cordis, quam jubilatione vocis cantandum est (6), non tenentes in manibus cymbala, vel aliquid hujusmodi, prout in veteri Testamento fiebat.

(1) 21. dist. c. *Cleros.* (2) I. Paralip. 6. (3) 1. dist. *In sancta.* (4) Ephes. 5. (5) 91. dist. c. 1. (6) 38. dist. *Edulio.*

4. Caeterum propter carnales, non propter spirituales, cantandi usus in Ecclesia institutus est, ut qui verbis non compunguntur, suavitate modulaminis moveantur. Unde Augustinus, in libro confessionum: «Consuetudinem canendi probat Ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior animus ad affectum pietatis assurgat.» Antiqui pridie quo cantandum erat, cibis aliis abstinebant, propter causam vocis, praeter quam leguminibus, psallentibus aptis; unde cantores vulgo fabarii dicti sunt.

5. Cantores autem sunt qui Dei laudatores, repraesentant praedicatores, alios ad Dei laudes excitantes; eorum namque symphonia plebem admonet in unitate cultus unius Dei perseverare. Per cantoris quoque officium paterfamilias intelligitur, qui de thesauro suo nova et vetera profert.

6. Nec est praetereundum quod cantores tenent baculos in choro, ad repraesentandum illud quod in lege praecipiebatur, ut videlicet edentes agnum baculos in manibus haberent, significantes quod qui ad patriam festinant, esu coelestis Agni, baculis, idest Scripturarum sententiis, indigent contra daemones. Per baculos enim cantorum sententias Scripturarum, vel doctrinas praedicatorum intelligimus; unde cum legitur Evangelium deponuntur, quia per evangelicam praedicationem legales deposuimus observantias. De choro dictum est in prima parte, sub tractatu DE ECCLESIA, de cantu vero in fine procemii quintae partis dicetur.

CAPUT III.

DE PSALMISTA

SUMMA

1. Psalmista quam varie dicatur. *2. Cur rara de eo mentio in sacris canonibus.* *3. Psalmista unde dictus. Et ejus officium.*

1. Psalmistatus quandoque tonsuratus vocatur, sicut constitutio Innocentii III. (1) evidenter ostendit, quandoque etiam clericatus. Unde in alia ejusdem Innocentii epistola (2) dicitur, quod Abbas benedictus sacerdos potest in suo monasterio clericalem dare tonsuram, per quam ordo clericalis confertur, qui ordo sic collatus psalmistatus vocatur. In canone quoque Leonis Papae (3) sic inter caetera continentur: Seriatim et aperte prosequamur, quo sancta Romana Ecclesia in gradibus clericorum ait: clericos, ostiarios, lectores, etc.; at nomine clericorum psalmistas ibi intelligi indubitatum est. Vocatur etiam quandoque cantoratus, unde in Tholetano Concilio (4) ita legitur: Psalmista, idest cantor, potest absque conscientia Episcopi, sola jussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: *Vide, ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus comprobes.*

2. Sane, quod in plerisque sacris canonibus (5), facta de aliis ordinibus mentione, nihil de hoc ordine tangitur, ex eo contingit quoniam alii omnes cum solemnitate, et a solis Episcopis, dan-

(1) Extra de reg. jur. *Cum inter.* (2) Extra. de aet. et qual. c. *Cum contingat.* (3) 32. d. *Seriatim.* (4) 22. dist. *Si psalmista.* (5) Et praecipue 93. *A diacono.* 77. dist. c. 1, 2, 3.

tur, iste vero etiam a sacerdote conferri potest. Ideoque hunc non ordinem, sed officium fore plurimi asseverant, quamquam in eo ab Episcopo collato quis clericale privilegium assequatur (1).

3. Dictus est autem Psalmista a psalmis dicendis, sive ab officio canendi, prout sub LECTORE dicetur. Ad ipsum namque pertinent, secundum Isidorum (2), officium canendi, dicere benedictiones, idest *Benedicamus Domino*, laudes, idest *alleluja*, vel *Christus vincit*, vel *Christus regnat etc.*, sacrificium, idest offertorium, responsorium, idest officium Missae, et quicquid ad canendi peritiam spectat.

CAPUT IV.

DE OSTIARIO

SUMMA

1. Ostiarius unde dictus, et ejus officium. Et num. 5.
2. Ostiarius idem quod janitor.
3. Levitis demandatum erat negotium janitorum.
4. Ostiarii institutio ex Concilio Tholetano.

1. Ostiarii, secundum Isidorum (3), dicti sunt eo quod ostiis templi praesint. Ipsi enim claves Ecclesiae tenentes, omnia intus, extra quoque custodiunt, atque inter bonos et malos habentes judicium, fideles recipiunt, infideles respuunt, et excommunicatos repellunt.

2. Ostiarii idem sunt quod janitores, qui, in veteri Testamento, ad custodiam templi electi sunt, ne ingrederetur in illud immundum in omni re, idest aliquid in omnibus rebus. Stabant enim, prout legitur in Paralipomenon (4), in quatuor templi partibus, videlicet in Oriente, in Occidente, Aquilone, et Austro, portas templi singulas ita observantes, ut nec in puncto discederent a ministerio.

3. Levitae enim, quibus numerus janitorum creditus erat, eis cibos parabant. Hi autem imitantur aedituos, qui apud gentiles erant, et idem custodiebant.

4. Sane, juxta decretum Tholetani Concilii (5), ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei Episcopus claves Ecclesiae de altari dicens: *Sic age, sic vive, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quae his clavibus recluduntur.* Clavium ergo traditio, et verba praemissa, sunt hujus sacramenti substantialia, caetera sunt solemnitatis.

5. Hoc officium implemus dum per fidem in Ecclesiam aliquem introducimus, vel docemus. Christus hoc officium implevit, quando dixit: *Attolite portas principes vestras, et elevamini portae aeternales, etc.* (6), et quando ementes et vendentes de templo ejecit (7), quod in Ecclesia spiritualiter agit; unde in Evangelio dicit: *Ego sum ostium* (8).

(1) 21. dist. *Cleros*, in princ. (2) 25. dist. *Perlectis*. (3) 21. dist. *Cleros*. (4) I. Paralip. 9. (5) 23. dist. *Ostiarius*. (6) Psal. 23. (7) Matth. 21. (8) Joan. 10.

CAPUT V.

DE LECTORE

SUMMA

1. Lector, unde dictus. Et ejus munus. Et num. 2. 3. 5.
4. Lector, quomodo instituatur.

1. Lector, secundum Isidorum (1), a legendo, psalmista a psalmis canendis, vocati sunt. Lector enim praedicat, idest legit, sive recitat populis quid sequantur; psalmista vero canit, ut excitet ad compunctionem animos audientium, licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient, scilicet alte, et per vocem sonosam, ut quosdam ad luctum lamentationemque compellant. Lectores etiam pronuntiatores vocantur, pro eo quod palam sive a longe pronuntiant. Tanta enim, et tam clara debet esse eorum vox, ut quamvis longe positorum aures impleat.

2. Ad lectores quoque pertinet lectiones, et legendas in matutinis pronuntiare, et ea quae prophetae vaticinati sunt, et Apostoli dixerunt, populis praedicare, idest legere. Ad hoc enim ordinantur, ut libros Dei distincte, et aperte ad intelligendum legant, sicut in veteri Testamento accipimus Esdram fecisse.

3. Ad ejus quoque pertinet officium panem, et omnes novos fructus benedicere. Lectores autem idem sunt, quod carminum relatores, qui erant apud gentiles. Martinus Papa (2) statuit, ut nulli liceat in populo psallere, aut legere, nisi qui ab Episcopo fuerint ordinati lectores.

4. Sane, juxta decretum Tholetani concilii (3), lector cum ordinatur, facit de illo verbum Episcopus ad plebem, indicans ejus fidem, ac vitam, atque ingenium. Post hoc, spectante plebe, tradit ei codicem, in quo lecturus est, dicens: *Accipe, et esto relator verbi Dei, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministraverint.* Codicis ergo traditio, et verba praemissa, sunt de substantia hujus ordinis, caetera sunt solemnitatis.

5. Hoc officium implemus, dum male viventes in Ecclesia corrigimus, et aliquem bonis moribus instruimus. Christus hoc officium implevit, quando in medio seniorum librum Isaiae prophetae aperiens legit distincte ad intelligendum, dicens: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, etc.* (4).

(1) 21. dist. *Cleros.* (2) 22. dist. *Lectores.* (3) 23. c. *Lector.* (4) Isai. 41. Extra. de sac. unct. c. 1.

CAPUT VI.

DE EXORCISTA

SUMMA

1. *Exorcista qui dicatur.*
2. *Exorcistae officium. Et num. 6.*
3. *Salomon exorcismi modos invenit.*
4. *Exorcistae qualis sit institutio.*
5. *Energumeni qui, et unde dicti.*

---

1. Ἐξορκιστὴς, secundum Isidorum (1) graece, latine *adjurans*, sive *increpans* vocatur. Invocat enim super cathecumenos, seu super eos qui habent spiritum immundum nomen Domini Jesu, adjurans per illud, ut egrediatur ab eis, de quo in sexta parte, sub SABBATO SANCTO dicetur. Decet igitur, ut mundum habeat spiritum, qui debeat immundis spiritibus imperare.

2. Ad eum itaque pertinet exorcismos memoriter retinere, manus super energumenos, et cathecumenos exorcizando imponere (2), et secundum Concilium Carthaginensem (3), ipsis energumenis in domo Dei adsistentibus victum quotidianum opportuno tempore ministrare.

3. Refert Josephus regem Salomonem modos ἐξορκισμοῦ, idest adjurationis adinvenisse, quibus immundi spiritus ab homine obsesso per Eleazarum exorcistam pellebantur, ita ut reverti ulterius non auderent. Huic officio mancipati, ἐξορκισταὶ vocati sunt, de quibus in Evangelio legitur: *Si ego in Beelzebub eijcio daemonia, filii vestri,* exorcistae videlicet, *in quo ejiciunt?* (4). Et imitantur quaestores qui erant apud Gentiles.

4. Sane, juxta decretum Tholetani concilii (5), exorcista, cum ordinatur, accipiat de manu Episcopi librum in quo scripti sunt exorcismi, sive adjurationes, dicente sibi Episcopo: *Accipe et commenda memoriae, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive cathecumenum.* Libri ergo acceptio, et verba praemissa, sunt de substantia hujus ordinis, caetera sunt solemnitatis.

5. Energumeni sunt qui a daemonibus obsessi sunt, vel lunatici, sive morbum caducum patientes, sic dicti ab ἔργον, quod est labor, et μενοί, quod est defectus, et νοῦς, quod est mens, quia secundum defectum mentis in defectu lunae maxime patiuntur (a). Cathecumeni dicuntur in fidei articulis ante baptismum instructi. Hoc officium implemus dum per nostras orationes vitium diaboli de homine expellimus. Christus hoc officium exercuit, quando de Maria Magdalena septem demonia ejecit (6).

(a) At rectius, juxta nativam ἐτυμολογίαν, ἐνεργούμενος, idest obsessi a daemonibus. N. DOARD.

(1) 21, dist. *Cleros.* (2) 25. dist. *Perlectis.* (3) De Consecr. dist. 5. *Energumeni.* (4) Luc. 11. (5) 23. dist. (6) Marc. 16.

CAPUT VII.

DE ACOLYTO

SUMMA

1. *Acolyti qui, et unde initium duxerint.*
2. *Acolytorum officium. Et num. 5.*
3. *Acolyti imitantur carminum scriptores, vel emunctores.*
4. *Acolytorum institutio.*

1. Ακόλυθοι graece, latine *ceroferarii*, vel *accensores luminum* nuncupantur. Hi ab Aaron et filiis ejus ministerii sui sumpserunt exemplum, juxta illud Exodi: *Praecipe filius Aaron, ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum: ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii. Et collocabunt eam Aaron et filii ejus, ut usque mane luceat coram Domino* (1). Quod ergo tunc sacerdotes agebant, hoc nunc acolyti faciunt in ministerio lucernarum, quoniam praeparant luminaria in sacrario. Multa quippe non solum in novo, verum etiam in veteri Testamento legi Mosaicae superaddita legimus et mutata (2); unde David, in libro Paralipomenon, dixisse perhibetur: *Nec erit officium Levitarum, ut ultra portent tabernaculum, et omnia vasa ejus ad ministrandum* (3).

2. Acolyti autem, secundum Isidorum (4), cereos ferunt accensos, dum legitur Evangelium, aut offertur sacrificium, non ut tenebras aeris, sed cordis illuminent, cum sol forte eodem tempore rutilet, et ut proximis opera lucis ostendant, atque ad signum laetitiae demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur: *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (5). Ipsi etiam praeparant pro Eucharistia suggesta, idest vinum et aquam, seu vasa in quibus ponitur aqua et vinum (6).

3. Acolyti imitantur carminum scriptores, qui erant apud gentiles, seu verius emunctores, sive luminum extinctores, qui lucernas emungebant, et luminaria concinnabant, ut Nadab et Abiu.

4. Sane, juxta decretum Concilii Tholetani (7), acolytus dum ordinatur ab Episcopo, quidem doceatur qualiter in officio suo agere debet, sed ab archidiacono accipiat ceroferarium, idest candelabrum cum cereo, ut sciat se ad accendenda Ecclesiae luminaria, idest cereos, dum Evangelium legitur, mancipari; accipiat et urceolum vacuum ad suggerendum, idest ad ministrandum vinum in Eucharistiam, idest in calicem in quo est Eucharistia sanguinis Christi. Praemissa igitur verba, et utensilia sunt hujusmodi ordinis substantialia, caetera sunt de solemnitate.

5. Hoc officium implemus, dum ignem verbi coelestis, quo fratres ad cognoscendum Deum illuminentur, et inflammentur, praedicando ministramus, et dum lucem boni operis aliis ministramus. Dominus autem hoc officium se habere testatur, cum dicit: *Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulabat in tenebris, sed habebit lumen vitae* (8).

(1) Exod. 27. (2) Extra. De consang. ed affin. *Non debet*. (3) I. Paralip. 23. (4) 81. dist. *Cleros*. 23. dist. *Acolytus*. (5) Joan. 1. (6) 25. dist. *Perlectis*. (7) 21. dist. *Acolytus*. (8) Joan. 8.

CAPUT VIII.

DE SUBDIACONO

SUMMA

1. *Subdiaconatus ordo sacer est.*
2. *Subdiaconorum ordo.*
3. *Subdiaconi institutio qualiter fiat.*
4. *Subdiaconus cur in Missa lectiones legat praeter ejus fere officium.*
5. *Subdiaconus quo amictu utatur.*
6. *Imperatorem debere esse subdiaconum.*

1. Praemisimus de non sacris, et minoribus ordinibus, nunc de sacris et majoribus, qui antonomatice sacri dicuntur, subjiciamus, et primo de subdiacono. Ordo enim subdiaconatus, sacer hodie secundum Innocentium Tertium reputatur (1). Siquidem subdiaconi nathineorum vices in Ecclesia repraesentant, de quibus in Esdra legitur, quod David dederat nathineos ad ministeria Levitarum (2). Unde graece, ὑποδιάκονοι dicuntur, quia officii, et praeceptis Levitarum subjacent, et eis ministrant, ex quorum ordine fuit ille Nathanael, quem Dominus in Evangelio commendavit, dicens: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (3). Nathinei autem hebraice, dicuntur latine in humilitate Domino servientes, vel Deo oblati.

2. Subdiaconi debent, secundum Isidorum (4), oblationes in templo Domini a fidelibus suscipere, et levitis superponendas altaribus deferre, calicem et patenam ad altare Christi deferre, levitis tradere, eisque ministrare, urceolum quoque cum vino et aqua, manile, et manutergium tenere, Episco, presbytero, et levitis pro lavandis ante altare manibus, aquam praebere, corporalia et substratoria lavare, de quibus recte placuit Patribus (5), ut qui mystica sacramenta contrectant, legem continentiae debeant observare, sicut scriptum est in propheta: *Mundamini qui fertis vasa Domini* (6). Tenent autem locum duumvirorum, qui erant apud gentiles.

3. Sane, juxta decretum Concilii Tholetani (7), subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem consecratoriam non accipit, patenam de manu Episcopi vacuam, et calicem vacuum accipiat, dicente sibi Episcopo: *Vide cujus ministerium tibi traditur.* De manu vero archidiaconi, pro eo quod in ejus adjutorium consecratur, accipiat urceum, scilicet cum vino et aqua, manile, idest bacile, et manutergium. Praemissa igitur verba, et utensilia, sunt hujusmodi sacramenti substantialia, caetera sunt de solemnitate.

4. Quaeritur autem quare subdiaconus legit lectiones ad Missam, cum non reperiatur hoc sibi competere vel ex nomine, vel ministerio sibi concesso? Respondeo: in primitiva Ecclesia diaconus non legebat Evangelium, quia hoc statutum non erat. Postquam vero illud statutum fuit, praeceptum est etiam, ut subdiaconus, quia diacono subest, Epistolam, sive lectionem legat.

5. Subdiaconus autem utitur amictu albo et balteo, sicut et ostiarius, lector, exorcista, et acolytus, et insuper tunica, et sudario. Tunicam strictam portat, ut se justitia, quasi lorica, induat; sudario, ut sordes a vasis extergat, de quo in parte sequenti, sub titulo DE TUNICA ET MANIPULO di-

(1) Extra. De aetat. et qualitat. ordin. *Et a multis.* (2) I. Esdr. 8. (3) Joan. 1. (4) 23. dist. *Perlectis.* (5) 31. dist. *Lex,* et c. *Omnino.* (6) Isai. 52. (7) 23. dist. *Subdiaconus.*

cetur. Hoc officio congrue et digne utitur qui tantae munditiae est, quod ipsius exemplo et consilio caeteri a sordibus criminum laventur. Christus hoc officium exercuit, quando in Cana Galileae de aqua vinum fecit (1), et quando coena facta, mittens aquam in pelvim, pedes discipulorum lavit (2).

6. Canon Adriani Papae (3) videtur innuere, quod Imperator debet ordinem subdiaconatus habere, ubi dicitur: *Adjutor et defensor tuus, ut meum ordinem decet, semper existam*, sed non est ita; gerit tamen illud officium, quoniam in die ordinationis suae, receptus primo in canonicum, a canonicis sancti Petri, ministrat domino Papae in Missa, in officio subdiaconatus, parando calicem, et hujusmodi faciendo. Quidam etiam dicunt (4), quod sit presbyter, juxta illud: *Cujus merito quis nos sacerdotes appellat*. Imperator etiam Pontifex dictus est, prout in tractatu DE EPISCOPO dicetur.

CAPUT IX.

DE DIACONO

SUMMA

1. *Diaconi qui, et unde dicantur.*
2. *Diaconi Levitarum subsunt imperio. Et eorum officium fuse.*
3. *Diaconus quibus diebus dalmaticam portet.*
4. *Diaconorum officium inter jejunia.*
5. *Diaconus cingitur planeta.*
6. *Diaconi duplex officium. Et num. 10. 11. 12. 13.*
7. *Diaconus induens casulam quid notat.*
8. *Diaconus casulam induens, jejuniorum tempore, gladium vibrat contra hostem.*
9. *Diaconatus ordo unde initium duxerit.*
14. *Diaconus qualiter instituatur.*
15. *Episcopi manus impositio super ordinandis quid significet.*
16. *Manus Episcopi cur extendantur in benedictionibus.*
17. *Sacramentorum dispensatio quomodo Deo, et quomodo ministris competat.*
18. *Diaconus qua significatione dalmatica utatur.*
19. *Diaconorum institutio quibus constet.*

1. Διακονοὶ graece dicuntur, hebraice *levitae*, latine vero, *ministri*, sive *assumpti*, sive *offerentes*, secundum Isidorum (5). Diaconorum quidam ordo, in libro Numerorum (6), a tribu Levi filii Jacob sumpsisse legitur exordium; et inde Levitae, idest *adsumpti* vocabantur, quoniam adsumpti sunt ad auxilium sacerdotum, ut Eleazar et Ithamar. Dominus enim ad Moysen locutus est, dicens: *Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, et ministrent ei, et excubent, et observent, quicquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii, et custodiant vasa tabernaculi, servientes in ministerio* (7). Sicut enim in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii dispensatio habetur, ut jam dicetur. A quinquagesimo autem anno jussi sunt Levitae vasa custodire, et a 30 annis et supra jussi sunt in tabernaculo deservire (8), tamquam aetatis ad onera portanda

(1) Joan. 2. (2) Joan. 13. (3) 63. dist. *Valentinianus*. (4) Ut not. ff. de rerum divi. l. *sancta*. (5) 31. dist. *Lex*. 21. dist. (6) Num. 3. (7) Num. 3. (8) Num. 4.

robustae, qui possent arcam foederis, mensam propositionis, et vasa tabernaculi deportare. Quod et in novo Testamento recolitur, cum diaconibus supra sinistrum humerum stola imponitur, et in diebus jejuniorum super eumdem humerum casula complicatur, quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tamquam in sinistra portamus, donec a sinistra transeamus in dexteram, in qua requiem habemus. Hinc etiam diaconi Cardinales mensam lateranensis altaris humeris suis in die Coenae ad sacrarium deportant, et in sabbato sancto ad altare deportant. Ipsi quoque semper summum Pontificem velut arcam foederis deportant.

3. Non ergo diaconus dalmaticam, nec subdiaconus tunicellam in diebus jejuniorum, in officio Missae portant, propter rationem in tertia parte, sub titulo DE DIACONO, et sexta parte, sub titulo DE SEPTUAGESIMA scriptam; sed casulas, seu planetas, super humerum sinistrum complicatas gestant, non replicatas a dextris, et a sinistris, sicut facit sacerdos, sed ab anteriori parte super brachia elevatas. Subdiaconus tamen Epistolam lecturus illam deponit, qua lecta eam resumit; et diaconus Evangelium lecturus illam exuit, et eam decenter plicatam super sinistrum humerum imponit, et sub brachio dextro ligat, ita quod ab humero sinistro ad latus dextrum ad modum stolae descendat, sicque circumcinctus eam tenet, donec dicatur illa ultima oratio, post communionem; tunc enim illam induit, sicut prius. Missa vero finita tam subdiaconus, quam diaconus illam deponit.

4. Sane haec divino plena sunt mysterio. Planetas vero replicatas his temporibus portant, primo, propter jam supra positam rationem. Secundo, eas portant ad ostendendum quod ipsi ad tantam perfectionem in illis tenentur, ad quantam sacerdos in aliis diebus, ad notandum quod ex charitate, quae per planetam significatur, ministrant; et non ex timore, prout in veteri lege fiebat, quae erat lex timoris, et non amoris, sicut nova; praesertim tempore jejuniorum, quod sine charitate factum meritorium non est. Ferunt autem illas ab anteriori parte elevatas, ut liberius valeant ministrare, et ad ostendendum quod ipsi, juxta Apostolum: *Quae retro sunt obliviscentes, ad ea quae sunt priora* (1) feruntur. Portant etiam illas super brachia elevatas, ad significandum quod opere debent charitatem ostendere, quam gerunt in mente; per manus enim et brachia charitas congrue designatur. Non autem replicatas a dextris, et a sinistris, prout facit sacerdos, ad insinuandum similitudinem potestatis, et officiorum suorum. Subdiaconus tamen Epistolam lecturus, tamquam officio suo functurus, illam deponit; ipse namque ex officio suo veterem legem repraesentat, unde et Epistolae quandoque de veteri lege sumuntur, sub qua non ex amore, ut praemissum est, sed ex timore serviebatur. Quia ergo illud duravit, quamdiu lex duravit, ideo ad hoc figurandum, donec epistola finiatur, non tenet planetam, quae amorem designat; diaconus vero Evangelium legens eam non deponit, sed juxta modum stolae suo officio competentis, illam sibi coaptat, quia ejus officium est doctrinam evangelicam, quae est lex amoris, praedicare; et hoc ex amore, qui facit jugum Domini suave; quod jugum, ex quo omnia mundana praemuntur, per stolam super sinistrum humerum significatur.

5. Cingitur autem planeta, idest charitate, ab humero sinistro in latus dextrum, ut sit ei suave jugum Domini in prosperis et in adversis, quae per laevam et dextram designatur, tamquam armatus in humeris contra adversa, et succinctus in altari contra mundi suavia, seu prospera.

6. Rursus diaconus duplex gerit officium, scilicet praedicandi populo; unde lecturus Evangelium dicit populo *Dominus vobiscum*, et ministrandi sacerdoti. Nempe propter praedicandi officium casulam super humerum portat, quia praedicator in praesenti vita opera populi portare debet, quod a legali sacerdote tractum est, qui dum sacrificabat summitates balthei super humerum reflectebat. Pro eo vero quod sacerdoti ministrat, et quia propter instantes necessitates ire atque redire habet, dexteram habere debet expeditam, et liberam; unde in Tholetano concilio ita legitur: *Unum orarium oportet levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat* (2), idest pro eo quod praedicat. Praeterea subdiaconus et diaconus lecturi deponunt casulas, quasi profitentes non esse

(1) Ephes. 3. (2) 25. dist. *Unum*.

vestem propriam, sed ob reverentiam temporis recipere commodatam. Denique circa finem Missae diaconus planetam induit, ad notandum quod non sufficit opus ex charitate inchoare, nisi et in charitate perficiatur.

7. Tertio etiam dici potest, quod diaconus casulam induens inducit se esse praedicatorem, qui in dilectione ferveat, et vitae contemplativae iniet; dum vero se illa praecingit, et humero duplicatam imponit, opus praedicationis, orationis, et lectionis intromittit, et proximo in necessitatibus subvenit, quam reflectit in dextram, cum omnia refert ad summum bonum. Et sic dum casulam induit Mariam, dum praecingit representat in ministerio Martham.

8. Quarto, dum diaconus jejuniorum tempore casulam super humerum replicat, quasi gladium contra hostem vibrat, ut dicetur in procemio tertiae partis.

9. In novo vero Testamento ordo iste ab Apostolis sumpsit initium, qui septem viros boni testimonii, plenos Spiritu sancto,diaconos elegerunt (1), ut jam dicetur. Unde et sancti Patres decreverunt (2), ut in matrice Ecclesia septem diaconi circa altare pontifici in celebratione Missae adsistant. Hi in Apocalypsi dicuntur septem angeli, tuba canentes (3), quia illorum est alta mysteria de superna inspiratione foras resonare. Hi sunt septem candelabra aurea (4),qui Christi lucem Evangelii aliis ostendere debent. Hi dicuntur septem tonitrua (5), quia terribiliter comminari debent, quod omnis arbor, quae non facit fructum bonum, etc. Hi, praeconis more, Ecclesiam admonent ad orandum, et genua flectendum.

10. Ad eos quidem pertinet adsistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus, quae aguntur in sacramentis Christi; in baptismo, scilicet, chrismate, in patena, et in calice, oblationes, idest, hostias inferre, et disponere in altari; componere etiam, idest ornare mensam Domini in altari, atque vestire; crucem ferre, puta in processionibus, et praedicare, idest legere Evangelium, et Apostolum, idest Epistolam, puta subdiacono deficiente (6). Nam sicut lectoribus vetus Testamentum, ita diaconis novum praedicare, idest legere praeceptum est. Sicut enim Dominus donec Evangelium praedicavit, minister fuit, juxta illud: *Non veni ministrari, sed ministrare* (7): ita nulli magis convenit Evangelium legere, quam diacono, qui minister interpretatur. Unde cum ordinatur, ideo stolam, per quam Christi jugum significatur, accipit, quia Evangelium, in quo de ipso jugo continetur, lecturus est.

11. Ad ipsum quoque pertinet officium precum, idest dicere litanias, et recitatio nominum eorum qui ordinandi, vel etiam baptizandi sunt. Ipse praemonet aures adhibere ad Deum cum dicit: *Humiliate capita vestra Deo*, vel *humiliate vos ad benedictionem.* Ipse hortatur clamare, dicendo: κυριε ελεισον, in rogationibus; ipse donat pacem, scilicet subdiacono, vel saltem cum dicit *Dominus vobiscum*, et annunciat festivitates. Haec siquidem,et alia plura ad ejus pertinent officium, quae in canonibus (8) plenius continentur.

12. Debent etiam tamquam oculi Episcopi cuncta circumlustrare, et Episcopo referre (9); non tamen debent baptizare, nec Dominicum corpus dispensare, nisi in necessitate, scilicet Episcopo vel presbytero absentibus, et jubentibus, nec possunt calicem benedicere.

13. Non debent etiam inter sacerdotes, vel coram eis, vel supra ipsos, nisi eorum jussu, sedere; possunt tamen in conventu presbyterorum rogati praedicare. Diaconi tenent loca quaternionum, qui apud gentiles erant.

14. Sane sicut in canone 23., distin. *Diaconus*, legitur, diaconus cum ordinatur, solus Episcopus qui eum benedicit, manus suas super caput illius imponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium, idest ad diaconatum consecratur, idest ordinatur. In Actibus tamen Apostolorum ita legitur: *Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus* (10). In

(1) Act. 6. (2) 33. dist. *Diaconi*, et c. seq. (3) Apoc. 8. (4) Apoc. 2. (5) Apoc. 10. (6) 25. dist. *Perlectis.* Extra. de dec. *Quamvis.* in fin. (7) Matth. 10. (8) Hier. 23. dist. *Diaconi*, et cap. *Legimus.* (9) 22. dist. *Diaconi*, et cap. *Legimus.* (10) Act. 6.

quo ostenditur, non solum Episcopum, verum etiam presbyteros tunc adstantes debere manum super diaconum, dum ordinatur, imponere. Numquid enim plus potest precari solus Episcopus, quam plures Apostoli? Imponentes enim manus, non dant sanctum Spiritum, sed orant ut super eos veniat. Cum igitur usus omnium bonorum non sit in uno, sed in pluribus; merito plures manus imponunt, ut unusquisque Dominum deprecetur, ut partem de Spiritu suo tribuat ordinando ad instar Moysi, de cujus spiritu Dominus dedit septuaginta viris.

15. Ideo autem fit manus impositio super ordinandos, quia per manum opera, per digitos Spiritus sancti dona, per caput vero mentem intelligimus. Recte ergo manus imponitur, quia donis Spiritus sancti in mente imbuti, ad opera Christi mittuntur. De manus impositione sub titulo DE EPISCOPO dicetur. Sed cum diacono manus imponatur (1), quaeritur quare, quando postea presbyter, ei manus imponitur iterato? Respondeo: quia per consecrationem transit de opere ad opus, idest de ministerio ad Dei immolationem, quod sicut nec illud, nisi gratia Dei adjuti, agere non valeamus. Suspensio vero manuum fit, dum oratio super caput effunditur ordinandi (2).

16. Et nota quoniam tunc super confirmatos in frontibus, et cum sal, et aqua, pallae altaris, vestes sacerdotales, et hujusmodi benedicuntur, ideo haec manuum suspensio fit, quia virtus quaedam manibus consecratis inest, quae quasi suscitatur, dum benedictio cum hujusmodi manuum suspensione super res effunditur benedicendas; unde Apostolus monens discipulum Timotheum, inquit: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* (3), ut sicut corde per effectum, sic corpore per suspensionem manuum devotio excitetur. Non enim solum in rebus animatis, verum etiam in rebus inanimatis virtus consistit; unde nonnulli asserunt, quod virtute templi, si quis illud ex devotione ingreditur, venialia in eo delentur. Rursus, suspensio hujusmodi in prolatione exorcismorum potissime fit, quasi sacerdos ipso corporis actu fugando diabolo virtute consecrationis manuum comminetur.

17. Tertio, potest dici quod dispensatio sacramentorum soli Deo principaliter, ministris vero Ecclesiae ministerialiter competit; ipsi enim nihil ad se, sed a principali habent agente. Quia ergo in sacramentorum dispensatione vestium, vel aquae et hujusmodi benedictione, seu consecratione, aliqua spiritualis sanctificatio confertur, quam ministri de suis meritis non confisi, debent ab ipso Deo corde et opere postulare, congruum est hoc per elevationem, seu suspensionem manuum, per quas opera intelliguntur, exprimi. Unde in Threnis: *Levemus corda nostra cum manibus* (4).

18. Diaconus dalmatica utitur, ut discat occultam rationem sublimium indagare; unde in quibusdam Ecclesiis, ea non nisi in festis utitur, quia discipuli sublimia non intellexerunt, nisi postquam Dominus est glorificatus. Et utitur ea sine alba tempore oblationis et lotionis tantum, sicut statuit Zozimus Papa (5).

19. Ad haec diacono cum ordinatur traditur sub certis verbis stola, et codex Evangelii, quae res et verba sunt hujus sacramenti substantia: caetera sunt de solemnitate. Ideo autem stolam accipit, quia Evangelium, quod per Christi jugum figuratur, lecturus est. Hoc officio utitur, qui corpus et sanguinem Christi discrete dispensat, et qui ad orandum et vigilandum sui exemplo alios hortatur. Christus vero hoc officium exercuit, quando post coenam sacramentum corporis et sanguinis sui propriis manibus discipulis dispensavit (6), et iterum quando Apostolos hortatus est ad orandum, dicens: *Vigilate et orate, etc.* (7), et quando Evangelium praedicavit.

(1) Extra. de sac. non iter. c. fin. (2) Extra. ibid. (3) II. Tim. 1. (4) Thr. 3. (5) 33. dist. *Diaconus sedeat.* (6) Matth. 13. (7) Matth. 4.

CAPUT X.

DE SACERDOTE

SUMMA

1. *Sacerdotalis ordo unde duxerit initium.*
2. *Melchisedech justus, sacerdos Altissimi.*
3. *David vigintiquatuor sacerdotes instituit.*
4. *Christus sacerdotes instituit.*
5. *Presbyter quis dicatur, et unde. Et num. 6. Et an sapientia, an ab aetate dicatur.*
7. *Sacerdos quis, et unde dictus. Et qui olim num. 9.*
8. *Capellae initium unde, et inde capellani.*
10. *Presbyteri institutio quibus constet.*
11. *Sacerdotes vicem Christi gerunt.*
12. *Sacerdotalis ordinis dignitas, et eminentia.*
13. *Pontifex qua de causa, aut significatione, deosculetur sacerdotem jam investitum.*
14. *Presbyteratus institutio.*

---

1. Sacerdotalis ordinis institutio a veteri lege exordium sumpsit; Dominus namque legitur praecipisse Moysi: *Applica* (inquit) *ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungatur mihi* (1). Unxit ergo Moyses Aaron in majorem sacerdotem, filios vero illius in minores. Unde propheta inquit: *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus* (2), idest primi et summi inter sacerdotes fuerunt; ipse tamen Moyses prior fuit quam Aaron ordine, et etiam major administratione (3). Hinc est quod Moyses illum instruebat, et tamquam minorem redarguebat (4); sed quoad consecrationem sacerdotalem pares fuerunt. Moyses autem non offerebat hostias, sed solum vota pro populo (5). Ante legem etiam sacerdotes fuisse leguntur.

2. Unde Melchisedech justus, sacerdos Dei altissimi legitur extitisse, cui decimas ex omnibus spoliis Abraham tamquam sacerdoti persolvit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos *cananeos* communiter appellabant, et unus erat summus sacerdos, quem vocabant specialiter *Azabarcum*.

3. Sed et David vigintiquatuor summos sacerdotes instituit, sexdecim de Eleazar, et octo de Ithamar; quibus tamen omnibus unum praefecit, quem statuit principem sacerdotum, et singulis per sortem vicis suae divisit hebdomadas, quarum octava pervenit Abiae, de cujus genere Zacharias pater Joannis Baptistae descendit (6).

4. In novo quoque Testamento Christus majores et minores sacerdotes constituit, videlicet duodecim Apostolos, et septuagintaduos discipulos, per Apostolos electos, quos praemittebat binos in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus (7). Sicut enim Deus per Moysen summos Pontifices regendis populis in lege praefecit, et ad eorum societates et operis adjumentum sequentis ordinis viros et secundae dignitatis elegit (8), nam in Eleazaro, et Ithamar filiis Aaron paternae transfunditur plenitudinis abundantia, ut ad hostias salutares et frequentioris officii sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotum; et sicut in eremo per septuaginta virorum prudentium mentes Moysi

(1) Exod. 28. (2) Psal. 98. (3) 22. dist. *Sacro,* in gl. (4) De poenit. dist. 3. *Inter hoc.* (5) 36. dist. *Si quis vult.* 78. dist. *Decrevit.* (6) Luc. 1. (7) 21. dist. *Novo.* (8) Lev. 8.

spiritum propagavit, quibus ille usus in populo innumerabiles multitudines facile gubernaret (1); sic et Christus Apostolis suis discipulos addidit (2), quibus illi totum orbem sanctis praedicationibus repleverunt, sicut haec et alia in Pontificali sub ordinatione sacerdotis habentur. Apostolorum itaque vices majores obtinent sacerdotes, idest Episcopi, qui dicuntur summi (3); discipulorum vero minores, idest presbyteri. Petrum autem quasi summum sacerdotem elegit, ei prae omnibus claves regni coelorum tradens, et ipsum prae caeteris ponens caput et fidei fundamentum, inquiens: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (4), juxta illud Prophetae: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* (5). Apostoli vero Episcopos, presbyteros, et levitas ordinaverunt, sicut in prooemio hujus partis dictum est. Sacerdotes ergo sunt successores septuaginta virorum, quibus Dominus Moysi spiritum propagavit, et septuaginta discipulorum, sicut Episcopi sunt vicarii Moysi et Apostolorum.

5. Caeterum secundum Isidorum (6) πρεσβύτερος, graece, latine *senior* interpretatur, non modo pro aetate, vel decrepita senectute, sed propter honorem et dignitatem quam acceperunt. Senectus enim venerabilis est, et cani sunt sensus hominis (7). Unde et Dominus inquit ad Moysen: *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri* (8). Presbyter ergo, secundum Hieronymum (9), nomen est aetatis, Episcopus vero dignitatis. Porro sicut in libro Numerorum legitur, Moysi praecipitur, ut eligat presbyteros, idest seniores (10); unde in Proverbiis dicitur: *Dignitas senum est canities* (11). Haec vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est: *Canities hominum prudentia est.* Cumque nongentis, et eo amplius annis ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius primus appellatus est πρεσβύτερος, idest senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus annis vixisse convincitur. Non ergo propter decrepitam aetatem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. Hinc est, quod illi duo judices, qui falsum judicaverunt Susannam, presbyteri vocati sunt (12); qui autem presbyteri nunc noncupantur, olim principes populi, ut Chore, Dathan, et Abiron, vel magistratus, aut magistri templi, ut Nicodemus et Gamaliel dicebantur.

6. Dicitur autem presbyter, quasi aliis vivendi praebens iter, vel praebens beatum iter, videlicet populo de exilio mundi ad patriam paradisi. De presbytero etiam sub titulo DE EPISCOPO dicetur.

7. Sacerdos vero antistes dictus est, quia ante stat, et supra se nullum in Ecclesia habet (13). Dicitur quoque sacerdos a sacrificando, quia consecrat et sanctificat; unde etiam dicitur sacerdos, quasi sacra dans, vel sacer dux, ut ait Beda, et Gregorius in *Pastorali* (14). Sacerdos etiam dicitur justitiae cultor, juxta illud: *Cujus merito quis nos sacerdotes appellat* (15).

8. In plerisque locis sacerdotes capellani vocantur. Nam antiquitus reges Franciae ad bella procedentes capam beati Martini secum portabant, quae sub quodam tentorio servabatur, quod ab ipsa capa dictum est capella, et clerici, in quorum custodia ipsa capella erat, inde capellani dicebantur; et consequenter ab illis ad cunctos sacerdotes nomen illud in quibusdam regionibus est transfusum. Sunt etiam qui dicunt, quod antiquitus in expeditionibus in tentorio fiebant domunculae de pellibus caprarum supertectae, in quibus Missae celebrabantur; et inde capellae nomen tractum est.

9. Sacerdotes vero gentilium flamines dicebantur, sicut in prooemio hujus partis dictum est. Presbyteri vices gerunt aedilium, qui apud gentiles fuisse noscuntur.

10. Sane, secundum canonicam traditionem, presbyter cum ordinatur, Episcopo eum benedicente, et manum benedictoriam supra caput ejus tenente, et omnes presbyteri, qui praesentes sunt manus suas juxta manus Episcopi teneant supra caput illius, Spiritum sanctum invocantes, quae

(1) Exod. 24. (2) Luc. 10. (3) 1. q. 7. *Accusatio.*, de consecr. dist. 5. *Manus*, et cap. *De his*. (4) Matth. 16. (5) Psal. 44. (6) 21. dist. *Cleros* (7) Extra. de transl. *Quanto*. 2. q. 6. *Anterior*. (8) Num. 11. (9) 94. dist. *Legimus*, ad fin. (10) 88. dist. *Porro.* (11) Proverb. 20. (12) Dan. 13. (13) 21. dist. *Cleros*. (14) lib. 2. c. 28. (15) ff. de just. et jur. l. 1.

manus impositio operum sancti Spiritus exercitationem significat. Nam per caput mens accipitur, per digitos sancti Spiritus dona, per manus opera figuramus. Quare autem fit manus impositio, cum facta fuerit cum in diaconum ordinaretur, dictum est sub titulo DE DIACONO. Unguntur etiam manus presbyteri oleo in sui ordinatione, de qua in prima parte sub titulo DE UNCTIONIBUS dictum est.

11. Sacerdotes vicem gerunt Christi, dum pro peccatis obsecrant, et per poenitentiam reconciliant peccatores. Mediatores enim sunt inter Deum et homines, prout in sequenti titulo plenius ostendetur. Hi stolam super utrumque humerum accipiunt, ut ex hoc se per arma justitiae esse munitos intelligant, prout in sexta parte, sub titulo DE STOLA dicetur. Accipiunt quoque de manu Pontificis calicem cum vino, et patenam cum hostia, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse cognoscant, placabiles hostias, et corpus et sanguinem Christi offerendi. Unde Episcopus haec tribuens dicit: *Accipite potestatem offerre sacrificium Deo, Missamque celebrandi, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini.*

12. Hoc ordine nullus in Ecclesia celsior est; Episcopis tamen quaedam superaddita est potestas, sicut in proximo titulo dicetur, et in hujus partis procemio tactum est, ne si eadem potestas passim penes omnes sit, obedientia solvatur, et scandalum generetur (1).

13. Non autem vacat a mysterio, quod ordinator ordinatum in sacerdotem communicans osculatur; diaconus vero vel subdiaconus ordinati, communicantes osculantur manum ordinatoris. Ratio diversitatis est primo, ut per hoc ordinum notetur distinctio, prout in quarta parte sub titulo DE COMMUNICATIONE SACRAMENTI dicetur. Secundo, quia Pontifex osculando sacerdotem denotat quod ille ad aequalitatem ordinis recipitur, quantum ad sacramentum Eucharistiae consecrandum, quod est sacramentum amoris, qui per osculum significatur. Diaconus vero et subdiaconus non recipiuntur ad talem aequalitatem, sed ad imitationem bonae operationis, quae ex charitate procedit, quod, secundum Gregorium per manus osculum designatur.

14. Sane ei qui in presbyterum ordinatur, traduntur sub certis verbis stola et casula, calix cum patena, et etiam inungitur, quae res et verba sunt de hujusmodi sacramentum substantia; caetera vero procedentia et sequentia de solemnitate sunt. Porro, sicut ait beatus Augustinus (2), sacerdotes scire debent librum sacramentorum, sive missale, lectionarium, antiphonarium, baptisterium, computum, canones poenitentiales, psalterium, homilias per circulum anni, diebus Dominicis et festivis aptas, e quibus omnibus si unum defuerit, sacerdotis nomen vix in eo constabit. Magnus etiam Dionysius inquit: *Substantia summi sacerdotis sunt, eloquentia divinitus tradita* (3), idest vera disciplina, seu scientia divinarum Scripturarum. Et Propheta: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi* (4). Non debet enim discere, qui ex officio alios debent docere (5). De praemissis vero libris et homiliis in procemio sextae partis dicetur. Item, qui sint canones poenitentiales, et utrum sacerdos poenitentias in illis diffinitas valeat moderari. Quae sacerdotes scire oportet, diximus in aureo REPERTORIO nostro, sub titulo DE POENITENTIA ET REMISSIONE. De computo, in finali parte dicemus. Hoc officium Christus exercuit, quando post coenam panem et vinum in corpus et sanguinem sub divina virtute convertit, dicens Apostolis: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum, etc.* (6). Excellentius quoque hoc officio usus est, cum pro peccatis humani generis se ipsum in ara Crucis obtulit Patri, idem Episcopus, sacerdos, et hostia, et adhuc gloriosus implet, dum sedens ad dexteram Patris, interpellat pro nobis (7).

(1) 89. dist. *Ad haec.* (2) 28. dist. *De ipsis.* (3) Ead. dist. *Omnes.* (4) Osee 4. (5) 37. dist. *Ecce.*, 1. q. 7. *Convenientibus.* (6) Matth. 26. (7) Heb. 7.

CAPUT XI.

DE EPISCOPO

SUMMA

1. *Episcopus quis, et unde dictus.*
2. *Episcopi sedes in Ecclesia. Et ejus significatio.*
3. *Episcoporum varia nomina. Et num. 4.*
6. *Episcopus qua die, et hora consecratur. Et num. 12.*
7. *Et qua solemnitate id fiat. Et num. 11.*
8. *Episcopi consecrandi capiti cur liber imponatur.*
9. *Episcopi consecrationi cur tres Episcopi debeant interesse.*
10. *Manus impositio super ordinandis et consecrandis unde duxerit initium.*
13. *Episcopi et presbyteri quid differant.*
14. *Sacerdotes mediatores inter Deum et hominem.*
15. *Episcopus et sacerdos an intelligatur nomine presbyteri.*
16. *Episcopus et presbyter antiquitus iidem erant.*

---

1. Propter ea quae specialiter officio episcopali incumbunt, episcopatus inter ordines in sacris canonibus connumeratur (1). Episcopi autem nomen plus sonat oneris, quam honoris; nam ἐπίσκοπος graece, *superintendens* interpretatur latine, *speculatoris* officium gerens (2). Nam praepositus in Ecclesia speculator dictus est (a) juxta quod Dominus inquit Prophetae: *Filii hominis speculatorem dedite domui Israel* (3), ut plebi sibi commissae non negligenter incumbat, sed vitam et mores eorum, et cuncta diligenter prospiciat.

2. Quia ergo Episcopus speculator est, ideo ex institutione Clementis I. cathedra, sive locus ejus, in Ecclesia altior est, ut superintendat, et populum custodiat, omnesque conspiciat, et illum cuncti, sicut vinitori aliter locus est pro vinea custodienda. Ob hoc inquit Apostolus: *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (4). Non dixit honorem, sed opus, quoniam Episcopus non tam ut praesit, quam ut prosit eligitur. Rursus faldistorium Episcopi spiritualem jurisdictionem annexam pontificali designat, quoniam exercere diffiniendo non debet, nisi pro tribunali sedens, quod probatur ex verbis Domini, dicentis in Evangelio: *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei, quae dixerint, facite, etc.* (5). Per scabellum vero temporalis potestas significatur, quae subjecta debet esse spirituali, sicut probat Gelasius Papa (6), et Innocentius III. in sua epistola decretali; et a spirituali per disciplinam correctionis conculcatur quando a vero exorbitat per peccatum (7); unde Psalmista: *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum* (8).

3. Pontifex vero princeps sacerdotum est, quasi pons et via sequentium factus (9). Ipse et summus sacerdos, ipse et Pontifex maximus nuncupatur, ut praemissum est. Ipse namque efficit sacerdotes atque levitas; ipse officia et ecclesiasticos ordines distribuit, et disponit, et praeordinator est in cunctis; ipse quod unusquisque facere debeat, ostendit. Antea autem Pontifices et Reges erant,

(1) 21. dist. *Cleros* in princ. Extra. de purg. can. *Quo.*, et de Consecr. Eccl. vel alt. c. pen. (2) 21. dist. *Cleros*. (3) Ezech. 3. (4) I. Timoth. 3. (5) Matth. 23. (6) Extra. de majorit. et obed. *Solitae*. 96. dist. *Duo*, et cap. seq. (7) Extra. de jud. novit. 63. dist. *Valentinianus*. (8) Psal. 109. (9) 21. dist. *Cleros*.

prout tactum est in prima parte sub titulo DE CONSECRATIONIBUS; majorum enim haec erat consuetudo, ut Rex et sacerdos Pontifex esset; unde et romani Imperatores Pontifices dicebantur.

4. Dicitur etiam praesul quoniam in concilio praesidet (1).

5. Dicitur etiam antistes, quia ante alios stans praeeminet populo, vel ab ἀντὶ, quod est contra, quoniam haereticis contradicit, ut pastor lupis. Ordo episcopalis unde processit, dictum est in procemio hujus partis.

6. Sane consecratio episcopalis (in qua Spiritus sanctus digne sumentibus adest) datur semper in die Dominica, et hora tertia fit (2), quoniam ipsi Episcopi vicem Apostolorum obtinent, quibus in die Pentecostes, et hora tertia, Spiritus sanctus datus est; non tamen potest quis in Episcopum consecrari die illa, qua in presbyterum ordinatur, sed et juxta canonum statuta (3).

7. Episcopus cum ordinatur, comprovinciales Episcopi convenire debent cum Metropolitano, et duo Episcopi ponant, et teneant Evangeliorum codicem super caput, et cervicem ejus, sive super humeros, uno super eum fundente benedictionem; reliqui vero omnes Episcopi, qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant (4).

8. Siquidem tenetur liber super caput ejus, primo ut Dominus firmet Evangelium in corde ipsius. Secundo, ut per hoc intelligat cui labori et oneri subjiciatur, quia omne quod hic eminet, idest omnis praelatus, plus moeroribus afficitur, quam honoribus gaudet (5). Tertio, ad notandum quod pondus evangelicae praedicationis, eum circumquaque ferre pigere non debet. Quarto, ad monendum illum, ut magis solito jugo subjaceat, et obediat Evangelio.

9. Trium autem Episcoporum ad minus, computato Metropolitano, praesentia requiritur ratione, et exemplo; ratione, ne tantum beneficium videatur furtive praestitum, ut pro illo pariter preces ad Deum effundant; exemplo, quia et Jacobus frater Domini a Petro, Jacobo, et Joanne Apostolis ordinatus est Episcopus Jerosolymitanus (6).

10. Manus vero impositio sumpsit exordium ab Isaac, qui dum Jacob benedixit, imposuit sibi manum (7), et Moyses Josue, cum eum populo praefecit (8), et Dominus Apostolis, cum eos principes mundi constituit. Sed et ipsi Apostoli per manus impositionem Spiritum sanctum dederunt (9). De manus impositione, dictum est sub titulo DE DIACONO.

11. Caeterum, circa Episcopi ordinationem sciendum est, quod ipse sabbato, hora vespertina, examinatur de moribus, et statu praeteritae vitae, ubi ter benedictio petitur, ut sancta Trinitas in ordinatione praeesse monstretur. Mane vero sequenti examinatur de futura conversatione, et fidei et primitivae Ecclesiae institutione, propter suspectos in fide, moribus, et conditione, et ungitur caput ejus et manus, de quo dictum est in prima parte, sub titulo DE CONSECRATIONIBUS, etc. Deinde unguntur manus ejus, et datur ei mitra in capite, in signum quod *Benedictionem omnium gentium dedit illi, et testamentum confirmavit super caput ejus* (10). Dantur etiam ei baculus et annulus, de quibus in sequenti parte dicetur. Singula autem cum propriis verbis traduntur et fiunt. Quae verba, et capitis et manuum unctio, et pollicum confirmatio, baculi, et annuli, atque Evangelii traditio, sunt ejus substantia sacramenti. Caetera solemnitatis sunt. De Evangelio, et baculi traditione, et quare consecratus equum album, seu albis coopertum, equitat, dictum est in praedicto titulo DE CONSECRATIONIBUS.

12. Consecratur autem Episcopus inter Epistolam et Evangelium (11), nec potest die suae consecrationis ordines celebrare, quia ipse tunc non celebrat, sed concelebrat principaliter celebranti. Papa tamen qui ante hymnum angelicum consecratur, haec posset, quia ipse Missarum solemnia perficit consecratus.

13. Differt autem inter Episcopos et sacerdotes, quia licet sex sint quae communiter ad om-

(1) Extra. de temp. ordinat. *Quod translationem*. (2) 75. dist. c. 1. (3) 74. dist. *Si forte*. (4) 23. dist. *Episcopis*. (5) 22. dist. *Verum*. (6) 62. dist. *Porro*. (7) Gen. 27. (8) Num. 27. (9) Act. 19. (10) Eccli. 44. (11) Extra. de elect. *Quod sicut*.

nes pertinent sacerdotes, videlicet cathechizare, baptizare, praedicare, conficere, solvere, ac ligare, tamen ad Pontificem novem specialiter spectant, scilicet clericos ordinare, virgines benedicere, Pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare, chrisma conficere, vestes ac vasa sacrare. Sunt et alia quae ad officium episcopale pertinent, puta in fronte chrismare, benedictionem solemnem ante pacem dare, et similia (1). Verumtamen et majores et minores sacerdotes communiter in quibusdam vicem gerunt summi Pontificis, idest Christi, dum videlicet pro peccatis obsecrant, et per poenitentiam reconciliant peccatores; unde Apostolus: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Obsecramus* ergo *pro Christo, reconciliamini Deo* (2).

14. Mediatores enim sunt sacerdotes inter Deum et homines, dum et praecepta Dei populo deferunt predicando, et vota Deo porrigunt supplicando. Quocirca tales debent existere, ut et Deo grati, et hominibus sint accepti; nam, ut ait Alexander Papa (3), Christi sacerdotes quanto digniores fuerint, tanto facilius in necessitatibus populi, per quibus clamant, exaudiuntur. Et sicut Apostolus dicit: *Mediator unius non est* (4), et discordes reconciliare potest qui simul utriusque societatis et amicitiae vinculo non est concors. Si enim is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur.

15. Episcopus quoque et sacerdos nomine presbyteri intelliguntur, sicut patet ex his, quae ad Titum Apostolus scripsit,qui eumdem et Episcopum et presbyterum nominavit (5). Quod autem idem sit Episcopus et presbyter, multis modis comprobatur. Presbyteri a filiis Aaron in veteri Testamento sumpserunt exordium; Episcopi vero ab ipso Aaron. Qui vero vocabantur sacerdotes, nunc presbyteri dicuntur; qui tunc principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Hodie autem ideo diversa sunt vocabula, ut Episcopus non dicatur presbyter, vel econtra, quoniam antiquitus quando pietati studebant presbyteri, in omni loco ordinabantur, et apud Judaeos qui populo praeerant, presbyteri dicebantur, hoc nomen honoris accipientes. Vocabatur etiam Episcopi ab illo opere quod implere videbantur, eo quia considerare habebant quaecumque ad pietatis cultum fuerant constituta.

16. Hinc etiam Hieronymus sic ait: « Olim idem presbyter, qui et Episcopus, et antequam diaboli instinctu studia sive dissensiones in religione fierent, et diceretur in populo, ego sum Pauli, et ego sum Apollinis, et ego Cephae, communi presbyterorum concilio Ecclesia gubernabatur. Postquam autem unusquisque eos quos baptizaverat, suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris superponeretur. Episcopi vero noverint se magis consuetudine, quam dispensatione dominicae veritatis presbyteris esse majores (6). Augustinus vero dicit: quod « quamquam secundum vocabula, quae usus obtinuit, Episcopus sit presbytero major, Augustinus tamen minor Hieronymo est » (7). Hoc officium Christus exercuit, quando manus super capita discipulorum levans, eis benedixit dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, etc.* (8).

(a) Επισκοπῶ ἐπισκοποῦμαι pro ἐπιπέπιομαι, idest considero, viso aegrotum, item recenseo. Inde Επίσκοποι dicti, quorum inspectio in praesidiis Christi, et summa cura. Ambrosius autem *(de dignitate sacerdotali, c. 6.)* Episcopum dici putat, quasi superinspectorem, ideoque et in solio eum in Ecclesia editiore residere, ut sicut ipse cunctos respicit, ita et cunctorum oculi ipsum respiciant. Speculator item dictus, teste Augustino (lib. 1. *de civit. Dei*, c. 9) quasi populorum, quibus praepositus est, observator, custos, et praefectus, qui speculetur et prospiciat populorum subditorum mores, et vitam; quod confirmat illud Ezechielis 33.: *Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem autem ejus de manu Speculatoris requiram*. Qua etiam significatione usurpavit idem verbum Cicero ad Atticum lib. 7.: Vult enim Pompejus me esse, quem tota haec Campania et Maritima ora habent, ἐπίσκοπον. N. DOARD.

(1) 15. dist. *Perlectis*. 68. dist. *Quamvis*. (2) II. ad Corinth. 5. (3) I. q. 1. (4) Galat. 3. (5) Tit. 1. (6) 25. dist. *Olim*. (7) 2. q. 7, *Quamquam*. (8) Joan. 20.

LIBER TERTIUS

ARGUMENTUM

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiae, Sacerdotum, atque Pontificum, et aliorum ministrorum.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Vestium sacrarum usus non debet esse quotidianus.*
2. *Vestes sacrae unde duxerint initium.*
3. *Vestes episcopales.*
4. *Vestes Pontificis quid signent.*
5. *Sacerdos non debet ferre vestes sacras, nisi virtutibus ornatus fuerit.*
6. *Spirituale certamen quomodo ineundum ab Episcopo.*
7. *Vestimenta communia Episcopis et sacerdotibus, et eorum numerus, et auctoritas. Et num. 18.*
8. *Senarius numerus perfectus. Item novenarius.*
9. *Ornamenta quindecim Pontificibus accomodata quid moneant.*
10. *Superpellicii usus, et significatio. Et num. 11. Et unde fiat, num. 12.*
13. *Cappa, sive pluviale, et ejus forma, atque significatio.*
14. *Vestium usus varius cur inductus, praeter etiam Christi morem.*
15. *Clerici vestimentis lineis cur utantur.*
16. *Maguntinensis Concilii sanctio super institutione Episcopi, presbyteri, diaconi, et subdiaconi.*
17. *Vestium varia significatio in sacerdote evangelico.*

1. In quotidiano usu non est vestibus sacris utendum, ad notandum quod sicut mutationem habitus secundum literam facimus, ita et secundum spiritum agamus. Non ergo cum vestibus communis vitae usu pollutis in sancta sanctorum ingrediamur, sed cum conscientia munda, et vestibus mundis et sacris, Dei sacramenta tractemus (1). Unde Stephanus Papa (2) statuit sacris vestibus nonnisi in ecclesiasticis, et Deo dignis officiis, uti et Ezechiel: *Non sanctificabant populum in vestibus suis* (3). Habet ergo religio divina alium habitum in ecclesiasticis officiis, alium in communi usu, ut cunctos populo christiano exemplum praebeat bonae conversationis, quatenus loti prius sordes, novi Christo fiant homines. Exuit enim tunc sacerdos veterem hominem cum actibus suis, et induit novum, qui secundum Deum creatus est (4). Per vestes quoque quibus in sacris utimur tantum, non

(1) De Cons. dist. 1. c. 1. (2) Ibid. dist. 1. *De vestimenta*. (3) Ezech. 44. (4) Coloss. 3.

omnia sacramenta fore populo revelanda intelligimus (1). Et nota, quod tempore Ludovici Imperatoris filii Caroli Magni, Episcopi, et clerici cingula auro texta, exquisitas vestes, et alia saecularia ornamenta deposuerunt.

2. Sacrae autem vestes a veteri lege videntur assumptae. Praecepit enim Dominus Moysi, ut faceret Aaron sacerdoti, et filiis ejus, vestes sanctas, in gloriam et decorem, ut lotis et sacris vestibus induti, fungerentur officio in sacris (2). Docuit enim Dominus Moysen per quadraginta dies facere pontificalia, sacerdotalia vestimenta sacerdotibus et levitis suis, ornamenta quoque et linteamina; sed et Maria texuit et fecit illa in usum ministerii tabernaculi foederis. Et Ecclesiast. c. 47. dedit celebrationibus decus, etc. Quaedam tamen ab Apostolis sumuntur, sed tam illae, quam istae virtutes designant mysterium Incarnationis.

3. Sane Pontifex celebraturus exuit vestes quotidianas, et induit mundas et sacras. Et primo sandalia calceat, ut sit memor Dominicae Incarnationis. Secundo, sibi imponit amictum, ut motus et cogitatus, fauces et linguam cohibeat, ut fiat cor mundum, spiritum rectum percipiens in visceribus innovatum (3). Tertio, albam talarem, ut habeat munditiam carnis perseverantem. Quarto, cingulum, ut impetus luxuriae refrenet. Quinto, stolam, in signum obedientiae. Sexto, tunicam jacinthinam, idest coelestem conversationem. Septimo, superinduit dalmaticam, idest sanctam religionem, et carnis mortificationem. Octavo, chirothecas, ut declinet vanam gloriam. Nono, anulum, ut diligat sponsam, idest Ecclesiam, sicut se. Decimo, casulam, idest charitatem. Undecimo, sudarium ut quicquid fragilitate, vel ignorantia peccat, poenitentia tergat. Duodecimo, pallium superponit, ut ostendat se imitatorem Christi, qui languores nostros tulit. Decimotertio, mitram, ut sic agat, quod coronam mereatur percipere aeternam. Decimoquarto, baculum, idest auctoritatem potestatis, et doctrinae. Et postea tapeta calcat, ut terram despicere, et amare coelestia discat. Omnibus autem praemissis vestibus induitur a ministris, quia ei, ut vestes induat spirituales, Angeli suffragantur, vel quia vicarius est Christi, cui Angeli ministrant, et omnia serviunt. Rursus Pontifex versus Aquilonem suspiciens, quamvis versus Orientem, seu versus altare, si sit magis accommodum, respicere possit, tamquam advocatus et pugil cum hoste pugnaturus antiquo, vestibus sacris, quasi armis induitur, juxta Apostolum, ut jam dicetur.

4. Primo, sandalia pro ocreis habet, ne quid maculae, vel pulveris affectionum inhaereat. Secundo, amictus pro galea caput contigit. Tertio, alba pro lorica totum corpus cooperit. Quarto, cingulum pro arcu, subcingulum pro pharetra assumit, et est subcingulum illud quod dependet a cingulo, quo stola Pontificis cum ipso cingulo colligatur. Quarto, stola collum circumdans, quasi hastam contra hostem vibrans. Sexto, manipulo pro clava utitur. Septimo, casula, quasi clypeo tegitur, manus libro, pro gladio armatur. De singulis etiam aliter dicetur infra. Haec itaque sunt arma, quibus Pontifex, vel sacerdos armari debet contra spirituales nequitias pugnaturus; nam ut inquit Apostolus: *Arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum* (4). Et in alia Epistola: *Induite vos*, inquit, *armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiae, et calcati pedes in praeparatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: et galeam salutis assumite: et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (5). Haec quidem armatura est praemissa, septuplex vestis sacerdotalis significativa septemplicis virtutibus sacerdotis, et representativa Christi vestium, quibus indutus fuit tempore passionis, prout infra dicetur.

5. Provideat ergo diligenter Episcopus, et attendat studiose sacerdos, ut signum sine significato non ferat, idest ut vestem sine virtute non portet, ne forte similis sit sepulchro foris dealbato, intus vero omni spurcitia pleno. Quisquis sacerdos indumentis ornatur, et honestis moribus non

(1) 42. dis. *In mandatis* §. fin. q. 3. *Nolite*. (2) Exod. 27, 31, 35, 40. (3) Psal. 50. (4) II. Corinth. 10. (5) Ephes. 6.

induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto redditur indignior apud Deum. Pontificalem itaque gloriam non jam honor commendat vestium, sed splendor animarum, quoniam et illa quae quondam carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quae in ipsis erant intelligenda, poscebant, ut quicquid illa velamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, et in multimodi operis varietate signabant, hoc jam in moribus actibusque clarescat, cum et apud veteres reverentia ipsa significationum species obtineret, et apud nos certiora sunt experimenta rerum, quam enigmata figurarum, prout haec et alia in pontificali, ubi agitur de Episcopi consecratione leguntur.

6. Sic itaque munitus ad certamen contra spiritualia nequitiae in coelestibus, et pro sedanda in subditos Judicis ira ad altare procedit, et per confessionem diaboli renuntiat dominio, et seipsum accusat; populus vero quasi pro suo privilegio oraturus, in profestis diebus terrae prosternitur. Dum autem ille orationes et alia recitat, quasi totis viribus contra diabolum pugnat. Dum diaconus in jejuniis ante Evangelium casulam super humerum replicat, quasi gladium contra hostem vibrat. Dum Epistola legitur voce praeconis, Imperatoris edicta dantur. Cantus sunt tubicinae, praecentores chorum regentes, sunt ducentes exercitium ad pugnam instruentes, quibus lassescentibus alii subveniunt. Cantus autem sequentiae est plausus, seu laus victoriae. Dum Evangelium legitur, hostis quasi gladio vulneratur, aut exercitus post victoriam dispersus adunatur. Episcopus praedicans est Imperator, victores laudans. Oblationes sunt spolia, quae victoribus dividuntur. Cantus offertorii est triumphus, qui debetur Imperatori. Pax autem in fine datur populo, ut qui ex hoste prostrato insinuetur. Et deinde populus, data ei licentia per *Ite Missa est*, cum gaudio de victoria et pace obtenta ad propria redit. Celebraturus itaque Missam Episcopus, aut presbyter, indumentis suo ordini congruentibus se exornet, et vestium cultui, actionis quoque conveniant ornamenta (1).

7. Circa quod notandum est, quod sex sunt indumenta sacerdotibus et Episcopis communia, quia et sex sunt in quibus communis presbyterorum et Episcoporum potestas consistit. Novem verum sunt ornamenta Pontificibus specialia, quia et novem sunt, in quibus specialis Episcoporum potestas consistit. Per hunc ergo communium et specialium indumentorum numerum communitas et specialitas potestatum inter Episcopos et sacerdotes significatur, de quo in parte praecedenti dictum est, sub titulo DE EPISCOPO. Hoc etenim tam in novo, quam in veteri Testamento legitur constitutum, ut Pontificis praeter communes vestes habeant speciales; sed ibi quatuor erant communes, et quatuor speciales, prout dicetur sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS, et sic quidem ratio mystica postulabat, nam illae datae sunt carnalibus, et mundanis, quoniam quaternarius numerus convenit carni propter quatuor humores, et mundo propter quatuor elementa. Haec autem spiritualibus et perfectis data sunt.

8. Nam senarius numerus, qui perfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis convenit. Unde sexto die perfecit Deus coelum, et terram, et omnem ornatum eorum; sed et cum in plenitudine temporis sexta venisset aetate, sexta die, sub hora sexta redemit genus humanum. Senarius ergo numerus perfectus est, quia suo ordine numeratus perficitur. Nam cum unum, duo, et tres dicuntur, senarius numerus impletur, vel quia in tribus partibus dividitur, idest in sexta, tertia, et dimidia, videlicet in uno, duobus, et tribus. Novenarius etiam spiritualibus convenit, quia novem sunt ordines Angelorum, qui secundum Prophetam per novem gemmarum species designantur.

9. Quindecim ergo sunt ornamenta Pontificis, quindecim virtutum gradus, ipso numero designantia, quos per quindecim cantica Graduum Psalmista distinxit. Vestes enim sacerdotales virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari, secundum illud Propheticum: *Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui exultent* (2). Quae talares dicuntur, quia talus est finis corporis, per quod ostenditur quod non sufficit opus bonum inchoare, nisi studeatur perseveranti fine compleri, prout sub titulo DE TUNICA dicetur. Sic ergo noster Pontifex plura quam octo induit vestimenta,

(1) Ead. dist. *Rationis*. (2) Psal. 131.

quamvis Aaron non nisi octo habuisse legatur, quibus moderna succedunt; quod ideo est, quoniam oportet justitiam nostram magis abundare, quam Scribarum et Pharisaeorum, ut intrare possimus in regnum coelorum (1). Potest etiam dici quod noster Pontifex octo habet a capite usque ad pedes, exceptis vestimentis pedum et manuum, scilicet amictum, albam, cingulum, et stolam, duas tunicas, casula, et pallium. Vestimentum enim pedum potius pertinet ad nostros, quam ad Aaron, quia nostris dictum est: *Euntes docete omnes gentes etc.* (2). Denique praeter praemissas vestes sacris ordinibus et ministris deputatas, est et alia quaedam vestis linea, quae superpellicium dicitur, quo quibuslibet servitiis altaris, et sacrorum vacantes super vestes communes uti debent, prout in sequenti titulo dicetur.

10. Superpellicium autem primo, propter sui candorem, munditiam seu puritatem castitatis designat, juxta illud: *Omni tempore sint vestimenta*, idest opera, *tua candida* (3). Propter nomen vero suum carnis mortificationem figurat.

11. Secundo, dictum est enim superpellicium, eo quod antiquitus super tunicas pelliceas de pellibus mortuorum animalium factas induebatur, quod adhuc in quibusdam Ecclesiis observatur, repraesentantes quod Adam post peccatum talibus vestitus est pelliciis (4). Tertio, denotat innocentiam, et ideo ante omnes alias vestes sacras saepe induitur, quia divino cultui deputati, innocentia vitae cunctis virtutum actibus superpollere debent, juxta illud Psalmistae: *Innocentes et recti adhaeserunt mihi* (5).

12. Quarto, propter sui latitudinem congrue charitatem designat. Unde super prophanas et communes vestes induitur, ad notandum quod *charitas operit multitudinem peccatorum* (6). Quinto, propter sui formam, quia in modum Crucis formatur, Passionem Domini figurat, quodque illud gerentes crucifigi debent cum vitiis, et cum concupiscentiis.

13. Fiunt autem superpellicia in quibusdam locis de chrismalibus lineis, quae ponuntur super infantulos baptizatos, exemplo Moysi, qui de pupura et bysso, et aliis a populo in tabernaculo oblatis, fecit vestes, quibus Aaron et filii ejus induerentur, quando ministrabant in sanctuario (7). Est etiam et alia vestis, quae pluviale, vel cappa vocatur, quae creditur a legali tunica mutuata; unde sicut illa tintinabulis, sic ista fimbriis infigitur, quae sunt labores hujus mundi solicitudines. Habet etiam cuputium, quod est supernum gaudium. Prolixa est, usque ad pedes, per quod perseverantia usque in finem significatur. In anteriori parte aperta est ad denotandum quod sancte conversantibus vita patet aeterna, seu quod eorum vita patere debet aliis in exemplum (8). Rursus per cappam gloriosa corporum immortalitas intelligitur; unde illam nonnisi in majoribus festivitatibus induimus, aspicientes in futuram resurrectionem, quando electi, deposita carne, binas stolas accipient, videlicet requiem animarum, et gloriam corporum. Quae cappa recte interius patula est, nisi et sola necessaria fibula inconsuta, quia corpora spiritualia facta nullis animam obturabunt angustiis. Fimbriis etiam subornantur, quia tunc nostrae nihil deerit imperfectioni, sed quod nunc ex parte cognoscimus, tunc cognoscemus sicut et cogniti sumus.

14. Quidam autem haeretici garriunt nusquam reperiri in novo Testamento, quod Christus, vel discipuli ejus praemissis vestibus induerentur, reprehendentes nos temere, quia a talibus ornamur, quoniam sicut Joannes ait: Dominus surgens de coena posuit vestimenta sua, et postea alia nunquam accepit, nisi sua. Nos vero (ut dicunt) plura alia, quam vestimus, revestimus in Missa, in qua coenam ipsam imitamur, et Dominus ab his qui volunt ambulare in stolis nos cavere praecepit, dicens: *Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis* (9). Dicunt enim, quod hoc facimus, ut justiores et excellentiores populis appareamus, contra illud: *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum* (10). Error autem iste ex praemissis apertissime confutatur. Legitur quoque: *Ipsi ingredientur sanctua-*

(1) Matth. 5. (2) Matth. 28. (3) Eccle. 9. (4) Gen. 3. (5) Psal. 24. (6) I Petr. 4. (7) Exod. 39. (8) 2. q. 3. *Non sunt*, in fin. (9) Luc. 20. (10). Luc. 16.

rium meum, et ipsi accedent ad mensam meam, ut ministrent mihi, et custodiant coeremonias meas, vestibus lineis induentur, nec ascendet super eos quicquam laneum. Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exuent se vestimentis suis, in quibus ministraverant. . . et non sanctificabunt populum in vestimentis suis (1).

15. Et nota quod ostiarii, lectores, exorcistae, et acolyti vestibus albis utuntur, videlicet superpellicio, amictu, et alba, et baltheo, ut Angelos Dei ministros per castitatis munditiam imitentur, et eis in carne gloriosa, effecta spirituali, quasi in albis vestibus socientur. Inde est quod potius lineis vestibus utuntur, quia sicut linum multo labore ad candorem perducitur, sic necesse est per multas tribulationes ad regni gloriam pervenire.

16. In concilio Maguntino (2) statutum est, quod Episcopus in ordinatione sua recipiat orarium, baculum, et anulum; presbyter orarium et planetam; diaconus orarium et dalmaticam; subdiaconus patenam et crucem, et cum degradantur ea perdant. Et in concilio Tholetano (3) statutum est, quod diaconus tempore oblationis tantum, scilicet quando legit Evangelium, utatur alba, idest dalmatica.

17. Notandum quoque est, quod vestes evangelici sacerdotis aliud designant in capite, scilicet in Christo, aliudque figurant in membris; quamquam et caput et membra sacerdotis nomine nuncupantur. Ad caput dicit Psalmographus: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (4); ad membra vero dicit Apostolus: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium* (5). Exponenda ergo sunt eorum mysteria, primo, secundum quod membris, consequenter secundum quod capiti, scilicet Christo, conveniunt, prout in quolibet capitulo distinguetur. De ornamentis autem, et pallis, et vestibus Ecclesiae, vel altaris, in prima parte dictum est, ubi agitur de PICTURIS.

18. Porro sex indumenta sacerdotibus et Episcopis communia sunt haec: amictus, alba, zona (seu cingulum) stola, manipulus, planeta. Novem vero pontificibus specialia sunt haec: caligae, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, chirotecae, mitra, anulus, baculus pastoralis. De quibus omnibus singulatim prosequimur, et etiam de sudario, et pallio, et de coloribus quibus Ecclesia in ecclesiasticis utitur indumentis, et de legalibus indumentis, sive veteris Testamenti.

(1) Ezech. 44. (2) 2. q. 1. *Episcopus. Presbyter.* (3) Dist. 33. *Diaconus in conventu.* (4) Psal. 109.
(5) I. Pet. 2.

CAPUT II.

DE AMICTU

SUMMA

1. Amictus usus et significatio. Et num. 3. 2. Amictus involutio circa collum et pectus quid significet.

1. Primo de sex ornamentis Episcopis et sacerdotibus communibus est secundum praemissa dicendum. Lotis itaque manibus Episcopus, seu sacerdos celebraturus, assumit amictum, caput tegitur, quem Pontifex loco *ephod* (1), sive superhumeralis et rationalis habet, et nunc etiam superhumerale vocari potest, significans salutem, quae per fidem tribuitur. De hoc Apostolus: *Galeam salutis assumite* (2). Significat etiam castitatem cordis, et corporis, quia et renes et pectus ambit, et tegit; et omnibus sacris vestibus supponitur, sed omnibus supereminet, quia castitas etiam debet esse intus in pectore, et foris nitere opere; unde in renibus stringitur, quia ibi praecipue luxuria dominatur. Per amictum quoque super humeros, quia circumquaque diffunditur, operum fortitudo designatur. Humeri namque fortes sunt ad opera peragenda, juxta illud Patriarchae Jacob: *Supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens* (3). Duo funiculi, sive duae chordulae, quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentionem et finem quibus informandum est opus, ne fiat *in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis* (4). Sacerdos igitur non debet otiosis existere, sed bonis operibus insudare, secundum illud Apostoli ad Timotheum: *Labora sicut bonus miles Christi Jesu* (5). Laudanda tamen est quorumdam locorum consuetudo, ut linea camisia alba, aut superpellicium, super communes vestes induantur, prius quam amictus imponatur, per quod fides, quae primo adesse debet significatur. Porro amictus super os planetae revolvitur, de quo sub titulo DE PLANETA dicetur.

2. Amictu quoque collum stringitur, per quod vocis castigatio intelligitur, quoniam per collum, in quo vox est, usus loquendi exprimitur. Stringitur ergo collum, ne inde ad linguam mendacium transire possit. Leviter tamen cum eo pectus et fauces stringuntur, prout sub titulo DE CINGULO dicetur. Illo etiam caput operimus, ne circumquaque libere prospiciendo illicita cogitemus. Pectus, seu cor, eo tegitur, quia animus sacerdotis ad ea quae incumbunt, debet totus esse intentus, nec debet tunc ad vanitates, vel ad aliqua mundana libere meditanda dissolvi.

3. Porro amictus quo sacerdos caput obnubilat, secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit, significat id quod in Apocalypsi describitur, videlicet Angelum Dei descendisse de coelo amictum nube (6). Et in Isaia: *Ecce Dominus ascendit super nubem levem* (7). Veniens etiam ad Salvatorem mundi, Dei filius, Angelus magni concilii, amictus est nube, dum divinitatem abscondit in carne, *nam caput viri Christus, caput Christi Deus* (8). Hoc ergo carnis latibulum significat sacerdotis amictus, quod per illam syndonem expressius significatur, quia summus Pontifex caput obdu-

(1) Exod. 28. (2) Ephes. 6. (3) Gen. 49. (4) I. Corint. 5. (5) II. Timot. 2. (6) Apoc. 10. (7) Isai. 19. (8) I. Corint. 11.

cit, de qua sub titulo DE SUCCINCTORIO dicetur, et pulchra quidem, quod per calceamentum pedum, hoc ipsum per amictus capitis designatur, quia Divinitas in carne latuit, et per carnem innotuit; nam cum *Notus* esset *in Judaea Deus, et in Israel magnum nomen ejus, in Idumaeam extendit calceamentum suum, et ante conspectum Gentium revelavit justitiam suam* (1). Amictus etiam repraesentat operimentum, quo Judaei velabant faciem Christi, dicentes: *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit* (2).

CAPUT III.

DE ALBA

SUMMA

1. Alba subsequitur amictum. Et quid ea significet. Et num. 6.
2. Byssus quid.
3. Albae compositio, et forma, cum in veteri, tum in novo Testamento. Et num. 4.
5. Manicae albae quid moneant.

1. Post amictum camisiam, sive albam, sacerdos induit, quae membris corporis convenienter apta, nihil superfluum aut dissolutum in vita sacerdotis, aut in ejus membris esse debere demonstrat. Haec ob speciem candoris munditiam demonstrat, secundum quod legitur: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* (3); fit autem de bysso, vel lino, propter quod scriptum est: *Byssum justificationis sunt sanctorum* (4).

2. Est autem byssus linum aegiptiacum. Sicut enim linum, vel byssus, candorem, quem ex natura non habet, multis tunsionibus attritum, acquirit per artem; sic et hominis caro munditiam, quam non obtinet per naturam, per exercitia bonorum operum multis castigationibus macerata sortitur per gratiam. Sacerdos ergo, secundum Apostolorum, *castiget corpus suum, et in servitutem redigat, ne forte cum aliis praedicaverit, ipse reprobus efficiatur* (5).

3. Habet autem alba caputium, quod est professio castitatis. Habet etiam ligulam, quae significat lingulam sacerdotalem, quae ligat contumaces et absolvit poenitentes. Rursus haec vestis, quae in veteri sacerdotio linea, vel ποδήρης graece, seu latine *tunica talaris* dicebatur, stricta fuisse describitur, propter spiritum servitutis Judaeorum in timore (6). In novo vero larga est, propter spiritum adoptionis in libertate, qua nos Christus liberavit (7). Quod autem aurifrisium et grammata diversis in locis, ac variis operibus ad decorem habet, illud insinuat quod Propheta dicit in Psalmis: *Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate* (8).

4. Rursus alba cingulo stringitur, ut omnis voluptas carnalis adstricta intelligatur, dicente Domino: *Sint lumbi vestri praecincti* (9).

(1) Psal. 75, 59, 97. (2) Matt. 26. (3) Eccle. 9. (4) Apocal. 19. (5) I. Corint. 9. (6) Rom. 8. (7) Galat. 4. (8) Psal. 44. (9) Luc. 12.

5. Manicae quoque tam albae, quam etiam tunicellae convenienti, debent esse strictae, non nimis laxae, ut labantur et brachia nudentur, habentes in sumitatibus aurifrisia, ad designandos aureos torques, qui brachia nuda beati Martini Missam celebrantis miraculose et decenter operuerunt, prout in sexta parte, sub EJUS FESTO dicetur. Per albam etiam qua corpus a sursum usque ad deorsum tegitur, spes, quae ex gratia provenit Ecclesiae desursum, et ex meritis Ecclesiae deorsum figuratur. De hac Apostolus: *Spe salvi facti sumus* (1). Quia vero usque ad talos descendit, perseverantiam designat, prout tactum est, prope finem, in procemio hujus partis. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit alba, quae est lineum vestimentum, longissime distans a tunicis pelliceis, quae ex mortuis animalibus fiunt, quibus Adam vestitus est (2) post peccatum, novitatem vitae significat, quam Christus et habuit, et docuit, et tribuit in baptismo, de qua dicit Apostolus: *Expoliantes veterem hominem cum actibus suis. . . et induite novum, qui secundum Deum creatus est* (3). Nam in transfiguratione *resplenduit facies ejus sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba, sicut nix* (4). Semper enim vestimenta munda fuerunt, et candida, quia *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (5). Haec etiam vestis representat albam vestem, in qua Herodes illusit Christo (6).

CAPUT IV.

DE ZONA, SEU CINGULO

SUMMA

1. *Zona quid, et quid designet. Et num.* 5. 6. *Et num.* 4.
2. *Succinctorium duplex dependens, et cingulum in sinistro latere Pontificis quid signent.*
3. *Oratio et jejunium quam vim habeant.*

1. Debet autem alba circa lumbos sacerdotis, seu Pontificis, zona, seu cingulo, quod in lege, et apud graecos ζωστὴρ, sive baltheum dicebatur, praecingi, ne defluendo incessum impediat, ut castitas sacerdotis per albam significata nullis incentivorum stimulis dissolvatur. Cingulum namque continentiam significat; unde: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris* (7). In lumbis quidem luxuria dominatur, sicut Dominus loquens de diabolo manifestat: *Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus* (8).

2. Sane in sinistro latere pontificis cingulo duplex dependet succinctorium, quia duo sunt quibus castitas roboratur, et sine quibus difficile conservatur; scilicet oratio et jejunium.

3. Unde Dominus ait: *Hoc genus daemoniorum non ejicitur, nisi in oratione, et jejunio* (9). Debent ergo lumbi per continentiam praecingi, et per abstinentiam succingi; unde Apostolus: *State succincti lumbos vestros in veritate* (10). Verum, succinctorium, quod alias περίζωμα, vel succingulum vocatur, inter indumenta legalia fuisse non legitur, quia etsi legales sacerdotes accincti tempore sacrificii abstinere deberent; alio tamen tempore licite vocabant amplexus. Hodie autem additur

(1) Rom. 8. (2) Gen. 3. (3) Colos. 3. Ephes. 4. (4) Matth. 17. (5) I. Pet. 2. (6) Luc. 23. (7) Luc. 12. (8) Job. 40. De poenit. dist. 2. *Si enim inquit.* (9) Marc. 9. (10) Ephes. 6.

cingulum, quia moderni ministri jugem habere debent continentiam. Et ideo non solum cingi, sed etiam succingi debent.

4. Ideo autem duplex est succinctorium, ut duplex castitas denotetur, videlicet mentis, quae per cingulum, et corporis, quae per subcingulum significatur. A parte sinistra dependet, quia potior est castitas mentis quam corporis, et dextra pars potior est quam sinistra. Unde Gregorius: « Lumbis praecingitur nunc, cum carnis luxuriam per carnis continentiam coarctamus ».

5. Cingulum quoque convenienter temperantiam designat; de subcingulo etenim dictum est in procemio hujus partis. Et adverte, quod pectus et fauces leniter cum amictu stringuntur, quia motus in nostra potestate non sunt. Helias prius clausit coelum, quod petiit, quod non plueret (1), quam animum quando desiderabat vindictam de morte prophetarum (2). Lingua etiam in humido sedet, et in madido, et facile lubricatur; unde princeps Apostolorum ad vocem ancillae Magistrum suum negavit (3). Sed renes fortiter cingulo stringuntur, ut castigetur corpus, et in servitutem redigatur, et impetus luxuriae refrenetur. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit zona sacerdotalis, significat illud quod Joannes Apostolus ait: *Conversus vidi similem filio hominis praecinctum ad mammillas zona aurea* (4). Per zonam auream perfecta Christi charitas designatur, quam dicit Apostolus *supereminentem scientiae charitatem Christi* (5) ferventem in corde, radiantem in opere, cujus succinctorium illud significat, quod Isaias de Christo loquens praedixit: *Erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus* (6); nam *Justus Dominus et justitiam dilexit: aequitatem vidit vultus ejus* (7), et *fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis* (8). Duae summitates ipsius, duae sunt partes naturales justitiae, quam Christus fecit et docuit, scilicet quod tibi non vis fieri, alteri non feceris, sed *quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (9).

6. Cingulum ergo justitiam significat, cujus duo sunt brachia sese constringentia, scilicet declinare a malo, et operari bonum. Repraesentat etiam flagellum, quo Pilatus cecidit Jesum.

CAPUT V.

DE STOLA

SUMMA

1. *Stola subsequitur cingulum. Et quid ea notet.*
2. *Stola cur protendatur ad genua.*
3. *Stolae reflexio in utrumque humerum quid significet.*
4. *Stola cur collo sacerdotum, diaconorum vero humero imponitur.*
5. *Stola cur ad lumbos succingatur.*
6. *Stola est velut quoddam orarium, sine quo non licet mysteria Ecclesiastica celebrare.*
7. *Stola collo sacerdotis incumbens, quid notet.*
8. *Stola uti quibus prohibitum.*

1. Post cingulum sacerdos orarium, sive stolam, quae leve Domini jugum significat (10), sive quae est jugum praeceptorum Domini, super collum sibi imponit, ut jugum Domini se suscepisse demonstret. Quam cum osculo sibi imponit, et deponit, ad notandum assensum et desiderium, quo se subjicit huic jugo, illa autem a collo per anteriora descendens, dextrum et sinistrum latus ador-

(1) III. Reg. 17. (2) III. Reg. 18. (3) Matth. 26. (4) Apoc. 1. (5) Ephes. 3. (6) Isai. 11. (7) Psal. 10. (8) Psal. 144. (9) Matth. 12. (10) 23. dist. *Ecclesiastica*.

nant, quia *per arma justitiae a dextris et a sinistris* (1) idest in prosperis, et in adversis sacerdos debet esse munitus, quatenus nec adversis frangatur, nec prosperis elevetur; unde et cum sacerdos in ordinatione stolam accipit, dicit illi Episcopus: *Accipe jugum Dei, jugum enim ejus suave est, et onus ejus leve:* suave in prosperis, leve in adversis.

2. Stola quippe usque ad genua, quae curvantur, protenditur, ut nos mites corde, et humiles insinuet. Significat nostram patientiam, de qua scriptum est: *Patientia vobis necessaria est, ut reportetis promissionem* (2). Et iterum: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (3). Hinc est ergo, quod stola cum zona, seu cingulo, a dextris et sinistris, quibusdam nexibus colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur et juvantur, ne aliquo moveantur tentationis impulsu; et ad designandum, quod tam in prosperis, quam in adversis debet Christi jugum patienter ferri, faciente glutino charitatis. A quibusdam vero pontificibus additur praemissis verbis: *Stola innocentiae induat te Dominus*, quod stolam respicit primitivam, quae fuit innocentiae significativa.

3. Rursus stola ab humero sinistro sacerdotis in dextrum, dum ordinatur, reflectitur, quia cum obedientia incipiat ab activa per dilectionem proximi, transit in contemplativam vitam per dilectionem Dei. Longitudo autem stolae perseverantiam significat. Duo brachia stolae dependentia significant prudentiam, et temperantiam; unde Apostolus: *Sobrie, juste, et pie vivamus etc.* (4). Sed et secundum decretum Bracharensis concilii (5) debet sacerdos de uno eodemque orario cervicem pariter, utrumque humerum imprimens, signum Crucis in suo pectore praeparare, ut qui imperturbatus praecipitur inter prospera, et adversa consistere, virtutum semper ornamento utroque circumseptus appareat humero. Si quis autem aliter egerit, excommunicationi debite subjacebit, nisi forte quis dixerit hoc decretum per contrariam generalis Ecclesiae consuetudinem abrogatum. Nam non ubique partes stolae reducuntur ante pectus, in modum crucis. Crucem autem gerit in pectore, dum Christi passionem, cujus minister est, imitatur in mente. Orarium itaque jugum simul et onus est: jugum sacerdotibus, onus diaconis.

4. Unde fit, ut sacerdotibus circa collum, et diaconis super sinistrum humerum ponatur. Sicut enim jugum collo portatur, sic et humeris onera feruntur. Lege in Levitivo, et videbis solos levitas ferendis oneribus destinatos. In diaconis etiam stola jugum significat, prout in parte secunda dictum est, ubi de DIACONO agitur. Adhuc stola sinistro humero diaconi imponitur, quia decet temporalia spiritualibus deservire, vel quia dexteram diaconi oportet esse liberam, ut expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat, de quo etiam ibi dictum est.

5. Ad lumbos stola succingitur, ut sit fortis et expeditior compugnax libidinum. Quandoque tamen solum super sinistrum brachium pars anterior stolae complicatur, quod tractum est a legalibus sacerdotibus, qui dum sacrificabant, summitates balthei super humerum reflectebant. In Episcopo vero, vel sacerdote, ab utraque parte aequaliter dependent anterius, quia Christus, cujus typum gerunt, qui aequanimiter se habuit in prosperis et in adversis (quae per laevam et dextram significantur) habitatores terrae ad coelestia ducere desiderabat, quos semper ante oculos mentis suggerebat.

6. Dictum est autem orarium, quia quamvis sine aliis indumentis sacerdotibus baptizare, consignare, et alia plura orando facere liceat, sine orario tamen, nisi magna necessitate cogente, nihil horum facere licet. In concilio Triburiens. (in Brocardo, *lib.6. cap. Presbyteri)* legitur, ut presbyteri non vadant, nisi stola oraria induti. Notandum autem est, quod antiquitus stola erat vestis candida, pertingens usque ad vestigia, qua Patriarchae utebantur ante legem, quam primogeniti, cum benedictionem patris acciperent, induebant, et Domino victimas, ut pontifices, offerebant. Sed postquam alba coepit portari, mutata est in torquem. Per primam, stolam innocentia intelligitur, quae fuit in primo homine; sed cum eam perdidit propter peccatum, oportuit eam recuperare per vitulum saginatum. Quia igitur superest, ut qui per inobedientiam cecidimus, per obedientiam resurgamus,

(1) I. Corinth. 6. (2) Hebr. 10. (3) Luc. 21. (4) Tit. 2. (5) 23. dist. *Ecclesiastica.*

recte pro veste innocentiae recuperanda subimus torquem obedientiae; nam per stolam, qua nunc utimur, obedientiam accipimus Evangelii Crucifixi.

7. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit stola, quae super amictum collo sacerdotis incumbit, obedientiam et servitutem significat, quam Dominus omnium propter suorum salutem subiit; nam *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (1). Causam quippe mortalitatis nec traxit origine, nec commisit opere. Stola signat ligaturam, qua Jesus ligatus fuit ad columnam.

8. Statutum est in canonibus (2), ne subdiaconi, lectores, et psalmistae orariis sive stolis utantur.

CAPUT VI.

DE MANIPULO

SUMMA

1. Manipulus quo consilio adhibeatur. Et n. 5.
2. Manipulus cur in sinistra geratur. Et num. 4.
3. Manipulus unde sumpserit initium.
6. Manipulus non utuntur diaconi et subdiaconi servientes Pontifici induenti se a sacris vestibus.

---

1. Quia vero mentibus bene compositis, et divino cultui mancipatis, saepe subripit acidia, quae quodam torpore reddit animum dormientem: *Dormitavit anima mea prae taedio* (3); ideo in sinistra manu ministri ad altaris ministerium accedentes quaedam apponitur mappula, vel fanum, vel manipulus, vel sudarium appellatur, quatenus sudorem mentis abstergat, et soporem cordis excutiat, bonis operibus invigilet, depulso taedio, vel torpore. Per manipulum enim bona opera vel vigilantia designantur, de qua Dominus ait: *Vigilate, quia nescitis qua hora filius hominis venturus sit* (4). Unde sponsa dicit in Canticis: *Ego dormio et cor meum vigilat* (5). Per sudarium etiam poenitentia designatur, qua labes quotidiani excessus, et taedium mundanae conversationis extergitur, de quo dicitur: *Dormitavit anima mea prae taedio* (6). Tedet enim animam peccatorum conscientiae, et infirmitatis corpore. Significat etiam futurorum bonorum retributionem; unde in quibusdam locis, quoties in festis albis utuntur, manipulos portant, ex eo quod in illa vita unusquisque propriam mercedem accipiet: *Et venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos* (7). Item, quia manipulus poenitentiam designat, inde est quod sudarium subdiaconi magis sudario sacerdotali formatur, quia ubi major excessus, major exigitur poenitentiae fructus. De sudario etiam infra dicetur.

2. Sane ministri manipulum in brachio sinistro ferunt, ad notandum quod stricti debent esse ad terrena, sed ad coelestia expediri. Antiqui autem non erant adstricti ad hoc, quia Deo etiam pro temporalibus serviebant, et ad significandum nos in hac vita, quae per sinistram significatur,

(1) Philip. 2. (2) 23. dist. *Non oportet*, et duob. cap. seq. (3) Psal. 118. (4) Matth. 24. (5) Cantic. 5. (6) Psal. 118. (7) Psal. 125.

pati taedium superflui humoris, idest delectationis, et alia superflua mentis. Ad hoc, manipulus in sinistra fidem in hac vita designat.

3. Manipuli usus sumptus est non ab Aaron, sed ab antiquis Patribus, quia (sicut legitur in martyrologio Bedae) Arsenius sudarium semper ferebat in sinu, vel manu, ad tergendum effluentiam lachrimarum. Habebant quoque sancti Patres, dum sacra tractabant, et sacramenta conficiebant, mapellas, idest parvas mappas, et mantilia in manibus, nunc pro tergendis manibus, et nunc pro operiendis, et nunc pro reverenter tractandis sacramentis.

4. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit quod sacerdos manipulum portat in laeva: designat quod Christus bravium obtinebat in via. Per manipulum enim praemium designatur, juxta quod legitur: *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos* (1). Per laevam, vita praesens accipitur, juxta illud: *Laeva ejus sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me* (2). Christus autem simul fruebatur, et merebatur; fruebatur in patria, et merebatur in via. Nam simul et bravium comprehendebat, et stadium percurrebat, quia simul erat in patria et in via: *Nemo*, inquit, *ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis qui est in coelo* (3).

5. Manipulus etiam repraesentat funem, quo Jesus compraehensus a Judaeis ligatus fuit; unde ipso legitur: *Comprehenderunt et ligaverunt eum* (4). Manipulus tamen post indutam planetam consuevit Romano Pontifici immitti, quod etiam a pluribus observatur, de quo in quarta parte, sub titulo DE CONFESSIONE dicetur.

6. Notandum autem, quod diaconus et subdiaconus pontifici induenti et exuenti se a sacris vestibus, sine manipulis serviunt. Primo, ut expeditus et liberius administrent; secundo, ad notandum, quod in tali obsequio non debent fructum quaerere temporalem, qui quandoque per manipulum significatur, juxta illud Psalmistae: *Venientes autem etc.* (5). Rursus dum pontifex se induit vel exuit, diaconus stat a dextris, et subdiaconus a sinistris, quia diaconus ex ordine suo ad fortiora, et perfectiora, quae per dexteram significantur, assumitur, quam subdiaconus.

CAPUT VII.

DE CASULA SEU PLANETA

SUMMA

1. Casula quid, unde dicatur, et quid notet.
2. Charitas legis est implementum.
3. Casula tripliciter plicatur. Et quid idipsum notet. Et num. 4.
5. Casula undique clausa, integraque quid notet.

1. Postremo super omnes vestes induitur casula, quae quasi parva casa dicitur, et a graecis πλανῆτα vocatur από τήσματυς, hoc est errore, quoniam errabundus ejus limbus super brachia elevatur, significans charitatem, sine qua sacerdos est *sicut aes sonans, aut cymbalum tinniens* (6). Sicut enim *charitas operit multitudinem peccatorum* (7), et omnia legis et prophetarum mandata continet,

(1) Psal. 125. (2) Cant. 2. (3) Ioan. 3. (4) Ioan. 18. (5) Psal. 125. (6) I. Corinth. 13. (7) I. Petr. 1.

dicente Apostolo: *Plenitudo legis est dilectio* (1), sic et haec vestis cuncta plana et alia omnia indumenta intra se claudit et continet.

2. De charitate dicit Apostolus: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro* (2): *Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil sum* (3). Et iterum: *Si fidem habeam, ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum* (4). Haec siquidem est vestis nuptialis, de qua Dominus inquit in Evangelio: *Amice quamodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* (5) Sine hac autem nunquam sacerdos debet suum officium exercere, quia semper decet eum in vinculo charitatis permanere. Per hoc autem, quod amictus super os planetae revolvitur, innuitur quod bonum opus debet ad charitatem referri. Nam finis praecepti est charitas, *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (6); quod vero casula in extensione manuum in anteriorem et posteriorem partem dividitur, signat duo brachia charitatis, ad Deum scilicet, et ad proximum: *Diliges* (inquit) *Deum tuum etc. In his duobus mandatis tota lex pendet, et prophetae* (7). Rursus latitudo planetae latitudinem significat charitatis, quae etiam usque ad inimicos extenditur, unde: *Latum mandatum tuum nimis* (8).

3. Duae quoque plicaturae, sinistrae videlicet et dextrae, sunt duo praecepta charitatis, scilicet amor Dei et proximi. Duplicatur etiam ante pectus, per quod cor, et inter humeros, per quos opera exprimuntur, et in eis vestimentum duplex in ipsum efficitur, quia sic debemus bona opera foris ostendere proximis, ut eadem intus in corde coram Domino integra servemus; charitatem enim debemus habere corde et opere, et intus et foris. Rursus ante pectus duplicatur, quoniam per charitatem bona voluntas et sancta cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros, quia per illam adversa a proximis, et ab adversariis supportantur. Ad brachia autem elevatur dum bona opera charitatis operantur: ad dextrum, dum *operamur bonum ad domesticos fidei* (9); ad sinistrum, dum extenditur etiam ad inimicos.

4. Adhuc triplicatur in brachiis, in dextro quidem, cum fidelibus monachis, clericis, et laicis subvenimus; in sinistro, dum infidelibus, scilicet malis Christianis, Judaeis, et Paganis necessaria ministramus. Per casulam quoque recte opera justitiae designatur, juxta illud: *Sacerdotes tui induant justitiam* (10). Sane sacerdos suum agens officium non debet casulam exuere, quia praecipiente Domino, non licet ei egredi de sanctis (11), scilicet rebus, vel praeceptis. Porro, secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit casula, quia magni sacerdotis est Ecclesia universalis, de qua dicit Apostolus: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis* (12). Hoc est illud Aaron vestimentum in cujus oram descendit unguentum; sed a capite descendit in barbam, et a barba descendit in oram, quoniam de plenitudine spiritus ejus nos omnes accepimus: primo Apostoli, deinde caeteri.

5. Quod autem casula unica, et integra, et undique clausa est, significat fidei unitatem et integritatem; verumtamen in extensione manuum in anteriorem, et posteriorem partem quodammodo dividitur, designans antiquam Ecclesiam, quae passionem Christi praecessit; et novam quae Christi passionem subsequitur. Nam et qui praeibant, et qui sequebantur clamabant dicentes: *Hosanna filio David, benedictus, qui venit in nomine Domini* (13). Haec etiam vestis representat purpureum vestimentum, quo milites circumdederunt Jesum (14).

(1) Rom. 13. (2) I. Corint. 12. (3) I. Corint. 13. (4) Ibid. (5) Matth. 22. (6) I. Timoth. 1. (7) Matth. 22. (8) Psal. 118. (9) Galat. 6. (10) Psal. 132. (11) Levit. 21. (12) Galat. 3. (13) Matth. 21. (14) Joan. 19.

CAPUT VIII.

DE CALIGIS, ET SANDALIIS

SUMMA

1. *Vestimentum pedum unde traxerit originem.*
2. *Pontifices quando sandalia et caligas adsumant. Et eorum significatio. Et num. 3. 4.*
3. *Calceamentum Episcopi quo invitet, quove prohibeat. Et num. 4.*
5. *Sandalia unde dicantur, et eorum forma.*
6. *Sandaliorum apertura et clausura quid significent.*
7. *Sandalia ex corio albo fiunt interdum.*
8. *Ligula a corio separata super pede consurgens quid significet.*
9. *Sandaliorum corrigiae quid notent.*
10. *Sandalia, eo quod capiti conveniunt, quid designent.*
11. *Sandaliis uti quibus licet, et quibus prohibetur.*

1. Superius de sex ornamentis, tam sacerdotibus, quam Episcopis communibus dictum est, nunc autem de novem pontificum spiritualibus dicendum restat, et prius de caligis, et sandaliis videamus. Vestimentum autem pedum non habuit originem ab Aaron, qui dumtaxat in Judaea conversabatur, ideoque necesse non habuit, sed ad Apostolis quibus dictum est: *Euntes, docete omnes gentes* (1); nisi forte quis dixerit, quod caligae et sandalia in locum foeminalium succedunt.

2. Celebraturi igitur pontifices, pedes interea, dum dicuntur quinque psalmi in praeparatione Evagelii pacis, caligis et sandaliis calceantur, quorum pulchritudinem admirabatur Propheta dicens: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (2). Unde Apostolus ad Ephesios: *Calciati pedes a praeparatione Evangelii pacis* (3). Et in Evangelio legitur, Dominum misisse discipulos suos sandaliis calceatos, calceatos utique in praeparatione Evangelii pacis (4). Si enim calceati non essent, quomodo super serpentes et scorpiones calcare potuissent?

3. Cogitent igitur Episcopi, cur ita calceati sunt, imitentur eorum exempla, quorum imitantur calceamenta. Siquidem per pedes convenienter affectus intelliguntur; debent namque habere affectus et desideria calceata, ne pulvere terrenorum, seu temporalium maculentur.

4. Per hujusmodi quoque calceamentum prohibitio pedum congrue intelligitur, ne videlicet ad illicita festinent. Quia vero affectus inficiuntur et maculantur tempore prosperitatis, quod per dextrum, quam tempore adversitatis, quod per sinistrum intelligitur; ideo, ut majori periculo citius occurrendum ostendatur, a dextro pede pontifex incipit calceari. Prius tamen quam sandalia pedibus imponantur, caligis induuntur, usque ad genua protensis, ibique constrictis, quia praedicator pedibus suis rectos debet facere gressus suos, et genua debilia roborare; nam *qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum* (5). Caligae quoque jacinthini, idest aerei, seu coelestis coloris, denotant, quod coelestes debet habere pedes, idest affectus, et firmos, ne claudicet, sed dicat: *Confortamini pusillanimes* (6).

5. Et consequenter sandalia pedibus imponuntur, quae sic vocantur ab herba, vel sandalico colore, quo depinguntur. Habent autem desuptus integram soleam, desuper vero corium fene-

(1) Matth. 28. (2) Rom. 15. (3) Ephes. 6. (4) Luc. 10. (5) Matth. 5. (6) Isai. 35.

stratum, quia gressus praedicatores, et subtus debent esse muniti, ne polluantur terrenis, juxta illud dominicum: *Excutite pulverem de pedibus vestris* (1); et sursum aperti, quatenus ad cognoscenda mysteria seu coelestia revelentur, juxta illud propheticum: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (2). In hoc quoque, quod desuper aperta sunt, quod corda semper ad Deum erecta habere, et oculos mentis ad ea quae sursum sunt aperire debemus, significatur. Quod etiam subtus solida sunt, significat quod mentem in terrenis obtusam habere debemus, nec debemus quaerere benedictionem Esau, quae in terris est, sed Jacob, quae est in coelis.

6. Rursus, quod sandalia in quibusdam locis aperta, et in quibusdam integra, seu clausa sunt, designat quod evangelica praedicatio nec omnibus revelari, nec omnibus abscondi debet, juxta illud: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, caeteris autem in parabolis* (3). *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos* (4).

7. Sandalia quoque interius quandoque ex corio albo fiunt, quia necesse est intentionem candidam, et conscientiam puram coram Deo habere; et exterius nigrum apparet, quia praedicatorum vita propter tribulationes hujus mundi nigra et despecta saecularibus videtur. Quandoque etiam rubeum ad votum martyrii designandum, et quandoque diversis coloribus variatum, quo virtutum varietas, quibus ornatus esse debet, significatur.

8. Ligula vero a corio separata super pedem consurgens, linguas eorum qui praedicatori bonum perhibent testimonium significat, qui tamen quodammodo a spiritualium conversatione separati sunt. Secundo, lingua ipsa spiritualium lingua est, quae praedicatorem in opus praedicationis introduxit. Tertio, etiam ipsius praedicatoris linguam designat; linea vero ab ipsa ligula usque ad finem sandalii per medium ejus procedens, evangelicam perfectionem designat; ligneae vero ab utroque latere procedentes, quae in fine sandalii ad ipsam lineam mediam referuntur, ibique terminantur, legem figurant propheticam, quae in Evangelio recapitulantur, et in eo determinantur. Superior quoque pars sandaliorum, per quam pes introducitur, variis consuitur funiculis, ne duo ejus cornua defluant, seu ab invicem separentur, seu ab invicem disjungantur, ad notandum quod praedicatores ipsum variis alligare debet virtutibus, aut Scripturae sententiis, ne ipsius intrinseca, ab his quae exterius lucent, coram Altissimo disjungantur. Ipsa quoque sandaliorum ligatura significat quod praelatus, qui huc illucque discurrere habet, gressus mentis firmare debet cum in turbis versatur.

9. Quia vero corrigiae huc atque illuc manibus ducuntur, ut sandalia firmentur, et ligentur, significat quod praedicator sic firmo gressu incedere debet, ut nulli onerosus existat, et ne in via ministranda deficiat. Nam frustra velociter currit, quia prius quam ad metam perveniat deficit (5); mystice enim sandalia cursum praedicatoris significant. Quandoque tamen sandalia non ligantur, quia Christi Incarnatio aliquando humanis sensibus aperta est, ut est pannis involvi, et in praesepio poni. Aliquando vero corrigiae sandaliis supererogantur, quia scriptum est: *Quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi* (6). Potest etiam dici, quod caligae significant illam lotionem, de qua Dominus ait: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet* (7). Sed quia non sufficit munditia cordis absque patientia persecutionis, ideo sequuntur centones rubei, qui martyrium figurant. Qui autem in corde munditiam, et in voluntate (si opus fuerit) habuerit patientiam, securus accedet ad praedicationem, quia sandalia, aliud designant apostolica.

10. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, conveniunt sandalia, aliud designant; Pontifex enim in altaris officio, capitis sui, scilicet Christi, cujus est membrum representans personam, dum pedibus assumit sandalia aliud incarnationis dominicae calceamentum insinuat, de quo Dominus ait: *In Idumaeam extendam calceamentum meum* (8), idest: in gentibus notam faciam Incarnationem meam. Venit enim ad nos calceata Divinitas, ut pro nobis Dei Filius sacerdotio fungeretur.

(1) Matth. 10. (2) Psal. 118. (3) Luc. 8. (4) Matt. 7. (5) De poenit. dist. 3. *Incassum*. (6) Luc. 10. (7) Joan. 13. (8) Psal. 59.

Per ligulas autem, quibus pedibus ipsa sandalia constringuntur, illud idem accepimus, quod per calceamenti corrigiam Joannes Baptista significavit, cum ait: *Cujus non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti* (1), unionem videlicet ineffabilem, et copulam carnalem insolubilem, quibus verbis Divinitas nostrae se carni conjunxit. Sane mediantibus caligis pedes sandaliis conjunguntur, quoniam anima mediante carne Divinitati est unita. Sicut enim per corpus sustentat, ita divinitas mundum gubernat, unde Psalmista: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (2).

11. Verum secundum decretum Gregorii (3), non debent uti compagis, idest sandaliis, neque manipulis, idest calceamentis episcopalibus, absque indulgentia sedis Apostolicae speciali. Olim enim utebantur, quia eorum erat discurrere per comitatum. Hodie ergo nec ipsi, nec sacerdotes utuntur, sed Episcopi solum, ut per varietatem sandaliorum, notetur varietas officiorum. Praeterea, Episcopi habent per plebes discurrere, sacerdotes vero Domini hostias immolare. Clerici autem Romanae Ecclesiae, ex concessione Constantini Imperatoris, uti possunt calceamentis cum udonibus, idest candido linteamine (4).

CAPUT IX.

DE SUCCINCTORIO ET ORALI

SUMMA

1. Orale, sive velum, quod suo capiti Episcopus imponit, quid significet.

2. Crux ante pectus Pontificis Maximi posita quid designet.

1. De succinctorio nil aliud dicimus, quam quod sub zona et cingulo, in procemio hujus partis dictum est. Sane Romanus Pontifex post albam et cingulum assumit orale, quamdam videlicet sindonem, quod capiti quasi in modum veli, imponit, et replicat super humeros et ante pectus, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineam strictam et zonam induebat ephod, idest superhumerale, cujus locum modo tenet amictus.

2. Assumit etiam Crucem quamdam catenulis insertam, quam a collo suspensam sibi statuit ante pectus. Quoniam et legalis Pontifex laminam auream gerebat in fronte, pro qua Pontifex iste Crucem gerit in pectore, et sic signo Crucis aurea lamina cessit. Nam mysterium, quod in quatuor literis auri lamina continebat, in quatuor partibus forma Crucis explicuit, juxta quod inquit Apostolus: *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, et longitudo, et sublimitas et profundum* (5). Sacramentum ergo, quod ille tunc per laminam praeferebat in fronte, hoc iste jam recondit in mente; nam *corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem* (6), et secundum Hieronymum, auro legis sanguis Evangelii pretiosior est. Crucem quoque statuit sibi ante pectus, ad designandum quod ait Apostolus: *Glorificate, et portate Deum in corpore vestro* (7). Imponendo autem sibi et deponendo, Crucem illam osculatur, ad denotandum quod Christi passionem, quae per illam significatur, credit et confitetur, ad quam repraesentandam in officio Missae se parat.

(1) Joan. 1. (2) Psal. 98. (3) 93. dist. §. *Compagis*, et duobus cap. seq. (4) 96. dist. *Constantinus*. (5) Ephes. 3. (6) Rom. 10. (7) I. Corinth. 6.

CAPUT X.

DE TUNICA

SUMMA

1. Tunica Episcopi quid significet.
2. Tunicae duae in veteri Testamento, et earum significatio.
3. Jacinthi lapidis vis.
4. Tunicam unam super alia cur induat Pontifex.

1. Post appositam stolam Pontifex induit tunicam, quae alibi subtile, in lege vero ποδήρης, idest talaris dicebatur, significantem perseverantiam, unde Joseph inter fratres suos talarem vestem describitur habuisse (1). Cum enim caeterae virtutes in stadio currant, perseverantia tantum bravium accipit, quoniam *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (2); unde praecipitur: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae* (3). Rursus ideo post albam tunicam induitur, quia sicut per albam castigatio corporis, ita per tunicam virtutes intimae intelliguntur, quas semper debet habere Pontifex. Porro tunica non cingitur, quoniam sicut per eam iter non impeditur, sic et virtutes per illam designatae, liberum iter ad contemplationem Dei praebent, sed alba cingitur, prout sub cingulo dictum est.

2. In veteri Testamento erant duae tunicae, videlicet byssina et jacinthina (4): hodie etiam quidam Pontifices duabus utuntur, ad notandum quod proprium est eorum, habere scientiam duorum Testamentorum, ut sciant de thesauro Domini proferre nova et vetera, sive ut se ostendant diaconos et sacerdotes. Praeterea unaque earum typum proprium gerit, quoniam alba, quae byssina, sive linea est, castitatem significat, ut sub titulo DE ALBA dictum est. Prima etiam tunica serica est, quae originem traduxit ex vermibus, qui sine coitu creantur, castitatem et humilitatem demonstrat.

3. Secunda tunica, quae jacinthina esse debet, sicut et olim erat coloris lapidis jacinthi, qui aetheris serenitatem imitatur, sanctos significat coelestia cogitantes, et imitantes, sive coelestem cogitationem et conversationem. Sicut enim lapis ille colorem cum aere mutat, nam in sereno aere serenus, et in obscuro pallidus est; sic specialiter decet Episcopum *gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus* (5). Si autem illa alterius coloris fuerit, sic et alterius significationis.

4. Caeterum Pontifex unam tunicam sub alia induit, ad denotandum quod sicut cooperta tunica a populo non videtur, sed tantum a clericis scitur, ita et ratio sublimium, et virtutes quas praefectus semper habere debet, quae per illam significantur, parere non debent omnibus, sed majoribus et praefectis. Porro, secundum quod capiti, idest Christo, convenit haec vestis, quae in veteri sacerdotio jacinthini erat coloris, et habebat pro fimbriis mala punica, cum tintinabulis aureis ab inferiori parte dependentia, ut Pontifex totus vocalis incederet, prout dicetur sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS, coelestem Christi doctrinam insinuat, cujus notitiam habuerunt omnes, quibus dicitur per Prophetam: *In montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion.* Praecipue tamen hanc tunicam habuit evangelicae textrix doctrinae sapientia Dei, Jesus Christus, et dedit illam Apostolis

(1) Gen. 37. (2) Matth. 10. (3) Apoc. 2. (4) Exod. 39. (5) Isai. 40.

suis: *Omnia* (inquit) *quae audivi a Patre meo, nota feci vobis* (1). Hoc ergo significavit illa tunica Domini, quam milites scindere noluerunt, eo quod esset *inconsutilis desuper, contexta per totum* (2), sicut Domini damnum fore magnum extimantes, in quo significatum est, quam damnosi sunt, qui doctrinam evangelicam haeresibus scindere moliuntur. Subdiaconus quoque utitur tunica, de qua in sequenti tractatu dicetur.

CAPUT XI.

DE DALMATICA

SUMMA

1. *Dalmatica Episcopi unde ortum habuerit. Et unde dicta, num. 2.*
3. *Dalmatica quales habeat manicas. Et quid notent.*
4. *Episcopus cur plura ornamenta habeat, quam simplex sacerdos.*
5. *Dalmaticae formae, et compositio. Et num. 6. 7. Et ejus significatio. Ibid, et num. 8.*
9. *Dalmatica cur intermittatur Adventus Dominici tempore a diacono, a subdiacono vero tunica.*

1. Pontifex immediate super tunicam dalmaticam vestit, secundum institutionem Silvestri Papae, quae ab inconsutili Domini tunica, et Apostolorum collobio creditur mutuata. Est autem κολλόβιον vestis sine manicis, prout in cucula monachali apparet; sed Silvester Papa in dalmaticam vertit, latas manicas addendo, et in sacrificiis altaris portandam instituit (3).

2. Dicta est autem dalmatica, eo quod in Dalmatia, et post omnia alia indumenta sacerdotalia sit reperta. Haec sui forma significat largitatem, eo quod largas habet manicas et protensas; unde, secundum Apostolum: *Oportet Episcopum non esse turpis lucri cupidum, sed hospitalem* (4). Non ergo manum habeat ad dandum collectam, et ad recipiendum porrectam, sed illud efficiat, quod Propheta suadet: *Frange esurienti panem tuum, et egenos, vagosque induc in domum tuam, etc.* (5). Et ob hoc forte diaconi specialiter utuntur dalmaticis, quia principaliter electi sunt ab Apostolis, ut mensis ex officio ministrent.

3. Caeterum, dalmatica diaconi ampliores habet manicas, quam tunicula subdiaconi, quae alicubi *subtile* vocatur, quia ipse ampliorem debet habere charitatem, quam subdiaconus, propter majus donum. Pontificis etiam dalmatica latiores habet manicas, quam diaconi, ad notandum quod ipse magis est expeditus, nihil habens quod ipsius manus restringat, quia pro caelestibus omnia debet largiri. Charitas enim ejus extendi debet etiam usque ad inimicos. Nempe tunicella subdiaconi, dalmatica diaconi, et casula presbyteri, succedunt in locum tunicae jacinthinae, quae erat coloris coelestis, idest aerei, ad notandum quod omnes ministri altaris coelestem debent habere conversatio-

(1) Joan. 15. (2) Joan. 19. (3) 93. dist. *Diaconi ita.* (4) Tit. 1. (5) Isai. 58.

nem, licet secundum majus et minus, quod notat latitudo vel strictura manicarum dalmaticae et tunicellae, ut praemissum est.

4. Quia igitur sacerdos maxime debet esse ad coelestia expeditus, ideo haec ornamenta non gerit, nec alio brachia stringens. Episcopus autem simul utitur et dalmatica, et tunicella, et omnium ornamentis, ut ostendat se perfecte omnes habere ordines, tamquam qui eos aliis confert. Minores sacerdotes eos non conferunt, et ideo illa non portant, quibus sufficit unum, quod caelestem significet conversationem. Praeterea Pontifex in ornamentis atque in officio magis expresse gerit similitudinem Salvatoris, quam simplex sacerdos, et magis sibi conveniunt ornamentorum significata; ideoque pluribus utitur ornamentis.

5. Debet autem dalmatica habere duas lineas coccineas hincinde, ante et retro, a summo usque ad deorsum, ut Pontifex ostendatur habere fervorem charitatis ad Deum et proximum, in prosperis et adversis, juxta veteris et novi Testamenti praeceptum, quod est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex proximum tuum, sicut te ipsum* (1), unde Joannes: *Charissimi non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio* (2). Et iterum: *Mandatum novum scribo vobis, etc.* (3). Quandoque lineae purpureae sunt significantes fidem sanguinis Christi in utroque populo necessariam. In sinistro quoque latere dalmatica fimbrias solet habere, solicitudines activae vitae significantes,quas Episcopus pro subditis suis debet habere, juxta quod dicit Apostolus: *Praeter illa,quae extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum* (4). Per dextrum vero latus, quod fimbriis caret, notatur contemplatio coelestium sine solicitudinibus, et quieta a multiplicitate perturbationum.

6. Adhuc quaedam dalmaticae quindecim habent fimbrias, ante et retro, quia quindecim Psalmi in veteri Testamento, quasi quindecim armi gradus exeunt de tramite charitatis, et quindecim similiter in novo Testamento excrescunt de opere charitatis, verbi gratia: *Charitas patiens, et benigna est, etc.* usque, *charitas nunquam excidit* (5). Aliqui vero habent vigintiocto ante, et totidem retro, ubi septiformis spiritus octies repetitur, qui replet octo maneries laudantium Deum, scilicet reges, et populos, principes et judices, juvenes et virgines, seniores et juniores. Rursus in dalmatica varietas est sine scissura, quia licet varia religionis opera apud Deum agantur, tamen in votis non discrepant. Item aperta est a lateribus sub ascellis, insinuans illi qui eam induit, ut Christi, qui in latere lancea perforatus est, vestigia imitetur.

7. Adhuc dalmatica formam Crucis praetendit, unde per eam Christi passio figuratur, ideoque in Missae officio portatur, ubi Christi passio repraesentatur. Significat etiam dalmatica sanctam religionem, et carnis mortificationem, atque sublimium rationem. Alba dalmatica sanctam et immaculatam significat vitam; rubea martyrium. Alba vero opere polymitico variata, notat munditiam, et virtutum varietatem, et est aurifrisio adornata, juxta illud: *Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate* (6).

8. Porro, secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit dalmatica, sui forma latam et largam Christi misericordiam significat, quam ipse prae ceteris et docuit et impendit: *Estote,* inquit *misericordes, sicut et pater vester misericors est* (7). *Beati* namque *misericordes,quoniam ipsi misericordiam consequentur* (8). Hic est ergo Samaritanus ille, proximus noster, qui fecit nobiscum misericordiam, superinfundens vulneribus nostris vinum et oleum (9). Nam *per viscera misericordiae Domini nostri visitavit nos oriens ex alto* (10), *qui non ex operibus justitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit* (11). Pro peccatoribus venit, ut de peccatis veniam indulgeret: *Misericordiam,* inquit, *volo, et non sacrificium* (12). Legitur in canone Gregorii (13), quod in primitiva Ecclesia non licebat Episcopo,vel diacono uti dalmatica, absque indulgentia sedis Apostolicae speciali.

(1) Deut. 6. Luc. 10. (2) I. Joan. 2. (3) Ibid. (4) II. Corinth. 11. (5) I. Corint. 13. (6) Psal. 44. (7) Luc. 6. (8) Matth. 5. (9) Luc. 10. (10) Luc. 1. (11) Tit. 3. (12) Matth. 9. (13) 23. dist.

9. Sane dalmaticae tempore Adventus Domini a diaconis intermittuntur, quoniam quando aliqua claritas sacri ordinis ad tempus intermittitur; clarius resplendet, et avidius sumitur, quando resumitur in animis devotorum, quia quod rarum est, magis appetitur (1). Rursus in Adventu diaconus non utitur dalmatica, nec subdiaconus tunica, quia lex, quam subdiaconus significat, ante Incarnationem Domini Evangelii ornatu carebat, et claritas Evangelii, quam diaconus significat, nondum apparuerat; vel quia nondum venerat qui vestem innocentiae et immortalitatis nos induere debebat, ideo vestes laetitiae dimittuntur. Utuntur autem tunc casulis, de quo in secunda parte, sub titulo DE DIACONO dictum est. In jejuniis tamen Pentecostes potes diaconus dalmatica uti.

CAPUT XII.

DE CHIROTECA

SUMMA

1. Chiroteca quo consilio utatur Episcopus. Et ejus significatio.
2. Chiroteca cur manus interdum velentur, interdum spolientur.
3. Chiroterae quid nolent.
4. Haedi pellis figura, et significatio.

---

1. Quia plerique bonum opus quod faciunt inani favore corrumpunt, ideo statim post indutam dalmaticam, Pontifex, juxta ritum Apostolorum, manus operit chirotecis, ut nesciat sinistra sua, quid faciat ejus dextra. Per chirothecam ergo cautela congrua designatur, quae sic facit opus in publico, quod intentionem continet in occulto. Nam etsi Dominus dixerit: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est* (2), ad quod etiam designandum chiroteca circulum desuper habet aureum; ipse tamen praecepit: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in coelis est* (3).

2. Manus ergo quandoque velantur chirotecis, et quandoque denudantur, quia bona opera interdum ad vitandam vanam gloriam occultantur, et interdum ad aedificandum proximos propalantur.

3. Sunt autem inconsutiles, quoniam actiones Pontificis fidei rectae debent esse concordes. Per chirotecas quoque in manibus exempla Sanctorum, quae in operibus habenda sunt, intelliguntur, quae opera ab omni inquinamento mundanda sunt, ne modicum fermenti totam massam corrumpat (4). Per ipsas vero chirotecas albas castitas et munditia denotatur, ut manus, idest operationes, sint mundae, et ab omni sorde immunes. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, conveniunt chirotecae sunt hoedorum pelliculae, quas manibus Jacob Rebecca circumdedit, ut pilosae manus similitudinem majoris fratris exprimerent (5).

4. Sane, pellis haedi est similitudo peccati, quam Rebecca mater, idest Spiritus sancti gratia,

(1) 93. dist. *Legimus* ad fin. (2) Matth. 5. (3) Matth. 6. (4) I. Corinth. 5. (5) Gen. 27.

manibus veri Jacob, idest operibus Christi, circumdedit, ut similitudinem majoris, idest prioris Adae, secundus exprimeret. Christus enim similitudinem peccati sine peccato suscepit, ut Incarnationis mysterium diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorum esuriit et sitivit, doluit et expavit, dormivit et laboravit; unde cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, ac postea esurisset, accedens ad illum diabolus, eum ad similitudinem prioris Adae tentare tentavit (1). Sed qui primum vicerat, eisdem modis victus est a secundo.

CAPUT XIII.

DE MITRA

SUMMA

1. Mitra Episcopo, corona Papae datur.
2. Mitra quid designet. Et num. 5.
3. Ligulae duae in mitra Episcopi, quid notent.
4. Mitra circulum aureum habet, et magna significatione.
6. Mitra solemni quando utendum, et quando simplici. Et num. 7.
8. Pontifex Romanus utitur regno.
9. Mitra quid significet eo nomine quod capiti convenit.
10. Mitram an, et quando, et quorsum Episcopus deponat. Et num. 11.

1. Postquam Episcopus planetam induit, mitra loco cidaris, seu tiarae, seu infulae, capiti ejus imponitur, juxta illud: *Gloria et honore coronasti eum Domine* (2). Sed et Papa coronam, frigium lorum, superhumerale, clamidem purpuream, et tunicam jacinthinam habet, ex concessione Constantini Imperatoris (3).

2. Mitra autem scientiam utriusque Testamenti designat; duo namque illius cornua duo sunt Testamenta, anterius novum, posterius vetus, quae duo Episcopus memoriter debet scire (4), et illis, tamquam duplici cornu, fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis Episcopus cornutus, sicut et Moyses de monte Synai descendens, et duas tabulas testimonii tenens apparebat cornutus Aaron, et filiis Israel ex consortio sermonis Dei (5). Quidam autem haeretici mitram et ejus cornua, et Episcopum illam ferentem condemnant, inducentes in fomentum sui erroris, quod Joannes ait in Apocalypsi: *Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia Agni, et loquebatur sicut draco* (6). Duae vero fimbriae posterius de pendentes, spiritus et litera sunt.

3. Per duas quoque fimbrias, seu ligulas, notatur praeparatus esse debere tam in mystico, quam in historico sacrae Scripturae intellectu, in quarum summitatibus sunt fimbriae rubei coloris, denotantes ejus promptitudinem ad fidei, et sacrae Scripturae defensionem, etiam usque ad sanguinis effusionem (7). Quae super scapulas pendent, ad notandum quod id quod praedicat ore ostende-

(1) Matth. 4. (2) Psal. 8. (3) 96. dist. *Constantinus.* (4) 23. q. 1. *Episcopus.* (5) Exod. 34. (6) Apoc. 13. (7) 25. q. 1. *Sunt quidam.*

re debet opere, quia enim scapulis nulla pars altior est ad opus, sive ad onus ferendum, ideo recte per eas opus intelligitur.

4. Circulus aureus, qui posteriorem et anteriorem mitrae partem complectitur, indicat quod omnis scriba doctus in regno coelorum de thesauro suo nova et vtera proferre debet (1). Caveat ergo diligenter Episcopus, ne prius velit esse magister, quam noverit esse discipulus (2), ne *si caecus caecum duxerit, ambo in foveam cadant* (3). Scriptum est enim per Prophetam: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi* (4). Non incompetenter etiam mitra, quae in altum de sui forma producitur, altitudinem sapientiae designat. Debet enim Episcopus sic subditos scientia excellere, ut ipsius comparatione caeteri merito grex dicantur (5). Duae pendulae ex posteriori parte duplicem designant memoriam. Prima est actuum divinorum, ne celebrando eam contemnens, puniatur. Unde et in veteri Testamento sacrificium oblaturus ambiebatur tintinabulis (6), ut per eorum sonitum reciperetur dignus, vel repelleretur indignus ab Angelo, ad custodiam templi posito (7). Secunda est peccatorum suorum, ut de illis compungatur (8).

5. Mitra etiam, quia quandoque linea est et alba, castitatis candorem munditiamque significat; Unde hoc ornamentum multum capiti necessarium erat, in quo quinque sensus corporis vigent, quibus corruptis facile castitas violatur. Sunt etiam nonnulli dicentes, quod mitra Pontificis spineam coronam significat, et inde est quod diaconus in officio Missae in quo Pontifex Christum in passione figurat, mitram illi imponit et deponit, quia ipse ex officio suo habet Evangelium legere in quo Christus spinis legitur coronatus. Duo cornua sunt duo charitatis praecepta. Pontifex igitur mitram accipit, intelligens quod quinque sensus a mundi illecebris custodire debet, ut duorum Testamentorum praecepta servet, et duo charitatis praecepta impleat, ut coronam percipere mereatur aeternam. Caeteri vero sacerdotes et clerici generaliter caput contegunt nullo ornamento, licet in festis sint in toto alio corpore subornati, tum quia nondum est plenum gaudium nostrum. Gaudeamus enim non in re praesentium, sed in spe futurorum, tum quia ad hoc tendimus, ut Deum nuda facie contemplemur.

6. Sane mitra aurifrisiata utendum est a Pascha usque ad Adventum, et a Nativitate Domini usque ad Septuagesimam, in omnibus festis duplicibus, et novem lectionum totius anni, nisi in festo Innocentium, prout dicetur sub titulo DE COLORIBUS, et in Dominicis praedictorum temporum, et generaliter quandocumque *Gloria in excelsis*, et *Te Deum laudamus*, dicuntur. Cum enim illa dicantur in festivis diebus, in quibus virtutem, et gaudium generale, ut speciale capitis vel membrorum ad memoriam reducimus, ut dicetur in prooemio septimae partis, merito tunc mitra aurifrisiata utimur, quia aurum et gemmarum nitor gaudium representant. In diebus vero jejuniorum non est ea utendum, ut sequitur, quia cum dies illi ordinati sint ad delenda peccata, quae tunc sunt ad memoriam reducenda, non sunt tunc agenda vel ferenda quae gaudium, sed quae potius humilitatem et afflictionem designant.

7. In aliis vero temporibus regulariter non aurifrisiata, sed simplici utendum est, videlicet ab Adventu usque ad Nativitatem, nisi quia Dominus Papa utitur aurifrisiata in Dominica *Gaudete*, et Septuagesima usque ad Pascha, et in Dominica *Laetare Jerusalem*, prout dicetur sub titulo DE COLORIBUS, et etiam in quinta feria Coenae Domini, in officio Missae tantum, et in Sabbato sancto in officio Missae. Item festis trium lectionum illius temporis, et in omnibus vigiliis, in quibus jejunium celebratur, et Quatuor temporibus, et in Rogationibus. Dominus tamen Papa utitur in festo sancti Marci, in Missa tantum. Item in officio defunctorum.

8. Illud quoque notandum est, quod Romanus Pontifex in signum Imperii utitur regno, idest corona imperiali, in signum Pontificis, utitur mitra. Sed mitra semper utitur et ubique; regno ve-

(1) Matth. 13 (2) 10. dist. *Miserum*. Extra. de elect. c. *Cum magistrum*. De renunc. *Post translationem*, et c. *Nisi*. (3) Matth. 15. (4) Osee 4. (5) 25. dist. §. *Nunc autem*. 1. q. 1. *Vilissimus*, et q. 7. *Convenientibus*. (6) Exod. 40 (7) 43. dist. c. 1. (8) De poenit. dist. 3. *Judas*.

ro non semper, nec ubique, quia Pontificis auctoritas et prior est, et dignior, et diffusior imperiali potestate. Sacerdotium enim in populo Dei regnum praecessit (1), cum Aaron primus pontifex, Saulem primum regem praecesserit, et Noe Nembroth, quia, sicut legitur, principium Regni Nembroth extitit Babylonis (2). Noe vero aedificavit altare Domino, et holocausta obtulit super illud (3). Regno quidem non utitur nisi certis diebus et locis, nunquam intra Ecclesiam, sed extra.

9. Porro secundum quod capiti, idest Christo, convenit mitra Pontificis, illud significat quod Propheta loquens de Filio, dicit ad Patrem: *Gloria et honore coronasti eum Domine, et constituisti etc.* (4). Hoc est itaque nomen, quod est super omne nomen, *ut in nomine Jesu, omne genuflectatur, coelestium, terrestrium etc.* (5); nam et in aurea lamina frontis pontificalis sculptum erat nomen Domini τετραγράμματον, cujus mysterium declarabimus, in titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS. Per mitram ergo capitis Christi, summam illam glorificentiam intelligimus, quae propter Divinitatem debetur humanitati; nam propter pedem adoratur scabellum: *Adorate* (inquit) *scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (6).

10. Et nota, quod sicut ait Zacharius Papa (7), Episcopus ad altare oraturus accedens, seu altari assistens, vel orationes ad Deum effundens, mitram deponit et baculum, quia Apostolus prohibet viris capite velato in Ecclesia orare (8), ut revelata facie gloriam Domini contempletur. Quando vero ad populum se convertit, ut illi praedicet, insignia comminationis suae resumit; unde et Moyses causam populi apud Deum precibus, causam vero Dei ad populum gladiis allegabat (9).

11. Ultimo nota, quod quidam Episcopi solemniter benedicunt, in Missa et altari thurificantes deposita mitra, alii vero cum mitra in capite. Primi ea ratione moventur, quia solemniter benedicendo vice Dei funguntur, et Deus per eorum ministerium benedicit, nam in libro Num. dicitur: *Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis* (10). Altaris vero thurificatio significat orationes: *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum* (11). Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deum agit, ideo cum reverentia, mitra videlicet deposita, illud agere debet. Secundi vero attendunt, quod benedictio et thurificatio non sunt essentialia ad consecrationem corporis Christi, sed ad solemnitatem pertinent; et ideo ea cum mitra agunt, ut per hoc a simplicibus sacerdotibus discernantur. Quamvis enim plus habeat Episcopus, quam simplex sacerdos, in his quae ad solemnitatem pertinent, ut in ornamentis et aliis; non tamen in his quae ad consecrationem ipsam spectant. Sed haec ratio minus sufficiens videtur, quoniam secundum hoc mitra in Missa non deponeretur, nisi quando verba, ad quorum prolationem fit specierum transsubstantiatio, proferuntur.

---

(1) Exod. 40. (2) 6. dist. *Qui is ita*. (3) Gen. 8. (4) Psal. 8. (5) Philip. 2. (6) Psal. 98. (7) De consecr. dist. 1. *Nullus*. (8) I. Corinth. 11. (9) 45. dist. *Disciplina*, ad finem. (10) Num. 6. (11) Apoc. 8.

CAPUT XIV.

DE ANULO

SUMMA

1. *Anulus est fidei sacramentum. Et ejus usus unde advectus. Et num. 2.*
3. *Anulo literae antiquitus sigillabantur. Et qua significatione.*
4. *Anulus aureus, et rotundus quid significet.*

---

1. Anulus est fidei sacramentum quo Christus sponsam suam, sanctam Ecclesiam, subarravit, ut ipsa de se dicere valeat: *Anulo suo subarravit me Dominus meus Jesus Christus*, cujus custodes et pedagogi sunt Episcopi et praelati, anulos pro signo in testimonium hujus rei ferentes, de quibus Sponsa dicit in Canticis: *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem* (1). Hinc anulum dedit pater filio reverenti, secundum Evangelium: *Date anulum in manu ejus* (2), ex quo in Evangelio anuli usus creditur acceptus.

2. Anulus ergo Pontificis integritatem significat fidei, ut videlicet Ecclesiam Dei sponsam sibi creditam, sicut se diligat, et sobriam, et castam, coelesti sponso custodiat, juxta illud: *Despondi enim vos uni viro* (3), idest Christo, et se meminerit non Dominum, sed pastorem (4). De hoc sponso et sponsa Joannes Evangelista dicit: *Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, et audit, gaudio gaudet propter vocem sponsi* (5). Episcopus ergo vicarius et amicus sponsi; quod si vicarius est, et ipse quodammodo sponsus est.

3. Rursus antiqui litteras anulo sigillabant; unde Episcopus anulum portat, quoniam Scripturae mysteria et Ecclesiae sacramenta perfidis sigillare, et humilibus revelare debet. Porro secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit anulus digiti, domum significat sancti Spiritus; digitus enim articularis atque distinctus, Spiritum sanctum insinuat, secundum illud: *Digitus Dei est hic* (6), et alibi: *Si in digito Dei ejicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* (7).

4. Anulus autem aureus et rotundus perfectionem donorum ejus significat, quam sine mensura Christus accepit, quoniam *in ipso omnis plenitudo Divinitatis corporaliter inhabitat* (8). Jam qui desursum venit super omnes est, cui Deus non dedit spiritum ad mensuram, dicens: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat* (9); nam *requiescet super eum Spiritus sapientiae et intellectus* (10). Ipse vero de plenitudine sua, secundum differentes donationes distribuit, *alii* (secundum Apostolum) *dans sermonem scientiae, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum etc.* (11). Quod et visibilis Pontifex imitatur, alios in Ecclesia constituens sacerdotes, alios diaconos, alios subdiaconos, et hujusmodi. Non igitur ab re in Episcopi digito geminatus fulget anulus, per cujus mysterium dantur fulgida charismata gratiarum. De anulo sponsae satis dictum est in prima parte, sub titulo DE ECCLESIAE SACRAMENTIS.

(1) Cantic. 3. (2) Luc. 15. (3) II. Corinth. 10. (4) 6. quaest. 1. *Sicut alterius*. (5) Joan. 3. (6) Exod. 8. (7) Luc. 11. (8) Coloss. 2. (9) Joan. 1. (10) Isai. 11. (11) I. Corinth. 12.

CAPUT XV.

DE BACULO PASTORALI

SUMMA

1. *Baculus pastoralis quid significet. Et unde habuerit ortum. Et num. 2.*
3. *Baculus pastoralis cur sit curvus, et qua significatione, et de ejus varia forma et compositione.*
4. *Baculus pastoralis est acutus in calce, in medio rectus, in capite retortus. Et qua significatione.*
5. *Papa non utitur baculo pastorali duabus de causis. Et num. 6.*
6. *Virgae Pontificis quid notent.*

1. Baculus pastoralis correctionem pastoralem significat, propter quod a consecrante dicitur consecrato: *Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in corrigendis vitiis pie saeviens.* De quo dicit Apostolus: *In virga veniam ad vos* (1). Virga igitur pastoralis potestas intelligitur sacerdotalis, quam Christus ei contulit, quando Apostolos ad praedicandum misit, praecipiens eis, ut baculos tollerent. Et Moyses cum virga missus est in Ægyptum (2). De hoc in prima parte dictum est in titulo DE CONSECRATIONIBUS.

2. Baculus ergo a Lege et Evangelio sumitur, quia et virga pastoralis et sambuca, et pedum, et ferula nuncupatur. Moyses enim ex mandato Domini virgam habuit, quae terribilia fecit in coelo, et in mari, quia cibum de coelo, potum de petra produxit, et gregem ad terram fluentem lacte et melle manavit. Adhuc per baculum doctrinae auctoritas intelligitur. Hac enim infirmi sustentantur, inquieti corripiuntur, errantes ad poenitentiam trahuntur; unde et pedum vocatur, quod est lignum recurvum, quo pastores pedes retrahunt animalium.

3. Sane quandoque baculus ex osse et ligno conficitur, quae chrystallina, et deaurata sphaerula conjunguntur. Os superius recurvatur, lignum inferius ferro acuitur, modice tamen reconditur. Siquidem os est duritia legis, lignum mansuetudo Evangelii, quae duo conjuncta sunt sphaerula Divinitatis Jesu Christi. Vel os severitas, lignum Pontificis est lenitas, quas jungit judicio per charitatem; nam severitas, vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur (3). Ad quod significandum ferrum obtunditur, quia judicium misericordia temperatur; baculus recurvatur, cum poenitentes ad poenitentiam revocantur. Aliquando in curvatura caput formatur, quoniam ad Deum conversis vita aeterna promittitur. Quandoque etiam in curvatura scribitur: *Cum iratus fueris, misericordiae recordaberis* (4), ne ob culpam gregis ira turbet in pastore oculum rationis (5). Aliquando in sphaerula scribitur: *Homo,* ut Pontifex se hominem memoretur, et de potestate collata non eletur. Aliquando juxta ferrum scribitur: *Parce,* ut in disciplina subditis parcat, et misericors a misericordia misericordiam consequatur.

4. Quod vero baculus est acutus in fine, rectus in medio, et retortus in summo, designat quod

(1) I. Corinth. 4. (2) Exod. 4. (3) 45. dist. *Disciplina.* (4) Habac. 3. (5) 6. quaest. 1. *Ex merito.*

Pontifex debet pungere pigros, regere debiles sui rectitudine, et colligere vagos (1); unde versus: *Collige, sustenta, stimula vaga, morbida, lenta.* Et reddendo singula singulis, versus iste continet omnia praemissa; vel sic: *Attrahe per primum, medio rege, punge per unum.*

5. Romanus autem Pontifex pastorali virga non utitur, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem (2). Historia est, quoniam beatus Petrus Apostolus Martialem discipulum suum, quem Dominus inter discipulos constituit, cum dixit: *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis, etc.* (3), misit cum quibusdam aliis praedicandum Germanis. Qui in via ad viginti dietas, defuncto Fronto collega ejus, rediit ad nuntiandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum, et tangens illum dic: Surge in nomine Domini, et praedica.* Ille vero in quadragesimo die a tempore mortis illius tetigit eum, et surrexit, et praedicavit; et ita Petrus baculum a se removit, et subditis dedit, nec recuperavit. Innocentius vero Papa III. scripsit in *Ecclesiae Speculo*, quod beatus Petrus misit baculum suum Euchario, primo Treverorum Episcopo, quem una cum Valerio et Materno ad praedicandum Evangelium genti Teutonicae destinavit, cui successit in episcopatum Maternus, qui per baculum Petri, de morte fuerat suscitatus, quem baculum usque hodie cum magna veneratione Treverensis Ecclesia servat; et ideo Papa in illa dioecesi utitur baculo, et non alibi.

6. Mystica vero est ratio, quia baculus in summitate est curvus, quasi ad attrahendum, quod in Romano Pontifice necesse non est, quia nullus ab eo finaliter divertere potest. Praeterea per baculum designatur coertio, quam quia caeteri pontifices ab homine recipiunt, ideo a suis superioribus baculos recipiunt, et habent; romanus vero Pontifex, quia potestatem a solo Deo accipit, baculum non habet.

7. Porro, secundum quod capiti, scilicet Christo, convenit virga Pontificis, potestatem Christi significat, de qua Psalmista: *Virga recta*, sive *directionis*, *virga regni tui*, quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem* (4), propter quod alibi dicit: *Reges eos in virga ferrea* (5). Duritia ferri vigorem significat aequitatis, qua Christus tamquam vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus, quia non solum corripit, sed etiam sustentat; unde Psalmista: *Virga tua, et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (6).

---

(1) 47. dist. §. *Necesse.* 48. dist. *Disciplina*, et c. *Omnis.* (2) Extra. de sac. unct. cap. ult. in fin. (3) Matth. 18. (4) Psal. 44. (5) Psal. 2. (6) Psal. 22.

CAPUT XVI.

DE SUDARIO

SUMMA

1. Expeditis novem specialibus Pontificum ornamentis, aliqua de quibusdam aliis. Et primo de sudario videamus, quod est lineus pannus, quem ministrans Episcopo semper paratum habet, quo ille sudorem, et omnem superfluum corporis tergat humorem, significans studium quo humanas contagiones in hac vita extergimus, per exempla sanctorum Patrum, quibus ad patientiam corroboramur. Sicut enim sudor est in corpore, sic etiam taedium est in anima, quandoque ex conscientia peccatorum premens conscientiae frontem.

2. Habeamus igitur sudarium ex lino, multis tonsionibus castigato et mundato, per quod mundanos extergamus effectus, et etiam cum David et Job tristitiam abjiciendo, nos tergamus. In quibusdam Ecclesiis diaconus sudarium habens, illud in dextro cornu altaris deponit, vel si forte quidquam sordidum accesserit, illo tergatur, et sudarium sacerdotis mundissimum maneat. Manipuli quoque pene eadem est significatio, prout ibi dictum est.

CAPUT XVII.

DE PALLIO

SUMMA

1. Consequenter aliqua de pallio subjiciamus, quod Patriarcharum, Primatum, et Metropolitanorum est proprium, ut per illud a caeteris Episcopis discernantur, quod privilegiatam obtinent dignitatem, quare sub praemissis a communibus vel specialibus ornamentis minime continentur. Siquidem per pallium simul utrumque, et superhumerale, et rationale legalis pontificis intelligimus.

Quia enim super utrumque Pontificis humerum jacet, superhumerale, sive λογίον dicitur; quia vero inde descendens in ipso Pontificis pectore jungitur, rationale vocatur. Habebat enim superhumerale et rationale, quae catenulis aureis simul jungebantur. Sunt tamen qui dicunt, quod rationali nullum hodie ornamentum succedit, de quo sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS dicetur. Alii dicunt quod pallium pro aurea lamina institutum est, quamvis probabilius videatur, quod aurifrisia mitrae vicem laminae gerant.

2. Sane pallium, quo majores utuntur, significat disciplinam, qua seipsos ad exemplum subditorum, et etiam ipsos subditos regere et constringere debent. Per hanc acquiritur torques aurea, quam legitime certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in Parabolis: *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuae: ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo* (1). Sicut autem torques, seu bravium, non debetur nisi legitime certanti, juxta illud Apostoli: *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium* (2); ita et ad honorem pallii nemo ascensurus est, nisi qui in singulis honorum gradibus legitime prius desudaverit. Nam et officia saecularia non deferunt principalem locum ingressus in vestibulum actionis (3), sed examinatis per plurimos gradus; et is gradus caeteros antecellat quem labor prolixior, et stipendia longiora fecerunt anteire (4). Super cuncta indumenta fertur, ut caeteri hoc videntes, ad legitimum certamen hortentur. Pontifex vero pallium, dum imponitur et detrahitur, osculatur, ad notandum summum legitime certandi desiderium, et bravium promerendi.

3. Est autem pallium de candida lana contextum, habens circulum humeros constringentem, et duas lineas ab utraque parte, videlicet ante et retro pendentes: a sinistris est duplex, a dextris simplex. Habet quatuor cruces purpureas, scilicet ante et retro, a dextris et a sinistris. Infiguntur in pallio tres acus, et quaedam sunt, quae per Metropolitanum sine pallio agi non possunt, quo etiam, nisi certis diebus uti non valet, quia omnia moralibus sunt imbuta mysteriis, et divinis gravida sacramentis. Nam (ut Scriptura testatur): *In thesauris sapientiae significatio disciplinae* (5); in lana quippe asperitas, in candore benignitas designatur, nam ecclesiastica disciplina contra rebelles et obstinatos severitatem exercet; sed erga poenitentes et humiles exhibet pietatem. Propter quod de lana non cujuslibet animalis, sed ovis dumtaxat efficitur, quae est animal mansuetum, unde Propheta: *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus coram tondente se non aperiet os suum* (6). Hinc est, quod illius semivivi vulneribus, quem Samaritanus duxit in stabulum, et vinum adhibetur, et oleum (7), ut per vinum medcrentur vulnera, et per oleum foveantur, quatenus qui sanandis vulneribus praeest, in vino morsum severitatis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis. Hoc nimirum et per arcam tabernaculi designatur (8), in qua cum tabulis virga continetur et manna, quoniam in mente rectoris cum Scripturae scientia virga debet esse directionis, et manna dulcedinis, ut severitas immoderate non saeviat, et pietas plusquam expedit non indulgeat. Item fit de vili materia, scilicet lana, ut habeat pretium, non a se, sed ab eo quod significatur in se, ut non oculis, sed menti spectabile sit, ut non ad adornandum, sed ad significandum indui intelligitur.

4. Circulus pallii, per quem humeri constringuntur, est timor Domini, per quem opera exercentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur, quoniam disciplina sinistram cohibet ab illicitis formidine poenae, dextram vero temperat a superfluis justitiae amore: *Beatus homo, qui semper est pavidus* (9). Nam, juxta sententiam Salomonis: *Timor Domini expellit peccatum* (10); qui vero sine timore existit, justificari non poterit. Ideo enim circulus pallii sub collo humeros constringit, ad notandum quod illum ferens debet esse idem opere et sermone.

5. Duas vero lineas, quarum una post dorsum, et altera progreditur ante pectus, hujus vitae curas et solicitudines significare putamus, quibus et cor et humeri pontificis sic saepissime gravantur et impediuntur, ut a proprio statu eum avertant, et vana quaedam et transitoria cogitare et

(1) Prov. 1. (2) I. Corinth. 9. (3) 59. dist. *Si officia*. (4) C. de off. ma. offi. *Nemo*. ff. de num. et hon. *Gradatim*. (5) Eccli. 1. (6) Isai. 53. (7) Luc. 10. (8) 45. dist. *Disciplina*. (9) Prov. 28. (10) Eccli. 1.

portare compellant. Hinc, quod pallium ante et retro, a dextris et a sinistris, ante pectus et super humeros frequenter aptatur, ut his posthabitis in seipsum saepe redire intelligatur. Activam quoque et contemplativam vitam significant, quas ita debet exercere praelatus, ut exemplo Moysi nunc in montem ascendat, et ibi philosophetur cum Domino; et nunc ad castra descendat, et ibi necessitatibus provideat populorum, provisurus attentius, ut cum saepe se dederit aliis, interdum se sibi restituat, quatenus et cum Martha circa frequens ministerium satagat, et cum Maria audiat Salvatorem (1). Utraque tamen linea gravat inferius, quia *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* (2).

6. Pallium duplex est in sinistra, sicut et rationale, sed simplex in dextra, quia vita praesens quae per sinistram accipitur, multis est subjecta molestiis, et in ea duplicitate carere non possumus, quia nunc prosperis extollimur, nunc adversis frangimur, nunc terrena petimus, nunc coelestibus adhaeremus, nunc carni, nunc menti servimus; sed vita futura, quae per dextram significatur, in una semper est collecta quiete, quod Veritas ipsa designavit cum intulit: *Martha, Martha, solicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea* (3).

7. Rursus pallium duplex est in sinistra, quatenus ad tollendas vitae presentis molestias praelatus fortis existat; simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitae futurae quietem toto suspiret affectu, juxta verbum Psalmistae dicentis: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae* (4). Illic enim nulla est duplicitas, sive ruga, sed prosperitas sine adversitate, gaudium sine tristitia, et foelicitas sine miseria.

8. Quatuor Cruces perpureae sunt quatuor virtutes politicae, scilicet justitia, fortitudo, temperantia, et prudentia, quae nisi in Crucis Christi sanguine purpurentur, falsum sibi nomen virtutis usurpant, et ad veram beatitudinis gloriam non perducunt; unde Dominus inquit Apostolis: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum* (5). Haec est *purpura regis tincta canalibus* (6), quam Salomon commemorat in Canticis canticorum. Is ergo qui pallii gloria decoratur, si cupit esse quod dicitur, in anteriori parte debet habere justitiam, ut reddat unicuique quod suum est; prudentiam in posteriori, ut caveat quod cuique nocivum est; fortitudinem a sinistris, ut eum adversa non deprimant; temperantiam a dextris, ut eum prospera non extollant.

9. Tres autem acus in pallio infiguntur, scilicet ante pectus, et super sinistrum humerum, et post tergum, non ad pungendum, idest non propter hujus vitae punctionem, sed ad planetam palliumque jungendum sunt inventae; unde quaedam ansulae antiquitus in planetis positae erant, quibus acus inferebantur, et pallium simul cum planeta firmabant, ne a suo loco pallium moveretur. Possumus tamen per tres acus, fidem, spem, et charitatem intelligere, sine quibus pallium ab Episcopo rite teneri non potest. Rursus tres acus, compassionem proximi, administrationem officii, distinctionemque judicii significant, quarum prima pungit animam per dolorem, secunda per laborem, tertia per terrorem. Prima pungebat Apostolum, cum dicebat: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur et ego non uror?* (7) Secunda cum ajebat: *Praeter illa, quae extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum* (8). Tertia pungebat Job dicentem: *Si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?* (9). Super dextrum humerum non infigitur acus,quoniam in aeterna quiete nullus est afflictionis aculeus, nullus stimulus punctionis: *Absterget* enim *Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt* (10).

10. Acus vero aurea esse debet, sed inferius est acuta, et superius rotunda, lapidem continens pretiosum, quia nimirum bonus pastor propter curam ovium in terris affligitur, sed in coelis coro-

(1) Extra. de renunt. *Nisi*. ad fin. 88. dist. *Decrevit*. (2) Sap. 9. (3) Luc. 10. (4) Psal. 25. (5) Matth. 8. (6) Cantic. 7. (7) II. Corinth. 11. (8) Ibid. (9) I. Pet. 4. (10) Apoc. 21.

nabitur, ubi illam pretiosam margaritam habebit, de qua Dominus inquit in Evangelio: *Simile est regnum coelorum homini negotiatori quaerenti bonas margaritas, inventa una praetiosa margarita, vendidit omnia quae habuit, et emit eam* (1). In paliio et cum ipso confortatur pontificalis officii plenitudo.

11. Hinc est, quod antequam metropolitanus pallio decoretur, non debet concilium convocare, chrisma conficere, clericos in sua provincia ordinare, Pontifices consecrare, vel Ecclesias dedicare, nec se Archiepiscopum nominare (2). Ajunt tamen quidam, quod extra provinciam suam invitatus posset Ordines tamquam simplex Episcopus sine pallio celebrare. Sunt etiam qui dicunt, quod Episcopus etiamsi sit talis quod pallio utatur, non potest dare licentiam alieno Archiepiscopo utendi pallio, in dioecesi sua, nisi dictus Episcopus palliatus exemptus existat; nec etiam Archiepiscopus in provincia sua, nisi forte invitatus privilegium habeat, quod possit uti pallio extra suam provinciam, si fuerit invitatus. Sed haec potius juris et rigoris sunt, quam curialitatis, neque subtiliter intuenti aliud videtur in Episcopo palliato exempto, quam in non exempto.

12. Sed unus Metropolitanus non potest cum alterius pallio celebrare, neque pari ratione sepeliri, sed cum proprio tantum (3). Palliatus tamen ad aliam Ecclesiam translatus, cum pallio secundo loco sibi concesso sepelitur. Item palliatus ad aliam translatus Ecclesiam, non potest ibi uti pallio in prima Ecclesia obtento, quia non solum datur contemplatione personae, verumetiam loci (4); hinc est, quod non potest uti eo extra provinciam sibi decretam (5). Sed et si quis renunciet archiepiscopatui, nequit ulterius pallio uti (6). Nec etiam potest quis pallio, nisi intra Ecclesiam et in divinis officii uti; unde si forte processionaliter, vel ad praedicandum, vel aliquod hujusmodi, eum Ecclesiam exire contigerit, cum pallio non exhibit (7).

13. Siquidem regulariter usus pallis interdicitur, nisi in solemnibus diebus, et qui in cujuscumque Ecclesiae privilegiis continetur (8), puta in festivitatibus Natalis Domini, sancti Stephani, sancti Joannis, Circumcisionis, Epiphaniae, ramis Palmarum, Coenae Domini, Sabbati sancti, in tribus diebus Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis Baptistae, omnium Apostolorum, in quatuor festivitatibus beatae Mariae, et sancti Michaelis, et omnium Sanctorum, sancti Martini, qui par est Apostolis, in festivitatibus principalibus Ecclesiae pallio decoratae, in dedicationibus Ecclesiarum, consecrationis Episcoporum, Ordinationibus clericorum, et Anniversario consecrationis palliati (9). Quidam etiam addunt dies Dominicos, qui ad Resurrectionem pertinent, quod tamen in usu non est. Posset etiam dici, quod ubicumque in sua provincia corpus alicujus Sancti quiescit, Metropolitanus in festo ejusdem Sancti, et etiam in principali festo cujuslibet loci suae provinciae, ad locum illum declinans, poterit pallio et sandaliis uti. In exequiis vero defunctorum, vel in benedictionibus nubentium uti non licet, nisi hoc in privilegio contineatur expressum (10). Episcopus Hostiensis, qui Papam consecrat, pallio utitur ex institutione Marci Papae, et etiam quidam Episcopi ex privilegio speciali, ut Anicen, et Quinque Ecclesien (11).

14. Postremo sciendum est, quod romani Pontifices, qui beatum Silvestrum praecesserunt, depinguntur tamquam gerentes lineas pallii circa humeros involutas; nam legalis sacerdos dum sacrificabat, summitates balthei super humeros reflectebat, in quo significatur, quod illorum jurisdictio et potestas per pallium significata, involuta et implicata, non libera fuit. Ipse vero et ejus successores liberam et explicatam habuerunt, quare lineae ipsae in eis explicitae et extensae, ante et retro dependentes depinguntur. Potest etiam dici, quod lineae ipsae, quae (ut praemissum est) solicitudines et curas significant, ideo tempore Silvestri Papae explicitae dependent, propter concessa sibi et successoribus temporalia, quae absque solicitudine et cura nequeunt possideri (12). Denique

(1) Matth. 13. (2) Extra. de elect. *Quod sicut.* in fin. De postul. bonae 2. ad fin. (3) Extra. de usu Pallii. *Ad hoc.* (4) Extra. de postul. bonae. 2 ad fin. (5) Extra. de usu Pallii. *Cum nuper,* et c. *Ex tuarum.* (6) Extra. de renunc. c. *Ad supplicationem.* (7) Extra. eod. c. 1. dist. 1. *Pallium,* et c. *Semper.* (8) Extra. c. penult. et ult. (9) De consec. dist. 1. c. *Porro.* (10) Extra. eod. c. fin. (11) Extra. de praesum. *Cum in juventute.* (12) 96. dist. *Constantinus.*

Bruno dixit, quod summus Pontifex praeter praemissa ornamenta, et regnum portat, et purpura utitur, prout sub titulo DE MITRA dictum est, non pro significatione, sed quia Constantinus Imperator olim beato Silvestro omnia romani imperii insignia tradidit (1). Unde et in magnis processionibus, omnis ille apparatus Romano Pontifici exhibetur, qui quondam Imperatoribus fieri solebat, et cum diademate imperiali Papa ipse coronatur.

CAPUT XVIII.

DE QUATUOR COLORIBUS, QUIBUS ECCLESIA

IN ECCLESIASTICIS UTITUR INDUMENTIS

SUMMA

1. *Coloribus quot et quibus utatur Ecclesia.*
2. *Indumentis albis quibus diebus utatur Ecclesia.*
3. *Indumentis albis utendum in consecratione Ecclesiae, etiam quocumque die celebratur.*
4. *Paramentis rubeis quando sit utendum.*
5. *Martyrium praefertur virginitati.*
6. *Paramentis nigris quando sit utendum.*
7. *Paramentis viridibus quando sit locus.*
8. *Colores misti omnes ad quatuor genera referuntur.*
9. *Paramenta violacea quo tempore adhibeantur. Et num. 10.*

1. Quatuor sunt principales colores, quibus secundum proprietates dierum sacras vestes Ecclesia distinguit: albus, rubeus, niger, et viridis. Nam in legalibus indumentis quatuor colores fuisse leguntur: byssus, purpura, jacinthus, et coccus, de quibus in sequenti titulo dicetur. Ecclesia etiam Romana violaceo et croceo colore utitur, ut infra dicetur.

2. Albis indumentis utendum est in festivitatibus sanctorum confessorum, virginum qui martyres non sunt, propter integritatem et innocentiam; nam *candidi facti sunt nazaraei ejus* (2). *Et ambulabunt mecum in albis* (3): *virgines enim sunt, hi sequuntur Agnum, quocumque ierit* (4). Propter eamdem causam utendum est albis in solemnitatibus angelorum, de quorum nitore Dominus loquitur ad luciferum: *Ubi eras, cum me laudarent simul astra matutina* (5). Item in omnibus festis Dei sanctae genitricis Mariae. In festo omnium sanctorum: quidam tamen tunc rubeis utuntur, ut infra dicetur. In principali festo sancti Joannis Evangelistae, in conversione sancti Pauli, in Cathedra Petri. De his etiam infra dicetur. Item a vigilia Nativitatis Domini usque ad octavam Epiphaniae inclusive, ut dicetur in procemio septimae partis, exceptis festivitatibus martyrum intermediis. In nativitate Salvatoris, et etiam Praecursoris, quoniam uterque natus est mundus, idest carens originali peccato, *Dominus enim ascendit nubem levem*, idest assumpsit carnem a peccatis immunem, *et ingredietur Ægyptum* (6), idest venit in mundum, juxta illud quod Angelus inquit ad Virginem: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obrumbrabit tibi, etc.* (7). Joannes autem, etsi fuerit in peccato conceptus, fuit tamen in utero sanctificatus, secundum illud propheticum: *Antequam exires de vulva, sanctifi-*

(1) In predict. cap. *Constantinus.* (2) Thren. 4. (3) Apoc. 4. (4) Apoc. 14. (5) Job. 38. (6) Isai. 19. (7) Luc. 1.

cavi te (1). Et Angelus inquit ad Zachariam: *Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae* (2). Item in Epiphania, propter splendorem stellae, quae Magos duxit, secundum illud propheticum: *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui* (3). In ὑποπάντι, propter puritatem Mariae, quae juxta canticum Simeonis, obtulit *lumen ad revelationem gentium etc.* In coena Domini, propter confectionem chrismatis, quod ad mundationem animae consecratur; nam et evangelica lectio munditiam principaliter in illa solemnitate commendat: *Qui lotus est,* inquit, *non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus* (4). Et iterum: *Si non lavero te, non habebis partem mecum* (5). Item in Sabbato sancto, in officio Missae usque ad octavam Ascensionis inclusive, quandocumque officium de tempore agitur, praeter dies Rogationum, et praeterquam in festis martyrum intermediis, prout infra dicetur. In resurrectione, propter angelum testem resurrectionis nuntium, qui apparuit stola candida coopertus, de quo dicit Matthaeus, quod erat *aspectus ejus sicut fulgur: et vestimentum ejus sicut nix* (6), et quia pueri tunc renati albas habent vestes. In Ascensione propter nubem lucidam, in qua Christus ascendit; nam *et duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilaei quid hic statis, etc.* (7).

2. Illud autem notandum est, quod licet in consecratione Pontificis talibus sit indumentis utendum, qualia secundum Dei proprietatem conveniunt, in dedicatione tamen Ecclesiae semper est utendum albis, quocumque dierum dedicatio celebretur, quoniam in consecratione pontificis cantatur Missa de die, sed in dedicatione Basilicae de dedicatione Missa cantatur. Nam et Ecclesia virgineo nomine nuncupatur, juxta illud Apostoli: *Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (8). De qua Sponsa ait in Canticis: *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te, veni de Libano etc.* (9). Ipse tamen, qui consecratur debet esse albis ornatus, ad notandum, quod omni tempore vestimenta ejus debent esse candida, idest vita ejus immaculata. Item per octavas praedictorum festorum, octavas habentium, utendum est colore albo, quando de ipsis agitur octava.

4. Rubeis autem utendum est indumentis in solemnitatibus apostolorum, evangelistarum, et martyrum, propter sanguinem passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi *sunt, qui venerunt de tribulatione magna, etc.* (10), praeterquam in festo Innocentium, ut jam dicetur. Item in festo Crucis, in qua Christus sanguinem fudit pro nobis; unde Propheta: *Quare rubrum est indumentum tuum... sicut calcantium in torculari?* (11) Sed secundum alios melius est tunc albis uti, quoniam non passionis, sed inventionis, vel exaltationis est festum. Item a vigilia Pentecostes in Missa usque ad sabbatum post ipsum festum inclusive, et haec propter Spiritus sancti fervorem, qui super Apostolos in igneis linguis apparuit; nam *apparuerunt illis dispertitae linguae, tamquam ignis, etc.* (12); unde Propheta: *De excelso misit ignem in ossibus meis* (13). Licet autem in Apostolorum Petri et Pauli martyrio rubeis sit utendum, in conversione tamen Pauli, et in chatedra Petri utendum est et albis; sicut et licet in nativitate sancti Joannis Baptistae sit albis utendum, in decollatione tamen ipsius utendum est rubeis.

5. Cum autem illius festivitas celebratur, qui simul est martyr et virgo, martyrium virginitati praefertur, quia signum est perfectissimae charitatis, juxta quod Veritas ait: *Majorem hanc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (14). Quapropter et in omni commemoratione sanctorum quidam rubeis indumentis utuntur, alii vero, ut Ecclesia Romana, candidis, cum non tamen in eadem, sed eadem solemnitate dicat Ecclesia, quod sancti secundum Apocalypsim Joannis: Stabunt *in conspectu Agni, amicti stolis albis, et palmae in manibus eorum* (15). Hinc Sponsa dicit in Canticis: *Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus* (16): candidus in confessoribus et in virginibus, rubicundus in martyribus ac Apostolis. Hi siquidem et illi sunt *flores campi et lilia convallium* (17). Rursus, qui in festo omnium sanctorum rubeis utuntur, ex eo moventur, quia festum illud primo in honorem martyrum tantum institutum fuit. Sed responderi potest,

(1) Jerem. 1. (2) Luc. 1. (3) Isai. 60. (4) Joan. 13. (5) Joan. 13. (6) Matth. 28. (7) Act. 1. (8) I. Corinth. 10. (9) Cantic. 4. (10) Apoc. 7. (11) Isai. 63. (12) Act. 2. (13) Thren. 2. (14) Joan. 15. (15) Apoc. 7. (16) Cantic. 5. (17) Cant. 2.

quod imo etiam in honorem beatae Virginis, et hodie ex institutione Gregorii VII. festat Ecclesia diem illam etiam pro confessoribus, et virginibus, prout in septima parte sub ISTO FESTO dicetur. Item per octavas praemissorum festorum octavas habentium, utendum est colore rubeo, quando agitur de octava.

6. Nigris utendum est feria sexta in Parasceve, et in diebus afflictionis et abstinentiae pro peccatis, et etiam in Rogationibus, sicut sub illo tractu in sexta parte dicetur, et in processionibus, quas Romanus Pontifex nudis pedibus facit, et in Missis pro defunctis, et ab Adventu usque ad vigiliam Nativitatis, et a septuagesima usque ad Sabbatum Paschae. Sponsa quippe dicit in Canticis: *Nigra sum sed formosa filia Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol* (1). In festo autem sanctorum Innocentium quidam nigris, alii vero rubeis indumentis utendum esse contendunt, illi propter tristitiam, qua *vox in Rama audita est, ploratus, et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, etc.* (2). Nam et propter eamdem causam cantica laetitiae subticentur, et sine aurifrisio mitra defertur, isti propter martyrium quod principaliter commemorans inquit Ecclesia: *Sub throno Dei sancti omnes clamant: Vindica sanguinem nostrum, qui effusus est, Domine Deus noster.* Sicut et in *Laetare Jerusalem,* propter laetitiam, quam aurea rosa designat, Romanus Pontifex portat mitram aurifrisio insignitam, sed propter abstinentiam nigris utitur indumentis. Sed Ecclesia Romana tunc utitur violaceo colore, quando illuc occurrit extra dominicam, sed in octava rubeo.

7. Restat ergo, quod in diebus ferialibus et comunibus viridibus sit indumentis utendum, quia viridis color medius est inter albedinem et nigredinem, et ruborem, et specialiter inter octavam Epiphaniae, inter Septuagesimam, et inter Pentecostem, et Adventum, quando dominicale agitur officium, hic color exprimitur, ubi dicitur: *Cipri cum nardo, nardus et crocus* (3).

8. Ad hos quatuor colores caeteri referuntur, scilicet ad rubeum colorem coccineus, ad nigrum violaceus, qui aliter coccus vocatur, ad album byssinus, ad viridem croceus, quamquam nonnulli rosas ad martyres, crocum ad confessores, et lilium ad virgines referunt. De coloribus etiam in fine sequentis tractatus dicetur.

9. Violaceo autem colore uti in diebus, quibus est usus nigri coloris, non est inconveniens. Unde Ecclesia Romana utitur colore violaceo, a prima Dominica Adventus usque ad Missam vigiliae Nativitatis Domini inclusive, et a Septuagesima usque ad officium vigiliae Paschae exclusive, et quando in praedictis temporibus officium dicitur de tempore, exceptis quinta feria Coenae Domini, et sexta feria in Parasceve. In festivitatibus vero sanctorum, quae in Septuagesima et in Adventu occurrunt, non est nigris, vel violaceis utendum. Et est intelligendum, quod in Sabbato sancto in toto officio, quod agitur ante Missam, utendum est violaceo colore, hoc excepto, quod diaconus qui benedicit cereum dalmatica, et subdiaconus ministrans indutus tunicella, albis utuntur, quia benedictio illa, sicut et Missa, ad resurrectionem pertinet. Sed benedictione cerei expleta, diaconus remota dalmatica assumit planetam violacei coloris, et tenet eam usque dum inchoatur officium Missae; subdiaconus vero non mutat vestes. Quidam etiam in Dominica ramis Palmarum utuntur albis in processione, et in ramorum benedictione dum legitur Evangelium, et dum cantatur *Gloria, laus et honor,* propter laetitiam festivitatis Christo factae, quae in praemissis commemoratur; sed Ecclesia Romana tunc semper utitur violaceo colore, et in processione quae fit in Purificatione, ante Missam, pro eo quod officium illud est de anxia expectationes Simeonis, et sapit vetus Testamentum.

10. Utitur etiam Ecclesia Romana violaceo colore in Quatuor Temporibus septembris, et in vigiliis Sanctorum, in quibus est jejunium, quando Missa est de vigilia. Et in diebus Rogationum, et in Missa, quae dicitur in die sancti Marci, de officio litaniae; cum enim jejunamus, carnem nostram crucifigentes maceramus, ut sic facta livida Christi livoribus confirmetur, *cujus livore sanati*

(1) Cant. 1. (2) Matth. 2. (3) Cant. 4.

sumus. Ad quod designandum tunc colore violaceo utimur, qui pallidus, et quasi lividus est. Caeterum velamina trium colorum ponuntur in altari in festo Paschali, prout dictum est in parte prima, sub tractatu DE PICTURIS, etc.

CAPUT XIX.

DE INDUMENTIS LEGALIBUS,

SEU VETERIS TESTAMENTI

SUMMA

1. Indumenta quatuor secundum legem Mosaicam.
2. Indumenta quatuor, propria legalis Pontificis, eorumque compositio textura et forma. Et per discursum. Et num. 3. 4. et 5.
6. Vestimentorum legalium significatio juxta allegoriam.
7. Vestimentorum legalium significatio secundum tropologiam. Et primo de feminalibus.
8. Linea sacerdotis quid notaret.
9. Balteus sacerdotis quid signaret.
10. Tunica talaris sacerdotis.
11. Ephod, superhumerale sacerdotis, et ejus compositio atque significatio.
12. Rationale sexto loco adsumebat sacerdos legalis. Et qua significatione. Simul de ejus compositione.
13. Charitas summa virtutum.
14. Rationalis loco quid hodie successit.
15. Tiara, sive cidaris, supremum capitis ornamentum legale, quod Pontifex ultimo adsumebat. Et ejus significatio.
16. Domini nomen est τετραγράμματον.
17. Indumenta legalia ex quo fabricata.
18. Pontifex Maximus, cur exterius cappam rubeam gerat.
19. Et cujus concessione possit gerere chlamydem purpuream, et coccineam, atque imperialia ornamenta omnia.

---

1. Quoniam minus plene rem significatam humana fragilitas apprehendit, si penitus rem significantem ignoret, idcirco de indumentis legalibus ad hujus caecitatis ignorantiam propellendam, primo secundum historiam, secundo secundum allegoriam, tertio vero secundum tropologiam aliqua dicemus. Primo igitur secundum historiam, notandum est quod quatuor erant indumenta secundum Mosaicam legem, tam minoribus sacerdotibus, quam principi sacerdotum communia, de quibus legitur Exod. c. 28. Primum dicebatur *manascas*, quod graece περιζώματα, vel περισκελῆ, latine vero feminalia linea dici potest, de bysso retorta contextum, quo utebantur, pro eo quod legitur in Exodo c. 20 in fine: *Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reveletur turpitudo tua*, et Ezech. c. 44.: *Feminalia linea erunt in lumbis eorum*. Secundum *cathemone*, sive linea, quod nos subuculam, vel albam, sed Moyses *abaneth* appellavit. Hebraei vero discedentes a Babyloniis *emissaneam* vocaverunt, eratque byssinum et duplex. Tertium *baltheus*, idest zona, vel cingulum circa latus, quasi digitis quatuor sic reticulatus, ut quasi pellis viperea videretur, contextum de bysso, cocco, purpura et jacintho, per quae quatuor elementa significantur. Quartum est *tiara*, quod hebraei *namphiae*,

nos autem infulam, vel mitram appellamus, a cidari pontificali in plurimum differens, quasi formam rotundae cassidis repraesentans.

2. Super haec quatuor communia, quatuor propriis indumentis pontifex utebatur, primum erat tunica jacinthina, qua hebraeus dicit *vethil*, graece dicitur ποδήρης, latine *talaris*, quae habebat pro fimbriis malogranata cum octuaginta tintinabulis aureis interscalari modo disposita, ut audiretur sonus, cum pontifex ingrederetur sanctuarium, ne forte moreretur.

3. Secundum erat *Ephod*, idest superhumerale, de quatuor praedictis coloribus, auroque contextum, sine manicis, ad modum collobii, habens aperturam in pectore quamdam, ad magnitudinem palmi, in qua λογίον ejusdem mensurae inserebatur. In cujus parte superiori, videlicet super humeros, infibulati erant auro duo lapides onichini, quibus duodecim nomina filiorum Israel erant insculpta, sex in uno, et sex in altero. Quod autem Samuel et David induti leguntur Ephod, illud erat lineum, et proprie quidem *Ephotar* dicebatur.

4. Tertium haebraice dicebatur *heen*, graece λογίον, latine vero *rationale* vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. Dictum est autem *rationale judicii*, quia ibi erant lapides, in quorum splendore sibi Deum esse propitium cognoscebant. Erat autem rationale quadrangulum in modum unius palmi, de quatuor praedictis coloribus, auroque contextum, habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo sardium, topazium, et smaragdum. In secundo carbunculum, saphirum, et jaspidem. In tertio ligurium, achaten, et amethistum. In quarto chrysolitum, onichinum, et berillum, in quibus erant scripta duodecim nomina filiorum Israel, in singulis singula, juxta ordinem suae nativitatis. Erant etiam in eo scripta haec duo nomina *Purin et Thiamin*, idest *veritas et disciplina*. Inferebatur autem λογίον superhumerali a parte superiori, per duos anulos, et duas catenulas aureas, immissas duobus uncinis, qui sub duobus praedictis onichinis et superhumerali continebantur infixi, ab inferiori vero parte per duos anulos aureos, cum duabus juncturis, sive catenis jacinthinis colligebatur Ephod.

5. Quartum et ultimum erat capitis ornamentum, videlicet, *tiara*, seu *cidaris*, in acutum procedens, habens circulum aureum, cum malogranatis et floribus, ex qua supra frontem pendebat aurea lamina, quam *petalum* dicunt, ad modum lunae dimidiae, in qua scriptum erat, *Anoth Adonay*, idest sanctum nomen Domini τετραγράμματον, idest quatuor literarum, ut infra dicetur. Ne vero cum movebatur pontifex, moverentur et lamina, ligabatur vitta, seu junctura jacinthina perspicua, quae summitates posterius diffundebat. Noster ergo pontifex pro feminalibus habet sandalia, pro linea alba, pro balteo cingulum, pro ποδήρη, tunicam, pro ephod, amictum vel stolam, pro λογίῳ pallium, pro cidari seu tiara, mitram, pro lamina crucem, et quaedam ex his diversam habent formam ab illis secundum eamdem figuram.

6. Secundo dicamus de typo dictorum legalium indumentorum, secundum allegoriam. Sane his vestibus ornatus Pontifex totius orbis praeferebat imaginem. Feminalia namque bissina terram congrue figurabant, quia bissus de terra procedit; est enim bissus linum aegyptiacum. Baltei cum vittis et vasculis circumvolutionem oceani designabant. Tunica jacinthina ipso colore aerea praeferebat. Per tintinabula sonitus tonitruorum. Per malogranata coruscationis fulgurum signabantur. Quatuor minoris sacerdotis quatuor microcosmi partes numero designabant, idest quatuor humores, quatuor elementa. Ephod sui varietate caelum sydereum ostendebat. Quod autem aurum erat intextum coloribus, figurabat quod calor vitalis penetrat universa. Duo lapides onichini, et solem et lunam, vel duo hemispaeria designabant. In Rationali vero duodecim gemmae pectorales duodecim signa in zodiaco praeferebant. Rationale quidem erat in medio, quia ratione plena sunt universa terrena, caelestibusque haerent, imo ratio terrenorum, et temporum caloris, et frigoris, et duplex inter utrumque temperies, de coeli cursu et ratione descendit. Per anulos, catenulas, et uncinos elementorum, humorum, et temporum colligamenta significabantur. Cidaris, coelum empyreum, lamina superposita Deum praefigurabat omnibus praesidentem. Hanc quidem allegoriam libri Sapientiae confirmat auctoritas, dicens: *In veste enim poderis quam habebat, totus erat orbis terra-*

rum: et parentum magnalia, in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, et magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erant (1).

7. Tertio subjicienda ex expositio indumentorum legalium, secundum tropologiam. His siquidem indumentis legalis sacerdos hoc ordine induebatur. Lotis namque prius manibus et pedibus, prius induebat *manastasin*, idest feminalia, significans quod sacerdos mundatis operibus et affectibus, lachrymis poenitentiae debet assumere continentiam, ut offerat *hostiam viventem, sanctam, Deo placentem* (2). Noster tamen pontifex, quia jugem debet habere continentiam, non induit in sacrificio feminalia, sed sandalia, ac si dicatur: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus* (3). Per manus enim opera designantur, secundum illud: *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad praelium, et digitos meos ad bellum* (4). Per pedes significantur affectus, secundum illud: *Excutite pulverem de pedibus vestris* (5). Et est notandum, quod ipsemet sacerdos sibi feminalia induebat, per quae virginalis continentia significabatur, quia, quoniam res est consilii, non praecepti (6), ideo ipsemet sibi imponebat, juxta illud Apostoli ad Corinthios: *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do* (7). Et Dominus in Evangelio: *Qui potest capere, capiat* (8). Hoc indumentum alternatim induebant sacerdotes, quoniam ad jugem continentiam non ita tenebantur, sicut ministri novi Testamenti; ideoque, secundum quosdam, huic indumento nullum hodie respondet.

8. Secundo induebat *cathemonem*, idest *lineam*, significans quod sacerdos debet induere innocentiam, ut quod sibi non vult fieri, alii ne faciat. Linum enim propter candorem significat innocentiam, secundum illud: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* (9).

9. Tertio cingebat se *baltheo*, significans castitatem, quo circa lumbos debet accingi, ut restringat carnis concupiscentiam. Unde Veritas ait: *Sint lumbi vestri praecincti etc.* (10). Baltheum autem, quod contextum erat ex quatuor (prout superius dictum est) significabat, quod omnes motus surgentes ex quatuor humoribus, sive ex quatuor elementis, debet refraenare. Salomon: *Et cingulum tradidit Chananeo* (11). Et Isaias: *Erit justitia cingulum lumborum ejus* (12). Per justitiam enim refraenantur hujusmodi motus bestiales. Pendebant autem usque ad pedes, quia usque ad finem vitae debebat esse mundus.

10. Quarto induebat tunicam ποδήρη, idest talarem, significans quod Pontifex debet induere perseverantiam, quia *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (13). Per talem enim, idest per extremitatem, perseverantia designatur, secundum illud: *Ipsa conteret caput tuum, et insidiaberis calcaneo ejus* (14). Dependebant autem pro fimbriis malogranata cum tintinabulis aureis. Per malogranatum intelligitur operatio. Per tintinnabulum aureum accipitur praedicatio. Quae duo debent in sacerdote conjungi, ne sine illis ingrediens sanctuarium, in conspectu Domini moriatur: *Coepit* enim *Jesus facere et docere* (15), sacerdotibus *relinquens exemplum, ut sequantur vestigia ejus. Qui peccatum non fecit*, ut sit honestas in conversatione; *nec inventus est dolus in ore ejus* (16), ut sit veritas in praedicatione. Per tintinnabula quoque intelligitur vox praedicatoris, qui videlicet sacerdos per silentium judicium superni inspectoris ostendat. Per malogranata exemplum bonae vitae, vel voluntas martirii, quia hujusmodi granis reficiuntur infirmi. Sacerdos autem, secundum Gregorium (17): « ingrediens moritur, vel egrediens moritur, si de eo sonitus non audiatur, qui iram circa se occulti judicis exigit, si sine praedicationis sonitu incedit ». Apte ergo tintinabula vestimentis illius describuntur inserta; per vestimenta etenim sacerdotis quid aliud, quam recta opera recipere debemus, juxta illud prophetae: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (18). Vestimentis itaque illius tintinabula inhaerent, ut vitae viam cum linguae sonitu ipsa quoque sacerdotis opera clament. Iterum tintinabulis malum punicum conjungitur. Quid per mala punica nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in

(1) Sap. 18. (2) Rom. 12. (3) Joan. 13. (4) Psal. 143. (5) Marc. 6. (6) 28. q. 1. *Sicut enim*. 34. q. 5. *Qui sitit*. (7) I. Corinth. 7. (8) Matth. 19. (9) Eccle. 9. (10) Luc. 12. (11) Prov. 31. (12) Isai. 11. (13) Matth. 10. (14) Gen. 3. (15) Act. 1. (16) I. Pet. 2. (17) 43. dist. *Fit rector*. (18) Psal. 131.

malo punico uno, exterius cortice, multa interius grana visuntur; sic innumeros sanctae Ecclesiae populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet.

11. Quinto induebat *ephod*, idest superhumerale, significans quod pontifex debet induere patientiam, ut *in patientia sua possideat animam suam* (1). Humeris enim onera portamus, secundum illud: *Superposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens* (2). Habebat autem duas horas conjunctas in utroque latere summitatum, significans quod pontifex debet habere *arma justitiae et dextris, et a sinistris* (3), ut non erigatur prosperis, nec deprimatur adversis. Habebat et duos lapides onichinos insertos humeris, in quibus sculpta erant duodecim nomina filiorum Israel, sex in uno, et sex in alio. Per duos onichinos significantur veritas et sinceritas; veritas per claritatem, sinceritas per solicitudinem. Per filios Israel significantur sancta desideria, et justa opera, secundum illud: *Maledictus homo, qui non reliquerit semen in Israel.* Per senarium significatur perfectio, eo quod Dominus sexto die perfecit coelum et terram, et omnem ornatum eorum. Quod ergo sex nomina filiorum Israel sculpta erant sex in uno lapide, et sex in alio, significabat quod desideria sacerdotis, et opera confici debent, *non in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis* (4), ut sinceritas informet intentionem, et veritas finem. Gregorius ait in *Pastorali*, c.13, quod superhumerale ex auro, jacintho, purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta fieri praecipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat, demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiae principaliter eniteat. Cui jacinthus aereo colore splendens adjungitur, ut omne per quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem coelestium surgat, ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu evacuetur. Auro quicquam et jacintho purpura permiscetur, ut sacerdotale cor cum summa quae praedicat sperat in semetipso, suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat. Auro autem, jacintho, bysso ac purpura, bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnium virtutis bona ex charitate decorentur, et cuncta quae coram hominibus rutilant, haec in conspectu oculis judicis flamma intimi amoris accendat, quae scilicet charitas, quia Deum simul et proximum diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Sed cum mens ad charitatis praecepta tenditur, restat ut per abstinentiam caro maceretur. Unde in bis tincto cocco torta byssus adjungitur; de terra enim byssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi candens decore munditiae corporalis castitas designatur? quae videlicet, torta pulchritudini superhumeralis innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiae candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes caeteras etiam afflictae carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

12. Sexto induebat λογίον, idest Rationale, significans, quod Pontifex debet induere discretionem, per quam discernat inter lucem et tenebras, inter dextram et sinistram, quia non est *societas* neque *conventio luciis ad tenebras,* neque *Christi ad Belial* (5). Hoc idem erat autem Rationale quadrangulum significans, quod debet discernere inter quatuor, scilicet inter verum et falsum, ne deviet in credendis, inter bonum et malum ne deviet in agendis. Erat et duplex, quia debet discernere pro duobus; pro se videlicet, et populo, ne si coecus coecum duxerit, ambo in foveam cadant (6). Habebat et quatuor ordines lapidum, significans quod pontifex debet habere quatuor virtutes principales, scilicet justitiam, fortitudinem, prudentiam et temperantiam. In singulis autem ordinibus habebat tres lapides, significans quod Pontifex in primo debet habere *fidem, spem, et charitatem,* in secundo *modestiam, mansuetudinem, et benignitatem,* in tertio *pacem, misericordiam, largitatem,* in quarto, *vigilantiam, solicitudinem, et longanimitatem;* per lapides enim figurantur virtutes, secundum illud: *Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos* (7).

13. Habebat et duas catenulas auri purissimi, subinvicem cohaerentes, quam duobus insere-

(1) Luc. 21. (2) Gen. 49. (3) II. Corinth. 6. (4) I. Corinth. 5. (5) II. Corinth. 6. (6) Luc. 6. (7) I. Corinth. 3.

bantur uncinis, significans quod pontifex debet habere duos charitatis affectus, ad Deum scilicet, et ad proximum, de quibus praecipitur: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum, sicut te ipsum* (1). Sicut enim aurum praeeminet universis metallis, ita charitas praecellit universas virtutes, de qua dicit Apostolus: *Major horum est charitas* (2). Duo uncini sunt intentio et finis quibus catenulae inseruntur, ut tam Deum quam proximum diligat *de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (3). Tam Deum, quam proximum diligat propter beatitudinem: Deum propter seipsum diligat, et proximum propter Deum. Portabat autem Aaron Rationale judicii, in quo descripta erant duodecim nomina patriarcharum, prout dictum est in prima parte sub titulo DE PICTURIS, quod secundum Gregorium (4): » Bene rationale judicii vocatur quia rector debet subtili semper examine bona malaque discernere, et quae, vel quibus, quoniam, et qualiter construat studiose cogitare, nihilque proprium quaerere, sed sua commoda propinquorum bona deputare. Unde in Exodo scriptum est: *Pones autem in Rationali judicii Doctrinam et Veritatem, quae erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: et gestabit judicium filiorum Israel, in pectore suo, in conspectu Domini semper* (5). Sacerdotem quippe judicium filiorum Israel in pectore suo coram conspectu Domini gestare, est subjectorum causa pro sola interni judicis intentione discutere.

14. Quidam autem dixerunt, quod Rationali nullum respondet hodie ornamentum, quoniam non habemus copiam lapidum pretiosorum, sed ad instar illius defert Pontifex in consecratione sua textum Evangelii ante pectus coram toto populo. Ibi enim scriptum erat *Doctrina, et Veritas*, et Episcopus debet habere in corde veritatem Evangelii, et in ore doctrinam quantum ad manifestationem, et haec potest esse causa, quare in quibusdam Ecclesiis postes Codicis Evangelici ex auro, argento, et lapidibus pretiosis ornantur. Est etiam et alia ratio, quia in illo rutilat aurum sapientiae, argentum eloquentiae, et miraculorum lapides pretiosi (6). Hae sunt sponsae murenulae aureae, argento vermiculatae (7).

15. Septimum et supremum capitis ornamentum erat *cidaris*, vel *tiara*, quam ultimo pontifex assumebat, significans humilitatem, de qua Dominus ait: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur* (8). Hanc autem gestabat in capite, significans quod pontifex debet gerere humilitatem in mente, exemplo Capitis nostri dicentis: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (9). Per caput enim mens intelligitur, secundum illud: *Unge caput tuum, et faciem tuam lava* (10). Rursus tiara in minoribus sacerdotibus significat continentiam quinque sensuum, in majoribus vero contemplationem; dicuntur enim esse contemplativi.

16. De cidari dependebat a fronte lamina aurea, significans sapientiam, vel figurabat signum Crucis, quod fit in officio confirmationis, in qua scriptum erat nomen Domini τετραγραμματον, idest quatuor literarum, quae sunt he, ioth, eth, et vau, idest *principium vitae passionis iste*, prout dictum est in prooemio secundae partis, ac si apertius diceretur: Ille cujus pontifex iste gerit personam, scilicet Christus, est principium, idest auctor vitae; passionis, idest vitae restauratae per passionem, quia *mortem nostram moriendo destruxit, et vitam nostram resurgendo reparavit*.

17. Erant autem haec indumenta pro majori parte contexta opere πολύμιτω, idest vario per varietatem virtutis, de qua dicit Psalmographus: *Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate* (11), et ex quatuor pretiosis coloribus, scilicet purpura, cocco, bysso, et jacintho. Per purpuram regiae dignitatis significatur pontificalis potestas, quae per viam regiam debet incedere, ne declinet ad dextram, vel deviet ad sinistram, ne liget dignos, aut solvat indignos. Per purpuram quoque aquae significantur, quia in conchis marinis habitant vermes, qui eam egerunt. Per coccum coloris ignei, significatur pontificalis doctrina, quae sicut ignis lucere debet, propter quod et bis tinctus fuisse narratur. Lucere quidem debet per promissionem, *ut omnis, qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, etc., centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit* (12). Urere de-

(1) Matth. 22. (2) I. Corinth. 13. (3) I. Tim. I. (4) In *Pastorali*, c. 12. (5) Exod. 28. (6) 33. dist. §. *Hinc etiam*. (7) Cant. 1. (8) Luc. 18. (9) Matth. 11. (10) Matth. 5. (11) Psal. 44. (12) Matth. 19.

bet per comminationem, *ut omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (1).

18. Hinc est quod summus Pontifex cappa rubea exterius semper apparet indutus, cum interius sit indutus candida veste, quia etiam interius candere debet per innocentiam et charitatem, et exterius rubere per compassionem, ut videlicet ostendat se semper paratum ponere animam pro ovibus suis, quia personam gerit illius qui pro nobis universis rubrum fecit indumentum suum (2).

19. Ex concessione vero Constantini Imperatoris (3) ferre potest chlamydem purpuream, atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta, scilicet sceptra, signa, et ornamenta. Crux quocumque ierit, eum praecedit, ad significandum magis ei quam cuiquam alteri convenire, juxta illud Apostoli: *Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini, etc.* (4), ut se Crucifixum imitari debere cognoscat. Rursus coccus bis tinctus in veste pontificali est charitas, quae quasi bis tingitur dum dilectione Dei et proximi coloratur. Per byssum vero candoris eximii significatur praeclaritas famae, quae debet esse retorta, ut pontifex bonum habeat testimonium, secundum Apostolum, et ab his quae sunt intus, ed ab his quae sunt foris (5). Per jacinthum, qui est coloris aerei, significatur serenitas conscientiae, quam intra se pontifex debet habere, secundum quod dicit Apostolus: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* (6).

(1) Matth. 3. (2) Isai. 53. (3) 96. dist. *Constantinus*. (4) Galat. 6. (5) I. Tim. 3. (6) II. Corint. 1.

LIBER QUARTUS

ARGUMENTUM

De Missa, et singulis quae in Missa aguntur.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Missa sacramentum summum omnium est, atque adeo institutum a Christo. Et num. 2. 3.*
4. *Apostoli et Pontifices Missam a Deo primum institutam ampliarunt.*
5. *Petrus Apostolus Missam ne primus celebrarit in partibus orientalibus, etiam in Antiochia, an vero Jacobus. Et num. 7. 8.*
6. *Coelestinus Papa Missae Introitum addidit. Haereticorum de Missae augmento, ac caeterorum sacramentorum et institutionum ecclesiasticarum gravis cavillatio. Et num. 9. Et responsio num. 10. remissive.*
11. *Missa omnia Christi mysteria continet.*
12. *Missae officium quot, et quibus constet.*
13. *Templi antiqui divisio, et forma.*
14. *Sacrificiorum antiquorum significatio.*
15. *Propitiatorium ejusdem longitudinis, et latitudinis, cujus arca. Et quid dicatur Propitiatorium.*
16. *Sacrificia tria Missa offert.*
17. *Sacrificium Missae quod primum, et maximum.*
18. *Sacrificium factum a malo sacerdote valet perinde, ac factum a bono. Et quid ita.*
19. *Arnaldistae sunt in ea haeresi, ut putent malos ministros non posse ministrare sacramenta. Falso id quidem et temere.*
20. *Missa quibus horis debeat celebrari.*
21. *Missa qua hora sit celebranda in Quadragesima et Adventu.*
22. *Missas duas cum uno, vel unam cum duobus sacrificiis celebrare non licet.*
23. *Missa sicca quae dicatur.*
24. *Missae celebrandae detestabilis consuetudo.*
24. *Missae plures quibus diebus possint celebrari.*
26. *Leo Papa eodem die novies celebravit.*
27. *Pransus an possit conficere.*
28. *Missa quae olim instituta quoquo die, et quae hodie. Et num. 30.*
29. *Angeli quota feria creati.*
31. *Mariae officium cur sabbato fiat, et unde hoc inductum. Et num. 32. 33. 34. 35.*
36. *Ecclesia cur triplici lingua utatur in Missae officio.*
37. *Missae officio quot debeat interesse ad minus. Et num. 39.*
38. *Angeli orantibus praesunt.*
40. *Missae partes singulae quid notent. Et quo referantur.*
41. *Missa in quibus locis debeat celebrari. Et num. 42.*
43. *Missa quid repraesentet, et imitetur. Et num. 44.*
45. *Missae officium quotuplex. Et num. 48.*
46. *Cathecumenorum Missa quae sit.*
47. *Missa fidelium, unde dicatur.*
49. *Missa unde dicatur.*
50. *Missae divisio.*

---

1. Inter cuncta Ecclesiae sacramenta, illud constat esse praecipuum, quod in Missae officio supra mensam (a) sacratissimi celebratur altaris, illud Ecclesiae repraesentans convivium, in quo filio reverenti pater occidit *vitulum saginatum* (1), panem vitae, et vinum, quod miscuit sapientia, proponens (2).

(1) Luc. 15. (2) Prov. 9.

2. Hoc autem officium ipse Christus instituit, cum novum condidit testamentum, disponens haeredibus suis regnum, sicut Pater suus sibi disposuit, ut super mensam ejus edant, et bibant (1) in regno quod Ecclesia conservavit; coenantibus enim illis, *accepit* (Jesus) *panem, et gratias agens, fregit, et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem* (2). Hac igitur institutione firmati, coeperunt Apostoli sacrosanctum frequentare mysterium, propter causam quam Christus expresserat, et formam servantes in verbis et materiam tenentes in rebus, sicut Apostolus Corinthiis protestatur dicens: *Ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte, etc.* (3). Igitur Missae officium caeteris divinis officiis dignius et solemnius est; ideo de illo prius, quam de aliis officiis est in hac quarta parte dicendum,in qua aliquibus additis et detractis, *Speculum* Innocentii Papae III. prosequamur.

3. Sane (ut praemissum est) Missam instituit Dominus Jesus,sacerdos secundum ordinem Melchisedech, quando panem et vinum in corpus et sanguinem suum transmutavit, dicens: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus,* subjungens: *Hoc facite in meam commemorationem* (4).

4. Apostoli autem hanc Missam adauxerunt, dicentes in Missa non solum verba praemissa, verum etiam dominicam orationem superaddentes.

5. Unde beatus Petrus sic Missam primus dicitur celebrasse in partibus orientalibus,ubi post Domini passionem quatuor annis cathedram tenuit sacerdotalem. Deinde vero accepit cathedram Antiochiae, ubi tres orationes ad Missam adjecit. In primordio ergo nascentis Ecclesiae Missa aliter dicebatur quam modo, sicut in sexta parte, sub titulo DE PARASCEVE dicetur; sequenti vero tempore Epistola tantum et Evangelio recitatis, Missa celebrabatur.

6. Coelestinus Papa instituit Introitum ad Missam cantari, prout sub INTROITU dicetur. Caetera diversis temporibus ab aliis Papis, et a Gelasio, Coelestino, et Gregorio, et aliis diversis temporibus leguntur adjecta, prout christianae religionis cultu crescente visa sunt decentius convenire. De hoc dicetur in PROOEMIO SEXTAE PARTIS.

7. In canone de Consecr. distin. 1. *Jacobus,* legitur quod Jacobus frater Domini, Episcopus Jerosolymitanus, et Basilius Episcopus Caesariensis addiderunt nobis in scripturis ordinem celebrandi Missam. Item iste Jacobus Alphaei dicitur primus Missam inter Apostolos celebrasse. Nam propter excellentiam sanctitatis ejus Apostoli hunc sibi fecerunt honorem, ut post Domini ascensionem primus inter eos Missam Jerosolymis celebraret, etiam prius quam esset in Episcopum ordinatus. Vel forte ideo dicitur primus celebrasse, quia primus in pontificalibus eam dixisse perhibetur; et sic Petrus postmodum primus Missam in Antiochia celebravit, et Marcus in Alexandria.

8. Quidam autem perfidi haeretici reprehendunt nos, quia Evangelia per particulas lacerata in Missa legimus, et quia primitivae Missae, videlicet ultra dominicam orationem, aliquid superaddimus; scriptum enim est: *Si quis apposuerit ad haec, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto* (5); et quia super novum Testamentum et praecepta Apostolorum, et alias institutiones, et novam doctrinam doctorum instituimus, et servamus, contra illud quod Christus ait: *Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram* (6); et alibi: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis,eradicabitur* (7); et Apostolus: *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci* (8); item: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus* (9).

9. Dicunt etiam quod Ecclesia Christi nec Missam, nec matutinas cantavit, nec Christus, nec Apostoli eam instituerunt, nec in tempore Apostolorum cantata fuit, nec nomen Missae tunc in mundo audiebatur, nec scriptum inveniebatur; sed id quod Missa repraesentat ab Evangelistis *coena* vocatur, nec in Ecclesia in principio, nec Apostoli cum musicali organo, nec alta, nec dulci voce eam cantabant, repraehendentes nos, quia haec agimus, et quia nocturnos et alias canonicas ho-

(1) Luc. 22. (2) I. Cor. 11. (3) Ibid. (4) Luc. 22. (5) Apoc. 22. (6) Matth. 15. (7) Ibid. (8) Heb. 13. (9) I. Corinth. 3.

ras dicimus, falso contra nos inducentes illud Amos prophetae: *Convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum* (1), et illud propheticum: *Audiunt sermones tuos, et non faciunt eos: quia in canticum oris sui vertunt illos, et avaritiam suam sequitur cor eorum. Et est eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur* (2).

10. Illorum tamen error apertissime confutatur ex his, quae in procemio quintae partis dicentur. Rursus in primitiva Ecclesia divina mysteria haebraice celebrabantur, sed tempore Adriani I. Imperatoris, graece in orientali Ecclesia christianorum primo celebrari coeperunt.

11. Porro Missae officium tam provida reperitur ordinatione dispositum, ut quae per Christum et in Christum, ex quo de coelo descendit, usque dum in coelum ascendit, gesta sunt, magna ex parte contineat, et ea tam verbis, quam signis admirabili quadam specie repraesentet.

12. Ipsum autem officium in quatuor consistit, videlicet in personis, in operibus, in verbis, et in rebus. Personarum tres sunt ordines, scilicet celebrantes, ministrantes, et circumstantes. Operum quoque tres sunt species, videlicet gestus, actus, et motus. Verborum etiam tres sunt diversitates, scilicet orationes, modulationes, et lectiones. Rerum similiter tres sunt maneries, scilicet ornamenta, instrumenta, et elementa. Siquidem haec omnia plena sunt divinis mysteriis, sicut in procemio libri dictum fuit.

13. Sane olim templum erat in duas partes, interposito velo, divisum. Pars prior vocabatur *Sancta*, interior vero *Sancta sanctorum*. Quicquid ergo in officio Missae ante secreta agitur, quasi in Sede priori est; quod autem in secreta agitur, intra *Sancta sanctorum* est. Erant igitur intra *Sancta sanctorum* ara incensi, arca testamenti, tabula super arcam (prout in prima parte, sub titulo DE ECCLESIA ET DE ALTARI, dictum est, et in Exodo habetur), et supra tabulam duo cherubin gloriae, mutuo vultu sese respicientia. Huc intrabat solus Pontifex semel in anno, habens nomina patrum in rationali et superhumerali scripta, ferens sanguinem, et carbones, quos omnes cum thymiamate in thuribulo orans ponebat, donec fumus eum obumbraret. Deinde tabulam et aram sanguine aspergebat, post exibat ad populum, et vestes lavabat; non enim judicabatur mundus ante vesperam, post immolationem vituli rufi.

14. Haec olim signa fuerunt, sed recesserunt postquam significata venerunt. Siquidem prior aedes significat praesentem Ecclesiam; *Sancta sanctorum* coelum; pontifex Christum, sanguis passionem, carbones charitatem Christi, thuribulum carnem ipsius; thus crematum preces odoriferas; ara cohortes celi; arca Christum, secundum humanitatem; tabula Deum patrem; duo cherubin testamenta, quae sese ad invicem respiciunt, quia concordant; vestis, quae lavatur, hominem; vespera hominis vestem significat. Conferas ergo quae olim fiebant, et quae Christus egit, et respice quomodo minister Ecclesiae illa in officio Missae repraesentat, et agit. Quid etiam haec significent, sub CANONE MISSAE, in principio cujuslibet particulae illius tangetur. Per arcam quoque Christi humilitas intelligitur, a qua nobis per ipsius misericordiam omne bonum advenit.

15. Et nota, quod sicut (in Exodo, cap. 25, et 37) factum est super arcam *Propitiatorium* aureum, idest tabula aurea, ejusdem longitudinis, et latitudinis cujus et arca, ut eam tegere sufficeret, et hoc dicebatur *Oraculum*, quia Dominus de loco illo responsa dabat orantibus; dicebatur etiam *Propitiatorium*, quia exinde loquens Dominus propitiabatur populo, vel quia die propitiationis videbant gloriam Domini semper ibi descendere; et inde *Tabernaculum*, sive locus super posteriori parte altaris collocatus, in quo Christus, propitiatio nostra, idest Hostia consecrata, servatur, hodie *Propitiatorium* nuncupatur, etc. Ex utraque vero parte oraculi, scilicet, in duobus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei, qui sunt (secundum Josephum) duo animalia volatilia habentia figuram, quae a nullo hominum est inspecta, haec dicit Moyses se in Dei sede conspexisse figurata. Unus cherubin alterum inspiciebat, versis tamen vultibus in propitiatorium, duabusque alis ex opposito expansis, et mutuo se tangentibus velabant oraculum, sive tegebant propitiato-

(1) Amos. 8. (2) Ezech. 33.

rium. Siquidem per propitiatorium incarnatus Dominus figuratur, de quo Joannes: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (1). Duo cherubin duo sunt Testamenta, scilicet novum et vetus. Dum ergo illa non discrepant, sed mysterium Incarnationis Christi concorditer narrant, illud prophetando, istud asseverando, in propitiatorium vultum suae intentionis dirigunt, et se mutuo respiciunt.

16. Rursus tria sunt Ecclesiae sacrificia, quae in veteri Testamento per propitiatorium, thuribulum, et altare significata sunt; videlicet, sacrificium Poenitentiae, Justitiae, et Eucharistiae. De primo: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, etc.* (2); de secundo: *Tunc acceptabis sacrificium justitiae* (3); de tertio: *Tibi sacrificabo hostiam laudis* (4). Super altare, scilicet corporis, caro mactatur per contritionem; intra thuribulum, scilicet cordis, thus adoletur per devotionem; ad propitiatorium, scilicet Dei patris sanguis infertur pro redemptione. Haec quidem tria sacrificia sacerdos offert in Missa: primum in confessione, secundum in praefatione, tertium in actione. Nam haec tria sunt, quae secundum prophetam Deus respicit in homine, et requirit ab homine, *facere judicium, diligere misericordiam, et sollicite ambulare cum Deo* (5). Diligat ergo misericordiam, qui vult offerre sacrificium poenitentiae; faciat judicium, qui vult offerre sacrificium justitiae; cum Deo solicitus ambulet, qui vult offerre sacrificium Eucharistiae.

17. Hinc est, quod ait Bernardus « Fratres mei, immolantes hostiam laudis jungamus verbum verbis, sensum sensui, affectum affectui, exaltationem exaltationi, maturitatem maturitati, humilitatem humilitati, libertatem libertati ». Celebraturus ergo Missam offerat Altissimo sacrificium illud, de quo Psalmista ait: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (6); et alibi: *Immola Deo sacrificium laudis* (7); et Apostolus: *Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabilem obsequium vestrum* (8). *Mortificate ergo membra vestra, quae sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam* (9), quatenus mundo corde, et casto corpore sacrificetis Deo vosmetipsos.

18. In sacramento autem corporis Christi, secundum Augustinum (10), nil a bono magis, nil a malo minus perficitur sacerdote, dummodo ille cum caeteris in arca consistat, et formam observet traditam a columba, quia non in merito sacerdotis, sed in verbo conficitur Creatoris; aurum enim aeque verum est in arca furis, sicut in thesauro regis (11). Unde et Cayphas pontifex, persecutor unius et verissimi Sacerdotis, quamvis ipse verax non esset, quod dedit tamen consilium verum fuit, sed non suum dedit, sed Dei, idest in forma Ecclesiae (12). Non ergo sacerdotis iniquitas impedit effectum sacramenti, sicut nec medici infirmitas, virtutem impedit medicinae. Quamvis igitur opus operans aliquando sit immundus; opus tamen operatum semper est mundum; et sicut *omnia sunt munda mundis* (13), sic omnia sunt immunda immundis. Malus ergo cum vitam accipit, mortem incurrit; sic econtra bonus, cum mortem sustinet, vitam acquirit; nam *qui manducat indigne, judicium sibi manducat* (14). Quod vero de talibus propheta ait: *Maledicam benedictionibus vestris* (15), et Gregorius: « Benedictio eorum vertitur in maledictionem, et oratio in peccatum », de praecisis ab Ecclesia non toleratis, seu notoriis, intelligitur, quorum benedictio debet, quantum ad Episcopos, maledictio reputari, quoniam, secundum Augustinum (16): » Mali, in quantum in eis est, dicuntur sacramenta polluere; cum tamen illa permaneant impolluta, sunt enim bonis ad praemium, reprobis ad judicium. Unde idem Augustinus (17): » Virtus sacramenti ut lux pura ab illuminandis excipitur ad salutem, sed per immundos ministros, quasi per canale transiens, non coinquinatur ».

19. Arnaldistae tamen, perfidi haeretici, dicunt, nusquam legi, quod immundis luxuriosis ministris Christus sponsam suam Ecclesiam traderet custodiendam, vel potestatem sacrorum mysteriorum peragere, vel claves regni, vel potestatem ligandi, vel solvendi, quia » illi soli (ut ait Gregorius)

(1) Joan. 32. (2) Psal. 50. (3) Ibid. (4) Psal. 115. (5) Mich. 6. (6) Psal. 50. (7) Psal. 49. (8) Rom. 12. (9) Colos. 3. (10) De consecr. dist. 2. *Utrum*. (11) 1. q. 1. §. *Ex his*. (12) 1. q. 1. *Dominus*, et cap. *Dictum*. (13) Tit. 1. (14) I. Corint. 11. (15) Malach. 2. (16) 1. q. 1. *Quod quidem*. (17) 1. q. 1. *Si fuerit*.

et justi in hac carne positi, potestatem habent ligandi atque solvendi, sicut Apostoli, qui vitam vel fidem illorum cum eorum doctrina tenent». Unde,ut dicunt, a talibus sacramenta praestita, nec valent, nec proficiunt ad salutem; legitur enim in libro Numeri: *Quidquid tetigerit immundus, immundum faciet* (1); et Christus: *Non potest arbor mala bonos fructus facere* (2); et David: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (3); et Apostolus: *Omnia munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (4); et Gregorius (5):» Dum is, qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur; item: « Necesse est,ut munda debeat esse manus, quae diluere sordes curat, ne tacta quaeque ipsa sordida deterius inquinet » (6).

20. Celebratur autem Missa hora tertia, sexta, et nona. In tertia, quia (secundum Marcum) hora illa Christus crucem ascendit, et linguis Judaeorum crucifixus est clamantium, *Crucifige;* et quia illa hora Spiritus sanctus super Apostolos in linguis igneis descendit (7); in sexta, quia illa hora (secundum Matthaeum) vere crucifixus et immolatus est; et in nona, quia illa hora in cruce pendens emisit spiritum. Telesphorus papa (8) statuit, ut Missa ante horam tertiam non dicatur, quod de publicis et popularibus Missis intelligendum est, quia, sicut ait Augustinus (9):«Non debebent in publico fieri, ne populus a publicis, quae hora tertia dicuntur, retrahatur. Cantatur autem diebus dominicis,et festivis, hora tertia, profestis hora sexta, in quadragesima hora nona (10), et etiam ex institutione Pelagii papae et aliorum, in diebus jejuniorum, non tamen omnium. In sabbatis vero jejuniorum Quatuor temporum sero potest celebrari, propter ordines sacros,qui ad dominicam sequentem pertinere noscuntur; sed quia Missa in jejunio dici debet, ideo ne minus jejunent,post vesperas inchoatur, et sic usque ad noctem jejunium protelatur (11), de quo in sexta parte, sub SABBATO PASCHALI, dicetur.Quod vero Missa quandoque summo mane cantatur, ex consuetudine,non ex ordine est. Leo tamen papa (12) diluculo, sive prima diei parte, ad Missam intrabat, nescio an necessitate, an ratione, an sola usus apostolica potestate, vel de peculiari Missa intelligendum est. Qui autem necessitate praeveniunt tertiam, aut offerunt post sextam, aut nonam, amore divino, ne videlicet eis dies absque sacrificio praetereat, excusari possunt cum discipulis, qui evellebant spicas in sabbato (13), et cum David,qui comedebat panes propositionis (14); vel quia in Missa fit memoria passionis, mortis, sepulturae, resurrectionis, et ascensionis, ideo cantatur tot variis horis. In tertia, in memoriam passionis et ascensionis; post sextam, in memoriam mortis; post nonam, in memoriam sepulturae; in mane, in memoriam forte resurrectionis. Asserunt etiam quidam, Dominum in meditullio horarum crucifixum; et ideo nunc hanc, nunc illam horam positam; unde Ecclesia inter unam horam et alteram celebrat Missam.

21. In die autem Natalis Domini prima Missa de nocte cantatur, prout sub ipso festo dicetur. Caeterum, si Quadragesima occurrunt duo officia, quos dies duplices vocamus, Missa de festo dicitur in tertia, et absque genuflexione; officium vero de jejunio dicitur in nona, et cum genuflexione. Tempore etiam Adventus debet Missa in sanctorum festivitatibus hora tertia celebrari. Verum,nullus debet eadem die plures Missas regulariter celebrare (15),quia Christus solus passus fuit, et valde felix est qui etiam unam digne potest celebrare.

22. Nec potest quis duas Missas cum uno,vel unam cum duobus sacrificiis celebrare (16); sub uno tamen canone possunt plures hostiae confici, nam et presbyter debet semper hostiam pro infirmis habere paratam (17).

23. Potest quoque sacerdos unam Missam cum sacrificio, et aliam siccam celebrare. Missa

(1) Num. 19. (2) Matth. 7. (3) Psal. 49. (4) Tit. 1. (5) In *Pastorali*, l. 1. c. 10, et 99. dist. §. 1. (6) Ibid. l. 3. c. 12. (7) De Consec. dist. 1. *Nocte*. (8) Ibid. (9) De Consec. dist. *Et haec*. (10) De Consec. dist. 1. *Solent*, et §. *In jejuniis*. (11) 75 dist. *Quod a partibus*. 66. dist. *Dilectionis*. (12) De Consec. dist. 1. *Necesse*. (13) Matth. 12. De Consec. dist. 5. *Discipulos*. (14) I. Reg. 2. De Consec. dist. 2. *Tribus*. (15) De Consec. dist. 1. *Sufficit*. Extra. de celeb. Mis. *Te revertente*. (16) dist. ead. *Tribus*. (17) Ead. dist. *Presbyter*.

sicca dicitur, quando si sacerdos non potest conficere, quia forte jam celebravit, vel ob aliam causam, potest, accepta stola, Epistolam et Evangelium legere, et dicere orationem dominicam, et dare benedictionem; quinimo si ex devotione, non ex superstitione, velit totum officium Missae sine sacrificio dicere, accipiat omnes vestes sacerdotales, et Missam suo ordine celebret, usque ad finem offerendae, dimittens secreta, quae ad sacrificium pertinent. Praefationem vero dicere potest, licet in eadem videantur Angeli invocari ad consecrationem corporis et sanguinis Christi. De Canone vero nihil dicat, sed orationem dominicam non praetermittat, et quae ibi sequuntur, sub silentio dicenda, non dicat, calicem vel hostiam non habeat, nec de his, quae super calicem, seu Eucharistiam, dicuntur vel fiunt, aliquid dicat vel faciat. Potest etiam dicere: *Pax Domini sit semper, etc.*, et exinde Missae officium suo ordine peragat. Melius est tamen alia omittere.

24. Verum quidam incipiunt Missam de die, celebrantes illam suo ordine usque ad offerendam, postea incipiunt aliam Missam, et eam cantant usque ad eumdem locum, et idem faciunt pluries, si volunt, et incepta Missa vivorum, incipiunt quandoque Missam mortuorum, eam prosequentes usque ad eumdem locum; et exinde procedentes, dicunt tot secretelas, quot Missas inceperunt, semel tantum canonem dicentes, et consecrantes, et in fine tot orationes dicunt, quot officia Missae inceperunt. Sed hoc tamquam detestabile reprobamus.

25. Potest tamen sacerdos quandoque plures Missas una die celebrare (1). Primo, in festo Natalis Domini, sicut in septima parte, sub ILLO FESTO, dicetur. Secundo, ubi necessitas exigit, puta si quis moriatur (2); Concilium tamen Carthaginense (3) dicit, quod si Episcopus, vel alius post tertiam obierit, commemoratio solis orationibus facienda est sine Missa. Tertio, causa honestatis, ut si aliqua magna persona superveniens velit Missam audire (4). Quarto, secundum quosdam, causa utilitatis, puta propter peregrinos, propter hospites, propter commeantes, propter infirmos, propter sponsos, et propter raritatem clericorum, et propter paupertatem Ecclesiarum, sacerdotes proprios non habentium. Quinto, ut dixit Richardus Episcopus Crem., in *Mitrali*, cum duae festivitates occurrunt, possunt etiam tres celebrari, tum quia hoc fit licite in Natali, tum quia Christi passio tripartita est; passus enim est linguis insultantium, manibus verberantium, et clavis crucifigentium; ipse etiam est a patriarchis gestibus immolatus, a prophetis verbis sacrificatus, a Patre, et a seipso, realiter oblatus. Sexto, pari ratione si in die jejunii occurrit aliquod solemne festum, potest unam de festo, et aliam de jejunio celebrare, si alius presbyter non adsit.

26. Legitur etiam, quod Leo papa saepe septies, et aliquando nonies in eadem die Missam celebravit. Sacerdos tamen aliam Missam in eadem die celebraturus, in ultima tantum perfusionem sumat, quoniam si in prima sumeretur, jejunus non esset, et sic alia Missa impediretur (5); alias autem quoties celebrat, toties corpus Christi, et etiam perfusionem sumat (6).

27. Sed numquid pransus conficit? Respondeo sic, licet hoc facere non debeat; non enim jejunium est de substantia, prout in canone innuit Augustinus (7), alias Dominus non confecisset; magister tamen Hug. dicit contra.

28. Sane priscis temporibus, haeresibus pullulantibus, et Trinitatem impugnantibus, ex institutione Alcuini magistri Caroli, rogatu Bonifacii archiepiscopi Maguntini statuentis: prima feria Missa de Trinitate dicebatur; secunda feria de Sapientia; tertia feria de Spiritu sancto; quarta de charitate; quinta feria de Angelis; sexta de Cruce; septima de beata Virgine. Causa vero illa cessante, illud cessavit, et dominicali officio ordinato, statutum fuit quod prima feria suum haberet officium, scilicet de Trinitate; secunda de Angelis, quia tunc primo creati sunt in bonis gratuitis: tunc enim lux divisa fuit a tenebris, idest boni Angeli a malis, quia tunc ceciderunt mali, boni vero confirmati sunt.

29. In prima vero feria creati fuerunt Angeli in bonis naturalibus. Cantatur etiam in secunda

(1) Extra. de celeb. Miss. c. 3. (2) Ibid., et De Consec. dist. 1. *Sufficit*. (3) Dist. ead. *Sacramenta*. (4) Extra. eod. c. 1. et 2. (5) Eod. tit. *Ex parte*. (6) De Consec. dist. 2. *Comperimus*, et c. *Tribus*. (7) in d. c. *Liquido*.

feria pro defunctis; ut illis adhibeamus suffragia Angelorum. Et quia, ut dicunt quidam, in prima feria refrigerium habent illi, qui sunt in purgatorio, et statim in secunda feria redeunt ad poenas et laborem; ideo, ut eorum subveniatur laboribus, Missa pro illis in secunda feria celebratur.

30. In tertia feria pro peccatis. In quarta pro pace. In quinta pro tribulatione, vel in tertia feria debet repeti Introitus Missae de dominica. Institutum etiam fuit, ut in quarta feria jejunaretur, et illa similiter die debet Missa de dominica dici, nisi festivitas impediat. In quinta feria debet similiter repeti officium dominicae, Introitus, Epistola, et Evangelium, quia dies Jovis dicitur cognata dominicae diei, prout dicetur sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE. In sexta feria de Cruce; illa enim dies appropriatur Christo, et Cruci, quia ipse in ea mori et crucifigi voluit pro salute generis humani.

31. In septima feria de beata Virgine, quod initium habuit, quoniam olim in quadam Ecclesia civitatis Constantinopolis erat imago beatae Virginis, coram qua dependebat velum, quod totam velabat imaginem; sed hoc velum in sexta feria, post vesperas, recedebat ab imagine, nullo movente, solo Dei miraculo, quasi deferretur in coelum, ut ad plenum posset imago a populo prospici. Celebratis vero vesperis in sabbato, descendebat ipsum velum ante eamdem iconem, sive imaginem, et ibi manebat usque ad sextam feriam. Hoc viso miraculo, sancitum est ut semper illa feria de beata Virgine cantaretur.

32. Alia etiam ratio est, quia Domino crucifixo et mortuo, et discipulis fugientibus, et de resurrectione desperantibus, in ea sola tota fides in sabbato illo remansit (1). Sciebat enim quomodo portaverat eum sine labore, et pepererat sine dolore; et ideo certa erat, quod filius Dei esset, et a mortuis tertia die resurgere debebat. Et haec est ratio, quare dies sabbati magis quam alia dies beatae Mariae appropriatur.

33. Tertia ratio est, quia dies sabbati est janua, et introitus ad dominicam diem; unde cum sumus in sabbato, sumus juxta dominicam. Dies autem dominica est dies requiei, et significat vitam aeternam; unde cum sumus in gratia Domini nostri, sumus quasi in janua paradisi. Quia igitur ipsa est nobis porta ad regnum coelorum, quod per diem dominicam figuratur, ideo de illa solemnizamus in septima feria, quae diem dominicam praecedit.

34. Quarto, ut solemnitas matris solemnitati filii continuetur.

35. Quinto, ut festivitatis agatur in die, in qua Deus ab omni opere requievit.

36. Notandum est etiam quod in Missae officio, ubi Christi passio representatur, tribus linguarum generibus utimur, scilicet graeca, hebraea, latina, ad significandum quod his tribus linguis scriptus est titulus Crucis (2), et ad designandum, quod omnis lingua, quae per hanc triplicem intelligitur, Deum laudare et confiteri debet, *quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (3). Licet enim multa sunt genera linguarum, istae tamen principales sunt: hebraea, propter legem, et quia est aliarum mater; graeca, propter sapientiam; latina, propter nobilitatem, et dominium romani imperii. Verba latina sunt Epistolae, Evangelia, orationes, et cantus. Graeca sunt Κυριε ελέησον, χριςε ελέησον, et ημας. Hebraica sunt *Alleluja*, *Amen*, *Sabaoth*, et *Hosanna;* unde et in Missa romani Pontificis in praecipuis solemnitatibus legitur Evangelium, et Epistola, non solum in latino, verum etiam in graeco, ad designandum conjunctionem utriusque populi sub una fide, sive quod Ecclesia constat non solum ex latinis, verum etiam ex graecis. Vide in sexta parte, sub titulo DE PARASCEVE.

37. Sed quaeritur, utrum sacerdos minus quam duobus praesentibus debet celebrare Missam? Et videtur quod non. Statuit namque Sother Papa (4), ut nullus Missarum solemnia celebrare praesumat, nisi duobus praesentibus, sibique respondentibus ipse tertius habeatur. Cum enim ipse presbyter dicat, *Dominus vobiscum*, et in secreta dicit: *Orate pro me*, convenit ut ipsius salutationi a pluribus respondeatur. Verum aliud est necessitatis articulus, in quo potest uno solo praesente celebrare, et aliud religionis contemptus.

(1) De Consec. dist. 3. *Sabbato*. (2) Joan. 19. (3) Philip. 2. (4) De Consec. dist. 1. *Quoque*.

38. Pie quoque credendum est, et sacris auctoritatibus comprobatur, quod Angeli Dei comites assistunt orantibus, juxta illud propheticum: *In conspectu Angelorum psallam tibi* (1). Et Angelus ad Tobiam: *Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Domino* (2). Sed in Canone Missae continetur: *Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube haec perferri per manus sancti Angeli tui, in sublime altare tuum.* Praeterea quilibet homo habet suum proprium Angelum ad custodiam; unde Dominus in Evangelio, loquens de parvulis, ait: *Angeli eorum semper vident faciem Patris* (3). Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebimus in glorificatione consortes. Solus tamen presbyter non potest divinum officium absque ministri suffragio celebrare, prout in constitutione Alexandri cavetur (4). Canon quoque Tholetani concilii (5), statuit, ut ubi temporis, vel loci sive clerici copia suffragatur, habebat quisque Deo sacrificans post se vicini solaminis adjutorem, ut si aliquo casu ille qui ad officia impleturus accedit, turbatus, vel ad terram illisus fuerit, a tergo semper habeat qui ejus vicem intrepide assequatur. Si quidem copia temporis suffragatur; si non sit guerra loci; si Ecclesia sit dives cleri; si sit sibi copia clericorum.

39. Generaliter autem dicendum est, quod illa est legitima Missa, in qua sunt sacerdos respondens, offerens, atque communicans, sicut ipsa precum compositio evidenti ratione demonstrat.

40. Introitus ad chorum prophetarum respicit, quoniam, secundum Augustinum, Moyses minister fuit veteris Testamenti; prophetae ministri novi. Κυριε ἐλεησον ad eos respicit prophetas, qui circa Domini adventum erant, de quibus fuerunt Zacharias et Joannes Baptista filius ejus. *Gloria in excelsis* ad coelum respicit, angelorum gaudium nativitatis Domini pastoribus annuntiandum. Prima Collecta respicit ad hoc, quod Dominus circa annum duodecimum agebat; scilicet quando ascendens Jerosolymam sedebat inter doctores, audiens, et interrogans. Epistola ad Joannis praedicationem pertinet. Responsorium ad benevolentiam Apostolorum respicit, scilicet quomodo a Domino vocati, secuti sunt eum. Alleluja ad laetitiam mentis eorum pertinet, quam habebant de promissionibus ejus, vel de miraculis, quae per eum vel per nomen ejus fiebant. Evangelium respicit tempus a sua praedicatione usque ad praedictum tempus. Quod vero deinceps in Missae officio agitur, ad illud respicit tempus, quod est a dominica, quando pueri Hebraeorum obviaverunt ei, usque ad diem Ascensionis ejus, sive Pentecosten. Oratio vero secretae usque *Nobis quoque peccatoribus,* designat illam orationem quam Jesus in monte Oliveti exercebat. Quod autem postea agitur significat tempus illud, quo Dominus in sepulchro tacuit. Quando vero panis in vinum mittitur, animam Dei ad corpus redire demonstratur. Salutatio sequens significat salutationes postea discipulis a Christo factas. Fractio oblatae signat fractionem panis factam a Domino discipulis in Emau. Haec plenius in suis locis dicentur. De Missa pro mortuis, et ipsorum officio, in septima parte dicetur.

41. Adhuc Missa non nisi in sacratis Deo locis, idest in tabernaculis divinis, precibus a pontificibus delibutis, absque magna necessitate, dici debet. Non ergo in prophanis domibus absque Episcopi licentia, quia sanctius est Missam non cantare, vel non audire, quam in locis, in quibus hoc fieri non oportet (6); unde scriptum est: *Cave, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo, quem elegerit Dominus* (7): de hoc dicetur in PROOEMIO quintae partis. Potest autem esse necessitas, ut dicatur in navi, vel in exercitu sub papillione, sive sub dio, si illud haberi non possit; sed tunc cum tabula, seu altari viatico (8). Presbyter autem non debet Missam celebrare sine licentia Episcopi, in altari in quo Episcopus ea die celebravit (9).

41. Sixtus tamen papa statuit, Missam non nisi super altari celebrari. Felix Papa I. statuit, supra memorias martyrum Missas celebrari. Bonifacius Papa II. statuit, ut in Missae celebratione clerici a laicis sint divisi. Martinus Papa statuit, Missam alta voce cantari. Vigilius Papa statuit, eam in Ecclesiae orientali parte dici.

(1) Psal. 137. (2) Tob. 12. (3) Matth. 18. (4) Extra. de filiis presb. *Proposuit.* (5) 12. quaest. 1. *Illud.* (6) De Consec. dist. 1. *Clericos,* etc. seq. (7) Deut. 12. De Consec. dist. 1. *Sic,* et c. 3. seq., et c. *Concedimus,* et c. *Unicuique.* (8) De Consec. dist. 1. c. fin. (9) Dist. ead. *Concedimus.* Extra. de privil. *In his.*

43. Illud quoque notandum est, quod in Missa repraesentatur pugna, et victoria sacerdotis contra hostem antiquum. Processus ad hanc pugnam ponetur sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE, in fine; arma vero et pugna sacerdotis posita sunt in PROOEMIO tertiae partis.

44. Rursus Missa quasi quoddam judicium imitatur, unde et Canon *actio* vocatur (1); est enim *actio* causa in judicium deducta (2). In Missa quidem causa nostra agitur, oratorium est praetorium, Deus judex, diabolus accusator, ministri testes, sacerdos advocatus, et defensor. Hic est Moyses, qui causam populi ad Dominum allegabat; cujus patrocinio delatoris fallacia confutatur, et nostra innocentia comprobatur et absolvitur, et judicis ira placatur, et per misericordiam culpa remittitur (3). Caeterum Missa dicitur mysterium quod profertur, et sacrificium quod offertur.

45. Missae autem officium in duas principaliter dividitur partes, videlicet in Missam catechumenorum, et Missam fidelium.

46. Missa catechumenorum est ab Introitu usque post Offertorium, quae Missa ab emittendo dicitur, quoniam quando sacerdos incipit consecrare Eucharistiam, catechumeni foris de Ecclesia mittuntur. Unde antiquitus, perlecto Evangelio, diaconus supra pulpitum acclamare solebat: *Si quis catechumenus adest, exeat foras*, prout dicetur in sexta parte, sub QUARTA FERIA QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE. Quod ideo fiebat, quoniam catechumeni, licet sint in fide instructi, nondum tamen sunt renati, sive baptizati; et ideo nondum sunt de corpore Ecclesiae, sicut nec judaei, nec gentiles, quare sacris altari mysteriis interesse non debent, quae non nisi baptizatis fidelibus committuntur, nec thesauri Ecclesiae sunt inimicis ostendendi. Unde de quibusdam, qui catechumenorum, et nondum renatorum typum, seu figuram gerebant, scriptum est: *Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes* (4). Hinc etiam in canone Carthaginensis concilii (5) dicitur, quod nec gentilis nec haereticus, nec judaeus prohibeatur Ecclesiam ingredi, et audire verbum Dei, usque in finem Missae catechumenorum, nec etiam incestuosi (6).

47. Missa vero fidelium est ab Offertorio usque ad Postcommunionem, et dicitur Missa illa a dimittendo, quia ea expleta ad propria quisque fidelis dimittitur.

48. Missa ergo aliquando est nomen collectivum, quia quandoque Missa vocatur, quod est ab Introitu usque ad Offertorium, quandoque quod est ab Introitu usque ad *Ite Missa est;* et hoc verius, quia tunc hostia mittitur. Quandoque, quod usitatius est, dicitur Missa totum Officium ab Introitu usque ad *Ite Missa est*, sive invocatio nominis Dei, quae fit a sacerdote super altari, quasi transmissa, eo quod populus fidelis per mysterium sacerdotis, qui vice mediatoris inter Deum et homines, idest Christi, fungitur, preces, supplicationes, ac vota Altissimo transmittit; quandoque tamen Officium, quod sub silentio dicitur, quandoque solum verba illa, quibus dominicum conficitur corpus.

49. Aliquando Missa est nomen proprium, quia significat Christum, qui missus est a Patre in hunc mundum; significat etiam Angelum qui mittitur, ut per ejus manus hostia offeratur in sublime altare Domini. Ipsum ergo sacrificium, idest hostia, vocatur Missa, quasi transmissa prius siquidem a Patre nobis, ut scilicet esset nobiscum; postea a nobis Patri, ut intercedat, et sit pro nobis apud ipsum. Item, transmissa primo nobis a Patre divino, qui per incarnationem Christi filii sui, qui fuit missus coelestis, et postea Patri a nobis per passionem ejus. Similiter in sacramento transmissa nobis primo a Patre, per sanctificationem, qua nobiscum esse incipit; postea Patri a nobis per oblationem, qua pro nobis apud Patrem intercedit; haec enim missio, seu legatio, sola sufficiens, et idonea est ad solvendas inter Deum et homines inimicitias, et offensas. Cum ergo diaconus in fine Missae dicit: *Ite, Missa est*, idem est ac si dicat: *Redite ad propria*, vel *sequimini Christum*, quia missa, sive oblata est hostia salutaris pro nobis ad Deum Patrem placandum.

50. Potest etiam et aliter Missa dividi in quatuor partes, secundum Apostolum (I. ad Timo-

(1) De Consec. dist. 1. *Necesse*. (2) De verb. signifi. *Forus*. (3) 45 dist. *Disciplina*, Extra. de re judic. *um uterini*. (4) Joan. 2. (5) De Consec. dist. 1. *Episcopus*. (6) 35. dist. 3. de incest., et c. seq.

thaeum c.2., et habetur etiam in canone concilii Tolet.), scilicet in obsecrationes, orationes, postulationes, et laudes, sive gratiarum actiones, quorum verborum expositio in quinta parte, sub TERTIA ponetur. Pars prima protenditur ab Introitu usque ad Offertorium, et dicitur obsecrationes, idest praedicationes, quae scilicet fiunt prius quam species incipiant benedici. Secunda usque ad finem Dominicae orationis ibi, videlicet *Libera nos quaesumus Domine, etc.* Tertia usque ad Communionem, videlicet, secundum Augustinum, orationes quas Episcopus dicit post Communionem. Quarta usque in finem, scilicet, secundum Augustinum, quando post *Ite, Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, populus respondet *Deo gratias*. Secundum alios vero, prima pars protenditur ab Introitu usque ad *Te igitur;* secunda usque ad *Oremus: praeceptis salutaribus, etc.;* tertia usque ad Collectas; quarta usque ad *Ite, Missa est*. Rursus, quia quinque fuerunt sanguinis Christi effusiones, ideo Missae officium ab Offertorio in antea in quinque subdividitur partes, ut ibi dicetur, etc. Sed et quia in sola Cruce etiam quinaria fuit sanguinis effusio, ideo et solus Canon subdividitur in quinque partes: prima usque *Qui pridie;* secunda usque ad *Memento,* tertia usque ad *Praeceptis,* quarta usque ad Embolismum, quinta ad Collectas, etc.

(a) Sacrificium unum est in novo Testamento, quod Hebraice *Missa* appellatur, Graeci Λιτουργίαν, Latini *sacram oblationem* appellant. Est autem Missa (ut Jodocus Clichtoveus diffinit) divinum officium, ab Ecclesia et primorum Patrum institutione in sacro altari fieri solitum, in quo sanctae Eucharistiae, secundum ritum legitimum, consensio fit et oblatio. Hujus partes essentiales sunt, consecratio corporis, et sanguinis Christi (veteres *benedictionem mysticam* appellarunt) oblatio: hae a Christo ipso sunt institutae. Accidentales caeremoniae sunt, quibus consecratio ipsa et oblatio rite perficiuntur, ut orationes, benedictiones, gratiarum actiones, oscula manuum, expositiones, elevationes, complicationes, genuflexiones, signacula Crucis, communio, memoriae sanctorum, salutationes, responsiones, oblationes, et si quae sunt similes: harum quaedam a conciliis Ecclesiae sunt traditae. Isidorus ordinem Missae et orationum, quibus Deo oblata sacrificia consecrantur, primo a beato Petro constitutum esse, ejusdemque celebrationem uno eodemque modo, universum orbem peragere adfirmat; quippe qui primam Missam Antiochiae celebraverit. N. DOARD.

CAPUT II.

DE QUINQUE PSALMIS, QUOS PONTIFEX CELEBRATURUS DICIT

SUMMA

1. *Episcopus celebraturus quare praemittat psalmos. Et qui sint illi.*
2. *Religiosi celebraturi se calceare debent, etiam si discalceati soleant ambulari.*

1. Celebraturus Pontifex Missarum solemnia quosdam psalmos et orationes, ex institutione Coelestini I. premittit, quos interim, dum caligis et sandaliis ornatur, dicit secundum exhortationem Psalmistae dicentis: *Praeoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei* (1). Hi psalmi sunt quinque, videlicet: *Quam dilecta tabernacula tua, Benedixisti, Inclina, Credidi*, et *De profundis*, ut quicquid immundum quinque sensuum transgressione commisit, quinque psalmorum oratione detergat. Quaedam enim continentur in quolibet ipsorum, quae recte conveniunt celebraturis altaris mysterium, et Eucharistiae sacramentum. Orationes vero quas dicit, manifeste pertinent ad impetrandum cordis et corporis munditiam, et munimen; rursus ideo dicit: *Quam dilecta tabernacula*, et alios psalmos, ut in Christo, cujus typum gerit, virtutum plenitudo notetur.

2. Et nota, quod religiosus, secundum ordines suae professionis discalceatus incedens, Missam celebraturus se calceat, ex precepto Apostoli dicentis: *State calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis* (2). Nempe per calceamenta, quae fiunt de pellibus animalium mortuorum, et calcant terram, et sunt clausa desubter, et aperta desuper, significatur quod sacerdos debet esse mortuus mundo, et debet cor habere clausum ad terrena, et ipsa tamquam lubrica calcare, et vilipendere, et apertum ad respiciendum, et desiderandum coelestia.

CAPUT III.

DE CAPITIS COMPOSITIONE, ET MANUUM LOTIONE

SUMMA

1. *Episcopus celebraturus caput pectit.*
2. *Et quo id consilio, aut exemplo.*
3. *Pecten discretionem significat.*
4. *Lotio manuum quid notet.*
5. *Et unde coeperit.*
6. *Sacerdos antequam ad altare accedat, quid agere debeat.*

1. Caligis et sandaliis impositis, Pontifex, et sacerdos caput pectinat, manus et faciem lavat. Nam et legalis sacerdos sacrificaturus, lotis prius manibus, et pedibus, induebat *manastasim*, cujus loco hodie sandalia habentur, prout dictum est in tertia parte, sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS.

(1) Psal. 94. (2) Eph. 6.

2. Pectinat igitur caput, et faciem lavat, primo exemplo Mariae, quae futuram Christi passionem figurans, unxit oleo caput ejus; etenim in Missae officio Christi passio repraesentatur. Secundo ex mandato Christi dicentis: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava* (1), per hoc significans, quod in sanctis operibus nostris omnem fictionem et simulationem a nobis amovere debemus. Tertio pectinatur caput; nam per capillos, superfluae cogitationes, et cura terrenae solicitudinis, per caput mens et intentio, quae cunctis animae actibus, sicut caput caeteris membris supereminet, significantur. Congrue igitur pectine capilli complanantur, et ordinantur, et evulsi separantur, ad notandum quod tunc specialiter mores componere, et superfluas cogitationes a se repellere debet, juxta illud propheticum: *Auferte malum cogitationum vestrarum* (2), atque mens ipsius praevia discretione separari, quietari, et purgari a terrenis solicitudinibus, et virtutibus ornari debet.

3. Pecten enim, propter ordinatam in incisionibus divisionem, discretionem significat, qua intentio animae adornatur, sicut capilli capitis pectine adornantur.

4. Manus quoque lavat propter reverentiam tanti sacramenti, quatenus ad illud pertractandum mundissimus accedat; unde Gregorius in Pastorali (3): « Necesse est, ut munda studeat esse manu, qui diluere sordes curat ». Corporales igitur lavat manus, ut spiritualiter mundet actus, juxta illud Psalmistae: *Lavabo inter innocentes manus meas,etc.* (4), ne quasi illotis manibus ad mensam pervenire videantur; non quod lutum manuum divina sacramenta contaminet, sed si quis *indigne manducat, et bibit, judicium sibi manducat et bibit* (5); unde in Evangelio Matthaei, *non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem; quae autem procedunt de ore, de corde exeunt*, videlicet *cogitationes malae, homicidia et adulteria*, et hujusmodi, *haec sunt quae inquinant hominem* (6). Solicite ergo satagendum est, ut non tam exteriora manuum, quam interiora mentium inquinamenta purgentur.

5. Manuum autem lotio a lege sumpsit exordium, ut praemissum est; legitur enim Exodi (7) quod Moyses fecit labium aeneum de speculis mulierum, in quo lavabant se sacerdotes in ingressu tabernaculi testimonii, quando accessuri erant ad altare. Siquidem in labio aeneo sonoro significatur confessio, in altari aureo mentis amaritudo, in speculis mulierum vitae sanctorum consideratio.

6. Sacerdos ergo prius quam ad altare veniat, per confessionem, sive lachrymis poenitentiae, se abluat, per mentis amaritudinem se purget, per considerationem vitae sanctorum se informet. De primo dicitur: *Mundamini, qui fertis vasa Domini* (8). De secundo: *Expurgate vetus fermentum,etc.* (9). De tertio: *Habentes impositam nubem, deponamus omne pondus, et circumstans nos peccatum* (10), ut sit in numero innocentium audacter dicentium: *Judica me Domine, quoniam ego in innocentia,etc.*, et infra: *Lavabo inter innocentes manus meas,et circumdabo altare tuum* (11). Deinde manus lotas manutergio tergit, quia post lacrymas contritionis peccata abhorrere, et abolere per opera satisfactionis debet. Linum quidem per laborem ad candorem perducitur, et poenitentes per satisfactionem ad perpetuam glorificationem perducuntur. Crinium igitur, manuum, et faciei ornamenta non sunt voluptatis oblectamenta, sed in figuram a Domino sacerdotibus legis injuncta.

(1) Matth. 6. (2) Isai. 1. (3) Lib. 1. c. 12. (4) Psal. 25. (5) I. Corinth. 2. (6) Matth. 15. (7) Exod. 30,38,40. (8) Is. 52. (9) I. Corinth. 5. (10) Hebr. 12. (11) Psal. 25.

CAPUT IV.

DE AQUAE BENEDICTAE CONSECRATIONE,

ET ASPERSIONE

SUMMA

1. *Aspersio aquae benedictae quid significet.*
2. *Quis eam instituerit.*
3. *Et quo consilio.*
4. *Aqua cur benedicatur qualibet die dominica.*
5. *Aquae aspersio varie fit.*
6. *Purificatio quid designet.*
7. *Christus fuit lanceatus in latere laevo.*
8. *Aqua benedicenda cur sale conditur, et forma benedictionis.*
9. *Sal cur prius benedicatur quam aqua.*
10. *Aquae benedictae genera quatuor.*

---

1. Sacerdos in dominicis diebus celebraturus, alba et stola paratus, prius quam planetam induat, ut liberius vacare possit, aquam ex institutione Alexandri Papae I. benedicit; altare, Ecclesiam, et populum aqua benedicta conspergit, ut omnis spirituum immundorum spurcitia tam de habitaculo, quam de cordibus fidelium propellatur. Haec enim virtus aquae exorcizatae inest, et etiam quia omnis christianorum populus baptismatis sacramento renatus, ita ministerio aquae lota renatorum corpora diluit, sicut sanguis agni a prisco populo, ad repellendum percussorem, in postibus ponebatur.

2. Unde in canone Alexandri ita legitur: « Aquam sale aspersam populis benedicimus, ut ea cuncti aspersi sanctificentur et purificentur, quod et omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus »; nam si *cinis vitulae aspersus, populum sanctificabat, ad emundationem carnis* (1), scilicet a venialibus, multo magis aqua sale aspersa, divinisque precibus sacrata, populum sanctificat, atque mundat a venialibus. Et si sale aspersa per Eliseum sterilitas aquae sanata est (2), quanto magis divinis precibus sacratus sal, sterilitatem rerum aufert humanarum, et coinquinatos sanctificat, et purgat, et caetera bona multiplicat, et insidias diaboli avertit, et a phantasmatis versutiis homines defendit.

3. Rursus tunc sacerdos justus tabernaculum aspergit, dum Dei misericordiam petit. Cyprianus quoque Papa ait, quod ideo homines aqua benedicta asperguntur, quia valet ad sanctificationem; unde Scriptura per Ezechielem dicit: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri* (3). Item: *Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus: aspergatur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari* (4). Item: *Omnis qui tetigerit humanae animae morticinum, et aspersus ex hac commistione non fuerit, polluet tabernaculum Domini* (idest, tamquam pollutus non intrabit cum aliis tabernaculum, idest seipsum, qui est pars tabernaculi Domini, idest Ecclesia) *et peribit ex Israel* (5). Item: *Quia aqua expiationis non est aspersus, immundus erit, et manebit spurcitia ejus super eum* (6). Et iterum: *Aspergantur* (Laevitas) *aqua lustrationis* (7), ex quibus apparet aspersio-

(1) Heb. 9. (2) IV. Reg. 2. (3) Ezech. 36. (4) Num. 19. (5) Ibid. (6) Ibid. 8. (7) Num. 8.

nem aquae instar salutaris lavacri obtinere. Quidam tamen praemissa referunt ad aquam baptismi.

4. Aqua igitur in memoriam baptismi omni dominica benedicitur, ut dicetur in sexta parte, sub ASCENSIONE, praeterquam in Pascha et Pentecoste, quia in sabbatis dominicas illas praecedentibus benedictis fontibus ante chrismatis infusionem aquae recipi, et ad spargendum nos, et domos reservatur, sicut in canone cautum habetur; ex aqua ergo benedicta nos et loca in significationem baptismi aspergimus. Nec aspergimur, ut rebaptizemur; sed ut gratiam divini nominis cum memoria baptismatis invocemus; et licet in dictis duabus dominicis aspergatur altare, non tamen tunc cantatur antiphona: *Asperges me Domine, etc.*, quia tunc potius lugendum nobis est, cum recolimus nos esse a Christo mundatos, per suae supplicium passionis, juxta illud: *Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea* (1). In dominicis ergo diebus, ante Missam, et majus altare tantum, et totus populus asperguntur, quamvis in nocturnis et vesperis omnia altaria, vel saltem precipua thurificentur.

5. Circa quod considérandum, quod hujusmodi aspersio alia ratione fit super populum et super altaria: quia enim *conclusit* (Deus) *omnia sub peccato* (2), saltem veniali, quia *septies cadit justus* (3); idcirco ipse populus Ecclesiam ingrediens, divinis insistere intendens, ipsa aqua sanctificata aspergitur, quae videlicet ad quotidiana delenda, sicut et cinis vitulae in veteri Testamento (4). Secundum quod, qui immundus erat prohibebatur Ecclesiam ingredi, donec aqua lavaretur. Altare enim aspergitur propter reverentiam sacramenti, quod ibidem consecrandum est, ut inde omnium malignorum spirituum praesentia arceatur, quemadmodum Christus per altare, quod esse debet lapideum, significatur, secundum illud Apostoli: *Petra autem erat Christus* (5), et fides nostra de uno Christo et non de pluribus est; idcirco ut signum signato respondeat, unico altari asperso universus aspergitur populus, quia ipse solus est, qui tollit peccata mundi.

6. Thurificatio vero quandoque repraesentat diffusionem diversarum gratiarum spiritualium; et quoniam gratia non solum in capite, verum etiam in aliis subjectis capiti invenitur, ideo convenienter post primum, secundario alia altaria, quae per diversi gradus sanctorum intelliguntur, thurificari solet. Rursus thus in thuribulo cor igne orationis accensum significat; quia vero solum oratio nostra ad Deum et Christum mediatorem nostrum debet principaliter applicari, ideo et altare, et Crucifixus thurificari solent. In paschali autem tempore ad aspergendum cantamus: *Vidi aquam*, quod sumitur de Ezechiele (6), cui Dominus civitatem ostendit aedificatam super montem vergentem ad austrum, in qua erat mirabile templum. Civitas Ecclesia est, de qua dicitur: *Non potest abscondi civitas supra montem posita* (7); templum est corpus Christi, de quo dicitur: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (8); aqua de templo egrediens fons est baptismi, de latere Christi procedens.

7. Sed cum fuerit in laevo lanceatus, cur hic dicitur a latere dextro? Respondeo: duo sunt latera Christi, scilicet dextrum, et laevum. Dextrum est divinitas, et laevum humanitas. A latere igitur dextro exivit aqua, quia de divina Christi natura Spiritus sancti aqua invisibilis procedit; de aqua invisibili, quae a latere laevo, idest humanitate lanceata, perfluxit, salvandi virtutem tribuit. Recte igitur haec in processione paschali cantamus in laudem fluminis hujus, cujus inundatione per mortem Christi reviximus. Verum post octavam Pentecostes cantatur in dominicis ad aspergendum antiphona: *Asperges me Domine, etc.* (9), quae a Pascha usque tunc intermittitur, quia de fide passionis, et humilitate baptismi Propheta praedixit.

8. Porro aqua cum benedicitur, sal admiscetur, quod ab Eliseo sumpsit exordium (10), et fit hoc, ad notandum quod populus, per aquam intellectus, ut sanctificari possit per sacerdotis officium verbo Dei imbuitur, quod per salem significatur. Fit ter crux super aquam, et salem, quia docetur populus sanctae Trinitati gratias pro sua eruditione atque redemptione referre. Per aquam quo-

(1) Thren. 3. (2) Gal. 2. (3) Prov. 24. (4) Hebr. 9. (5) I. Corinth. 10. (6) Ezech. 47. (7) Matth. 5. (8) Joan. 2. (9) Psal. 50. (10) IV. Reg. 2.

que confessio, per salem amaritudo significatur. Ex aqua mista geminus partus procedit, scilicet divisio, seu separatio delictorum, et ortus virtutum ac bonorum operum.

9. Sed quare prius benedicitur sal, quam aqua? Respondeo: per sal intelligitur amaritudo poenitentiae, per aquam baptismus. Quia ergo cordis contritio debet praecedere absolutionem, et poenitentia baptismum, ideo prius benedicitur sal, quam aqua.

10. Et nota quatuor esse genera aquae benedictae. Prima, in qua fit judicium purgationis, quae in usu non est. Secunda aqua, quae sanctificat in dedicatione Ecclesiae et altaris, de quibus in prima parte dictum est, sub titulo DE CONSECRATIONE ECCLESIAE ET ALTARIS. Tertia est, in qua Ecclesia aspergimur, de qua hic agitur. Quarta, aqua baptismi, de qua dicetur in sexta parte, sub SABBATO SANCTO, et hac solebant homines aspergi prius quam chrismarentur, et adhuc fit in quibusdam locis, sed hodie interdictum est. Putabant enim se iterum a peccatis hujus aquae aspersione mundari, cum tamen constet nullum bis baptizari posse. Quia vero majus dignum trahit ad se minus dignum, ideo si aqua non benedicta admisceatur benedictae, efficitur benedicta.

CAPUT V.

DE OFFICIO SEU INTROITU MISSAE

SUMMA

1. Introitus Missae significatio, et ortus.
2. Damasi Papae institutio circa Missae Introitum.
3. Introitus Missae forma varia.
4. Introitus unde dicatur.
5. Introitus unde debet adsumi.
6. Tropus quid, et unde dictus. Et num. 7.

1. In Introitu prima pars Missae incipit. Sciendum est autem, quod sancti patres et prophetae ante Christi adventum suspirantes, et praeconizantes praemiserunt desideria, opera, laudes, et preces, quae singula figurantur in Missa. Introitus namque, scilicet ipsa antiphona, vaticinia prophetarum, et sanctorum patrum desiderium cum praeconiis Filii Dei adventum, et incarnationem Dei expectantium exprimit. In cujus rei signum in prima dominica Adventus cantat Ecclesia Introitum: *Ad te levavi* (1). Chorus igitur psallentium clericorum, qui significat chorum prophetarum, et multitudinem sanctorum, Christi adventum expectantium, animam suam dilatat, et Introitum in jubilo cantat, quoniam prophetae, patriarchae, reges, et sacerdotes, omnesque fideles adventum Christi cum desiderio expectabant, clamantes et implorantes: *Emitte agnum Domine dominatorem terrae etc.* (2). Item: *Veni Domine, et noli tardare, etc.* Hinc etiam ille Simeon justus et senex benedixit dicens: *Nunc dimittis servum tuum Domine, etc... Quia viderunt oculi mei, etc.* (3), et Evangelista: *Multi prophetae et reges voluerunt videre, quae vos videtis, et non viderunt, etc.* (4). Ex eorum ergo persona cantatur Introitus, per quos Christus introivit in mundum, juxta illud: *Et cum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei* (5). Sequitur versiculus psalmisticus, sive psalmus, qui versionem ad operationem notat. Dicitur etiam versus, quia per eum revertimur ad Introitum, significans opera et vaticinia.

(1) Psal. 24. (2) Isa. 16. (3) Luc. 2. (4) Luc. 10. (5) Heb. 1.

2. Consequenter ex institutione Damasi Papae dicitur: *Gloria Patri etc.*, quod significat laudem, quia post operationem danda est gloria. Dicitur etiam *Gloria*, ut ostendatur Patrem et Filium, et Spiritum sanctum habere aequalem gloriam, et coaeternam majestatem *in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum*, idest in praeterito, in praesenti, et futuro tempore. Interpositio autem gloriae inter primam cantationem Introitus, et ipsius repetitionem designat captationem benevolentiae. Ut enim quod expectabant facilius obtinerent, ad totam Trinitatem cordis et vocis glorificationem clamabant, dicentes: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis* (1). *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse* (2), quorum tandem clamorem Spiritus sanctus exaudiens unxit eum *oleo laetitiae prae consortibus suis* (3), et ad evangelizandum pauperibus destinavit, sicut ipse Dei Filius per Prophetam testatur, dicens: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* (4). Deinde antiphona ipsa, seu Introitus repetitur, ut desiderium antiquorum patrum, seu iteratio, et multiplicatio suspiriorum, et clamoris ipsorum evidentius exprimatur, unde Propheta: *Manda remanda, expecta reexpecta, modicum ibi modicum ibi* (5), *si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit* (6). Hoc autem desiderium antiquorum non semper repraesentat Introitus intellectu literae, sed jubilo cantilenae.

3. Verum in diebus profestis bis Introitus cantatur in laudem divinae et humanae naturae, quae in persona Filii sunt unitae. In quibusdam vero Ecclesiis, et praecipuis festivitatibus triplicatur in laudem et honorem Trinitatis, quasi ei tripudiemus, in cujus memoriam Missam cantamus, et dicitur semel cum *Gloria Patri*, ad laudem Incarnationis. Quandoque autem inchoatur voce demissa, ad notandum humilitatem: subsequenter alta voce repetitur, quae vocis exaltatio significat excitationem a somno peccati, quam vox suppressa demonstrat, juxta illud Apostoli: *Hora est jam nos de somno surgere* (7). Potest etiam et aliter dici, prout de *Invitatorio* in sexta parte, sub titulo DE NOCTURNIS dicetur; semper tamen integre repetitur, ut perfectio laetitiae denotetur. Quaedam vero Ecclesiae dicunt Introitum primo perfecte, quia Ecclesia Deum laude perfecta laudat; secundo imperfecte, quia imperfecta est omnis laus vitae; tertio perfecte, quia perfecta est laus patriae.

4. Dicitur autem Introitus, eo quod dum ille canitur, sacerdos ministraturus ad altare intrat, seu quia per illam antiphonam, ad officium intratur, qui etiam vocatur officium, quasi efficium, prout dicetur in PROOEMIO quintae partis. Caelestinus Papa statuit, ut psalmi David centum quinquaginta ad Introitum Missae ante sacrificium cum antiphona canerentur, quod antea non fiebat, sed Epistola Pauli tantum, et Evangelium legebantur, et postea Missa celebrabatur.

5. De illis ergo psalmis excepti sunt omnes Introitus regulares, Gradualia, Offertoria, et Communiones, quae cum modulatione primo coeperunt ad Missam in Ecclesia romana cantari. Gregorius enim Introitum Missae cum cantu ordinavit, et unum versum de illo psalmo, qui cantabatur retinuit. Irregulares vero Introitus sunt, qui secundum varietates solemnitatum instituti sunt, ut *Puer natus est nobis etc.*, et *Spiritus Domini replevit, etc.*; et ibi sunt versus, praeter quam illi *Viri Galilaei*, et *Nunc scio vere quia misit, etc.*, et alii quidam secundum aliquas Ecclesias. Et est notandum, quod quando Introitus de psalmo sumitur, si primus versus psalmi sit Introitus, aliquis de sequentibus versibus ejusdem psalmi erit versus illius Introitus, sicut patet in Introitu tertiae feriae primae hebdomadae Quadragesimae, quae incipit: *Domine refugium;* versus est enim: *Prius quam montes fierent*. Si vero non primus versus psalmi, sed si aliquis alius de sequentibus sit Introitus, tunc primus versus psalmi erit versus ipsius Introitus, ut ecce in Natali est Introitus: *Dominus dixit ad me, etc.*, versus vero est: *Quare fremuerunt gentes;* et in festo Innocentium Introitus est: *Ex ore infantium, etc.*, versus est: *Domine, Dominus noster, etc.*, et sic de aliis, quod fit ad significandum unionem, et connexitatem capitis et membrorum. Rursus versus quandoque est duplex, quandoque est unus, quandoque dimidius, de quo dicetur in sexta parte, sub

(1) Psal. 84. (2) Psal. 79. (3) Psal. 44 (4) Isa. 61. (5) Isai 21. (6) Hab. 2. (7) Rom. 13.

SABBATO TERTIAE HEBDOMADAE QUADRAGESIMAE. Cum autem Introitus cantatur, non sedetur, quoniam ad opus et praeconium Christi Introitus refertur, ut praedestinati ad verum cultum Dei vocentur. In quibusdam Ecclesiis Tropi dicuntur pro psalmis, ex institutione Gregorii Papae, ad majus gaudium de Christi adventu repraesentandum.

6. Est autem proprie Tropus quidam versiculus, qui in praecipuis festivitatibus cantatur immediate ante Introitum, quasi quoddam praeambulum, et continuatio ipsius Introitus, ut verbi gratia, in festo Nativitatis ante Introitum illum: *Puer natus est, etc.*, praecedit Tropus iste: *Ecce adest de quo prophetae cecinerunt, dicentes: Puer natus est, etc.*

7. Habuit autem Tropus originem a lege. Legitur enim Num. 10, quod dum elevaretur arca, cantabatur: *Exurge Domine*, cum vero deportabatur, cantabatur: *Revertere Domine ad multitudinem exercitus;* et dicitur tropus, a τρόπος, quod est conversio, quoniam quaedam ibi solent fieri conversiones ad Introitum; unde quandoque prius dicitur versus, et post ἄλλησον. Et inde etiam Tropus dicitur zona, quae convertitur ab umbilico ad umbilicum eum circumeundo. Potest etiam aliter dici, quoniam Introitus est laus Ecclesiae, de Judaeis conversis. Unde tria continet, videlicet antiphonam, versus, et gloriam, et haec propter tres ordines fidelium, qui fuerunt hebraicae linguae, scilicet patriarchae, prophetae, et apostoli. Introitus sine antiphona est patriarcharum; Versus prophetarum; Gloria vero apostolorum; Antiphonae repetitio est praedicationis identitas et confirmatio, quasi quod longe prius patriarcha gestibus figuravit, propheta praedixit, apostolus evangelizavit. Ad quam etiam conversionem notandum, quod solemnes Tropi aliqui inferuntur, qui sunt laudes ad Introitum convertibiles. Nam τρόπος graece, dicitur conversio latine, ut praemissum est.

CAPUT VI.

DE ACCESSU SACERDOTIS AC PONTIFICIS AD ALTARE, ET DE PROCESSIONE

SUMMA

1. Sacerdos accinctus ad altare accedens, quid notet, et ejus professionis ordo, et forma. Et num. 2. 7. 8. 9. Et quorumlibet significatio, fusissime per discursum. Et num. 3.
4. Altaris ministri quid significent.
5. Ignis necessarius ad omnia sacrificia.
6. Thuriferarius cur ceroferarios et alios antecedat.
10. Diaconi duo Pontificem deducentes quid significent.
11. Mappula, quam quatuor ministri ferunt super Episcopum, quid notet. Et num. 12.
13. Stupa quae comburitur in Ecclesia quid significet.
14. Processio, sive potius supplicatio, ad instar castrensis aciei instructa, quid notet, atque nostrae hujus institutionis collatio cum veteris Testamenti ritu. Et num. 15.
16. Processiones unde ortum habuerint.
17. Processionis sive supplicationis ordo.
18. Crux est vexillum triumphi et gloriae.
19. Campanae pulsatio quid notet.
20. Processiones quatuor solemnes.
21. Dominicae diei observatio antiquitus nihilominus religiosa, quam hodie.
22. Processio quos cantus poscat.
23. Christus post resurrectionem suam Matri primo apparuit, quod falso tamen Magdalenae tribuitur.

1. Cum Introitus canitur, Pontifex, seu sacerdos paratus, et sacris indumentis ornatus, de sacra aede egreditur, et ad altare accedit, significans quod Christus, expectatio gentium, carne sacrosancta assumpta, ex Virginis carne incorrupta, de secreto habitaculo coelorum egressus est in mundum, vel de secreta aede, videlicet de virginali utero egressus est, *tamquam sponsus de talamo suo* (1).

2. Porro Episcopus, sive sacerdos egrediens procedit inter duos, videlicet inter unum presbyterum, et diaconum, quem antecedit subdiaconus Evangelii codicem clausum gerens. Illum praecedunt duo ceroferarii, quos etiam praecedit ferens thuribulum cum incenso. Demum Episcopus, vel sacerdos ad altare perveniens mitram deponit, confessionem facit, codicem aperit, et osculatur apertum. Sacerdos itaque, seu Episcopus illum magnum repraesentat sacerdotem, scilicet Christum, de quo ait Apostolus: *Christus assistens pontifex futurorum bonorum, etc.* (2). Sacerdos et levita illum deducentes legem et prophetiam designant, secundum illud quod ipse Dominus proposuit in parabola sauciati, quia *sacerdos quidam descendit eadem via, et viso illo praeterivit: similiter et Levita* (3). Moyses quoque et Helias in figura legis et prophetiae apparuerunt in monte cum Christo loquentes (4). Sacerdos ergo et levita deducunt Episcopum, quia lex et prophetia Christum annunciaverunt, et promiserunt; unde Dominus ad Moysen inquit: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum simile tui: et ponam verba mea in ore ejus* (5).

(1) Psal. 18. (2) Heb. 9. (3) Luc. 10. (4) Matth. 17. (5) Deut. 18.

3. Episcopus vel sacerdos inter duos existens significat Christum inter duo Testamenta; ipse enim a duobus Testamentis mundo per prophetas et Apostolos praedicatur. Quia vero ille in mundum venturus praemisit prophetas, sapientes, et scribas, in locum scribarum praemittit Pontifex seu sacerdos subdiaconum portantem Scripturas, qui sapiens sit dominica disponere vasa. Quandoque vero archidiaconus, et sacerdos Pontificem deducunt, quem immediate diaconus et subdiaconus antecedunt, qui significant Apostolos, et discipulos, quos Christus misit ante faciem suam, et adhuc quotidie mittuntur praedicatores, et praelati Ecclesiae praeparare viam Domino spiritualiter ante faciem suam. Adhuc subdiaconus antecedens significat Joannem Baptistam, qui *praecessit in spiritu et virtute Heliae parare Domino plebem perfectam* (1) et fert ante pontificem codicem Evangelii, quia Joannes ante Christum praedicationem evangelicam inchoavit dicens: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum* (2). Diaconus vero repraesentat prophetas, qui annuntiaverunt futuram ex Evangelio vitam. Caeterum Episcopus ideo sequitur Evangelium, ad notandum, quod debet semper illud intueri, et in mente habere; et ante illum portatur, quia per doctrinam Evangelii ad Christum vitam via praeparatur.

4. Potest etiam dici, quod per subdiaconum librum ferentem, et per diaconum, Evangelii praeconem, sanctos novi Testamenti; per librum vero Evangelii novum intelligimus Testamentum; per ceroferarios vero et thuriferarium sanctos, qui praecesserunt novum Testamentum, et per duo candelabra cum cereis ardentibus legem et prophetiam, quae Christum mundi lucem nunciabant, commemoramus.

5. Sine igne enim non debet sacrificari (3), juxta illud Levitici: *Ignis in altari semper ardebit* (4). Quid lumen hujusmodi significet, et de candelabris, dictum est in prima parte, sub titulo DE PICTURIS. Cerei feruntur super candelabra, quae fundamentum designant, ut super fundamentum luceat coram hominibus lux praedicatorum. Pulchre ergo candelabra diaconus et subdiaconus ante Evangelium praecedunt, quia lex et prophetae legem gratiae praecesserunt. In quibusdam Ecclesiis sunt tres cerei, quorum medius significat illum, qui ait: *Ubi fuerint duo, vel tres, etc.* (5). In aliis septem, quia gratia Septiformis tota Ecclesia illuminatur. De hoc alias sub EVANGELIO dicetur.

6. Thuriferarius vero ceroferarios et alios antecedit, ad notandum quod thuris significatio sanctis utriusque Testamenti communis est. Per thuribulum autem cor humanum competenter notatur, quod debet esse apertum superius ad suspiciendum, et clausum inferius ad retinendum, habens ignem charitatis et thus devotionis, sive suavissimae orationis, seu bonorum exemplorum sursum tendentium, quod per fumum inde resultantem notatur. Sicut enim thus in igne thuribuli suaviter redolet, et sursum ascendit; ita opus bonum, vel oratio ex charitate, ultra omnia thimiamata fragrat. Adhuc turibulum cum incenso corpus Christi suavitatis odore plenum, carbones Spiritum sanctum, thus boni operis odorem designant. De hoc etiam dicetur in quinta parte, sub titulo DE LAUDIBUS MATUTINIS, et infra, sub titulo DE THURIFICATIONE.

7. Postquam ad altare ventum est, cerei qui praecesserant postponuntur, ut ostendatur doctores fuisse ante nativitatem et post illuminantes. Candelabra vero manibus per acolytos teneantur, donec Κυριε ἐλέησον incipiat, ad notandum quod doctor opere debet exercere quod docet, quodque non debet rudem populum deserere, donec sciat profiteri: *Domine miserere*. Illo vero incepto, deponuntur quandoque in pavimento, tum quia post acta bona opera humiliare, et esse pulverem recognoscere nos debemus; tum quia doctores in bono opere, et in praedicatione se terram esse cognoscere debent. Sed dum officium inchoatur, sublevari debent, quia quisque et praecipue praelatus se erigere per bona opera debet, ut caeteri hoc videntes *glorificent Patrem, qui in coelis est* (6). Adhuc Pontifex ad altare perveniens mitram deponit, prout dictum est in tertia parte, sub titulo DE MITRA; deinde confessionem dicit.

8. Interea vero dum confessio fit, subdiaconus tenet librum Evangeliorum clausum ante fa-

(1) Luc. 1. (2) Matth. 3. (3) Extra de celeb. Miss., c. fin. (4) Lev. 6. (5) Matth. 18. (6) Matth. 5.

ciem ejus, a parte sinistra. Stat quidem ad sinistram, quoniam ipse tenet in aliquibus locum prophetarum, quos saepe in Ecclesia legit tenet librum ante oculos pontificis, ut ille jugem memoriam habeat evangelicae praedicationis; qui clausus tenetur, quoniam lex evangelica clausa in prophetis mystice continetur. Confessione autem facta, sacerdos librum aperit et osculatur, prout sub titulo DE OSCULO ALTARIS dicetur.

9. Sane, secundum Innocentium Papam III., romanus Pontifex, dum stationalis solemnitas celebratur, cum sex ordinibus clericorum, de quibus in PROOEMIO secundae partis dictum est, a sacrario, sive a loco ubi se induit et paravit, processionaliter progreditur ad altare, designans quod Christus exivit a Patre, et venit in mundum (1). Hic enim processionis ordo generationis Christi seriem repraesentat, quam Matthaeus Evangelista describit, in qua sex inveniuntur ordines personarum, a quibus secundum carnem Christus originem traxit, et in mundum processit, videlicet patriarchae, prophetae, reges, principes, pastores, et duces (2). Abraham patriarcha, David propheta, Salomon rex, Salmon princeps, Judas pastor, Zorobabel dux.

10. Duo diaconi Pontificem deducentes significant Abraham et David, quibus Incarnationis Christi facta est repromissio; nam illi promissum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes* (3); isti vero pollicitum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (4), propter quod Evangelista figuraliter hos duos in generatione Christi praemisit inquiens: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham* (5). Isti sunt duae columnae, quas vetus ille Pontifex in vestibulo templi posuit ante ostium, quas ambit funiculus duodecim cubitorum (6), idest quos fides duodecim Apostolorum amplectitur, de quarum medio Christi ostium ceredentibus aperitur.

11. Quatuor autem ministri super Pontificem mappulam ferunt in summitatibus quatuor baculorum colligatam, et inde ipsi ministri mappularii nuncupantur. Mappulla illa, quae diversis figurata est imaginibus, sacram designat Scripturam, quae multis et variis est insignita mysteriis. Haec quatuor baculis super Pontificem portatur extensa, quia sacra Scriptura quatuor modis super Christum fertur exposita, videlicet historice, allegorice, anagogice, et tropologice, prout dictum est in PROOEMIO primi libri. Hic est fluvius paradisi, quia quatuor in capita divisus progreditur (7); haec est mensa propositionis, quae quatuor pedibus elevata subsistit (8). Super Pontificem ergo portatur extensa, ut is venisse monstretur, quem lex scripserat et prophetae; nam ipsemet Christus *incipiens a Moyse et omnibus prophetis, interpretabatur.... in omnibus scripturis, quae de ipso erant* (9), propter quod dicitur alibi: *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi, de me enim ille scripsit* (10).

12. Quatuor ministri mappulam ferentes quatuor sunt Evangelistae sacram Scripturam declarantes, et fidem exaltantes. Hinc est quod in summitatibus baculorum eorum imagines collocantur, et praeferentur duo luminaria cum incenso, quia lex et prophetae cum psalmis Christi pronuntiaverunt adventum, Christo attestante, qui ait: *Necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysis et Prophetis, et Psalmis de me* (11). In majoribus autem solemnitatibus septem candelabra coram pontifice deferuntur, per quod illud ostenditur quod Joannes in Apocalipsi describit: *Conversus* (inquit) *vidi septem candelabra aurea: et in medio septem candelabrorum similem Filio hominis, vestitum podere* (12), ut ille per hoc advenisse monstretur, super quem requievit spiritus gratiae septiformis, secundum illud Isaiae: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, etc.* (13).

13. In quibusdam etiam basilicis circa medium chori manipulus stupae appenditur, cui Pontifex transiens ignem apponit, ut in conspectu populi cito incineretur, per hoc secundum adventum commemorans, in quo Christus vivos et mortuos, et saeculum per ignem judicabit; nam *ignis in conspectu ejus semper ardebit* (14), et *in circuitu ejus tempestas valida* (15); ne videlicet quis male securus existat, quoniam qui primo adventu blanditur, pro secundo exterret; qui enim judicandus venit in

(1) Joan. 16. (2) Matth. 1. (3) Gen. 26. (4) Psal. 131. (5) Matth. 1. (6) III. Reg. 7. (7) Gen. 2. (8) Exod. 25. (9) Luc. 24. (10) Joan. 5. (11) Luc. 24. (12) Apoc. 1. (13) Isa. 12. (14) Lev. 6. (15) Psal. 49.

primo, judicaturus veniet in secundo. Hoc etiam fit, ut Pontifex ignem apponens consideret quod ipse debet in cinerem redigi, et ornatus ejus in favillam converti, et quod quemadmodum stupa facile comburitur, sic etiam facile, et quasi in momento, praesens *mundus transit, et concupiscentia ejus* (1), quia (secundum Jacobum Apostolum) *vita nostra vapor est, et ad modicum parens* (2), ne forte qui gloriosus incedit, in temporali gloria delectetur, nam *omnis caro foenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri* (3). Cum autem jam Pontifex appropinquat altari, primicerius scholae cantorum accedens, dextrum ipsius humerum coram adstantibus osculatur, quia cum Christus nasceretur in mundo, Angelus ille cum quo *facta est coelestis militiae multitudo laudantium Deum* (4), nativitatem ejus pastoribus patefecit, de quo dicit Propheta: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis; et factus est principatus super humerum ejus* (5). Porro tres sacerdotes, qui pontifici venienti coram altari reverenter occurrunt, et inclinantes os ejus osculantur et pectus, significant illos tres Magos, qui venerunt Jerosolymam, dicentes: *Ubi est, qui natus est rex Judaeorum? Et procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham* (6). Per geminum quidem osculum geminam in Christo confitentur naturam, divinam scilicet et humanam; divinam, quasi latentem in pectore; humanam, quasi patentem in ore, quas etiam per oblata munera Magi mystice figurarunt; osculum enim signum est reverentiae, ut sub titulo DE PACIS OSCULO dicetur.

14. Disponitur autem ista processio *velut castrorum acies ordinata* (7), nam majores et fortiores quasi custodes exercitus praeveniunt et sequuntur; minores autem quasi debiliores in medio colliguntur; praecedunt enim Episcopi, et presbyteri subsequuntur, Pontifex, et diaconi in medio colliguntur; subdiaconi et acolyti; cantores vero quasi tubicines exercitum praecedunt, ut eum ad praelia contra daemones exercitent et invitent, de quo praelio Apostolus dicit: *Non est nobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae, in coelestibus* (8); unde: *Buccinate in neomaenia tuba, in die insignis solemnitatis vestrae* (9).

15. Praemisimus de processione summi Pontificis: inde etiam occasione sumpta, et de aliis processionibus aliqua subjiciamus. Circa quod generaliter notandum est, quod sicut in Missa legatio Christi pro nobis in mundum figuratur, et in processionibus nostris reversio nostra ad patriam nostram denotatur, quarum solemnitas egressum populi de Aegypto pene in omnibus imitatur; sicut enim populus ille per Moysen ereptus est de manibus Pharaonis, sic populus Dei per Christum liberatur de ore leonis. Et sicut tabulae Testamenti de monte Synai acceptae sunt a Moyse, et coram populo portatae (10); sic liber Evangelii sumitur de altari et portatur. Illos vero columna ignis praecedebat, et nos lumen candelae praecedit. Ante turmas illorum signa ferebantur, ante nos cruces, et vexilla portantur. Ibi prodigia fiebant, et apud nos miracula non cessant. Illic levitae tabernaculum foederis portabant, et nostri diaconi, et subdiaconi planaria et capsas ferunt. Ibi arca Domini a sacerdotibus portabatur, et apud nos scrinium aut feretrum cum reliquiis a presbyteris deportantur. Apud illos Aaron summus sacerdos sequebatur ornatus, et apud nos Episcopus infulatus. Apud eos Moyses cum virga, apud nos rex cum sceptro, vel Episcopus cum sambuca. Ibi clangor tubarum, hic strepitus campanarum. Ibi populus armatur, hic clerus sacris vestibus et populus virtutibus adornatur. Ibi populus aspergebatur sanguine, hic aqua benedicta cum sale. Illis obviebat Amalech sanguinem sitiens, nobis turba daemonum nostrae vitae semper insidians. Illis suus Josue sive victor extitit, et noster Jesus victoriam nobis obtinuit. Cum autem ad aliquam Ecclesiam processionaliter tendimus, tunc quasi ad terram accedimus promissionis. Cum vero Ecclesiam cantantes intramus, quasi gaudentes ad patriam pervenimus. Cum circa Ecclesiam feretrum cum campanarum pulsatione portamus, quasi cum arca, cum sono tubarum, et cum clangore populi Jericho circuimus. Jericho corruit et destruitur cum in nobis concupiscentia vincitur. Cum vero de

(1) I. Joan. 2. (2) Jac. 4. (3) Isa. 40. (4) Luc. 2. (5) Isa. 9. (6) Matth. 2. (7) Cant. 6. (8) Ephes. 6. (9) Psal. 80. (10) Exod. 34, et 35.

choro ad aliquod altare imus, ibique stationem facimus, significat quod animae ad Christum tendunt et continentur in consortiis Angelorum.

16. Secundo, etiam David et Salomon nos ad processiones informaverunt, cum David arcam Dei in tabernaculum, et Salomon in templum cum hymnis et canticis portaverunt, et sub alis Cherubin locaverunt, sicut Christi humanitas ascendens coelum ingreditur, et ab Angelis perenniter adoratur, quem fidelis anima comitatur. Tertio, etiam in processionibus memoramus quod Christus de sinu Patris venit in mundum, de praesepe ad templum, et de Bethania in Jerusalem, et de Jerusalem in montem, optantes ut de mundo revertamur ad patriam, et de una Ecclesia ad aliam, scilicet de militante ad triumphantem, sequentes crucem, idest vestigia Crucifixi, et nos vitiis, et concupiscentiis crucifigentes. Sequentes etiam vestigia Sanctorum, praecepta Evangeliorum, et induti vestes sacras, scilicet loricam justitiae, cingulum continentiae, scutum fidei, et galeam salutis aeternae (1). Deinde sacerdos celebraturus quasi contra spiritualia nequitiae in coelestibus pugnaturus, sacris vestibus quasi armis induitur, prout dictum est in PROOEMIO tertiae partis.

17. In nonnullis autem Ecclesiis sic processio ordinatur. Praecedunt namque septem acolyti cum luminariis, significantes omnes qui per septiformem Spiritus sancti gratiam lumen scientiae fidelibus ministraverunt. Illos sequuntur septem subdiaconi cum planariis, significantes illos qui per eamdem gratiam plenitudinem divinitatis in Christo habitaturam corporaliter docuerunt. Et post eos septem diaconi repraesentantes universaliter omnes, qui per eamdem gratiam spiritualem intelligentiam, videlicet evangelicam de Christo habuerunt. Et post eos duodecim priores, figurantes omnes qui fide sanctae Trinitatis, vel trium, vel quatuor virtutum operibus coruscarunt, quos comitantur tres acolyti, cum thuribulis et incenso, significantes tres Magos, qui Christo munera obtulerunt. Deinde sequitur unus subdiaconus codicem Evangelii bajulans, qui significat legem: qui ideo Pontificem praecedit, quia lex continens in se passionis evangelicae sacramentum, praecessit Christi adventum; et portat illum clausum, ad notandum quod illud fuit in lege obscurum, prius quam agnus septem libri sigilla aperiret (2). Deinde Pontifex a duobus quasi in curru vehitur, quam turba comitatur orando, in quo designatur, quod populus sequitur Christum in coelum, in quo comitatu decem sunt ordines, scilicet ostiarii, lectores, exorcistae, acolyti, subdiaconi, diaconi, presbyteri, cantores, laici, mares, et mulieres, quia currus Dei *decem millibus multiplex millia laetantium* (3) dicitur, ad insinuandum eorum perfectionem. Sed diaconos, subdiaconos, et acolytos praesertim secum paratos adducunt, juxta illud: *Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes, et scribas* (4): prophetae sunt diaconi, sapientes subdiaconi, scribae acolyti. His siquidem Christi vicarius, et ipse Christus in publicum deducitur, *in medio juvencularum tympanistriarum* (5). Cum autem prodeunt cantores in duo, chori suscipiunt gratulando, cantantes Introitum cum *Gloria in excelsis*, nempe cantores sive clerici in albis exultantes. Angeli sunt, qui Christum ascendentem, cum gloria, et laudibus in altissimis acceperunt. Duo chori, qui laudes concinunt, sunt duo populi, judaicus videlicet et gentilis, qui Christo venienti cum laudibus occurrunt. Ipsa vero processio est via ad coelestem patriam. Aqua benedicta praecedens munditia vitae est, luminaria misericordiae opera, juxta illud: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris, etc.* (6). Siquidem Pontifex, seu sacerdos, quasi medius collocatur inter clerum et crucem praecedentem, et populum subsequentem, tamquam mediatores Dei et hominum vices gerens. Praeterea majores in choro et in processione posteriores sunt, quia salus fit descendenti; unde Zachaeus, princeps publicanorum, quia pusillus erat, cum ascendisset arborem sycomorum, ut videret Jesum transeuntem, ait ei Jesus: *Zachaee festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens* (7). Judaei vero in sublimi stantes erant, et majores eorum primas cathedras in synagogis habebant (8).

18. Crux ergo, quasi regale vexillum, et triumphale signum in processionibus praemittitur.

(1) Ephes. 6. (2) Apoc. 5. (3) Psal. 67. (4) Matth. 23. (5) Psal. 67. (6) Luc. 12. (7) Luc. 19. (8) Matth. 23.

Primo, ut *fugiant qui oderunt eum a facie ejus* (1); est enim signum victoriae Christi, juxta illud: *Vexilla regis prodeunt, etc.*, quo daemones victi sunt; unde illo viso timent, et fugiunt. Et propter hoc in quibusdam locis tempestatibus aeris opponitur, ut daemones fugiant, et ab aeris concitatione desistant. Nempe sanctae Crucis mysterium est nostrum signum et vexillum; unde Isaias: *Qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulchrum ejus gloriosum* (2). Secundo, Crucis vexillum praemittitur quia, sicut ait Apostolus ad Galatas: *Absit* nobis *gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* (3), per quem mundus nobis, et nos mundo crucifigi debemus. De hoc etiam sub titulo DE EVANGELIO dicetur. Quandoque etiam vexilla praemittuntur, ut dicetur in sexta parte, sub titulo DE ROGATIONIBUS.

19. Sane, ut praemissum est, dum fit processio campanae pulsantur; nam sicut rex terrenus in exercitu suo legalia habet insignia, scilicet tubas, et vexilla, sic et rex aeternus Christus, in Ecclesia sua militanti campanas pro tubis, et Cruces pro vexillis habet, de quo in parte prima, sub titulo DE CAMPANIS dictum est. Adhuc campanarum strepitus prophetas, qui Christi adventum praenuntiarunt, figurat; panni, et alia substernuntur in loco unde transire, et ad cantandum processio stare debet, juxta illud Tobiae: *Ex lapide candido et mundo omnes plateae ejus sternentur, et per vicos ejus alleluja cantabitur* (4).

20. Illud tunc sciendum est, quod quatuor sunt solemnes processiones, scilicet in Purificatione beatae virginis Mariae, in Ramis Palmarum, in Pascha, de quibus in suis locis dicetur, et quarta, quae fit in Ascensione Domini, ad repraesentationem illius ultimae processionis, quam discipuli post Dominum in die Ascensionis ejus in coelum fecerunt, venientes cum eo ad montem Oliveti; unde *videntibus illis elevatus est* (5), in cujus processionis repraesentationem fit processio in dominicis diebus.

21. Sciendum est enim quod primitiva Ecclesia observabat diem dominicam solemnem, ut et modo, et fiebat in ea processio in memoriam Resurrectionis, et observabat etiam quintam feriam, et fiebat in ea processio in memoriam dominicae Ascensionis; sed multiplicatis sanctorum festivitatibus, sublata est solemnitas quintae feriae, et ejus processio per Agapitum Papam in Dominicam translata est, ut a populo tunc ad Ecclesiam conveniente simul et solemniter valeat celebrari, et propter hoc dies Jovis dicitur vulgariter *cognata diei Dominicae*, quia videlicet antiquitus par solemnis fuit utrique. In diebus igitur dominicis processionem facientes, Resurrectionem dominicam memoramus, et processionem per discipulos post Dominum factam repraesentamus, non quod illi eam in dominica die fecerint, ut praemissum est, nempe egrediendo et regrediendo ad eum, quasi de Jerusalem redimus ad Jerusalem, prout illi fecerunt, et sequimur Crucem, sicut illi Crucifixum. Et licet illi sine Jesu redierunt, nos tamen cum cruce redimus pro eo quod ipse dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi* (6). Quae processio antequam Tertia dicatur facienda est, prout in sexta parte, SUB ASCENSIONE dicetur.

22. Non est etiam praetermittendum quod in dominicalibus processionibus de novo dumtaxat Testamento cantare, et Virginem salutare aliquid, quod ad ejus laudem proprie pertineat, cantare debemus; ex quo etiam consuetudo inolevit, ut in claustris oratorium Virginis construatur, quam in statione primo ex pristina consuetudine salutamus.

23. Licet enim dicatur quod Christus resurgens prius Magdalenae apparuerit, verius tamen creditur quod Matri suae ante omnes apparuerit; sed ad Evangelistas hoc dicere non pertinuit, quorum officium fuit testes Resurrectionis inducere, nec decuit ad testificandum pro Filio Matrem inducere. Si enim verba extranearum foeminarum visa sunt incredulis deliramenta, quomodo non magis Matrem pro Filii amore crederent delirasse? Et sic romana sentire videtur Ecclesia, quae in prima die post Resurrectionem, scilicet in Pascha, apud beatam Mariam Majorem celebrat stationem, quasi praeponens Jerusalem, idest Virginem, quae vidit pacem prae aliis in principio laetitiae suae.

(1) Psal. 67. (2) Isai. 11. (3) Gal. 5. (4) Tob. 13. (5) Act. 1. (6) Matth. 28.

Quocirca sicut prima die ad misericordiam suam apud sanctam Mariam Majorem praecurrimus, sic et ad ejus honorem in dominicalibus processionibus prima statio deputatur, ut eam laudibus extollentes, et ad ejus orationem festinantes, cum sponso dicere videamur: *Vadam ad montem myrrhae, et ad collem thuris* (1); mons quidem est ipsa casta Virgo, ad quam Filius resurgens vadit apparendo, et nos adorando. Sed non est necesse quod sic dicatur, quia nunquam disparuit, et quod semel, melius est, etc.; sed ideo sic ponitur propter rudes, et sensibus tantum, et non intellectu praeditos. Postremo notandum est, quod in quibusdam Ecclesiis post processionem omnes clerici ante Crucifixum veniunt inclinantes illi, et dicentes: *Ave Rex noster, benedictus;* sed et qui pluvialia, aut alias solemnes vestes portarunt, ante altare illas deponunt: primo, ad repraesentandum quod filii Hebraeorum sternebant vestimenta sua in via ante Christum, in processione sibi Jerusalem venienti facta; secundo, ad ostendendum quod divino vacaturi officio, omnia mundana a mentibus abjicere debent.

CAPUT VII.

DE CONFESSIONE FACIENDA IN MISSA

SUMMA

1. *Confessio cur ante Missam a sacerdote ineunda. Et num. 2.*
3. *Pectus quando et cur tundamus.*
4. *Manipuli impositio in brachio Episcopi quid notet.*
5. *Manuum junctio in confessione quid notet.*
6. *Inclinationes sacerdotis in Missa quid notent.*
7. *Inclinationes Christi tredecim in ara Passionis.*

---

1. Prius quam sacerdos, vel Episcopus, gradus altaris ascendat, et antequam sacrum ordinetur officium, ad seipsum revertens, inclinat se ante altare, significans Christi exinanitionem, qui *inclinavit coelos et descendit* (2), cum se formam servi accipiens exinanivit, et considerans quod, sicut dicit Salomon: *Justus prior est accusator sui* (3), confisus etiam de illa prophetica consolatione: *Dixi confitebor, et tu remisisti, etc.* (4), de peccatis suis cum adstantibus generaliter confitetur, psalmum illum praemittens ex institutione Coelestini Papae (5), rite ad hoc conveniente: *Judica me Deus, etc.*, ut discretus a gente non sancta, ab homine liberatus iniquo, ad altare dignus introeat; petit enim liberari a tentatione, et illuminari a gratia, ut patet in ipso psalmo. Petit etiam a Deo, ut det ei quod offerat, scilicet Filium suum, quem nisi ei daret, prout Abrahae dedit (6), non haberet quid offerret.

2. Fit ergo confessio ut purior sit, et sine macula ingrediatur. In quo notandum est, quia non (ut quidam minus provide faciunt in specie) ne cauterizentur conscientiae auditorum, sed in genere confitenda sunt peccata, quoniam ista confessio non est occulta, sed manifesta. Et nota quod cum in templo Salomonis dedicato sacerdotes dicerent: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia ejus* (7), nebula implevit domum Domini, et obumbravit facies sacerdotum, ita quod se invicem videre non poterant (8). Et ait Salomon: *Dominus pollicitus est ut*

(1) Cant. 4. (2) Psal. 17. (3) Prov. 18. (4) Psal. 31. (5) 1. q. 1. (6) Gen. 22. (7) II. Paralip. 5. (8) Ibid.

habitaret in caligine (1). Pollicitus est, idest opere demonstravit, quoniam in monte Synai apparuit in nebula, Israel in nube processit, et ante Moysen in caverna positum transivit in nebulam.

3. Percutimus autem pectus, cum peccata confitemur, exemplo publicani, qui pectus suum percutiebat dicens: *Dominus propitius esto mihi peccatori* (2). In tunsione quidem pectoris tria sunt: ictus, sonus, et tactus, per quae significantur tria, quae sunt in vera poenitentia necessaria; videlicet cordis contritio, oris confessio, et operis satisfactio, quia in tribus peccamus, scilicet corde, ore, et opere. Deinde pro circumstantibus orat, indulgentiam peccatorum implorans, nam Christus de sinu Patris in mundum veniens, et de utero virginali procedens, patribus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus, Jerusalem introivit, in montem se inclinavit, causam suam contra hominem dolosum, et iniquum Deo committens, et Patri confessionem fecit, dicens: *Confiteor tibi Pater, Domine coeli etc.* (3), ipse quoque nobis indulgens, proprio corpore peccata nostra portavit.

4. Sane Pontifici facturo confessionem subdiaconus manipulum coram altari immittit. Primo ad notandum, quod concessa temporalia per manum alienam, puta subdiaconi vel alterius, et non per propriam, recipere et administrare debet. Secundo, ad designandum quod non sufficit oris confessio, nisi et boni operis fructus, per populum significatus, sequatur. Tertio, ut videns se in inferioris ministerii ornamento ornari, animo humilietur. Rursus, ideo Pontifex post acceptam casulam, et non ante, manipulum recipit, quia Christus, cujus typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, quam coelestem haberet conversationem, qui per casulam figuratur, prout in parte tertia, sub DALMATICA dictum est. Sacerdos vero econtra, ante indutam casulam manipulum sumit, quoniam coelestem conversationem adipisci nequit, nisi prius sanctorum operum manipulos portet. Adhuc Pontifex postquam ad altare pervenit, manipulum recipit, ad notandum quod tunc demum bonorum operum effectivum praemium percipiemus, cum ad aeterni tribunal judicis perveniemus.

5. Sacerdos autem dum facit confessionem, et etiam saepe in Missae officio, manus jungit, quae manuum junctiones devotionem significant. Et quia illa in aliquo est major, in aliquo est minor; ideo certus manuum junctionum non est numerus determinatus. Rursus, sacerdotis manuum junctio significat omnium bonorum a Deo fluentium in ipso unitatem et conjunctionem; et quia infinita bona infinitis et indeterminatis modis possunt a Deo procedere, ideo manuum junctionum sacerdotis numerus determinatus non est.

6. Inclinationes vero sacerdotis in officio Missae, secundum morem quorumdam Ecclesiarum, sub certo numero perstringuntur, quoniam regulariter octo vicibus profunde coram altari, et tredecim vicibus mediocriter super altare inclinat. Octo profundas inclinationes ante altare facit ad referendas gratias ipsi Christo, de octo principalibus quae egit ante sui immolationem, quam sacerdos in officio figurat altaris. Primum fuit admirabilis incarnatio. Secundum fuit discipulorum gratuita vocatio. Tertium daemonis in tentationibus superatio. Quartum miraculorum operatio. Quintum, infirmorum sanatio. Sextum, mortuorum resuscitatio. Septimum, omnium quaestionum, et propositorum per suam sapientiam determinatio. Octavum, salutaris populorum instructio, et quaecumque ante sui immolationem egit ad haec octo, secundum Bernardum, reduci videntur.

7. Tredecim vero inclinationes mediocriter facit super altare, quia Christus tredecim fecit in ara crucis, sumendo aram Crucis, pro toto tempore suae Passionis, quod incepit in hora captionis. Primum fuit inde proditoris discreta redargutio, dicentis: *Juda, osculo Filium hominis tradis* (4). Secundum fuit ipsius captionis sui improbatio, dicentis eis: *Quem quaeritis? Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum* (5). Tertium falsis testibus, et regibus mansueta responsio. Quartum sputorum et verborum sine murmuratione toleratio. Quintum in his quae vidit et audivit nulla sibi vel aliis data perturbatio. Sextum discipuli eum ter negantis culpae condonatio. Alia

(1) II. Paralip. 6. (2) Luc. 18. (3) Matth. 11. (4) Luc. 22. (5) Joan. 18.

vero septem enumerat Ambrosius ab eo in ligno Crucis facta, dicens: « Actor pietatis in Cruce pendens officia dividebat: persecutionem Apostolis, pacem discipulis, corpus judaeis, spiritum Patri, paranymphum Virgini, paradisum latroni, et infernum peccatori ». Oscula quoque sub caetero numero fiunt, prout dicetur in QUARTA PARTICULA CANONIS.

CAPUT VIII.

DE INCENSO BENEDICENDO ET IN THURIBULUM MITTENDO

SUMMA

1. Thurificatio altaris quid designet. *2. Christus omnes orationes non exaudit.* *3. Thus orationem significat.*

1. Post factam confessionem, et datam absolutionem, Pontifex, vel sacerdos, prius quam dicat: *Deus tu conversus, etc.*, incensum cum benedictione in thuribulo apponit, repraesentans quod legalis sacerdos ferens sanguinem et carbones cum thimiamate in thuribulo orans ponebat, ut fumus eum obumbraret, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Per hoc etiam illud insinuans, quod *Angelus venit, et stetit ante altare, habens thuribulum aureum. . . . . . et implevit illud de igne altaris, et data sunt ei incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum* (1). Sane Angelus est Christus, thuribulum aureum corpus immaculatum, altare Ecclesia, ignis charitas, incensum oratio, secundum illud propheticum: *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Venit ergo *Angelus,* idest Christus; qui *stetit ante altare,* idest in conspectu Ecclesiae; *habens thuribulum aureum,* idest corpus immaculatum; et *implevit illud de igne,* idest charitate; *et data sunt ei,* scilicet a fidelibus; *incensa multa,* idest orationes; *ut daret,* idest repraesentaret eas Patri *de orationibus sanctorum.*

2. Et nota quia non dicit *orationes;* Christus enim non omnes orationes exaudit, sed dicit *de orationibus,* de illis videlicet quae pertinent ad salutem; unde cum Paulus ter Dominum rogasset, ut ab eo stimulum carnis auferret, respondit ei Dominus: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur* (2). Episcopus ergo, vel sacerdos, thus in thuribulo apponit, quia Christus orationes inspirat animo, ut per ipsum offeratur incensum in odorem suavitatis; sacerdos autem minister incensum repraesentat Episcopo, vel diaconus sacerdoti, quia lex illud praetiosum thimiama confecit, quod in odorem suavitatis Altissimo offerret, de quo Dominus subdit: *Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum est Domino. Homo quicumque fecerit simile, ut odore illius perfruatur, peribit de populis suis* (3). Et ex hoc verbo fuerunt qui dicerent, quod si oblato thure, et benedicto supra altare, thuribulum descendat ab altari ad clericos vel laicos, tunc aliud intus sine benedictione apponendum est, et omnibus tam clericis, quam laicis offerendum, tamquam illud spectet ad λατρίαν, istud ad δουλείαν. Melius tamen secundum spiritum, quam secundum literam intelligitur, nam *litera occidit, spiritus autem vivificat* (4), et propter praemissam etiam causam odor thuris benedicti non datur in Ecclesia sponso et sponsae.

(1) Apoc. 8. (2) Psal. 140. (3) II. Corint. 12. (4) Exod. 30. (5) II. Corint. 3.

3. Per concremationem, vel consecrationem vero thuris significatur quod sacerdos orationem ferventem et devotam debet habere. Thus enim virtutem habet ascendendi ex fumi levitate, consolidandi ex sui qualitate, constringendi ex glutinitate, confortandi ex aromaticitate: sic dum oratio ascendit in Dei memoriam, animam consolidat, quantum ad culpam praeteritam, impetrando medelam; et constringit, quoad committendi licentiam; confortat quoad praesentem impetrando tutelam, de quo etiam dictum est sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE, et dicitur sub titulo DE THURIFICATIONE. Navicula vero, in qua incensum reponitur, designat quod per orationem, quam incensum significat, de hujus mundi mari magno et spatioso ad coelestem patriam satagamus navigare; unde in Proverbiis: *Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum* (1). Potest etiam dici per thuribulum, cor hominis; per ignem, fervor devotionis; per incensum orationes efferuntur, quae per Angelum ad Deum perferuntur, signat. Vascula quibus ignis recipitur sunt filii qui corda patrum pietate, et fluentia imitantur, et flammam coelestis sacrificii, quam in proximorum mentibus aspiciunt, in suis accendere satagunt. Instrumenta vero quibus ignis ad altare portatur, sunt praedicatores, qui exemplis Sanctorum charitatis ignem portant, et in corde fidelium transferunt quae corda patrum in filios convertunt (2). Thuribulum autem quid significet, dicetur sub titulo DE THURIFICATIONE.

CAPUT IX.

DE OSCULO ALTARIS, ET LIBRI

SUMMA

1. *Osculum altaris quid notet. Item Evangelii. Et num. 2.*
3. *Osculatur ministros Episcopus. Et qua id admonitione. Idque varie. Et num. 4. et 5.*

---

1. Post immissum in thuribulum incensum, sacerdos, seu Episcopus, dicto: *Deus tu conversus, etc.*, sacrum osculatur altare, ut notetur pacificatio cum Judaeis, et ad designandum quod Christus ad nos veniens sanctam sibi copulavit Ecclesiam, juxta illud Epitalamicum: *Osculetur me osculo oris sui* (3). In osculo siquidem os ori conjungitur, et in Christo non solum humanitas est unita Divinitati, verum etiam sponsa copulata est sponso, juxta illud propheticum: *Quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis* (4). Rursus, quando prophetalis versus Introitus a cantore incipitur, sacerdos ad altare ascendens, illud osculatur, quia prophetarum testimonio Christus venit in mundum, et ad passionem altaris. Quoties autem in officio Missae osculetur altare, et in qua parte ejus oscula fiant, et quare manibus super illud depositis, et quare signo Crucis in locis osculandis prius impresso, dicetur sub QUARTA PARTICULA CANONIS. In hoc autem loco altare significat populum judaicum.

2. Codex vero Evangelii, sive Evangelium, populum gentilem, quod per Evangelium credidit significat; ideo ergo Episcopus, vel sacerdos, Evangelium et altare osculatur, quia Christus utrique dedit pacem, quando lapis angularis factus, *fecit utraque unum* (5). Potest etiam dici quod subdiaconus

(1) Prov. 31. (2) Luc. 1. (3) Cant. 9. (4) Isai 61. (5) Ephes. 2.

librum Evangelii, qui clausus portabatur, offert Episcopo, vel sacerdoti; ille vero ad altare perveniens, illum aperit, ad insinuandum illud quod in Apocalypsi describitur, quod nemo dignus est aperire librum, quia intus erat scriptus, et foris sigillis septem signatus, nisi Leo de tribu Juda, clavis David, qui librum aperuit, et septem ejus signacula solvit (1). Per altare vero Ecclesia signatur, juxta illud Exodi: *Si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus* (2). Per sectionem lapidum in altari, divisionem filiorum reprobat Ecclesia, ne videlicet per errores et schismata dividantur. Liber ergo aperitur, cum Episcopus ad altare pervenit, quoniam ubi Christus primitivam Apostolorum congregavit Ecclesiam, docens et praedicans Scripturae mysteria revelavit dicens: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; caeteris autem in parabolis* (3); unde post resurrectionem *aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas* (4). Rectius igitur facit Episcopus, cum ipsemet aperit librum Evangeliorum, licet et Christus per ministros suos patefecerit mysteria Scripturarum. Libro vero aperto illum osculatur a parte sinistra, ad designandum quod praedicatores reconciliaverunt, et obtulerunt Gentes Christo, quibus ipse per se non praedicavit, licet et ipse per se pacem in Evangelio praedicaverit dicens: *Pacem meam do vobis, etc.* (5). Quia vero ipse etiam in cruce pendens pacem fecit, ideo mox transiturus ad dextrum cornu altaris, signat se signo Crucis, quia,ut ait Apostolus ad Ephesios: *Christus pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens* (6), idest populos copulans. Post hoc codex Evangelii super altare clausus ponitur, quod, quantum ad hoc, significat Jerusalem, prout sub EVANGELIO dicetur.

3. Romanus pontifex (et etiam alii quidam) conversus osculatur diaconum, ut ostendat pacem illam in adventu Christi venisse quam prophetae promiserant; unde David: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec, etc.* (7), et ideo Christo nascente vox intonuit Angelorum: *Et in terra pax hominibus bonae voluntatis* (8). Osculum enim quandoque pacem significat, prout dicetur sub titulo DE OSCULO PACIS. Diaconus vero statim se inclinans osculatur pectus ejus, designans quod inspiratione divina prophetae pacem praedixere futuram, nam et Joannes super pectus Domini recumbens, Evangelii fluenta de ipso sacro dominici pectoris fonte potavit (9).

4. In nonnullis vero Ecclesiis Episcopus primum osculatur ministros, postea altare, deinde Evangelium, quoniam Christus primum reconciliavit sibi Apostolos, postea Judaeos, deinde Gentiles. In quibusdam etiam locis offert osculum pacis cantoribus, quasi retrorsum implens illud: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (10). Dat quidem praesentibus, relinquit absentibus, nec ante osculum pacis cantores dicunt *Gloria Patri*, quia fides Trinitatis non ante claruit, quam se Dominus inclinavit, et nos reconciliavit, et Trinitatem per Apostolos praedicari mandavit. Et ideo osculo dato, Episcopus innuit eis, ut dicant *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.* Ecce quid cantor annunciat, scilicet quod corda patrum convertantur in filios (11). Abraham tres vidit et unum adoravit; sic oportet nos Filio ejus credere, Trinitatem in unitate. Post datam ergo pacem cantor dat sanctae Trinitati gloriam, quasi diceret: Referimus gloriam Deo Patri, et Filio, et Spiritui sancto, quia pacem, quam prophetavit per sanctos suos prophetas, nobis in novissimis temporibus dignatus est ostendere. Quando vero dicit *sicut erat in principio*, diaconi ad altare procedunt, et iterum revertuntur ad Episcopum, in quo figurant quod ideo Apostoli se morti tradiderunt, ut Christi corpori adunarentur. Prius autem steterunt cum Episcopo ante altare inclinati; sed cum versus ipse incipitur, se erigunt, quod chorus sanctorum martyrum ante novissimam tribulationem in convalle lacrymarum maneret; postea vero martyrio coronati erecti stabunt, liberati et securi, ante Dominum semper. Osculo autem dato, rursus diaconi Pontificem orant, quasi dicant: *Domine doce nos orare.*

5. In quibusdam etiam Ecclesiis diaconi bini et bini latera altaris intrinsecus, sive alternatim osculantur, eo quod Dominus Apostolos binos misit ad praedicandum, dicens eis: *In quamcumque*

(1) Apoc. 5. (2) Exod. 20. (3) Luc. 8. (4) Luc. 24. (5) Joan. 14. (6) Ephes. 2. (7) Psal. 71. (8) Luc. 2. (9) 93 dist. *Legimus*. (10) Joan. 14. (11) Joan. 1.

domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui (1), qui reversi sunt ad Christum, sicut diaconi revertuntur ad Episcopum.

CAPUT X.

DE THURIFICATIONE

SUMMA

1. Thurificatio quid significet. Et num. 3.
2. Thuribuli forma significat uniones in Christo tres.
4. Altare cur incensetur.
5. Sother Papa quid statuit.

1. Post datum osculum, Episcopus, seu sacerdos, accipiens de manu diaconi thuribulum sacrum incensat altare, quia Christus corpus assumens de genere prophetarum, factus *ex semine David secundum carnem* (2), suis orationibus fovet Ecclesiam, secundum quod orat in Evangelio: *Pater sancte, ego pro eis rogo. . . non pro eis rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me* (3). Quod autem diaconus postea thuribulum accipit, ut incenset Episcopum, vel sacerdotem, moraliter instruit, quod si digne volumus incensum orationis offerre, turibulum Incarnationis debemus tenere, nam sine fide mediatoris homines Deo placere non possunt, sed juxta verbum promissionis ipsius, si quid petierint in oratione, credentes accipient (4); per thuribulum enim Verbum accipitur incarnatum.

2. Nam sicut in thuribulo pars superior et inferior tribus catenulis uniuntur, ita in Christo tres sunt uniones, quibus divinitas et humanitas uniuntur: unio carnis ad animam; unio humanitatis ad carnem; unio divinitatis ad animam. Quidam enim quartam unionem assignant, videlicet divinitatis ad compositum simul ex anima et carne, unde et quaedam thuribula quatuor catenulas habent. De hoc etiam thuribulo Moyses inquit specialiter ad Aaron: *Tolle thuribulum, et hausto igne de altari mitte incensum desuper* (5). Est et alia in thuribulo consideratio, prout in titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE tactum est.

3. Rursus ideo thurificato altari, Episcopus, vel sacerdos, thurificatur, ad significandum quod sicut Christus est altare et hostia, sic est Pontifex et sacerdos, cui est orationis sacrificium offerendum. Quia vero adoratur non solum in quantum Deus, sed etiam in quantum homo, ideo in quibusdam Ecclesiis Pontifice thurificato, altare a diacono circumcirca thurificatur, unde psalmus: *Circumdabo altare tuum Domine* (6). Sane thuribulum aureum significat sapientiam, quia *omnes thesauri sapientiae et scientiae in eo fuerunt absconditi* (7); unde *stetit (Angelus) ante altare, habens thuribulum aureum: et data sunt illi incensa* (8), idest Christi resurgens carnem habuit in potestate. Argenteum significat Christi carnem ab omni labe mundam, et munditia renitentem; cupreum fragilem, et mortalem; ferreum resurgentis fortitudinem. Si quatuor habet catenulas, demonstrat eum ex quatuor elementis constare, vel quatuor virtutibus, scilicet justitia, prudentia, fortitudine, et temperantia decorari. Quinta, quae partes dividit, animam designat, quae se in morte a carne illo triduo separavit. Si vero tres habet catenulas, figurat animam, carnem, et Verbum in una convenire persona.

(1) Luc. 10. (2) Rom. 1. (3) Joan. 17. (4) 4. Matth. 21. (5) Num. 16. (6) Psal. 25. (7) Colos. 2. (8) Apoc. 8.

Quarta, quae partes separat, potestas est qua animam suam posuit pro ovibus suis. Si una tantum canetula sustentatur, designat quod solus de Virgine generatur, quodque solus est inter mortuos liber. Circulus, cui haec omnia innectuntur, est Deitas, quae nullo termino clauditur, a qua haec omnia continentur, et operantur.

4. Praeter misticam etiam rationem ob hoc incensatur altare, ut omnis ab eo nequitia daemonum propellatur; fumus enim incensi valere creditur ad daemones effugandos. Unde cum Tobias interrogasset Angelum quot remedia haberet ea quae de pisce jusserat observari, respondit: *Cordis ejus particulam, si super carbones ponas, fumus ejus extricat omne daemoniorum genus* (1).

5. Sother Papa statuit ne moniales incensum circa altaria ferant (2).

CAPUT XI.

QUALITER EPISCOPUS VEL SACERDOS, ET MINISTRI AD ALTARE STARE DEBENT.

SUMMA

1. *Sacerdos qualiter se disponere debet in initio Missae.*
2. *Sacerdos initio Missae cur ad dextram altaris partem primum deflectat.*
3. *Episcopi et superiores Missam auspicantur remoti ab altari, ad dextrum latus vergentes. Et quibus id de causis, num.* 4. 5. 6. 7.
8. *Anacletus Papa, item Lucius, statuerunt ministros plures Episcopos celebranti. Et quibus causis ducti.*
9. *Pulvinar Missale quid notat.*

---

1. Thurificatione peracta, Episcopus, vel sacerdos, ad dextram altaris partem se transfert, ibi una cum ministris plane officium, et Κυριε ἐλεησον dicit, qui transitus de medio altare in dextram partem significat Christi transitum de passione per resurrectionem ad vitam aeternam. Item a laeva transiens in dextram imitatur Christum ingredientem mundum; laevam enim tetigit Christus, quando temporalem assumpsit vitam; ad dextram ivit quando carnem assumptam ad Dei dexteram elevavit.

2. Rursus per hoc quod accedens ad altare prius dexteram illius partem petit, innuit quod Emmanuel in lege promissus prius venit ad Judaeos, quam ad Gentiles. Judaei enim tunc propter legem in dextra parte fuerunt; gentiles vero quasi in sinistra, quia idola colebant. Sacerdos ergo sacris vestibus ornatus. Christum carne nostrae humanitatis vestitum significat: veniens ad altare Christum de coelis venisse ad populum, ut eum salvaret, designat; deinde in dextram transiens, designat quod Christus in mundum veniens, venit ad Judaeos de quibus voluit nasci; beata enim Maria Judaea fuit. De hoc transitu dicetur sub titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS ET ORDINE. Et nota, quod licet domino Papae celebranti, vel Missam audienti, legatur a capellanis suis Introitus et Κυριε ἐλεησον, et *Gloria in excelsis*, et *Credo*, et *Sanctus*, et *Agnus Dei*, non tamen Graduale, vel Alleluja, vel Tractus, vel Offertorium, vel Postcommunio, pro eo quod illa instructoria sunt et introductoria, quibus ipse non eget. Illud autem notandum est, quod sacerdos stat erectus ante altare ad notan-

(1) Tob. 6. (2) 22. dist. *Sacratas*.

dum quod Christi venit suos regere invincibili doctrina; et respicit versus orientem, quod Christus non suam, sed Patris voluntatem quaesivit; nec respicit retrorsum, tum quia Christus semper Patris faciem intuetur, juxta illud: *Scio unde venio, et quo vado* (1), tum quia *nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro aptus est regno Dei* (2); imo ad populum dorsum vertit, repraesentans quod Dominus ait ad Moysen: *Videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris* (3).

3. Episcopi tamen et superiores celebrantes, non ante altare, sed remoti ab illo, ad dexterum ejus latus usque post dictum Offertorium manent, quod fit primo ad repraesentandum quod ex latere Christi, qui per altare significatur, initium nostrae redemptionis fuit.

4. Secundo, fit hoc non solum ad majorem solemnitatem, ut per hoc a minoribus sacerdotibus decernantur; verum etiam fit hoc, quia ipsi in Missa repraesentant non solum Christi dignitatem, et excellentiam, aut ejus oblationem, verum etiam humilitatem et obedientiam in ipsa sui oblatione et consecratione. Siquidem Christus, quantum ad sui dignitatem, est Patri aequalis, et sedet a dextris Dei Patris, prout in Symbolo legitur, quod repraesentat Praelatus stans ante oblationem, ad dexterum latus altaris. In sui vero oblatione Christus pro nobis factus est hostia, et adeo Praelatus ejus vices gerens, ex tunc ipsi altari, quod aram Crucis insinuat, debet totaliter inhaerere.

5. Tertio, quoniam Praelatorum actus esse debent incitamento subditis ad doctrinam, ideo usque tunc manet ab altari separatus, et ex tunc manus lavandum, et thurificandum, et sacrificandum ad altare accedit, ut ostendat quaecumque in Missa praecedunt solemnitates et laudes esse (4). Sed tunc deinde ad essentialia, seu substantialia peragenda accedit.

6. Quarto, in hoc repraesentat, quod legalis Pontifex intrans in *Sancta sanctorum* carbones ferebat et sanguinem, prout tactum est in PROOEMIO hujus partis.

7. Quinto, fit hoc ad repraesentandum quod ait Propheta: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum* (5). Sacerdos quidem Christum repraesentans sedet a dextris altaris, Deum Patrem hoc loco signantis, donec ad consecrandum hostiam accedat, per quam fracta sunt tartara, et inimici daemones devicti, et quasi scabellum pedum positi. Ministri vero, scilicet diaconus et subdiaconus, retro illum ad altare stantes, qui tamen in veniendo praecesserunt, signant martyres, qui in veteri Testamento fuerunt, post Domini nativitatem digne coronantur: et ad quamcumque altaris partem ille transierit, ipsum retrostantes sequuntur, ut ostendant impletum esse quod Dominus admonuit, dicens: *Qui mihi ministrat, me sequatur, et ubi ego sum, etc.* (6), intendentes semper atque solicite in illum, ad notandum quod fideles, quamvis adhuc in hac vita positi, tamen aeternitati Christi semper intendunt. In quibusdam etiam Ecclesiis illo se vertente ad populum, illi similiter se vertunt, et illo se convertente ad altare se similiter convertunt; nam Christus ab oratione ad praedicationem, aliquando vero e converso, dum viveret, se convertit, quod designat versio ad populum, et conversio ad altare. In quo quidem imitandus est a praedicatoribus, qui ministros ipsos congrue designantur.

8. Anacletus Papa (7) statuit, quod Episcopus Deo sacrificans testes habeat diaconos, qui oculi ejus dicuntur, et subdiaconos reliquosque ministros, qui sacris induti vestibus in fronte, idest ante et a tergo, et presbyter a regione, idest a parte dextera levaque, contrito corde, humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malevolis hominibus, et consensum praestantes sacrificio. Et, secundum Lucium Papam (8), eum non deserant, quia propter malevolos oportet illum habere bonum testimonium ab his qui foris sunt. Statutum est etiam, ut celebrans Missam habeat a tergo vicini solaminis adjutorem, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis; et ideo in quibusdam Ecclesiis aliqui diaconi stant post Episcopum, quasi orantes, ut eum sequantur usque ad mortem, et cum eo transeant ad vitam aeternam. Major tamen pars in dextera parte moratur altaris, et minor in sinistra, quia utrumque petit Ecclesia, scilicet et temporalem benedictionem, et

(1) Joan. 8. (2) Luc. 9. (3) Exod. 33. (4) De Consec. dist. 2. *Panis est*. (5) Psal. 109. (6) Joan. 12. (7) De Consec. dist. 1. *Episcopus*. (8) De Consec. dist. 1. *Jubemus*.

aeternam, ut ibi: *Sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna.* Caeterum, dicti ministri retro stantes, inclinati ante facies suas, usque in finem dominicae orationis perseverant, significantes illos Apostolos, qui in passione Domini magna tribulatione oppressi non audebant se erigere, ut Christi discipulos se esse confiterentur, stabant tamen in facie fidei; sed postea eriguntur, sicut dicetur sub SECUNDA PARTICULA CANONIS, super verbo *Nobis quoque,* signantes etiam chorum sanctorum martyrum in convalle lacrymarum ante novissimam tribulationem manentium; postea eriguntur, quia illi postea martyrio coronati stant erecti, idest ab omni tribulatione liberati. Adhuc, stantes facie inclinati, signant mulieres, quae de coenaculo ad monumentum vultisque declinatis currebant in Christi amore ardentes.

9. Sane sacerdos minister inter moras pulvinar molle missali supponit, ad notandum quod devotum, et molle cor, et quod facile divinam impressionem recipiat, supponi debet jugo Domini, et coelestium praeceptorum, juxta illud Sapientis: *Suspiciat verba mea cor tuum, etc.* (1), ut in eo spiritus Domini requiescat. De hoc et sub EVANGELIO dicetur.

CAPUT XII.

DE KYRIE ELEISON

SUMMA

1. Κύριε ἐλέησον, *quid significet.* *2. Et cur novies dicatur.*
3. Peccatum in quotuplici sit differentia.

1. Translato in dexteram altaris partem Episcopo, seu sacerdote, deinde quia tempus plenitudinis, et annus benignitatis advenit, sicut praedictum fuit a Psalmista: *Tu exurgens* (Domine) *misereberis Sion: quia tempus miserendi ejus* (2), congrue chorus laudat et invocat Trinitatem triplicando Κύριε ἐλέησον. Ideo autem post Introitum dicitur Κύριε ἐλέησον, quia ante omnem orationem sacerdotum necesse est misericordiam Domini implorare. Siquidem Κύριε ἐλέησον graece interpretatur: *Domine miserere;* nam Κύριε sonat *Domine,* ἐλέησον, *miserere,* et inde, χριστὲ ἐλέησον, idest *Christe miserere,* unde Propheta: *Miserere nostri, te enim expectavimus* (3).

2. Dicitur autem novies, primo ut ordo humanus, ex hominibus reparatus, novem associetur ordinibus angelorum; secundo, ut Ecclesia perveniat ad societatem novem ordinum angelorum; tertio, contra novem genera peccatorum.

3. Est enim peccatum originale, veniale, et mortale. Item peccatum cogitationis, locutionis et perpetrationis. Item peccatum fragilitatis, simplicitatis, et malignitatis: fragilitatis per impotentiam; simplicitatis per ignorantiam; malignitatis per invidiam. Hoc est peccatum in Patrem, peccatum in Filium, peccatum in Spiritum sanctum, adhuc ideo dicitur ter ad Patrem Κύριε ἐλέησον, ad Filium autem ter χριστὲ ἐλέησον, et ter ad Spiritum sanctum Κύριε ἐλέησον; sed ad Patrem, et Spiritum sanctum sub eodem tantum vocabulo, quia Pater et Spiritus sanctus sunt ejusdem tantum naturae; ad Filium vero sub alio, quia Filius etsi sit ejusdem naturae cum illis, est tamen et alte-

(1) Prov. 4. (2) Psal. 101. (3) Is. 33.

rius, ut geminae gigas substantiae. Propterea ideo dicit ter quantum ad Patrem, ter quantum ad Filium, ter quantum ad Spiritum sanctum, ut notetur Pater in Filio, et Filius in Patre, et Spiritus sanctus in utroque. De hoc dicetur in quinta parte sub titulo DE PRIMA. Sed in medio mutatur Κύριε in χρίστε, ut notet duas esse naturas in Christo. Rursus Κύριε ἐλέησον ter triplicatum significat preces Patrum veteris Testamenti multiplicatas ad hoc, ut gratia summae Trinitatis per adventum Christi eos consociaret novem agminibus angelorum. Est autem magna istorum verborum efficacia; legitur enim, quod dum beatus Basilius Κύριε ἐλέησον clamasset, portae Ticinae, sive Papiensis Ecclesiae sunt apertae. Rursus, beatus Geminianus Κύριε ἐλέησον clamante, quinque reges conversi dicuntur in fugam; unde forte significat aliud quam *Domine miserere*, quod tamen nos ignoramus. In quibusdam Ecclesiis statim post ultimum Κύριε ἐλέησον subjiciunt ἡμᾶς, quod verbum graecum sonat latine *nobis*. Et sensus est: Κύριε ἐλέησον ημας, idest *Potentia divina miserere nobis.* Beatus Gregorius instituit Κύριε ἐλέησον novies, et a clero tantum publice in Missa cantari, quod prius apud graecos simul a clero et populo cantabatur. Silvester vero Papa illud de graecis assumpsit.

CAPUT XIII.

DE GLORIA IN EXCELSIS

SUMMA

1. Gloria in excelsis hymnus a quo, et quo loco dicatur. Et ejus hymni excellentia, num. 3.
2. Christus dissolvit triplicem inimicitiam, quae intercesserat ante suum adventum.
4. Hilarius pictaviensis quid addiderit ad hymnum Gloria in excelsis.
5. Symmacus Papa.
6. Innocentius III. quid statuerit de hoc hymno.
7. Bethleemitani Episcopi privilegium.

---

1. Dicto Κύριε ἐλέησον, mox sacerdos, vel Pontifex, ex institutione Telesphori Papae, inchoat hymnum *Gloria in excelsis Deo*, quem angeli auditi sunt decantare, sicut legitur in Evangelio Lucae, qui angelorum hymnus perhibet testimonium temporali Christi nativitati. Sane sacerdos primus et solus illum inchoando pronunciat, quia *Angelum magni consilii* repraesentat; nam ortum Salvatoris solus angelus, cujus personam ipse gerit, primo nuntiavit, unde: *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie, etc.* (1). Et illum inchoando stat ante medium altaris, in hoc commemorans quod *dum medium silentium tenerent omnia* (2), natus est in medio, idest pro hominibus, Messias, quem prophetae praedixerant, repraesentans etiam quod angelus Christi nativitatem pastoribus annuntians stetit in medio eorum; et incipiens elevat manus, propter causas scriptas in sequenti titulo ad finem. Item, incipiens vertit se ad orientem, tum quia angelus ab oriente venit in Bethleem, tum quia ad orientem Dominum adorare solemus. Tertio, inchoans stat ante medium altaris, ad notandum quod Christus mediator fuit inter nos et Deum (3), per cujus mediationem Deo pacificati sumus. Chorus vero concinendo respondens gerit personam multitudinis, de qua in Evangelio sequitur: *Subito facta est cum angelo multitudo militiae coele-*

(1) Luc. 2. (2) Sap. 18. (3) 10 dist. *Quoniam.*

stis, laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis (1). Hymnus autem iste non tantum est Angelorum, sed etiam hominum congratulantium, ex eo quod mulier illa quae drachmam perdiderat, decimam jam lucernam accenderat, ut drachmam perditam inveniret, et pastor dimissis nonagintanovem ovibus in deserto, jam venerat ut quaereret centesimam ovem amissam (2).

2. Ante nativitatem enim Christi tres erant inimicitiarum parietes: primus inter Deum et homines; secundus inter Angelum et hominem; tertius inter hominem et hominem; homo namque per inobedientiam Creatorem offenderat, et per suum casum restaurationem Angelorum impediverat, atque per varios ritus se ab homine separaverat. Judaeus namque caeremonias excolebat, Gentilis idolatriam exercebat; sed veniens *Pax nostra, fecit utraque unum* (3), et hujusmodi parietes destruxit; abstulit enim peccatum, et reconciliavit hominem angelo; destruxit varios ritus, et reconciliavit hominem homini. Restauravit ergo, secundum Apostolum, *quae in coelis, et quae in terra sunt* (5), et ob hoc illa coelestis militiae multitudo psallebat: *Gloria in excelsis Deo* (4), idest angelis, qui nunquam peccaverunt, nec discordiam cum Deo habuerunt. *Et in terra pax* a Christo facta *hominibus*, videlicet Judaeis, et Gentilibus *bonae voluntatis*, qui usque ad Christi nativitatem propter peccata sua cum Deo et cum Angelis discordiam habuerunt. Hinc etiam est quod Angelus loquitur, et congaudet pastoribus, quia pax est inter Angelos et homines reformata: nascitur Deus homo, quia pax est inter Deum et hominem restaurata: nascitur in praesepio bovis et asini, quia pax est inter homines et homines reparata. Per bovem enim judaicus, per asinum gentilis populus figuratur, secundum illud: *Non arabis in bove simul et asino* (6), Judaeo scilicet et Gentile. Et iterum: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus presepe Domini sui* (7).

3. Ideo ergo canitur hymnus iste, quia quem venerantur Angeli in coelis, homines venerantur in terris. Per hoc quod dicitur *Gloria in excelsis, etc.*, repraesentatur moestitia antiquorum patrum ex tedio expectandi incarnationem Domini. Et ideo etiam cantatur *Alleluja*, quia habebant spem liberationis; unde Psalmista: *Speraverunt, et liberasti eos* (8). In hoc quoque hymno notatur spes Ecclesiae, quae cum Angelis sperat se canere, unde jam illorum canticum assumit.

4. Sequitur *Laudamus te*, scilicet inenarrabilia opera tua praedicando: quae verba et sequentia a beato Hilario Pictaviensi asseruntur apposita fuisse, et praecedentia solum antiquitus dicebantur in Missa. Innocentius III. dixit illa a Telesphoro Papa addita fuisse; alii vero a Symmaco Papa.

5. Symmacus Papa constituit tam in dominica die, quam in natalitiis martyrum *Gloria in excelsis* ad Missam cantari, quia sanctos per dominicam resurrectionem gloriae Angelorum sociatos esse recolitur. Cantatur etiam in festis Apostolorum, Confessorum, in quorum onorem quaecumque Ecclesia dedicata est, et generaliter in festis, que nobis coelestem solemnitatem representant. In diebus vero luctus et jejuniorum non dicitur, praeterquam in duobus sabbatis specialibus ministeriis adornatis, juxta illud: *Cantate Domino canticum novum*, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Dictus quoque Telesphorus Papa praecepit illum cantari ad Missam nocturnam Natalis Domini, quam et ipse instituit. Quidam dicunt non esse cantandum in Missam, nisi in hora Tertia, quam tunc Spiritus Sanctus super Apostolos descendit, et eos gloria et exultatione replevit.

6. Innocentius III. statuit ut quando in diebus profestis celebratur in honorem beatae Virginis, vel Spiritus sancti, vel sanctae Crucis, nec hymnus angelicus, nec symbolum dicatur, nec etiam *Te Deum laudamus*, in laudibus matutinis; in Adventu vero vel in Septuagesima non canitur, prout ibi, in septima parte, et sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA dicetur.

7. Episcopus tamen Bethleemitanus, ex abusu, omni die, et omni Missa, et pro defunctis *Gloria in excelsis* decantat, pro eo quod hymnus ille Luca testante, primo in Bethleemitana regione cantatus est.

(1) Luc. 2. (2) Luc. 15. (3) Ephes. 2. (4) Ephes. 1. (5) Luc. 2. (6) Deut. 22. (7) Is. 1. (8) Psal. 21.

CAPUT XIV.

DE SALUTATIONE AD POPULUM

SUMMA

1. Angelico hymno finito, sacerdos ad populum se volvens, illum salutat dicens: *Dominus vobiscum*, quod sumptum est ex libro Ruth, c. 2. Sic enim legitur Booz salutasse messores suos, et Propheta, in Paralipomenon, Assa regem et qui cum eo erant, et Angelus salutans Gedeonem dixit: *Dominus tecum.* Booz quidem figuram Salvatoris expressit, qui Ruth Moabitem duxit uxorem. Et haec salutatio significat salutationem quam Christus fecit Apostolis post resurrectionem, de quo in quinta parte, sub titulo DE PRIMA dicetur.

2. In omnibus ergo Missae orationibus sacerdos praemittit *Dominus vobiscum*, nisi in orationibus quae precedunt prophetias, vel etiam orationes super populum in Quadragesima, et nisi in orationibus, quae immediate sequuntur post primam orationem, et in illis quae dicuntur in Parasceve; sed tunc Missa non dicitur, licet sacerdos communicat. Cum enim per dictam salutationem optetur Dominum esse cum populo, qui est in eo per spiritum gratiae septiformis, ideo Ecclesiá ordinavit septies tantum in Missa populum salutari, ut jam dicetur. Ideo in praemissis orationibus tantum dicitur.

3. Premittitur tamen aliis exhortatio ad humiliationem per *Flectamus genua,* vel per *humiliate capita vestra Deo*, quia oratio quae facienda est cum jejunio ad magnum spiritum ejiciendum tunc demum valet, si cum humilitate fiat.

4. Rursus, in diebus jejuniorum repraesentat tempus babilonicae captivitatis; merito ergo sacerdos tunc populum, utpote absentem, non salutat, nec se ad illum convertit, sed absolute incipiens *Oremus*, insinuat pro illo fore orandum; et quia oratio debet fieri cum effectu, mox subjicitur *Flectamus genua,* vel *Humiliate capita vestra Deo*. Repraesentat etiam tempus dominicae passionis, quod praecipue post coenam cum discipulis factam incepit; quia ergo tempore illo Dominus discipulos non salutavit, sed eos ad orandum pluries excitavit, ideo sacerdos tunc populum non salutat, sed ei orare insinuat. Sed et quod tempore illo Christus in oratione genua flexit, ideo mox ad genua flectendum invitat. Dicitur autem *Flectamus genua* in persona universitatis omnium fidelium, quasi omnium syndicus se ipsum includens, et ideo loquitur in prima persona, excitans se et omnes ad orandum humiliter, et devote; sed mox subjicit elevatio in persona alterius, scilicet Christi, cujus typum gerit in officio Missae, et tunc loquitur in secunda persona, et in dissimili cantu,

quasi ipse Christus dicat: *Surgite, quoniam vestram humilitatem et devotionem video*, et tunc vice omnium loquitur, sive orat. Quid significent Collectae quae dicuntur post *Flectamus*, et post *Humiliate*, dicetur in quarta parte, sub QUARTA FERIA IN CAPITE JEJUNIORUM. Aliis vero diebus Ecclesia tempus exultationis et plenitudinis, quae precipue fuit post Christi resurrectionem repraesentat, et tunc sacerdos populum salutat, representans, ut praemissum est, quod Dominus post resurrectionem discipulos salutavit. Sacerdos ergo in orationibus praemittit *Dominus vobiscum*, ut populum reddat attentum, quod mens ejus ad Deum dirigatur, et ei per intentionem sedulam conjungatur, et est sensus: *Dominus vobiscum*, idest in vobis maneat, et vos praemio vitae eternae remuneret, et petitionibus vestris effectum tribuat, seu gratiam Dei impetretis, perseverantes in illa.

5. Chorus vero et populus respondent: *Et cum spiritu tuo*, quod sumptum est ex Epistola secunda ad Timotheum, ubi dicitur: *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo* (1); hujusmodi etenim mutuae salutationes notant quod sacerdotis et populi unus debet esse affectus, et est sensus: «Tu pro nobis facturus es preces ad Dominum, et quia Dominus Deus preces illas tantum approbat et exaudit, quae ex bono corde procedunt, oramus et nos similiter pro te, ut ille, sine quo nullum est bonum, sit cum spiritu tuo, ut qui tecum est in ore, sit et in corde, et in te maneat.» Et secundum hoc cessat haesitatio quaerentium, quare populus respondet: *Et cum spiritu tuo*, cum sacerdos dicendo *Dominus vobiscum* optaverit Dominum esse cum illis, non solum in spiritu, verum etiam in corpore, nam et idipsum populus per hanc responsionem optat, ut praemissum est. Potest etiam dici quod hac responsione populus se refert solum ad actionem immolationis, ad quam sacerdos procedit, in qua per spiritum totaliter elevatus, et ab omni terrenitate prorsus abstractus esse debet. Postquam vero chorus respondit, ipse ad altare se volvit, scilicet ad orientem, ut dicitur in PROOEMIO quintae partis; et quasi parum de sua bonitate confidens, universalem ad se colligit Ecclesiam, dicens quasi omnium syndicus, *Oremus*, quod denotat: *Orate omnes simul mecum, ut quod postulamus, citius impetremus*, quoniam impossibile est multitudinem non exaudiri, et sic orationem dicit. Dicendo ergo *Oremus* hortatur alios ad orandum, quia et ipse monuit Christus discipulos orare dicens: *Orate ne intretis in tentationem* (2), et postea orat, quia postea Christus oravit; ipse enim fecit et docuit (3). Quod autem dicit *Oremus* ab antiquis habemus, qui praemisso *Oremus* subjungebant communiter orationem. Dicit autem *Oremus*, stans ante medium altaris, propter rationes positas in principio praecedentis tituli. Oratio autem quam dicit significat indulgentiam quam Dominus repromisit, et deinde transit ad dexteram partem altaris, ut dicetur sub titulo sequenti.

6. Oratione finita, chorus respondet *Amen*, quod est hebraicum verbum, quod denotat *fiat nobis, sicut orasti*, seu *feliciter acta oratio tua*, et est sumptum *Amen* ex Apocalipsi, c. 10. Ambrosius exponit *Amen*, idest *verum est: quod sermo sonat affectus sentiat* (4), et hoc nomen quandoque ponitur pro *vere*, ut ibi: *Amen amen dico vobis*, prout sub titulo de ORATIONE dicetur. Et nota quod praemissa salutatio, scilicet *Dominus vobiscum*, ad minores, et imperfectiores, et simplices pertinet.

7. Sacerdos Episcopus, vel ejus superior, qui perfectus esse debet, et expressam Christi similitudinem gerit, ut se vicarium Christi ostendat, oraturus prima vice utitur verbo Domini dicentis: *Pax vobis* (5), quae fuit prima vox Domini ad discipulos, quando eis post resurrectionem apparuit, quasi diceret: *In praesenti detur vobis pax temporis, et in futuro pax aeternitatis*. De utraque Joannes: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (6). Hoc etiam verbo usus est dispensator Joseph ad fratres ejus (7). Postea vero ad instar caeterorum sacerdotum dicit: *Dominus vobiscum*, ut se esse unum ex ipsis ostendat (8). Et est advertendum, quod tunc demum *Pax vobis* dicitur, quando *Gloria in excelsis* cantatur, et hoc ideo, ut correspondeat ei quod ibi dicitur: *Et in terra pax hominibus, etc.* Praeterea, haec salutatio a Christo tempore gaudii et laetitiae, scilicet resurrectionis, ad discipulos facta illi cantico laetitiae correspondere debet. Sunt etiam qui dicunt, quod

(1) Timoth. 4. (2) Luc. 22. (3) Act. 1. (4) De Consec. dist. 2. *Revera* in fin. 38. dist. *Sedulo* 3. q. 5. (5) Joan. 20. (6) Joan. 13. (7) Gen. 43. (8) 95 dist. *Olim*, et c. seq. in fin.

Pontifex solemniter celebrans in diebus quibus *Gloria in excelsis* dicitur, repraesentat Christum post resurrectionem, seu resurrectionis gaudium, quo tempore saepe Christus dicta salutatione ad discipulos usus est; ideoque Christum imitando primis diebus hoc dicit. In Missis vero, quas aliis diebus, vel temporibus dicit, vel etiam quae ab inferioribus dicuntur, Christi passio figuratur, et planctus, atque afflictio conformatur, et ideo in illis *Pax vobis* non dicitur, ne gaudium cum dolore misceatur. Potest etiam dici, quod per Christum facta est pax inter Deum et hominem, et inter Angelos et homines, quod manifestavit Angelus, quando in Christi nativitate cantavit: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus* (1). Pacem vero inter Deum et homines manifestavit Christus, quando post resurrectionem dixit Apostolis: *Pax vobis*. Haec representatur in Missa primum, per quemlibet sacerdotem, qui potest cantare *Gloria in excelsis*, angelum representans; secundum, per Episcopum, qui solus dicit *Pax vobis*, repraesentans Christum, qui in persona Ecclesiae dixit Apostolis: *Pax vobis;* utrumque autem dicit Episcopus solemniter celebrans, quia utrumque, scilicet Christum et angelum repraesentat. Ipse enim specialior est Christi vicarius, quam simplex sacerdos; ideoque cum omittit officium Angeli, scilicet temporibus quibus cantica laetitiae subticentur, scilicet *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis*, omittit similiter adhuc officium Christi non dicens *Pax vobis*, sed *Dominus vobiscum*, sicut simplex sacerdos; non enim per Episcopum, qui repraesentat Christum et Angelum una pax sine altera nuntiatur. Idem etiam est in *Ite, Missa est*, quod non dicitur nisi *Gloria in excelsis* dicatur.

8. Sane diaconus non dicit *Dominus vobiscum* per horas, eo quod non ita gerit typum Christi, qui per Booz hac salutatione usus est, sicut sacerdos, qui ea in persona Christi utitur; legens tamen Evangelium hoc dicit, quia tunc utitur officio praedicatoris, et pronuntiat doctrinam ab ipso Christo immediate prolatam, et etiam cereum Paschalem benedicens, quia tunc Christi resurrectionem repraesentat. Sunt tamen quidam qui dicunt, quod in divinis officiis, quae dicere tenentur, licite possunt hoc dicere, cum prohibitum non legatur; quibus generalis usus Ecclesiae contradicit, ut se inferiores sacerdotibus cognoscant.

9. Notandum autem est, quod septem vicibus populus salutatur in Missa, quatenus exclusis septem vitiis capitalibus, suscipiat gratiam septiformem. Mysterium enim Missae ad septem dona Spiritus sancti refertur. Primo, in ipso Missae exordio ante Collectam. Secundo, ante Evangelium. Tertio, post Evangelium, sive dicto Symbolo, scilicet ante Offertorium. Quarto, ante Praefationem, cum dicit sacerdos *Per omnia saecula saeculorum*, et consequenter *Dominus vobiscum*. Quinto, ante pacis osculum cum dicit: *Pax Domini sit semper vobiscum*. Sexto, ante primam Postcommunionem. Septimo, finito finali, post communionem vel orationem. In prima salutatione spiritus sapientiae intelligitur, quia sapientia intravit in hunc mundum, ut salvaret nos. In secunda spiritus intellectus, ideo enim praedicavit, ut doceret nos. In tertia spiritus consilii, hoc enim secreto Dei consilio se passioni obtulit, ut redimeret nos. In quarta spiritus fortitudinis, quia pendens in Cruce diabolum expugnavit, ut redimeret nos. In quinta, spiritus scientiae, quia resurgens discipulos salutavit, et eis sensum aperuit, ut erudiant nos. In sexta spiritus pietatis, quia sola pietate humanam naturam super astra levatur, ut exaltaret nos. In septima spiritus timoris, quia angeli tremebunt, cum venerit ad judicium, ut glorificent nos. Caeterum, in qualibet salutatione mutatur officium Missae, et de uno officio ad aliud transitur, quare merito salutatio praemittitur; cum enim ad operarios noviter ingredimur, eos salutare solemus, et secundum hoc octo officia sunt in Missa. Rursus salutatur etiam in octava, ut quidam volunt, scilicet post Offertorium ante secretellam; nam volvens se ad populum, dicturus *Orate fratres, etc.*, debet dicere sub silentio *Dominus vobiscum*.

10. Verum licet eis quos salutamus faciem regulariter repraesentemus; tamen in quinque dumtaxat ex praemissis salutationibus sacerdos ad populum se convertit. Nam in illa salutatione quae fit ante Evangelium se non convertit, quia jam intentus est ad verba Dei annuntianda, nec etiam in

(1) Luc. 1.

illa quae ante Praefationem, quia jam intentus est ad sacrificium altaris tractandum, nec etiam in illa quae fit ante pacis osculum, quia jam tenet corpus Christi in manibus, et habet cor sursum ad Deum, et omnino intentus est ad reverenter illud tractandum; *nemo* enim *mittens manum ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno Dei* (1). Caeterum quinta, ad populum, cum *Dominus vobiscum* facta conversio significat quinque apparitiones, quas Christus fecit discipulis suis in die resurrectionis. Prima fuit Mariae Magdalenae (2). Secunda eidem, et aliis mulieribus redeuntibus de sepulchro, quando dixit eis: *Avete* (3). Tertia Petro. Quarta duobus discipulis euntibus in Emaus. Quinta in domo, decem discipulis, absente Thoma (4). Sed quia altera illarum manifesta non fuit, quando videlicet primo apparuit Mariae Magdalenae, vel secundum alios, quando apparuit Petro, quia nescitur quando, aut ubi, ideo sacerdos ante secretellam dicturus *Orate fratres,* praedicit sub silentio *Dominus vobiscum;* sed patenter dixit Apostolis: *Orate, ne intretis in tentationem* (5). Fuerunt etiam et aliae apparitiones, de quibus nil ad praesens.

11. Non est etiam omittendum quod sacerdos semper volvit se ad populum ad dexteram, et per eamdem se ad altare revolvit, quasi isto facto dicens: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem* (6). Secundo, ad designandum quod in sepulchro dominico angelus a dextris sedebat. Tertio, ut per hoc sacerdos innuat se rectam et obtentam habere intentionem pro se et pro populo ad coelestem patriam, quae per dextram significatur, juxta illud in Canticis: *Dextera illius amplexabitur me* (7). Quarto, quia versus salutando populum, et conversus dicendo *Oremus,* hortatur tam se, quam populum ad orandum, et oratio debet fieri pro aeternis, quae per dextram significantur, unde Christus sedere dicitur ad dexteram Patris: merito parte dextera fit utroque; gerit quippe sacerdos typum Christi, qui perfectus est, in salutationibus, et orationibus quae ad dextram fiunt. Verumtamen postquam dixit: *Orate fratres, etc.,* se volvit ad sinistram, juxta Psalmistam: *Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam, etc.,* (8), praeparans se ad immolandum quemdam circuitum facit. Se igitur convertit tunc ad sinistram, quae imperfectior et infirmior est, ad notandum imperfectionem cujuslibet sacerdotis, praeter Christum. Hinc est quod praemissa verba dicendo obsecrat tamquam imperfectus et peccator, et indigens aliorum auxilium impendi sibi ab aliis, sive beneficium orationis. Secundo quoque revolvitur tunc a sinistra, ut per hoc significet tristitiam de passione Christi, ad quam repraesentandam statim intendit; tristitia enim recte per sinistram significatur, juxta illud Apostoli: *A dextris et sinistris per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam* (9). Debent etiam fieri illae volutiones, et revolutiones ante medium altaris, juxta illud: *In medio Ecclesiae aperuit os suum, etc.* (10), in quo et illud commemoratur, quod Redemptor noster, juxta Salomonem, corpus suum *media charitate constravit, propter filias Jerusalem* (11). Et attendite quia quidam dicto *Dominus vobiscum,* ab altare revoluti dicunt *Oremus,* stantes ante medium altaris, per hoc insinuantes se loco in manifesto, et populo convenienti orare, scilicet ante medium altaris, quodque populus debet de medio cordis orationes ad Deum effundere. Alii vero ad dexterum cornu altaris, ubi orationem proferre debent, dicunt *Oremus,* ut sic inter insinuationem et orationem nullum actum alium interponant, et ut ibi praecedat orandi insinuatio, ubi mox subsequi ipsa oratio, et orantis populi esse debet intentio.

---

(1) Luc. 9. (2) Joan. 20. (3) Matth. ult. (4) Joan. 20. (5) Luc. 22. (6) Psal. 117. (7) Cant. 2. (8) Psal. 26. (9) II. Corinth. 6. (10) Eccl. 15. (11) Cant. 3.

CAPUT XV.

DE ORATIONE, SEU COLLECTA

SUMMA

1. *Oratio nostra a Deo incipere, ab eodem terminari debet. — Missae officium cur ab oratione incipiat, et in gratiarum actionem terminetur.*
2. *Orationes cui competat dicere. — Sacerdotes qui dicantur.*—Dominus vobiscum *cur a sacerdotibus praemittatur omnibus orationibus.*
3. *Oratio habenda est brevibus.*
4. *Oratio unde dicatur, et unde originem habuerit.*
5. *Orationum verba qualiter intelligantur.*
6. *Oratio cur principium a Patre, finem vero a Filio sortiatur.*
7. *Jesus, nomen est proprium.*
8. *Saeculum quid, et unde dicatur.*
9. Amen, *responsio quid significet.*
10. *Collectae quomodo terminentur, varie per discursum.*
11. *Collecta cur nulla dirigatur ad Spiritum sanctum.*
12. *Orationes qualiter terminari debeant in exorcismis.*
13. *Orationes cur dicantur Collectae.*
14. *Collectarum quinam fuerint auctores.*
15. *Orationes dicendae in templo quot numero.*
16. *Oratio unica in summis festis dicitur. Et qua idipsum ratione.*
17. *Lateranensis Ecclesia Orationem dominicam dicit loco Collectae in Missa et horis.*
18. *Manus quo consilio eleventur in orationibus.*

1. Salutatione praemissa subjiciuntur orationes, quia enim omnis nostra oratio a Deo inchoata, circulariter per ipsum terminari debet, ideo Missae officium incipit ab oratione, et terminatur in gratiarum actione. Unde videndum est quis debet orationes dicere. Qualiter et pro quibus sit orandum. Quid sit oratio. Et quando. Et ubi. Et versus quam partem orationes dicendae sint. De mutatione sacerdotis ab una parte altaris ad alteram. Unde orationes dicantur, et unde originem habuerint. Qualiter verba eorum intelligantur. Qualiter orationes terminentur. Quare vocentur Collectae. Quae et quot orationes dicendae sunt, et de inventoribus earum. Quomodo pontifex vel sacerdos illas dicens stare debet.

2. Circa primum notandum est, quod ea quibus populus immediate ordinatur ad Deum, sacerdotes tantum dicunt, qui sunt mediatores inter Deum et populum, quorum quidam dicuntur publice spectantia ad totum populum, in cujus persona ipse solus ea Deo proponit, sicut sunt orationes et gratiarum actiones; quidam privatim, quae ad officium ejus tantum spectant, ut consecrationes, et hujusmodi orationes, quas ipse pro populo facit, non tamen in persona populi orans; et in omnibus præmittit *Dominus vobiscum*, ut mens populi Deo conjungatur. Et quia populus, in his quae ad Deum pertinent, sacerdotem ducem habet, ideo in fine cujuslibet suae orationis populus consentit, respondens *Amen*, ut jam dicetur, propter quod et omnis oratio alte terminatur, etiam si privatim fiat.

3. Sane orandum est brevibus verbis, non in multiloqûio, ut jam dicetur (1); unde et Graeci parum et frequenter orant, sed in lachrymis et in puritate cordis, non in voce clamosa, sed in men-

(1) 12 dist. *Omnia*, 43 dist. *Sit rector*, prope fin.

tis intentione et lachrymarum compunctione. Sic in conspectu divinae majestatis, et angelorum oportet nos esse, ut mens nostra voci concordet, juxta illud Psalmistae: *Exaudivit Dominus vocem fletus mei* (1), et iterum: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, etc.* (2). Debet etiam oratio esse devota, nam omnium Creatori cum devotione est supplicandum. Dum autem sacerdos alte dicit orationem, alii non debent verbis orare, sed illam orationem attendere, et ad eam respondere *Amen*. Pro quibus sit orandum dicetur in sexta parte, sub titulo DE PARASCEVE. Quid sit oratio, et qua hora, ubi horae canonicae dicendae sunt, et versus quam partem orandum est, dicetur in PROOEMIO quintae partis; quid significet oratio quae dicitur ante Epistolam, dicetur sub titulo DE SESSIONE EPISCOPI. Sane sacerdos dum orat ad dexteram consistit altaris, juxta illud Exodi: *Depraecabitur Aaron super cornua ejus* (altaris), *et placabit super eo in generationibus vestris* (3), in hoc illud signans quod fuerat prophetatum: *Deus ab austro veniet* (4). Christus enim Judaeos docuit, ad quos a Patre missus fuit, quia dextera Judaeos, Gentiles sinistra figurat: et quoniam laetitia per dexteram, tristitia vero per sinistram designatur; idcirco ad dexteram partem altaris primum accedit, ut gaudium dominicae nativitatis ostendat. Deinde dicturus Evangelium ad sinistram convertitur, ut tristitiam passionis insinuet. Sed iterum redit ad dexteram, ut gaudium resurrectionis annuntiet. De hoc aliter dicetur sub titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS. Romanus vero pontifex oraturus, ad sedem post altare, vel alius Episcopus ad latus altaris ascendit, et stans Collectam pronuntiat, quam in libro legit aperto, et deinde sedet, quia sicut Evangelista testatur. *Venit* (Jesus) *Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiae prophetae. Et ut revolvit librum invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me: propter quod unxit me... Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit* (5). Rursus Pontifex ad latus altaris, usque ad dictum Offertorium moratur, ut dictum est sub titulo QUALITER EPISCOPUS, VEL SACERDOS, ETC., c. 3.

4. Sequitur videre unde oratio dicatur, et unde orationes originem habuerunt. Et quidem dicitur oratio ab orando, eo quod per eam populo bona corporis et animae orando petuntur. Licet enim Dominus sciat quibus egemus, orare tamen debemus, prout dicetur sub ORATIONE DOMINICA; orat enim sacerdos pro bonis ut adsint, et pro malis ut absint. Designantur autem orationes in Apocalypsi per fumum aromatum, qui ascendit in conspectu Domini de manu Angeli (6). Christus enim verus homo propter nos passioni deditus, cujus illa vox est: *Holocausta et pro peccato non postulasti, tunc dixi: Ecce venio* (7), semper pro nobis orabat, quia secundum Apostolum: *Exauditus est pro sua reverentia* (8).

5. Qualiter verba orationum intelligenda sint, videamus. Et quidem, quod in quibusdam codicibus continetur, prosit huic vel illi sancto talis oratio ad gloriam et honorem, sic intelligi debet, quod ad hoc prosit, ut illi magis ac magis in fidelibus glorificentur, aut etiam honorentur in terris (9). Cum enim ipsi sint perfecte beati, omnia eis in coelis ad votum succedunt, unde non egent nostris orationibus, imo injuriam facit martyri, qui orat pro martyre, licet plerique reputent non indignum sanctorum gloriam posse usque in diem judicii augmentari, et ideo Ecclesiam interim rite pro posse augmentationem glorificationis eorum optare. Quia autem post finem orationis subjungitur *per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum*, illud significat quod ipse in Evangelio dicit: *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam* (10). Orationem enim sacerdos ad Deum Patrem, ut per Filium suum, qui Dominus noster est aequaliter sicut Pater, oratio proficiatur.

6. Hinc enim est, quod omnis oratio generaliter ad Patrem dirigitur, et terminatur in nomine Filii; non enim per aliam viam ad nos aeterna Dei beneficia possunt decurrere, quam per eum, qui est *mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (11), sicut mediante crystallo mittitur

(1) Psal. 6. (2) Psal. 50. (3) Exod. 30. (4) Habac. 3. (5) Luc. 4. (6) Apoc. 8. (7) Psal. 39. (8) Heb. 5. (9) Extra. de celeb. Mis. *Cum Marthae,* prope fin. (10) Joan. 4. (11) I. Timoth. 2.

ignis in escam superpositam a sole longinquo. Et sumptum est hoc de Epistola ad Romanos, ubi dicitur: *Gloriemur in Deo, per Dominum nostrum Jesum* (1); *nemo* enim *venit ad Patrem nisi per me* (2). Et ipse alibi dicit: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* (3).

7. Et nota quod JESUS est proprium nomem, prout dictum est in PROOEMIO secundae partis. Quod vero sequitur, *qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, etc.*, ita potest intelligi, unitate Spiritus sancti, etc., hoc est una cum Spiritu sancto; nam Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt unum; vel in unitate Spiritus sancti, hoc est in Spiritu sancto, qui est unitas Patris et Filii, et amor et connexio utriusque. Possunt etiam sic exponi praemissa verba *Per Dominum nostrum, etc.*, ut sit sensus: O Pater exaudi per Filium tuum, qui hoc vult et potest: vult quia vivit, potest quia regnat; vivit inquam, et regnat tecum in unitate Spiritus sancti; non quidem vivit et regnat, ut tyrannus spiritu iniquitatis, sed vivit et regnat Deus spiritu benignitatis.

8. Quod vero sequitur: *Per omnia saecula saeculorum*, vel consecutive, vel antinomatice intelligi potest. Consecutive, sicut *generationes generationum*, quasi dicat per omnia saecula saeculorum sibi invicem succedentium; dicuntur enim saecula quia sequuntur, nam aliis discedentibus alia sequuntur. Antonomatice sicut *Cantica canticorum*, et est sensus: sicut ante omnia saecula Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti, in Deitate vixit et fuit, ita et in praesenti saeculo, et in futuro, ubi justi cum sanctis Angelis permanebunt, et injusti cum diabolis cruciabuntur, credatur aequaliter vivere cum Patre, et Spiritu sancto, et nullo fine concludi.

9. Sequitur *Amen*, quod verbum optantis vel affirmantis ostendit affectum, vel consensum, ut praemissum est. Populus enim assentiens voci sacerdotis, qui dixit: *Per omnia saecula saeculorum*, assentit quod saeculum per eum creatum est. Unde in fine psalmorum, ubi nos dicimus *fiat, fiat*, hebraeus dicit *amen, amen*. Et Christus in Evangelio saepe dicit *amen, amen*, idest verum dico vobis. Respicit ergo ad formam orationis, ut quod oratur optetur, vel ad modum conclusionis, ut quod concluditur affirmetur, verbi gratia, cum sacerdos orans dicit: *Da nobis quaesumus Domine, salutem mentis et corporis*, populus respondit *amen*, idest *fiat:* et cum sacerdos concludit, *qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum*, populus affirmando respondet *amen*, idest verum est. Vel *amen* interpretatur *veritas*, ut in Apocalypsi (4): *Dicit amen, testis fidelis*. De hoc dictum est in praecedenti tractatu.

10. Circa terminationem Collectarum notandum est quod in eis quandoque dirigitur sermo ad Patrem, quandoque ad Filium, quandoque ad Spiritum sanctum, quandoque ad totam Trinitatem. Si sermo ad solum Patrem dirigitur, non habita mentione de Filio, neque de Spiritu sancto, tunc dicitur in fine: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum*, sine *per eumdem et ejusdem*, ut in illa oratione: *Protector in te sperantium, etc.* Si vero fiat mentio de Filio vel de Spiritu sancto, refert an ante finalem partem orationis, an in fine ipsius fiat mentio de Filio. Si vero dirigatur ad Patrem, et habita mentione de Filio ante finem, tunc dicitur in fine: *Per eumdem Dominum nostrum etc.*, ut in illa oratione: *Deus qui de beatae Mariae Virginis, etc.;* si in fine, tunc subjicitur immediate: *qui tecum*, sine *per eumdem, et ejusdem*, ut in illa collecta sancti Stephani: *Omnipotens sempiterne Deus qui primitias martyrum*, et in illa: *Deus qui salutis aeternae;* vel *Dominum nostrum Jesum Christum*, sine *per*, ut in illa Collecta: *Deus qui nos redemptione*, quae dicitur in vigilia Natalis, et in illa: *Illumina quaesumus*, quae dicitur in Epiphania, vel *Jesus Christus Dominus noster*, ut in illa: *Deus, qui ad aeternam*, quae dicitur in feria tertia post Pascha, et in secreta illa: *Ipsi tibi*, quae dicitur in Coena Domini. Si vero in oratione quae ad Patrem dirigitur fit mentio de Spiritu sancto, dicitur in fine: *Per Dominum nostrum*, sed tunc dicitur ibi: *In unitate ejusdem Spiritus sancti, Deus*, ut in illa: *Deus qui corda fidelium*, et in illa: *Adsit nobis quaesumus virtus Spiritus sancti, etc.* Quod si fiat ibi mentio de Spiritu sancto, et postea de Filio, tunc subjicitur in fine

(1) Rom. 5. (2) Joan. 14. (3) Joan. 16. (4) Apoc. ult.

immediate, *qui tecum*, ut in illa oratione: *Mentes nostras quaesumus Domine Paraclitus*, et in illa: *Ure igne, etc.* Rursus, quando ad Patrem dirigimus sermonem orando, ut ipse det nobis spiritum vivificandi, vel hujusmodi, tunc dicitur *per Dominum*, sive *per eumdem*, vel *ejusdem*, ut in illa oratione, quae dicitur in benedictione Cinerum: *Deus qui humiliatione, etc.*, et in illa quae dicitur in benedictione fontis: *Omnipotens sempiterne Deus, respice, etc.* Si autem sermo ad Filium dirigatur, ut in illa oratione: *Excita Domine potentia tuam, et veni*, et similiter in aliis Collectis, de adventu Domini, et illa: *Deus qui virginalem aulam*, tunc dicitur in fine, *qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus,etc.* Et si fiat ibi mentio de Patre, tunc dicitur: *qui cum Deo Patre, etc.*, ut in illa oratione Canonis: *Domine Jesu Christi Fili Dei, etc.* Si vero sermo dirigitur ad Spiritum sanctum, dicunt quidam quod tunc dicitur in fine, *qui cum Patre, et Filio vivit et regnat Deus, etc.*

11. Verumtamen omnis oratio dirigitur ad Patrem, vel ad Filium, et nulla ad Spiritum sanctum, quia Spiritus sanctus est donum, et a dono non petitur donum, sed potius a largitore doni. Petitur ergo a Patre et Filio, et ad eos sermo dirigitur, tamquam ad donatores, et non a Spiritu sancto, qui est donum, et pariter ab utroque procedit. Si autem ad totam Trinitatem sermo dirigitur, tunc dicitur in fine: *per Dominum*, sive *per eumdem*, et *ejusdem*, ut in illa oratione Canonis: *Suscipe sancta Trinitas*, et in illa quae dicitur in Missa: *Placeat tibi sancta Trinitas*, in quibus dicitur *per Christum Dominum*, quod succedit in orationibus in locum *per Dominum nostrum*, causa brevitatis. Idemque in oratione quae ad Deum Patrem dirigitur, de eo mentio fiat, ut in illa: *Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis*, tunc dicunt quidam *qui vivis et regnas Deus, per omnia saecula saeculorum.* Alii vero intelligentes quod oratio ipsa ad Deum Filium dirigitur, dicunt tunc: *qui vivis et regnas in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum*, et in illa oratione: *Fidelium Deus omnium conditor*; tota namque Trinitas conditor et redemptor est, licet Christus proprie sit redemptor. Potest etiam dici quod oratio, quae sic ad Trinitatem dirigitur, concluditur sine aliqua personarum distinctione sic: *qui vivis et regnas Deus, per omnia saecula saeculorum.* Vel convertat orans sermonem ad se, vel ad populum, dicens: *quod ipsa praestare dignetur*, et sic etiam concluditur in orationibus benedictionalibus. Sane in oratione, in qua sermo dirigitur ad caput Ecclesiae sic videtur debet dici, *qui vivis, et regnas*, cum Christus sit caput Ecclesiae (1); sed non est ita, tota namque Trinitas est caput Ecclesiae, ideoque dici debet: *per Dominum nostrum.*

12. In exorcismis vero ad expellendum daemonem aliter dicitur, quoniam in aquae benedictione dicitur: *Per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et saeculum per ignem.* Similiter et in catechismis dicitur: *qui venturus est, etc.*, quam cito enim diabolus audit Christum esse venturum judicare saeculum per ignem, fugit, timens judicium ignis, quia scit se post diem judicii aeterno igne praemendum. Eadem quoque ratione dicit magister Gilbertus, quod orationes in exequiis mortuorum debent simili modo finiri; communis tamen usus Ecclesiae tenet, ut dicatur: *Per Dominum nostrum,etc.*; in illa tamen oratione: *Fidelium Deus, omnium conditor*, debet dici, *qui vivis et regnas,etc.*, ut praemissum est. Et adverte, quod orationes in Laudibus, in Missa, et in Vesperis, sub eodem et solemniori tono dicuntur, pro eo quod illae horae solemnius et festivius in Ecclesia dicuntur: in aliis vero horis et officiis alius tonus minus solemnius servatur, tum quia minus solemniter dicuntur, tum quia illae ad alium referri possunt significatum. Omnibus autem orationibus, praeterquam in exorcismis, praemittitur *Oremus*, non tamen semper *Dominus vobiscum*, ut dictum est in praecedenti.

13. Sequitur videre quare orationes quae circa principium Missae dicuntur Collectae vocentur. Et quidem ideo, quia sacerdos, qui fungitur legatione ad Deum pro populo, in eis petitiones omnium in unum colligit, et concludit, ut eas ad Dominum referat; proprie tamen dicuntur Collectae, quae super collectum populum dicuntur, puta in processionibus, vel dum colligitur populus

(1) Extra. de sacra unctione, c. 1.

ad stationem faciendam, ut de una Ecclesia procedant ad alteram (1). In Urbe namque quaelibet Ecclesia stationalis habet aliquam Ecclesiam sibi vicinam, in qua colligitur populus die stationis, et ibi dicitur Collecta super populum collectum, et inde omnes simul ad Ecclesiam, in qua fit statio, accedunt. Unde in concilio Agathensi (2) dicitur, quod plebs collecta oratione ad vesperam dimittatur ab Episcopo cum benedictione; et est sumptum hoc nomen de Levitico, ubi Scenophegia, quae est ultimum festorum legalium, Collecta vocatur, pro eo quia in fructuum collectione fiebat, et figurabat futuram operum nostrorum collectionem, cum dicetur: Ecce homo, et omnia opera ejus cum eo.

14. Orationum varii fuerunt doctores, quarum numerus et varietas in tantum excrescebat, quod octavum Africanum concilium constituit, ut nullae praeces, vel orationes, vel Missae, vel Praefationes, vel commendationes, vel manuum impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint approbatae. Et Gelasius Papa tam a se, quam ab aliis appositas preces dicitur ordinasse. Beatus Gregorius seclusis his quae nimia, vel incongrua videbantur, rationabilia coadunavit, congrua multa nihilominus per se necessaria superaddens.

15. Caeterum, quidam modum et ordinem excedentes, in tantum orationes multiplicant ut auditoribus tantum taedium generent et fastidium, quasi Deus et homo, verborum multitudine flecti possit, ut praemissum est (3), cum e contra Isaias dicat: *Cum multiplicaveritis orationes non exaudiam* (4), et Dominus in Evangelio dicat: *Cum oratis nolite multum loqui, sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur* (5). Unde cum ei dixissent Apostoli: *Domine doce nos orare*, compendiosam eos orationem docuit *Pater noster, etc.* Hujusmodi ergo orationis formam sequentes sacerdotes in Missa septenarium orationis numerum non excedunt, nam Christus septem petitionibus omnia corpori, et animae necessaria comprehendit in illa, prout sub eo dicetur. Quia vero numero Deus gaudet impari, quidam observant, ut impares dicant in Missa orationes, videlicet vel unam tantum, sicut una Epistola, vel unum Evangelium dicuntur, et iste numerus est ordinarius, vel tres, vel quinque, vel septem. Unam, ad designandum fidei unitatem, vel unitatis sacramentum. Tres, ad significandum mysterium Trinitatis, et quia Christus ter in passione oravit, dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (6). Quinque, ad designandum quinque plagas Christi, seu in quinque partitam Christi passionem. Septem, ad designandum spiritum gratiae septiformis, seu septem dona Spiritus sancti; Deus enim divisionem et discordiam detestatur. Unde cum caeterorum dierum operibus benediceret, operibus tamen secundae diei benedixisse non legitur, eo quod binarius numerus primo ab unitate recedebat, et ab eo caeteri divisibiles numeri originem sortiuntur, et impar numerus mundus est (7).

16. Et nota, quod in summis festis tantummodo dicitur una Collecta, nisi forte eadem die aliud festum occurrat. Sciendum quoque est, quod totidem Collectae et eodem ordine dici debent in secreta, post communionem, quot praecesserunt ante Epistolam in exordio Missae, nec plures, nec pauciores; finis namque debet suo principio, et quilibet post communionem collectae et secretelae praecedentibus convenire. Cavendum est etiam, quia si Collecta pro defunctis intermisceatur in Missa quae dicitur pro vivis, non finalis, sed penultima, vel antepenultima dicatur, quia finis debet ad suum principium retorqueri (8). Semper enim facienda et memoria pro defunctis, prout dicetur sub DECIMA PARTICULA SECRETAE, super verbo: *Memento etiam Domine, etc.*, quia etiam vivorum et etiam Sanctorum, in quorum honore celebrantur, qui in vita gloriae vivunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri non debet Collecta pro vivis, etiam, ut quidam dicunt, illa communis: *Deus qui vivorum dominaris, etc.*, ab Augustino composita, ad notandum quod defuncti juvare nequeunt viventes in hac vita, nec etiam implorare aeternam vitam, licet ipsi juvari valeant ab utrisque. In Missa tamen pro defunctis potest, ut quidam dicunt, esse penultima Collecta de

(1) 95 dist. *Quoniam*. De Consec. dist. 5. *Convenit*. (2) De Consec. dist. 5. *Convenit*, in fin. (3) De Consec. dist. 5. *Non mediocriter* (4) Is. 1. (5) Matth. 6. (6) Matth. 28. (7) 32 quaest. 1. *Nuptiae* (8) De Consec. dist. 1. *Episcopus*.

sanctis, et e converso. Innocentius Papa I. composuit quatuor Collectas pro mense septembri. Innocentius vero Papa III. composuit illam: *A cunctis nos quaesumus Domine, mentis, et corporis defende, etc.*

17. In Ecclesia Lateranensi nunquam dicitur oratio, sed in Missa, et in omnibus horis loco orationis alta voce pronuntiatur Oratio dominica, quae in novo Testamento prima oratio fuit; nam et in primitiva Ecclesia sic fiebat.

18. Sane Pontifex, seu sacerdos, dum orare, seu orationem dicere incipit, manus elevat, et extendit, juxta illud: *Remissas manus, et solutas genua erigite* (1), et Romano Pontifici, et etiam aliis Episcopis in multis Ecclesiis ministri adstantes elevatas manus sustentant, quae manuum elevatio a lege sumpsit exordium; legitur enim Exodi, quod cum Israel pugnaret adversus Amalech in deserto, Moyses ascendit super verticem collis: *Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalech. Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte* (2). Legitur etiam, quod Salomon *stetit ante altare Domini in conspectu Ecclesiae Israel, et expandit manus suas in coelum* (3), orans pro populo, et in libro Genesis: *Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum* (4). Elevatio autem ipsa repraesentat, quod Christus elevatis manibus ferebatur in coelum (5), vel elevat manus ad instar Salvatoris in cruce pendentis; unde illud: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (6). Extensio vero manuum ideo fit, nam Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus oravit, dicens: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* (7), moraliter instruens,quia Christus semper paratus est recipere poenitentes juxta illud, quod ipse promisit: *Qui venit ad me, non ejiciam foras* (8). Quidam tamen perfidi haeretici derident hujusmodi manuum extensionem, propter illud Isaiae: *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis* (9).

CAPUT XVI.

DE EPISTOLA

SUMMA

1. *Epistola quid, unde dicatur, et quid significet.*
2. *Epistola ubi debeat legi.*
3. *Epistola cur praemittatur Evangelio.*
4. *Diaconus lecturus Epistolam a quibus, et quot comitetur.*
5. *Epistolam legens quo flectere vultum debeat.*
6. *Epistola sumpta ex libro Moysi, vel Salomonis qualiter terminetur.*
7. *Epistolam legere non potest quis, nisi fuerit subdiaconus.*
8. *Ministerium verbi Dei est triplex.*
9. *Sedendi usus unde.*
10. *Lectiones Apostolicas, et Evangelicas qui primum statuerit debere dici ante sacrificium.*
11. *Evangeliorum, Epistolarum, et Prophetiarum varia est terminatio.*

1. Oratione finita dicitur Epistola, quae significat doctrinam Apostolorum. Eleganter autem illam praecedit oratio, qua legitur Luc. 10: *Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Sane Epistola graece, latine supermissio, vel supererogatio, dicitur ab ἐπὶ quod est supra,

(1) Heb. 12. (2) Exod. 17. (3) III. Reg. 8. (4) Gen. 14. (5) Luc. 24. (6) Psal. 140. (7) Luc. 23. (8) Joan. 6. (9) Is. 1.

et στολον missio (a). Missa enim est ab Apostolis supra legem Moysis, supra Psalmistas et Prophetas, supra Evangelium, sicut et prophetiae supra legem; unde et literae de una persona ad aliam missae appellantur Epistolae, scilicet supra missae, quasi missae supra, seu praeter id quod refert nuntius viva voce, sicut et Apostolus supra id quod dixerat Ephesiis, Corinthiis, et aliis Epistolas mittebat.

2. Legi debet Epistola, secundum magistrum Petrum Antisiodorensem, in dextera parte Ecclesiae, quia Christus primo venit ad Judaeos, qui dicebantur in dextera esse; melius tamen fit in medio Ecclesiae, pro eo quod Joannes fuit medius inter Apostolos, et prophetas, ut jam dicetur. Dicitur quoque Epistola in loco inferiori, Evangelium in superiori, et supposito panno, de quo sub EVANGELIO dicetur.

3. Praemittitur autem Epistola Evangelio; Epistola namque designat officium quod Joannes ante Christum exercuit, qui *praeivit ante faciem Domini parare vias ejus* (1), sicut ipse testatur: *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini* (2). Joannes ergo quasi subdiaconus et subminister illius, qui de se dicit: *Filius hominis non venit ministrari* (3). Unde sicut praedicatio Joannis praecessit praedicationem Christi, ita Epistola Evangelium praecedit. Gerit quoque Epistola figuram legis et prophetiae, quae Christi adventum praecesserunt, sicut ipsa Evangelium praecedit. Praecessit quidem lex Evangelium, sicut umbra lucem, sicut timor charitatem, et initium perfectionem.

4. Sane subdiaconum Epistolam lecturum unus tantum comitatur acolytus, quia praedicationem Joannis pauci secuti sunt, quoniam lex neminem ad perfectionem ducit; sed diaconum Evangelium lecturum, tam subdiaconi, quam acolyti et caeteri comitantur, quia praedicationem Evangelii, quae perfectionem facit, plurimi susceperunt. Dici etiam potest quod per subdiaconi et diaconi ad legendum processum, duplex Christi manifestatio, per duplicem ejus adventum significatur, quorum primus unum tantum habuit praecursorem, scilicet Joannem, quod per subdiaconum praecedentem significatur. Secundus duos habebit, videlicet Enoch et Heliam, qui per duos vel plures praecedentes diaconum figurantur.

5. Facies autem Epistolam legentis respicere debet altare, quod Christum significat, quia Joannis praedicatio se et alios dirigebat in Christum, de cujus vultu judicium, et aequitas procedunt (4). Is vero qui praecedit subdiaconum euntem legere, non vertit faciem ad legentem, quia Joannes non ad se audientes, sed potius ad Christum dirigebat. Sed qui diaconum euntem legere praecedebant, nunc respiciunt ad Evangelium, et ad faciem recitantis, primo ut ex mutua utriusque inspectione, amor et charitas Christi notetur, quod in Evangelio praedicatur; secundo, ut se esse contestes evangelicae doctrinae ostendant, sicut legitur in Isaia: *Vos testes mei, dicit Dominus* (5). Quia vero Joannes fuit limes praecedentium, et subsequentium, medius inter Apostolos et Prophetas; nam *lex, et prophetae usque ad Joannem: ex eo regnum Dei evangelizatur* (6), ideo Epistola nec semper legitur de prophetis, nec semper de Apostolis, sed interdum sumitur de veteri Testamento, interdum de novo. Joannes enim, cujus vocem repraesentat Epistola, cum antiquis Christum praedixit futurum, dicens: *Qui post me venturus est ante me factus est* (7), et cum modernis Christum ostendit praesentem, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (8). Interdum ergo sumitur de Apostolis, quia licet eorum doctrina non praecesserit Evangelium, tamen ad vitam aeternam refertur, sicut lex et prophetia; et interdum de veteri Testamento, raro tamen, quia velum templi est scissum, nec ponendum est ante oculos velum; Epistola tamen non legitur de quinque libris Moysis, quia in illis temporalia promittebantur, in cujus signum lectiones de illis sumptae terminantur in gravem accentum, ut jam dicetur.

6. Considerandum autem est, quod quando lectio, vel Epistola, de libris Moysis, vel Salomonis

(1) Luc. 1. (2) Joan. 1. (3) Matth. 20. (4) Extra. de eccl. ben. *Ut nostrum*. (5) Isai. 43. (6) Luc. 16. (7) Joan. 1. (8) Ibid.

sumitur, nomen eorum recitatur, ut dicetur in PROOEMIO sextae partis. Item in Epistolis, quae sumuntur de Prophetis, vel de Actibus Apostolorum, sive de Apocalypsi ponitur in principio haec oratio: *In diebus illis*, et in fine dicitur: *ait Dominus omnipotens*, eo quod in libris illis hoc saepe scriptum invenitur. Eadem etiam ratione dicitur in Epistolis Jacobi, et Petri: *Charissimi*, et in Epistolis Pauli: *Fratres*, et *in Christo Jesu Domino nostro*. In Epistola tamen ad Hebraeos dicunt quidam non debere apponi *Fratres*, eo quod Apostolus suspectus erat Hebraeis, sed melius est ut apponatur, quoniam quidam boni erant inter eos, ut ipse eos in quodam loco ejusdem Epistolae vocat fratres. Propter praemissam etiam causam dicitur in Evangelio: *In illo tempore*; proprie tamen loquendo nulla Epistola est de veteri Testamento, sed illae Lectiones vocantur. Porro licet in Epistolis, quae de Apocalypsi leguntur dicatur: *Lectio libri Apocalypsi beati Joannis Apostoli*, in quibusdam tamen Ecclesiis et Apostoli tacetur illud verbum *beati*. Certum est enim, quod beatus Joannes praecipue fuit inter Apostolos a Christo dilectus; dilectio autem Dei bonos nos efficit, quia *beatus quem elegistis et assumpsisti* (1). Hac ergo consideratione, eum sicut caeteros sanctos supervacuum est beatitudinis titulo sanctum ostendere, et Solem quodammodo facibus adjuvare, cum ipse velut titulus per se parens affectum beatitudinis, scilicet dilectionem Dei, evidenter prae caeteris sit sortitus.

7. Caeterum nullus debet Epistolam solemniter in Ecclesia legere, nisi sit subdiaconus; qui si forte defuerit, dicatur a diacono, de quo dictum est in secunda parte, sub titulo DE SUBDIACONO et DE DIACONO, vel etiam a sacerdote. Melius enim est, ut sacerdos etiam Missam cantans illam legat, quam si ab acolyto vel alio inferioris ordinis legatur. Circa hoc autem notandum est, quod populi instructio fit per verbum Dei, quod quidem a Deo per ejus ministros ad populum pervenit, et ideo ea quae ad plebis instructionem pertinent non a sacerdote, sed a ministris dicuntur.

8. Ministerium tamen verbi Dei triplex est. Primum, auctoritatis, quod competit Christo qui minister dicitur: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens* (2). Secundum, manifestae veritatis, quod competit praedicatoribus novi Testamenti, de quo dicitur: *Qui et idoneos fecit ministros* (3). Tertium, figurationis, quod competit praedicatoribus veteris Testamenti, ideoque doctrinam Christi proponit diaconus. Doctrinam vero praedicatorum veteris Testamenti proponitur per subdiaconos. Nec obstat quod aliquando per eos legitur loco Epistolae aliquid de ipso veteri Testamento, quia praedicatores novi Testamenti etiam vetus praedicant. Caeterum, doctrina praedicatorum veteris Testamenti non semper legitur, sed illis diebus, quibus praecipue configuratio novi et veteris Testamenti designatur, ut in jejuniis Quatuor Temporum, et quando aliqua celebrantur, quae in veteri lege figurata sunt, sicut passio, nativitas, baptismus, et aliquid hujusmodi, et quoniam utraque doctrina ordinat ad Christum, et eorum qui praeibant, et eorum qui sequebantur, ideo doctrina Christi postponitur quasi finis. Cum autem dicitur Epistola, genua non flectimus, cum ad novum pertineant Testamentum; imo sedemus, quia doctrina in silentio et quiete audienda est.

9. Usus etiam sedendi a veteri Testamento assumitur, sicut in Esdra legitur. Milites tamen stare consueverunt, quando Epistolae Pauli leguntur, in honorem ejus, quia miles fuit; unde in signum militiae suae depingitur cum ense in manu, vel ideo quia ipse suam praedicationem Evangelium nominavit. Et est sciendum, quod nunquam in Quadragesima legitur Epistola Pauli, nisi tantum in Coena Domini, quia ad novum pertinet Testamentum.

10. Sane lectiones apostolicas, et evangelicas quis primo ante sacrificium dici debere statuerit, non omnino certum est; creditur tamen quod primi successores Apostolorum, eo quod in illis eadem sacrificia celebrari jubentur.

11. Quaeritur autem, quare prophetias voce inferius deflexa, Evangelium vero ac Epistolam, vocem exaltando, finimus? Respondeo: per prophetiam, quae est in veteri Testamento, synanoga, quae inclinata est et cecidit, intelligitur, ideoque inclinando vocem, et quasi cadendo prophetia fi-

(1) Psal. 64. (2) Matth. 7. (3) II. Corint. 3.

nitur. Hinc etiam est, quod synagoga depingitur quasi fracta hasta vexilli; per Evangelium vero et Epistolam Ecclesia militans repraesentatur, quae exaltata est, et ideo illa cum exaltatione vocis finiuntur. Praeterea, in veteri Testamento temporalia et caduca promittebantur, in cujus figura lectiones in gravem accentum terminantur. In novo vero Testamento spiritualia et aeterna, in cujus rei signum Evangelium et Epistola in accentum terminantur acutum. Quaedam tamen lectiones de veteri Testamento sumptae, quae in officio Missae pro Epistolis saepe eleguntur, in acutum terminantur accentum, et sub tono epistolari leguntur. Cum enim tunc in locum Epistolae succedant, merito, et quo ad hoc, et quo ad nomen illarum debent imitari formam.

(a) Videtur Auctor hoc verbum minus duxisse a sua ἐτυμολογία. Dicitur enim ἐπιστολὴ ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quod est *mittere*, quia ad absentes mittitur. Vel, si mavis, ἐπιστολή, *jussum, mandatum*. N. DOARD.

CAPUT XVII.

DE REVERENTIA POST LECTAM EPISTOLAM FACIENDA

SUMMA

1. Subdiaconus, Epistola lecta, reverentiam facit sacerdoti, quaque id significatione. Et n. 3.

2. Subdiaconus manus sacerdotis osculatur, lecta Epistola.

1. Post lectam Epistolam subdiaconus cum acolyto ad sacerdotem accedit, illud insinuans, quod Joannes *cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos ex discipulis suis* (non credentes Christum esse Messiam), ut interrogarent illum: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus. Et respondens Jesus, ait illis: Euntes annuntiate Joanni, quae vidistis et audistis. Caeci vident, etc.* (1) ut dicetur in sexta parte, sub TERTIA DOMINICA ADVENTUS. Quia vero illi per visa miracula cognoverunt hunc esse, de quo eorum magister predixerat: *Qui post me venturus est, ante me factus est; cujus non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti* (2); ideo pronus ad pedes calceamentum romani Pontificis subdiaconus osculatur.

2. Praeterea, quia *Dextera Domini fecit virtutem* (3), ideo subdiaconus in quibusdam Ecclesiis osculatur dexteram sacerdotis. Adhuc lecta Epistola subdiaconus librum clausum Episcopo repraesentat, ipse vero supra illum manum ponit, quam subdiaconus osculatur; nempe Episcopus Christum figurat, qui clausus liber repraesentatur, ad designandum quod solus Christus potuit *aperire librum, et solvere signacula ejus* (4), in quo et ipse Christus, et ejus mysteria clausa erant, donec coepit ab ipso Christo per praedicationem Evangelii aperiri. Christus autem legem, in qua clausus tenebatur, opere implevit, qui non venit legem solvere, sed adimplere, quod significat manus impositio super librum; manus enim opus significat. Ipsa quoque manus impositio significat desiderium et promissionem credendi, et opere complendi, quae lecta sunt. Quia vero nemo accipit benedictionem in lege promissam, nisi qui cum amore (qui per osculum designatur) opere perficit quod sermones alios facere docet; ideo ad hoc designandum subdiaconus benedictionem accepturus manum Episcopi osculatur.

3. Rursus, quia Pontifex (ut praemissum est) Christum repraesentat, subdiaconus et caeteri debent ei actus suos humiliter subdere, et ab ipso benedictionis gratiam postulare; unde in Evangelio: *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus* (5); et subsequenter Episcopus vel sacerdos benedicit, quia et Christus commendavit Joannem dicens: *Quid existis videre* (in deserto) *prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam. Amen dico vobis: Non surrexit inter natos mulierum, etc.* (6). Subdiaconus ergo post finem, diaconus vero ante principium lectionis, ad sacerdotem accedit, et exhibet reverentiam, quia lex finem accepit in Christo, sed Evangelium originem sumpsit ab ipso; nam *lex et prophetae usque ad Joannem* (7), Evangelium Christi et Epistolae post Joannem. In Missa vero pro defunctis subdiaconus lecta Epistola non venit in osculum manus, tum quia ibi cessat ratio supradicta, tum quia in illa Missa quaelibet solemnitates subtrahuntur.

(1) Matth. 11. (2) Joan. 1. (3) Psal. 117. (4) Apoc. 5. (5) Luc. 17. (6) Matth. 11. (7) Luc. 16.

CAPUT XVIII.

DE SESSIONE SACERDOTIS, VEL EPISCOPI,

ET MINISTRORUM

SUMMA

1. Sacerdos in Missa quare sedeat. Et num. 3. — 2. Sessio ministrorum in Missa quid notet.

1. Oratione finita sacerdos, seu Episcopus, sedet. Et est notandum quod in Missae officio tribus horis sedet, videlicet dum Epistola legitur, de quo in titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS dicetur, et dum Responsorium et Alleluja cantantur, significantes tres dies quibus Dominus sedit Jerosolymis *in templo in medio doctorum, audiens, et interrogans illos* (1). Sedens autem stat conversus ad populum, ut ostendat potestatem sibi a Deo esse datam, quod possit speculari, et superintendere, qui stant in Ecclesia humiliter, et qui superbe; animae enim ei commissae sunt, et de illis est rationem redditurus Deo. Sed etiam in loco eminentiori, ut quasi vineator custodiat vineam suam, et populo superintendat, nam et Dominus in alta polorum sede stans, custodit civitatem suam. Porro oratio quae dicitur ante Epistolam, prius quam sacerdos sedeat, specialiter significat tempus illud quo Christus in coelum ascensurus Apostolis benedixit. Sessio vero, quae sequitur, significat Christi sessionem post Ascensionem ad dexteram Patris, sedes quippe victoris est. Unde sessio sacerdotis victoriam Christi designat, ut dicetur sub titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS.

2. Sessio ministrorum significat sessionem ipsorum, quibus dicitur: *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (2), scilicet illos qui in coelestibus jam regnant. Qui vero in choro laborant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur; unde lectores et cantores ad offirium surgentes negotium Dei agunt, quibus dicitur: *Negotiamini, dum venio* (3). Quidam ergo ministrorum cum Episcopo sedent, per quos Christi membra in pace jam quiescentia, ibi intelliguntur, de quibus Apostolus: *Consedere fecit nos in coelestibus in Christo* (4), aut illi qui judicabunt duodecim tribus Israel: alii vero stant, per quos Christi membra adhuc in certamine posita intelliguntur. Nempe Pontifice sedente in quibusdam Ecclesiis, candelabra mutantur de locis suis, et collocantur in ordinem unius lineae a primo usque ad altare, ad notandum quod *de plenitudine ejus (Christi), nos omnes accepimus* (5), in spiritus unitate, sed gratiarum varietate; divisiones enim sunt gratiarum, idem autem spiritus (6). Spiritus enim a primo cereo stato, seu candelabro, idest a Christo procedens, et usque ad altare, idest electorum corda perveniens, alternatim in membris dona variat gratiarum (7). Et memento, quod acolyti deponunt candelabra in terram, quoniam post peracta praedicationis officia per humilitatem agnoscunt, quod sunt pulvis, et cinis, sicut dicit Abraham: *Loquar ad Dominum meum cum sim pulvis et cinis* (8).

3. In Romano Ordinario legitur, ut Pontifex non sedeat donec post primam orationem dicatur *Amen.* Non ergo debet sedere usque ad lectionem, quoniam praecedens officium gratulationi de adventu et operibus Christi deputatur; Episcopus enim Christum venientem et operantem significat, caeteri vero eos qui praeibant, et qui obviabant repraesentant.

(1) Luc. 2. (2) Matth. 19. (3) Luc. 19. (4) Eph. 2. (5) Joan. 1. (6) De Consec. dist. 4. *Cum omni.* (7) I. Corint. 12. (8) Gen. 18.

CAPUT XIX.

DE GRADUALI

SUMMA

1. Post Epistolam cantatur Graduale, seu Responsorium, quod pertinet ad opera activae vitae, ut notetur nos operibus respondere eis quae in lectione audivimus, scilicet praedicationem. Rursus, quod Joannes praedicabat poenitentiam dicens: *Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum.* Et iterum: *Facite fructum dignum poenitentiae* (1). Merito post Epistolam Graduale sequitur, quod poenitentiae lamentum insinuat, propter quod in diebus Pentecostes de officio tollitur, ut jam dicetur. Tertio, ideo post Epistolam sequitur Graduale, quia post praedicationem Joannis discipuli secuti sunt Christum, sicut Joannes Evangelista describit: *Stabat* (inquit) *Joannes et ex discipulis ejus duo. Et respiciens Jesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei, et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum* (2). Ad hoc cantus Epistolam comitatur quia praedicationes praedicatorum secuta sunt gaudium Ecclesiae, et Dei laudes et praeconia credentium de conversione, quia per Graduale conversio de Judaeis, per Versum conversio de Gentibus, per Alleluja utriusque in fide laetitia, per Sequentiam canticum victoria figuratur. Alia ratio ponetur sub titulo DE TRACTU.

2. In quibusdam tamen Ecclesiis Graduale ante Epistolam cantatur, ad notandum quod praedicator prius opere, et postea verbo debet docere.

3. Dicitur autem Graduale, vel Gradale, a gradibus scilicet humilitatis, significans ascensus nostros de virtute in virtutem, sicut filii Israel de mansione in mansionem processerunt, ut tandem videamur Deus Deorum in Syon. Haec terra est coelestis Jerusalem, quae per cogitationes coelestium habetur. Convenit enim Graduale illi, qui nedum ascendit de virtute in virtutem, sed adhuc in convalle positus lachrymarum, jam tamen *ascensiones in corde disposuit* (3).

4. Rectius ergo faciunt qui Graduale non festivis et modulatis vocibus offerunt, sed quasi cantum gravem, asperum simpliciter potius et lamentabiliter canunt: tamen Responsorium, per quod etiam praedicatio novi Testamenti figuratur, altius Lectione et Epistola, quae significat praedicationem veteris Testamenti canitur, ut si quis forte cordis auribus obturatis, depressa admonitione veteris Testamenti non excitatur, saltem excelsa modulatione novi demulceatur. Verumtamen et lector et cantor officium suum impleturi gradum ascendunt, quia doctor perfectione vitae vulgum transcendere debet (4). Potest etiam dici, quod per Epistolam, Joannis, per Graduale, Apostolorum praedicatio intelligitur, per Alleluja, devotio et laetitia. Rursus per lectionem, vetus, per cantum vero novum intelligitur Testamentum. Sic ergo cantus suavior est lectione, sicut novum Testamentum suavius est veteri.

(1) Matth. 3. (2) Joan. 1. (3) Psal. 83. (4) 4. dist. *Statuimus.*

5. Secundo, dicitur Graduale a gradibus altaris, eo quod in festivis diebus in gradibus cantatur sicut et Alleluja, ad notandum praemissos virtutum gradus. In profestis vero diebus in medio chori ante gradus altaris cantatur, ad designandum quod in corde, quod est in medio corporis, praemissos gradus fundare debemus. Tertio, dicitur Graduale, quoniam Apostoli post Dominum gradiebantur, ut jam dicetur.

6. Responsorium vero dicitur, quia Versui, vel Epistolae correspondere debet, ut si in Epistola agatur de gaudio, et in Responsorio similiter; si ibi de tristitia, et hic similiter, ne possit nobis improperari quod Dominus dicit: *Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis* (1); unde Apostolus: *Gaudete cum gaudentibus, et flete cum flentibus* (2). Dicitur etiam Responsorium quia choro respondente, illud incipientibus cantatur, propter quod significat vitam activam, in qua sancti se ad invicem hortantur, ut ad aeternam perveniant vitam. Potest tamen Responsorium ad responsionem Apostolorum referri, quoniam Christo vocante et dicente: *Venite post me* (3), ipsi non tantum verbo, sed opere responderunt, quia relictis omnibus secuti sunt eum, et gradiebantur post Dominum discipuli post magistrum. De hoc dicetur in PROOEMIO QUINTAE PARTIS.

7. Significat autem Graduale, seu Responsorium, laborantes in hac vita, et ideo non dicitur intra octavas Paschae et Pentecostes, per quas octavae nostrae resurrectionis designantur, quando omnis laboris expertes erimus: *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum* (4). Itaque in Graduali seminamus, in Alleluja metemus. Versus Responsorii sic vocatur, quoniam de eo fit reversio ad Responsorium, prout sub titulo DE ALLELUJA dicetur. Rursus Graduale bonum opus, et vitam praesentem, in qua seminamus et a Domino peregrinamur, significat; Versus vero adjutorium designat.

8. Versus ergo post Graduale canitur, quia adjutorium nobis est necessarium, quamdiu in hoc ergastulo detinemur. Graduale plane incipitur, ne nimis versus ascendant, in quo designant qui religionem propter ejus austeritatem ingredi metuunt; Versus vero alte, in quo designantur qui jejunando, orando, et alia bona faciendo ascendunt, non timentes carnem, quam cum vitiis et concupiscentiis mortificant. Ad hoc quandoque unus solus versum cantat, ad monendum quod quisque secum fragilitatem suam tractet. Et quamquam graduum tenore versus alte non inchoetur, in quo etiam significantur hi, qui consideratione propriae fragilitatis quicquid agunt, humiliter agunt, finito tamen Versu, vox fiducialiter exaltatur, in quo designatur quod de misericordia Dei confisi, fiducialiter omni suae actioni insistunt.

9. Cantatur autem Graduale a perfectis, prout in titulo sequenti dicetur. Porro Responsorium, quod in Missa cantatur, nec perfecte, nec imperfecte repetitur, nec ei *Gloria Patri* subjicitur, quod tamen in Responsorio aliarum fit horarum. Circa quod attendendum est, quod aliae canonicae horae institutae sunt ad referendum Deo laudes pro diversis beneficiis in illis horis ab eo receptis. Hinc est, quod lectio in illis primo dicitur, in qua beneficium vel pars ejus in illa hora datum designatur; postea cantatur Responsorium, in quo laus beneficio correspondet. Quia ergo laus repeti debet, juxta illud Apostoli: *Gaudete in Domino semper: iterum dico, gaudete* (5), idest laudem Deo dicite, ideo hujusmodi Responsorium repetitur. Sed et quia quis benefactori suo tenetur, Deo vero nihil aliud possumus, nisi gloriam et honorem offerre; ideo in fine Responsorii et cujuscumque nocturni, ubi in Lectionibus aliquod beneficium totum, vel pars ejus est repetitum, referimus gloriam, et gratiam Trinitati. Responsorium autem quod in Missa cantatur gratiam designat, ut praemissum est responsorium Apostolorum, Christo eos vocante, omnia relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerunt, pro quo iterum eos vocari oporteret, ideo Responsorium illud nullo modo repetitur, sed nec cum *Gloria Patri* finitur, quia non ad gloriam, sed ad luctum vocati sunt, dicente Domino: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (6).

(1) Luc. 7. (2) Rom. 12. (3) Matth. 4. (4) Apoc. 21. (5) Philip. 4. (6) Joan. 20.

10. Et nota quod Gregorius, Ambrosius, et Gelasius composuerunt Gradualia, Tractus, et Alleluja, et ad Missam ea cantari statuerunt. Caeterum, quandoque solum Responsorium cantatur in Missa, quandoque solum Alleluja, quandoque Responsorium cum Alleluja, quandoque cum Tractu, quandoque Alleluja cum Tractu, de quo dicetur in sexta parte, sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA.

CAPUT XX.

DE ALLELUJA (a)

SUMMA

1. Alleluja quid significet, et unde profecta vox. Et num. 2.
2. Alleluja verbum hebraicum, et ejus interpretatio varie. Et num. 4.
5. Alleluja quod cantetur in Ecclesia unde tractum.
6. Pneuma Alleluja quid significet.
7. Versus unde dicatur.
8. Cantorum varia differentia.

1. Quia post luctum sequitur consolatio; nam *beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur* (1), ideo post Graduale cantatur Alleluja, quod est laetitiae canticum, et auditum ab Angelis decantari, sicut legitur in Apocalypsi, c. 19. Rursus, quia ascensus de virtute in virtutem, per quos Graduale diximus significari, saepe taediosi essent, nisi gaudium haberent admixtum, sicut filiis Israel multa inconvenientia acciderunt, quando de mansione in mansionem processerunt, ideo post Graduale cantatur Alleluja. Tobiae c. 13: *Ex lapide candido et mundo plateae ejus sternentur: et per vicos ejus alleluja cantabitur.*

2. Est autem Alleluja laus angelica, sententia quidem brevis, magnum continens jubilum, sive incitans ad jubilum. Jubilat enim Ecclesia, sciens quod *grandis restat via usque ad montem Dei Horeb* (2), quod interpretatur mensa, timens quod fideles obdormiant in fide, et faciant vitulum conflatilem, idest lasciviant in temporalibus.

3. Est autem Alleluja haebraicum nomen, vocabulum siquidem significans potius quam exprimens ineffabile gaudium in hac vita peregrinantium, gaudium videlicet angelorum, et hominum in aeterna felicitate laetantium, *quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (3). Cujus verbi expositio, secundum Innocentium III., ex 112 psalmo habetur, cum Alleluja praemittatur in titulo, statim psalmus incipit: *Laudate pueri Dominum;* unde, secundum eum, Alleluja interpretatur *Laudate pueri Dominum.*

4. Augustinus vero sic exponit: *al*, idest salvum, *le*, idest me, *lu*, idest fac, *ja*, idest *Domine*, Hieronymus sic: *alle*, idest cantate, *lu*, idest laudem, *ja*, idest ad Dominum. Gregorius sic: *alle*,

(a) De hoc verbo magna est apud Doctos dissensio, primum de significatione, proxime de orthographia. Augustinus enim duas dictiones efficit, ut *Allelu* sonet *laudate, Ja* vero, *universalem* vel *universaliter*, scilicet Dominum. *Ja,* autem apud hebraeos, teste Hieronymo, unum est de decem nominibus. Tu ex praesentium auctorum varietate, probabilius sequere judicium.

(1) Matth. 5. (2) III. Reg. 19. (3) I. Corinth. 2.

idest Pater, *lu*, idest Filius, *ja*, idest Spiritus sanctus, vel *alle*, idest lux, *lu*, idest vita, *ja*, idest salus. Magister Petrus Antisiodorensis sic: *al*, idest altissimus, *le*, idest levatus est in cruce, *lu*, idest lugebant Apostoli, *ja*, idest, jam surrexit. Petrus Comestor dixit super App., et Augustinus in glossa Psalterii, quod Alleluja est verbi imperativi modi, et sonat *allelu*, idest laudate, *ja*, idest universalem, vel *ja*, idest invisibilem, scilicet Deum, quasi laus invisibilis Dei. Et quoniam Alleluja futurae beatitudinis quasi proprium est vocabulum, merito magis eo tempore, scilicet paschali, frequentatur, quo Christus resurgens ejusdem beatitudinis spem nobis tribuit et promissum, prout ibi dicetur.

5. Quod enim aliis temporibus caneretur ad Missam, olim Ecclesiae romanae consuetudo non erat, sed a beato Gregorio constitutum, imo potius restitutum est. Nam cum prius tempore Damasi Papa fuisset, eadem consuetudo defecerat. Hieronymus dicit, quod Alleluja dicatur in Missa tractum esse de Ecclesia Jerosolymitarum. Canimus igitur Alleluja post Graduale, canticum videlicet laetitiae post luctum poenitentiae, summopere nitentes exprimere magnitudinem consolationis, quae reposita est lugentibus, juxta illud: *Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (1), jubilantes potius, quam canentes, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures pneumas protrahimus, ut in jucundo auditu mens attonita repleatur, et rapiatur illuc ubi semper erit vita sine morte, et dies sine nocte.

6. Est etiam Alleluja modicum in sermone, et multum in Pneuma, quia gaudium illud majus est, quam possit explicari sermone. Pneuma enim, seu jubilus, qui fit in fine, exprimit gaudium, et morem credentium, et quanta laetitia et laus secuta sit per praedicationem et fidem auditam, juxta illud: *Audivit et laetata est Syon, etc.* (2), et in Canticis: *Exultabimus, et letabimur in te* (3). Quid sit pneuma dicetur in PROOEMIO quintae partis. Quando autem dicitur Sequentia non dicetur pneuma post Alleluja, prout sub titulo DE SEQUENTIA dicetur. Potest etiam Alleluja referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant, laudantes Dominum, et dicentes: *Quia vidimus mirabilia hodie, et quia Deus visitavit plebem suam* (4). Tunc enim cantabitur jubilo Alleluja, quia *omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo* (5), et gaudebat de universis, quae gloriose fiebant ab eo. Hinc est, quod a Septuagesima usque ad Pascha non cantatur Alleluja, quia tempore tristitiae non debet decantari carmen laetitiae, prout ibi in PROOEMIO sextae partis dicetur. Porro, quod Alleluja interposito Versu repetitur, et sic bis in Missa dicitur, designat aeternae vitae gaudium et quod interjecta laetitia sancti geminam glorificationis stolam accipient, animae videlicet et corporis. Nam secundum stolam mentis, seu animae, *exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis* (6); secundum stolam carnis *fulgebunt, et tamquam scintillae in arundineto, etc.* (7), et de hoc dicetur in sexta parte, sub SABBATO IN ALBIS. Versus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totum jucundum et dulce debet sonare, quales sunt illi: *Dominus regnavit decorem indutus, etc.* (8), *Dominus regnavit, exultet terra, etc.* (9), *Jubilate Deo omnis terra, etc.* (10), *Justus ut palma florebit, etc.* (11), *Quoniam absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, et jam non erit luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra* (12).

7. Versus quoque dicitur a revertendo, eo quod per eum revertimur ad Alleluja: qui post Alleluja sequitur, quia significat operationem quae laudi conjungi debet, quia non bene Deum laudat qui bene operari cessat. Per hoc vero quod Alleluja cum Pneuma repetitur, laus et gaudium ineffabile patriae significatur. In nonnullis Ecclesiis Alleluja cantatur a pueris, Graduale a magnis, ut notetur, quod Deus ex *ore infantium perfecit laudem* (13), et Psalmista: *Laudate pueri Dominum* (14), cujus psalmi titulus est *Alleluja*. Illi enim qui pueri sunt, laudi Christi conveniunt; fortes vero in fide, et in tolerando adversa, qui pugnare possunt contra Amalecitas, Graduale debent cantare.

8. Circa hoc notandum est, quod cantorum alii sunt, qui in choro cantus voce magna distri-

(1) Matth. 5. (2) Psal. 99. (3) Cant. 1. (4) Luc. 5. et 7. (5) Luc. 18. (6) Psal. 149. (7) Sap. 3. (8) Psal. 92. (9) Psal. 96. (10) Psal. 99. (11) Psal. 91. (12) Apocal. 21. (13) Psal. 8. (14) Psal. 112.

buunt: hi sunt rectores Ecclesiae, qui Deum laudant, et alios verbo et exemplo ad laudandum invitant; alii sunt pueri, qui Graduale in gradibus cantant, hi sunt activi de virtute in virtutem, in charitatis gradibus ascendentes, qui dum Graduale inchoant, alios ad compunctionem invitant. Dum Versum concinunt ad se redeuntes suas cogitationes accedunt; et dum illum finiunt, se bonum certamen certasse, et cursum insinuant consumasse (1). Alii sunt perfecti viri, qui in aliis Ecclesiis Alleluja vel Tractus in pulpitis cocinunt: hi sunt contemplativi, carnem affligentes, et mentem excedentes, quorum *conversatio in coelis est* (2), non est hic hominum, sed Angelorum. Sequentiam vero non illi soli decantant, sed chori communiter jubilant, quoniam jubilus aeternus et ineffabilis, angelis erit communis et hominibus. Deberet etiam Alleluja in gradibus et versus orientem decantari; et quoniam vitam contemplativam significat, debet legi in altiori loco, quam Responsorium, quod activam designat.

9. Rursus, in quibusdam Ecclesiis cantans Alleluja, sumit aliquid in manu, ut insinuet se Deum non solum voce, sed etiam opere collaudare, seu manus ducit, juxta Psalmistam: *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate, etc.* (3). In plerisque etiam Ecclesiis Alleluja de Trinitate cantant in dominicis diebus, scilicet *Benedictus*, vel *Qualis pater*, ut fidem hilariter profitentes, ad spem perveniant. Et attende, quod Alleluja dominicale a Pentecoste usque ad Adventum saepe omittimus, quoniam aliter et aliter in aliis et in aliis Gradualibus disponuntur. Et ideo diligens cantor attendat, et diligenter universitatibus officiorum assignet.

CAPUT XXI.

DE TRACTU

SUMMA

1. Tractus quid. Et quando, et cur adsumatur in Ecclesia. Et unde num. 3.
2. Tractus, et Alleluja quam differant.
4. Tractuum dicendorum ordo. Et num. 5.
6. Tractus significat captivitatem Babylonicam.
7. Versus Sequentiarum cur dicantur a duobus.

1. A dominica Septuagesimae usque ad vigiliam Paschae, scilicet in diebus et officiis luctus, quia tunc non canitur carmen laetitiae, loco Alleluja, quod significat exultationem habitam de spe aeternorum, dicitur Tractus, ex institutione Thelesphori Papae. Dicitur autem Tractus a trahendo, quia tractim et cum asperitate vocum, et prolixitate verborum canitur, eo quod miseriam et laborem praesentis incolatus insinuat, de quo Psalmista: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus, etc.* (4). In Tractibus enim repraesentatur longa sanctorum Patrum expectatio, et Judaeorum captivorum moeror, et afflictio, qui tempore babylonicae captivitatis sedentes super flumina Babylonis, et flentes in salicibus, sua organa suspenderunt (5), quod tempus Ecclesia repraesentat a Septuagesima, cantica laetitiae subticendo, et Tractus dicendo.

2. Tantum autem interest inter Alleluja et Tractum, quantum inter laetitiam et tribulationem.

(1) II. Tim. 1. (2) Philip. 3. (3) Psal. 46. (4) Psal. 119. (5) Psal. 136.

Item tantum interest inter Responsorium, cui omnes respondent, et Tractum, cui nemo, quantum inter activam et contemplativam vitam. Est autem Tractus medius inter Responsorium et Alleluja, ut dicetur in sexta parte, sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA. Porro Tractus, quia gemitum et canticum lachrymabile exprimit, lachrymas sanctorum, sive in activa, sive in contemplativa vita repraesentat.

3. Unde Tractus dicitur, quia sancti suspirantes, ab imo pectoris gemitum trahunt, quia licet gaudeant, ut monet Alleluja, tamen hic in valle lachrymarum commorantes, habent *irriguum superius et inferius* (1), quod Tractus mysticat; gemit enim flebiliter pro dilectione supernae beatitudinis, et super flumina Babylonis sedentes, patriae suae memores, interim lachrymas fundunt pro suis et aliorum excessibus (2) dum ex vicinitate Babylonici fluvii seipsos vident saepe aspersos, et alios penitus immersos, ipsius fluvii rapiditate ferri deorsum. Sed quia hic ploratus quandoque est respectu superni gaudii, quandoque respectu nostrae miseriae, ideo Tractus similiter quandoque est de laetitia pro superiori irriguo, ut *De profundis*, et aliis hujusmodi. De utroque irriguo tractat Gregorius, in tertio libro Dialogorum, c. 34.

4. Et est advertendum, quia post duos Tractus tribulationis, sequitur Tractus laetitiae, prout sub DOMINICA SEPTUAGESIMAE, et DOMINICIS SEQUENTIBUS videri potest; et hoc ideo, quia post duos dies sepulturae Domini occurrit tertius resurrectionis. Rursus, quia gaudium sanctorum non est hic plenum et continuum, sed saepe interrumpitur, ideo Ecclesia quandoque interponit Tractum, ut in tempore Septuagesimali, et cum in sabbato paschali post alia sequatur Tractus, quia hoc gaudium non expedit sine fletu; in sabbato tamen in Albis duplicatur Alleluja, quia aeterna vita perfectum erit gaudium, glorificata carne cum anima, et completa resurrectione sanctorum cum resurrectione Christi.

5. Sane, in dominica Septuagesimae usque ad quartam feriam Cinerum dicuntur Tractus solum in dominicis diebus, eo quod populus tunc melius convenit in Ecclesia, qui indiget edoceri, qualiter captivitatem diabolicam per babylonicam significatam, debet deplorare.

6. Tractus enim tempus babylonicae captivitatis repraesentat, sed post dictam feriam, quae est caput jejuniorum, magis frequentantur, quia tunc magis est tempus moeroris, et afflictionis, utpote ordinatum ad excutiendum jugum diabolicae captivitatis per moerorem contritionis, et humilitatem confessionis, atque asperitatem satisfactionis, quae praecipue in jejunio vigent. Sed licet et dominica dies resurrectionis figuret; tamen in dominicis Septuagesimae cantica laetitiae subticentur, et Tractus dicuntur, quia Judaei toto septuagenario babylonicae captivitatis continue afflicti fuerunt, et non in istius vitae septuagenario, quae per septenarium, et per consequens per septuagenarium ducitur, continue dolores et miserias experimur, donec ad octavam verae et perfectae, et non figuratae resurrectionis, per Christi misericordiam veniamus.

7. Postremo considerandum est, quod versus Sequentiarum bini et bini, sub eodem cantu dicuntur, quod contigit quia (ut plurimum) bini et bini per rithmos sub paribus syllabis componuntur, quod in versibus Tractuum non reperitur, qui ex sacra Scriptura ut plurimum sumuntur; ideoque in tantum nequeunt combinari. Rursus, illae sub uno cantu combinantur, ad notandum quod exultatio verae charitatis in uno Deo perficitur; Sequentia enim exultationem, combinatio charitatem designat. Versus vero Tractuum, quia moerorem significant, singulariter decantantur, juxta illud Psalmistae: *Singulariter sum ego, donec transeam* (3). Hieronymus: *Solus sedebam, quia amaritudine plenus eram* (4). Non est etiam omittendum, quod licet regulariter Graduale, vel Alleluja immediate sequatur Epistolam, ne nos musicus ille reprehendat dicens: *Cantavimus... et non saltastis, lamentavimus et non plorastis* (5); Alleluja enim cantatur pro saltatione, Graduale pro planctu subjungitur poenitentiae; hoc tamen fallit in sabbatis Quatuor temporum, et in quarta et in sexta feriis Majoris hebdomadae, et in quibus Tractus immediate sequitur Epistolam; et hoc ideo, quia in

(1) Josue 15. (2) Psal. 136. (3) Psal. 140 (4) 11 q. 1. *Quando* (5) Luc. 7.

illis diebus musicus ille nobis aufertur. Nam in dicta quarta feria venditur, in sexta crucifigitur, quod in dictis sabbatis, quoad aliquid repraesentatur; et ideo ad majorem luctum insinuandum Tractus in illis immediate Epistolam comitatur. Quod autem Tractus majorem insinuet luctum, quam Graduale, per hoc innuitur, quod nunquam cum Alleluja cantatur, nisi ob specialem causam in sabbato paschali.

CAPUT XXII.

DE PROSA, SEU SEQUENTIA

SUMMA

1. Sequentia, seu prosa, quid et quidnam notet.
2. Nocherius abbas Sequentiarum auctor.
3. Petrus compostellanus Episcopus auctor est antiphonae: Salve Regina.

1. Post Alleluja, Prosa, seu Sequentia, dicitur, quod est similiter canticum exultationis, ad notandum geminam glorificationis stolam, quam sancti accipient, prout jam praemissum est. Cantatur autem Sequentia ab omnibus simul in choro, ut notetur concordia charitatis, talis enim laus Deo placet, unde in Canticis: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum* (1). Ideo dicit in uno, ut notetur concordia et voluntas uniformis, quia laus sic facta est cibus delicatissimus Deo: haec est tunica illa inconsutilis, quam Deus non patitur scindi, sicut de hoc dictum est sub titulo DE ALLELUJA, ut dicetur in PROŒMIO quintae partis, ubi *de Antiphonis* agitur.

2. Nocherius, abbas sancti Galli, in Theutonia, primo Sequentias pro Pneumis ipsius Alleluja composuit, et Nicolaus Papa ad Missas cantari concessit. Sed et Hermannus Contractus, Theutonibus inventor astrolabii, composuit Sequentias illas: *Rex omnipotens*, et *Sancti Spiritus, etc.*, et *Ave Maria gratia*, et antiphonam: *Alma Redemptoris mater*, et *Simon Barjona.*

3. Petrus vero compostellanus Episcopus, fecit illam: *Salve Regina, mater misericordiae, vita, dulcedo, et spes nostra salve, ad te clamamus, etc.* Quidam vero rex Franciae, Robertus nomine, composuit Sequentiam illam: *Veni sancte Spiritus*, et hymnum: *Chorus novae Jerusalem.* Antiquitus enim mos erat ut semper cantaretur Alleluja cum Pneuma, sed postea dictus Papa instituit loco illius Pneumae in praecipuis solemnitatibus Sequentias dici. Quando ergo non dicitur Alleluja, non decet Sequentia dici, quoniam loco Pneumae ejus dicitur, et idem significat quod Pneuma, scilicet aeternae vitae gaudium, et delicias, quae nullo verbo exprimi possunt; et ideo per Pneuma, quae est vox non significativa, intelliguntur. Et inde est quod quidam Sequentiae antiquae solent verba nova et incognita habere et inusitata, tum quia coeli gaudium secretum atque incognitum mortalibus est, tum quia nobis incognitus est modus laudandi Deum in patria, tum quia jubilus cordis in praesenti vita cognitus est ad plenum, tum quia omnia nova sunt pulchritudine decorata, ut in Prooemio Digestorum. Hodie vero Sequentiae cum voce significativa dicuntur, ad notandum quod in illa magna festivitate vitae aeternae jubilus plene scietur. Sequentiae vero aeternae vitae mysticant laudes, juxta illud: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saeculum, etc.* (2). Habent enim verba lau-

(1) Cant. 4. (2) Psal. 83.

diffua, et dulcem atque suavem cantum, quia ibi omnia erunt laude, et melodia coelestis organi, abundavit dulciflua laetitia, quia *sicut laetantium omnium habitatio erit ibi* (1). Rursus, quoniam laudes aeternitatis verbis humanis plene non resonantur, ideo quaedam Ecclesiae mystice pneumatizant Sequentias sine verbis, aut saltem aliquos versus earum; nulla enim erit significatio verborum necessaria, ubi singulorum corda patebunt singulis intuentibus librum vitae, et ubi idem erit testis, accusator, et judex eorum. Et nota, secundum Isidorum, quod Prosa est producta ratio a lege metri resoluta, sic dicta, ex eo quod sit profusa; Sequentia vero dicta est, quia Pneumam jubili sequitur, et hic in Evangelio dicitur Sequentia sequentiae, in numero singulari.

CAPUT XXIII.

DE MUTATIONE SACERDOTIS

SUMMA

1. Sacerdos mutat locum in altari. Et id qualiter, quave significatione.

2. Evangelium quo consilio legatur in sinistra parte altaris.

1. Hactenus, dum Epistola lecta fuerit, et choro Graduale psallente, sacerdos tacitus ad dextram partem sedebit altaris, illud insinuans, quod Joanne praedicante, Christus quodammodo tacebat, quia non praedicabat aperte; sed dicturus Evangelium surgit, quia ut Evangelista tradit: *Postquam traditus est Joannes, venit Jesus in Galilaeam, praedicans Evangelium regni Dei* (2); et quoniam sedes victoris est, sessio sacerdotis victoriam Christi recte significat, qui post jejunium vicit diabolum, nam *reliquit eum, Diabolus: et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei* (3). Post dictam ergo Sequentiam, surgens sacerdos, et ad sinistram altaris partem accedens, pronunciat Evangelium, significans quod Christus non venit vocare justos, sed peccatores, juxta quod ipse in Evangelio dixit: *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* (4); per dextram enim justi, per sinistram autem peccatores significantur, propter quod Dominus in judicio *statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris* (5). De hoc dictum est sub titulo DE ORATIONE.

2. Quidam tamen dixerunt, quod ideo sacerdos in principio Missae consistit ad dextram, cum vero pronunciat Evangelium convertitur ad sinistram, et circa finem iterum redit ad dextram, quia cultus Dei primo fuit in populo Judaeo, et Judaea tunc erat ad dextram; deinde Judaeis non credentibus, et verbum Dei tamquam indignis respuentibus, cultus Dei transivit ad Gentes, ad quas Apostoli transierunt, et tunc Judaea fuit a sinistra parte; et circa finem revertetur iterum ad Judaeos, ad predicationem Henoch et Eliae, qui *convertent corda patrum in filios* (6), quoniam *in diebus illis salvabitur Juda* (7), et reliquiae Israel salvae fient; qui enim primo dixerat *in viam Gentium ne abieritis* (8), postea praecipit, dicens: *Euntes in mundum universum* (9). Quia ergo praedicatio pervenit etiam ad illos, qui in sinistra parte fuerunt, dum siccato Gedeonis vellere eos aream irrigavit (10), merito in parte sinistra legitur Evangelium, sicut in sequenti titulo dicetur, unde versus:

Est ratio cur pars altaris dextra Missae,
Principium finemque tenet mediumque sinistra.

(1) Psal. 86. (2) Marc. 1. (3) Matth. 4. (4) Matth. 9. (5) Matth. 25. (6) Luc. 1. (7) Jerem. 23. (8) Matth. 10. (9) Marc. ult. (10) Judic. 6.

Dextra Judaeos, Gentiles laeva figurat: coepit ab his, defertur ad hos, refertur ad illos nostra fides, et erunt omnes in fine fideles. Sed cum sacerdos, qui pronuntiat Evangelium, repraesentat personam Christi, qui non praedicavit Gentibus, sed Judaeis, juxta quod ipse dicit in Evangelio: *Non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israel* (1), utrum illud recte dicatur, prudens auditor advertat. De hoc dictum est sub titulo QUALITER EPISCOPUS VEL SACERDOS, ETC. Ad quamcumque vero altaris partem ille se transferat, ministri eum retro sequuntur, prout dictum est ibidem.

CAPUT XXIV.

DE EVANGELIO

SUMMA

1. *Diaconus lecturus Evangelium benedictionem petit. Et quorsum idipsum, num. 7.*
2. *Evangelium unde dicatur. Et quid.*
3. *Evangelium est mysteriorum omnium caput.*
4. *Diaconus manum Pontificis quare osculetur.*
5. *Evangeliorum librum unde sumat diaconus.*
6. *Diaconus librum Evangeliorum ab utra sumat potius altaris parte.*
8. *Diaconi benedictio unde coeperit.*
9. *Diaconus qualem debeat se praestare.*
10. *Diaconus et subdiaconus eademne via in pulpitum ascendant, atque redeant.*
11. *Pulvinar suppositum libro Evangeliorum quid notet.*
12. *Diaconus cur praemittat ante Evangelium thuribulum cum incenso.*
13. *Acolyti cum thuribulo et incenso praecedunt diaconum dicturum Evangelium. Et quibus de causis.*
14. *Cerei quid significent. Et num. 15.*
16. *Crux antecedit diaconum in Evangelii lectione.*
17. *Ambo ambonis quid, quidque notet.*
18. *Evangelium in alto et sublimi loco dicitur. Fallit num. 19.*
20. *Aquilae superimponitur liber Evangeliorum, et qua significatione.*
21. *Evangelium quare versus aquilonem legatur.*
22. *Diaconus lecturus Evangelium populum salutat.*
23. *Evangelium legente diacono, omnes stantes audiunt.*
24. *Evangelium auditur nudato capite. Item positi armis et baculis, num. 25.*
26. *Diaconus cur principio Evangelii subjiciat:* Sequentia sancti Evangelii.
27. *Diaconus initio Evangelii lustratur frontem et cor signo sanctae Crucis. Item populus, num. 28. Et quid ita.*
29. *Subdiaconus utram manum supponat libro Evangelii.*
30. *Diaconus librum Evangelii osculatur.*
31. *Subdiaconus librum Evangelii refert vacuo diacono.*
32. *Sacerdos osculatur Evangelium, Evangelio dicto a diacono. Et qua id significatione, num. 33.*
34. *Sacerdos thurificatur dicto Evangelio.*
35. *Evangeliorum praefationes duae, et utrilibet ubi locus.*
36. *Evangeliis quibusnam praeponatur:* In illo tempore, *et quibus non.*
37. *Evangelia leguntur varie pro loci, temporis, et rei varietate.*
38. *Mulier, vel abbatissa, non potest legere Evangelium in Missa.*

1. Supra proxime tactum est, qualiter sacerdos non solemniter celebrans ipsemet Evangelium dicit. Verum quando Episcopus, vel sacerdos, celebrat cum ministris, cuncta solemnius peraguntur; tunc enim in quibusdam Ecclesiis, ut Romae, diaconus dextra manu Pontificis osculata, codicem Evangelii sumit de altari, illum subdiacono ad ferendum tradens, postea benedictionem postulat ab

(1) Matth. 15.

Episcopo, vel a sacerdote, et ei benedicitur. In aliis tamem Ecclesiis prius benedictionem postulat quam codicem accipiat de altare. Data itaque benedictione, procedit diaconus ad pulpitum per dextram partem chori, quem praecedit subdiaconus cum textu Evangelii, et illum praecedit thuribulum cum incenso, et ante thuriferarium ceroferarii cum faculis accensis, ante illos, in quibusdam Ecclesiis, Crucis vexillum, sicque pulpitum ascendit, et Evangelium incipit. Quo dicto ad Episcopum, vel sacerdotem, simul redeunt: quae singula prosequemur. Notandum est autem quod in quibusdam Ecclesiis, in praecipuis festivitatibus, diaconus proficisci volens ad legendum Evangelium incipit antiphonam, quae est in nocturnis super *Benedictus*, et dum ipse accedit ad pulpitum, illa cantatur et finitur a choro, ut notetur charitas; et cantatur sine Pneuma, ad notandum quod Deus non praecepit nos habere nisi simplicem charitatem. Sane jam figura mutatur, nam diaconus, qui prius repraesentabat prophetam, jam repraesentat Joannem evangelistam et quoniam *prophetae et lex usque ad Joannem* (1), et ex eo regnum coelorum evangelizatur. Ideo autem Evangelium legitur, ut velut Christus post legem, prophetias, et psalmos ore suo praedicavit; ita post Epistolam Responsorium et Alleluja, per illud populo praedicatio ejus annuntietur.

2. Et dicitur Evangelium, quasi bonus nuntius ab εὖ quod est bonum, et ἀγγέλον, quod est nuntius; est enim Evangelium Christi et apostolorum praedicatio, nunciat quidem vitam post mortem, requiem post laborem, regnum post servitium.

3. Est autem sciendum quod sicut caput praeeminet caeteris corporis membris, et illi caetera membra serviunt, sic et Evangelium principale est omnium, quae ad officium Missae dicuntur, et toti praeeminet officio Missae, et quaecumque ibi cantantur, et leguntur, illi consentiunt in intellectuali ratione, prout in sexta parte, sub QUALIBET DOMINICA, dicetur.

4. Diaconus ergo primo dextram manum pontificis osculatur, nihil dicens, quia praedicator evangelizare debet pro gloria aeterna, de qua Sponsa dicit in Canticis: *Dextera illius amplexabitur me* (2); nam et Angelus qui resurrectionis Christi gloriam venerat nuntiare, sedebat in dextra, stola candida coopertus. In aliis tamen Ecclesiis non osculatur, sed solum inclinans benedictionem poscit. Verum subdiaconus vel diaconus non manus, sed pedes romani Pontificis osculatur, ut summo Pontifici summam exhibeat reverentiam, et ostendat eum esse illius vicarium, cujus pedes osculabatur mulier illa, *quae fuerat in civitate peccatrix* (3). Adorandum est enim *scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (4), cujus etiam resurgentis a mortuis pedes mulieres tenentes adoraverunt. Generaliter nemo debet manum summi Pontificis osculari, nisi cum de manibus ejus aliquid accipit, vel cum ad manus ejus aliquid tribuit, ut ostendat quod ex utroque debemus ei gratias agere, qui sicut semper dat propria, sic nunquam recipit aliena. Quas oblationes Romanus Pontifex recipiat sub titulo DE OBLATIONIBUS dicetur.

5. Subsequenter diaconus textum Evangelii sumit de altari, quia *de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem* (5), non utique mosaica lex quondam exiverat de monte Sinai, sed evangelica, de qua Propheta ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et consummabo super domum Israel, et super domum Juda, testamentum novum* (6). Sumitur etiam liber de altari, quoniam apostoli de altari Evangelium acceperunt, cum praedicantes passionem Christi evangelizabant. Vel altare in hoc loco significat Judaeos, a quibus *aufertur regnum Dei, et datur genti facienti fructum ejus* (7). Et ex eo quod liber sumitur de altari, notatur quod Evangelium est verbum Dei, quod per altare significatur, secundum illud: *Altare de terra facietis mihi* (8). Et propter praemissas rationes, quidam volentes dicere, finita Missa, Evangelium sancti Joannis, vel aliud, imprimunt primo signum crucis super altare, et postea in fronte.

6. Sumit autem illum, ut quidam volunt, de dextra parte altaris, quia Ecclesia de Judaeis, a qua nostrum sumpsit exordium antiquitus, fuit a dextris, et ponit eum in manu sinistra, dextram

(1) Matth. 11. (2) Cant. 2. (3) Luc. 7. (4) Psal. 98. (5) Isai 2. (6) Heb. 8. (7) Matth. 21. (8) Exod. 20.

supponens, juxta illud: *Leva ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me* (1), et hoc propter triplicem causam. Primo, quia Evangelista docet coelestia, quae per dextram, terrenis, quae per sinistram intelliguntur, supponit. Secundo inclinatur liber super sinistrum humerum ad notandum quod Christi praedicatio de gentili populo transibit ad judaicum, juxta illud Isaiae: *In diebus illis salvabitur Juda* (2). Tertio, quia in vita temporali, qui per illam significatur, necesse est Evangelium praedicare, et textus Evangelii in quibusdam Ecclesiis ornatur exterius argento, et lapidibus, prout dictum est in parte tertia, sub titulo DE LEGALIBUS INDUMENTIS. Liber autem ipse ab adventu sacerdotis ad altare, donec Evangelium legatur, super altare remansit; quod, quantum ad hoc, significat Jerusalem, quoniam evangelica doctrina primum in Jerusalem facta est, et ibi permansit ab adventu Domini, donec publicaretur Gentilibus, juxta illud: *De Sion exhibit lex,etc.* (3), ut supra; Jerusalem enim est locus passionis, quae per altare etiam significatur.

7. Consequenter benedictionem postulat, quia nullus debet praedicare nisi mittatur, juxta illud: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur* (4), et Dominus inquit Apostolis: *Rogate Dominus messis ut mittat operarios in messem suam* (5). Isaias autem cum audisset *vocem Domini dicentis: Quem mittam? et quis ibit nobis? Et dixi: Ecce ego mitte me. Et dixit: Vade, et dices populo huic: Audite audientes, etc.* (6).

8. Rursus hujusmodi benedictionem praefiguravit Moyses, qui ascendens in montem accepit tabulas et benedictionem, et populo mandata proposuit (7), et Dominus etiam benedixit ordini diaconali, cui dedit Spiritum sanctum, et misit ad praedicandum per universum orbem. Pontifex ergo, vel sacerdos, visibiliter benedicit diacono, qui lecturus Evangelium, quod non fecerat subdiacono lecturo Epistolam, quia Christus invisibilis manens, legem et prophetias, quae per Epistolam significantur, invisibiliter misit; sed postquam in terris visus, et cum hominibus conversatus est, Apostolos et Evangelistas visibiliter misit, et docuit: *Euntes* (inquit) *praedicate, dicentes quia appropinquavit regnum coelorum* (8). *Egressi autem circuibant castella, evangelizantes, et curantes ubique* (9). Et mittit eum ad legendum Evangelium, ad notandum quod Christus misit Apostolos ad praedicandum regnum Dei.

9. Diaconus autem ea quae sibi in benedictione dicuntur considerans, se corde purum, ore mundum, et opere castum studeat exhibere, quatenus sacrosanctum Evangelium possit digne proferre, quia *puteus aquarum* viventium, idest evangelica praedicatio, *non fluit impetu*, idest libere, nisi *de Libano* (10), idest corde casto, et ore candido. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris; imo *peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* (11), et ideo signo crucis munitur. Deinde licentia et benedictione obtentis, et insuper cruce impressa, ut securus incedat, procedit ad pulpitum cum silentio, inclinato capite, nihil in quibusdam Ecclesiis ferens, propter illud quod Dominus ipse praecepit Apostolis, quos misit ad praedicandum regnum Dei: *Nihil*, inquit, *tuleritis in via, et neminem per viam salutaveritis* (12). In aliis tamen Ecclesiis diaconus fert librum, ut jam dicetur. Sed perveniens ad ambonem, salutat quasi intrans domum cui offert pacem, ut infra dicetur, et transit per dextram partem chori ad sinistram, ut liber Evangelii de dextra ad sinistram transfertur, et ibi legitur, quia *de Sion exhibit lex, et verbum, etc.* (13), ut supra. Judaea enim respuente verbum Dei, Apostoli transierunt de Judaeis ad Gentes, et postea predicatum est Gentibus, quae per sinistram intelliguntur; unde Apostolus ad Hebraeos dicit: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicastis aeternae vitae, ecce convertimur ad Gentes* (14).

10. In Ecclesia romana, et in quibusdam aliis, subdiaconus per unam viam, et diaconus per aliam in pulpitum ascendit, quoniam ille docendo, et iste discendo in augmentum scientiae procedit, et quia ministrator per meritum operis, et praedicator per meritum oris in augmentum justitiae

(1) Cant. 2. (2) Isai. 23. (3) Isai. 1. (4) Rom. 10. (5) Luc. 10. (6) Isai. 6. (7) Exod. 14. (8) Matth. 10. (9) Luc. 9. (10) Cant. 4. (11) Psal. 49. (12) Luc. 10. (13) Isai 1. (14) Act. 13.

progreditur; unde Psalmista: *Justitia tua sicut montes Dei* (1); per eamdem tamen viam descendentes ad pontificem revertuntur, quia per finalem perseverantiam pertingunt praemium, sicut Dominus ait: *Qui autem perseveraverit usque in finem, etc.* (2). Et quia praedicatio sine opera non sufficit, *Coepit* enim *Jesus facere et docere* (3); ideo praedicator per eamdem viam revertitur, per quam accesserat ministrator. Praeterea, ideo lecturus Evangelium ab una parte progreditur et ascendit, et ab altera regreditur et descendit, juxta illud Evangelii: *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam* (4), quoniam Apostoli prius praedicaverunt Judaeis, et postea Gentibus, secundum illud Apostoli: *Quoniam repellitis verbum Dei, et indignos vos, etc.* (5).

11. Sane diaconum subdiaconus antecedit, quia Joannes et ejus praedicatio Christum, et ejus praedicationem praecessit, portans in quibusdam Ecclesiis pulvinar, quod libro supponat. Per pulvinar quidem, quod libro supponitur ad quietem, significatur vitae solatium, sive temporalia, quasi dicat: *Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si carnalia vestra metamus?* (6). Nam secundum Apostolum: *Quia altari deserviunt, cum altari participant* (7); *dignus est enim operarius mercede sua* (8); et Dominus praecepit in lege: *Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas* (9). Rursus pulvinar supponitur Evangelio ad notandum quod suave est jugum Domini, sive onus Evangelii illud portare volentibus; unde in Matthaeo: *Jugum meum suave, et onus meum leve* (10): huic jugo qui subjicitur, omnia subjecta habet, secundum Augustinum. Pulvinar ergo suavitas, et dulcedo in mandatis Dei; unde Propheta: *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus* (11); et iterum: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine* (12). In Ecclesia tamen romana diaconus praecedit, ut doctor, subdiaconus sequitur ut auditor; ille praecedit ut praedicet, iste sequitur ut ministret. Post lectionem vero subdiaconus, quasi sufficienter edoctus praecedit referens Evangelium, quoniam mercedem Evangelii de sua ministratione reportat, secundum illud quod Dominus ipse promisit in Evangelio: *Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet* (13), quem ideo praemittit diaconus ad pontificem, ut ostendat se fructum praedicationis referre, de quo Dominus jusserat: *Posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat* (14). Ad haec subdiaconus librum et pulvinar reportans, significat quod praedicator bono opere debet vitam suam Deo offerre; unde Apostolus: *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi facite* (15).

12. Praemittit quoque diaconus ante Evangelium thuribulum cum incenso, quia Christi opera praecesserunt ejus doctrinam, juxta illud: *Coepit Jesus facere, et docere* (16). Thuribulum autem cum thure significat orationem cum devotione, quam tunc maxime debent habere fideles in audiendo divinum sermonem. Rursus diaconus ideo praemittit thuribulum, quia praedicator debet odorem bonae opinionis ex se mittere, juxta illud Apostoli: *Christi bonus odor sumus in omni loco* (17); nam cujus vita despicitur, restat ut ejus praedicatio contemnatur (18).

13. Tertio, thuribulum praecedit, ut ipsius diaconi oratio sicut incensum in conspectu Domini dirigatur (19). Ante thuribulum vero praemittit duos ceroferarios cum faculis accensis, primo, quia debet desiderium et gaudium in cordibus auditorum accendere, quatenus et libenter audiant, et gratanter obediant. In quibusdam tamen Ecclesiis thuribulum cereos praecedit, quoniam orationes et opera virtutes de oratione famam, lucem, et signa praecedunt, juxta illud: *Luceat lux vestra* (20), et illud: *Et virtus de illo exibat, et sanabat omnes* (21). Secundo, sacerdos, vel Episcopus, praemittit ante diaconum duos acolytos portantes cereos et incensum, ad notandum quod Christus praemittebat *binos* nuntios *ante faciem suam in omnem civitatem, et locum, quo erat ipse venturus* (22), praeferentes coruscationes miraculorum, et odorem virtutum; unde reversi dixerunt: *Domine etiam daemonia subjiciuntur nobis in nomine tuo* (23). Facies enim Christi convenienter hic intelliguntur

(1) Psal. 35. (2) Matth. 10. (3) Act. 1. (4) Matth. 2. (5) Act. 13. (6) I. Corinth. 9. (7) Ibid. (8) Matth. 10. (9) Deut. 25. (10) Matth. 11. (11) Psal. 83. (12) Psal. 118. (13) Matth. 10. (14) Joan. 15. (15) Colos. 3. (16) Act. 1. (17) II. Corinth. 2. (18) Extra. de sac. unct. c. 1. (19) Psal. 110. (20) Matth. 5. (21) Luc. 6. (22) Luc. 10. (23) Luc. 10.

Apostoli, qui normam doctrinae suae populis ostendebant, propter quod ipsis ajebat: *Qui recipit vos, me recipit* (1). Tertio, ideo librum Evangelii praecedunt thuribulum, et candelabra, quia doctrinae Christi virtus et fama praeibat, Evangelista testante: *Et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaeam, et fama exiit in universam regionem de illo, et ipse docebat in synagogis eorum* (2). Quarto, propter causam in secunda parte, sub titulo DE ACOLYTO, scriptam.

14. Rursus duo cerei illuminati doctores Ecclesiae, per quos Ecclesia illuminatur, qui debent habere notitiam utriusque Testamenti, designant. Hinc est quod ipsi cerei plerumque quibusdam diversorum colorum lineis decorantur, ad notandum quod per doctores ipsos sacra Scriptura diversis sensibus exponitur, prout dictum est in principio libri. Si vero lineae ipse aureae vel argenteae sint, designant quod in ipsis doctoribus est aurum sapientiae, et argentum eloquentiae.

15. Vel cerei ipsi designant duo Testamenta, quibus genus humanum illuminatur, vel legem, et prophetas, qui in quibusdam Ecclesiis, dum Evangelium legitur, in pavimento ponuntur, quoniam legis umbra, et prophetarum aenigmata per lumen Evangelii etiam ab humilibus intelliguntur, quia propter evangelicam doctrinam lex et prophetia penitus evanuerunt in litera. In quibusdam tamen Ecclesiis in diebus profestis unus puer cum uno tantum cereo diaconum praecedit, per quod significatur, quod primum Christi adventum, qui humilis fuit et occultus, praevenit tantum unus praecursor, scilicet Joannes Baptista, qui fuit lucerna Verbi. In diebus vero festivis duo cerei praecedunt, quia in secundo adventu, qui solemnis erit et manifestus, duo praemittuntur praecones, scilicet Elias et Henoch, qui interficientur ab Antichristo in Jerusalem, quod significatur per extinctionem cereorum. De candelabris, et etiam cereis aliter dictum est in prima parte, sub titulo DE PICTURIS.

16. Antecedit quoque Crux, primo ad notandum quod diaconus debet praedicare Crucifixum. Secundo, quod qui eum intuetur per fidem sanatur a morsu serpentis antiqui;ipse est enim serpens in palo. Tertio, Crux praecedit Evangelium in signum quod praedicator sequi debet Crucifixum; unde Dominus inquit Petro: *Sequere me* (3).

17. Post haec diaconus super ambonem ascendit. Dicitur autem *ambo ambonis* pulpitum ubi legitur Evangelium, dictus ab ambio ambis, quia locus ille gradibus ambitur. Sunt enim in quibusdam Ecclesiis duo paria graduum, sive duo ascensus in illam per medium chori, unus a sinistris, videlicet versus orientem, quo fit ascensus, alter a dextris, videlicet versus occidentem, quo fit descensus, ut praemissum est. Vel ascendit ab australi parte, nam Christus a Bethel, idest Bethleem, quae est austrum, venit in Jerusalem, unde dicitur: *Deus ab austro veniet* (4). Ascendit ergo super ambonem, ad notandum quod Christus ambit omnes qui custodiunt verbum Evangelii, et ut possit ambiri, et sic melius ab hominibus intelligi.

18. Item ascendit, ut in edito, et alta voce annuntiet Evangelium, tamquam ubique et ab omnibus audiendum, juxta illud propheticum: *Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion: exalta in fortitudinem vocem tuam* (5),et Dominus inquit in Evangelio:*Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate super tecta* (6); ut imitemur Dominum, qui in montem ascendit, ut Evangelium praedicaret, et aperiens os sum docebat discipulos, dicens: *Beati pauperes spiritu, etc.* (7). Lex etiam in monte data est; Evangelium ergo in alto et in eminenti loco legitur, quia doctrina Evangelica delata fui ubique terrarum, unde *in omnem terram exivit sonus eorum, etc.* (8). Epistola vero in loco inferiori, quia lex et prophetae, qui per illam figurantur, clausi fuerunt in Judaea; unde *Notus in Judaea Deus,etc.* (9). Praeterea, per Epistolam praedicatio veteris Testamenti, quae humilior: per Evangelium novi Testamenti, quae excelsior est, intelligitur; doctrina enim Christi, vel lex evangelica excellit apostolicam, et apostolica legalem do-

(1) Matth. 10. (2) Luc. 4. (3) Joan. 21. (4) Abac. 3. (5) Isai. 40. (6) Matth. 10. (7) Matth. 5. (8) Psal. 18. (9) Psal. 75.

ctrinam; unde Apostolus: *Nihil ad perfectum adduxit lex* (1). Evangelium autem dat salutem omni credenti.

19. In Missa autem pro defunctis, non in illo loco eminentiori, sed juxta altare Evangelium et Epistola leguntur, ad notandum quod quantum spectat ad defunctos, non prosunt praedicationes quae vivis publice fiunt. Ipsis autem, cum sint absentes, fieri nequeunt publice, vel occulte, sed magis fiunt pro ipsis orationes, per quas ad Christum, qui per altare significatur, appropinquantes, eis possumus relevationem aliquam obtinere.

20. Legitur etiam de more Evangelium super aquilam, juxta illud psalm. 17: *Et volavit super pennas ventorum;* et aquila ipsa, seu locus in quo legitur in diebus festivis, aliquo panno lineo vel serico cooperitur, ad significandum mollitiem cordium christianorum; unde Dominus per Prophetam: *Dabo vobis cor carneum* (2). Locus vero in quo Epistola legitur non cooperitur, ad significandum duritiam cordium Judaeorum.

21. Lecturus autem Evangelium transit ad partem sinistram, prout jam et supra, sub titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS, dictum est, et opponit faciem suam aquiloni, juxta illud Isaiae: *Dicam Aquiloni: Da, et Austro: Noli prohibere* (3), ut ostendat nos doctrina Evangelii debere armari, et praedicationem Christi contra illum specialiter dirigi, qui ait: *Ascendam super altitudinem nubium, et similis ero Altissimo* (4); nam et secundum Prophetam: *Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terrae* (5). Rursus, versus aquilonem Evangelium legitur, juxta illud quod legitur in Canticis: *Surge Aquilo*, idest diabolus fugiat, et *veni Auster* (6), idest Spiritus sanctus accedat. Recte enim contra diabolum Evangelium legitur, ut illum sua virtute expellat, quoniam diabolus nihil tantum, quantum Evangelium odit. Siquidem Aquilo, ventus frigidus, diabolum significat, qui flatu tentationum corda hominum a Dei timore congelat, et refrigerat. Cum ergo fides in Evangelio contineatur, quae est armatura nostra contra diabolum, juxta illud: *Cui resistite fortes in fide* (7), merito legitur contra illum. Quandoque etiam versus meridiem legitur, quia doctrina Christi, quae prima fuit inter Judaeos, et nunc inter Gentiles, ad eos in fide redibit. Hi vero qui eum inveniendo praecesserunt, respiciunt ad Evangelium, et ad faciem recitantis, prout sub EPISTOLA dictum est.

22. Deinde lecturus Evangelium salutat populum, ut illum ad audiendum verbum Dei attentum reddat, dicens: *Dominus vobiscum*, ostendens etiam per hoc se orare, ut Dominus sit cum eis, et observans quod Dominus jussit: *In quamcumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui* (8). Chorus vero, et populus quasi redditus attentus ad illum, et ad quamcumque partem in qua Evangelium legitur se vertunt, quia omnibus propositum est: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae* (9), idest homini, pro quo facta est omnis creatura, vel qui habet aliquid participium cum omni creatura. Et respondet: *Et cum spiritu tuo,* supple, ut digne possis Evangelium legere, ac si dicant: *Tecum sit ad dicendum;* et sic mutuo se salutant, prout sub PRAEFATIONE dicetur.

23. Sane Evangelium stando et non sedendo auditur, sicut statuit Anastasius Papa (10), ut ad praelium pro Christi fide servanda promptitudo notetur; unde Lucae 22: *Qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium.* Et quia ipsius doctrina ad amorem coelestium dirigit mentes nostras, ad hujusmodi etiam promptitudinem signandum, quidam dum Evangelium legitur, chlamydes deponunt; et etiam ad notandum quod omnia temporalia dimittenda sunt propter Christum, juxta illud Evangelii: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* (11). Et ex quo standum est, apparet quod nec jacere, nec appodiare debemus Evangelium audiendo. Reclinatoria ergo tunc relinquuntur, ad notandum quod non debemus confidere in principibus, nec sustentari in terrenis, quia *vanitas vanitatum, et omnia vanitas* (12) dixit Ecclesiastes. Subauditur comparatione Dei, in quem

(1) Hebr. 7. (2) Ezech. 36. (3) Isai. 43. (4) Isai. 14. (5) Jerem. 1. (6) Cant. 4. (7) I. Pet. 1. (8) Luc. 10. (9) Marc. ult. (10) De Consec. dist. 1. *Apostolica*. (11) Matth. 19. (12) Eccl. 1.

curam nostram jactare debemus. Et, secundum ipsum Anastasium, stantes curvi manere debemus, ut humilitatem, quae a Domino docetur, etiam corpore demonstremus.

24. Auditur etiam capite nudato. Primo, ut attentio adesse demonstretur, ob quam etiam causam quidam tunc mentum et genas manu tenent. Secundo, ut quinque sensus patuli sint ad audiendum. Tertio, ad notandum quod omnia quae sub velamine et figura in lege ac prophetis continebantur, sunt in Evangelio manifestata; in Christi enim passione velum templi scissum est, etc.

25. Deponuntur etiam tunc baculi et arma. Primo, ne imitemur Judaeos in conspectu Crucifixi arundines, et arma ferentes. Secundo, ad notandum quod Christo praedicante omnes legales observantiae, quae per baculos significantur, depositae sunt. Tertio, depositio baculorum et armorum humilitatem notat, et christianae perfectionis esse non se vindicare, sed Domino reservare vindictam, juxta illud: *Mihi vindicta, et ego retribuam, dicit Dominus* (1); et alibi: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, praebe ei et alteram* (2). Auditur etiam Evangelium in silentio, quia omnia soluta sunt in Evangelio, quae in lege et prophetis promissa erant. Pontifex vero, seu sacerdos, dum Evangelium legitur, faciem vertit ad illud, ad notandum quod Christus praedicatores Evangelii semper ad adjuvandum respicit; stans super scabellum, ad designandum quod per hujusmodi praedicationem omnis adversa potestas debellatur, et Christi pedibus submittitur, et sic impletur quod in psalmis dicitur: *Donec ponam inimicos tuos scabellum, etc.* (3).

26. Diaconus vero statim postquam sibi responsum est: *Et cum spiritu tuo*, ut cunctos reddat dociles, et benevolos ad audiendum verbum Evangelii, idest bonum nuntium nuntiantem regnum Dei, subdit: *Sequentia sancti Evangelii*, thurificans librum, et signans signo crucis. Et etiam in quibusdam locis osculatur librum, quod denotat: hic est liber, seu Evangelium Dei; hic est liber Crucifixi, quem praedico; hic est liber pacifici, per quem reconciliationem accepimus; unde Apostolus: *Nos autem praedicamus Christum crucifixum* (4). Per incensi autem fumum bonae praedicationis opinio intelligitur.

27. Deinde signat se in fronte, in ore pariter, et in pectore, seu in corde, ne diabolus, qui bonis operibus insidiatur, tollat ei per erubescentiam devotionem de corde, vel sermonem de ore, ac si dicat: Ego Christi crucem non erubesco, sed eam ore praedico, et corde credo, *quia corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem* (5). *Praedicamus*, inquit Apostolus, *Christum crucifixum: Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam* (6). Et idem Apostolus ad Galatas: *Mihi autem absit gloriari, nisi Cruce Domini nostri Jesu Christi* (7). Dominus etiam in Evangelio ait: *Qui me erubuerit, et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua* (8), et Patris, et sanctorum Angelorum; unde in Daniele legitur: *Non est confusio confitentibus te* (9). Quidam autem signant se tantum in fronte, et in pectore, quasi in utroque superliminari. Clerus vero et populus audito titulo Evangelii, scilicet *Sequentia, etc.*, sive bono nuntio, vertentes se ad orientem, sive ad altare, ut Deum, qui est verus oriens, glorificent, quia *misit eis verbum salutis*, sicut legitur in Actibus apostolorum, *et glorificaverunt Deum dicentes: Ergo et Gentibus poenitentiam dedit Deus, ad vitam* (10), cum reverentia et honore respondent: *Gloria tibi Domine*. Proposito itaque Evangelio ad legendum, in quo agitur de gloria, et de nostra liberatione, scilicet qualiter Christus diabolum devicit, et nos ab ipsius servitute liberavit, et victor ad gloriam Patris ascendit, ipsi auditores Evangelii laetantes in laudem sui Salvatoris clamant, dicentes: *Gloria tibi Domine*, quasi dicant: Gloria tua, quae nobis in Evangelio praedicatur, nobiscum sine fine permaneat, et semper crescat.

28. Et haec dicendo signo crucis in fronte, in ore, et in pectore se similiter contra diabolum muniunt, ne eos impediat in audiendo. In fronte, quia ibi est locus pudoris et verecundiae; unde per hoc quod crucem fronti imprimunt, ostendunt se non erubescere credere Crucifixum,

(1) Rom. 12. (2) Matth. 5. (3) Psal. 109. (4) I. Corinth. 1. (5) Rom. 10. (6) I. Corinth. 1. (7) Galat. 6. (8) Luc. 9. (9) Dan. 3. (10) Act. 13.

cujus liber legitur, et eum habere Deum et Dominum. Per hoc quod in ore signant, significant crucem Domini audacter praedicare. Per hoc quod in pectore, ostendunt se libenter compati pro nomine Christi, qua etiam ratione quidam quamdiu Evangelium legitur, cum utroque pollice ante pectus signum crucis figurant. Rursus, nos in ore signamus, ad designandum quod de verbis Evangelii debet esse locutio nostra. In pectore vero, ad designandum quod verba Evangelii debent nos percutere in pectore et in mente. Mox vero post factum signum crucis versus diaconum audituri Evangelium se convertunt. De crucis mysterio dicetur in PROOEMIO quintae partis.

29. Porro alicubi subdiaconus, dum legitur Evangelium, sinistram manum libro supponit, ad notandum quod illi qui sub tempore legis fuerunt, quorum finis, seu ultimus fuit Joannes, quem significat subdiaconus, etsi aliqua bona agebant, illa tamen debilia et infirma erant, quae per sinistram significantur; quia si lex ad gratiam disponeret, tamen illa gratiam non praebebat. Convenienter ergo sinistra manus libro Evangelii supponitur, in quo Christi fides praedicatur, sine qua per opera legis nemo salvatur. Rursus per sinistram manum temporalia, per librum Evangelii spiritualia congrue designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad notandum quod sicut anima sine corpore non vivit, ita nec spiritualia diu sine temporalibus subsistere possunt. Terminatur autem Evangelium, exaltando vocem in fine, prout sub Epistola dictum est, et mox illo finito munit se diaconus signo crucis, ne diabolus susceptum semen Evangelii de vase signato surripiat.

30. Et deinde Evangelium osculatur, ad notandum se ex charitate et amore evangelizasse. Auditores vero se versus orientem convertunt, quasi ad Jerusalem gratias agentes, quia inde venit ad nos Evangelium, juxta illud quod Dominus dixit Apostolis: *Eritis mihi testes in Jerusalem* (1); et signo crucis se in pectore muniunt contra diabolum, ne semen verbi Dei suffocetur in eis, unde in Evangelio: *Volucres coeli comederunt illud* (2), et ne sermonem Domini rapiat de pectoribus eorum, quod denotat: Deus nos faciat in doctrina Christi perseverare, et ut significet se habere in corde quod exprimitur ore. Quod etiam apertius designatur in quibusdam Ecclesiis, in quibus finito Evangelio dicitur *amen*, et *bene*, quasi dicant: verum est quod in Evangelio dictum est, quod est contra quosdam haereticos, qui lecto Evangelio, quasi contradicentes, dicunt: *falsum est.* Vel *amen*, idest fiat nobis quod Dominus in Evangelio pollicetur, juxta illud: *Benedixit Esdras Domino Deo magno: Et respondit omnis populus: Amen, Amen: elevans manus suas, et incurvati sunt, et adoraverunt Deum proni in terram* (3). In aliis vero Ecclesiis dicitur: *Deo gratias*, sicut fit post aliquam lectionem, vel capitulum. Quidam etiam literati dicunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quod est finis Evangelii Matthaei, quod legitur in festo beati Stephani, et in Dominica Palmarum. In quibusdam locis cerei, qui significabant doctores, per quos Ecclesia illuminatur, perlecto Evangelio extinguuntur, quoniam Christo in eis loquente possunt Ecclesiam illuminare;eo autem tacente, idest Spiritu sancto ab eis recedente, haec nequeunt. Praeterea, Evangelii praedicatione finita lex et prophetiae cessabunt; in nonnullis tamen Ecclesiis dum Evangelium legitur, candelabra cum cereis deponuntur ad terram, ad notandum legem et prophetiam inferiorem Evangelio esse.

31. Consequenter subdiaconus codicem Evangelii refert; diaconus vero vacuus redit, ut ostendat se praedicatione finita contemplationi vacare. Veniens autem prius ad legendum Evangelium librum in quibusdam Ecclesiis ferebat, ad notandum quod ipse non solum debebat docere, sed et facere. Redit etiam ad Episcopum, seu sacerdotem, unde venit, ad notandum quod omnis doctrina a Deo est, et ad ipsum revertitur; unde Salomon: *Unde exeunt flumina revertuntur* (4). Textus quoque Evangelii super pulvinar reportatur, quia Ecclesia ut audivit Evangelium, illud suaviter corde suscepit, et laetata est, juxta illud: *Audivit et laetata est Sion* (5), et ait: *Anima mea liquefacta est, ut* (dilectus) *locutus est* (6). Liber quoque Evangelii, et thuribulum ad pontificem reportantur, quia ad eum omnia bona referenda sunt, a quo cuncta procedunt. Ipse enim est finis consumans, sed non consumens, *α et ω, initium et finis* (7). Nam et Apostoli praedicatione peracta ad Christum reversi sunt, referentes ei gratias de miraculis, et praedicationis profectu.

(1) Act. 1. (2) Luc. 8. (3) II. Esdr. 8. (4) Eccl. 1. (5) Psal. 96. (6) Cant. 5. (7) Apoc. 1.

32. Episcopus vero thus odorat, et Evangelium osculatur. Primo ad notandum, quia quod Episcopus inspiravit et docuit, hic approbat et acceptat; Deus enim nihil accipit nisi quod efficit, nec remunerat nisi quod donat, quia sicut cuncta quae fecit bona sunt, sic nulla sunt bona, nisi quae fecit; nam *vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona* (1). Secundo, apertum codicem osculatur, ad significandum, quod scire debet quod nuda ac aperta sibi esse debent quaecumque sunt in lege; unde Lucae 8: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei*, et Malachiae 2: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt* (supple *subditi*) *ex ore ejus* (2). Tertio, quia ipse solus intrat in sancta sanctorum, prout in PROOEMIO hujus partis dictum est. Quarto, quia hujusmodi osculum significat affectum amoris ad Evangelium, quae praecipue in Episcopo vigere debet, adeo ut paratus sit mortem pro eo subire (3). Quinto, subdiaconus librum apertum praelato, seu sacerdoti offert ad osculandum, ad notandum ipsum debere delectari in fide fidelium, quae infusa est in eis, et patefacta per Evangelii praedicationem, quae prius in lege fuerat clausa. Postea in quibusdam Ecclesiis liber clausus illis qui sunt in choro ostenditur, pro eo quod post praemissa verba, *Vobis datum est, etc.*, sequitur, *caeteris autem in parabolis* (4).

33. Et est advertendum, quod postquam diaconus, lecto Evangelio, librum osculatus est, ad notandum se ex charitate et amore evangelizasse, tunc demum fertur Evangelium Episcopo, qui Christum significat, ad osculandum, idest ad praedicationem acceptandam, et non ante, ad figurandum quod Deus illam dumtaxat ad predicationem acceptat, quae fit ex amore et charitate. Verumtamen in Missa pro defunctis Evangelium non fertur Pontifici ad osculandum, tum quia tunc praemissae rationes cessant, tum quia in Missa illa omnis solemnitas subtrahitur, ne festivae solemnitates cum desolationis moeroribus misceantur. Legens tamen Evangelium in Missa pro defunctis librum in quibusdam Ecclesiis osculatur, quia quicumque illud pronunciat, debet charitatis amore in illum tendere, cujus doctrinam evangelicam recitavit, qui amor per osculum designatur.

34. Et est advertendum quod statim post libri osculum sacerdos minister Pontificem, qui Christum designat, incensat, ad ostendendum quod sacerdotis maxime officium est, orationis ignitum sacrificium, quod per incensum significatur, Christo offerre, non solum in expiationem delicti, verum etiam in gratiarum actionem, prout in Levitico habetur. Potest etiam sub epilogo dici: quia quod liber Evangelii per subdiaconum portatur; quod diaconus pulpitum ascendit; quod aperto libro populum salutat, et omnes respondent; quod titulum Evangelii praemittit; quod alta voce et distincte, et contra aquilonem legit; quod omnis populus aures et oculos ad librum dirigit, et in silentio adstando audit, et in fine ad coelum manus levans orat, dicens *Amen;* haec, inquam, omnia et singula ex lege sumuntur. Legitur enim in principio Neaemiae, quod congregato populo ad plateam, quae est ante portam aquarum, Esdras scriba attulit librum legis Moysis, et stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, et aperuit librum coram omni populo. Porro Levitae silentium faciebant in populo, ad audiendum legem, benedicentes Deo magno, et omnis populus stans in gradu suo respondit: *Amen*. Et legerunt in libro legis Dei distincte et aperte ad intelligendum. Omnis vero populus elevantes manus suas adoraverunt proni in terram (5).

35. Illud quoque praetereundum non est, quod Evangeliis, quae in Ecclesiis leguntur, generaliter duae praefationes praemittuntur: prima est: *Initium sancti Evangelii;* secunda: *Sequentia sancti Evangelii*. Siquidem prima praefatio praemittitur principio cujuslibet Evangelii quatuor Evangelistarum, scilicet Evangelio Joannis: *In principio erat Verbum*, et Evangelio Matthaei: *Liber generationis*, et Evangelio Lucae: *Fuit in diebus Herodis*, et Evangelio Marci: *Principium Evangelii Jesu Christi*, quod in quibusdam Ecclesiis legitur in prima dominica de Adventu, ut ibi dicetur; et tunc non subjicitur illis: *In illo tempore*, quia in ipsis principiis agitur, et determinatur certum tempus; unde esset negatio, et superfluerent verba illa. Secunda vero praefatio praemittitur omnibus aliis Evangeliis. Et dicitur *Sequentia*, quia verba ipsa, quae legenda sunt, sequuntur post ini-

(1) Gen. 2. (2) Extra. de haer. *Cum ex injuncto*. (3) 25. quaest. 1. *Violatores*. (4) Luc. 8. (5) II. Esdr. 8.

tium, seu post ea quae praecedunt Evangelium, unde sumpta sunt verba sancti Evangelii, etc., vel *sequentia* est numeri singularis, et tunc cum dicitur: *Sequentia sancti Evangelii, secundum Joannem*, suppletur haec est.

36. Sane Evangeliis quibus ipsa secunda praefatio praeponitur, subjicitur quandoque: *In illo tempore*, et quandoque non subjicitur. Siquidem sine *In illo tempore* dicuntur, quando ex eorum verbis certum est de temporè, ut praemissum est, et tunc incipiunt per aliquam determinationem regiae, vel alterius potestatis, ut illo: *Anno quintodecimo Tiberii;* vel simplicem rei gestae narrationem certum tempus determinantem, ut illud: *Cum esset desponsata*, et illud: *Postquam consumati sunt*, et illud: *Cum natus esset Jesus*, et illud: *Factum est autem, cum baptizaretur*, et illud: *Cum autem esset annorum duodecim*, et illud: *Postquam impleti sunt dies*, et illud: *Vespere autem Sabbati*, et illud: *Elisabeth impletum est, etc.* Reliquis vero Evangeliis subjicitur: *In illo tempore*, et est sensus: *In illo tempore*, scilicet gratiae, de quo dicit Apostolus: *Ecce nunc tempus acceptabile, etc.* (1).

37. Non est etiam omittendum, quod Evangelium legitur in Ecclesia, quandoque secundum historiam, ut illud quod dicitur in die Paschae, Mariae Magdalenae, et Mariae Jacobi,etc., et illud quod cantatur in Natali ad secundam Missam de pastoribus. Quandoque secundum allegoriam, ut illud quod legitur in Assumptione beatae Mariae, in quo mentio fit de Maria, et Martha, ubi dicitur: *Intravit Jesus in quoddam castellum, etc.* (2), prout in septima parte dicetur. Quandoque secundum rem, ut illud de sancta Trinitate. Quandoque secundum personam, ut illud quod cantatur in festo sancti Thomae Apostoli, ubi dicitur: *Thomas unus de duodecim.* Quandoque secundum partem, ut illud quod dicitur in festo sanctae Crucis de Nicodemo, ubi dicitur: *Sic oportet exaltari filium hominis etc.*, in quo verbo Christus passionem suam significat, et exaltationem corporis sui in cruce. Et ideo Evangelium in quo haec clausula continetur legitur in festo sanctae Crucis, et in festo Michaelis Archangeli, propter illum versum: *Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in coelis est.* Item etiam secundum partem, ut illud: *Liber generationis, etc.* Et hoc propter ultimum versum, in quo fit mentio de Christo. Quandoque secundum totum, ut illud quod legitur in Circumcisione Domini: *Postquam consumati sunt dies octo, etc.* Quandoque secundum tempus, ut illud quod dicitur in prima die Quadragesimae, scilicet propter jejunium. Quandoque propter litanias, ut illud: *Si quid petieritis, etc.*, quod in litaniis dicitur, in quo fit mentio de aliquo pane et pisce. Et quandoque propter locum, ut illud quod legitur in dominica Sexagesimae, scilicet *Exiit qui seminat, etc.*

38. Sane, mulier etiam abbatissa non debet legere Evangelium. Licet enin beàta Virgo dignior et excellentior esset Apostolis universis, Dominus tamen non commisit ei claves regni coelorum (3). Hinc est quod abbatissa non potest proprias moniales benedicere, vel earum confessionem in criminibus audire, vel Evangelium legere, vel publice praedicare. In matutino tamen posset, sed non publice Evangelium dicere (4). Et nota quod quatuor sunt Evangelia de beata Maria, ut dicetur in septima parte, sub FESTO ASSUMPTIONIS.

(1) De poenitent. dist. 1. *Ecce.* (2) Joan. 20. (3) Extra. de poenit. et remis. *Nova.* (4) 7. q. r. *Diaconissa.*

CAPUT XXV.

DE SYMBOLO

SUMMA

1. *Symbolum Apostolorum immediate sequitur Evangelium.*
2. *Symbolum dicitur voce sublata, maxime in Missa. In Prima autem et Completorio, demissa. Et num. 3.*
4. *Symbolum auspicans sacerdos cur manus elevet.*
5. *Symbolum quid.*
6. *Symbolum est triplex, et unde dicatur.*
7. *Apostoli symbolum ediderunt.*
8. *Athanasii symbolum.*
9. *Symbolum Nicenum.*
10. *Symboli cantandi in Missa usus a Graecis profectus.*
11. *Graecorum error de processione Spiritus sancti.*
12. *Graeci temere Spiritum sanctum a Filio procedere negant.*
13. *Symbolum majus quibus diebus adhibeatur vide per discursum. Et num. 14.*
15. *Symboli expositio. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 27. 29. et 30.*
16. *Deo credere, Deum credere, et in Deum crecredere quid, et in quo differant.*
17. *Divinarum Personarum distinctio.*
26. *In Ecclesiam quando credamus.*
28. *Leprae curatio.*
31. *Vita aeterna.*

---

1. Evangelio lecto mox cantatur alta voce Symbolum illud, scilicet *Credo in unum Deum;* quia enim *corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem* (1), ideo Ecclesia, ut ostendat quod Evangelii verbum, seu praedicationem, fide et corde recipit, mox fidei Symbolum ore decantat. Symbolum ergo post Evangelium, fidem post praedicationem ostendit; unde Joannes: *Haec illo loquente, multi crediderunt in eum* (2); nam secundum Apostolum: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi* (3).

2. Dicitur autem alta voce, ut omnes illud dicant et addiscant; omnis enim christianus tenetur publice fidem catholicam confiteri, propter quod in fronte signatur. In Prima vero et in Completorio sub silentio dicitur, *ne muscae morientes perdant suavitatem unguenti* (4), prout in quinta parte, sub titulo DE PRIMA tangetur.

3. Rursus, ideo in Missa patenter dicitur, ad notandum quod hodie fides catholica libere praedicatur et docetur; in Prima vero sub silentio dicitur, ad notandum quod in primitiva Ecclesia, praesertim tempore passionis Christi, praedicatores et fidei professores siluerunt; et in Completorio, ad notandum quod similiter in fine saeculorum, Antichristi nempe persecutione invalescente, illorum ora claudentur. Sane, sacerdos, seu Episcopus, illud incipit ad designandum quod omne bonum a Christo procedit; nam *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, etc.* (5). Ne autem musicus ille coelestis dicat: *Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis* (6), chorus evangelicae doctrinae consona voce respondet, et solemni tripudio fidem catholicam profert, dicens: *Patrem omnipotentem, etc.*, quamvis in Missa Papae quandoque aliter observetur, prout jam dicetur.

4. Ad hoc sacerdos illud incipiens manet erectus ante medium altaris, manibus extensis sursum elevatis, quas postquam inceperit, jungit. Siquidem sacerdos Christum repraesentans erectus manet, ad notandum quod Christus semper paratus est cunctis spiritualia bona largiri. Et tenet altaris medium, innuens quod non est personarum acceptator, sed quantum in ipso est, omnibus

(1) Rom. 10. (2) Joan. 8. (3) Rom. 10. (4) Eccl. 10. (5) Jacob. 1. (6) Luc. 7.

aequaliter influit, nec angulum diligit, neque sinum. Manibus quoque extensis ad designandum quod paratus est abundanter bene meritis illa largiri. Sursum tamen elevatis, quasi ipso facto ostendens, quod quae sursum sunt quaerere, atque a Deo misericordiam poscere, et in eo solo sperare debemus. Deinde postquam inceperit, manus jungit, quia ei soli de perceptis bonis gratias agere, et nos humiliare debemus. Et quoniam Symbolum verbum est evangelicum, quoad sensum, ideo stando illud audire sicut et Evangelium, et sic illo dicto, signum crucis facere debemus.

5. Σύμβολον (a) autem graece, latine sonat *judicium*, vel *signum*, vel *collatio*, tum quia regula fidei plenam judicat, et perfectam, tum quia simul in unum fidei continet articulos.

6. Et nota quod triplex est Symbolum. Primum est Symbolum Apostolorum, quod vocatur Symbolum minus, quod videlicet ex institutione Damasi Papae dicitur tacite per ferias in singulis canonicis horis. Et illud dicitur a σύν quod est cum, βόλος quod est sententia, quia compositum fuit ex diversis verbis apostolorum, sicut pueri in festivis convenientes afferre solent bolos, idest frusta carnium et panis, quae in unum collecta symbolum vocatur, idest collectio minutiarum (1). Traditur enim, quod postquam Apostoli spiritum Paracletum acceperunt, cum jam forent ad praedicandum Evangelium profecturi, conferentes in unum super articulis fidei statuerunt, ut sicut omnes erant in fide concordes, sic omnes unam fidem concorditer praedicarent; et ideo Symbolum minus componentes, unusquisque bolum, idest particulam unam apposuit; unde secundum Apostolorum catalogum, sive numerum, duodecim particulas dignoscitur continere.

7. Petrus namque apposuit: *Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae.* Andreas: *Et in Jesum Christum filium ejus unicum dominum nostrum.* Jacobus: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.* Joannes: *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus.* Philippus: *Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.* Bartholomaeus: *Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.* Thomas: *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Matthaeus: *Credo in Spiritum sanctum.* Jacobus: *Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.* Simon: *Remissionem peccatorum.* Thaddaeus: *Carnis resurrectionem.* Matthias: *Et vitam aeternam.*

8. Secundum Symbolum est: *Quicumque vult salvus esse, etc.*, ab Athanasio patriarcha alexandrino in civitate Treveri compositum; hoc tamen potest dici tertium, nam Nicenum, de quo sequitur, fuit prius in prima Nicena synodo compilatum.

9. Tertium est Nicenum (2), scilicet: *Credo in unum Deum*, quod Damasus Papa, ex condicto universalis Synodi apud Constantinopolim celebratae, instituit in Missa cantari patenter, quamquam et Marcus Papa I. statuisset illud alta voce cantari, et vocatur Symbolum majus.

10. A graecis ergo usus cantandi ad Missam Symbolum creditur provenisse, quod similiter duodecim clausulas continet. Prima est: *Credo in unum Deum, etc.* Secunda: *Et in unum Dominum Jesum Christum.* Tertia: *Qui propter nos homines, etc.* Et cum dicitur ibi: *Et homo factus est*, debemus genua flectere, quia Christum hominem factum, et pro nobis crucifixum adoramus. Quarta: *Crucifixus etiam pro nobis.* Quinta: *Et resurrexit tertia die secundum Scripturas*, idest eo modo, eo ordine, et eo tempore, quo praedictum est in Scripturis. Sexta: *Ascendit in coelum.* Septima: *Et iterum venturus est, etc.*. Octava: *Et in Spiritum sanctum dominum.* Nona: *Et unam sanctam catholicam Ecclesiam.* Decima: *Confiteor unum baptisma.* Undecima: *Et expecto resurrectionem mortuorum.* Duodecima: *Et vitam venturi saeculi, Amen.*

11. Et est notandum quod in praedictis Niceno et Constantinopolitano conciliis non leguntur verba illa: *secundum Scripturas*, neque illa: *Filioque procedit.* Et quoniam apud graecos in fine ipsius Symboli sub anathemate dicitur prohiberi, ne quis de fide Trinitatis aliud docere, vel aliter praedicare, quam ibi continetur praesumat, sed et Calcedonense concilium, apud eos celebratum, anathematizare praecepit eos, qui alteram fidem ausi essent componere, proferre, scribere, doce-

(1) 43 dist. *Non oportet.* (2) 25. dist. c. 1.

re, vel aliud Symbolum tradere, quam praemissum est; ideo ipsi graeci nos anathematizatos asserunt, pro eo quod ibi addimus verba ipsa. Sed minus bene dicunt, tum quia illud non fuit canon latae sententiae, sed comminatio quaedam; tum quia inferior superiorem ligare non potest (1). Romana enim Ecclesia non subest conciliis, sed potius concilia subsunt sibi (2). Praeterea verba illa: *secundum scripturas*, sumpta sunt ex expositione fidei ejusdem concilii Constantinopolitani; et sic nihil videtur additum, nec errorem aliquem sapiunt, sane ut supra sunt exposita intellecta. Item per verba illa *Filioque*, non docemus aliud, vel aliter de Trinitate praedicamus, imo idem; cum enim Filius idem sit cum Patre in substantia; ergo quod a Patre procedit, et a Filio procedit, et sic nihil addimus, sed potius declaramus, nec alteram fidem componimus, proferimus, scribimus, vel aliud Symbolum tradimus, nec in aliquo contra praedictum facimus anathema.

12. Mirum tamen est quo ausu ipsi graeci Spiritum Sanctum a Filio procedere negare praesumunt, cum et hoc in concilio Ephesino, apud eos edito, contineatur expresse (3); sed ipsi se errasse videntes, quosdam praelatos de suis ad generale concilium Lugdunensem, sub Gregorio Papa X. celebratum, miserunt, qui in dicto concilio publice, nobis videntibus, suo et omnium praelatorum et Imperatoris romani nomine professi sunt, quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio; non duobus spirationibus, sed unica spiratione procedit (4), coram toto concilio ter graece, et ter latine Symbolum cum dictis verbis, *secundum Scripturas*, *Filioque* similiter decantando.

13. Cantatur autem hoc Symbolum majus in solemnitatibus eorum dumtaxat, qui illud composuerunt, et in illis de quibus aliqua mentio fit in ipso, videlicet in omnibus diebus dominicis, in festivitatibus Domini, scilicet in Natali, Epiphania, Coena Domini, Pascha, Ascensione, Pentecoste, et Transfiguratione, et in festo de Trinitate, et in omnibus festivitatibus beatae Mariae, sanctae Crucis, Angelorum, et Apostolorum, de quibus fit mentio ibi: *Et Apostolicam Ecclesiam*. In solemnitatibus autem Lucae et Marci Evangelistarum dicunt quidam non debere cantari, quia illi apostoli non fuerunt. Idem dici debet in dedicationibus Ecclesiarum, et in commemoratione omnium Sanctorum, quamquam et ipsa sit dedicationis festivitas. Et dicitur etiam intra octavam Natalis Domini, excepta die Innocentium, in qua cantica laetitiae subticentur; in octava tamen cantatur, prout in sexta parte, sub ILLO FESTO, dicetur. Cantatur etiam intra octavas Epiphaniae, Paschae, Ascensionis, Pentecostes, Apostolorum Petri et Pauli, et Assumptionis beatae Mariae. Licet enim in nativitatibus sanctorum Joannis Baptistae et sancti Laurentii Symbolum non cantetur, in octavis tamen eorum cantatur, eo quod intra octavas Apostolorum, et Assumptionis occurrunt, et ob hoc etiam in octava sancti Joannis Baptistae Praefatio de Apostolis, et in octava beati Laurentii, praefatio de Assumptione cantatur. In quibusdam tamen Ecclesiis dicitur Symbolum in festo beati Joannis Baptistae, et non incompetenter, quia in Symbolo de propheta fit mentio ibi: *Qui locutus est per prophetas*, et quia ipse non solum fuit propheta, sed *plusquam propheta* (5): de eo quoque scriptum est: *Fuit homo missus a Deo, etc.* (6), et ita fuit Apostolus. Ipse etiam primo baptizavit et baptismum praedicavit, et in Symbolo fit mentio de baptismo. Horum quidem omnium fit commemoratio in symbolo; quorumdam tamen obscure, ut Epiphaniae, est tamen illud profestum Domini, et est etiam festum illud baptismatis, de quo in Symbolo continetur ibi: *Confiteor unum baptisma, etc.*; et Coenae Domini, sed illa est solemnitas Eucharistiae ad quam respicit illud: *sanctorum communionem;* et Angelorum, sed illi nomine coeli debent intelligi, de quo in Symbolo dicitur ibi: *Creatorem*, vel *factorem coeli et terrae, etc.* Quibusdam tamen videtur tunc non esse cantandum, eo quod Angeli nunquam habuerunt fidem, sed spem, nec credunt sed sciunt, quoniam plenam scientiam habent. Fit etiam commemoratio, licet obscure, dedicationis Ecclesiarum, sed ad illam respicit illud: *Sanctam Ecclesiam catholicam;* tunc enim sanctificatur, et, ut ita dicam, catholizatur Ecclesia, cum dedicatur. Ad octa-

(1) 21. dist. *Inferior*. (2) Extra de elect. *Significasti*. (3) De Consec. dist. ult. et penult. (4) Extra de summa Trin. et fide cath., prout in ejusdem Greg. constit. habetur. (5) Matth. 11. (6) Joan. 1.

vas vero respicit resurrectio mortuorum, de qua dicitur ibi: *Et expecto resurrectionem mortuorum.* In festo sanctae Agnetis Symbolum non cantatur, quia licet in Ecclesia celebretur, non est tamen festum octavae, prout in septima parte, sub IPSO FESTO, dicetur.

14. Porro quidam non absurde symbolum cantant singulis diebus, a die Resurrectionis usque ad festum Ascensionis, sicut in omnibus diebus dominicis, et etiam in solemnitate beatae Mariae Magdalenae, dicentes illam fuisse Apostolorum epistolam, eo quod ipsa prima resurrectionis gaudium Apostolis annuntiavit; et in festo beati Martini, quia de eo cantatur: *Martinus par Apostolis.* Quidam etiam dicunt illud in principali festo cujuslibet Ecclesiae, seu oratorii, non tamen in octavis illorum si eas celebrent. Verumtamen de quibusdam mentio fit in Symbolo, in quorum commemoratione Symbolum non cantatur, ut passionis, et sepulturae, quoniam illorum dierum officium aliorum regnorum regulam non sectatur. Non dicitur etiam quando in profestis celebratur ad honorem beatae Mariae virginis, vel sanctae Crucis, vel Sancti Spiritus (1). In quibusdam locis cantato Symbolo, vel cum cantatur, populus cantat Κυριε ελεησον, quoniam postquam Christus et Apostoli docuerunt fideles, fide recepta, laudes Deo dederunt, quas forsitan repraesentat suavissimi Symboli melodia. Illud autem sciendum est, quod Christus non venit praedicare Gentibus, sed Judaeis, juxta illud Evangelii: *Non sum missus, nisi ad oves quae perierunt domus Israel* (2); unde praecepit Apostolis: *In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis* (3), donec post resurrectionem praecipit eis, dicens: *Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae* (4). Et idcirco Romano Pontifice solemniter celebrante Symbolum fidei, non cantores in choro, sed subdiaconi ad altare decantant, et generaliter ipsi ad universa respondent usque dum ipse Pontifex dicit: *Pax Domini sit semper vobiscum*, quoniam usque post Christi resurrectionem sola Judaeorum Ecclesia, quae per subdiaconum, qui sursum ad altare consistit, designatur; *corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem* (5). Sed ex tunc cantores in choro respondent, et universa decantant, quia post resurrectionem Ecclesia Gentium, quam cantores (qui deorsum in choro subsistunt) designant, fidem Christi recepit, et laudum praeconia personuit Salvatori. Inter Evangelium tamen et sacrificium chorus concinit Offertorium, quoniam inter passionem et praedicationem Gentilitas fidei votum Deo offerens cantavit, quando *mulier Cananea, de finibus illius (Tyri et Sydonis) egressa, clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine filii David: Filia mea male a daemonio vexatur* (6), cujus tandem fidem commendans Dominus ait: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis* (7).

15. Postremo Symbolum Apostolorum tamquam breve, et omnia continens, sub compendio exponamus. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae, etc.* Nota, quod aliud est, ut ait Augustinus, *credere Deo*, aliud est *credere Deum*, et *credere in Deum.*

16. *Credere Deo* est credere vera esse quae loquitur, quod etiam mali faciunt; et nos credimus homini, et non in hominem. *Credere Deum* est credere quod ipse sit Deus, quod etiam daemones faciunt. *Credere in Deum* est credendo amare, et credendo in eum ire, credendo ei adhaerere, quod soli boni faciunt; ergo qui dicit *Credo in Deum*, mentitur si non diligit Deum, nisi dixerit quod in persona Ecclesiae loquitur. Dicens autem *Deum*, singulariter, deorum fugit pluralitatem; unde notabiliter in majori Symbolo additum est hoc verbum *unum*, juxta illud: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est* (8); et Apostolus: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (9).

17. Dicens vero *Patrem* incipit personas distinguere, de quibus Isaias: *Quis appendit tribus digitis molem terrae?* (10); et alibi: *Seraphim... clamabant: Sanctus, sanctus, sanctus* (11); et Dominus: *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*; et Joannes: *Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus* (12). Pater est prima, non tempore,

(1) Extra. de celeb. Missar. *Consilium.* (2) Matth. 15. (3) Matth. 16. (4) Marc. ult. (5) Rom. 10. (6) Matth. 15. (7) Ibid. (8) Deut. 6. (9) Eph. 4. (10) Isai. 40. (11) Isai. 6. (12) Matth. 38.

sed auctoritate, in Trinitate persona. Quod sequitur *omnipotentem*, nomen est essentiale, ideoque illud ad substantivum Deum, vel ad relativum Patrem, non sine ratione referimus dicentes: *Credo in Deum Patrem omnipotentem*, vel *Credo in Patrem omnipotentem*.

18. Similiter et quod sequitur: *Creatorem coeli et terrae*, ubi confutatur haereticus, quia alium coeli, alium terrae asserit creatorem; alium coelestium, alium terrestrium; alium corporum, alium animarum, contra quos ait Moyses: *In principio creavit Deus coelum et terram* (1); et David: *In principio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli* (2); et Apostolus: *In ipso condita sunt universa in coelis et in terra* (3).

19. Sequitur: *Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum*. Ecce altera in Trinitate persona; hic est Jesus, *qui salvum facit populum suum a peccatis eorum* (4); hic est Christus *oleo laetitiae consortibus unctus;* hic est enim unicus Patris filius, de quo David: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (5); et Apostolus: *Misit Deus filium suum, natum de muliere, factum sub lege* (6); hic est Dominus noster, qui nos creavit, qui nos suos alienos pretio sanguinis emit.

20. Sequitur: *Qui conceptus est de Spiritus sancto, natus ex Maria Virgine*. Ecce primum Christi sacramentum, scilicet Incarnatio, ac si dicat: Qui cum sit Deus, factus est homo, non ex virili semine, sed conceptus operatione Spiritus sancti, natus ex Maria virgine; unde Isaias: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emanuel* (7); et Angelus in Evangelio: *Ave (Maria) gratia plena: Dominus tecum*, et ille: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit, tibi* (8). Quidam tamen haec verba: *Qui conceptus est de Spiritus sancto* jungunt cum praecedentibus.

21. Sequitur: *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus*. Ecce secundum sacramentum, secundum humanitatem Christi, scilicet *passio*, cujus tempus describitur *sub Pontio Pilato;* forma subditur: *crucifixus;* finis concluditur: *mortuus, et sepultus;* unde plangens dicit ex ore David, et Jeremiae: *Foderunt manus meas, et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea* (9). De morte ait Propheta: *Domini Domini fuit exitus mortis* (10). De sepulchro ait Isaias: *Erit sepulchrum ejus gloriosum* (11). Haec sunt in Evangelio manifesta.

22. Sequitur: *Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis*. Ecce tertium sacramentum, scilicet resurrectio, sed de descensu ad inferna praemittitur, ex quo mortui liberantur; unde Oseas: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos, ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne* (12). Hic est evangelicus fortis, qui fortem ligavit, et ejus vasa dirupit (13); hic est qui dicit in Psalmo: *Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi, quoniam Dominus suscepit me* (14); qui Patri dicenti: *Exurge gloria mea, exurge psalterium, et cithara*, brevi sermone respondet: *Exurgam diluculo* (15). Cujus resurrectioni mulieres, et viri perhibent testimonium in Evangelio. Quod tamen dicitur in majori symbolo: *Resurrexit tertia die, secundum Scripturas* exponitur, idest eo modo, eo ordine, et eo tempore, quo praedictum est a Scripturis.

23. Sequitur: *Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis*. Ecce quartum sacramentum, scilicet Ascensio; *ascendit* enim, sicut ait David, *super cherubim, et volavit, volavit super pennas ventorum* (16), et *paravit in coelo sedem suam, et regnum ipsius omnibus dominabitur* (17), cui ait Pater: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (18). Et ut ad ascensionem de visu quoque testimonium non deesset, ait Lucas: *Videntibus illis (discipulis) elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (19). Sequitur: *Inde venturus est judicare vivos et mortuos*. Ecce quintum, quod nondum apertum est sacramentum. *Deus manifeste veniet* (20), cui Pater *potestatem dedit judicium facere* (21), et sicut ait David: *Paravit in judicio thronum suum, et ipse judicabit orbem terrae in aequitate, judicabit populos in justitia* (22); et alibi: *Deus manife-*

(1) Gen. 1. (2) Psal. 111. (3) Colos. 1. (4) Matth. 1. (5) Psal. 2. (6) Gal. 4. (7) Isai. 7. (8) Luc. 1. (9) Psal. 21. (10) Psal. 67. (11) Isai. 11. (12) Ose. 13. (13) Matth. 12. (14) Psal. 3. (15) Psal. 56. (16) Psal. 17. (17) Psal. 102. (18) Psal. 107. (19) Act. 1. (20) Psal. 49. (21) Joan. 5. (22) Psal. 9.

ste veniet, Deus noster, et non silebit (1); et Lucas: *Ita veniet, sicut vidistis eum euntem in coelum* (2); et Michaeas: *Judicium Domini cum populo suo* (3).

24. Sequitur: *Credo in Spiritum sanctum.* Ecce tertia in Trinitate persona, scilicet Spiritus sanctus, de qua Moyses: *Spiritus Domini ferebatur super aquas* (4); et Psalmista: *Flabit spiritus ejus, et fluent aquae* (5); et Dominus in Evangelio: *Paraclytus, qui a Patre procedit, docebit vos omnia* (6). Ille enim docet, ille sanctificat, ille vivificat, ille peccata remittit, per hunc resurrectionem in gloria, per hunc consequimur vitam aeternam.

25. Unde sequitur: *Sanctam Ecclesiam catholicam.* Et possunt haec verba et sequentia sic intelligi et conjungi: *Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam,* idest: Credo per Spiritum sanctum sanctam Ecclesiam fidelium sanctificari. Item: *Credo in Spiritum sanctum, sanctorum communionem,* idest per Spiritum sanctum sanctos in vinculo charitatis uniri. Et *Credo in Spiritum sanctum, remissionem peccatorum,* idest per Spiritum sanctum, peccata remitti. Et *Credo in Spiritum sanctum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam,* idest per Spiritum sanctum gloriam carnem consecuturam, et animam vitam aeternam.

26. *Credo sanctam Ecclesiam catholicam* non ita dicimur, ut asserit Augustinus (7), credere in Ecclesiam sicut in Deum; sed in Ecclesiam sanctam catholicam credimus, dum in Ecclesia conversantes et Deum credimus, et quae sequuntur nos inde firmissime consequi profitemur, scilicet sanctorum comunionem, et remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam eternam. Unde et sic conjunges: *Credo in sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum comunionem,* idest per fidem, quam habeo, existens in sancta et universali Ecclesia, assequor sanctorum comunionem, idest concordiam et unionem. Sicut enim est unus pastor, sic unum ovile; sicut unus Deus, sic una fides, et unum baptisma. Vel praecipio sanctorum communionem, idest panem benedictionis, de quo dicitur: *Crede et manducasti* (8).

27 - 28. *Credo in sanctam Ecclesiam, peccatorum remissionem,* idest per fidem, quam habeo, existens in sancta et universali Ecclesia, consequor remissionem peccatorum et leprae curationem, de qua dicitur in lege et Evangelio. Maria soror Aaron, cum septem diebus fuerat extra castra, est a lepra mundata (9). Naam Syrus septies lotus in Jordane est a lepra curatus (10). Sic et Dominus decem leprosos mundavit, sed unus tantum dedit gloriam Deo (11). De Magdalena dicitur, quia dimissa sunt *ei peccata multa, quia dilexit multum* (12). Paralytico quoque ait Dominus: *Homo, remittuntur tibi peccata tua* (13).

29. Sequitur: *Credo in sanctam Ecclesiam catholicam, carnis resurrectionem,* idest per fidem, quam habeo, existens in Ecclesia consequor carnis resurrectionem, de qua Job: *Scio quod redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum meum* (14); unde in Evangelio: *Deus Abraham, et Deus Isaac, et Jacob, non est Deus mortuorum sed vivorum* (15); et Apostolus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (16).

30. Similiter conjungendum est quod sequitur: *Credo in sanctam Ecclesiam catholicam, vitam aeternam,* idest per fidem, quam habeo, existens in Ecclesia consequar vitam aeternam. Haec est terra viventium, de qua David: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (17). Est autem vita aeterna videre Deum patrem, et quem misit Jesum Christum (18). De hoc etiam sub SABBATO SANCTO in sexta parte, ubi agitur de *Baptismo*, dicetur.

(1) Psal. 49. (2) Act. 1. (3) Mich. 6. (4) Gen. 1. (5) Psal. 147. (6) Joan. 15, et 16. (7) De Consec. dist. 4. *Prima,* in fin. (8) De Consec. dist. 2. *Ut quid.* (9) Num. 12. (10) IV. Reg. 5. (11) Luc. 17. (12) Luc. 7. (13) Luc. 5. (14) Job. 19. (15) Matth. 22. (16) I. Corinth. 15. (17) Psal. 26. (18) Joan. 17.

(a) Σύμβολον varie accipitur pro varia verbi, a quo manat, ratione et natura. Συμβάλλω enim παρὰ τὸ βάλλω natura sua activum est, et significat committo, collido, confligo, convenio, confluo, paciscor, contractus conventaque ineo, item et conjicio, ut συμβάλλω τὸ ἐνύπνιον. Inde σύμβολον, signum, ut signa militaria Herodiano. Signis

quidem utebantur invicem Apostoli. Ξύμϐολον item, nota, et signum rei apud Ciceronem, ut dictio et nomen est nota rei animo conceptae. Ξύμϐολον etiam insignia, idest χαρύσημα. Item omen καὶ ὁ ιώνισμα Gregorio. Dicitur et masculino genere, qua ratione usus est Synesius in τῷ ἀδελφῷ Οὐ γάοιμαι νοκίζεταινυμ φιν τρίχις, βαδίζοον ἐκ εκφορὰν, ἵνα μήτιὼνυμφίῳ σύμϐολος ἀμαῖσιος γενηται. Item et foeminino συμϐολη, conflictus, conflictio militaris. Ξύμϐολα etiam dicebantur tesserae quaedam, quae dabantur publice e civitatibus quibusdam hominibus sibi amicis, ut hospitaliter et amice reciperentur in oppidis foederatis. Hodie sic vocari possunt tesserae collybisticae, ut placet Budaeo, quas literas collybicas vocant, quasi ad permutandam pecunia externam institutas. Ξύμϐολον αὐτὸ τμῆμα, quasi tessera, et frustum abscissum. Plato, in Symposio, σύμϐολον commissuram videtur dicere; homines enim eo in loco ait geminos fuisse, idest διφυεῖς. Ξύμβολον etiam significat similitudinem, et quamdam naturae concinnitatem, Aristoteli περίγενέσιος καίφθοροις. Ξύμβολαι in conviviis dicebantur, quas Terentius et Plautus symbolas vocaverunt. Athen. lib. 7: Convivium autem ipsum e symbolis coagmentatum dicebatur σηναγώγιον, et δεῖπνον συναγώγιμον, ut ipse inquit. Qui autem symbolas non conferunt ἀσύμβλοι dicuntur. Ασύμϐολος etiam pro inerti et inutili ponitur, qui nihil in medium attulit. Apostolorum ergo σύμϐολον dices signum et breviarium quoddam fidei Christianae, commistum, conflatum, et compositum ex multis bolis, idest frustis, particulisque. Symbolorum porro haec est lex, ut sententiam absolvant verbis ad summum quinque, et quo breviora sunt, hoc venustatis plus habeant, quale est illud Augusti Matura: Obscuritatis aliquid et allegoriae symbolum condit, ut paululum a naturali sensu deflectatur, modo ne tanta sit quanta Pythagoras est usus, ut ab intelligentia dictorum suorum arceret imperitos, qui symbola sua quasi quaedam enigmata longissime abduxit illinc, quo sensus spectaret, ita ut Tyrrhenos induxerit, illis citra omnem allegoriam parere, cum eam non assequerentur. Unde συμβοληκον, pro allegorico et aenigmatico dicitur, apud Plutarch. in 8. Symbos. N. DOARD.

CAPUT XXVI.

DE PRAEDICATIONE

SUMMA

1. Praedicationis usus unde.
2. Praedicationis officium cui competat.
3. Praedicatio sublimi loco debet fieri.
4. Praedicatio qualis esse debeat.
5. Praedicationem quae sequantur.

1. Quoniam, ut praemissum est, Evangelium praedicatio est, et Symbolum fidei professio, ideo post illa fit populo praedicatio, quasi evangelici verbi et symboli, sive novi et veteris Testamenti expositio. Qui modus sumptus est ex libro Neemiae, in principio, ubi dicitur quod legerunt Levitae in libro legis Dei; Neemias autem sacerdos, et Esdras scriba interpretabantur populo universa (1). Praeterea monebantur antiquitus, qui in fraterno odio erant, ut ad concordiam venirent prius quam communicarent, et mundi essent prius coram suo Salvatore, cui nota sunt secreta cordium, apparerent; ex quo siquidem praedicandi usus in Ecclesia inolevit. Inde etiam est quod oratio Domini, quae est ad Primam, et in aliis horis voce demissa dicitur, ad Missam alta voce, et patenter dicatur, quia in hujusmodi fraterna monitio continetur. Communiter tamen post praedicationem Symbolum decantatur, quia fidem praedicatam se tenere Ecclesia profitetur.

2. Verum cum praedicandi officium privilegiatum sit, nullus praedicare debet, nisi cui committitur, aut cui ex officio sibi injunctum incumbit, juxta illud Apostoli: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur* (2), et ideo praedicaturus licentiam petit dicens: *Jube Domine.*

3. Debet autem praedicator in loco eminentiori esse, sicut et Evangelium legens, propter rationes sub titulo DE EVANGELIO scriptas; nam et *videns Jesus turbas ascendit in montem, et aperiens os suum, docebat eos* (3). Et Esdras fecit gradum ligneum ad loquendum (4), ut dictum est in prima parte, sub titulo DE ECCLESIA, ubi de pulpito agitur.

4. Debet tamen humiliter proferre quae docet, nec, secundum Gregorium (5), illum elatis moribus praedicet, quem in cordibus audientium sacris sermonibus insectatur. Et, secundum Ambrosium, praedicatio christiana non indiget pompa, nec cultu sermonis. Debet quoque, secundum Gregorium, praedicator esse discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat (6). Sunt tamen nonnulli hujus doctrinae obliti, qui, sicut ait Beda (7), auditores suos in praecipitium mergunt, quibus non salutaria, quae corrigant, sed quae illos delectent, erronea praedicant. Alii vero, secundum Gregorium (8), dum aestimari hebetes nolunt, saepe ex immoderata subtilitate, se in quibusdam inquisitionibus plusquam expediat exercent se, secreta mysteria sua praedicatione non intelligentibus referendo. Oportet enim eum qui docet, et instruit, pro ingenio discentium semetipsum aptare, et verbi ordinem pro audientium capacitate dirigere, quoniam qui docet ea quae ab auditoribus intelligi nequeunt, non ad eorum utilitatem, sed ad sui ostentationem facit, ut plura scire videatur; vel adulatione, ut eis placeat, quibus se-

(1) II. Esdr. 8. (2) Rom. 10. (3) Matth. 5. (4) II. Esdr. 8. (5) 46. dist. *Habet*, in fin. (6) 43. dist. *Si rector*. (7) 2. q. 7. *Sequuti sunt*. (8) 49. dist. *Hinc etenim*. 8. q. 1. *Oportet*. 43. dist. §. fin.

creta revelant, juxta quod Apostolus ait: *Misit me Christus evangelizare, non in sapientia verbi.* In Concilio Carthaginensi (1) statutum fuit, ut sacerdote verbum (scilicet praedicationis) in Ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit (videlicet contemnens) excommunicetur.

5. Post praedicationem fit confessio, et indulgentia pro commissis et omissis conceditur, ut sic conscientiis emundatis, juxta illud propheticum: *Et scopebam spiritum meum* (2), accedant singuli ad Communionis sacramentum, quod mox in Missa, vel sacramentaliter, vel spiritualiter recepturi sunt; quae spiritualis communio fit per fidem, operantem per dilectionem, juxta illud Augustini: *Crede, et manducasti* (3).

CAPUT XXVII.

SECUNDA PARS MISSAE IN OFFERTORIO

SUMMA

1. *Canon Missae in quot partes dividatur.*
2. *Secreta in quot partes dividatur.*
3. *Offertorium ubi, quandove fiat.*
4. *Offertorii versus hodie saepe intermittitur, idque temere.*
5. *Offertorium ut cantetur a Patribus receptum est. Idque qua de causa, num. 6.*
7. *Offertorium unde nomen traxerit.*
8. *Offertorio facto quid faciat sacerdos.*

1. Secunda pars Missae in Offertorio, sive in *Dominus vobiscum* incipit, quae in quatuor subdividitur particulas. Prima dicitur Secretella, secunda Praefatio, tertia Canon, quarta Oratio dominica, cum sua Praefatione, scilicet *Praeceptis salutaribus.* Potest etiam quidquid hoc loco usque in finem Missae dicitur. *Secreta* vocari, quae Secreta in quinque dividitur partes.

2. Prima est ab Offertorio usque ad Praefationem, et hoc specialiter dicitur Secreta. Secunda dicitur Praefatio. Tertia Canon. Quarta Oratio dominica. Quinta est Embolismus. Quia etenim fuit dominici sanguinis effusio, prima in circuncisione, secunda in sudore, tertia in flagellatione, quarta in crucifixione, quinta in mortui lanceatione, sane ordo conveniens est ut post praedicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Praedicatio quidem est in Evangelio, fides in Symbolo, laus in Offertorio, fructus in sacrificio; quapropter Offerenda cantatur, quia sacrificium laudis offertur, unde Psalmista: *Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis, cantabo et psalmum dicam Domino* (4), et in lib. secundo Paralipomenon legitur, quod cum offerrent holocausta, coeperunt laudes canere Domino, organis, et in diversis, quae David rex comparaverat, concrepare (5).

3. Offertorium quidem inter Evangelium et sacrificium canitur, prout in titulo DE SYMBOLO dictum est. Sacerdos autem dicturus *Oremus* praemittit *Dominus vobiscum*, quasi diceret: Nisi Dominus sit vobiscum, orare non possumus ad salutem nostram. Subjicit ergo *Oremus*, monens populum orare, ut fidem in Symbolo recitatam credat, et in ea stabilis permaneat, quia et Christus discipulis suis dixit: *Orate etc.* (6), monens etiam unumquemque ad se redire, conscientiam suam discutere, et seipsum in holocaustum justum Deo offerre. Prius ergo quam chorus cantet Offertorium, salutatur a sacerdote, ut possit devote cantare; et mox postquam ille dixit *Oremus*, chorus cantat canticum offerentium, sive Offertorium, et populus offert, ut notetur quod post impletionem

(1) De Consec. dist. 1. *Sacerdote*. (2) Psal. 76. (3) De consec. dist. 2. *Ut quid*. (4) Psal. 26. (5) II. Paralip. 5. (6) Luc. 22.

mandatorum offerimus nos ipsos, sicut sub titulo DE OBLATIONE dicetur, ac si unusquisque offerens dicat: Credo, et in fidem quam in Symbolo professus sum, opere compleo, et orationi sacerdotis consentio; unde et sacerdos statim offert dona consecranda.

4. Et attende, quod Offertorii versus cum multa diligentia ab antiquis Patribus inventi, hodie plerisque in locis omittuntur, tum brevitatis causa, ut tam ministri, quam populus oblationibus, orationi, et sacramento altaris liberius vacent; tum etiam quia, sicut ait Augustinus (1), ipsam christianam religionem paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei voluit esse libera. Et secundum Hieronymum (2), melior est quinque psalmorum, cum cordis hilaritate decantatio, quam totius psalterii cum anxietate modulatio; verborum etenim multitudine Deus flecti non potest. Solum ergo in Offertorio, quod dicitur in Missa pro defunctis, versus ipsi hodie dicuntur, quia officium illud non sequitur in multis normam alterius officii.

5. Porro a Patribus introductum est ut Offertorium cantetur, quia (ut praemissum est) quando offerebant, in tubis clangebant; *hilarem* namque *datorem diligit Deus* (3). Judicatum est etiam ex eo, quod Salomon in dedicatione templi, et altaris innumerabilem multitudinem holocaustorum obtulit cum magna solemnitate (4), et a Moyse, cui descendenti de monte, et populum salutanti, et oranti, occurrit populus, et munera obtulit (5). Cantatur etiam Offertorium dum offertur, ad memorandum jucunditatem Israelitici populi, offerentis donaria ad aedificium tabernaculi, vel potius ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur in Apocalypsi: *Mulier*, idest Ecclesia, *amicta sole*, idest Christo, quem induit in baptismo, habens *lunam sub pedibus*, *ejus*, idest omnia mutabilia calcans, *et in capite ejus coronam stellarum duodecim*, idest chorum duodecim Apostolorum, et *in utero habens*, supple ea quae in sui initio gesta sunt, *clamabat parturiens*, *et cruciabatur ut pariat* (6). Clamorem ergo ejus parturientis, vel salubrem Domini cruciatum imitatur Offerenda, per suum gravem et grandisonum cantum, quae Pneumis distentia, et versibus foecundata quantumvis longa jubilatione, quod significat non satis exprimere valet. Quis tamen Offertorium cantare instituerit, ignoratur.

7. Traxit nomen Offertorium a feria, quod est oblatio, quae in altari offertur, et a pontificibus consecratur; inde Offertorium dicitur, quasi praefertum; oblatio vero vocatur quia offertur. Dicitur etiam Offertorium, quia dum Offerenda cantatur, sacerdos accipit oblationes, vel hostias a ministris, de quibus sub titulo DE OBLATIONE dicetur.

8. Advertendum autem est, quod licet sacerdos praemittat *Oremus*, non tamen immediate orat; imo thurificat, oblationes recipit, et alia agit, quasi ipso facto dicat: Non cessat orare, qui non cessat bene agere. Dum ergo Offertorium canitur, et incensum portatur, instante memoria Dominicae passionis, silentium obserunt, usque dum alta voce dicit: *Per omnia saecula saeculorum*, illud insinuans, quod Jesus post suscitationem Lazari *jam non in palam ambulabat apud Judaeos*, cum cogitarent eum interficere, *sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quae dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis* (7). *Collegerunt ergo Pontifices et Pharisaei concilium... unus autem ex ipsis, Cayphas nomine... dixit eis: Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum* (8). De hoc dicetur sub titulo DE INCLINATIONE SACERDOTIS.

(1) 12. dist. *Omnia*. (2) De Consec. dist. 5. *Non mediocriter*. (3) II. Corinth. 9-23 quaest. 9. §. *Ex his*. (4) III. Reg. 8. (5) Exod. 35. (6) Apoc. 12. (7) Joan. 11. (8) Ibid.

CAPUT XXVIII.

DE MANUUM ABLUTIONE

SUMMA

1. Manus lavat sacerdos denuo, statim ab Offertorio, et thurificatione, et qua de causa. Et qua significatione, num. 3.

2. Manuum lotio fit semper ad dextrum altaris cornu.

---

1. Prius quam sacerdos offerat manus iterum lavat, quamvis prius, dum vestibus se ornaret, lavasset, prout dictum est sub titulo DE CAPITIS COOPERTIONE. Et etiam post secundum thurificationem iterum lavat, ut sic magis ac magis mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deoque placentem; nam et Psalmista cum mundatus esset, petebat amplius emundari, dicens: *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato, etc.* (1).

2. Lavat autem semper ad dextrum cornu altaris, nam dextra prosperationem, sinistra adversitatem significat. Quia igitur pluries peccatur in prosperis, quam in adversis, juxta illud Psalmistae: *Cadent a latere tuo*, scilicet sinistro, *mille, et decem millia a dextris tuis* (2), merito magis lavandum est ad dextram quam ad sinistram.

3. Sacerdos itaque hostiam oblaturus lavat manus, ad significandum quod lavare ac mundare debet conscientiam lachrymis poenitentiae, et compunctionis, juxta illud: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo* (3), et ideo tunc dicit: *Lavabo inter innocentes manus meas* (4), idest opera. Et Isaias: *Lavamini, mundi estote* (5); nam et Christus prius quam verum et unicum sacrificium in ara crucis offerret, in resuscitatione Lazari lachrymas miseratus effudit, Evangelista testante: *Jesus* inquit, *infremuit spiritu, et turbavit semetipsum, et lachrymatus est* (6). Lavat etiam manus, ne reus sit corporis et sanguinis Domini, juxta illud: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus* (7), et ut mundi sint a terreno pane, jam in populi oblatione recepto, vel a terreno desiderio.

---

(1) Psal. 50. (2) Psal. 91. (3) Psal. 6. (4) Psal. 25. (5) Isai. 1. (6) Joan. 15. (7) Matth. 27.

CAPUT XXIX.

DE PALLIS ET CORPORALIBUS

SUMMA

1. Interim vero dum sacerdos manus abluit, diaconus corporalem pallam super altare disponit, in quo admonentur ministri et populus, ut sint ab omni carnali cupiditate mundi, sicut ipsa palla mundata est a naturale viriditate, et humore: munditia quoque corporalis significat munditiam populi fidelis.

2. De hac palla in canone ita dicitur: « Ex consulto enim omnium constituimus, ut sacrificium altaris non in serico panno, aut in tincto quisquam celebrare praesumat, sed in puro linteo ab Episcopo consecrato, terreno scilicet linteo, idest de terra procreato, atque contexto, sicut corpus Domini nostri Jesu Christi in syndone linea multa sepultum fuit, et Christus veram carnem passibilem et mortalem de terreno virginis corpore assumpsit. » (1). De linteo igitur candido, non intincto ex institutione Sixti Papae, et Eusebii fit corporale.

3. Significat autem corporale passionis intentionem, seu corpus Christi, quia sicut linum multo labore, ac multis tonsionibus acquirit candorem, ita Christi caro multo certamine ad resurrectionis gloriam pervenit. Significat etiam Ecclesiam, per quam corpus Christi intelligitur quae multis passionibus, et pressuris ad candorem aeternae vitae perducitur. Tertio, significat ipsum Christum; cum enim sic complicetur, ut nec initium, nec finis ejus appareat, sic ejus Divinitas initio caret, nec finem habebit. Et sicut oblata conjungitur corporali, et ponitur in altari, sic Christi caro juncta Divinitati affigitur Cruci.

4. Et nota quod in quibusdam Ecclesiis palla corporalis, quae calici supponitur, in longum altaris extenditur, quae quatuor in longum, et tres habet plicaturas in latum. Siquidem in longum altaris extenditur quia, ut ajunt quidam, linteamen quo Christi corpus involutum fuit, per illam figuram extensum in longitudine sepulchri inventum est. Quatuor ejus plicaturae in longum, quatuor designant cardinales virtutes, scilicet justitiam, prudentiam, temperantiam, et fortitudinem, per quas innatae nobis passiones reprimuntur. Tres vero plicaturae in latum, tres theologicas virtutes, scilicet fidem, spem, et charitatem, per quas Deo unimur figurant. Potest quoque et aliud in his figurari. Duplex enim est palla, quae dicitur corporale, una scilicet quam diaconus super altare extendit, altera quam super calicem plicatam imponit, significantes duo linteamina, quibus Joseph corpus Christi involvit. Extensa repraesentat syndonem, qua corpus fuit in sepulchro involutum, et inde corporale vocatur; plicata super calicem posita, sudarium quo caput ejus fuit separatim in-

(1) De Consec. dist. 1. *Ex consulto.*

volutum (1). Siquidem extensa, quae corporale vocatur, significat fidem, plicata, quae sudarium vocatur, intellectum; hoc enim mysterium credi debet, sed comprehendi non valet, ut fides habeat meritum, cui humana ratio non praebet experimentum (2). Secundo quoque corporale, sive syndone subsistens, significat Christi humilitatem in passione, sudarium vero laborem. Tertio, corporale significat linteum, quo Christus erat praecinctus, sudarium laborem in persecutionibus. Adhuc palla super calicem posita aliquam, scilicet superiorem ejus partem, non totum tegit, in quo datur intelligi, quod sudarium aliquam partem capitis Christi tegebat, et aliquam non, sicut mos est Judaeis facere; quaedam tamen Ecclesiae non habent nisi unum corporale, pro eo quod in Evangelio legitur, quod Joseph corpus Jesu involvit in syndone munda; non enim dixit in syndonibus, in plurali, et hoc ad significandum sacramenti unitatem, et significat syndonem qua Christi corpus fuit involutum.

5. Corporale autem ideo remanet super altare usque post sumptionem corporis et sanguinis, et elevationem calicis de altari, quia linteamen et sudarium in sepulchro usque ad resurrectionem remanserunt. Praeterea corporale remanens propter sui albedinem ostendit munditiam mentis, quam semper habere debet corpus Domini sumens.

6. Sother Papa (3) statuit ne foeminae sacratae, vel moniales, sacra vasa, puta calicem, vel patenam, vel sacras pallas, et corporale contingant. Ipsae tamen hujusmodi ornamenta altaris et ministrorum facere possunt, exemplo Mariae quae talia fecit, et texuit in usum mysterii tabernaculi foederis.

7. Communiter tamen palla vocatur munda mappa, super quam distenditur corporale. Et dicitur palla, eo quod palliat vel abscondat in se mysterium supradictum. Debet autem altare duplici mappa operiri, ad duplicem stolam, mentis scilicet et corporis designandam.

(1) Joan. 12. (2) De poenit. dist. 4. *In domo*. (3) 22. dist. *Sacratas*.

CAPUT XXX.

DE OBLATIONE SACERDOTIS, ET DE OFFICIO MINISTRORUM CIRCA ILLAM,

ET DE PATENA, ET DE OBLATIONIBUS POPULI, ET CLERICORUM

SUMMA

1. *Manibus Episcopi, aut sacerdotis lotis, minister quid agere debeat. Item subinde Episcopi munus. num. 2.*
3. *Episcopus accedit ad altare sine mitra, et baculo.*
4. *Offertorium triplex. Et ex quo illud fieri debeat.*
5. *Offerendi antiquus mos.*
6. *Panes sacerdotales: item Propositionis. num. 7.*
8. *Hostia rotunda cur fiat.*
9. *Oblationum duo genera, donum quippe, et sacrificium.*
10. *Sacrificium quid.*
11. *Liber quid.*
12. *Hostia quid.*
13. *Holocaustum quid.*
14. *Ministrorum officia circa oblationem sacerdotis. Et num. 16.*
15. *Panis et vini oblatio quid signet, cum et unum solum sacrificium sint.*
17. *Diaconus patenam cum hostia offert sacerdoti, et qua significatione.*
18. *Aquam cum vino miscere in calice inferiori Episcopi non licet. Et quid commistio designet. Et id ex cujus institutione. Et quorsum. num. 19.*
20. *Sacerdos missurus aquam in vinum, cur pauxillum in terram fundat.*
21. *Aqua benedicitur, vinum minus. Et quid ita.*
22. *Manus osculum quid significet.*
23. *Hostia fere ponitur inter sacerdotem et calicem.*
24. *Ampulla quid et unde dicatur.*
25. *Calicis ferendi mos varie. Et cur maxime laeva. num. 26.*
27. *Cantoris primi officium. Item secundi. num. 28.*
29. *Patenae absconsio, seu velatio, quid significet. Et num. 30.*
31. *Subdiaconus qualiter teneat patenam.*
32. *Offerre debet populus, et unde offerendi mos. Et num. 34, et quae significatio oblatorum.*
33. *Sacrificiorum legalium diversa genera.*
35. *Offerens manum sacerdotis osculatur.*
36. *Clerici et monachi an et quando offerant.*
37. *Oblationes qui recipiant.*
38. *Pontifex Romanus quas oblationes tangat.*
39. *Oblationes pro defunctis cujusmodi sint.*
40. *Moyses jubet finem imponi oblationibus.*

1. Lotis igitur manibus diaconus, vel sacerdos minister extensis manibus mediante munda tobalia, accipit manus Episcopi, quasi juvans illum de faldistorio ad surgendum: quod quidem fit non adjuvandum, sed potius ad provocandum illum, idest Christum quem significat, quod surgat, et pro populo oret, juxta illud: *Exurge, Domine, adjuva nos* (1), et iterum: *Exurge qui dormis* (2), et sic mediante munda tobalia, ad notandum quod mediante munditia manuum, idest operum nostrorum, excitatur Dominus ad juvandum omnes nos apud Patrem. Si autem hoc ad ipsum pontificem Christi vicarium referatur, tunc dicendum est, quod ipse provocatus adjuvantur per munditiam manuum eorum, pro quibus orat, ut ejus oratio efficax habeat. Rursus Christus omnia bona opera Ecclesiae principaliter operatur, sicut legitur in Isaia: *Omnia enim opera nostra operatus es in no-*

(1) Psal. 43. (2) Ephes. 3.

bis (1), cujus locum gerit Episcopus. Minister vero tamquam ejus famulus, ejus coadjutor, typum cooperantis Ecclesiae gerit, quae in suis operibus Christi operantis ministra est, et adjutrix, sicut dicit Apostolus: *Dei adjutores sumus* (2), qui tobaliam, idest devotam reverentiam adhibet, quoniam, secundum Apostolum: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est* (3).

2. Deinde Episcopus vel sacerdos ingreditur sanctuarium perveniens ad altare consecratum: hic Christus, qui coenaculum grande stratum est ingressus, cum discipulis coenaturus, et eis corpus suum traditurus (4), ubi mysticam oblationem accepit a ministris, insinuans illud quod Joannes Evangelista describit: *Jesus* (inquit) *ante sex dies Paschae venit in Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei coenam ibi: et Martha ministrabat* (5).

3. Procedit autem ad altare absque mitra et baculo, et cum vestibus sacris, prout in suis locis dictum est. Considera ergo ordinem; nam Evangelium praecedit, fides in symbolo sequitur, deinde munera offerentur. Necesse est enim primum audire: *Quomodo*, inquit Apostolus, *credent, sine praedicante?* (6) deinde quis nisi recte crediderit, munus Deo acceptabile offerre non poterit, quia *sine fide impossibile est placere Deo* (7).

4. Hic ergo de triplici oblationis genere dicendum est, videlicet de oblatione sacerdotis, ministrorum, et populi. Sacerdos itaque primo offert seipsum. Offerenda etiam sunt, quae sunt Dei Deo, idest animae habentes similitudinem Dei impressam; deinde, quae sunt sacrificio necessaria, scilicet panem, vinum, et aquam, et alia sacrificio apta.

5. Et nota, quod in veteri Testamento ponebantur super mensam tabernaculi duodecim panes azymi ex simila, mundi valde, et ponebatur seni altrinsecus, et singulis supponebatur patena aurea, et super patenam pugillus thuris (8).

6. Panes autem isti dicti sunt sacerdotales, quia soli sacerdotes eos de altari sublatos comedebant, vel, secundum Josephum, quia Dominus praeceperat quod soli sacerdotes illos formarent, coquerent, et ponerent in mensa, et tollerunt; ipsi tamen hoc non observaverunt. Et ex his convincitur quod sacerdotes debeant hostias facere per seipsos.

7. Dicebantur enim panes Propositionis, quia positi erant super mensam Propositionis coram Domino, in memoriam sempiternam duodecim tribuum filiorum Israel, vel porro positi, idest longo tempore positi, scilicet per totam hebdomadam. Nam in diluculo sabbati recentes, et calidi imponebantur mensae, et erant ibi immoti usque ad sequens sabbatum, et tunc subtrahebantur, vel erant ibi in aeternum, per successionem ponendi in mensa.

8. Hostia autem formatur rotunda, quia *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo* (9), et ipsa sui forma significat illum, qui principio caret, et fine, quamvis ipse sit α et ω, principium principians absque fine (10). Rursus cum figura rotunda formetur a puncto ad punctum, per hoc innuitur quod ab ipso sunt omnia, et ad ipsum omnia retorquentur, unde Psalmista: *Veritas tua in circuitu tuo* (11). De hac figura dictum est in PROOEMIO secundae partis: de hoc etiam dicetur in SEXTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Accepit panem*.

9. Caeterum duo sunt, quae offeruntur, donum videlicet, et sacrificium. Donum dicitur quicquid auro, vel argento, vel qualiter alia specie offertur. Aliud tamen est donum, et aliud munus, prout dicetur SUB PRIMA PARTICULA CANONIS, super verbo *Haec dona*.

10. Sacrificium est victima et quaecumque in ara cremantur, seu ponuntur, quasi sacrum factum, vel signum; quia praece mystica consecratur pro nobis in memoriam dominicae passionis. Quidam autem perversi haeretici nobis ad praesumptionem magnam reputant, quia sacrificamus, et consecrationem hostiae sacrificium appellamus, cum Scriptura ex persona Domini dicat: *Misericordiam volo, et non sacrificium* (12); et Isaias: *Ne offeratis ultra sacrificium frustra* (13); et David: *Si*

(1) Isai. 26. (2) I. Corinth. 3. (3) II. Corinth. 3. (4) Luc. 22. (5) Joan. 12. (6) Rom. 10. (7) Hebr. 11. (8) Lev. 24. (9) Psal. 23. 8. dist. *Quo jure*. (10) Apoc. 1. (11) Psal. 88. (12) Matth. 9. (13) Isai. 1.

voluisses sacrificium etc. (1). De hoc, et quid sit sacramentum, dictum est in prima parte sub titulo DE ECCLESIASTICIS SACRAMENTIS. Omne autem quod Deo datur, aut dedicatur, aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur, unde et appellatur.

11. Errant igitur qui consecrationem dedicationem significare putant. Immolatio ab antiquis dicta est, eo quod in mola altari superposita victima redderetur; mactari enim post immolationem est; nunc autem immolatio pani et calici convenit, libatio vero tantum calicis oblatio est, juxta illud: *Et libavit de sanguine uvae* (2), et illud poeticum: *Nunc pateras libate Jovi.* Libare enim proprie est effundere; et antiquitus, quod in liquida materia offerebatur, ut vinum et oleum, libamen dicebatur; quod vero in sicca, ut simila, panis, et thus oblatio nominabatur.

12. Hostiae apud veteres dicebantur sacrificia, quae fiebant prius quam contra hostes pergerent; victima vero sacrificia, quae post victoriae de victis hostibus immolabant, de quo sub SEXTA PARTICULA CANONIS dicetur, super verbo: *Qui pridie*, et erant victimae majora sacrificia quam hostiae, vel victima dicebatur, quia vincta ducebatur ad aras.

13. Holocaustum illud est, ubi totum quod offerebatur, puta agnus, vel vitulus, in altare igne consumitur, ὅλον, enim graece, dicitur totum, καυστὸν incenso. Caeremoniae apud latinos dicuntur sacra omnia, quae apud graecos ὄργια vocantur, proprie tamen caeremoniae, a carendo dicuntur, eo quod his, quae in sacris offeruntur, in suo usu careant homines. Alii appellant caeremonias observantias Judaeorum in abstinentia quarumdam escarum, secundum veterem legem a carendo, quia carent rebus, quibus abstinent. Panis autem et calicis sacramentum Eucharistia dicitur, prout dicetur sub dicto verbo, *Qui pridie.*

14. Porro circa oblationem sacerdotis ministri sua officio exequuntur, diaconus enim corporalem super altare explicat et disponit, in quo ostenditur quod Evangelium Christum, seu corpus Christi, imo tantam ipsius humanitatem plene describit. Corporale enim hoc corpus Christi significat, prout in praecedenti titulo dictum est. Deinde subdiaconus in primis calicem praeparet, panem et vinum in illo disponent, a sacerdote postmodum consecranda; quia nimirum lex, quae per subdiaconum hic congrue designatur, hujusmodi oblationis mysterium praesignavit, dicens quod Melchisedech sacerdos obtulit Abrahae panem, scilicet de frumento, et vinum de racemis (3), a Christo postmodum exhibenda, et veritate consecranda, sicut in Genesi habetur et dicetur sub SEXTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Accepit panem.*

15. Oblatio panis et vini significat pia desideria fidelium, seu pro immolatione, seu pro hostia viva. Rursus in pane corpus Christi, et in vino sanguis ejus, in aqua populus repraesentatur. Et dicitur panis, πὰν a, quod est totum, quoniam hic et in futuro est tota vita nostra: vinum dicitur a vite, cui Dominus in Evangelio se comparat (4). Aqua vero ab aequalitate dicitur, quia per hoc sacramentum Angelis aequari debemus. Licet autem duae sint species, non tamen sunt duo sacrificia; unitas enim Verbi unitatem efficit sacrificii: hoc est enim illud pallium, quod Noe filii contexerunt, quo christiani Christi ebrietatem, idest passionem, sub sacrificio tegunt.

16. Deinde subdiaconus ferens in manu sinistra calicem, et desuper corporale, et illum diacono offerens, significat quod Dominus subdiaconus fuit quando librum aperuit, et diaconus quando dixit: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (5). Diaconus vero patenam cum hostia de manu subdiaconi recipit inter pollices et indices utriusque manus, interposito tamen manipulo inter ipsos pollices, et patenam. Nempe manus subdiaconi opera sunt legis, patena latitudo cordis, manipulus opera Evangelii, pollex vigor virtutis, index discretio. Fiunt igitur hic ad significandum, quod opera legis, et latitudo cordis, ac opera charitatis non sufficiunt ad salutem sine operibus evangelicis, quoniam diaconus annuntiator est, tum vigore virtutis, et discretione mentis adhibitis adjuventur, atque perficiantur. Supponuntur autem indices pollicibus, ad notandum quod virtutis vigor exercendus non est absque discretione, quae cunctarum est mater et fundamentum virtutum (6).

(1) Psal. 50. (2) Eccl. 50. (3) Gen. 14. (4) Joan. 15. (5) Matth. 20. (6) Extra. de offic. in c. 1.

17. Subsequenter diaconus ipse patenam cum hostia ex institutione concilii Anthiritani (1). Pontifici repraesentat, ad notandum quod per evangelicam traditionem, quam diaconus figurat ad altare, idest ad solemnem ritum pervenit Ecclesia: quia lex, quae per subdiaconum signatur, hoc nostrae salutis sacrificium solummodo praefiguravit ut praemissum est, et Pontifex, seu sacerdos, hostiam collocat super altare; calicem vero cum vino ipse diaconus retinet, et collocat in altari. Circa quod notandum est, quod hostia significat corpus Christi, non sanguinem, sacerdos Christum; solus ergo sacerdos absque cujusque adjutorio illam offert, dicens: *Suscipe sancte Pater, etc.*, quia Christus seipsum in ara crucis obtulit Deo Patri: et illam in altari super corporale, quasi supra syndonem mundam disponit, innuens quod ipsemet Christus hoc sacramentum instituit, et Ecclesiae tradidit observandum, dicens: *Hoc est corpus meum, etc., hoc facite in meam commemorationem, etc.* (2). Disponit autem et collocat hostiam cum signo crucis, quia sicut Christi oblatio in cruce facta fuit, sic oblatio sacerdotis, qui in illius memoriam fit, cum signo crucis fieri debet. Collocat etiam illum directe super crucem, in consecratione altaris cum chrismate factam, quia et Christus carnem suam cruci affixit. Verum vinum in calice sanguinem Christi designat; et ideo solus diaconus absque sacerdote, qui Christum designat, calicem tenet, ad notandum quod in Christi immolatione sanguis fuit a corpore separatus. Non tamen solus, sed una cum sacerdote illum offert, et super pallam corporalem collocat, seu potius sacerdotis illo mediante; quod ex eo patet, quia non dicit offero in singulari, sicut dicitur in hostia oblatione, sed dicit: *Offerimus tibi Domine, etc.;* ex quo etiam clare convincitur, quod ambo pariter debent ipsa verba proferre. Diaconus ergo calicem una cum sacerdote offert, quia non solum Christus seipsum Deo Patri obtulit, verum etiam per Evangelium suum, cujus diaconus est figura, et bajulus hujus sacrificii ritum instituit, et Ecclesiae commendavit: quam institutionem, et commendationem ipse diaconus tamquam praedicator Evangelii enunciare et manifestare debet ex suo officio, ab ista militante Ecclesia observanda. Ideoque participare debet sacerdoti in calice offerendo, non tamen in consecrando, quia illud solius est officium sacerdotis.

18. Solus tamen Episcopus, vel sacerdos, aquam vino commiscet in calice, quod nulli inferiori facere licet, quoniam solus Christus populos sanguine suo redemit. Praeterea admistio hujus, unionem populi cum Christo designat, ut sequitur; quae fieri non potest nisi per gratiam Christi, cujus typum gerunt pontifex et sacerdos.

19. Commiscetur autem aqua vino in calice ex institutione Alexandri Papae I. Primo ad notandum, quod nunquam salus populi esse potuit sine sanguinis effusione, nec etiam sanguinis effusio sine populi salute, quia Christus populum sibi reconciliavit in morte; scriptum est enim, quod aquae multae sunt populi multi. Christus autem sanguinem suum fudit pro populo, sicut ipse testatur: *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (3). Secundo, ad notandum quod de latere Christi simul exivit et sanguis et aqua, quatenus nec Christus sit sine populo, nec populus sine Christo. Cum ergo aqua vino miscetur, tunc Christo populus adunatur (4). Hoc quoque mysterium lex mosaica praesignavit, sicut Apostolus exponit, dicens: *Bibebant de spiritali, consequente eos petra: petra autem Christus* (5). Quapropter sacerdos in calice aquam fundit, ut sicut aqua non separatur a vino, sic populus nunquam separetur a Christo. Tertio commiscetur, ut divinitas et humanitas in una persona conjunctae esse intelligantur (6); nam per vinum divinitas, per aquam humanitas intelligitur. Qui ergo in altaris officio aquam sine vino, vel e converso, ei ministrat, quantum in se est, divinitatem ab humanitate separat. De hoc dicetur in particula Canonis, super verbo: *Hoc est corpus meum*, et super verbo *Hic est calix*.

20. Sane sacerdos minister, missurus vinum et aquam in calicem, prius effundit modicum in terram, non solum ut meatus, sive locus vasis, per quem fluere debet, mundetur, et si quid est in superficie vini, vel aquae emittatur; verum etiam ad ostendendum quod sanguis et aqua de latere Christi usque in terram fluxerunt, ad quod mysterium se praeparat peragendum.

(1) 50. dist. *Praesbyteros*. 25. dist. *Perlectis*. (2) Luc. 22. (3) Ibid. (4) De Consec. dist. 2. *Revera* (5) I. Corinth. 10. De Consec. dist. 2. *Revera*. (6) De Consec. dist. 2, c. 3, 4, 5.

21. Considerandum etiam est quod aqua benedicitur quando vino admiscetur, vinum vero non; et hoc ideo, ut dicunt quidam, primo, quia vinum suam benedictionem expectat; sed haec ratio non videtur sufficiens, imo quia tunc totum vinum est, quoniam in benedictione vini sub nomine calicis, tam vinum quam aquam simul benedicuntur. Unde potest, secundo modo, dici quod vinum in hoc loco Christum significat, qui nulla eget benedictione, aqua populum, qui in hac vita nequit esse sine peccato;propter quod indiget benedictione Dei, ut reddatur dignus ad praemissam unionem cum Christo.Ad hoc igitur significandum aqua benedicitur,quando vino admiscetur.Tertio, etiam vinum non benedicitur, quia subdiaconus, quia non benedicit, debet illud ex officio suo in calicem mittere, ut praemissum est. Quarto, quia populus qui per aquam significatur, unitur Christo solum per benedictionem gratiae ipsius Christi, quem sacerdos benedicens figurat. Est autem plus de vino, quam de aqua ponendum, arbitrio sacerdotis, ita tamen quod aqua a vino absorbeatur, et vini saporem retineat (1), et hoc in signum quod Ecclesia debet incorporari Christo, non Christus Ecclesiae, unde Augustinus: « Non tu mutabis me in te, sicut cibum carnis tuae, sed mutaberis in me ». De hoc etiam dicetur super dicto verbo: *Hic est calix*, et in sexta parte sub QUINTA FERIA COENAE DOMINI, prope finem. Praedictus etiam Alexander Papa statuit oblationem ex azymo, et in modica fieri quantitate, dicens: « Haec oblatio quanto rarior, tanto pretiosior ».

22. Non est etiam omittendum, quod in Missis privatis ministrans sacerdoti ampullam cum vino, manum ejus non osculatur, sed ministrans ampullam cum aqua sic, quoniam vinum Christum, aqua genus humanum, osculum vero pacem inter Deum et hominem significat reformatam. Regulariter tamen cum celebranti aliquid porrigitur, vel ab eo recipitur, manus osculum interponitur, ad designandum quod omne servitium, omnisque reverentia Deo exhibita, cujus vices celebrans gerit, procedere debet ex fervore charitatis et amoris, qui per manus osculum designatur. De hoc etiam sub EVANGELIO dictum est, et sub titulo DE PACIS OSCULO dicetur. Calix autem ponitur Romae ad dextrum latus oblatae, et bene, quasi sanguinem suscepturus, qui de latere Christi noscitur profluxisse, et ad designandum sanguinem et aquam de dextro Christi latere emanasse. Praeterea, nisi a latere stet recta pars crucis, quae fit communiter super hostiam et calicem, non producitur solummodo super hostiam, quod tamen fieri debet. Crux enim ipsa inchoari debet super hostiam, et super calicem, prout ex diversis locis, et verbis ipsius Canonis colligitur evidenter: de hoc dicetur perfici in OCTAVA PARTICULA CANONIS, super verbo *Hostiam sanctam*.

23. Communiter tamen alibi ponitur hostia inter sacerdotem et calicem, primo ad notandum quod Christus est *mediator Dei et hominum* (2), et secundum hoc sacerdos Deum Patrem, hostia Christum, aqua in calice populum significat, quia non nisi Christo mediante ad resurrectionis gaudium possumus pervenire. Secundo, propinquior est sacerdoti hostia, quam calix, quia prius a Christo consecrata legitur, quam sanguis, et Apostolis prius data: sed haec ratio facit potius pro dictis Romanis, qui cruces incipiunt super hostiam, et deinde eas super calicem producunt. Porro, cum sacerdos accipit patenam cum hostia, urceolum cum aqua, calicem cum vino, thuribulum cum incenso, efficit super ea crucis signaculum, ut per crucis virtutem omnis conatus diabolicae malignitatis effugiat, ne contra sacerdotem, vel sacrificium aliquo modo praevaleat.

24. Et nota, quod ampullis, in quibus vinum et aqua continentur pro sacrificio, spiritualiter considerandum est, quod in parva substantia incomprehensibilia continentur futura sacramenta. Dicitur autem ampulla, quasi ampla bulla, significans cor humanum, quod amplum debet esse latitudine charitatis. Rursus ampullae, idest vasa ad offerendum vinum, sunt praedicatores mordaciter increpantes, vel quilibet Spiritus sancti gratia inebriati, et alios inebriantes. Hydriae vero, idest aquatica vasa, sunt doctores aqua sapientiae salutaris potati, et vitalibus aquis repleti.

25. Rursus adhuc praemissa alio ordine prosequamur. In quibusdam Ecclesiis subdiaconus portat calicem in sinistra, patenam in dextra, et desuper corporale; unus cantor oblatam cum fa-

(1) Extra de celeb. Miss. *Perniciosus*. (2) I. Timoth. 2. 10 dist. *Quando*.

none, et vinum cum ampulla, alter vero praebet aquam vino miscendam; ultimo diaconus fundens aquam in calice offert presbytero, seu Episcopo. Nempe subdiaconus est Christus, calix passio, patena crux, sinistra praesens vita, dextra futura, corporale Ecclesia, unus cantor judaicum populum figurat, alter gentile, ampulla devotionem, oblata corpus, vinum sanguinem, aqua Ecclesiam, archidiaconus Christus, presbyter, seu Episcopus, Deum Patrem.

26. Subdiaconus ergo calicem portat in sinistra quia Christus *de torrente in via bibit* (1), idest passionem sustinuit in praesenti vita; patenam in dextram, quia per crucem pervenit ad gloriam, *propter quod et Deus exaltavit illum* (2); desuper corporale, quia ejus passionem Ecclesia non desinit imitari. Corporale enim candidatur, et Ecclesia per multas tribulationes Christo conformatur. Subdiaconus etiam noster, scilicet Christus, patenam cum calice portavit, quando crucem in passione bajulavit.

27. Primus cantor offert Oblatam cum fanone, et vinum cum ampulla, quia primitiva Ecclesia de Judaeis suscepit fidem passionis in devotione mentis. Oblatam ergo non nudis manibus, sed cum fanone candido, idest cum manipula alba et munda offert, ad notandum quod Christi corpus ab his tantum digne suscipitur, qui carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigunt.

28. Alius autem cantor offert aquam, quam diaconus miscet vino, et offert presbytero, seu Episcopo: haec est Gentilitas, quae suam obtulit multitudinem, quam Christus in passione obtulit Deo Patri. Potest enim non incompetenter dici, quod altare mensam Domini, in qua cum discipulis suis convivabatur, ara crucem, calix sepulchrum, vel passionem Christi, de quo in prima parte, sub titulo DE PICTURIS dictum est, et patena, quae a patendo dicitur, cor latum et amplum significat. Super hanc patenam, idest super latitudinem charitatis, sacrificium justitiae debet offerri, ut holocaustum animae pingue fiat (3). Hanc cordis latitudinem habebant Apostoli, cum Petrus dicebat: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo* (4). Similiter et omnes apostoli Christo dixerunt; sed latitudo cordis ab eis aufugit et latuit, cum omnes magistro relicto fugerunt et latuerunt.

29. Ad quod significandum post susceptam inde Oblatam sacerdos abscondit sub corporali patenam, vel saltem eam ab altari remotam subdiaconus retro continet involutam. Per hoc ergo discipulorum fuga, vel latibulum, vel infidelitatis excaecatio designantur, qui dum verum sacrificium offerretur, Christo relicto fugerunt et latuerunt, sicut eis ipse praedixerat: *Omnes* (inquit) *vos scandalum patiemini in me in hac nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Postquam autem surrexero, praecedam vos in Galilaeam* (5). Aliquanta particula patenae non absconditur, ut ostendatur quod beata Virgo, et beatus Joannes Evangelista non fugerunt, nec latuerunt: de hoc dicetur sub titulo DE SANCTIS. Et ideo sacerdos dicturus: *Pax Domini*, quasi dominicae resurrectionis annunciaturus eulogium, resumit patenam, quia *cum sero esset die illo una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erannt discipuli congregati propter metum Judaeorum, venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis* (6), resumens oves, quae trepidantes aufugerunt.

30. Rursus patena, quae propter sui formam, divinitatem, quae initio caret et fine, significat, usque ad dominicam orationem absconsa tenetur, ad designandum quod Divinitas nobis absconsa et velata est in hoc mundo; sed quando in oratione dominicae dicitur: *Panem nostrum*, manifestatur, ad ostendendum quod quando ad Panem nostrum, qui in coelis est, perveniemus, tunc divinitas, quae in hoc mundo absconsa et velata est, manifestabit se nobis, et videbimus ipsum sicuti est. De hoc dicetur sub titulo DE RESUMPTIONE PATENAE. In quibusdam tamen locis patena discooperta tenetur, ad designandum quod sacerdos orat pro aeternis, quae per Christi praedicationem nobis revelatur. Per patenam enim, quae rotunda est, aeternitas, quae principio caret et fine, congrue designatur.

31. Sane subdiaconus tenet patenam parte posteriori elevata, quasi diceret: Imitamini me, qui posteriorum oblitus, ad anteriora me extendo; innuens etiam quod referre debemus omnia o-

(1) Psal. 109. (2) Philip. 2. (3) Psal. 19. (4) Matth. 26. (5) Matth. 26. (6) Joan. 20.

pera nostra ad Christum, et ad coronam aeternam. Patena quoque seorsum a calice revoluta, scilicet pars superior subtus posita, significat lapidem a sepulchro commotum et revolutum. Et nota quod diaconus tradit patenam subdiacono tenendam, innuens quod Christus contulit discipulis suis potestatem praedicandi regnum Dei. Circa hoc etiam videbitur sub titulo DE RESUMPTIONE PATENAE.

32. Circa oblationem populi notandum est, quod populus offerre debet, juxta illud Exodi: *Non apparebis in conspectu meo (Dei tui) vacuus* (1). Per oblata quoque munera possumus commemorare copiosam victimam, quae oblata est a populo, cum Rex Salomon templum, et altare Domino sacraret (2). Exemplo enim illius plebs fidelis offert se et dona Deo; sed in veteri Testamento conveniebat populus in Jerusalem quibusdam magis solemnitatibus, scilicet Pascha, Pentecoste, et in festo Scaenophegiarum, ut orarent in templo, et tunc tenebantur offerre. Et nota quod in veteri Testamento populus offerebat sacrificium legale, et voluntarium pro peccato; pro gratiarum actione, dona, vota, et holocausta.

33. Sacrificium legale sunt decimae et primitiae, per ea quae lex jussit offerre (3). Voluntarium est quod sponte pro peccato, et pro legis transgressione offerebatur. Dona sunt quae in templi ornatum offerebantur. Vota, quae pro periculis infirmitatis, vel belli. De holocausto praemissum est; unde dicitur in Paralipomenom quod obtulerunt principes pro votis, pro spontaneis, pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda (4).

34. Ritus igitur Synagogae transivit in religionem Ecclesiae, et sacrificia carnalis populi mutata sunt in observantiam populi spiritualis. Nam sicut populus ille Moysi descendenti de monte diversa dona ad faciendum tabernaculum offerebat; sic Episcopo de pulpito venienti christiani devotas offerunt oblationes. Alius offert aurum, imitatus Magos qui aurum Domino obtulerunt. Alius argentum, secutus illos qui pecuniam in gazophylacio posuerunt. Alius vero aliquid de sua substantia, ut associetur illis qui per Paulum et Barnabam necessaria pauperibus transmiserunt. Nec est curandum quae quantitas, vel species offeratur, sed potius mens attenditur offerentis; unde illud Proverbiorum: *Honora Dominum de tua substantia* (5); et Tobiae: *Ex substantia tua fac eleemosynam* (6); et Magi obtulerunt Christo nato *aurum, thus, et myrrham* (7), juxta illud Psalmistae: *Tibi offerent reges munera* (8). Nec, secundum Gregorium, « offerens a muneribus, sed munera ab offerente placent ». Offerunt quoque legale sacrificium in decimis et primitiis; voluntarium in spontaneis oblationibus; pro peccato dum poenitentias redimunt; pro gratiarum actione dum pro collatis a Deo aliqua gratia quicquam offerunt dona, dum in aedificio Ecclesiarum, vel utensilia, vel aliquid offerunt; vota dum quod in periculis voverunt, expleunt; holocaustum offerunt qui saeculum derelinquunt, et sua pauperibus distribuunt.

35. Offerens autem manum sacerdotis osculatur, per quod fides cum opere designatur, de quo etiam praemissum est; offerens vero panem et vinum significat discipulos, qui praeveniunt parare necessaria ad Pascha.

36. Verum clerici et monachi, etiam administrationes habentes, non offerunt nisi in officio mortuorum, et in nova celebratione sacerdotis, et in quibusdam praecipuis solemnitatibus (9); cum enim ipsi de oblationibus vivant, et ipsi ac sua Deo oblati sint, non tenentur offerre. Viri ante mulieres offerunt, ipsi enim sortes in Christo designant, scilicet martyres, qui in primitiva Ecclesia plures contumelias passi, Christo victimam obtulerunt dum occubuerunt. Deinde mulieres, quae fragiliores designant, scilicet confessores, qui tempore pacis Domino laudis hostias obtulerunt. Praeterea *vir caput est mulieris* (10), et ideo a capite ratio est reddenda (11).

37. Subdiaconi autem, vel acolyti, recipiunt oblationes, quae ad manum Episcopi deferuntur, ad notandum quod ipse non sua, sed aliena manu debet temporalia ministrare.

38. Sane romanus Pontifex nullam oblationem manibus tangit, nisi illam quae pro defunctis

(1) Exod. 23. (2) III. Reg. 8. (3) Deut. 10. (4) II. Paralip. 29. (5) Prov. 3 (6) Tob. 4. (7) Matth. 2. (8) Psal. 67. (9) De Consec. dist. 1. *Alia*. (10) Ephes. 5. (11) ff. de edendo. *Argentarius*.

offertur, quam ideo manibus accipit, ut sigillet errorem dogmatizantium eleemosynas non prodesse defunctis, et nisi oblationem panis quam tangit, tum propter reverentiam sacrificii quod ex pane conficitur, tum quia est vicarius ejus, qui de se dicit: *Ego sum panis vivus* (1). Caeteras vero oblationes ad pedes accipit, propter illud quod in Actibus Apostolorum habetur, quoniam *vendentes afferebant praetia eorum, quae vendebant, et offerebant ante pedes Apostolorum* (2), et quia omnia sua sunt, prout sub EVANGELIO tactum est. Et sacerdos oblationes manu tangit, repraesentans illud Levitici: *Ponetque manum super caput hostiae, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens* (3).

39. Et nota, quod pro defunctis offertur panis et vinum, juxta illud Tobiae: *Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi constitue* (4), idest distribue. Et pecunia, sive argentum, exemplo Judae Machabaei, qui misit offerri duodecim millia drachmas argenti pro peccatis mortuorum (5). Et pretia eorum ponebantur ante pedes Apostolorum, ut praemissum est. Et lumen ad illuminandum illos, qui in tenebris purgatorii sedent, quasi offerens ipso facto: *Lux aeterna luceat eis Domine, etc.*

40. Sane Moyses videns quod populus multa obtulisset, jussit praeconis voce cantari, ne quis ultra offerret (6); nullus tamen sacerdotum nostri temporis talia facere visus est. In nonnullis locis parochiani in die Natalis Domini offerunt sacerdotibus panes, quos *Calendarios* vocant, propter illud quod legitur in libro Levitici: *Offeretis... panes primitiarum duos... cumque elevaverit eos sacerdos... cedent in usum ejus. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum, etc.* (7). Susceptis itaque a populo oblationibus, et choro Offertorium cantante, Episcopus vel sacerdos ad altare revertitur, quoniam Christus, susceptis fidelium votis, cantantibus turbis: *Hosanna in excelsis*, in proximo immolandus intravit in templum.

CAPUT XXXI.

DE SECUNDA THURIFICATIONE

SUMMA

1. Thurificatio altaris, suscepta oblatione mystica, quid innuat. Et num. 3. Et qualiter, et quando fieri debeat.

2. Maria Magdalena ter unxit corpus Christi.

4. Rhotomagense Concilium quid statuerit de thurificatione.

1. Oblatione mystica, de qua praemissum est, suscepta, statim adoletur incensum, per quod illud innuitur, quod statim scribitur a Joanne in Evangelio, de quo praemissum est prope principium praecedentis tituli: *Mariae ergo* (scilicet Magdalena) *accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesus... et domus impleta est ex odore unguenti* (8). Et sacerdos in modum crucis superducit et circumducit incensum super sacrificium et altare, ut et crucis signaculo et thuris incenso diabolicae fraudis malignitas extricetur, et effugiat.

2. Quod vero tertio superducit et circumducit incensum, designat quod Maria ter exhibuit

(1) Joan. 6. (2) Act. 4. (3) Levit. 1. (4) Tob. 4. (5) II. Machab. 12. (6) Exod. 36. (7) Levit. 23. (8) Joan. 12.

et adhibuit unguentum circa corpus Jesu. Primo enim unxit pedes illius in domo Simonis pharisaei (1). Secundo, cum in domo Simonis leprosi super caput ejus unguentum effudit (2). Tertio, cum emit aromata, ut veniens ungeret Jesum jam positum in monumento (3); voluntas enim reputatur pro facto (4), cum per ipsam non steterit, quo minus expleverit quod incepit. Quod vero postmodum undique totum incensatur altare, designat quod post factum illud totam respersit Ecclesiam, sicut Dominus ipse testatur: *Amen amen dico vobis: ubicumque praedicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod haec fecit in memoriam ejus* (5).

3. Potest etiam dici quod altare thurificatur in figuram Angeli, qui stetit juxta aram templi, habens thuribulum in manu sua, de quo fumus aromatum in conspectu Domini ascendebat (6). Christus enim *magni consilii angelus* carnem immaculatam, igne sancti Spiritus plenam, pro nobis in ara crucis obtulit Domino in suavitatem odoris. Fumus aromatum sunt orationes sanctorum, quae per ardorem charitatis ex passione Domini propagatae ad Deum patrem ascendunt, et nos ad coronam Trinitatis provehunt; ideoque sacerdos thurificat in modum crucis, et coronae. Si semel thurificat, recolit unicam passionem; si autem semel coronat, unius denarii retributionem; si vero ter, aeternitatis in passione operationem, et trium ordinum glorificationem, et ideo thurificans ait: *Dirigatur Domino oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, etc.* (7). Moraliter autem incensum devotionis adolendum est in thuribulo cordis igne charitatis, ut odorem suavitatis emittat, ut videlicet tam nos, quam oblatio nostra *bonus odor simus Deo* (8), de quo dicit Scriptura: *Fungi sacerdotio, et habere laudem in nomine ipsius, etc.* (9). Hoc enim incensum sacerdos accipit, Christus acceptat, et incensat ex eo sacrificium et altare. Potest etiam dici quod thuribulum, quod oblationi sacerdos supponit, significat Christum, per quem petit ut sibi propitietur Deus. Sane omnibus defertur incensum, ut ostendatur quod omnia a sacerdote facta pertinent ad omnes, unde Psalmista: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo* (10), nisi Missa pro defunctis, ut dicetur in septima parte, sub titulo DE OFFICIO MORTUORUM.

4. In concilio Rhotomagensi (in Bucardo, lib. c. *Ut tempore*) ita legitur: « In tempore quo legitur Evangelium, finito Evangelio, super oblationem incensum, in mortem videlicet Redemptoris nostri, ponatur, decrevimus ». Leo etiam Papa statuit incensum super oblatam poni. Quidam tamen haeretici garriunt, non esse in Missa thurificandum, quoniam Christus in coena terrenum incensum non fumigavit, et Isaiae habetur: *Incensum abominatio est mihi* (11). Quare altare et Crucifixus thurificantur, dictum est sub titulo DE AQUAE BENEDICTAE ASPERSIONE. Post thurificationem iterum digitos lavat; nec ulterius usque post communionem cum eis, cum quibus sacram hostiam tractare debet, aliquid tangat, sed post ejus elevationem eos jungat, ut dicetur sub OCTAVA PARTICULA CANONIS. Minister quoque Episcopi trahit, et super brachia ejus informat planetam, et alia indumenta, nam et legalis sacerdos dum sacrificabat summitates balthei super humerum reflectebat.

(1) Luc. 7. (2) Joan. 12. (3) Marc. ult. (4) 17. q. 1. *Et si ergo*. (5) Matth. 26. (6) Apoc. 7. (7) Psal. 140. (8) II. Corinth. 2. (9) Eccl. 49. (10) Psal. 140. (11) Isai 1.

CAPUT XXXII.

DE INCLINATIONE SACERDOTIS, ET OSCULATIONE ALTARIS,

AC ORATIONE

SUMMA

1. *Inclinat se sacerdos facta thurificatione. Et deinde osculatur altare, num. 2. Et eorum significatio mystica.*
3. *Sacerdos conversus ad populum omnium orationes petit, quamque is orationem adsumat. Et cujus exemplo, aut praecepto.*
4. *Oza percussus a Domino, quod ejus arcam temere tetigisset. Item Bethsamitae.*
5. *Sacerdos cur oret voce demissa, implorato statim populi suffragio, vide per num. 6. 7. 8. 9. 10.*
11. *Sacerdos cur tollat vocem incipiens:* Per omnia saecula saeculorum.
12. *Sacerdos cur manum tollat ab altari, incipiens:* Per omnia saecula saeculorum.

1. Turificationis expleto mysterio sacerdos se inclinando dicit: *Suscipe sancta Trinitas, etc.*, quod sumitur de tertio Danielis, ut videlicet hostiam offerat ex pinguedine charitatis, ut sit dignus ad sacrificium immolandum. Sacerdotis inclinatio Christi humilitatem significat, *qui semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis* (1), qui etiam inclinans se ad pedes discipulorum, post sacramentum in coena traditum, oravit ad Patrem.

2. Postea vero se erigens osculatur altare, ad notandum quod per passionem Christi populus liberatus est, et Deo patri reconciliatus; unde Apostolus ad Ephesios: *Faciens pacem, ut reconciliet ambos, in uno corpore Deo* (2). Consequenter sacramentum incepturus orat primum pro se, deinde pro populo.

3. Convertens enim se ad illum,sub silentio dicit: *Dominus vobiscum*, sicut dictum est sub titulo DE SALUTATIONE, et mox voce aliquantulum elevata, ut oratio omnium auxilietur ei, quasi non praesumens, quod solus possit tantum mysterium exequi, monet illum dicens: *Orate pro me fratres, etc.*, et ego pro vobis, in quo significatur illud quod Christus discipulis suis dixit: *Orate, ne intretis in tentationem* (3), et ibidem: *Ego per te oravi Petre* (4). Monet autem orare, ut sacrificium fiat Deo acceptabile, et populus debet similiter secrete orare respondens: *Memor sit (Dominus) omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat* (5); vel respondet: *Suscipiat Dominus sacrificium,etc.;* vel dicat: *Spiritus sanctus superveniet in te* (6);vel illud: *Mittat tibi (Dominus) auxilium de sancto* (7); vel: *Immola Deo sacrificium laudis* (8). Debemus invicem orare, secundum Apostolum, ut salvemur (9). Oravit enim Christus primum pro se: *Pater* (inquit) *venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te,* deinde pro populo dicens: *Pater sancte serva eos, in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos* (10). Dicturus ergo:*Orate pro me fratres*, se vertit ad populum, quia ipsum distincte alloquitur; sed dicturus *Oremus*, post *Dominus vobiscum*,

(1) Philiph. 2. (2) Ephes. 2. (3) Luc. 22. (4) Ibid. (5) Psal. 19. (6) Luc. 1. (7) Psal. 19. (8) Psal. 49. (9) Jac. 5. (10) Joan. 17.

se ad altare convertit, quia tunc non distincte, sed per modum conceptionis ad aliquid, excitat ad secum orandum, seu gratias referendum. Monito itaque populo, sacerdos statim revolvitur ad altare per sinistram partem, prout sub titulo DE SALUTATIONE AD POPULUM dictum est. Et tunc tandem dicit orationem quam intermiserat ab Offertorio, citra, quando dixit *Oremus*, ad notandum quod Christus iterum rediit Jerosolymam ad domum orationis, quam ad tempus deseruerat, cum successerat in Ephrem (1). Sic enim legitur in Evangelio: *Cum intrasset Jerosolymam... intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes, et ementes in templo... et dicit eis: Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur* (2).

4. Instat enim sacerdos orationibus, ne indignus inveniatur ut Oza, qui tetigit temere arcam Domini, et percussus est a Domino (3). Nec legitur aliud fecisse, nisi uxorem propriam cognovisse in nocte praecedenti. Bethsamitae quoque, quia temere voluerunt arcam Domini tangere, occisi sunt de populo octuagintaocto, de plebe quinquaginta millia (4). Praetiosa arca est calix Domini.

5. Orat autem voce demissa, primo, ne vilescat officium Missae, et ideo oratio ipsa dicitur a quibusdam Secreta; a quibusdam Secretella, ad differentiam majoris Secretae; a quibusdam vero Sacra vocatur. De quo, et de hujusmodi silentio sub titulo DE SECRETA dicetur, ut dictum est sub titulo DE OFFERTORIO.

6. Secundo, orat in silentio ut devotius oret, nec cogitet quomodo ejus vox et corporis compositio placeant populo, quia et Dominus elongatus est a discipulis quantum continet jactus lapidis, ut oraret.

7. Tertio, in hoc quod secrete orat, significat secretas praeces Christi dicentis: *Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste* (5).

8. Quarto, hoc silentium recolit sacramentum in sacrificiis Patrum absconditum, ut in Abel, Isaac, in Agno paschali, in vitula rufa, in hirco emissario.

9. Quinto, in hoc repraesentatur silentium quod Dominus habuit in passione, quia tamquam ovis ad occisionem ductus est (6), quod et martyres imitati sunt; unde: *Non murmur resonat, non querimonia, etc.*

10. Sexto, ideo orationes, quae post oblationes sequuntur, in silentio,et secrete dicuntur,quia Judaei statim post suscitationem Lazari voluerunt occidere Jesum; ille vero abscondit se in civitatem Ephrem, in solitudine, et tacuit a praedicatione, et miraculorum operatione usque in sabbatum in ramis Palmarum, quo venit in domum Simonis leprosi, et tunc praedicavit aperte.

11. Ad quod designandum sacerdos in fine Secretae elevat iterum vocem, dicens palam et alta voce: *Per omnia saecula saeculorum*, quod expositum est sub titulo DE ORATIONE. Secundo, ideo dicitur alte: *Per omnia saecula, etc.*, ad notandum quod post resurrectionem Christus praedicavit aperte. Tertio, quia est principium sequentis orationis, ut jam dicetur. Quia vero quaerit assensum populi, et confirmationem, quia ipse est quasi legatus populi, ideo populus assentiens voci ejus dicit *Amen*, quia saeculum per ipsum creatum est.

12. Adhuc dicturus *Per omnia saecula saeculorum*, deponit manus sub altare. Primo ad notandum, quod omnem cogitatum temporalem deponit, et se totaliter Deo committit, imolationi duntaxat tota mente intendens. Secundo, manus deponit, cum enim nunc ad cordis elevationem, et ad gratiarum actionem invitet, et elevationem cordis per contemplationem praecedere debeat, exercitium bonae operationis, quam manuum depositio significat; de qua operatione postea gratias referimus ei qui in nobis incipit opus bonum ut perficiat, sicut dicit Apostolus (7), idcirco tunc manus deponit.

---

(1) Joan. 11. (2) Matth. 21. (3) II. Reg. 6. (4) I. Reg. 6. (5) Matth. 26. (6) Isai. 53. (7) Philipp. 2.

CAPUT XXXIII.

DE PRAEFATIONE

SUMMA

1. Ante Praefationem describitur in libris quaedam figura, representans ex parte anteriori literam V, ex parte vero posteriori literam D: quae duae literae conjunctae pro *vere dignum* ponuntur, litera videlicet pro dictione. Sane per literam V, quae inferius clausa et superius aperta est, habens initium a linea longiori, humanitas, sive humana Christi natura, quae in Virgine principium habuit, sed fine carebit; per D vero circulariter clausum Divinitas, seu divina natura, quae nec principium, nec finem habet, figuratur. Tractus autem in medio utramque copulans partem crux est, per quam divinis sociantur et uniuntur humana. Ideo ergo haec figura in Praefationis principio ponitur, quia per mysterium unionis, et dominicae passionis pacificantur homines angelis, et sociantur humana divinis in praeconia Salvatoris.

2. In Praefationibus enim omnibus conveniunt homines et Angeli ad concinendum praeconia Regi, unde et alta et delectabili voce cantatur, quia in eis Angelorum praeconia repraesentantur. Et cantantur coram altari, et a solo sacerdote, juxta illud Apocalypsis: *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et nemo poterat dicere canticum, nisi etc.* (1).

3. Siquidem haec oratio vocatur Praefatio, quia praecedit sacrificium principale. Est enim quasi praelocutio, idest ad ministerium praeparatio, praelocutio videlicet totius orationis secuturae a *Te igitur* usque ad *Agnus Dei;* in hac enim praeloquitur sacerdos gratas laudes Deo, ut melius ad consecrandum corpus Christi valeat pervenire. Vocatur etiam praeparatio, quia praeparat fidelium mentes ad futurae reverentiam consecrationis.

4. Dicitur etiam hymnus angelicus, quia angelicis laudibus est plenus. Verumtamen sacrificium vocatur in Secretella oblatio; sed a *Dominus vobiscum*, quod statim post illam sequitur, usque ad *Sanctus*, vocatur hymnus. Sane in proximo titulo dictum est, quod in fine Secretellae dicitur alta voce: *Per omnia saecula saeculorum,* quod quidem est finis illius orationis, et initium Praefationis,

(1) Apoc. 14.

per quod sacerdos insinuat, quod Christus est lapis angularis, *qui fecit utraque unum* (1), Judaeos continens et Gentiles, ut sit *unum ovile, et unus pastor* (2). Dicturus ergo sacerdos rem attentione dignissimam, salutat populum dicens: *Dominus vobiscum*, optans nos tales existere, cum quibus Dominus manere dignetur, et illud nobiscum celebrare convivium ad quod mulier attulit *alabastrum unguenti nardi pistici pretiosi* (3), et effudit illud super caput Domini recubentis. Et populus respondet: *Et cum spiritu tuo*, et sic mutuo pro se orant.

5. Nam et in veteri Testamento *orationem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium, Jonatha inchoante, caeteris autem respondentibus* (4). Postea sacerdos, eos incitans, subjungit: *Sursum corda*, scilicet in coelestibus, non in terrenis; et elevat manus propter rationes sub titulo DE ORATIONE scriptas, ad finem. Chorus respondet: *Habemus ad Dominum*, idest habere debemus; unde in canone Cypriani, ita dicitur: » Ideo sacerdos ante orationem Canonis, Praefatione praemissa, parat fratrum mentes dicendo: *Sursum corda*, ut dum plebes respondet: *Habemus ad Dominum*, admoneatur nihil se quam Dominum cogitare debere (5). Rursus ideo chorus subjungit: *Habemus ad Dominum*, ut Ecclesia, sicut mulier unguentaria, sursum ad illam Verbi divinitatem cor elevet, et illud caput aequale Deo patri fide contingens, unguento catholicae professionis perungat.

6. Cujus sane praeconium sacerdos prosequitur dicens: *Gratias agamus Domino Deo nostro*, quia pro omnibus beneficiis, quae nobis contulit, gratias ei referre debemus. Chorus respondet: *Dignum et justum est*, quoniam gratias omnipotenti Deo referre debemus. Sequitur: *Per Christum Dominum nostrum*. Supplendum est: confidentes et credentes, quod per Christum majestatem ejus laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates. Hoc sacrae confessionis praeconium ita recte concludit Ecclesia, ut cum Angelis et hominibus decant et hunc devoti pectoris hymnum: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus sabaoth* (6). *Pleni sunt coeli, etc.*, de quo infra dicetur.

7. Potest etiam Praefationis officium ad illud referri, quia Jesus ascendit in coenaculum magnum stratum, in quo multa locutus est cum discipulis suis, et gratias agens hymnum illum retulit Deo Patri, de quo dicit Matthaeus: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti* (7). Ergo per *Dominus vobiscum*, oratio quam discipulis fecit accipitur. Per *sursum corda*, ascensus ad coenaculum. Iterum, per *sursum corda*, ad confitendum Filio surgimus, et Angelorum ministerium imploramus, qui vota nostra suscipiant, et ad Deum perferant. Per *Gratias agamus*, Christo recolimus gratiarum actione, et invitamus populum ad agendum gratias Deo Patri, per Filium, per quem redimimur, et cum Angelis ad laudandum admittimur. Monet ergo sacerdos populum, *sursum*, idest supra semetipsum habere, vel elevare *corda* ad Dominum, juxta exhortationem Apostoli dicentis: *Quae sursum sunt quaerite, non quae super terram* (8). Nam quae in terrenis sunt, nihil dignum Deo offerre possunt; *ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum* (9). Multi quidem dum ore loquuntur coelestia, corde meditantur terrena, quibus Dominus improperat per Prophetam: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (10). Chorus vero respondens, profitetur se sacerdotis monita suscepisse, dicens: *Habemus ad Dominum;* unde diligenter provideat, ne cor habens deos ad saeculum, Spiritui sancto damnabiliter mentiatur. Sacerdos etiam postquam attentos reddidit et devotos, hortatur ut *gratias agamus Domino Deo nostro*, quoniam ipse est Deus, idest Creator; ipse est Dominus, idest Redemptor; ipse est noster, scilicet Salvator. Tunc enim erit verissime noster, cum erit *omnia in omnibus* (11), idest sufficientia singulorum.

8. Rursus, quia populus professus est se intentum esse ad Dominum, ideo presbyter subjungit: *Gratias agamus*. Chorus vero sacerdotis verbum approbans et affirmans, respondet: *Dignum et justum est;* dignum quidem quantum ad Deum, quia *ipse est Dominus Deus noster;* justum, quantum ad nos, quia nos sumus *populus pascuae ejus* (12). Dignum quoque et justum est, quantum ad utrumque, ut scilicet populus simul cum sacerdote gratias agat Deo, a quo omnia bona suscepimus.

(1) Eph. 2. (2) Joan. 10. (3) Joan. 12. (4) II. Machab. 1. (5) De Consec. dist. 1. *Quando Papae*. (6) Isai. 6. (7) Luc. 22. (8) Coloss. 3. (9) Matth. 5. (10) Isai. 29. (11) Coloss. 3. (12) Psal. 94.

9. Subsequenter subjungit sacerdos: *Vere dignum, etc.* Et secundum magistrum Petrum Antissiodorensem, hic incipit Praefatio, idest prologus, vel prolocutio sequentis Canonis, captans Domini benevolentiam, dicens: *Vere dignum et justum est, aequum et salutare.* Dignum, quia bonus est; justum, quia beneficus; aequum, quia misericors; salutare, quia salus. Vel dignum, quia nos mera voluntate fecisti; justum, quia nos pura misericordia redemisti; aequum, quia gratuite nos justificas; salutare, idest salute plenum, quia perpetuo nos glorificas. —*Nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus;* ubique enim est Dominus sanctus, ubique est Pater omnipotens, et semper est aeternus Deus; unde Psalmista: *In omni loco dominationis ejus, benedic anima mea Domino* (1), et iterum: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (2).

10. Sequitur: *Per Christum Dominum nostrum. Advocatum* enim *habemus* secundum Apostolum, *apud Patrem, Jesum Christum*, Dominum nostrum, *qui etiam interpellat pro nobis* (3), *et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (4), *qui exauditur* in omnibus *pro sua reverentia* (5). Per eum ergo, quasi per mediatorem, laudes offerimus, per eum, quasi advocatum, gratias exhibemus (6).

11. *Per quem majestatem tuam, etc.* Majestas dicitur quasi major stans, vel major potestas quam hominum. *Laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates:* utique illum laudant, adorant, et tremunt, per quem omnia facta sunt, per quem simul cum Patre, omnes spirituum ordines sunt creati. Nam *dixit Deus, Fiat lux. Et facta est lux* (7). Verbo dixit, et verbo fecit, quia *Verbo Domini coeli firmati sunt* (8), *et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (9). Chorus Angelorum nominat, quia Angeli huic officio non dubitantur adesse. Et est notandum, quod Ecclesia Angelis est assimilanda, ad hoc ut placeat Deo.

12. Rursus, per hoc quod dicitur: *Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus, per Christum dominum nostrum, quem laudant Angeli, adorant, etc.*, intelligitur quod Ecclesia et Angeli laudant Deum verum, etiam in quantum hominem. Dicitur ergo *laudant;* unde Psalmista: *Laudate eum omnes Angeli ejus, adorate, etc.* (10); unde Esdras: *Exercitus coeli te adorat* (11).

13. *Tremunt*, unde Job: *Columnae coeli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus* (12). Tremere vero dicuntur non metu fortitudinis, cum sint perfecte beati, sed administrationis affectu, vel obedientiae famulatu, cum secundum Apostolum: *Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi* (13). *Tremunt* quoque *Potestates*, non quod ordines Angelorum corporales sint; sed ideo dicitur, ut intelligamus omnia coelestia, terrestria, et infernalia ante conspectum divinae majestatis tremere atque timere, sicut et nos tremere ac timere ante dominos nostros solemus.

14. Sequitur: *Coeli coelorum.* Per coelos throni accipiuntur, quia Dominus ait: *Coelum sedes mea est* (14), et dicuntur coeli laudare Deum quia laudis materiam praebent; unde Propheta: *Coeli coelorum, et aquae omnes quae super coelos sunt, laudent nomen Domini* (15). Coeli quidem divina jussioni obediunt, quia se ostendere serenos et nebulosos potestatem non habent.

15. *Cherubin quoque et Seraphin.* Ad intelligentiam eorum quae hic dicuntur notandum est novem esse ordines angelorum, videlicet Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin, et Seraphin. Αγγελοι quoque graece, dicuntur nuntii latine, scilicet excelsi et coelestes, eo quod de coelis ad annuntiandum et exequendum Domini voluntatem mittuntur.

16. Angelorum autem vocabulum officii nomen est, non naturae; spiritus enim sunt semper, sed cum mittuntur Angeli vocantur. Quibus ideo pictor illis pennas facit, ut celerem eorum in cunctis discursum significet, sicut et juxta fabulas poetarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicet, juxta illud: *Qui ambulas super pennas ventorum* (16). Αγγελοι ergo graece, summi nuntii interpretantur; qui enim parva vel minima annunciant, Angeli sunt; qui summa, Ar-

(1) Psal. 102. (2) Psal. 33. (3) I. Joan. 2. (4) Rom. 8. (5) I. Joan. 2. (6) Hebr. 5. (7) Gen. I. (8) Psal. 32. (9) Joan. 1. (10) Psal. 148. (11) II. Esdr. 9. (12) Job. 26. (13) Heb. 1. (14) Isai. 66. (15) Psal. 148. (16) Psal. 103.

changeli nuncupantur. Archangeli ergo dicuntur, eo quod in Angelos teneant principatum nam ἀρχων graece, latine *principes* interpretatur. Sunt enim duces et principes, sub quorum ordine unicuique Angelorum sunt officio deputata. Quidam autem Archangelorum privatis nominibus appellantur, ut per vocabula ipsa in opere suo, quid valeant designetur.

17. Gabriel namque hebraice, interpretatur latine *fortitudo Dei:* ubi enim ipsa potentia divina, vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur; unde ipse annunciavit Christum nasciturum, quia diabolum devicit, et humiliter ad depellendas aereas potestates venit.

18. Michael interpretatur *Quis ut Deus:* quando enim aliquid mirae virtutis in mundo fit, hic Archangelus mittitur, et ex ipso opere nomen est ei, quia nemo valet facere quod facere potest Deus; unde ipse missus est in Aegyptum ad immittendas illas plagas famosas. Quidam tamen dixerunt quod Michael est nomen unius Angeli.

19. Raphael interpretatur *curatio*, vel *medicina Dei:* ubicumque enim curandi vel medicandi opus necessarium est, Raphael Archangelus mittitur; unde ad Tobiam missus est, ut eum a caecitate liberaret. De Gabriele, Michaele, et Raphaele dicetur in septima parte sub FESTO MICHAELIS.

20. Uriel interpretatur *ignis Dei.* Sicut legimus apparuisse ignem in rubo, legimus etiam ignem missum desuper et implesse, quod preceptum est. Haec sunt nomina personalia Angelorum, quae nec a seipsis, nec a Deo imposita sunt, sed ab hominibus, et nescitur a quibus, nec alia personalia inveniuntur in Scriptura. Alia vero sunt nomina ordinum. Caeterum, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, et Potestates, quibus universam coelestem societatem Apostolus complectitur, ordines Angelorum et dignitates intelliguntur, ut jam dicetur.

21. Sed pro hac ipsa distributione officiorum, alii Throni, alii Dominationes, alii Virtutes, alii Principatus, alii Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus, quibus ad invicem distinguuntur.

22. Throni sunt agmina Angelorum, qui latine *sedes* interpretantur; et vocati sunt Throni, quia illic conditor praesidet, et per eos judicia sua disponit.

23. Dominationes sunt hi qui in Virtutibus, et Principatibus praeeminent, qui pro eo quod caeteris Angelorum dominantur agminibus, Dominationes vocantur. Nominantur ergo hic ad notandum quod eis magis assimilari debemus, quia usum dominandi docent; est enim dominatio facere Dei voluntatem.

24. Virtutes angelicae quaedam ministeria perhibent, per quos in mundo signa et miracula fiunt propter quod et Virtutes dicuntur.

25. Principatus sunt qui Angelorum agminibus praesunt, qui pro eo quod subjectos Angelos ad explendum ministerium divinum disponunt, Principatus vocabulum acceperunt; nam alii sunt qui administrant, alii quia assistunt, sicut et per Danielem dicitur: *Millia milium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei* (1).

26. Potestates sunt, quibus virtutes adversae subjectae sunt, et inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt: nominantur ergo hic, ad notandum quod potestatem diaboli arcere debemus.

27. Cherubin autem et ipsi sublimes coelorum potestates, et angelica ministeria perhibent, qui ex hebraeo in latino *scientiae multitudo*, seu *plenitudo*, interpretantur. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quod vicinius sunt positi, divina scientia caeteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo animalia super propitiatorium arcae ficta ex metallo (2), propter significandum Apostolorum praesentiam, in quorum medio medius ostenditur Deus.

28. Seraphin vero est multitudo angelorum, qui ex hebraeo in latinum *ardentes*, vel *incendentes* interpretantur, eo quod pro caeteris ardent, et accenduntur in charitate, et quia inter eos et Deum nulli Angeli consistunt;et ideo quanto vicinius coram eo consistunt, tanto magis claritate divini luminis inflammantur, unde et ipsi,sicut in Isaia legitur: *Duabus (alis) velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus* (3).

(1) Dan. 7. (2) Exod. 25. (3) Isai. 6.

31

29. Et idcirco caetera Angelorum turba videre plene Dei essentiam non valet, quoniam Seraphin eam tegit, secundum Isaiam; nominatur ergo hic Cherubin et Seraphin quia sicut illi toti in Dei dilectione ardere debemus. Reperitur autem hoc nomen *Seraphin* neutrum et masculinum, sed neutraliter terminatur in *n*, ut in hoc loco: *beata Seraphin.* Masculini vero terminatur in *m*, unde Propheta: *Seraphim clamabant alter ad alterum* (1). Hieronymus dicit, quod Cherubin et Seraphin singularis sunt numeri, et generis masculini, cujus terminatio pluralis est per *n;* non quod in ministris Dei sit sexus, sed vocabula diversis generibus juxta linguae proprietatem appellantur. Graeca vero consuetudo neutro genere per *m* scribit. Josephus dicit Cherubin et Seraphin esse duo animalia volatilia, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Praemissa autem ordinum nomina praeter Cherubin, et Seraphin, et praeter nomina Angelorum, latina sunt.

30. Verum, cum novem sint ordines Angelorum, sicut dictum est, qui postquam decimus cadens propter superbiam, versus est in diabolum, in perseverantia aeternae beatitudinis solidati sunt, quaeritur, quare tribus exclusis, sex tantum in Praefatione communi ponuntur, in qua per coelos Throni accipiuntur, ut dictum est; videtur enim ex hoc, quod illi cum caeteris majestatem divinam non glorificant, et adorant. Sed absit hoc, nam Virtutes coelorum omnes ordines comprehendunt, ut testatur Gregorius in homelia illius Evangelii: *Erunt signa in sole et luna;* unde Psalmista: *Verbo Domini coeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (2), et iterum: *Dominus virtutum ipse est rex gloriae* (3), vel forte, licet occulta, tamen circa hoc provisum est ratione.

31. Dionisius quippe tres esse tradidit hierarchias, sive ordines Angelorum, trinos in singulis ponens, ut similitudo Trinitatis in eis insinuetur impressa, et dicitur ἱεραρχία, a, ἱερὸν, quod est *sacrum* et ἀρχὴ quod est *principatio*, quasi sacer principatus. Sunt enim tres ordines superiores et principales, tres inferiores, tres medii. Superiores sunt Cherubin, Seraphin, et Throni. Medii sunt Dominationes, Principatus et Potestates.

32. Inferiores sunt Virtutes, Archangeli et Angeli. De quorum singulis medius ordo in Praefatione subtrahitur, ad notandum quod comparationes Trinitatis aeternae, cujus majestas in ea praecipue commendatur, omnis alia trinitas diminuta reperitur et imperfecta; nam *quis in nubibus aequabitur Domino: similis erit Domino in filiis Dei?* (4). De superioribus subtrahitur Cherubin, de mediis Principatus, de inferioribus Archangeli; hanc quippe aeternam et individuam Trinitatem *laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates, cum quibus et nostras voces, etc.*

33. Deus omnipotens duas rationales edidit creaturas, angelicam videlicet et humanam, quae laudibus divinis insisterent, et ei gratiarum redderent actiones, quas dum pari voto concelebrans, tamquam superiores cum inferioribus, corde in coelesti cythara sociantur, de qua dicit Joannes: *Et audivi vocem cytharaedorum cytarizantium in cytharis suis, et cantabant quasi canticum novum* (5).

34. Ideo ergo dicitur: *Socia exultatione concelebrant,* quoniam omnes praedicti ordines, et etiam humana creatura, majestatem Dei Patris, per Christum, socia exultatione aequaliter concelebrant, supplici confessione, quasi non superba praesumptione, sed humili laude dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, etc.*

35. Porro Gelasius papa Tractus, et hymnos composuit, et Praefationes cantuum quidem, et non elimato sermone dictavit. Et est notandum, quod licet olim innumerae essent Praefationes, hodie decem tantum sunt canonizatae. Unde Gelasius papa (6) inquit: « Invenimus has novem Praefationes in sacro catalogo tantummodo recipiendas, unam in Resurrectione et in Albis Paschalibus, idest septimana Paschali; aliam in die Ascensionis Domini; tertiam in die Pentecostes; quartam in Natali Domini; quintam in Epiphania Domini; sextam De Apostolis; septimam de sancta Trinitate; octavam de Cruce; nonam de jejunio in Quadragesima tantummodo dicendam », de qua dicetur in sexta parte, sub QUARTA FERIA CINERUM.

(1) Isai. 6. (2) Psal. 32. (3) Psal. 23. (4) Psal. 88. (5) Apoc. 14. (6) De Consec. dist. 1. *Invenimus.*

36. Urbanus quoque papa (1) addidit decimam de beata Virgine Maria, illam videlicet: *Aequum et salutare, quae et Unigenitum tuum sancti Spiritus, etc.*

CAPUT XXXIV.

DE SANCTUS

SUMMA

1. *Sanctus, Sanctus, Sanctus hymnum quis primum instituerit. Et quorum sit ille hymnus, num. 2.*
3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus cur ter cantetur. Et ejus explicatio, num. 4. 5. 7.*
6. *Sabaoth quomodo interpretetur.*
8. *Hosanna quid significet. Et cur geminetur, num. 9.*
10. *Organorum usus unde profectus.*
11. *Diaconus et subdiaconus stant post sacerdotem in principio Canonis. Et quid ita.*

1. Ecclesia sperans sociari Angelis, et Archangelis, de quibus in Praefatione mentio facta est, statim post illam conformat se angelico cantui, canens hymnum illum: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, quem Sixtus Papa I. instituit decantari. Hic enim est cantus puerorum, quem cantaverunt Domino offerenti se illis in decima luna, qui quasi reservatus fuit usque ad quartamdecimam lunam in Bethania. Cum ergo sacerdos finit laudem, sive Praefationem, totus chorus, qui repraesentat Ecclesiam, simul canit dictum evangelicum hymnum, ut una et aequalis gloria, et laus, et honor decantetur Patri, et Filio, et Spiritui sancto.

2. Notandum autem est quod hymnus iste partim angelorum, et partim hominum verba complectitur; prima enim pars laudem continet Angelorum, ultima hominum. Legitur enim Isaiae 6., quod Seraphin clamabant alter ad alterum, et dicebant: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus*. Legitur quoque in Evangelio, *quod turbae quae praecedebant, et quae sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini* (2). Siquidem vox angelorum, scilicet *Hosanna in altissimis* trinitatis, et unitatis in Deo commendat arcanum; vox hominum, scilicet: *Hosanna filio David*, divinitatis et humanitatis in Christo personat sacramentum. Merito autem cantica Angelorum in Ecclesia cantamus, quia per hoc sacrificium terrena coelestibus jungi non dubitamus; et ideo cum eis in excelsis salvari clamamus.

3. Illud enim advertendum, quod ter dicitur *Sanctus*, ut notetur trinitas, seu distinctio personarum, sed semel tantum dicitur *Dominus Deus Sabaoth*, ut notetur divinae *usiae* unitas (3), quia unitas adoratur, ut sic trinitatis et unitatis mysterio comprobetur. Item dicitur ter, in singulari numero, *sanctus*, et non dicitur pluraliter *sancti*, ut una sanctitas in his tribus personis, et una aeternitas intelligatur. Hoc non solum Seraphin clamabant sub excelso Dei solio, secundum Prophetam, sed et quatuor animalia, secundum Apocalypsim: *In circuitu sedis requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens* (4).

4. Dicitur autem Deus sanctus, idest sanctificans, non autem sanctificatus; unde *Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester* (5). Dicitur Pater sanctus, dicente Filio: *Pater sancte... sanctifica eos in veritate... quos dedisti mihi* (6). Dicitur Filius sanctus, angelo protestante:

(1) 70 dist. *Sanctorum*. (2) Matth. 21, et Marc. 11. (3) De Consec. dist. 2. *Ego*. (4) Apoc. 4. (5) Levit. 19. (6) Joan. 17.

Quod nascetur (inquit) *ex te sanctum, vocabitur filius Dei* (1). Dicitur *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* Christo dicente: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* (2).

5. Dicitur quoque *Dominus Deus Sabaoth,* idest Dominus exercituum, videlicet Angelorum et hominum, quorum terribilis est, ut castrorum acies ordinata, de quo in psalmo dicitur ab Angelis: *Quis est iste rex gloriae? Dominus virtutum, etc.* (3). Tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines in Ecclesia; tot habet in coelis, quot ordines sunt in Angelis. Nomine ergo coelorum et terrae Angeli et homines divina pleni gratia hic perhibentur, vel ad literam coeli et terra gratia divina replentur, quia Deitas est ubique; unde Propheta: *Si ascendero in coelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades* (4).

6. Sabaoth ergo Dominus exercituum, sive militarium virtutum, sive victoriarum interpretatur, vel omnipotens, ut ipse sit Dominus Deus, et ipse omnipotens, qui exercitus Angelorum atque hominum disponit. Et ideo subdit: *Pleni sunt coeli et terra gloria tua,* hoc est, ut ejus gloria coeli et terra gubernentur, et qui in coelis, et qui in terra sunt glorificent et honorent nomen sanctum ejus: coeli autem pleni sunt gloria re, terra vero spe. Tunc vero in re plena erit, cum adimplebitur illud: *Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra.* Dum autem dicimus: *Pleni sunt coeli et terra gloria tua,* agimus gratias Creatori de omnibus beneficiis.

7. Dum vero dicimus: *Benedictus qui venit, etc.,* agimus gratias specialiter de beneficio redemptionis. Quia enim necessarium est ad aeternam salutem incarnationis mysterium confiteri, recte subjungitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini* (5). *Ego* inquit, *veni in nomine patris mei* (6): nomen patris est filius, de quo dicit Propheta: *Ecce nomen Domini venit de longinquo* (7). Dum ergo *Sanctus* inchoatur, inclinati stare debemus, quia tunc incarnationem majestatemque divinam per angelorum hominumque cantum incognitam veneramur. Rursus dicendo: *Benedictus, etc.,* et cum haec sint de Evangelio, debemus signum, seu vexillum crucis nobis facere, seu imponere, quia Christus per crucem triumphavit, et nos triumphare facit. Quando enim Christus venit ad Jerosolymam, descendit de monte Oliveti: tunc filii Israel clamaverunt, dicentes: *Benedictus, qui venit in nomine Domini,* quia adventus Christi in Jerusalem significat futuram resurrectionem, quando ipse veniet judicare vivos et mortuos, et apparebit nobis in eadem carne, in qua pro nobis passus est, et tunc *in nomine Jesu omne genuflectetur, coelestium, terrestrium, et infernorum* (8); unde et ex tunc quidam incipiunt genuflectere, et devote orare.

8. Sequitur *Hosanna,* quod est verbum hebraeum, et significat *salva obsecro:* supplendum est, *populum tuum,* vel *totum mundum.* Compositum quidem verbum est ex *osi,* quod interpretatur *salvifica,* et *anna,* quod est apud hebraeos interjecte obsecrantis, motum animi significans sub deprecantis affectu. Integre ergo dicitur *Osianna,* quod nos corrupta *i* vocali litera et elisa, dicimus *Hosanna:* quod facimus ex ignorantia, aut scienter, synalephantes vocalem, elicimus, prout in metris fieri consuevit.

9. Dicitur autem bis *Hosanna in excelsis,* propter duas partes salutis, quae sunt stola mentis, et stola carnis, quibus sancti beatificantur in gloria, ut videlicet anima et corpore salvati inter Angelos deputemur in excelsis, idest altis, scilicet in coelo. Reperitur autem hic versiculus in psalmo 117; quod enim turbae dixerunt *Hosanna,* hoc est quod hic dicitur: *O Domine salvum me fac,* et eisdem verbis ibi subjungitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

10. Sane, in hoc angelorum et hominum concentu, quandoque organa concrepant, quod a David et a Salomone introductum est, qui instituerunt hymnos in sacrificio Domini organis, et aliis instrumentis musicis concrepari, et laudes a populo conclamari. Verumtamen quanto cor est majus corpore, tanto Domino devotius corde quam corpore confitemur: de hoc dicetur in fine PROOEMII quintae partis.

11. Ex nunc autem verbis et gestibus Christi passio repraesentatur; nam diaconus et subdia-

(1) Luc. 1. (2) Joan. 20. (3) Psal. 23. (4) Psal. 138. (5) Matth. 6. (6) Joan. 5. (7) Isai. 30. (8) Philip. 2.

conus vadunt post dorsum Episcopi, seu sacerdotis, in quo fuga Apostolorum in Christi passione significatur, prout in titulo DE OBLATIONE dictum est. Si qui vero stant retro altare prospicientes in Episcopum, significant mulieres, quae a longe stantes ejus passionem viderunt. Omnes autem, et qui retro stant, et qui faciem Episcopi inspiciunt, inclinant se, majestatem divinam, et incarnationem Domini venerantes, quae per cantum Angelorum, et hominum introducta sunt. Ordo enim Angelorum dicens: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth*, majestatem introduxit divinam; ordo vero hominum dicens: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, adventum significat in carne. Ipsa quoque inclinatio moestitiam significat discipulorum de morte Christi, qui non audebant se erigere, et confiteri se esse discipulos ejus; ideoque stant inclinati, donec dicatur: *Libera nos a malo. Vaum enim erat eis ante lucem surgere* (1), idest ante resurrectionem de Christo gloriari, per quam sunt ab omnibus tribulationibus liberati; unde et haec petitio in dominica oratione septima est, qui numerus est universitatis. De hoc dictum est sub titulo QUALITER EPISCOPUS VEL SACERDOS AD ALTARE, etc.

CAPUT XXXV.

DE SECRETA VEL CANONE MISSAE

SUMMA

1. *Canon Missae soli sacerdoti convenit, et est summum Missae. Et quam secrete fiat. num. 3.*
2. *Canon quid et unde dicatur, et cur cum silentio fiat. Et num. 6.*
4. *Anna typum Ecclesiae gerens tacite oravit.*
5. *Canon primus, sive Secretella, quid signet.*
7. *Canon quod sublata fuisset voce dictus ostentum quoddam et prodigium emersit.*
8. *Consecrantis mens quo ferri debeat.*
9. *Canon expedite dici debet, et cur ita.*
10. *Canonis Missae substantia est quaedam passionis dominicae imago.*
11. *Canon unde incipiat.*
12. *Canonem Gelasius Papa a Petro ordinavit.*
13. *In Canone Missae sedentes quid nolent. Item quid stantes.*

1. Post acclamatum praeconium secretum silentium, in quo et Missae Canon devote dicitur, et sacrum mysterium peragitur: quod fit per solum sacerdotem, quoniam secundum Matthaeum, Christus solus oravit (2). Et secundum quosdam hic incipit Missa, quoniam caetera sunt de solemnitate (3). Canon autem Missae et *oblatio*, ut dictum est in titulo DE PRAEFATIONE, et *actio*, et *canon*, et *sacrificium*, et *secreta* vocatur. Actio dicitur propter sacra mysteria, quae in eo aguntur, et quia tunc cum Deo agitur causa nostra, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis. Unde quia in c. illo: *Communicantes, etc.*, et in illo: *Hanc igitur oblationem* certis diebus ultra ordinaria Canonis, seu actionis verba, quaedam adduntur et dicuntur, ideo in missalibus in variis locis super illas additiones scribitur talis titulus, seu rubrica: *Infra actionem*, eo quod ille infra, seu quasi in medio ipsius actionis sive Canonis dici debet.

2. Canon vero dicitur, quod regulis Patrum compositus est; e sanctis enim Patribus aliqua verba mystica sunt ibi instituta. Κανων autem graece, dicitur *regula* latine. Dicitur etiam Canon quia regulariter Christus verus sacerdos in eo repraesentatur, seu quia per hunc regulariter fit con-

(1) Psal. 129. (2) Matth. 20. (3) De Consec. dist. 2. *Panis est.*

secratio sacramenti. Sacrificium autem dicitur a sua parte digniori, de quo dictum est sub titulo DE OBLATIONE. Secreta dicitur, quasi nobis occulta, quia humana ratione nequaquam tantum mysterium plenarie capere potest; ad quod significandum, merito secreta voce celebratur.

3. Ad hoc etiam significandum sacerdos secretam intrans, quasi velatur quibusdam cortinis, quae sunt in lateribus altaris, prout infra dicetur IN QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Hanc igitur*. Dicitur etiam Secreta, quia secrete et sub silentio dicitur; Christus enim ad consecrationem corporis sui venturus, secrete, et solus orabat ab hora coenae, usque dum suspensus est in cruce, quas orationes Secretae significant. Priscis quoque temporibus antiqui Patres sub silentio sacrificabant, et communicabant, quod etiam in Sabbato Sancto observamus. Praeterea, ut Joannes Evangelista describit, postquam Christus honorifice fuit receptus et magnificatus a turbis, cum psalmis et laudibus, *abiit, et abscondit se* (1), non utique trepidantis formidine, sed dispensationis officio, quia nondum venerat hora ejus: quae postquam post advenit, spontaneus ad passionem accessit. Illud ergo Christi latibulum, hoc secretum silentium repraesentat, in quo sola dirigitur ad Dominum intenta devotio. Tunc enim sacerdos intrare debet in cubiculum cordis, et ostio sensuum corporis clauso, Deum Patrem orare, qui exauditor est clamoris cordis, non voce.

4. Unde Anna typum gerens Ecclesiae, non petitione clamosa, sed tacita devotione, quod petivit impetravit: de qua in libro Regum legitur, quod *loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox penitus non audiebatur* (2); unde et Moysi Dominus inquit: *Quid clamas ad me?* (3) cum tamen ipse taceret. Propheta etiam dicit: *Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini* (4).

5. Potest tamen dici, quod prima Secretella repraesentat tempus illud, quando Christus venit Jerosolymam ad diem festum non manifeste; haec autem Secreta tempus illud, quo receptus fuit in Jerusalem cum hymnis et ramis, et sexta feria sequenti crucifixus fuit; Praefatio vero illud, quando Christus in coenaculo hymnum retulit, et illo dicto exierunt in montem Oliveti.

6. Secundo, ideo Secreta in silentio dicitur, ne sacerdos clamando his quae aguntur minus intendat. Tertio, ne vox sacerdotis nimio clamore deficiat. Quarto, ne sacrosancta verba vilescant.

7. Fertur enim quod cum antiquitus publice et alta voce Canon diceretur, omnes pene per usum illum sciebant, et in plateis et in vicis decantabant. Unde cum quidam pastores illum in agro cantarent, et panem super lapidem posuissent, ad verborum ipsorum prolationem panis in carnem conversus est; ipsi tamen divino judicio, igne coelitus misso, percussi sunt, propter quod Patres statuerunt verba ista sub silentio dici, inhibentes sub anathemate, ne proferantur nisi a sacerdotibus super altare, et in Missa, et cum vestibus sacris. Quaedam etiam orationes, quae ante Praefationem sub silentio dicuntur, Secretae vocantur, de quo, et de silentio, sub titulo DE INCLINATIONE SACERDOTIS dictum est.

8. Consecrantis ergo mens, ut praemissum est, ad id solum debet esse intenta; nam *eos qui adorant, in spiritu et veritate oportet adorare* (5). Ne vero *muscae morientes perdant suavitatem unguenti* (6), idest ne importunae cogitationes tollant devotionem orationis, flabello spiritus abigantur, idest inspiratione gratiae repellantur, quatenus *Auster adveniens*, et Spiritus sanctus accedens, *perfluet hortum*, idest mentem foecundet, *ut aromata fluant* (7) idest virtutes abundent. Ad quod etiam significandum, aestivo tempore materiale flabellum, dum Secreta dicitur, adhibetur.

9. Haec etiam ratione, videlicet *ne muscae morientes perdant suavitatem unguenti* (8), dici potest quod Canon dici debet expedite, non morose, et ne auditoribus taedium generet; unde in Exodo dicitur: *Comedetis festinanter* (9), quod de immolatione agni dictum est; sed nec nimis etiam festinanter, quia non debet sacrificium sine sale, idest discretione et devotione, offerri. Debet etiam in libro legi, ne nullus error contingere possit.

(1) Joan. 12. (2) I. Reg. 1. (3) Exod. 14. (4) Psal. 4. (5) Joan. 4. (6) Eccl. 10. (7) Cant. 4. (8) Eccl. 10. (9) Exod. 12.

10. Porro sacerdos Missam celebrans repraesentat ea quae olim Pontifex inter Sancta sanctorum egit, et quae Christus egit, quem ille praefiguravit. Siquidem, ea quae fiunt a principio Secretae usque in finem, passionem Domini, sepulturam, et resurrectionem dominicam repraesentant. Recolitur enim ibi memoria eorum quae gesta sunt per hebdomadam ante Paschalem, a decima luna primi mensis, quando Jesus abiit Jerosolymam, usque ad septimam decimam, quando resurrexit a mortuis: propter quod in plerisque sacrariis inter praedicationem et Canonem imago Crucifixi depingitur, ut non solum intellectus literae, verum etiam aspectus picturae memoriam dominicae passionis inspiret.

11. Et forte divina factum est providentia, licet humana non sit industria procuratum, ut ab ea litera Canon inciperet, scilicet a T, quae hebraice *thau*, quae in sui forma signum et mysterium crucis ostendit et exprimit, dicente Domino per Ezechielem: *Signa thau in frontibus virorum gementium et dolentium super abominationibus quae fiunt in medio ejus (Jerusalem)* (1), quoniam per Christi passionem haec omnia in cruce impleta sunt, et efficaciam habent. In quibusdam tamen codicibus et majestatis Patris, et etiam imago depingitur Crucifixi, ut sacerdos quasi praesentem videat quem invocat et quem alloquitur, dicens: *Te igitur, etc.*, et passio, quae hic repraesentatur, cordis oculis ingeratur. Sacerdos autem osculatur pedes ipsius majestatis, et se signat in fronte, innuens quod reverenter ad mysterium passionis accedit. Quidam tamen prius osculantur pedes majestatis, et postea Crucifixi, secundum seriem Canonis; alii econtra, quia per Filium pervenitur ad Patrem. Deinde dicens: *Te igitur*, se inclinat, ut ibi dicetur. Secreta ergo passionem repraesentat. Passio incipit ibi: *Unde et memores, etc.;* crucifixio ibi: *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam;* oratio vero a Christo in cruce incepta ibi: *Supplices te rogamus, etc.* Episcopi, seu sacerdotis inclinatio, tunc facta ante altare, significat emissionem spiritus capite inclinato. Elevatio vocis, cum dicitur: *Nobis quoque*, significat exclamationem Centurionis dicentis: *Vere filius Dei erat iste.* Duae cruces supra corpus, et calicem factae, docent Christum pro duobus populis crucifixum. Oblata in calice significat corpus Christi. Vinum in calice, sanguinem ejus. Subdiaconus recedens a facie Episcopi incipientis *Pater noster*, significat mulieres, sepulto Domino, recedentes a monumento. Patena significat foeminarum corda in obsequio sepulturae Christi, latitudine charitatis patentia, prout sub titulo DE OBLATIONE dictum est, et de his per sua loca dicetur.

12. Traditur autem quod Gelasius Papa, quinquagesimus primus a beato Petro, Canonem principaliter ordinavit; non enim Secreta tota simul ab uno composita est, prout dicetur in TERTIA PARTICULA, super verbo *Communicantes.* Et licet aliqua verba sint ab aliquibus, quos tamen ignoramus, addita, quae in Evangelii textu non continetur, ut dicetur in SEXTA PARTICULA, super verbo *Elevatis oculis;* nulli tamen subtrahere vel addere licet, nisi forte quandoque eorum nomina, pro quibus nominatim sacrificium offertur, sicut inferius, in DECIMA PARTICULA, ostendetur.

13. Notandum vero est, quod quidam sedent in Canone Missae, significantes Apostolos, qui sedebant tristes de nece Domini in coenaculo; alii stant significantes Moysen, qui extensis manibus orabat, et Aaron, et Hur illius manus sustentabant (2), de quo sub titulo DE ORATIONE dictum est. Quidam vero, ut aliqui ex ministris, nec sedent nec stant, sed in vestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum est sub titulo DE SANCTIS, et sub titulo QUALITER SACERDOS ET MINISTRI AD ALTARE DEBEANT STARE.

---

(1) Ezech. 9. (2) Exod. 17.

CAPUT XXXVI.

DE EXPOSITIONE CANONIS, QUI INCIPIT:

TE IGITUR.

SUMMA

1. *Canon quot contineat partes varie. Et num.* 2. 3. 4.
5. *Canonis expositio primae partis, scilicet:* Te igitur. *Et num.* 6.
7. *Christus fuit a tribus traditus.*
8. *Cruces tres cur faciat sacerdos super oblatione, quidve notent.*
9. *Sacerdos benedicens dicit:* haec dona, haec munera. *Et qua id significatione. Et an, et quatenus illa differant, late. Et cur dona potius, quam donum dicat, num.* 10.
11. Illibata dona et munera *dicit sacerdos in benedictione. Et quae dicantur* illibata.
12. *Sacrificia Ecclesiae quot.*
13. *Canonis secunda pars, cum expositione.*
14. *Sacrificium altaris pro quibus offerri debeat.*
15. Pacificare, et adunare *an idem. Item:* custodire et regere.
16. *Papae nomine cur oretur. Et ex cujus institutione. Et Pontificis etiam nomine.*
17. *Orationes pro quibus faciendae.*
18. *Potestates duae sunt.*

1. Expositioni Canonis hic vacare praevidimus. Verumtamen quicquid exponendo conamur exprimere, vix ullius apparet esse momenti. Deficit namque lingua, sermo disparet, superatur ingenium, opprimitur intellectus. Pulsabo tamen ad ostium, ut amicus accommodet mihi tres panes (1), qui maxime in hoc convivio necessarii erunt, videlicet: fidem, quae petit et accipit vitam; spem, quae quaerit et invenit viam; et charitatem, quae pulsat et aperit veritatem. Canon autem undecim continet partes. Secunda incipit ibi: *Memento Domine.* Tertia ibi: *Communicantes.* Quarta ibi: *Hanc igitur.* Quinta ibi: *Quam oblationem.* Sexta ibi: *Qui pridie.* Septima ibi: *Simili modo.* Octava ibi: *Unde et memores.* Nona ibi: *Supplices te rogamus.* Decima ibi: *Memento.* Undecima ibi: *Nobis quoque.*

2. Alii dicunt, quod continet duodecim partes. Secunda pars ibi: *In primis.* Tertia ibi: *Memento.* Quarta ibi: *Communicantes.* Quinta ibi: *Hanc igitur.* Sexta ibi: *Qui pridie.* Septima ibi: *Unde et memores.* Octava ibi: *Supra quae propitio.* Nona ibi: *Memento.* Decima ibi: *Nobis quoque.* Undecima ibi: *Per quem haec omnia.* Duodecima ibi: *Oremus. Praeceptis salutaribus moniti.*

3. Sed secundum alios sex solum continet partes. Secunda incipit: *In primis.* Tertia ibi: *Communicantes.* Quarta ibi: *Hanc igitur.* Quinta ibi: *Supplices te rogamus.* Sexta ibi: *Oremus. Praeceptis, etc.*

4. Sunt etiam qui dicunt, quod quinque tantum sunt partes, unde et quinquies concluditur: *per Christum Dominum nostrum,* eo quod per quinquepartitam Domini passionem oratio fidelium exauditur. De hoc dictum est in fine PROOEMII hujus partis.

5. Incipit ergo Canon et ejus prima particula *Te igitur.* Et exponitur *igitur,* idest certe; sacerdos enim hoc dicens alloquitur Deum tamquam praesentem. Vel *igitur* istud continuat ad praecedentia quasi diceret: *Tu es sanctus Deus, igitur clementissime Pater,* idest clarissima mente, abun-

(1) De poenit. dist. 1. *Opportuna.*

dantissime, vel idest misericordissime, vel idest mentem clarificans. Mens enim clarescit cum Deum propitium sentit: quae verba dicendo, sacerdos se ante altare inclinat, significans quod Petrus inclinavit se, dum prospexit in monumentum (1). Rursus, haec sacerdotis inclinatio, in principio Canonis, humilitatem Christi ad passionem, quodque sacerdos ipse cum reverentia ad mysterium crucis accedit, significat. Et in his verbis notatur, quod sicut legalis sacerdos vultum versus propitiatorium habebat, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis, sic et noster ad Dei clementiam cor debet habere. Et sicut Pontifex intrabat in Sancta Sanctorum semel in anno, ferens sanguinem hirci aut vituli, sic et *Christus per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa* (2), sic et minister Ecclesiae intrat cum sanguine in Sancta sanctorum, quoties in mente memoriam sanguinis Christi gerens, secrete inchoat mysterium, qui non solum mente, sed etiam crucis signaculo, de quo jam dicetur, Christi recitat passionem.

6. Sequitur: *Supplices*, idest humiles, *te rogamus uti accepta habeas*, idest ut accipias, seu gratia habeas: et hic osculatur altare in reverentiam passionis, per hoc compati se ostendens.

7. Sane, eodem die qua laudes a turbis Christo sunt acclamatae, videlicet decima luna primi mensis, quando secundum legem, typicus agnus in domos Hebraeorum inferebatur, verus agnus Jesus Christus ingressus est Jerosolymam, et multis insidiis quaerebatur ad mortem. Traditus autem a tribus; scilicet a Deo pro nobis, unde Apostolus: *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (3); a Juda, unde in Matthaeo: *Quaerebat Judas opportunitatem, ut eum traderet* (4); et a Judaeis Pilato, ut in Joanne: *Gens tua, et pontifices tua tradiderunt te mihi* (5). Prima traditio fuit ex gratia, quia *dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis* (6). Secunda ex avaritia, quia *constituerunt ei triginta argenteos* (7). Tertia fuit ex invidia, *sciebat enim (Pilatus) quod per invidiam tradidissent eum* (8). Deus ergo tradidit ex dono, Judas pro munere, Judaei in sacrificium illibatum.

8. Ad quod designandum sacerdos facit tres cruces super oblatam et calicem, cum dicit: *Haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia illibata*, quasi dicat: Offerimus tibi, clementissime Pater, haec dona, haec munera, haec sancta sacrificia, commemorantes illam traditionem, quam Deus fecit ex dono, Judas pro munere, Judaei in sacrificium illibatum, singuli tamen ad mortem, *mortem autem crucis* (9). — Secundo, etiam fiunt tres cruces in reverentiam ejus, qui est trinus Deus, cujus potentia fit conversio panis et vini. — Tertio, in figuram triplicis unionis in acceptione Salvatoris. — Quarto, in memoriam trinae crucifixionis. Prima fuit in voluntate persequentium, de quo Joannes: *Collegerunt ergo pontifices et Pharisaei concilium, etc.* (10). Secunda fuit in voce clamantium, de qua Marcus: *At illi magis clamabant, crucifige eum* (11). Tertia fuit in crucifixione manuum et pedum, de qua Lucas: *Et crucifixerunt eum* (12). — Quinto, in tribus crucibus tempus ante legem, quod tribus distinguitur intervallis, innuimus, scilicet ab Adam ad Noe, inde ad Abraham, inde ad Moysen. In quibus tribus temporibus justi Christum suis sacrificiis praefiguraverunt, ut Abel in agno, Melchisedech in pane et vino, et Abraham in filio. Verum per praemissa tria verba, non aliud, atque aliud dicitur, sed res una pro sui magnitudine diversa appellatione laudatur: donum quidem dantis, manus accipientis, sacrificium offerentis. Pater dedit, Filius obtulit, Spiritus sanctus recepit; unde Apostolus: Christus *per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo* (13). Singuli tamen dederunt, et obtulerunt, et acceperunt; sed ad distinctionem Pater dicitur dedisse propter auctoritatem, Filius obtulisse propter humilitatem, Spiritus sanctus accepisse propter benignitatem.

9. Eadem enim sacrificia dona sunt simul et munera: dona sunt, a nobis ad sustentationem, a Deo collata; munera sunt nobis Deo, ut laudetur, oblata. Nam et quae sacris offeruntur altaribus et munera nuncupantur et dona; unde et Dominus inquit in Evangelio: *Si offers munus tuum ad altare, vade prius reconciliari fratri tuo* (14). Et Daniel dixit ad Balthasar: *Munera tua sint tibi, et*

(1) Joan. 20. (2) Hebr. 9. (3) Rom. 8. (4) Matt. 26. (5) Joan. 18. (6) Galat. 2. (7) Matth. 26. (8) Matth. 27. (9) Philip. 2. (10) Joan. 11. (11) Marc. 15. (12) Luc. 23. (13) Hebr. 9. (14) Matth. 5.

dona domus tuae alteri da (1); et alibi: *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus* (2). Sacrificia dicuntur, quia sacrificantur et offeruntur pro peccatis nostris, ut nos sacros efficiant; unde Apostolus inquit de pontifice, *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* (3). Sermonum igitur inculcatio piae devotionis est exercitatio, et ineffabilis commendatio sacramenti; quod sacramentum digne Eucharistia appellatur, prout dicetur in SEXTA PARTICULA, super verbo: *Qui pridie quam pateretur*. Proprie autem munus homini, donum Deo datur, nam munera dicuntur quae manibus dantur, vel accipiuntur. Rursus, dicuntur dona quoad panem, in quo est farina et aqua, munera quoad vinum, in quo est vinum et aqua. Haec sancta sunt sacrificia quoad utrumque, secundum Augustinum: « Dona referimus, cum nosmetipsos Deo offerimus; et donamus munera, cum ejus beneficiorum memores sumus; sacrificia illibata, cum ei humilitatem, et laudes impendimus. » (4).

10. Et nota, quod ideo dicitur pluraliter dona, munera, sacrificia, quia panis et vinum prius quam consecrentur diversae sunt species substantiarum, et diversae substantiae specierum; sed ubi consecratio coelestis accesserit, species quidem remanent, sed substantiae convertuntur. Itaque diversa sunt continentia, sed unicum contentum, nam idem sub utraque continetur, licet non idem utraque substantia convertuntur, sicut infra plenius ostendetur.

11. Dicuntur etiam sancta et illibata, quia panis et vinum sanctificantur in sacrosanctum corpus, et immaculatum sanguinem Christi. Non enim dicuntur illibata, quasi nondum gustata; sed potius dicuntur illibata, idest immaculata, quae sine macula cordis et corporis oportet offerri, quatenus et cor ab iniquitate, et corpus ab immunditia purgetur, antequam offerantur, quoniam, ut ait Apostolus: *Quicumque manducaverit panem hunc, et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (5). Dicuntur ergo illibata, idest sine labe, sicut agnus paschalis immaculatus, qui significat Christum, qui est sine macula, idest ruga. Vel illibata, idest incorrupta, non quia substantia panis vini corrumpi non possit, sed quia corpus et sanguis Filii Dei, in qua virtute verborum species jam transubstantiatae sunt, corrumpi non possunt; unde Psalmista: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (6). Tertio, dicuntur illibata, ad notandum quod nullus extraneus ad fidem debet approximare illis, ut dicetur in TERTIA PARTICULA, super verbo *Communicantes*.

12. Tria autem sunt Ecclesiae sacrificia, per tria quae fiebant in veteri Testamento figurata, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis.

13. Sequitur: *In primis, quae tibi offerimus, etc.* Sane, legalis Pontifex ingrediens in Sancta sanctorum orabat, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis, et Christus ante passionem oravit se glorificari, discipulosque conservari, et nunc etiam sedens ad dextram Patris interpellat pro nobis (7); sic et noster minister, sequens Aaron et Christum, pro tota supplicat Ecclesia, quae consistit in praelatis et subditis, etc. Licet autem unus tantum sacrificium offerat, tamen pluraliter dicit *offerimus*, quia sacerdos non tantum in sua, sed in totius Ecclesiae persona sacrificat. Quapropter in sacramento corporis Christi nil a bono majus, nil a malo minus perficitur sacerdote, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis.

14. Verum nobis hic investigundum occurrit, quibus, et pro quibus, et qualiter, et quare debeamus sacrificium altaris offerre. Et quidem haec quatuor ex ipso Canone colligere possumus evidenter. Quibus: soli Deo, videlicet individuae Trinitati. Pro quibus: pro Ecclesia sancta catholica, videlicet pro omnibus orthodoxis. Qualiter: in unitate fidei, videlicet in communione sanctorum. Quare: pro beneficiis corporalibus, spiritualibus, et aeternis, sed omnibus propter Deum. Primum notatur ibi: *Tibi reddunt vota sua aeterno Deo, vivo et vero*. Secundum ibi: *Pro Ecclesia tua sancta catholica*. Tertium ibi: *Communicantes, et memoriam venerantes*. Quartum ibi: *Pro redemptione animarum*

(1) Dan. 5. (2) Gen. 4. (3) Hebr. 5. (4) De Consec. dist. 2. *Comperimus*. (5) 1. Corinth. 11. De Consec. dist. 2. *Qui celare*, et c. seq. (6) Psal. 15. (7) Rom. 8.

suarum, pro spe salutis et incolumitatis suae. Sacrificium ergo laudis offertur, et generaliter pro cunctis, et specialiter pro quibusdam; idest pro praelatis, qui, juxta Apostolum *in sublimitate sunt constituti* (1), et pro subditis viris et mulieribus, pro sacerdotibus et adstantibus, pro nobis et nostris. De praelatis et subditis ibi: *Una cum famulo tuo Papa nostro, et omnibus orthodoxis.* De viris et mulieribus ibi: *Memento Domine famulorum famularumque tuarum.* De sacerdotibus, et adstantibus ibi: *Omnium circumstantium, et qui tibi offerunt hoc sacrificium.* De nobis, et nostris ibi: *Pro se suisque omnibus.* Sic ergo exponenda est litera: *Quae tibi offerimus in primis,* idest principaliter, *pro Ecclesia tua sancta catholica,* idest universali toto terrarum orbe diffusa, sed fidei Sacramentis unita; *quam,* idest ut eam, *pacificare digneris,* ut habeat pacem ab haereticis, et schismaticis, et *adunare,* quae dispersa est inter perfidos, et paganos. Vel hic dicitur quod orandum est pro discordantibus ab invicem, quam et custodire digneris a vitiis, et daemonibus, et regere in prosperis et adversis.

15. Idem tamen videtur esse *pacificare* quod *adunare, custodire* quod *regere.* Tunc enim pacificat, cum fidelium mentes adunantur, ut per Spiritum sanctum charitate diffusam multitudinis credentium sint *cor unum, et anima una* (2). Tunc custodit, cum inter mundi pericula regitur, ut *mittens auxilium de sancto, eam de Syon tueatur* (3). Licet enim in Apocalypsi septem scribatur Ecclesiis, *una* tamen in Canticis est, *columba;* nam *Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem* (4).

16. Una igitur est Ecclesia, septem ordinibus distributa, vel septem chrismatibus insignita, quam ipse pacificat et adunat, ille custodit et regit, qui propter ipsius regimen et munimen proposuit universis, ut omnes ab uno, sicut corpus a capite, gubernentur, pro quo statim oratur cum dicitur: *Una cum famulo tuo Papa nostro;* quae verba Clemens Papa addidit. «Nam, ut inquit Pelagius Papa, constat ab universo orbe separatos esse, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria Apostolici pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant». Qui vero non sunt de Romanae Ecclesiae dioecesi, pro suo quoque debent orare pontifices, quatenus unitatem spiritus in vinculo pacis observet, unde debent dicere verba sequentia, scilicet: *Et Antistite nostro.* Antistes tamen ipse celebrans non debet ea dicere.

17. Quod vero addunt quidam de antistite et rege nova tradition est: ubi orandum esse pro praelatis ostenditur, orandum etiam esse pro principe Apostolus docet, scribens: *Obsecro* (inquit) *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, et gratiarum actiones pro omnibus hominibus: pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate, et castitate* (5).

18. Sicut enim duae sunt vitae, coelestis videlicet et terrena, una qua spiritus vivit ex Deo, et altera qua caro vivit ex spiritu, ita duae sunt potestates, ecclesiastica videlicet et mundana; una quae moderatur spiaitualia, altera quae moderatur carnalia; ista per clericos, et illa per laicos (6). Post utramque potestatem orandum est pro omnibus orthodoxis, qui utramque fidem, catholicam videlicet et apostolicam, venerantur et colunt; et sic haeretici et schismatici excluduntur. Orthodoxi enim quasi gloriantes dicuntur, qui videlicet Deum rectae fidei confessione glorificant.

---

(1) I. Timoth. 2. (2) Act. 4. Extra de summa Trin. c. 2. (3) Psal. 99. (4) Cant. 6. (5) I. Timoth. 2. (6) 16. dist. *Duo.*

CAPUT XXXVII.

DE SECUNDA PARTE CANONIS, SCILICET MEMENTO DOMINE

SUMMA

1. Canon memoriam vivorum continere debet.
2. Deus scit eos quos approbat, obliviscitur quos reprobat.
3. Orandum pro omnibus fidelibus.
4. Sacrificium laudis.
5. Amicos diligere debemus, ut charitatis ordo servetur.
6. Bona hominis tria pro quibus sacerdos offert Deo.
7. Vota quae dicantur.

1. *Memento Domine famulorum famularumque tuarum, et omnium circumstantium, etc.* Secunda pars, in qua etiam ostenditur orandum esse pro subditis. Et ex hac junctura verborum evidenter convincitur, quod in hoc loco debeat sacerdos specialiter vivos quos voluerit memorare, quoniam sub sequenti Memento, defunctorum poterit agere memoriam specialem. Hinc etiam evidenter apparet, quod sanctum sit et salubre Missarum interesse mysteriis, cum sacrificium Eucharistiae pro circumstantibus specialiter offeratur.

2. Verum cum Deus nihil ignoret, nec alicujus valeat oblivisci, quid est quod petimus ut Deus meminerit nostri? Porro Deus dicitur scire quos approbat, unde: *Novit Dominus, qui sunt ejus;* et dicitur nescire quos reprobat, unde: *Non novi vos.* Rursus, dicitur oblivissi malorum cum malus ad bonum revertitur, unde: *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor* (1). Et dicitur oblivisci bonorum, cum bonus ad malum pervertitur; unde: *Si averterit se justus a justitia sua. . . omnes justitiae ejus, quas fecerat, non recordabantur* (2). Deus etiam quandoque recordatur ad miserandum, unde *Memento* (Deus meus) *quia ventus est vita mea* (3); quandoque ad puniendum,unde: *Memor esto Domine filiorum Edom in die Jerusalem* (4). Petimus ergo non ut nostri meminerit, sed ut nostri misereatur, secundum illud: *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quae a saeculo sunt* (5). — Sequitur: *Quorum tibi fides cognita est, et nota devotio, etc.*, quasi qui propitiaris fidelibus et devotis, qui solus vides in conscientiis, quae recte credant, et devote te diligant, utpote renum scrutator et cordium Deus, scientiarum Dominus, occultorum omnium perscrutator, in cujus conspectu nulla creatura est invisibilis. — *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, hoc sacrificium laudis, etc.*, quasi diceret: Memento, Domine, non solum eorum pro quibus offerimus, sed etiam sacerdotum qui offerunt hoc sacrificium laudis, etc. Cum enim sacerdos offert pro populo, nihilominus et pro se.

3. Vel ideo dicit: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt*, quia non solum offerunt sacerdotes, sed et universi fideles; nam et quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotum, hoc universaliter agitur voto fidelium; vel *pro quibus offerimus*, scilicet actu; vel *qui tibi offerunt*, scili-

(1) Ezech. 18. (2) Ibid. (3) Job. 7. (4) Psal. 136. (5) Psal. 24.

cet devotione. Dicitur autem sacrificium laudis, secundum illud Apostoli: *Sive manducabitis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite* (1).

4. Secundo, sacrificium laudis dicitur, quia Christus gratias agens illud instituit, prout dicetur in SEXTA PARTICULA, super verbo *Gratias agens*. Tertio, ideo quia cum Deo quicquam offerimus, sua sibi redimus, non nostra largimur; unde: *Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terrae, et plenitudo ejus* (2); ergo: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua* (3). Quarto, quia Deum laudare debemus, non solum quia passus est pro nobis, sed etiam quia nobiscum est quotidie usque ad consummationem vitae; vel quia non solum se dedit pro nobis in pretium, sed etiam quia dedit se pro nobis in cibum, ut per praetium redimeret nos a morte, per cibum aleret nos ad vitam, unde: *Quia manducat me, et ipse vivet propter me* (4). *Pro se* ἐκθεσις, est, idest expositio ejus quod sequitur, scilicet *pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis, et incolumitatis suae.*

5. Sequitur: *Suisque omnibus, etc.*, videlicet consanguineis, vel affinibus, familiaribus, vel amicis; licet enim diligere teneamur etiam inimicos, secundum illud: *Diligite inimicos vestros* (5), servare tamen debemus ordinem charitatis, qui incipit a seipso (6), secundum illud: *Introduxit me rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem* (7); nam et Apostolus ait: *Dum tempus habemus, operiemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei* (8). — *Pro redemptione animarum suarum, etc.*, quasi non pro temporali lucro, vel appetitu terrenorum, sed *pro spe salutis et incolumitasti, suae*, idest pro salute vel incolumitate speranda: *Spe enim salvi facti sumus* (9); pro salute quidem mentis et incolumitate corporis, nam utraque sanitas est ab illo, qui dicit: *Salus tua ego sum* (10). Verum utraque sanitas provenit ex redemptione animae, idest de remissione peccati; sic e contra de reatu peccati procedit infirmitas utriusque, juxta sententiam Veritatis: *Ecce sanus* (inquit) *factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (11).

6. Porro tria sunt hominis bona: corporalia, spiritualia, et aeterna, videlicet infima, media, et suprema, pro quibus sacerdos dicit offerre. Pro corporalibus, idest *pro incolumitate;* pro spiritualibus, idest *pro redemptione;* pro aeternis, idest *pro salute.* Nam et Dominus docet nos pro his tribus orare, videlicet pro aeternis, unde: *Adveniat regnum tuum;* pro spiritualibus: *Fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra;* pro corporalibus, unde: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Offerimus enim sacrificium pro aeternis, ut dentur nobis in praemium; pro spiritualibus, ut dentur nobis in meritum; pro corporalibus, ut dentur ad adminiculum, ut per haec et ista perveniamus ad illa. Verum cum dicat Apostolus, quod *virtus in infirmitate perficitur* (12), et iterum: *Cum infirmor, tunc fortior sum* (13); quid est quod pro corporali incolumitate sacrificium laudis offerimus, nisi ut nobis conferta, vel reddita sanitate, gratiarum actiones in Ecclesia referamus?

7. Sequitur: *Tibique reddunt vota, etc.* Vota sua dicuntur, quae voluntarie promittuntur, quia volenter et libenter Deo vovere, et votum reddere debemus, (14). Verum cum nostra donemus, et aliena reddamus, quomodo vota, si sua sunt, reddunt, et non potius donat? vel si reddunt, quomodo sua, et non potius aliena? Sane votum et hominis et Dei est; sed Dei propter auctoritatem gratiae, hominis propter libertatem arbitrii, propter quod dicit Apostolus: *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (15), vel vovere hominis est, reddere vero Dei.

(1) I. Corinth. 10. (2) Psal. 49. (3) Ib. (4) Joan. 6. (5) Matth. 5. (6) 23. q. 5. *Si non licet.* De poenit. dist. 3. *Sane cavendum.* Extra. de usu pallii in fin. (7) Cant. 2. (8) Gal. 6. (9) Rom. 8. (10) Psal. 34. (11) Joan. 5. (12) II. Corinth. 12. (13) Ibid. Extra de sacr. unct. c. 1. (14) Extra. de voto. *Magnae.* (15) I. Corinth. 15.

CAPUT XXXVIII.

DE TERTIA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Canonis tertia pars:* Communicantes: *Et quis eam addiderit.*
2. *Canon Missae a pluribus compositus fuit, et cum triplici sanctorum commemoratione.*
3. *Canon commemorationem beatae Mariae, et aliorum Sanctorum continet, Confessorum tamen non. Et num. 5. 6. 7.*
4. *Ecclesia ex multis constat.*

1. *Communicantes*, tertia pars. Syricius Papa addidit haec verba: *Communicantes et memoriam venerantes.* Sane pontifex, ut lex jubebat, thuribulum vivis carbonibus plenum intra Sancta sanctorum secum potabat, sicut in PROOEMIO hujus partis dictum est, et Christus carnis suae thuribulum omni virtute plenum tulit ad astra; sic et sacerdos noster, Christi vicem tenens, vacuus a peccatis, et plenus virtutum odoribus ad sacrificium altaris accedere debet. — *Communicantes et memoriam venerantes.* Communicare idem est quod participare, quia Sanctorum et Angelorum pascuis communicare debemus. Quatuor autem modis in Ecclesia communicatur, prout dicetur in SEXTA PARTICULA, sub verbo: *Qui pridie.* Memoriam venerari idem est quod memoriam honorabiliter colere, quo beata Maria virgo per adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filii Dei Jesu Christi, Domini nostri, qui Deus et homo est.

2. Illud autem notandum est, quod Secreta non tota simul ab uno, sed particulatim a pluribus ex eo perpenditur fuisse composita, quia ter in ea Sanctorum commemoratio reperitur, licet hoc ipsum provenerit ad laudem et gloriam Trinitatis; in secunda quippe commemoratione supplentur qui de primitivis Sanctis deesse videbantur in prima. Verum in ea commemoratione, quae fit ante consecrationem corporis Christi, postulatur Sanctorum suffragium; in ea vero quae fit post consecrationem corporis Christi, Sanctorum consortium imploratur, quia nimirum antequam corpus Christi, quod est universalis Ecclesia, consecratur, idest antequam regnum adveniat, necessarium est nobis in via Sanctorum suffragium, ut meritis eorum et precibus divinae protectionis muniamur auxilio. Sed ubi corpus Christi fuerit consecratum, idest ubi regnum advenerit, assequemur in patria Sanctorum consortium, ut societatem et partem cum sanctis Apostolis et martyribus habeamus. In via quippe communicamus cum Sanctis per fidem, qua ipsi hic habuerunt et nos habemus; in patria vero participabimus cum Sanctis per spem, quam ipsi habent et nos habebimus.

3. Nos enim fidem habemus et spem, et illi spem habent et rem; nos percurrimus stadium, illi possident bravium; nos pugnamus in via, illi triumphant in patria. Communicamus igitur, et memoriam veneramur Apostolorum ac martyrum, et praecipue gloriosae virginis Dei genitricis Mariae, ut eorum suffragio de fide perducamur ad spem, de stadio perveniamus ad bravium, de via ad patriam transeamus. In primis autem nominatur nomen beatae Mariae, quia ipsa eum qui oblaturus est, et qui vere hostia est, genuit, et in coelis obtinet principatum. Nominantur et duodecim Apostoli et duodecim Martyres, qui omnes hujus sacrificii testes fuerunt, et passionem Christi verbis, et effusionis sanguinis testimonio probaverunt. In hac igitur commemoratione Sanctorum illud observat Ecclesia, quod antiquitus agere consuevit, ut in orationibus suis recolat Patrum memoriam, quatenus eorum meritis suffragantibus facilius obtineat quod implorat. Sic et Moyses pro peccan-

te populo intercedens, Patrum memoriam imposuit dicens: *Recordare Abraham, Isaac, et Israel, servorum, etc.* (1). Sic et Azarias orasse legitur in fornace: *Neque auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servuum tuum, et Israel sanctum tuum* (2). Et quoniam extra unitatem Ecclesiae non est locus offerendi sacrificium unitatis; ideo Sanctorum memoriae communicamus in sacrificio, quatenus in communione Sanctorum sacrificium offeramus.

4. Nam sicut unus panis ex multis granis, et unum corpus ex multis membris, sic ex multis fidelibus una constat Ecclesia. Scriptum est enim: *Omnis alienigena non comedet ex eo* (3), quoniam sancta sunt,et ideo solum illum ad esum ejus agni recipimus, qui nostrae conjunctus est domui (4), videlicet omnem domesticum fidei, a principe usque ad plebejum, a populo usque ad publicanum. Scripserunt autem quidam, quod quia sacerdos legalis scripta habebat in λογιῳ nomina duodecim tribuum, seu Patrum (5), ideo in hujus rei memoriam presbyter nominat memoriam beatae Virginis, et Apostolorum, et quorumdam martyrum.

5. Sed cum Ecclesia inter Sanctos magnifice memoriam Confessorum veneretur, quare in Canone non fit de illos commemoratio? Responderi potest, quod Canon prius fuit editus, quam memoriam Sanctorum confessorum Ecclesia celebraret. Nam omnes fere Sancti, qui in Canone commemorantur, praecessere Silvestrum, praeter Joannem et Paulum, et Marcellinum, et Petrum, qui proxime successerunt. Ecclesia vero post tempus beati Silvestri coepit memoriam sanctorum Confessorum venerari; Canon autem ex eo convincitur praecessisse, quod Apostolorum catalogus non ita reperitur in illo dispositus, sicut in emendatioribus codicibus, sive Evangeliis invenitur. In prioribus enim editionibus, ut dicit Hieronymus, non solum Evangelistarum mutatus est ordo, sed etiam verborum et sententiarum erat confusa commistio.

6. Potest etiam dici, quod ideo in Canone solum fit mentio de martyribus, quia cum hoc sacramentum sit sacramentum amoris, in ipsius sacramenti ministerio debet solum memoria fieri de illis, in quibus specialius apparuit signum veri amoris. In Apostolis apparuit per temporalium abjectionem, in martyribus per corporum tormentis expositionem. De primo: *Ecce nos relinquimus omnia, etc.* (6). De secundo: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, etc.* (7).

7. Rursus, ideo non fit mentio de Confessoribus,quia illi non sunt passi, sicut Christus, cujus passionis est memoriale hoc sacramentum. Gregorius III. addidit haec verba, scilicet illa quae in quibusdam Ecclesiis dicuntur, scilicet: *Quorum solemnitas hodie in conspectu tuae majestatis celebratur, Domine Deus noster, in toto orbe terrarum.* Terminatur autem haec particula per *eumdem Dominum nostrum;* sicut enim per Filium omnia facta sunt (8), et ita per ipsum habent omnia esse reparata, et terminata. Et, secundum quosdam, non debet hic responderi *Amen,* neque usque ad fractionem hostiae, quia Angelorum chorus sancto ministerio adsistens respondet *Amen.* Hoc tamen non ubique servatur, et de hoc dicitur in SECUNDA PARTICULA.

---

(1) Exod. 32. (2) Dan. 3. (3) Exod. 12. (4) Ibid. (5) Exod. 28. (6) Matth. 19. (7) Sap. 3. (8) Joan. 1.

CAPUT XXXIX.

DE QUARTA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Canonis quarta pars. Et ejus expositio.*
2. *Servitutis duae species.*
3. *Adoratio soli Deo competit, non imaginibus.*
4. *Leo Papa quid addiderit Canoni Missae.*
5. *Pax varie et multipliciter accipitur.*
6. *Osculatio altaris quotuplex. Et quid significet.*
7. *Osculatur altare sacerdos manibus ab ipso altari remotis. Et quid ita.*

1. *Hanc igitur oblationem*. Quarta pars: et hoc dicendo sacerdos, in quibusdam Ecclesiis, profunde se inclinat. Sane legalis Pontifex orans, fumo thimiamatis obumbrabatur et tegebatur, ne pateret alicui dum cremaret incensum, sicut in PROOEMIO hujus partis dictum est. Et Christus dum Patrem interpellat pro nobis (1), Angelorum pertransit intuitum, quia intelligi non potest quantum praesentia sumptae carnis impetret apud Patrem pro nobis. Sacerdos quoque dum vicem Christi gerit, quodammodo tegitur et latet, quia nec cogitari, nec narrari potest, quanta virtus et potentia sit in verbis ejus, et in hoc mysterio, quod latet homines et Angelos. Ad quod repraesentandum, in quibusdam Ecclesiis, sacerdos secretam intrans, quibusdam cortinis, quae sunt in utroque latere altaris, quae tunc extenduntur, quasi tegitur et velatur.

2. *Servitutis nostrae*, idest meae et cunctorum qui tibi serviunt et famulantur. Et nota quod duae sunt servitutis species, una quae soli Creatori debetur, quae dicitur λατρεία (a), altera quae creaturis impenditur, quae vocatur δουλεία. Quasdam enim creaturas possumus inter omnia venerari. Utramque speciem Dominus determinat, dicens: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo* (2); unde versus: *Latria fit Domino, debetur dulia servo.* Ad corpus Christi fertur perdulia fere. Latria ergo est servitium, sive cultus, soli Deo creatori debitus, quem debemus super omnia revereri. Ad eam quidem pertinent templa, et altaria, sacerdotalia, sacrificia, festivitates, cerimoniae, et hujusmodi, quae soli Deo sunt exhibenda, juxta illud: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (3), idest soli Deo servitutem adorationis impendes. Non enim Sanctis et Angelis ad honorem Dei, sed potius Deo ad honorem Sanctorum, et Angelorum dedicantur templa, et altaria consecrantur, et sacrificia offeruntur; nec ipsis adorationis servitus, sed soli Deo impenditur, ut dicetur in PROOEMIO SEPTIMAE PARTIS, ne si secus fiat, non θεοσεβείας cultus exhibeatur, sed idolatriae crimen in curratur, serviendo creaturae tamquam Creatori, et mutando *gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis* (4).

3. Si igitur nec homines nec Angeli adorandi sunt, attendat quid agunt qui sub praetextu cujusdam religionis, seu pietatis, diversas adorant imagines; non enim licet aliquid manufactum adorare, prout probatum est in parte prima, sub titulo DE PICTURIS. Una quidem tantum Dei Patris est imago, quam una cum Patris adoratione venerari debemus, scilicet unigenitum Dei Filium, Jesum Christum, qui est *splendor gloriae et figura substantiae ejus* (5), cujus non solum deitatem, sed e-

(1) Rom. 8. (2) Matth. 22. (3) Matth. 4. (4) Rom. 1. (5) Hebr. 1.

tiam humanitatem adorare debemus, juxta illud: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est* (1). Caeteras vero imagines, et creaturas sacras et sanctas, idest Angelos, homines, et sacramenta, non latria, sed dulia possumus venerari. De adoratione Angelorum legitur, quod Abraham oculis elevatis in convalle Mambrae tres vidit, et unum adoravit ex Angelis (2). Loth quoque duobus Angelis intrantibus civitatem occurrens adoravit, petens ut in domum suam hospitio declinarent (3). De adoratione hominum legitur, quod Jacob videns Esau venientem, praecessit utramque turmam, et pronus in terram septies adoravit (4). Filii quoque Jacob adoraverunt Joseph in Aegypto (5). De adoratione sanctorum dicit Ecclesia: *Crucem tuam adoramus Domine;* et alibi legitur: *Christiani sacras imagines pie venerantur et adorant.*

4. Sequitur: *Diesque nostros.* Et nota quod Leo Papa adjunxit infra actionem: *Hanc igitur oblationem* usque *Placatus accipias.* Beatus autem Gregorius tres petitiones in Canone dicitur addidisse. Prima est: *Diesque nostros in tua pace disponas,* supple: per eum qui pro nobis est traditus in manus eorum qui pacem oderunt. Secunda: *Ab aeterna damnatione nos eripi,* supple: per eum qui pro nobis temporali mortale damnatus est. Testia: *Et in electorum jubeas grege numerari,* supple: per eum qui pro nobis damnatus est cum iniquis.

5. *In pace tua, etc.* Et nota, quod est pax peccatorum, pax justorum, quae dicitur pax pectoris sive spiritualis, pax temporalis, et pax aeternitatis. De pace peccatorum dixit Psalmista: *Zelavi super iniquos pacem peccatorum videns* (6). Et de pace justorum dicit Apostolus: *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia* (7). Hanc reliquit Dominus Apostolis, dicens: *Pacem relinquo vobis* (8). De pace temporis inquit Propheta: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis* (9). De pace aeternitatis, Dominus dicit Apostolis: *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis* (10). Pro hac triplici pace ter oramus in Missa. Primo in hac oratione *Hanc igitur,* ibi: *diesque nostros in tuam pace disponas.* Secundo, in oratione *Libera nos,* ibi: *Da propitius pacem in diebus nostris.* Tertio *in pax Domini,* ibi: *Da nobis,* ut de pace temporis, per pacem pectoris transeamus ad pacem aeternitatis. Ob hoc etiam sacerdos in Missa ter osculatur altare, videlicet in principio Canonis, dicens: *Uti accepta, etc.,* et in oratione *Supplices,* et post orationem *Domine Jesu Christe, qui dixisti apostolis, etc.,* licet quidam novies osculentur, ut sui adjutorium ad hoc impetrandum novem choros vel ordines Angelorum, in quibus omnes sancti locati vel locandi sunt, invocent, vel inducant; vel hoc faciunt, quasi gratias agentes de novem ordinibus quos quilibet sacerdos gradatim suscepit.

6. Circa hujusmodi altaris oscula notandum est, quod sacerdos ea facit tribus temporibus in Missa, juxta tria quibus indiget, et alia tria ab eo in altari agenda. Primo enim facit quaedam oscula ante collocationem hostiae et calicis, scilicet quando primo ad altare accedit; quando ad primum Collectam dicturus est *Dominus vobiscum;* et iterum post Evangelium dicturus *Dominus vobiscum:* qui oscula facit, ut fiat dignus minister in sacrificando. Secundo facit alia post collocationem calicis et hostiae, prius quam communicet, scilicet dicturus *Orate fratres, etc.,* et quando in Canone dicitur: *Ut accepta,* et quoniam dicit: *Ex hac altaris participatione,* et finita oratione illa: *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis,* quae facit, ut sit justus in Christi corpore recipiendo. Tertio vero facit alia, postquam communicavit, scilicet dicturus *Dominus vobiscum,* ante et post communionem, et completa oratione *Placeat tibi sancta, etc.,* quae facit, ut sufficiens inveniatur gratia Domino Deo pro receptis referenda. Verum oscula, quae fiunt ante collocationem hostiae et calicis, et ea quae fiunt post communionem, fiunt super altare, videlicet in medio ejus. Cum enim sacerdotis dignitas et auctoritas in sacrificando, nec non sufficientia ad referendas gratias de acceptis sit solum a Deo, a quo nostra sufficientia est; idcirco ante calicis, et hostiae locationem, et postquam communicavit, osculatur medium altaris, per quod, propter virtutem consecrationis et

(1) Psal. 98. (2) Gen. 18. (3) Gen. 19. (4) Gen. 33. (5) Gen. 42. (6) Psal. 72. (7) Galat. 5. (8) Joan. 14. (9) Psal. 61. (10) Joan. 14.

unctionis ibi in Missa altaris factae, maxime repraesentatur Deus, in quo uniuntur extrema. Oscula vero, quae fiunt post calicis et hostiae collocationem ante quam communicet, fiunt a sinistris calicis prope hostiam. Ad hoc enim quod sacerdos sit justus in sacrificando, requiritur non solum actio divina, verumetiam suam; unde Augustinus: *Qui fecit te sine te, non justificabit te sine te.* Requiritur ergo dispositio ex parte sua, quod fit, si non resistit divinis motionibus; sed infusio gratiae fit ex parte Dei, ideoque oscula quae fiunt ante communionem, non directe fiunt in medio altaris. Rursus, illud quod est ex nobis in justificatione nostra est quid diminutivum, et est modicum respectu ejus quod ex Deo est; merito ergo fiunt a sinistra parte calicis, quae est pars diminuta et obliqua respectu dextrae. Fiunt tamen juxta hostiam, tum quia in justificatione plura et nobiliora sunt a Deo, seu a Christo; tum quia etiam illud quod a nobis est, potius haberet rationem mali quam boni, nisi quodammodo esset a Deo, per gratiam praevenientem, regulatum et acceptum. Potest etiam secundo dici, quod ideo quando calix et hostia non sunt super altare, oscula fiunt in medio altaris, videlicet directe super locum crucis, ex chrismate in ipsius consecratione factae, quia Christus stans in medio discipulorum suorum dixit eis: *Pax vobis* (1), quae pax per ipsa oscula designatur. Tertio, ad designandum quod, sicut habetur in Canticis: Christus *ascensum* in cruce *purpureum*, idest sanguine rubricatum, *media charitate constravit* (2); quae charitas per osculum designatur, quae etiam media dicitur, quia communis omnibus, pro omnibus enim voluit pati ex charitate.

7. Porro fiunt oscula ipsa manibus super altare depositis. Primo, ad notandum, quod charitas per osculum designata operibus debet inniti, nam, secundum Gregorium: « Operatur magna, si est, si autem renuit operari, amor non est ». Secundo, ad notandum quod in altaris sacrificio sacerdos omnium temporalium curam deponere, et solum ipsi sacrificio affixam mentem debet habere. Tertio, ad designandum quod ad haec opera ejus non sufficit, quod solum Dei misericordia obtinetur. Adhuc nonnulli in locis ipsis osculandis signum crucis cum tribus extensis digitis prius imprimunt, tum quia omnia fide Trinitatis agenda sunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandum est debet prius crucis signaculo insigniri. Et quamquam altaris mensa consecrata fuerit, et alia multa crucis signa in ipso Missae officio praecesserunt; non tamen hoc superfluum, tum quia non ratione ipsius loci, sed ratione operis in loco ipso fienda fiunt, tum quia quantumcumque altaris mensa fuerit consecrata, nescitur tamen quod in loco ipso maligno spiritui permittatur a Deo. Alia etiam multa signa prius facta non ratione loci, sed ratione consecrationis corporis et sanguinis Christi facta fuerunt. Alii tamen in penultimo et finali *Dominus vobiscum*, nec osculantur altare, nec in illo imprimunt signum crucis, sed se solum ante faciem suam signant, et bene, tum quia per altaris osculum, quod in fine Missae fit, intelligitur sacerdos omnia praecedentia approbare, et eis toto mentis affectu assentire; tum quia per corporis Domini praesentiam omnis immundus spiritus a loco ipso credendus est aufugisse. De osculo etiam altaris et libri sub titulo DE OSCULO ALTARIS dictum est.

(a) Paulus, ad Roman. 12., rationabilem cultum, quem Deo praestare debemus, τὴν λογικὴν λατρείαν appellat, et θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, hostiam viventem, sanctam, acceptamque Deo. Caeterum enim ille omnem victimarum immolationem et oblationem, omnem item idolorum servitutem aspernatur, abhorretque. N. DOARD.

(1) Joan. 20. (2) Cant. 3.

CAPUT XL.

DE QUINTA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Canonis quinta pars:* Quam oblationem, *et ejus expositio. Et num. 7. 8. 10. 11. 13.*
2. *Judas quarta feria immane sacrilegium perpetravit.*
3. *Cruces quinque facit sacerdos in quinta Canonis parte. Et quid illae designent, num. 4. 5. 6.*
9. *Rationale et Rationabile quid differant.*
12. *Hostia dicitur salutaris, rationalis, acceptabilis, et rata. Et quibus ididipsum rationibus.*

1. *Quam oblationem, etc.* Quinta pars, in qua sacerdos accedit ad dominici corporis consecrationem, dicens: *Quam oblationem*, idest terrenam materiam ad corpus tui Filii destinatam, *tu Deus in omnibus quaesumus*, idest tota cogitatione, tota mente, et toto intellectu, digneris facere benedictam, etc.

2. Sane, quarta feria Judas, unus ex duodecim, a diabolo supplantatus, immane sacrilegium perpetravit, dum Filium Dei triginta argenteis vendidit Pharisaeis, in recompensatione damni quod incurrerat propter effusionem unguenti. *Quare,* inquit, *hoc unguentum non vaenit trecentis denariis, et datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quae mittebantur, portabat* (1). Quilibet autem argenteus valebat decem denarios usuales, et ita damnum unguenti, quod valuerat trecentos denarios, triginta compensavit argenteis. Si vero dicamus argenteos fuisse denarios usuales, dicemus quod Judas vendidit Christum quasi vile mancipium triginta denariis, qui sunt decima trecentorum denariorum, quos valuerat unguentum, propter quod Dominus despective loquitur per Prophetam: *Appenderunt* (inquit) *mercedem meam triginta argenteos... decorum praetium, quo appretiatus sum ab eis* (2).

3. Ad designandum ergo pretii quantitatem quo Christus venditus est, sacerdos hic facit tres cruces communiter super oblatam et calicem, cum dicit: *benedictam, adscriptam, ratam;* nam et tercenta pariter et triginta multiplicationem suscipiunt a ternario. Postmodum autem, ad designandum venditionem et emptionem, duas cruces imprimit sigillatim, unam super hostiam, et alteram super calicem, cum dicit: *Ut nobis corpus et sanguis fiat,* quod denotat: Illa venditio fuerat maledicta, praescripta, irrita, iniqua, et detestabilis; sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, et acceptabilem. Judas enim *dilexit maledictionem, et venit ei, et noluit benedictionem, et elongata est ab eo* (3); sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, per quam nos in coelestibus benedicas. Judas *deletus est de libro viventium, et cum justis non scribetur* (4); sed tu Deus hanc oblationem digneris facere adscriptam, per quam nos inter electos adscribas. Judas laqueo se suspendit, *et episcopatum ejus accepit alter* (5); sed tu Deus digneris hanc oblationem facere ratam, per quam ratum sit nostrae salutis promissum, vel rata, quoad confirmationem in omnibus bonis, ne sicut Cain offeramus, qui se non Deo, sed diabolo obtulit sacrificium. Item, Judas *exivit condemnatus, et oratio ejus facta est in peccatum* (6); sed tu Deus, hanc oblationem facere digneris rationabilem, idest ratione plenam, per quam ratio-

(1) Joan. 12. (2) Zacc. 11. (3) Psal. 108. (4) Ibid. (5) Ibid. (6) Ibid.

nabile fiat nostrae servitutis obsequium. Judas quoque *posuit mala pro bono, et odium pro dilectione retribuit* (1); sed tu Deus, hanc oblationem facere digneris acceptabilem, per quam nos tibi reddas acceptos.

4. Secundo, fiunt tres cruces communiter super oblatam et calicem, quia Christus tria communiter egit circa panem et vinum, videlicet accepit, benedixit, et dedit. Postmodum specialiter facit unam crucem super oblatam, quia dixit: *Comedite, hoc est corpus meum;* et alteram super calicem, quia dixit: *Bibite, hic est sanguis meus*, et secundum hunc sensum recte subjungitur: *Qui pridie, quam pateretur, etc.*

5. Tertio, fiunt tres cruces,quia Judas vendidit Christum ad crucifigendum tribus, scilicet sacerdotibus, scribis, et pharisaeis. Ad notandum ergo communiter tres emptores, facit sacerdos tres cruces communiter super oblatam et calicem, dum dicit: *benedictam, adscriptam, et ratam.* Ad notandum vero discrete venditorem et venditum, vel tradentem et traditum, facit duas cruces discrete super oblatam et calicem cum dicit: *Ut fiat corpus et sanguis.*

6. Quarto, tres primae cruces notant, quod factum est, esse ex virtute Crucifixi, vel significant tres dies, quibus Christus praedicavit post dominicam in ramis Palmarum, vel triduum quo in sepulchro quievit, vel tria loca corporis in quibus passus est, idest manus, pedes, et latus. Duae vero sequentes significant divinam et humanam naturam, vel quod Christus in anima et corpore passus est. Et fiunt quinque in figuram quod Christus quinque vulnera habuit, vel in quinque crucibus tempus legis exprimimus, quod quinque libris distinguitur, et in quolibet Christi passio denotatur, quae lex quinque personis regebatur, scilicet judice, rege, principe, propheta, sacerdote, quibus Christus assimilatur.

7. Possunt quoque praemissa verba secundo modo sic esponi. Petimus ut Deus hanc oblationem faciat *benedictam, adscriptam, et ratam*, idest ut eam consecret, approbet, et confirmet in rationabilem hostiam, et acceptabile sacrificium, *ita ut nobis*, idest ad nostram salutem, panis *fiat corpus*, et vinum *sanguis dilectissimi filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Patri quidem dilectus est Filius, sicut Pater de coelo testatus est, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, etc.* (2), et nos eum diligere debemus, quia *ipse prior dilexit nos* (3), et pro nobis passus est.

8. Tertio modo sic: Quaesumus ut tu Deus hanc oblationem facere digneris *benedictam*, idest ut a te spiritualiter benedicatur, unde virtute Patris nostri fuit benedictus fructus virginis Mariae; *adscriptam*, idest talem quae de memoria tui nulla possit oblivione deleri; *ratam*, idest talem quae de beneplacito tuo nulla possit oblivione convelli; *rationabilem*, idest talem quae tuae divinae rationi conveniat.

9. Differt enim inter rationabile et rationale: rationabile dicitur, quod de ratione procedit; rationale vero dicitur quod utitur ratione, unde et liber iste *Rationale* vocatur, quia eorum quae in ecclesiasticis officiis aguntur, rationes continet. Acceptabilem, idest ut per eam tibi Deo acceptemur.

10. Quarto modo sic: Digneris facere *benedictam*, idest Spiritu sancto replere; *adscriptam*, idest divinitati adscribere; *ratam*, idest in veritate, ut ad salutem sufficiat solidare; *rationabilem*, idest in nostra fide; *acceptabilem*, idest in nostra devotione.

11. Quinto modo sic: *Quam oblationem* tu Deus omnipotens digneris facere in omnibus *benedictam*, hoc est transferre in eam hostiam quae est omnimode *benedicta, adscripta, rata, rationabilis, et acceptabilis. Benedicta* dicitur hostia salutaris, idest ab omni causa maledictionis immunis, tam originali quam actuali, tam criminali quam veniali, sicut Elisabeth inquit ad Virginem: *Benedictus fructus ventris tui* (4). Dicitur *adscripta*, idest figuris et scripturis veteribus designata, tam in agno paschali, quam in manna coelesti, tam in Isaac immolando, quam in Abel immolato, quoniam (ut inquit Joannes) Hic est agnus, *qui occisus est ab origine mundi* (5). *Rata* dicitur quasi non

(1) Psal. 108. (2) Matth. 3. (3) I. Joan. 4. (4) Luc. 1. (5) Apoc. 5.

transitoria, sicut vetus lex, quae cessit ubi nova successit, sed quae permanet *in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (1). *Rationabilis* dicitur, quasi non pecualis, sicut erat legalis, quae sanguine taurorum, et hircorum non poterat a peccato mundare, sed quae sanguine proprio *emundat conscientiam nostram ab operibus mortuis* (2). *Acceptabilis* dicitur, quasi non illa, de qua dicit Propheta: *Sacrificium et oblationem noluisti* (3), sicut Dominus ait: *Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos* (4); sed illa de qua dicit Psalmista: *Tibi sacrificabo hostiam laudis* (5); unde Dominus ait: *Sacrificium laudis honorificabit me* (6).

13. Et secundum hanc dispositionem recte subjungitur: *ut fiat corpus et sanguis dilectissimi Filii tui Domini,etc.* Patri enim dilectus est filius, juxta illud: *Hic est filius meus dilectus,etc.* (7), et nos eum diligere debemus, quia *ipse prior dilexit nos* (8), et passus est pro nobis.Augustinus vero sic exponit: *Benedictam,* per quam benedicimur; *adscriptam,* per quam in coelo omnes adscribimur; *ratam,* per quam in visceribus Christi, idest de corpore Christi, quod est Ecclesia, censemur; *rationabilem,* per quam a bestiali sensu exuimur; *acceptabilem,* ut qui nobis ipsis displicemus per hanc acceptabiles ejus unico Filio simus, subjungens quod sacerdos, Evangelistarum verba assumens, dicit: *Qui pridie, quam pateretur, etc.* Ambrosius dicit quod haec verba: *Quam oblationem.., adscriptam, rationabilem etc.,* sunt verba Evangelistae usque ibi: *Accipite et manducate, et bibite ex hoc omnes.* Alii vero dicunt, quod Alexander Papa I. addidit Canoni verba illa: *Qui pridie,* usque *Hoc est corpus meum.*

(1) Psal. 99. (2) Heb. 9. (3) Psal. 39. (4) Psal. 49. (5) Psal. 115. (6) Psal. 49. (7) Matth. 3. (8) I. Joan. 4.

CAPUT XLI.

DE SEXTA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Qui pridie, quam pateretur, etc.* Sexta pars: et haec verba dicitur Alexander Papa I. addidisse, ut praemissum est. Quod autem hoc loco agitur repraesentat id quod Christus in coena fecit, et est sensus horum verborum: *Qui pridie quam pateretur*, idest una die antequam ipse passus est pro nobis, voluit tradere discipulis suis corporis et sanguinis sui mysterium, ut illi traderent nobis.

2. Quintadecima namque die primi mensis, qui tunc extitit feria sexta, passus est Christus,

et praecedente nocte, videlicet decimaquarta luna primis mensis ad vesperam, ut legis scripturam impleret, post typicum Pascha, corporis et sanguinis sui sacramentum instituit, et Ecclesiae tradidit frequentandum. Sic enim fuerat praefiguratum in Exodo: *Decima die mensis hujus* (primo), *tollat unusquisque agnum per familias et domos suas... et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus; immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Et sument de sanguine ejus agni, ac ponet super utramque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Est enim Phase* hebraice, πασχα graece, latine *transitus Domini.*

3. Illud autem notandum est, quod sicut manna data fuit Hebraeis post transitum maris rubri jam submersis Aegyptiis, sic Eucharistia datur christianis post absolutionem baptismi, jam deletis peccatis, ut per baptismum emundemur a malo, per Eucharistiam confirmemur in bono. Sicut enim manna populum illum per vastitatem inviae solitudinis ad terram promissionis perduxit, sic Eucharistia populum istum per incolatum vitae praesentis ad patriam paradisi perducit, sic dicta quia non aliud invenitur vocabulum, quo digne tantum sacramentum valeat appellari, nisi quod graece melius dicitur ἐυχαρίστια, quod latine exponitur, secundum Isidorum, *bona gratia*, vel secundum alios, *dator gratiae.* Viaticum quoque recte appellatur, quia deficientes in via, deducit ad patriam; sicut enim filiis Israel a transitu maris rubri manna non defuit, donec venirent ad terram promissionis, ita et fidelibus renatis per baptismum rubricatum, et sanctificatum sanguine Christi, non deficiet Eucharistia, donec veniet finis hujus saeculi. Sed haec tunc, nisi quod ad hoc, quia ulterius non sumetur sub specie, sed videbimus Deum facie ad faciem.

4. Hostia vero, secundum Hebraeos, dicitur ab ostio, quoniam ad ostium tabernaculi offerebatur. Sed secundum gentiles dicitur ab hoste, quia devictis hostibus fiebat hostia, idest sacrificium, et victima pro vincendis, de quo dictum est sub titulo DE OBLATIONE. Dicitur quoque hostia immolatio, quia ibi Christus sacramentaliter immolatur, qui semel in veritate pro peccatis immolatus est in cruce, quod tractum est a mola, quae fieri solebat de quodam genere frumenti, quod far, seu ador dicitur. Quod ergo in manna praecessit, in Eucharistia consummatur, nam quantamlibet quisque partem accipiat, totam percipit Eucharistiam, sicut evenit de manna, quia nec qui plus collegerat habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus. Hanc ergo praefigurabat panis ille coelestis, de quo Sapiens protestatur: *Panem de coelo praestitit illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem* (1), quod de se Christus exponens: *Ego* (inquit) *sum panis vivus, qui de coelo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum. Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (2). Et est notandum, quod in Ecclesia communicatur corpus Christi sumendo pacem, dando panem benedictum, et benedictionem suscipiendo, ut dicetur sub titulo DE PACIS OSCULO. Qui autem vult communicare, debet timorem, fidem, et dilectionem habere (3).

5. Sequitur: *Accepit panem, etc.* Hunc sacrificii ritum Melchisedech legitur celebrasse primus, *profferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi* (4); unde David inquit ad Christum: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, etc.* (5). Sacrificium igitur evangelicum praecessit legale, non solum dignitate, sed etiam tempore, sicut Apostolus plenius ostendit in Epistola ad Hebraeos. Ideo vero panem et vinum in sacrificium corporis et sanguinis sui Christus instituit, ut in sumptione corporis et sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio: quia sicut prae caeteris cibis et potibus corporalibus panis cor hominis confirmat, et vinum cor hominis laetificat (6); ita et corpus et sanguis Christi prae caeteris cibis et potibus spiritualibus interiorem hominem reficiunt et satiant, unde: *Calix meus inebrians, quam praeclarus est* (7). In his enim duobus plena consistit, et perfecta refectio, sicut ipse testatur: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (8). De hoc etiam dicetur in SEPTIMA PARTICULA, super verbo: *Hic est calix.*

(1) Sap. 16. (2) Joan. 6. (3) De Consec. dist. 2. *Timorem.* (4) Gen. 14. (5) Psal. 106. (6) Psal. 103. (7) Psal. 22. (8) Joan. 6.

6. Caeterum panis debet esse de frumento, vinumque de vite, quia Christus semetipsum comparavit frumento, cum ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* (1). Et vitis, cum dixit: *Ego sum vitis vera* (2). Ipse etiam fuit racemus torculari crucis pressus; unde Isaias: *Vestimenta tua sicut calacantium in torculari* (3). Porro nec racemus uvae, nec granum frumenti debet offerri, nisi vel expressum in vinum, vel redactum in panem (4), quia Christus et panem se dicit, et frumento se comparat. In Canone tamen Apostolorum (in Bucardo lib. 5. cap. *Si quis)* ita legitur « Si quis Episcopus, vel presbyter praeter ordinationem Domini alia quaedam in sacrificio afferat super altare, scilicet mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quaedam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legitimam constitutionem faciens, deponatur ». De hoc dictum est sub titulo DE OBLATIONE SACERDOTIS.

7. Non debet etiam in pane ipso poni sal, quamvis quidam haeretici contra faciant, propter illud quod scriptum est: *Quidquid obtuleris sacrificii sale condies. Nec auferas sal foederis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal* (5), et in Evangelio: *Omnis victima sale salietur* (6), quae de sale discretionis, non materiali intelliguntur.

8. Panis autem hic formatur in modum denarii, tum quia panis vitae pro denariis traditus est, tum quia idem denarius in vinea laborantibus in praemium dandus est; et in forma rotunda, ut dictum est sub titulo DE OBLATIONE. In hoc enim pane saepe scribitur nomen et imago Imperatoris nostri (7), quia per eum ad imaginem Dei reformamur, et nomina nostra in libro vitae scribuntur. Nonnulli etiam ibi agnum figurant, tum quia is qui immolatur verus est agnus, tum etiam propter illud quod legitur in Exodo: *Hoc est quod facies in altari... (offeres) agnos... et vinum, ad libandum... in agno* (8).

9. Panis quoque non fermentatus, sed azymus, in sacrificium debet offerri, tum ratione facti, tum ratione mysterii. Scriptum namque est in Exodo: *Primo mense quartadecima die mensis ad vesperam, comedetis azyma usque ad diem vigesimam primam ejusdem mensis ad vesperam;* item: *Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris;* item: *Qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de caetu Israel;* item: *Omne fermentatum non comedetis;* item: *In cunctis habitaculis vestris comedetis azyma* (9). Cum ergo Christus die quartadecima primi mensis ad vesperam coenaverit cum discipulis, et agnum paschalem comederit, et utique ritu legali cum azymis panibus, et lactucis agrestibus, constat quod ea hora fermentatum non inveniebatur in domibus Hebræorum, et ita panem azymum in corpus suum absque dubio consecravit. Cum enim fermentum corruptionem significet, unde secundum Apostolum: *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (10), ut nihil corruptum vel corrumpens, totum syncerum, atque syncerans in hoc esse sacramentum monstretur, non fermentatum, sed azymum consecramus, juxta illud Apostoli: *Pascha nostrum imolatus est Christus, itaque epulemur non in fermento veteri, sed in azymis sinceritatis, et veritatis* (11).

10. Graeci tamen in suo persistentes errore de fermentato conficiunt, Latinos *azimitas* vocantes, cum ipsi verius *fermentarii* valeant nuncupari. Dicunt enim in Parasceve lunam decimaquartam extitisse, in qua verus agnus est immolatus, ut legis impleretur figura, quae decimaquarta luna primi mensis paschalem agnum jusserat immolari. Domini igitur eo die se passurum esse praenoscens, in praecedenti vespera, necessitate ductus, anticipavit comedere Pascha, et quia tunc licite poterat comedere fermentatum, ideo et ipsi corpus Dominus de fermentato conficiunt. Dicunt enim, quod cum beata virgo Maria praegnans fuerit de Spiritu sancto, recte per fermentatum significatur Domini incarnatio, propter virginei uteri tumorem. Sed responderi potest, quod non offerimus in sacrificium Virginis uterum, nec ille est ad transubstantiandum necessarius, sed fides, et Dei verbum.

11. Sed numquid conficit qui fermentatum, vel azymum simul et fermentatum hodie apud nos sacrificat? Et videtur quod non, cum Christus azymum consecraverit, quando sacramentum in-

(1) Joan. 12. (2) Joan. 15. (3) Isai 63. (4) De Consec. dist. 2. *Cum omnem*. (5) Levit. 2. (6) Marc. 9, 7) De Consec. q. 1. *Quod quidam,* in fine. (8) Exod. 29. (9) Exod. 12. (10) I. Corinth. 5. (11) I. Corinth. 5.

stituit, ut dictum est. Praeterea, ut jam dicetur, Ecclesia a beatis Petro et Paulo hunc sacrificii ritum accepit. Quidam tamen contra dicunt, praesertim si negligentia vel ignorantia hoc facit (1); nam et legitur in Levitico: *Offeretis panes fermentatos, cum hostia gratiarum, quae immolatur pro pacificis* (2). Item legitur: *Offeretis panes primitiarum duos, de duabus decimis similae fermentatae* (3); et multis cum fermentato sacrificantibus Ecclesia communicat.

12. Sequitur: *Elevatis oculis in coelum, etc.* Per hoc quod Christus oculos in coelum levavit, insinuat nobis se habere a Patre quod habet, quodque in principio nostrorum operum debemus dirigere mentis oculos ad Dominum, tamquam ad doctorem omnium operum bonorum. Item, per hoc quod oculos ad coelum levavit, et Patri gratias egit, docuit nos quod semper Patri supplicare debemus, ut hoc tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur.

13. Hic autem tria commemorantur, quae nullus evangelistarum describit, videlicet: *Elevatis oculis in coelum, etc.* usque *discipulis suis;* item: *Aeterni testamenti*; item: *Mysterium fidei.* Quis ergo tantae audaciae extitit, ut hoc de corde suo tentaverit interponere (4)? Sane formam istam verborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli, et ab ipsis Ecclesia; multa quidem tam de verbis, quam de factis Dominicis propter brevitatem praetermiserunt Evangelistae, quae tamen Apostoli suppleverunt, ut est quod Apostolus ait: *Visus eo plusquam quingentis fratribus simul; deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus; novissime autem tanquam abortivo, visus est et mihi* (5). Nam et inter ipsos Evangelistas quaedam omittuntur ab uno, quae supplentur ab alio, unde cum tres Evangelistae commemorent: *Hoc est corpus meum,* solus Lucas adjecit: *Quod pro nobis tradetur;* et cum Matthaeus et Marcus dicant *Pro multis,* Lucas dicit *Pro vobis,* Matthaeus addidit *in remissionem peccatorum.*

14. Sequitur: *Gratias agens, etc.* Hic colligitur unde sacrificium laudis dicatur. Dicitur enim sic; *Christus gratias agens etc.* illud instituit. Gratias autem agebat non pro se, sed pro nobis, idest pro reparatione omnium futura: de hoc dictum est in SECUNDA PARTICULA, super verbo *pro quibus.* — *Benedixit etc.* Benedixit enim benedictione coelesti, et virtute verbi, qua convertitur panis in substantiam corporis Christi, scilicet *Hoc est corpus meum.* Et in prolatione hujus verbi, fit crux super panem, quae significat quod Christus passus est etiam in natura; totus enim passus est et secundum animam, et secundum corpus, ut dicetur in UNDECIMA PARTICULA, super verbo: *Et praestas,* ut totum hominem redimeret. Quia enim Christus accepit panem et calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, utramque benedixit; ideo sacerdos Christi exemplo panem et calicem in manus accipiens, utramque per se crucis signaculo benedicit. Quae duae cruces innuunt tempus coenae, et tempus gratiae, in qua duo parietes in angulari lapide conjunguntur, vel quod Gigas geminae substantiae crucifigitur. Cum autem ad prolationem verborum istorum: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus,* sacerdos conficiat (6), credibile judicatur quod et Christus eadem verba dicendo confecit.

15. Verum cum Dominus prius fregerit quam consecraverit, videtur quod Ecclesia, quae prius consecrat quam frangat, aliter agat quam Christus egerit, et sic peccat, quoniam ejus actio nostra debet esse instructio (7). Super hoc dixerunt quidam, quod Christus post benedictionem et conversionem fregit; nam tunc confecit cum benedixit, literam hoc ordine construentes: *Accepit panem, benedixit* (subadiendum est *dicens*): *Hoc est corpus meum:* et tunc fregit, et dedit, et ait: *Accipite, et comedite,* et iteravit: *Hoc est corpus meum.* Prius ergo protulit haec verba, ut eis vim conficiendi tribueret, deinde protulit eadem, ut Apostolos formam conficiendi doceret. Alii dixerunt, quod etiam Christus prius fregit, quam consecravit, nam prius benedixit, et postea fregit, et demum protulit verba illa: *Hoc est corpus meum, etc.,* et tunc dedit. Secundum hoc, et sacramentum confecit, et formam instituit post benedictionem, cum dixit: *Hoc est corpus meum,* intelligen-

(1) Extra. de celeb. Miss. c. fin. (2) Levit. 7. (3) Levit. 23. (4) Extra. de celeb. Miss. *Cum Marthae.* (5) I. Corinth. 15. (6) De Consec. dist. 2. *Panis est.* (7) 21. q. 1. *Exemplum.*

tes illam benedictionem fuisse, vel aliquod signum quod super panem impressit, vel aliquod, quod super panem expressit: quibus illud videtur obsistere, quod prius fregit quam dixit: *Hoc est corpus meum*, nec est credibile quod prius dederit, quam confecerit. Sane dici potest quod Christus virtute divina nobis occulta primo confecit, et postea formam expressit, sub qua posteri benedicunt; ipse namque virtute propria benedixit, nos vero ex illa virtute quam indidit verbis. Cum ergo sacerdos illa Christi verba pronunciat: *Hoc est corpus meum*, et *Hic est sanguis meus*, panis et vinum in carnem et sanguinem convertuntur illa verbi virtute, qua *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (1), quia *ipse dixit et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt* (2); qua foeminam mutavit in statuam, et virgam convertit in colubrem; qua fontes mutavit in sanguinem, et aquam convertit in vinum; nam si verbum Eliae potuit ignem de coelo deponere, nonne verbum Christi poterat panem in carnem mutare? Certe majus est de nihilo creare quod non est, quam quod est in aliud transmutare (3), et incomparabiliter majus est, quam Deus ita factus est homo, quod non desit esse Deus, quam quod panis ita fit caro, quod desinit esse panis. Illud per incarnationem semel factum est, istud per consecrationem jugiter fit. Ad prolationem ergo verborum panis divinitus transsubstantiatur in carnem; divina enim et materialis hujus sacrificii substantia est verbum, quod accedens ad elementum, perficit sacramentum, sicut Verbum carni unitum effecit hominem Christum.

16. Notandum est autem, quod in corpore Christi undecim miracula considerantur, de quibus expressa reddi ratio non potest, licet similitudinarie rationes ad hoc deserviant.

17. Primum est, quod panis et vinum transsubstantiatur in corpus et sanguinem, de quo jam rationes positae sunt. Alia etiam ratio huic deservit, quia et cibus et potus corporalis fit caro et sanguis mediante natura; multo ergo fortius ipsa natura, scilicet Deus, immediate facere potest quod panis convertatur in corpus suum, et vinum in sanguinem.

18. Secundum est, quod quotidie panis transsubstantiatur in corpus, et nullum fit augmentum in Deo. Ratio huic deservit, quia etsi scio aliquod secretum, quod pluribus manifesto; licet illud omnes illi me revelante sciant, tamen in me solo, sive in mente mea, nullum propter hoc fit augmentum.

19. Tertium, quia quotidie sumitur et comeditur, nec aliqua fit ejus diminutio. Ratio, quia etsi de lumine meo lumina mille sumantur, nil deperit in meo; nam et vidua Sareptana comedebat, et nunquam diminuebatur farina de hydria, nec oleum de lechito.

20. Quartum est, quia indivisibile dividitur, et in qualibet parte Eucharistiae totus et integer remanet. Ratio in speculo, in quo aliquid repraesentatur, et si dividatur per partes, in qualibet parte idem repraesentatur, ut dicetur in SEQUENTI PARTICULA, super verbo: *Simili modo*.

21. Quintum, quia a criminosis sumptum non coinquinatur. Ratio, quia nec sol transiens super loca foetida coinquinatur (4).

22. Sextum, quia corpus Christi, quod est cibus vitae, peccatoribus est mortale, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis. Ratio, quia et infirmis et debilibus corpore bona cibaria, ut capones et bona vina, sunt nociva.

23. Septimum, quia sumptum a sacerdote et quolibet alio, ore clauso in coelum rapitur (5), ut jam dicetur super verbo: *Accipite*. Ratio, quia de corpore Virginis incorruptae Christus exivit, qui etiam de monumento clauso surrexit, cum sit res simplicissima, et ostio clauso in locum ubi erant discipuli, intravit.

24. Octavum, cum sit corpus immensum, quod in tam parva hostia stat. Ratio, quia et pupilla oculi, quae minima est, magnum montem apprehendit.

25. Nonum, quia idem corpus totum simul in diversis locis consistit, et a diversis percipitur. Et videtur ratio, quia et verbum hominis semel prolatum, juxta vocis naturam, totum simul est in

(1) Joan. 1. (2) Psal. 32. (3) De Consec. dist. 2. *Re vera*, et cap. *Panis*. (4) 19. dist. *Secundum*. (5) De Consec. dist. 2. *Quia corpus*, in princ.

auribus diversorum. Praeterea, qui fecit corpus et locum, utrumque fecit in altero esse, ut vult. Rursus, luna, et sol, et lumen in diversis locis a diversis videntur.

26. Decimum, quia pane transsubstantiato, remanent accidentia panis, scilicet tactus, color, et sapor. Ratio per similitudinem deficit hic, ut dicetur super verbo *Fregit.*

27. Undecimum, quia sub specie panis est, et sumitur corpus et sanguis Christi, imo totus Christus. Similiter sub specie vini est, et sumitur utrumque, et tamen non est ibi duplex sumptio corporis et sanguinis Christi. Ratio, quia licet in uno prandio comedam ante potum et post, non tamen dicor bis prandere. Et de hoc dicetur sub SEPTIMA PARTICULA, super verbo: *Simili modo.* Verumtamen (sicut ait Leo Papa): « Quid quaeris naturae ordinem in Christi corpore, cum praeter naturam sit ipse natus Christus ex Virgine ».

28. Et nota, quod quaedam matrona singulis diebus dominicis offerebat panes beato Gregorio, qui cum post Missarum solemnia corpus Domini illi offerret, et diceret: *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam aeternam,* illa lasciva subrisit; ipse vero mox dextra ab ejus ore convertens, partem illam Dominici corporis super altare deposuit, deinde coram populo matronam interrogavit, ob quam causam ridere praesumpserit. At illa, inquit: quia panem, quem propriis manibus feceram, tu corpus Domini appellabas. Tunc Gregorius pro mulieris incredulitate se in orationem prostravit, et surgens particulam illam panis ad instar digiti carnem factam reperit, et sic matronam ad fidem convertit. Oravit iterum, et carnem illam in panem conversam vidit, et matronae sumendam tradidit.

29. Legitur quoque, quod cum Hugo de santo Victore, doctor excellentissimus, ultima infirmitate laboraret, corpus Domini instanter petiit sibi dari. Cumque nullum cibum retinere posset, fratres ejus turbationem timentes, simplicem sibi hostiam attulerunt. Quod ille per spiritum agnoscens ait: Misereatur vestri Deus, fratres, cur me deludere vultis; iste enim quem portatis Dominus meus non est. At illi attoniti, mox corpus Domini attulerunt; sed ipse se videns non posse recipere, elevatis in coelum manibus, sic oravit: *Ascendat filius ad patrem, et spiritus ad eum qui fecit illum.* Et inter haec verba spiritum emisit, et corpus Domini inde disparuit.

30. Quinque autem ex causis sacramentum corporis et sanguinis sui Christus sub alia specie sumendum instituit. Prima est ad augendum meritum, quoniam aliud ibi cernitur, et aliud esse creditur, ut fides habeat meritum, cui humana ratio non praebet experimentum (1). Secunda est, ad fovendum sensum, ne abhorreat animus quod cerneret oculus, quia non consuevimus carnem crudam comedere, vel sanguinem humanum bibere (2). Fovetur enim sensus in uno, dum videlicet solita percipit, et aedificatur fides in altero, dum in eo quod videt, quale sit illud quod non videt agnoscit. Tertia est, ad vitandum ridiculum, ne insultaret paganus, cum illud ageret christianus, ut ita veritas adsit, et ridiculum desit. Quarta, quia non posset mortalis homo intueri claritatem quae est in corpore Christi, quod experti sunt discipuli in transfiguratione (3). Praeterea panis confirmat, et vinum laetificat cor hominis (4). Quinta, non sumitur sub specie agni, ne judaizare videamus, et de more legali agnum offerentes.

31. Sequitur: *Fregit.* Quaeri solet quid Christus in mensa fregit, et quid sacerdos nunc in altari frangit? Et fuerunt qui dixerunt, quod sicut post consecrationem vera panis remanent accidentia, sic et vera panis substantia. Quia sicut subjectum non potest subsistere sine accidentibus, sic accidentia non possunt subsistere sine subjecto, quoniam accidentis esse, non est aliud quam inesse; sed panis et vini substantiis permanentibus, ad prolationem illorum verborum, corpus et sanguis Christi veraciter incipiunt esse sub illis, ita quod sub eisdem accidentibus utrumque vere suscipitur, scilicet panis et caro, vinum et sanguis, quorum alterum probat sensus, reliquum credit fides. Hic dicunt, quod substantia panis frangitur ac atteritur, inducentes ad hoc illud Apostoli: *Panis quem frangimus* (5), et Lucas: *Una sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem etc.* (6).

(1) De poen. dist. 4. *In domo.* (2) De Consec. dist. 2. *Panis est.* (3) Matth. 17. (4) Psal. 103. (5) I. Corinth. 10. (6) Act. 20.

32. Et secundum eos dum sacramentum a mure corroditur, etiam ipsa panis substantia comeditur, sub qua corpus Christi mox esse desinit, cum corrodi incipit (1). Innocentius III. dixit in *Speculo Ecclesiae*, quod forma panis frangitur et atteritur, sed corpus Christi sumitur et comeditur, ea quae notant corruptionem referens ad formam panis, ea vero quae notant acceptionem, ad corpus Christi. Berengarius quippe, quia suspectus habebatur de haeresi, coram Nicolao Papa confessus est panem et vinum quae altari imponuntur post consecrationem, non solum sacramentum, sed etiam in veritate verum corpus et sanguinem Christi esse, et sensualiter non solum sacramentum, sed etiam in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri, non autem corpus Christi vel in partes dividitur, vel dentibus laceratur, cum sit immortale, et impassibile. Sed in qua re fiat fractio, vel attritio, beatus Augustinus ostendit dicens: « Quando Christus manducatur, reficit, non deficit, nec quando manducamus, partem de illo facimus » (2). Et quidem in sacramento sic fit; nam et Christus carnalem sensum discipulorum redarguit, qui putabant carnem ejus, sicut aliam carnem dividendam in partem, et morsibus lacerandam. Dicitur autem forma panis, non quod sit, sed quod fuit, sicut dicebatur Simon leprosus, non quod talis existeret, sed quia talis extiterat.

33. Si vero quaeratur quid a mure comeditur, dum sacramentum corroditur, vel quid incineratur, dum sacramentum crematur, respondet ipse Innocentius: « Quod sicut miraculose substantia panis convertitur in corpus Domini, cum incipit esse sub sacramento, sic quodammodo miraculose revertitur, cum ipsum ibi desinit esse; non quod illa panis substantia revertatur quae transivit in carnem, sed ejus loco aliud miraculose creatur, quamvis hujusmodi accidentia sine subjecto possint esse, sic edi, etc. »

34. *Dedit*. Quaeri solet, quale corpus Christi in coena dedit, mortale aut immortale, passibile aut impassibile, ac caetera quae ad hanc pertinent quaestionem? Et licet simpliciter fidei sufficiat dicere, quod tale dedit quale voluit, et rursus quale dederit ipse novit, fuerunt tamen qui dixerunt quod sicut veraciter ipse idem erat qui dabat et qui dabatur, ita in eo quod dabat erat passibilis et mortalis, et in eo quod dabatur erat immortalis et impassibilis, sicut visibiliter gestabat, et invisibiliter gestabatur. Invisibiliter, inquam, quantum ad formam corporis, non quantum ad speciem sacramenti, nam in eo quod gestabat, quod erat hoc apparebat; in eo vero quod gestabatur, quod erat ipse non videbatur, quia forma panis et vini velabat formam carnis et sanguinis. Hic est ille verus David, qui coram Achis rege Geth suis manibus ferebatur. Quoniam igitur immortalis dabatur, incorruptibiliter edebatur. Hi profecto concedunt, quod si pars aliqua sacramenti per triduum mortis Christi reservata fuisset, idem corpus simul et jacebat mortuum in sepulchro, et manebat vivum sub sacramento, in ara crucis patiebatur, et sub forma panis non laedebatur. Sed quoniam incredibile judicatur, ut secundum eamdem naturam simul esset mortalis et immortalis, quod tamen congruebat ei secundum eumdem personam fuerunt alii qui dixerunt, quod Christus mortalis utique fuit, non necessitate, sed voluntate; in eo quippe quod immunis erat ab omni culpa, liber erat ab omni poena, ut nil morti deberet, pro eo quod nil peccati haberet; sustinuit tamen sponte mortalitatem, quia mortem sustinere volebat, quoniam si mortalitatem non suscepisset, omnino mori non potuisset. Ut ergo probaret quod mortalis erat non necessitate, sed voluntate, quando voluit mortalitatem deposuit, e quando voluit mortalitatem recepit. Legitur in Evangelio, quod *Judaei duxerunt illum* (Jesum) *usque ad supercilium montis, ut praecipitarent eum: ipse autem per medium illorum, ibat* (3): cum ergo esset ducendus, teneri se sicut passibilem tolerabat; sed cum esset praecipitandus, sicut impassibilis, per medium illorum transibat.

35. Potest tamen, salva fide, concedi quod tunc tale dedit quale tunc habuit, mortale videlicet et passibile; non quod posset pati sub sacramento, scilicet nunc; sed quod sub sacramento poterat pati, scilicet tunc. Nunc autem sumitur a nobis immortale et impassibile, nec tamen majo-

(1) De Consec. dist. 2. *Qui bene*, super verbo: *Hoc est corpus*. (2) De Consec. dist. 2. *Qui manducat*.
(3) Luc. 4.

rem nunc habet efficaciam, sicut nec majorem potentiam. Quia ergo passibilis edebatur, et tamen non laedebatur, non erat humanae naturae, sed divinae potentiae, qua volebat quidquid omnino volebat.

36. *Discipulis suis.* Dubitari solet, utrum Judas cum aliis acceperit Eucharistiam; Lucas enim ostendit Judam interfuisse cum aliis, qui statim post, calicis traditionem commemorat dicens: *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa* (1). Quotquot autem interfuerunt Eucharistiam acceperunt, Marco testante, qui ait: *Et biberunt ex illo omnes* (2), juxta quod Christus ipse praeceperat, teste Matthaeo: *Bibite ex hoc omnes* (3). Econtra Judas non interfuisse probatur, nam secundum Matthaeum, statim dixit Jesus bibentibus calicem: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei* (4). Judas ergo non aderat, quia cum eo non erat biliturus in regno. In hoc casu forte tenendum est illud quod Joannes insinuat, quia cum Judas *accepisset bucellam, exivit continuo. Erat autem nox* (5). Christus autem post alios cibos tradidit Eucharistiam, Luca testante, qui ait: *Similiter et calicem, postquam coenavit* (6). Patet ergo quod Judas prius exivit quam Christus traderet Eucharistiam: quod ergo Lucas post calicem commemorat traditorem, per recapitulationem intelligi dictum potest, quia saepe in sacra Scriptura quod prius factum fuerat, posterius enarratur, sicut Matthaeus biduo ante Pascha commemorat alabastrum unguenti, quod secundum Joannem ante sex dies Paschae mulier in domo Simonis leprosi effudit.

37. Sed concesso, quod Judas acceperit Eucharistiam, quod plerique concedunt, quare medidicus salutaris medicinam dedit aegroto, quam ei mortiferam esse sciebat, *qui enim manducat indigne, judicium sibi manducat, etc.* (7)? Respondeo: forte ut suo doceret exemplo quod sacerdos non debet illi communionem negare, cujus crimen, etsi sit sibi notum, non tamen est Ecclesiae manifestum, ne forte non sit corrector, sed proditor. Unde legitur in Canone: « Non prohibeat dispensator, idest sacerdos, pingues terrae, idest peccatores, mensam Domini, idest corpus et sanguinem Christi manducare, sed moneat exactorem timere » (8). Sed cum minus malum sit reddi suspectum de crimine, quam committere crimen, et de duobus malis, cum alterum urget, minus tamen sit eligendum (9), videtur quod discretus sacerdos negare debet Eucharistiam criminoso, quatenus minus malum incurrat, ut majus evitet; idest ut reddatur suspectus, ne manducet indigne. Sane, cùm nemo debeat unum mortale committere, ne proximus aliud mortale committat, eligendum est potius sacerdoti non prodere peccatorem, quam ut ille non peccet, sed ille potius debet eligere, ut abstinendo reddatur suspectus, quam quod communicando manducet indigne (10).

38. Sed quaeritur, an Christus ad bonum, an ad malum Eucharistiam Judae tradiderit. Et quidem non videtur ad bonum dedisse, ne sua sit intentione fraudatus qui, teste Propheta: *Omnia quaecumque voluit fecit* (11); Judas enim non ad bonum, sed ad malum accepit. Sed nec ad malum dedisse videtur, quia Christus non est actor malorum, sed ultor. Respondetur: quod si haec propositio *ad,* cum dicitur: *dedit ad malum,* intentionem denotet vel affectum, falsa est propositio; si autem consecutionem innuat vel effectum, vera est. Sane, quia Christus buccellam intinctam Judae porrexit, constitutum est ab Ecclesia, ne Eucharistia detur intincta (12), nec debet intelligi, quod sub buccella panis intincta Christus Eucharistiam dederat traditori, sed per bucellam intinctam atque porrectam, suum denique traditorem expressit.

39. Sequitur: *Accipite et manducate.* Quis unquam crederet, quod panis in carnem, et vinum in sanguinem converti potuisset, nisi ipse Salvator hoc diceret, qui panem et vinum et omnia ex invisibilibus creavit? Voluit ergo per nos panem et vinum sibi offerri, et ab ipso divinitus conse-

(1) Luc. 22. (2) Marc. 14. (3) Matth. 26. (4) Matth. ibid. (5) Joan. 13. (6) Luc. 22. (7) I. Corinth. 11. (8) De Consec. dist. 2. *Non prohibeat.* (9) 13 dist. *Duo,* et cap. *Nervi.* (10) 14 dist. capit. 1. (11) Psal. 134. (12) De Consec. dist. 2. *Cum omne.*

crari, ut fidelis populus credat verum esse mysterium, quod ipse tradidit discipulis suis, dicens: *Accipite et manducate.* Similiter et de calice dixit.

40. Sane non est intelligendum quod sumptum corpus de manu Domini sibi discipuli ministrarent; sed qui consecravit, idem et ministravit ac si diceret: *Comedite,* hanc utramque hujus sacramenti comestionem insinuant. Dupliciter enim corpus Christi comeditur, quia dupliciter intelligitur, scilicet verum, quod de Virgine traxit, et in cruce pependit; et mysticum, quod Ecclesia Christi spiritu vegetata. De vero corpore Dominus ait: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur* (1). De mystico dicit Apostolus: *Unus panis, unum corpus multi sumus* (1). Verum corpus Christi comeditur sacramentaliter, idest sub specie; mysticum autem comeditur spiritualiter, idest sub specie panis, in fide cordis. De comestione sacramentali dicit Dominus: *Accipite, et dividite inter vos... hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem* (2). Hoc modo tam boni quam mali Christi corpus manducant; sed boni ad salutem, mali vero ad judicium. Nisi enim et mali Christi corpus comederent, non dixisset Apostolus: *Qui enim manducat indigne, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini* (3). Ille autem indigne sumit qui sacramentaliter et non spiritualiter sumit; nam et Judas cum aliis traditur Eucharistiam accepisse, ut jam dictum est. De spirituali comestione Dominus ait: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (4): hoc modo corpus Christi comedunt soli boni; unde *qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo* (5); nam *qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* (6). *Ut quid paras dentem et ventrem? Crede, et manducasti* (7). Qui credit in Christum, comedit ipsum, quoniam incorporatur Christo per fidem, idest membrum ejus efficitur, vel unitate corporis ejus firmius solidatur. Alibi enim quod manducatur incorporatur, et qui manducat incorporat; hoc autem quod manducatur incorporat, et qui manducat incorporatur. Utrumque modum edendi Christus insinuat, ubi dicit: *Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quidquam* (8), quia caro Christi nisi spiritualiter comedatur, non ad salutem, sed ad judicium manducatur.

41. Sed quid est de corpore Christi postquam sumptum fuit et comestum? Responderi potest, quod si praesentia quaeritur corporalis, in coelo quaeratur, ubi Christus est in dextera Dei sedens (9). Ad tempus tamen praesentiam adhibuit corporalem, ut ad spiritualem praesentiam invitaret, unde cum sacramentum tenetur, gustatur, et comeditur, Christus corporaliter adest in visu et in sapore, et quamdiu corporalis sensus afficitur, corporalis praesentia non aufertur. Postquam vero in percipiendo sensus deficit corporalis, deinceps non est quaerenda praesentia corporalis, sed spiritualis est retinenda, quia dispensatione completa Christus de ore transit ad cor. Melius est enim ut procedat in mentem, quam descendat in ventrem; cibus est non carnis, sed animae; venit ut comedatur, non consummetur; ut gustetur, non ut incorporetur; ore comeditur, sed stomacho non digeritur; reficit animum, sed non effluit in secessum. Illud vero quod Dominus ait: *Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur* (10), non de spirituali, sed de carnali cibo dictum est.

42. Quod si forte secessus, aut vomitus per solam Eucharistiae perceptionem evenerit, ex accidentibus humoribus generatur: cum interdum humores usque cujuslibet cibi materia vel effluant in secessum, vel emittantur ad vomitum, ita quod quantum ad nos, servat per omnia corruptibilis cibi similitudinem, sed quantum ad se non omittit immolabilis corporis veritatem. Species quandoque corroditur et maculatur, sed veritas nunquam corrumpitur, aut inquinatur; sed quando tale quid videris, noli timere sibi, sed esto solicitus tibi, ne tu forte laedaris, si male credideris.

43. Sequitur: *Hoc est corpus meum.* Cum ad prolationem istorum verborum: *Hoc est corpus meum,* panis mutetur in corpus, et ad prolationem istorum verborum: *Hic est sanguis meus,* vinum mutetur in sanguinem (11), et prius proferantur ista verba quam illa, videtur quod panis prius mu-

(1) Luc. 22. (2) I. Corinth. 10. (3) Luc. 22. (4) I. Corinth. 11. (5) Joan. 6. (6) Ibid. (7) I. Joan. 4. (8) De Consec. dist. 2. *Ut quid.* (9) Joan. 6. (10) De Consec. dist. 2. *Tribus.* (11) Matth. 15. (12) De Consec. dist. 2. *Panis est.*

tetur in corpus, quam vinum in sanguinem. Et ita videtur per consequens, quod corpus sine sanguine est, vel sanguis est sine corpore. Propterea dicitur a quibusdam, quod cum totum est dictum, totum est factum, volentes vel non volentes ipsius conversionis determinare momentum. Alii vero dicunt, quod licet ad prolationem praecedentium verborum, panis antea mutetur in corpus, et ad prolationem sequentium, vinum postea mutetur in sanguinem, numquam tamen corpus est sine sanguine, vel sanguis sine corpore (1), sicut neutrum est sine anima; sed sub forma panis sanguis existit in corpore, per mutationem panis in corpus et e converso, non quod panis, idest corpus in sanguinem, vel vinum mutetur in corpus, sed neutrum potest existere sine reliquo: de hoc jam dicetur.

44. Sed quaeritur, quid demonstravit Christus quando dixit: *Hoc est corpus meum*. Per hoc pronomen *hoc* non videtur quod panem, quia panis non erat corpus Christi; nec etiam corpus, quia nondum illa verba protulerat, ad quorum prolationem panem mutavit in corpus. Super hoc dicunt quidam, quod per *hoc* pronomen nihil demonstratur, sed illud materialiter ponitur. Sed secundum hoc quomodo per dictionem nihil significantem fit transubsstantiatio? Praeterea, Dominus utebatur illa voce significative, et nos utimur materialiter; ergo non facimus quod ipse fecit. Alii dicunt, quod ea vis data est ipsis verbis,quod ad ipsorum prolationem fit transsubstantiatio. Item, ideo sacerdos ea non profert significative,quia non posset sic ea proferre. Mentiretur, nisi diceret: *Hoc est corpus meum*. Verum a praemissae quaestionis laqueo facile se absolvit qui dicit, quod Christus tunc confecit, quando benedixit, de quo dictum est super verbo *Benedixit*. Nam si opponatur de sacerdote qui tunc consecrat, cum illa verba pronunciat, respondetur, quod sacerdos nil demonstrat, cum illis verbis non utatur enunciative, sed recitative, quemadmodum et cum ait: *Ego sum vitis vitis vera, ego sum lux mundi*, et innumera talia.

45. Rursus quaeritur, quid demonstravit cum dixit: *Manducate ex hoc omnes,* licet in nullo quatuor Evangelistarum hoc legatur de corpore, sed tantum de sanguine invenitur dictum: *Bibite ex hoc omnes*. Cum enim jam panem fregisset, si demonstravit aliquid fragmentorum, illud non debebant omnes comedere, sed singulis debebat singula distribuere (2); si demonstravit corpus, non poterant ex illo, sed illud comedere, quia corpus Christi non manducatur per partes, sed integrum. Sane frequenter in sacra Scriptura videtur agi de uno, sed agitur de diversis, ut est illud: *Benedixit, fregit, et dedit:* benedixit panem, fregit formam, et dedit corpus. Eodem modo cum dixit: *Manducate ex hoc omnes*, pronomen ostendit integrum corpus, praepositio innuit formam divisam, ut iste sit sensus: Comedite corpus integrum sub forma divisa, nam sola forma per partes dividitur, et totum corpus integrum manducatur. Simili modo potest intelligi quod subjunxit: *Hoc est corpus meum,* idest illud quod praebeo sub hac forma.

46. Quaeritur etiam si additio, vel subtractio, vel transpositio vel interpositio, vel mutatio fiat in illa forma verborum, quae Christus expressit, utrum si effectum consecrationis impediat, ut si dicatur addendo: *hoc est corpus meum*, quod assumpsi de virgine; vel subtrahendo: *hoc est corpus*, non dicendo *meum;* aut trasponendo, ut dicendo; *corpus meum hoc est:* vel interponendo, ut: *hoc est utique corpus meum;* sive mutando ut: *hoc est corpus Jesu*. Sane graviter peccat qui quodlibet horum quomodolibet attentaverit, praesertim si formam intendat mutare, vel haeresim introducere (3), quia forma verborum, quam Christus expressit, per omnia debet illibata servari, quamvis (secundum Philosophum) nomina et verba transposita idem significent (4), neque utile per inutile vitietur, et non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferendum (5). Quid si inter prolationem formae panis, et vini interponatur spatium, et quidem nihilominus fit transsubstantiatio? De hoc tamen dubium non est, secundum illos qui duas asserunt esse formas, ut jam dicetur (6).

(1) De Consec. dist. 2. *Comperimus*. (2) De Consec. dist. 2. *Singuli*, et cap. seg. (3) De Consec. dist. 4. *Retulerunt*. (4) Extra. de rescrip. (5) Extra. de verb. signif. (6) De hoc not. de Consec. dist. 4. *Si non sanctificatur*.

47. Sed cum ad prolationem istorum verborum: *Hoc est corpus meum*, panis mutetur in carnem (1), et ad prolationem illorum: *Hic est sanguis meus*, vinum mutetur in sanguinem, videtur quod panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari, ut praemissum est; et ita si post prolationem istorum, et ante prolationem illorum impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere valeat, videtur quod panis sit mutatus in carnem, vino in sanguinem non mutato. Numquid ergo hoc casu alius sacerdos totum repetet a principio, et sic super panem interabitur consecratio, an vero ab eodem loco tantum incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, et sic dividitur mysterium unitatis (2). Super hoc ita legitur in concilio Tholetano (3). « Censuimus convenire, ut cum a sacerdotibus Missarum tempore sacra mysteria consecrantur, si aegritudinis accidit cujuslibet interventus, quo coeptum nequeat consecrationis explere mysterium, sit liberum Episcopo, vel presbytero alteri consecrationem exequi, coepti officii, ut praecedentibus (supple: qui deferunt) libenter alii pro complemento succedent. » De hoc etiam dicetur in SEPTIMA PARTICULA, super verbo: *Novi et aeterni*, ad finem. Verum, cum inter theologos de tempore consecrationis sit diversa sententia, quibusdam dicentibus, quod cum totum est dictum, totum est factum, aliis asserentibus quod panis ante mutatur in corpus, postea vinum mutatur in sanguinem, ut dictum est; ideo plerique tutius incedentes affirmant, quod alius sacerdos repetere debet consecrationem atque perficere, quoniam dicitur iteratum quod nescitur esse factum (4). Tamen ne ulla fiat iteratio, vel divisio sacramenti, ne aliquis scrupulus erroris vel dubitationis remaneat, consultius judicatur, ut illa talis oblata studiosissime pro infirmis recondetur, et super aliis speciebus panis et vini totus Canon repetatur, et praemissa hostia consecrata in fine Missae a ministro, vel alio sumatur.

48. Sed si vinum inveniri non possit, vel aliquo casu intercedente defuerit, quaeritur utrum necessitate cogente, vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari, sicut et sub sola panis specie debet Eucharistia reservari? Sunt sane qui dicunt, quod cum verbum et elementum conficiant sacramentum, nec forma verborum nec materia rerum, quas Christus expressit, mutari, sive dimidiari potest, quia sicut vinum sine pane, sic panis sine vino minime consacratur; unde sive aqua pro vino mittatur in calicem, sive ordeum pro frumento formetur in panem, sicut neutrum per se, sic neutrum cum alio transubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel vinum sine pane mutari posset in carnem, aut sanguinem, in his regionibus, in quibus alterutrum inveniri non potest, licite posset alterum sine altero consecrari, minus enim ignorantia, quam necessitas, vel negligentia, quam difficultas excusat. Alii vero dicunt, quod cum Christus prius convertit panem in carnem, et postea mutaverit vinum in sanguinem, sicut evangelicae lectionis textus ostendit, et sine vino panem, et sine pane vinum consecrari contingit. Graviter tamen offendit, qui negligenter, vel ignoranter alterutram speciem praemittit. Gravius qui scienter, aut sponte, maxime si formam intendit mutare vel haresim introducere.

49. Quid ergo faciendum est sacerdoti, si vinum post consecrationem comperiat praetermissum? Respondeo: si hoc studiose, causa introducendi haeresim factum est, non est sacramentum corporis; si vero per oblivionem, vel negligentiam, nihilominus facta est consecratio corporis, ut praemissum est (5). Tunc enim, ut dicunt aliqui, vinum apponere debet, et super illud solum verba ad consecrandum sanguinem repetere, scilicet ab illo loco: *Simili modo, etc.*, usque in finem, omissis tamen crucibus duabus, quae fiunt sigillatim super panem. Alii dicunt, quod vino apposito in calice panem consecratum debere immittere, sicque absque aliqua repetitione sumere sacrificium, sicut fit in die Parasceve. Aliis videtur, quod non debet vinum apponi, nec scandalum generetur. Sed quod primi dicunt verius est, nam utilius scandalum nasci permittitur, quam veritas omittatur (6). Si enim haec veritas praetermittatur, scilicet quod vinum non apponantur, non potest vere dici hoc sacramentum commistio corporis et sanguinis, nec corpus Christi sine sanguine sumi debet (7), vel

(1) De Consec. dist. 2. *Panis*. (2) Extra. de elect. *Quod sicut*. (3) 5. quaest. 1. *Nihil*. (4) Extra. de sacr. non iteran. c. 5. (5) De Consec. dist. 4. *Retulerunt*. (6) Extra. de regul. jur. *Qui scandalizaverit*. (7) De Consec. dist. 2. *Comperimus*.

hostia servetur, et super aliis speciebus Canon repetatur, ut praemissum est. Verumtamen, si sacerdos aqua gustata jejunium solverit, illa die non iteret sacramentum. Si autem ante verba transsubstantiationis, scilicet: *Hic est calix novi testamenti, etc.*, adverterit vinum fore praetermissum, vel etiam utrumque, scilicet vinum et aquam, tunc illa apponat in calice, et in consecratione procedat, reincipiens ab illo loco: *Hanc igitur oblationem, etc.* Si vero vinum sine aqua apponatur, non ideo minus est sacramentum, ut dicetur in SEQUENTI PARTICULA, super verbo: *Novi, et aeterni testamenti.* Quid si aliquid de sanguine stillaverit, de hoc dicetur etiam super verbo: *Qui pro multis.*

50. Verum, cum interdum uni Pontifici multi sacerdotes concelebrant, prout dicetur in SEXTA PARTE, sub *quinta feria coena Domini*, ubi agitur *de oleo infirmorum*, si forte non simul omnes consecratoria verba pronuncient, quaeritur an ille solus conficiat qui primus illa pronuntiat, et an caeteri iterent sacramentum? Si enim hoc concedatur, poterit contingere quod ille non conficiat qui principaliter celebrat, et ille conficit qui secundario celebrabit, et sic pia celebrantis intentio defraudatur. Sane dici potest, quia sive prius, sive posterius proferant sacerdotes, referri debet eorum intentio ad instans prolationis Episcopi, cui principaliter concelebranti concelebrant, et tunc omnes simul consecrant et conficiunt. Quamquam nonnulli consentiant, quod qui primus pronuntiat, ille consecrat; nec aliorum defraudatur intentio, quia factum est id quod intenderant. Consueverant autem presbyteri cardinales romanum circumstare Pontificem, et cum eo pariter celebrare, et consummato sacrificio, de manu ejus communionem accipere, significantes Apostolos, qui cum Domino pariter discumbentes, sanctam de manu ejus Eucharistiam acceperunt; et in eo quod concelebrant, ostendunt Apostolum tunc a Domino ritum hujus sacrificii didicisse.

51 Sane, dictis verbis illis: *Hoc est corpus meum*, sacerdos elevat corpus Christi. Primo, ut cunctis adstantes illud videant, et petant quod proficit ad salutem, juxta illud: *Ego si exaltatus fuero a terra, etc.* (1). Secundo, ad notandum quod non est aliud dignum sacrificium, imo est super homnes hostias. Tertio, exaltatio Eucharistiae in manu sacerdotis signat Christum verum panem, per Prophetas in Scripturis exaltatum, quando scilicet ejus incarnationem prophetizabant, unde Isaias: *Ecce virgo concipiet* (2); et hunc cibum fore caeteris excellentiorem. Similiter et de potu. Quarto, significat resurrectionem. Quinto, hostia elevatur ut populus non praeveniens consecrationem, sed ex hoc cognoscens illam factam esse, et Christum super altare venisse, reverenter ad terram prosternantur, juxta illud ad Philippenses: *In nomine Jesu omne genuflectatur, etc.* (3); et illum corde et ore adorent, juxta illud Apostoli ad Romanos: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (4). Alia ratio ponetur prope finem UNDECIMAE PARTICULAE CANONIS. Licet igitur fides sufficiat ad salutem, juxta illud Augustini: *Crede et manducasti* (5), non tamen superflua est elevatio, tum propter causas praemissas, tum quia ibi tempus et locus agendi se offerunt: *fides sine operibus*, secundum Jacobum, *mortua est* (6).

52. Propter easdem quoque causas calicis elevatio, licet sanguis videri non possit, superflua non est. Utrum autem calix coopertus debeat elevari, dicetur in SEQUENTI PARTICULA, super verbo: *Qui pro vobis;* et tam corpus, quam calix, cum utraque manu elevantur, propter majorem reverentiam et securitatem. Et exinde stringit pollices et indices, prout dicetur super verbo: *Et memores.*

53. In elevatione autem utriusque squilla pulsatur, nam et in veteri Testamento Levitae pro tempore sacrificii tubas clangebant argenteas, ut earum sonitu populus praemonitus foret ad adorandum Dominum praeparatus. Et propter causam eamdem squilla pulsatur, dum corpus Christi ad infirmum portatur. Mula etiam capellam domini Papae bajulans, squillam fert ob reverentiam reliquiarum, quas portat. Tunc etiam cerei accenduntur propter causam in secunda parte, sub titulo DE ACOLYTO, scriptam.

(1) Joan. 12. (2) Isai. 7. (3) Philip. 2. (4) Rom. 10. (5) De Consec. dist. 2. *Ut quid.* (6) Jacob. 2.

CAPUT XLII.

DE SEPTIMA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Sacramentum quare sub utraque species sumatur.*
2. *Christus Pascha typicum celebravit cum Apostolis, luna primi mensis, ad vesperam.*
3. *Christus idem et totus in coelo, idem et totus hic, et ubique est.*
4. *Christus non sinit nos tentari ultra vires nostras.*
5. *Testamentum dicitur etiam promissio.*
6. *Aqua posita cum vino in calice an convertatur in sanguinem.*
7. *Christus resurgens an totum sanguinem suum resumpserit effusum in cruce.*
8. *Christi praeputium adservari in Lateranensi Basilica.*
9. *Aqua praetermissa, an quod gestum in calice sit irritum.*
10. *Vinum optimum sumendum est, aliud tamen non violat sacramentum.*
11. *Vinum si fuerit gelatum in calice, quid agat sacerdos. Et quid si musca, vel aranea, quidve aliud ceciderit in calicem, num. 12.*
13. *Eucharistia non est danda aegroto vomenti. Item nec ebrioso, insano, heretico, epileptico, et similibus, num. 14. Item de aliis accidentibus, num. 15. 16. 17.*
18. *Sacerdoti quae poenitentia imponenda propter sanguinem fusum, vel hostiam sacramenti quomodolibet maculatam, ex decreto concilii aurelianensis.*
19. *Sanguis si profluat a naso sacerdotis, quid agendum.*
20. *Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.*
21. *Sacramentum corporis Christi tria habet.*
22. *Corporis et sanguinis Christi substantia est sacramentum.*
23. *Sacramentum, an unum tantum, an diversa. Et num. 24.*
25. *Signorum diversitas.*
26. *Sacramenta legalia, et evangelica differunt.*
27. *Sacramentum dicitur active et passive.*
28. *Sacramentum consistit in tribus.*
29. *Sanguis Christi pro quibus sit effusus.*
30. *Peccatum remittitur, et quo ad culpam, et quo ad poenam per sanguinem Christi.*
31. *Sacramentum altaris cur quotidie Ecclesia repetat.*
32. *Passionis Christi triplex habemus memoriale.*

---

1. *Simili modo, etc.* Septima pars. Licet sub utraque specie sumatur utrumque, scilicet corpus et sanguis, utraque tamen species consecratur, et neutra superfluit (1), ut ostendatur quod Christus humanam naturam assumpsit, scilicet corpus et animam, ut totum redimeret. Panis enim fertur ad carnem, et vinum ad animam, quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animae; unde legitur in Levitico: *Anima carnis in sanguine* (2). Moyses quoque testatur, quod caro pro corpore, sanguis autem offertur pro anima: quocirca panis et vinum in sacrificio offeruntur, quod valet ad tuitionem corporis, et animae, ne sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, et sic sub altera tantum specie sumatur, ad alterius tantum putetur pervenire salutem. Et quamvis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, et sub specie vini sumatur corpus cum sanguine, secundum Innocentium III., nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie vini bibitur, aut comeditur; quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur, ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur, etsi concessibile videatur, quod corpus bibendo, et sanguis comedendo su-

(1) De Consec. dist. *Comperimus*. (2) Levit. 17.

matur. Est ergo, secundum eum, modus sumendi carnem et sanguinem, quo neutrum manducatur, aut bibitur, et ideo recte statuitur in Canone, quod corpus Christi sacerdos sine ejus sanguine non sumat (1). Unde in quibusdam locis post sumptionem corporis et sanguinis Christi, aliquid de ipso sanguine reservatur in calice, et superinfunditur vinum purum, ut ipsi communicantes inde sumant; non enim esset decens tantum sanguinem conficere, nec calix capax inveniretur. Utrum autem per contactum sanguinis, vinum appositum efficiatur sacramentum, dicetur super verbo: *Hic est calix.*

2. Sequitur: *Postea quam coenatum est, etc.* Decimaquarta luna primi mensis ad vesperam Christus, secundum legem, typicum Pascha cum Apostolis celebravit, de quo cum dixisset: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar* (2), cum hoc diceret, statim ostendit, ut scilicet veteri Paschae finem imponens, novi Paschae substituerat sacramentum: *Accepit enim panem et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Similiter et calicem, postquam caenavit, dicens: *Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (3): *hoc facite in meam commemorationem* (4). Hac igitur institutione formati,celebramus jugiter per mysterium quod semel offerebatur in praetium, nam ubi veritas venit, figura cessavit. Christus enim post coenam corpus et sanguinem suum dedit Apostolis, ut hoc sacramentum velut ultimum testatoris mandatum arctius memoriae commendaretur (5), unde novissimum condens haeredibus testamentum, dixit: *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, et ego dispono vobis, sicut disposit mihi Pater meus regnum, ut edatis, et bibatis super mensam meam in regno meo* (6). Et licet Apostoli Eucharistiam non jejunii acceperint, non ideo calumniandum est, quod pransi debeant hoc sacramentum recipere, sicut faciebant illi quos Apostolus arguit, dicens: *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam coenam manducare. Unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum. Et alius quidem esurit: alius ebrius est.* (7). Item ex hoc verbo: *Postquam coenatum est*, videtur quod sacerdos communicare debet prius quam transeat ad calicis consecrationem. Sed de hoc dicetur sub titulo DE COMMUNICATIONE SACERDOTIS.

3. Sequitur: *Accipiens et hunc praeclarum calicem, etc.* Ponitur continens pro contento, nam et unus et idem, et nunc, et hic, et alibi sacrificatur ab omnibus. Totus est in coelo, totus in altari; simul et sedet ad dexteram Patris, et manet sub specie sacramenti, sicut tactum est in SEXTA PARTICULA, super verbo: *Elevatis oculis.* Quod autem vinum in calice consecraverit, patet ex eo quod ipse subjungit: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, etc.* (8). Et fiunt istae consecrationes cum signo crucis, ut dictum est in SEXTA PARTICULA, super verbo: *Benedixit*, quia virtute crucis et verborum fit transubstantiatio naturarum. Haec autem sunt verba: *Hic est calix sanguinis mei*, idest continens sanguinem meum, vel *sanguinis*, significans passionem.

4. Et nota quod passio dicitur calix, vel a calida potione, vel quia mensurate sumitur: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis* (9). De calice dictum est in parte prima, sub titulo DE PICTURIS. Hic autem, parum elevato calice, sacerdos illum deponens non deserit eum, ad notandum quod quilibet Apostolorum sic calicem accepit, quod unicuique Dominus ministravit. Sequitur: *Novi et aeterni testamenti, etc.* Subaudi confirmatio: *novi* dicit, quia nos innovat per fidem Christi; *aeterni* dicit, quia lex nova non est transitoria, sicut antiqua (10). Vetus enim testamentum, quod hircorum et vitulorum fuit sanguine dedicatum, promittebat homini temporalia et transitoria; novum vero quod Christi sanguine fuit consecratum, promittit aeterna; et ideo testamentum, scilicet illud, fuit verus et transitorium, hoc autem novum est et aeternum. De novo habetur: *Dispono vobis regnum, etc.* (11), ut supra; vel inde probatur aeternum, idest perpe-

(1) De Consec. dist. 1. *Comperimus.* (2) Luc. 22. (3) Matth. 26. (4) Luc. 22. (5) De Consec. dist. 2. *Liquido.* (6) Luc. 22. (7) I. Corinth. 11. (8) Matth. 26. (9) I. Corinth. 10. (10) Extra. de celeb. Missar. *Cum Marthae.* (11) Luc. 22.

tuum, unde asseritur *novum*, idest ultimum. Novissimum enim hominis testamentum immobile perseverat, quia testatoris morte firmatur, juxta illud Apostoli: *Testamentum in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est* (1).

5. Porro testamentum non solum dicitur scriptura, sed et promissio, ut dicetur in PROOEMIO sextae partis, et secundum hunc modum dicitur: *Hic est sanguis novi et aeterni testamenti*, idest confirmatio novae et aeternae promissionis, sicut Dominus ipse promittit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam* (2); *unde nec primum quidem (testamentum)*, ut inquit Apostolus, *sine sanguine dedicatum est* (3). Lecto enim universo legis mandato Moyses accipiens sanguinem hircorum, aut vitulorum, ipsum librum, et omnem populum aspersit, dicens: *Hic est sanguis foederis quod pepigit Dominus vobiscum* (4). Ecce, quod proprie Moyses verba praecepit, quibus Christus usus est in coena.

6. Quaeritur, utrum aqua cum vino convertatur in sanguinem? De quo etiam infra dicetur. Si enim convertitur, ergo aqua est sacramentum sanguinis; imo videtur quod populi, nam *aquae multae, populi multi*. Et ob hoc aqua miscetur vino, ut Christo populus adunetur, nam et de latere Christi sanguis exivit et aqua, prout tactum est sub titulo DE OBLATIONE. Si vero non convertitur, quaeritur ubi post consecrationem existat, et quomodo separatur a vino, cui fuerat in unum commista. Si autem post consecrationem aqua pura permanserit, secundum hoc non bibit solum sanguinem sacerdos in sacramento, et sic post unam sumptionem iterum eodem die communicare non debet, ac si prius aquam bibisset. Nam idcirco sacerdos postquam perfudit eodem die, iterum non sacrificat, quia vinum purificationis sumit. An forte dicetur, quod sicut vinum mutatur in sacramentum redemptionis, sic et aqua transit in sacramentum ablutionis, quae de latere Christi pariter effluxerunt? Quis hoc audeat definire?

7. Nam et illud inquiritur, utrum Christus resurgens a mortuis sanguinem illum resumpsit, quem in cruce effudit? Si enim *capillus de capite nostro non peribit* (5), quanto magis sanguis ille non periit, qui fuit de veritate naturae? et tamen ille in plerisque Ecclesiis dicitur conservari.

8. Quid etiam de circumcisione praeputii, vel praecisione umbilici dicetur, an in Christi resurrectione rediit ad veritatem humanae naturae, et ad locum glorificatum? Sed melius est totum Deo committere, quam aliud temere diffinire. Creditur tamen praeputium in Lateranensi basilica conservari, licet a quibusdam dicatur, quod illud fuit in Jerusalem delatum ab Angelo Carolo Magno, qui transtulit illuc, et posuit Aquisgrani honorifice in Ecclesia beatae Mariae, sed postea a Carolo Calvo positum est, in Ecclesia scilicet Salvatoris, apud Crosium. Sed si hoc verum est, mirandum est; cum enim caro illa de veritate humanae naturae fuerit, creditur, quod Christo resurgente ad locum suum glorificatum rediit. Aliqui tamen dixerunt, quod hoc verum esse posset, juxta opinionem eorum qui dicunt, id solum esse de veritate naturae humanae, et resurgere, quod ab Adam traductum est. Illud autem omnino nefas est opinari, quod quidam dicere praesumpserunt, videlicet aquam in phlegma converti, nam et de latere Christi non aquam, sed aquaticum humorem, idest phlegma, mentiuntur exiisse (6). Duo namque praecipue Ecclesiae sacramenta de Christi latere effluxerunt, videlicet sacramentum redemptionis in sanguine, et sacramentum regenerationis in aqua; non enim baptizamur in phlegmate, sed in aqua, juxta illud Evangelii: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (7). Quibusdam tamen non videtur absurdum, quod aqua cum vino transeat in sanguinem, ea videlicet ratione, quod aqua per admixtionem transit in vinum, et vinum per consecrationem transit in sanguinem (8). Aqua namque transit in vinum, cum multo vino modicum infunditur aquae; alioquin tota vini substantia propter guttam aquae mutaretur, ut quoddam fiat ex illis confusum, quod nec sit aqua nec vinum, et tota fontis vel fluminis aqua propter modicam vini stillam in confusionis

(1) Heb. 9. (2) Joan. 6. (3) Hebr. 9. (4) Exod. 24. (5) Luc. 21. (6) Extra. de celeb. Missa. *In quadam*. (7) Joan. 3. (8) In cap. *Cum Marthae*, et nota de Consec. dist. 2. c. 1. et c. *Non oportet*.

speciem mutaretur, nec panis ille posset in Eucharistiam consecrari, qui factus est de frumento, cui forte commistum fuerit unum granum ordei, vel avenae. Sic ergo, si plus apponatur aquae quam vini, erit irritum sacramentum; oportet quidem ut tantum vini ponatur ibi, quod aqua commistum saporem vini retineat (1). De hoc dicetur in sexta parte, sub QUINTA FERIA COENAE DOMINI, ad finem. Si autem post calicis consecrationem aliud mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commistum corpori, quod sub eis latet, undique circumfunditur, non madidans circumfusum (2); ipsa tamen accidentia vinum appositum videntur afficere, quod inde conficitur, quia si aqua pura fuerit apposita, vini saporem assumit. Quidam autem voluerunt adstruere, quod sicut aqua pura per aquae benedictae contactum efficitur benedicta, sic et vinum per sacramenti contactum efficitur consecratum, et transit in sanguinem. Quorum assertioni minime ratio suffragatur (3), de quo etiam dicetur sub QUINTA FERIA COENAE DOMINI.

9. Sed numquid irritum est quod geritur, si forte aqua praetermittatur? Et videtur quod sic, ex his quae sub titulo DE OBLATIONE tacta sunt. Cautum quoque est in canone Cypriani (4), quod non potest calix Domini esse aqua sola, neque vinum solum, nisi utrumque misceatur. Et sicut calix Domini non est aqua sola, neque vinum solum; sic nec corpus Domini potest esse farina sola, nisi utrumque fuerit adunatum, et panis unius compage solidatum. Et hoc quidam constanter affirmant, asserentes quod sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic nec vinum sine aqua transsubstantiari valet, quia de latere Christi simul utrumque manavit. Alii vero concedunt, quod si quisque non intendens haeresim introducere, oblivione, vel ignorantia, pretermiserit aquam, non sit irritum sacramentum. Illam tamen pro oblivione praetermittens venialiter peccat; per negligentiam mortaliter, et est graviter puniendus, et semper potest apponi ante transsubstantiationem. Et quod praedicitur unum solum non posse offerri, intelligunt, nisi fiat simpliciter vel ignoranter; vel non potest, idest non debet. Nam et graecorum Ecclesia dicitur non apponere aquam in sacramento, ait enim Cyprianus: « Si quis de antecessoribus, vel ignoranter, vel simpliciter non observaverit quod nos Dominus facere, exemplo et magisterio docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi; nobis vero non potest ignosci, qui nunc a Domino instructi sumus, ut calicem Domini cum vino misto, idest vinum cum aqua in calice mistum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus (5) ». Ex quibus verbis aperte colligitur, quod vinum aquae mistum Christus in coena discipulis tradidit. Si vero vinum praetermittatur, de hoc dictum est in SEXTA PARTICULA, super verbo: *Hoc est corpus.*

10. Porro licet diligenti studio vinum optimum pro sacrificio sit quaerendum, vitium tamen vini non maculat munditiam sacramenti, quocirca sive novum vinum, quod mustum appellatur, sive etiam accidum, quod appellatur acetum, offertur, sacramentum conficitur et divinitus consecratur; vitandum est tamen, ne tale vinum mistum vel coctum, vel rosatum, vel speciatum in calice ponatur. Sunt tamen qui dicunt acetum non esse vinum, cum propriam mutaverit naturam, nam vinum est calidum, illud frigidum; et ideo ex eo confici non posse, sicut nec ex agresta. Quod concedi potest in aceto ex alio quam ex vino facto; nam si ex vino factum fuerit, secus, cum eadem proprie sit *usia*, idest substantia (6). Julius quoque Papa dixit, quod cum lacte confici non potest (7). Botrus autem uvae in necessitate comprimi, et inde confici potest, sed de ipso botro non compresso non potest communicari. Non potest etiam confici cum aqua, cum qua panis in musto intinctus lavatur.

11. Illud autem notandum est, quod si vinum in calice congelatum fuerit, debet tamdiu exhalare sacerdos, donec glacies solvatur; quod tum si sic solvi nequierit, adhibeat ignem.

(1) Extra. de celeb. Missar. cap. pen. (2) Extra. de celeb. Missa. cap. *Cum Marthae*. (3) Extra. de Consec. Eccl. vel alt. c. *Quod in dubiis*. (4) De Consec. dist. 2. *Sicut in sanctificando*. (5) De Consec. dist. 2. *Scriptura*. (6) ff. de contrahen. emptio. et venditionibus. De Consec. dist. 2. *Ego*. c. de summa Trin. *Inter clara*. §. *Omnes vero*. (7) De Consec. dist. 2. *Cum omne*, et c. praec.

12. Si autem musca vel aranea, vel aliquid tale ceciderit in calicem, projici debet vinum illud in piscinam, et aliud vinum et aqua apponi. Si vero post transsubstantiationem ibi ceciderit, vel sanguinem tetigerit, sanguis sumatur, et illud prius in aliquo calice super vino perfundatur, et quanto diligentius, et cautius fieri potest abluatur; et demum super piscinam cremetur, quia vix posset absque horrore et vomitu sumi. Ablutionem vero ipsam sacerdos post consecrationem, vel minister, sumat. Sed et si quis statim Christi corpore sumpto, nauseam patitur, vomitus similiter super piscinam comburatur, et pulvis in piscinam mittatur. Si tamen aliqua bestiae particula videatur ibi, vel si corpus Christi infirmo datum rejicitur, illud reverenter suscipiatur, et contritum cum vino in calice sumatur, si integrum nequeat recipi; et si horror sit illud sumere, pro reliquiis custodiatur.

13. Non est igitur danda Eucharistia aegroto vomenti, sed *credat, et manducavit* (1). Sed et si quis adeo aegrotus est, ut masticare non possit, tunc tantum sumat aquam a Christi corpore tactam; minimam tamen particulam sumens totum sumit, ut praemissum est.

14. Non est etiam danda ebrioso, insano, haeretico, epileptico, et similibus, nisi infirmitate cessante (2); leproso tamen dari potest, et muto, et aegroto compoti, sumenti post confessionem, et absolutionem a peccatis. Qualis autem poenitentia imponenda sit ei qui propter ebrietatem, vel voracitatem, vel infirmitatem Eucharistiam evomit, in canone Bedae habetur (3). Et nota quod is qui communicavit, si commode, et absque violentia naturae potest, debet abstinere a sputo, alioquin post horam convenientem spuere potest, saltem in loco ubi sputum nequeat pedibus conculcari: *Siquidem* (homo) *spiritualis judicat omnia, et ipse a nemine judicatur* (4), *et omnia munda (sunt) mundis* (5).

15. Quod si super lignum, vel lapidem, vel terram, Eucharistia, vel aliquid de sanguine ceciderit, sanguis lingua lambendus est, et deinde radendus et extergendus est ipse locus, et pulvis in sacrario, sive cum reliquiis reponendus. Si vero super corporale ceciderit, sugatur sicut diligentius fieri poterit, et lavetur ter in calice, et aqua lotionis post Missam sumatur; deinde corporale recondendum est, et loco reliquiarum servandum est.

16. Si vero palla altaris intincta fuerit, et eodem modo ipsa particula, intincta incisa, est pro reliquiis servanda. Si autem super casulam vel albam deguttet, similiter fiat. Si super quodque prophanum vestimentum, comburenda est pars illa, et cinis in loco sacro reponendus, ut dicunt. Pius tamen Papa statuit (6), ut si aliquid de sanguine stillaverit in terram, lingua lambatur. Si vero fuerit tabula, locus corrodatur, ne conculcetur, et rasura igne consumetur, et cinis intra altare condatur. Et si super altare stillaverit, sorbeat minister stillam, quantum poterit.

17. Si super linteum altaris, minister lavet linteamina, quae stillam tetigerunt, tribus vicibus, calice subterposito, et aqua ablutionis sumatur in calice, et juxta altare recondatur.

18. Ibidem etiam sequitur, qualis poenitentia sacerdoti cui haec contingerent sit prius quam celebret imponenda. Et nota, quod si ante transsubstantiationem effusa fuerit pars, mutentur pallae sub silentio, et celebrans suum officium exequatur; si totum effusum sit, tunc praemissa confessione, minister denuo reincipiat officium ab illo loco: *Hanc igitur oblationem, etc.* Si vero post transsubstantiationem pars effusa est, tunc similiter officium exequatur. Si totum, ita quod nihil hauserit (quod valde enorme est), tunc ponat hostiam super propitiatorium, et minister denuo ponat vinum et aquam, et reincipiat: *Hanc igitur oblationem, etc.* Confessione tamen praemissa, et hostia servata, sumatur postmodum a mininistro in fine Missae, vel servetur pro infirmis. Rursus concilium Aurelianense statuit (7), quod qui non bene custodierit sacrificium, ut mus, vel aliud animal illud comederet, quadraginta dies poeniteat. Qui autem perdiderit illud in Ecclesia, vel pars ejus ceciderit, et inventa non fuerit, triginta dies poeniteat. In eodem etiam capitulo, ita sequitur (in Bucardo, lib. quinto): Unde scriptum est: perfundens aliquid super altare de calice, quando offertur, sex dies poe-

(1) De Consec. dist. 2. *Ut quid.* (2) 26. q. ult. *Is. qui.* (3) De Consec. dist. *Si quis,* per totum. (4) I. Corinth. 2. (5) I. Tit. 1. (6) De Consec. dist. 2. *Si per negligentiam.* (7) De Consec. dist. 2.

niteat, aut si abundantius, septem dies poeniteat. Qui autem perfundit calicem, dum Missae solemnitas celebratur, quadraginta dies poenitebit. Si vero Missa celebrata presbyter neglexerit accipere sacrificium, similiter quadraginta dies poeniteat. Et qui pollutus nocturno tempore acceperit sacrificium, septem dies poeniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, ut a vermibus consumptum, ad nihilum devenerit, tres quadragesimas cum pane, et aqua poeniteat. Si integrum inventum fuerit et in eo vermis, comburatur, et cinis super altare recondatur; et qui neglexerit, quaternis diebus suam negligentiam solvat. Si cum amissione saporis sacrificium dulcoratur, viginti dies jejunio expleantur. Qui vero conglutinatum miserit septem dies poeniteat. Si sacrificium fuerit sordida vetustate perditum, igne comburendum est, et cinis juxta altare sepeliendus, sicut legitur in Bucardo, lib. 5, c. *Omne*.

19. Item etiam notandum est, quod si a naso sacerdotis celebrantis sanguis exierit, vel nausea supervenerit, recipiatur in aliquo vasculo, ne sancta contaminentur, et terso naso, vel ore abluto, reincipiat sub silentio, ubi dimisit. Si vero infirmitas supervenerit, innitatur super crepidinem, sive oram altaris, vel sedeat donec convalescat, et sic incipiat ubi dimisit; sed si nullo modo potest consummare ministerium, alius sacerdos paratus incipiat ubi ille dimisit, prout dictum est in SEXTA PARTICULA, super verbo: *Hoc est corpus meum*. Sed si incertum est ubi ille dimisit, tunc quia periculosum esset verba sacramenti iterare, vel praetermittere, posita oblata illa super propitiatorium, ministret denuo, ut praemissum est.

20. Sequitur: *Mysterium fidei, etc.* Ideo dicitur mysterium fidei, quia aliud videtur, aliud intelligitur; hoc credere jubemur, discutere non audemus; fides enim non est nisi de occultis, juxta illud: *Fides non habet meritum, etc.*, ut supra. Gregorius dicit (1) quod ideo dicitur *mysterium fidei*, quia credere debemus, quod ibi salus nostra consistit, vel quia sine fide non fit hoc sacramentum, idest sine ea illud intelligi plene non potest. Dicitur autem mysterium, quia secretam et reconditam habet dispensationem (2); μυςήριον, autem graece, dicitur *secretum* latine, et secundum Innocentium III. (3), nullus Evangelistarum dixit haec verba. Ex his autem et aliis Scripturae verbis, quidam dixerunt in sacramento altaris veritatem corporis et sanguinis Christi non esse, sed imaginem tantum, et speciem, et figuram, pro eo quod Scriptura memorat aliquoties id quod in altari suscipitur, esse sacramentum, et mysterium, et exemplum. Sed hi profecto laqueum erroris incurrunt, de quo etiam tactum est in SEXTA PARTICULA, super verbo *Fregit*. Numquid enim ideo sacramentum altaris veritas non est, quia figura est? Absit omnino: si tamen hoc esset, ergo nec mors Christi veritas est, quia figura est; resurrectio Christi veritas non est, quia figura est; nam mortem et resurrectionem Christi figuram et imaginem, et similitudinem esse manifeste declarat Apostolus dicens: *Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (4); et Petrus Apostolus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (5). Ergo mors Christi exemplum fuit, ne in peccato moriamur, et resurrectio ejus exemplum fuit, ut juste vivamus. Si enim veritas non fuit, ergo Christus vere mortuus non fuit, et vere non resurrexit, sed mors ejus et resurrectio ejus vera non fuit. Sed absit hoc, nam Propheta de eo praedixit: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* (6). Altaris ergo sacramentum est veritas et figura.

21. Tria quippe sunt in hoc sacramento discreta, videlicet: forma visibilis, veritas corporis, et virtus spiritualis (7). Forma panis et vini; veritas carnis et sanguinis; virtus charitatis, et unitatis. Primum oculo cernitur, secundum animo creditur, tertium corde percipitur. Primum est sacramentum et non res; secundum est sacramentum et res; tertium vero res et non sacramentum. Sed primum est sacramentum geminae rei; tertium est res gemini sacramenti; secundum autem est sacramentum unius, et res alterius. Nam forma panis utramque Christi carnem significat, idest ve-

(1) De Consec. dist. 2. *Quid sit ad fidem*. (2) 1. q. 1. *Multi*. (3) De Celeb. Miss. c. *Cum Marthae*. (4) Rom. 4. (5) I. Petr. 2. (6) Psal. 53. (7) De Consec. dist. 2. *Corpus*.

ram et mysticam: sed verum carnem et continet et significat, mysticam vero significat sed non continet. Sicut enim unus panis ex multis granis conficitur, et vinum ex diversis racemis confluit, sic et corpus Christi ex multis membris componitur, et unitas Eucharistiae ex diversis personis consistit, scilicet in praedestinatis, vocatis, justificatis, et glorificatis; nam *quos (Deus) praedestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit* (1), unde et Apostolus: *Unus panis, unum corpus multi sumus* (2). In cujus rei typum facta est arca Domini de lignis Sethim, quae sunt imputribilia, et albae spinae similia.

22. Patet ergo quod substantia corporis et sanguinis Christi est sacramentum et res, sed alterius sacramenti est res, et alterius rei est sacramentum et res. Est enim res primi, quia figuratur et continetur a primo, videlicet a forma visibili etc. Et est sacramentum tertii, quia significat et efficit tertium, idest unitatem ecclesiasticam. Dicitur ergo hoc *mysterium fidei*, quoniam aliud ibi cernitur, et aliud ibi creditur; cernitur enim species panis et vini, et creditur veritas carnis et sanguinis. Quod autem hic dicitur *mysterium fidei*, alibi dicitur *spiritus, et vita*. Spiritus enim est mysterium, secundum illud: *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (3), et fides est vita, secundum illud: *Justus ex fide vivit* (4). Hinc ergo Dominus ait: *Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt* (5). Verum, cum consecratio perficiat sacramentum, et post consecrationem non sit in altari panis aut vinum, quaeritur quis panis est corporis, aut quod vinum est sanguinis sacramentum. Nam si dicatur quod panis qui fuit, vel vinum quod extitit, profecto nec ille corporis, nec illud est sanguinis sacramentum, quia panis transivit in corpus, et vinum in sanguinem. Si vero dicatur quod sit species illa, quae remansit, illa quidem nec extitit granis, nec confluxit ex racemis, quoniam ex his non provenit accidens, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei, et rem sacramenti? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum, quarum sunt sacramenta, proprie sacramenta non dicerentur, sicut sacramentum baptismi, quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet significati, quod est ablutio mentis interior. Sacramentum istud in eo gerit similitudinem corporis in quo panis similitudinem repraesentat; species ergo panis sacramentum est corporis, non solum ratione rei significatae, verum etiam ratione contentae.

23. Quaeritur autem utrum species panis, et veritas corporis unum sint sacramentum, an diversa? Et videntur diversa. Cum enim diversa sint signa, videtur quod diversa sint sacramenta. Praeterea, scriptum est: *Proficiant in nobis quaesumus Domine tua sacramenta, etc.*, quae verba sub titulo DE ORATIONE NOVISSIMA exponentur. Sed videtur contra, quod sint solum unum. Cum enim eamdem rem sacramenta significent, videtur quod idem sint sacramentum. Praeterea legitur: *Praesta ut hoc tui corporis et sanguinis sacramentum non sit nobis reatus ad poenam*: super hoc dicunt quidam, quod forma panis et vini sunt unum sacramentum, non propter vinum significatum, sed propter unum contentum. Species autem panis, et veritas corporis sunt unum sacramentum, non propter unum contentum, sed propter unum significatum. Hi debent concedere, quod sicut diversae res propter idem et unum significatum, idem sunt sacramentum; sic eadem res propter diversa significata, diversa sunt sacramenta. Quibus objicitur, quod si species panis, et veritas corporis idem sunt sacramentum, cum species panis sacramentum sit corporis, ergo veritas corporis idem est sacramentum, et ita idem est sacramentum sui. Sed hoc non procedit, quia species panis et est quoddam sacramentum, quod est veritas corporis, est quoddam quod non est illa, quoniam sunt duo sacramenta diversa.

24. Alii vero dicunt, quod sive diversa sint significata, sive diversa significantia, semper diversa sunt sacramenta, quod oportet concedere, quod in altari sunt ad minus quatuor sacramenta, videlicet species panis, et species vini, veritas carnis, et veritas sanguinis. Praeterea, cum panis et vini diversa sint accidentia, ut sapor et odor, pondus et color, quantitas et figura, videtur quod

(1) Rom. 8. (2) I. Corinth. 10. (3) II. Corinth. 3. (4) Rom. 1. (5) Joan. 6.

singula per se sint varia sacramenta, qua enim ratione potius unum, quam aliud dicendum est sacramentum? Sed cujus rei sacramentum est odor, aut sapor? Ad hoc potest non incongrue responderi, quod omnia simul accepta sunt unum Eucharistiae sacramentum, eo quod nullum per se solum significet, sed omnia simul panis speciem repraesentant, quae corpus Christi continet et significat. Signorum autem alia sunt naturalia, alia positiva. Naturalia sunt quae secundum naturam significant, quorum quaedam sunt quae per antecedens signant consequens, ut in rubore vespertino significatur serenitas matutina; alia sunt quae per consequens significant antecedens, ut fumo, vel cinere scilicet, significatur ignis fuisse. Positiva sunt illa quae secundum impositionem significant, quorum alia sunt signa rei sacrae, ut serpens aeneus, erectus in eremo; alia sunt signa rei non sacrae, ut arcus triumphalis erectus in bivio. Porro, signorum rei sacrae alia sunt sacra, ut baptismus; alia non sacra, ut agnus paschalis. Sacra sunt signa novi Testamenti, non sacra veteris; quamvis enim utraque sint signa rei sacrae, idest rem sacram significantia, non tamen utraque sunt sacra, idest justificantia, licet nonnulli dixerunt sacramenta legalia justificasse.

25. Haec enim est differentia inter legalia et evangelica sacramenta, quia illa significabant tantum, haec autem justificant et significant. Verum, quandoque large, quandoque stricte sacramentum accipitur. Large, secundum quod omne signum rei sacrae, sive sit sacrum sive non sacrum, dicitur sacramentum, unde signa legalia, sacramenta dicuntur; stricte, secundum quod sacrum solummodo signum dicitur sacramentum (1).

27. Sacramentum autem dicitur active et passive, quasi sacrum signans, vel sacrum signatum; nam omne sacramentum quandoque signum rei, quandoque res signi varie nuncupatur, secundum quod sacramentum accipitur pro signo rei. Sacramentum dicitur a *sacro* et *signum*, quasi *sacrum signum;* sed secundum quod sacramentum accipitur pro re signi, sacramentum dicitur a *sacro* et *secreto*, quasi *sacrum secretum*. Species ergo panis dicitur sacramentum active, idest *sacrum signans;* unitas autem Ecclesiae dicitur sacramentum passive, idest *sacrum signatum;* corpus vero dominicum utroque modo dicitur sacramentum, idest et *sacrum signans*, et *sacrum signatum*.

28. Sacramentum vero consistit tribus, scilicet in rebus, in factis, in verbis, secundum proprietatem, similitudinem, et interpretationem. Leo namque secundum proprietatem signat diabolum, unde: *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret* (2). Seminare, secundum similitudinem, significat praedicare, unde: *Exiit qui seminat seminare semen suum... et aliud cecidit supra petram... et aliud cecidit inter spinas... et aliud cecidit in terram bonam* (3). Emmanuel, secundum interpretationem, significat Christum, unde: *Et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (4), quod interpretatur *nobiscum Deus*. Res, ut aqua baptismi; factum, ut signaculum crucis; verbum, ut invocatio Trinitatis. Singula reperiuntur in hoc excellentissimo sacramento: res, idest corpus et sanguis; factum, idest esca et potus; verbum: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.*

29. Sequitur: *Qui pro vobis, et pro multis effundetur in remissionem peccatorum, etc.* Pro solis praedestinatis effusus est quantum ad efficaciam, sed pro cunctis hominibus quantum ad sufficientiam. Effusio quippe sanguinis justi pro injustis tam fuit dives ad pretium, ut si universitas crederet in redemptionem, nullum omnino vinculum diaboli retineret; verbum enim effusionis abundantiam notat (5).

30. Peccatum autem duobus modis remittitur, videlicet quo ad meritum culpae, et hoc per sanguinis fidem, qua justificatur a culpa; et quo ad debitum poenae, et hoc per sanguinis pretium, quo redempti sumus a poena. *Omnes enim quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit; et posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum,* unde: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostrae super eum, et livore ejus sanati sumus. Vere languores nostros ipse tulit, etc.* (6). Quia ergo justus injuste punitus est, injusti

(1) De Consec. dist. 2. *Sacrificium*, et c. *Signum*, et c. *Species*. 1. q. 1. *Multi*. (2) I. Petri 5. (3) Luc. 8. (4) Isai. 7. (5) 16. q. 1. *Revertimini*. (6) Isai. 53.

juste sunt liberati. Assumpsit enim in se poenam pro omnibus, ut daret semper gratiam universis. Hic autem sacerdos elevat calicem, ut illum populo ostendat, nec est superflua haec elevatio, ut dictum est in fine particulae praecedentis. Et est notandum, quod quaedam Ecclesiae duas habent pallas corporales, et ibi elevatur calix coopertus cum altera earum. In quo ostenditur, hoc sacramentum occultissimum fore, et difficillimum ad intelligendum, quod tempore institutionis hujus sacramenti sanguis Christi invisibiliter erat, qui inter venas ejus existebat. Aliae vero Ecclesiae unam tantum habent pallam, et ibi elevatur discoopertus, absque velamine. Primo, ad designandum quod post institutionem hujus sacramenti sanguis Christi factus fuit visibilis per ipsius effusionem in cruce, unde hic dicitur: *Hic est sanguis meus, etc.* In eo enim quod calix non est coopertus cum palla, super qua est hostia consecrata, designatur quod sanguis Christi a corpore effusus est, et separatus est. Secundo, quia hostia est super pallam corporalem, nec bono modo posset alibi poni. Tertio, quia propter venti statum, periculosum est coopertum cum palla levare. Et nota, quod sacerdos actus Christi repraesentans, dum dicit: *Accipiens calicem*, parum elevat calicem, deinde benedicit; et ut sine periculo calicem benedicat, illum in altari deponit. Subsequenter etiam dicit: *Accipite*, parum tenet elevatum, usque dum in altum elevet, ut illum populo ostendat. Sequitur: *Hoc quotiescumque feceritis, etc.* Haec clausula quia consecrationem tam corporis quam sanguinis respicit, post depositum calicem debet dici. Sane, in perceptione corporis Christi et sanguinis magna est nobis adhibenda discretio; cavendum est enim ne si nimium differatur, mortis periculum incurratur, Domino protestante: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (1). Si vero quis indigne suscipit, secundum Apostolum, *judicium*, scilicet damnationis, *sibi manducat et bibit* (2); ideoque secundum eumdem Apostolum: *Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, etc.* (3). Dicet ergo quisquam communicandum esse quotidie; alius vero dicet e contra. Faciat igitur unisquisque quod pie crediderit faciendum, non enim ligaverunt ad invicem, nec alter alteri se proposuit, Zachaeus scilicet, et ille Centurio, cum alter eorum gaudens Christum in domo sua excepit (4), et alter dixit: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum* (5). Et hoc est quod Augustinus ait: « Alii quotidie communicant corpori et sanguini Domini, alii certis diebus accipiunt, quod liberam habet observantiam » (6). De hoc sub titulo DE OSCULO PACIS dicetur.

31. Et nota, quod licet Christus semel credentes sua morte redemerit, Ecclesia tamen hoc sacramentum quotidie necessario repetit, ob tres praecipue causas. Primo, quia in vinea laborantes eo quotidie reficiuntur. Secundo, ut neophyti per illud incorporentur Christo. Tertio, ut memoria passionis Christi quotidie mentibus fidelium, ad imitandum infigatur; quotidie enim egemus, ideoque panis quotidianus vocatur. Quotidianum ergo sacrificium, ut probat Paschasius Papa (7), est commemoratio, non iteratio passionis. Et ideo sequitur: *In mei memoriam facietis*, idest: in hoc sacramento vobis quotidie mortis et passionis Christi memoria renovabitur (8); unde Apostolus: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat* (9), propter quod Christus dicebat Apostolis: *Hoc facite in meam commemorationem* (10). Hanc ultimam nobis memoriam Dominus reliquit, prout dictum est super verbo: *Postquam coenatum est.*

32. Et nota, quod habemus triplex memoriale dominicae passionis. Primum, quantum ad visum in imaginibus et picturis; et propterea Crucifixi imago depingitur in libro, et in Ecclesiis. Secundum, quantum ad auditum, scilicet passio Christi praedicata. Tertium, quantum ad gustum, scilicet sacramentum altaris, in quo Christi passio patenter exprimitur, et propter hoc praemisit: *Et memoriam venerantes*, et sequitur: *Unde et memores.* Qui autem calicem discoopertum elevant, illum in hoc loco cum palla corporali cooperiunt, innuentes quod sepulto Domino, advoluto lapide, clausum est ostium monumenti.

(1) Joan. 6. (2) I. Corinth. 2. (3) I. Corinth. 2. De Consec. dist. 2. *Qui scelerate*. (4) Luc. 19. (5) Matth. 8. (6) 12. dist. *Illa*. De Consec. dist. 2. *Quotidie*. (7) De Consec. dist. 2. *Cum iteratur*. (8) De Consec. dist. 2. *Corpus*, et c. *iteratur*. (9) I. Corinth. 11. (10) Luc. 22.

CAPUT XLIII.

DE OCTAVA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Unde et memores etc.* Octava pars, quia Dominus ipse praeceperat in cap. *Simili modo*, et hoc in sui memoriam faciemus. Idcirco in hac parte tria sibi commemoranda proponit Ecclesia, scilicet tam beatam passionem, necnon et ab inferis resurrectionem, quorum primum, idest passio, excitat charitatem; secundum, idest resurrectio, corroborat fidem; tertium, idest ascensio, laetificat spem.

2. Quid enim in nobis magis charitatem accendit, quam quod *proprio Filio suo non pepercit Deus* (1). Quid magis in nobis fidem confirmat, quam quod Christus resurrexit a mortuis? *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur* (2). Quid magis in nobis amplificat spem, quam quod Christus *ascendens in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus* (3), *ut ubi ipse est, illic sit et minister ejus* (4).

3. Sacerdos igitur hoc repraesentans dicendo: *Tam beatae passionis*, manus in modum crucis extendit, ut habitu corporis manuum Christi extensionem in cruce repraesentet; quod tamen alii faciunt, quando dicunt: *Hanc igitur oblationem*, repraesentantes crucifixionem statim secuturam. Et quia Christus *factus in agonia prolixius orabat* (5), ideo agoniam illam habitu oculorum, et faciei quodammodo repraesentat. Dicens autem: *Necnon et ab inferis resurrectionem*, illas ad se ut prius reducens, eas parum erigit, unde in Cantico Abacuc: *Altitudo manus suas levavit* (6); et hoc in signum, quod Christus invictus leo surrexit a mortuis. Item dicens: *Sed et in coelos gloriosae ascensionis*, eas erigit aequaliter usque ad humeros, in signum quod Christus elevatis manibus, *assumptus est in coelum, et sedet ad dexteris Dei* (7).

4. Quod igitur dicitur: *Unde et memores etc.*, sic est intelligendum, quod nos esse sacerdotes profitemur, et plebem tuam memores esse testamur. *Christi filii tui, etc.* Sacerdos quidem memores et instructi esse debent, quia ipsi Missam celebrant, et sacrificium Christi exemplo offerunt. Plebs etiam sancta memor esse debet, quia Christus non solum pro sacerdotibus, verum etiam pro plebe passus est, quae sancta dicitur, quia fide et baptismo percepto sanctificata est.

5. Item ex nunc stringuntur digiti, scilicet pollices et indices, nec disjunguntur nisi quando oportet hostiam tangi, vel signa fieri. Quod fit primo ob reverentiam sacramenti, ne videlicet aliquid tangant post tactum corporis Christi. Secundo, videlicet in signum quod in hoc sacramento

(1) Rom. 8. (2) I. Corinth. 15. (3) Ephes. 4. (4) Joan. 12. (5) Luc. 22. (6) Abac. 3. (7) Marc. ult.

secundus accedit primo, idest Filius Patri obedit, et ideo subjicitur: *Unde et memores tam beatae passionis, resurrectionis, et ascensionis, etc.* Tertio, digiti qui corpus Christi tetigerunt junguntur, ad ostendendum quod fideles illud fide et devotione tangentes, debent esse charitate conjuncti: et sicut digiti in tangendo, et signando ab invicem ad oram dividuntur; sic et fidelium operationes in hac vita, cum expedit, separantur, quoniam quandoque per contemplationem ad spiritualia elevantur, et quandoque pro mundanis necessitatibus temporalia administrant. Quarto, digitorum conjunctio indicat, quod corporis et sanguinis Domini nostri sacramento et mens et corpus sacerdotis inseparabiliter esse debent affixa. Quinto, stringuntur ne pulvis, seu particula hostiae, illis forte adhaerens cadat.

6. Quia vero Ecclesia dixit se memorem dominicae passionis, ideo statim acerbiorem speciem ipsius passionis commemorat, recolens in quinque crucibus quinque plagas; sicut enim subsequens expositio declarabit, ab hinc usque dum corporale desuper calicem removetur, dominicae passionis ordo memoratur. Nam ubi dicit sacerdos: *Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitae aeternae, et calicem salutis perpetuae,* quinarium crucis signaculum imprimit super oblatam et calicem, significans quinque Christi plagas, videlicet duas manuum, totidemque pedum, et unam lateris; vel quinque cruces significant quod Christus quinque saecula redemit. Tres autem cruces communiter facit sacerdos super oblatam et calicem, quoniam in tribus verbis utrumque pariter intelligitur. Nunquam enim in crucis signaculo panis separatur a calice, nisi cum separatim nominantur in Canone: et quando hostia collocatur a ministro in latere calicis, recta pars crucis solummodo super panem, transversa vero usque ad calicem debet protendi, quoniam recta pars crucis corpus Christi sustinuit, transversa vero brachia distendit. Duae vero cruces separatim factae animam Christi separatam a corpore significant. Sed cum jam plene et perfecte sit consecratio celebrata, nam materia panis, et vini jam transit in substantiam carnis et sanguinis, nec ulterius potest deteriorari vel meliorari, et sacerdos ulterius utitur suis, non Christi sermonibus (1).

7. Quaeritur quare super Eucharistia adhuc benedictionis signum imprimitur, aut aliquod consecrationis verbum praefertur? Praeterea, quaedam subjunguntur in Canone inventa, quod nondum sit transubstantiatio consummata. Super hoc dicunt quidam (2), quod Scriptura non attendit hic hujusmodi angustias temporis, sed sacerdos cum non possit simul multa proferre et agere, ita loquitur et agit ac si tempus staret, et essent adhuc facienda quae in principio sermonis nondum erat facta, et verba et signa non ad tempus suae prolationis, sed ad conceptionem loquentis sunt referenda. Innocentius Papa III. dixit, quod in Canone aliud verba significant, et aliud signa praetendunt. Namque verba principaliter spectant ad Eucharistiam consecrandum, signa vero principaliter pertinent ad historiam recolendam; nam verbis utimur ad consecrandum panem et vinum, in corpus et sanguinem Jesu Christi, signis utimur ad recolendum ea quae per hebdomadam ante Pascha gesta sunt circa Christum. Patet ergo, quod quantum ad ordinem Eucharistiae consecrandae, c. illud *qui pridie, quam pateretur, etc.*, in fine Canonis subjici debuisset, quia in eo consecratio consummatur; sed quoniam impedisset ordinem historiae recolendae, quia quod fuit gestum in medio, ponetur in fine. Providus Canonis ordinator, ut ordinem servaret historiae, quasi quadam necessitate compulsus, capitulum illud: *Qui pridie etc.*, quasi cor Canonis in medio collocavit, ut quae sequuntur intelligantur praecedere, secundum illam figuram, qua saepe fit ut quae narratione succedunt, intellectu praecedant, vel potius ut tam literae, quam historiae suus ordo servetur. Dicatur itaque quod pertinent signa ad historiam passionis recolendum, quia significant quinque sensus, qui tunc revera patiebantur in Christo, vel quinque ejus plagas, ut dictum est: sed verba non pertinent ad Eucharistiam consecrandam, imo pertinent ad Eucharistiam consecratam, hoc modo *nos servi*, videlicet sacerdotes, *sed et plebs tua sancta*, scilicet populus christianus, nam quod populus agit voto, sacerdotes peragunt ministerio. — *Offerimus praeclarae majestatis tuae,* idest prae cae-

(1) De Consec. dist. 2. *Panis est.* (2) De Consec. dist. 2. *Utrum.*

teris clarae; nam si *justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum* (1), quanto clarius majestas divina praefulget? *De tuis donis*, idest de frugibus segetum, et hoc quantum ad panem, qui est consecratus in carnem, *ac datis*, idest de frugibus arborum, et hoc quantum ad vinum, quod est consecratum in sanguinem.

8. De his inquam et illos offerimus *hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*, idest Eucharistiam, immunem ab omni culpa originali, veniali, et criminali. Unde dicatur hostia, dictum est in SEXTA PARTICULA, súper verbo: *Qui pridie*. Vel *puram*, quantum ad cognitionem, quasi puro corde; *sanctam* quantum ad locutionem; *immaculatam* quantum ad operationem, quia *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (2), (supple *hoc est*) *panem sanctum*, idest santificantem, (supple *datorem*) *vitae aeternae*, quantum ad stolam carnis, et *calicem salutis perpetuae*, quantum ad stolam animae, secundum illud: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi. Si quis manducaverit hoc pane, vivet in aeternum* (3).

9. Possunt etiam secundo modo haec verba exponi, ut videlicet Christus dicatur hostia pura, quia conceptus est sine peccato, dicatur panis vitae aeternae, quia est refectio Angelorum, et calix salutis perpetuae, quia refectio est hominum. Vel tertio modo: hostiam puram, quia Christus oblatus est, ut nos liberaret de foeditate originalis peccati; sanctam, quia vulneratus est, ut superfluerent sacramenta, quibus Ecclesia sanctificatur; immaculatam, quia mortuus est, ut nos liberaret de morte aeterna; panem vitae aeternae, quia est nostrum viaticum, quasi via; et calicem salutis perpetuae, quia est refectio Angelorum, inebrians in patria. Vel sic quarto modo: *de tuis donis ac datis*. Dona sunt in re aeterna, data in opera temporalia. Offerimus hostiam puram, scilicet corporis, hostiam sanctam scilicet sanguinem, hostiam immaculatam, quo ad utrumque. Vel puram, idest ab aliis separatam; sanctam, idest santificatam; immaculatam, idest a maculis emundatam, hostiam *de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta* (4). Sequitur: *Supra quae, etc.* Cum autem oraverit pro hostia transsubstantianda, eamque jam transsubstantiatam Patri obtulerit, nunc orat pro ipsius acceptatione, ut eam ad instar antiquorum sacrificiorum acceptet *propitio* (supple *nobis*), *ac sereno vultu*, idest aspectu placabili, respicere digneris; non quod vultus ejus mutetur aliquando, sed tunc Deus vultum suum super nos illuminat et serenat, cum misericordiam suam super nos exhibet, et declarat, secundum illud Psalmistae: *Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri* (5). Item per hoc quod dicit *respicere digneris*, notatur quod sacerdos noster vultum habet versum ad propitiatorium, de quo in PROOEMIO hujus partis dictum est; et tunc aspergit intus tabernaculum, dum per misericordiam Dei quaerit ejus propitiationem, ut habeat Deus illa munera accepta, sicut habuit munera Abel justi (6).

10. Unde sequitur: *Sicuti accepta habere dignatus es munera justi Abel, etc.* Hoc autem adverbium *sicuti*, similitudinem innuit, non exprimit quantitatem. Multo quippe acceptius est hoc sacrificium Deo, quam quod obtulit Abel (7), quod obtulit Abraham (8), quod obtulit Melchisedech (9); valet enim amplius res quam umbra, veritas quam figura. Ipsam ergo similitudinem magis quam quantitatem debemus attendere.

11. Offerendo igitur, similes sumus Abel. Recte quidem offerentes, recte nihilominus dividamus, quod quia Cain non egit, peccavit; sua namque recte, cui debebat, obtulit Deo, sed retinens sibi seipsum, et cor suum subtrahens Deo, male divisit. Abel autem acceptum Deo intus in corde obtulit holocaustum, quia non se sibi retinuit, sed Deo totum se subdividit et impendit, et ideo legitur in Genesi: *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus. Ad Cain vero et ad munera illius non respexit* (10). Prius respexit ad Abel, et postea ad munera ejus, quia non offerentes a muneribus, sed munera offerenti placuerunt.

12. Similiter et Abraham, egregius fide, totum prius se offerebat Altissimo, et propterea cum

(1) Matth. 13. (2) I. Pet. 2. (3) Joan. 6. (4) I. Tim. 1. (5) Psal. 66. (6) Gen. 4. (7) Ibid. (8) Gen. 22. (9) Gen. 14. (10) Gen. 4.

sua duceret offerenda, placidas ei hostias offerebat; quod ut nos scientes imitaremur, paternos ab illo Deus exegit affectus: *Tolle* (inquit) *filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac; et offers eum in holocaustum super unum montium quem monstravero tibi* (1). Statimque promptum et obedientem invenit, imo nobis ostendit.

13. Melchisedech quoque, nisi se prius acceptum Deo sacrificium obtulisset, futurorum causas minime praevidisset, quarum intuitum mysticum panis et vini primus obtulit sacrificium, *erat enim sacerdos Dei altissimi* (2). Nominantur igitur isti tres patres veteris Testamenti, quia illi eorum sacramentum specialius caeteris hoc sacramentum praesignaverant. Quid enim per manus Abel offerentis de primogenitis gregis, nisi Christus *primogenitus in multis fratribus* (3) exprimitur, qui malitiose occisus est a populo Judaeorum, sicut ille invidiose a fratre suo? Nam secundum Joannem, ipse est agnus Dei, *qui occisus est ab origine mundi* (4). Quid per sacrificium Abrahae, dilectum et unicum filium offerentis, nisi Christi passio designatur? de quo dicit Apostolus: *Proprio filio suo non pepercit (Deus), sed pro nobis omnibus tradidit illum* (5). *Hic est* (inquit) *filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (6). Oblatio quoque Melchisedech tam proprie novum sacrificium praesignavit, ut inde praedictum sit: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (7), qui secundum Apostolum: *Assimilatur Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum* (8). Abel dicitur puer, non tam a pueritia, quam a puritate, secundum illud: *Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus. Ponam spiritum meum super eum* (9). Abraham dicitur patriarcha, non ita israeliticae plebis, quam populi christiani; illius per carnem, hujus per fidem, secundum illud: *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te* (10). Melchisedech interpretatus et rex justitiae, deinde rex Salem, idest pacis, propter illud quod legitur: *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis: donec auferatur luna* (11). — *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam,* hoc addidit in Canone Leo Papa I.

CAPUT XLIV.

DE NONA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Christus quomodo sanguinem suum aspergit.*
2. *Sacerdos cur se inclinetur, dicturus:* Supplices, *etc.*
3. *Cruces tres factae a sacerdote super oblatam, quid significent.*
4. *Sacerdos cur se inclinet cancellatis manibus ante pectus in nona parte Canonis.*
5. *Diaconus manus in nona parte canonis lavet.*
6. *Sacramenti dignitas, et excellentia.*
7. *Canonis interpretatio in nona parte. Et num. 9.*
8. *Angelus adstat sacerdoti celebranti.*

1. *Supplices te rogamus, etc.* Nona pars. Pontifex, ut lex jubebat, et in PROOEMIO hujus partis dictum est, aspergebat tabulam et aram, et exterius sacrum sanguine pacifico: et Christus toties aspergit Patrem sanguine, quoties eum placat per carnem assumptam, aram aspergit quamdiu numerum restaurat Angelorum. Exterius sacrum aspergit, dum homines sanctificat, et Patri qui in

(1) Gen. 22. (2) Gen. 14. (3) Rom. 8. (4) Apoc. 13. (5) Rom. 8. (6) Matth. 17. (7) Psal. 109. (8) Hebr. 7. (9) Matth. 12. (10) Gen. 17. (11) Psal. 71.

terris sunt reconciliat. Sacerdos eosdem aspergit, quia hoc sacrificium placat Deum, et veniam impetrat; et sic etiam super hos aspergit, nam qui nos emundat, augmentat numerum civium supernorum. Aspergit etiam intus tabernaculum, prout in praecedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat *sublime altare*, commemorat sancta sanctorum.

2. Sane post coenam, *hymno dicto exiit Jesus in montem Oliveti. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Iterum secundo abiit. . . iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens* (1). *Et factus in agoniam prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttae sanguinis decurrentis in terram* (2). *Tunc venit ad discipolus suos et dicit illis...: Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, osculatus est eum* (3). Quia ergo Jesus procedit orans, et dicens: *Pater si possibile, etc.*, ideo sacerdos se inclinans orat, et dicit: *Supplices te rogamus, etc.* Vel sacerdotis inclinatio significat emissionem spiritus Christi, prout dictum est in PROOEMIO CANONIS. De inclinationibus dictum est sub titulo DE CONFESSIONE. Item dicens: *Ut quotquot ex hac altaris, etc.*, osculatur semel altare, per quod repraesentatur osculum proditoris, postquam Dominus ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur, agentes gratias Trinitati, quae per passionem Domini genus reconciliavit humanum. Alii bis, ad notandum geminam in Christo naturam, seu ipsum in anima et corpore passum.

3. Quia vero *in agonia prolixius orabat, tertio eumdem sermonem dicens* (4), ideo sacerdos facit tres cruces. Primam super oblatam dicendo: *Sacrosanctum Filii tui corpus*; secundam super calicem dicendo: *Et sanguinem;* tertiam signando seipsum in facie, dum dicit: *Omni benedictione, coelesti.* Forte propter sudorem corporis crucem imprimens super corpus, et propter guttas sanguinis, crucem imprimens super sanguinem; et quia procidit in faciem suam orans, ideo imprimit sibi crucem in facie. Vel potius crux, quae fit supra corpus designat vincula, quibus est ligatum corpus ille; quae fit super sanguinem designat flagella quibus allisus est, et sanguis eductus. De vinculis legitur quod ministri judaeorum comprehenderunt et ligaverunt Jesum, et *vincientes duxerunt et tradiderunt Pilato* (4). De flagellis legitur: *Apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit* (5), cujus livore sanati sumus. Per tertiam vero crucem, quae fit in facie, recolitur *quod expuerunt in faciem ejus, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit* (6)? Tertio, crux quae fit supra corpus, martyrium Christi; quae fit supra sanguinem, martyrium Sanctorum designat. Quarto, primo duae cruces significant quod Christus pro duobus populis passus est, tertia, quae fit in facie, quod in corpore suo passus est. Alii vero non faciunt praemissas duas cruces.

4. Considerari etiam oportet, quod sacerdos dicendo: *Supplices, etc.*, stat inclinatus, cancellatis manibus ante pectus, ad designandum quod orationis humilitas, per inclinationem designata, tunc demum et non alias exaudiri digna est, si ex fide procedat pectoris, idest mentis. Fide, dico, per dilectionem operante, quae operatio per manus intelligitur. Quia vero quaedam sunt opera vitae activae, quaedam vero vitae contemplativae; sed opera vitae activae quodammodo cancellatim ad opera contemplativae vitae,sicut sinistra ad dexteram comparantur, eo quod operae activae sicut supposita, seu inferiora ad opera contemplativae disponunt, et opera contemplativae sicut superposita, et altiora illa perficiunt et confirmant, et ideo in ipsa manuum cancellatione dextra superponitur sinistrae. Rursus, orat cancellatis manibus ante pectus, quasi ipso facto dicat: Obsecro te per crucem et passionem tuam, ut jubeas haec perferri, etc. Cancellatio enim manuum passionem Christi figurat, et dextera, per quam resurrectio, laevae, per quam passio designatur, superponitur, ut per hoc Christi resurrectio a mortuis insinuetur.

5. Verum, in nonnullis Ecclesiis diaconus infra actionem lavat manus, significans primo, quod

(1) Matth. 26. (2) Luc. 22. (3) Matth. 26. (4) Luc. 22. (5) Marc. 15. (6) Joan. 19. (7) Matth. 26.

Pilatus se lavit, cum se mundum a Christi sanguine proclamavit. Vel secundo, quod nostra sordida opera Christi passione mundantur. Tertio, quod nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramenta procedat.

6. Sequitur: *Jube haec perferri, etc.* Tantae sunt profunditatis haec verba, ut intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare; unde beatus Gregorius, tanti sacramenti dignus interpres, de illis tamquam de re ineffabili pene, ineffabiliter loquens « Quis, inquit, fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis im asociari, terrena coelestibus jungi, unumque ex invisibilibus atque visibilibus fieri? (1)» Idem etiam alibi dicit: « Uno eodemque tempore ac momento in coelum, idest coelestem naturam rapitur, ministerio Angelorum, consociandum corpori Christi, scilicet mystico, et ante oculos sacerdotis in altari videtur ».

7. Salvo tamen occulto coelestis oraculi sacramento, possent haec verba, licet simplicius, tamen securius sic exponi. *Jube*, idest fac; *haec*, scilicet vota fidelium, idest supplicationes et preces; *perferri*, idest praesentari; *per manus sancti Angeli tui*, idest per ministerium Angelorum, qui sunt *administratorii spiritus* (2), et vota nostra coram Deo offerunt, juxta illud quod ait Raphael Angelus ad Tobiam: *Quando orabas cum lacrymis... ego obtuli orationem tuam Domino* (3).

8. Ex hoc ergo evidenter apparet, quod Angelus sacris mysteriis adesse credendus est, non ut consecret, quia hoc non potest, sed ut orationes sacerdotis et populi Deo repraesentet, secundum illud Apocalypsis: *Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo* (4). *In sublime altare tuum*, (supple: *hoc est*) *in conspectu divinae majestatis tuae*, idest in contemplatione majestatis, et curiae tuae coelestis. Nam ipse Deus dicitur altare sublime; legitur enim in libro Exodi: *Non ascendas per gradus ad altare meum* (5), idest in Trinitate non facies gradus. Porro sicut beatus Augustinus determinat, non dicitur Angelus offerre orationes Deo, quasi tunc primo Deus noverit quid velimus, quia Deus omnia novit antequam fiant; sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad aeternitatem referre, sive petendo, quid erga se fiat, sive consulendo quid faciat, aut quid Deo jubente implendum esse cognoverit, hoc nobis, vel evidenter, vel latenter reportet.

9. Possunt etiam secundo modo praemissa verba sic exponi: Omnipotens Deus, *jube haec*, scilicet panem et vinum, *perferri*, idest transmutari *in sublime altare tuum*, idest in corpus et sanguinem filii tui, super choros angelorum exaltari, quia corpus Domini dictum est altare juxta illud: *Altare de terra facietis mihi* (6), *per manus sancti Angeli tui*, idest per ministerium sacerdotis. Non enim, secundum Augustinum, deposcit ob illud illic deferenda, nisi ut intelligatur quod illa fiant, idest transsubstantietur in eo sacerdotio, idest in ejus mysterio, virtute Spiritus sancti. Sed cum jam transsubstantiatae sint, exponi possent tertio modo sic: *Jube haec*, idest corpus Christi mysticum, scilicet Ecclesiam Christi militantem; *perferri*, idest associari; *in sublime altare tuum*, idest in Ecclesiam triumphantem, quae dicitur altare, secundum illud Leviticum: *Ignis in altare semper ardebit* (7), idest fervor charitatis in Ecclesia triumphabit; et hoc per *manus sancti Angeli tui*, idest per operationem et virtutem Christi filii tui, qui est *magni consilii Angelus* (8); ipse enim corpus suum mysticum Deo Patri conjungit, et Ecclesiae triumphanti. Quarto modo, hic Angelus magni consilii, consiliarius ille, cujus consilio Pater mundum creavit et recreavit sublime altare in conspectu Dei, est Christus crucifixus, sedens in dextra Patris. Igitur Angelus fert haec sacramenta in sublime altare in conspectu Dei, dum cicatrices ostendens, interpellat apud Patrem pro nobis, haec sacramenta conficientibus. Quae vero sint illa, quae petit in sublime altare perferri, determinat Dominus dicens: *Ut quotquot, etc.*; per hoc enim demonstratur corpus Christi mysticum, quod Christus quotidie ad se trahit per membra, unde Jeremias: *Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis* (9).

(1) De Consec. dist. 2. *Quid sit sanguis*, et in fine Dialog. (2) Hebr. 1. (3) Tob. 12. (4) Apoc. 8. (5) Exod. 20. (6) Exod. 20. (7) Levit. 6. (8) Isai. 9. (9). Jerem. 3.

CAPUT XLV.

DE DECIMA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Canonis decima pars. Et interpetratio. Et num. 4.*
2. *Ecclesia orat in Missa pro defunctis.*
3. *Dormientes, hoc est mortui, resurgent.*
5. *Quiescentes in Christo qui dicantur.*
6. *Paradisus locus refrigerii.*

1. *Memento etiam Domine, etc.* Decima pars. Haec conjunctio *etiam* continuat sequentia proxime praecedentibus, vel dici potest quod superfluit. Nam in antiquis codicibus praecedebat immediate quaedam oratio, incipiens: *Memento mei, quaeso Domine, etc.*, in qua sacerdos pro se orabat, ut digne posset offerre; unde tunc recte sequebatur: *Memento etiam Domine famulorum, etc.* Sed quia in multis modernis codicibus oratio illa non invenitur, ideo secundum illos istud etiam superfluit, vel, quod melius est, respicit aliud *Memento* quod praecedit, in quo rogavit pro vivis; hic autem orat pro defunctis.

2. Orat ergo pia mater Ecclesia, non solum pro vivis, verum etiam pro defunctis, et eos Deo Patri sacrae oblationis intercessione commendat, certissime credens, quod sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viventium, verum etiam ad absolutionem valeat defunctorum. Ideoque Gabilonense concilium (1) statuit, ut in omnibus Missarum solemniis, loco competenti, videlicet in hoc loco Secretae, vel in diebus non solemnibus, in dominica enim die ob resurrectionem Dominicam animae requiem creduntur habere, Ecclesia pro defunctis Dominum deprecetur, juxta illud Augustini: « Non sunt praetermittendae supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana catholica societate laudamus. Et quia quandoque desunt defunctis parentes, filii, cognati, amici, qui supplicationes pro eis effundant, una et pia mater, idest, tota Ecclesia omnes defunctos sub generali commemoratione suscipit, tacitis illorum nominibus, et eis exhibet communionem ». Innocentius quoque Papa statuit (2), ut ante consecrationem hostiae non recitentur communia defunctorum: possent enim populo recitari, sed Deo, quem nihil latet, necesse non est. — *Qui cum signo fidei nos praecesserunt,* scilicet ad Dominum (3), non quod ibi sit fides aut spes, ubi spes est et res, nam fides evacuatur, *charitas nunquam excidit* (4); sed signum fidei pro charactere fidei christianitatis accipitur (5): qui fideles ab infidelibus discernuntur, secundum illud: *Audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel* (6). — *Et dormiunt in somno pacis,* secundum illud: *In pace in idipsum dormiam, et requiescam* (7).

3. Frequenter enim sacra Scriptura defunctos dormientes appellat, pro eo quia sicut dor-

(1) De Consec. dist. 1. *Visum.* (2) Ead. dist. *De nominibus.* (3) 13. quaest. 2. *Quam praeposterum* in fin. (4) I. Corinth. 13. (5) De poenit. dist. 2. *Charitas.* (6) Apoc. 7. (7) Psal. 4.

mientes evigilant, ita mortui resurgent, propter quod dicit Apostolus: *Nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et caeteri, qui spem non habent* (1). Et Dominus inquit in Evangelio: *Lazarus amicus noster dormit* (2). — *Ipsis Domine, et omnibus in Christo quiescentibus*. In hoc loco sacerdos quorum maluerit defunctorum debet agere memoriam specialem; finita est enim memoria mortis Domini, et ideo sequitur: *Mors nostra Christus praecessit, et nos ejus vestigia sequimur*.

4. *In Christo quiescentibus*. Sed nonne qui decesserunt cum fide, et dormiunt in somno pacis, de quibus praemissum est, quiescunt in Christo, et sic videtur hoc superfluere? Sed quia sacerdos post verba illa: *in somno pacis*, fecerat specialem memoriam pro aliquibus, ideo subjicit: *Pro ipsis Domine*, et mox non incompetenter supponit clausulam generalem, *et omnibus in Christo quiescentibus*, de quibus praemiserat.

5. Hic autem vocantur quiescentes in Christo, qui in charitate mortui sunt, habentes tamen aliqua purgabilia, eo quod non plene satisfecerunt pro peccatis confessis, propter quod ad locum purgatorii descenderunt, ubi existentes suffragio indigent Ecclesiae militantis, tamquam nondum habentes in re pacem, et refrigerium gloriae, licet habeant certa et infallibili spe *locum refrigerii*, in quo non est ardor poenarum; *lucis*, in quo non est obscuritas tenebrarum; *et pacis*, in quo non est conflictus pugnarum; nam *absterget Deus omnem lacrymam ob oculis eorum*, et *mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt* (3), sed delectabuntur in multitudine pacis, cum placebunt coram Domino in regione viventium.

6. Paradisus dicitur ergo locus refrigerii, propter ardorem ignis purgatorii, per quem animae transeunt, juxta illud Psalmistae: *Transivimus per ignem, et aquam, etc.* (4). Locus lucis contra tenebras inferni, de quibus Mattheus: *Mittite eum in tenebras exteriores* (5). Locus pacis propter mentis tranquillitatem, quae est ibi, contra vermem conscientiae eorum, qui salvi non erunt; unde Isaias: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur* (6).

---

(1) I. Tessal. 4. (2) Joan. 11. (3) Apoc. 21. (4) Isai. 66.

CAPUT XLVI.

DE UNDECIMA PARTE CANONIS

SUMMA

1. *Nobis quoque, etc.* Undecima pars. Haec autem oratio protenditur usque: *Per omnia saecula saeculorum*, et haec verba proferendo sacerdos, paululum expressa voce, percusso pectore silentium interrumpit, repraesentans contritionem et confessionem latronis in illo passionis dominicae articulo increpantis alterum, et dicentis: *Nos digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (1).

2. Rursus, per exaltationem vocis, et percussionem pectoris exprimitur illud, quod *Centurio et qui cum eo erant, viso terrae motu, et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste* (2). *Et omnis turba eorum quae simul aderant ad spectaculum istud... percutientes pectora sua, revertebantur. Stabant autem omnes noti ejus a longe, et mulieres, quae secutae eum erant a Galilaea, haec videntes* (3), quos significant ministri, scilicet diaconus et subdiaconus retro stantes, qui ad hanc vocem erecti, in os sacerdotis vel Episcopi intuentur.

3. Praemissa autem pectoris unica tunsio significat quod *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est* (4), fit cum tribus digitis, scilicet sine pollice et indice, ut Trinitas in unitate notetur. Pectoris quoque tunsio quandoque poenitentiam designat, prout sub titulo DE CONFESSIONE dictum est.

4. *Peccatoribus* ideo dicit, quia *si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (5). Licet enim omni tempore debeamus ex corde nos recognoscere peccatores (6), praecipue tamen cum pro remissione peccatorum sacrosanctum mysterium celebramus.

5. *De multitudine miserationum tuarum sperantibus.* Juxta quod Psalmista inquit: *Secundum multitudinem miserationem tuarum dele iniquitatem meam* (7). Et nota, quod una tantum est Dei

(1) Luc. 23. (2) Matth. 27. (3) Luc. 23. (4) I. Petr. 3. (5) I. Joan. 1. (6) 6 dist. *Testamentum*. (7) Psal. 50.

misericordia, non aliud quidem quam ipse misericors, sed multi sunt ejus effectus, qui miserationes dicuntur, unde: *Reminiscere miserationum tuarum Domine, et misericordiarum tuarum, quae a seculo sunt* (1).— *Partem aliquam et societatem donare digneris.* Sed cum ipse Deus sit omnia in omnibus, salus, praemium, et gloria singulorum, juxta illud: *Salus populi egó sum*, quid est quod dicitur, *aliquam societatem*, *etc.*, tamquam non omnes sint eumdem denarium acccepturi?

6. Sane licet unum et idem sit praemium singulorum, videlicet ipse Deus, in cujus cognitione salus aeterna consistit, secundum illud quod ipse dicit in Evangelio: *Hec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (2); tamen secundum differentiam meritorum alii plus, alii minus, divina visione fruuntur, nam et *stella a stella differt in claritate* (3), propter quod ipse Dominus ait: *In domo patris mei mansiones multae sunt* (4), sicut unus sol est, cujus lumine participant universi, alii plus, alii minus, secundum differentiam intuentium.

7. *Cum Joanne, Stephano, Matthia, Barnaba.* In hac secunda commemoratione sanctorum magna ex parte supplentur, quae de primitivis sanctis deesse videbantur in prima. Sed quare Joannes repetitur, et Stephanus sociatus Joanni praemittitur Matthiae ac Barnabae Apostolis? Super hoc dici potest, quod Joannes in prima commemoratione disponitur, et cum caeteris numeratur propter dignitatem apostolatus; in hac autem commemoratione repetitur, et cum Stephano sociatur, propter privilegium coelibatus, *virgines enim sunt et sequuntur agnum quocumque ierit* (5), propterea caeteris praemittitur. Virginitas namque Joannis inde maxime commendatur, quia Christus in cruce matrem virginem discipulo virgini commendavit, *et ex illa hora accepit eam discipulus in suam* (6). Stephani vero virginitas ex eo maxime comprobatur, quia ipse deputatus est sub Apostolis, ad ministerium viduarum (7), et in eo quod foeminis est praepositus, testimonium meruit sincerissimae castitatis. Posset autem non Evangelista, sed Baptista Joannes intelligi, nisi praemitteretur: *cum tuis sanctis Apostolis, ac martyribus;* unde convincitur quod Apostoli tantum ac martyres subnotantur, quamvis et Joannes Baptista merito posset inter martyres numerari. Enumerat ergo sacerdos Sanctos, quorum societatem petit, quia et sacerdos legalis nomina filiorum Israel habebat scripta, ut supra dictum est. Et adverte, quod hic octo viri, et septem mulieres computantur, quia per hoc sacrificium septem charismata gratiarum, et octo beatitudines junguntur in nobis.

8. Sequitur: *Non aestimator meriti*, quia non secundum exigentiam meritorum retribuit, sed mitius puniendo, vel magis remunerando quam quisquam meruit; unde: *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis* (8) et alibi: *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum* (9). — *Per Christum Dominum nostrum.* Hic non respondetur *Amen*, tum quia Angeli, qui semper assistunt, respondent, prout in fine TERTIAE PARTICULAE dictum est, tum quia haec tacite dicuntur, nec respondentes audire possunt; tum quia verba sequentia: *Per quem omnia, etc.*, istis conjunguntur, et ab eis dependent, ita quod nihil interponi potest. Hoc autem loco benedicuntur uvae, prout dicetur in sexta parte, sub QUINTA FERIA COENA DOMINI, ubi agitur *de diurno officio*. In Canone Apostolorum (in Bucardo lib. 5. c. *Offert.*) ita legitur: « Offerri non liceat ad altare, scilicet ad benedicendum, praeter novas spicas, et uvas, et oleum, et fabas, et thymiama ad incensum, tempore quo sancta oblatio celebratur.

9. Sequitur: *Per quem haec omnia, etc.* Ideo dicit *omnia*, quia per Filium omnia creata sunt, unde Joannes: *Omnia per ipsum facta, sunt, et sine ipso factum est nihil* (10); *et vidit Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona* (11). *Creas* igitur condendo naturam, *sanctificas* consecrando materiam, *vivificas* transubstantiando creaturam, *benedicis* accumulando gratiam. Quod autem dicitur *haec omnia*, est simplex pronominis demonstratio, sicut tempus verbi confusum, nam praesens confusum praesentis non tenet usum, et est sensus: haec omnia, scilicet panem, vinum, et aquam, *sem-*

(1) Psal. 24. (2) Joan. 17. (3) I. Corinth. 15. (4) Joan. 14. (5) Apoc. 14. (6) Joan. 22. (7) Act. 6. (8) Psal. 101. (9) Luc. 6. (10) Joan. 1. (11) Gen. 2.

per bona creas, secundum causas canonicas primordiales; *sanctificas*, secundum causas sacramentales; *vivificas*, ut transeat in carnem et sanguinem, et *benedicis*, ut conservent unitatem et charitatem.

10. Rursus, in eo quod dicit *sanctificas*, notatur quod quodcumque sanctificatur, per gratiam Christi sanctificatur: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus* (1); unde *Pater sanctifica eos in veritate* (2), idest in Filio. In eo quod dicit *vivificas*, notatur quod quicquid vivificatur, per Filium vivificatur: *Ego sum via, veritas, et vita* (3). In eo quod dicit *benedicis*, insinuat quod benedictio coelestis datur nobis per fructum virginis benedictum, vel *creas* ut sint, *sanctificas* tibi deputando, *vivificas* animando, *benedicis* ut utilia sint, *praestas*, ut prosint. Fiunt autem tres cruces super dictis verbis, *sanctificas, vivificas, benedicis*, in quibus Ecclesia primitiva repraesentatur, quae fidem Trinitatis suscepit. De hoc tamen aliter jam dicetur. Siquidem sacerdos dicturus *praestas nobis*, vel diaconus, removet corporale desuper calicem, ad notandum quod quando Christus emisit spiritum, *velum templi scissum est a summo usque deorsum* (4), et aperta sunt nobis ea quae prius obscura erant in lege, et clausa, sicut dicitur in Evangelio de quibusdam: *Et erat verbum istud absconditum ab eis* (5), ubi enim sumpto aceto *consummatum est* (6), revelatum est; et calice discooperto accipiens hostiam dicit: *Et praestas nobis.*

11. Dubitari autem vidimus, quare calix et non hostia cooperitur. Ad quod quadruplex potest ratio assignari. Primo, propter periculum, quia sanguis facilius posset recipere immunditiam quam hostia. Secundo, quia in calice et sanguine magis sanctificatur passio Christi, quam in hostia, unde illud: *Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste* (7), et in Canone in forma sanguinis ponitur actus effusionis, ibi: *Qui pro vobis effundetur, etc.* Quia ergo in calice, et in sanguine magis significatur Christus mortuus, quam in corpore, ideo sicut et mortuus pannis et lapidibus operitur, ita et calix panno, et sanguis calice et corporali cooperitur. Tertio, sanguis in calice cooperto repraesentat corpus Christi in sepulchro clauso et signato; hostia vero corpus Christi extra sepulchrum. Quarto, sanguis Christi calice cooperto repraesentat Christi corpus in syndone involutum, hostia vero non involutum.

12. Sequitur: *Per ipsum, etc.* Sic absque alicujus verbi, vel temporis interpositione conjungas praemissa verba: *Per Christum Dominum nostrum. Per haec omnia, etc.*, et facias punctum ibi. *Et praestas nobis*, plana est litera. Dic ergo *per ipsum*, idest tamquam per mediatorem cum coaequali, quia ipse coaequalis Patri. *In ipso*, tamquam in consubstantiali, vel *in ipso*, idest in membris ejus; in Patre quippe notatur auctoritas propter principium, in Filio aequalitas propter medium, in Spiritu sancto communitas propter consortium.

13. Sane, sexta feria crucifixus est Christus: hora tertia linguis Judaeorum, quod narrat Marcus; hora sexta manibus Gentilium, quod narrat Joannes; circa horam autem nonam *inclinato capite tradidit spiritum* (8). Ad recolendam igitur crucifixionem hora tertia factam ex linguis Judaeorum clamantium ter: *Crucifige crucifige eum* (9), et rursus: *Tolle, tolle, crucifige eum* (10), sacerdos facit tres cruces super oblatam et calicem, dum dicit: *Sanctificas, vivificas, et benedicis.* Ad recolendam vero crucifixionem, quae post intervallum trium horarum est facta manibus Gentilium, cum milites crucifixerunt Jesum, sacerdos facit iterum tres cruces cum hostia super calicem, super praemissis tribus verbis, scilicet *per ipsum, et cum ipso, et in ipso.*

14. Postmodum autem ad designandum divisionem carnis et animae Domini morientis facit duas cruces cum ipsa oblata in ore calicis, dum dicit: *Est tibi Deo Patri omnipotenti, in unitate Spiritus sancti.* Cum enim in Christo tres sunt unitate substantiae, videlicet divinitas, corpus, et anima, duae tantum, scilicet corpus et anima fuerunt in morte divisae, nam divinitas a neutra est divisa et separata, et propterea non tribus crucibus, sed duabus mors Domini designatur.

15. Caeterum sacerdos faciendo cruces manus super mensam altaris extendit, quia et Chri-

(1) Joan. 1. (2) Joan. 16. (3) Joan. 2. (4) Matth. 27. (5) Luc. 18. (6) Joan. 19. (7) Matth. 26. (8) Joan. 19. (9) Marc. 15. (10) Joan. 19.

stus super aram crucis manus expandit, juxta illud propheticum: *Expandi manus meas ad populum non credentem* (1).

16. Secundo, etiam praemissae tres cruces cum corpore super nudum calicem factae, significant tres cruciatus, quos Christus in nuda cruce sustinuit, videlicet passionem, propassionem, et compassionem: passionem in corpore, propassionem in mente, compassionem in corde. De passione corporis ait Dominus per Prophetam: *O vos omnes. qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor, sicut dolor meus* (2); *foderunt* enim *manus meas, et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea* (3). De passione mentis, Dominus inquit Apostolis: *Tristis est anima mea ad usque mortem; Coepit* enim Jesus *taedere, et pavere* (4); *coepit contristari et moestus esse* (5). Ex compassione vero cordis pro crucifixioribus oravit ad Patrem, dicens: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* (6); si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Et ideo sacerdos facit has cruces cum hostia super calicem, quia Christus sustinuit hujusmodi cruciatus in corpore super patibulum; per calicem enim passio designatur, ut jam dictum est.

17. Tertio modo, tres cruces cum hostia super calicem factae significant fidem Centurionis, dicentis: *Vere filius Dei erat iste* (7), et ita cognovit eum unum in Trinitate, scilicet Christum Deum et hominem. Duae vero, quae fiunt in ora seu latere calicis, designant duo sacramenta, quae de latere Christi profluxerunt, videlicet aqua regenerationis, et sanguis redemptionis, juxta testimonium Joannis dicentis: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua* (8); et ideo immediate post has duas cruces latus calicis, in quibusdam Ecclesiis, cum hostia tangitur, per quod percussio lateris Christi cum lancea militis designatur.

18. Quarto, tres praemissae cruces in quibusdam Ecclesiis ita fiunt, et bene. Nam prima quae fit super *ipsum*, fit supra os calicis exterius, significans quod Deus est extra omnia, non exclusus. Secunda, quae fit super *cum ipso*, fit parum inferius sub prima, videlicet a labio calicis in labium, significans quod Deus est super omnia, non elatus. Tertia, quae fit super *in ipso*, fit inter os calicis, circa medium concavitatis ejus, significans quod est inter omnia, non inclusus. Quarta, quae fit super *Deo Patri*, fit a medio oris calicis recto diametro contra faciem sacerdotis, significans quod omnia, quae in ministerio Missae occulte aguntur, in fine nobis ante oculos ponentur. Quinta, quae fit super *in unitate Spiritus sancti*, fit a latere calicis, inter ipsum calicem et sacerdotem, videlicet descendendo a summitate calicis contra pedem, significans quod Deus est super omnia, non compressus, seu prostratus. Quidam tamen de his duabus ultimis non faciunt nisi unam. Quinto, dictae tres cruces significant tres cruciatus, quos Christus sustinuit tribus temporibus, videlicet ante mortem alapas, flagella, sputa, et hujusmodi; in morte crucifixionem; et post mortem lateris perforationem. Prima significat primum, secunda secundum, tertia tertium; quarta vero significat separationem animae a corpore Christi, quinta descensum in limbum, vel cruciatum in pedibus. Sexto, quinque ordines signorum, quae fiunt ante sextum, scilicet ante tactum calicis cum hostia, quando videlicet de duabus ultimis non fit nisi una, significant quinque aetates mundi, quae fuerunt ante Christi nativitatem. Sextum vero, videlicet ipse tactus, significat sextum tempus, scilicet a Christi nativitate usque ad finem mundi. Ipse enim unicus tactus significat Dominum semel ascendisse crucem, ut finem haberet. Ipsa autem res est cruciatus, qui per dictas quinque aetates omnibus hominibus fiebat.

19. Notandum igitur est, quod sacrificium septem vicibus signatur in Canone. Prima vice ter, ubi dicitur: *Haec dona, haec munera, etc.* Secunda vice quinquies, ubi dicitur: *Quam oblationem tu Deus, etc.* Tertia vice bis semel, ubi dicitur: *Qui pridie, etc. Tibi gratias agens benedixit, etc.*; et iterum, ubi dicitur: *Simili modo, etc.* ibi: *Item gratias agens, etc.* Quarta vice quinquies, ubi dicitur: *Hostiam puram, etc.* Quinta vice bis, ubi dicitur: *Sacrosanctum filii tui corpus, etc.* Sexta vice ter, ubi dicitur: *Sanctificas, vivificas, etc.* Septima vice quinquies, ubi dicitur: *Per ipsum,* prout in ipsis locis di-

(1) Isai. 45. (2) Tren. 1. (3) Psal. 21. (4) Marc. 14. (5) Matth. 26. (6) Luc. 23. (7) Matth. 27. (8) Joan. 19.

ctum est. Inter quas septem vices sacrificium significatur duabus vicibus bis, et duabus vicibus ter, et duabus vicibus quinquies, septima vero vice bis et ter. Signatur ergo simul omnibus vicibus, junctis quinquies quinque, quae sunt simul vigintiquinque, quo numerus per se ductus semper in seipsum reducitur, si ducatur in infinitum; quantumlibet enim multipliciter Eucharistiae sacramentum, semper est idem sacrificium. Augustinus tamen dicit, quod si tantum semel signum crucis fieret super panem et vinum, sufficere posset, quia semel Dominus crucifixus est (1).

20. In hoc etiam sacramento quinque sensus corporis, scilicet visus, auditus, gustus, odoratus, et tactus exercentur, scilicet circa colorem, saporem, odorem, fractionem, et sumptionem, ut quinque sensus animae spirituales exuberent, scilicet visus intelligentiae, auditus obedientiae, odoratus discretionis, gustus dilectionis, et tactus operis, de quibus reperitur in Evangelio: *Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum* (2). Sed et binarius, et ternarius bene congruit sacramento: binarius propter carnem et sanguinem, ternarius propter panem vinum, et aquam. Item binarius propter duplicem modum edendi, scilicet sacramentalem sub specie panis et vini, et spiritualem, in fide cordis. Et ternarius propter tria quae sunt in hoc sacramento discreta, videlicet forma visibilis vini et panis, veritas corporis et sanguinis, et virtus spiritualis unitatis et charitatis, de quibus est in SEXTA PARTICULA, super verbo *Mysterium fidei*, ut ita ternarius binarium, idest fides Trinitatis per dilectionem Dei, et proximi operetur. Fiunt igitur tres cruces, quae quatuor habent angulos, super sacrificium, quia Christus dum in cruce pependit, quatuor climata mundi redemit; et septem ordinibus ordinantur, ad notandum septiformem Spiritus sancti gratiam, quae in hoc mysterio necessaria est; et fere in quolibet ordine per numerum imparem signacula disponuntur, quia corpus Christi unum manens non scinditur: *omnis honor* tamquam Domino, et *gloria* tamquam Deo.

21. Sequitur: *Per omnia saecula saeculorum*. Non solum crucis impressio, verum etiam vocis expressio, et pectoris percussio, quae gesta sunt juxta crucem insinuat, prout dictum est super verbo: *Nobis quoque*. Quia ergo Jesus *clamans voce magna emisit spiritum* (3), ideo sacerdos dicendo: *Per omnia saecula saeculorum* exaltat vocem, et aliquantulum calicem elevat. Vel dicitur alte, ad incitationem populi, ut sciens finem Canonis, respondeat *Amen*. Vel ideo, quia Centurio clamavit: *Vere filius Dei erat iste* (4). Quia vero mulieres lamentabantur, flentes Dominum, ideo chorus, quasi lamentando, respondet *Amen*, repraesentans fideles, qui Dominum contrito corde lugebant velut quondam Abel invidi fratris furore occisum parentes ejus lamentabantur (5).

22. Consequenter diaconus accedit, et exaltatum parumper sacrificium, seu calicem cum corpore, de altari, tam ipse quam sacerdos deponit, quia ut legitur Joan. 20: Venerunt Joseph ab Arimathaea, et Nicodemus, et impetratum corpus Jesu a Pilato deponentes sepelierunt. Sacerdos ergo elevans Nicodemum repraesentat; ipsa vero elevatio Christi depositionem de cruce, depositio collocationem in sepulchro demonstrat. Et adverte, quia sacerdos dicens: *Praeceptis salutaribus moniti*, calicem simul et hostiam deponit. Ad cujus rei evidentiam notandum est, quod Christi corpus et sanguis bis in sexta feria elevata et deposita fuerunt: semel in cruce levata, de cruce ad terram depositi, et semel de terra elevata, et in sepulchro collocata. Primum repraesentatur in prima elevatione, et depositione corporis, et sanguinis Christi, quae fit statim post eorum consecrationem; alia repraesentatur in elevatione et depositione, quae fit in hoc loco. Congrue igitur, dum haec verba proferuntur, fit corporis et sanguinis elevatio et depositio, designantes elevationem corporis Christi de terra, et locationem ejus in sepulchro, quia Joseph, qui illud de cruce, et de terra levavit, et in sepulchro locavit, monitus et instructus erat praeceptis salutaribus Christi, sicut fidelis discipuli ejus; unde de eo legitur in Marco: *Et ipse erat expectans regnum Dei* (6). Simul autem elevantur corpus et sanguis jam consecrata, quia ipse Joseph (ut ajunt quidam) simul corpus cum sanguine in sepulchro locavit.

(1) De Consec. dist. 2. *Semel*. (2) Matth. 25. (3) Matth. 27. (4) Matth. 27. (5) Gen. 4. (6) Marc. 15.

23. Adhuc in ipsa elevatione tenetur hostia cum quatuor digitis. Cum enim expectamus, et necesse habeamus impetrare quatuor principaliter per merita passionis Christi, scilicet potestatem contra diabolum, humilitatem contra mundum, castitatem contra corpus proprium, et subjectionem ac dilectionem quo ad Deum et proximum; ideo ad hoc representandum merito cum quatuor principalibus digitis hostia tenetur. Quaedam tamen Ecclesiae in tribus primis petitionibus Dominicae orationis tenent calicem elevatum, et tunc calicis elevatio aliud significat, prout ibi dicitur. In quibusdam etim Ecclesiis dum calix parumper ab altari elevatur, quidam puer stans ultimus post diaconum, habens cappam ex transverso, ad designandum quod caput, idest Judaei expectantes Messiam, idest Christum cum jam venerit, transversum est in caudam. Quia vero Nicodemus sepulto Domino *advolvit saxum magnum ad ostium momumenti* (1), ideo diaconus super os depositi calicis corporale deponit. Diaconus quoque calicem cum corporali involvens,repraesentat Joseph, qui corpus Domini *involvit in sindone munda* (2).

24. Rursus, quia *factus est in pace locus ejus* (3), diaconus secundum morem quarumdam Ecclesiarum mensam osculatur altaris; et quia *factus est principatus super humerum ejus* (4), osculatur dextrum armum pontificis, ut in utroque significet Christum quievisse post mortem, et vicisse post mortem, juxta quod ipse praedixit in psalmis: *In pace in idipsum, dormiam et requiescam* (5), et alibi: *Ero mors tua a mors, morsus tuus ero inferne* (6), Christus enim per mortem triumphavit de morte, nam quia *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, idcirco *Deus exaltavit illum, etc.* (7). Hoc ipsum etiam significat, quod Christus sibi crucem super humerum bajulavit. Secundo, diaconus osculando dextram sacerdotis, significat quod vult esse particeps laboris, ut sit socius aeternae retributionis. Tertio, per hoc innuit, quod Joseph deponens corpus illud fuit osculatus. In quibusdam Ecclesiis sacerdos hic etiam hostiam osculatur, innuens quod Nicodemus idem fecerit quod Joseph, vel potius per Domini passionem factam esse nostram reconciliationem. Post osculum hujusmodi diaconus retrocedit a facie sacerdotis, repraesentans mulieres sepulto Domino a monumento recedentes.

(1) Matth. 27. (2) Ibid. (3) Psal. 75. (4) Isai. 9. (5) Psal. 4. (6) Oseae 13. (7) Philip. 2.

CAPUT XLVII.

DE ORATIONE DOMINICA
PATER NOSTER, ETC.

SUMMA

1. *Missae tertia pars.*
2. *Sacerdos populum precibus lavat.*
3. *Oratio Dominica tamquam summa et maxima subjicitur a sacerdote amplectenda a populo.*
4. *Orationis Dominicae vis. Et commendatio a quatuor causis.*
5. *Orare nos vult Christus, licet nihil sit nescius eorum quae nobis conferunt. Et maxime ob rationes quinque.*
6. *Orationis Dominicae summa.*
7. *Orationis Dominicae septem petitiones. Et earum distributio, num. 8.*
9. *Oratio Dominica duplici ordine distincta.*
10. *Dona septem. Virtutes septem, num. 10. Beatitudines septem, num. 11.*
11. *Vitia septem capitalia. Cui respondent numero septem populi Chananeorum.*

1. Secundum eos qui dicunt quod tertia pars Missae, quae dicitur postulationes, incipit hic: *Oremus, praeceptis salutaribus, etc.*, et quod durat usque ad Collectas. Haec pars continet quinque clausulas. Prima est ipsa praefatio, scilicet: *Oremus praeceptis, etc.*, quod addidit beatus Gregorius. Secunda est *Pater noster*. Tertia, *Libera nos quaesumus Domine*. Quarta, *Pax Domini*. Quinta fiat communicatio. Quia ergo Jesus voce magna clamabat: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum* (1), ideo sacerdos, et non totus populus, prout graeci faciunt, elevata facie pronuntiat: *Oremus, praeceptis, etc.* Non enim dicitur sub silentio, sed palam, quia est de Evangelio, ad notandum quod rex coelorum in nova lege palam loquebatur, et sine velamine praedicavit. Ad hoc, ideo haec Dominica oratio, et etiam *Credo in unum Deum*, alta voce dicuntur, ut omnes illam dicant et addiscant. Alia etiam ratio posita est sub titulo DE PRAEDICATIONE. Sed tertia clausula, scilicet *Libera nos, etc.*, sub silentio dicitur, in signum quod Christus interdum a praedicatione siluit; aliter tamen ibi dicetur. Sed et proferens: *Pater noster, etc.*, iterum sicut prius extendit, ac sursum elevat manus; primo enim dicens: *Praeceptis salutaribus, etc.*, actus Joseph, de quibus in praecedenti capite dictum est, quos praeceptis salutaribus monitos, et divina institutione formatos gessit, repraesentavit. Quia igitur doctrina audiendo, meditando, et in quiete docenda est (2), ideo verba ista depositis super altare manibus protulit dicens: *Pater noster, etc.*, Christum populum orare docentem repraesentans, ideoque Moysis orantis exemplo manus extendit, et sursum elevat, ut fervorem cordis et rectam ad Deum intentionem ostendat (3). Rursus dicendo: *Praeceptis salutaribus, etc.*, calicem simul et hostiam deponit, ut praemissum est.

2. Sane legalis pontifex regressus ad populum lavabat vestes; immundus tamen erat usque ad vesperam, sicut in PROOEMIO hujus partis dictum est. Sic et Christus, qui intravit in sancta sanctorum redit ad Ecclesiam, compatiendo et auxiliando, et lavat vestes suas, idest sanctos mundificat, et tamen usque ad finem mundi membris ejus aliquae maculae adhaerent. Sacerdos etiam redit ad populum, quia dum rursus alta voce multiplicat praeces, foras exire videtur, et precibus velut aquis vestimenta sua, idest populum, lavat et mundat; et tamen immundus judicatur, quia usque ad mortem erit in omni homine quid lavetur.

(1) Luc. 23. (2) 5. q. 4. *In loco.* (3) 37. dist. *Si quis vult.*

3. Oraturus ergo et ostensurus se causam suam agere coram Deo, et quae quotidie petere debeamus, monet populum orare dicens: *Pater noster, etc.*, quae oratio habetur Matth., c. 6. Fiducialiter enim orare possumus, ut filii patrem, quos ipse Dominus ad sic orandum informavit, et ipse vice universalis Ecclesiae, quam repraesentat, orat; ne tamen sua auctoritate et quasi praesumptive petere videatur, praemittit quasi loco praefationis: *Praeceptis salutaribus, etc.* Dicit autem *praeceptis, et divina institutione*, quia Dominus et hanc orationem instituit, et Apostolos sic orare praecepit, et ex tunc maxime prostrati orare debemus, usque in finem Dominicae orationis, saltem in profestis diebus, in festivis vero stantes. Tres autem articuli sequentes, scilicet *Praeceptis salutaribus, Pater noster*, et *Libera nos*, significant tres dies Dominicae sepulturae, ideoque et his duntaxat utimur in Parasceve. In quibusdam Ecclesiis, dum sacerdos dicit: *Pater noster*, a diacono, et dum Praelatus dat benedictionem solemnem post *Pater noster*, manus ejus a diacono, et sacerdote sustentantur, in quo repraesentatur quod Hur et Aaron sustentabant manus Moysis orantis (1), de quo sub titulo DE ORATIONE dictum est. Beatus Gregorius orationem Dominicam post Canonem super hostiam censuit recitari, asserens (in *Registro*) incongruum esse, ut super Eucharistiam diceretur oratio, quam scholasticus composuerat, et illa omitteretur quam Dominus ipse dictaverat, et Apostoli dicere consueverant. Et cantatur apud Graecos a toto populo, sed apud nos a solo sacerdote.

4. Illud autem notandum est, quod haec oratio caeteras orationes propter quatuor antecellit, scilicet auctoritate doctoris, brevitate sermonis, sufficientia petitionum, et foecunditate mysteriorum. Auctoritate doctoris, quia fuit ipsius Salvatoris, Apostolos orare docentis, ore prolata,et inde dicitur oratio Dominica. Brevitate sermonis, quia facile dicitur et profertur juxta illud: *Orantes, nolite multum loqui, etc.* (2). Sufficientia petitionum, quoniam utriusque vitae necessaria continet. Foecunditate mysteriorum, quia immensa continet sacramenta. Verum licet sciat Dominus quod velimus, vult tamen nos orare vocaliter propter multa.

5. Primo, pro excitanda devotione, quia quod facit flatus carboni, hoc facit pronunciatio devotioni, unde: *Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea* (3). Secundo, pro aliorum instructione, ut cortina cortinam trahat (4), et qui audit dicat: *veni* (5); unde: *Luceat lux vestra coram hominibus* (6). Tertio, pro linguae obsequio, ut quod lingua peccamus, lingua satisfaciamus; unde: *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiae, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem* (7). Quarto, pro rei petendae commemoratione, quia facilius obtinetur quod instantius postulatur; unde: *Petite, et dabitur vobis, pulsate, et aperietur vobis* (8). Quinto, pro impetratae rei custodia, quia quod saepius requiritur, diligentius custoditur, unde: *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam* (9).

6. Sane, in hac oratione oratur pro bonis adipiscendis, et pro malis vitandis: pro bonis temporalibus, spiritualibus, et aeternis; pro malis praeteritis, praesentibus, et futuris. De bonis aeternis dicitur: *Adveniat regnum tuum;* de bonis spiritualibus: *Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra;* de temporalibus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Aeterna petuntur in praemium, spiritualia in meritum, temporalia in substentaculum. De malis praeteritis: *Dimitte nobis debita nostra, etc.;* de praesentibus: *sed libera nos a malo;* de futuris: *et ne nos inducas, etc.* Praeterita sunt dolenda, praesentia sunt vincenda, futura sunt praecavenda.

7. Septem sunt orationis Dominicae petitiones propter captationem benevolentiae, quae significant septem verba Christi in cruce. Primum fuit: *Pater dimitte illis.* Secundum: *Mulier, ecce filius tuus.* Tertium: *Ecce mater tua.* Quartum: *Hodie mecum eris in paradiso.* Quintum: *Eloi eloi.* Sextum: *Pater in manus tuas.* Septimum: *Consummatum est.* Vel significat septem verba, quae tantum beata Virgo legitur de Christo dixisse. Primum fuit discretionis: *Quomodo fiet istud.* Secundum humilitatis: *Ecce ancilla Domini.* Tertium salutionis: *Ecce, ut facta est vox salutionis tuae in au-*

(1) Exod. 1. (2) Matth. 6. (3) Psal. 65. (4) Exod. 36. (5) Apoc. 22. (6) Matth. 5. (7) Rom. 6. (8) Matth.7. (9) Apoc. 3.

ribus meis. Quartum gratiarum actionis: *Magnificat anima mea Dominum.* Quintum compassionis: *Fili, vinum non habent.* Sextum instructionis: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Septimum amoris: *Fili, quid fecisti nobis sic?* Prima autem petitio est: *Sanctificetur nomen tuum.* Secunda: *Adveniat regnum tuum.* Tertia: *Fiat voluntas tua.* Quarta: *Panem nostrum quotidianum.* Quinta: *Et dimitte nobis debita nostra.* Sexta: *Et ne nos inducas in tentationem.* Septima: *Libera nos a malo.*

8. Et haec septem petitiones, secundum Apostolum, septem postulationes dicuntur, quarum primae tres spectant ad vitam aeternam, sive ad patriam, et ideo sacerdos in quibusdam locis elevato calice dicit eas, et praefationem *Praeceptis, salutaribus, etc.;* dicens vero *sicut in coelo*, parum magis elevat illum; et dicens *et in terra,* deponit illum. Tres ultimae ad praesentem vitam, sive ad viam pertinent, et ideo deposito calice dicit eas; media vero, scilicet: *Panem nostrum, etc.* pertinent ad utrumque. Porro tres primae succedunt ordine temporis, sed praecedunt ordine dignitatis; tres ultimae succedunt ordine dignitatis, sed praecedunt ordine temporis.

9. Duplex igitur ordo est in Dominica oratione notandus, unus in ascendendo, qui convenit cum virtutibus, alter in descendendo, qui concordat cum donis. Dona namque de summis ad ima descendunt, unde: *Requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiae et intellectus, etc.* (1); virtutes vero de imis ad summa condescendunt, unde: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Beati mites etc.* (2). Nempe Dominus in oratione ipsa secutus est ordinem dignitatis, qui est artificialis, ut de majoribus ad minora descendat. Sed doctores in illius expositione sequuntur ordinem temporis, quod est naturalis, ut de minoribus ad majora, idest de temporalibus ad aeterna conscendant, quem modum servabimus exponendo. Et fit hic adaptatio septem petitionum septem virtutum, septem donorum Spiritus sancti, et septem beatitudinum, contra septem vitia capitalia septem virtutibus opposita; nam dona petitionibus, virtutes donis, et beatitudines virtutibus obtinentur. Septem dona sunt haec: sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas, et timor, de quibus dicit Propheta: *Requiescet super eum spiritus Domini; spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (3).

10. Septem vero virtutes sunt hae: paupertas spiritus, mansuetudo, luctus, esuries justitiae, misericordia, munditia cordis, et pax.

11. Septem quoque beatitudines sunt istae: regnum coelorum, possessio terrae, consolatio, saturitas, misericordiae consecutio, visio Dei, filiatio Dei, de quibus conjunctim Dominus ait. De prima: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum.* De secunda: *Beati mites; quoniam ipsi possidebunt terram.* De tertia: *Beati qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur.* De quarta: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam; quoniam ipsi saturabuntur.* De quinta: *Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur.* De sexta: *Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt.* De septima: *Beati pacifici; quoniam filii Dei vocabuntur* (4).

12. Septem vero vitia capitalia sunt: inanis gloria (sive superbia), ira, invidia, acidia, avaritia, gula, luxuria, quae significata fuerunt in septem populis, qui terram Israel promissam tenebant, videlicet Etheus, Gergezeus, Amorrheus, Chananeus, Ferezeus, Eveus, et Jebuseus. Homo igitur est aegrotus, Deus medicus; vitia sunt languores, petitiones sunt planctus, dona sunt antidota, virtutes sunt sanitates, beatitudines sunt felicitates et gaudia. Haec septem vitia per septem petitiones hujusmodi fugantur orationis, prout inferius ostendetur. Ad orationis ergo ipsius expositionem veniamus. Et nota, quod quibusdam Ecclesiis dum haec septem petitiones dicuntur, diaconus stat inclinatus communionem expectans, in quo significat Apostolos, qui post mortem Domini per septem hebdomadas confirmationem Spiritus expectaverunt. Subdiaconus vero quiescit, quia mulieres in sabbato, quae est dies septima, siluerunt.

(1) Isai. 1. (2) Matth. 5. (3) Isai. 11. (4) Matth. 5.

CAPUT XLVIII.

DE EXPOSITIONE DOMINICAE ORATIONIS

SUMMA

1. *Orationis Dominicae expositio.*
2. *Pater quis dicatur. Et cur Deus dicatur pater noster, quamque varie.*
3. *Benevolentia captatur a tribus.*
4. *Coelum unde dicatur.*
5. *Malum est triplex, a quo petimus liberari.*
6. *Timor quo avertimur a malo est triplex.*
7. *Tentamur a tribus, Deo, homine, et Satana, idque varie.*
8. *Tentatio Dei in hominem.*
9. *Peccata sunt debita poenae. Et quotuplicia sint debita quae petimus nobis remitti.*
10. *Debitorum veniae petendae diversus modus, perfecti hominis, et imperfecti.*
11. *Peccatum in Deum, vel in proximuum, an debeamus remittere, an vero potius punire.*
12. *Panes quinque sunt nobis necessarii.*
13. *Panem supersubstantialem, quem petamus.*
14. *Voluntas Dei dupliciter intelligitur.*
15. *Voluntas Dei qualiter fiat in coelo, et in terra.*
16. *Patrem, Filium, et Spiritum sanctum quomodo debeamus diligere.*
17. *Regnum Dei, quod petimus advenire, quod dicatur. Et num. 18. Et quam varia regna.*
19. *Nomen Dei Patris quatuor modis sanctificatur.*
20. Amen *omnes fere orationes claudit, et quid significet, et qualiter accipiatur in oratione Dominica, et qualiter alibi. Et cur in eadem oratione proferatur a sacerdotemet, cum secus fiat alias, num. 12.*

1. *Pater noster etc.* Ordinem temporis, ut praemissum est, in hujus orationis expositione servantes, a fine ejus initium sumamus versus principium, ordine retrogrado procedendo. Siquidem homo multis malis circumdatus, primo petit liberari a malo; quia vero sine tentatione non est vita hominis super terram, ideo liberatus a malo petit in tentationem ne inducatur. Et quia dum in hac vita consistit, semper est in quocumque peccato, nam *si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, veritas in nobis non est* (1); ideo petit ut debita, idest peccata, sibi dimittantur. Cum autem liberatus fuerit a malo, cum vicerit tentationes, cum debita fuerint ei dimissa, quia qui per se stare non potest, necessarius est ei spiritus fortitudinis, ne praemium expectando deficiat, ideoque petit ut panis quotidianus sibi donetur; deinde cum fuerit liberatus a malis, et roboratus in bonis, petit ut fiat voluntas Dei, sicut in coelo et in terra. Et quoniam praemissa in hac vita perfecte fieri non possent, mox petit ut regnum adveniat, in quo nomen Patris sanctificetur in coelis, ut nunquam de caetero possit a sanctificationis gratia separari.

2. Postquam petitionum continuationem praemisimus, mox ad eorum expositionem veniamus. Praenotandum tamen est, quod illud quod in oratione praemittitur, videlicet *Pater noster, qui es in coelis*, captatio benevolentiae est, ut jam dicetur. Nempe πατὴρ graece, dicitur *genitor* latine, et hebraice *abba* (a), et dicitur Deus pater, a patrando, sive perficiendo, quia per eum omnia facta sunt. Deus autem et generaliter, et specialiter, et singulariter dicitur Pater. Generaliter omnium per creationem; specialiter justorum per adoptionem; singulariter Christi per generationem. Per creationem, ut ibi: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur* (2). Per adoptionem, ut ibi: *Si ergo vos, cum sitis mali,*

(1) 1. Joan. 1. (2) Ephes. 3.

nostis bona dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in coelis est, dabit bona petentibus se? (1) Per generationem, ut ibi: *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (2). Per hoc quod dicit *Pater noster, qui es in coelis*, dehortatur nos a duobus, videlicet a superbia, ne dicamus *Pater mi*, quasi reputantes proprium, quod est commune; et ab indignitate, scilicet ne reddamur indigni tanto Patre, qui consistit in coelis. Deus enim solius Christi est pater per naturam, cui soli competit dicere: *Pater mi;* fidelium autem est pater per gratiam, quibus competit dicere: *Pater noster.* Ille dicit: *Pater, si vis, transfer calicem istum a me* (3); isti dicunt: *Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum.* Et ipse et dicit: *Ad Patrem vado* (4), meum quidem per naturam, vestrum per gratiam. Hortatur etiam nos per haec ad duo, scilicet ad servandam gratiam adoptionis, cum dicit *Pater*, et unionem fraternitatis, cum ait *noster*. Rursum, per hoc quod dicit *Pater*, quod est nomen pium, notatur bonitas ejus, et Ecclesiae devotio, quae ipsum *Patrem* appellat. Per hoc vero quod dicitur *noster*, ostenditur dilatatio charitatis; per hoc quod dicitur *in coelis*, idest in Sanctis, quorum conversatio a foece mundi remota est, Dei pietas designatur.

3. Quia igitur captatio benevolentiae in hac ratione praemittitur, sciendum est quod benevolentia captatur a tribus, scilicet a persona cognitoris, petitoris, et assessoris: cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona cognitoris, cum ait *Pater;* petitoris, cum ait *noster;* assessoris, cum ait *quis es in coelis*, idest in Angelis, vel in sanctis, de quibus habetur: *Coeli enarrant gloriam Dei* (5), unde spes nobis attribuitur, ut sanctos nos faciat. Vel *in coelis*, idest in secreto majestatis divinae, per quod datur fiducia obtinendi bonum occultum, quod *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (6). Dat ergo fiduciam impetrando bonum, unde non dicitur *Domine*, cui servitur timore, sed *Pater* cui amore, quod denotat: quia Pater es, vis; quia in coelis es, potes; ergo *libera nos a malo.*

4. Et nota, quod coelum dicitur a celando, quia celat divina secreta, vel a celsitudine, quia altius est terrenis rebus.

5. *Sed libera nos a malo.* Triplex est malum quo petimus liberari: innatum, auditum, et inflictum. Primum contrahitur, scilicet originale; secundum committitur, scilicet actuale; tertium sustinemus, scilicet poenale. Malum autem vitamus per spiritum timoris; nam, ut inquit Scriptura: *Timor Domini expellit peccatum* (7).

6. Porro triplex est timor, quo cessamus a malo: servilis, initialis, et filialis. Timore servili cessamus a malo formidine poenae; timore filiali cessamus a malo amore justitiae; initiali timore cessamus a malo, partim formidine poenae, partim amore justitiae. Servilis timor est incipientium; initialis proficientium; filialis perficientium. Dicit ergo: *Sed libera nos a malo*, quod denotat: da nobis spiritum timoris, et paupertatem spiritus, ut per spiritum timoris vitemus mala, per paupertatem spiritus addiscamus bona, quatenus exclusis vitiis, et contemptis terrenis habeamus aeterna, scilicet regnum coelorum, quod lucifer et primi parentes per inanem gloriam, sive superbiam amiserunt. Per hoc ergo, quod se humiliando, petit liberari a malo, quod fit per donum timoris, fugatur superbia, quae opponitur timori; et sic finis orationis concordat cum principio, ubi ab humilitate contra superbiam incoepit, ut praemissum est.

7. *Et ne nos inducas in tentationem*, scilicet diabolicam. Nota, quod tentat nos Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat ut probet, homo ut sciat, diabolus ut fallat. De primo legitur: *Tentavit Deus Abraham* (8). De secundo: *Tenta nos obsecro diebus decem* (9). De tertio: *Cur tentavit Sathanas cor tuum* (10). Porro duobus modis tentamur, interius per delectationem, et exterius per suggestionem: interior tentatio parum efficit, exterior multum proficit, si non censentiatur, sed resistatur; scriptum est enim: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (11). Rursus: *Beatus vir, qui suffert ten-*

(1) Matth. 7. (2) Matth. 11. (3) Luc. 22. (4) Joan. 14. (5) Psal. 18. (6) I. Corinth. 2. (7) Eccli. 1. (8) Gen. 22. (9) Dan. 1. (10) Act. 5. (11) I. Corinth. 10.

tationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae (1). Cum igitur citra consensum tentamur, ducimur in tentationem; cum consentimus, in tentationem inducimur, sicut piscis ante capturam ducitur in rete. Cum autem inducitur, capitur, et tenetur, tunc impletur quod Jacobus Apostolus ait: *Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem* (2). Verum, cum idem Apostolus dicat quia *Deus intentator malorum est* (3), quid est quod petimus, ne Deus nos inducat in tentationem?

8. Sed dicendum est, quod Deus quodammodo tentat, et quodammodo non tentat: tentat ut probet, juxta illud: *Proba me Domine, et tenta me* (4), non tentat ut fallat, juxta illud: *Deus neminem tentat* (5). Petimus ergo, ne nos Deus in tentationem inducat, idest ne permittat induci, quia sicut dicitur: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit* (6), idest quod fieri non permittat; scriptum est enim: *Fidelis autem Deus est qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis* (7), quasi dicamus: Da nobis spiritum pietatis, et mansuetudinem spiritus, ut per spiritum pietatis vincamus tentationes, exercendo nos ad pietatem, et per mansuetudinem vincamus iram, non reddendo malum pro malo. Vincamus etiam invidiam quae opponitur pietati, ut ita possideamus terram viventium, quam per spiritum pietatis, et per mansuetudinem spiritus obtinebimus, nam *pietas promissionem habet vitae, quae nunc est, et futurae* (8), et: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (9); unde Psalmista: *Mansueti haereditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis* (10).

9. *Dimitte nobis debita nostra, etc.* Debita dicuntur peccata, quae nos debitores poenae constituunt, non enim hic agitur de debitis pecuniarum, sed offensarum. Tria autem sunt debita, quae petimus nobis dimittit, scilicet peccatum in Deum, peccatum in proximum, et peccatum in nos, unde: *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus* (11), et Psalmista: *Peccavimus cum patribus nostris* in Deum, *injuste egimus* in proximum, *iniquitatem fecimus* in nosmetipsos (12). Et quia peccavimus in Deum, ideo petimus ut ipse dimittat nobis debita nostra; quia peccavimus in nos, ideo petimus ut dimittat nobis debita nostra; quia peccamus in proximum, ideo petimus ut dimittat nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc pacto ergo et ea conditione nobis dimittuntur, si nos dimittamus debitoribus, alioquin etiam dimissa revocantur in debitum, secundum illud Evangelii: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me; nonne ergo oportuit et te misereri conservo tuo, sicut et ego tui misertus sum. Et iratus Dominus ejus tradidit eum tortoribus quoad usque redderet universum debitum; sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris* (13). Ut ergo Dominus evidenter ostenderet, quod nullus est totius orationis fructus nisi debitoribus dimittamus, in fine ejusdem Evangelii subjunxit ad omnia: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittetur et vobis Pater vester coelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (14). His ergo qui debitoribus non dimittunt, haec oratio non prodesse videtur, sed obesse; nam qui sic petit sibi dimitti sicut debitoribus suis ipse dimittit, profecto si non dimittit ipse debitoribus, videtur petere ut sibi non dimittatur (15).

10. Sed quaeritur, quid tenetur illi dimittere, qui nec satisfacere vult, nec veniam postulare? Sane distinguendum est inter perfectum et imperfectum. Is qui viam perfectionis arripuit, etiam non petenti veniam omnibus modis indulgere tenetur, unde in canone Innocentii legitur: « Falsa est poenitentia si poenitens offenso non satisfaciat, aut si offendenti offensus non indulgeat ». Qui vero nondum perfectionis votum assumpsit, tenetur quidem rancorem cordis deponere, sed non tenetur satisfactionem debitam condonare, unde in canone Fabiani (16) ita canitur: «Si quis contristatus reconciliari noluerit fratri suo, satisfaciente eo qui contristavit, acerrimis maceretur mediis, usque

(1) Jacob. 1. (2) Ibid. (3) Ibid. (4) Psal. 25. (5) Jacob. 1. (6) Amos 3. (7) I. Corinth. 10. (8) I. Tim. 4. (9) Matth. 5. (10) Psal. 36. (11) Judith. 7. (12) Psal. 105. (13) Matth. 18. (14) Matth. 6. (15) De poenit. dist. 5. cap. fin. (16) 23. q. 4. *Cum in lege.*

dum gratanti animo satisfactionem recipiat. » Quamquam omnes universaliter teneamur *diligere inimicos nostros, et benefacere his, qui oderunt nos, et orare pro persequentibus, et calumniantibus nos* (1).

11. Quia vero sunt culpae, in quibus culpa est relaxare vindictam (2), etsi peccatum in nos teneamus dimittere, peccatum tamen in Deum et in proximum debemus punire. Quisquis ergo laborans odio vel invidia, gravatur magis hac oratione quam juvetur, nisi jam propositum habeat dimittendi. Verumtamen non in sua quisque, sed in totius Ecclesiae videtur persona orare, unde non dicit: *dimitte mihi debita mea, sicut et ego dimitto debitoribus meis,* sed dicit: *dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Quidam etiam volunt ita illud intelligi, *dimitte nobis,etc.*, idest: sic dimitte nobis nebita nostra, ut et nos dimittimus debitoribus nostris,quod denotat: Da nobis donum scientiae, luctum,et virtutem, quatenus tam nostra, quam aliena peccata cognoscamus et defleamus, ut nobis debita nostra dimittas; et ita consolationem habebimus adversus invidiam, quae facit hominem dolore et de alieno bono tabescere, adversus iram, quae est contraria scientiae, quia ira impedit animum, ne possit cenere verum (3); per scientiam enim et luctum in praesenti remissionem accipimus et in futuro consolationem habebimus, juxta illud quod legitur: *A peccato meo munda me,quoniam iniquitatem meam ego cognosco* (4), et: *Beati qui lugent,quoniam ipsi consolabuntur* (5).— *Panem nostrum quotidianum, etc.;* unde in Evangelio Joannis: *Domine da nobis semper panem hunc* (6), παν autem graece, interpretatur latine *omne,* unde oramus ut omnipotens. Pater omnem victum spiritualem, et carnalem, et corporalem omni tempore largiri dignetur.

12. Quinque autem panes sunt nobis necessarii: in via quatuor, et quintus in patria. Corporalis ad sustentationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramentalis ad expiationem, et aeternalis ad fruitionem. De primo legitur: *Non in solo pane vivit homo* (7). De secundo: *Amice,commoda mihi tres panes* (8). De tertio: *Venite,comedite panem meum* (9). De quarto: *Qui panem Domini manducat indigne reus erit corporis Domini* (10). De quinto: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi* (11). Postquam enim fuerint homini peccata dimissa, necessarius est ei spiritus fortitudinis, ut praemissum est, ideo dicit: *Panem nostrum quotidianum,* idest nobis quotidie necessarium; alioquin quod nostrum esset, nobis dare non posset, nisi prius desineret esse nostrum (12).*Da nobis hodie,* quod denotat: da nobis spiritum fortitudinis,qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in praesenti, esuriendo justitiam, per quam expellentes acidiam et taedium de bono, plena justitia saturabimur in futuro, secundum illud: *Beati, qui esuriunt, et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (13).

13. Matthaeus dicit: *Panem nostrum supersubstantialem* (14),quod duobus modis potest intelligi,velut una sit dictio,quasi da nobis panem nostrum supersubstantialem, idest Christum,qui est supersubstantialis, idest super omnem substantiam, scilicet creatam, qui panis est in altari. Vel ut sint duae dictiones, quasi da nobis panem nostrum, idest Christum, qui est proprius cibus fidelium, et hoc super panem, idest praeter panem substantialem, idest necessarium ad sustentationem, quod denotat: Da nobis utrumque,scilicet mentis et corporis. Lucas dicit:*Panem nostrum quotidianum* (15), quod tam de corporali,quam de sacramentali pane potest intelligi,videlicet de viatico.Graecus habet *ἐπιούσιον,* quod interpretatur supersubstantialem (16). Hebraeus vero *segola,*quod interpretatur *egregium,* vel *peculiarem.* Ob hoc forte Lucas videns Matthaeum dixisse *segola,* quod sonat *peculiarem,* dixit *quotidianum.* Graecus autem interpres Matthaei, quia vidit eum dixisse *segola,* quod sonat *egregium,* dixit ἐπιούσιον, scilicet supersubstantialem.

14. *Fiat voluntas tua.* Hoc rogamus, ut quomodo angeli, vel omnes sancti inculpabiles Deo

(1) Matth. 5.-90. dist. *Si quis.* (2) 28. dist. *Quae sunt.* (3) 11.q.3. *Illa,* et c.seq. (4) Psal.50. (5) Matth.5. (6) Joan. 6. (7) Deut. 8. (8) Luc. 11. (9) Prov. 9. (10) I. Corinth. 11. (11) Joan. 6. (12) Extra. de fide instru. c. *Inter.* (13) Matth. 5. (14) Matth. 6. (15) Luc. 11. (16) De Consec. dist. 2. *In Calice,* in fin.

serviunt, ita et nos absque gravi peccato illi serviamus in terra. Voluntas Dei dupliciter intelligitur, scilicet, et beneplacitum Dei aeternum, et signum beneplaciti temporalis. Beneplacitum Dei aeternum semper impletur, unde *et voluntati ejus quis resistet?* (1), et *omnia quaecumque voluit fecit* (2). Signa beneplaciti temporalis sunt quinque: praeceptio, prohibitio, permissio, consilium, et operatio, unde: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* (3). Haec non semper implentur, sed ut impleantur oratur, unde dicitur: *Fiat voluntas tua*, idest opere compleatur quod praecipis, quod consulis, quod suades, quia non sufficit voluntas, nisi adsit facultas (4).

15. *Sicut in coelo in terra*, idest sicut illi qui sunt in coelo voluntatem ejus faciunt, sic et nos in terra faciamus; vel sicut in coelo et in terra, idest sicut in angelis, ita et in hominibus, vel sicut in perfectis ita et in conversis; vel sicut in Christo, ita et in Ecclesia, vel sicut in mente, ita pariter et in carne, *ut caro non concupiscat adversus spiritum* (5), secundum illud: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum* (6). Da nobis spiritum consilii, ut faciamus voluntatem tuam, maxime misericordiam, quae perimit avaritiam, quatenus misericordiam consequamur, secundum illud: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur* (7). Sicut enim avaritia consistit in acquirendo et retinendo, ita misericordia consistit in dando et dimittendo. Hujus petitionis, et aliarum duarum impletio inchoatur in via, et consumatur in patria, ubi nil velle poterimus, nisi quod Deum velle sciemus, tunc diligemus Deum ex toto corde, et ex tota mente, et ex tota anima.

16. Et ex corde, idest intellectu, diligimus Filium: toto, idest sine errore. Ex mente, idest memoria, diligimus Patrem: tota, idest sine oblivione. Ex anima, idest voluntate, diligimus Spiritum sanctum: tota, idest sine contrarietate, Patrem potentem, Filium sapientem, Spiritum sanctum benignum, idest Trinitatis potentiam, sapientiam, et bonitatem.—*Adveniat regnum tuum*. Hoc rogamus, ut semper Christus regnet in nobis, et non peccatum, ut nos paratos inveniat, quando animam a corpore jubebit exire.

17. Regnum autem Dei dicitur et militans Ecclesia quia regitur, et triumphans Ecclesia quia regnat. Item regnum Dei dicitur et gratia fidei, et gloria spei. Rursus regnum Dei dicitur et intellectus. Scripturae, et locus patriae. De regno militantis Ecclesiae scriptum est: *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala* (8). De regno triumphantis Ecclesiae reperitur: *Venient, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob in regno coelorum* (9). De regno fidei dicit Scriptura: *Regnum Dei intra vos est* (10). De regno spei Dominus ait: *Percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi* (11). De regno Scripturae legitur: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus* (12). De regno patriae reperitur: *Justi fulgebunt quasi sol in regno patris eorum* (13), sed etiam ipse Christus dicitur regnum Dei, secundum illud: *Si in digito Dei ejicio daemonia, profecto venit in vos regnum Dei* (14).

18. Adveniat igitur regnum tuum, idest adveniat regnum ad regnum, militans scilicet ad triumphantem. Vel regnum tuum adveniat, idest ad videndum te veniat, ut regnum fidei ad regnum spei transeat, quoniam *haec est vita aeterna, ut cognoscamus te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (15), quasi dicat: Da nobis spiritum intellectus, quo mundati corde, intelligamus te in praesenti regnare per fidem, ut in futuro videamus te regnantem in nobis per spem: *Tunc cognoscemus sicut et cogniti sumus, videntes nunc per speculum in aenigmate, sed tunc facie ad faciem* (16) eum videbimus quomodo *videbitur Deus Deorum in Sion* (17). Quod est contra gulam, de qua Propheta: *Vinum* (inquit) *et ebrietas auferunt cor* (18). Per intellectum enim desinit homo carnaliter vivere, unde Hieronymus: « Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis ».

19. *Sanctificetur nomen tuum*. Hoc rogamus, ut nos sancti simus et justi, et recedamus a malo, et semper sciamus bonum. Et nota, quod nomen Patris quatuor modis sanctificatur in filiis,

(1) Rom. 9. (2) Psal. 134. (3) Psal. 109. (4) 86. dist. *Non satis*. (5) Galat. 5. (6) Psal. 83. (7) Matth. 5. (8) Matth. 13. (9) Matth. 8. (10) Luc. 17. (11) Matth. 25. (12) Matth. 21. (13) Matth. 13. (14) Luc. 11. (15) Joan. 17. (16) I. Corinth. 13. (17) Psal. 83. (18) Osee 4.

duobus modis in via, et duobus in patria. In via, per efficientiam et perseverantiam, in patria per consumationem et effectionem; in via namque nomen Patris sanctificatur in filiis, quando sanctificationis effectum operatur in eis, vel quando sanctificatio, quam acceperunt in nomine Patris, perseverat in illis. In patria vero nomen Patris sanctificatur in filiis, quia sanctificatur et confirmatur in eis, ut nunquam possit a filiationis gratia separari. Hic est quasi mobile nomen Patris in filiis: nam et Judas quandoque fuit filius, quandoque non fuit, pro qua possibilitate movendi, dixit Apostolus: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo; ne forte cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar* (1). Ibique nomen Patris sanctificatur in filiis, quia ubi tales sunt filii, in quibus Pater sanctus apparet, tunc erunt manifesti qui nunc sunt occulti, secundum illud: *Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, et finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est* (2). Dicitur ergo *sanctificetur nomen tuum*, quasi dicat: Da nobis spiritum sapientiae, prout dicitur a sapore, idest jucunditatem aeternam, ut gustemus, quam suavis est Dominus, generans in nobis pacem, idest motuum interiorum quietem, ut caro nostra non concupiscat adversus spiritum, quia *non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum* (3), ut ita sanctificetur nomen tuum, idest Pater in filiis, quatenus in praesenti difficile, in futuro nequaquam a filiationis gratia separemur. Quod est manifeste contra luxuriam, quia qui laborat non jucundatur in ea, et qui pacem mentis non habet filius Dei non est, sed jumento assimilatur, quia quasi jumentum in suo stercore computrescit, gustato enim spiritu desipit omnis caro.

20-21. In fine Dominicae orationis ponitur *amen*, quod ad omnes petitiones refertur. Hebraeus autem ponit in fine unum ex his tribus: *amen*, *sela*, *salem*, quaeque sonant: *vere*, *semper*, *pacem*. De *amen* dictum est sub titulo DE SALUTATIONE AD POPULUM. Licet autem *amen* quandoque affectum optantis exprimat, hic tamen conclusionis affirmationem ostendit; unde glossa Matth. 6. *amen* significat in his omnibus petitionibus indubitanter a Domino tribui quod petitur, si ultimae conditionis pactum servaverimus, unde subdit: *Si dimiseritis, etc.* Et ideo *amen* hic non a populo, vel a clero, sed a sacerdote profertur, cum enim ipse sit mediator inter Deum et hominem, quia ejus est vota populi Deo offerre, et ipsius voluntatem populo renuntiare, sicut legitur Exodi, 19., magis congruit illud a sacerdote proferri, a quo convenit petita a Domino fuisse concessa affirmari, quam a populo, cui hujusmodi renuntiatio ipso mediante fieri debet. In aliis vero orationibus, quae in officio ecclesiastico dicuntur, *amen* exprimit potius affectum optantis, quam conclusionem affirmantis; ideoque in illis congrue profertur a populo a quo optatur, quod in illis a sacerdote orante postulatur. Profert tamen hic sacerdos *amen* sub silentio, primo in signum quod Dominus vult orantes latere quod a Domino exauditi sint, ne postmodum tepescant; secundo, quia si alte proferret *amen*, quo affirmatur orationem Dominicam exauditam esse, judicari potest praesumptio, et quaedam ostentatio sacerdotis.

(a) *Abba*, vel servans pueros, *παῖδας κῶρον*, si verbum compositum explicet.

(1) I. Corinth. 9. (2) Sap. 1. (3) Psal. 37.

CAPUT XLIX.

TERTIA PARS MISSAE: DE SILENTIO

POST DOMINICAM ORATIONEM

SUMMA

1. *Missae tertia pars ubi incipiat.*
2. *Embolismus duplex.*
3. *Embolismorum et Praefationum consuetudo.*
4. *Pacem petens sacerdos quorum precibus innitatur, et suffragiis. Et num 5.*

---

1. Tertia pars Missae incipit in hac oratione: *Libera nos quaesumus, Domine, etc.* Quae oratio dicitur ἐμβόλισμος, vel superexcrescentia, eo quod nihil in ea petitur, quod in praecedenti oratione Dominica petitum non fuerit. Nec tamen superfluit, quoniam est repetitio et expositio novissimae petitionis illius; illa enim dicit: *Libera nos a malo*, ista dicit: *Libera nos quaesumus, etc.* Et subdit a quibus malis, scilicet a praesentibus, praeteritis, et futuris. Funditur etiam transitus ad orationem pro pace ibi: *Intercedente beata, etc.* Vel dicitur superexcrescentia, quia in primitiva Ecclesia multo tempore dicta non fuit.

2. Et nota, quod duplex est ἐμβολισμος, videlicet quotidianus et annuus: quotidianus est haec oratio; cum enim *amen* sit finis Dominicae orationis, et illud reservetur sacerdoti, a clero dicente: *sed libera nos a malo*, ut praemissum est, patet quod haec oratio intelligitur Embolismus non solum quotidianus, verum etiam Dominicae orationis. Embolismus etiam quotidianus sunt Praefationes, ut *Vere dignum, etc.*, et *Communicantes, etc.*, et *Hanc igitur oblationem, etc.*, et *Te igitur clementissime Pater;* annuus vero Embolismus est consecratio olei infirmorum, de qua dicetur in sexta parte, sub titulo DE COENA DOMINI, et uvarum et agni paschalis, et hujusmodi, et etiam frugum et fabarum primarum, quae ex institutione Euthiciani Papae super altari benedicuntur. Embolismo finito non concluditur *per Dominum.*

3. Haec enim est Embolismorum et Praefationum consuetudo, sed ei continuatur oratio *Da propitius pacem, etc.* Da pacem inquam pectoris, ut simus a peccato liberi, da pacem temporis, ut simus ab omni perturbatione securi; nocet enim infirmis perturbatio, et ecce quam aperte enodatur a quibus malis erui deprecemur. Haec autem oratio: *Libera nos, etc.*, sub silentio dicitur, prout dictum est sub titulo PATER NOSTER, super verbo *Oremus, praeceptis,* quod silentium significat sabbatum quo corpus Domini in sepulchro quievit, tunc enim nullus fidem praedicavit; unde, Luca testante, mulieres quae paraverant unguenta, sabbato quidem siluerunt, secundum mandatum legis. Christus non tamen siluit, imo ipse qui secundum carnem in sepulchro quievit, secundum animam descendit ad inferos, ut fortior superveniens superaret fortem armatum, ad quod significandum Ecclesia Romana dicit ipsam orationem alta voce in Parasceve, et Mediolanensis semper. Et tunc momordit infernum ducens suos vinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos de malis praeteritis, praesentibus, et futuris, et dans eis perpetuam pacem, in qua sunt semper et a peccato liberi, et ab omni perturbatione securi; unde de hoc lacu liberari se, et totam Ecclesiam orat presbyter: *Libera nos, etc.*

4. Et quia nos indigni sumus veniam de praeteritis, et praesentibus, atque futuris promereri, nisi nobis donetur oratione beatae Virginis, et beatorum Petri et Pauli atque Andreae, et aliorum sanctorum, ideo hic eos in nostrum patrocinium invocamus. Ad impetrandum ergo pacis gratiam imploratur mater Salomonis, idest viri pacifici, et Michael nuntius pacis, et Baptista praeco pacis, et tres Apostoli testes pacis, et non plures, quia *in ore duorum vel trium testium stat omne verbum* (1). Prius ergo oramus ut liberemur a malis, nunc vero pro pace oramus. Rursus, licet omnes Apostoli superius fuerunt propter auctoritatem apostolatus connumerati, in hac tamen oratione, quae triduum quo Dominus in sepulchro jacuit designat, tres reperiuntur, et specialiter isti tres propter aliquas eorum praerogativas, videlicet propter privilegium praerogativae dignitatis quo ad Petrum, propter privilegium praedicationis et immensi laboris quo ad Paulum, et propter privilegium nimium concupitae crucifixionis quo ad Andream.

5. Adhuc in hac oratione est intentio invocare non solum Apostolos, verum etiam omnes sanctos, qui per triplicem statum distinguuntur, sicut et omnes qui sunt in Ecclesia militante: aut enim fuerunt, vel sunt in statu conjugali, qui per Petrum; aut in statu continentiae aut viduali, qui per Andraeam, qui secundum Chrysostomum creditur in viduali statu fuisse; aut in statu virginali, qui per Paulum designatur, ad quem statum etiam Angeli reducuntur, quia virginitas est soror Angelorum; et de beata Maria etiam fit mentio, tamquam de porta misericordiae. Postremo, nota quod post secretam tria dicuntur ad mysterium consecrationis corporis Domini perficiendum, videlicet *Praeceptis salutaribus*, et oratio Dominica, et haec oratio *Libera nos quaesumus*, et hoc propter tres dies quibus Domini corpus jacuit in sepulchro, sive propter triplicem legem, scilicet naturalem, mosaicam, et evangelicam.

CAPUT L.

DE RESUMPTIONE PATENAE

SUMMA

1. Patenam tradit sacerdoti diaconus, finita oratione Dominica.
2. Patena cur se signet sacerdos.
3. Sacerdotis manum seu humerum dextrum diaconus osculatur. Et quare id.
4. Patenam ad quid osculetur sacerdos.

1. Quia post passionis tristitiam ad resurrectionis gaudium pervenitur, juxta illud: *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum laetitia* (2), ideo subdiaconus interea dum chorus respondet, *sed libera nos a malo*, accedens ad diaconum, tradit illi patenam involutam; diaconus vero illam recipiens eam revelat, et revelatam repraesentat, et tradit sacerdoti, osculando illius manum, aut humerum dextrum. Sacerdos vero cum ea signum sanctae crucis sibi facit in facie, et eamdem postmodum osculatur. Hi quidem tam numero quam obsequio sanctas illas mulieres significant, de quibus narrat Evangelista Matthaeus, quod *vespere sabbati, quae lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalenae, et altera Maria videre sepulchrum* (3), praesentantes patenam, idest cor patens latitudine charitatis in obsequium sepulturae, juxta quod legitur, quod mulieres *emerunt aromata, ut venientes*

(1) Matth. 18. (2) Psal. 29. (3) Matth. 28.

ungerent Jesum, et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum orto jam sole. Et dicebant ad invicem: quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? (1) Accessus igitur diaconi, qui Marias significat in tradendo patenam, significat illud, quod Mariae venerunt videre sepulchrum, et resurrectionem Christi late credentes eam Apostolis nuntiaverunt (2), qui demum Domino suae fidei latitudinem obtulerunt, et ideo de manu diaconi patenam, idest latitudinem charitatis accipit sacerdos, idest Christus acceptat. Vel per subdiaconum intelligitur Nicodemus, qui etiam late credidit, et obsequium exhibuit Salvatori. Quod vero patena prius involuta dehinc revelata ad altare deportatur, hic est Moyses de fiscella ad regiam perductus domum (3), lex quidem quae latuit, sed cognitis mysteriis, ab Ecclesia exaltata ad Christum ascendere de Aegypto docens.

2. Quod vero sacerdos super patena sibi a ministris oblatam signum crucis facit, repraesentat illud quod in Matthaeo legitur, quod principes sacerdotum, et pharisaei munierunt sepulchrum, *signantes lapidem cum custodibus* (4); sed nec ratio ista, nec signum sanctae crucis necessitatis sunt. Item, quod patenam oblatam recipit, significat quod Christus omnes ad se ex charitate redeuntes cum desiderio recipit, quod etiam ex eo patet, quod statim Mariae perseveranti et aliis comparuit. De hoc etiam dictum est sub titulo DE OBLATIONE SACERDOTIS. Post traditam diacono patenam, subdiaconus mappulam, quae patenam tenuerat involutam, plicatam non super pallam altaris, sed alibi deponit, in quo significatur illud quod legitur, quia Petrus introvit in monumentum et vidit sudarium quod fuerat super caput Christi, non cum linteaminibus positum, licet separatim in unum locum involutum (5).

3. Diaconus autem manum, seu humerum dextrum sacerdotis osculatur, ad notandum quod ipse vult esse socius in passione, ut socius sit in regno (6), secundum quod dicit Apostolus: *Si sustinebimus, et conregnabimus* (7). Rursus quod osculetur dextrum illius humerum, significat quod Deum hic videre non possumus, nisi per speculum et in aenigmate, in futuro vero videbimus eum sicuti est. Quia vero crucifixus ardenti desiderio quaerebatur, juxta quod Angelus inquit mulieribus: *Scio quia Jesum qui crucifixus est quaeritis* (8), idcirco cum patena signatur crux in facie sacerdotis, in qua maxime vires animae vigent, et ut hoc signo munitus possit Dei servitium sine impedimento consumare. Statimque sacerdos osculatur patenam, ostendens quod Christus confestim implevit desiderium mulierum. Mox enim occurrit illis dicens: *Avete. Illae autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum* (9). Nec est dubium quin pedes ejus fuerint osculatae: de hoc sub titulo DE OSCULO PACIS dicetur. Osculatur etiam patenam, quasi petens a Deo pacem corporis et animae. Oratur etiam pro pace temporali, quod fit specialiter in quibusdam Ecclesiis: osculum etiam hujusmodi charitatem significat, prout dicetur ibidem.

4. Rursus ideo se signat cum patena, et osculatur post illam, ad notandum quod si per passionem Filii reconciliamus Deo Patri, erimus et haeredes regni coelestis, vel signum crucis cum osculo significat glorificationem Christi in cruce cum charitate. Quidam etiam cum patena se signant ante pectus, per quod significatur sincera affectio, quae per partes corporis et cordis in sacra Scriptura significatur. Quidam autem prius osculantur patenam, cum dicunt: *Da propitius pacem*, et postea cum osculata patena in ultima clausula, scilicet *ab omni perturbatione securi*, se signant, quia per crucem, et hoc sacrificium, et odorem ejus, omnia in coelis, et in terris pacificata denuntiant. Quidam quoque consequenter osculantur summitatem, et pedem calicis, quod osculum praetendit intimum affectum ad monumentum, seu sepulturam Christi, exemplo Magdalenae, quae ex affectu *stabat ad monumentum foris, plorans*, ut dicitur in Joanne (10). Osculum quoque pedis calicis significat osculum pedum Christi, de quo jam dictum est. Aliqui etiam cum patena summitatem latus, et pedem calicis tangunt, quod similiter ex affectu intimo faciunt, quasi totum monumentum amplectentes, quod per calicem et patenam repraesentatur: hoc enim proprium est ferven-

(1) Marc. 16. (2) Joan. 20. (3) Exod. 2. (4) Matth. 27. (5) Joan. 20. (6) Extra. de sepulc. c. 1. (7) II. Timot. 2. (8) Matth. 28. (9) Ibid. (10) Joan. 20.

ter amantium, quod non satiantur dilectum ex omni parte corporis sui tangere, et etiam res dilecti, quod maxime ostendit Magdalena, quae a monumento non recedebat. Tactus quoque cum patena in summitate, et latere, et pede calicis, significat tres cruciatus Domini, scilicet in capite, in latere, et in pedibus.

CAPUT LI.

DE FRACTIONE HOSTIAE

SUMMA

1. *Hostiae fractio quomodo fieri debeat. Et num. 2. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 19.*
4. *Hostiae fractio ad quid fiat.*
5. *Hostia primo per medium frangitur, et quare idipsum.*
6. *Hostiae altera dimidietas cur iterum dividatur.*
7. *Hostiae particula post subdivisionem remanens in sinistra, cur conjungatur parti super patenam positae.*
9. *Beatorum tres ordines.*
14. *Sacerdos cur dicit in Missa sub fractione hostiae:* Pax Domini sit semper vobiscum.
17. *Hostiae particula cur mittatur in sanguinem.*
20. *Hostia cur dividatur in tres partes.*
21. *Hostiae tres partes quid significent. Et n. 22.*
23. *Benedictio solemnis cur detur ab Episcopo. In Missa vero pro defunctis minus, num. 24.*

1. Finita oratione praemissa, scilicet *Libera nos*, et praesumpta patena, diaconus discooperit calicem, inde removens corporale, et super calicem sedulo intuetur. Deinde sacerdos intendens hostiam frangere, ipsam de altari levat, supponens illi patenam, et super hora ejus collocat, inde tollens eam super calice per medium frangit, dicens: *Per eumdem Dominum nostrum*. Et in quibusdam Ecclesiis partem, quae post fractionem in dextra manu remansit, ponit super patenam, dicendo: *Qui vivit, etc.* Partem vero, quae in sinistra remansit, iterum per medium frangit, et particulam, quae post subdivisionem in sinistra manu remansit, conjungit parti prius super patenam positae, dicendo: *In unitate Spiritus sancti, etc.* Alteram vero particulam in dextra remanentem tenet super os calicis, cum duobus digitis, scilicet cum pollice et indice, et erecto calice simul et ipsa particula parum cum ambabus manibus elevatis, alta voce dicens: *Per omnia saecula saeculorum*, quo dicto, calicem simul cum hostia deponit proferens: *Pax Domini sit semper vobiscum*, et hoc dicendo, producit ter signum crucis super calicem, cum dicta hostiae particula, deinde mittit particulam illam in calicem, dicens: *Fiat commixtio corporis, etc.*, et postea per Episcopum datur benedictio solemnis. De singulis igitur est videndum, et primo quare diaconus discooperit calicem, et in eum discoopertum intuetur. Circa quod dicendum est, quod os calicis in hoc loco ostium significat monumenti, de quo diaconus corporale removet, et in eo sedulo intuetur, significans quod Angelus Domini lapidem ab ostio monumenti revolvit, et linteamen amovit, et in sepulchro diligenter aspexit. Secundo, videndum est quare sacerdos hostiam super patenam locat, et inde eam tollens super calicem frangit. Circa quod dicendum est, quod per calicem Christi passio, vel etiam aeternae beatitudinis fruitio designatur; unde Psalmista: *Et calix meus inebrians quam praeclarus est* (1), et iterum: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae* (2). Per patenae rotunditatem bonorum operum perfectio significatur.

(1) Psal. 21. (2) Psal. 35.

2. Sacerdos ergo volens hostiam frangere, primo eam super patenam locat, ut inde illam tollens super calicem frangit, ad significandum quod nemo passionibus mundi meritorie valeat exponi, vel etiam ad aeternae beatitudinis fruitionem admitti, nisi prius in bonorum operum perfectione fuerit solidatus; unde Apostolus (1): *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die mala, et in omnibus perfecti stare.*

3. Ad hoc patena hostiae supponitur, et super calicem frangitur, ad significandum quod Christus ex latitudine charitatis per patenae dispositionem significatae, se supponit passioni. Rursus, super calicem frangitur, ne minutiae spargantur, sed in ejus concavitate caute recipiantur. Alibi tamen super patenam postea frangitur, ut ipse panis vivus, qui descendit, fractus pro nobis in ara crucis rememoretur. Alibi quoque hostia comedenda de altari tollitur, nam in veteri Testamento sacerdos panes propositionis de altari sublatos comedebat, prout dictum est sub titulo DE OBLATIONE SACERDOTIS.

4. Tertio, videndum est quare hostia frangitur. Et quidem, quia in lege jubebatur similago frustatim offerri, sed et Redemptor noster benedixit panem et fregit, fractumque discipulis distribuit, et ideo sacerdos, et legem et Christum sequens, panem sacrosanctum in tres partes partitur, ut in fractione panis Dominum agnoscamus, sicut et illi duo discipuli Dominum cognoverunt, quibus ipse resurrectionis die euntibus in Emmaus apparuit (2). Dum enim, sicut ait Prosper, frangitur hostia et sanguis in ora fidelium infunditur, immolatio corporis Christi in cruce, et effusio sanguinis ejus de latere designatur (3).

5. Quarto, quare per medium hostia frangitur? Circa quod notandum est, quod in duas medietates frangitur, juxta duplicem praedestinatorum statum, scilicet aeternae gloriae, et temporalis miseriae, ideoque una medietas subdividitur in duas partes, quarum una est de praedestinatis, qui purgantur in purgatorio, alia pro illis qui adhuc vivunt in hoc mundo caduco, prout infra dicetur. Quinto, quare pars hostiae post fractionem in manu dextra remanens potius ponitur super patenam, quae in manu sinistra remansit? Et quidem pars ipsa, quae in dextra manu remansit, designat praedestinatos, qui jam sunt in gloria, et jam tenent illam rectitudinem, cui nulla rectitudo admisceri poterit, et ideo merito in parte dextra tenetur. Altera vero pars designat illos praedestinatos, qui adhuc sunt in temporali miseria, ubi multa obliqua, et pauca recta inveniuntur, quare merito in sinistra tenetur. Illa igitur, quae est in dextra, cum dividenda non sit, ut jam dicetur, super patenam deponitur; quae vero est in sinistra, cum dividenda sit, non deponitur, sed dividenda retinetur.

6. Sexto, quare pars quae in sinistra remansit iterum subdividitur? Ad quod dicendum est, quod illi qui sunt in gloria, uniformem statum tenent, et una beatitudine fruuntur, ideo pars in dextra manu retenta, et super patenam collocata, quae illos, ut praemissum est, signat, non frangitur, sed illi qui sunt in temporali miseria, in statu, et miseria sunt divisi. Nam alius est status miseriarum eorum qui adhuc vivunt in corpore, et alius est eorum qui purgantur in purgatorio igne, ideo pars quae in sinistra tenetur, illos significans, dividi debet.

7. Septimo, quare particula post divisionem remanens in sinistra conjungitur parti super patenam prius positae? Ad quod dicendum est quod, secundum Augustinum, Deus duas habet manus, scilicet dextram, qua miseretur, et sinistram, qua punit illos qui sunt in purgatorio: inquantum ibi purgantur, respondet sola punitio, et ideo particula quae in sinistra tenetur, illos figurat. Hi vero qui sunt adhuc in praesenti vita, in qua est status merendi, consequi possunt misericordiam, et ideo ipsi per aliam particulam, quae est in dextra, signantur. Quia ergo de his qui sunt in purgatorio, nullum est dubium, sicut de illis qui sunt in paradiso, quantum ad futuram gloriam, ideo merito particula quae erat in sinistra, eos designans, conjungitur parti prius super patenam positae, quae illos qui sunt in paradiso designat, quoniam isti illis indubitanter sunt conjungendi: de hoc tamen

(1) Ephes. 6. (2) Luc. 24. (3) De Consecr. dist. 2.

aliter infra dicetur. Sed particula, quae in dextra parte remansit, et designat eos qui sunt in vita praesenti, illi parti quae est super patenam non conjungitur, sed in sanguinem mittitur, quia illi adhuc egent meritis passionis Christi, quae merita processerunt ex effusione sanguinis Agni immaculati. Ex praemissa autem duarum partium conjunctione duo resultant, quasi in modum lunae cornua connexionem utriusque Testamenti in Christi passione factam designantia, et illa versus calicem porrigenda sunt, quasi sibi incorporent sanguinem, sine quo corpus non est. In hac etiam conjunctione repraesentatur quod postquam aliqui tam praesentibus quam futuris pressuris purgati fuerint, ipsi Deo, qui est nostra beatitudo, perfectissima unione jungentur.

8.-9. Octavo, quare praemissae duae partes extra calicem super patenam reservantur? Super quo ajunt quidam, quod tres partes hostiae tres status beatorum figurant, scilicet qui sunt in coelo, qui in purgatorio, et qui in mundo versantur, ut jam dicetur. Per calicem autem, secundum aliquem respectum, ipsa aeterna fruitio, ut premissum est, figuratur. Quia ergo tam illi qui versantur in hoc saeculo, quam illi qui sunt in purgatorio, nondum ad illam fruitionem admissi sunt, ideo ipse duae partes extra calicem reservantur, donec sumantur. Sed haec ratio non concordat per omnia cum praemissis, et ideo alia ratio inferius assignatur. Potest etiam dici, quod duae hostiae partes ideo super patenam ponuntur, quoniam si omnes partes super os calicis ambabus manibus tenerentur, multa quidem pericula contingere possent; de facili enim posset errare, et pars non mittenda in calicem mitti, vel propter manuum tremorem partes possent in calicem cadere. Sacerdos etiam taliter impeditus non posset quae incumbunt libere expedire, et similia. Alii tamen omnes partes supra os calicis tenent, ne forte propter illarum deportationem, seu translationem, aliqua inde particula cadat, aut remaneat in patena, de quo etiam sub titulo DE COMMUNICATIONE SACERDOTIS dicetur.

10. Nono, quare particulam, quae remansit in dextra, sacerdos super calicis tenet. Ad quod dicendum est, quod particula ipsa, ut praemissum est, repraesentat illos qui adhuc in corpore viventes indigent misericordia Dei, sive praedictis meritis passionis Christi et sanguinis ejus effusionis praecedentibus. Tenetur ergo ipsa particula supra os calicis, respectu directo ad sanguinem, ut detur intelligi intentio, nec non expectatio, et consideratio viventium, quo ad merita et passionem Christi: et tenetur cum pollice, per quem vigor virtutis, et cum indice, per quem mentis discretio significatur, ad ostendendum quod cum fidei vigore, et mentis discretione haec consideranda et expectanda sunt. Vel cum duobus digitis tenetur, ad designandum duplicem naturam, quae fuit in corpore Christi, divinam scilicet et humanam. Et conjungitur sanguini ad ostendendum quod qui digne et cum fide merita et passionem Christi considerant et expectant, ejus passione et meritis juvantur.

11. Decimo, quare sacerdos dicturus: *Per omnia saecula saeculorum* se erigit? Et est dicendum, quod cum ipse petere velit perpetuam existentiam Domini nobiscum, et *omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum sit* (1), merito ad Deum se tunc corpore et mente erigit, sperans se accepturum, quod petit.

12. Undecimo, quare verba ipsa proferens vocem suam exaltat, et parum calicem elevat. Super quo dicendum est quod sacerdos, Christi vicarius, hostia, ut praemissum est, fracta, mox pacem annunciaturus, vocem exaltat, ut populus pacem desiderans, hoc intelligens dicat *amen* (2), et calicem parum ab altari elevando ostendit, quod Christus, qui per passionem, quae per calicem designatur, descenderat, elevatus per resurrectionem a mortuis, pacem postmodum discipulis timentibus nunciavit, dicens eis: *Pax vobis* (3). Potest etiam dici quod, quemadmodum praemissum est, particula quae super os calicis tenetur repraesentat viventes, et credentes et expectantes juvari meritis passionis, et effusionis sanguinis Christi. Sed, ut credamus duo: primum scilicet Christum verum fuisse Deum, et sanguinem et corpus nunquam fuisse a divinitate separata; secundum, Chri-

(1) Jacob. 1. (2) 38 dist. *Sedulo*. (3) Joan. 20.

stum fuisse verum hominem, et corpus verum, et sanguinem verum dicta non consequimur, propter hoc ergo calicem, et dictam particulam parum simul elevat, ut ostendat quod firmiter credimus primum; et eam statim deponit, ut ostendat quod etiam eodem modo credimus secundum.

13. Duodecimo, quare dicta elevatio et depositio fit cum utraque manu, et non cum altera tantum? Ad quod dicendum, quod hoc fit ut per hoc detur intelligi, quod sicut praemissa duo credit intellectu, ita amat et appetit affectu, et toto conatu. Fit etiam hoc modo, ut securius et decentius fiat.

14. Decimotertio, quare mox dicat altiori voce, *Pax Domini, etc.* Et quidem, quia non solum per signa, verum etiam per verba resurrectionis est gaudium exprimendum, ideo sacerdos per laetitiam de resurrectione habitam procedens, statim deposito calice altiori voce dicit: *Pax Domini sit semper vobiscum*, repraesentans quod una sabbatorum Jesus, postquam surrexit a mortuis, stans in medio discipulorum dixit eis: *Pax vobis*, et iterum: *Pax vobis* (1), quasi dicat: Do vobis pacem pectoris in via, et pacem aeternitatis in patria. Idem ergo innuit sacerdos dicens: *Pax Domini*, idest pax pectoris sit semper vobiscum, idest in praesenti hic, et pax aeternitatis in futuro. Haec quidem pax est illa quae tunc justis data est, quando anima Christi in infernum descendens, inde omnes fideles eduxit, abstergens omnem lachrimam ab oculis eorum, ut amplius non sit eis dolor, sed pax, quia cum eo vivant in aeternum; vel illa quae data est corpori Christi, quando anima ejus ad corpus rediit, ut sicut nunquam anima turbata est pro corporis morte, ita nec ipsum corpus ulterius de sua mutatione turbetur, sed utraque pace fruatur, et semper de aeterna beatitudine laetetur.

15. Decimoquarto, quare dicendo *Pax Domini, etc.*, facit signum crucis supra sanguinem cum dicta hostiae particula? Ad hoc dicendum est, quod tres cruces significant triduum, quo Christus fuit in sepulchro, vel quod tres mulieres quaerebant Christum crucifixum ad ostium monumenti, unde illud: *Quid quaeritis viventem cum mortuis?* (2).

16. Decimoquinto, quare dicto, *Pax Domini, etc.*, chorus respondet: *Et cum spiritu tuo.* Et quidem hoc dicendo, optat pacem ipsi sacerdoti, et petit etiam pacem sibi dari, et ut dignus sit illam recipere, praedicit ter *Agnus Dei.* Verumtamen Papae celebranti in Ecclesia s. Mariae majoris in Urbe, et dicenti: *Pax Domini*, respondetur prout in sexta parte, sub titulo DE PASCHA dicetur.

17. Decimosexto, quare dicta hostiae particula immittitur in sanguinem? Nempe fit haec commixtio, primo ad notandum quod Christi corpus non fuit sine sanguine, nec sanguis sine corpore. Secundo, ad designandum quod unum sacramentum conficitur ex speciebus panis et vini. Tertio, corporis et sanguinis post trinum crucis signum permixtio est animae ad corpus reditio. Omnibus enim in coelo et in terra pacificatis virtus Trinitatis animam Crucifixi reduxit ad carnem, *ne derelinqueret animam ejus in inferno, nec daret carnem ejus videre corruptionem* (3), juxta quod ipse dicit in Psalmis: *Ego dormivi, et soporatus sum: et exurexi quoniam Dominus suscepit me* (4). Significat ergo unitatem et animae et carnis, quae in resurrectione Christi denuo sunt unitae; nam, ut praemissum est, panis ad carnem, et vinum refertur ad sanguinem, quia, secundum Philosophum, in sanguine est sedes animae (5). De hoc etiam sub titulo DE OBLATIONE dictum est.

18. Decimoseptimo, quando immissio sit facienda. Et quidem aliqui infundunt particulam ipsam in calicem, postquam dicunt: *Pax Domini, etc.*, quoniam manifestum est, pacem datam esse hominibus bonae voluntatis per resurrectionem, quam verba ipsa significant. Alii vero dicto *Pax Domini, etc.*, et dicto etiam prius *Agnus Dei, etc.*, demum immittunt ipsam in sanguinem, ut eorum oratio efficacior sit pro eo quod tenentes eam in manibus, dum dicunt: *Agnus Dei, etc.*, oculo corporali et mentali et reverenter intuentur. Tertii vero eam immittunt cum dicunt: *Da nobis pacem.* Cum enim ter dicatur *Agnus Dei*, et in primis duabus vicibus dicatur *miserere nobis*, in primo dicitur *miserere nobis*, quantum ad animam, quae maxime fundatur in sanguine. In secundo quan-

(1) Joan. 20. (2) Luc. 24. (3) Psal. 15. (4) Psal. 3. (5) 33. q. 2. *Moyses.*

tum ad carnem, patet quod ista duplex oratio divisim dicitur; et ideo illa pars hostiae, per quam caro significatur, et sanguis, per quem anima intelligitur, non debent conjungi, dum illis duabus vicibus dicitur *Agnus Dei*, sed solum in fine tertii *Agnus Dei*, ubi repetitur *Pax*, secundum utrumque, scilicet secundum corpus, et secundum animam; ipse enim *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo* (1).

19. Quarti rectius et usitatius agunt, quoniam dicto *Pax Domini*, et priusquam dicant *Agnus Dei, etc.* immittunt. Certum est autem quod *Agnus Dei* post salutationem repraesentat illud quod Dominus fecit, postquam discipulos visitavit, quando videlicet dedit eis potestatem dimittendi peccata (2); et ideo sacerdos illud repraesentans, post immissionem particulae hostiae in sanguine dicit: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis*, ad designandum quod sicut ipse corpus sanguini conjungit, ita nos conjunctos eidem sanguini, seu meritis, ex ejus effusione procedentibus, sua pietate a peccatis emundet. Et immittendo dicit verba illa: *Fiat commixtio corporis, etc.*, quae verba referenda sunt ad species panis et vini, quibus corpus Christi et sanguis continetur. Dicunt autem *Agnus Dei* calice jam cooperto, ad notandum quod Christus in domo, ostiis clausis, dedit Apostolis potestatem dimittendi peccata.

20. Decimoctavo, quare fiunt tres partes? Ad quod dicendum est, quod frangitur in tres partes: primo in memoriam Trinitatis, secundo in memoriam triplicis status Christi. Primus fuit in hominibus manens, secundus fuit mortuus in sepulchro jacens, tertius est immortalis, in coelo existens. Tertio vero, in memoriam et signum quod Christus passus fuit in triplici parte sui, idest in pedibus, in manibus, et in latere. Quarto, in signum quod tres sunt partes mystici corporis: prima est in coelo, sive in patria, scilicet Ecclesia triumphans; secunda est in terra, scilicet Ecclesia militans; tertia est in purgatorio, et haec dicitur purgans. Quinto, in typum trium personarum euntium in Emmaus, scilicet Christi et Cleophae, et, ut quidam dicunt, Lucae.

21. Decimonono, quid partes ipsae significent videndum restat. Et quidem primum, secundum Gelasium Papam, pars in calice posita significat corpus Christi, quod de Virgine traxit; pars sicca comesta significat omnes fideles; pars reservata usque in finem Missae, secundum antiquum Ecclesiae romanae morem, pro ministris vel infirmis, significat omnes mortuos. Secunda pars in calicem posita significat Ecclesiam militantem, pars reservata eos qui sunt in purgatorio. Tertio Sergius Papa ita dicit: « Triforme est corpus Domini: pars oblata in calice Missae, corpus Christi, quod jam resurrexit monstrat; pars a sacerdote comesta, ambulantem adhuc super terram; pars in altari usque ad Missae finem remanens corpus Christi (3) », vel, secundum alios, corpus fidelium latens in sepulchro. Haec pars remanet in altari usque ad finem Missae, quia usque in finem saeculi corpora sanctorum in sepulchris erunt; sed quod pars usque in finem Missae reservetur, non est in usu. Quarto etiam modo potest hoc mysterium explicari, est enim corpus Christi universalis Ecclesia, scilicet cum membris, juxta illud Apostoli: *Unus panis, unum corpus, multi sumus* (4). Et inveniuntur in isto corpore, quasi tres partes, ex quibus totum consistit: una pars est ipsum caput, videlicet Christus, qui caput est et pars corporis, altera pars sunt illi, quorum corpora requiescunt in tumulis, et animae, quae regnant cum Christo, et sunt quasi simul junctae. Hae duae partes, caput scilicet, et haec corporis pars altera, sicut scriptum est: *Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae* (5), propterea in altari super patenam duae partes conjunctae extra calicem reservantur, quasi extra passionem, quae per calicem designatur; *Christus* enim *resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (6), et qui cum ipso sunt sancti, *non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus aestus, quoniam priora transierunt* (7). Tertia pars in calice ponitur, significans sanctos qui adhuc in mundo vivunt, passionesque passuri sunt, donec de hac vita migrantes ad caput suum transeant, ubi nec moriantur

(1) Apoc. 1. (2) Joan. 20. (3) De Consec. dist. 2. *Triforme.* (4) I. Corinth. 10. (5) Luc. 17. (6) Rom. 6. (7) Apoc. 7.

amplius, nec ullatenus patiantur, unde versus: » Tres partes factae de Christi corpore signant: prima suam carnem; sanctosque secunda sepulta; tertia viventes: haec est in sánguine tincta, martyrii calicem gustant in carne fideles.

22. Quinto modo, secundum magistrum Gulielmum Antisiodorensem, pars quae in sanguine mittitur significat vivos, una illarum eos qui sunt in purgatorio, alia vero illos qui sunt in paradiso. Orat enim Ecclesia pro vivis, ut in bono conserventur; pro eis qui sunt in purgatorio, ut citius liberentur, et purgentur; pro eis qui in coelo sunt, ut orent pro nobis. Sexto etiam modo, secundum Augustinum, pars in calicem immittitur, vel ponitur, pro non sancte viventibus, qui volvuntur in sanguine et in peccatis. Aliae vero duae pró mortuis offeruntur, una pro sanctis, qui jam sunt in requie, et illa est gratiarum actio, quia nihil restat in eis purgandum; altera pro illis animabus, quae licet salvandae sint, tamen adhuc sunt in poenis, et ideo pars illa dicitur oblatio. Sane, particula hostiae in calice dimissa, statim calix cum palla corporali cooperitur, quia Christi corpus de cruce depositum latuit in sepulchro syndone involutum, quae per ipsam pallam significatur.

23. Vigesimo loco videndum est, quare nunc solemnis benedictio datur. Et quidem hoc loco, scilicet ante pacem, solemnis episcopalis benedictio datur, ad notandum quod pacem nullatenus habere possumus, nisi Dominus noster Jesus Christus *praeveniet nos in benedictionibus dulcedinis* (1), quae sunt benedictiones gratiae ipsius, quia secundum Psalmistam: *Domini est salus, et super populum suum benedictio sua* (2). Dum autem Episcopus se ad populum benedicendum convertit, populus reverenter genuflectit, quasi ipso facto dicat: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terrae* (3), nam ipse est Dominus qui ad illius invocationem benedicit; unde Psalmista: *Benedixit filiis tuis in te* (4). Et licet haec solemniter benedicatur, nihilominus quidam in fine Missae iterum solemniter benedicunt, de qua benedictione ibi dicetur, tum quia postquam Dominus salutavit Apostolos iterum dixit eis: *Pax vobis*, ut jam dictum est, et dicetur sub titulo DE PACIS OSCULO; tum quia sicut non possumus bene incipere, vel pacem acquirere, nisi divinae benedictionis gratia praeveniat, ita nec in bono proficere, nec in pace finaliter perseverare, nisi benedictionis suae gratia subsequatur.

24. In Missa vero pro defunctis Pontifex solemniter non benedicit, tum quia in ea omnes solemnitates cessant, tum quia haec solemnis benedictio fit non solum pro venialium deletione, verum etiam pro populi excitatione, ut in Domini adjutorio confidat, et benedictum in saecula confiteatur, ac defuncti velut absentes excitari nequeunt, licet possint nostris suffragiis adjuvari, tum quia gaudium non debet luctui admisceri. Illud autem notandum est, quod per mortem, et in morte Domini fidelis anima benedictionem percipit; unde circa mortis officium rite diaconus ad eam humiliari invitat, dicens: *Humiliate vos ad benedictionem*, et statim Pontifex benedicit. Quidam asserunt hoc officium non esse de septem officiis Missae, eo quod has benedictiones Romana non invenit Ecclesia, unde nec utitur eis, et ideo non hic, sed in fine Missae benedicit. Sed quicumque invenerit, recte in hoc loco ponuntur, ubi Christus ad inferos descendisse repraesentatur, scilicet proxime ante resurrectionem, cum eductis de carcere aeternam tribuit benedictionem. Has benedictiones praefiguravit Jacob, qui filiis suis (5), et Moyses qui filiis Israel (6), et Christus qui discipulis, moriens, benedixit.

---

(1) Psal. 20. (2) Psal. 3. (3) Psal. 66. (4) Psal. 147. (5) Gen. 49. (6) Deut. 1.

CAPUT LII.

DE AGNUS DEI

SUMMA

1. Agnus Dei *cur dicatur.*
2. *Agnus quid significet. Et quare ter dicatur.*
3. *Christus ad tria venit.*
4. *Pax est quadruplex.*
5. *Requies triplex optatur defunctis.*
6. *Sergius Papa.*

---

1. Quia Jesus statim ut salutavit Apostolos, ut jam praemissum est, dedit eis potestatem remittendi peccata, dicens: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (1), idcirco chorus clamat ad Deum et postulat: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis.* Siquidem Joannes videns Jesum ambulantem dixit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (2). Quare autem eum vocaverit agnum determinat subdens *qui tollit*, idest qui venit ut tollat peccata mundi, quia pro peccatis tollendis *pascha nostrum immolatus est Christus* (3). Nempe in veteri Testamento offerebatur agnus pro peccatis populi, et in novo Testamento, Christus obtulit seipsum Deo Patri ut humanum genus liberaret, et *lavaret nos a peccatis nostris in sanguine suo* (4). Merito ergo, dum corpus et sanguis Domini sumitur, *Agnus Dei* cantatur, ut omnes credamus, quia ipsius agnus corpus et sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, et vitam aeternam nobis resurgendo donavit Jesus Christus Dominus noster, et ut oremus ipsum nunquam desistere misereri nobis, qui in passione misertus est nostri.

2. Αγνος autem graece, latine *purus et castus* dicitur, quod sit hostia pura, et immolationi apta (a), quia ipse verus agnus sola pietate sua se obtulit hostiam pro nobis, et nos redemit. Dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus, nec bestiis nocet. In praemissis ergo verbis: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis*, est quaedam depraecatio, ut videlicet innocentis agni misericordia peccata irruentia et subitanea auferantur. Tertio modo dicitur agnus, ab agnoscendo, quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit: sic et Christus in ara crucis donans nobis prius pacem agnovit nos cura, et jam dictum est. Agnovit etiam Patrem obedientia, juxta illud Apostoli: *Factus est obediens usque ad mortem* (5). Agnovit etiam matrem cura quam de ea habuit, unde illud Joannis: *Ecce mater tua* (6). Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur *Agnus Dei*, quasi: Agne, qui agnovisti Patrem, miserere nobis: Agne, qui agnovisti matrem, miserere nobis: Pie, qui redemisti mundum, et qui obtulisti te pro nobis, dona nobis pacem. Vel ideo ter dicitur, ut triforme corpus Domini intelligatur, videlicet ambulans in terra, quiescens in sepulchro, et residens in coelo.

3. Potest etiam dici, quod Christus ad tria venit. Primo ut nos liberaret a miseria culpae; secundo, ut nos redimeret a malo poenae; tertio, ut nobis daret de plenitudine gratiae suae. Quantum ad prima duo, bis dicitur *miserere nobis;* quantum ad tertium, dicitur *dona nobis pacem*, quae petitio pacis sequitur statim postquam *Agnus Dei* dictum est ter, ad notandum quod ex benevolentia Trinitatis agnus missus est, unde Isaias: *Emitte agnum Domine, etc.* (7); nam sicut in Apocalypsi legitur: Christus est *agnus, qui occisus est ab origine mundi* (8). Attende, quia quidam sacerdotes

(1) Joan. 20. (2) Joan. 1. (3) I. Corinth. 5. (4) Apoc. 1. (5) Philiph. 2. (6) Joan. 20. (7) Isai. 16. (8) Apoc. 5.

dicunt *Agnus Dei* manibus super altare depositis, ostendentes in hoc, quod ad ea quae proferunt tota mente intendunt. Intentio enim proprie per linguam exprimitur, non per manus; ideoque loquente lingua, manus quiescunt,quodque ipsam misericordiam, et pacem coelestem pro populo petunt, non autem terrenam, quod in manuum depositione significatur. Alii vero stant manibus junctis, parum super altare inclinati, ostendentes in inclinatione humilitatem, quae in oratione necessaria est, et in manuum conjunctione, unicam et non variam intentionem. Porro, secundum antiquam consuetudinem scholae cantorum in Ecclesia Romana, quam adhuc ipsa schola observat, nullatenus variatur, sed tribus vicibus uniformiter dicitur: *Christe, miserere nobis,* propter tria genera peccatorum, quae petimus remitti, cogitationis in corde, locutionis in ore, et actionis in opere. Vel in honorem Trinitatis, vel propter tres ordines fidelium in Ecclesia, qui sunt Noe, David, et Job, quos Ezechiel vidit in visione salvandos (1). Postmodum autem multis, ac variis Ecclesiae adversitatibus ingruentibus, coepit ad Dominum de tribulatione clamare: *dona nobis pacem;* et ut clamor ejus facilius audiatur, ideo in ipsa immolationis hora clamat. Et haec varietas non discrepat a consuetudine veteris Testamenti, ubi cum secundo repetatur: *Parce Domine, parce populo tuo*, tertio variatur, *et ne des haereditatem tuam in opprobrium* (2). Dicamus ergo *miserere nobis*, quantum ad animam; item *miserere* quantum ad carnem, et *dona nobis pacem* quantum ad utrumque, ut habeamus pacem pectoris spiritualem, et pacem corporis temporalem.

4. Est enim pax peccatorum, pax justorum, pax temporis, et pax aeternitatis, unde et ter oratur in Missa pro pace, de quo dictum est sub QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Diesque nostros;* et quia Deus non dat pacem nisi illis quorum miseretur, ideo ultimo dicitur: *dona nobis pacem.* Ecclesia etiam Lateranensis nunquam dicit *dona nobis pacem*, sicut nec schola cantorum, sequens, ut praemissum est, morem antiquum. Unde nec valet, nec vera est ratio dicentium, quod in Ecclesia Lateranensi ideo non dicitur *dona nobis pacem*, quia omnes aliae Ecclesiae ab illa, quae primo fuisse dicitur consecrata, sumere debent pacem,non ipsa ab illis. In feria quinta coenae Domini *Agnus Dei* ter dicitur cum *miserere nobis*, ut ibi dicetur. Rursus in Missa pro defunctis dicitur bis *Agnus Dei*, cum *dona eis requiem*, tertio additur *sempiternam;* nec dicitur *dona nobis pacem*, quia tunc imitamur exequias Salvatoris. Ultimo ergo *Agnus Dei* tantum adjungitur *sempiternam.*

5. Super quo notandum est, quod pro fidelibus defunctis triplex requies debet optari. Primo ut auferatur ab eis poena, in qua est eis labor, non requies. Secundo, ut eis gloria animae conferatur, quia tunc veraciter requiescent in bono desiderato, scilicet in ipso Deo. Tertio, ut dotentur gloria corporis, ne illud ulterius miseriis exponatur. Prima non est requies sempiterna, quia poena sublata adhuc desiderant gloriam.Secunda etiam non est totaliter requies sempiterna quia, secundum Augustinum, ante resurrectionem corporum semper inest animabus quidam naturalis appetitus resumendi corpora, quo aliqualiter corpora retardantur, ne totaliter ferantur in Deum. Sed tertia requies cum praemissis est vere requies sempiterna, quia animae quae Deum praesentialiter vident, resumptis corporibus, in ipsa ulterius, et aeternaliter et perfectissime requiescent, ideoque solum in tertia vice, et non in duabus praecedentibus, congruit dicere *requiem sempiternam.*

6. Sergius Papa Primus constituit *Agnus Dei* inter communionem ter a clero et populo decantari.

(a) Αγνὸς verbum est aequivocum. Praeter enim hic datam significationem, est vitex, genus arboris, quia vitae omnes ornabantur Athenis in festo Palladis. Sed prior significatio aptissima est huic loco. N. DOARD.

(1) Ezech. 14. (2) Joel. 2.

CAPUT LIII.

DE PACIS OSCULO

SUMMA

1. *Pax, quae datur in Missa, quid significet. Et unde id praesignatum, num. 4. Et cur non in Missa pro defunctis, num. 8.*
2. *Christiani in primitiva Ecclesia quotidie communicabant; paulo post omni Dominica; tandem aliquando rarius.*
3. *Populus cur se osculetur in Missa. Et num. 5. 6. 7. Mulieres non, et quid ita, num. 9.*
10. *Osculum quatuor sacramenta significat.*
11. *Episcopus solemniter celebrans quoties osculetur, et quos.*
12. *Episcopus bis Codicem osculatur.*
13. *Papa in septem locis osculum accipit.*

1. Postquam Dominus salutavit Apostolos, ut praemissum est, iterum dixit eis: *Pax vobis* (1), ostendens quod non solum debemus pacem habere in ore, verum etiam in pectore, ne simus ex illis, *qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum* (2), ideoque *haec cum dixisset (Apostolis) insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum* (3). Ad quod designandum utique sacerdos facta commixtione, et finita oratione accipit in quibusdam Ecclesiis pacem ab Eucharistia, sive ab ipso corpore Domini, vel secundum alios, ab ipso sepulchro, idest calice, vel altari, et mox praebet oris osculum ministro, scilicet diacono. Qui ab ipso corpore accipiunt, hoc faciunt in signum quod pax spiritualis a Christo data est humano generi. Alii etiam idem signant. Diaconus vero dat pacem aliis, et alii inter se, in signum quod omnes debent pacem habere, praesertim filii Ecclesiae. Ipse vero diaconus pacem a sacerdote accipiens, reverenter se inclinat, et pectus osculatur ipsius. Secundum morem quarumdam Ecclesiarum, et planetam extendit, ut per pacis osculum, et per planetae extensionem charitas extendenda monstretur, quam per planetam in parte tertia diximus designari. Quia ergo *charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (4), ideoque pacis osculum per universos fideles in Ecclesia diffunditur, nam Apostolus admonet: *Salutate invicem in osculo sancto* (5).

2. Rursus, quod sacerdos pacem populo tribuit praefiguratum fuit a Josue, qui hostibus superatis, terram obtinuit, quam per sortem divisit, et in pace possedit; et Christus resurgens, diabolo superato, pacem et dona dedit hominibus. Pontifex vero primo dat pacem ministro, qui prius erat a sinistris, sed pacem recepturus accedit ad dexteram ejus, per quam signatur populus gentilis, qui primus in pace transivit a sinistra infidelitatis ad dextram fidei, et aeternitatis, et per hunc pax ad populum ascendit.

3. Caeterum in primitiva Ecclesia omnes qui celebrationi Missarum intererant, singulis diebus communicare solebant, eo quod Apostoli omnes de calice biberunt, Domino dicente: *Bibite ex hoc omnes* (6). Offerebant enim magnum panem, et omnibus sufficientem, quod adhuc Greci servare dicuntur; sed excrescente fidelium multitudine, traditur institutum ut tantum diebus dominicis communicarent (7), de quo dictum est sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS, super verbo: *Haec quoties-*

(1) Joan. 20. (2) Psal. 27. (3) Joan 20. (4) Rom. 5. (5) I. Corinth. 16. (6) De Consec. dist. 2. *Non iste.* (7) Ead. dist. *Quotidie.*

cumque. Postmodum autem, quia nec digne hoc potuit observari, tertia secuta est institutio, ut ter saltem in anno quilibet christianus acciperet Eucharistiam (1), vel hodie ad minus in Pascha (2), hoc invento remedio, ut videlicet pro eo quod singulis diebus communicabatur, singulis diebus osculum pacis daretur, pro ministerio unitatis, quod sacerdos dans ministro dicit in quibusdam locis: *Sumite vinculum pacis et dilectionis, ut apti sitis sacrosanctis mysteriis*, quasi dicat: Sumite ex hoc omnes, et dividite inter vos; et pro communione, quae singulis diebus dominicis fieri solebat, daretur in diebus dominicis pacis benedictus sanctae communionis vicarius, qui et εὐλογια dicitur. Sed et loco quotidianae communionis, in quadragesima dicitur in fine Missae oratio super populum, cui praedicitur: *Humiliate capita vestra Deo*.

4. Sane populus sese in Missa osculatur, primo quia cum, sicut praemissum est, per immolationem hostiae salutaris, dimissis peccatis reconciliemur Altissimo, recte pacis osculum dari decrevit Ecclesia, cum pro peccatis immolatur hostia salutaris. Homines igitur osculum, id est pacis signum, sibi invicem dant, ut ostendant se conjunctos esse in corpore Christi, per quem facta est pax in coelo et in terra.

5. Secundo, Innocentius I. qui osculum in Ecclesia dari decrevit, quod etiam Leo Papa II. primo statuerat (3), ita dicit: «Pacem offeretis ante confecta, idest consecrata mysteria, quosdam populus impetrare, vel sibi inter se sacerdotes tradere, eum post omnia, idest post consecrationem quae aperire non debeo, idest non possum, pax fit necessario, idest causa mysterii inducenda, per quam, idest quia per eam constat, populum ad omnia quae in mysteriis aguntur, ac in Ecclesia celebrantur, praebuisse consensum, ac finita esse pacis concludentis, idest determinantis signaculo demonstratur».

6. Tertio, ideo se populus invicem osculatur, quia Domini sui gratiam, et Angelorum concoucordiam per mortem ejus se promeruisse gratulatur. Quarto, quia in osculo caro carni, et spiritus spiritui jungitur, ut nos qui carnis propagine de Adam conjungimur, etiam charitatis vinculo connectamur; qui ergo se odientes osculantur, Judae proditoris osculum imitantur.

7. Quinto, propter praeceptum Apostoli, de quo praemissum est (4). Rursus, ideo prius quam communicemus pacem damus, ut inter nos esse concordiam ostendamus, et cum illa corpus Domini sumamus, sine qua munera nostra non recipiuntur a Deo.

8. In Missa vero pro defunctis pax non datur, quia fideles animae jam non sunt, nec ulterius erunt in turbatione hujus mundi, sed quiescunt jam in Domino, unde non est eis necessarium pacis osculum, quod est pacis et concordiae signum, et ideo in Missa illa non dicitur oratio illa: *Domine Jesu Christe, qui dedisti Apostolis tuis pacem, etc.*, nec sacerdos recipit pacem ab altari. De hoc dicetur in sexta parte, sub titulo DE OFFICIO MORTUORUM. Hinc est quod etiam inter monachos pax non datur, quoniam mundo mortui reputantur (5).

9. Viri quoque et mulieres non sibi invicem osculum in Ecclesia porrigunt, ne forte aliquid lasciviae surrepat, quia ibi carnales fugiendi amplexus, et casti sic spirituales actus habendi, propter quod etiam in Ecclesia situ sequestrantur locali. Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.

10. Sane osculum in sacra Scriptura significat unionem, charitatem, pacem, et reverentiam. De osculo unionis dicit sponsa in Canticis: *Osculetur me osculo oris sui* (6). De osculo charitatis Isaac inquit ad filium: *Accede ad me, et da mihi osculum fili mi* (7). De osculo pacis dicit Apostolus: *Salutate invicem in osculo sancto* (8). *Deus autem pacis, et dilectionis, etc.* (9). De osculo reverentiae Dominus inquit ad Simonem: *Osculum mihi non dedisti: haec autem ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos* (10). Et Hester in signum reverentiae summitatem virgae regiae dicitur osculata esse (11). Ad designandum igitur tres uniones in Christo, scilicet unionem divinita-

(1) De Consec. dist. 2. *Etsi non frequenter*. (2) Extra. de poenit. et remis. *Omnis*. (3) De Consec. dist. 2. *Pacem*. (4) I. Corinth. 16. (5) De Consec. dist. 2. *Pacem*. (6) Cant. 1. (7) Gen. 27. (8) I. Corinth. 16. (9) II. Corint. 13. (10) Luc. 7. (11) Hester 5.

tis ad animam, divinitatis ad carnem, et carnis ad animam, vel unionem qua unita est in Christo humana natura, sancta Ecclesia, et fidelis anima. Et sacerdos ter osculatur altare, ut dictum est sub QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Diesque nostros*, ad designandum triplicem pacem, scilicet temporalem, spiritualem, et aeternam.

11. Episcopus solemniter celebrans, juxta morem quorumdam Ecclesiarum, ter osculatur: semel ministrum, et secundo diaconum, et tertio sacerdotem. Sed et in Missa ter oratur pro pace, ut dictum est super verbo *Diesque nostros*.

12. Rursus, ad notandum duorum Testamentorum concordiam, Episcopus duabus vicibus codicem osculatur, quia rota continetur in medio rotae (1), et duo Cherubin sese recipiunt versis vultibus in propitiatorium (2). Ad notandam etiam charitatem, sacerdos osculatur patenam, quae designat cor patens in latitudine charitatis, unde: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via?* (3). In signum vero reverentiae subdiaconus, et diaconus pedes et manus summi Pontificis osculantur. Pedem subdiaconus osculatur post Epistolam lectam, et diaconus ante legendum Evangelium; manum vero subdiaconus osculatur offerens ampullam cum aqua, calicemque cum vino, et diaconus offerens patenam cum hostia, et thuribulum cum incenso, uterque etiam de manu summi pontificis Eucharistiam, ut dicetur in titulo sequenti.

13. Illud quoque vacare non creditur mysterio, quod summus Pontifex septem modis accipit osculum, videlicet ad os, ad pectus, ad humerum, ad manus, ad brachia, ad genu, et ad pedes.

CAPUT LIV.

QUARTA PARS MISSAE, ET PRIMO DE COMMUNIONE SACERDOTIS

SUMMA

1. *Missae quarta pars: de communione. Et qualiter ea fiat. Et num. 3. 4.*
2. *Sacerdos quare in communione non accipit calicem per se, sed a diacono.*
5. *Papa volens communicare, quare accedat ad sedem suam. Et quando communicet in altari. n. 6. Et qui Eucharistiam accipientes, ab eo osculum recipiant. n. 7. Et de communione, ejusque forma late, num. 8. 9.*
10. *Sacerdos quid agere, dicere, aut meditari debeat ante corporis et sanguinis Dominici sumptionem. Quid post, num. 14.*
11. *Communicandi corporis et sanguinis Dominici legitimum tempus.*
12. *Sacerdos sumens sanguinem debet tenere calicem utraque manu.*
15. *Communicaturus debet esse jejunus. Et cur ita.*

1. Hic incipit quarta pars Missae. Post pacis etenim osculum sacerdos communicat hoc modo, nam sicut in Nicensi concilio (4) legitur, Eucharistiam confectam per se de altari, sive de patena sumit, et comedit; calicem vero cum sanguine non ipse, sed diaconus elevat de altari, et porrigit ei.

2. Unde in Canone Hieronymi, inter caetera ita legitur: « Sacerdotibus etiam propter praesumptiones non licet de mensa calicem Domini tollere, nisi eis traditus fuerit a diaconis ». Ideo au-

(1) Ezech. 1. (2) Exod. 2. (3) Luc. 24. (4) 93. dist. *Pervenit*.

tem sacerdos corpus Christi per se sumit, et non calicem cum sanguine, quia sumptio corporis significat corporum nostrorum restaurationem, quam Christus nullius ministerio perfecit, et futuram resurrectionem, quam sua virtute absque omni ministerio faciet. Sumptio vero sanguinis redemptionem animarum, sive peccatorum significat, quae fit intercessionibus aliorum. Hoc tamen, etsi jure cautum sit, non tamen servari videmus.

3. Sane, sacerdos ipse omnes partes hostiae comedit. In quibusdam tamen Ecclesiis ipse unam partem sumit, et reliquam Eucharistiae medietatem super patenam in duas partes dividit, quas ministris, scilicet diacono et subdiacono, comedendas impendit, insinuans illud quod Lucas commemorat, quia Jesus in Emmaus *accepit panem, et fregit, et porrigebat illis* (1). Et etiam (ut ajunt quidam) comedit coram duobus discipulis, sumensque reliquias dedit illis. Ipse quoque postmodum partem piscis assi, et favum mellis manducavit, et reliquias discipulis dedit (2); et ideo postquam diaconus et subdiaconus communicarunt, clerici et religiosi ad communicandum accedunt, ut ipsi partem sanctae communionis accipiant. Postmodum communicat populus, quia Christus comedit non solum cum paucis Apostolis, verum etiam ascensurus in coelum comedit cum multitudine discipulorum; unde et sumptio corporis ascensionem significat Salvatoris.

4. Illud autem praetermittendum non est, quod ut perceptione corporis et sanguinis Christi nulla possit fallacia suboriri, sed in utraque perceptione veritas evidenter appareat, summus Pontifex non statim particulam hostiae permittit cadere in calicem, sed eam post trinum crucis signaculum super patenam reponit, et post osculum pacis ad sedem ascendens, ibique consistens, universis cernentibus majorem partem oblatae suscipit de patena, quam subdiaconus apportaverat de altari, ipsamque dentibus subdividens, unam particulam ejus sumit, et aliam in calicem mittit, et de sanguine cum calamo haurit. Deinde alteram particulam tradit cum osculo diacono, aliamque subdiacono, sine osculo, quem diaconus ministrans ei, ad altare calicem osculatur; et tunc subdiaconus residuum sanguinis cum particula immissa in calice sumit.

5.-6. Romanus itaque pontifex ideo non communicat ubi frangit, quoniam ad altare frangit, et ad sedem communicat, quia Christus in Emmaus coram duobus discipulis fregit, et in Jerusalem coram discipulis duodecim manducavit. In Emmaus enim fregisse legitur, sed non comedisse legitur (3); in Jerusalem vero fregisse non legitur, sed legitur comedisse, secundum Innocentium III.; ascendens igitur sedem ibi communicat. Siquidem, secundum Apostolum: *Christus caput est Ecclesiae* (4); caput autem in corpore sublimius et excellentius ob sui perfectionem caeteris membris collocatur. Per calicem vero, secundum quemdam respectum, aeterna beatitudo, seu ipsius fruitio designatur, quia in Ecclesia militante summus Pontifex, sicut Christi vicarius, et caput omnium praelatorum perfectius Christum repraesentat, congruum est ut ipse non in altari, sed in loco sublimiori communicet, ostendens quod Christus etiam in sua humanitate perfectius et copiosius participat illa ineffabilia gaudia, utpote in bonis potioribus collocata. Cum vero celebrat pro defunctis, tunc super altare communicat, quia tunc specialiter membrorum Christi hinc fideliter decedentium gloriam repraesentat, ac membra Christi cum ad illam gloriam perveniunt, inferiorem post Christum gradum obtinent, sicut membra post caput. In Parasceve quoque ad altare communicat, tum ob reverentiam passionis Christi, tum quia tunc quasi exequias celebrat Jesu Christi, tum et jam tunc solus communicat, quia in Christi passione omnibus discipulis fugientibus ipse solus remansit. Alii autem praelati non sic, sed super altare communicant, quia non ita proprie Christum caput Ecclesiae repraesentant. Ministri autem repraesentant pontifici oblatam et calicem, quia discipulis obtulerunt Christo partem piscis assi, et favum mellis: pars piscis assi est corpus Domini crucifixi, qui fuit in ara crucis assatus, favus mellis est sanguis Christi, super mel et favum dulcis faucibus animae diligentis. Ambo de manu Papae communicant, quia et Apostoli de manu Christi communicaverunt.

(1) Luc. 24. (2) Ibid. (3) Ibid. (4) Ephes. 5.

7. Ad notandum vero distinctionem inter sacros ordines, et non sacros, diaconi, qui et superioris ordinis sunt, cum recipiunt Eucharistiam, osculum suscipiunt ab ipso. Acolytus, et qui sunt inferiorum ordinum, non suscipiunt. Subdiaconus etiam, qui caractere hujusmodi quondam inter non sacros, nunc autem inter sacros ordines reputatur, in perceptione corporis non suscipit osculum a Pontifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculum a diacono, ut sic qui non sacri sunt minus, et qui sacri sunt amplius honorentur, quamvis et in hoc mistica ratio possit assignari.

8. Ipse autem sumit illam Eucharistiae partem, per quam, prout sub titulo DE FRACTIONE HOSTIAE dictum est, caput Ecclesiae, scilicet Christus, intelligitur, cujus typum ipse specialius gerit, quod facit hoc modo. Ea namque dentibus subdivisa, particulam in ore remanentem sumit; alteram vero inter digitos residentem in calice dimittit, ad notandum quod Christus resurgens, qui, secundum Sergium Papam, per partem in calice immissam significatur, quod infernum momordit, et suos inde sumptos in paradisum misit, juxta illud: *Ero mors tua, etc.* (1). Alia vero pars ex qua ministri communicant, significat membra magis ipsi Christo conformia, et ideo ipsi communicant de illa, ad offerendum mysterium unionis; Eucharistia enim sacramentum est maxime unionis.

9. Partem vero in calice intinctam, quae significat membra propter Christum passionibus subjecta, dominus Papa non recipit. Primo, quia ipse magis quam alii repraesentat in officio Missae Christum, cui mors ultra non dominabitur. Secundo, quia ipse illorum typum gerit in Ecclesia, qui propter eximiam sanctitatem a vita activa semoti per contemplativam jam Christo sociantur. Sed ministri illa sumuntur, quia typum activae communiter repraesentant, et praecipue subdiaconus eam sumit, pro eo quia ipse ultimus communicat, et ultimi est reliquias sumere, et calicem purificare. Unde et Dominus reliquias dedit discipulis, ut praemissum est (2). Potest etiam mystice dici, quod pars intincta significat partem corporis mystici, quae jam regnat cum Christo. Cum ergo dominus Papa expresse repraesentet Christum, qui realiter incorporatus est Patri ipsius mystici corporis, ideo ipse non recipit illam, nec etiam diaconus, qui legem evangelicam, quam pronuntiat, repraesentat, quae est lex amoris; propter amorem enim charitatis quilibet incorporatur Christo capiti, et omnibus partibus corporis ejus mystici. Subdiaconus vero repraesentat veterem legem, quam saepe pronunciat, quae fuit lex timoris; sed timor non est in charitate, imo eum foras mittit, et ideo ipse particulam in sanguine missam sacramentaliter, sive in signum recipit, quia immixtio ipsius partis cum sanguine dictam incorporationem figurat, quam non faciebat lex illa, licet eam figuraret.

10. Hoc autem breviter notandum est, quod sacerdos ante perceptionem corporis et sanguinis Christi debet dicere orationes a sanctis Patribus institutas; deinde meditari debet in incarnatione, in passione, in virtute hujus sacramenti, dicens: *Panem coelestem accipiam, etc.* Sed cum statim post verba ipsa subjungat: *Domine, non sum dignus, etc.*, videtur contrarius sibiipsi. Absit tamen hoc, sed dicens, *Panem, etc.* seipsum incitat ad devotionem, reducens ad memoriam, quid est quod sumere debet, quia panem, qui de coelo descendit; et qualiter sumere debet, quia nomen Domini invocando, ut sic cum majori sumat reverentia et timore. Dicendo vero subsequenter: *Domine non sum dignus, etc.*, ex humilitate sua profitetur indignitatem: at exercitatio ad devotionem et professio humilitatis contraria non sunt.

11. Legitimum itaque communicandi tempus est ante ultimam orationem, quae dicitur ad complendum, quia ibi maxime petitio pro eis est qui communicant. Deinde corpus et sanguinem Domini sumpturus, se cum illis ante faciem cruce signat; sicut enim prius cruces faciendo active tamquam minister illa sanctificavit, sic se eis nunc cruce signando, passive petit sanctificari. Dicto itaque *Corpus Domini custodiat, etc.*, sumat Eucharistiam; deinde junctis manibus inclinans sanguini dicat: *Quid retribuam, etc.* Et dicens: *Calicem Domini accipiam*, et non prius, accipit et ele-

(1) Osee 13. (2) Joan. 21.

vat calicem de altari; postea vero dicens: *Laudans invocabo Dominum*, se signat cum illo, quo versu expleto sanguinem sumit.

12. Sane, quia circa majora cautius est agendum, sacerdos sanguinem sumens, propter majorem securitatem et reverentiam, calicem cum utraque manu tenere debet; sed in sumptione perfusionis sufficit alteram tantum duobus digitis alterius adjunctis, quasi per hoc innuens jam sanguinem ibi non esse. Sed et sanguinem sumendo ter haurit, Trinitatem designans; perfusionem vero sumendo bis, ut per hoc charitas, quæ inter duo consistit, significetur, seu etiam quoties noverit expedire. Rursus, qui eadem die debet iterum celebrare, non sumat vinum perfusionis, ut dictum est in PROEMIO hujus partis. Sed cum in Canone dicatur: *Simili modo, postquam coenatum est, accipiens et hunc praeclarum calicem, etc.*, videtur ex hoc, quod sacerdos statim hostia consecrata illam debet sumere prius quam in calicis consecrationem procedat, quia omnis Christi actio nostra debet esse instructio (1). Sed ad hoc dicendum est, quod Ecclesia instituit illam post utramque consecrationem sumi, ad ostendendum quod solum hostiam recipiens, non plenum sacramentaliter recipit sacramentum.

13. Etsi enim in hostia consecrata Christi sanguis sit, non tamen est ibi sacramentaliter, eo quod panis corpus, non sanguinem, et vinum sanguinem significat, et non corpus. Quia ergo sub altera tantum specie non est completum sacramentum, quo ad sacramentum, vel signum, debet hoc sacramentum compleri priusquam presbyter eo utatur. Verumtamen cum unum sine reliquo nec sit, nec unquam fuerit, nisi in solo triduo ante Pascha, in quo Christi corpus mortuum fuit, in quo triduo si quis de apostolis hostiam consecrasset, sanguis ibi non esset; si vinum, caro ibi non esset, quia, ut praemissum est, nec panis sanguinem, nec vinum significat carnem, secundum hoc nunc Christi sanguine intra venas ejus existente, unum sine reliquo propter unionem, seu mixtionem hujusmodi recipi non potest, quod tamen non est ratione sacramenti, vel signi, quod idem est.

14. Post sumptum sacrificium non est spuendum (2), prout dictum est sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS, super verbo *Novi, et aeterni*, sed nec Eucharistia sicut alius cibus est masticanda, sed discrete, moderate, ac leniter anterioribus dentibus tenenda, et lingua mollificanda, ne qua ejus particula dentibus adhaereat, quam forte postmodum emitti screando contingat. Post communionem illico calix de altari aufertur. Circa quod notandum est, quod corpus Domini remanet super altare, usque dum tria capitula compleantur, scilicet prologus Dominicae orationis, et ipsa oratio, et *libera nos quaesumus*, quia Dominus tribus diebus in sepulchro quievit. Postea vero commixto Domini corpore cum vino simul, quia pace annuntiata aufertur corpus Dominicum de altari, quoniam in tertia die anima ejus, quæ descendit ad inferna, ut liberaret justos, et membra vivificaret, rediit ad corpus, nec amplius inventum est corpus Dominicum in sepulchro. Quia ergo Christus totus homo resurrexit simul, ideo ad hoc notandum illico simul cum oblatione corpus Domini de altari aufertur et sumitur, et inde calix et corporale de altari totaliter elevantur, prout dictum est sub titulo DE PALLIS ET CORPORALIBUS.

15. Postremo notandum est, quod quisque qui communicare debet, corpore a carnalibus escis jejunus esse debet. Cum animae spirituales sint et immortales, spiritualia primitus alimenta vitae aeternae sumere debent.

---

(1) 12. q. 1. *Exemplum*. (2) De Consec. dist. 2. *Ut quid*.

CAPUT LV.

DE PERFUSIONE

SUMMA

1. Communione facta, cur sacerdos lavet digitos.
2. Et in quo altaris cornu.
3. Manuum sacerdotis lotio quid significet.

1. Post sumptum Eucharistiae sacrificium sacerdos digitos abluit, et perfundit, ne quid forte incaute remaneat, seu adhaereat ex contactu divini sacramenti, non quod quidquam immundum ex ipso contactu contraxerit, sed potius suam commemoraret indignitatem, qui se judicat tantis sacramentis celebrandis indignum, juxta illud quod Dominus ait: *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: servi inutiles sumus* (1), sicut et sacerdos legalis immundus erat usque ad vesperam post immolationem vitulae rufae, unde omnia vestimenta sua lavabat. Indignum quidem existeret ut manus, quae corpus incorruptibile contrectarunt, corpus corruptibile contingant, vel ad res communes tangendas accedant, donec studiose laventur. Et propter hoc etiam quidam Missa finita, exutis sacris vestibus, iterum manus lavant. Perfusionis autem aqua debet in locum mundum et honestum diffundi, ut altitudo sacramenti reverenter honoretur.

2. Trina ergo sacerdotis ablutio, quae fit in principio, in medio, et in fine, designat mundationem cogitationis, locutionis, et actionis, vel purgationem peccati originalis, venialis, et criminalis, sive quod agitur per ignorantiam, et negligentiam, et industriam, ad quorum mundationem offertur sacrificium salutare (2). Haec tamen ablutio referri potest ad ablutionem baptismi, cujus formam Christus post resurrectionem instituit dicens: *Euntes docete omnes gentes: baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (3): *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (4).

3. Sane sacerdos digitos perfundit, et profusionem sumit in dextro cornu altaris, vel saltem revolutus ad illud, primo, propter rationem tactam sub titulo DE MANUUM ABLUTIONE; secundo, quia ipsum cornu judaicum populum, ex quo humanam naturam Christus assumpsit, significat. Sicut autem ab illis naturam accepit, sic et ab eis illius naturae purgationem ab omnibus defectibus quos assumpsit, habuit, quoniam ab eis occisus fuit, ad quam mortem secuta est resurrectio, in qua omnes defectus dimisit, et eis appositas virtutes accepit. Ad hoc igitur repraesentandum in dextro cornu altaris, vel saltem revolutus ad illud, sacerdos perfundit, et perfusionem sumit. Tertio, quia ut ajunt quidam, haec purificatio designat ablutionem manuum, quam Pilatus fecit ad perditionem sanguinis Justi super Judaeos, per dextrum cornu altaris significatos. Ad hoc quidam hausta purificatione inclinant calicem, ad ostendendum sepulchrum esse vacuum, quia surrexit, et inde prodiit Christus.

(1) Luc. 17. (2) De Consec. dist. 2. *Cum omne.* (3) Matth. 29. (4) Marc. 16.

CAPUT LVI.

DE POSTCOMMUNIONE

SUMMA

1. Postcommunio cur sic dicta. Et quid, num. 3. — 2. Postcommunio quid denotet.

1. Antiphona quae *Postcommunio* a pluribus nuncupatur, ideo sic appellata est, quoniam post communicationem, sive in signum quod communicatio expleta est, concinetur. In primitiva namque Ecclesia omnes fideles qualibet die corpore et sanguine Christi communicabant, prout dictum est sub titulo DE COMMUNICATIONE SACERDOTIS, et statim post communicationem cantus iste fiebat, ut populus ostenderetur gratias et laudes agere de Christi corpore, et sanguine susceptis. Verum propter circumstans nos peccatum, sequenti tempore statutum est, ut ter in anno communionem, et sacerdos quotidie pro omnibus sacramentaliter sumat, prout sub titulo DE PACIS OSCULO dictum est. Quis autem specialiter introduxerit usum cantandi hanc antiphonam ignoratur.

2. Haec autem antiphona Apostolorum gaudium de Christi resurrectione significat, juxta illud: *Gavisi sunt discipuli viso Domino* (1), et prae gaudio mirabantur. Quod vero reciprocando, in quibusdam Ecclesiis, cantatur, insinuat quod discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuo nunciabant; unde duo discipuli cum *invenissent congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, dicentes: Quod resurrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant, quae gesta erant in via: et quomodo cognoverunt eum in fractione panis* (2). Canitur etiam ab omnibus, ut notetur communitas gaudii, et quod omnibus discipulis apparuit Dominus.

3. Est ergo Communio gratiarum actio, juxta illud: *Edent pauperes, et saturabuntur, et laudabunt Dominum* (3). Proprie tamen novissima oratio, de qua infra dicetur, *Postcommunio* dici potest.

(1) Joan. 20. (2) Luc. 24. (3) Psal. 31.

CAPUT LVII.

DE ORATIONE NOVISSIMA, ET DE ITE MISSA EST

SUMMA

1. *Communione peracta sacerdos osculatur altare.*
2. *Postcommunio quae contineat.*
3. *Orationes dicuntur ad dexterum cornu altaris, communione facta.*
4. *Postcommunio quae dicatur mense septembri, sabbato Quatuor temporum.*
5. *Missa finitur tribus, diversisque illis periodis. Secundum modum vide num. 7. Tertium, num. 8. Et quid significent illi, num. 9.*
7. Ita, Missa est, *periodus Missae, quid significet, aut moneat.*

---

1. Peracto communionis mysterio Pontifex, seu sacerdos, oculatur altare, innuens se credere firmiter et consentire his quae circa sacrificium acta sunt, et conversus populum salutat, et deinde redit ad dextrum cornu altaris, significans quod in fine mundi, post Antichristi mortem, Christi praedicatio, sive Christus rediturus est ad Judaeos, quos reprobavit; tunc enim convertentur, et reliquiae Israel salvae fient (1).

2. Et elevatis manibus, ultimam orationem, quae proprie *Postcommunio* vocatur, exequitur, in qua rogat et gratias agit de sacramenti perceptione, dicens collectas pro numero secretelarum. Orat enim pro his qui ad hanc communionem Eucharistiae accesserunt. Haec autem oratio significat orationem capitis nostri Jesu Christi, qui pro nobis interpellat quotidie apud Patrem. Significat etiam, quod Apostoli post ascensionem Domini in oratione perseveraverunt. Finis vero illius orationis, ubi dicitur: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium, etc.*, significat quod *advocatum habemus apud Patrem* (2). Illud autem considerandum est, quod sacerdos dicturus *Postcommunionem*, praemittit *Dominus vobiscum*, et *Oremus*, stans ante medium altaris; deinde transiens ad dextrum cornu altaris, ubi pronunciat orationem, qua finita, rediens ante altaris medium dicit *Per Dominum*, prout tactum fuit sub titulo DE SALUTATIONE.

3. Circa quod notandum est, quod dextrum cornu altaris significat populum judaicum, sinistrum vero gentilem. Praedicatio Christi et Evangelium ejus incoepit a Judaeis, et transivit ad Gentiles, et iterum redire debet ad Judaeos, ad quod significandum sacerdos a dextro cornu altaris, transit ad sinistrum, et econverso; merito ergo *Postcommunio*, quae est quasi finis Missae, dicitur in dextro cornu altaris. Quia vero altaris medium repraesentat fidem Christi, et ipsum Deum, in quem uterque populus unitur, reducitur, et finitur, ideo *per Dominum nostrum, etc.*, quod est quasi finis *Postcommunionis*, ibi dicitur. Ipse etiam est qui utrumque populum ad se petendum inducit et illuminat, et ideo *Dominum vobiscum* ibi dicitur. Per ipsum etiam, quicquid boni oratione petimus, impetramus; et ideo ibidem pronuntiatur *Oremus*. De hoc dictum est sub titulo DE MUTATIONE SACERDOTIS.

4. Et nota quod in sabbato Quatuor temporum mensis septembris dicitur *Postcommunio* illa: *Perficiant in nobis, quaesumus Domine, tua sacramenta, quod continent, ut quae nunc in spe gerimus, rerum veritate capiamus.* Cujus ultimam partem Gregorius exponens ita dicit: « Postulat

(1) Isai. 10. (2) I. Joan. 2.

quippe sacerdos, ut corpus Christi, quod sub specie panis, et vini nunc geritur, manifesta visione, sicuti revera est, quandoque capiatur; quamvis non improbabiliter quidem exponant hoc loco carnis et sanguinis veritatem ipsam eorumdem efficientiam, idest peccatorum remissionem (1). De hac etiam oratione dictum est sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS, sub verbo *Mysterium fidei*. Sane, oratione finita, iterum populum salutat dicens *Dominus vobiscum*. Circa quod notandum est, quod Christus post resurrectionem bis legitur discipulos salutasse, dicens: *Pax vobis*, in signum duplicis pacis, videlicet pectoris et aeternitatis, quia, secundum prophetam, est pax super pacem, de qua Dominus inquit Apostolis: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (2). Hanc duplicem pacem per duplex osculum sacerdos insinuat, cum videlicet prius osculatur ministrum, et posterius osculatur altare. Prima ergo salutatio, quae fit ante orationem, significat benedictionem illam, quam Christus ascensurus in coelum legitur dedisse discipulis suis; namque (ut Lucas commemorat) *eduxit eos foras in Bethania; et elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in coelum* (3). Unde post salutationem novissimam, quam sacerdos, oratione expleta, facit ad populum, qui significat vitam aeternam, diaconus alta voce pronuntiat *Ite, Missa est*, repraesentans quod dictum est ad Apostolos: *Hic (est) Jesus, qui assumptus est a vobis in coelum* (4).

5. Notandum est autem, quod Missa tribus modis finitur, primo per *Ite, Missa est*, et hoc in solemnitatibus quoties cantatur *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis Deo*, prout dicetur in PROOEMIO SEPTIMAE PARTIS, quasi dicat: Redite ad propria, quia missa, seu oblata est Deo hostia salutaris pro genere humano, prout tactum est in PROOEMIO hujus partis. Vel annuntiat populo quod Missa seu preces sunt finitae, quoniam statutum est in concilio Aurelianensi (5): » Quod nullus exire debet de Ecclesia donec annunciatum sit per ministrum. Vel est sensus: *Ite, Missa* est, scilicet: Ite post Christum, et sequimini ipsum. Non est enim in hoc mundo standum, sed ad patriam per bona opera festinandum, quod leviter facere possumus, quia missa est ad Deum Patrem placandum hostia, per quam fracta sunt tartara, et reseratus paradisi introitus. Dicens autem *Ite, Missa est*, dirigit vultum ad populum, quia ad eos quos praesentes licentiamus, sermonem dirigimus, et eis ad quos sermonem dirigimus faciem repraesentare solemus, sicut fit quando dicitur *Dominus vobiscum*, vel *Orate, fratres*, prout dictum est sub titulo DE INCLINATIONE SACERDOTIS. Sed dicens *Benedicamus Domino*, vel *Requiescant in pace*, vel *Oremus*, non stat versus ad populum, quia illum distincte non alloquitur, sed dirigit faciem ad orientem, et mentem ad Deum.

6. Dicto autem *Ite, Missa est*, clerus et populus gratulando respondent: *Deo gratias*, imitantes Apostolos, qui adorantes, ingressi sunt in Jerusalem, cum gaudio magno, et erant in templo laudantes et benedicentes Deum. Etenim, prout quidam asserunt, *Deo gratias* est interjectio gratulativa, vel congratulativa, et hoc sumptum est de Esdra, non secundum verba, sed secundum sensum, quoniam populus Israel per jussum Pharaonis, licentiante Cyro de Babylonica captivitate, ad Jerusalem reversus gratias egit Deo. Sed et Apostoli post ascensionem Domini regressi sunt in Jerusalem benedicentes Dominum; sic et nos ultima benedictione accepta ad coelestem patriam ibimus, ubi semper erimus in gratiarum actione. Apostoli quoque praedicantes dicebant: *Gratias agite, sine intermissione orate* (6) Potest etiam dici, quod sacerdos incipiens *Gloria in excelsis Deo*, significat Angelum annunciantem pastoribus ineffabile gaudium de Christi nativitate. *Ite, Missa est* designat accessum pastorum ad locum nativitatis Christi, prout dicetur in PROOEMIO SEPTIMAE PARTIS. Chorus respondens *Deo gratias* repraesentat quod, sicut Lucas refert, *reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum in omnibus quae viderant, et audierant* (7).

7. Secundo modo Missa terminatur per *Benedicamus Domino*, videlicet in profestis diebus, et generaliter quando praemissa cantica laetitiae non dicuntur, per quod populus ad gratiarum invitatur actiones, quia post omnia debemus Deo humiliari, et est sumptum de Apostolo, vel de Psalmi-

(1) De Consec. dist. 2. *Species*. (2) Joan. 14. (3) Luc. 24. (4) Act. 1. (5) De Consec. dist. 1. *Cum ad celebrandum*. (6) I. Tess. 5. (7) Luc. 2.

sta, vel de hymno trium puerorum, ubi dicitur: *Benedicamus Patrem, et Filium;* et respondetur *Deo gratias*, quod ad gaudium Apostolorum, de quo praemissum est, refertur. De hoc dicetur prope finem, in PROOEMIO QUINTAE PARTIS. Et populus Deo gratias agendo, ad propria rediens, significat discipulos cum gratiarum actione post passionem Domini in Jerusalem revertentes. Circa hoc etiam, est quod primitiva Ecclesia, cum ministri Ecclesiae Missam sine populo celebrabant, claudebatur Missa per *Benedicamus;* quando vero populus erat praesens, quia alias nesciebat ille quando finita esset, dicebatur: *Ite, Missa est*. Quia ergo in profestis diebus ministri, ut plurimum, quasi soli, sine populo Missas dicunt, ideo juxta morem antiquum in illis diebus dicunt *Benedicamus;* in solemnitatibus vero quia tunc populus convenit, dicitur *Ite, Missa est*. Prima tamen Missa in Natali Domini in quibusdam locis clauditur per *Benedicamus Domino*, eo quod Salvatoris nativitas, de qua illa agitur, paucis ab Angelo nunciata est, scilicet pastoribus, qui ministros Ecclesiae esse figurant. Et praeterea saepe quasi soli ministri in illa praesentes sunt: alia tamen ratio scribitur in septima parte, sub titulo DE ADVENTU, et quia recedere non debent, sed interesse etiam secundae Missae in aurora. In diebus quoque jejuniorum clauditur Missa per *Benedicamus*, ad notandum quod si Domino semper benedicendum sit, multo fortius hoc tempore id facere debemus. Significat autem *benedicamus* idem quod benedictio, de qua jam sub titulo DE BENEDICTIONE dicetur.

8. Tertio finitur Missa per *Requiescant in pace*, scilicet Missa pro defunctis, et tunc respondetur *Amen*, idest *fiat*, optatur enim requies.

9. Rursus finis Missae finem mundi significat, *Ite, Missa est*, vel *Benedicamus Domino* libertatem, quae dabitur justis in patria, ubi semper Deum benedicent.

CAPUT LVIII.

QUARE SACERDOS HUMERUM PONTIFICIS OSCULATUR

SUMMA

1. Sacerdos, quo consilio aut intentione osculatur humerum Episcopi. *2. Et quid in Romana Ecclesia.*

---

1. Dicto *Ite, Missa est*, sacerdos qui adsistit Episcopo ad altare, in quibusdam Ecclesiis mensam altaris, ad armum dextrum Pontificis osculatur, ostendens hunc illum esse pontificem, cui secundum legis figuram dexter armus separationis debebatur de hostiis salutaribus et pacificis. Sane, per humerum exprimitur principatus, secundum illud propheticum: *Factus est principatus super humerum ejus* (1). Principatum vero Salvatoris vere expressit vox angelica, prophetica, et legalis. Angelus enim dixit ad Virginem: *Dabit illi Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis* (2). Propheta dicit: *Sedes tua in saeculum saeculi: virga directionis virga regni tui, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis* (3).

2. Ad quod designandum in Ecclesia Romana tres humerum Pontificis osculantur in signum reverentiae, videlicet primicerius in principio, diaconus in medio, et sacerdos in fine Missae.

(1) Isai. 7. (2) Luc. 1. (3) Psal. 44.

CAPUT LIX.

DE BENEDICTIONE NOVISSIMA

SUMMA

1. *Benedictio super populum quorsum fiat. Et n. 3. 4. Et qualiter, num. 2. Et unde ea profecta ratio benedictionis, num. 5.*
6. *Benedictio a quo regulariter fiat.*
7. *Benedictio Episcopi qualiter fiat.*
8. *Missa absoluta quid agendum, cum a sacerdote, tum a populo. Et num. 9.*

1. Altari, seu humero osculatis, Episcopus, vel sacerdos populum benedicit. Rite quidem post communionem benedicitur, quoniam, sicut legitur Luc. ult., postquam Christus in cruce oravit, et coram discipulis manducavit, et reliquias eis dedit, elevatis manibus benedixit eis; unde statuit concilium Aurelianense (1), ut populus ante benedictionem Episcopi, vel ubi ipse abest, sacerdotis, de Ecclesia non discedat. Haec autem ultima benedictio super populum missionem Spiritus sancti significat, quem Dominus ascendens in coelum, et de coelo misit in Apostolos, juxta quod ipse promiserat eis: *Accipietis* (inquit) *virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos* (2), ut jam dictum est sub titulo DE ORATIONE NOVISSIMA.

2. Unde haec benedictio per verbum oris, et signum crucis exprimitur, quoniam illa missio personam aeris, et linguam ignis innotuit, juxta illud: *Factus est repente de coelo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis.... et apparuerunt illis dispertitae linguae tamquam ignis, etc.* (3). Et licet Spiritus sanctus specialiter missus fuerit in Apostolos, quia tamen indivisa sunt opera Trinitatis, missionem illam tota fuit Trinitas operata. Ideoque benedictionem istam facit Episcopus in nomine Trinitatis, auctoritate Psalmistae dicentis: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* (4).

3. Secundo, haec ultima benedictio significat illam ultimam benedictionem: *Venite benedicti Patris mei, etc.* (5).

4. Tertio, illam quam Christus ascensurus in coelum discipulis dedit; unde ea facta sacerdos se ad orientem vertit, quasi se Christo ascendenti commendans.

5. Caeterum, benedictionis formam legis expressit auctoritas, dicente Domino per Moysen: *Invocabuntque nomen meum super omnes filios Israel, et ego benedicam eis* (6). Et iterum per Prophetam: *Effundam super vos spiritum gratiae, et precum* (7). Item Aaron, postquam sacrificaverat, *extendens manus ad populum, benedixit ei* (8). Item Moyses et Aaron expletis hostiis et holocaustis intraverunt tabernaculum testimonii, et postea exeuntes benedixerunt populo (9). Hujusmodi ergo finales benedictiones a veteri Testamento sumuntur, quoniam et Jacob in fine vitae suae filiis benedixit (10), et Moyses populo ante mortem (11), sicut et Christus discipulis ante Ascensionem, ut praedictum est. Et inde est, quod cum separamur comitivam et protectivam quaerimus benedictionem. Sumuntur etiam ab eo, quod Dominus praecepit dari benedictiones in monte Garizim super legis observatores, sicut econverso maledictiones in Hebal, super transgressores (12), a quibus excommunicationes originem habuerunt (13).

(1) De Consec. dist. 1. *Cum ad celebrandas,* et c. praec. (2) Act. 1. (3) Act. 2. (4) Psal. 66. (5) Matth. 25. (6) Num. 6. (7) Zacch. 12. (8) Levit. 9. (9) Ibid. (10) Gen. 49. (11) Deut. 33. (12) Deut. 27. (13) 21. dist. *Denique.*

6. **Regulariter autem major minori benedicit;** unde Abraham a Melchisedech benedicitur, et non e converso (1). Nullus ergo sacerdos majore suo non innuente benedictionem dare nitatur, imo Epscopo Missam audiente, sacerdos celebrans in cunctis illius licentiam et benedictionem exposcit. Sacerdos tamen Missam celebrans potest benedicere etiam Episcopo praesente, et permittente, ac benedicere volente, aliter non, prout in praemisso concilio Aurelianensi .cavetur; nam secundum Hieronymum (2), presbyter populum benedicere potest, qui Christum non metuit consecrare.

7. Illud autem quod in Carthaginensi concilio legitur: « Presbytero benedictionem super plebem fundere non licet », de solemni benedictione, soli Episcopo competenti, quae fit per verba ista: *Sit nomen Domini benedictum, etc.*, est intelligendum. Rursus, benedictio episcopalis fit per modum manus impositionis; unde et Episcopus eos benedicens, tenet manum more Aaron super populum elevatam, et exemplo Christi, qui, ut praemissum est, coram discipulis manducavit, in coelum ascensurus, elevatis manibus benedixit eis (3). Quia ergo soli Episcopi manus imponunt, quia sicut legitur in Actibus Apostolorum, soli Apostoli manus imponebant,et nullus alius discipulus (4), ideo solemnem benedictionem solus Episcopus dat. Sane, post benedictionem solemnem, quae fit per Episcopum, ante *Agnus Dei,* iterum benedici solemniter in fine Missae non oportet. In Missa tamen pro defunctis non benedicitur, prout sub titulo DE FRACTIONE HOSTIAE dictum est.

8. *Placeat tibi, etc.* Quia, Luca testante (5), Dominus Jesus postquam locutus est discipulis,benedicens illis, assumptus est in coelum, et sedet ad dextram Dei,ideo sacerdos non ad Christum solum, quem nubes suscepit ab oculis eorum, sed ad totam Trinitatem sermonem dirigit dicens: *Placeat tibi,etc.* Qua oratione finita osculatur altare, ostendens per hoc, se praemissis omnibus devote toto mentis et corporis assentire affectu, quo facto recedens a conspectu populi, ingreditur vestiarium, vel cortinam interponit, repraesentans quod, ut praemissum est, Christum in coelum ascendentem nubes suscepit eum ab oculis intuentium, et sicut legitur: *Recessit ab eis, et ferebatur in coelum* (6). Si vero Episcopus Missam sacerdotis audierit, ipse, osculato altari, et depositis sacerdotalibus vestibus, mox accedit ad Episcopum, et genua flectens coram illo osculatur ejus manum, in hoc figurans magnam Filii obedientiam,qui Patri obedivit in incarnatione, in passione, in ascensione, et in aliis, quae idem sacerdos in officio Missae repraesentavit, et ostendens se illi fidem veram habere et consentire; Pontifex vero illi benedicit, quasi dicat: *Hic est filius meus benedictus, etc.*

9. Deinde statim dicuntur hymni illi, *Benedicite*, et *Laudate*, vel in totum vel in partem, quia Deo pro omnibus beneficiis gratias agere debemus, quem in aeternum laudabimus; unde in concilio Agathensi (7) ita legitur: « Post conclusionem matutinarum vel vespertinarum Missarum, idest quae dicuntur mane, vel circa nonam, post hymnos, idest postquam sacerdos dixit: *Benedicite et Laudate*, capitula de Psalmis dicantur, scilicet *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, etc.*, et plebs collecta oratione et orationis causa, ad vesperam ab Episcopo dimittitur cum benedictione ». Per hoc autem quod dicit ad vesperam, innuitur quod loquitur dominus de Missis, quae in Quadragesima dicuntur, post quas statim vesperae decantantur (8). Et sic innuit quod Episcopus, vel presbyter, non debet tunc benedicere,donec vesperae sint cantatae, quod tamen in usu non est.

10. Postremo,non extra propositum, notandum est, quod benedictio mensae dupliciter inchoatur. Primo, quia major incipiens dicit: *Benedicite*, et caeteri respondent: *Dominus*, quia sicut debemus Domino per gratiarum actiones benedicere, ad quod major dicendo *Benedicite* hortatur, sic et indigemus benedici a Domino suae gratiae infusione, quam illi optantes postulant respondendo: *Dominus* (supple) *nos benedicat suae gratiae infusione.* Secundo modo, majore incipiente *Benedicite*, caeteri similiter respondent *Benedicite*, ad ostendendum quod ad Dei benedictionem debemus mutuo nos hortari. Potest etiam dici, quod in priori modo reverentia Dei consideratur; cum enim respondetur *Dominus*, supplendum est *benedicat*, quia nos digni non sumus benedicere.

(1) Gen. 14. (2) 95. dist. ead. (3) Act. 1. (4) Act. 6. (5) Luc. 24. Act. 1. (6) Luc. ult. (7) De Consec. dist. 5. *Convenit*. (8) De Consec. dist. 1. *Solet*.

In secundo vero reverentia superioris; cum enim respondetur *Benedicite*, supplendum est, *vos pater*, quia minor majore praesente benedicere non debet. Deinde, majore versum inchoante caeteri coadjuvant ad dicendum, ad notandum quod inferiores coadjutores sunt praepositorum in oneribus supportandis. In nonnullis Ecclesiis pueri benedicunt etiam mensam praelatorum, pro eo quod lectoris officium est benedicere panem. Convenientius tamen fit per praelatos, exemplo Christi, qui in Emmaus mensam coram duobus discipulis benedixit. Post omnia in quibusdam Ecclesiis benedicitur a sacerdote panis populo distribuendus, exemplo Christi, qui in deserto quinque panes benedixit, et ex eis quinque milia hominum satiavit, de quo pane sub titulo DE PACIS OSCULO dictum est: deinde sacerdos et alii ad propria revertuntur. Sacerdos quidem ad propria rediens est Christus, qui legatione peracta, in gloriam Patris ascendit, et fideles etiam revertuntur, dum de carceris exilio liberati, in gloriae libertatem eripiuntur.

LIBER QUINTUS

ARGUMENTUM

De divinis officiis, tam nocturnis, quam diurnis in genere.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Divina officia colere debemus, exemplo et typo Jerusalem caelestis ducti.*
2. *Esdras populum Israeliticum ad Dei laudes erudit. Ibique horae canonicae subjiciuntur.*
3. *Nocturnum tempus refert tempus tenebrarum, scilicet ante adventum Christi.*
4. *Horae septem canonicae repraesentant septem hominis aetates.*
5. *Horis quatuor diei tantum cur laudemus Deum, et non omnibus.*
6. *Horae singulae canonicae respondent singulis actibus passionis Christi.*
7. *Daniel induxit primus horas tres canonicas cantari, tertiam, sextam, et nonam.*
8. *Maria virgo jure laudanda est horis canonicis.*
9. *Mariae virginis officium ab Urbano Papa institutum.*

1. In Exodo legitur, Dominum dixisse ad Moysen: *Inspice et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est* (1): quocirca nos conformari convenit illi coelesti Jerusalem, quae Dominum laudare jubetur, et quae, sicut ait Apostolus ad Galatas: *Illa autem quae sursum est Jerusalem... quae est mater nostra* (2), praesertim in simul laudando Deum, juxta illud: *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die, et tota nocte in perpetuum non tacebunt*(3). Et in Apocalypsi habetur, quod animalia *requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, etc.* (4). Verumtamen militans Ecclesia imitari plene nequit triumphantem, quia sicut legitur in libro Sapientiae: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam* (5). Nequimus enim infirmitate nostra praepediente in singulis duodecim diei horis jugiter divinis insistere laudibus, quoniam necesse habet homo aliquando necessariis corpori intendere, juxta illud Genesis: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* (6), et ideo facimus quod possumus certis diei naturalis horis Deum laudando.

2. Unde Esdras propheta populum Israeliticum de Babylonica captivitate reversum docuit Deum laudare quater in nocte, et quater in die, ut unumquodque quatuor elementorum, ex quibus homo constat, per competentes horas obsequio se offerat Creatori, videlicet de nocte, in vesperis, in completorio, in nocturnis, in diluculo, scilicet in laudibus matutinis. De die vero, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur officium, quod est cujuscumque officii initium,

(1) Exod. 25. (2) Galat. 4. (3) Isai. 62. (4) Apoc. 4. (5) Sap. 6. (6) Gen. 3.

ad noctem pertinere probatur, quod, secundum Isidorum *(lib. Etymologiarum)*, dicitur a vespera stella, quae surgit nocte oriente. Verum David inquit: *Septies in die laudem dixi tibi*, et rursus: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, etc.* (1). Quem ordinem concilium Agathense (2), approbat, et sancta Ecclesia servat, quoniam nocturnum officium media nocte canitur. Reliquae vero septem canonicae horae de die dicuntur, videlicet laudes matutinae, quae olim in aurora dicebantur, licet hodie cum nocturnis conjunguntur: prima, tertia, sexta, nona, vesperae, et completorium, quae septem horae vocantur canonicae, quasi regulares (3), quia regulariter a sanctis Patribus observatae sunt. Nam κανων graece, *regula* dicitur latine. Missae autem oblatio, propter tanti sacramenti excellentiam, quod in ea conficitur, super alias laudes est, et est laus per se, nec sub numero comprehenditur aliarum. Propter quod, et in hoc Opere tractatum per se obtinet specialem, quamvis nonnulli asseruerunt illam fore de officio tertiae, sive nonae, pro eo quia in his duabus horis solet regulariter celebrari.

3. Sane nocturnum officium tempus miseriae, quo genus humanum a diabolo tenebatur obsessum repraesentat; diurnum vero nostrae redemptionis, et liberationis per Christum, solem justitiae, factae tempus significat, qui charitate suae divinitatis tenebras illuminavit, et a servitute diaboli nos eduxit. Qui ergo tantum bonum dono septiformis gratiae Spiritus sancti adepti sumus, merito septies laudem Deo cantamus.

4. Secundo, quia naturalis repraesentat uniuscujusque aetatem, non quam quilibet homo habet, sed quam si non peccasset, haberet. Quae naturalis dies septem habet varietates. Prima est infantia, quae per matutinas laudes repraesentatur. Secunda pueritia, quae per primam. Tertia adolescentia, quae per tertiam. Quarta juventus, quae per sextam. Quinta senectus, quae per nonam. Sexta senium, quae per vespera. Septima decrepita aetas, sive finis vitae nostrae, quae per completorium designatur; in his ideo singulis aetatibus Creatorem nostrum *super judicia justitiae suae* (4) laudare debemus. De infantia beatus Nicolaus nobis ostenditur in exemplum, qui quarta et sexta feriis, virtute abstinentiae materna ubera non sugebat, nisi semel in die; de aliis quoque aetatibus satis liquet. Tertio, quia secundum Salomonem *septies cadet justus* (5), per negligentiam, ideo merito septies, ut per orationis vigilantiam resurgere valeat, divinum debet subsidium invocare. Quarto, quia numerus septenarius universitatis est.

5. Ceterum, cum duodecim horae diei attribuantur, in quibus omnibus laudandus esset Dominus, quare in quatuor tantum diei horis in Ecclesia psallitur? Respondeo: cum in singulis horis, ut praemissum est, divinis jugiter insistere laudibus nequeamus, quod in aliis minus fit, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis suppletur. In earum namque qualibet dicuntur tres psalmi; et sic in quatuor horis numerus psalmorum respondet numero horarum. Et quilibet psalmus continet versus octonarios, octavam resurrectionis significantes, de quibus sub titulo DE COMPLETORIO dicetur; per octonarios siquidem in horis psallimus, quia de resurrectionis gloria exultamus. Rursus in qualibet horarum ipsarum dicitur ter super psalmos *Gloria Patri, etc.*, ut quot diei horae nobis pro corporis sustentatione ad laborandum concessae sunt, toties in ipsis horis, et *Gloria Patri* dicatur, ut per hoc in Dei servitio omni hora nos esse monstremus. Siquidem tres glorificationes, quae in hora prima, indicant nos esse in Dei famulatu in prima secunda et tertia horis; et tres quae sunt in tertia, nos protegunt in quarta et quinta horis et sexta; tres quoque quae sunt in sexta, nos muniunt contra insidias diaboli in septima octava et nona horis. Nona vero cum suis glorificationibus nos protegit in decima undecima et duodecima horis. Posset etiam non incompetenter dici, quod sub prima duae horae compraehenduntur, videlicet ipsa prima et secunda; sub tertia similiter tres, scilicet ipsa tertia quarta et quinta; sub sexta similiter tres, scilicet ipsa sexta septima et octava; sub nona duae, scilicet ipsa nona et decima: vesperae vero repraesentant unde-

(1) Psal. 118. (2) Extra. de celeb. Miss. c. 1. (3) Extra. de Poen. et remis. *Quod in te.* (4) Psal. 118.
(5) Prov. 2. De poen. dist. 3. *Septies.*

cimam, et completorium duodecimam. Sed in praemissis sex diei horis, videlicet in prima, tertia, sexta, nona, vesperis, et completorio, ideo specialiter Deum laudamus, et non in secunda, quarta, quinta, septima, octava, et decima, quia illae in aliquibus prae aliis sunt privilegiatae, prout in principio tractatus cujuslibet earum ostendetur, propter quod merito in illis divinum celebratur officium.

6. Nempe in nocte Christus est comprehensus; mane illusus, et hora prima gentibus traditus; tertia flagellatus, voce crucifixus; sexta cruci affixus; nona mortuus; undecima de cruce depositus; in duodecima sepultus. Item in nocte spoliavit infernum, mane surrexit. In prima hora Mariae apparuit; tertia de monumento redeuntibus obviavit; sexta Jacobo; nona Petro; vespera duobus discipulis euntibus in Emmaus Scripturas aperuit, et se manifestavit. In completorio Apostolis *pax vobis* dixit, et cum eis manducavit. Has autem horarum laudes qualiter absolvere debeamus, ostendit Bernardus, dicens: « Fratres mei, immolantes hostiam laudis, injungamus verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatem, maturitati humilitatem, et humilitati libertatem ». Praeterea, diutinae psalmodiae ideo a prima, tertia, sexta, et nona, et non ab aliis nomen sumpserunt, ut per eas Dei servitium agamus, quoniam paterfamilias commemoratur in Evangelio exisse illis conducere operarios in vineam suam (1), quae sanctam significant Ecclesiam.

7. Sunt etiam qui dicunt morem cantandi tertiam, sextam, et nonam fuisse a Daniele sumptum (2), qui intellecto quod Nabuchodonosor statuam erexisset, quam omnibus adorandam praeceperat intra domum suam, et apertis fenestris ter in die genuflectebat versus Jerusalem, quod Hieronymus exponens dicit: « Hinc habet ecclesiastica traditio, quod ter in die genua sunt flectenda, scilicet in tertia, sexta, et nona ».

8. In eisdem quoque horis beatam Virginem laudare debemus, scilicet in nocturnis, sive matutino, quia tali hora quaedam stella apparet in coelo, quae transmontana vocatur, cujus ductu nautae perveniunt ad portum. Et ipsa beata Virgo est stella transmontana, quia et si eam digne laudaverimus, nos qui sumus in hoc saeculo, ducet ad portum salutis. Item in prima, nam tunc apparet quaedam stella, quae Diana vocatur, quam sequitur sol, et ipsa beata Virgo est vera stella Diana, quae verum solem, scilicet Christum, nobis portavit, quae illuminat totum mundum. Item in tertia, nam hora tertia consuevimus esurire, et ipsa portavit nobis panem verum, scilicet Christum, cum quo est omnis satietas. Item in sexta, quia illa hora magis fervet, et calefacit sol, et ipsa laudanda et roganda est, ut nos frigidos calefaciat in charitate, per solem Christum quem genuit. Item in nona, quia illa hora sol declinat ad occasum, et ipsa juvat nos, et protegit, cum ad occasum, idest ad senectutem declinamus. Item in vesperis, quia tunc incipit dies finiri, et ipsa laudatores suos in hora mortis defendit. Item in completorio, nam tali hora dies est completa, et ipsa in complemento vitae nostrae pro nobis intercedit, et in aeterna tabernacula recipi facit, ubi completum est gaudium electorum.

9. Officium beatae Mariae instituit Urbanus Papa cantari, ut dicetur in titulo DE TEMPORE ADVENTUS. Nocturnale autem officium nobis ad memoriam reducit tempus ad Adam usque ad Noe. Matutinale, tempus a Noe usque ad Abraham. Prima, tempus ab Abraham, ad usque ad Moysen. Tertia, a Moyse usque ad David. Sexta, tempus a David usque ad adventum Christi. Nona, tempus sequens usque ad secundum adventum, quando venturus est reddens vicem pro abditis. Per vesperas recolimus sabbatum, idest requiem animarum post exitum a corporibus usque ad diem judicii. Per completorium vero recolimus repletum numerum, et consummatum gaudium sanctorum, quod complebitur in die magnae festivitatis, quando benedicti percipient regnum Dei. In hac igitur parte de officiis Ecclesiasticis in genere tractare intendimus, videlicet de his quae in officio cujuslibet Ecclesiae dicuntur. De nocturnis. De laudibus. De matutinis. De prima. De tertia. De sexta. De nona. De vesperis. De completorio.

(1) Matth. 20. (2) Dan. 6.

CAPUT II.

QUID SIT OFFICIUM, ET DE EJUS INSTITUTIONE ET PARTIBUS

SUMMA

1. *Officium quid.*
2. *Officium primitivae Ecclesiae primum cuilibet liberum et vagum fuit ac solutum. Tandem postea a Hieronymo presbytero, procurante Theodosio Imperatore, et mandante Damaso Papa, ordine, canone, et legibus est distinctum et ornatum, num. 3.*
4. *Officii ecclesiastici compilatores.*
5. *Officium Gregorianum per universam Ecclesiam divulgatum fuit, et Ambrosianum solum Mediolani celebrari concessum, idque post multas, multorum doctorum, episcoporum, conciliorum, et imperatoris altercationes, ac tandem missas sortes.*
6. *Oratio Dominica in principio et fine horarum canonicarum dicenda est.*
7. *Horarum singularum initio cur praeponatur* Deus in adjutorium meum intende.
8. *Horae tribus modis incipiuntur, eo quod tribus modis contingit peccare.*
9. *Daemones non secus tement signum crucis, quam baculum quo percussi fuerunt.*
10. *Crux Christi multipliciter et varie praefigurata in veteri Testamento.*
11. *Crucis signo armatur Ecclesia, confunditur civitas diaboli.*
12. *Crucis signum tribus digitis est imprimendum.*
13. *Crucis signum quam varie fiat. Et num. 14. Et ubi sit faciendum, num. 15.*
16. *Crux est quadripartita, et quid denotet ea forma.*
17. Gloria patri *principio omnium horarum dicendum. Excepto mortuorum officio, num. 18. Et quid ille versus protendat, num. 19, 20. Et quot vicibus dicatur in nocturnis festivitatum, num. 21.*
22. *Gloria quid.*
23. *Hymnus unde natus primum. Et quid.*
24. *Hymni an et ubi praecedant Psalmos, aut econtra.*
25. *Hymnus, Psalmus, et Canticum, an et quid differant.*
26. *Antiphonae unde ortum habuerint. Et unde dicantur, num. 27. 30. 31. Et qualiter cantentur. Et num. 28. 29.*
32. *Neuma quid. Et quid differat a dictione pneuma, num. 33.*
34. *Adae et Evae nomen nascentes hodie exprimunt, quamvis fuerit mutatum.*
35. *Neumae ubi maxime sit usus.*
36. *Psalmi cur dicantur alternatim.*
37. *Psalmi dicuntur sex in divinis horis.*
38. *Psalmus idem cur in diversis solemnitatibus legatur.*
39. *Psalmi graduales quot, et unde dicti.*
40. *Versiculi in divino officio cur dicantur, et unde dicantur.*
41. *Versiculi cur dicantur ante lectiones in nocturnis.*
42. *Versus quid notet.*
43. *Lectiones matutinales quid significent.*
44. *Benedictionem petens ante lectiones cur dicat* Domne *potius quam* Domine.
45. *Genu utrumque flectendum in Ecclesia; dominis autem alterum est tantum.*
46. *Lectionibus finitis dicitur:* Tu autem Domine, *et cur ita.*
47. *Lectionum pluralitas quid notet.*
48. *Ordines duo sunt in Ecclesia, et lectionum duo modi, sive formae.*
49. *Lectiones quotuplici fine terminentur.*
50. *Lectio nona cur instituta nomine Trinitatis.*
51. *Capitula cur dicantur in officiis.*
52. *Lectionum auctor cur non exprimatur in nocturnalibus sive in diurnalibus.*
53. *Responsorium unde dicatur.*
54. *Cantica unde dicantur. Et quot habeant versus.*
55. *Orationes cur dicantur in singulis horis.*
56. *Nocturnum cur oratione et benedictione non concludatur.*
57. *Orandum est versus orientem multis de causis.*
58. *Ecclesia, domus orationis. Et an alibi merito orari possit, fusissime.*

1. Est autem officium, secundum Isidorum, proprius vel congruus actus uniuscujusque personae, secundum mores civitatis, vel institutae professionis. Alia namque habent instituta monachi, alia canonici, alia eremitae, et sic de reliquis. Et dicitur officium, secundum Hieronymum *(in libro de officiis)* ab efficiendo, quasi efficium, ab efficio efficiis, una litera in aliam propter decorem sermonis mutata. Unicuique etenim convenit suum efficere officium; vel, secundum Isidorum, officium dicitur, ut quisque illa agat quae nulli officiant, sed omnibus prosint.

2. Caeterum, in Ecclesia generaliter nil canendum, aut legendum est, quod a sancta romana Ecclesia canonizatum et approbatum expresse, aut per patientiam non sit. In primitiva tamen Ecclesia diversi diversa quisque pro suo velle cantabant, dummodo quod cantabant ad Dei laudem pertineret. Quaedam tamen officia observabantur ab omnibus ab initio constituta, vel ab ipso Christo, ut oratio Dominica, vel ab Apostolis, ut symbolus.

3. Succedentibus vero temporibus, quia Ecclesia Dei propter haereses scissa est, Theodosius Imperator, haereticorum extirpator, rogavit Damasum Papam, ut per aliquem prudentem, et per catholicum virum ecclesiasticum faceret officium ordinari. Unde idem Papa praecepit Jeronymo presbytero, tunc in Bethleem cum Paula et Eustochio, et aliis virginibus moranti, qui prius sub septem Apostolicis Romae vixerat, quatenus officium Ecclesiae ordinaret. Ipse namque noverat linguas quatuor, hebraicam, graecam, caldaicam, et latinam, quod ille obtemperans fecit. Ordinavit itaque quantum de psalmis in dominica, quantum in secunda feria, et quantum in tertia feria, et sic deinceps legeretur. Evangelia quoque, Epistolas, etc., quae de novo et veteri Testamento in Ecclesia leguntur, praeter cantum, magna ex parte ordinavit, cujus operis exemplum idem Hieronymus Romam misit, et a Damaso Papa canonizatum est, et praeceptum a cunctis Ecclesiis observari, et appropriatum est ipsi Damaso, propter auctoritatem suam, quam interposuit (1).

4. Consequenter tamen B. Gregorius, et Gelasius orationes, et cantus addiderunt, et lectionibus et Evangeliis Responsoria coaptaverunt. Gradualia vero, Tractus, et Alleluja Ambrosius, Gelasius, et Gregorius ad Missam cantari instituerunt. Plerique quoque alii doctores Ecclesiae aliqua alia superaddidisse noscuntur. Sancti enim Patres non simul omnia ad decorem officii pertinentia, sed diversi diversis temporibus ordinaverunt. Unde et Missae inceptio tres habuit varietates: aliquando enim a lectione inchoabatur, prout fit hodie in sabbato sancto; postea Coelestinus Papa psalmos ad Missae introitum dici instituit; Gregorius vero introitus cum cantu ordinavit.

5. Legitur in vita beati Eugenii, quod dum adhuc officium Ambrosianum magis quam Gregorianum ab Ecclesia servaretur, Adrianus Papa concilium convocavit, ubi statutum est, quod Gregorianum deberet universaliter observari, ad quod Carolus Imperator omnes clericos minis et suppliciis per diversas provincias cogebat, libros Ambrosiani officii comburens. Beatus vero Eugenius ad concilium quoddam propter hoc convocatum veniens, invenit ipsum concilium per triduum jam solutum, inducens dominum Papam, quod omnes praelatos, qui concilio interfuerant, et jam per tres dies recesserant, revocaret. Concilio igitur iterum congregato, omnium Patrum fuit una sententia, quod missale Ambrosianum et Gregorianum super altare sancti Petri Apostoli poneretur,

(1) C. de vet. in. enu. l. *Tanta.*

plurimum episcoporum sigillis muniti, et fores Ecclesiae clauderentur, et ipsi tota nocte orationi insisterent, ut Dominus per aliquod signum indicaret, quod horum magis ab Ecclesia servari vellet, sicque per omnia factum est. Mane igitur Ecclesiam intrantes, utrumque missale super altare apertum invenerunt, vel ut alii asserunt, missale Gregorianum penitus dissolutum, et huc illucque dispersum invenerunt; Ambrosianum vero solummodo apertum super altare in eodem loco, ubi positum fuerat, invenerunt. Quo signo edocti sunt divinitus Gregorianum officium per totum mundum dispergi, Ambrosianum vero tantum in sua Ecclesia observari debere, et sic usque hodie servatur. Siquidem tempore Caroli imperatoris officium Ambrosianum praecipue dimissum est, et Gregorianum imperiali auctoritate plurimum adjuvante divulgatum. Ambrosius enim multa instituit juxta ritum graecorum, ut dicetur infra, ubi de hymnis agetur.

6. Ut autem muscae morientes abigantur (1), et mens orationis serenetur, ut digne cum Deo loquatur, ut si mente non oraverit, Dominus in furore non irascatur, sed misereatur; ideo laudabili consuetudine inductum est, ut sacerdos ante canonicarum horarum initia, et in fine Dominicae orationis, et ante horas beatae Mariae, et in fine *Ave Maria, etc.*, voce submissa praemittat. Unde in concilio Gerunginense (2) statutum est, ut etiam post singulas horas dicatur, ne diabolus de corde sacerdotis rapiat si quid boni ibi seminatum est. Unde in primitiva Ecclesia post quamlibet horam alta voce absque alia oratione dicebatur quod adhuc Ecclesia Lateranensis dicitur observare. Quidam etiam in fine horarum dicunt: *Dominus det nobis suam pacem.* De hac Dominica oratione sub PRIMA, et sub VESPERIS dicetur.

7. Quia vero Dominus ait in Evangelio: *Sine me nihil potestis facere* (3), ideo in singulis diurnis horis sacerdos incipit: *Deus in adjutorium meum intende*, et singulae finiuntur per *Deo gratias*, et sic initium et finis referuntur ad idem, scilicet ad *Deum, qui est α et ω*, idest principium et finis (4). Dicendo igitur *Deus in adjutorium meum intende*, mater Ecclesia invitat homines, juxta illud: *Venite filii audite me* (5), quod ideo introductum est, quoniam dum arca Domini ad portandum levabatur, dicebat Moyses: *Surge Domine* (idest *surgere fac*), *et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te a facie tua* (6). Sic et sacerdos noster dicit: *Deus in adjutorium meum intende*, hoc est: praesta mihi auxilium in resurgendo a peccatis, et contra varios inimicos, qui tuam circumdant Ecclesiam. Per arcam enim intelligitur Ecclesia, quae usque in finem circumdabitur a persecutoribus, sive apertis sive occultis, sicut arca ab inimicis circumdabatur. Orat ergo sacerdos ne inimici praevalere valeant, aliquos a caetu fidelium per astutiam forsitan separando. Cum enim persecutio justi sit a leone, idest a diabolo; impetu, idest manifeste saeviente; vel a dracone, idest a diabolo; in insidiis, idest occulte persequente, omnes clament: *Deus in adjutorium meum intende.* Praeterea, cum, secundum Apostolum, in Dei nomine omnia facienda sint (7), merito est ab eo inchoandum.

8. Circa hoc notandum est, quod contingit tribus modis peccare, videlicet corde, ore, et opere; ideoque tribus diversis modis horae inchoantur, videlicet completorium per *Converte nos Deus*, contra peccatum cordis, matutinum per *Domine labia mea aperies*, contra peccatum oris; aliae vero omnes diei horae per *Deus in adjutorium*, contra peccatum operis. Et quoniam in peccato cordis et oris est aliquid operis, ideo in omnibus horis tam diurnis, quam nocturnis dicitur *Deus in adjutorium meum intende*, contra peccatum operis. Monachi vero dicunt primo in nocturnis: *Deus in adjutorium meum intende*, postea: *Domine labia mea aperies*, quia sine adjutorio Dei nec cor, nec labia ad ipsius laudem aperire valeant, juxta illud Joannis: *Sine me nihil potestis facere* (8). Interea vero sacerdos cum dicit *Deus in adjutorium meum intende*, signo crucis se munit, ad effugandam illius virtutem, scilicet quamlibet diaboli versutiam et potestatem, valde enim timet signum crucis; unde Chrysostomus: « Ubicumque daemones signum crucis viderint, fugiunt, timen-

(1) Eccl. 10. (2) De Consec. dist. 5. (3) Joan. 15. (4) Apoc. 1. (5) Psal. 33. (6) Num. 10. (7) Coloss. 3. (8) Joan. 15.

tes baculum, quo plagam acceperunt». Stephanus quoque Papa (1) ait: «Numquid non omnia chrismata, idest sacramenta, quae cum chrismatis unctione praestantur, sacerdotalis ministerii crucis figura, idest signo, perficiuntur? Numquid baptismatis unda, sine cruce sanctificata, peccata relaxat? Et ut caetera praetereamus, sine crucis signaculo, quis sacerdotii gradus ascendit. Baptizandus quoque signo crucis signatur in fronte, et in pectore.» De profundo quidem crucis mysterio dicetur in sexta parte, sub titulo DE PARASCEVE, et hic etiam aliqua supponamus.

10. Sane crux Domini multipliciter fuit in veteri Testamento praefigurata. Legitur siquidem, quod Moyses ad mandatum Domini aeneum serpentem erexit in palo, in deserto, pro signo, quem aspicientes qui percussi fuerunt a serpentibus, illico sanabantur (2), quod ipse Christus exponens inquit in Evangelio: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam* (3). Legitur etiam, quod cum Joseph applicuisset Manassem et Ephraim ad Jacob, statuens majorem ad dexteram et minorem ad sinistram, ut eis secundum ordinem benediceret, Jacob manus commutans, idest in modum crucis cancellans, dextram posuit super caput Ephraim minoris, et sinistram super caput Manasse majoris, et dixit: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, etc.* (4). Item Moyses ait: *Erit vita tua pendens ante te. Timebis nocte ac die* (5). Christus enim nocte fuit in cruce pendens, quia tenebrae factae sunt ab hora sexta usque ad nonam (6). Quod etiam fuerit pendens, certum est. Rursus legitur quod Ezechiel audivit Dominum dicentem ad virum vestitum lineis, habentem atramentarium scriptoris ad renes: *Transi per mediam civitatem, et signa Thau in frontibus virorum dolentium et gementium*, et post haec dixit septem viris: *Transite per mediam civitatem et percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini.... omnem autem, super quem videritis Thau ne occidatis* (7). Item alibi: *Factus est principatus super humerum ejus* (8). Christus enim portavit super humeros crucem, in qua triumphavit. Joannes quoque vidit *Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi, et clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terrae et mari, dicens: Nolite nocere terrae et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum* (9). Item lignum missum in Marath aquas dulcoravit amaras (10), et ad lignum missum in Jordanem ferrum quod inciderat enatavit (11). Hoc est lignum vitae in medio paradisi, de quo Sapiens protestatur: *Benedictum lignum, per quod fit justitia* (12), quoniam regnavit in ligno Deus.

11. Hoc ergo crucis signo se armat Ecclesia in pectore, et in fronte, significans crucis mysterium esse corde credendum, et manifeste ore confitendum. Per hoc enim signum confunditur civitas diaboli, et triumphat Ecclesia, *terribilis ut castrorum acies ordinata* (13), et alibi: *Vidi sanctam civitatem Jerusalem, novam, etc.* (14). Augustinus tamen dicit (15) « quod nulla Scriptura novi Testamenti, vel veteris docet fideles crucis signaculo insigniri ».

12. Est autem signum crucis tribus digitis exprimendum, quia sub invocatione Trinitatis imprimitur, de qua Propheta ait: *Quis appendit tribus digitis molem terrae* (16). Pollex tamen supereminet, quoniam totam fidem nostram ad Deum unum et trinum referimus, et mox post ipsam invocationem Trinitatis potest dici versus ille: *Fac mecum (Domine) signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur: quoniam tu Domine adjuvisti me et consolatus es me* (17). Jacobitae vero asserentes sicut et Euticiani unam tantum naturam, scilicet divinam, esse in Christo; et sicut una est persona, uno tamen digito se signare dicuntur, quorum error in canonibus extirpatur (18).

13. Verum quidam signant se a fronte deorsum, in quo illud exprimitur mysterium, quod inclinavit Deus coelos, et descendit in terram; descendit quidem, ut nos de terra elevaret in coelum.

(1) De Consec. dist. 5. *Numquid*. (2) Num. 21. (3) Joan. 3. (4) Gen. 48. (5) Deut. 28. (6) Matth. 27. (7) Ezech. 9. (8) Isai. 9. (9) Apoc. 7. (10) Exod. 15. (11) IV. Reg. 6. (12) Sap. 14. (13) Cant. 6. (14) Apoc. 21. (15) 11. dist. *Ecclesiasticarum*. (16) Isai. 40. (17) Psal. 85. (18) 12. dist. c. 1. et 2. 14 quaest. 3. *Quidam ver. Euticiani*.

Deinde a dextra ad sinistram, primo ut aeterna, quae per dextram, temporalibus, quae per sinistram significantur, praeferendo designent. Secundo, ad notandum quod Christus de Judaeis transivit ad Gentes. Tertio, quia Christus a dextra, idest a Patre veniens, diabolum, qui per sinistram significatur, in cruce peremit, unde: *Exivi a Patre, et veni in mundum* (1). Alii vero signum crucis a sinistra producunt in dextram, fulti auctoritate illa: « Egressus ejus a Patre, excursus usque ad inferos, recursus ad sedem Dei». Incipiunt enim se signare a parte superiori, quae Patrem significat, et descendunt ad inferiorem, quae mundum designat; deinde a sinistra parte, quae infernum, producunt ad dextram, quae coelum significat, nam Christus descendit de coelo in mundum, de mundo ad infernum, ab inferno ascendit in coelum,ubi sedet ad dexteram Dei Patris. Secundo, hoc faciunt ad insinuandum, quia de miseria transire debemus in gloriam, et de vitiis, quae per sinistram, ad virtutes, quae per dextram significantur, ut legitur in Evangelio Matthaei (2), nam et Christus de monte transivit ad vitam. Tertio, quia Christus a temporalibus ad aeterna per fidem crucis nos elevat.

14. Considerandum autem est, quod qui a sinistra producunt in dexteram, seipsos et alios pariter consignant; sed tunc super illos signum crucis a dextra in sinistram producunt, quia non consignant eos, quasi vertentes dorsum, sed quasi faciem praesentantes; sed et cum super alios principaliter signum crucis imprimunt,etiam seipsos a sinistra in dextram, sed alios a dextra in sinistram consignant.

15. Sane, regulariter in omnibus evangelicis verbis debemus facere signum crucis, ut in fine Evangelii, Symboli, Dominicae orationis, Gloria in excelsis Deo, Sanctus, Agnus Dei, Benedictus Dominus Deus Israel, Magnificat, et Nunc dimittis, et in principio horarum, et in fine Missae, quando sacerdos dat benedictionem, et etiam ubicumque de cruce, vel Crucifixo mentio fit, quae etiam omnia stando, sicut et Evangelium,audire debemus. In omni etiam actu nostro signum crucis facere debemus,unde Ambrosius: « Ad omnem actum incessumve manus impingat in crucem. »

16. Et adverte, quoniam crucis figura quadripartita est, vel propter quatuor elementa, quae in nobis vitiata, Christus sua passione curavit,vel propter homines quos ex quatuor partibus orbis ad se traxit,juxta illud: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (3). Vel et haec quadratura pertinet ad mortalitatem, habet enim longitudinem, latitudinem, sublimitatem, et profundum. Profundum est acumen, quod terrae infigitur; longitudo est inde ad brachia; latitudo est in expansione; sublimitas est a brachiis usque ad caput; profundum significat fidem,quae est posita in fundamento; altitudo spem, quae est reposita in coelo; latitudo charitatem, quae est ad sinistram, et ad inimicos extenditur; longitudo perseverantiam, quae sine fine concluditur. De hoc dicetur in sexta parte, sub titulo DE PARASCEVE. De signo crucis, quod fit in principio, et in fine Evangelii dictum est in quarta parte, sub titulo DE EVANGELIO.

17. Post *Deus in adjutorium meum intende, etc.*, statim in singulis horis subjicitur *Gloria Patri et Filio. Sicut erat,etc.*, quos duos versus beatus Hieronymus scripsit inter opuscula, quae Papae Damaso misit, et ipsius rogatu idem Damasus illos in fine psalmorum cantari instituit; ipsum tamen versum *Gloria* Nicaena synodus dicitur edidisse. Quia enim Dominus dixit: *Clamabis: et dicet ecce adsum* (4), ideo quasi jam nos intellexerimus exauditos esse, gratiarum actiones Trinitati tribuimus, dicentes *Gloria Patri, etc.*

18. In exequiis tamen mortuorum nec *Deus in adjutorium*, nec *Gloria Patri* dicimus, quia in illis Salvatoris exequias imitamur, in quibus haec cessant, prout in sequenti parte, sub titulo DE QUINTA FERIA COENAE DOMINI dicetur.

19. Similiter post unumquemque psalmum dicitur *Gloria Patri, etc.*, quia versus iste totius Trinitatis simplex laus est. Psalmus namque bonam operationem significat, qua finita, merito Deo gloria danda est, qui pro omni opere bono laudandus est, et nunc, et semper, sicut laudandus e-

(1) Joan. 16. (2) Matth. ult. (3) Joan. 6. (4) Isai. 48.

rat in principio, quando coelum et terram creavit. Sicut enim sibi soli laus est de creatione coeli et terrae, sic et ei laus est de omni opere bono nunc et semper. In praemisso quidem versu: *Sicut erat in principio, etc.*, multiplicium temporum varietas demonstratur, videlicet in *sicut erat in principio* praeteritum, in *et nunc* praesens, in *et semper* futurum et aeternum, in *et in saecula saeculorum* longitudo magna; unde Origenes: « Quoties saecula saeculorum nominatur, fortasse licet nobis ignotas, tamen a Domino statutus aliquis terminus indicatur ».

20. Legitur quod Ildebrandus, prior cluniacensis, factus Papa Gregorius, dum in minoribus agens legationis officio fungeretur, archiepiscopum Ebredunensem de simonia accusatum, et accusatores omnes corrumpentem, ita ut convinci non posset, miraculose convincit; praecepit enim illi, ut diceret versum *Gloria Patri, et Filio, etc.* Ille vero licet expedite diceret *Gloria Patri et Filio*, tamen *et Spiritui sancto* proferre non poterat, quippe quia in Spiritum sanctum peccaverat. Reatum ergo suum confessus, et depositus, mox expedite *et Spiritui sancto* pronuntiavit.

21. Et nota quod *Gloria Patri* dicitur vigintiquatuor vicibus in nocturnis festivitatum, prout dicetur in sexta parte, sub titulo DE FERIA QUINTA COENAE DOMINI, quod fit in honorem duodecim Apostolorum, qui sunt duodecim horae diei, idest Christi, a vero sole illuminatae, et sunt duodecim horae noctem, idest Ecclesiam, illuminantem, qui Dominum gloriae in nocte hujus saeculi praedicaverunt.

22. Tullius dicit, quod gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ambrosius dicit, quod gloria est clara cum laude notitia. Augustinus dicit (1), quod gloria est judicium hominum bene de hominibus opinatum. Et post *Gloria Patri* subjicitur *alleluja*, de quo sub titulo DE PRIMA dicetur.

23. Hymni quoque tam ex institutione Gelasii Papae, quam ex approbatione conciliorum Toletani, et Agathensis (2), in singulis divinis officiis canuntur. Est autem ὕμνος graece, latine *laus Dei* cum cantico, vel vox humana in laudem Dei metrice composita. Canticum vero est exultatio mentis habita de aeternis in vocem humanam prorumpens. Quia vero psalmi sunt hymni, unde et psalterium dicitur liber hymnorum, ideo in quibusdam Ecclesiis hymnos non cantant, quod tamen approbandum non est, quoniam non sine causa sunt in sanctis Patribus instituti, et praeterea non omnis hymnus psalmus est, ut quando vel operando, Deum cum mentis exultatione laudamus, propter quam laudem exprimendam hymnus cantatur. Psalmi vero opera bona significant, ut infra dicetur.

24. Illud autem notandum est, quod in divinis officiis hymni praecedunt psalmos; in nocturnis vero, scilicet in vesperis, completorio, et laudibus matutinis, e converso. Dies enim pertinet ad spirituales, qui habent gaudium conscientiae, nox ad poenitentes, qui habent remorsum conscientiae: illos exultatio inducit in operationem, quibus dicitur: *Cantate ei canticum novum, bene psallite ei in vociferatione* (3); istos per operationem oportet venire ad exultationem. Idcirco in divinis officiis hymni praecedunt psalmos; in nocturnis vero e converso. In vesperis autem et in prima, quo loco hymni cantentur, ibi dicetur. Rursus, stando hymnos cantamus in erectione corporum, ostendentes, quod in laudando Deum corda rursum erecta habere debemus. Verumtamen, nisi mens consonet linguae, certum est vocem quantumlibet clamorosam Domino non placere.

25. Differentia ergo est inter psalmum, hymnum, et canticum, nam in psalmo opera, in hymno laus, in cantico mentis exultatio intelligitur, de quo dicetur sub titulo DE LAUDIBUS MATUTINIS. De his tribus dicit Apostolus: *In psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus in gratia cantantes, et psallentes in cordibus vestris Deo* (4), et in his tribus varietatibus omnes genus musicorum accipi potest, prout jam dicetur in novo Testamento. Hilarius Pictaviensis Episcopus primus hymnorum carmine floruit, et post eum Ambrosius, ideoque hymni Ambrosiani dicuntur, quia ejus tempore plurimum in Ecclesia Mediolanensi cantari coeperunt. Postea vero in Ecclesiis occidentalibus, quaecum-

(1) De Civitate Dei, *de gloria saeculi*. (2) De Consec. dist. 1. *De hymnis*, et dist. 5. *Convenit*. (3) Psal. 32. (4) Coloss. 3.-3. dist. *Cantantes*.

que carmina in Dei laudem benedicuntur, hymni vocantur. Augustinus dicit *(in libro Confessionum)* quod cum Ambrosius a Justina Imperatrice, ariana perfidia damnata, persecutione pateretur, et intra Ecclesiam cum plebe catholica insidiis urgeretur, instituit hymnos, et psalmos secundum morem orientalium decantari, ne populus moeroris taedio contabesceret, quod ad omnes fuit postmodum derivatum. Et adverte, quod in quibusdam Ecclesiis hymnus Natalis Domini,et festorum illius septimanae sub eodem cantu dicuntur. Ratio est, quoniam sicut membra ad caput, sic sancti se habent ad Christum, a quo, sicut a capite, influentiae aeternae beatitudinis participare noscuntur. Quia igitur hoc inchoatum existit in ejus nativitate, et consummatum in resurrectione, quia tunc chirographus damnationis deletus est, et reseratum coelum,quod tot annis manserat clausum,idcirco eo praecipue tempore,solemnitates sanctorum sub cantu solemnitatis Christi rationabiliter recoluntur. Hoc autem non contingit in cantu hymnorum paschalis temporis, in quo significatur, quod sanctorum gloria in ipsis nondum totaliter est perfecta, propter appetitum resurrectionis corporum suorum, et ideo ipsi Christo nondum totaliter conformantur.

26. Antiphonae quoque in singulis horis ex institutione B. Ambrosii dicuntur, pro eo quod B. Ignatius, tertius a B. Petro Antiochenus Episcopus, audisse legitur in tripartita historia super quemdam montem angelorum chorus antiphonas canentes. Inde enim graeci primo antiphonas composuerunt, et eas cum psalmis in choro, quasi in chorea cantari ordinaverunt, qui mos ad universas transivit Ecclesias, ut jam ubique antiphonae decanterentur. Dicuntur autem antiphonae respectu ad psalmodiam cui respondent, sicut et responsoria respectu ad historiam, unde et antiphona dicitur, quasi ante psalmum sonans.

27. Inchoatur enim ante psalmum, qui opus significat; ipsa vero significat charitatis copulam, seu mutuam dilectionem, sive qua opus non prodest, et per quam opus incipit meritorium esse. Recte igitur secundum ejus tonum melodia psalmi informatur, quia dilectio opera nostra informat, et secundum hoc dicitur ab *anti*, quod est *contra*, et *fonos*, quod est *sonus*, quia psalmus secundum melodiam ejus intonatur, et manus operatur secundum quod charitatis igniculo excitatur. Psalmus autem antiphonae intermiscetur, quia fides per dilectionem operatur. Verum ante psalmum imperfecte, et post perfecte dicitur, quia charitas in via imperfecta habetur, seu hic initiatur, sed in patria per bona opera, quae hic ex charitate fiunt, perficietur juxta illud Isaiae: *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem* (1). In praecipuis tamen festivitatibus, etiam ante psalmum perfecte dicitur, ad notandum quod in illis perfectiores in bonis operibus nos exhibere debemus.

28. Inchoatur quoque ab uno unius chori, et finitur a pluribus utriusque chori, primo, quia charitas ab uno, scilicet Christo, incipit, et in membris ejus consummatur ab ipso,sicut ipse dicit in Evangelio Joannis: *Mandatum novum do vobis,etc.* (2). Deus enim *prior dilexit nos* (3), unde et nos communiter dilectioni ejus correspondere debemus. Secundo,ad notandum, quod vox praedicatorum, quae semper ad unitatem tendit, nos monet ut quod unusquisque singulariter operando acquirit, alteri per dilectionem porrigat, ut si unus addiscit in scholis, et alter seminat in campo, tempore fructus doctor seminanti doctrinam porrigat, et sator doctori panem.

29. Caeterum antiphona post psalmos communiter ab omnibus cantatur, quia de dilectione commune gaudium surgit. Cantatur etiam a duobus choris alternatim, ad notandum mutuam dilectionem, sive charitatem, quae in paucioribus quam duobus consistere nequit. Conjungit ergo antiphona duos choros, ut charitas per bonum opus conjungat duos fratres.

30. Isidorus dicit (1), quod *antifonon* graece, interpretatur latine *vox reciproca*, quia duo chori, sive de uno ad unum reciprocando,vicissim melodiarum cantus alternant, quasi duo Seraphin duoque Testamenta invicem sibi conclamantia. Unde clerici antiphonas cantantes, non vertunt vul-

(1) Isai. 31. (2) Joan. 13. (3) I. Joan. 4. (4) In lib. 6. Ethi.

tus ad altare, sed se ad invicem versis vultibus respiciunt, quod genus canendi graeci adinvenisse traduntur.

31. Est itaque antiphona quaedam cantilena divinis laudibus ad recreationem inserta. Nihil enim amplius charitate recreat animos, quae quia modulando cantatur, mentis jucunditatem significat, juxta illud Psalmistae: *Psallite sapienter* (1); tunc enim jucunditas sapida est, cum de Deo est. Tunc etiam manus sub pennis sunt (2), et *beatus homo qui invenit sapientiam, et qui affluit prudentia* (3), quia qui habet jucunditatem mentis de aeternis, de facili affluit prudentia, idest bonis operibus, quibus sibi providet in futuro. Vel, secundum Moysen, antiphona est quaedam vox, qua sibi invicem angeli colloquuntur. Sex autem antiphonae, quae diebus feriatis ante psalmos nocturnales dicuntur, de psalmis sumuntur, et bonorum operum perfectionem, vel sex opera misericordiae designant, quoniam senarius numerus perfectus est. Illae vero quae dicuntur super *Benedictus* in laudibus, et super *Magnificat* in vesperis, de Evangeliis dierum in quibus dicuntur sumuntur, exceptis illis quae in quinta feria dicuntur, prout dicetur in sexta parte, sub QUINTA FERIA SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE.

32. Rursus, in quibusdam Ecclesiis in fine antiphonae fit neuma, seu jubilus, quia *beatus populus qui scit jubilationem* (4). Est autem neuma, seu jubilus, ineffabile gaudium, seu mentis exultatio habita de aeternis. Ideoque in diebus jejuniorum et afflictionum non debent fieri, sicut nec in luctu citharizari; et fit neuma in unica, et finali litera antiphonae, ad notandum quod laus Dei ineffabilis, et incomprehensibilis est. Ineffabile namque gaudium per πνεῦμα significatum, quod hic praegustatur, nec penitus exprimi, nec penitus taceri valet, quare merito Ecclesia verbis omissis jubilando cum neuma quasi in admirationem prosilit, ac si dicat: *Quae vox quae poterit lingua retexere, etc.* Verba enim haec non sufficiunt, nec intellectus capit, nec amor etiam dicere sinit. Quis enim plene enarret, *quod oculos non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit?* (5). Neumatizando ergo expressius quodammodo sine verbis dicit, quod per verba innuat, quantum sit illud coeli gaudium, ubi verba cessabunt, et homines omnia scient. Verum, quia perfectorum tantum jubilus est in magnis festivitatibus, non tam majores, quam etiam minores exultant, inde est quod in quibusdam Ecclesiis, in quibus neuma non dicitur, vox non significativa in vocem significativam convertitur, quia loco jubili et neumae trophi et sequentiae decantantur, ad quas laudes et minores et majores passim admittuntur, et ideo communiter ab omnibus decantantur. Item, in quibusdam antiphonis dicatur neuma, seu jubilus, et quare hoc potius fit in tempore Paschali, dicetur sub titulo DE LAUDIBUS MATUTINIS. Jubilus autem diversa significat, et in diversis locis in eodem responsorio saepe fit, prout dicetur in sexta parte, sub NATALI. Item de neuma, quae fit per *alleluja*, in quarta parte sub titulo DE ALLELUJA dictum est. Item, in quibus antiphonis dicatur *alleluja*, in sequenti parte sub FESTO NATALIS dicetur.

33. Et nota, quod neuma neumae, sine *p*, et in foeminino genere, est jubilus, de quo dictum est, sed πνεῦμα graece scriptum per π, in neutro genere, est Spiritus sanctus; utrumque tamen pro foeminino saepe ponitur in Scripturis. Sane neumae, quae in Missa sunt, repraesentant gaudium, quae potius fieri solent in *e*, ut in κυριε ἐλέησον, vel in *a*, ut *Alleluja*, quam in aliis vocalibus ad notandum gaudium spirituale, quod nobis restitutum est in partu Virginis, cui facta est mutatio hujus nominis *Eva* in *Ave*, dicente angelo: *Ave Maria, etc.*, et ibi: *Mutans nomen Evae.*

34. Significatio namque hujus nominis Evae manserat usque ad angeli salutationem. Illam autem significationem Adae et Evae nascentes infantes exprimunt, nam foemina nascens profert *e*, masculus vero *a*, unde versus: *Et dicunt* e, *vel* a, *quotquot nascuntur ab Eva.* Illae ergo neumae non significant dolorem, quem nobis attulit transgressio Adae et Evae, prout quidam scripserunt, sed gaudium nobis in praemissa salutatione Virginis restitutum.

35. Rursus, considerandum est, quod fere ubicumque in cantu scribitur Jerusalem, neuma

(1) Psal. 46. (2) Ezech. (3) Prov. 3. (4) Psal. 88. (5) Isai. 14.

producitur, ut coelestis Jerusalem jubilatio figuretur, exemplum habetur in *Alleluja - Te decet*, quod cantatur dominica decima post Pentecosten. Idem etiam quoties *Alleluja* duobus versibus infigimus, ut de stola duplici gaudeamus, exemplum est in *Alleluja - Pascha nostrum*, quod dicitur in die Resurrectionis, et in *Alleluja - Angelus Domini*, quod dicitur in sexta feria tunc sequenti. Utrumque enim *Alleluja* duos habet versus, prout gradualia antiqua ostendunt,et sic de aliis. In quibusdam tamen festivitatibus quidam versiculi in nocturnis antiphonam praecedunt, de quo in sequenti parte, sub DOMINICA DE TRINITATE dicetur. Post antiphonas in singulis horis diurnis et nocturnis ex institutione Damasi Papae psalmi ad antiphonae simphoniam canuntur,et significat tempus bonum et divinam operationem; unde David: *In psalterio decachordo psallam tibi* (1); in tali enim instrumento psallebat, innuens quod in psalterio spirituali spiritu vivificato per fidem debemus psallere Deo, decem legis mandata implendo.

36. Ipse autem Damasus instituit, ut chori in duas partes divisi psalmos canerent alternatim, et dicuntur psalmi alternatim ad notandum alternam sanctorum ad bene operandum exhortationem. Priscis namque temporibus confuse, et quasi in chorea dicebantur, ideoque sancti Patres ordinaverunt, ut alternatim dicerentur, idest una pars chori unum versum, et altera alium dicere,quod beatus Ignatius primus statuisse fertur in Ecclesia antiochena, pro eo quod in visione audivit angelos antiphonatim psalmos psallentes. De hoc etiam dictum est in prima parte, sub titulo DE ECCLESIA. Dicuntur etiam alternatim ad notandum quod alter alterius onus ferre debet. Psalmos quoque stando dicimus, ad ostendendum, quod stantes in bonis operibus vincimus. Dum enim populus Israel cum Amalech pugnabat, quamdiu Moyses manus levabat, populus vincebat;quando vero manus dimittebat, populus vincebatur (2). Elevatio igitur ad standum significat mentis nostrae devotionem ut statu corporis mentis affectionem monstremus, videlicet nos paratos esse, sive ad domandum carnem, sive ad exercitium operis. Lectiones vero, quae sunt doctrina nostra, in silentio et sedendo audimus, quoniam doctrinam sedendo, et quiescendo recipimus, unde Ecclesiasticus: *Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, et qui minoratur actu sapientiam percipiet* (3). Et iterum: *Verba sapientum audiuntur in silentio* (4). Et Propheta ait: *Erit cultus justitiae silentium* (5). Sanctos quoque stantes oramus, significantes eos in perpetua laetitia fore, juxta illud: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem* (6).

37. Sane, in divinis horis sex psalmi dicuntur, per quos sex opera misericordiae denotantur, quibus in vinea Domini laborantes intendere debent, quasi pie, et mundo corde exerceamus nos, et a servitute diaboli liberati, ad libertatem vitae perveniemus, et retributionem diurni denarii recipiemus. Verumtamen sub tribus glorificationibus dicuntur, ad insinuandum fidem sanctae Trinitatis, ad quam divina sunt opera referenda. In vesperis vero quinque dicuntur, prout ibi dicetur, et sunt psalmi horarum invariabiles, prout sub COMPLETORIO dicetur.

38. Illud quoque praetermittendum non est, quod unus atque idem psalmus in variis festivitatibus cantatur, pro eo quia ibi versus pertinentes ad illas inveniuntur, verbi gratia: In nativitate Domini cantamus psalmum *Eructavit*, propter versum illum: *Speciosus forma*. Cantamus etiam illum in festum virginum propter versum: *Adducentur regi virgines, etc.*, et etiam in festo Apostolorum, propter versum: *Pro patribus tuis, etc.* Item psalmus *Quare fremuerunt gentes* cantatur in Nativitate, propter versum: *Dominus dixit ad me*, et in passione Domini propter versum: *Astiterunt reges terrae*, et sic de aliis. Praeterea, unum et idem vocabulum saepe diversimode accipitur, verbi gratia: Hoc nomen *templum* significat corpus Christi, ut ibi: *Solvite templum hoc*, aliquando significat templum materiale, inde est quod psalmum illum: *Magnus Dominus, etc.*, cantamus in Nativitate, propter versum illum: *Suscepimus Deus, etc.*, intelligimus enim ibi de templo corporis. Cantamus etiam eumdem psalmum in Purificatione, et ibi accipimus de materiali templo, in quo fuit eadem die praesentatus. De psalmodia tam nocturna,quam diurna, in suis locis dicetur.

(1) Psal. 143. (2) 37 dist. *Si quis vult*. (3) Eccli. 3. (4) Eccl. 9. (5) Isai. 32. (6) Psal. 121.

Et nota, secundum Hieronymum (1): « Quod melior est quinque psalmorum cum cordis puritate, et serenitate spirituali, et hilaritate decantatio, quam totius psalterii cum anxietate cordis atque tristitia modulatio ».

39. Postremo notandum est, quod psalmi graduales sunt quindecim, qui signati sunt per quindecim gradus, quibus ascendebatur ad templum Salomonis, quod erat in monte. Hos quindecim gradus vocant quidam *Canticum graduum*, eo quod in quolibet praemissorum quindecim graduum singuli psalmi decantabantur, et verbum *graduum* casus genitivi est. De dictis gradibus dictum est in prima parte, sub titulo DE ALTARI. Significati sunt etiam dicti quindecim psalmi per alios quindecim gradus Ezechielis,quibus visum est ei ascendere in civitatem Dei,de quibus habetur Ezech.10, ubi primo habetur de septem gradibus, et postea de octo. Nempe quindenarius numerus constat ex numero septenario et octonario: septenarius refertur ad vetus Testamentum, quia aliqui septimum diem, septimum mensem, et septimum annum celebrant; octonarius ad novum Testamentum refertur propter resurrectionem unicam, quae octavo die facta est. Quindecim ergo psalmos psallimus ostendentes quod utriusque Testamenti praecepta observare debemus, quinque psalmi, quinque corporis sensus, per quos peccamus, significant; et ideo in aliquo illorum non dicitur *Gloria Patri*, quia illa peccata, quae per quinque sensus corporis committuntur, nobis,non Deo imputari debemus, sed dicitur post illos *requiem aeternam*, quoniam in illis pro defunctis oramus, ac si dicatur: Oramus Domine, ne pro peccatis illis, quae committuntur corporis sensibus, vita negetur aeterna, sed per Dei misericordiam requies concedatur aeterna. In sequentibus decem psalmis nobis, et nostris proximis, et congregationibus, et praelatis Dei misericordiam imploramus, et *Gloria Patri* subjungimus, quia quod a catena peccatorum absolvimur, quod te Deum toto corde perquirimus, quod tuum decalogum observamus, *non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (2) exhibemus. Rursus,numerus decem ex septenario et trinario constat.Trinarius ad praecepta primae tabulae, quae ad Deum spectant, septenarius vero ad praecepta secundae tabulae, quae ad proximum spectant, refertur, ac si dicat quod decalogus observatur, per Deum est. Versiculi etiam in singulis dicuntur horis; legitur enim in libro Numeri, quod dum arca Domini, quae Ecclesiam figurabat, in tabernaculo reponebatur, dicebat Moyses: *Revertere Domine, ad multitudinem exercitus Israel* (3). Sane reversio Domini ad Israel nihil aliud est, quam ut reverti faceret Israel ex toto corde ad se. Deus enim cui omne tempus praesens est, non habet ad quos revertatur, sed intelligitur revertere, idest fac nos reverti ad te.

40. Juxta illum ergo morem versiculi dicuntur, ut si forte mentes nostrae cogitando vana prae nimio psalmorum opere deviaverunt, audito versu convertantur ad orientem, idest ad Christum, qui est noster oriens, seu ad mentem, secundum versus significationem, qui ab ipsa reversione nomen traxit, nam dicitur a *verto vertis;* et inde est quod dum versus dicitur, ad orientem sive ad altare nos vertimus. Recte ergo versus, qui significat fructum boni operis, alta et acuta voce dicitur, ad excitandum pigros, qui in laudando Deum et intelligendo divina torpent, ut revertamur ad cor, ut videlicet eo audito omnis cogitatio, quae forte videndo temporalia, foras exiit, reducatur intra nos. Rursus, versus nocturnalis significat, quia ab officio psalmorum, sive a labore tunc nos vertimur ad officia locutionum, sive ad quietem, ut qui psallendo stabat, nunc ad lectionem sedeat, unde versus dicitur a *vertendo:* de hoc dictum est in quarta parte sub titulo DE GRADUALI. Et nota quod in quibusdam Ecclesiis in die dominica post primum nocturnum dicitur iste versus:*Memor fui nocte nominis tui Domine;* post secundum dicitur: *Media nocte surgebam;* post tertium: *Exultate Domine.* Primum siquidem versus, scilicet: *Memor fui, etc.*, ad quid Ecclesia de lecto suo surrexit ostendit; quo vero tempore surgendum sit notat secundus, scilicet: *Media nocte, etc.*, et ad quid surgendum sit ostendit quod sequitur: *Ad confitendum nomini tuo.* Verum quidam nolentes mentiri, quia non surgunt in media nocte, loco hujus versus ponunt illum: *Quoniam tu illuminas*

(1) De Consec. dist. 5. *Non mediocriter.* (2) Psal. 113. (3) Num. 20.

lucernam meam Domine. Quod tamen media nocte surgendum sit ostendit David, dicens: *Media nocte, etc.*, et alibi: *Praeveni immaturitate, et clamavi*, quod idem est, nam *immaturitate* unica est dictio, unde et quidam libri habent *in maturitate*, et sonat *in maturitate*, quasi tempus non apertum operi. Alia tamen litera habet *praeveni intempesta nocte*, quia *tempestum* apud antiquos idem erat quod opportunum, a tempore vel a tempestate vocabulo dicto. Unde in antiquis historiis saepe ita legitur: *hoc factum est in illa tempestate*, idest in illo tempore, unde intempestivum vel intempestum ajunt tempus inopportunum, idest nocturnis actionibus non opportunum. Tertius autem versus, scilicet *Exaltare Domine, etc.*, manifeste pertinet ad novum Testamentum, in quo Salvator noster, secundum humanitatem, fuit exaltatus. Quidam tamen dicunt tunc: *Ego dixi Domine miserere mei*, quia ad gloriam quae data est tempore novi Testamenti non pervenitur, nisi per remissionem peccatorum.

41. Sed quaeritur, quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicuntur, in aliis vero horis post capitula? Respondeo, in nocturnalibus lectionibus propter earum universitatem, et magnitudinem sedere solemus; ne igitur propter longam sessionem, aut propter lassitudinem, sive otium, obliviscamur doctrinae Domini, quam lectiones significant, cogitando forte inania, aut dormiendo, vel confabulando, ideo versu praecedente ad lectiones audiendas incitamur; in aliis vero horis, quia nec tot, nec tantae sunt lectiones, non est necesse sedere, nec versiculos praemitti. Vel ideo in aliis horis versus post lectiones dicuntur, ad notandum quod propter intervalla horarum doctrina Domini non negligitur. Rursus versus saepe a pueris cantatur, ad notandum servitium nostrum cum innocentia praestitum Domino fore gratum. De versiculis, qui in vesperis seu laudibus dicuntur sub illis locis dicetur.

42. Et vide quia versus debet notare aut statum temporis, aut officii. Statum temporis notat versus primae, scilicet *Exurge Christe adjuva nos*, ubi cum dicitur *exurge*, innuit initium operis. Similiter in versu tertiae: *Adjutor meus esto (Domine), ne derelinquas me*, cum dicitur *ne derelinquas me*, notatur status pugnae. Similiter in versiculo sextae, scilicet *Dominus regit me et nihil mihi deerit: in loco pascuae, ibi me collocavit*, significatur status perfectus, et perfectionis. In versiculo nonae, scilicet: *Ab occultis meis munda me Domine, et ab alienis parce servo tuo*, status demonstratur frigescentis dilectionis. Statum quoque temporis innuunt versiculi, qui in passione et resurrectione cantantur. Sed versus vespertinalis officii statum officii insinuat, ut *Vespertina oratio, etc.*, et *Dirigatur Domine oratio, etc.*, ex quibus verbis colligitur, quod vespertina oratio actitatur. Post versum sequitur oratio Dominica, et post eam praeces, de quibus dicetur sub NOCTURNIS.

43. Lectiones quoque in singulis horis, tam nocturnis, quam diurnis dicuntur. Et dicitur lectio, quia non cantatur, ut psalmus, vel hymnus, sed legitur tantum. Illic enim modulatio, hic sola pronunciatio quaeritur. Siquidem lectiones nocturnales sunt doctrina nostra, quia per eas docemur opera nostra retorquere ad Deum. Obtinent ergo vicem lectionum, quas doctores faciunt ad ignaros: per eas quoque sanctorum opera imitatur, et earum commemoratione ad Dei laudem compungimur, et ideo, ut praemissum est, sedendo, et in silentio audiuntur.

44. Lecturus autem lectionem, ad librum accedens, super gradum ascendit, quia doctor perfectiori vita vulgus transcendere debet. Et presbytero, vel Episcopo benedictionem, tamquam legendi licentiam postulat, dicens: *Jube Domne benedicere*, per quod principatus Ecclesiae, quodque nullus, nisi a majore jussus, debet in Ecclesia legere, designatur, et dicit *Domne* et non *Domine*, quia solus Deus vere Dominus est. Hinc est quod presbyter, seu Episcopus, non a se benedictionem largitur, sed discrete a Deo postulat illam dari dicens: *Benedictionem perpetuam tribuat nobis, etc.* In fine vero dicit: *Tu autem Domine miserere nobis*, quia tunc sermonem ad Deum dirigit, qui vere Dominus est. Rursus, ideo in principio imperfecto et syncopato vocabulo pronunciat, quia tunc ad imperfectum, videlicet ad hominem sermonem dirigit, juxta illud Prophetae: *Imperfectum meum viderunt oculi tui* (1), quod etiam monachi communiter observant, dicentes: *Domnus abbas.*

(1) Psal. 38.

45. Hac quoque consideratione famuli dominis servientes alterum genu tantum, scilicet sinistrum, flectere debent, per quam partem corporalis servitus significatur, quae tantum hominibus, et non spiritualibus debetur; sed in Ecclesia utrumque genu flectendum est, non alterum tantum, ne Judaeis assimilemur, nam et Christo *omne genuflectetur* (1). Salomon quidem pro populo orans utrumque genu in terram figebat, et manus ad coelum expandebat, prout legitur in lib. tertio Reg. cap. 8. Eadem etiam ratione, non est inclinandum principi saeculari, facie recta, sive secrete sibi loquendo, sive auscultando, sed dumtaxat ab aure sinistra, capite flexo. In fine vero perfecte et complete pronunciat, quia ad perfectum, et perfecto vocabulo dignum, videlicet ad Deum, dirigit sermonem. Porro Episcopo volenti legere, et dicenti *Jube Domine benedicere*, nullus minor benedicere debet (2); unde et in quibusdam Ecclesiis nihil ei respondetur, in aliis vero respondet unus presbyter: *Ora pro nobis pie pater ad Dominum*, et tunc Episcopus dicit: *Magnificate Dominum mecum*. Tunc autem Episcopus habet perfecte pronuntiare *Jube Domine benedicere*, quoniam ad Deum, qui perfectus est, sermonem dirigere intelligitur. In nonnullis vero Ecclesiis, legere volente Episcopo sacerdos dicit: *Jube Domine benedicere*, et ipse Episcopus data benedictione legit. Cum enim legere lectionem non sit sacerdotis, vel Episcopi officium, sed lectoris, si nullus alius Episcopus vel sacerdos adsit, potest alius inferioris ordinis tamquam lecturus in persona Ecclesiae dicere *Jube Domine benedicere*, et ipse sacerdos vel Episcopus, lecturus in personam Christi, ei reddit benedictionem, vel legat absque *Jube Domine benedicere*. In quibusdam Ecclesiis ipse Episcopus dicit *Jube Domine*, et minor, cui voluntarie in hoc se ex humilitate subjicit, benedicit (3).

46. Lectione finita dicit lector *Tu autem, etc.*, quod neque de lectione est, neque ei continuatur, sed ille ad Deum sermonem dirigens, se excusat, quasi dicat: Domine peccavi, legendo forsan modulate, pronuntians cupidine laudis humanae, vel captando ventum humani favoris, et audientes similiter forsan peccaverunt, vanis cogitationibus intendentes, vel a lectione auditum avertentes: *autem*, pro *sed tu Domine miserere nobis*. Quod vero respondetur a cunctis *Deo gratias*, non ad *Tu autem*, sed ad lectionem refertur; est enim vox Ecclesiae Deo gratias exsolventis, ac si dicat: Deus pavit nos verbis salutis, quae sunt cibus animae, et pro hujusmodi beneficio *Deo gratias*, supple, *exsolvimus*.

47. Rursus pluralitas lectionum pluralitatem significat praedicatorum, qui sunt in tempore gratiae, sicut et paucitas in profestis, raritatem significat tempore legis, et vicissitudines lectorum sunt successiones legatorum, qui dum *Jube Domine benedicere* dicunt, licentiam proficiscendi petunt. Dum eis benedicitur licentia datur, in quo innuitur quod nullus praedicare debeat nisi missus, *quomodo enim praedicabunt, nisi mittantur?* (4). Ipsa enim lectio est injunctae legationis executio; *Tu autem Domine*, legati reversio, ubi in eo quod misericordia imploratur, innuitur ipsum legationis vel praedicationis officium non sine alicujus levis culpae pulvere peragere posse, unde Augustinus: » Verbum praedicationis securius audit, quam dicatur. Praedicator enim per terram ambulat, et difficile est ei qui per terram ambulat, pedes nullo pulvere sordidare, et praedicatorem, cum se bene predicare senserit, nullius spiritu elevationis erigi ».

48. Et attende, quod sicut in Ecclesia duo sunt ordines, et sapientes et insipientes, sic duae sunt lectionum maneries. In illis enim lectionibus, quae ad Missam leguntur, sapientes instruuntur; in his vero quae in nocte dicuntur, insipientes erudiuntur, unde et exponuntur.

49. Et nota quod terminantur lectiones quatuor modis. Primo, generaliter per *Tu autem*. Secundo, in Adventu, et Nativitate, et in Epiphania lectiones de Isaia finiuntur per *Haec dicit Dominus, convertimini ad me, etc.* Qui in Nativitate hoc dicunt, moventur ex illo capite Isaiae, quod tunc legitur: *Primo tempore alleviata est*, ubi dicitur: *Et in omnibus his non est adversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta* (5), et ideo Ecclesia hortatur in persona Christi populum

(1) Philipp. 2. Extra. de Immun. Eccl. *Decet*. (2) 21. dist. *Deinde*. (3) 2. quaest. 7. *Non sum*. quaest. 5. *Mandasti*. (4) Rom. 10. (5) Isai. 9.

peccatorum ut convertatur. Hoc idem etiam fit propter eamdem causam in quibusdam Ecclesiis, quando legitur de Jeremia exprobante duritiam peccatorum, qui per poenitentiam non convertuntur. Tertio modo, lectiones quae leguntur in triduo ante Pascha de Threnis Jeremiae, finiuntur per *Jerusalem, Jerusalem, convertere, etc.*, prout ibi dicetur. Quarto, lectiones pro defunctis finiuntur suppliciter sine aliquo praemissorum; in quibusdam tamen Ecclesiis finiuntur per *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, quod sumitur ex fine cujusdam sermonis, quem Augustinus de mortuis compilavit. Hoc etiam nota, quod in tertio nocturno legitur Evangelium, et homilia Evangelii ejusdem diei, quia tertius nocturnus designat tempus gratiae, in quo Evangelium recitatum est, et in quo evangelica praedicatio celebratur, prout in titulo DE NOCTURNIS dicetur.

50. Non est etiam omittendum, quod antiquis temporibus, eliminatis haeresibus, quae veritatem Trinitatis impugnabant, sancti Patres ad hoc ut sancta Trinitas magis nota esset, ordinaverunt quod nona lectio semper de Trinitate legeretur, et novum responsorium similiter de eadem canteretur, et quod etiam si prima feria Missa de Trinitate diceretur. Quo diutius observato, et Trinitate cunctis innotescente, Ecclesia lectionem de Trinitate omisit. Sed responsorium de Trinitate, et etiam *alleluja* in Missa in dominicis diebus, vel propter solitum usum, vel propter dulcem cantilenam in plerisque locis retinuit, et ita nunc improprie vocatur responsorium quia lectioni praecedenti non respondet. Diurnae vero lectiones a quibusdam, eo quod breves sunt, lectiunculae nuncupantur, a pluribus vero capitula, eo quod ut plurimum de capitibus Epistolarum illorum dierum quibus dicuntur sumuntur. Haec siquidem post psalmos et antiphonas, in singulis horis dicuntur, prout statutum est in concilio Agathense (1), qui modus ab Esdra sumptus est, ut praemissum est, et significant capitula doctrinam. Ne enim propter psalmodia audientium animus sibi fastidium ingeret, sicut Judaeis, qui manna fastidiebant, propter quod Deus misit in eos serpentes ignitos, qui eos interficiebant, ideo praemittitur capitulum, idest brevis lectio sumpta a novo vel veteri Testamento, provocans ad devotionem, quae fastidio contraria est, et exhortans ad perseverantiam in bono, juxta illud: *Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* (2). In nocturnis autem copiosius, quam diurno officio lectionibus vacamus, quia tunc eis aures liberius accommodamus. Et dicuntur hujusmodi capitula, sive exhortationes in plerisque Ecclesiis per pastorem, ad domesticos, et scientes, quia sicut ligna lignis adjicimus, ut ignis magis ardeat, ita ignitis domesticorum cordibus ignita pastorum verba adjiciuntur, ut magis ignimntur. Leguntur etiam haec lectiones sine *Jube Domine benedicere*, et absque benedictione, quoniam ut plurimum, Episcopus vel sacerdos, qui vicem Christi gerunt, et quorum officium tamquam majorum, est exercitare pigros, illa legunt; cujus proprium est licentiam et benedictionem dare et non petere, nam major minori benedicit, et non e contra. Nocturnales vero lectiones a minoribus leguntur, ideo a superioribus licentiam et benedictionem petunt. In his etiam diurnis lectionibus non dicit in fine *Tu autem*, sicut fit in nocturnalibus, quia sacerdos debet esse perfectus, et qui diabolicis suggestionibus de facili non succumbat, et quia in brevi sermone, et inter familiares vix est quin ventus humani favoris captetur, prout quandoque fit in nocturnalibus lectionibus, ut praemissum est. Respondetur tamen *Deo gratias* propter causam in nocturnalibus lectionibus assignatam. Ad hoc in capitulis horarum officia dividentes, per praecedentia laborem, per sequentia premium significamus, ideoque praecedentia consistunt in psalmis, sequentia in hymnis et canticis.

51. Notandum vero est, quod pulcherrimus mos in Ecclesia inolevit, ut quater in die, et quater in nocte, per singulas diurnae sive nocturnae psalmodiae horas lectio una, sive capitulum de veteri, sive novo Testamento dicatur. Quaedam tamen Ecclesiae non dicunt capitulum in Prima, nec in Completorio. Sed quia secundum hoc lectiones nostrae non erant octo, sicut erant secundum Esdram in veteri Testamento, prout praemissum est, ideo illae Ecclesiae post Primam legunt in capitulo lectionem in Prima praetermissam. Dicit enim aliquis *Jube Domine benedicere*, et sacerdos

(1) De Consec. dist. 5. *Convenit*. (2) I. Corint. I.

benedicens respondit. *Regularibus disciplinis*, et caetera quae sequuntur. Et ante Completorium legunt praetermittendum in Completorio, scilicet: *Fratres sobri estote, etc.*, vel legitur de dialogo, vel hujusmodi: de hoc sub titulo DE PRIMA dicetur.

52. Quaeritur autem, quare in nocturnalibus sive diurnalibus lectionibus non pronuntiatur auctor earum, prout fit in his quae in Missa leguntur? Respondeo: hi qui super lectionibus et divinis obsequiis insistunt, ut sunt ministri et domestici Ecclesiae, earum auctorem ex ipsis lectionibus agnoscunt; quia igitur illi nocturnalibus lectionibus adsunt officiis, non est necesse nomen auctoris exprimi lectionum. In Missa vero ideo exprimitur, quia ibi conveniunt bubulci, operarii, et agricolae, ut si quis eorum forte pro eo, quod raro talia audit incognitam habet historiam, audiat ejus auctorem, qui forte non est ei cognitus, ut ex illius auctoritate firmius infigantur verba lectionis in corde. In quibusdam tamen nocturnalibus lectionibus quandoque auctor ipsarum exprimitur, puta in sermonibus et homiliis Gregorii et Augustini, et aliorum, de quo in PROOEMIO septimae partis dicetur. Porro in concilio Maguntinensi (in Bucardo, lib. 8., c. *Laicus*) statutum est ut laicus in Ecclesia non recitet lectionem, nec *alleluja* dicat, nisi psalmos tantum et responsoria sine *alleluja*. Responsoria quoque post lectiones subjiciuntur; cum enim per lectiones doctrinales, per responsoria vero bona opera significentur, rite post lectiones responsoria subjiciuntur, quia per bona opera doctrinae respondere debemus, ne cum servo pigro, qui pecuniam Domini sui abscondit, in tenebras exteriores mittamur.

53. Dicitur namque responsorium, quia lectioni respondere, idest consonare debet, ut si forte lectiones sunt de Actibus Apostolorum, responsoria sint similiter de eodem, unde novum responsorium respondere solet nonae lectioni, quae olim erat de Trinitate, prout jam dictum est. Hoc tamen fallit in responsoriis de historiis, quae post Evangelium in nocturnis cantantur, quae evangelicis lectionibus non respondent; de hoc etiam dictum est in quarta parte, sub titulo DE GRADUALI. Dicitur quoque responsorium, quia uni cantanti caeteri concorditer respondent, juxta illud Apostoli: *Ut idipsum omnes dicamus, et non sint in vobis schismata* (1). Cantavit enim unus, scilicet Christus, et Petrus et caeteri eum secuti sunt, vel quia choro illud cantanti versus respondetur ab uno. Isidorus dicit quod italici responsoria tradiderunt, quae inde responsorios cantus vocant, quia alio desinente id alter respondeat.

54. Porro responsoria nocturnalia spiritualibus canticis comparantur, dicuntur enim cantica quia cantantur, et sunt spiritualia quia ex jubilatione spiritualis mentis procedunt. Cantantur vero, ut recitatione lectionum ad supernae patriae concentum mentem nostram incitent sublevari, quod etiam insinuat *Gloria Patri*, quod in unoquoque responsorio canitur. Caeterum responsorium ab uno incipit, ut ab aliis concinat, per quod fratris ad fratres exhortatio ad serviendum Deo intelligitur. Per versum vero responsorii qui totus ab uno canitur, singularis ad Deum deprecatio denotatur. Adhuc responsorium cantando quasi per tubam vocem exaltamus, excitando fratres ad altiora, usque adeo ut ad laudem sanctae Trinitatis perveniamus, dicentes *Gloria Patri, et Filio, etc.* Quandoque autem responsorium tres habet versus, prout in sexta parte, sub PRIMA DOMINICA DE ADVENTU dicetur. Responsorium quoque post versum imperfecte recantatur, ad notandum, quod si in monte, idest in statu perfectionis salvari non possumus, saltem in Segor (2), idest alia via salvemur, in statu videlicet imperfectionis. Adhuc semiplene, sive pro parte repetitur, ad notandum, ea quae viventes facimus, imperfecta esse, et fit primo repetitio a remotiori, quo ad finem, et postea a minus remoto, et ultimo *Gloria Patri et Filio* dicitur, prout sub dicta DOMINICA DE ADVENTU dicetur. In festivis vero iterum totum perfecte repetitur, ad notandum laetitiam et perfectionem Sanctorum.

55. Orationes similiter in singulis horis dicuntur per quas promissio impetranda est; oratio namque petitio est. Nam orare petere est, sicut exorare est impetrare. Et, secundum Gregorium,

(1) I. Corinth. 1. (2) Gen. 19.

veraciter orare est amaros in compunctione gemitus, et composita verba sonare»; oratio autem Dei misericordiam significat, quae et praecedit et subsequitur hominem in bonis operibus, et ideo dicitur in principio Missae et fine. Est autem ultima oratio Domini ad operarios benedictio. Quod orationes in fine dicuntur, ab Actibus sumitur Apostolorum, qui quando disjungebantur positis genibus suis orabant. Siquidem oraturus sacerdos populum salutat dicens: *Dominus vobiscum*, et hoc ideo ut illum animet ad orandum pro ipso, quod ejus oratio sit accepta Deo, quodque Deus gratiam suam sibi donet. Oratione autem finita, iterum orat dicens: *Dominus vobiscum*, de quo sub titulo DE PRIMA dicetur.

56. Et nota, quod omne officium praeter nocturnum, oratione et benedictione concluditur, ad notandum quod dum in hoc saeculo sumus, necesse habemus presbyterorum orationibus muniri. Et mos est quando cum famulis Dei familiare habemus colloquium, cum ab illis separamur, benedictionem ab eis poscimus. In nocturnis vero hoc non fit, quia ibi non fit separatio, sed matutinum, et matutinae laudes de Deo conjunctim canuntur.

57. Porro licet Deus sit ubique, tamen sacerdos in altari, et in divinis officiis, debet ex institutione Vigilii Papae versus orientem orare. Unde in Ecclesiis ostium ab occidente habentibus, Missam celebrans, in salutatione ad populum se vertit, quia quos salutamus facie ad faciem praesentamus, prout in quarta parte, sub titulo DE SALUTATIONE dictum est, et deinde oraturus, se ad orientem convertit. In Ecclesiis vero ostia ab oriente habentibus, ut Romae, nulla est in salutatione necessaria conversio, sacerdos in illis celebrans semper ad populum stat conversus. Templum quoque Salomonis, et tabernaculum Moysi, leguntur ab oriente ostia habuisse (1). Versus orientem ergo oramus, primo memores, quod ille qui est splendor lucis aeternae sedentes in tenebris illuminavit, quoniam *visitavit nos oriens ex alto* (2), de quo legitur: *Ecce vir, Oriens nomen ejus* (3). Cujus argumento in libro Sapientiae dicitur: *Oportet ad ortum lucis adorare* (4), et non quod divina majestas localiter in oriente consistat, quae potentialiter et essentialiter est ubique, juxta illud: *Coelum et terram ego impleo* (5), et Propheta: *Si ascendero in coelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades* (6), sed quia Deum timentibus oritur sol justitiae, qui *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (7). Secundo, ideo versus orientem oramus, ut animus noster se ad potiora convertere admoneatur. Tertio, quia qui Deum laudare volunt, non debent ad illum vertere terga. Quarto, secundum Joannem Damascenum qui quatuor sequentes orationes scripsit (8), ut patriam nostram nos requirere ostendamus. Quinto, ut Christum crucifixum qui verus est oriens, et ad quem oramus, directe respiciamus. Sexto, ut venientem judicem nos expectare monstremus; ait enim idem Damascenus: «Deus paradisum secundum orientem plantavit, unde hominem transgressum exulem fecit, et ante paradisum ex occidente habitare fecit, antiqua igitur patriam derelinquentes, et ad ipsam aspicientes, Deum ad orientem adoramus (9)». Septimo, quia Dominus crucifixus ad orientem respiciebat, ideo et nos oramus ad eum respicientes; sed et ipse in coelum assumptus ad orientem sursum ferebatur, et ita ipsum Apostoli adoraverunt, *et ita veniet, quemadmodum viderunt eum euntem in coelum* (10), ipsum igitur expectantes, ad orientem adoramus. Daniel quoque in Babylonica captivitate, et Judaei similiter versus templum orabant. Augustinus tamen dicit (11) « quod nulla scriptura nos docuit versus orientem orare». Adhuc stantes oramus Sanctos, prout jam praemissum est, ubi de psalmis agitur.

58. Orandum autem est in Ecclesia, quae ad hoc inventa est, prout in prima parte, sub titulo DE ECCLESIA dictum est, unde Psalmista: *In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel* (12) et alibi: *Adorate Dominum in atrio sancto ejus* (13), et illud: *Introibo (Domine) in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo* (14): Item praeceptum est: *Coram altari uno adorabitis* (15). Item Propheta: *Venite adoremus, et procidamus: et ploremus ante Dominum, qui fecit nos,*

(1) Exod. 34. (2) Luc. 1. (3) Zacc. 6. (4) Sap. 16. (5) Hierem. 23. (6) Psal. 38. (7) Joan. 1. (8) Quarto libro Can. c. 5. (9) Ibid. (10) Act. 1. (11) 2. distin. *Ecclesiasticarum*. (12) Psal. 67. (13) Psal. 95. (14) Psal. 5. (15) II. Paral. 2.

quia ipse est Dominus Deus noster (1). Deus, idest creator; Dominus, idest Redemptor noster, idest Salvator. Sed cum Deus sit ubique, ut praemissum est, quare potius in templo, quam alibi est adorandus? Praeterea legitur in Evangelio quod cum mulier Samaritana solutionem quaestionis, quae de loco adorationis inter Judaeos et Samaritanos saepe vertebatur, a Christo quaesivisset: *Patres* (inquit) *nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. Dicit ei Jesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis* (supplendum est *tantum) adorabitis Patrem, sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* (2), quasi dicat: non praefero locum in adorando, ubicumque adoretur Deus, dumtaxat in spiritu, idest pro spiritualibus, et veritate, idest aeternis; unde Christus inquit: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum* (3). Sed licet ubique sit Deus adorandus, specialiter tamen in Ecclesia; alioquin frustra tanto studio, tantoque impendio templum Domini fieret, nisi gratius in eo adorari acceptaret. Unde Salomon in templo constructo et dedicato, oravit ad Dominum, ut quicumque illud ascenderet pro peccatis suis, vel pro quacumque tribulatione clamans ad Dominum, in his quae juste postularet, exaudiretur (4), quam orationis formam sequitur Ecclesia in oratione quam dicit in Ecclesiae dedicatione. Adsistunt enim angeli ibi adorantibus, ut devotas eorum orationes Domino offerant, secundum illud: *In conspectu angelorum psallam tibi; adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo* (5). Hinc Angelus ad Tobiam: *Ego obtuli orationem tuam Domino* (6). Requiescunt etiam ibi Sanctorum reliquiae, quae nobis devote Deum adorantibus, suis precibus assequuntur, quod nos meritis nostris non valemus. In plateis vero, et in publico, more Phariseorum orare a Domino prohibemur.Quod vero Apostolus ad Timotheum inquit: *Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira* (7) ad internam pertinet orationem. In omni enim loco orat qui per charitatis officia, et opera bona ubique manus cordis mundas ad Deum levat.

59. Caeterum, adorandus est Pater, Filius, et Spiritus sanctus, quoniam omnes et singuli sunt unus solus et verus Deus; licet enim alia persona sit Pater, alia Filius, et alia Spiritus sanctus, tamen Patris et Filii et Spiritus sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna majestas. Una igitur, et aequalis totius individuae Trinitatis est oratio, de qua sane potest intelligi, quod ait Dominus: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* (8), nam qui Deum veraciter adorat, ipse quidem adorat Patrem in spiritu et veritate, idest in Filio, qui de se dicit: *Ego sum via, veritas et vita. Ego (sum)* inquit, *in Patre et in Pater in me est* (9), ideo Pater adorandus est in Filio, et Filius in Patre, et Spiritus sanctus in utroque.

60. Est autem Deus adorandus *de corde puro,et conscientia bona,et fide non ficta* (10). De corde puro, non ut quidam faciunt, qui in prosperitate Deum glorificant, sed eum in adversitate blasphemant,de quibus Propheta: *Confitebuntur tibi, dum benefeceris eis* (11)*; si vero non fuerint saturati, et murmurabunt* (12). De conscientia bona, non ut quidam faciunt, qui contra Deum gravissime peccant, et postea temere illi sacrificant, de quibus Propheta: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum pro os tuum?* (13), quod testatur illud utique testamentum de quo veritas ait: *Hic est sanguis meus novi Testamenti* (14). De fide non ficta, non ut quidam adorant, qui recte dicunt, sed prave vivunt, quibus Dominus improperat, dicens: *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (15). *Dicunt enim et non faciunt* (16). Adorandus est itaque Deus corde, per devotionem, ore per confessionem, et opere per venerationem.

61. Sunt autem duae species adorationis, scilicet λατρεια, quae soli Deo debetur, et δουλεια quae in quibusdam creaturis adhibetur, ut dictum est in quarta parte, sub QUARTA PARTICULA CANONIS, super verbo *Servitutis*. Rursus canonicae horae in ipsis horis diei dicendae sunt. Nec obstat

(1) Psal. 94. (2) Joan. 4. (3) Matth. 6. (4) III. Reg. 8. (5) Psal. 137. (6) Tob. 12. (7) I. Tim. 2. (8) Joan. 4. (9) Joan. 14. (10) I. Timoth. 1. (11) Psal. 48. (12) Psal. 58. (13) Psal. 49. (14) Luc. 22. (15) Isai. 29. (16) Matth. 23.

illud Psalmistae: *Benedicam Dominum in omni tempore*, nec illud Apostoli: *Sine intermissione orate*, quoniam benedicere Dominum in omni tempore est illum semper digna conversatione laudare. Sine intermissione orare est omnia in Dei laude seu gloria agere, sicut idem Apostolus ait: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* (1). Caeterum orationem salutatio praecedit, et sequitur ad illam responsio, prout sub prima parte dicetur.

62. Finaliter autem post orationem dicitur *Benedicamus Domino*, quod sumptum est de Apostolo, vel de psalmo, vel de hymno trium puerorum, ubi dicitur: *Benedicamus Patrem et Filium, etc.* Et dicitur quandoque a pueris qui sunt imperfectae aetatis, ad notandum omnia opera nostra imperfecta esse, juxta illud: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, etc.* (2), et quod omnis laus nostra puerilis et imperfecta est, ad comparationem Dei, quem laudamus; quicquid enim hic dici potest, minus a laude Dei est, ac si dicat Ecclesia: laudamus, sed laudando non sufficimus, quia supereminentia Dei eloquium nostrum, et intellectum superat, quia *accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (3). Unde ab omnibus consequenter dicitur *Deo gratias*, quasi placet sicut pium est in Dei laude superari. Dicitur etiam a pueris ad notandum, quod solum pueri, idest pueri a malitia, digne laudant Deum, et gratias agunt. Dicitur etiam quandoque a majoribus ad significandum, quod in aeterna beatitudine cum Domino perfecti erimus laudatores, quia in hac vita non possumus esse perfecti. Rursus post suffragia dicitur alia oratio, quae misericordiam Dei significat, quae praecedit et subsequitur hominem in bonis operibus. Dicit etiam iterum: *Benedicamus*, et, *Deo gratias*, quia sicut Dominus postquam iterum post resurrectionem suam salutavit discipulos suos, benedixit eis, et illi gratias referendo, illum adoraverunt, ita et presbyter, vel alius iterum dicta oratione, dicit *Benedicamus Domino*, et est subaudiendum: cujus membra sumus, et in quo benedicimus, et etiam benedicit.

63. Chorus vero, gratias agens, dicit *Deo gratias*, quod sumptum est de Apostolo, per quod significatur, quod usque in finem vitae nostrae innocentiam debemus servare: et Deo benedicere, ei pro beneficiis gratias exsolvendo, vel *Benedicamus Domino* cum *Deo gratias*, est laus finalis, et exultatio ineffabilis, quae erit in gloria, cum gratiarum actione; vel *Deo gratias*, est de consummato cursu gratiarum actio: de hoc etiam dictum est in quarta parte, sub titulo DE ORATIONE NOVISSIMA. Sed videtur, quod potius debet responderi *Amen*, idest *fiat*, seu *ita sit*, scilicet quod Deus sit benedictus; sed respondetur *Deo gratias*, ut notetur quod hoc ipsum, quod Deo benedicimus, ab ipso Deo habemus.

64. Porro, quia quamdiu vivimus in lubrico positi sumus, et a daemonibus impugnamur, quare semper Sanctorum suffragiis indigemus, idcirco in plerisque Ecclesiis in singulis horis post *Benedicamus* suffragia Sanctorum subjiciuntur. Et nota, quod quia totum tempus a Nativitate Domini usque ad festum Purificationis est de infantia Salvatoris, ideo, ut quidam dicunt, non debent fieri tunc commemorationes, praesertim de Cruce, juxta illud: *Non coques hoedum in lacte matris suae* (4), nec etiam a dominica de Passione usque in sabbatum post Pentecosten, ubi dicetur. Hoc etiam sciendum est, quod quia Petrus et Paulus in vita et in morte non sunt separati, prout cantat Ecclesia, ideo nec in commemorationibus separantur, quae simul fiunt, et communiter de utroque.

65. Ultimo notandum est, quod cantandi usus a veteri Testamento sumpsit initium, sicut in Esdra legitur, de quo in parte secunda sub titulo DE CANTORE, et ita in quarta parte, sub titulo DE ALLELUJA dictum est, et Eccle. 47: *Dedit illis contra inimicos potentiam, et stare fecit cantores contra altare, et in sono eorum dulces fecit modos*, et Psalmista: *Cantate ei canticum novum, bene psallite ei in vociferatione* (5). Celebratur itaque ei cantus, ut ostendatur homines debere refundere gratias, et laudes Deo, dum manibus caeterisque membris satagunt agere opera, quibus valeant Deo placere. Usum tamen cantandi quidam reprobant, prout dictum est in PROOEMIO quartae partis.

(1) I. Corinth. 10. (2) Psal. 138. (3) Psal. 63. (4) Exod. 23. (5) Psal. 32.

Ordinem cantilenae in diurnis,sive in nocturnis horis creditur beatus Gregorius plenaria ordinatione distribuisse, cum multi et ante et post eum orationes, antiphonas, et responsoria composuerint.

66. Et nota, secundum Hugonem de sancto Victore, quod tres sunt species sonorum, qui tres modulos faciunt,fit enim sonus pulsu, flatu,et voce: pulsus pertinet ad citharam,flatus ad tubam et organum,vox vero ad cantum. Haec genera musicorum antiquus populus in laudem Dei exercebat: haec autem consonantia sonorum assignari potest concordiae motum, si ad pulsum citharae manuum operatio, ad flatum organi mentis devotio, ad cantum vocis, sermonis exhortatio referantur. Bernardus inquit: « Quid prodest dulcedo vocis sine dulcedine cordis? frangis vocem, frange et voluntatem, serva consonantiam vocum, serva concordiam motum, ut per exemplum concordes proximo, per voluntatem Deo, et per obedientiam magistro ». De organo, dictum est in quarta parte, sub titulo DE SANCTIS.

67. Rursus, hoc triplex genus musicorum ad triplicem differentiam beneficii ecclesiastici refertur, secundum Richardum Episcopum Cremonensem (1). Nam ipsum officium Ecclesiae consistit in psalmis, in cantu, et lectionibus, Primum musicorum genus est, quod fit pulsu digitorum, ut in psalterio et similibus,et ad id pertinet psalmodia,juxta illud: *Laudate eum in psalterio et cithara* (2). Dicitur enim psalterium a τάλλειν (b), graece, quod est tangere, sive pulsare latine. Secundum est quod fit voce, scilicet humana, et ad istud pertinet lectiones, unde Psalmista: *Benepsallite ei in vociferatione* (3). Et Apostolus lectionem vocem vocavit, dicens: *Hunc (Jesum) ignorantes, et voces prophetarum, quae per omne sabbatum leguntur* (4). Tertium est, quod fit flatu, sicut in tuba, et ad istud pertinet cantus,unde Psalmista:*Laudate eum in sono tubae*(5). Sane rationabiles diversorum sonorum concentus, et concordiam varietate compactam bene, et ordinate, civitatis unitatem significant; suavis vero cantus fit ex diversis, sed non ex adversis vocibus.

68. Rursus, cantus in Ecclesia laetitiam coeli significat, voces vero graves, acutae, et superacutae innuunt tribus modis praedicandum esse tribus Ecclesiae ordinibus, propter tricesimum, sexagesimum, et centesimum fructum,vel, juxta tria volumina Salomonis, significat ordinem incipientium, proficientium, et perfectorum. De choro dictum est in prima parte,sub titulo DE ECCLESIA.

69. Sane, statutum est in concilio Toletano et Gerundenensi (6), quod tam Missae ordo, quam psallendi et ministrandi consuetudo servetur in omnibus Ecclesiis, quae in Ecclesia metropolitana servatur. Abbatibus quoque vel monachis curam animarum habentibus non licet publica officia aliter celebrare, quam in Ecclesia episcopali, quamvis Augustinus dicat (7), quod neque contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur indifferenter habendum esse, et in ecclesiasticis sacramentis sit de jure consuetudo servanda (8).

(a) Hymnorum usus fuit in novo Testamento, ut testatur beatus Augustinus, et patet Matthaei cap. 36., et ad Ephes. c. 5. Quod et Concilium Toletanum confirmavit, concil. quarto. cap.12. Et Eusebius lib. 1. cap.16. et 17., refert in singulis locis consecratam orationis domum, quae appellabatur Σεμνεῖον, vel μοναστήριον. N. DOARD.

(b) Theodoritus scribit (lib. 5. cap.32)., temporibus Constantii Imperatoris Flavianum et Diodorum eo tempore adversus Arianos multum pro dogmatibus christianis laborantes, primos psallentium choros in duas partes divisisse, tandem Davidicam melodiam cantare docuisse, idque in Antiochia primum fieri coepisse, et dispersum ad terminos totius orbis pervenisse. Similiter et in singulis choris uni ex ipsis hoc datum fuit munus; ut quod canendum erat, prior ordiretur, reliqui succinerent. Quae consuetudo tempore Basilii magni fuit, ut patet ex ejus epistola ad clericos Ecclesiae Nicaeos, quod etiam hodie Ecclesia christiana observat. N. DOARD.

(1) In Mitrali. (2) Psal. 150. (3) Psal. 32. (4) Act. 13. (5) Psal. 32. (6) De Consec. dist. 2. *Institutic.*, et dist.1. *Altaria*, et 12 dist. c. fin. (7) 12. dist. *Illa*. (8) De Consec. dist. 4, de coena. Extra. de celebrat. Miss. c. penul. 12. dist. *Catholica*.

CAPUT III.

DE NOCTURNIS

SUMMA

1. *Officii celebrandi tempus quando incipit.*
2. *Officium nocturnum media nocte celebrandum quinque de causis.*
3. *Ecclesiae ministri in primitiva Ecclesia ter nocte interpellatim surgebant ad divinum officium.*
4. *Hostes Ecclesiae quatuor.*
5. *Noctis vigiliae quatuor.*
6. *Officium nocturnum quare in quatuor partes est divisum.*
7. *Nocturna quid.*
8. *Ecclesiam ingredientes cur ad altare nosmet inclinemus.*
9. *Officium nocturnum unde auspicetur sacerdos.*
10. *Invitatorium, quid significet. Et qua voce dicatur, num. 11.*
12. *Invitatorium cur aliquando integre, aliquando imperfecte reperitur.*
13. *Hymnus cur sequatur Invitatorium.*
14. *Oratio dominica post versus in officio dicitur. Et quae partes sequantur illam. Et quorsum, num. 15.*
16. *Nocturnos tres aliquando, aliquando unum tantum dicimus. Et quo id fiat.*
17. *Excubiae tres interpellatae in primitiva Ecclesia.*
18. *Officium dominicale in primo nocturno. Et quid primum nocturnum referat, numero 19.*
20. *Patrum veteris Testamenti adaptatio cum Psalmo primi nocturni Dominicae. Et per num. 21. 22.*
23. *Nocturnum secundum dominicae denotat tres ordines sub lege Mosaica. Et quid in tertio recolamus, num. 24.*
25. *Ordines tres sub lege evangelica.*
26. *Ficulnea evangelica, et ejus expositio.*
27. *Nocturna ferialia, et eorum forma. Et numero 28.*
29. *Nocturnorum diaeta.*
30. *Campana pulsantur, ubi cantatur:* Te Deum laudamus. *Et quid idipsum. Et quinam hymnum illum composuerint, num. 31.*
32. *Benedicti institutio circa divinum officium.*
33. *Monachi an et quando novem lectiones dicant.*
34. *Monachi cur Dominicam orationem dicant sublata voce in divino officio.*
35. *Monachi cur se toto corpore ab occidente ad orientem commovent.*
36. *Monachorum ordo figuram Cherubin tenent, velatorum sex alis.*
37. *Monachorum cuculla unde sumpta.*

---

1. Licet ecclesiastica officia a vesperis incipiant, juxta illud: *De vespera in vesperam celebrabitis sabbata vestra* (1), quia tamen ordo conveniens est, ut a tenebris procedamus in lucem, et non econverso, ideo a noctis officio inchoemus. Tempus autem nocturnum significat vitam nostram in peccatis. Nocturnum officium nostri exilii servitium; nam laus matutina poenitentiae, suffragium per quam tendimus ad lucis gaudium, et libertatis. Vel tempus ante nocturnum significat tempus ante legem mortis, in quo omnes silebant a laudibus Dei. Tempus nocturnum significat tempus legis datae Moysi. Tempus laudis matutinae significat tempus gratiae a resurrectione usque ad finem mundi, in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis naturae, quae in illa hora nobis contulit creando; de bonis gratiae, quae in illa bonis contulit, resurgendo; et de bonis gloriae, quae in ea nobis dabit resuscitando.

(1) Lev. 23.

2. Sane nocturnale officium media nocte canitur propter quinque rationes. Primo, quia primogenita Aegypti de nocte interfecta sunt, et primogenita Israelis salvata (1): ut igitur Dominus servet nobis primogenita nostra, idest haereditatem regni coelestis, quam nobis primogenitus Dei Filius acquisivit, ideo ei canimus officium nocturnale, ne simus sicut Esau, qui pro edulio lenticulae rufae perdidit primogenita sua (2). Secundo, quia Dei Filius fuit media nocte natus, juxta illud Sapientiae: *Dum medium silentium tenerent omnia, et nox, etc.*, usque *a regalibus sedibus venit* (3): ut ergo ipsius nativitati grati simus, eum de nocte laudamus, et gratias de ipsius nativitate agimus. Tertio, quia Christus in nocte hac hora captus, et illusus est a Judaeis: ea etiam hora spoliavit infernum, large noctem accipiendo, scilicet ante lucem; mane vero surrexit, media etiam nocte ad judicium venturus asseritur. Unde statutum fuit, ut in die vigiliarum Paschae ante noctis medium, dimittere non liceat populus expectantes Christi adventum, ut dicetur in sexta parte, sub SABBATO SANCTO. Ideo hac hora Deum laudamus, gratias agentes de ipsius captione, et patrum liberatione, ejus etiam adventum solicite expectantes. Quarto, ut noctes delictorum nostrorum illuminarentur; unde Paulus et Sylas in vinculis existentes, media nocte orantes, hymnum cunctis audientibus dixisse memorantur, ubi terrae motu facto, repente janua sponte patefacta est, et eorum vincula illico sunt soluta (4). Quinto, propter carnis illecebras, psallendo et orando hebdomadas, quia sicut dicitur Eccli. 31: *Vigilia honestatis tabefaciet carnes.*

3. Sciendum autem est, quod in primitiva Ecclesia ministri Ecclesiae ter de nocte interpolatim surgebant, ad divinum officium celebrandum, tria in hoc tempora designantes, videlicet tempus ante legem, tempus sub lege, et tempus gratiae. Surgebant enim primo circa primum somnum, quando vulgus solet ire dormitum: secundo, circa noctem: tertio, paululum ante diem, sic ordinantes officium nocturnum, et finitae lectiones, cum suis responsoriis perlectae essent, prius quam lucesceret; apparente vero aurora, pulsatis campanis, cantabant *Te Deum laudamus*, et matutinas laudes. Ad primum nocturnum pontifex et ministri Ecclesiae surgebant, quae sine Invitatorio cantabatur, pro eo quia nullus ad hanc invitabatur. Et vocabatur vigilia, quia habuit initium a pastoribus vigilias noctis super greges suos servantibus (5). In praecipuis tamen solemnitatibus populus tota nocte in diei laudibus persistebat; sed illud sublatum est, et jejunium loco illius vigiliae ordinatum, prout dicetur in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE DE ADVENTU. Ad secundum nocturnum surgebant ministri simul, et conjugati, tam mulieres quam viri: quae cum Invitatorio dicebatur, ad significandum angelos invitantes pastores ad videndum regem natum. Ad tertium surgebant omnes communiter; sed postea algescente charitate, cum omnes tam ministri Ecclesiae, quam populus surgere ad nocturnum officium pigritarent, statutum est ut omnes media nocte surgerent, juxta illud Prophetae: *Media nocte surgebam, etc.* (6), et totum noctis officium continue cantaretur, et plures adhuc illa hora surgunt. Quia vero quidam nocturnis deliciis plus quam Dei servitiis vacantes, institutionem hujusmodi non servabant, consequenter statutum est, ut saltem tempore ultimi nocturni omnes surgant.

4. Potest etiam dici, quod quatuor sunt Ecclesiae hostes: superiores, idest daemones malignantes; inferiores, idest homines adversantes; interiores, idest concupiscentiae carnales; et exteriores, idest illecebrae saeculares. De primis inquit Apostolus: *Non est vobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus spiritualia nequitiae in coelestibus* (7). De secundis Psalmista: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam* (8). De tertiis Apostolus: *Caro concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem* (9). De quartis Joannes: *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt; quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum, et superbia vitae* (10).

5. Adversus hos quatuor hostes rectores Ecclesiae debent quatuor noctis vigilias solicite custo-

(1) Exod. 12. (2) Gen. 25. (3) Sap. 19. (4) Act. 16. (5) Luc. 2. (6) Psal. 118. (7) Eph. 6. (8) Psal. 128. (9) Galat. 5. (10) I. Joan. 2.

dire, nam *pastores custodiebant vigilias noctis supra gregem suum* (1), videlicet conticinium, gallicinium intempestum, et antelucinium, in quibus obsessae civitatis custodes vigilant alternatim. Primam ergo vigiliam custodire debent contra fallacias primorum hostium, secundam contra versutiam secundorum, tertiam contra tertias, quartam contra quartas.

6. Et ideo nocturnum officium in quatuor est partes distinctum, scilicet in tres nocturnos, et matutinas laudes, quod per quatuor noctis vigilias contra dictas quatuor hostium persecutiones, antiquitus Ecclesia decantabat. Porro in memoriam illius laudabilis consuetudinis et devotionis antiquorum, in tempore aestivali celebrat Ecclesia nocturnum officium in tempore primae nocturnae, licet quandoque tempestivis (quod quidam vigilias sub antiquo nomine vocant), et specialiter in festivitatibus beatorum Joannis Baptistae, Petri et Pauli, et assumptionis beatae Mariae, quae sunt praecipue illius temporis solemnitates, et hoc facere incipiunt in ipso festo beati Joannis hic in crepusculo, pro eo quod ipse fuit finis veteris Testamenti, et initium novi. Romani etiam adhuc in praecipuis festivitatibus totius anni, in sero dicunt tres psalmos, et tres lectiones, quos vigilas vocant, et in nocturnis idem repetunt, et totum officium matutinum perficiunt. Rursus in memoriam dictae devotionis antiquorum ter in nocte surgentium, tres nocturnos dicimus, qui et inde nomen et originem habuerunt.

7. Et nota, quod *nocturna nocturnae* ponitur pro hora, sed *nocturni nocturnorum* pro officio, vel *nocturna nocturnae* est collectio psalmorum, qui dicuntur ante lectiones in dominica, vel in profestis diebus. *Nocturnae* in plurali dicuntur tempora in quibus psalmi cantantur. *Nocturni nocturnorum* dicuntur novem psalmi, et novem lectiones cum responsoriis in solemnitatibus.

8. Sane, per nocturnas excubias diaboli vitamus insidias, et ideo nocte surgentes currimus, campanis auditis, ad Ecclesiam, veluti exercitus ad militiam, audito clangore tubarum. Aulam igitur regiam, idest Ecclesiam ingredientes ad altare inclinamus, quae quasi regem milites adoramus, aeterni enim regis milites sumus. Inclinantes autem trinam facimus orationem, dicentes ter *Pater noster, etc.*, sermonem ad Patrem, et Filium, et ad Spiritum sanctum dirigentes. Cum ad Patrem loquimur, ad medium altaris intentione cordis, et flatu corporis nos praesentamus, propter Patris potentiam et nostram perseverantiam: cum ad Filium loquimur, ad sinistram altaris partem nos convertimus, propter ipsius exinanitionem, et nostri lapsus offensionem: cum ad Spiritum sanctum ad altaris dextram transimus, propter ipsius benignitatem, et nostram gratiae consecutionem. Quidam tamen adhuc habent speciales orationes, deinde quidem psalmos graduales incipiunt, de quibus dictum est in PROOEMIO hujus partis.

9. Sacerdos itaque nocturnum inchoans officium, a Domino, qui est α, et ω, idest principium et finis, et bonorum largitor omnium, incipit, et quoniam scriptum est: *Sine me nihil potestis facere* (2), etiam eos aperiri petit ante omnia, fiducialiter ab eo qui dicit: *Dilata os tuum, et implebo illud* (3), ut ei os aperiat ad digne ipsum laudandum dicens: *Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam* (4), quia *non est speciosa laus (Dei) in ore peccatoris* (5), nisi ipse in laudem Dei sui ipsius os aperire dignetur, juxta Prophetam: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (6). Finit etiam hoc officium in ipso Deo, dum dicitur *Deo gratias*, ut initium et finis circulariter referantur ad eum qui est α, et ω, (7). Quod dicitur *aperies*, ponitur tempus pro tempore, idest *aperi*. Rursus petit sua labia aperiri, quoniam pridem in Completorio nos Deo commendavimus, et os et pectus signo crucis munientes conclusimus, quare merito nunc eum precamur, ut labia clausa aperiat ad laudandum. Chorus vero ad notandum harmoniam, non mutata persona respondens, dicit: *Et os meum annuntiabit laudem tuam;* est enim vere harmonia, ut sit credentium *cor unum, et anima una* (8), et in natali unitate Deus laudatur Quia vero diabolus Dei laudem abhorret, propter quod Deum laudare volentem satagit impedire, nam contemptus Pharao, idest diabolus, surgit in scandala; ideo Ecclesia ne succumbat, statim im-

(1) Luc. 2. (2) Joan. 15. (3) Psal. 80. (4) Psal. 50. (5) Eccli. 15. (6) Psal. 49. (7) Apoc. 1. (8) Act. 4.

petrata loquendi licentia orat dicens alta voce: *Deus in adjutorium meum intende.* Chorus autem respondet, dicens: *Domine ad adjuvandum me festina, etc.*

10. Sane, praemissis duobus habitis, videlicet gratia per quam os aperitur, et diabolo per auxilium Dei repulso, nihil aliud restat nisi laudare, unde statim Ecclesia laudans subijcit: *Gloria Patri,etc.*, de quo in PROOEMIO dictum est. Verum,quia non sufficit Deum laudare, nisi etiam ad laudandum alios invitemus, ut qui audit dicat: *Veni, Domine Jesu* (1); et cortina cortinam trahat (2), ideo sequitur Invitatorium et invitatorius psalmus: *Venite exultemus* (3), ubi multiplex causa redditur, quare Deo exultare et jubilare debemus, dum ibi dicitur: *Quoniam Deus magnus, etc.;* et ultimo assignatur causa, scilicet ne ingrati simus sicut Judaei,qui propter suam ingratitudinem et malitiam terram promissionis non intraverunt, unde dicitur ibi: *Si introibunt in requiem meam*, quod denotat *non*.

11. Invitatorium autem alta voce dicitur, quasi mater Ecclesia per illud invitet homines ad confitendum Domino, juxta illud: *Venite filii audite me* (4), quod notat secundus versus: *Praeoccupemus, etc.* Hinc est, quod in quibusdam Ecclesiis jacentes ad orationem ante matutinum ante singula altaria statim cum audiunt cantari *Venite exultemus*, chorum intrant. Incipiens enim Invitatorium est quasi praeco, tamquam tuba exaltans vocem suam. Praemittitur quoque Invitatorio vox humilis, sed cum venit ad psalmum, Invitatorium exaltatur, quia Ecclesia primo secreto, quasi ostio clauso, laudat Deum propter se, sed postea manifeste propter alios, ut ardor accendat proximos. Hinc ergo est, quod in praecipuis festivitatibus Invitatorium quasi voce valde demissa inchoatur; sed cum venitur ad versum: *Hodie si vocem ejus audieritis nolite etc.*, exaltatur, ne quis corde forte obduratus de voce non audita causetur; unde Isaias: *Quasi tuba exalta vocem tuam* (5). Rursus,voce demissa inchoatur, ad notandum quod in primitiva Ecclesia populus clam ad fidem et ad Christum colendum invitabatur; sed postea vox exaltatur, ut ostendatur quod hodie libere invitatur, praedicatur, et adoratur.

12. Item Invitatorium ipsum ad aliquos versus illius psalmi *Venite*, repetitur integre, et ad alios imperfecte, quia licet orationes per ipsum Invitatorium ad laudes, et gloriam Dei invitentur, aliqui tamen perfecte, et aliqui imperfecte hanc invitationem recipiunt. Dicitur autem sexies integre, quia illi integre invitationem recipiunt, qui perfecte laudes Deo ferunt; perfecte autem laudes Deo referunt, qui nil quod non sit laudis interponunt. Quia ergo senarius est primus numerus perfectus, quod patet quia constat ex suis partibus aliquoties, scilicet uno, duobus, et tribus, ideo sexies integre repetitur propter illa tria hominum genera, qui ad coenam invitati invitationem non receperunt, scilicet avari, superbi, et luxuriosi, ut dicetur in sexta parte, sub SECUNDA DOMINICA POST PENTECOSTEN, vel propter nostram in tribus, scilicet in corde, in ore, et in opere perfectionem. Caeterum, Epiphaniae officium Invitatorio caret, prout ibi in sexta parte dicetur, et etiam mortuorum officium, nisi funere praesente, quia in illo officio Christi exequias imitamur: non enim in Paresceve dicitur. Adhuc, quia non sufficit Deum ore laudare, nisi et mente laudetur, ideo post Invitatorium subjicitur hymnus *Laus Dei.*

13. Item, quia post invitationem consequenter multi Deum cum laetitia laudant, juxta illud: *Audivit, et laetata est Sion* (6), ideo post Invitatorium cantatur communiter hymnus. Tertio, dicitur hymnus in signum, quia sicut in Actibus Apostolorum gentes gavisae sunt, quia ad fidem vocatae sunt, porro quia iterum non sufficit laus oris et cordis, nisi et opus sequatur, quia *fides sine operibus* non prodest, imo *mortua est* (7), ideo post hymnum sequuntur psalmi, qui bonam operationem designant. Dicuntur etiam antiphonae, quae significant charitatem, sine qua opus non perficitur, et versiculi, de quibus in PROOEMIO dictum est.

14. Post versus, ante lectiones, per quas doctrinam habemus, dicitur oratio Dominica. Primo,

(1) Apoc. ult. Extra de sac. unct. c. unic. (2) Exod. 20. (3) Psal. 94. (4) Psal. 33. (5) Is. 58. (6) Psal. 96. (7) Jac. 2.

ad notandum, quod qui *indiget sapientia*, et intellectu doctrinae *postulet a Deo*, qui secundum beatum Jacobum, *dat omnibus affluenter, et non improperat* (1). Secundo, ut ipsius orationis auxilio proficiat in nobis versus intentio. Tertio, ut per illam diaboli tentationes pellantur; ille enim sentiens nos velle lectiones legere, in quibus Sanctorum victoriae contra ipsum habitae leguntur, satagit nos acrius impugnare, unde nos illa oratione munimur. Dicitur autem secrete, per quod secretum regis consilium intelligitur, ut propositae similitudinis prosequamur exemplum, et ut diligentius captatur, vel quia in eo loquimur Deo. Ultima tamen pars patenter concluditur, ut pateat ad quid oratio ipsa dicatur, scilicet ne lector per phantasiam tentationum efferatur, et auditor lectionis intellectu, et profectu fraudetur: de hoc sub titulo DE PRIMA dicetur.

15. Per praeces vero quae Dominicam orationem ante lectiones sequuntur, imploratur Sanctorum intercessio, ad obtinendum quod in ipsa oratione postulatur. Oramus enim Dominum *ut mittat operarios in messem suam* (2), et aperiat cor nostrum in lege sua, et in praeceptis suis, ne semen verbum Dei, quod audituri sumus, aut volucres comedant, aut spinae suffocent, aut in petra quae non habet humorem, arescat (3). Consequenter lectiones, quae sunt doctrina, subjiciuntur, et post lectiones responsoria, quae bona opera significant, de quibus in PROOEMIO dictum est.

16. Illud autem considerandum est, quod in diebus festivis, et dominicis tres dicimus nocturnos, siquidem in trium nocturnorum officiis tria tempora repraesentamus, scilicet tempus ante legem, tempus sub lege, et tempus gratiae, quorum quodlibet tribus distinctionibus variatur. Tempus ante legem has distinctiones habuit: prima fuit ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad Moysen. Tempus sub lege has distinctiones habuit: prima a Moyse usque ad David, secunda a David usque ad transmigrationem Babylonis, tertia a transmigratíone Babylonis usque ad Christum. Tempus vero gratiae has distinctiones habuit; prima distinctio fuit apostolicae et evangelicae praedicationis, secunda tempus impugnationis per haereses emergentes, tertia tempus pacis, quando videlicet haereses eliminatae sunt. Recte autem tres nocturni, patres seu fideles utriusque temporis significant, qui vigilantes per Dei laudem ad aeternam pervenient laudem; unde Apostolus: *Omnes stabimus ante tribunal Christi* (4), *et nos, qui vivimus, qui residui sumus, non praeveniemus eos qui dormierunt* (5). Quia ergo illi, bonis insistentes operibus, bene vigilaverunt, merito et nos, ut eorum meritis Trinitati placere, et novem ordinibus angelorum sociari possimus, in nocturnali officio sub antiphonarum, psalmorum, versuum, lectionum, responsoriorum novenario Deo laudes canimus: antiphonae ad dilectionem, psalmi ad actionem, versus ad exercitationem, lectiones ad Dei cognitionem, responsoria ad gaudium et cantum pertinent angelorum, Novenarii vero antiphonarum, psalmorum, lectionum, et responsoriorum pro eodem accipiuntur, quantum ad nostram significationem. De hoc etiam dicitur in sexta parte sub FESTO NATALIS, et sub FERIA QUINTA COENAE DOMINI, et sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA. In quibusdam tamen Ecclesiis quando dicitur *Te Deum laudamus*, nonum responsorium non dicitur. Praemissas itaque trium temporum novem diversitates, seu distinctiones inveniemus in nocturnis solemnitatum Sanctorum et dominicarum; in solemnitatibus enim Sanctorum tres nocturnos celebrantes, imitamur excubias coelestis Jerusalem, *quae aedificatur ut civitas* (6), et conservatur per Angelorum excubias, qui ter trinas distinguunt, idest ter tria Trinitati concinunt, sic et nos, qui in illa credimus, tres nocturnos celebramus.

17. Imitamur etiam in hoc primitivae Ecclesiae tres interpolatas excubias, quae ter in nocte surgebant ad confitendum Domino, ut praemissum est. Siquidem canimus novem lectiones, novem psalmos, novem antiphonas, et novem responsoria, videlicet in utroque nocturno tres, sive tria, ad notandum omnes electos, qui fuerant ante legem, sub lege, et sub gratia, associatos esse in cognitione sanctae Trinitatis novem ordinibus angelorum, et in coelis ipsi Trinitati congaudere, et usque in finem sociabuntur. Sicut autem Angeli priores electi fuerunt, ita et psalmi lectiones praecedunt. In dominicis quoque diebus, in quibus aliud festum non occurrit, tres nocturnos celebramus.

(1) Jac. 1. (2) Luc. 10. (3) Luc. 7. (4) Rom. 14. (5) I. Thessalon. 4. (6) Psal. 121.

18. Et dicuntur in primo nocturno duodecim psalmi, et tres antiphonae, quarum quaelibet respondet quatuor psalmis, et in plerisque locis unum *Gloria Patri* quatuor psalmis respondet. Sane,dominicam diem Dominus sua resurrectione glorificavit,et in ea Angelorum consortia promeruimus; unde dominica vox dominicam resurrectionem nobis ad memoriam reducet, et etiam resurrectionem omnium fidelium,qui ab initio mundi fuerunt, et usque ad finem saeculi futuri sunt, quia in resurrectione Domini omnium electorum resurrectio significata est.

19. Primum nocturnum recolit tempus ante legem, scilicet tempus legis naturalis. Duodecimus psalmus illius recolit resurrectionem omnium Sanctorum illius temporis, praesertim duodecim patriarcharum, qui tunc maxime viguerunt, et vigilaverunt, a quibus populus Domini in duodecim tribus fuit propagatus,qui fuit Domino populus peculiaris,sicut in tempore gratiae duodecim Apostoli prae caeteris praefulserunt. Quaternarius psalmorum numerus quatuor principales, seu cardinales virtutes praetendunt, videlicet prudentiam,justitiam,fortitudinem,et temperantiam,quas virtutes credimus patriarchas suo tempore prae caeteris habuisse,et aliis exemplo demonstrasse. Tres antiphonae fidem sanctae Trinitatis, sive delectationem in ea ostendunt,quarum quaelibet respondet quatuor psalmis; nam quilibet tenens fidem sanctae Trinitatis, quatuor praemissis virtutibus est quadratus. Civitas enim in quadro posita est, sicut habetur in Apocalypsi, c. penul. Ideo autem quatuor psalmi sub uno *Gloria* dicuntur, nec separantur, quia quatuor praemissae virtutes inseparabiles sunt; sed qui habet unam, habet omnes, sicut probat Augustinus. Item, in eo quod sub uno *Gloria Patri*, sive glorificatione Trinitatis, quatuor psalmi copulantur, ostenditur dictos patriarchas in una fide Trinitatis dictas quatuor virtutes habuisse, et caeteris exempla monstrasse. Verum, quidam omnes psalmos primi nocturni sub una antiphona cantant, ad notandum delectationem, quam habent in cognitione Trinitatis. Quidam etiam ad quemlibet psalmum dicunt *Gloria Patri*, sed per antiphonas eos distinguunt, quia quilibet tenetur ex suo dono reddere laudes Trinitati ex hac dilectione, quam habet in cognitione Trinitatis.

20. Et attende, quia in prima distinctione temporis ante legem vigilaverunt Abel, Enos, Enoc et Lamech, quod in primis quatuor psalmis innuitur. *Beatus vir* cantat Abel, qui tamquam lignum plantatum secus decursus aquarum dedit tempore suo fructum justitiae, dum pro justitia conservanda succubuit. *Quare fremuerunt* cantat Enos, quia Domino in timore servivit, dum nomen Domini invocavit. *Domine, quid multiplicati sunt* cantat Enoc, quem Dominus suscepit, dum eum ad paradisum transtulit. *Domine, ne in furore* cantat Lamech, quem Dominus exaudivit, dum ei talem filium dedit,qui genus humanum a furore Dei in arca salvavit. Quid igitur quatuor dumtaxat psalmi dicuntur, ideo duo psalmi de matutinali officio subtrahuntur, videlicet *Cum invocarem, etc.*, *et Verba mea*, et ideo ille potius quam alii, quia primus semper in Completorio, et secundus in secunda feria ad laudes dicitur.

21. In secunda vero distinctione primi temporis vigilaverunt Noe, Sem, Heber, et Thare. *Domine Deus meus* cantat Noe, quem Dominus in illa generatione justum invenit, et ideo aquis persequentibus salvum fecit. *Domine Dominus noster* cantat Sem, quem Dominus gloria et honore coronavit, dum eum super fratres patris benedictione sublimavit. *Confitebor tibi* cantat Heber, qui mirabilia Dei narravit, cum civitatem gygantium dissipavit. *In Domino confido* cantat Thare, qui in urbe Chaldaeorum positus, in Domino confidit, cujus pars calicis ignis sulphur extitit.

22. In tertia distinctione primi temporis vigilaverunt Abraham, Isaac, Jacob, et Joseph, quod sequentes psalmi declarant. *Salvum me fac* cantat Abraham, quem Deus salvum fecit, in cujus tempore sanctus defecit, quia idolatriae servivit. *Usquequo* cantat Isaac, quem Dominus in sacrificio respexit. *Dixit insipiens* cantat Jacob,cui spes Dominus fuit, unde ibi dicitur: *Exultavit Jacob, et laetabitur Israel.-Domine quis habitabit* cantat Joseph, qui fuit sine macula dum adulterium recusavit. Secundum vero nocturnum dominicale, sive tres psalmi, qui nunc dicuntur cum tribus antiphonis,et tribus glorificationibus recolunt resurrectionem eorum qui sub lege mosaica fuerunt.

23. Et licet tunc multi sancti fuerint, tamen tres ordines fuerunt, scilicet legislator cum suis

imitatoribus, et psalmista cum suis, et prophetae. Fuerunt namque aliqui aliqua doctrina legis contenti. Fuerunt etiam aliqui qui cum David, vel ad modum ipsius Domino psalmos decantaverunt ante arcam ejus. Fuerunt et prophetae quibus datum fuit corrigere populum doctrina, et sapientia sibi a Deo data, et praedicere eis futura. Propter hos ordines tres psalmos dicimus, et quia isti servierunt Trinitati cum dilectione spirituali, ideo ad singulos dicimus *Gloria Patri* cum antiphona. Qui autem omnes psalmos primi nocturni dicunt sub una antiphona, et omnes secundi nocturni sub tribus, hoc attendunt, quia et si illi, qui fuerunt tempore legis naturae, revelata fuerit aliquantulum veritas, illis tamen qui fuerunt sub lege Moysis magis, et inde eis major est exultatio, quod notat antiphonarum triplicatio. Præterea, illis qui fuerunt sub lege naturae promissa fuit haereditas, sed his qui fuerunt sub lege Moysis, collata. Et nota, quod in prima distinctione tempore legis vigilaverunt Sacerdotes, ut Aaron, cum docuit, quos exprimit Psalmista: *Conserva me*, quorum Dominus pars fuit haereditatis et calicis. In secunda Judices, ut Gedeon, dum indicavit quos exprimit Psalmista: *Exaudi Domine justitiam meam*, quorum judicium prodiit de vultu Omnipotentis. In tertia Reges, ut Salomon, dum populum rexit, quos insinuat Psalmista: *Diligam te*, quos Dominus constituit super gentes.

24. In tertio vero nocturno tres psalmos dicimus, recolentes resurrectionem omnium illorum qui tempore gratiae, sine in novo Testamento, in tribus mundi partibus, scilicet Asia, Africa, et Europa viguerunt, et vigebunt. Et quia tempore gratiae maxime facta est revelatio et impletio veritatis, ideo psalmi illi cantantur saepius cum antiphonis habentibus *alleluja*, ad magis gaudium designandum, prout plenius in sexta parte sub NATALI dicetur. Hinc etiam est, quod in quibusdam Ecclesiis semper in omni tertio nocturno, sive dominicali, sive festuali, lectiones ex novo Testamento subjiciuntur, scilicet expositiones Evangeliorum, et dicitur *Te Deum laudamus*.

25. Et attende quoniam in prima distinctione temporis gratiae vigilaverunt Apostoli, qui exprimuntur in psalmo *Coeli enarrant*, quia in omnem terram exivit sonus eorum. In secunda Martyres, quos declarat Psalmista: *Exaudiat te*, quia Dominus protexit eos in die tribulationis eorum. In tertia Confessores, quos innuit Psalmista: *Domine in virtute*, qui non sunt fraudati voluntate labiorum suorum. Illud ergo interest inter duodecim psalmos primi nocturni, qui sine antiphonis dicuntur, quia non quilibet eorum habet antiphonam, et tres psalmos aliorum nocturnorum, qui cum antiphonis dicuntur, quod interest inter duodecim Patriarchas, qui peregrini erant, et sperabant haereditatem, quam posteri eorum possederunt, et eorum posteros qui terram patribus eorum promissam haereditaverunt. Inter illos quoque tres psalmos tertii nocturni, qui dicuntur cum antiphonis habentibus *alleluja*, et illos secundi nocturni, qui dicuntur cum antiphonis sine *alleluja*, illud interest, quod interest inter illos qui habuerunt testamentum imitandum, et eos qui habent non imitandum; major namque est gloriatio novi quam veteris Testamenti, et de perceptis quam de promissis.

26. Praemissi igitur tres nocturni sunt illi tres anni ficulneae, quam Dominus inutilem invenit, dicens de illa: *Succide illam*, et responsum est ei: *Domine dimitte illam, et hoc anno usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora* (1). Cantamus enim in primo nocturno, ut recolentes facta patrum, qui sub lege naturae fuerunt, non inutiles inveniamur. Cantamus etiam in secundo et tertio, ut recolentes facta patrum qui sub lege Mosaica, et qui etiam ante nos fuerunt sub lege gratiae, non inutiles inveniamur, et si inutiles simus, oportet quod pater noster fodiat circa nos, dicens, reducenda nobis ad memoriam mortem illorum, quos vidimus paulo ante florere: Fili vide, quam fortis fuit ille, quam nobilis, quam dives, quam potens, et ecce ad momentum transivit: oportet etiam ut stercora ponat, peccata videlicet ante oculos nostros ponendo, et si hoc non habet effectum dicat: In proximo est, quod Dominus ad radicem arboris securim ponet, et si te inutilem inveniet, in ignem aeternum, ubi perpetuo combureris, projiciet.

(1) Luc. 13.

27. Dicto de nocturnis festivitatum, et dominicarum, nunc de nocturnis ferialibus, sive non solemnium dierum pauca dicamus. Et quidem in illis dicimus duodecim psalmos, ut nos Deo debere servire in duodecim noctis horis ostendamus, cuilibet horae unum psalmum attribuentes, cum non possumus jugiter Deo servire, prout in PROOEMIO dictum est. Olim quidem varii psalmi canebantur, nam alii quinquaginta, alii plures, alii pauciores dicebant, sed angelo revelante Patres convenerunt, ut duodecim dicerentur: qui psalmi bini et bini dicuntur, ad notandum, quod sine charitate, quae ad minus inter duos consistit, laudes nostrae, vel opera nostra nihil prosunt. In quibusdam tamen Ecclesiis in diebus profestis inter duos psalmos *Gloria Patri, etc.*, interponitur, ad notandum quod Christus est Dei et hominum mediator. In aliis vero Ecclesiis duo psalmi sub una *Gloria* terminantur, ad notandum quod laudes nostrae tunc Deo acceptae sunt, si in charitate maneamus; et sic inter duos psalmos nihil interponunt, quia inter Deum et proximum, in quorum dilectione charitas proprie consistit, medium non habetur, et secundum hoc in duodecim psalmis sexies tantum *Gloria Patri* dicitur, sicut sex sunt mundi aetates. Praeterea, sicut hominum a nativitate usque ad finem vitae, sex aetates naturaliter accidunt, ita in quotidiano nocturno sexies dicitur *Gloria Patri*, ut recolamus, quia usque ad finem in dilectione perseverare debemus. Propter eamdem causam, tunc sex antiphonae dicuntur, quae quid significent, in PROOEMIÓ dictum est, vel propter sex opera misericordiae, quae si observaverimus, de tenebris hujus noctis vel mortis, ad veram lucem, et vitam perveniemus aeternam.

28. Tres quoque lectiones, quae tunc dicuntur, doctrinam electorum trium temporum significant, et cum ipsis interpolate tria responsoria dicuntur, ad notandum quod quicquid electi in tribus temporibus docuerunt, et quicquid in tribus aetatibus agimus, ad Domini Trinitatem referimus, et Trinitatem in fide, spe, et charitate glorificamus. Responsoria enim a respondendo dicuntur. Ad haec tres lectiones dicuntur, quia Dominus posuit tres vigilias, dicens: *Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi* (1). Quae tres vigiliae tres aetates designant, scilicet pueritiam, juventutem, et senectutem, in quibus bene vigilando, Deum laudare debemus.

29. Et nota, quod psalmodia trium nocturnorum tam dominicalium, quam ferialium dieta vocatur; unde Exod.c.3: *Ibimus viam trium dierum in solitudine*. Sane Gregorius VII. constituit, ut in die resurrectionis usque in sabbatum in albis, et die Pentecostes usque ab sabbatum ejusdem, tres psalmi tantum ad nocturnos, tresque lectiones dicantur; omnibus vero aliis diebus per totum annum, si festivitas est, novem lectiones legantur; aliis vero diebus, scilicet in festis, duodecim psalmi, et tres lectiones. In dominicis vero diebus, exceptis dominicis Paschae et Pentecostes, decem et octo psalmi, et novem lectiones dicantur. Illi autem qui singulis diebus praeter hebdomadas Paschae et Pentecostes tres tantum psalmos, et tres lectiones dicunt, non ex regula sanctorum Patrum, sed ex fastidio hoc facere comprobantur.

30. Nocturnis finitis campanae pulsantur, et *Te Deum laudamus* alta voce cantatur, ad notandum quod manifeste et mirifice Ecclesia tempore gratiae, laudat Deum, et ad signandum quod si bonis operibus doctrinae sanctae bene responderimus, ad coelestem laudem cum Angelis perveniemus. Cantus quoque tunc alta voce factus, gaudium mulieris de drachma perdita inventa significat (2). Quod vero finis ejusdem cantici ibi: *Per singulos dies, etc.*, et alii versus sequentes altius canuntur, significat congratulationem vicinarum, quam mulieri propter drachmam repertam fecerunt. Compulsatio vero campanarum convocationem vicinarum repraesentat. In quibusdam etiam Ecclesiis luminaria accenduntur, nam et mulier ipsa lucerna accensa totam domum evertit. Hoc etiam significat, quod Ecclesia catholica per Christum trahitur de inferno. Vel ipse hymnus futurum gaudium et laetitiam repraesentat, quam Ecclesia requiescens a laboribus suis est in die judicii consecutura.

(1) Luc. 12. (2) Luc. 15.

31. Et est sciendum, quod cum beatus Ambrosius beatum Augustinum de Manicheis conversum baptizasset, dixit: *Te Deum laudamus*. Augustinus vero respondit: *Te Dominum confitemur;* et illo dicente: *Te aeternum Patrem*, ille respondit: *Tibi omnes Angeli, etc.*, et sic totum illum hymnum alternatim composuerunt. Post *Te Deum laudamus*, vel quando illud non dicitur, post omnes lectiones et responsoria dicitur versus a sacerdote, per quem excitat audientes, ut in Dei laude permaneant. Et dicitur voce magis demissa, ad notandum quod non prodest clamor vocis, nisi adsit clamor cordis.

32. Verum beatus Benedictus aliter officium noctis ordinavit, non tamen dissentiens a praemissa Ecclesiae ordinatione, vel illi in aliquo contradicens, sed Ordini suo quiddam peculiare constituens. Ipse namque instituit semel dici *Deus in adjutorium meum intende*, et ter *Domine labia mea aperies*, propter reverentiam unitatis, et Trinitatis. Deinde psalmum *Domine quid multiplicati*, eo quod a somno surgens dicit in eo: *Ego dormivi, et somnum coepi, etc.* Deinde in primo nocturno sex psalmi et quatuor lectiones cum totidem responsoriis cantari instituit, et totidem in secundo, per hoc vitam contemplativam innuens et activam. Senarius enim psalmorum numerus vitam designat activam, in qua sex opera misericordiae convenit exerceri, si quis ad contemplativae vitae perfectionem voluerit pervenire, quae per quatuor Evangelia designatur, et per quatuor lectiones similiter figuratur; quaternarius quidem numerus apud monachos quadratam stabilitatem, et evangelicam in sanctis exprimit, seu quadruplicem sensum Scripturarum propter quadrigas Aminadab, idest historialem, allegoricum, tropologicum, et anagogicum. In tertio vero nocturno tria cantica cantari instituit in laudem Trinitatis, a qua nobis vitae perfectionem dari cum charitate credimus et speramus. Cantantur autem illa cantica cum *alleluja*, quod est canticum coelestis laetitiae, ut per hoc totam Trinitatem esse dignam coelesti laude ostendatur, et ad quam plene laudandum non sufficit laus humana. Quatuor vero lectiones de Evangelio, quae sequuntur, significant quod laudatores Dei per quatuor Evangelistarum doctrinam debent esse quatuor virtutibus insigniti; per quatuor etiam responsoria laudantium alacritas designatur. Sed ne hoc bonum agentes, illud sibi adscribant, sed totum Dei laudi attribuant, et se illius servos ostendant, subjungitur: *Te Deum laudamus*. Postea legitur Evangelium, quod significat denarium, idest vitam aeternam, quae digne Deum laudantibus in fine reddetur, ad quod sequitur *Amen*, idest *fiat nobis*, quod ex Evangelio credimus et speramus. Hymnus vero qui sequitur, scilicet *Te decet laus, etc.*, gaudium, quod sancti post laborem habent de remuneratione denarii significat.

33. Monachi autem nunquam novem lectiones dicunt, nisi in exequiis mortuorum, unde et in triduo ante Pascha novem dicunt, quasi exequias Domini repraesentantes. Ad laudes autem instituit psalmum illum: *Deus misereatur nostri* primo absque antiphona decantari, tum quia tenebris fatiscentibus, diluculo matutinae laudes cantantur, ideo in eo dicitur: *Illuminet vultum suum super nos*, tum quia hoc officium ad Domini pertinet resurrectionem, per quam accipimus misericordiam et benedictionem.

34. Rursus, monachi Dominicam orationem sublata voce dicunt propter simplices, qui eam non intelligunt, aut obliviscuntur, et propter versutos, qui spinam odii gerentes in corde, fratres odiunt, nolentes dicere: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Hoc igitur dicere compelluntur in publico, ut purgentur ab illo vitio, tam in fine noctis, idest in matutinis laudibus, quam in fine diei, idest vesperis, ut noctem aut diem non pertranseat sine reconciliatione fratris. In aliis autem horis non dicunt sublata voce, quia saepe contingit fratri fratrem irasci, et quoddam furoris impetu commoveri, qui licet statim animum non cohibeat, expectandus tamen est ad veniam; sufficit enim si sol non occidat super iracundiam ejus. Dicunt etiam quatuor solummodo psalmos ad vesperas, prout in sexta parte, sub titulo DE TEMPORE ADVENTUS dicetur.

35. Non vacat a mysterio, quod monachi se toto corpore ab oriente ad occidentem gerant, significantes Deum ubique adorandum fore, quasi ubique praesentem, vel quia rationabili motu ab ortu nostrae nativitatis usque ad occasum mortis eum sequi tenemur, sicut et firmamentum natu-

raliter vertitur ab oriente in occidentem, hoc etiam quaedam designant Ecclesiae, in quibus dicentes *Gloria Patri*, se inclinat ad orientem, et subdentes *Sicut erat, etc.*, se vertunt in occidentem; devotio namque in divinis officiis est servanda. Quia vero monachorum officium ad nos non pertinet, ad praesens de illo sufficiat nobis ad hoc usque dixisse.

36. Ultimo, nota quod monachorum ordo figurat Cherubin, qui inter angelorum ordines eximior praedicatur, habere probatur. Nam sicut Cherubin, ita et monachi sex alis velantur, dicente Scriptura: *Sex alae uni, et sex alae alteri* (1). Duae quidem in caputio, quo caput tegitur demonstratur, illud vero tunicae quod brachiis extenditur, sive dextra et laeva alias duas dicimus esse alas, et ante et retro alias duas, et sic illud quo corpus tegitur, sex alarum numerum implere asseritur. Habitus quoque eorum habitum imitatur sanctorum, de Elia namque legitur: *Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus* (2) et de ipso, et de illis similibus dicit Apostolus: *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis* (3), et de Joanne Baptista inquit Evangelista: *Zona pellicea circa lumbos* (4).

37. Adhuc cuculla monachorum sumpta est a collobiis Apostolorum, quae ut dalmatica formabantur, et in eis forma Crucis praeferebatur, quia illi se vitiis et concupiscentiis crucifigebant: ejus nigredo est mundi contemptus, longitudo perseverantia in bono.

CAPUT IV.

DE MATUTINIS LAUDIBUS

SUMMA

1. *Matutinae laudes quo consilio inductae. Et unde dictae laudes, num.* 2.
3. *Sacrificium juge in veteri Testamento.*
4. *Officium vespertinum in quo sit dignius matutino.*
5. Alleluja *quando cantetur, quandove intermittatur. Et num.* 6.
7. *Psalmi quinque in matutinis laudibus quid signent, quos ordine subjicit et examinat.*
8. *Psalmi octo qui dicuntur in laudibus, respondent octo ordinibus Ecclesiae quos vide per num.* 9. 10. 11. 12. 13. 14.
15. *Psalmi duo,* Deus meus, *et* Deus misereatur *cur conjungantur et combinentur.*
16. *Ecclesia cum jubilet, cur nos invitet ad jubilandum illo psalmo:* Jubilate Deo, etc.
17. *Psalmus* Dominus regnavit, *cur dicatur dominicis et festivis diebus, et psalmus* Miserere *ferialibus.*
18. *Psalmi qui dicantur in officio feriali mysterialiter, loco illius* Jubilate.
19. *Cantica sex, quae in sex feriis dicuntur loco psalmi* Benedicite.
20. *Canticum an et in quo differat a psalmo. Et quis primus cantica instituerit.*
21. *Psalmi* Deus meus, *et* Laudate Dominum de coelis, *cur nunquam mutetur.*
22. *Mane in sex dividitur.*
23. *Psalmi qui per singulas ferias mutantur, et cantica quae in illis dicuntur, quomodo inter se conveniant, et temporis gratiae successibus coaptentur, vide late per discursum.*
24. *Corona benignitatis Domini ubi consistat.*
25. *Psalmus sextae feriae.*
26. *Psalterium diversimode portatur a diversis.*
27. *Capitulum sequitur antiphonam. Et quare.*
28. *Cantica* Benedictus *et* Magnificat *cantanda sunt stando.*

---

1. Sunt nonnulli qui Esdrae ordinem sequentes, de quo in principio hujus partis dictum est, matutinas laudes a nocturnis dividunt, illas fore per se officium asserentes, et mane aurora rutilante illas dicentes, prout in titulo proximo dictum est. Tali namque hora Christus victor a mortuis resurrexit; unde Marcus: *Surgens (Jesus) mane prima sabbati* (5), vel saltem ejus resurrectio in

(1) Isai 6. (2) IV. Reg. 1. (3) Heb. 2. (4) Marc. 1. (5) Marc. ult.

matutino notificata est. Tali etiam hora super mare ambulavit; merito ergo in hac hora laudandus est, ut ipse, qui nos per suam sanctam resurrectionem salvavit, supra mare hujus saeculi nos ire faciat sicco vestigio, sicut Petrum. Hac etiam hora mundum et Angelos creavit, qui statim post creationem suam cantico laudes Creatori suo jubilaverunt. Laudes ergo matutinas rubescente aurora dicunt, scilicet in quarta vigilia quam lucifer totam illustrabat. Quae et matutina dicitur a mane, quod est lumen, quia nobis mane lumen reducit ad coronam gloriae obtinendam, juxta illud: *Non sit vobis vanum mane surgere ante lucem, quia promisit Dominus coronam vigilantibus.* Quid autem significet tempus matutinae laudis, dictum est in principio praecedentis tractatus.

2. Dicuntur autem laudes, quod illud officium laudem praecipue sonat divinam, quem ei facimus, pro eo quod a tenebris erroris nos ad lucem, seu viam veritatis reduxit, et ad tentationes diaboli expellendas; unde Isaias: *Expergescimini, et laudate, qui habitatis in pulvere, quia ros lucis ros tuus* (1). De hoc matutinali officio dicit Propheta: *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* (2).

3. Sane matutinum et vespertinum officium ideo canimus, quasi Domino juge sacrificium offeramus. Offerrebant enim Domino in veteri Testamento juge sacrificium, idest mane et vespere. Sed vespertinum dignius erat matutino, quia pinguius, ut Judaei dicunt, prout sub VESPERIS dicetur. Nos autem per matutinum officium intelligimus legem, per vespertinum Salvatoris passionem, qui in vespera mundi, scilicet in sexta aetate, obtulit se Deo Patri pro nobis, unde: *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum* (3). Respondet autem hoc sacrificium illi, quia psalmi ponuntur sub quinque distinctionibus per *Gloria Patri*, sicut et hic. Item, ibi et hic hymnus cum lectione et versiculo, ibi etiam canticum Mariae, et hic etiam canticum Zachariae.

4. Quia vero officium vespertinum dignius est propter rem digniorem quam significat, omnia in majoribus solemnitatibus, et in vespertino solemnius cantamus quam in matutino, responsorium interponentes. Isidorus dicit (4), quod officium matutinum est lucis initium, sic appellatum a stella lucifero, quae oritur mane inchoante, ut dictum est. Hoc officium laudum plenum est laudibus, prout dictum est in principio praecedentis tituli, ad quas sacerdos per versum, quem praemittit, excitat auditores, qui est quandoque: *In matutinis meditabor in te*, quandoque: *Excelsus super omnes gentes Dominus*, vel alius; et deinde divinum implorat auxilium, dicens: *Deus in adjutorium meum intende.* Postmodum chorus ad idem festinans auxilium in summa Trinitate glorificat Deum dicens: *Domine ad adjuvandum me festina: Gloria Patri*, deinde antiphona inchoatur. Circa quod notandum est, quod quaedam Ecclesiae in dominicis, quae sunt a prima dominica post Epiphaniam, usque ad Septuagesimam, et ab octava Pentecostes usque ad Adventum Domini canunt ad laudes *alleluja*, loco antiphonae pro omnibus psalmis, tum quia, ut praemissum est, hoc officium laudibus est plenum, *alleluja* enim laus est angelica, tum quia ut dominici dies resurrectionem Domini repraesentent. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, *alleluja* multiplicatur, sic merito et in eis debet multiplicari.

5. Et est attendendum, quod in dominicis quae sunt ab octava Epiphaniae usque ad Septuagesimam, concinunt *alleluja*, juxta cantum quarumdam antiphonarum ad nativitatem Domini pertinentium; in dominicis vero, quae sunt ab octava Pentecostes usque ad Adventum, cantant *alleluja*, juxta cantum ferialem antiphonarum, quae dicuntur ad *Benedictus*, et de ipso sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarum ipsarum etiam cantus in *alleluja* variantur, ideo juxta brevitatem vel prolixitatem cujuslibet antiphonae, juxta cujus cantum multiplicatur vel minuitur in singulis dominicis numerus *alleluja*. Adhuc ideo certus numerus in *alleluja* non praefinitur, quoniam devotae animae certus numerus vel modus in laudando Deum praefigi non potest.

6. In aliis vero Ecclesiis passim in omnibus dominicis ad primos tres psalmos loco antiphonae, quasi ad inchoandum psalmos bis concinunt *alleluja*, ad insinuandum quod in Dei laudem, ex charitatis fervore procedunt, nec cantant illud juxta alicujus antiphonae cantum, ad notandum quod

(1) Isai. 26. (2) Psal. 62. (3) Psal. 140. (4) In lib. Ethimologiarum.

juxta Apostolum, *charitas non aemulatur* (1). Ad psalmum vero *Benedicite*, cantant antiphonam tres pueri, cui nec jubilus, nec *alleluja* subjicitur, propter rationes infra scriptas. Ad psalmum vero *Laudate Dominum* ter dicunt, loco antiphonae, *alleluja*, non juxta alicujus antiphonae cantum, sed dumtaxat ad inchoandum psalmum. Tertio autem dicitur: primo, quia respondent tribus psalmis sub ipso psalmo *Laudate* contentis; secundo, propter triplicem ordinem justorum Deum laudantium, de quo infra dicetur.

7. Porro in laudibus matutinis quinque psalmi dicuntur, ut quinque sensuum reparatio notetur, et propter quinque status Ecclesiae. Primus psalmus est *Dominus regnavit*, in quo laudatur Deus, qui *firmavit orbem terrae*, scilicet in fide et resurrectione; ideo hic psalmus pertinet ad regnum Christi. Secundus est *Jubilate*, qui pertinet ad Confessores, unde ibi dicitur: *Introite portas ejus in confessione*, et recte incipit a jubilo, quoniam confessio valde placet Deo. Tertius est *Deus, Deus meus, etc.*, qui significat statum martyrum qui sitiunt ad Dominum, unde dicitur ibi: *Sitivit anima mea*. Et quoniam tota nostra sitis et intentio esse debet in Trinitate, et ad Trinitatem, ideo sequitur psalmus *Deus misereatur nostri*, in quo tota Trinitas notatur, dum ibi dicitur: *Benedicat nos Deus, Deus noster, etc.*; dicitur enim ter Deus, propter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Quartus est canticum trium puerorum *Benedicite*, quod est Danielis cap. 4., significans statum Antichristi, ut jam dicetur, et in fine hujus psalmi non dicitur *Gloria Patri*. Primo, quia propter confessionem fidei projecti sunt tres pueri in caminum ignis, in quo facto maxime Deo, et Trinitati derogatum est. Secundo, quia ultimus versus illius psalmi idem dicit quod *Gloria Patri*, et in divinis Scripturis nihil debet supervacuum esse. Tertio, quia in ipso psalmo distincte tota Trinitas notificatur, et laudatur Deus in creaturis. Rursus, dum psalmus iste dicitur, nec sedere, nec genua flectere debemus, sicut dicitur sub SABBATO QUATUOR TEMPORUM PRIMAE HEBDOMADAE QUADRAGESIMAE. Quintus psalmus est *Laudate Dominum*, in quo status ille notatur, quando post mortem Antichristi convertentur Judaei, ut jam dicetur, et in fine ejus dicitur *Gloria Patri*, ad ostendendum quod per bonam operationem sociabimur angelis, qui incessanter Deum laudant.

8. Potest etiam dici, quod in laudibus octo psalmi dicuntur, quia officium istud mystice recolit statum Ecclesiae ab initio apostolicae stabilitatis usque ad perfectionem electorum, qui in fine mundi futuri sunt, sub quo statu octo ordines Ecclesiae, sive electorum, in Ecclesia sancta per Baptismum salvati reperiuntur, sicut in arca Noe octo animae illos significantes, per eam salvatae sunt. Per diluvium enim baptismus, per arcam vero Ecclesia significatur.

9. Primus ordo fuit Ecclesiae primitivae, in judaico populo conversantis, quae per Christi praedicationem reformata, et aedificata est, sicut monstrat ille primus psalmus *Dominus regnavit*, in primo ejus versu, ubi de Salvatoris regno, et ipsius agitur potestate. In secundo versu agitur de fundatione Ecclesiae, quae tunc coepit fieri super illud fundamentum, quod est Christus, juxta Apostolum (2). De quo etiam fundamento in titulo ejusdem partis supra habetur. Cantatur ergo hic psalmus in laudibus, qui continet laudes Christi.

10. Secundus ordo fuit primitivae Ecclesiae intrantis ad gentes per praedicationem Domini, et Apostolorum monentium omnem terram, idest omnem gentem ad jubilandum Deo, quod monstrat secundus psalmus *Jubilate Deo omnis terra*.

11. Tertius ordo fuit credentis gentilitatis, quam tertius psalmus *Deus Deus meus* demonstrat offerre gratias, et benevolentiam Apostolorum vocationi.

12. Quartus erit resipiscentis judaici populi, per Enoc et Eliam conversi, quem ille quartus psalmus, *Deus misereatur nostri*, monstrat ad Deum reversum poscere misericordiam ejus, et tunc gaudebunt se cognoscere viam Dei, quam in Gentibus esse cognoscent.

13. Quintus erit eorum qui futuri sunt tempore Antichristi, cujus figuram praecessit Nabuchodonosor, qui licet tribulaverit sanctos utriusque populi, non tamen desistent benedicere Deum,

(1) I. Corinth. 13. (2) I. Corinth. 3.

ad instar trium puerorum, quos Deus liberavit de camino ignis ardentis, qui per illud quintum canticum *Benedicite* recoluntur. Eo enim tempore justi purgabuntur, velut in camino ignis, non tamen urentur, sed ibi accipient formam auri, unde Joannes in Apocalypsi vidit pedes ejus *similes aurichalco, sicut in camino ardenti* (1); unde rite sequitur ille psalmus, et propter tribulationem, quam designat antiphona illius sine *alleluja*, et ipse sine *Gloria Patri* cantatur. Hymnus autem ipse tres habet distinctiones. In prima invitantur superiores creaturae ad laudem Creatoris,scilicet quae sunt supra coelum, quae in coelo, et quae in aëre. In secunda invitantur ad hoc creaturae terrenae, et quae moventur in aquis. In tertia invitantur omnes spiritus et animae, ut cum omni creatura Domino benedicamus, quia sicut tres pueri Nabuchodonosor et caminum ignis, sic nos diabolum et inferni incendium evasimus. Caeterum,hoc canticum bene convenit diei dominico, et cuilibet festivo, quia in prima die Dominus universa creavit, et per suam resurrectionem postmodum innovavit, ideoque in ea die et in festis, quae resurrectionem Dominicam imitantur, dicitur, in quo die creaturae ad Creatoris laudem invitantur. Hinc etiam est, quod eaedem laudes sunt in dominicis, et festivitatibus sanctorum, et in tempore Paschali, quia repraesentant gaudia resurrectionis Christi et nostra. Sextus, septimus, et octavus erit eorum qui universaliter ex tribus mundi partibus, scilicet ex Asia, Africa, et Europa convertendi et colligendi sunt, qui post Antichristi persecutionem, et ejus mortem majore pace fruentur, usque ad diem judicii, quam nunc habeat Ecclesiae; tunc enim erit *senectus in misericordia uberi* (2), in qua quiete triplex orde justorum,scilicet conjugati, continentes, et virgines, quos Job, Noe, et Daniel exprimunt, et generaliter universi sancti quibus aureola debetur, qui in tribus mundi partibus de tribulatione evadent, regnaturi cum sponso Ecclesiae, celebrabunt laudes Dei, quae continentur in illis tribus psalmis, scilicet: *Laudate Dominum de coelis*, *Cantate Domino canticum novum*, et *Laudate Dominum in sanctis ejus*.

14. Quaeritur autem, quare hi tres psalmi sub una antiphona, et etiam sub uno *Gloria Patri* dicuntur. Respondetur ideo, quia praemissi sextus, septimus et octavus ordines electorum, qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur, sine aliquo intervallo simul erunt, et pariter glorificabuntur. Continent etiam ipsi tres psalmi triumphum de mundo, carne, et diabolo; et quoniam unum sine alio non habetur, ideo merito conjunguntur.

15. Quaeritur etiam, quare praemissi duo psalmi, scilicet *Deus Deus meus*, et *Deus misereatur nostri*, combinantur, et sub uno *Gloria Patri*, et sub una antiphona dicuntur? Ad quod quadruplex est responsio. Primo, quia psalmus *Deus, Deus meus* significat sitim ad Deum, et in psalmum *Deus misereatur nostri* Trinitas notatur, ut supra. Ad significandum igitur sitim, et desiderium continuum ad Deum, hoc fit. Secundo, ad notandum quod ante persecutionem Antichristi populus credentis gentilitatis, qui recolitur per psalmum *Deus, Deus meus*, et judaicus populus resipiscens, qui recolitur per psalmum *Deus misereatur nostri*, unum erunt in fide, et postquam hi conjuncti erunt, veniet Antichristi tribulatio, ut praemissum est. Tertio, quia primus psalmus illorum significat dilectionem Dei, unde ibi dicitur: *Sitivit in te anima mea, etc.* (3). Secundus vero dilectionem proximi, unde ibi dicitur: *Ut cognoscamus... in omnibus gentibus salutare tuum* (4), quae connexae sunt, ut una sine altera in christiana professione non habeatur. Quarto, quia gratia quam Ecclesia in primo psalmo sentire videtur, in secundo collata esse monstratur, unde ad gratiarum actionem invitatur, cum dicitur ibi: *Confiteantur tibi populi Deus, etc.* Rursus, ideo in fine ipsius psalmi *Deus Deus meus*, non dicitur *Gloria Patri*, quia in eo agitur de miseria humani generis, unde ibi dicitur: *Sitivit anima mea.* Non enim omnes psalmi de miseriis, et aliis adversitatibus tractantes, laudant illum pro illis, quod tamen deberent, sed sequenti psalmo, scilicet *Deus misereatur nostri*, subjicitur *Gloria Patri*, quia in eo agitur de misericordia Dei, per quam generi humano bona conferuntur, et mala removentur. Caeterum, praedicti duo psalmi, et psalmus *Laudate Dominum*, nunquam variantur, ad designandum, quod sine fide et desiderio Trinitatis, quae in praemissis duo-

(1) Apoc. 1. (2) Psal. 91. (3) Psal. 62. (4) Psal. 66.

bus psalmis unitis exprimuntur, et sine laude Dei, quae per psalmum *Laudate* designatur, nunquam christiani esse debemus.

16. Quaeritur etiam quare Ecclesia in psalmo illo *Jubilate*, ad jubilandum nos invitat, et tamen ipsa non jubilat? Ad quod dici potest, quod officium laudum Domini resurrectionem significat, quae jam completa in capite, scilicet in Christo, adhuc est in membris implenda. Ad notandum igitur, quod jam in parte impleta est, non dicitur jubilus in fine antiphonarum, praesertim illarum quae dicuntur super psalmos, in quibus fit mentio de resurrectione; est enim jubilus cantus spe gloriae conceptus. Quia vero resurrectio adhuc in membris implenda est, ideo in quibusdam antiphonis jubilus dicitur. Unde et in tempore paschali in versiculis, et responsoriis, et in *alleluja* jubilamus propter nostram resurrectionem, quam speramus, quam quia non videmus, nec adhuc plene exprimere possumus, ideo per vocem non significativam jubilamus. In antiphonis ergo non fit jubilus propter resurrectionem Domini, quae impleta est, nec etiam in antiphonis laudum, in quarum psalmis fit mentio de resurrectione Domini, ut in tribus primis psalmis, nec in fine antiphonae quarti psalmi, quia Nabuchodonosor videns tres pueros, in camino ignis positos, vidit et quartum cum eis, scilicet Christum, eos consolantem (1). Qui enim sunt in tribulatione hoc solum orant, ne deficiant, et potius est tunc locus timendi quam sperandi, ideoque in fine antiphonae hujus psalmi non dicitur jubilus, praesertim quia in tribulatione Sanctorum gloria Dei non apparet. Sed in fine antiphonae, quae dicitur super psalmum *Laudate Dominum*, dicitur jubilus, quia in illo non fit mentio de resurrectione, sed de spe gloriae quam expectamus, ex qua jubilus. De hoc jubilo dictum est in PROOEMIO hujus partis.

17. Porro primus psalmus in dominicis, scilicet *Dominus regnavit*, qui est psalmus laetitiae, commutatur in feriis in psalmum *Miserere mei Deus*, qui est psalmus poenitentialis. Circa quod notandum est, quod dies dominicae et festivi recolunt resurrectionem sanctorum, qui fuerunt ab initio, et erunt usque in finem saeculi; unde in dominicalibus, et in festivis laudibus recolentes regnum Domini, post resurrectionem ejus a morte corporis, sive gloriam resurrectionis electorum, canimus psalmum *Dominus regnavit*, qui tamen dicitur in dominicis ad Primam, a Septuagesima usque ad Pascha, prout ibi dicetur. Dies vero feriales recolunt peregrinationes ipsorum sanctorum et poenitentiam, et ideo in ferialibus laudibus dicimus primum psalmum, scilicet *Miserere mei Deus*, recolentes nostram resurrectionem a morte animarum per poenitentiam, sive electorum peregrinationem, et poenitentiam, sive conversionem. Quia enim Judaei ad Petri praedicationem compuncti corde, et conversi, illum frequentabant, inde inolevit usus, ut et nos, qui de gentili errore conversi sumus, illum in officiis frequentemus, quatenus ad conversionem et poenitentiam provocemur, per quam resurgere valeamus. De hoc etiam psalmo sub PRIMA dicetur.

18. Adhuc loco secundi psalmi, scilicet *Jubilate*, qui in dominicis et festivis diebus dicitur, sex psalmi in sex feriis dicuntur, quia sicut in primitiva Ecclesia sanctorum praedicatione haereditatem accepit, et post ad Gentes intravit, sic et Gentilitas credidit; et sicut judaicus populus sanctorum praedicatione resipiscet in fine, et qui sub tempore Antichristi futuri sunt, persecutionem et tribulationem evadent, et populi post ejus praedicationem ex tribus mundi partibus colligentur, ut praemissum est, ita et in loco psalmi *Jubilate*, qui sanctorum praedicationem continet, dicitur in secunda feria psalmus *Verba mea*, qui est vox Ecclesiae ad haereditatem Domini vocatae. In Septuagesima vero psalmus *Confitemini*, prout ibi dicetur. Et in tertia feria psalmus *Judica me Deus*, qui recolit quando primitiva Ecclesia intravit ad Gentes. Et in quarta feria psalmus *Te decet*, qui cantatur in figura Gentium, quae ab idolis conversae sunt ad Deum. Et in quinta feria psalmus *Domine refugium*, qui sic intitulatur: *Oratio Moysi, hominis Dei congruentis resipiscentiae Judaeorum*. Et in sexta feria psalmus *Domine exaudi orationem meam*, quem David cantavit, quando filius suus eum persequebatur, persecutionem Antichristi significans. Et sabbato psalmus

(1) Dan. 3.

Bonum est confiteri Domino, qui sic intitulatur: *Psalmus Cantici in die Sabbati*, idest in die quietis, figurans sanctos a tribus mundi partibus collectos post Antichristi persecutionem fore in quiete mansuros, et Domino confiteri et psallere. Praemissi ergo sex psalmi ideo ita ordinantur, ut in eis notari possit ordo christianae conversionis.

19.-20. Verum, loco psalmi *Benedicite*, sex cantica in sex feriis dicuntur, quia sicut psalmus ille continet gratiarum actiones trium puerorum, ita et in canticis continentur gratiarum actiones electorum. Talis enim est differentia inter canticum, et psalmum, qualis inter bonam operationem et gratiarum actiones. Moyses autem legitur primus instituisse cantica, quando Pharao submersus est (1), deinde Debora non ignobilis foemina (2), postea viri et foeminae. Canticum est vox humana, psalmus vero est quod cantatur ad psalterium. Item psalmus demonstrat opera electorum illius ordinis quem significat, acta post conversionem; canticum vero ostendit laudem Dei, pro ejusdem operibus. De canticis dicitur in sexta parte sub SABBATO SANCTO. Rursus ideo per singulos dies feriales septimanae secundus et quintus psalmus mutantur, quia sex psalmi, et sex cantica, quae per sex dies septimanae commutantur, concordant in significationibus octo psalmis, qui cantantur in matutino dominicali, seu octo ordinibus electorum, de quibus praemissum est. Non incongrue igitur de die in diem ordinatim canuntur, quemadmodum et psalmi dominicales matutini canuntur, seu quemadmodum ordines electorum, quibus concordant, numerantur, ut per eos electorum ordines in novo Testamento de tempore in tempus sic ordinatim fuisse ostendatur.

21. Psalmus vero *Deus, Deus meus*, et *Laudate*, nunquam omittuntur nec praetermittuntur, quia nullum fuit tempus, nec erit, quo animae justorum non sitiant ad Deum fontem vivum, et quo laudent Dominum in excelsis. Ut autem haec clarius pateant, notandum est, quod quilibet dictorum sex psalmorum habet in se hoc vocabulum mane, vel aequipollens.

22. Mane autem in sex dividitur, scilicet in mane temporis, in mane pectoris, in mane nostrae redemptionis, in mane hominis, in mane aeternitatis, et in mane mundialis prosperitatis. Mane temporis est initium et fundamentum fidei, de quo dictum est: *Et factum est vespere et mane dies unus* (3). Mane pectoris est initium gratiae, cum scilicet gratia incipit lucere in corde, unde: *Emitte lucem tuam* (4), et *mane exaudies vocem meam* (5). Mane nostrae redemptionis est matutinum tempus, in quo Dominus noster surrexit, vel ejus resurrectio innotuit, unde: *Exitus matutini, et vesperae delectabis* (6). Mane hominis est pueritia ejus, vel adolescentia, in qua viret et floret, unde: *Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat, vespere decidat, induret, et arescat* (7). Saepe autem est, quod homo mane pueritiae transeat, idest moriatur. Si vero contingat eum venire ad mane adolescentiae, in quo viret et floret, saepe est quod et tunc transit: quod si forte eum contingat venire ad vesperam senectutis, tunc absque dubio in mortem decidit, induratur ut cadaver, et arescit in pulvere. Mane aeternitatis est initium aeternae gloriae, unde: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam* (8), idest vocem misericordiae tuae, scilicet: *Venite benedicti, etc.* (9). Mane mundialis, prosperitatis, est ipsa prosperitas, unde: *Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, etc.* (10). Penitus ergo solicitus de anima sua, mane temporis surgat ad orationem, ut possit dicere: *Mane adstabo tibi, et videbo, mane exaudies vocem meam* (11), quod habetur in primo psalmo *Verba mea*. Verum, quia oratio ejus non habet effectum sine mane pectoris, idest sine gratiae initio, ideo dicit: *Emitte lucem tuam*, quod habetur in secundo psalmo: *Judica me Deus, etc.* (12), Sed quia mane pectoris pendet ex mane nostrae redemptionis, ideo dicit: *Exitus matutini, etc.* quod est in tertio psalmo *Te decet, etc.* (13). Et quia habito mane pectoris, quod effectus est mane redemptionis, homo incipit sibi vilescere, sequitur *mane, sicut herba transeat, etc.*, quod habetur in quarto psalmo, scilicet *Domine refugium* (14). Sed quia quanto sibi quisque magis vilescit, tanto magis mane aeternitatis affectat, idcirco dicitur: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam*, quod

(1) Exod. 15. (2) Judic. 5. (3) Gen. 1. (4) Psal. 42. (5) Psal. 5. (6) Psal. 64. (7) Psal. 89. (8) Psal. 142. (9) Matth. 25. (10) Psal. 91. (11) Psal. 5. (12) Psal. 42. (13) Psal. 64. (14) Psal. 89.

habetur in quinto psalmo: *Domine exaudi orationem meam* (1). Et quia nemo ad hoc pervenit, nisi qui laudat Deum in adversitate, et prosperitate, ideo adjungit: *Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, etc.*, quod habetur in sexto psalmo: *Bonum est, etc.* (2).

23. Rursus, sex psalmi qui per singulas ferias mutantur, et cantica quae illis dicuntur, inter se conveniunt, et congrue possunt temporis gratiae successibus coaptari. In secunda namque feria recolitur status primitivae Ecclesiae, quae sanctorum praedicatione haereditatem accepit, ut dictum est, unde in illo psalmo *Verba mea* orat Ecclesia pro aeterna haereditate, quam per Christum percepit, quare in titulo ejusdem psalmi dicitur in fine: *Pro ea quam consequitur haereditate.* In cantico vero gratias agit, dicens: *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, et consolatus es me*, quod est Isaiae c. 12. Revera ira Dei permansit usque ad possessionem Salvatoris; sed tunc conversus est Dominus a furore, et consolatus est Ecclesiam, aperiens ei januam coelestis regni,cum omnes prius ad inferos mitterentur. Item in psalmo solitudinem suam ostendens Ecclesia, dicit: *Mane adstabo tibi et videbo, etc.* (3); in cantico vero confidens, dicit: *Fortitudo mea, et laus mea Dominus* (4), idest ipse per quem sum fortis, et quem laudare teneor. Ad totam igitur pertinet Ecclesiam, quod dicitur: *Verba mea, etc.*, sed specialiter ad primitivam, cui per Apostolos prima facta est promissio aeternae haereditatis, et tunc vexillum Crucis coepit nationibus elevari, ad quod pertinet canticum, sicut ex his quae praecedunt canticum in Isaia manifeste apparet; dicitur enim in libro paulo superius: *In die illo radix Jesse, quae stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulchrum ejus gloriosum* (5). Et paulo post: *Levabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, etc.* (6). Salvator noster est radix Jesse, et ipse stat in signum populorum, quia ad Deum respiciunt gentes,et ipsum deprecantur,et ejus sepulchrum fuit gloriosum. Licet peccatis nostris exigentibus ad tempus sit ignominiosum, et ipse per Apostolos, et alius primitivos levavit in nationes Crucis signum, in quo est victoria, ut sciant omnes in quo diabolus est victus. Sed ante hoc congregavit ipse profugos Israel, quando in die Pentecostes *erant in Jerusalem habitantes Judaei, viri religiosi ex omni natione, quae sub coelo est* (7) et ex illis crediderunt una die tria millia,et alia die quinque millia, nam eis dicit Paulus in Actibus Apostolorum: *Vobis oportebat primum, loqui verbum Dei* (8). In tertia feria illud tempus recolimus, quando ab impiis Ecclesia persecutionem patiebatur, a Judaeis primo, et postea a diversis Imperatoribus romanis, praesertim a tempore Neronis, usque ad tempora Diocletiani et Maximiani Imperatorum. Quae autem tunc passa fuerit Ecclesia indicat psalmus: *Judica me Deus et discerne causam meam de gente non sancta*, et ostendit tristitiam cum dicit: *Quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?* (9). Sed quia ab hac persecutione liberata est, cantat canticum:*Ego dixi*,quod est Isaiae c. 38., quod cantavit Ezechias, post liberationem Sennacherib, et post infirmitatem quam incurrerat, ne elevaretur cor ejus in superbiam, vel quia elevatum erat propter inopinabilem triumphum de exercitu Sennacherib. Sicut enim ille liberatus reddidit gloriam Deo, sic et Ecclesia, prius tamen quasi desperans dicit:*Non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis*, idest Salvatorem meum, per quem mihi quies deberet esse, immo cum videbat suos passim interfici, dicebat: *Generatio mea ablata est*, et iterum:*Praecisa est, veluta texente vita mea, cum adhuc ordirer succidit me* (10). Tamen sperans Ecclesia dicit: *Vivens* (supple,*nunc in protectione tua) vivens* (scilicet *post in futura quiete) ipse confitebitur tibi, sicut et hodie ego,* (supple *liberata ab hostibus, et ego ita ago) sicut pater notam facit filiis veritatem suam* (11).In quarta feria recolitur illud tempus,quo Ecclesia coepit exaltari super inimicos suos, scilicet reddita sibi pace per Imperatorem Constantinum unde cantat: *Te decet hymnus Deus in Sion* (12). Sion interpraetatur speculatio, sive contemplatio, quia tempore quietis potuit Ecclesia vacare contemplationi. Ad hoc etiam pertinet titulus, scilicet psalmi David: *Canticum Jeremiae, et Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperet exire.* Si-

(1) Psal. 142. (2) Psal. 91. (3) Psal.5. (4) Isai.12. (5) Isai.11. (6) Ibid. (7) Act.2. (8) Act.13. (9) Psal. 43. (10) Isai. 38. (11) Ibid. (12) Psal. 64.

cut enim populus ille de Babylonia exire coepit, recepta licentia a Cyro, ita et Ecclesia de Babylonica persecutione, per Constantinum romanum Imperatorem liberata, quam patiebatur sub diversis Imperatoribus, habet spem proficiendi in melius, quousque perveniet in coelestem Jerusalem. Unde recolens praeteritam persecutionem dicit: *Verba iniquorum praevaleverunt super nos,* et profectum suum ostendens dicit: *Benedices coronae anni benignitatis tuae.*

24. Corona anni benignitatis tuae est tempus gratiae, quod per circulum dierum usque in finem mundi decurrit, in quo campi, idest illi qui sunt pleni tumore superbiae, carentes ubertate gratiae repellentur. Propter hanc liberationem cantat Ecclesia canticum Annae, matris Samuelis, quod cantavit liberata de persecutione suae aemulae Fenennae, scilicet: *Exultavit cor meum in Domino* (1). Cum enim respublica coepit per angelicos viros, et imperatores christianos ministrari, potuit Ecclesia dilatare os suum super inimicos suos, scilicet Judaeos, Paganos, et Haereticos, unde sequitur: *Dilatatum est cor meum, etc.* Eadem quoque pace, qua gaudent Gentiles conversi, et gaudent et Judaei conversi, unde in persona judaici populi cantamus in quinta feria: *Domine refugium factus es nobis.* Quod autem iste psalmus ad Judaeos pertineat, titulus ostendit, scilicet *Oratio Moysi hominis Dei.* Ad idem etiam pertinet canticum Moysi: *Cantemus Domino* (2). Sicut enim exultaverunt Judaei, interempto Pharaone cum exercitu suo, ita exultant hodie christiani dejectis diversis Imperatoribus, qui Ecclesiam persequebantur odio nominis Christi.

25. In sexta feria fit commemoratio passionis Domini, unde cantatur ille psalmus: *Domine exaudi orationem meam* (3), cujus titulus est: *Psalmus David, quando persequebatur eum filius ejus Absalon.* Sicut autem David habuit plures filios, sed unus illorum, scilicet Absalon, persecutus est eum, ita et Dominus noster plures habet filios, de quibus nunc dicit: *Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus* (4), sed unus illorum, scilicet Judas persecutus est eum, qui dicitur Absalon, quasi Abassalon, idest *pax patris,* propter osculum, quod dedit Domino, quod est signum pacis. Ad idem pertinet canticum *Domine audivi auditum tuum etc.* (5), in quo dicitur *cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus, ante faciem ejus ibit mors.* Per cornua regna intelligere consuevimus, et est sensus: Cornua in manibus ejus, idest regnum in potestate ejus. Hanc autem potestatem meruit sibi dari, vel potius sibi datam notificari per passionem, de qua ipse dicit: *Data est mihi omnes potestas in coelo et in terra* (6). Per cornua enim convenienter secundum hoc intelliguntur duo cornua crucis, unde videtur, secundum hoc, quod potius esset dicendum, manus ejus in cornibus, quam cornua in manibus ejus. Maluit tamen sic dicere Habacuch propheta, ut ostenderet quod in potestate et in voluntate ejus fuit eum crucifigi, sicut ipse dixit: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego ponam eam a meipso: et potestatem habeo ponendi eam: et potestatem habeo iterum sumendi eam* (7), ibi, scilicet in Cruce abscondita fuit ad tempus fortitudo ejus, quia reputatus est tamquam percussus a Deo, et humiliatus, et *ante faciem ejus ibi mors,* quia mors per ejus mortem destructa est. Et nota, quod haec dies est quinta a secunda feria, in qua agitur de passione Salvatoris, sicut in dominicis nocturnis quinto loco ponitur canticum in quo ponitur contemptus Nabuchodonosor, et victoriam trium puerorum in camino ignis, ubi aspectus quarti erat similis *filio Dei* (8), vel sicut habet alia translatio, *filio hominis,* quia in passione Salvatoris facta est destructio diaboli, et victoria christiani populi de tribus partibus orbis collecti per eum qui est verus filius Dei, et verus filius hominis. In sabbato vero fit commemoratio victoriae populi judaici, qui erit conjunctus Ecclesiae Dei, in fine saeculi, et cantabit cum Ecclesia psalmum: *Bonum est confiteri Domino, ad annuntiandum mane* (scilicet prosperitatis) *misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem* (scilicet adversitatis) (9), qui psalmus intitulatur: *Psalmus Cantici David in die sabbati;* unde conveniens est, ut in die sabbati cantetur psalmus ille, in quo agitur de persecutione Judae, qui persecutus est Christum in figura Absalon, qui persecutus est patrem, et qui intitulatur in die sabbati. Quod autem psalmus iste perti-

(1) I. Reg. 2. (2) Exod. 15. (3) Psal. 142. (4) Matth. 9. (5) Habac. 3. (6) Matth. 28. (7) Joan. 10. (8) Dan. 3. (9) Psal. 91.

neat ad judaicum populum convincitur ex illo versu. *In decachordo psalterio, cum cantico*. Psalterium decachordo dicitur lex propter decem mandata legis.

26. Et nota, quod hoc psalterium quidam portant, sed in eo non psallunt, ut Judaei perfidi, qui nobis sunt in codicibus testes, in cordibus hostes. Quidam portant, et psallere videntur, non tamen psallunt, ut falsi et pravi christiani, qui cum tristitia, et corde iniquo aliquando bona opera operantur. Quidam portant, et in eo psallunt, ut illi qui cum hilaritate bonum operantur. Hoc autem erit in populo judaico, cum unum erit cum Ecclesia. Qualiter canticum Moysi: *Audite coeli* (1), pertineat ad sabbatum, et ad populum judaicum ex verbis Bedae haberi potest, qui dicit super Lucam, quod in diebus sabbati Judaei ad synagogas confluebant, ad meditanda divinae legis mandata, postpositis mundi negotiis, juxta illud: *Vacate et videte, quam suavis est Dominus* (2). In memoriam ergo pristinae religionis canticum ipsum Deuteronomii sabbato cantatur, in quo status illius populi, quem habuit offenso, vel propitio Deo describitur.

27. Post antiphonam sequitur capitulum, per quod fit exhortatio, ne deficiamus in via. Et dicitur quandoque *Benedictio et claritas* (3), et quandoque: *Fuistis aliquando tenebrae* (4), et quandoque *Nox praecessit* (5), ubi hortamur in fide perseverare, misericordiae operibus intendere, et opera tenebrarum abjicere, et arma lucis induere, et consolamur per repromissionem gloriae. Et post capitulum sequitur responsorium. In quibusdam tamen Ecclesiis non dicitur responsorium, videtur enim hoc superfluere propter responsoria in nocturnis dicta, quia hodie nocturnae et laudes matutinae ubique conjunctim canuntur. Haec tamen ratio cessat, si laudis matutinae officium fit per se. In omnibus tamen aliis horis post capitulum sequitur responsorium. Post capitulum seu responsorium chorus exhortationi assentiens hymnum resonat. Post hymnum sequitur versus, quia enim per canticum Zachariae, quod statim sequitur, promissio notatur, et nos tardi sumus ad credendum promissionibus, ideo praemittitur versus alta voce, ut excitemur ad credendum Dei promissa. Et dicitur in quibusdam Ecclesiis versus: *Repleti sumus mane misericordia tua*, in quo recolitur tempus quo justis recompensabitur merces post hujus saeculi laborem. Unde dicit Beda: » Repleti sumus mane, praeteritum ponens pro futuro, prophetali certitudine, quia in mane aeternitatis misericordia Domini replebimur, juxta illud: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua* (6) » In aliis vero Ecclesiis dicitur in matutinis: *Domine meditabor in te* (7). Consequenter chorus versu excitatus subjicit canticum Zachariae, scilicet *Benedictus*, quod est Luc.c.1., quod semper dicitur juxta quod ait Apostolus: Serviendum est Deo *in psalmis, hymnis, et canticis* (8), idest corde, ore, et opere. Siquidem per hymnum exprimitur laetitia, quam de consecuta libertate habemus. Et quia Christus hanc nobis laetitiam acquisivit, idcirco ne de hujusmodi beneficio ingrati esse videamur, in laudem Dei cantando prorumpimus, antiphonam inchoantes. Et quia nos liberavit, ei grates referimus, alta voce cantando canticum ipsum, et quare? Quia visitavit nos existentes in miseria, et fecit redemptionem plebis suae. Quare etiam hoc canticum alta voce dicatur, in sexta parte, sub SEXTA FERIA COENAE DOMINI dicetur. Vel ideo post psalmos, et lectiones, et versum canticum ipsum dicitur, ut recordemur quod finito tempore novi Testamenti, quod per praemissos matutinales psalmos significatur, remuneratio Abrahae promissa nobis dabitur, sed doctrina Christi imbuti, quod per lectionem, et ad Dei servitium visitati, quod per versum significatur, sine timore, in sanctitate et justitia, omnibus diebus serviamus Deo.

28. Rursus, ideo psalmus *Benedictus* hoc loco dicitur, quia in eo agitur de praecursore illius, qui in sexta aetate venit. Et iste est sextus psalmus in laudibus. Et nota, quod quia hoc canticum, et canticum Mariae, scilicet *Magnificat anima mea Dominum, etc.*, Evangelia sunt, ideo ea stantes cantamus. Caeterum, haec duo cantica non cantantur in Ecclesia eo ordine quo edita sunt, quem ordinem ponit Magister in historiis, ubi agit de ortu Praecursoris. Nam canticum Zachariae prius cantatur, et tamen secundo editum est, quia enim ibi legitur: *Et erexit cornu salutis nobis*, quod

(1) Deut. 32. (2) Psal. 132. (3) Apoc. 7. (4) Eph. 5. (5) Rom. 13. (6) Psal. 16. (7) Psal. 62. (8) Coloss. 3.

est factum in resurrectione, et quia loquitur ad puerum, qui fuit aurora solis, ideo cantatur in laudibus. Canticum autem Virginis, quia legitur ibi: ***Respexit humilitatem ancillae suae,*** Ecclesiae, scilicet ipsius Mariae, quod quidem factum est in sextae aetate, et agit de incarnatione ibi: *Suscepit Israel puerum suum*, ideo canitur ad vesperas, scilicet in sexto officio diurno. Tertio, canticum Simeonis, quod sequitur, canitur in septimo officio, scilicet in Completorio, quia orat se dimitti in pace, quod erat in septima quiescentium. Rursus, in tribus horis, tria dicimus Evangelia, scilicet in aurora *Benedictus*, quia ibi vera lux nunciaret; in vespera *Magnificat*, quia in fine mundi, prout ibi dicitur, *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles;* in Completorio *Nunc dimittis*, quia post judicium Sancti in pace regnabunt. Finito cantico, antiphona, quae dilectionem sive devotionem quam in laudando Deum habere debemus significat, repetitur. Dum autem versus ante ipsum canticum dicitur, offertur incensum, ut notetur devotio ab igne charitatis egrediens, quae in omni laude esse debet. Thuribulum enim est cor hominis, ignis charitas, incensum oratio, fumus in altum tendens est devotio, qua sursum tendere debet, juxta illud: *Dirigatur oratio mea, etc.* (1). De hoc in quarta parte, sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE dictum est, et dicetur sub VESPERIS. Primo autem offertur incensum circa altare, nam et sacerdos legalis mane intrabat templum, ut sic per altare incensum offerret, ut dicetur sub titulo DE VESPERIS. Offertur itaque incensum circa altare, ut notetur canticum toto cordis affectu esse proferendum, et ne nobis accidat quod contigit Zachariae, cui dum incensum offerret, apparuit angelus, dicens quod ei nasceretur filius; quod quia ille non credidit, obmutuit (2). Credamus igitur de promissionibus Dei, ne a laude ejus muti efficiamur: alia etiam ratio sub VESPERIS dicetur. Post canticum sequitur oratio, per quam est impetranda promissio, de qua dictum est in PROOEMIO hujus partis. De laudibus matutinis, quas monachi dicunt in praecedenti titulo dictum est.

---

(1) Psal. 111. (2) Luc. 1.

CAPUT V.

DE PRIMA

SUMMA

1. Postquam de nocturnali praemissum est officio, convenit aliqua dicere de diurno. Et primo de hora Prima, in qua Deum laudare debemus, tum quia est initium diei, et nobis dedit noctem cum salute, et sine Satanae impedimento transire, prout in Completorio rogavimus ipsum; tum quia tali hora Christus a Judaeis Pilato traditus est, et etiam Angelus nuntiavit mulieribus, ad monumentum orto jam sole venientibus, eum surrexisse. Eadem etiam hora visus est in litore maris a discipulis piscantibus, dicens illis: *Pueri numquid pulmentarium habetis?* (1). Tum quia eadem hora Dominus conveniebat in templo, et populus manitabat, idest mane expectabat, vel idest ad eum mane festinabat. Tum etiam quia Scriptura dixit: *Primum quaerite regnum Dei* (2). Merito ergo Ecclesia in hac hora Dominum laudat, et eum invocat, dicens: *Deus in adjutorium meum intende*, cum glorificatione sequenti, et inde petit liberari et a persecutione mundi, et a tentationibus diaboli, ut patet in hymno *Jam lucis orto sidere, etc.*

2. Est autem notandum, quod in prima hora hymnus ipse invariabilis est, quoniam quolibet die praemissa liberatione egemus. Similiter et in Completorio hymnus *Te lucis, etc.*, in quo petit Ecclesia a phantasmatibus liberari, qua etiam liberatione semper egemus, prout sub COMPLETORIO dicetur. Quaedam etiam Ecclesiae nunquam variant antiphonam ad Primam; cum enim Deus sit invariabilis, qui est α et ω (3), idest principium et finis, idcirco quia semper a nobis primitias et decimas exigit, tamquam semper solventes primitias diei, nunquam variant antiphonam, sed semper dicunt illam de Trinitate, nisi aliquod festum accidat, quia tunc fit de ipso festo. Aliae tamen Ecclesiae variant antiphonam, et hymnum, et in dominicis, et in feriis, et in festis Dei et sanctorum.

3. Post antiphonam sequuntur psalmi, et ex continentia praecedentis hymni evidenter apparet quare dicatur primus psalmus: *Deus in nomine tuo, etc.*, in quo Ecclesia orat a periculis, et ab

(1) Joan. 21. (2) Luc. 12. (3) Apoc. 1.

inimicis liberari. Deinde se armat, primo contra hostes cingulo castitatis, cum dicit: *Beati immaculati in via, etc.* Secundo galea salutis, scilicet spe, cum dicit: *Retribue servo tuo, etc.*, de quibus dicetur sub SEXTA. Tertio etiam scuto fidei, cum dicit: *Quicumque vult salvus esse etc.*, in quo fides nostra continetur, ut jam dicetur, quae est scutum et munimen nostrum, et victoria contra carnem, mundum et diabolum, et ejus omnes tentationes, unde Petrus: *Cui resistite forte in fide, etc.* (1). Quarto, sumit gladium spiritus, quod est verbum Dei, dum dicit capitulum, sive lectionem, quae pertinet ad doctrinam, quia oportet ut praecedant bona opera, quae per psalmos significantur, et tandem sequatur doctrina de spiritualibus et secretioribus, juxta illud: *Coepit Jesus facere et docere* (2).

4. Sunt ergo tres psalmi, scilicet: *Deus in nomine tuo salvum me fac, Beati immaculati in via, Retribue servo tuo*, ut in tribus horis munimentum contra impugnationes interiores, et exteriores habeamus. Et dicuntur sub tribus glorificationibus, eo quod Trinitas in nocturnis operibus glorificatur. Secundus psalmus est: *Beati immaculati in via* usque *Retribue servo tuo*. Tertius est: *Retribue servo tuo* usque *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum*, qui ex octonariis versuum constituuntur. Habent unusquisque sexdecim versus, quorum duodecim significant duodecim prophetas, alii quatuor designant quatuor majores, scilicet Jeremiam, Isaiam, Danielem, et Ezechielem, sive duodecim Apostolos, et quatuor Evangelistas. Dicuntur ergo illi duo psalmi ex sexdecim versibus constituti, ut ostendatur quod ea quae duodecim prophetae et quatuor majores, sive duodecim Apostoli, et quatuor Evangelistae dixerunt, pro posse observare debemus. De octonariis dicetur sub titulo DE COMPLETORIO. Sunt etiam quodammodo quinque psalmi, habito respectu ad divisionem octonarium versuum cujuslibet psalmi, significantes quod Ecclesia petit, ne mors ingrediatur per fenestras quinque sensuum nostrorum, seu ut quinque sensus nostri per diem divinitus muniantur. Primus est: *Deus in nomine tuo salvum me fac.* Secundus: *Beati immaculati in via.* Tertius: *In quo corrigit.* Quartus: *Retribue servo tuo.* Quintus: *Adhaesit.*

5. Et est sciendum quod a psalmo *Beati immaculati in via*, usque ad psalmum *Ad Dominum cum tribularer clamavi*, est unus psalmus continens duodecim capitula, qui secundum Ambrosium est paradisum pomorum, et apotheca Spiritus sancti, ideo Ecclesia ruminat illum per horas, velut species aromaticas paradisi, ut sit species aromatica Deo et mundo. Sed quaeritur, quare psalmus ille *Deus in nomine tuo salvum me fac* dicatur ad Primam, quem David cecinit, dum Judaei eum Saul tradere volebant? Respondeo: ideo quia per cypheos, qui interpretantur florentes, intelligitur diabolus, qui caducam floriditatem suis ostendit. Ipse enim sive per se, sive per membra sua, insidiatur nobis, et aperte persequitur, ut nos aeternae tradat morti. Ad vitandum ergo ejus calliditatem iste psalmus in prima hora, sive diluculo cantandus est, quam David cantabat, ut ab inimicis salvaretur. Post illum dicitur psalmus: *Beati immaculati in via*, qui plenus est moribus, quia oportet, ut hi quos Deus liberavit de vinculis et carcere inimicorum, moribus bonis, et in omni devotione adsistant.

6. In diebus vero dominicis, in quibus matutinale dicitur, et historia mutatur, dicuntur ad Primam quinque psalmi, qui sunt in fine ipsius nocturni dominicalis, scilicet: *Deus Deus meus respice, etc.*, qui psalmi quare in Prima dicantur sub COMPLETORIO dicetur. In quibusdam tamen Ecclesiis dicuntur solum in dominicis a Septuagesima usque ad Pascha, quo etiam tempore dicitur ad Primam *Dominus regnavit*, propter rationem ibi scriptam. In praemissis etiam dominicis dicitur ad Primam psalmus *Confitemini Domino*, ne aliquid de psalterio praetermittatur, quin totum in septimana dicatur, et quia ibi praesertim in versu illo: *Haec dies, quam fecit Dominus, etc.*, agitur de resurrectione, ad quam dies dominici pertinent, et secundum hoc in dominicis dicuntur ad Primam novem psalmi, ut cum novem ordinibus Angelorum in resurrectionis gaudio Trinitatem laudare possimus. In primis quinque, scilicet *Deus Deus meus respice*, et sequentibus, de Christi

(1) I. Pet. 5. (2) Act. 1.

passione cantatur per psalmum *Confitemini*, et tres quotidianos, innuitur quod in quatuor mundi partibus doctrinam quatuor Evangelistarum laudare debemus. In psalmo *Deus in nomine tuo salvum me fac* petimus erroris depositionem, in *Confitemini* exhortamur ad laudis confessionem, in *Beati immaculati* ad laudis operationem, in *Retribue* ad mandatorum retributionem. Verum, quia fides est fundamentum mandatorum, et victoria quae vincit mundum, quia caetera sine fide frustrantur, ideo subditur symbolum fidei: *Quicumque vult*, quod Athanasius alexandrinus Episcopus rogatu Theodosii Imperatoris ad eradicandam invalescentem haereticorum perfidiam, et fidem catholicam divulgandam edidit, et singulis diebus dominicis Ecclesia constituit cantari ad Primam, quia populus ex tunc maxime ad Ecclesiam convenit, vel quia fides principium salutis extitit. Quidam tamen illud omittunt in illis diebus, quibus in Missa *Credo in unum Deum* dicunt. Quidam autem dicunt, quod dictus Athanasius fugiens a facie Constantini Imperatoris in Treveri illud composuit. Quandoque non dicitur in Ecclesia ex primaria Ecclesiae institutione. Et adverte quia in hoc symbolo duae principaliter sunt partes,scilicet de Trinitate, et de incarnatione Verbi, sed de libero arbitrio praemittitur. Postea sequitur capitulum in quo pastor oves, et paterfamilias operarios, ne in calore et labore deficiant, consolatur, de quo jam dicetur. Et dicitur quandoque capitulum *Gratia vobis, et pax a Deo* (1), et quandoque *Pacem et veritatem* (2).

7. Post capitulum sequitur responsorium: *Christe Fili Dei vivi, etc.*, ut Ecclesia ostendat se innuere, et applaudere his quae in illo dicta sunt; nihilominus tamen orat pro se, unde postea subjicitur versus: *Exurge Christe,* idest fac nos exurgere. Exurgere autem a vitiis nihil aliud est quam ad Dominum redire. Sciendum est autem,quod quaedam Ecclesiae omittunt responsorium illud: *Christe fili Dei vivi*, in Adventu et Septuagesima, quia licet tam Patres, qui fuerunt ante legem, quam qui fuerunt sub lege, sperarent per Christum a miseriis liberari, tum quia ipse in illo tempore nondum venerat, idcirco cum tempora illa recoluntur, misericordia Christi minime invocatur. In festivitatibus tamen sanctorum, quae in illis temporibus occurrunt, illud dicunt, quia in illis tempus gratiae repraesentatur. Quaedam tamen Ecclesiae non dicunt capitulum, nec etiam responsorium, sed solum versum *Exurge*, volentes mortem Apostolorum imitari, quos legimus post Ascensionem ante adventum Spiritus sancti, in orationibus, et bonis operibus perseverasse, sicut Lucas dicit, quod *ipsi adorantes reversi sunt in Jerusalem, cum gaudio magno, et erant semper in templo benedicentes, et laudantes Deum* (3). Nec legimus eos tunc fecisse sermonem ad populum, sed in die Pentecostes dato eis Spiritu sancto, hora tertia coeperunt tamquam confirmati ad populum loqui, in quo instruimur, quod usque ad horam tertiam bonis operibus et rationibus vacare debemus, et tunc tandem alios docere, quod notat ipsa lectio, seu capitulum, nam psalmus ad opera, lectio vero pertinet ad doctrinam. Propter hoc ergo lectionem in Prima subtrahunt,et per consequens responsorium, quod ei responderi debet. Rursus, per Primam pastoris opera intelliguntur, unde et tunc dicitur: *Respice Domine in servos tuos, et in opera, etc.*, quia pastor Christi exemplo debet prius operari, ut in aliis horis alios ad operam valeat exhortari, ideoque non dicunt capitulum, quod est exhortatio seu consolatio, post psalmos, per quos opera significantur, sed post Primam dicitur lectio, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis.

8. Subsequenter dicuntur preces, quoniam in concilio Agathensi (4) statutum est, ut preces, sive capitula in singulis horis dicantur. Dicuntur autem propter tria. Primo, ad resecandas superfluas cogitationes. Secundo, ad impetrandam misericordiam propter oves errantes, et operarios fatiscentes. Tertio, ad postulandum auxilium contra tentationes, ut possumus in Dominica oratione Patrem securius invocare.

9. Et dicuntur hoc modo: primo namque Dominica oratio dicitur, in qua sunt septem petitiones, propter septem dona Spiritus sancti habenda, ut jam dicetur; sed quia *muscae morientes perdunt suavitatem unguenti* (5), praecedat ipsum Κυρὶε ἐλέησον. Oportet enim tale quid praecedere,

(1) Galat. 1. (2) Zac. 8. (3) Luc. 24. (4) De Consec. dist. 1. *Convenit*. (5) Eccl. 10.

quod inanes cogitationes repellat a mente, ut dicendo ipsam orationem Dominicam, mens quae invisibilia loquitur, sola invisibilia cogitet. In divinis siquidem officiis ante ipsam orationem dicitur ter, vel semel Κυριε ἐλέησον, post, semel χριστὲ ἐλέησον, et iterum ter, vel semel Κυριε ἐλέησον. Dicitur ter Κυριε ἐλέησον, ad notandum tres status divinitatis et divinae majestatis, quos aliquo modo in Ecclesia celebramus. Sed semel dicitur propter unam substantiam. Primus status fuit ante assumptam humanitatem, quando Trinitas invocabatur sine copulatione humanae naturae, et dicebatur Dominus, quia *Dominus nomen illi* (1). Secundus, post assumptam humanitatem, scilicet quando Christus videbatur in terra, et nihilominus credebatur a suis Deus, et Filius Dei. Propter assumptam enim humanitatem quae uncta est oleo spirituali, vocatur Christus, unde in medio statu dicimus χριστὲ ἐλέησον. Quando igitur ter dicimus Κυριε ἐλέησον, ostendimus eum numquam fuisse separatum a substantia sanctae Trinitatis, licet fieret homo. Sed quando semel, ostendimus eum fuisse solum inter homines, et neminem sibi per omnia similem habuisse. Tertius status fuit ex eo tempore, quo voluit clarificari assumptam humanitatem plus quam esset quamdiu mortalis erat. Quia ergo in illa clarificatione ostensa est Trinitas, ideo dicimus ter Κυριε ἐλέησον, semel vero dicitur propter unam substantiam. De horum verborum efficacia dictum est in quarta parte, sub titulo de KYRIE ELEISON. Et nota quod praemissi status dicuntur propter nos, non propter Deum, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (2). Post Κυριε ἐλέησον sequitur Dominica oratio, in qua sunt septem petitiones propter habenda septem Spiritus sancti dona, per quae merentes septem virtutes, et per istas a septem vitiis liberati, ad octo beatitudines perveniemus.

10. Et dicitur voce demissa, et secrete. Primo, ut per haec verba humilitatis, et orationes devolutio significetur. Secundo, ut quasi ad interiora reversi, ipsas res cum magna diligentia mente capiamus, quas verbis pronuntiamus. Tertio, quia in ea Deo loquitur, qui non tantum verba, sed renes scrutatur et corda. Quarto, ad notandum quod oratio ipsa potius habet efficaciam in devotione cordis, quam in clamore oris. Licet enim Moyses ad Dominum non clamaret ore, tamen Dominus, qui magis attendit clamorem cordis quam oris, inquit ei: *Quid clamas ad me?* (3). Finis tamen ipsius orationis alte pronunciatur, ut ab omnibus confirmetur, et ut auxilio precum adstantium respondentium *amen*, a tentatione liberemur, quia, sicut ait Augustinus, « impossibile est multitudinem non exaudiri. » Principium quoque ejus publice pronuntiatur, ut per hoc populi adstantes ad orandum invitentur. Sane, Dominica oratio dicitur, ut vita spiritualis animae impetretur, propter quod immediate illa dicta subjicitur: *Vivet anima mea, et laudabit te, etc.*, deinde sequitur: *Erravi sicut ovis, quae, etc.*, in quo fit confessio; non enim potest in Deo vivere, qui non confitetur.

11. Consequenter dicitur: *Credo in Deum*, in quo fides nostra continetur, sine qua *impossibile est placere Deo,* (4), et per quam contra omnia adversa armantur qui per Dominicam orationem mundantur. Et dicetur voce demissa, finis vero alta, ad notandum quod *corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (5), de quo in quarta parte dictum est, ubi DE SYMBOLO agitur. Postea sacerdos quasi suspirans dicit: *Et ego ad te Domine clamavi, etc.*, juxta illud David: *De profundis clamavi ad te Domine* (6). Quia vero *non est speciosa laus in ore peccatoris* (7), quia *peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* (8), ideo petit sibi gratiam confitendi, qua repletus possit digne laudare dicens: *Repleatur os meum laude* (9). Subsequuntur etiam postea multae preces, quibus Ecclesia obsecrat, orat, postulat, et gratias agit, juxta doctrinam Apostoli ad Timotheum (10). Obsecrat, dum dicit: *Domine averte faciem tuam a me, etc.*

12. Proprie autem obsecratio est, quando cum adjuratione petitur, ut cum dicitur: *Per passionem tuam libera nos Domine.* Orat, dum bona sibi dari petit, ut ibi: *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum, etc.* (11). Postulat dum a se mala sibi contraria removeri petit, ut ibi: *Digna-*

(1) Psal. 67. (2) Jac. 1. (3) Exod. 14. (4) Hebr. 11. (5) Heb. 2. (6) Psal. 129. (7) Eccli. 15. (8) Psal. 49. (9) Psal. 70. (10) I. Tim. 2. (11) Psal. 50.

re, Domine, die isto sine peccato nos custodire. Gratias vero agit pro jam receptis cum dicit: *Benedic anima mea Domino* (1): de hoc etiam sub titulo DE TERTIA dicetur. Potest etiam et aliter dici, quoniam oratio Dominica cum sequentibus precibus, et cum psalmo *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam*, ideo dicuntur, quoniam sunt intra Ecclesiam nostram qui minima et qui maxima committunt. Pro minima committentibus, et pro seipso sacerdos orat, quando Κυριε ἐλέησον, et orationem Dominicam dicit, in qua nemo se excusare potest, nisi veraciter dicat: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, etc.* Pro majora committentibus, et per poenitentiam resurgentibus dicitur psalmus *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, qui proprie pertinet ad poenitentes, prout dictum est sub titulo DE LAUDIBUS MATUTINIS, et *Vivet anima mea, etc.*, quia anima mortua fuit post mortale peccatum. Errorem etiam suum exponit, dicens: *Erravi sicut ovis, quae periit, etc.* Medicinam quaerit, ubi dicit: *Quaere servum tuum, Domine, quia mandata tua non sum oblitus*, idest paratus sum adimplere.

13. Rursus, in his precibus Ecclesia orat pro peccatis, et praesertim pro quatuor orat, scilicet pro immunditia removenda, et pro munditia conferenda; pro tristitia, quae ex morsu conscientiae, removenda, et pro laetitia conferenda, pro quibus dicit quatuor particulas illius psalmi *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.* Pro immunditia removenda dicit: *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele*, quasi dicat: noli ea aeternaliter punire, sed quia posset esse quod homo non curaret ea deleri, ex quo in praesenti non puniretur, ideo addidit: *Et omnes iniquitates meas dele.* Pro munditia vero conferenda dicit: *Cor mundum crea in me Deus.* Sed quia etiam collata munditia homo eam sibi collatam ignorat, et adhuc conscientiae morsu torquetur, ideo addidit: *Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Deinde pro laetitia conferenda dicit: *Redde mihi laetitiam salutaris tui, et spiritu principali, etc.* Sed quia adhuc restant inimici, qui nos ad mala trahere nituntur, qui sunt tres, scilicet caro, mundus, et diabolus, idcirco contra inimicos ponit tres versiculos, scilicet: *Eripe me Domine ab homine malo* (2), et alios duos sequentes. Inimicis vero repulsis, jam laudare potest, unde dicit sic: *Psalmum dicam nomini tuo, etc.;* et quia omni tempore laudandus est, adjungit: *Et reddam vota mea, etc.*, et etiam in omni loco, ideo adjungit: *Exaudi nos Deus salutaris noster.* Adhuc, quia per passionem redempti sumus, et per eam nostra oratio recipit efficaciam, ideo reducimus ad memoriam quae in passione Domini legimus et cantamus, videlicet: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis.* Inde hortamur animam nostram ad benedicendum sibi, propter beneficia nobis collata, ibi: *Benedic anima mea Domino, etc.* Consequenter vero, ut pura sit oratio, communem facit confessionem, per quam a venialibus mundamur, sine quibus communis vita facile non ducitur. Et quia hominis confessio nihil valet, nisi interius convertatur, ideo subjungit: *Converte nos Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis. Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire*, sine quo vix potest esse ad momentum humanitatis fragilitas. Et quia necesse est ut misericordia Dei sequatur, sicut praevenit, idcirco addit: *Fiat misericordia tua, Domine, super nos, etc.* Demum orat pro diversis gradibus Ecclesiae, et tandem concludit per psalmum *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, postquam noster opilio solus orat pro omnibus in Collecta.

14. Dum autem sacerdos orat, seu preces hujusmodi dicit in diebus profestis, se ad terram prosternit, ut majorem in se et aliis excitet devotionem, sed finito psalmo *Miserere mei Deus*, surgit, caeteris prostratis manentibus, et stans orationem dicit, quoniam vicem gerit illius sacerdotis, qui in coelo est, qui pro nobis quotidie interpellat. Primo ergo jacendo cum caeteris orat, sicut et Dominus, cujus vicarius est, prius quam resurgeret, cum peccatoribus conversatus, et in cruce prostratus, est postea stando orationem dicit, ut illius resurrectionem recolat, cujus vicem gerit. In quibusdam tamen Ecclesiis omnes illo surgente, surgunt, in quo significant se spem recepisse á peccatis resurgendi. Et nota quod sola Ecclesiae unitas adorando in faciem cadit.

(1) Psal. 102. (2) Psal. 139.

15. In profestis ergo diebus quandoque prostrati oramus, in quo octo significantur. Primum, infirmitas corporalis, quia de pulvere sumpti sumus. Secundum, infirmitas animi, quia per nos non erigimur. Tertium est erubescentia, quia non audemus oculos in coelum levare. Quartum prudentia, quia videmus ubi cadimus, idest in terrenis affligimur. Quintum, ut cordis contritionem significemus. Sextum, quia Christum adorantes, eum ad terram descendisse, et carnem de terra credimus induisse, et hoc etiam quidam figurant, qui volentes sibi signum crucis imprimere, prius inclinati terram manu tangunt. Septimum, quia reducimur ad memoriam, licet in paradiso angelici creati fuerimus, corpora tamen nostra propter lapsum nostrum inter animalia bruta jacere, et animam corporali mole gravari. Octavum, ut ipso actu confiteamur nos esse peccatores, et terrenis desideriis inhaerere, ventrem terrae, et animam pavimento infigimus, et hoc est introductum ab Abraham, qui cadens in terram, Dominum adoravit (1), quem prophetae imitati fuerunt. Unde Origenes, in homilia illius Evangelii: *Erant Joseph et Maria mirantes super his,etc.*, ita dicit: « Sancti prophetae quando angustius aliquid contemplabantur, cadebant in facies suas, ut peccata per ruinam corporis plenius purgarentur ».

16. Quandoque etiam in privatis orationibus genua flectimus, ut Salomon (2), et Apostolus dicens: *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi* (3), ut per hoc omne genu Christo flecti innuamus; sed tunc non prostrati, sed facie erecti stamus, quasi ipso actu dicentes: *Trahe me post te* (4). Quid dicere debemus dum genua flectimus, in sexta parte, sub titulo DE PASCHA dicetur. Et quandoque stamus, quasi laetantes, quod *in domum Domini ibimus* (5). In primo quidem modo exprimimus conditionem nostram, in secundo desiderium, in tertio spem. In diebus vero dominicis, et in paschalibus genu flectio non fit, nec dicitur per horas Κυριὲ ἐλέισον, nec oratio Dominica, sed stantes oramus propter laetitiam resurrectionis, quam tunc recolimus, de quo in sequenti parte, SUB FESTO PASCHAE dicetur, nec in diebus Pentecostes, quibus recolimus libertatem per adventum Spiritus sancti nobis datam, nec in aliis festivis diebus propter laetitiam ipsarum festivitatum, in quibus recolimus sanctam societatem angelorum et sanctorum, qui jam est in laetitia sempiterna, nisi pro praesentia corporis et sanguinis Christi. In his tamen diebus stantes, capite inclinato orare debemus, sicut et devotae mulieres ad monumentum fecerunt, et nunc etiam hujusmodi flebiles praeces vitae praesentis emittimus, ad notandum quod in futura resurrectione, ubi erit vera libertas, et vera societas, nulla precatio exercebitur pro miseris: de hoc dicetur in sexta parte, sub titulo DE SABBATO POST PENTECOSTEN.

17. In quibusdam tamen Ecclesiis in omnibus officiis dicitur Dominica oratio, licet stando, nam illa est sal et condimentum sacrificii. Et sicut in veteri Testamento nullum sacrificium sine sale fiebat, ita et nullum officium nostrum sine illa fieri debere videtur: de hoc etiam dictum est in PROOEMIO hujus partis. Sane, preces hujusmodi mystice humilitatem significant, prout sub COMPLETORIO dicetur: versi ad orientem illas dicimus, de quo dictum est in PROOEMIO hujus partis. Ultimo subjicitur oratio, quam salutatio, scilicet *Dominus vobiscum* praecedit, et etiam sequitur, quia sicut Dominus postquam resurrexit salutavit Apostolos, dicens: *Pax vobis*, et postea locutus est eis, et post locutionem iterum dixit *Pax vobis*, ita presbyter ejus vicarius, postquam surrexit ab accubitu, salutat fratres dicens: *Dominus vobiscum*, et pro eis orat, et post orationem iterum dicit *Dominus vobiscum*, quod designat: Si gratiam Dei impetrastis, in illa perseverate. Et iterum populus dicit: *Et cum spiritu tuo*, ac si dicat: Orasti pro nobis, et nos pro te oramus: de hoc dictum est in quarta parte, sub titulo DE SALUTATIONE AD POPULUM. Novissime dicitur *Benedicamus*, de quo dictum est in PROOEMIO hujus partis.

18. Postquam vero Ecclesia direxit orationem ad Dominum, implorat orationes sanctorum, dicens: *Pretiosa in conspectu, etc.*, quod non est de Prima; inde est quod quidam dicunt illud post matutinas laudes. Etiam quidam interponunt inter Primam et *Pretiosa* Primam de beata Virgine, et

(1) Gen. 18. (2) III. Reg. 8. (3) Ephes. 3. (4) Cantic. 1. (5) Psal. 123.

quidam Missam animarum, et quidam religiosi hoc in Capitulo dicunt. Aliqui tamen dicunt esse de Prima, secundum ea quae dicta sunt in PROOEMIO, ubi agitur de lectione, continentes illud cum Prima; deinde sacerdos ad honorem Trinitatis orat generaliter pro se, et pro omnibus dicens ter: *Deus in adjutorium, etc.* Vel dicitur ter, ut petat auxilium contra insidias diaboli, carnis, et mundi, vel ad honorem Trinitatis, et ideo subjicitur *Gloria Patri, etc.* Nec post *Gloria Patri* sequitur *Alleluja*, pro eo quod locus in quo haec dici consueverunt, puta Capitulum, sacer non est. Sicut enim sacer locus significat illam Jerusalem, in qua vox illa angelica, scilicet *Alleluja*, auditur, ita locus ille non sacer peregrinationem nostram repraesentat, in qua peccamus. Deinde, quia dum in hac vita sumus, peccamus, ideo subjungimus Κυριε ἐλέησον, et *Pater noster*, et postea: *Respice Domine in servos tuos, etc.*, ubi dicitur: *Et dirige filios eorum.* Filii nostri sunt cogitationes, quae de mente nostra nascuntur, quas ad opera Domini implenda rogat dirigi; opera vero manuum nostrarum sunt opera exteriora, quae inferius a cogitationibus procedunt. Sed quia omnia ad unum tendunt, ideo postea dicit opus singulariter, cum dicit: *Et opus manuum nostram dirige;* et iterum opilio, sive pastor, pro omnibus ovibus orat generaliter, dicens: *Dirigere dignare, Domine, etc.* Oratione vero servitium concluditur, ut divina gratia, quae actiones nostras praecedit, etiam ipsas subsequatur.

CAPUT VI.

DE TERTIA

SUMMA

1. Oratio cur fiat hora tertia. Et quam varie, pro loci, et regionis, et professionis conditione. *2. Oratio, obsecratio, et postulatio, quid differant.*

1. Hora tertia Deo laudes exsolvimus, quoniam in illa, secundum Marcum, Jesus linguas Judaeorum morti adjudicatus est, et a Pilato ad columnam ligatus est, et flagellatus. Merito ergo hora illa oramus, ut sicut, scilicet ab Adam per diaboli suggestionem separatus est, ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora Spiritus sanctus in cordibus nostris infundi. In hac etiam hora repromissus Spiritus sanctus datus est Apostolis, et visibiliter Dei magnalia loquebantur, unde in Actibus Apostolorum: *Num hi sunt ebrii, cum sit hora diei tertia* (1), propter quod dicitur hymnus: *Nunc sancte nobis Spiritus, etc.* Dicitur etiam psalmus *Legem pone* (2), quia tunc lex nova data est Apostolis. Quia vero homo per legem Dei a morbo peccati sanatur, juxta illud Sapientiae: *Neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus Domine sermo, etc.* (3), ideo in quibusdam Ecclesiis capitulum illud dicitur: *Sana me Domine, etc.* Et quandoque dicitur: *Charitas Dei diffusa est* (4), et quandoque illud: *Obsecro vos fratres, per misericordiam Dei* (5). Rursus, quia non potest sanari, nisi conservetur, ideo sequitur versus: *Adjutor meus esto, etc.* (6), quasi dicat: Quamvis liber et sanus in via tua sim constitutus, tamen non sufficio sine tuo adjutorio pervenire ad illam meridiem, de qua dicitur: *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie* (7), unde dicitur: *Adjutor meus esto Domine*, et subjungitur: *Ne derelinquas me*, idest incoeptum meum ne intermittas, quia sine te nihil est conatus meus; *neque despicias me*, idest ne contemnas, quod ego mortalis te aeternum audeo quaerere, quia tu es Deus meus, qui me creasti et recreasti; *salutaris meus*, idest qui sanas plagas pec-

(1) Act. 2. (2) Psal. 118. (3) Sap. 16. (4) Rom. 5. (5) Rom. 12. (6) Psal. 26. (7) Cant. 1.

cati mei. Deinde omnes ad orationem prosternuntur, et prosequitur sacerdos modum orationis quem Apostolus docet, dicens: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, et gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt* (1).

2. Obsecratio fit cum adjuratione pro malo removendo. Oratio, pro bono impetrando, vel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo, sive cumulando. Gratiarum actio pro bono jam collato conservando. Obsecratio est ibi: *Ego dixi Domine, etc.*, ubi petit vulnera sanari, et medicinam dari. Oratio ibi: *Fiat misericordia tua Domine*, vel ibi: *Ostende nobis Domine.* Postulatio ibi: *Convertere Domine usquequo*, ubi postulamus, ut per Domini auxilium omnia nobis adversa removeantur. Gratiarum actio ibi: *Sacerdotes tui induantur, etc.*, et hoc pro nobis omnibus. Item orat pro regibus, et pro his qui sunt in sublimitate, dicens: *Salvum fac regem*, et *oremus pro Pontifice nostro*. Et pro omnibus vivis, dicens: *Salvum fac populum tuum, etc.* Et pro defunctis dicens: *Oremus pro fidelibus defunctis*. Sequitur etiam *Miserere mei Deus*, pro his qui sunt in gravioribus peccatis, sicut praecessit Dominica oratio, pro his qui sunt in quotidianis. Post hoc surgit opilio, sive sacerdos, et, omnibus prostratis manentibus, orat pro universis, de quo dictum est sub PRIMA.

CAPUT VII.

DE SEXTA

SUMMA

1. Sexta ad quid instituta. — 2. Dei dilectione quanto quis magis rapitur, tanto a terrenis deficit.

1. Hora sexta pro nobis crucifixus, et clavis confixus est Christus, quare tenebrae super omnem terram factae sunt, ut sol in monte Domini sui lugens, se quasi nigris tegeret vestibus, ne illum crucifigentibus lumen praeberet. Hac etiam hora, in die Ascensionis, cum discipulis discubuit. Merito ergo Ecclesia illa hora Deo laudes exhibet, gratias ei agens, quia pro ipsa Christus pati voluit, propter quod ipsum diligit vehementer; unde in Canticis: *Adjuro vos filiae Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo* (2), et ob hoc tunc dicitur psalmus: *Defecit in salutari tuo anima mea, etc.* (3). Dicitur etiam responsorium: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (4), supple: quia dignatus est pati pro me, idest pro salute animae meae; hac enim hora Adam de paradiso ejectus est. Recte ergo illa hora Deum deprecari debemus, ut unde ille propter superbiam ejectus est, illuc per humilitatem, et bonam operationem redeamus. Sane, officium Sextae statui temporis respondet, sicut et officia aliarum horarum. In Prima namque hora est inchoatio. In Tertia profectus. In Sexta consummatio, secundum quod sol in Prima incipit lucere, in Tertia magis calet, in sexta est in summo fervore, quod indicant verba hymnorum quae in ipsis horis, et etiam in Nona praemittuntur. Inchoationi respondent verba quae dicuntur ad Primam in psalmo *Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me*, idest separa me a Cyphaeis. In principio namque nostrae conversionis incipimus a malo separari, unde ibi merito petimus, qui tandem loco et praemio separati sumus. Ad idem pertinet, quod dicit secundus psalmus: *Utinam dirigantur viae meae*, et quod dicit tertius psal-

(1) II. Tim. 2. (2) Cant. 5. (3) Psal. 118. (4) Psal. 33.

mus: *Retribue servo tuo*, quod exponitur, idest frequenter tribue, et ubi dicit *Vivifica me, etc.* supplendum est: qui praemortuus erat per peccatum; unde petit per gratiam justificari. Ad profectum pertinet, quod dicitur in principio Tertiae: *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum: et exquiram eam semper*. Sibi enim posito in via petit dari legem correctionis. Ad consummationem pertinet quod dicitur in principio Sextae: *Defecit in salutari tuo anima mea*, idest posita in salutari tuo, defecit a terrenitate, vel defecit in salutari tuo, idest anima mea tendens in salutare tuum, defecit in terrenitate.

2. Quanto enim quis magis tendit in dilectionem Dei, tanto magis deficit a terrenis, et quasi prae nimio desiderio languet, juxta illud: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (1). Per flores quidem initia bonorum operum, per mala perfectio accipitur, quae etiam alios accendens quodammodo consolatur; non tamen hic plenam recipit consolationem, sed potius affligitur ex dilectione, unde sequitur: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, et in verbum tuum supersperavi*. Et in secunda parte: *Quomodo dilexi legem tuam Domine*. Et in tertia: *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, etc.* Ad hanc perfectionem pertinet responsorium: *Benedicam Dominum*, et versiculus *Dominus regit*. Nam sicut habet alia translatio: *Dominus pascit me, nihil mihi deerit, in loco pascuae, ibi me collocavit*, idest Dominus est pastor meus, in quo sum totus et sufficiens, unde sequitur, *et nihil mihi deerit;* spiritualem enim substantiam credit a Deo sibi conferendam, qui jam fecit se esse collocatum in loco pascuae, ubi fideles in fide plenius corroborantur; unde dicit: *ibi me collocavit*. Quem enim Dominus patuit in adventu Spiritus sancti, eumdem regit, idest in bonis operibus facit eum delectari, et per rectum iter ducit ad tutissimam civitatem Jerusalem, tali nihil deest, teste Apostolo, qui dicit: *Omnia possum in eo, qui me confortat* (2). Dicit autem quandoque capitulum illud: *Alter alterius onera portate* (3), et quandoque illud: *Nolite conformari huic saeculo* (4).

CAPUT VIII.

DE NONA

SUMMA

1. Nona quorsum instituta, et ejus forma.
2. Temporis status insinuat virtutum statum.
3. Responsoria Dominicarum in Tertia, Sexta et Nona convenienter respondent responsoriis ferialibus.

1. Hora nona Christus clamans emisit spiritum. Mori enim voluit pro homine illa hora in quo homo de paradiso expulsus est. Et in eadem hora per mulierem et lignum redemit, quos per mulierem et lignum deceperat hostis, *ars ut artem falleret, et medelam ferret, unde hostis laeserat*. In eadem quoque hora miles latus Christi aperuit, ex quo duo nostrae salvationis sacramenta, scilicet aquam baptismi, et sanguinem nostrae redemptionis nobis eduxit, et velum templi scissum est, et monumenta aperta sunt. Eadem hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras confringens, setasque ejus comminuens, captivitatem Sanctorum secum transvexit ad coelos,

(1) Cant. 2. (2) Philip. 2. (3) Galat. 6. (4) Rom. 12.

igneaque romphea submota antiquum incolam in paradiso restituit. Eadem etiam hora coetus Apostolorum ad orandum convenire consuevit, et Petrus et Joannes ascendebant in templum causa orationis (1). Petrus quoque eadem hora ascendit in coenaculum oraturus, quando raptus est in extasim, et linteolum plenum reptilibus de coelo ante se dimitti vidit, audiens: *Surge Petre, occide et manduca* (2). Merito igitur propter has praerogativas hac hora Deum Ecclesia laudat, dicens psalmum *Mirabilia, etc.*, responsorium *Redime me Domine*, orans pro sua redemptione, ne oblita esse videatur, quod tali hora redempta est.

2. Illud autem considerandum est, quod in hora nona jam sol declinavit a centro; status ergo temporis innuit statum virtutum; innuit enim fervorem virtutum, in quo animus prius erat, propter tentationes esse tepefactum. Nam ut ait beatus Gregorius: Vitia nos tentant, virtutes nos humiliant. Cum enim vir perfectus tentatur ab altitudine intimi gaudii, descendit ad considerandum suam fragilitatem, et ad videndum, quam facilis sit ad casum, ut patet in Apostolo, qui dicebat: *Ne magnitudo revelationum extollat me* (3). Gaudebat enim Paulus de revelatione, dolebat de tentatione; unde ipse dicit: *Propter quod ter Dominum rogavi, etc.* (4). Nisi enim sibi molesta esset tentatio, non rogaret ut tolleretur. Non est tamen sublata, quia per infirmitatem virtus, cui gaudium debetur, perficitur. Has tribulationes et angustias notant aliqui versus psalmorum Nonae, ut in prima parte: *Tribulatio et angustia, etc.*, et in secunda: *Multi qui persequuntur*, et in tertia: *Erravi, etc.* Ab eisdem petimus liberari in responsorio: *Redime me*, idest: Fac ut effectum redemptionis tuae, quae facta est in sanguine tuo, sentiam in tribulationibus meis. Hoc idem est in versu *Ab occultis meis munda me*, idest repelle a me malam cogitationem, et compesce suasorem, secundum Augustinum.

3. Et nota, quod responsoria dominicalia in tribus horis, scilicet Tertia, Sexta, et Nona convenienter respondent responsoriis ferialibus. Nam in responsorio feriali ad Tertiam, scilicet *Sana animam meam, etc.*, petitur sanitas vulnerum, quae praeterita peccata fecerunt, et in responsorio dominicali *Inclina cor meum, etc.*, et in versu *Averte oculos, etc.*, petitur cautela de futuris, quod fit in impletione divinorum mandatorum. Item in feriali responsorio Sextae: *Benedicam Dominum, etc.*, fit jugis divinae laudis promissio. In dominicali responsorio: *In aeternum Domine, etc.*, fit promissis impletio, ibi enim promittit se laudaturum, et hic laudat. In responsorio vero feriali Nonae: *Redime me Domine, etc.*, petitur redemptionis effectus, quo fit ut vis mentis, idest amor, sit directus ad Deum. Et in responsorio dominicali: *Clamavi, etc.*, promittitur effectus pedis, idest amoris, scilicet clamor ad Deum ex amore; est enim clamor cordis. In pluribus tamen Ecclesiis sunt eadem, tam in ferialibus, quam dominicalibus. Et est notandum, quod versus, qui dicuntur in Tertia, in Sexta, et in Nona neumam habent, ad designandum quod in nulla hora exprimere valeamus gaudium, et bravium sempiternum. Capitulum quandoque dicitur: *Omnia probate* (5), et quandoque: *Sicut in uno corpore multa membra habemus* (6).

(1) Act. 3. (2) Act. 10. (3) II. Corinth. 11. (4) Ibid. (5) Thess. 5. (6) Rom. 12.

CAPUT IX.

DE VESPERIS

SUMMA

1. Vesperae ad quid institutae, quid referant. Et quot psalmis constent, num. 3.
2. Officium diei sequentis incipit a Vesperis, et cur ita.
4. Officium matutinum et vespertinum praeferuntur aliis psalmorum numero.
5. Thimiama quid notet. Et a quo offerendum.
6. Mariae canticum promissa Dei continet. Et ejus expositio, num. 7. Et cur potius in Vesperis cantetur, quam aliis horis, n. 8.
9. Lampades cur accenduntur in Vesperis, maxime sub canticum Mariae.
10. Officium mortuorum ad quid careat secundis Vesperis.
11. Religiosi collationem Completorio praemittunt. Et qua id ratione, aut exemplo.

1. In hora vespertina significat Ecclesia primum adventum Domini, qui fuit vergente mundi vespere, idest ultima aetate, de quo psallens reddit gratias Deo, juxta illud Apostoli: Nos sumus, *in quos fines seculorum devenerunt* (1). Praeterea,Christus in vespere de cruce depositus fuit. Eadem quoque hora, in coena sacramentum corporis et sanguinis instituit, pedes discipulorum lavit, discipulis euntibus in Emmaus in habitu peregrini in fractione panis se manifestavit. Merito ergo Ecclesia catholica Christo in hac hora gratias agit. Est tamen duplex mundi vespera, prout in sexta parte SUB EPIPHANIA dicetur.

2. Sane, sicut ait Richardus Episcopus Cremonensis *(in Mitrali)*, officium diei sequentis incipit in Vesperis, quia vespertina sinaxis, idest hora, primum est officium, secundum Esdrae consuetudinem in quaternario numero, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Unde vespertinum officium a Vespere stella nominatur, quae in principio noctis oritur. Praeterea, licet ab initio mundi dies praecederet noctem, in nocte tamen dominicae resurrectionis nox coepit praecedere diem, ut dicetur in sexta parte, SUB SABBATO SANCTO, in principio.

3. Dicit autem Ecclesia in hac ora quinque psalmos. Primo, propter quinque Christi vulnera, qui pro nobis obtulit sacrificium in vespera mundi. Secundo, ad correctionem, ut videlicet defleamus, et petamus veniam peccatorum, quae in die per quinque sensus corporis committuntur, et ad nos intrant, juxta illud Jeremiae: *Ascendit mors per fenestras nostras* (2). Quis enim est, qui visu non concidat, capiatur? Tertio, per ipsos quinque psalmos munit se Ecclesia contra nocturnales tribulationes. Haec enim hora insinuat fletum eorum, quibus occidit sol justitiae, et ita sunt in vespera, de quo dictum est: *Ad vesperam demorabitur fletus* (3), qui durabit usque ad matutinum, idest quousque sol fidelibus oriatur, qui ciderat peccatoribus, secundum quod legitur: *Ed ad matutinum laetitia,* et propter easdem etiam causas pectus quinque digitis tundimus. Rursus saeculares dicunt quinque psalmos, religiosi vero quatuor, propter rationem tangendam in parte sub titulo DE ADVENTU.

(1) I. Corinth. 10. (2) Jerem. 9. (3) Psal. 29.

4. Et nota quod vespertinum matutinumque officium caeteris horis in numero psalmorum praeferuntur, eo quod in senaria operum distinctione vespere et mane solummodo memorantur, et in veteri lege matutini et vespertini officii antiquitas commendatur. Quinque ergo psalmi in vespertinis hebdomadae officiis dicuntur, et cantantur psalmi secundum materiam diei, ut ecce in septima die, scilicet in sabbato, propter resurrectionem quae sequitur, agimus de victoria, et laude Dei, quae sequitur victoriam; unde in primo psalmo *Benedictus Dominus*, ad literam agitur de victoria David contra Goliam; quantum vero ad spiritualem sensum de victoria nostra, qua diabolum superamus. Quia ergo post victoriam nihil restat, nisi laudare Dominum, per quem victoriam habemus, ideo sequuntur quatuor psalmi, qui sunt de laude. In primo enim laudem praemittit Ecclesia: *Exaltabo te Domine*. In secundo se ipsam incitat: *Lauda anima mea Dominum*. In tertio alios invitat: *Laudate Dominum*. In quarto congratulatur coelesti Jerusalem dicens: *Lauda Jerusalem Dominum, etc.*, et sic de aliis feriis et psalmis. In quibusdam Ecclesiis statim post psalmos sequitur hymnus, et post hymnum lectio, sive capitulum, in quibusdam e converso, et in quibusdam hymnum non cantat. Qui post psalmos immediate hymnum cantant, congruum ordinem servare videntur, quoniam primo est in corde dilectio, quae per antiphonam designatur, deinde sequitur bona operatio, quam psalmus designat, postea mentis exultatio, quae per hymnum notatur. Sed quia exultatio saepe negligentiam parit, idcirco sequitur lectio, seu capitulum, quae hominem ad cor revocat. Qui vero lectionem hymno praeponunt, volunt hymnum loco responsorii obtineri; unde cum in festivitatibus responsorium post lectionem cantatur, hymnum praetermittunt. Ad majorem tamen exultationem notandum est, quod in quibusdam Ecclesiis utrumque cantatur, et tunc responsorium praecedit hymnum, ad notandum, quod tunc maxime respondere debemus exhortationi per praecedens capitulum factae, post quod statim sequitur responsorium. Tamen generale est, quod quandocumque cantatur responsorium, praecedere debet lectio, cui respondere debet. Qui vero hymnum non cantant, illud attendere videntur, quod Canticum beatae Mariae sequitur, quod excludit responsorium, cujus locum tenet hymnus. Nam si Canticum Zachariae in laudibus matutinis excludit responsorium, multo magis Canticum beatae Mariae Virginis excludere debere videtur in Vesperis. Et nota, quod ad Vesperas dicitur ad capitulum: *Benedictus Deus et Pater* (1), et illud: *Dominus autem dirigat* (2). Post hymnum sequitur versiculus, videlicet in sabbato: *Vespertina oratio, etc.* In aliis diebus: *Dirigatur Domine*, et uterque versus vespertinum tempus designat, in quo cantatur, quod sonant verba illa, quae in psalmo sequuntur, scilicet: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (3). Optat enim ut oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri Testamento tractum est, ubi habetur, quod hora vespertina sacerdos intrabat sanctum tabernaculum, vel templum, ut offerret thymiama super altare incensi, sicut mane intrabat, ut offerret incensum.

5. Hoc thymiama significat suavitatem odoris; hinc habet consuetudo, ut dum dicitur versiculus, sacerdos thurificet altare ad implendum juge sacrificium, sic enim fiebat in lege, in qua duo agni offerebantur, unus mane, et alter sero, et hic pinguior, ad notandum quod vis charitatis crescit. Ideo ergo thurificatur, ut simus semper bonus odor Deo proficiendo in scientia, et doctrina, et etiam quia propter promissiones Dei debemus tales esse, ut simus ei boni odoris. Vel ideo in Vesperis et Matutinis post psalmos et lectionem, dum versus dicitur, incensatur, ad notandum, quod nemo potest bonum odorem Deo reddere, vel bonum exemplum operandi aliis dare, quod per incensum significatur, nisi prius in Dei servitio operetur, quod per psalmos, et alios doceat, quod per lectionem notatur. Unde mos inolevit, quod in praecipuis festivitatibus antiphona ad *Magnificat*, et *Benedictus* ter dicitur, sive toties canendo protelatur, donec omnis populus, qui interest, incensi repleatur odore. Et ultimo dicitur cum neuma, voce quidem non significativa, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Sacerdos autem, qui major est in Ecclesia officio, ut qui vicem tenet Aaron debet incensum offerre, ut sit thymiama sempiternum coram Domino, et suave fragrans odor, juxta

(1) II. Corinth. 2. (2) II. Thess. 3. (3) Psal. 140.

illud: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* De hoc dictum est SUB LAUDIBUS MATUTINIS.

6. Dicitur ergo in Vesperis versiculus exhortationis, scilicet ut excitet pigros ad intelligendum promissa Dei, quae continentur in Cantico illo beatae Mariae: *Magnificat anima mea, etc.* (1). Prima promissio facta fuit Noe, unde in Genesi: *Ponam arcum meum in nubibus coeli* (2), et haec impleta est. Secunda Abrahae, et David. Abrahae dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (3), David dictum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (4), et haec impleta est in beata Virgine, quod notatur in Cantico suo ibi: *Recordatus misericordiae suae.* Et per hoc ergo certi sumus, quod dabit nobis ultimam, scilicet paradisum. Ideo autem Canticum ipsum quotidie dicitur, ut frequentior dominicae incarnationis memoria animas fidelium in opere Dei, et in doctrina se exercentium, ad devotionem operis incoepti accendat. Cum enim in Cantico ipso notentur cogitationes, sicut in psalmo opera, si diligenter beatae Mariae actus et dicta saepe recolimus, observantia castitatis, et virtus operationis semper ad ipsius operationis imitationem perseverabit in nobis. Nec etiam nos movebit favor humanus indebitus, non temporalium immoderatus appetitus, non temporalis affectio, non de impetranda commissorum venia desperatio. Nempe non nos movebit indebitus favor humanus, quia cum beata Virgo commendaretur a beata Elisabeth, dicente: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me, etc.* (5), non ipsa mota fuit humano favore, sed servans humilitatem clamavit: *Magnificat anima mea Dominum,* et tandem adjecit: *Quia respexit humilitatem ancillae suae.*

7. Et nota quod dicit *respexit humilitatem*, et non dicit *respexit virginitatem*, innuens mentis virginitatem praevalere corporis integritati. Iterum, ideo dixit *humilitatem*, quia Deus superbis resistit, eosque a beatorum sorte secernens, per varia poenarum loca pro peccatorum impietate dispergit. Non nos movebit immoderatus temporalium appetitus, quia sicut ipse dixit judex noster: *Divites dimisit inanes*, et *deposuit potentes de sede.* Non temporalis afflictio nos movebit: *Deus exaltavit humiles.* In hoc enim Cantico exemplo humilitatis ejus reformamur, et Filii Dei incarnatio, per quam *deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*, ad memoriam reducitur, ut fidei nostrae devotio excitetur, non desperatio de commissorum impetranda venia, quia *misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.*

8. Beda dicit, quod inde inolevit consuetudo, ut in officio vespertino cantetur Canticum beatae Mariae Virginis, et potius in vespertino, quam in aliis officiis. Primo, quia in ipsa vespera mundi suo singulari assensu mundo succurrit perdito. Secundo, quia per hoc fit incarnationis in vespera mundi factae jugis recordatio. Tertio, quia ipsa est stella maris, quae in hujus mundi vespere nobis luce recepit, sicut vespera stella, de qua dicitur vespertinum officium, in initio noctis lucere incipit. Quarto, ut mens nostra per diem variis fatigata cogitationibus, imminente quietis, scilicet noctis tempore, recolendo dicta Dei genitricis, quicquid superfluum, vel nocivum diuturna evagatio contraxerit, totum hoc precibus, et lachrymis ea intercedente mundetur. Quinto, quia Virgo portavit Dominum in vespera mundi. Rursus, canitur in sexta laude, quia Dominus in sexta aetate venit, sicut et Canticum Simeonis in septima propter septimam aetatem quiescentium, prout tactum est SUB LAUDIBUS MATUTINIS. Caeterum hoc Canticum est exultatio laborantium, quorum spiritus exaltat in Domino, quia fecit eis magna qui potens est, cujus misericordia est in saecula.

9. Ob hanc exultationem repraesentandam lampades accenduntur in Vesperis, vel pro hoc Cantico principaliter accenduntur, eo quod de Evangelio est, vel ut nos de numero adolescentularum et quinque prudentum, curramus cum lampadibus bonorum operum in odorem unguentorum beatae Virginis, intrantes cum ea in gaudium Domini nostri. Et quia opera nostra non sunt in lampadibus radiantia, nisi fuerint charitate informata, ideo Canticum clauditur ab antiphona, per quam

(1) Luc. 1. (2) Gen. 9. (3) Gen. 22. (4) Psal. 88. (5) Luc. 1.

charitas designatur. Recantata antiphona, in profestis diebus prosternit se Ecclesia in oratione prolixius orans, quam in aliis officiis, quia specialiter orat pro his, quibus occidit sol justitiae, licet et pro aliis oret, et faciat ea quae dicta sunt superius sub titulo DE TERTIA, ubi de precibus agitur. In solemnibus verum diebus statim dicitur collecta, et quasi stantes oramus. De quo, et in quibus officium vespertinum cum hora prima conveniat, ibi etiam dictum est.

10. Mortuorum officium incipit a Vesperis, non tamen habet secundas Vesperas, ad notandum quod hoc officium finem habebit, quando animae salvandorum ab omni poena liberatae aeternae beatitudine fruentur. Sed sancti, de quorum glorificatione in anima jam certa est Ecclesia, primas et secundas Vesperas habent, si in festo eorum novem lectiones dicantur. Primas enim habent, pro glorificatione animae jam percepta, secundas pro glorificatione corporis, quam habebunt, quae numquam finem habebit. Si vero habent tantum tres lectiones, primas Vesperas habent tantummodo, non quia et ipsi duplicem stolam habituri non sint, cum hoc omnibus electis conveniat, sed Ecclesia, ad ostendendum differentiam praemiorum illis et istis debitorum, magis solemnizat pro illis, de quorum majoribus meritis sibi per miracula, vel per alia documenta constat, quamvis ad plenum certa esse non possit; nam *et stella a stella differt in claritate* (1). Unde Augustinus ait, sermone de beato Stephano: « Cum pretiosa sit mors Sanctorum, quid distare inter martyres potest? Praecipuus esse videtur, qui primus est ». Aliquando tamen in Vesperis praecedentibus dicitur solummodo antiphona, et collecta de festo sequenti, prout dicetur sub VIGILIA NATALIS.

11. Postremo notandum est, quod religiosi ante Completorium praemittunt collationem, quae a sanctis Patribus originem traxit, qui dictis Vesperis convenire, et de Scripturis sacris conferre solebant, ad instar operariorum, ad recreationem ad invicem confabulantium, ideoque tunc vitas vel collationum Patrum, et his similia, quae potius sunt ad recreationem et delectationem, legunt, et eruditiores, si dubium occurrerit, interrogant.

(1) I. Corinth. 15.

CAPUT X.

DE COMPLETORIO

SUMMA

---

1. In hora Completorii Christus oravit Patrem. Eadem quoque hora sanguineas guttas sudavit, et etiam corpus ejus in sepulchro positum fuit, et custodes deputati; merito igitur in hac hora Ecclesia Deo laudes et gratias agit. Illam etiam in memoriam aeterni gaudii celebrat, nam completo electorum numero in illa hora, complebitur gaudium electorum in die generalis retributionis; et inde est quod Completorium significat gaudium. Dicitur autem Completorium, quia in eo completur communis usus locutionis, cibi, et potus, et aliorum, quae necessario pro corporis sustentatione sumuntur; et secundum hoc etiam significat finem vitae presentis.

2. Sane, hoc officium incipit praeter morem aliorum officiorum: *Converte nos Deus, etc.* Quia enim quasi tota die psalmodiae insistimus, et pene impossibile est, quin aliquem pulverem superbiae contraxerimus, et quia sepe erramus, juxta illud: *Erravi sicut ovis, quae periit* (1), inde est quod nos humiliantes dicimus: *Converte nos Deus, etc.* Praeterea, quilibet, quantumlibet perfectus et bonus, aestimare se debet imperfectum, sive insipientem, juxta illud: *Justus prior est accusator sui* (2), ideo dicit sacerdos: *Converte nos, etc.* Et in his verbis indicans se perversum, bonorum quippe mentium est ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est (3); nam et *si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (4). Hinc est quod etiam consequenter invocamus divinum adjutorium, dicentes: *Deus in adjutorium meum intende,* ut *Converte nos* referatur ad praeterita mala tollenda, et *Deus in adjutorium* ad bona opera futura facienda, quia sine Dei adjutorio quicquam boni facere non valemus; quia vero totum ad laudem Trinitatis faciendum est, ideo sequitur *Gloria Patri.* Rursus, incipientes per *Converte nos Deus salutaris, etc.*, oramus ut nos a malis convertat, et iram suam a nobis avertat; et quia merita nostra non sufficiunt, ejus adjutorium postulamus, dicentes: *Deus in adjutorium, etc.*

3. Dicuntur autem quatuor psalmi ad obtinendam remissionem peccatorum, quae committimus dum sumus in hoc corpore, ex quatuor elementis, et ex quatuor humoribus, vel complexioni-

(1) Psal. 118. (2) Prov. 18. (3) Dist. *ad ejus* de Poenit. dist. 2. *Si enim,* in princ. (4) I. Joan. 1.

bus compositos (1), seu quia corpus ipsum ex his compositum contra pericula phantasmata noctis munimus,et Deo commendamus, ideoque tunc dicitur: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*, et *Custodi nos,etc.* Et incipit Ecclesia a voce perfectionis, dicens: *Cum invocarem exaudivit me,etc.*, hoc enim perfectorum est. Sed quia perfecti se debent reputare imperfectos (2), juxta illud: *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea* (3), ideo sequitur in eodem Psalmo *Miserere mei* (supple *Domine), et exaudi orationem meam*, quod est dicere imperfectorum. Postea, aliis admonitis ad bonum, facit in eodem psalmo mentionem de pace aeterna ibi: *In pace in idipsum*, idest quae invariabilis, quam pacem semper in memoria debemus habere, et maxime dum corpus quiescere debet in lecto, mens debet quiescere in Deo. Debet etiam quiescere in spe; unde sequitur secundus psalmus: *In te Domine speravi, etc.*

4. Sed quia spes non est sine timore, aliter enim praesumptio esset, ideo sequitur tertius psalmus de tentatione, scilicet: *Qui habitat in adjutorio Altissimi, etc.*, in quo Deus promittit liberare Ecclesiam. Diabolus enim est quasi fur de nocte incedens, et ideo nocte imminente dicit Ecclesia illum psalmum contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille psalmus, ut a quatuor tentationibus liberemur, scilicet a timore nocturno, a saggita volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et daemonio meridiano, idest ab incurrente daemonio. Prima est levis et occulta. Secunda est levis et manifesta. Tertia gravis et occulta. Quarta gravis et manifesta. In quinto vero psalmo, scilicet: *Ecce nunc benedicite Dominum, etc.*, benedicit Ecclesia Deum, pro liberatione tentationum nocturnalium ibi: *In noctibus extollite manus vestras in sancta,et benedicite Domino.* Dicit enim Augustinus, super hunc psalmum: « Nox res tristis est, dies laeta est. Ergo per noctem intelligitur adversitas, per diem prosperitas, in adversitate benedicendus est Dominus, sicut et in prosperitate, exemplo Job, qui amissis filiis, et rebus omnibus, dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit,etc. Sit nomen Domini benedictum* » (4). Unde et hic dicitur *Benedicite Dominum.*

5. Sed quaeritur, quare dicuntur tantummodo sex versus illius psalmi: *In te Domine speravi, non confundar in aeternum.* Respondetur: ideo quia Dominus dicendo sextum versum, videlicet: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum*, sexta aetate mundi,sextoque die carne obiit, ut jam dicetur. Recte ergo sex versus tantum ejusdemque psalmi in Completorio cantamus, ut in hac sexta aetate, in qua per eum redempti sumus, sicut habet finis ultimi versus ibi: *Redemisti me Domine Deus veritatis*, conformemur dormitioni ejus, ut scilicet membra quiescant, et cor vigilet, sicut caro ejus in sepulchro quievit, et divinitas vigilavit.

6. Notandum autem est, quod in quibusdam Ecclesiis statim post psalmos dicitur hymnus, ea forte ratione, quia per bonam operationem pervenitur ad exultationem absque omnis purgationis medio, ab his qui purgati transeunt ab hac vita: alia etiam ratio jam dicetur. Et sic prius dicunt hymnum quam capitulum, ad ostendendum mystice, quod illi quibus completa sunt significata praecedentium laudum, seu perfecti, qui per Completorium significantur, praeveniunt exhortationem, quae per capitulum significat. Nec tamen capitulum praetermittunt, quia hic semper utilis est exhortatio ad perseverandum in bono, quia nec nocet admisso subducere calcar equo. In aliis autem Ecclesiis inter psalmos et hymnum interponunt antiphonam, vel *alleluja* per antiphonam, sequentes ordinem beati Ignatii, de quo in PROOEMIO dictum est. In aliis vero Ecclesiis statim post psalmos et antiphonam, vel *alleluja*, sequitur lectio, sive capitulum cum reponsorio: *In manus tuas Domine, etc.*, vel alio, quia (ut dicunt) in omni officio dici debet lectio. Postea adjiciunt hymnum: *Te lucis, etc.*, in quo optant protegi in nocturnis tribulationibus. Alii vero non dicunt lectionem, prout in PROOEMIO hujus partis dictum est, sed statim post psalmos dicunt versiculum, tum quia tempus illud dormitionis non aptum est ad doctrinam, tum quia post Completorium non solum cibi et potus, verum etiam doctrinam,quae per lectionem significatur, referenda non est. Hinc est, quod

(1) Extra de celeb. Miss. *In quadam.* (2) Extra de purg. can. *Accepimus.* De poenit. dist. 2. *Si enim*, prope princ. (3) Job. 9. (4) Job. 1.

statuit beatus Benedictus, ut post Completorium nemo loquatur. Dicitur autem capitulum: *Tu autem in nobis es, Domine*. Religiosi in hoc officio ante omnia lectionem praemittunt, dicentes: *Fratres, sobrii, etc.* Ne ordinem Esdrae excedere videantur, representantes in hoc etiam Mariam Magdalenam, de qua Dominus dixit: *Praevenit ungere corpus meum in sepulturam* (1), idest hoc fecit, quod factura erat mortuo, si licuisset; ita haec lectio, quasi ungit reddendo animas attentas ad vigilandum ante commendationem dormitionis. Post hymnum subjicitur versiculus: *Custodi nos Domine*, vel alius, qui notat totius officii effectum; postulat enim Domini custodiam contra noctis pericula.

7. Et dicitur acuta voce, et cum neuma, ex quo excitati, et memores facti ineffabilis gaudii, quod erit merces laboris nostri, canimus canticum Simeonis: *Nunc dimittis, etc.*, quod est Lucae c. 2. Primo, ut illius exemplo pacem invenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. Secundo, ideo istud canticum canimus, quia sicut sanctus Simeon cupiens ex hac vita in alteram transire, illud cecinit, sic et nos cum dormire debeamus, quasi morituri, quia somnus est quasi mortis imago, illud canimus, per quem nos Domino commendamus. Tertio, propter causam sub VESPERIS dictam. Quarto, quia canticum illud est de utroque adventu. Unde merito illud dicimus, ut promissionibus alliciamur, et a vitiis quiescamus.

8. Considerandum est autem, quod cum septem sint partes caeterarum horarum, scilicet versus cum *Gloria Patri*, hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, et oratio, in tribus tamen horis, scilicet in Matutinis, Laudibus, et Vesperis, et in Completorio additur et octava, videlicet canticum evangelicum, quoniam hae tres horae pertinent ad octavam, idest Domini resurrectionem, quia mane surrexit. In Vespere se discipulis manifestavit. In Completorio discipulis ait: *Pax vobis*. Ea propter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum laetitiae, ipsum sequitur, ut continetur in Evangelio gratiae. Evangelium gratiae hujus officii est canticum Simeonis, scilicet *Nunc dimittis*, in quo pacem rogamus aeternam, ut sicut Simeon transire cupiens, postquam vidit Christum, dimitti rogavit, et sic et nos post lumen fidei perveniamus ad splendorem spei, ubi erit pax aeterna.

9. Consequenter oratio dominica et preces dicuntur, quibus etiam contra noctis phantasmata nos munimus. Subjicitur etiam symbolum, in quo nostrae fidei professio continetur, ut si forte nos mori contigerit, in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam Ecclesiis, sicut et in Prima, confessio generalis; alterna enim confessione invicem nos emendamus, juxta illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (2), ne demus requiem temporibus nostris, donec inveniamus locum Domino. Precibus et oratione completur hoc officium, juxta illud Apostoli: *Orate pro invicem, ut salvemini* (3). Rursus, preces mystice humilitatem significant, quae in fine debet esse, quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significandum voce humillima hoc servitium inchoatur, ita in consummatione eadem humilitas mostranda est contra superbiam, in qua occiderunt omnes qui operantur iniquitatem. Post preces opilio noster, sive sacerdos, commendans Domino gregem suum, dicit Collectam; unde non est congruum, ut post hoc officium aliquid aliud fiat, nisi quod pertineat ad quietem.

10. Et attende, quoniam ad Primam et ad Completorium Apostolorum symbolum non dimittimus, quia cuncta opera nostra in ejus nomine incipimus, et concludimus, in quem credimus. Similiter, ad utrumque officium confessionem, et *Miserere mei Deus* adjicimus, ut quicquid in nocte peccavimus, aut in die deliquimus, per confessionem et poenitentiam diluamus, adimplentes illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (4). Respicientes etiam illud, quod olim sacerdos farinae assarium offerebat in die vicis suae, medietatem in mane, et medietatem post meridiem; sacrificium autem nostrum est spiritus humiliatus.

11. Ultimo, notandum est, quod omnia officia diurna, quantum ad psalmos, invariabilia sunt,

(1) Marc. 14. (2) Jac. 5. (3) Ibid. (4) Ibid.

nocturna vero variabilia. Per noctem enim intelligitur mundus iste, qui variabilis est; per diem vero illae aeternus, qui est invariabilis, de quo scriptum est: *Ordinatione tua perseverat dies* (1). Et est verior litera *perseverat* in singulari, quam *perseverant* in plurali, licet aliter quasi communiter proferatur. Hoc etiam officium in quibusdam Ecclesiis, quantum ad hymnum, invariabile est, prout sub titulo DE PRIMA dictum est, et etiam quantum ad psalmos, lectionem, preces, et collectam, ita quod pro nullius Sancti solemnitate sicut nec officium Primae variatur, pro eo quia in illa de pace, et specialiter de illa ad quam suspiramus, agitur, quae (ut praemissum est) invariabilis est, hoc dumtaxat excepto, quam in dominicis diebus dicunt ad Primam illos quinque psalmos, scilicet *Deus Deus meus, respice in me, etc.*, et sequentes psalmos *Confitemini*, prout ibi dictum est.

12. Sed quare illi quinque psalmi in Prima, et versus: *In manus tuas Domine, etc.*, in Completorio potius quam in aliis horis ponuntur? Respondeo: Christus, cui in his horis canimus, qui est principium et finis, in cruce pendens, legitur incoepisse psalmum illum: *Deus, Deus meus*, et omnes psalmos sequentes seriatim, usque ad dictum versum dixisse, et ibi finivisse, et spiritum emisisse. Merito igitur et nos, in passionibus hujus saeculi constituti, ad ipsius imitationem in hora prima, quae est in principio horarum diei, et non alibi, dictos quinque psalmos, et in Completorio, quod secundum aliquam considerationem est finis, sive ultima horarum diei, debemus dicere versum ipsum. Quod vero hoc officium ad ultimam diei horam pertineat, hac consideratione apparet. Nam in Prima dicis quatuor octonarios versuum in psalmis: duos pro prima, et duos pro secunda horis: et in Tertia sex: duos pro tertia, duos pro quarta, et duos pro quinta: et in Sexta sex, duos pro sexta, duos pro septima, et duos pro octava: et in Nona sex, duos pro nona, duos pro decima, et duos pro undecima. Restat ultima hora, scilicet duodecima, ad quam pertinet Completorium, quod notat hymnus: *Te lucis ante terminum*. Praemissos autem octonarios combinamus, si duo charitatis praecepta observamus, facimus undecim combinationes, ut pro quavis hora diei, in qua deliquimus, unum Domino legis et charitatis binarum offeramus, ut pro prima *Beati*, pro secunda *Retribue*, pro tertia *Legem pone*, pro quarta *Memor esto*, pro quinta *Bonitatem*, pro sexta *Defecit*, pro septima *Dilexi*, pro octava *Iniquos*, pro nona *Mirabilia*, pro decima *Clamavi*, pro undecima *Principes*. Fiunt ergo undecim combinationes ad emendandum undenarium nostrae transgressionis, et in quolibet octonario aliquid de lege Domini memoratur, quia per eam vinea colitur, et denarius aeternitatis acquiritur. Sunt ergo vigintiduo octonarii, qui per horas diei dicuntur, propter rationem sub titulo DE PRIMA dictam. Et dicuntur bini et bini, et sic duplicati sunt undecim.

13. Undenarius enim numerus significat transgressionem, sicut denarius perfectionem. Dicuntur ergo per undecim, ut ea quae in illis dicuntur transgressionem mandatorum suorum nobis relaxaret.

(1) Psal. 118.

LIBER SEXTUS

ARGUMENTUM

De officiis Dominicarum specialiter, et quarumdam Feriarum, et festivitatum Domini, et jejuniorum Quatuor temporum.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Annus solaris quatuor temporibus distinguitur.*
2. *Annus magnus hujus mundi quatuor temporum varietate mensuratur. Et num. 3. 4. 5.*
6. *Tempus hiemis et deviationis repraesentat Ecclesia a Septuagesima usque ad Pascha.*
7. *Tempus veris et renovationis in Adventu Domini.*
8. *Tempus aestatis et reconciliationis in tempore paschali.*
9. *Tempus autumni, et peregrinationis a Pentecoste usque ad Adventum.*
10. *Tempora quatuor hujus mundi considerantur juxta quatuor diei summas partes. Item juxta quatuor summas Christi actiones. Et num. 11.*
12. *Officia cur Ecclesia inchoet a tempore veris sive renovationis.*
13. *Libri quinam legendi per totum anni circulum in Ecclesia, vide per discursum, num. 14. 15. 16. 17. 18. 19.*
20. *Testamentum duplex, vetus et novum. Et quid Testamentum.*
21. *Scripturae cur dicantur vetus Testamentum. Et quare Scriptura novum. Et num. 22.*
23. *Officium ecclesiasticum in quibus consistat.*
24. *Libri ecclesiastici tres sunt.*
25. *Graduarius liber quid. Quid trophonarius, num. 26.*
27. *Libri lectionum plures sunt, quos percurrit num. 28. 29. 30. 31. 32.*
33. *Davidis, Pauli, et Matthaei scriptura cur frequentius utatur Ecclesia.*
34. *Psalterii triplex usus. Et quoties a Hieronymo versum.*

1. In proxima praecedenti parte, de divinis officiis in genere diximus, nunc autem de specialitatibus et diversitatibus eorumdem per anni circulum ostendamus, videlicet de officiis dominicarum, et quarumdam feriarum, et festivitatum Domini, et de jejuniis Quatuor temporum, et de convenientia ipsorum officiorum tam nocturnalium, quam etiam Missae, non unius duntaxat Ecclesiae, sed diversorum officia persequentes. Ad quorum evidentiam est distinctio temporum praemittenda. Siquidem annus solaris Quatuor temporum successione dilabitur, scilicet hyemis, in quo semina jaciuntur; veris, in quo seminata prodeunt, et in spicas acuuntur; aestatis, in qua messes albescunt, et falce succiduntur; et autumni, in quo per ventilationem grana a paleis separata in horreis reponuntur. Sic et magnus vitae praesentis annus durans ab initio saeculi usque ad finem mundi, quatuor temporum varietate mensuratur.

2. Primum tempus fuit deviationis in genere humano, videlicet ab Adam usque ad Moysen, in quo declinaverunt homines a cultu Dei, qui vera lux est, facti idololatrae, et nil illuminationis doctrinae habentes, et *simul inutiles facti sunt,* et *non fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad unum* (1). Tunc enim homo reliquit creatorem suum, et de lapide dixit: Tu es Deus meus. Hoc tempus, quia fuit ignorantiae et caecitatis, bene concordat hyemi, in quo obscuritas regnat.

3. Secundum tempus fuit revocationis, sive renovationis, videlicet a Moyse usque ad nativitatem Christi, quo edocti sunt homines per legem et prophetas de adventu Christi, de curatione peccati, et dilectione unius Dei. Tunc Dominus dixit ad Israel: *Audi Israel.... Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies* (2), et doctus est homo, quid sibi ipsi, quid Deo, quid proximo facere teneretur. Postmodum ob eamdem causam suscitavit prophetas, ut scilicet praedicatio hominem magis ab erroribus revocaret. Hoc tempus concordat cum vere, quod habet aliquid luminis, sed multum obscuritatis.

4. Tertium tempus fuit regressionis, sive reconciliationis, et visitationis, videlicet a Nativitate Christi usque ad Ascensionem ejusdem, per quam facta est gratia hominibus, et praedicatio Evangelii, de quo dicitur: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (3). Hoc est tempus gratiae, quia *visitavit nos oriens ex alto* (4), in quo tempore Dominus, qui est sol justitiae, mundum sua praesentia visitavit, et propria doctrina sufficienter illustravit. Hoc tempus concordat cum aestate, in qua claritàs regnat.

5. Quartum est peregrinationis, videlicet ab Ascensione Domini usque ad diem judicii, ubi erit consummatio saeculi, quod tempus est habens multum luminis, quia Dei misericordia revelata sunt divina mysteria; habet tamen aliquid obscuritatis nostra negligentia faciente, et sic concordat cum autumno, qui habet aliquid obscuritatis, sed amplius claritatis. In primo tempore vigor fidei, flos spei, fructus charitatis, frigore infidelitatis exaruit. In secundo, vinea Domini aliquatenus viruit, et floruit. In tertio, virens et florens fructus uberrimos attulit. In quarto cadentibus foliis verborum decolorari coepit. Rursus tempus deviationis dictum est tempus culpae, et poenae; nam propter ipsam deviationem homo subjectus est culpae, et propter culpam poenae, unde dicit Dominus: *Filius hominis, veniens putas inveniet fidem in terra?* (5). Tempus renovationis dicitur tempus doctrinae, et prophetiae propter Decalogum, per quod docuit Deus genus humanum. Tempus reconciliationis dicitur tempus libertatis, et gratiae, atque laetitiae. Tempus peregrinationis dicitur tempus luctus et poenae, sive laboris et poenitentiae, quod nos facimus declinationis, et negligentiae. Primum fuit desperationis. Secundum respirationis. Tertium liberationis. Quartum exercitationis. Haec quatuor tempora repraesentat Ecclesia singulis annis, sive status Ecclesiae per haec quatuor tempora variatur.

6. Tempus hyemis et deviationis, in quo mors regnavit, repraesentat Ecclesia a Septuagesima usque ad Pascha, recolens casum, et poenam primorum parentum propter eorum culpam, et ideo cantica laetitiae, excepto *Gloria Patri,* subticentur, prout sub titulo DE SEPTUAGESIMA dicetur. Siletur enim *Gloria in excelsis Deo,* quando in testimonium pacis auditum est, *quando veritas de terra orta est, et justitia de coelo prospexit* (6).

7. Tempus veris et renovationis repraesentat Ecclesia in adventu Domini, per quem omnia renovata sunt usque ad natale Domini. Unde ad notandum, quod patres illius temporis habuerunt aliquid luminis, sed multum obscuritatis, respectu sequentium, minora cantica laetitiae cantat, *Gloria Patri* et *Alleluja,* sed majora supprimit, scilicet *Gloria in excelsis, Te Deum laudamus,* et Sequentias, prout ibi dicetur. Quia enim hoc tempore peccatum regnavit, non propter ignorantiam, ut mors prius, sed propter carnis infirmitatem, ideo canitur *Alleluja,* quia patres hujus temporis sub lege fuerunt, sed *Gloria in excelsis* siletur, quod signum est pacis et justitiae, quam lex dare nequivit.

(1) Psal. 13. (2) Deut. 6. (3) I. Corinth. 6. (4) Luc. 1. (5) Luc. 18. (6) Psal. 84.

8. Tempus aestatis et reconciliationis, sive regressionis repraesentat Ecclesia ab octava Paschae usque ad octavam Pentecosten, quia per paschalem agnum reconciliamur Deo; omnia cantica laetitiae, et fere post omnes dictiones *Alleluja* multiplicamus, ad significandum habitum gaudium de nostra resurrectione. Significat enim tempus illud statum fidelitatis aeternae; tunc et *Gloria in excelsis* canitur, quia in resurrectione justitia, idest charitas, perficietur, et plena pax dabitur. Duplex enim *Alleluja* canitur in Albis, et in dominicis illius temporis, et stantes tunc oramus. In privatis vero feriis *Gloria in excelsis* et duplex *Alleluja* non canitur, licet saepe *Alleluja* praeter quam in Septuagesima dicatur, prout sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA, et in sequenti titulo dicetur.

9. Tempus autumni et peregrinationis repraesentat Ecclesia ab octavis Pentecostes usque ad Adventum Domini, quia nobis Deo reconciliatis non restat, nisi ut nos peregrinos reputemus cum Psalmista dicente: *Advena ego sum apud te et peregrinus, etc.* (1). Cantat omnia laetitiae cantica ad designandum gaudium his, quibus sunt divina mysteria revelata; quandoque tamen aliqua cantica subticet, nec multiplicat *Alleluja*, sicut fecit in tempore praecedenti, ad significandum declinationem a bono, quam nobis negligentia nostra parit, et cantat *Alleluja* in spem resurrectionis, et *Gloria in excelsis*, pro justitia reddita. Item quotidie dicit *Alleluja*, sed non *Gloria in excelsis*, ut dicetur sub TEMPORE ADVENTUS. Cantat etiam *Alleluja* post graduale in signum laboris, per quem ad patriam vitae transeundum est. Ex praemissis colligitur evidenter, quod recte in principio hyemis homo, quasi desperans, dicit: *Circumdederunt me gemitus mortis* (2). In principio veris, quasi respirans dicit: *Ad te levavi animam* (3). In principio aestatis architectus Ecclesiae Petrus renatis per baptismum, et illuminatis per gratiam dicit: *Quasi modo geniti infantes, etc.* (4). In principio autumni exultans Dei misericordia dicit: *Domine in tua misericordia speravi*, sed attendens miseriam, in quam ex sua negligentia lapus est, statim subjunxit versiculum *Usquequo Domine oblivisceris me in finem?* (5), et graduale: *Ego dixi Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi* (6).

10. Rursus, haec quatuor tempora considerantur secundum quatuor principales diei partes, quae sunt nox, pertinens ad tempus deviationis; nox enim obscura est, et idolatrae caeci erant. Aurora pertinet ad tempus revocationis. Meridies pertinet ad tempus reconciliationis, sive regressionis, et Vespera pertinet ad tempus peregrinationis.

11. Designatur etiam per quatuor principales Christi actiones, quae sunt: nativitas, passio, resurrectio, et adventus ad judicium. Ad nativitatem pertinet circumcisio, apparitio, baptismus, et purificatio. Ad passionem jejunium, et tentatio. Ad resurrectionem, ascensio in coelum, et sancti Spiritus emissio. Ad adventum ad judicium, transfiguratio, et miraculorum operatio. Item, passio comparatur hyemi, nativitas veri, resurrectio aestati, adventus ad judicium autumno, quando antiquus dierum sedebit, *cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, etc.* (7). Item nativitas Christi concordat tempori revocationis, seu renovationis, propter prophetas, qui eum multis modis praedixerunt. Passio Christi tempori deviationis, propter poenam culpae priorum parentum. Resurrectio tempori regressionis, propter laetitiam. Adventus ad judicium tempori peregrinationis, quia hujusmodi tempus durabit usque in diem judicii, unde Propheta: *Advena ego sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei* (8). Tempus ergo renovationis, quae facta est per legem et prophetas, durat usque ad Natale Domini tantum, ut praemissum est. Alii tamen dicunt, quod usque ad Septuagesimam, et ibi incipit tempus deviationis. Sed secundum primum dictum quaeritur de tempore, quod est a Natale Domini usque ad Septuagesimam, sub quo dictorum temporum contineatur. Super quo dicunt quidam, quod tempus a Natali usque ad octavas Epiphaniae pertinet ad tempus regressionis, quod est tempus gaudii, sicut et illud; unde et in quibusdam Ecclesiis tunc albis utuntur vestimentis, sicut et tempore paschali: neque tunc jejunatur, nec genua

(1) Psal. 38. (2) Psal. 17. (3) Psal. 24. (4) I. Petr. 2. (5) Psal. 12. (6) Psal. 40. (7) Luc. 3. (8) Psal. 38.

flectuntur. Reliqua vero pars, scilicet ab octavis Epiphaniae usque ad Septuagesimam, sub tempore peregrinationis continetur, et licet Isaias legatur die Natalis Domini, non ideo dies illa est, secundum ipsos, de tempore revocationis. Alia enim consideratione hoc fit, et ante Evangelium in nocturnis, et ante Epistolam in Missa; supponitur enim tunc basis columnae, ut per utrumque Testamentum Nativitas Christi probetur.

12. Item quaeritur, quare a tempore veris, sive renovationis, incipiunt Ecclesiae officia. Videtur enim quod deberent incipere a tempore hyemis, sive deviationis, quia prius est deviatio, quam a deviatione revocatio. Praeterea, in tempore deviationis legitur primus liber theologiae, scilicet Genesis. Super hoc dicunt quidam, quod facit Ecclesia ne incipiat ab errore. Sed certe non dicitur tempus illud deviationis, eo quod Ecclesia illo tempore deviet, sed quia errorem priorum parentum recolit, ut nos ad poenitentiam trahat, et ideo haec ratio non placet. Est ergo ratio, quia per adventum Domini nova facta sunt; unde in Apocalypsi: *Ecce nova facio omnia* (1), et ideo in honorem adventus Domini a tempore revocationis incipit Ecclesia officium suum. Praeterea, si inciperet ab hyeme, utens verbis desperationis, posset homo illa audiens desperare. Merito ergo incipit a vere, ut cum postea audierit verba desperationis, non desperet, quia praecessit certa promissio verae liberationis, quae fit in Adventu. Incipit ergo a tempore renovationis, seu revocationis in quo tenet rem.

13. Qui autem libri, quibus temporibus legantur, breviter est videndum. Et quidem in plerisque locis ab Adventu Domini usque ad Natale ejus legitur Isaias, qui quanto de Christo urbanius caeteris prophetavit, tanto nativitati ejus legitur vicinius, praeter quam in jejuniis Quatuor temporum, quae proprias habent lectiones. In ipsa etiam Nativitate non solum de illo legitur et cantatur, sed etiam de causis ipsius festivitatis, prout in omnibus fieri solet festivitatibus, quod fit ad ostendendum magnum guadium nobis coelitus datum.

14. In prima vero dominica post Natale legitur in quibusdam Ecclesiis de Epistolis Pauli ad ipsam pertinentibus nativitatem. In octava Natalis de sermonibus, et de homilia Evangelii ejusdem diei. In Epiphania de Isaia, secundum Gelasium Papam (2). In octava Epiphaniae de homilia ejusdem diei. Ab octava Epiphaniae usque ad Septuagesimam canitur de psalmis, et leguntur epistolae Pauli, in quibus legitur de labore et luctu, et pugna ejus.

15. In Septuagesima vero usque ad dominicam ante ramos Palmarum legitur Pentateucum. Septuagesima enim tempus nostrae captivitatis, et poenae, et culpae designat, de qua mystice ad Jerusalem redire debemus, sicut per Hebraeos olim de Babylonica captivitate exeuntes figuratum est. Ut ergo memores sint captivitatis suae qui sursum tendunt, legitur primo de Adam, qui in principio mundi factus est, et de ejectione ejus de paradiso; deinde de diluvio, et quomodo Abraham exivit de terra sua, et de mundi hujus laboribus, exemplum patientiae. Et sicut olim Hebraei captivitati ducti in Babyloniam, in tristitia fuerunt fere usque ad finem septuaginta annorum, et concessa sibi licentia repatriandi gavisi sunt, licet non plenarie; ita et nos fere usque ad finem septuaginta dierum, scilicet in Septuagesima, tacemus voces et cantica laetitiae, ut praemissum est, et sub titulo DE TEMPORE ADVENTUS dicetur. Quindecim tamen diebus ante Pascha legitur Jeremias quia ille apertius, quam alii de passione tractavit, et in propria passione Domini passionem praesignavit. Ab octavis vero Paschae quindecim diebus, vel secundum alios, usque ad quartam dominicam post Pascha, Apocalypsis legitur et cantatur, propter mysteria passionis, et resurrectionis, quae Joanni revelata sunt, et Apostoli praedicaverunt; in Apocalypsi enim fit mentio de civitate nova Jerusalem.

16. Deinde usque ad Ascensionem leguntur Epistolae canonicae, et Actus Apostolorum, et cantatur de psalmis, quia et David prophetavit de Passione et Resurrectione et Ascensione, et Apostoli praedicaverunt quae a Domino didicerunt, usque ad Ascensionem, ejus corporali praesentia perfruentes. Inter Ascensionem vero et Pentecosten cantatur de ipso festo, quia discipuli sursum

(1) Apoc. 21. (2) 25. dist. *Sancta,* in palea.

sublevati promissa Patris munera expectabant. Ab octavis Pentecostes usque ad calendas augusti leguntur libri Regum et Paralipomenon, et cantatur Deum omnium, quia sicut Samuel, Saul, David, et alii pro lege Domini pugnaverunt, sic et nos postquam accepimus donum Spiritus sancti in baptismo, virtute debemus pugnare contra daemones formati, nati, nutriti, et armati.

17. A calendis augusti usque ad calendas septembris legitur, et cantatur de Sapientia, quia in pugna maxime necessaria est sapientia, vel quia augustus sextus est mensis, et in sexta aetate, qua Deus venit, debemus propter ejus praesentiam sapienter vivere; quia inter nos audita est sapientia ipsa, quae ex ore Altissimi prodiit. Rursus, mensis illud calidus est, et medius in anno, per quod media hominis aetas designatur, et in media aestate, ubi quisque ab aestu vitiorum plus accenditur, plus succurrere debet sapientia. In septembri legitur et cantatur de Job, Thobia, Esdra, Judith, et Hester, quia hi adversa patienter sustinuerunt, et Ecclesia in fine mundi adversa omnia pro Domino tolerabit.

18. Calendis octobris usque ad novembrem leguntur libri Machabaeorum, et cantatur de eis, quia iste octavus mensis laetitiam resurrectionis mysticat, quia sicut Judaei, finitis praeliis, et restaurato templo, in hymnis et confessionibus benedicebant Dominum, sic in gloria resurrectionis et magnae festivitatis, devictis praeliis diaboli, sancti et justi in Domino festinabunt et gaudebunt, juxta illud: *Beati qui habitant in domo tua, Domine* (1).

19. A calendis novembris usque ad Adventum Domini leguntur Ezechiel, et Daniel, et duodecim Prophetae minores cum responsoriis: *Vidi Dominum, etc.* Ezechiel enim vidit quatuor animalia in figura quatuor Evangelistarum, quae nativitatem, passionem, resurrectionem, et ascensionem docuerunt. Isti ergo ideo ante Adventum leguntur, quia clarius Christi adventum praedixerunt. Denique Eleutherius Papa (2), statuit ut qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in Ecclesia legere, vel cantare, excommunicentur. Ex praemissis ergo liquet, quod in Ecclesia libri novi et veteris Testamenti leguntur, quod etiam in suis locis dicetur: de ordine etiam aliorum librorum dicetur SUB DOMINICA SECUNDA POST PENTECOSTEN.

20. Et est notandum, quod testamentum dupliciter accipitur. Nam promissio ipsa, scilicet id quod testatur, seu legitur, dicitur testamentum; unde novi Testamenti dicitur gratia fidelibus promissa, scilicet fides et charitas, caeterae virtutes, sive vita aeterna in futuro, et virtus in praesenti vita; unde et Apostolus: *Ideo novi Testamenti mediator est, ut repromissionem accipiant, qui vocati sunt, aeternae haereditatis* (3). Scriptura etiam qua illa praemittuntur dicitur Testamentum; unde novum Testamentum dicitur scriptura novi Testamenti, et vetus Testamentum dicitur scriptura veteris Testamenti (4). Et haec quasi humana similitudine dicuntur. Sicut enim qui testamentum condit, haeredem instituit, chirographum facit, testes advocat, agenda per haeredem indicit, sic et Deus Pater volens filios Israel in terra promissionis haeredes instituere, chirographum fecit, idest legem dedit, testes accivit, scilicet Moysen et Aaron, et agenda per illos edixit, et hoc est vetus Testamentum. Sed quia in eo transitoria et temporalia repromittebat (5), ideo Christus volens christianos, scilicet fideles, aeternae haereditatis haeredes facere, consequenter novum Testamentum condidit, scilicet Evangelium; advocavit testes, scilicet Apostolos, eisque agenda indixit, quod Testamentum tandem morte propria consecravit. Praeterea, testamentum est *testatio mentis*, qua quisque, quod mente concipit ore testatur, et per scripturam corroborari jubet (6). Unde de hac etiam similitudine hic, et illa scriptura dicitur Testamentum.

21. Caeterum, ideo illa scriptura dicitur vetus Testamentum, primo quia vetera idest terrena, scilicet ad veterem hominem pertinentia promittebat: *Educam in terram quae fluit lacte et melle* (7), et similia, unde illud vetus et transitorium fuit. Secundo, dicitur vetus Testamentum quod per veterem hominem, scilicet per Moysen, veterem vetustate peccati ministratum fuit. Tertio, quia novo

(1) Psal. 83. (2) In Buchardo lib. 3. c. *Hi qui*. (3) Heb. 9. Extra. de celeb. Miss. *Cum Marthae* §. Caeterum. (4) De Consec. dist. 4. *Sicut in sacra.*, in prin. (5) Extra. de celeb. Miss. §. Caeterum. (6) 14. quaest. 2. §. *Si illud*. (7) Exod. 3.

superveniente cessavit, et desiit tamquam aliquid vetustum, unde Apostolus: *Vetera transierunt: ecce facta sunt nova omnia* (1). Quarto, dicitur vetus respectu novi, quia eo fuit antiquius tempore. Quinto, quia vetustate peccati nos liberat.

22. Haec vero scriptura novum dicitur Testamentum. Primo, quia nova, idest coelestia, scilicet ad coelestis hominis conservationem pertinentia promittit, dicens: *Et omnis qui reliquerit domum, etc., centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit* (2). Secundo, dicitur novum, quia per novum hominem, idest ab omni peccato immunem, scilicet per Christum, ministratum est. Tertio, dicitur novum, idest ultimum, quia novissimum hominis testamentum immobile perseverat, quod testatoris obitu confirmatur (3). Hinc enim dicitur aeternum, idest perpetuum, quasi durabile ac immutabile, de quo dictum est in quarta parte, SUB SEPTIMA PARTICULA SECRETAE, super verbo *Novi, et aeterni* etenim *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (4). Quarto, dicitur novum respectu veteris, quia illo magis est novum tempore, vel quia vetus lex est quasi radix; ipsum vero novum Testamentum est quasi fructus. Quinto, quia innovat; non enim illud dicunt nisi homines renati ex vetustate per gratiam, pertinentes jam ad novum Testamentum, quod est regnum coelorum.

23. Circa libros ecclesiastici officii sciendum est, quod ipsum officium consistit in cantu et in lectione. De cantu tres sunt libri, de lectione sex. Sunt etiam quidam alii libri ecclesiastici, prout in secunda parte in fine tractatus DE SACERDOTE dictum est.

24. Sane, tres libri de cantu sunt antiphonarius, graduarius, et trophonarius. Antiphonarius a digniori, videlicet ab antiphonis nomen sumpsit, quas beatus Ignatius patriarcha audivit per angelos decantari, cum tamen ibi sint responsoria atque versus. In plerisque tamen locis liber iste responsorium a responsoriis, quae ibidem continentur, appellatur.

25. Graduarius dictus est a gradualibus, quae in eo continentur, qui a pluribus officiarius nuncupatur, ab officiis seu introitibus, qui ibi continentur. Graduale dictum est a gradibus, prout dictum est in quarta parte, sub titulo DE GRADUALI. De intitulatione graduarii, antiphonarii, et lectionarii, in sequenti titulo dicetur.

26. Trophonarius est liber continentur τροπους, idest cantus, qui cum introitu Missae dicuntur, praesertim a monachis. Vocantur etiam τροποι, sequentiae, sive prosae, Κύριε ἐλέησον, et neumae. Et dicitur a τροπος, quod est conversio, de quo in eadem parte, sub titulo DE INTROITU dictum est. Quidam etiam hunc librum prosarum a prosis appellant. Vitalianus cantum romanum instituit, et organo concordavit. Caeterum libri lectionum sunt isti. Primus est Bibliotheca. Secundus Homiliarius. Tertius Passionarius. Quartus Legendarius. Quintus Lectionarius. Sextus Sermologus.

27. Bibliotheca a graeco nomen accepit, et est nomen aequivocum, scilicet locus in quo libri reponuntur, et volumen ex omnibus veteris et novi Testamenti a Hieronymo compositum.

28. Homiliarius est liber continens sanctorum homilias, et legitur in dominicis, et in Natali, et in festis Sanctorum propria Evangelia habentium, et in Pascha et in Pentecoste, cum ferialibus eorumdem. Homilia autem idem est quod *bona laus*, sive *verbum ad populum*. Et nota, quod plures fecerunt homilias, videlicet Augustinus, Hieronymus, Beda, Origenes, Gregorius et alii. Beda tamen alias non composuit, nisi quas Augustinus composuerat, sed suis verbis easdem supervestivit; nam Augustinus verba disputationis habuit, Beda vero stylum sermonis, et lectionis. Quare Beda vocatur venerabilis, in septima parte sub EJUS FESTO dicetur. Item non omnes homiliae authenticae sunt, ut quaedam Origenis, qui ad haeresim dicitur declinasse. Aliquae tamen homiliae ipsius a beato Hieronymo, teste Papa Gelasio, leguntur fuisse correctae, seu approbatae (5). Et quandocumque illa in Ecclesia leguntur, nomen auctoris propter haeresis infamiam subticetur, sicut et nomen Salomonis, qui deceptus fuit a mulieribus, tacetur in lectionibus propter infamiam idololatriae, sed

(1) II. Corinth. 5. (2) Matth. 19. (3) Extra. De celeb. Miss. *Cum Marthae*, §. Caeterum, et 13 q. 2. cap. ult. (4) Rom. 6. (5) 25. dist. *Sancta*, in palea.

dicitur: *Lectio libri Sapientiae*. Sic etiam,quia Moyses haesitavit ad aquas contradictionis, quia Dominum exacerbavit, non dicitur: *Lectio libri Genesis Moysis legislatoris*, sicut dicitur: *Lectio libri Apocalypsis beati Joannis Apostoli*. De hoc agitur in PROOEMIO quintae partis, sub SABBATO PASCHALI. Volunt tamen quidam,quod in principio homiliarum ipsius dicatur: *Homilia Origenis, correcta, seu approbata a Hieronymo*, et in sequentibus dici debet *Homilia ejusdem*.

29. Passionarius est liber continens passiones sanctorum, et legitur in festis martyrum. Plures autem sunt Passionarii, quorum quidam canonizati, quidam vero, teste Papa Gelasio (1), sunt apocryphi, ut de B. Georgio et Cyricio, et Julita, et alii quidam, quos haeretici compilasse dicuntur, quare in Ecclesia legi interdicuntur. Antherus Papa statuit martyrum gesta scribi, et in Ecclesiis haberi, et hoc propter maximum presbyterorum numerum martyrio coronatum.

30. Legendarius autem vocatur liber ille ubi agitur de vita et obitu confessorum, ut Hilarii, Martini, et aliorum confessorum, et legitur in festis eorum, dum tamen authenticatum sit.

31. Lectionarius est in quo lectiones Epistolarum Pauli, et aliae leguntur, qui quandoque epistolarius dicitur, et etiam legendarius dici potest.

32. Sermologus est liber continens sermones, quos Papa, et alii plures Sancti composuerunt, et legitur in festis confessorum a Natali usque ad octavas Epiphaniae, in Purificatione beatae Mariae, et in festo omnium Sanctorum, et in pluribus aliis.

33. Considerandum est quoque trium scripturas praecipue in Ecclesia frequentari,scilicet David prophetae, qui fuit homicida, proditor et adulter; Matthaei Apostoli, qui fuit publicanus, et in hoc ipso infamis; et Pauli, qui fuit crudelis Christi et Ecclesiae persecutor, et etiam Augustini, qui fuit manichaeus, et tempore Theodosii imperatoris conversus est. Quod fit in exemplum, videlicet ut alii peccatores non desperent, sed sperent, si tamen poenituerint, posse veniam consequi, quantumlibet gravi noxa perplexi sint, et orationes et eleemosynas eorum post poenitentiam posse Deo complacere.

34. Et est sciendum, quod beatus Hieronymus tempore Damasi Papae correxit psalterium Septuaginta interpretum,quod tunc cantabatur ubique, et adhuc juxta ordinationem Gregorii Papae qui postremo officium ecclesiasticum ordinavit, secundum illud: Antiphonas, Responsoria, Alleluja, Tractus, et alia quaedam in Ecclesia decantamus. Subsequenter vero psalterio ipso iterato corrupto, idem Hieronymus illud de novo integro ex graeco transtulit in latinum, prout ipse in ipsius psalterii PROOEMIO attestatur: quod novum, dictus Damasus rogitu ipsius Hieronymi instituit decantari, et vulgariter gallicum appellatur, et quasi ubique legitur, et fere communiter cum suo prooemio in textu Bibliae habetur. Praemissum vero psalterium secundum Septuaginta romanis remansit, et hodie illo utuntur. Denique idem Hieronymus attendens, quod Judaei nobis improperabant, quod psalterium falsificaverimus, quoniam a suo verbo discordabat, tertio psalterium de verbo ad verbum ex hebraeo transtulit in latinum, quod in pluribus a gallico discrepat ac romano: pauci tamen illud habent, quamvis ab omnibus et in textu Bibliae deberet haberi. Et nota,quod quidam portant psalterium, sed in eo non psallunt, prout dictum est in titulo DE LAUDIBUS MATUTINIS. Quae sint dominicae, et dies privilegiati, et principales, et qualiter dies dominica major est aliis diebus, quibus nominibus dies septimanae appellentur, et qui sint dies profesti, qui festivales, sive solemnes in PROOEMIO septimae partis dicetur. Gregorius Papa (2) instituit, ne in Ecclesia romana diaconi cantare debeant, sed solum evangelicae lectionis officia inter Missarum solemnia exsolvant. Psalmos vero ac reliquas lectiones subdiaconi, vel, si necesse fuerit, minores ordines exhibeant, sive dicant.

(1) 25. dist. *Sancta*, in palea. (2) 92. dist. c. fin.

CAPUT II.

DE TEMPORE ADVENTUS

SUMMA

1. *Adventus est initium officii Ecclesiastici.*
2. *Petrus Apostolus Adventum instituit, in honorem quadruplicis Dominici adventus.*
3. *Adventus primus Christi, quid attulerit homini, quid secundus, quid tertius, quid quartus.*
4. *Adventus per quot septimanas celebretur.*
5. *Per tres Adventus hebdomadas accipimus trium temporum partes.*
6. *Adventus jejunium est exultationis partim, partim et moeroris.*
7. *Urbanus Papa II. officium beatae Mariae quotidianum instituit.*
8. *Antiphonae laudum dominicarum Adventus quare terminentur per* Alleluja.
9. *Adventus quo tempore incipiat. Et quot diebus constet. Et num. 10.*
11. *Adventus prima dominica unde inchoetur.*
12. *Adventus intitulatio cur duplex, et cur duplex inchoatio. Rationem vide ib., et num. 13. 14. 15.*

1. Quoniam, sicut praemissum est, ecclesiastica officia ab Adventu Domini, quod est tempus renovationis, incipiunt, merito ab hoc tempore ducimus initium assumendum.

2. Praenotandum igitur est, quod beatus Petrus primo instituit tres septimanas integras ante Natale venerari, in commemorationem adventus Christi, et quartam, quae tamen nunquam perficicitur, quia vigilia Natalis non est de Adventu, ut infra dicetur. Agitur ergo adventus Domini per quatuor septimanas ad magnificandum, quod est quadruplex adventus filii Dei, sed ultima nunquam finitur, quia sanctorum gloria, quae dabitur in ultimo adventu, scilicet ad judicium nunquam terminabitur. Primum adventus est in carnem, scilicet in utero Virginis assumptam, de quo dictum est: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini* (1). Secundus in mentem, qui descensus fit quotidie in cordibus fidelium per Spiritum sanctum, de quo Joannes: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (2), et in libro Sapientiae: *Domine: Mitte illam (sapientiam tuam) ut mecum sit* (3). De his habetur in Abacuch: *Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit* (4). Tertius adventus est in morte cujuslibet, de quo dicit beatus Jacobus: *Patientes estote usque ad adventum Domini* (5), et Matthaeus: *Si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset etc., ideo et vos estote parati, etc.* (6). Et iterum: *Et si venerit in secunda vigilia*, idest in juventute, *et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit*, scilicet in poenitentia, *beati sunt servi illi* (7). Quartus erit in majestate, qui erit in die judicii. De illo legitur: *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui* (8).

3. Et nota, quod primus adventus liberavit animas a diaboli servitute. Secundus liberat eas a peccato. Tertius a poena. Quartus corpora liberat. Verumtamen Ecclesia non celebrat nisi duos adventus, scilicet in carnem, et ad judicium, nam primum et secundum reputat pro eodem; ideo enim venit in carnem, ut veniat in mentem, ideoque dictum est: *Veniens veniet, et non tardabit* (9):

(1) Joan. 14 (2) Joan. 14. (3) Sap. 9. (4) Habac. 2. (5) Jacob. 5. (6) Matth. 24. (7) Luc. 12. (8) Isai. 3. (9) Habac. 2.

veniens, scilicet in carnem, *veniet* scilicet in mentem, et *iterum* quia uterque misericordiae est. Similiter tertius et quartus habentur pro eodem, quia uterque est justitiae ratione unius effectus. Celebrat ergo Ecclesia adventum hujusmodi sub binario, ut filiis suis generet timorem et amorem Dei; unde in psalmo: *Elevamini portae aeternales, etc.* (1). *Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi* (2), et amor, scilicet ipsius, qui similiter in aeternum durabit. Unde Apostolus: *Charitas nunquam excidit* (3). Timorem autem debemus ei ut Domino, amorem ut patri; unde Malachiae: *Si Pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* (4).

4. Celebratur ergo Adventus per quatuor septimanas. In prima specialiter de primo adventu cantat Ecclesia. In secunda et tertia de secundo, et hoc ideo quia antiqui Patres primum adventum tantum expectaverunt; secundum vero antiqui et moderni. In quarta vero septimana recolit Ecclesia tempus in quo Dominus descendit in uterum Virginis; unde tunc: *Rorate coeli desuper, et nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem* (5). Item, tempus a primo adventu usque ad secundum recolit Ecclesia inter Pentecosten et Adventum Domini, in quo cantat *Alleluja*, in spe resurrectionis, et *Gloria in excelsis Deo* pro justitia reddita, et dicit quotidie *Alleluja*, quia spes ejus non infirmatur. Sed *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*, non dicit quotidie, sed tantum in festis, quia semper in fide, non semper in operibus laudat. Quotidie enim offendit, licet semper in fide justitiam teneat. De hoc est dictum in PROOEMIO hujus partis, et dicetur sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA. Caeterum, per tres Adventus hebdomadas trium temporum Patres accipimus.

5. Primi fuerunt ante legem, qui procul a Deo remoti clamabant: *Ad te levavi*. Secundi sub lege, qui doctrina legis instructi, et ideo ad lumen propius accedentes, in introitu populus Sion appellatur. Tertii fuerunt prophetae, praesertim illi, quos invenit Christi nativitas, ut Simeon, quibus quia Redemptor esse prope dicitur in Introitu: *Gaudete*. Asserunt etiam quidam, quod in officio primae hebdomadae agitur de vocatione Judaeorum. In officio secundae de vocatione Gentium, unde ibi dicitur: *Ad salvandas omnes gentes;* in officio tertiae de vocatione utriusque populi, unde ibi dicitur: *Nota sit omnibus hominibus*. Rursus, cantatur in prima in persona Joannis. In secunda prophetarum. In tertia Apostolorum. In quarta in persona Doctorum. Tempore Adventus tacetur *Gloria in excelsis*, quod pertinet ad Nativitatem, ut in nocte Nativitatis devotius et avidius decantetur, ad notandum hunc hymnum primo fuisse nocte illa ab angelis decantatum, quamquam major gloria Christi est in Ecclesia tempore novi Testamenti, quam fuerit in veteri. Tacetur etiam *Ite, Missa est*, quod pertinet ad resurrectionem. Merito autem tacetur utrumque in Adventu, quia tunc utrumque expectatur. Pari etiam ratione tacetur *Pax vobis*, quod similiter pertinet ad resurrectionem. Tacetur etiam *Te Deum laudamus*, quia nondum praesens est quem expectamus, et ad praesentes tantum hoc cantico uti solemus. Et nota quod haec tria non semper se concomitantur, ut dicetur in PROOEMIO septimae partis. Sed quare *Alleluja* non tacetur hoc tempore, cum sit canticum laetitiae, nam in Adventu est jejunium, nec tunc nuptiae celebrantur? Praeterea, aut est jejunium moeroris, aut exultationis: si moeroris, omnia cantica exultationis debent taceri; si exultationis, omnia debent dici, ergo et *Gloria in excelsis Deo*. Solutio. Hoc jejunium est partim exultationis, et partim moeroris. Exultationis est, ratione primi adventum, scilicet in carnem, de quo mentio fit in hoc tempore; moeroris est, propter secundum adventum, scilicet ad judicium, de quo fit etiam ibi mentio, et ideo in eo quaedam cantica laetitiae dicuntur, propter adventum misericordiae et exultationis, et quaedam subticentur, et jejunatur, propter adventum severae justitiae, et moeroris. *Alleluja* ergo non subticetur, quoniam tempore Adventus aliquid est laetitiae, propter spem quam habuerunt de Christi incarnatione, et propter nostram certitudinem, quam habemus per primum adventum de futura glorificatione; sed in Septuagesima non sic, quia totum tempus illud moeroris est, et ideo tunc non dicuntur cantica angelorum, sed hominum, ut ibi dicetur. In festis vero

(1) Psal. 23. (2) Psal. 18. (3) Corinth. 13. (4) Malach. 1. (5) Isai. 45.

novem lectionum, quae occurrunt in Adventu, debet celebrari Missa de festo solemnis in Tertia, cum *Gloria in excelsis, Ite, Missa est*, et deponuntur cappae nigrae, seu violaceae, et assumuntur solemnes a ministris et sacerdote, prout festum requirit. In hora vero Nona de jejunio Missa dicitur, et tunc dalmaticae et subtilia, sive tunicellae, dimittuntur; et competentes tempori et jejunio resumuntur, sicut in tertia parte, sub titulo DE DALMATICA dictum est. In hoc quoque tempore officium beatae Mariae Virginis non dicitur in Ecclesia, quia totum officium hujus temporis ad laudem ejus pertinet.

7. Et nota, quod Urbanus Papa II. qui fuit creatus an. 1088, et sedit annis duodecim, mensibus quatuor, in concilio apud Claromon. celebrato, statuit ut officium beatae Mariae virginis quotidie diceretur, et in die sabbati solemniter fieret, in quo officio matutino dicuntur illae lectiones: *O beata Maria, quis digne*, sumptae ex isto sermone Augustini: *Loquitur dilectissimi, etc.* Hoc etiam tempore non debet fieri specialiter commemoratio alicujus sancti praecedentis Christi adventum, quia omnes illi in infernum descenderunt, et ideo Ecclesia occidentalis pro eis non solemnizat, nec etiam sequentium, quia cum hoc tempore Ecclesia de adventu filii Dei solemnizet, non est aliorum solemnitas admittenda; imo minor cedit majori, quia adveniente principe cessat magistratus, idcirco cum ipse sit praemium et corona sanctorum omnium, et sit omnia omnibus, et sufficientia singulorum, superfluum foret reccurrere ad aliorum suffragia mendicata (1). Generalis tamen commemoratio omnium sanctorum bene fit, quoniam licet sancti ex adventu filii Dei speciale gaudium et praemium asseculi fuerint, majus tamen ad generale gaudium eorum extitit, quia creaturam rationalem ex unione ad divinam naturam viderunt ineffabiliter sublimatam. Quia ergo bonum commune praeponderat particulari, et per consequens generale gaudium eorum gaudio speciali, quia illud quod praemissum est, fuit omnibus sanctis utriusque Testamenti ad gaudium, idcirco conveniens est, ut tempore ipsius adventus eorum gaudium communiter et generaliter recolatur, et in generali omnium sanctorum commemoratione singulis diebus dicitur antiphona illa: *Ecce Dominus veniet, et omnes Sancti ejus cum eo, et erit lux magna in die illa, alleluja*, quae pertinet ad quartum adventum, in quo apparebit gloria sanctorum. Dicitur etiam cum ipsa antiphona oratio illa: *Conscientias nostras quaesumus, Domine, visitando purifica, etc.*, in qua similiter concordando, cum antiphona, fit generaliter commemoratio de omnibus sanctis, dum dicitur ibi: *ut veniens cum omnibus sanctis*, et tunc pertinet ad quartum adventum, scilicet in majestate. In multis tamen locis subtrahuntur verba illa, *cum omnibus sanctis*, et tunc pertinet ad secundum adventum, scilicet in mente. Non fit etiam commemoratio de Cruce, sicut fit in aliis temporibus, ne prius videat Dominus passus, quam natus: et iterum, ne fiat contra illud praeceptum: *Non coques hoedum in lacte matris suae* (2), idest Christum non crucifiges, dum adhuc tener et lactans est. Contra hoc praeceptum fecerunt tunc Judaei, qui Christum eadem die, idest eadem sexta feria, in qua ut quidam dicunt, conceptus est, crucifixerunt.

8. Notandum autem est, quod tempore Adventus omnes antiphonae dominicales in matutinis laudibus terminantur per *Alleluja*, ad significandum gaudium de certitudine adventus Salvatoris habitum, ut in matutino officio sit quasi praedictio, et in matutinis laudibus notetur exultatio. Item in prima, secunda, et tertia hebdomada repetuntur responsoria dominicalia, sed in quarta sunt specialia, qui per hebdomadam cantantur, et sunt quindecim, quia ille expectatur venturus, qui instituerat vetus Testamentum, et erat instituturus novum. Quindenarius enim numerus consistit ex septenario, et octonario: at septenarius ad vetus, octonarius vero ad novum refertur Testamentum. In singulis quoque septimanis cantus renovatur propter gaudium proficientium, qui proficiunt de virtute in virtutem, ut videant *Deum deorum in Sion* (3).

9. Illud etiam notandum est, quod prima dominica Adventus nunquam esse potest ante quinto calendas Decembris, nec etiam post tertio nonas Decembris, sed quaecumque illarum septem

(1) C. de pala. sacra. largi. l. *Scrineis*, in prin. lib. 12. (2) Exod. 23, et 34. (3) Psal. 83.

literarum, quae inter dictas calendas et nonas includuntur, repraesentaverit dominicam, ibi est prima dominica Adventus, sed et in dominica proximiori festo beati Andreae, vel calendis Decembris, sive ante, sive retro, est semper initium Adventus, et si ipsum festum cadit in dominica, ibi etiam est initium Adventus.

10. Adventus continere debet viginti unum diem, idest tres septimanas integras ad minus, praeter vigiliam Natalis Domini. Verumtamen cum Adventus incipiat a die dominica, si forte contingat similiter Natale in die Dominica venire, oportet tempus Adventus per quatuor hebdomadas protelari, alioquin vigilia Natalis et sabbatum Quatuor temporum concurrerent in eadem die, quod esse non potest (1), quia utrumque illorum proprium habet officium, et ad diversa tempora pertinent. Nam sabbatum est de Adventu, sed vigilia ad tempus gaudii pertinet, cum non sit de Adventu, sed de Natali, et sic Adventus non haberet viginti unum diem, excepta vigilia Natalis, sicut dictum est. Quod vigilia pertineat ad tempus gaudii, patet ex ipsa ordinatione Gregorii, qui ultimas Adventus antiphonas posuit de Evangelio, scilicet *Completi sunt dies*, et ecce completa sunt omnia. Quando ergo Natale est in dominica, Quatuor tempora celebrantur in penultima hebdomada. Si autem Natale venerit in secunda feria, vel deinceps usque in dominica, tunc post viginti unum diem habebit, in quo fiat vigilia, et quando festum venerit in secunda feria, fiet officium de vigilia in die dominica, quae proprium non habet officium, et tunc propter dominicam cantabitur *Alleluja*, sed jejunabitur in sabbato praecedenti, tam pro vigilia Natalis, quam pro jejunio Quatuor temporum. De hoc enim dicetur sub titulo DE CAPITE JEJUNIORUM.

11. Non est etiam ignorandum, quod licet in principio, sive in prima dominica Adventus cantetur Introitus: *Ad te levavi animam meam, Deus*, si quis tamen diligenter attendat in dominica praecedenti illa praeparatio adventus Domini, quo ad quaedam inchoatur, quod ostendit Epistolae, quae tunc secundum quosdam legitur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: suscitabo David germen justum, etc.* (2), finis Evangelii ejusdem die, scilicet: *Abiit Jesus trans mare Galileae, quod est Tyberiadis* (3). Hoc idem insinuat, ubi dicitur: *Hic est vere propheta, qui venturus est in mundum* (4), ut redimeret populum. Satis enim conveniens est, quod in praecedenti dominica inchoetur, quia non respiraret desperans, nisi certa promissio verae liberationis praecederet, qua audita respirans clamat: *Ad te levavi animam meam, Deus meus, etc.* In quinta igitur hebdomada ante nativitatem Domini inchoatur praeparatio Adventus, quo ad quaedam; unde et in antiquis gradualibus et lectionariis titulus est talis: Quinta dominica ante nativitatem Domini; nam ab illa dominica usque ad nativitatem Domini sunt quinque officia dominicalia, quinque Epistolae, et quinque Evangelia. In quarta vero dominica ante nativitatem Domini inchoatur praeparatio Adventus quo ad officium matutinale, et quo ad multiplicem officiorum varietatem et innovationem. Quia ergo quatuor sunt officia dominicalia, ab illa dominica usque ad nativitatem, et ideo in antiphonariis novis intitulatur quarta dominica.

12. Quadruplex autem ratio hujus duplicis intitulationis librorum, et inchoationis Adventus reddi consuevit. Prima quia per lectionarium recolimus adventum Domini in mundum significatum esse per quinque mundi aetates; per antiphonarium vero recolimus adventum Domini nuntiatum esse per quatuor ordines librum, scilicet per legem, per prophetas, per psalmos, et per initium Evangelii narrantis Domini conceptionem. Initium Evangeli vocamus quicquid est in libro Lucae, qui historiam ante nativitatem Domini plenius caeteris prosecutus est, sicut de angelo a Zacharia misso, annuntiante nativitatem praecursoris, et sicut de prophetia illa: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae* et de Gabriele archangelo ad Virginem misso, et similibus.

13. Secunda est, quia actor lectionarii nos hortatur, ut purgemus hospitium nostri corporis, quod per quinque sensus sordidatum est, ad suscipiendum Deum, quia in sordibus habitare despicit Rex venturus. Actor vero antiphonarii nos docet purgare corpus nostrum, constans ex quatuor

(1) 71. dist. *De levi*. (2) Jerem. 23. (3) Joan. 6. (4) Ibid.

elementis, facientes dignam mansionem Deo regi venturo, juxta illud: *Ego, et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (1).

14. Tertia est, quia in quarta dominica Adventus, quae ad spirituales, et non in quinta dominica, quae ad seculares pertinet, ut dicetur in titulo sequenti, innoventur cantus. Spiritualium enim est canticum novum cantare, et non saecularium, qui cum adhuc quasi veteres sint, et mala eorum adhuc recentia potius lugere, quam gaudere debent. Renovatus quidem cantus gaudium electorum significat, qui proficiunt de virtute in virtutem, in qua videbitur *Deus deorum in Sion* (2).

15. Quarta est, quia in Ecclesia duo sunt ordines hominum expectantium Domini adventum, et studentium ad digne suscipiendum Deum venturum. Unus ordo in saeculari conversatione studet, alter in spirituali. Saeculares qui rebus transitoriis student quae quinque corporis sensibus administratur, per quinque hebdomadas intelliguntur, juxta illud: *Discuberunt ergo viri, numero quasi quinque millia* (3). Siquidem quinque millia viri Deum secuti designant eos, qui in saeculari adhuc habitu positi exterioribus quae possident bene uti noverant, ipsi namque saturantur quinque panibus, quia legalia instituta eis proponenda sunt, qui per quinarium numerum propter quinque libros Moysis intelliguntur. Per quatuor vero septimanas spirituales intelliguntur, qui rebus transitoriis abjectis, nudi nudum sequuntur Christum, qui per quatuor Evangelia ad potiorem perfectionem excitantur. Quod etiam ad istos quaternarius numerus pertineat, apparet in alio Evangelio, in quo quatuor millia hominum, qui sunt evangelica perfectione sublimes, leguntur refecti septem panibus, idest septiformi gratia eruditi et repleti. Hanc distinctionem figuravit Dominus Moysi quando in ingressu tabernaculi jussit poni septem columnas, et ante oraculum unam, ante Sancta Sanctorum quatuor (4). Siquidem quinque columnae exterius positae sunt saeculares, qui in exterioribus maxime versantur; quatuor columnae ante Sancta Sanctorum sunt spirituales, qui quasi interius positi Domino devotius obsequuntur. Una columna ante tabernaculum unitatem fidei, quam tam isti, quam illi colunt, designant, et propter hanc causam clerici saeculares in vespertinis officiis quinque psalmos cantant; monachi vero, et religiosi qui altiorem elegerunt viam, nonnisi quatuor in quo se perfectiores ostendunt. Quod autem quadratum est, ex quacumque parte vertatur, manet idem et firmum. Similiter et perfectus quocumque loco et tempore, idem immobile manet.

(1) Joan. 14. (2) Psal. 83. (3) Joan. 6. (4) Exod. 26, et 32

CAPUT III.

DE PRIMA DOMINICA ADVENTUS DOMINI

SUMMA

1. Prima dominica de Adventu, quae est quarta a Natali Domini, et in quam secundum quosdam inchoatur officium Adventus, pertinet ad spirituales, et ideo in ea innovantur cantus; praecedens vero, quae quinta est, ad saeculares, sicut in praecedenti titulo dictum est. Ad spirituales pertinent duo versiculi, quorum unus frequentatur in vespertino officio, scilicet: *Rorate coeli desuper;* alter in matutino, scilicet: *Vox clamantis in deserto.* In primo ostenditur quid facere debeant, in secundo exequuntur. Ipsi sunt coeli rorantes, et nubes pluentes: ros est subtilior, et pluvia grossior. Tunc sunt rorantes, quando de incarnatione Salvatoris subtilia dicunt, ut illud: *Verbum caro factum est* (1) et similia; tunc sunt pluentes, quando grossiora, idest intellectus faciliora dicunt, sicut est quod Maria desponsata est Joseph, et quod puer natus est in Bethleem, et reclinatus in praesepio (2), et hujusmodi. Isti faciunt quod *aperiatur terra, et germinet Salvatorem.* Ad literam, terra est virgo Maria, quae aperta quantum ad fidem cordis, sine damno virginitatis concepit, et peperit Salvatorem. Sed moraliter, terra est cor humanum, quod viri spirituales sua praedicatione aperiunt, ut germinet Salvatorem, idest Christus in eo reformetur, juxta illud Apostoli: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (3). Isti sunt *vox clamantis in deserto*, idest in mundo, *parate viam Domini, rectas facite semitas ejus* (4). Viae sunt opera, semitae sunt cognitiones, quas debemus parare in adventu Salvatoris. Hanc praeparationem notat oratio, quae post communionem hac die in Missa sequitur: *Suscipiamus, Domine, misericordiam tuam in medio, etc.*, et ex eo quod in fine illius orationis dicitur: *congruis honoribus praecedamus.* Viam ergo parare est poenitentiam agere, et praedicare. Semitas rectas facere est post mandata consilia observare. Sane, hujus dominicae totum matutinale officium pertinet ad primum Adventum, ut praemissum est; legitur enim in Isaia, qui de adventu loquitur apertius, quam aliquis alius propheta, unde in 2. cap. ipsius habetur: *Ecce mons, etc.;* in primo vero habetur de nequitia Judaeorum.

2. Primum responsorium est: *Aspiciens a longe*, quod est de primo adventu, et non sumitur de aliquo libro Theologiae, nec compilatum est a Gregorio, ordinatore matutini officii, sed a quo-

(1) Joan. 1. (2) Matth. 1. (3) Galat. 4. (4) Isai. 40.

dam ejus monacho; quod inde apparet, quia illud intra hebdomadam non reperitur, sed omnia alia responsoria, sic, quae ab ipso Gregorio edita sunt. Et si objiciatur, quod illo dempto non remanent nisi octo responsoria isti dominicae, respondetur quod novem sunt, computato illo: *Ecce dies veniunt,* quod secundum Gregorium nonum est, et cantatur in Vesperis sabbati praecedentis. Cantatur autem hoc responsorium in persona Joannis Baptistae, vel sponsae, dicentis: *Aspiciens a longe,* a terra videlicet ad coelum, *video Dei potentiam venientem.* Et licet proprie Patri potentia assignetur, hic tamen per potentiam accipe Filium Dei, cui *data est potestas in coelo et in terra* (1) qui est *Dominus potens in praelio* (2) cui Propheta: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime* (3). Hic venit dum se visibilem monstravit, et nebulam totam terram tegentem. Haec nebula est Dei misericordia, quae praestat refrigerium contra aestum vitiorum. Hanc Moyses intravit, cum ad suscipiendum legem ascendit. Hanc Petrus intellexit, cum in nube lucida videns Dominum, Moysen, et Eliam, dixit: *Faciamus hic tria tabernacula* (4). Haec populum in desertum deduxit, et ab igne protexit. Haec est virtus Altissimi, quae Virginem obumbravit (5), quae totam terram tegit, quia *misericordia Domini plena est terra* (6). Haec etiam nebula est humanitas Filii Dei, quae totum mundum salvat; *medicina enim omnium in festinatione nebulae* (7).

3. Nebula etiam potest dici infidelitas seu ignorantia; ignorabat enim homo Deum, seipsum, natale solum, et concupiscentiam esse peccatum. Haec nebula totam terram tegebat, quia *omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* (8). *Ite obviam ei, et dicite: Nuntia nobis si tu es ipse qui regnaturus es in populo Israel.* Similia dixit Joannes discipulis: *Parate viam Domini,* et per discipulos ad Christum: *Tu es qui venturus est, an alium expectamus?* (9) Obviam sponso, scilicet per viam charitatis et dicite: *Nuntia nobis,* quasi dicat: Revela nobis per tuam praesentiam si tu es Messia, in lege promissus, et si regnaturus es in populo Israel.

4. Porro, insolito modo primum responsorium habet in quibusdam Ecclesiis tres versus, sicut et responsorium primum Natalis Domini. Primo, ad significandum, quod iste adventus Domini salvat homines trium temporum, scilicet illos qui fuerunt ante legem, et sub lege, et sub tempore gratiae. Et propter hoc etiam fit triplex repetitio: prima a remotiori quo ad finem, et postea a minus remoto, et postea a propinquiori, ad ostendendum quod patres primi temporis remotiores fuerunt ab adventu Christi, quam patres secundi et tertii, et patres secundi temporis, magis remoti quam patres tertii: deinde reincipitur responsorium ad denotandum desiderium, et ad significandum, quod debemus attribuere finem et principium boni operis ei qui est α et ω. (10) Ultimo, dictis versibus, subjungitur *Gloria Patri,* quia omne desiderium et servitium ad Deum trinum est referendum, et ibi non fit reiteratio partis, sed totius responsorii, quia post vitam praesentem omnia opera consumentur, et tunc erit Dominus omnia in omnibus, et consumatio, et sufficientia omnium.

5. Secundo, ideo praemissum responsorium tres habet versus, et unum *Gloria,* ad designandum quatuor adventus, de quibus in capite praecedenti praemissum est, et ad designandum quatuor tempora, scilicet tempus ante legem, tempus legis, prophetiae, et gratiae. Alloquens enim Ecclesia omnes homines, qui fuerunt ante legem, quorum pauci secuti sunt unum Deum, dicit primo versus: *Quique terrigenae, etc.,* idest: O vos omnes mali, boni, divites et pauperes, *ite obviam ei, et dicite: Indica nobis, si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel.* In secundo versu in persona hominum, qui fuerunt sub lege, in qua aliquid fuit imperfectionis, quae data fuit infirmis, alloquitur ipsum legislatorem: *Qui regis Israel intende,* quasi diceret: Populum Israel in lege tua regis, et sicut pastor ovem deducis, *nuntia nobis, si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel.* In tertio jam ex dictis prophetarum certificati de adventu Salvatoris, ex desiderio clamant: *Excita potentiam tuam, et veni, qui regnaturus es in populo Israel.* In aliis vero Ecclesiis est tertius versus: *Tollite portas;* in quarto gratias agens Salvatori de adventu suo, qui dignatus est venire, imo toti Trinitati dicit: *Gloria Patri.*

(1) Matth. 28. (2) Psal. 23. (3) Psal. 44. (4) Matth. 17. (5) Luc. 1. (6) Psal. 32. (7) Eccli. 43. (8) Psal. 13. (9) Joan. 1. (10) Apoc. 1.

6. Tertio, responsorium ideo tres habet versus, quoniam lex, et psalmodia, et prophetia hunc Salvatoris adventum praenunciaverunt.

7. Quarto, tres versus patres trium puerorum significant. Patres quidem ante legem hunc adventum praeviderunt; patres sub lege desideraverunt; patres gratiae praedicaverunt. Dicit ergo Joannes Baptista, vel Ecclesia: Vos patres ante legem *quique terrigenae et filii hominum, simul in unam dives et pauper, ite obviam ei.* Terrigenas vocat malos, qui terrena sequuntur, filios hominum dicit bonos divites: subdit quos terrigenas appellaverat, propter pauperes, quos filios hominum. Vos ergo quique, idest quilibet terrigenae malitia divites, et filii hominum spiritu pauperes, qui estis simul in unum, in uno ovili agni et haedi, ite obviam ei, ut vos mali per ingressum recipiatis, vos boni per progressum proficiatis. Vos etiam patres sub lege dicite: *Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph. Nuntia nobis, etc.*, *Qui regis Israel,* idest judaicum populum per doctrinam legis Domini videntem. *Qui deducis,* idest de virtute ducis, *velut ovem,* idest innocentem, *Joseph,* idest populum Gentilem, augmentatum per frumentum mortificatum, *intende* super nos, idest lumen pietatis infunde, *et nuntia nobis, etc.* Vos quoque patres sub gratia dicite: *Tollite portas principes vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit rex gloriae. Qui regnaturus, etc.* O principes, et potestates aeris hujus, et o genimina viperarum, *tollite,* idest auferte portam mortis, idest vitia, per quae diabolus intrat ad corda. Et o *portae aeternales,* idest virtutes ad aeternitatem ducentes, *elevamini* contra vitia, et per vos *introibit,* et habitabit in vobis *rex gloriae,* qui regnaturus est in populo Israel. Et nota quod ad tertium versum non respondetur *Nuntia nobis,* quia patres novi Testamenti certificati sunt de adventu Christi; patres gratiae certi sunt de introitu regis gloriae. Verum, quia nunquam sufficit, nec sufficiet fides Incarnationis sine fide Trinitatis, ideo succinitur *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto;* et quia qui venit in humanitate, venturus est etiam in majestate, ideo responsorium denuo repetitur. In repetitione vero nebulam accipias ad literam, juxta illud: *Veniet in nubibus coeli* (1), et *sicut nubes suscepit eum* (2), et alibi: *Nubes et caligo in circuitu ejus* (3).

8. Secundum responsorium est: *Aspiciebam in visu noctis,* sumptum per Gregorium de Dan. c.7, Christum venturum prophetantem, qui his verbis mysterium incarnationis Verbi, quod *in principio erat apud Deum* (4), apparuit dicens: *Aspiciebam in visione noctis.*

9. Triplex quidem est visio, scilicet noctis ante gratiam, diei sub gratia, et lucis in gloria. In nocturna viderunt patriarchae et prophetae, qui sub nube fuerunt, et hoc Daniel *aspiciebat in visu noctis;* in diurna viderunt Apostoli, quibus Christi humanitas apparuit; in lucida videbunt filii De facie ad faciem. Hanc distinctionem veritas in Evangelio innuit, dicens: *Abraham exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est.* (5). Iterum: *Multi prophetae et reges voluerunt videre quae vos videtis, et non viderunt* (6). Sequitur: *Et ecce in nubibus coeli Filius hominis veniebat.* Nubes coeli caro Verbi de Isaia: *Dominus ascendit super nubem levem* (7). *Et datum est ei regnum et honor,* scilicet nomen, quod est ab aeterno datum, sed in tempore manifestatum, *et omni populus, tribus, e linguae servient ei,* nam ut Isaias ait: *Curvabitur (ei) omne genu, et jurabit omnis lingua* (8).

10. Tertium responsorium: *Missus est angelus Gabriel* (9), quibus verbis Lucas texuit ordinem annuntiationis.

11. Quartum est: *Ave Maria, gratia plena,* quibus idem Lucas modum conceptionis annexuit dicens: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (10). *Superveniet in te,* inquam, in protegendo te, et ab omni sorde purgando, et exinde *virtus Altissimi,* scilicet Verbum Dei *obumbrabit tibi,* ex te carnem sumendo; *quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei* (11). Christus enim qui non est conceptus ex virili semine, merito nascitur, et Filius Dei appellatur. Sequitur versus: *Quomodo fiet istud?* interrogative, et sic *quomodo* sunt duae dictiones; vel admirative, et est una dictio.

(1) Marc. 13. (2) Act. 1. (3) Psal 96. (4) Joan. 1. (5) Joan. 8. (6) Luc. 10. (7) Isai. 19. (8) Isai. 45. (9) Luc. 1. (10) Ibid. (11) Ibid.

12. Quintum responsorium est: *Salvatorem, etc.*, in quo Incarnatio per Apostolum confirmatur. Sextum est: *Ecce virgo concipiet.* Septimum: *Ecce dies veniunt,* in quibus hoc idem per Prophetas roboratur.

13. Octavum: *Obsecro Domine,* in quo idem propter legem comprobatur. Nonum est: *Audite verbum,* in quo idem per Prophetas comprobatur.

14. Laudes matutinae utrumque sonant adventum. Non enim agitur aliquando de uno adventu, quin et de alio misceatur, sed pauca de secundo habentur, et hoc propter repraesentationem gaudii, ne spes luxuriet in praesumptionem. Siquidem prima antiphona quae de fine Joelis sumitur, est aperte de primo adventu, unde ibi dicitur: *In illa die,* scilicet quando Messias venit, *montes,* idest Apostoli seu magni praedicatores, *stillabunt dulcedinem,* scilicet verbi Dei, *et colles* sicut minores praedicatores, *fluent lac,* scilicet simplicis doctrinae minoribus, et majoribus. Secunda, scilicet *Jucundare,* partim est de Isaia, partim de Zacharia. Tunc enim jucundata est, secundum Zachariam, Sion, idest Ecclesia de Judaeis, et exultavit Jerusalem, idest Ecclesia de Gentibus. Tertia, scilicet *Ecce Dominus veniet,* est de secundo adventu, scilicet in majestate. Quarta est: *Omnes sitientes* (1). Tunc enim omnes, idest de omni genere sitientes, scilicet salutis et scientiae doctrinam, venerunt, secundum Isaiam, ad aquas baptismatis et doctrinae. Quinta est: *Ecce veniet Propheta magnus, et ipse renovabit Jerusalem,* scilicet dando legem, et nova condendo praecepta. Hoc tempore dicitur per horas capitulum illud: *Egredietur virga* (2), et illud: *In diebus illis* (3), et illud: *Erit in novissimis* (4) et illud: *Ecce virgo* (5) et illud: *Venite ascendamus* (6).

15. Ad Missam vero Introitus est: *Ad te levavi, etc.*, quia per adventum Domini in carnem spes maxime elevatur: *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* (7), et iterum: *Proprio Filio suo non pepercit, etc.* (8). Et nota, quod si quidam excitentur, alii tamen somno torpent, ideo cantor incipiens: *Ad te levavi animam meam,* exaltando vocem ab inferiori ad superius procedit, quod proprium est excitantis, quod etiam notatur in Epistola, ubi dicitur: *Hora est jam nos de somno surgere* (9). Sequitur versiculus: *Vias tuas Domine demonstra mihi,* quia Christus veniens nobis vias suas indicavit; unde Isaias: *Erit mons domus Domini, etc. Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas* (10). Quae autem sint viae ille, ostendit Epistola, quae est ad Romanos: *Scientes, quia hora est jam nos de somno surgere* (11). In eo enim quod ibi dicitur: *Nox praecessit, dies autem appropinquavit* (12), assignatur effectus, quia factus est dies, quando natus est sol, et ideo sequitur sic: *Sicut in die honeste ambulemus,* scilicet in omnibus operibus bonis, *et induimini Dominum Jesum Christum* (13), ut sic filii Dei simus, quia propter hoc Filius Dei factus est homo, ut homo fieret filius Dei. Orationes primum adventum respiciunt, et possunt etiam adaptari congrue ad secundum. Postea sequitur spes, quae facta est in ortu solis: *Universi, qui te expectant, etc.* Sequitur *Alleluja. Ostende, etc.*, quia tunc ostendit Dominus faciem suam, quam qui videt salvatur. Unde cum dixisset Dominus caeco: *Quid tibi vis faciam,* respondit: *Rabboni ut videam* (14), quam faciem non poterant homines ante videre, quia erant in regione umbrae mortis, sed lux orta est eis, quod possunt videre. Quod autem dicitur: *Ostende nobis Domine faciem tuam,* est sensus: Da nobis cognitionem tuam.

16. Facies enim Dei in Scripturis sanctis non caro, sed divina cognitio intelligitur, quia per faciem conspectans quis cognoscitur. Sequitur in quibusdam Ecclesiis Evangelium Matthaei: *Cum appropinquasset, etc.* (15), quod ad passionem pertinet, quo ad litteram; ad diem vero hanc, quo ad allegoriam, et spiritualem intelligentiam.

17. Venit enim tunc Dominus Jerusalem per Betphage, quae interpraetatur domus buccae, idest ad Ecclesiam, quae parva erat, in qua Christus apparuit per confessionem; et per montem Oliveti, per quam designatur eminentia misericordiae, per quam venit Filius Dei in mundum, et

(1) Isai. 55. (2) Isai. 11. (3) Jerem. 23. (4) Isai. 2. (5) Isai. 7. (6) Isai. 2. (7) Joan. 3. (8) Rom. 8. (9) Rom. 13. (10) Isai. 2. (11) Rom. 13. (12) Ibid. (13) Ibid. (14) Marc. 10. (15) Matth. 21.

misit duos discipulos dicens eis: Ite in castellum, idest in mundum, *et invenientis asinam alligatam et pullum cum ea* (1), idest Judaicum populum qui durae cervicis est, et Gentilem sine jugo legis. Item, per hujusmodi animalia ostendit vias suas, humilia enim sunt, unde in Matthaeo: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* (2). Legitur etiam ideo, quia ibi habetur: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quod pertinet ad primum adventum, et propter alia verba legitur in aliis Ecclesiis illud: *Cum appropinquaret Jesus*, quod dicitur in dominica Palmarum. In aliis vero Ecclesiis legitur Evangelium: *Principium Evangelii Jesu Christi, etc.*, quod est Marc. c. 1., propter illa verba: *Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam.* Et nota quod in textu Evangelii non continetur *principium*, sed *initium*, sed Ecclesia ponit *principium*, pro eo quod legens Evangelium statim praemisit in titulo: *Initium sancti Evangelii*, ne idem repeti videatur. In nonnullis Ecclesiis etiam legitur: *Erunt signa.* Sequitur offertorium de spe: *Ad te levavi animam meam*, et postcommunio de eodem, et propter idem legunt Evangelium illud: *Erunt signa*, quod est Luc. c. 21, quod pertinet ad secundum adventum, ubi dicitur: *Prope est regnum Dei*, cui adaptatur Epistola, ubi dicitur: *Propior est nostra salus* (3), quia prope est regnum tuum, Domine. Ideo *Ad te levavi* dicit in introitu cantor, idest vetus homo, vel Joannes Baptista, ut quidam dicunt, dicit: *Ad te levavi animam, Deus meus*, et ideo *vias tuas Domine demonstra mihi*, et hoc in responsorio: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam*, et hoc in *alleluja*, et quasi de misericordia certificatus, concludit in postcommunione: *Dominus dabit benignitatem*, idest affectum bonum, et *terra nostra*, scilicet caro, *dabit fructum suum*, idest bona opera.

CAPUT IV.

DE SECUNDA DOMINICA ADVENTUS DOMINI

SUMMA

1. Adventus dominica secunda. Et quo officio constet, num. 2. 3.
4. Missae adventus secunda dominica Introitus, atque ejus interpretatio.
5. Evangelium dominicae secundae Adventus.

---

1. In hac secunda dominica adventus, ut praemissum est, agitur de secundo adventu; verum quia gaudere melius est quam flere, et dilectio melior quam timor, ideo in eo quaedam dicuntur pertinentia ad secundum adventum, et quaedam ad utrumque.

2. Ecce enim in matutinis primum responsorium est: *Jerusalem, cito veniet salus tua:* tunc omnes plorabunt, modo est tempus gaudii: aliud est de primo et secundo adventu. Praeterea, ibi sunt duo versus, secundum quasdam Ecclesias, ad idem exprimendum, sicut et in *alleluja*, ut jam dicetur. Primus est: *Jerusalem, si me audieris, etc.*, utitur Dominus verbis Moysis, ut intelligatur, quod ipse est qui Moysi loquebatur. Aliquando etiam utitur verbis Salomonis, ut sciamus, quod ipse est sapientia, de qua locutus est Salomon. Istud responsorium sumptum est de Michaea, et etiam illud quod sequitur, scilicet *Bethleem:* quaedam tamen Ecclesiae illud dicunt dominica se-

(1) Matth. 21. (2) Matth. 11. (3) Rom. 13.

quenti, et est de primo adventu, et loquitur de generatione temporali Christi et aeterna. De temporali autem dicit: *Bethleem civitas Dei summi*, quia in Bethleem natus est; de aeterna, cum dicit: *Et egressus ejus sicut a principio dierum*. De aliis responsoriis patet.

3. In laudibus prima antiphona est de secundo adventu: *Ecce in nubibus coeli, etc.* In Missa vero Introitus patet ad utrumque hoc modo: *Populus Sion, Ecce Dominus veniet ad salvandas gentes* (1); in utroque enim adventu salvat. Sequitur: *Et auditam faciet Dominus vocem laudis suae;* ipse enim est *turtur, cujus vox audita est in terra nostra* (2), quia attulit novum tempus. Vox ejus in secundo adventu erit: *Venite benedictis Patris mei, etc.;* versus autem pertinet ad secundum adventum: *Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph*, idest de hoc mundo *ducis Joseph*, idest augmentum, idest in bono, *vel ut ovem*, idest simplicem.

4. Et quia in matutinis primum responsorium est *Jerusalem*, et in Missa Introitus est *Populus Sion*, ideo in hac dominica fit statio in Ecclesia quae dicitur *Jerusalem*. Sequitur oratio: *Excita, Domine, corda nostra ad praeparandas Unigeniti tui vias, etc.*, quae est de primo adventu tantum, Epistola vero de secundo: *Quaecumque scripta sunt, etc., ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* (3) et sic invitamur ad spem, ut quae patimur levia fiant: responsorium pertinet ad utrumque. Ad primum, cum dicitur: *Ex Sion species decoris ejus;* ad secundum dum dicit: *Deus noster manifeste veniet*. Versus vero ad primum tantum dicit: *Congregate*, scilicet o vos angeli, *illi sanctos ejus*, idest praedicatores bonos, *qui ordinant testamentum ejus*, scilicet novum, *super sacrificia*, idest vetus Testamentum. Prius enim est quod animale est, sicut dicit Apostolus, deinde quod spirituale. Vel quod dicit: *Congregate*, hoc in primitiva Ecclesia maxime necessarium fuit, scilicet o vos boni praedicatores, ut Paulus et alii. Deinde sequitur *Alleluja*, quod insolito modo habet duos versus, secundum quasdam Ecclesias, et hoc fit quia ibi de duplici adventu agitur. Primus est de primo, cum dicitur: *Laetatus sum, etc.*, ante primum enim adventum Christi desperabant homines de salute; tunc vero laetati sunt, quando audierunt, quod Filius Dei homo factus erat. Secundus versus est de secundo: *Stantes erant pedes nostri*, idest affectus nostri, *in atriis, etc.;* jam enim in spe et desiderio ibi sumus. Evangelium est Luc. c. 21, scilicet: *Erunt signa in sole et luna, etc.*, et est de secundo adventu tantum, ubi enim ostenduntur signa, quae fient ante diem judicii, quoniam totus mundus turbatione sua judicium Domini ostendet. Ibi etiam sequitur: *Iis autem fieri incipientibus respicite, et levate capita vestra: ecce appropinquabit redemptio vestra:* ecce spes. Quaedam vero Ecclesiae legunt Evangelium: *Cum audisset Joannes in vinculis*, quod similiter ad secundum pertinet adventum, ex eo quod Joannes quaerit: *Tu es, qui venturus est, an alium expectamus?* cui Dominus: Ecce ego veni ad redimendum, et rursus veniam ad salvandum, quod ex signis conjecturare potestis, quia et *caeci vident, etc.* (4). Offertorium est de primo adventu. Postcommunio *Jerusalem, etc.*, quae est Baruch c. 4., est de utroque. In tertia vero et quarta feria, et sabbato leguntur Evangelia de testimonio Christi, scilicet de Joanne, et de testimonio Joannis de Christo et ejus adventu, de quo etiam loquitur Epistola: *Patientes estote*, quae tunc dicitur.

(1) Isai. 30. (2) Cant. 2. (3) Rom. 15. (4) Matth. 11.

CAPUT V.

DE TERTIA DOMINICA ADVENTUS DOMINI

SUMMA

1. Adventus dominica tertia, et ejus officium. 2. Missae Adventus tertia dominica Introitus.

1. Sequitur tertia dominica, in qua similiter agitur de secundo adventu, unde in nocturnis primum responsorium est: *Ecce apparebit Dominus super nubem candidam*, idest super carnem, quae erit candida, per gloriam immortalitatis, ut mali timeant in secundo adventu. Nam in primo adventu apparuit Dominus super nubem levem, idest immunem a peccato, et sumitur hoc responsorium de Apocalypsi, ubi dicitur: *Et vidi, et ecce nubem candidam* (1).Versus est de utroque adventu. In laudibus prima antiphona est de secundo adventu: *Veniet Dominus, et non tardabit, et illuminabit abscondita tenebrarum;* omnia enim manifesta erunt, quia libri conscientiarum aperti erunt coram eo.

2. In Missa vero Introitus est de secundo adventu: *Gaudete in Domino semper, et iterum dico gaudete* (2). Apostolus enim non loquitur de primo adventu, cum dicit: *Dominus prope est*, sed de secundo adventu, unde invitat ad gaudium spirituale, per quod firmiter expectamus gaudia secundi adventus, unde dicit: *Gaudete in Domino semper*, scilicet expectando secundum adventum, et repetitur *gaudete*, quia gaudium spirituale facit nos dulciter sustinere omnia aspera mundi, ut nihil evellat nos a spe aeternorum, et ideo, quia ita necessarium est gaudium spirituale, ita repetit, vel propter gaudium de utroque adventu, quod habent Sancti. Hujus gaudii custos est modestia, et ideo sequitur: *Modestia vestra, etc.* Hoc gaudium, quod est pax omnibus sanctis, optat Ecclesia filiis suis in versu, cum dicit: *Et pax Dei, quae exuperat omnem sensum*, scilicet hominis,quia nullus homo habet totum usum pacis hujus Collectae, scilicet: *Aurem tuam quaesumus, Domine*, est de adventu in mente. Audita enim collatione de adventu,Dominum sacerdos orat, ut tenebras quas patimur in eo quod falso judicamur, sua visitatione illustret. Epistola: *Sic nos existimet homo,etc.*, quae est de prima ad Cor.c.4., est de secundo;aliae Ecclesiae dicunt Epistolam:*Gaudete in Domino semper*, quae est ad Philip.c.4. Responsorium primum, idest: *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim*, idest fructificantem in bonis operibus,*Beniamin*, idest filium dextrae, *et Manasse*, qui oblitus est terrenorum, hoc fiet in judicio.Versus etiam: *Qui regis Israel*, est de primo, qui dicitur ad secundum *alleluja. Excita Domine* etiam est de primo.Evangelium: *Cum audisset Joannes,etc.*, quod est Matth. c. 11., similiter est de primo. Quidam enim de discipulis Joannis non credebant Christum esse Messiam promissum in lege, unde misit eos ad Christum, ut interrogarent eum: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* ut per visa miracula Christum jam venisse cognoscerent, quasi diceret: Ipse multo melius scire deberet quam ego, et dixit eis Jesus: *Caeci vident, etc.* quasi diceret:Vos estis magistri; non ergo scitis, hoc quod dicitur in Isaia: *Tunc saliet sicut cervus claudus, et apertae erunt linguae mutorum* (3), et loquitur de tempore Messiae, quasi dicat: facta probant. Offertorium etiam est de primo adventu. Postcommunio de secundo: *Dicite pusillanimes confortamini;* oportet enim, quod pusillanimes confortentur ad hoc, ut sustineant tribulationes, et sic expectent cum fiducia secundum adventum.

(1) Apoc. 14. (2) Philip. 4. (3) Isai. 35.

CAPUT VI.

DE QUARTA FERIA, ET JEJUNIIS QUATUOR TEMPORUM

SUMMA

1. *Jejunia Quatuor temporum in primitiva Ecclesia ter fiebant in anno. Hodie quater. Et cur ita, num.* 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
3. *Anni quatuor temporum qualitas.*
10. *Jejunia triplicia, item primitiarum.*
11. *Jejuniorum dies pridem institutus mutatus est a Leone Papa.*
14. *Jejunium tractum est a veteri lege. Et n.* 13.

1. In hac septimana fiunt jejunia Quatuor temporum. Unde hic primo de illis, secundo de aliis jejuniis, tertio de hujus diei officio prosequamur. In primitiva quidem Ecclesia statutum fuit, quod jejunia Quatuor temporum fierent ter in anno. Sed Calixtus Papa (1), constituit quater in anno fieri, nam et Judaei quater in anno jejunabant, scilicet ante Pascha, ante Pentecosten, ante Scenophegiam in septembri, et ante Encaenia, de quibus dicetur in PROOEMIO septimae partis. Si enim tantum ter in anno in tres partes diviso jejunaretur, forte aliqui remanerent dies, de quibus primitias non redderemus; in istis enim jejuniis primitias temporis exsolvimus, ut jam dicetur, de quibus Zacharias ait: *Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Judae in gaudium* (1).

2. Quater ergo jejunamus in anno. Primo, ut quatuor elementa in nobis vitiata, idest corpus nostrum ex eis constans, in quatuor anni temporibus castigetur.Homo enim constat ex quatuor elementis quantum ad corpus, et ex tribus potentiis quantum ad animam, scilicet rationali, concupiscibili, et irascibili; ut ergo illa moderentur in nobis, quater jejunamus in anno per tres dies, ut quaternarius numerus ad corpus,et ternarius ad animam referatur.Siquidem annus dividitur in quatuor tempora, quae sunt ver,aestas, autumnus,et hyems,quae propter sua delectamenta a Dei amore nos avertere solent.

3. Ver calidum et humidum; tunc ergo jejunamus ut elementum amoris castigetur in nobis, ne consentiat falsae pulchritudini ejus; jejunamus itaque contra luxuriam ex humore et calore nascentem.Aestas calida est et sicca; tunc ergo jejunamus, ut elementum caloris in nobis castigetur, ne consentiat incendio carnali. Vel tunc jejunamus contra superbiam, quia tunc fructus terrarum, qui florent et maturantur, superbiendi materiam praestant. Autumnus est frigidus et siccus; tunc ergo jejunamus, ne aliquo languore animi crescamus et defluamus, et sine pinguedine olei in tabernaculo aeterno inveniamur. Vel tunc jejunamus contra avaritiam, quia tunc messes colligimus, et habemus. Hyems frigida et humida est; unde tunc jejunamus, ne membra nostra fluxu atque luxu solvantur in commessationibus et potationibus, ac per hoc amor Dei negligatur: vel tunc jejunamus contra pigritiam, quia torpemus frigore.

4. Jejunamus ergo in dictis quatuor temporalibus anni, ut per jejunia praeservemur a vitiis, et quae deliquimus in illis purgentur. Rursus, quoniam quodlibet tempus tres habet menses, ideo quater jejunamus in anno tres dies: unum diem jejunantes pro mense, ut sic satisfaciamus in die quod deliquimus in mense.

5. Secundo etiam ideo jejunamus, nam primum jejunium fit in martio, scilicet in prima se-

(1) 76 dist. *Jejunium*. (2) Zach. 8.

ptimana Quadragesimae, ut in nobis virtutum germina oriantur, ut in nobis inarescant vitia, quae nequeunt omnino extingui. Secundum fit in aestate, in septimana Pentecostes, quia tunc venit Spiritus sanctus; et nos debemus esse ferventes in Spiritu sancto. Tertio fit in septembri ante festum s. Michaelis, quando fructus colliguntur; et nos debemus Deo reddere fructum bonorum operum. Quartum fit in decembri, quando herbae moriuntur, quia et nos mundo mortificare debemus.

6. Tertio ideo, quia ver refertur ad pueritiam, aestas ad adolescentiam, autumnus ad maturitatem, sive virilitatem, hyems ad senectutem. Jejunamus ergo in vere, ut simus pueri per innocentiam; in aestate, ut efficiamur juvenes per constantiam; in autumno, ut maturi per modestiam; in hyeme, ut senes per prudentiam et honestam vitam.

7. Quarto, ideo in quatuor anni temporibus jejunamus, ut Deus nobis conservet omnia quae ad humanum usum in illis temporibus de terra nascuntur.

8. Quinto, ad significandum quatuor quae fuerunt in illis quatuor temporibus, scilicet conceptio Domini in vere, nativitas in hyeme, conceptio Joannis Baptistae in autumno, et ejus nativitas in aestate.

9. Sexto, secundum Hieronymum, ob diversas plagas, quae in illis temporibus acciderunt. In quibus autem diebus et quare haec jejunia fiant, in octava parte, sub titulo DE ANNO SOLARI, dicetur. Haec ergo jejunia vocantur *Quatuor temporum*, quia in praemissis quatuor anni temporibus fiunt.

10. Vocantur etiam jejunia triplicia, pro eo quia fiunt tribus diebus, quibus homines jejunant in septimana. Antiqui enim jejunabant eisdem feriis, et postea superaddita sunt jejunia ista. Vocantur etiam *jejunia primitiarum*, quia cum in lege praeceptum sit, ut primitiae et decimae Deo dentur, placuit sanctis patribus, ut dicit Augustinus (in lib. *de doctrina Christiana)*, solvere decimas, et primitias temporis, unde pro primitiis instituerunt jejunia Quatuor temporum, et inde dicta sunt jejunia primitiarum; pro decimis vero instituerunt jejunia Quadragesimae.

11. Sciendum autem est, quod jejunia vernalia primo instituta fuerunt in prima septimana martii; aestivalia in secunda junii; autumnalia in tertia septembris; hyemalia in quarta decembris, sed propter multa, quae inde surgebant incommoda, statuit Leo Papa (1), ut hyemale fiat in tertia septimana Adventus, vernale in prima septimana Quadragesimae, aestivale in prima septimana post Pentecosten, autumnale vero fiat secundum veterem institutionem. Quare jejunia instituta sunt in dictis mensibus, et quare in eis fiunt ordinationes, vide in septima parte, sub SABBATO POST DOMINICAM SEPTIMAM, et in PROŒMIO secundae partis. Cave tamen in computatione septimanarum mensis septembris, quia si ipse mensis incoeperit in prima, vel in secunda, vel in tertia, vel quarta feria, illi dies computantur pro prima septimana illius mensis, et in tertia ab illa jejunium fiet. Si vero mensis ipse incoeperit in quinta, vel in sexta, vel in septima feria, tunc in sequenti dominica incipies computare primam septimanam, et in tertia post illum jejunium fiet, et sic dies praecedentes nihil operantur, quantum ad computationem septimanarum. Verumtamen secundum primariam Ecclesiae institutionem jejunia veris dicuntur prima, quia fiebant in primo mense, scilicet in januario, qui apud Romanos primus mensis fuit; jejunia aestatis dicuntur quarta, quia fiebant in quarto mense, scilicet in junio; jejunia autumni septima, quia fiunt in mense septimo, scilicet in septembri; jejunia hyemis decima, quia fiunt in decimo mense, scilicet in decembri; unde Zacharias: *Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Judae in gaudium* (2).

12. Sed cum haec jejunia recolant quatuor anni tempora, ut dictum est, quare aguntur in primo mense, et in quarto, et in septimo, et in decimo, cum principia temporum non sint his mensibus? Respondeo, hoc jejunium tractum est de veteri lege, unde agitur in illis mensibus nostris secundum numerum mensium illius temporis. Judaei enim secundum lunationes jejunabant, scilicet in prima, in quarta, in septima, et in decima, et hoc est quod legitur jejunium primi, jejunium

(1) 76. dist. *Hujus*. (2) Zach. 8.

quarti, jejunium septimi, et jejunium decimi, quia sicut in prima lunatione est principium anni illorum, sic et martius est principium anni nostri.

13. Quod autem jejunia nostra ortum habuerunt a veteri lege, apparet ex hoc, quod a jejunio veris usque ad aestivale sunt quatuordecim hebdomadae, quia tot generationes fuerunt ab Abraham usque ad David. Item ab aestivali usque ad autumnale, sunt similiter quatuordecim septimanae, quia tot generationes fuerunt a David usque ad Jeconiam. Item ab autumnali usque ad hyemale, aliae quindecim, quia tot Reges fuerunt a Jeconia usque ad Christum, computatis regibus illis, quos Matthaeus in suo Evangelio praetermisit.

CAPUT VII.

DE ALIIS JEJUNIIS

SUMMA

1. *Jejunium quid. Et num. 2. Et unde dicatur, num. 3.*
4. *Jejuniis inest auctoritas ex tribus.*
5. *Jejunii commendatio et vis.*
6. *Jejunium aliud, quam multiplex. Et eorum particularis discussio, num. 7.*
8. *Vigiliae quid, unde dictae, et cur sublatae.*
9. *Votorum multiplex differentia.*
10. *Jejunium compassionis. Et quotupliciter fiat ipsa compassio, num. 11.*
12. *Jejunia quae ab Ecclesia instituta.*
13. *Jejunare qui teneantur.*
15. *Jejunium solvere ante horam peccatum.*
16. *Jejunandum an sit in vigiliis Apostolorum, et quorum. Et num. 17. 18. 19.*
20. *Jejunium habent inter martyres solus Laurentius, inter confessores Martinus.*
21. *Jejunium non solvunt servi praegustantes cibos.*
23. *Piscis caro cur non interdicitur in jejunio.*

1. Quia de jejuniis Quatuor temporum mentio facta est, consequens est ut de aliis jejuniis hic aliqua perstringamus. Est autem jejunium communis omnium membrorum satisfactio, ut scilicet membra satisfaciant secundum peccatum quod commiserunt vel gesserunt, ut si gula peccavit, jejunet, et sufficit, quia enim sola fuit in culpa, sola sit in poena. Similiter si oculus; unde Jeremias: *Oculus meus depraedatus est animam meam* (1), et Augustinus: « Oculo nihil est nequius », et sic de aliis membris.

2. Vel jejunium est parsimonia victus et abstinentia ciborum. Augustinus dicit: « Maximum et perfectum jejunium est abstinere ab iniquitatibus, et a carnis voluptatibus, et delectationibus hujus saeculi »; unde Pius Papa (2) ait: « Nihil prodest orare, et jejunare, nisi mens ab iniquitate, et ab obtrectationibus lingua cohibeatur ».

3. Et dicitur jejunium a jejuno, quod est quoddam intestinum in homine, quod semper est vacuum et subtile; sic et nos jejunantes debemus esse vacui a superfluis, et a vitiis tam in corpore quam in mente.

4. Auctoritas jejunii est ex tribus: ex persona, et ex loco, et ex tempore. Ex persona, quia praecepit Deus Adae et Evae, ut abstinerent a fructu ligni scientiae boni et mali. Ex loco, quia in paradiso institutum fuit, et initium habuit (3). Ex tempore, quia ab antiquo praeceptum est celebrari; creato namque homine in primo mundi exordio dictum fuit ei: *De ligno scientiae boni et*

(1) Thren. 3. (2) De Consec. dist. 5. *Nihil*. (3) 36. dist. 6.

mali ne comedas (1), et quia fuit celebratum ante legem a Moyse, et sub lege ab Helia, et in tempore gratiae a Christo. Moyses enim non comedit, neque bibit quadraginta diebus. Helias quoque ambulavit quadraginta diebus, et quadraginta noctibus in fortitudine subcinericii panis, et Christus quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit. Fuit etiam celebratum in sex aetatibus, nam in ea aetate, quae fuit ab Adam usque ad Noe, fuit abstinentia carnium et vini (2); a Noe vero in posterum fuit concessum vinum et carnes, et sic de caeteris aetatibus.

5. Commendatur autem jejunium exemplis, quoniam Eva quandiu jejunavit et abstinuit, in paradiso et virgo permansit. Adam quia jejunium violavit, a deliciis paradisi in summam miseriam corruit. Helias, quia jejunavit, in coelum curru igneo raptus est. Moyses post jejunium, cum Deo locutus est. Jerusalem per jejunium liberatur a Sennacherib, tempore regis Ezechiae et Isaiae. Jona quoque praedicante praestatur venia Ninivitis in sacco et cinere, et jejunio poenitentiam agentibus. Jejunamus etiam exemplo Apostolorum, ut dicetur sub QUARTA FERIA PENTECOSTES.

6. Porro jejunium aliud corporis est et carnis, aliud mentis, aliud avaritiae, aliud fastidii, aliud dispensationis, aliud devotionis, aliud votivae promissionis, aliud suppletionis, aliud compassionis, aliud inspirationis, aliud circumspectionis, aliud rationabile, aliud irrationabile, aliud qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summae exactionis, aliud alterantis, aliud xorophagiae, aliud moeroris, aliud exultationis, aliud vanitatis, sive hypocrisis, aliud virtutis, sive charitatis, aliud indictionis, aliud necessitatis, aliud institutionis, aliud voluntatis, aliud pravitatis.

7. Sane, jejunium corporis et carnis est quando quis abstinet a cibis, ne nimis pinguescat, vel ut ab infirmitate liberetur, vel quia comedere non potest; et hoc nullius est meriti. Jejunium mentis est, quando quis abstinet se a vitiis, et etiam a cibis, ne caro pinguescat lasciviis. Jejunium avaritiae, ut bursae parcatur. Jejunium fastidii est quod fit ut appareat. Jejunium dispensationis est quod celebratur in vigiliis solemnium dierum et magnarum festivitatum, ut Natalis Domini.

8. Quae ideo dicuntur vigiliae quoniam antiquitus in praecipuis civitatibus quo nocturnalia agebantur officia, et populus, qui ad festa venerat, tota nocte in Dei laudibus in Ecclesia vigilabat, quod adhuc Romae, et in plerisque locis in magnis festivitatibus, praesertim sanctorum patronorum Ecclesiarum observatur. Sed quia lusores et cantores conveniebant, et turpibus cantilenis et saltationibus, et comessationibus, potationibus, et fornicationibus intendere coeperunt, propter haec et multa alia inconvenientia, quae fiebant, hujusmodi vigiliae sunt interdictae, et institutum ut loco earum fiant jejunia: quae jejunia adhuc retinent nomen officii, nam communiter vigiliae et non jejunia nuncupantur. Si quis tamen jejunaret, et honeste in Ecclesia vigilaret, utique bene faceret, prout fit in nativitate Joannis Baptistae, propter ejus reverentiam. Haec igitur institutio dicitur dispensatio, quia jejunium ponitur loco vigiliarum: de hoc dictum est in quarta parte, sub titulo DE NOCTURNIS. Jejunium devotionis est ad quod quis necessario non tenetur, quod inferius voluntarium appellatur. Jejunium votivae promissionis est, ut si quis vovet quod certa die jejunabit, vel a carnibus abstinebit.

9. Et nota, quod vota ex discretionis consensu, comite ratione emissa, Deo reddenda sunt, juxta illud: *Vovete et reddite Domino Deo vestro* (3). Votorum autem aliud est necessitatis, aliud spontaneae voluntatis. Necessitatis est, quod est fidei annexum, ut quod fit in baptismo, puta fidei catholicae professio, et Satanae abrenuntiatio, ut votum observationis decem praeceptorum legis et continentiae, quam quis in susceptione sacri ordinis vovet, et talia vota quisque inviolabiliter observare tenetur. Spontaneorum vero votorum aliud est indiscretum, aliud discretum. Indiscreta sunt vota puerorum et puellarum, dum sunt in parentum potestate, unde illis voventibus irritari possunt. Si igitur puella intra nubiles annos voverit castitatem perpetuam, licite nubere poterit, parentibus, vel curatoribus illam ad hoc cogentibus. Indiscretum est etiam votum mulieris in potestate viri existentis, unde si illo inscio noverit peregrinari, vir votum hujusmodi poterit revocare, quia ipsa

(1) Gen. 2. (2) 30 dist. *Ab exordio*. (3) Psal. 75.

non habet potestatem sui corporis, sed vir. Indiscretio etiam attenditur quandoque circa provectos et liberos, ut si forte quis voverit, ad quod perficiendum sufficere nequit, vel in quo natura ita debilitaretur, quod posset fieri sui ipsius homicida, vel quod sine licentia alterius complere nequit, vel quod non ex deliberatione, sed ex iracundiae calore emittitur, talia potius sunt spernenda, quam executione digna. Jejunium suppletionis est, ut si quis ultra pecuniam sibi a sacerdote injuncta aliquid suppleat de suo.

10. Jejunium compassionis est, ut si sacerdos alicui dicat: pro hoc peccato fac cantare duas Missas, et jejuna, et ego pro te cantabo, et tres dies jejunabo. Propter hoc tamen debet aliquid recipere, quia sacerdos debet compati proximo suo, et orare pro eo, etiam jejunare. Potest dici compassio, ut quis petit a sacerdote poenitentiam patri suo injunctam, ut pro patre peragat ob patrem illius.

11. Quatuor enim modis fit hujusmodi compassio, quandoque per sacrificia, quandoque per jejunia, quandoque per orationes, quandoque per eleemosynarum elargitionem. Jejunium inspirationis est ut in beato Nicolao, qui adhuc infans et manens in cunabulis, tribus diebus in hebdomada a mammillis matris suae abstinebat, vel, ut alii dicunt, quarta feria et sexta semel tantum sugebat mammillas. Jejunium circumspectionis est, quando pro aliqua imminente tempestate,pro periculo hostium, vel pro casu cujuslibet angustiae jejunamus. Jejunium rationabile est, quando cibum et potum moderate sumimus,nec naturam debilitamus; unde Apostolus: *Rationabile (sit) obsequium vestrum* (1), *non in commessationibus, et ebrietatibus* (2). Irrationabile est si quis velit jejunare per duos vel per tres dies, vel per totam hebdomadam, quod non approbat Deus; vult enim hominem sic jejunare, ut cogatur natura vitiis mori, non ut cogatur dissolvi, unde prohibetur jejunium quod quidam faciunt a Coena Domini usque ad Pascha. Jejunium qualitatis est, si quis vovet se ulterius non comesturum carnes. Jejunium quantitatis est si quis comedat ad pondus, vel ad mensuram, non plus una die quam altera, vel si quis voveat se non comesturum nisi tanti ponderis panem. Jejunium numeri est quando quis vovet, quod de caetero non comedet nisi una vice in die, cogitans quod comedere pluries in die belluarum est, et comedere bis hominum, semel angelorum.Jejunium summae exactionis est in his qui non comedunt nisi olera,radices,et herbas, ut Joannes Baptista in deserto, et Maria aegyptiaca in eremo, quae cum duobus panibus tantum Jordanem transiens austeram vitam in eremo quadragintaseptem annis egit. Jejunium alternitatis est, ut cum quis uno die comedit, et alio die jejunat. Jejunium zorophagiae est sicca comestio, a ζορός, quod est vinum, vel siccum, et φάγειν, quod est comedere,unde Priscianus in zorophago Bisantii: «Sicca vero comestio est, ut in fructibus, pomis,piris, et castaneis, et consimilibus». Quidam tamen siccam comestionem appellant legumina,sive cruda, sive cocta, etiam si lixata comedantur cum cocleari. Jejunium moeroris consistit in uno, scilicet in abstinentia ciborum, et fit propter duo, scilicet propter corporalem abstinentiam et spiritualem sponsi: hoc repraesentat Ecclesia in tribus Quatuor temporibus. Jejunium exultationis consistit in duobus, scilicet in abstinentia ciborum, et mundanarum rerum, et fit propter unum, scilicet propter internae dulcedinis praegustationem,juxta illud: *Gustate et videte* (3). Hoc repraesentat Ecclesia in vigilia et hebdomada post Pentecosten;utrumque vero repraesentat in tempore Adventus,prout ibi dictum est. Est ergo duplex jejunium, scilicet tribulationis, et gaudii, sive moeroris, et exultationis, sicut habetur in Glossa super illo loco Matthaei: *Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu sponsus cum illis est?* (4) Jejunium vanitatis,sive simulationis, vel fictionis est in hypocritis. Jejunium virtutis, sive charitatis est in sanctis et perfectis. Jejunium indictionis est, ut in die beati Marci. Jejunium necessitatis est in imperfectis. Jejunium institutionis est jejunium quadragesimae, et alia a sanctis Patribus instituta, quae quare instituta fuerint jam dictum est, et dicetur sub titulo DE CAPITE JEJUNIORUM. Et nota, quod jejunium indictionis, necessitatis, et institutionis ad idem referuntur.

(1) Rom. 12. (2) Ib. 13. (3) Psal. 33. (4) Matth. 9.

12. Jejunia necessaria, idest per Ecclesiam instituta et indicta, sunt jejunia Quatuor temporum, et vigiliarum Apostolorum, Nativitatis Domini, beati Joannis Baptistae, omnium Sanctorum, assumptionis beatae Mariae, beati Laurentii, Quadragesimae, sextae feriae, praeter illas quae sunt inter Pascham et Pentecosten, et praeterquam si nativitatem Domini in ea venire contingat, nisi tunc aliqui voto vel religioni sint adstricti. Dicunt tamen quidam, quod jejunium sextae feriae non est necessitatis nisi quo ad carnes, alioquin non liceret Cisterciensibus illud mutare. Sed, secundum Leonem Papam, licet non sit necessitatis sabbato a carnibus abstinere, rationabilis tamen consuetudo, et canon Innocentii aliter interpretatur, eo quod in illo triduo post passionem Domini tota fides in sola beata virgine Maria romansit.

13. Siquidem ad necessaria jejunia tenentur doli capaces, cum et ipsi delinquere possint; dispensari tamen potest circa hoc cum impuberibus, et etiam constitutis in majori aetate, et cum senibus, et infirmis, ac debilibus. Mulieres vero, licet propter virorum prohibitionem jejunia votiva voluntaria dimittere debeant, prout supra dictum est, indicta tamen per Ecclesiam non licet, et si in illis sacerdos, forte propter scandalum cum eis valeat dispensare. Aliter enim indicta jejunia redimi pecunia, vel alio modo nequeunt, nisi casualis necessitas subsit; tunc enim bene possunt redimi, vel commutari, sicut et jejunium festi quod est die lunae fit in sabbato. Unde et in quibusdam locis in quibus sunt Ecclesiae sancti Quintini, non jejunatur in vigilia omnium Sanctorum, sed die tertia praecedenti: de hoc dictum est in PROOEMIO secundae partis. Posset etiam statui, ut quidam dicunt, un in dictis jejuniis bis, parum tamen, comederetur, sicut faciunt Cistercienses operantes, qui ad tollendum scandalum, et charitatem servandam, aliquid praegustant, nec propter hoc jejunium per Ecclesiam indictum solvere dicuntur. Voluntaria vero, scilicet ad quae aliqui voto vel proposito se adstringunt, vel etiam quae sacerdos praeter indicta propter peccata imponunt, licet commutare et redimere, etiam si nulla causa subsit, dummodo utilior sit compensatio.

15. Caeterum, comedere ante horam comedendi, et ante Missam in jejuniis statutis, et necessariis, mortale peccatum esse sacri canones affirmant; in voluntariis vero veniale.

16. Circa vigilias Apostolorum, notandum est quod jejunium paritatis, quando videlicet paria sunt sanctorum merita, pariter jejunamus, sicut patet in vigiliis beatorum Jacobi et Bartholomaei, et aliorum Apostolorum, qui non habent jejunia institutionis, in quibus jejunamus pro eo quod fuerunt Apostoli, quoniam alii Apostoli vigilias habent. Cum enim sint meriti pares, decet ut omnes habeant jejunia; unde concilium Bracharense dicit, quod omnium Apostolorum vigiliae sunt jejunandae, praeter vigilias Apostolorum Philippi et Jacobi, et Joannis Evangelistae. Ecclesia tamen gallicana non tenet nisi de sex Apostolis, et de quatuor eorum jejuniis. Petrus et Paulus habent pariter unum, quia eadem die passi sunt. Simon et Judas habent aliud. Matthaeus habet tertium. Andraeas quartum. In vigilia istorum jejunandum est, ut sicut illi passi sunt pro Christi nomine, sic et nos cum eis compatiamur, si cum eis regnare velimus. De aliis vero Apostolis institutum non est propter aliqua impedimenta. Ecce enim festum Philippi et Jacobi est inter Pascha et Pentecosten, quod tempus gaudii est et laetitiae, ideoque tunc non est jejunium. Si opponatur de jejuniis litaniarum, respondetur quod necessitatis intervenit, prout ibi dicetur, vel id non est jejunium necessitatis, sed voluntatis, et de eo quod quidam propter expectationem Spiritus sancti jejunant ab Ascensione usque ad Pentecosten, pro eo quod Apostoli dicuntur hoc tempore jejunasse.

17. Respondetur, quod nulla scriptura authentica dicit Apostolos tunc jejunasse; unde tunc jejunandum non est, quia tempus illud est de tempore paschali. In vigilia tamen Pentecostes bene jejunandum est, ut per jejunium mundati et purificati, Spiritum sanctum digne suscipere mereamur. Item, Jacobus Zebedaei frater Joannis Evangelistae occisus ab Herode in diebus azymorum, quare jejunium non habet, nec etiam tunc de illo festum celebratur, prout in septima parte, sub IPSIUS FESTO dicetur. De beato Bartholomaeo, cujus festum celebratur nono calendas septembris, dicitur quod fuit excoriatus, et sequenti die obiit, et sic, si haberet vigiliam, oporteret quod esset tertia die

ante, quod esset contra normam aliorum festivorum jejuniorum. Quidam autem celebrant festum excoriationis, alii obitus, et melius. Sed sicut in concilio Bracharenensi cavetur, in hoc consuetudo cujuslibet Ecclesiae est observanda.

18. Barnabas autem non habet jejunium, quia non est de numero duodecim Apostolorum, nec dicitur Apostolus, nisi quia cum esset socius Pauli, missus etiam fuit ad praedicandum, unde: *Segregate mihi Saulum et Barnabam* (1). De beato quoque Thoma non est jejunium statutum, quia ejus festum est in adventu Domini, ubi continuum est jejunium. Matthias etiam jejunium institutionis non habet, quia frequenter festum illius solet contingere in Quadragesima, et semper est in Septuagesima, et tunc est tempus jejunii; vel quia non fuit in primitivis Apostolis, sed post passionem Domini sorte est electus, et per electionem aliorum loco Judae constitutus, unde Propheta: *Et episcopatum ejus accipiat alter* (2). Decretalis tamen dicit, quod hic habet vigiliam et jejunium, nec est vis, sive istud festum fiat in prima die bissextili, sive in secunda, prout in octava parte, sub ANNO SOLARI, dicetur. Joannes Evangelista festum habet tertia die post Natale Domini, et tunc non est jejunium, tum propter festa tunc occurrentia, tum quia ipse die illa non obiit, imo in die festi beati Joannis Baptistae.

19. Si tamen fieri posset, bonum esset in omnibus Apostolorum vigiliis jejunare.

20. Beatus Laurentius solus inter martyres, et solus beatus Martinus inter confessores jejunium habent. Porro, dicunt quidam, quod non solvit jejunium, licet peccet qui in jejuniis indictis praeter quam in Quadragesima comedit caseum et ova. Alii contradicunt. Ex causa tamen in aliquibus locis hoc posset concedi (3). De jejunio itaque Quadragesimae Gregorius ita dicit: « Par autem est, ut qui his diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque quae sementinam trahunt originem carnis jejunemus, a lacte, videlicet, caseo et ovis. Quidem autem haeretici dicunt, quod christiani nunquam deberent carnes, caseum, et ova comedere, quia, ut dicunt, hoc non legitur in novo Testamento; imo Apostoli judicarunt abstinere *ab immolatis simulachrorum, et sanguine, et suffocato* (4); et Apostolus: *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum* (5), et alibi: *Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, etc.* (6). Non legitur etiam, ut dicunt, quod Christus ex aliqua natura eorum quae moventur discipulis ad manducandum daret, nec etiam ante se manducare sineret praeter pisces, nec ex fructu alicujus quae moveat se, excepto fructu apum. Electuariis vero non aliter uti licet, nisi sicut alio cibo delicato. Secus est in medicina curativa; praeservativam tamen, ubi nullum est signum instantis necessitatis, recipere non licet. Quidam tamen dicunt, quod pro nulla medicina, nec etiam pro electuariis jejunium solvitur, nec etiam pro potu ante cibum, vel post. Sic enim videtur inductum ex consuetudine Ecclesiae jejunantis, et hoc tolerantis.

21. Senescalchi autem, vel quilibet alii servitores, vel portantes encaenia, non solvunt jejunium, si praegustant cibos ante dominos, forte de toxico dubitantes. Quibus etiam casibus monachi abbatibus servientes, et alii servitores possunt carnes praegustare. Idemque etiam de medicis praegustantibus medicinas. Tempore jejuniorum praetiosae vestes deponuntur, et humiles assumuntur, et carnes tam solidae, quam liquidae dimittuntur.

22. Sed cum pisces sint caro, quare hoc tempore comeduntur? Responsio: Deus non maledixit aquis, quoniam per aquam baptismi futura erat remissio peccatorum; hoc enim elementum dignissimum est, quod sordes abluit, et super quod spiritus Domini ante mundi constitutionem ferebatur, terrae vero maledixit in operibus hominis; unde est, quod omne genus carnis, quod in terra versatur, tam quadrupedia, quam aves, in jeujniis non licet comedere. Et licet quaedam aves circa mare versentur, et in aquis quaedam in eis vel ex eisdem nascantur, magis tamen ad naturam terrae, a qua nutrimentum percipiunt, ad hoc pertinere dicuntur. Adhuc cum quidam pisces sint habentes ex una parte formam quadrupedis animalis, et ex altaria piscis, biverus in jejuniis

(1) Act. 13. (2) Psal. 108. (3) 4. dist. *Deinde*. (4) Act. 15. (5) I Corinth. 8. (6) Rom. 14.

potest commedi ex parte, quae piscis videtur, ex alia vero minime. Adhuc piscis usus secundum Gregorium, ita christiano relinquitur, ut hoc et infirmitatis solatium non luxuriae pariat incendium. Denique qui carne abstinet, nequaquam sumptuosiora maritimarum belvarum convivia praeparet. Vinum quoque in jejunio sic bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus; unde in poenitentiali romano statutum est, ut poenitens parvis pisciculis, et mediocri cervisia temperate utatur (1). Postremo, notandum est, quod,sicut ait Gregorius, in homilia illius Evangelii: *Homo quidam dives fecit coenam magnam*, refectio corporis in diebus jejuniorum postquam nulla alia paratur, non prandium, sed coena vocatur.

CAPUT VIII.

DE OFFICIO QUARTAE FERIAE

SUMMA

1. Officium quartae feria jejuniorum Adventus.
2. Lectiones duae cur legantur quarta feria Quatuor temporum. In Missa una tantum, num. 3.
4. Diaconus unus in quibusdam Ecclesiis incensat quinta feria Adventus. Et quare.

1. Nunc ad hujus diei officium redeamus. Siquidem in hac quarta feria examinantur ordinandi, an sint idonei ad suscipiendos ordines vel non, quoniam in quarta aetate Levitae a David, et a Salomone ad templi ministeria distributi sunt.

2. Et inde est, quod duae lectiones leguntur ad Missam, quarum prima, quae legitur sub tono nocturnali, scilicet declinanter, significat vetus Testamentum, et secunda, quae legitur sub communi tono, scilicet ascendente, significat novum Testamentum, ad significandum ordinandos in utroque Testamento debere esse instructos. Monendi enim sunt qui ad ordinem sacrum conscendunt, ut habeant notitiam legis et prophetarum,quibus possint alios erudire. Prima lectio erit: *In novissimis* (2). Secunda est: *Locutus est Dominus* (3), sed et lex et prophetae in quarta mundi aetate viguerunt. Doctrinam jejuniorum habemus a veteri Testamento, ut praemissum est. Semel genua flectuntur, quia tam in lege, quam in prophetis Deus unus coli praecipitur. Quoties autem in quarta feria duae lectiones leguntur, toties in proximo sabbato possunt generaliter Ordines celebrari, quod sexies contingit, videlicet ter in Quadragesima, et ter extra Quadragesimam, de quo dictum est in PROOEMIO secundae partis.

2. In sextis vero feriis jejuniorum Quatuor temporum una duntaxat lectio ad Missam legitur, quia lex et prophetae, quae fuerunt in quarta aetate, in uno Evangelio in sexta aetate recapitulantur. Sane hujus quartae feriae Evangelium est: *Missus est Angelus Gabriel* (4), in quo paranymphi recitatur annuntiatio, Virginis consensus, et Domini incarnatio, quae propheticis tubis fuerat ante declarata; unde praecinit Propheta Introitum: *Rorate coeli desuper, et nubes pluant justum* (5). *Rorate caeli* dicit, et *pluere* quia descendit Verbum in aulam credulae Virginis, sicut pluvia in vellus; *coelos* dixit et *nubes* Angelos et prophetas, qui enarrant gloriam Dei. In prophetica lectione: *Erit in novissimis diebus* (6) agitur de monte Domini, qui de parvo lapide crevit in montem, qui regnabit in domo Jocob in aeternum; unde recte subditur in graduali: *Tollite portas principes ve-*

(1) Extra. De homic. c. 2. (2) Isai. 2. (3) Isai. 7. (4) Luc. 1. (5) Isai. 45. (6) Isai. 2.

stras, et elevamini portae aeternales, et introibit rex gloriae. Et quis ascendet in montem Domini aut quis stabit in loco sancto ejus? (1), In epistolari lectione: *Locutus est Dominus ad Achaz,etc.* (2), manifeste agitur de beata Virgine Maria, cui rite succinitur graduale: *Prope est Dominus;* et ne qua surrepat dubitatio, subditur in offertorio: *Confortamini.* Aliae tamen Ecclesiae dicunt: *Ave Maria gratia plena: Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui,* quod sumitur ex dicto Evangelio. Communio est: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emanuel* (3).

3. Matutinali vero officio, in quibusdam Ecclesiis, psalmodia finita, diaconus et acholiti in albis, cum candelabris et thuribulo, processionaliter jussu praelati ad pulpitum pergunt, ubi diaconus pronunciat Evangelium: *Missus est angelus Gabriel a Deo,* et ejus homiliam. Deinde incensat altare, et postea ipse et subdiaconus sedent, donec unus acholitus incensaverit chorum; quod quidem fit ob reverentiam dominicae annunciationis, quae in ipso Evangelio continetur. Nempe praelatus illos mittit, ad notandum quod Deus Pater prophetas praemisit ad praenuntiandum Domini incarnationem futuram, et Gabrielem Archangelum misit, ad annunciandum eam virgini Mariae. Diaconus Evangelium pronuntians est Angelus annuncians Virgini,quod conciperet; altaris thurificatio est Spiritus sancti ipsi Virgini obumbratio. Ministrorum quies, sive sessio, est ipsius Virginis timor, et cogitatio qualis esset Angeli salutatio.Chori vero thurificatio est patrum illius temporis de Filii Dei incarnatione diu desiderata exultantium gratiarum actio et congratulatio.

CAPUT IX.

DE SEXTA FERIA

SUMMA

1. Feria sexta unam tantum lectionem habet in Missa.

1. In sexta feria una tantum lectio ad Missam legitur,quia auctor novi et veteris Testamenti de quibus praemissum est, unus solus Deus est, et quia ex utroque Testamento unum Evangelium factum est. Et est epistolaris lectio: *Egredietur virga de radice Jesse,* quae est Isaiae, et manifeste de adventu, et beata Virgine Maria intelligit, quae cum esset immaculata virgo prope fuit. Ideoque in Introitu Ecclesia praecinit: *Prope esto mihi Domine,* et in versu: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Et ad idem pertinet Evangelium: *Exurgens Maria,* quod est Luc. c. 1. Graduale: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam,* et offerenda: *Deus tu,* vel secundum alios, *Audi Israel,* primum respiciunt adventum, quem quia coeli enarraverunt, idest Apostoli praedicaverunt, in secundo adventu cum Domino judicaturi, idcirco est hodierna statio ad sanctos Apostolos; de quibus habetur in cantico virginis, de quo fit mentio in praemisso Evangelio, ubi dicitur: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles* (4), idest: Deposuit superbos scribas, et pharisaeos, et exaltavit humiles, idest Apostolos, et in communione: *Ecce Dominus veniet* (5).

(1) Psal. 44. (2) Isai. 7. (3) Ibid. (4) Luc. 1. (5) Zach. ult.

CAPUT X.

DE SABBATO

SUMMA

1. *Sabbato Quatuor temporum Adventus, quatuor lectiones tantum veteris Testamenti leguntur. Et quid ita. Limit. num. 4.*
2. *Justitiae beneficium.*
3. *Jejunium quodnam perfectissimum omnium.*
5. *Lectiones cur Romae legantur graece et latine.*
6. *Evangelium cur dicat noviter ordinatus: item cur et Epistolam.*

1. In die sabbati dicuntur quatuor lectiones de veteri Testamento ante lectionem illam: *Angelus Domini*, quae sumuntur de lege et prophetis. In quibusdam Ecclesiis prima est: *Clamabunt*, quae est Isaiae, c. 19; secunda est: *Laetabitur*, quae est ejusdem, c. 35; tertia est: *Super montem*, quae est ejusdem, c. 60; quarta est: *Christo meo*, quae est ejusdem, c.45. Ideo autem sunt quatuor, quia quatuor sunt ordines benedicentium Deum, videlicet praelati, clerici, religiosi, et laici,sive populus, quos Propheta enumerat dicens: *Domus Israel benedicite Domino*, per hoc populus; *domus Aaron benedicite Domino*, per hoc praelati; *domus Levi benedicite Domino*, per hoc ministri; *Qui timetis Dominum benedicite Domino* (1), per hoc religiosi intelliguntur. Prima ergo lectio pertinet ad populum, secunda ad praelatos, tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos. n his enim lectionibus informantur ordinandi,ut ad exempla sanctorum patrum dictorum quatuor ordinum, cum eis benedicant Dominum, sive ut benedictio illorum veniat super eos.Vel ideo quatuor leguntur, quia jejunans debet habere quatuor cardinales virtutes, scilicet temperantiam, quia ipsum jejunium temperantium est; prudentiam, unde Apostolus: *Rationabile (sit) obsequium vestrum* (2); fortitudinem,unde in Proverbiis de muliere forti, idest de Ecclesia: *Accinxit fortitudine lumbos suos* (3), quia oportet nos multum laborare ad hoc, ut caro nostra munda sit, quod cum magna sit pugna, quia valde corrupta est, et spinas et tribulos germinat, et ideo cum magna attritione venit ad candorem, sicut et byssus; et justitia, unde Isaias: *Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus* (4), de Christo loquitur in membris.

2. Quando enim fit justitia in terra, recedunt latrones; similiter quando justitia fit a nobis, recedunt pravi motus, et non superant, licet in nobis habitent. Si vero non fiat justitia, non recedunt; unde Isaias: *Et erit opus justitiae pax* (5). *Fides* autem *est cinctorium renum ejus* (6), quia ut dicit Gregorius: « Despectus terrenorum restringit fluctus carnalium voluptatum ».

3. Unde si jejunas a cibis corporis, oportet ut jejunes a cibis daemonis, et comedas cibos mentis; qui autem sic jejunat, non nocebit ei ignis tribulationis, nec ignis mundanus, sicut nec tribus pueris nocuit ignis fornacis Babylonis, et ideo sequitur lectio Danielis: *Angelus Domini* (7). Praecedit autem ipsa lectio ordinationem clericorum, ad notandum quod nemo rite potest ad consecrationem accedere, nisi prius transeat per fornacem, atque in fornace Deum benedicat, juxta illud Ecclesiastici: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (8), quia qui

(1) Psal. 134. (2) Rom. 12. (3) Prov ult. (4) Isai. 11. (5) Isai. 32. (6) Isai. 11. (7) Dan. 4. (8) Eccli. 27.

ad sacrum accedunt ministerium, probandi sunt in camino multarum tribulationum et tentationum, juxta illud Apostoli: *Et hi probentur primum: et sic ministrent* (1). Propter ordinandos enim legitur, ad significandum quod sic vivere deberent, ut non noceat eis aliquis ignis regis Babylonis, idest diaboli, sicut ignis tribus pueris non nocuit. Et sequuntur benedictiones, scilicet hymnus: *Benedictus es, Domine, etc.*, quia post probationem coronantur, et a Domino benedicentur. Et in fine subjicitur versus: *Gloria Patri, etc.*, in laudem et in honorem Trinitatis, quod non fit post psalmum *Benedicite*, tum quia ibi in ultimo versu fit mentio de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, tum quia ibi in facto trium puerorum tota Trinitas fuit dehonestata; hi vero versus praecedentes ad solius Patris pertinent laudem, et in ordinandis Trinitas honoratur. Choro autem licet sedere, dum lectio ipsa dicitur, sed non in cantu; aliud enim significat ipsa lectio in legendo, aliud in cantando, unde nunc stare debet Episcopus et clerus, quoniam non debemus quiescere, quia scimus pueros illos pro Deo laborasse.

4. Dicuntur autem in sabbatis jejuniorum septem lectiones, Evangelio connumerato, eo quod septem sunt Ordines; et quidam dicunt duodecim pro eo quod antiquitus (Romae et adhuc Constantinopoli fieri dicitur) legebantur graece et latine, et legebantur duodecim lectiones per duodecim lectores, quorum sex erant graeci et sex latini. Erant tamen solummodo sex in sententiis, quoniam illae sex sine Evangelio, quae legebantur latine, legebantur et graece, sicut si dixerimus *amen*, et postea dixerimus *vere*, non ideo duae res erunt.

5. Ideo autem legebantur dupliciter, quia Romae erant graeci, quibus latina lingua incognita erat, vel hoc fiebat ad notandum utriusque populi unionem. Caeterum, ad orationem, quae dicitur post lectionem: *Angelus Domini*, scilicet, *Deus qui tribus pueris,etc.*, non flectit Ecclesia genua, licet in orationibus aliarum lectionum ante flecteret, praeter quam in octavis Pentecostes, ad ostendendum quod Ecclesia conformis est tribus pueris. Fecit enim Nabuchodonosor statuam, et cogebat omnes adorare eam,sed tres pueri cum Daniele noluerant genua flectere ante statuam (2): tales debent esse ordinandi, qui ante statuam, idest ante mundi gloriam genua non flectant. Quare clerici ordinentur, et quare in sabbato, dictum est in PROOEMIO secundae partis. Quidam conferunt sacros Ordines inter lectionem *Angelus*, et Epistolam Pauli, ut post ordinationem proponant ordinatis Epistolam et Evangelium ad instar boni pastoris, qui mittens filium, monet eum quid et qualiter acturus sit. Ordinati enim per capellas mittendi per Epistolam monentur, ut alios corripientes benedictionem quam acceperunt custodiant. Per Evangelium vero dicitur: *Euntes, docete omnes gentes* (3). Nonnulli etiam subdiaconatu ante Epistolam, ratione praemissa, praestito, continue post eam diaconatum et sacerdotium praebent, quibus praestitis, in vocem laetabundam erumpunt, dicentes: *Benedictus es Domine*, eo quod hi praesertim Ordines invitantur ad laudes, et praestantur citra Evangelium, et quia Moyses et Aaron levitas in tabernaculi ministerium ordinaverunt, et Christus septuagintaduos ordinatos ad praedicandum misit (4).

6. Debet ante legi Epistolam, scilicet *Rogamus etc.*, quae est prima ad Thess., c.2., ab aliquo de ordinatis die ipsa, quia Episcopus debet prius ordinatos admonere, et postea ad majorem admonitionem Epistolam illis tradere. Praeterea,ordinatus doctrinam sibi in ordinatione traditam per hoc se reducere in opus ostendit: propter eamdem etiam rationem unus de noviter ordinatis legit tunc Evangelium *Anno quintodecimo*, quod est Luc., c. 3. Post Epistolam etiam cantatur Tractus, qui significat gravitatem, quam sacratus seu ordinatus servare debet, *ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli* (5). Communio est: *Exulta satis*, quae est Zachariae, c. 9.

(1) I. Tim. 3. (2) Dan. 3. (3) Matth. 28. (4) Luc. 10. (5) I. Tim. 3.

CAPUT XI.

DE DOMINICA QUARTA ADVENTUS DOMINI

SUMMA

1. *Adventus Dominica quarta. Et Missae Introitus, num.* 3.
2. *Tubarum usus unde.*
4. *Antiphonae septem, incipientes ab* O *cur cantentur ante Domini nativitatem.*
5. *Adventu Christi liberatus est homo a septem morbis, quos referunt septem antiphonae, incipientes ab* O.
6. *Hebdomada proxima nativitati* praeparatio *merito nuncupatur. Et cur sex diebus ante nativitatem dicantur Laudes propriae.*
7. *Dominica* vacans *quae, et cur sic dicta.*

1. In quarta dominica Adventus primum responsorium in nocturnis est: *Canite tuba,* quod sumptum est de Johele.

2. Antiquitus enim Judaei canebant tubis ad invitandum homines ad nuptias, et ad solemnitates, et ad movendum castra; unde nunc praecepit Dominus Praelatis, ut canent tubis, invitantes gentes ad nuptias novi regis,quarum dies instat, scilicet dies Natalis Domini, in qua Christus desponsavit sibi humanam naturam, secundum quod dicitur in Psalmo: *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo* (1). Canite igitur, quia prope sunt nuptiae, et propter praemissam causam cantores hac septimana altius solito, vocem suam exaltant in responsoriis, et in Introitibus,ut qui prius sopore negligentiae oppressi, lectionibus excitari nolumus, saltem vociferationibus et tumultu cantuum excitemur. Siquidem, in septem annis ante annum Jubilei praecepit Dominus canere tubis, pro ipsius anni instantis laetitia. In hac autem historia hujus dominicae partim ex prophetis, partim ex Evangelio compilata, communia ex utriusque decantantur adventus, et praesertim vocatio Gentium declaratur per Christi adventum, ubi in persona Apostolorum, vel doctorum dicitur: *Canite tuba, et vocate gentes.*

3. Sane, gentilitas videns calceatam fore divinitatem in utero virginali, clamat ad eam Introitus, dicens secundum quasdam Ecclesias: *Memento nostri Domine, in beneplacito populi tui* (2), hoc est in Filio, in quo bene complacuisti ex millibus populi, qui fuit tuus ab initio mundi. Et ideo congratulatur alteri in Epistola, dicens secundum quasdam Ecclesias: *Gaudete,* quae est ad Philip. c. 4. Sed juxta considerationem uteri virginalis cantat in Graduali Dominum prope esse, et celerem ejus adventum. In *Alleluja* vero: *Veni Domine,* in Offerenda: *Confortamini,* et in Communione: *Ecce virgo desiderat, et consolatur,* et causam concludit consolationis.

4. Porro, ad ostendendum desiderium antiquorum Patrum,in fine Adventus cantantur septem antiphonae, una quaeque secundum ordinem suum sua die, usque ad Natale, quae incipiunt ab O. Prima est: *O sapientia, etc.* Sunt autem septem, quia diriguntur ad Christum, in quo requievit *spiritus sapientiae, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, etc.* (3), per quae septem donu suae incarnationis nobis gratiam ministravit, prout in ipsis septem antiphonis apparet. Sunt etiam septem quae cantantur, in designationem antiquorum patrum, qui septenario servientes, adventum Domini expectabant; unde in omnibus dicitur: *Veni.* Vel septem sunt propter septem dona Spiri-

(1) Psal. 18. (2) Psal. 105. (3) Isai. 11.

tus sancti, qui Christus veniens largitus est mundo, et per quae expectantes illuminati sunt. Et sunt omnes secundi toni. Primo, quia quaelibet loquitur de utroque adventu. Secundo, quia signant nobis geminam dilectionem, scilicet Dei et proximi. Tertio, propter geminam Christi, ad quem diriguntur, naturam, unde: *Geminae gigas substantiae.* Quarto, quia ipsae antiphonae notant desiderium tam antiquorum patrum expectantium primum Salvatoris adventum, quam modernorum expectantium secundum. Omnes ergo sunt secundi toni, in signum quod secundum expectamus adventum. Et adverte, quia illae quae habent in principio verba pertinentia ad divinitatem, pertinent ad eos qui expectant primum, ut *O sapientia*, et *O Adonai*. Adonai autem interpretatur *Dominus*, quia dominabitur cunctae creaturae, vel quia omnis dominationi ejus servit. Illae vero quae habent verba pertinentia ad humanitatem pertinent ad expectantes secundum, ut *O radix Jesse*, et *O clavis David*. Sunt etiam quaedam quae utrique conveniunt, ut *O rex gentium*, nam Dei Filius dicitur rex secundum divinitatem, juxta illud: *Deus judicium tuum regi da, etc.* (1); et etiam secundum humanitatem, juxta illud: *Domine, in virtute tua laetabitur rex, etc.* (2). Saepius tamen secundum humanitatem rex dicitur, quia secundum eam est unctus *oleo laetitiae prae consortibus suis* (3).

5. Rursus, Ecclesia in his septem antiphonis ostendit multiplicitatem morbi sui, et ad quamlibet petit remedium sui morbi, nam ante Dei Filii adventum in carne eramus ignorantes, sive caeci, poenis aeternis addicti, servi diaboli, mala peccati consuetudine vincti, tenebris obvoluti, exules a patria, et expulsi, ideoque indigebamus doctore, redemptore, liberatore, eductore, illuminatore, salvatore. Quia igitur ignorantes eramus, ideoque ab ipso doceri indigebamus, unde in prima antiphona clamamus: *O Sapientia, quae ex ore, etc.* (4). Quia vero parum prodesset si doceremur, et non redimeremur, ideo in secunda ab ipso redimi postulamus: *O Adonai, etc.* (5). Sed quia nil prodesset si essemus docti et redempti, et adhuc post redemptionem teneremur captivi, ideo in tertia petimus liberari: *O radix Jesse etc.* (6). Sed quid prodesset captivis, si essent redempti et liberati, si tamen nondum essent ab omni vinculo absoluti, ut scilicet sub peccato essent, et vincti libere quo vellent ire non possent, et ideo in quarta ab omnibus peccati vinculis educi petimus: *O clavis David, etc.* (7). Praeterea, quia hi qui diu fuerunt in carcere, oculos habent obtenebrantes, nec clare videre possunt, ideo post absolutionem a carcere restat nos illuminari, ut videamus quo ire debeamus, et ideo in quinta hoc petimus: *O Oriens, etc.* (8). Sed si essemus docti, et ab inimicis penitus liberati, et illuminati, quid valeret, nisi deberemus ad regnum perduci, et ibidem salvari, et in duabus sequentibus petimus salvari: *O rex gentium, etc.* (9), in qua petimus salutem Gentium, et *O Emanuel, etc.* (10), in qua petimus salutem Judaeorum. In quibusdam vero Ecclesiis adduntur aliae duae: prima in honorem B. V. M., quae concepit, secunda pro Angelo, qui ad Virginem introivit, vel in honorem sancti Thomae, cujus festum tunc accedit. Duae quidem adduntur, ut perficiatur novenarius numerus, ad signandum quia per septem dona Spiritus sancti perveniemus ad novem ordines angelorum, quorum quilibet desiderabat Christi nativitatem, ut impleretur numerus ipsorum qui de coelo ceciderunt. Quaedam etiam Ecclesiae cantant duodecim, quae exprimunt duodecim prophetas, qui Christi adventum praedixerunt, quae etiam duodecim Apostolorum testimonia roboraverunt, ex quo duodecim tribus, et duodecim millia signati salvantur (11), sed non sunt nisi septem habentes veniam. Omnes autem incipiunt per O, quod potius admirative ponitur, quam vocative. Cantatur in Vesperis, quia Dominus venit in vespera mundi. Hic est Helias qui sero carne, et in mane pane vescitur, Dominus scilicet noster, qui in ultima aetate mundi carnem assumpsit, et in diluculo resurgens in panem angelorum transivit.

6. Et nota, quod haec hebdomada proxima Nativitati *praeparatio* merito nuncupatur, et ea

(1) Psal. 61. (2) Psal. 20. (3) Psal. 44. (4) Eccli. 24., Sap. 8., Isai 40. (5) Exod. 6, 13, et 27. (6) Isai 40, et 52. (7) Apoc. 3., Isai. 42, et Luc. 1. (8) Zach. 6., Sap. 7., Malach. ult. Luc. 1. (9) Agg. 2., I. Petr. 2., Eph. 2. (10) Isai. 7., et 33. Matth. 3. (11) Apoc. 7.

historia *Clama in fortitudine* cantatur, quae non ut quidam simplices autumant, ad quatuor tempora, sed ad Domini pertinent proximam nativitatem. Unde cum sex matutinalibus laudibus decantatur, quoniam quaelibet illius feria proprias habet ad Laudes antiphonas, quia per sex aetates antiqui se ante adventum praeparaverunt, et nos per sex opera misericordiae ad secundum etiam praeparamur. Verumtamen feriales antiphonas, quae in illa feria, in qua occurrit festum sancti Thomae scriptae sunt, octava die antea quidam canere consueverunt. Decet enim ante nativitatem Domini cantus et omnes antiphonas, et fere omnia responsoria renovari, quia sicut per plures et frequentiores nuncios magis ac magis movetur animus subditi ad solicitudinem honorifice suscipiendi praelatum, et renovatione cantus magis et magis movemur ad curam nostrae praeparationis in susceptione Domini, et ut per quotidianam renovationem cantus excitemur frequentius ad turpes et terrenas cogitationes purgandas, ut sit dignum habitaculum, et ornatum venturo Regi regum piis cogitationibus praeparemus. Potest tamen et totus Adventus *praeparatio* nuncupari, unde in principio legitur: *Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis,etc.* (1), quae omnia sunt praeparationis insignia.

7. Intitulatur autem in antiquis libris dominica ista *Dominica vacans.* Primo, quia ostendit quod omnis sanctus vacat, ex quo Joannes, quo *inter natos mulierum non surrexit major, non est dignus solvere corrigiam calceamenti* (2), sicut dicitur in Evangelio hujus dominicae, idest incarnationis mysteria denudare, et propter hoc dominus Papa non facit stationem apud aliquem sanctum. Secundo, dicitur *vacans*, quia non habet proprium officium, sed mutuat alienum, scilicet *Rorate coeli, etc.*, et hoc propter Ordines praecedentis diei, in quibus fuit Apostolicus occupatus. Saepe enim in decembri consueverunt Ordines ab Apostolicis celebrari. Tertio,quia numerum dierum Adventus excedit, scilicet vigintiunum,quare inter dominicas Adventus non debuit computari, sed *vacans* potius appellari. Quarto, quia Apostolicus olim hac die dominica eleemosynis vacabat, et tam ipse, quam sui circa hoc intenti nullam stationem faciebant, propter quod dicta est *vacans*, scilicet a statione et indulgentia. Quaedam Ecclesiae dicunt in hac dominica Evangelium: *Miserunt Judaei*, quod est Joan.c.1, et Epistolam: *Gaudete*, quae est ad Philip. c. 3; aliae vero dicunt Epistolam: *Sic nos existimet,* quae est ad Corinth. c. 3.

(1) Rom. 13. (2) Matth. 12, Joan. 1.

CAPUT XII.

DE VIGILIA NATIVITATIS DOMINI

SUMMA

1. Natalis Domini vigilia, et officium.
2. Officii diurni intentio.
3. Prophetia cur praemittatur Epistolae vigiliae Natalis Domini.
4. Psalmi qui dicantur in Vesperis vigiliae Nativitatis Domini.

1. In vigilia Nativitatis Domini est Invitatorium: *Hodie scietis quia veniet Dominus, et mane videbitis gloriam ejus*, quod est transumptum de Exodo, c. 16., ex eo quod ibi dicitur: *Vespere scietis, quod Dominus eduxerit vos de terra Aegypti, et mane videbitis gloriam Domini.* Et potest dici, quod haec brevis clausula ex una parte ad nativitatem, ex alia pertinet ad resurrectionem sic: *Hodie*, scilicet in vita praesenti, *scietis quia veniet Dominus*, idest panis vivus, qui de coelo descendit, *et mane videbitis gloriam ejus*, idest resurrectionis gloriam, non solum humanam, sed etiam gloriam divinitatis ejus. Sane, in hac vigilia Ecclesia monet, et invitat filios suos,ut parati sint ad suscipiendum Dominum; unde in nocturnali officio primum responsorium est: *Sanctificamini*, scilicet filii Israel, idest viri spirituales, qui videbitis Deum per fidem, *et estote parati*, ut intersitis ad nuptias, quia non erit in coena qui ejicitur a nuptiis. Moraliter non observabit consilia, qui praecepta renuit adimplere. Sequitur in versu: *Et mane videbitis gloriam ejus*, idest adventum gloriae ejus, vel mane ad literam. Et haec ultima pars de Exodo sumpta est, sed prima non est sumpta de aliquo libro. Dicitur etiam capitulum: *Gaudete in Domino* (1).

2. Diurni vero officii intentio est ostendere quod Christus natus sit, et hoc dicitur in Epistola: *Paulus servus, etc.*, quae est ad Rom. c. 1, et in Evangelio: *Cum esset desponsata*, quod est Matth. c. 1. Hac etiam die desponsatio legitur Mariae, ut sciat, quod alio fuit desponsata, scilicet Joseph, et ab alio fuit foecundata, scilicet a Spiritu sancto.

3. Quaedam tamen Ecclesiae, ad hoc ut incredulis major certitudo sit, praemittunt prophetiam: *Propter Sion,etc.*, quae est Isaiae, c.42, in qua ostenditur ipsum fore nasciturum. Natus autem est, ut populum salvum faceret, et terrae iniquitatem deleret, hodie in spe per sacramenta gratiae, mane in re, per revelationem gloriae. Haec patent in Introitu, et in Graduali *Hodie scietis*, et in *Alleluja, Crastina*. Quidam tamen dicunt: *Alleluja, Ave Maria*, et hoc, quando vigilia est in dominica; tunc enim dicitur *Alleluja* propter resurrectionem Domini. Idem etiam patet in Postcommunione: *Revelabitur*, quae est Isaiae,c.40. Sed quia in ejus incarnatione erat futura Judaeorum dispersio, ideo in Graduali subditur versus: *Qui regis*, in quo pro eis oratur. Quantus sit, ostendit psalmus qui ad Introitum cantatur, scilicet: *Domini est terra, et plenitudo ejus*, de quo etiam dicitur offerenda: *Tollite portas principes vestras, etc.* (2).

4. In Vesperis autem vigiliae Natalis Domini dicunt quidam psalmos *Laudate pueri Dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea,*

(1) Philip. 4. (2) Psal. 23.

Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus, et *Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion*, in quibus invitamur ad laudes. Alii vero dicunt: *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini, Qui confidunt, In convertendo Dominus captivitatem, etc. Memento Domine*, et *Benedictus Dominus Deus*, et merito, quia primus devotos invitat ad laudandum jugiter et praedicandum, secundus monet in Deo confidere; in tribus sequentibus redditur causa, quare laudibus sit instandum, et in Domino confidendum, scilicet quia nostram captivitatem convertit, et multum magnificavit, quia promissa complevit, dum fructum ventris David super sedem ejus instituit, quia inclinavit coelos, et descendit; qui demum de alto manum suam emittet, ut nos eripiat ab aquis multis, et a filiis alienis. Vesperae autem istae privilegiatae sunt, quia cum caetera officia vespertina propter superveniens festum mutentur, istae non mutantur. In vigiliis etenim aliorum festorum Capitulum, Hymnus, Antiphonae, et Collecta; in aliquibus etenim Ecclesiis totis Vesperis diei officiis expletis, solummodo antiphona et Collecta de sequenti festo dicuntur, eo quod Dominus in vesperis, idest in ultima aetate mundi veniet ad salvandum saltem reliquias generis humani.

CAPUT XIII.

DE OFFICIO NATALIS DOMINI

SUMMA

1. *Natalis Domini officium quid in summa.*
2. *Christus cur in fine anni nasci voluit.*
3. *A Natali Domini dies sensim crescunt.*
4. *Natalis Domini festum eadem die mensis semper occurrit, caetera autem omittuntur festa. Rationem vide num. 5.*
6. *Natalis Domini officium nocturnum, et ejus significatio, num. 7. 8. 9. 10. 12. 16.*
11. *Jubilus quid notet.*
13. *Evangelia quot dicantur in nocturnali officio Natalis Domini.*
14. *Joseph potius quam Mariae genealogia cur computetur.*
15. *Mariae et Joseph genealogia describitur.*
17. *Telesphorus Papa instituit tres Missas cantari in die Natalis Domini. Et quod ejus fuerit institutum de prima, num. 18. 19.*
20. *Prophetiae diei Natalis Domini cur praemittantur Epistolis.*
21. *Missa secunda Natalis Domini cur cantetur sub auroram.*
22. *Missa tertia Natalis Domini hora tertia cantanda.*
23. *Missae tres institutae in die Nativitatis Dominicae quid signent, ibidem vide, et per num. 24. 26. 27.*
25. *Christus quomodo intelligatur primogenitus Mariae.*

---

1. Quaecumque in officio Natalis Domini dicuntur, de exultatione nativitatis sunt, quia sicut cantatur in responsorio: *Descendit de coelis Christus, de sinu Patris, ut appareret visibilis*, unde *egressus ejus a Patre*, idest ab occulto et intimo Patris. Sequitur *introivit*, scilicet per aurem virginis, idest per *fidem, quae ex auditu*, sicut legitur in Epistola ad Romanos; unde dixit ei Angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (1). Spiritui sancto acquievit, juxta illud in Canticis: *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo* (2): *ostium* desiderium est, *pessulum* discretio, quasi per discretionem aperui desiderium meum dilecto meo, et hoc audito dixi: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundam verbum tuum* (3). Non sicut Eva, quae fregit pessulum, quando vo-

(1) Luc. 1. (2) Cant. 5. (3) Luc. 1.

luit esse sicut Deus. Introivit dico in uterum Virginis, quo accepit carnem nostram, et exivit per portam clausam in regionem nostram. De hac porta dixit Ezechiel: *Porta haec clausa erit* (1), et exivit de mundo per portam auream, idest charitatem quia per crucem; *majorem* enim *hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (2).

2. Et est advertendum, quod Dominus in fine anni nasci voluit, ut ostenderet se in ultima mundi aetate venire. In sexta feria conceptus, in dominica natus, in sexta feria crucifixus fuit, et dominica resurrexit, ut qui hominem in sexta feria plasmatum perdiderat, in sexta feria liberaret, et qui dixerat in dominica: *Fiat lux* (3), in dominica veniens *oriens ex alto* nos illuminaret (de hoc dicitur sub titulo DE PARASCEVE), et in nocte natus est, ut se sub carne latentem venire signaret, vel ut se ad illuminandam noctem nostram venire monstraret, quoniam *habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis* (4).

3. Unde ab ejus Natali dies prolungantur, quia credentes in eum ad aeternitatis lucem vocantur: rationabiliter itaque nocturna officia celebrantur.

4. Cum autem caetera festa Salvatoris, scilicet, Passio, Resurrectio, Ascensio, Pentecostes, et alia sunt variabilia, quia non celebrantur semper in eisdem calendis, sive in eadem die mensis, quare hoc festum est invariabile, cum semper est in eisdem calendis, sive in eadem die mensis? Respondeo, secundum Augustinum: Hoc festum pertinet ad memoriam tantum, unde sufficit per illud memoriam quota dies mensis Christus natus fuit, et ideo semper eadem die mensis celebratur, licet ipsa feria varietur propter mutationem literae dominicalis; alia vero festa pertinent et ad memoriam et ad sacramentum, verbi gratia: Christus passus est sexta feria, ut hominem qui in sexta feria ceciderat redimeret, et sic de aliis, et ideo oportet quod sub diversis calendis fiant, in eadem tamen feria, scilicet in dominica. Praeterea semper Pascha nostrum accipitur dominica prima post Pascha Haebreorum, quod est semper decimaquarta luna; quia ergo luna decimaquarta non semper est eodem tempore, vel eadem die mensis, imo variatur seeundum annos solares, ideo et Pascha nostrum non semper est eodem tempore, nec in eadem die mensis, licet semper sub eadem feria, scilicet in dominica celebratur.

5. Rursus, ideo Pascha, Pentecostes, et alia festa variabilia sunt, nec certae diei mensis sunt annotata, ne videamur imitari Judaeos, qui semper illa celebrant in certis calendis. Alcuinus vero dixit, quod ideo hoc festum per singulos dies variatur, quia natus est nobis qui per singulos mundi dies lavat illos qui per peccatum Adae sunt maculati.

6. Circa officium nocturnale sciendum est, quod Invitatorium, scilicet *Christus natus est nobis, etc.*, in persona angelorum cantatur, a quibus pastores, vel potius omnis populus ad adorandum natum Dominum invitatur. Novem vero psalmi dicuntur per tria nocturna, ut notetur, quod omnes sancti patres, qui fuerunt in tribus temporibus, scilicet ante legem, sub lege, et tempore gratiae in novo Testamento, sociati sunt per adventum Christi novem ordinibus angelorum, ut sicut Angeli sanctae Trinitati congaudent, sic et illi congaudeant. In primo psalmo igitur de aeterna Christi genitura et ineffabili, in secundo de ejus incarnatione, in tertio de laudibus sponsi et sponsae, idque in tribus primis lectionibus per Isaiae oracula testificamur, qui non tam prophetice quam evangelice incarnationem Christi descripsit. Prima est: *Primo tempore* (5). Secunda est: *Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester* (6). Tertia est: *Consurge, consurge* (7). In ipsa etiam fit promissio, in aliis ostenditur promissionis impletio.

7. Primus nocturnus recolit tempus ante legem, seu eos qui fuerunt ante legem, ut Abraham, Isaac, et Jacob; secundus nocturnus recolit tempus legis, seu eos qui sub lege fuerunt, ut David et prophetas, et alios plures, et ideo in antiphonis, quae cantantur in illis duobus nocturnis, quae ad vetus Testamentum pertinent, non dicitur *Alleluja*, quoniam patres illorum temporum differebantur ab aeterno gaudio, scilicet a patria, in qua, juxta Apocalypsim, cantatur *Alleluja* (8). Tertius

(1) Ezech. 44. (2) Joan. 13. (3) Gen. (4) Isai. 9. (5) Id. (6) Id. 40. (7) Id. 52. (8) Apoc. 19.

vero recolit novum Testamentum, quod habuit initium a baptismo, quod tertio tempore, scilicet gratiae nobis collatum est, seu eos qui fuerunt in novo Testamento, ut sunt Apostoli, martyres, confessores, et alii sancti; ideoque in illis antiphonis quae eos recolunt, et quae ex novo Testamento sumuntur, canitur *Alleluja*, quoniam istos plus honoravit suus adventus, quam praecedentes patres, ita ut si digni de hoc mundo migrant, illico in coelum transferantur, et societati sanctorum jungantur, quod antiqui patres longo tempore expectaverunt, murmurantes infra claustra inferni.

8. Ante nocturnos solent in quibusdam locis super altare tres panni poni, ad designationem praemissorum trium temporum, et in singulis nocturnis singuli amoveri. Primum niger, pro tempore ante legem. Secundus albus, pro tempore revelationis. Tertius rubeus, pro tempore gratiae, propter dilectionem sponsae candidae, et rubicundae. In quibusdam quoque Ecclesiis suspenduntur boni panni, in quibusdam viles, et in quibusdam nulli, prout in prima parte dictum est, sub titulo DE PICTURIS.

9. Sane, ad primum responsorium primi nocturni dicuntur in quibusdam Ecclesiis tres versus, propter causam redditam sub PRIMA DOMINICA ADVENTUS, et post quodlibet trium responsorium proprium dicitur *Gloria Patri, etc.*, et hoc ideo, quoniam in tribus responsoriis tria significantur, scilicet restauratio angelorum, reparatio hominum, et modus quo ista facta sunt. Restauratio angelorum notatur in primo, ubi dicitur: *Gaudet exercitus angelorum*. Reparatio hominum in secundo, ubi dicitur: *Pax vera descendit*. Modus vero quo et facta sunt, et potius quo descendit ille qui fecit insinuatur in tertio, quod est in quibusdam locis: *Descendit de coelis*, in quo ostenditur, ut praemissum est, Deum descendisse a Patre in Virginem, et ita ad nos, vel per hoc quod in ipso responsorio tangitur, quod intravit in regionem nostram, recolitur liberatio habitantium in regione umbrae mortis. Quia ergo haec facta sunt per Trinitatem, idcirco post quodlibet illorum trium responsoriorum *Gloria Patri* cantantur, quod ad laudem pertinet Trinitatis.

10. Rursus, sicut manna habebat saporem similae cum melle, ita et Christus duo habuit in se, videlicet humanitatem et deitatem. Humanitas per similam, Deitas per mel intelligitur, unde etiam in hoc secundo responsorio dicitur: *Hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli*, quasi diceret: totus mundus mellificatus et dulcoratus est. In tertio vero responsorio fit triplex jubilus, scilicet in *Fabricae*, in *Tamquam*, in *Gloria Patri*, in quo quidem in tribus Salvatorem commendamus, ostendentes quod qui ineffabiliter fabricam mundi creavit, et ineffabiliter de Virginis thalamo processit, et ineffabiliter aequalis Patri, et Spiritui sancto permansit, sicut fuit ab aeterno, sic nunc est, et erit in aeternum. Et haec tria triplici jubilo significamus, primum primo, secundum secundo, et tertium tertio; et ut expressius tertium significetur, in quibusdam Ecclesiis cantatur *Gloria Patri, etc.*, et *sicut erat in principio etc.*, usque ad *Amen*.

11. Et nota quod fit jubilus super *a*, et super *o*. Super *a*, in *Fabricae*, et in *Tamquam*. Super *o* fit in *Gloria Patri*, ad notandum quod cui fit est α, et ω, idest principium et finis (1). Jubilus autem quandoque notat expectationem nostram, ut dicetur sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA; quandoque nostram infirmitatem, ut in versu: *Tamquam sponsus*; quandoque rei, de qua agitur magnitudinem, ut ibi: *Fabricae mundi*; quandoque gaudii immensitatem, ut in fine responsorii: *Verbum caro*; ibi enim significat immensitatem gaudii, quod viri sancti habent de eo quod *Verbum caro factum est, plenum gratiae et veritatis* (2). De jubilo dictum est in PROOEMIO quintae partis.

12. Restat adhuc de sex responsoriis dicere. Et quidem in primis duobus secundi nocturni agimus de partu, in tertio de parturiente. In duobus vero primis tertii nocturni agimus de parturiente, et in tertio de partu, in quo consuetudinem mulierum imitamur. Consueverunt enim mulieres visitare parturientes et partum, et eis munuscula sua dare, et nos parturientem, et partum quodammodo visitamus; cum pro modulo nostro eos magnificamus. Ipsae vero laudes sunt munuscula quae offerimus. Dicitur etiam ad horas capitulum: *Paulus servus* (3), et illud: *Multifarie* (4), et illud: *Apparuit gratia* (5), et illud: *Apparuit benignitas* (6).

(1) Apoc. 1. (2) Ioan. 1. (3) Rom. 1. (4) Hebr. 1. (5) Tit. 2. (6) Tit. 3.

13. In nocturnali vero officio tria leguntur Evangelia, ut habeat Ecclesia quod intendit. Vult enim ostendere utramque naturam esse in Christo, ut plures sint testes Nativitatis Christi, et propter hoc etiam leguntur lectiones, in quibus Augustinus et alii sancti inducunt ad hoc auctoritates infinitas, scilicet ab eis qui fuerunt ante legem, sub lege, et post legem, quoniam *integrum est judicium, quod plurimorum sententiis confirmatur* (1). Legitur et quartum Evangelium Matthaei, scilicet: *Liber generatoris* post nonum versum, in quo exprimitur ejus generatio, ut ostendatur eum fuisse de genere patrum eorum quibus est facta promissio, scilicet David et Abraham. David in psalmo 88: *De fructu ventris,etc.*,et in I. Paralip.c.17: *Cum impleveris dies tuos ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te.* Abrahae vero, Gen. c. 16, dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, et ideo dicit in principio: *Filii David, filii Abraham*,quia illis specialiter facta est promissio, et sic ostenditur, quod ipse erat Messias, qui promissus est in lege et prophetis. Et nota quod Matthaeus describit hic genealogiam, descendendo usque ad Joseph; Lucas vero ascendendo, prout sub EPIPHANIA dicetur.

14. Sed quare potius Joseph quam Mariae generatio computatur,cum etiam Christus non fuerit filius Joseph? Respondeo: quia ambo de eadem tribu fuerunt, et tribus, idest genealogia, per mares, non per foeminas distingui solet et computari in veteri Testamento. Numerando ergo usque ad Joseph, perinde est ac si usque ad beatam Virginem processissent. Praeterea, Christus maluit *filius fabri* vocari, quam matrem propter suspicionem adulterii lapidari. Et revera filius est illius fabri, *qui fabricatus est auroram et solem* (2).

15. Et scias quod nativitas beatae Mariae ex tribu Juda, et regia stirpe David originem duxit et traxit, prout Scriptura saepe testatur dicens: Christum de semine David descendisse, qui de ipsa sola natus est. Siquidem David inter caeteros duos filios habuit, scilicet Nathan et Salomonem. Ex catena sive generatione Nathan descendit virgo Maria, quoniam ex catena ipsius Nathan Levi genuit Melchi et Pantheram,Panthera genuit Barpantheram, Barpanthera Joachim, Joachim virginem Mariam, ut dicetur in septima parte, SUB FESTO PHILIPPI ET JACOBI apostolorum. Ex catena vero Salomonis descendit Joseph, vir ipsius Mariae, quoniam ex catena ipsius Salomonis Mathan ex uxore sua genuit Jacob. Defuncto autem Mathan, Melchi ex tribu Nathan, filius Levi, et frater Pantheris nupsit uxori ipsius Mathan, scilicet matri Jacob, ex qua genuit Heli; et sic facti sunt fratres uterini Jacob et Heli. Mortuus est ante Heli ex tribu Nathan sine liberis, cujus uxorem accepit Jacob frater ejus ex tribu Salomonis, et suscitavit semen fratri ejus,et genuit Joseph. Joseph igitur natura est filius Jacob, ex descensione Salomonis; secundum legem vero Heli qui ex Nathan, nam qui nascebatur secundum naturam, quidem filius erat generantis, sed secundum legem defuncti.

16. Deinde cantatur *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur*, in omnium antecedentium actiones gratiarum, et ad designandum exultare nos cum angelis, et congratulari de drachma perdita inventa. In quibusdam tamen Ecclesiis finita prima Missa cantatur dictum Evangelium Matthaei: *Liber generationis*, et hoc ideo, quia duo testes ad minus nobis necessarii erant. Primus testis erat Lucas, qui in Evangelio Missae: *Exiit edictum a Caesare Augusto, etc.*, narravit juxta verbum Evangelii, Deum natum in civitate David. Adducitur ergo alius testis, dicens eum natum de David, ac si dicat non tantum est natus de civitate David, sed etiam de David, unde Matthaeus prius nominat David, quam Abraham dicens: *filii David, filii Abraham*, quamvis et alia possit esse causa, quare prius David nominatur, scilicet quia David fuit prior Abraham dignitate, nam ille patriarcha, iste patriarcha et rex. Audito igitur in Evangelio Missae uno teste ab Ecclesia, quia vix est, quod uni testi soli credatur, ideo adjecto alio, scilicet Matthaeo, qui etiam generationem dominicam describit, tunc plene confidens Ecclesia exultans clamat: *Te Deum laudamus*, ut in ore duorum, trium vel plurium stet omne verbum (3). Adhuc, quia vix est quod uni testi credatur, hinc

(1) Extra. de off. dele. *Prudentiam*. (2) Psal. 73. (3) Extra. de testi. *In omni*. quaest. 4. § 1.

est, quod unus terminat Missam, dicens in quibusdam Ecclesiis: *Benedicamus Domino*. Et Ecclesia quasi voce demissa respondet: *Deo gratias*. Rursus, finita Missa dicitur Evangelium: *Liber generationis*, et postea: *Te Deum laudamus*, quia generatio Divinitatis praecessit generationem humanitatis. Et quia illarum notitia fuit nobis laudis materia, ideo Laudes sequuntur. Missa ergo Laudes praecedit, quia prius fuit aeterna genitura, de qua Missa illa loquitur, quam aliqua creatura fuerit, quae Deum laudare potuerit. In laudibus matutinis quasi choream ducimus, unde in prima antiphona dicimus: *Quem vidistis pastores? etc.*, et ipsi responderunt: *Natum vidimus*.

17. Circa Missae vero officium notandum est, quod Thelesphorus Papa statuit in die ista debere cantari tres Missas, ad ostendendum quod Christi nativitas salvavit patres trium temporum, scilicet patres ante legem, sub lege, et post legem. Prima canitur de media nocte, ad ostendendum quod illi qui fuerunt ante legem, non fuerum illuminati aliqua lege, et per illam etiam ostenditur, quod panis qui quotidie sacrificatur et manducatur in altari, videlicet Christus, natus est in Bethleem in media nocte, et in hac sic dicit Lucas; unde Sapientiae, c.18: *Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, etc.*, quod ad literam exponitur de nativitate Domini. Hoc etiam insinuat Evangelium hujus Missae, et Collecta illa: *Deus qui hanc sacratissimam carnem tuam, etc.*, et prophetia illa: *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis, etc.* (1), et Epistola et fere omnia quae in illa Missa dicuntur.

18. Idem etiam Thelesphorus Papa (2) statuit in hac Missa hymnum angelicum, scilicet *Gloria in excelsis*, solemniter decantari, ad recolendum, quod angeli nocte ista illum decantaverunt, in qua ab angelis pastoribus est nunciatus; unde in Evangelio dicitur: *Et subito facta est cum angelo multitudo militiae coelestis laudantium et dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis, etc.* (3).

19. Notandum est autem, quod haec Missa et Laudes matutinae terminantur in plerisque locis una oratione, ad ostendendum quod totum illud officium idem indicat, scilicet Nativitatem aeternam, et temporalem, unde ipsa Missa incipit: *Dominus dixit ad me*: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (4), quod tantum de generatione aeterna, seu de generatione Christi intelligitur. Quod vero sequitur: *ego hodie genui te*, de utraque est, et exponitur *hodie*, idest *aeternaliter*. Nam, secundum Augustinum, *hodie* praesentiam significat, et quod aeternum est, semper praesens est. Versus de temporali, scilicet: *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* (5), quasi diceret: pro nihilo, cum Christus Deus et homo sit. Responsorium de aeternali, in quo dicit Deus Pater: *Ego pater sum. Tecum principium* (6); unde et ibidem sequitur: *In die virtutis tuae*, scilicet in die resurrectionis: *In splendoribus sanctorum*, scilicet in luce omnium sanctorum, et dicit *in splendoribus sanctorum* pluraliter, propter diversos effectus; *ex utero*, idest ex intima bonitate mea; *ante luciferum genui te*, idest ante omnem creaturam, quasi diceret *ab aeterno*. Epistola vero: *Paulus servus* (7), quam quidam in vigilia dicunt, et Evangelium de temporali; unde in Epistola dicitur: *Ex semine David secundum carnem;* in Evangelio dicitur: *Exiit edictum a Caesare Augusto* (8). In aliis vero Ecclesiis dicitur Epistola: *Apparuit gratia Dei* (9).

20. Ante Epistolam legitur immediate prophetia. Primo, ut basis sit sub columna innitente basi; non enim quae dicuntur in Evangelio crederentur impleta, nisi forent in veteri Testamento praedicta. Secundo, ideo in vigilia et in hac Missa duae lectiones sine intervallo dicuntur, una de prophetia, alia de Apostolo, quia Christus pro duobus populis in pariete conjungendis nascitur (10). Tertio, quia super basim prophetarum fundata est columna Apostolorum (11). Quarto, quia activi et contemplativi per hanc nativitatem in una fide salvantur. Quinto, quia per utrumque Testamentum Christi nativitas concorditer praedicatur. Hi sunt duo Cherubim, qui propitiatorium regunt, qui-

(1) Isai. 9. (2) De Consec. dist. 1. *Nocte*. (3) Luc. 2. (4) Psal. 2. (5) Ibid. (6) Psal. 109. (7) Rom. 1. (8) Luc. 2. (9) Tit. 2. (10) Eph. 2. (11) Ibid.

que in propitiatorium versis vultibus respiciunt, ut dictum est in PROOEMIO quartae partis. Quidam tamen nullam dicunt prophetiam, significantes quod vetera transierunt, et nova facta sunt omnia, quasi dicat: de ipso facto cessat figura, quia veritas venit.

21. Secunda Missa cantatur in diluculo in exordio diei, quando Christus in cunabulis adoratus est a pastoribus, et hoc primo ad ostendendum, quod sancti patres et prophetae, qui fuerunt sub lege scripta aliquantulum cognitionem Dei habuerunt, sed non tantam, quantam nunc habemus, et ideo incipit a promissione,quae facta est antiquis in veteri lege: *Lux fulgebit hodie in domo Domini, etc.* Secundo ideo, quia sicut Dominus a Gabriele fuit nunciatus prius quam nasceretur, sic ante initium diei suae nativitatis Missa canitur. Tertio, propter ortum novae lucis, quia ille qui natus est in ortu suo, tam in utero, quam ut ex utero fuit lux vera. Dicitur ergo in ortu hujus temporalis lucis, quasi ipso facto dicatur: *Orta est lux.* Huic consonat Introitus, scilicet *Lux fulgebit*, et Graduale, in quo dicitur: *Deus Dominus, et illuxit nobis*, et quod sequitur in Introitu, *et vocabitur admirabilis*, sumitur de Isai. c. 9. A quibusdam tamen dicitur de nocte, eo quod pastores in nocte illa visitaverunt praesepe Domini, quod notat Evangelium ejusdem Missae: *Pastores, etc.* (1). Praedicitur etiam tunc in quibusdam Ecclesiis prophetia: *Spiritus Domini super me*, quae est Isai. c. 41. Deinde dicitur Epistola: *Apparuit benignitas*, quae est ad Titum, c. 3. Communio est: *Exulta filia*, quae est Zachariae, c. 9.

22. Tertia vero Missa, quae die clara, hora tertia,quando illuxit nobis dies redemptionis nostrae festivius celebratur, ad tempus refertur gratiae, in quo descendit lux magna de coelo, *quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (2). Velum enim templi scissum est in duas partes;unde in Proverbiis:*Aperta sunt prata, et apparuerunt herbae virentes* (3). Epistola,*Multifarie* quae est ad Hebr. c. 1., et Evangelium legitur de aeterna generatione; unde dicitur in Epistola: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, et de temporalibus habetur ibi: *Multifarie multisque modis.* In Evangelio vero de aeterna,unde incipit: *In principio*, quasi dicat: In principio creaturarum erat Verbum, quod est Joan. c. 1. Dicitur etiam tunc in quibusdam Ecclesiis prophetia: *Propter haec sciet*, quae est Isaiae c. 2. Communio est: *Viderunt etc.*, quae est Isaiae, c. 52.

23. Prima ergo Missa est de aeterna genitura. Secunda est de promissione antiquis facta, unde cantatur: *Lux fulgebit in domo Domini:* non dicitur *fulsit*, vel *fulget*. Tertia est de veritate nobis exhibita; unde cantatur: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (4): ibi utitur futuro ad notandum promissionem, hic praeterito, ad notandum promissionis impletionem. Et quia aeterna generatio est nobis occulta, juxta illud Isaiae:*Generationem ejus quis enarrabit?* (5),ideo Missa de aeterna genitura nocte profunda cantatur. Quia vero antiqui patres, quibus facta est promissio, certi erant de incarnatione Domini, sed non tantum, quantum patres novi Testamenti, quibus exhibita est veritas, ideo Missa de promissione antiquis facta cantatur illucescente aurora, in qua est modicum lucis. Sed secundum ipsum Introitum videtur, quod deberet esse lux fulgens, sed non est ita, quia lux in aurora rubet, in tertia fulget, in sexta fervet, in vespera tepet. Quia vero temporibus novi Testamenti manifesta est veritas, inde est quod Missa, quae est de exhibitione veritatis, clara luce cantatur.

24-25. Prima ergo Missa pertinet ad generationem aeternam, scilicet de Patre sine matre; secunda ad temporalem, scilicet de matre sine Patre; tertia compacta est, quia de utraque agit, et ideo pertinet ad aeternam simul et temporalem. Notandum tamen est, quod in Missa quae est de aeterna genitura legitur Evangelium de humanitate, scilicet: *Exiit edictum a Caesare Augusto* (6); in alia vero quae est de veritate nobis exhibita,legitur Evangelium de divinitate, scilicet: *In principio erat Verbum* (7), ad notandum quod ex quo humanitas divinitati fuit unita, nec humanitas sine deitate, nec deitas sine humanitate fuit, nec erit. Hanc rationem asserit Magister *in Psalterio.* Ajunt quidam, quod cum in Collectis, in Lectionibus, in Evangelio, et in Offertorio primae Missae

(1) Luc. 2. (2) Joan. 1. (3) Prov. 27. (4) Isai. 9. (5) Isai. 53. (6) Luc. 2. (7) Joan. 1.

evidenter nativitas de Virgine memorent, intentio totius officii ad temporalem potest nativitatem referri, et exponunt in Introitu *Hodie*, idest hac die, *ante luciferum*, stellam videlicet matutinam, *genui te*, idest generationem tuam sum operatus,et quod in Evangelio dicitur:*Maria peperit filium suum primogenitum* exponitur *primogenitum*, idest *antequam ullus* (1).

26. Officium vero secundae Missae ajunt concordare dictis pastorum dicentium, ut legitur in Evangelio: *Transeamus usque Bethleem, etc.* (2). Qui gratulantes dicunt in Introitu: *Lux fulgebit;* orta enim erat stella ex Jacob (3). Vel dicitur: *Lux fulgebit* in persona legis, quae temporalem nativitatem antiquis patribus repromisit. Et subditur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*, illum scilicet decorem, *quo coronavit illum mater sua* (4), hoc est humanitas. Et addunt in Graduali: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, et in *Alleluja, Dominus regnavit* (5). Et quis et quantus sit, in Offerenda supponunt, dicentes: *Dominus enim firmavit orbem terrae* (6). Et quia primus paries est ex Hebraeis, ideo primitiae,scilicet pastores, in communione loquuntur ad eos: *Exulta filia Sion*, idest Ecclesia.

27. Officium tertiae Missae personat mirabilia Verbi Dei, quod erat in principio, et incipit esse caro, sicut legitur in Evangelio: Hoc Verbum, est *puer*, qui secundum prophetam, *natus est nobis*, ut canimus in Introitu, et hoc est canticum novum, de quo Propheta in versu: *Cantate Domino canticum novum.* Hoc quoque Verbum est illud salutare, de quo protinus canitur in Graduali: *Viderunt omnes.* Haec est lux magna, quae descendit in Virginis uterum, *quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, de qua dicitur in Evangelio: *In principio erat Verbum, etc.* Hic demum est ille dives rex, et potens cui dicitur in offerenda: *Tui sunt coeli, et tua est terra* (7). In fine primae et secundae Missae dicunt quidam: *Benedicamus Domino*, prout dictum est sub titulo DE ADVENTU. Ab hac autem die usque ad octavam Epiphaniae responsoria et eorum versus dicuntur cum *Alleluja*, ad repraesentandum summam laetitiam, quae advenit tempore gratiae.

CAPUT XIV.

DE DOMINICA INFRA OCTAVAM NATALIS DOMINI

SUMMA

1. Dominica intra octavam Natalis Domini quod fiat officium. Et ejus expositio, num. 3. 4.

2. Silentium est triplex.

5. Christus positus in signum tripliciter.

1. In dominica quae intercedit intra octavam Natalis Domini cantatur de Nativitate Domini; unde Introitus Missae est: *Cum medium silentium tenerent omnia, etc.* (8).

2. Est triplex silentium, scilicet ignorantiae, desperationis, et gloriae. Silentium ignorantiae fuit ante legem, quia ignorabant peccata sua, et ideo non clamabant ad Dominum; nam *regnavit mors ab Adam usque ad Moysen* (9). Postquam autem lex data est ad cognitionem peccati multo tempore servaverunt legem. Ad ultimum vero desperaverunt, quando scilicet: *Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt* (10), tunc fuit silentium desperationis. Postquam autem venit Christus, ruptum est silentium, unde clamant omnes laudes Dei. Silentium gloriae veniet, quando impletum

(1) Extra. de verb. signif. *Nam et ego.* (2) Luc. 2. (3) Num. 24. (4) Cant. 3. (5) Psal. 91. (6) Ibid. (7) Psal. 88. (8) Sap. 18. (9) Rom. 5. (10) Psal. 13.

erit totum desiderium nostrum. In silentio desperationis veniet Dominus, ut ei attribuatur salus humani generis, qui est verus medicus. Et hoc est quod dicit: *Dum medium silentium.*

3. Sequitur et *nox*, idest diabolus, *in suo cursu medium*, idest commune, *iter* haberet; omnes enim communiter ad inferos descendebant, *omnipotens sermo tuus*, idest Filius tuus, *Domine* Pater, qui dicitur sermo Patris, quia per eum natus est, *a regalibus sedibus venit* quaerere, et facere reges. Vel ad literam: Dum omnia tenerent medium, idest commune silentium, de nocte, scilicet quando omnia silent, et nox in suo cursu medium iter perageret. Ad literam: *Omnipotens sermo tuus a regalibus sedibus*, vel quia media nocte natus est Dominus, et concordat Epistola, ubi dicitur: *At ubi venit plenitudo temporis, etc.* (1). Responsorium est: *Speciosus forma, etc.* (2) quia immunis ab omni peccato, et omnibus virtutibus plenus; sicut enim dicit Apostolus: *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (3), idest ad modum trinae dimensionis, idest communi modo, sicut in omnibus est, scilicet essentialiter, praesentialiter, et potentialiter. Item secundum gratiam est in sanctis, et secundum unionem est in Christo, et ideo *diffusa est gratia in labiis tuis* (4). *Gratia*, quia nunquam sic locutus est homo, *diffusa est* inquam, quia *fuit lex clementiae in lingua ejus* (5), ut cum dixit: *Mulier.... nemo te condemnavit.... nec ego te condemnabo. Vade, et jam amplius noli peccare* (6). Evangelium: *Erat Joseph* (7) similiter ad nativitatem pertinet quantum ad principium, licet et ad aliud pertineat. *Erat pater ejus*, scilicet putativus, *et mater mirantes super his, quae dicebatur de illo* (8), scilicet a pastoribus.

4. Sequitur in Evangelio prophetia Symeonis: *Ecce positus est hic in ruinam*, scilicet infidelium, *et in resurrectionem multorum*, scilicet fidelium, *et in signum*, idest in signationem, *cui contradicetur* (9), quasi dicat: *Si in viridi hoc faciunt, in arido, quid fiet?* (10), vel *in signum*, idest in ostensionem, quia per humilitatem et paupertatem itur in paradisum, vel *in signum*, idest in signaculum; unde Joan. c. 6: *Hunc Pater signavit*, et misit in mundum, ut eo signaremur; et Aggeus: *Et ponam te quasi in signaculum, quia elegi te* (11). Et in Canticis: *Pone me ut signaculum super cor tuum, etc.* (12).

5. Positus est ergo Christus in signum tripliciter, scilicet in significationem, in ostensionem, et signaculum. Rursus hoc officium: *Dum medium, etc.*, vox est primitivae Ecclesiae in qua recolit Domini nativitatem, cujus fructum praedicat in Epistola, quia de servitute transivimus ad adoptionem, per ipsum commendat, secundum sapientiam in Evangelio, ubi dicitur: *Puer crescebat et confortabatur, plenus sapientia* (13); secundum potentiam in *Alleluja, Dominus regnavit;* et in Offerenda: *Dominus enim firmavit*, secundum pulchritudinem. In Graduali: *Speciosus forma;* in Postcommunione vero: *Tollite puerum*, tempus fugae vocatur, quo descendit Dominus in Ægyptum, et mystice respicit ad gentilitatis adoptionem, quia Dominus de Judaea transivit ad gentes ut eas adoptaret haeredes.

---

(1) Gal. 4. (2) Psal. 44. (3) Coloss. 2. (4) Psal. 44. (5) Prov. ult. (6) Joan. 8. (7) Luc. 2. (8) Ibid. (9) Ibid. (10) Luc. 23. (11) Agg. 2. (12) Cant. 8. (13) Luc. 2.

CAPUT XV.

DE FESTO CIRCUMCISIONIS

SUMMA

1. *Circumcisio cui primum fuerit injuncta. Et an ejus nomine festum inducatur falso aut temere, num. 13. 14.*
2. *Circumcisio quibus de causis instituta.*
3. *Circumcisio quando et qualiter fiebat.*
4. *Circumcisio cur fiebat in praeputio.*
5. *Circumcisio quid conferret.*
6. *Circumcidi cur voluerit Christus causas affert num. 7. 8. 9. 10. 11.*
12. *Circumcisio quibus de causis fuerit mutata in baptismum.*
15. *Commercium quid.*
16. *Circumcisionis dies quinque de causis est solemnis.*
17. *Circumcisionis diebus multa superstitiose olim gentiles et pagani agebant.*

---

1. Hic de festo Circumcisionis dicendum est. Sciendum autem est, quod circumcisio primo injuncta est Abrahae et semini ejus (1), idest Hebraeis ex eo nascituris, ut sic probaret an obediret vel non, sicut et Adam ad probationem obedientiae mandatum accepit, ne de ligno vetito manducaret.

2. Fuit autem praecepta circumcisio propter quinque causas. Primo, ut per obedientiam mandati Abraham placeret Deo, cui per praevaricationem Adam displicuerat. Secundo, data fuit in signum magnae fidei Abrahae; credidit enim se habiturum filium in quo benedicerentur omnes gentes, per fidem, idest per quam spiritualis circumcisio impleretur, ut sic justificaretur et ipse. Tertio, ut in hoc signo discerneretur ab omni natione populus ille. Quarto, ut circumcisio facta in virili membro, per quod generatur creatura mortalis, et in quo libido solet dominari, castitatem corporis, et mentis servandam, et impudicitiam resecandum indicaret. Quinto, quia non posset melius significari per Christum tolli originale peccatum; cum praeputio quippe omnis homo nascitur, quemadmodum et cum originali peccato.

3. In carne praeputii ideo est jussa fieri, quia in remedium instituta est, idest contra originale peccatum, quod a parentibus contraximus corrupti concupiscentia, quae in parte illa magis dominatur, et quia in membro illo culpam inobedientiae homo prius cognovit, docuit quod et in illo signum obedientiae acciperet.

4. Fiebat circumcisio die octavo ex legis praecepto (2), et fiebat cum lapideo cultello, ad significandum quod post septenarium hujus vitae, in octava die, idest aetate, quae erit resurgentium, omnis ab electis per petram, idest Christum, abscindetur corruptio carnis et spiritus, quando liberabimur a servitute corruptionis, quando circumcidetur a peccatis anima cujuscumque credentis in eum. Duae itaque res sunt illius sacramenti, scilicet circumcisio a peccatis in praesenti, et circumcisio ab omni corruptione in futuro. Christus autem non indigebat circumcidi, ut jam dicetur.

5. Conferebat circumcisio suo tempore remissionem peccatorum, sicut et nunc baptismus; unde Gregorius (3): « Quid apud nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis

(1) Gen. 17. (2) Levit. 12. (3) De Consec. dist. 4. *Quod apud*. Extra. de bapt. *Majores*.

sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii, vel pro his qui de Abrahae stirpe prodierunt, mysterium circumcisionis ».

6. Sed quare Christus, qui fuit agnus immaculatus, non habens maculam, neque rugam, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (1), voluit circumcidi? Respondeo: sicut voluit in templo praesentari, sicut et baptizari, sicut et de agno paschali cum discipulis epulari, sic voluit in corpore circumcidi propter nos.

7. Secundo, ne judaei dicerent eum non esse Messiam in lege promissum, quia non esset circumcisus, nec viveret secundum legem, qui de seipso dixit: *Non veni solvere legem, sed adimplere* (3).

8. Tertio, ratione nostri, scilicet propter figuram. Etenim circumcisio illa carnalis figurat praesentem spiritualem, quae est gratia, et futuram, quae erit in gloria, nec dedit nobis exemplum carnaliter circumcidendi, sed spiritualiter per vitae innovationem; nam, secundum Bernardum, dupliciter debemus circumcidi, scilicet exterius in carne, et interius in mente.

9. Quarto, ratione sui, ut scilicet se veram carnem assumpsisse ostenderet.

10. Quinto, ne daemones circumcisionis mysterium agnoscerent; cum enim illa contra originale peccatum fieret, credidit diabolus et hunc qui circumcidebatur similiter peccatorem esse, propter quam etiam causam voluit ut mater ejus, virgo perpetua, desponsaretur.

11. Sexto, propter perfectam humilitatem, tamquam esset peccator, voluit hoc fieri, licet non indigeret, sicut et ex humilitate voluit baptizari subdendo se minori. Ubi sit caro praeputii Christi, dictum est in quarta parte, sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS, super verbo: *Novi et aeterni.*

12. Fuit autem mutata circumcisio in baptismum quatuor de causis. Primo, quia sacramentum baptismatis est perfectius. Secundo, quia magis commune; mulieres enim circumcidi non poterant. Tertio, quia magis gratia plenum. Per circumcisionem namque tantum peccatum remittebatur, sed gratia ad bene operandum per eam non praestabatur, nec virtutes dabantur, vel augebantur.

13. In baptismo non solum peccatum remittitur, sed gratia cooperandi confertur, et virtutes augentur, ideoque recte ait Apostolus, quod Abraham accepit circumcisionem tantum in signum (4). Quarto, propter honestatem; honestius enim est aqua lavari, quam corpore mutilari. Sed videtur quod de circumcisione non debeat fieri festum, cum dicat Apostolus: *Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit* (4). Praeterea, cum Ecclesia non faciat festum de Passione Domini, videtur quod in Circumcisione, in qua incipit Passio Domini, imitando primum sanguinem suum fudit, non sit faciendum festum, sed potius lamentum, sicut et in Passione. Ad hoc dicitur, quod festum non fit de Circumcisione, sed de octava Natalis Domini. Sed non aliquid impedit nos dicere, quod fiat festum de Circumcisione, quae fiet in octava resurrectionis a culpa et a poena, et est causa meritoria illius, et propter illud gaudium Ecclesia solemnizat. Ab hoc vero, quod objicitur de Passione, respondetur, quod alia de causa Ecclesia dimittit facere festum in die qua Dominus passus est, quam propter Passionem, scilicet quia tunc Dominus posuit peccata nostra in statera; unde Job: *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: et calamitas, quam patior, in statera* (5). Oportuit enim Filium Dei pati pro peccatis nostris, ut nos redimeret ab omni peccato, et ideo luget Ecclesia magnitudinem peccatorum suorum, considerans quod sol erubescens propter peccata hominum obtenebratus est, de quo dicitur sub PARASCEVE.

14. Celebratur ideo hodie octava Nativitatis, quae est octava suppletionis, prout dicetur in PROOEMIO septimae partis. Est etiam haec octava alterius negotii significativa. Duplex est enim negotium, quod in ea figuratur: unum Circumcisio Domini, quod in Evangelio exprimitur, alterum adventus hominis ad Deum. Est enim duplex adventus, scilicet Christi ad homines, de quo in Nativitate actum est, et hominum ad Christum, de quo in hac octava agitur, quod notant antiphonae Laudum, ut illa: *O mirabile commercium!*

15. Nam commercium est ubi aliquid accipitur, et aliquid datur; Dominus namque accepit

(1) I. Pet. 2. (2) Matth. 5. (3) Rom. 4. (4) Galat. (5) Job. 6.

nostram humanitatem, ut nobis daret suam divinitatem, quod notatur in verbis ibi sequentibus, scilicet *animatum corpus sumens de Virgine*. Per hoc enim notatur, quod Dominus accepit; per hoc enim quod dicit: *Largitus est nobis suam deitatem*, notatur quod dederit. Secunda vero et quarta antiphonae terminantur: *Te laudamus Deus noster*, quasi dicat: Ad te veniemus, laudando te. Tertia terminatur: *Dei genitrix intercede pro nobis*, quasi dicat: Intercede, ut Filius tuus suscipiat nos. In quinta dicitur illud quod dixit Baptista: *Ecce agnus Dei*, quasi dicat: Ad eum venire debemus; unde Andreas et alius discipulus Joannis hoc audito secuti sunt Dominum. In antiphona vero, quae est supra *Benedictus*, dicitur: *Innovantur naturae;* nostra enim natura recedendo a Deo est inveterata, et redeundo est innovata.

16. Notandum quoque est quod quinque sunt quae hanc diem reddunt solemnem. Primum est, quia hac die duo festa concurrunt, scilicet parientis et partus, unde et duae Missae celebrantur. Prima *de pariente*, scilicet de beata Virgine, in qua dicitur Introitus: *Vultum tuum*, et Communio: *Simile est regnum coelorum homini negotiatori* (1). Sed secunda est de partu, scilicet de Filio, in qua dicitur Introitus: *Puer natus est nobis*, vel in aliis Ecclesiis: *Dum medium silentium*. Unde et in quibusdam Gradualibus officium utrumque intitulatum invenitur. Et ideo quia hoc festum est de beata Virgine, fit hodie statio apud Ecclesiam sanctae Mariae trans Tyberim, quamvis quidam scripserunt quod fit apud Sancta Sanctorum ad Lateranum, pro eo quod caro circumcisionis Domini ibi dicitur conservari, prout dictum est in secunda parte, sub SEPTIMA PARTICULA CANONIS. Epistola est: *Apparuit benignitas*, quae est ad Tit. c. 4. Evangelium est: *Postquam consumati sunt*, Luc.c.2. *Alleluja*, *Multifarie*, Hebr. c. 1. Secundum, quod facit hanc diem solemnem est octava, de qua dictum est. Tertium, impositio novi et salutiferi nominis, de qua dicetur sub titulo DE SABBATO SANCTO, ubi agitur de baptismo, quod nomen triplex est, scilicet Filius Dei, Christus, et Jesus, sicut ex Evangelio colligitur: de hoc dictum est in PROOEMIO secundae partis. Quartum est effusio sanguinis Jesu Christi; hodie enim primo sanguinem suum pro nobis fundere coepit, qui eum postmodum saepe fundere voluit. Quintum, est signaculum circumcisionis, quod Christus hodie pro nobis dignatus est suscipere propter causas praemissas. In quibusdam Ecclesiis subdiaconi fortes et juvenes faciunt hodie festum, ad significandum quod in octava resurgentium, quae significatur per octavam diem, qua circumcisio fiebat, nulla erit debilis aetas, non senectus, non senium, non impotens pueritia, sed omnes concurremus in virum perfectum, cum hoc mortale induet immortalitatem, et hoc corruptibile incorruptionem (2), ut praemissum est, de hoc dicetur in septima parte, sub FESTIS SANCTORUM STEPHANI ET JOANNIS.

17. Postremo notandum est, quod olim pagani et gentiles in his calendis multas superstitiones observabant, quarum aliquas Augustinus in quodam commemorat sermone (3). « Credentes enim (inquit) Janum quemdam Deum esse eum tunc venerabantur, ei duas facies figurantes, unam ante, aliam post, eo quod est principium anni sequentis, et finis praecedentis. Assumebant enim formas monstruosas, alii ex pellibus pecudum, alii ex capitibus bestiarum, alii vestientes tunicas muliebres, alia auguria observabant, dantes vel recipientes diabolicas strenas, alii mensas laute praeparatas tota nocte manere sinebant, putantes totum anni spatium convivia tali cibi abundantia perdurare: quae veritas prohibet Christianos facere ».

(1) Matth. 13. (2) I. Corinth. 15. (3) 26 q. ult. *Non observet*.

CAPUT XVI.

DE FESTO EPIPHANIAE

SUMMA

1. Sequitur festum Epiphaniae, quod est vocabulum graecum, et sonat latine *manifestatio*, sive *apparitio*, et est idem cum festo Nativitatis; nihil enim nasci profuit nisi apparuisset. Verum pro triplici apparitione hodie solemnizat Ecclesia, unde et in codicibus antiquis haec dies Epiphaniarum pluraliter intitulatur, et ideo tripliciter nominatur, scilicet Epiphania, Theophania, et Bethphania. Epiphania dicitur quantum ad illam apparitionem Domini, quae facta est Magis per stellam.

2. Magi autem ipsi fuerunt Gaspar, Melchior, et Balthasar, et fuerunt reges, juxta illud Psalmistae: *Tibi offerent reges munera* (1), et iterum: *Reges Tharsis et insulae munera offerent: reges Arabum et Saba dona adducent* (2), quorum corpora de Mediolano in Coloniam translata fuerunt. Et dicuntur Magi a magnitudine scientiae; per astronomiam enim cognoverunt, quia stella illa non erat ex constitutis a principio, sed illa de qua Balaam magister suus prophetaverat: *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et de Jacob erit, qui dominetur* (3), et ideo moti sunt, ut ductu illius stellae venirent in Bethleem, ut regem natum, quem eis prophetaverat Balaam, adorarent. Et dicitur Epiphania ab ἐπὶ, quod est *supra*, et φάνεια, quod est *apparitio*, quia de sursum illa fuit apparitio, scilicet de coelo, vel ab ἐπι, quod est *super*, quia scriptum est: *Usque dum veniens staret supra, ubi erat puer* (4). Erat quidem proximior terrae quam aliae stellae, et haec facta sunt decimatertia die a nativitate Domini, qua die stella Magos ad praesepium duxit.

3. Et dicunt quidam quod stella illa fuit Spiritus sanctus, qui postea descendit super Dominum baptizatum in specie columbae, et ipsis Magis in specie stellae. Alii, quod fuit Angelus qui apparuerat pastoribus Judaeis, scilicet illis tamquam ratione utentibus in forma rationabili, istis vero Gentibus tamquam irrationabilibus in specie irrationabili. Alii, et verius, quod fuit de novo creata, quae peracto officio suo rediit in primordialem materiam. Alii dicunt, quod cecidit in puteum, ubi adhuc dicitur apparere, solis tantum virginibus. Solet autem quaeri quomodo tam cito, videlicet intra tredecim dies, de tam remotissimis regionibus Jerosolymam venerant, quae dicitur

(1) Psal. 67. (2) Psal. 71. (3) Num. 24. (4) Matth. 2.

esse in medio mundi, juxta illud Psalmistae: *Rex noster operatus est salutem in medio terrae* (1). Dicit Isidorus, quod ante Nativitatem stella illa illis apparuit, ut possent ibi esse in tempore opportuno. Hieronymus dicit, quod in die Natalis Domini primo ab eis visa est. Sed venerunt in dromedariis, juxta illud propheticum: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madiam et Epha* (2), qui velocissime currunt. Unde et dicuntur a δρόμος, quod est cursus et ἄρος, quod est virtus, et sunt minores camelis, sed velocius currunt quam illi, scilicet tantum in uno die, quantum equus in tribus.

4. Quaeritur enim, quare Magi venientes munera obtulerunt? Respondeo quod secundum Bedam, antiquitus nullus ad regem vel dominum vacuus introibat, quod Persae et Caldaei observant. Secundo, secundum Bedam, obtulerunt aurum beatae Virgini propter inopiae sublevationem, thus contra stabuli foetorem, myrrham propter membrorum pueri consolidationem, et vermium expulsionem. Tertio, quia aurum ad tributum, thus ad sacrificium, myrrha vero ad sepulturam pertinet. Per haec ergo tria insinuantur in Christo regia potestas, divina majestas, et humana mortalitas. Quarto, quia aurum significat dilectionem, thus orationem, myrrha carnis mortificationem, quae tria offerre Deo debemus.

5. Secunda apparitio fuit eadem die in baptismo, multis tamen annis revolutis, scilicet decimatertia die tricesimiprimi anni, unde Lucas: *Et ipse Jesus erat incipiens, quasi annorum triginta* (3), et ideo haec apparitio dicitur Theophania, a θεός, quod est *Deus*, et φανεια, quod est *apparitio*, quia ibi Trinitas apparuit, Pater in voce, et Filius in carne, et Spiritus in columba.

6. Quidam autem haeretici dixerunt solum in die Epiphaniae baptizari debere, pro eo quod Christus tunc fuit baptizatus, nec dari Spiritum sanctum baptizato in alia die: et graeci eadem die baptizant, ob quam haeresim extirpandam sancti patres decreverunt neminem nisi in articulo necessitatis eadem die baptizari debere.

7. Tertia apparitio fuit postea similiter eodem die, anno revoluto, cum esset triginta annorum, et tredecim dierum, scilicet quando manifestavit se esse Deum per mutationem aquae in vinum, quod fuit primum miraculum apertum, quod Dominus fecit in Cana Galileae, vel simpliciter primum quod fecit. Et haec apparitio dicitur Bethphania, a βητφ, quid est *domus*, et φανεια, quod est *apparitio*, quia ista apparitio facta fuit in domo in nuptiis. De his tribus apparitionibus fit solemnitas in hac die. Sed quia Ecclesia non potest perfecte de omnibus unam et eamdem diem solemnizare, ideo de stella plene exequitur, et de aliis aliquid admiscet, ut notetur quod tres fuerunt in illa die apparitiones, quae leguntur in Evangelio, tamquam sub die eadem factae. De primo vero miraculo hodie totum cantatur officium, quia in eo specialiter nativitatis Domini Gentilibus est notificata. De sancto duo responsoria cantantur, scilicet primum: *Hodie in Jordane*, et *In columbae specie*, quod a pluribus Ecclesiis ponitur nonum, et ideo primum et nonum, quia baptisma est primum sacramentum nostrae redemptionis, per quod reformamur, et similes angelis efficimur, quorum sunt novem ordines. Bruno autem Signensis Episcopus, corrector officii antiphonarii, dixit quod in responsorio: *In columbae specie*, et in antiphona *Vox de coelo*, quae dicitur in octava ad Laudes, non debet esse verbum istud: *Ipsum audite*, quia in baptismo non fuit hoc dictum a Patre, sed in Transfiguratione, et qui agunt festum Transfigurationis cantant responsorium, in quo illud continetur, quasi dicat: Ego sum testis, quod hic est ille qui promissus est in lege, ubi dixit Moyses: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, etc.... Qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam* (4). De tertio vero miraculo cum aliis cantatur una antiphona, scilicet: *Tribus miraculis.*

8. Beda etiam dicit in commentario super Lucam, quartam apparitionem factam fuisse eadem die anno revoluto, cum esset trigintaunum annorum, scilicet in fractione quinque panum, et saturatione quinque millium hominum, et illa dicitur *Phagiphania* a φάγειν, quod est *bucca*, sive co-

(1) Psal. 73. (2) Isai. 6. (3) Luc. 3. (4) Deut. 18.

medere, sed de hac hodie nihil agitur. Praeterea dubitatur utrum hoc contigerit ista die, tum quia in originali Bedae non sic legitur, tum quia Joan. c. 6., ubi de hoc miraculo agitur, dicit: *Erat autem proximum Pascha, etc.* Ideo autem institutum fuit hac die festum de tribus miraculis, quia haec dies fuit antiquitus celebris in honorem Augusti Caesaris, propter triplicem ejus triumphum, quo suo tempore romano imperio tres regiones subjugavit, scilicet Parthiam, Aegyptum, et Mediam. Illam ergo celebritatem Ecclesia in melius commutavit, videlicet ad celebrandum Christo pro ejus triplici miraculo. In quibusdam Ecclesiis non dicitur hac die ad nocturnos: *Domine labia mea aperies,* nec *Deus in adjutorium,* nec *Gloria Patri,* nec hymnus, ad notandum promptitudinem Gentium, quae statim stella apparente venerunt. Ex abrupto ergo ad nocturnos venitur, quasi ipso facto dicat Ecclesia: *Quibus non est narratum de eo, viderunt: et qui non audierunt contemplati sunt* (1). Vel potest dici, quod in hoc festo fit praecipue mentio de Gentilium conversione, quos illi tres Magi initialiter praecesserunt. Quia ergo conversio ipsorum Gentilium adhuc erat imperfecta, quia in paucissimis, scilicet in ipsis tribus Magis, idcirco in signum hujus Ecclesia omittit cantica, qui jam conversorum seu perfectorum esse videntur, sicut *Gloria Patri,* hymnum, et hujusmodi. Hac etiam de causa non praemittitur: *Domine labia mea aperies,* nec *Deus in adjutorium,* quia secundum Apostolum: *Corde creditur ad justitiam,* sed prius, *ore autem confessio fit ad salutem* (2), scilicet postea.

9. Invitatorium etiam non dicitur propter quatuor rationes. Primo, ad ostendendum quod Ecclesia in primitiis suis venit de Gentibus ad Dominum, non invitata, vel vocata per praeconem aliquem, sed sola stella duce, juxta illud: *Nemo nos conduxit* (3), ut sic incutiatur erubescentia eis qui tarde credunt, cum multos habeant praedicatores. Magi enim non vocati venerunt adorare Christum. Secundo, ut nos qui quotidie invitamur, et excitamur ad adorandum, et deprecandum Deum, videamur detestari invitationem fraudolentam Herodis dicentis Magis: *Ite, et interrogate diligenter de puero, etc.* (4). Tertia est causa quia ipsa res nos invitat, scilicet stella, per quam significatur fides, quae ducit nos ad Deum, et illuminat nos in nocte hujus saeculi. Quarta, quia psalmus *Venite,* quae idem dicit, dicitur in nocturnis, et sic idem repeti videretur. Licet ergo hac die non dicatur Invitatorium, tamen psalmus invitatorius, scilicet: *Venite exultemus Domino,* in tertio nocturno ad septimam antiphonam dicitur, ad ostendendum quod in tertio tempore, scilicet gratiae, sufficienter invitata est Ecclesia de Gentibus, et nullus se excusare potest, quia *in omnem terram exivit sonus eorum* (5), et quia tertio tempore, scilicet gratiae, data est uniformis gratia in plenitudine. Dicitur quoque ad septimam antiphonam, ad notandum quod per baptismum datur spiritus septiformis. Per hebdomadam dicitur Invitatorium in persona Magorum, aliis qui non viderant nunciantium. Leguntur autem tres lectiones de Isaia, qui expressius loquitur de Christi nativitate, de qua, sive de nati apparitione hoc festum est.

10. Sed quaeritur, quare in quibusdam Ecclesiis in principio tertii nocturni hujus festi canitur psalmus *Deus noster refugium,* cum antiphona *Fluminis, etc.,* cum ipse praecedat in ordine psalterii ultimum psal. primae nocturnae, et omnes secundae? Respondeo, tertium nocturnum recolit novum testimonium, quod est tempus gratiae, quapropter hoc tertium nocturnum habet in capite antiphonam *Fluminis,* quae cum dicto psalmo novum tangit Testamentum, et ideo dictus psalmus tunc et non prius dicitur. Praeterea, antiphona ipsa habet *Alleluja,* quod non ponitur in antiphonis primi vel secundi nocturni, ut dictum est SUB NATALI. Rursus, ideo ponitur in septimo loco, quia pertinet ad septiformem gratiae Spiritum, per vim baptismi collatum. Sequentes etiam antiphonae cum suis psalmis novum indicant Testamentum, et hi tres psalmi monstrant commotionem gentium contra praedicationem Apostolorum, subversionem idolorum et conversionem fidelium. Romana tamen Ecclesia dictam antiphonam *Fluminis,* cum suo psalmo ponit in primo nocturno,

(1) Isai. 52. (2) Rom. 10. (3) Matth. 20. (4) Matth. 2. (5) Psal. 18.

et psalmus *Venite* in tertio, secundum rectum ordinatum naturalem ordinem psalmorum, et congrue, quia gentes tempore gratiae venerunt ad fidem.

11. Et attende, quod antiphonae in prima parochia, sive nocturna, continet sacerdotes, et in secunda reges, in tertia usque ad angelos pervenitur. Post tertium nocturnum statim cantatur Evangelium Lucae: *Factum est autem* (1), in quo de baptismo Salvatoris plene agitur, et ejus genealogiam describit, quia, ut praemissum est, hoc festum de Nativitate est.

12. Notandum autem est, quod Matthaeus in Evangelio *Liber generationis*, enumerat generationem illam, incipiens ab Abraham, descendendo usque ad *Joseph virum Mariae, de qua natus est Jesus, etc.*, ostendens per hoc, quod a *summo coelo (fuit) egressio ejus* (2), et qualiter Dominus ad nos descendit. Similiter Isaias, dona Spiritus sancti enumerans, ultimo ponens timorem dicit: *et replevit eum spiritus timoris Domini* (3). Sed Lucas in hoc Evangelio: *Factum est autem* illam enumerat ascendendo, quia post baptismum eam enumerat, nec sistit eam in Abraham, sed in Adam usque ad Deum procedit per gradus sic: *qui fuit Heli*, ostendens per hoc quod a baptismo iter est ad Deum, sed hoc quasi per quosdam gradus virtutum, qui significantur per patres gradatim ordinatos, et tangit filios secundum legem, non secundum naturam, sic: *qui fuit Mathat, qui fuit David* (supple filius scilicet adoptivus). Una ergo generatio describitur descendendo, altera ascendendo, quoniam una carnalis, altera spiritualis. In una ponitur *genuit*, ubi carnalis generatio, et temporalis successio exprimitur; in altera ponitur *qui fuit*, ut notetur spiritualis generationis adoptatio, et describitur ascendendo, ut notetur spiritualis ascensus.

13. Prima terminata est in Virginis partu. Secunda nobis inchoatur est per baptismum. Tria ergo sunt Evangelia hujus solemnitatis, unum est de baptismo, scilicet: *Factum est*, secundum de Magis, scilicet: *Cum natus esset Jesus*, quod dicitur in Missa, et ibi dicitur: *Sic enim scriptum est per prophetam*, scilicet Michaeam, c. 5. Tertium est de nuptiis, quod dicitur in dominica sequenti post festum Hilarii. Sane, praemissa duo Evangelia de generatione Christi de nocte dicuntur, unum in Nativitate, alterum in Epiphania, quia utraque Christi generatio fuit in nocte, idest obscura, et priorum sensibus non intellecta: de hoc enim sub NATALI dictum est. Post Evangelium Ecclesia exultando dicit: *Te Deum laudamus*. Parum ergo agitur de baptismo Domini in nocturnali officio, sed suppletur in octava, in qua agitur de apparitione facta in baptismo, praesertim in antiphonis Laudum, quia ostendunt effectum baptismi in nobis, scilicet ut baptizemur, ut a peccatis per nostrum lavacrum abluamur. Omnes enim unius, et septem toni sunt; unius, ad notandum Ecclesiae unitatem, in qua solum baptisma prodesse potest; septimi, ad notandum quod in baptismo datur septiformis gratia Spiritus sancti, vel quia per baptismum pervenitur ad septimam aetatem quiescentium. Si enim aliquis statim post baptismum digne acceptum decedat, mox recipit primam stolam, quae datur in septima aetate, idest in secunda vespera. Antiphona vero ad *Magnificat* est octavi toni, quia in vespera mundi nobis dabitur stola secunda, idest gloria corporis, quam in octava aetate nos recepturos speramus.

14. Duplex est enim mundi vespera. Prima est sexta aetas, secundum quam Dominus in vespera mundi natus, juxta illud: *Vergente mundi vespere;* secunda est finis mundi, in qua vel postquam dabitur nobis gratia carnis, de qua dicitur: *Ad vesperam demorabitur fletus* (4). Nam usque tunc erit fletus miseriae nostrae, sed tunc erit finis; dicitur etiam ad horas capitulum illud: *Surge illuminare*, et aliud: *Super te autem*, et illud: *Inundatio*, quae sunt Isaiae c. 60.

15. Missa, sive diurnum officium, similiter pertinet ad primum principale et praecipuum miraculum, scilicet ad primitias Gentium, et ad munera Magorum, et ad Christi nativitatem, unde Introitus, qui sumitur de Isaia, licet non sit ibi continue, est: *Ecce advenit, etc.* Ecclesia enim de gentibus electa pro suae vocationis initio gaudens, gratiosum laudis praeconium offert Deo pro sua salute, dicens: *Ecce, etc.*, quasi dicat: Ecce in propatulo est, quod Dominus natura dominator ef-

(1) Luc. 3. (2) Psal. 18. (3) Isai. 11. (4) Psal. 29.

fectu advenit, idest ad nos venit, et carnem assumpsit, vel, ut alludamus praesenti diei, ***ad nos venit***, idest qui in carne latebat, per multa signa Deus esse apparuit, ut per stellam, per Magorum munera, per vocem paternam, et per Spiritum sanctum in columba; et propter hoc utitur adverbio demonstrandi *Ecce*, ostendens apparitionem Filii Dei quasi ad oculum per praemissa. Epistola *Surge illuminare*, et Graduale *Omnes de Sabba, etc.*, sunt de eodem, et sumuntur de Isaia, c.60, et Evangelium de eodem, scilicet: *Cum natus esset, etc.*, quod est Matth. c.21, ex quo sumunt *Alluja*, et Communionem. Sicut autem in matutino officio fit suppletio in octava, ut jam tactum est, ita et de Missae officio simpliciter fit suppletio.

16. Nam Introitus Missae hodiernae notat gaudium gentium de adventu Salvatoris exultantium, et in Collecta hortatur gentes ad contemplandum ejus speciem, quam per fidem cognoverunt. Reliquum totum est de miraculo hujus diei, scilicet de Gentibus per stellam ductis.

17. Non est etiam praetermittendum, quod in Italia in Missa hujus diei futurum Pascha populis annuntiatur. Sacerdos namque, vel alius, post Offertorium dicit alta voce: *Annuncio charitati vestrae gaudium magnum quod erit omni populo*, quia Septuagesima erit tali die, et Pascha tali. In Concilio vero Bracharensi (1), ita legitur: «Placuit, ut postquam omnia in concilio sacerdotum fuerint ordinata, super venturum ipsius anni Pascha, quo Calendarum die, idest quo die ante, vel post Calendas, vel quoto a luna debeat suscipi, a metropolitano Episcopo intimetur, quod caeteri Episcopi, vel reliquus clerus breviculo subnotantes, unusquisque in Ecclesia adveniente Natalis Domini die post Evangelicam lectionem populo annuntiet»: hoc tamen non ubique servatur. Rursus in concilio carthaginensi (2) statutum est, ut dies Paschae formatarum, scilicet literarum, subscriptione omnibus intimetur. Dies vero concilii 11. Calend. Novemb. servetur. Quidam tamen ultramontani Episcopi in synodo, quam celebrant die mercurii proximiori festo beati Lucae, pro Missa annunciant. Quidam asserunt in vigilia Epiphaniae jejunandum fore, eo quod sibi proprium officium appropriatur, et *Alleluja* in officio, nisi in dominica interveniat, subticetur, et dicitur Evangelium: *Defuncto Herode*, quod est Matt. c. 2.

CAPUT XVII.

DE OCTAVA EPIPHANIAE

SUMMA

1. Epiphania octava. Et quid notet. — 2. Antiphonae octavae Epiphaniae cur sint de septimo tono.

1. De octava Epiphaniae in omni cantu et in lectione Isaiae, quae legitur pro Epistola, scilicet: *Domine Deus meus*, agitur de baptismo; unde dicitur: *Exultent solitudines Jordanis*, ideo quia in Jordane vim generativam Dominus contulit aquis instituendo baptismum, et quia gentes, quae a Deo prius erant quasi in solitudine deserti, ad eum redeunt. Octava ergo Epiphaniae suppletionis est, ut in titulo praecedenti dictum est, quia sicut in festo recolimus, quomodo Christus baptizatus est, ita in octavarem propter quam baptizatus est, antiphonae illius diei ostendunt. In octava igitur de secundo Epiphaniae miraculo, scilicet de baptismo, jubilatur, ut in antiphona: *Veterem hominem*, et caeteris quae sequuntur, quae quia translatae sunt de graeco in latinum, gravius continent in dictamine idioma.

(1) De Consec. dist. 3. *Placuit primum*. (2) Ead. dist. *Placuit*.

2. Et sunt de septimo tono, quia pertinent ad baptismum, ubi septiformis gratia Spiritus sancti operatur, et sunt novem, quoniam per januam baptismi perveniemus ad consortium novem ordinum angelorum. Sunt tamen octo de hoc expressius agentes propter veram octavam, ad quam baptisma ducit. Et merito baptismi officium ad octavam differtur, quia vicem tenet Circumcisionis, quae in octava celebratur. Et cantatur hac die Invitatorium, quia praedicantibus Apostolis ad baptismum sunt homines invitati. Quaedam vero Ecclesiae dicunt hac die ad Missam Evangelium: *Venit Jesus a Galilaea*, (1), alii dicunt: *Vidit Joannes Jesum venientem ad se* (2), quae ambo pertinent ad literam ad baptismum Christi, et Epistola: *Surge, illuminare.*

CAPUT XVIII.

DE PRIMA DOMINICA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. Dominica prima ab Epiphania. Et ejus Missae Introitus, num. 2. Item totius officii summa ratio.

3. Dei thronus ut simus tria necessario requiruntur.

---

1. De prima dominica post Epiphaniam, scilicet infra octavas dicturi, praemittimus quod ab Epiphania usque ad Septuagesimam possunt esse sex dominicae ad plus, et una ad minus, in quibus omnibus intendit Ecclesia in nocturnis officiis ostendere apparitionem Domini, ut stella oriatur in nobis, quae ducat nos in Bethleem superiorem, et fere omnia quae hoc tempore dicuntur, ad gaudium pertinent. Verumtamen, nonnisi tres ex ipsis dominicis proprium habent officium, et ideo quando quatuor sunt, aut plures, sequens officium dicitur in quibusdam Ecclesiis in prima dominica post octavas; quando vero sunt tres dominicae tantum, dicitur in dominica infra octavas. In hac ergo dominica, scilicet infra octavas, monet nos Ecclesia in Introitu, ut offeramus Domino aurum quia Rex regum est, et thus quia Deus deorum, et hoc idem facit in duobus sequentibus.

2. Et est Introitus: *In excelso throno vidi sedere virum, quem adorat multitudo angelorum*, quod sumptum est de illo loco: *Vidi Dominum sedentem super solium, etc.* (3); quod enim hic dicit *thronum*, dicit ibi *solium*, quod idem est, et quod dicitur hic *multitudo angelorum*, idem etiam est quod dicitur in Isaia, quod angeli canebant *Sanctus, sanctus, sanctus* (4). Sane thronus excelsus est Ecclesia, in qua sedet Deus, qui monet nos ut adoremus Christum sicut verum regem. Epistola vero monet nos ut offeramus myrrham, dicens: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, etc.* (5), et per hoc ostenditur mirrha, quae intelligitur in carnis mortificatione. Evangelium est de apparitione Domini: *Cum factus esset Jesus annorum duodecim, etc.*, ubi sequitur: *Post triduum invenerunt illum in templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos* (6).

3. Potest etiam dici, quod ad hoc ut efficiamur thronus in quo Dominus sedeat, tria sunt nobis necessaria: munditia carnis, humilitas mentis, et exultatio in Domino. Ad munditiam carnis invitamur in Epistola, ubi dicitur: *Obsecro vos, etc.*, ut supra. Ad humilitatem mentis in Evangelio, Christi exemplo, de quo ibi legitur, quod parentibus subditus erat. Ad exultationem in Domino

(1) Matth. 3. (2) Joan. 1. (3) Isai. 6. (4) Ibid. (5) Rom. 12. (6) Luc. 2.

in Graduali, in quo benedicimus Domino, qui fecit mirabilia solus, et in *Alleluja*, et in Offertorio, in quo Domino jubilare jubemur. Interest tamen inter *Alleluja*, et Offertorium, quia in *Alleluja* tantum semel dicitur: *Jubilate Deo omnis terra*, in Offertorio autem geminatur sub diversa melodia, ad notandum quod in gaudio Domini crescere debemus, quia sumus mysticum corpus, unde in Evangelio dicitur: *Puer autem crescebat, etc.*, in Communione, quae est Luc. c. 2., notatur Christi humanitas, secundum quam vocat eum filium, et quasi increpans dicit: *Fili, quid fecisti nobis sic?* et Deitas secundum quam ipse dicit: *Nesciebatis, quia in his quae Patris mei sunt oportet me esse* (1)?

CAPUT XIX.

DE DOMINICA SECUNDA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. *Dominica secunda post Epiphaniam, et ejus officium.*
2. *Psalmi et Epistolae Pauli cur maxime legantur ab Epiphania ad Septuagesimam usque.*
3. *Missae officium in secunda dominica post Epiphaniam.*
4. *Augustus Imperator ex glebis terrae ab universo orbe allatis, jussit monticulum fieri Romae, super quo tandem Ecclesia quaedam structa est.*
5. *Nuptiae spirituales.*
6. *Misericordiae opera quae.*
7. *Aquae mutatio in vinum quid notet mystice.*

1. In hac secunda dominica, quae est prima post octavas in sequentibus dominicis, cantatur in quibusdam Ecclesiis ad Vesperas in sabbatis responsorium: *Peccata mea, Domine, sicut sagittae infixae sunt in me, sed ante quam vulnera generent in me* (idest peccata alia), *sana me, etc.*, et propter eamdem causam dicitur in primo responsorio matutinali: *Domine, ne in ira.* Ostendit enim Ecclesia suis filiis poenas ignis purgatorii et inferni, quia comedendus est Agnus paschalis cum lactucis agrestibus, et ut molamur inter duas molas, scilicet spem et timorem. Quia vero intendit Ecclesia nobis manifestare fidem Filii Dei, ut dictum est, quod fit melius per Epistolas Pauli et psalmos, ideo leguntur ipsae Epistolae, et psalmi cantantur. Omnia enim fere responsoria ab octava Epiphaniae usque ad Septuagesimam sunt de David, non de bellis, sed de psalmis, in quibus instruimur de bonis operibus, quia *fides sine operibus mortua est* (2), et quia maxime in psalmis Dei misericordiam imploramus, et propter hoc quidam legunt de psalmis hoc tempore, ut sic responsoria lectionibus correspondeant; sed psalmi legi non debent, nisi prout quidam faciunt triduo ante Pascha.

2. Et nota, quod pene omnia responsoria dominicarum hujus temporis usque ad Septuagesimam sumuntur de nocturno dominicali, et de quinque psalmis qui sequuntur, scilicet: *Deus, Deus meus, respice*, et aliis responsoriis secundae feriae similiter de ejus nocturno sumitur, et ita fere de omnibus aliis. Epistolae vero Pauli leguntur, primo quia ipse prae caeteris de fide locutus est, per quam quasi per stellam Christus cognoscitur; in illis enim ad poenitentiam revocamur. Secundo, quia sicut prophetae nasciturum Dominum praedixerunt, et maxime Isaias, unde Isaiam ante nativitatem Domini legimus, ita et Apostoli Deum natum praedicaverunt, et maxime Paulus, qui

(1) Luc. 2. (2) Extra. de sac. unct. c. 1.

plus aliis laboravit; unde Epistolas post Nativitatem legimus Christum natum ostendentes. Breviter autem notandum est, quod pro Nativitate Salvatoris variis modis a die Nativitatis usque ad octavam Epiphaniae ostensa exultavimus; verum quia exultationem, quae esse debuit spiritualis, pene omnes convertimus in carnalem, comessationibus, ebrietatibus, et jocis inutilibus vacantes, inde est quod in hac dominica, quae est prima post octavam Epiphaniae, in officio nocturno: *Domine ne in ira, etc.*, cantamus, in qua Domini misericordiam imploramus, et per poenitentiae lamentum peccata deflemus. Et quia quolibet die peccamus, ideo quaelibet dies sua debet habere specialia officia, scilicet responsoria. Dies ergo dominicus habet sua, scilicet novem, et secunda feria habere debet sua,scilicet tria, et sic de aliis. Sicut enim in hebdomada ante Nativitatem, ad notandum Salvatoris desiderium singulis diebus singula responsoria, et singulas antiphonas in laudibus cantavimus, ita ad notandum planctum nostrum, et desiderium poenitendi, singulis diebus post octavas Epiphaniae, propria responsoria deputamus, et tam in nocturnis psalmis, quam in laudibus matutinis, quolibet die dicimus antiphonas speciales; quae feriales dicuntur quia illae tantum in ferialibus diebus, vel noctibus cantantur, nisi festum impediat, excepto tempore quod est a Pascha usque ad octavas Pentecostes. Circa Missae officium sciendum est, quod Introitus hujus dominicae est: *Omnis terra, etc.*, et dicitur ad idem quod et aliud officium, scilicet ad ostendendum apparitionem. Sed istud totum plenum est hac voce: *Jubilate*, propter innovationem nostram, quia novus rex nova lex: *Ecce nova facio omnia* (1).

4. Rursus, ideo in hac dominica canitur: *Omnis terra, etc.*, quoniam Augustus Caesar ad gloriam imperii Romani jussit, ut de singulis civitatibus orbis aliquis Romam veniret, afferens inde tantum terrae quantum pugnus claudere posset, ut per hoc appareret omnes Romano imperio fore subjectos, ex qua terra factus est in Urbe quidam monticulus, super quem fabbricata fuit quaedam Ecclesia a Romanis ad fidem conversis, quae fuit in hac dominica dedicata. Quia ergo monticulus ille de omni terra factus est, ideo in festo dedicationis illius Ecclesiae super illum constructae cantatur: *Omnis terra, etc.*; et sicut Caesar Augustus ab omnibus mundi partibus adorabatur, a quibus terra illa apportata fuit, ita Deus ab omni terra, idest ab omnibus hominibus, sive ab omni genere hominum adoratur. Beatus quoque Gregorius tali die pacem fecit in orbe, et propter hoc in Collecta hujus diei posuit: *Et pacem tuam nostris concede temporibus.* Hanc igitur pacem, et Christi veram adorationem operatur vera dilectio proximi, ad quam invitamur in Epistola: *Habentes donationes, etc.* (2), in qua monemur ut donationes a Christo habitas, ad aliorum aedificationem exerceamus, unde ibi dicitur: *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Ad idem etiam in Evangelio invitamur exemplo Domini,qui, sicut ibi legitur, in nuptiis mutans aquam in vinum, magna miracula faciens, necessitatibus eorum subvenit, quorum intererat convivantibus ministrare.Sed Epistola non videtur convenire ministerio Evangelii, quod est: *Nuptiae factae sunt in Cana Galileae* (3); sed bene convenit, quia ad confirmationem nostram facta sunt miracula, et dona data nobis, et tamquam in nuptiis spiritualibus apponit Apostolus viginti fercula principalia dicens: *Sive prophetiam, secundum rationem fidei, etc.* (4).

5. Cana enim *zelus* interpretatur, Galilea *transmigratio;* quod igitur nuptiae factae sunt in Cana Galileae, significat quod in corde illius qui zelum, idest ardentem amorem habet transmigrandi de vitiis ad virtutes, de mundo ad Patrem, de terra ad coelum, fiunt nuptiae, et Christus Dominus ibi est cum matre sua: hoc est enim de primis laetitiis in hoc corde, ubi fiunt nuptiae, quod Christus natus est de Virgine: ibi mutatur aqua in vinum, idest insipiditas operum in laetitiam spiritualem. Ad has siquidem nuptias celebrandas Innocentius Papa III. instituit hac die stationem apud venerabile hospitale Spiritus sancti fieri, ubi tamquam in Cana Galileae est zelus transmigrandi de vitiis ad virtutes.

6. Ibi siquidem positae sunt sex hidriae, idest inistituta sunt et perfectissime exercentur sex

(1) Apoc. 21. (2) Rom. 12. (3) Joan. 2. (4) Rom. 12.

opera misericordiae, quae sunt pascere esurientem, potare sitientem, colligere hospitem, vestire nudum, visitare infirmum, adire incarceratum, et mortuum sepelire, et est ibi mater Jesu, quoniam in honorem beatissimae Mariae Virginis illius loci est Ecclesia dedicata.

7. Invitatur etiam et Filius ejus Jesu cum discipulis ad has nuptias, quoniam effigies Jesu Christi, quae sudarium, sive Veronica, vulgariter appellatur, hac die ex institutione ejusdem Innocentii a domino Papa et Cardinalibus populis fidelibus, ad has nuptias pietatis et misericordiae celebrandis illuc convenientibus, ibi solemniter demonstratur. In Offertorio autem, quasi prae gaudio coreizamus, quod spiritualis facit ebrietas, geminantes verba tam in Offertorio, quam in ejus versibus. Geminamus enim illud: *Jubilate Deo omnis terra;* similiter illud: *Reddam tibi vota mea,* et illud: *Locutum est os meum in tribulatione mea.* Duo enim sunt genera hominum verba geminantium, vel multiplicantium, scilicet coreizantes et infirmantes, sive afflicti coreizantes, ut hic, infirmantes, ut in versibus Offertorii: *Vir erat in terra,* quod cantatur in dominica vigesimaprima post Pentecosten. Sed in hoc est differentia, quia hic, tam in Offertorio, quam in versibus duplicamus verba, ibi vero tantum in versibus quasi ridiculose geminantur. Et est ratio, quia institutor officii loquitur ibi in Offertorio tamquam historiographus, rem simpliciter narrans, et tamquam non aegrotans, de Job in tertia persona loquens, cujus patientia nobis in exemplum commendatur; in versibus vero ejusdem Offertorii loquitur tamquam infirmus prae dolore, multiplicans verba, dicens: *Utinam appenderetur peccata mea, etc.* (1). Aegrotanti enim loqui conanti verba intercipiuntur, et saepe incepta vix efferuntur, reducens nobis ad memoriam Job aegrotantem et dolentem, cujus verba saepe repetit more aegrotantis, cui anhelitus non est sanus, neque fortis, et ideo imperfecta verba saepe repetere solet. Geminantur etiam verba in Offertorio, quod dicitur in dominica Quinquagesimae, et in illo quod dicitur feria quinta post secundam dominicam Quadragesimae. Ideo autem hoc praecipue in Offertorio, quia in eo praecipue ostenditur offerentis affectus.

8. In Postcommunione: *Dicit Dominus* (2), mystice ostenditur, quod Dominus aquam in vinum mutat in nobis, scilicet aquam timoris in vinum divini amoris, aquam literae in vinum spiritualis intelligentiae, aquam mortalitatis in vinum immortalitatis.

(1) Job. 6. (2) Joan. 2.

CAPUT XX.

DE DOMINICA TERTIA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. *Dominica tertia post Epiphaniam, et ejus officium triplex. Et num. 3. 4.*
2. *Leprosi sanatio quid significet. Et quotuplex lepra.*
5. *Evangelium dominicae tertiae post Epiphaniam. Et num. 7.*
6. *Naturam mutare solus Deus potest.*
8. *Quadragesimam a Natali usque ad Purificationem cum laetitia celebrare debemus.*

1. Tertia dominica post Epiphaniam nos monet cum Angelis adorare unum regem, dicens in Introitu: *Adorate Dominum omnes angeli ejus, etc.* Monet etiam adorare cum ipsis, quia dixit Joanni Angelus in Apocalypsi: *Conservus tuus sum, et fratrum tuorum* (1). Sequitur ibi: *Audivit, et laetata est Syon,* idest Ecclesia. Et nota quod iste Introitus habet in se festum hypopantis (2) quando est secundus ab octava semper vel ipsum contingit, nisi Septuagesima impediat; inde est, quod verba hujus Introitus cum verbis Invitatorii illius festivitatis conveniunt; in Introitu namque dicitur: *Audivit, et laetata est Syon,* in Invitatorio vero dicitur: *Gaude, et laetare Syon, occurrens Deo tuo,* quibus etiam conveniunt verba responsorii illius festi, scilicet: *Adorna thalamum tuum Syon.* Evangelium: *Cum descendisset Jesus* est de sanatione leprosi, ubi dicitur: *Domine, si vis, potes me mundare,* ecce fides; unde dicit ei: *volo, mundare* (3). Sed Epistola quae est: *Nolite esse prudentes, etc.* (4), non videtur concordare Evangelio; sed bene concordat et competit mystico sensui, vel intellectui.

2. Nam sanatio leprosi significat quod Deus vult sanare nos a lepra volatili, quae est haeretica pravitas, quae evolat per totum mundum, et ab omni alia lepra, scilicet ab omni peccato, per stellam, idest per fidem nativitatis et apparitionis. Huic intellectui concordat Epistola, et primam lepram removet cum dicit: *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos* (5): hoc solum est causa haeresis, quod homo vult proprio sensui inniti in intelligentia Scripturarum (6). Aliam lepram removet cum dicit: *Nulli malum pro malo reddentes... sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum, etc.* (7). Potest etiam dici, quod in officio hujus dominicae invitantur Angeli ad Domini orationem pro sua reintegratione, quae est in conversione Judaeorum et Gentilium; unde in Graduali causa redditur. Ad conversionem gentilium pertinet, quod dicitur: *Timebunt gentes nomen tuum, etc.;* ad conversionem Judaeorum quod dicitur: *Quia aedificavit Dominus Syon.* Pro hac reintegratione dicitur in *Alleluja: Adorate Dominum omnes angeli ejus.* Ad idem etiam pertinet Evangelium, in quo agitur de curatione leprosi, sub figura Judaici populi, et de curatione Centurionis sub figura Gentilis populi a Domino spiritualiter curati; et cum utriusque populi curationem operatur dilectio proximi, ideo in Epistola invitamur ad eam, ubi dicitur: *Nulli malum pro malo reddentes: providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* In Offertorio Ecclesia de utroque populo collecta Deum laudat, dicens: *Dextera Domini fecit virtutem, etc.* Et quia Christus usque in diem judicii,

(1) Apoc. 19. (2) idest Praesentatio Domini in templum. (3) Matth. 8. (4) Rom. 12. (5) Ibid. (6) Extra. De const. c. 2. 37 dist. *Relatum.* (7) Rom. 12.

quantum est ad corpus mysticum, semper augetur, ideo cantatur Communio in pluribus Ecclesiis *Puer Jesus crescebat, etc.*, licet in aliis dicatur: *Mirabantur omnes, etc.* Christus enim parvulus fit cum a paucis Judaeis cognoscebatur, et crevit quia non tantum a Judaeis, sed etiam a Gentilibus cognitus est. Illud autem enim *Mirabantur omnes, etc.*, satis bene convenit, quia Judaei et Gentiles videntes mirabilia ejus et audientes dona admirantes convertebantur. Sane, officia praecedentium trium dominicarum quidam referunt ad tres annos, quibus dicunt Dominum post baptismum praedicasse, et divinitatem suam miraculis declarasse. Dicunt enim eum tribus annis praedicasse, et partem quarti anni, quantum est a Nativitate usque ad Passionem. Primum officium referunt ad hoc, quod Angeli leguntur ministrasse Domino post baptismum, et post jejunium et post diaboli tentationem, unde in officio illo dicitur: *Quem adorat angelorum multitudo.* Quia ergo Angeli in principio istorum trium annorum statim post baptismum, post tentationem angeli accesserunt ei ministrantes, ideo post Epiphaniam in dominica quae occurrit intra octavas, cantantur in Introitu: *In excelso*, et legitur Evangelium: *Cum factus esset Jesus annorum duodecim.* Et bene congruit ut illud post duodecimam diem Nativitatis proxima dominica legatur, quod post annos duodecim constat esse peractum, et si necesse fuerit etiam in sequenti Dominica repetatur.

3. Secundum officium dicunt esse de miraculis, quia in secundo anno miraculis manifestius coruscavit, et ideo in secunda dominica legitur Epistola, in qua gratiarum dona scribuntur, et Evangelium de initio signorum Domini recitatur. Quod etiam ea congruit ratione, quia hoc miraculum secundo baptismatis anno legitur esse peractum, quo quia literae in spiritum, terra in coelum, corruptibilis in incorruptibile mutatio figuratur, ideo quod omnis terra Deum adoraret in Introitu jubilatur.

4. Tertium officium dicunt esse de conversione Gentium, et Judaeorum, prout jam dictum est. Quia enim in tertio anno sua nos passione redemit, per quam utrumque populum ab aeterna infirmitate curavit, ideo legitur Evangelium de infirmo et leproso curatis, propter quod fit in cantibus verborum geminatio, ut in Introitu: *Laetata est Syon, etc.*, et in Graduali: *Timebunt gentes et reges*, et in *Alleluja: Exultet terra, et laetentur insulae*, et in Offertorio: *Dextera Domini.* Et quia per utriusque populi curationem adauctus est numerus Angelorum, ideo in Introitu invitantur ad laudes, cum dicitur: *Adorate, etc.* Quia vero non sanatur putridus humor, nisi deponatur superbiae tumor, ideo dicitur in Epistola ut ad exemplum Christi patientis, et non percutientis, non simus malum pro malo reddentes. Haec quidem tria officia nobis insinuant Christi beneficia nobis praestita, ad testificandum corda nostra; unde cantamus in Offertoriis: *Jubilate;* jubilandum enim est, quod nos eduxit de claustris inferni, et liberavit de inferno inferiori.

5. Quartum autem Evangelium, in quo agitur de dormitione Domini in navicula, et de excitatione, ad illam partem anni referunt, in quo Dominus obiit et resurrexit. Dormitio namque Domini in navicula est ejus dormitio in cruce, et ejus excitatio est ejus resurrectio, quam suorum vota citius fieri exegerunt. Quintum Evangelium ad hoc refertur, quod post Domini resurrectionem sensum suis aperuit, ut Scripturas intelligerent, unde in eo gratias refert Patri, qui revelavit ea parvulis et abscondit a sapientibus hujus saeculi. Omnes autem Epistolae hujus temporis ad dilectionem Christi pertinent, quae facit ut simus invicem Christi membra, unde dicitur in prima Epistola, scilicet quae legitur in prima dominica post octavam, quod donationes nobis a Deo datas ad aedificationem aliorum exerceamus. In hac secunda dicitur, ne malum pro malo reddamus. In tertia dicitur, ut invicem diligamus. In quarta dicitur, ut viscera misericordiae habeamus. Quod vero dicitur in quinta, hoc facit, ut praelatis humiliter subjiciamur, exemplo Christi, qui parentibus subjectus fuit. Item quod dicitur in primo Evangelio, scilicet quod legitur in prima dominica post octavam hic aquam nobis convertit in vinum, quod in secundo lepram peccati tollit, quod in tertio Dominum dormientem excitat in nobis, quod in quarto nobis secreta revelat. Potest etiam et aliter dici, quod sicut a die Natalis usque ad Epiphaniam apparuit ex officiis humanitas Salvatoris, sic et in his tribus dominicalibus officiis divinitas manifestaretur ejusdem. Nam in primae dominicae

Evangelio dicitur: *Nesciebatis, quia in his quae Patris mei sunt, oportet me esse?* (1), in quo Dominus manifeste declarat se esse Deum illum, scilicet cui millia millium serviunt Angelorum, propter quod in Introitu dicitur, quod eum adorat multitudo angelorum. In Graduali collaudant, et ad idem in *Alleluja*, et Offertorium terram invitant, dicentes: *Jubilate Deo omnis terra*. Sed quia laus Salvatoris non bene sonat in labiis peccatorum, ideo Apostolus in Epistola praehortatur, et obsecrat vitae sanctimoniam. Communio vero consonat Evangelio.

6. In secundae vero dominicae Evangelio dicitur, quod Dominus ad nuptias invitatus aquam convertit in vinum, quod fuit magnum suae divinitatis indicium. Solus enim Deus potest naturam mutare nostram, corruptibile in gloriam reparare, propter quod omnis terra eum adoret, psallat, et jubilet, confiteatur, et laudet, et Angelos ad laudandum invitet, ut apparet in Introitu, Graduale, Alleluja, et Offertorio. Communio vero consonat Evangelio.

7. In tertiae dominicae Evangelio, dicens Dominus: *Volo, mundare,* benignitatem et potestatem suae Divinitatis ostendit, unde leprosus mundatus, tam Angelos, quam homines ad Dominum adorandum invitat, dicens in Introitu: *Adorate Dominum*, et in Graduali: *Timebunt gentes;* in *Alleluja* vero, et in Offertorio dicens: *Dextera Domini*, causam reddit. Communio consonat Evangelio. Ecce quam evidenter in his tribus dominicalibus officiis divinitatis apparet, quae, ut praemissum est, tres sunt, quia tribus annis Dominus praedicavit. Sunt quoque nonnulli, qui totum hujus temporis spatium, scilicet a Natali usque ad Purificationem adscribunt infantiae Salvatoris, ideo non debent in eo, ut ajunt, fieri commemorationes Sanctorum, maxime de Cruce, ne objiciatur: *Non coquas haedum in lacte matris* (2), et propter hoc etiam in vigiliis nocturnis de novo legitur Testamento, propter praesentem vitam ejusdem hominis Christi, quam dies isti significant. Magnus quoque preco, vel praeceptor sanctae Nativitatis Paulus, in legentium manus accedit, qui cum veteri lege novam conferens gratiam, legem sanctorum deprimebat, et legem fidei cum palma justitiae sublevabat, et est hoc tempus quaedam Quadragesima Christi, constans ex duobus perfectis numeris, scilicet ex senario duplicato, et vigintiocto. Duplicitas senarii duplicem significat perfectionem, scilicet humanitatem corporis, et divinitatem animae: unitas major numeri perfecti divinitatis unitatem.

8. Ideo sicut in duodecim diebus, scilicet qui sunt inter Natale et Apparitionem, jubilatur de apparitione humanitatis, sic in vigintiocto, qui sunt ab Apparitione usque ad Purificationem de apparitione divinitatis. Hanc Quadragesimam cum gaudio celebramus, quia Christi incarnatio fuit gaudium angelorum et hominum. Post quam Quadragesimam sequitur ὑπόπαντη, idest Praesentatio Domini in templum, per quam excitamur ad praesentandum nos Deo Patri. Quadraginta ergo dies praesentem statum demonstrat Ecclesia, ubi per quatuor mundi partes satagimus, ut decalogum impleamus, idest *sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc saeculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriae magni Dei* (3). In qua praesentatione apparebit nos Dominus gloriosus, et ideo his diebus cantatur versus: *Quoniam aedificavit Dominus Syon, et videbitur in gloria sua.* Inde est etiam, quod sicut praemissum est, circa ὑπόπαντην, merito cantatur Introitus: *Adorate*, quia tunc erit nobis facie ad faciem manifestum choros Angelorum Dominum adorare.

(1) Luc. 2. (2) Exod. 34. (3) Tit. 2.

CAPUT XXI.

DE DOMINICA QUARTA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. Dominica quarta post Epiphaniam.
2. Charitatem habens nihil timet.
3. Fides et charitas serenitatem gignunt in mente hominis.

1. Quarta dominica post Epiphaniam non habet proprium officium, quia non semper sunt quatuor septimanae usque ad Septuagesimam. Habet tamen Evangelium proprium, quod est: *Ascendente Jesu in naviculam, etc.* (1), et habetur ibi quomodo Dominus mitigavit, et sedavit tempestatem maris, et dixit discipulis suis: *Quid timidi estis modicae fidei?* quasi dicat: Modica fides est causa timoris et tempestatis cordis.

2. Qui enim habet charitatem, nihil timet, et hanc habet qui veram fidem habet, et ideo de charitate est Epistola: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis, etc.* (2). Evangelium significat quod si Christus dormit in nobis, tempestas oritur; qui enim habet fidem, habet Deum; unde Augustinus: « Fides in te, et Christus in te ». Dormit igitur Christus in nobis, quando in nos torpet fides, et tunc oritur tempestas tentationum in cordibus. Redit autem tranquillitas, si excitatur fides, quae excitatur per charitatem, et ideo in Epistola diei hujus dicitur: *Non occides, diliges proximum tuum sicut teipsum.*

3. Fides enim et charitas serenitatem faciunt in mente hominis. His tribus sententiis horum trium Evangeliorum reformatur homo omnibus modis. Primo enim mundatur sicut leprosus. Secundo sedatur tempestas tentationum. Tertio fiunt nuptiae in corpore ipsius. Sed primo ponitur Evangelium de nuptiis, quia dignior est ille status, et hi sunt tres status in hominibus secundum augmentum manifestationis Christi.

CAPUT XXII.

DE DOMINICA QUINTA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. Dominicae quintae post Epiphaniam Evangelium, et officium.

1. Evangelium quintae dominicae post Epiphaniam sumitur de Matthaeo: *Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae etc.* (3), in quo ostenditur, quibus Deus se manifestat, scilicet parvulis et mansuetis, unde dicit: *Et revelasti ea parvulis,* et post: *Venite ad me omnes, qui laboratis, etc.* (4), et bene convenit Epistola: *Induite... benignitatem... et pietatem* (5), idest induite vos nova veste, ut cum novo rege novi sitis, nova enim fecit Dominus omnia. Aliae vero Ecclesiae legunt Evangelium: *Simile est regnum coelorum,* quod est Matthaei, c. 13.

(1) Matth. 8. (2) Rom. 13. (3) Luc. 10. (4) Matth. 11. (5) Coloss. 3.

CAPUT XXIII.

DE DOMINICA SEXTA POST EPIPHANIAM

SUMMA

1. Dominica sexta ab Epiphania nihil habet proprium: mutuatum tamen a duabus praecedentibus.

1. Sexta dominica quia raro contingit non habet proprium nisi orationes tantummodo. Sed ei a duabus praecedentibus mutuatur.

CAPUT XXIV.

DE DOMINICA SEPTUAGESIMAE

SUMMA

1. Septuagesima tempus est poenitentiae. Et quot de causis illa instituta, num. 2.
3. Annorum computatio a principio mundi.
4. Septuagesimae quinque sunt.
5. Septuagesima unde dicta, unde Sexagesima unde Quinquagesima. Item, unde Quadragesima. Et cur non Tricesima dicatur consequenter, num. 6.
7. Quadragesima est decima totius anni.
8. Peccata septem modis remittuntur.
9. Septuagesima finitur sabbato in albis.
10. Septuagesima tempus judiciale captivitatis refert.
11. Babylonicae captivitatis descriptio, atque etiam mystice.
12. Septuagesimae tempore cur subticeantur cantica laetiae. Et num. 13. 14. 15. 16. 17.
18. Alleluja *cur iteretur sabbato ante Septuagesimam.*
19. Alleluja *quid differat a verso illo:* Laus tibi Domine.
20. Psalmi duo per dominicas noctes ad Laudes mutantur a Septuagesima usque ad Pascha.
21. Introitum Missae adaptatio a Septuagesima usque ad Pascha.

1. Post tempus revocationis sequitur tempus deviationis, scilicet tempus poenitentiae, quod est Septuagesima. Visa namque via, quae ducit in Bethleem superiorem, per stellam, idest per fidem, poenitet homo, quod deviet ab illa.

2. Praenotandum autem est, quod Septuagesima instituta fuit propter tria. Primo, propter redemptionem sabbati, vel secundum alios, quintae feriae, in qua sancti patres statuerant jejunari, prout jam dicetur. Secundo, propter repraesentationem, quoniam repraesentat septuaginta annos babylonicae captivitatis, prout jam dicetur. Tertio, propter significationem, quoniam per hoc tempus significatur deviatio, exilium, et tribulatio totius humani generis ab Adam usque ad finem mundi, quod quidem exilium sub revolutione septem dierum peragitur, et sub septem millibus annorum includitur; per septuaginta enim dies septuaginta centenas annorum intelligimus.

3. Siquidem ab initio mundi usque ad Ascensionem Domini sex millia annorum computamus. Ex tunc vero, quicquid tempori sequitur usque ad finem mundi, sub septimo millenario comprehendimus, cujus terminum solus Deus novit, quia hoc Deus Pater in sua posuit potestate. Nec mireris de eo quod dictum est de sex millibus annorum; diversimode etenim anni computantur. Nam et alii dixerunt, quod ab origine mundi fuerunt solum quinque millia et ducenti anni uno minus usque ad Christi nativitatem, vel secundum alios usque ad passionem; secundum alios vero usque ad baptismum ejus. Alii dixerunt, quod ab Adam usque ad nativitatem Christi, secundum carnem, completa fuerunt quinque millia ducenti vigintiocto anni. In historiis legitur, quod secundum septuagesimam ab Adam usque ad decimumquintum annum imperii Julii Caesaris computantur anni quinquies mille ducenti vigintiquinque, sed secundum hebraicam veritatem quatuor millia. Computatio tamen sex millium annorum a Methodio potius mystice quam chronice est vera inventa. Christus igitur in sexta mundi aetate nos ab hoc exilio in spe aeternae retributionis, reddita innocentiae stola per baptismum, eripuit. Sed consumato tempore nostri exilii utraque stola perfecte decorabit, ut jam dicetur.

4. Sciendum autem est, quod quinque sunt septuagesimae. Prima est septuagesima annorum, scilicet Judaicae captivitatis, in qua fuerunt Judaei captivi in Babylone septuaginta annis, de qua Jeremias dicit: *Et servient omnes gentes istae Regi Babylonis septuaginta annis* (1), et sic est intelligendum: Trademini in manu hostili, scilicet Nabuchodonosor, et servietis septuaginta annis; non enim Nabuchodonosor vixit tot annis. Secunda est septuaginta dierum, quae incipit in hac dominica, qua cantatur: *Circumdederunt*, et terminatur in sabbato *in albis*, secundum alios in Pascha, ut jam dicetur. Tertia est septuagesima peregrinationis nostrae, scilicet totum tempus hujus vitae, quod septem dierum revolutione agitur. Quarta est septuagesima hebdomadarum, quae similiter incipit a *Circumdederunt me*, sed terminatur in sabbato quo cantatur *Sitientes*. Quinta est septuagesima aetatum, scilicet septem aetates, quarum sex sunt morientium, et septima quiescentium. Harum autem septuagesimarum duae sunt figurativae, scilicet septuagesima aetatum, et septuagesima nostrae peregrinationis, tres sunt figuratae, scilicet septuagesima annorum, dierum, et hebdomadarum. De ultimis duabus, primo dicendum est, nam septuagesima hebdomadarum figurat septuagesimam aetatem, ut hebdomada pro aetate ponatur. Inde est quod in septima aetate animae fidelium requiescunt, licet quaedam ad tempus sint in purgatorio, et idcirco in principio septimae hebdomadae aetatum cantatur: *Laetare Jerusalem*, ubi ponuntur tria verba laetitiae, scilicet *laetare, gaudentes*, et *exultetis*, quia sancti in septima aetate gaudent de visione Trinitatis. Et secundum quod visum est doctoribus, juxta septuagesimam hebdomadarum factae sunt illae denominationes, scilicet Sexagesima, Septuagesima, Quinquagesima et Quadragesima.

5. Unde Septuagesima dicta est, quia septima est ab illa, in qua cantatur: *Laetare Jerusalem:* Sexagesima, quia sexta est ab illa. Quinquagesima, quia quinta est ab illa. Quadragesima, quia est quarta.

6. Et si forte quaeratur quare non dicitur Tricesima, quae est tertia ab illa, respondetur quod secundum varios varie inchoatur abstinentia. Nam regulares incipiunt jejunare a Septuagesima, graeci a Sexagesima, clerici a Quinquagesima, tota militia christiana a Quadragesima, additis qua-

(1) Jer. 15.

tuor diebus hebdomadae praecedentis. Sed videtur potius debere dici Septena, quam Septuagesima, quia, sicut dictum est, non sunt nisi septem hebdomadae a *Circumdederunt me* usque ad *Sitientes*. Sed idcirco hoc fit, ut haec Septuagesima aliquo modo respondeat septuagesimae judaicae captivitatis. Sicut enim multi ex illis, auctoritate Cyri, qui cognominatus est Christus, in patriam redierunt, et in fine omnes, ita et ante finem Septuagesimae aetatum, quae per Septuagesimam hebdomadarum figuratur, multi ad patriam per Christum redierunt, et tandem omnes redibunt. Ajunt etiam quidam, quod Septuagesima sic dicitur quia habet exordium septuaginta dierum, quos continet; Sexagesima quia habet initium sexaginta dierum, quos continet, et sic de Quinquagesima et Quadragesima. Nunc dicamus de tribus primis, nempe Septuagesima dierum repraesentat Septuagesimam annorum, et figurat Septuagesimam, sive tempus nostrae peregrinationis, de quo jam dicetur.

7. Visum est autem magno Imperatori Carolo, quod Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima, et Quadragesima non propter numerum sic denominentur; non enim a Septuagesima sunt septuaginta dies, sed tantum sexaginta quatuor, nec a Sexagesima usque ad Pascha sunt sexaginta dies,sed tantum quinquaginta tres, sed sic dicta sunt propter consequentiam numerandi hoc modo. Quia enim in lege praeceptum erat, ut primitiae et decimae darentur Deò, placuit sanctis Patribus solvere decimas dierum, constituentes pro hujusmodi decimis Quadragesimam,nam ab officio *Invocavit* usque ad Pascha, demptis dominicis diebus, sunt sexaginta dies, qui sunt decima trecentorum sexaginta dierum, ex quibus annus constat. Supersunt tamen quinque dies in anno, qui videntur remanere indecimati, de quo dicetur sub QUARTA FERIA QUINQUAGESIMAE. Et est vocatum tempus illud Quadragesima,quia habet sex septimanas, prout dicetur sub PRIMA DOMINICA QUADRAGESIMAE. Thelesphorus vero Papa (1), et Gregorius (2) volentes, quod clerici aliquid adjicerent ad pensum sanctae religionis, et ut plus quam laici jejunarent, adjecerunt septimam septimanam, et vocatum est tempus illud Quinquagesima propter duas causas, scilicet quia quinquaginta dies sunt ab *Esto mihi* usque ad diem sanctam Paschae, et etiam propter consequentiam numerandi, nam post Quadragesimam sequitur Quinquagesima.

8. Praeterea, sicut per sex hebdomadas sex misericordiae opera intelliguntur, sic et per septem hebdomadas septem modi significantur quibus crimina remittuntur, scilicet per baptismum, per martyrium, per eleemosynas, per indulgentiam, per praedicationem, per charitatem, et per poenitentiam. Postea vero, quia prius statutum erat quod christiani deberent quinta feria jejunare, Melchiades Papa (3) instituit, quod nemo jejunaret in quinta feria, sicut nec in prima; ut sicut prima feria solemnis erat propter Domini Resurrectionem, ita et in quinta feria esset propter ejus Coenam, et Ascensionem; unde et adhuc die ipsa lautius epulamur, et idcirco placuit sanctis Patribus addere octavam hebdomadam in redemptionem quintarum feriarum, et vocatum est tempus illud Sexagesima, propter consequentiam numerandi; nam sicut quinquagesimus numerus quadragesimum, ita sexagesimus quinquagesimum comitatur. Si enim omnes quintas ferias et primas, idest dies Dominicos subtraxeris ab hoc tempore, tantum quadraginta dies jejunabiles restant, in quibus non tantum decimas solves, sed et jejunii Dominici numerum implebis. Innocentius quoque Papa (4), instituit ne sabbato jejunaretur, eo quod Dominus in sabbato in sepulchro quievit, in signum nostrae futurae quietis, in qua omnis afflictio a nobis excluditur. Idem etiam statuerunt Melchiades, et Silvester Papa, ne propter abstinentiam sextae natura nimis debilitaretur. Et idcirco addita est nona hebdomada, et vocatum est tempus illud Septuagesima similiter, propter consequentiam numerandi. Nam si subtraxeris ab hoc tempore omnes primas ferias, et quintas, et sabbata, et diem Paschae, non restant tibi nisi triginta sex dies, qui, ut dictum est, sunt decima dierum. Incipit autem Septuagesima a moerore, et terminatur in laetitia, sicut et poenitentia,

(1) 4. dist. *Statuimus*, et duob. cap. seq. (2) De Consec. dist. 5. *Quadragesima*. (3) De Consec. dist. 3. *Jejunium*. (4) De Consec. dist. 3.

quam significat, et sicut psalmi poenitentiales. Item partem habet in tristitia, et partem in laetitia semiplena, quoniam qui cum poenitentia transeunt, percipiunt vitam aeternam, vel animarum beatitudinem, vel saltem certam in purgatorio expectationem.

9. Item incipit a dominica, et terminatur a sabbato, eo quod a mansione paradisi nostra captivitas inchoavit, et usque ad futuram requiem perduravit, vel quia qui per peccatum a Domino nostro recessimus, per poenitentiam ad requiem revertemur; et terminatur sabbato *in albis*, et sic extenditur per decem hebdomadas, quia per decalogum ad laetitiam pervenitur. Rursus,incipit a februario, juxta Zachariam, qui dicit, quod in undecimo mense *Sabath*, in secundo anno Darii, factum est ad eum verbum Domini (1). Sabath quidem nostra lingua vertitur in *virgam*, sonat enim austeritatem et correctionem, quia in hoc tempore Septuagesimae de peccatis nostris, per quae sumus a diabolo captivitati, nos corripere et emendare debemus. Verum Sexagesima in quarta feria *in albis*, Quinquagesima in die Paschae, Quadragesima in Coena Domini terminantur, nam duo dies qui sequuntur, et quatuor qui sumpti sunt de Quinquagesima, supplent locum sex dierum dominicarum, ut sic respondeamus pro modulo nostri jejunii jejunio Domini, qui jejunavit quadraginta diebus. A Septuagesima quippe usque ad sabbatum *in albis* sunt septuaginta dies, et a Sexagesima usque ad quartam feriam *in albis* sunt quadraginta dies, et sic de aliis. Decebat enim, ut sicut fuerunt tres Israelitici populi de captivitate reversiones, prima sub Zorobabel, secunda et tertia sub Esdra, ut jam dicetur; sic et nos nostra peccata deflentes, et de peccatis misericordiam implorantes, tres faceremus terminationes, scilicet in sabbato,in quarta feria, et in Pascha, ut revertemur ad gloriam triumphantis, et quarta in Coena Domini propter quatuor Evangelia, per quae in his formamur. Sunt autem sex dies inter principium Septuagesimae, et principium Sexagesimae, et sex inter principium Sexagesimae, et principium Quinquagesimae, et sex inter principium Quinquagesimae, et Quadragesimae. Inter finem vero Septuagesimae et Sexagesimae duo, et inter finem Sexagesimae et Quinquagesimae duo, et inter finem Quinquagesimae et Qnadragesimae duo similiter, et ita habemus a principio unum senarium, et a fine duos senarios. A fine vero habemus duo et duplex binarium: quid hoc figuret Alcuinus ostendit dicens, quod una fuit mors Christi, scilicet mors corporis, quam per unum senarium significamus, et mors nostra duplex est, scilicet animae et corporis, quam significamus per duos senarios. Christus autem per unam suam mortem duplam nostram destruxit. Iterum una fuit resurrectio Christi, scilicet resurrectio corporis, quam significat unus binarius, et nostra resurrectio dupla est, scilicet resurrectio animae a peccato, et corporis a corruptione, quam significat duplex binarius, et Christus sua simpla resurrectione duplam nostram munivit.

10. Septuagesima ergo tempus judiciale captivitatis repraesentat, siquidem Nabuchodonosor populum judaicum propter ejus peccata ab Jerusalem in Babylonem duxit, et septuaginta annis operibus duris affectus est, ubi in organis et citharis, et aliis instrumentis, sicut convenerat in Jerusalem, non cecinit, dicens: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* (2); imo vestibus miseriae fuit usus.

11. Finitis vero quadraginta annis Cyrus,qui et Christus dictus est, regem babylonicum subjugavit populoque redeundi licentiam concessit, unde pars sub Jesu, magno sacerdote, cum Zorobabel ad patriam rediens, templum Jerosolymis cum gaudio reaedificavit; pars autem in captivitate remansit usque ad completionem septuaginta annorum, quibus expletis sub Dario et Assuero, et quidam sub Esdra, et quidam sub Neemia, videlicet, reversi sunt, et tunc duplex gaudium habuerunt. Sane mystice Nabuchodonosor est diabolus, Babylonia mundus vel infernus, Jerusalem, paradisus, Populus, genus humanum. Nabuchodonosor ab Jerusalem populum captivavit, et diabolus genus humanum a paradiso in hunc mundum, vel in infernum dejecit, ubi septuaginta annis illum affecit, vel quia presens vita septem dierum curriculo volvitur, vel quia septem millibus annorum

(1) Zach. 1. (2) Psal. 136.

includitur, prout jam in principio dictum est. Populus cantica laetitiae suspendit, et genus humanum a canticis exultationum in Deum siluit. Populus vestimentis miseriae usus fuit, et genus humanum vestimento maledictionis opertum fuit, juxta illud: *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur* (1). Populus post sexaginta annos sub Jesu rediit, et genus humanum in sexta aetate per Jesum verum sacerdotem remeavit. Quidam sub Esdra, quidam sub Neemia redierunt: Esdras interpretatur adjutor, Neemias consolator, quia omnes vere fideles finita hujus temporis captivitate per Christum adjutorem, et per Spiritum sanctum consolatorem ad patriam sunt redituri, et tunc duplicatum gaudium habebunt in glorificatione corporis, et animae.

12. Rursus, haec omnia repraesentat Ecclesia a Septuagesima usque ad sabbatum *in albis*. Quia enim populus Israel, sive genus humanum dejectum fuit in miseriam, idcirco incipit: *Circumdederunt me dolores mortis* (2). Item, quia ille siluit a canticis laetitiae, ideo Ecclesia cantica laetitiae, scilicet *Alleluja*, et *Gloria in excelsis Deo*, et *Te Deum* subticet. Adhuc, quia populus perdidit vestem virtutum, ideo Ecclesia vestibus cultioribus et solemnioribus, utpote dalmaticis, et tunicellis, et hujusmodi, quae sunt vestes laetitiae, non utitur, sed potius lugubribus. In cibis quoque, videlicet jejunando, tristitiam repraesentamus, unde Zachariae c.7: *Cum jejunaretis per hos septuaginta annos, numquid jejunium jejunastis mihi?* ideoque proximam hebdomadam graeci jejunio sanctificabant.

13. Item, quia ille anno sexagesimo per Cyrum, qui Christus dictus est, reditum in patriam, et liberationem a servitute recepit, sic et nos in sexta aetate saeculi sumus per Christum a servitute diaboli redempti, nobisque reddita est innocentiae stola per baptismi remissionem; ideoque in Sabbato sancto unum *Alleluja* cantamus, jam spe quietis aeternae, et recuperationis patriae gratulantes.

14. Et sicut pars populi cum Zorobabel repatriavit, pars vero in captivitate remansit; sic et pars fidelium defunctorum cum Christo resurrexit, pars in expectatione remansit. Sed quia et graves fuerunt labores eorum qui in Jerusalem sunt reversi, in longitudine viae, et in apparatu reditus, et ideo et nos in praesenti Ecclesia laboramur et ingemiscimus; et tunc statim post *Alleluja* cantamus Tractum: *Laudate Dominum*, qui laborem significat; dicitur tamen de laude Domini congratulando propter resurrectionem. Illi quoque cum laetitia redeuntes, in itinere vexabantur, et nos per totam hebdomadam paschalem Graduale cum *Alleluja* cantamus, per Graduale laborem, per *Alleluja* gaudium designantes.

15. Deinde illi omnes completo anno septuagesimo ad patriam sunt reversi, et plenam susceperunt laetitiam, et nos sabbato *in albis*, quo, ut praemissum est, Septuagesima terminatur, duplex *Alleluja* cantamus, significantes quod finito exilii nostri tempore, captivitas absolvetur, et stola geminabitur. Hoc igitur tempore laetitiae cantica subticentur, et, ut praemissum est, de quibus dicitur: *Quiescere faciam vocem gaudii, et vocem laetitiae, vocem sponsi et vocem sponsae* (3), siquidem sponsus a nobis abiit. Cum igitur statum Ecclesiae nondum redemptae recolimus, et nostrum incolatum plangimus, merito alia deponimus, quod specialiter illam gloriam significat, de qua dicitur in psalmis: *Exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara: exurgam diluculo* (4). Nempe gloria Patris est Filius, qui citharam nostrae humanitatis factam assumpsit, quam in passione fractam per resurrectionem in psalterium reformavit.

16. Non dicuntur etiam alia cantica laetitiae, tum quia hoc tempore repraesentatur Ecclesiae status nondum per Christum redemptae. Et haec cantica sunt ad Christum specialiter pertinentia, tum quia in ipso tempore nos peccatores repraesentamus, et in ore peccatoris non bene resonant praeconia Salvatoris. Verumtamen canticum trium puerorum, et *Gloria Patri, et Filio, etc.* non subticetur, quia nunquam fuit aliquod tempus, in quo non fuerint aliqui Trinitatis cultores.

17. Leo Papa (5) dicit, quod ideo hymnos illos, scilicet *Alleluja* et *Gloria in excelsis* quos

(1) Psal. 108. (2) Psal. 17. (3) Jerem. 7. (4) Psal. 56. (5) De Consec. dist. 1. *Hi duc.*

Angeli cantaverunt, in Septuagesima intermittimus, quia peccato veteris hominis a conventu angelicae jubilationis expulsi, in hujus miseriae vitae Babylone super flumina ejus sedemus, et flemus, dum recordaremur illius Syon, in qua Deum decet hymnus (1). A Septuagesima ergo, quando protoplastus lapsus est, recitare *Alleluja* et *Gloria in excelsis* in Ecclesia novem hebdomadibus, scilicet usque in Pascha, intermittimus, ubi Christus resurgens a mortuis tristitiam nostram vertit in gaudium, et *Alleluja* nobis reddit. De hoc etiam dictum est in PROOEMIO hujus partis. Quae cantica laetitiae dicantur in festis, quae occurrunt in Septuagesima, dicetur in PROOEMIO septimae partis. Incipit ergo Septuagesima a maerore, et in gaudium terminatur, ut praemissum est.

18. Et nota, quod in sabbato praecedenti saepe et fere per omnia cantuum officia *Alleluja* iteratur, pro eo quod illud diligimus, et in thesauro cordis recondimus, sicut amicum iter longinquum profecturum saepe amplectimur, et ejus os, faciem, et caetera osculamur. Rursus, ideo in sabbato ad Vesperas geminatur, seu multiplicatur, quoniam in lapsu Adae, qui erat in magna quiete, gaudium perdidimus, sed animabus requiem recuperamus, et corporibus in resurrectione denique geminabimus. Quidam autem in ipso sabbato dimittunt *Alleluja* ad Sextam, quidam ad Nonam, quidam ad Vesperas, quidam vero ad nocturnum hujus dominicae, et quidam ad primam dominicam hujus diei, quae varietas provenit ex diversitate incoeptionis diei, de qua in PROOEMIO septimae partis dicetur. Rectius tamen dimittitur in Vesperis, quia tunc dies incipit quo ad divina officia, quia *nox praecessit, dies autem appropinquavit* (2), et hoc etiam statuit Alexander Papa II, ut ejus geminatio ad finem praecedentis temporis poenitentiae, quam laus sequitur evangelica, referatur, et ejus depositio luctui sequentis temporis assignetur. Unde et quaedam Ecclesiae deponunt *Alleluja*, cum gaudio magno; aliae vero cum gemitu et suspirio: illi repraesentant futuram reparationem, isti de paradiso ejectionem. Caeterum, quia hoc tempus maeroris est, non dicuntur cantica angelorum, sed hominum, unde pro depositione *Alleluja* dicit Ecclesia in principiis horarum: *Laus tibi Domine, rex aeternae gloriae*, non quod aequipolleat.

19. *Alleluja* enim est vox angelica, ista humana, illa hebraica, et ideo dignior; ista latina, et ideo minus digna. In antiphonis responsoriis dicunt quidam *in aeternum;* in Missa vero pro *Alleluja* dicimus Tractum, nec fit commutatio in hebraicam linguam, quae, sicut Hieronymus ait super Isaiam, graeco sermone opulentior est; nec in graecam, quae latina ditior est, sed in latinam *Alleluja* commutare, quae omnibus pauperior est, ad significandum paupertatem praesentis vitae.

20. Et nota quod a Septuagesima usque in Pascha per dominicas noctes duo psalmi mutantur ad Laudes, scilicet *Miserere mei*, qui est psalmus poenitentialis, in locum psalmi *Dominus regnavit*, qui est psalmus laetitiae, et ad perfectionem informat, et psalmus *Confitemini*, in locum psalmi *Jubilate*, et hoc ideo, quia per poenitentiam venitur ad laudis confessionem, et per timorem ad spem. Quisque enim in peregrinatione, quam Septuagesima significat, positus, timoris et spei est subditus. Psalmus enim *Miserere* timorem quem oportet fragiles peccatores in praesenti peregrinatione de vindicta Dei habere designat, informans eos ut peccata sua plangant; quia vero post dolorem cordis et confessionem reatus fiducia accedendi ad Dominum habenda est, ideo Deum laudanter dicimus ad alterutrum psalmum *Confitemini*. Rursus psalmus *Confitemini* dicitur hoc tempore ad Laudes, ad notandum pueros debere instrui, ut in Ramis Palmarum sciant laudes Domini decantare, quoniam hic psalmus proprie ad illum pertinet, maxime propter illum versum: *O Domine salvum me fac, O Domine, bene, etc.*, vel ideo, ut per mortem et confessionem consequamur peccatorum remissionem. Dictus vero psalmus *Dominus regnavit*, etiam psalmus *Deus meus respice, etc.*, et sequentes, hoc tempore dicuntur ad Primam, ne aliquid de psalterio praetermittatur, quin totum saltem in septimana dicatur, quod totum in Ecclesia primitiva in die legi solebat.

21. Caeterum, quia, ut praemissum est, per Septuagesimam totum vitae nostrae spatium ac-

(1) Psal. 136. (2) Rom. 13.

cipimus, merito officia dominicarum, quae sunt a Septuagesima usque in Pascha, variantur, per quod notantur ordines vitae nostrae, seu cujuslibet animae fidelis postquam peccavit. Per primum enim, scilicet *Circumdederunt me*, habemus aliquem peccata confitentem. Per secundum, scilicet *Exurge*, habemus eumdem petentem. Per tertium, scilicet *Esto mihi*, ipsum orantem esse Dominum adjutorem sibi. Per quartum, scilicet *Invocavit me*, cognoscimus Dominum illum audientem sibi adjutorem esse, juxta illud: *Te orante, dicam: Ecce adsum*. Per quintum, scilicet *Reminiscere*, habemus illum credentem, vel sperantem. Per sextum, scilicet *Oculi mei*, intelligimus eum bonae operationis promissionem facientem. Per septimum, scilicet *Laetare Jerusalem* ubi de hoc dicetur, accipimus eum de hac passione exultantem, et quod etiam requies sit multis data in hac vita. Per octavum, scilicet *Judica me Deus*, videmus eum a Deo confirmatum in virtutibus et bonis operibus, quod jam confidenter vult et postulat judicari in consumatione aeterna. Per nonum, scilicet *Domine ne longe*, intelligimus quod jam sit collocatus in ordine angelorum; orat enim ibi habere perseverantiam. Et quod istud totum valeat adipisci, subjungit causam, scilicet per resurrectionem, quod habetur per decimum officium, scilicet *Resurrexi*. De hoc etiam sub DOMINICA QUADRAGESIMAE dicetur.

CAPUT XXV.

DE OFFICIO SEPTUAGESIMAE

SUMMA

1. Septuagesimae officium.
2. Genesis liber cur legatur in Septuagesima. Et num. 3.
4. Septuagesima quodnam officium habeat in Missa.
5. Septuagesimae Epistola. Et summarium, num. 6.
7. Tractus sequitur responsorium in Septuagesima.
8. Septuagesima quod habeat Evangelium. Et qualiter accipiatur. Et num. 11.
9. Terra est omnium mater.
10. Jugum est in quolibet statu et gradu super filios.

1-2. Nunc de officio praesentis dominicae aliqua dicemus. Sane, ut praemissum est, filii Israel servierunt septuaginta annis regi Babylonis, et postea liberati redierunt in Jerusalem. Similiter oportet nos servire ipsi tota vita ista, vel per culpam et poenam, vel ad minus per poenam, propter quod volens Ecclesia agi poenitentiam, tamquam posita in captivitate Babyloniae, idest hujus mundi, ut quandoque liberetur, et perveniat ad Jerusalem coelestem, et propter hoc facit Septuagesimam, ideo incipit legere quinque libros Moysis, quia ista utilitas poenitentiae per gradus distinguitur in illis. Primus enim liber, scilicet Genesis, instruit nos in initialibus poenitentiae, in fide, scilicet et timore, quae sunt essentia poenitentiae, quia per ea concipitur poenitentia. In fide autem nos instruit, sicut et in symbolo, quod enim ibi dicitur *visibilium et invisibilium*, dicit hic: *In principio creavit Deus coelum et terram* (1), scilicet coelum empyreum, et ea quae in eo sunt, quae sunt invisibilia, et terram, idest omnia ista visibilia. Et sicut ibi exprimitur persona Pa-

(1) Gen. 1.

tris, et Filii, sic et hic *In principio*, idest et in Filio creavit Deus, scilicet Pater coelum et terram, postea exprimitur persona Spiritus sancti, cum dicitur: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas*, idest Spiritus sanctus, qui creavit et regit omnia. Instruit etiam nos in fide incarnationis, et passionis, ut credamus Christum in quantum hominem passum fuisse,et non in quantum Deum,et hoc per Isaac qui non fuit immolatus,sed aries. Iterum instruit nos, ut credamus Christum datum esse ex gratia, non ex meritis, sicut Isaac. Instruit etiam nos in fide resurrectionis, et ascensionis, et Spiritus sancti missionis per Joseph, qui post venditionem sublimatus est in Aegypto, distribuens triticum per totam Aegyptum,sicut Christus post venditionem sublimatus mundo, distribuit triticum verbi Dei per praedicatores suos per totum mundum. Cujus causa fuit Resurrectio, Ascensio,et Spiritus sancti missio. Incutit etiam timorem per Adam, ne nos per vitium gulae, sive per inobedientiam ejiciamur de paradiso spirituali, sicut ille de paradiso terrestri: et per nos Cain instruit, ut caveamus ab homicidio: et per civitates penitus destructas, ut caveamus a vitio Sodomorum et ab omni vitio per diluvium, et iterum a vitio gulae per Esau, qui propter esum lenticulae rufae reprobatus est.

3. Praeterea, quia in Septuagesima recolimus miseriam nostram, quam propter peccata parentum nostrorum incurrimus, ideo librum Geneseos legimus, ubi agitur de expulsione primorum parentum de paradiso, et de aliis, de quo etiam cantamus responsoria: *In sudore vultus tui*, et illud: *Ecce Adam, etc.* Ad majorem tamen miseriam designandam prius legimus et cantamus de dignitate hominis, scilicet quod est factus ad imaginem et similitudinem Dei, quod in paradiso etiam collocatus est, quod socia ei facta est, et quod haec mori, nec aliquam poenam pati posset, nisi ex culpa sua proveniret.

4. Officium autem Missae est: *Circumdederunt me, etc.*, ubi confitetur Ecclesia se esse in poena et laboribus inflictis propter peccatum, quae sunt fames, sitis, calor, frigus, lassitudo, aegritudo, et mors ipsa, per pravam conscientiam, et amaritudo, foetor, et tenebrae, quales sunt dolores inferni. Sed ne iste luctus generet in nobis accidiam sive tristitiam, quae mortem operatur, ponit in versu consolationem: *Diligam te Domine fortitudo mea, etc.* (1), ut sic possit dicere: *Fuerunt mihi lacrymae meae panes, etc.* (2). Et adverte, quia haec verba: *Circumdederunt, etc.*, sunt etiam vox Ecclesiae primitivae plorantis in Abel protomartyre praecentore, cujus sanguis de terra clamavit ad Dominum (3),quae aperuit os suum, et suscepit eum de manu Cain fratris ejus, unde statio est ad sanctum Laurentium, cujus mors praetiosa novo et inaudito genere passionis clamavit in coelum, et audita est in universum mundum, unde et Ecclesia romana prae caeteris est authenticata martyribus.

5. Ne autem Ecclesia desperet, jam proponitur ei in Evangelio triplex salubre remedium, et in Epistola triplex praemium. Remedium est, ut si vult ab illis plene liberari, in vinea animae suae laboret,abscindendo vitia et peccata; postea in stadio vitae praesentis currat per poenitentiae onera, deinde viriliter in agone pugnet contra omnia diaboli tentamenta, quod si fecerit, triplex remedium habebit, quia laboranti dabitur denarius, currenti bravium, pugnanti corona.

6. Verum, quia non libenter homo suscipit onus poenitentiae, nisi videat praemium, ideo ostendit praemium in Epistola prima ad Corinthios, c. 9: *Nescitis quia hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* Est enim bravium praemium currentium, per quod significatur beatitudo aeterna, quae est praemium currentium in regnum aeternum, quod ostenditur, ut libentius agant homines poenitentiam, et ut magis fleant peccata sua, unde Psalmista: *Super flumina Babylonis illic, etc.* (4). Et sicut in cursu exteriori removentur quae impediunt cursum, sicut dicit Apostolus se facere cum dicit: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, etc.* (5), quasi dicat: Levigo me, idest levem facio ad hoc ut possim currere, sic facit Ecclesia; macerat e-

(1) Psal. 17. (2) Psal. 41. (3) Gen. 4. (4) Psal. 136. (5) I. Corinth. 9.

nim carnem suam, ut remotis omnibus nocivis, ad bravium vitae aeternae melius currere possit. Et bene respondet ei responsorium: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione* (1); tribulatio enim opportuna et utilis est homini, quoniam facit nos recordari aeternorum gaudiorum.

7. Nec sequitur *Alleluja*, quia subticet Ecclesia cantica laetitiae, ut praemissum est. Post Responsorium sequitur Tractus, a trahendo dictus, et est suavis auribus, scilicet: *De profundis clamavi, etc.* (2), ad notandum quod in gemitibus et suspiriis trahit Ecclesia vitam suam de profundis peccati vel poenae. Sed ad consolationem interponuntur verba misericordiae, cum dicit: *Quia apud te propitiatio est, etc.*

8. Sed quia nullo modo vult Ecclesia quod filii sui cadant in accidiam, ideo post Tractum sequitur Evangelium de denario diurno, idest de beatitudine aeterna, quam ostendit filiis suis, ut hilariter faciant poenitentiam: *Simile est enim regnum coelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane, etc.* (3). Homo est vinea Dei, et Ecclesia, quam quilibet debet colere pro posse suo, in aliis per praedicationem, et in se per bonam operationem, et si bene coluerit habebit vitam aeternam, quae dicitur denarius. In denario est imago et superscriptio, et nos habemus imaginem Dei, apertam subscriptionem, quia erimus et dicemur dii et filii Dei, unde Psalmista: *Ego dixi, dii estis et filii Excelsi omnes* (4). Sequitur Offertorium: *Bonum est confiteri Domino, etc.*, in quo monemur laudare Deum in tribulatione, quod possumus facere viso denario, ad quem videndum petit Ecclesia illuminari, dicens in Postcommunione: *Illumina faciem tuam, etc.* Potest etiam et aliter dici secundum Innocentium III. in sermone hujus diei. Legitur enim, quod *occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adae a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturae in matrem omnium* (5).

9. Siquidem mater omnium hominum terra est, et eadem omnium est sepultura, propter quod ille dicebat: *Nudus egressus sum de utero matris meae, et nudus revertar illuc* (6). In praemissis autem verbis circa statum humanae conditionis tria consideranda sunt, videlicet ingressus, progressus, et egressus. De progressu praemittitur: *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum, etc.*; de ingressu subjungitur: *A die exitus de ventre matris eorum;* de egressu concluditur: *Usque in diem sepulturae in matrem omnium* (7).

10. Sane, in quolibet statu grave jugum super filios Adae imponitur, grave quidem in ingressu, gravius in progressu, gravissimum in egressu, unde merito Propheta flebat, dicens: *Quare de vulva egressus sum, ut videam laborem et dolorem, et consumerentur in confusione dies mei?* (8). Formatus est enim homo de terra, conceptus in culpa, natus ad poenam. Vere itaque occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adae, et beati qui occupantur in bonis, miseri qui in malis; beati quoque qui jugum Christi portant, miseri qui jugum diaboli. Hunc humanae conditionis miseriam considerans Ecclesia gemit, dicens in Introitu: *Circumdederunt me dolores inferni, etc.*, in quibus verbis Propheta recolit lapsum humanum. Ne vero praeterea nimio dolore desperet, ideo statim commemorat misericordiam creatoris in Graduali: *Adjutor, etc.*

11. Occupationem autem honestam et utilem Dominus inducit in Evangelio operarios conducens, ut reddat illis mercedem; inhonestam vero et inutilem docet Apostolus in Epistola evitare: *Nescitis* (inquit) *quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, sic currite, ut comprehendatis, etc.*, et sequitur: *Ego autem sic curro non quasi in incertum* (9). In Tractu vero: *De profundis, etc.*, Propheta inter jugum, et jugum distinguit, dicens enim *Si iniquitates, etc.*, innuit jugum diaboli, de quo per Prophetam dicitur: *Computrescit jugum a facie Dei* (10), unde mox subdit: *Quia apud te propitiatio, etc.*: ecce jugum Christi suave, de quo Veritas inquit: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (11). In summa autem officium Missae continet afflictionem in Introitu, jejunium in Oratione, bellum in Epistola, auxilium in Graduali, in Evangelio in vineam inducimur, ubi compatimur et conregnabimus.

(1) Psal. 9. (2) Psal. 129. (3) Matth. 20. (4) Psal. 81. (5) Eccli. 40. (6) Job. 1. (7) Eccli. 40. (8) Jerem. 20. (9) I. Corinth. 9. (10) Isai. 10. (11) Matth. 11.

CAPUT XXVI.

DE SEXAGESIMA

SUMMA

1. *Sexagesima quorsum instituta. Et quid sonet, num.* 2.
3. *Sexagesimae Evangelium.*
4. *Filii Ecclesiae triplices. Et num.* 5. 6.
7. *Paulus cur nominetur in Collectis Sexagesimae.*

1. Post Septuagesimam sequitur Sexagesima. Sicut autem Ecclesia celebrat Septuagesimam in ministerio, quia quemadmodum filii Israel per fletum exierunt, et liberati sunt per septuaginta annos de servitute Babylonica, sic et ipsa Ecclesia de servitute diaboli, cui oportet modo servire, liberata est, saltem per poenitentiam factam in septenario hujus vitae. Sic etiam in ministerio celebrat Sexagesimam, licet enim instituta fuerit in redemptione quintarum feriarum, prout dictum est sub SEPTUAGESIMA, fuit tamen etiam instituta propter significationem, quoniam significat tempus viduitatis Ecclesiae, et illius moerorem propter absentiam sponsi, qui peccatoribus abest per gratiam et viatoribus per humanitatis praesentiam. Licet enim Christus nobis sit praesens secundum divinitatem, juxta illud: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem saeculi* (1), tamen secundum quod est homo, in coelo est, sedens ad dexteram Patris. Nempe fructus septuagesimus viduis debetur, in consolationem autem illius absentiae sponsi, qui ad coelum raptus est, dantur Ecclesiae duae animae, scilicet sex operum misericordiae excitatio, et decalogi impletio.

2. Unde Sexagesima sonat sexies decem, ut per sex opera misericordiae, per decem decalogus intelligantur. Sexagesima enim ex senario et denario constat, ut sicut Dominus post opera sex dierum benedixit diei septimae, sic post perfectionem operum decalogi perveniemus ad beatitudinem aeternam, et dicetur nobis: *Venite benedicti Patris, etc.* (2).

3. Et ideo in Sexagesima legitur Evangelium: *Cum turba plurima* (3), de semine verbi Dei, ut homines seminent opera misericordiae ad habendam illam benedictionem. Et quia semen in pluribus suffocatur, ideo clamat alta voce in Introitu: *Exurge, quare ob dormis Domine* (4). In tertia vero dominica, scilicet Quinquagesimae, ostendit per quem velit liberari, scilicet per Deum, unde in Introitu dicit: *Esto mihi in Deum protectorem* (5); et quia Dominus prope est omnibus invocantibus eum, sequitur liberatio in sequenti dominica, unde dicit in Introitu: *Invocabit me, et ego exaudiam eum.* Impossibile est enim quin ille liberetur, qui aperit per confessionem peccata sua, quae sunt dolores ducentes ad infernum, et dolet dolore satisfactorio, et petit a Domino liberari. Quia vero peccata hominem a Deo separant, ideo dubitando dicit: *Exurge.* Item dicit ter *exurge* in hodierno Introitu, propter triplices filios.

4. Primo enim clamat pro filiis qui tentantur per adversa, sed non succumbunt, ut Paulus, propter quos dicit primo: *Exurge, quare obdormis*, idest obdormire videris, non exaudiendo, vel liberando, et hoc facit Dominus, ut probentur et examinentur in igne tribulationis. Puriores enim exierunt tres pueri de fornace Babylonis, quam intraverunt. Unde non dormit, sicut habetur Hier.

(1) Matth. 28. (2) Matth. 25. (3) Luc. 8. (4) Psal. 43. (5) Psal. 70.

c. 1: *Virgam vigilantem ego video,* et dicit Dominus statim: *Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo,ut faciam illud,* et Psalmista: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel* (1); et quantum ad istos dicit postea: *Oblivisceris tribulationis,* quia singula singulis debent reddi.

5. Secundi filii sunt qui in pugna cadunt, et propter istos dicit Ecclesia: *Exurge, ne repellas in finem: quare faciem tuam avertis,* quasi dicat: Ostende faciem tuam, et revertemur ad te.

6. Tertii filii sunt qui per blanda tentantur nec succumbunt, sed quia adversa non tolerant, periculum est ne prospera eos frangant, et propter hoc dicunt: *Exurge Domine adjuva nos, et libera nos propter nomen tuum,* propter hoc sequitur: *et libera nos.* De hoc etiam in dominica sequenti dicetur. Epistola vero: *Libenter suffertis* (2) hortatur nos ut quaeramus Dominum, et despiciamus et sustineamus laesores,et tamquam hoc cognoscentes dicimus responsorium: *Sciant gentes, quoniam, etc.* Tractus ostendit terram commotam, idest conscientiam peccatorum.In Evangelio ergo semen jacimus, quoniam in vineam inducti sumus; est autem Evangelium: *Exiit qui seminat seminare semen suum, etc.* (3).

7. Et hoc fecit beatus Paulus, qui seminavit semen suum, idest verbum Dei et propter hoc fit hodie statio apud sanctum Paulum,et inde est quod in fine Collectae hujus diei dicitur: *Doctoris gentium, etc.* Saepe enim secundum stationes officia ordinantur, ut hodie, quia enim statio est ad sanctum Paulum, ideo de eo fit mentio in Collecta, et eodem modo in quinta feria ante *Laetare Jerusalem,* et in sabbato ibi sequenti, ut ibi dicitur. Protenditur autem Sexagesima usque ad quartam feriam post Pascha, in qua cantatur: *Venite benedicti Patris mei,* quia illi qui in operibus misericordiae se exercent, audient illud *Venite benedicti Patris mei, etc.* (4), ut ipse testatur, et tunc sponsae janua aperietur, et sponsi amplexu fruetur, unde in Epistola admonetur, ut ad instar Pauli tribulationem de absentia sponsi patienter expectet, in Evangelio seminationi bonorum operum semper insistat; et quae quasi desperans clamaverat: *Circumdederunt me gemitus mortis, et dolores inferni, etc.,* nunc ad se rediens petit in officio in tribulationibus adjuvari et ab ipsis eripi, dicens: *Exurge Domine, adjuva nos, etc.*

---

(1) Psal. 120. (2) II. Corinth. 11. (3) Luc. 8. (4) Matth. 25.

CAPUT XXVII.

DE QUINQUAGESIMA

SUMMA

1. Quinquagesima est multiplex.
2. Quinquagesima psalmorum est triplex.
3. Quinquagesima annorum annus Jubileus.
4. Quinquagesima quid notet. Et unde dicatur, num. 6.
7. Jejunium auspicari debent clerici a Quinquagesima.
8. Quinquagesimae officium matutinum.
9. Homo sanctus arcui computatur coelesti.
10. Quinquagesimae officium quodnam in Missa.
11. Charitatis quindecim gradus.
12. Poenitentia tria necessario requirit.

1. Sequitur de Quinquagesima. In primis autem notandum est, quod multiplex est Quinquagesima, scilicet dierum, annorum, psalmorum, personarum, et denariorum. Quinquagesima dierum triplex est. Una a dominica ista usque ad diem Paschae. Alia a Pascha usque ad Pentecosten, de qua dicitur in concilio Aurelianensi (1), quod ante Paschae solemnitatem non Quinquagesima supplendum est, quia illa servatur post Pascha, sed Quadragesima teneatur. Tertia ab octava Paschae, idest a sabbato *in albis* usque ad sabbatum post Pentecosten. Prima est poenitentiae, afflictionis, et abstinentiae; tunc enim homines abstinent a carnibus, et continent a luxuriis. Secunda est laetitiae et exultationis. Tertia figurae, sive gloriae et glorificationis; figurat enim octavam aetatem, ubi stola animae et corporis induemur, et inde est quod duo *Alleluja* in Quinquagesima cantamus.

2. Quinquagesima quoque psalmorum triplex est, et tres status Christianae religionis significat. Primus est poenitentiae, secundus justitiae, tertius laudis vitae aeternae, ideoque prima terminatur in psalmum *Miserere mei Deus*, secunda in psalmum *Misericordiam et judicium*, tertia: *Omnis spiritus laudet Dominum*, quod est in fine psalmi *Laudate Dominum de coelis*. Hae tres Quinquagesimae significant dies diluvii; tot enim diebus fuit aqua super faciem terrae, scilicet centum quinquaginta. Ideo ergo tres quinquagesimas psalmorum cantamus, ut Deus a tali diluvio, et ab omni periculo nos defendat.

3. In Quinquagesima vero annorum erat annus jubileus, qui quinquagesimus erat. Tanta enim erat septenarii celebritas, quod septima dies celebrabatur, scilicet sabbatum, et septima septimana, ut per Pentecosten septimus mensis, ut september, et septenarius annus jubileus, in quo omnes servi liberabantur (2). Si vero aliquis esset qui nollet liberari, sed remanere in servitute domini sui, ducebatur ad postes tabernaculi, vel templi, et perforabatur ejus auris cum subula, quod erat signum servitii, nec deinceps manumittebatur, etiam si vellet. Item omnia quae tellus ex granis eo anno procreabat, omnibus erant communia, non enim colebatur illo anno. Omnia etiam debita illo anno remittebantur, et possessiones alienatae restituebantur, prout sub PENTECOSTE dicetur, unde Jubileus *remittens*, vel *initians* interpretatur, per quem recte poenitentia figuratur, per quam ve-

(1) De Consecr. dist. 4. *Sacerdotibus*. (2) Lev. 27.

ra libertas tribuitur, et a diaboli servitute liberamur: per eam etiam peccatorum debita remittuntur, et haereditas aeterna, atque coelestes mansiones restituuntur.

4. Quinquagesima ergo poenitentiae tempus et remissionis significat; inde est quod hoc tempore psalmus *Miserere mei Deus*, qui est quinquagesimus, et est tempus poenitentiae, et remissionis, frequentatur. Et legitur et cantatur de diluvio, nam sicut per diluvium mundus purgatus est a malis hominibus, ita per poenitentiam purgatur μικροκόσμος, idest minor mundus, scilicet homo, a vitiis et criminibus. Rursus, quinquaginta dies in poenitentia ducimus, ut in quinquaginta sequentibus diebus, scilicet a Pascha usque ad Pentecosten, quos in laetitia sumus acturi, non excedamus, qui in die Pentecostes Spiritus sancti gratiam suscipere mereamur. Finitur enim quinquagesima in die Paschae, quia poenitentia ad novitatem vitae resurgere facit. De Quinquagesima personarum sermo habetur in Genesi. Abraham quaesivit a Domino, si quinquaginta boni essent in populo, numquid parceretur eis: imo dixit Dominus postea de quinquaginta, et sic usque ad decem (1).

5. De Quinquagesima denariorum habetur sermo in Evangelio, ubi agitur de duobus debitoribus, quorum unus debebat centum denarios, et alius quinquaginta, sed de ea nihil ad praesens. Dicitur autem Quinquagesima quasi quinquies decem, significans tempus remissionis, ut dictum est. quinquaginta enim numerus consistit ex quinario et denario in se multiplicatis; nam qui opera quinque sensuum corporis per decem legis mandata moderatus fuerit, secure dicere poterit quod in ultimo die Quinquagesimae, scilicet in Pascha, cantatur, scilicet *Resurrexi, et adhuc tecum sum, etc.*

6. Et nota quod Thelesphorus et Gregorius Papae (2) statuerunt ut clerici incipiant a Quinquagesima jejunare.

7. Instituta est Quinquagesima primo propter suppletionem, ut videlicet supplerentur dies dominici qui de jejunio quadragesimae subtrahuntur, et sic quadraginta diebus jejunaretur, prout sub SEPTUAGESIMA est dictum. Secundo, propter significationem, quia significat tempus remissionis, ut praemissum est. Tertio, propter repraesentationem, quia non solum tempus remissionis significat, verumetiam statum beatitudinis repraesentat. Nam in quinquagesimo anno servi efficiebantur liberi, ut praemissum est, et quinquagesimo die agni immolati lex data est, et in quinquagesimo die a Pascha datus est Spiritus sanctus, et ideo hic numerus statum beatitudinis repraesentat, ubi erit adoptio libertatis, et cognitio veritatis, et perfectio charitatis.

8. Matutinale diei hujus officium est de diluvio, ut Ecclesia incutiat timorem filiis suis ne peccent per luxuriam, sicut in Missae Postcommunionem ne peccent per gulam. Et quia haec duo vitia maxime dominantur in illo tempore, ideo agit de diluvio, per quod poenitentia designatur, ut praemissum est. Sed ne timor nimis desperare faciat, dicit responsorium: *Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum foederis* (3), quod exponitur allegorice de Christo, vel de quolibet Sancto secundum suum modum.

9. Arcus enim ille quanto magis ad coelum elevatur, tanto magis ad terram deprimitur; ita sanctus homo quanto magis elevatus est ad coelestia, tanto plus se humiliat, juxta illud: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus* (4). Item arcus iste est signum foederis, similiter et Christus, unde in psalmo: *Respice in faciem Christi tui* (5). Et Sancti etiam sunt foederis signum, quia possunt iram Dei tenere, sicut fecit Moyses. Item arcus ipse portentum est, ita et Sancti, quia si Dominus ita suos affligi permittit, quid erit de malis? Notandum autem est, quod primo cantantur quaedam responsoria de diluvio, secundo quaedam de obedientia Abrahae, postremo de caeco illuminato, ad notandum quod qui per poenitentiam peccata sua diluerit, et mandatis dominicis ut Abraham obedierit, a Domino plene illuminari merebitur.

10. Porro, in officio Missae Ecclesia rogat Deum, et invocat pro filiis suis afflictis, dicens in Introitu: *Esto mihi in Deum protectorem*, postea vero pro ipsis dicit: *Et in domum refugii, etc.* Et causam subdit scilicet per fidem, cum dicit: *Quoniam firmamentum meum et refugium meum,*

(1) Gen. 18. (2) 4. dist. *Statuimus*. 2. c. et c. seq. (3) Gen. 9. (4) Eccli. 3. (5) Psal. 83.

etc. Tertio pro tentatis in prosperitate existentibus, cum dicit: *Et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.* De hoc etiam in praecedenti dominica dictum est. Sequitur versus de spe, quasi dicat: quia merito spei dabis mihi hoc, *in te Domine speravi.* Oratio pro afflictis est, scilicet: *Preces nostras quaesumus, Domine, etc.* Epistola est de charitate: *Si linguis hominum loquar* (1), quasi dicat: Omnes virtutes eo modo quo haberi possunt, sine charitate, nihil valent ad vitam aeternam.

11. Et ponit ibi quindecim gradus, ex quibus pervenitur ad regnum coeleste. Primus gradus est: *Charitas patiens est;* secundus: *benigna est;* tertius: *non aemulatur, etc.* Deinde sequitur commendatio charitatis: *Charitas nunquam excidit.* Quoniam autem non potest homo habere charitatem, nisi fiant mirabilia, majus enim est de impio facere pium, quam creare coelum et terram, ideo sequitur responsorium: *Tu es Deus, qui facis mirabilia.* Versus est: *Liberasti in brachio tuo,* idest in Christo per fidem Christi. Et sequitur Tractus: *Jubilate,* cujus verba videntur esse contra illud quod per Tractum significatur, scilicet dolores per quos Ecclesia trahit vitam miseram. Sed dic quod jubilatio, seu exultatio, non est contrarium Tractui, quoniam homo beatus in ipsis miseriis exultat, et etiam quando homo liberatus est, in miseriis gaudet, unde in Actibus Apostolorum: *Ibant Apostoli gaudentes, etc.* (2), et illud Salomonis: *Cor quod novit amaritudinem animae suae, in gaudio ejus non miscebitur extraneus* (3), idest diabolus, hoc est super omne gaudium. Evangelium est de fide passionis, et resurrectionis: *Ecce ascendimus Jerosolymam, etc.* (4), et quia per fidem caeci illuminantur, ideo statim sequitur caeci illuminatio, qui valde sapienter petit, dicens: *Domine, ut videam,* quia visio erit tota merces. Offertorium similiter est de fide: *Benedictus Domine, etc.* Et adverte quia in Evangelio caecus petitionem geminat, dicens bis: *Fili David miserere mei,* et in Offertorio similiter etiam gratias de illuminatione utriusque populi duplicat, dicens bis: *Benedictus es Domine,* et in aliis etiam verbis magis ac magis dupliciter illuminari postulat, dicens ibi: *Doce me justificationes tuas,* vel bis dicens *justificationes tuas* propter viam testimoniorum, et veritatis et mandatorum. Postcommunio, scilicet *Manducaverunt et saturati sunt nimis,* est de timore, ut ad memoriam reducamus quod dicitur de Judaeis: *Adhuc escae eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei descendit super eos* (5). Quia enim comederant usque ad nauseam, statim Deum ad iracundiam concitaverunt, ut videlicet incutiatur nobis timor, ne per gulam offendamus Deum, sicut Judaei. Hoc autem facit Ecclesia, quia solent homines magis intendere gulae propter carnisprivium, quod imminet, de quibus dicit Gregorius (6): quod relinquendi sunt suo ingenio cum venia. Et ideo bene competit huic diei.

12. Potest etiam et aliter dici, quod tria sunt necessaria, quae proponuntur nobis in Epistola et in Evangelio, ad hoc ut opera poenitentiae, quae per Quinquagesimam figurantur, sint perfecta, scilicet charitas, quae proponitur in Epistola; memoria dominicae passionis, et fides, quae intelligitur per caeci illuminationem, et haec proponuntur in Evangelio. Vera fides, sine qua Deo nemo placere potest, opera facit acceptabilia; memoria passionis reddit facilia, charitas facit esse continua. Et sicut Ecclesia primo desperans clamaverat: *Circumdederunt me, etc.,* et post ad se rediens, adjuvari petebat; ita hic jam concepta fiducia, et spe veniae propter poenitentiam, quasi Dominum tenendo, orat et dicit: *Esto mihi, etc.,* ubi petit quatuor, scilicet protectionem illis qui sunt in adversis, firmamentum illis qui sunt in gratia, refrigerium illis qui sunt in culpa, et ducatum illis qui sunt in prosperis. Epistola vero nos ponit in expeditione, armis muniri docens. Tractus triumphatori militiae nos docet servire, ei quidem qui nos fecit, non ei cui nos vendidimus. Et nota Evangeliorum consequentiam rationabiliter ordinatam; nam in Septuagesima vineam colimus, in Sexagesima agrum seminamus, sive semen spargimus, in Quinquagesima fructum lucis in caeco illuminato colligimus.

(1) I. Corinth. 13. (2) Act. 4. (3) Prov. 14. (4) Marc. 10. (5) Psal. 77. (6) Dist. 4. *Denique.*

CAPUT XXVIII.

DE FERIA QUARTA IN CAPITE JEJUNIORUM

SUMMA

1. *Quadragesima sequitur Quinquagesimam. Et ejus commendatio post num. 2.*
2. *Jejunium primum instituit Petrus Apostolus. Et quorsum institutum, num. 3.*
4. *Quadragesima offerimus Deo decimas.*
5. *G. Durandus origine fuit provincialis.*
6. *Quadragesima cur sub ver inchoetur, et producatur ad Pascha, praeter tamen rationem temporis, quo Christus jejunavit.*
7. *Cur in Missa Quadragesimae dicatur:* Humiliate capita vestra Deo.
8. *Genua cur flectamus in Quadragesima sub illam collectam:* Humiliate capita vestra Deo. *Et num. 9. 10.*
11. *Psalmus frequens in Quadragesima:* Qui habitat.
12. *Quadragesimale tempus est tempus luctus.*
13. *Jejunium cur inchoetur in quarta feria. Et num. 14. 15. 16. 17.*
18. *Cineres cur imponantur capitibus in capite jejunii. Et unde is mos ortus.*
19. *Poenitentiae vis summa. Et quotuplex sit, num. 20.*

---

1. Post Quinquagesimam sequitur Quadragesima, quae est numerus spiritualis poenitentiae, in qua jejunat Ecclesia, et poenitet de peccatis suis. Per poenitentiam enim quae in Quadragesima perficitur, pervenitur ad Quinquagesimam, idest ad annum jubileum, hoc est ad remissionem peccatorum, ut praemissum est. Incipit autem Quadragesima a dominica sequenti, in qua cantatur: *Invocavit me,* sed in feria quarta jejunium inchoatur, ut jam dicetur.

2. Beatus Petrus primo instituit jejunium Quadragesimae ante Pascha. Nec vacat a mysterio, quod quadragintasex diebus a capite jejunii usque ad Pascham in abstinentia sumus. Nam post Babylonicam captivitatem quadragintasex annis aedificatum fuit templum Domini, unde et nos post captivitatem Babylonis, idest confusionis vitiorum, quadragintasex diebus per abstinentiam et bona opera nosmetipsos templum Deo aedificamus. Quare autem quadraginta diebus jejunetur, et quare dicitur Quadragesima, sub DOMINICA SEQUENTI dicetur. Sane, jejunium Quadragesimae commendatur ab institutione, et a tribus temporibus, et a personis, quae in illis jejunaverunt (a).

3. Rursus, jejunia ideo sunt instituta, quoniam in veteri lege praeceptum erat decimas Deo, et primitias de omnibus bonis reddi, unde et nos idipsum facere debemus, et etiam nobis ipsis, scilicet de corpore, et de mente, et de tempore. De his aliis jejuniis dictum est sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Siquidem de nobis decimas et primitias Deo offerimus, quando bonum operamur. In Quadragesima solvitur decima dierum quoniam, secundum Gregorium (1), a prima dominica Quadragesimae usque in Pascha sex hebdomadae computantur, quarum dies sunt quadraginta duo, ex quibus dum sex dies dominici subtrahuntur de jejunio, remanent tantum trigintasex dies abstinentiae, quae sunt quasi decima anni. Ut ergo numerus quadraginta dierum, quibus Christus jejunavit, impleatur, recipiuntur, ex institutione Gregorii Papae (2), quatuor dies

(1) De Consecr. dist. 5. *Quadragesima.* (2) Ibid.

praecedentis hebdomadae, videlicet quarta, quinta, sexta feria, et sabbatum, et secundum hoc dicitur Quadragesima, quasi quatuor cum decima, quoniam trigintasex diebus, qui sunt decima, adduntur quatuor, ut praemissum est, quorum primus est sanctificationis et mundationis, quia tunc tam animam quam corpus mundamus, cineres capitibus aspergentes. Reliqui tres sunt de primitiis dierum, qui solvuntur in quatuor temporibus anni. Sed cum trigintasex dies praedicti sint decima trecentorum sexaginta dierum, et annus constat ex trecentis sexagintaquinque diebus, et sex horis, patet quod cum jejunamus trigintasex dies ratione decimae, remanent quinque dies indecimati, et sex horae, sed de illis jejunamus quatuor dies praecedentis hebdomadae, ut sacer numerus compleatur, ut praemissum est. Sed secundum hoc adhuc remanent triginta horae indecimatae, videlicet unus dies, qui continet vigintiquatuor horas, et sex horae; sed potest dici, quod pro decima illius temporis in sabbato sancto tardius coenamus, vel forte propter hoc die illa tardius, scilicet de nocte, Missa celebratur, ut dictum est in PROOEMIO quartae partis.

4. - 5. Nos vero provinciales jejunium Quadragesimae in praecedenti secunda feria inchoamus, et sic duo dies plus caeteris nationibus jejunamus, et hoc non solum propter quamdam honestatem, ut videlicet sic biduo purificati in quarta feria sacrum jejunium inchoemus, verumetiam pro eo quod Quadragesima in magno die Jovis. Coenae terminatur, prout sub titulo DE SEPTUAGESIMA dictum est. Ultimos ergo duos dies non ratione Quadragesimae, sed propter causam ibi dictam, et propter eorum sanctitatem jejunamus. Clerici etiam in Quinquagesima jejunium inchoare tenentur, prout ibi dictum est. Quidam autem dixerunt, quod praemissi quatuor dies adduntur alia de causa, videlicet tres pro tribus diebus Quatuor temporum, qui in Quadragesima contingunt, quartus pro vigilia Paschae, quam jejunare debemus; sed praemissa ratio verior est.

6. Sed cum in Quadragesima invitemur per jejunium Christi, ut praemissum est, et ipse statim post baptismum, scilicet Epiphaniam, suum jejunium inchoaverit, quaeritur quare hoc tempore jejunium inchoamus, et illud cum Pascha continuamus, et non eodem tempore quo ipse jejunavit, cum ipsius actio nostra debeat esse instructio? Ad quod quadruplex est ratio. Prima, quia in Quadragesima repraesentamus populum Israel, qui fuit quadraginta annis in deserto, et statim post celebravit Pascha. Secunda, qui homines tempore veris naturaliter ad libidinem commoventur, ad quam restringendam institutum est hoc tempore jejunare. Tertia, quia Christi passione resurrectio continuatur; igitur rationabile fuit, ut afflictio nostra continua esset passioni Salvatoris. Cum enim ipse pro nobis passus sit, et nos ei compati debemus, ut ita tandem conregnemus, et post passionem statim resurrectio subsequatur, juxta illud Apostoli: *Si sustinebimus, et conregnabimus* (1), et aegrotus magis affligitur cum approximat sanitati. Quarta, quia sicut filii Israel prius quam agnum comederunt, se affligebant, et lactucas agrestes, idest amaras, comedebant, ita et nos per poenitentiae amaritudinem debemus prius affligi, ut statim post digne possimus comedere agnum vitae, idest corpus Christi, ut sic mystica capiamus paschalia sacramenta.

7. Porro, in Missis quadragesimalibus frequentatur *Humiliate capita vestra Deo,* eo quod illo tempore diabolus magis impugnat nos; unde Deum humiliter orare, et nos sibi humiliare debemus, et ut nos sub omnipotentis Dei manu humiliemus. Dicitur etiam: *Flectamus genua,* de quo dictum est sub quarta parte, sub titulo DE SALUTATIONE.

8. Et est sciendum quod *Flectamus genua* et *Humiliate capita* sese comitantur, et neutrum dicitur in dominica die, nam, ut ait Gregorius: «Qui in dominica die genua flectit, Deum resurrexisse negat.» Propter multas quidem causas orando nos ad terram prosternimus, prout dictum est in quinta parte, sub PRIMA. Dicitur etiam oratio super populum post *Humiliate capita, etc.* propter temporis sanctitatem, et ad notandum quod in hac vita pro nobis est orandum, ut in futuro audire mereamur a Domino: *Venite benedicti Patris mei, etc.* (2), quae quidem oratio est vicaria sanctae communionis. Olim enim omnes communicabant, et communicaturos diaconus ad

(1) II. Tim. 2. (2) Matth. 26

flectendum genua invitabat, nunc vero quia multi suscipiunt corpus Domini indigne, pro communione utimur oratione, diacono sicut prius suo fungente officio, et dicente: *Humiliate capita vestra Deo*, quia quicumque humiliaverit se exaltabitur,et quisquis hic bonis actibus benedicitur, aeternae benedictioni postmodum adscribetur. In hac ergo oratione sacerdos milites Christi pugnae commendat ad dimicandum contra hostem antiquum et insidias inimicorum,et ideo praemunit eos per ministrum armis humilitatis, dicens: *Humiliate capita vestra Deo*, et sic tandem capitibus humiliatis quasi confirmans eos, infundit super eos protectionem suae benedictionis, et hoc magis in Septuagesima, quoniam adversarius noster tunc solicitus circuit, quaerens quem devoret (1).

9. Secundo, in prima Collecta genua flectimus in postulatione justitiae, quae est necessaria in praesenti vita; in ultima vero reverenter inclinamus in gratiarum actionem pro diurno denario vitae futurae.

10. Tertio, in prima Collecta flectimus genua pro pugna praesentis vitae, afflictionem laboris et continentiae ostendentes. In ultima vero, quae est pro gratiarum actione, caput humiliamus, per quod mentis humilitas designantur, quia in aeterna vita omnis labor excludetur, sed humilitas semper stabit. De hoc dicetur sub SABBATO PRIMAE HEBDOMADAE QUADRAGESIMAE. Item, in fine Missae dicitur: *Benedicamus Domino*, de quo dictum est in quarta parte, sub titulo DE ORATIONE NOVISSIMA. Hoc etiam tempore cortinae in Ecclesia suspenduntur, de quo dictum est in prima parte sub titulo DE PICTURIS.

11. Porro Ecclesia his diebus in magno certamine constituta in Quadragesima frequentat psalmum *Qui habitat*, quia psalmus illis informat in certamine positos spem suam in Domino ponere, et omne adjutorium ab eo deposcere, de quo sub dominica sequenti dicetur. Hoc tempore diaconus casulam super humerum portat, de quo dictum est in parte secunda, sub titulo DE DIACONO. Ab hac quoque quarta feria usque ad dominicam Palmarum dicitur omni die Praefatio de jejunio, et etiam dominicis diebus apud quosdam. In illa vero dominica, et sequentibus diebus dicitur Praefatio de Passione. Sed videtur esse incongruum quod in dominicis diebus cantetur Praefatio de jejunio, cum in illis non jejunetur, et ideo quidam dicunt in illis quotidianam Praefationem; sed licet non jejunetur numero, jejunatur tamen qualitate, idest in cibo quadragesimali, sicut in aliis diebus. In quibusdam tamen Ecclesiis incipiunt dicere Praefationem de Passione in dominica *de Passione*, et in quibusdam etiam dicunt Praefationem de jejunio usque ad quartam feriam ante Pascha. Verum licet, ut praemissum est,quadragesimali jejunio,quod incipit in dominica quadragesimae, superadditi sint quatuor dies, solemnitates tamen officii quadragesimalis temporis incipiunt in eadem dominica, sicut prius, et non ante: nec in hoc immutatio facta fuit, quamquam potius ex incuria, quam ex certa scientia hoc contigisse credatur, nam idem deberet esset caput jejunii et et officii, et secundum hoc videtur quod in dictis quatuor diebus deberent immediate post Missam dici Vesperae.

12. Circa quod notandum est, quod quadragesimale tempus est luctus et poenitentiae tempus: poenitentes autem dum convertuntur ad Christum, a tenebris ad lucem transeunt; verpertinum vero tempus,propter defectum et obscuritatem, imperfectionem designat.Quia ergo poenitentes non imperfectioni et defectui, sed potius perfectioni et luci veritatis insistunt, idcirco convenienter quantum ad Vesperas dictum tempus lucis, ex institutione Cabilonensis Concilii (2), praevenitur, ut sic statim post Missam dicantur, quae aliâs circa noctis tempus consueverant dici. Hoc tamen quatuor praedictis diebus praecedentibus non servatur, qui diebus quadragesimalibus superadditi ex alia causa fuerunt. Vel potest dici, quod quia quadragesimali tempore propter dispositionem ad paschalem solemnitatem et correctionem delictorum praeteritorum, sanctioribus operibus insistendum est, ideo provisum est ut eo tempore quo servamus illa jejunia, plures orationum supplicationes jejunii agamus, et propter hoc non solum alias horas, verum etiam Vesperas ante cibum di-

(1) I. Petr. 5. (2) De Consecr. distin. 1. solent.

cimus. Praedictis tamen quatuor diebus hoc non servatur, ad repraesentandum primariam dispositionem poenitentium, qui in suis primordiis non possunt tot sanctitatis observantiis insudare. Hoc tempore dicitur ad horas capitulum: *Convertimini* (1), et illud: *Inter vestibulum* (2), et illud: *Clama, necesses* (3), et illud: *Derelinquat impius viam suam* (4), et illud: *Frange esurienti panem* (5).

13. Sane, haec quarta feria quatuor privilegiis insignitur. Primum, quia tali die incipimus jejunare, quod fit quadruplici ratione. Primo, pro eo quod Christus legitur quarta feria suum jejunium inchoasse, quod inde videtur, quia natus est die dominica; et si quis diligenter computet annos ex tunc usque ad trigesimum, secundum rationes computi, inveniet eum in tertia feria baptizatum fuisse, et sequenti die intrans in desertum inchoavit jejunium.

14. Secundo, ideo in quarta feria jejunium inchoamus, quia in quarta aetate Salomon templum aedificavit, et nos quasi fundamentum illius templi, quod ex nobis construitur, facimus jejunando,ut in Pascha templum Domini esse possimus, unde Apostolus: *Templum Domini sanctum est, quod estis vos* (6).

15. Tertio, ideo in quarta feria jejunium incipit; cum enim Ecclesia in diebus dominicis Quadragesimae non jejunet propter gaudium quod habet de resurrectione Domini, quae in illa die facta est. In resurrectione Dominus legitur bis comedisse, semel cum discipulis euntibus in Emmaus, et iterum quando intravit clausis janúis ad discipulos,et attulerunt ei partem piscis assi,et favum mellis (7), ideo incipit jejunare ab hac quarta feria antecedente dominicam illam, quae propter hoc vocatur *caput jejunii*. De hoc etiam jam praemissum est.

16. Quarto, quia sicut jam dicetur, hoc tempore ad bellum procedimus, ideo quatuor diebus hujus hebdomadae jejunamus, ut quatuor armati virtutibus, scilicet justitia, fortitudine, prudentia, et temperantia, quatuor mala quae per primum parentem incurrimus, deploremus, scilicet quod de paradiso ejecti sumus; quod in hac valle miseriae cibo ad modum jumentorum indigemus; quod in infernum descendere timemus; quod in patria cum Domino non gaudemus.

17. Quinto, ut defleamus quatuor mala quae fecimus, scilicet peccatum cogitationis, operis, consuetudinis, et locutionis. Secundum privilegium est quia illa die audiuntur confessiones publice poenitentium, et eis poenitentiae imponuntur. Tertium, quia tunc cineres capitibus asperguntur, ut jam dicetur. Quartum, quia in die ista fit processio, qualem per totum annum fieri non contingit; poenitentes namque tunc ab Ecclesia cum processione, et cruce ejiciuntur, et in die Coenae in eadem recipiuntur, sicut sub illa die dicetur. Processionem quidem facimus, quia tunc ab bellum contra hostes incedimus, quia,quasi in expeditione, a Septuagesima usque tunc fuimus. Procedentes ergo contra hostes armis nostris armamur, quae sunt humiliatio, oratio, afflictio, et eleemosynarum largitio. Humiliatio, sicut jam dicetur, est in cinere. Oratio, quia tunc dicimus: *Pater Domine, etc.* Afflictio, de qua in Evangelio: *Cum jejunatis, etc.* Eleemosynarum largitio, quae maxime hoc tempore frequentanda est, unde: *Conclude eleemosynam in corde pauperis* (8). Talibus itaque armis armati ad bella procedimus.Unde Collecta hujus diei est: *Concede nobis,omnipotens Deus, praesidia militiae Christianae, sanctis inchoare jejuniis, etc.* Caeterum, in hac die officium usque ad Nonam differimus, non tantum quia Dominus hora nona expiravit, sed etiam propter gastrimargiam nostram; adeo namque ventri dediti sumus, quod audita Missa statim ad cibum currimus, et de horis parum aut nihil curamus. Unde in concilio cabilonensi (9), dicitur quod ad Missam concurrendum est, et auditis Missarum solemniis et vespertinis officiis, ac largitis eleemosynis, ad cibum accedendum est.

18. Hac etiam die benedicitur cinis, et in signum humilitatis capitibus aspergitur his verbis: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*, quod dictum fuit Adae (10). Et Job poenitentiam in favilla et cinere egit(11).Et ait Dominus: *In domo pulveris pulvere vos conspergite*(12).Item legitur in libro

(1) Joel. 2. (2) Ibid. (3) Isai. 58. (4) Isai. 55. (5) Isai. 58. (6) I. Cor. 3. (7) Luc. 24. (8) Eccli. 29. (9) De Consecr. dist. 1. Solent. (10) Gen. 3. (11) Job. ult. (12) Mich. 1.

Judith, quod filii Israel *humiliaverunt animas suas in jejuniis.... et erat cinis super capita eorum* (1). Et Abraham inquit: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis?* (2); et Mardocheus *indutus est sacco, spargens cinerem capiti* (3); et *filiae Sion consperserunt cinere capita sua* (4). Et hoc est, quod sicut ex libro pontificali habetur: « Poenitentes et morituri in signum poenitentiae et humilitatis, et quod terra et pulvis sunt, se in cinere vel solo prosternunt, et cilicium induunt, quod ex veteri Testamento tractum est». Legitur enim Isaiae, c. 58, quod poenitentes sacco et cinere sternuntur. Item Jeremiae, c. 25: *Aspergite vos cinere, quia completi sunt dies vestri.* Item Jonae, c. 3: Rex Ninive *indutus est sacco et sedit in cinere.* Item Thren., c. 3: Virgine Jerusalem *accinctae sunt ciliciis.* Item in psalmo 34: *Induebar cilicio.*

19. Fit etiam hoc ad significandum, quod sicut in ejectione Adae de paradiso maledicta fuit terra in opere suo, sic per humilitatem poenitentiae terra nostra, scilicet liberum arbitrium nostrum, benedicatur per poenitentiam, ut non spinas et tribulos, sed dignos fructus poenitentiae germinet. Invitantur autem omnes ad poenitentiam generaliter cum dicitur in antiphona: *Immutemur habitu, etc. Jejunemus, et ploremus ante Deum, etc.* Et ostenditur causa quare debeant homines jejunare, scilicet quia Dominus expectat eos ad poenitentiam; unde Introitus est: *Misereris omnium, Domine, propter poenitentiam,* et est Sap. c. 11. Omnes etiam orationes quaecumque dicuntur, faciunt ad idem in Epistola: *Convertimini, etc.*, quae est Johelis, c. 2., ad hoc invitantur generaliter parvi et magni et utriusque sexus, unde dicit: *Sanctificate jejunium, vocate coetum, congregate populum, etc.*

20. Sequitur responsorium: *Miserere mei Deus*, etc., quod respondet Epistolae, ostendens triplicem effectum poenitentiae. Primum, quia per eum habemus remissionem peccatorum, et collationem gratiae, et conculcationem inimicorum, unde sequitur: *Dedit in opprobrium conculcantes me.* Sequitur Tractus: *Domine, non secundum peccata nostra, etc.*, qui significat laborem, qui in poenitentia habetur. Et dicitur iste Tractus usque ad dominicam de Passione in secunda, quarta, et sexta feriis, ut in diebus arctiori jejunio deputatis, incoeptae poenitentiae memores, orationes jejunio combinemus. In Evangelio autem: *Cum jejunatis, etc.* (5), legitur de modo jejunandi, ubi dicitur: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tua lava*, quia omnis poenitens debet ungi oleo spirituali, quod est jucunditas mentis, tamquam athleta et pugil Domini, sicut habetur in Ecclesiaste: *Oleum de capite tuo non deficiat* (6); et *faciem tuam lava*, idest interiorem hilaritatem exterius demonstra, ne videaris hominibus jejunans, idest sic jejuna, ut non intendas favorem humanum, sed solius Dei, et *Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi* (7). Offerenda est: *Exaltabo* (8), ubi est gratiarum actio de impetranda remissione. Communio est: *Qui meditabit*, id qua est aliorum exhortatio de legis meditatione, et consonat Evangelio, quia meditare in lege, est thesaurizare in coelo.

(a) Quadragesima jejuniorum habet auctoritatem, et in veteribus libris ex jejunio Moysis et Heliae, et ex Evangelio, inquit Augustinus, Epist. 119, ut de Moyse patet Exod. 24 et 34; de Helia, III. Reg. 19; de Christo, Matthaei 4, Luc. 9. De jejunii praeterea institutione et qualitate abunde cum alibi, tum vel ex concilio Cabilonensi, in c. *Solent*, de Conse. dist. 1.

(1) Judith. 4. (2) Gen. 18. (3) Hester. 4. (4) Thren. 2. (5) Matth. 6. (6) Eccle. 9. (7) Matth. 6. (8) Psal. 29

CAPUT XXIX.

DE QUINTA FERIA

SUMMA

1. Poenitentia in tribus consistit.

1. Sequitur de quinta feria. Siquidem invitati sunt omnes in praecedenti die, sicut ibi dictum est, ad poenitentiam; sed quia poenitentia consistit in tribus, scilicet in oratione, jejunio, et eleemosyna, ideo in tribus sequentibus diebus agit de his tribus, et primo de oratione in hac quinta feria, et ideo incipit Introitus: *Dum clamarem ad Dominum.* Fit autem oratio ab aliquo, quandoque pro se, quandoque pro alio. Ut ergo ostendatur quantum valet ab aliquo pro se facta oratio, igitur sequitur Epistola: *Aegrotavit* (1), in qua proponit Ecclesia regem Ezechiam in exemplo, qui oratione pro se facta impetravit a Domino quindecim annos vitae suae superaddi. Ut etiam Ecclesia ostendat quantum valet oratio pro alio facta, legitur Evangelium: *Cum intraret Jesus* (2), de Centurione, qui rogavit Dominum pro puero suo ut sanaretur, quod impetravit.

CAPUT XXX.

DE SEXTA FERIA

SUMMA

1. Jejunium spirituale Deo placet, non carnale, et sextae feriae officium, num. 2.

1. In sexta feria agitur de jejunio, et ostenditur quale jejunium placet Deo, scilicet spirituale, non carnale, unde Epistola agit de hoc: *Clama, ne cesses,* et post: *Quare jejunavimus, et non aspexisti, etc.* Et Dominus respondit: *Numquid tale est jejunium quod elegi.... contorquere quasi circulum caput, etc.* (3), quasi diceret: Non placet mihi tale jejunium, quod aliquis se cruciet tantum, sed quod dissolvat cogitationes impietatis, idest ab omni peccato abstineat, quod fit per charitatem.

2. Unde sequitur Evangelium: *Audistis quia* (4), agens de charitate, ubi dicitur, licet hoc in Ecclesia non legatur: *Dictum est antiquis: Non occides. Ego autem dico, non irasceris.*

(1) Isai. 38. (2) Matth. 8. (3) Isai. 8. (4) Matth. 5.

CAPUT XXXI.

DE SABBATO

SUMMA

1. Sabbatum praecedens primam Quadragesimae dominicam non habet quidquam proprium.

1. In sabbato agit Ecclesia de eleemosyna et de sabbato, quia per praemissa tria, scilicet orationes, jejunia, eleemosynas venitur ad sabbatismum mentis, ubi poena jam facta, quae spectat ad poenitentiam, idest pax, quae est quies, et sabbatismus mentis se osculantur, idest conveniunt. Et propter hoc sequitur aperte in Epistola: *Si abstuleris de medio tui catenam* scilicet peccatorum, et caetera quae ibidem sequuntur, tunc *vocaberis sabbatum delicatum, etc.* (1), quae ibidem sequuntur, et hoc idem dicitur in Evangelio: *Cum sero esset, etc.* (2), ubi dicitur de discipulis laborantibus in mari, per quos poenitentes designantur, quod Dominus ascendit in naviculam cum eis, et statim facta est tranquillitas, quia Deo praesente in corde hominis pacificatur anima, et tranquillum fit ibi. Hoc sabbatum licet habeat Epistolam et Evangelium, sicut nonnulla alia per anni circulum, non tamen est cantibus officiatum, quia, secundum quosdam, sabbatum erant solemni jejunio deputatum. Hodie vero jejunamus, ut ad quietis aeternae sabbatum perveniamus.

CAPUT XXXII.

DE PRIMA DOMINICA QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Quadragesimae prima dominica, quae dicitur quintana. Et cur dicta quadragesima, ejusque Introitus, num. 6.
2. Jejunium cur dimensum quadraginta diebus. Et cujus exemplo, num. 3.
4. Poenitentiae fructus quis.
5. Jejunii principium interrumpit ordinem historiarum, in prima dominica Quadragesimae.
7. Epistola Pauli, Hortamur vos, etc., *militem christianum armat quatuor virtutibus cardinalibus.*
8. Tentator cum viribus, versutia, et fraude fit homine superior, qui audeat homo certamen cum eo inire.
9. Tentatio est quadruplex.
10. Tentator quotupliciter Dominum tentavit.
11. Missae Introitus in prima feria primae dominicae quadragesimalis.
12. Cruces quando velentur, et velum altare suspendatur.

1. In hac dominica, in qua cantatur: *Invocavit me, etc.*, incipit Quadragesima, quae significat tempus poenitentiae spiritualis, et vocatur dominica quintana, quia quinta est a Pascha. Quid autem significent quinque Quadragesimae dictum est in prima parte, sub titulo DE PICTURIS. Dictum est autem Quadragesima, licet in ea sint quadragintaduo dies usque ad Pascha. Primo, quia Ec-

(1) Isai. 58. (2) Marc. 6.

clesia non curavit de duobus, quae minutias non attendit, sed summam numeri ponit, quamvis sit parum plus vel minus. Secundo, quia Quadragesima non protenditur nisi usque ad diem Coena Domini, quae est dies absolutionis. Nam per Quadragesimam bene observatam,et per veram poenitentiam,pervenit homo spiritualiter ad coenam Agni; unde in Apocalypsi: *Beati qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt* (1), et secundum hoc solum sunt quadraginta dies. Tertio, quia filii Israel laborantes in deserto quadraginta annis cibati manna, per quadraginta mansiones venerunt in terram promissionis, quo etiam exemplo quadraginta diebus a delictis corporis abstinentes verbi vitae reficimur, orationi vacamus, ut tandem per Jesum Christum in terra viventium introeamus, sicut illi per Jesum Nave, idest Josue, in terram promissionis introducti sunt. Ideo autem, secundum Jeremiam, sunt in ea quadragintaduo dies, quia Dominus venit ad nos per quadragintaduas generationes, computatis Jeconia patre, et Jeconia filio, et ipso Domino. Sane, totum tempus vitae nostrae quadragesima est.

2. Jejunamus autem quadraginta diebus, incipientes a praecedenti quarta feria. Primo, secundum Augustinum, quoniam Matthaeus quadraginta generationes posuit. Ad hoc enim Domino suo quadragenario numero ad nos descendit, ut nos ad eum nostro quadragenario numero ascendamus (2). Secundo, secundum eumdem, quia ad hoc ut habeamus quinquagenarium, quadragenario adjiciendus est denarius. Ad hoc enim ut perveniamus ad requiem beatam, oportet nos toto tempore praesentis vitae laborare, unde et Dominus cum discipulis quadraginta diebus mansit, et post decimam diem Spiritum sanctum misit.

3. Jejunamus ergo quadraginta diebus, nam et Moyses accipiendo legem jejunavit quadraginta diebus: similiter et Helias. Dominus quoque noster quadraginta diebus jejunavit absque cibo, et hoc pro institutione et exemplo, unde nonnulli unam tantum Quadragesimam observant, illi vero pro merito jejunaverunt. Communius tamen est tres Quadragesimas servare, eo quod Moyses, ut tradunt Hebraei, ter ascendens ad Dominum jejunavit, vel potius, quia tres in tribus leguntur jejunasse quadragenis, scilicet Moyses, Helias, et Dominus. Quare autem quadragintasex diebus sumus in abstinentia, dictum est sub praecedenti QUARTA FERIA.

4. Considerandum est autem quod tempus Quadragesimae poenitentiae adscribitur. Poenitentiae autem fructus sunt: jejunium, vigiliae, et aliae carnis afflictiones, eleemosyna corporalis et spiritualis, et aliae misericordiae opera, oratio et deprecatio, et aliae species contemplationis, fletus, lachrymae, et alia insignia contritionis. Ideo de his et similibus ad poenitentiam pertinentibus in nocturnis et diurnis officiis hac die, et sequentibus legit et cantat Ecclesia copiose. Et propter hoc etiam hoc tempore dicitur regulariter octies in canonicis horis psalmus ille poenitentialis: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, etc.* (3).

5. Et est notandum quod propter jejunii principium ordo interrumpitur historiarum.Cum enim in Septuagesima et in Sexagesima cantatum fuerit de Adam,et in Quinquagesima de Noe et Abraham, in hac prima interponitur de fructibus poenitentiae, in secunda vero de Jacob, in tertia de Joseph, in quarta de Moyse. Antiquitus tres instituit Ecclesias Sexagesimas, de quo tactum est in prima parte, sub titulo DE ECCLESIASTICIS SACRAMENTIS.

6. Sane, quia, ut dictum est sub QUARTA FERIA CINERUM, hoc tempus est Christianae militiae, et in quo diabolus fortius contra nos insurgit, ideo ne homo desperet quasi confortativum quoddam canit Ecclesia Introitum: *Invocavit me, etc.* Quo audito, spe fit homo fortis, unde dicit Apostolus: *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (4). Et Isaias: *In silentio et in spe erit fortitudo vestra* (5). Siquidem in his duobus consistit tota fortitudo hominis spiritualis, scilicet in silentio, idest a tumultibus saeculi, nihil de his quae sunt saeculi appetendo, et in spe aeterna desiderando.

7. Per Epistolam, quae incipit: *Exhortamur vos* (6), armat Ecclesia milites suos quatuor cardinalibus virtutibus. Primo, fortitudine, cum dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies*

(1) Apoc. 19. (2) De Consec. dist. 5. *Jejunium.* (3) Psal 50. (4) Rom. 12. (5) Isai. 30. (6) II. Corinth. 6.

salutis, etc., quae ibi de fortitudine dicuntur, et quia sequitur: *In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros in multa patientia.* Secundo, temperantia, cum dicit: *In jejuniis, in castitate.* Tertio, prudentia, cum dicit: *In scientia, in longanimitate.* Sunt autem idem subjectum scientia et longanimitas, quia scientia et longanimitate scimus conversari in medio pravae et perversae nationis, *in suavitate, in Spiritu sancto*, hoc totum pro eodem sumitur. Sequitur: *In charitate non ficta*, quia omnia sine fictione fieri debent. Quarto, justitia, cum dicit: *Per arma justitiae a dextris, et a sinistris.* Post Epistolam sequitur Responsorium: *Angelis suis mandavit de te, etc.*, ut sic secure homo possit pugnare. Sequitur Tractus: *Qui habitat in adjutorio*, in quo agit de tentatione. Tractus vero Deo dicitur, quia ibi ostenditur quod haec vita misera distrahitur multis doloribus et laboribus.

8. Et quia posset conqueri aliquis de inaequalitate istius pugnae, quia tentator potentissimus est, ut habetur in Job: *Non est super terram potestas quae comparetur ei* (1). Et sapientissimus, quia multa vidit, et crudelissimus, quia, ut dicit Jeremias: *Crudelis est, et non miserebitur* (2). Homo autem infirmissimus et ignorans, et ideo in ipso Tractu ponitur solutio hujus, quia ad hoc permittit Deus inimicum tentare, ut homo timeat et ad Deum confugiat, qui scit et potest et vult liberare, et sic in se non speret, sed in Deo qui promittit quod liberabit si confugiat ad eum. Vult ergo Deus ut homo habeat timorem de inimico forti, et spem de promissionibus futurorum, et de dilectione Dei vehementissima, ergo sequitur quod vult eum protegere, quemadmodum gallina protegit pullos suos ex amore vehementi (3): et est spes de custodia Angelorum.

9. Homo autem si molatur inter duas molas, timorem scilicet et spem, efficietur panis placens Deo, et sic vincet omnem tentationem, sive sit levis et occulta, quae dicitur *timor nocturnus*, sive levis et manifesta, quae dicitur *sagitta volans in die*, sive sit gravis et occulta, quae dicitur *negotium perambulans in tenebris*, sive sit gravis et aperta, quae dicitur *daemonium meridianum* (4). Haec quatuor genera tentationum vincet quilibet sic armatus, ut dictum est. Sed in Evangelio non sunt nisi tres tentationes, ubi dicitur: *Ductus est Jesus in desertum, etc.* (5), et comprehenduntur quandoque omnes tentationes sub quaternario, ut dictum est, quandoque sub ternario, ut in eodem psalmo inferius dicetur: *A laqueo venantium*, idest ab opere malo, *et a verbo aspero*, idest a peccato oris.

10. Tentatus autem fuit Dominus a diabolo triplici tentatione, scilicet tentatione gulae, cum dicit ei: *Dic ut lapides isti panes fiant;* cupiditatis, scilicet cum dixit: *Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*, et inanis gloriae, scilicet quando diabolus voluit eum dejicere de pinnaculo, sicut fecerat alios praedicatores multos. Et vicit eum Dominus per auctoritates sacrae Scripturae, quod significatum est in hoc, quod David lapidibus sumptis de torrente dejecit Goliam (6), docens nos debere armari gladio verbi Dei, praeter illa arma quibus nos armat Apostolus in Epistola hodierna, ut sic sufficienter ad pugnam armati simus. Potest etiam dici, quod a principio Septuagesimae Ecclesia tot tribulationibus pressa desperans clamaverat: *Circumdederunt me gemitus mortis*, quasi a nulla parte evadere possit. In principio vero Sexagesimae, ubi etiam de hoc dictum est, et dicetur in quarta dominica, quasi posita inter desperationem et spem, clamavit: *Exurge, quare obdormis, Domine.* In principio Quinquagesimae jam desperans clamavit: *Esto mihi in Deum protectorem*, imo deprecativam mutans in affirmativam dixit: *Dux mihi eris, et enutries me.*

11. Nunc vero in principio Quadragesimae ostendens se exauditam, dixit: *Invocavit me, et ego exaudiam*, et Epistola dicit: *In tempore accepto exaudivi te* (7). In Graduali datur nobis Angelorum custodia. In Tractu, divina protectio, quia circumdamur scuto veritatis. In Evangelio, ad exemplum Salvatoris de hoste triumphans, cui dicimus: *vade retro Satanas.* In Offertorio etiam divina protectio notatur, cum dicitur: *Scapulis suis obumbrabit tibi, etc.* in Postcommunione daemonum subjectio, ut dicitur: *Super aspidem et basiliscum.*

12. Ab hac die usque ad Parascevem cooperiuntur Cruces, et velum ante altare suspenditur,

(1) Job. 41. (2) Jerem. 6. (3) Matth. 23. (4) Psal. 90. (5) Matth. 4. (6) I. Reg. 17. (7) Isai. 49.

de quo in prima parte dictum est sub titulo DE PICTURIS. Haec dominica privilegiata est, quia est janua et limes Quadragesimae, quae repraesentat tempus quo filii Israel morati sunt in deserto. Tria quidem fuerunt in populo Israel, quorum duo commemoravimus, scilicet peregrinatio, quae fuit in Aegypto, quando Jacob et filii sui profecti sunt in Aegyptum, captivatio quae fuit in Babylone, et dispersio quae fuit facta a Tito Vespasiano per totum mundum, quam non commemoravimus, quia ab illa nunquam revocabuntur, de qua dictum est: *Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere* (1). In hac dominica ad horas dicitur capitulum: *Fratres exhortamur vos, ne in vacuum, etc.* (2), et illud: *Ecce nunc tempus* (3), et illud: *In omnibus exhibeamus* (4). Et fit hodie statio apud basilicam lateranensem, quae constructa est in honorem Salvatoris, et plusquam prophetae Joannis, eo quod officium hodiernum Salvatoris nostri prophetice resonat felicitatem.

CAPUT XXXIII.

DE SECUNDA FERIA

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Officium secundae feriae primae dominicae quadragesimalis.
2. Tentator conatur auferre nobis considerationem coelestium praemiorum, ut facilius in ejus retia irrepamus.

1. Postquam Dominus et Apostolus armaverunt militem suum, non restat nisi ut pugnet, quia hostes semper parati sunt. Quia vero per opera misericordiae specialiter et maxime fit pugna ista, ideo de ipsis est feria ista, quae agit de eleemosyna. Rursus, quia onus pugnae non libenter suspicitur nisi intuitu praemii, ideo in hac secunda feria est Introitus: *Sicut oculi servorum, etc.* (5). Et Dominus in Epistola: *Ecce ego ipse requiram oves meas, etc.*, quae sumpta est de Ezechiele, c. 34, ostendit praemium, cum dicit: *Et pascam eas;* qui enim pascit Dominum in paupere, et Dominus pascit eum, sicut ibi legitur: *In montibus Israel, etc.* Idem habetur per Evangelium: *Cum venerit Filius, etc.* (6), ubi dicitur: *Venite benedicti, etc. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc.*

2. Debemus autem habere oculum ad ipsum non tantum sinistrum, ut respiciamus poenas aeternas, et propter hoc bonum faciamus, hoc enim esset timor servilis; sed etiam dextrum, ut consideremus praemia. Istum oculum vult nobis auferre diabolus, et nititur quantum potest, unde in lib. I. Regum, c. 11. legitur quod Rex Ammonitarum noluit inire foedus cum Jabitis, nisi erueret eis dextros oculos. Similiter vult facere nobis diabolus, ut non simus apti ad pugnandum, sicut miles qui non habet oculum dextrum.

(1) Thren. 1. (2) II. Corinth. 6. (3) Ibid. (4) Ibid. (5) Psal. 123. (6) Matth. 25.

CAPUT XXXIV.

DE TERTIA FERIA

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria tertia primae dominicae quadragesimalis, et ejus officium.—2. Cogitationes Domini quales.

1. Tertia feria agitur de oratione, et sumitur Introitus de psalmo, qui est oratio: *Domine, refugium factus es nobis* (1). Pugnamus enim orando, unde Jesus Nave in eremo pugnabat, et Moyses orabat: merito qui pugnabat non deficiebat, quia ille orando vincebat (2). Epistola vero: *Quaerite Dominum, etc.* docet nos orare, et invitat nos ad orationem: *Quaerite Dominum,* scilicet derelinquendo vitia et peccata, *quia multus est ad ignoscendum: non enim cogitationes meae cogitationes vestrae* (3).

2. Quae vero sint cogitationes ejus, ostendit Jeremias dicens: *Ego cogito super vos cogitationes pacis, et non afflictionis* (4). Si enim ex vero corde rogatur et quaeritur, statim pacificatur, quantumcumque deliquerit in eum homo, et hoc dum invenire potest, scilicet in praesenti. Ecce ostenditur effectus orationis, quia per eam homo Deo pacificatur. Idem etiam habetur per Evangelium: *Cum intrasset* (5), in quo dicitur quod postquam ejecit ementes et vendentes de templo, dixit: *Domus mea*, idest homo in quo habito, *domus orationi vocabitur*. In Epistola monemur ad petendum ut habitet in nobis in Evangelio, ut det nobis aeterna gaudia. Caetera quae in Graduali, in Offerenda, et Postcommunione cantantur, sunt quaerentium Dominum orationes, et consolationes, et gratiarum actiones.

(1) Exod. 17. (2) 38 dist. *Si quis vult.*, (3) Isai. 55. (4) Jerem. 29. (5) Matth. 21.

CAPUT XXXV.

DE QUARTA FERIA

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quarta primae Dominicae quadragesimalis est de jejunio. Eaque solemnitas geminatur; num. 2. Et ejus officium duobus constat vesperibus, num. 3.

1. Quarta feria est de jejunio, sed quia illa dies est septima a capite jejunii. Septimus autem numerus et septuagesimus idem significat; idem enim significat numerus multiplicatus, et numerus multiplicans. Septuagesimus vero significat liberationem a captivitate, ideo in Introitu, qui est: *Reminiscere*, petit liberationem, scilicet quae habetur per jejunium, et in Epistola et in Lectione monemur ad jejunium exemplo Moysis et Heliae. Lectio, quae legitur propter Ordines, sumpta est Exod. c. 24: *Ascende ad me in montem, etc.* Epistola vero de lib. tertio Regum: *Venit Helias, etc.* (1). Quale autem jejunium debeat esse, scilicet spirituale, monstratur nobis per jejunium Moysis, utilitas vero per Heliam; in azymo enim cibo pervenitur usque ad montem Dei Oreb, idest ad altitudinem mensae illius, quando comedemus supra mensam Patris Christi in regno suo. Per jejunium quidem ira Dei temperatur et mitigatur, quod ostenditur per Evangelium: *Accesserunt ad Jesum, etc.* (2), in quo habetur de Ninivitis, qui iram Dei temperaverunt per jejunium suum.

2. Et nota quod in hac feria solemnitas jejunii duplicatur, quia jejunatur tam ratione Quadragesimae, quam ratione jejunii Quatuor temporum. Quia vero poenitentium asperius jejunantium corpora desiccantur, in his non habitat, sicut dicitur in Evangelio, spiritus immundus, *qui ambulat per loca arida, quaerens requiem et non invenit* (3). Corpora enim jejunio desiccata fastidit, ideo ad jejunia libentius appendenda, Moysis et Heliae praemittuntur exempla, quorum uterque in singulis lectionibus quadraginta diebus, et quadraginta noctibus jejunasse perhibetur.

3. Itaque propter jejunii geminationem, scilicet Quadragesimae et Quatuor temporum, duo versus in Graduali ponuntur. Ea quae in Introitu, Graduali, Tractu, Communione et Offerenda cantantur sunt consolationes et orationes, ut jejunantes a tribulatione eripiantur, et ne his qui jejuniis affliguntur, inimici dominentur. Haec quarta feria in hoc privilegiata est, quia illi qui in sabbato sequenti ordinandi sunt, interrogantur de Scripturis sacris, et examinantur. De quo et quare duae lectiones leguntur ad Missam, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS dictum est.

(1) III. Reg. 10. (2) Matth. 12. (3) Ibid.

CAPUT XXXVI.

DE QUINTA FERIA

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Feria quinta primae Dominicae quadragesimalis quem habeat Missae Introitum.*
2. *Confessio est triplex.*
3. *Feria quinta primae dominicae quadragesimalis carebat olim proprio officio. Et qui hodie.*
4. *Evangeliorum et Epistolaram varietas unde, in diversis Ecclesiis quinta feria primae dominicae quadragesimalis, fuerit profecta.*

1. Quinta feria est de confessione, per quam etiam pugnatur, et est Introitus: *Confessio et pulchritudo.*

2. Est autem triplex confessio, scilicet fidei, peccati, et humilitatis. Qui habet hanc confessionem pulchritudo est in conspectu ejus. In conspiciendo enim Deum, humiliamus nos, et Deo similes sumus imitando ipsum. Epistola vero, scilicet: *Oravit Esdras, etc.*, sumitur de Esdra, c. 9, in qua est oratio Esdrae et confessio, qui oravit sicut etiam Daniel oravit: *Peccavimus, impie egimus, etc.* (1). Et per istam confessionem meruerunt remissionem peccatorum, et ita ostenditur effectus confessionis. In aliis Ecclesiis legitur Epistola: *Factus est sermo Domini* (2), quae etiam loquitur de effectu confessionis. Evangelium: *Egressus inde Jesus, etc.* (3), est de muliere Cananæa, quae per confessionem fidei, cum dixit: *Domine adjuva me*, et per confessionem humilitatis, cum dixit: *Nam et catelli, etc.*, meruit filiae suae sanitatem, et dictum est ei: *Mulier, magna est fides tua.* Quidam autem legunt Evangelium, in quo Judaei gloriantes, quod essent filii Abrahae, quia non faciunt opera ejus, sed esse ex patre diabolo, ejus opera faciendo (4), vel ut quibusdam moris est legitur Evangelium, quod alii legunt feria quinta sequentis hebdomadae de divite, qui apud inferos cruciatur, patremque vocans, et deprecans Abraham, non ut filius exauditur. His consonat illud propheticum, quod in Epistola praemittitur, quod si vir justus genuerit filium sanguinem effundentem, et universa detestanda facientem, ipse quidem in justitia sua vivet, filius autem ejus qui operatus est iniquitatem, morte moriatur. Caetera quae sunt in Introitu, Graduali, et Offerenda, sunt laudes et orationes justi. Communio: *Panis, quem ego dabo* (5), declarat unde justus vivat, scilicet de carne Christi.

3. Et attende, quod quinque feriae propria olim non habebant officia, sed a dominicis aestivalibus officiabantur, et earum Evangelia non sunt de jejuniis instituta, sed de divite et Lazaro, et viduae filio suscitato.

4. Olim etenim non jejunabant, sed ut in dominicis solemnizabant, sed postmodum a Gregorio juniore Quadragesimae fuerunt adjunctae jejunio, prout dictum est sub SEPTUAGESIMA, et officiositate. Et inde est quod varietas Epistolarum et Evangeliorum in quintis feriis repetitur. De hoc dicetur sub QUINTA FERIA SEQUENTIS HEBDOMADAE.

(1) Dan. 9. (2) Ezech. 18. (3) Matth. 15. (4) Joan. 8. (5) Joan. 6.

CAPUT XXXVII.

DE SEXTA FERIA

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria sexta primae dominicae quadragesimalis et ejus officium, tum Evangelium, num. 2.

1. In sexta feria, quae est nona dies jejunii, qui numerus est angelicus, petit Ecclesia liberari ab omnibus tribulationibus. Et est Introitus: *De necessitatibus, etc.*

2. Et fit hoc per Angelos, et maxime per Angelum magni consilii, et ideo legitur Evangelium Joannis: *Erat dies festus, etc.* (1), in quo dicitur quod Angelus Domini descendit in piscinam, et movebatur aqua, et sanabatur unus; ideo unus, quia tantum unitas Ecclesiae sanatur. Sed ne in contradictione peccemus, sicut Judaei qui dicebant istud proverbium ironice: *Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt* (2), idest nos punimur propter hoc quod non est justum, ideo legitur Epistola de Ezechiele, c. 18: *Anima quae peccaverit, ipsa morietur. Non portabit Filius iniquitatem patris,* nisi imitetur patrem in malitia; vindicat enim Dominus iniquitatem patrum in filios, in his qui oderunt eos.

CAPUT XXXVIII.

DE SABBATO

PRIMAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Sabbatum primae dominicae quadragesimalis. Et ejus officium, num. 2. 5.
3. Genua quare non flectamus ante sextam orationem in sabbato primae dominicae quadragesimalis.
4. Praedicatoris officium.

1. Postea vero non restat nisi sabbatismus, et est Epistola de sabbato mentis: *Fratres rogamus vos etc.* (3). Per sabbatum vero mentis venitur ad sabbatum aeternitatis, et ideo dicitur Evangelium de transfiguratione Domini, in qua apparuerunt tantum Moyses et Helias, quorum exemplo animatur Ecclesia ad jejunium.

2. In Missa hujus diei lectio prima est: *Oravit Moyses* (4). Secunda est: *Dixit Moyses filiis Israel* (5). Tertia est: *Orationem faciebant* (6). Quarta est: *Miserere nostri* (7). Quinta est: *Angelus Domini* (8), de qua dictum est sub QUARTA FERIA TERTIAE DOMINICA DE ADVENTU. Quia ergo pro ordinandis orat Ecclesia, cantat Introitum: *Intret in conspectu, etc.*, et Graduale: *Propitius esto, etc.*,

(1) Joan. 5. (2) Jerem. 31. (3) Thess. 5. (4) Deut. 25. (5) Ibid. 11. (6) II. Mach. 1. (7) Eccli. 36. (8) Dan. 5.

et *protector noster aspice, etc.*, et *convertere Domine, etc.*, et *dirigatur, Domine, oratio mea, etc.*, et *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me, etc.* Ad quinque lectiones flectit genua, ut quinque sensus ordinandorum a Domino dirigantur.

3. Quia vero diaconi et sacerdotes, tamquam perfectiores, aeternis intendere tenentur, inde est quod ante sextam lectionem, sive ante Epistolam, non dicitur: *Flectamus genua*, sicut nec ante Evangelium. Hoc etiam fit propter reverentiam apostolicae lectionis, et propter eamdem etiam causam ad orationem super populum genua non flectimus, sed solum caput inclinamus. Rursus, quia multum valet deprecatio Ecclesiae assidua, quis enim est qui non audiatur in tribulationibus; idcirco quinto loco legitur lectio de tribus pueris de camino ignis liberatis, et sequuntur gratiarum actiones in Cantico: *Benedictus es Domine, etc.* Quia vero officium praedicationis etiam ad subdiaconum pertinet, idcirco sequitur Epistola Pauli: *Rogamus vos... corripite inquietos, consolamini pusillanimes, etc.* (1). Officium enim praedicatoris est alios corripere, et reliqua facere quae in Epistola ipsa docentur, et ita Epistola ipsa pertinet ad ordinatos, saltem in sacris.

4. Deinde sequitur Tractus: *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi*, in quo omnes invitamur ad Dei laudem, qui ministros suos sua misericordia confirmat. Tractus ergo et Canticum *Benedictus es*, sunt ordinatorum. Et quia sacerdotes in virum perfectum commutari debent quorum ministerio panis et vinum transubstantiatur in corpus et sanguinem Domini, inde est quod legitur Evangelium de Transfiguratione: *Assumpsit Jesus Petrum, etc.* (2). Debent enim transfigurari, ita quod in eis non appareat nisi resurrectio Dei. Sed quia in praesenti vita sine tribulatione, aut vix aut nunquam esse possumus, et propterea semper ad Dominum clamandum est, inde est quod sequitur Offertorium: *Domine Deus salutis meae, etc.*, et Postcommunio: *Domine Deus in te speravi, etc.* Privilegiatum est hoc sabbatum, quia in eo Ordines celebrantur.

CAPUT XXXIX.

DE SECUNDA DOMINICA QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Dominica secunda Qudragesimae non habet proprium officium. Et quare idipsum, ejus Graduale, et Tractus, num. 3.

2. Benedictio quotuplex.

4. Rebecca, gratia interpretatur.

1. Haec secunda dominica intitulatur dominica *vacat*, pro eo quod proprio caret officio; ideo autem caret proprio, quia cum in praecedenti hebdomada occurrant Quatuor tempora, in quorum fine Ordines celebrantur, habebat antiqua Ecclesiae institutio, ut post finem diei sabbati inciperet officium Ordinum, et in die dominica terminaretur, et ita officium quod in fine diei sabbati incipiebatur, usque in diem dominicam protendebatur, et sic tunc ipsa dominica proprio carebat officio (3). Verum, quia difficile erat a sexta feria usque in diem dominicam nihil comedere, factum est ut in sabbato Ordines celebrentur, et in die dominica, quae vacat officio, officium quartae feriae praecedentis repetatur. Potest etiam dici, quod Ecclesia suspendit organa sua in hac domini-

(1) I. Thess. 5. (2) Matth. 17. (3) 75. dist. *Quod a patribus.* Extra. de temp. Ord. *Literas.*

ca, quae est quinta a Septuagesima, ad similitudinem populi,qui existens in captivitate, nec altare, nec templum habuit, imo organa sua suspendit, quare proprium non habet officium. Sicut autem dominica ista vacat ab officio proprio, ita et omnes quintae feriae Quadragesimae quondam proprio carebant officio, prout sub QUINTA FERIA dicetur. Et attende quod haec dominica vacat solum cantu diurno, nec vacat omni officio, nec Evangelio; et ideo solum in Graduali debet intitulari dominica *vacat*, et non in antiphonario, nec in Evangelio. In quibusdam Ecclesiis dicitur Evangelium: *Egressus*, quod dictum est in proxima QUINTA FERIA; in aliis: *Assumpsit Jesus Petrum.* Verum in praecedenti dominica dictum est, quod in ipsa dominica armavit Dominus militem suum quatuor cardinalibus virtutibus, et gladio verbi Dei.

2. Sed quia, ut praemissum est in secunda feria, pugna non libenter suscipitur, nisi praemium ostenditur, ideo agitur in hac secunda de benedictione, quae est quintuplex, scilicet benedictio liberationis, gratiae, augmenti gratiae, contemplationis, et gloriae. Quia vero benedictio illa impetratur per orationem, ideo dominica ista consistit in oratione, unde dicit in Introitu: *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, etc.*, petens cantu lugubri liberationem a vitiis, et peccatis, et spiritibus immundis. Haec est prima ratio et prima Dei benedictio, scilicet liberationis. In Epistola vero, quae est: *Rogamus vos, etc.* (1), petit sibi dari secundam benedictionem, scilicet gratiae, sive gratiam ad bene ambulandum, et bene agendum, dicens: *Haec est enim voluntas Dei sanctificatio vestra...., ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione*, scilicet ut sit coeleste corpus et coelestia appetat, *et honore*, scilicet ut sit Deo dignum templum, quia sedes Dei, et templum Spiritus sancti sunt corpora nostra; omnis enim qui caste et pie vivit templum Dei est, et Spiritus sancti sedes.

3. Et in hac sola dominica idem est Graduale et Tractus, eo quod ipsa tota consistit in oratione liberationis. Oratio exprimit laborem et planctum, quae duo significantur in Graduali et Tractu. Est autem Graduale: *Tribulationes, etc.* Tractus est: *De necessitatibus, etc.* Alii autem dicunt Tractuum: *Dicit Dominus mulieri*, quod est Matth.c.15. Tertia benedictio est benedictio augmenti gratiae. Quarta contemplationis. Quinta benedictio gloriae. Quia vero benedictiones hujusmodi non habentur, vel conservantur sine magna lucta, ideo in nocturno officio de lucta Jacob cum Angelo, et in utero agitur, ut exemplo Jacob supplantemus fratres nostros malos, scilicet si quid nobis inferunt injuriae dissimulantes, et fit pugna ista in utero Rebeccae, idest Ecclesiae.

4. Rebecca enim *gratia* interpretatur. In primo responsorio in nocturnis agitur de augmento gratiae, dicit enim Isaac ad filium: *Sume arma tua, pharetram et arcum* (2). Arma praedicatoris sunt sacrae Scripturae, quae dicuntur pharetra, quia de eis sumuntur sagittae ad percutiendum diabolum. Jacob igitur, idest verus praedicator, venatur et interfecit homines bona venatione et interfectione, scilicet per arcum sacrae Scripturae, et in se occidit bestias, idest vitia et peccata, scilicet porcum luxuriae, etc., et tunc coenat cum eo Isaac, idest *risus*, scilicet Dominus, qui delectatur in talibus. Sunt enim ei delitiae coenare cum talibus, unde secundum responsorium est: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni* (3), idest paradisi. Hoc etiam est id quod supra dicit Apostolus: *Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore* (4). Sequitur Versus: *Qui maledixerit ei, sit ille maledictus;* omnes enim qui populo christiano juniori maledicunt, maledicti sunt, ut Judaei, Gentiles, et alii. In tertio Responsorio dicitur: *Det tibi Deus de rore coeli, et de pinguedine terrae abundantiam. Esto Dominus fratrum tuorum, serviant tibi populi, etc.* (5): haec benedictio datur Ecclesiae, ut omnibus dominetur. Ista vero tria responsoria sunt septimi toni, ad significandum quod ipsa Ecclesia impetrat nobis gratiam septiformem Spiritus sancti. In secundo nocturno in quibusdam Ecclesiis est responsorium: *Si Dominus, etc.*, in cujus versu dicitur: *Jacob erexit lapidem in titulum, oleum fundens desuper* (6), quod nos facimus cum, imitatione Christi, bona agimus.Ungimus enim eum per fidem cum ipsum hominem plenum gratiae esse

(1) I. Thess. 4. (2) Gen. 27. (3) Ibid. (4) I. Thess. 4 (5) Gen. 27. (6) Gen. 28.

credimus. Et duo responsoria sunt de primo, et unum de sexto tono, quia de Christo agunt, qui est principium et finis, et in sexta aetate unctus fuit oleo laetitiae prae participibus suis (1). In septimo vero responsorio orat Jacob: *Erue me de manu fratris mei, quia valde eum timeo.* Valde enim debet timere sanctus, ne corrumpatur a malis. In octavo responsorio agitur de benedictione contemplationis, unde ibi loquitur de lucta Jacob cum Angelo, quia per orationem debemus luctare cum Domino, donec habeamus statum contemplationis. Et dixit ei Angelus: *Dimitte me, jam enim descendit aurora* (2), idest satis habes fidem, vel charitatem, vel gratiam. Nec debemus dimittere donec de luctatione contra vitia faciat nos contemplativos, quia *regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (3). Tunc autem videtur sine nubilo peccati; unde in nono responsorio dicit Jacob: *Vidi Dominum facie ad faciem*, idest sine nubilo peccati, non sine velamine creaturam. Hac ratione Ecclesia parisiensis dicitur legere hac die Evangelium de Transfiguratione, quae est benedictio gloriae, et ita patet quod habita benedictione liberationis gratiae, et augmenti gratiae contemplationis, et considerato praemio gloriae, libenter et fortiter pugnant milites Christi.

CAPUT XL.

DE SECUNDA FERIA

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria secunda secundae dominicae quadragesimalis, et ejus officium.

---

1. Secunda feria est de oratione, unde in Epistola, quae incipit: *Oravit Daniel, etc.* (4), ostenditur quantum valet oratio cum jejunio. Daniel, idest *vir desideriorum*, oravit pro populo suo, et abstinuit a regalibus cibis, et usus est leguminibus, et ideo exaudita est oratio ejus, sicut ei dictum est ab Angelo. Sed quia nil valet oratio, nisi quae fit in cognitione Dei, ideo sequitur Evangelium Joannis: *Ego vado, et quaeretis me*, dicit Dominus Judaeis, et iterum: *Ego de supernis sum, ego non sum de hoc mundo* (5), et non cognoverunt eum, et ideo adhuc manent in peccatis suis. Ibi divìdit Dominus spirituales a carnalibus, idest *aquas quae sunt sub firmamento, ab his quae sunt super firmamentum* (6), et ita huic secundae feriae competit opus secundae diei, et ideo Introitus est de secundo tono. Carnales enim non possunt orare Deum, quia non cognoscunt eum; nam qui in carne sunt Deo placere non possunt (7). Nempe ea quae in Introitu, Graduali, Offerenda, et Communione cantantur, sunt orationes, consolationes, et laudes conversae Gentilitatis, cui Dominus exhibuit intellectum.

(1) Psal. 44. (2) Gen. 32. (3) Matth. 11. (4) Dan. 9. (5) Joan. 8. (6) Gen. 1. (7) Rom. 8. - 82. dist. *Proposuisti.*

CAPUT XLI.

DE TERTIA FERIA

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria tertia secundae dominicae quadragesimalis, et ejus officium. Et num. 3.
2. Jejunium laudabile.

1. Tertia feria est de opere diei tertiae, quod est: *Congregentur aquae quae sub coelo sunt in locum unum: et appareat arida* (1). Hoc fit quando homo non curat de voluptatibus carnis, et jejunat per charitatem.

2. Jejunium laudabile est, ut homo non sit multum curiosus de cibo corporali, ut dicitur in Evangelio: *Nolite soliciti esse* (2) solicitudine scilicet suffocante, sed solicitudine providentiae possumus et debemus, ideo Introitus: *Tibi dixit cor meum, exquisivit te*, et est tertii toni propter opus tertae diei.

3. In Epistola vero: *Factus est sermo Domini, etc.* (3) hortatur Ecclesia ut non simus multum soliciti, et hoc propter Heliam, qui pastus est a vidua Sareptana et a corvo, et ipse etiam pavit viduam, dicens: *Hidria farinae non deficiet, nec oleum de lechyto* (4), idest gratia seu unctio spiritualis desuper. Hoc idem hortatur per Evangelium: *Super cathedram Moysi,etc.* (5), ubi sequitur: *Magister vester unus est*, et *unus est Pater vester, qui in coelis est*, qui habet curam de omnibus. Rursus Sareptana mulier in Introitu affectum ad Christum ostendit dicens: *Tibi dixit cor meum.* In Graduali seipsam consolatur et hortatur, dicens: *Jacta cor tuum.* In Offerenda misericordiam petit, in Communione, quasi secura se mirabilia narraturam promittit, dicens: *Miserere mei Deus, et narrabo mirabilia tua.*

(1) Gen. 1. (2) Luc. 12. (3) III. Reg. 17. (4) Ibid. (5) Matth. 23.

CAPUT XLII.

DE QUARTA FERIA

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quarta dominicae secundae quadragesimalis est poenitentiae dies. Et Missae Introitus, n. 2.

1. Quarta feria est de poenitentia, quae feria est dies poenitentiae; in illa enim traditus est Salvator, et ostenditur in Epistola: *Oravit Hester, etc.* (1), quantum eam oratio faciat efficacem. Per orationem Hester, quae cum Regina existeret, induta fuit cilicio, imperavit suspensionem Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo. Quia vero poenitentia concipitur timore judicii, ideo de psalmo poenitentiali, qui intitulatur per octavam resurrectionis, scilicet: *Domine ne in furore tuo*, sumitur Introitus: *Ne derelinquas me, etc.*

2. Quia vero non valet poenitentia, nisi imitemur Christum, ideo sequitur Evangelium: *Ascendens Jesus, etc.* (2), de cruce Christi, ut habetur: *Ecce ascendimus Jerosolymam* (3), et sequitur ibidem de filiis Zebedaei, qui petierunt ut unus sederet a dextris, et alius a sinistris; et dixit ei Dominus: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? etc.* (4), qui non bibit de calice gloriae: et postponit se Christus Apostolis in exemplum, qui de hoc irascebantur.

CAPUT XLIII.

DE QUINTA FERIA

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quinta dominicae secundae quadragesimalis. Et officium, num. 2. 3.
4. Feriae quintae in Quadragesima olim carebant proprio officio.
5. Gregorius jejunium instituit, et officium quintae feriae quadragesimalis.

1. Quinta feria est de piscibus et avibus, idest de non confidentibus in Domino, et confidentibus in homine, de quibus habentur in Epistola: *Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, etc.* (5), et post: *Benedictus vir qui confidit in Domino.* Et haec ostenduntur per Evangelium: *Homo quidam, etc.* (6), quod est de divite et Lazaro; dives enim non confi-

(1) Hester. 13. (2) Matth. 20. (3) Ibid. (4) Ibid. (5) Jerem. 17. (6) Luc. 16.

debat in Domino, et ideo in inferno positus est. Pauper vero confidebat, et ideo in sinu Abrahae requiescit. In Offertorio: *Praecatus est Moyses, etc.*, ostenditur quod oratio justi efficax est, Moyses enim erat ovis, quia mansuetissimus hominum fuit, et est forma jejunii, et placationem impetravit super iram, qua Dominus iratus erat Judaeis propter vitulum conflatilem.

2. Rursus, quoddam hodie legitur Evangelium, in quo docet Dominus non in hominis, sed solius Dei testimonio confidendum, de seipso enim loquens ait: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, etc.* (1). His consonat praemissa lectio de Jeremia: *Maledictus homo, qui confidit in homine, etc.* Et infra: *Benedictus vir qui confidit in Domino* (2). Confidens igitur orat in Introitu, et in Graduali,et etiam in Offerenda in persona Moysi, in qua fit verborum repetitio, quia saepe ad Dominum pro populo intercessit. De hoc etiam dictum est sub DOMINICA POST EPIPHANIAM.

3. Communio: *Qui manducat* (3), ostendit quid utilitatis proveniat confidenti, scilicet quod in Christo maneat et Christus in eo, et haec Communio bene congrueret sabbato ante dominicam Palmarum.

4. Notandum autem est, quod sicut praecedens dominica vacat ab officio, prout ibi dictum est, ita et omnes quintae feriae in Quadragesimaa quondam proprio carebant officio, excepta forte quinta feria Coenae Domini. Illa tamen mutuat Introitum a tertia feria illam praecedenti. Nam sicut quaelibet quinta feria auctoritate Melchiadis Papae (4) soluta erat a jejunio, ita et ab officio. Unde beatus Gregorius nullum in quinta feria instituit officium; nihilominus tamen horae et matutinae ac vespertinum officium cantabantur. Unde necessarium erat ut super *Benedictus et Magnificat* antiphonae de Evangeliis aliorum dierum sumptae dicerentur.

5. Sed Gregorius instituit jejunium et officium quintae feriae, ea tamen quae prius instituta erant de matutinis et vespertinis officiis non mutavit; inde est quod antiphonae quae cantantur super *Benedictus et Magnificat* in quintis feriis, non consonant Evangeliis illius diei, et hoc in quinta feria praecedentis hebdomadae dictum est.

(1) Joan. 8. (2) Jerem. 17. (3) Joan. 6. (4) De Consec. dist. 3. *Jejunium.*

CAPUT XLIV.

DE SEXTA FERIA

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria sexta dominicae secundae quadragesimalis ad patientiam et mansuetudinem hortatur. Et ejus officium, num. 2.

1. Sexta feria agit de opere sextae diei, in qua factus est homo, et hortatur nos Ecclesia ad mansuetudinem et patientiam, ut omnem iram e cordibus nostris removeamus, et hoc exemplo Joseph et Christi. Epistola: *Dixit Joseph* (1) est de Joseph, qui multa passus est a fratribus suis, et tamen sublimatus est.

2. In Evangelio monemur ad praedicta, exemplo Christi: *Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam* (2), idest Judaicum populum per doctrinam legis: ad ultimum misit filium suum ad cultores vineae, ad quos prius miserat servos,quem interfecerunt. Per hoc autem, scilicet mansuetudinem et patientiam, satiabimur in futuro, unde Introitus est: *Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua* (3). Ad tolerandas etiam persecutiones propter justitiam hortatur in Graduali: *Ad Dominum cum tribularer* (4), et in Offertorio: *Domine in auxilium*, et in Communione: *Tu Domine servabis nos* (5).

CAPUT XLV.

DE SABBATO

SECUNDAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Sabbatum secundae dominicae quadragesimalis quid agat. Ejusque officium, num. 2. 4. 5. 3. Peccator haedo comparatur.

1. Sabbatum agit de conversione, vel confessione, per quae cessat homo ab opere servili, et sic sabbatizat, et recipit benedictionem a Domino, qui benedixit diei septimo.

2. Ad hoc autem instruimur per legem Domini, et gratiam Spiritus sancti, unde Introitus est de lege: *Lex Domini,etc.*(6), et est primi toni,quia conversio ad Deum est principium bonae vitae,

(1) Gen. 26. (2) Matth. 21. (3) Psal. 16. (4) Psal. 119. (5) Psal. 11. (6) Psal. 18.

unde sequitur: *Convertens animas*. Sequitur: *Justitiae Domini rectae laetificantes corda*, quia dant sabbatum spirituale, et haec principaliter habetur per gratiam, quod ostenditur per Epistolam: *Dixit Rebecca, etc.* (1), in qua habetur quod Rebecca monuit Jacob, ut afferret patri suo Isaac duos haedos.

3. Per Rebeccam gratia Dei intelligitur, quae nos monet, et inspirat nobis abominationem de peccato, et confessionem, quae per haedos designatur. Haedus enim animal foetidum est, et habet carnes sapidas. Cur enim homini foetet peccatum suum, ut confitetur illud, quod valde placet Deo et Angelis ejus, quia *gaudium est Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente* (2). Sequitur autem in Epistola: *De rore coeli*, idest de gratia coelesti, et *de pinguedine terrae*, idest abundantia temporalium sit benedictio tua. Et praeponitur de rore coeli, quia bona spiritualia praeponuntur temporalibus; et postea sequitur de pinguedine terrae, quia *quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus: et haec omnia adjicientur vobis* (3). Boni enim omnia habent, unde Apostolus: *Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes* (4). Mali similiter petunt benedictionem, qui per Esau designantur; sed quia ipsi praeponunt temporalia spiritualibus, dicitur eis: *In pinguedine terrae, et in rore coeli erit benedictio tua* (5). Etsi enim habeant aliqua spiritualia, tamen eis praeponunt temporalia. Sequitur Responsorium: *Bonum est confiteri Domino, etc.*, quasi dicat Ecclesia: Ex quo per conversionem, et confessionem peccati, et reprobationem habetur benedictio, et temporalia et spiritualia, *bonum est confiteri Domino*.

4. Item habetur in Evangelio: *Homo quidam habuit duos filios*, et petit unus dicens: *Da mihi portionem substantiae quae me contingit, et divisit illis substantiam* (6). Et post ille consumpsit omnia: postea fuit tanta fames in terra ad quam venit, ut compelletur fame esse porcarius, idest subulcus, et dixit reversus ad se: *Quanti mercenarii, etc.* Quando enim homo omnia bona sua amisit per peccatum, non habet quid comedat, et permittit ita Deus ipsum cadere, *ut arguat eum malitia sua*, ut legitur Jerem. c. 2., circa medium, et moriatur fame, et dicat: quot sunt, scilicet in Ecclesia, qui habent jucunditatem mentis, et ego fame pereo: revertar in domo patris mei. Unde in Exodo, c.9., habetur quod Aegyptii compellebant filios Israel exire de Aegypto. Tunc recipitur et datur ei prima stola, idest gratia; et ita in Evangelio habetur de conversione. Rursus, tam in Evangelio, ubi habetur de duobus filiis, quam in Epistola, ubi agit de Jacob et Joseph, duorum populorum, Judaici videlicet et Gentilis, significatio continetur. Judaicus gratiam spiritualem amittit; Gentilis vero conversus ad poenitentiam, de lege Domini in Introitu gloriatur et cantat. In Graduali vero Domino confitetur et laudat, et in Offerenda oculos suos petit illuminari, ne dormiat, ut inimicus non praevaleat ei.

5. Et attende, quod rationabiliter in secunda Quadragesimae hebdomada legitur Evangelium de filio prodigo revertente ad patrem, quia Gentilis populus per doctrinam legis et Evangelii ad Creatoris cultum revertitur, et quivis poenitens per fidem et operationem, vel per duo praecepta charitatis, Domino reconciliatur. Communio est: *Oportet te* (7).

(1) Gen. 27. (2) Matth. 15. (3) Matth. 33. (4) II. Corinth. 6. (5) Gen. 27. (6) Luc. 15. (7) Luc. 15.

CAPUT XLVI.

DE DOMINICA TERTIA QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Dominica tertia Quadragesimae est confessionis. Et ejus officium, num. 5.
2. Confessio est duplex.
3. Joseph Christum refert.
4. Confessio qualis esse debeat.

1. Tertia dominica est confessionis, et quarta refectionis: sicut enim supra dictum est, Dominus in prima dominica Quadragesimae armavit militem suum; in secunda ostendit ei praemium; amodo ergo non restat nisi ut ostendatur via, quia per confessionem et refectionem illuc venitur. Est ergo dominica ista confessionis.

2. Est autem duplex confessio, scilicet peccati et laudis, quas habere debet homo. Per humilitatem enim confessionis expectat homo a Deo omnia quae expectat, scilicet liberationem et donum gratiae,et omnia alia bona, unde Introitus: *Oculi mei semper ad Dominum,etc.* (1); et est septimi toni, quia per septiformem gratiam Spiritus sancti evelletur homo de laqueo diaboli; per confessionem enim scrutantur mala, et ideo fit statio ad sanctum Laurentium, qui per confessionem liberatus est. Haec humilitas liberavit Joseph de manibus fratrum suorum et de carcere, et ideo cantatur de ipso in officio nocturnali.

3. Adhuc dominica ista sexta est a dominica Septuagesimae,et sexta feria Dominus crucifixus est, et ideo fit mentio de passione Domini, quae per Joseph significatur. Et ita etiam ipsi diei conpetunt quae dicuntur, nam Christus per humilitatem liberatus est ab insidiis fratrum suorum, idest Judaeorum, et exaltatus est in tota Aegypto, idest in mundo; et ita quae literaliter acta sunt circa Joseph, spiritualiter sunt facta erga Christum. Et nocturnum officium ordinem comitatur historiae; cum enim in praecedenti dominica cantatum fuerit de Jacob, in hac succinitur de Joseph, qui venditus a fratribus, illos in fame ditavit: et Christus a Judaeis crucifixus, sua morte humanum genus redemit, et redimendo a daemonio liberavit, prout in Evangelio legitur hodierno.

4. Caeterum, qualis debeat esse confessio, ostendit Apostolus in Epistola: *Fratres imitatores Dei estote, etc.* (2). Primo enim esse debet in humilitate, scilicet ut humiliemus nos Deo, et ita in novitate vitae ambulemus. Secundo, in perseverantia, scilicet ut homo non redeat ad vomitum, et ut infamia peccati removeatur, unde dicit: *Fornicatio autem, et omnis immunditia nec nominentur in vobis, etc.:* hoc fit per perseverantiam in bona vita. Ad hoc idem hortamur in Evangelio, in fine, in quo ostenditur quod gratia expellit peccatum: *Erat* inquit *Jesus ejiciens daemonium, etc.* (3). Iste idem daemoniacus coecus dicitur a Mattheo et Beda. « Caecus, inquit Beda, videt, mutus loquitur, possessus a daemonio liberatur, et cum ejecisset daemonium, locutus est mutus, quia quando data est homini gratia, confitetur, et loquitur in confessione ». Postmodum ostendit Dominus stabilitatem regni sui per individuam charitatem, et instabilitatem regni diaboli: *Omne* (inquit) *regnum in seipsum divisum desolabitur*, et sic regnum diaboli et suorum, qui divisi sunt a Deo, destruetur. Sed regnum Dei manet in aeternum, et ita invitat omnes homines ad regnum suum,

(1) Psal. 24. (2) Ephes. 5. (3) Luc. 11.

quod manet. Propter hoc debet homo perseveranter agere opera confessionis, quia per ea habebitur regnum coelorum, et ideo responsorium *Exurge Domine, non praevaleat homo*, idest diabolus, qui nobis intendit auferre regnum coelorum. Hoc igitur intendit Ecclesia, ut simus perfecti in confessione,et similiter perfecte moriamur peccatis, per bonam vitam etiam infamia peccati deleatur, sicut dicit Dominus per Isaiam: *Perdam Babylonis nomen* (1). Hoc dicit,quia gratia expellit peccatum et infamiam. Sequitur: *Et reliquias, et germen, et progeniem* Babylonis civitatis, idest memoriam delectabilem, ut scilicet homo doleat, quando ad memoriam reducet.

5. Rursus, quia sicut in Evangelio dicitur quod surdus audivit, et mutus verba Dei narravit, ideo dicitur in Introitu:*Oculi mei semper ad Dominum;* et ne iterum deficiat, misericordiam implorat,subdens:*Respice in me,* et in Graduali *Exurge Domine.* Deinde vox quondam muti facta foecunda, cujus os aperuit sapientia, preces suas ingeminat, et decenti similitudine in Tractu perorat dicens: *Ad te Domine.* In Offerenda jam loquens praedicat justitias Domini rectas, eo quod a se humiliato daemonium exierat, sed ad Judaicum populum superbientem spiritus immundus redierat. In Communione de muto factus orator gratulatur, quod *sicut passer invenit sibi domum, et turtur nidum* (2).

CAPUT XLVII.

DE SECUNDA FERIA

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria secunda dominicae quadragesimalis, quid designet. Et ejus officium, num. 2.
3. Jordanis quid mystice.

1. In dominica praecedenti dictum est quod Dominus salvat per confessionem; in hac vero secunda feria ostenditur quod Dominus salvat per baptismum.

2. Sed quia baptismus datur per Trinitatem, ideo de Trinitate est Introitus: *In Deo laudabo verbum* (3), et ponitur ibi ter hoc nomen Deus, et est de tertio tono, quod totum contingit, propter hoc quod loquitur de Trinitate. Epistola vero: *Naaman princeps, etc.*, (4), est de Naaman, quem misit rex Syriae dominus suus ad Elisaeum, ut sanaret eum, et praecepit ei ut in Jordane se lavaret septies, et fieret ejus caro sicut caro pueri: et ita factum est.

3. Jordanis interpretatur *descensus humilitatis*, in qua Ecclesia mundari petit, et hoc facit ad praeceptum Domini, quaerens per humilitatem salutem in aqua, quae est inferior creatura. Postmodum sequitur Responsorium: *Deus laudem meam ne tacueris* (5), in quo Ecclesia humiliat se per confessionem,et est tertii toni ratione praedicta. In Evangelio vero: *Dixerunt Pharisaei ad Jesum* (6) ostendit Dominus quod non sunt missi prophetae nisi ad humiles, sicut Elisaeus ad Naamam, et Elias ad viduam,et ostendit superbiam Judaeorum.Postea dicit: *Jesus autem transiens per medium illorum ibat*, ad significandum quod humilis quicquid sibi fiat, viam suam non derelinquat.

(1) Isai. 14. (2) Psal. 83. (3) Psal. 55. (4) IV. Reg. 5. (5) Psal. 108. (6) Luc. 5.

CAPUT XLVIII.

DE TERTIA FERIA

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria tertia tertiae dominicae in Quadragesima, et ejus officium. Et num. 3.
2. Daemones creditores et exactores nostri.

1. Tertia feria est de oratione, et misericordia, per quae etiam salvat Dominus, unde Introitus est: *Dum clamarem ad Dominum* (1). Epistola vero: *Mulier quaedam, etc.* (2) est de vidua, cujus filios creditor in servitutem redigere contendebat, et ejus vasa oleo replevit Elisaeus, dicens ei quod de parte olei redderet debitum quod debebat, et de reliquo ipsa et filii sui viverent.

2. Vidua est Ecclesia, cujus sponsus Christus non est praesens corporaliter, sive visibiliter, quae venit ad Christum. Creditores sunt daemones, unde diabolus exactor dicitur, quod pecuniam suam, idest immunditiam, a nobis exigit cum usuris, unde Isaias: *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum* (3). Sed Christus per opera misericordiae liberavit nos ab hujusmodi creditore. Et petitur hujusmodi liberatio in Responsorio: *Ab occultis meis munda me, Domine* (4). Evangelium vero, quod est Matthaei, c.18, est de misericordia, scilicet: *Si peccaverit in te frater tuus vade et corripe eum.* Si ignorat, doce; si poenitet, dimitte *non dico usque septies, sed usque septuagies septies,* idest quoties peccaverit dimitte.

3. Rursus vidua pro filiis ad Elisaeum orans dicit in Introitu: *Ego clamavi* (5) et in Graduali: *Ab occultis* (6). Demum, precibus exaudita, gratias agit in Offerenda: *Dextera Domini* (7). Et docet in Communione: *Domine quis, etc.* (8) quales se debeant exhibere qui volunt oleum misericordiae, scilicet qui volunt requiescere in monte ingrediantur sine macula, et operentur justitiam.

(1) Psal. 21. (2) IV. Reg. 4. (3) Isai. 14. (4) Psal. 18. (5) Psal. 16. (6) Psal. 18. (7) Psal. 117. (8) Psal. 14.

CAPUT XLIX.

DE QUARTA FERIA

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quarta dominicae tertiae in Quadragesima, et officii ratio.

1. In quarta feria agitur de impletione mandatorum, per quam Dominus etiam salvat. Sed quia per gratiam est impletio mandatorum, ideo est Introitus: *Ego autem in Domino sperabo* (1), et est primi toni, ad ostendendum quod spem debemus ponere in solo Deo. Epistola vero: *Honora patrem, etc.*, est de Exodo, c.20, in qua sunt instituta vel distincta praecepta Domini: *Honora patrem et matrem, etc.* In Responsorio vero petitur gratia, in quo ostendit homo infirmitatem suam, dicens: *Miserere mei Deus, quoniam infirmus sum* (2), quasi diceret: Non possum per me adimplere mandata. In Evangelio: *Accesserunt ad Jesum* (3), redarguit Dominus jactantiam Judaeorum, qui magis innitebantur traditionibus hominum, quam Dei, et reprehendebant discipulos Domini de traditionibus legis vel seniorum. Quibus Dominus dixit: *Hypocritae etc., non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem,* et ostendit per quae salvamur et justificamur. In hac quarta feria fit primo scrutinium, prout in proxima QUARTA FERIA dicetur.

CAPUT L.

DE QUINTA FERIA

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quinta tertiae dominicae in Quadragesima quid referat, et quod varium habeat officium. Et num. 2.

1. In quinta feria ostendit Ecclesia non esse salutem nisi a Domino, et maxime per virtutes, unde Introitus est: *Salus populi ego sum, etc.;* et est quarti toni propter quatuor cardinales virtutes. Epistola vero: *Factum est verbum, etc.* est de Jer., c.7, ubi dicitur: *Bonas facite vias vestras, et studia vestra,* et hoc propter opera virtutum. Et reprehenduntur Judaei, qui credebant se non posse damnari quia habebant Domini templum, et omnes alios damnatos esse dicebant, unde sequitur Responsorium: *Oculi omnium,* ostendens quod in solo Deo sperandum est. Evangelium vero:

(1) Psal. 30. (2) Psal. 6. (3) Matth. 15.

Surgens Jesus (1), est de sanatione socrus Petri, per quod ostenditur quod in solo Deo sperandum est, quia ab ipso, et per ipsum salus mentis et corporis est.

2. In aliis vero Ecclesiis legitur Evangelium sequentis dominicae: *Abiit Jesus, etc.* (2), in quo improperat Dominus turbae quod magis curabant de salute corporis quam mentis, quoniam voluerunt eum facere Regem, post miraculum factum de saturatione quinque millium hominum de duobus piscibus et quinque panibus, et hortatur eos dicens: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam.* Cui congrue praemittitur praemissa lectio Jeremiae, ubi Dominus promittit se habitaturum cum eis, et sic quasi regem futurum eorum qui talem cibum fuerint operati, ut calumniam non faciant innocenti, nec sanguinem effundant, etc. (3). Rursus, Introitus scilicet: *Salus populi,* vox est Domini populum consolantis. Graduale, Offertorium, et Communio voces sunt populi de regis gratia confidentis. In hac autem quinta feria, in qua agitur de salute, fit statio ad sanctos Cosmam et Damianum, qui medici fuerunt, et homines corporaliter et spiritualiter sanabant; ideo de ipsis fit mentio in Collecta.

CAPUT LI.

DE SEXTA FERIA

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Feria sexta dominicae tertiae in Quadragesima et quale, quidve portendens habeat officium.*

1. Sexta feria, quae est dies Crucis, ostenditur quod per Crucem est salus, unde Introitus est: *Fac mecum signum in bonum* (4), idest Crucem. *Majorem charitatem nemo habet,* idest majus signum charitatis, *quam ut animam suam ponat quis pro amicis* (5). Epistola vero: *Convenerunt, etc.,* quae est de lib. Numeri, c. 20, est de Moyse, qui bis percussit petram, et fluxerunt aquae ut biberent homines et jumenta. Per binam percussionem duo ligna Crucis intellige. Petra Christus est, et fluxerunt aquae doctrinarum et gratiarum, ut possit bibere totum genus humanum. Responsorium est: *In Deo speravit cor meum, et adjutus sum* (6), quia in sola Cruce perfecta est humani generis salvatio. In Evangelio vero: *Venit Jesus in civitatem, etc.* (7), ostendit Dominus, quod non solum pro nobis Crucem sustinuit, sed et multos alios labores, unde sequitur ibi: *Jesus ergo fatigatus ab itinere, etc.* Dicuntur ibi octo in quibus instruxit Dominus Samaritanam, quae patent in Evangelio; et ideo Responsorium est octavi toni. Communio est: *Qui biberit* (8).

(1) Luc. 4. (2) Joan. 6. (3) Isai. 7. (4) Psal. 85. (5) Joan. 15. (6) Psal. 27. (7) Joan. 4. (8) Ibid.

CAPUT LII.

DE SABBATO

TERTIAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Sabbatum dominicae tertiae Quadragesimae justitiam et misericordiam Domini ad salutem ducere ostenditur. Et ejus officium. Et num.* 4.
2. *Introitus officiorum variat saepe in versu.*
3. *Mortis umbra quid.*
5. *Antiphonae* Media vita *expositio.*
6. *Vita triplex.*

1. In sabbato vero ostenditur quod Dominus salvat per justitiam et misericordiam, unde Epistola: *Erat vir* (1), loquitur de Susanna, quae salvata est per justitiam. Evangelium est de muliere deprehensa in adulterio, quam Dominus liberavit per misericordiam: ecce quomodo Evangelium et Epistola concordant. Quia ergo adultera in Evangelio salvata est per misericordiam, ideo videns Ecclesia infirmitatem filiorum suorum petit se liberari per misericordiam in Introitu, dicens: *Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum* (2). Et est quinti toni, propter quinque quae ponuntur in Collecta, quae est talis: *Praesta quaesumus, omnipotens Deus, ut qui se affligendo carnem ab alimentis abstinent, sectando justitiam a culpa jejunent,* idest a delectatione quinque sensuum, sicut Daniel, Susanna et Joachim. Misericordiam Dei non consequentur qui sic non jejunant. Sequitur versus Introitus semiplenus, scilicet: *Rex meus, et Deus meus.*

2. Et ideo notandum est quod in Introitibus aliquando duplex Versus ponitur, aliquando dimidius, frequentius unus: duplex, ut in Introitu defunctorum: *Requiem,* versus: *Te decet, etc.,* et alius: *Exaudi orationem, etc.,* quia oramus pro defunctis propter stolam corporis et animae, quas rogamus ei dari. Dicitur etiam secundus Versus, quia succedit in locum illius Versus: *Gloria Patri,* qui in officio defunctorum tacetur, pro eo quod mortui Trinitatem ulterius laudare nequeunt, ad cujus laudem pertinet iste versus. Saepius vero unus dicitur, quia ad unum tantum, scilicet ad Deum, vertere nos debemus. Dimidius autem hic ponitur, quia qui misericordiam Dei impetrat, suam debet imperfectionem in operibus confiteri: psalmus tantum opus significat. Post Epistolam sequitur Responsorium: *Si ambulavero, etc.* (3) quod sic ei respondet, quem Dominus liberat, nullus ei noceret potest; igitur *si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, etc.*

3. Umbra mortis est mors temporalis, quasi dicat: Et si transeam per mortem temporalem, non est timendum, ex quo Deus adjuvat. Et sequitur Versus: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (4), quia tribulationes Domini consolantur hominem bonum. Est autem primi toni, quia in solo Deo ponenda est spes. In Evangelio vero: *Perrexit Jesus* (5), ostendit se Dominus auctorem misericordiae, cum dixit mulieri adulterae: *Vade, et jam amplius noli peccare.* Item, misericordia

(1) Dan. 13. (2) Psal. 5. (3) Psal. 22. (4) Ibid. (5) Joan. 8.

fuit, quod dixit: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* (1). In Offertorio petit similiter per misericordiam liberari, cum dicit: *Gressus meos dirige;* et pertinet ad octavam resurrectionis; Postcommunio vero ad beatitudinem, quae est: *Nemo te, etc.* (2).

4. Illud autem notandum est, quod in hujus sabbati Completorium Antiphona *Media vita* cantatur, eo quod nunc mediana Quadragesimae incipit hebdomada; quia vero eam in praecedenti sexta feria cantatur, numerum dierum jejuniis afflictorum attendunt. Hanc itaque sub breviloquio duximus exponendam.

5. Media vita Christus est, ipse enim mediator est Dei et hominum; ipse est via, veritas et vita; ipse quidem sanctus, ipse Deus, ipse fortis, ipse misericors et Salvator. Ad Christum ergo sermo dirigitur: *O media vita*, idest o Christe. Vel media vita sancta Trinitas est, quae in se vita, et nobis vita media, idest sufficiens et communis, ad quam sermo dirigitur: *O media vita*, idest o sancta Trinitas: ideoque subdistinguitur: *sancte Deus, sancte fortis, sancte immortalis, miserere, etc.* idest Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, a quo, et per quem, et in quo salvamur, et ideo Salvator etiam Trinitas appellatur. Ad quemcumque tamen sermonem dirigimus, adjutorium quaerimus, quia in morte sumus in miseriis praesentis vitae, petimusque ne tradat nos amaritudini mortis aeternae. Vel supple: o Domine, existentes in vita media, sumus in morte.

6. Prima fuit vita justitiae et innocentiae, in qua creatus est homo. Secunda est vita peccati et miseriae, in qua lapsus est homo. Tertia erit vita immortalitatis et gloriae, ad quam reparabitur homo. Nos igitur dum sumus in media vita, sumus in morte, quia vita peccati mors est vitae justitiae, et ideo quaerimus adjutorium. Aliae Ecclesiae dicunt *Media vita*, quia enim nunc est medium Quadragesimae, quae vitam praesentem, quae sine peccatis non ducitur, repraesentat; merito dicitur Antiphona ipsa: *In morte*, idest in peccatis quae ducunt ad mortem. Et quia in Epistola fit mentio de Susanna, ideo propter aequivocationem vocabuli fit hodie statio apud sanctam Susannam.

(1) Joan. 8. (2) Ibid.

CAPUT LIII.

DE DOMINICA QUARTA QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Dominica quarta Quadragesimae quid agat. Et qui libri in ea legantur, num. 2. 3.*
4. *Diabolus quatuor modis non affligit.*
5. *Aetates mundi.*
6. *Introitus Missae dicendae in quarta dominica Quadragesimae.*
7. *Bona coelestis patriae quatuor.*
8. *Rosa aurea Pontificis maximi quid significet.*
9. *Rosa spiritualiter significat Christum, et ejusdem rosae ratio. Et num. 10.*
11. *Romanus Pontifex Petri est successor, Christi vicarius.*

1-2. Sequitur dominica quarta, in qua agitur de superna Jerusalem; et quia in terram illam venitur eo die quo filii Israel venerunt in terram promissionis, prout sub SEPTUAGESIMA dictum est, ideo nunc legitur Exodus, ubi dicit Dominus: *Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, et descendi ut liberem eum de manibus Aegyptiorum* (1). Sicut autem Dominus liberavit populum per plagas missas contra Pharaonem, similiter et per plagas liberat de manu diaboli, qui non vult dimittere nos, nisi in manu forti, ut ibi habetur. Prima plaga est conversio aquarum in sanguinem, per quam peccatum infidelitatis significatur. Per alias plagas significatur quod homo per multas tribulationes et poenas, quas habet dum moratur in peccato, cogitur redire ad Dominum, sicut de filio prodigo legitur. Legitur ergo Exodus quia per fidem est exitus a servitute diaboli, et per baptismum, qui significatur per mare rubrum, et per impletionem mandatorum. Quando vero homo talis est, facit seipsum tabernaculum Domino; qui vero non faciet ei hoc tabernaculum, nec ipse faciet in futuro.

3. Post Exodum sequitur liber Levitici, qui est tertius in Pentateucho, qui pertinet ad levitas, qui debebant Domino offerre sacrificia, unde liber est oblationum. Ex quo enim homo implet mandata, et facit tabernaculum Domino, non restat nisi oblationes Deo offerre. Debet tamen sal apponere in omni sacrificio suo, quia cum discretione debet omnia facere. Quia ergo tales debent esse mundi ab omni peccato, et offerre Domino hostiam mundam, sanctam et immaculatam, ideo sequitur in Levitico de mundatione leprae, et dicitur ibi multoties: *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (2). Et quia hoc fit in solemnitate cordis, et debent omnia fieri cum gaudio, postea in eodem libro agitur de solemnitatibus. Rursum, quia nullus ita perfectus est, quin peccet aliquando, saltem venialiter, ideo ibi habetur de dubitatione Moysis ad aquas contradictionis, qui nec propter hoc dimisit opus spirituale facere, ut ad vocem suam fluerent aquae, cum dixit: *Ascendat puteus* (3), idest doctrina sacra. Caeterum, sicut mulier ostendit ex una parte pomum filio suo, et ex alia inimicum, ut veniat ad se; similiter et Dominus, juxta illud Oseae: *In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis* (4). Unde in officio nocturnali ostendit inimicum, qui non vult dimittere populum nisi in manu forti, et in manu divina, scilicet per praedicatores, et ideo primum Responsorium est: *Locutus est Dominus ad Moysen, etc.* Siquidem Moyses ex aquis assumptus est, Christus, per quem liberamur ab hujusmodi inimico, vel quilibet praedicator, qui ex aquis Scripturae debet assumi.

(1) Exod. 3. (2) Lev. 19. (3) Num. 17. (4) Oseae 11.

4. Et est quarti toni, quia quatuor modis nos affligit diabolus, scilicet interficiendo mares, idest bona opera, vel virtuosos, quos submergit in flumine deliciarum hujus mundi, et cogit servire in luto luxuriae, et latere avaritiae, et palea inanis gloriae. Porro quidem, quia populus in illa septuagenaria captivitate flevit super flumina Babylonis, et in fine, Cyro permittente, laetabundus exivit, et gratulans Jerusalem introivit, ideo cum prima dominica populus captivatus fleverit, dicens: *Circumdederunt me;* et in secunda oraverit, dicens: *Exurge;* in tertia quoque oraverit, dicens: *Esto mihi;* in quarta consolationem acceperit, dicente Domino: *Invocavit me, et ego exaudiam eum;* in quinta etiam rursus orationi instituerit, dicens: *Reminiscere miserationum tuarum;* in sexta vero Dario licentiam retribuente, consolationem de reversione percepit, ideoque dixit: *Oculi mei;* in hac septimana tamquam in fine Septuagesimae ingrediens Jerusalem, gratulabundus exultat, dicens: *Laetare Jerusalem.* De hoc etiam dictum est sub PRIMA DOMINICA.

5. Septenarium quoque praesentis vitae, quae septem dierum circulo sive curriculo volvitur, vel potius septem aetatibus, quibus mundus ipse distinguitur, sicut per dies septuaginta, sic per septem dominicas sancta repraesentatur Ecclesia. Prima enim aetas est ab Adam usque ad Noe. Secunda vero a Noe usque ad Abraham, vel secundum quosdam ad Moysen. Tertia a Moyse usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta a transmigratione Babylonis usque ad adventum Domini. Sexta ab adventu Domini usque ad finem saeculi. Septima similiter usque ad eumdem finem; simul enim concurrunt, sed illa in vigilantibus et laborantibus, ista in dormientibus et quiescentibus, ubi requiescunt electorum animae inter ubera lactantis matris suae, supernae Jerusalem. In prima dominica velut in infantia mundi homo a felici delectatione dejectus, clamat: *Circumdederunt.* In secunda, velut in pueritia mundi, concipiens homo spem suae reconciliationis voce Noe, quasi praecentoris, implorat acceptionem reconciliationis, dicens: *Exurge, quare obdormis Domine.* In tertia, velut in mundi adolescentia, concipiens homo suam liberationem de Aegyptiaca servitute, suae protectionis, et liberationis accelerationem voce Moysis orat, dicens: *Esto mihi in Deum protectorem.* Quarta designat juventutem Ecclesiae, in qua regnum diademate coronatur, et sapientia prophetarum ornatur, unde illud officium voce David, quasi praecentoris, in in cantibus celebratur. Quinta senectutem Ecclesiae, in qua calor naturalis incipit deficere; nam populo in Babylone captivato Ecclesia captiva nec altare habuit, nec templum, imo organa sua suspendit, ideoque in quinta dominica vacat officio. Sexta, senium Ecclesiae, scilicet fines saeculorum, cum Filius Dei venit in mundum, et de diaboli potestate liberavit genus humanum. Ne igitur sit immemor accepti beneficii, et ingratum, gratulatur et ait: *Oculi mei semper ad Dominum.* Haec autem septima et ultima significat sabbatum mundi, in quo Sanctorum animae requiescunt, illic Jerusalem, *quae sursum est, libera est, quae est mater nostra* (1) laetatur, unde dicitur dominica laetitiae. Est enim septima septuagesima, et per septenarium significatur septima aetas eorum qui sunt in requie. Repraesentat enim haec dominica libertatem concessam filiis Jerusalem redeundi a Babylone anno sexagesimo, quam habuerunt plenariam in anno septuagesimo; unde totum hujus diei officium de laetitia est, ad repraesentandum illorum laetitiam, et etiam nostram, quoniam finitis sex aetatibus, erimus in septima a mundi exilio liberati, cum coelestem paradisum, quae est patria nostra, intrabimus.

6. Cantatur ergo hodie Introitus: *Laetare Jerusalem,* ad ostendendum quod sicut illi qui cum ingenti laetitia a Babylone venerunt in Jerusalem, ita et nos ab hoc mundo laetantes in coelestem Jerusalem veniemus. Babylon enim interpretatur confusio, unde significat mundum, vel infernum, quia in hoc mundo est confusio vitiorum, et in inferno tormentorum. Dicitur etiam haec dominica refectionis, quia in ea Dominus refecit et satiavit quinque millia hominum, vel quia in ea ostenditur coelestis Jerusalem, ex qua omnis refectio est. Quia ergo Ecclesia laetatur pro hac refectione, ideo cantat: *Laetare Jerusalem,* idest Ecclesia; ibi enim aeterna requies promittitur. In nocturnali

(1) Galat. 4.

*

enim officio cantatur Responsorium: *Audi Israel praecepta Domini, et ea in corde tuo, atque in libro scribe. Et dabo tibi terram fluentem lac et mel.* Postea sequitur in Introitu: *Ab uberibus consolationis ejus.* Haec verba sunt duo Testamenta, de quibus sumuntur promissiones dulces, in quibus est consolatio nostra. Et sunt in ea tria verba laetitiae, scilicet: *laetare, gaudere, et exultare.* Ratio quare, posita est sub titulo DE SEPTUAGESIMA, in principio. Et sumitur iste Introitus de Isaia, c. ult., sed de antiqua translatione, quia in Isaia sic non jacent verba haec. Versus vero de psalmo, qui loquitur de Jerusalem superna, scilicet: *Laetatus sum, etc.*, est quinti toni propter quinque millia hominum quos refecit, vel ideo quia illi qui cohibent, et refrenant, et bene ordinant quinque sensus corporis, illi habebunt hujusmodi refectionem et consolationem, de qua in Introitu habetur, et quae petitur in Collecta: *Concede quaesumus, omnipotens Deus, ut qui ex merito nostrae actionis affligimur, tuae gratiae consolatione respiremus.* Scripserunt tamen quidam, quod quia Albertus Papa, qui tamen in chronica non invenitur, celebravit tali die Romae in dicta Ecclesia, quae vocatur Jerusalem, ideo cantatur: *Laetare Jerusalem.* Et nota quod in quibusdam Ecclesiis de hac die et in festo annuntiationis Domini duae Collectae dicuntur, ut quasi duplex festum exsolvere videantur, quod non fit in aliis praecipuis festivitatibus, etiam Nativitatis Domini, et similibus, quia illae per octavas producuntur, nec unius diei duntaxat observantia, sicuti ista coangustantur. Sequitur Epistola: *Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, etc.* (1), ubi sequitur: *Quae sursum est, Jerusalem, libera est, quae est mater nostra.* Hoc autem dicit ut non timore servili serviamus Domino, sed amore. Responsorium est de eodem: *Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi, etc.* (2), et est septimi toni propter septimam aetatem, in qua erimus in quiete. Sed quia adhuc sumus in labore, ideo sequitur Tractus, sed suavissimus: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, etc.* (3), in quo ostenditur, quod qui in Domino solo sperant, habebunt illam refectionem. Sequitur Evangelium: *Abiit Jesus trans mare Galileae, etc.* (4). Quinque autem panes, quibus Dominus refecit nos, prout ibi legitur, sunt quinque libri Moysis; duo vero pisces sunt psalmi et prophetia, vel libri Josue et Judicum, quia de illis septem sumuntur orationes in hac dominica, et ita refecit omnes. Offertorium est: *Laudate*, et est secundi toni, ad ostendendum quod Deum laudare debemus pro corporali refectione et spirituali. Postcommunio vero est: *Jerusalem quae aedificatur ut civitas, etc.*

7. Et loquitur de illa Jerusalem, quae libera est, et est quarti toni, propter quatuor quae ibi dicuntur. Primum est, quia omnia sunt communia; ibi enim Deus est *omnia in omnibus* (5). Secundum est, quod aeternaliter participantur ea quae ibi sunt, unde dicit: *Cujus participatio ejus in idipsum.* Tertium est, quod nullus de filiis diaboli potest ibi ascendere, unde dicit: *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini.* Quartum, quia ibi est continua laus Dei, unde sequitur: *Ad confitendum nomini tuo Domine;* et inde est illud: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.*

8. In hac dominica romanus Pontifex celebraturus ad Ecclesiam, pergens, et rediens ab eadem auream in manu sub aspectu populi fert rosam. Circa quod duplex insurgit ratio, una secundum literam, altera secundum spiritum. Sane secundum literam, ne fidelis populus, propter quadragesimalis observantiae asperitatem sub continuo labore deficiat; et quia quod caret alterna requie durabile non est, ideo in hac mediana Quadragesimae quoddam recreationis solatium interponitur, ut anxietas temperata levius sufferatur, juxta illud: *Interpone tuis interdum gaudia curis.* Hodiernum namque officium tota laetitia plenum est, et in omni verborum clausula jucunditas exuberat, gaudium resonat, hilaritas inculcatur. Tria ita repraesentat dies ista, scilicet charitatem post odium, unde dicitur: *Laetare Jerusalem, et conventum facit omnes, qui diligitis eam;* gaudium post tristitiam, unde: *Gaudete in laetitia, qui in tristitia fuistis.* Et satietatem post famem, unde: *Ut satiemini ab uberibus consolationis vestrae.* Quae tria pariter designantur in tribus proprietatibus hujus floris, charitas in colore, jucunditas in odore, et satietas in sapore. Rosa quippe prae caeteris flo-

(1) Galat. 4. (2) Psal. 121. (3) Psal. 124. (4) Joan. 6. (5) I. Corint. 15.

ribus colore delectat, odore recreat, et sapore confortat: delectat in visu, recreat in olfatu, et confortat in gustu. Nempe rosa in manu romani Pontificis gaudium Israelitici populi designat, quando per gratiam Christi data est illi de babylonica captivitate licentia redeundi. Deinde illa donatur nobiliori et potentiori, qui tunc in curia reperitur, in quo nobilitas et excellentia illius peculiaris populi Domini designatur. Demum ille cum multo equitatu et laetitia ingenti civitatem cum rosa circuit, figurans gaudium illius populi in civitatem Jerusalem reversi, atque communionem totius fidelis populi et Ecclesiae laetitiam de praemissis.

9. Spiritualiter autem flos iste florem illum significat, qui de se dicit in Canticis: *Ego flos campi, et lilium convallium* (1), et de quo Propheta: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (2). Qui vere est flos florum, idest Sanctus sanctorum, quia prae caeteris floribus, idest sanctus, colore delectat in visu, nam *speciosus forma prae filiis hominum* (3), in quem desiderant angeli prospicere; qui odore recreat in olfatu, quia sicut legitur in Canticis: *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis* (4); qui sapore confortat in gustu,quia panis quem ipse dat, caro sua est, pro mundi vita, *omne delectamentum in se habens, et omnis saporis suavitatem* (5); hinc est enim qui de quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum saturavit.

10. Triplex autem est in hoc flore materia, aurum videlicet, muscus, et balsamum, quia triplex est in Christo substantia: deitas, corpus, et anima. Sed balsamo mediante muscus auro conjungitur, quia anima mediante corpus conjungitur deitati; divina enim natura tantae subtilitatis est, ut corpori de limo terrae formato non congrueret uniri, nisi rationabili spiritu mediante. Rursus, flos ipse aureus est, quia *Rex regum, et Dominus dominantium* (6), cujus rubor apparuit in insigniis passionis, et odor in gloria resurrectionis. Hujus floris bajulus est vicarius Salvatoris.

11. Romanus vero Pontifex, successor utique Petri, et vicarius Jesu Christi, qui hunc florem fidelibus populis demonstrat, non omni tempore, sed in hac dominica tantum, quae septima est ab illa, quae Septuagesima nuncupatur, quia Christus non in qualibet hora, sed in septima tantum aetate videtur ab illis qui beata requie consolabuntur. Rursus, in Urbe ostenditur, non alibi, quam apud basilicam quae sanctae Crucis in Jerusalem appellatur, quae supernae Jerusalem typum obtinet, et speciem repraesentat, de qua dicitur in Epistola hodierna: *Illa, quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra* (7), in qua Christum Angeli sancti et beatae animae contemplantur, ad quam merito dicitur: *Laetare Jerusalem, et conventum facite omnes, qui diligitis eam*, quasi dicat, vos catholici, non haeretici. Differt autem hodierna statio ab illa quae fit ibidem in secunda dominica Adventus, quia illa futurae beatitudinis est annuntiatio, haec quasi praesentis contemplatio; unde et festivius agitur, quia spei nostrae festivitas est. Hac etiam die christianus coronatur Imperator, ut semper coronae supernae Jerusalem meditetur. Haec ergo dominica privilegiata est, quia repraesentat licentiam redeundi de servitute ad libertatem populo Israelitico concessam, et laetitia ex hoc habitam.

---

(1) Cant. 2. (2) Isai. 11. (3) Psal. 44. (4) Cant. 1. (5) Sap. 16. (6) Apoc. 19. (7) Galat. 4.

CAPUT LIV.

DE SECUNDA FERIA

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feriae secundae in Quadragesima dominicae secundae ratio.

1. Secunda feria est de judicio, unde in Epistola: *Venerunt duae, etc.* (1), agitur de judicio Salomonis duabus mulieribus de puero contendentibus. Mulier una quae dixit, quod dividatur puer, est sinagoga, quae dividi conata est puerum Jesum; alia mulier, quae dicit: *Detur ei infans vivus,* est Ecclesia, unde in Responsorio petit haec mulier puerum: *Esto mihi in Deum protectorem,* idest petit sibi dari Christum. Evangelium: *Prope erat* (2), similiter est de ejectione vendentium, et de judicio, ubi habetur quod non credebat se Jesus eis, quia nixi sunt eum interficere. Postea sequitur de passione sua: *Solvite* (idest solvetis) *templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud,* sciebat enim quod facturi erant. Quia vero ex passione Domini est omne gaudium, ideo in Offertorio cantat Ecclesia: *Jubilate.* In Introitu autem petit judicari, sed prius petit misericordiam: *Deus in nomine tua salvum me fac,* scilicet per misericordiam, *et in virtute tua judica me* (3), et est quarti toni, quia ibi habetur: *Ab insurgentibus in me libera me,* idest ab inimicis, qui quatuor modis, sicut dictum est sub DOMINICA, insurgunt contra nos, et ideo sicut dominica fuit de misericordia, in secunda feria est de justitia.

CAPUT LV.

DE TERTIA FERIA

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria tertia dominicae quartae Quadragesimae de quo agit, tum de Epistola, num. 2, tum de Evangelio, num. 3.

1. Tertia feria est de oratione, idest de efficacia orationis, quae scilicet fit salva justitia, quod ostenditur in Epistola: *Locutus est, etc.* (4), ubi sequitur: *Dimitte me, ut deleam eos;* et Moyses oravit pro populo, et Dominus dimisit peccatum, salva tamen justitia, quia servavit sibi vindictam. Unde et si propter illud peccatum, quod commiserunt in Christum praecipue punientur, tamen et propter illud quod commiserunt tunc, scilicet adorando vitulum, unde dicit Dominus in Evange-

(1) IV. Reg. 3. (2) Joan. 2. (3) Psal. 53. (4) Exod. 32.

lio: *Vos implete mensuram patrum vestrorum* (1). Quia vero tam efficax est oratio, ideo in Introitu dicit Ecclesia: *Exaudi orationem meam, etc.* Versus est: *Contristatus sum in exercitatione mea;* contristatus enim fuit pro dilatione patriae, et incolatu miseriae.

2. Quia vero exercitatio christiani est in coerctione a petulantia et lascivia quinque sensuum, idcirco quinto resonat hunc Introitum Ecclesia. Et sequitur Epistola: *Locutus est, etc.*, in qua sicut dictum est, impetravit Moyses dimissionem peccati, salva justitia, et ut filii eorum mererentur intrare terram promissionis; ideo in Responsorio orat Ecclesia, ut mereatur ipsam impetrare filiis suis, ut intrent terram promissionis, licet adoraverunt vitulum conflatilem, idest venerati sunt lasciviam et pompam mundi, dicens: *Exurge Domine, fer opem nobis*, et Versus: *Deus auribus nostris audivimus* (2), quoniam tu liberasti eos, et condonasti eis, similiter et fac nos spiritualiter.

3. Postmodum sequitur Evangelium: *Jam die festo* (3), de obstinatione Judaeorum qui dicebant: *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit*, et dixit Dominus: *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? Quid me quaeritis interficere?* quasi dicat: Contra legem vestram vultis facere, et facitis. Et dixerunt: *Daemonium habes.* Ecce quomodo obstinati fuerunt, et hoc est quod in Epistola habetur: *Recesserunt cito de via, quam ostendisti eis* (4). Ecclesia vero ostendens se non consentire peccatis, dicit in Offertorio: *Expectans expectavi Dominum* (5), ostendens se expectare Christum usque ad finem. Et quia bene expectat qui a lascivia quinque sensuum abstinet, ideo quinti toni est. Per hanc autem spem reducitur novus populus in terram promissionis, unde sequitur Postcommunio: *Laetabimur in salutari tuo*, et est primi toni, quia omnis laetitia a Deo est.

CAPUT LVI.

DE QUARTA FERIA

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Feria quarta dominicae quartae Quadragesimae quid tractet.*
2. *Scrutinium quid.*
3. *Scrutinium qua solemnitate fiat. Et num. 6. Et quo tempore, quave hebdomada, num. 4.*
5. *Scrutinium cur fiat quarta feria quartae dominicae Quadragesimae.*
7. *Frons sedes est pudoris.*
8. *Scrutinii caeremoniae explicantur.*
9. *Ecclesia quid adhibeat circa scrutatos.*
10. *Scrutinum populis annuntiandum. Et qua forma.*
11. *Lectiones duae leguntur in quarta feria quartae dominicae Quadragesimae.*

1. Sequenti quarta feria, quae est catechizandorum, quia in ea die ducuntur ad Ecclesiam cathechumeni, cathechizantur, instruuntur, et hoc est tertium scrutinium, ut jam dicetur. Ut autem serviamus consuetudini Ecclesiae Italiae, quae scrutinii solemnitatem observat, et juribus de illo loquentibus: et quia etiam quaedam de his quae de illo fiunt, utique in baptizando servantur, ideo aliqua de illo dicamus, videlicet quid sit scrutinium, et unde dicatur, et unde originem traxit, quando, et quoties et quare in temporibus statutis fiat, quid in eo fiat usque ad exorcismum, et

(1) Matth. 23. (2) Psal. 43. (3) Joan. 7. (4) Exod. 32. (5) Psal. 39.

quid ab exorcismo usque ad Ecclesiae ingressum, et quid ab ipso ingressu usque ad finem, et quare haec omnia fiant: subsequenter vero de officio Missae hujus diei dicemus.

2. Scrutinium nihil aliud est quam fidei et religionis Christianae inquisitio. Est enim quasi quoddam iter, seu preparatio ad baptismum,et dicitur a scrutando, idest inquirendo, quia fidei religionis inquisitio fit in eo. Unde originem traxerit jam dicetur. Incipit autem fieri scrutinium in quarta feria tertiae hebdomadae Quadragesimae, sed in hac quarta fit solemne. Fiebant enim in primitiva Ecclesia septem scrutinia, duo scilicet in quarta feria, et sabbato tertiae hebdomadae, et duo in quarta feria, et sabbato hujus quartae hebdomadae, et duo in quarta feria, et sabbato quintae hebdomadae, et unum in quarta feria ultimae hebdomadae, in quibus adulti, qui venturi erant ad baptismum, docebantur orationem dominicam, et symbolum, ut in sequenti tunc sabbato, in quo baptizandi erant, utrumque ante baptismum scirent, et adhuc hodie in quibusdam Ecclesiis septem fiunt scrutinia, propter septiformem gratiam Spiritus sancti. Sed tertium videlicet hac die solemnissimum, et in omnibus Ecclesiis Ordinem romanum sequentibus.

3. In quolibet scrutinio dicitur Missa scrutinii, videlicet: *Dum sanctificatus fuero*, de qua jam dicetur. Dicuntur etiam proprie Collectae per cathecumenos, ut: *Omnipotens sempiterne Deus, Ecclesiam tuam iter remedii, etc.* Sed quaeritur quare tertium scrutinium fit solemne, et non primum nec secundum? Respondetur, ad notandum quod nec prima aetas, idest infantia, nec secunda, idest pueritia, ita apta est servitio Dei, sicut illa in qua maxime discretio boni et mali haberi incipit, et in qua contra carnem pugnatur. Inde est etiam quod non prima tribus, idest tribus Judae, nec secunda, idest tribus Simeon, sed tertia, idest Levitica, sacrificiis Domini est deputata, sed nec in primo libro Pentatheuci, nec in secundo agitur de sacrificiis, sed in tertio, prout dictum est in PRAECEDENTI DOMINICA.

4. Fit autem scrutinium in hac septima hebdomada a Septuagesima, quia dum Judaei fuerunt in babylonica captivitate, mixti fuerunt inter eos quidam de gentilibus, unde post eorum reditum ignorabatur de pluribus utrum esset Judaei, vel non. Quidam etiam dicebant se fore de levitica tribu qui non erant, et se sacerdotes qui non erant; ideoque Esdras et alii sapientes genealogias diligenter scrutati sunt, et Judaeos a gentilibus, et Levitas a non Levitis segregaverunt. Ita et nos in hac septima hebdomada, quae finem illius septuagesimae babylonicae captivitatis significat, scrutinium facimus, ut credentes ab incredulis segregemus,quos in sacrosancta solemnitate redemptionis nostrae ex aqua et Spiritu sancto renovamus. Non enim in primitiva Ecclesia alio tempore baptisma celebrabatur nisi forte mortis periculo imminente. Omnes igitur Ecclesiae, prolis quam per anni circulum verbi pabulo generabant, hac die nomina sua dabant, in quibus perscrutandum erat, ne qua radix amaritudinis inesset, ut in haereticis, ne prius illis sancta darentur quam christiana fides radices in eorum mentibus fixisset (1). Unde nominibus datis,quilibet eorum per dies sequentes usque ad Pascha fidei regulam audiebat, et sic lactatus, et grandescens in plenilunio, idest in baptismo, plena fide symbolum reddens Christo in baptismo commoriebatur et resurgebat.

5. Porro in hac quarta feria fit scrutinium propter multa. Primo, quia ipsa praefigurata est a quarta saeculi aetate, quae fuit a David usque ad transmigrationem Babylonis, in qua non solum Judaeæ gentis inchoatum est imperium,verum et Christi, et christianorum regnum ex promissione sumpsit exordium, jurante Domino David: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (2), ideoque merito in hac feria catechumeni ad Christi nomen accedunt, et christiana religio in ea initium capit. Secundo, quia sicut in quarta feria stellae creatae sunt, et in coelo soli et lunae conjunctae, ita et fideles hodie concipiuntur, quae Christo soli, et Ecclesiae lunae conjunguntur, et in coelo, idest in Patris regno jam splendent in spe, et in futuro splendebunt in re. Tertio, quia sicut in quarta aetate aedificatum est templum Domini per Salomonem, sic et in hac quarta feria praeparamus baptizandos, ut sint templum Domino. Quarto, quia in quarta feria coepit nostra redemptio

(1) I. quaest. 7. *Quoties*. De Consecr. dist. 2. *Ego*. (2) Psal. 88.

in qua proditus est Dominus a Juda, ut pro redimenda Ecclesia moreretur, et ideo et in quarta feria isti praeparantur, ut effectum percipiant redemptionis. Quinto, quia agnus vigintiquatuor diebus observabatur, et praeparabatur, et luna quintadecima immolabatur, decet ut Ecclesiae nova soboles, quae ad commoriendum Christo in baptismo praeparatur, diebus quindecim anteriori jejunio spiritualiter saginata, aetati lunae, quae illam significat, exequitur. Sexto, quia quarta hominis aetas, scilicet juventus, per quartam feriam significata, apta est praeliis et gubernaculo imperii, et ideo catechumeni praeparantur in quarta feria ad praelium contra diabolum, et ad regnum et imperium regni Dei.

6. Hoc autem ordine scrutinia celebrantur, quoniam a principio usque ad exorcismum haec fiunt. Primo quidem fit nominum baptizandorum per acolytum descriptio, et eorum per nomina in Ecclesia vocatio. Secundo, masculorum ad dextram, foeminarum ad sinistram, ad januam Ecclesiae, ubi fidem petunt, reductio. Tertio, per exorcistam gemina interrogatio, una de renunciatione diaboli, alia de fide Christi. Quarto, daemonis exsufflatio. Quinto, Crucis in fronte expressio. Sexto, dicitur oratio. Septimo, fit in ore salis impositio. Quod igitur nomina per acolytum scribuntur, ex quo ipse etiam notarius dictus est, significat quod nomina fidelium in libro vitae scripta sunt. Quod nominatim vocatur, significat vocationem fidelium ad vitam aeternam. Caeterum janua Christus est. Ducuntur igitur credituri ad januam, idest ad Christum, qui de seipso dicit: *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur* (1). Quod vero masculi ponuntur a dextra, et foeminae a sinistra, designat quod viriliter agentes a dextris, et effoeminati a sinistris in judicio statuuntur, quod abrenuntiant diabolo, per hoc se a jugo ejus, cui ex originali fiunt obnoxii, subtrahunt: per hoc enim quod fidem Christi confitentur, jugo Christi se subjiciunt. Daemonis exsufflatio est potestatis ejus debilitatio. Crux, quae imprimitur fronti, est vexillum nostrum, quo diabolum vincimus. Non fit aliud signum, nisi Crux, ut in hoc solo signo diabolus sciens se esse victum, contremiscat et fugiat.

7. Fit autem in sede pudoris, idest in fronte, ne erubescat fidelis confiteri Dominum suum esse crucifixum. Oratio contra diabolum est munitio. Sal in ore positum est sapientiae condimentum. Haec plenius dicta sunt in parte prima, sub titulo DE UNCTIONIBUS, et dicetur sub SABBATO SANCTO. Nunc dicenda sunt quae ab exorcismo usque ad ingressum Ecclesiae fiunt. Primo, diabolus exorcizatur, et ter repetuntur verba illa: *Audi maledicte diabole, etc.* Secundo, masculi seorsum ponuntur. Tertio, ad monitionem diaconi capita inclinant catechumeni, et super eos oratio dominica et symbolum dicitur. Quarto, a sacerdote aures et nares illorum saliva tanguntur. Quinto, ab acolyto illuminantur. Sexto, a diacono Evangelium super eos dicitur. Septimo, per ostiarium in Ecclesiam introducuntur.

8. Primo ergo exorcizatur diabolus, idest adjuratur, ut a fidelibus recedat. Ter repetuntur verba illa: *Audi maledicte diabole, etc.*, quia in confessione Trinitatis diabolo resistitur. Sursum masculis, et deorsum foeminis fit exorcismus, quia majoribus majora, minoribus minora sunt proponenda. Quod ad admonitionem diaconi capita inclinant, significat quod cum Deo communicaturi, acclamante diacono, capita inclinabunt, et haec ratio pro communione habetur. Quod symbolum et Dominicam orationem sacerdos super capita eorum dicit, notat quod templum Domini contra diabolum munit. Aures et nares saliva tangit, ut doctrinam de ore praedicatoris procedentem fideles libenter audiant, et ipsa eis bene redoleat, quoadusque spiritum habent in naribus, idest quamdiu vivunt. Ipsorum illuminatio est tenebrarum ignorantiae et peccati, per lumen intelligentiae effugatio. Evangelium, quod super eos dicitur, est doctrina Salvatoris qua instruuntur. Deinde per ostiarium introducuntur, quia post impletionem Evangelii per ostiarium, idest per Spiritum sanctum, in coelestem patriam introducuntur.

9. Post haec dicenda sunt ea quae ab ingressu Ecclesiae usque ad Missam fiunt. Primo, masculi ad austrum statuuntur, foeminae ad aquilonem; inde quatuor Lectiones super eos leguntur, et

(1) Joan. 10.

quatuor initia Evangeliorum; deinde duo, unus masculus, et una foemina in sanctuarium ab acolytis portantur; post symbolum graece super masculos, latine super foeminas dicitur. His peractis Ecclesiam ingrediuntur, et sic Missa cantatur. Quod autem masculi ad austrum, et foeminae ad aquilonem statuuntur, significat quod fortiores hostibus tentationem objiciendi sunt, et debiliores humiliter sunt erudiendi. Quod quatuor lectiones super eos legantur significat doctrinam quatuor Evangeliorum, qua instruuntur. Unde statim quatuor initia Evangeliorum leguntur super eos, quasi congreget eos a quatuor partibus orbis. Quod unus masculus, et una foemina portantur in sacrarium, significat quod de utroque sexu fideles ascendent in coelum. Sed non ascendet nisi unus, idest in unitate Ecclesiae constitutus, sicut in probatica piscina non sanabatur nisi unus. Quod symbolum legitur super masculos graece, et super foeminas latine, per duas linguas quibus symbolum legitur omnem linguam intelligimus, nam in graecis viguit sapientia, in latinis, scilicet romanis, potentia; et ita per has duas tamquam excellentiores omnem linguam intelligimus, quasi cum Apostolo dicamus: *Omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (1). Expositionem orationis Dominicae, et symboli in quarta parte, in suis locis exposuimus.

10. Et attende quod ante hanc quartam feriam, in dominica, vel in secunda feria, est hujus feriae scrutinium populis annunciandum his verbis: *Scrutinii diem, dilectissimi fratres, quo electi nostri divinitus instruantur, imminere cognoscite, ideoque solicita devotione sequenti quarta feria circa horam nonam convenire dignemini, ut coeleste mysterium, quo diabolus cum sua pompa destruetur, et janua coelestis regni aperietur, inculpabili ministerio peragere valeamus.* In hac vero feria quarta, finitis Missarum solemniis, presbyter annunciat, ut sabbato proximo ad scrutinium revertantur; et sic iterum atque iterum annuntiat, donec septima scrutinia celebrantur. Sane, expleto scrutinio, dicitur Missa, ut praemissum est, in qua legitur Lectio et Epistola, quia baptizandus in duobus est catechizandus, idest instruendus de novo et veteri Testamento, maxime in illis quae pertinent ad baptismum.

11. Rursus, quia instruendus est in fide et in moribus, ideo duae Lectiones leguntur, de quibus in eis cum suis Responsoriis disputatur. Legitur enim de Philippo, quod Eunucho evangelizavit Jesum. Et secundum Augustinum, evangelizare Jesum est non tantum docere credenda, sed etiam quae sunt post baptismum servanda. In prima ergo Lectione, scilicet: *Sanctificabo, etc.*, quae sumpta est de Ezech., c.36, de fide agitur, ubi dicitur: *Tollam quippe vos de Gentibus, et congregabo vos de universis terris. Et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et dabo vobis cor novum.* Fideles enim de variis terris congregati sunt in Ecclesia, et aqua salutaris baptismi super eos effusa est, qua ab universis peccatis et erroribus sunt mundati, et datum est eis cor novum, ut credant in Christum. De hac Lectione sumitur Introitus: *Dum sanctificatus fuero, etc.*, vel baptizatus dicitur cor novum. In Versu autem: *Benedicam Dominum, etc.*, sunt gratiarum actiones de hac sanctificatione; et est tertii toni, quia sanctificatio pertinet ad Trinitatem. Verum, quia per talem sanctificationem fiunt homines filii, ideo subsequitur in Graduali: *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos* (2), quod est septimi toni, propter septem dona Spiritus sancti, quae dantur in baptismo; vel quia ad hoc quod quis vere credat in Christum, necesse est ut timeat Deum, ideo sequitur ipsum Graduale, ubi sequitur de timore: *Initium sapientiae timor Domini* (3). Qui ego radicem imponit credulitatis, eum a timore inchoare oportet. In secunda Lectione, scilicet in Epistola: *Lavamini, etc.*, quae sumitur de Isaia, c.1., agitur abundanter de moribus, ubi dicitur: *Quiescite agere perverse, discite benefacere, etc.*, et postea concluditur: *et venite, et arguite me, dicit Dominus*, quasi dicat: Si hoc feceritis, et vos non remuneravero, jure me tamquam injustum redarguere potestis. Item dicitur ibi: *Lavamini*, scilicet per baptismum, *et estote*, idest manete *mundi*, scilicet per poenitentiam. Et quod possunt, ostendit dicens: *Auferte malum cogitationum vestrarum, et si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur, etc.* Ve-

(1) Philip. 2. (2) Psal. 33. (3) Psal. 110.

rum, quia illi qui fidem veram, et bonos mores servant, ad haereditatem Domini pertinere probantur, idcirco sequitur Graduale: *Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus, populus quem elegit in haereditatem sibi* (1). Hi efficiuntur coeli, qui Verbo, idest Filio Dei firmantur, unde sequitur Versus: *Verbo Domini coeli firmati sunt, etc.* Item, quia in talibus locum habet beatitudo, ideo Graduale illud est primi toni, quia beatitudo a solo Deo est. Ab his quoque non discrepat Evangelium praecedens scilicet: *Praeteriens Jesus, etc.* (2), quod est de illuminatione caeci, quia caeci illuminantur in baptismo; unde dicitur ibi quod lutum fecit Dominus ex sputo, et praecepit caeco ut lavaret se in natatoria Syloe, idest Christi, qui missus fuit a Patre, idest in baptismo, vel in doctrina Christi, de quo dicitur Gen., c. ult.: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est:* hebraeus habet: *Donec veniat Sylo*, idest *Missus*. Postmodum in gratiarum actione sequitur Offertorium secundi toni propter illuminationem et confirmationem. Dicto autem Offertorio, archidiaconus ascendit pulpitum clamans alta voce: *Si quis est cathecumenus, exeat foras*, prout dictum est in PROOEMIO quartae partis. Et tunc omnes cathecumeni exeunt foras, et sic fit septies prius quam baptizentur, videlicet in quolibet scrutinio, quia qui non regenerati sunt, nec inter Dei filios computari, nec Christi mysteriis convenit interesse. Quidem tamen cathecumenos ante Evangelium de Ecclesia ejiciunt, quod non laudamus, cum eis sit Evangelium praedicandum, sicut et Apostoli primitiis Gentium Evangelium praedicaverunt; sed sacrificiis interesse non debent, tum quia sacerdos orat pro *circumstantibus, quorum fides Deo cognita est, et nota devotio*, at isti nondum fideles vocantur, tum quia quod conficitur fidelibus porrigitur. In Postcommunione vero agit gratias caecus de illuminatione sua, dicens: *Lutum fecit Dominus ex sputo* (3); et est primi toni, quia *ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (4), sic autem recognoscendo bona, debemus agere Deo gratias. Haec autem quarta feria in hoc privilegiata est, quia in ea leguntur duae Lectiones, pro eo quod in sequenti sabbato Ordines celebrantur; item quia hac die ordinandi examinantur; item quia hac die fit scrutinium baptizandorum in sabbato paschali, ut praemissum est.

CAPUT LVII.

DE QUINTA FERIA

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria quinta quartae dominicae quadragesimalis. Et Missae Introitus.
2. Epistolae allegorica expositio.

1. Quinta feria ostendit quod non est sanctificatio nisi a Deo, unde Introitus est: *Laetetur cor quaerentium Dominum*, et post: *Quaerite faciem ejus semper* (5); et est secundi toni quia quaeritur ut habeatur, et postea ut amplius habeatur. Quanto enim magis habetur, tanto magis quaeritur. Epistola vero: *Venit mulier, etc.* (6), est de resuscitatione filii mulieris Sunamitis, quem resuscitavit Eliseus, et incurvavit se super puerum, et pueri qualitati se conformavit; puer vero septem oscitationes emisit, et est resuscitatus.

(1) Psal. 32. (2) Joan. 9. (3) Joan. 9. (4) Eccle. 1. (5) Psal. 104. (6) IV. Reg. 4.

2. Nempe Sunamitis interpretatur captiva; filius ejus, genus humanum, quod dicitur puer propter parvitatem sensus; baculus, de quo ibi dicitur, est lex quae percutit, dicens: *Oculum pro oculo,etc.* (1), quae neminem ad perfectionem ducit (2). Eliseus vero,idest Christus, inclinavit se super hunc puerum, idest exinaniens se, factus est ei similis, et resuscitatus est. Sed oportet ut septem oscitationes emittat. Prima est fidei, quia sine fide non est introitus; primo enim veritatem debet quis credere, et *omnia possibilia sunt credenti* (3). *Domine*, inquit leprosus, *si vis, potes me mundare*, et dixit: *Volo, mundare* (4). Secunda oscitatio est timor. Tertia est dolor de peccatis,quia misericordia non fit sine justitia. Quarta, propositum confitendi. Quinta est propositum satisfaciendi. Sexta, propositum de caetero non peccandi, quod scilicet non offendat Deum creatorem suum; et omnia ista debent fieri in spe vitae et gloriae, unde spes est septima oscitatio. Responsorium est: *Respice in testamentum tuum*, et post: *Exurge*, idest *fac nos exurgere;* et est quinti toni propter quinque sensuum reparationem, sive invocationem. Evangelium vero: *Ibat Jesus, etc.* (5), est de resuscitatione filii viduae,cui dixit Dominus:*Adolescens, tibi dico, surge.* In quibusdam tamen Ecclesiis dicitur illud Evangelium: *Sicut pater suscitat mortuos, et vivificat,etc.* (6). Sequitur Offertorium:*Domine ad adjuvandum, etc.*, septimi toni, propter septem oscitationes in gratiarum actiones. Postcommunio vero est de aeterna beatitudine, scilicet: *Domine memorabo justitiae tuae*, cui competit dare aeternam beatitudinem, quae erit octava resurrectionis.

CAPUT LVIII.

DE SEXTA FERIA

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. Feria sexta Dominicae quartae Quadragesimae. — 2. Evangelium: Erat quidam,etc. *(Joan. 11.), semper legitur in sexta feria dominicae quartae quadragesimalis.*

1. Sexta feria prorsus idem dicit quod quinta, et est Introitus: *Meditabitur, etc.* Versus: *Coeli enarrant*, idest Sancti; et est primi toni, quia in solo Deo ponit spem. In Epistola: *Aegrotavit, etc.* (7), ponitur resuscitatio filii viduae ab Elia. Responsorium est: *Bonum est sperare in Domino*, supple: *quia resuscitat;* et est quinti toni, cujus ratio in praecedenti feria etiam dicta est. Sequitur Evangelium: *Erat quidam* (8), de resurrectione Lazari, qui hac die resuscitatus est. Et Offertorium in gratiarum exhibitione: *Populum humilem salvum facies, Domine, etc.*, primi toni, eadem ratione, quia scilicet in solo Deo sperandum est. In Postcommunione vero habetur quod ad preces earum, scilicet Mariae et Marthae suscitatus fuit Lazarus, per quod significatur quod ad praeces Sanctorum suscitat Deus mortuos, spiritualiter dans eis primam gratiam; et ideo est primi toni propter primam resurrectionem, scilicet animae.

2. Et attende, quod semper hac die, quae est quintadecima a passione Domini, legitur praedictum Evangelium,quia constat hac die Lazarum suscitatum esse, de quo Evangelio sumitur Res-

(1) Exod. 21. (2) Hebr. 7. (3) Marc. 9. (4) Matth. 8. (5) Luc. 7. (6) Joan. 5. (7) III. Reg. 17. (8) Joan. 11.

sponsorium: *Occurrerunt Judaei, etc.* Quod hodie in quibusdam Ecclesiis cantatur, cui hodie congrue in Evangelio praemittitur dicta Lectio de filio Sareptanae mortuo, quem suscitatur Elias, ponens eum super lectum, et expandens se tribus vicibus super eum. Nempe haec mulier est Ecclesia, quae fide suscipit Christum in hoc hospitio cordis. Filius ejus est quilibet fidelis, qui moritur, cum morte dignum peccatum committit. Lectus Eliae catholicam designat Ecclesiam, quam solae animae reminiscuntur, dum per fidem Trinitatis a morte resurgunt. Caetera, laudes, confessiones, et consolationes, sunt cujuslibet hominis a peccatis resuscitati.

CAPUT LIX.

DE SABBATO

QUARTAE DOMINICAE QUADRAGESIMAE

SUMMA

1. *Sabbatum quartae Dominicae Quadragesimae quid tractet.*
2. *Ordines conferuntur sabbato quartae dominicae Quadragesimae. Et cur ita.*

1. Sabbatum vero de largitate Salvatoris est, unde Introitus est: *Sitientes venite ad aquas* (1), doctrinae scilicet et baptismi. Sequitur: *et bibite cum laetitia*, et haec ad sabbatum mentis pertinent, et ostenditur largitas Dei, qui paratus est large dare cuilibet, et benignitas ejus, unde dicit: *Venite bibere aquas*, scilicet gratias quae mundificant,et sanctificant. Sequitur Versus: *Attendite popule meus*, in quo ostenditur quod etiam hoc de aquis doctrinae intelligitur: secundi toni, propter mundationem animae et corporis. Et sumitur de Isaia Epistola: *In tempore placito exaudivi te* (2). Et post: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum?* Ecce ostenditur largitas, vel charitas Dei erga nos. Postea sequitur Responsorium: *Tibi derelictus est pauper* in gratiarum actione, quarti toni, propter quatuor virtutes per quas sanctificat. In Evangelio vero, de eadem largitate agitur: *Ego sum lux mundi* (3). Non dicitur hujus hominis, vel illius, sed: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* Ostendit ergo, quod paratus est illuminare omnem hominem qui sequitur ipsum. Caeterum, qui videt currit, qui currit pervenit, exceptis superbis, unde sequitur: *Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum.* Respondit eis, scilicet Judaeis, Jesus: *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est?* Videbant enim miracula, et ita Pater erat testis ejus; et relinquit eos Dominus,quasi superbos disputatores non curans illuminari,soli enim humiles illuminantur, unde sequitur Offertorium: *Factus est Dominus*, primi toni, quia solus Deus potest illuminare.

2. Quia igitur in hoc sabbato ostendit Ecclesia largitatem Domini, dantis gratiam in baptismo et in doctrina, quibus ex largitate Dei abundanter datur gratia, ideo fiunt Ordines in illo die, et etiam quia imminet tempus passionis Domini, in qua arctius se tenet Ecclesia, ad significandum quod ordinati arctius se tenere debent, ut qui prius ebrii erant, modo sobrii fiunt, et iterum se dicunt immolare Deo hostiam sanctam, Deo placentem.Hoc etiam sabbato fit scrutinium baptizandorum, quia catechumeni ad requiem aeternam, quae per sabbatum intelligitur, veniunt per baptismum, unde in quibusdam Ecclesiis hodie duae Lectiones leguntur in Missa, ex eadem causa in quarta feria praecedenti.

(1) Isai. 55. (2) Isai. 49. (3) Joan. 8.

CAPUT LX.

DE DOMINICA QUINTA IN PASSIONE DOMINI

SUMMA

1. *Dominica de Passione, et ejus officium.*
2. *Passionis officium cur Ecclesia auspicetur a dominica quinta Quadragesimae.*
3. *Hymnum* Vexilla regis prodeunt, etc., *cur Ecclesia cantet dominica quinta in Passione Domini.*
4. Gloria Patri, etc., *cur tempore Passionis intermittatur.*
5. *Sanctorum commemoratio quare fiat dominica quinta in Passione. Et num. 6.*
7. *Missae Introitus, dominica quinta in Passione. Epistola num. 8. 9.*

1. Sequitur dominica de Passione Domini, scilicet de Cruce. Incipit autem hujus celebritas passionis a fine sabbati, idest a vespera lucem hujus dominicae praecedenti, quia Lazaro in praecedenti sexta feria suscitato,quidam de Bethania abierunt ad Pharisaeos, narrantes eis miraculum.

2. Et cum in illa sexta feria fuerit νεομηνία, idest prima dies mensis, ad sanctificationem, multi Judaei, Pontifices et Pharisaei convenerunt ibi, quia audientes signum, mox, ut ait Joannes, hoc est in sabbato, collegerunt concilium adversus Jesum, et ex illa die cogitaverunt ut interficerent eum, ac deinceps Jesus non palam ambulabat apud eos, quia nondum venerat hora ejus. Ideoque in vespera sabbati, quasi post horam ejusdem concilii publicum luctum incipit Ecclesia, suo compatiens Domino, ut capiti membra, et ex tunc lugendo recitat vexillum regis, mysterium Crucis, acetum, fel, et arundinem, clavos, et lanceam perforati corporis, diem passionis, rationes patientis, et illusiones inimicorum, et insidias eorum.Haec et his similia in Vesperis et nocturnis plangit officiis, quae de authenticis veteris et novi Testamentorum sunt congesta scripturis. Praeterea, post praecedentium septem dominicarum ordinatissimam dispositionem quibus, ut praemissum est, septem mundi aetates figurantur, quia omnes sunt Domini passione redempti, merito ipsius dominicae passionis celebratio inchoatur, et quasi longa funeris pompa praemissa. Demum sequitur ipsa salutis nostrae victima, ingerens oculis ea quae pro nobis pertulit vulnera, et mortis insignia.

3. Rursus, ideo Ecclesia cantat: *Vexilla regis prodeunt, etc.*, ut si forte aliqui sunt lapsi, veniant ad vexillum, quod omnes amaritudines facit esse dulces, quod significatum est per lignum, projectum in aquas Marath (1). Semper enim, et maxime isto tempore, debemus habere in memoria dominicam passionem,unde in Canticis: *Fasciculus myrrhae dilectus meus, mihi inter ubera mea commorabitur* (2),quia memoria passionis dominicae secum non patitur amaritudinem peccati. Ideo autem spiritualiter duabus septimanis ante Pascha passio Domini recolitur. Primo, quia ipse a duobus, et pro duobus populis passus est. Secundo, quia duo Testamenta per duas hebdomadas exprimimus; vetus, quod praedixit Dominum passurum, et novum, quod ostendit ipsum passum. Tertio, quia in duobus hujus saeculi temporibus, scilicet ante legem, et sub lege, eadem passio

(1) Exod. 15. (2) Cant. 1.

vaticinata est. Quarto, ut haec duae septimanae reducant nobis ad memoriam murmurationem eorum qui ante legem, et sub lege in inferno fuerunt, usque ad tempus gratiae, quod in tertia hebdomada, scilicet paschali significatur. Ab hac namque die, qua *Gloria Patri* dimittitur, duae sunt hebdomadae usque ad Pascha. Tunc vero tertia est, in qua restauratur omnis dimissa glorificatio; in tertio enim tempore, quod fuit sub gratia, omnia beneficia, quae patres nostri expectaverunt in Ecclesia redduntur.

4. Ideo autem *Gloria Patri* dimittitur, quia ille Versus ad laudem pertinet Trinitatis, quae fuit in passione Domini, quam ab hac die repraesentat, dehonestata. Constat enim quod Christus, qui est secunda in Trinitate persona, fuit dehonestatus. Sed in resurrectione *Gloria Patri* resumitur, quia per resurrectionem fuit gloria immortalitatis glorificatus. Sed certe haec protestatio fuit specialiter in crucifixione, unde potest dici quod *Gloria Patri* pro nunc tacetur propter humilitatem, per quam ad Christum perveniendum est, et quia Dominus se abscondit. Et est advertendum quod tacetur in Introitibus et Responsoriis, quia illa sunt de passione, et in *Venite exultemus Domino,* in psalmis vero et hymnis non, quia psalmus significat operationem; ipsum enim non persequebantur nisi linguis, tractando de nece ipsius, nec ipse bonum desiit operari. Non ergo tacetur in totum, quia remissio debet esse luctus, eo quod non statim post habitum concilium de nece ejus, traditus est agnus in manibus impiorum. Sed in triduo ante Pascha omnino tacetur, quoniam tunc maxime sancta Trinitas dehonestata est. Licet enim ante dies illos de nece Domini ageretur,tunc tamen vapulat, spuitur, alapatur, et crucifigitur, unde Isaias: *Non est species ei, neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus* (1). Vel quia tunc sepulturam Domini celebramus. quae maxime fuit ejus humiliatio. Ab hac etiam dominica in quibusdam Ecclesiis tacetur ad Primam: *Christe fili Dei vivi,* tum quia ex tunc Ecclesia ejus mortem et passionem repraesentat, tum quia secundum Judaeorum reputationem non poterat aliis misereri, qui seipsum salvum facere non poterat. De hoc dictum est in quinta parte, sub titulo DE PRIMA.

5. Nam fiunt etiam spirituales commemorationes de Sanctis, neque de pace, ab hac dominica usque ad sabbatum post Pentecosten, quamvis post Laudes dicatur: *Pretiosa in conspectu Domini, etc.*, et ad Primam oratio: *Domine Deus omnipotens,etc.*, in quibus commemoratio generalis fit de Sanctis. Circa quod sciendum est, quod commemoratio Sanctorum duplici ex causa fieri consuevit, videlicet ad recolendum eorum sanctitatis meritum, et impetrandum patrocinium nobis salutare, quae duo diligentissime in Christo, nostro capite, passionis et resurrectionis suae tempore nobis attendenda monstrantur, quia passionis suae tempore praebuit eximium humilitatis et sanctitatis exemplum. Post resurrectionem vero suam apud Patrem, sicut testatur Joannes, noster advocatus factus est singularis (2). Ut igitur nostra intentio illo praecipuo tempore feratur in suae sanctitatis exemplum, et in illo spes nostra solum elevetur ad unicum ejus et singulare refugium et patrocinium, idcirco convenienter tunc illorum sanctorum specialia suffragia dimittuntur. Hinc etiam est, quod quaedam Ecclesiae omittunt post Primam dicere: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, etc.*, incipientes ibi: *Deus in adjutorium meum intende, etc.* Et in illa etiam oratione: *Domine sancte, Pater omnipotens, etc.*, quae dicitur ad Primam, praetermittuntur verba illa: *Per intercessionem beatissimae virginis Mariae, et omnium Sanctorum*. Qui vero dicunt: *Pretiosa*, asserunt illud,quod non est hora,nec pars canonicae horae, prout dictum est in quinta parte, sub titulo DE PRIMA.

6. Fit ante aliqualis et generalis Sanctorum commemoratio in Ecclesia, quia propter eorum multitudinem, et nostram imbecillitatem de ipsorum quolibet,sicut debitum esset, solemnizari non potest. Et ex hoc etiam apparet quare omittitur commemoratio de pace, quia, sicut ait Apostolus, Christus pacificavit *per sanguinem Crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in coelis sunt* (3), et post resurrectionem suam pacem discipulis suis annunciavit, et cum eis ipse, qui pax nostra est,

(1) Isai. 53. (2) I. Joan. 2. (3) Coloss. 1.

continue usque ad Ascensionem suam conversatus, tunc eis pacem suam dedit, dicens: *Pacem meam do vobis*, et in Pentecoste consolatorem mittere dignatus est; incassum ergo fieret commemoratio de pace.

7. Introitus autem incipit ab oratione Domini in passione: *Judica me Deus et discerne causam meam, etc.* (1). In hoc enim instruxit nos in orando. Sequitur: *Emitte lucem, etc.*, quia qui videt praemia, fortis efficitur in pugna: *et veritatem tuam, etc.;* qui enim videt verba bona, de facili ducitur in aeterna tabernacula, et est quarti toni propter formam Crucis, vel propter quatuor quae petuntur, scilicet judicium, discretio, liberatio et fortitudo.

8. Epistola vero, scilicet: *Christus assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius, etc.*, quae est ad Hebraeos, c. 9., ostendit efficaciam passionis Christi. Per passionem enim ejus in aeterna tabernacula ducimur, cujus memores esse debemus. Sed quia non omnes intrabunt, nisi qui faciunt ejus voluntatem, ideo sequitur Responsorium: *Eripe me de inimicis meis, doce me, etc.;* aliter enim non intratur in Sancta Sanctorum; et est tertii toni, propter liberationem a triplici inimico per virtutem Trinitatis. Postea sequitur Tractus, in quo conqueritur Dominus de inimicis suis, dicens: *Saepe expugnaverunt me a juventute mea* (2), in Abel, et in aliis. Et verissime dicitur Tractus, quia hujusmodi cogunt nos ducere vitam miseram, scilicet Alophili et Philistaei; et est octavi toni, ad significandum quod hujusmodi tribulationes veniunt super nos, ut simus memores alterius vitae, quae erat in octava aetate, quia *ad Dominum, cum tribularer, clamavi, etc.* (3).

9. Postea sequitur Evangelium: *Quis ex vobis, etc.* (4), in quo habetur contumelia Judaeorum, dicentium Domino: *Daemonium habes;* et Dominus abscondit se, ut expectaret tempus immolationis agni, et decima luna ostendit se, sicut decebat de agno fieri, ut habetur in Exodo, c.27. Ecclesia vero ostendit se esse contrarium eis in Offertorio, quasi diceret: Ipsi dicunt: *Daemonium habes*, sed ego: *Confitebor tibi Domine;* et est primi toni, quia soli Deo confitendum est. Postcommunio autem est: *Hoc corpus, etc.* (5), et incipit eam sacerdos ad ostendendum quod magnus sacerdos sacrificium vetus mutavit in novum sacrificium; et est octavi toni, quia illud sacrificium est verum quod perficietur in paradiso, quando resurgemus, et illud Apostoli vere implebitur: *Omnia vestra sunt* (6).

CAPUT LXI.

DE SECUNDA FERIA

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Feria secunda dominicae quintae in Passione. Et ejus officium, num. 2. 3. 4.

1. Secunda feria est de crucifixione nostra, et maxime de jejunio, quia debemus crucifigere membra cum vitiis, et concupiscentiis, sicut praecedens dominica est de Cruce. Sed quia non potest homo jejunare, nisi liberetur ab inimicis visibilibus et invisibilibus, diabolo scilicet et mundo, et malis hominibus, ideo Ecclesia petit in Introitu liberari ab inimicis; et est tertii toni propter liberationem a triplici inimico.

(1) Psal. 42. (2) Psal. 128. (3) Psal. 119. (4) Joan. 8. (5) Luc. 22. (6) I. Corint. 3.

2. Epistola vero est: *Factum est verbum* (1), in qua invitamur ad jejunium per exemplum Ninivitarum,qui solius Jonae, et unica praedicatione, jejunium indixerunt etiam jumentis, ut liberarentur a temporali subversione: quanto magis nos debemus poenitentiam suscipere ad vocem veri Jonae, scilicet Christi et Apostolorum, ut a subversione spirituali liberemur. In Responsorio petit similiter liberari ab inimicis, et est Versus: *Deus in nomine tuo salvum me fac*, tertii toni, propter virtutem Trinitatis, et liberationem a triplici inimico.

3. Postmodum sequitur Evangelium: *Miserunt principes* (2), in quo dicit Dominus Scribis et Pharisaeis: *Quid vultis me interficere?* Et loquitur de resurrectione sua, et ascensione, et Spiritus sancti missione, propter hoc ut illi qui sunt in Cruce, qui sustinent multa a malis, sicut ipse Dominus, semper habeant respectum ad fructum charitatis, unde: *Ascendam in palmam,et apprehendam fructus ejus* (3). In Offertorio: *Domine converte, et eripe animam meam, etc.*, petit liberari ab inimicis in anima. Et est sexti toni, quia liberatio animae perfecta liberatio est; senarius enim numerus perfectus est. In Postcommunione: *Dominus virtutum, ipse est rex gloriae*, attribuit Deo liberationem suam, etc. Et est tertii toni, quia ille est Deus trinitas qui liberat.

4. Dicitur autem ad horas Capitulum illud: *Attende Domine* (4), et illud: *Domine, omnes qui te derelinquunt* (5), et illud: *Confundantur qui me* (6), et illud: *Tu autem* (7), et illud: *Dominus Deus aperuit* (8).

CAPUT LXII.

DE TERTIA FERIA

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Feria tertia Dominicae quintae in Passione invitat ad patientiam. Et quod ejus diei officium. Et num. 2.

1. Tertia vero feria ad patientiam invitat, unde Introitus est: *Expectabo Dominum,etc.* Versus: *Dominus illuminatio mea;* Deus enim dat patientiam, et qui illuminatus est patientiam habet; et est septimi toni, quia patientiam concipitur respectu quietis aeternae. Postea sequitur Epistola: *Congregati sunt* (9), in qua ostenditur effectus patientiae, quia ibi habetur, quomodo Babylonii miserunt Danielem in lacum leonum, nec tetigerunt eum, et missus est ei cibus a Domino per Habacuc. Et significat quod per patientiam liberat nos Dominus a spiritibus Babylonis, et quandoque etiam liberat corporaliter, et dat vitam aeternam, juxta illud Apocalypsis: *Vincenti dabo manna absconditum* (10).

2. In Responsorio: *Discerne causam meam de gente non sancta, etc.*, petit liberari ne succumbat. Deinde sequitur: *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt:* ecce semper petit lucem, quam qui videt patientiam habet, et sic liberatur. Et est quinti toni, quia petit liberari a tentatione quinque sensuum, vel ab inimicis qui nocuerunt per quinque sensus; intrat enim mors per fenestras corporis. In Evangelio vero: *Ambulabat Jesus in Galileam, etc.* (11), ostenditur discretio bonorum et malorum; tempus vero bonorum erit in futuro, unde debet dicere patiens, sicut dixit Dominus: *Tempus meum nondum advenit.* Et debet sperare in Domino,unde sequitur Offertorium: *Sperent in te, qui te noverunt.* Et quia semper sustinent malos, ideo in Postcommunione: *Redime me Domine, etc.*, petit liberari; quae est septimi toni, propter requiem, quae speratur.

(1) Jon. 3. (2) Joan. 7. (3) Cant. 7. (4) Jerem. 18. (5) Ibid. 17. (6) Ibid. (7) Ibid. 20. (8) Isai. 50. (9) Dan. 3. (10) Apoc. 2. (11) Joan. 7.

CAPUT LXIII.

DE QUARTA FERIA

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Feria quarta Dominicae quintae in Passione liberationem a solo Deo expetit.
2. Encaenium quid.

1. Quarta feria ostendit quod a solo Deo est liberatio, quia *fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis* (1); unde Introitus est: *Liberator meus*, et Versus: *Diligam te Domine, fortitudo mea, etc.* Ecce ponit Deum fortitudinem suam; et est tertii toni propter donum Trinitatis, et propter triplicem inimicum. In Epistola vero: *Locutus est* (2), enumerantur praecepta, ubi ostenditur Judaeos non observare illa, in hoc quod persequebantur innocentem, et omnes etiam qui persequuntur bonos non sunt timendi, quia sunt inimici Domini, unde ibi habetur: *Non injuste judicabis.* Et ideo in Responsorio: *Exaltabo te, etc.*, petit liberari; quod est septimi toni propter septiformem gratiam.

2. In Evangelio vero: *Facta sunt* (3), ostenditur quid fecerit Dominus in encaeniis, quia Judaei tulerunt lapides, ut jacerunt in eum; et dixit Dominus: *Multa bona opera ostendi vobis, propter quod eorum opus me lapidatis?* Encaenium festum erat dedicationis templi, hoc est de reparatione ipsius a Machabaeis. Sequitur: *Et hyems erat:* hoc erit in die judicii, quando reparabitur verum templum quantum ad bonos, et hyems malorum erit; boni vero cognoscent Dominum sicut in Evangelio dicitur: *Operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre.* Et tunc plene liberabitur Ecclesia, sicut petit in Offertorio: *Eripe me Domine de inimicis meis, etc.*; quod est septimi tomi, quia tunc erit vera quies, vel propter gratiam septiformem. Quia vero beatus erit qui erit in illa quiete, quod non erit sine innocentia, ideo est Postcommunio: *Lavabo inter innocentes manus meas, etc.*, et: *Introibo ad altare Dei, etc.*, idest ad altare quietae mentis, ad altare supernum; quod est octavi toni, quia hoc erit in octava aetate, sicut dictum est. Quarta ergo feria est de encaeniis, idest de dedicatione, quae plene fiet in futuro, quando Ecclesia perfecte dedicabitur Deo.

(1) I. Corint. 10. (2) Lev. 19. (3) Joan. 10.

CAPUT LXIV.

DE QUINTA FERIA

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Feria quinta dominicae quintae in Passione quid immoletur Deo. Et ejus diei officium, num. 2. 4. 3. Ad fletum spiritualem duo provocant.

1. In quinta feria immolat Ecclesia hostias spirituales, per quas possit consequi illud gaudium; sed quia non impetratur misericordia, nisi confitendo justitiam, ideo dicit in Introitu confitendo justitiam Dei erga nos: *Omnia quae fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti* (1). Si misisti tribulationes, bene factum est, quia peccavimus tibi. Et postea petit misericordiam: *Da* (inquit) *gloriam nomini tuo, et fac nobiscum secundum multitudinem misericordiae tuae.* Versus est: *Magnus Dominus, et laudabilis nimis,* et est tertii toni, quia qui confitetur debet confiteri tripliciter peccatum suum. In aliis tamen Ecclesiis est Versus: *Beati immaculati.* Idem habetur in Epistola, quae sumpta est de Daniele, c. 3: Oravit Daniel: *Domine Deus, ne despicias, etc., quia peccavimus, et non est nobis sacrificium, etc.* Ita enim dicebant filii Israel, quando erant in Babylone; sic et nos possumus dicere quando sumus in peccato: Non est sacrificium, *sed in spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te, Domine.*

2. In Responsorio: *Tollite hostias, etc.,* monet nos offerre hostias spirituales. Versus est: *Relevabit Deus condensa;* aliter enim non posset offerre spiritualiter, nisi Deus removeat tenebras a corde. Et est quinti toni, quia talem oportet in quinque sensibus mactari, unde sequitur Evangelium: *Rogabat Jesum* (2), in quo habetur quomodo beata Maria Magdalena impetravit veniam lachrymis, quia quot habuit in se oblectamenta, tot mactando, se hostias spirituales obtulit Deo in corpore suo.

3. In Offertorio: *Super flumina, etc.,* ostenditur quomodo flendum sit, quomodo oportet lugere. Duo enim sunt quae hoc faciunt, scilicet memoria peccati praeteriti, et recordatio coelestis Jerusalem, quoniam quando homo suas miserias munditiae comparat Angelorum, flet super flumina Babylonis. Et est primi toni, quia hoc debet esse primum in memoria, scilicet finis propter quem sumus. In Postcommunione orat, ut Dominus memor sit promissorum: *Memor esto verbi tui servo tuo, in quo spem mihi dedisti* (3); et est octavi toni, quia in octava aetate fiet illa dedicatio. In quibusdam tamen Ecclesiis legitur Evangelium, ubi dicitur, quod cum quidam vellent apprehendere Jesum, et tamen nemo misisset manum in eum, dixerunt pontifices ad ministros: *Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo* (4).

4. Hac etiam die convenienter legitur illud Evangelium, ubi dicitur: *Reversi sunt unusquisque in domum suam* (5). In Offertorio vero dicitur: *In salicibus, in medio ejus, suspendimus organa nostra* (6), quia post hanc diem nullum Evangelium legitur, in quo Dominus Judaeis publice praedicasse narret. Ecce ergo illud divinitatis organum in illis salicibus, et fluctuosis hominibus Babylonis suspensum.

(1) Dan. 3. (2) Luc. 7. (3) Psal. 118. (4) Joan. 7. (5) Ibid. (6) Psal. 136.

CAPUT LXV.

DE SEXTA FERIA

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Feria sexta dominicae quintae in Passione quid agat, quodve habeat officium. Et num. 2.

1. Sexta feria est de Passione, et orat Christus, dans nobis in Introitu formam orandi: *Miserere,etc.;* et est quinti toni,quia non potest fieri liberatio sine quinque sensuum adhibitione. In Epistola: *Domine, omnes, etc.* (1), petit suam liberationem et inimicorum confusionem. In Responsorio vero similiter conqueritur de inimicis, et maxime de hypocritis, qui pacifice loquebantur,etc., scilicet cum dicebant: *Magister scimus quia verax es* (2), et tamen dolus erat in corde, unde: *Vide Domine, etc.*

2. In Evangelio: *Collegerunt Pontifices, et Pharisaei, etc.* (3), similiter dolus exprimitur, et dicitur ibi: *Venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem,* quia jam ablatum erat sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, et Pilatum praesidem romanae potestatis habebant. Quia vero ubi est dolus et crudelitas, ibi maxime indiget homo sapientia, ut sapienter respondeat, ideo in Offertorio petit intellectum, ut possit respondere sine peccato: *Benedictus es Domine, doce me justificationes tuas,etc.* Et respondebo sicut dicit David: *Dimittite eum ut maledicat: Dominus enim praecepit ei ut malediceret* (4): tales enim sunt virga Domini, unde Augustinus: « Unde superbiunt impii,quia eos facit Pater meus virgam suam?» Et in Proverbiis: *Fili mi stude sapientiam, ut possis exprobanti respondere sermonem* (5); et est septimi toni,propter Spiritus sancti gratiam septiformem. Postcommunio quoque: *Ne tradideris me,etc.*, eadem ratione est septimi toni, in qua petit liberari.

CAPUT LXVI.

DE SABBATO

QUINTAE DOMINICAE IN PASSIONE

SUMMA

1. Sabbatum vacans. *Et unde hoc nomen sortitum, num. 2. — 3. Sabbatum* vacans *in quo sit privilegiatum.*

1. Sequitur sabbatum quod dicitur: *Sabbatum vacans*, sicut et secunda dominica Quadragesimae. In hoc enim sabbato intendere consuevit dominus Papa pauperibus Christi, dando eleemosynam,et mandatum celebrando, tum quia in Coena Domini propter officii magnitudinem hoc faceret non poterat, tum quia sicut dicit Joannes: *Ante sex dies Paschae venit Jesus in Bethaniam* (6);

(1) Jerem. 17. (2) Matth. 22. (3) Joan. 11. (4) II. Reg. 16. (5) Prov. 27. (6) Joan. 12.

et factum est convivium in domo Mariae et Marthae,ubi fuit Lazarus,quem Dominus suscitavit,et tunc Maria unguento nardo pistico unxit pedes Jesu. Apostolicus ergo in memoriam ejus quod illa devotissime egit, facit membris Christi, quod ipsa capiti fecit, ut pedes Jesu ungendo, idest Domini vestigia sectando, et capillis tergendo, idest superflua pauperibus erogando, ut impleatur domus odore unguenti, idest mundus impleatur bona fama.

2. Quia ergo hac die circa praemissa charitatis opera exercenda occupatus est, ideo vacat hoc sabbatum a proprio officio, et mutuo accipit a quinta feria antecedenti, vel in quibusdam Ecclesiis a sabbato antecedenti: *Sitientes venite ad aquas.* Legitur Epistola: *Dixerunt impii,etc.* (1), in qua sunt malae cogitationes, quae praecesserunt passionem: *Venite, cogitemus contra justum cogitationes,* et postea *percutiamus eum lingua.* Tales autem non habent sabbatum, quia *non est pax impiis, dicit Dominus* (2). In Evangelio vero: *Sublevatis, etc.* (3), rogat pro se, et pro discipulis, et pro omnibus fidelibus, ut habeant sabbatum, quod erit per unitatem et charitatem in futuro,quando unum erimus, sicut Pater et Filius sunt unum, idest in majori approximatione, quae possit esse illi unitati, quia Pater et Filius unum sunt. In aliis vero Ecclesiis legitur Evangelium: *Cogitaverunt autem* (4). In quibusdam tamen Ecclesiis legitur Evangelium de proditione Judae: *Amen amen dico vobis, nisi manducaveritis* (5),cui recte praemittitur Lectio Jeremiae ubi dicitur: *Venite, cogitemus contra justum cogitationes, etc.* (6).

3. Hoc sabbatum privilegiatum est, quia ut praemissum est, dominus Papa tunc eleemosynas dat, et mandatum facit, et quia hac die, ut quidam dicunt, Christus discubuit in domo Simonis leprosi, et Martha ministrabat ei, et Maria lachrymis suis pedes ejus lavit, et propriis capillis tersit.

CAPUT LXVII.

DE DOMINICA SEXTA IN RAMIS PALMARUM

SUMMA

1. In dominica in Ramis Jeremias legitur duplici ratione. Et ejus diei celebre officium,num. 4. 5. 7. 13. 14. 15. 16.

2. Processionem in ramis Palmarum facit Ecclesia. Et in ea stationes aliquot, num. 3. Et ejus forma, num. 10.

8. Rami cur gerantur virides, dominica sexta Quadragesimae. Et num. 9.

11. Rami cur benedicantur sexta dominica Quadragesimae.

12. Jerusalem decima luna venit Christus, et cur ita.

17. Dominica in ramis Palmarum, cur hoc nomen sortita. Et quam varie appelletur, num. 18.

1. In dominica in ramis Palmarum, et in Passione Domini, legitur Jeremias duplici ratione. Primo, quia ipse manifestius de passione Domini prophetizavit quam alii. Secundo, quia per ejus passionem praefigurata est passio Domini, quia deplorando captivitatem Judaeorum per Babylonos factam, praefiguravit et Romanam, quam incurrerunt propter Christi passionem. In nocturnali autem officio dicitur Invitatorium: *Ipsi vero non cognoverunt vias meas,* quod dicitur Invitatorium per contrarium, quia invitat nos ad cognoscendum vias Domini per contrarium actum Judaeorum, qui non cognoscentes vias Domini, non introierunt in requiem ipsius. In primo vero Responsorio

(1) Jerem. 18. (2) Isai 48. (3) Joan. 17. (4) Joan. 12. (5) Joan. 6. (6) Jerem. 18.

ostenditur securitas patientium tribulationes, et causa quare non est timenda tribulatio, *quia Deus est adjutor in die qua invocavi te, etc.* Versus est: *In die tribulationis meae invocavi, etc.*, quia si Deus adjuvat, non est timendum, unde Job: *Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me*(1); et est primi toni,quia a solo Deo speranda est liberatio et auxilium.Sequitur Responsorium: *Ingrediente Domino*, secundi toni, quia laudabant pueri Dominum, scilicet utramque naturam: in Christo deitatem,cum dicebant: *Hosanna*, idest *salva obsecro;* humanitatem,cum dicebant: *Fili David*, vel Deum corde et ore pueri laudabant, sicut Judaei corde et ore conviciabantur.

2. Circa diurnum vero officium dicendum est, quod post sabbatum in quo ostenditur devotio Mariae, sequitur dominica, in qua ostenditur devotio puerorum; ungimus enim Dominum cum Maria, et cum pueris veneramur, et ideo facit Ecclesia hac die processionem corporaliter et spiritualiter. Exierunt enim pueri extra castra obviam Domino venienti de Bethania in Jerusalem; et nos similiter debemus extra castra, idest extra delicias carnis, exire obviam ei, sicut dicit Apostolus: *Exeamus igitur ad eum extra castra,improperium ejus portantes* (2). Et sicut illi, sic et nos in processione nostra cantamus *Hosanna*,unde in egressu de Ecclesia cantatur antiphona: *Pueri Hebraeorum;* et nos debemus esse pueri, idest innocentes, et debemus esse pueri Hebraeorum, idest transilientium omnia terrena, sive peccata.

3. Postmodum facit Ecclesia stationem in aliquo loco competenti, ut ibi cum devotione et laetitia suscipiatur Verbum Dei, idest Christus, qui est Verbum Patris, susceptus est cum laetitia a pueritia in Jerusalem. In Scripturis enim, sive sermonibus, est Christus, unde ipse in Evangelio: *Scrutamini Scripturas, et illae sunt quae testimonium perhibent de me* (3), et est ipse dulcedo Scripturae.

4. Legitur autem Evangelium: *Cum appropinquasset Jesus Jerosolymis,etc., misit duos discipulos dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est* (4), unde alibi legitur, quod misit discipulos suos septuagintaduos binos et binos (5), idest habentes geminam charitatem, Dei et proximi. Misit, inquam, quaerere et asinam et pullum, idest Judaicum populum et Gentilem, ut eos duceret in coelestem Jerusalem. Et legitur ideo hac die, quia ibi de fructu passionis habetur.

5. Postea cantatur: *Occurrunt turbae cum floribus et palmis*, et nos similiter debemus ei occurrere cum floribus virtutum, et palmis victoriarum; palma enim significat victoria, unde: *Justus ut palma florebit* (6), et secundum Gregorium: « ex qualitate palmarum designatur proficiens vita justorum ». Et est octavi toni, propter victoriam Christi in capite et in membris, per quam pervenitur ad octavam resurrectionis. Deinde redeunte processione cantatur canticum puerorum, scilicet: *Gloria, laus, et honor, tibi sit rex, etc.*, per aliquos Ecclesiam ingredientes, praesertim per pueros, quia *ingrediente Domino in sanctam civitatem pueri Hebraeorum, etc.;* innocentes enim laudant eum.

6. Et nota,quod Theodulphus aurelianensis Episcopus apud Ludovicum imperatorem, Caroli Magni filium, falso a quibusdam suis aemulis accusatus, ab eodem est Andegavis carcerali custodiae mancipatus. Cumque in hac dominica juxta domum in qua custodiebatur processio transiret, ille, fenestra aperta, factoque silentio, hos pulcherrimos versus a se editos, scilicet: *Gloria, laus, et honor, tibi sit rex Christe Redemptor. Cui puerile decus prompsit, Hosanna pium. Israel es tu rex, Davidis, etc.*, praesente imperatore cantavit, cui intantum placuerunt, quod mox illum a vinculis absolvit, et episcopatum sibi restituit, atque eos hac die in fine processionis cantari instituit. In egressu Ecclesiae post canticum puerorum cantatur Responsorium: *Ingrediente Domino in sanctam civitatem*,quod est primi toni,propter primam aetatem,quia soli Deo cantandum est. Rursus, cantus puerorum, qui fit januis clausis, significat illud quod cantus et occursus illorum puerorum significabat; praefigurabat enim occursum et laetitiam angelorum recipientium Christum in coelum post resurrectionem, quam sibi et sequentibus se per suam sanctissimam Passionem meruit aperiri. Cujus quidem clausio Angelos non extra miserat, sed aditum hominibus non praebebat, et ideo pueri, qui

(1) Job. 17. (2) Hebr. 13. (3) Joan. 5. (4) Matth. 21. (5) Luc. 10. (6) Psal. 91.

sua puritate Angelos significant, intra januas clausas, quasi Domino venienti occurrentes, ad aperiendum coelum, ut eorum repararetur ruina, versis vultibus, cum laetitia et clamore proferunt hymnum laudis eis qui sunt extra, cum gaudio respondentibus, ipsos intrantes cum Christo in suum consortium receperunt. Hinc est quod in ingressu Ecclesiae cantatur Responsorium: *Ingrediente Domino in sanctam civitatem, etc.*, declarans haec quae dicta sunt figurari per ea quae fiunt. Cum enim ibi fiat mentio de resurrectione, nam ibi fit mentio de palmis, quae victoriam Christi de morte et diabolo significant, accipit Ecclesia factum illorum puerorum in signum praecedens ejus quod jam dictum est, et factum illorum in recordatione illius.

8. Sane, ante Crucem,et in Cruce rami virides infiguntur,ad notandum quod omnem virtutum virorem a Crucifixo habemus; Christus enim ramus viridis fuit, habens in se, et nos ab ipso omnem virorem virtutum; unde ipse dicit: *Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet?* (1)

9. In summa ergo dum processionem facimus, Christum venientem ad nos suscipimus. Cum pueris obviamus, si innocentiam servamus.Olivas gerimus, si pacis et misericordiae operibus indulgemus. Palmas portamus, si de vitiis et diabolo victoriam obtinemus. Virentes flores et frondes gestamus, si virtutibus exornamur. Vestimenta sternimus carni mortificantes. Ramos carpimus, sanctorum vestigia imitantes. Quod processio civitatem, vel castrum egreditur ovanter ad Crucem, et ad loca promontoria, sive eminentia vadens, recolit pueros Hebraeos ivisse versus montem Oliveti, innuens etiam quod *absit nobis gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* (2). Qui autem Pontifici extra urbem juxta Crucem cum suis constituto occurrunt, et cum ipse civitatem ingrediuntur, accuratius agunt. Imitamur enim populum Israel, et pueros eorum qui extra civitatem Domino occurrerunt, et cum eo illam ingressi sunt. Haec ergo magna processio repraesentat illam, quae tali die facta est a turbis, et pueris Judaeorum, cum veniret Jesus Jerusalem, super asinam sedentem. Significat etiam quod Dominus ad nos veniet, et ad aeterna tabernacula nos ducet. Vel forte recolit processionem filiorum Israel, qui hac die Jordanem siccis pedibus transierunt, et cum triumpho terram promissionis intraverunt. Nec est haec processio inter alias dominicales computanda; haec enim ipsa est praeconium passionis, illae vero sunt significativae et rememorativae dominicae resurrectionis, vel ascensionis, unde rectius faciunt, qui antequam Tertia dicatur, illas praemittunt. Hanc vero processionem post Tertiam hujus diei eum palmis celebrant. De hoc sub ASCENSIONE dicetur.

10. Et quidem huic processioni Lectio Zachariae,et Evangelium Joannis recte praemittuntur, quoniam ibi dominica processio prophetatur,hic historia declaratur,in Tractu infantes ad praeconia invitantur. Passio in Missa legitur.

11. Benedicuntur autem et distribuuntur rami per sacerdotem, licet Christus eos nec benedixisse, nec distribuisse legatur, tum quia Christus non honoravit eos, sed fuit ab eis honoratus, et ex eis, tum quia populus ille Judaeorum fecit hoc corporaliter et temporaliter,sed nos agimus hoc sacramentaliter, et spiritualiter ad effectum, qui in eorum benedictione exprimitur. Illi namque ferentes ramos, triumphum Christi nondum completum, sed tempore passionis complendum praefigurabant, unde non oportuit ramos distribui, vel benedici a Christo, quia nondum figura fuerat impleta. Ecclesia vero per tales repraesentat triumphum Christi jam completum, secundum illud Apostoli: *Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso* (3). Quia ergo non solum ipse triumphator est, sed etiam per ipsius gratiam et sanctificationem triumphabunt omnes electi, convenienter et benedictio ramorum, et distributio per sacerdotem, qui Christum repraesentat, debet expleri. Quare autem non fit festum de dicta asina, sicut fit de Cruce,dicetur in septima parte, sub FESTO CRUCIS. Post processionem sequitur statim Missa de Passione Domini, quia debemus gaudere de fructu passionis, et compati, quia pro nobis passus est. Ibi enim est unde laetamur, scilicet de amore, quem ostendit nobis in Cruce; unde et triste-

(1) Luc. 23. (2) Galat. 6. (3) Coloss. 2.

mur, scilicet de peccatis nostris, quae tot sunt, quod propter eam oportuit Filium Dei pati.

12. Venit autem decima luna, sive die primi mensis, idest ante sex dies Paschae ad civitatem in qua pateretur, ut esset in domibus Judaeorum, sicut praeceptum erat in Exodo: *Die mensis hujus tollat unusquisque agnum.... et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam* (1). Et Dominus eadem hora agnum cum discipulis manducans, ubi legalis Paschae decreta complevit, egressus est cum eis statim ad locum orationis, et circumspectis omnibus, cum jam vesperae essent, exivit in Bethaniam cum duodecim discipulis. Nampe mystice decima luna venit, quia populus Israeliticus decima luna egressus est de Aegypto, similiter per justum verum agnum est data libera potestas populo Israelitico, idest videnti Deum per fidem, exeundi de peccato quod non fuit datum per Moysen, et virgam ejus, idest per disciplinam et sacerdotium legale.

13. In principio ergo Missae reducens Ecclesia ad memoriam dominicam passionem, incipit ab oratione dicens: *Domine, ne longe facias, etc.;* et est octavi toni, significans quod per passionem venitur ad resurrectionem.

14. Sequitur Epistola: *Hoc enim sentite* (2), in qua ostenditur passio, et passionis fructus. Dicit ergo: *Hoc enim sentite in vobis, quod est in Christo Jesu,* idest imitamini ipsum, ut sicut habuit charitatem, qua voluit pati, ita et vos habeatis charitatem, qua patiamini omnia tormenta temporalia, ut habeatis humilitatem, quae in Christo maxime fuit, mansuetudinem et patientiam et intellectum realem, ut sentiatis. Cito enim sentitur dulcedo Spiritus sancti in corde, quando est ibi, et hi quidem sunt fructus passionis, scilicet dulcedo in corde, et gloria. Quaedam tamen Ecclesiae legunt Lectionem: *Venerunt enim in Jerusalem* (3).

15. Viso autem hoc fructu fit homo patiens, quia generat patientiam consideratio fructus, et ideo sequitur Responsorium, quod respondet Epistolae, in quo ostenditur, quomodo per passiones venitur ad gloriam, et dicuntur ibi tria, quare est tertii toni. Primum est: *Tenuisti manu tua dexteram meam, Domine, et confirmasti me in bono.* Secundum est: *In voluntate tua deduxisti me:* talis facit quicquid Deus vult. Tertium est: *Cum gloria suscepisti me.* Primum est causa Crucis, secundum ipsa Crux, tertium fructus ipsius. Versus est: *Quam bonus Israel Deus,* quando scilicet deducit suos ad passionem, unde de beato Stephano legitur: *Lapides torrentis illi dulces fuerunt.* Postea sequitur Tractus: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti, etc.,* et est secundi toni, quia ibi ostenditur passio, et fructus ipsius, unde et titulus illius psalmo est: *Pro sumptione matutina.*

16. Evangelium de Passione est, scilicet: *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur* (4). Et etiam Offertorium, scilicet: *Improperium expectavit cor meum, et miseriam,* quod sumptum est de psalmo septuagesimoctavo, qui totus ex persona Salvatoris orantis in passionis agone conscribitur, quasi diceret Ecclesia: Ex quo Christus tot passus est, pro nobis peccatoribus, libenter patiar, unde dicit: *Expectavi,* supple: *quasi rem dulcem.* Postcommunio de passione est, scilicet: *Pater si fieri potest, etc.* (5); et est octavi toni, propter rationem praemissam. In quibusdam Ecclesiis dicitur in hac dominica, et in diebus sequentibus Praefatio de Passione, prout dictum est sub QUARTA FERIA CINERUM.

17. Dicitur autem haec dominica *in ramis Palmarum,* eo quod tunc rami palmarum, si haberi possunt, in processione portantur. Dicitur etiam alibi *dominica Olivarum,* quia rami olivae portantur, quod fit ad repraesentandum filios Israel, qui cum ramis palmarum et olivarum venienti Domino obviam exierunt. Sequens quoque septimana *Major* vocatur, eo quod majus, et prolixius habet officium.

18. Dicitur etiam *poenosa,* quia tunc praecipue debemus vitia nostra punire, vel quia Dominus in ea laboravit, et poenas sustinuit recreando, sicut et in prima mundi hebdomada creando.

(1) Exod. 12. (2) Philipp. 2. (3) Exod. 15. (4) Matth. 25. (5) Ib.

Dicitur quoque *indulgentiae*, quia poenitentes in ea absolvuntur. Dicitur etiam *sancta*, quoniam in ea impii justificantur.

19. Haec autem dominica in tribus privilegiata est. Primo, quia illa die filii Israel intraverunt terram promissionis, et Jordanem sicco vestigio transierunt; sic enim contingit, quod eo anno tot dies fuerunt usque ad Pascha, quot sunt ab hac dominica. Secundo, quia hac die veniens Dominus de Bethania cum honore maximo in Jerusalem susceptus est. Tertio, quia eadem die Dominus a templo ementes et vendentes ejecit.

CAPUT LXVIII.

DE SECUNDA FERIA MAJORIS HEBDOMADAE

SUMMA

1. Feria secunda dominicae in Ramis quid designet. Et ejus officium, num. 2. 3. 4.
5. Passio Domini non recipit benedictionem, et cur ita.
6. Passionem cantantium voces varie mutantur. Et num. 7.

1. Secunda feria ostendit causam passionis, scilicet in Christo humilitatem, et patientiam, et in Judaeis crudelitatem et invidiam, in Juda cupiditatem et avaritiam; et est Introitus quarti toni, propter formam Crucis. Epistola vero sumitur de Isaia, c.50., in qua ostenditur principalis causa passionis Domini: *Dominus Deus aperuit mihi aurem*, scilicet ad intelligendum, et propter hoc dedit *genas meas vellentibus, etc.*

2. In quibusdam Ecclesiis in hac, et in tertiis feriis dicuntur duae Lectiones in Missa, pro eo quod Christi passio a lege et prophetis praenuntiata fuit. In Responsorio petit liberationem suam: *Exurge Domine, et intende, etc.* Versus: *Effundere frameam;* et est tertii toni quia virtute Trinitatis liberamur ab inimicis: framea est spata, quasi fremia, vel quasi ferrea.

3. In Evangelio vero, scilicet: *Ante sex dies Paschae* (1), ostenditur triplex causa passionis, et dicit ante sex dies Paschae, non ideo quod sex dies futuri essent ante Pascha, sed quia ibi causa passionis ostenditur. In Juda ostenditur causa cupiditatis, eo quod dixit: *Ut quid perditio haec;* erat enim habens loculos, et ideo sic dicebat, ut nummos furaretur, ut habetur in Joanne. In Judaeis causa est invidia, quia moti sunt in eum propter laudem puerorum, dicentes: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum* (2), et ideo quaerebant interficere eum. In ipso vero Christo est fructificatio totius generis humani, unde in Evangelio dicitur: *Nisi granum frumenti, etc.* (3). In quibusdam tamen Ecclesiis in secunda feria legitur passio secundum Marcum, scilicet: *Erat Pascha, et azyma post biduum, etc.* (4). Et in tertia feria dictum Evangelium secundum Joannem, scilicet: *Ante dies sex Paschae;* sed primi magis videntur historiam sequi, quia post biduum, idest post tertiam et quartam ferias, in quinta feria, Pascha, idest agnus paschalis, immolatus fuit. Praeterea, secunda dies creationis mundanae minus est caeteris ornata diebus, nam cum dixisset Dominus: *Fiat firmamentum in medio aquarum* (5), non est additum: *Et vidit Deus, quod esset bonum,* in quo numerus binarius infamatur, quia primus ab unitate degenerat, et divisionem significat; unde in eo facta est aquarum divisio.

(1) Joan. 12. (2) Joan. 11. (3) Joan. 12. (4) Marc. 14. (5) Gen. 1.

4. Non est ergo mirum si haec dies secunda, quae illam respicit minus caeteris in officio dominicae, mortis purpuretur insigniis. Sed non est multum attendendum, utrum in secunda vel in tertia feria legatur Passio. Quia enim quatuor Evangelistae Passionem Domini descripserunt, idcirco secundum quemlibet eorum Passio legitur, ex institutione Alexandri Papae, eo ordine quo scripserunt. Nam die dominica legitur Passio secundum Matthaeum, qui primus scripsit. Secunda vel tertia feria secundum Marcum,qui secundus scripsit. Quarta secundum Lucam, qui tertius scripsit. Sexta feria secundum Joannem, qui ultimo. Mediolanenses non legunt Passionem, nisi secundum Joannem, et in sexta feria.

5. Sane Passionem lecturus benedictionem non petit, quia in illa describitur esse sublatus qui auctor est benedictionis, unde non est a quo petatur. Legitur quoque sine luminaribus, quia ille morte extinctus nuntiatur qui, secundum Joannem, lux est mundi, et ut repraesentetur quia ejus discipuli tunc quasi extincti sunt, quibus ipse vivens dixerat: *Vos estis lux mundi* (1). Non fertur etiam incensum, ad notandum quod tunc fervor devotionis vel orationis, qui per incensum designatur, in Apostolis tepuit, vel potius quasi extinctus fuit. Legitur etiam sine salutatione, sive sine *Dominus vobiscum,* in detestationem salutationis Judae; et sine responsione, non enim respondetur *Gloria tibi Domine,* quia in ipsa exprimitur quod Christus fuit a suis separatus per mortem corporaliter et spiritualiter, qui metu mortis eo derelicto fugerant, et nulla gloria sibi erat.

6. Non legitur etiam tota sub tono Evangelii, sed cantus verborum Christi dulcius moderantur, ad notandum quod dulcius verba Christi in ipsius ore resonabant, quam in ore cujuslibet Evangelistae referentis, cujus verba in tono Evangelii proferuntur. Verba vero impiissimorum Judaeorum clamose et cum asperitate vocis, ad designandum quod ipsi Christo aspere loquebantur. In fine tamen, in quibusdam Ecclesiis, benedictio petitur, incensum portatur, et sub Evangelii tono legitur, quia finita est jam narratio Passionis, et ex tunc omnia verba sunt Evangelistae narrantis quae post Christi mortem usque ad resurrectionem contigerunt.

7. In aliis tamen Ecclesiis finis Passionis, quae ad sepulturam pertinet, in tono legitur doloroso, ut planctus mulierum de Passione Christi lamentantium designetur, de quo planctu dicit Dominus in Evangelio: *Filiae Jerusalem, nolite flere super me, etc.* (2), et ad majorem devotionem et amaritudinem propter Christi passionem in animis audientium excitandum. Et legitur super nudum pulpitum, prout sub FERIA SEXTA dicetur. In Offertorio: *Eripe me,* petit liberari, sicut et in Responsorio; et est quarti toni propter formam Crucis. In Postcommunione: *Erubescant,* petit persecutores suos confundi; et est primi toni, ut sic in regione quiescentium gaudeat.

(1) Matth. 5. (2) Luc. 23.

CAPUT LXIX.

DE TERTIA FERIA MAJORIS HEBDOMADAE

SUMMA

1. Feria tertia Dominica in Ramis quid agat. Et num. 2. 3. Et quotupliciter Ecclesia salutem suam in Cruce consideret.

1. Tertia feria est similiter de Passione,quia manifeste quaerebant eum interficere, ut habetur in Evangelio: *Erat autem Pascha, et azyma post biduum, etc.* (1). Et quia Ecclesia considerat salutem suam in Cruce tripliciter, scilicet in amore, quem Dominus noster nobis ostendit in Cruce, et in imitatione Crucis et in salute nobis data per Crucem, ideo dicit in Introitu: *Nos autem gloriari oportet in Cruce Domini nostri Jesu Christi,etc.* (2). Epistola vero est: *Dicit Jeremias* (3), et habentur in eo verba Judaeorum de crucifixione Christi: *Mittamus lignum in panem ejus*, idest ipsum, qui se dicit panem, in ligno Crucis. Audierant enim quod ipse dixerat: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi* (4), et hoc erat dictum per lignum Crucis, destruamus ipsum, vel doctrinam ejus.

2. Sequitur Responsorium: *Ego autem, etc.*, tertii toni, propter triplex meritum quod ibi notatur. Primum cum dicit: *Induebar cilicio*, idest non ostendebam eis deitatem, sed asperitatem humanitatis, et haec fuit humilitas et sapientia. Aliud notatur ibi: *Humiliabam in jejunio animam meam*, scilicet non reddendo malum pro malo, sed etiam pro eis orabam; et hoc est tertium, unde dicit: *Et oratio mea in sinu meo convertetur*, supple: ex quo eis non prodest, quia non sunt digni.

3. Evangelium vero: *Erat Pascha*, est de Passione, ubi dicitur, quod Dominus crucifixus fuit hora tertia, et hoc dicit ut ostendat eorum impetuositatem, quia ab hora tertia linguis eum crucifixerunt, dicentes: *Crucifige, crucifige*. In Offertorio petit se custodiri a diabolo, et a membris ejus, unde dicit: *Custodi me de manu peccatoris*, idest diaboli, *et ab hominninibus iniquis erue me*, et est secundi toni. In Postcommunione: *Adversum me*, ostendit malitiam persequentium, et meritum patientium. Sequitur ibi: *Et in me psallebant, qui bibebant vinum, etc.*, idest filii diaboli, qui inebriabantur de calice Babylonis.

(1) Marc. 14. (2) Galat. ult. (3) Jerem. 11. (4) Joan. 6.

CAPUT LXX.

DE QUARTA FERIA MAJORIS HEBDOMADAE

SUMMA

1. *Feria quarta dominicae in Ramis Christus venditus fuit a Juda. Et ejus diei tum significatio, tum officium. Et num. 5. 6. 7. 9. 10.*
2. *Genu omne cur flectatur in nomine Jesu. Et num. 8.*
3. *Verba* omnis lingua confiteatur *cur intercepta fuerunt in Introitu Missae quartae feriae dominicae in Ramis.*
4. *Bosra civitas.*
11. *Sanguis a Christo quinquies exivit.*
12. *Frixorium triplex.*
13. *Jejunandum quarta feria dominicae in Ramis, et quam ob causam.*

---

1. Quarta feria est illa in qua Dominus venditus fuit a Juda, quia non solum voluit pati pro nobis, sed etiam vendi, ut liberaret nos a venditione, qua primus parens vendidit nos diabolo, per esum pomi vetiti, unde Isaias: *Gratis venumdatis estis, et sine argento redimemini* (1). Similiter multi vendunt se diabolo per momentaneam delectationem, sicut Adam vendidit se pro esu pomi vetiti. Quarta ergo feria venditus est Sol justitiae ad nostram salutem, et quarta feria formatus est sol visibilis ad mundi lucem.

2. Oravit autem Dominus, sicut habetur in Evangelio hujus diei, flexo genu; et idcirco in Introitu invitat Ecclesia, *ut in nomine Jesu, omne genu flectatur, coelestium,* quia eorum ruinam reparavit, *terrestrium,* quia eos liberavit, *et infernorum* (2), quia eos eduxit de lacu, in quo non erat aqua, ut dicit Zacharias (3); et est tertii toni propter tria quae invitant ad flectendum genua.

3. Sequitur: *Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris,* et sumitur de Apostolo (4). Verumtamen ordinator officii intercipit verba illa: *Et omnis lingua confiteatur,* eo quod judaica silet. Deinde sequitur Lectio: *Dicite filiae Sion, ecce Salvator tuus venit* (5), ubi habetur de mercede. Dicitur etiam ibi: *Ecce merces ejus cum eo, etc.,* Et dixerunt Angeli (quosdam enim latuit incarnatio): *Quis est iste, qui venit de Edom,* idest de terra, *tinctis vestibus,* idest membris corporis, quae sunt vestimenta divinitatis, sanguinis purpura tincta *de Bosra?* (6).

4. Bosra est civitas in Moab, et interpretatur firma, sive munita, hoc est de inferno, idest de terrena habitatione: translativa enim Bosra est Jerusalem, quam Dominus quondam suo firmavit auxilio, sed facti Moabitae, idest ex patre diabolo, vestes regis tinxerunt purpura sanguinis. Respondit: *Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum.* Et dixerunt: *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* quasi dicat: Quare cruentatus es praessura Crucis, si tu justitiam loqueris? At ille respondit: *Torcular calcavi solus,* scilicet pro omnibus, ut omnes liberarentur, *et de Gentibus non est vir mecum.*

5. Post Lectionem vero cantatur Responsorium: *Ne avertas faciem tuam, etc.,* in quo orat ipse, ut per passionem veniat ad gloriam. Quia vero in agonia prolixius oravit, ut habetur in Evangelio, ideo sumitur Offertorium et Postcommunio de psalmo qui intitulatur: *Oratio pauperis*

(1) Isai. 52. (2) Philiph. 2. (3) Zachar. 9. (4) Philip. 2. (5) Isai. 62. (6) Id. 63.

cum anxiaretur, excepto versu Responsorii, qui est: *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam.* Epistola est similiter de Isaia: *Domine quis credidit, etc.*, in qua etiam describitur in eodem schemate, in quo ab Evangelista repraesentatur in passione, ubi etc. *Non est species ei, neque decor*, et infra: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.*

6. Post Epistolam sequitur Tractus, et insolito modo, scilicet immediate, et hoc ideo, quia Ecclesia arctius luget quam soleat, et se plangit, ut dictum est in quarta parte, sub titulo DE TRACTU. Tractus enim significat planctum, et ideo in tota sexta feria non dicuntur nisi Tractus; Responsorium vero est poenitentium. Et quia Dominus non est ista die crucifixus, sed tantum venditus, ideo non solum dicitur Tractus, verum etiam et Responsorium.

7. Passio quae sequitur: *Appropinquabat, etc.* (1), convenit cum praecedentibus, in qua exprimitur consilium Judaeorum, Judae proditio, Domini passio. Postcommunio est: *Potum meum cum fletu miscebam*, potum scilicet passionis, quando videlicet sudor ejus erat sicut guttae sanguinis decurrentis in terram. Potest etiam dici quod duo sunt nobis necessaria, scilicet oratio et patientia, secundum quod dicit Dominus: *Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos* (2).

8. Ad haec quidem duo invitamur in Introitu: ad orationem, cum dicitur: *In nomine Jesu omne genu flectatur;* ad patientiam, exemplo Salvatoris, de quo subjungitur: *Christus factus est pro nobis obediens usque, etc.* Non est enim obediens in tribulatione nisi qui libenter tolerat. Duae Lectiones ideo leguntur, quia hac die Dominus traditus est pro duobus, et a duobus populis, et in quibusdam Ecclesiis ad utramque genua flectunt, quia ab utroque populo adoratur. Praeterea, hac die, sicut dicit Augustinus, consilium inierunt Judaei quomodo Jesum dolo tenerent, et occiderent: et Judas venit ad eos, et pacti sunt sibi pecuniam se daturos. Sicut ergo Ecclesia repraesentat in sexta feria actus Judaeorum, ita et in quarta consilium eorum. Quidam autem legunt primo Lectionem illam: *Dicite filiae Sion*, et postea illam: *Domine quis credidit*, alii vero econverso. Primi quidem attendunt solum illud quod diximus, scilicet quod venditio Judae, quae facta fuit quarta feria, passionem Domini praecessit, de qua venditione fieri videtur sermo in illa Lectione: *Dicite filiae Sion*, in illo verbo: *Ecce merces ejus cum eo.*

9. Alii autem attendunt quod primus homo duas mortes incurrit, scilicet carnis et animae, et Christus nos ab utraque liberavit. Et quia mors animae mortem corporis praecessit, ideo prius legunt Lectionem illam in qua agitur de morte animae, et de liberatione ab ipsa. De morte agitur in illa: *Domine quis credidit, etc.*, ibi: *Omnes quasi oves erravimus, et unusquisque in viam suam declinavit.* De liberatione vero statim sequitur ibi: *Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum* (3), et iterum: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum* (1). Ad animam etiam pertinet Graduale, unicum habens versum, scilicet: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo*, idest ab eo qui parvus et humilis apparet in experientia tribulationis.

10. Sequitur Versus: *Salvum me fac, etc.*, usque *non est substantia.* Aquae enim, scilicet seditionis Judaeorum, usque ad animam Salvatoris tollendam pervenerunt, et illi qui erant limus profundi, infirmitati ejus praevaluerunt. Sicut autem Salvator animam suam posuit pro animarum nostrarum redemptione, ita et corpus subjecit pro corporum redemptione, unde in secunda Lectione de ipsius corpore agitur, sanguine proprio rubricato, ubi dicitur: *Quis est iste qui venit de Edom, etc.* Et ibi: *Quare rubrum est vestimentum tuum? etc.* Ipse respondet: *Torcular, etc.* Et quia de sola miseratione passus est Dominus pro nobis, ideo Propheta in persona Ecclesiae Lectionem illam concludit, dicens: *Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quae reddidit nobis Dominus* (4).

11. Quia vero pro quinque sensus corporis peccavimus, ideo sequitur Tractus: *Domine exaudi orationem meam, etc.*, habens quinque versus, propter quinque vulnera Christi, seu quia quinquies exivit sanguis ab eo. Primo in circumcisione, secundo in oratione, tertio in flagellatione, quarto

(1) Luc. 22. (2) Isai. 53. (3) Ibid. (4) Isai. 63.

in crucifixione,quinto in lanceatione.Et in ipso Tractu genus humanum petit auxilium,et confitetur defectum,quem ex peccato primi parentis incurrit,cum dicit:*Quia defecerunt dies mei, sicut fumus.* Dies enim est vita hominis, cujus nox est mors: sed haec vita est abbreviata, et defecit propter superbiam primi parentis, quae per fumum intelligitur. Et sequitur: *Ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt.* Ossa sunt vires interiores, vel fortes, quae sunt Ecclesia, quae carnes, idest carnale sustentant.

12. Frixorium enim triplex est, scilicet peccatorum recordatio, proximorum compassio, futuri judicii meditatio; in his frigitur bonus homo. Clauditur autem Tractus, sicut et Lectio in misericordia Domini; unde ultimus versus est: *Tu exurgens, Domine, misereberis,etc.*

13. Haec igitur quarta feria privilegiata est, quoniam leguntur in ea duae Lectiones propter ordinandos in sabbato sequenti. Item, quia in ea die Christus venditus fuit triginta denariis, sicut et Joseph triginta argentis, quia *non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum* (1),quis dubitet, et quod ab hac quarta feria sumptum est, quod semper in quarta feria jejunare, et abstinere a carnibus, et carnalibus desideriis debemus? Et in memoriam venditionis Christi haec feria secundum locum obtinet post sextam feriam per totum annum in jejuniis poenitentialibus.

CAPUT LXXI.

DE QUINTA FERIA IN COENA DOMINI

SUMMA

1. Coena Domini quae tractanda habeat.

1. In hoc tractatu quintae feriae Coenae Domini hoc ordine procedamus. Nam primo generaliter dicemus aliqua de officio sequentium trium dierum, postea specialiter de officio hujus diei. Et primo de introductione publice poenitentium in Ecclesia, et de sacramentis, quibus haec quinta feria specialiter insignitur. Secundo, de triplici olei consecratione. Tertio, de hujus diei Missae officio, ubi etiam agitur de pedum lotione, et officio vespertino. Quarto de altarium denudatione, et tam de ipsorum, quam de pavimenti Ecclesiae lotione, et de corporis Dominici reservatione, et de quibusdam aliis.

(1) Luc. 10.

CAPUT LXXII.

DE EADEM QUINTA FERIA IN COENA DOMINI

SUMMA

1. *Ecclesia luget tribus diebus Passionis, et cur ita.*
2. *Feria quinta in Coena Domini matutinas vertit in tenebras. Et de ejus diei solemnitate, num. 28. 29.*
3. *Campanae cur sileant in hac hebdomada tribus diebus. Et num. 5.*
4. *Signa cur fiant cum tabula ad tenebras sextae feriae hujus hebdomadae.*
6. *Horarum principia cur omittantur feria sexta hujus hebdomada. Item, aliae multae solemnitates circa legitimum Ecclesiae officium, num. 7. 8. 9. 10.*
11. *Hominum tria genera per Christum salvata.*
12. *Threni Jeremiae unde dicantur.*
13. *Threnis cur inseratur alphabetum.*
14. *Hebraicarum literarum interpretatio.*
15. *Candelae in tenebris hujus hebdomadae cur extinguantur, et num. 16. Et quot accendantur, num. 19. Et quid illae significent, dissimili numero, num. 18. 19. 20. 21. Et quid earum extinctio, num. 22. 23. 24. 26. Et quid de ea quae remanet caeteris extinctis, num. 25. Clamor, et benedictio post Benedictus, in tenebris, quid significet, num. 27.*

1. Praenotandum autem est, quod Ecclesia luget tribus diebus, quia tot diebus fuit Dominus in sepulchro; *sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae, etc.* (1). Quod synecdochice dictum esse asserit Augustinus: nam pars illa sexta feriae, qua fuit in sepulchro, accipitur pro nocte et die sextae feriae, et nox diei dominicae similiter pro nocte et die ipsius diei accipitur. Dies vero sabbati integra est, scilicet nox cum die suo, idest spatium vigintiquatuor horarum. Est ergo sensus: Fuit ergo Dominus in sepulchro tribus diebus, et tribus noctibus, idest tribus temporibus, quorum quodlibet constat ex die et nocte. Sic enim loqui consuevimus, quia si aliquis etiam minima parte alicujus diei fuerit in aliquo loco, dicimus eum ea die ibi fuisse. Fuit enim, secundum ipsum, quadraginta horis in sepulchro, videlicet quatuor horis sextae feriae, et vigintiquatuor sabbati, et duodecim noctis diei dominicae, quia quadrificum orbem morte transgressionis decem mandatorum mortuum vivificavit. Sed secundum praemissa videtur quod triduana Domini sepultura debeat celebrari sexta feria, sabbato, et die dominica. Sed respondetur, quod quia Dominus in nocte diei dominicae resurrexit, noctem illam ad honorem resurrectionis solemniter celebramus, unde necesse est quod in quinta feria praeveniamus, et ita triduo, scilicet quinta et sexta feriis et sabbato, humiliationem Domini in moerore celebremus, quia et in quinta feria jam intervenerat nefarium commercium judaicae proditionis. Quidam tamen cuilibet praemissorum trium dierum vigintiquatuor attribuunt horas, volentes Christi defuncti exequias septuagintaduabus horis celebrare, et tristitiam septuagintaduorum discipulorum merito per hoc exprimere.

2. Sane, Ecclesia his diebus tenebras colit, et matutinas in tenebras finit. Primo, quia in luctu et moerore est propter Domini passionem, et propter ejus triduanam mortem exequias celebrat triduanas. Secundo, officium tenebrarum significat non tam tenebras materiales, quae fuerunt super faciem terrae, dum pendebat Sol justitiae in Cruce; fuit enim tunc eclypsis miraculosa, non

(1) Matth. 12.

naturalis, per tres horas, videlicet a sexta hora usque ad nonam inclusive, quam etiam spirituales, quae in illo triduo in cordibus fidelium extiterunt. Tertio, per hoc quod tenebras colit tenebrarum primatus insinuatur, quia his diebus incoeperunt praecedere dies, prout sub SABBATO SANCTO dicetur.

3. In his vero tribus diebus silent campanae, quia tunc siluerunt Apostoli, et praedicatores, et alii, qui per campanas intelliguntur. Sonus autem campanarum significat sonum praedicationis, de quo dicitur: *In omnem terram exivit sonus eorum* (1); non enim jam circuibant evangelizando vicos et urbes, sed hymno dicto, exierunt cum Jesu in montem Oliveti. Quibus cum Dominus dixisset: *Ecce appropinquat qui me tradet*, prae tristitia dormitaverunt, et a laudibus conticuerunt; unde et a Completorio, sive a Vespera qua Dominus traditus fuit, campanarum silentium inchoatur. A Vespera autem qua Dominus traditus est, quando videlicet discipuli fugerunt, campanis silentium indicitur.

4. Alii videlicet ad Primam hujus quintae feriae, et non ulterius, pulsant campanas; fit tamen signum cum tabula. Primo, ad significandum Christi humilitatem, qui se abscondit, et usque ad mortem et sepulturam se humiliavit; ligni quidem usus humilior æris sono hoc ostendit, et inde Ecclesia orientalis usum udhuc tenet lignorum, et ut populus humilior reddatur. Secundo, per signum tabulae terrorem accipimus. Tabula ergo percutitur, quia magnus timor Apostolis a Judaeis incutiebatur. Tertio, per lignum in ligno malleum, scilicet in tabula suspensum, intelligimus Christum, qui est *lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (1), qui in Crucis ligno pependit, et pendens orabat et praedicabat, dicens: *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt* (1). Cum ligno autem tantum pulsant, quia tunc solus Christus praedicator habebatur, et solus torcular calcavit. Quarto, per tabulam ipsam, lignum fructiferum, scilicet Christum; per malleum, quo tabula percutitur, lignum praevaricationis significatur.

5. Quinto, ideo campanae, et non signum tabulae, vel alterius hujusmodi silent, quia licet majora signa nostra, videlicet Apostoli, a laude Dei in Christi passione siluerunt, minora tamen signa, ut mulieres, non siluerunt; imo secutae sunt ipsum usque ad Crucem.

6. Principia quoque horarum, scilicet *Deus in adjutorium*, et fines, scilicet *Per Dominum*, et *Benedicamus*, et hujusmodi, dimittuntur, quia recessit, et a nobis ablatus est sacerdos et pastor bonus, qui est α, et ω, idest principium et finis, qui etiam est summus Sacerdos, et caput nostrum, et traditus impiis, nec est a quo petamus quod intendat in adjutorium nostrum; percusso namque pastore nostro, discipuli ejus dispersi sunt. Sic ergo istud officium, quod caret principio et fine, quasi mortuum et viduatum videtur, quia et patres nostri viduati post mortem Christi fuerunt. Non dicitur etiam *Gloria Patri*, quia in Christi passione abscondita fuit fortitudo gloriae ipsius Christi, et in ejus morte Trinitas visa est extincta, in cujus laude dicitur ille Versus: de hoc etiam sub DOMINICA DE PASSIONE dictum est. Hoc etiam notatur in quibusdam Ecclesiis, in quibus his diebus duo tantum cerei ante altare ardent, tertio extincto, prout sub titulo DE PASCHA dicetur. In his quoque tribus diebus salutatio non fit, quia *Dominus vobiscum* non dicitur ut vitetur pestifera salutatio, per quam Judas tradidit Christum, dicens: *Ave Rabbi*. Pax etiam non datur, pro eo quod Judas osculo tradidit Christum, et quia in duobus sequentibus diebus in altari non consecratur, nec dicitur: *Pax Domini sit semper vobiscum*, nec *Dona nobis pacem*. In quibusdam tamen Ecclesiis datur hodie pax, pro eo quod hac die Sacramentum sacramentorum, scilicet Eucharistiae, institutum est.

7. His quoque diebus fit officium humilius solito, propter Domini humiliationem, et triduanam ejus sepulturam, quam celebramus. Verumtamen nocturnale officium, per quod significantur prophetiae prophetarum, alta voce, et manifestius cantatur, quia prophetae et alii sancti patres veteris Testamenti alta et aperta voce, quae de Christo erant ventura praedixerunt, et quod Spiritus sanctus

(1) Psal. 18. (2) Psal. 1. (3) Luc. 23.

sibi dictabat, remota formidine, nuntiarunt. Diurnum vero officium, pro quod Apostolorum praedicatio figuratur, voce demissa, et quasi sub silentio cantatur, quia tunc Apostoli omnino tacuerunt, aut saltem occulte praedicaverunt.

8. Incipit autem tenebrarum officium: *Zelus domus tuae comedit me*, idest amor vehemens Ecclesiae fuit causa quare passus sum. Non dicitur Invitatorium, ne invitemur, sed potius per silentium detestemur pestiferum Judaeorum consilium, et conventum factum ut Jesum caperent in sermone, et eum morti traderent. Praeterea tunc Apostoli dispersi erant, qui alios ad Dominum invitare, et convocare consueverant.

9. Hymnus etiam Laudis non dicitur, quia tunc factus est *opprobrium hominum, et abjectio plebis* (1). Finis dominicae orationis, quae dicitur ante Lectiones, dicitur in silentio, pro eo quod de Evangelio sumitur, nam tunc evangelica enunciatio fugientibus Apostolis cessavit. Et est notandum, quod Christus, cujus est ipsa oratio, avulsus a caeteris, et quasi in silentio oravit, sed tunc fit sonitus per tactum ligni cum manu, quia et Christus in ligno Crucis pendens voce magna clamavit.

10. Non dicunt etiam in Lectionibus: *Jube Domine benedicere*, nec *Tu autem Domine*, quia recessit pastor et sacerdos, qui gregi benedicere, et misereri debet, sed quia illum propter peccata amisimus, ad hoc ut eum recuperare valeamus, admonemur per versum illum: *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum*, qui in fine Lectionum dicitur, ut ad poenitentiam convertamur, nam post luctum gaudere possumus. Per hoc autem quod dicitur bis *Jerusalem*, arguitur duritia Judaeorum, et peccatorum, sicut alibi in Evangelio: *Jerusalem Jerusalem, quae occidis prophetas, etc.* (2). Rursus, per *Jube Domine* intelliguntur ad praedicationem euntes; per *Tu autem*, inde redeuntes. Ideo ergo neutrum dicitur, quoniam Apostoli, quos repraesentant qui Lectiones legunt, his diebus fugerant, unde nec ad praedicationem missi sunt, nec qui missi erant, sublato Domino, redierunt. Omnes antiphonae sunt de passione et compassione.

11. In his etiam tribus noctibus novem Psalmi, novem Lectiones, et novem Responsoria divisim per singula nocturna cantantur, ad ostendendum quod Christus in infernum descendens tria hominum genera, scilicet virgines, conjugatos, et continentes inde rapuit, et ad angelorum societatem transvexit, quae tria genera in Evangelio distinguuntur pro eos qui in mola, et per eos qui in agro, et per eos qui in lecto sunt. Tria ergo hominum genera, scilicet qui fuerunt in lege naturali, et in tempore legis, et prophetarum, per tria nocturna recolimus; et sicut illi per mortem Domini in tribus sociati sunt novem ordinibus Angelorum, scilicet in actionibus, cognitionibus, et gaudiis, ita per tres noctes dominicae sepulturae novem Psalmi, novem Lectiones, et novem Responsoria subduntur; Psalmi enim ad actiones, Lectiones ad operum Dei cognitionem, Responsoria vero ad gaudium, et ad cantum pertinent angelorum. Caeterum tres primae Lectiones, vel in quibusdam Ecclesiis sex, sunt de Threnis Jeremiae deflentis captivitatem populi sui, non solum Babilonicam, sed etiam Romanam, quam incurrerunt propter passionem Domini; et ideo dicuntur lamentabiliter in personam Sanctorum de Judaeis qui deflent casum gentis suae. Sicut enim ille deploravit mortem Josue regis occisi in futuram destructionem gentis, ita et nos deploramus mortem et passionem Christi regis nostri. Aliae vero tres sunt de expositione Psalmi tractantis de passione, et ideo voce depressa leguntur. Tres ultimae de Epistola Pauli ad Corinthios: *Convenientibus vobis in unum, etc.* (3), ubi ostendit Apostolus quomodo debet coena Domini sumi. Ex quibus sex lectionibus apparet, quod prophetae praeviderunt Christum occidendum, et Apostoli docent occisum.

12. Dicuntur autem Threni, idest lamentationes, a threnato monte, ubi lamenta animarum, quae ibi puniuntur, saepe audiri dicuntur. Inde etiam dicitur threnum, quod est plenum lamentationis et funeris.

13-14. Dicuntur etiam Threni, quia semper tres versus post unamquamque literam hebraici alphabeti sequuntur, quod alphabetum totum per ordinem in illis lamentationibus ponitur. Primo,

(1) Psal. 21. (2) Matth. 23. (3) I. Corinth. 11.

quia mos fuit hebraeis illud ponere in eorum cantibus, sive luctus, sive laetitiae, alicujus rei multum notabilis, prout patet in ultimo capitulo Proverbiorum: *Mulierem fortem, etc.*, et in quibusdam aliis locis, prout habetur in prooemio libri Regum. Secundo, quia, sicut dixit Jeremias in eodem prooemio, et in prologo Bibliae, versus quibus dictae literae ante ponuntur in lamentationibus Jeremiae incipiunt in hebraeo ab eisdem literis. Tertio, ut per hoc notetur caecitas et duritia Judaeorum, qui res tanquam alphabetum notissimas, videlicet passionem Fili Dei, intelligere et credere nolunt, dicente Propheta: *Milvus in coelo cognovit tempus suum: turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit judicium Domini* (1). Quarto, quia interpretationes literarum ipsarum maxima ex parte continet sententiam versuum quibus anteponuntur. Circa quod notandum est quod Aleph interpretatur doctrina; Beth, domus; Gimel, plenitudo; Deleth, tabularum, seu scripturarum: et haec siquidem est prima connexio literarum ipsarum, ubi dicitur quod doctrina Ecclesiae, quae est domus Dei, est in plenitudine scripturarum. He, ista; Vau, et; Zay, haec; Beth, vita: haec est secunda connexio, ubi dicitur quod ista et haec doctrina, quam praediximus, est vita quam vivimus. Thet, bonum; Joth, principium: haec est tertia connexio, ubi dicitur quod bonum est principium per scripturas, quasi per speculum, saltem in enigmate, agnoscere Dominum. Caph, manus; Lamech, cor vel disciplina: haec est quarta connexio, ubi dicitur quod in utero cordis disciplina exigitur, quia nihil facere possumus, nisi quae facienda erunt agnoverimus. Mem, ex ipsis; Nam, sempiternum; Samech, adjutorium: haec est quinta connexio, ubi dicitur quod ex ipsis Scripturis est nobis sempiternum auxilium. Ain, oculus; Phe, erravit; Sadech, justitia vel consolatio: haec est sexta connexio, ubi dicitur quod saepe dicta Scriptura est oculus errantibus, et consolatio. Caph, aspice super; Res, caput; Sin, super vulnus; Thau, signum, vel consummatio: haec est septima connexio, ubi etiam in numero fit mysticus intellectus, ubi dicitur: Aspice in Scriptura contineri caput nostrum, a quo habemus medelam super vulnera, et sequimur consummationem, idest vitam aeternam. Sic ergo Salvatoris exequiae celebrantur, ut in modico apice ab aliorum defunctorum exequiis distare videantur.

15. Consequenter candelae et lumen extinguuntur, nam hae tenebrae tribus noctibus celebratae significant tenebras quae tribus horis fuerunt, Christo in cruce pendente, vel ideo tribus noctibus lumen extinguuntur, quia verum lumen triduo jacuit in sepulchro. Circa quod advertendum est, quod quidam accendunt septuagintaduas candelas, quidam vigintiquatuor, quidam quindecim, quidam duodecim, quidam novem, quidam septem, et secundum quosdam non est numerus certus; omnes tamen non sine mysterio agunt.

16. Septuagintaduae candelae, quae extinguuntur, designant septuagintaduos discipulos, quorum praedicatio in morte Christi pene extincta est. Significant etiam, quod Dominus septuagintaduabus horis jacuit in sepulchro, per synecdochen intellectus; vel tot accenduntur, propter septuagintaduas nationes, seu genera linguarum.

17. Vigintiquatuor candelae accenduntur, primo, quia sol iste, qui mundum vigintiquatuor horis diei et noctis illuminat, significat Christum verum solem, qui extinguitur, quia Christus occubuit vespere passionis, et tenebrae factae sunt super universam terram. Secundo, dies cujus majus lumen Christus est, nox vero cujus minus lumen Ecclesia est, luminaria sunt Apostoli, et alii viri apostolici, qui sunt quasi vigintiquatuor horae, quae diei Christo, et nocte Ecclesiae famulantur. Vigintiquatuor luminaria ergo extinguuntur, quia Apostoli in unoquoque die per vigintiquatuor horas latuerunt. Tertio, vigintiquatuor candelae designant versum *Gloria Patri, etc.*, qui in nocturnis festivitatum vigintiquatuor vicibus solet dici: primo, post *Deus in adjutorium*, secundo post Invitatorium, tertio post hymnum, novies in psalmis trium nocturnorum, ter in Responsoriis et *Te Deum laudamus* quasi *Gloria Patri* est. Iterum ad Laudes semel post *Deus in adjutorium*, quinquies in psalmis sequentibus, semel in hymno, et semel post *Benedictus*. Versus enim ipse hoc

(1) Jerem. 8.

officio tacetur, ut praemissum est, quia ille, in cujus laudem dicitur, in sepulchro jacet, ideoque vigintiquatuor candelae ad hoc designandum extinguuntur; vel significant duodecim Apostolos, in quorum honore toties dicitur *Gloria Patri* in nocturnis, prout dictum est in PROOEMIO quintae partis.

18. Quindecim candelae significant duodecim Apostolos et tres Marias, quae sequebantur Dominum, quae extinguuntur, quoniam tunc omnes laudes Dei tacuerunt: Apostolis tamen fugientibus, ipsae Mariae, quia minus timebant, circa Christum quoad poterunt versabantur, unde legitur: *Pelli meae consumptis carnibus adhaesit os meum, et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos* (1); labia, idest mulieres, quae sunt quasi pellicula circa dentes.

19. Vel quatuordecim ex illis candelis significant quatuordecim articulos fidei, quorum extinctio significat extinctionem fidei factam in fuga Apostolorum; extinctio vero ultimae candelae significat mortem Christi.

20. Duodecim candelae accensae repraesentant duodecim Apostolos, quae extinguuntur ad notandum quod Apostoli tunc siluerunt et fugerunt, et pene extincta est fides in eis.

21. Novem candelae significant genus humanum, quod per peccatum se a novem ordinibus angelorum, et a vera luce exclusit.

22. Septem candelae significant gratiam Spiritus septiformis, quae in cordibus discipulorum pene fuit extincta. Ubi vero non observatur certus candelarum numerus, sed quilibet laicus pro velle candelam apponit, hujusmodi candelae significant prophetas, et alios sanctos patres, qui Christum venturum, lumen nostrum, praenunciantes, et verba salutis praedicantes, diversis poenis vexati, mortui sunt, et extincti. Porro omnes candelae non simul, sed una post aliam extinguuntur, quia discipuli non simul Christo, sed successive unus post alium, discesserunt. Alia etiam ratio jam sequitur.

23. Quidam extinguunt eas post singula Cantica usque ad plenam extinctionem, figurantes quod singulis canticis, sive psalmis, moestitia decidimus, quia verus sol occubuit, gaudiumque nostrum in luctus est conversum, juxta illud: *Cecidit corona capitis nostri, versus est in luctum chorus noster* (2). Alii in tribus vicibus eas extinguunt, recolentes triduanam Domini sepulturam.

24. In quibusdam quoque Ecclesiis candelae quadam manu cerea extinguuntur, quae significat manum Judae, de qua Dominus dixit: *Qui intingit mecum manum, etc.* (3); quae fuit quasi cerea, idest ad malum flexibilis, per quam Christus rex noster, et vera lucerna, traditus fuit, et quantum in illo fuit extinctus.

25.-26. Candela autem quae in medio est non extinguitur, sed in fenestra vel arca accensa servatur occulte, ut postea reveletur, et Ecclesiam illuminet. Nempe candela ipsa sub ejus lumen occultatum significat primo fidem, quae in sola Virgine remansit, per quam postea omnes fideles docti et illuminati sunt. Secundo, significat Christum, qui licet videretur secundum carnem extinctus, tamen secundum divinitatem, quae illis erat occulta, vivebat, et postea resurgens cum luce clarissima, se suis discipulis manifestavit. Tertio, occultati luminis, quod videbatur extinctum, revelatio notat Dei illuminationem in Apostolis, et aliis in quibus tunc pene extincta erat. Quarto, notat fidem post infidelitatem. Quinto, notat quod ignis Spiritus sancti, qui in fidelibus videtur extinctus, iterum relucescet in eisdem. Sexto, luminis renovatio significat novi Testamenti renovationem. Septimo, luminaria successive unum post alterum extinguuntur, et unum quasi pene extinguitur, quia absconditur et postea revelatur, ad notandum quod perversi vineae cultores, et generatio prava nuntios Patris, videlicet prophetas, per varia tempora, completo suo ministerio prophetiae, occiderunt, et tandem Patris haeredem, quem in sepulchro positum, lumine occultato figuramus, cujus luminis revelatio est resurrectionis ejus manifestatio et commemoratio. Sane, candela quae ultima extinguitur est major caeteris, secundum quosdam, et significat Christum, qui fuit

(1) Job. 9. (2) Thren. 5. (3) Matth. 26.

Dominus prophetarum: secundum alios vero, ubi non est major caeteris, similiter significat Christum, qui reputatus est unus ex prophetis; et ultimus extinguitur, quia nullus post eum apud illos propheta surrexit, sed extinctus eis perfidiae tenebras dereliquit. Et ad canticum evangelicum candela ipsa extinguitur, quia Christus evangelizans occiditur. Et attende, quod in hoc officio pastoris officia, ut Capitulum subticentur, quia pastores dispersi fuerant; Versus tamen, quod est minorum officium, non omittitur, quia discipuli minus cogniti videbantur. Unde et hoc officium triduanum potius a minoribus celebratur in typo minorum discipulorum, et mulierum, qui Dominum sequebantur.

27. Vociferatio ad Benedictus, et tumultus popularis, qui tunc fit, concrepatio est Judae proditoris, et tumultus cohortis, quam cum gladiis et fustibus Judas contra Christum adduxit, vel coeci discipuli salutatio, dicentis: *Ave Rabbi*. Tertio, Canticum ipsum tunc alta voce dicitur, ad notandum quod multi, interfecto Antichristo, gaudebunt. Clangor canentium Κύριε ἐλέησον est tumultus Dominum persequentium, et eum ironice adorantium: vel significat lamenta sanctarum mulierum, quae sequebatur Dominum, quae leguntur postea lamentari, sedentes contra sepulchrum; τροποὶ vero, idest versus illi qui in illis qui tribus noctibus cum Κύριε ἐλέησον, et *Domine miserere*, quasi lamentabiliter cantantur, significant lamentationes et dolores mulierum de cognatione sua, quae a Galilea fuerant secutae Jesum, inter quas erant Maria Magdalena, et Maria Jacobi, et Maria Salome, plorantes juxta sepulchrum.

28. In quibusdam Ecclesiis tropis cantatis, procidentes ad terram, dicunt in tenebris sub silentio: *Miserere mei Deus*, et Collectam: *Respice quaesumus, Domine*, in quo timor Apostolorum in occultis notatur. Postea fit cum manu, vel alio quodam modo, sonitus ante luminis revelationem, qui sonitus repraesentat terroris eorum incussionem, vel ex tumultu cohortis, vel ex terrae motu: in quibusdam tamen Ecclesiis ignis novus de lapide producitur, quia per Christum mediatorem nostrum nobis Spiritus sanctus infunditur.

29. Ab hac quoque die usque ad octavam Pentecostes, in quibusdam Ecclesiis, officium beatae Mariae omittitur, ut memoriae atque reverentiae passionis et resurrectionis, de quibus in Ecclesia hoc tempore agitur, ardentius insistatur. Cum enim honor et obsequium specialiter hoc tempore Christo ejus nato in nostra humanitate passo et glorificato impensum redundet in ipsam matrem, nulla quidem sibi fit injuria ipsum officium omittendo. Omittitur etiam officium mortuorum, quia cum recordatio beneficiorum Christi, praecipue quae ipse passionis et resurrectionis suae tempore contulit, omnem nostrum affectum et intellectum requirat, proinde Ecclesia illud solum officium, quod ad ipsum Christum spectet, in quo de ejus passione et resurrectione agitur, eo tempore agit, ut sic non ad plura dispersa, sed ad unum duntaxat vehementius occupetur. Nec per hoc defuncti, qui sunt in purgatorio dispendium patiuntur, quia cum sint nobis per charitatem uniti, beneficia nostra, secundum quod meruerunt, participantur ab eis; nec expressius memoria pro illis fieri posset, quam agendo memoriam de morte et resurrectione Christi, per quam a poenis liberari expectant. Extra Ecclesiam tamen utile est ipsa officia dicere.

CAPUT LXXIII.

DE DIURNO HUJUS DIEI OFFICIO

SUMMA

1. *Officium diurnum feriae quintae in Coena Domini, et ejus forma. Et num.* 3.
2. *Remedia duo contra peccatum.*
4. *Poenitentes cur admittantur in Ecclesia sexta feria in Parasceve. Et num.* 5. 6.

1. Sequitur de diurno hujus diei officio videre. Et quidem haec quinta feria insignitur sacramentis, tum ab Ecclesia, tum a Domino institutis, in qua die primo poenitentes in Ecclesia introducuntur,qui in capite jejunii de ea ejecti fuerant. Unde in canone Innocentii ita legitur: «De poenitentibus vero,qui sive ex gravioribus omissis,sive ex levioribus penitentiam gerunt,si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanae Ecclesiae consuetudo demonstrat». Primo ergo de poenitentium introductione in Ecclesiam dicturi, aliqua de ipsorum ejectione praemittamus. Siquidem misericors et miserator Dominus, cujus misericordiae non est numerus,sicut in psalmo habetur, misericorditer semper agens, et peccatorum salutem sitiens, per hujus mundi pelagus periculose navigantibus, et quandoque fluctuantibus, inter alia multa remedia specialiter duas naves, sive tabulas paravit.

2. Prima est baptismus,secunda poenitentia, sicut Apostolus ait ad Ephesios. Et quidem poenitentes de Ecclesia ejiciuntur, repraesentat exilium et ejectionem Adae et Evae de paradiso propter esum pomi. Peccatores ergo de Ecclesia ejicimus, et ejectis poenitentiam septennem, aut aliam pro criminum qualitate imponimus, et ejecti per septem hebdomadas extra morantur, quia genus humanum in Adam lapsum judicio Dei in hoc exilio septem millibus damnatur annorum. Maria quoque lapsa septem diebus extitit extra castra (1). Forma ejectionis habetur in concilio Agathenensi. Ejectionem vero Cain a facie Domini repraesentat Ecclesia excommunicando viros sanguinum, praecipue cum candelis extinctis,quia et ille et isti spiritum vitiis extinxerunt. Quae candelae in prolatione anathematis debet projici, et pedibus conculcari, nec ulterius debent ad aliquem usum, sicut nec sal infatuatum assumi. Ejecti ferunt candelas in manibus ad significandum, quod pro opere quo primi parentes porrexerunt manus ad pomum vetitum, apposita est ignea ronphea in paradiso. Clauduntur coram eis fores Ecclesiae in signum aditus paradisi quondam obclusi.

3. Quod de hoc ad locum vadunt, sive in exilium mittuntur, significat quod Cain post mortem fratris profugus et vagus fuit super terram. Quod ciliciis et laneis utuntur, de Job tractum est, qui poenitentiam in favilla et cinere agens, sacco se operuit, et de Ninivitis, qui similiter fecerunt. Cilicium quoque portat in signum pellicearum tunicarum Adae et Evae, Joannis etiam habitum recolentes.Carcer poenitentiae a Joseph initium habuit (2).Quod comam et barbam nutriunt, tractum est de Joseph, cui in carcere posito ista excreverunt (3). Quod jacent, aut sedent in terra, sumptum est de Job, qui in sterquilinio sedit; in terra etiam comedunt, quasi ipso facto dicant: *Maledicta terra in opere tuo* (4). Non dicitur eis Ave, quia nondum erat mutatum nomen Evae. Quod pedes nudant, nuditatem repraesentant Adae. Quod jejunantes, quod indigent ornatu gloriae.

(1) Num. 12. (2) Gen. 41. (3) Ibid. (4) Gen. 3.

Quod baculis utuntur, tractum est de Jacob, qui peregrinans in baculo Jordanem transivit (1). In his etiam omnibus invitantur ad humilitatem et purgatoriam confessionem, et tam peccatorum, quam aeternae poenae meditationem, et quod sint memores suae peregrinationis. Namque ejiciuntur de Ecclesia, et post eos cantatur: *In sudore vultus tui vesceris pane* (2); et hoc ideo fit, ut videntes Ecclesiam pro eis esse confusam, magis ac magis confundantur; in vestimentis quippe sordidis, et excremento crinium et barbae, multiplicatio miseriae peccatorum insinuatur, quasi dicant ipso facto: *Iniquitates meae multiplicatae sunt super capillos capitis mei* (3). Quod in terra jacent, eis aeternam damnationem ad memoriam reducunt, quasi dicant: *Domine, in conspectu tuo cadent omnes qui descendunt in terram* (4), idest qui dediti sunt terrenis, nisi resipiscant. Quod de loco ad locum cum baculo vadunt, eis ad memoriam peregrinationem suam reducit, qui per peccatum recesserunt a Deo; in baculo enim intelligitur correctio, et consolatio, et sustentatio, quasi dicant: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (5). Est autem baculus cubitalis, quia in qua mensura mensi fuerint, remetietur eis (6).

4. Sed quaeritur, quare hac die poenitentes in Ecclesiam introducuntur? Respondeo: in quinta feria Deus creavit pisces et volucres; pisces in aquis reliquit, volucres in aera levavit, juxta illud: *Magnae Deus potentiae, qui ex aquis, etc., partim remittis gurgiti*, scilicet pisces, *partim levas in aera*, scilicet volucres. Per pisces intelliguntur cupidi, avari, et luxuriosi, qui in fluxu cupiditatum hujus mundi delectantur; volucres sunt spirituales, qui in spiritualem conversationem quasi in aera levantur. Poenitentes igitur in quinta feria in Ecclesiam introducuntur, et quasi segregati a malis, et ab hujus mundi deliciis in coelis animo conversantur. Praeterea, in fine quintae aetatis, quam haec quinta feria significat, Joannes Baptista poenitentiam praedicavit, et Dominus noster venit in mundum, peccata absolvens, prout in prima hujus diei oratione dicitur.

5. Rursus, in hac die institutum est Sacramentum sacramentorum, scilicet corporis et sanguinis Domini, cum Dominus vetus finivit Testamentum, et novum inchoans, panem et vinum in corpus et sanguinem suum transsubstantiavit, quod est sacramentum misericordiae. Quia ergo Christus solus de misericordia crimina tollit, ut praemissum est, ideo poenitentes hac die reconciliantur, quia hac die misericordiae consecravit Sacramentum, et inde est quod Missa hujus diei solemniter cantatur, ut ibi dicetur. Merito igitur hac die, quae tota in remissionem peccatorum consecrata est, poenitentes reconciliantur ad percipienda corporis et sanguinis Domini sacramenta. Decuit itaque hoc Sacramentum sacramentorum in fine institui quintae feriae, adveniente sexta feria, eo quod in fine quintae aetatis, et in primordio sextae lex finem, et Evangelium sumpsit exordium.

6. Praeterea, hac die absolvuntur quia in ea die Christus fuit captus et ligatus, quae ligatio absolutionem nostram operata est. Hac etiam die Christus lavit pedes discipulorum suorum, ut pedes et affectus nostros lavet, idest solvat a peccatis.

7. Forma vero reconciliationis est haec. Exit Pontifex ad patentes Ecclesiae, ubi jacent poenitentes prostrati in terra, et eos vice Christi vocat ad timorem Domini, dicens ter: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Hanc esse Christi vocem probat titulus psalmi trigesimitertii, de quo sumitur, qui talis est: *Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech.* Abimelech interpretatur *patris mei regnum*, per quem Judaeos accipimus, coram quibus versus David mutavit vultum suum, idest sacrificandi ritum; et ferebatur in manibus, quando panem et vinum dedit discipulis, dicens: *Hoc est corpus meum*, et *hic est sanguis meus*, quod quidem hodie factum est. Dicens ergo Pontifex, vicarius Jesu Christi: *Venite poenitentes*, invitat ad corporis sanguinisque convivium. Proinde pro eis orat, genua flectit, eos admonet, eosque reconcilians in Ecclesiam introducit. Illud etiam notabile est, quod undique januae Ecclesiae patent, ad notandum venientes ab austro, vel ab aquilone, idest justos et peccatores, quando accedunt ad misericordiam, non esse prohibendos: et

(1) Gen. 32. (2) Gen. 3. (3) Psal. 68. (4) Psal. 21. (5) Psal. 22. (6) Luc. 6.

a Pascha in antea patebunt, eo quod in octava nostrae resurrectionis nullum erit improperium peccatorum electis. Illud quoque notabis, quod poenitentes in Ecclesia recepti, crines et barbam, quam nutrierant, deponunt, et se vestes mundas et cultiores, depositis poenitentialibus, induunt, a Joseph capientes exemplum, qui de carcere ductus, tonsus et lotus est, et vestibus decoratus (1). Per hoc quoque innuit, quod deponentes multitudinem peccatorum induunt vestimenta virtutum.

CAPUT LXXIV.

DE EADEM QUINTA FERIA IN COENA DOMINI

SUMMA

1. *Oleum consecratur quinta feria in Coena Domini, idque tripliciter.*
2. *Oleum tripliciter consecratur, et de cujusque proprietate.*
3. *Oleum infirmorum quomodo consecretur. Et quare, num. 5. 6. 7. 8.*
4. *Oleum chrismatum.*
9. *Olei chrismatis consecratio.*
10. *Chrisma ex quibus conficiatur, et qualiter, quaque solemnitate, num. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Et quid mystice sonet illa celebritas tanto apparatu, num. 18.*
19. *Oleum benedictum salutatur. Et quoties, et quorsum.*
20. *Episcopus ter exhalat in ampullam olei benedicti, et cur idipsum.*
21. *Oleum cathecumenorum. Et ejus usus duplex, num. 22. 23.*

1. Hac etiam quinta feria secundo loco tripartitum oleum consecratur, quoniam hodie agnus Dei ad victimam, scilicet vesperam immolabatur, de cujus sanguine uterque postis et superliminare domorum, in quibus erat edendus, liniebatur, ut hoc signo viso exterminator Ægypti domos sacri convivii praeteriret intactas, in quo praefiguratum est. Quod si frontibus nostris unctione chrismatis, quasi sanguine Christi, qui unctus interpretatur, signum Crucis imprimitur, diabolus in domibus animarum nostrarum nullam nocendi habet potestatem. Recte ergo, qua die illud figurativum agebatur, significatum solemniter celebratur. Sed diceres: Consequens igitur esset, ut hac die pueri confirmentur, idest in frontibus chrismate sacro signentur? Respondeo: sancta Ecclesia illum, in quo passus est Dominus, luctui dedicavit, et solemnitatis et convivii gaudium in diem tertium, quo resurrexit Dominus, reservavit, et tunc demum pro recuperata salute animarum, quae est patrata in sexta feria, et pro futura corporum resurrectione, quae donata est nobis, in Ecclesia paschalis Agni convivium celebremus dicentes: *Pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur* (2). Sumentes ergo illud, unde postes nostrarum frontium signare debemus, rectius ab ipsa significatione usque ad convivium paschale cessamus, ut tunc submerso Pharaone, transeuntes per mare rubrum, signantes domos contra exterminatorem, paschale convivium celebremus. Sed diceres: cur itaque in sabbatum chrismatis consecratio non differtur? Respondeo: quia ab hac quinta feria usque ad vesperam sabbati a Missarum solemniis vacamus; ipsum autem chrisma non nisi intra Missarum solemnia fas est consecrari, sed ante Missam baptismum convenit celebrari, prout sub SABBATO SANCTO dicetur. Vel ideo in quinta feria consecratio celebratur, quia Christus in quinta fuit unctus aetate; nam in quinta venit, qui in sexta sanguinem consecravit, de cujus unctione

(1) Gen. 41. (2) I. Corinth. 5.

dicit Daniel: *Ungatur sanctus Sanctorum* (1), et Isaias: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ut mederer contritis corde* (2), et David: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae, prae consortibus tuis* (3). Cujus unctio ex tunc coepit, cum Verbum caro factum est, cum plenitudo divinitatis in eo corporaliter habitavit; tunc autem completa est, cum in baptismo super ipsum Spiritus sanctus in specie columbae descendit. Ideoque unctio quae hodie conficitur ad ungendum, usque ad baptismum differtur, ut significemus Spiritum sanctum super Dominum in baptismo visibiliter descendisse, et nos in baptismo Spiritum sanctum accipere. Ex his itaque patet in vespera sabbati statim post baptismum esse confirmandum, ut postea celebretur paschale convivium, et, quod quibusdam placet, saltem in paucis esse tunc confirmationis mysterium inchoandum.

2. Quia igitur de triplici oleo mentio facta est, ad notandum quod triplex sacramentum ex eadem substantia fit olei, ad ostendendum quod licet unus sit Spiritus sanctus, multiformis est tamen secundum dona sua, unde Apostolus: *Alii per Spiritum datur sermo sapientiae: alii autem sermo scientiae secundum eumdem Spiritum, alteri fides.....alii gratia sanitatum,etc.* (4). Hoc triplici oleo coaptamus, quod inde apparebit si olei triplicem proprietatem attendamus. Olea enim, ut dicit Isidorus,est arbor pacis insignis, cujus pinguedo valet ad reficiendos artus lassos et infirmos, et est pabulum luminis. Quod est arbor pacis, refertur ad oleum chrismatum; quod pabulum est luminis, refertur ad oleum cathecumenorum; quod artus lassos et infirmos reficit, ad oleum infirmorum. Haec igitur tria praecedentibus verbis Apostolo coaptantur, siquidem in multitudine pacis esse videtur qui dulcedinem internae suavitatis gustavit, sicut dicit Psalmus: *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus* (5). Saporem hujus dulcedinis senserat ille qui dicebat: *Gratia Dei sum id quod sum* (6). Haec gratia est donum sapientiae, quae intelligitur per pacis oleum.Verum, quia hunc saporem libenter in alium derivat vir fidelis, idcirco *alii datur sermo scientiae.* Scientia enim est doctina,qua fidelis aliorum verbo,vel ad minus exemplo instruitur, qui per balsamum intelligitur,et quia Apostolus in hoc laboravit, idcirco cum dixisset: *Gratia Dei sum id, quod sum,* statim subjunxit: *et gratia ejus in me vacua non fuit* (7). Haec duo simul conjuncta, scilicet oleum et balsamum, idest dulcor sapientiae, et odor doctrinae, perfectum faciunt servientem, quae duo, scilicet sapientia et doctina, ad oleum chrismatum pertinent. Ad oleum vero cathecumenorum pertinet fides, quae mentem illuminat, sicut oleum lumen praestat. Fides enim valet ad duo, scilicet ad purgamentum, et ad tutamen: purgat praeterita vitia, et tutelam praestat contra futura, sicut verba consecrationis hujus olei manifeste ostendunt, quae inferius exponentur. Ad oleum infirmorum pertinet gratia sanitatum, idest sanitas corporis et mentis; valet enim contra utriusque aegritudinem, sicut ex verbis benedictionis ipsius liquet. Quare autem infirmi et cathecumeni inunguntur, et de unctionibus quae fiunt ex hoc triplici oleo, dictum est in prima parte, sub titulo DE UNCTIONIBUS.

3. Sequitur videre de ipsorum oleorum consecrationibus. Et primo de oleo infirmorum, secundo de oleo chrismatis, tertio de oleo sancto. Primo ergo de oleo infirmorum dicendum est, nam illud prius est consecratum, quam chrismatum, et sanctum. Et est ratio, quia illius sacramentum prius fuit tempore quam chrismati,vel sancti, nam Dominus discipulos suos docuit infirmos ungere, sicut in Evangelio dicitur: *Ungebant oleo multos aegros, et sanabant* (8), et Jacobus Apostolus ait: *Infirmatur quis, etc.* (9).

4. Oleum vero chrismatum et sanctum, scilicet cathecumenorum, ab Ecclesia instituta sunt, licet et in veteri Testamento aliqua de utroque habeatur similitudo. Ibi namque duplex oleum invenitur unum, videlicet chrisma, quo ungebantur Reges; praecepit enim Dominus Moysi, ut conficeret chrisma, quo ungeret tabernaculum in dedicatione templi, et arcam Testamenti,Aaron, Reges, et Sacerdotes, et filios ejus, dicens: *Sume tibi aromata primae, etc.* (10). Inde est, quod unctione chrismatis Ecclesias et calices consacramus, Reges etiam et Pontifices inungimus. Moyses tamen

(1) Dan.9. (2) Isai. 61. (3) Psal. 44. (4) I. Corinth. 12. (5) Psal.33. (6) I.Corinth.15. (7) Ibid. (8) Luc.6. (9) Jacob. 5. (10) Exod. 30.

oleo materiali non legitur inunctus sed solum spirituali, sicut et Christus. Oleum etiam sanctum a lege sumpsit exordium, quo Reges tantum, et Sacerdotes ungebantur. Alii dicunt quod oleum infirmorum Apostoli instituerunt, qui cum illo aegrotos ungebant; oleum vero chrismatum et cathecumenorum apostolici viri constituerunt, et ideo consecratio olei infirmorum prior est tempore quam chrismatis, et etiam quam olei sancti, quia prior et major et venerabilior est doctrina Apostolorum quam Papae. Hujus autem olei consecratio non habet tale principium quale alia habent, quia non dicitur in eo *Dominus vobiscum*, nec *Oremus*, nec *Sursum corda*, nec hujusmodi; nec etiam talem habet finem, qualem in aliis consecrationibus dicimus, ut infra dicetur, scilicet: *Per Dominum nostrum Jesum Christum, etc.*, vel *Per eum, qui venturus est judicare vivos et mortuos*, sed sic clauditur: *In nomine Domini nostri Jesu Christi*. Et est ratio, quia benedictio ipsius olei sancti non est officium per se, sed est embolismus praecedentis officii; quod apparet, quia cum ponatur ante illud verbum Canonis: *Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas*, statim benedictione ipsa finita, subjungitur: *Per quem haec omnia, etc.* Et sic est ἐμβόλισμος, idest adjectio praecedentis officii, scilicet illius orationis: *Nobis quoque peccatoribus*, ubi pro poenitentibus oratur; est enim duplex embolismus, prout dictum est in quarta parte, sub titulo DE SILENTIO POST ORATIONEM DOMINICAM.

5. Sed quare consecratio hujus olei Canoni adjicitur? Respondeo. Primo ibi rationabiliter oleum morientium conficitur, ubi mors Domini consummatur, ut sicut mors Domini destruit mortis auctorem, sic gratia, quae per unctionem morienti confertur, destruat peccata, quae sunt causa mortis. Secundo, duo sunt de quibus in hoc officio agitur, scilicet immolatio Christi, et immolatio Ecclesiae: immolatio Christi fuit in Cruce, immolatio Ecclesiae fit cum peccatum moritur. De immolatione Christi fit mentio in Introitu: *Nos autem gloriari*, et specialiter in Canone; de immolatione Ecclesiae fit mentio in Epistola, ubi dicitur: *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur*. Sunt etiam et alia duo, scilicet infirmitas et medicina: infirmitas ex peccatis saepe provenit, medicina de gratia Dei. De infirmitatibus ait Paulus in Epistola: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit: non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi* (1). De medicina dicit Jacobus: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei* (2).

6. Si igitur propterea infirmantur quia manducant corpus Domini indigne, et gratia Spiritus sancti, quam significat haec unctio, eos salvat; merito consecrationi corporis Domini adjicitur consecratio hujus olei. Per passionem enim Domini, cujus commemoratio fit in consecratione corporis, prostratus est diabolus, et gratia Spiritus sancti, cujus signum est unctio, diaboli arma, idest peccata quotidiana tolluntur.

7. Tertio, ideo consecratio olei infirmorum consecrationi corporis Christi adjungitur, quia novissima oratio consecrationis corporis Christi ex voto poenitentium fit: congrue igitur sub ea consecratur oleum pro poenitentibus, ubi eorum sacrificia Domino offeruntur. Consequenter attendamus aliqua verba consecrationis hujus olei infirmorum, dicitur enim ibi sic: *Emitte Spiritum tuum Paracletum in hanc pinguedinem olei;* nempe non sine causa ponitur ibi Paracletum, quod patebit si triplicis olei efficaciam attendamus. Oleum sanctum praecipit, sive in exorcismo olei sancti, videlicet catechumenorum, praecipitur diabolo, ut recedat a cathecumeno, qui adhuc reputatur mortuus, quousque non est baptizatus: oleum chrismatis jam viventes sanctificat: oleum infirmorum jam sauciatis medelam praestat. Quia vero aegritudinem sequitur dolor, unde in eadem consecratione olei infirmorum dicitur: *Ad evacuandum omnes dolores, et omnem aegritudinem*, sequitur quod dolorum est consolatio; ideo recte ponitur ibi *Paracletum*, quod interpretatur consolator. In mor-

(1) I. Corinth. 11. (2) Jac. 5.

tuo autem, qui dolorem non sentit, non sequitur consolatio, sed nec sanus, nec sanctificatus, quia in eo non est infirmitas, ex qua dolor non indiget consolatione.

8. Circa oblationem ejusdem olei infirmorum notandum est, quod in Ordinario ita scribitur: Offeratur Pontifici oleum,quod offerunt populi ante quam dicatur: *Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas*. Nempe hoc in Exodo, c.7, praefiguratum est, ubi dicitur Moysi, quod accipiat a populo oleum olivarum purissimum. Oleum siquidem cum offertur a populo tantum liquor est, sed per benedictionem fit sacramentum. Mystice autem haec oblatio, sive administratio, significat quod populus debet clero temporalia ministrare, spiritualia ministranti ei, unde Apostolus: *Si nos seminavimus vobis spiritualia, non magnum est si carnalia vestra metamus* (1). Consecrat autem oleum Episcopus cum omnibus sacerdotibus ei adstantibus, quia hoc sacramentum fuit a Christi discipulis institutum; vel tractum est ab antiqua consuetudine, quia consueverat Ecclesia primitiva simul cum pontifice verbis et manibus corpus Christi conficere, forte ad testimonium, prout hodie in Missa de ordinibus cum ordinatore faciunt ordinati. Nam et summus Pontifex quoties divina celebrat, sacerdotes ei adstantes verbis et manibus cum eo consecrant, et quia, ut jam dictum est, hujus olei consecratio est ἐμβολισμὸς Canonis, idcirco eam totam, sicut et Canonem, sacerdotes cum eo dicunt. Inde proficit officium Episcopus usque ad illum locum: *Pax Domini sit semper vobiscum*, et clericus respondet: *Et cum spiritu tuo*, et tunc tacet, et solus Episcopus communicat.

9. Secundo, videndum restat de oleo chrismatis. Fabianus enim Papa statuit hac die singulis annis debere confici chrisma, quia novum est sacramentum; et ideo semper est innovandum, et vetus concremandum. Ita enim ab Apostolis eorum successoribus accepit, a cunctisque tenenda mandavit.

10. Circa quod sciendum est, quod chrisma conficitur ex balsamo et oleo, propter misticam rationem, quoniam per oleum nitor conscientiae designatur, juxta illud Evangelii: *Prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus,etc.* (2). Per balsamum vero exprimitur odor famae, per quod in libro Sapientiae dicitur: *Sicut balsamus aromatizans odorem dedi* (3). Oleo ergo quod lucet, additur balsamus qui redolet, quia fide operante per dilectionem, lucere, et bona fama redolere ad honorem Dei, et ad utilitatem proximi debemus; odor enim balsami in oleo bonam operationem longe lateque diffusam gratia Spiritus sancti cooperante demonstrat.

11. Secundo, additur oleo balsamum, ad significandum quod in vultu Christi resplenduit coelestis nitor et gratia excellentius quam in aliis. Nam, ut Hieronymus ait: « Virgo de Virgine natus, qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei natus est, nisi habuisset in vultu oculisque quoddam desiderium, nunquam eum statim cum ingenti desiderio secuti fuissent Apostoli, nec qui venerant ad eum comprehendendum corruissent ». Iste nitor, operante Dei gratia, vultus electorum exhilarat, ut Dominum cum magna dilectione imitentur; unde in Praefatione, quae cantatur in consecratione chrismatis, dicitur: *David prophetico spiritu gratiae tuae sacramenta praenoscens, vultus nostros in oleo exhilarandos esse cantavit:* et paulo post: *Hujus olei unctio vultus nostros jucundos efficit ac serenos*. Vultus nostri sunt operum nostrorum manifestatio.

12. Tertio quoque balsamus oleo additur, ut omnes qui ex eo uncti fuerint, operante gratia Spiritus sancti, conversioni doctrinam jungere nitantur. Et haec duo, scilicet vita et doctrina, sunt connexa in septem donis Spiritus sancti, propter quod chrismatis unctio fit; nam sapientia ad vitam, intellectus ad doctrinam, consilium etiam ad doctrinam, fortitudo ad vitam, scientia ad doctrinam, pietas ad vitam, et timor ad vitam refertur. Doctrina autem per balsamum intelligitur, ut praemissum est. Κρῖσμα dicitur *unctio* latine, quae etiam Domino nomen accommodavit, nam Christus a chrismate dicitur unctus, prout dictum est in PROOEMIO secundae partis.

13. Consecratur autem chrisma in eo loco ubi consuevimus dare pacem, sicut et oleum sanctum; et haec ideo, ut pax et concordia per unctionem chrismatis regnet in nobis. Chrismate (a) e-

(1) I. Corinth. 9. (2) Matth. 25. (3) Eccli. 21.

nim ungimus, ut donis Spiritus sancti repleti, Deo et hominibus pacificemur, quoniam *in malevolam animam non introibit sapientia* (1). Habet quidem chrisma officium per se, quod inchoatur a *Sursum corda*, et finitur *per Christum Dominum nostrum, qui vivit, et regnat;* pertinet enim ad eos qui resurrexerunt, et vivunt cum Christo.

14. Sane, postquam solus Pontifex communicavit, ut praemissum est, ipse vadit sedere super sedem suam, et tunc duodecim presbyteri parati, duodecim Apostolos significantes, et alii clerici discipulos significantes, descendunt in sacrarium ad apportandum solemniter tam oleum chrismale, quam sanctum, sive cathecumenorum, hoc modo.

15. Praecedunt namque duo luminaria, et sequuntur duae Cruces, et in earum medio unus acolythus ferens ampullam cum oleo futuro chrismali. Subsequuntur duo thuribula, et in eorum medio alter acolythus ferens aliam ampullam cum oleo futuro sancto. Subsequenter diaconus librum Evangelii ferens, deinde dicti presbyteri, et alii clerici bini sequuntur, quousque pervenitur ad gradus ante altare. Nempe duo luminaria sunt lex et prophetae, quae nobis Salvatorem praenunciaverunt: duae Cruces sunt duo martyria sine sanguine, scilicet mortificatio corporis proprii, quae est Crux a sinistris, et compassio proximi, quae est Crux a dextris. Inter has fertur oleum futurum chrismale, quo junguntur pugnatores, qui debent esse parati ad martyrium, et semper duplici martyrio debent se affligere. Crucem a sinistris habebat ille qui dicebat: *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo* (2); Crucem a dextris habebat idem, qui dicebat: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* (3).

16. Duo enim thuribula sunt duplex genus orationis, scilicet oratio pro removendis malis, et oratio pro adipiscendis bonis. Haec duo notat Psalmista, cum dicit: *Exaudi Deus orationem meam* scilicet quae est pro adipiscendis bonis, *et ne despexeris deprecationem meam* (4), scilicet quae est pro removendis malis. Inter duo thuribula fertur oleum futurum cathecumenorum, quia pro cathecumenis est orandum, et eos orare oportet, ut ad robur, quod per oleum chrismale significatur, valeant pervenire. Inde Evangelium sequitur, quia in eo totius boni nostri est consummatio: presbyteri, et alii bini sequuntur, quasi dicat sponsae: *Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum* (5). Potest etiam dici, quod ampulla cum oleo futuro cathecumenorum humanitatem Christi significat plenam Spiritu sancto. Duo luminaria, duae Cruces, duo thuribula, sunt lex et prophetae, quae praedixerunt Christum et Dominum esse venturum. Sequens vero Evangelium affirmat, quod lex et prophetae praedixerunt: presbyteri, et clerici bini et bini, sunt testes chrismalis mysterii. Hi sunt Apostoli bini ad praedicationis officium destinati, cooperatores, et testes Christi: Cantus istorum, scilicet: *O Redemptor*, predicationem, et orationem significat Apostolorum. Ampulla quoque in singulos ordines ad altare defertur, per quod innuitur quod Dominus in corpore suo ante passionem officia septem ordinum adimplevit.

17. Praemisimus de ductione olei chrismalis, et sancti, sive cathecumenorum de sacrario usque ad sanctuarium, nunc dicamus de eadem usque ad Episcopum. Postea enim quam dicta processio venit ad sanctuarium, et tunc ante altare ad Orientem ordinate se disponunt ostiarii, lectores, et exorcistae, et acolythi, ita ut sextum locum obtineat subdiaconus, qui illa die legit Epistolam, et post omnes est acolythus cum ampulla, ita quod omnes sunt sub umbraculo, sub quo ampulla delata est a sacrario, quae defertur de uno ad alterum, per quamdam connexionem sindonis albae, qua ex parte velata est ampulla, quousque perveniat ad Episcopum, ita ut a medio sursum videri possit. Nempe in connexione sindonis connexio intelligitur charitatis. Ampulla Christus est, vel ampulla cum chrismate corpus Domini ex virgine Maria assumptum cum divinitate, scilicet Christum vivum esse significat: praemissum ordinem quaedam Ecclesiae servant. Est et alius ordo, quem et aliae servant, nam fertur ampulla cooperta sindone alba, in sinistro brachio portantem ampullam praecedit lumen, et antecedunt duo sacerdotes, unus cum thuribulo, alius cum Cruce, et in medio

(1) Sap. 1. (2) I. Corinth. 9. (3) II. Corinth. 11. (4) Psal. 54. (5) Cant. 1.

eorum diaconus cum libro Evangelii, et super capita eorum fertur umbraculum, seu pallium, et duo antecedunt cantando.

18. In quo facto repraesentatur processio, quam fecerunt filii Israel tendentes per desertum ad terram promissionis, quoniam sindon est arca, ampulla urna, lumen praecedens ampullam columna ignis quae praecedebat populum, sacerdotes cum thuribulo Aaron cum thuribulo (1), sacerdos cum Cruce, Josue cum sceptro, diaconus cum libro Evangelii Moyses cum libro legis, umbraculum est tabernaculum, vel nubes lucidissima, quae filios Israel obumbravit, qui cantantes praecedunt, laetitiam eorum significant qui ad terram promissionis transierunt. Vel duo cantores sunt praedicatores duo praecepta charitatis annunciantes: *Haec autem omnia in figura contigebant illis* (2). In hoc etiam facto repraesentatur processio Christi et Ecclesiae redeuntes de hoc mundo ad patriam. Nempe ampulla est Christus, sindon alba est sancta conversatio ejus. In sinistro brachio tenetur, quia haec omnia in hac vita, quae per sinistram significatur, acta sunt, vel quia conversatus est in vita praesenti; lumen praecedens est Joannes, qui fuit lucerna ardens; diaconus in medio duorum sacerdotum est Christus in medio Moysis et Eliae; duo praecedentes cum lumine sunt discipuli, quos binos misit ante faciem suam. Ampulla fertur cooperta usque ad altare, et tunc disco operitur, quia quasi Christus coopertus fuit usque ad passionem, nam pene ab omnibus ejus conversatio sancta dicebatur. Sed in passione fuit nudus hominum reputatione, quia qui paucis diebus ante dixerant: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, clamaverunt: *Crucifige, crucifige eum.* Quidam tamen prius quam ad altare perveniant, ampullam mediam cooperiunt, mediam nudam ad altare producunt, quia Christus ante passionem modo latuit, ut cum fugit in Aegyptum, et cum inter cognatos quaerebatur, et cum parentibus subjiciebatur; modo se palam exhibuit, ut cum praedicavit ultra hominem dicens: *Ego et Pater unum sumus* (3), et cum miracula fecit, in quibus virtutem suae divinitatis ostendit.

19. Ampulla statim postquam benedicta fuit, ex parte cooperta, et ex parte discooperta, ut allata fuerat, salutatur ab Episcopo et presbyteris, quia Christus postquam transivit ad altare Crucis, idest ad immolationem, et se Deo Patri, sicut ampulla ad consecrationem Episcopi, aliqua parte corpus suum nudum monstravit Thomae et aliis discipulis, quos voluit esse testes suae resurrectionis, aliis vero invisibilis fuit. Vel ideo pro parte nuda, et pro parte discooperta salutatur, quia Christus in humanitate manifestus, et in divinitate occultus ab omnibus veneratur. Salutantur autem ampullae quinquies ab Episcopo, ut de quinque vulneribus gratiarum actio Christo reddatur. Postquam autem ampulla salutata est a ministris altaris cooperitur, ut a nemine nuda videatur, et cooperta iterum salutatur, quia Christus postquam salutavit et manifestavit se discipulis suis, quos voluit suos,suaeque resurrectionis esse testes, ascendit in coelum et invisibilis factus est hominibus. Sed quamvis ejus praesentiam corporalem non videamus, tamen venerando eum quotidie salutamus, quia discipuli eum ascendentem in coelum adoraverunt. Tandem ampulla in sacrarium defertur, ut Christus in coelum, quem veneramur per fidem, donec perveniamus ad ipsum, ideo sindon munda est ejus caro, vel conversio immaculata.

20. Sane Episcopus ter halat in ampullam. Primo, quia sicut halitus ab interioribus et secretis procedit ad publicum, et vocatur spiritus, sic Episcopus per spiritum suum demonstrat Spiritum sanctum, a Patre et Filio procedentem, in corpore Domini habitare. Ampulla enim cum chrismate corpus significat cum divinitate; ampulla vero cum oleo humanitatem plenam Spiritu sancto designat. Secundo etiam halat, quia legitur in Evangelio, quod Dominus insufflavit in discipulos, dicens:*Accipite Spiritum sanctum,etc.* (4). Hic igitur halitus illam insufflationem significat. Ideo autem ter halat, quia tres personae sunt, et nunquam Spiritus sanctus est sine Patre et Filio a quibus procedit, et a se ipso venit. Datur autem Spiritus sanctus officio sacerdotum, sed non datur ab aliis, sic enim adest virtus Spiritus sancti per insufflationem a sacerdote factam, in honore et san-

(1) Num. 17. (2) I. Corinth. 10. (3) Joan. 10. (4) Joan. 20.

ctificatione ipsius Spiritus sancti, sicuti per verba quae dicuntur in nomine suo. His peractis cantatur *Agnus Dei*, et Communio.

21. Tertio loco, circa oleum sanctum, seu cathecumenorum, de cujus deductione praemissum est, sciendum quod haec olei benedictio proprium habet officium. Nam post ejus exorcismum, quem Episcopus lenta voce dicit, quasi Praefationem inchoat, dicens: *Dominus vobiscum: Sursum corda,* et finitur *per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit, etc.*, et in eo loco consecratur, ubi dicitur: *Pax Domini, etc.* Hoc enim est corpus gratiae Dei, ut pacem et concordiam inter nos habeamus, ut per unctionem pax habeatur. Olea nempe, ut dictum est, est arbor pacis insignis, quod praefiguratum est in veteri Testamento, sicut verba hujus consecrationis habet, quae sunt haec: *Et cum mundi crimina diluvio expiarentur, effusio similitudinem futuri muneris demonstrans per ramum virentis olivae, pacem in terra reditam nunciavit.*

22.-23. Valet etiam hujus olei unctio ad duo, scilicet ad purgationem, et tutelam. Ad purgationem, ut si quae cathecumeno, postquam venit in scrutinium, adhaesere maculae, recedant; ad tutelam, ut diabolus expulsus redire non audeat. Verba orationis hoc demonstrant, dicendo: *Si qua illius adversantium spiritum tuum adhaeserunt maculae, recedant ad tactum hujus sanctificati olei.* Haec de purgatione. De tutela sequitur: *Nullis spiritualibus nequitiis locus, nulla refugis virtutibus facultas, nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur.* Quia vero diabolum se damnandum maxime in futuro judicio novit, et inde tremit, idcirco exorcismus terminatur *per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum, qui venturus est judicare vivos et mortuos, et saeculum per ignem.* Exorcismus enim est adjuratio, nam in ea adjuratur diabolus, ut recedat. Item, quia hoc oleo perfusi et baptizati spem regni habent, idcirco oratio terminatur, *per eumdem Dominum nostrum.*

(a) Chrisma fit ex oleo et balsamo, idque mystica ratione, ut Innocentius docet, c. 1., *de sacra unctione.* Ab alio vero non conficitur quam ab Episcopo, ut testatur Leo Papa, Epist. 86. c. 37. Quod confirmarunt Bracarense concilium, c. 3., Carthaginense secundum, c. 3., Carthaginense tertium, c. 36. Unde chrisma ab Episcopo confectum singulis annis certis temporibus, more ecclesiastico, communicatur, ut sacris Canonibus est cautum, maxime juxta sanctiones concilii Antisiodorensis, cap. 6., et Tholetani primi, c. 20. N. DOARD.

CAPUT LXXV.

DE OFFICIO MISSAE IPSIUS QUINTAE FERIAE

SUMMA

1. *Missa quintae feriae in Coena Domini, et ejus officium, num.* 7. 14.
2. Gloria in excelsis *non cantatur quinta feria in Coena Domini, nisi Episcopo praesente.*
3. *Christus lavit pedes Apostolorum tribus potissimum de causis, et num.* 5.
6. *Lotio pedum an sit mandatum potius quam consilium.*
8. *Symbolum Apostolorum cur non dicatur in Missa quintae feriae in Coena Domini.*
9. *Innocentius Papa statuit corpus Christi sub specie panis reservari in quinta feria in Coena Domini. Et cur itidem sanguinem. num.* 10.
11. *Vinum die Parasceves sumptum cum Dominico corpore servato quinta feria, an consecratur, et sanguis Christi efficiatur per immissionem ipsius corporis in calicem, et per ejus tactum.*
12. *Consecratio, et sanctificatio quid differant.*
13. *Papae ritus celebrandi quinta feria in Coena Domini.*

1. - 2. Tertio seriatim Missae hujus diei officium prosequamur. Sane in persona poenitentium cantat Ecclesia in principio Missae: *Nos autem gloriari oportet;* tales enim debent et possunt gloriari in Cruce, qui poenitentiam perfecte egerunt. Et quoniam in hac die institutum est Sacramentum sacramentorum, ut praemissum est, ideo ad solemnitatem novi sacrificii, et propter gaudium reconciliationis poenitentium cantat Ecclesia in Missa cantica laetitia, praeter *alleluja*, et Missa solemnis dicitur in contentu, et ornatu ministrorum, sicut in festo Natalis Christi. Nam hoc festum omnia alia excellit, excepto festo Trinitatis, et videtur quodammodo Ecclesia sibi contraria, cum in aliis hujus diei horis cantica laetitiae reticeat, et ea sub brevitate, et quasi flebiliter dicat. Sed non est contrarietas, quia alia est causa laetitiae, et alia est tristitiae. Propter memoriam enim passionis est tristitia; propter institutionem vero Sacramenti sacramentorum est gaudium, et ideo ex institutione Bonifacii Papae cantat Ecclesia: *Gloria in excelsis Deo*, quia gaudent Angeli de conversione poenitentium; et hoc in Ecclesiis, in quibus chrisma conficitur, et non in aliis, prout quidam dicunt. Ubi enim Episcopus praesens non est, nec *Gloria in excelsis* dicitur, nec aliae solemnitates servantur, ut dicunt; quamvis et tunc neque flectamus genua, nec oratio super populum dicatur.

3. Epistola vero: *Convenientibus, etc.* (1) est de modo sumendi coenam Domini. Responsorium est de Crucis, sive Christi per Crucem exaltatione: *Christus factus est obediens usque ad mortem*, et est sexti toni propter obedientiae perfectionem, quoniam senarius numerus perfectus est. Evangelium est: *Ante diem*, ubi sequitur: *Cum dilexisset suos* (Jesus).... *in finem dilexit eos* (2), et est de dilectione et humilitate, quia illud sacramentum est dilectionis et humilitatis. Agitur etiam ibi de lotione pedum, quia Dominus praecinxit se linteo, idest humanitate purissima; immittens aquam in pelvim, idest gratiam in corde; et lavit pedes, idest affectus. Venit autem ad Simonem Petrum, qui recusavit ex humilitate tantum; tertia tamen vice obedivit, et oportuit eum obedire, ut haberet partem cum eo, unde vocatur Simon Petrus, propter obedientiam.

(1) I. Corinth. 11. (2) Joan. 13.

4. Tres ergo sunt causae quare Dominus voluit lavare pedes discipulorum. Primo, propter signum dilectionis. Secundo, in exemplum humilitatis. Tertio ratione mysterii, quia lotio pedum designat lotionem affectuum; pulvis enim adhaeserat pedibus Apostolorum, idest elatio inanis gloriae quando dixerant: *Domine in nomine tuo daemonia ejicimus* (1), et quando convertebantur plures; vel tristitia, quando non convertebantur homines ad voluntatem suam, et ideo oportuit lavare hujusmodi affectiones in illo die, ut sic essent mundi toti. Nam prima die jejunii dixit Dominus: *Tu autem, cum jejunas, faciem tuam*, idest animam vel rationem tuam, *lava* (2), idest a peccato mortali munda. Cum igitur a principio lavamus nos a peccato mortali, a pulvere, idest a venialibus debemus abstergi. Hoc autem fit, ut digne possumus accipere corpus Christi, quod fit peracta perfecta poenitentia, et ideo fiunt poenitentium absolutiones in hac die, ut praemissum est. Pedum quoque lotio significat lotionem Mariae, quando lavit lachrymis pedes Domini, ideo cantatur antiphona illa: *Mulier quae erat in civitate peccatrix.*

5. Rursus, lotio pedum signum est remissionis peccatorum; in baptismo namque unusquisque totus abluitur, sed cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi enim humani affectus, sine quibus in hac vita mortali non vivitur, quasi pedes sunt. Quia ergo non indiget nisi ut pedes lavet, ostendit omnia peccata sibi esse dimissa, sine quibus haec vita non ducitur. Pedes ergo, qui sunt ultima pars corporis, lavantur, ad notandum quod Judaei aqua baptismatis in ultimo tempore mundabuntur, unde et reliquiae Israel salvabuntur. Quare autem fiat haec lotio ista die supra dictum est.

6. Et est notandum, quod ex omnibus mandatis Dei istud solum dicitur antonomatice *mandatum*, quoniam majori exhibitione officii hoc observari praecepit, cum discipulis suis pedes lavit, dicens: *Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes* (3). Et etiam cum iterum ait Petro: *Si non lavero te, etc.* (4). Mandatum etiam illud, de quo dictum est in proximo sabbato, quod fit a praelatis, repraesentat illud quod Christus fecit. Et attende quod ad antiphonas, quae dicuntur dum fit mandatum, non dicitur nisi unus versus de uno psalmo, quia alii ejusdem psalmi non ita conveniunt cum antiphonis, vel cum his quae in ipso mandato fiunt. In Offertorio ostenduntur praemissa duo simul, videlicet, quod debemus a mortalibus, et venialibus abstergi, dicendo: *Dextera Domini fecit virtutem*, absolvendo a mortalibus; *Dextera Domini exaltavit me* (5), absolvendo a venialibus.

7. In Postcommunione: *Dominus Jesus postquam coenavit* (6), ostenditur humilitas, et est secundi toni propter secundum lotionem a venialibus. Breviter autem notandum est, quod hujus Missae officium nostrae redemptionis continet summam, et mysterium, nam in Evangelio legitur de pedum lotione, in Epistola de corpore Christi et sanguine, in Introitu de Cruce, in Graduali de morte, in Offerenda de resurrectione, nam haec omnia secundum mysticum sensum ex Evangelio, quod est caput officii, pendent. Christus quidem cum discipulis coenans surrexit a coena, vestimenta deposuit, linteo se praecinxit, aquam in pelvim misit, et inter coenandum pedes eorum lavit, et ipsos lavare docuit, et post lotionem iterum recubuit. Nempe Christum a coena surgere est ab accubitu Patris venire; vestimenta deponere, se examinare; linteum praecingere, formam servi accipere; aquam in pelvim mittere, sanguinem suum effundere; pedes lavare, peccata remittere; linteo extergere, passionis fide mundare; vestimenta resumere, et a mortuis resurgere, et vestem gloriosae carnis induere, recumbere, et ascendere, et in dextera Dei sedere ad haec pertinet officia; discipulos docere, est eis Spiritum sanctum mittere.

8. Verumtamen quia nondum perfecte credebant, ideo non dicitur *Credo*. Ecce breviter summa redemptionis humanae, quae fuit omnibus sufficiens, sed non efficiens, unde agitur in oratione: *Deus a quo et Judas*, de duobus generibus poenitentium, uno proficientium, ut latronis confiten-

(1) Matth. 7. (2) Matth. 6. (3) Joan. 13. (4) Ibid. (5) Psal. 17. (6) Joan. 14.

tis, qui audire meruit: *Hodie mecum eris in paradiso*, et alio non proficientium, ut latronis contemnentis, et Judae proditoris, qui laqueo se suspendit.

9. Innocentius Papa statuit hac die corpus Christi sub specie panis reservari, ut infirmi, et religiosi, quibus est necessitas communicandi, habeant ipsum, et propter officium adimplendum, nam in duobus diebus sequentibus non conficitur corpus Christi.

10. Sanguis vero non servatur sub specie vini propter multa. Primo, quia vinum, quod liquidum est, de facili posset ex negligentia spargi. Secundo, quia per calicem, qui hac die sumitur, finis veteris legis intelligitur, unde secundum Lucam, per calicem discipulis, et non aliis eadem die datum, Dominus discipulos designavit. Tertio, quia corpus, quod servatur, non est sine sanguine. Quarto, quia per hoc quod sanguis non servatur, ostenditur quod vetus sacrificium debet cessare; panis namque novum, vinum vero vetus designat Testamentum. Ad quod ostendendum Dominus cum bibisset, inquit: *Consummatum est* (1). Ergo calix sumitur, et panis servatur, eo quod lex finem, et Evangelium habet initium. Quinto, quia Christus dixit in coena: *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* (2). Non autem dixit de corpore, seu de esu, imo invenitur quod postea comedit partem piscis assi et favum mellis, sed non invenitur quod postea biberit.

11. Sed numquid vinum, quod in die Parasceves cum dominico corpore servato sumitur in altari consecratur, et sanguis Christi efficitur per immissionem ipsius corporis in calicem, et per ejus tactum? Super hoc dicunt quidam, quod per dominicam orationem, quae tunc dicitur, fit consecratio, sive commutatio vini in sanguinem, nam Gregorius assignans causam, quare dominica oratio in die illa a sacerdote dicatur, dicit quod in primitiva Ecclesia Apostoli sola dominica oratione utebantur in consecratione. Nos tamen hoc non dicimus, quia si hoc jam esset, non esset necesse corpus Domini ad diem illum servari. Praeterea ex his quae in Canone dominicam orationem praecedunt, satis patet quod ad probationem ipsius orationis transsubstantiatio non fit, et nullo tempore Missa fuit celebrata sine verbis illis: *Hoc est corpus meum, etc.*, quae sola in principio nascentis Ecclesiae proferebantur ad conficiendum ab Apostolis, qui postmodum orationem dominicam superaddiderunt, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis.

12. Dicimus ergo illud hoc non consecrari, sed sanctificari. Differt autem inter haec, nam consecratio est consecratione transubstantiare, sanctificare est ex contactu seu admixtione sacrae rei reverendum et sanctum effici, ut patet in aqua benedicta, cui alia admiscetur. Item, sanctificatum dicitur quod a tactu rei sanctificatae efficitur magis reverendum. Si enim diceretur, quod solo contactu vinum et aqua consecrarentur, magnum inconveniens sequeretur; nam si contingeret calicem non posse lavari, et millia mille panum a tactu unius hostiae sine verbis possent consecrari, et quod si gutta aquae benedictae in stagnum, vel puteum funderetur, aqua illa benedicta perpetuo remaneret, et alia plura. Praeterea, si vinum tactu Dominici corporis consecraretur, esset contra decretum (3), quod prohibet die hac fieri consecrationem, de quo dictum est quarta parte, sub SEPTIMA PARTICULA SECRETAE, super verba: *Hic est calix.*

13. Illud quoque praetereundum non est, quia romanus Pontifex hodie remota tabula Lateranensis altaris, de qua dictum est in prima parte, sub titulo DE ALTARIS DEDICATIONE, et in secunda parte, sub titulo de DIACONO, infra ipsum altare conficit Eucharistiam, et sanguinem, et cum thuribulo incensat illud, in hoc facto repraesentans, quia summus Pontifex legalis semel in anno ingrediebatur in Sancta sanctorum cum sanguine, secum portans thuribulum vivis carbonibus plenum, prout dictum est in quarta parte, et sub TERTIA PARTE CANONIS. Sic et secundum Apostolum: *Christus per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa* (4). Peracto Missae officio statim inter coenandum, idest dum sacerdos communicat, cantatur vespertinum officium, ad ostendendum quod hoc sacramentum, scilicet Eucharistiae, institutum fuit in vespera.

(1) Joan. 19. (2) Matth. 25. (3) De Consecr. dist. 3. *Sabbato*. (4) Hebr. 9.

14. Quia ergo redemptio nostra in vespera mundi, idest in sexta aetate saeculi facta est, ideo vespertina συναξις, idest psalmodia, sive solemnitas psalmorum numero Missae continuatur, et sub unica oratione utrumque officium terminatur, scilicet per *Ite Missa*, si Episcopus adest, vel per *Benedicamus*, propter vespertinam conclusionem. Et quia Ecclesiae datus est calix, ideo est prima antiphona: *Calicem salutaris accipiam*, quem dedit Dominus Apostolis dicens: *Hic est calix novi Testamenti in sanguine meo*. Secunda antiphona est: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus* (1); patientia enim quam habet ille qui paratus est bibere calicem Domini, pacem cum omnibus operatur. In aliis tribus rogat se liberari, quia habita pace pectoris non movetur homo propter tribulationes, et hoc etiam habet a Deo, unde petit liberari. Antiphona ad Magnificat: *Coenantibus, etc.*, est de Coena Domini.

CAPUT LXXVI.

DE DENUDATIONE ALTARIUM

SUMMA

1. Altaria quota feria denudentur. Et quid illa denudatio notet, vide per discursum, num. 2. 3. 4.
5. Altaria cur laventur vino et aqua, et quid significent rami, quibus fricantur, num. 6.
7. Pavimentum Ecclesiae cur mundetur quinta feria in Coena Domini. Et cur detur symbolum competentibus, num. 8.

1. Quarto loco notandum est, quod statim vespertino finito officio denudantur altaria usque in sabbatum, quae postmodum in tertia die cooperiuntur.

2. Siquidem haec denudatio significat primo recessum discipulorum Domini, seu Apostolorum, unde: *Qui juxta me erant, de longe steterunt* (2). Et in Evangelio: *Discipuli omnes, relicto eo, fugerunt* (3). Altare namque Christum, seu corpus ejus, significat, unde *Altare de terra facietis mihi* (4). Altare de terra facere est incarnationem ejus credere vel sperare. Altaris vero vestimenta, Apostolos, seu sanctos Dei designant, quorum praedicatione Christus quasi quibusdam vestimentis adornatur, et per illos magnificatum est nomen ejus. Altare igitur vestimentis denudatur, quia fugientibus Apostolis, Christus solus remansit. Tertia die cooperitur, quia post resurrectionem discipuli ad eum redierunt. Secundo, denudatio altaris designat quod Christus fuit nudatus in Cruce. Cum itaque nudatum altare conspicimus, illud propheticum ad memoriam revocamus: *Et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum, despectum, et novissimum virorum* (5), quod accidit in passione, nam antea *speciosus forma prae filiis hominum* (6) extitit. Fuit quidem denudatus ad columnam, et ad crucem, cum diviserunt sibi milites vestimenta sua.

3. Tertio, altaris denudatio significat Christum divinitatis gloria nudatum, unde Psalmus: *Deus, Deus meus, quare dereliquisti me* (7).

4. Quarto, designat quod velum templi scissum est, et liber, qui signatus erat, apertus est; unde in Proverbiis: *Aperta sunt prata, et apparuerunt herbae virentes* (8), idest exempla actionum Christi, quae sunt ab aeternitate, et ducunt ad aeternitatem. Et bene dicit: *Aperta sunt prata, et*

(1) Psal. 119. (2) Psal. 15. (3) Matth. 26. (4) Exod. 20. (5) Isai. 53. (6) Psal. 44. (7) Psal. 21. (8) Prov. 27.

apparuerunt herbae virentes, quia ea quae magis occulta erant in lege, sicut passio, resurrectio, et ascensio, patefacta sunt.

5. In plerisque locis lavantur altaria vino et aqua, et ramis fricantur, praesertim cum ramis de savina. Lavantur ergo aqua et vino, ad notandum quod corpus Christi, quod est verum altare, sanguine et aqua in Cruce aspersum est, nam de ipsius latere exivit sanguis et aqua, per quae genus humanum lotum est. Vel vino et aqua lavantur, ad ostendendum quod non Joannis, sed suo baptismo fuit baptizatus, scilicet ex aqua et Spiritu sancto. Et lavantur cum psalmo poenitentiali, vel cum cantu ad passionem pertinente. Plus autem ibi est de vino quam de aqua ponendum, quoniam aquae multae, populi multi, sicut in Apocalypsi habetur (1), per quod significatur quod, sanguis Christi sufficit ad redimendum plures in infinitum, quam sint redempti, vel unquam redimendi.

6. Rami vero aspersi, quibus altare fricatur, significant spineam coronam, qua Christus coronatus est, vel flagella amara, et dolores, et ictus quos in morte sustinuit. Vel lavatio altaris, idest corporis Christi, cum aqua, significat lachrymas Mariae; vinum, unguentum; rami, ejus capillos. Et scias quod quidam hac feria quinta hora jam advesperascente denudant altaria, et lavant; alii vero solum denudant, sed in Parasceve lavant, quod magis congruit rationi.

7. In quibusdam etiam locis pavimentum Ecclesiae etiam mundatur, per quod pauperes Christi significantur, prout in prima parte, sub titulo DE ECCLESIA, dictum est. Pavimentum ergo Ecclesiae mundat, qui pauperibus, vel fratribus propter Deum pedes lavat, et illis caetera misericordiae opera exhibet. Inde est quod parietes domus, quamvis vocabulum Ecclesiae habent, pro eo quod continent ipsam, non tamen ipsi, sed homines sunt Ecclesia, et pavimentum est quasi hominum pedes. Pavimentum quoque mundatur ad notandum quod a vitiis mundari debemus. Statutum est in canonibus (2), ne hac quinta feria jejunium solvatur. Quia enim Dominus surgens de coena, lavit discipulorum pedes, et iterum rediit ad coenam, ideo quidam ad instar ipsius volebant post prandium pedes aliis abluere, et iterum post ablutionem coenare, quod fieri non debet. Haec dies in plerisque locis *capitilavium* vocatur, quia tunc capita infantium, qui ungendi sunt, lavantur, ne observatione quadragesimae sordidata ad unctionem accedant.

8. Rursus hac die symbolum *Competentibus* traditur, propter confinem dominicae paschalis solemnitatem, ut qui jam ad Dei gratiam percipiendum festinant, fidem quam confitentur, agnoscant: Haec ergo quinta feria in quatuor principaliter privilegiata est. Primo, quia tunc poenitentes recipiuntur; secundo, in ea namque novum Testamentum incipit, et vetus terminatum fuit; tertio, quia in ea fit olei consecratio; quarto, quia in ea Sacramentum sacramentorum institutum est.

(1) Apoc. 17. (2) De Consec. dist. 4. *Non licet*, et c. seq.

CAPUT LXXVII.

DE DIE PARASCEVES

SUMMA

---

1. Sequitur de Parasceve, quae quare sic dicatur, in PROOEMIO septimae partis dicetur. Sane hac die Ecclesia arctissimum jejunium et silentium agit; nullum tamen officium solemniter celebrat, sed hora nona convenit ad adorandam Crucem, non ad Missae officium, quo haec dies caret, sed quasi ad funeris obsequium dicendum. Et hoc ideo, quia hora nona mortuo Domino, Centurio factus est preco fidei nostrae, et perfidis recedentibus licuit et Joseph et Nicodemo disponere de funere, et mulieribus accedere propius. Dicitur autem officium tacita et humili voce, et absque principio, prout in praecedenti titulo dictum est. Super altare unica duntaxat toballia disponitur, per quam sindon, qua corpus Christi involutum fuit, significatur. In quibusdam Ecclesiis in hora sexta ignis extinguitur, et in nona accenditur, quia tunc sol in sexta lumen abscondit, et in nona reddidit.

2. Incipit hoc officium a Lectionibus, quia in primitiva Ecclesia omnis Missa a Lectionibus inchoabatur. Sed hoc hac die specialiter fit, pro eo quia passio Domini hodie celebrata est, in cujus memoriam omnis Missa cantatur; et leguntur Lectiones sine titulis, quoniam tunc amisimus Christum caput qui nos illuminat, sicut tituli illuminant libros. Leguntur autem duae Lectiones, quia pro duobus populis Christus passus est, Gentili videlicet et Hebraeo, vel pro salute carnis et animae. Una sumpta est ex lege, alia ex prophetis, quia Christi passio a prophetis fuit praenunciata, et a lege, et patriarchis praefigurata. Abraham enim carnem Christi figurative immolavit, cum arietem immolavit. Similiter et Abel quando agnum sacrificavit, unde Dominus ait: *In manu prophetarum assimilatus sum* (1).

3. Rursus, ideo duae Lectiones dicuntur quia sicut in quarta feria mortem nostram duplicem

(1) Oseae 12.

manifestavimus, pro qua Christus pati venerat, ita ad memoriam in Parasceve reducimus suam passionem, et nostram imitationem. Quaedam autem Ecclesiae primo legunt Lectionem Oseae: *In tribulatione sua* (1), et secundo lectiones Exodi, scilicet: *Dixit Dominus ad Moysen* (2); et illi naturalem ordinem servant, quia passio Domini primo praenunciata est a lege, secundo a prophetis. In prima quidem est preconium resurrectionis, ubi dicitur: *Vivificabis nos post duos dies, in die tertia suscitabis nos;* in secunda modus exprimitur passionis, ubi dicitur: *Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Quaedam vero econverso faciunt, et moventur ex eo, quia passionem Lectioni ex lege, quasi continuare volunt, quia in passione quaedam verba ponuntur, quae ex illa Lectione sumpta sunt, scilicet: *Os non comminuetis ex eo* (3).

4. Continuant ergo passionem lectioni quia ejus est expositio, et agitur de duobus specialiter in officio hodierno, scilicet de passione Christi, et de passione Ecclesiae, quae est illius imitatio, sicut dicit Petrus: *Christus passus est pro nobis, etc.* (4). Haec siquidem duo in lectione Exodi commemorantur, ubi dicitur: *Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: juxta quem ritum tolletis et haedum* (5). Agnus est corpus Christi immaculatum; haedus est Ecclesia, quae nos sumus, qui peccatores sumus. Passio Christi celebrata est in ejus immolatione, nostra celebratur in vitiorum mortificatione. In lectione Oseae manifeste agitur de passione Christi, et ejus effectu, ubi dicitur: *Venite et revertamur ad Dominum; quia ipse cepit, et salvabit nos; percutiet, et curabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus* (6). Quod Hieronymus sic exponit: « *Percutiet Dominus, et sanabit nos*, quia quem diligit corripit et castigat. *Vivificabit nos post duos dies, et in die tertia suscitabit nos*, quia tertia die resurgens a mortuis omne genus humanum suscitavit, et curavit: et cum nos vivificaverit et suscitaverit, in conspectu ejus vivemus. » Ibi ergo loquitur propheta de tribus diebus, quibus Dominus fuit in sepulchro, cum dicitur: *Vivificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos*, idest post duos dies sepulturae veniet nobis quasi imber temporaneus, et serotinus terrae, et dabit gratiam incipientem, et subsequentem.

5. Sequitur Tractus: *Domine audivi auditionem* (7), et quod dicit Versus: *In medio duorum animalium cognosceris*, ad literam intelligitur, scilicet in praesepe bovis et asini, unde Isaias: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui* (8), vel in medio duorum latronum, vel in medio duorum populorum.

6. Secunda Lectio est de Exodo. Ut ibi habetur: *Os non confringetis ex eo*, hoc completum est quando fregerunt duo latronum crura, venientes autem ad Jesum invenerunt eum mortuum, et non fregerunt ejus crura. Allegorice vero in eo non sunt fracta crura, idest virtutes, et maxime patientia, unde Isaias: *Faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.... ideo non sum confusus* (9). Per crura enim intelliguntur itinera, de quibus in Cantico Habacuc: *Incurvati sunt colles mundi*, idest homines excelsi per intelligentiam *ab itineribus aeternitatis ejus*, idest exemplo actionum ipsius, quae ducunt ad aeternitatem, tamquam columnae immobiles, idest argenteae propter eloquentiam, quae fundatae sunt super bases argenteas; vel aureas, idest rationes immobiles aeternae sapientiae.

7. Sequitur Tractus de passione Domini, quia tunc luget Ecclesia valde, et sunt duo Tractus ad intentionem majoris luctus, scilicet pro peccatis quae committimus, et pro poenis quas patimur, et pro incolatu quia prolungatur. Nec cantatur Graduale cum Tractu, sed solum Tractus, prout dictum est in QUARTA FERIA, et in quarta parte sub titulo DE TRACTU. Duo ergo Tractus dicuntur; primus, scilicet *Domine audivi*, et est in quibusdam Ecclesiis quatuor versuum, alter plurium. Tractus quatuor versuum significat quod per Christi passionem redimitur homo, qui ex quatuor elementis constat; unde Christus nec in coelo, nec in terra crucifixus est, sed in medio, idest in aere. Fecit enim pacem inter coelestia et terrestria, quoniam erat inimicitia inter homi-

(1) Oseae 6. (2) Exod. 12. (3) Ibid. (4) I. Pet. 2. (5) Exod. 12. (6) Oseae 6. (7) Habac. (8) Isai. 1. (9) Isai. 50.

-nem et hominem, sed major inter Angelum et hominem, et maxima inter Deum et hominem. Ipse enim Christus omnia pacificavit in Cruce, quoniam *fecit utraque unum* (1), cum sit lapis angularis. Adhuc per quatuor versus Tractus significantur quatuor partes Crucis. Secundus vero Tractus, scilicet: *Eripe me*, prolixior est, et repraesentat magnum bellum David cum Golia, et Christus noster David hodie magnum Goliam, idest diabolum, debellavit. Rursus, ideo Tractus est longus, quia hoc nobis promissum est in Lectione Oseae, ubi dicitur: *Vivificabit nos post duos dies* (2), debemus retinere in spe. Item, in secundo Tractu ponitur: *Obumbrasti caput meum in die belli* (3), quia non tantum in alio tempore, sed in die passionis divinitas a passione permansit immunis, imo in passione Christus homo ita protectus est gratia divinitatis, ut hostes superaret, qui superari videbatur. Quaedam autem Ecclesiae cantant secundum Tractum: *Qui habitat in adjutorio Altissimi* (4) quia Christus a diabolo primum latenter tentatus est, velut a dracone latitante in petra, postea in passione tamquam a leone forti acriter vexatus est, quod notatur per illum versum: *Super aspidem et basiliscum.*

8. Sequitur Evangelium, sive Passio secundum Joannem: *Egressus est*, quod dicitur hac die, quia ipse interfuit crucifixioni, et juxta Crucem stetit securus, aliis fugientibus, quia notus erat pontifici. Quia igitur hac die passio Domini oculis nostris repraesentatur, merito ejus testimonium legitur, qui vidit, *et testimonium perhibuit de his, et scimus quia verum est testimonium ejus* (5). Praeterea, ipse posterius scripsit Evangelium, quare merito posterius legitur, et quia ibi manifestius sunt sacramenta; unde ibi dicitur: *Os non comminuetis ex eo;* item illud: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua.*

9. Legitur autem hac die Passio super nudum pulpitum. Primo, ad memorandum quod super nudum Crucis patibulum nudus fuit positus ipse Christus. Secundo, ad notandum quod Joannes, secundum quem passio legitur, relicta sindone, nudus profugit a Judaeis. Tertio, ad repraesentandum, quod sicut Christo in Cruce pendente, ipsius secreta non tam cordis, quam corporis nuda omnibus adstantibus apparuerunt, ita et velo templi per medium scisso, omnia templi intima nuda remanserunt.

10. Legitur etiam nudis pedibus, ut cum afflicto pro nobis, nos affligi debere monstremus. In quibusdam vero Ecclesiis sindon, seu tersoria, vel vestes altari nudato superponuntur usque dum passio legatur; cum vero pervenitur ad locum illum: *Diviserunt sibi vestimenta mea, etc.*, tunc subdiaconi sindonem illam vel tersoria tollunt, repraesentantes historiam, quia quatuor milites Christum crucifigentes vestem Christi substulerunt; et subdiaconi quasi furtive pannos subtrahunt, ad notandum quod Joannes, qui cum Domino usque ad Crucem perseveravit, postea more furis se occultavit, et nudus effugit. In quibusdam tamen locis una veste sublata, altera super altare remanet, ad significandum quod vestis Domini inconsutilis non fuit scissa, vel partita, sed sorte super eam missa contigit integra uni militi, ad significandum quod Ecclesiae unitas nunquam potuit a schismaticis, vel haereticis scindi, quia non est sapientia contra Dominum. Quod vero dicitur in Passione: *Exivit in eum, qui dicitur Calvariae locum*, nota quod, sicut legitur in historiis, calvaries est proprie os capitis humani nudum. Inde dictus est locus ille Mons calvariae, sive Calvarium, ubi rei decollabantur, et ubi multa capitum ossa erant dispersa.

11. Quia vero Christus in Cruce pendens prolixe oravit, decantans decem psalmos, scilicet: *Deus, Deus meus, respice in me*, usque ad *In te Domine speravi*, cum pervenisset ad locum illum: *In manus tuas, Domine*, illo dicto, emisit spiritum; et nos postquam recitata est Passio, ejus orationes dicimus, ad notandum quod quando ab inimicis persequimur, semper ad orationem est recurrendum. Iste tamen est insolitus mos orandi, nam in aliis diebus ante Evangelium orationes dicuntur, et in earum principiis dicitur: *Dominus vobiscum*, quae est proprie vox, et sacerdotis officium, quod non fit in istis, quia Sacerdos et Dominus noster occiditur.

(1) Ephes. 2. (2) Oseae 6. (3) Psal. 139. (4) Psal. 90. (5) Joan. 21.

12. Oravit autem Christus pro tribus. Primo pro se, dicens: *Pater, clarifica Filium tuum.* Secundo pro suis, dicens: *Rogo pro his, quos dedisti mihi.* Tertio, pro illis qui in eum credituri erant, dicens: *Non pro eis rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt... in me* (1). Et ex hoc videtur quod non debemus rogare pro eis, quos scimus non esse salvandos, nec pro illis qui in inferno remanserunt, nec pro Juda qui se desperavit, sed oramus pro nobis in omni gradu Ecclesiae, et pro neophytis, et pro Gentilibus, pro Judaeis, pro haereticis, et schismaticis, ut Christus gratiam suam eis infundat, et ad fidem convertat: Christus enim oravit pro inimicis et amicis, ideo Ecclesia statim similiter orat pro omnibus.

13. Sane, Ecclesia pro his orans flectit genua in orationibus, ut per habitum corporis devotionem, et mentis humilitatem ostendat, insinuans etiam quod in nomine Jesu omne genu flectendum est, quoniam omnes nationes sibi genua curvant, nisi quando pro Judaeis oratur. Quia enim ipsi illuserunt Domino flexis genibus, dicentes: *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit,* ideo in detestationem hujus illusionis Ecclesia pro eis orans genua non flectit, ut vitet opera simulata. Praeterea, quia eorum caecitas nulla poterit oratione depelli, donec plenitudo gentium subintraverit, ideo non est per ipsis vehementer orandum, nec genua flectenda; est tamen utcumque orandum, quia futurum est ut qui est exaltatus in Cruce omnia trahat ad se. Sed in orationibus pro judaeis, et paganis non respondetur *Amen,* ut quidam dixerunt, et hoc ideo, quia cum illi sint extra collegium, sive corpus Ecclesiae fidelium, populus non ostendit affectum suum ad eos, juxta illud Apostoli: *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare?* (2); per *Amen* autem affectus exprimitur. Praeterea, licet pro illis oretur ut eorum duritia convertatur, quia tamen hoc impleri non poterit usque circa finem saeculi, Apostolo testante, qui dicit: *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (3), ideo ad orationes pro illis non respondetur *Amen.* Verumtamen recte intuenti nihil interest quo ad hoc inter illas et alias orationes: imo ita respondetur ad illas *Amen,* sicut et ad alias orationes pro aliis statibus, quod sic ostenditur. Pro quolibet statu bis profertur *Oremus,* sed quod sub primo *Oremus,* ante *Flectamus genua,* dicitur, non est oratio, sed adhortatio, ut *Oremus,* sive Praefatio, seu monitio, exprimens quid, sive pro quo sit in sequenti oratione orandum, unde sub tono Praefationis, non orationis dicitur; ideoque pro nullo statu post Praefationem respondetur *Amen,* sicut nunquam fit post aliquam Praefationem, licet etiam ibi ponatur *per Christum Dominum nostrum,* sicut patet in quotidiana Missae Praefatione. Quod autem secundo *Oremus* dicitur, oratio est, et responderi debet *Amen,* pro Judaeis, et paganis, sicut pro aliis. Consequenter sacerdos post orationes Crucem velatam bajulat ad dextrum cornu altaris, ibique Crucem super humeros tenens, in persona Christi Judaeis improperat beneficia Domini, dicens: *Popule meus, quid feci tibi.* In quibusdam tamen Ecclesiis duo presbyteri bajulant illam, ad notandum quod in Christi persona duae fuerunt naturae, divinitatis videlicet, et humanitatis. Quod dicitur: *Popule meus quid feci tibi, aut in quo contristavi te, responde mihi. Quia eduxit de terra Ægypti, etc.,* ad divinitatem refertur. Quod vero sequitur: *Parasti Salvatori tuo Crucem,* ad humanitatem, et sic de aliis sequentibus verbis.

14. Cantat autem sacerdos quasi hebraice in persona Salvatoris, acolyti cantant graece ἅγιος ὁ θεὸς, quasi in persona graecorum, chorus respondet: *Sanctus, sanctus,* in persona latinorum. Sicque tribus linguis laudatur Deus, scilicet hebraica, quae propter legem omnium linguarum est mater; graeca, quae doctrix est; et latina, quae imperatrix est propter romani dominium imperii, et papatus. Quia enim hebraica nunc silet a laude Dei, ponitur pro illa: *Popule meus,* quia cantatur in persona Domini loquentis hebraeis, ideo intelligitur dictum hebraice. Et nota quod contra tres illusores Christi tres praemittuntur adorationes, ut infra dicetur. Tres vero antiphonae, scilicet: *Popule meus, quia eduxi te, et quid ultra, etc.,* parum aut nihil sensibus differentes, verbis, et modulatione consimiles, triplicem tituli scripturam significant, qui scriptus fuit tribus linguis, scilicet

(1) Joan. 17. (2) I. Corinth. 5. (3) Rom. 11.

hebraice, graece, et latine: *Jesus Nazarenus Rex Judaeorum*. Utrum principium tituli scriptum fuit tribus linguis ignoratur; sed de hac clausula *Rex Judaeorum*, constat quod quia negaverunt Judaei dicentes: *Noli scribere Rex Judaeorum, sed quia ipse dixit, rex sum Judaeorum*, ideo illud in istis antiphonis adstruitur ab effectu, scilicet quia tamquam rex eorum eduxit eos de Ægypto, et duxit eos per desertum, et introduxit in terram bonam. Item, quod in titulo scriptum fuit *Jesus*, in singulis antiphonis concluditur *Salvator;* quod ibi *Nazarenus* ad singula respondetur: *αγιος*, *sanctus*.

15. Et quia titulus tribus linguis scriptus fuit, ideo duabus linguis respondetur, scilicet graeca et latina, quae Christum adorant. Hebraica vero contradicit, et adhuc blasphemat praedictas. Et nota quod antiphona: *Popule meus*, est Mich. c. 6. Principium antiphonae: *Quia eduxit te* est Numer. c. 14. Et medium, scilicet *Manna, etc.*, est Is. c. 16., et Josue, c. 6., ubi etiam est finis ipsius, scilicet *introduxit*. Notandum, quod Judaei tres accusationes contra Christum proposuerunt, scilicet quod tributum negasset, quod se regem fecisset, et quod se Dei filium dixisset, contra quas tres in ejus personam accusationes dicuntur, scilicet *Popule meus*, ubi Christus eis exprobrat tria beneficia sua, scilicet liberationem de Ægypto, regimen in desertum, et introductionem in terram optimam, quasi dicat: Tu accusas me de negatione tributi, potius deberes gratias agere, quia te liberavi a tributo, sive a servitute Ægypti. Tu accusas me quia me regem dixi, potius deberes gratias agere quia te rexi in deserto, et regulariter pavi. Item accusas me quia Filium Dei me dixi, potius deberes gratias agere quia terram lacte et melle manantem contuli tibi.

16.-17. Deinde Crux denudatur, in signum quod perversi Judaei Salvatorem denudaverunt, et fit denudatio in tres vices, et notandum quod illi ter Christo in passione illuserunt. Primo, quando in atrio principis velata facie ejus colaphis eum caedebant, ad quod designandum in principio revelationis ipsius Crucis non ostenditur facies Crucifixi. Secundo, ante praetorium, quando eo tradito ad crucifigendum milites plectentes coronam spineam illudebant ei, flexis genibus adorando eum, dicentes: *Ave Rex Judaeorum*, ad quod repraesentandum in secunda revelatione discooperitur caput, et facies Crucifixi. Et scias quod corona fuit de juncis marinis, sicut eam vidimus in thesauris Regis Francorum, quorum acies non minus spinis durae sunt et acutae. Tertio, quando ei in Cruce pendenti transeuntes dicebant: *Vah, qui destruis templum Dei*, et quia quando haec illusio fiebat, Christus totus nudatus in Cruce pendebat, ideo in tertia revelatione totus nudus otenditur Crucifixus, et etiam ad significandum quod omnia quae in lege et prophetis obscura fuerant, in passione aperta et manifesta sunt.

18. Revelatur ergo Crux post orationes, ad notandum quod oratio a Christi passione, quam in Cruce sustinuit, habet effectum et exemplar. Ipse enim in Cruce pendens pro amicis et inimicis oravit. Sane, a dextera parte Crux incipit revelari, quia Christus crucifixus vera fide adoratus extitit ab Apostolis, et discipulis judaeis, qui tunc in dextera erant. Et quoniam haec fides per illos devote publicata, et in medio gentium perducta est, ideo ad hoc significandum ante medium altaris per Sacerdotem deducitur. Rursus, quia Christus nunc super Ecclesiam quiescit, et usque in finem saeculi quiescet, ideo ad hoc significandum et figurandum, subsequenter Crux super altare ponitur, per quod haec Ecclesia gentium designatur. Denique, quia in fine saeculi fides in cordibus gentium refrigescet, et, teste Isaia (1), a reliquiis Israel, quae salvae fient, suscipietur, et communis Judaeis et gentilibus habebitur, merito ad hoc significandum in fine Missae Crux de altari deponitur, et in communi loco collocatur.

19.-20. Crux quoque revelata, et etiam vexilla Ecclesiae in quibusdam locis diriguntur in altum ad Christi victoriam designandum. Adhuc Crucem bajulantes, antiphonam canentes, Crucem illam deferunt ut graece et latine respondeatur, et devote adoretur, quia Dominus crucifixus transivit a perfidia Judaeorum ad confessionem et devotionem gentium, et significat Apostolos canentes, idest totis viribus Crucis opprobrium confitentes, et praedicantes. Item Crucem bajulando, nunc am-

(1) Isai. 10.

bulant, nunc et fessi subsistunt, quia et illi persecutionem condere fessi aliquantulum quieverunt. Subsequenter ipsa Crux denudata salutatur et adoratur, quia eum cui perfidi illuserunt, christiani reverenter salutando, et devote osculando venerantur. Et dum adoratur, canitur in quibusdam Ecclesiis Responsorium: *Ecce quomodo moritur*, et antiphona: *Sicut Moyses exaltavit serpentem* (1). Et est sciendum, quod contra praemissas tres illusiones ter illum adoramus, dicentes: ἅγιος, quasi ter honorantes ter illusum propter nos; et quia illudendo genua flectebant, ideo et nos illum adorando genua flectimus.

21. Ad terram etiam ante illam prosternimus, ut quod illi superbe illudendo fecerunt, nos humiliter et vere facimus, et mentis humilitatem per habitum corporis ostendamus; et quia sicut Christus humiliatus est Patri pro nobis usque ad mortem, mortem autem Crucis, sic et nos ejus mortis imitatores humiliari oportet. De modo prostrationis ait Augustinus: « Quisquis sic humiliatur, ut genua flectat, adhuc habet ut amplius humilietur; quisquis vero sic humiliatur, ut haereat in terra venter ejus, ultra quod humilietur non habet ».

22. Nudis etiam pedibus adoratur, ut omnes proprias affectiones sibi nudas ac notas esse monstremus, et ut cum afflicto per nobis nos affligi ostendamus. Salutatur autem Crux, quia per eam salus hominibus reformatur, postea adoratur, idest osculatur; solus enim Deus adorandus est, caetera, ut Crux, causa illius veneranda sunt.

23. Caeterum, expositio illorum verborum ἅγιος, etc., ibidem sequitur. Nam ἅγιος graece, dicitur *sanctus* latine; ἀπὸ τοῦ α, privativa particula, et γὴ, idest tertia, quasi coelestis sine terra. In Canone tamen Isidori (2) habetur, quod ἅγιος graece dicitur *vas* latine. Θεὸς vero graece, dicitur *Deus* latine. Ισχυρὸς graece, *fortis* latine. Αθάνατος graece, *immortalis* latine, ἀπὸ τοῦ α, privativa particula, et θάνατος, quod est *mors*, ἐλέησον, idest *miserere*, ἡμᾶς, idest *nostri*.

24. De profundo Crucis mysterio dictum est in PROOEMIO quintae partis, et hic aliqua perstringamus. Fuerunt autem in dominica Cruce ligna quatuor, scilicet stipes, sive lignum erectum, lignum transversum, truncus superpositus, et titulus suprascriptus. Fuerunt et clavi quatuor, quibus et manus et pedes confixi sunt: fuit et lancea, qua latus apertum est, et corona spinea capiti circumposita, quae omnia possunt in spirituali Cruce significari. Quatuor enim Crucis signa sunt quatuor mentis virtutes, scilicet fides, spes, perseverantia, et patientia, de quibus ait Apostolus: *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit longitudo, et latitudo, et sublimitas, et profundum* (3). Longitudo Crucis est perseverantia, de qua Dominus inquit: *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit* (4). Latitudo Crucis est patientia, de qua Veritas ait: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (5). Profunditas ejus est fides, de qua Apostolus: *Est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* (6). Sublimitas vero est spes, de qua Psalmista: *In verba tua supersperavi* (7). Habuit ergo Crux Christi unum lignum erectum in longitudinem, alterum transversum in latitudinem, quasi in modum potentiae, seu martelli, quae duo significata sunt per illa duo ligna, quae paupercula mulier in Sarepta collegit. Stipes vero erectus habuit truncum suppositum, et titulum suprascriptum, quia perseverantia de fide procedit ad spem, quasi stipes ereptus de trunco supposito ad titulum suprascriptum. Quod beatus Job intelligens ait: *Credo, quod redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, etc. Reposita est haec spes mea in sinu meo* (8). Nisi enim Crux habeat fundamentum fidei, et titulum spei, profecto supplicium est solummodo, et non meritum. Quod autem patientia spectet ad Crucem, ex eo apparet, quia patienter in adversis tribulationis sustinet circuitum; unde Jacobus: *Probatio fidei vestrae patientiam operatur* (9). De perseverantia quoque legitur: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae* (10). Etiam, secundum Apostolum: *Non coronatur nisi legitime certaverit* (11). Perseverantia igitur, quae coronatur, certamen habet, ut merito spectet ad Crucem. In his ergo duobus lignis,

(1) Joan. 3. (2) 24 quaest. 3. *Quidam versi. Sed tangis.* (3) Ephes. 3. (4) Matth. 10. (5) Luc. 21. (6) Hebr. 11. (7) Psal. 118. (8) Job. 19. (9) Jac. 1. (10) Apoc. 2. (11) II. Tim. 2.

duos pedes et duas manus quatuor clavis debet affigere christianus. Quatuor clavi sunt quatuor principales virtutes, scilicet justitia, fortitudo, temperantia, et prudentia. Pedes sunt mentis affectus, de quibus Sponsus in Canticis: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* (1) Et Dominus inquit Apostolis: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus* (2). Et iterum: *Excutite pulverem de pedibus vestris* (3). Duo ergo pedes sunt duo mentis affectus, scilicet timor et amor: pes timoris clavo fortitudinis debet configi, ne timidus propter adversa succumbat; unde Psalmista: *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui* (4). Dum enim in Petro metus clavo fortitudinis affixus non extitit, ad vocem ancillae Christum negavit; cum vero confixus extitit, ante reges et praesides nomen Domini praedicavit. Pes amoris, sive appetitus, clavo justitiae debet configi, ne cupidus ad illicita desideria evagetur; si enim appetitus fuerit confixus, tunc *spiritus concupiscit adversus carnem;* si vero non fuerit confixus, *tunc caro concupiscit adversus spiritum* (5). Sic itaque christianus pedes suos Cruci debet affigere, ne vel timidus succumbat, vel cupidus evagetur.

25. Alii tamen dicunt quod Christus tribus duntaxat fuit clavis affixus, significantibus tres cruciatus, quos in Cruce sustinuit, videlicet passionem in corpore, passionem in mente, et passionem in corde. Ambo enim pedes uno clavo affixi sunt, ita quod dexter fuit super sinistrum, ad significandum quod spirituales affectiones, per pedem dextrum significatae, superesse et dominari debent terrenis, per sinistrum significatis. Lancea vero, qua latus est vulneratum, charitas est. Lateri quidem cor contiguum est, cujus beneficia diligimus; quod ideo vulnerandum est, ut affectus exeat non solum ad amicos, verumetiam ad inimicos, unde Dominus ait: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos* (6). Corona vero spinea est poenitentia circumponenda capiti, idest menti, de qua Psalmista: *Conversus sum in aerumna mea, dum configitur spina* (7). Haec corona de tribus spinis complectitur, scilicet contritione, confessione, et satisfactione. Prima pungit cor per dolorem, propter vanam cogitationem. Secunda pungit os per pudorem, propter variam locutionem. Tertia pungit manum per laborem, propter iniquam operationem. Manus enim opera sunt, unde Psalmista: *Benedictus Dominus Deus meus, qui dedit manus meas ad praelium, etc.* (8); et Salomon in Proverbiis: *Dedit ei linum, et lanam, et operata est consilio manuum suarum* (9). Sunt igitur duae manus duo operum genera, videlicet opus voluntatis, et necessitatis. Manus operis voluntarii configi debet clavo prudentiae, ne curva faciat opera tenebrarum. Dum enim in Saulo clavo prudentiae confixa non fuit, Saulus Ecclesiam Dei persequebatur; cum vero in Paulo confixa fuit, ipse pro Ecclesia passus est. Manus vero operis necessarii clavo temperantiae configi debet, ne lapsa nimis superflua extendatur. Necessaria opera sunt naturalia, ut dormire, comedere, et similia. Et nota versus de Cruce: *Pes cedrus est, truncus cypressus, oliva supremum. Palmaeque transversum Christi sunt in Cruce lignum.*

26. Osculata, et adorata Cruce, duo presbyteri deferunt ad altare corpus Domini, quod pridie fuerat consecratum, et reconditum. Sacerdos vero, induta casula, illud super corporale disponit, juxta latus calicis, in quo sit vinum, et aqua mixtum non sanctificatum, quasi ipso facto dicatur: Hoc est illud corpus, de quo sanguis et aqua fluxerunt. Utrum autem ex contactu hostiae vinum consecretur, dictum est in titulo praecedenti. Quo facto incipit mox: *Oremus, Praeceptis salutaribus,* perficiens dominicam orationem, et illam *Libera nos quaesumus,* in quo repraesentatur antiqua Apostolorum celebrandi Missam consuetudo. Prius enim Lectiones praemissae dicebant solummodo verba illa: *Hoc est corpus, etc., Hic est sanguis meus, etc.;* sed ipsi postmodum dominicam orationem addiderunt, et ita illo modo hac die celebratur, de quo dictum est in principio quartae partis. Ex quibus colligitur quod sola dominica oratio non sufficit ad Eucharistiam consecrandum. Siquidem sacerdos alio tempore dicens: *Per omnia saecula saeculorum,* elevat calicem cum corpore Domini, et postea dicens: *Prae-*

(1) Cant. 5. (2) Joan. 13. (3) Matth. 10. (4) Psal. 118. (5) Galat. 5. (6) Matth. 5. (7) Psal. 31. (8) Psal. 143. (9) Prov. 31.

ceptis, etc., calicem depositum iterum cooperit, in quo illud nobis significatur, quod de Cruce depositum corpus Domini sepelitur. Duo autem presbyteri, qui hodie corpus ad altare deferunt, repraesentant Joseph, et Nicodemum, qui corpus Domini tulerunt ad sepulchrum. Tres praemissi Canonis articuli, scilicet: *Praeceptis, Pater noster*, et *Libera nos quaesumus*, super depositum calicem proferuntur, quia tribus diebus sepultus Dominus occultatur, et oratio ipsa: *Libera nos*, alta voce, sicut et dominica oratio profertur, prout dictum est in quarta parte, sub titulo DE SILENTIO POST ORATIONEM DOMINICAM. Nec est praetereundum quod hac die, quando particula hostiae in calicem mittitur, non dicuntur verba illa: *Fiat commixtio*, quia ibi de sanguine mentio fit, sed in calice sanguis non est, nec hodie consecratur, et fracta hostia non dicitur: *Pax Domini, etc.*, eo quod oscula circumstantium non sequuntur. Oratio quoque illa: *Domine Jesu Christe, Filii Dei, etc.*, et illa: *Corpus tuum Domine*, omittuntur, quia ibi mentio de sanguine fit. Omittuntur etiam illi versus: *Quid retribuam Domino, etc.*, illa quoque: *Placeat tibi* etiam omittitur, quia ibi continetur: *Praesta ut hoc sacrificium, quod oculis, etc.* Hac etiam die sacrificium non offertur sacramentaliter, sed sumitur altera die oblatum. *Agnus Dei* non dicitur, quia non videtur esse invocandus qui cernitur in agone deficere, et cum silentio sacerdos communicat, unde Postcommunio non cantatur, quia nobis sumentibus sanguis ille, quem sumimus de ore nostro, pro nobis ad Dominum clamat. Nos enim sumus terra illa quae aperuit os suum, et bibit sanguinem Abel, idest Christi, quem effundit Cain, idest populus Judaicus, unde factus est vagus et profugus super terram, juxta illud: *Disperde illos in virtute tua* (1), et factus est maledictus illa maledictione: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (2). Et rursus Postcommunio, qui jubilum et laetitiam significat, non dicitur, quia Ecclesia illa die plorat.

27. Sed quaeritur quare Christus voluit pati sexta feria? Respondeo: ut dies qua crucifixus est coaptaretur sextae feriae primae creationis, et sextae aetati hujus mundi. Siquidem, in sexta feria primus homo, scilicet Adam, creatus est ad imaginem Dei, et ex latere ejus dormientis sumpta costa foemina fabricata, et in sexta aetate Filius Dei, ut hominem ad imaginem Dei creatum redimeret, et in carne apparuit, qui in sexta feria dormiens in Cruce sanguinem et aquam de latere suo, unde sanctam Ecclesiam consecraret, emisit. Ideo ergo in sexta feria pati voluit, quia cum tali die Adam peccaverit, illa etiam die hominem redimere voluit: de hoc dictum est sub titulo DE NATALI.

28. Et nota, quod Christus completis trigintaduobus annis et mensibus tribus, vel secundum Chrysostomum, triginta tribus et dimidio, crucifixus est eadem die qua conceptus est de Virgine, scilicet in sexta feria, quae fuit octavo Kalendas Aprilis, de quo dicetur in septima parte, sub FESTO ANNUNTIATIONIS.

29. Quaeritur etiam, cum de morte Sanctorum cum gaudio festa in Ecclesia celebrantur, quia *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (3), quare Ecclesia hodie de morte Domini cum gaudio similiter non solemnizat? Videtur enim quod multo magis deberet laetari, et festum de illa celebrare, cum mors ipsius sit pretiosissima, et mors mortis, et est nostra redemptio, et quia Apostolus gloriandum ait in Cruce Domini nostri Jesu Christi (4). Respondeo, quia ipse pro peccatis nostris mortuus est, sicut dicit Dominus per Isaiam: *Propter scelus populi mei percussi eum* (5), et ideo deberet homo erubescere, non gaudere, cum et sol insensibilis erubescens radios suos retroverterit, quia obscuratus est, et petrae scissae sunt; ergo omnis homo in hac die tristitiam praetendit, ne esse durior lapidibus videatur. Praeterea, ipse Dominus tristis fuit, unde: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (6), et etiam Beata Virgo, unde *tuam ipsius animam pertransibit gladius* (7). Merito igitur in hac die Ecclesia in arctissimo est jejunio et silentio, et tristitia compassionis: de hoc dictum est sub FESTO CIRCUMCISIONIS.

30. Rursus, hunc diem celebramus cum moerore, tristitia, et abstinentia; passiones vero San-

(1) Psal. 58. (2) Matth. 27. (3) Psal. 115. (4) Gal. 6. (5) Isai. 53. (6) Matth. 26. (7) Luc. 2.

ctorum cum gaudio, quia Sancti post martyrium statim coelos ascenderunt; Christus vero ad infernum descendit. Sed quoniam jam Tartara confregit, et inde Sanctorum animas eduxit, et tertia die resurrexit, ideo tunc, scilicet die resurrectionis, maxime laetamur. Hinc est quod passiones patrum veteris Testamenti, quia ad inferos descenderunt, non celebramus, praeterquam Innocentium, ex eo quod in ipsis singulis Christus occisus est, et Machabaeorum, prout in septima parte, sub EORUM FESTO dicetur: de hoc etiam dictum est in parte prima, sub titulo DE PICTURIS.

31. Et est notandum quod Christus in passione sua redemit non tantum illos qui tunc erant in lymbo inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahae, ubi Lazarus erat, sed etiam omnes futuros, qui sancta morte vitam erant finituri, unde Oseae c. ult.: *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne;* sed nec omnes qui in inferno erant, inde extraxit.

32. Item quaeritur, quare Ecclesia non consecrat hac die corpus Domini, cum Dominus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem,* et in Cabilonensis concilio dicitur: « Nulla dies excipitur qua non pro viventibus deprecetur (1) ». Praeterea, cum Christus immolatus hac die, et sabbato quievit in sepulchro, et discipuli totam noctem sequentem usque diluculum in tristitia transegerint, rationabiliter videtur ut in hac die corpus Domini conficeretur, et inde usque ad primam sabbati jugi silentio consopiti, a sacri altaris mysterio vacaretur.

33. Respondeo: ad hoc multiplex ratio reddi potest. Prima est: Dominus noster pridie quam pateretur, accipiens panem et calicem, benedixit, deditque discipulis, dicens: *Hoc est corpus meum, Hic est calix meus,* et tunc immolatus est manibus suis, de qua immolatione subjunxit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Illa igitur, scilicet feria quinta, non est omittenda, cum sit firmiter injuncta; sexta vero feria est dies secunda, qua velut in monumento quiescit; sabbatum tertia, qua velut a morte resurgit, resurrexit enim ante diem. Triduum ergo dominicae mortis, quod perfici nequit eo respectu, quod ipse a Judaeis est trucidatus eo transponitur, quod ipse suis manibus immolatur. Cujus quoque rei illud magnum est indicium, quod in nocte coenae luminaribus extinctis vigilias celebramus, sicque ut in quinta feria quasi sexta in duplum manna colligatur, quoniam in hac die quasi in sabbato non invenitur.

34. Secunda ratio est, quia Ecclesia corpus illud, quod flagellis et spinis, et contumeliis ista die revera affectum est, non debet cum Missarum solemnitatibus celebrare, quoniam veniente veritate debet cessare figura.

35. Tertia, quia oblata est hostia de manibus Christi et nostris. Non ergo sacrificent amici, dum trucidant inimici. Sed tamen, quia semper indigemus communione, et semper est tempus communicandi, sacerdos ipsum corpus recipit in hostia a die antecedenti reservata et custodita.

36. Quarta ratio est, quoniam hac die velum templi scissum, et cornua altaris transversata sunt, et ita non habemus ubi corpus Christi conficiatur.

37. Quinta est, quia scilicet recessit et sublatus est verus sacerdos, idest Christus sponsus Ecclesiae; descendit enim ad inferos.

38. Sextam rationem ponit Innocentius Papa (2) dicens, quod in die Parasceves, et in Sabbato sancto sacramentum non celebratur, quia constat Apostolos istis duobus diebus in moerore, et in tristitia fuisse, et se propter metum Judaeorum, occultavisse. Missa enim quae in ipso sabbato celebratur, non ad ipsum sabbatum, sed ad diem pertinet subsequentem, ut infra dicetur.

39. Septima, quia Moyses ait: *Deus,* scilicet Christus, *pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (3), torcular enim calcavit solus (4). Cum igitur hac die non sit corpus Domini conficiendum ad hanc diem reservandum est.

40. Haec sexta feria, et ab ista omnes aliae sextae feriae privilegiatae sunt, propter Christi passionem, sicut et a sequenti dominica omnes aliae dominicae propter ejus resurrectionem. Sunt autem hujusmodi sextae feriae sex privilegia, scilicet Christi immolatio, inferni spoliatio, mortis

(1) De Consec. dist. 1. *Visum*, (2) De Consec. dist. 5. *Sabbato.* (3) Exod. 14. (4) Isai. 63.

conculcatio, humani generis redemptio, paradisi apertio, et Scripturarum manifestatio. In Parasceve uno solo cibo vescimur, quia Christus ea die unum, scilicet latronem, sibi incorporavit, dicens: *Hodie mecum eris in paradiso;* unde ipse dixit: *Singulariter sum ego, donec transeam* (1).

CAPUT LXXVIII.

DE SABBATO PASCHAE

SUMMA

1. *Paschatis sabbatum.*
2. *Paschatis sabbatum officium mutuatur totum a nocte Paschae. Et num. 3.*
4. *Paschatis sabbatum dicitur dies illuminata, tribus de causis.*
5. *Pascha celebratur in plenilunio. Et quando, num. 6.*
7. *Nox diem praecedat ne, an contra.*

1. Sequitur videre de sabbato sancto Paschae. Sane, sicut Deus operibus creationis mundi, scilicet sex diebus completis, in septima requievit ab omni opere quod patrarat, sic et in sexta aetate, recreationis operibus consummatis, juxta quod Dominus in Cruce pendens dixit: *Consummatum est*, in septima aetate requievit. Cum enim anima ejus passibilitatem corporis exivit, quodammodo requievit: praeterea in sepulchro dormivit, ideo dies ista sabbatum appellatur, quod requies interpretatur, ut dictum est in PROOEMIO secundae partis, quod antonomatice sabbatum *sanctum* dicitur, eo quod, ut praemissum est, significat requiem Christi ab opere recreationis in fine sextae aetatis, vel propter requiem Christi, in cujus morte sanctificati sumus. Dicitur etiam *sanctus* propter baptismum, quod fit in die ista, in qua nova Ecclesiae proles sanctificatur.

2. Haec autem dies sicut praecedens nullum habet officium divinum, in quo constat Apostolos fugisse, et in moerore fuisse (2). Nam officium quod cantatur est noctis diei dominicae (3), scilicet de resurrectione, non de sabbato, sicut et contigit in sabbatis Quatuor temporum; quod apparet, quia dicitur in cerei benedictione: *Haec est nox*, et in Collecta Missae: *Deus qui hanc sacratissimam noctem*, unde antiquitus totum officium de nocte dicebatur, et adhuc in plerisque locis fit. Primo, ad notandum quod catechumeni, quorum est ipsum officium, sepulti cum Christo per baptismum resurgent cum ipso. Secundo, propter visitationem mulierum ad sepulchrum Domini mane venientium. Tertio, quia Dominus de nocte resurrexit, secundum Hieronymum, Gregorium et Ambrosium, et ideo quia nox illa tanto lumine illustrata est de Domini resurrectione, merito tunc vigilare, et ideo laudes canere debemus. Traditio quoque Judaeorum est Christum media nocte venturum, in cujus figura angelus transivit media nocte percutiendo primogenita Aegyptiorum, et Dominus transivit protegendo populum suum. Et Hieronymus: « Reor, inquit, traditionem Apostoli eam permansisse, ut in die vigiliarum Paschae ante noctis medium dimittere non liceat populos expectantes Christi adventum, ut resurgenti Salvatori occurrant, postquam tempus illud transierit, securitate praesumpta festum cunctos agere diem. »

(1) Psal. 140. (2) De Consec. dist. 3. *Sabbato*. (3) De Consec. dist. 1. *In Jejuniis*. 75 dist. *Quod a Patribus*.

3. Sed quia quod pro devotione fuerat institutum in minus honestas actiones, quibus nox facultatem praebet, conversum est, institutum fuit, ut officium ipsius noctis de die celebraretur. De hoc tactum est in PROOEMIO quartae partis, et in quinta parte, sub titulo DE NOCTURNIS. Augustinus tamen dicit, Dominum in diluculo surrexisse, et ipsum per quadraginta horas mortuum, sive in sepulchro extitisse, cui Ecclesia consentire videtur, quae pro resurrectione matutinum eadem celebrat hora. Silet ergo Ecclesia usque in horam decimam, et tunc congregatur ad officium celebrandum, quando resurrectio appropinquat, videlicet circa vesperam noctis, quae lucescit in prima sabbati, et quam per totam noctem usque ad diei claritatem continuat, ad hoc ut illud impleatur: *Nox illuminatio mea in deliciis meis; et nox, sicut dies illuminabitur.* (1).

4. Tribus autem de causis dicitur haec dies illuminata. Primo, quia refulget in deliciis nostris propter redemptionem, seu resurrectionem animarum, quae licet sit in die Parasceve morte Domini recuperata, ejus tamen gaudium et laetitia est ad hanc noctem translata, propter rationem positam sub QUINTA FERIA IN COENAE DOMINI, ubi agitur de olei consecratione. Secundo, propter resurrectionem corporum, quae Domino resurgente prima sabbati speratur futura; ideoque vigilamus et resurgenti vigilando concinimus. Tertio, propter baptismi sacramentum, quod hodie celebratur, quoniam ab illis causis sumpsit exordium, et illarum nobis tribuit fructum. Celebratur enim hac die cathecumenorum officium, ut ipsi Christo consepulti, ad baptismum in morte cum eo resurgant. Haec ergo nox Pascha dicitur, quod *transitus* interpretatur, quia transivit Dominus de mundo ad Patrem, de morte ad vitam transimus et nos; *Pascha enim nostrum immolatus est Christus* (2), de hoste ad Patrem, de tenebris ad lucem, de reatu ad gratiam, de poena ad gloriam, de pugna ad victoriam.

5. Haec nox, sive Pascha, in qua resurrexit Dominus, fuit decimaseptima luna mensis primi, idest Aprilis, qui est primus apud Hebreos, qui computant menses secundum lunae cursum. Ideo quidem in mense primo resurrexit, quia ipse est principium. Item ideo in luna decimaseptima, ut per observationem decalogi perduceret nos ad aeternam requiem sabbati sui. Surrexit igitur tunc, cum luna alta petit, ad designandum quod Ecclesia petere debet alta virtutum, et scandere ad templa coelorum. Item, in tertia hebdomada lunae surrexit, per quod tertium tempus, scilicet gratiae, advenisse significavit. Et inde est quod cum semper in lunatione Aprilis, et plenilunio, hanc solemnitatem ex jussu Domini celebremus, quandoque in nostro Aprili, et quandoque in Martio eam solemnizamus; sed cum post duodecim lunationes constituimus, innuitur quod per decem legis, et duo charitatis praecepta ad resurrectionis gloriam perveniemus. Si vero eam post tredecim lunationes observamus, innuitur quod per decalogum, et Trinitatem perveniemus ad gloriam aeternitatis. Adhuc ideo haec nox in plenilunio celebratur, quoniam luna jubar luminis a sole mutuatur. Luna est Ecclesia, sol Christus, qui dum occidit occiditur, sed ejus occasu Ecclesia gratiae plenitudine illustratur.

6. Item haec nox, in qua Christus resurrexit aequinoctio transacto, quando scilicet dies incipiunt crescere, et esse majores noctibus, celebratur. Primo, quia post ignorantiam prolongatur de Deo scientia, et *ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia* (3). Secundo, quia virtutes in nobis crescere, et vitia superare debent. Tertio, quia per ejus resurrectionem tenebrae mortis coepere minui, et dies vitae incoepit augeri. Quarto, quia per ipsum, qui est lumen de lumine, pervenitur ad diem lucis aeternae. Item, haec nox celebratur, ut in vere, quando post hyemis asperitatem flores vernant, et volucres jubilant, quia pulso perfidiae gelu, mundus floruit pulchritudine virtutum.

7. Haec nox est utriusque diei communis, scilicet sabbati praecedentis, et dominicae sequentis. Nam usque nunc dies praecedebat noctem, nunc econverso fit. Conditor enim temporis fecit ut a principio dies naturaliter praecederet noctem, secundum quod dicit Scriptura: *Fiat lux, et facta est lux* (4), et ea procedente per superius hemisphaerium ab Oriente in Occidentem, factum est

(1) Psal. 138. (2) I. Corinth. 5. (3) Rom. 5. (4) Gen. 1.

vespere, et redeunte ea per inferius hemisphaerium ab occidente in orientem, factum est mane. Praecessit ergo dies noctem in signum, quod homo, sive Adam, transiturus erat de luce virtutum in tenebras vitiorum: sive quod homo a die paradisi descenderet ad noctem inferni, sed in resurrectionis nocte artificialiter fecit Dominus, ut nox reciprocando praecederet diem, in signum reparationis secundi Adae, qui nos per suam resurrectionem de peccatorum tenebris reparavit ad lucem, unde Apostolus: *Nox praecessit, dies autem appropinquavit* (1). Seriatim igitur hujus diei officium prosequentibus, Primo, per quem, quomodo, et quare agni de cera hac die fiant. Secundo, de benedictione cerei. Tertio, de Lectionibus et Tractibus. Quarto, de benedictione baptismi, sive fontium, ubi etiam agitur de cereis cathecumenorum. Quinto, de baptismo, ubi agitur de vestibus, quas neophiti octava die deponunt, et de patrinis. Sexto, de Confirmatione. Septimo, de Missa.

CAPUT LXXIX.

PER QUEM, QUOMODO, ET QUARE AGNI DE CERA FIANT

SUMMA

1. Agni cerei, qui fiunt Romae in Parasceve Paschali, quid notent, et num. 2. Et eorum virtus, num. 3.

1. In primis itaque hac die acolythi Ecclesiae romanae faciunt agnos de cera nova benedicta, vel de cera cerei paschalis anni praecedentis, admixto chrismate, qui in sabbato *in albis* in Ecclesia per dominum Papam populo distribuuntur. Agni isti significant agnum illum immaculatum, qui tollit peccata mundi. Cera significat ejus humanitatem, sicut beatus Gregorius dicit: mel in cera, divinitas in humanitate. Apis quidem, quae operatur ceram cum melle, nulla resolvitur libidine, et beata Virgo eum qui est Deus et homo concepit sine virili semine. In cera admiscetur oleum, seu chrisma, quia Dominus noster plenus est misericordia, quae per oleum designatur. In octava distribuuntur, quia in octava resurrectionis Dominus suis praemia distribuit. Rursus Agnus in agno cereo praefiguratus, et in Pascha immolatus ad memoriam reducitur, cui beatus Gregorius oleum infundi instituit quando paschalis Agni mysteria reseravit.

2. Hi etiam cerei agni figurant agnos novellos, de quibus cantat Ecclesia in sabbato *in albis*, et ideo quinque in illo sabbato fiunt, quod etiam usus Apostolicus docet, quoniam in dominica tunc sequenti domino Papa mensam intrante, et agnos cereos capellanis, et familiaribus suis distribuere volente, unus acolythus solemniter portans, et praesentans sibi agnos ipsos, dicit ter alta voce: *Domine, isti sunt agni novelli, qui annuntiaverunt Alleluja, modo venerunt ad fontes, etc.*

3. Hi agni a fulgure et tempestate fideles et credentes defendunt propter virtutem consecrationis et benedictionis. Sane, secundum quarumdam Ecclesiarum consuetudinem cereus distribuitur in octava Paschae populo ad suffumigandas domos, ad significandum quod in ultima resurrectione Christus fidelibus in praemio tribuetur, ad quod expressius significandum romana Ecclesia agnos facit supradictos.

(1) Rom. 13.

CAPUT LXXX.

DE BENEDICTIONE CEREI

SUMMA

1. *Cerei benedictio fit in Parasceve.*
2. *Sub cerei benedictionem cur ignis antiquus extinguatur, et novus e petra excutiatur.*
3. *Cereus paschalis a diacono benedicitur. Et cur non potius a superiori.*
4. *Cereus paschalis quid significet.*
5. *Mansiones tres, in quarum tertia columna praecessit populum.*
6. *Cereus super columna significat Christum. Item paschalis, num. 7.*
8. *Cerei benedictio qualiter fiat. Et an unus tantum benedicatur, an duo, num. 11.*
9. *Thuri grana in cerei benedictione quid significent.*
10. *Cereo paschali infixa tabula quid signet, quidque contineat.*

1. Secundo loco paschalis cereus benedicitur. Circa quod sciendum est, quod in principio officii totus in Ecclesia debet ignis extingui, et novus de lapide percusso cum calibe, vel ex crystallo soli objecta debet elici, et de sacramento foveri. Ignis vetus veterem significat legem, cujus figurae in morte Christi completae fuere, et ideo velut extinctae cessare debuerunt, sed de lapide, idest de Christo, qui est lapis angularis, qui verbere Crucis percussus, Spiritum sanctum nobis effudit, vel de crystallo, inter solem et lunam mediante, idest de Christo, qui fuit mediator inter Deum et hominem, qui sicut ipse testatur, ignem in terram mittere venit. Novus ignis elicitur, dum per ejus passionem, vel resurrectionem Spiritus sanctus nobis effunditur, cui praebet alimentum sacramentum, idest Christus, qui est vitis vera. Crystallus quoque perlucida est Christi humanitas resurrectione splendidissima. Adhuc, novus ignis ideo benedicitur, ut sicut ille qui est lumen indeficiens, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum,igne illuminavit Moysen, ita illuminet sensus et corda nostra, ut ex his tenebris ad lumen, et vitam aeternam mereamur pervenire. Nec est vana religio solemni processione ad hujus ignis benedictionem exire, in quo meminisse debemus exeundum nobis esse ad illum, quem Judaei extra castra ejecerunt. *Exeamus* (inquit Apostolus) *ad eum extra castra, improperium ejus portantes* (1), et benedicimus illum cum Cruce et aqua, ut nos in passione ejus, per quem Spiritum sanctum accipimus, lotos esse significamus.

2. Rursus, extinctis Ecclesiae luminaribus, et igne de petra cum calibe excusso, ignis aqua aspergitur benedicta, quia extinctis Apostolis, qui lumen mundi a Christo dicti sunt, de Christo petra excussus est ignis charitatis cum calibe lanceae vulnerantis, dum sanguis et aqua de ejus corpore sacro emanaverunt, a quibus habent efficaciam sacramenta, quibus mediantibus in amore Domini inflammamur, aqua gratiae perfusi. Et attende, quod sicut in his singulis diebus, scilicet Coena Domini, Parasceve, et Sabbato sancto ignis extinguitur, sicut volunt quidam, ut etiam ex eis novus ignis in memoriam passionis, ut praediximus, accendatur. Subsequenter benedicitur cereus ex institutione Zosimi, et Theodori primi Papae: sed beatus Ambrosius benedictionem dictavit, quamquam Augustinus et Petrus diaconus, cassinensis monachus, alias benedictiones dictave-

(1) Hebr. 13.

runt, quae in usu non sunt. Benedicitur autem ideo, quoniam ex simplici sui natura absque benedictione non potest transire ad significationem mysterii columnae ignis, de qua jam dicetur. Benedicitur etiam propter gloriam resurrectionis ejus, quem et Pater benedicit, et quia per ipsum ipse Christus visibiliter ad memoriam reducitur.

3. Benedicitur quidem etiam praesente Episcopo, vel sacerdote, a diacono, qui est minoris ordinis, quia Christus resurgens a mortuis Mariae Magdalenae se manifestans, voluit per debiliorem sexum gloriam suae resurrectionis Apostolis nuntiari: ut sicut nostrae mortis initium per mulierem in mundum intraverat, ita et reparationis initium per mulierem in mundo nuntiaretur. Adhuc, diaconus benedicens cereum significat Evangelii praedicatorem, qui Christum pro nobis passionis violentia corporaliter extinctum, debet laudum benedictionibus praedicando, resurrectionis luminosa gratia reddere illustratum: qui dalmatica induitur, quoniam debet esse coelestis conversatione adornatus quam dalmatica ipsa designat.

4. Porro, cereus super columnam illuminatus significat primo columnam ignis, quae praecedebat in nocte populum Israel; extinctus vero significat columnam nubis, quae praecedebat in die: prima quidem de nocte illuminans, et secunda in die refrigerans, in qua Spiritus sanctus significabatur. Tenuit quidem in nobis columna nubis figuram humanitatis, et columna ignis figuram divinitatis. Recte autem cereus columnam significat, nam ille praecessit populum ad mare rubrum, in quo baptizati sunt; iste vero praecedit neophytos ad baptismum. Item, ille praecessit populum usque ad terram promissionis; iste vero praecedit septem diebus neophytos ad fontes, et Dominus nos praecedit, ut paret nobis viam usque ad patriam, quae post finem hujus vitae, quae septenario revolvitur, nobis promittitur.

5. Et nota, quod nec in prima, nec in secunda mansione columna praecessit populum, sed tertia. Prima mansio fuit in Ramatha, secunda in Segor, tertia in Ethan. Ramatha interpretatur commotio tineae, Segor tabernaculum, Ethan firmum, vel perfectum, vel signa ejus. Hae tres mansiones his tribus diebus Domini coaptantur, scilicet diebus passionis, sepulturae, et resurrectionis. Nam in die passionis fuit Dominus quasi in Ramatha, idest in commotione tineae, videlicet in commotione Judaeorum, qui ad modum tineae vestem inconsutilem Domini, idest Ecclesiae unitatem, imo et ipsum demoliri nixi sunt. Sed de hac mansione quasi exivit, cum obiit, et venit in Segor, idest in tabernacula, cum in sepulchro latuit, et tanquam fortis miles fortem diabolum ligando, vasa ejus diripuit, tabernacula enim militantium sunt. Sed de hac mansione exivit cum surrexit, et intravit in Ethan, quod interpretatur firmum, seu perfectum, seu signa ejus, quia ipse *resurgens a mortuis jam non moritur, mors illa ultra non dominabitur* (1): tunc signaculum suis fuit, cum ipse eis gloriosus apparuit, et eos tanquam columna ignis illuminavit.

6. Secundo, cereus super columnam significat Christum, qui nos in hujus mundi nocte illuminat, et in die a vitiorum incentivo refrigerat, ut praemissum est. Recte quidem cereus Christum significat propter tria, quae in eo sunt; lichimen namque animam, cera corpus, et lumen divinitatem significat.

7. Tertio, cereus renovatus et illuminatus post benedictionem, significat novam Christi doctrinam, quae est in novo Testamento, qui ait: *Mandatum novum do vobis* (2), vel gratiam novam, qua nos dominica singulariter illustrata est, videlicet Christi rusurrectionem, qui resurgens a mortuis apparuit in carne gloriosus, et splendore divinitatis illuminatus. Hujus enim cerei ceram apes mater sine concubitu eduxit, et Christi carnem virgo Maria concepit et peperit, et in carne Deum, quasi mel in cera perferens, inviolata permansit.

8. Incipit autem cerei benedictio: *Exultet jam angelica turba*. De hoc enim est exultatio, quod extraxit suos de inferno, et de ejus victoria; *ascendit* enim *super occasum: Dominus nomen illi* (3), et primo salutat populum dicens: *Dominus vobiscum*, ut illud reddat benevolum et attentum. Cae-

(1) Rom. 6. (2) Joan. 13. (3) Psal. 67.

terum lumen cerei, seu ejus significatio duplex est; significat enim Spiritum sanctum, quo Christus plenum fuit, et gloriam resurrectionis ejus. Secundum primum mysterium in quibusdam Ecclesiis cereus a principio benedictionis accenditur, quia Christus ab initio suae conceptionis Spiritu sancto fuit repletus. Et verba benedictionis in hoc consonare videntur; nam statim circa principium dicitur: *Gaudeat et tellus tantis irradiata fulgoribus*, et postea subditur: *Laetetur mater Ecclesia tanti luminis adornata fulgoribus*, et postea diaconus rogat circumstantes cum eo misericordiam Domini invocare *ad tam miram hujus luminis claritatem;* quod licet de significato intelligatur, scilicet de Christo, conveniens tamen videtur, ut et ipsum significans ei aliquo modo, prout fieri potest, respondeat, et ejus similitudinem gerat. Quantum ad alterum vero mysterium, videlicet quod lumen gloriam resurrectionis significat, in quibusdam Ecclesiis illuminatio cerei usque post appositionem incensi defertur; infigit enim ipsi cereo diaconus quinque grana thuris in modum Crucis, cum dicit: *Suscipe, sancte Pater, hujus incensi sacrificium vespertinum*. Siquidem passio Salvatoris revera fuit sacrificium vespertinum legis, juxta illud: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (1), quia fuit in vespera mundi, idest in sexta aetate factum, et in vespera diei.

9. Quae grana thuris designant aromata, quae mulieres emerunt ut ungerent Crucifixum. Emerunt enim ad literam aromata vespere sabbati, quia sabbato siluerunt, propter festum sabbati, et ostendit Ecclesia se illam devotionem habere in aromatibus virtutum; vel quinque grana significant quinque plagas in Cruce receptas. Post hoc aliquantulum inferius fit cerei illuminatio, quia post passionem secuta est resurrectionis gloria, et lucet cathecumenis ante baptismum, et post usque ad octavas, ad notandum quod Christus lucet Ecclesiae usque in diem judicii.

10. In cereo etiam affigitur tabula, seu charta scripta, quae significat tabulam, in qua Pilatus scripsit: *Jesus Nazarenus Rex Judaeorum*, quam vidimus Parisiis in capella Illustris Regis Francorum, una cum spinea corona, et ferro, et hasta lanceae, et cum purpura, qua Christum induerunt, et cum sindone, qua corpus fuit involutum, et spongia, et ligno Crucis, et uno ex clavis, et aliis reliquiis multis. Et cum cereus Christum significet, merito in dicta tabula inscribitur annus Domini tunc currens, cum ejus incarnatione, quia in cereo notat quod Christus est annus antiquus, et magnus, plenus dierum, de quo in octava parte, sub titulo DE ANNO SOLARI dicetur. Ideo autem Christus annus dicitur, quia sicut in anno dierum habetur multitudo fructuum, ita et in Christo fuit, et est multitudo omnium bonorum fructuum. Habet enim Christus suos menses, ut sunt duodecim Apostoli, et suos dies, ut sunt omnes fideles, et suas horas, ut sunt neophyti. Scribitur etiam in illa tabula annus ab origine mundi currens, ad notandum quod ipse est α et ω. Scribitur etiam ibi indictio, vel æra, et epacta, de quibus sub titulo DE ANNO SOLARI dicetur, ad notandum quod hominum actiones, et temporum successiones per Dei dispositionem ordinantur.

11. In quibusdam Ecclesiis additur alter cereus minor. Primus major consecratur in personam Christi dicentis: *Ego sum lux mundi* (2), alter in persona Apostolorum, quibus ipse Dominus inquit: *Vos estis lux mundi* (3). Uterque cereus praecedit cathecumenos ad baptismum, et Apostoli nos ad terram promissionis. Item Christus per se illuminat Ecclesiam, illuminat etiam illam per Apostolos, quorum praecepta diligenter intueri, et observare debemus, quod ostenditur ex illuminatione aliorum cereorum, qui ab aliis duobus illuminantur. In plerisque vero Ecclesiis duo alii parvi cerei accenduntur a majori, et statuitur unus ab una parte cerei benedicti, alius ab alia, qui significant sanctos novi et veteris Testamenti, qui per Christum illuminati sunt, et per doctrinam Apostolorum et Prophetarum, qui cum Christo concordant. Illi autem, et caetera Ecclesiae luminaria ex igne majoris cerei accenduntur, ad figurandum quod ignis Spiritus sancti a Christo procedit, et quod non solum Prophetae et Apostoli, qui per duos cereos significantur, verumetiam omnes Ecclesiae fideles a Christo illuminati sunt: qui ideo sunt duo, tum quia Apostoli bini ad praedicandum missi sunt (4), tum quia discipuli, et alii illuminati a Christo gemina charitate fervent, et tam verbo, quam

(1) Psal. 140. (2) Joan. 8. (3) Matth. 5. (4) Luc 10.

exemplo lucent. Possunt etiam ipsi duo cerei cathecumenos significare, qui a lumine majoris cerei accenduntur, quoniam a lumine Christi oportet cathecumenos illuminari. Lumen quidem Christi est ejus gloria et doctrina, quae per sequentes Lectiones intelliguntur, seu insinuantur.

CAPUT LXXXI.

DE LECTIONIBUS, ET TRACTIBUS

SUMMA

1. *Paschatis sabbatum quas lectiones habeat, et quare sine titulo, et tono illa legantur. Et quot sint numero, ibid., et num.* 9. 10. 11. *Primaeque interpretatio, num.* 2.
3. *Manichaeorum haeresis.*
4. *Lectionis secundae in sabbatis expositio. Item tertiae, num.* 5. *Idque varie, num.* 6. *Item quartae, num.* 8.
7. *Tractus* Vinea facta est *expositio.*
11. *Noe arca Ecclesiam significat.*
13. *Canticum quid.*
14. *Lectionum, et Canticorum praeposterus ordo.*

1. Tertio loco circa Lectiones, et circa Tractus sciendum quod Lectiones, quae Christi gloriam et doctrinam significant, idcirco carent titulo quia cathecumeni nondum sunt cives Jerusalem, et Scripturas ignorant, et nomina civium Jerusalem ignorant. Unde si eis nominarentur nomina Doctorum veteris vel novi Testamenti, forte potius contemnerent quam venerarentur. Carent etiam titulo quia Christus caput nostrum nondum redditum est nobis. Leguntur quoque sine tono, quoniam in eis insipientes, et cathecumeni simplices instruuntur. Lectiones autem in quibusdam Ecclesiis leguntur quatuor, in quibusdam sex, in quibusdam duodecim, et in quibusdam quatuordecim. Qui quatuor legunt, ideo faciunt quia doctor cathecumenorum debet esse convivator eorum. Debet enim eis parare convivium in mensa sacrae Scripturae, quae per mensam quae in tabernaculo Domini fuit significatur, quae quatuor pedes habuit, quia sacra Scriptura quatuor modis exponitur, videlicet historice, allegorice, tropologice, anagogice, quod plenius dictum est in PROOEMIO primi libri. Prima Lectio: *In principio creavit Deus coelum et terram*, quae est Genesis c. 1., historiam monstrat; ad literam enim facta sunt quae ibi dicuntur de creatione coeli et terrae, et aliarum rerum, de homine, qui factus est ad imaginem et similitudinem Dei, etc., et sic de aliis. Secunda Lectio, scilicet: *Factum est in vigilia, etc.*, quae est Exod. c. 14, pertinet ad allegoriam. Tertia, scilicet: *Apprehendent septem mulieres, etc.*, quae est Isaiae c. 3, ad tropologiam. Quarta, scilicet: *Haec est haereditas servorum*, quae est ibidem, c. 55, ad anagogen, prout infra patebit. Verum, si diligenter attendere volumus, prima lectio et secunda, tam ad primum quam ad secundum pedem pertinent, idest tertia potius ad secundum quam ad tertium.

2. Prima pertinet ad secundum pedem, sicut ad primum, nam quae in ea historice dicuntur, allegorice exponuntur. Verbi gratia: *Factus est homo* Christus ad imaginem et similitudinem Dei; *masculum*, idest Christum, et *foeminam*, idest Ecclesiam, *creavit eos.* Vel etiam partim ad secundum, partim ad tertium refertur, quia opera sex dierum coaptantur operibus lucis spiritualis, quia interius reformamur, et illuminamur. Nempe opus primi diei fuit lux, qua significatur illuminatio fidei. Opus secundi diei fuit firmamentum, quod dividit aquas superiores ab aquis inferioribus, hoc est fundamentum sacrae Scripturae, quod dividit aquas superiores, idest Angelos, ab aquis inferioribus, idest hominibus, qui eo non indigent. Opus tertiae diei fuit segregatio aquarum ab arida, idest segregatio

eorum qui dediti sunt fluxui carnalium voluptatum, et qui, quemadmodum aquae, se et alios qui sitiunt ab his qui ad modum aridae sitiunt fontem aquae vivae, ut possint fructificare, dicentes: *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, etc.*(1). Quartae diei opus est luminaria in firmamento. Haec luminaria sunt doctores, qui inhaerentes firmamento sacrae Scripturae, inferioribus lumine scientiae lucent. Quintae diei opus est creatio piscium et avium ex aquis, per quae intelliguntur renati ex aquis baptismatis, quorum quidam beneficio baptismatis utuntur ad modum piscium, ut parvuli; quidam vero alis geminae charitatis, ad instar avium volant ad superiora, ut boni adulti. Unde in prima Lectione dicitur: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, scilicet baptismi. In aquis remanent pisces, idest curiosi; aves vero, idest baptizati, ad coelestia volant. Sextae diei opus est creatio animalium de terra. Siquidem terra caro nostra est, ex qua creantur animalia, cum ex ea procedant opera viva, et interior homo noster reformatur, ut in eo imago et similitudo Dei reluceat, secundum quod dictum est ibi: *Factus est homo ad imaginem et similitudinem nostram.*

3. Rursus, per primam Lectionem instruuntur baptizandi, ne credant Manichaeis, qui dicunt haec omnia visibilia a rege tenebrarum fore creata. Post istam primam Lectionem nullum sequitur Canticum. Sunt enim quatuor Cantica, sicut quatuor Lectiones: post duas primas sequitur unum Canticum, et post ultimam duo Cantica sequuntur. Post primam ergo non sequitur Canticum, quia in eo agitur de primo homine, qui creatus Deum non laudavit, sed peccavit, et in eo omnes peccaverunt, ideoque potius deberet sequi luctus quam Canticum, quod est exultatio mentis habita de aeternis. Quia vero primus homo per oblectamenta peccati a gloria cecidit, et ad eam redire possumus, si ratione contra peccatum steterimus; idcirco orat sacerdos post Lectionem, dicens: *Deus, qui hominem mirabiliter creasti, et mirabilius reformasti, da nobis contra oblectamenta peccati ratione persistere, ut ad aeterna gaudia pervenire mereamur.* Et in eo etiam quod ipse dicit: *Qui hominem mirabiliter creasti, et mirabilius reformasti*, innuit quod in praecedenti Lectione historice agitur de hominis creatione, et allegorice de ejus redemptione, idest de illo per quem est facta redemptio.

4. In secunda quoque Lectione est historica narratio, sed ipsa pertinet ad secundum pedem mensae, quia quod ibi historice dicitur, allegorice intelligitur. Nam sicut in mari rubro submersis Aegyptiis, liberati sunt Hebraei, ita et in baptismo submersis vitiis et peccatis liberatur populus Dei. Unde post illam Lectionem sequitur Canticum laetitiae, et exultationis videlicet: *Cantemus Domino* (2), in quo exultat populus christianus, quia a spiritualibus Aegyptiis per baptismum est liberatus, sicut Judaei a corporalibus, et ideo sacerdos orat, ut Dominus salutem gentium operetur in aquis baptismatis mysterio, quo ipse priorem populum ab Aegyptiis liberavit. Per Aegyptios quidem peccatores, per mare rubrum baptismus intelliguntur, ex quibus Aegyptiis neque parvus, neque magnus remansit, nec etiam in baptismo magnum vel parvum peccatum remanet, quod in poenitentia facile non contigit. Recte igitur subjicitur Canticum illud: *Cantemus Domino*, quia licet quamdiu homo in peccato est, Dominus laudare non potest, quia *non est speciosa laus in ore peccatoris* (3); tamen cum liberatus est, potest cantare Domino primum Canticum, scilicet de liberatione sua.

5. Tertia Lectio, quae est Isaiae, pertinet ad secundum pedem mensae, scilicet ad allegoriam, licet ad tertium, scilicet ad tropologiam, utcumque valeat coaptari, in ea enim continetur sacramenta Christi et Ecclesiae. Sacramentum Christi ibi notatur, ubi dicitur: *Apprehedent septem mulieres virum unum.* Mulieres septem sunt septem dona Spiritus sancti in baptismo collata, quae apprehenderunt virum unum, idest Christum, ut in eo plene quiescerent, quod in alio homine facere non poterant, vitiis et peccatis impedientibus. Sequitur ibi: *Panem nostrum comedemus*, quo ad ipsum Spiritum sanctum, cujus haec dona sunt, refertur; nam Spiritum sanctum panem suum comedere, et vestimentis suis cooperiri, nihil aliud est, quam ipsum aequalitatem Patris et Filii pos-

(1) Psal. 41. (2) Exod. 15. (3) Eccli. 15.

*

sidentem nullo indigere. Postea subjungitur: *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos*, idest illi in quibus erit habitatio tua, a nomine tuo christiani dicantur. *Aufer opprobrium nostrum*, quod scilicet a malis hominibus passi sumus, a quibus saepe per vitia et peccata expulsi sumus: haec est allegoria.

6. Moraliter autem per septem mulieres intelliguntur homines septiformi gratia repleti, idest sapientes, intelligentes, consulentes, fortes, scientes, pii, timorem Domini habentes, qui apprehendent unum virum, idest Christum, ei per fidem et charitatem adhaerendo. Hi dicant quod in Lectione ipsa sequitur, scilicet: *Panem nostrum comedemus*, idest corpus tuum, quod est noster panis, quia nobis ad refectionem datus, *et vestimentis*, scilicet bonorum operum, contra frigus peccati cooperimur. *Invocetur tantummodo nomen tuum super nos*, ut videlicet a te christiani dicantur. *Aufer opprobrium nostrum*, scilicet ne servi diaboli nominemur. In eo vero quod sequitur: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et laverit sanguinem Jerusalem de domo ejus, in spiritu judicii, et spiritu ardoris*, notatur sacramentum Ecclesiae: per sordes notat leviora peccata, per sanguinem graviora. Leviora enim peccata lavat Dominus in spiritu judicii, idest levioris correctionis, graviora in spiritu ardoris, idest gravioris satisfactionis. Notat igitur in hoc effectum baptismi, quia Dominus tam graviora peccata, quam leviora tollit per baptismum. Post hanc Lectionem sequitur Canticum, quod est primum canticum sinagogae, scilicet: *Facta est vinea dilecto meo* (1).

7. Vinea enim ad literam synagoga est; sepes circa eam sunt observantiae legales; turris in ea est templum; torcular altare holocausti, et in eis sacramenta Ecclesiae nihilominus intelliguntur. Vinea enim est Ecclesia, quae facta est in cornu illo, scilicet de quo scriptum est: *Erexit cornu salutis nobis* (2): hoc cornu est Christus. Et vinea facta est in loco uberi: Christus est locus uber, de quo dictum est: *Mons Dei, mons pinguis* (3). Circa hanc vineam sepes est divina protectio, fossa timor Domini, turris est Christus, de quo dictum est: *Esto nobis Domine turris fortitudinis* (4), torcular Crux Christi, de quo dictum est: *Torcular calcavi solus* (5). Et quia in Lectione in Cantico exprimuntur sacramenta Ecclesiae synagogae, idcirco sacerdos orat, dicens: *Deus qui nos ad celebrandum paschale sacramentum utriusque Testamenti paginis instruis*. Utriusque Testamenti dicit utriusque Testamentum, et subdit: *Da nobis intelligere misericordiam tuam, ut perceptione praesentium munerum, firma sit expectatio futurorum*. Misericordiam Domini, quam nos intelligere optat, est remissio peccatorum in baptismo: praesentia igitur munera sunt spiritualia dona, quae in praesenti percipimus.

8. Quarta Lectio est: *Haec est haereditas servorum Domini, justitia eorum apud me, dicit Dominus* (6), et pertinet ad quartum pedem, scilicet ad anagogem. Nempe, sicut ex praedictis patet, in prima Lectione instruitur homo de sua formatione, in secunda et tertia de reformatione, quae fit in baptismo per Jesum Christum, unde jam non restat nisi quod instruatur cathecumenus de vita beata, et de bonis moribus, per quos ad eam venitur quae in hac quarta Lectione docentur. Siquidem vita aeterna est haereditas quae servis Domini debetur, et justitia eorum est apud Deum; nam meritis eorum juste debetur ut apud eum aeternaliter quiescant. Ea vero quae sequuntur ad bonos mores pertinent, ut illud: *Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra* (7). Per bona intelligitur ipsum Christum, vel verbum ejus quo anima reficitur, unde notans delicias animae, non carnis, dixit: *Delectabitur in crassitudine anima vestra*. Hanc Lectionem sequuntur duo Cantica in quibusdam Ecclesiis; in ea enim agitur de haereditate aeterna, quae erit in duobus, idest in gloria animae et corporis; sed convenientior est ratio, quia in ea agitur de duobus, scilicet de bonis moribus, et vita beata, ut dictum est. Primum Canticum, scilicet: *Attende coelum*, quod est Deut. c. 32, ad bonos mores pertinet, unde verba Cantici hujusmodi verbis Lectionis in plerisque respondent. In Lectione igitur dicitur: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles*, et in Cantico dicitur Deus fidelis, et absque ulla iniquitate,

(1) Isai. 5. (2) Luc. 2. (3) Psal. 67. (4) Psal. 60. (5) Isai 63. (6) Isai. 54, et 55. (7) Ibid.

et ibi dicitur: *Quomodo descendit imber, et nix de coelo, et illuc ultra non revertitur; sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit*, hic dicitur: *Quasi imber super herbam, et nix super foenum, etc.* Et quia bona opera quae facimus sunt ad Dei gloriam referenda, idcirco circa finem Lectionis dicitur: *Date magnificentiam Deo vestro.* Attendens vero sacerdos cathecumenorum animos esse devotos, et ad baptizandum esse paratos, orat quod Dominus, quos aqua baptismatis abluit, continua protectione tueatur. Postea sequitur Canticum in persona cathecumenorum respondentium se affectare baptismum, ut per hoc ad visionem Dei perveniant, unde cantatur: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (1). Super quo dicit Augustinus quod hoc in persona cathecumenorum dicitur, desiderantium ad fontem baptismi pervenire, sicut cervus desiderat ad fontes aquarum venire. Post exponit desiderium suum cathecumenus, dicens: *Sitivit anima mea ad fontem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Domini*, quasi dicat: Si non in ingressu, si non in progressu, satiabor in egressu. Hoc desiderium confirmat sacerdos orans, et dicens: *Ut desideriis coelestibus accensi, fontem vitae sitiamus.*

9. Qui autem sex Lectiones legunt, hoc faciunt quia per Christi passionem, et resurrectionem mundus sex diebus perfectus, redemptus et reparatus est, vel propter senarium numerum, qui perfectus est, vel quia cathecumeni ad sex opera misericordiae invocantur.

10. - 11. Nunc tangamus consuetudinem Ecclesiarum duodecim Lectiones legentium, quod faciunt in honorem duodecim Apostolorum, a quibus post Christum omnis doctrina christianitatis processit, a qua cathecumeni illuminantur, et hi quandoque legunt sex graece, et sex latine, quia Christus a Judaeis ad Gentes translatus est. Graeca enim et latina lingua sunt principaliores inter alias, et per eas aperte totum genus omnium gentium reparatum per Christum intelligimus. Verum, et si praemissi legant duodecim Lectiones, non tamen cantant nisi quatuor Cantica praedicta. Post quartam namque lectionem cantant primum Canticum, post octavam secundum, post undecimam tertium, post duodecimam quartum. Prima Lectio est: *In principio creavit Deus coelum et terram* (2), in qua homo ad imaginem Dei factus docetur; sed haec imago pene amissa per peccatum restauratur per baptismum, unde sequitur secunda Lectio: *Noe vero cum quingentorum esset* (3), in qua ostenditur quod omnes perierunt in diluvio, exceptis illis qui in arca salvati sunt. Diluvium est baptismus, arca est Ecclesia; omnes enim qui extra Ecclesiam baptizantur, pereunt, et illi soli qui sunt in Ecclesia merito salvantur. Et quia post baptismum debet esse paratus ad tentationem, idcirco sequitur tertia Lectio: *Tentavit Deus Abraham* (4), in qua Isaac legitur a patre oblatus, et aries pro eo immolatus, et ita Filius Dei pro nobis oblatus est, sed non ejus divinitas, imo ejus corpus pro nobis est immolatum. Et quia in passione Domini majorem efficaciam baptismus recipit, idcirco sequitur quarta Lectio: *Factum est in vigilia matutina* (5), in qua ostenditur, quod in mari rubro submersi sunt Aegyptii, et liberati Hebraei. Sacerdos enim est Moyses, baptismus mare, cereus columna ignis, cathecumeni Aegyptii, baptizati Hebraei. Tres primae Lectiones sumptae sunt de Genesi, quarta de Exodo, quam sequitur Canticum similiter de Exodo sumptum, quod est Canticum victoriae. Quinta Lectio est: *Haec est haereditas*, sumpta de Isaia, in qua agitur de baptismo ibi: *Sitientes venite ad aquas*, ubi invitantur ad baptismum. Sexta Lectio est: *Audi Israel*, sumpta de Baruch c. 3, sed convenientius dicitur sumi de Jeremia, quia quicquid scripsit Baruch de ore Jeremiae sumpsit. In ea agitur de Christi resurrectione, quae in baptismi immersione significat ibi: *Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est.* Septima est: *Facta est super me manus Domini*, sumpta de Ezechiele c. 37, in qua agitur de generali resurrectione, cujus causa praecessit resurrectio Christi: ibi ossa arida reviviscunt. Octava est: *Apprehendent septem mulieres virum unum*, sumpta de Isaia, in qua Christi et Ecclesiae sacramentum exprimitur, et etiam baptismus ibi: *Cum abluerit Dominus sordes, etc.* Post quam sequitur Canticum Isaiae in persona Ecclesiae, videlicet: *Vinea facta est.* Nona est: *Dixit Dominus ad Moysen* (6), in qua sub figura agni

(1) Psal. 41. (2) Gen. 1. (3) Gen. 5 et seq. (4) Gen. 22. (5) Exod. 22. (6) Exod. 2.

immolati Christi passio pro nobis immolati exprimitur. Decima est: *Factum est verbum Domini*, quae est Jonae c.8.; sub figura enim Jonae in mare projecti, et a cete absorpti, et tertia die evomiti, significantur passio, sepultura et resurrectio Christi. Undecima: *Scripsit Moyses*, est Deut. c. 31, in fine, quam sequitur suum Canticum: *Attende coelum*, in quo promittuntur praemia renatis, quibus in Lectione lex Domini praeponitur. Duodecima est: *Nabuchodonosor* (1), in qua figurate ostenditur, quod sicut angelus in cammino ignis flammam extinxit, ita Spiritus sanctus per baptismum flammam peccati extinguit, unde cathecumeni baptismum desiderantes cantant Canticum: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum*, quod sumptum est de Psalmo. Ad orationem autem quae post hanc Lectionem sequitur, non dicitur: *Flectamus genua*, in detestationem ejus quod Nabuchodonosor rex in contemptum Dei coegit populum genua flectere ante statuam auream, quam erexerat.

12. Romani vero dicuntur legere vigintiquatuor lectiones, duodecim graece, et duodecim latine, propter causam scriptam sub SABBATO QUARTAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Primo legunt duodecim graece, juxta translationem Septuaginta interpretum, quae est authentica apud Graecos, postea duodecim latine, juxta nostram, ut significent cathecumenos fundari supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum: postea descendunt ad baptismum cum Cantico. Debent enim esse fontes in Ecclesia, et non alibi, quia mater est ex qua nova progenies generatur. Quicumque ergo numerus fuerit in Lectionibus quatuor tantum sunt Cantica.

13. Est autem Canticum Sanctorum intercessio facta pro cathecumenis, ut Ecclesiae jungantur, sicut et cantus post baptismum est gratiarum actio de conjunctis, et intercessio ut perseverent. Ideo autem Cantica cantantur, quia cathecumeni, quorum est hujus diei officium, futuri sunt in proximo de coetu centum quadraginta quatuor millium cantantium canticum novum (2). Cantatur etiam propter futuram renovationem in veram innocentiam, quasi jam factum sit quod cito futurum sit. Ex persona enim eorum cantores Cantica canunt, quae caeteri cantare nequeunt, quasi immaculati iterum post baptismum. Vocantur autem Cantica, quia cantantur, vel quia libri unde excerpta sunt, Cantica, sive carmina vocantur. De primo scriptum est: *Tunc cecinit Moyses, et filii Israel carmen hoc Domino* (3). De secundo sic: *Cantabo dilecto meo Canticum patruelis mei* (4). De tertio sic: *Scripsit Moyses Canticum* (5). De quarto et omnibus ita dicit Augustinus, in praefatione Cantici: *Sicut cervus:* « Ideo quatuor Cantica dicuntur, quia Scripturae de quibus cathecumeni instruuntur quatuor habent intellectus. Primum Canticum habet intellectum historicum. Secundum allegoricum. Tertium moralem. Quartum anagogicum, quorum unumquodque subditur Lectioni in eodem dogmate consistenti; ac ideo ultimis quatuor Lectionibus, quae de bonis moribus, et coelesti patria disputant, conjunguntur duo Cantica, quae de eadem materia loquuntur, ut praemissum est ».

14. Illud quoque notabile est, quod quotcumque fuerint Lectiones, semper orationes sequentes ad Lectiones et Tractus respiciunt praecedentes, et est praeposterus ordo. Alias enim primo sacerdos orat, secundo legit lector, et exinde succinit cantor: hic vero primo legitur, ut neophytis doctrina fidei praeponatur, secundo cantatur in persona illorum, ut recognoscatur quanta sit devotio et hilaritas baptizandorum, qua cognita, sacerdos orat confidenter, ut eorum devotio non deficiat, sed incrementa suscipiat. Et sicut in Lectionibus tituli supprimuntur, sic eadem ratione orationibus *Dominus vobiscum* subtrahitur. Et nota quod in hoc officio Lectiones sunt quasi species magistrorum; Cantica, quasi benevolentiae adjutorium; oratio sacerdotis, et responsio populi, scilicet: *Amen*, sunt quasi confirmationes benevolentiae praecedentis. Item, hodie in Lectionibus et litaniis senes praecedunt, et juvenes subsequuntur, ut infra dicetur.

(1) Dan. 3. (2) Apoc. 14. (3) Exod. 15. (4) Isai. 5. (5) Deut. 31.

CAPUT LXXXII.

DE BENEDICTIONE BAPTISMI, SEU FONTIUM,

UBI ETIAM AGITUR DE CAETERIS CATHECUMENORUM.

SUMMA

1. *Baptismus fit sabbato Paschatis. Et cur ita, num. 2.*
3. *Baptismus in benedictione habet sex ceremonias, et supra id, num. 8. 9.*
4. *In baptismo sabbati paschalis sacerdos tangit et dividit aquas. Et quibus id de causis, et num. 5. 6.*
10. *Cereus cur mittatur in aquam in baptismi, sive fontium benedictione.*
11. *In aquam baptismi quare sacerdos insufflet, et quoties id facit.*

---

1. Quarto loco de benedictione fontium, seu baptismi dicturi praemittimus. Ideo enim fit hac die baptismus, quia in eo consepulti sumus Christo, et propter hoc baptizandus ter immergitur, prout infra dicetur. Secundo, ideo quia baptismus partim a passione, et partim a resurrectione vim suam accipit: a passione ablutionem a peccatis, a resurrectione gratiae innovationem. Tertio, quia sicut Dominus tunc liberavit antiquos Patres a carcere infernali, unde Isaias: *Habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis* (1), ita et hac die liberantur a peccato originali.

2. In fontium benedictione, et cathecumenorum immersione quidam utuntur simplicibus et lineis indumentis, propter rationem scriptam in prima parte, sub titulo DE ALTARIS DEDICATIONE. De litania, quae in benedictione baptismi dicitur, infra dicetur.

3. In benedictione baptismi sunt sex, quoniam sacerdos orat, aquam manu tangit, vocem mutat, cereus immergitur, et alii cerei illuminantur, insufflat sacerdos, et chrisma miscet. Primo ergo orat Deum patrem, ut per Jesum Christum imploret Spiritum sanctum, ut in fontes descendat, ideoque in modum orationis legit. Sed ante omnia ab adstantibus sibi captat benevolentiam, salutando eos, dicens: *Dominus vobiscum*, et illi respondent: *Et cum spiritu tuo*, quasi dicant: Dominus sit tecum in tanto sacramento perficiendo, quia sine eo nihil potes. Post sacerdos alloquitur Dominum, quasi longe positum, rogans ut velit adesse praesens, dicens: *Omnipotens sempiterne Deus, adesto magnae pietatis tuae magisteriis, adesto sacramentis, etc.* Sed quia videtur sacerdoti, quod insufficiens sit, et indignus ad invocandum tam magnum Dominum, ideo iterum circumstantes monet, et vocem mutans dicit: *Sursum corda*, et ipsi respondent: *Habemus ad Dominum*. Iterum, quia Dominus dicit: *Adhuc te loquente ecce adsum*, intelligens jam Dominum esse praesentem, monet alios secum gratias Deo agere, dicens: *Gratias agamus Domino Deo nostro*, et ipsi respondent: *Dignum, et justum est*. Postea sacerdos Domino tanquam praesenti familiariter loquens, dicit: *Vere dignum, et justum est, aequum, et salutare, etc.*, et postea addit: *Qui invisibili potentia tua sacramentorum tuorum mirabiliter operaris effectum, etc.* Postea ponit duo, in quibus significatus est baptismus. Primum in exordio mundi nascentis. Secundum in purgatione mundi innocentis. Primum est, cum dicit: *Deus, cujus spiritus super aquas, inter ipsa mundi primordia ferebatur, ut jam tunc virtutem*

(1) Isai. 9.

sanctificationis aquarum natura conciperet, idest ex conceptura magnificaretur. Secundum, cum subjungitur: *Deus, qui nocentis mundi crimina per aquas abluens, regenerationis spem in ipsa diluvii effusione significasti, ut unius ejusdemque elementi mysterio, et finis esset vitiis, et origo virtutibus, respice in faciem Ecclesiae tuae, etc.*, et terminat hanc orationem: *Ut tuae majestatis imperio sumat Unigeniti tui gratiam de Spiritu sancto.*

4. Deinde ter tangit aquam manu. Primo, dividens aquam in modum Crucis per quam, ut praemissum est, baptismus maximam efficaciam recipit, ut aqua Spiritu sancto foecundetur, et spiritus immundus expellatur. De foecundatione Spiritus dicit: *Qui hanc aquam regenerandis hominibus praeparatam, arcana sui luminis admixtione foecundet, etc.* De expulsione daemonis dicit: *Procul ergo hinc, jubente te Domine, omnis spiritus immundus abscedat, etc.*, usque ibi: *Non inficiendo corrumpat.*

5. Secundo, aquam manu tangit, ut eam per invocationem sanctae Trinitatis muniat, ne hostis ab illa expulsus redeundi habet potestatem. Unde tangendo dicit: *Sit haec sancta, innocens, et creatura libera ab omni impugnatoris incursu, etc.*, quod ex adjectivis ibi positis convincitur, quia fons vivus ad Patrem, aqua regenerans ad Filium, unda purificans ad Spiritum sanctum refertur.

6. Tertio, aquam tangit, cum eam in quatuor projicit partes, ut jam dicetur. Trinus igitur aquae tactus trinam sanctae Trinitatis operationem figurat. Hac oratione finita, benedicit aquam, dicens: *Unde benedico te creaturam aquae, per Deum vivum, etc.*, ubi tantum utitur verbo primae personae, dicens: *Benedico te*, qui primo utebatur verbo secundae, dirigens sermonem ad Deum, vel tertia loquens de ipso, vel de re benedicenda. Utitur ergo nunc verbo primae personae, ut ostendat se hoc facere ministerio, quod Dominus facit auctoritate; et sicut in baptismo Domini adfuit Trinitas, ita et in nostro baptismo tria adesse. Ostendit Patrem adesse, cum dicit: *Benedico te creaturam, per Deum, etc.*; et Filium, cum dicit: *Benedico te per Jesum Christum;* et Spiritum sanctum, circa finem, cum dicit: *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus sancti.*

7. Sed nota, quod in benedictione quae est per Patrem ponuntur quinque miracula in aqua facta ante adventum Christi, et in benedictione quae fit per Filium alia quinque miracula in aqua facta post adventum, quae licet non omnino eodem ordine facta sunt quo ponuntur, tamen quantum ad mysterium rationabiliter ordinantur, et posteriora congrue prioribus coaptantur. Priora hoc ordine ponuntur. Primo: *Qui te in principio verbo separavit ab arida;* secundo: *Cujus spiritus* scilicet *super te ferebatur;* tertio: *Qui te de paradiso manare fecit;* quarto: *Qui te in deserto amaram, suavitate indita fecit esse potabile;* quinto: *Et sitienti populo de petra produxit.*

8. Posteriora sic ponuntur. Primo: *Qui te in Galilea convertit de aqua in vinum.* Secundo: *Qui pedibus super te ambulavit.* Tertio: *Qui in te a Joanne baptizatus est.* Quarto: *Qui te una cum sanguine de latere suo produxit.* Quinto: *Qui te omnes gentes a discipulis baptizare praecepit.* In omnibus enim his baptismus exprimitur, et posteriora prioribus per ἀντίπτωσιν respondet. Ibi namque in primo miraculo, aqua scilicet baptismi verbo separata ab arida, accedente verbo terrenitatem peccatorum a nobis separat, et hoc in primo. Similiter in baptismo aqua mutatur in vinum, quia tristitia peccatorum expulsa, mens nostra quadam spirituali laetitia inebriatur, qui per vinum intelligitur; unde *vinum laetificat cor hominis* (1). Aquam in vinum mutari est timorem de peccatis converti in exultationem mentis. Item, ibi dicitur in secundo miraculo: *Cujus spiritus ferebatur super aquas;* et hic similiter in secundo dicitur: *Qui pedibus super te ambulavit*, et haec duo bene conveniunt, quia in baptismo sicut in aliis, indivisibilis est operatio Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et utrobique dicitur *super*, quia gratia quae confertur de supernis est, et ut notetur quod Dominus potentiam suam non alligavit. Item, ibi dicitur in tertio: *Qui te de paradiso, etc.;* hic: *Qui in te a Joanne baptizatus est*, quia gratia de paradiso manans aquis in baptismo est infusa, unde de baptismi gratia Ecclesia profluens in quatuor partes orbis dilatata est, quod quodammodo factum est, quan-

(1) Psal. 103.

do Dominus baptizatus est a Joanne, quia tunc omnes aquae vim regenerativam susceperunt. Rursus,ibi dicitur in quarto:*Qui te in deserto amaram, suavitate indita, fecit potabilem;* hic dicitur:*Qui te,una cum sanguine,de latere suo produxit*, quia in Gentilitate, quae prius erat a Domino deserta, aqua baptismi reficiendi mentes,et sanandi habet effectum. Dulcorata autem fuit aqua,quia per passionem Crucis, maxime baptismus plenam recepit efficaciam, unde in Cruce de latere Domini aqua profluxit. Item etiam, ibi in quinto dicitur: *Et sitienti populo de petra produxit;* hic vero dicitur: *Qui in te omnes gentes per discipulos baptizare praecepit*, quia baptismus a petra Christo originem habens, populum eum desiderantem reficit. Non enim prodest baptismus nisi sitienti eum, idest desideranti, vel in se, vel in alio; unde discipulis praeceptum est, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sicut in cap. ultimo Matthaei dicitur.

9. Hic est notandum, quod ubi dicitur: *Qui te de paradiso manare, et in quatuor fluminibus exire, et totam terram rigare praecepit*, ibi sacerdos aquam manu in quatuor partes effundit, ut ostendatur quod gratia baptismi in quatuor partes orbis sit dilatata. Caeterum, sacerdos ipse saepe vocem mutat. In primis enim orat Deum ut dignetur mundare mentem ejus ad suscipiendum Spiritum sanctum, et deprecatur ejus adventum,et ideo voce humili, scilicet in modum orationis, legit: quae vocis humiliatio est Spiritus sancti adventus, et ad ejus dignam receptionem mentis praeparatio. Postea vero indicans se illum habere, legitime in modum Praefationis agens gratias, quia tam magnus hospes dignatus est ad tam humile hospitium descendere, et recolens miracula jam per aquam facta. Deinde post benedictionem, quae fit per Filium, quae terminatur *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, mutat vocem iterato. Cum enim usque tunc in modum Praefationis cantaverit, postea legit in modum Lectionis, voce scilicet humiliori. Quae vocis humiliatio est signum humilitatis; humilitas enim nostra baptismi regenerationem ad alta polorum reducitur. Dicit ergo sacerdos: *Haec nobis praecepta servantibus,etc.*, quasi diceret: Non auderem tantam, et tam altam rem, scilicet Spiritum sanctum, ut in creaturam aquae descendat invocare, nisi quia tu praecepisti nobis baptisma exercere. Et addit sacerdos: *Tu Deus omnipotens,clemens adesto, tu benignus aspira, etc.*, ubi illud orat, ut sicut in praedictis miraculose in aqua operatus est, ita modo faciat: videlicet, ut praeter naturalem emundationem, quam possunt adhibere corporibus, sint purificandis mentibus efficaces. Post hoc, alta voce clamat sacerdos: *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus tui;* ideo alta voce, ut aliud mentis desiderium designet.

10. Et tunc deponitur cereus in aquam: quae cerei immersio est Spiritus sancti adventus, seu missio, qui in aqua baptismi in specie columbae descendit. Secundo, ideo cereus in aquam deponitur,quoniam corpus Christi per ceram significatum,in baptismo aquas sanctificavit,et vim regenerativam illis contulit.Tertio, baptismus cerei remissionem peccatorum significat,quam per Christi mortem consecuti sumus. Habent quoque neophyti cereos suos extinctos,qui et si plures sint, pro uno reputantur.Et in quibusdam Ecclesiis statim cum cathecumeni baptizati sunt, illuminantur; in quibusdam vero differtur eorum illuminatio usque ad *Agnus Dei*, quod cantatur in litania, et in quibusdam etiam usque ad Missam, quando videlicet alii cerei Ecclesiae illuminantur. Sane, cerei qui statim post baptismum accenduntur, significant quod per turbationem peccatorum comitatur illuminatio gratiarum. Qui differunt usque ad *Agnus Dei*, significant quod per Agnum, qui tollit peccata, et tenebras mundi, renati et fideles illuminantur. Qui vero differunt usque ad Missam, ideo faciunt, quia Missa illa ad noctem pertinet resurrectionis dominicae; ut sicut nox illa irradiata fuit splendore dominicae resurrectionis, ita et a lumine nostro irradietur, et ut neophytos nostros Christo consurrexisse significemus. Et propter eamdem causam alii cerei Ecclesiae ad Missam illuminantur, et secundum hoc cerei cathecumenorum sunt sine lumine, usque dum alii cerei Ecclesiae illuminentur, ad notandum quod postquam Spiritus sanctus purgaverit corda eorum, et eos introduxerit in societatem et unitatem Ecclesiae, tunc illuminabit corda eorum. De cereis etiam neophytorum dicetur in titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA.

11. Post immersionem cerei in quibusdam Ecclesiis sacerdos insufflat in aquam, dicens: *To-*

tamque hujus aquae substantiam regenerandi foecundet effectu. Primo,ut sicut in exorcismo cathecumeni spiritus immundus insufflatur, ut ab homine recedat, ut infra dicetur; ita et in exorcismo aquae, ut ab ea expellatur,et adimpleatur quod Dominus inquit: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (1). Secundo, ut intelligat Satanas, quantus habeatur, quod tam leviter, videlicet per suavem exsufflationem potest expelli. Tertio, ut sacerdos ostendat quali ignominia diabolus dignus sit ab aquis expelli. Insufflat autem sacerdos ter quia Spiritus sanctus tria in baptismo operatur: a vitiis purgat, virtutibus ornat, et tandem praemio aeterno coronatur eos, in quibus fit haec insufflatio, ut dicetur ubi de immundi spiritus expulsione agetur. Post exsufflationem munitur aqua iterato Crucis signaculo per invocationem sanctae Trinitatis, ne habeat potestatem diabolus ad eam amplius redeundi. Postremo fit admixtio chrismatis in aqua, sicut dictum est, unde dicitur in Buchardo *(lib. 5)*: « Benedicimus fontes baptismatis oleo unctionis », et Augustinus, eisdem verbis utens, subjicit quod hoc magis tacite, sive sine scriptura hac mystica ratione introductum est, quam per aliquam scripturam. Per hujusmodi ergo admixtionem unio Christi et Ecclesiae significatur, nam chrisma est Christus, aqua populus, et dicitur: *Sanctificetur fons iste*, ex quibus verbis ad quid fiat admixtio, satis datur intelligi. Et nota, quatuor esse genera sacrae aquae benedictae, prout in quarta parte dictum est, ubi agitur DE AQUAE BENEDICTAE ASPERSIONE.

(1) Joan. 12.

CAPUT LXXXIII.

DE BAPTISMO, UBI ETIAM AGITUR DE VESTIBUS

QUAS NEOPHYTI QUARTO DIE DEPONUNT, ET DE PATRINIS.

SUMMA

1. *Baptismus quid, et unde dictus.*
2. *Baptismus cur fiat potius in aqua, quam in alia re. Et qua aqua id fiat.*
3. *Baptismus quotuplici tempore fieri possit.*
4. *Baptizandi extra tempus necessitas quadruplex.*
5. *Baptizandi interrogandi an renuncient Satanae et ejus operibus, et unde ille mos advectus.*
6. *Verba haec:* Credo in sanctam Ecclesiam catholicam, *quomodo sint accipienda.*
7. *In baptizandi faciem ter exsufflat sacerdos. Et cur ita.*
8. *Exorcismus quid. Item, quid catechismus.*
9. *Baptismi septem dona Et num. 10. 11. 14. 15. Et quaedam varie dantur baptizando. Et num. 21. 22.*
12. *Baptismus cur desideret trinam immersionem.*
13. *Baptizandis nomen imponitur.*
19. *Baptizatis datur vestis candida, et qua id significatione, aut exemplo. Et num. 17. 18. 19.*
20. *Baptizato vestis candida data quando exuatur.*
23. *In Judaeis baptizandis quid observandum.*
24. *Praegnans si baptizetur, an partus censeatur baptizatus.*
25. *Baptisterium an necessario debeat esse lapideum.*
26. *Baptismus an deleat peccatum originale.*
27. *Baptismi forma quae observanda hodie, num. 29. 30. 31. 32. Et vetus Apostolorum baptizandi mos, num. 28.*
33. *Baptizari potest infans qui non potest nasci, sed solum caput emittit.*
34. *Patrini necessarii sint ne ad baptismum, qui tamquam sponsores sunt alienae fidei.*
35. *Patrini obligantur instruere suos filios spirituales. Et quales esse debeant, num. 37. Et quot requirantur, num. 36.*
38. *Patrini esse qui non possint.*
39. *Baptismum quae sequantur.*
40. *Litania cur fiat circa fontes baptismatis.*
41. *Litanias priores cur legant seniores in sabbato sancto, juniores autem ultimas.*

---

1. Quinto hoc loco est de baptismo dicendum. De scrutiniis vero, quae praecedunt baptismum solemnem, et de multis ad baptismum pertinentibus dictum est QUARTA FERIA TERTIA HEBDOMADAE QUADRAGESIMAE. Primo notandum est, quod βαπτισμὸς, sive βαπτισμα graece, interpretatur *intinctio* latine, vel *lotio*. Baptismus quidem per aquam confertur, ut res invisibilis per illud visibile elementum conferatur, super quo Spiritus sanctus in principio ferebatur. Sicut enim aqua corpus visibiliter purgat exterius, ita baptismus latenter animam; unde Augustinus: « Aqua corpus tangit, et mentem abluit ». Et notandum, quod pagani, sive gentiles, circa fontes templa sua facere solebant, vel saltem ibi semper aquam habebant, per cujus aspersionem purificari credebant; et inde delubra vocabantur, quasi purificantia, et ita quodammodo figuraliter ad baptismum tendebant. Nos vero ab eorum consuetudine baptisma non sumpsimus, imo a tribus quae in veteri Testamento fuerunt, scilicet a κατακλισμω, idest diluvio, et a mari rubro, et a Jordane, quae baptismi figura fuerunt. Baptismum Dominus instituit, cum de latere suo sanguinem, et aquam produxit,

quod postea quasi lege edictali sancivit, dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (1). Et ipse Dominus baptizatus est in sua passione, unde inquit: *Baptismo habeo baptizari: et quomodo coarctor, usque dum perficiatur* (2).

2. Fieri debet baptismus in aquam, quia illa copiosius invenitur, et hanc Spiritus in principio legitur fovisse, et quia sordes abluit, sitim comprimit, imaginem reddit (sicut cantatur de Narcisso), ignem extinguit; sic in baptismo a peccatorum sorde lavamur, a fonte vitae potamur, imaginem perditam restauramus, unde ignis poenarum extinguitur. Debet autem aqua esse viva et pura, posset tamen fieri etiam in resoluta sive a nive, sive a glacie, sive a lachrymis terrae, sive etiam, ex institutione Victoris Papae, in mari, sive in flumine, sive in lacu, sive in fontibus. Non autem licet baptizari in aqua condita, ut in cervisia, vel moedone, nec etiam in aliquo liquore, ut in vino, vel oleo; sed si aliquis liquor aquae admisceatur, bene fit baptismus, dum tamen aqua praevaleat. Quotidie enim mari novus liquor, vel sputum, vel urina additur, et tamen ibi baptizatur. Aliqui tamen contradicunt (3).

3. Porro, secundum canonicam traditionem (4), solemne baptisma in duobus duntaxat sabbatis celebratur, videlicet in isto, et Pentecostes. Quare in isto, praemissum est; in secundo, quia Spiritus sanctus in die Pentecostes donatur nobis, per quem facta est remissio peccatorum, ut dicetur ibi. Alio vero tempore non licet baptizare, nisi necessitatis causa, quae est quadruplex (5). Prima est causa munitionis, ut si rex obsidet aliquam civitatem, vel oppidum, tunc enim pueri illius loci baptizari debent, ne imbaptizati decedant. Secunda est Gentilium persecutio. Tertia naufragium. Quarta aegritudo. Potest tamen aegritudo hic large accipi pro infirmitate naturae, quae facile dissolvi potest, ita quod nescimus diem neque horam; et ob hanc causam singulis diebus et horis fit baptismus non solemnis (6). Solemnitas tamen baptismi, saltem in paucis, ad praemissos duos dies, propter similitudinem, et memoriam reservatur. Graeci vero baptismum celebrare solent in Epiphania, pro eo quod tunc fuit Dominus baptizatus, prout sub ipso festo dictum est. Celebrari etiam debet baptismus solemnis hora nona, ut dicetur sub SABBATO PENTECOSTES.

4. Sciendum autem est, quod baptizandus cum primo ad Ecclesiam venit, prius quam immergatur, interrogatur utrum abrenunciet diabolo, etc., quod potius per usum, quam per aliquam scripturam introductum est, secundum Augustinum. Et Ecclesia respondet: *Abrenuntio*. Et iterum, utrum credat in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum? Et respondet: *Credo*. In his autem duobus de vita et fide instruitur. De vita, cum docetur abrenunciare diabolo, et omnibus pompis, sive operibus ejus; de fide, cum docetur credere in Trinitatem: et propter hoc duae fiunt ei consequenter unctiones, scilicet in scapulis et in pectore. Ideo autem fit hujusmodi interrogatio et responsio, ut vacua domus a prisco habitatore deserta, fide ornetur, et Dei habitatio praeparetur. Augustinus dicit, quod etiam haec fiunt juxta Salvatoris imperium, qui ad Patrem in coelum ascensurus, discipulis suis, idest Apostolis, dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (7).

6. Interrogatur etiam si credit in sanctam Ecclesiam, remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem. Non tamen, secundum ipsum Augustinum, eodem modo interrogamus, ut quomodo in Deum credimus, sic et in sanctam Ecclesiam catholicam credamus, sed propterea sancta et catholica est, quia recte creditur in Deum. Non ergo diximus, ut in Ecclesiam quasi in Deum crederetis, sed ut in Ecclesia sancta et catholica conversantes, in Deum credentes, credatis etiam resurrectionem carnis, quae futura est. Innuit ergo Augustinus ex praemissis verbis, quod praepositio in repetitur, dum dicitur in sanctam Ecclesiam, et sensus mutatur, de quo dictum est sub quarta parte, sub titulo DE SYMBOLO. Planior tamen intellectus est, ut praepositio ipsa praetermittatur, nec repetatur, ut sit sensus: Credo Ecclesiam sanctam catholicam, idest fidem catholicam, tenentem esse

(1) Joan. 3. (2) Luc. 12. (3) Hoc notatur De Cons. dist. 4, c. 1, et 1. quest. *Detrahe*. (4) De Consec. dist. 4. *Hi qui*, et c. seq. (5) Ibid. (6) 5. dist. *Baptizari*. (7) Matth. 28.

sanctam, idest justam et bonam; vel Ecclesiam sanctam, idest sanctificatam, et firmatam, et semper perseveraturam, ita quod nunquam deficiet; vel Credo sanctam et catholicam Ecclesiam esse unam, et in unitate consistere.

7. Patrinus autem pro baptizando interrogatur, ut jam dicetur. Post interrogationem et responsionem sacerdos ter in faciem baptizandi exsufflat, ad notandum quod saeva potestas, idest malignus spiritus ab eo exsufflatur, idest exsufflando expellitur, seu in proximo expellenda significatur, ut per pium sacerdotis mysterium Spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus. Hinc autem ait Augustinus: « Ergo parvuli exsufflantur, et exorcizantur, idest increpantur, seu adjurantur, ut expellatur ab eis diaboli potestas inimica, quae decipit hominem, ut possideat homines ». Haec autem exsufflatio, sive exorcizatio, etsi non prosit aliquid ad vitam, quia adhuc in eis mors manet, prodest tamen, ut inimicus minus ei nocere possit. Adest enim Spiritus sanctus, non solum verbis, quae dicuntur in nomine suo, verum etiam significationibus, quae fiunt in honore suo.

8. Et est notandum, quod ἐξορκισμός graece, latine dicitur adjuratio, ut est illud: *Exi ab eo immunde spiritus*. Catechismus autem et exorcismus neophytorum sunt; praecedunt enim baptismum, et magis debent dici sacramentalia quam sacramenta, idest ad sacramentum baptismi pertinentia, vel praeludia novi baptismi; sine eis tamen potest esse baptismus. Κατηχισμός vero graece, latine dicitur *instructio;* inde catechizare, idest instruere in symbolo, et fidei rudimentis. Inde etiam dicitur Κατηχούμενος graece, quod est latine *audiens*, vel *instructus*, quia ad huc doctrinam fidei audit; nondum tamen baptizatus est, licet sit in fide instructus. Qui et *competens* vocatur (1), quia post fidei instructionem, et post acceptam poenitentiam competit gratiae Christi recipienti. Νεόφυτός vero graece, latine *novellus, et rudis*, vel *nuper renatus* interpretatur.

9. Hoc quoque sciendum est, quod sicut sunt septem dona Spiritus sancti, ita etiam sunt septem dona baptismi. Primum est salis collatio. Datur enim, secundum Rabanum, et Bedam (2), sal benedictum in in os baptizandi, ut per sal typicum, idest figurativum, sapientiae sale conditus iniquitatis foetore careat, idest carere significetur, ne a vermibus peccatorum ultra putrescat, sed magis illaesus servetur ad majorem gratiam percipiendum. Sal quoque significat prima fidei documenta, sine quorum condimento insulsus est omnis homo. De quo, et de sale, dictum est in prima parte, sub titulo DE CONSECRATIONE ALTARIS, ET ECCLESIAE.

10. Secundum est aurium et narium cum sputo linitio, quod fit primo exemplo Christi, qui lutum cum sputo faciens, mutum et surdum sanavit, et oculos caeci nati linivit, et expuens linguam ejus tetigit, et digitos in ejus auribus imponens dixit: *Epheta*, quod est aperire (3). Secundo, secundum Rabanum (4), hoc sacramentum ideo agitur, ut per salivam typicam, idest figurativam sapientiae Domini, et per sacerdotis tactum, sapientia et virtus divina salutem ejusdem cathecumeni operetur, ut aperiantur ei nares ad cupiendum odorem notitiae Dei; ut aperiantur ei aures ad audiendum mandata Dei; ut aperiantur ei sensus in intimo corde, ad respondendum sacerdoti de articulis fidei interroganti. Digiti ergo qui in aures mittuntur, sunt verba, sive dona Spiritus sancti. Tertio, per hoc quod aures saliva tanguntur, significatur, et petitur quod doctrina, quae de ore Altissimi fluxit, per aures ejus intret, eique sua redoleat; saliva nempe Christi, idest dulcedo verborum ex ore ejus defluentium, et ipsa Christi divinitas nos sanat. Quarto, etiam nares tanguntur, ut divinam suscipiant virtutem, per quam bonum a malo discernant odorem, et sanam doctrinam separare valeant a foetore haereticae pravitatis, unde dicitur: *Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum* (5). Quinto, ad notandum quod quamdiu sputum naribus trahet, in fide praecepta manere debet, et ut per aures verbis evangelicis pateant, et vanas, et inutiles fabulas a se repellant. Sexto, secundum Ambrosium (6), propter gloriam, sive dignitatem muneris et operis, non tangitur os cum saliva, sed nares, ut bonum odorem accipiant pietatis aeternae.

(1) Ead. dist. *Symbolum*. 34 dist. *Audire* palea est. (2) De Consec. dist. 4. *Ex hinc*, et c. seq. (3) 24 quaest. 3. § *Is ita*. (4) Ead. dist. *Ante baptismum*, etc. (5) Cant. 7. (6) Ead. dist.

11. Tertium et quartum est in pectore, et inter scapulas cum oleo facta signatio, de quibus dictum est in prima parte, sub titulo DE CONSECRATIONE. Quintum est baptismi ablutio (1). Circa quod notandum, quod trina immersio, seu lotio in baptismo, in nomine Trinitatis, scilicet in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (2), quia in fide Trinitatis fit baptismus, in qua trina immersione triduana Domini sepultura significatur: fuit enim tribus diebus, et tribus noctibus in corde terrae.

12. Trina quoque fit immersio, quia in baptismo a triplici peccato, scilicet cogitationis, locutionis, et operationis mundamur, et a triplici transgressione legis, scilicet legis Naturae, legis Mosaicae, et legis Evangelicae. Non igitur debet quis tantum semel immergi, pro eo quod Christus semel mortuus est (3); debet tamen semel baptizari tantum, quia tantum semel Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit, quae tria in baptismo significantur. Et licet trina fiat immersio, tamen unum est baptisma (4). Item, quia tantum una est fides, idcirco unum debet esse sacramentum ejus, juxta illud: *Una fides, unum baptisma* (5). Immersio etiam fit in modum Crucis, quia qui baptizatur mundo crucifigitur, et Cruci Christi affigitur. Trina quoque ab aqua eductio, triduani temporis exprimit resurrectionem. Si autem quis ita aeger sit, ut non possit ter sine laesione immergi, sufficit illum aqua aspergi, ut probatur multipliciter in Canone Cypriani (6), licet quidam illud intelligant de aquae benedictae aspersione. Sed et si magna corporis pars praeter caput infunditur, vel saltem caput, baptizatus quis reputatur et non aliter, licet quidam etiam si super pedem aqua ceciderit, reputent baptizatum.

13. Pueris baptizatis nomen imponitur in baptismo, quod inde est quia baptismus est vicarius circumcisionis, in qua nomina pueris imponunt Hebraei, eo quod tempore circumcisionis Abrahae nomen fuerint immutatum; cum enim prius dicebatur Abram, postea vocatus fuit Abraham. Sed si baptizato oblivione nomen non imponitur, vel forte errore masculi nomen foeminae, vel econverso imponitur, tenet quidem baptismus, nec iterabitur (7), et nomen in Confirmatione fontis denuo imponetur (8).

14. Sextum est in vertice, idest in summitate capitis super cerebrum, cum chrismate facta perunctio, de quo in prima parte, sub titulo DE CONSECRATIONIBUS dictum est.

15. Septimum est in fonte chrismatio, de qua infra dicetur. Datur autem in quibusdam locis baptizatis candida vestis, in signum sacerdotii, et quaedam rotunda mitra, in signum coronae regni vitae, quia ipse est membrum Christi, qui est rex et sacerdos. Omnes enim veri christiani reges, et sacerdotes dicuntur, unde Petrus Apostolus ait: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (9). Reges, quia seipsos et alios regunt; sacerdotes, quia seipsos Domino offerunt, juxta illud Apostoli: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, etc.* (10).

16. Secundo, chrismale, seu vestis candida, quae super caput baptizati ponitur, significat secundum Rabanum (11), interioris et exterioris hominis castitatem et innocentiam, et puritatem christianam, quam post ablatas veteres maculas studiose servare debet, juxta illud: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* (12). Tertio, renati albis induuntur vestibus, ad designandum mysterium Ecclesiae resurgentis. Designantur enim per hoc corporum et animarum futura resurrectio gloriosa, et etiam resurrectio a peccatis, atque angelicus nitor. Recte igitur baptizati albis utuntur vestibus; ut quorum primae nativitatis faciem vetusti erroris pannus fuscavit, habitus secundae regenerationis praeferat gloriae indumentum. Unde vestis ipsa duplex est, quasi in medium cappae manicatae, quia Sancti duplicia, scilicet beatitudinem et gloriam, possidebunt. Ipsae autem vestes sunt stolae albae, de quibus dicitur: *Et datae sunt illis singulae stolae albae* (13). Stolae enim baptismum, palmae vero triumphum insinuant.

(1) Ead. dist. *Venit.* (2) Ead. dist. *Postquam.* et c. de trina, et c. seq. (3) Ead. dist. *Presbyter.* (4) Ead. dist. *Eodem.* (5) Ephes. 4. (6) Ead. dist. *Ne quicquam.* (7) 29 q. 1. § 1. ff. de contrah. emp. in venditionis. C. de testam. *Si in nomine.* (8) Extra. de Sac. non iter. c. 1. (9) 1. Pet. 2. (10) Rom. 1. (11) Ead. dist. *Post baptismum,* et c. seq. (12) Eccl. 9. (13) Apoc. 6.

17. Quarto, haec alba vestis corpus, ipse vero albatus animam significat. In provincia Narbonensi haec alba vestis linea, in summitate cum filo rubeo supersuitur, aut alia varietate insignitur, quodammodo praetendens coronam. Nempe alba vestis innocentiae stolam, quae nobis in baptismo redditur, significat; rubea fimbria quae supersuitur, Christi passionem, per quam baptismi sacramentum impletur, designat; coronam praetendit in signum coronae regni, ut praemissum est.

18. Rursus, ideo chrismale candidum filo rubeo insignitum baptizatis datur, ut sint soliciti servare candorem virtutum, quem in baptismo per passionem Domini rubricatum receperunt, juxta illud: *Quare rubrum est indumentum tuum* (1), unde in Apocalypsi: *Beatus est, qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet* (2). Sane, albati, seu neophyti homini,albam vestem per septem dies portant, quia hoc tempore, quod septem diebus agitur, innocentiam per bona opera exercere oportet, juxta illud quod ait Salomon: *Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat* (3). In octava vero die illam deponunt, quia in octava aetate, quam dies octava significat, ab omni opere vitae praesentis cessabimus. Tunc enim adveniente veritate omnis figura cessabit, quae per candidam vestem innuitur; nam tunc erimus utroque homine, idest anima et corpore, gloriosi.

19. Rursus, haec vestis candida corpus significat,quod omni tempore vitae nostrae, quod per septenarium agitur mundum, servare convenit. In fine vero vitae nostrae illud deponimus, aliud gloriosum resumpturi, quod erit in octava aetate. Merito ergo illam septem diebus servamus, et in octava deponimus, unde Salomon: *Da partem septenam, nec non et octo* (4). Servatur quoque haec alba vestis de sabbato in sabbatum, quando in Sancto sabbato, vel Pentecostes baptizati sunt, ad notandum, quod si munditiam corporis servaverimus, de sabbato temporis transituri sumus, depositis corporibus, ad sabbatum aeternitatis.

20. Et exuitur in alio sabbato, ad notandum quod anima illius de corpore exiens, sabbatum, idest requiem inveniet, si ejus vestis fuerit alba. Pari quoque ratione confirmati, sive in fronte chrismati, usque ad septimam diem lavari non debent. Cum enim Ecclesia tanto tempore celebret adventum Spiritus sancti super Apostolos, merito unusquisque Spiritum sanctum accipiens, tanto tempore celebrare debet illius adventum, in se singulos dies pro singulis donis celebrando. Haec autem vestis uni imposita, alteri potest imponi, si necesse fuerit, prout jam de panno, quo caput confirmati alligatur, dicetur, quamvis melius sit novam habere.

21. In quibusdam etiam locis baptizatis dantur calceamenta, quae sunt dominicae mortis insignia, ut exemplo ejus, qui pro nobis passus et mortuus est, carnem suam vitiis, et concupiscentiis mortificet baptizatus.

22. Datur quoque candela illuminata in manu baptizati, ut cum Dominus ad nuptias venerit, sit semper paratus ei in aula coelesti occurrere cum luminariis virtutum et bonorum operum. De cereis etiam neophytorum supra dictum est.

23. Sane, legitur in Canone Gregorii (5), quod Judaeis baptizandis quadraginta dierum abstinentia indicenda est,et si postquam baptizati sunt apostataverint,cogendi sunt fidem servare, et filii quos circumciderunt ab eorum consortio separentur, servi eorum circumcisi ab eis pro injuria corporis sui libertati tradantur (6). Et in concilio Agathensi (7) statutum est,quod Judaei baptizandi, qui de facili ad vomitum redeunt, novem menses sint prius inter cathecumenos. Aeger quoque, sicut ait Cyprianus (8), baptizari potest, mortuus vero non, nec Eucharistia sibi dari,sicut legitur in Bucardo, lib. 4, cap. *Cavendum est*, et in lib.5, cap. *Idem placuit*, sed sicut in eodem lib. 4, cap. *Subito*, legitur: « Subito obmutescens sic, si tamen voluntatis praeteritae testimonium verbis habet, aut praesentis annuit, in suo nutu (9).

24. Praegnans vero mulier si baptizetur,non intelligitur, secundum Isidorum (10), partus bapti-

(1) Isai. 63. (2) Apoc. 16. (3) Eccl. 9. (4) Eccl. 11. (5) Ead. dist. *Neque absit*. (6) Ead. dist. *Plerisque*, et Extra. de bapt. *Majores*. (7) Ead. dist. *Judaei*. (8) Ead. dist. *Nec quicquam*. (9) 25. quaest. 7. *Is qui*. (10) Ead. dist. *Si in maternis*, et cap. *Baptizata*.

zatus in ventre, quia qui adhuc natus secundum Adam non est, secundum Christum regenerari non potest, nec dici regeneratio in eo potest, in quo generatio non praecessit. Baptizandus ergo est, qui ex baptizato nascitur. Tenendum quoque est, quod discipuli et Apostoli baptizati fuerint (1), qui etiam alios baptizabant, prout dicitur sub FESTO PENTECOSTES, quod de Joanne specialiter Hieronymus (2) attestatur, et Augustinus de Paulo (3). Item statutum est in concilio Carthaginensi (4), quod mulier, quamvis docta, baptizare non praesumat, nisi necessitate urgente. Rursus, in concilio Lugdunensi (5) statutum est, ut qui, praeter quam in mortis necessitate, cum veteri chrismate baptizaverit, deponatur.

25. In concilio Ilerdensi (6) statutum est, ut omnis presbyter qui fontem lapideum habere non potest, vas conveniens ad hoc solum officium habeat, quod extra Ecclesiam non deportetur. Debet ergo fons esse lapideus, nam et de silice aqua in baptismi praesagium emanavit. Sed et Christus qui est fons vivus, est lapis angularis, et petra.

26. Hoc quoque notandum est, quod per circumcisionem delebatur olim peccatum originale, et nunc per baptismum, prout sub titulo DE CIRCUMCISIONE dictum est. Ideo autem originale peccatum omnibus nocet, quia quando Adam peccavit, nondum aliquis ex eo fuerat materialiter proseminatus. Ipsum autem originale peccatum in ipsa animae infusione contrahitur, quia tunc principales vires animae debilitantur. Sed cum originale peccatum contrahitur solum ex carnis corruptione, quare imputatur animae? Respondeo: quia anima condelectatur carni, vel melius, ut ibidem quaedam digna retributio notetur; anima enim primi hominis prius peccando carnem ipsam corrupit, unde modo corruptio carnis animas corrumpit.

27. Circa baptismi formam notandum est, quod sicut ait Alexander Papa III. (7), si quis puerum ter in aquam immerserit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti amen, et non dixerit: *Ego baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, non est puer baptizatus. Sed si immerserit ter puerum, nihil dicens, baptizatus non est.

28. Verum, tempore Apostolorum baptizando nil aliud dicebatur, nisi: *Baptizo te in nomine Trinitatis* (8), et ita explicite dicebant, vel etiam implicite, utpote: *In nomine Domini nostri Jesu Christi*, et baptizabant in stagnis et fluminibus. Sed beatus Clemens, secundus a beato Petro, ex ipsius doctrina unctionem olei chrismatis addidit. Postea Leo Papa, Damasus, et Ambrosius, exorcismos, et benedictiones, et caeteras solemnitates adjecerunt.

29. Baptismi autem forma non vitiatur si quid in ea superflue ponitur (9), ut si dicatur: *Baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et diaboli*, vel: *Arma virumque cano;* vel si quid praetermittitur formae, ut si dicatur: *Arma virumque cano, et ego baptizo te, etc.* Si vero aliquid interponat, ut si dicatur: *Ego baptizo te, et Deus est, in nomine Patris, et Filii, etc.*, dicunt quidam non esse baptizatum, alii vero contradicunt. Si autem verborum ordo formae mutetur, ut si dicit: *Baptizo te in nomine Filii, et Patris, et Spiritus sancti*, dicunt non esse baptizatum, quia ordo verborum de forma est. Si vero mora naturalis et compendiosa interponatur: puta respirando, tussiendo, vel screando, non obest.

30. Caeterum, forma ipsa pronuntiari potest literaliter, vulgariter, graece, latine, et armenice (10); iidem enim sunt effectus, licet voces non sint eadem, secundum Aristotelem. Unde graecus huc veniens baptizat in lingua graeca, et econverso, quia Apostoli loquebantur variis linguis. Hinc est quod si quis dicit: *Baptizo te in nomine genitoris, et nati, sive geniti, et sancti flaminis*, baptizatus est; bene enim fit baptismus sub nominibus synonimis. Sed si dicatur: *Mergo te in nomine Patris, etc.*, non est baptismus, quia illud verbum *mergo*, non est synonimum cum illo verbo: *Baptizo.*

(1) Ead. dist. *Quando*, et cap. seq., et not. in cap. *Aliud*. (2) De Poenit. dist. 2. *Si enim*, in princ. (3) De Consec. dist. 4. *Si eos*. (4) Ead. dist. *Mulier*. (5) Ead. dist. *Si quis de alio*. (6) De Consec. dist. 4. *Omnis presbyter*. (7) Extra. de Baptismo, c. 1. (8) De Consec. dist. 3. *In Synodo*. (9) Ead. dist. *Si non sanctificatur*. (10) Hoc legitur et not. ead. dist. *Mulieri*, et. c. seq.

Non fit etiam baptismus, si dicatur: *Baptizo te in nomine trium personarum*, vel *in nomine Trinitatis*, vel *in nomine Christi;* vel si baptizaverit in tribus principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, vel si omittatur aliqua de tribus personis, puta Spiritus sancti, vel Filii, vel Patris, vel etiam si diceretur: *In nomine paternitatis, et filiationis, etc.*, non esset baptismus.

31. Item si omitteretur hoc pronomen *ego*, dicendo: *Baptizo, etc.*, tenet quidem, quia pronomen illud subintelligitur, unde non deest; sed etiam, secundum Zachariam Papam (1), si sacerdos simplicitate ductus, non intendens errorem introducere, dixerit: *Baptizo te in nomine Patria, et Filia, et Spiritus sancta*, baptismus non vitiatur.

32. Si vero dubitatur de aliquo, utrum sit baptizatus vel non, statuit Alexander Papa III. (2), quod baptizetur sub hac forma: *Si es baptizatus, non te baptizo; sed si nondum baptizatus es, ego baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen.*

33. Adhuc si infans non potest nasci, sed solum caput emittat, illud baptizetur prius quam moriatur (3). Sed si mater in partu moriatur, incidatur; et infans vivus de ventre extrahatur, et baptizetur.

34. Circa patrinos, qui in baptismo et confirmatione necessarii sunt, dicendum est quod ubi infans fari, vel credere nescit, patrinus interrogatur, et respondet pro eo, et in ejus fide et professione baptizandus salvatur, quod etiam, secundum Isidorum (4), in aegroto, muto, surdo baptizandis contingit. Nam etiam legimus Syrophenissam mulierem venisse ad Jesum, et rogasse pro sua filia spiritum immundum habente, et illam ad praeces matris salvatam fuisse. Augustinus quoque (5) jusserit, quod responsio ipsius patrini ad celebritatem, idest solemnitatem pertinet sacramenti, quasi dicat non ad necessitatem. Parvulum enim non fides illa quae in credentium voluntate consistit, sed fidei sacramentum fidelem facit, unde fidelis vocatur, non rem ipsam annuendo, idest profitendo, sed ipsius rei sacramentum recipiendo. Sicut ergo parvuli alieno errore damnati fuerant, sic ex aliena professione salvari posse necesse est (6), et cum illi ad intelligibilem aetatem pervenerint, debent patrini insinuare illis professionem quam pro eis fecerunt.

35. Porro sacerdos baptizans, et Episcopus confirmans sibi illos obligant, quod de eis curam specialem gerant: quia enim ipse non omnibus potest curam specialem impendere, idcirco patrino committit, qui se pro illo fidejussorem constituit, quod renatum docebit orationem Domini, et symbolum fidei, quod quilibet christianus adultus scire tenetur, vel in lingua latina, vel materna; et si patrinus filiolum docere neglexerit, gravissime peccat.

36. Item, juxta auctoritatem Leonis Papae (7), unus tantum debet esse in baptismo, et unus in confirmatione patrinus, sive vir, sive mulier; et hoc propter pericula quae consueverunt contingere in conjunctionibus matrimonialibus. In quibusdam tamen Ecclesiis contraria consuetudine hoc derogatum esse videtur, et hoc ideo quoniam si veniat in dubium de aliquo, utrum sit baptizatus vel non, quanto plures sunt patrini, et testes baptismi, tanto fortius dubium excludetur, et tanto plures ad instruendum filiolum se constituunt debitores. Item, secundum Canonem (8), in catechismo et in baptismo, et in confirmatione unius idem patrinus sufficere potest, ubi necessitas cogit: alias singulos singuli suscipiant. Verum baptizatis, seu confirmatis, patrinorum perfidia, qui non consentiunt non obest.

37. Cum igitur patrinus filiolum instruere teneatur, et in fide ipsius baptizandus salvetur, nullus debet patrinus effici, nisi sciat Dominicam orationem, et symbolum (9), in quibus ipse tenet filiolum suum instruere, cum sit fidejussor fidei illius; et eum debet custodire pro posse, ne a fide et justitia deviet, castitatem custodiat, justitiam diligat, et teneat charitatem, utpote responsurus in die judicii de omni excessu illius.

(1) Ead. dist. *Retulerunt*. (2) Extra. de Baptismo, c. 1. (3) ff. de reli. et sump. fun. l. *Cum in diversis*. (4) Ead. dist. *Parvuli*, et c. seq. (5) Ead. dist. *Nihil*, et c. seq. (6) Ead. dist. *Illud*, et c. seq. *Quare*. (7) Ead. dist. *Et plures*. (8) Ead. dist. (9) Ead. dist. *Non licet*, et c. seq.

38. Sunt autem quatuor genera personarum, quas Ecclesia non suscipit in patrinos. Primum genus est Monachus, Abbas, Abbatissa, Moniales, et hujusmodi. Secundum genus sunt infideles. Tertium, illi qui nondum sunt confirmati (1), qui alios non possunt tenere in baptismo, vel in confirmatione; non enim veri debent vocari fideles, unde nec veri testes esse possunt (2). Quartum genus est vir et uxor simul (3), nisi prius ambo votum emiserint castitatis. Si ambo eumdem puerum de fonte levarent, spirituales patres ejusdem fierent, unde ulterius carnaliter commisceri non debent. Nec etiam (ut ajunt quidam) aliquis de sacro fonte levare debet aliquos de sua consanguinitate, praesertim filium proprium vel filiam, vel uxoris, vel econverso (4), quia charitatis dilectio per baptismum propagari debet.

39. Baptismi solemnitate completa, itur ad fontes cum triplici Litania, et inde, quia ante baptismum et post: Litaniae circa baptisterium peraguntur, pro eo quod in Apocalypsi legitur: *Iris erat in circuitu sedis* (5). Iris, ut ait Beda, quae fit sole irradiante nubes, et quae post diluvium fuit propitiationis indicium, significat intercessiones Sanctorum; sedes Ecclesiam significat; nubes sunt viri sancti, juxta illud Isaiae: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* (6), qui ante adventum Christi et post devotissime pro Ecclesia oraverunt, et orant.

40. Fit autem hic Litania circa fontes usque ad *Sancte Joannes Baptista, ora pro nobis*, eo quod ipse primus invenit, vel docuit baptisma. Deinde similiter cum trina Litania reditur usque ad *Omnes sancti, orate pro nobis*, ad ostendendum quod ipsi orant pro filio baptizato, *qui mortuus erat et revixit, perierat, et inventus est* (7), ut in vera fide Trinitatis participet Sacramento baptismi, vel ut Deum, quem confessus est, diligat toto corde, et tota mente, et totis viribus. Sane, aguntur in quibusdam Ecclesiis septenae Litaniae ante baptismum, quia oramus Sanctos intercedere pro nobis, ut Spiritus sanctus, cujus gratia septiformis est, veniat super aquam baptismi. In aliis aguntur, qui nedum cathecumeni baptizantur, ut Deus custodire dignetur quinque sensus corporum eorum, ne per eos illecebris saecularibus incitati, purificationem in baptismo acceptam ammittant. Trinae etiam quandoque post baptismum aguntur, ut credulitatem Trinitatis, in qua baptizati sunt, et quam professi sunt, toto corde, tota mente, totisque viribus diligant. Quidam etiam cantant Litaniam in eundo ad fontes propter spem, et inde redeundo propter rem, ad notandum quod Sancti orant pro baptizandis, ut sacramentum vera fide percipiant, et pro baptizatis ut in sacramento verae fidei percepto confirmentur. In fine Litaniae fiunt, juxta Apostolum, petitiones, ut: *Propitius esto, parce nobis Domine*, et obsecrationes, ut: *Per nativitatem tuam, libera nos Domine*, et postulationes, ut: *Peccatores, te rogamus, audi nos*.

41. Quid significet cantus post baptismum dictum est supra, ubi de Canticis agitur. Caeterum, in quibusdam Ecclesiis in Lectionibus et Litaniis senes praecedunt, et juvenes subsequuntur, vel quia senex servus, scilicet Eleazar, adduxit Rebeccam, ut Isaac juvenis apprehenderet eam; vel quia in baptismo juvenescit Ecclesia, et renovatur ut aquila juventus nostra. Rursus, in quibusdam Ecclesiis dum duodecim Lectiones leguntur, Litaniae dicuntur, et earum duodenarius numerus per tres quaternarios clericorum impletur, quibus oratur ut in baptizandis doctrina capiat Apostolorum fidem Trinitatis, ex quatuor virtutibus praedicatorum.

---

(1) Ead. dist. *In baptismo*. (2) 9. quaest. 7. *Non potest*, et c. seq. (3) 30. q. 4. quaest. 4. *Quod videtur*. (4) Extra. de cogn. spir. c. 2 et 4. (5) Apoc. 4. (6) Isai. 60. (7) Luc. 15.

CAPUT LXXXIV.

DE CONFIRMATIONE

SUMMA

1. *Confirmatio non debet dari ante septimum diem post baptisma.*
2. *Spiritus sanctus in Confirmatione est tanquam tutor pupilli.*
3. *Baptizatus bis ungitur chrismate. Et quare.*
4. *Unctio facta ab Episcopo in fronte quid differet ab ea quam facit sacerdos in cervice cum chrismate.*
5. *Confirmari aut baptizari bis non debet quis.*
6. *Confirmatum cur percutiat in faciem Episcopus.*
7. *In Confirmatione quid agat Episcopus. Et num. 8.*
9. *Patrini qui non possunt esse in Confirmatione, vel Baptismo.*

1. Sexto loco de Confirmatione dicamus. Siquidem post baptismum sequitur spirituale signaculum, scilicet Confirmatio, quod profecto fit quando ad invocationem Episcopi Spiritus sanctus infunditur. Baptizatus autem confirmari non potest, nisi demum post septem dies post baptismum, propter septem dona Spiritus sancti, quae recipiunt in baptismo; nam pro singulis donis decet dies singulos celebrare. Alii dicunt quod statim post baptismum est Confirmatio inchoanda, propter rationem scriptam sub QUINTA FERIA COENAE DOMINI, ubi agitur *de olei consecratione*. Nam et Clemens I. statuit ut baptizatus quam citius fieri possit confirmetur, quia non est perfectus christianus qui hoc non necessitate, sed incuria, aut voluntate omittit. Haec frontis chrismatio Confirmatio dicitur, quia per eam Spiritus sanctus datur ad augmentum, et robur (1), unde cum caeteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi summus Sacerdos, idest Episcopus debet conferre (2), quia de solis Apostolis legitur, quorum vicarii sunt Episcopi, quod per manus impositionem Spiritum sanctum dabant, quemadmodum Actuum Apostolorum lectio manifestat: *Cum autem audissent* (inquit) *Apostoli qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum* (3). Cujus adventus per mysterium unctionis designatur, quia columba in qua Spiritus sanctus super Christum in baptismum descendit, ad vesperum in cataclysmo revertens, ramum retulit olivae virentis; cujus utique sacramentum David Propheta praenoscens, exhilarandam faciem in oleo praedicavit (4). Arnoldistae tamen, perfidi haeretici, dicentes manuum impositionem, sive consolamentum, fieri posse a quolibet homine bono, objiciunt ad hoc quod praemissum est de eo quod legitur in Actibus Apostolorum, quod Ananias Saulo, et Simon, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, Barnabae et Saulo manus imposuerunt, qui tamen nec Apostoli, nec Episcopi fuisse leguntur, et ex eo quod praedicitur, *miserunt ad eos Petrum et Joannem*, apparet quod Episcopi debent illuc ire ubi sunt quibus sit necesse manus imponi; cumque illuc venerint, orant pro eis dicentes: *Emitte in eos septiformem Spi-*

(1) Extra. De sac. unct. c. 1. (2) Extra. De Confir. *Quanto.* (3) Act. 8. (4) Psal. 103.

ritum sanctum, etc. Non enim discipuli dabant Spiritum sanctum, sed orabant ut veniret in eos, quibus manus imponebant.

2. Hoc ergo agit episcopalis Confirmatio baptizato, quod tutor pupillo. Quid enim prodest amplam haereditatem filio relinquere, nisi ipse, vel lex, aut praeses illi provideat de tutore? Paracletus quidem est ejus consolator, in Christo custos, et tutor baptizati, qui suadente diabolo posset sicut et pupillus suam perdere facultatem, idest baptismi utilitatem, si hunc non haberet tutorem. In Confirmatione ergo totius christianae religionis mysterii plenitudo completur. In baptismo namque per Spiritum sanctum datur remissio peccatorum; hic autem ipse Spiritus invitatur ut veniat in domum ipsam quam sanctificavit, descendere et habitare dignetur, et ad Episcopi invocationem infunditur. Unde Urbanus Papa inquit: « Per manus episcopalis impositionem Spiritus sanctus datur, ex quo cor fidele ad prudentiam et constantiam dilatatur, ut quis plenus sit christianus ».

3. Bis ergo ungitur chrismate baptizatus, scilicet in vertice et in fronte, nam et ipsis Apostolis bis fuit datus Spiritus sanctus: primo in terra, quando Christus exsufflavit in eos dicens: *Accipite Spiritum sanctum,* secundo a coelo, in die Pentecostes. Sed et ipsi Apostoli receperunt Spiritum sanctum in baptismo; non enim credendum est ipsos non fuisse baptizatos qui alios baptizabant, ut praemissum est. Haec ergo duplex baptizatorum unctio significat quod Spiritus sanctus datus est Apostolis semel in terra, ad dilectionem proximi, et semel in coelo ad dilectionem Dei; unde ad notandum pulchritudinem donorum Spiritus sancti, quae in Confirmatione conferuntur, dicitur: *Emitte in eum Spiritum sapientiae, et intellectus, etc.* Haec sunt vestes quibus induuntur filii regis, de quibus dictum est: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (1), et de quibus dicit Apostolus: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis* (2); non enim habet Christum pro indumento, qui donis Spiritus sancti, quibus Christus ab ipsa conceptione ornatus fuit, non est ornatus.

4. Differt autem haec unctio quae fit in fronte per Episcopum, ab illa quae fit in cerebro, sive in vertice per sacerdotem. Primo quia, secundum Rabanum (3), in illa signatur supra baptizatum Spiritus sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam; in hac vero signatur ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia cum plenitudine sanctitatis, scientiae, et virtutis venire in homine declaretur. Secundo, differunt, quia per illam quae fit in vertice anima Christo desponsatur; per istam vero ditatur et dotatur. Item, per illam ostenduntur vulnera esse sanata, per hanc plenitudo gratiarum confertur, quod ex verbis utriusque unctionis potest perpendi. In collatione enim illius unctionis dicit sacerdos: *Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te regeneravit ex aqua et Spiritu sancto, quique tibi dedit remissionem omnium peccatorum, ipse te liniat chrismate salutis in vitam aeternam.* His verbis, quae est salutatio in vitam aeternam, per hanc unctionem obtineri ostenditur; sed haec verba transcendit Episcopus in unctione Confirmationis, dicens: *Emitte in eum septiformem Spiritum sanctum tuum Paracletum de coelis, spiritum sapientiae et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiae et pietatis, et imple eum spiritu timoris Domini, et consigna eum signo sanctae Crucis, propitiatus in vitam aeternam: consigna inquam, ut Spiritum sanctum non amittat.*

5. In concilio Tholetano (4) dicitur, quod nullus debet bis confirmari, sicut nec rebaptizari. Post orationem, quam communiter dicit Episcopus super omnes confirmandos si plures [sint, singulariter cuilibet frontem linit in modum Crucis, chrismate, cum pollice, dicens cuilibet: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Pax tecum.* Quae salutatio fit ad novum hominem, qui dignus est salutari propter vitae novitatem, et qui secundum Deum creatus est in justitia, sanctitate et veritate; interim enim cum erat vetus, non erat salutandus, sed tantum erat pro eo orandum. Ideo autem fit in modum Crucis, et cum chrismate, sicut et omnia chrismata cum Crucis figura perfi-

(1) Joan. 1. (2) Galat. 3. (3) De Consec. dist. 5. *Novissime.* (4) De Consec. dist. 5. *Dictum,* et c. seq.

ciuntur (1), ut appareat quod est illius, per cujus Crucem redemptus est, sine quo signaculo non oportet nos ante Deum repraesentari. Quod fit cum pollice, quia ille in consecratione Pontificis est ad hoc specialiter consecratus, vel quia *omne datum optimum... descendens Patre luminum* (2). Ideo in fronte, quia ibi melius et citius videtur, ut sic exterminator Angelus videns cum hoc signo munitum ad se non pertinere, pertranseat sicut pertransivit domos Hebraeorum in Aegypto, ubi vidit utrumque postem linitum sanguine agni, et percussit primogenita Aegyptiorum in domibus ubi hoc signum non erat (3). Quid enim est sanguis agni nisi fides passionis Christi? Uterque postis hoc sanguine linitur, cum fide passionis Christi in corpore et mente gestamus; in corpore per mysterium, in mente per efficaciam. Ideoque fit in fronte quia perfectorum est non in occulto, sed in manifesto Christi nomen semper habere. Hinc est quod Joannes Apostolus ait: *Vidi supra montem Sion agnum stantem, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis* (4). Stare enim et in monte et cum agno, perfectorum est, et perfectio in Confirmatione datur, ut praemissum est. Melius quoque in fronte insignitur, in quo summus Pontifex laminam auream figebat, in qua scriptum erat ineffabile nomen Domini; et ut baptizatus libere confiteatur quod credit, quia *corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem* (5), memor ejus quod Dominus ait: *Qui confitebitur me coram hominibus, etc.* (6).

6. Subsequenter Episcopus confirmatum percutit in faciem. Primo, ut tenacius memoriae teneat, se hoc sacramentum recepisse. Secundo, quia hoc sacramentum datur baptizato ad robur fidei, ut praemissum est, ut videlicet sit ita fortis in fide in baptismo suscepta, quod ulterius coram quocumque confiteri nomen Christi non erubescat. Tertio, haec percussio repraesentat manuum impositionem, quoniam Apostoli per manus impositionem confirmabant. Quarto, ad terrendum malignum spiritum, ut fugiat, et ne redire audeat, sicut fecit beatus Benedictus, liberans per alapam monachum, qui a maligno spiritu vexabatur, ut legitur in Dialog. Greg. lib. 2, c. 32.

8. Duo ergo facit Episcopus: primum, quia eum ungit in fronte; secundum, quia ipsum percutit in facie. Unctio significat unguentum gratiae, quantum ad actus audaces aggrediendi ea quae pertinent ad fidem; percussio vero fit ne ulterius confundatur, aut timeat confiteri nomen Christi, quasi dicat Episcopus confirmato: Ita sis fortis, ut quicumque sic te percusserit, vel quocumque alio modo tibi confusionem fecerit, pro eo quia Christi fidem confiteris, tu in his omnibus non erubescas: percussi enim in facie erubescere solent. Similiter etiam fit alicubi, propter eamdem causam, militibus novis. Fieri potest Confirmatio in campo, melius tamen fit in Ecclesia, aut in atrio Ecclesiae. In Bucardo (7), et in concilio Aurelianensi (8) statutum est, ut sacramentum Confirmationis a jejunis et juvenibus perfectae aetatis, puta duodecim vel quindecim annorum, seu adultis, monitis prius peccata confiteri, conferatur; hodie tamen quam citius potest hoc fiat, ut praemissum est.

9. Chrismato autem aliquo panno albo frons sua circumcingitur, ne recens unctio defluat, aut deleatur: et septima die deponitur, sicut supra, ubi agitur DE BAPTISMO, dictum est. Et in concilio Beluacensi (9) dicitur, quod pannus chrismalis quo caput pueri in fronte per Episcopum, vel in vertice per presbyterum chrismati circumcingitur, potest iterum super alium baptizatum imponi.

10. Item, non confirmatus non potest alium tenere in baptismo, vel in Confirmatione, nec vir et uxor, vel consanguineus, vel etiam plures teneant confirmandum, prout in BAPTISMO dictum est.

(1) De Consec. dist. 5. *Numquid.* (2) Jac. 1. (3) Exod. 12. (4) Apoc. 14. (5) Rom. 10. (6) Matth. 10. (7) Lib. 3, cap. *Episcopus.* (8) De Consec. dist. 5. *Ut jejuniis.* (9) De Consec. dist. 4. *Si quis noluerit.*

CAPUT LXXXV.

DE MISSA

SUMMA

1. *Altaria cur cooperiantur Sabbato sancto.*
2. *Sabbato sancto Missa aliter et praeter morem celebratur. Et quorsum.*
3. *Campanae cur pulsentur dum cantatur* Gloria in excelsis, *Sabbato sancto.*
4. *Sabbato sancto cur non dicatur Graduale, sed Alleluja et Tractus. Et cur eodemmet die lumen non portetur ad Evangelium, sed incensum, num.* 5.
6. *Sabbato Paschatis cur omittatur Offertorium. Item Postcommunio, num.* 7.
8. *Sabbato Paschatis cur brevius Vesperae, et una cum Missa terminentur.*
9. *Sabbati Paschatis privilegium.*

1. Septimo loco de Missa hujus diei dicendum est, in qua quidem plura sunt notabilia. Primo, quod ante Missam altaria cooperiuntur, quod fit quia jam Ecclesia incipit resurrectionis praeludia celebrare. Magna enim pars hujus officii ad illam pertinet, et in resurrectione Christus, qui per altare significatur, stola corporis indutus est. Item, ministri Altaris pretiosis et splendidis sunt vestibus decorati, ad significandum quod neophiti sunt indumentis virtutum ornati.

2. Item Missa ideo non cantatur solito more, quia in ea non dicitur Introitus, qui est caput Missae, eo quod ille qui est caput et principium nostrum subtractus est, et in sepulchro silet; et nocte resurrectionis licet resurrexisset, tamen a suis nesciebatur, unde cum Maria Magdalene invenit monumentum vacuum, credidit eum esse sublatum. Haec enim die, et in vigilia Pentecostes, servamus antiquum Ecclesiae morem, qui fuit ante Papam Coelestinum, secundum quem Introitus in Missa non dicebatur, sed a Κύριε ἐλέησον incipiebatur. Incipit ergo a Κύριε ἐλέησον officium, quod est quidam vox laetitiae: de hoc quod neophyti sunt renati, rogat Ecclesia ut Dominus eos in novitate conservare dignetur; omnia enim qua dicuntur usque ad Evangelium ad eos referuntur.

3. Sequitur *Gloria in excelsis*, quod ideo cantatur, Primo, quia pax data est renatis, quae ab Angelis nuntiata est in nocte nativitatis; cum ergo ipsi sint renovati gratia Dei, possunt cantare cum Angelis. Secundo, ideo quoniam Angeli qui primo illud nato Domino cantaverunt, pro renatis in baptismo gloriantur. Tertio, quia resurrectio Christi proxima est, ideo dicitur iste angelicus cantus, et cum ipsis Angelis chorus exultat personanti melodia, et campanae, sive signa, etiam concrepant, quae hactenus fuere muta. Collecta etiam de renatis manifesta est, quae est: *Deus, qui hanc sacratissimam noctem gloria dominicae resurrectionis illustras, conserva in nova familiae tuae progenie spiritum adoptionis, quem dedisti, etc.*, cui praemittitur *Dominus vobiscum*, et non *Pax*, ut jam dicetur. Similiter Epistola refertur ad eos, videlicet: *Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens* (1), quasi dicat: Resurrexistis in baptismo a peccatis, sicut Christus resurrexit ab omnibus infirmitatibus suis. Sed ad quid debent laborare resurgentes, nisi quae sursum sunt obtineant? Ideo dicitur: *Quae sursum sunt sapite, non quae super terram*, idest coelestia, non terrena vobis sapiant, et additur: *Mortui enin estis, et vita*

(1) Coloss. 3.

vestra abscondita est cum Christo in Deo (1). Mortui enim estis peccato, et mortui estis vobis, ut jam non vobis, sed Domino vivatis, sicut dicit Apostolus: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus* (2). Vita autem vestra abscondita est in Deo, ideo quia nondum apparet quod futuri estis, sed cum apparuerit Christus vita vestra, apparebitis cum ipso in gloria. Ecce ad quid debeant tendere neophyti, scilicet ut sint, et appareant cum Christo in gloria, ad quam repraesentandam ministri altaris solemnes vestes induunt, ut renatorum stolam innocentiae demonstrent: in Epistola vero baptizati instruuntur. Post Epistolam vero sequitur *Alleluja,* quod est vox angelica, sive canticum Angelorum, sicut ostendit Joannes in Apocalypsi, dicens: *Audivi quasi vocem turbae magnae, et sicut vocem aquarum multarum dicentium Alleluja* (3), quia Angeli gloriantur propter baptizatos a diaboli servitute ereptos, et ad fidem conversos.

4. Et dicitur *Alleluja* sine Graduali ad significandum quod caput nostrum quiescit, ubi enim est quies, ibi non est motus; ubi autem non est motus, ibi non est ascensus de gradu in gradu, quod significat Graduale. Ideo autem Graduale non dicitur, quia baptizati nondum per opera in virtutibus gradum fecerunt. Dicitur autem Tractus, qui significat patientiam, per quam expectare debent gloriam sempiternam, quam sequens sabbatum *in albis* repraesentat, in quo sabbato non cantatur Graduale, quia ibi non est necessarium bonum opus; vel Tractus, quia nec patientia, sed duplex *Alleluja* pro duplici gloria, scilicet animae et corporis. De hoc sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA dicetur. Et praeter morem ante Tractum ponitur *Alleluja,* quod est quaedam vox laetitiae, ad notandum laetitiam neophytorum, quam habent de spirituali novitate. Sed quia graves sunt labores viae, sequitur Tractus, qui dicitur a trahendo. Ad idem tamen invitantur neophiti in versu *Alleluja,* et in Tractu, videlicet ad Dei laudem, nam *Alleluja* sonat *Laudate Dominum,* et in Versu *Alleluja* sonat *Confitemini Dominum,* idest *laudate Dominum,* et additur causa *quoniam bonus est in se* et nobis, cum quibus misericorditer et benigne egit dimittendo peccata in baptismo. Et cantatur in tono resurrectionis, scilicet octavo. Sed quia effectus benignitatis posset esse ad tempus, ideo subditur: *Quoniam in saeculum misericordia ejus.* Ad idem etiam invitantur in Tractu, scilicet: *Laudate Dominum omnes gentes, etc., Quoniam confirmata est, etc.* Revera firmatur misericordia, quae in aeternum durat, sicut in Versu *Alleluja* dictum est. Haec ante duo, scilicet misericordia et veritas, in psalmis junguntur, ut nec misericordia injusta, nec veritas nimis austera credatur (4). Quare duplices Laudes dicuntur, et quare Tractus, et quare sub humiliori lingua dicitur, sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA dicetur. Secundo, et *Alleluja* ideo prius quam Tractus dicitur, quia hebraea lingua mater est nobilissima omnium linguarum propter auctoritatem divinae Scripturae; latina vero inferior, quasi filia. Praeterea *Alleluja* significat Judaeos prius conversos, Tractus Gentiles postea credentes. Tertio, dicitur primo *Alleluja* in memoriam prioris status Adae; sequitur Tractus in memoriam sequentis. Praecedit etiam *Alleluja* propter gaudium revertentium de captivitate babylonica; in aliis vero diebus Graduale praecedit *Alleluja,* propter profectum proficientium. Deinde sequitur Evangelium: *Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati* (5), in quo de solicitudine mulierum circa Domini sepulchrum, et de ministerio Angelorum, et de resurrectione Salvatoris agitur; usque nunc enim fuit sacrificium neophytorum, sed dehinc resurrectio ad memoriam revocatur. Et nota, quod *vespere sabbati* hic accipitur pro nocte, et est sensus: *vespere sabbati,* idest in nocte sabbati. Sed quia credi posset quod venissent mulieres in principio noctis, vel in medio, idcirco adjunctum est, *quae lucescit in prima sabbati,* idest quae pertinet ad lucem primi sabbati. Lucescerat enim jam quando venerat Maria Magdalene, et altera Maria videre sepulchrum, etc.

5. Ante Evangelium autem non portatur lumen, nec etiam, in quibusdam Ecclesiis, candelabra cum luminariis stant ad Missam super altare. Primo, quia ille qui est lumen nondum nobis redditus est, quoniam ejus resurrectio nondum erat manifesta, imo credebatur adhuc in sepulchro la-

(1) Coloss. 3. (2) Galat. 2. (3) Apoc. 19. (4) 40. dist *Disciplina*. 24. dist. q. 4. *Non est injusta*. (5) Matth. 28.

tere. Secundo, quia mulieres Christum, non Deum, sed solummodo esse mortalem credentes, occulte, sine lumine ibant ad sepulchrum, ut ungerent corpus Jesu. Tertio, ad notandum caecitatem cordis ignorantium ipsum resurgere posse. Incensum tamen fertur in signum quod mulieres tulerunt aromata, ut ungerent Jesum. Rursus, accensa luminaria non feruntur, sed incensum sic, ad notandum quod tunc orationis affectio, quae per incensum exprimitur, animis infirmorum non deerat, sed veritatis lux, quae per accensa luminaria designatur, eis certitudinaliter non clarebat propter Domini sepulturam. Post Evangelium non dicitur *Credo*, ut per hoc infirmorum animorum dubitatio denotetur. Quaedam tamen Ecclesiae dicunt hac die *Credo*, et per totam sequentem hebdomadam, quo renati asseverant se in Deum tendere, et ea quae de Christo dicta sunt in Evangelio firmissime credere.

6. Offertorium quoque non dicitur, in quo significatur, Primo, silentium mulierum, quae territae, quasi cum silentio recesserunt a monumento ad quod iverant ut Christo unguentum offerrent. Secundo, quod ipsae venientes, juxta legis mandatum, ungere corpus Jesu, latenter venerunt ad sepulchrum, et contra illud in silentio steterunt, timentes respondere Angelo, vel custodibus sepulchri: ergo earum more cantores silent. Tertio, quia nondum surrexit qui dat nobis quod offerre possumus. Cantatur autem *Sanctus, sanctus, sanctus*, quod est Angelorum canticum, quia Angeli tanquam nihil timentes in sepultura Domini, et ejus resurrectione, quam non tacuerunt, suum habuerunt mysterium. In Canone etiam, scilicet *infra actionem*, fit mentio de renatis. *Agnus Dei* non cantatur, tum quia nondum surrexit, quod ipsi scirent, qui in die resurrectionis dixit discipulis: *Pax vobis;* tum quia discipuli tunc desperaverant, neque credebant eum esse Deum qui redimeret Israel, unde Cleophas dixit: *Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel* (1), quasi dicat: jam non speramus, imo desperamus. Sed et mulieres, quae venerunt ad monumentum, credentes corpus sublatum esse, non credebant quod ipse peccata mundi tollere posset. Unde et Maria Magdalene, quae fuit magis solicita, audivit a Domino: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum* (2), subaudi in corde tuo, idest nondum credis me esse aequalem Patri; ergo non credis me tollere posse peccata mundi. In quibusdam tamen Ecclesiis dicitur ter: *Agnus Dei*, sine *Dona nobis pacem*. Non datur etiam pax in detestationem osculi proditoris, et quia Christus, qui est vera pax nostra, nondum pacem nunciavit, quia nondum surrexit qui in die resurrectionis Apostolis ait: *Pax vobis*. Unde forte hic modus salutationis, scilicet *Pax vobis*, ab Episcopo in principio hujus Missae non dicitur, licet differtur, ut novam salutationem in die resurrectionis suae populus affectuosius amplectatur. In aliquibus tamen Ecclesiis pax datur, eo quod *Gloria in excelsis* cantatur.

7. Postcommunio etiam non cantatur, Primo, ad notandum quod non erant tunc, qui in fide Christi communicarent. Secundo, quia baptizati nondum communicaverunt, sed in die Paschae communicare debent. Tertio, quia nondum surrexit qui nobis dat quod communicemus. Quarto, quia Vesperae, quae sequuntur, vicem obtinent Postcommunionis. Quinto, quia omnes tacuerunt in Christi comprehensione et crucifixione, ideo cantores tacent. Cantoribus igitur tacentibus, sacerdos suum implet officium, quia Apostoli de resurrectione dubitantibus, et mulieribus timentibus et nil dicentibus, Christus ipse per suam gloriosam apparitionem, quibus voluit, fecit se manifestum.

8. Consequenter inter coenandum, idest, dum sacerdos communicat, adjiciuntur brevissimae Vesperae, scilicet: *Laudate Dominum omnes gentes*, quae quasi non sunt Vesperae, quia sabbatum aeternae quietis, quod per hoc sabbatum figuratur, nullam habet vesperam. Fit etiam officium breve propter ipsos neophytos, quibus omnia debent breviter cantari, maxime primo die, ne eis generetur fastidium ex prolixitate, unde sub una Collecta Missa et Vesperae clauduntur, ne forte si finita Missa dicerentur Vesperae, neophyti non auditis Vesperis recederent, credentes habere licentiam abeundi. Unde ideo totum officium sub una oratione completur, quoniam sacramentum baptismi in

(1) Luc. 24. (2) Joan. 20.

Christi passione consumatur, vel ideo dies haec in Missa, non in Vespera terminantur, ut Christus, qui nos a morte redemit, sine fine laudetur, qui est in saecula benedictus. In quibusdam autem Ecclesiis cantatur psalmum: *Laudate Dominum,* sine *Gloria*, quia Filius, qui est tertia persona in Trinitate, nondum scitur esse nobis redditus. Rursus invitantur neophyti ad laudem Domini per psalmum illum *Laudate,* et ipsi se laudare respondent dicentes, quasi unus homo per se, vel per alios: *Magnificat anima mea Dominum.*

9. Hoc sabbatum privilegiatum est, quia in eo fiunt Ordines, cathecumeni post baptizantur, cereus benedicitur, et plures Lectiones leguntur.

CAPUT LXXXVI.

DE DIE SANCTO PASCHAE

SUMMA

1. Paschale tempus quid significet.
2. Pascha quid, et unde dictum.
3. Pascha cur potius a graeca, quam hebraica lingua nomen sortitum. Aut potius latina, num. 4.
5. Paschatis tempus unde incipit, et quomodo terminetur.
6. Paschatis solemnitas celeberrima omnium, et varie pro varietate regionum, num. 9.
7. Paschatis die nihil comedendum, quod non sit benedictum a sacerdote, ac signo Crucis signatum, num. 8.
10. Paschales feriae quot celebrandae.
11. Pascha semper celebrandum die dominica. Et quorsum, ibi, et num. 12. 13. 14., et infra.
15. Pascha triplex fecerunt Judaei, quod erat figura nostri Paschatis.
16. Paschatis septem septimanae.
17. Paschale tempus dicitur Quinquagesima.
18. Paschate non debemus ad invicem salutare, et osculum praebere, idque romani Pontificis exemplo.

1. Sequitur videre de festo paschali, de quo primo aliqua generalia praemittemus; consequenter vero de nocturno hujus diei officio; postmodum de diurno aliqua supponemus. Siquidem tempus paschale significat tempus illud quod erit post diem judicii, quando videlicet ad patriam vitae, quam per Adam amisimus, Deo propitiante, regrediemur: qua consideratione potest dici hoc tempus regressionis, quod tamen incipit in octava. In hac autem die resurrexit Dominus, quae est mundi prima, et rediens ad caput est octava, ut dicetur in PROOEMIO septimae partis. Quam octavam, sicut septem mundi aetates praecedunt, quarum sex sunt viventium, et septima dormientium, sic et septem dies nostrae reconciliationis hanc diem praecedunt. Sic quoque septem dominicae, a *Circumdederunt* usque ad *Laetare Jerusalem*, praecesserunt, quas, interposita dominicae passionis memoria, haec dominica octavae aetatis repraesentativa sequitur, in qua etiam repraesentatur quod sicut octava est eadem cum prima, sic restituetur homo in idipsum, et ad id quod fuerat conditus; imo supra primae originis reparabitur dignitatem, et consequenter corporis et animae felicissimam immortalitatem. Qualiter Dominus tribus diebus, et tribus noctibus fuit in sepulchro, et qua hora resurrexit, et qua hora hoc tempore debet dici officium matutinum, et quare hac die Pascha celebratur, dictum est sub QUARTA FERIA COENAE DOMINI, et sub SABBATO.

2. Sane πάσχα graecum nomen est, quod hebraice dicitur *Phase*, quod latine *transitus* interpretatur, secundum Bedam. Non dicitur Pascha a passione, ex eo quia πάσχειν graece, dicitur *pati*

latine, sed dicitur a transitu, et hoc primo secundum historiam, ex eo quod exterminator Angelus videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransiit, nec eos percussit; tunc etiam populus ex Ægypto transivit, idest exivit, tertiaque die mare rubrum pertransivit. Secundo, secundum allegoriam, quia Ecclesia in hoc tempore transivit per baptismum ab infidelitate ad fidem. Tertio, secundum tropologiam, quoniam hoc tempore transimus per contritionem, et confessionem de vitiis ad virtutes, ut infra dicetur. Quarto, secundum anagogem, quia tunc Christus transiit a mortalitate ad mortalitatem, et faciet nos etiam transire, unde in Evangelio: *Cum vidisset Jesus*, inquit, *quia venit hora, ut transiret de hoc mundo ad Patrem, etc.* (1).

3. Nominamus autem hanc diem graeco, et non hebraico vocabulo, licet lingua hebraica dignior sit tamquam mater. Primo, ne in hoc videamur judaizare. Secundo, ne in hoc imitemur quosdam haereticos, dicentes Evangelium sine caeremonialibus non sufficere ad salutem.

4. Item utimur graeco, et non latino vocabulo, propter auctoritatem, quoniam graeca lingua antiquitus Romae, et in Italia tantae fuit auctoritatis, ut non solum dies solemnes graecis nominibus nuncuparentur, ut Pascha, Pentecostes, et Epiphania, verum etiam dignitates, ut Apostolicus, Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus, et hujusmodi. Isidorus tamen dicit, quod Paschae vocabulum non graecum, sed hebraicum est, et Innocentius III. dicit in quodam sermone, quod Pascha hebraice dicitur a *Phase*, quod est *transitus*, graece vero a πάσχειν (a), quod est pati. Augustinus dicit, quod hoc nomen Pascha, per divinam dispositionem compactum est ex hoc nomine graeco πάσχειν, quod *pati* interpretatur, et ex hoc nomine hebraeo *Phase*, quod *transitus* interpretatur, nam haec duo conveniunt in hoc nomine Pascha, tam secundum significationem, quam secundum vocem: secundum significationem, quoniam in passione Christi fuit ejus transitus, unde merito hoc nomen habet intellectum utriusque nominis, et est latinum, ut sic ex duabus linguis fiat tertia, scilicet latina, et est hoc nomen Pascha primae declinationes neutri generis, quod solum in tribus graecis nominibus invenitur, scilicet Pascha, Manna, et Mammona. Vel est tertiae declinationis, ut dicatur Pascha paschatis, sicut dicitur Phantasma, tis.

5. Vocatur autem Pascha ipsa dies resurrectionis, et etiam tempus a dominica in Ramis Palmarum usque ad octavam Paschae, et in dominica ipsa inducebatur agnus, qui in quinta feria immolari debebat. Verumtamen secundum vulgi consuetudinem dominica in Ramis Palmarum dicitur Pascha floridum hodierna vero dies Pascha; olim tamen proprie dicebatur Pascha dies illa in qua agnus immolabatur.

6. Solemnitas Paschae autem antonomatice dicitur solemnitas solemnitatum, eo quod caeteras solemnitates hujus solemnitatis nobilitas antecedit, et omnes dies dominici sunt octavae hujus festi, ut dicetur in PROOEMIO septimae partis, et in ea omnia laetitiae insignia proponuntur. Templum quoque mundatur, et ornatur in parietibus, quia in eis cortinae et pallia extenduntur, et in choro dorsalia, et tapeta extenduntur, et banchalia disponuntur. Velamen etiam, quod erat ante Crucem, vel in altum dirigitur, vel removetur, vel retro altare ponitur, ad notandum quod prius occulta modo sunt manifesta. Altare quoque suis ornamentis decoratur, ut in quibusdam Ecclesiis vexillis, quae significant victoriam Jesu Christi, crucibus, et aliis. De quo, et de velaminibus trium colorum, quae hac die in tribus Lectionibus de altari removentur, et de triplici ornatu materialis templi, dictum est in prima parte, sub titulo DE PICTURIS. Ministri quoque ad decorem hujus solemnitatis se balneis praelavant, barbas et coronas tondunt, capillos deponunt, vestes, sive cappas nigras deponunt, et albas induunt, quae licet ad decorem fiant, ad spiritualem quoque hominem referuntur. Non enim lavamur ad voluptatem, sed significationem, ut scilicet per exteriorem lotionem corporis interiorem animae debere fieri ostendamus: barbas et coronas tondere est superfluitates et vitia deponere: capillos super aures tondere, est quinque sensus corporis ad serviendum Deo expeditos habere: nigras vestes, sive cappas exuere est asperitatem poenitentiae deponere: albas sive super-

(1) Joan. 13.

pellicia induere est stolam immortalitatis firmiter expectare; vel per vestem albam significamus innocentiae stolam renatorum, vel per hoc repraesentamus hodiernam apparitionem angelorum, qui in vestibus albis apparuerunt.

7. In hac sancta die nihil quod a sacerdote non sit benedictum comedere debemus, quia inimicus noster nunc nos magis satagit supplantare. Unde in quibusdam locis quaecumque comedi debent ad Ecclesiam portantur, et in atrio, vel vestibulo Ecclesiae cum Cruce, et aqua benedicta, et in vestibus sacris a sacerdote benedicuntur. Hinc est quod hodie agnus a sacerdote benedicitur, ad repraesentandum quod Deus per Moysen et populum agnum comedi jussit,in figuram Jesu Christi, cujus sanguine omnia primogenita sibi de mundo redemit, et angelo in nocte illa omnia primogenita in Aegypto percutiente, populum suum servavit agni sanguine praenotatum. Agnus autem, secundum romanum Ordinem,non ad altare, sed ad mensam benedicitur. In quibusdam etiam locis benedicitur lac et mel, in memoriam ejus quod Dominus inquit patribus nostris Abraham, Isaac, et Jacob: *Educam vos in terram quae fluit lacte et melle* (1).

8. Nullus debet etiam unquam aliquid comedere, nisi prius saltem signo Crucis facto. Unde legitur in dialogo Gregorii Papae *(lib. 1. c. 4.)*, quod cum quaedam monialis iret per hortum, lactucam sine benedictione comedit, et simul daemonem, qui super eam erat, suscepit, qui eam multum vexavit. Nos quoque vidimus in civitate Bononiensi puellam a duobus spiritibus immundis et malignis triennio vexatam. Cumque a quodam perito, volente illos cum exorcismis et abjurationibus ab humano corpore pellere, interrogarentur qualiter corpus mulieris intrassent, responderunt, quod sedebant in quodam melogranato, quod ipsa puella comederat, qui tandem virtute adjurationum nobis praesentibus ab humano corpore recesserunt.

9. In quibusdam quoque locis hac die in aleis,ut in Natali, praelati cum clericis ludunt, vel in claustris, vel in domibus episcopalibus, ita ut etiam descendant ad ludum pilae, vel etiam ad choreas et cantus, quod vocatur *libertas dicembrica*, quia antiquitus consuetudo fuit apud Gentiles, quod hoc mense servi, pastores et ancillae quadam libertate fruerentur, et cum dominis suis dominarentur, et cum eis facerent festa et convivia, post collectas messes; laudabilius tamen est a talibus abstinere. In plerisque etiam regionibus mulieres secunda die post Pascha verberant maritos suos, die vero tertia mariti uxores suas, sicut et antiquitus licebat servis dominos, saltem in crimine adulterii, accusare impune (2). Hoc autem fit ad notandum, quod debent se invicem corrigere, ne alter ab altero hoc tempore exigat debitum tori. Statutum est enim (3), quod cum hac die communicare debeant, tribus praecedentibus, et tribus, vel quinque, vel septem sequentibus diebus ab amplexibus vacent, quod sumptum est a David qui cum pueris suis accepturus panes propositionis, ait ad Abimelech sacerdotem: *Continuimus nos ab heri, et nudius tertius* (4).

10. His tribus diebus primis solemniter est feriandum, in sequentibus vero licet viris ruralia opera, quae magis necessaria sunt, exercere, sed foeminis non licet nere, nunquam autem choreas ducere, quia,secundum Gregorium, melius est fodere et arare, quam choreas ducere. Inde est quod hi singuli dies proprias habent Responsoria, caeteris vero, in quibusdam Ecclesiis, mutuata, in aliis tamen habent etiam usque in quintam feriam propria. Fiunt quoque apud quosdam hoc tempore aquarum dimersiones, ne quia homines vigilaverunt in Quadragesima, in his sanctis diebus dormire velint.

11. Hoc quoque notandum est, quod Pascha nostrum semper debet fieri in die dominico, sicut statuit Pius Papa (5), et etiam Victor Papa,qui propter hoc concilium Palaestinum convocavit. Licet enim prius eodem die celebraretur, quia tamen quidam inde dubitabant, Angelus Domini ad corroborandos eorum animos apparuit in habitu pastorali Hermae doctori, praecipiens ut Pascha semper die Dominico ab omnibus celebraretur. Dominus tamen vere surrexit in die sexto Calendas A-

(1) Exod. 3. (2) 12. q. 2. *Quaestionem*. (3) De Consec. dist. 2. *Omnis homo*. 24. c. 1. (4) III. Reg. 33.
(5) De Consec. dist. 3. *Nosce*, et c. seq.

prilis, nam passus est octavo Calendas Aprilis, videlicet in die tali, in quali conceptus est, sive in quali annunciatio Virgini facta est, prout dictum est sub titulo DE PARASCEVE. Celebrari etiam debet Pascha in lunatione Aprilis, quoniam in Exodo praecepit Dominus, quod mensis ille primus haberetur, et agnus die decimaquarta immolaretur; unde Victor Papa (1) dicit, quod Pascha debet celebrari post decimamquartam diem lunationis Aprilis, qui est primus mensis, secundum Hebraeos, usque in vigesimumprimum diem ejusdem mensis, idest lunationis. Loquitur enim ibi de mense lunari, non de solari, quoniam in illa lunatione est semper Pascha usque in vigesimumprimum diem, et *usque* ponitur ibi inclusive, quoniam includitur ipsa vigesimaprima dies. Vult ergo dicere Victor Papa, quod Pascha non debet esse intra decimamquartam diem lunationis Aprilis, nec post vigesimumprimum diem illius. Si enim decimaquarta dies lunationis est in die dominica, ubi est Pascha Judaeorum, et dominica sequenti est Pascha nostrum, scilicet in vigesimaprima die, et haec lunatio quandoque incipit a Martio,de quo plene in fine septimae partis dicetur.Ecclesia tamen antiquitus celebrabat Pascha cum Judaeis decimaquarta luna primi mensis,quocumque die occurreret,quem ritum sancti patres in Nicaena synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem, et mensem inquirere, sed etiam diem Dominicae resurrectionis observare, et ideo extenderunt Pascha a decimaquarta luna usque ad vigesimamprimam, ut dictum est, ut sic et dies Dominicus non omitteretur, et in die resurrectionis Domini Pascha celebraretur, et hoc pluribus de causis.

12. Primo, ne Ecclesia videatur judaizare, et figuris judaicis adhaerere, et in temporibus et annis confidere. Secundo, quia die dominica datum fuit manna a Domino, per quod significatur Eucharistia, idest panis angelorum, habens in se omne delectamentum et suavitatem omnis saporis; unde die sexta Hebraei colligebant duplum quam inferre solebant per singulos dies, et haec est dies Veneris, et ita die Dominica datum est manna.

13. Tertio, quia praeceptum est comedere agnum cum lactucis agrestibus, et in azymis synceritatis et veritatis, idest cum puro affectu et pro intellectu, hoc est in veritate. Christus vero mortem destruxit moriendo, et vitam nostram resurgendo reparavit; et ita patet quod in die resurrectionis debemus comedere agnum, quia tunc incipit veritas vitae nostrae.

14. Quarto, non celebramus Pascha nostrum cum Judaeis, qui illud celebrant decimaquarta luna, quia quamvis tunc immolatus fuerit agnus, tamen incipit ejus immolatio in sequenti die, quia tunc est tempus luctus, nec est tempus solemnizandi; et ideo Ecclesia dimittit hoc usque ad tempus solemnitatis, quia debet fieri cum solemnitate, sicut dictum est.

15. Quinto, quia cum Christo vult Ecclesia celebrare Pascha suum. Triplex enim Pascha fecerunt Judaei, primum in Ramatha, quod interpretatur *commotio tineae:* per hoc significat primum Pascha, idest spiritualis transitus de vitiis ad virtutes; per tineam enim peccatum intelligitur, quia sicut tinea consumit pannum imperseptibiliter, sic peccatum animam; quando autem peccatum commovetur in nobis, sive amovetur per poenitentiam fit iste transitus. Secundum Pascha factum fuit in Syna, quod interpretatur *mensa*, per quod significatur secundum Pascha spirituale, idest transitus de virtute ad virtutem, per quod restituitur homini sua mensura attingendi coelestia. Iste transitus fit quando transimus de virtute ad virtutem; tunc enim accedit ad mensuram suam homo, quoniam factus est ut sit socius angelorum. Primum Pascha Christus non potuit celebrare, quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; neque secundum, quia datus fuit ei Spiritus sanctus non ad mensuram a tempore suae nativitatis. Tertium Pascha fuit in Galgale, quod interpretatur *revelatio*. Istud Pascha fit a nobis, quando transimus de mundo ad Patrem, sive de mundo ad coelum, et revelabuntur nobis omnia quae modo credimus. Hoc Pascha celebravit Christus per resurrectionem suam,quod nos celebramus semper post decimaquartam lunam primi mensis, post aequinoctium vernale, quando dies incipiunt majores esse noctibus, prout dictum est sub SABBATO SANCTO. Sexta causa est, quia de primo Pascha, vel secundo, non est gaudium multum,

(1) De Consec. dist. 3. *Celebritatem*.

sed de tertio; unde in lib. Reg. c. 17: *Non gloriet accinctus aeque, sicut discinctus.* Septima, quia ex jussione Angeli monemur Pascha in dominica celebrare, ut praemissum est. Quare haec et caetera festa Salvatoris praeter Natale mutabilia sunt, dictum est sub NATALI. Quando debeat Pascha annuntiari, dictum est sub EPIPHANIA.

16. Porro, considerandae sunt quaedam hujus paschalis temporis varietates; sunt enim in eo tres septimanae quasi propriis vocabulis nuncupatae. Prima est *paschalis.* Secunda *in albis.* Tertia *expectationis.* Prima dicitur *sanctificata,* propter justificationem animae; inde est quod homines per baptismum sanctificati, per totam septimanam illam vestem, quam in baptismo susceperunt, deportant, quae significat primam innocentiae stolam. Secunda dicitur *in albis.* Primo, quia baptizati in Sabbato sancto deponunt in sabbato *in albis* albas stolas, seu vestes quas in baptismo susceperunt. Per albas quidem innuitur quales in praesenti vita esse debeant, scilicet mundi, et qualia denique sint corpora recepturi, quia Sancti beatitudinem, et gloriam possidebunt, prout dictum est sub SABBATO SANCTO. Secundo, quia hoc tempore illi qui baptizati sunt in Sabbato sancto, ab Episcopis confirmati alias albas stolas portare usque ad alium sabbatum solent. Communiter tamen prior septimana vocatur *in albis* propter Angelos qui in resurrectione Domini in albis apparuerunt, ut praemissum est, et quia olim baptizati illis diebus candidis vestibus utebantur usque ad sabbatum *in albis.* Et propter praemissas etiam causas dicitur sabbatum *in albis,* vel quia mos fuit antiquitus ut in sabbato vestes ex toto deponerent, et albas induerent, quod non fit in Sabbato sancto. Tertia septimana, scilicet quae est post Ascensionem, dicetur *expectationis,* quoniam repraesentat illud tempus, quo Apostoli expectaverunt adventum Spiritus sancti, quibus Dominus dixit: *Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto* (1). Prima autem septimana non protenditur nisi usque ad sabbatum *in albis* exclusive, et sic Pascha sex dies solum habet pro octavis: septimana vero *in albis* incipit sabbato *in albis,* et terminantur in alio sabbato, et sic durat per octo dies. Octava vero Ascensionis, cum deberet terminari in quinta feria ante Pentecosten, protenditur usque ad Pentecosten, quia licet duo dies qui supersunt octavae Ascensionis possint officiari ad Missam a dominica antecedenti, tamen ad nocturnos non haberent Invitatorium, vel Lectiones, vel Responsoria, nisi ab Ascensione Domini acciperent. Unde illi decem dies pro una reputantur; nec mirum, cum et totum tempus paschale pro una reputetur octava, et similiter a Nativitate usque ad octavam Epiphaniae: de hoc dicetur sub DOMINICA POST ASCENSIONEM.

17. Tempus autem paschale usque ad Pentecosten vocatur Quinquagesima, quia continet quinquaginta dies, per quod tempus Jubilaei significatur, ut dicetur sub PENTECOSTE. Duas enim Quadragesimas celebramus, cui numero additur decimus numerus, et fit quinquagenarius. Prima ante Pascha, in qua labores et miseriae hujus temporis significantur, unde tunc jejunamus, et cantica laetitiae subticemus; secunda post Pascha, quae significat statum aeternae felicitatis, et in ea tempus gloriae nostrae post hanc vitam repraesentamus. Tunc enim ab omni labore quiescemus, et in Dei laude erimus, quare tunc cantica laetitiae multiplicamus, et janua poenitentibus aperitur, quia nullus peccati improperium erit, totum enim erit absorptum a gloria, prout in Collecta hujus diei habetur, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis. Nec jejunamus, nec genua flectimus, imo stantes oramus, tum quia non erit pro quo flectantur, sed domus Dei gloria replebitur; tum etiam ut libertatem, quam nobis Dominus resurgendo acquisivit, profiteamur; tum quia mulieres ad monumentum venientes, non flexerunt genua, sed erectae inspexerunt in sepulchro, sicut dicit Ambrosius in fine Lucae; tum quia, secundum eum, in his quinquaginta diebus, quibus Dominus nobiscum fuit, gaudendum est, et jugis festivitas est in eis, tamquam sit dies dominica (2), tum etiam quia in hoc tempus paschale significat octavam resurrectionis, in qua nec jejunabitur, nec genua flectentur, sed perfectum gaudium omnibus erit. In festivitatibus etiam beatae Mariae, et diebus dominicis et festivis, et in diebus Pentecostes, nisi in praesentia corporis et sanguinis Christi genua flectenda non

(1) Luc. 24. (2) 75. dist. *Scire.*

sunt. De hoc in quinta parte, sub titulo DE PRIMA dictum est, et sub SABBATO PENTECOSTES dicetur; genua enim in Ecclesia flectere cordis contritionem significat. Et est notandum, quod in genuflectionibus utendum est oratione dominica, vel oratione quam scripsit Augustinus, seu approbavit, scilicet: *Deus propitius esto mihi peccatori, vel peccatrici;* vel illa quam quidam sanctus Eremita composuit, et docuit Thaidem meretricem, docens illam quotidie genu flectere, et in terram discumbere, oculos sursum non attollere, et dicere: *Qui me plasmasti, miserere mei, Deus.* Caeterum, festivitas paschalis hebdomadaria est, prout in titulo sequenti dicetur.

18. In paschali septimana salutare nos ad invicem hoc modo debemus, scilicet: *Resurrexit Dominus*, et salutatus debet respondere: *Deo gratias*, vel *Et apparuit Simoni*, et postea debemus dare osculum ad invicem, in signum pacis et charitatis: usus tamen hoc non habet. Romanus tamen Pontifex hac die Missam celebraturus, Cardinales, Praelatos, Notarios et familiares suos hoc modo salutat, et osculatur, et etiam omnes praemissi se invicem hoc modo salutant, et osculantur. Salutans enim dicit: *Surrexit Dominus vere;* salutatus et osculatus respondet: *Et apparuit Simoni.*

(a) Πασχειν etiam, ut refert Budaeus, est quid facere, quid admittere, quid accidere. Cujus usus in compositione varius, ἀγαθὸνπάσχειν, beneficium accipere, ἀντιπασχειν, beneficium reponere. N. DOARD.

CAPUT LXXXVII.

DE DIE SANCTO PASCHAE

SUMMA

1. Paschatis divinum officium unde ordinatur.
2. Pascha cur non admittat hymnos.
3. Paschatis septimana tres tantum psalmos et tres antiphonas habet, et amplius, num. 4. Limita tamen, num. 5.

1. Sequitur videre de diurno officio hujus diei. Incipit autem Ecclesia Invitatorium: *Alleluja, Surrexit Dominus vere*, et est quinti toni propter quinque apparitiones Domini in illa die, quae dictae sunt in quarta parte sub titulo DE SALUTATIONE AD POPULUM, vel propter quinque sensuum reparationem, quae fit per resurrectionem. In quibusdam tamen Ecclesiis dicitur Invitatorium cum triplici *Alleluja*, et septimi toni, propter quietem quae datur in resurrectione; unde in Apocalypsi: *Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis* (1) et indigemus Invitatorio,quia *viae Sion lugent, eo quod non sunt, qui veniant ad solemnitatem* (2).

2. Hymnus autem non dicitur in quibusdam Ecclesiis, quia in resurrectione non cantabimus hymnos homini, *sed per vicos ejus* (Jerusalem) *alleluja cantabitur* (3), sed loco hymni cantatur *Alleluja* propter spem,quam habemus de gloriosa resurrectione.Aliae vero Ecclesiae cantant hymnum, quia semper laudandus est Deus,et cantat illum ad tertiam sub duplici cantu,videlicet unum versum sub uno cantu, et alium versum ejusdem hymni sub alio, et unum altiori voce quam alium, ad significandum duplicem stolam gloriae, quam Christus assumpsit, scilicet corporis et animae. Quia vero virtute Trinitatis, in qua est perfectio, facta est resurrectio, ideo dicuntur tres lectiones, tum quia *soror nostra parva, et ubera non habet* (4) tum quia baptizati non indigent labore, quasi modo geniti infantes, de quo in sequenti Tractu dicetur. Hac etiam die et hoc tempore cantantur tres psalmi cum tribus antiphonis.

3. Observatur autem ideo iste ternarius numerus. Primo, quia parcitur hominibus propter praecedens jejunium attritis. Secundo, ne neophyti multitudine onerentur, ut praemissum est. Tertio, propter triduanam Domini sepulturam, quae praecessit dominicam resurrectionem. Quarto, ad notandum quod tria quae Dominus, secundum Lucam, promisit in hoc saeculo perficere, scilicet daemones ejicere, sanitatem perficere, et tertia die consummari, in resurrectione consummata sunt. Primum operatus est Dominus cum fecit ut relicta creatura rediremus ad Creatorem. Secundum, cum fidem nos sibi tamquam membra capiti univit, ut de ejus spiritu viveremus. Tertium, cum in hoc confirmavit nos,ne laberemur,vel consummatio est nostra resurrectio. Haec etiam in nostra conversione apparent; ejiciuntur enim a nobis daemones per exorcismos, sanamur per catechismum, et consummamur per baptismum, et confirmationem. Primum notatur in primo psalmo, et in sua antiphona, ubi dicitur quid vitare debeat quis ad hoc ut sit beatus, scilicet non ire in consilio impiorum, et quid facere debeat, scilicet habere voluntatem Domini in corde, et in ea die et nocte

(1) Apoc. 14. (2) Thren. 1. (3) Tob. 13. (4) Cant. 8.

meditari. Primus ergo psalmus cum antiphona sua monstrat impios, idest daemones,ejici a consilio Filii Dei. In hac daemonum ejectione fit quod Dominus in Evangelio Joannis dicit: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (1). Hoc judicium est discretio, qua fideles per fidem separantur ab impiis daemonibus, quod judicium sanctum est in multis millibus credentium. Sed hoc judicio impii, idest in impietate perseverantes, non resurgunt, sed hi qui per fidem Christi uniuntur, et hoc est secundum quod notatur in secundo psalmo, et sua antiphona, ubi dicitur: *Postulavi Patrem meum, alleluja. Dedit mihi gentes, alleluja, in haereditatem sibi, alleluja.* Hoc factum est cum fideles per fidem ei tamquam capiti uniti sunt, ut per ipsum ad modum haereditatis fructificent, unde in psalmo irridendo dicit: *Quare fremuerunt gentes, etc.* Dicentes: *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum*, stulte dicunt: *Qui habitat in coelis, irridebit eos, etc.* Et Christus dicit: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*, qui dicit: *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, etc.* Et adverte quia in antiphona dicitur *dedi*, in psalmo *dabo*, et in antiphona ostenditur impletum esse quod in psalmo est promissum. Tertium notatur in tertio psalmo, et in sua antiphona, quo tangitur consummatio, quam Dominus promisit se perfecturum in tertia die, ubi dicitur: *Ego dormivi, et soporatus sum, etc.* Hoc enim licet de passione, et morte, et resurrectione Salvatoris intelligatur, moraliter tamen convenienter intelligitur de eo qui diu in peccato dormivit, et tandem per Dei adjutorium surrexit. Quinto, etiam potest dici quod quia per opera istorum trium dierum fiunt cathecumeni membra Christi, scilicet per exorcizationem, per abrenunciationem diaboli, per fidem, qua unitas in eis perficitur, et per impositionem manus Episcoporum, sive resurrectionem Domini, quae est justificatio nostra, ideo propter hanc justificationem canimus tres antiphonas in nocte resurrectionis. Prima disjungit nos ab impiis. Secunda conjungit nos capiti Christo. Tertia facit nos resurgere propter justificationem.

4. Sexto, etiam potest dici quod per tres psalmos tria tempora significantur; tres antiphonae cantantur, in quibus Patriarchae, Prophetae, et Apostoli significantur; tres Lectiones leguntur, quia lex, psalmi, et prophetiae resurrectionem Domini profitentur. Tria Responsoria subsequuntur, quia tres ordines, scilicet Noe, Job, et Daniel, Christi resurrectione salvantur. Singulis Responsoriis, *Gloria Patri* subjungitur in quibusdam Ecclesiis, quia Trinitas ab omnibus ordinibus collaudatur. In quibusdam vero nonnisi unum *Gloria*, tribus Responsoriis, secundum generalem consuetudinem continuatur, ad notandum quod in Trinitate unum Deum glorificamus. Septimo, ternarium in omnibus frequentamus propter sacramentum baptismi in trium personarum nomine celebrati. Octavo, paucitate utimur lectionum propter paucitatem quae tunc aderat praedicatorum; nam Apostoli erant in numero pauci, metu Judaeorum muti, de morte Domini moesti, de audita resurrectione quasi deliri, qua paucitate volunt quidam uti usque ad Pentecosten, quando facti sunt praedicatores numero plures, et Spiritu sancto ferventiores, ut jam dicetur.

5. Alii vero, solemnitatem potius attendentes, integrum et solemnem servant numerum, quia etsi Apostoli muti fuerunt, tamen alloquium Angelorum, et frequens visitatio Domini non defuerunt, quare in sequenti hebdomada cantantur tantum una antiphona cum tribus psalmis, ut in sequenti titulo dicetur. Sane, tertio Responsorio cum *Gloria Patri* decantato, cum cereis, et solemni processione de choro ad aliquem locum tendimus, ubi sepulchrum imaginarium coaptatur, et ubi introducuntur personae sub formis et habitu mulierum, et duorum discipulorum, scilicet Joannis et Petri, qui ad sepulchrum Christum quaerentes venerunt, et quaedam aliae personae, in personis et forma Angelorum, qui Christum a mortuis resurrexisse dixerunt, in personis quorum recte cantari potest illa secunda Responsorii primi particula: *Nolite timere, etc.*, usque ad finem Responsorii. Tunc redeunt ad chorum, quasi fratribus referentes quae viderunt et audierunt, et unus redit citius alio, sicut Joannes cucurrit citius Petro, in personis quorum convenienter cantatur illud Responsorium: *Congratulamini*, sine Versu. Si qui autem habent Versus de hac repraesentatione com-

(1) Joan. 10.

positos, licet non authenticos, non improbamus. Tunc chorus audita resurrectione prorumpit in vocem, altissime cantans: *Te Deum laudamus*. Quidam vero hanc praesentationem faciunt antequam Matutinum inchoent, sed hic est proprior locus, eo quod *Te Deum laudamus* exprimit horam qua resurrexit. Quidam etiam ea faciunt ad Missam, cum dicitur Sequentia illa: *Victimae paschali*, cum diciturVersus: *Dic nobis*, et sequentes. Adhuc, in illo die resurrectionem nostram repraesentamus qua Christo consurreximus,et ideo illo die dicimus: *Haec dies,etc.* Et in nocte sepulturam ei consepulti sumus, et ideo illud non dicimus de nocte, unde dicit Apostolus: *Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte* (1). Trina enim immersio in aqua baptismi triduanam Domini sepulturam repraesentat; ille quidem consepultus est Christo qui peccare quiescit, ille consurrexit cum Christo qui coelestibus intendit. Et adverte quia in duabus praecedentibus noctibus triduanam Domini sepulturam repraesentamus, secundum quod Dominus latuit in sepulchro, unde tunc *Alleluja* non dicimus: in hac vero nocte sepulturam Domini repraesentamus, in eo quod Christo consepulti sumus, sed propterea *Alleluja* cantamus, quod Christo consepeliri gaudium est nobis. Ad Primam vero non dicitur hymnus propter rationem in sexta parte, sub titulo DE NOCTURNIS, assignatam, nec *Quicumque vult:* quidam tamen dicunt psalmum *Confitemini*, sicut in sequenti titulo dicetur. Non fiunt etiam petitiones, obsecrationes, et postulationes, quia dicit Dominus: *In illo die me non rogabitis quidquam* (2), et quia cum glorificati resurrexerimus,non indigebimus istis. Non ergo dicuntur preces, quia ubi non erit miseria,non erit petenda misericordia, et ubi non erit tentatio, non erit dicendum: *Libera nos a malo*. Non dicitur etiam Capitulum, quod est refectio, ne post longam psalmodiam homo taedio afficiatur: confortat enim fessos, sicut electuarium membra; tum quia ibi nullum erit taedium, tum quia in hoc officio brevis est psalmodia; et quoniam Capitulum in horis non dicitur, ideo nec Responsorium debet dici quando respondet Capitulo, sive Lectioni. In Missa tamen dicitur quia respondet Epistolae, et in Laudibus quia respondet Lectionibus, et dicitur tunc Capitulum: *Christus resurgens* (3). De Vesperis in sequenti titulo dicetur.

(1) Rom. 4. (2) Joan. 16. (3) Rom. 5.

CAPUT LXXXVIII.

DE DIURNO OFFICIO PASCHAE

SUMMA

1. *Angelus respondit beato Gregorio celebranti:* Et cum spiritu tuo.
2. *Paschalis diurnum officium. Et processionis forma, num.* 3.
4. *Missa sequitur processionem die Paschalis, et Introitus expositio, num.* 5. 6. 10.
7. *Paschatis Epistola, ejusque interpretatio. Et varie, num.* 8. 9.
11. *Paschatis Evangelium. Item Postcommunio, num.* 12.

---

1. Nunc de diurno officio videamus. Et quidem hac die fit statio apud sanctam Mariam majorem, quia cum beatus Gregorius hac die ibi celebraret, et *Pax Domini* pronunciaret, Angelus Domini alta voce respondit: *Et cum spiritu tuo*, et propter hoc cum Papa ibi hac die celebrans dicit: *Pax Domini,* in testimonium hujus miraculi nil sibi respondetur.

2. Caeterum, ante Missam fit processio, quod ex Evangelii auctoritate extrahitur, eo quod Angeli dicunt mulieribus: *Dicite discipulis quia surrexit: et ecce praecedit vos in Galilaeam.* Et Dominus ad eas: *Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilaeam, ibi me videbunt* (1). Haec ergo significat processionem Apostolorum, ut viderent Dominum in Galilaeam euntem. Rursus, Galilaea *transmigratio* interpretatur. In Galilaeam ire, fuit de Judaeis ad Gentes transire, de qua transmigratione postea dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (2). In significationem ergo hujus transmigrationis hodie solemnem agimus processionem, sive in signum quod nos oportet de vitiis transmigrare ad virtutes, sive proficisci de virtute ad virtutem, ad hoc ut videre Dominum mereamur, quod fit specialiter in baptismo; et ideo in significationem baptismi nos et loca nostra aqua benedicta aspergimus cantantes: *Vidi aquam*, aliis vero temporibus cantatur: *Asperges.* Verumtamen nec hodie, nec in Pentecoste aqua benedicitur, quae latius prosecuti fuimus in quarta parte, sub titulo DE AQUAE BENEDICTAE ASPERSIONE. Ab hac processione omnes processiones dominicales per annum originem traxerunt, ut videamus Dominum in Galilaea, idest transmigratione de vitiis ad virtutes. Dies enim dominica est dies resurrectionis, nativitatis, et Spiritus sancti missionis, et in omnibus de novo duntaxat est Testamento cantandum. De processione dictum est in quarta parte sub titulo DE ACCESSIONE PONTIFICIS AD ALTARE. Sed ad quid fuit dictum Apostolis, ut irent in Galilaeam ad videndum Dominum, prout legitur Matth. c.3, cum eadem die eum viderint in Jerusalem? Respondeo: hoc dicitur maxime propter allegoriam, licet ad literam factum sit; allegorice enim transmigratio illa significat transmigrationem de Judaeis ad Gentes, in qua maxime videtur Christus, quia in hoc maxime apparet Christi deitas, quam totus mundus ad praedicationem famulorum Christi credidit. Dixerunt enim Apostoli Judaeis: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis vitae aeternae, ecce convertimur ad Gentes* (3).

(1) Matth. 28. (2) Ibid. (3) Act. 13.

3. In hac processione praecedunt luminaria, ut illud Evangelicum impleatur in nobis: *Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris* (1). Crux enim praecedit, ut carnem nostram crucifigamus cum vitiis et concupiscentiis, et post Cruces vexilla, quae sunt victoriae Jesu Christi insignia. Sequuntur sacerdotes dealbati, exultantes in laudes resurrectionis, quae cum tacita populi sequentis expectatione per distinctiones, et morosas expectationes, ut corporaliter illud propheticum, quod tunc cantatur, impleri videatur: *Cum jucunditate exibitis, et cum gaudio deducemini. Nam et montes et colles expectant vos cum gaudio.* Item in ea major sacerdos praecedit, quia dixit Dominus: *Praecedam vos in Galilaeam* (2). Item in ea nihil resonat quod sit veteris historiae, sed ea solum cantantur, quae gloriam personent Evangelii, inter quae illud praesertim in quibusdam Ecclesiis admittitur: *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu* (3) quia, sicut diximus, in Galilaeam transmigratio est Apostolorum praedicatio. Cum autem ventum est ad medium templi utriusque sexus populo circumstante totis viribus chorus in vocem exultationis erumpit, dicens Antiphonam: *Sedit Angelus*, quae exprimit quod Apostoli docuerunt, aut docere debuerunt, scilicet Christum vivere: et est totis viribus concinendum, et in auditum circumstantium efferendum, quia quem quaeritis vivit, et vita hominum cum eo surrexit. Vel hodierna processio illud nobis recolit, quod Rex gloriae, cum exercitu redemptorum, de infernalibus claustris ad coelestia regna migravit.

4. Post processionem sequitur Missa, et incipit praecentor loco magni praecentoris, idest Christi: *Resurrexi, et adhuc tecum sum.* Post quem cantat chorus ad significandum, quod ad Christi similitudinem alii sancti, qui erant in patria Deum laudabant. Quod vero sequitur: *Et adhuc tecum sum*, in hoc notatur aeternitas, in qua semper est cum Patre. Cantamus ergo hac die in persona Christi: *Resurrexi, etc.;* sed tunc illud in persona nostra, quando resurgentes transibimus de hac mortalitate ad immortalitatem, quod significatur in hoc quod dicetur in Evangelio: *Et transiens ministrabat eis* (4). Ministravit enim nobis cibum spiritualem seipsum, sicut Judaeis dedit manna in deserto.

5. Potest etiam dici, quod Dominus per ora prophetarum dirigens sermonem ad Patrem, ait: *Resurrexi, et adhuc tecum sum, etc.* In quo tria notat, scilicet sui gloriosam resurrectionem, et Patris in passione protectionem, et cognitionem ejus per scientiae suae dilationem per orbem. Resurrectionem ejus notat, cum dicit: *Resurrexi et adhuc sum tecum, etc.*, quasi dicat: Non est ita sicut Judaeus cogitavit, quod a te omnino sim derelictus et abjectus, tanquam immundus. Unde deridendo dicebat Judaeus: *Si filius Dei est, liberet eum*, quasi dicat: Non liberabit eum, quia de eo non curat. Protectionem Patris in passione notat, cum dicit: *Posuisti super me manum tuam*, quasi dicat: Protexisti me non a passione, sed ab eo quod Judaei intendebant, videlicet ab extinctione nominis mei, ad quam intendebant, unde dicebat: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum* (5), sed in hoc quod me occiderunt, hoc quod ipsi timebant consecutum est. Nam ego, qui sum granum frumenti, cadens in terram multum fructum attuli, et tam de ista, quam de illo primo laudandus est Pater; unde post utrumque cantatur *Alleluja.* Scientiae Patris dilatationem notat cum dicit: *Mirabilis facta est, etc.*, quasi dicat: Ex hoc cognitio tua, Pater, non tantum ad Judaeos, sed etiam ad Gentes dilatata est, nam prius tantum in gente Judaeorum cognoscebaris, juxta illud: *Notus in Judaea Deus* (6), et quia ab utroque populo cognosceris, ab utroque tibi laus offeretur, et idcirco duplex *Alleluja* sequitur, et ad id pertinet Versus: *Domine probasti me, etc.* (7). *Sessionem meam*, idest humilitatem in passione, *et resurrectionem meam*, idest gloriam meam in resurrectione.

6. In quibusdam tamen Ecclesiis tacetur verbum illud *sessionem*, et solum dicitur *resurrectionem meam;* potest tamen utrumque dici, per quod duplex Christi nativitas designatur. Sequitur hymnus Trinitatis, scilicet: *Gloria Patri*, qui in praecedentibus diebus intermissus fuit propter ignominiam illatam Trinitati, in secunda persona, scilicet in Filio. Nunc autem sublata ignominia

(1) Luc. 12. (2) Matth. 28. (3) Act. 4. (4) Luc. 12. (5) Joan. 11. (6) Psal. 75. (7) Psal. 138.

illa, hymnus ille cantatur. Haec etiam in quibusdam Ecclesiis per cereos repraesentatur, ubi tres cerei ante altare ardere consueverunt, sed in tribus diebus ante Pascha non ardent nisi duo, in signum quod una ex tribus personis sublata est. Hac vero die tertius cereus reaccenditur, in signum quod ipsa Christi persona gloriose redditur nobis. Post hoc dicitur Collecta, in qua ostenditur quis sit resurrectionis et mortis effectus, quoniam apertio januae regni coelestis est effectus.

7. Qualiter autem illam januam intrare debeamus, dicitur in Epistola, scilicet: *Expurgate vetus fermentum* (1), idest abjicite vetustatem a vobis, et hoc est ire in Galilaeam, idest de vitiis ad virtutem, et de virtute in virtutem; *sicut estis azymi*, idest esse debetis, vel estis per baptismum. Quare? *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus*, quasi diceret: Coctus est agnus, et paratus, *itaque epulemur*, et determinat quis sit agnus, cum dicit *Christus*. Christus autem Pascha nostrum, idest agnus paschalis, et festum paschale. Alia etiam ratione ipse est Pascha, quia per ipsum, et ab ipso, et ad ipsum est nobis transitus praedictus. *Non in fermento veteri, neque in fermento malitiae*, idest malae voluntatis, *et nequitiae*, idest pravae intelligentiae; nequam enim est qui de Deo male intelligit; *sed in azymis synceritatis, et veritatis*, idest in accenso affectu, et purificato intellectu, vel in sinceritate charitatis, et puritate fidei. Sed etiam plus dicit veritas, quam fides: comprehendit enim sapientiam et intelligentiam.

8.-9. Sed videtur litera Epistolae in contrarium. Si enim sumus azymi, idest sine fermento, quomodo expurgabimus vetus fermentum: quomodo etiam dicitur: *Ut sitis nova conspersio?* Videtur enim dicere, ut sitis azymi, sicut estis azymi, nam nova conspersio nihil aliud est quam farina aqua conspersa, idest pasta nondum fermentata. Sed est notandum, quod duobus modis dicitur quis peccare, scilicet peccato proprio, vel peccato alieno cui consentit: erant enim illi quibus loquebatur Apostolus azymi, idest sine proprii peccati fermento, sed erant alieno peccato infecti, dum non reprehendebant illum, cum possent, qui patri suo propriam novercam abstulerant, qui inter eos erat, unde dicitur eis: *Expurgate vetus fermentum*, idest abjicite illum a vobis per excommunicationem, *ut sitis nova conspersio*, idest sine fermento alieni peccato.

10. Sequitur Graduale, quo utitur Ecclesia sancta propter nos, qui non habemus adhuc nisi resurrectionem animae, et expectamus resurrectionem corporis, scilicet: *Haec dies, quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea*, quia exultando et laetando itur in paradisum, sed cum labore et angustia, et cum maxima afflictione itur ad infernum, quia *non est pax impiis, dicit Dominus* (2), sed bonis est jucunditas, pax, et quies, maxime propter spem gloriosae resurrectionis. Cantatur autem Graduale, licet sit luctus laborantium, propter baptizatos qui arripuerunt laborem militiae, ut perveniant ad *Alleluja* aeternae laetitiae; grandis enim labor eis superest, ut partem habeant in secunda resurrectione. Et est sciendum, quod est dies temporis, unde: *Hodie si vocem ejus audieritis* (3), idest si in tempore quo vivitis; et est dies aeternitatis, unde: *Melior est dies una in atriis tuis super millia* (4). Hanc diem hodierna festivitas inchoat, et ideo recte demonstrative dicitur: *Haec est dies, etc.*, et hodie: *Surrexit Dominus;* sed haec dies, dum est in aurora vel in ascensu, vocatur dies salutis et gratiae, cum fuerit in meridie, vocabitur dies aeternitatis et gloriae. Haec declivium non sentit, et ideo solemnitas ista vesperum non habet, ut dicetur in titulo sequenti. Postmodum sequitur *Alleluja*, cantus quidam angelicus, scilicet: *Pascha nostrum immolatus est Christus* (5), quia ipse est panis angelorum, in quem desiderant Angeli prospicere, etiam in quantum est homo, quasi dicat: Laudate Dominum Deum, quia Pascha nostrum immolatus est Christus.

11. Deinde sequitur Evangelium Marci, qui habet figuram leonis, quia et Christus fuit leo in resurgendo, et quia secundum ordinem leguntur Evangelia, prout in sequenti titulo dicetur. Est autem Evangelium: *Maria Magdalene, Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, etc.* (6). Similiter oportet nos emere aromata bonae voluntatis. Isaias: *Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac* (7), idest aromata virtutum, quibus ungitur Deus, quia deliciae sunt ei esse

(1) I. Cor. c. 5. (2) Isai. 57. (3) Psal. 94. (4) Psal. 83. (5) I. Cor. 5. (6) Marc. 16. (7) Isai. 55.

cum filiis hominum. Et sequitur ibi, quod angelus apparuit mulieribus in vestibus albis, sed in Evangelio Matthaei, quod legitur in vigilia, dicitur quod aspectus ejus erat sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix, et per hoc notatur, sicut dicit Gregorius, quod Dominus in judicio terribilis apparebit reprobis, et blandus justis, una facie: hoc enim erit ex diversitate conscientiarum.

12. Quia ergo blandus apparebit justis, ideo ne nimis de resurrectione exultemus, sequitur in Offertorio: *Terra tremuit et quievit.* In Postcommunione, quae sicut et *Alleluja*, sumitur de Epistola, hortatur Ecclesia filios suos, ut cum fide veniant ad Communionem, dicens: *Pascha nostrum, etc.* Ajunt quidam quod illud quod dicitur in Introitu: *Resurrexi*, vox est sponsi ad sponsam, eam de morte sua in praesenti tempore consolantis, cui sponsa respondet: *Posuisti, etc.*, vel est vox generis humani, quod in Adam cecidit, et per Christum resurrexit. Caetera sunt concentus Angelorum, et hominum de Christi resurrectione gaudentium.

CAPUT LXXXIX.

DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA

SUMMA

1. *Officium septem dierum a Paschate. Et num. 5. Ubi, et num. 2. de* Σκηνοπηγία.
3. *Lucas Mariae expressit simulachrum.*
6. *Officii ratio circa lectiones a Paschate usque ad Trinitatem. Et num. 8.*
7. *Neophytorum duae hebdomadae.*
9. *Paschatis Vesperae unde incipiant.*
10. *Ad fontes fit processio, septem diebus a Paschate.*
11. *Psalmi duo circa fontes cantantur.*
12. *Serpens cum candela qui defertur ad fontium processionem, quid notet.*
13. *Responsorium, et* Alleluja, *dicuntur diebus septem post Pascha.*
14. *Officium qualiter fiat septem diebus post Pascha. Late ibidem, et per discursum, num. 15. 16. 19. 20.*
17. *Christi resurrectio ter nunciata est.*
18. *Tempus Pascha praecedens quid notet. Item quid sequens.*
21. Alleluja *duplex cur in octava Paschae, et deinceps cantatur.*
22. *Ecclesiae quatuor sunt status. Et unde illi producantur.*
23. *Missa cur aliquando admittat unum solum Responsorium, aliquando solum* Alleluja, *aliquando etiam duplex.*
24. *Paschale tempus habet tantum unum* Alleluja, *in diebus profestis.*
25. Alleluja *duplex in dominicis diebus post octavas Paschatis.*
26. *Evangeliorum, quae dicuntur hebdomada resurrectionis, ordinatio mystica.*
27. *Petrus quid signet mystice. Item quid rete.*
28. *Evangelistae quid sibi non convenire videantur super narratione resurrectionis dominicae, tum de angelis, tum de testium numero. Et qualiter concordentur. Et num. 29. 30.*

---

1. Haec prima septimana paschalis temporis licet communiter vocetur septimana *in albis*, tamen sequens magis proprie vocatur *in albis*, propter causas in praecedenti titulo positas, et est communis huic tempori et praecedenti. Est autem tota de Septuagesima, quae terminatur in sabbato *in albis*. Inde est quod Tractus in sabbato paschali et Graduale per totam ipsam hebdomadam dicitur, quod laborem significat; *Alleluja* vero et caetera cantica laetitiae cantantur, ut dictum est sub dominica Septuagesimae, et hoc propter tempus regressionis, quod incipit secundum quosdam in Pascha, prout ibi dictum est. Isti ergo septem dies computantur cum Septuagesima; quia si haec

septimana est septima a Quadragesima, per quam idem significatur, quod per Septuagesimam, in cujus septima decade filii Israel acceperunt licentiam redeundi, et jam quasi liberi erant, ideoque diebus istis cantica laetitiae inclamantur.

2. Porro omnes isti dies septem sunt quasi una dies dominica, unde semper cantatur in eis: *Haec dies, etc.*, et in Praefatione dicitur: *Te quidem Domine omni tempore, sed in hoc potissimum die gloriosius praedicare, etc.*, et in eis semper agitur de resurrectione, ad ostendendum quod per septem dona Spiritus sancti venitur ad veram resurrectionem, vel potius quia in tota vita ista, quae per septem dies currit, debemus anhelare ad gloriam resurrectionis, quantum possumus: sic et Pascha, in veteri Testamento, per septem dies celebrabatur, et Σκηνοπηγία, idest festum tabernaculorum Quaecumque enim hac die facimus, ideo facere debemus, ut in coelo tabernacula nostra figamus, quod erit per gloriam immortalitatis, ut ille qui crucifixus est, ostendat nobis suam deitatem, cum dicit in officio nocturno: *Ego sum qui sum*, et cum dicit se esse illum qui dixit Moysi: *Qui est, misit me ad vos* (1); siquidem Pascha est hebdomadaria festivitas, quia qualibet die hebdomadae mutantur officia. In veteri enim Testamento tres habuerunt hebdomadarias festivitates, scilicet Pascha et Pentecostes, quas etiam nos habemus, licet ad aliud quam illi habuerunt, et Σκηνοπηγίαν, quam non habemus, nisi quodam modo, ut dicetur in PROOEMIO septimae partis. Quidam vero scripserunt, quod festum Pentecostes non fuit in veteri Testamento festum hebdomadale, et quod in novo Testamento habet septem officia propter septem Spiritus sancti dona, non quia sit festum hebdomadae, quia tres ultimi dies non habent omnino propria officia.

3. Ad hoc notandum est, quod cum in urbe Roma esset magna aeris pestilentia, Beatus Gregorius in tempore paschali ordinavit ut imago Beatae Virginis, quae in Ecclesia Sanctae Mariae *in ara coeli* servatur, quam beatus Lucas pinxisse dicitur, et eidem Virgini similis perhibetur, processionaliter portaretur. Et dum ante processionem reverenter portaretur, ecce tota aeris infectio et turbulentia cedebat imagini fugiens, ac si eam ferre non posset, sic quod post imaginem mira sanitas remanebat. Tunc autem juxta imaginem auditae dicuntur tres voces angelorum canentium: *Regina coeli laetare, alleluja, quia quem meruisti portare, alleluja, resurrexit sicut dixit alleluja*, statimque beatus Gregorius adjunxit: *Ora pro nobis Deum, alleluja*, quae antiphona ideo hoc tempore frequentatur; et tunc Gregorius vidit supra castrum Crescentii Angelum Domini, qui gladium cruentatum tergens in vaginam reponebat. Intellexit ergo Gregorius quod pestis illa cessasset, quod et factum est, unde castrum illud exinde castrum *Sancti Angeli* vocatum est. Praemissa imago in Ecclesia beatae Mariae *in ara coeli* in Urbe super limen baptisterii servatur, quam Romani Reginam vocant.

4. Per hos autem septem dies tres tantum dicuntur Psalmi, sicut in dominica resurrectionis: in hoc tamen interest, secundum aliquas Ecclesias, quia tunc dicuntur cum tribus antiphonis, in his vero diebus cum una sola. Siquidem tamen ideo tres psalmi per hos septem dies baptismales dicuntur, quia qui pure baptizantur, septem Spiritus sancti dona suscipiunt, quae per hos septem dies significantur. Suscipiunt etiam tres virtutes, scilicet fidem, spem et charitatem, quae per tres psalmos intelliguntur, quae nobiscum usque in finem manere debent. Canimus ergo tres psalmos, ut recolamus nos haec tria habere; antiphona vero una est, quia unus est a quo haec omnia sunt.

5. Rursus vero, quia, ut praemissum est, haec tota hebdomada est quasi una dies dominica, inde est quod per omnes hos septem dies canimus psalmos de nocturno dominici diei, vel eis adjacentes. Quaedam tamen Ecclesiae praetermittunt psalmos majores, et laboriosos, scilicet *Confitebor*, et *Diligam te*, quia neophytis omnia brevia debent proponi, et *soror nostra parva, et ubera non habet* (2), et Apostolus: *Lac dedi vobis potum non escam* (3), sed numerum supplemus per illos duos: Cum *invocarem*, *Verba mea*, et ita decem et octo psalmos perfecimus usque in sextam feriam. In sabbato autem sumimus tres de adjacentibus, quos in die dominica ad Primam cantare

(1) Exod. 3. (2) Cant. 8. (3) I. Cor. 3.

solemus, scilicet: *Dominus regit me*, *Domini est terra*, et *Judica me*, sed et illos duos *Deus Deus meus*, et *Ad te Domine levavi*, propter causam praedictam praetermittimus. In sequenti vero tempore multiplicandi sunt psalmi, sicut et boni mores, qui per psalmos intelliguntur, per quos ad gloriam pervenitur, quam per totum tempus istud figuramus.

6. In quibusdam tamen Ecclesiis non dicuntur nisi tres psalmos usque ad Pentecosten, et hoc ex institutione Alcuini, prout dicetur sub DOMINICA DE TRINITATE. Sed hoc non bene fit hodie. Primum, quia causa quare illud institutum fuit hodie cessat. Secundo, quia contra canonem Gregorii faciunt, prout dictum est in quinta parte, sub DE NOCTURNIS. Tertio, quia inter canonicos regulares, et alios clericos, qui usurpato nomine saeculares dicuntur, nulla debet esse quo ad hoc differentia, nam et ipsi magna ex parte antiquitus regulares fuerunt, et certum est quod canonici regulares in octava resurrectionis dicunt in nocturnis novem Lectiones cum novem Responsoriis, et etiam Ecclesia romana.

7. Qui enim dicunt quod omnia facilia debent esse eo tempore propter neophytos, illam facilitatem nimis extendunt. Nam duae tantum sunt hebdomadae neophytorum, scilicet in Pascha et Pentecoste, et propterea concluditur eis in Ascensione, ubi sunt novem Responsoria, et novem psalmi cum suis antiphonis. Nulla enim est sufficiens ratio quare in sequenti die post Ascensionem dicamus tantum tres psalmos cum una antiphona: de hoc dictum est in titulo praecedenti.

8. Nempe secundum Romanum Ordinem in omnibus dominicis novem lectiones dicuntur, licet Maguntinum concilium, a Pascha usque ad Pentecosten tres tantum instituerit esse legendas ut servitium matutinum in die cantetur, quia in futuro Trinitas comprehendetur, et a Sanctis in luce Domino servietur. Ad Primam autem dicunt quidam per totam hebdomadam totum psalmum *Confitemini, etc.*, in quo praecipue de Christi resurrectione agitur. Alii vero solum versum: *Haec dies, etc.*, quem in Prima, et in aliis horis pro Capitulo dicunt, quia vitam illam figuramus, in qua doctrina nulli necessaria erit, sed omnes docti gratulabimur et exultabimus. Psalmum vero *Quicumque vult salvus esse, etc.*, toto isto tempore non dicitur, quoniam ad fidem pertinet; hoc enim tempus significat octavam aetatem, ubi non erit fides quae evacuabitur, sed res quae comprehendetur, non erit figura sed veritas. In quibusdam tamen Ecclesiis aliter observatur, quia ubi fides non est superaedificari non potest. Minus tamen symbolum, scilicet *Credo in Deum*, ob eamdem causam subticetur ad Primam, nam *cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (1), unde *in condensis*, idest condensitatibus populi, *usque ad cornu Altaris*, idest ad Communionem, non dicitur, nec preces, ut dictum est in titulo praecedenti.

9. Vespertinum officium est hujus festivitatis claritate illustratum, non enim per *Deus in adjutorium*, quoniam in illa vita non sicut hic adjutorio indigemus, sed per Κύριε ἐλέησον inchoatur, quia vespertina hora sabbati Paschalis baptisma fuit per Κύριε ἐλέησον inchoatum, et in Trinitatis nomine celebratum, et propterea eadem hora, et in eisdem verbis per totam hebdomadam hanc in festivae regenerationis jucunditatem sancta Trinitas adoratur, vel per Κύριε ἐλέησον incipitur, ut quasi non existens per se officium, Missae officio continuetur. Nam, ut in titulo praecedenti diximus, dies haec Vesperam non habet, quia declivium aeternitas non agnovit, tres psalmos sub uno *alleluja*, idest gaudio cantatur in quibusdam Ecclesiis, quia per fidem Trinitatis ad unum aeternitatis gaudium pervenitur, vel hi tres psalmi resurrectioni, quae tertia die facta est, conveniunt Jesu Christo. Pro Capitulo sequitur: *Haec dies*, sicut in aliis horis, quia ibi non erit necessaria doctrina, sed exultatio, vel ut notetur solicitudo baptizatorum adhuc peregrinantium, et laborantium, quia nondum habent gaudium nisi spei, quo pervenitur ad *Alleluja* rei. Pro hymno sequitur *Alleluja*, quod est proprius illorum civium hymnus.

10. Sane descendimus processionaliter ad fontes cum cereo per totam hebdomadam, cantantes canticum exultationis, et populus sequitur, scilicet viri per se, et mulieres per se, quod fit in

(1) I. Cor. 13.

memoria ejus, quod Hebraei, Pharaone et suis in Mari rubro submersis, fecerunt, qui in gratiarum actiones de submersione hostium per totam hebdomadam redibant ad mare, viri per se, et mulieres per se, cantantes illud canticum Moysi: *Cantemus Domino.* Siquidem hostes nostri sunt daemones, Mare rubrum est baptismus, in quo submerguntur omnes hostes, idest vitia et peccata, et daemones; et inde etiam est, quod neophyti baptizati in Sabbato sancto praecedente sub lumine, scilicet Christo, redeuntes ad fontem baptismi his septem diebus gratias agentes, quia inimici eorum submersi sunt, scilicet vitia et peccata, et tunc circa fontes cantantur psalmi: *Laudate pueri*, scilicet noviter baptizati, et *In exitu Israel de Aegypto*, quia per baptismum de tenebris peccati eximus.

11. Duo ergo psalmi circa fontes cantantur, quia per geminam dilectionem ad fontem vitae pertingitur qui baptizatis, et baptismo conveniunt; baptizatis, ut *Laudate pueri Dominum, etc.* Est admonitio laudis ad neophytos, qui facti sunt pueri, idest a vitiis pueri, pro quibus mater Ecclesia jubilat ad fontes, in laudem ejus gratiæ, per quam meruit esse, quod in Cantico amoris audivit: *Fons hortorum: puteus aquarum viventium* (1). Postea transitur ad aliquod oratorium cum psalmo: *In exitu Israel*, qui convenit baptismo,cum dicitur: *Quid est tibi mare quod fugisti?* Et fit statio ad Crucifixum, et redduntur ei grates, quia ipse est qui baptizat; unde in Evangelio: *Super quem videris spiritum descendentem,etc.* (2). Hic est qui baptizat et salutatur, quia per Crucem, et in Cruce nacti sumus animarum nostrarum redemptionem.Rursus,per hos dies septem baptismales neophyti quotidie ad Ecclesiam ducuntur, sicut enim filii Israel, licet transissent Mare rubrum,in quo baptizati sunt, non tamen pervenerunt ad terram promissionis, nisi sub ducibus, Domino illos pascente ex manna, et columna eos praecedente; sic et ipsi his septem diebus sub ducibus, idest presbyteris, patrinis et matrinis, ducuntur ad Ecclesiam, et pascuntur corpore Domini, et cerei praecedunt eos, et sic tandem in Sabbato quasi pervenerunt ad terram promissionis. Cereos autem, quos in Sabbato sancto dum baptizarentur habuerunt, per hanc hebdomadam in quibusdam locis ad Missas, et Vesperas accendunt, et in sabbato *in albis*, et in sequenti dominica illos accensos offerunt sacerdoti. Siquidem luminaria accensa bona opera sunt, quibus toto tempore praesentis vitae, quae per septenarium ducitur, lucere debent. Offeruntur sacerdoti, quia post hanc vitam ad summum sacerdotem, idest ad Christum, luminaribus bonorum operum veniunt, juxta illud: *Venientes autem veniunt cum exultatione portantes manipulos suos* (3). Potest etiam dici, quod processiones vespertinales hujus hebdomadae, reversionem significant de captivitate Babyloniae. Haec est enim hebdomada revertentium, qui in fine suae captivitatis revertuntur ad Deum, et Vesperae trina statione complentur, sicut et baptismus in Trinitatis nomine celebratur. Qui vero fontes non habent, non exeant, sed quinque psalmos quotidie dicant, et post Collectam diei,de Cruce Collectam adjungant. Eaedem Vesperae quotidie repetuntur,quia pro una, et eadem die tota haec hebdomada reputatur.

12. In quibusdam etiam Ecclesiis in his septem diebus quando descenditur ad fontes, antefertur quidam serpens imaginarius super virgam, et candela novo lumine accensa super caput serpentis retorta affigitur, ex qua cereus paschalis, et omnes aliae Ecclesiae candelae accenduntur. Circa quod sciendum est,quod Moyses in deserto erexit super palum serpentem aeneum, ut qui percussi erant a serpentibus, per illius sanarentur aspectum (4), in quo Christi passio praefigurata fuit; unde et Dominus ait in Evangelio Joannis: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita et exaltari oportet Filium hominis* (5). Ideo ergo serpens imaginarius fertur,et aspicitur, ut Christi passio memoretur, et per hoc a vulneribus peccatorum sanemur, nam serpens in palo est Christus in patibulo. Item, ideo in benedictione baptismi, et cum ad fontes descenditur, quia baptismus a Christi passione virtutem accepit, in quo a peccatis sanamur et mundamur. Fit hoc in Vesperis, quoniam ipse Christus fuit sacrificium vespertinum, unde Psalmista: *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum* (6). Ignis novus ex silice excussus, Christus passus est, qui est lumen de lumine, ex

(1) Cant. 4. (2) Joan. 1. (3) Psal. 125. (4) Num. 21. (5) Joan. 3. (6) Psal. 140.

quo caeterae candelae in Ecclesia illuminantur, quia ipse *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (1). Candela in capite serpentis retorta est spinea corona in capite Christi posita. In Completorio vero, in quibusdam locis, praemittitur psalmus *Qui habitat*, sicut in Prima psalmus *Quicumque*.

13. In his autem sex diebus dicitur ad Missam Responsorium et *Alleluja*, ut infra dicetur. Et dicitur primo Responsorium, et post sequitur *Alleluja*, et hoc triplici de causa. Primo, quia enim in laboribus vitae praesentis exultandum est, juxta illud: *Hilarem datorem diligit Deus* (2), ideo tunc post Graduale, et Versum convenienter sequitur *Alleluja*, quod est vox laetitiae. Secundo, Responsorium activam, *Alleluja* vero contemplativam vitam significat. Responsorium enim significat actionem, quam Sancti exercebunt in resurrectione corporum, quae erit in omni laetitia, prout verba Responsoriorum hujus temporis declarant, quae omnia, sive versus eorum, excepto eo qui cantatur in tertia feria, prout ibi dicetur, sunt de psalmo *Confitemini Domino*, qui psalmus sonat confessionem laudis, et est de terna laetitia. Quia igitur omnis illa laus confessionis, sive actionis, ad gaudium et Dei glorificationem tendit, merito ab *Alleluja* concludendum est; et quoniam eadem actio nihil aliud est quam laus Dei, ideo ad hoc ostendendum post hos sex dies continue canitur sine Responsoriis *Alleluja*. Tertio, ideo in his sex diebus hoc fit, quia senarius numerus ad opera, sicut septenarius ad requiem, refertur; qui enim vult pervenire ad requiem, oportet eum primo toto tempore praesentis vitae bene operari. Circa hoc sciendum est quod Ecclesia his diebus Sanctorum actus in corpore cum fine laetitiae recolit, sic incipiens actum ut pertingat ad quietem: primus dies mandat, septimus requiem gestat, octavus glorificat. Nempe Responsorium illam actionem significat, quam Sancti in resurrectione corporum exercebunt. Animae quippe Sanctorum ante resurrectionem corporum in quiete sunt, sed dum illam recipient, in actione erunt, et tunc sic erit actio, ut non desinat quies. In quiete quidem erunt, quia non laborabunt, nec cogitationibus fluctuabunt, nec erit etiam in quiete illa segnities desidiosa, sed sic ab hujus vitae operibus in fine quiescent, ut in alterius vitae actione gaudeant. Haec autem actio ideo nobis per numerum senarium in memoriam reducitur, quia sicut septenarius numerus requiem, ita senarius opera Responsorium significat; per Responsorium enim intelligimus Sanctorum actiones quae erunt cum omni laetitia, ut jam dictum est.

14. Et nota quod praedicti versus, qui canuntur his septem diebus cum Responsoriis, dicuntur ex ordine quo positi sunt in psalmo *Confitemini*, unde sumpti sunt, exceptis duobus. In quibusdam Ecclesiis praepostere ponuntur, nam in quinta feria dicunt versum: *Benedictus, qui venit in nomine, etc.*, qui ibi ponitur ultimo, et in feria sexta versus: *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, etc.*; et hoc ideo quia in illo plenius agitur de passione Salvatoris, quam in aliis versibus ibi positis, et ideo merito illa die cantatur in qua passus fuit.

15. Nec omittendum, quod in quibusdam Ecclesiis in his septem diebus duo in albis superpelliciis incipiunt Responsorium: *Haec dies*, et in aliis quosdam tropos retro altare, quod repraesentat sepulchrum, pro eo quod corpus Jesu in eo sacramentaliter collocatur et consecratur, gerentes typum duorum Angelorum, qui stantes in sepulchro Christum resurrexisse retulerunt; verba enim illa, *Haec dies, etc.*, ad resurrectionis diem pertinere noscuntur.

16. Rursus, cantando post altare repraesentat Apostolos et mulieres timentes, et Christum resurexisse dicere publice formidantes. Fit autem hoc ad Laudes, et ad Tertiam, et Vesperas. Primo, eo quod in his tribus specialiter horis Christi passio est expleta, nam mane captus et illusus, in tertia flagellatus, et linguis crucifixus, in vesperis de Cruce depositus et sepultus est; secundo, in signum quod resurrectio tribus vicibus nuntiata est.

17. Primo, secundum Marcum et Matthaeum per unum Angelum, qui, secundum Augustinum, stabat in monumento non directe, sed quasi ad ostium. Secundo, per duos Angelos, qui, secundum

(1) Joan. 1. (2) II. Cor. 9.

Joannem,stabant intus. Tertio, per ipsum Christum, juxta monumentum. Fit etiam hoc in quibusdam Ecclesiis ad Missam, eo quod illa in altari celebratur, super quod Christi corpus consecratur. Ideo autem a Pascha usque ad octavam Pentecostes canitur *Alleluja* fere in omnibus Antiphonis, et Responsoriis nocturnalibus, et in Offerendis et Postcommunionibus, ut celebratio temporis post resurrectionem reducat nobis ad memoriam vitam contemplativam, sicut tempus quod est ante Pascha, reducit ad activam.

18. Tempus enim ante Pascha, quod in jejuniis et orationibus agimus, significat aerumnas hujus vitae, et tribulationem captivitatis, in qua dum sumus, cantica laetitiae subticemus.Tempus vero post Pascha significat beatitudinem, et perpetuam exultationem, in qua post resurrectionem erimus, et ideo relaxatis jejuniis canendo *Alleluja*, quod interpretatur: *Laudate Dominum*, frequentamus, de quo dictum est in PROOEMIO hujus partis.

19. Illud tamen notandum est, quod in quibusdam Ecclesiis in hac hebdomada *Alleluja* cantatur in Missa sine finali melodia, et versus et antiphonae sine neuma, sed in sequentibus cantatur cum illa, et hoc ideo quia in hac cantamus pro Domino nostro, qui in anima et corpore per resurrectionem jam factus est gloriosus, ac illa finalis melodia expectationem nostram significat, vel etiam Sanctorum stolae expectationem. Taceamus ergo, quia habemus quod optamus. Parvuli namque plorant, cum panem non habent, sed cum habent quod desiderant, tacent: ita et nos quasi ploramus alio tempore, quia non habemus quod desideramus, et Sancti quasi in desiderio sunt expectationis.

20. In quibusdam Ecclesiis in magnis solemnitatibus tacetur illa melodia in signum quod Sancti, pro quibus celebramus, certi sunt quod secundam stolam, quam expectant, amittere non possunt. Jubilus quidem diversa notat, ut dictum est sub NATALI.

21. Porro, in istis octo diebus cantatur pro memoria neophytorum, et singulis diebus singula denotata sunt officia, quod non fit in toto tempore usque ad Pentecosten, et in primo die, scilicet in Sabbato sancto, et in octava duplices Laudes ponuntur. In primo enim dicitur: *Alleluja, Confitemini*, et Tractus: *Laudate Dominum omnes gentes*. In octava vero dicitur duplex *Alleluja*, quod ideo fit, quia prima vita nostra, quae fuit ante peccatum, beata fuit, sed non sempiterna; sed vita quae erit in septima quietis, erit beata et sempiterna. Quia ergo prima vita fuit beata, idcirco cantatur primo *Alleluja*, quod est vox angelica in lingua hebraica, quia dignior est; sed quia non fuit sempiterna, ideo humiliori lingua latina cantatur Tractus *Laudate*. Quia vero vita, quae erit in septima aetate, erit beata et sempiterna, ideo in sabbato *in albis*, qui est dies septimus, duplex *Alleluja* cantatur, propter duplicem stolam, ut ibi dicetur. Nam vita illa quae in septima quietis dabitur,non tolletur in octava aetate,quae per octavum officium intelligitur,sed potius consummabitur.

22. Circa cantica laetitiae notandum est, quod quatuor sunt status Ecclesiae. Primus est culpae. Secundus culpae et poenae. Tertius poenae et gratiae. Quartus gratiae et gloriae. Primum repraesentat Ecclesia in Septuagesima, ideo subticet *Te Deum laudamus*, et *Alleluja*, quia *non est speciosa laus in ore peccatoris* (1), et *Gloria in excelsis Deo*, quia positus est inter Deum et homines paries inimicitiarum. Secundum repraesentat in Adventum, ideoque et supradicta Cantica subticentur, praeter *Alleluja*, quia lex data Deum intelligere docuit et laudare. Tertium repraesentat in aestivo tempore, ideoque propter gratiam acceptam in festivis ista cantantur, sed propter poenam ista in ferialibus subticentur, praeter *Alleluja;* quod etiam quotidie frequentatur, quia spes de resurrectione futura non infirmatur. Quartum repraesentat inter octavas Paschae et Pentecostes, ideoque supradicta Cantica laetitiae frequentantur et multiplicantur. Quia tamen nondum habemus gloriam, quam expectamus, ideo *Te Deum laudamus*, et *Gloria in excelsis* in ferialibus subticemus et in dominicis, in quibus quasi duplicem resurrectionem repraesentamus. Et etiam in festis Sanctorum, in Missa duo *Alleluja* cantamus, sed in ferialibus unum, ut jam dicetur. Nec te moveat,

(1) Eccli. 15.

quod non rectum, sed praeposterum ordinem Ecclesia repraesentat, eo quod erunt novissimi primi, et primi novissimi; sic ergo varietas dierum et statuum humanorum varietatem inducit officiorum.

23. Quaerendum tamen est, quare divina officia ita distinguuntur, ut alia celebrentur cum solo Responsorio, alia cum solo *Alleluja*, et haec quandoque cum simplici *Alleluja*, quandoque cum duplici; alia simul cum Responsorio et *Alleluja;* alia cum Responsorio et Tractu; et alia cum *Alleluja* et Tractu. Dici potest quod dies jejuniorum quibus Responsorium sine *Alleluja* canitur, recolunt actus eorum, qui presbyteris gravia confitentur, ut ab illis consilium accipiant poenitendi. Ipsi ergo dies aguntur cum solo Responsorio, per quod vita activa intelligitur, quae in labore ducitur, sine *Alleluja*, quod est Canticum laetitiae, quia Ecclesia dolet pro talibus tamquam pro membris vulneratis, et nondum sanatis: ex eo enim quod *Alleluja* dimittitur, robur Ecclesiae monstratur, quod habet de suis vulneribus nondum sanatis.

24. Praeterea, ideo tunc non dicitur *Alleluja*, quia non est *speciosa laus in ore peccatoris* (1); in diebus vero profestis, quae sunt ab octava Paschae usque ad octavam Pentecostes simplex *Alleluja* sine Responsorio canitur. Primo, quia dies illi vitam contemplativam significant, quae erit post resurrectionem, in qua Responsorium non erit, quia poenitentiae actus ibi superfluus erit, sed tantum *Alleluja* canetur de percepta immortalitate. Secundo, quia tunc pro illis canimus, qui jam sunt in patria, ad quos jam non pertinet actio laboriosa, quam Responsorium notat, sed sunt in Dei contemplatione et exultatione, quae intelligitur per *Alleluja*. Tertio, quia ante resurrectionem corporum nostrorum anima sine corpore Deum laudabit. Quarto, quia Sancti ante diem generalis resurrectionis simplicem tantum recipiunt stolam, scilicet animae. Rursum, in privatis feriis *Gloria in excelsis*, et duplex non dicitur, quia nondum habemus perfectam justitiam, nec gloriam, quam expectamus. Sed quia Ecclesia jam primam habet resurrectionem, ideo alio tempore semper *Alleluja* canitur, praeter quam in Septuagesima, ut dictum est in PROOEMIO hujus partis, et sub titulo DE TEMPORE ADVENTUS. In octavis vero Paschae, et sabbato *in albis*, duplex *Alleluja* dicitur, quia tunc tempus resurrectionis repraesentamus, et in requie, quae erit in resurrectione, duplicem stolam, scilicet animae et corporis, percipiemus, quia erimus in utroque homine, idest in anima et corpore gloriosi, erimus enim incorruptionis gloria vestiti.

25. In dominicis quoque, quae sunt ab octava Paschae usque ad octavam Pentecostes duplex *Alleluja* dicitur, tum quia in resurrectione, quam ipsi dies significabant, corpus simul cum anima laudabit Deum; tum quia duo sunt unde laetari debet anima in die sempiterna, unum de percepta laetitia, aliud de percipienda in resurrectione; tum quia resurrectio Domini, quae facta est in die Dominica, est causa nostrae resurrectionis futurae, et ideo in omnibus dominicis, quasi octavam dominicae resurrectionis repraesentamus; in ferialibus unum, quoniam ante resurrectionem anima una dumtaxat fruitur beatitudine. Rursus, ideo usque ad octavam Pentecostes, quia in octava aetate, in qua erit corporum resurrectio, erimus utroque homine gloriosi. In omnibus quoque festivitatibus illo tempore occurrentibus duplex *Alleluja* dicitur, et hoc primo, propter requiem et fruitionem; secundo, quia illi jam de duobus gaudent, scilicet de aeterna quiete, et divina visione; tertio, quia cum jam habeant gloriam animae, securae sunt de gloria corporis; quarto, quia tunc unum *Alleluja* canitur quia quiescunt, aliud quod Deum vident. Sex vero dies paschales, videlicet inter sabbatum sanctum, et sabbatum *in albis*, et dominici dies atque festivi, quos celebramus ab octavis Pentecostes usque ad Septuagesimam, in quibus Responsorium et *Alleluja* canitur, recolunt actus eorum, qui eleemosynas largiendo, infirmos visitando, et solum quae bona sunt operando, perseverantiam habendo in sanctitate, quam in baptismo receperunt sine dubio ad contemplationem Dei perveniunt. Inde est quod Responsorium, quod vitam activam significat, sequitur *Alleluja*, quod significat contemplativam; sed tunc unum tantum, sive simplex *Alleluja* dicitur, propter

(1) Eccli. 15.

causas supradictas: prius autem dicitur Responsorium, et postea sequitur *Alleluja*, prout supra dictum est. Dominici autem dies, et festivi, a Septuagesima usque ad Pascha, quorum Responsoriis non *Alleluja*, sed Tractus subditur, recolunt eos qui sunt in bonis operibus, sed videntes laborem viae, timent casum, nam tentationibus tunduntur, sine quibus haec vita non ducitur. Inter Responsorium enim et *Alleluja* Tractus est medius, qui neque in tanta laetitia est, sicut *Alleluja*, neque in tanto opere, ut Responsorium. In Sabbato vero sancto gaudentes pro neophytis nostris, quia ab omni peccato liberati sunt,canimus *Alleluja;* sed quia eos trahendos variis videmus laboribus, Tractum adjicimus, per quem labores intelliguntur, de quo dictum est sub titulo DE SEPTUAGESIMA, et in PROOEMIO hujus partis. Quomodo officia istorum septem dierum, et officia dominicarum,quae sunt inter Pascha et Pentecosten,adaptentur septem donis Spiritus sancti, sub VIGILIA ASCENSIONIS, et sub SABBATO IN ALBIS dicetur. Circa Evangelia quae hoc tempore leguntur, sciendum est quod omnia pertinent ad resurrectionem,et juxta ordinem scriptorum ponuntur. Mattheus enim primo scripsit, secundo Marcus,tertio Lucas,ultimo Joannes;unde primo ponitur Evangelium Matthaei in vigilia Paschae; in ipso vero die Paschae Evangelium Marci; in secunda et tertia feria Evangelium Lucae; in quarta et quinta feria, et in sabbato Evangelium Joannis; in sexta feria interponitur Evangelium Matthaei.

26. Sane in Evangeliis vigiliae et diei tantum agitur de annuntiatione resurrectionis facta per Angelum, in aliis de visione. Conveniebat enim ut prius annuntiaretur Domini resurrectio, ut postea ad majorem fidem faciendam corporaliter ipse ab hominibus videretur. Tria vero a Joanne Evangelista omnino praepostere posita sunt. Primum namque fuit quod legitur in sabbato, postea quod legitur in quinta feria, et aliquanto tempore post quod in quarta feria legitur. Nam Maria Magdalene cum venisset ad monumentum, et non invenisset corpus Domini, sublatum credidit, et cucurrit, et nuntiavit Petro et Joanni, qui cucurrerunt ad monumentum, et Joannes praecucurrit, sed non statim introivit, sed Petrus tandem veniens intravit, et postea Joannes intravit, et cum non invenissent, redierunt ad propria: hoc legitur in sabbato. Illis redeuntibus Maria remansit ad monumentum, et inclinans se in monumento, vidit unum Angelum sedentem ad caput, alium ad pedes, qui dixerunt: *Mulier, quid ploras?* Quae dixit: *Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Haec cum dixisset conversa est retrosum, et vidit Jesum,* qui dixit ei: *Mulier, quid ploras? quem quaeris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine si sustulisti eum, dicito mihi, et ego eum tollam* (1): hoc legitur in quinta feria. Aliquanto tempore post Petrus ivit piscatum cum sex aliis ad mare Tyberiadis, ubi Dominus apparuit eis in littore, et hoc legitur in quarta feria. Sed quare haec omnia? Solutio. In quarta feria cantatur hoc quod cantabitur Sanctis in die judicii: *Venite benedicti Patris mei, etc.*, et in illo Evangelio, quod eadem die legitur, dicitur quod Dominus apparuit discipulis in littore maris.

27. Et hoc bene convenit, nam per littus maris, ut dicit beatus Gregorius, super illum locum, finis intelligitur mundi, in quo Dominus apparebit suis gloriosus, et tunc Petrus trahet ad littus rete plenum magnis piscibus centum quadraginta tribus, nec tamen scindetur rete. Per Petrum intelligitur ordo Sanctorum praelatorum, qui de fluctu hujus saeculi ad littus stabilitatis aeternae ducent eos, qui per ipsos conversi fuerunt, sed hoc attribuitur soli Petro, propter Ecclesiae unitatem. Sed quare legitur in sabbato *in albis* Evangelium quod tunc legitur? Respondeo, quod officium illius sabbati cum officio praecedenti Sabbati sancti in multis convenit. Nam in praecedenti sabbato duplex laus cantatur, sicut et in hoc lectioni convenit, quia in lectione praecedentis sabbati dicitur: *Quae sursum sunt sapite, non quae super terram* (2), et in Lectione sequentis dicitur: *Deponentes omnem dolum,etc.*,et itaque *tamquam lapides vivi superaedificamini* (3),quod nihil aliud est, quam quae sursum sunt sapere.Conveniebat igitur ut Evangelium corresponderet Evangelio,quod fit in eorum principiis. Nam in Evangelio praecedentis sabbati dicitur: *Vespere autem Sabbati, quae*

(1) Joan. 20. (2) Coloss. 3. (3) I. Pet. 2.

lucescit in prima Sabbati, idest diluculo, *venit Maria Magdalene* (1), et in Evangelio sequenti dicitur: *Una Sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc ad monumentum tenebrae essent* (2), quod idem est. In hoc tamen videtur differentia, quia dicitur ibi quod venit Maria Magdalene et altera Maria, hic non fit mentio nisi de Maria Magdalene. Sed, ut ait Augustinus (in lib. *de Concord. Evangelistarum)*, ideo Joannes solam Mariam Magdalenam nominat, quia fuit caeteris ferventior, nec tamen ideo caeteras excludit. Evangelium vero Matthaei legitur in sexta feria, quia Dominus per passionem meruit sibi dari potestatem in coelo et in terra, vel potius datam notificari; et quia Dominus in sexta feria passus est, idcirco legitur Evangelium Matthaei in sexta feria, in qua Dominus ait discipulis: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra* (3); unde Apostolus: *Christus factus est pro nobis obediens* (Patri) *usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus etc.* (4). Ubi ergo poneretur Evangelium, in quo agitur a Joanne de prima visione Domini, quae facta fuit Mariae Magdalenae, nisi in quinta feria? In prima enim die non poterat poni, praedictis de causis, nec in secunda, nec in tertia, nec in quarta, nec in sexta, nec in sabbato; unde restat quod in quinta feria necessario poni debuerit. Ajunt quidam, quod licet in secunda feria legatur Evangelium de apparitione Domini facta discipulis euntibus in Emmaus, non tamen illa facta fuit in ea die, sed in praecedenti. Decem etenim apparitiones post Christi resurrectionem in Evangeliis inveniuntur ad fidem nostram confirmandam, quinque in prima die, et quinque postea, sed in Apostolo dicitur, quod in die resurrectionis apparuit Jacobo *et quingentis fratribus simul* (5). Et sicut quidam dicunt, in ipsa etiam die primo apparuit matri, ut dictum est in quarta parte, sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE, et etiam Jacobo, qui votum voverat non comedere, sed et Joseph qui pro eo tenebatur in carcere.

28. Verum, quia de visione Angelorum et de Maria Magdalene Evangelistae discordare videntur, ideo aliqua super hoc praeter propositum dicamus. Nam Matthaeus dicit, quod mulieres viderunt Angelum sedentem super lapidem, qui tamen erat extra monumentum. Marcus dicit, quod introeuntes ipsae in monumentum, viderunt eum sedentem a dextris. Joannes dicit, quod Maria Magdalene vidit duos angelos, unum ad caput, et alium ad pedes sedentes. Lucas dicit, quod duo Angeli stantes dixerunt Mariae Magdalenae et aliis: *Cur quaeritis viventem, etc.* Joannes dicit solam unam venisse, scilicet Mariam Magdalenam. Matthaeus duas, scilicet eam et aliam. Marcus tres, scilicet eam, et Mariam matrem Jacobi minoris, et Mariam filiam Salomae, quae fuit mater filiorum Zebedaei, scilicet Jacobi minoris et Joannis Evangelistae, secundum Chrisostomum, tantum Salomae filia fuit. Lucas plures dicit; dicit enim: *Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi* (minoris, subaudi mater), *et caeterae, quae cum eis erant* (6), et aliae, quas non numerant Evangelistae. Ecclesia tamen tres Marias repraesentat. Rursus, Mattheus dicit quod mulieres certificatae per Angelum, inter quas erat praecipue Maria Magdalene, denunciaverunt Apostolis Dominum resurrexisse, et Joannes dicit quod Maria Magdalene nunciavit Petro et Joanni eum sublatum fuisse. Vera quidem sunt omnia quae dicunt Evangelistae in his, et non sunt adversa, sed quod unus minus dicit alius supplet.

29. Verum enim est, sicut narrat Mattheus, quod primo viderunt Angelum sedentem super lapidem, quem revolverat ab ostio monumenti, qui et dixit eis eum resurrexisse, et adjecit: *Venite, et videte locum ubi posuerunt eum;* et tunc ipse surgens praecessit eas in monumentum, et sedit in dextris, sicut narrat Marcus. Post Maria Magdalene vidit unum ad caput, et alium ad pedes sedentes, sicut dicit Joannes, qui dixerunt ei: *Mulier, quid ploras?* et nuntiaverunt eum resurrexisse, et tunc surrexerunt ipsi, ut apparerent ei stantes, sicut dicit Lucas, ut in hoc quod surrexerunt, Dominum surrexisse ostenderent, et cum starent, dixerunt ei et aliis: *Cur quaeritis viventem cum mortuis?* idest eum qui resurrexit cur quaeritis in sepulchro, quod est locus mortuo-

(1) Matth. 28. (2) Joan. 20. (3) Matth. 28. (4) Philipp. 2. (5) I. Cor. 15. (6) Luc. 24.

rum? Ambrosius dicit duas fuisse Marias Magdalenas, unam, quae, secundum Mattheum scivit, Dominum resurrexisse, aliam quae, secundum Joannem, nescivit, sed corpus sublatum credidit.

30. Augustinus vero *(de Concordan. evangelistarum)* sic solvit. Dicit enim quod cum Maria Magdalene cum aliis veniret dicendo: *Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?* cum adhuc aliquantulum longe esset, vidit lapidem revolutum, et statim cucurrit ad Petrum et Joannem, et significavit eis corpus Domini fuisse sublatum, qui venientes invenerunt monumentum vacuum, et credentes quod fuisset sublatum, redierunt. Maria autem iterum adjunxit se aliis, et propius accedens cum eis, vidit Angelum sedentem super lapidem, et dixit eis: Cur quaeritis in sepulchro quod est locus mortuorum? Mattheus, etc., sicut superius dicta sunt. Zacharias, qui composuit unum Evangelium ex quatuor, aliter solvit. Dicit enim quod Maria Magdalene et aliae venerunt ad monumentum, et viderunt Angelum sedentem super lapidem, sicut dicit Mattheus, post in monumento sicut dicit Marcus, et inde duos stantes, unum ad caput, alium ad pedes, sicut Lucas dicit, scilicet illum priorem cum alio, vel eo disparente, alios duos qui dixerunt: *Cur quaeritis viventem cum mortuis?* et significaverunt eum resurrexisse. Alii crediderunt verbis eorum, Maria remansit incredula; unde aliae nuntiaverunt discipulis Dominum resurrexisse, illa nunciavit Petro et Joanni eum sublatum fuisse, qui post adventum et recessum eorum sola remansit ad monumentum, et inclinans se in monumento, vidit duos Angelos sedentes, unum ad caput, alium ad pedes, sicut dicit Joannes, qui dixerunt ei: *Mulier, quid ploras?* et illa respondit: *Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum;* et conversa vidit Dominum, qui dixit ei: *Mulier quid ploras? Quem quaeris? Illa existimans quod hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum, et ego eum tollam* (1). Et tunc Dominus eam ex nomine nominavit, et ipsa tunc eum cognovit, et post plures locutiones Angelorum, tunc primo credidit, et voluit procidere ad pedes Domini, et Dominus dixit ei: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, subintelligitur in corde tuo, quasi dicat: Quem quaeris tamquam mortuum, non credis Patri esse aequalem, et adjecit Dominus: *Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, etc.*, idest in proximo est ut ascendam. Et ipsa coepit ire jam certificata, et inventis aliis mulieribus, ivit pariter cum eis hoc nuntiare Apostolis, et in illa via apparuit eis Dominus, dicens: *Avete. Illae autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus* (2). Praedictum autem modum loquendi, in quo generaliter dictum est, quod mulieres iverant nunciare Dominum resurrexisse; cum tamen Maria, quae erat una de illis, tunc incredula fuit, saepe in Scripturis invenimus, sicut et Dominus discipulis, *et me scitis, et unde sim scitis*, cum tamen quidam essent inter eos qui haec nescirent, unde Dominus: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, etc.* (3); sed illud primo dictum est scientibus, istud ignorantibus. Ita etiam dicitur, quod Dominus in Ascensione apparuit discipulis, *et exprobravit incredulitatem, et duritiam cordis: quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt* (4), cum tamen aliqui inter eos fuerint, qui jam crediderant, sicut Petrus et alii plures, sed illud primo dictum est de incredulis: haec opinio videtur probabilior quam secunda. Et quod dixit Ambrosius, non est credendum quod dixerit asserendo, sed aliorum opinionem referendo, licet eam argumentis probare videatur, quibus juxta praedictum opinionem leviter respondetur, et fere totum quod ipse inducit, per interpretationem solvitur. Verbi gratia: quod ipse dicit quod una Maria fuit secundum Mattheum, quae scivit eum surrexisse, hoc est falsum, quia aliis credentibus verbis Angeli, ipsa remansit incredula. Augustinus vero non sic fuisse dicit ut narrat, sed narrat ita potuisse esse, unde probabiliori sententiae non praejudicat.

(1) Joan. 20. (2) Matth. 28. (3) Joan. 7. (4) Marc. 16.

CAPUT XC.

DE SECUNDA FERIA POST PASCHA

SUMMA

1. Feriae secundae post Pascha officium. Et num. 2. 3.

1. Quia per gloriam resurrectionis implevit Dominus quae promisit in veteri Testamento, ut videlicet introduceret nos in terram fluentem lac et mel, ideo dicit Ecclesia in Introitu hujus secundae feriae: ***Introduxit Dominus in terram fluentem lac et mel*** (1), quia Christus jam introductus est, et Ecclesia triumphans in re; Ecclesia vero militans in spe. Epistola sumitur de Actibus Apostolorum: ***Stans Petrus in medio, etc.*** (2), et intendit probare passionem Christi et resurrectionem, unde dicit: ***Huic omnes Prophetae testimonium perhibent.***

2. Evangelium ***Duo ex discipulis*** (3) concordat Epistolae de apparitione Domini discipulis euntibus in Emmaus, ibi enim habetur quod cognoverunt eum in fractione panis. Quid est fractio panis, nisi expositio Scripturae? ibi enim cognoscitur Dominus. Responsorium vero concordat cum Introitu: ***Dicat nunc Israel, Alleluja. Nonne cor nostrum erat ardens, etc.***, est de Scripturarum expositione. In aliis Ecclesiis dicitur: ***Alleluja, Angelus Domini*** (4). Offertorium: ***Angelus Domini, etc.***, est de testimonio Apostolorum. Postcommunio: ***Surrexit Dominus, etc.*** (5), est de apparitione quae facta est Petro. Multiplicat igitur apparitiones, ut dictum est, ad confirmandam fidem.

3. Sane, ex hodierno Evangelio sumitur ***Alleluja, Nonne cor nostrum***, et Offerenda: ***Angelus Domini***, ex eo quod ibi dicitur, mulieres visiones Angelorum vidisse, qui dicunt cum vivere. Similiter et Communio: ***Surrexit Dominus***, ex eo quod ibi dicitur: ***Surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.*** Ad pietatem ergo pertinet hoc officium, in quo continetur rememoratio Scripturarum, et per pietatem accedit ad mansuetudinem; mansuetis autem terra promittitur illa, de qua dicitur: ***Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*** fluentem lac et mel; unde in Introitu dicitur: ***Introduxit nos Dominus in terram fluentem lac et mel;*** et sunt haec verba Moysi populum post esum agni de Ægypto ducentis. Introduxit inquam spe, sed in illa postea introducit re, quam Caleb dedit Axae filiae suae irrigatam irriguo superiori et inferiori (6). Irriguum inferius timor est, superius amor. Caleb etenim, qui quasi cor interpretatur, dat animae devotionem, cum timore pariter et amore. In hac secunda feria fit in Urbe statio apud sanctum Petrum, propter hoc quod in Evangelio habetur: ***Et apparuit Simoni***, et quia ibidem dicitur: ***Nonne cor nostrum ardens erat in nobis?*** quia ipse prae caeteris magis arsit, Dominum diligendo. Hac die pisces vivos capimus, recolentes cum gaudio, quod Dominus ad probationem resurrectionis partem piscis assi comedit, et in tertia feria ad fontes imus, ut ibi dicetur, et mulieres verberant viros, et jam in his tribus diebus est feriandum, prout sub PASCHA dictum est.

(1) Exod. 13. (2) Act. 10. (3) Luc. 23. (4) Matth. ult. (5) Luc ult. (6) Josue 15.

CAPUT XCI.

DE TERTIA FERIA POST PASCHA

SUMMA

1. Feriae tertiae post Pascha officium. Et num. 2. 3. 4.

1. In tertia feria ostenditur per quod habeatur haereditas coelestis patriae. Ostenso vero in secunda feria, quod in terram fluentem lac et mel jam introduxit nos Deus in spe, et postea introducet in re, modo ostendit per quod habeatur, quia per divinam scientiam, sive cognitionem Domini nostri, unde haec tota feria est de cognitione, sive sapientia Dei, et inde Introitus est: *Aqua sapientiae, etc.* (1), et est septimi toni, quia in septem donis Spiritus sancti est ista Sapientia. In Epistola: *Surgens Paulus* (2), ostenditur passio Christi, et resurrectio, per quam hic sapientia habetur. Qui enim veram fidem habet de his, habet saporem Dei; haec autem cognitio est *dies, quam fecit Dominus.* De Graduali ergo patet.

2. Et nota quod cum omnes Graduales versus hujus hebdomadae sumantur de psalmo 107, *Confitemini*, qui est nonus post *Dixit Dominus*, hodiernus sumitur de psalmo 107, scilicet: *Confitemini*, qui est decimus in matutinali, eo quod iste psalmus exhortatur fideles ad laudem Dei, qui per sapientiam suam redemit et liberavit eos de quadruplici tentatione. Quia liberavit eos de necessitatibus eorum, idest ab infidelitate, et quia liberavit eos de necessitatibus eorum, idest a prava consuetudine, et liberavit eos a taedio bonae actionis, et eduxit eos a versutiis haereticae impugnationis. *Alleluja* est: *Surrexit Dominus, et apparuit mulieribus.* Vel secundum alias Ecclesias: *Oportuit*, quod sumitur de Evangelio; in aliis etiam dicitur: *Surrexit Dominus vere* (3). In Evangelio vero: *Stetit Jesus, etc.* (4), ostendit Dominus, et probat resurrectionem suam discipulis suis per quatuor. Primo, per consuetum modum loquendi, cum dixit: *Pax vobis*, loquebatur enim eis saepe de pace, et amator pacis erat, unde ipse Dominus inquit: *In me pacem habebitis, in mundo autem praessuram* (5). *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (6). Secundo, per hoc quod ostendit se palpabilem. Tertio, quia cum eis comedit. Quarto, quia eis sensum aperuit Scripturarum. Et quia hanc sapientiam Dominus dedit per se, et per Apostolos, ideo dicitur in Offertorio: *Intonuit de coelo Dominus*, idest de Apostolis, ut omnes crederent in illum: *Haec autem*, inquit Joannes, *scripta sunt, ut credatis, et ut credentes vitam habeatis* (7).

3. In Postcommunione invitamur ad hanc sapientiam: *Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt sapite* (8); ecce de sapientia. Et quia de sapientia habetur in hac secunda feria, ideo fit statio ad sanctum Paulum, qui fuit sapientior omnibus Apostolis, seu cui Dominus singulariter aperuit intelligentiam Scripturarum, de quibus legitur in Evangelio et Introitu; unde ipse dicit: *Neque enim ego ab homine accepi illud (Evangelium), sed per revelationem Jesu Christi* (9), vel, quia per eum maxime adimpletum est quod in Evangelium legitur, scilicet: *Oportuit praedicari poenitentiam in omnes gentes* (10), ideo et ejus praedicatio legitur in hodierna lectione Actuum Apostolorum.

4. Hac die viri verberant mulieres, prout sub Pascha dictum est: hac etiam die ad fontes imus, pro eo quod hodie in Introitu viri beati aqua sapientiae potati referuntur, et in Offertorio fontes aquarum apparuisse memorantur.

(1) Eccl. 15. (2) Act. 13. (3) Luc. ult. (4) Luc. 24. (5) Joan. 16. (6) Joan. 14. (7) Joan. 20. (8) Coloss. 3. (9) Gal. 1. (10) Luc. 24.

CAPUT XCII.

DE QUARTA FERIA POST PASCHA

SUMMA

1. Feriae quartae officium a Paschate. Et num. 2. 3.

1. Ostenso in tertia feria de coelesti patria, et per quod habeatur: ostenso etiam in secunda feria, quod in terram fluentem lac et mel introducimur, ideo nunc in hac quarta feria invitamur ad ad illam, unde Introitus est: *Venite benedicti Patris mei, etc.* (1). Quia vero dicit Dominus: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum* (2), et quia ibi non intrant nisi purificati per poenitentiam, ideo beatus Petrus in Epistola: *Aperiens* (3), invitat Judaeos ad poenitentiam.

2. Ideo autem ad poenitentiam invitatur homo, ut de filio diaboli, fiat filius Dei: et haec mutatio dexterae Excelsi, propter quod in Responsorio habetur: *Dextera Domini fecit virtutem.* Sequitur *Alleluja* de resurrectione: *Surrexit Dominus, etc.*, et in aliis Ecclesiis est: *Christus resurgens, etc.;* semper enim in his diebus aliqua de resurrectione dicuntur.

3. Quia vero haec mutatio fit etiam quando homines sunt filii Dei propter praedicationem, ideo in Evangelio: *Manifestavit se Jesus* (4), dicit Dominus: *Mittite in dexteram navigii rete.* Hoc facit qui tantum praedicat propter Deum, et tunc trahuntur magni pisces: postea dedit eis piscem assum. Piscis assus est Christus passus: haec erit refectio in patria cum comedemus panem Angelorum, de quo in Offertorio: *Portas coeli, etc.* Postcommunio est: *Christus resurgens.* Et quia beatus Laurentius fuit unus de magnis piscibus, et fuit assatus per Christo, ideo fit statio ad beatum Laurentium.

CAPUT XCIII.

DE QUINTA FERIA POST PASCHA

SUMMA

1. Feriae quintae a Paschate officium. Et num. 2. 3.

1. Quinta feria est de conversione Gentium propter passionem et resurrectionem, unde Introitus est: *Victricem manum tuam laudaverunt* pariter Christiani, quia Sapientia aperuit os mutorum, unde Isaias: *Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum* (5), quod factum est quando Christus daemones ejiciebat, et faciebat homines mutos loqui, unde in Evangelio: *Erat Jesus ejiciens daemonium, et illud erat mutum* (6). In Epistola vero, *Angelus Domini* (7), significatur conversio ista Gentium, unde dicitur ibi de eunucho, qui conversus est a Philippo, qui interpraetatur *os lampadis*, sive *os illuminans*, quia quandoque per Scripturarum inspectionem, vel praedicationem convertitur homo, ut Gentiles, qui significantur per eunuchum: quandoque vero

(1) Matth. 25. (2) Matth. 3. (3) Act. 3. (4) Joan. 21. (5) Isai. 35. (6) Luc. 11. (7) Act. 8.

per inspirationem convertitur ad Dominum,ut habetur in Evangelio, quod apparuit Mariae Magdalenae. Quia vero per conversionem Gentium factus est Christus lapis angularis, ideo in versu Responsorii habetur: *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, etc.* (1).

2. Et quia vera conversio fit per poenitentiam, ideo sequitur: *Alleluja, In die resurrectionis meae, dicit Dominus, praecedam vos in Galilaeam* (2), idest in transmigratione de vitiis ad virtutes.

3. Evangelium: *Maria stabat* (3), est de apparitione Domini Mariae Magdalenae, in specie hortulani, sive peregrini, quia peregrinus est homo quamdiu est in peccato. In Offertorio: *In die solemnitatis* (4), similiter promittitur convertentibus vera beatitudo. In Postcommunione vero: *Populus,etc.* (5), ad laudandum invitamur. Et fit statio ad sanctos Apostolos,quia in Philippo, qui interpretatur *os lampadis,* intelliguntur omnes Apostoli, per quorum praedicationem conversio Gentium facta est. Item, quia fratres Domini, de quibus in Evangelio legitur, sunt Apostoli,per quos os muti apertum est, et disertae linguae infantium, ideo statio fit ibi.

CAPUT XCIV.

DE SEXTA FERIA POST PASCHA

SUMMA

1. Feria sexta a Paschate quod et quale habeat officium. Et num. 3. 4. 5.

1. Sexta feria est de institutione baptismi, unde Introitus est: *Introduxit eos Dominus,* scilicet de Ægypto, idest de tenebris peccati, *et inimicos eorum operuit mare*, idest baptismus, et subjicitur ibi ter *Alleluja*, propter liberationem ab hostibus, et donum gratiae.

2. Postmodum sequitur Epistola: *Christus semel* (6), in qua beatus Petrus agit de baptismo, et de arca Noe. Sicut in diluvio per arcam salvae factae sunt animae, licet paucae, scilicet octo, similiter et in baptismo, quia sicut in aquis diluvii, quae inundaverunt mundum, et mundus a peccatis purgatus est, et per arcam animae salvae factae sunt; ita in aquis baptismi, in quo omnia peccata mundata sunt, per Ecclesiam salvati sumus.

3. Sequitur Graduale: *Haec dies quam fecit Dominus,* Versus: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Est enim homo qui consecrat baptisma, sed Deus est qui invisibiliter baptizat, unde sequitur: *Deus Dominus, illuxit nobis,* scilicet per illuminationem baptismi, et per illuminationem legis Domini. *Alleluja* est: *Angelus Domini,* cum duplici versu, sicut in die Paschae in quibusdam Ecclesiis, in qua in hac die agitur de institutione baptismi. Unus versus est propter Christi resurrectionem in corpore, alius propter stolam animae, quam in baptismo suscipiunt baptizati.

4. Evangelium vero est de institutione baptismi: *Undecim discipuli abierunt in montem, ubi constituerat illis Jesus* (7). Sequitur ibi: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc.*

5. Et quia in memoria debemus habere istum diem, propter institutionem baptismi, ideo sequitur in Offertorio: *Erit nobis memorialis dies ista, etc.* (8). Memorialis quidem est dies in qua de vitiis ad virtutes transimus; haec enim dicit Moyses de die Paschae. Postcommunio est: *Data est mihi omnis potestas* (9). Quia vero beata Virgo creditur interfuisse in institutione baptismi, quia, ut Hieronymus ait, hoc apud Nazareth in domo ejus actum est,ideo hac die statio fit in Ecclesia ejus.

(1) I. Petr. 2. (2) Matth. 26. (3) Joan. 20. (4) Exod. 4. et 13. (5) I. Reg. 2. (6) I. Pet. 3. (7) Matth. 28. (8) Exod. 12 et 13. (9) Matth. 28.

CAPUT XCV.

DE SABBATO IN ALBIS

SUMMA

1. Sabbatum in albis quod habeat officium. Et num. 2. 4. 5. 6.

3. Judicii dies plenus erit gaudio, propter dominicam, et nostram resurrectionem.

1. Sequitur de sabbato *in albis*, in quo est Introitus: *Eduxit Dominus populum suum in exultatione*. Hoc maxime in extremo sabbato fieri intelligimus, quando erit verum sabbatum; sed ne Judaei credant hoc dictum esse de se, sequitur in Epistola: *Fratres, deponentes omnem malitiam, et dolum, etc.* (1).

2. Sequitur duplex *Alleluja*, sine Graduali. Primo, quia nunc terminatur Septuagesima, postquam sequitur octava resurrectionis, quando habebitur duplex stola, animae scilicet et corporis, et cessabit labor operis, de quo dictum est in PROOEMIO hujus partis, et sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA, et in quarta parte, sub titulo DE ALLELUJA.

3. Secundo, quia in die judicii plenum erit gaudium pro dominica, et nostra resurrectione. Tertio, geminatur *Alleluja* quia tunc erit laetitia sempiterna. Quia enim erit laetitia, unum *Alleluja* canitur; quia sempiterna, secundum concinitur *Alleluja.* Quarto, quia in octava resurrectionis omnis solicitudo deponetur, quod significatur in hac octava die, in qua vestis candida, sive chrismale, deponitur, ideo *in albis* non cantatur Graduale, sed duplex *Alleluja*, quia tunc erimus *in albis*. Item, quantum ad resurrectionem Domini, non debet Graduale cantari, neque quantum ad baptizatos, et ideo cantatur unum *Alleluja* pro baptizatis, scilicet *Laudate pueri Dominum*, et aliud de resurrectione Domini, scilicet: *Haec dies*. Praeterea, ideo post *Alleluja, Haec dies*, sequitur *Alleluja, Laudate pueri*, quia de laetitia animarum transient ad gloriam incorruptibilem corporum.

4. Evangelium vero: *Una sabbati* (2), est de duobus discipulis, qui currebant ad monumentum, Petrus scilicet et Joannes, qui significant duos populos; currit tamen citius Joannes, idest judaicus populus, quia habebat prophetas, scilicet Jeremiam, Isaiam et alios, qui de passione Domini loquuntur: sed Petrus citius intravit, idest Gentilis populus; non tamen intraverunt Judaei in multitudine; qui enim credit, intrat, sicut dicit Augustinus. Et attende quia Epistola et Evangelium hujus sabbati concordant cum Epistola et Evangelio Sabbati sancti, prout dictum est sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA. In Offertorio vero de illuminatione post baptismum aguntur grates: *Benedictus, qui venit, etc.*

5. Postcommunio est: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis* (3). Die ista fit statio ad Ecclesiam beati Joannis in Laterano, quia enim ibi in praecedenti sabbato baptizati sunt pueri, et in octava die in lege circumcidebantur, ideo recte hac die ibi conveniunt, ut hoc spiritualiter agatur in baptizatis: et hoc est quod dicitur in Epistola: *Deponentes omnem malitiam, et omnem dolum, etc., quasi modo geniti infantes* (4), ne per fenestras quinque sensuum intret mors.

6. Dicitur autem ad horas capitulum: *Christus resurgens* (5), et illud: *Expurgate vetus, etc.* (6), et illud: *Christus passus est* (7). Quia vero in tota Septuagesima, quae usque ad hunc diem protenditur, poenitentiam egimus, ideo Ecclesia hodie celebrat *in albis*, ut magis ac magis albi simus, sicut Dominus ait in Evangelio: *Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum* (8). Quare hoc sabbatum dicitur *in albis* dictum est sub PASCHA. Hac die dominus Papa distribuit Agnos Dei. Alicubi etiam distribuitur cereus paschalis, de quo dictum est sub SABBATO SANCTO.

(1) I. Pet. 2. (2) Joan. 20. (3) Gal. 3. (4) I. Pet. 2. (5) Rom. 6. (6) I. Cor. 5. (7) I. Pet. 2. (8) Matth. 3.

CAPUT XCVI.

ALIA EXPOSITIO DICTORUM SEPTEM DIERUM

SUMMA

1. Dierum septem a Paschale, secunda expositio, et intellectus, num. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

2. Resurrectionis dominicae officium pertinet ad timorem.

1. Potest etiam aliter dici, quod ideo in praemissis septem diebus baptismalia celebrantur officia, vel quia baptizati sapientia septiformi docentur, vel quia ipsorum temporis universitas dierum septenario volvitur, quibus, quia fides, spes, et charitas praecipue sunt necessaria, ideo tribus psalmis utimur in nocturnis. Singulorum autem dierum officia sic possumus septem spiritibus et beatitudinibus coaptare.

2. Officium quidem dominicae resurrectionis pertinet ad timorem, quo timemus terribilem sententiam judicis. Cum enim dicet: *Pater, rex, et judex omnium resurrexit*, et adhuc in sugillatione inimicorum dicentium, *quando morietur et peribit nomen ejus* (1), tunc magnus erit timor et tremor, unde et in Offertorio: *Terra tremuit, etc.* Spiritus timoris ut fundamentum ponitur, sed quare a timore incipientes in sapientia terminamus, cum Isaias coeperit a sapientia, et descenderit ad timorem? Respondeo: Isaias Salvatorem descripsit, qui carnem assumendo descendit, nos vero de terrenis ad coelestia tendere conamur, et ideo gradus ascendendo connumerare debemus, ut a timore ad sapientiam pervenire possimus. In secunda feria legitur Evangelium de duobus discipulis euntibus in Emmaus, quibus Dominus apparuit, et Scripturas Moysi, et omnium prophetarum aperuit.

3. Et attende, quod licet hodie legatur Evangelium de apparitione Domini, non tamen hodie sed heri apparitio fuit. Ad pietatem ergo pertinet hoc officium, in quo continetur rememoratio Scripturarum, et accedit ad mansuetudinem, prout ibi dictum est. In tertia feria legitur Evangelium: *Stetit Jesus*, ubi multifarie suam resurrectionem probat, scilicet per visum et tactum, per gustum etiam et per auditum, cum Scripturas etiam exponit, quod pertinet ad scientiam, unde in Introitu: *Aqua sapientiae etc.* beati viri potati referuntur. In Offertorio: *Intonuit*, fontes aquarum aperuisse memorantur.

4. In Postcommunione: *Si consurrexistis*, quae sursum sunt quaerere et sapere jubentur, et in Evangelio sensus ad intelligendum Scripturas discipulis aperitur; Scripturarum quippe intelligentia et scientia lamenti et luctus est causa effectiva. Qui enim legit in Scripturis prophetas et eorum Dominum occisos, quoque magno dolore mordet; et quanto magis quis peccata sua intelligit, tanto citius in luctum et poenitentiae lamentum prorumpit. Licet igitur his diebus sit vacandum, tamen ineptam laetitiam removeamus, ne carnes agni sine lactucis agrestibus comedamus, quia *Beati qui lugent.* In quarta feria legitur Evangelium de discipulis piscantibus, quos invitavit ad prandium, et dedit eis panem et piscem assum, idest Christum cognoscere Deum et hominem passum, quae est illa quidem saturitas, de qua dicitur: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (2). Quod ergo dicitur ibi: *Venite, prandete* (3), hoc est quod cantatur in Introitu: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum;* hoc enim regnum est prandium aeternum, ubi erunt pisces magni, sed unus super prunas, non passionis sed amoris. Rationabiliter autem feria quarta no-

(1) Psal. 40. (2) Matth. 5. (3) Joan. 21.

bis a Christo regnum promittitur, quia in quarta aetate regnaverunt David et Salomon, in quorum manibus Christi regnum specialius et plenius significatur, et quia Petrus supradictum rete traxit in terram (ipsi enim commissa est Ecclesia), ipsi specialiter dictum est: *Pasce oves meas* (1); ideo pro Epistola sumitur ejus praedicatio de Actibus Apostolorum.

5. Ad saturitatem enim quoque pertinet Offerenda: *Portas coeli aperuit*, prophetas qui praedixerunt, Angelos qui annuntiaverunt, Mariam quae genuit, Apostolos qui praedicaverunt, doctores qui exposuerunt, per hos omnes pluit Dominus manna in ore egentium animarum, idest Verbum, vel corporis sacramentum, ut non deficerent in via tendentes ad patriam, ubi comedent panem Angelorum. Versus gradualis: *Dextera Domini fecit virtutem* congruit illi verbo Evangelii: *Mittite in dextera navigii rete* (2), et est sensus: *Dextera Domini fecit virtutem*, quia potentia Verbi mihi uniti fecit me vincere mortem, ideoque *dextera Domini exaltavit me*, idest laudabilem me fecit. Et repetit: *Dextera Domini fecit virtutem*, ut ostendat resurrectionis qualitatem, scilicet aeternam; unde sequitur: *Non moriar, sed vivam*, juxta quem sensum canimus cum Apostolo in *Alleluja*, et Communione: *Christus resurgens*, et pertinet hoc ad fortitudinem. Et quia beatus Laurentius fuit piscis assus, fortis in esurie, et esuriens in fortitudine, ideo fit ibi statio.

6. Officium quintae feriae pertinet ad consilium, et misericordiam; magnum enim fuit consilium peccatricis pedes lavantis cum lachrymis, ut misericordiam consequeretur, prout in Evangelio dicitur.

7. Officium sextae feriae pertinet ad munditiam cordis; in baptizato namque, de quo ibi agitur, lavantur corpus et anima. Et quia mundis cordibus visio Dei promittitur, ut ibi dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (3), et per munditiam ad intellectum pervenit, ideo recte in Evangelio dicitur, quod transmigrantes Deum videbunt.

8. In sabbato legitur Evangelium, in quo dicitur quod licet Joannes praecurrerit, tamen Petrus sequens citius in monumentum intravit, et postea Joannes. Hi, prout dictum est ibi, sunt duo populi. Petrus significat Gentes, quae posterius venerunt ad notitiam passionis, sed tamen primitus crediderunt; Joannes Synagogam, quae in lege et prophetis prius audivit Domini passionem, sed nondum credere in mortuum voluit, credet autem cum Israel salvus fiet.

9. - 10. De his duobus populis, scilicet credentibus et non credentibus, loquitur Petrus in Epistola: *Deponentes, etc.* (4). De credentibus dicitur in Introitu: *Eduxit Dominus populum*, scilicet in exitu; eduxit enim Dominus Israel de Ægypto, cum auro et argento; sed in illis in deserto murmurantibus, et ideo pereuntibus, eduxit eos qui non murmuraverunt de deserto in terram promissionis. Et propter eosdem dimittimus Graduale, et duplicatur *Alleluja*, quia tunc neophiti laborant, nunc Deum vocem et opere laudant. Ad eosdem pertinet psalmus: *Laudate pueri Dominum* (5), totus enim ille psalmus ad electionem dirigitur Gentium, quod ex illo fine probatur: *Qui habitare facit sterilem in domo*. Eisdem pueris convenit quod canitur in Offertorio: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Hunc enim versiculum cantaverunt pueri occurrentes Domino ad passionem venienti. Quod sequitur: *Benediximus vobis de domo Domini* adjecit mater Ecclesia dicens pueris suis: *Benediximus vobis*, idest signavimus vos baptismo, nos qui sumus familia Domini, quia *Dominus Deus illuxit nobis*. Sequens versus: *Haec dies*, ad gaudium spectat credentium; ille alius: *Lapidem, quem reprobaverunt*, ad suggillationem pertinet Judaeorum; ad eosdem credentes pertinet Postcommunio: *Omnes, qui in Christo, etc.* Pertinet igitur officium illud ad pacificos, qui *filii Dei vocabuntur* (6); dedit enim Dominus his qui credunt in nomine ejus, filios Dei fieri, quibus datur sapientia perfrui.

(1) Joan. 21. (2) Ibid. (3) Matth. 5. (4) I. Pet. 2. (5) Psal. 112. (6) Matth. 5.

CAPUT XCVII.

DE PRIMA DOMINICA POST PASCHA

SUMMA

1. Dominicae primae a Paschate officium. Et num. 2. 4. et 6.
3. Apocalypsis, et Epistolae canonicae leguntur a resurrectione, idque jure.
5. Missae dominicae secundae a Paschate expositio.

1. In octava Paschae incipit tempus regressionis, seu reconciliationis, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis. Sane, in hac die dominica in quibusdam Ecclesiis fiunt octavae Paschae, et dicuntur Responsoria de die dominica, et Introitus: *Resurrexi*, et Graduale, quod derelictum erat, resumunt, habentes respectum ad generalem resurrectionem, ad cujus gloriam per gradus ascenditur; Christi enim resurrectio in octava aetate facta est.

2. Sed cum paschalis solemnitas significet illam octavam quae sequitur septenarium hujus vitae, quaeritur quare habet octavas, cum etiam ejus solemnitas protendatur, non tantum per octo dies, sed etiam usque ad diem Pentecostes? Respondeo: quia resurrectio futura significata est per Circumcisionem, quae octava die mandata est. Cujus verae Circumcisionis octo sunt beatitudines, quarum octava redit ad primam; et ideo ad repraesentandum has beatitudines solemnibus octo dierum officiis celebramus octavas dominicae resurrectionis, quae est causa et signum nostrae futurae resurrectionis. Has beatitudines coaptat Augustinus (in lib. *de Doctrina christiana)* septem spiritibus, omittens ultimam, quia redit ad primam; gradatim enim a timore pervenitur ad sapientiam, unde *initium sapientiae timor Domini* (1): de hoc dicetur in PROOEMIO septimae partis. Quia ergo noviter baptizati sunt pueri, et quia multos novellos in Quadragesima genuit Ecclesia, et quia in illo tempore fuerunt Apostoli pueri, propter quod Dominus fuit cum eis quadraginta diebus post Pascha, instruens eos in fide, ut possent omnino fieri spirituales, et ut urerentur igne Spiritus sancti, propter istas tres causas,sive novitates, instruit nos Ecclesia in fide in hoc tempore. Et ideo in prima quindena leguntur Apocalypsis et Acta Apostolorum,in quibus libris habetur de septem signaculis, videlicet de Incarnatione, Nativitate etc., quae Christus solus aperuit, quae sunt maxima principia fidei nostrae. Postmodum in alia quindena cantatur in Responsoriis de Psalmis, et in Lectionibus leguntur Epistolae canonicae usque Ascensionem Domini, ut supra fidem aedificentur bona opera; Psalmi enim et Epistolae bona opera designant.

3. Et attende, quod ante resurrectionem lex et Prophetae legebantur, post resurrectionem vero Apocalypsis et Epistolae canonicae, quae sunt Apostolorum scripta, leguntur, et cantibus jubilantur. Lex enim et Prophetae Christi passionem et resurrectionem praedixerunt, sed Apostoli jam facta annuntiaverunt, et testificati sunt, ideoque Responsorium illud cantatur: *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis* (2). Rationabiliter quoque legitur Apocalypsis et cantatur, eo quod in ea visio Christi, et Angelorum collocutio memoratur. In illa enim vita, quam paschale significat tempus, animae visione Trinitatis, et Angelorum consortio congratulabuntur. Legitur autem Apocalypsis cum historia: *Dignus es Domine*. Alias incipit: *Ego sum vitis vera.* Quod autem in quodam Responsorio dicitur: *Decantabat populus Israel Alleluja, et universa multitudo Jacob canebat legitime, et David cum cantoribus cytharam percutiebat in domo Domini*, illud respicit, quod Regno Saul destructo, idest mortis imperio, arca, idest humanitas Salvatoris, in qua sunt

(1) Eccli 1. (2) Act. 4.

manna, idest Verbum, et tabulae Testamenti, idest thesauri sapientiae et scientiae Dei absconditi, in Jerusalem ducitur, et in tabernaculo collocatur, ut aeterna pacis visione fruatur, et ad Patris aequalitatem gloriosus exhibeatur. Cum autem superius de temporibus infantiae Salvatoris paululum dixerimus esse legendum, nunc vero scripta caeterorum Apostolorum, patet quod toto tempore, sive ante passionem, sive postea, quo Domini praesentia memoratur, congrue praecones novi Testamenti loquuntur, videtur quasi ab uberibus sponsi filii consolationis lacte potentur. Hae namque Scripturae sunt ubera, de quibus dicitur: *Meliora sunt ubera tua vino* (1), de quibus nos sic reficiat Deus, cujus misericordia plena est terra, ut omnes de ipsius plenitudine accipiamus.

4. Et nota quod secundum romanum Ordinem leguntur novem Lectiones in dominicis a Pascha usque ad Pentecosten, prout dictum est sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA.

5. Propter novitatem autem triplicem, quae dicta est, incipit Introitus: *Quasi modo geniti, etc.* (2). In Epistola vero in fide instruimur, quae incipit: *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum, etc.* (3), ostendit fidem per testimonium in coelo et in terra, et in conscientia. In terra, cum dicit: *Tres sunt, qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua et sanguis.* Quia enim clamore magno Dominus emisit spiritum, et quod ex eo jam mortuo exivit sanguis et aqua, indicium fuit humanitatis, *et hi tres unum sunt*, idest unum significant. *Tres sunt qui testimonium dant in coelo*, Pater in voce, Verbum in carne, Spiritus in columba, *et hi tres unum sunt.* De testimonio conscientiae sequitur in Epistola: *Qui credit in Filium Dei habet testimonium Dei in se*, idest hoc dictat ei conscientia. Sequitur duplex *Alleluja.*

6. In dominicis enim et festivis diebus, ab hac die usque ad Pentecosten, canitur duplex *Alleluja*, de quo dictum est sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA, et sub SABBATO IN ALBIS, et sub SEPTUAGESIMA. Primum *Alleluja* est: *Post dies octo* (4). Evangelium: *Cum esset sero* (5), est de duabus apparitionibus. Prima omnibus Apostolis, in ipsa die Paschae, excepto Thoma: alia, octavo die, praesente Thoma, qui vidit et credidit, et tetigit, et dixit: *Dominus meus, et Deus meus.* Aliud vidit, aliud credidit: vidit humanitatem, et credidit deitatem, et congruit factum interpretationi nominis. Thomas enim interpretatur *abyssus*, nam profunde intellexit qui ex eis quae exterius vidit, deitatis intima penetravit. Postmodum invitavit nos in Evangelio beatus Joannes ad credendum ab utili et honesto; utile est enim nobis credere, unde dicitur: *Multa signa fecit Jesus, quae non sunt scripta in libro hoc* (6). Postcommunio est: *Mitte manum, etc.* (7).

CAPUT XCVIII.

DE SECUNDA DOMINICA POST PASCHA

SUMMA

1. Dominica secunda a Paschate quid moneat. Et ejus officium.

1. Sequitur de secunda dominica post Pascha. Quia enim per Christi resurrectionem illuxit Deus nobis non tantum parvulis, sed etiam perfectis, ideo haec dominica de pastoribus est, qui debent plene imitari Christum, unde Introitus est: *Misericordia Domini plena est terra* (8), ea enim non tantum parvuli, sed et magni repleti sunt; et ideo sicut antecedens dominica fuit de parvulis, sic ista est de perfectis, unde sequitur: *Verbo Domini coeli*, idest Apostoli: *firmati sunt* (9). Et quia

(1) Cant. 1. (2) I. Pet. 2. (3) I. Joan. 5. (4) Joan. 20. (5) Ibid. (6) Ibid. (7) Ibid. (8) Psal. 32. (9) Ibid.

Petrus loquitur ad pastores in Epistola: *Christus passus est pro nobis, etc.* (1), ideo nunc fiunt synodi, et fit statio apud sanctum Petrum. In fine enim enim dicitur: *Conversi enim estis ad Pastorem, et Episcopum animarum vestrarum.* Duo *Alleluja* dicuntur, primum, scilicet *Cognoverunt discipuli,etc.*, est de resurrectione, in aliis tamen Ecclesiis dicitur: *Surrexit Dominus* (2); aliud, scilicet: *Ego sum pastor bonus* (3), est de praelatis et mercenariis. Offertorium est: *Deus, Deus meus ad te de luce vigilo* (4), quia praelati debent semper vigilare; unde in Canticis canticorum dicitur: *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem* (5). Postcommunio similiter est de praelatis: *Ego sum pastor bonus* (6).

CAPUT XCIV.

DE DOMINICA TERTIA POST PASCHA

SUMMA

1. Dominica tertia a Paschate quid hortetur. Et num. 2. 3.

1. In praecedentibus duabus dominicis ostensum est quod parvi vel magni per Christi resurrectionem pleni sunt misericordia Domini: parvi cum dicitur in Introitu praecedentis dominicae: *Misericordia Domini plena est terra* (7); magni, cum dicitur ibidem: *Verbo Domini coeli firmati sunt.* In hac vero tertia, et in sequentibus duabus dominicis ante Ascensionem, hortatur nos Ecclesia ad jubilum et exultationem propter Christi resurrectionem et ascensionem; unde Introitus hujus dominicae incipit: *Jubilate Deo omnis terra, etc.* Et ibi sequitur *Alleluja*, quia jubilus est exultatio mentis habita de aeternis; soli autem Deo jubilandum est. Sequitur: *Psalmum dicite nomini ejus*, idest hilari operatione ipsum laudate, et sequitur similiter ibi unum *Alleluja*, quia ab una radice ortum habent alia omnia, idest a charitate. Sequitur: *Date gloriam laudi ejus*, et ibidem in fine sequitur triplex *Alleluja*, quia a potentia Patris, et a sapientia Filii, et a benignitate Spiritus sancti processit quod nos liberavit per passionem et resurrectionem suam, et ideo laudandus est Deus. Licet autem sit exultatio, tamen incutitur timor, ne spes sine timore luxuriet in praesumptionem.

2. Inde sequitur Versus: *Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua, Domine;* debet enim timere novus populus, quia Judaei excaecati sunt, qui erant populus peculiaris Domini, qui licet apposuissent custodes, tamen dixerunt: *Venerunt discipuli ejus, et furati sunt eum* (8), et hoc est quod dicit Psalmista: *Mentietur tibi*, idest ad honorem tuum,quia ex hac magis confusi sunt inimici tui, idest Judaei, et sequitur ibi: *In multitudine virtutis tuae* (9), quasi dicat: licet vidissent multa miracula, videlicet solem obscuratum, et petras scissas, in hoc est etiam multitudo virtutis Dei, quod mendacia inimicorum vertit in suum honorem.

3. In Epistola vero monet Petrus baptizatos, ut ambulent in novitate vitae, abstinentes a carnalibus desideriis, dicens: *Obsecro vos* (fratres) *tamquam advenas, et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis* (10), et concordat cum Introitu, quia gustato spiritu, desipit omnis caro.Quaedam Ecclesiae dicunt: *Alleluja,Christus resurgens* (11). Evangelium est de resurrectione: *Modicum et jam non videbitis me, modicum*, idest a morte usque ad resurrectionem, *et iterum modicum et videbitis me*, post resurrectionem, *et modicum, quia vado ad Patrem* (12).

(1) I. Pet. 2. (2) Matth. ult. (3) Joan. 10. (4) Psal. 62. (5) Cant. 3. (6) Joan. 10. (7) Psal. 32. (8) Matth. 28. (9) Psal. 65. (10) I. Pet. 2. (11) Rom. 6. (12) Joan. 16.

CAPUT C.

DE DOMINICA QUARTA POST PASCHA

SUMMA

1. Dominica quarta a Paschate invitat ad Jubileum. Et ejus officium, num. 2. 3. 4.

1. In quarta etiam Dominica invitamur ad Jubileum, et specialiter invitantur ad hoc Gentes, unde Introitus sumptus est de psalmo invitante ad canticum, qui incipit: *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit* (1).

2. Bernardus inquit: «Tria fecit Dominus mirabilia in incarnatione sua. Primum,quod mater esset Virgo. Secundum, quod Deus fieret homo. Tertium, quod praedicta potest credere carnalis homo». Sequitur ibi:*Ante conspectum Gentium revelavit justitiam suam,* idest Filium suum. Sequitur Versus: *Salvavit sibi dexteram ejus, etc.* Et nota quia per fidem uniti sunt duo populi, scilicet Gentilis et Judaicus, ideo in oratione habetur: *Deus, qui fidelium mentes unius efficis voluntatis, etc.*

3. Rursus, quia ista dominica quarta appropinquavit Ascensioni, ideo dicitur Evangelium: *Vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis, etc.* (2), et post: *Expedit vobis, ut ego vadam, etc.* Ostenditur enim causa jubili, scilicet Ascensio. Huic consonat principium Epistolae beati Jacobi: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum* (3).

4. Sequitur in Evangelio:*Cum venerit Paraclitus, arguet mundum de peccato* (4), idest de infidelitate; fides enim peccatum excludit, unde arguere de hoc peccato, est arguere de omni peccato, *et de judicio, et de justitia.* Dicit ergo de peccato, scilicet quod habent; de justitia quam non habent, scilicet Sanctorum, *quia vado ad Patrem,* idest in cordibus sanctorum hominum, perducendo eos ad Patrem, per cognitionem Dei bonam, et extollendo eos ad Patris conformitatem, et tamen volunt homines Sanctis assimilari. De judicio, quod non timent, *quia princeps mundi hujus jam judicatus est,* et adhuc sequuntur damnatum. Et sufficeret de duobus arguere, scilicet *de fide,* quam non habent, et habere possent si vellent, et *de justitia,* sive de bona vita, in qua non imitantur Sanctos; et ideo adjecit verbum timoris, scilicet *de judicio,* quod debent tales subire. Sequitur ibi: *Et quaecumque audiet loquetur*,et huic concordat finis Epistolae: *In mansuetudine suscipite insitum verbum, etc.* (5). Si enim Spiritus sanctus audit quae loquitur, multo fortius debet homo audire et expectare, donec Deus ipse loquatur, quia qui de ipso loquitur, mendacium loquitur.

(1) Psal. 97. (2) Joan. 16. (3) Jacob. 1. (4) Joan. 16. (5) Jacob. 1.

CAPUT CI.

DE DOMINICA ROGATIONUM

SUMMA

1. Rogationum Dominica, quid moneat. Et num. 2. 3.

1. Quinto loco sequitur de dominica Rogationum, in qua instructos per quatuor dominicas, quasi ornatos quatuor cardinalibus virtutibus, monet annunciare aliis: *Ut qui audit, dicat, veni* (1), dicens in Introitu, qui est Isaiae, c. 64, secundum aliam translationem: *Vocem jucunditatis*, idest novi Testamenti, in quo promissa redduntur, *non terroris*, sicut vetus lex fuit, *annuntiate, etc.*

2. Haec autem dominica dicitur *Rogationum* propter propinquam Ascensionem Domini, quam quia nosse non possumus, ideo in oratione docemur petere duo, quae petenda sunt, scilicet ut cognoscamus et faciamus. Dicit enim oratio: *Largire quaesumus, Domine, supplicibus tuis semper spiritum cogitandi quae recta sunt, propitius et agendi, etc.* Unde in Epistola redarguit beatus Jacobus eos qui volunt cognoscere et non facere, dicens: *Estote factores verbi, et non auditores tantum, etc.* (2). Quaedam Ecclesiae dicunt: *Alleluja, Nonne cor nostrum ardens, etc.* (3), et: *Usque modo, etc.* (4).

3. In Evangelio vero: *Amen, amen dico vobis, etc.*, ostendit quid debeamus petere, scilicet aeterna, dicens: *Usque modo non petistis quidquam;* qui enim petit temporalia, nil petit, quoniam in eis quae non quiescunt quies esse non potest, unde sequitur: *Petite, et accipietis,* quia dextera Domini semper aperta est.

CAPUT CII.

DE ROGATIONIBUS

SUMMA

1. Rogationes quo tempore fiant, et cur cantentur Litaniae.
2. Litania major a quo, et quorsum instituta. Et a quo minor, num. 4.
3. Litaniae, sive Rogationes habent processionem septiformem. Et qua id significatione. Et unde dicta minor Litania, num. 4.
5. Sanctos cur rogemus.
6. Litaniae qualiter fiant, quidque habeant, et num. 7. 9. 10. 11.
8. Vexilla cur ferantur in processione.
12. Litaniarum Missa, et ejus expositio. Et num. 13. 14. 15.

1. In tribus diebus ante festum Ascensionis Domini fiunt Rogationes, quae dicuntur Litaniae: λιτανεία autem graece, apud nos *supplicatio*, seu *rogatio* est, in qua Ecclesia sancta Deum rogat, ut qui destruxit consilium Achitofel, destruat consilium eorum qui volunt vivere super pacem ejus. Tunc etiam supplicamus Deo, ut nos a morte subitanea, et ab omni infirmitate defendat: rogamus

(1) Apoc. 22. (2) Jacob. 1. (3) Luc. ult. (4) Joan. 16.

vero Sanctos, ut pro nobis apud Deum intercedant. Et denominatur graeco vocabulo λιτανεία, propter auctoritatem linguae graecae, prout dictum est sub PASCHA.

2. Est autem duplex Litania, scilicet major et minor. Major est in festo beati Marci, quae inventa fuit a beato Gregorio, propter pestem inguinariam, sive inflaturam inguinum, cujus institutionis causas Paulus Montis Cassini monachus, Longobardorum historiographus, ita describit, dicens quod tempore Pelagii Papae tanta fuit inundatio aquarum per Italiam, quod aquae ascenderunt usque ad superiores fenestras templi Neronis, quod erat Romae, nec aquae intrabant templum. Tunc per Tyberim effluxit multitudo serpentum, inter quos fuit maximus draco, ex quorum flatibus aer est corruptus, et inde emersit pestis inguinaria, qua homines passim, et subito moriebantur. Et cum pene totus romanus populus deleretur, Pelagius Papa omnibus jejunium, et processionem indixit. Sed in ipsa processione ipse cum septuaginta aliis expiravit, cui substitutus est Gregorius Primus, qui et Magnus dictus est, et hanc Litaniam ubique terrarum servati praecepit. Litania ideoque haec dicitur Gregoriana vel Romana. Vocantur etiam Cruces nigrae, quoniam in signum moeroris ex tanta hominum strage, et in signum poenitentiae, homines nigris vestibus induebantur, et cruces, et altaria nigris velabantur.

3. Tertio etiam modo dicitur processio septiformis, eo quod beatus Gregorius septeno ordine iri in ea in majoribus Ecclesiis ordinavit. In primo ordine sunt clerici. In secundo religiosi. In tertio sanctae moniales. In quarto pueri. In quinto laici perfectae aetatis. In sexto viduae et continentes. In septimo conjugati. In aliis vero Ecclesiis, quod non possumus in numero personarum, supplemus in numero Litaniarum, nam septies Litaniam dicere debemus prius quam insignia deponamus. Contigisse autem dicitur Romanis praemissa inguinaria pestis, pro eo quod cum in Quadragesima continenter vixissent, et in Pascha corpus Domini recepissent, postmodum ludis, comessationibus et luxuriae fraena laxabant. Fuit quidem tam saeva haec pestis, ut ubique homines subito perimeret, ita quod, sicut dicitur, cum aliquis sternutabat, saepe spiritum emittebat, unde cum aliquis sternutabat, audiens statim accurrens dicebat: *Deus te adjuvet*. Et abinde, ut dicunt, haec adhuc consuetudo servatur, ut audiens aliquem sternutantem, statim dicat: *Deus te adjuvet*. Rursus, ut fertur, cum tunc aliquis oscitabat, frequenter subito spiritum emittebat; unde cum aliquis se velle oscitare sentiebat, continuo signum crucis sibi imprimere festinabat, quae consuetudo similiter usque hodie observatur.

4. Minor vero Litania, quae etiam Rogationes et processiones vocantur, fit tribus diebus ante Ascensionem, quae, sicut legitur in Bucardo (lib. 13. c. *Exigentibus*) inventa est apud Viennam a beato Mamerto Episcopo viennensi, qui propter pestem luporum, et aliarum ferarum in Galliis acriter homines perimentium, et propter periculosos terremotus illic crebro contingentes, indixit populis jejunium triduanum, et Litanias instituit. Cessante vero illa persecutione jejunium illud in consuetudinem annuae observationis devenit, et, sicut quidam referunt, fuit per Ecclesiam confirmatum, ut universaliter observetur. Dicitur autem haec Litania minor, quia a minori, scilicet a simplici Episcopo, et in minori loco, scilicet in Vienna, inventa est. Illa vero dicitur major, quia in majori loco, scilicet Romae, et a majori, scilicet a Magno Gregorio, et pro magno et gravissimo morbo inventa est. Minor tamen antiquior est tempore, nam instituta fuit tempore Zenonis Imperatoris; major vero tempore Mauritii Imperatoris. Fiunt etiam Litaniae propter plures alias causas, unde Liberius Papa statuit, ut pro guerra, pro fame, pro pestilentia, et hujusmodi adversitatibus imminentibus semper Litania fiat, ut sic ista per supplicationes, orationes, et jejunia effugiamus. Quia ergo hoc tempore maxime bella emergere solent, et fructus terrae, qui adhuc in teneritate, vel flore sunt, pluribus modis facile corrumpi solent, ideo hoc tempore fiunt Litaniae, ut rogemus Deum, quod talia a nobis avertat, et ab aeris intemperie, et a bellis, et ab hostibus Christianae Religionis nos eripiat et defendat, super hoc patrocinia Sanctorum specialiter et generaliter implorantes, et ideo Rogationes vocantur. Dicuntur etiam processiones, quia tunc Ecclesia processionem facit generalem.

5. Et est notandum, quod rogamus Sanctos propter nostram inopiam, propter eorum gloriam, et propter Dei reverentiam. Quando autem Litaniam pro imminentibus periculis poenitentiali et flebili habitu facimus, illam ultimam processionem mulierum plangentium post Dominum, quando ducebatur ad Crucem, repraesentamus plangentes, juxta mandatum Domini, super nos et super filios nostros. Fiunt etiam hoc tempore Litaniae, quia Christo ascendente, qui dixit: *Petite et accipietis*, confidentius Ecclesia petit. Jejunat enim tunc, et orat, ut parum habeat de carne, propter carnis macerationem, et acquirat sibi alas per orationem, quae est ala qua anima volat in coelum, ut sic Christum ascendentem libere sequi valeat, qui ascendit pandens iter ante nos, *et volavit super pennas ventorum* (1), et haec est causa quare ultimam Litaniam, sive ultimum jejunium, Ascensioni continuamus, ut videlicet propter orationes et jejunia, deposita mole carnis, Christum ascendentem sequi possimus.

6. In Litaniis ergo fit processio, et cantatur in quibusdam Ecclesiis in principio processionis: *Exurge Domine, etc.* Frequentandum etiam esse, et a pueris dicendum illud canticum Evangelicum: *Sancte Deus, sancte fortis, sancte et immortalis, miserere nobis*, nam Joannes Damascenus refert, in libro tertio, cum apud Constantinopolim propter quamdam tribulationem fierent Litaniae, quidam puer e medio populi raptus est in coelum, et hoc canticum ibidem edoctus, demum ad populum rediens, illud in conspectu omnis populi decantavit, et mox omnis tribulatio cessavit, quod canticum Calcedonensis synodus approbavit. Hujus ergo cantici laus et auctoritas colligitur, primo ex eo quod Angelus illud docuit. Secundo, ex eo quod ex ejus prolatione illa tribulatio cessavit. Tertio, ex eo quod tantum concilium approbavit. Quarto, ex eo quod daemones illud valde timent.

7. Caeterum, in processione ipsa praecedunt Crux, et capsa reliquiarum Sanctorum, ut vexillo Crucis, et orationibus Sanctorum daemones repellantur, ut dictum est in quarta parte, sub titulo DE ACCESSIONE PONTIFICIS AD ALTARE.

8. Portatur etiam vexilla ad repraesentandum victoriam Resurrectionis et Ascensionis Christi, qui cum magna praeda coelos ascendit; unde vexillum per aera incedens est Christus in coelum ascendens. Et sicut vexillum in processione ipsa multitudo fidelium sequitur, sic et Christum ascendentem magna Sanctorum collectio comitatur. Portantur etiam vexilla ad imitationem ejus, quod dicitur in Isaia: *Et levabit (Dominus) signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terrae* (2). Quod vero Cruces et vexilla portantur, a Constantino sumpsit Ecclesia, qui cum in somnis Crucis signum vidisset, eique dictum fuisset: *In hoc signo vinces*, jussit Crucem in vexillis bellicis insigniri. Quod in Litaniis Crux major a Crucis bajulo de altari sumit, recolit quod de Christi humeris tulit eam Simon Cyreneus.

9. In quibusdam locis fit Litania per campos, ut etiam a segetibus daemones expellantur, vel potius ut a Domino conserventur. Cantus autem in processione quid significet, dictum est in praecedenti titulo DE ACCESSIONE PONTIFICIS AD ALTARE. Consuevit quoque quidem draco cum cauda longa erecta et inflata, duobus primis diebus, ante Crucem et vexilla praecedere; ultima vero die quasi retro aspiciens, cauda vacua atque depressa, retro sequitur. Nempe draco iste significat diabolum, qui per tria tempora, scilicet ante legem, et sub lege, et tempore gratiae, quae per hos tres dies significantur, homines fefellit, et nunc fallere cupit. In duobus primis temporibus regnavit, et quasi Dominus orbis fuit cauda longa, idest potenter, et inflata, idest superbe incedens; unde Christus illum mundi principem vocat, et Joannes ait in Apocalypsi, quod draco de coelo cadens traxit secum tertiam partem stellarum (3), idest hominum. Et Dominus in Evangelio: *Videbam Satana sicut fulgur cadentem de coelo* (4), in cujus rei figuram, duobus diebus modo praedicto praecedit. In tempore vero gratiae per Christum victus est, et data est Apostolis ejiciendi spiritus immundos potestas, propter quod tertia die draco, quasi potestate propter fidei dilationem amissa, post Crucem sequitur, cauda vacua et demissa, et non longa, quia non audet ita potenter regnare

(1) Psal. 17. (2) Isai. 11. (3) Apoc. 8. (4) Luc. 10.

ut prius, sed per suggestiones et latenter homines seducit, quos videt pigros in bonis operibus, et remissos, nec viam vitae sectantes, quasi fur retro aspiciens, si quis oberret, et a rectitudine fidei cadat, quem ad se quasi caudam trahat, et sibi incorporet, sicut et in deserto filios Israel infirmos et debiles, et qui aberrantes remanebant ultimi, hostes post tergum venientes necabant.

10. In Litaniis debemus, secundum Aurelianense concilium, jejunare, vel saltem cibis quadragesimalibus, et cappis nigris in signum poenitentiae uti, nec debet quis uti veste solemni, propter quod vocantur processiones nigrae; non tamen debent Cruces nigrae vocari (1).

11. In Litaniis quoque debent omnes servilibus operibus vacare, scilicet viri et mulieres, servi et ancillae (2), et donec terminentur processioni adesse, ut sicut omnes peccaverunt, sic et omnes pro venia supplicent, omnes ad Deum corda cum manibus elevent, idest studium orationis erigant.

12. Post processionem cantatur Missa in aliqua Ecclesia, et est Introitus: *Exaudivit, etc.* Rememorat enim Ecclesia praeterita Dei beneficia ad majorem spem, et Dei largitas invocatur, ut per hoc conjiciat futura. Ex eo enim quod multoties exaudivit, perpenditur quod adhuc exaudiet; *exaudivit*, inquam, *de templo sancto suo* (3), scilicet per gratiam; et quia non potest hujusmodi esse exauditio sine dilectione, sequitur Versus: *Diligam te, etc.* Iterum, quia non exaudiuntur nisi per confessionem, ideo dicit Jacobus in Epistola: *Confitemini alterutrum peccata vestra* (4). Et ut major spes habeatur, adhibet exemplum de Helia, qui petiit ut non plueret, et non pluit annis tribus, et mensibus sex; etiam postea petiit quod plueret, et pluit. Si enim Helias solus exauditus est, multo fortius tota Ecclesia exauditur; *non est enim abbreviata manus Domini* (5). Sequitur unum *Alleluja, Confitemini.*

13. Sed cum in diebus antecedentibus duplex *Alleluja* cantetur, quare in his diebus unicum tantum dicitur? Item, cum in aliis jejuniis non dicatur *Alleluja*, quare in hoc dicitur? Ad primum dicimus quod, sicut saepe dictum est, duplex *Alleluja* cantatur in antecedentibus diebus propter duplicem stolam, quae habebitur in resurrectione communi, animae videlicet et corporis. Officium autem paschale, quod hoc significat, finitum est, et ideo remota causa removetur et effectus. Ad secundum dicimus, quod ideo in aliis jejuniis non cantatur *Alleluja*, quod est canticum laetitiae, quia fiunt pro peccatis, propter quod dicuntur jejunia moeroris; hoc autem jejunium, et jejunium Pentecostes sunt exultationis, quia non fiunt pro peccatis, sed ut potestas diaboli removeatur et pestis, et ideo in eis *Alleluja* cantatur.

14. Praeterea, in hoc jejunio dicitur *Alleluja* propter gaudium Ascensionis, quod imminet; in Evangelio vero: *Si quis vestrum, etc.* (6), ostenditur quod debemus petere perseveranter per amicum qui dicit amico: *Amice, commoda mihi tres panes, etc.* Si perseveraverit pulsans, propter improbitatem ejus surget, et dabit ei. Per hoc habetur, quod etiam existens in peccato mortali, si perseveranter petierit, exaudietur propter improbitatem. Allegorice, amicus noster est Christus, a quo intellectus theoricus petit tres panes, scilicet fidem, spem, et charitatem, quia amicus, idest intellectus practicus, scilicet ratio inferior, venit de via, idest de consideratione temporalium. Sequitur: *Et non habeo, quod ponam ante illud*, quia non invenit in tabulis spiritualem refectionem, et sic petit superior intellectus pro inferiori, vel pro tota anima; non enim potest habere anima, vel ratio inferior aliquam refectionem spiritualem, nisi ab intellectu superiori, cujus est contemplari coelestia. Sequitur postea ibidem: *Quis autem ex vobis patri petit panem*, idest charitatem, *numquid lapidem dabit illi?* idest indurationem, quod est contrarium charitati, idest numquid dabit contrarium? *Similiter, si petierit piscem*, idest fidem, quae nutritur in aquis baptismi, *numquid pro pisce serpentem dabit illi?* idest infidelitatem, a qua est omnis vis peccandi? *Aut si petierit ovum*, idest spem, quia in ovo est spes pulli, *numquid porriget illi scorpionem?* idest desperationem, quae retro et occulte pungit, sicut scorpionem? Vel per panem intelliguntur omnia quae hominis victui sunt

(1) De Consec. dist. 3. *Rogationes*. (2) Ibid. (3) Psal. 17. (4) Jac. ult. (5) Isai. 59. (6) Luc. 11.

necessaria, ut cibus et potus: per ovum, omnia genera foetuum animalium, et fructuum: per piscem, omnia genera natantium.

15. Postcommunio: *Petite et accipietis*, sumpta est de Evangelio. Ad horas dicit Capitulum: *Confitemini*, et illud: *Helias homo erat*, et illud: *Si quis erraverit*,qui sunt Jacobi (1). In festo autem beati Marci dicunt quidam Epistolam: *Qui timet Deum* (2). Alii dicunt: *Similitudo vultus* (3), Evangelium: *Ego sum vitis* (4). Alii vero dicunt: *Designavit* (5). Secunda quoque die Rogationum est idem officium quod in prima, nisi quia in quibusdam Ecclesiis Evangelium de Mattheo legitur, in quo est eadem sententia, etc.

CAPUT CIII.

DE VIGILIA ASCENSIONIS

SUMMA

1. Ascensionis vigilia quod habeat officium. Et num. 3. 4.

1. Quia vero jejunium,de quo praemissum est, non sufficit sine operibus misericordiae, ideo in vigilia Ascensionis, quae est tertia dies Rogationum, Ecclesia monet ad opera misericordiae, dicens in Introitu, qui est in quibusdam Ecclesiis, *Misericordia Domini, etc.* Dicit enim Gregorius: « Si vis orationem tuam ad coelum volare, fac ei duas alas, scilicet jejenium, et eleemosynam. » Cum bonis enim desideriis volamus ad coelum; unde de Domino dicitur: *Elevatis manibus ferebatur in coelum* (6). In aliis tamen Ecclesiis dicitur: *Omnes gentes*. Epistola vero, quae est in quibusdam Ecclesiis: *Multitudinis credentium* (7), non videtur concordare,imo videtur praeposteratio,quia post Ascensionem Domini factum est ut multitudinis credentium esset cor unum et anima una. Sed hoc fit duabus de causis. Prima, ut Epistola consonet Evangelio: *Sublevatis oculis, etc.* (8), in quo dicit Dominus:*Pater clarifica*, idest manifesta *Filium tuum*. Et postea rogat, dicens: *Rogo, ut sint sicut et nos*. Haec autem unitas ostenditur in Epistola. Alia causa est, quia quando ex vero corde dantur eleemosynae, omnia reputantur communia, sicut dicit Apostolus de manna, quod qui plus collegit, non plus abundavit, et qui minus, non habuit minus: qui enim dives est, propter hoc non debet amplius comedere, sed aliis distribuere, et hoc dicitur in Epistola: *Et erant illis omnia communia* (9).

2. Ideo autem praedictum Evangelium dicitur hodie,quia qui passurus oravit, hominibus innotuit cum ascendit, vel quia in fine concluditur: *Ego ad te venio*, in quo rogat pro his quos dedit ei Pater, ut sint in Patre unum, cum omnia sint in fide et charitate unum, idest concordia uniti vicissim, unde praecedit Epistola:*Multitudinis credentium*. Hilarius vero sic exponit praedicta verba: « Rogo, ut sicut ego et tu unum sumus,scilicet non tantum voluntate, sed etiam natura; sic et ipsi unum sint, scilicet unitate spiritus, et gratia Spiritus sancti. »

3. In aliis tamen Ecclesiis dicitur Epistola: *Unicuique vestrum* (10). Offertorium est: *Viri Galilaei* (11). Postcommunio est: *Non vos* (12); in aliis vero Ecclesiis dicitur: *Petite* (13).Quia ergo in hoc officio de eleemosyna, et operibus misericordiae agitur, ideo in quibusdam locis, ut praemissas sibi alas acquirant, eleemosynarum largitioni intendunt, quam tamen usque in festum Ascensionis differunt, quasi tunc post Christum in coelum advolent, et ut tunc liberius vacare possint. Quidam

(1) Jac. 5. (2) Eccl. 15. (3) Ezech. 1. (4) Joan. 15. (5) Luc. 15. (6) Luc. 24. (7) Act. 4. (8) Joan. 17. (9) Act. 4. (10) Ephes. 4. (11) Act. 1. (12) Joan. 14. (13) Matth. 7.

tamen non incongrue supradicta officia paschalis hebdomadae per septem dona Spiritus sancti ad eos referunt, qui sunt in baptismo renati, ut renatus, afflatus Spiritu sapientiae, dicat: *Resurrexi.* Per quod resurrexit Evangelium declarat, scilicet per resurrectionem Domini; quid inde acquisierit, spiritus instruit intellectus, dicens: *Introduxit nos in terram*, scilicet Ecclesiam, et adhuc addit spiritus consilii, *aqua sapientiae potavit eos.* Quid inde quoque acquirere debeat, spiritus indicat fortitudinis, dicens: *Venite benedicti Patris mei.* Quod ex his collatis beneficiis Deum laudare debeat, spiritus scientiae docet, dicens: *Victricem, etc.* Quid resurrectio renatis attulerit, indicat spiritus pietatis, dicens: *Eduxit eos Dominus in spe;* et adhuc spiritus timoris adjungit, dicens: *Eduxit Dominus populum suum.* Pro his omnibus beneficiis in baptismo collatis hominibus Angeli gratulantur, homines Deo confitentur, et ad Christi praeconia se invicem exhortantur, gratias agunt, jubilant, beneficia et beneficiorum causas rememorant, et ad majora confidenter aspirant, et circa hoc caeterae partes officiorum subscriptae hebdomadae versantur, et inde est quod hic mutatur ordo bonorum.

4. Et attende, quod per officia hujus hebdomadae ad quatuor Introitus quater, et ad tres ter ponitur *Alleluja*, quia sancta Trinitas a quatuor mundi partibus collaudatur de Christi resurrectione, et de hominum redemptione. In prima dominica, idest *Quasi modo geniti*, baptizati monentur a matre, tamquam infantes innocentes vivere, et lac sanctae Scripturae concupiscere, ut paschale sacramentum, per Christi resurrectionem acquisitum, moribus et vita teneant, mundum vincant, ut cum Christo triumphent, et laetitiam in corpore et in anima simul obtineant. Propter quam laetitiam *Alleluja* duplicatur, quia mortem evaserunt, et spem vitae habere meruerunt; vel propter actionem et contemplationem; vel propter gaudium praedicatorum et conversorum. In secunda vero dominica, scilicet *Misericordiam Domini*, baptizati jam instructi Christi misericordiam intonant, et Trinitatem praedicant; nam in misericordia Spiritum, in verbo Filium, in Deo Patrem annunciant. Praeponunt vero Spiritum, per quem sunt sanctificati; deinde Filium, per quem redempti; deinde Patrem, cui reconciliantur: et quia Trinitatem concinunt, ideo ter jubilat *Alleluja*. In tertia dominica, scilicet *Jubilate*, baptizati ad laudem Dei totum mundum invitant, et Trinitatem personant, cum ibi in Deo Patrem, in Filium laudem, Spiritum sanctum accipiunt. Et quia per duo praecepta charitatis firmantur in fide Trinitatis, ideo prius bis, deinde ter concinunt *Alleluja*. In quarta dominica, scilicet *Cantate*, rursus baptizati ad Dei laudem gentes conversas invitant, et Trinitatem commemorant, dum ibi in Domino Patrem, per mirabilia Filium, per justitiam intelligunt Spiritum sanctum. Et quia fidem Trinitatis gentes a quatuor mundi partibus acceperunt, ideo Trinitatem sub quarto *Alleluja* concinunt. In quinta dominica, scilicet *Vocem jucunditatis*, rursus baptizati liberatorem suum gentibus suis annuntiaverunt, quia Trinitatem per ter positum concinunt *Alleluja*. Et sicut ibi continetur instantia praedicantium, sic in officio: *Exaudivit de templo sancto suo*, solicitudo se ab errore convertentium; ideo in officio vigiliae: *Omnes gentes*, applausus in coelum intelliguntur ascensuri.

CAPUT CIV.

DE FESTO ASCENSIONIS DOMINI

SUMMA

1. Ascensio dominica habet processionem. Et cur idipsum.

2. Ascensionis dominicae Missa, ejusque expositio. Et num. 3. 4. 5.

1. In festo Ascensionis Domini, quod celebratur die quadragesima post Pascha, quia Christus die quadragesimo post resurrectionem coelos ascendit, fit processio solemnis. Praecepit enim Dominus discipulis suis, ut praecederent in montem Oliveti, ut viderent ipsum ascendere, et fecerunt ei processionem; et ipse elevatis manibus ferebatur in coelum. De hoc dictum est in quarta parte, sub titulo DE ACCESSU PONTIFICIS AD ALTARE. Haec processio significat accessum de virtute in virtutem, et cantatur Responsorium de Ascensione, ut invitemur ad ascendendum post Dominum. De Bethania autem, quae interpretatur *obedientia*, de qua eduxit Apostolos, ascendit Dominus, per quod significatur, quod sine obedientia nullus potest ascendere in coelum; unde quidam cantant in processione Responsoria pertinentia ad ipsam eductionem, ut *eduxit Dominus*. Quod vero ascendit de monte Oliveti, significat quod per opera misericordiae oportet nos ascendere. Cum igitur hac die processionem rationabiliter agamus, nihilominus et hoc rationabilius est quod non celebretur antequam Tertia dicatur, sed ea cantata. Licet in die Paschae, et caeteris dominicis, aliter fiat, et in paschali processione, et in dominicalibus aqua benedicitur in memoriam et venerationem baptismatis, ideoque praecedunt Tertiam, in qua Spiritus Sanctus super discipulos ascendit; ut sicut prius baptizamur, et postea Spiritum sanctum accipimus, sic aqua benedicta prius nos, et loca nostra aspergimus, et postmodum adventus Spiritus sancti memoriale, idest Tertiam, decantamus. Cur autem in dominicis diebus baptismatis memoria renovetur, superius enodatur. In hac vero die, Tertia cantata, processio celebratur: similiter et omnes aliae quae sine aquae benedictione celebrantur, tum ut Missae conjungantur officia, tum quia nullus eam sequitur, nisi sanctificatus a Spiritu sancto: de hoc etiam sub DOMINICA IN RAMIS PALMARUM dictum est. Facta processione, cantatur antiphona: *O Rex gloriae*, propter illud: *Non relinquam vos orphanos* (1).

2. Sequitur Introitus: *Viri Galilaei quid admiramini aspicientes in coelum* (2). Immotis enim oculis aspiciebant, et diutius aspexissent, nisi Angeli eis intimassent quod recederent, dicentes: *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in coelum* (3), idest sic veniet ad judicium in nube. Nubes significant gratiam, quia sine nube et sine gratia nullus potest ascendere, etiam Christus, secundum quod est homo, et hoc significat nubes in qua ascendit. Quia vero de Ascensione Domini est ineffabile gaudium, ideo sequitur Versus: *Omnes gentes plaudite manibus* (4).

3. Sequitur Epistola: *Primum quidem sermonem, etc.* (5), in qua habetur de Ascensione. Postea sequitur duplex *Alleluja*, quia Dominus ascendit in duplici stola, et ita eadem ratione cantatur duo *Alleluja* in Ascensione, quae durant usque ad Pentecosten, quia et in tempore paschali primum *Alleluja* est: *Ascendit Deus in jubilatione*, idest in gaudio ineffabili antiquorum Patrum,

(1) Joan. 14. (2) Act. 1. (3) Ibid. (4) Psal. 46. (5) Act. 1.

qui cum eo ascendebant, et Apostolorum et Angelorum dicentium: *Quis est iste rex gloriae* (1)? Isaias: *Quis est iste qui venit de Edom?* (2) Sequitur: *Et Dominus in voce tubae*, idest in voce horribili, quia de voce loquitur Angelorum, vel Dominus per Angelos, cum dicebat Apostolis: *Sic veniet, etc.*, vel quia invitabat ad nuptias aeternas, sicut et tuba solebat antiquitus invitare ad nuptias temporales. Secundum *Alleluja* est: *Ascendens (Christus) in altum* (3); aliqui tamen dicunt: *Non relinquam vos* (4). Sequitur Evangelium Marci rugientis: *Recumbentibus undecim discipulis, etc.* (5), ubi sequitur: *Et exprobravit:* ecce rugitus. In fine habetur de Ascensione: *Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in coelum* (6).

4. Potest etiam dici quod eorum quae hac die cantantur, quaedam sunt Ascensionis peractae narratio, ut illud quod narrat Joannes post passionem, etc., et illud: *Ascendit Deus, etc.* Quaedam sunt consolatio sponsi ad sponsam, ut illud: *Non turbetur cor vestrum, neque formidet*, et illud: *Tempus est, ut revertar*, et illud: *Si non abiero, Paraclitus non veniet.* Quaedam sunt congratulatio sponsae ad sponsum, ut illud Responsorium: *Exaltare Domine*, et illud: *Ponis nubem.* In narratione spes concipitur, in consolatione erigitur, in gratificatione certificatur, vel declaratur. Similiter in diurno officio narratur Ascensio in Epistola et in Evangelio, ubi dicitur quod Dominus *assumptus est in coelum, et sedet ad dexteram Dei*, in aequalitate Patris; et in *Alleluja, Dominus in Sina*, consolatur sponsus. In alio *Alleluja*, *Non vos relinquam*, congratulatur sponsa. In Offerenda narratur perfecta esse Ascensio, et in Communione dicens: *Psallite Deo, qui ascendit super coelum coeli ad orientem* (7), hoc est usque ad Verbum sibi personaliter unitum, quod non dicitur ortum, vel oriturum, sed *oriens*, quia semper Filius a Patre procedit, vel super *coelum coeli ad orientem*, hoc est ad firmamentum coeli ad orientalem plagam.

5. Quod autem cantatur in Introitu et Offertorio: *Viri Galilaei*, sumitur de Epistola, in qua clausula percutitur eorum superbia qui transfixerunt, et eorum mundana sapientia, quod non cognoverunt, et eorum pigritia qui talenta sibi commissa cum lucro debito non reportaverunt, et sollicitatur eorum desiderium qui adventum Domini diutius expectaverunt. Hoc enim totum officium consistit in solicitudine et gaudio. Hoc enim festum habet decem dies pro octavis, ut dictum est sub titulo DE DIE SANCTO PASCHAE. Hac die fiunt in quibusdam partibus eleemosynae generales, ut dictum est in praecedenti titulo, et in titulo DE ROGATIONIBUS. Dicitur autem in hac die ad horas: *Primum quidem*, et illud: *Cumque intuerentur*, et illud: *Viri Galilaei*, quae sunt Act. c. 1.

CAPUT CV.

DE DOMINICA POST ASCENSIONEM

SUMMA

1. Dominica post Ascensionem, ejusque diei officium. Et num. 2. 3. 4. 6.
5. David triplex unctio.
7. Jejunandum an sit a tempore Paschali.
8. Ascensionis octava quando terminetur.

1. Nunc consequenter dicendum est de dominica post Ascensionem. Siquidem ablato a se sponso magis devota est Ecclesia, unde orat in hac dominica in Introitu: *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te* (8). Et sequitur ibi: *Vultum tuum Domine requiram*, quasi dicat: desiderio et cogitatione sequar te, quia sum filia aquilae.

(1) Psal. 23. (2) Isai. 63. (3) Ephes. 4. (4) Joan. 14. (5) Marc. 16. (6) Ibid. (7) Psal. 67. (8) Psal. 26.

2. Sequitur Epistola: *Estote prudentes* (1), in qua habetur: *Unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administret*, de commissione talenti, et quod mutua charitate sectemur nos, et simus hospitales invicem, sive murmuratione, etc. Sic enim adaptat nobis pennas virtutum, quibus volare possimus ad coelum post Christum, quia bonis operibus, scilicet charitate et misericordia, quasi de monte Oliveti ascendimus.

3. Sequitur duplex *Alleluja*. Unum est in quibusdam Eccelsiis: *Dominus in Sina, in sancto* (2). Sed quid est quod dicit *Dominus in Sina*, cum non ascendit de monte Sina, sed de monte Oliveti de Bethania, sicut habetur *Lucae*, c. ult. Ad quod dicendum est, quod *de Sina in sancto* ascendit, quantum ad interpretationem; *Sina* enim interpretatur *mandatum:* ascendit enim de sancto mandato, quod est: *Praedicate Evangelium omni creaturae* (3). Vel mandatum factum est: *Negotiamini, dum venio*, ipse est enim *homo peregre proficiscens*, quod *vocavit servos suos, etc.* (4). Vel de sancto mandato ascendit, quia per impletionem mandatorum Dei ascendit Christus, in quantum homo, et alii post ipsum.

4. - 5. Evangelium vero est de promissione Spiritus sancti: *Cum venerit Paraclitus, qui a Patre procedit, Spiritus veritatis, etc.* (5): alia patent. Richardus Episcopus Cremonensis dixit in *Mitrali*, quod Apostoli post primam unctionem, in Christi morte susceperant, insufflante illo, et dicente: *Accipite Spiritum sanctum*, secundam expectabant, quam promiserat Dominus, dicens: *Si abiero, mittam eum (Paraclitum) ad vos* (6). Expectantes ergo decantant in Introitu: *Exaudi*, qui versus de psalmo 26, scilicet *Dominus illuminatio*, assumitur, cujus titulus est: *Psalmus David priusquam liniretur;* agitur enim ibi de unctione David, quae fuit triplex. Primo enim unctus est in signum Regis futuri; secundo, in regem super tribum Juda; tertio, super totum Israel. Nos quoque idem cantamus, quia unctionem tertiam expectamus. Prima enim unctio est in baptismo; secunda in confirmatione, aut in poenitentiae confessione; tertia erit in resurrectione. Vel prima erit in Apostolis, secunda in Judaeis, tertia in Gentibus. Et quoniam Apostoli, ut diximus, erant expectantes in templo, et orantes, laudantes et benedicentes Deum, idcirco in nostra expectatione, in Epistola: *Estote prudentes* (7), invitamur ad orationes, et in Offerenda: *Lauda anima mea Dominum*, provocamur ad laudes.

6. Quis autem fuerit effectus illius apostolicae unctionis, Evangelium declarat: *Cum venerit*, ubi dicitur: *Vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis* (8). In quibusdam tamen Ecclesiis est Offertorium: *Ascendit Deus*, et Postcommunio: *Pater cum essem.*

7. Et attende quod ob praemissam causam, scilicet quoniam Apostoli expectabant indui virtute ex alto, haec hebdomada dicitur expectationis, in qua solent quidam jejunare, et orationi vacare usque ad Pentecosten, eo quod Apostoli jejunasse leguntur per hoc tempus. Sed magister Gilbertus probat jejunandum non esse, quia de Paschali tempore, et de Quadragesima Pentecostes. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus (9), ajunt inter Pascha et Pentecosten non esse necesse jejunia inducenda. Voluntate enim omni tempore a cibis percipiendis possumus abstinere, sed ex necessitate non oportet; unde Ambrosius: « Per hos quinquaginta dies jejunium nescit Ecclesia, sicut ipsa dominica, qua Dominus resurrexit ». Sunt enim omnes hi dies velut Pascha et dominica celebrandi, in quibus, sicut ait Beda, majoribus epulis, et hymnis coelestibus est vacandum, ob reverentiam dominicae resurrectionis, et ob memoriam dominici convictus cum discipulis, ob spem gloriae immortalitatis: verumtamen ab hac auctoritate poenitentes excluduntur. Sed et Gregorius Litanias excipit, et etiam concilium Aurelianense (10); illud tamen voluntarium est.

8. Illud etiam notabile est, quod octavam Ascensionis, quae deberet in quinta feria terminari, ulterius oportet prorogari. Licet enim officium dominicae in quinta feria repetatur, tamen in nocturnis officiis sextae feriae, et sabbati Invitatorium et Responsoria de Ascensione cantantur;

(1) I. Pet. 4. (2) Psal. 67. (3) Marc. 16. (4) Luc. 19. (5) Joan. 15. (6) Ibid. (7) I. Pet. 4. (8) Joan. 15. (9) 76 dist. *Scire* et c. *Oportet*. (10) De Consec. dist. 3. *Rogationes*.

verumtamen nocturnales psalmos dicimus cum tribus Lectionibus,et *Te Deum laudamus* omittimus. Prorogatur ergo octava,cum Apostoli essent laudantes Deum, et de hoc dictum est sub PASCHA. Nec vacat a mysterio, quoniam Apostoli expectantes, per observationem decem praeceptorum, Paracletum, mysterium denarii accipere meruerunt, et nos etiam expectantes ob eamdem observationem, denarium vitae percipiemus aeternae. In his decem diebus legendi sunt Actus Apostolorum, quos qui sequitur, Spiritum sanctum accipiet, et denarium promerebit.

CAPUT CVI.

DE VIGILIA PENTECOSTES

SUMMA

1. Pentecostes vigilia cur celebretur baptismus, sicut et Sabbato sancto.
2. Baptismus qua hora celebrandus.
3. Pentecostes Missa,et ejus expositio. Et num. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. Sequitur de vigilia Pentecostes, in qua, sicut in vigilia Paschae, celebratur baptisma, quia istae duae festivitates sunt majores, et magis necessariae inter omnes. In vigilia enim Paschae celebratur baptismus,quia in passione Christi omnes baptizamur,quia redimimur et justificamur; nihil enim nasci nobis profuit, nisi redimi profuisset. Item,redimi nihil profuisset,nisi Paraclitus mitteretur; et ideo in vigilia Pentecostes celebratur baptismus, quia tunc per Spiritum sanctum mundamur et sanctificamur, quoniam Dominus in coelum ascendens discipulis promisit, dicens: *Joannes quidam baptizavit aqua, vos autem baptizamini Spiritu sancto, non post multos dies* (1), idest post hos decem dies, quod et factum est. Propter hoc ergo Ecclesia in decima die post Ascensionem celebrat baptismum, ad notandum quod nostri neophyti baptizantur in Spiritu sancto, quemadmodum et illi. Baptizantur etiam hodie solemniter, tum ad hoc ut post Pascha nati, vel ut necessitatibus impediti baptizentur, tum quia Petrus hodie tria millia hominum baptizavit, tum quia Dei Filius in Dei Digito fortem devicit.Ideoque idem opus per fidei mysterium repraesentatur Digito venienti, et Filio resurgenti, tum quia baptismi regeneratio propria est Spiritus sancti operatio, tum quia sicut hodie descendit in Apostolos,quem descensum Dominus baptismum appellaverat, dicens: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto*, sic in baptismate descendit,licet invisibiliter in baptizatos.

2. Sed cum Spiritus sanctus die dominica, et hora tertia missus fuerit in discipulos, quare baptismus fit in sabbato, et hora nona? Videtur enim quod deberet potius hora tertia celebrari. Respondeo: quamvis baptisma fiat in sabbato, tamen ad illud baptisma pertinet quod Apostoli acceperunt in die Pentecostes; et quamvis illud eadem die, vel hora non celebretur, propter aliquas fluctuantes mundi occasiones, tum propter sacramentum quod in se continet, imitando Christi mortem et ejus resurrectionem, ne membra caput praecedant, debemus illud baptisma eidem diei, et dationem Spiritus sancti eidem horae deputare. In baptismo enim non tantum repraesentatur sepultura Salvatoris, sed etiam mors Christi, per quam baptismus plenam recipit efficaciam, et ipse hora nona emisit spiritum. Centurio quoque,sicut ex Actibus Apostolorum habetur, eadem hora audivit ab Angelo:*Orationes tuae ascenderunt in conspectu Dei* (2), et eadem hora a beato Petro baptizatus est, et hora nona Angelus Domini venit ad eum, nuncians ei ut mitteret ad Petrum qui

(1) Act. 1. (2) Act. 10.

eum baptizaret. Inde ergo mos inolevit ut hora nona fiat baptismus solemnis. Aliae enim sunt hujus horae praerogativae, prout dictum est in quinta parte, sub titulo DE NONA. Ideo autem Spiritus sanctus datus est discipulis hora tertia, quia fidem Sanctae Trinitatis praedicaturi erant. Hoc sabbatum intitulatur *sabbatum duodecim Lectionum*, quia in primitiva Ecclesia duodecim Lectiones legebantur, ut dictum est sub QUARTA FERIA DOMINICAE ADVENTUS.

3. Officium autem hujus diei fere idem est in pluribus Ecclesiis cum officio sabbati Paschalis, et Lectiones leguntur ante baptismum, ad instructionem baptizandorum, et leguntur sine titulo, prout dictum est. Verumtamen quaedam Lectiones ibi leguntur, quae non hic, et quaedam ibi, quae hic, praepostere tamen ibi. Est enim prima Lectio: *In principio*, hic vero est prima: *Tentavit*. Item ibi prius legitur: *Apprehendent septem mulieres, etc.*, et postea *Scripsit Moyses*, etc., hic vero e converso. Circa quod notandum est, quod duo fuerunt patres, unus secundum carnem, scilicet Adam, qui propter inobedientiam Deo displicuit, et in quo omnes peccaverunt, et mortui sunt; alter secundum spiritum, scilicet Abraham, propter obedientiam placuit Deo, et ejus imitatores liberati sunt, et vivunt. De primo agit in vigilia Paschae, unde tunc primo legitur: *In principio, etc.*, ubi describitur dignitas hominis, pro quo omnia facta sunt, ut causa ejus miserabilior appareat, et inde est quod non sequitur ibi Canticum, quia non bene nobis cantavit, imo per eum nascimur ad lucem; adjicitur tamen Lectio: *Factum est in vigilia, etc.*, in qua per figuram Maris rubri agitur de baptismo, in quo Ægyptiis spiritualibus submersis, veri filii Israel liberati sunt, unde sequitur ibi Canticum victoriae, seu laetitiae, scilicet: *Cantemus Domino*. Sed quia imitatores Adae, ad hoc ut liberentur, primum instruendi sunt in fide, et postea in moribus, idcirco primo legitur ibi Lectio illa: *Apprehendent*, in qua de fide agitur, et in qua Christus a septiformi gratia Spiritus sancti apprehensus ostenditur, et postea illa *Scripsit Moyses*, in qua agitur de moribus. In hac autem vigilia agitur de patre spirituali, scilicet Abraham, unde legitur tunc prima Lectio, scilicet: *Tentavit Deus Abraham*, et post eam dicitur Canticum laetitiae, quia nobis bene cantavit, et per ejus fidem ad gaudium properamus, unde dictum est ei: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes* (1).

4. Ajunt tamen quidam nullum Tractum sequi debere, quia post promissionem sibi factam nullum cecinit canticum Abraham, quia nullum socium cum quo cantaret habebat, solus Dei cultor, et peregrinus in terra aliena. Haec autem Lectio bene congruit huic diei, quia in effusione Spiritus sancti data est gentibus benedictio, de qua dixit Dominus ad Abraham: *Benedicentur in semine tuo, etc.* Huic etiam recte congruit Oratio: *Deus qui Abrahae, etc.* Secunda Lectio est: *Scripsit Moyses*, quae legem declarat, quae hodie data est, et novam significat, quae in cordibus fidelium diffusa est, unde Canticum sequitur, in quo aeterna laetitia repromittitur. Sed quia veri Abrahae filii bonos habuerunt mores, antequam septem mulieres apprehenderent virum unum, idest antequam Christus septiformis gratia Spiritus sancti repletus nasceretur, et postea in novo Testamento per baptismum Christo conjuncti sunt, ideo postea legitur Lectio: *Apprehendent septem mulieres virum unum*, qui septem dona Spiritus sancti pronunciant, quae bonis moribus quemlibet eorum informant, unde sequitur Canticum, quia bonos mores gaudium comitatur. Quarta Lectio, scilicet: *Audi Israel*, virtutes, quae dona comitantur, insinuat, ut sapientiam, prudentiam, lumen et pacem, unde Canticum sequitur, quia pro his, et in his aeternaliter gratulabimur. Prima quidem resonat historiam, secunda allegoriam, tertia tropologiam, quarta vero anagogen.

5. Prima ergo Lectio est: *Tentavit Deus Abraham*. Sed quid pertinet modo dicere de immolatione Isaac? Magis enim pertineret ad vigiliam Paschae? Respondeo, quod dicitur propter promissiones, quae sunt ibi, videlicet: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli;* baptizati enim sunt stellae. Et iterum: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes;* hoc enim convenit baptizatis, qui sunt verum semen, idest veri filii Abrahae. In Lectione vero: *Apprehendent septem mulieres, etc.*, per septem mulieres significantur septem dona Spiritus sancti, quae donatur in baptismo. Alia patent.

(1) Gen. 22.

6. Postea fit processio ad fontes, sicut et in vigilia Paschae, et cantatur Missa sine Introitu, quia Ecclesia non habet adhuc Spiritum sanctum, saltem in tanta plenitudine, in quanta expectat, cum in crastino, qui est principium et finis omnis boni.

7. In vigiliis ergo Paschae et Pentecostes incipit Missa a Κύριε ἐλέησον, sine Introitu, ut dictum est ibi, et dicitur: *Gloria in excelsis Deo;* et hoc more Apostolorum, qui etiam prius quam Spiritum sanctum acciperent, erant jugiter in templo laudantes et benedicentes Dominum. Rursus, quia Angeli gaudet de renatis, ideo subjicitur: *Gloria in excelsis.*

8. Postea sequitur Epistola de Actibus Apostolorum: *Cum Apollo, etc.* (1), in qua habetur, quod Paulus baptizabat baptizatos a Joanne quoniam in Spiritum sanctum non credebant, dixerunt enim: *Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus.* Postmodum sequitur unum *Alleluja*, scilicet: *Confitemini*, in gratiarum actione pro baptizatis, quia ab omni peccato liberati sunt. Dicitur ergo hodie *Alleluja*, nec dicitur: *Flectamus genua*, quia hoc est jejunium exultationis et laetitiae propter resurrectionem et ascensionem.

9. Sequitur Tractus. Sed quare hoc, cum Spiritus sanctus omnia faciat levia? Ad hoc dicendum est, quod hoc fit propter baptizatos, qui multos tractus miseriarum passuri sunt, si vixerint. Postmodum sequitur Evangelium Joannis, de promissione Spiritus sancti: *Si diligitis me, mandata mea servate, etc.* (2). *Credo in unum Deum* non est etiam omittendum, quia cum symbolum hoc derivatum sit a symbolo Apostolorum, fidem quam habebant insinuat. Offerenda: *Emitte*, manifeste ad operationem Spiritus sancti pertinet, quia per eum renovatur facies terrae ex delicto. Ad maledicta per eum Dominus benedicitur. Per eum coelum sicut pellis extenditur, idest Scriptura, ut quasi nihil lateat, explanetur. Similiter et Communio: *In novissimo, etc.* (3), ad eamdem pertinet Spiritus sancti operationem, qui facit flumina velut aquae vivae de ventre credentis exire, idest affluentiam salutaris doctrinae. Et est, ut quibusdam placet, haec Missa per *Benedicamus Domino* concludenda.

10. In Vesperis hi psalmi, secundum quarumdam Ecclesiarum consuetudinem, concinuntur, scilicet: *Laudate pueri, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum quoniam bonus est, Lauda Jerusalem Dominum*, eo quod in his psalmis laudes Dei magis resonare videntur; ubi enim Spiritus spirat, organum ad laudes invitat.

CAPUT CVII.

DE DIE SANCTO PENTECOSTES

SUMMA

1. Pentecostes quid, et unde diacatur.
2. Pentecostes festum an habeat octava.
3. Pentecostes nocturnum quot habeat Lectiones, quotquot psalmos. Et num. 4.
5. Vita activa et contemplativa est in Ecclesia.
6. Pentecostes Lectiones tres quid significent.
7. Pentecostes Missa et ejus expositio. Et num. 11
8. Spiritus sanctus cur dicatur Paraclitus.
9. Pentecostes festum cur quinquaginta diebus a Paschate celebretur. Et num. 10.

1. Pentecostes, sicut et Pascha, apud hebraeos celebre festum erat, quod post quinque decades Paschae celebratur, unde et vocabulum sumpsit. Nam πεντηκοστὴ, dicitur a πέντε, quod post quinque, et κοτὸς, quod est decem. Vocatur enim Pentecostes quinquagesimus dies a Pascha, prout jam

(1) Act. 19. (2) Joan. 14. (3) Joan. 7.

dicetur. Inter hoc festum, et Adventum Domini cantatur *Alleluja* et *Gloria in excelsis Deo*, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis, et sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA. Idcirco autem *Alleluja* frequenter cantatur per totam hebdomadam Pentecostes quia per dies Pentecostes Ecclesia per baptismum Deo populos congregat, et ideo saluti eorum corpus congaudens quousque, albis utuntur vestibus, hymnum laudis decantant. Tunc enim stantes oramus in signum liberationis eorumdem, qui per dona Spiritus sancti de morte ad vitam resuscitari meruerunt. Hac enim die missus est in Apostolos in linguis igneis.

2. Sane, octava Pentecostes a quibusdam celebratur, quia sicut in septenario hebdomadarum, qui praecedit, intelligitur perfectio bonorum operum septiformis Spiritus, ita in octava intelligatur consumatio praemiorum, quorum utrumque appropriatur Spiritui sancto, licet tota Trinitas utrumque operetur, quoniam indivisibilia sunt opera Trinitatis (1). Sed quia Spiritus sanctus est amor Patris et Filii, et ex solo amore, hoc dat et dabit nobis Dominus, idcirco Spiritui sancto adscribitur. Alii vero non celebrant octavam Pentecostes, nam cum solum septem sint Spiritus sancti dona, solum septem diebus fieri debet festum Pentecostes, et ideo Clemens Papa dicit, in sua Epistola decretali (2), quod hoc festum caret octavis. Sed pari ratione nec Pascha deberet octavam habere, nisi solum unum, diem propter unitatem. Rursus, hoc festum septem diebus agitur propter praesentis vitae septenarium, vel propter animarum sabbatismum, vel quia per septem Spiritus sancti dona corporibus et animabus plena gaudia conferuntur, unde septem ultimi psalmi a laudibus intitulantur, quia per septiformis gratiae operationem gaudia conferuntur aeterna. De hoc dicetur sub DOMINICA PRIMA POST PENTECOSTEN. Utrum Pentecostes sit hebdomadaria festivitas, dictum est sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA.

3. In nocte Pentecostes leguntur tres Lectiones, et dicuntur tres psalmi cum tribus antiphonis, sicut fit in nocte Paschae, ad notandum unum esse opus totius sanctae Trinitatis in potentia miraculorum. Quidam tamen legunt novem Lectiones, sicut fit in aliis dominicis, sed tamen canonicum est tres duntaxat legere, propter sacramentum baptismi in trium Personarum nomine celebrati, vel ob triduanam Domini sepulturam, cui sumus in baptismo consepulti.

4. Rursus, ideo tres psalmi cum tribus antiphonis dicuntur, quia Spiritus sanctus tria circa Apostolos operatus est. Nam veteres innovavit, innovatos confirmavit, et confirmatos ad alios convertendos misit. Ad primum pertinet quod dicitur in prima antiphona: *Factus est repente de coelo sonus*. Ad secundum, quod dicitur in secunda: *Confirma hoc Deus*. Ad tertium, quod dicitur in tertia: *Emitte spiritum tuum*. Eorum enim mysterio docti sunt alii, et Spiritui sancto interius renati, et quia in ipsis Apostolis duo operatur Spiritus sanctus, idest remissionem peccatorum, et operationem miraculorum, etc., idcirco illae antiphonae terminantur per duplex *Alleluja*. Verum, si diligenter attendere volumus, et conferre psalmos et antiphonas, quae dicuntur in Pascha, cum his quae dicuntur in Pentecoste alia ratio invenitur. Nam ibi intra hebdomadam fit variatio psalmorum, antiphonarum, et tonorum; hic autem nec in ipsa die, nec in aliis fit variatio, et omnes illae antiphonae sunt unius toni, scilicet octavi et ejusdem differentiae. Ratio autem est, quia quasi duplex baptisma legimus Apostolorum, primum quo perceperunt remissionem peccatorum, nam eos baptizatos esse Christi baptismo ambigendum non est, ut dictum est sub titulo DE VIGILIA PASCHAE. Secundum receperunt ad robur virtutum, et ad operationem miraculorum, et ad repulsionem illecebrarum omnium saecularium. Primo baptizatus fuit Petrus, cum ad vocem ancillae Christum negavit; secundo baptizatus fuit in die Pentecostes, cum coram regibus et principibus non timuit praedicare verbum Dei. In primo ergo multa instabilitas et varietas fuit circa discipulos; in secundo uniformitas et stabilitas.

5. In hunc etiam modum in Ecclesia Dei duo sunt genera bonorum, scilicet activorum et contemplativorum. Activa vita consistit in bonis operibus, idest in administratione exteriorum, in qua

(1) De Consec. dist. 4. (2) Extra. *De fer. Capellanis*.

constituti, ab amore temporalium non omnino separantur, licet amorem Dei amori temporalium praeferant. Contemplativa consistit in dilectione et contemplatione. Hae duae vitae per Mariam et Martham significatae sunt (1). Mariae pars dicta est optima, juxta illud: *Maria optimam partem elegit, etc.* (2), non tamen reprehenditur pars Marthae, quia et ipsa activa vita bona est, quae hic inchoatur et terminatur. Contemplativa vero optima est, quae inchoatur hic, et in futuro consumatur; in illa tamen est multa varietas, et in ista uniformitas, prout in hac vita esse potest. Antiphonae ergo cum psalmis qui cantantur in Pascha, pertinent ad vitam activam, et idcirco in eis est varietas. Antiphonae vero et psalmi, qui cantantur in Pentecoste pertinent ad contemplativam vitam, et ideo in eis est uniformitas. In prima enim Antiphona, quae est in Pascha, cantatur et dicitur: *Consilium meum non est cum impiis;* hic dicitur: *Factus est repente de coelo sonus, etc.* Spiritus, seu ventus, veniens solet pulverem a facie terrae dejicere; magna enim est differentia inter dona Spiritus sancti, quo separantur fideles ab impiis, et donum quo omnis pulvis terrenarum cogitationum a pectore humano tollitur; illud ad activam vitam pertinet, hoc ad contemplativam. In secunda ibi dicitur: *Postulavi Patrem meum, etc.;* hic vero dicitur: *Confirma hoc Deus, etc.;* ad omnes quidem fideles pertinet esse de haereditate Domini,sed ad paucos pertinet esse a terrenis cogitationibus separatos, et in hoc confirmatos, ne ad terrena redeant, sed per conversionem esse in Jerusalem coelesti, et ibi *Alleluja* cantare non cessent, quod hic petitur. In tertia ibi dicitur: *Ego dormivi, et somnum coepi, etc.;* hic dicitur: *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, etc.* Omnes fideles et boni a vitiis resurgunt, vel resurrexerunt, sicut Christus a mortuis resurrexit, quod ibi dicitur; hic vero in paucis renovatur facies terrae, idest ratio animae, quod fit ab omni pulvere terrenorum desideriorum immuni. Ibi ergo, hoc est in vita activa, quae ibi ostenditur, est inchoatio; hic autem, hoc est contemplativa, quae hic ostenditur, est perfectio et consumatio; ibi varietas, hic uniformitas, et propterea ibi variantur antiphonae et psalmi, hic non, propter hanc consumationem, et uniformitatem notandam. Antiphonae sunt octavi toni, et ejusdem differentiae, quia octo sunt beatitudines, quarum octava redit ad caput, nam in prima dicitur: *Beati pauperes spiritu, etc.*, et in octava: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum* (3).

6. Propter hanc eamdem consumationem notandum est,quod in quibusdam Ecclesiis celebratur octava Pentecostes. Per hos quoque septem dies tres quotidie leguntur Lectiones, ut septem fratres tres procurent sorores, idest septem dona Spiritus sancti per illos significata, tres virtutes, scilicet fidem, spem et charitatem, prout Gregorius prosequitur in Moralibus. Horum enim dierum officia septem donis Spiritus sancti adaptantur. Hesternum igitur,et hodiernum pertinet ad sapientiam, et intellectum, ut ex operibus patet. Per totam etiam septimanam sunt solemnitates servandae; dicitur enim *Gloria in excelsis, Alleluja, Credo, Ite Missa est,* et *Te Deum laudamus,* prout in sequenti titulo dicetur. Dicitur etiam ad horas Capitulum: *Dum complerentur* (4), et illud: *Spiritus Domini* (5), et illud: *Charitas Dei* (6).

7. Sequitur videre de officio Missae, et quidem in die Pentecostes celebratur festum de adventu Spiritus sancti; visibiliter enim descendit tunc in discipulos, et fuit hoc miraculum, et augmentum, quod non potuerunt calumniari Judaei. Resurrectionem enim et ascensionem calumniabantur, sed hoc non potuerunt facere de adventu Spiritus sancti, quia ex omni natione, quae sub coelo est, convenerant ad diem festum, et tunc descendit Spiritus sanctus visibiliter in discipulos, sicut Christus promiserat, et loquebantur omnibus linguis coram omnibus. Et ideo incipit Introitus: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (7), idest Ecclesiam,quae dicitur orbis terrarum, sicut enim extra orbem terrarum nihil vivit ad literam, sic extra Ecclesiam nil vivit spiritualiter. Sequitur: *Et hoc, quod continet omnia*, idest Spiritus sanctus, cujus bonitati omnia subsistunt, *scientiam habet vocis*, idest linguarum, et ita potuit dare, et dedit Apostolis, unde confusi sunt inimici Christi, et ideo

(1) Extra. de ren. *Nisi.* (2) Luc. 10. (3) Matth. 5. (4) Act. 2. (5) Sap. 1. (6) Rom. 5. (7) Sap. 1.

seqnitur Versus: *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (1); per Spiritum enim sanctum omnes daemones compelluntur, et ejiciuntur. Rursus, *replevit orbem terrarum* dum Apostolos inebriavit, quorum sonus in omnem terram exivit, de quo sono dicitur in Epistola: *Factus est repente de coelo sonus* (2). Et quoniam orbis terrae per quatuor climata separatur, ideo quater in Introitu *Alleluja* concinitur. Duplex vero *Alleluja*, quod post Epistolam canitur, significat duplicandam laetitiam, vel sanctum Spiritum bis Apostolis fuisse datum, scilicet de terra et de coelo, vel eos spiritu et mente psallentes, vel duorum populorum conversionem. *Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis*, idest novi, qua mente quisque loquebatur, vel habet scientiam hominum per quae, et de quibus potest vox humana variari, vel scientiam vocis, idest vocem scientiae habet, idest facit nos habere, ut quae ipso inspirante Apostoli proferrent, cum intelligentia pronuntiarent.

8. Et nota, quod sanctus Spiritus παράκλετος dicitur, quod verbum graece, latine sonat *advocatus*, quod nomen et Filio et Spiritui sancto adscribitur; unde Dominus in Evangelio: *Rogabo Patrem meum, et alium Paraclitum dabit vobis* (3), et Joannes in Evangelio: *Advocatus habemus apud Patrem Jesum Christum justum* (4). Dicitur etiam Paraclitus *consolator*, nam παράκλησις, dicitur latine *consolatio*.

9. Postmodum sequitur Epistola de Actibus Apostolorum. *Dum complerentur dies Pentecostes* (5), dies scilicet quinquagesima a resurrectione. Sicut enim quinquagesima die a Pascha fiebat Pentecostes Judaeorum, ita et nostrum fit; et sicut populus Israel quinquagesima die ab immolatione agni paschalis, sive a Pascha, quod celebraverunt in Ramatha, venerunt ad montem Dei Oreb, vel Coreb, vel Sinai, quod idem est, tunc legem acceperunt; ita et die quinquagesima a resurrectione Domini datus est Spiritus sanctus Discipulis in superiori coenaculo, illius adventum expectantibus. Praecipitur enim in capite tertio, Levitici, ut in die Pentecostes offerantur novi panes, scilicet propositionis, de novis frugibus, per quod significatur quod debemus Deo gratias agere ex eo quod eadem die dedit novam legem per Spiritum sanctum, in qua die data est lex vetus, scilicet quinquagesima die a Pascha, de quo dicetur in PROOEMIO septimae partis, de dono, cujus debemus laudare Deum, quod est offerre panem novum, quia etiam lex vetus spiritualiter intellecta, nova est. Et attende quoniam agnus immolatus est decimoquarta die aprilis, lex vero data est decimoquarto die mensis tertii; dicitur tamen esse data tertia die, *jamque* enim, ut inquit Scriptura, *advenerat tertia dies, et mane inclaruerat: et ecce coeperunt audiri tonitrua* (6). Die namque tertia descendit Dominus super montem ad dandam legem, et Moyses ascendit ad Deum, et descendens narravit omnia plebi, maneque rursus ascendens, duas tabulas scriptas accepit. Et cave ut in secundo mense triginta duntaxat computes dies secundum lunam: ergo decem et septem in mense primo, triginta in secundo, et quatuor in tertio faciunt quinquaginta. Rursus, in quinquagesimo anno erat jubileus annus, qui interpretatur remissionis annus, quia septenis annorum hebdomadibus, idest quadragintanovem annis texitur, in quo clangebant tubae, omnia debita remittebantur, servi manumittebantur, et libertas concessa confirmabatur, atque possessiones alienatae omnibus restituebantur, ut dictum est sub DOMINICA QUINQUAGESIMAE. Similiter in diebus Pentecostes hunc numerum post Domini resurrectionem observamus, suscipientes advenientem in nos Spiritus sancti gratiam, per quem efficimur Filii Dei, et virtutum possessio nobis restituitur, et remissa culpa et totius debiti, chirographo evacuato, ab omni servitutis nexu liberi efficimur.

10. Praeterea, iste numerus quinquagesimus resultat ex septenario numero ducto in seipso, superaddita unitate. Septem enim sunt hebdomadae a Pascha usque ad Pentecosten, et ita competenter quinquagesima die a Pascha est Pentecostes, in quo datur Spiritus sanctus, cujus dona sunt septem, quae dantur ab uno; Judaei enim septenarium numerum non sine figura in omnibus observant, prout dictum est sub QUINQUAGESIMA. Ascensio autem facta fuit quadragesima die, qui est numerus poenitentiae; et hoc competens fuit, quia per poenitentiam homo fit similis Deo, et hoc

(1) Psal. 67. (2) Act. 2. (3) Joan. 14. (4) I. Joan. 2. (5) Act. 2. (6) Exod. 19.

est ascendere. Sed videtur quod sicut Judaei ab immolatione agni typici quinquaginta dies computando, ibi faciebant suum Pentecosten, ita et nos quinquaginta dies ab immolatione agni deberemus computare, et sic debemus nostrum Pentecosten facere in die veneris, ante quam modo facimus, quod docet computatio. Ad hoc dicimus, quod non faciebant computationem ab immolatione agni, sed a sequenti dominica, unde legitur in capite tertio Levitici: *Numerabitis ab altero die sabbati*, idest a dominica, quae est altera die post sabbatum, *septem hebdomadas usque ad alteram diem expletionis hebdomadae septimae*. Hoc dicit Spiritus sanctus per Moysen, innuens per hoc Pentecosten christianorum, quod semper est in die dominica. Dixit ergo Lucas de hac die: *Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes (discipuli) pariter in eodem loco* (1), idest in consona et concordi unitate: *et factus est repente de coelo sonus*, quia existentibus in poenitentia, qui est annus jubileus, et completo Pentecoste, existentibus in unitate datur Spiritus sanctus, sed *repente*, quia nescit tarda habere rerum molimina Spiritus sancti gratia. In igne autem descendit, quia sicut ignis illuminat et inflammat, ita Spiritus sanctus illuminat ad cognitionem Dei, et inflammat ad amorem Dei. Apparuit ergo in linguis igneis, ut facundi essent in omni genere linguarum. Et quia ipse est lingua quae de occulto suae bonitatis Verbum protulit in uterum Virginis, et profert verbum in corde hominis, juxta illud: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (2), ipse quos replet, eloquentes facit.

11. Sequitur: *Tamquam advenientis spiritus vehementis* (3). Hoc autem dicit, quia nullus potuit resistere Spiritui sancto, nec Apostolis; unde Dominus in Evangelio Matthaei: *Ego dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri* (4). Et de beato Stephano scriptum est in Actibus, quod *non poterant resistere sapientiae, et spiritui, qui loquebatur* (5). Quia vero in Epistola dicitur: *Et factus est repente de coelo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, etc.*, ideo ad hoc repraesentandum in nonnullis Ecclesiis clanguntur tubae, dum Sequentia dicitur. Venit enim Spiritus sanctus in spiritu vehementi, quia sicut ventus vehemens projicit pulverem a facie terrae, sic Spiritus sanctus ejicit a corde hominis omnem terrenitatem. Tubis quidem utebantur antiqui, ut legitur in Numeris, ad multitudinem congregandam, ad dimicandum, et ad congratulandum in diebus festivis, cum diversitate tamen sonorum, quarum usus fuit tantae virtutis in jubilo, ut ad crepitum, sive sonum earum corruerent muri Jericho. Haec siquidem sunt duo Testamenta, vel praedicatores, quibus ad procinctum fidei populus evocatur ad poenitentiam, et lacrymabilem compunctionem excitatur, ad laudes omnino exhibendas invitatur, et ad *Sion montem*, et *civitatem Dei viventis Jerusalem coelestem, et multorum millium Angelorum frequentiam* (6), et ad futurum Dei judicium provocatur. Et vide quia in adversis et prosperis tubis clangitur, quia omne tempus convenit Verbo, unde: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo* (7). De organis dictum est in quarta parte, sub titulo DE SANCTIS. Tunc etiam ex alto ignis projicitur, quia Spiritus sanctus descendit in discipulos in igneis linguis, et etiam flores varii, ad denotandum gaudium et diversitatem linguarum et virtutum. Columbae etiam per Ecclesiam dimittuntur, in quo ipsa Spiritus sancti missio designatur. Post Epistolam dicitur Graduale in quibusdam Ecclesiis, quia festum paschale terminatum est; tamen in quibusdam aliis dicitur duplex *Alleluja*, quia Spiritus sanctus datus est geminae stolae. Evangelium: *Si quis diligit me* (8), manifeste est de Spiritu sancto. Postcommunio est: *Factus est* (9). Quare hoc festum celebratur a Judaeis, quare a christianis, dicetur in PROOEMIO septimae partis.

---

(1) Act. 2. (2) Matth. 10. (3) Act. 2. (4) Luc. 21. (5) Act. 6. (6) Hebr. 12. (7) Psal. 33. (8) Joan. 14. (9) Act. 2.

CAPUT CVIII.

DE SECUNDA FERIA

SUMMA

1. Missa feriae secundae post Pentecosten, et ejus expositio. Et num. 2.

1.-2. Sequitur secunda feria, in qua ostenditur quod non tantummodo est data lex Judaeis, sed etiam Gentibus, unde Introitus est: *Cibavit eos ex adipe frumenti,* idest de intelligentia spirituali, *et de petra melle,* idest melliflua doctrina Christi *saturavit eos* (1), et hoc habetur in Epistola: *Aperiens Petrus* (2), in qua habetur, quod *adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus.* Vel frumentum Christus est, cujus adeps est Spiritus sanctus, quo fideles satiantur, cum Spiritu sancto replentur, quia etiam satiantur *melle, et de petra,* idest doctrina de Christo procedente, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei* (3). Hic autem propter promissiones, quae ibi continentur, concinitur quater *Alleluja,* sicut in feria tertia, et sabbato exponetur: de hoc dictum est IN TERTIA DOMINICA POST PASCHA. *Alleluja* est: *Spiritus Domini* (4). Aliud *Alleluja* est: *Loquebantur* (5). Evangelium vero, Joan. c. 3, non videtur convenire Spiritui sancto, sed concordat Epistolae; ibi enim ostenditur quod non tantum Judaeis, sed etiam Gentibus data est lex, dicens: *Sic Deus dilexit mundum,* supple non tantum Judaeos, *ut Filium suum unigenitum daret,* et postea sequitur: *ut omnis qui credit in illum non pereat.* Et nota terribile verbum, quod *qui non credit in eum jam judicatus est.* Praeterea, per hoc quod de dilectione mentio fit, Spiritus sanctus, qui amor est, satis exprimitur. Postcommunio est: *Spiritus sanctus* (6). Et est sciendum, quod per totam hanc septimanam in Missa sunt solemnitates servandae, ut *Gloria in excelsis, Credo, Ite Missa est, Te Deum* et *Alleluja,* ut baptizatorum saluti congaudeamus, et ut futurae laetitiae plenitudinem figuremus. Postremo notandum est, quod Dominus non praedicavit Gentibus per se, sed per Apostolos, unde: *Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (7). Sicut Isaac juniori filio suo nihil praecepit offerendo sibi cibum, ut benedictionem acciperet, sed per operationem Rebeccae primatum benedictionis accepit, et quia haec facta sunt Dei occulto judicio, ideo officium hujus feriae secundae pertinet ad consilium, quod est donum Spiritus sancti.

(1) Psal. 80. (2) Act. 10. (3) Coloss. 2. (4) Sap. 1. (5) Act. 2. (6) Joan. 14. (7) Matth. 28.

CAPUT CIX.

DE TERTIA FERIA

SUMMA

1. Missa feriae tertiae post Pentecosten, et ejus expositio. Et num. 2. 3.

1. Sequitur tertia feria: et quia Spiritus sanctus non datur nisi per ministros, ideo in tertia feria dicitur Introitus in persona praelatorum: *Accipite jucunditatem gloriae vestrae*, in quo, quia per geminam dilectionem ad fidem pertingimus Trinitatis, ideo quinquies concinimus *Alleluja*. Et est sensus: *Accipite jucunditatem gloriae*, idest Spiritum sanctum, quia vos glorificabit et clarificabit, ut quisque de se dicere possit, quod dicitur in Communione: *Spiritus qui a Patre procedit, ille clarificabit* (1).

2. - 3. Sequitur Epistola: *Cum audissent Apostoli* (2), ubi sequitur: *Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum*; quia in impositione manus accipiebant Spiritum sanctum. Evangelium Joan. c. 10, concordat Epistolae, ubi dicitur: *Qui non intrat per ostium, etc.*; non enim intrat in Ecclesiam qui non intrat per eos qui sunt ostium, scilicet per Christum et Apostolos, nam haeretici non dant Spiritum sanctum, nisi in quantum conveniunt cum Ecclesia. Et quoniam Apostoli et eorum successores haeresiarcas in spiritu fortitudinis sunt aggressi, et aggrediuntur, ideo officium hodiernum pertinet ad fortitudinem, quae est Spiritus sanctus, scilicet donum. Rursus, Spiritus sanctus ostiarius est, qui per ostium introducit ad Patrem, quod etiam in Offertorio canitur: *Portas coeli*, idest Apostolorum scripturas *aperiet*. Postcommunio est: *Spiritus, qui a Patre* (3).

CAPUT CX.

DE QUARTA FERIA

SUMMA

1. Jejunii formam Apostolis nobis tradiderunt.
2. Feria quarta post Pentecosten habet Quatuor tempora. Et num. 3.
4. Missa feriae quartae post Pentecosten, et ejus expositio. Et num. 5.

1. Sequitur quarta feria, in qua fiunt jejunia Quatuor temporum. Apostoli namque nobis exemplum jejunandi hoc tempore reliquerunt, qui post susceptum Spiritum sanctum, sicut mentes averterant a caeteris mundi illecebris, sic et ab epularum appetitu. Licet enim quamdiu cum illis fuit Christus, non jejunarent, post ablationem tamen ejus spontaneis se subdidere jejuniis. Sponso enim ablato, eis jejunandum erat, sicut Dominus praedixerat: *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc*

(1) Joan. 9. (2) Act. 8. (3) Joan. 9.

jejunabunt (1); unde repleti Spiritu sancto sponte jejunare coeperunt, quocirca in praecedenti secunda feria quaedam aestivalem inchoant quadragesimam.

2. Alii vero sanitus hodiernum jejunium autumnat esse hujus temporis Quadragesimae initium, cui quidam terminum statuunt in festivitate sancti Joannis Baptistae, sive sex habeat hebdomadas, sive non. Tertii festivitatem sancti Joannis includunt, et eo usque jejunantes, sine termino praefixo procedunt, donec senarium compleant numerum. Hanc Quadragesimam probat Hieronymus non esse necessitatis, sed voluntatis, dicens: « Nos unam facimus quadragesimam, illi tres, quasi tres passi fuerint Salvatores; non quod per totum annum jejunare non liceat, excepto Pentecoste, sed quia aliud est necessitate, aliud voluntate munus offerre ». Sed hoc dicit Hieronymus contra Montanum haereticum, qui apud suos tribus Quadragesimis statuit jejunandum.

3. Et dicitur hoc jejunium aestatis, quod est jejunium exultationis, in quo genua non flectimus, imo cantica laetitiae dicimus, ut dictum est sub QUARTA FERIA TERTIAE HAEBDOMADAE ADVENTUS. Hoc autem jejunium statutum est ab Ecclesia in tali tempore, quia qui in se sentit gratiam sancti Spiritus, leviter et cum gaudio jejunat, et etiam quia super jejunantes descendit Spiritus sanctus visibiliter, et ideo incipit Introitus: *Deus, cum egredieris in conspectu populi tui, etc.* Egreditur autem Dominus, quando aliquo signo visibili venit ad auxilium hominum. Egressus vero est, cum dedit nobis Filium suum, qui venit *pandens iter ante eos* (2). Tunc egressus est etiam per Spiritus sancti missionem, quando visibiliter descendit super Apostolos, et quia per hoc dissipati sunt inimici, ideo sequitur versiculus: *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, etc.* Sequitur in quibusdam Ecclesiis Lectio de principio Sapientiae, scilicet: *Diligite justitiam, qui judicatis terram* (3), ubi ostenditur qualiter poterit haberi Spiritus sanctus, ibi: *Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum*, et in fine dicitur: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, etc.*

4. Postmodum sequitur Epistola: *Stans Petrus, etc.* (4), in qua ostenditur quod super jejunantes descendit Spiritus sanctus, et ibi sequitur: *Non enim hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia*, sed hoc est quod dixit Dominus per prophetam Joel: *Effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae,etc.* (5). In aliis vero Ecclesiis dicitur prima Lectio: *Stans Petrus* (6),et postmodum Epistola: *Per manus autem* (7). Duae itaque Lectiones leguntur,quia duo populi ad fidem convertuntur, vel quia ordinandi in utriusque Testamenti pagina imbuuntur. Sequitur *Alleluja*, quia est jejunium exultationis, ut dictum est, et dicunt quidam: *Pater, cum essem* (8). Sequitur Evangelium: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (9), scilicet per Spiritum sanctum, et post sequitur: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt: si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum*, quia egressum est coram christianis manna spirituale, sicut ante coram judaeis. Sed temporale manducantes et corporale mortui sunt; qui vero manducaverit spirituale non morietur morte, scilicet incredulitatis, sive gehennali, unde patet quod elegantius egressus est Dominus coram novo populo, quam coram veteri.

5. Postcommunio est: *Pacem, etc.*, et est Joan., c. 14. Et attende quod officium hujus quartae feriae praedicat scientiam, quae est donum Spiritus sancti, qui usque adeo sanctos illuminat, quod de quinque libris Moysi paucisque Prophetarum scripturis librorum copia crevit, quod mystice innuit nobis Evangelium de quinque panibus, et duobus piscibus, quod hodie in quibusdam Ecclesiis legitur.

(1) Matth. 9. (2) Mich.2. (3) Sap.1. (4) Act. 2. (5) Joel. 2. (6) Act. 2. (7) Act. 5. (8) Joan. 18. (9) Joan.6.

CAPUT CXI.

DE QUINTA FERIA

SUMMA

1. Feria quinta post Pentecosten non habet officium proprium. Et unde mutuetur.

1. Sequitur quinta feria, quae secundum aliquas Ecclesias non habet Introitum proprium; sed quia Dominus descendit in die dominica per missionem Spiritus sancti, et quinta feria ascendit in coelum, ideo diei dominicae et quintae feriae communis est Introitus. A dominica ergo mutuatur, nec habet proprium, ut a sabbato in sabbatum septem sunt duntaxat officia, septem donis Spiritus sancti deputata. Quidam tamen et huic officio mutuato non incongrue donum adscribunt, hujusmodi adscriptiones non a sabbato, sed a dominica facere incipientes. In dominica etenim ponunt spiritum sapientiae, in secunda feria intellectus, et tertia consilii, in quarta fortitudinis, et in hac quinta spiritum scientiae, qui dat scrutari profunda, sicut cantatur in *Alleluja, Spiritus omnia, etc.*

2. In quibusdam vero Ecclesiis cantatur Introitus, qui in sequenti dicitur feria, scilicet: *Repleatur os meum laude tua.* Aliquae vero Ecclesiae habent proprium officium, scilicet: *Deus patrum nostrorum, da nobis spiritum gratiae, etc.*, in quo Ecclesia orat filiis suis dari Spiritum sanctum ad remissiones peccatorum, et ad facienda miracula. Et quia per Spiritum sanctum miracula, ideo habetur in Epistola: *Philippus, etc.* (1), quod Philippus multos claudos sanavit, et spiritus immundos ejecit, et factum est gaudium magnum in illa civitate, scilicet Samariae. Et quia per Spiritum sanctum omnia ista fiunt, ideo sequitur Evangelium: *Convocatis Jesus duodecim Apostolis suis, dedit illis virtutem potestatem super omnia daemonia* (2), et post: *Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, etc.*, quae fieri non possunt, nisi Spiritus sancti abundantia habeatur.

CAPUT CXII.

DE SEXTA FERIA

SUMMA

1. Feriae sextae post Pentecosten Missa, ejusque expositio, Et num. 2.

1. Sexta feria est Introitus: *Repleatur os meum laude, et possim cantare Alleluja*, quia qui gaudet ore et corde, potest jejunare jejunio exultationis. Et quia est dies veneris, in qua passus est Dominus, et Spiritus sancti, ideo dicit Petrus in Epistola, quae in quibusdam Ecclesiis legitur, quod Christus suscitatus est a Spiritu sancto, unde ibi habetur: *Quem (Jesum) Deus suscitavit, solutis doloribus inferni*, sicut scriptum est: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (3), in quo significata est illa Spiritus sancti operatio, qua synagoga nunc mortua pietate resurget, postquam ple-

(1) Act. 8. (2) Luc. 9. (3) Act. 2.

nitudo gentium eadem introierit pietate. Praedicat ergo hoc officium pietatem: posset etiam pertinere ad spiritum timoris, pro eo quod dicitur in Evangelio: *Et repleti sunt timore, et extasi, etc.*

2. In quibusdam Ecclesiis legitur Lectio: *Exultate filiae Sion*, quae est Joelis, c. 2. Et quia per Spiritum sanctum fiunt miracula, sequitur Evangelium: *Factum est* (1), de paralytico sanato. Et quia propter hoc debet laudari Dominus, sequitur Offertorium: *Lauda anima mea Dominum*. Postcommunio: *Spiritus ubi vult spirat.*

CAPUT CXIII.

DE SABBATO

SUMMA

1. *Sabbatum post Pentecosten unde Missam auspicetur, et ejus expositio, num. 2. 4. Etiam mystice, num. 5. 6. 7.*
3. *Ordines celebrantur, et conferuntur sabbato post Pentecosten.*
8. *Quadragesima terminatur sabbato post Pentecosten.*

---

1. In sabbato est Introitus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris* (2), et competit Spiritui sancto, qui est charitas, et etiam diei sabbati, quia in sabbato futurae quietis maxime diffundetur, ut qui *ignis* est in Sion, *caminus* sit in Jerusalem (3). Et sequitur Versus: *Domine Deus salutis meae, in die clamabo, et nocte coram te* (4); ille enim in quo diffusa est Spiritus sancti gratia laudat Deum in prosperis et in adversis. Sequitur Epistola: *Justificati ergo ex fide, etc.* (5), in qua habetur de hujusmodi diffusione; quia enim charitas Dei diffusa est, non permittit eam Paulus intra fines Terrae promissionis tantum coarctari, imo ostendit quod non tantum Judaeis, verum etiam Gentibus datus est Spiritus sanctus, dicens ipsis Judaeis: *Vobis opportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad Gentes* (6).

2. In aliis vero Ecclesiis dicitur Epistola: *Convenit universa civitas, etc.* (7). Quia ergo in Gentibus datus est Spiritus sanctus, ideo sequitur *Alleluja, Laudate Dominum omnes gentes.* In hoc enim jejunio non tacentur cantica laetitiae propter reverentiam festi. Nec, secundum Nicenum concilium (8), genua flectimus, sed stantes oramus propter neophytos gaudentes, quod a peccatis surrexerunt. In aliis Ecclesiis dicitur: *Repleti sunt omnes* (9), et: *Spiritus Domini ornavit coelos* (10). Postea sequitur Evangelium: *Surgens Jesus* (11), de socru Petri sanata, quae significat synagogam, quae sanata est a Petro ab infidelitate, et perfectius per fidem ipsius sanabitur in futuro, et sic convenit cum Epistola.

3. Fiunt autem hac die Ordines, quia super ordinandos descendit Spiritus sanctus, et etiam super jejunantes, et ideo dicuntur quatuor Lectiones ante Lectionem Danielis, prout dictum est sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Prima est de principio libri Sapientiae, in qua ostenditur, quibus datur Spiritus sanctus, et quibus non, scilicet illis, qui sentiunt de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quaerunt illum (12).

4. In aliis vero Ecclesiis prima est de Joele, c. 3: *Effundam spiritum meum super omnem car-*

(1) Luc. 5. (2) Rom. 5. (3) Isai. 31. (4) Psal. 37. (5) Rom. 5. (6) Act. 13. (7) Ibid. (8) 76 dist. de jejunio. De Consec. dist. 4. (9) Act. 2. (10) Job. 27. (11) Luc. 4. (12) Sap. 1.

nem, quia sicut Spiritus sanctus super Apostolos descendit visibiliter, ita super ordinandos discendit invisibiliter. Secunda est: *Locutus est*, quae est Levit. c. 23. Tertia est: *Dixit Moyses*, quae est in Deut. c. 26. Quarta est: *Dixit Dominus ad Moysen*, quae est Levit. c. 26. Offertorium est: *Intonuit Dominus*. Postcommunio vero: *Non vos reliquam, etc.*, de effusione Spiritus sancti loquitur.

5. - 6. Potest etiam dici quod hoc officium figurat duorum concordiam populorum, Judaei videlicet et Gentili. Hi sunt duo coeci, de quibus dicitur in Evangelio, quod sunt illuminati a Christo, de qua concordia loquitur Paulus in Epistola ad Judaeos et Gentiles, dicens: *Justificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum* (1). Sed quia pax et concordia vera non fit, nisi per charitatem, ideo praecinitur in Introitu: *Charitas Dei diffusa est*, in qua ter ponitur *Alleluja*, quoniam ad fidem Trinitatis pervenitur per obsequia charitatis. Lectiones etiam ad jejunium pertinentes attestantur operationem et gratiam Spiritus sancti, ut prima: *Effundam spiritum meum*, et secunda: *Locutus est*, ubi dicitur: *Numerabitis septem hebdomadas plenas usque ad alteram diem expletionis* (2): hebdomadae septem praesentem innuunt festivitatem, quae olim dicebatur festivitas hebdomadarum. Et quia postquam Gentes intraverint, reliquiae salvabuntur, ideo nunc flentibus, et sponsum expectantibus, dicit Dominus in Postcommunione: *Non vos relinquam orphanos*. Quia igitur haec concordia fiet imminente die judicii, qui etiam electis erit causa timoris, ideo hoc officium pertinet ad timorem, vel quia timor introducit charitatem, licet charitas foras mittat timorem (3). Et attende quia, secundum Augustinum, in ordine officium istorum descendendo computamus, in ordine vero paschalium ascendendo, quia per haec descensus Spiritus sancti ad nos, per illa noster ad ipsum significatur ascensus.

7. Et cave, quia praeter praemissa officia ad jejunium pertinentia, quae in quarta et sexta feria, et in hoc sabbato exposuimus, aliae quidem Lectiones et Evangelia in eisdem diebus inveniuntur, quae forte solemnitati magis appropinquare videntur, et tamen haec et illa gratiam Spiritus sancti personant et operationem, unde quidam hodie non incongrue duas Missas celebrant, unam in Tertia de festo, cum *Gloria in excelsis* et *Credo*, aliam in Nona de jejunio, sine *Gloria in excelsis*, in qua sunt clerici ordinandi, qui merito in hac hebdomada ordinantur, ut sancti Spiritus dona percipere mereantur.

8. Et memento, quod hac die terminatur Quadragesima, et ideo hodie frequentatur et cantatur pro Graduali *Alleluja*, nec flectuntur genua; pertinet enim ad octavam. Generale quidem est, quod quoties de tempore in die gratiae materia laudis assumitur, aut dies ad octavam refertur, genua non flectimus, sed in orationibus stantes, collatam nobis gratiam, et conferendam gloriam profitemur, ut cum olim essemus curvi, tunc fracto jugo incedamus erecti, ut in dominicis diebus, et Sanctorum natalitiis, et paschalibus. Inclinare tamen capita possimus, ut mulieres devotas ad monumentum venientes imitemur.

(1) Rom. 5. (2) Levit. 23. (3) De Poenit. dist. 2. *Sicut coeca.*

CAPUT CXIV.

DE DIE DOMINICA SANCTAE TRINITATIS

SUMMA

1. *Trinitatis festivitas cur sequatur Paschatis et Pentecostes ferias.*
2. *Antiphonis cur addantur Versus quarumdam festivitatum.*
3. *Tropus quid.*
4. *Trinitatis Missa, ejusque officium, et illius expositio. Et num. 5. 6.*
7. *Alcuinus, Caroli praeceptor, officium Ecclesiasticum ab Attila rege confessum restituit.*
8. *Trinitatis festivitas varie, et diversimode celebratur.*

1. In plerisque locis in octava Pentecostes fit festum sanctae Trinitatis. Postquam enim celebrata est festivitas Patris in Nativitate, quia nativitas dicitur festivitas Patris, et postquam celebratum est festum Filii in Pascha, et festum Spiritus sancti in missione ipsius, merito in octava Pentecostes fit festum eorum, scilicet Trinitatis, ut ostendatur quod tres personae sunt unus Deus, et haec est prima causa quare celebratur festum trium personarum divinarum simul. Secunda causa est, quia ad invocationem sanctae Trinitatis datur in baptismo Spiritus sanctus, ut praemissum est. Tertia causa est, ut ostendat Ecclesia filiis suis illum a quo sunt omnia bona, cujus habet imaginem, et cujus debet habere similitudinem, videlicet Dei, et sanctae Trinitatis, quam semper laudare debemus. Et quia tota intentio est laudare ipsum, ideo in quibusdam Ecclesiis in singulis antiphonis laudum praeponitur versiculus, qui laborem significat, ad ostendendum quod toto labore, totoque nixu debemus nos vertere ad laudandum Deum et sanctam Trinitatem, et eodem modo fit in quibusdam Ecclesiis in festo B. Mariae in antiphonis Laudum, pro eo quia ipsa se totam vertit in laudem Dei. Unde tunc in Evangelio dicitur: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo* (1), et quia ipsa privilegiata fuit in virginitate, ipsa enim est Virgo virginum. In antiphonis quoque de beato Laurentio, et de beato Paulo, et de beato Stephano proponuntur quidam Versus antiphonis, ad majorem laborem notandum, quem in suis martyriis sustinuerunt. Beatus enim Laurentius gravius caeteris passus est, unde beatus Xixtus dixit ei: *Majora tibi debentur pro Christi fide certamina;* beatus vero Paulus plus caeteris laboravit praedicando, et beatus Stephanus pro Christi fide primus martyr extitit. Sed in hoc est differentia, quia in nocturnalibus antiphonis tantum de beato Laurentio praemittuntur, quia passio sua de nocte consummata est, unde dixit: *Mea nox obscurum non habet*, et iterum: *Non est inventa in me iniquitas*, et ita apparet quod totus fuit sacrificium laudis, unde semper dicebat: *Gratias tibi ago, Domine.* Mane vero corpus ejus conditum fuit, et ideo tantum nocturnalibus, et non Laudum antiphonis versiculi praeponuntur.

2. Rursus, quia Versus laborem et boni operis fructum significat, prout dictum est in PROOEMIO quintae partis, merito in dictorum Sanctorum natalitiis specialiter praemittuntur antiphonis ad notandum, quod ipsi excellentius labores, et bonorum operum fructus suis natalitiis et martyriis praemiserunt. Item, in quibusdam Ecclesiis antiphona de martyrio beati Petri praepostere praeponuntur Versibus, ideo quia ipse petiit ut in cruce caput suum ad terram vertetur.

(1) Luc. 2.

3. Hi autem Versus tropi vocantur, quasi laudes ad antiphonas convertibiles, τρόπος enim Graece, conversio dicitur Latine.

4. Quia ergo semper sanctam Trinitatem laudare debemus, ideo ad Missam dicitur Introitus: *Benedicta sit sancta Trinitas*, quem Alcuinus sumpsit de Tobia, c. 12. Postmodum sequitur Epistola de Apocalypsi: *Vidi ostium apertum in coelo, et in conspectu sedis*, idest Ecclesia, quae est sedes Domini, *tamquam mare vitreum*, idest baptismum, in quo submerguntur omnes Ægyptii, idest omnia peccata. Et nota, quia dicit *mare vitreum*, propter corporis fragilitatem, et perspicuitatem quam recepit in baptismo, et est in *conspectu*, quia ad Ecclesiam venire non possumus, nisi per baptismum. Sequitur: *Simile crystallo* (1), quia qui prius erant aquae fluxibiles, sunt per gratiam in baptismo acceptam firmi sicut crystallus, quae fit ex aqua congelata et diuturno gelu in naturam lapidis consolidata.

5. Et haec est una causa quare in hac die legitur haec Epistola, quia in eo dicitur de baptismo, in quo per invocationem Trinitatis dantur septem dona Spiritus sancti. Secunda ratio est, quia in ea invitamur ad laudes Trinitatis, cum ibi sequatur, quod *animalia plena oculis ante et retro*, idest praelati, *dabant gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum, viventi in saecula saeculorum* (2). Sedens autem super thronum est Deus Trinitatis, unde sequitur: *Et procidebant vigintiquatuor seniores, et mittebant coronas suas ante thronum:* hoc significat, quod omnia bona nostra debemus attribuere ei. Sequitur: *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus*, et ideo in Introitu, et in aliis officiis toties repetitur: *Benedicta sit sancta Trinitas*, et propter hoc Responsorium, sive etiam Graduale, quod respondet Epistolae est: *Benedictus es Domine, qui intueris abyssos* (3). Versus est: *Benedicite Deum coeli* (4), et *Alleluja: Benedictus es Domine, etc.* Offertorium: *Benedictus es Domine,* et Postcommunio: *Benedicimus Deum coeli etc.* (5). Evangelium est: *Erat homo ex Pharisaeis Nicodemus* (6), in quo habetur de baptismo, qui invocatione sanctae Trinitatis sanctificat baptizatos. In aliis vero Ecclesiis dicitur Epistola: *Gaudete perfecti*, quae est ad Corinth. c. ult. Et in aliis dicitur: *Vidi ostium*, quae est Apocal. c.4. Et Evangelium: *Cum venerit Paraclitus* (7).

6. Sciendum est, quod historias de sancta Trinitate, et de inventione sancti Stephani composuit sanctus Stephanus Laudicensis. Rursum, cum Attila Rex, qui christianos persequutus est, vere omnia volumina christianae religionis destruxisset, Alcuinus, magister Caroli et Ludovici filii ejus, rogatu Bonifacii Archiepiscopi Maguntini, multa de ecclesiasticis officiis conscripsit; unde et Maguntino concilio approbante (8), instituit quod a festo Paschae usque ad dominicam istam tres tantum dicerentur Lectiones, et hac die de Trinitate cantari usque ad dominicam sequentem, et tunc incipere: *Domine in tua misericordia, etc.* Et composuit officium de Trinitate, videlicet Responsorium, Antiphonas, Missam, et Sequentiam, quae omnia obtulit Alexandro Papae. Ille vero respondit, non esse celebrandum festum de Trinitate, sicut nec de Unitate, nam singulis diebus fit festum Trinitatis et Unitatis, quia semper dicitur: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, et praemissam historiam et officium non admisit (9). Verum, superveniente haeresi Ariana, fere fuit fides Trinitatis extincta, sed Hilarius, Eusebius, et Ambrosius restituerunt. Consensit igitur eadem de causa Gregorius Magnus, ut de Trinitate specialia cantaremus, et Ecclesia in ipsius honorem aedificaremus.

7. Exinde ergo est, quod de historia Trinitatis invenitur varia consuetudo: alii namque non utuntur ea, sequentes reprobationem Alexandri Papae. Sed in qualibet dominica ab octava Pentecostes usque ad Adventum cantant in nocturnis nonum Responsorium de Trinitate, nisi festum aliquod impediat, ut eam confiteantur per quam salvantur, et in Missa *Alleluja* eam hilariter profitentes, ut dictum sub quarta parte, sub titulo DE ALLELUJA. Alii vero utuntur ea, cantantes eam in hac prima dominica, sequentes primam institutionem Alcuini. Alii ponunt eam in fine temporis declinationis, scilicet in ultima dominica, videlicet ante dominicam de Adventu, sequentes ultimam

(1) Apoc. 4. (2) Ibid. (3) Dan. 3. (4) Tob. 12. (5) Ibid. (6) Joan. 3. (7) Joan. 14. (8) De Consec. dist. 5. *Instituit.* (9) Extra. de fer. c. 2.

probationem Gregorii romani. Ergo nunquam de Trinitate celebrant festum, nec etiam has octavas faciunt, sed in prima dominica post Pentecosten, incipiunt historiam: *Praeparate*, seu *Deus omnium*. Alii vero celebrant hodie de octava, scilicet de Spiritu sancto, et ponunt eamdem Epistolam, et idem quod praediximus Evangelium, propter baptismatis sacramentum, caeteris observatis, sicut in die Pentecostes. Celebrant autem octavam ad innuendum perfectionem, vel consummationem operum sancti Spiritus; per septem enim dies operatio gratiae septiformis, in octavo vero consummatio declaratur. Et quoniam in octava redit ad caput, ideo omnia sicut in die festo a vespera in vesperam, in ipsis vesperis, et tribus nocturnalibus psalmis observant. De his octavis Augustinus dicit: « Celebrationem octavarum feriarum novi hominis celebramus ». Baptismus neophytorum, licet in sabbato peragatur, ad illum tamen baptismum pertinet, quem Apostoli susceperunt in die Pentecostes cujus octava dies est dominica sequens. Qui vero ponunt historiam: *Praeparate*, seu *Deus omnium*, melius faciunt, quia romanam sequuntur Ecclesiam, nostrae peregrinationis recolentes et percurrentes historiam. Nam per Septuagesimam significamus expulsionem generis humani de patria paradisi; per Quadragesimam servitutem populi sub Pharaone; per Pascha immolationem agni; per quadraginta dies paschales quadraginta annos in deserto; per Rogationes, Terrae promissionis ingressionem; per septem dies Pentecostes, in quibus septem dona dividuntur, Terrae datae divisionem; per tempus, quod ab hodie sequitur, significamus populi afflictionem, et gubernationem factam per judices et reges, ideoque sequuntur quatuor libri Regum, prout in sequenti titulo dicetur.

CAPUT CXV.

DE DOMINICA I. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Libri Regum leguntur post Pentecostes octavas. Et cur ita, ibidem. Et num. 2.
3. David nobis in hac militia proponitur in exemplum, et typum virtutis.
4. Saul nobis est exemplo.
5. David funda quid significet.
6. Evangelium dominicae primae post Pentecosten. Et ejus interpretatio.

1. - 2. Hic dicendum restat de prima dominica post Pentecosten, quae est una de principalibus dominicis. Et incipit hic quartum tempus peregrinationis, quia sumus in via veniendi ad patriam. Sed quia hostes habemus prius quam illuc perveniamus, scilicet carnem, mundum et diabolum, ideo legitur de libris Regum, in quibus agitur de bellis et de victoriis, ut invitemur ad pugnandum fortiter contra hostes, ut victoriam habeamus, sicut Judaei de Philistaeis, et tandem gloriemur in coelis, quia non est nobis tantum lucta adversus carnem, sed etiam adversus aereas potestates (1). Sed quia bellum sine discretione non bene geritur, ideo sequenti tempore subjunguntur libri Salomonis. Item, quia insurgunt vitia, contra quae necessaria est patientia, ideo subsequentes subjungitur historia de Job. Recte ergo invitamur ad pugnam, quia postquam digni sumus in numero justorum haberi per librum Numeri jam perlectum, et in statu perfectionis per novam legem, scilicet Deuteronomium, in quo habetur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* (2), et sumus sub Jesu, per librum Josue, et sub Judicibus, idest praelatis, per librum Judicum, et sumus sine acceptatione personarum, per librum Ruth, quae fuit Moabitis; re-

(1) Eph. 6. (2) Deut. 6.

stat tamen pugnare, quia tunc magis tentat diabolus, et sic ordinantur libri Regum, in quibus tractatur de bellis ipsorum ad alios libros. Adaptantur etiam et aliter primae quatuor dominicae quatuor libris Regum, prout dicetur sub quarta, et sub septima, et sub decimaquinta dominicis. Leguntur autem in tali tempore, et post missionem Spiritus sancti, et post festum Trinitatis, quia quando accipimus gratiam Spiritus sancti, ex tunc sumus similes Deo, et filii sumus summi Regis, et per consequens sumus reges; unde in Apocalypsi: *Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes* (1), et Petrus: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, etc.* (2).

3. Ergo cum simus reges, et habeamus adversarios, non restat nisi ut regnum nostrum defendamus, quia ex hoc nobis invidet diabolus, quia ad illud regnum sumus assumpti, unde fuit dejectus, et ideo nobis gravis imminet pugna. Nempe ostenditur nobis David in exemplum, qui vicit per humilitatem, et per jucunditatem mentis, et unctus fuit ter. Primo, a Samuele in Bethlehem in signum regni. Secundo, super domum Juda, in regem super tribu Juda, a viris Juda in Ebron. Tertio, iterum in Ebron, et in confirmatione regni super totum Israel. Similiter nos, si bene pugnabimus, ter inungemur. Primo, in baptismo in signum regni; secundo, in confirmatione; tertio in paradiso, quando regnum nostrum confirmabitur.

4. Saul nobis proponitur in exemplum, qui per inobedientiam amisit regnum, unde non simus inobedientes sicut ipse fuit, ne perdamus regnum aeternum. David autem fuit humilis in omnibus operibus suis, quod patet quia cum luderet coram arca Domini, indutus ephod lineo, depositis regalibus vestibus, despexit eum Michol filia Saul, dicens ei, quod nudatus fuerat sicut unus de scurris, et ille respondit: *Ludam, et vilior fiam ante Dominum, qui elegit me, etc.* (3). Item, quando venit ad eum Nathan propheta, et redarguit eum de peccato suo, publice poenituit. Item, jucunditatem mentis habuit, et omnia bona a se facta ad Deum retulit, unde de eo cantat Ecclesia: *Praevaluit David in Philistaeum in funda et lapide in nomine Domini*: ecce exultatio in Deo; non enim in se confidebat.

5. David est praedicatio, per quam fundam praedicationis ejicitur diabolus de cordibus hominum, cum per duram reprehensionem incutitur timor; et concipitur poenitentia; lapis vero dura reprehensio est. Quia ergo homni victoria habetur per humilitatem, ideo ad Missam incipit Introitos: *Domine, in tua misericordia speravi:* ecce humilitas David; *Exultavit cor meum:* ecce mentis jucunditas: per haec duo vincitur pugna. Et quia ille solus vincit, qui nihil sibi, sed omnia bona sua Deo attribuit, et sperat in eo, ideo bene sequitur Oratio: *Deus, in te sperantium, etc.* Postea sequitur Epistola de charitate: *Deus charitas est, etc.* (4), quia per charitatem reges sumus, et per eam facimus bona opera meritoria regni, per quae regnum nostrum defendimus et conservamus, unde sequitur: *In hoc apparuit charitas Dei, etc.* Post: *Deus charitas est, etc.* Ibi etiam ostenditur quod diligere debemus Deum et proximum.

6. In Evangelio autem: *Homo quidam erat dives* (5), ostenditur quod non debemus diligere divitias, per divitem qui induebatur purpura et bysso, et per poenam ejus, ut enim dicitur: *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis* (6), qui amat scilicet amore libidinoso; naturali vero vel charitativo potest, quia divites cum justitia et bonis operibus non abjicimus. Habetur enim in Evangelio de mendico Lazaro, in cujus persona incipit Graduale: *Ego dixi, Domine, miserere mei,* et sequitur Versus de operibus misericordiae: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (7), idest intelligit et praecogitat illud quod est in egeno et paupere, scilicet egestas et paupertas, ut ei subveniat. Dicit enim Gregorius, quod debemus eos vocare patronos et amicos nostros, quod etiam fratres nostri sunt; et sic facere nobis amicos de mammona iniquitatis, et de male acquisitis, ut cum defecerimus per mortem, recipiant nos in aeterna tabernacula. Hoc non fecit dives ille epulo, et quia in aliquo noluit pauperi subvenire, ideo cum eo distinctissime fecit Dominus, ut non posset habere guttam aquae ad refrigerium linguae, et ideo sequitur Offertorium in persona mendici, scilicet:

(1) Apoc. 5. (2) I. Pet. 2. (3) II. Reg. 6. (4) I. Joan. 4. (5) Luc. 16. (6) Eccl. 5. (7) Psal. 40.

Intende voci orationis meae. Et quia non obliviscitur Deus orationes pauperum, sequitur Postcommunio: *Narrabo omnia mirabilia tua, etc.* In quibusdam tamen Ecclesiis legitur hodie Evangelium: *Estote misericordes* (1). Et est sciendum, quod Urbanus Papa IV. statuit fieri festum de Corpore Christi quinta feria post hanc dominicam, et concedens magnam indulgentiam tam clericis officiantibus, quam populis convenientibus ad divina, prout in officio super hoc ordinato habetur.

CAPUT CXVI.

DE DOMINICA II. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae secundae post Pentecosten Missa, officiumque, et ejus expositio. Et num. 2. 4.
3. Lingua dolosa palliatorum amicorum.

1. Dictum est quod prima causa qua defendimus regnum nostrum est charitas, quae dilatatur per considerationem aeternarum nuptiarum, de quibus in Apocalypsi: *Beati, qui ad coenam nuptiarum agni vocati sunt* (2); unde in hac secunda dominica habetur de hujusmodi coena in Evangelio: *Homo quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos, et misit servum suum hora coenae dicere invitatis, ut venirent, etc.* (3). Hora coenae est ex quo porta paradisi aperta est per Christum. Sequitur: *Et coeperunt simul omnes excusare.* Primus dixit ei: *Villam emi, et necesse habeo exire videre illam.* Et alter dixit: *Juga bonum emi quinque, et eo probare illa.* Tertius vero dixit: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire.* Dominus vero dixit ad servum: *Vade, et compelle intrare, ut impleatur domus mea;* multos enim compellit intrare per tribulationes. Illi vero qui vocati fuerant non venerunt, quia avari, qui primum se excusant, supple, vel gulosi, qui per secundum, et luxuriosi, qui per tertium intelliguntur, hac coena se reddunt indignos, unde versus: *Villa, boves, uxor, coenam clausere vocatis-Mundus, cura, caro, coelum clausere renatis.* Et quia in hoc isti se reddunt indignos, ideo Dominus alios vocat.

2. Quia vero per considerationem hujus coenae dilatatur charitas, et quia Dominus protegit habentes charitatem, ideo incipit Introitus: *Factus est Dominus protector meus, et eduxit me in latitudinem charitatis.* Sequitur Versus de charitate: *Diligam te Domine fortitudo mea, etc.* In Oratione vero petit charitatem sancti nominis tui, etc., in Epistola: *Nolite mirari* (4), habetur de vita aeterna, per cujus intuitum amor concipitur, et sequitur in fine de charitate: *Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate.*

3. Haec est lingua dolosa, quam dicunt amatores mundi: *Rogo te, habe me excusatum.* Dicunt etiam bonis et sanctis viris: Rogate pro nobis, et tamen venire non curant. Et attende, quod duo primi excusant se. Per primum enim superbi intelliguntur; per secundum, omnes qui delectantur in quinque sensibus corporis; per tertium vero luxuriosi, qui se non excusant, quia non habent cor, sicut habetur in Oseae, c. 4: *Fornicatio, vinum, et ebrietas, auferunt cor* (5), Magis enim absorbet hominem fornicatio, quam superbia vel avaritia. Quia ergo, ut dictum est, lingua talium excusantium se dicitur lingua dolosa, ideo Ecclesia a lingua dolosa petit se liberari in Responsorio: *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me* (6), et in Versu: *Domine libera me, etc.* Et quia perfectus est qui non peccat in lingua, ideo in secundo tono cantatur.

(1) Luc. 6. (2) Apoc. 19. (3) Luc. 14. (4) I. Joan. 3. (5) Ose. 4. (6) Psal. 119.

4. Postmodum sequitur *Alleluja* similiter de charitate: *Diligam te Domine fortitudo mea, etc.* (1). Quia vero consideratione vitae aeternae concipitur charitas, visa coena petit converti in Offertorio: *Convertere Domine, et eripe.* Et quia ibi cantabimus vocaliter, ut ait Cassidorus super psalmum: *Omnis spiritus laudet Dominum,* non erit ibi tantum coena, sed maxima solemnitas, unde in Threnis: *Viae Sion lugent, eo quod non sint, qui venient ad solemnitatem* (2), ideo in Postcommunione promittit se cantaturum ibi Domino, dicens: *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, et psallam, etc.* (3).

CAPUT CXVII.

DE DOMINICA III. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Evangelium dominicae tertiae post Pentecosten, et expositio etiam mysticam. Tum Missa, num. 2. 3. 4.

1. Tertia causa quare inflammamur ad defendendum regnum nostrum, est consideratio benevolentiae Dei, qua nos custodit, et diligenter quaerit, ideo in Evangelio hujus dominicae: *Erant appropinquantes* (4) habetur: *Quis ex vobis homo qui habet centum oves,* idest angelos et homines, *si perdiderit unam,* scilicet hominem, *nonne dimittit nonagintanovem in deserto,* idest in coelo, *et vadit ad illam quae perierat, etc. Aut quae mulier habens drachmas decem,* scilicet angelos et homines, *si perdiderit drachmam unam,* scilicet hominem, in quo imaginem suam depinxerat, *nonne accendit lucernam,* idest naturam humanam, in qua lumen deitatis posuit uniendo fidei, *et quaerit diligenter, donec inveniat? Et cum invenerit, convocat amicas, et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.* Ecce quanta est benevolentia Dei erga nos. Ista enim benevolentia accendit in nobis charitatem.

2. Quia vero ad nuptias aeternas non intrant superbi, neque luxuriosi, neque avari, ut praemissum est, ideo Introitus hujus dominicae: *Respice in me, etc.* Et dicit: *Vide humilitatem meam,* contra superbiam, *et laborem meum,* contra luxuriam, *quia inops et pauper sum ego,* contra avaritiam. Et propter praedicta monet nos Petrus ad humilitatem dicens in Epistola: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet, etc.* (5). Et post sequitur ibi: *Sobrii estote et vigilate,* in orationibus, *quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens, circuit quaerens quem devoret.*

3. Et quia tantam curam habet Dominus de nobis, ideo in Graduali invitat nos Ecclesia, dicens: *Jacta cogitatum tuum in Domino,et ipse te enutriet.* Versus est: *Dum clamarem ad Dominum, exaudivit vocem meam, etc. Alleluja* est: *Domine refugium.* Offertorium est: *Sperant in te omnes, qui te noverunt, etc.,* quia de sperantibus in se habet curam. Quia vero Dominus non invenitur nisi quis poeniteat; cum vero quis poeniteat ad Dominum clamat, ideo sequitur Postcommunio: *Clamabo.*

4. Rursus,hoc officium est de poenitente,sicut apparet ex ipsa Communione, et ex Evangelio, ubi per David intelligitur quilibet poenitens, ubi dicitur: *Gaudium erit in coelo super uno peccatore poenitentiam agente, etc.,* et ex Introitu, et aliis, et ideo cantatur circa festum beati Joannis Baptistae, qui legitur populum ad poenitentiam provocasse.

(1) Psal. 17. (2) Thren. 1. (3) Psal. 12. (4) Luc. 15. (5) I. Pet. 5.

CAPUT CXVIII.

DE DOMINICA IV. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica quarta post Pentecosten quid moneat, et quod habeat officium, num. 2.

3. Dominicae quatuor sequentes Pentecosten quatuor libris Regum adaptantur.

1. Quarta causa qua defendimus regnum nostrum, sunt opera misericordiae; unde in Evangelio Lucae, quod legitur in hac quarta dominica, in quibusdam Ecclesiis dicitur: *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est* (1). Et post sequitur: *Mensuram bonam et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum.* Quia vero non potest homo opera misericordiae facere nisi prius illuminetur a Deo, ideo incipit Introitus: *Dominus illuminatio mea.* Et quia opera misericordiae est Ecclesia *terribilis ut castrorum acies ordinata*, sicut dicitur in Canticis canticorum (2), sequitur Versus: *Si exurgant adversum me castra, non timebit cor meum, et si exurgat adversum me praelium, etc.* (3). Postea petit in Collecta misericordiam et gratiam dandi eleemosynas, cum dicit: *Protector in te sperantium, Deus, etc.* In Epistola vero: *Existimo* (4), ostenditur praemium, ubi dicit Apostolus: *Non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Et post sequitur: *Espectatio creaturae revelationem filiorum Dei expectat.* Et ut hanc gloriam Ecclesia possit adipisci, petit in Responsorio veniam de peccatis: *Propitius esto peccatis nostris, Domine, etc.* Sequitur: *Alleluja, in te Domine speravi, quia in te sperantibus propitius es;* unde in psalmo: *Quoniam in me speravit, liberabo eum* (5).

2. Adaptantur etiam istae quatuor praecedentes dominicae quatuor libris Regum sic. In primo enim libro habetur quomodo David invictus fuit, unde in prima dominica incipit Introitus: *Domine, in misericordia tua speravi*, et Responsorio habetur: *Et unxit me unctione misericordiae suae, et oleo exultationis*, unde sequitur in Introitu: *Exultavit cor meum in salutari tuo*, et ita ostendit se unctum oleo laetitiae per misericordiam Dei. In secundo libro habetur quomodo liberatus fuit ab inimicis, et unctus bis, ut haberet latitudinem regni; unde in secunda dominica incipit Introitus: *Factus est Dominus protector meus, et eduxit me in latitudinem*, ut late regnaret. In tertio habetur quomodo mortuus fuit; unde in tertia dominica utitur Ecclesia voce decedentium, dicens: *Respice in me, et miserere mei*, et Versus: *In te Domine speravi.* In quarto libro habetur de prophetis, qui illuminati sunt a Deo, ut viderent ventura, et ideo in quarta dominica dicitur in Introitu: *Dominus illuminatio mea, etc.*

(1) Luc. 6. (2) Cant. 6. (3) Psal. 26. (4) Rom. 8. (5) Psal. 90.

CAPUT CXIX.

DE DOMINICA V. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica quinta post Pentecosten adfert rete Petri. Et quid illud significet.

2. Praedicatores pro terrenis praedicantes nihil capiunt.

1. Quinta causa qua defendimus et obtinemus regnum nostrum, est pax cum inimicis Ecclesiae, et patientià in adversis, ad quam invitat nos beatus Petrus in Epistola hujus quintae dominicae: *Omnes unanimes,* dicens: *Non reddentes malum pro malo, etc.* (1). Unde in Evangelio habetur de rete beati Petri. Sed multi sunt qui rumpunt rete beati Petri, idest concordiam et unitatem fraternam, et ideo in persona tolerantium incipit Introitus: *Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te, etc.* Versus est: *Dominus illuminatio mea, etc.;* illuminatus enim a Deo salvatur ab hostibus, quia sperat in eo. Pro praedicta autem pace cum inimicis Ecclesiae impetranda orat Ecclesia in Collecta, dicens: *Da nobis quaesumus, Domine, ut et mundi cursus, etc.* In aliquibus tamen Ecclesiis dicitur: *Deus, qui diligentibus te, etc.*

2. Sequitur Evangelium: *Cum turbae irruerent in Jesum, etc.* (2), ubi sequitur: *Praeceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus.* Tales qui laborant in nocte,et nil capiunt, sunt qui pro terrenis praedicant. Sequitur: *In verbo autem tuo laxabo rete:* hoc facit qui habet scientiam et vitam, talis enim concludit multitudinem piscium copiosam, unde in principio tot capti sunt boni et mali, quod rete rumpitur, per quod significatur quod Ecclesiae unitas in hac vita rumpitur a quibusdam, sed post resurrectionem capti sunt multi, et tamen non est scissum rete, per quod significantur boni, qui non scindunt unitatem Ecclesiae. Et ideo in Offertorio dicit Ecclesia se laudare Deum, qui quantum ad bonos filios dedit eis intellectum, ut non rumpant rete, idest unitatem Ecclesiae: *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.* In Postcommunio vero dicit Ecclesia se operari unitatem, et hanc petere a Domino. Inquit: *Unam petii a Domino;* licet enim plura petat quotidie, tamen dicitur unum petere, quia ad unum finem, idest ad habendum a Deo omnia petenda petit; et hoc est quod ibi sequitur: *Hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.* Hoc ideo dicit, quia tunc legitur Paralipomenon, idest *verba dierum,* qui habet eamdem materiam cum libro Regum, et significat quod qui in diebus suis bene rexerit, se habebit dies aeternitatis. Et attende quod hoc officium cantatur circa festum beati Jacobi, sicut dicitur in Evangelio: *Relictis omnibus secutus est eum (Dominum)* (3), et factus est piscator hominum, idest supplantator omnium vitiorum.

(1) I. Pet. 3. (2) Luc. 5. (3) Ibid.

CAPUT CXX.

DE DOMINICA VI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae sextae post Pentecostes Missa, et ejus expositio. Et num. 2.

1. Quia vero non valent omnia praedicta, nisi fiat etiam plena justitia fidei, et in novitate vitae, ideo in hac sexta dominica legitur secundus liber Paralipomenon, ubi habetur quod *confortavit Dominus Salomonem*, per quod significatur quod Dominus spiritualiter suos confortat, dando eis fortitudinem, ideo in officio hujus dominicae: *Dominus fortitudo plebis suae protector, etc.* Versus est: *Ad te Domine levavi animam meam,* quia ab ipso est omnis fortitudo, et tunc bene regimus regnum nostrum, quod maxime fit, si tendat homo ad promissiones Dei, unde dicitur in Oratione: *Deus, qui diligentibus te bona invisibilia praeparasti, etc.*

2. In Epistola autem: *Quicumque baptizati sumus, etc.* (1), hortatur nos Paulus, ut in novitate vitae ambulemus, aliter enim nihil valent alia, et ut hoc possimus orat Ecclesia in Responsorio: *Convertere Domine aliquantulum, etc.* Ille vero qui ambulat in novitate vitae praeparat se ad laudandum Deum in praesenti et in futuro, unde sequitur: *Alleluja, Te decet hymnus Deus in Sion.* Ad hanc orationem, vel perfectionem hortamur in Evangelio: *Nisi abundaverit justitia vestra, etc.* (2), Et sequitur ibi: *Si offers munus tuum ad altare, etc.* Et quia non potest homo hoc facere sine auxilio Dei, ideo orat in Offertorio: *Perfice gressus meos in semitis tuis, etc.* Et quia talis potest offerre, ideo sequitur in Postcommunione: *Tollite hostias, etc.*

CAPUT CXXI.

DE DOMINICA VII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Libri Sapientiae cur potissimum in Augusto legantur. Et quid septima dominica praeterea adhibeat, num. 3.

2. Sextilis ante, jam Augustus.

4. Missae dominicae septimae post Pentecosten expositio.

1.-2. Sequitur septima dominica, in qua leguntur libri Salomonis, ut Parabolae, etc. Cantica, libri Sapientiae, quem Philo composuit, et Ecclesiasticus, quem Jesus filius Sirach edidit, et tamen Salomoni attribuitur. Hi libri, qui sunt de operibus sapientiae Salomonis, leguntur a Calendis Augusti usque ad Calendas Septembris, quia mensis iste calidus est, et aestum significat vitiorum, in quo nos oportet sapiènter regere, sicut in medio nationis pravae et perversae, vel quia mensis iste, scilicet Augustus, sextus est, unde *Sextilis* ante Augustum Caesarem vocabatur, et verus

(1) Rom. 6. (2) Matth. 5.

noster Salomon in sexta aetate venit, *qui fecit utraque unum* (1), qui fuit Dei virtus, et Dei sapientia, qui docuit nos sapienter vivere, et docere. Hic est Christus Rex regum, qui septem panibus et paucis piscibus, ut legitur in Evangelio hodierno, satiavit eos qui de longe venerant, et eum triduo sustinuerant.

3. Rursus, in hac dominica incipit Ecclesia parabolas Salomonis. Post festum enim Trinitatis legitur liber Regum, quoniam homo quando Trinitatis similitudinem habet, fit rex et sacerdos, unde praeponuntur in exempla de regibus et sacerdotibus, sicut sub PRIMA DOMINICA dictum est. Postea vero sequuntur libri doctrinales; praeponuntur enim exempla doctrinis, quia plus monent facta quam dicta: *Coepit Jesus facere et docere* (2), et sic ordinantur libri ad se invicem, ut praecedant libri exemplares Regum, et Paralipomenon, et sequantur libri doctrinales Salomonis: quae doctrina est refectio spiritualis, de quo habetur in Evangelio hujus VII dominicae. De hoc dicetur sub DOMINICA XI et XII.

4. Et quia huic doctrinae bonis operibus respondere debemus, incipit Introitus: *Omnes gentes plaudite manibus*. Et beatus Paulus invitat nos in Epistola, ut respondeamus illi doctrinae, serviendo Deo, dicens: *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae* (3); unde in quibusdam Ecclesiis sequitur Responsorium: *Beata gentes, cujus Dominus Deus eorum*, idest quae Deum habet pro Domino, ei soli serviendo. Et sequitur Versus: *Verbo Domini*, idest doctrina Domini, *coeli firmati sunt* (4), idest majores, sicut Apostoli et alii Sancti. Sequitur in quibusdam Ecclesiis: *Alleluja, Attendite popule meus legem meam* (5). Lex est illa refectio, illa autem refectio ostenditur in Evangelio: *Cum turba multa, etc.* (6). Et est notandum quod ibi dicitur, quod *quidam de longe venerunt*, scilicet illi qui de peccatis enormibus redierunt; qui enim in peccato mortalis est nec habet quod manducat. Erant autem *quatuor millia*, scilicet habentes quatuor cardinales virtutes, et *manducaverunt, et saturati sunt*, quia lex Domini satiat; et remanserunt *septem* sportae, scilicet praedicatores habentes septem dona Spiritus sancti, et reficientes alios. In aliis vero Ecclesiis legitur Evangelium: *Attendite a falsis prophetis* (7). Quia vero habens doctrinam videt in quanto periculo sit constitutus, videt enim se esse in fornace Babylonis, in Offertorio: *Sicut holocaustum, etc.* (8), petit se liberari, et utitur voce trium puerorum. In Postcommunione vero: *Inclina aurem tuam, etc.*, petit liberationem accelerari.

CAPUT CXXII.

DE DOMINICA VIII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica octava post Pentecosten quid moneat. Et num. 2. 3.

1. Sequitur octava dominica, in qua docet nos Ecclesia vitare omnem vanitatem. Hic enim debet esse effectus doctrinae in nobis, quia in doctrina docet nos fieri spirituales, et removeri a corporalibus desideriis, ad similitudinem beatae Virginis, cujus festum instat. Unde Introitus incipit: *Suscepimus Deus misericordiam tuam* (9), idest filium tuum Jesum Christum, nobis ex misericordia datum, *in medio templi tui*, idest in communi Ecclesia tua, *secundum nomen tuum, Deus*, Deus enim ubique nominatur, *sic et laus tua in fines terrae*, idest ubique. Templum etiam est beata Vir-

(1) Eph. 2. (2) Act. 1. (3) Rom. 6. (4) Psal. 32. (5) Psal. 77. (6) Marc. 8. (7) Matth. 7. (8) Dan. 3. (9) Psal. 47.

go, in qua vere suscepimus Dei misericordiam; unde circa ejus festum rationabiliter praesens cantamus officium, cum sit templum Domini, et sacrarium Spiritus sancti.

2. Sequitur Epistola: *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, etc.*, (1), in qua docemur conculcare omnem carnalitatem; ed ad ostendendum quod hoc possumus, sequitur: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum*, quo gustato desipit omnis caro. Sed quia non possunt haec fieri, nisi Dominus protegat, ideo orat in Graduali: *Esto mihi in Deum protectorem*. Rursus, quia non potest habere haec omnia, nisi qui gaudet in Domino, ideo sequitur: *Alleluja*, *Exultate adjutori nostro;* gaudium enim spirituale excludit omnem carnalitatem.

3. Quia vero quidam sunt vita casti et humiles, sed ficte, ab his docet caveri in Evangelio: *Attendite a falsis prophetis* (2), qui praetendunt castitatem, et sunt luxuriosi. Vel propter humanam laudem sunt casti, sicut fatuae virgines, quibus dicitur: *Amen dico vobis, nescio vos* (3). Sed Dominus vere humiles salvat; unde sequitur Offertorium: *Populum humilem salvum facies, Domine, et oculos superborum humiliabis* (4). Quia vero per delitias spirituales omnia conculcamus, ideo dicitur in Postcommunione: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (5).

CAPUT CXXIII.

DE DOMINICA IX. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae nonae post Pentecosten Missa, ejusque expositio. Et num. 2. 3.

1. Postmodum sequitur nona dominica, in qua legitur liber Sapientiae. Sapientia autem est cogitare de coelestibus, et levare cor ad illa, unde monet nos ad hoc, maxime propter festum assumptionis beatae Virginis, quod instat, quando scilicet assumpta est in coelum. Et quia homo se super se levare non potest nisi Dominus eum trahat, ideo dicitur in Introitu: *Ecce Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animae meae* (6), idest, sursum captor. Sicut enim itur ad coelestia non passibus corporis, sed assimilatione mentis ad Deum, in quo vitantur omnia mala, sequitur in Epistola: *Non simus concupiscentes malorum, etc.* (7). Postea sequitur ibi: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere*. Prius tamen timorem incutit dicendo: *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* In Graduali vero, qui sursum rapitur reddat gratias Deo, dicens: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra. Quoniam elevata est magnificentia tua super coelos* (8), scilicet non tantum in Christo et beata Virgine, idest super coelos materiales et spirituales, verum etiam in Sanctis super coelos materiales.

2.-3. In Evangelio Lucae monet ut si non possumus per nos volare ad coelum, faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, idest de divitiis inaequaliter possessis, dicens: *Homo quidam... habebat villicum, etc.* (9). Homo iste scivit sic per prudentiam carnis disponere, quod amotus a villicatione fuit receptus in domibus domini, et hoc per iniquitatem fraudis. Si ergo ille lauda-

(1) Rom. 8. (2) Matth. 7. (3) Matth. 25. (4) Psal. 17. (5) Psal. 33. (6) Psal. 53. (7) I. Cor. 10. (8) Psal. 8. (9) Luc. 16.

tur, qui per iniquitatem fraudis scivit sibi in futurum providere, multo magis laudabit Dominus eos qui dant eleemosynas, quod est prudentia spiritus, de quo dicit Apostolus: *Prudentia autem spiritus vita et pax* (1), qua homo sibi providet in futuro. Postea sequitur: *Quia filii hujus saeculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua,* idest in his quae pertinent ad generationem suam, idest circa temporalia: *Et ego dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis,* scilicet moriendo, *recipiant vos in aeterna tabernacula,* quae sunt sua; unde: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum* (2). Et quia non tantum per eleemosynas,sed etiam per orationes volamus ad coelestia, ideo est *Alleluja: Domine Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te* (3). Quia vero haec tabernacula per opera justitiae habentur, sequitur Offertorium: *Justitiae Domini rectae laetificantes corda, etc.* (4). Quo autem ordine haec fiant, ostenditur in Postcommunione: *Primum quaerite regnum Dei* (5).

CAPUT CXXIV.

DE DOMINICA X. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decima post Pentecosten quid moneat, et num. 2.

1. In dominica decima legitur Ecclesiasticus, qui incipit: *Omnis sapientia a Domino Deo est,* ubi ostenditur, quia non solum sapientia, sed etiam omnia bona sunt a Deo, et ideo ab eo solummodo sunt petenda, et ad eum debemus clamare, et ideo incipit Introitus: *Dum clamarem ad Dominum exaudivit vocem meam.* Et quia debemus ipsum solum orare, sequitur Versus: *Exaudi Deus orationem meam.* Et Oratio in quibusdam Ecclesiis est: *Pateant aures misericordiae tuae, Domine, precibus supplicantium.* In qua Collecta patet quis rogans dignus sit exaudiri, unde sequitur: *Et ut petentibus desiderata concedas, fac eos, quae tibi sunt grata, et placita postulare.*

2. Et ostenditur in Epistola: *Scitis quoniam, etc.* (6), quod omnia bona sunt a Deo, et ideo ei sunt exhibendae gratiarum actiones; unde, enumeratis omnibus donis, dicit: *Haec autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult.* Sed quia bonum cito ammittitur, quod non a largiente custoditur, sicut dicit Gregorius, ideo sequitur Responsorium: *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi.* Item,quia ad illum confugere debemus a quo omnia bona habemus, sequitur *Alleluja: Domine refugium factus es nobis.* In aliis Ecclesiis dicitur *Alleluja, Te decet.*

3. Evangelium vero, quod est in quibusdam Ecclesiis: *Cum appropinquaret Dominus Jerosolymam* (7), est de simoniacis, qui injuriantur Spiritui sancto, scilicet in hoc quod vendunt ea quae ipse dat gratis, vel ad voluntatem suam tribuunt, ac si ab illis essent illa bona, et non a Spiritu sancto. Et nota quod hoc Evangelium, in quo Jerusalem destructio praedicatur, in Augusto legitur, quia prius a Nabuchodonosor, postmodum a Romanis, in quo mense destructa fuisse invenitur. In aliis Ecclesiis legitur: *Dixit Jesus ad quosdam* (8). Sequitur et Offertorium: *Ad te Domine levavi animam meam,* quasi diceret: non ad simoniacos, non ad praelatos pravos, nec ad quosdam fatuos, et simulatos religiosos, qui faciunt se a simplicibus adorari, sed a te a quo omnia bona sunt. Et quia tunc acceptat Deus omnia opera nostra, quando speramus in ipso Deo, ideo sequitur Postcommunio: *Acceptabit, etc.*

(1) Rom. 8. (2) Matth. 5. (3) Psal. 87. (4) Psal. 18. (5) Matth. 6. (6) I. Cor. 12. (7) Luc. 19. (8) Luc. 18.

CAPUT CXXV.

DE DOMINICA XI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Job legitur dominica undecima post Pentecosten, et quid moneat. Et ejus diei officium. Et num. 2. 3.

1. Undecima dominica, in qua incipit Ecclesia legere Job, qui similiter est liber exemplaris, sed est exemplum perfectionis, idest perfectae sapientiae, quae non habetur nisi per praedictam refectionem doctrinae spiritualis. Nam refectio facit spiritualiter fortes, et ideo post libros Salomonis legitur liber Job. In ordine autem Bibliae omnes exemplares, scilicet Ruth, Job, Thobias, Judith et Hester praecedunt libros doctrinales Salomonis propter praedictam rationem, de quo etiam dicetur SUB DOMINICA XV.

2. Et quia unanimitas facit fortes et patientes, sicut fuit Job, et concordes sicut fuerunt filii Job, qui *faciebant convivia per domos, unusquisque in die suo* (1), ideo incipit Introitus: *Deus in loco sancto suo*, idest in humilibus. Isaias: *At quem autem respiciam nisi ad pauperculum et attritum spiritu, et trementem sermones meos?* (2). Et si Deus est cum eis, nullus potest eis praevalere; Deus enim *habitare facit unius moris in domo* (3), idest concordes et unanimes, quales fuerunt filii Job, qui dabant sibi invicem comedere, unde Versus est: *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* (4), quia fortitudo nostra nihil valet, nisi Dominus nobiscum cooperetur, imo principaliter operetur. In Epistola: *Notum vobis facio Evangelium* (5), ostendit beatus Paulus humilitatem, unde sequitur ibi: *Qui non sum dignus vocari Apostolus*, et propter hanc humilitatem raptus fuit usque ad tertium coelum. In Responsorio quoque sequitur vox humilium: *In Deo speravit cor meum, et adjutus sum* (6), et in Versu: *Ad te Domine levavi animam meam* (7). Et quia ex tali spe sequitur exultatio, ideo in quibusdam Ecclesiis est *Alleluja: Venite exultemus Domino.*

3. Evangelium vero est de humilitate et ejus effectu: *Duo homines ascenderunt, etc.* (8), unde sequitur: *Phariseus stans, haec apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut caeteri hominum, etc.*: ecce superbia. Sequitur: *Publicanus... percutiebat pectus suum dicens: Deus propitius esto mihi peccatori:* ecce humilitas, et ideo abiit justificatus in domum suam ab illo. Quia vero humilitatem sequitur exultatio (qui enim se humiliat exaltabitur), ideo sequitur Offertorium: *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me* (9), idest sursum coepisti, quasi dicat: exaltabo te, Domine, quoniam exaltasti me. Postcommunio est: *Honora Dominum de tua substantia, etc.* (10): hoc ad literam facit humilis, dat enim libenter pauperibus, et hoc est honorare Dominum, quia ipse praecepit, ut detur pauperibus: vel *honora Dominum, etc.*, idest omnia bona tua Deo attribue, et hoc est proprium humilium. Haec Postcommunio congrue hoc tempore canitur, quando frugibus horrea, et vino cellaria plene redundant, quibus devote Dominus honoratur.

(1) Job. 1. (2) Isai. 66. (3) Psal. 67. (4) Ibid. (5) I. Cor. 15. (6) Psal. 27. (7) Psal. 24. (8) Luc. 18. (9) Psal. 29. (10) Prov. 3.

CAPUT CXXVI.

DE DOMINICA XI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. *Missa dominicae duodecimae post Pentecosten, et ejus officium. Et num. 3.*
2. *Sanctorum orationes nobis conferunt.*
4. *Septembris historia bipartitur.*
5. *Catholicorum quidam perfecti, quidam imperfecti.*

1. Duodecima dominica est de oratione, et quasi exprimitur Job orans et sedens in sterquilinio, conquerendo de falsis amicis. Legitur enim Job in duabus dominicis. Job quidem in sterquilinio, moraliter est anima in mortali peccato, et foetido, in quo dum residet, non restat nisi orare Deum, ut ipsam ab eo eripiat, unde incipit Introitus: *Deus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina. Confundantur et revereantur qui quaerunt animam meam* (1).

2. In Offertorio autem ostenditur efficacia orationis, et totum officium est oratio Moysi, sumpta de Exodo, quando rogavit pro filiis Israel, qui fecerunt sibi vitulum conflatilem, et incipit: *Moyses autem orabat Dominum Deum suum, etc.* (2), qui Moyses seipsum exposuit pro salute populi, dicens Domino: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me, etc.*, et reducit ad memoriam merita patrum: *Recordare*, inquit, *Abraham, Isaac, et Israel, etc. Placatusque est Dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat adversus populum suum;* et ex hoc probatur quod Sanctorum merita nobis prosunt.

3. Et nota quod in hoc Offertorio fit verborum geminatio, de quo dictum est sub SECUNDA DOMINICA POST EPIPHANIAM. In Epistola: *Fiduciam talem habemus per Christum ad Deum* (3), ostendit Apostolus, quod oratio sua, et aliorum bonorum praelatorum novi Testamenti, majorem habet efficaciam quam habuit in veteri Testamento; quod etiam Moyses oravit cum fiducia, confisus de meritis patrum; sed ne videatur hoc ex arrogantia facere, subdit: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est; qui et idoneos nos fecit ministros.* In Evangelio vero ostenditur, quod multum valet oratio praelatorum, quod legitur in quibusdam Ecclesiis: *Exiens Jesus de finibus Tyri.... inter medios fines Decapoleos, adducunt ei surdum et mutum* (4), et sanavit eum Dominus. Multi sunt surdi qui nolunt audire verbum Dei: et multi muti qui nolunt loqui, et possunt: similiter hos debent praelati per praedicationem adducere ad Dominum, et in confessione et oratione salvabit eos, unde in persona surdi et muti cantatur in Graduali: *Benedicam Dominum in omni tempore.* Versus est: *In Domino laudabitur anima mea*, in *Alleluja* vero monet ad hanc laudem: *Venite exultemus Domino, etc.* De Offertorio supra dictum est. Postcommunio vero est: *De fructu operum tuorum satiabitur terra* (5), idest praedicatores, quos Dominus replet prius bonis, et ipsi repleti alios replent.

4. Potest autem dici, secundum Richardum Episcopum Cremonensem *(in Mitrali)*, quod Salomone mortuo regnum dividitur, et ideo mensis Septembris historia bipartitur. Prima pars in una historia consolidatur, alia variatur, quia regnum Juda in David familia stabilitur, sed regnum Israel a pluribus occupatur. Unde et historia de his justis, qui gentibus intermisti fuerant, compilatur,

(1) Psal. 69. (2) Exod. 32. (3) II. Cor. 3. (4) Marc. 7. (5) Psal. 103.

ut de Job, Thobia, Judith et Hester, cum in prima Septembris hebdomada legatur Job, quem ipse scripsit cum Responsorio: *Si bona, etc.* In secunda liber Thobiae, quem ipse composuit. In tertia Judith, quem Achior edidit. In quarta Hester, quem Mardochaeus, vel potius Esdra composuit, sed in libro Esdrae, post haec opera recitatur, et cum his cantatur Responsorium: *Peto*, et: *Adonai Domine, etc.* His temporibus prophetizavit Elias, qui gessit typum Christi. Sic mortuo Constantino Ecclesia separatur: una pars est catholica, alia per multa schismata separatur, a quibus Ecclesia catholica multa adversa pro Domino toleravit, sicut illi quorum opera hoc tempore leguntur.

5. Inter catholicos quidam sunt perfecti, quidam imperfecti. Perfecti sunt praedicatores idonei, ministri et cooperatores Dei, quod dicitur in Epistola: *Fiduciam* (1). Hi adducunt imperfectos, et alienos, surdos, mutos ad gloriam Jesu Christi, sicut legitur in Evangelio. Vox itaque perfectorum est in Introitu: *Deus in adjutorium meum intende*, quia adjutorium Dei implorant, ut haereticis valeant resistere, et eos ad Dei gratiam adducere; aut est vox imperfectorum proficientium, qui ut proficiant, Dei implorant auxilium in Graduali: *Benedicam*, et in *Alleluja: Dominus refugium*. Vox siquidem est perfectorum gratias agentium de illis se a perfectione aliquoties temperantibus, et istis proficientibus. Et quia Moyses fuit unus eorum qui se obtulerunt pro peccatis subditorum, ideo in Offertorio cantatur: *Praecatus est Moyses*. Hi perfecti sunt illa terra quae satiata fructu operum Domini, donis videlicet Spiritus sancti, producit foenum jumentis, idest doctrinam hominibus, unde Communio est: *De fructu, etc.* Attende, quod recte de Job, et Moyse simul recte cantatur, quoniam contemporanei reperiuntur, per quorum exemplum ad patientiam et mansuetudinem invitamur.

CAPUT CXXVII.

DE DOMINICA XIII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Thobias legitur decimatertia dominica post Pentecosten, et ejus diei Missa, ejusque expositio. Et num. 2. 3. 4.

1. Dominica decimatertia legitur liber Thobiae, per quem figuratur genus humanum coecum factum per peccatum primi parentis, quod non potuit sanari amaritudine passionis, quae per fel significata est; Christus vero per piscem, quia piscis assus est Christus passus. Coecum quidem erat genus humanum, quia *habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis* (2). Petit ergo ut veniat Dominus, sicut promisit.

2. Dominica enim ista est de promissionibus, unde dicit in Introitu: *Respice, Domine, in Testamentum tuum, et in promissione tua*, ut sicut promisit, veniat Filius tuus. Et hoc est quod sequitur: *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem*. Et hoc est quod dixit Tobias filio suo: *Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum* (3); unde sequitur Oratio: *Omnipotens sempiterne Deus, de cujus munere venit, etc.* Et rogat ut possit currere Ecclesia ad veras promissiones.

3. Epistola: *Abrahae dictae sunt promissiones, et semini ejus, etc.* (4), ubi agitur de promissionibus, et sequitur ibi: *Quid igitur lex*, dixit Apostolus, si non potest sanare genus humanum coe-

(1) II. Cor. (2) Isai. 9. (3) Tob. 4. (4) Gal. 3.

cum sicut Thobiam? Et sequitur responsio: Lex quidem *propter transgressiones posita est.* Sequitur Responsorium: *Respice Domine in testamentum tuum,* ubi ostenditur vehemens effectus orationis. In *Alleluja: Quoniam Deus magnus, etc.*, ostenditur quis est qui potest illuminare.

4. In Evangelio ostenditur quod lex non potest sanare, et incipit in quibusdam Ecclesiis: *Beati oculi, qui vident, quae vos videtis... multi prophetae et reges, etc.* (1), ubi habetur quod sacerdos et levita pertransierunt hominem, qui incidit in latrones; sacerdos inquam, et levita veteris Testamenti, sed solus Samaritanus, scilicet Christus, qui est custos noster, ipsum sanavit. Et quia lex non sanat, quoniam neminem ad perfectionem ducit, sed solus Deus in quo sperandum est, ideo sequitur Offertorium: *In te Domine speravi.* Quomodo autem sanavit illum coecum, patet quia per panem Angelorum, qui factus est panis hominum, idest per Filium Dei incarnatum, et ideo sequitur in Postcommunione: *Panem Angelorum manducavit homo* (2). Aliae Ecclesiae dicunt: *Panem de coelo, etc.* (3).

CAPUT CXXVIII.

DE DOMINICA XIV. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Judith historia cur legatur dominica decimaquarta post Pentecosten. Et ejus diei officium quale. Et num. 2.

1. Dominica decimaquarta legitur liber Judith, et cantatur quomodo victoria data est in manu foeminae, et monet nos Ecclesia ad sanctimoniam, sive ad continentiam, exemplo Judith. Sicut enim interfecit Holofernem, qui interpretatur *enervans vitulum saginatum,* sic monet Ecclesia, ut interficiamus Holofernem, idest diabolum, qui enervat, et interficit lascivos mundi, quod fiet per sanctimoniam, abscindendo ei caput. Nam caput diaboli est luxuria, quia quasi primo de ea incipit homines tentare, et ideo Dominus dicit: *Sint lumbi vestri praecincti* (4), hoc est praecingatis vos contra primum vitium, juxta illud Exodi in comestione agni: *Renes vestros accingetis* (5). Alio tamen modo superbia est initium omnis peccati. Quia vero fragiles sumus, et effoeminati, unde interficere non possumus Holofernem, nisi adjutorio Dei, ideo dicit in Introitu: *Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui* (6).

2. Sequitur in quibusdam Ecclesiis Epistola: *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem* (7), et sequitur: *Manifesta sunt autem opera carnis,* et nominant ea. Et post: *Fructus autem Spiritus est pax, patientia, etc.* Devincere igitur Holofernem in nobis, est facere ista duo. Per hoc quoque vitia interficimus in nobis, quod gustamus Spiritum sanctum, quo gustato desipit omnis caro. Sed quia non potest sanari in nobis carnalitas, nisi a Domino, quia est sicut lepra, ideo in quibusdam Ecclesiis sequitur Evangelium: *Dum iret Jesus* (8), de leprosis, qui venerunt ad Dominum, et dixit eis: *Ite, et ostendite vos sacerdotibus,* ipsi tamen prius sanatis, per quod significatur quod prius peccator a Domino sanatur, et postea injungitur ei poenitentia a sacerdote, et absolvitur, quod significatum est per hoc quod discipuli Domini instita Lazari solverunt, et tamen prius ipse erat resuscitatus a Domino. Rediit autem unus ad eum flexis genibus, gratias agens, per quod significatur, quod unitas Ecclesiae reddit gratias Deo, unde unus sanabatur in piscina; et ideo in Responsorio

(1) Luc. 10. (2) Psal. 77. (3) Sap. 16. (4) Luc. 12. (5) Exod. 12. (6) Psal 83. (7) Gal. 5. (8) Luc. 17.

in gratiarum actione dicit Ecclesia: *Bonum est confiteri Domino,* et etiam in *Alleluja,* quod est in quibusdam Ecclesiis: *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus.* Et quia hoc non sufficit, nisi et Dominus nos custodiat, ideo sequitur in Offertorio: *Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum,* quia custodit nos Dominus per angelos. Sequitur: *Gustate et videte.* Quid autem gustare debemus ostenditur in Postcommunione, scilicet panem qui saginat animam, non corpus. Unde est Offertorium in quibusdam Ecclesiis: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (1).

CAPUT CXXIX.

DE DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decimaquinta post Pentecosten in quo conveniat cum antecedenti. Missa item ejusdem diei. Et num. 2.

1. Dominica decimaquinta habet eamdem intentionem cum praecedenti, et ideo in quibusdam Ecclesiis in his duabus dominicis legitur liber Judith, et Introitus est: *Inclina aurem tuam Domine.* Versus est: *Laetifica animam servi tui, quoniam ad te Domine levavi animam meam,* quasi dicat: non ad carnalia desideria. In Epistola monet nos ut non simus vitulus saginatus, sed simus spirituales, unde dicit ibi Paulus: *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus* (2). *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam...qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem* (3). Sequitur Responsorium: *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine* (4), qui dat victoriam in manu foeminae, quando fecit hominem vincere in carne; et quia hoc facit qui praeparat cor suum ad serviendum Deo, sequitur *Alleluja: Paratum cor meum, Deus, etc.*

2. In Evangelio: *Nemo potest duobus dominis servire* (5), docemur ne serviamus ventri, et post: *Nolite soliciti esse, dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, etc.*, sed *quaerite primum regnum Dei, etc.* Nolite soliciti esse, scilicet solicitudine suffocationis; solicitudine autem providentiae soliciti esse debemus. In Offertorio vero monemur ut serviamus Domino, non ventri: *Expectans expectavi Dominum,* ut reficeret me. Quis autem iste cibus, quo anima debet refici, ostenditur in Postcommunione, quae est in quibusdam Ecclesiis: *Qui manducat meam carnem,* scilicet per fidem, nam ut dicit Augustinus: *Crede, et manducasti, etc.* Quaeritur autem quare Ecclesia post libros Salomonis legat librum Job, et postea librum Thobiae et Judith, cum alio modo ordinentur in Biblia? Sicut enim dictum est sub SEPTIMA DOMINICA, praecedunt libri exemplares, et postea doctrinales, quia magis movent facta quam dicta, et ad ultimum ponuntur libri Machabaeorum, qui sunt libri exemplares. Ad quod dicitur, quod per doctrinam pervenitur ad perfectionem patientiae, quae magis fuit in Job, unde postea sequitur Thobias, quia magnum etiam patientiae signum fuit in Thobia, qui amisit multa, et filium ad tempus, et oculos, qui maxime ab homine diliguntur, ex eo quod oculi sunt principium cognitionis, ad quam natus est homo. Et quia etiam plus valet exemplum foeminae, et magis erubescentiam incutit, ideo liber Judith, in quo habetur de victoria in manu foeminae, post praedictos ab Ecclesia ordinatur; ultimo vero liber Machabaeorum legitur, quia ibi habetur exemplum de confirmatione justitiae; Machabaei enim passi sunt martyrium pro lege defendenda et custodienda ab Antiocho fidei inimico.

(1) Joan. 6. (2) Gal. 5. (3) Gal. 6. (4) Psal. 117. (5) Matth. 6.

CAPUT CXXX.

DE DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decimasexta post Pentecosten officium, ex Machabaeis sumptum. Et num. 2. 3. 4.

1. Decimasexta dominica legit et cantat Ecclesia de Machabaeis, ut dicitur in sequenti titulo, qui multa passi sunt ab Antiocho, et septem populis. Et ibi habetur quod templum, quod pollutum fuerat ab illis populis, ab illis Machabaeis purificatum fuit; et per hoc significatur quod anima, quae templum Dei est, polluta a septem capitalibus vitiis non potest mundari, nisi purificetur a peccato, quod est causa resuscitari de morte peccati, unde habetur in Evangelio de resurrectione filii viduae, et ideo incipit Introitus: *Miserere mei, Domine,* scilicet, ut resuscites me. Versus est: *Inclina, Domine, aurem, etc.*

2.-3. In Epistola vero Apostolus invitat nos ad patientiam, dicens: *Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis etc.* (1); sic enim vincuntur inimici a Machabaeis, idest a sanctis. Sequitur Graduale: *Timebunt gentes,* quia sicut postquam illi vicerunt inimicos suos, et mundaverunt templum, et reaedificaverunt, timuerunt gentes in circuitu; sic et postquam homo vicerit diabolum, et mundaverit se per confessionem, et reaedificaverit templum Dei in se, timent daemones; unde sequitur Versus: *Quoniam aedificavit Dominus Sion.* Sed quia non potest fieri nisi a Domino quod homo liberetur a vitiis, ideo sequitur: *Alleluja, Redemptionem misit, etc.* Evangelium est in quibusdam Ecclesiis: *Ibat Jesus in civitatem* (2), et post: *Et accessit (Jesus), et tetigit loculum, et ait: Adolescens, tibi dico, surge, et resedit qui erat mortuus, et coepit loqui. Et dedit illum matri suae.* Nempe tangit Dominus loculum, ubi erat mortuus, quando infirmitate, vel aliquo flagello tangit corpus hominis, in qua jacet mortuus spiritus hominis, idest anima, et sic excitatur a somno mortis, unde Eccl. c. 31: *Infirmitas gravis sobriam facit animam.* Sequitur Offertorium, quasi in voce Machabaeorum: *Domine in auxilium meum respice.* Sequitur Postcommunio: *Domine memorabor justitiae tuae solius,* justitiae inquam, quia *omnis qui venit ad te, non ejicietur foras.*

4. Potest et aliter dici, quod Josia defuncto Jerusalem destruitur, populus captivatur et premitur, ideo in hoc mense Octobri Machabaeorum historia legitur,et cantatur: *Adaperiat,etc.*,quia a suis adversariis admodum praemebantur,quorum primam partem Simon pontifex edidit,aliam filius ejus Joannes, posteriorem quidam Judaeus agrestis, sed eruditus. Hi captivi militantem designant Ecclesiam, in qua sunt duces et satellites, doctores et discipuli, perfecti et imperfecti. Doctores viduam significant Ecclesiam, quae vidua est, quia militans cum sponso triumphanti non est, cujus filius moritur, cum discipuli pro quovis crimine ab Ecclesiae corpore separantur, resuscitantur cum illis gratia infunditur. Haec igitur orat in Evangelio pro filii resurrectione, idest gratiae infusione, et hortatur in Epistola, ne deficiat in tribulationibus, et hujus rei gratia flectit genua sua. Haec eadem orat in Introitu: *Miserere,* et in Offertorio: *Domine.* Graduale: *Respice,* id quod dicitur in Evangelio: *Accepit autem omnes timor.* Postcommunio: *Domine memorabor,* gratiarum est actio. Vel hic mensis Octobris, ut quidam ajunt, designat octavam: sicut ergo Judaei, finitis praeliis, et templo restaurato, in hymnis et confessionibus Domino benedicebant, sic in octava magnae festivitatis sancti festivius exultabunt.

(1) Eph. 3. (2) Luc. 7.

CAPUT CXXXI.

DE DOMINICA XVII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decimaseptima post Pentecosten quid moneat, et num. 2. 3.

1.-2. In dominica decimaseptima agitur de nuptiis aeternis, quia consideratione nuptiarum illarum libenter patimur tribulationes, sicut et Machabaei fecerunt. Sunt autem quatuor dominicae, in quibus agit Ecclesiae de Machabaeis. Consideratio enim illa tribulationes leves facit, et propter illas nuptias poena quaelibet leviter sustinetur. De his nuptiis dicitur in Evangelio, quod in hac die in quibusdam Ecclesiis legitur: *Cum invitatus fueris ad nuptias... recumbe in novissimo loco, etc.* (1). Omnes invitati sumus ad nuptias aeternas, et si in novissimo loco nos ponimus hic, ut simus humiles, exaltabimur in paradiso, et econtra; unde statim subjungitur: *Quia omnis, qui se exaltat humiliabitur, etc.*; unde incipit Introitus: *Justus es Domine,* scilicet in hoc judicio, *et rectum judicium tuum.* Huic enim judicio concordat Ecclesia, seu consentit, quo Deus exaltat humiles, et superbos deprimit, dicens: *Justus es Domine, etc.* In Epistola: *Obsecro vos* (2), invitat nos ad humilitatem, ut dicatur nobis: *Amice, ascende superius,* ubi dicitur, ut *digne,* idest in humilitate *ambuletis in vocatione, qua vocati estis,* scilicet ad nuptias; hoc enim est novissimum locum tenere. Ad hoc idem monet in Graduali: *Beata gens, cujus est Dominus Deus eorum, etc.* Superbi faciunt se dominos, humilium vero Deus est dominus, unde Versus est: *Verbo Domini coeli,* idest humiles, *firmati,* idest sanctificati *sunt.* Debemus ergo esse humiles, quia nihil habemus, nisi a Deo, et ideo sequitur in quibusdam Ecclesiis: *Alleluja, Qui timent Deum sperant in eum,* quasi dicat: non in se. Postea sequitur Evangelium de nuptiis, sicut dictum est. In aliis vero Ecclesiis legitur: *Cum intraret Jesus in domum* (3). Notandum autem, quod antequam in ipso Evangelio dicatur de nuptiis, habetur quomodo sanavit hydropicum, per quem intelligitur omnis amator mundi: prius enim oportet, quod sitis mundi satietur, quia *qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum* (4); quamdiu enim homo erit hydropicus, in illis nuptiis non poterit satiari.

3. In Offertorio similiter invitamur ad humilitatem, unde ibi habetur oratio Danielis: *Oravi ad Deum meum, etc.* (5). Et propter hanc humilitatem meruit audire Archangelum, qui certificavit eum de incarnatione Christi. Satis ante congrue fit ibi mentio de Angelo, quoniam officium circa dedicationem beati Michaelis cantatur. In Postcommunione habetur de humilibus, et superbis: *Vovete, et reddite domino Deo vestro omnes qui in circuitu ejus affertis munera* (6), idest humiles qui attribuitis omnia bona Deo *terribili, et ei qui aufert spiritum principum* (7), idest superbiam eorum: ecce quia superbos humiliat.

(1) Luc. 14. (2) Eph. 4. (3) Luc. 14. (4) Joan. 4. (5) Dan. 9. (6) Psal. 75. (7) Ibid.

CAPUT CXXXII.

DE QUARTA FERIA QUATUOR TEMPORUM SEPTEMBRIS

SUMMA

1. Feria quarta dominicae decimaseptimae post Pentecosten quale habeat officium.

1. In quarta feria legitur Evangelium: *Respondens unus de turba* (1), de surdo et muto, quem Apostoli curare non poterant, eo quod *hoc genus daemoniorum non ejicitur nisi in oratione et jejunio*, quod bene huic diei convenit, hodie namque jejunium est Quatuor temporum. Ideo namque duae Lectiones leguntur, ut ordinandi in duobus praeceptis charitatis, vel duabus legibus instruantur. Prima de calcatore uvae, scilicet *Ecce dies* (2), tempori convenit. Secunda, videlicet *Congregatus* (3), congruit ordinandis, quibus dicitur in Introitu: *Exultate Deo*, qui praemeditari praemittunt. In Offertorio: *Meditabor*. Postcommunio est: *Comedite pinguia*, et sumitur de Lectione secunda.

CAPUT CXXXIII.

DE SEXTA FERIA QUATUOR TEMPORUM SEPTEMBRIS

SUMMA

1. Pœnitentiam exprimit Ordinandorum feria sexta Quatuor temporum Septembris.

1. Feriae sextae officium poenitentiam exprimit Ordinandorum; unde in Evangelio: *Factum est* (4), peccata a paralytico dimittuntur, et in Lectione: *Convertere*, ad conversionem instruuntur, et in Introitu: *Laetetur*, ad quaerendum Dominum invitantur. Graduale et Postcommunio sunt orationes Lectorum. Offerenda consolatio eorumdem. In aliis tamen Ecclesiis dicitur Evangelium: *Rogabat Jesum* (5).

(1) Marc. 9. (2) Amos 4. (3) I. Esdr. 3. (4) Matth. 8. (5) Luc. 7.

CAPUT CXXXIV.

DE SABBATO QUATUOR TEMPORUM SEPTEMBRIS

SUMMA

1. *Sabbatum Quatuor temporum Septembris quid moneat. Et num. 2.*
3. *Jejuniorum instituendorum vetus mos. Et num. 3. Diversus hodie, num. 4. Et ejus ratio, num. 5.*

1. Sabbati quoque officium ad doctrinam ipsorum Ordinandorum fit, ne sint steriles, ut fici arbor infructuosa, de qua legitur Evangelium *Arborem fici, etc.* (1), ne vita illorum sit terrenis implicita, sicut mulier incurvata. In Epistola vero: *Tabernaculum factum est, etc.* (2), ubi de primo et secundo agitur tabernaculo, monentur ut sic serviant in tabernaculo Ecclesiae militantis, ut Domino praesententur in tabernaculo triumphantis.

2. In Lectionibus vero, quare hoc Septembris jejunium indicitur, causa instructionis, et ejus utilitas intimatur, quarum prima est: *Decima die* (3). Secunda est: *Quintadecima die* (4). Tertia est: *Domine Dominus noster* (5). Quarta est: *Factum est verbum* (6). Quinta est: *Angelus Domini* (7). Caetera sunt Ordinandorum exhortationes, orationes et consolationes. Postcommunio: *Mense septimo*, de Levitici lectione sumitur. Merito autem in hoc mense fit clericorum Ordinatio, quoniam et in hoc mense fiebat Tabernaculorum celebratio. Ordinati vero sunt Ecclesiae ministri in die Tabernaculorum per septiformem gratiam in septem gradibus constituti; unde et beatus Petrus legitur Ordinationem fecisse in Septembri sex Episcoporum, decem presbyterorum, et septem diaconorum. Et celebratur Ordinatio in tertia hebdomada, quia in tempore tertio, scilicet gratiae, fuit ab Apostolis instituta.

3. Olim tamen alia ratio fuit a sapientibus assignata, nam olim instituta fuere jejunia in prima hebdomada Martii, in secunda Junii, in tertia Septembris, in quarta Decembris, ut comitarentur initia tesserae decadis Jesu Christi. Cum enim quis ordinatur, quodammodo ut Christo attineat, generatur; ergo persona primae tesserae decadis est Abraham, a quo sumitur Ordinatio primae hebdomadae Martii prima persona; secundae tesserae decadis est David, a quo sumitur Ordinatio secundae septimanae Junii; initium tertiae est Jeconiae, a quo sumitur Ordinatio tertiae septimanae Septembris: demum est Christus in quarto loco, a quo sumitur Ordinatio quartae septimanae Decembris. Sumuntur autem potius ab his personis, quam ab aliis Ordinationes, vel quia fuerunt in genealogia majores, vel propter nominum interpretationes; dicitur enim Abraham *pater multarum gentium*, David *fortis*, Jeconia *praeparatio Domini;* sic et illi qui ordinantur debent esse fortes, praeparati ad Evangelium Christi. Vel sicut a persona in personam sunt quatuordecim generationes, sic ab Ordinatione in Ordinationem septimanae quatuordecim inveniuntur, ut Ordinandi periti sint in Decalogi, et in Evangelii disciplina.

4. Nunc autem jejunia ex causis praemissis aliter ordinantur, ut dictum est sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Et memento quod Apostolici usque ad Simplicium Papam in Decembri semper Ordines celebrabant, ut Ordinandos coaptarent generationi Jesu Christi. Simplicius vero addidit Ordines in Februario tribuendos, ut Ordinandos vicinius incorporaret corpori

(1) Luc. 13. (2) Hebr. 9. (3) Lev. 23. (4) Ibid. (5) Mich. ult. (6) Zach. 7. (7) Dan. 3.

Jesu Christi: vide de hoc in PROOEMIO secundae partis. Sed si, ut praemissum est, jejunia constituta sunt in praedictis septimanis pro his qui ad Ordinationem accedunt, numquid commutari possunt, quando nullus tunc ordinatur? Certe non, nisi necessitate urgente, de qua in PROOEMIO secundae partis dictum est; cum enim sit una Ecclesia, omnino debet in actionibus ejus esse concordia, quae non esset, si in tam generali jejunio alii pranderent, alii jejunarent. Praeterea, licet alicubi non fiat Ordinatio, fit tamen alibi, pro quibus jejunare et orare debemus, ut digni ad ordinationem perveniant; omnes enim fratres sumus, et unanimes in domo Domini sumus.

CAPUT CXXXV.

DE DOMINICA XVIII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decimaoctava post Pentecosten quid agat moneatque. Et num. 2. 3.

1. Dictum est in praecedenti dominica, quod debet homo se ponere in novissimo loco, ut ponatur in primo, sicut sunt praelati; unde in hac decimaoctava dominica agitur de praelatis, qui sunt in primo loco, unde Evangelium est in quibusdam Ecclesiis: *Super cathedram Moysi, etc.* (1). Introitus vero incipit: *Da pacem, Domine, sustinentibus te, ut prophetae tui*, idest praelati, *fideles inveniantur*, supplendum est: non infideles, sicut Scribae et Pharisaei. Versus est: *Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus* (2), idest ibimus ad nuptias, et de hoc laetatus sum, quia invitati sumus ad nuptias, in quibus erit aeterna pax. In aliis vero Ecclesiis Versus est: *Bonum est.* Praeterea, scripserunt quidam, quod ideo dicitur Introitus ipse, quia tali die Zacharias Papa fecit pacem cum Longobardis.

2. In Epistola Apostolus agit gratias de Ephesiis, quia habent fidem vera de istis nuptiis, dicens: *Gratias ago Deo meo semper pro vobis, etc.* (3); in Responsorio vero: *Laetatus sum, etc.*, ostendit gaudium de praedictis nuptiis, et ideo propter praedictas nuptias in *Alleluja, Laudate Dominum omnes gentes,* hortatur ad laudem.

3. Evangelium in quibusdam Ecclesiis: *Accesserunt ad Jesum* (4), est de Scribis et Phariseis qui infideles fuerunt, unde tentaverunt Dominum dicentes: *Quod est mandatum magnum, etc.* dixit Dominus: *Diliges Dominum Deum, etc.*, et postea reprehendit eos de infidelitate, quia non credebant ipsum esse Deum, dicens: *Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt ei David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, etc.* Praelati vero non debent esse tales, idest infideles; sed sicut Moyses, de quo habetur in Offertorio: *Sanctificavit Moyses altare Domino, etc.*, debent praelati se totos offerre incensum, et postea multas hostias; unde sequitur Postcommunio: *Tollite hostias.* Loquitur enim de praelatis.

(1) Matth. 23. (2) Psal. 121. (3) I. Corint. 1. (4) Matth. 22.

CAPUT CXXXVI.

DE DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica decimanona post Pentecosten quid referat, aut moneat. Et num. 2.

1. Haec decimanona dominica respondet praecedenti, in qua dictum est: *Da pacem, Domine, sustinentibus te, ut prophetae tui*, idest praelati tui, *fideles inveniantur*. Respondet, inquam, si faciant quod habetur in Evangelio, quod legitur in hac dominica in quibusdam Ecclesiis, scilicet: *Ascendens Jesus, etc.* (1), in quo habetur quod adduxerunt ad Dominum paralyticum. *Et videns Jesus fidem illorum dixit paralytico: Confide filii, remittuntur tibi peccata tua.* Paralytici sunt qui in deliciis carnis ita dissoluti sunt, quod non possunt opera bona facere, et merito fide praelatorum sanantur, et ideo bonum est habere bonos praelatos. *Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: hic blasphemat. Et videns Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut sciatis, quoniam Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, dixit paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et ambula.*

2. Et quia solus Deus est qui sanat paralysim, ideo incipit Introitus: *Salus populi ego sum, etc.* Versus est: *Attendite popule meus legem meam*, subaudi: per quam sanantur paralytici. In Epistola monet Apostolus paralyticos, ut erigantur corporaliter a paralysi ad bona opera, dicens: *Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, etc.* (2). Sequitur etiam Graduale in voce paralytici: *Dirigatur, Domine, oratio mea sicut incensum, etc.* (3). Versus est: *Elevatio manuum mearum, etc.* (4): jam iste levatur ad bona opera. *Alleluja* vero dicitur in voce paralytici sanati, scilicet: *Dextera Domini fecit virtutem*, subaudi: quia sanavit me. Sed quia non sufficit sanare, nisi Dominus custodiat, sequitur Offertorium: *Si ambulavero in medio tribulationis;* ubicumque enim ambulant sanati a Domino, custodit eos quantum in se est.

CAPUT CXXXVII.

DE DOMINICA XX. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica vigesima post Pentecosten quid legat.
2. Dominicae vigesimae post Pentecosten Missa. Et num. 4.
3. Nuptiae tres leguntur in Evangelio.

1. In dominica vigesima incipit Ecclesia legere duodecim Prophetas et Danielem, et cantat de Isaia, et Daniele, et Jeremia, non tamen legit de Isaia et Jeremia, quia in aliis temporibus plenius leguntur. De Isaia enim legitur in Adventu, de Jeremia in Passione. Quaeritur autem, qua-

(1) Matth. 9. (2) Eph. 4. (3) Psal. 140. (4) Ibid.

re legit Ecclesia Prophetas, post librum Machabaeorum, cum in Biblia praeponatur? Ad quod dicimus, quod Biblia praeponit omnes libro exemplares, eo quod magis movent exempla, quam doctrina, praeter librum Machabaeorum, quem ultimo ponit, et propter perfectam justitiam, et propter tempus, quia ultimo tempore fuerunt. Ecclesia etiam legit ultimum librum Ezechielis, quia in eo agitur de templo coelesti, in quo est confirmatio et finis omnium. Duodecim vero Prophetas legit, propter fundamentum fidei, quod semper necessarium est, quantumcumque homo sit perfectus. Vide quod dictum est sub DOMINICA XV. Incipit ante Ecclesia legere Ezechielem in principio Novembris. In matutinali hujus dominicae officio primum Responsorium est in quibusdam Ecclesiis de Isaia, scilicet: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum* (1). Vidit enim Isaias quomodo thronum Dei Angeli sunt, et Sancti in Ecclesia triumphante et militante, in quibus per gratiam sedet ille qui est *primus et novissimus* (2). Quia ergo Ezechiel vidit templum coeleste, in quo fiunt nuptiae aeternae, ideo in Evangelio Missae, quod in quibusdam Ecclesiis in hac dominica dicitur: *Simile factum est regnum coelorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo* (3). Et misit servos suos hora coenae dicere invitatis: Omnia parata sunt, venite ad nuptias. Illi contempserunt venire ad nuptias. Hi sunt Judaei, qui contempserunt venire. Et misit tunc servos suos, dicens: *Ite ad exitus viarum, et convocate omnes, et impletae sunt nuptiae discumbentium.* Et videns Rex quemdam non habentem vestem nuptialem, dixit ei: *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Et tradidit eum ministris suis, ut projicerent eum in tenebras exteriores.

2. Huic autem judicio, quo Dominus eos qui contempserunt venire ad nuptias, amovit a nuptiis, et omnes alios vocavit, congaudet Ecclesia in Introitu, dicens: *Omnia quae fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti.* In Epistola vero monet nos Apostolus, ut caute ambulemus ad has nuptias, quia sine veste nuptiali projicimur in tenebras exteriores, dicens: *Videte quomodo caute ambuletis, etc.* (4), dissuadet a contrario, dicens: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria,* ne sitis in nuptiis diaboli, sed impleamini Spiritu sancto. Sed quia cibum illarum nuptiarum non potest dare nisi solus Deus, ideo sequitur in Responsorio: *Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum,* idest cibum nuptiarum aeternarum, *in tempore opportuno* (5). Et quia de nuptiis illis non potest comedere qui est in peccato mortali, sequitur in quibusdam Ecclesiis: *Alleluja, De profundis,* idest de peccato, *clamavi ad te Domine,* ut me eruas a peccato, et ita peto nuptiis interesse. In Offertorio vero ostenditur: quid sit interesse nuptiis, scilicet habere memoriam de aeternis, dicens: *Super flumina Babylonis,* scilicet delitias saeculi, *illic sedimus, et flevimus, cum recordaremur tui Sion* (6), idest tui, o Ecclesia triumphans. In Postcommunione vero petit, ut detur ei interesse nuptiis illis, dicens: *Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti, etc.* (7), quasi dicat: memor esto, quia promisisti; qui enim promittit et non dat, videtur esse oblitus.

3. Et nota quod tres nuptiae leguntur in Evangelio. De primis dicitur, quod *simile est regnum coelorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo.* Hic filius est Christus, qui humanam naturam sibi copulavit, ubi fuit thalamus Virginis uterus, unde *tamquam sponsus procedens de thalamo suo* (8). Ad has nuptias homines sub lege per Prophetas invitavit. De secundis dicitur: *Vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis* (9). Hic dominus Christus est verus homo, qui ascendens, angelicam naturam sibi copulavit. Ad has nuptias gentes per Apostolos convocavit. De tertiis vero dicitur: *Virgines, quae paratae erant, intraverunt cum eo ad unptias* (10). Hic sponsus est Christus, qui Ecclesiam post judicium sibi copulabit, et in thalamo glorificabit. Ad has per praelatos Ecclesiae quotidie invitamur. De primis solemnizat Ecclesia in Christi Nativitate. De secundis in Ascensione. De tertiis in Resurrectione, quoniam in nostra resurrectione Christus sponsam assumet, et de Babylonia mundi introducet in cellarium paradisi, de quibus nuptiis hic potest intelligi, cum intrasset homo non habens vestem nuptialem, ejectus est in tenebras

(1) Isai. 6. (2) Apoc. 1. (3) Matth. 22. (4) Ephes. 5. (5) Psal. 144. (6) Psal. 136. (7) Psal. 118. (8) Psal. 18. (9) Luc. 12. (10) Matth. 25.

exteriores, caeteri nuptialiter induti sunt cum Domino epulati. Hi sunt lapides vivi, ex quibus aedificantur muri Jerusalem. Potest etiam aliter dici, quod post reversionem a captivitate Jerusalem reaedificabitur, et templum restaurabitur per Zachariam, et Aggaeum, et Esdram et Malachiam, per quos adventus Domini praenunciatur, ideoque in hoc mense Novembris usque ad Adventum Domini cantatur historia de Prophetis: *Vidi Dominum*, et leguntur libri Ezechielis, et Danielis, et duodecim Prophetarum. Captivitas illa corporalis nostram spiritualem significat. A captivitate reversio est peccatorum remissio. Rex itaque prophetarum volens supernam Jerusalem restaurare, filio nuptias celebravit, et sicut legitur in Evangelio, multos ad coeleste prandium invitavit: hi qui intraverunt, sunt lapides vivi, de quibus praemissum est. Ne igitur ad captivitatem similem revertamur, et a nuptiis excludamur, monet nos Paulus in Epistola praecedenti: *Videte quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes* (1). Introitus: *Omnia quae fecisti*, vox est Danielis captivitatem praeteritam recolentis, et eam Dei judicio adscribentis. Similiter in Offertorio: *Super flumina Babylonis*, captivitatem illam ploramus; sed in Graduali: *Oculi omnium*, gratias agimus. In Postcommunione: *Memento verbi*, postulamus ut nuptias promissas in spe, proficiamus in re.

CAPUT CXXXVIII.

DE DOMINICA XXI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica vigesimaprima post Pentecosten quid moneat, ejusque diei officium. Et num. 2. 3.

1. In praecedenti dominica instructi sumus et admoniti, ut caute eamus ad nuptias, quae celebrantur in templo, quod scripsit Ezechiel. Sed quia de his nuptiis maxime invidet nobis diabolus, pro eo quod de illis ejectus fuit, ideo in hac vigesimaprima dominica agit Ecclesia de bello contra diabolum, et de armatura nostra contra eum. Si enim pugnaverimus, intererimus aeternis nuptiis; si tamen habuerimus vestem nuptialem, quae est charitas, aliter non. Unde quia cinis et cilicium sunt arma poenitentiae, in Introitu utitur Ecclesia voce Mardochaei, in cilicio et cinere existentis, dicens Deo: *In voluntate tua, Domine, universa sunt posita, et non est qui resistat voluntati tuae* (2). Sequitur: *Quoniam Dominus universorum tu es*, et ideo beati qui tibi serviunt, quia tu liberas eos de manu diaboli, et adjuvas eos in bello contra diabolum, sicut in hac oratione liberasti Mardocheum de manu Aman, et suspensus est in patibulo, quod praeparaverat Mardochaeo.

2. In Epistola monet Apostolus armari contra diabolum armatura Dei, dicens: *Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus, etc.* (3). Et post: *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates.... contra spiritualia nequitiae in coelestibus.... in omnibus sumentes scutum fidei, etc.* Sed quia etiam bene armati non possunt per se resistere, nisi Deus adjuvet, sequitur Responsorium: *Domine, refugium factus es nobis, etc.* Quia si lassamur vel sauciamur in hoc bello, non est refugium nisi ad ipsum, unde sequitur in quibusdam Ecclesiis: *Alleluja, Lauda anima mea Dominum.*

3. Quia vero sauciati in hoc bello non sanantur nisi a Domino, et multi ab eo sanantur, ideo in quibusdam Ecclesiis sequitur Evangelium de sanatione filii Reguli: *Erat quidam Regulus, cujus*

(1) Ephes. 5. (2) Hester 3. (3) Eph. 6.

filius infirmabatur, etc. (1). Per istum Regulum intelliguntur reges, scilicet praelati, qui reges sunt, et debent esse humiles; et ita sunt Reguli, unde exaudiuntur, licet habeant parvam fidem pro sanatione filiorum. Credebat enim iste Regulus, quod Dominus poterat sanare filium suum, sed non credebat quod esset Deus, quia credebat quod non posset sanare, nisi praesens. Humilitas ergo valde necessaria est praelatis. Quia vero per patientiam maxime vincitur diabolus, praeponitur in Offertorio Job in exemplum; unde in Sapientia: *Melior est patiens viro forti; et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium* (2). Et incipit: *Vir erat in terra Hus, nomine Job, etc.* In versibus autem hujus Offertorii fit saepe repetitio, de qua dictum est sub DOMINICA SECUNDA POST OCTAVAM EPIPHANIAE. Sed quia nihil valet patientia, nisi homo speret in Domino, sequitur Postcommunio: *In salutare tuum anima mea speravit, etc.*, quia spes patientiam operatur.

CAPUT CXXXIX.

DE DOMINICA XXII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica vigesimasecunda post Pentecosten hortatur ad charitatem. Et ejus diei officium. num. 2. 3. 4. 5.

1. Dictum est, quod nullus potest interesse aeternis nuptiis, nisi habeat vestem nuptialem, quae est charitas, ideo in hac XXII. dominica monemur et invitamur ad habendam charitatem, ut non tantum beneficiamus proximo, sed dimittamus injurias nobis ab eo factas.

2. Unde in quibusdam Ecclesiis Evangelium est de servo qui debebat decem millia talenta, cum quo Dominus posuit rationem, et ille dixit: *Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem Dominus servi illius dimisit eum, et debitum dimisit ei*, et incipit: *Assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis* (3). Siquidem in die judicii ponet Dominus rationem nobiscum, et nullus poterit computare cum eo, quia de tempore quomodo reddet hanc rationem, quod tam bonum est, quod in quolibet momento ejus potest homo fieri filius Dei.

3.-4. Et ideo incipit Introitus: *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit* (4), quasi diceret: nullus; et hoc est: *Patientiam habe in me, etc.* Et sequitur Versus: *De profundis clamavi ad te, Domine, etc.* In Epistola: *Confidens, etc.* (5), invitat nos Apostolus ad perfectam charitatem, ut dimittamus fratri, ut Deus dimittat nobis, ut sicut habetur in fine Evangelii: *Sic Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Dicit igitur Apostolus in Epistola: *Fratres, confidens*, idest confidentiam talem habemus. Et postea sequitur: *Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet, ut sitis sinceri, et sitis sine offensa*, et tunc est unitas in Ecclesia, quando non offendimus propter injurias, sed dimittimus; unde sequitur Responsorium: *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum* (6). Sed quoniam illos qui irascuntur sanat Dominus per charitatem, et dum poenitent, ideo sequitur: *Alleluja, Qui sanat contritos corde, etc.*

5. In praemisso vero Evangelio monemur ad perfectam charitatem, ut caute ambulemus ad

(1) Joan. 2. (2) Prov. 16. (3) Matth. 18. (4) Psal. 129. (5) Phil. 1. (6) Psal. 132.

nuptias cum veste nuptiali; et quia perfecta charitas non tantum impendit beneficia, et dimittit injurias, sed etiam orat pro inimicis, ideo sequitur in Offertorio oratio Hester ad Assuerum regem, quod interpretatur *beatitudo*, idest ad Christum, et incipit: *Recordare Domine, etc.* (1), in quo Offertorio rogat pro reconciliatione peccatorum. Et quia de hac reconciliatione gaudent Angeli, sequitur in quibusdam Ecclesiis Postcommunio: *Dico vobis, etc.* (2).

CAPUT CXL.

DE DOMINICA XXIII. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae vigesimatertiae post Pentecosten officium.

1. In tribus dominicis ultimis, scilicet XXIII, XXIV, XXV, est idem officium, et in eis ostendit Ecclesia se habere vestem nuptialem, idest charitatem, quia orat pro Judaeis ut convertantur. Quod fiet in fine mundi, quando venient ad fidem nostram, quod significatum est in Joseph, qui noluit longo tempore se manifestare fratribus suis: postea vero ad ultimum se manifestavit eis, et petierunt veniam ab eo, et dixit eis: *Nolite timere, ego pascam vos* (3), *et inebriati sunt cum eo* (4); quae inebriatio significat laetitiam omnium in illa conversione Judaeorum. Hoc autem erit in fine peregrinationis nostrae, et ideo de hujusmodi conversione agitur in fine temporis peregrinationis. In quatuor enim partes divisum est tempus anni, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis, et per has tres dominicas agitur de hac conversione, quia ad fidem Trinitatis convertuntur. In hac ergo XXIII dominica Introitus est de conversione Judaeorum, et de promissione Domini, ipse namque dicit per Jeremiam: *Ego cogito cogitationes pacis, et non afflictionis* (5), quia ad hoc tendunt mala quae vobis infero, ut reconciliem vos mihi. Et nota, quod tempore Henrici III. Imperatoris Bruno Tulliensis Episcopus, qui de multis Sanctis cantus composuit, factus Papa per Henricum III. Imperatorem, et vocatus Leo IX, dum Romam pro papatu veniret, audivit voces Angelorum canentium, et dicentium: *Dicit Dominus, ego cogito cogitationes pacis, etc.*; ipse vero cogitans quod non haberet canonicum ingressum, renunciavit, et iterum a romanis Papa eligitur, et vitam cum multis miraculis finivit. In Graduali vero agit David gratias de sua liberatione a captivitate spirituali et corporali, dicens: *Liberasti nos ex affligentibus nos, etc.* In Versu vero promittit laudem bonorum operum, dicens: *In Deo laudabimur tota die, etc.* Et quia solus Dominus est qui sanat, ideo in quibusdam Ecclesiis sequitur: *Alleluja, Qui sanat contritos corde;* in Offertorio vero petit veniam, sicut fratres Joseph, dicens: *De profundis clamavi ad te, Domine, etc.* Et quia Joseph, idest Christus, respondit: *Nolite timere, ego pascam vos;* ideo quia liberalis est Dominus, et cito dimittit, sequitur Postcommunio: *Amen dico vobis, quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, et fiet vobis* (6). Quia vero non intrabunt ad nuptias, nisi habeant similitudinem Dei, ideo in Evangelio: *Abeuntes, etc.* (7), quod legitur in quibusdam Ecclesiis, dicitur: *Reddite ergo quae sunt Caesaris Caesari; et quae sunt Dei Deo*, scilicet imaginem suam similitudine sua insignitam, quia omnia ad sibi similia convertuntur. In Epistola quoque: *Fratres, imitatores, etc.* (8), monet nos Apostolus, ut reddamus Deo imaginem suam, et post sequitur: *Nostra autem conversatio in coelis est*, quasi dicat: in

(1) Hest. 14. (2) Luc. 15. (3) Gen. 50. (4) Gen. 45. (5) Jerem. 29. (6) Marc. 18. (7) Matth. 22. (8) Phil. 3.

hoc debetis me imitari, non illos quorum venter Deus est, qui sunt inimici crucis Christi. Imitemur autem Deum et Apostolum in humilitate, mansuetudine, charitate, et sanctimonia, et post: *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae.* Si enim habuerimus similitudinem Dei in animabus nostris, in futuro non habebimus illam similitudinem in animabus tantum, sed etiam in corporibus, quia, ut dicit Apostolus, similes erimus Christo.

CAPUT CXLI.

DE DOMINICA XXIV. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae vigesimaquartae post Pentecosten Missa, ejusque expositio.

1. In vigesimaquarta dominica similiter agitur de vocatione et conversione Judaeorum, unde incipit in quibusdam Ecclesiis Evangelium Matthaei: *Loquente Jesu ad turbas, ecce princeps* (ἀρχισυνάγωγος) *unus accessit ad eum, dicens: Filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet* (1). Dum autem iret post eum, ecce mulier haemorroissa, dicebat: *Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero*, et sanata est a Domino. Postea suscitavit Dominus filiam archisynagogi. Allegorice archisynagogus iste significat Moysen, vel aliquem de Prophetis. vel etiam Apostolis, qui rogavit Dominus pro synagoga, et Dominus vadit ut sanet eam, quia non cessat corrigere, ut sanet ipsos Judaeos per varias tribulationes et servitutes, sed eorum sanitas fiet in fine mundi. Mulier vero patiens fluxum sanguinis est gentilitas, quae dixit: *Si tetigero tantum vestimentum ejus*, idest si minima praecepta servavero, *salva ero*. Per fluxum sanguinis peccatum intelligitur.

2. Postea vero salvabitur synagoga, quod significatur per filiam Jairi, postmodum suscitatam. Item per Jairim, qui interpretatur *illuminans*, sive illuminatus, intelliguntur praelati. Praelatus enim illuminatus a Domino alios illuminat, et talis debet orare pro subditis suis, sicut iste pro filia sua, sicut etiam orat Apostolus in Epistola hujus dominicae: *Non cessamus*, inquit, *pro vobis orantes* (2). In quibusdam tamen Ecclesiis dicitur hac die Evangelium: *Cum videritis abominationem* (3). Et attende, quod haec dominica proprium cantuale non habet officium; quia enim vexabitur Ecclesia persecutionibus Antichristi, ideo sua continet organa, vel ideo quia praecedens officium huic Evangelio rectissime coaptatur, vel quia haec dominica saepius superabundat, idcirco proprio vacat officio.

(1) Matth. 9. (2) Coloss. 1. (3) Matth. 24.

CAPUT CXLII.

DE DOMINICA XXV. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominicae vigesimaquintae post Pentecosten expositio. Et num. 2.

1. In vigesimaquinta dominica agitur de illuminatione Judaeorum, unde dicitur in quibusdam Ecclesiis in Epistola: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, etc.* (1). Et post sequitur: *In diebus illis salvabitur Juda, et non dicent ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti. . . , et de cunctis terris, ad quas ejeceram eos illuc*, in quibus verbis praecedens cantuale officium concordat, nam in Introitu: *Dicit Dominus: ego cogito,etc.*, dicitur: *Et reducam captivitatem vestram de cunctis locis.* Soluti ergo illi qui nunc tenentur in captivitate, in Graduali: *Liberasti nos*, gratiarum referunt actionem; in Offerenda: *De profundis*, adhuc porrigunt orationem; in Postcommunione: *Amen dico*, recipiunt sanctificationem.

2. Evangelium vero est de refectione, quam fecit Joseph fratribus suis, quando recepit eos ad convivium: *Cum sublevasset Jesus oculos,et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum,etc.* (2). Quinque panes sunt spiritualis intelligentia quinque librorum Moysi, quos modo habent, nec eis possunt satiari, quia eos frangendo per spiritualem intelligentiam non manducant; sed tunc eos Dominus saturabit. Duo vero pisces sunt psalmi et Evangelium. Tunc enim reficiet eos Dominus intelligentia legis, et psalmorum, et Evangelii. Rursus,in hac ultima dominica caeteras concludente, recte ponitur officium quod ad utrumque Domini pertinere possit adventum, ut dictum Jeremiae propheticum: *Ecce dies veniunt, et suscitabo, etc.*: ecce primus adventus: *In diebus illis salvabitur Juda:* ecce secundus. Sed in Evangelio recte legitur de quinque panibus, quia post quinque millia annorum datus est nobis in primo adventu panis Angelorum. Abhinc etiam quinque dominicae computantur, usque ad illum diem, in quo panis ortus in praesepio praedicabitur. Quidam tamen hanc Epistolam, et hoc Evangelium ponunt cum officio Trinitatis. Infra hebdomadam vero fit sicut in caeteris feriatis, et congrue circa festum beati Andreae hoc Evangelium legitur, quoniam de eo in ipso mentio continetur. Quaedam Ecclesiae faciunt in hac dominica festum de Trinitate, aliae vero in octava Pentecostes, ubi de hoc dictum est.

(1) Jerem. 25. (2) Joan. 6.

CAPUT CXLIII.

DE DOMINICA XXVI. POST PENTECOSTEN

SUMMA

1. Dominica vigesimasexta post Pentecosten quid legendum in officio ecclesiastico. Et num. 2.4.

3. Menses singuli singulis adaptantur temporibus.

1. Illud postremo notandum est, quod nocturnales Lectiones a prima dominica post Pentecosten usque ad Adventum Domini, quidam non insubtiliter referunt ad illam temporis seriem, quae fuit a David usque ad adventum Domini, sed et ad illam congrue referri possunt quae a primitiva coepit Ecclesia. Sicut enim Sauli successit David, unde primo legitur de primis libris Regum, sic daemonum cultui cultus unius Dei; et sicut regnum David per Roboam et Jeroboam in scissuras dividitur, ut legitur in libris sequentibus, sic Ecclesiam scindit haereticorum insania.

2. Deinde sequuntur libri Salomonis, quia post pugnas haereticorum claruerunt in Ecclesia sanctorum doctorum ingenia. Postmodum sequitur liber Job, ubi agitur de persecutionibus et consolationibus ejus, quia quantumvis in pace floreat Ecclesia, tentationes tamen non desunt spiritualium adversariorum, quorum quanto est occultior pugna, tanto difficilior est, sed gloriosior erit acquisita victoria.

3. Rursus, illud quoque adjiciendum est,quod singulos menses praeteritis possumus adaptare temporibus. Nam per Januarium, in quo novus annus inchoatur, tempus a diluvio intelligitur, ubi mundus renovatur. Per Februarium, in quo *Alleluja* deponitur, illud tempus innuitur, in quo universitas linguarum confunditur. Per Martium, in quo Quadragesima saepius celebratur, illud tempus accipitur, in quo Dei populus Ægypto affligitur. Per Aprilem vero, ubi Pascha celebratur, vel observatur, illud tempus ostenditur, in quo populus a Pharaone liberatur. Per Majum, in quo de Pentecoste solemnizatur, illud tempus recolitur, in quo populus in Terra promissionis gratulabatur. Junius et Julius, in quibus historia Regum legitur, regnum Saulis et David commemorant. Augustus, in quo liber Sapientiae recitatur, regnum sapientis Salomonis insinuat. Reliqui quatuor menses regna principalia notat: Babylonicum, quod est in Oriente; Persarum, quod est in Meridie; Graecorum, quod in Aquilone; Romanorum, quod in Occidente. Igitur historia Job, quae legitur in Septembri per duas hebdomadas, regnum exprimit Orientis; unde ibi dicitur: *Erat vir ille magnus inter omnes Orientales* (1). Et legitur per duas hebdomadas, quia regnum illud duravit per duas annuales hebdomadas, idest per bis septingentos annos; tot enim anni inveniuntur a tempore Nini, a quo regnum Babyloniae incoepit, usque ad Cyrum regem Persarum, in quo defecit. In reliqua parte Septembris regnum Persarum innuitur.

4. Quocirca duae historiae leguntur, eo quod nunc de Persis, nunc de Medis reges assumebantur. Historia Machabaeorum, quae legitur in Octobri Graecorum significat regnum; sub quibus Prophetae leguntur, regnum Romanorum, in quo Christi religio viget, accipitur. Prophetiae maxime de Christo loquuntur, cujus nativitas est in fine anni, sicut regnum Romanorum in fine mundi.

(1) Job. 1.

LIBER SEPTIMUS

ARGUMENTUM

De Sanctorum Festivitatibus.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. *Sanctorum festa quibus de causis Ecclesia celebret. Et num. 2.*
2. *Sancti et eorum reliquiae an debeant honorari, et venerari. Et num. 3. 6.*
4. *Sanctorum novi Testamenti quadruplex differentia.*
5. *Sanctorum nulli latriam vel sacrificium debemus.*
7. *Septimanae dies qualiter nominentur ab Hebraeis. Qualiter a Christianis. Et num. 8. 10. Item qualiter a Gentilibus, num. 9.*
11. *Feriae quid, et unde dictae, et unde hoc verbum natum inter Christianos. Et num. 12.*
13. *Dies tripliciter denominantur. Et diei dominicae excellentia. Et num. 14.*
15. *Dies quidam privilegiati in Quadragesima.*
16. *Dies varie incipit, juxta variam regionis et loci consuetudinem.*
17. *Solemnitas quid, et unde dicatur.*
18. *Festivitatum diversa nomina. Et num. 19.*
20. *Statio quid, et unde orta. Et num. 21.*
22. *Stationum duae species.*
23. *Stationum forma, et a quo in Urbe institutae. Et quorsum fiant. Et num. 24.*
25. *Paschalis festum est aliis superior.*
26. *Israeliticus populus treis potissimum solemnitates colebat.*
27. *Encoenia ab Hebraeis ortum habuerunt. Et quid.*
28. *Festa occurrunt plus quinque milia Sanctorum quolibet die, exceptis Calendarum diebus, ut respondit Eusebius Constantino Imperatori.*
29. *Sanctorum catalogo nullus adscribendus, nisi per Romanum Pontificem.*
30. *Festa quae celebrantur per totum annum.*
31. *Festa omnia sunt aut in totum duplicia, aut simpliciter duplicia, aut semiduplicia. Et num. 32. 33.*
34. *Festorum variae, et dissimiles solemnitates, hierarchiam coelestem sedibus, et gratia distinctam designant. Et num. 35. 36. 37.*
38. *Pascha annotativum quid.*
39. *Festa omnis generis Sanctorum cur celebrentur tempore Paschali sub nomine unius personae.*
40. *Festa Sanctorum, qui immediate coelum ascenderunt, celebrantur tempore Paschali, non autem caeterorum.*
41. *Festa Sanctorum veteris Testamenti per Graecos, et Venetos coluntur.*
42. *Sanctorum octavae cur celebrentur. Et num. 46. Non tamen omnium, num. 43.*
44. *Sanctorum octavae varii sunt generis.*
45. *Octava significationis quae sit. Et quae suppletionis, num. 47.*
48. *Octavas institutionis qui habeant inter martyres, et qui inter confessores.*
49. *Sanctorum ferias quo ordine Auctor prosequatur.*

1.-2. Postquam de divinis officiis in genere, atque dominicis, et de festivitatibus ad Dominum pertinentibus in specie praemisimus, utile est ut de officiis festivitatum Sanctorum aliqua in hac septima parte subjiciamus. Sane, Ecclesia Sanctorum festa multis de causis celebrat. Primo, ut eis vicem rependamus, quia ipsi jam celebrant festum nobis, quoniam *gaudium erit coram Angelis*

Dei, et animabus sanctis *super uno peccatore poenitentiam agente* (1). Secundo, quia eos honorando rem nostram agimus, nam eorum festivitas nostra est, unde Apostolus: *Omnia vestra sunt, nos autem Christi* (2); charitas enim omnia communia facit. Tertio, ut habeamus eos intercessores pro nobis, unde legitur in libro tertio Regum, c. 1, quod Bersabee, quae interpretatur *puteus satietatis*, idest Ecclesia triumphans, impetravit filio suo regnum. Quarto, ut eos imitemur; per eorum enim exempla ad eorum imitationem provocamur. Quinto, augumentum nostrae securitatis, et spei sublevationem. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt,ita per sua merita sublimari, et nos similiter poterimus, quoniam *non est abbreviata manus Domini* (3). Sexto, propter honorem divinae majestatis, quam illos honorando in eis honoramus, et mirabilem praedicamus eum, qui ipsos sanctificavit. Septimo, ut visa eorum pulchritudine et munditia,confundatur homo de peccatis suis, et terrena contemnat, sicut et ipsi fecerunt. Octava et principalis causa est, quia Sanctorum dies et anniversaria in eorum honore nobis ad memoriam reducitur propter nostram utilitatem, quoniam in eis honoramus Deum. Ipsi namque, cum sint perfecte beati, orationibus nostris non indigent, quia omnia eis ad votum succedunt, imo *injuriam facit martyri, qui pro martyre orat* (4).

3. Joannes etiam Damascenus *(lib. 4. c. 7)* ponit alias rationes quare Sancti, et pariter eorum corpora, sive reliquiae debeant honorari,quarum quaedam sumuntur quantum ad eorum dignitatem, et quaedam quantum ad corporum ipsorum praetiositatem. Dignitas quadruplex est, quoniam sunt amici Dei, filii Dei, haeredes Dei, et duces nostri. De primo: *Jam non dicam vos servos, etc.* (5). De secundo: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* (6). De tertio: *Si autem filii, et haeredes* (7). De quarto ita dicit: «Si quis multum laborat ducem invenire qui eum alicui regi mortali adducat, et pro eo ad ipsum verbum faciat; quanto magis duces generis humani, qui pro nobis ad Deum interpellationes faciunt,honorandi sunt,templa illis erigendo, et eorum memoriam venerando?» Quantum vero ad corporum eorum praetiositatem manifestandam, ponit etiam idem quatuor rationes. Nam ipsa Sanctorum corpora fuerunt promptuaria Dei, templum Christi, alabastrum spiritualis unguenti, fontes vivi. Augustinus addit quintum, scilicet organum Spiritus sancti. Circa primum dicit: « Hi enim sunt promptuaria Dei,coenacula Spiritus sancti ». De secundo dicit: «Quoniam per intellectum in corporibus eorum habitavit Deus, unde Apostolus: *Nescitis quoniam corpora vestra, etc.*(8), *Spiritus* autem *est Deus* (9). Honoranda ergo sunt animata Dei templa. Homo quidem delectatur in aedificatione murorum, Deus vero in conversione sanctorum;unde Psalmista: *Domine, dilexi decorem domus tuae* (10),decorem scilicet quem praestat diversitas non marmorum,sed gratiarum ». Circa tertium dicit: « Si enim ex nube aqua manavit in eremo, et ex maxilla asini Samsoni sitienti, nequaquam incredibile est, ex martyrum reliquiis unguentum bene olens emanare sitientibus Dei et Sanctorum virtutem ». Circa quartum dicit: « Isti enim viventes in veritate, cum libera praesentia Deo adsistunt,et fontes nobis salutares dominator Christus Sanctorum suorum praebuit, reliquias multiformia beneficia irrigantes. Circa quintum dicit Augustinus (in lib. *de Civitate Dei)*: « Non sunt contemnenda,sed plurimum veneranda Sanctorum corpora,quibus dum adhuc viverent, Spiritus sanctus quasi quibusdam organis ad omne bonum usus est; unde Apostolus: *An experimentum quaeritis ejus,qui in me loquitur Christus?* (11). » Item Ambrosius (in *Hexameron)*: « Hoc est pretiosissimum, quod homo divinae vocis fit organum, et corporalibus labiis coeleste exprimit oraculum. »

4. Est autem quadruplex differentia Sanctorum novi Testamenti,quos per anni circulum colimus: sunt enim Apostoli, Martyres, Confessores et Virgines, et hi secundum Rabanum, per quatuor mundi partes significantur: per Orientem Apostoli, per Meridiem Martyres, per Aquilonem Confessores, per Occidentem Virgines.

(1) Luc. 15. (2) I. Cor. 3. (3) Isai 59. (4) Extra. De celeb. Mis. *Cum Marthae.* § pen. (5) Joan. 15. (6) Joan. 1. (7) Rom. 8. (8) I. Cor. 6. (9) Joan. 4. (10) Psal. 25. (11) II. Cor. 13.

5. Licet autem festivitates Sanctorum celebrandae sint, et in eorum memoriam altaria construenda, nulli tamen eorum, vel etiam Angelis, sed soli Deo sacrificare debemus. Nemo enim Antistitum in locis Sanctorum corporum adsistens altari,aliquando dixit: Offerimus tibi Petre et Paule, aut Cipriane, sed quod offertur, Deo, qui Sanctos coronavit, offertur apud eorum memorias, quos coronavit, ut ex ipsorum locorum amore major effectus assurgat ad augendum charitatem in illis, quos imitari possumus, et in illum quo adjuvari possumus. Nec enim ipsi Sancti, vel Angeli exhiberi sibi volunt, quod uni Deo per latriam deberi norunt; unde Paulus et Barnabas, cum quidam miraculis per eos factis commoti, ipsis tamquam diis immolare voluissent, conscissis vestibus, confitentes se homines mortales, et non Deos esse, hoc fieri vetuerunt (1). Et sicut in Apocalypsi legitur, Angelus Joannem ipsum in visione adorare volentem prohibuit, dicens: *Vide, ne feceris: conservus tuus sum, et fratrum tuorum: Deum adora* (2). Jam enim Christus erat super Angelos exaltatus. Antea vero leguntur Angeli adorati, ut dictum est in quarta parte, sub PARTICULA CANONIS, super verbo *Servitutis*. Et Mardochaeus Aman noluit adorare, quoniam ille divinam sibi voluit adorationem impendi.

6. Honorandi sunt ergo Sancti propter imitationem, non adorandi propter religionem; honorandi sunt charitate, non servitute, ut dictum est super dicto verbo *Servitutis*. Tribus ergo de causis Sanctos rogamus, prout dictum est in praecedenti parte, sub titulo DE ROGATIONIBUS. Et nota, quod stando Sanctos rogare debemus, ut dictum est in PROOEMIO quintae partis, ubi de *Responsorio* agitur. Porro dierum alii sunt profesti, alii festivi, sive solemnes. Profesti sunt qui nulla speciali celebritate insigniti sunt, quasi procul a festo.

7. Et nota quod Hebraei aliter denominant dies septimanae, et aliter Gentiles et eorum presbyteri, et aliter Christiani. Hebraei denominant omnes alios dies a sabbato, qui apud omnes praecipuus habetur, unde diem sequentem post sabbatum vocant prima sabbati, aliam secunda sabbati, et sic de reliquis; septimam vero diem vocant simpliciter sabbatum, et quandoque sabbatum sabbatorum.

8. Sextam feriam vocant Parasceve, a παρὰ, quod est *prae*, et σκευή, quod est *structio*, quasi praestructio, seu praeparatio, quia tunc Judaei praeparant cibaria ad opus sabbati, juxta quod eis praeceptum fuerat de manna, scilicet sexta die colligere ex eo duplum (3), quoniam in sabbato non licebat eis cibos praeparare, sicut manna colligere. Nos vero hoc nomen, quod est commune cuilibet sextae feriae, appropriamus illi sextae feriae, quae est proxima ante Pascha, pro eo quod tunc praeparatus est cibus, sive manna, quo et militans Ecclesia modo, et triumphans in futura requie perfruetur. Et nota quod παρασκευή est nomen Graecum; sed Judaei propter varias captivitates inter Graecos dispersi, quaedam vocabula a Graecis sumpserunt, ut παρασκευή et συναγωγὴ, et alia quaedam.

9. Gentiles autem, tam vulgus quam philosophi, denominant dies a planetis, unde,secundum eos, prima dies dicitur dies Solis, secunda dies Lunae, etc., quae nomina sacra Scriptura non recipit, licet hodie vulgari usu teneantur. De hoc dicetur in octava parte, ubi agetur DE SEPTIMANA. Nempe vulgus ideo sic eos denominabat, quia Solem, Lunam, Martem, et alios planetas, a quibus dies denominabant, Deos esse credebant. Philosophi vero ideo, quia haec sunt nomina planetarum, ex quorum motibus, et naturis omnia sui vegetationem, secundum illos trahunt.

10. Christiani vero duos dies tamquam propriis designant nominibus, nam sabbatum simpliciter sabbatum vocant, propter auctoritatem hebraici sermonis, et sequentem diem dominicam vocant propter sui primatum, de quo jam dicetur. Vel quia sic in legenda sancti Joannis vocatur, ubi dicitur: Joannes, dominica die post Missarum solemnia,descendit in fossum sepulturae suae locum. Posset etiam dies dominica prima feria appellari; diem vero post dominicam sequentem appellabant secundam feriam, aliam tertiam feriam, et sic de aliis diebus usque in sabbatum.

(1) Act. 14. (2) Apoc. 19. (3) Exod. 16.

11. Interpretatur enim feria quasi dies solemnis, a feriando dicta (a), unde prima dies septimanae solemnis est. Vocantur ergo feriae a *feriando*, quia toto tempore a vitiis feriare, idest vacare debemus, non quod sit a necessariis vitae operibus feriandum. Vel dicitur a *fando*, idest loquendo, quoniam, sicut legitur in Genesi, Dominus dixit, et facta sunt. Siquidem beatus Silvester nolens imitari Judaeos, qui dicunt prima sabbati, secunda sabbati, nec Gentiles, qui dicunt dies Solis, dies Lunae, etc., adinvenit hoc nomen *feria*.

12. In fine tamen septimanae servavit sabbatum, propter praemissam rationem, vel propter figuram, quia sabbatum interpretatur *requies*, quia tunc Dominus *requievit ab universo opere, quod patrarat* (1); unde et nos per totam hebdomadam, idest per totum tempus vitae nostrae, quod percurritur per spatium septem dierum, debemus laborare, et niti summo conamine, ut ad requiem et beatitudinem perveniamus.

13. Dies ergo tripliciter denominatur, primo secundum se, ut dies Lunae, dies Martis, etc. Secundo, juxta usum Ecclesiae, ut prima feria, secunda feria, etc. Tertio, secundum menses, et hoc tripliciter. Primo modo: Cal., pridie Cal., 3. Cal. Secundo modo: Idus, pridie Idus, 3. Idus. Tertio modo: Nonas, pridie Nonas. 3. Nonas.

14. Dominica vero dies primatum obtinet, et major est inter alios dies, quia Christus annunciatus fuit, et resurrexit, et in Apostolos Spiritum Sanctum misit, et Deus mundum, idest coelum, et terram in illa fecit, et in eodem quoque die, ut dicitur, mundus dissolvetur. Dicitur autem dominica propter gaudium dominicae resurrectionis, quod in eo celebramus. Licet autem quaedam dominicae omnibus aliis sint superiores, videlicet Paschae et Pentecostes, et hoc propter resurrectionem, et Spiritus sancti missionem; tamen et quinque aliae principales dicuntur et sólemnes, in quibus officia mutantur, scilicet dominica prima de Adventu, dominica in octavis Paschae, dominica in octavis Pentecostes, dominica qua cantatur: *Laetare Jerusalem*, et dominica in Ramis palmarum. Addunt etiam quidam sextam, scilicet qua cantatur: *Invocavit me*. Quaedam etiam aliae dominicae dicuntur privilegiatae, quibus videlicet historiae sunt appropriatae.

15. Et nota, quod sunt quidam dies privilegiati in tempore Quadragesimae, videlicet quatuor quartae feriae, scilicet quarta feria in *capite jejuniorum*, quarta feria sequentis hebdomadae, et quarta feria post *Laetare Jerusalem*, et quarta feria ante Coenam Domini. Item quatuor sabbata, videlicet sabbatum prioris hebdomadae, quando Ordines celebrantur, et sabbatum quartae, et sabbatum quintae, et sabbatum in vigilia Paschae. Item, tres dies dominicae, scilicet: *Invocavit me*, et *Laetare Jerusalem*, et dominica in Ramis palmarum. Item, una quinta feria, scilicet Coenae Domini. Item, una sexta feria, scilicet Parasceve. Item, tota una septimana, scilicet ultima, quae *major* dicitur, prout sub DOMINICA IN RAMIS PALMARUM dictum est, de quibus privilegiis in suis locis dictum est. Et nota, quod Pascha et Pentecostes sunt hebdomadariae festivitates, ut dictum est in sexta parte, sub titulo DE SEPTEM DIEBUS POST PASCHA, et sub PENTECOSTE.

16. Incipit autem dies naturalis secundum Ægyptios ab occasu solis, sive in principio noctis, et durat usque ad vesperam sequentis diei, juxta illud: *Et factum est vespere et mane dies unus* (2). Secundum Persas et Graecos, et secundum communem vulgi usum incipit mane ab ortu solis. Secundum Romanos a media nocte. Secundum Athenienses, et secundum Arabas, et Astronomicos a sexta diei hora, quos omnes varie imitamur, quoniam ad celebrationem divinorum officiorum incipit dies in vesperis, juxta illud: *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra* (3). Quo ad treugae observationem in ortu solis (4); quo ad contractus incipit dies et finitur in media nocte; quo ad esum carnium, post coenam usque ad diluculum (5); quo ad judicium incipit mane, et terminatur sero in fine diei ante noctis tenebras (6). Computatio autem Ægyptiorum vera videtur, cum contineat ortum et occasum signorum. Potest tamen dici, quod secundum Ecclesiam incipit

(1) Gen. 2. (2) Gen. 1. (3) Lev. 23. Extra. de fer. c. 1. (4) Extra. De treugua et pace c. 1. ff. de judiciis. l. *More*. (5) De Cons. dis. 3. de esu. (6) De off. deleg. *Consuluit*, et in Authentica, de judiciis. §. *Sedebunt*.

media nocte, quia tunc verus Sol, scilicet Christus, ortus est, juxta illud: *Dum medium silentium, etc.;* vel verius in vesperis, ut praemissum est, quia *nox praecessit, dies autem appropinquavit* (1). Licet autem naturaliter dies praecedant noctes, tamen in nocte Paschali fit econverso, ut dictum est in sexta parte, sub titulo DE SABBATO SANCTO.

17. Solemnes vero, seu festivi, dies sunt illi in quibus a quolibet opere servili, in honorem Dei et Sanctorum, abstinendum est, et divinis laudibus insistendum. Et notandum est, quod solemnitas est communiter instituta, celebritas pro aliqua praerogativa; et dicitur a solo, quod est commune, vel absoluto, idest firmo atque solido, quia ob religionem mutari non debet, vel dicitur solemnitas ex eo quod fieri solet in anno. Celebritas vero vocatur, quia ibi non terrena, sed solum coelestia aguntur. Solemnitas autem alia est festivitatum, alia stationum, alia litaniarum, alia jejuniorum, de quarum singulis videamus.

18.-19. Solemnitas festivitatum, quae est mors Sanctorum, pluribus nominibus designatur; vocatur enim festivitas, festum, celebritas, nativitas, natalis vel natale sive natalitium, transitus seu exitus, obitus, passio, assumptio, depositio et obdormitio. Festivitas dicta est a festis diebus, quasi festivitas, eo quod in eis sola divina res agitur, quibus contrarii sunt profesti, in quibus jus fatur. Dicitur quoque festivitas, quasi Sancti nativitas. Nativitas proprie dicitur festum illius nativitatis, quae est in carne et in mundo, et secundum hoc dicitur tantum Christi nativitas, et beatae Mariae, et beati Joannis Baptistae, quorum tantum nativitates in Ecclesia celebrantur. Quare Sancti dicantur in morte nasci, jam sequitur, et dicetur ubi DE OCTAVA agetur. De celebritate jam dictum est. Natalis, vel natale, vel natalitium dicitur migratio Sanctorum ab hoc saeculo, quia tunc nascuntur Deo, et saeculo ad gloriam, ea nativitate quae tendit ad vitam aeternam; indifferenter tamen ista accipiuntur. Transitus dicitur festum de morte Sanctorum, quoniam animae illorum a corporibus exeuntes, per ignota sibi, et diversa loca transeunt (2), ut per coelum aereum, et aethereum, et crystallinum, ut tandem perveniant ad empyreum. Et nota quod majus est festum transitus alicujus Sancti, quam aliquod aliud: de illo dicetur sub FESTO ASSUMPTIONIS. Obitus dicitur, quia tunc Angeli veniunt obviam animae, ut legitur de beato Martino. Passio dicitur, quia tunc maxime corpus patitur, et etiam anima quando per violentiam ab invicem separantur, et obitus uniuscujusque potest passio nominari, quia sine amaritudine, et sine violentia quadam nulla anima de corpore tollitur. Assumptio proprie dicitur transitus beatae Mariae. Depositio proprie dicitur depositio beati Joannis evangelistae, qui ut praemissum est, locum sepulturae vivus intravit, et ita seipsum deposuit. Obdormitio vero dicitur mors Sanctorum, quasi quies; nam sicut quis post somnum integer et validior fit, sic Sancti sine difficultate resurgunt in corporibus glorificatis, quasi a somno evigilantes; unde Dominus de Lazaro mortuo dixit: *Lazarus amicus noster dormit* (3); unde Apostolus: *Nolumus vos ignorare de dormientibus, etc.* (4).

20. Sequitur de stationibus videre. Statio autem, secundum Isidorum, est observatio statorum dierum vel temporum; dierum, ut quartae et sextae feriae jejunium, ex veteri lege praeceptum, de qua statione in Evangelio: *Jejuno bis in sabbato* (5), idest in quarta et sexta sabbati; temporum, scilicet quae legalibus et propheticis institutionibus, determinatis temporibus, statuta sunt, ut jejunium mensis quarti, quinti, septimi, et decimi. Statio quoque vocatur processio ad aliquam Ecclesiam, ad exsolvendum ibi gratias Deo; et dicitur statio, quia tunc stantes orare, et Deo gratias persolvere, non flexis genibus, debemus tunc, nec jejunamus tunc, nec in eis supplicationis voces fiunt, quae omnia cum vestibus humilitatis in Litaniis fiunt.

21. Videntur autem stationes a veteri lege initium habuisse, quoniam tunc populus Judaeorum, et etiam multi Gentiles conveniebant in magnis solemnitatibus, scilicet in Pascha et Pentecoste, ut ibi orarent in templo, et Deo gratias persolverent, et offerrent, quod adhuc observat Ecclesia, praesertim in Italia, ubi in hebdomadibus Paschae et Pentecostes populus de oppidis, et vil-

(1) Rom. 13. (2) 13 quaest. 2. *Tempus*. (3) Joan. 11. (4) I. Thess. 4. (5) Matth. 9.

lis adjacentibus civitatibus convenit ad Ecclesiam episcopalem. Aliae stationes a Romanis habuerunt initium, qui eas maxime frequentant, qui cum intercessionibus Sanctorum, quorum suffragio implorabant, pericula evasissent, cum processione veniebant ad Ecclesiam illius Sancti, cujus patrocinio fuerant liberati, laudes Deo, cum gratiarum actionibus persolventes. Isidorus dicit (in 6. *Etym.)* quod statio ex militari exemplo nomen accepit, pro eo quod nulla laetitia castris obveniente, stationem contristatio militum rescindit.

22. Sunt autem duae species stationum, aliae namque sunt generales, aliae particulares. Generales sunt, quae in praedictis duabus septimanis ad matricem Ecclesiam fiunt. Particulares sunt, quae in diversis Ecclesiis fiunt pro praedicta causa. Fiunt etiam quandoque observationis causa, nulla alia causa intercedente, ut cum in festo alicujus Sancti ad ejus Ecclesiam vadit processio a majori Ecclesia. Fiunt etiam cum in diversis festis diebus ad diversa altaria cum processione ob Sanctorum venerationem venimus. Institutio ergo stationum ex praedictis liquet, hoc tamen addito, quoniam sicut Romani pro vitandis suis periculis statuerunt suas stationes in Urbe, sic et alii in suis civitatibus ob causas similes stationes instituerunt. In diebus autem stationum voces, seu cantica laetitiae cantantur, videlicet Responsoria, vel Antiphonae, vel quid hujusmodi. Quandoque etiam tunc Missa celebratur in Ecclesia ad quam vadunt,et quandoque non, sed post stationem, oratione finita, redeunt.

23. Et nota, quod populus primo convenit in aliqua Ecclesia, vicina illi in qua debet esse statio, ut dictum est in quarta parte, sub titulo DE ORATIONE. Nempe beatus Gregorius,qui stationes in urbe ordinavit XX homilias Evangelii diverso tempore in illis dicendas declaravit; alias vero stomacho lacessente aliis pronunciandas commisit. De solemnitate Litaniarum in sexta parte,sub titulo DE ROGATIONIBUS, dictum est.

24. Nota tamen, quod stationes fiunt propter praeterita pericula; litaniae vero, quae rogationes vel supplicationes interpretantur, fiunt pro periculis evitandis, ut praemissum est. De solemnitate jejuniorum, et de vigiliis Sanctorum dictum est in sexta parte, sub QUARTA FERIA QUARTAE DOMINICAE DE ADVENTU. Hoc etiam nota, quod Natale Domini festum est Patris, quia per eum Filius innotuit mundo; *in hoc* enim *apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit,* sicut dicit beatus Joannes (1). Festum tamen Patris festum est Filii et Spiritus sancti; in hoc enim quod dicitur Verbum, intelligitur Pater Verbi, et etiam alia ratione, quia scilicet Filius Patrem manifestavit mundo. Pascha vero est festum Filii, quia tunc Christus a mortuis resurrexit, et verus Deus apparuit.

25. Et nota quod solemnitas Paschae antonomatice dicitur *solemnitas solemnitatum*, sicut dicitur *sancta sanctorum*, et *cantica canticorum*, eo quod alia sancta, et alia cantica excedunt. Inde est quod omnes dies dominicos reciprocamus, idest omnes dies dominicae sunt octavae hujus festi. Dicitur etiam *festivitas festivitatum*, tum quia prima est omnium festivitatum; tum quia omnes hac dominica communicare debent. In quibusdam tamen locis quodlibet magnum festum Pascha vocatur, quasi transitus, quia de vitiis ad virtutes transire debemus. Pentecostes est festum Spiritus sancti, et quaelibet istarum solemnitatum est solemnitas totius Trinitatis, quoniam indivisa sunt opera Trinitatis (2), licet, ut praemissum est, quaelibet istarum magis uni quam alteri approprietur.

26. Non est etiam ignorandum, quod populus Israeliticus tres principaliter celebrabat solemnitates. Primum erat dies Paschae, sive dies azymorum, quod est Pascha, quia tunc Deus eos liberavit a potestate Pharaonis de servitute Ægypti, et a percussione Angeli, linitis postibus de sanguine agni immolati; non enim fuit domus alicujus Ægyptii, ubi mortui non jacerent, nisi domus Judaeorum, ubi nullus mortuus est. Secundum erat Pentecostes, quia tunc susceperunt legem, ut dictum est in sexta parte, sub IPSO FESTO. Tertium *Scenophegia* in Septembri, quod ex graeco interpretatur *dedicatio*, sive *fixio tabernaculorum*. Populus enim Israeliticus quadraginta annis in ta-

(1) I. Joan 4. (2) De Consec. dist. 3. cap. fin.

bernaculis habitavit, in cujus rei memoriam adhuc Judaei hoc festum celebrant, quasi in tabernaculis degentes; Σκῆνος enim graece, *tabernaculum* dicitur latine. Haec festa, quae septem diebus protelabantur, praecipua dicebantur, et sabbatum quod interveniebat dicebatur sabbatum sabbatorum, idest sabbatum sanctorum.

27. Verum et superaddiderunt et alia festa ob eventus varios, ut *Encœnia*, quod celebrant Hebraei in hyeme, scilicet in Octobri, et vocabant *Encœnia* novam dedicationem templi; νέον enim graece, dicitur *novum* latine; unde quandocumque aliquid novum fuerit dedicatum, *Encœnia* vocatur, nam et si quis nova tunica induitur, *encœniare* dicitur. Nos autem duo illorum servamus, scilicet Pascha et Pentecostes, sed alia ratione quam illi. Ipsi enim celebrant Pascha, quia tunc ab aegyptiaca servitute liberati sunt, nos vero quia tunc per Christum redempti sumus; illi celebrabant Pentecosten quia tunc susceperunt legem; nos vero quia tunc Spiritum sanctum accipimus. Item, illi susceperunt legem in tabulis lapideis, ad duritiam cordis notandum, extrinsecus scriptam, quoniam usque ad spiritualem literae intellectum non pertingebant; sed Spiritus sanctus datus est septuaginta duobus discipulis in corde digito Dei, spiritualem intelligentiam eis dictante. *Scenophegiam* etiam quodammodo celebramus in Ascensione Domini, quia per tabernaculum intelligimus corpus Domini, in quo sub humanitate divinitas latuit, juxta illud psalmi: *In sole posuit tabernaculum suum* (1). Hoc itaque tabernaculum Christus in mortali carne non figebat, quoniam *exultavit ut gigas ad currendam viam* (2), discurrens de loco in locum, ut susceptum mysterium adimpleret; sed tunc fixit, et stabilivit tabernaculum, idest corpus suum, quando assumptus est in coelum, sedens ibi ad dexteram Dei Patris, et requiescens in patrimonialibus Patris bonis, *donec ponet inimicos suos scabellum pedum suorum* (3). Haec itaque tria festa recte in Evangelio spiritualiter celebramus, nam juxta Psalmistam: Christus *captivam duxit captivitatem* (4), quando in Pascha resurgens, *emisit vinctos suos de lacu, in quo non erat aqua* (5); ascendit in altum, cum in Ascensione exaltatus est *super coelum coeli ad Orientem* (6); *dedit dona hominibus* (7), cum in Pentecoste effudit de Spiritu sancto super omnem carnem. Quarta vero feria post dominicam de passione est de *Encœniis*, prout dictum est in sexta parte. Erant quoque et aliae quatuor solemnitates, non tamen ita solemnes sicut praecedentes, videlicet sabbatum, festum clangoris, festum propitiationis, et Νεομηνία. Siquidem apud hebraeos *Neomenia* dicta est, quia secundum lunarem cursum menses supputabantur; Μήνη graece luna vocatur, inde νεομηνία, idest *nova luna*. Apud eos vero *Neomeniae*, sunt Calendae: erant apud hebraeos ipsi dies Calendarum ex legali institutione solemnes.

28. Sane, Constantinus Imperator partes transmarinas petens, invenit Eusebium Caesariensem Episcopum, virum sanctissimum, cui dixit: Pete a me unde Ecclesia tua ditetur. Ille vero respondit: Ecclesia mea satis abundat in divitiis, sed rogo te ut mittas per partes mundi, et nomina Sanctorum, et tempora passionum, et sub quibus, et qualiter, et in quibus locis passi sunt, scribas, quod factum est. Et refert Eusebius, quod quolibet anni die plus quam quinque millium Sanctorum festa concurrunt, excepta die Calendarum Januarii, quo intendebant Gentiles epulis et solemnitatibus, non ad martyrizandum Sanctos. Et Hieronymus dicit idem in Epistola, quae suo Calendario praeponitur; unde Gregorius dicit: « Totus mundus plenus est Sanctis ». Et similiter Haymo dixit de Angelis, quod si quis creaturas spirituales videre posset, videret eas ebullire in aere sicut minimos atomos in solis splendore.

29. Et nota, quod nullus adscribendus, seu annumerandus est in catalogo, sive numero Sanctorum, nisi per romanum Pontificem, et nisi facta prius clara fide de illius vita et miraculis (8). Dicitur autem catalogus a κατὰ, quod est *circa*, et λόγος, quod est *sermo* (b). Et litania, sive calendarium, in quibus enumerantur Sancti per romanam Ecclesiam approbati, dicitur *universalis sermo*. Caeterum, secundum decretum Concilii Africani (9), nulla memoria martyrum probabiliter,

(1) Psal. 18. (2) Ibid. (3) Psal. 109. (4) Psal. 67. (5) Zach. 9. (6) Psal. 67. (7) Ibid. (8) Extra. De reliq. et vener. Sanct. c. 1. Extra. De Testam. *Venerabili*. (9) De Consec. dist. 1. *Placet*.

sive solemniter accipiatur, nisi aut ubi corpus martyris, aut certe reliquiae sunt, aut ubi fuit origo habitationis, vel possessionis illius; nam altaria, quae per somnia et inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicumque statuuntur, omnino reprobantur. Item statutum est in Concilio Aurelianensi (1), quod Episcopus si infirmitate non fuerit impeditus, Ecclesiae cui fuerit proximus, puta episcopali, die dominica deesse non debet.

30. Quae autem festivitates celebrandae sint patet ex Concilio Lugdunensi (2), in quo sic statutum est. « Dies Domini feriandi sunt a vespera in vesperam. Item festum Natalis Domini, sancti Stephani, sancti Joannis Evangelistae, Innocentium, sancti Silvestri, Circumcisionis, Theophaniae, sive Epiphaniae, Pascha cum tota praecedenti et sequentibus hebdomadibus, Rogationes cum tribus diebus, Ascensio Domini, Pentecostes cum duobus diebus sequentibus, sancti Joannis Baptistae, duodecim Apostolorum, sancti Laurentii, festivitates beatae Mariae, omnes dies dominici, dedicatio sancti Michaelis, dedicatio cujuslibet oratorii, festum omnium Sanctorum, sancti Martini, illae festivitates, scilicet Sanctorum canonizatorum, quas singuli Episcopi in suis Ecclesiis cum clero et populo decreverint celebrandas. Reliquis vero festivitatibus, quae per annum sunt, non sunt populi cogendi ad celebrandum, sive feriandum, nec prohibendi». Quot Psalmos, quot Responsoria, quot Lectiones, et quare in festis dicantur, dictum est in quinta parte, sub titulo DE NOCTURNIS.

31. Quaedam autem festa dicuntur in totum duplicia, quaedam simpliciter duplicia, quaedam semiduplicia. Dicuntur quaedam duplicia in quibusdam Ecclesiis, pro eo quod Responsoria, tam majora quam brevia, et Versus a duobus cantantur, et quia omnia incipienda a duobus incipiuntur, et quia antiphonae in Matutinis, et Vesperis duplicantur. Dicuntur enim completae, et ante psalmum et post, sicut est festum Natalis Domini, sancti Stephani protomartyris, sancti Joannis Evangelistae, Circumcisionis Domini, Epiphaniae, Purificationis, Annunciationis, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, sancti Joannis Baptistae, Apostolorum Petri et Pauli, sancti Laurentii, Assumptionis B. Mariae Virginis, Nativitatis ejusdem, et Dedicatio basilicae.

32. Praemissa quidem sunt majora duplicia festa. Minora autem duplicia festa sunt secunda et tertia feria infra octavas Resurrectionis. Item, secunda et tertia feria infra octavas Pentecostes. commemoratio sancti Pauli Apostoli, octavae Apostolorum Petri et Pauli, et Assumptionis, et quodlibet festum, quod unaquaeque Ecclesia duplex ordinaverit celebrari.

33. Semiduplicia autem festa sunt in quibus praemissa omnino non observantur, sed tantum tertium, sextum et ultimum. Responsoria non cantantur a duobus, nec incipitur a duobus, nec duplicantur Antiphonae, licet Versus et brevia Responsoria a duobus dicantur. Et sunt haec semiduplicia festa sanctorum Andreae, Nicolai, Luciae, Thomae Apostoli, Innocentium, octavae Epiphaniae, Agnetis, Conversio sancti Pauli, Agathae, Matthiae, Cathedra sancti Petri, Gregorii, Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Philippi et Jacobi, Marci Evangelistae, Inventionis sanctae Crucis, Revelationis sancti Michaelis, octava Ascensionis, Joannis ante portam Latinam, Barnabae Apostoli, octava sancti Joannis Baptistae, Mariae Magdalenae, Jacobi Apostoli, ad Vincula sancti Petri, octava sancti Laurentii, Bartolomaei Apostoli, et Decollatio sancti Joannis Baptistae, octava Nativitatis beatae Mariae, Exaltatio sanctae Crucis, Matthaei Apostoli, Lucae Evangelistae, Simonis et Judae Apostolorum, Martini, Ceciliae, Catharinae, et alia secundum consuetudinem cujuscumque Ecclesiae. Sane igitur haec varietas circa festa servatur, quoniam sicut per Apostolum stella differt in claritate a stella (3), ita etiam erit in resurrectione mortuorum. Cum ergo, secundum beatum Dionysium, ecclesiastica hierarchia repraesentet aliqualiter in suis actionibus, seu ordinationibus, coelestem hierarchiam, in qua Sancti secundum diversitatem meritorum suorum disponuntur, ideo ad hoc repraesentandum varietas diversorum officiorum in nostra Ecclesia reperitur.

34. Quae igitur festa in toto duplicia, et quae semiduplicia dici debeant, liquido patet secundum mysticum intellectum. Nam, secundum Sanctos, visio Dei erit praemium omnium beatorum,

(1) De Consec. dist. 3. *Episcopus*. (2) De Consec. dist. 3. c. 1. Extra. de fer. c. fin. (3) 1. Corint. 15.

quae quidem visio erit major vel minor in omnibus, secundum quod hic positi magis vel minus in charitate, quae est radix omnium meritorum, profecerint. Verumtamen sunt quaedam specialia merita, quae secundum aliqua specialia praemia habentibus alia merita in futura gloria conferentur. Unde speciale praemium superessentiale reddetur Martyribus, Doctoribus et Virginibus, quod praemium aureola dicitur, ita quod, quantum ad hoc, aliqui Sancti duplex habebunt praemium, scilicet essentiale, quod dicitur Dei visio, et accidentale, aureola; et secundum haec festa Sanctorum possunt dici majora vel minora, scilicet in quibus praemiorum rationes magis vel minus reperiri possunt. Quia igitur beata Virgo inter omnes Sanctos sublimiori praemio potitur, quantum ad praemium essentiale, et rationes etiam accidentalium praemiorum sibi competunt, ideo ejus festum totum duplex dicitur esse: sic est etiam in festivitatibus ad honorem Christi statutis. Quia vero post eos Angeli secundum obtinent locum, et post illos Apostoli et Martyres, et post ipsos alii, ideo secundum eorum plura vel pauciora, essentialia et accidentalia, praemia ipsorum festum, vel totum duplex, vel semiduplex, vel simplex debet ab Ecclesia militante, quae vestigia triumphantis imitatur, conformiter celebrari.

35. Quandoque vero alia consideratione dicuntur festa duplicia, quando scilicet eadem die duo festa concurrunt, et tunc minus cedit majori. Nam die illa de festo excellentiori officium celebratur, et de minori fit solummodo commemoratio, et illius officium ad diem sequentem reservatur, sicut fit de beatis Petro et Paulo. Si ergo eadem die plura festa concurrant, et omnes sunt martyres, illius qui inter eos majoris erit nominis officium celebretur. Si vero alter confessor, et alius martyr, vel martyres, si confessor majoris sit nominis quam martyr, vel privilegiatus, ut beatus Martinus, et cujus generaliter officium instituit Ecclesia, dicendum est officium de confessore, et commemoratio facienda est de martyre; sin autem celebrandum est de martyre. Item, si festum sancti Andreae veniret in prima dominica de Adventu, fiet in secunda feria.

36. Idem dicimus de quolibet festo Apostolorum et Martyrum, si occurrerent in primis dominicis privilegiatis. Item, si festum habens vigiliam contingit in feria secunda, celebratur officium de vigilia, et jejunatur in sabbato praecedenti (1). Si autem in quacumque alia dominica e privilegiatis, idest quibus historiae appropriatae inveniuntur, evenerit festum Apostoli, vel alicujus praecipui Martyris, vel alterius Sancti, qui proprium habeat officium, attendendum est utrum sequens hebdomada, sive singuli dies ipsius proprium habeant officium. Quod si habent, fiet officium de dominica, et festum Sancti fiet in secunda feria; si vero non habent, fiat officium de festo in dominica, et officium dominicae fiet in secunda feria, et sic dominica quandoque cedit festo, quandoque econverso.

37. Circa vigilias Sanctorum, quare sic vocantur, et unde ortum habuerunt, dictum est in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Porro, circa festa quae in Septuagesima, seu in tempore Passionis, sive ante illud occurrunt, sicut est festum sanctae Agathae, Cathedrae sancti Petri, sancti Matthaei, Annunciationis Domini, festum sancti Gregorii, festum etiam patroni cujuslibet Ecclesiae, si acciderit vel anniversarium illius, vel pascha alicujus annotativum, generaliter dicimus, quod cantica laudis, scilicet: *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis Deo*, et *Ite Missa est*, in illis debent cantari, et omnia quae cantarentur in illis, si in aliis temporibus contingerent, praeter *Alleluja*, quoniam festa hujusmodi ad tempus Paschae pertinere noscuntur. Sed quare non dicitur tunc *Alleluja*, sicut alia cantica laetitiae? Respondeo: quia illud est magis canticum laetitiae quam alia, quae sunt magis obsecrationes, seu gratiarum actiones, quam cantica laetitiae, licet et in illis sit aliqua laetitia, praesertim in cantu. Si vero opponatur quod *Gloria in excelsis*, quod est proprium Natalis Domini, et *Ite Missa est*, quod est canticum, seu laus Resurrectionis, et *Te Deum laudamus*, quod significat laetitiam pro drachma inventa, non debeant in festo Annunciationis Domini cantari, pro eo quod praemissa in Adventu Domini nondum sua tempora habebant,

(1) Extra. De observ. jejun. c. 1.

quia Dominus nondum ea in rebus humanis fuerat prosecutus. Respondent qui solemnizare contendunt, quod hoc festum est omnium festorum Christi quasi fons et origo, seu initium; quoniam et si Natale Domini vel Passio, vel inventio drachmae nondum erant in re, vel in tempore, habebantur tamen in spe, quoniam in spe eorum prodigia praecedebant.

38. Annotativum Pascha vocatur quando aliquis diem quo baptizatus est celebrat annuatim, quod forte sumitur a Gentilibus, qui diem in quo ad miseriam nascebantur, natalitium observabant, in qua celebratione officium Paschae debet cantari, praeter *Alleluja*, si in tempore Quadragesimae contingat. Et nota, quod haec tria, scilicet *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis Deo*, et *Ite Missa est*, sese concomitantur, et est ratio, nam *Gloria in excelsis* significat illud ineffabile gaudium, quod Angelus pastoribus nunciavit, dicens: *Evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator* (1). *Ite Missa est*, quod est dictum, *Ite ad propria, Missa est consummata*, designat accessum pastorum ad locum nativitatis Christi, dicentium ad invicem, post angelicam annunciationem: *Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est* (2). Quia ergo post annunciationem Angeli secutus est pastorum accessus, ideo merito quando sacerdos dicit: *Gloria in excelsis Deo*, in quo praedictum Angelum repraesentat, debet etiam dici: *Ite Missa est*. Similiter quando haec duo dicuntur, vel omittuntur, *Te Deum laudamus*, ad nocturnos dicitur vel omittitur, quoniam ibi gaudium, et laudes coeli et terrae, creatoris et Creaturae, capitis et membrorum significantur, sicut in *Gloria in excelsis Deo*, coelum et terra, Creator et creatura, caput et membra, cum laude et gaudio nominantur, imo fere omnia quae ibi implicite continentur, hic explicite ponuntur; merito igitur quando illud dicitur, hoc non debet omitti. Verumtamen non semper praemissa se concomitantur, nam in festo Cathedrae beati Petri, etiam si occurrat in Quadragesima, quaedam Ecclesiae dicunt: *Te Deum laudamus*, caeteris laudibus tacitis, quia hoc cantico uti solemus ad inthronizandos Episcopos in sedes suas, et beatus Petrus eadem die fuit in cathedra Antiochena inthronizatus. Item, in Coena Domini dicitur *Gloria in excelsis*, et *Ite Missa est*, si Episcopus adsit, et chrismatis celebret officium. Et in Sabbato sancto dicitur *Gloria in excelsis*, sed non *Ite Missa est*. In ipsis tamen diebus non dicitur *Te Deum laudamus*. Item, in die Nativitatis dicitur *Gloria in excelsis* in prima Missa, sed *Ite Missa est* non dicitur, ne populus licentiatum se credens, non audito matutino discedat. Et propter hoc etiam quidam tunc reservant finalem Collectam primae Missae, donec Matutinae expleantur, concludentes postea Missam sub *Benedicamus Domino*; sed alia ratio ponitur in quarta parte, sub titulo DE ORATIONE NOVISSIMA. Secundam etiam Missam eodem modo finiunt; in quibusdam tamen Ecclesiis dicitur tunc: *Ecce completa sunt omnia*, nec datur populo licentia recedendi, ut sciat se debere tertiam Missam audire, in qua demum dicitur: *Ite Missa est*; in aliis autem, in quibus fit officium Ambrosianum, in tempore Quadragesimae nullius Sancti festivitas celebratur, sed tantum commemoratio fit, et idipsum antiqua decreta in aliis Ecclesiis servari jubebant, et antiquitus communiter sic fiebat. In aliis quoque Ecclesiis prius sanctificatur, quam Evangelium legatur, vel cantetur (3). De officio festorum, quae tempore Adventus occurrunt, dictum est in sexta parte, in titulo DE TEMPORE ADVENTUS.

39. De festo vero Resurrectionis, usque ad octavam Pentecostes, haec regula generaliter in quibusdam Ecclesiis servatur, quod in omnibus Sanctorum festis cantatur historia: *Beatus vir*. Hoc in Apostolis, Martyribus, Confessoribus, et Virginibus; hoc et in uno, et in pluribus frequentatur. Vir enim iste beatus Christus est caput, et membra. Hic est enim Martyr, de quo dicitur in Antiphona: *Filiae Jerusalem*, quem, secundum caput, coronavit Dominus stola immortalitatis in hoc tempore solemnitatis et laetitiae, et secundum membra postea coronabit in illo tempore, quod per istud significatur, quod erit aeternitatis et gloriae. Hic enim est qui loquitur in officio, quod hoc tempore frequentatur, scilicet *Protexisti me Deus*. Hic est vitis vera, et Sancti sunt palmites, sicut dicitur in Evangelio: *Ego sum vitis vera* (4), quod similiter hoc tempore frequentatur, et secundum prae-

(1) Luc. 2. (2) Ibid. (3) 34. quaest. 3. *Non oportet*, et c. seq. (4) Joan. 15.

missa patet, quod etiam in festis duorum, vel plurimum Sanctorum debet dici in praedicta Antiphona: *Filiae Jerusalem, venite, et videte martyrem*, scilicet Christum, et non martyres, et alia in plurali, sicut faciunt quidam. Frequentamus autem hoc tempore in festivitatibus Sanctorum identitatem officiorum, eo quod in suo significato idem erit denarius omnium, et quia tunc glorificati erimus una cum Christo, hoc tempore glorificato.

40. Sed quaeritur, quare in tempore Paschali non celebramus festa Sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, vel cum eo coelos ascenderunt; debemus enim de illorum glorificatione gaudere, et solemnizare, sicut et de aliis Sanctis, cum certi sumus eos coelos ascendisse? Respondeo, quod ideo non solemnizamus, quoniam ad inferos descenderunt. Solemnizamus enim Sanctorum natalitia, quando videlicet coelo nati sunt, ut praemissum est, non quando inferno, de quo dictum est in sexta parte sub PARASCEVE. Potest etiam dici, quod de glorificatione illorum in anima in Pascha, vel saltem in Ascensione, festare deberemus, sed non possumus, propter auctoritatem officiorum illorum dierum. Obumbraretur enim solemnitas illorum auctoritate majoris solemnitatis, quoniam veniente principe cessat magistratus; et ideo statutum fuit, ut per alia tempora anni, diebus quibus eis dedicatae fuerint Ecclesiae, festa illorum celebrentur. Vel, secundum Bedam, in dedicatione Ecclesiae, in qua novem Lectiones dicuntur, fit festum de illis, sicut et festum sancti Joannis Baptistae fit ad finem Augusti, qui tamen circa Pascha mortuus fuit; et festum beati Jacobi Compostellae in Julio, qui tamen fuit tempore paschali occisus. Beatus quoque Petrus Apostolus fuit incarceratus hoc tempore. Facta est enim praedictorum festorum mutatio, quia tanta erat festivitas principis omnium, quod non poterant tunc celebrari solemnitates satellitum, juxta illud: *Cede majori.*

41. Verumtamen festa Sanctorum veteris Testamenti, ut Abraham, Isaac, David, Daniel et aliorum per Graeciam, et apud Venetos coli dicuntur, et ibi habere Ecclesias. De Machabaeis dicitur, prout sub isto festo dicetur.

42. Circa octavas notandum est, quod octavam diem Leviticus liber insinuat, dicens: *Dies octavus erit celeberrimus, atque sanctissimus* (1). Sane, octavae Sanctorum ideo celebrantur, quia sicut primus dies significat nativitatem eorum, scilicet qualiter nascuntur coelo, et in societatem Angelorum, et sanctorum Patrum, quando animae eorum a corporibus separantur, ita in octavis recolentes resurrectionem corporum, congratulamur resurrectioni eorum.

43. Et attende, quod quorumdam Sanctorum celebrantur octavae, ne hoc mysterium lateat, non autem omnium, ne vilescat. Si enim non valemus omnia festa celebrare Sanctorum, quanto minus octavas eorum? Si igitur aliorum Sanctorum octavae solemnes sunt, quanto magis Sancti sanctorum, scilicet Domini nativitatis octava solemnis erit? Videtur autem quod nativitas Domini non habeat octavam, quia illa tendebat ad mortem; obitus enim Sanctorum ideo habent octavas, quia tunc ipsi nascuntur ea nativitate, quae est ad vitam aeternam. Post illam enim nativitatem, quae est in morte, speranda est gloria resurrectionis, quae datur in octava, non post nativitatem, quae est ad mortem. Secundum hoc etiam videtur quod nativitas beatae Mariae, et nativitas beati Joannis Baptistae non habent octavam, nec etiam resurrectio Domini, in qua Dominus recepit stolam corporis, quae generaliter omnibus fidelibus dabitur in octava: jam enim ipsa resurrectio Domini facta erat in re.

44. Quia igitur diversae Ecclesiae in diversis festivitatibus octavas celebrant, ideo ne illas reprehendere videamur, dicimus quod duplex est octava, scilicet reverentiae sive venerationis, seu devotionis et institutionis. Octava reverentiae est festivitatum Paschae, Pentecostes, Nativitatis beatae Virginis Mariae, et beati Joannis Baptistae; celebrantur enim octavae eorum pro sola devotione, non pro alio mysterio. Octava etiam devotionis est in Sanctis patronis Ecclesiarum, ut de sancto Nicolao, et de beata Maria Magdalena, et similibus, qui octavas non habent, sed quaedam

(1) Lev. 23.

Ecclesiae ob devotionem eas faciunt. Octava vero institutionis quadripartita est, quia est octava significationis, suppletionis, alterius negotii significationis, et futurae glorificationis.

45. Octava significationis est, ut octavae Sanctorum vigilias habentium, et festum Dedicationis Ecclesiae, quod fit in signum quod dedicabitur Ecclesia, idest extrema et plenissima dedicatione dedicabitur tunc, idest copulabitur Christo;dedicari enim est copulari, et octavae martyrum, quia ipsi per ea quae passi sunt, et ex eo quod hanc vitam pro nihilo habuerunt, ostendunt quod erat vita immortalis. Unde octavae Innocentium possunt dici octavae significationis, quia per eas resurrectio nostra significatur, prout sub festo illo dicetur, et etiam octavas beatorum Petri et Pauli, et quorumdam Sanctorum, quae significant stolam secundam, scilicet glorificationem, quam in octava aetate habituri sunt. Sed quare ob similem etiam causam non observatur, seu celebratur octava Passionis Domini? Sicut enim Christus, qui est sol justitiae, natus est non propter se, sed ut lux nostris mentibus, qui eramus in tenebris, appareret; sicut etiam baptizatus est, non propter se, sed ut nostra peccata lavaret; sic mortuus est non propter se, sed ut nos moreremur peccato, per quod nos liberaret a morte. Respondeo: ideo quia superveniens festum laetitiae obumbrat, et abolet commemorationem tristitiae. Praeterea, licet reddatur ratio, quare praemissae octavae fiant, non tamen usquequaque in similibus exigitur quod octavae fiant. Nam Christus fuit circumcisus carnaliter, ut circumcidamur spiritualiter, jejunavit ut jejunemus, pedes lavit ut lavemus. Nec secundum octavam istorum, aut similium celebramus, sed et octavae Sanctorum ob causam dissimilem celebrantur, ut praemissum est. Rursus,dissimilem habet causam octavae Paschalis solemnitas, cur non fit octavae mysterium, vel ministerium. Octava tamen additur propter octo beatitudines, quae in illa solemni octava percipiuntur, prout dictum est ibi, et etiam octava Pentecostes, quae et ideo celebratur, ut operum sancti Spiritus consummatio declaretur.

46. Est etiam omnium octavarum ratio generalis, quia scilicet octava redit ad caput, quod est de beatitudinibus. In libro *de Doctrina Christiana* asserit Augustinus: « Idemque dies primus est et octavus, scilicet dominicus, et ideo resurrectio Domini dicitur facta in octava, idest in die dominica. Idcirco igitur observamur celebritas octavarum, ut revertamur ad primum innocentiae statum, in cujus innocentiae recordatione in octavo die circumcisio agebatur, ut mens circumcisa fieret ab omni carnali contagione.

47. Octava suppletionis est octava Nativitatis Domini, quia in ea supplemus quod minus factum est in festo Nativitatis.Quia enim in Nativitate multum actum est de partu, et parum de parturiente, ideo in octava plenius agitur de parturiente, quod apparet in Responsoriis, et Antiphonis Laudum, et in diurno officio ipsius octavae, et ob similem etiam causam celebratur octava Epiphaniae. Octava alterius rei significationis est similiter octava nativitatis, prout ibi dictum est, et octava beatae Agnetis. In illa enim repraesentat, quod beata Agnes octava die visa est gloriosa a quibusdam fidelibus, prout sub illo festo dicetur. Octava futurae glorificationis est, ut octava obitus cujuslibet Sancti.

48. Item nota, quod tantum beatus Stephanus et Laurentius habent inter martyres octavas institutionis; solus vero beatus Martinus inter confessores. De octavis Paschae, et Ascensionis, et Natalis Domini, dictum est in sexta parte, sub titulo DE PASCHA. Licet autem regulariter in octavis festivitatum fiat in Missa officium, sicut in ipsis festivitatibus, pro eo quod in octava eadem die cum ipso festo censetur, hoc tamen fallit in octavis Apostolorum Petri et Pauli, quibus dicitur officium de martyribus. Licet enim una et eadem die ambo passi fuerint, non tamen eadem die de utroque in Ecclesia solemnizatur, prout sub eorum festo dicetur; ideoque utriusque officium nequit in octava fieri, cum unam diem duntaxat ambo habeant pro octava. Oportuit ergo quod in eorum octava aliquod commune officium inveniretur; et ideo quia eorum martyrium maximi fuit meriti, officium dicitur de martyribus, quamvis de utriusque praecipuis actibus mentio in ipso officio habeatur. Fallit etiam hoc in octavis beati Laurentii, in quo tria praecipue valde commendabilia fuerunt, videlicet pietas in eleemosynis, firma stabilitas in fidei confessione, et martyrium specia-

le. De primo agitur in vigilia, de secundo in festo, et ideo de tertio agi oportuit in octava. Verum, licet ecclesiastica officia ab Adventu Domini, quod est tempus renovationis, inchoari in PROOEMIO sextae partis dixerimus, in hac tamen parte simplicius incedentes, Calendarium prosequemur, a mense Januarii inchoando de aliquibus anni festivitatibus, seriatim aliqua specialia apponentes, videlicet de sanctis Fabiano et Sebastiano, de sancta Agnete, de Conversione sancti Pauli, de sancto Juliano, de sancta Agatha, de Purificatione beatae Mariae, de Cathedra sancti Petri, de Annunciatione beatae Mariae, de sanctis Philippo et Jacobo, de Inventione sanctae Crucis, de Revelatione sancti Michaelis, de sanctis Gervasio et Prothasio, de sancto Joanne Baptista, de sanctis Petro et Paulo, de festo septem Fratrum, de sancto Jacobo Apostolo, de septem Dormientibus, de ad Vincula sancti Petri, de Machabaeis, de Inventione sancti Stephani, de Transfiguratione Domini, de sancto Laurentio, de Assumptione beatae Mariae, de sancto Bartholomaeo, de Decollatione sancti Joannis, de sanctis Felice et Adaucto, de Nativitate beatae Mariae, de Exaltatione sanctae Crucis, de sancto Matthaeo Apostolo, de sanctis Mauritio et sociis suis, de beato Luca, de Simone et Juda, de festo omnium Sanctorum, de officio Mortuorum, de sanctis Quatuor Coronatis, de sancto Martino, de sancto Andrea, de sancto Nicolao, de venerabili Beda presbytero, de sancto Thoma Apostolo, de festis sanctorum Stephani et Joannis Evangelistae, de Innocentibus, de Apostolis, de Evangelistis, de Martyribus, de Confessoribus, de Virginibus, de officio festi Dedicationis Ecclesiae.

(a) Etymologia verbi non aliunde duci possit, ipse videris. Feriae enim ὁρτὴ sive τελετὴ graeco verbo videntur potius dictae a feriendis victimis, vel ab epulis ferendis, qui dies erant cessationum ab opere, quibus epulae fiebant ex pecorum, frugumque proventibus. N. DOARD.

(b) Κατάλογος, natum a verbo καταλεγω, diligo, conscribo, et recenseo. Item, censeo, existimo, numero, et loco habeo, quod latine dicitur, numero, sive mavis, a verbo καταλάγομαι, recenseo et numero. Erit igitur κατάλογος legio, cohors, enumeratio, recensio, numerus. In qua postrema significatione accipitur proverbium illud ὑπερ του κατάλογου, ζῃ, ultra catalogum vivit, de eo qui justum, et praescriptum annorum numerum praeteriret. Dictionem autem κατὰ, auctor inepte vertit, pace tanti viri. N. DOARD.

CAPUT II.

DE SANCTIS FABIANO ET SEBASTIANO

SUMMA

1. Fabiani et Sebastiani quale officium.

1. In festo beatorum Fabiani et Sebastiani duplex Collecta in quibusdam Ecclesiis dicitur, et insolito more utraque sub uno *Per Dominum nostrum* terminatur, tum quia ab ipso unico Dei filio Jesu Christo mediante, ambo ad palmam martyrii pervenerunt; tum etiam quia licet diversis passi fuerunt temporibus, Ecclesia tamen propter ingentia utriusque merita, utrique pariter et principaliter solemnizat, et utramque Collectam uno eodemque fine concludit.

CAPUT III.

DE SANCTA AGNETE

SUMMA

1. Agnetis festum caret octavis institutionis. Et ejus diei officium.

1. Festum beatae Agnetis caret octavis, scilicet institutionis; habet tamen octavam alterius negotii significationis, ut jam dictum est in PROOEMIO. Quod ergo dicitur in Calendario *Agnetis secundo*, non dicitur propter hoc, quod illud sit festum octavarum ejusdem in Ecclesia, nec in Calendario scribitur octava, sed est alia solemnitas de eadem repetita, propter miraculum quoddam, quod in octava die post ejus obitum contigit ad tumulum illius, parentibus suis plorantibus. Intelligitur ergo *Agnetis secundo*, scilicet festo, unde melius diceretur *secundo Agnetis*. Quia vero Praefecti filius eam adamavit, ideo recte in ejus festo cantatur Introitus: *Me expectaverunt peccatores.*

CAPUT IV.

DE CONVERSIONE SANCTI PAULI

SUMMA

1. Paulus conversus est eodemmet anno quo Christus passus.

2. Pauli conversio cur potissimum celebretur, et ejus diei officium. Et num. 3.

1. Conversio sancti Pauli Apostoli facta est eodem anno quo Christus passus est, et Stephanus lapidatus; anno quidem non naturali, sed emergenti. Nam Christus passus est octavo Calendas

Aprilis, Stephanus eodem anno, tertio die Augusti lapidatus est, Paulus vero octavo Calendas Februarii conversus est.

2. Ejus autem conversio potius quam aliorum Sanctorum celebratur triplici ratione. Primo, propter exemplum, ne quisquam, quantumcumque peccator, desperet de venia, quando tantum in culpa conspicit postmodum talem fuisse in gratia. Secundo, propter gaudium; sicut enim Ecclesia magnam habuit tristitiam in ejus persecutione, ita maximam habuit laetitiam de ejus conversione. Tertio, propter miraculum, quod in eo ostendit, dum de saevissimo persecutore fecit fidelissimum praedicatorem.

3. In hoc festo dicitur Epistola: *Saulus adhuc* (1), et Evangelium: *Dixit Simon Petrus ad Jesum* (2). Dicitur etiam ad horas Capitulum: *Erat quidam discipulus* (3).

CAPUT V.

DE SANCTO JULIANO

SUMMA

1. Julianus Cenomanensis Episcopus. Et quot praeterea Juliani.

1. Julianus iste, cujus festum fit quinto Calendas Februarii, fuit Episcopus Cenomanensis. Qui Simon fuisse dicitur, quem Dominus a lepra mundavit, et qui Deum ad convivium invitavit. Hic etiam dicitur esse Julianus qui ab itinerantibus pro inveniendo bono hospitio invocatur, eo quod in domo ejus fuit Dominus hospitatus. Alii dicunt, quod est ille qui patrem et matrem occidit, de quo sequitur. Fuit quoque et alius Julianus de Alemania, qui desiderio martyrii se ultro persequentibus offerebat; unde Crispinus consularis eum jussit occidi, quod ipse Julianus audiens statim foras prosiliit, et quaerenti sponte intrepidus se opponens, protinus ictum ferientis excepit. Fuit insuper alius Julianus, frater beati Juliani, qui templa idolorum, permissu Theodosii Imperatoris, una cum fratre destruebat, ad cujus verbum homo vivus, super plaustrum mortuum se fingens, mortuus est. Fuit etiam quartus Julianus, qui utrumque parentem nescius occidit, sed post multam poenitentiam sub specie mendici leprosi recepit in domo sua Angelum, a quo audire meruit, quod Dominus suam poenitentiam acceptasset. Fuit etiam quintus Julianus, non sanctus, sed apostata sceleratissimus. Primo enim fuit monachus, deinde Imperator romanus, ut dicetur SUB FESTO INVENTIONIS SANCTAE CRUCIS.

CAPUT VI.

DE BEATA AGATHA

SUMMA

1. Agathae festum, et officium.

1. Beata Agatha post multa tormenta in carcere mortua est, ad cujus caput in tumulo posita est visibiliter tabula per Angeli ministerium, in qua scriptum erat: Mentem sanctam spontaneam, honorem Deo, et patriae liberationem. Ideoque consuetudo inolevit, cum tabula ejus imaginem continente fieri processionem.

(1) Act. 9. (2) Matth. 19. (3) Act. 9.

CAPUT VII.

DE PURIFICATIONE SANCTAE MARIAE

SUMMA

1. Maria primatum obtinet inter Sanctos.
2. Mariae quatuor principalia sunt festa.
3. Maria fuit in utero sanctificata.
4. Mariae Conceptionem approbanda, et solemniter celebranda.
5. Mariae Purificatio est duplex festum. Et num. 6.
7. Masculi corpus in quadraginta diebus, foeminae autem in octoginta diebus animatur.
8. Dominus cur praeceperit puerum quadragesima die offerri in templo.
9. Purificationis festum sequitur festa natalia, merito. Et quod Dominus fuerit in templo praesentatus duplici mysterio. Et num. 10.
11. Purificationis Mariae solemnitas, ubi et quo tempore, et cur fuerit primum instituta.
12. Purificationis processio quid significet, et a quo instituta, num. 13. Et cur in ea ferantur cerei ardentes, num. 14. 16.
15. Candela accensa quid significet.
17. Purificatio Mariae caret octavis.

1. Inter cunctos Sanctos gloriosa Dei genitrix, virgo semper Maria, primatum obtinet, utpote quae est Sanctis dignior et excellentior universis.

2. In ejus honore in Ecclesia in quatuor anni temporibus quatuor solemnes celebrat festivitates, videlicet Annunciationem, Assumptionem, Nativitatem et Purificationem; omni enim tempore ipsam in memoria habere debemus, quae omni tempore ad Filium suum pro nobis peccatoribus intercedit, quarum duae sunt sibi et Domino nostro communes, scilicet Purificatio et Annunciatio. Hae autem quatuor festivitates fiunt secundum quatuor benedictiones, quae in ipsius Virginis salutatione continentur. Prima est: *Ave Maria gratia plena*, quae primae festivitati competit, scilicet Annunciationi, quando videlicet eam Angelus salutavit, de Spiritu sancto concepit, facta gratia plena. Secunda est: *Dominus tecum*, quae competit Assumptioni, quando videlicet assumpta est in coelum, quia tunc fuit cum Domino suo, idest filio, ut est Dominus: ante enim non viderat eum Dominum ita manifeste in se.

3. Tertia benedictio est: *Benedicta tu in mulieribus*, quae competit Nativitati, quia tunc est nata mulier in utero sanctificata. Nulla enim mulier fuit in utero sanctificata, et ideo dicta est castrum propter singularitatem, quia nunquam daemones castrum illud fregerunt. Quarta benedictio est: *Benedictus fructus ventris tui*, quae congruit quartae festivitati, scilicet Purificationi, quia tunc obtulit illum benedictum fructum in templo.

4. Quidam etiam faciunt quintum festum, scilicet de Conceptione beatae Mariae, dicentes, quod sicut celebratur de morte Sanctorum, non propter mortem, sed quia tunc recepti sunt nuptiis aeternis, similiter potest celebrari festum de Conceptione, non quia sit concepta, quia in peccato est concepta (1) sed quia mater Domini est concepta, asserentes hoc fuisse revelatum cuidam abbati

(1) Nemini esse mirum debeat, si de Virginis conceptione haec tradat Durandus. Floruit enim saeculo XIII., cum nihil dum de originalis peccati immunitate Deiparae concessa Ecclesia docuerit. At vero pluribus in locis jam obtinuerat, ut hujusmodi sanctissimae Virginis inauditum ac proprium privilegium solemni festivitate celebraretur. Et ceteris quidem Ecclesiis longe praestat haec nostra Neapolitana, quae ejus rei luculentissimum monumentum exhibet, quo nihil antiquius adhuc datum est alibi invenire. In veteri enim marmoreo Kalendario Ecclesiae Neapolitanae saeculi noni, quod clarissimi nostri litterati viri Alexius Symmachus Mazochius et Ludovicus

in naufragio constituto, quod tamen non est authenticum, unde non est approbandum, cum concepta fuerit in peccato, scilicet per concubitum maris et foeminae (1). Verumtamen, licet fuerit concepta in peccato, dimissum est ei illud originale peccatum, cum sanctificata fuerit in utero, sicut et Jeremias, et sanctus Joannes Baptista, quare merito nativitas ejus, et beati Joannes Baptistae celebrantur. Nativitas dico ex utero, quando videlicet in lucem, seu in mundum prodierunt; sed nativitas eorum in utero, scilicet quando infusae sunt animae in corporibus eorum non celebratur, ut praemissum est. Sextum etiam festum est festivitas parientis, scilicet festum Natalis, sed quoniam tunc est etiam simul festum Filii, quod plenum exigit officium, ideo non solemnizatur de illa, nisi usque in octavas; tunc vero sic, ut jam dictum est in PROOEMIO. Septimum quoque festum est beatae Mariae ad Martyres, de quo SUB FESTO OMNIUM SANCTORUM dicetur. Quia vero festum Purificationis secundum hujus septimae partis divisionem in ordine temporis alia festa Virginis praecedit, idcirco hic de illo dicamus.

5. Est autem hodie duplex festum: Primo quo ad partum, quod dicitur festum ὑπαντη, idest *obviatio*, quia in illa solemnitate Anna prophetissa, et Simeon obviaverunt beatae Mariae venienti filium suum Christum in templo offerre. Υπαντη enim graece, dicitur *obviatio* latine, ab ipso quod est *ire* et *anti*, quod est *contra*. Adventus Domini in templum significat adventum ejus in Ecclesiam, et in mentem cujuslibet fidelis animae, quae est templum spirituale. Hunc adventum praedixit Dominus per Malachiam prophetam: *Ecce ego mitto Angelum meum et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum sanctum suum, etc.* (2). Vel dicitur ὑπαντη, idest *praesentatio*, eo quod Christus in templum est repraesentatus.

6.-7. Secundum, quo ad parientem, et dicitur festum Purificationis, quia beata Virgo licet purificatione non indigeret, nec legi purificationis obnoxia teneretur, quia nullo modo immunda fuit, nec peperit concepto semine, tamen voluit facere praeceptum legis. Dicitur enim Levit. c.12: *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus;* immunda quidem erat a consortio hominum, et ab ingressu templi. Expletis vero septem diebus munda efficiebatur quo ad consortium hominum, adhuc tamen usque ad diem trigesimumtertium quo ad templi ingressum immunda erat, donec purgaretur juxta ritum menstrui fluxus, sed completis quadraginta diebus, in die quadagesimo templum intrabat, et puerum cum muneribus offerebat. Si autem foeminam peperisset, tempus duplicabatur, et quo ad consortium, et quo ad ingressum, sicut et duplicatur quo ad corporis formationem. Nam in diebus quadraginta corpus masculi organizatur, et perficitur, et in quadragesimo infunditur anima, ut saepius; corpus vero foeminae octoginta diebus perficitur, et in octogesimo anima inspiratur, ut saepius fit; ergo si masculum pepererat, quadraginta, si foeminam octoginta diebus a die nativitatis partus a templi arcebatur ingressu; hodie tamen statim ingredi non prohibetur, ne sibi poenam in culpam vertatur (3). Verumtamen, mulier dum sentit sibi imminere dolores partus, non intret Ecclesiam, vel saltem caveat ne polluat illam. Sacerdos autem mulierem vicinam partui saepe moneat ut confiteatur, ita cum dolor partus urgebit eam, sit para-

Sabbatini in lucem ediderunt doctisque illustrarunt comentariis, diei nonae (VIIII) Mensis Decembris hisce perspicuis verbis hoc festum appingitur: CONCEPTIO S. ANNAE B. MARIAE VIRGINIS. Attamen ne homines quidem sanctissimi tunc temporis defuerunt, qui invalescentem hunc morem minime sibi ratum probatumque esse voluerunt. Non enim Deiparae laudibus detrahere existimabant, quas ceteroqui omni studio prosequebantur; sed rigidi ecclesiasticae disciplinae exactores, hoc sibi cavendum totis viribus arbitrabantur, ne quid novi privata-auctoritate praeter Ecclesiae mentem fieret, cui uni festos dies liceat indicere. Exemplo sit divus Bernardus, quocum haud scimus an alius quisquam de amore adversus Beatum Virginem possit conferri. Quem tamen latet quo impetu Lugdunensis Ecclesiae Canonicos, hoc idem festum celebrantes, sit adortus? Nobis igitur gratulemur, quibus hisce temporibus adesse licuit, cum Ecclesia dogma esse fidei sanxerit Deiparae conceptionem omni labe originalis culpae caruisse, idque nemini dubium sit, tales adversarios, si nunc temporis vitam agerent, eorum ipsorum agmen esse ducturos, qui ardentiori animo sanctissimam Dei matrem hoc praeconio efferunt.

(1) De Consec. dist. 4. *Firmissime*. (2) Mal.3. (3) 5. dist. §. *Haec si,* et c. seq. Extra. de Purif. *Post Partum*. c. uno.

ta accipere Eucharistiam; nam inhonestum est, quod tempore partus presbyter diu cum ea moretur.

8. Est autem triplex ratio quare praecepit Dominus die quadragesima puerum in templum offerri. Primo, ad notandum quod sicut die quadragesimo in materiale templum ducitur, sic in quadragesimo a conceptione, ut saepius, anima infunditur in corpus, tamquam in suum templum, prout in historia scholastica dicitur, quamvis physici dicant quod in quadragintasex corpus perficitur. Secundo, ut anima, quae in die quadragesimo corpori infusa, ab ipso corpore maculatur, in die quadragesimo templum ingrediens, per hostias expietur. Tertio, ad insinuandum quod illi merentur coeleste templum ingredi, qui decem praecepta Decalogi cum fide quatuor Evangeliorum observaverunt. Transactis ergo purificationis diebus pariens ingrediebatur templum, offerens filium vel filiam, et munera pro se, scilicet pro peccato pullum columbae, sive turturem; pro filio vero vel filia offerebat agnum anniculum in holocaustum. Quae agnum habere nequibat offerebat duas turtures, aut duos pullos columbarum, et alterum in holócaustum pro partu, alterum vero pro se, scilicet pro peccato suo; unde in Evangelio dicitur: *Ut darent hostiam... par turturum, etc., secundum consuetudinem* (1), scilicet sicut lex exigere videbatur. Mulieres igitur in hoc beatam Virginem imitantur, cum in quibusdam locis post partum, transactis quadraginta diebus, Ecclesiam ingrediuntur, significantes, quod si Virginem ipsam fuerint imitatae, post vitam praesentem ingredientur cum ea aeternam. Celebratur ergo hoc festum die quadragesimo a Nativitate Domini, quia Beata Virgo die quadragesimo a Nativitate Christi ad templum veniens, ipsum secundum legem praesentavit.

9. Rursus, hoc festum sequitur post festivitates Natalis Domini, Circumcisionis et Epiphaniae, ratione mysterii, sicut et ratione mysterii voluit Dominus in templum praesentari, et hoc dupliciter. Primum mysterium est. Nascitur enim primo Deus per fidem in homine, et sequitur circumcisio, quia quando fides in homine est, purificatur homo, unde in Actibus: *Fide purificans corda eorum* (2). Qui vero habent bonam fidem relinquunt omnia mala opera, et tunc apparet Deus, sed tunc facienda est poenitentia, ut in nobis maneat sicut in templo suo. Et tunc fit ibi oblatio, et offertur ei par turturum, idest munditia mentis et corporis, quod non potest fieri nisi in jugi luctu, sicut turtur gemit pro cantu, et duos pullos columbarum, idest geminam simplicitatem.

10. Secundum mysterium, quia in templum venit in hac die, ut notetur adventus ejus in mentem cujuslibet fidelis animae, sive in Ecclesiam, in quam semper paratus est intrare; unde in Introitu dicitur: *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui* (3), quia Christus est lignum vitae in medio paradisi, paratus aequaliter omnibus subvenire, et bona sua largiri: *secundum nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terrae*, quasi dicat: sicut creasti omnes et recreasti, ita et laudandus es per totum mundum. Hoc etiam expositum est in sexta parte, SUB OCTAVA DOMINICA POST PENTECOSTEN. Ut autem veniat in mentem nostram, hortatur Ecclesia filios suos, ut occurrant; unde dicit in principio matutinalis officii, scilicet in Invitatorio: *Ecce venit ad templum sanctum suum dominator Dominus, gaude et laetare Sion, occurrens Deo tuo*, scilicet per fidem et per bona opera, et propter hoc festud illud dicitur ὑπαντή, idest *obviatio*, quia si volumus quod ille veniat in mentem nostram, accipiamus in mentem nostram ejus similitudinem; unde dicit in Responsorio primo: *Adorna thalamum tuum Sion*, scilicet virtutibus purifica te, *et suscipe*, scilicet virtutes, et sic veniet in te. Epistola vero est: *Ecce ego mitto Angelum* (4). Et Evangelium: *Postquam impleti sunt dies* (5). Et Postcommunio: *Responsum accepit Simeon* (6).

11. Et nota quod tempore Justiniani imperatoris fuit magna mortalitas apud Constantinopolim, et ideo tunc constituta est solemnitas Purificationis Mariae in reverentiam ejus, ob causas praemissas. Solet autem quaeri, cum adhuc pullulent infinitae haereses, quomodo sit verum, quod nono Responsorio dicitur, scilicet quod beata Virgo omnes haereses interemit? Ad hoc dicimus quod

(1) Luc. 2. (2) Act. 15. (3) Psal. 47. (4) Malach. ult. (5) Luc. 2. (6) Ibid.

hoc fecit, quantum in se fuit, quia ipsa ostendit eum visibilem, qui invisibilis erat. Primo enim non poterat inveniri, quia quidam ipsum quaerebant in deliciis carnis, quidam in divitiis, quidam in libris philosophorum, et non erat ibi; unde in Canticis: *Quaesivi, et non inveni* (1). Modo vero non potest aliquis errare in via, nisi velit; unde manifeste habetur in Isaia: *Haec est via, ambulate in ea* (2), ut etiam stultus non erret per viam. Et quae erit illa via? *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam* (3). Dicitur hodie Capitulum: *Ecce ego mitto* (4), et illud: *Et radicavi* (5), et illud: *Quasi cedrus* (6).

12. Fiat autem hac die processio generalis, quae significat processionem illam, scilicet quam beata Virgo et Joseph ad templum fecerunt. Qui in processione ante cancellos cantant: *Responsum accepit, etc.*, significant prophetas nativitatem Domini, et misericordiam annunciantes, melodia respondentium est gaudium hanc Dei misericordiam suscipientium. Tenentes candelas in manibus, dicamus igitur: *Suscepimus Deus misericordiam tuam, etc.* Quod vero cantatur in processione, et in Evangelio: *Accepit eum Simeon in ulnas suas*, ostendit quod debemus eum non tantum corde, sed etiam in brachiis portare, unde in Canticis: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum* (7). Et Apostolus: *Empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro* (8). Debemus quidem portare non tantum deitatem, vel humanitatem, sed utrumque, sicut fecit Simeon, quod significatur per candelam, quam ferimus in processione. Per ceram enim per apes opere virginali cum melle productam, nulla enim libidine resolvuntur, humanitas, sive caro Christi ex Virgine sumpta; per lumen deitas, quia Deus noster *ignis consumens est* (9); per lichinum in cera, anima candidissima, vel deitas in carne latens, vel, secundum alios, mortalitas intelligitur.

13. Rursus, candela in manu accensa est fides cum bona operatione, nam sicut candela sine lumine mortua dicitur, et lumen per se absque candela non lucet, sed mortuum esse videtur; sic et operatio sine fide, et fides sine operatione mortua esse dicitur. Lichinus sub cera occultatus recta intentio est, unde Gregorius: « Sic fiat opus in publico, ut tamen intentio maneat in occulto ». Candelae autem benedicuntur, ut eas digne ferant omnes; sunt enim multi habentes intus tenebras, licet extra lucere videantur. Digne ferentes sunt qui sicut extra lucent per lumen, quod ipsi ferunt in manibus, ita lucent interius per veram fidem, et in hoc festivitas et gaudium magnum.

14. Portantur itaque in processione cerei ardentes, propter sex causas. Primo, ut unusquisque se illuminet, et opera sua lumine patefacta aliis insinuet. Secundo, ut ritum Gentilium in melius commutet religio christiana: Romani namque de quinto in quintum anno in Calendis Februarii ad honorem Februae matris Martis, qui, ut putabant, erat deus belli, illustrabant Urbem tota nocte cum cereis ac facibus accensis, ut filius ejus eis victoriam de hostibus concederet, cujus matrem tam solemniter honorabant, quod festum a Burbale dicebatur. Ipsi autem in mense Februarii sacrificabant Februo, idest Plutoni, cum caeteris diis infernalibus pro animabus antecessorum suorum, ut propitiarentur ipsorum eis solemnes hostias offerentes, et tota nocte eorum laudibus cum cereis, facibus accensis, vigilantes mulieres quoque Romanorum his diebus festum luminum exercebant. Gentiles namque pro eo quod dicitur Pluto, deus infernalis, concupiscens Proserpinam speciosissimam, eam in principio hujus mensis rapuit, deamque fecit, quam Ceres ejus mater et parentes facibus accensis per sylvas de nocte in Æthna monte Siciliae multo tempore quaesierunt, prout poetarum fabulae fingunt; idcirco et ipse in principio mensi Februarii in memoriam hujus rei de nocte Urbem lustrabant, ambiendo ipsam cum facibus ardentibus. Idolatrae enim, sicut legitur in libro Sapientiae (10), obscura faciebant.

15. Hos igitur lustrandi mores Sergius Papa mutans in melius, statuit festum Purificationis in honorem matris Domini in eodem mense, et tunc processiones fieri, ut plebs universa portans

(1) Cant. 4. (2) Isai. 30. (3) Isai. 46. (4) Malach. 3. (5) Eccli. 24. (6) Ibid. (7) Cant. 8. (8) I. Cor. 6. (9) Deut. (10) Sap. 17.

cereos ardentes in manibus per Ecclesias procederet in memoriam coelestis regni, quando omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obviam sponso venientes, mox cum eo ad nuptias supernae civitatis intrabunt.

16. Tertio, ut per hoc prudentes virgines imitemur (1), quarum beata Virgo est caput, ut accensa in nobis lampade castitatis et bonorum operum cum eis in templum gloriae, ad verum sponsum ingredi mereamur. Quarto, quia lumen, quod est *ad revelationem gentium*, sicut dixit Simeon, hac die pro nobis est praesentatum: haec ergo processio significat illam Simeonis. Quinto, ad notandum divinitatem et humanitatem Christi, ut praemissum est. Sexto, ad ostendendum Virginis puritatem, ne quis audiens ejus purificationem, credere posset eam purificatione indiguisse. Portamus ergo candelas accensas, quasi ipso facto dicat Ecclesia: Virgo beata purificatione non indiget, sed tota rutilans, tota splendens; et propter causas praedictas *candelaria* nuncupatur.

17. Hoc festum caret octavis, quoniam licet Christus legaliter fuerit praesentatus in templo, nullus tamen Doctor nos coarctat, quod infantes die quadragesima nativitatis eorum praesentemus in templo. Unde sicut praesentatio puerorum ad templum, secundum veterem ritum, defecit, quia hodie fit in baptismo, ita et octava ὑπαντης. In octavis enim sicut per primum diem recolimus quod factum est, ita per octavam rem, pro qua factum est. De festis Annunciationis, Assumptionis, et Nativitatis in suis locis dicetur.

CAPUT VIII.

DE CATHEDRA SANCTI PETRI

SUMMA

1. Petrus Antiochiae fuit incathedratus.
2. Petrus Apostolus fuit tripliciter exaltatus.
3. Petri festum triplex propter praerogativas treis.
4. Petri incathedratio antiquitus festum epularum Petri dicebatur. Et ejus diei officium, num. 5.

1. De cathedra sancti Petri Ecclesia solemnizat, quando videlicet apud Antiochiam cathedrali honore sublimatus esse perhibetur. Quam sublimationem dicunt quidam actam esse a Theophilo principe antiocheno, cujus filium defunctum post annos quatuordecim Petrus suscitavit, et ipsum populum civitatis convertit, propter quod ibi Ecclesiam construxerunt, in cujus medio excelsam cathedram collocaverunt, ut Petrus ab omnibus audiri et videri posset, exaltaverunt, in qua sedit septem annis. De hoc igitur honore solemnizat Ecclesia, quia tunc praelati Ecclesiae coeperunt loco praestare, et honore sublimari; tunc enim completum est illud Psalmistae: *Exaltent eum in Ecclesia plebis, etc.* (2).

2. Et nota quod exaltatus est tripliciter, et ideo triplex festum celebratur. Primo exaltatus est in Ecclesia militantium, eidem praesidendo, et eam in fide et moribus laudabiliter regendo, ad quod pertinet hodierna festivitas, ut praemissum est. Secundo, in Ecclesia malignantium ipsam, scilicet dissipando, et ad fidem convertendo, ad quod pertinet secundum festum, quod dicitur *ad vincula;* tunc enim Ecclesiam malignantium dissipavit, et plures ad fidem convertit. Tertio, in Ecclesia triumphantium, in eam scilicet introeundo feliciter, ad quod pertinet tertium festum, scilicet passionis ejus.

(1) Matth. 28. (2) Psal. 116.

3. Rursus, fit ei festum triplex propter alias quinque rationes. Primo, propter privilegium; fuit enim prae aliis privilegiatus, et ideo magis honoratus in auctoritate, nam fuit princeps Apostolorum, et claves regni coelorum accepit. Fuit etiam ferventior in Christi amore, et efficacior in virtute; nam ad ejus umbram sanabantur infirmi. Secundo, propter officium; ipse enim officium praelationis super universam Ecclesiam habuit. Quae in tres partes mundi, scilicet Asiam, Africam et Europam diffusa est, et ideo Ecclesia ter in anno pro eo solemnizat. Tertio, propter beneficium, quia ipse qui potestatem ligandi atque solvendi habuit, liberat nos a tribus generibus peccatorum, scilicet cogitationis, locutionis et operationis, vel quia in Deum, in proximum, et in nos peccamus. Vel hoc beneficium potest esse triplex bonum, quod virtute clavium peccator in Ecclesia consequitur. Primum est absolutionis a reatu ostensio. Secundum est poenae purgatorii in temporalem commutatio. Tertium poenae temporalis secundum partem relaxatio. Quarto, propter debitum, quia scilicet tripliciter pavit, et pascit nos, scilicet verbo, exemplo, et temporali subsidio. Quinto, propter exemplum, ut quia scilicet nullus desperet, etiam si tertio Christum negaverit sicut ille, si tamen velit cum eo Deum corde, ore, et opere confiteri.

4. Nec est praetermittendum, quod hoc festum de incathedratione sancti Petri olim festum *sancti Petri epularum* dicebatur. Fuit enim mos Gentilium, secundum magistrum Joannem Beleth, annis singulis in mense Februarii, hac die vinum et epulas offerre diis supra sepulchra parentum, moti forte propter illud Thobiae: *Panem tuum, et vinum tuum super sepulturam justi constitue* (1), quas de nocte daemones consumebant. Ipsi tamen ab animabus circa sepulchra oberrantibus, quas umbras vocabant, vastari putabant, quod sancti Patres extirpare volentes, festum de incathedratione sancti Petri tam de illa quae Romae, quam etiam de illa quae Antiochiae fuit facta, statuerunt fieri illo die, quo talia a Gentibus fiebant. Unde ab illis epulis festum consuevit appellari *festum beati Petri epularum.* Hac tamen die non dicitur in quibusdam Ecclesiis nisi una Collecta, et de illa incathedratione quae fuit Antiochiae facta.

5. Dicitur autem Epistola: *Petrus Apostolus servus etc.* (2), et Evangelium: *Venit Jesus in partes* (3). Tractus est: *Tu es Petrus* (4). Ad horas dicitur: *Petrus Apostolus* (5). In festo beati Matthiae Apostoli dicitur Epistola: *Exurgens Petrus in medio* (6), et Evangelium: *Confiteor tibi Pater* (7).

CAPUT IX.

DE ANNUNCIATIONE VIRGINIS MARIAE

SUMMA

1. Annunciatio beatae Mariae, et ejus diei officium.
2. Annunciatio beatae Mariae jure accidit tempore veris.
3. Deus multa operatur die XXV. Martii.

1. Festum Annunciationis beatae Mariae est, quoniam Angelus ei bonos rumores nunciavit, et ipsa Salvatorem concepit. Tunc autem impletae sunt prophetiae, unde Ecclesia legit et cantat de Prophetis. Quare Introitus est: *Rorate coeli desuper, et nubes,* idest praedicatores, *pluant,* idest annuncient *justum,* idest Christum, quia antonomatice Christus dicitur justus; *aperiatur terra,* idest beata Virgo, aperiatur inquam per consensum, *et germinet,* idest concipiat, *Salvatorem* (8), idest Christum. De hoc dictum est sub PRIMA DOMINICA DE ADVENTU. Epistola est: *Egredietur virga* (9).

(1) Tob. 14. (2) I. Pet. 1. (3) Matth. 16. (4) Ibid. (5) I. Pet. 1. (6) Act. 1. (7) Matth. 11. (8) Isai. 40. (9) Isai. 11.

Aliae tamen Ecclesiae dicunt: *Locutus est Dominus ad Achaz* (1). Evangelium est: *Missus est Gabriel* (2). Et quod ibi dicitur: *Et hic mensis, etc.*, sic exponitur: hic mensis, scilicet Martius, in quo beata Virgo concepit, est sextus illi, idest a conceptione illius, scilicet Elisabeth, quae vocatur sterilis, quia illa concepit Joannem Baptistam octavo Calendas Octobris. Dicitur etiam per horas Capitulum: *In diebus illis notum faciet Deus* (3).

2. Competit autem hoc festum tempore veris, nam tempore veris Deus factus est homo, et omnia facta sunt nova. Hoc autem festum est de Domino, et de beata Maria, quare eadem Praefatio dicitur in Natali, et in Annunciatione Domini. De Annunciatione Domini consuevit apponi quod *Gloria in excelsis*, et *Ite Missa est*, et *Te Deum laudamus* in ea cantari non debeant, de quo dictum est in PROOEMIO hujus partis. Si hoc festum fuerit in dominica Passionis, vel Olivarum, ad secundam feriam transmutabitur, hoc enim generale est privilegiatis dominicis. Si autem in triduo ante Pascha occurrerit, in sabbato ante Palmas, secundum quosdam,anticipabitur. Quidam vero illud transferunt usque ad octavas. Similiter si fuerit in die Paschae, non congrue poterit intra hebdomadam celebrari, in quo historia de Adventu compilata cantatur; unde melius est quod ad secundam feriam post octavas transferatur.

3. In hac die dicitur per diversa temporum curricula Deus multa operatus, quae quidam sic egregiis versibus perstrinxit.

Salve festa dies, quae vulnera nostra coercet.
Angelus est missus, est passus et in cruce Christus.
Est Adam factus, et eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimae cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris.
Est decollatus Christi Baptista beatus.
Est Petrus erectus, Jacobus sub Herode peremptus.
Corpora Sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro per Christum tam dulce suscipit amen.

CAPUT X.

DE SANCTIS APOSTOLIS FILIPPO ET JACOBO

SUMMA

1. *Paschale tempus octavam aetatem, hoc est vitam aeternam, designat.*
2. *Philippi et Jacobi minoris festum cur dicatum calendis Majis. Et ejus diei officium, num. 7.*
3. *Jacobus minor cur dictus frater Domini.*
4. *Mariae Virginis genealogia.*
5. *Jacobi minoris vita, dignitas, et sanctitas. Ejus deinde interitus, num. 6.*

1. Paschale tempus, sicut saepe dictum est, octavam significat aetatem, ubi bonum, quod erit singulorum in dispari charitate, erit eorum omnium, quia unusquisque de bonis alterius gaudebit, ut de suis, et bonum omnium erit singulorum. Ut ergo tempus paschale concordaret solem-

(1) Isai. 7. (2) Luc. 1. (3) Jerem. 30.

nitatibus, quae intra illud eveniunt, praesertim cum Apostolis in Ecclesia primitiva non haberent particulares solemnitates, statutum fuit, ut in calendis Maii celebrarentur solemnitates ad honorem omnium Apostolorum, ut dies varii non viderentur dividere, quos una dignitas et Apostolatus in coelesti gloria fecit esse sublimes: quod festum Graeci celebrari dicuntur in festo Apostolorum Petri et Pauli.

2. Hac etiam die festum est Apostolorum Philippi et Jacobi, quia forte die ista passi sunt. Sane, Jacobus iste dictus est *minor*, ad differentiam Jacobi Compostellae, sive Zebedaei, qui dictus est *major*, non aetate, sed vocatione, sicut contingit in Episcopis, qui loco Apostolorum sunt, quoniam qui primo consecratus est, alios quantumlibet majores antecedit (1). Primo enim a Domino vocatus est, et primo ei adhaesit, et sibi magis fuit familiaris. In secretis enim illum vocabat, scilicet quando transfiguratus est, et quando suscitavit mortuum in Domino.

3. Dictus etiam est iste Jacobus Alphaei, quia fuit filius Alphaei. Dictus est etiam frater Domini, secundum carnem (2), quia dicitur fuisse consimilis ei facie, vel quia erat filius Alphaei, frater Joseph, viri beatae Mariae, et Mariae sororis ejus. Qui enim ex utraque parte sanguinis conjungebantnr, apud Judaeos fratres vocabantur; Jesus enim *putabatur filius Joseph*. Vel dicitur frater Domini, idest consobrinus, quia filius sororis beatae Mariae, quem morem Tusci servant, sed et Joseph dicitur cognatus Domini, vel quia pater putativus, vel quia cognatus Domini ex parte matris, scilicet beatae Mariae.

4. Ad clariorem autem praemissorum evidentiam notandum est, quod Joachim pater beatae Mariae accepit uxorem nomine Annam, quae habuit sororem nomine Imeriam: haec autem Imeria genuit Elisabeth et Eliud. Elisabeth genuit Joannem Baptistam. De Eliud natus est Emineud. De Emineud natus est sanctus Servatius, cujus corpus in oppido Trajecti, super flumen Mosae, in episcopatu Leodiensi requiescit. Anna autem tres viros dicitur habuisse (3): Joachim, Cleopham fratrem Joseph, et Salomane. De primo habuit filiam, scilicet Mariam matrem Domini, quam dedit Joseph nuptui, quae genuit Christum. Generatio ipsius Joseph et Mariae posita est in sexta parte sub FESTO NATALIS DOMINI. Primo autem viro defuncto, de secundo similiter genuit aliam filiam nomine Mariam, quam Alphaeo postmodum in conjugem dedit. Haec autem Maria genuit ex Alphaeo quatuor filios, scilicet Jacobum minorem, Joseph istum, qui et Barsabas dictus est, et Simonem, et Judam. Ex tertio viro, scilicet Salomane, secundo mortuo, genuit aliam similiter filiam, nomine Mariam, et Zebedaeo in conjugem tradidit, ex quo duos filios habuit, scilicet Jacobum majorem, et Joannem evangelistam.

5. Porro Jacobus iste merito suae professionis cognominatus est justus; ex utero enim dicitur sanctus fuisse. Ipse enim a Petro, et Jacobo, et Joanne Apostolis ordinatus est primus Hierosolymitanorum Episcopus. Ipse, una etiam cum Basilio Episcopo caesariense, addidit nobis in scriptis Missae celebrationem (4); ipse quoque traditur primam celebrasse Missam post Pascha Domini in Jerusalem, et Petrus primus in Antiochia. Iste vinum vel siceram non bibit, nullam carnem comedit, nunquam tonsus, nunquam unctus, nunquam baleno usus est, et in tantum genibus terrae defixis orabat, ut ejus genua camelorum excedere duritiam crederetur.

6. Iste praecipitatus est a Judaeis de pinnaculo templi, cum nomen Christi praedicaret, et cum perticis fullonum interfectus; fullo enim est qui lineos pannos candificat. Quidam autem dixerunt propter peccatum interfectionis ejus Judaeos destructos fuisse per Titum et Vespasianum, et ita non attribuunt destructionem illam morti Christi.

7. In hoc festo dicunt quaedam Ecclesiae Introitum: *Clamaverunt* (5), Epistolam: *Stabunt justi* (6), Evangelium: *Non turbetur cor vestrum* (7), et Postcommunionem: *Tanto tempore* (8). Dicitur autem ad horas Capitulum: *Stabunt justi* (9), et illud: *Nos insensati* (10), et illud: *Non esurient* (11).

(1) 17 dist. §. fin. (2) De Consec. dist. 1. *Jacobi*. (3) Quae hic. refert clar. Auctor de tribus viris beatae Annae tamquam commentitia sunt rejicienda. (4) De Consecr. dist. 1. *Jacobus*. (5) II. Esdr. 9. (6) Sap. 5. (7) Joan. 14. (8) Ibid. (9) Sap. 5. (10) Ibid. (11) Apoc. 7.

CAPUT XI.

DE INVENTIONE SANCTAE CRUCIS

SUMMA

1. *Crucis privilegium. Et ejus inventionis officium ecclesiasticum, num. 2.*
3. *Crucis duplex festum.*
4. *Crucem invenit Judas.*
5. *Julianus monachus, diabolo amicus, apostata, et Christianorum persecutor. Cujus tumulus ad hunc diem foetorem intolerabilem emittit.*
6. *Quare fit festum de Cruce?*

1. In sancta Cruce Domini secunda spes habetur; sicut enim beata Virgo portavit Dominum, ita et sancta Crux suo modo. Et sicut Dominus dat aquis baptismalibus sanctificare, et aliis sacramentis, ita per tactum dominicae carnis sanctificatum fuit lignum, ut nos suo modo sanctificare possit. Et quia ita Crux salvat per talem effectum, quem habet, ideo de ea cantatur: *O Crux splendidior astris, etc. Quae sola fuisti digna*, scilicet dignitate tibi data, *portare talentum mundi, etc.* Et quia finis Crucis est gloria, ideo in fine plurium antiphonarum de Cruce dicitur *Alleluja*. Dicitur autem per horas Capitulum: *Mihi autem absit gloriari* (1).

3. Fit autem duplex festum de Cruce, videlicet Exaltationis, de quo suo loco dicetur, et Inventionis, quia inventa fuit Crux tempore Eusebii Papae a beata Helena matre Constantini, mediante Juda, qui tunc Judaeus erat. Unde in Canone ipsius Eusebii (2) ita legitur: «Crux Domini nostri Jesu Christi, quae nuper nobis gubernacula sanctae romanae Ecclesiae tenentibus quinto nonas Maji inventa est, in praedicto Calendarum die Inventionis festum vobis solemniter celebrare mandamus ». Est autem majus hoc festum, quam festum Exaltationis, prout ibi dicetur.

4.-5. Legitur autem de praedicto Juda, quod conversus ad fidem, factus est postmodum Episcopus Hierosolymitanus, et mutato nomine vocatus est Quiriacus. De quo dicitur diabolus sic prophetasse: Judas Christum morti tradidit, sed iste Judas illum mortuum exaltavit, et artes magicas detexit; sed Julianus, familiaris et amicus meus, cito rex erit, qui me de isto vindicabit, quod factum est (3). Nam Julianus monachus, ab ordine apostatans, acquisivit per nefas consulatum romanum, et inde factus Imperator, et Christianorum persecutor, illum diversis poenis affixit, et interfici jussit. Legitur quoque quod quidam miles nomine Quiriacus hunc Julianum postea interfecit. De isto Juliano legitur, quod adhuc apud Constantinopolim de tumba sua foetor intollerabilis progreditur.

6. Si quaeratur quare fit festum de Cruce, in qua Christus fuit dehonestatus et flagellatus, et non de asina, in qua fuit valde honoratus, nec etiam de aliis quae ipse tetigit? Responderi potest, quod laus et honor super asinam impensus transitorius et mundanus fuit, nec inde salus nostra prodiit, de quo curandum non est. Praeterea per alia quae ipse tetigit, non leguntur miracula et sanitates fieri, nec per illa redempti sumus; dehonestatio vero in Cruce facta nostra redemptio fuit. Dicitur hodie Introitus: *Nos autem* (4), et legitur Epistola: *Confido de vobis in Domino* (5), pro eo quod ibi dicitur: *Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi*. Aliae Ecclesiae dicunt: *Hoc sentite* (6). Evangelium est: *Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, etc.* (7),

(1) Galat. ult. (2) De Consec. dist. 3. *Crucis*. (3) 11. quaest. *Julianus*. 1 et 2. (4) Galat. ult. (5) Philipp. 2. (6) Matth. 13. (7) Joan. 3.

quia Crux Domini ad literam inventa est in agro; vel moraliter in agro Ecclesiae invenitur Crux Domini, quae dicitur thesaurus, quia emptum est per eam nobis regnum coelorum. Qui videt hunc thesaurum in Ecclesia, vadit, et vendit omnia quae habet, idest omnes transitorias delectationes, et emit agrum istum, ut sit de Ecclesia. Alii dicunt: *Erat homo ex Pharisaeis* (1). Et est notandum, quod festum Crucis fit semper cum festo martyrum, quia Crux significat martyrium. Et ideo in festivitatibus sanctae Crucis leguntur in quibusdam Ecclesiis sex Lectiones de martyribus, et officia commiscentur. De signo Crucis dictum est in PROOEMIO quintae partis.

CAPUT XII.

DE REVELATIONE SANCTI MICHAELIS

SUMMA

1. *Angelorum festum agit Ecclesia duplici de causa.*
2. *Michael princeps est Angelorum, qui mittuntur.*
3. *Michaelis festum cur institutum. Et cur potius ei dicatum quam caeteris Angelis, num. 4.*
5. *Michaelis festum quod habeat officium.*
6. *Angeli semper nobis adsunt. Et parati sunt orationes nostras sursum deferre, num. 7.*

1.-2. Ecclesia facit festum de Angelis duplici ratione. Prima est quia nobis ministrant: *Omnes enim sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis* (2). Secunda ratio est, quia pugnant pro nobis contra Angelos malos, nec permittunt nos tentari supra id quod possumus. De hac pugna dicitur in Apocalypsi: *Factum est praelium in coelo* (3). Hoc bellum erit maxime tempore Antichristi, et in morte martyrum fuit, et semper est. *Et ejectus est draco*, idest diabolus de coelo, idest de coelestibus hominibus, et dejectus in corda malorum hominum. Hujus autem belli princeps est beatissimus Michael, et ideo fit ei festum, licet sit de ultima hierarchia, de inferiore scilicet ordine. Sunt enim novem ordines Angelorum, prout dictum est in quarta parte, sub titulo de PRAEFATIONE, qui quamvis omnes mittantur, quoniam ut praemissum est, sunt administratorii spiritus, et in Isaia habetur quod missus est ad eum unus de Seraphim, raro tamen mittuntur, unde Daniel: *Millia millium ministrabant ei, etc.* (4). Eorum vero qui mittuntur princeps est Michael, qui fuit princeps Ecclesiae Judaeorum, ut habetur in Daniele, modo est princeps Ecclesiae Christianorum. In Judaeis enim fuit aliquando Ecclesia quae nunc est in Christianis.

3. Hoc autem festum, quod est commemoratio victoriae sancti Michaelis, inde originem sumpsit, quia cum barbari depopularentur Apuliam, Christiani triduano jejunio indicto, sancti Michaelis auxilium imploraverunt, per cujus visibile patrocinium fugam ter barbari dederunt, et Christiani victoriam habuerunt. Vocatur etiam festum Revelationis, quia in monte Gargano revelatus est, ut sequitur. Sane Michael, Gabriel, et Raphael, nomina personalia sunt Angelorum; alia vero sunt ordinum, ut dictum est in quarta parte, sub titulo de PRAEFATIONE.

4. Sed cum hoc festum sit commune omnium Angelorum, quare speciialiter denominatur festum sancti Michaelis, et non Gabrielis, vel Raphaelis? Respondeo: Michael est qui est missus in Ægyptum, et fecit illas famosas plagas, qui divisit Mare rubrum, qui eduxit populum per desertum, et eduxit in terram promissionis. Ipse est praepositus paradisi et custos, et est susceptor ani-

(1) Joan. 3. (2) Hebr. 1. (3) Apoc. 12. (4) Dan. 7.

marum, et princeps Ecclesiae, et ideo eum magis venerari debemus. Secunda ratio est, quia ipsemet fundavit Ecclesiam, et consecravit altare, unde dicitur: *Stetit Angelus juxta aram templi,etc.*: hoc fuit in monte Gargano; postea vero revelavit hoc hominibus per Episcopum illius regionis. Tertia ratio est, ut homines venerantes Angelos perveniant ad consortium Angelorum, et ea de causa in diebus dominicis et festivis solemnitatibus, novem Psalmi, novem Lectiones,et novem Responsoria cantantur, ut per cantum istorum ad consortium perveniamus novem ordinum Angelorum, quorum proprium est Deo cantare.

5.-6.-7. Congaudendo autem Angelis dicit Ecclesia in Introitu: *Benedicite Dominum omnes Angeli ejus*. Et quia Angeli laudant,et nos similiter Deum laudare debemus, unde sequitur Versus: *Benedic anima mea Dominum*. Epistola vero de Apocalypsi sumitur: *Significavit Deus quae oportet fieri cito, etc.* (1). Sequitur ibi: *Joannes septem Ecclesiis*. Per septem Ecclesias, vel per septem spiritus,quantum ad intelligentiam quae ad hanc diem pertinet, universitas Angelorum intelligitur; per septem enim dies currit vita praesens. Sequitur Responsorium: *Benedicite*, et Versus: *Benedic*, ratione qua supra.*Alleluja* est:*In conspectu Angelorum psallam tibi*.Hoc autem ideo dicit Ecclesia, quia parati sunt Angeli deferre Deo orationes nostras; semper enim nobis adstant et aspiciunt nos, et ascultant; unde in Canticis: *Quae habitas in hortis, amici*, idest angeli, *auscultant* (2). Per istos, scilicet bonos, compassio; illos, scilicet malos, passio,scilicet invidiae,cogit ut in nos aspiciant. Sequitur Evangelium: *Accesserunt, etc.* (3), in quo praecipitur vitari scandalum parvulorum, quia ibi fit mentio de Angelis: *Amen dico vobis, quia Angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est*. Quia vero parati sunt deferre orationes nostros, in Offertorio ostenditur: *Stetit Angelus juxta aram templi* (3).*Et data sunt ei incensa multa*, idest orationes accensae igne charitatis; *et ascendit fumus aromatum*, idest oratio, *in conspectu Dei, de manu Angeli*. In Postcommunione vero placuit Ecclesiae, sicut prius,benedicere; unde dicitur in quibusdam Ecclesiis: *Benedicite Angeli Dominum, etc.* Sane, quod Michael legitur cum dracone pugnasse, intelligitur allegorice Michael, idest Christus; historice vero, quia Michaelis,et aliorum Angelorum ejus ministerio, diabolus describitur in Ecclesia propter laicos esse depulsus. In hoc festo dicitur Capitulum: *Significavit*, et illud: *Beatus qui legit*, et illud *Joannes septem Ecclesiis*, quae sunt Apocalypsi, c. 1.

CAPUT XIII.

DE SANCTIS GERVASIO ET PROTHASIO

SUMMA

1. Gervasii et Prothasii festum ex institutione Gregorii.

1. In festo Sanctorum Gervasii et Protasii cantatur, ex institutione Gregorii, Introitus: *Loquetur Dominus pacem in populo suo*, ex eo quod tali die pax inter romanorum Imperatorem, et Agisulphum Regem longobardorum extitit reformata, quem Regem Theodosia ejus uxor christianissima, cui Gregorius librum *Dialogorum* scripsit, ad fidem convertit. Officia namque Sanctorum partim conveniunt ipsis Sanctis, partim his euntibus, qui in ipsorum evenere diebus.

(1) Apoc. 1. (2) Cant. 8. (3) Matth. 8. (4) Apoc. 8.

CAPUT XIV.

DE SANCTO JOANNE BAPTISTA

SUMMA

1. *Joannis Baptistae festum duplex agit Ecclesia, et cur ita. Et ejus Missa, num. 3, et 8.*
2. *Joannes Baptista cur dictus Lucifer.*
4. *Joannis vigilia habet jejunium.*
5. *Joannes Evangelista quo die obierit.*
6. *Joannes Baptista fuit in peccato originali conceptus.*
7. *Joanni Evangelistae hymnum diaconus canit voce recuperata, quam prius amiserat.*
9. *Joannis Baptistae quadragesima.*
10. *Vigilia Joannis Baptistae cur ignes accendantur, et qua significatione. Et num. 11. Et cur ossa comburantur, num. 12. Et cur rota volvatur, num. 13.*

1. Quia *inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (1), merito Ecclesia celebrat festum de illo, et facit ei duplex festum, scilicet nativitatis et decollationis. Nativitatis propter quatuor. Primo, propter historiam, quoniam dicit Dominus de eo, per Angelum, sicut in Evangelio habetur: *Et multi in nativitate ejus gaudebunt* (2). Secundo, propter allegoriam et ministerium, quia per Joannem figuratus est ortus gratiae, quam nobis attulit Christus. Ipsum enim Joannes praecessit in annunciatione, in nativitate et praedicatione, in passione et ad inferos descensione. Tertio, quia sicut beata Virgo sanctificata fuit in utero matris (3), ita et ipse. Quarto, quia ipse primus annunciavit gaudia aeterna, et ideo dicitur lucifer et turtur; unde in Canticis: *Vox turturis audita est in terra nostra* (4), et in libro Job: *Numquid duces luciferum in tempore suo* (5), et ejus nativitas fuit per Gabrielem nunciata.

2. Ideo autem Joannes dictus est *lucifer*, quia obtulit novum tempus. Et inde est quod in quibusdam Ecclesiis habet Missam in mane, quia nativitas fuit quasi aurora; nativitas vero Christi fuit quasi ortus solis. Vel ideo dicitur Missa in ortu diei, quia legitur in Evangelio Lucae, quod ipse fuit sanctificatus, et Spiritu sancto repletus in utero matris, quare merito laudandus est Creator in exordio diei, qui illum dignatus est honorare in utero matris.

3. Habet etiam aliam propriam Missam, sicut et alii Sancti, quae dicitur circa Tertiam. Vel prima Missa est de vigilia Evangelistae, vel alia dicitur, quia ipse fuit martyr et praecursor; unde illa Missa est unius martyris, et est Introitus: *Justus ut palma florebit in domo Domini.* De ipso namque prophetaverunt Isaias et Jeremias: Jeremias ipso vitae actu, quia fuit ei similis; Isaias, ut in Epistola habetur hodierna: *Audite insulae, et attendite populi de longe* (6). Ibi etiam sequitur unde sumitur Introitus: *De ventre, etc.* Sequitur etiam ibi: *Posuit os meum ut gladium acutum.* Gladius acutus est lingua praedicatoris, quoniam abscindit superflua. Sequitur: *Posuit me quasi sagittam electam.* Sagitta electa est praedicator qui facit quod docet. Sagitta acuta fuit Joannes cum dixit: *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis vos fugere ab ira ventura?* (7) Responsorium est: *Prius quam te formarem, etc.* (8), et est de nativitate ejus. Alleluja est: *Tu puer* (9), et illud: *Inter natos, etc.* (10). Evangelium est: *Elisabeth impletum est.* Dicitur autem hac die Capitulum: *Audite insulae* (11), et illud: *Prius, quam te formarem* (12), et illud: *Reges videbunt* (13).

(1) Matth. 11. (2) Luc. 1. (3) Vide quae de sanctificatione Virginis adnotavimus sub cap. VIII. (4) Cant. 2. (5) Job. 38. (6) Isai. 49. (7) Matth. 3. (8) Jerem. 1. (9) Luc. 1. (10) Matth. 9. (11) Luc. 1. (12) Isai. 49. (13) Jer. 1.

4. Porro in vigilia beati Joannis Baptistae jejunamus, quasi compatientes ei qui in deserto jejunavit, et asperam vitam duxit. Et vigilia ipsa plenum habet officium, quia post Joannis decollationem Christus crucifixus fuit, et agnum comedit. Fuit enim Joannis quasi lapis angularis, idest vetus et novum Testamentum conjungens; unde tunc magis solemnizamus propter mysterium, quam propter personam ipsam, et quam ipse fuit medius inter utrumque Testamentum, quia fuit finis veteris, et initium novi Testamenti, nam *Prophetae et lex usque ad Joannem* (1), videlicet inclusive; hinc est quod hujus diei officium partim de veteri, et partim de novo est Testamento.

5. In hac autem die Joannes Evangelista obiit, sed ejus festum translatum est, prout sub EJUS FESTO dicetur. Festum autem Decollationis non ita solemnizat Ecclesia sicut istud, prout ibi dicetur. Fuit ergo, ut praemissum est, in utero sanctificatus, sicut et Jeremias; unde et de Jeremia legitur in hac die, quod probatur per illud quod dicitur in Evangelio: *Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth*, et *exultavit in gaudio infans in utero meo* (2). Sed quo genere sanctificationis, non legimus.

6. Dicunt tamen quidam, quod ab omni peccato mundus est, sed in Glossa, super illo loco: *Tu vis a me baptizari? Ego a te debeo baptizari*, ab originali peccato mundari dicitur, quod in persona generalis hominis loquebatur, fuit tamen in peccato originali conceptus.

7. Paulus historiographus, romanae Ecclesiae diaconus, Cassinensis monachus, quadam die cum vellet paschalem cereum consecrare, raucae factae sunt fauces ejus, cum prius vocales essent. Ut ergo vox sibi restitueretur, composuit in honorem beati Joannis hymnum: *Ut queant laxis resonare fibris*, in cujus principio petit vocis restitutionem, quam obtinuit, sicut et merito sancti Joannis restaurata est Zachariae.

8. In hoc festo non cantatur frequenter *Alleluja*, sicut fit in festivitatibus Petri et Pauli, et aliorum, in quorum ultimis nocturnis personatur. Ratio est quia ipse figurat legem, et quia natale hujus fit ante Christi resurrectionem, et ante gaudium. Quidam tamen faciunt officium sine *Alleluja* in initio noctis, propter figuram legis, et postea iterant officium cum *Alleluja* in medio noctis, terminantes illud in principio lucis, in memoriam antiquae observationis. De qua, et quare in hoc festo nocturni cantantur in initio noctis, dictum est in quinta parte, sub titulo DE NOCTURNIS.

9. Nota, quod antiquitus solebat una quadragesima celebrari ante hoc festum, et alia ante Natale Domini, sed postea, propter fragilitatem hominum, redactum fuit ad tres septimanas ante Natale, et tres ante hoc festum; unde prohibitum est in Decretis (3), in illis tribus septimanis ne nuptiae fiant, sed et hoc abolitum est, prout dictum est in prima parte, sub titulo DE SACRAMENTIS.

10.-11. Fiunt autem tria specialia in hoc festo. In vigilia namque, in quibusdam partibus, ex antiqua observatione, colligunt homines et pueri ossa, et quaedam alia immunda, et insimul cremant, ut exinde fumus in aerem producatur. Ferunt etiam brandas, sive faces, et cum illis circuunt arva. Tertium est, quia rotam volvunt qui immunda cremant, et fumum in altum produci faciunt. Habent hoc a Gentibus; antiquitus enim dracones hoc tempore ad libidinem propter calorem excitati, volando per aerem frequenter in puteos et fontes spermatizabant, ex quo inficiebantur aquae, et tunc erat annus laetalis ex aeris et aquarum corruptione, quia quicumque inde bibebant, moriebantur, aut gravem morbum patiebantur. Quod attendentes Philosophi, ignem jusserunt frequenter et passim circa puteos et fontes fieri, et immunda et quaecumque immundum redderent fumum, ibi cremari. Namque per talem fumum sciebant posse fugari dracones; et quia tali hoc tempore maxime fiebant, ideo hoc adhuc ab aliquibus observatur. Sunt enim dracones animalia, unde in psalmo *Laudate Dominum de terra*, dracones, non thracones, idest meatus terrae, prout quidam dixerunt. Quae quidem animalia in aere volant, in aquis natant, per terram ambulant, nil immundum sustinent, et fugiunt propter fumum oliferum, sicut elephantes propter grunitum suum.

12. Est etiam alia ratio, quare ossa animalium comburuntur, videlicet in memoriam, quod

(1) Matth. 11. (2) Luc. 1. (3) 33. quest. 4. *Non oportet*, et c. seq.

ossa Joannis Baptistae a Gentibus in civitate Sebastae combusta fuerunt. Vel potest hoc referri ad novum Testamentum; abjiciunt enim pueri vetera et comburunt, ad significandum quod adveniente nova lege, vetus Testamentum debet cessare. Dictum est enim: *Comedetis vetustissima veterum, et vetera novis supervenientibus projicietis* (1). Feruntur quoque brandae, seu faces ardentes, et fiunt ignes, qui significant sanctum Joannem, qui fuit lumen et lucerna ardens, et praecedens et praecursor verae lucis, *quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (2). Unde dicitur: *Ille erit lucerna ardens et lucens* (3), qui viam Domino praeparavit in eremo.

13. Rota in quibusdam locis volvitur, ad significandum quod sicut sol ad altiora sui circuli pervenit, nec altius potest progredi, sed tunc sol descendit in circulo; sic et fama Joannis, quod putabatur Christus, descendit, secundum quod ipse testimonium perhibet, dicens: *Illum oportet crescere, me autem minui* (4), quod, dicunt quidam, dictum esse, eo quod tunc dies incipiunt minui, et in Nativitate Christi crescere. Sed quia ante festum sancti Joannis decrescunt, et ante Natale Domini crescunt, intelligendum est de nativitate in matre, quando scilicet conceptus est uterque, quoniam Joannes conceptus fuit decrescentibus diebus, ut in Septembri, et Christus in crescentibus, ut in Aprili, vel de morte utriusque, nam corpus Christi exaltatum est in cruce, corpus Joannis capite minoratum.

CAPUT XV.

DE SANCTIS PETRO ET PAULO

SUMMA

1. Petrus et Paulus eadem die et anno passi sunt.
2. Petri et Pauli officia distinxit Gregorius.
3. Petri et Pauli octavae quod habeant officium.

1. De Petro et Paulo quaestio est utrum eadem die passi sunt. Nam Henricus Solitarius velle videtur quod eadem die, anno revoluto, Paulus passus sit; sed Pelagius, et Nicolaus Papae, et Ambrosius, et alii sancti Patres volunt, quod eadem die, et eadem etiam hora, sub Nerone Imperatore, videlicet anno decimoquarto imperii ejus; alioquin falsae essent historiae de illis scriptae. Sed tamen in diversis locis, licet in Urbe, et diversas poenas passi sunt, quia Petrus in Urbe crucifixus est; Paulus vero, quia (sicut legitur in Actibus Apostolorum) civis Romanus erat, quamvis natione Tharsensis esset, extra muros Urbis decollatus, quae poena honestior videbatur, et de ipso lac pro sanguine legitur profluxisse. Verum, procedente tempore, cum Costantinus Imperator in honorem utriusque Ecclesias construxisset, et romanus Pontifex vellet eorum corpora separare, et dubitaretur, quae cujus ossa forent, divinitus responsum est: Majora ossa sunt Praedicatoris, et sic ad invicem separata sunt, et in propriis Ecclesiis collocata. Postmodum vero Silvester Papa volens Ecclesias ipsas consecrare, tam parva quam magna ossa ex aequa lance cum summa reverentia ponderavit, et unam medietatem in una Ecclesia, et aliam in alia Ecclesia collocavit; unde quidam faciunt festum de hac divisione officium in Nonis, vel octavo Idus Julii, quia tali die facta fuit; alii illud faciunt decimaquinta vel decimasexta die ejusdem mensis. Alii vero dicunt, quod festum divisionis Petri et Pauli, quod celebratur die illa, fit propter illam divisionem, quae facta est in Jeru-

(1) Levit. 25. (2) Joan. 1. (3) Joan. 5. (4) Joan. 3.

salem, post duodecim annos, quando separati sunt ad praedicandum Gentibus, in quo festo cantant illam magnam Sequentiam: *Coeli enarrant gloriam*, et Evangelium Ascensionis: *Recumbentibus, etc.* (1), incipientes ibi in fine: *Dominus quidem Jesus postquam, etc.*

2. Licet autem eorum festa eadem die celebranda concurrant, beatus tamen Gregorius instituit, ut tantum officium beati Petri ipso die celebraretur, tum quia tali die Ecclesia beati Petri fuit dedicata, tum quia ipse prior fuit conversione, tum quia major fuit dignitate, quoniam romanae Ecclesiae tenuerat primatum. Et dicitur in Missa Introitus: *Nunc scio* (2). Collecta communis utrique: *Deus qui hodiernam diem*, quare non fit commemoratio de sancto Paulo. Epistola: *Misit Herodes* (3). Alleluja: *Tu es Petrus* (4). Evangelium: *Venit Jesus in partes* (5), ubi dicitur: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* sed secundum Jeremiam in hebraeo dicitur filius Adae. Per horas vero dicitur Capitulum: *Misit Herodes rex manus* (6), et illud: *Angelus Domini* (7) et illud: *Et Petrus ad se reversus* (8). Sequenti vero die fit festum de beato Paulo, et dicitur in Missa Introitus: *Scio cui credidi* (9) et Collecta: *Deus, qui multitudinem*. Graduale: *Qui operatus est Petro* (10). Versus est: *Gratia Dei* (11). Epistola: *Notum vobis facio* (12). Alleluja: *Tu es vas electionis* (13). Evangelium: *Dixit Simon Petrus* (14). In aliis Ecclesiis dicitur: *Hoc est praeceptum* (15). Communio: *Amen dico vobis* (16). Item in nocturnali officio beati Pauli, quidam versiculi praemittuntur antiphonis laudum, ut dictum est in sexta parte, sub TRINITATE, et dicitur Capitulum: *Bonum certamen* (17).

3. In octavis vero Apostolorum dicitur illud: *Confitebor tibi Domine rex* (18), verum in vigilia dicitur Introitus: *Dicit Dominus* (19) et Epistola: *Petrus et Joannes* (20). Evangelium: *Dixit Jesus Simoni Petro* (21). Habet autem hoc festum tria, scilicet jejunium, solemnitatem, et octavam. Jejunium quia si volumus conregnare, oportet nos et compati. In die festi de eorum glorificatione gaudemus. In octava, de eorum futura beatitudine in corpore et anima jam certi laetamur, et aeternae glorificationis meritum expectamus. De hac octava dictum est in PROOEMIO hujus partis. Et nota quod Leo Papa II. orans pro Neapolitanis civibus in mari cum Saracenis pugnantibus, fecit illam Collectam: *Deus cujus dextera beatum Petrum, etc.* Perfectis vero per eum muris civitatis Leoninae, imponens seras portis, orans fecit illam Collectam: *Deus qui beato Petro collatis clavibus, etc.* In festo Magdalenae dicitur Epistola: *Mulierem fortem quis inveniet?* (22) Evangelium: *Rogabat Jesum* (23).

CAPUT XVI.

DE SEPTEM FRATRIBUS

SUMMA

1. Fratres septem.

1. Circa festum septem Fratrum notandum est tres fuisse matres, quarum quaelibet habuit septem filios, et post passiones eorum passae sunt, videlicet mater Machabaeorum, cujus nomen ignoratur, et Felicitas, mater istorum septem fratrum, et Symphoriana, sapiens mulier, quae sancta fuit.

(1) Marc. 16. (2) Act. 12. (3) Ibid. (4) Matth. 16. (5) Ibid. (6) Act. 12. (7) Ibid. (8) Ibid. (9) II. Tim. 2. (10) Gal. 1. (11) Corinth. 15. (12) Gal. 1. (13) Act. 9. (14) Matth. 19. (15) Joan. 15. (16) Matth. 19. (17) II. Tim. 4. (18) Eccli. ult. (19) Joan. ult. (20) Act. 3. (21) Joan. ult. (22) Prov. 31. (23) Luc. 7.

CAPUT XVII.

DE SANCTO JACOBO

SUMMA

1. Jacobus major filius Zebedaei Evangelium docuit in Hispaniis. Et ejus diei officium, num. 2. Et quando fiat, num. 3.

1.-2.-3. Jacobus major, filius Zebedaei, frater Joannis Evangelistae missus est ad praedicandum Hispanis. Sed cum non posset nisi unum principem ibi convertere, rediit Jerosolymam, sed tandem ab Herode decollatus, et in Hispaniam reportatus, quos vivus convertere nequit, mortuus divino miraculo convertit. Fit autem festum octavo Calend. Augusti, pro eo quod in tali die fuit apud Compostellam translatus; non quod tunc obierit, quia occisus est ab Herode in diebus azymorum, videlicet octavo Calend. Aprilis, in Annunciatione Domini, scilicet circa Pascha, ut legitur in Epistola hujus diei: *Misit Herodes, etc.* (1); et ita tunc propter dies ipsos festum non habuit. In Calendis vero Januarii fuit sepultus, quia ab Augusto usque nunc sepulchri ejus fabrica fuit protelata, vel ideo fit octavo Calend. Augusti hoc festum, quoniam hac die dedicata est sibi Ecclesia in Compostella. Quare dictus sit *major*, dictum est sub FESTO APOSTOLORUM PHILIPPI et JACOBI. Hoc autem festum non habet vigiliam, vel jejunium, prout dictum est in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Hac die dicunt quaedam Ecclesiae Epistolam: *Jam non estis hospites* (2); aliae: *Benedictus Deus et Pater* (3), et Evangelium: *Accessit ad Jesum* (4).

CAPUT XVIII.

DE SEPTEM DORMIENTIBUS

SUMMA

1. Festum Fratrum septem dormientium fere trecentis annis. Ibidemque historia.

1. Nunc de festo septem dormientium dicendum est. Sex eorum potentes fuerunt in Epheso, tempore quo Decius Caesar persecutus est Ecclesiam Dei, qui quam cito audierunt persecutionem, fugerunt in montem, et latuerunt in spelunca quadam, et secum magnam pecuniam portaverunt, sed parum cibi. Horum nomina sunt: Maximianus, Marcus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Serapion, et Constantinus. Hi cum essent in spelunca, prima die comederunt quicquid habuerunt comestioni aptum, et dixerunt servienti suo: Cras emes nobis cibos, quia parum hodie comedimus, et postea dormierunt. Tandem Decius quaesivit eos, nam audivit eos esse christianos, sed dictum est ei eos aufugisse in alias regiones, vel in monte latuisse, quod audiens fecit ostia spelun-

(1) Act. 12. (2) Eph. 2. (3) Eph. 1. (4) Matth. 20.

eae lapidibus obstrui. Post multum vero temporis, videlicet post tercentum annos, quidam voluit stabulum contra speluncam facere, et fecit magnum ignem, in quo soluti sunt lapides, qui erant in ostio speluncae, et statim in spelunca refulsit splendor ignis. Evigilati sunt septem dormientes, et sex qui potentes erant dixerunt septimo, qui erat servus eorum: Dies est, vade nobis emere cibos; putabant enim se per unam noctem tantum dormivisse. Ivit ergo ille ad civitatem, et venit ad macellum, miratus ultra modum, quia Cruces videbat per vicos, et in triviis, et in quadriviis. Cumque carnes emens obtulisset monetam quam habebat, non cognoverunt eam carnifices, et dixerunt: Unde habes istos nummos? Qui ait: ex meo proprio labore. Et illi: Unde es tu? Qui ait: De patria ista. Tunc illi: Qui sunt parentes tui? Ille ait: Isti et isti. Et non cognoverunt carnifices aliquos eorum, quos ipse nominabat; a longo enim tempore eorum nomina cum illis erant sepulta. Iterum illi dixerunt: Sub quo Imperatore fuit illa moneta? Ait ille: Sub Decio. Tunc illi admirati sunt, tum propter monetam, tum propter ea quae referebat, aestimantes eum insanum esse. Qui ligaverunt eum, et duxerunt ante pontificem civitatis, cui diligenter inquirenti quis ille esset, et unde, et ubi hanc monetam invenisset, et de aliis quae ipse retulerat carnificibus, omnia prout contingerat revelavit. Tunc Episcopus veniens cum universo populo civitatis ad speluncam, invenit eos sex, qui ibi remanserant iterum dormientes, et evigilatos, secum in civitatem adduxit, et singula sciscitatus ab eis, inventum est eos in spelunca fuisse per annos fere tercentum. Praeterea, inventae sunt plumbeae tabulae in ipsa spelunca, quas illi imposuerant ibi qui mandato Decii obturaverant os speluncae. Imperatores erant tunc Honorius et Archadius, qui cum prius dubitarent de resurrectione, hoc viso, firmius crediderunt. Fuerunt autem cum Episcopo praedicti septem juvenes per aliquos dies, et postea mortui sunt libera morte; unde dicti sunt martyres, quia tam diu in spelunca manserunt.

CAPUT XIX.

DE FESTO S. PETRI AD VINCULA

SUMMA

1. Petri ad vincula festum quomodo institutum, et quare. Et num. 2. 3. 4. Ejusque diei officium, num. 5.

1. Festum beati Petri *ad vincula* taliter, secundum Bedam, institutum fuit. Theodosia, uxor Theodosii II. Imperatoris, Jerosolymam proficiscens vidit in Alexandria festum celebrari in calendis Augusti ad honorem Caesaris Augusti de triumpho habito de Cleopatra regina Ægypti, et de Marco Antonio viro ejus; unde vehementer doluit, quod damnato et gentili tantus honor exhiberetur. Veniens autem Jerosolymam, catenas quibus Petrus sub Herode fuit alligatus, acquisivit, et Romam rediens eas Apostolico praesentavit, qui alias catenas, quibus sub Nerone fuerat alligatus, apportari praecepit, quae se tangentes, usque adeo sunt miraculose conjunctae, ac si semper fuissent eaedem. Theodosius igitur ad honorem beati Petri Ecclesiam aedificavit, et ibi catenas imposuit, quae dedicata est in Calendis Augusti, ut solemnitas Piscatoris obfuscaret solemnitatem Imperatoris, et catena Petri extingueret torquem Augusti.

2. Secunda causa institutionis hujus festi est propter memoriam liberationis beati Petri per Angelum factae a carcere, sive a vinculis, quibus per Herodem Agrippam tenebatur, prout in Epistola legitur hodierna; et secundum hoc videtur, quod deberet vocari hoc festum *a vinculis*.

3. Tertia causa est, quia cum Quirinus tribunus filiam haberet gutturosam, illa ad mandatum sancti Alexandri Papae, qui sextus fuit à beato Petro, quaesivit bogas, sive vincula, quibus beatus Petrus fuit vinculatus Romae sub Nerone, quibus osculatis, liberata est, et Quirinus cum tota sua familia baptizatus est. Tunc dictus Alexander Papa hoc festum in Calendis Augusti celebrandum instituit, et in honorem beati Petri Ecclesiam in Urbe fabricavit, ubi vincula ipsa reposuit, et *ad vincula* nominavit, et Calend. Augusti dedicavit, et in qua festivitate populus illic ipsa vincula hodie osculatur.

4. Quarta causa potest esse, quia Dominus Petrum a vinculis miraculose absolvit, et eidem ligandi atque solvendi potestatem dedit. Nos autem vinculis peccatorum ligati tenemur, et absolvi indigemus; ideo igitur in solemnitate ipsa, quae dicitur *ad vincula*, ipsum honoramus, ut sicut ipse a vinculis absolvi promeruit, et absolvendi potestatem accepit a Domino, sic et ipse nos a peccatorum nexibus absolvi obtineat.

5. Hac die dicitur Epistola: *Misit Herodes* (1). Evangelium: *Venit Jesus in partes* (2).

CAPUT XX.

DE MACHABAEIS

SUMMA

1. Machabaeorum festum cur agat Ecclesia. Et num. 2, et infra.

1.-2. Machabaei isti sunt illi de quibus fuit Judas Machabaeus, de quibus habetur in libro secundo Machabaeorum. Et cum Ecclesia occidentalis nullius alterius sancti veteris Testamenti festum celebret, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis, istorum tamen, et Innocentium festum recolit. Istorum quidem propter quatuor. Primo, quia passi sunt propter legis observationem, quia videlicet carnes porcinas contra legem comedere noluerunt. Secundo, propter martyrii praerogativam; quia enim inaudita supplicia super sanctos veteris Testamenti pertulerunt, ideo in hoc privilegiati sunt, ut eorum passio celebretur. Tertio, quia ipsi fuerunt septem fratres, et numerus septenarius est numerus universitatis; unde in eis significantur omnes martyres veteris Testamenti, celebritate digni, et omnibus illis in istis reverentia exhibetur. Quarto, quia ipsi ostenduntur in exemplum martyribus novi Testamenti, ut sicut illi pro legis mosaicae observatione passi sunt, ita et nos maxime, si necesse fuerit, parati simus pro Evangelio; et secundum hoc magis celebratur propter significatum, quam propter significans. Quidam vero dixerunt, quod illi Machabaei sunt illi septem fratres, qui fuerunt filii Felicitatis.

(1) Act. 12. (2) Matth. 16.

CAPUT XXI.

DE INVENTIONE S. STEPHANI

SUMMA

1. Stephani protomartyris festum quo die agatur, et cur statim a Natali dominico.

1. Sancti Stephani protomartyris Inventio facta fuit die illa qua celebratur ejus passio, et passus est die illa qua ejus Inventio celebratur, scilicet in Augusto, sed festa per Ecclesiam quatuor de causis translata fuit. Primo, quia cum beatus Stephanus fuerit protomartyr, et martyrium Sanctorum sit eorum natale in coelis, merito statim post Natale Domini natale protomartyris Stephani celebratur. Secundo, propter dignitatem; dignius namque est festum, quod est de morte, quam aliud, et ideo competenter tamquam dignius statim post Nativitatem collocatum est. Tertio, quia officium passionis ejus concordat officio Natalis Domini, unde illud: *Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in coelis.* Quarto, quia in ejus Inventione maxima multitudo hominum venit, qui videntes miracula plurima, quae fecit Deus in illius Inventione, majori cultu diem illum celebraverunt annuatim, quam etiam diem mortis illius. Statuerunt ergo sancti Patres, ut festum passionis ejus transferretur ad hanc diem Inventionis, et ad festum Inventionis, festum passionis, quia festum passionis majori cultu dignum est, ut populus hunc diem, qui Natale Domini sequitur, ferventiori cultu celebret, quam diem ejusdem festi in Augusto. Alia etiam ratio reddetur sub ISTO FESTO.

CAPUT XXII.

DE TRANSFIGURATIONE DOMINI

SUMMA

1. Domini Transfiguratio cur die sancti Xysti celebretur.
2. Dominicae Transfigurationis die consecratur vinum novum. Et primae fruges, atque fabae, num. 3.

1. Sequitur de festo Transfigurationis Domini, quod est in die beati Xysti, non quia tali die Transfiguratio facta sit, sed quia tunc ab Apostolis, qui secum fuerunt in monte, fuit manifestata, publicata et praedicata. Praeceperat enim Dominus, ne alicui dicerent, donec a mortuis resurrexisset; illi autem usque ad hanc diem super hoc tacuerunt. Transfigurationem enim constat factam fuisse circa principium veris, eo scilicet die quo dicitur Evangelium de Transfiguratione, scilicet secunda hebdomada Quadragesimae.

2. Nota, quod in quibusdam locis hac die conficitur sanguis Christi de novo vino, si inveniri possit, aut saltem aliquantulum de matura uva in calice eliquatur. Benedicuntur etiam racemi, ex quibus populus communicat, et est ratio haec. In die enim Coenae dixit Jesus discipulis: *Dico au-*

tem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei (1).Quia ergo hoc quod dixit *novum*,et etiam Transfiguratio,pertinet ad illam gloriosam innovationem, quam Christus habuit post resurrectionem, et quam fideles post resurrectionem sunt habituri; ideo in hoc festo sanguis Christi ex novo vino conficitur, et propter hoc etiam hac die novae uvae benedicuntur.

3. Euticianus Papa statuit, ut primae fruges, et fabae super altare benedicantur.

CAPUT XXIII.

DE SANCTO LAURENTIO

SUMMA

1. Laurentius post beatum Stephanum primatum obtinet inter martyres. Et cur honorificentius prae caeteris colatur, et ejus diei vigiliae officium, num. 2. Et diei, num. 4.
3. Levita quis.
5. Laurentius tria singularia habet privilegia.

1. Beatus Laurentius, quia post beatum Stephanum inter alios martyres primatum obtinet, vigiliam habet, non quia majorem poenam sustinuerit quam alii, nam multi tantam poenam sustinuerunt, sicut beatus Vincentius, et beatus Gregorius, et alii quidam; sed propter officium praedicationis, et propter martyrii locum, quia Romae, et propter bonam administrationem thesaurorum Ecclesiae.

2. Unde incipit Introitus in vigilia ipsius: *Dispersit, dedit pauperibus* (2). In die vero habet proprium officium, videlicet: *Confessio et pulchritudo, etc.*; et hoc ideo dicitur, quia propter confessionem fidei fuit assatus, et exaltatus, et apparuit ejus sanctitas cum non timuerit sic tormentari pro Christo. Quia vero ipse in tormentis positus jubilabat, ac Domino laudes cantabat, ideo sequitur Versus: *Cantate Domino canticum novum.* In Collecta vero illa: *Da nobis quaesumus, Domine, etc.*, orat Ecclesia se sic liberari per Dominum ab igne vitiorum, et ipsa vitia in se extingui, sicut beatus Laurentius fuit liberatus ab igne tormentorum; unde ipse dicebat tyranno: « Disce, miser, quanta est virtus Domini, nam carbones isti non dolorem, sed refrigerium mihi praestant ». In Epistola vero: *Qui parce seminat* (3), agitur de largitate eleemosynarum facienda pauperibus,quod praeceptum strenue implevit beatus Laurentius,qui thesauros Ecclesiae dedit pauperibus. Et ut eum in hoc imitemur, dicitur: *Justitia ejus manet in saeculum saeculi.* Responsorium de passione ejus est, eo quod igne probatus fuit, sicut aurum in fornace probatur; et hoc est quod dicit: *Probasti cor meum, et visitasti nocte* (4), quia ad literam de nocte fuit assatus, et a Domino visibiliter visitatus, et ideo dicebat: « Mea nox obscurum non habet, sed omnia in luce clarescunt». Versus est: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas* (5), idest inaequalitas,quia semper et perfecte in fide constans fui; vel non fuit inventa in eo iniquitas, scilicet peccati. *Alleluja* est de nobili ministerio ejus.Et quia erat praecipuus minister,ideo in virtute Domini praecipue operabat: « Levita (inquit) Laurentius bonum opus operatus est, qui per signum Crucis caecos illuminavit ».

3. Levita idem est quod *assumptus* vel *offerens*, quia ad literam assumptus fuit ad ministerium divinum; unde legitur ipsum dixisse beato Xysto: « Quo progrederis sine filio pater? numquid degenerem me probasti? experire certe, utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti

(1) Matth. 26. (2) Psal. 111. (3) II. Cor. 9. (4) Psal. 16. (5) Ibid.

Dominici sanguinis dispensationem». Item, fuit Levita, idest *seipsum offerens;* unde ipse in tormentis positus dicebat: «Ego me obtuli hostiam Deo in odorem suavitatis»; et ideo de eo in nocturnali officio cantat Ecclesia: «Meruit esse hostia beatus Laurentius, qui dum assaretur Dominum non negavit, et ideo inventus est sacrificium laudis». Et quia Deus laudandus est de tanta patientia concessa martyri, ideo praedicta sub *Alleluja* cantantur.

4. In Evangelio vero: *Nisi granum frumentum cadens in terram* (1), ait Dominus de ministris suis, et de praemio ipsorum, dicens primo de opere ipsorum: *Si quis mihi ministrat, me sequatur,* et post de primo adjungitur, dicens: *Et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus, etc.* (2). Cum igitur inter ministros praecipuus fuerat beatus Laurentius, ideo istud Evangelium in ejus festivitate cantatur. Sed quia privilegiatum ministerium est praedicatio, et confessio nominis Domini coram regibus et principibus, ideo sequitur Offertorium: *Confessio et pulchritudo in conspectu, etc.* (3). In Postcommunione quoque agitur de ministris, et merito ipsorum: *Si quis mihi ministrat me sequatur, etc.* (4). Ad horas dicitur Capitulum: *Qui parce seminat* (5).

5. Et nota, quod iste Sanctus propter tres praerogativas, supra in principio positas, in tribus privilegiatus est. Primo, quoniam ipse solus inter martyres habet jejunium institutionis. Secundo, in octavis, quoniam iste tantum, et beatus Stephanus octavas habent inter martyres, sicut beatus Martinus inter confessores. De hac octava dictum est in fine PROOEMII hujus partis. Tertio, in regressibus antiphonarum; in hoc enim festo quidam versiculi praemittuntur antiphonis, ut dictum est in sexta parte, sub DOMINICA DE TRINITATE. Beatus Laurentius fuit Archidiaconus Romae, post quem nullus dicitur ibi Archidiaconus fuisse.

CAPUT XXIV.

DE ASSUMPTIONE VIRGINIS GLORIOSAE MARIAE

SUMMA

1. *Maria Virgo an fuerit assumpta una cum corpore. Et quoto aetatis anno, num. 2.*
3. *Assumptionis Mariae officium. Et num. 5.*
4. *Assumptio Mariae celebratur aestivo tempore, idque congrue.*
6. *Assumptionis die cur Evangelium legatur de Maria et Martha. Et quid illae duae sorores designent, num. 7.*
8. *Evangelia sunt quatuor de Beata Maria.*
9. *Assumptio Mariae habet jejunium et octavas.*
10. *Assumptionis die cur colligantur herbae, et benedicantur.*

1. Hieronymus dicit: Quomodo beata Maria assumpta fuerit, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit. Augustinus vero dicit quod in corpore; veritas tamen est, quod primo assumpta est in anima. Utrum vero corpus in terra remansit, incertum habetur, et melius est pie dubitare, quam aliquid circa hoc temere diffinire; pie tamen credendum est eam totaliter fuisse assumptam. Verum quaedam religiosissima mulier, Elisabeth nomine, de partibus Saxoniae, asseruit sibi revelatum fuisse, quod post quadraginta dies post assumptionem animae assumptum fuit corpus, et inde composuit quemdam tractatum, qui tamen non est authenticus. Refert Ephirius, quod beata Virgo quando Christum concepit erat annorum quatuordecim, et in decimoquinto anno ipsa peperit, et cum eo mansit annis triginta tribus, et post mortem Christi supervixit annis viginti quatuor, et, secundum hoc, tempore obitus sui erat annorum septuaginta duo.

(1) Joan. 12. (2) Ibid. (3) Psal. 95. (4) Joan. 12. (5) II. Cor. 9.

2. Dicunt alii, quia duodecim annis filio supervixit, et sic sexagenaria est assumpta, cum Apostoli totidem annos praedicaverunt in Judaea, et circa partes illas.

3. In hoc festo quaedam dicuntur quae in Ecclesiarum dedicationibus dicuntur, quia ad eam pertinent. Cantatur etiam de libro Canticorum, scilicet: *Osculetur me osculo, etc.* (1); Responsoria enim, Antiphonae, et Lectiones eaedem sumuntur. Qui liber est de amoribus, quia in carne manens majorem habuit dilectionem, quam aliqua creatura in carne vivens, excepto Christo; et ideo propter excellentem charitatem quam habuit in terris, meruit ascendere super Angelos; in carne enim praeter carnem vivere, non terrena sed coelestis vita est.

4. Et competit hoc festum aestivo tempore, quia per calorem ignis charitas ascendit. Rursus, legitur et cantatur de cantico amoris, eo quod beata Virgo figuram tenet Ecclesiae. Sicut enim ipsa mater est, virgo, et sponsa, sic et Ecclesia, mater Sanctorum, nomen tenet virginitatis et sponsae. Virginitatis, inquam, mentis et fidei, quae praevalet virginitati carnis; et sponsae, quia ipsa est sponsa Christi, unde Apostolus: *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (2). Est autem, ut dicunt quidam, Cantici legenda medietas, usque ad octavas; alia vero medietas usque ad nativitatem ejusdem Virginis reservetur. Huic ergo congrue accedit, quod circa festum istud libri Salomonis legantur, et praemittuntur antiphonis quidam versiculi, ut dictum est in sexta parte, sub DOMINICA DE TRINITATE. In Calcedonesi concilio, quod beatus Leo celebravit, statutum fuit quod Virgo Maria *Mater Dei* appellaretur. Alii tamen dicunt quod in Ephesino, jussu Coelestini Papae celebrato.

5. Item nota, quod ille sermo Hieronymi: « Cogitis me, o Paula et Eustochium », qui a quibusdam in Ecclesia in hoc festo legitur, non debet legi nisi in refectorio vel capitulo, quia ad hoc factus fuit. Dicitur autem ad horas Capitulum: *In omnibus requiem quaesivi* (3). In vigilia Assumptionis dicitur Epistola: *Ab initio, et ante saecula* (4). Aliae Ecclesiae dicunt: *Ego quasi* (5). Evangelium est: *Exurgens Maria* (6). Aliae Ecclesiae dicunt: *Loquente Jesu ad turbas* (7). Caeterum, in Missa diei legitur Epistola: *In omnibus requiem quaesivi, etc.* (8); in omnibus enim quaesivit vitam aeternam, et ideo habuit illam. Sequitur: *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo*, idest *in utero meo*. Et quia Dominus in utero beatae Mariae Virginis requievit, ideo ipse dedit illi suum tabernaculum, idest coelum. Et sicut ipsa duo fecit, thronum grandem, unde ipsa dicit: *Magnificat anima mea Dominum, etc.* (9), et: *Thronum fecit rex Salomon de ebore grandem* (10); et ita ei fecit Dominus thronum grandem in coelo, quando exaltavit eam super Angelos.

6. Evangelium legitur de Martha et de Maria, scilicet: *Intravit Jesus* (11), quod prima facie pertinere non videtur; tamen bene pertinens est secundum allegoriam. Intravit enim Jesus in quoddam castellum, idest in beatam Virginem, quae dicitur castellum, quae est terribilis daemonibus, et bene se munivit contra diabolum et vitia. Diminutive autem dicitur castellum propter humilitatem. Et dicitur castellum propter singularitatem, quia nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Et Martha, idest activa vita, recipit eum; diligentissime enim nutrivit puerum suum, et tulit in Ægyptum, et prius se probavit in activa vita eundo ad Elisabeth, et serviendo ei. Et sicut ipsa fuit Martha in activa vita, ita et fuit Maria Magdalena in contemplativa; unde in alio Evangelio habetur: *Maria conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo* (12).

7. Hae autem duae sorores significant vitam activam, et vitam contemplativam, quae plane fuerunt in beata Virgine Maria, per quas ipsa sublimiter, honorabiliter atque delectabiliter in seipsa recepit Christum.

8. Illud autem notandum est, quod quatuor sunt Evangelia de beata Maria Virgine. Unum est: *Missus est Angelus* (13), quod non debet dici nisi in Adventu Domini et in Annunciatione ejus. Alia

(1) Cant. 1. (2) II. Cor. 11. (3) Eccli 24. (4) Ib. (5) Ib. (6) Luc. 1. (7) Luc. 11. (8) Eccli 24. (9) Luc. 1. (10) III. Reg. 10. (11) Luc. 10. (12) Luc. 2. (13) Luc. 1. (14) Luc. 11. (15) Luc. 1.

tria possunt cantari quoties de ipsa peculiaris Missa cantatur, tamquam communia, quae sunt ipsa: *Extollens vocem quaedam mulier, etc.* (1), aliud: *Abiit Maria in montana, etc.* (2), et aliud: *Stabant juxta crucem, etc.* (3).

9. Item nota, quod hoc festum habet jejunium, et octavas, quod non habet aliud festum de illa. Hoc enim festum majus est omnibus aliis quae fiunt de illa. Similiter et de quolibet Sancto majus festum est transitus illius quam aliud de illo, quia de miseria transit ad vitam, excepto de Joanne Baptista.

10. Quare autem herbae colligantur, et benedicantur in hoc festo, ipsa legenda indicat, quia beata Maria comparatur rosae et lilio; unde sicut spina rosam genuit, ita Judaea Mariam. Officium beatae Mariae Virginis debent quotidie, sed in sabbato solemniter dici, prout dictum est in sexta parte, sub titulo DE TEMPORE ADVENTUS. In quibusdam tamen Ecclesiis non dicitur a quinta feria Coenae Domini usque ad octavas Pentecostes, dicentes quod tunc in Ecclesia omnia brevia debent esse. Legitur tamen, cum quidam sacerdos aliam forte Missam nesciens, omni die Missam de beata Virgine celebraret, Episcopus eum ab officio suspendit; sed Virgo beata ipsi Episcopo ex hoc gravissime comminata est, et ideo ipse suspensionem hujusmodi relaxavit.

CAPUT XXV.

DE SANCTO BARTHOLOMAEO APOSTOLO

SUMMA

1. Bartholòmaei festum varie celebratur. — 2. Bartholomaei statura.

---

1. Beatus Bartholomaeus primo praedicavit, ut dixit beatu Theodorus abbas, in *Lugdonia*, postea in India, deinde in Albania, in civitate Armeniae, ubi primo excoriatus, et postea decollatus est. Deinde translatus dicitur Beneventum, quamvis hodie Romae esse dicatur. Quidam autem celebrant festum excoriationis, et quidam decollationis, sicut dictum est in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS.

2. Et nota, quod inquirentibus beatum Bartholomaeum, daemon ipsum ita descripsit, dicens: Capilli ejus nigri et crisei, caro candida, oculi grandes, nares coaequales et directae, barba prolixa, habens paucos canos, statura aequalis, collobio albo elevato, et purpura vestitur, induitur albo pallio, quod per singulos angulos habet gemmas purpureas.

---

(1) Luc. 1. (2) Luc. 11. (3) Joan. 19.

CAPUT XXVI.

DE DECOLLATIONE S. JOANNIS BAPTISTAE

SUMMA

1. Festum Decollationis beati Joannis celebrat Ecclesia, quia pro veritate mortuus est, sed non sic solemniter sicut festum nativitatis ejus, eo quod descendit ad inferos, sicut dicit Gregorius, super illud: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Fuit autem decollatus in tempore paschali per Herodem regem, anno trigesimo secundo a nativitate Domini, scilicet anno praecedente passionem Domini. Et ipse in anno trigesimo coepit praedicare, et ita fit hoc festum de Decollatione.

2. Et nota quod tres fuerunt Herodes, quos eorum infamis crudelitas fecit famosos. Primus dictus est Herodes Ascalonita, sub quo natus est Dominus, a quo Innocentes occisi sunt. Secundus, Antipas, qui Joannem decollavit. Tertius, Agrippa, qui Jacobum occidit, et Petrum incarceravit; unde versus: *Ascalonita necat pueros, Antipa Joannem — Agrippa Jacobum, claudensque in carcere Petrum.*

3. Sane decollato Joanne, discipuli ejus corpus sepelierunt in Sebasta, urbe Palestinae, et caput in Jerusalem humatum est, juxta Herodis habitaculum. Et ubi corpus sepultum jacebat, multa Deus miracula operabatur; unde multitudo Christianorum illuc confluebat. Quod videns Julianus apostata, jussu ejus Gentiles ad dedecus sancti Joannis confregerunt mausoleum, et ossa ejus per agros sparserunt. Sed cum Christiani illuc venirent, et miracula non cessarent, iterum Gentiles ossa collegerunt, et combusserunt, sed digitus ille, quo Dominum ad Jordanem venientem monstravit, dicens: *Ecce Agnus Dei, etc.*, non potuit comburi. Multi tamen Christiani monachi a Jerosolymis, qui intererant cum Gentilibus, ossa colligentibus, quot occultare poterant, reservaverunt, tuleruntque ossa ad Philippum Jerosolymitanum Episcopum, qui misit ea per Julianum diaconum Anastasio Alexandriae Episcopo, quae post Theophylus, urbis ejusdem Episcopus, in templo Serapis reposuit, et basilicam in honorem ejus consecravit. Unde hoc festum de decollatione et combustione ossium est, secundum magistrum Guilbertum, quod celebrat Ecclesia, quasi pro jam mortuo, secundum martyrium, quia in suis ossibus quodammodo passus est. Alii dicunt, quod beata Thecla digitum beati Joannis, qui comburi non potuit, de ultramarinis partibus afferens in Morianam, ibi ad honorem beati Joannis fundavit Ecclesiam, et hac die dedicata est ei Ecclesia. Ideoque statutum fuit a domino Papa, ut haec dies ad honorem beati Joannis per totum mundum semper celebris haberetur, et secundum hoc videtur quod debet dici festum Dedicationis.

4. Rursus, beatus Joannes caput suum, quod in Jerusalem fuerat humatum, revelavit duobus monachis orientalibus, qui Jerusalem adorare venerant, qui juxta Herodis habitaculum illud septimo Calend. Martii invenerunt, sed post ab aliis perlatum est in Edissam civitatem, et in quondam specu ignobiliter reconditum, donec denuo Marcello presbytero fuit revelatum, et per ejusdem urbis Episcopum, quarto Calend. Septembris revelatum, ex quo tempore coepit in eadem urbe Decollatio celebrari ea die, ut arbitror, quo caput est revelatum; et ita hoc festum potest dici Re-

velationis. Hoc ergo festum potest esse de Decollatione, vel de Collectione ossium, vel de Dedicatione Ecclesiae ad honorem illius, vel de Revelatione.

5. Hac die dicunt quidam Epistolam: *Expectatio justorum* (1), et Evangelium: *Misit Herodes* (2), et Alleluja: *Erat lucerna* (3).

CAPUT XXVII.

DE SANCTIS FELICE ET AUDACTO

SUMMA

1. Felix et Audactus socii in passione. Et unde nomen sortitus Audactus.

1. Sciendum est, quod cum beatus Felix traheretur ad mortem pro nomine Christi, quidam repente se in medio protulit, dicens: *Ego sum christianus.* Dixerunt carnifices: *Ergo venies et tu.* Cum autem nomen illius ignoraretur, vocatus est Audactus, quasi beato Felici audacter associatus, sicut et beatus Joannes, alexandrinus Episcopus, ob eximiam in pauperes Christi pietatem, Joannes eleemosynarius dictus est. Cujus festum nono Calend. Februarii celebratur.

CAPUT XXVIII.

DE NATIVITATE B. MARIAE VIRGINIS

SUMMA

1. Mariae nativitas cur celebretur ab Ecclesia.
2. Nativitas Mariae antiquitus non celebrabatur.
3. Nativitas beatae Mariae non habet jejunium institutionis.
4. Ecclesia tres nativitates celebrat, quae designant tres nativitates spirituales.

1. Festum Nativitatis beatae Mariae Virginis, quando videlicet in mundo nata est, ideo celebratur, quia fuit in utero sanctificata, juxta illud Psalmistae: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* (4). In hoc festo legitur genealogia Salvatoris, imo ipsius beatae Mariae Virginis, quia de eadem fuerat genealogia, unde legitur Evangelium: *Liber generationis Jesu Christi* (5), de qua dictum est in sexta parte, sub NATALI, et sub FESTO APOSTOLORUM PHILIPPI ET JACOBI. Epistola est: *Ego quasi vitis* (6). Aliae Ecclesiae dicunt: *Dominus possedit me* (7). Cantatur etiam historia de laudibus ipsius Virginis Mariae. In quibusdam tamen Ecclesiis leguntur Cantica canticorum, quae magis pertinet ad festum Assumptionis Virginis Mariae, prout ibi dictum est. Dicitur etiam ad horas Capitulum: *Ego quasi vitis* (8).

2. Sane hoc festum olim non celebrabatur, sed quidam vir religiosus pluribus annis audivit Angelos in hac nocte solemnizantes in coelis, cui causam quaerenti, revelatum est Angelos gaudere,

(1) Prov. 10. (2) Marc. 6. (3) Joan. 5. (4) Psal. 45. (5) Matth. 1. (6) Eccli. 24. (7) Prov. 8. (8) Eccli 24.

quoniam beata Virgo nata fuit in illa nocte, quod Apostolicus authenticavit, et festum celebrari praecepit, ut in solemnizando coelesti curiae conformemur.

3. Non autem habet festum hoc jejunium institutionis, potest tamen habere devotionis. Olim etiam non habuit octavam, sed Innocentius Papa IV. eam instituit. Vacante enim Romana Ecclesia per obitum Gregorii Papae, novis Cardinalibus concordare nequeuntibus, Romani post plures dies eis inclusis multiplices molestias inferebant, propter quod Cardinales Reginae coeli voverunt, quod si ejus meritis concordarent, et abire libere possent, octavam suae Nativitatis diu neglectam, celebrandam de caetero statuerent. Sicque ad Coelestinum Papam convenerunt, et liberati sunt. Sed quia idem Coelestinus vixit solum decem et octo diebus, non potuit votum implere, quod postmodum dictus Innocentius ejus successor implevit.

4. Et nota, quod Ecclesia tres nativitates solemnizat, scilicet Joannis Baptistae, et beata Mariae, et Christi. Siquidem Joannes fuit lucifer, quia sicut lucifer praecedit solem, sic ipse Christum; primus enim aperte praedicavit. Maria fuit aurora. Nativitas Christi ortus solis, quia in eo splendor Patris apparuit. Praedictae autem tres nativitates designant tres spirituales nativitates; nam renascimur cum Joanne in aqua, cum Maria in poenitentia, et cum Christo in gloria. Cum igitur oporteat quod contritio praecedat nativitatem baptismi in adultis, et nativitatem gloriae similiter, ideo merito illae duae vigilias habent. Sed cum poenitentia tota sit pro vigilia, non oportuit quod ipsa vigiliam haberet, et ideo hoc festum vigiliam, sive jejunium, non habet. Et est sciendum, quod beatus Fulbertus, Episcopus Cardinalis, fecit illa tria Responsoria: *Stirps Jesse*, *Solem justitiae*, et *Chorus novae Jerusalem*.

CAPUT XXIX.

DE EXALTATIONE SANCTAE CRUCIS

SUMMA

1. Crucis Exaltatio unde ortum duxerit. — 2. Crucis Inventio superior est exaltatione. 3. Crucis Exaltatio quod habeat officium.

1. Exaltatio sanctae Crucis dicitur, quia Chosroas Rex Persarum Jerosolymam venit, et lignum Dominicum inde secum tulit, et facta domo coelo simili, et in eadem sedem sibi fecit, et lignum a dextris posuit loco Filii, gallum vero a sinistris, loco Spiritus sancti, et ipse stans in medio, se Deum vocari jussit. Quod audiens Heraclius, Imperator Romanus, aciem movit juxta Danubium, qui fluvius est Persarum, non hunc qui in Suevia nascitur, sed alium ejusdem nominis. Inde victo filio Chosroe singulari certamine, Crucem Domini tulit, et cum appropinquaret in magna pompa Jerusalem, portae civitatis per Angelum clausae sunt, ne intraret. Qui cum vehementer admiraretur, audita est vox de celo dicens: « Regem regum non sic intrasse Jerusalem phaleratum, quando pro omnibus pati venit, sed humilem, et super asinam sedentem ». Et statim recognoscens elationem suam, de equo descendit, et humiliatus est valde, et portae ei sponte apertae sunt, et nudis pedibus civitatem intravit, et in ejus introitu multi diversorum morborum generibus detenti, curati sunt per Crucem, et Imperator ipse in has devotissimas Crucis prorupit laudes, dicens: *O Crux, splendidor cunctis astris, mundi celebrior hominibus, etc.* Ille ergo Crucem exaltavit, et Exaltationis diem in futurum, Episcopis sibi consentientibus, in suo imperio statuit esse solemnem. Sergius vero Papa longis post temporibus in sacrario beati Petri invenit capsam argenteam, et in

ea Crucem, ex salutiferi ligni magna portione compositam, lapidibus pretiosis adornatam, quae posita in basilica Salvatoris, adoratur a populo in die Exaltationis.

2. Est autem majus festum Inventionis quam Exaltationis, propter auctoritatem instituentis, nam illud a Papa, scilicet Eusebio, istud ab Imperatore statutum est.

3. In hoc festo dicitur Epistola, quae dicitur in Ramis Palmarum, quia in ea agitur de Exaltatione sanctae Crucis. Alii legunt illam: *Christus factus est* (1). Legitur etiam in quibusdam Ecclesiis Evangelium, in quo fit mentio de Adventu Christi, et fulgure: *Sicut fulgur exit, etc.* (2), quod dici consuevit tempore Adventus. In aliis vero dicitur Evangelium de Nicodemo, quod quidam dicunt in festo Inventionis sanctae Crucis, ibi enim dicitur: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis* (3). Communiter tamen dicitur, quod melius est, Evangelium: *Nunc judicium est mundi* (4), in quo dicitur: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*. Praefatio vero illa dicitur, quae ante Pascha per quindecim dies, seu in quibusdam Ecclesiis per quinque dicitur; vel, ut alii volunt, illa quae dicitur in tempore paschali. Dicitur etiam ad horas Capitulum: *Christus factus est pro nobis etc.* (5).

CAPUT XXX.

DE FESTO SANCTI MATTHAEI APOSTOLI ET EVANGELISTAE

SUMMA

1. Matthaeus Levita fuit, et Hebraeus. — 2. Matthaeus, item alii Evangelistae, quibus temporibus scripserint Evangelia.

1. Beatus Matthaeus Levità fuit. Erat autem hebraeus, et ideo hebraice scripsit Hebraeis in Judaea, sed postea liber ejus fuit translatus in graecum, deinde in latinum. Et nota, quod Evangelium, quod ipse propriis manibus anno Domini quadragesimo scripsit, cum ossibus beati Barnabae repertum est. Quod quidem Evangelium beatus Barnabas secum ferebat, et super aegros illud ponens, tam fide Barnabae, quam merito beato Matthaei continuo liberabat. Matthaeus vero edidit Aquilejae Evangelium anno Domini quadragesimo quarto. Dicitur hodie Epistola: *Unicuique nostrum* (6). Alii vero dicunt: *Similitudo vultus* (7). Evangelium est: *Dum transiret Jesus* (8). In vigilia vero est Evangelium: *Vidit Jesus publicanum* (9).

2. Praedicavit autem sub Cajo Caligula imperatore, qui sic dictus est, quoniam natus est in expeditione, et coopertus est caligis. Joannes autem scripsit sub Nerva, Marcus sub Nerone. De Luca incertum est; quidam tamen dicunt quod sub Nerone.

(1) Philip. 2. (2) Matth. 24. (3) Joan. 3. (4) Joan. 12. (5) Philip. 2. (6) Eph. 4. (7) Ezech. 1. (8) Matth. 9. (9) Luc. 5.

CAPUT XXXI.

DE SANCTO MAURITIO ET SOCIIS

SUMMA

1. Mauritii, et sociorum vita, et finis. — 2. Thebae plures.

1. Cum Galli exercuissent exercitum in Romanos, dux Ægypti collegit exercitum, in quo fuit beatus Mauritius, qui sub se habebat legionem, in qua erant 6666. Cum ergo essent in exercitu, Tyrannus voluit eos cogere adorare idola: qui noluerunt, et propterea decimam partem accepit Tyrannus, et interfecit. Quod videns beatus Mauritius convertit sermonem ad socios, orans ut utiliter starent, et sic ab eo confortati, passi sunt martyrium. Fuerant autem baptizati antequam Romam venirent.

2. Et nota, quod dicitur de Mauritio, et Thebaea legione, quod inveniuntur plures Thebae, una in Ægypto, ubi sunt Mauri; altera in Graecia, ubi sunt Thebani: alia in Tadia, ubi sunt Thesbytae. Isti socii Mauritii erant de Ægypto.

CAPUT XXXII.

DE FESTO SANCTI LUCAE EVANGELISTAE

SUMMA

1. Lucas cujus fuerit, et quando ad fidem nostram accesserit.

2. Lucas a quo acceperit potissimum quae scripsit.

1. Lucas syrus fuit natione, et antiochenus Patriarcha, et praedicavit in Bithynia, ubi sua morte, non martyrio vitam finivit. Fuit etiam pictor et medicus, et, secundum Hieronymum, fuit discipulus Apostolorum, et non Domini; venit enim ad fidem post Domini resurrectionem, ut legitur in Glossa super Exodum, licet quidam dicant, quod fuerat de septuaginta duobus discipulis Domini, et scripsit Evangelium in Achaia. Vixit autem octoginta quatuor annis. Ipse Evangelium et Actus Apostolorum composuit.

2. Fuit discipulus beati Pauli, a quo didicit quod docuit, sicut et beatus Marcus a beato Petro. In prologo tamen Evangelii sui invenitur, quod ipse didicit multa a quibusdam, qui in principio cum Domino fuerunt, sed beatus Paulus non fuit a principio cum Domino; ergo non didicit ab eo quod docuit. Solutio. Quaedam didicit ab eo, et quaedam ab aliis, sed maxime a beato Paulo. Creditur tamen, quod ipse ad beatam Virginem, tamquam ad arcam Testamenti recurrens, ab ea de multis certificatus fuit, praecipue de his quae sibi soli constabant, sicut de angelica Annunciatione, et Christi Nativitate, et hujusmodi, de quibus solus Lucas agit.

CAPUT XXXIII.

DE FESTO APOSTOLORUM SIMONIS ET JUDAE

SUMMA

1. Jacobus minor, et Simon, fratres Domini. 2. Judas varie appellatus est. 3. Simon ubi praedicarit.

1. Jacobus minor, frater Domini, et Simon et Judas, et Joseph, qui et Barsabas, et etiam *Justus* cognominatus est, ne propter injustitiam ab Apostolatu fuisse reprobatus credatur, fratres fuerunt, filii Mariae Cleophae, quae Alphaeo nupta fuit. Simon autem iste dictus est *Zelotes*, dictus est et Simon *Cananaeus*, a Cana vico Galileae, quod idem est, Cana enim *zelus* interpretatur; habuit enim magnum zelum animarum.

2. Judas etiam multipliciter cognominatus est. Dictus est enim *Judas Jacobi*, supple frater, ut praemissum est. Dictus est etiam *Thaddaeus*, a *tracha*, quod est *regia vestis*, et Deus; vel Thaddaeus interpretatur *apprehendens principem*. Ipse enim fuit vestis regia per ornamenta virtutum, per quas apprehendit principem Christum. Dictus est etiam *Lebaeus*, quod sonat *cor*, vel *corculus*, idest *cordis cultor*. Inter praemissum Joseph et Matthiam sortes jactatae sunt; et de Simone dicitur quod crucifixus mortuus est. Alii tamen dicunt, quod non est iste, sed Simon, qui fuit filius Cleophae, crucifixus est.

3. Iste Simon praedicavit in Ægypto, postea vero venit in Jerusalem, et ibi fuit Episcopus post beatum Jacobum minorem, qui dictus est frater Domini, et ibi crucifixus est. Vixit autem centum viginti annis, et suscitavit, antequam moreretur, triginta mortuos; unde in ejus legenda invenitur, quod terdenos mortuos mersos fluctibus humanae vitae reddidit usibus. Filium enim hospitis sui mersum fluctibus suscitavit. Mortuus autem est in bothoro, non in postophorio. Postophorium, ut quidam volunt, est porticus templi in quo jacebant custodes templi. Judas autem praedicavit apud Persas, et Medos, et mortuus est apud Armenos.

CAPUT XXXIV.

DE FESTO OMNIUM SANCTORUM

SUMMA

1. Pantheon a quo, quo tempore, et cur Romae aedificatum. 2. Sanctorum omnium festum unde primum. Et num. 3. Et quibus de causis institutum, num. 4. 5. Sanctorum omnium festum jejunium habet institutionis. Et ejus diei officium, num. 6. 8. 7. Sanctorum omnium die quo ordine legantur Lectiones.

1. Cum singula idola Romanorum Romae templum habere non possent, Romani unum templum in honorem Cybeles matris deorum, et omnium deorum ipsorum fecerunt, quod dictum est

πανθεον, a πᾶν, quod est *totum*, θεος, *Deus*. Successu vero temporum Bonifacius Papa petiit a Phoca Caesare Imperatore constantinopolitano, qui præerat Romanis, templum illud sibi dari.

2. Quo obtento, abjectis inde idolis, dedicavit illud quarto idus Maji, ad honorem beatae Mariae Virginis, et omnium martyrum, et dictum est festum illud Beatae Mariae ad Martyres; nondum enim fiebant festa de Confessoribus, sed solum de Martyribus. Unde tunc institutum fuit festum beati Joannis ante portam Latinam, occasione martyrii quod, quantum in se fuit, sustinuit. Statuit ergo idem Papa, ut singulis annis illa die celebraretur festum de Martyribus, sicut in calendis ejusdem mensis celebrabatur festum Apostolorum,et in honorem beatae Mariae, et omnium Martyrum cantavit ibi: *Terribilis est locus iste, in quo est salus, etc.*, quod tantum in Dedicatione Ecclesiae solet dici.

3. Verum Gregorius IV. hoc festum Martyrum transtulit ad calendas Novembris, ut tunc collectis terrae frugibus convenienter ad hoc festum possent copiosius victualia inveniri, instituens tunc fieri festum non solum Apostolorum, et Martyrum, sed etiam Trinitatis, et Angelorum, et Confessorum generaliter omnium Sanctorum et Sanctarum, et etiam electorum, ut patet in hymno, et illius officium ordinavit.

4. Institutum autem fuit hoc festum quatuor de causis. Primo,propter praemissam templi Dedicationem. Secundo, propter omissorum festorum suppletionem; non enim propter ipsorum multitudinem de omnibus festare specialiter valemus.Tertio,propter negligentiarum in festis, quae celebramus, commissarum expiationem. Et haec ratio tangitur in sermone, qui hac die in Ecclesia recitatur, ubi ita dicitur: « Decretum est, ut die ista omnium Sanctorum memoria habeatur, ut quicquid humana fragilitas per ignorantiam, aut negligentiam, vel per occupationem rei saecularis in solemnitatibus Sanctorum minus peregisset, in hac sancta observatione persolvatur ». Quarto, propter faciliorem orationum nostrarum impetrationem; facilius enim quod petimus, obtinebimus, si simul omnes intercedant pro nobis, quia impossibile est multitudinem non exaudiri; unde in oratione hodierna dicitur: *Multiplicatis intercessionibus largiaris.*Quare autem festa Sanctorum celebrentur, dictum est in PROOEMIO hujus partis.

5. Hoc festum habet jejunium institutionis, nec debet quis comedere illa die usque ad Vesperas, nec jejunium debet mutari, ut quidam faciunt, propter sanctum Quintinum.

6. Quia vero hoc festum omnium Sanctorum est generale, ideo variatur illius officium, prout habetur varietas omnium Sanctorum. Prima enim Antiphona et prima Lectio et primum Responsorium de Trinitate cantatur, quia festum est Trinitatis: secundo loco cantatur de beata Maria: tertio de Angelis: quarto de Prophetis: quinto de Apostolis: sexto de Martyribus: septimo de Confessoribus: octavo de Virginibus: nono de omnibus simul.

7. Auctoritas autem illius officii observatur in Lectionibus, nam in quibusdam Ecclesiis in hoc festo,major in Ecclesia, etiam Episcopus, si praesens fuerit, Lectionem legit de Trinitate, scilicet primam, vel Decanus, vel saltem Sacerdos, et sic fit descensus per personas in legendo usque ad pueros; octavam namque Lectionem de Virginibus legit unus ex pueris, nam semper nonam Lectionem majoris est legere. Octavum etiam Responsorium dicunt de Virginibus, scilicet: *Audivi vocem*, quod cantatur a quinque pueris coram altare beatae Mariae Virginis, si fuerint ibi, candelas in manibus tenentes, ad repraesentationem quinque prudentum virginum, lampades ornatas accensas habentium.

8. Dicitur etiam Capitulum: *Vidi turbam* (1). Ad Missam vero dicitur Epistola: *Ecce ego Joannes* (2). Alleluja: *O quam gloriosum* (3). Evangelium: *Videns Jesus turbas* (4). In vigilia vero dicitur Epistola: *Ecce ego Joannes* (5). Evangelium: *Descendens Jesus* (6).

(1) Apoc. 8. (2) Apoc. 5. (3) Apoc. 7. (4) Matth. 5. (5) Apoc. 5. (6) Luc. 6.

CAPUT XXXV.

DE OFFICIO MORTUORUM

SUMMA

1. Hoc loco de officio mortuorum dicendum est. Et quandoque vocatur *agenda*, ab *ago, agis:* quia inter caeteras sui significationes *agere* idem est quod *celebrare.* Inde ergo officium ordinatum ad celebrandam defunctorum memoriam, *agenda* vocatur. Quandoque etiam vocatur *exequiae*, ab *exequor exequeris*, quia inter alias sui significationes, *exequi* idem est quod *extra alia sequi.* Officium ergo, seu obsequium in sepulturis mortuorum *exequiae* vocantur, quia celebratur dum mortui extra vivos sepeliendi feruntur, vel quia extra horas canonicas spirituales, et singulares habent observantias. Sane, hoc officium continuatur festo omnium Sanctorum, et sunt tres dies continui tribus mysteriis deputati. Nam vigilia omnium Sanctorum dies est afflictionis; solemnitas dies exultationis; hodie vero dies orationis. In primo nos jejunando affligimus, praesentis vitae miseriam recolentes. In secundo beatitudini sanctorum congaudemus, gratiarum actiones Domino referentes. In tertio pro his, quae in purgatorio detinentur oramus, eis modo poenam minorem, modo plenam absolutionem orationibus impetrantes.

2. Siquidem commemoratio omnium fidelium defunctorum instituta est fieri ab Ecclesia tali die, ut generalibus beneficiis adjuventur, quia spiritualia habere non valent (1), sicut et de festo omnium Sanctorum praemissum est. Sicut enim Petrus Damianus ait, sanctus Odilio comperiens quod apud Vulcanum Siciliae crebrae voces, et ululatus daemonum audiebantur plangentium, pro

(1) De Consec. dist. 1. *Visum.*

eo quod animae defunctorum per eleemosynas, et orationes de eorum manibus eripiebantur, ordinavit in suis monasteriis, ut post festum omnium Sanctorum fieret commemoratio defunctorum, quod fuit postmodum a tota Ecclesia approbatum. — Primo ergo videamus a quibus institutum fuit officium mortuorum. Secundo, ubi habuit initium. Tertio, de modo celebrandi illud. Quarto, de modo sepeliendi.

3. Fuit ergo primo institutum ab Apostolis,sed ab Origene, ut testatur Isidorus (in lib. *de ecclesiasticis officiis)* fuit adauctum,et ex maxima parte ordinatum.Unde ipsum commendat beatus Augustinus, in *Enchiridion*, dicens eum fuisse secundum in ecclesiasticis officiis post Apostolos.

4. Hoc officium initium habuit in veteri lege. Nam, sicut ait Ambrosius (1), quia mortuo Jacob, Joseph et alii fratres sui cum multis Ægyptiis attulerunt eum in Ebron, sed prius fleverunt quadraginta diebus in Ægypto,et postea fleverunt eum septem diebus in area Arad (2).Item,legitur in Deuteronomio, quod mortuo Moyse flevit populus Israel triginta diebus, et similiter fecerunt de Aaron et de Maria. Item dicit Salomon: *Luctus mortui septem dies: fatui autem et impii omnes dies illorum* (3), ideo quia in aeternum moriuntur.

5. Nota autem, quod quidam faciunt memoriam pro defunctis die tertia, seu per tres dies, repraesentantes triduanam Domini sepulturam, seu respectum habentes ad resurrectionem Christi, qui tertia die resurrexit, resurrectionem cum Christo mortuis peroptantes, seu ad Trinitatem; vel ut,quia viventes tripliciter peccaverunt, videlicet cogitatione, verbo et opere, remittantur eisdem. Alii vero faciunt Missam celebrari septem diebus, seu per septem dies, et utrumque ostenditur in libero Numeri, ubi dicitur:*Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus: aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur* (4). Sane immundus propter cadaver mortui hominis significat pollutam animam propter mortua opera.

6. Celebratur ergo per septem dies. Primo, ut defunctus ad sabbatum aeternae quietis citius valeat pervenire. Secundo, ut ei remittantur omnia peccata quae commisit in vita, quae per septem dies ducitur. Tertio, propter septenarium animae et corporis. Anima enim tres habet vires, scilicet rationabilitatem, concupiscibilitatem, et irascibilitatem. Corpus vero constat ex quatuor elementis. Ut ergo peccata, quae homo per hoc septenarium, sive in hac vita, quae per septem dies ducitur commisit, deleantur, septenarium mortuis celebratur. Quarto, sicut filii Jacob defuncti fleverunt per septem dies, ut praemissum est, ita et Ecclesia pro suis defunctis celebrat officium septem diebus.

7. Quidam autem faciunt novendinale, idest officium novem dierum, ut per hoc officium mortuorum animae a poenis liberatae, novem Angelorum ordinibus associentur. Hoc autem a quibusdam non approbatur, ne Gentiles imitari videamur, a quibus hoc sumptum esse videtur, qui novem diebus lugebant mortuos suos, et in nona die cineres eorum pyramidibus, vel in bustis recondebant.

8. Alii vero celebrari faciunt pro defunctis triginta dies, vel trigesimo die. Primo, quia filii Israel tot diebus fleverunt Moysen et Aaron, ut praemissum est. Secundo ideo, quia ter decem faciunt triginta; per ter enim Trinitatem, per decem Decalogum intelligimus. Ter denarium ergo a mortuis facimus, ut quod in observatione Decalogi, seu praeceptorum Christi, et contra Trinitatem peccaverunt, eis Dei misericordia condonetur. Tertio, quia numerus lunae triginta diebus perficitur, ideo trigesima die, vel triginta diebus fit mortuis officium, ut opera eorum coram Deo plena esse intelligantur.

9. Quidam quoque, quater decies celebrant, sive quadragenarium faciunt, ut quod illi in doctrina quatuor Evangeliorum, et in decem praeceptis legis peccaverunt, sibi condonetur.

10. Rursus, qui diem quadragesimam servant, repraesentant dominicam sepulturam, optantes mortuos gloriam habere cum Christo, qui quadraginta horis jacuit in sepulchro, computata

(1) 12 quaest. 2. (2) Gen. 50. (3) Eccli. 22. (4) Num. 19.

hora, in qua emisit spiritum,et ultima hora noctis dominicae, in qua resurrexit, secundum Augustinum. Repraesentant etiam quod, ut praemissum est, mortuo Jacob, filii ejus luxerunt quadraginta diebus.

11. Alii quinquagenarium faciunt, quoniam, sicut Beda et Gregorius dicunt in Glossa super locum illum, ubi habetur quod Abraham quaesivit a Domino volente subvertere Sodomam: Si quinquaginta fuerint ibi, numquid destrues eos? et respondit Dominus Non: quinquagenarius numerus perfectus est, et significat annum jubileum, idest octavam aetatem, in qua erit remissio, et plena libertas. Ut ergo animae defunctorum plenariam libertatem, et peccatorum suorum remissionem adipiscantur, quinquaginta diebus pro illis celebrant officium.

12. Alii sexagenarium, pro eo quia sexagesima significat moerorem Ecclesiae propter absentiam sponsi, et ei in consolationem duae alae dantur, ut dictum est in sexta parte sub DOMINICA QUADRAGESIMAE. Sic et hic repraesentant moerorem propter absentiam defuncti sui,in quorum consolationem, et animae defuncti expiationem, sacrificium Domino offertur, et pauperibus eleemosynae largiuntur.

13. Nonnulli etiam celebrant centesimum diem, ut mortui transeant a laeva in dexteram, a militia in triumphum, a terra in coelum, a miseria in gloriam, a morte in vitam. Optant enim illis aeternam beatitudinem, quae per centenarium, ultra quem non est numerus, designatur.

14. Quidam vero anniversarium observant triplici de causa. Primo, ut defuncti de annis calamitatis perveniant ad annos aeternitatis, sive ad vitam aeternam, quae sine fine est, et quasi annus in se revolvitur; vel quia ibi est identitas, et nulla reperietur varietas.

15. Secundo, quia sicut Sanctorum anniversarium ad ipsorum honorem, et nostram utilitatem celebramus, prout dictum est in PROOEMIO hujus partis, sic et anniversarium defunctorum, ad ipsorum utilitatem et nostram devotionem.

16. Tertio, dies anniversarii pro defunctis ideo repetitur, quoniam, secundum Augustinum, qualiter fit eis in alia vita, nescimus, et melius est ut eis supersit beneficium nostrum, quam desit (1). Anniversarium autem si contigerit in die dominica, vel in aliqua celebrari solemnitate, non debet mutari ad sequentem diem, prout fit in festis Sanctorum, sed fiat in die praecedenti, ut citius occurratur poenis defunctorum, quas in purgatorio sustinent; defuncti enim nostro indigent auxilio et beneficio, sed non Sancti.

17. Die quidem festivo anniversarium celebrari non debet, nec Missa pro defunctis dici, nisi corpus praesens fuerit. Tunc sic, quia omni tempore potest Missa pro defunctis celebrari cadavere praesente, nisi in Parasceve; tunc enim non debet corpus intumulari, nec Missa pro eo cantari, quia tunc corpus Christi immolari non debet, sed usque in crastinum reservetur, et tunc scilicet in sabbato potest Missa pro illo cantari, et corpus sepeliri. Similiter si quis in die Paschae moriatur, corpus ejus usque in crastinum reservetur super terram, et tunc cum celebratione Missae sepeliatur; non enim debet corpus sepeliri absque Missa, quamvis contrarium fiat in plerisque locis.

18. Licet autem secundum Cabilonense concilium (2), quotidie sit pro defunctis orandum, et sacrificandum, in praemissis tamen diebus hoc specialiter agitur ab amicis. Siquidem aliqui omni tempore,festivis diebus duntaxat exceptis, generaliter orant pro defunctis in officio vespertinali, et matutinali; alii Missam pro eis quotidie celebrant; alii in mensis initio novem Psalmos, novem Lectiones, et novem Responsoria cantant, et quidem *sancta, et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* (3).

19. In quibusdam locis non dicitur in Ecclesia officium mortuorum a quinta feria Coena Domini usque ad octavas Pentecostes, dicentes quod omnia officia illius temporis debent esse brevia, nec in dominicis diebus. Legitur autem,quod quidam Abbas prohibuit monachos suos celebrare dominicis diebus pro defunctis, sed mortui propter hoc durissimis verberibus eum afflixerunt, et ideo prohibitionem hujusmodi revocavit.

(1) 13 quaest. 2. *Non aestimamus*. (2) De Consec. dist. 1. *Visum*. (3) II. Mac. 12.

20. Et nota quod suffragia, quae fiunt in Ecclesiis pro defunctis valde bonis, actiones sunt gratiarum; illae enim animae, quae sunt perfecte bonae, statim cum egrediuntur a corporibus, evolant ad coelos, nec subsidiis nostris egent (1). Pro mediocriter bonis fiunt expiationes, sive poenarum mitigationes, qui videlicet intrant purgatorium, quia viventes injunctam poenitentiam non perfecerunt, quibus prosunt eleemosynae, orationes, jejunia et sacrificia, quae pro eis fiunt: secundum autem Augustinum, quibus prosint, aut prosunt ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior sit damnatio (2). Pro valde malis suffragia sunt potius qualescumque consolationes vivorum. Eis enim subsidia nostra non prosunt, quoniam animae illorum statim descendunt ad infernum.

21. Illud etiam nota, quod secundum Hieronymum (3), cum pro cunctis animabus psalmus, vel Missa dicatur, non minus quam si pro quolibet diceretur, accipitur. Circa hoc tamen dici potest, quod si suffragia fiunt in speciali, magis prosunt illis pro quibus specialiter fiunt, quam aliis. Si fiunt in generale, seu in communi, magis prosunt illis qui plus meruentur in hac vita ut sibi prodessent (4), si in aequali, vel majori necessitate existunt. Licet,enim secundum Augustinum (5), non prosint omnibus pro quibus fiunt, quia tamen nescimus quibus prosint, vel non, pro omnibus facienda sunt, ne aliquis praetermittatur: melius namque supererunt eis quibus nec obsunt, nec prosunt, quam desint eis quibus prosunt, et ideo dies anniversarii fit, ut praemissum est.

22. Sed numquid suffragia ejus,qui propter mortale peccatum in charitate non est, prosint ei qui in charitate decessit? Respondeo: Opera sacramentalia, ut Missa, Officium mortuorum, Collectae,et similia per talem facta bene valent, et defuncto prosunt (6),tum quia a Deo, non ab operante efficaciam habent, tum quia ille non proprio nomine, sed quasi syndicus omnium, videlicet totius Ecclesiae nomine hoc agit, secundum ea quae dicta sunt in PROOEMIO quartae partis. Si vero tamquam privata persona alia suffragia facit, aut hoc agit alio nomine, aut suo proprio; si alieno, ut quia defuncti seu alterius in charitate existentis jussu, de illius bonis eleemosynam tamquam minister pro eo facit, tunc quidem illi prodest, quoniam is intelligitur facere, cujus mandato facit (7), et qui mandat solvi, ipse solvere videtur (8). Hinc est, quod peregrinationis votum ab uno emissum, alter ejus jussu exequi potest (9). Idem quoque est, si duo,quorum alter in charitate est, alter non, pro defuncto psalterium legunt. Et si eleemosyna datur justo, ut oret pro defuncto; his etenim casibus prodest defuncto, ratione charitatis hominis justi adjuncti (10). Si autem suo privato nomine,et de proprio quis pro illo eleemosynam dat, vel orat, vel jejunat,vel aliter se affligit,quasi communiter dicunt Theologi, quod talia in nullo prosunt ei, nam legitur in Evangelio Joannis: *Scimus, quia peccatores Deus non exaudit* (11). Sed illud coeci et non Evangelistae fuit verbum. Et Isaias: *Cum multiplicaveritis orationem,non exaudiam: manus enim vestrae sanguine*,idest peccatis, *plenae sunt* (12);imo,secundum Augustinum: «Dum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati judicis animus ad deteriora provocatur. Deus enim iniquorum dona non respicit, et justorum solum orationes exaudit». Item Dominus per Amos Prophetam: *Vota pinguium vestrorum*, idest peccatorum *non respiciam* (13). Verum cum pauci sine crimine vivant,talis sententia, quae misericordiam et tot suffragia defunctis adimit, et vivorum charitatem ad illos refrigescere facit, nimis dura, et ideo non sequenda videtur (14).

23. Si enim hominum, quos conscientia culpae arguit, suffragia condemnamus, illi paucorum suffragiis juvabuntur. Dicendum ergo videtur, quod quamquam suffragia ejus, qui etsi non in charitate, in fide tamen, illi qui in charitate decessit non prosunt ex merito vitae agentis; quia tamen illa fiunt secundum doctrinam Ecclesiae, et per eum qui in fide est, et pro eo qui talia recipere

(1) Extra. de celeb. Miss. *Cum Marthae,* ad fin. Quaest.2. *Tempus,* in fin. (2) 14. q. 2. *Tempus* in fin. (3) De Consec. dist. 5. *Mediocriter*. (4) In cap. *Non aestimemus,* et cap. *Tempus*. (5) 13. q. 2. *Non aestimemus*. (6) Extra. De cler. excom. mini., cap. fin. (7) Extra. De sent. excom. *Mulieres*. (8) ff. de solut. *Qui mandato*. (9) Extra. De voto. *Licet*. (10) ff. quod cum fal. tut. vel act. §. Extra. De elect. *Illa contra*. Extra. De off. dele. *Cum nup*. (11) Joan. 9. (12) Isai 1. (13) Amos 5. (14) 50 dist. *Ponderet*. Extra. De renun. *Nisi,* cap. 1.

meruit beneficia, ubi deficit charitas agentis, supplet meritum fidei, et charitas Ecclesiae talia dictantis, ac defuncti capacitas suspicientis, necnon et liberalitas Dei miserentis, qui, secundum Ambrosium (1), beneficia non revocat, imo cumulos liberalitatis amplificat, et sua liberalitate opus ab alio factum proinde reputat, ac si per illum pro quo fit, factum esset. Nam secundum jura, aliquo alienum debitum exolvente, ipse debitor liberatur (2); et si servo legata sit libertas si Titio decem praestiterit, quocumque illa decem praestiterit, libertas est (3). Sed et per eum, qui capax non est, alteri legatum, et haereditas acquiri potest (4). Et is qui ob crimen postulare prohibetur pro se, at pro his, quorum curam gerit, admittitur (5). Et secundum Augustinum (6), quamquam in lapideo canali nil generetur, tamen aqua inde transiens terram fœcundat. Et Hieronymus: (7) « Si quando videritis inter multa opera peccatorum quemquam aliqua facere quae justa sunt, non est tamen injustus Deus, ut propter multa mala paucorum bonorum obliviscatur ».

24. Sane defuncti sciunt suffragia quae pro eis fiunt, tribus modis, secundum Augustinum (8). Primo, per divinam revelationem, quando scilicet Deus eis revelat. Secundo, per bonorum Angelorum manifestationem; Angeli enim qui hic semper nobiscum adsunt, et omnes actus non considerant, quasi in instanti possunt ad eos descendere, et eis protinus nunciare. Tertio, per animarum hinc exeuntium intimationem. Quarto, per experientiam, cum videlicet se a poenis sentiunt relevari.

25. Sciendum autem, quod defuncti valde mali nesciunt quid a vivis agitur, nisi quatenus eis scire permittitur. Similiter nec mediocriter boni, adhuc in igne purgatorii constituti, qui nondum Dei visione fruuntur, nisi quatenus per aliquem de praemissis modis permittitur eis scire. Sed valde boni, qui jam ea fruuntur, bene sciunt quid hic agitur, juxta illud Gregorii: Quid est quod nesciunt, qui videntem omnia vident? Alii tamen dicunt, eos scire omnia quae eis necessaria sunt, et non alia; unde Isaias ex persona populi afflicti ait: *Abraham nescivit nos* (9).

26. Et utrum mortuis cura sit de vivis, Augustinus late prosequitur in libro *De cura pro mortuis habenda.* Adhuc, sicut Augustinus ait (10): Multi aliquos ex mortuis, vel in somnis, vel alio quocumque modo vivis apparere credunt. Et ubi eorum inhumata jacerent corpora, atque ut eis sepulchra fierent, et alia hujusmodi innumera saepe admonuisse, et illa vera, repertum esse in Dialogo Gregorii, et in aliis plerisque scriptis authenticis reperitur. Verumtamen, ut idem Augustinus in praemisso libro ait: Quamvis mortui talia in somnis indicare, vel petere videantur, non ideo putandum est eos ista sentire: nam et viventes plerumque apparent in somnis dormientibus, dum ipsi se nesciunt apparere, et ab eis qui hoc somniaverunt audisse dicentibus, quod eos in somnis agentes aliquid, vel loquentes viderunt: unde, ut dicit, credendum est quod hae sunt angelicae operationes, propter dispensationem providentiae Dei ad qualecumque solatium vivorum. Concilium enim Anquiritan. (11) ait, quod plerique daemonum illusionibus, et phantasmatibus saepe seducuntur.

27. Officium mortuorum imitatur omnino triduanam Christi sepulturam. Sicut enim in illo triduo, ita et in hoc officio omnia laudis cantica subticemus, et solemnitates quaslibet subtrahimus, nam in Missa benedictiones ab Episcopo non petimus, nec in agenda dicimus: *Domine labia mea, etc.* nec *Deus in adjutorium meum intende*, nec *Benedicamus*, nec *Invitatorium*, nisi corpus praesens sit. Nec *Gloria Patri* ad Responsoria, vel in fine psalmi, nec ad Lectiones benedictionem petimus, vel damus, nec dicimus *Tu autem*, vel *Deo Gratias*, nec in Missa *Alleluja*, nec *Gloria in excelsis*, nec *Ite Missa est*. Nam in veteri lege prohibitum fuit oleum laetitiae, et thus suavitatis pro peccato offerri. Mors etenim est vindicta peccati, unde ubi peccatum, ibi tenebrae, nec debet esse laetitia, nec cânticorum laetitiae decantatio, ubi est luctus et contristatio mentis: ac exequiae pro mortuis celebrantur cum luctu.

28. Rursus, Laudes supprimimus, quia quo mortui transeunt ignorantes, nescimus unde lau-

(1) De poenit. dist. 1. *Quantumlibet.* (2) ff. de pig. act. solutum. §. *Solutam.* (3) ff. De sta. ho. *Arethusa* (4) ff. ad Trebe. 1. cogi. §. *Hi qui.* ff. *Si quis aliquem testari.* prohib. 1. 1. §. *Sed si legatum.* (5) 3. quaeri 7. §. *Tria.* (6) 1. quaest. 1. *Si fuerit.* (7) De poenit. dist. 1. *Potest fien,* et dist. 3. *Pium.* (8) 13. quaest. 2. *Fatendum.* (9) Isai. 63. (10) 13. quaest. 2. *Fatendum.* (11) 26. quaest. 5. *Episcopi,* in prin.

dare Dominum debemus: de justitia, vel misericordia gaudium reprimimus, quia tristes in hunc mundum intramus, et tristiores eximus. Non ergo Sequentia debet dici, quae est canticum exultationis.

29. Adhuc, licet in Missa pro vivis debeant omnes thurificari ad significandum, quod illorum orationes ad coelestia diriguntur, in Missa tamen pro defunctis non debet thus per chorum portari nec offerri, idest altare thurificari, sed circa corpus tantum, quia hoc in lege prohibitum fuit, ut jam premissum est. Nullus ergo in hoc officio thurificatur, ad notandum quod mortui nil amodo valent orationibus suis promereri, unde Psalmista: *Non mortui laudabunt te, Domine* (1). Ipsa autem defunctorum corpora thurificantur, et aqua benedicta asperguntur, non ut eorum peccata tollantur, quae tunc per talia tolli nequeunt, sed ut tota omnis immundorum spirituum praesentia arceantur; et fiunt etiam in signum societatis, et communionis sacramentorum, quae nobiscum, dum vixerunt, habuerunt, unde et Dionysius tradit, quod antiquitus vivi mortuos osculabantur, in signum unitatis quam cum ipsis habuerunt. Prosunt etiam haec et similia, in quantum per talia ipsi Deo reverentia exhibetur. Quare autem duplex versus ponitur in Introitu pro defunctis, scilicet *Te decet*, et *Exaudi orationem meam, etc.*, dictum est in sexta parte, sub SABBATO TERTIAE HEBDOMADAE QUADRAGESIMAE. Item, in Missa pro defunctis non debet intermisceri oratio pro vivis, prout dictum est in quarta parte, sub titulo DE ORATIONE.

30. Pax etiam triplici ratione non datur. Primo, quia hoc officium, ut jam dictum est, triduanam Christi sepulturam vestigio sequitur, ubi pax non datur propter Judae osculum detestandum. Secundo, quia non communicamus mortuis, quia non nobis respondent. Nos enim sumus in sexta aetate, illi in septima.

31. Inde est, quod corpus nunquam debet esse in Ecclesia, quamdiu Missa de die celebratur: imo prius si esset, ibi debet asportari extra Ecclesiam in vestibulo Ecclesiae, quantacumque auctoritate vivens fulgeret, et postea ad Missam de mortuis reportari.

32. Tertio, quoniam sicut ex multis granis simul collectis unus panis conficitur, et ex multis racemis vinum eliquatur, sic ex multis fidelibus, quorum quidam boni, quidam mali sunt, una Ecclesia construitur et coadunatur. Quia ergo de mortuo homine nescimus adhuc, utrum sit ipse de conformitate Ecclesiae, et pacem habeat cum suo Creatore, et reconciliationem, ideo pacem ad Missam non damus, nec aliquas laudes pro mortuis referimus, quia non est unde agendum sit, non enim adhuc apparet eorum requies. Quarta ratio posita est in quarta parte, ubi agitur DE OSCULO PACIS.

33. Illud quoque notandum est, quod officium mortuorum incipit a Vesperis, postea sequuntur vigiliae, quarum tria sunt genera. In quibusdam enim Ecclesiis leguntur novem lectiones de Job, et incipiunt: *Parce mihi, Domine, etc.* (2). In aliis leguntur de libro Sapientiae, et incipiunt: *Melius est ire ad domum luctus, etc.* (3). In aliis vero de quodam sermone Augustini; sed undecumque sumantur, absolute, sine *Jube Domine benedicere*, et sine *Tu autem Domine*. Vel alibi incipiuntur et finiuntur, prout in exequiis, quas in dicto triduo pro Christo celebramus, servatur. Verumtamen in quibusdam Ecclesiis loco *Tu autem, Domine*, terminatur *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, quae verba sunt Apocalypsis (4).

34. Frequentatur autem in hoc officio psalmus *Te decet hymnus Deus* (5), quoniam ibi agitur de reditu filiorum Israel a captivitate in terram promissionis; sic et defuncti de captivitatis miseria ad vitam proficiscuntur aeternam. Dicitur etiam psalmus *Domine, ne in furore tuo arguas me* (6), qui cum sit sextus in ordine psalterii, tamen pro octava intitulatur, quasi in sex aetatibus per hunc psalmum Deum rogantes ut septimae aetatis possimus ornamenta evadere, et ad octavam gloriae pervenire. Officium mortuorum non habet secundas Vesperas, ut dictum est in sexta parte, sub titulo DE VESPERIS.

35. In concilio Tholetano (7) statutum est, quod sacerdos Missam defunctorum celebrans, ut ejus inimicus mortem incurrat, deponatur, et tam ipse quam eum ad hoc incitans, exilio perpetuo puniatur. Nunc videndum est qualiter corpus sepeliendum sit. Et quidem quando homo videtur a-

(1) Psal. 113. (2) Job. 7. (3) Eccle. 7. (4) Apoc. 14. (5) Psal. 64. (6) Psal. 37. (7) 26 quaest. 5. *Quicumque*.

gere in extremis, debet poni ad terram super cineres, vel ad minus supra paleas, per quod innuitur quod cinis est, et in cinerem revertetur; et fit hoc exemplo beati Martini, qui ut in se aliis daret exemplum, in cinere jacens vitam finivit. Et si moriens literatus sit, legi debet Passio Domini, vel saltem pars illius ante eum, ut sic ad majorem punctionem moveatur: et debet esse Crux erecta ad pedes, ut moriens eam cernens magis conteratur, et convertatur. Debet etiam supinus jacere, ut semper erecta facie aspiciat coelum, exemplo beati Martini, et prius quam expiret, ejus anima Domino commendetur.

36. Postquam vero expiraverit campanae debent pulsari, prout dictum est in prima parte, ubi agitur DE CAMPANIS. Deinde corpus, nisi vivens noviter inunctus fuerit, debet lavari, ad significandum quod si anima per confessionem et contritionem a culpa mundata sit, utrumque scilicet anima et corpus aeternam glorificationem et claritatem in die Judicii consequetur, et quodque illi, secundum Job, vere in Domino moriuntur, et beati sunt qui nullam secum portant maculam, sed in hoc mundo per poenitentiam derelinquunt. Sed cum de hac lotione, neque in veteri Testamento (scilicet Levit. c. 10), neque in novo (scilicet Act. c. 5), nil agatur, si omitteretur, non multum, ut ajunt quidam, curandum esset. Et Augustinus dicit (in libro *de Cura pro mortuis agenda): «*Corpori humano quod post mortem impenditur non est salutis praesidium, sed humanitatis officium ». Verumtamen cum Maria Magdalena unxerit Dominum ante passionem, fecit enim morituro quod non potuisset facere mortuo, *Praevenit*, inquit, *ungere corpus meum in sepulturam*, ex hoc probari potest corpora defunctorum lavanda esse. Nam, sicut Hieronymus ait (in Originali super illud Matth., c. 5: *Unge caput tuum*), in illis partibus unguentis pro balneis utebantur.

37. Canon Tholetani concilii (1) statuit, quod qui divina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantummodo, et psallentibus vocibus ad sepulchrum deferantur. Debet autem defunctus portari a consimilibus suae professionis, ut si fuerit diaconus a diaconibus, si sacerdos a sacerdotibus, si sint ibi, aliter non est vis, *quia necessitas legi non subjacet* (2), clericus a clericis, catholicus a catholicis. Si vero fuerit de aliqua fraternitate, deportetur ab illis qui sunt ejusdem fraternitatis. Mulieribus vero non licet corpora ferre, ne cogantur corpora sua lascivia incitantia denudare, quod facile contingere posset. Dum autem de domo ad Ecclesiam, seu sepulturam, portantur, secundum quorumdam locorum morem, ter in via pausatur. Primo, ad significandum quod ipse in hac vita existens ut posset digne Domino praesentari, et cum aliis Sanctis perpetua quiete perfrui, in tribus specialiter seipsum exercitavit, videlicet in Dei dilectione, in charitate proximi, et in custodia sui; sive quod in fide sanctae Trinitatis vixit, atque vitam finivit. Secundo, ad repraesentandum quod Dominus triduo in ventre terrae pausavit. Tertio, tres pausae fiunt in via, ut per tres dietas psalmodiae, quae tunc dicitur, trina fiat ei absolutio a delictis, tribus modis, scilicet cogitatione, verbo, et opere commissis.

38. Deinde ponitur in spelunca, in qua in quibusdam locis ponitur aqua benedicta, et prunae cum thure. Aqua benedicta ne daemones, qui multum eam timent, ad corpus accedant; solent namque desaevire in corpora mortuorum, ut quod nequiverunt in vita, saltem post mortem agant. Thus vero ibi ponitur propter foetorem corporis removendum, seu ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem intelligatur obtulisse; seu ad ostendendum quod defunctis prosit auxilium orationis. Carbones in testimonium, quod terra illa ad communes usus amplius redigi non potest; plus enim durat carbo sub terra, quam aliud. Haedera quoque, vel laurus et hujusmodi, quae semper servant virorem, in sarcophago corpori substernuntur, ad significandum quod qui moriuntur in Christo, vivere non desinent; nam licet mundo moriantur secundum corpus, tamen secundum animam vivunt, et reviviscunt Deo. Alia tamen consideratione habebant in funeribus antiqui cypressos, quia videlicet sicut cypressus caesa non iterum surculescit, sed tota moritur, ita homo mortuus non reviviscit.

(1) 13 quaest. 2. *Qui divina*. (2) De Consec. dist. 1. *Sicut*. Extra. de observ. jejun. c. 2.

39. Fiunt etiam haec, non quia cadaveribus insit sensus, sed in figuram, videlicet vel ad resurrectionem sperandam, vel ad Dei misericordiam, seu benevolentiam provocandam, cui talia pietatis officia placent. Debet autem quis sic sepeliri, ut capite ad occidentem posito, pedes dirigat ad orientem, in quo quasi ipsa positione orat, et innuit quod promptus est ut de occasu festinet ad ortum, de mundo ad saeculum. Et in quocumque loco extra coemeterium christianus sepeliatur, semper Crux capiti illius apponi debet, ad notandum illum christianum fuisse, quia hoc signum diabolus valde veretur, et timet accedere ad locum Crucis signaculo insignitum.

40. Debent quoque fideles Christiani sepeliri induti sudariis, prout provinciales observant, quod sumunt ex Evangelio, in quo legitur de sudario et sindone Christi. Quidam vero cilicio insuuntur, ut hac veste insignia poenitentiae repraesentent, nam cinis et cilicium arma sunt poenitentium. Nec debent indui vestibus communibus, prout in Italia fit: et ut quidam dicunt, debent habere caligas circa tibias, et sotulares in pedibus, ut per hoc ipsos esse paratos ad judicium repraesentetur.

41. Clerici vero, si sunt ordinati, illis instrumentis induti sint, quae requirunt Ordines quos habent. Si vero non habent Ordines sacros, more laicorum sepeliantur. Verumtamen, licet in aliis Ordinibus propter paupertatem hoc saepius omittatur, in sacerdote tamen et Episcopo nullo modo praetermittendum est; vestes enim sacerdotales virtutes significant, cum quibus prae caeteris sunt duo praesentandi. Euticianus Papa statuit, ut nullus martyres sepeliat sine dalmatica, aut collobio purpurato.

42. Circa hoc autem considerandum est, utrum Christus vestitus fuerit post resurrectionem, et utrum coelum vestitus ascenderit, et utrum duobus discipulis euntibus in Emmaus, et caeteris mulieribus, et discipulis vestitus apparuit. Siquidem Angeli leguntur vestiti apparuisse, juxta illud: *Ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Hic Jesus qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum* (1). Nempe Christus vestitus ascendit in coelum, juxta illud: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* (2). Item Angeli dixerunt: *Quare rubrum est indumentum tuum?* (3).

43. Quaeritur etiam, utrum homines erunt nudi post diem judicii, an vestiti? Et videtur quod vestiti, nam semper Angeli apparere solent vestiti, et Christus etiam post resurrectionem cum veste apparuit, et in Transfiguratione vestitus fuit; unde *vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix* (4). Econtra videtur quod nudi erunt, quia habet auctoritas quod in eadem forma erimus, in qua fuit Adam prius quam peccaret, et etiam in meliori: sed tunc fuit nudus; ergo similiter nudi erimus. Solutio. Nil diffinimus de veste, sed hoc solum dicimus, quod ibi non erit difformitas, nec ulla adversitas, vel infirmitas, et erimus vestiti et ornati vestimentis virtutum. Quis autem, et in quo loco sepeliri debet, et utrum locus sepulturae aliquid conferat, dictum est in prima parte, ubi DE COEMETERIO agitur. Illud autem nota, quod quia scriptum est Levit. c. 21: *Pontifex ad omnem mortuum non ingredietur omnino. . . nec egredietur de sanctis*, hinc est, quod Romanus Pontifex ad nullius defuncti domum accedit. Item, quia ibidem dicitur: *Sacerdotes non radent caput, non barbam, neque in carnibus suis facient incisuras*, ideo qui charorum morte tristantur, barbam nutriunt, nec crines praescindunt, et etiam nigris vestibus ornantur, ut per nigredinem, et dolorem consepulti mortuo videantur.

44. Hic etiam quaeri potest, utrum voces mortuorum loquantur? Et videtur quod sic, juxta illud Prophetae: *Exaltationes Dei in gutture eorum* (5). Hormisda Papa (6) dicit, quod illi quibus cum falsa misericordia indulserimus, ante tribunal Christi contra nos facient quaestionem; et Augustinus (7) dicit, quod defuncti qui nesciunt quae hic fiunt, dum hic aguntur, postea audiunt ab his qui moriendo hinc recedunt. Sed Apostolus contradicere videtur dicens, quod *tunc linguae cessabunt* (8), et Psalmista: *Non mortui laudabunt te* (9). Postremo nota, secundum magistrum Joan-

(1) Act. 1. (2) Isai. 63. (3) Ibid. (4) Matth. 17. (5) Psal. 149. (6) 50 dist. *Si quis diaconus*. (7) 13. quaest. 2. *Fatendum*. (8) I. Cor. 13. (9) Psal. 113.

nem Beleth, quod antiqui solebant dicere, quod quando animae in humanis sunt corporibus, vocantur *animae*, in infernis *manes;* quando vero coelos ascendunt, *spiritus*. Quando autem recens erat sepultura, sive quando spiritus circa sepulturas errabat, *umbram* vocabant; unde Psalmista: *Nam si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* (1),et ideo tunc panem et vinum ponebant supra sepulchra mortuorum, ut dictum est sub titulo DE CATHEDRA PETRI.

45. In Missa pro mortuis dicitur quandoque Epistola: *Vir fortissimus Judas* (2); quandoque: *Nolumus vos ignorare de dormientibus sicut et caeteri, qui spem non habent* (3;: quandoque: *Audivi vocem de coelo* (4) quandoque: *Ecce mysterium vobis dico* (5). Dicitur etiam quandoque Evangelium: *Amen dico vobis, quia venit* (6); quandoque: *Dixit Martha ad Jesum* (7); quandoque: *Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat. etc.* (8); quandoque: *Omne quod dat mihi Pater* (9); quandoque: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi* (10).

CAPUT XXXVI.

DE QUATUOR CORONATIS MARTYRIBUS

SUMMA

1. Sancti Coronati, et eorum nomina, num. 2.

1. De quatuor Coronatis hoc notabile reperitur, quod quinque fuerunt, qui venerant ad construendum templum. Et Diocletiano cognito quod essent christiani, martyrio sunt coronati, quorum nomina, quia nota fuerunt, idcirco in Collecta ponuntur. Post duos vero annos alii quatuor martyrium susceperunt, quorum corpora sepulta sunt juxta corpora praedictorum quinque, quorum nomina, quia fuerunt ignota, ideo statuit Melchiades Papa, ut dies eorum sub nominibus praedictorum quinque celebris habeatur, et sic vocatum est festum quatuor Coronatorum.

2. Postea vero fuerunt quidam religioso eorum nomina revelata, scilicet Severi, Severini, Carpophori, et Victorini: nomen tamen festi propterea mutatum non est, nec etiam dies in Calendario.

CAPUT XXXVII.

DE BEATO MARTINO EPISCOPO, ET CONFESSORE

SUMMA

1. Martinus dicitur par Apostolis. Et qua id ratione.

2. Martinus solus inter Confessores habet octavas institutionis.

1. De beato Martino sciendum, quod dicitur par Apostolis non propter suscitationem mortuorum quorumdam, ut quidam putant, cum idem multi alii fecerint Martyres et Confessóres, vel

(1) Psal. 22. (2) II. Mach. 12. (3) I. Tessal. 4. (4) Apoc. 14. (5) I. Cor. 16. (6) Joan. 5. (7) Joan. 11. (8) Joan. 5. (9) Joan. 5. (10) Ibid.

propter multitudinem miraculorum, sed specialiter propter unum miraculum. Cum enim esset Thuronensis Episcopus, venit ad eum quidam pauper et inops, tunicam ab eo petens, et ipse concessit. Jussit ergo procuratori suo, ut emeret. Ille vero ivit ad forum, et tardus rediit, tunicam vilem portans, quae fere penula, quasi *pene nulla* poterat dici, quam vir sanctus sibi monstrare fecit. Erat autem brevis forte, usque ad genua, manicae usque ad cubitum: extrahens ergo suam, pauperi dedit, et ipse pauperis tunicam induit. Nec multo post praeparavit se ad celebrandum Missam, et stans ante altare, sicut mos est in Praefatione, levavit manus ad Dominum, manicis laxis retro labentibus. Licet nec grossa ejus brachia, nec multum carnosa essent, et cum praefata penula, non nisi usque ad cubitum protenderetur, remanserunt eadem brachia nuda. Tunc venerunt miraculose aurei torques, ipsaque decenter operuerunt, et globus igneus apparuit super caput ejus, per quod demonstratum est, Spiritum sanctum super eum descendisse ad robur, sicut super Apostolos in Pentecoste; unde propter hoc non immerito dictus est par Apostolis: est etiam eis par in officio.

2. Considerandum autem est, quod ipse solus inter Confessores institutionis habet octavas, sicut beatus Laurentius inter Martyres. Ille enim dixit: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas*, et Martinus in agone mortis dixit daemoni adstanti: *Nil invenies in me, cruenta bestia*. Ecce quomodo concordant: ille praepollens Martyr, quare prae omnibus aliis octavas et vigiliam habet; iste Confessor excellens, quare prae omnibus aliis octavam habet. Cappam ejus reges Francorum consueverunt portare in praeliis, ut dictum est in secunda parte, ubi agitur DE SACERDOTE. Fortunatus poeta, vir vita egregius, et ingenio praeclarus, de Italia Thuronem veniens, gesta beati Martini conscripsit tempore Joannis Papae III.

CAPUT XXXVIII.

DE BEATO ANDREA APOSTOLO

SUMMA

1. Andreae Apostoli statura. Et ubi ille praedicarit, num. 2. Ejusque diei officium, num. 3.

1. Sanctus Andreas niger fuit colore, barba prolixa, staturae mediocris. Hoc ideo dicitur, ut sciatur qualis in Ecclesia debet depingi, quod de unoquoque Apostolorum, et aliorum multorum Sanctorum sciendum esset.

2. Praedicavit autem in Achaia, et Athenis, et circa partes illas. Excellentis fuit valde meriti, nec sine causa beatus Gregorius fuit sibi adeo devotus, quod sibi fecit proprium officium, et monasterium condidit, et ibi monachus extitit. Vigiliam ex institutione non habet, quia est in tempore jejuniorum, quare non fuit necesse institui ei vigiliam, et idem est de beato Thoma Apostolo. Sane ossa ejus ac beati Lucae Evangelistae tempore Constantini II. Imperatoris translata sunt apud Constantinopolim (1).

3. Hac die dicitur Epistola: *Corde creditur ad justitiam* (2). Evangelium est: *Ambulans Jesus juxta mare* (3). Postcommunio: *Venite ad me* (4). In vigilia vero est Introitus: *Dominus secus mare* (5), et Evangelium: *Stabat Joannes et ex discipulis ejus* (6). Postcommunio: *Dixit Andreas* (7).

(1) Deinde Amalphim translata sunt. (2) Rom. 10. (3) Matth. 4. (4) Ibid. (5) Ibid. (6) Joan. 1. (7) Ibid.

CAPUT XXXIX.

DE BEATO NICOLAO

SUMMA

1. Nicolai historia unde introductum ut legatur in Ecclesia.

1. Legitur quod cum in quadam Ecclesia, quae dicitur Crux, subjecta monasterio beatae Mariae de charitate nondum historia beati Nicolai cantaretur, fratres ejusdem loci Priorem suum, ut eam sibi cantare liceret, instanter rogaverunt; ille vero hoc praecise negavit dicens, incongruum fore pristinum morem novitatibus immutare. Illis vero instantibus indignatus respondit: Recedite a me, quia nova cantica, imo joculatoria quaedam in mea Ecclesia non cantabuntur. Adveniente autem ejusdem Sancti festivitate, fratres cum quadam animi tristitia matutinales vigilias peregerunt. Cumque omnes se in lectis recepissent, ecce beatus Nicolaus Priori visibiliter terribilis apparuit, quem a lecto extrahens, per capillos dormitorii pavimento allisit, et incipiens Antiphonam: *O pastor aeterne*, per singulas vocum differentias virgis, quas in manu tenebat, gravissimos ictus super dorsum illius ingeminans, per ordinem, morose cantando, antiphonam ipsam ad finem usque perduxit. Omnibus ergo illis clamoribus excitatis semivivus ad lectum deportatur, qui tandem ad se rediens, dixit: Ite, et historiam novam sancti Nicolai decantate. Tempore Henrici IV. Imperatoris ossa sancti Nicolai apud urbem Beneventum translata sunt.

CAPUT XL.

DE VENERABILI BEDA PRESBYTERO

SUMMA

1. Beda cur dictus venerabilis. Et num 2. Et ubi sepultus, ibid. in fin.

1.-2. Beda venerabilis praesbyter et monachus, egregius expositor, claruit in Anglia circa annum Domini 666, qui licet in Sanctorum catalogo computetur, non tamen ab Ecclesia *Sanctus*, sed *venerabilis* appellatur duplici ratione. Primo, quia cum prae nimia senectute ejus oculi caligarent, faciebat se duci per villas et castra, ubique verbum Domini praedicando: cumque quadam vice per quamdam vallem magnis lapidibus plenam transiret, quidam ex ductoribus derisorie dixit ei, quod ibi erat magnus populus congregatus, expectans ejus praedicationem avide et silenter, et tunc incepit ille praedicare ferventer, et cum in fine conclusisset: *Per omnia saecula saeculorum*, mox omnes lapides alta voce clamasse dicuntur: *Amen, venerabilis pater*, et ideo *venerabilis pater* appellatur. Alii vero asserunt, quod Angeli responderunt: *Bene dixisti, venerabilis pater*. Secunda causa est, quia post ejus mortem clericus quidam sibi devotus quemdam versum edere cupiebat, quem in illius tumulo sculpi facere intendebat, incipiendo sic: *Hac sunt in fossa*, volens versum ter-

minare *Bedae sancti ossa:* sed quia talem finem versus congruitas non patiebatur, et sedula mente revolveret, nec congruum finem videret, dum quadam nocte multum super hoc cogitasset, mane ad tumulum properans manibus angelicis taliter versum scriptum reperit finitum: *Hac sunt in fossa Bedae venerabilis ossa.* Ejus autem corpus apud Januam devotione congrua dicitur coli.

CAPUT XLI.

DE SANCTO THOMA APOSTOLO

SUMMA

1. *Thomae Apostoli officium ecclesiasticum.*

1. Historia, seu legenda de sancto Thoma Apostolo,et si quid ex ea in Responsoriis, vel Antiphonis sumptum reperitur, inter apocripha deputatur. In ipso autem festo legitur ad Missam Evangelium: *Thomas unus ex duodecim* (1).

CAPUT XLII.

DE SANCTIS STEPHANO, ET JOANNE EVANGELISTA, ET INNOCENTIUM

SUMMA

1. *Stephani, et Joannis Evangelistae, et Innocentium festum cur comitentur Nativitatem Domini.*
2. *Martyrium est triplex.*
3. *Stephani officium. Et num. 4. 15.*
5. *Alchuinus composuit s. Stephani historiam.*
6. *Joannes Evangelista passus est martyrium quod est voluntate, non opere.*
7. *Joannis Evangelistae officium.*
8. *Joannes Evangelista obiit in festo Joannis Baptistae. Et num. 9.*
10. *Innocentes tertium martyrium sustinuerunt, quod est opere et non voluntate. Et cur illud festum celebret Ecclesia. Et num. 14.*
11. *Innocentium festum cur non admittat cantica laetitiae. Et eorum officium. Et num. 12. 13.*

1. Post Domini Nativitatem sequenti die fit festum de obitu beati Stephani protomartyris,et tamen ipse fuit passus in Augusto. Quare hoc festum fiat, sub festo INVENTIONIS ejus dictum est. Quaeritur, quare haec tria festa, videlicet sanctorum Stephani, Joannis et Innocentium immediate post festum Nativitatis Domini ordinantur? Respondeo:primo,ut Christo capiti,et sponso omnes sui comites adjungantur. Natus enim Christus, sponsus Ecclesiae, in hunc mundum, tres sibi comites adjunxit,de quibus dicitur in Canticis:*Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus* (2); *candidus*,quantum ad Joannem evangelistam,praetiosum virginem et confessorem;*rubicundus*,quantum ad Stephanum protomartyrem; *electus ex millibus*, quantum ad magnam turbam Innocentium. Secundo, ut sic Ecclesia omnium martyrum genera, quorum quidem martyrii Christi nativitas causa fuit insimul adunaret.

(1) Joan. 20. (2) Cant. 5.

2. Triplex est enim martyrium. Primum voluntate et opere, et tale fuit martyrium beati Stephani: et hoc est dignissimum in genere. Hoc autem dicimus, quia aliqua circumstantia facere posset, quod aliquis confessor aliquo martyre dignior esset, et ideo festum ejus praecedit alia, et continuatur festum dominicae Nativitatis; unde in ipso festo legitur: « Mortem, quam Salvator dignatus est pro omnibus pati, hanc ille primus prae omnibus reddidit Salvatori». Et iterum: « Christus heri natus est in terris, ut hodie nasceretur Stephanus in coelis ».

3. In festo beati Stephani Introitus est: *Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur*, in quo ostenduntur insidiae principum Judaeorum, beato Stephano insidiantium. Epistola est: *Stephanus plenus gratia, et fortitudine* (1) quae, sicut dicit Augustinus in sermone hujus diei, cum plurimum habeat admirationis in ipsa specie, non minus continet in mysterio dignitatis, in qua narratur tam passio ipsius, quam passionis causa et meritum, seu remuneratio. Et haec etiam insinuantur, et repraesentantur in Responsorio, quod est: *Sederunt principes, et adversum me loquebantur*, et in illo quod est: *Video coelos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei* (2). Et in Offertorio, et in Postcommunione: *Video coelos apertos*. Et in nocturnali etiam officio idem repetitur, ut ostendatur, quod saepe et saepius consiliati sunt principes sacerdotum in mortem ejus.

4. Evangelium est: *Ecce ego mitto ad vos* (3). Et sequitur: *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos, etc.;* Stephanus enim fuit lapidatus. Dicitur etiam ibi: *A sanguine Abel justi;* sicut enim ille fuit protomartyr in veteri Testamento, sic iste in novo.

5. Historiam sancti Stephani composuit Alchuinus Caroli magister, et capellanus. Nocturnales antiphonas de psalmis quibus attitulantur accepit, caetera de Actibus Apostolorum. Antiphonis etiam Laudum quidam versus praemittuntur, prout dictum est in sexta parte, sub DOMINICA DE TRINITATE. Frequentatur autem in versiculis *Alleluja*, vel propter solemnitatem dominicae Nativitatis, vel propter gaudium de consortio Stephani angelicae concionis. Dicitur enim illud Capitulum: *Stephanus plenus gratia, et fortitudine*, et illud: *Surrexerunt quidam* (4), et illud: *Cum esset Stephanus plenus* (5).

6. Secundum martyrium est voluntate, et non opere, quale fuit martyrium Joannis Evangelistae, qui martyr fuit, sicut patet in illa antiphona: « In ferventis olei dolium missus Joannes Apostolus, divina se protegente gratia, illaesus exivit », ut sicut non senserat carnis aestum, quia virgo fuit mente et corpore, sic nec aestum ferventis olei sensit. In natali autem ejus canitur, in quibusdam Ecclesiis, una Missa in exordio lucis, ad notandum quod ipso accepto lumine hujus mundi, sacrificium virginitatis semper obtulit Deo. Quia enim non poterat habere vigiliam propter festum beati Stephani, statutum fuit ut duas Missas haberet.

7. In Missa de beato Joanne Epistola est: *Qui timet Deum, faciet bona* (6). Evangelium est: *Dixit Jesus Petro* (7) et cantatur *Alleluja: Valde honorandus est, etc.* Quod ibi dicitur: *Qui supra pectus Domini in coena recubuit*, sumitur ex ultimo cap. Joannis. Introitus est: *In medio Ecclesiae aperuit* (8). Responsorium: *Exiit sermo inter fratres* (9). Item *Alleluja: Hic est discipulus* (10). Communio: *Exiit sermo* (11). Dicitur etiam ad horas Capitulum: *Cibavit* (12). Et illud: *Benedictus Deus, et pater* (13), et illud: *Qui timet Deum* (14).

8. Et nota, quod beatus Joannes Evangelista in festo beati Joannis Baptistae obiit, sed quia non poterat tunc ejus festum fieri, translatum est ad tertium diem Natalis Domini, ut omnes comites suos haberet sponsus, ut praemissum est. Et festum beati Joannis Baptistae in suo die remansit, nec mirum, quia dies illa ab Angelo gaudio Nativitatis praecursoris authentica fuit. Nec est dogmatizandum quod Evangelista Baptistae tanquam majori cesserit, et pro eo quod legitur: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (15), nam quod non esset de ipsorum majoritate disputandum, divinitus est ostensum. Cum enim duo magistri, quorum unus Baptistam, alter

(1) Act. 6. (2) Act. 7. (3) Matth. 13. (4) Act. 6. (5) Act. 7. (6) Eccli. 15. (7) Joan. ult. (8) Eccli. 15. (9) Joan. 6. (10) Joan. ult. (11) Joan. 6. (12) Eccli. 5. (13) Eph. 1. (14) Eccli. 15. (15) Matth. 11.

praeferebat Evangelistam, solemnem ad hoc indixissent disputationem, et quilibet solicite investigasset auctoritates, et rationes efficaces, quibus suum Joannem praeferre posset; tandem die disputationis adveniente, quilibet Sanctorum aemulatori suo apparuit, dicens: Bene concordes sumus in coelis, de nobis non disputetis in terris. Tunc illi sibi ad invicem, et omni populo visionem publicaverunt, et Dominum benedixerunt. Vel ideo fuit ad tertium diem post Domini Nativitatem translatum, quia forte illa die dedicata est ei Basilica, vel quia forte ea die rediit de Pathmos insula, vel infulatus est; fuit enim Patriarcha Ephesinus.

9. Ajunt quidam, quod beatus Joannes cum post celebratam Missam descendisset in tumulum, evanuit ab oculis circumstantium, et cum terra ibi scaturiat de profundo, addunt eum vivere, et terram ejus anhelitu scaturire; alii in coelum translatum. Igitur partim ex Evangelio, partim ex ejus tribulatione hodierna copulatur historia, in cujus ultimo Responsorio, scilicet *In medio Ecclesiae*, quod sumitur de libro Sapientiae, in quo agitur de spiritu intellectus, neuma jubilatur, quia per spiritum intellectus fuit de ineffabili Verbo, scilicet de Deo vero locutus.

10. Tertium martyrium est opere et non voluntate, quale fuit martyrium Innocentium, quod sicut tertium locum obtinet in dignitate, ita et inter festa martyrum. Sed quare festum Innocentium celebratur ante festum stellae, idest Epiphaniae, cum mortui fuerint post apparitionem stellae, quando scilicet Herodes vidit quod illusus esset a Magis. Respondetur, quod Herodes auditis rumoribus de Christo nato, turbatus est valde, timens amittere regnum, unde cogitavit facere interfici omnes pueros, ut sic Christus non evaderet, sed fuit impeditus tunc, quoniam tunc Augustus Caesar mandavit ei, quod ad eum veniret cum Aristobulo, et Alexandro filio ipsius Herodis, responsuris coram eo, et quia non fuit ausus non ire, ivit. Postmodum vero reversus, revoluto anno post Natale Domini, fecit omnes pueros interfici a bimatu, idest biennio, et infra; διετία enim graece, dicitur latine *biennium*.

11. Quaeritur quare in festivitate Innocentium in Missa *Gloria in excelsis*, et *Alleluja*, et alia cantica laetitiae non cantantur? Dicunt magistri, ideo quia mortui sunt ante Domini passionem, et sic ad inferos descenderunt. Sed pari ratione, et in festo beati Joannis Baptistae subticeri deberent. Dicendum est igitur, quod hoc ideo contingit, quia auctor officii voluit nos conjungi in hac festivitate animabus devotarum mulierum de morte Innocentium plangentium et dolentium. Unde causa tristitiae earum illa dimittimus, et ideo legitur prophetia Jeremiae de Innocentibus: *Vox in Rama audita est* (1), quae ad literam de Beniamitis exponitur, qui interfecti sunt propter uxorem Levi, quam oppresserant, et Rachel fuit mater Beniamin. Vel per Rachel, quae interpretatur ovis, vel videns, intelligitur Ecclesia, quae plorat filios suos, scilicet triplices. Primi sunt martyres, considerans eos esse sibi subtractos, et non vult consolari in praesenti, sed omnem consolationem transfert in futurum, quia non sunt, scilicet praesentes. Secundos filios luget Ecclesia, quia fere ad partum veniunt, in quibus patitur abortum. Tertii vero sunt qui jam renati in baptismo erant, sed per peccata retrocedunt; hos et illos luget Ecclesia, quia non sunt, idest damnati sunt, et ideo quia luget Ecclesia, cantica laetitiae subticentur. Potest esse et alia ratio, nam cantica laetitiae proprie post victoriam cantari debent, unde Ezechiae dictum est: *Dispone domui tuae, quia morieris* (2), quia post victoriam habitam non cecinit cantica laetitiae; sed Innocentes non habuerunt victoriam, non enim est victoria, ubi pugna non est. Media ratio melior est. Quidam tamen pro *Alleluja* cantant in Missa: *Laus tibi Christe*, alii: *Cantemus eja*.

12. Et dicitur Epistola: *Vidi supra montem Sion agnum stantem* (3). Evangelium est: *Angelus Domini apparuit in somnis* (4). Si autem festum illud in dominica contingit, nullum canticum laetitiae subticetur, propter gaudium resurrectionis. In octavis quoque eorum cantica laetitiae cantantur, pro significatione gaudii, quod accepturi sunt in octava, idest in resurrectione, quia licet ad inferos descenderint, resurgent tamen nobiscum in gloria; octavae enim festivitatum celebrantur in me-

(1) Jerem. 31. (2) Isai. 38. (3) Apoc. 14. (4) Matth. 2.

moriam generalis resurrectionis, quam significant. Rursus, quia hac die tristitiam mulierum repraesentamus, in multis Ecclesiis diaconi non utuntur dalmaticis, nec subdiaconi subtilibus, idest tunicellis, ad notandum quod Innocentes statim in morte primam stolam non receperunt, sed ad infernum descenderunt. De hoc in tertia parte dictum est, sub titulo DE COLORIBUS.

13. In hoc festo dicitur Capitulum illud: *Vidi supra montem* (1), et illud: *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati* (2), et illud: *Hi empti sunt* (3). Et adverte, quod antiphonae nocturnales de psalmis sumuntur, caetera de Epistola et Evangelio. Quod autem dicuntur centum quadraginta quatuor millia, finitum ponitur pro infinito, quia Deus omnes sub certo numero comprehendit. Quod etiam dicitur: *Vidi sub altare Dei animas interfectorum*, sic est accipiendum, quia Joannes vidit animas interfectorum sub altare, idest humiliatos capiti suo, vel quia in absconso, quia nemo percipit hic quomodo ibi sit.

14. Sed quare solemnizat Ecclesia pro morte Innocentium, qui non habuerunt voluntatem patiendi? Videtur enim quod eadem ratione si aliquis tyrannus interficeret tot pueros, deberet Ecclesia similiter solemnizare pro illis, quod verum non est. Responderi potest, quod hoc festum propter tria celebrandum est, licet voluntatem non habuerunt patiendi. Primo, quia Christus in eis quaerebatur, et occidebatur. Secundo, quia Christus in eis celabatur diabolo et Herodi. Tertio, quia nomen Domini non loquendo, sed moriendo confessi sunt, quia pro Christo, et vice Christi sunt occisi. Erant innocentes autem, quia circumcisi, nam circumcisio erat tunc remedium contra originale peccatum, licet non ita sufficiens, sicut nunc baptismus est.

15. Illud autem sciendum est, quod in quibusdam Ecclesiis in die Natalis Domini diaconi, Vesperis finitis, in honorem beati Stephani, qui eximius diaconus fuit, in tripudio convenientes cantant antiphonam de sancto Stephano, et sacerdos Collectam. Nocturnos autem et officium in crastinum celebrant, et benedictiones super Lectiones dant, quod tamen facere non debent. Et eodem modo faciunt sacerdotes in festo beati Stephani in Vesperis, in honorem sancti Joannis quia ipse sacerdos fuit, et pueri in festo Joannis, ad honorem Innocentium. Subdiaconi vero faciunt festum in quibusdam Ecclesiae in festo Circumcisionis, ut ibi dictum est, in aliis in Epiphania, et etiam in aliis in octava Epiphaniae, quod vocant festum stultorum. Quia enim ordo ille antiqnitus incertus erat, nam in canonibus antiquis (4) quandoque vocatur sacer, et quandoque non, ideo subdiaconi certum ad festandum non habent diem, et eorum festum officio celebratur confuso.

CAPUT XLIII.

DE APOSTOLIS

SUMMA

1. Apostolus quis dicatur. Et qualiter officium Apostolorum exequatur Ecclesia.
2. Apostolorum officium. Et num. 3. 4. 5.
6. Apostoli tres tantum Romae, et tres Evangelistae.

1. Αποςολός graece interpretatur *missus* latine, inde Apostoli dicti sunt, quia a Christo missi fuerunt evangelizare per universum orbem. Sane, Ecclesia in communi de Apostolis solemnizat et canit in matutinis: *Ecce ego mitto vos, etc.*, quia omnes electi sunt simul a Domino post sermones

(1) Apoc. 14. (2) Ibid. (3) Ibid. (4) Extra. de act. et qualit. *A multis*.

ad eos factum in monte, sicut habetur in Mattheo et Marco, qui videlicet electi sunt duodecim. De quibusdam tamen facit Ecclesia officium proprium, sicut de beato Petro, propter privilegium dignitatis; de beato Paulo,quamvis non sit de duodecim, propter privilegium praedicationis; de beato Joanne propter privilegium amoris sive virginitatis, et de beato Andrea, propter privilegium crucis, quam ita ardenter praedicavit, concupivit, et habuit.

2. Per horas dicitur Capitulum illud: *Jam non estis hospites et advenae* (1), et illud: *Non vos me elegistis* (2), et illud: *Beatus vir qui suffert tentationem* (3), et illud: *Magnificavit eum in timore inimicorum* (4), et illud: *Statuit ei Dominus testamentum aeternum* (5), et illud: *In fide et lenitate illius sanctum fecit illum* (6),et illud: *Ibant Apostoli gaudentes* (7),et illud: *Nam quos praescivit, hos et praedestinavit conformes* (8), et illud: *Corpora sanctorum in pace sepulta sunt* (9), et illud: *Non esurient neque sitient amplius* (10), et illud: *Nos insensati vitam illorum* (11), et illud: *Ipso summo angulari lapide Christo Jesu* (12).

3. Habent autem vigilias et octavas, quia si compatimur et conregnabimus: de hoc dictum est in quarta parte,sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Instantia tamen est de beato Joanne Evangelista, quo ad jejunium quod contingit, tum quia, ut dicunt quidam, non fuit martyr nisi animo, tum propter festum sancti Stephani, quod est in vigilia festi ejus.

4. In vigiliis Apostolorum dicitur Epistola: *Benedictio Domini super caput ejus* (13). Item illa: *Per manus autem Apostolorum fiebant signa, et prodigia* (14). Et Evangelium: *Ego sum vitis vera* (15).

5. In festis vero Apostolorum dicitur Epistola:*Jam non estis hospites et advenae* (16). Item illa: *Hi sunt viri misericordiae* (17). Item illa: *Scimus,quia diligentibus Deum* (18). Item illa: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi* (19). Item illa: *Spectaculum facti sumus* (20). Item illa: *Unicuique vestrum data est* (21). Item: Alleluja, *Ego vos elegi* (22). Item illud: *Venite ad me omnes, qui laboratis* (23). Evangelium vero: *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem* (24),et illud: *Hoc mando vobis* (25). Item illud: *Ecce ego mitto vos* (26). Item illud:*Facta est contentio inter discipulos Jesu* (27). Item illud: *Designavit Dominus et alios* (28). Et illud: *Ego sum vitis vera* (29). Item illud: *Dixit Simon Petrus* (30). Postcommunio: *Amen dico vobis, quod vos qui reliquistis* (31). Item illa: *Vos, qui secuti estis me* (32).

6. Et nota, quod tres Apostoli leguntur tantum vivi fuisse Romae, scilicet Petrus, Paulus et Joannes, et tres Evangelistae, scilicet Joannes, Marcus, et Lucas. Notandum est etiam Apostolos, sive Christi discipulos non ideo tantum fuisse passos, quia praedicabant de Christo, sed quia ipsum deificatum ajebant, sine romanorum auctoritate, quod ipsi prohibuerant. Ecclesia olim statuit fieri communiter festum de omnibus Apostolis in Calendis Maji,ut dictum est in sexta parte, sub FESTO APOSTOLORUM PHILIPPI ET JACOBI.

---

(1) Eph. 2. (2) Joan. 15. (3) Jac. 1. (4) Eccli 45. (5) Ibid. (6) Ibid. (7) Act. 5. (8) Rom. 8. (9) Eccli 44. (10) Apoc. 7. (11) Sap. 5. (12) Eph. 2. (13) Prov. 10. (14) Act. 5. (15) Joan. 15. (16) Eph. 5. (17) Eccli 44. (18) Rom. 8. (19) Eph. 1. (20) I. Cor. 4. (21) Eph. 4. (22) Joan. 15. (23) Marc. 11. (24) Joan. 15. (25) Ibid. (26) Matth. 10. (27) Luc. 22. (28) Luc. 5. (29) Joan. 15. (30) Matth. 19. (31) Ibid. (32) Ibid.

CAPUT XLIV.

DE EVANGELISTIS

SUMMA

1. *Evangelistae quatuor designat fluvium Paradisi in quatuor capita derivatum. Et recta est ea comparatio. Et num. 5. 2.*
3. *Evangelistas quatuor, et quatuor Doctores tantum cur admiserit Ecclesia.*
4. *Evangelistae quatuor per quatuor animalia figurantur. Item per quatuor annulos aureos rotundos arcae. Et num. 6.*
7. *Evangelistarum officium ecclesiasticum commune eis. Et num. 9. Excepto Joanne habente proprium, num. 8.*

1. Post Apostolos Ecclesia veneratur etiam Evangelistas, qui non tantum praedicaverunt, sed etiam Evangelia scripserunt. Legitur enim in libro Genesis, *quod fluvius egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita* (1), scilicet Physon, Gheon, Tygrim et Euphratem. Sane allegorice fluvius ille evangelica praedicatio est, quae a Christo procedit, a quo generaliter omnis voluptas emanat. *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (2). *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo* (3).

2. Recte autem haec praedicatio fluvio comparatur, tum quia reficit, abluit, et foecundat; tum quia fluvius dicitur aqua fluens, et ut Salomon ait: *Aqua profunda verba ex ore viri: et torrens redundans fons sapientiae* (4), qui tam longe lateque defluxit, ut mundum repleverit universum juxta illud: *Euntes in mundum universum praedicate Evangelium, etc.* (5). Quapropter: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum* (6). Hoc irrigat Paradisum, idest foecundat Ecclesiam, juxta illud quod dicit Apostolus: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit* (7). Hic est enim *fons hortorum, puteus aquarum viventium: quae fluunt impetu de Libano* (8). Fluvius autem iste in quatuor capita dividitur, quia praedicatio Jesu Christi in quatuor Evangelia derivatur, nam licet scripserint multi Evangelia, quia, Luca testante, *Multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completa sunt rerum* (9), tamen non nisi quatuor recepta sunt ab Ecclesia, videlicet Matthaei, Marci, Lucae, et Joannis, quod utique factum est quadruplici ratione.

3. Primo, ad ostendendum duorum Testamentorum concordiam: sicut enim in veteri Testamento unus fuit legislator, scilicet Moyses, et quatuor majores prophetae, scilicet Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel; et duodecim minores prophetae, et multi sapientes, scilicet Job, David, Salomon, et Jesu Syrach; ita et in novo Testamento unus fuit legislator, scilicet Christus, et quatuor Evangelistae, duodecim Apostoli, et multi alii Doctores, ut Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, et Gregorius, ut per hoc ostendatur, quia *sit rota in medio rotae* (10), et duo Cherubin sese respiciunt versis vultibus in propitiatorium. Secundo, pro ministerio quadrigae Aminadab, de qua Sponsa in Canticis dicit: *Anima mea conturbata me propter quadrigas Aminadab* (11); Aminadab enim interpretatur *spontaneus Domini:* hic est Christus, qui factus homo, oblatus est quia ipse voluit. Hujus

(1) Gen. 2. (2) Matth. 11. (3) Psal. 33. (4) Prov. 18. (5) Marc. 16. (6) Psal. 18. (7) I. Cor. 3. (8) Cant. 4. (9) Luc. 1. (10) Ezech. 1. (11) Cant. 6.

quadriga est evangelica doctrina, per quam ejus fama per mundum vehitur universum, cujus quatuor rotae sunt dicti quatuor Evangelistae: propter hanc quadrigam sponsa, idest Ecclesia, salubri dolore turbatur ad poenitentiam. Tertio, ad designandum liberationem generis humani a morte quadrifica; idest a transgressione quadruplici. Prima transgressio fuit mandati in paradiso, secunda legis naturalis, tertia legis scriptae, quarta Evangelii, vel potius peccatum fragilitatis per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam, securitatis per negligentiam, malignitatis per invidiam. His enim quatuor modis peccandi anima moritur, et separatur a Deo. Quarto, pro ministerio formae quadrigae; sicut enim in caeteras formas quadratum, sic inter caeteras doctrinas Evangelium solidius et stabilius perseverat, nam illud undique stat; et ideo legitur in Apocalypsi quod *civitas in quadro posita est* (1), et istud propter stabilitatem appellatur aeternum, per cujus gratiam homo quadratur in moribus, et in virtutibus solidatur.

4. Caeterum, istorum potius quam aliorum Evangelia recepta sunt, tum quia ipsi diligentius et apertius historiam evangelicam descripserunt; tum quia licet aliquando varia seu diversa, nunquam tamen contraria seu adversa scripserunt; tum quia isti quatuor animalium figuris in visione Joannis et Ezechielis praefigurati sunt. Matthaeus per hominem, eo quod ejus intentio praecipue circa scribendam Christi humanitatem versatur, unde ejus liber ab humana Christi nativitate sumit exordium: *Liber*, inquit, *generationis Jesu Christi, etc.* Marcus per leonem, in deserto rugientem, eo quod ejus intentio praecipue circa describendam ejus resurrectionem consistit, unde ejus Evangelium antonomatice in die resurrectionis legitur. Dicitur autem quod leo rugitu maximo tertia die suos excitat catulos;ita et Deus Pater,immensa potentia sua, Filium suum tertia die suscitavit, unde et Marcus ab exclamatione incipit, scilicet a praedicatione Joannis in deserto clamantis et dicentis: *Vox clamantis in deserto.* Et scias quod Marcus fuit longo naso, subducto supercilio, pulcher oculis, calvus, barba prolixa, habitudinis optimae, aetatis mediae, canos aspersus. Lucas per vitulum, eo quod praecipue circa describendam Christi passionem ejus intentio versatur, in qua Christus se obtulit hostiam Deo Patri, idem sacerdos et hostia; vitulus enim erat hostia sacerdotalis, unde a sacerdotio incipit, dicens: *Fuit in diebus Herodis regis Judae sacerdos quidam.* Joannes per aquilam, quia caeteris cum Domino gradientibus, ipse in coelum ad describendam Christi divinitatem volavit, dicens: *In principio erat Verbum*, et de hoc dictum est in prima parte, sub titulo DE PICTURIS. Hae siquidem quatuor principales intentiones designata sunt per figuras illorum quatuor animalium, et quorum quodlibet, secundum visionem Ezechielis,quatuor habet facies, quoniam omnes de singulis agunt, licet quidam principalius de quibusdam, praesertim cum omnes agant de Christo, cui quatuor illae figurae conveniunt; fuit namque homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo. Quae ut melius intelligas, imagina aliquod animal habens caput quadratum, et in qualibet superficie imagina unam faciem, videlicet a parte anteriori faciem hominis, a dextris faciem leonis, a sinistris faciem vituli, a parte posteriori faciem aquilae a superiori. Quia vero facies aquilae super alas eminebat propter colli longi productionem, ideo dicitur quod erat desuper. Quodlibet etiam horum habebat quatuor alas (2).

5. Finge enim quodlibet animal quasi quadratum: in quadrato sunt quatuor anguli, et in quolibet angulo erat una ala. Porro hi quatuor significati sunt per praedicta quatuor flumina, per Physon Joannes, per Gheon Matthaeus,per Tygrim Marcus,per Euphratem Lucas; sic enim clare probat Innocentius III. de Evangelistis in sermone.

6. Sunt etiam significati per quatuor annulos arcae,qui aurei, et rotundi erant. In auro claritas, in rotunditate, quae initio caret et fine, designatur aeternitas; ipsi enim aeternam Christi claritatem,et claram aeternitatem describunt per duos annulos a sinistris duo Evangelistae,scilicet Mattheus et Joannes,qui ab ipso Christo fuerant edocti, significantur. Quidam tamen per duos annulos a sinistris Mattheum et Joannem, qui adhuc passibili, et mortali adhaeserant, accipiunt per duos

(1) Apoc. 21. (2) De poen. dist. 2. *Pennata*.

a dextris Marcum et Lucam, qui post Ascensionem ei jam facto immortali et impassibili adhaeserunt, accipiunt; per sinistram enim mortalitas, per dextram immortalitas designatur, secundum illud: *Leva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (1). Et propter hanc causam in picturis Ecclesiarum Paulus ad dextram, et Petrus ad sinistram statuuntur Salvatoris, et in bulla Papali caput Pauli a dextris Crucis et caput Petri a sinistris.

7. Sane, in quibusdam Ecclesiis antiphona ad *Magnificat*, in eorum officio est: *Ecce ego Joannes vidi ostium apertum in coelo, etc.* (2). Per horas autem dicitur Capitulum: *In medio Ecclesiae aperuit os ejus* (3), et illud: *Cibavit illum Dominus pane vitae, et intellectus* (4), et illud: *Jucunditatem et exultationem thesaurizavit* (5). Omnia Responsoria sumpta sunt de Ezechiele. Primum de visione Dei, scilicet *Vidi conjunctos, etc.* In Laudibus vero habetur de ministerio praedicationis eorum: *Dilecti Deo et hominibus, etc.* (6). Introitus Missae proprie est: *Os justi meditabitur sapientiam* (7).

8. Tamen Joannes Evangelista habet Introitum proprium, propter privilegium amoris et dignitatis, videlicet: *In medio Ecclesiae aperuit os ejus etc.*, quia ipse non tantum fuit evangelista, sed etiam propheta, quod patet in principio libri Apocalypsis, ubi dicitur: *Beatus qui legit, et qui audit verba prophetiae hujus, et servat ea, quae in ea scripta sunt.* Notandum tamen est, quod iste Introitus propter privilegium praedicationis secundario competit Augustino, Gregorio, et aliis expositoribus.

9. Epistola in quibusdam Ecclesiis est de figura quatuor animalium: *Ecce ego Joannes vidi ostium apertum* (8). Aliae Ecclesiae dicunt illam Ezechielis: *Similitudo vultus, etc.* (9). Responsorium est: *Beatus vir qui timet Dominum, etc.* Versus est: *Potens in terra erit semen ejus, etc.*, quod intelligitur de semine verbi Dei, et bonorum operibus. Sequitur: *Generatio rectorum benedicetur*, quia Evangelistae generant filios Dei, qui benedicuntur. *Alleluja* in quibusdam Ecclesiis est: *Primus ad Sion dicet: Ecce adsunt, et Jerusalem evangelistam dabo* (10). In aliis vero Ecclesiis dicitur: *Alleluja, Beatus vir.* Evangelium est: *Designavit Dominus et alios septuaginta duos* (11), et sequitur: *Et dicebat illis: messis quidem multa, operarii autem pauci.* Offertorium est: *Posuisti, Domine, super caput, etc.* Postcommunio est: *Magna est gloria ejus in salutari, etc.*

CAPUT XLV.

DE MARTYRIBUS

SUMMA

1. *Martyr, idest testis. Et an habeat octavam, et vigiliam.*
2. *Martyrum officium varie per discursum*, num. 3. 4. 9.
5. *Martyrum praemium, et ejus expositio. Et* num. 6.
7. *Arundinetum quid.*
8. *Melota quid.*

---

1. Μαρτυρ graece, dicitur *testis* latine; martyres enim testes sunt quod Christus passus est pro omnibus, et ipsi pro Christo. Sane, solus beatus Laurentius inter martyres vigiliam habet, et octavam, prout sub EJUS FESTO dictum est; omnes enim martyres singulares habent communia officia, exceptis Stephano, Laurentio, Joanne Baptista, et aliis quibusdam.

(1) Cant. 2. (2) Apoc. 4. (3) Eccl. 5. (4) Ibid. (5) Ibid. (6) Eccli. 45. (7) Psal. 30. (8) Apoc. 4. (9) Ezech. 1. (10) Isai. 41. (11) Luc. 10.

2. Et est Introitus ad Missam: *Gloria, et honore coronasti eum Domine* (1), vel *Sapientia sanctorum* (2), vel *Judicabunt sancti* (3), vel *Sacerdotes Dei* (4), vel *Laetabitur justus* (5). Hi tamen in paschali tempore habent aliud officium, eo quod in illo tempore oportet quod frequenter repetatur *Alleluja* propter gaudium resurrectionis, et tunc est Introitus: *Protexixti me a conventu malignantium, etc.* (6). Et quia corona debetur eis tamquam victoribus, ideo saepe fit mentio de corona, unde Stephanus interpretatur *coronatus*. Epistola vero quandoque dicitur pro uno martyre: *Justus cor suum* (7), quandoque illa: *Beatus homo, qui invenit sapientiam* (8), quandoque: *Justorum animae* (9), quandoque illa: *Justus si morte praeoccupatus, etc.* (10), quandoque illa: *Beatus vir qui in sapientia* (11), quandoque illa: *Benedictus Deus, et Pater* (12), quandoque illa: *Memor esto* (13), quandoque illa: *Nemo militans* (14), quandoque illa: *Beatus vir, qui inventus est* (15), quandoque illa: *Benedictio Domini super caput* (16), quandoque illa: *Stabunt justi* (17). Evangelium vero dicitur quandoque: *Si quis vult post me venire* (18), quandoque illud: *Si quis venit ad me* (19), quandoque illud: *Nisi granum* (20), quandoque illud: *Nolite arbitrari* (21), quandoque illud: *Nihil opertum* (22), quandoque illud: *Si quis venit ad me, et non odit* (23).

3. Pro pluribus vero martyribus dicitur quandoque Epistola: *Lingua sapientum* (24), quandoque illa: *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi* (25), quandoque: *Justorum animae in manu Dei sunt* (26), quandoque: *Rememoramini pristinos dies* (27), quandoque: *Sancti per fidem* (28) quandoque: *Expectatio justorum laetitia* (29), quandoque: *Hi sunt viri* (30), quandoque: *Absterget Deus* (31), quandoque: *Reddet Deus* (32), quandoque: *Justi autem in perpetuum vivent* (33), quandoque: *Quis separabit nos a charitate Christi* (34). *Alleluja* est: *Illi sunt duae olivae* (35). Evangelium vero quandoque dicitur: *Cum audieritis praelia* (36), quandoque: *Descendens Jesus de monte* (37), quandoque: *Videns Jesus turbas* (38), quandoque: *Egrediente Jesu de templo* (39), quandoque: *Attendite a fermento Pharisaeorum* (40), quandoque illud: *Sedentem Jesu super montem Oliveti* (41), quandoque illud: *Vae vobis vobis, qui aedificatis* (42), quandoque illud: *Qui vos audit* (43), quandoque illud: *Confiteor tibi Pater* (44). Dicitur Postcommunio: *Amen dico vobis, quod uni* (45), quandoque: *Etsi coram hominibus* (46), quandoque: *Quicumque fecerit* (47), quandoque: *Dico autem vobis* (48), quandoque: *Signa autem* (49), et quandoque: *Multitudo* (50).

4.-5. In nocturnali vero officio primum Responsorium est: *Iste sanctus pro lege Dei sui certavit usque ad mortem, etc.*, et est quinti toni, quia petulantia quinque sensuum fuit mactata in eis. In tempore vero paschali primum Responsorium est: *Beatus vir qui metuit Dominum*, et est octavi toni propter octavam, quae significat gloriam resurrectionis. Quia vero sancti martyres in tolerandis tormentis se habuerunt constanter, et constantia a solo Deo est, ideo illud Responsorium: *O veneranda martyrum, etc.*, cantatur pro eis; et est quinti toni, quia martyres quinque sensus Deo immolaverunt. De martyribus etiam cantatur illud Responsorium: *Fulgebunt justi, et tanquam scintillae in arundineto discurrent. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum* (51). Et est sensus: Justi fulgebunt in futuro diversis beatitudinibus, prius tamen in hoc saeculo discurrent, idest per diversas mundi partes cursitando divina verba aliis annunciabunt, et hoc faciunt more scintillarum discurrentium per arundinetum; sicut enim scintillae, vel favillae ignis arundinetum, idest materiam fragilem arundinum, atterunt et annihilant, sic et sancti sua praedicatione ignita, idest divino igne accensa, vitia quae respectu fortium virtutum fragilia sunt, destituent. Judicabunt, idest dominabuntur nationes, idest illos qui in peccatis suis per-

(1) Psal. 8. (2) Eccli. 44. (3) Sap. 3. (4) Dan. 3. (5) Psal. 63. (6) Psal. 63. (7) Eccli 39. (8) Prov. 3. (9) Sap. 3. (10) Sap. 4. (11) Eccli. 14. (12) I. Cor. 1. (13) II. ad Timot. 2. (14) Ibid. (15) Eccli. 31. (16) Prov. 25. (17) Sap. 5. (18) Matth. 16. (19) Luc. 14. (20) Joan. 12. (21) Matth. 10. (22) Ibid. (23) Luc. 14. (24) Prov. 15. (25) I. Pet. 1. (26) Sap. 3. (27) Hebr. 10. (28) Hebr. 11. (29) Prov. 11. (30) Eccli 43. (31) Apoc. 7. (32) Sap. 10. (33) Sap. 5. (34) Rom. 8. (35) Apoc. 11. (36) Luc. 21. (37) Luc. 6. (38) Matth. 5. (39) Marc. 13. (40) Luc. 12. (41) Matth. 24. (42) Luc. 12. (43) Luc. 10. (44) Matth. 26. (45) Matth. 5. (46) Sap. 3. (47) Matth. 12. (48) Matth. 16. (49) Marc. ult. (50) Luc. 6. (51) Sap. 3.

manserunt, et regnabunt in aeternum, idest in aeternitate cum Deo recipient immortalitatem, et impassibilitatem, caeterasque virtutes.

6. Rursus in his verbis exprimitur stola carnis, quam Sancti recipient, quae consistit in quatuor, scilicet in claritate, subtilitate, agilitate, et impassibilitate. Nam fulgebunt clari, et tamquam scintillae subtiles in arundineto discurrent agiles, et regnabit Dominus eorum in perpetuum, et ipsi cum Domino impassibiles; nam absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, etc. Imo exultabunt in gloria, et de cubilibus suis, quod ad stolam spiritus refertur, quam etiam recipiunt Sancti.

7. Et nota, quod arundinetum est locus in quo sunt multae arundines, sive cannae, sicut in paludibus; flante autem austro ex assidua confricatione arundinum ignis accenditur, scintillae unque advolant, et accenditur arundinetum, quod allegorice contingit in Sanctis.

8. De martyribus etiam cantatur: *Circumierunt in melotis* (1). Melota est vestis facta de pilis, vel de pelle cujusdam animalis, quod melota vocatur, sive taxus. Est enim habitus necessarius ad exercitia operis.

9. Per horas etiam dicitur Capitulum illud: *Beatus vir qui suffert* (2), et illud: *Beatus vir qui inventus est sine macula* (3), et illud: *Beatus vir qui in sapientia morabitur* (4), et illud: *Justorum animae* (5), et illud: *Justi autem in perpetuum vivent* (6), et illud: *Sancti per fidem* (7), et illud: *Potuit enim transgredi, et non est transgressus* (8), et illud: *Corona aurea super caput ejus* (9), et illud: *Stolam jucunditatis induit* (10), ibi tamen dicitur *stola gloriae*, et illud: *Sancti ludibria, et verbera* (11), et illud: *Tamquam aurum in fornace* (12), et illud: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione* (13), et illud: *Non esurient, neque sitient* (14), et illud: *Justi tulerunt spolia impiorum* (15), et illud: *In bonis justorum exaltabitur civitas* (16). Illud etiam sciendum est, quod Ecclesia celebrat festum quorumdam martyrum veteris Testamenti, prout dictum est IN FESTO MACHABAEORUM.

CAPUT XLVI.

DE CONFESSORIBUS

SUMMA

1. Confessores dicuntur laudatores, quod verbum commune etiam est et martyribus, et et virginibus, et viris sanctis.

2. Confessores distinguuntur in Episcopos, et Presbyteros. Et utrorumque aliquando idem officium saepe diversum, vide num. 3. 4. 5.

1. Confessores dicuntur laudatores. Licet autem tam martyres, quam virgines, quam etiam omnes Sancti veri sunt Christi confessores martyres tamen, quia in irascibili vincunt, transcendunt, et superlucrantur speciale vocabulum martyrum et virgines, quia vincunt in concupiscibili; nomen virginum, et doctores, quia alios superant in rationabili doctorum: hinc est quod martyres, et virgines, et doctores aureola decorabuntur.

2. Sane, Confessores distinguuntur in Episcopos, et presbyteros. De Episcopis dicitur Introitus: *Statuit* (17), et Epistola: *Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis* (18). Ipsi enim sunt magni

(1) Hebr. 11. (2) Jac. 1. (3) Eccli 31. (4) Eccli 14. (5) Sap. 5. (6) Ibid. (7) Hebr. 11. (8) Eccli 31. (9) Eccli 49. (10) Ibid. (11) Hebd. 11. (12) Sap. 3. (13) Sap. 7. (14) Ibid. (15) Sap. 10. (16) Prov. 11. (17) Eccli 45. (18) Eccli 44.

sacerdotes, et illud de Episcopis dicitur: *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum*, quia non tantum uncti fuerunt in baptismo, et in confirmatione, et ordinatione in presbyteros, sed etiam in consecratione in Episcopos, ut habeant misericordiam supereffluentem, et officia illa, quae incipiunt *Sacerdotes*, proprie competunt Episcopis; caetera sunt communia, et plura sunt Responsoria octavi toni, quia afflixerunt et crucifixerunt carnem suam cum vitiis et concupiscentiis, propter octavas resurrectionis.

3. Rursus, de Confessoribus dicitur quandoque epistola: *Dilectus Deo* (1), quandoque: *Testificor coram Deo* (2), quandoque: *Plures facti sunt sacerdotes* (3), quandoque: *Dedit Dominus confessionem* (4), quandoque: *Justus cor suum* (5), quandoque: *Sapientia laudabit animam* (6), quandoque: *Justum deduxit Dominus* (7), quandoque: *Doctrinis variis* (8), quandoque: *Ego enim jam delibor* (9). Alleluja: *Justus germinabit* (10). Evangelium vero dicitur quandoque: *Sint lumbi vestri praecincti* (11), quandoque: *Vigilate* (12), quandoque: *Homo quidam peregre* (13), quandoque: *Videte, et vigilate* (14), quandoque: *Homo quidam nobilis* (15), quandoque: *Nemo accendit lucernam* (16), quandoque: *Vos estis sal terrae* (17), quandoque: *Nolite timere pusillus grex* (18), Postcommunio est: *Domine, quinque talenta* (19), et quandoque: *Fidelis servus* (20).

4. Per horas vero dicitur Capitulum illud: *Ecce sacerdos* (21), et illud: *Benedictionem omnium gentium, etc.* (22), et illud: *Cognovit eum* (23), et illud: *Justum deduxit* (24), et illud: *Justus cor suum* (25), et illud: *Magnificavit eum in conspectu regum* (26). Sed quod hic dicitur: *Magnificavit*, dicitur ibi: *Glorificavit*, et illud: *Labia sacerdotis custodiunt* (27), et illud: *Non est inventus similis illi* (28), et illud: *Fungi sacerdotio, et habere laudem* (29), et illud: *Talis decebat, ut esset nobis Pontifex* (30), et illud: *Collaudabunt multi sapientiam ejus, et usque in saeculum non recedet memoria ejus* (31), et illud: *Honestavit illum in laboribus* (32), et illud: *Custodivit illum ab inimicis* (33).

5. Illud autem notandum est, quod si plura festa in eadem die concurrant, illius qui inter eos majores erit nominis, officium celebratur. De hoc dictum est in PROOEMIO hujus partis.

CAPUT XLVII.

DE VIRGINIBUS

SUMMA

1. Virginis officium. Et num. 2. 3. 3. *4. Virginis quaenam habeat proprium officium.*

1. Officium matutinale Virginum maxime ex parte sumitur de psalmo epithalamico, scilicet: *Eructavit cor meum* (34) in quo agitur de laudibus sponsi et sponsae. Virgines enim sponsae Christi sunt, quae *sequuntur agnum, quocumque ierit* (35) in corpore et in anima, propter integritatem corporis et animae. Notandum autem est, quod illud Responsorium, quod est de sponso, scilicet *Audivi vocem de coelo, etc.*, quod in quibusdam Ecclesiis dicitur, est primi toni, quia unicus est sponsus animarum Christi, illud vero quod est de contemptu mundi, scilicet *Regnum mundi, et omnem ornatum saeculi contempsi, etc.*, est quinti toni, quia ibi ostenditur conculcatio quinque sensuum.

(1) Eccli. 45. (2) II. Tim. 4. (3) Hebr. 7. (4) Eccli.47. (5) Eccli.39. (6) Eccli.24. (7) Sap.10. (8) Hebr.23. (9) II. Tim.4. (10) Isai.35. (11) Luc.12. (12) Matth.24. (13) Matth.2. (14) Marc.13. (15) Luc.19. (16) Luc.11. (17) Matth. 5. (18) Luc. 12. (19) Matth. 25. (20) Matth. 24. (21) Eccli. 44. (22) Ibid. (23) Ibid. (24) Sap. 10. (25) Eccli 39. (26) Eccli.25. (27) Malach.2. (28) Eccli.24. (29) Eccli.45. (30) Ibid. (31) Eccli.39. (32) Sap.10. (33) Ibid. (34) Psal. 44. (35) Apoc. 14.

2. De virginibus enim cantatur illud: *Fulcite me floribus* (1), quod expositum est in quinta parte, sub titulo DE SEXTA. In quibusdam Ecclesiis dicunt versiculum de virginibus illum: *Elegit eam Deus, et praeelegit eam,* sed alii rectius considerantes, quod sola beata virgo Maria praeelecta est, in honorem ejus tantum dicunt illum, pro aliis vero virginibus dicunt: *Elegit eam Deus, et dilexit eam.* Per horas etiam dicitur Capitulum: *Qui gloriatur* (2), et illud: *Aemulor enim* (3), et illud: *Sapientia vincit* (4), et illud: *Memorati sunt, Domine, misericordiae tuae* (5), et illud: *Liberasti me a perditione* (6), et illud: *Accinxit fortitudine lumbos suos* (7).

3. In officio Missae, si sit virgo et martyr, proprium officium est: *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, etc.* (8).

4. Alia communia sunt, excepto quod de beata Agatha dicitur Introitus: *Gaudeamus omnes in Domino,* pro eo quod ipsa excellenter laetissima venit ad passionem, sicut de ea scriptum est: « Agatha laetissime, et glorianter ibat ad carcerem », ideo ejus laetitiae nostram laetitiam sociamus, et cum ea in Domino congaudemus. De beata etiam Agnete officium Missae est: *Me expectaverunt:* ratio potest ex ejus legenda haberi.

5. Et nota, quod de virginibus dicitur quandoque Epistola: *Confitebor tibi Domine* (9), quandoque: *Qui gloriatur* (10), quandoque: *Domine Deus meus, exaltasti* (11), quandoque: *Sapientia laudabit animam* (12), quandoque: *Sapiens vincit malitiam* (13), quandoque: *De virginibus* (14), quandoque: *Dominus possedit me* (15). Alleluja et Postcommunio: *Quinque prudentes* (16). Evangelium quandoque dicitur: *Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro* (17), quandoque: *Simile est regnum coelorum decem virginibus* (18).

CAPUT XLVIII.

DE FESTO, ET OFFICIO DEDICATIONIS ECCLESIAE

SUMMA

1. *Dedicationis Ecclesiae festum respondet festo Encaeniorum.*
2. *Dedicatio Ecclesiae unde duxit initium.*
3. *Dedicatio Ecclesiae cur octo diebus celebretur.*
4. *Dedicationis Ecclesiae officium, et ejus expositio. Et num. 5, et 6.*
7. *Dedicationis Ecclesiae festum potest differri quandoque.*

1. Quoniam in parte prima dictum est qualiter Ecclesia dedicanda sit, restat ut hic aliqua de officio, quod in festo dedicationis Ecclesiarum dicitur, subjiciamus. Festum ergo illud solemniter ab Ecclesia celebratur, de quo in Joanne habetur: *Facta sunt encaenia,* idest festa dedicationis in Hierosolymis, *et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis* (19) ad confirmationem illius festivitatis. Et dicitur porticus Salomonis, quia Salomon solebat ibi orare, et ibi oravit in die dedicationis.

2. Hoc etiam festum in veteri Testamento fiebat, unde legitur in libro Machabaeorum: *Elegit Judas Machabaeus sacerdotes sine macula, et mundaverunt sancta* (20). Ecclesia enim militans potest mundari, sed non triumphans, et Augustinus dicit in homilia super praedicto verbo: *Facta sunt encaenia:* Illum diem quo templum dedicatum est, Judaei solemniter celebrant.

(1) Cant. 2. (2) I. Cor. 2. (3) I. Cor. 11. (4) Sap. 8. (5) Eccli 51. (6) Ibid. (7) Prov. 31. (8) Psal. 118. (9) Eccli. 51. (10) II. Cor. 10. (11) Eccl. 2. (12) Sap. 24. (13) Sap. 8. (14) I. Cor. 7. (15) Prov. 8. (16) Matth. 25. (17) Matth. 23. (18) Matth. 25. (19) Joan. 10. (20) I. Mach. 4.

3. Celebraverunt autem Judaei encoenia octo diebus, quare videtur, quod nos similiter festum dedicationis debemus octo diebus solemnizare. Sed mirum est quare octo diebus celebraverint encaenia, cum Pascha, et scenophegiam non celebraverunt nisi per septem dies tantum. Ad hoc est responsio, quia haec festivitas specialiter significat aeternam dedicationem, in qua Ecclesia illa, scilicet anima sancta, ita Deo dedicabitur, idest copulabitur, ut non possit ad alios usus transferri, quod erit in octava resurrectionis, et ideo in novo Testamento habet hoc festum octavas. Haec Ecclesia construitur in baptismate, et in doctrina, et in poenitentia. Hic enim auditur securis, et omnis generis ferramentum, idest omnia genera flagellorum, et disciplinarum, scilicet in Ecclesia militante, quae per tabernaculum Moysi significatur; tabernacula enim militantium sunt. Templum vero illud Salomonis, significat Ecclesiam triumphantem, in qua haec non audiuntur.

4. In matutinali officio dicuntur illi psalmi, in quibus fit mentio de portis, quae specialiter sunt timor et amor, sicut habetur in psalmo illo: *Domine est terra*, ibi: *Attolite portas principes vestras, etc.* (1). Item illi in quibus fit mentio de altari, sicut in psalmo illo: *Judica me Deus, et discerne,etc.* (2). Item illi in quibus fit mentio de civitate,ut sunt illi: *Deus noster refugium,etc.* (3), et *Magnus Dominus* (4). Item illi in quibus fit mentio de atriis et de portis, ut sunt illi: *Quam dilecta tabernacula* (5), et *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (6). Sed quaeritur, quare tunc dicitur psalmus ille: *Domine Deus salutis meae?* (7). Ad quod quidam dixerunt, ideo quia ibi fit mentio de sepulchris; sed haec ratio non valet, quia ibi non fit mentio de talibus sepulchris, in quibus habitant, sive sepeliuntur corpora fidelium juxta Ecclesiam, sed de sepulchris malorum: unde dicimus, quod dicitur ille psalmus, eo quod est psalmus poenitentialis, et specialiter ibi de oratione habetur, quae in Ecclesia facienda est; unde ibi dicitur: *Intret oratio mea in conspectu tuo.* Dicit autem Dominus de Ecclesia: *Domus mea domus orationis vocabitur.* Octavus vero psalmus est: *Qui habitat in adjutorio Altissimi* (8), idest in Ecclesia, quia ibi dicitur: *altissimum posuisti refugium tuum*, quia superes omnes in vertice montium fundata est Ecclesia.

5. Ultima vero antiphona,scilicet ad *Magnificat* in Vesperis, est: *Pax aeterna*, quia ad hoc celebratur dedicatio, ut dedicemur, et habeamus illam pacem aeternam. Per horas autem dicitur Capitulum illud: *Vidi civitatem* (9), et illud: *Ecce tabernaculum* (10), et illud: *Unusquisque propriam mercedem* (11),et illud:*Fundamentum aliud nemo potest ponere* (12).Sane huic festo competit quod Jacob vidit scalam, et angelos ascendentes et descendentes (13),idest totam Ecclesiam vidit una visione, et erexit lapidem, idest Christum, qui est lapis in summo, et est lapis angularis, et fundamentum, qui omnia sustinet; erexit, inquam, in titulum praeconialem, memorialem, et triumphalem, fundens oleum desuper. Siquidem Jacob, idest praelatus, fundit oleum super lapidem, idest Christum, ad ostendendum ejus chrismata, et idem prophetavit Jacob, dicens: *Terribilis est locus iste! non est hic aliud, nisi domus Dei, et porta coeli. Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam* (14).

6. Terribilis est enim Ecclesia daemonibus, propter Dei similitudinem, quam habet, et propter hoc ad Missam est Introitus: *Terribilis est locus iste.* Sequitur: *Et vocabitur aula Dei.* Hoc apposuit beatus Gregorius de suo, pro eo quod ibi paratus est Deus exaudire, sicut dixit Dominus Salomoni: *Exaudivi orationem tuam, etc.* (15). Quare autem terribilis sit, ostenditur in versiculo: *Dominus regnavit, decorem induit*, scilicet in membris suis, et ideo terribilis est Ecclesia daemonibus. In consecratione vero altaris est Introitus:*Dicit Dominus: sermones mei* (16). Epistola sumitur de Apocalypsi: *Vidi civitatem sanctam Jerusalem,etc.*(17). Responsorium est: *Locus iste*, scilicet Ecclesia materialis,*sanctus est*, quia sanctificata est ad hoc,ut ibi Dominus exaudiat preces,ed ideo praestat orantibus sanctitatem. Salomon enim oravit, ut Dominus orantes ibi exaudiret, et Domi-

(1) Psal, 23. (2) Psal. 42. (3) Psal. 45. (4) Psal. 47. (5) Psal. 83. (6) Psal. 86. (7) Psal. 87. (8) Psal. 90. (9) Apoc. 21. (10) Ibid. (11) I. Cor. 3. (12) Ibid. (13) Gen. 28. (14) Ibid. (15) III. Reg. 13. (16) Isai. 19. (17) Apoc. 21.

nus dixit ei: *Exaudita est oratio tua*, hoc enim significatum est in libro tertio Regum, c.8, ubi Salomon dedicato templo, ait: *Quicumque oraverit in loco isto, exaudies in loco tabernaculi tui in coelo, et cum exaudieris, propitius eris*. Alleluja est in quibusdam Ecclesiis: *O quam metuendus est* (1). Evangelium vero est: *Egressus Jesus* (2), eo quod ibi habetur: *Hodie salus huic domui facta est*. In quibusdam tamen Ecclesiis legitur Evangelium de Matthaeo, in quo habetur quod non potuerunt subvertere domum illam; *fundata enim erat supra petram* (3). Sequitur Offertorium de verbis David in Paralipomenon (4),vel, secundum alios, sunt verba Salomonis: *Domine Deus, in simplicitate cordis mei laetus obtulit universa haec;* obtulerat enim sacrificia inaestimabilia, quae significant bonas operationes, sive cogitationes, et bona desideria, quae inaestimabilia sunt, et numero et pretio. Sequitur Postcommunio: *Domus mea, etc*. (5).

7. Nota quod si festum dedicationis Ecclesiae occurrerit in Passione Domini, fit in sequenti hebdomada; si vero in festo Ascensionis, de Ascensione fiet officium, et officium Dedicationis differtur. Salomon enim dedicavit templum duodecima die mensis, et decima die mensis occurrebat scenophegia; celebravit autem dedicationem templi per septem dies, et prorogavit scenophegiam usque post dedicationem.

(1) Gen. 28. (2) Luc. 19. (3) Matth. 7. (4) I. Par. c. ult. (5) Matth. 7.

LIBER OCTAVUS

ARGUMENTUM

De Computo, et Calendario, et pertinentibus ad illa. Pulcherrimus enim est liber iste, et clericis et laicis necessarius valde.

CAPUT I.

PROŒMIUM

SUMMA

1. Computi rationem tenere debent sacerdotes.
2. Computus quid, et unde dicatur. Et num. 3.
4. Tempus quid, et ejus partes.
5. Annus est triplex.

1.-2. Quoniam, sicut ait beatus Augustinus (1), sacerdotes computum scire tenentur, alioquin vix ejus nomen sacerdotis constabit, sub quo verbo notitiam cursus temporis lunae, ac calendarii intelligimus, quoniam computus est scientia certificandi tempus secundum solis, et lunae progressum; idcirco ad simplicium sacerdotum instructionem, in hac octava, et finali parte de hoc aliqua claro compendio perstringemus, prout ad usum Ecclesiae dignoscitur pertinere.

3.-4. Dicitur autem computus a *computo computas*, quia in ipso computando procedimus, non quia in ipso computare doceamur. Et est duplex computus, scilicet astronomicus seu philosophicus, et vulgaris seu ecclesiasticus; sed de astronomico nil ad praesens. Vulgaris computus est scientia distinguendi tempus certa ratione, sive scientia temporis discretiva, secundum Ecclesiae usum. Tempus vero, prout hic sumitur, est, secundum Tullium, quaedam quantitas anni, mensis, diei, seu alterius spatii. Vel tempus est mora motus rerum variabilium, cujus partes decem esse dicuntur, scilicet annus, mensis, septimana, dies, quadrans, hora, punctum, momentum, uncia, et atomus. Annus continet duodecim menses, et quinquagintaduas septimanas, et diem unam, et tercentos sexagintaquinque dies, et sex horas. Mensis continet quatuor septimanas, vel paulo plus. Septimana septem dies. Dies quatuor quadrantes. Quadrans sex horas. Hora quatuor puncta. Punctum decem momenta. Momentum duodecim uncias. Uncia quadragintaseptem atomos. Atomus, indivisibilis est. Nam ἄτομος, graece, indivisio dicitur, unde ἄτομος, graece, *indivisio* latine. Anni ergo solaris fere duodecima pars mensis est. Dies naturalis, septima pars septimanae. Quadrans quarta pars diei naturalis. Hora, sexta pars quadrantis. Punctum, quarta pars horae. Momentum, decima pars puncti. Uncia, duodecima pars momenti. Atomus, quadragesima septima pars unciae. Et est alia temporis divisio, scilicet per aevum, per aetatem, per saeculum, per lustrum, per olympiadem, et per indictionem, de quibus infra dicetur.

5. Caeterum, tria sunt tempora annorum, sive triplex est annus, scilicet solaris, lunaris, et magnus, de quibus praevidimus in hac octava parte tractare, quae duas principaliter habet partes, in quarum prima agitur de anno solari et de magno, in secunda vero de lunari.

(1) 38 dist. *Quae ipsis.*

CAPUT II.

PRIMA PARS DE ANNO SOLARI INCIPIT

SUMMA

1. Hujus octavae partis quadruplex divisio. Et quid quaelibet tractet. Et num. 2. 3. 4.

1. In hac prima hujus operis parte de anno solari tractatur, quae in quatuor subdividitur particulas. In quarum prima agitur, quid sit annus. De initio anni. De multiplici anno. De duodecim signis. De bissexto. De quatuor anni temporibus. De jejuniis illorum. De solstitiis. De aequinoctiis. De magno anno. De olympiade: De lustro. De aetate. De saeculo. De aevo.

2. In secunda parte agitur de mense. De calendis. De nonis. De idibus. Unde et qualiter dies denominentur. De diebus aegyptiacis ac canicularibus.

3. In tertia agitur de septimana, et quae sit littera calendarum cujuslibet mensis. In qua die septimanae quilibet mensis incipiat, et de literis dominicalibus. De regularibus solaribus. De concurrentibus. Et de indictione.

4. In quarta agitur de die. De momento, et de hora. Occasione horae annectitur de quantitate lucentium horarum noctis.

CAPUT III.

QUID SIT ANNUS SOLARIS

SUMMA

1. Annus solaris quid. Et num. 4, et unde dicatur.
2. Anni initium a variis varie coeptum.
3. Annorum varia nomina.
5. Zodiaci signa, et quid zodiacus.
6. Zodiaci signorum explanatio. Primum de ariete, proxime de caeteris ordine, per num. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.
18. Bissextus quid, et unde, et quando contingat. Et num. 19.
20. Bissextus quomodo dignoscatur.
21. Anni quatuor tempora, et eorum explicatio.
22. Jejunia quatuor temporum cur sic dicta. Et cur fiant, num. 23.
24. Solstitia duo sunt anno solari. Et quid solstitium, et unde dictum.
25. Aequinoctium quid.
26. Annus magnus. Item mundanus. Ibid.
27. Æra quid.
28. Olympias quid.
29. Lustrum quid.
30. Annus indictionalis Romanis, Jubilaeus Hebraeis, Christianis benignitatis, et gratiae est. Ibid, et num. 31. 32.
33. Aetas quid, et quomodo accipiatur.

1. Annus est solis anfractus, cum peractis tercentis sexagintaquinque diebus ad eadem loca siderum redit. Dicitur ergo annus, quia mensibus in se recurrentibus volvitur, ab *am*, quod est

circum, et *eo is*, quasi circulariter rediens (1). Unde et annus dicitur, quasi annulus, idest circulus, eo quod in se redit; unde Virgilius:

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Et ob hoc ante inventas literas, sic apud Ægyptios annus indicabatur: pingebant enim draconem caudam suam mordentem, quia in se recurrit, et sic adhuc a quibusdam figuratur. Alii annum ab innovatione dicunt, semper enim renovatur.

2. Annus secundum diversos diversa habet initia; quoniam Arabes, et Ægyptii illum inchoant post solstitium aestivale, scilicet a septembri, pro eo quod legitur arbores in principio mundi fructum habuisse; et quia hoc in septembri contingit, putant tunc mundum factum fuisse, ideoque ibi incipiunt annum. Numa vero Pompilius, et Romani annum a januario inceperunt, pro eo quod tunc, vel paulo ante, sol nobis incipit appropinquare. Judaei a martio inceperunt, quia in eo conditus est mundus, et ideo dicitur, quod decimusoctavus dies ejus est primus dies saeculi. Quos omnes, quoad aliqua, computistae imitantur; ipsi namque a septembri incipiunt regulares lunares, et embolismos, et epactas, et omnes annos lunares. A januario vero incipiunt aureum numerum, et quasdam litteras dominicales, a martio regulares solares, concurrentes, et quasdam litteras dominicales, prout in secunda parte apparebit. Sane, quidam moderni ob reverentiam Salvatoris computant annos a Nativitate ejus; alii vero ab ejus Incarnatione, idest a conceptione beatae Mariae, et quando illa dixit: *Ecce ancilla Domini, etc.;* statim enim fuit Christus homo, et plenus Spiritu sancto.

3. Annorum alius est naturalis, alius usualis, alius legitimus, alius emergens, alius solaris, alius magnus, alius olympias, alius lustralis, alius indictionalis, alius jubilaeus, alius benignitatis, alius aeternitatis et gloriae. Annus naturalis est, cum luna soli opponitur, unde sol eclipsim patitur. Usualis, sive temporalis, est qui secundum usum hominum sumit initium, videlicet a januario usque ad sequentem januarium. Legitimus, sive ceremonialis, est qui computatur secundum lunationes ab aprili usque in aprilem; aprilis enim est primus mensis apud Hebraeos. Emergens est in quo aliquod magnum Judaeis, vel aliis, contingit, a quo facto in illius memoriam annum incipiunt computare, scilicet a quovis die.

4. Annus solaris est spatium in quo circuit sol duodecim signa zodaici, quem circulum facit, ut praemissum est, in tercentum sexaginta quinque diebus, et fere sex horis: fere dixi, propter quaedam momenta quae adjiciuntur, sicut infra dicetur. Hae autem sex horae de quarto in quartum annum faciunt unum diem naturalem bissextilem, et annus iste communis est omnibus gentibus, et incipit qualibet die, et qualibet die finitur, transactis praedictis diebus, et iste potest etiam dici naturalis.

5. Signa vero praedicta sunt ista: Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, et Pisces, unde versus:

Haec sunt signa poli, quae semper sunt via solis:
Est Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraque, Scorpio, Chiron, Capricornus, Urnula, Pisces.

Et nota, quod coeli habitatio stat circulorum distincta zonis. Zonae autem ipsae sunt quin-

(1) Annus (qui est triplex) graeco verbo ἐνιαυτος, ἔτος, a temporis circuitu, dicitur ab *am,* quod veteres *circum* dixerunt, et *nare,* fluere. Fluunt enim anni, sicut dies, et menses, quod annus conficiatur mensibus in se confluentibus. Aut si mavis, ab ἀνὰ νεόω, *renovo,* quia semper renovatur. Varii tamen varia super hoc verbo. Caeterum, de annorum differentia apud varios, vide Plinium *Natur. hist. lib. 7. c. 48.,* ubi etiam fuse de anni observatione rationeque. Item, quot diebus constet, quinam intercalaris, *lib. 18, c. 25. 26.* Ejus partes, et initia, *ibid.* Annus porro Atheniensium erat dierum quatuor et quinquaginta supra tercentos, quoniam menses ipsi suos lunari cursu metiebantur, et quod deerat dierum ad annum justum, solaremque rationem, id intercalatione supplebatur. N. DOARD.

que, quae ideo zonae vel circuli appellantur, quia in circumductione sphaerae existunt. Zodiacus autem circulus est, qui ex linearum quinque angulis, et ex una linea constat. Rursus ζωδιακὸς graece, dicitur *animalis*, ab effigie animalium, sive *signum* latine. Inde Zodiacus dicitur animal, seu signifer circulus, ex eo quod in medio firmamenti sunt duodecim signa per transversum posita, aequaliter per circulum distincta, quae formis, et nominibus animalium designantur, quia sol intrans in illa, proprietates animalium quodammodo sortitur, vel quia stellae in signis dispositae sunt animalium figuris. Signum autem dicitur duodecima pars Zodiaci: sol quidem intrat in aliquod de praedictis signis quolibet mense in xv. calendas, secundum Ecclesiam; unde in martio intrat in Arietem xv. calendas aprilis; in aprili intrat in Taurum xv. calendas maii, et sic per ordinem mensium et signorum.

6. Primum igitur signum est Aries, in quo sol dicitur esse factus, in quo signo est sol circa principia veris, sic dictum quia sicut aries est animal retro debile, habens aliquid ante roboris, sic postrema solis illo tempore debilia sunt, frigore ejus fortitudinem minuente; anteriora vero, quae aestatem respiciunt, aliquid fortitudinis, idest caloris habent. Vel sicut aries in hyeme cubat in latere sinistro, in vere autem incipit cubare in dextro, sic sol ante illud tempus moratur in sinistro latere firmamenti, scilicet in meridie; tunc vero intrat latus dextrum, scilicet versus aquilonem. Antiqui hoc signum propter amorem Jovem vocaverunt, in cujus capite, qui simulachra faciunt, arietis cornua fingunt.

7. Secundum signum est Taurus, sic dictum quia sicut taurus fortior est ariete, sic fortioris est efficaciae sol in illo tempore quoad nos, quam in praecedenti; verumtamen ante est efficacior quam post, sicut taurus ante fortior est quam retro. Antiqui ideo taurum inter sidera in honorem Jovis collocaverunt, quia ille fabulose fingitur in bovem conversus, quando Europam transvexit.

8. Tertium Gemini, sic dictum quia illo tempore vis solis geminatur; incipit enim esse calidus et siccus effective, vel quia tunc praecipue res geminantur, idest multiplicantur, aves enim et animalia foetus producunt; vel propter geminos, sive duos gradus, quibus sub illo signo magis, quam sub alio sol elevatur a terra. Antiqui autem hoc signum Gemini vocaverunt propter Castorem et Pollucem, quos post mortem inter notissima sidera constituerunt.

9. Quartum Cancer, sic dictum quia cancer est animal retrogradum, et Sol tunc retrograditur, discedens a nobis, cum prius appropinquaverit nobis.

10. Quintum Leo, sic dictum quia leo est animal crudele, et semper febricitans, sic et tempus illud crudele, et generans febres. Rursus, quia Hercules leonem fortissimum in Graecia occidit, ideo propter suam virtutem hunc inter duodecim signa statuerunt.

11. Sextum Virgo, quia sicut virgo nil generat, sic tempus illud sterile nil novi generat, generata tamen maturescere facit: est enim tempus canicularium dierum.

12. Septimum Libra, sic dictum est ab aequalitate mensis ipsius, quia sole ibi existente, dies et nox aeque ponderata est, quia tunc est aequinoctium autumnale.

13. Octavum est Scorpius, sicut enim scorpius venenosus est et pungit, sic et tempus illud morbosum est propter inaequalitatem aëris: est enim mane frigus pungens, et in meridie calor urens.

14. Nonum Sagittarius, sic dictum quia venatio, quae per sagittarios fit, plerumque tunc exercetur, vel propter fulgura, quae tunc saepe cadunt, quae Italici sagittas vocant.

15. Decimum Capricornus. Sicut enim capricornus in abruptis montibus, sive in excelsis praecipitiis pascitur, sic sol tunc est in altissimo gradu versus meridiem; vel sicut capricornus montes solet ascendere, sic sol tunc ad nos ascendere incipit. Rursus, antiqui capricorni figuram inter sydera finxerunt, propter capram Jovis nutricem, cujus posteriorem partem corporis in piscis effigiem formaverunt, ut pluvias designarent, quas plerumque idem mensis in extremis solet habere.

16. Undecimum est Aquarius, sic dictum, quia tempus illud aquis et ventis abundat.

17. Duodecimum est Pisces, quia sicut piscis est animal aquaticum, sic et tempus illud propter multas pluvias aquaticum est, vel quia tunc aquis resolutis est tempus piscationis. Verum li-

cet, sicut patet ex praemissis, signa aequalia sint, secundum astronomicos, Ecclesia tamen illa non ponit aequalia, nam quandoque plures dies sunt in uno signo quam in alio, cum unus mensis plures dies habeat quam alius, unde plures erunt gradus unius quam alterius signi. Gradus autem dicitur spatium, quo sol motu suo transit in Zodiaco die naturali. Ex jam dictis facile sciri potest in quoto gradu alicujus signi sit sol quocumque die.

18. Porro dies bissextilis, de qua dictum est, dicitur bissextilis secundum Philosophos,quasi ex bisse momentorum collecta, quod sic poterit comprehendi. Sol enim in quolibet signo moratur triginta diebus,et triginta trientibus horarum,et triginta bisse momentorum,et triens est tertia pars alicujus rei constantis ex tribus partibus. Bisse vero sunt duae partes, sed multiplicatis duodecies triginta diebus habemus triginta sexaginta dies. Triginta trientes horarum constituunt decem horas quae multiplicatis duodecies faciunt quinque dies.Triginta bisse momentorum continent viginti momenta, et ita duo puncta; sed multiplicatis duodecies duobus punctis, habemus sex horas ex bisse momentorum collectas, quae de quarto in quartum annum constituunt unam diem, quae dicitur bissextilis.

19. Rursus, secundum Isidorum, per singulos annos crescit pars quarta assis; ac ubi quarto anno assis completa fuerit, bissextum unum facit,et ideo per quatuor annos unus bissextilis adjectus est. Dictus autem est secundum eum bissextus, quia bis sexies ductus assem facit, quod est unus dies. In quo loco calendarii poni debeat illa dies, his versibus continetur:

Bissextum sextae Martis tenuere Calendae,
Posteriore die celebrantur festa Mathiae:

Hoc est dicere, quod in illa litera ubi dicitur in calendario sexto calendas martii, debet poni dies bissextilis, et tunc stamus, sive sedemus duobus diebus super illa litera, et festum sancti Mathiae quod deberet illa die celebrari, celebratur tantum in sequenti, ita tamen quod inter ipsum festum, et vigiliam nullum sit medium (1). Non interest tamen, utrum ipsum festum in prima vel in secunda die praedictarum duarum celebretur, sed regionis in hoc consuetudo servetur. Isidorus dicit, quod a sexto nonas martii usque in diem calendarum januarii, lunae cursu bissextus apponitur, atque inde detrahitur.

20. Si autem volumus scire quando sit annus bissextus, debemus dividere annos Domini per quatuor, quoties possumus, et si nullus superaverit, tunc erimus in anno bissextili; si autem aliquis remanserit, tunc non erit bissextus, unde versus:

Anni divisi Domini per quattuor aeque,
Monstrat Bissextum qua ratione scias.

Hoc autem verum est secundum illos qui dividunt annos Domini, incipiendo a Nativitate, vel a januario, non secundum illos qui incipiunt ab Incarnatione. Alia etiam doctrina ad inveniendum bissextum ponitur infra, ubi de concurrentibus agetur.

21. Tempora, sive partes anni solaris sunt quatuor, scilicet ver, aestas, autumnus, hyems, ut dictum est in sexta parte, sub QUARTA FERIA TERTIAE HEBDOMADAE ADVENTUS. Dicta autem sunt tempora a communionis temperamento, eo quod invicem seu humore, siccitate, calore, et frigore contemperent. Haec et curricula dicuntur, quia non stant, sed currunt. Ver dictum est quia viret. Æstas dicitur ab aestu, idest calore; inde aestas, quasi usta et arida. Autumnus a tempestate vocatur,quando et folia cadunt,et omnia maturescunt. Hyems dicitur ratione hemisphaerii,quia tunc sol circulo volvitur breviori, unde et hoc tempus *bruma* dicitur, quasi βραχυς, idest brevis, vel a cibo,

(1) Extra. de verborum significatione. *Quaesivit.*

quia tunc major est vescendi appetitus; edacitas enim graece, *bruma* appellatur (1). Principia autem partium anni, secundum Ecclesiam, his versibus continentur:

Festum Clementis, Hyems caput est Orientis.
Cedit Hyems retro cathedrato Simone Petro.
Ver fugat Urbanus, Aestatem Symphorianus.
Id tibi quod restat Autumni tempora praestat:

Hoc est dicere, festum Clementis, quod est octavo calendas decembris, est principium hyemis, et durat usque ad festum cathedrae sancti Petri. Tunc incipit ver, et istud festum est octavo calendas martii, et ver durat usque ad festum sancti Urbani, quod est octavo calendas junii. Tunc incipit aestas, et durat usque ad festum Symphoriani, quod est octavo calendas septembris. Tunc incipit autumnus, et durat usque ad festum Clementis, in quo incipit hyems.

22. In his quatuor partibus anni triduana jejunia celebramus, et ideo jejunia Quatuor temporum appellantur. Jejunium veris est in prima septimana Quadragesimae, scilicet quarta feria post Cineres. Jejunium aestatis est in prima die Mercurii post Pentecosten. Jejunium Autumni est in tertia die Mercurii Septembris, scilicet in quarta feria post festum sanctae Crucis. Jejunium hyemis est in quarta feria post festum beata Luciae, prout ibi dictum est, unde versus:

Vult Crux, Lucia, Cineres, Charismata dia,
Ut det vota pia, quarta sequens feria.

23. Fiunt autem haec jejunia in quarta feria, quia in quarta feria Christus a Juda traditus est, et in sexta feria, quia in ea crucifixus est, et in sabbato, quia tunc Apostolorum tristitiam de nece Salvatoris repraesentamus, nam *si sustinebimus, et conregnabimus* (2). Adventus autem Domini quando celebretur, dictum est in sexta parte, sub titulo DE ADVENTU.

24. Adhuc in anno solari contingunt duo solstitia, et duo aequinoctia. Solstitia in aestate, et in hyeme. Æquinoctia in vere, et in autumno. Est autem solstitium maxima inaequalitas diei, et noctis, sivé ingressus solis in Capricornum, vel Cancrum, et dicitur solstitium, quasi solis statio, eo quod tunc sole stante crescunt dies, vel noctes.

25. Æquinoctium est maxima diei, et noctis aequalitas, quia tunc aequali spatio horarum consistunt, sive ingressus solis in Ariete, vel Libra. Ubi autem sit locus solstitiorum, et aequinoctiorum, his versibus continetur:

Solstitium decimo Christum praeit, atque Joannem:
Aequa Crucis festum dat tempora Martis et Idus:

Hoc est dicere, quod solstitium hyemale est ante nativitatem Christi decem diebus, videlicet 18. calend. januarii, quo tempore sol incipit altiores circulos petere, et solstitium aestivale est ante nativitatem Joannis Baptistae totidem diebus, videlicet 18. calend. julii, quo tempore incipit sol ad inferiores circulos remeare. Unde aestivalis solstitii dies maximus, sicut et hyemalis dies minimus invenitur. Sed secundum Ægyptios hyemale est 12. calend. januarii, secundum Graecos, 9. calend. Æstivale vero secundum Ægyptios 12. calend. julii, secundum Graecos 9. calend. Item in festo Crucis,vel secundum alios 12.calend. octobris est aequinoctium autumnale, et ubi dicitur in calendario Idus martii,vel secundum alios 12. calend. aprilis est aequinoctium vernale. Olim enim annus in duas partes tantum dividebatur, scilicet aestivale, et hyemale solstitium, et in duo hemisphaeria.

(1) Dicta certe Bruma, quasi βραχύημερον, idest *brevis dies.* (2) II. Tim. 2.

26. Magnus autem annus completur reversis planetis omnibus ad loca suae creationis, quod fit annis non paucioribus 530. Mundanus vero annus erit omnibus stellis ad prima loca reversus, quod fit demum post quindecim milla annorum. Magister sententiarum dicit in historia Genesis, ubi agit de ebrietate Noe, quod magnus annus impletur per circulationem sexcentorum annorum.

27. Æra, qua utuntur Hispani singulorum annorum est constituta a Caesare Augusto, quando ad primum censum orbem descripsit. Dicta est autem æra ab ære, ex eo quod omnis orbis æs reddere professus est Reipubblicae Romanorum. Prius autem fuerunt indictiones, postea æræ.

28 Olympias constituta est apud Graecos in Elide civitate a Gentibus propter agonem, et quinquennale certamen, quatuor mediis annis vacantibus, et ob hoc tempus elidii certaminis olympiadem vocaverunt, quadriennio in una olympiade supputato.

29. Lustrum est πεντετηρίς, idest quinquennium, quod quinto anno dicitur condi propter olympiades a Romanis institutas; nondum enim erant consules neque æræ: quinquennale quidem tempus ideo sic vocatum est, quia censu per quinquennium in republica peracto, urbs romana lustrabatur.

30. Apud Romanos est annus indictionalis, qui ter quinos continet annos, ut infra dicetur, et praemissum est.

31. Apud Hebraeos est annus jubilaeus, idest remissionis, qui septenis completis annorum hebdomadibus celebratur, de quo dictum est in sexta parte, sub titulo QUINQUAGESIMAE.

32. Apud Christianos est annus benignitatis et gratiae, in quo Christus venit, et nos sola benignitate redemit. Apud sanctos comprehensores est annus aeternitatis et gloriae, in quo exultabunt sancti in gloria sine fine. Rursus, saecula generationibus constant, sic dicta quia sequuntur, abeuntibus enim aliis alii succedunt. Hoc tempus quidam quinquagesimum annum dicunt, quem Hebraei jubilaeum vocant, ut jam dictum est. Et ob hanc causam Hebraeus propter uxorem, et liberos amans dominum suum, aure pertusa servitio subjugatus, servire jubetur in saeculum, idest usque ad annum quinquagesimum.

33. Aetas autem plerumque dicitur pro uno anno, et pro centum, et pro septem, et pro quovis tempore. Unde et aetas est, quod de multis saeculis instruitur, et ideo dicta est aetas, quasi aevitas, idest similitudo aevi. Nam aevum est aetas perpetua, cujus neque initium, neque finis noscitur. Derivatum est autem aevum, ab αἰῶνι, quod apud graecos aliquando pro saeculo, et aliquando ponitur pro aeterno. Proprie vero aetas duobus modis dicitur, videlicet hominis, sicut infantia, juventus, senectus, aut mundi. Cujus prima aetas est ab Adam usque ad Noe. Secunda a Noe usque ad Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David, et quarta a David usque ad transmigrationem Judae in Babyloniam. Quinta de Juda usque ad adventum Salvatoris in carne. Sexta, quae nunc agitur, usquequo mundus iste finiatur. Quot autem sunt anni ab origine mundi, dictum est in sexta parte, sub titulo DE SEPTUAGESIMA.

CAPUT IV.

INCIPIT SECUNDA PARS: ET PRIMO DE MENSE

SUMMA

1. Dicto de anno, sequitur videre de mense. Est autem mensis spatium temporis quo a Phaebo Phoebe recedens, eidem completo suo circulo sociatur. Et dicitur mensis a *mensurando*, eo quod annus per menses mensuratur, vel a, μῆνις, quod est defectus, eo quod luna singulis mensibus visu deficit ab humano. Vel secundum Isidorum a μηνη, graece, quod est luna latine (1). Apud graecos, enim menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunae cursu connumerantur, quod est de nona ad nonam.

2. Dividitur autem annus per duodecim menses, quia sol peragrando Zodiacum duodecim circuit regiones signorum, et in his duodecim mensibus commoratur. Romulus tamen voluit tantum decem esse menses in anno, incipiens a martio, quem Marti Deo belli, quem patrem suum esse putabat, dedicavit. Unde Ovidius in 1. Fastorum:

Tempora digereret cum conditor urbis in annum,
Instituit menses quinque bis esse suos.

3. Sed Numa Pompilius videns quod annus non bene decem mensibus complebatur, superaddidit duos in principio, scilicet januarium et februarium. Januarius dicitur a *janua*, quia sicut per januam intramus domum, ita per januarium intramus annum, est enim limes anni. Vel dicitur a Jano Deo, qui ab antiquis dicebatur principium, et finis omnium rerum. Etenim Jano fuit a gentilibus mensis iste consecratus; unde et idem Janus bifrons pingitur, ut anni introitus et exitus demonstretur, de quo dictum est in sexta parte, sub titulo DE CIRCUMCISIONE.

4. Februarius dicitur a febribus, quae tunc de facili contingunt, vel a februis, idest purgationibus. Sunt autem februae oblationes factae pro mortuis. Romani autem illo mense memoriam animarum habebant, et eas purgabant celebrando exequias mortuorum, unde, secundum Isidorum, dicitur a *febru*, idest Plutone, cui eo mense sacrificabatur.

5. Martius dicitur a Marte patre Romuli. Vel quia eo tempore cuncta animantia aguntur ad marem, et ad concubandi voluptatem. Appellatur etiam quandoque mensis novorum, quia est anni initium, et quandoque novum ver, quia in eo, viridantibus fructibus, nobis transactorum probatur occasum.

(1) Doctorum est opinio, ut mensis latine, graece μὴν, deducatur a *metior metiris*, quasi res numero dierum mensa. Quod confirmat Tullius (lib. 2. *de natura deorum)* his verbis: *Qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur*. N. DOARD.

6. Aprilis dicitur quasi *aperilis*, quia tunc terra aperitur ad germinandum, etiam flores aperiuntur, et arbores incipiunt pullulare. Vel Aprilis, pro Venere dicitur, quasi Aphrilis: etenim *αφρόδίτη*, graece, dicitur latine Venus.

7. Majus a majoribus natu dicitur, qui erant principes reipublicae, vel a Maja matre Mercurii.

8. Junius a junioribus dicitur. Erant enim olim majores, scilicet seniores, qui appellabantur patres, et hi in civitate semper remanebant urbis, regimini consulentes; erant et minores, qui ibant ad pugnandum pro republica, et ideo majus a majoribus, junius a junioribus nomen acceperunt, et in illorum honorem instituti sunt: vel dicitur a Junone.

9. Julius dicitur a Julio Caesare, quia tunc natus fuit, vel quia tunc de hostibus triumphavit; vicit enim Cleopatram reginam Ægypti, cum Antonio viro suo, bello navali. Julius tamen prius *quintilis* dicebatur, eo quod est quintus a Martio, qui secundum Romulum principium erat anni.

10. Augustus est dictus ab Octaviano Augusto, qui tunc natus fuit, vel quia tunc hostes superavit. Prius tamen dicebatur *sextilis*, eo quod sextus est a martio.

11. September nomen habet a numero et imbre, quia septimus est a martio, et imbres habet.

12. Sic et october, november, atque december ex numero et imbribus vocabula acceperunt, quem numerum decurrentem december finit, pro eo quod denarius numerum praecedentes numero claudit. Quot autem dies quilibet mensis habeat, his versibus continetur:

Junius, Aprilis, September, Novemberque tricenos:
Plus unum reliqui: sed habet Februs octo vicenos,
Cui, si Bissextus fuerit, supperadditur unus:

Hoc est dicere, quod junius, aprilis, september, et november habent triginta dies, reliqui autem menses habent triginta unum, sed februarius tantum habet viginti octo, et quando est bissextus vigintinovem.

13. Sciendum autem est, quod cuilibet mensi primo dati fuerunt triginta dies, qui multiplicati duodecies constituunt tercentos sexaginta dies; de quinque vero residuis, datus est unus januario, eo quod est principium anni, et etiam ratione ipsius numeri, quia impar numerus primus est, et numero Deus impari gaudet (1). Secundus datus est martio propter eamdem imparitatem. Tertio majo, quartus julio, quintus octobri. Caesar autem Augustus volens suum mensem esse aequalem mensi julii, abstulit februario unam diem, quia erat mensis tristitiae atque luctus, et attribuit eam augusto, et ita remanserunt februario tantum viginti novem, et augusto triginta unum. Demum astrologi romani abstulerunt aliam diem februario, et addiderunt decembri, ad hoc ut finis principio responderet, et sic februario remanserunt tantum vigintiocto, et decembri trigintaunum. Verumtamen quamdam ad compensationem una dies, videlicet bissextilis, est de quarto in quartum annum februario restituta. Qua vero die, vel qua feria quilibet mensis intrat, jam sub titulo DE SEPTIMANA dicetur.

14. Sane, in quolibet mense sunt tres dies celebres, qui soli propriis nominibus nominantur, et ab eis caeteri denominantur, scilicet calendae, nonae, idus: quos Romani propter dies festos, vel propter officia magistratuum instituerunt; his enim diebus in urbibus conveniebant (2).

15. Calendae sunt primi dies mensis, et dicuntur quasi *colendae*, quia tunc semper erat festum Junonis; unde Ovidius:

Vendicat Ausonias Saturnia Juno Calendas.

(1) 32 quaest. 1. *Nuptiae*. (2) De Consec. dist. 1. *Si quis*.

Vel quia tunc à Romano populo principia mensium celebrabantur, sicut fit ab Haebraeis; unde Ovidius:

Salve festa dies, meliorque revertere semper,
A populo rerum digna potente coli.

Vel dicuntur a Καλῶ, quod est *voco*. Primo namque die mensis praeco de more populum ad nundinas vocabat, clamans toties, Καλῶ, quot dies erant usque ad nonas, et ideo pluraliter calendae a pluribus vocationibus vocabantur, vel a Κάλον, quod est *bonum omen* per totum mensem habendum (1); tunc enim sibi mutuo encaenia transmittebant.

16. Nonae vero sunt quatuor, vel sex dies in quolibet mense, qui sequuntur post calendas, et dicuntur a nundinis, quasi nundinae, quia tunc Roma nundinas colebat. Ideo autem in aliquo mense erant nonae, sive inchoatio nundinarum in die quinta, et in aliquo in die septima, ne praedones certum tempus ad insidiandum mercatoribus haberent: vel dicuntur nonae, a nonis, quia ille dies nonus erat ante idus, vel a non, quia tunc nullum fiebat festum; unde Ovidius:

Nonarum tutela Deo caret.

17. Idus vero sunt octo dies, qui sequuntur post nonas. Sunt autem idus semper in decimatertia vel decimaquinta die, secundum quod nonae praecedunt. Si enim mensis habet quatuor dies ante nonas, idus sunt in decimaquinta die; si autem sex dies ante nonas, idus sunt in decimatertia. Quod autem concilium Antiochenum (1) dicit, quod idus sunt in die decima, haec alia consideratione dicit. Dicuntur idus, quasi divisio, quia tunc fiebat divisio nundinarum, vel quia in idibus fit divisio mensis. Dicitur autem idus ab *iduo, as*, idest *separo, ras;* unde vidua dicitur quasi *idua*, idest *divisa*. Plerique latinorum putant idus dici ab *edendo*, eo quod hi dies apud veteres epularum essent. Dies autem qui sequuntur statim post calendas, ita denominantur: si enim est mensis, qui habet quatuor dies ante nonas, debemus dicere in calendario statim post calendas, quarto nonas; in tertio, tertio nonas; in quarto, pridie nonas; in quinto vero nonis dicimus, ut patet in januario, et similibus. Si vero est mensis qui habet sex dies ante nonas, debemus dicere statim post calendas, sexto nonas; in tertio die, quinto nonas; in quarto, quarto nonas; in quinto, tertio nonas; in sexto pridie nonas; in septimo, nonis, ut patet in martio, et similibus.

18. Dies autem qui sequuntur post nonas ita denominantur in quolibet mense: octavo idus, septimo idus, sexto idus, quinto idus, quarto idus, tertio idus, pridie idus, et idibus, sicut haec apparent in calendis manifeste. Dies vero qui sequuntur post idus denominantur a calendis mensis sequentis hoc modo: Januarius habet 31 dies, de istis accipe unum pro calendis, et octo pro idibus, et quatuor pro nonis, et sic remanent tantum 17. Adde ergo istis 18 diebus calendae sive diem calendarum sequentis mensis, et sic erunt 19; unde in mense januario debemus dicere, statim post idus, decimonono calendas februarii; in sequenti die, decimoctavo calendas, et sic per ordinem usque ad finem mensis, semper minuendo. Nota tamen quod dicitur pridie idus, et pridie nonas, et pridie calendas, et non secundo, quia secundus dicitur a sequor, sed illa dies non sequitur, sed praecedit. Et exponitur haec praepositio prae, idest ante, vel prius, unde pridie, quasi priori die, sive prae, idest ante diem, et cum dicitur quarto nonas intelligitur quarta dies ante nonas, et sic de aliis.

19. Quot autem dies denominentur a nonis, quot ab ibidus, et quot a calendis omnium mensium, his versibus continentur:

Sex nonas Majus, October, Julius, et Mars.
Quattuor at reliqui: tenet Idus quilibet octo.

(1) 18 dist. *Propter*.

Janus et Augustus, denas nonasque December.
Julius, October, Mars, Majus, hepta decemque.
Junius, Aprilis, September, et ipse November
Ter senas retinent; Februsque bis octo Calendas:

Hoc est dicere,quod majus,october, julius,et martius habent dies sex ante nonas, sed reliqui menses habent tantum quatuor, et quilibet mensis habet octo dies ante idus. Item, quod januarius, augustus, et december habent decem et novem dies ante calendas; julius vero, martius, october et maius habent decem et septem. Junius autem, aprilis, september et november habent decem et octo. Februarius habet sexdecim, et si fuerit bissextus, superadditur ei unus.

20. Illud autem notandum, quod in quolibet mense sunt duo dies ægyptiaci, idest ab Ægyptiis deprehensi; in Ægypto enim erant quidam astrologi, qui quasdam constellationes nocivas humanis actibus in illis diebus invenerunt, ideoque illas notas esse hominibus voluerunt: tamen illarum constellationum puncta scire, propter errorem nostri computi non valemus. Vel forte invenerunt illos dies bene constellatos, et ideo eos in Calendario notaverunt, ut in illis diebus potius, quam in aliis actibus insistatur, quorum errorem ne Ecclesia sequi videatur, a talibus cavetur. Vel dicuntur ægyptiaci, secundum quosdam, quia Dominus in illis diebus percussit Ægyptios novem plagis. Quotus autem sit dies ægyptiacus a principio, vel a fine mensis, his versibus continetur:

Augurior decies, audito lumine clangor:
Liquit olens abies, coluit colus, excute gallum.

In his versibus sunt duodecim dictiones, duodecim mensibus servientes, prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, sumpto initio a januario, ita quod quota dies erit prima litera primae syllabae alicujus istarum dictionum in alphabeto, totus erit dies ægyptiacus in illo mense, cui servit illa dictio, computando a mensis principio versus finem. Item, quota erit prima litera secundae syllabae in alphabeto, totus erit dies ægyptiacus in illo mense, cui servit illa dictio, computando a fine versus principium. V. g. *Augurior* est prima dictio, et servit primo mensi, scilicet januario, *au* est prima syllaba, et *a* est prima litera ipsius syllabae, et est prima in alphabeto; ergo dies prima januarii est ægyptiaca. Item *gu* est secunda syllaba, et *g* est prima litera ipsius syllabae, quae est septima in alphabeto; ergo septimus dies januarii, numerando a fine versus principium, est ægyptiacus, et sic in aliis; hoc observato quod *h* in hoc loco, pro litera non ponatur. Quilibet autem praemissorum dierum propter unicam horam sui, denominatur ægyptiacus: de hoc dicemus in fine operis.

21. De diebus vero felicibus vel infelicibus, quos quidam Astrologi notaverunt, in praesenti opusculo non agitur, quia Ecclesia prohibet fidem talibus adhiberi (1). In quibusdam quoque mensibus sunt quidam dies, qui caniculares dicuntur a cane, vel canicula stella, sita in fronte Leonis, et ante genua Tauri, quae aestivis mensibus est in medio centro coeli, et dum sol ad eam ascenderit, conjuncta cum sole, vel ei proxima, duplicatur calor ipsius,ex quo dissolvuntur corpora, et vaporantur; unde vocatur *canis*, quia corpora morbis afficit, et sunt septuagintaduo dies, in quibus, propter temporis crudelitatem, et calorem, et solis intemperiem, malum est minui sanguinem, et potionari. Quando autem illi dies incipiant, et finiantur, his versibus continetur:

Incipiunt Julii pridie Idus caniculares,
Et pridie Nonas Septembris fine resultant.

Secundum aliquos vero, incipiunt 14 calendas augusti.

(1) 36. quaest. ult. *Non observetis.*

CAPUT V.

DE SEPTIMANA

SUMMA

1. *Septimana quid, et unde dicatur.*
2. *Dies singuli a quo denominentur.*
3. *Dies cur ita non ordinentur in septimana, sicut planetae in coelo.*
5. *Mensis quilibet qua die septimanae intret.*
5. *Solis regulares, et unde dicantur.*
6. *Concurrens qui. Et qualiter demonstretur, num. 7. 8.*
9. *Indictio quid.*

1. Sequitur de septimana. Nempe continet septimana septem dies naturales, quorum repetitione menses, et anni et saecula peraguntur; et haec apud Graecos hebdomada, apud hebraeos sabbatum appellatur: et dicitur septimana a *septem*, et *mane*, quasi septem mane, pars pro toto, scilicet mane pro tota die, vel a *septem*, et *manet*, quia manet per septem dies. Vel dicitur septimana, quasi septem luces, nam mane lux est, secundum Isidorum. Idem etiam spatium vocatur hebdomada, ab ἑπτα graece,quod est septem,et τρόπος, quod est dies,vel modus, quod est mensura, et secundum hoc hebdomada est communius nomen quam septimana; unde Daniel: *Septuaginta hebdomades, etc.* (1), et sumuntur ibi hebdomadae annorum, idest septuagies septem anni. Septimanae autem nequeunt habere certa nomina, quia neque habent certa initia; singulis namque annis variantur propter unum, vel propter duos dies, qui quandoque sunt super integras septimanas.

2. Omnes autem dies septimanarum inscribuntur septem primis literis alphabeti. Item dies, secundum Gentiles, denominantur a planetis. Primus a Sole, qui princeps est omnium siderum, sic et idem dies caput est caeterorum dierum. Secundus a Luna, quae et splendore et magnitudine Soli proxima est, et ex eo mutuat lumen. Tertius a stella maris, quae Vesper vocatur. Quartus a stella Mercurii, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintus a stella Jovis, quam Phaethontem ajunt. Sextus a stella Veneris, quam Luciferum asserunt, quia inter cuncta sidera plus lucis affert. Septimus a stella Saturni, quae sexto coelo locata, triginta annis fertur explere cursum suum. De hoc dictum est in PROOEMIO octavae partis.

3. Sed quaeritur, quare dies non ita ordinantur in septimana sicut planetae in coelo, quoniam in coelo ordinantur secundum hunc versum:

Sol, Ve. Mer. et Luna, Saturnus: Jupiter, et Mars,
vel sic
Saturnus, Jove, Mars, Sol, cum Ve. Mer. Luna.

Solutio. Dicimus quod dies in septimana non ordinantur secundum ordinem planetarum, sed secundum regimen eorum, in singulis diebus; unde quia viderunt philosophi, quod sol regnabat prima hora diei dominicae, ideo illam diem denominaverunt a sole. Item, quia viderunt, quod luna regnabat prima hora secundae feriae, ideo diem illum denominaverunt a luna, et sic de caeteris, sicut patet ex distinctione horarum diei facta inter planetas per ordinem successive. Rursus, a dictis planetis philosophi nomina sumpserunt, eo quod a singulis aliquid in homine esse voluerunt,

(1) Dan. 9.

ut a Saturno caliditatem, à Jove temperantiam, a Marte fervorem, a Sole spiritum, a Venere voluptatem, a Mercurio eloquentiam, a Luna cor. Et quia ordo planetarum ultra numerum septenarium non procedit, sed ad primum revertitur, ideo tantum septem dies in septimana sunt a sapientibus constituti.

4. Nunc videndum est qua die septimanae quilibet mensis intret: de hoc duplex ratio habetur. Prima per hos versus:

Alta domat Dominus, gratis beat aequa gerentes,
Contemnit fictos, augebit dona fideli.

In istis versibus sunt duodecim dictiones, duodecim mensibus servientes: prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, sumpto initio a januario, ita quod quaecumque fuerit initialis littera alicujus istarum dictionum, eadem erit littera calendarum mensis, cui servit illa dictio. V. g. *Alta* est prima dictio, et servit primo mensi, idest januario, et *a* est prima littera illius dictionis *alta:* ergo *a* est prima littera januarii. Item *domat* est secunda dictio, quae servit secundo mensi, scilicet februario,et *d* est prima littera istius dictionis: ergo *d* est prima littera februarii,et sic de aliis. Item dicit sequens versus per syllabas, quod praecedentes per dictiones.

Adam degebat, ergo Κενὸς ἀδρινός.

Habita autem litera calendarum, facile possumus scire qua feria quilibet mensis intret. Per literam enim dominicalem illius anni procede,computando dies per literas subsequentes, usque ad literam, quae est in calendis mensis, cujus diei introitum scire optas; et in qua feria occurret, in tali feria intrabit ille mensis. Secunda ratio per quam scire potes qua feria quilibet mensis intret, est per regulares et concurrentes. Nota ergo quod in anno solari sunt quinquagintaduae septimanae et unus dies, vel duo, si sit bissextilis, propter quam diem variantur singulis annis principia mensium. Si enim hoc anno incipiat januarius a die dominico, toto illo anno A, quae est prima litera januarii erit dominicalis. Cum ergo ventum fuerit ad finem anni, illud *A* finale calendarii, quod inscribitur illi diei, quae est ultra integras septimanas, repraesentabit diem dominicam; ergo sequens A, quod iterum est initiale januarii, repraesentabit secundam feriam, et sic toto illo anno erit illa variatio. Eodem modo singulis annis variantur initia mensium per diversas ferias. Et si sit bissextus, duplex erit variatio, prima in calendis januarii, secunda in festo sancti Mathiae. Ut ergo computistae scire possent, qua feria quolibet anno quilibet mensis inciperet, invenerunt duos numeros, unum invariabilem, qui vocatur *regularis solaris, ferialis,* alium variabilem, qui vocatur *concurrens*, de quibus breviter est dicendum.

5. Videndum est autem primo, quid sit regularis solaris, unde dicatur, et unde habeat ortum, et quot regulares quisque mensis habeat. Regularis Solis est numerus invariabilis datus mensi, qui adjunctus concurrenti, declarat qua feria septimanae quilibet mensis intret, cujus fuerit regularis. Dicitur autem regularis a regula, quia invariabilis est, sicut regula (1). Solaris dicitur ad differentiam lunaris, de quo infra dicetur; habent enim ortum regulares a martio, nam in mense martii sunt 5 regulares, seu 5 pro regulari. Martius enim non habuit initium in primo anno mundi, seu saeculi, imo dicitur mundus factus fuisse in illo mense, in die in quo dicitur decimaquinto calendas aprilis, vel, ut alii dicunt, octavo calendas. Si enim computes ordine retrogrado dies septimanae usque ad calendas martii, invenies quod quinta feria mundus incoepit, si tamen ante martium fnit, et haec est causa quare martius quinarium numerum habuit pro regulari. Regulares vero aliorum mensium sic formantur. Jungas regulares menses cum diebus ejusdem, et ab illa sum-

(1) 3. dist. *Canon.*

ma subtrahe septem, quoties poteris, et regularem sequentis mensis quod remansit indicabit. Verbi gratia: martius habet quinque regulares, et dies ejus sunt 31; redige in summam, et sunt 36; subtrahe septem quoties poteris, et remanet una dies, qui datur mensi sequenti pro regulari. Item aprilis habet 30, et unum regularem, qui constituunt 31; subtrahe septem quoties poteris, et remanebunt tres, quae dantur majo pro regularibus, et ita de aliis usque ad martium. Possumus etiam scire mensium regulares per hos versus:

Est astris clara fulgentibus ara Deorum.
Grata bonis extat, gratissima cuique fideli.

In istis versibus sunt duodecim dictiones duodecim mensibus servientes, prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, sumpto initio a martio, ita quod quota fuerit litera prima alicujus istarum dictionum in alphabeto, tot regulares habet ille mensis cui servit illa dictio. Verbi gratia: *Est* est prima dictio, et servit primo mensi, scilicet martio, et *e* est prima litera istius dictionis *est*, et est quinta in alphabeto; ergo martius habet quinque regulares. Item *astris* est secunda dictio, et servit secundo mensi, scilicet aprili, et *a* est prima litera istius dictionis, quae est etiam prima in alphabeto; ergo aprilis habet unum regularem, et sic de aliis.

6. Nunc dicamus de concurrentibus. Dicuntur autem concurrentes, quia sibi invicem concurrunt, sicut videtur in formatione, vel ideo quia concurrunt cum regularibus ad demonstrandum initialem feriam mensium singulis annis. Est autem concurrens superexcrescentia unius diei, vel plurium super quinquagintaduas septimanas anni solaris. Ideo dixi vel plurium, quia in anno bissextili superexcrescunt duo dies, in aliis vero unus tantum, et ab illa superexcrescentia habent originem concurrentes. Alii vero concurrentes, qui sequuntur post primum, formantur uno addito singulis terminis sive annis, sic tamen quod septenarium numerum non excedunt, quia non sunt nisi septem feriae, et quandocumque est septimus concurrens, illo anno menses habent eadem principia, quae in primo anno mundi, seu saeculi habuerunt; quaelibet enim feria distat per septenarium a semetipsa.

7. Concurrentes etiam in hac linea demonstrantur 1. 2. 3. 4. 6. 7. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 2. 3. 4. 5. 7. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 2. 3. 4. 5. 6. Nam primus annus cycli solaris habet unum concurrentem, secundus duos, tertius tres, quartus quatuor, quintus sex, propter bissextum, sextus septem, septimus unum, quia ultra septenarium non proceditur, sed revertitur ad unum: et ita debemus procedere usque ad 28 annos. Tunc revertimur ad primum annum cycli, et procedimus sicut prius. Unde transversus 28 annorum vocatur cyclus solaris, vel concurrentium, et dicitur cyclus quasi circulus, per similitudinem. Si autem volumus scire quotus sit annus cycli solaris, debemus dividere annos Domini per 28, quoties possumus, et addere illis 9 antequam dividamus, quia quando Christus natus fuit, tantum jam processerat ille cyclus, et quotus annus remanserit supra divisionem annorum, totus erit cyclus, et si nullus remanserit, tunc sumus in ultimo anno cycli solaris; unde versus:

Annis adde novem Domini, partire per octo
Viginti, cyclus sic tibi notus erit.

8. Possumus etiam scire concurrentes cujuslibet anni per litteram dominicalem illius anni, sicut declarant versiculi subsequentes:

A sex, b quinque, c quatuor, e duo, tres d.
Primus concurrens f. litera septimus est g.

Et sic de similibus. Hoc est dicere quod quando *a* est litera dominicalis, in illo anno sunt sex pro

concurrente, quando *b*, quinque, quando *c*, quatuor, quando *e*, duo, quando *d*, tres, quando *f*, unus, quando *g*, septem. Invento autem concurrente debemus jungere cum regularibus mensis, cujus feriam calendarum, idest introitum scire volumus, et quota fuerit illa summa, si non trascendet septem, tota, sive tali feria septimanae ille mensis intrabit. Si vero transcendat septem, quorum fuerit residuum tota feria septimanae ille mensis intrabit. Sicut autem concurrentes, ita et dominicales literae variantur. Nam in primo anno cycli solaris est *f* litera dominicalis, in secundo *e*, in tertio *d*, in quarto *c*, in quinto *a;* tunc enim propter bissextum pertransitur *b*, quod in his versibus declaratur:

Fert ea, dux, cor amet, gens, fautor, eum coluit bis
Ars genus est de corde bono, gignit ferus ensis.
Dicta beant aqua gens, frons dat cunctis bonus auctor.

In his versibus sunt vigintiocto dictiones, vigintiocto annis cycli solaris servientes, prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, sumpto initio a primo anno cycli, ita quod quaecumque fuerit initialis litera alicui istarum dictionum, eadem erit litera dominicalis in illo anno, cui servit illa dictio. Verbi gratia: *Fert* est prima dictio, et servit primo anno cycli solaris, et *f* est prima litera; ergo *f* est litera dominicalis in primo anno cycli solaris, et sic de aliis. Et nota, quod ille annus est bissextilis, cui deservit aliqua dictio desinens in *t*, et ita primus annus cycli semper est bissextilis, cum ei deserviat dictio desinens in *t*, scilicet *fert*, et propter hoc prima litera dictionis desinens in *t*, non erit litera dominicalis illo anno, cui servit illa dictio, nisi a loco bissextili ultra, quia litera dominicalis cum bissexto simul mutatur. A calendis vero januarii praecedentis ipsum bissextum, usque ad locum bissexti erit litera dominicalis illa quae immediate sequitur in calendario post illam quae deberet esse litera dominicalis, unde in primo anno cycli *f* est litera dominicalis a loco bissextili usque ad calendas januarii sequentis. A calendis vero januarii praecedentis usque ad locum bissexti *g* est litera dominicalis, et ita in aliis. Annus autem cui servit illa dictio, sciri potest per rationem superius dictam de cyclo solari, nam ratio literae dominicalis tunc currentis ratione simili incipit et finitur.

9. Nunc aliqua de Indictione dicamus. Est autem Indictio spatium temporis, quo Romanus Princeps tributum gentibus indicebat. Si autem volumus scire quota sit Indictio, debemus addere tres annos annis Domini, et postmodum dividere annos Domini per quindecim, quoties possumus; et quotus annus remanserit, facta divisione, tota erit Indictio, et si nullus superaverit, in ultimo anno Indictionis sumus, et tunc ad primam Indictionem revertimur, quia Indictio non transcendit quindecim, unde versus:

Si tribus adjunctis Domini diviseris annos,
Per te quinque datur indictio certificata.

De Indictione plenius diximus in *Speculo judiciali*, in Tractatu *de Instrumentorum editione* §. 1. ver. *post annos*, et infra, ubi de *cyclis* agetur. De æra supra dictum est.

CAPUT VI.

DE DIE

SUMMA

1. Dies est duplex.
2. Diei partes.
3. Dierum alia differentia.
4. Momentum quid.

1. Licet jam superius in plerisque locis de die tactum est, et nihilominus hic specialiter dicendum est. Sciendum est igitur quod duplex est dies, scilicet naturalis, et artificialis sive usualis. Naturalis est spatium quo sol ducitur circa totam terram, ab oriente usque in occidentem, scilicet spatium diei et noctis, quod semper continet vigintiquatuor horas. Dicitur dies ista a diis, quorum nomina Romani quibusdam syderibus sacraverunt, unde quaelibet dies ab aliquo Deo antiquitus vocata est, ut a Jove et aliis, prout sub septimana dictum est, vel a δύα, quod est duo, quia continet duo tempora, noctem scilicet et diem usualem. Quando autem incipiat, dictum est in PROOEMIO septimae partis. Artificialis est spatium, quo sol moratur super nostrum hemisphaerium, ab ortu solis usque ad occasum, et hic secundum solis ascensum et descensum crescit pariter, et decrescit. Dicitur autem dies claritas. Et dicitur usualis, sive artificialis, quia solum hoc tempus aptum est usibus et artificiis exercendis. Reliqua pars diei dicitur nox, a noceo, quia nocet visui, et usui, et ideo vocata est dies a meliori parte, sine commemoratione noctis, juxta illud: *Et factum est vespere et mane dies unus* (1).

2. Rursus, partes diei sunt tres, secundum Isidorum, scilicet mane, meridies, et suprema. Mane est lux matura et plena, nec jam crepusculum; meridies dicitur quasi medi dies, id est medius dies, vel quia tunc purior dies est; suprema est postrema pars diei. Sero dicitur a clausis seris. Noctis vero partes sunt septem, scilicet vesperae, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, et diluculum. Vesperum dicitur a vespere, occidentali stella, quae tenebras sequentes praecedit, et dicuntur tenebrae quasi tenentes umbram. Crepusculum dicitur dubia lux, scilicet inter lucem et tenebras. Conticinium est quando jam omnes silent. Intempestum est medium noctis tempus, quando nil agi potest, et omnes silent, quasi importunum. Gallicinium dicitur propter gallos lucis praenuntios. Matutinum est inter abscessum tenebrarum et aurorae adventum. Diluculum dicitur quasi incipiens parva diei lux, et aurora, quae solem praecedit; est enim aurora diei clarescentis exordium.

3. Et nota, quod dies alii sunt syderales, in quibus sydera moventur, et homines a navigationibus excluduntur; alii praeliares, de quibus in libro Regum, quibus reges solent ad bella procedere; alii intercalares, quos scimus duodecim mensibus superesse; alii caniculares; alii solstitiales; alii aequinoctiales, de quibus jam praemissum est; alii fasti, in quibus aves fantur, alii nefasti eis contrarii, alii festi, idest festivi, ut dies azymorum, alii profesti, quasi procul a festis, ut feriales, alii mali sunt, quoniam in eis plus solito homines affliguntur, unde Apostolus: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* (2), et e contrario sunt boni; alii ægyptiaci, de quibus est praemissum, est etiam dies salutis in quo Dominus venit ad salvandum, est etiam dies judicii, in quo Dominus veniet ad judicandum, qui erit bonis dies laetitiae, malis autem calamitatis et miseriae.

(1) Gen. 1. (2) Ephes. 5.

4. Momentum vero est minimum atque angustum tempus, a motu syderum dictum: est enim extremitas horae in brevibus intervallis, cum aliquid sibi cedit, atque succedit, secundum Isidorum, ἄρα, graecum nomen est, et tamen latinum sonat, est enim finis temporis: quod autem horas continet dies naturalis, dictum est in principio hujus partis.

RUBRICAE SECUNDAE PARTIS TRACTANTIS DE ANNO LUNARI.

Sequitur secunda pars de anno lunari. In qua agitur primo, quod sit annus lunaris, et quot dies contineat. Secundo, de regularibus lunaribus. Tertio, de epacta. Quarto, de embolismo. Quinto, de aureo numero. Sexto, de termino paschali, et aliarum mobilium festivitatum. Septimo, de cyclis.

CAPUT VII.

QUID SIT ANNUS LUNARIS, ET QUOT DIES CONTINEAT

SUMMA

1. Annus lunaris quid.

1. Annus lunaris dicitur tribus modis. Primo modo annus lunaris est spatium quo luna circuit totum Zodiacum, quod facit in vigintiseptem diebus et undecim horis. Secundo modo dicitur annus lunaris spatium quo luna circuit solem ab una ascensione usque ad aliam, et hoc facit in vigintinovem diebus et duodecim horis. Nam cum luna separatur a sole ad peragrandum Zodiacum, et postea revertitur ad eumdem punctum, in quo dimiserat solem, non invenit illum ibi, quia sol tantum processit suo motu, quia luna laborat recurrere ad eum, sive attingere ipsum duobus diebus, et tribus horis. Tertio, dicitur annus lunaris spatium duodecim lunationum in anno communi, et tredecim in embolismali, de quibus infra dicetur. Cum ergo lunatio quaelibet constet ex vigintinovem diebus et duodecim horis, quia non curat Ecclesia de minutis, et ex duodecim horis praecedentis lunationis, et ex duodecim sequentis, constituitur una dies naturalis, quae semper lunationi praecedenti attribuitur, ita quod lunatio praecedentis mensis semper habeat triginta dies, et sequentis vigintinovem, nisi aliud sit propter bissextum, vel embolismum, vel saltum lunae, unde versus:

Luna paris mensis nunquam trigesima fiet:
Impar triceno, nunquam nisi fine carebit.
Tempore Bissexti Febri tricesima Luna est,
Nam Julii Luna tunc et vicesimanona.

Par mensis dicitur, quia numerando a januario per ordinem cadit in numerum parem, ut februarius, aprilis, junius, augustus, october, december, quorum lunatio semper est vigintinovem dierum, excepto februario, cujus lunatio est triginta, quando est bissextus. Impar vero est, quando cadit in numerum imparem, ut januarius, martius, majus, julius, september, et november, quorum lunatio semper est triginta dierum, excepto julio, qui in ultimo anno cycli lunaris propter saltum lunae habet tantum vigintinovem. Ex his autem duodecim lunationibus constituuntur ter-

centi quinquaginta quatuor dies in anno lunari, et sic annus lunaris in undecim diebus exceditur solari, ex quo excessu omnis varietas aetatis lunae consurgit, ita quod ubicumque fuerit luna prima in primo anno, fit in secundo undecim propter quam varietatem duorum numerorum genera sunt inventa, regulares videlicet et epactae, de quibus breviter videamus.

CAPUT VIII.

DE REGULARIBUS LUNARIBUS

SUMMA

1. Regularis lunaris quid. Et num. 2.

1.-2. Nunc videamus de regularibus. Et quidem regularis lunaris est numerus invariabilis, datus mensi ad inveniendam lunam in calendis mensium singulorum.Habent autem hortum regulares ab illis quinque diebus, qui supersunt in anno solari suprà tercentos sexaginta dies, unde quinque regulares dati sunt septembri,a quo annus lunaris sumit initium.Regulares vero aliorum mensium sic formantur. Junge regulares mensis cum diebus ejus, et ab illa summa subtrahe lunationem ejus, et residuum quod remanserit, erit regularis illius mensis. Verbi gratia: september habet quinque regulares, et dies ejus sunt triginta, qui conjuncti regularibus,constituunt trigintaquinque, et lunatio septembris est tricesima, qua subtracta,remanent quinque, quae sunt regulares sequentis mensis, scilicet octobris, et sic de aliis usque ad septembrem; nam Ægyptii suum annum incipiunt a septembri, et ideo nos annum lunarem incipimus a septembre. De regularibus traditur iste versus:

Dic e, g bis, i k bis: et post manet ordo.

Quasi dicat: Dic *e* bis, quae est quinta in alphabeto, idest primis duobus mensibus anni *lunaris* dantur quinque pro regularibus. Item dic bis *g* quae est septima in alphabeto, idest tertius et quartus mensis habent septem pro regularibus. Item dic bis *i*, quae est nona in alphabeto, idest quintus et septimus mensis habent novem pro regularibus. Item dic bis *k*, quae est decima in alphabeto, idest sextus et octavus mensis habent decem pro regularibus. Et nota, quod hic transitus de quinto ad septimum, et de sexto ad octavum,ut patet in formando ipsos regulares, quia januarius et martius novem, et februarius et aprilis decem habent: sed post manet ordo, idest majus undecim, junius duodecim, julius tredecim, augustus quatuordecim habent.

CAPUT IX.

DE EPACTA

SUMMA

1. Epacta quid. Et qualiter designetur, et inveniatur. Et num. 2. 3.

1.-2. Sequitur de Epacta. Est autem Epacta numerus variabilis datus anno ad inveniendam lunam in calendis cujuslibet mensis, et dicitur Epacta ab ἐπὶ, quod est supra,et *aucta*,quod est superexcrescentia anni lunaris a solari. Ideoque annus primus cycli lunaris nullam habet Epactam, quia nullus annus praecessit, a quo undecim accepisset. Secundus vero habet undecim pro Epacta, quia Epacta oritur ab illis undecim diebus, quibus annus lunaris exceditur a solari. Tertius vero annus habet vigintiduo,quia semper adduntur undecim si non transcendat triginta; si vero trascendat triginta, abjectis triginta, residuum erit Epacta illius anni, et ideo in quarto anno, quia summa ascendit ad vigintitres, abjectis triginta, tres sunt epactae illius anni. Epactae vero graece, dicuntur latine adjectiones annuae lunares, quae per numerum undecim, usque ad tricenarium in se revolvuntur, quas Ægyptii ideo adjiciunt, ut lunaris emersio ratione solis coaequetur. Luna enim juxta cursum suum vigintinovem semis dies lucere dignoscitur, et fiunt in annum lunarem dies tercenti quinquaginta quatuor. Remanent ad cursum anni solaris dies undecim, quos Ægyptii adjiciunt. Absque his non invenies lunam quota sit in quolibet anno, mense, et die. Epactae omnium annorum cycli lunaris, per hanc tabulam denotantur, ita quod hoc verbum nulla respondet primo anno, et singuli sequentes numeri respondent singulis annis cycli usque ad vigintinovem, ut: nulla, 11. 22. 3. 14. 25. 6. 17. 9. 21. 12. 13. 5. 16. 27. 8. 19. 30. Sed hoc idem etiam ostenditur per hos versus:

Annis adde monon Domini, partire per unde
Viginti Lunae cyclis, et inde patet.

Hoc vult dicere, quod si volumus scire quotus sit annus epactalis, sive cycli, debemus divîdere annos Domini per decemnovem, quoties possumus, et addere unum, quia quando Christus natus fuit tantum processerat ille cyclus, et quota fuerit summa, quae remanserit, totus erit annus cycli epactalis. Verbi gratia: Hoc anno computamus annos Domini 1286, quorum mille dugenti septuagintatres sunt recte per decem et novem divisi: supersunt tredecim de praedicto numero, addito ergo uno, fiunt quatuordecim, unde hoc anno est decimusquartus annus cycli lunaris. In anno sequenti erit quindecim, et sic usque ad decemnovem; postea reditur ad primum. Et hoc verum est secundum illos, qui incipiunt computare annos Domini a Nativitate Christi, vel in calendis januarii, non autem secundum eos, qui illos imputant a calendis septembris, et faciunt ibi divisionem, nam tunc addendi sunt duo anni.

3. Potest etiam et aliter inveniri Epacta, ut si summam quae remanet de praemissa divisione annorum Domini, per tres juncturas pollicis numeres: Si enim numerus finitur in prima junctura, debemus demere unum de ipso numero; si in secunda, debemus addere novem, et si in tertia,

debemus addere decem et novem, et summa inde proveniens est epacta, et hoc si triginta non transeat. Si vero transiret, abjectis triginta, residuum est Epacta, unde versus:

Deme unum, post adde novem, post dena novemque.

Inventa igitur Epacta, debemus eam jungere cum regularibus mensis, cujus lunam volumus invenire, et quota fuerit summa inde proveniens, tota erit luna in calendis illius mensis, dummodo triginta non transeat; si vero triginta transiret, abjectis triginta, residuum erit aetas lunae, et si summa illa fuerit triginta in calendis mensis, tunc luna erit triginta: si autem Epacta nulla fuerit, puta in primo anno cycli lunaris, tunc ad inveniendam lunam sufficit regularis. Sed quoniam Epactarum ratio quandoque fallit, propter embolismum, sive saltum lunae, ideo de ipso breviter videamus.

CAPUT X.

DE EMBOLISMO

SUMMA

1. *Embolismus quid.*
2. *Embolismalis annus.*
3. *Annus communis.*
4. *Epacta ubi fallat.*
5. *Lunae saltus. Et num. 6.*

1. Circa embolismum, sive lunae saltum, notandum est quod ἐμβολισμὸς graece, interpretatur latine *superaugmentum*, seu superexcrescentia anni solaris super lunarem. Quia ergo annus solaris excedit lunarem in undecim diebus, ex illo excessu constituuntur septem lunationes in decemnovem annis cycli lunaris, multiplicatis illis undecim diebus. Et dicuntur lunationes embolismales, quarum quaelibet est triginta dierum, et attribuuntur septem annis embolismalibus, ita quod in quolibet cyclo lunari sunt septem anni embolismales, et duodecim communes.

2. Appellatur autem annus embolismalis, quia quartadecima luna praecedentis Pascha usque ad quartadecima sequentis, habet 13 lunationes, sive 14 menses lunares, idest 384 dies, et iste est annus sancto Moysi divinitus revelatus. Communis vero habet tantum 12, lunationes, idest 354 dies, quorum dispositiones continet iste versus:

Cur fles has lacrimas, odiosum quare tyrannum.

In isto versu sunt septem dictiones septem annis embolismalibus servientes, prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, ita quod quota est prima litera alicujus istarum dictionum in alphabeto, totus annus cycli epactalis erit annus embolismalis. Verbi gratia: *Cur* est prima dictio, et servit primo anno embolismali, et *c* est prima litera illius dictionis, quae est tertia in alphabeto; ergo tertius annus cycli lunaris est embolismalis, et ita de aliis. Hoc observato, quod haec dictio, *has*, debet scribi cum *h*.

3. Et dicitur annus communis, quia saepe duo ita conjunctim incedunt, ut invicem se in paschali solemnitate sequantur, embolismalis enim semper solus est. Ordo autem istorum annorum communium, et embolismalium, patet in linea subsequenti. Communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis embolismalis, communis communis embolismalis,

communis communis embolismalis, communis embolismalis, communis communis embolismalis. Habito autem anno embolismali, possumus scire in quo mense lunatio embolismalis contingat per hunc versum:

Mobilis et Christum modo liber habeto coevum.

In isto versu sunt septem dictiones, septem mensibus servientes, in quibus contingunt lunationes embolismales in praefatis septem annis: prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, ita quod quota erit prima litera alicujus istarum dictionum in alphabeto, toto mense illius anni cui servit illa dictio, contingit lunatio embolismalis. Item, quota erit prima litera secunda syllabae in alphabeto, tota die mensis incipit lunatio embolismalis. V. g.: *Mobilis* est prima dictio, et servit primae lunationi, quae contingit in tertio anno cycli lunaris, et *m* est prima litera hujus dictionis, duodecima in alphabeto; ergo in duodecimo mense contingit lunatio embolismalis. Item *b*, est prima litera secundae syllabae, et est secunda in alphabeto; ergo in secunda die illius mensis incipit illa lunatio, et sic de aliis. Si autem velis plenius hujus rei veritatem inquirere, recurre ad Epactam, et regulares illius anni, de quo vis scire, et ita invenies.

4. Nunc videamus ubi fallit Epacta juncta regularibus, propter embolismum, seu saltum lunae. Circa quod nota, quod licet cyclo lunari sint septem anni embolismales, ut superius dictum est, non tamen fallit Epacta, nisi in tribus, scilicet in 8, 11, et 19, unde versus:

Octavo, undecimo, postremo fallit epacta.

In quo autem loco, vel mense, vel quot locis fallit epacta, juncta regularibus, his versibus denotatur:

Julius undenis ter, Majus octo vicenis:
Bissextus nisi sit, Mars peccat in undetricenis:
In totidem Majus, Augustus vero duobus.

Hoc est dicere, quod in octavo anno cycli lunaris fallit epacta cum regularibus in majo et julio, quia in calendis maji cum luna deberet esse 28, secundum Epactam, non reperitur nisi 27, propter embolismum. Item fallit in calendis julii eodem anno, quia tunc luna deberet esse 30, secundum epactam, tamen non reperitur nisi 29, propter embolismum, ubi credendum est embolismo, et non epactae. Item in undecimo anno fallit epacta, quia in calendis martii secundum epactam deberet esse luna 29; sed propter embolismum reperitur tantum 28. Verumtamen si in illo anno fuerit bissextus, tunc corrigitur ille error, quoniam propter bissextum additur una dies. Item vigesimonono anno fallit epacta in duobus locis, nam secundum epactam luna deberet esse 29 in calendis maii, sed propter embolismum non reperitur nisi 28, et in eodem fallit in calendis augusti, quia secundum epactam luna deberet ibi esse 2, sed propter saltum lunae ibi 3 invenitur, quia lunatio julii, quae deberet esse 30 in illo anno, est tantum 29; et hoc contingit propter errorem nostri computi, et tunc annus in duobus diebus exceditur a solari.

5. De saltu lunae traditur iste versus:

Luna facit saltum, quintilis luce suprema.

Retrocedit enim luna una die, sicut diximus, propter errorem nostri computi, ut in sequenti anno in calendis septembris luna redeat, sicut debet; nisi enim saltus lunae colligeretur, contingeret error, ut in 14 cyclis diceretur luna prima, quando esset plenilunium. Colligitur autem sic iste dies: quaelibet enim lunatio ad hoc ut lunationes sint aequales, haberet 29 dies et dimidium, minus quatuor momentis, et una uncia, et una atomo. Sunt autem in cyclo ducenti trigintaquinque lunationes: erunt

ergo quater tot momenta, quae sunt in universo noningenta quadraginta, quae divisa per 40 constituunt 23 horas et dimidiam. Postea 235 unciis constituuntur 19 momenta, et remanent 7 unciae, et ex 335 atomis constituuntur 5 unciae; quae unciae cum 7 prioribus faciunt unum momentum, quod junctum ad 19 momenta praehabita, facit dimidiam horam, quae juncta cum aliis 23 et dimidiam, facit unam diem, quae subtrahitur ultimo anno a lunatione julii, et dicitur saltus lunae. Potest etiam facilius hoc modo colligi. Annus lunaris constat ex 354 diebus, minus una hora, et quarta parte unius horae, et 76 parte quarta unius horae; ergo in 19. annis habentur 19 horae, et 19 quartae horarum, et 19 86 partes quartae unius horae, quae faciunt in 19 annis quartam partem unius horae, et ita erunt 20 quartae horarum, quae faciunt 5 horas, quae junctae 23 horis praehabitis, faciunt unum diem.

6. Est igitur saltus lunae quidam dies collectus in 19 annis ex eo superfluo, quod datur lunationibus. Et dicitur saltus lunae, non quod luna magis saltat illa die quam alia, sed quia nos lunam computantes diem illam, super quam in aliis annis lunatio julii dicitur 30, salimus, sive praetermittimus, non computantes lunam in ultimo anno cycli decemnovennalis, nisi 19. Ideo autem subtrahitur dies illa a lunatione julii un ultimo anno cycli decennovennalis, quia julius est ultimus in anno epactali, inter menses habentes 30 dies in lunatione; unde ultimo anno lunatio julii non computatur trigesima, sed vigesimanona, et ideo aureus numerus illius anni, scilicet decemnovennalis, quamvis crescat, sequitur sine intervallo minorem, et per consequens in aliis mensibus sequentibus usque ad januarium, sicut infra dicetur. Saltus ergo lunae facit duas lunationes pariter esse 29 dierum; ad praefatos ergo errores facilius corrigendos inventus est aureus numerus, de quo breviter est dicendum.

CAPUT XI.

DE AUREO NUMERO

SUMMA

1. Numerus aureus quid. Et cur sic dictus, et a quo inventus. — 2. Numerus aureus unde formetur. Et num. 3.

1. Aureus numerus est ille qui ponitur in calendario, qui in quolibet mense indicat lunam primam, ad privatos errores facilius corrigendos inventus. Et dicitur aureus numerus per similitudinem, quia sicut aurum superat omnia metalla, ita iste numerus omnes alias rationes lunares excellit, quem Julius Caesar tanta diligentia dicitur invenisse, qui incipiens a quocumque anno cycli lunaris, ubicumque invenit lunam primam. In primo anno cycli posuit 1 in calendario in latere extrinseco, juxta literas feriales, scilicet in quolibet mense; et in secundo anno, ubicumque invenit primam, posuit 2 in quolibet mense, et in tertio 3, et sic de aliis: et ideo in calendis januarii ternarius est numerus, quia ibi luna invenitur tertio anno prima; nec ibi debet poni alius numerus, quam ternarius, quia in nullo anno calendis januarii luna est prima, nisi in tertio anno cycli decemnovalis.

2-3. In quibusdam tamen calendariis numeri ipsi designantur per literas alphabeti, nam pro uno interponitur ibi a, pro duobus b, pro tribus c, et sic de aliis numeris et literis et feriarum, usque ad literam t, quae est decimanona in ordine alphabeti. Formatur autem aureus numerus ab illo ternario, qui ponitur in calendis januarii, nam illis tribus adduntur octo, et constituuntur un-

decim, qui numerus debet poni in tertia litera januarii. Item illis undecim adduntur octo, quae constituunt decemnovem, qui numerus debet poni cum intervallo in quinta litera januarii. Item, illis 19 adduntur octo, et sic sunt 27. Sed quia aureus numerus non transit 19, ideo abjectis 19 residuum, scilicet octo, debet poni immediate post 19, et sic per totum calendarium. Patet ergo, quod quando major numerus sequitur minorem, tunc debet inter utrumque numerum dimitti una litera; et quando minor sequitur majorem, tunc nulla debet litera intermitti, unde versus:

De tribus octo canens superet si dena novemque,
Major sit ternus, Minor aureus esto secundus.

Verumtamen formatio illa fallit in omni mense, cujus lunatio est 29 dierum, scilicet in februario, aprili, junio, augusto, octobri, et decembri, in quibus post minorem numerum, majori immediate locatur sequitur circa principium mensis, quod patet hoc versu:

Mense brevis Lunae Februs est ars dat cito ganger.

In isto versu sunt sex dictiones, sex mensibus deservientibus, quorum lunatio est 29, incipiendo in medio versu, ubi dicit *februs*, ita quod quaecumque fuerit initialis litera alicujus istarum dictionum super eadem litera in calendario, major numerus sequitur minorem sine spatio, idest nulla litera dimissa in illo mense cui servit illa dictio. V. g.: *Februs* est prima dictio, et servit primo mensi, cujus lunatio est 29, scilicet *febro*, et *f* est prima litera; ergo super primum *f* mensis februarii major numerus sequitur minorem immediate: similiter super primum *e* aprilis, et sic de aliis, sed super primum *g* decembris majo, scilicet 23, sequitur immediate minorem, scilicet 2, et super eadem litera, quia ibi est duplex aureus numerus quod designat geminatio hujus literae *g*, in hac dictione *ganger*. Item fallit in julio et reliquis mensibus usque ad januarium, in quibus, circa finem, numerus 19 sequitur immediate ad 11 numerum, unde versus:

Julius et reliqui, qui restant dena novemque
Jungunt undeno: sic est ratus aureus ordo.

Item sciendum est, quod quando 19 immediate sequitur 11, tunc octavus, qui sequitur, debet tertio loco poni, unde versus:

Quando continuant undenis dena novemque,
Majori trinus tunc octonarius esto.

CAPUT XII.

DE TERMINO PASCHALI

SUMMA

1. Paschatis terminus, et num. 4. 5. 6. 7. 8. et 11. Et Paschatis claves. Et num. 2.
3. Clavium sedes ubi inveniantur.
9. Septuagesimae inveniendae terminus. Item Pentecostes, num. 10.

1. De termino paschali triplex datur ratio. Prima per claves Mosaicas. Secunda per aetatem lunae. Tertia per tabulas manuales, de quarum qualibet videndum est. Sed primo de clavibus, et ideo dicendum est quid sit clavis, et unde habeat ortum, et ad quid inventa fuerit.

2. Clavis est numerus variabilis datus anno ad inveniendum principia quinque mobilium festivitatum, scilicet Septuagesimae, Quadragesimae, Paschatis, Rogationum, et Pentecostes; et ideo sunt quinque claves, et quaelibet praedictorum festorum habet 35 dies, in quibus semper celebrantur. A sede autem cujuslibet clavis numerantur dies 11 usque ad initium ipsorum 35 dierum, prout hic infra patebit. Et dicitur clavis per similitudinem, quia sicut per claves ostia reserantur, ita per talem numerum principia dictarum festivitatum nobis denotantur. Habent enim ortum istae claves terminorum a 19 annis cycli lunaris, et 7 diebus septimanae, unde prima clavis est 26. Claves autem aliorum annorum sic formantur: addamus enim semper clavi praecedentis anni 19, et summa inde proveniens erit clavis sequentis anni, si non superat quadraginta; si vero summa superat quadraginta, abjectis 30, residuum erit clavis sequentis anni. V. g. Clavis primi anni est 26, cui si jungantur 19, erunt 45, unde abiectis 30, remanent 15, qui numerus est clavis sequentis anni. Et ita formantur usque ad 19 annos per ordinem, quia non proceditur ultra 19 numerum, sed revertitur ad priorem, unde cyclus clavium aurei numeri, et epactarum non differunt quantitate, differunt tamen principio, quia cyclus epactarum incipit a septembri, cyclus autem aurei numeri et clavium a januario; unde si velimus scire quotus sit annus cycli aurei numeri, et clavium, possumus scire per divisionem annorum Domini factam superius in titulo DE EPACTA. Invento quotus sit annus clavium, possumus scire quae sit clavis illius anni per aliam hanc rationem: numerus enim ille qui remanet de divisione annorum Domini, numerari debet per summitates quinque digitorum, inchoando a police, et si numerus terminatur in police, debemus addere 25, et summa inde proveniens erit clavis illius anni. Si vero numerus finitur in indice, debemus addere 13; si in medio 13; si in annulari 19; si in auriculari 7; et si summa inde proveniens accesserit 40, adjectis 30, quod remanserit erit clavis, quae additio his versibus continetur:

Vigintiquinque, tredecim plus esse tricenos:
Undevicena, epta, digitis pro clavibus apta.

3. Sedes quidem clavium nunquam inveniuntur in calendario, nisi super hanc literam *g*; prima ergo januarii *g* est clavis Septuagesimae, ultima *g* ejusdem mensis est clavis Quadragesimae, et

secunda *g* martii est clavis Paschatis, tertia *g* aprilis est clavis Rogationum, ultima *g*, aprilis est clavis Pentecostes, unde versus:

Ultima g, prima Jani, Martisque secunda,
Aprilis terna tibi signat, et ultima clavem.

Habita ergo clave anni, incipe computare a sede clavis, et comple illam a diebus calendarii per ordinem procedendo, et ubi terminabitur, ibi erit terminus solemnitatis, ita quod in proximo die dominico ibi sequenti, erit initium solemnitatis cujus est clavis. Sed Rogationes incipiunt in sequenti die lunae, et si fuerit bissextus, cuilibet clavi est una dies addenda.

4. Possumus etiam scire paschales terminos per aetatem lunae, cujus rationem sequimur juxta consuetudinem Judaeorum, de quo talis datur regula. Accipe lunam quaecumque est in festo Epiphaniae, et perfice illam procedendo per dies calendarii ordinarie usque ad quadraginta dies, et si fuerit bissextus, usque ad quadraginta unum, in proxima die dominica sequenti erit initium Septuagesimae, unde versus:

A festo stellae numerando perfice Lunam:
Quadraginta dies post Septuagesima fiet.
Bissextus quando fuerit, superadditur unus.
Si cadit in lucem Domini, tunc sume sequentem:
Si cadit in feriam septenam, sitque Bissextus,
Linque diem Domini primum, sumasque secundum.

Habita ergo Septuagesima, terminos aliarum mobilium festivitatum facile scire potes, nam a Septuagesima usque ad Quadragesimam sunt tres integrae septimanae; a Quadragesima usque ad Pascha sunt sex integrae septimanae; a Pascha vero usque ad diem lunae Rogationum sunt quinque septimanae, et unus dies; a Paschatae vero usque ad Pentecosten computantur quinquies decem dies.

5. Terminum quoque Paschalem his versibus scire potes:

Post Nonas Martis, ubi sit Luna nova require:
Tertia lux Domini proxima Pascha tenet.

Rursus, ubicumque post duodecim calendas aprilis luna decimaquarta reperitur, in dominica proxima Pascha celebratur. Item, qualiscumque luna fuit in calendis januarii, talem fac eam festo sancti Benedicti, sive duodecimo calendas aprilis, et illam computes usque ad vigesimamquartam, et ibi erit Pascha Hebraeorum.

6. Rursus ab octavo idus martii usque ad nonas aprilis sunt dies 29; quocumque ergo illorum luna fuerit prima, computetur usque ad 13, et ibi erit Pascha Hebraeorum. Est etiam et alia ratio inveniendi Pascha per aetatem lunae, quoniam quando luna currit per unum, erit Pascha dominica prima post nonas aprilis; quando currit per duo, erit dominica prima post VIII. calendas aprilis; quando currit per tres, erit dominica prima post idus aprilis; quando per quatuor erit dominica prima post nonas aprilis; quando currit per quinque, erit dominica prima post XI. calendas aprilis; quando currit per sex, erit dominica prima post IV. idus aprilis; quando currit per septem, erit dominica post III. calendas aprilis; quando currit per octo, erit dominica prima post quartumdecimum calendas maji; quando currit per novem, erit dominica prima post septimum idus aprilis; quando per decem, erit dominica prima post VI. calendas aprilis; quando per undecim, erit dominica prima post XVII. calendas maji; quando per duodecim, erit dominica prima post pridie no-

nas aprilis; quando per tredecim, erit dominica prima post IX. calendas aprilis; quando per quatuordecim, erit dominica prima post II. idus aprilis; quando per quindecim, erit dominica prima post calendas aprilis; quando per sexdecim erit dominica prima post duodecim calendas aprilis; quando per decemseptem, erit dominica prima post V. idus aprilis; quando per decem et octo erit dominica prima post IV. idus aprilis; quando per decem et novem erit dominica post XV. calendas maii.

7. Tabulas insuper manuales nonnulli ad inveniendos Paschales terminos conficere solent, sicut Dionysius, Isidorus, et quidam alii, quas ad praesens duximus dimittendas, ne difficultas sit nimium onerosa. Ad praesens igitur sufficiant carmina nostra infra scripta:

Esse gravem nobis bello karmen kaveamus.
Bellum saepe gerens, etiam puto dejicit hostem.
Mox animae lucrum invenies cum religiosis.

In his versibus sunt 19 dictiones, 19 annis cycli lunaris servientes, prima primo, secunda secundo, et sic per ordinem, sumpto initio a primo anno cycli, et quota fuerit prima litera dictionis in ordine alphabeti, quae non desinit in *m*, tota die aprilis, computando a mensis principio versus finem, erit terminus Paschae Hebraeorum, idest luna 14, et in proxima dominica subsequenti erit Pascha nostrum, sicut in sexta parte, sub tractatu DE PASCHA plene dictum est. Ibi etiam patet quare super V. calendas aprilis scribitur in calendario Resurrectio Domini. Si vero dictio desinit in *m*, quota ejus erit prima litera in alphabeto, tota die martii, computando a mensis fine versus principium, erit terminus paschalis Judaeorum, et in primo die dominico, qui postea occurrerit, descendendo versus finem, erit Pascha nostrum, hoc cautius observando, quia *carmen* et *caveamus*, in praefatis versibus debent scribi per *k*, et *hostem* debet scribi per *h*, quae in hoc loco pro litera reputatur. Potest et aliter Pascha facile inveniri. Pone enim in calendario tuo in margine aureum numerum sequentem, videlicet juxta 12 calendas aprilis pone 16; juxta 11 calendas pone 5; juxta 9 calendas 13; juxta 8 calendas 2; juxta 6 calendas 10; juxta 4 calendas 18; juxta 3 calendas 7; item juxta calendas aprilis 15; juxta 4 nonas aprilis 4; juxta 2 nonas 12; juxta nonas 1; juxta 6 idus 19; juxta 5 idus 17; juxta 4 idus 6; juxta 2 idus 14; juxta idus 3; juxta 17 calendas maii, 11; juxta 15 calendas 19; juxta 14 calendas 8.

8. Volens ergo terminum Paschae invenire, adde unum annis Domini tunc currentibus; postea divide ipsos quoties poteris per 19; et si divisio perficiatur in 19, ita quod nihil supersit, curre ad calendarium tuum, et in die illa, juxta quam invenies scriptum 19, erit Pascha Hebraeorum, quod semper celebrant in 14 luna, et in sequenti dominica erit Pascha nostrum. Si vero aliquid supersit, super ultima 19, puta 5, vel 10, vel 15 dies, tunc Pascha Hebraeorum erit in die illa, juxta quam scriptum invenies 5, vel 10, vel 15, et sic de aliis praemissis numeris et diebus, et in sequenti dominica erit Pascha nostrum, quod non potest esse ante XI. calendas aprilis, nec post VII. calendas maji. Verbi gratia: Hoc anno computantur anni Domini 1286, quorum 127, sunt recte divisi per 19; supersunt ergo 13 de praemisso numero, quibus additur unus, et fiunt 14. Ubi ergo inveneris in tuo calendario hunc numerum, ibi erit hoc anno Pascha Judaeorum; in sequenti vero anno erit ubi invenies scriptum 15, et sic usque ad 19, postea vero reditur ad primum, et sic perpetuo fiet.

9. Per eumdem quoque modum poteris terminum Septuagesimae invenire. Pone enim in calendario tuo in margine juxta XVI. calendas februarii, hunc numerum 18; item in eadem linea pone 19 juxta 15 calendas februarii; pone 5 juxta 13 calendas; juxta 12 calendas 2; juxta 10 calendas 10; juxta 8 calendas 8; juxta 7 calendas 7; juxta 5 calendas 15; juxta 4 calendas 4; juxta 2. calendas 12. Item juxta calendas februarii 19. Item, juxta 3 nonas februarii 6; juxta 6 idus 3; juxta 5 idus 3; juxta 4 idus 11; juxta idus 19. Divisis ergo annis Domini per 19. ut praemissum est, vide qui numerus superest super 19; et ubi illum in ipso calendario inveneris, ibi erit terminus Septuagesimae, qui semper est in luna undecima, et in sequenti dominica Septuagesimam cele-

bramus, quae non potest esse ante 15 calendas februarii, nec post 9 calendas martii. Sic nec Quadragesima potest esse ante 6 idus februarii, nec post 2 idus martii.

10. Eodem etiam modo terminus Pentecostes inveniri potest. Pone enim in tuo calendario in margine, juxta 7 idus maji 16; juxta 5 Idus 5; juxta 4 idus 13; juxta 3 idus 2; juxta idus 10. Item juxta 17 calendas junii 18; juxta 15 calendas 7; juxta 13 calendas 15; juxta 10 calendas 4; juxta 12 calendas 12; juxta 9 calendas 1; juxta 7 calendas 19; juxta 5 calendas 12; juxta 4 calendas 6; juxta 2 calendas 14. Item juxta calendas junii 3; juxta 3 non. 11; juxta nonas 19; juxta 8 idus 8. Divisis ergo annis Domini per 19 numerum illum qui supererit, super decem et novem, quaere in praemissis locis calendarii, et ubi illum inveneris, ibi erit Pentecoste Hebraeorum, quod semper est in luna quarta, et in sequenti die dominica erit Pentecostes nostrum, quod non potest esse ante sexto idus maii, nec post idus junii, sicut nec Rogationes esse possunt ante septimo calendas maji, nec post tertio calendas junii.

11. Potest etiam Pascha aliter inveniri per hanc tabulam: quinque, quindecim, tredecim. duo, vigintiduo, decem, triginta, decem et octo: septem, XXVII, quindecim, quatuor, XXIV., XII., unum, XXI., novem, XIX., decem et septem. Isti numeri repraesentant quosdam dies aprilis et martii, in quibus contingit Pascha Hebraeorum, computando dies illos a principio ipsorum mensium, ita quod ipsi numeri a viginti infra respondeant aprili, a viginti supra martio: Hoc vult dicere tabula, quod in primo anno cycli lunaris est Pascha Hebraeorum in quinto die intrantis aprilis; in secundo anno ejusdem cycli est quintadecima die intrantis martii, et sic de aliis, donec numeri ipsius tabulae compleantur; postea reditur ad primum annum cycli. Qualiter autem inveniantur anni cycli, dictum est supra, ubi agitur de EPACTA. Quare festa Salvatoris, excepto festo Natalis, sive Nativitatis, sint mobilia, dictum est in sexta parte sub FESTO NATALIS. Ultimo, secundum Isidorum, sciendum est, quod inter latinos et graecos est varietas super termino festivitatis paschalis, quod provenit, quia latini a tertio nonas martii usque ad tertium nonas aprilis primi mensis lunam requirunt, et si quindecima luna ad diem dominicam pervenerit, in aliam dominicam Pascha protrahunt, ut praemissum est. Graeci vero observant primam lunam ab octavo idus martii, usque in diem nonam aprilis.

CAPUT XIII.

DE CYCLO

SUMMA

1. Cyclus quid.
2. Cycli sex numero: solaris, decemnovenalis, lunaris, epactalis, magnus, et indictionalis, quos percurrit ibidem. Et num. 3. 4. 5. 6. 7.

1. Quia in plerisque hujus partis locis de cyclo mentio facta est, ideo de cyclo aliqua dicamus. Notandum est ergo, quod cyclus est spatium aliquorum annorum in se rediens, secundum aliquos numeros, et dicitur quasi circulus, per duplicem syncopam. Est enim cyclus vocatus, eo quod in orbem digestus sit, et quasi in circulum dispositum ordinem compleat annorum sine varietate, et sine arte.

2. Sunt autem sex cycli. Primus solaris, incipiens in sexto calendas martii, in festo sancti Mathiae, constans ex 28 annis, continens concurrentes, et regulares solares, et dominicales, et annos bissextiles, et communes.

3. Secundus cyclus est decemnovenalis, constans ex 19 annis, et incipit a januario, continens in se aureum numerum, et claves terminorum.

4. Tertius est cyclus lunaris, incipiens similiter a januario, habens 19 annos, incipit autem quarto anno cycli decemnovenalis. Hunc invenerunt Romani, ut scirent qua hora luna a sole accede-

retur,sed quia processu temporis haec inventio falsificata est,nihil operamur secundum hunc cyclum.

5. Quartus est epactalis, incipiens quinto calendas septembris, habens simpliciter annos 19. continens in se regulares, et lunares, et epactas, et annos communes, et embolismales.

6. Quintus est cyclus magnus constans ex 532 annis, vel secundum alios 530 annis, secundum quem formatur tabula Dionisii.

7. Sextus est cyclus indictionalis constans ex 15 annis et continens indictiones. Romani enim, quia difficile erat de remotis mundi partibus venire singulis annis Romam ad solvenda tributa, per eos provinciis indicta, statuerunt quod saltem singulis quinquenniis solverentur, ita quod primo quinquennio apportarent pro tributo ferrum pro fabricandis armis; in secundo quinquennio argentum, pro stipendiis militibus erogandis; in tertio aurum pro simulacris fabricandis: et sic semper post aurum, quod in anno decimoquinto ferebatur, incipiebat quinquennium, quo ferrum iterum solvebatur,et sic erat quasi quidam circuitus temporis. Quia ergo Romani sic fieri indixerunt, ideo illi anni *indictio* nuncupati sunt,de quo dictum est supra.Praemissum autem spatium quinque annorum vocatum est lustrum, quia venientibus nuntiis provinciarum cum tributo, cum cereis, et aliis praetiosis sumptibus, urbem lustrabant.

CAPUT XIV.

CONCLUSIO OPERIS

Nemo in hoc opere divina officia sufficienter existimet exposita, ne forte opus extollendo humanum, divinum improvide extenuet sacramentum; in divinis namque officiis Missae tot et tanta sunt involuta mysteria, ut nemo nisi per unctionem edoctus ea sufficiat explicare. Quis enim novit ordinem coeli, et ponit rationes ejus in terra? Scrutator quippe majestatis opprimetur a gloria. Ego vero non praevalens lippientibus oculis solem in rota conspicere, tanti mysterii majestatem, quasi per speculum in aenigmate, mihi visus sum intueri, nec penetrans ad interiora coenaculi, sed prae foribus assidens in vestibulo, egi diligenter ut potui, non sufficienter ut volui, cum in humanis inventionibus nil sit ex omni parte perfectum, nihil. Nempe propter innumeras atque inevitabiles negotiorum apostolicae sedis injunctas necessitudines, quotidie more fluctuum emergentes, quae studentis, et ad superiora tendentis obtundunt animum, quasi perplexus, atque variis et inevitabilibus irretitus nexibus, vacare ad plenum nequivi,ut vellem; quinimo vix valui meditata dictare, nedum concipere meditanda, nam cujusque animus ad plura divisus, fit profecto ad singula minor. Quocirca, non solum benignum sedulo imploro lectorem, verumetiam liberum desidero correctorem. Enimvero negare nequeo, quin plura inserta sint in hoc opusculo, quae possunt justo judicio, nulla temeritate culpari.Verum, si quid forte laude dignum reperietur in eo, divinae gratiae penitus adscribatur, nam omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum. Si quid vero indignum, insufficientiae deputetur humanae, nam corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, aut siquidem proprie, aut eorum fortassis, quorum dicta plerumque potius recitando, quam approbando hic introducta noscuntur. Hoc enim tam ex diversis aliorum libellis et commentariis, more mellificantis apis, quam ex his quae mihi divina gratia propinavit, fructuose collegi, et hanc doctrinam interno fluentem nectare, velut favum mellis in divinis officiis speculari volentibus, divino suffultus praesidio propinavi, hanc solum apud homines ex ingenti perpesso labore mercedem expectans, ut apud misericordiissimum Judicem pro peccatis meis devotas orationes effundant.

FINIS.

RATIONALE

DIVINORUM OFFICIORUM

AUCTORE

JOANNE BELETHO

THEOLOGO PARISIENSI

AB HINC FERE SEPTINGENTIS ANNIS CONSCRIPTUM

LECTORI BENEVOLO

Vulgatis Durandi editionibus, Opus Joannis Beleth quasi pro coronide subnecti solet: quam nos consuetudinem, ne quid lectori desiderandum relinquatur, minime quidem rejiciendam putavimus, qui nostram editionem ceteris praestare, nedum parem esse volumus. Qua doctrina, quove ingenio fuerit auctor, quibus potissimum scriptis suum nomen posteritati commendarit,ubi demum floruerit, Joannes Tritthemius prodidit memoriae. *Joannes Beleth,* inquit, *Gymnasii Parisiensis olim insignis Theologus, in divinis Scripturis eruditus, et in saeculari philosophia sufficienter doctus, ingenio promptus, sermone scholasticus, inter Doctores sui temporis non ignobilis. Scribendo et disputando nomen suum ad posteritatis notitiam cum gloria deduxit. Scripsit enim non inutile opus de divinis officiis, et sermones quoque varios. Verum et alia non pauca scripsisse dicitur, sed ad notitiam meam non venerunt.* Ejus vero aetatem inquirere multo difficilius esset, nisi Cornelius Laurimanus Ultrajectinus, qui omnium primus, saeculo decimosexto, ex MS. ejus opusculum typis mandavit, hanc sibi spartham quoquo modo exornandam sumpsisset. *Etsi*, is ait, *non tam praecise ac certo invenire potuerim (quod non exiguam mihi attulit molestiam), quibus potissimum temporibus* Joannes Beleth *vixerit, conjecturam tamen facio longe evidentissimam, librum hunc scriptum fuisse prope quadringentis abhinc annis, velut ipsius nostri Auctoris verba, satis superque declarant. Is etenim in capite de Assumptione virginis Mariae, religiosissimam ait fœminam appellatam Elisabeth adhuc in vivis esse, agereque in finibus Saxoniae, cui quid pie de Assumptione sentiendum sit, revelatum fuit, et ab ipsa conscriptum. Hanc ego comperio (siqua Chronicis fides habenda est) aetatis suae anno trigesimo tertio obiisse sub Frederico Imperatore primo, videlicet anno 1165. Unde quivis facile supputet, quo tempore noster Auctor vixerit, si, quum haec scriberet, illa etiam tum vivebat. Possunt nihilominus et vetustatem hujus arguere ea quae passim suo tempore in Ecclesia observari scribit: quorum pars magna ita abolita est, ita penitus extincta, ut eorum ne minimum quidem modo appareat vestigium. Nec parum profecto ad nostram conjecturam (si modo conjectura dicenda est, ac non potius argumentum) facit, quod eum Tritthemius inter illos scriptores collocaverit, qui sub Henrico sexto Imperatore claruerunt. Si enim hinc recte calculum ad Fredericum*

subduxerimus, comperiemus annos fuisse interjectos circiter triginta: quot annis hic post Elisabeth supervixisse facile potuit.

Cum igitur quadringentos prope annos opus hocce in tenebris delituisset, ad litterati illius viri manus pervenit, a quo tanti est habitum, ut in publicam utilitatem illud edere minime dubitarit. Nolo tamen, amice lector, tibi persuadeas nihil esse in hoc libello, quod non aut rectius excogitatum, aut dictum elegantius, aut acriori etiam judicio disquisitum velis. Sed te ne praetereat quidem ejusmodi fuisse auctoris aetatem, hominumque sui temporis ingenium, ut pietate absolvi plurima possent, quae non nisi luculentissimis argumentis nemo hac nostra tempestate attingere auderet. Ceterum haec sane Joannis Beleth propria laus est, ut unus ex primis intellexerit, ad fovendam religionem erga Deum nihil aeque prodesse, quam ut sacrae caeremoniae explanarentur. Cum enim externus cultus Deo exhibendus certis ritibus prima jam origine ab Ecclesia sit constitutus, profecto fidem ipsam excitare dicendus est, qui eorum rationem significationemque patefacere conatur. Hoc praeterea nomine is certe laudandus venit, ut quodammodo viam Durando aperuerit. Opus enim suum ceu fons quidam licet exiguus habendus est, qui centum fere post annis doctrina et eruditione Durandi, quibusdam veluti influentibus rivis, in amnem excreverit.

V. d'A.

DIVINORUM OFFICIORUM

AC EORUMDEM RATIONUM

BREVIS EXPLICATIO

PROOEMIUM, AC BREVIS TOTIUS OPERIS PARTITIO.

In primitiva Ecclesia prohibitum erat, ne quis loqueretur, nisi esset, qui interpretaretur. Quid enim, obsecro, prodesset loqui, si non intelligeretur? Certe nihil. Hinc illa laudabilis inolevit consuetudo in quibusdam Ecclesiae partibus, ut pronuntiato secundum literam Evangelio, statim vulgari illud populo exponeretur. Quid vero de nostris temporibus dicemus, si vix, ac ne vix quidem inveniatur, qui, quae legerit, vel audierit, intelligat, quisque satis animadvertat, quae viderit, aut egerit? Unde profecto illud vere dicere possumus,quod olim propheta conquestus est: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (1). Videtur ergo tacendum potius esse, quam psallendum, silendum omnino,quam tripudiandum, si in hanc temporum infelicitatem incidimus. Verum enimvero ne aliquando ora canentium ad te, Domine Deus, turpiter claudantur, ad hoc damnum evitandum, triplex adhibebimus remedium, si primo de ecclesiasticis institutionibus, deinde de expositionibus divinorum sermonum, ac tandem etiam de dierum ratiocinationibus, quam fieri potest brevissime, dixerimus. Ac primum quidem ad eos pertinere poterit, qui modo incipiunt: secundum vero ad eos, qui jam profectum aliquem sentiunt: tertium denique ad illos, qui ad perfectionem quamdam pervenerunt. De his igitur breviter, et compendiose deinceps dicamus, ut per nos aliqua ex parte eorum consulatur ignorantiae,qui quemadmodum de his rebus sentiendum sit, vere nesciunt.

(1) Osee. 4.

CAPUT I.

DE REBUS SPECIALITER DEO CONSECRATIS.

Tametsi quidem rerum hanc universitatem Deus ad nostrum maxime commodum, ex nihilo creaverit, ut hinc merito, et sic vocetur omnium Dominus, juxta illud: *Domini est terra et plenitudo ejus* (1); ab illa tamen universitate quaedam sibi specialiter retinuit. Quemadmodum enim illa in quatuor partes secari potest, ita hic a qualibet parte aliquid sibi proprie vindicavit. A locis, loca veneranda: a temporibus, dies festos: a rebus, decimas, primitias, oblationes, et si quae sunt alia, quae donari solent: a personis denique, eas quas velut sibi dicatas habet, ut sunt ministri altaris, monachi, et moniales. De quibus sane omnibus, videlicet de locis, temporibus, rebus, personis ac earumdem multifariis officiis, deinceps ordine dicemus. Et primo quidem de locis.

(1) Ps. 23, v. 1.

CAPUT II.

DE LOCIS.

Locorum itaque venerabilium alia sunt orationi dicata, alia vero necessitati humanae deputata. Loca humanae necessitati deputata sunt haec: Xenodochium, nosocomium, gerontocomium, orphanotrophium, prototrophium, brephotrophium: sic enim patres et religiosi Imperatores loca quaedam instituerunt, quo se reciperent peregrini, orphani, senes emeriti, infirmi, imbecilles et saucii. Loca autem quae orationi dicata sunt, quaedam sacra sunt, quaedam sancta, quaedam religiosa. Sacra loca sunt, quae per Pontificem Deo rite sunt consecrata, et quasi sanctificata, quae diversis appellantur nominibus, praecipue tamen his: Ecclesia, sacrarium, sanctuarium, sacellum, templum, oratorium, Dei tabernaculum, monasterium, coenobium, κυριακη, idest dominicalis, domus orationis, basilica, capella. Sed ignorandum non est, quin oratorium pro ipsa Ecclesia interdum accipiatur, atque etiam quivis locus alius ad orandum constitutus, vocetur oratorium: cujusmodi in suis coenobiis sibi statuerunt monachi. San-

cta vero, sunt loca immunitatis circa monasteria, sub certae poenae interminatione confirmata: quemadmodum apud nostram Lutetiam cernitur, velut claustrum quoddam, in quo sunt aedes canonicorum. Nam cujuscumque sceleris reus sit, si illuc tanquam ad asylum perfugerit, maxima ei praestatur securitas. Sic muri etiam et portae civitatis, ac theatra ut sancta essent, sancitum est legibus. Postremo locus religiosus ille dicitur, in quo integrum hominis cadaver sepultum est, vel tantum etiam caput. Corpus enim obtruncatum, nisi et caput adsit, locum religiosum facere non potest. Quare, cum hactenus de locis dictum sit, illud unum adjici oportet, ut, quemadmodum Ecclesia sit aedificanda, paucis declaremus. Facto enim loco fundamenti, necesse est ut Episcopus eum primo aqua lustrali, quam benedictam vocant, aspergat, ac tum denique primum fundamenti lapidem, qui crucem sibi impressam habere debet, ipse jaciat, vel jussu ejus sacerdos alius, si ipse adesse nequeat. Et omnino quoque necessarium est, ut aedificetur versus Orientem, hoc est, versus solis ortum aequinoctialem: nec vero contra aestivale solstitium, ut nonnulli et volunt, et faciunt.

CAPUT III.

DE TEMPORIBUS.

His igitur de locis ita breviter expositis, dicendum est de temporibus. Accipimus autem hic tempora, pro diebus, quorum alii sunt festi, alii solemnes, alii vero profesti. Ac profesti quidem sunt, qui nulla specialia celebritate fulciuntur. At vero aliter Judaei suos vocant dies, aliter Ethnici, eorumque Philosophi, aliter demum Christiani. Haebraei primum diem appellant sabbatum, qui praecipuus apud eos habetur. Reliqui omnes ab hoc denominati sunt. Vocant enim sequentem diem post sabbatum, primam sive alteram sabbati, et qui deinde sequitur secundam sabbati, et sic de aliis, usque ad diem septimum, qui illis vel septima sabbati, vel sabbatum sabbatorum dicitur. Apud Ethnicos vero, tam vulgus, quam Philosophi iisdem utebantur nominibus, nisi quod in iis diversam inter se habuerint rationem. Utrique enim primum diem solis appellabant: secundum, Lunae: tertium, Martis: quartum, Mercurii: quintum, Jovis: sextum, Veneris: septimum, Saturni. Sed ideo hos vulgus ita nominabat, quia Solem, Martem, Mercurium et alios, deos esse arbitrabatur: Philosophi vero ob hanc causam, quod planetarum horum motibus humanae vitae natura constituatur. Proinde nomina haec sacra Scriptura haudquamquam recipit, quamquam passim in usu habeantur. Christiani denique ab his longe aliter dies nominant, propriis nimirum appellationibus. Nam sabbatum Judaeorum usque adeo non abjecerunt, quin cum iis illud libenter habere volunt, partim ob Haebraici sermonis auctoritatem, partim etiam ob interpretationis significationem. Sequentem vero diem vocant diem dominicum, tum propter Christi resurrectionem, tum propter Spiritus sancti e coelis missionem, vel quia Joannes Evangelista in sua Apocalypsi sic ipsum nominavit. Ait enim ibi hoc pacto: *Fui in spiritu in dominica die* (1). Sed diem qui proxime dominicam sequitur, feriam vocant secundam, itemque et alios dies ad sabbatum usque. Dicuntur autem feriae a feriando, non quod a necessariis vitae operibus sit feriandum et abstinendum, sed quoniam toto vitae nostrae tempore a vitiis feriari debeamus. Dies festi porro sunt dies solemnes, qui, ut soli servarentur, quasi praescripto et quodam instituto recepti sunt. A solo enim vel a solito solenne dictum est. Unde solemnia festa vocat Ecclesia, quae certa sunt observatione constituta. Atque hinc etiam venit solemnitas, quae quadripartita esse potest, videlicet festivitatum, stationum, litaniarum, et jejuniorum.

CAPUT IV.

DE SOLEMNITATE FESTIVITATUM.

Primo igitur de festivitatum solemnitate agendum est, quae pluribus nominibus vulgo exprimi solet, nimirum his: festivitas, festum, celebritas, exitus, transitus, obitus, assumptio, depositio, dormitio, passio, dedicatio, nativitas, natalis, vel natale et natalitium. Festivitas dicitur, quasi festi sancti alicujus nativitas. Nativitas vero proprie appellatur festum illius *nativitatis*; quae est in carne et in mundo, ita ut hinc solum dicatur nativitas Christi, beatae Mariae et Joannis Baptistae, quod horum nativitates dumtaxat ab Ecclesia celebrentur. Natalis vel natale, et natalitium vocatur sanctorum ex hoc saeculo commigratio. Quia ut saeculo et mundo moriuntur, ita tunc coelo nascuntur. Indifferenter autem tria haec vocabula usurpantur. Dicitur porro transitus, festum quod est de morte beatorum, quum eorum animae e corporibus exeuntes per varia loca sibi incognita transire debeant, nempe, si dicere liceat, per coelum aërium, aethereum, cristallinum, donec pervenerint ad coelum empyreum. Obitus appellatur, quasi tum animis angeli veniant obviam, quomodo de beato Martino legitur. Passio autem nuncupatur, quasi tum maxime corpus patiebatur, cum inde anima exce-

(1) Apoc. 1.

deret. Quapropter fieri etiam potest ut uniuscujusque obitus appelletur passio, quum ille discessus animae ac distractio a corpore, non sine magno dolore fiat. Nec enim sine causa est, quod divus Hieronymus in *Vitis Patrum* de quodam viro sancto narrat, qui Dominum rogaverat ut sibi vellet ostendere, quemadmodum e corpore excederet anima absque dolore et angustia aliqua. Nam cum hic quodam die forte fortuna ab suo veniret tuguriolo, vidit juxta viam pauperem quemdam ante se misere prostratum, ac jam animam agentem, cui aliquot, ut perspicue videbat, astabant angeli, qui ejus expectabant animam, ut eam ad superos deportarent. Verum hi postea quam illic multum diuque expectassent, vox missa e coelis ad angelos illico audita est: Ad quid tandem moramini? Ad quam illi responderunt, Dominum praecepisse, ut animam illius sine corporis anxietate educerent, quod certe facere non poterant. Haud injuria ergo cujusque obitus et passio dici potest. Assumptio vero proprie dicitur transitus beatae Mariae, et Depositio sancti Joannis Evangelistae, qui vivus sepulchrum ingressus est, et se quasi in illud deposuit. Tandem etiam dormitio, mors appellatur sanctorum quae illis est velut optatissima quies. Sicut enim a somno validiores atque integriores surgere omnes solemus: ita et sancti sine difficultate resurgent in corporibus glorificatis quasi e somno fuissent experrecti. Unde illud est, quod Dominus de Lazaro dixit: *Lazarus amicus noster dormit* (1).

CAPUT V.

DE FESTIS.

Festorum quaedam sunt generalia, quaedam particularia. Generalia, sunt quae generatim ab omnibus celebrantur: ut festa Trinitatis, beatae Mariae, Nativitatis Domini, Paschae, Pentecostes, sanctae Crucis, Apostolorum, Evangelistarum, sancti Joannis Baptistae, et Evangelistae, Laurentii, Nicolai, Sylvestri, Martini, etc. Festa autem particularia sunt, quae tantum in una coluntur provincia, ut festum beati Hilarii, quod in Aquitania dumtaxat observatur. Vel etiam, quae in uno fiunt Episcopatu, vel in una villa aut parochia, dicuntur festa particularia. Notandum interim obiter hic est, in colendis festis dignitatem quamdam et ordinem esse attendendum. Festa etenim Trinitatis digniori cultu sunt celebranda, deinde festa beatae Mariae, praecipue tamen Assumptionis, ac tandem quoque festa sanctae Crucis, quae duo sunt. De aliis autem intelligenti facile est judicare. Quot sunt festa Trinitatis, tot beatae Mariae esse sciendum est. Causae vero festorum quae sint, et cur quaedam non suo tempore, sed alieno celebrentur, sequentia commodius declarabunt.

(1) Joan. 11.

CAPUT VI.

DE STATIONIBUS.

De litaniis quidem modo non incommode dicendum foret, nisi de iis tum paulo opportunius essemus dicturi, cum de festis juxta temporum varietates tractabimus. Operae pretium igitur est, ut hoc tempore his supersedeamus, ac modo de stationibus agamus, ubi sex sunt consideranda. Primo, quid sit statio, et quamobrem sic appellata: secundo, unde initium sumpserit: tertio, quot sint earum species: quarto, quare hujusmodi solemnitas stationum sit instituta: quinto, quomodo sint perficiendae: ultimo denique quae sit differentia inter stationes, processiones et litanias. Et quidem statio, prout hoc in loco accipitur, est processio, quae fit ad aliam Ecclesiam, ut Deo persolvantur gratiae. Dicitur autem statio, quod stantes Deo agimus gratias, non flexis genibus sicut in litaniis: nec in eis supplicationis utimur vocibus, sed laudem Deo cantamus. Videntur tamen stationes a veteri lege ad nos fluxisse. Tum enim populus Judaicus, atque etiam complures ethnici Hierosolymam conveniebant in maximis solemnitatibus, veluti in Paschate et Pentecoste, ut in templo adorarent, ibique et munera offerrent, ac Deo tandem gratias pro innumeris beneficiis agerent. Ab hac ergo est consuetudine, quod etiam nunc nostra Ecclesia observat, ut omnes pariter ab oppidis, villis, aliisque locis et suburbiis in septimana Paschali et Pentecostes ad episcopalem Ecclesiam conveniant. Sunt item aliae stationes, quae a Romanis originem traxerunt, qui in ejusmodi frequenter admodum versabantur. Si quando enim diversis temporibus se ab hostibus undique obsessos animadvertebant, aut graviora sibi imminere pericula, sanctorum intercessiones implorabant, ut quicquid esset periculi tandem cessaret. Quo quidem facto processionibus ad ejus sancti Ecclesiam conveniebant, cujus patrocinio fuerant liberati, ut tanto beneficio dignas gratias Deo agere possent. Atque ita sane fiebat statio ad sanctum Paulum illo die, quo per ejus subsidii invocationem eos liberaverat Dominus. Et sic de aliis. Stationum autem duae sunt species. Aliae enim sunt generales, aliae particulares. Generales sunt, quae in iis duabus septimanis, quas modo diximus, ad majorem semper Ecclesiam fieri solent. Particulares vero sunt, quae in diversis Ecclesiis,

ex causa, quam statim attulimus, fiunt. Quandoque etiam fiunt stationes causa venerationis, nulla alia causa interveniente, ut quum in alicujus sancti festo ad illius Ecclesiam itur processione a majori. Rursus interdum stationes fieri dicuntur,cum ob eamdem venerationis causam diebus festis ad diversa progredimur altaria. Quare ex iis, quae diximus, satis constare arbitror, quae sit stationum institutio. Quibus illud tamen addendum est, quod quemadmodum Romani in sua civitate ad pericula evitanda stationes annuatim fieri statuerunt, sic quoque in aliis civitatibus ob similem causam suas instituerunt stationes. Non est profecto, quod multum anxii simus circa vestes, quibus in stationibus uti oporteat, cum ejusmodi esse debeant, quales in choro quotidie habere licet, hoc semper observato, ut illi tempori maxime conveniant, quo fiunt stationes. Non hic jejunatur sicut in litaniis. Non hic flectuntur, ut dictum est, genua, sed laetitiae voces cantantur, nimirum responsoria, ut dicimus, et antiphonae, vel his quippiam simile. Fit nonnunquam ut, dum peraguntur stationes, in ea Ecclesia, ad quam itur, Missa celebretur, et interdum non. Utut tamen haec sunt, absoluta stationis oratione, semper unde exierant, reditur. Inter stationes vero, litanias et processiones hoc interest; quod stationes ex causis supra dictis, eo, quo expositum est, modo fiant: litaniae quae supplicationes ac rogationes significant, ad vitanda quidem fiunt pericula, atque omne effugiendum infortunium, sed non sine jejunio, et veste humili aut habitu lugubri,et vocibus in modum supplicantis. Unde profecto litaniae dicuntur supplicationes. Sed evidentius haec omnia patebunt, cum eadem plenius paulo post simus tractaturi.

CAPUT VII.

DE PROCESSIONIBUS.

Processiones denique duae sunt: una est,quam singulis annis observamus in Ramis palmarum; sic enim illam vocamus dominicam, quae proxime praecedit Pascham: atque haec quidem illam repraesentat processionem, quae Domino fuit exhibita a turbis Judaeorum, et pueris cum ramis palmarum, quum insidens asino Jerosolymam veniret. Altera vero est, quam dominicis diebus celebramus in ejus memoriam, quam discipuli Christo exhibuerunt ipso die Ascensionis, postquam cum eo simul ad montem Oliveti congrediebantur,unde illis videntibus assumptus est. Non quod illud die dominico factum sit, sed processio et omnis istius diei celebratio in diem dominicum translata est, ut a populo tunc maxime ad Ecclesiam conveniente et simul, et solemnius coli possit.

CAPUT VIII.

DE JEJUNIO.

Nunc videndum est, quid sit jejunium, unde dicatur, de auctoritate et laude, sive commendatione jejunii, atque ejus multiplici distinctione. Primum sane pertinet ad definitionem, alterum ad interpretationem sive originem, tertium ad confirmationem, quartum ad amorem, quintum denique ad cognitionem. Jejunium est communis omnium membrorum satisfactio; ut scilicet membra satisfaciant pro peccatis,quae admiserunt. Si unum membrum peccavit, jejunet ac sufficit.Qui solus est in culpa,solus sit in poena. Si oculus, similiter. Unde Jeremias: *Oculus meus depraedatus est animam meam* (1). Et: *Ascendit mors per fenestras nostras* (2), sic Augustinus: *Oculo nihil nequius*. Potest autem dici jejunium, a jejunio, quod est intestinum quoddam, ut inquiunt anatomici, quod in homine mortuo prorsus vacuum reperitur. Nam et nos itidem cum jejunamus a vitiis, omnium vacui esse debemus, idque tam in animo, quam in corpore. Unde plenius profecto Augustinus super Joannem jejunium definit hoc modo:«Magnum et generale est jejunium ab iniquitatibus,et a carnalibus voluptatibus abstinere. Hoc enim jejunium omnibus numeris est perfectum et absolutum. Cui non absimile est, quod Paulus ait: *Sobrie et pie et juste vivamus in hoc saeculo* (3). Nam quod, ut sobrie vivamus, inquit, ad nos plane pertinet; quod pie ad Dominum; quod juste ad proximum.» Hinc pietas est cultus Deo exhibitus, cum quo velut ex adverso pugnat impietas sive idolatria. Quare multi in hoc vocabulo pietatis errant, dum in eo vulgo assentiuntur, quod ille dicatur pius, qui e suis bonis libens pauperibus quippiam partiatur; contra ille impius, qui quae pauperum sunt, ad se rapit. Verum ne diutius quadam similitudine labamur, vitia impietati confinia, et virtutes, quae pietatis nomini non obscure videntur respondere, breviter describemus. Multum sane interest inter flagitium, facinus, atque impietatem. Nam flagitium in nobismetipsis est: facinus vero committitur in proximum, et impietas in Deum. Sic quoque magnum statuitur discrimen inter misericordiam, clementiam et pietatem. Ut enim misericordia maxime versatur circa naturam, sic clementia esse dicimus erga justitiam, pietatem

(1) Thren. 3.
(2) Jer. 9.
(3) Tit. 2.

erga Deum. Verbi gratia: Misericordia est, si quis ad supplicium aliquem juste damnatum duci videat, cui ita naturali inclinatione compatitur ac commovetur, ut ipsum a supplicio liberet. Quemadmodum etiam dicitur misericordia, si quod pauperi est suffuratum, ipsi restituimus. At vero clementia est, si quem injuste punitum viderimus, et nos periculis objecerimus, ut per vim illum eripiamus. Pietas demum est colere Deum, idque ex mero amore: quam rem Graeci vocant λατρείαν, vel θεοσέβειαν: nos autem Dei cultum recte appellare possumus.

CAPUT IX.

DE JEJUNII AUCTORITATE.

Auctoritas jejunii triplex est; habet enim auctoritatem partim ab antiquitate temporis, partim a loci qualitate, partim denique a praeceptorum institutione, et majestate. Ab antiquitate temporis, quod statim post orbem conditum in ipsa hominis creatione esse coeperit,cum dicebatur: *De ligno scientiae boni et mali ne comedas* (1). A loci vero qualitate, quia in paradiso fuit institutum. A praeceptore, quod non ab homine, sed a Deo ordinatum fuerit. Rursus commendatur a temporibus et personis.Et a temporibus quidem, quod in tempore ante legem, in tempore sub lege, et in tempore gratiae jejunium semper fuerit observatum. Ante legem a Moyse, sub lege ab Elia, in tempore gratiae a Christo. Ejus autem commendatio plena est exemplis. Eva quamdiu abstinuit,virgo fuit incorrupta, mansitque in paradiso: sed quum praeceptum jejunii violasset, extemplo carnis sensit corruptionem,et sub viro est constituta, ac paulo post e paradiso turpiter ejecta. Ad eumdem sane modum Adamus simul atque jejunium fregisset, ex deliciis paradisi in hanc mortalitatis miseriam detrusus est. Moyses post jejunium cum Deo locutus est. Elias similiter post jejunium igneo curru in coelum subvectus est.Jerosolyma a Sennacherib,tempore Ezechiae Regis et Isaiae, centum octoginta quinque millibus coelitus una nocte interfectis, propter jejunium fuit liberata, et ne dux hostium superesset,Sennacherib cum decem tantum aufugit in Niniven,ubi, sexagesimo die post, a propriis suis filiis fuit interemptus. Item, Jona iram Dei concionante, Ninivitae in sacco et cinere jejunium poenitentiae agentes, consecuti sunt veniam. Sic quoque Josue filius Nave jejunio, dum illud per integrum diem agebat ad Gabaon, solis et lunae cursum cohibuit, et hostes suos superavit. Ab his itaque personis jejunium commendatur. A loco vero, quod in Paradiso natum sit. Sequitur jejunii distinctio.

(1) Gen. 2.

CAPUT X.

DE DISTINCTIONE JEJUNII.

Jejunium sic primo dividi potest, quod aliud sit carnis, aliud mentis. Carnis est,cum quis abstinet a cibis. Mentis vero,quando quis jejunat a vitiis. Vel etiam carnis jejunium dici potest, si quando quispiam ob nimiam pinguedinem jejunat, ne corpore supra modum pinguescat. Verum istud nullius virtutis est, adeoque dicendum est potius esse attenuationis. Qua ratione et mentis jejunium esse volumus contra luxuriam, ne similiter plus aequo pinguescat, ac in malis luxurietur. Secundo jejunium et hoc modo distinguitur, aliud videlicet esse institutionis, aliud devotionis, aliud paritatis, et aliud dispensationis. Jejunium institutionis est Quadragesima a sanctis patribus olim instituta. Quemadmodum enim in lege veteri sancti patres rerum suarum omnium decimas et primitias Deo reddere consueverunt, ita nos quoque debemus ei decimas et primitias offerre, non solum ex rebus nostris, nempe ex frugibus, et aliis quae possidemus, verum etiam ex nobismetipsis, scilicet jejunando, idque corpore quidem a cibis, mente vero a vitiis. Est enim, ut modo diximus, carnis pariter et mentis jejunium. Offerimus autem Deo ex nobis primitias et decimas, si quando bene operamur.

CAPUT XI.

DE INSTITUTIONE QUADRAGESIMAE, ET RELIQUIS JEJUNANDI FORMIS.

Instituta igitur fuit Quadragesima pro dierum decima. Sed cur potius quadragenario numero, quam alio appelletur, evidens ratio est, cum quadraginta dies in anno pro decima liquido possimus invenire. Sicut Levitae ex decimis, quae eis offerebantur, summo sacerdoti partem reddebant decimam; ita et nos decimam damus Christo vero Pontifici ex triginta sex diebus, qui sunt in decima tercentorum et quadraginta dierum, et ex sex horis cum quadrante, quae sunt ultra dies tercentos et quadraginta. Cum ergo summatim sint dies quadraginta unus et quadrans, ex quadraginta habemus pro decima quatuor, quibuscum aliis triginta et sex computatis, exurgunt quadraginta. Restat adhuc unus dies et quadrans, quae sunt horae triginta, quarum pars decima tres sunt horae, pro quibus in sabbato Paschae jejunamus usque ad noctem. Sunt autem in anno dies terceni et quadraginta sex, quorum decima

pars triginta sex dies sunt, excepta decima quadrantis, pro qua voluit Augustinus, ut in vigilia Paschae, ejus diei missa nocte celebraretur. Unde est, quod in oratione, quam Collectam dicimus, illo die legimus: *Deus qui hanc sacratissimam noctem, etc.* Dicitur ergo Quadragesima, quasi cum decima quatuor; diebus enim triginta et sex adduntur quatuor, qui sunt ex decima. Primus est sanctificationis, hoc est mundificationis, si sic dicere liceat, quia tunc homo mundatur et lavatur tam anima, quam corpore. Reliqui tres sunt primitiarum. Primus dierum quadraginta, est quarta Quadragesimae; tres alii sunt, ut dictum est, primitiarum. Et certe ignorandum non est, tres dies jejuniorum in unoquoque tempore celebrari, qui appellantur primitiae, quod ita de iis sit dispensatum. Proinde jejunium dispensationis est, quod in magnarum solemnitatum vigiliis fieri dicitur. Solebant enim majores nostri illa nocte, quae proxime festum praecedebat, vigilare, unde et vigilias appellabant dies festa proxime praecedentes, ad quas conveniebant juvenes et puellae, cantores et lusores, sicut adhuc fit in plerisque regionibus, ut in Pictavia, praecipue in festis patronorum ecclesiarum. Sed quoniam multa inde nascebantur incommoda, institutum fuit, ut in locum vigiliarum succederent jejunia, ut eo demum modo comessationes superfluae et ebrietates, quae crebro contigebant, tollerentur e medio. Quod in ea forma ab Ecclesia ita dispensatum accepimus. Si quis tamen jejunaret et vigilaret, is utique haud male faceret, nihil enim vetat bonum duplicare. Dicitur autem hujusmodi institutio, dispensatio, quasi in diversis (ut sic loquar) pensatio. Nam jejunium hoc fuit introductum in compensationem vigiliarum, quae idcirco fuerunt abrogatae, ne crebrae illae comessationes atque ebrietates posthac fierent. Aliquando tamen et canonici rigoris est dispensatio justa de causa ab eo, cujus interest, facta relaxatio, quemadmodum etiam in hoc loco. Viderunt enim quod melius erat jejunare, quam vigilare. Jejunium porro devotionis est, si quando quis sua sponte jejunat, ut in vigilia beati Martini, et beati Nicolai. Jejunium paritatis est, quum in vigilia sancti Jacobi, Bartholomaei, et aliorum Apostolorum jejunamus, quibus ut jejunaretur, statutum non est. Facimus tamen ex eo, quod omnes Apostoli in meritis ac praemiis pares sint. Quorum enim merita aequalia sunt, necessarium plane est ut eorum animae in coelis sint aequales. Ob quam sane causam Ecclesia consideravit dignum esse, ut pariter omnes jejunia haberent. Ex Apostolis autem sex tantum jejunium habent institutionis, quorum item quatuor conjunctim jejunamus, quatuor dumtaxat in universum existunt Apostolorum jejunia. Nam Petrus et Paulus unum communiter obtinent, quoniam eodem die passi sunt. Sic Simon et Iudas, qui ita simul duo jejunia efficiunt: tertium habet Matthaeus, et quartum Andræas. Cur vero his, et non etiam aliis jejunamus, ratio in promptu est. Ut hoc enim fieret in eorum vigiliis, ideo sancta Ecclesia statuit, quo sicut illi pro Christi nomine passi sunt, et nos quoque aliquo saltem modo cum eis patiamur, si beate cum eis vivere optemus. Eadem ratione etiam de aliis Apostolis instituisset, nisi aliud quippiam impedimento fuisset. Impedimenta autem sunt haec: Festum Philippi et Jacobi ipsis Calendis maji habemus, quae semper sunt inter Pascha et Pentecosten; cum enim sit tempus laetitiae et gaudii, jejunandum non est. Nec obstant jejunia, quae in diebus litaniarum sive Rogationum occurrunt, cum ea ob aliam fiant necessitatem, ut patebit dilucidius in sequentibus, Nam et tum jejunatur ab aliquibus propter Spiritus Sancti expectationem. Jacobus Zebedaei ab Herode obtruncatus est in diebus azymorum, ita ut neque jejunium habeat, neque illi festum celebrari possit. Festum namque ejus, quod septimo Calendas augusti observatur, non fit respectu illius passionis aut mortis, sed translationis. Tunc enim illi primo dedicata est Ecclesia in Hispania, ut plenius ostendetur eo in loco, quo ejus festum attingemus. Quod autem non jejunatur Bartholomaeo, cujus festum est octavo Calendas septembris, aliud est impedimentum. Fertur enim uno die fuisse excoriatus, et altero obiisse, quamquam in legenda seu vita ejus istud minime habeatur. Quod si ergo ita sit, necessarium foret, ut ejus vigilia secundo die ante festum coleretur, quod esset contra normam aliorum jejuniorum festivorum. Ut beato Thomae jejunetur, non oportet, quia festum ejus est in Adventu Domini, in quo quasi continuum jejunium debemus observare. Barnabas propterea non habet jejunium, quod non sit ex numero Apostolorum. Nec profecto dicitur Apostolus, nisi quod, cum erat Pauli socius, ut caeteri ad praedicandum missus sit. Unde illud: *Segregate mihi Saulum et Barnabam* (1), Mathiae ideo non est institutum jejunium, quia festum ejus in Quadragesima frequentius solet contingere, quando alioqui semper jejunatur. Vel etiam ob eam rem, quod ex primitivis Apostolis non fuerit, sed post Christi passionem per aliorum electionem loco Judae substitutus. De quo dicitur: *Et Episcopatum ejus accipiat alter* (2). Festum denique beati Joannis Evangelistae semper celebratur tertio die post nativitatem Christi, quo jejunare non licet

(1) Act. 13.
(2) Psal. 108.

propter dies festos. Nihil interim vetat, quo minus omnium Apostolorum jejunia possint celebrari. Optime enim fecerit, qui jejunaverit, sicut in vigilia beati Jacobi septimo Calendas augusti jejunant hi, qui ipsum colunt. Sed istiusmodi jejunium vocatur paritatis,quod secundum merita suscipiatur, non institutionis.

Est rursus jejunium aliud inspirationis, aliud circumspectionis. Inspirationis jejunium est, quale fuit in beato Nicolao, qui adhuc infans in cunabulis bis in hebdomada ab uberibus matris abstinuit, ac tantum semel papillas quarta et sexta feria suxit. Jejunium circumspectionis est, quando pro imminente aliqua tempestate,vel hostium periculo, vel simili aliquo infortunio jejunamus. Deinceps vero jejunium aliud est rationabile, aliud irrationabile. Rationabile appellatur, quod ipsa ratio facile admittit, quum moderate cibum et potum sumimus, ne inde corpus debilitetur, unde inquit Apostolus: *Rationabile (sit) obsequium vestrum* (1), *non in comessationibus et ebrietatibus* (2). Irrationabile est, si quis velit jejunare duobus aut tribus diebus continuis, aut integra etiam septimana, cujusmodi Deus non approbat, qui ut vitia mori cogantur, non autem ut natura dissolvatur, vult esse jejunandum. Hinc illud jejunium posse prohiberi, quod nonnulli continuant a Coena Domini usque ad Pascha, satis manifestum est.

Sunt item aliae jejuniorum formae, quas eadem brevitate perstringemus. Nam aliud reperitur qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summae exactionis, aliud vanitatis, aliud necessitatis, aliud xerophagiae. Qualitatis jejunium vocamus,quum carnis esum nobis in jejunio interdicimus. Quantitatis, quum quis ad certam mensuram sibi victum substrahit, et omnino quantum quoque die comedat, quasi ponderatum habet. Jejunium numeri est, si quando quis ita secum statuat, ut quolibet die non nisi semel cibum capiat, vel bis, idque ea consideratione facit, quod qui cibum quotidie saepius capiunt, ita se abjiciant ac prosternant, ut nihil inter eos atque inter bruta animantia plane intersit. Haec enim ut ad pastum nata sunt potissimum, ita saepius unoquoque die ventrem saturant. Bis sese reficere humanum est, semel autem (ut fertur), Angelorum. Quare cum sint, quibus semel dumtaxat cum Angelis quaque die vesci decretum est, his jejuniis laus nou est abneganda. Sed tolerabilius hoc est, illud vero strictius, quod summae dicitur exactionis, cujusmodi illorum jejunium est, qui radicibus et herbis vescuntur, ut in deserto Joannes Baptista, et in eremo Maria Aegyptiaca, quae cum duobus tantum panibus trajecit Jordanem, vitamque austeram et solitariam egit annis quinque. Alternationis esse dicitur jejunium, cum quis alternatim jejunat, nimirum si cum hoc die abstinuerit, sequenti comedat. Xerophagiae adeo jejunium est, si quando quis cibum comedit aridum. Dicitur enim xerophagia a ξηρὸς *siccus*, et φάγω, quod est *comedo*, quasi dicamus *siccam comestionem*, qualis esse potest in pomis, pyris, castaneis, prunis, et id genus aliis. Quidam tamen siccam comestionem esse arbitrantur legumina cruda sive cocta, si modo absque jure comedantur. Postremo invenitur quoddam jejunium vanitatis seu simulationis, ut in hypocritis, qui ob fictam sanctimoniam jejunant, ut ab omnibus suspiciantur: quoddam necessitatis, ut in mendicis, et quoddam virtutis, ut in iis qui veram corpori inducunt abstinentiam, quum a culpa animi abstinent, quum sese victu defraudantes, cibum egenis benigne partiuntur, quem suis ventribus detrahunt,quum denique, ipsis esurientibus, velint alios suis satiari epulis. De jejunio igitur, ejusque multiplici distinctione hactenus.

CAPUT XII.

DE PERSONIS.

Postquam de temporibus Deo spiritualiter dicatis huc usque a nobis dictum sit, res ipsa postulat, ut eodem modo de personis divinis officiis addictis, hoc est, ecclesiasticis, deinceps dicamus. Ad cujus rei majorem declarationem sciendum est in primis tres esse sectas,quae hominibus maxime probantur, quarum una est ethnicorum seu paganorum, altera Hebraeorum, tertia Christianorum. Prima est erroris, secunda veritatis, tertia salutis. In pria naufragium patimur, in secunda a periculo quidem eripimur, sed in tertia salvamur. Prima rursum nos a Deo secat et separat, secunda illuminat, tertia autem penitus salvat et liberat. Verum mos paganorum conversus est in ritum Christianorum. Quae Dei Optimi Maximi mutatio sane pulcherrima est. Christianorum enim personae tam saeculares, quam ecclesiasticae ab aliis duabus sectis, nimirum ab Haebraea atque ethnica,desumptae sunt. Quemadmodum enim apud nos duo sunt personarum genera, laicales videlicet sive populares (λάος enim *populus* est) et ecclesiasticae: sic apud Ethnicos et Hebraeos, a quibus nostrae habuerunt initium. Apud ethnicos personae saeculares erant hae: Monarcha, scilicet Romanus Imperator, patricii, qui et senatores dicebantur, quorum arbitrio universa ordinabantur: Reges, duces, praesides, praefecti, tribuni plebis, tribuni militum, praetores, centuriones, decures, nes, quaterniones, tribuni, quaestores, aediles,

(1) Rom. 12.
(2) Rom. 13.

aulae janitores. In ritu vero templorum erant archiflamines, flamines, sacerdotes in utroque sexu. Namque apud illos non aliter atque modo apud nos, erant et mulierum et virorum religiosi conventus. Inter poetas erant carminum judices, comoedi, tragoedi, historiographi. Apud Hebraeos porro eadem fuit personarum diversitas. Erant enim quaedam saeculares, quaedam vero cultui divino in templis perpetuo addictae. Et personae quidem in templis erant hae: summus sacerdos et minores sacerdotes, levitae, nathinnaei, luminum emunctores, exorcistae, janitores vel aeditui, et cantores. Inter saeculares vero imprimis dux populi erat ad regendum, Moyses, et sub eo, quos ipse ad consilium soceri sui Ietro constituerat, nempe erant hi: chiliarchi, hecatontarchi, pentecontarchi seu pentecosiarchi, et decarchi, hoc est: millenarii, centenarii, sive centuriones, quintagenarii, decani. χιλία enim *millenarium numerum* exprimit, ἀρχων *principem*, unde χίλιαρχος dicitur qui praeest mille. Sic ἑκατὸν significat *centum*, unde hecatontarchus est, cui centum parent, et pentacontarchus cui quinquaginta. Nam πεντήκοντα *quinquaginta* sonat. Qui autem decem in potestate habet recte appellantur decani, a δέκα *decem*, quod sint supra denos. Apud Christianos quoque personae sunt partim populares, partim clericales. Populares non sunt diversae ab iis quas apud ethnicos esse diximus, quamvis non ubique. Clericales sunt, quae administrant Ecclesiam dicunturque ἀπὸ του κλήρου quod *sors* interpretatur, quasi sorte sint electae; in veteri namque Testamento sacerdotes sorte eligebantur; quemadmodum etiam ethnici sortitione unum ex liberis suis ad clericatum eligebant. Possunt nihilominus dici clericales, quia ipsi accipiunt haereditatem Domini, nimirum decimas et oblationes. Nam κλῆρος Graecis non solum est, quod nobis *sors*, sed et haereditas. Est enim iis aequivocum, unoque nomine duo haec significat. Personae autem clericales dividuntur in monachos quasi sint soli viventes a μόνος *solus*, et ἔχω *habeo*, quod ab aliis seorsim soli habitare debeant; et ecclesiasticos. Quae sit porro personarum diversitas inter monachos, equidem satis notum esse existimo. Totum enim illud ab Ordinum varietate petendum est, quamquam alii albi sive candidi, alii nigri appellantur.

CAPUT XIII.

DE PERSONIS ECCLESIASTICIS.

Ecclesiasticarum personarum genera duo sunt; aliae namque sunt dignitatis, aliae ordinis. Dignitatis sunt, ut Papa, Patriarcha, Cardinalis, Primas, Archiepiscopus sive Metropolitanus, quod ejusdem est significationis, Episcopus, Archidiaconus, Archipresbiter. In choro sunt decanus, hypodecanus, cantor, subcantor, thesaurarius, scholaster. Ordinis personae sunt sacerdos, diaconus, hypodiaconus, acolytus, exorcista, lector, hostiarius. Sunt autem in ordine septem gradus, ad designandam septiformem gratiam Spiritus sancti, cujus munere illorum ordinum officia exequuntur. Sed quoniam de ecclesiasticis personis juxta nostrum tempus tractare proposuimus, videamus quemadmodum a veteri consuetudine tam ethnicorum quam Judaeorum ad praesentis Ecclesiae cultum facta sit personarum translatio tum secundum ordinem, tum secundum dignitatem. Ac primo quidem secundum ordinem: in veteri Testamento erant sacerdotes, quales fuerunt filii Aaron, qui pro populo sacrificia offerebant. Erant praeterea aliqui in populo Magistri, ut fuit Nicodemus. In horum locum nostri successerunt sacerdotes, qui sacrificium altaris Deo pro nobis offerunt, quique ad hoc obligati sunt, ut verbum Dei populum sibi commissum doceant. Vocantur autem sacerdotes, quasi sacra dantes, et presbiteri, quasi seniores, non quidem aetate, sed eruditione et moribus. Ordo diaconorum, idest ministrorum (tantum enim sonat) vicem explent Levitarum. Ut enim illi veteri lege Levitae in sacrificiis inserviebant sacerdotibus Testamenti veteris, ita hi in sacramento altaris ministrant sacerdotibus novi Testamenti. Hypodiaconi in locum Nathinnaeorum sunt substitui, qui sic dicebantur, quod in humilitate serviebant. Quemadmodum enim illi sub Levitis sacra administrabant, sic isti diaconis, unde et hypodiaconi sunt appellati. In templo erant emunctores luminum, qui candelas et accendebant et extinguebant: hi sunt in nostra Ecclesia quos acolytos et ceroferarios dicimus, qui cereas candelas et thuribulum portant ac praeparant. In tempore veteris legis exorcistae, idest adjuratores, ex doctrina Salomonis daemones ab hominibus abigebant: sed et nos similiter exorcistas habemus qui illos exorcizant, qui efficiendi sunt catechumeni, nimirum cum ab iis adjurando expellunt demones. In templo erant cantores: apud nos sunt lectores sive anagnostes. Ostiarii in nostra Ecclesia vicem supplent templi janitorum. Officium enim janitorum erat templum claudere et aperire, mundos recipere, immundos excludere. Ostiariorum autem officium est catechumenos baptizandos, et poenitentes per Episcopos jam reconciliatos in Ecclesiam introducere.

CAPUT XIV.

QUOMODO PERSONAE DIGNITATIS A VETERIBUS AD NOS FLUXERINT.

Videndum modo est, quemadmodum dignita-

tum personae a veteribus ad nostram Ecclesiam pervenerint. Et dominus quidem Papa, idest pater patrum vel custos patrum, summi pontificis, qui in lege fuit, personam gerit, veluti Romanus Imperator, et Monarcha. Senatoria potestas, et patriciorum dignitas, quae forsitan apud Judaeos observabatur, etiam nunc in nostra Ecclesia permanet in tribus patriarchis, scilicet Antiocheno, Alexandrino, et Constantinopolitano. Primates, qui tribus Archiepiscopis praesunt, vel praeesse possunt, Regem exprimunt, cujus potestas ad tres se extendit ducatus. Metropolitani sive Archiepiscopi comparantur Ducibus, qui pluribus praesunt Comitibus. Nam et Archiepiscopi pluribus Episcopis praeesse dicuntur. Episcopi habent similitudinem Comitum. Coepiscopi, quorum jam abolita est dignitas, Praefectis adaequantur. Abbates imitantur tribunos militum: cancellarii, praetores, Archidiaconi, centuriones, decani, decuriones, archipresbiteri loco sunt advocatorum, presbyteri aedilium, diaconi, quaternionum, hypodiaconi tribunorum: denique exorcistae quaestores repraesentant: ostiarii, aulae janitores, lectores, carminum recitatores, Acolyti, carminum scriptores.

CAPUT XV.

DE REBUS QUAE DEO POTISSIMUM DEBENTUR.

Nunc autem quod quarto a nobis fuit propositum agrediamur, ut videlicet, quae res Deo spiritualiter debeantur, breviter exponamus, quoad abunde satis pateant. Sunt etenim decimae, primitiae, vota, sacrificia, oblationes et donationes. Primitiae a primis hominibus initium habuerunt. Legimus enim Caina et Abelum e frugibus suorum laborum primitias Deo obtulisse, sed Abelum agnos et Caina segetum manipulos. Horum tamen alter, quia et juste et laeta fronte optimum quodque obtulit, Dei gratiam abunde emeritus est, ejusque grex in foetura maximae foecunditatis abundavit, ob quam rem innocens sub Christi figura primus martyr extitit. Alter vero, quoniam juste primitias non solvebat, cum pessima quaeque daret, Deo displicuit, primusque in peccatum parricidii aut homicidii incurrit, quod laboris sui proventum non habebat expectatum. Eodem modo et populum Israeliticum ex omni suo labore Deo primitias dedisse ex Dei praecepto accepimus. Quare ipsa ratio exigit, ut et nos Christiani similiter faciamus. Quid autem et quomodo dandum sit, satis cumulate docet nos eventus Abeli et Cainos. Profecto non possumus ejus non meminisse, quod a Deo omnia accepimus, et quidquid habemus, quod ab ipso sit profectum, ita ut vel ob id aequum sit, ei primitias offerre, et quodammodo de acceptis beneficiis referre gratias. Sed si quaeratur cui dandae sint primitiae et in qua etiam quantitate, facile respondemus eas sacerdotibus esse largiendas. Quod ita tamen accipiendum non est, quasi necesse sit eas his solis dandas esse, ac non etiam aliis. Nam eremitis et iis, qui in terrarum abditis latent et inclusi sunt, aliisque religiosis, si placuerit, dare possumus. Nec vero certa et determinata in his quantitas est, adeo ut quantum visum fuerit, et non ultra largiri liceat, si modo ex affectu charitatis proficiscatur. In veteri lege praeceptum est ut ex omnibus bonis darent decimas, quod ex omnibus Deus sibi decimam voluit, quam tribui Levi in celebratione sui officii appropriavit. Sic nos utique similiter facere debemus. Quod si vero a laicis injuste possideantur, nihilo tamen minus eas tenemur solvere. Nec sane licitum est iis connivere, aut de iis dispensare, sed illos tantisper reddere, donec Deus injustam eorum possessionem in melius emendaverit. Proinde si quis decimam retinere praesumpserit, certe ille transgressor et praevaricator praecepti divini jam factus est et mortaliter peccavit. Atque etiam qui hoc fecerit, sciat se non solum decimam retinere, sed quod et novem alias partes injuste non dubitet possidere. Tantum est non reddere, quod ad Deum pertinet.

CAPUT XVI.

DE VOTIS ET SACRIFICIIS.

Vota nostra Deo debemus. Unde illud: *Vovete et reddite, etc.* (1). Sed votorum aliqua sunt necessitatis, aliqua spontaneae voluntatis. Necessitatis sunt, quae sunt fidei annexa, cujusmodi in baptismo facimus, dum nos fidem Christi observaturos, et Satanae operibus plane abrenunciaturos vovemus. Sic necessitatis voto adstringimur ad observationem decem praeceptorum. Atque haec quidem vota omnino mutari non possunt, sed perpetuo sunt observanda. Vota spontanea, nonnulla sunt discreta, nonnulla indiscreta. Indiscreta, sunt vota puerorum, dum necdum suae sint potestatis, sed parentum. Atque hujusmodi licite omitti possunt, si videatur expedire, vel parentibus, in quorum potestate sunt constituti, placuerit contraire. Sic vota mulierum indiscreta appellantur, quum sunt in potestate virorum. Verbi causa: Si aliqua puella, quae nondum esset nubilis, et ad annos suae pubertatis adhuc non pervenisset, perpetuam vovisset castitatem, et paulo post parentes eam, ut matrimonium contraheret, cogere vellent, posset uti-

(1) Psal. 75.

que nubere, nec teneretur voto satisfacere. Sic eodem modo, si alicujus uxor, marito ignorante, votum fecisset de Jerosolymitana profectione, posset maritus eam, si vellet, revocare, quod sub ejus manu sit constituta. Sed contra uxor in eo casu maritum non revocare non posset: quod quidem jus uxori tum solum competit, si vir, ea inscia et inconsulta, vovisset castitatem. Illud enim neutri illorum permissum est, nisi quatenus in hoc utrique consentiant. Alter igitur sine altero castitatem vovere non potest, nec debet, cum alter alteri debitum persolvere obligetur. Verum non in hujusmodi solum personis votorum indiscretio intelligitur, sed quandoque etiam in provectioribus, et quae omnino liberae sunt, vota fiunt indiscreta, quae poena potius digna sunt, quam ut ad effectum producerentur. Quale esse potest, si quis illud se facere voveat, quod perficere nullo pacto possit, vel ex quo ita debilem suam efficeret naturam, ut periculum sit, ne oneri succumbat, et sui ipsius occisor habeatur. Certe quaecumque vota cum consilio et animi ratione facimus, ea perpetuo sunt observanda, nec ullo mutanda tempore. Cum autem in lege veteri multiplex ageretur sacrificium, ut in Levitico habetur, in Christianorum seu fidelium Ecclesia unum dumtaxat celebratur sacrificium, scilicet corporis et sanguinis Domini, de quo, quoniam in sequentibus latius dicturi sumus, cum officium Missae exequemur, modo supersedeamus.

CAPUT XVII.

DE OBLATIONIBUS ET DONATIONIBUS.

Nunc de oblationibus. Sicut in lege veteri populus Jerosolymam ad magnas quasdam solemnitates conveniebat, nimirum ad Paschatis, Pentecostes, et Scenophegiarum festa, ut orarent in templo, ubi etiam ex debito universi offerre obligabantur; ita omnes Christiani ex institutione sanctorum patrum tenentur offerre juxta modum suarum facultatum in quatuor principalibus solemnitatibus, nempe Natali Domini, Paschate, Pentecoste, et in festo omnium Sanctorum, ut inde sibi victum habeant sacerdotes. Praeterea offerre debent, quo Paschalis illa candela cerea ematur, quoque cum oleum, tum cera ad Ecclesiae illuminationem comparetur. Alias autem nemo ad oblationes compellendus est. Si tamen fiant, spontaneae sunt, quemadmodum et illae, quae post confessiones dari consueverunt. Quod vero in quibusdam Ecclesiis vendantur sepulturae, et pro campanarum pulsatione donationes exigantur, perinde est, ac si Ecclesiae sacramenta venderentur.

CAPUT XVIII.

QUID OFFICIUM ET QUOTUPLEX.

Cum ergo hactenus, ut propositum erat, de locis, temporibus, personis et rebus Deo spiritualiter dedicatis expositum sit, sequitur ut de eo, quod quintum et ultimum in propositione fuit, nimirum de ecclesiasticis officiis deinceps dicamus. Et primo quidem videndum est, quid sit officium, secundo unde dicatur, tertio quemadmodum de eo agendum sit. Officium est, ut ab Isidoro definitur, proprius vel conveniens uniuscujusque actus, secundum leges et mores civitatis, vel instituta professionis. Alia enim officia habent monachi, alia canonici, alia solitarii atque eremitae, et sic de aliis. Dicitur autem officium, ut in libro Officiorum inquit Hieronymus, quasi efficium. Consentaneum enim est, ut suum officium unusquisque efficiat. De officiis agendum hic est partim generaliter, partim vero particulariter. Sunt enim quaedam generalia officia et uniformia, quae toto anno observantur, ut sunt horarum preces, Vesperae, completoria, ac nonnullae Missae et preces matutinae. Sunt autem quaedam specialia, quae pro varietate temporum et solemnitatum distantia variantur. Pro varietate temporum, quoniam alia paschali tempore celebrantur, alia in quadragesima, alia in aestate, alia denique in Adventu. Pro diastemate seu distantia solemnitatum, quum aliter fiat in hac solemnitate, aliter in alia. Nam in ipso Paschate tres tantum Lectiones recitantur, in Natali vero novem.

CAPUT XIX.

DE OFFICIO GENERALI.

De generali officio primo dicendum est, idque hoc ordine, ut primo quid canendum et psallendum sit, videamus; deinde a quo fuerit institutum officium ecclesiasticum; tertio ad quid conducat, quamobrem et quando sit ordinatum; quarto denique a quo fuerit canonizatum et confirmatum. Et imprimis quidem dicimus generaliter nihil esse cantandum aut psallendum, aut etiam legendum, quod a summo pontifice non fuerit approbatum. In primitiva Ecclesia diversi diversa cantabant, quisque pro suo libitu, ita tamen si illud, quod canebant, ad divinam laudem pertineret. Pleraque tamen officia observabantur, quae ab initio erant constituta, vel a Christo, ut oratio Dominica, vel ab Apostolis ut symbolum. Postea Ecclesia velut scissa est per varias haereses et schismata. Quod quidem cum vidisset Theodosius Imperator, qui suo tempore omnes

haereses extirpavit, negotium dedit Damaso Pontifici, ut aliquem sapientem et chatolicum ad se accesseret, qui ecclesiasticum officium ordinaret. Praecepit igitur Damasus Hieronymo viro trium linguarum pretiosissimo, ut qui ad eam rem erat idoneus, officia ecclesiastica in certum ordinem redigeret. Habitabat autem tum temporis Hieronymus Bethlemiae cum Paula et Eustochio atque aliis virginibus religiosis, postea quam jam antea Romae sub septem apostolicis viris habitaverat. Ordinavit ergo hic quantum ad psalmos attinet, qui quibus diebus canerentur. Sed et Evangelia et Epistolas atque alia officia in ordinem quemdam redegit, ut quid quoque die cantandum esset, semel constaret. Nam omnes fere cantus composuit, iis exceptis, quos alii Ecclesiae doctores postea adjecerunt. Hieronymus itaque cum opus istiusmodi absolvisset, misit Romam, ubi a Damaso Papa fuit approbatum, et in communi concilio canonizatum. Postremo Papa Damasus eam dedit operi auctoritatem, ut postea semper in omnibus Ecclesiis observaretur, quemadmodum in eo erat ordinatum. Quare ostensum modo èst a quo officia ecclesiastica fuerint instituta, qua de causa, quando, in quem finem, et quis ea canonizaverit.

CAPUT XX.

DE IPSO OFFICIO.

His ita consideratis, operae pretium est ut ipsum officium persequamur ordientes ab officio noctis. Hic enim ordo aptus et conveniens est, ne a luce ad tenebras veniamus, sed potius a tenebris prodeamus ad lucem. Sciendum igitur est olim tempore primitivae Ecclesiae usu receptum fuisse, ut nocte ter surgeretur ad divinum officium celebrandum. Primo, circa primum somnum habita ratione ejus temporis, quo vulgus se quieti dare consuevit: secundo circiter mediam noctem: tertio paulo ante diem, hoc nimirum ordine, ut cum nocturni finiti essent, et Lectiones cum suis Responsoriis perlectae, priusquam lucesceret aurora apparente, cum pulsu campanarum decantarent: *Te Deum laudamus*, et sic deinceps laudes matutinas. Ad primum nocturnum surgebant tantum ministri Ecclesiae, qui cum tempestivius ivissent cubitum, jam dormierant. Sed quoniam frequenter hoc nocturnorum vocabulo utimur, non incommode fecerimus, si quid per illud significetur, exposuerimus. Accipitur ergo *nocturna nocturnae*, pro hora, et *nocturna nocturnorum*, pro ipsis officiis. Vel *nocturna nocturnae* psalmi appellantur, qui dominicis diebus dicuntur, antequam recitantur Lectiones. Similiter etiam illi, qui diebus profestis dicuntur, ut in secunda feria: *Dominus illuminatio, etc.*, atque ita de reliquis. *Nocturnae nocturnarum*, dicuntur tempora, quibus psalmi cantantur. *Nocturni nocturnorum*, vocantur novem psalmi, et novem lectiones cum suis responsoriis. Nunc igitur pergamus. In solemnitatibus ad secundam nocturnam pariter surgebant ministri et conjugati tam viri quam mulieres. Ad tertiam tandem nocturnam communiter surgebant omnes. Sed postea, charitate erga Deum algescente, cum fervor ille cultus divini in hominibus tepesceret, ita ut jam pigriores essent, quam ut statis illis horis ad officium nocturnum surgerent tam ministri Ecclesiae, quam caeteri; consultum est, ut media saltem nocte omnes surgerent, juxta illud Prophetae: *Media nocte surgebam, etc.* (1), atque ita tum continuo integrum noctis officium absolverent. Quod quidem etiam nunc plerique religiosorum conventus observant. Verum et haec institutio brevi abiit in desuetudinem, quum jam conviviis et luxui magis vacabant, quam Dei servitio; quapropter iterum aliter statutum fuit, ut vel tempore nocturnae ultimae universi circa diei crepusculum surgerent. Nunc autem eo divini cultus ratio demersa est, ut citius surgant pueri, quam ministri Ecclesiae, et prius cantent passeres, quam sacerdotes. Adeo amor ille Dei in hominibus penitus refrixit. In memoriam et recordationem primae illius tam laudabilis consuetudinis, etiam nunc Ecclesia aestivali tempore nocturnum officium celebrat, tempore nimirum primae nocturnae, quod nos vigilias vocamus, tametsi vero aliquando tempestivius. Fit autem illud duplici nomine, vel ad veterum commendationem, vel ad nostram ipsius exhortationem, ut videlicet sciamus quam illi essent sobrii in officiis nocturnis tempore hyemali, quos, quum ter quaque nocte surgerent, brevitas noctis aestivalis haudquaquam tardabat. Quotus autem quisque nostrum est, qui jam sole radiante ad illud officium alacriter surgere queat? Usque adeo nos sponsi videmur Penelopes, nati in medios dormire dies. Sed quid dico de officio nocturno? Quot sunt numero, qui diurnum recte curent officium? Certe, si quod res est, loqui liceat, admodum pauci. Verum ne quis dubitet quibus festis vetus illa observetur consuetudo, sciendum est in tribus illis vigiliis, scilicet Joannis Baptistae, Petri et Pauli, et Assumptionis beatae Mariae; quoniam hae sunt praecipue solemnitates, quas in aestate habemus.

(1) Psal. 123

CAPUT XXI.

CUR TER NOCTE SURGEBANT.

Causa vero et ratio quare ter nocte surgerent, hujusmodi adferri potest, quod quadam similitudine majores nostri ad hoc moti fuerint. Quemadmodum enim ii, quorum civitas ab hostibus obsessa est, facile ab incursione interdiu, cum communes vires conferunt, sese defendere possunt, et non vero noctu; ob id noctem ternis dividere solent excubiis, ut in prima quiete vigilent omnes, quod illud tempus sit periculosissimum, ac paulo post tantum ii circa muros permaneant, quorum primo sit vigilare usque ad conticinium: deinde vero ut illi surgant, quorum est secundo loco excubias agere, et pernoctare ad galli cantum usque: atque ita demum et tertii vigiles surgant, donec jam dies sit. Sic sancti patres similem excubandi vicissim consuetudinem sumpserunt ad tutandam sacrosanctam Ecclesiam, quae una est omnium fidelium civitas, quam diabolus impugnat quotidie, quamque ut semel subvertat conatur modis omnibus, idque praecipue noctibus, quando nobis maxime insidiatur. Nox enim peccatis turpibus apta est, furtis, adulteriis, et compluribus aliis, quum homines sperant fore clam, et minus habent pudoris, hinc est: *Qui male agit, odit lucem* (1). Nam sicut aperta est lux, ita nihil opertum relinquit, sed contra nox ut est obscura, sic erubescere nescit. Quare profecto nocte accuratius excubare debemus contra inimici latentis insidias, ne iis ad turpia impellamur.

CAPUT XXII.

DE REPRAESENTATIONE TRIUM TEMPORUM.

Illud quoque notandum est, quod in his trium nocturnarum officiis, tria tempora repraesentamus, tempus scilicet ante legem, tempus sub lege, et tempus gratiae, quorum quodlibet tribus variatur distinctionibus. Temporis ante legem prima fuit distinctio ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad Moysen. Tempus vero sub lege has habuit distinctiones: A Moyse usque ad Davidem, a David usque ad transmigrationem Babylonis, a transmigratione usque ad Christum. Denique prima distinctio temporis gratiae fuit tempus Apostolicae et Evangelicae praedicationis, secunda tempus impugnationis, quod omnes peperit haereses, tertia tempus pacis, quando omnis est haeresis penitus extincta. His distinctionibus ita semel connumeratis, inveniemus novem fuisse temporum diversitates, quas non observari in numero psalmorum, quos in officio nocturno cantamus, innuimus. Diebus enim festis usurpamus novem psalmos, novem Lectiones, novem responsiones, cum novem versibus: in unoquoque nocturno tres sunt psalmi, tres Lectiones, tres Responsiones, tres Versus. Interim tamen sciendum est, novenarium psalmorum, novenarium Lectionum, novenarium Responsorum, cum todidem versibus, pro uno eodemque accipi, quantum ad mundi figuram attinet. In his temporum diversitatibus, quas modo enumeravimus, optime vigilarunt sancti patres, bonis operibus sedulo incumbentes. Quod quidem nos, ut eorum meritis quadam ratione similes efficiamur, in officio nocturno sub novenario numero psalmorum, Lectionum, etc., in laudem Dei exprimimus, excitando nos mutuo ab insidiis diaboli. Atque ideo sane in tribus nocturnis novem dicimus psalmos et lectiones cum caeteris, ut Trinitati imprimis placeamus, ac novem ordinibus Angelorum queamus associari. Nec vero ab re est, quod haec nocte potissimum facimus, quum praesens haec nostra civitas, Ecclesia nimirum, velut umbra quaedam sit coelestis illius Ecclesiae, ad quam divina gratia perveniemus. Celebratur autem officium hoc trium nocturnorum diebus maxime Dominicis, in solemnitatibus Trinitatis, et in festis Sanctorum: ideo, quoniam certo credimus illos Dominicae resurrectionis, quam dies Dominica significat, gaudia jam eos esse consecutos. Simili ratione in eorum festis novem psalmos cum totidem lectionibus ac responsoriis proferimus, quo eos novem ordinibus Angelorum associatos esse ostendamus. In noctibus vero istorum dierum qui solemnes non sunt, psalmi duodecim, quos vulgus dietam vocat, cum sex antiphonis canuntur, ac tres lectiones totidemque responsiones recitantur ea ratione, quod horae duodecim diei adscribantur, et totidem nocti. Quo quidem fit, ut pro unaquaque noctis hora psalmum Deo offeramus, quo a nocte erroris et a mentis nostrae caecitate, ad quam nos per peccatum primi parentis detrusit diabolus, per innumeram Dei misericordiam liberemur. Sex antiphonae designant sex opera misericordiae, quae si recte observaverimus, ab hujus noctis tenebris ad veram lucem, idest Christum, haud dubie perveniemus. Ob id autem hic duos psalmos conjungimus, ut per eos ostendantur laudes et opera nostra sine charitate nihil valere, quae consistit in dilectione Dei et proximi, inter quos nullum est medium. Verum duos psalmos ita connexos propterea una absolvimus *Gloria*, quia laudes nostrae tunc sunt Deo acceptae, quando in charitate persistimus. Tres postremo lectiones, tres

(1) Joan. 3.

connotant aetates, videlicet, pueritiam, juventutem et senectutem. In his enim ne a diabolo seducamur, optime vigilando Dominum laudare tenemur.

CAPUT XXIII.

DE ORDINATIONE SANCTI BENEDICTI.

Beatus Benedictus multo aliter noctis officium instituit. Non quod a superiori Ecclesiae institutione dissentiat, sed ob aliam causam, quemadmodum statim dicemus. Nec sane in quoquam ei est contradictum, sed quicquid fecisset, fuit approbatum et corroboratum a beato Gregorio. Cum enim hic vir sanctissimus, et qui Spiritu sancto illuminatus esset vere habebatur, creditum fuit, quod alio pacto officium non instituisset, nisi idem a Spiritu sancto accepisset. Beatus itaque Benedictus ad perfectioris vitae culmen aspirans, sex psalmos in nocturno primo cantari et quatuor lectiones cum quatuor responsoriis instituit, totidemque in secundo, ut per hoc nobis duplicem vitam, contemplativam et activam aperte innueret. Nam senarius numerus psalmorum vitam nobis indicat activam, in qua sane conveniens est sex opera misericordiae exercere, si ad perfectionem vitae contemplativae feliciter pervenire velimus: quae itidem ut per quatuor Evangelia, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. In tertio porro nocturno tria cantica in laudem Trinitatis cantari instituit, a qua nobis omnem vitae perfectionem dari certo credimus et speramus. Finiuntur autem illa cantica per *Alleluja*, quod est coelestis laetitiae canticum: ut per hoc evidenter notetur Trinitatem dignam esse coelesti laude, nec ad eam plene perfecteque laudandam satis sufficere laudem humanam. Quae vero quatuor sequuntur Evangelicae lectiones, significant laudatores Dei debere per doctrinam quatuor Evangeliorum, quatuor insigniri virtutibus, adeo ut hinc per quatuor responsiones designetur laudantium alacritas. Sed ne, dum hoc agunt, totum illud bonum sibi ascribant, sed potius laudi divinae omne attribuant, et se servos Dei in omnibus esse agnoscant, commode subjungitur: *Te Deum laudamus*. Postea legitur Evangelium, quod denarium connotat, idest vitam aeternam, quae videlicet laudantibus digne reddetur. Per hymnum qui sequitur, nimirum: *Te decet laus, etc.*, gaudium, quod post laborem in denarii remunerationem habebunt sancti, denotatur. Sed quoniam officium monachorum nihil ad nos pertinere videtur, tantum de eo hactenus dixisse sufficiat, et nostrum propositum persequamur.

CAPUT XXIV.

DE PULSU CAMPANARUM ET MATUTINI TEMPORIS INITIO.

Cum Ecclesiae ministri ad nocturnum officium surgunt, quemadmodum in castris vigiles sese tubis excitant, ita hi primo pulsant campanas, in signum fidelibus ut pernoctent, et sese adversus insidiantem diabolum muniant, ac suum Creatorem laudibus extollant, per quem a peccatorum tenebris et ab iniquitate daemonum se fore liberandos certissime sperent. Quomodo vero pulsandum sit in magnis solemnitatibus, diebus Dominicis, festis minoribus et aliis diebus privatis, opportunius dicetur alias. Dum igitur pulsantur campanae, Ecclesia aperta est, quam simul atque ministri Ecclesiae ingressi sunt, debent se ante omnia ad sanctorum altaria conferre, ibique pressa voce prostrati eos implorare, quatenus et se et suum gregem eorum auxiliis bene vigilando a principe tenebrarum valeant custodire et perpetuo in divinis laudibus perseverare. Sed quoniam campanarum mentionem fecimus, facile illud nobis concedetur, si quod mysterium hic lateat, detracto velut cortice, aperiamus. Campana enim significat concionatores, qui perinde nos ad divinas orationes adhortantur. Lignum vero quod ultra campanae caput protenditur, crucem declarat Domini, et cavilla (sic enim ferrum illud pensile vocant, quod Graeci rectius ῥόπαλον nominant, cujus pulsu campana sonum reddit) mentem concionatoris. Nam ut campana pulsari non potest nisi mediante cavilla, ita quoque inutilis ille est concionator, qui mente non sit praeditus. Caeterum chorda quae campanae appenditur, sacram exprimit scripturam. Quia sicut chorda ex tribus potissimum conficitur funiculis, sic triplex omnino esse dicitur Scriptura, nempe historica, allegorica atque aethica. Quod autem campana elevetur ac deprimatur, indicio nobis est sacram Scripturam loqui aliquando alte et aliquando submisse. Jam ergo redeamus, unde diverti coepimus. Pulsatis campanis, hebdomadarius (ita eum appellamus, cujus est tota hebdomada in choro administrare officium) alta voce incipit: *Domine labia mea aperies*, idest *aperi*, ut sit enallage temporis. Domine, inquam, aperi, *et os meum annuntiabit laudem tuam*. At non et antea apertum os habuit, quum orabat? Habuit quidem, sed is est loquendi modus. Non enim dicitur apertum os habuisse, quamdiu submissa voce orabat, sed tunc aperuisse, quando illius vox aperte incoepit audiri: vel necdum os aperierat ad laudandum Dominum, licet aperuisset ad orandum: vel etiam tangit religionem sa-

cerdotum primitivae Ecclesiae, qui quum irent cubitum, signaculo Crucis se muniebant, vocem, comprimentes ad tempus usque matutinum, et tunc demum vocibus in laudem Dei prorumpebant. Sed quia hoc habet homo a Deo, quod ipsum laudet, ideo ab ipso petit, ut sibi os aperiatur, inquiens: *Domine labia mea aperies.* Verum enimvero quum diabolus semper odio habet laudem Dei, et hominem tunc acerrime impugnet, quando se Dominum laudare promittit, ne laudator Dei a diabolo superetur, cui haud facile est resistere, divinum implorat auxilium, cum ait: *Deus in adjutorium meum intende.* Unde profecto etiam nunc moris est, ut tunc Crucis fiat signaculum. Tum divino fretus auxilio, quod semper praesto adest illud invocantibus, feliciter auspicatur promissam laudem non solum Patri, vel Filio, vel Spiritui sancto, sed toti Trinitati, cum inquit: *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto.* Inchoata ad eum modum Dei laude, cantor, qui est quasi praeco Ecclesiae, vel ejus vicarius, alios adhuc ante altare suis orationibus insistentes ad laudandum Dominum hortatur, quum ait: *Venite exultemus Domino, etc.*, in quo psalmo etiam quaedam causae quamobrem Domino exultandum sit, continentur.

CAPUT XXV.

DE HYMNO, ET DE IIS, QUAE AD TERTIAM USQUE NOCTURNAM FIUNT.

Finita exhortatione, quae ob id appellatur *Invitatorium*, quod ceteros ad laudem Dei invitet, sequitur ipsa laus, videlicet hymnus, qui ideo stando canitur, ut in erectione corporum ostendamus, quam in laudando Dominum corda sursum erigere debeamus. Quia nisi mens linguae consonet, certum est vocem quatumvis clamosam Deo non placere. Antiphona, quae sequitur, quaeque suaviter modulando canitur, mentis devotionem, quam in laudando Dominum habemus, designat. Verum ideo illa primo incipitur, et finito psalmo, qui ei modeste accinitur, tota cantatur, quia tunc recte laudem nostram modulamur, si ex bona mentis devotione incoepta, simili devotione absolvatur. Antiphonae autem sunt quasi quaedam cantilenae ad animorum recreationem divinis laudibus insertae. Versiculus, qui postea cantatur, significat, quod tunc ab officio psalmorum nos ad officium lectionum vertimus. A pueris hic canitur, ut tum demum intelligamus nostrum Deo placere servitium, si cum innocentia hoc agamus. Postea dicitur dominica oratio, quae inter alias orationes habetur maxima, auctoritatis privilegio. Atque haec ideo dicitur, ut per eam tentationes diaboli reprimantur. Cum enim diabolus sentit nos velle legere lectiones, in quibus sanctorum victoriae ab iis contra ipsum obtentae recitantur, vel quae ad morum instructionem et virtutum informationem maxime leguntur, tunc acrius impugnat nos. Quare ne ab ipsius impugnatione devincamur, orationi magis, quam voci incumbimus. Ultima autem pars orationis aperta voce recitatur, scilicet: *Et ne nos inducas in tentationem*, ut pateat ad quid illa dicatur oratio, ne videlicet qui lecturus est, id elationis gloria faciat, atque ita per diabolum seducatur, et auditorum mentes lectionis intellectu ac profectu per ipsius phantasticas tentationes defraudentur. Tunc itaque lector ad librum accedit, ac priusquam legere incipiat benedictionem, tamquam legendi licentiam petit a sacerdote, inquiens: *Jube Domne benedicere*, per quod innuitur neminem debere in Ecclesia legere, nisi petita venia, ut jussus sit, vel ad hoc ante permissus. Sed animadvertendum est, eum, qui lecturus est, hic *Domne* dicere, non *Domine*: quoniam ad hominem loquitur, qui ut est semiplenus et imperfectus respectu nostri Domini, ita sincopato utitur vocabulo. In fine vero lectionis plene inquit: *Domine* hoc modo: *Tu autem Domine.* Quod praeter caeteros maxime observant monachi, quum dicunt *Domnus Abbas*, non *Dominus Abbas.* Hinc etiam est, quod famuli dominis suis inservientes, si quando illis pocula porrigunt, non debeant utrumque genu flectere, sed dumtaxat alterum, nempe sinistrum, per quam partem significatur corporalis servitus, quae tantum debetur hominibus, et non spiritualis. Nec est acclinandum Principi saeculari recta facie, sed ab aure sinistra capite flexo. Finita igitur lectione adjungit lector: *Tu autem Domine* non *Domne*, ut qui perfectum alloquitur Dominum, et omnino talem qui perfecto et pleno vocabulo dignus est. Nec illud sane ad lectionem pertinet, aut praemissae lectioni continuatur, sed lector, absoluta lectione, dirigens sermonem ad Dominum et sese excusans, inquit: *Tu Domine miserere nostri.* Quorum verborum sententia haec est: Domine, forsitan ego peccavi in legendo, modulate pronuncians humanae laudis cupiditate, et fortassis etiam peccaverunt auditores, quod variis cogitationibus fuerint intenti et lectioni debitum non tribuerint auditum; sed, tu Domine, miserere nostri. Quod autem a cunctis generaliter respondetur: *Deo gratias*, pertinet ad lectionem, et vox est Ecclesiae gratias Deo persolventis; aeque ac dicerent: Deus pavit nos verbis salutis, quae sunt animae cibus, de quo beneficio vicissim nos Deo agimus gratias.

CAPUT XXVI.

DE TERTIA NOCTURNA.

In tertia nocturna similiter recitantur lectiones, sed de homelia Evangelii. Quare autem hoc fiat, haec est ratio; quod tertia nocturna declaret tempus gratiae, ut praedictum est superius, quo tractabantur Evangelica. Notandum interim hic est fuisse quoddam tempus, quo veritas Trinitatis ab haereticis maxime impugnaretur, sed tandem haeresi confutata atque ejecta, ac populo ad veritatis cognitionem reducto, ordinaverunt sancti patres ut nona lectio de Trinitate legeretur cum suo responsorio. Quod quidem aliquandiu fuit observatum, sed postea tamen neglectum. Cum enim Ecclesiae lectionem de Trinitate legere non fuerat necesse, universis jam Christianis sane credentibus, eam legere omisit, sed ejus responsorium retinuit. Inde est, quod in aestate dominicis diebus novum semper responsorium de Trinitate cantamus; quamquam tunc proprie responsorium non dicitur, quod praemissae lectioni respondeat. Nam responsoria lectionibus, quibus subjunguntur, semper debent respondere, quoniam inde sic sunt nominata: quemadmodum et versus appellantur, quod iis finitis, vertantur responsoria, idest revertantur et iterum cantentur, vel saltem eorum particula aliqua. Atque ita solvitur quaestio illa musicae quae fit de versibus secundi toni, qui terminantur in C, cum secundus tonus semper in D finiatur. Dicimus enim quod istic non est finis, sed in repetitione responsorii. Potest tamen dici quod communiter appelletur responsorium, non quod praemissae respondeant lectioni; sed illi lectioni, quae de Trinitate legi solebat. Absolutis nocturnis, Ecclesiae lumina accenduntur, et pulsantur campanae, atque alta voce canitur: *Te Deum laudamus.* Quo quidem significatur laetitia et gaudium ejus mulieris, quae, incensa lucerna, drachmam quam perdiderat, invenit. Quod autem istius cantici finis, videlicet: *Per singulos dies*, et alii versus qui sequuntur, paulo altius canantur, designat vicinarum congratulationem, quae mulieri ob repertam drachmam congratulabantur. Nam et campanarum compulsatio earumdem repraesentat convocationem.

CAPUT XXVII.

DE OFFICIO DIURNO.

Post noctis officium, agendum est de diurno, quod in septem partitur distinctiones; videlicet in laudes matutinas, horam primam, tertiam, sextam, nonam, vesperas, et completorium. Missa etenim ad officium tertiae vel nonae spectat; nam his duabus horis Missa regulariter celebratur. Quod autem diei officium septem horis distinctum agimus, a Propheta habemus, qui ait: *Septies in die laudem dixi tibi* (1). Sed cur quaeso septies? Quia quum nocturnum officium misericordiae tempus exprimat, quo genus humanum a diabolo obsessum misere servabatur, optime sequitur, ut diei officium tempus designet nostrae redemptionis, aut nostrae liberationis factae per Christum, solem justitiae, qui claritate suae divinitatis tenebras nostras illuminavit, atque ex diaboli servitute nos extraxit; ita ut inde septies quoque die laudes Deo cantemus, quoniam nos tantum boni munere septiformis gratiae sancti Spiritus accepimus. Quandoquidem vero a tenebris peccatorum per viam poenitentiae ad vitae libertatem pervenitur, hinc natum est ut diebus profestis, seu feriis ad laudes matutinas caneretur psalmus ille poenitentialis, nimirum: *Miserere mei Deus.* Diebus autem festis, excepto Quadragesimae tempore: *Dominus regnavit decorem.* De quo, ut de psalmis aliis, dicetur postea.

CAPUT XXVIII.

CUR SEPTIES IN DIE LAUDEMUS DOMINUM.

Est et alia ratio quamobrem septies in die laudemus Dominum; quod quilibet dies uniuscujusque repraesentet aetatem; non quod eam omnis homo habeat, sed quam haberet, nisi peccaret. Haec autem septem habet varietates, infantis, pueri, adolescentis, juvenis, viri, senis et decrepiti. Per matutinas laudes repraesentatur infantia, per primam pueritia, per tertiam adolescentia, per sextam juventus, per nonam aetas virilis, per vesperas senectus, per completorium aetas decrepita ac finis humanae vitae. In his profecto omnibus aetatibus Creatorem laudare tenemur. Quod autem infantiae nostrae tempore Dominum laudare possimus, evidens nobis facit argumentum beatus Nicolaus, qui quarta et sexta feria matris ubera virtute abstinentiae non sugebat. De aliis aetatibus satis est manifestum. Sunt item quamplurimae aliae rationes, quare istarum horarum temporibus Dominum praecipue laudamus. Rubescente diei aurora cantamus laudes matutinas, quae matutinae nuncupantur, a *mane* quod bonum est, si lumen est bonum, atque nihil esse melius luce videtur: bonum igitur est mane, quum eo tempore nobis lumen redditur. Appellantur vero *laudes*, quod officium laudem

(1) Psal. 123.

potissimum sonet divinam, quam ei damus, quoniam a tenebris erroris nos ad lucem veritatis reduxit. Hoc igitur tempore laudes Deo canimus, quia ejusmodi hora mundum creavit et Angelos, qui statim atque conditi sunt, suavi cantu ac modulamine Creatori suo laudes jubilarunt. Eodem quoque tempore populum Israeliticum per mare rubrum transduxit incolumem ac Ægyptios submersit. Rursus eadem hac hora Christus victor a morte surrexit.

CAPUT XXIX.

DE ALIIS SEX HORIS.

Sequitur de aliis sex horis, sub quibus item sex aliae horae comprehenduntur. Diei itaque duodecim horae attribuuntur, et totidem nocti. Sub prima hora duas complectimur, ipsam videlicet primam et secundam: sub tertia tres, ipsam tertiam, et quartam et quintam: sub sexta itidem tres, ipsam sextam, septimam et octavam: sub nona duas ipsam nonam et decimam: vesperae repraesentant undecimam: completorium duodecimam. At roget aliquis, cur potius hisce diei horis diurnum celebretur officium, scilicet prima, quam secunda; tertia, quam quarta, vel quinta; sexta, quam septima aut octava; nona, quam decima? Quoniam istae horae quibusdam insigniuntur privilegiis. Prima enim hora Christus Pilato a Judaeis traditus fuit, et a morte resurgens prima hora Mariae Magdalenae apparuit. Prima hora visus est in littore septem discipulis piscantibus, quibus dixit: *Pueri numquid pulmentarium habetis?* (1) Hora vero tertia vexatus est linguis Judaeorum, et flagellatus, eademque hora Spiritus sanctus ipso die Pentecostes discipulis fuit datus. Sexta hora Christus pro nobis ligno crucis clavis affixus est, atque eadem quoque hora ipso die Ascensionis cum discipulis discubuit. Nona hora exclamans spiritum emisit, et lanceatus e latere corporis sui duo nobis eduxit Sacramenta, aquam videlicet baptismatis, et sanguinem redemptionis ac salvationis nostrae. Vespere de cruce depositus est, qua item hora in ultima coena cum discipulis suis coenavit, ubi illis Sacramentum corporis et sanguinis sui tradidit, quod nobis saluberrimum Testamentum hinc discedens reliquit: eadem rursus hora duobus suis discipulis proficiscentibus in Emmaus in fractione panis fuit agnitus. Postremo in Completorio Patrem pro suis discipulis oravit, qua etiam hora in sepulchrum positus est.

(1) Joan. 21.

CAPUT XXX.

DE PSALMIS QUI HISCE HORIS CANTANTUR.

Qui psalmi hisce horis et quae cantica debeant usurpari, equidem satis notum esse puto. Quia vero ad aliam spectent eruditionem, ac nos de generali officio hoc tempore tractare proposuerimus; paucis quae hic sunt praecipienda tradamus. Sciendum ergo est generaliter in matutinis laudibus sex psalmòs semper cantari, atque in aliis horis similiter, per quos sex opera misericordiae designantur, quibus operarii in vinea Domini laborantes intenti necessario esse debent, quaeque si pie ac mundo corpore exerceamus, a servitute diaboli liberati, ad vitae libertatem procul dubio perveniemus, et pro mercede fidelissimi laboris denarium divinum, hoc est, sempiternam vitam recipiemus. Sane notandum hic venit quod in laudibus matutinis duos conjungimus psalmos scilicet: *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo:* et *Deus misereatur nostri*, quos una tantum *Gloria* finimus. Sed quare hoc fiat, hujusmodi potest ratio adduci: quoniam alter horum Dei significat dilectionem, alter vero proximi, quae duae dilectiones usque adeo inter se sunt connexae, ut una sine altera in christiana perfectione intelligi nequeat. Ad hymnum autem trium puerorum, scilicet: *Benedicite omnia, etc. Gloria Patri* non adjungimus, quod propter ejusmodi fidei confessionem in caminum ignis sint conjecti, quo quidem facto maxime derogatum est Trinitati: vel quod ejus hymni postremus versiculus idem significat cum *Gloria Patri*, ne quid in sacris Scripturis supervacaneum reperiatur. In matutinis vero laudibus non jubilamus nisi in ultima tantum antiphona. Nam cum per laudes, Domini intelligamus resurrectionem, in qua nihil penitus desideravit, beatitudine et immortalitate jam consecuta, certe nullo hic opus est jubilo, qui rei alicujus significat desiderium. Nec etiam in completorio, quod octavam connotat resurrectionem. Non quod post resurrectionem jubilus esse desinat, quando verius cum ipsis angelis Creatori nostro jubilum simus cantaturi, sed quod tum suam amittet significationem, qua alicujus rei dicitur esse desiderium. Tum enim nihil desiderabimus, vt inquit Dominus: *In illo die me non rogabitis quidquam* (1). Dictis itaque ad eum modum psalmis cum antiphona, legit sacerdos lectionem, quam alio nomine appellamus Capitulum, quoniam ex capite Epistolae istius diei sumitur. Legitur autem absque *Jube Domne benedicere*, et absque sacerdotali benedictione, quod

(1) Joan. 21.

Praelatis Ecclesiae ac sacerdotibus proprium sit eam semper legere, qui legendi veniam non petunt, quum eam aliis dare debeant. Nec est quod quis nobis objiciat, si in nocturnis (quod fere fit) sacerdos lectionem legerit, an etiam sit necessarium veniam postulare ac dicere: *Jube Domne benedicere*, quod ejus sit benedictionem et licentiam dare? Dicimus enim, quod si hoc pacto lectionem legerit sacerdos, eum praeter officium suum facere, cum sit lectoris. Verum si hic non adsit, tum facile permittitur ut vel sacerdos, vel clericus sacerdotis, vel etiam quispiam alius ordinis minoris tamquam lecturus dicat: *Jube Domne*, atque ei benedictio a sacerdote reddatur. Absoluto Capitulo non subjungit: *Tu autem Domine*, quia ratio postulat ut sacerdos sit perfectus, et qui suggestionibus diaboli haud facile succumbat. Sacerdos igitur in persona Domini per Capitulum nos sensu admonet atque hortatur ore, ut in fide perseveremus, et operibus misericordiae perpetuo incumbamus.

CAPUT XXXI.

DE HYMNO ET ALIIS SEQUENTIBUS.

Deinde canitur hymnus, per quem laetitia quam assecutam habemus ob libertatem, exprimitur. Sed quia Christus nobis hanc laetitiam acquisivit, ne ingrati de beneficio accepto videamur, in laudem illius,finito hymno,prorumpimus, et quia nos liberavit, gratias ei referimus alta voce cantando: *Benedictus Dominus Deus Israel*. Et quare obsecro? Quia nos visitavit existentes in miseria, et fecit redemptionem plebi suae.Hoc absoluto cantico cum antiphona, quae notat dilectionem quam in laudando Dominum habemus, ait ad populum sacerdos: *Dominus vobiscum*.Quod sane sumptum est ex libro Ruth; sic enim legitur Booz et Obed suos salutasse messores. Ac statim a populo respondetur: *Et cum spiritu tuo*, quod ex Epistolis Pauli sumptum est: ceu si sacerdos diceret: Laus nostra sit acceptabilis Deo, et gratiam sibi accipiat, ac nos praemio vitae remuneret.Cum autem populus respondet: *Et cum spiritu tuo*, hoc est idem, ac si diceret: Tu pro nobis preces ad Dominum effundis, sed quia illas preces tantum approbat Deus et exaudit, quae ex bono animo procedunt, ipse, sine quo nullum bonum est, sit et cum spiritu tuo. Tum sacerdos quasi suae bonitati diffidens, inquit ad populum: *Oremus:* quod humilitatis et evitandae arrogantiae gratia dicitur, quasi dicat: Orate simul mecum, ut quod postulamus, citius impetremus. Tunc dicit orationem, eaque dicta,respondet chorus: *Amen*, quasi dicat: Ita nobis fiat, quemadmodum orasti, vel: feliciter tua sit oratio peracta. Sumptum autem est *Amen* ex Apocalypsi Joannis.Atque ad eumdem modum rursus populum salutat sacerdos, repetitque quod antea dixerat: *Dominus vobiscum*, quasi dicat: Si gratiam Dei impetrastis, in ea perseverate. Et iterum respondet populus: *Et cum spiritu tuo*, quasi polliceatur: Orasti pro nobis, et nos vicissim pro te oramus. Tum pueri canunt: *Benedicamus Domino*, quod ex psalmo tertio acceptum habemus. Quibus rursum chorus respondet: *Deo gratias*, quod Apostolo acceptum referimus. Eo autem significatur, quod usque ad finem vitae in innocentia Deo inservire debeamus, ac illi benedicere, pro beneficiis gratias persolvendo. Ultimo sequuntur suffragia sanctorum. Nam quamdiu quidem vivimus, tanquam in lubrico solo et fragili glacie sumus constituti,in diesque cum daemonibus vehementissime confligimus, ita ut sanctorum suffragiis non possimus non indigere. Post suffragia repetitur: *Benedicamus Domino*, non a pueris, sed a sacerdote, quemadmodum etiam in Completorio et magnis solemnitatibus in quibusdam Ecclesiis a majoribus. Quo quidem significatur nos fore in aeterna beatitudine cum Domino perfectos laudatores; in hac enim vita perfecti esse non possumus.

CAPUT XXXII.

DE OFFICIO ALTARIS.

Nunc de officio altaris dicamus. Et primo quidem de sacerdotum indumentis, eorumdemque significatione, ac deinde quid officium Missae, quid Introitus, quidve tropi nominentur, occurrit exponendum. Cetera vero breviter ordine, veluti in summa quadam perstringemus. Res enim ardua est, et quae ingenii nostri vires facile excedit.Sacerdos ergo tamquam advocatus et pugil cum antiquo hoste pugnaturus, vestibus sacris quasi armis induitur. Sandalia enim pro ocreis assumit, ne quid maculae vel pulveris affectioni etiam inhaereat. Sic Amictu pro galea caput contegit: pro lorica totum corpus cooperit Alba, cingulum assumens pro arcu, et subcingulum pro pharetra. Vocatur autem subcingulum quiddam in stola, quod ligatur cum cingulo. Quum stola collum circumdat, quasi hastam contra renitentem vibrat. Manipulo pro clava utitur; casula quasi clypeo protegitur; manus armatur libro pro gladio. Atque ita instructus, ad postremum per confessionem diaboli renunciat dominio.

CAPUT XXXIII.

DE CONFESSIONE SACERDOTIS ANTE MISSAM.

Sacerdos enim priusquam cantet Missam, confessionem pronuntiet oportet. Nam, ut inquit Sa-

lomon: *Justus prior est accusator sui* (1). Debet autem peccata confiteri generaliter, nec mensuram excedere. Sic itaque ad certamen munitus contra spiritualia nequitiae in coelestibus, et pro sedanda Judicis ira in subditos, ad altare procedit, et populus quasi pro suo pugile oraturus diebus profestis, terrae prosternitur. Quum vero cantat orationes, et reliqua recitat, tum quasi totis viribus adversus diabolum pugnat. Nam cum et casulam in humero plicat, velut gladium contra hostem praeparat, ita ut, quum Evangelium legitur, diabolus, tamquam gladio percutiatur. Sub finem autem pax datur, quo quies populo, hoste devicto ac prostrato, nuncietur. Exinde redeundi data licentia, populus Deo agit gratias, ac quisque ad sua revertitur.

CAPUT XXXIV.

DE OFFICIO MISSAE.

Officium Missae sive Missa, appellatur totum illud, quod a principio usque ad finem dicitur, nempe ab Introitu usque ad *Ite Missa est*, cujus mens et sententia haec est: Ite ad Christum, et ipsum sequimini, quia Missa est pro vobis hostia ad Dominum placandum. Quandoque tamen restrictius et quasi specialius pars, quae prima canitur, nimirum Introitus, officium Missae appellatur, quae sic dicta est, quod isthuc mittatur Angelus. Distribuitur autem Missa in quatuor omnino partes: in obsecrationes, orationes, postulationes, et gratiarum actiones (2). *Est enim Missa omnis obsecrationis, postulationis, et gratiarum actionis.* Prima pars extenditur usque ad Offertorium, altera usque ad finem Dominicae orationis, cum *Amen* respondetur, tertia usque ad communionem, quarta usque ad finem. Ac prima quidem est catechumenorum vel neophitorum quod fere idem est, cum catechumenus appelletur noviter instructus sive sit baptizatus, sive nondum etiam, et neophitus quoque noviter instructus sive baptizatus, sive non. Amplius enim aut diutius eis interesse non licet, non aliter atque Judaeis aut ethnicis, quod necdum sint membra Ecclesiae. Ob quam sane causam diaconus e pulpito alta voce dicere debet: *Exeant catechumeni foras.* Hinc est quod pars ista nominetur Missa, ab emittendo, quoniam tunc foras mittuntur. Coepit autem illud originem ab eo quod de Domino dicitur: *Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes* (3). Nam per cathecumenos illi significantur, de quibus hoc dictum est. Vocatur itaque Missa totum illud officium, quod est ab introitu, usque ad *Ite Missa est*, quamquam et interdum Missam appellamus ea verba, quibus corpus domini conficitur.

(1) Prov. 18.
(2) I. Timot. 2.
(3) Joan. 2.

CAPUT XXXV.

DE INTROITU, TROPIS, ET LINGUIS, QUIBUS MISSA CELEBRARI POTEST.

Introitus vero dicitur, quod sacerdos Missam auspicaturus primo ad altare debeat intrare, sicut Episcopus qui extra chorum quandoque diebus festis Dei armis induitur. Dum enim canitur Introitus, intrat ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solemnitatibus vero ter. Quandoque intermiscentur Tropi. Dicitur autem *Tropus* a Graecis, quod nobis est *conversio*, quoniam isthic quaedam fieri solent conversiones. Animadvertendum hic est, tribus linguis Missam celebrari, hebraica, graeca et latina, quod titulus Christi jam in Cruce pendentis scriptus fuerit graece, hebraice et latine. Unde est, quod in unaquaque Missa harum trium linguarum aliquid apponatur. Et ab hebraea quidem, quod sit praestantissima: *Alleluja, Amen, Sabaoth, Osanna.* Alleluja quoniam a diversis multis modis exponitur, quos et alibi sufficienter diximus, nunc praeterire volumus; juxta interpretationem tamen Hieronymi, quae omnium est optima, interpretatur: *Laudate Invisibilem.* Quid *Amen* sit, satis constat. *Sabaoth* est exercituum, sive militiarum, virtutum et victoriae. *Hosanna* denique est, *salva obsecro.* Et ubi quaeso? *In excelsis. Hosi*, idest, obsecro, *anna*, idest salva. Inde *hosanna*, quasi hosianna, ex correpto et integro.

CAPUT XXXVI.

DE KYRIE ELEYSON, ETC.

Sequitur *Kyrie eleison* et *Christe eleison, etc.*, quod ideo graece canitur, ut ostendatur Ecclesiam primo in Graecia coepisse, ac inde Romam postea delatam fuisse, unde reliqua sunt latina. Cantatur autem ter propter Patrem et Filium et Spiritum sanctum continue, idque ternis vicibus, ut simul dicatur novies, propter novem ordines angelorum, quibus associari petimus. In quibusdam Ecclesiis additur ημας, quasi dicant: *Domine, miserere nostri.* Solemnibus diebus sequitur hymnus de Evangelio, sive Evangelicus: *Gloria in excelsis Deo*, quod antea solum ad Missam dicebatur. Reliqua vero beatus Hilarius Pictaviensis Episcopus apposuit, scilicet: *Laudamus te*, et cetera quae sequuntur, quae etiam ad Missam cantari instituit. Verum enimvero tum illud cani consuetum est, quum festum agitur Apostolo-

rum, martyrum, confessorum et eorum, in quorum honorem Ecclesia est dedicata, quaecumque etiam illa sit. Eo autem finito, sacerdos salutat populum, inquiens: *Dominus vobiscum*. Quae salutatio ex veteri sumpta est Testamento, nimirum, ut dictum est, ex libro Ruth, pertinetque ad minores sacerdotes. Est enim et alia videlicet: *Pax vobis*, quae ut est sumpta ex Evangelio, ita solum spectat ad Episcopos, et qui iis sunt superiores. Quo sane illud expresse innuitur, quod novum Testamentum, dignius sit Testamento veteri. Responsio vero populi: *Et cum spiritu tuo*, ex Apostolo in epistola ad Titum desumpta est. Cum denique ait: *oremus*, universalem ad se colligit Ecclesiam, quasi esset syndicus aliquis in persona multorum loquens; hoc enim syndicus significat. Longa vetustate comprobatum est, quod *oremus*, dicimus; antiqui enim praemisso *oremus*, extemplo orationem communiter subjungebant. Nos vero omissa oratione, illud tantum, videlicet *oremus*, reservavimus.

CAPUT XXXVII.

DE ORATIONE, ET QUOTIES SE IN MISSA VERTAT SACERDOS.

Oratio sive Collecta statim subsequitur, qnantumvis Collecta proprie vocetur oratio illa quae fit in processione, quum populus et universus clerus ab una Ecclesia procedit ad alteram. Tum enim sacerdos aut Episcopus collecta omni multitudine, istiusmodi oratione super populum uti solebat, quae proprie dicebatur Collecta. Nunc autem oratione illa praetermissa, tantum (ut diximus) *oremus* retinuimus. Notandum obitèr hic est, sacerdotem in qualibet Missa se quinquies convertere et septies populum salutare. Primo, in ipso exordio, secundo in Evangelio, quod non in altari, sed in assère, vel aliquo lectorio versus Aquilonem legi oportet plicata in humero casula, quod diaconi tum fungatur officio. Tertio, cum ad dextrum cornu altaris revertitur, unde venerat, dicto symbolo, si fuerit solemnitas: tum enim se convertit ad populum. Quarto, post offertorium, cum inquit: *Per omnia saecula saeculorum*, et consequenter: *Dominus vobiscum*, sed non vertit se. Nam, ut dici solet, nemo qui ad aratrum manum applicuerit, retrorsum respectare debet. Quinto cum ait: *Pax Domini sit semper vobiscum*, nec tum se convertit. Sexto post communionem, et ultimo in fine. Quod autem ad orationem attinet, sciendum est nunc unam legi oportere, nunc tres, nunc quinque, nunc septem, sed non ultra. Et unam quidem propterea quod una sit Epistola atque ùnum Evangelium, vel propter Dei unitatem. Tres vero propter trinitatem: nam et Deus numero gaudet impare, vel quia Dominus ter in passione oravit. Sic quinque legi possunt proter quinquepartitam Christi passionem, vel quinque ejus vulnera. Verum septem ideo, quod septem in oratione nostra Dominica habeamus petitiones, vel etiam propter septem dona Spiritus sancti, quae apud Isaiam numerantur. Septenarium enim numerum nullus excedere debet.

CAPUT XXXVIII.

DE EPISTOLA, GRADUALI, ALLELUJA, ET PROSA.

Deinde legitur Epistola, quae est sermo absentis missus ad absentem, a Graeco verbo ἐπιστέλλειν, quod *mittere* significat, sic appellata. Tales sunt Petri, Pauli, Jacobi, et Joannis ad varios missae, quae hoc in loco ut plurimum leguntur. Sed si contingat (contingit autem saepe) ut vel ex Apocalypsi vel ex Prophetis aliquid hic legatur, nihilominus dicitur Epistola, idque ob eam causam, quod tum ante Evangelium quodammodo mittatur. Summopere autem cavendum est, ne quis Epistolam legere praesumat, nisi sit hydodiaconus, aut diaconus, aut etiam sacerdos. Melius enim est ut sacerdos legat, etiamsi cantet missam, quam acolythus. Post Epistolam vero cantatur *Responsorium* cum suo versu, sive *Graduale*, ut vocant. Appellatum autem est *Graduale* quod a minoribus gradibus ante altare vel a majoribus etiam diebus profestis cani soleat; in solennitatibus vero in altioribus, hoc est, in pulpito etiam a pueris. Vel quia gradatim cantatur, vel quia de gradu ad gradum procedere debemus, hoc est, de virtute in virtutem ascendere. Dictum est idem *Responsorium*, quod versui respondeat, qui item a *vertendo* nominatus est, quoniam nos ad orientem vertimus, vel quoniam versus ad Responsum sit regressio, aut ad officium aliud, ut in matutinis. Postea sequitur *Alleluja*, cujus interpretatio modo exposita est secundum Hieronymum. In hujus fine *neumatizamus*, hoc est, jubilamus, dum finem protrahimus, et ei velut caudam accinimus. Est enim differentia inter *neuma neumae*, et *pneuma pneumatis*. *Neuma* foeminei generis est jubilus, sicut in fine antiphonarum; *pneuma* vero neutrius generis, est *Spiritus sanctus*. Postea versus dicitur, unde similiter conversio fit ad Alleluja. Sequitur deinceps Sequentia quam nos *Prosam* appellamus. Fertur Notgerus Abbas apud sanctum Gallum natione Teutonus (1) primo sequentias composuisse, atque eas postea in Ecclesia cantari institutum fuisse per Nicolaum Summum Pontifi-

(1) Hic Episcopus fuit Leodiensis circiter annum 850.

cem. Post hunc autem dicitur Hermannus Contractus inventor astrolabii fecisse duas has: *Rex omnipotens die hodierna, et Sancti Spiritus adsit nobis gratia, etc.*

CAPUT XXXIX.

DE EVANGELIO.

Finita Sequentia, legitur Evangelium, quod triplicem habet inchoationem, vel per *initium sancti Evangelii*, sicut in principio quatuor Evangeliorum, vel per *in illo tempore*, vel per aliam determinationem regiae aut alterius alicujus magnae potestatis, ut; *Fuit in diebus Haerodis etc: Anno quintodecimo Imperii Tiberii Caesaris.* Dicitur autem *Evangelium* ab εὖ bene, et ἄγγελος nuncius, quasi dicatur *bonum et laetum nuncium.* Proinde vero Evangelium aliquando esse dicitur secundum historiam, quandoque secundum allegoriam, quandoque secundum personam, quandoque secundum partem, et quandoque etiam secundum totum. Secundum historiam, ut illud: *Maria Magdalena et Maria Jacobis et Salome etc.* atque illud etiam quod cantatur in Natali Domini ad secundam missam de pastoribus. Secundum allegoriam cujusmodi illud quod in assumptione beatae Mariae legi consuetum est de Maria Magdalena et ejus forore Martha, nimirum: *Intravit Jesus in quoddam castellum, etc.* Quia cum per Mariam Magdalenam vita significetur contemplativa, per Martham vero, quae administrabat, vita activa: hoc Evangelio docetur in beata Maria virgine utriusque vitae fuisse consummationem, contemplativae scilicet et activae. Secundum personam Evangelium canitur, ut in festo beati Thomae Apostoli, ubi dicitur: *Thomas unus de duodecim etc.* Secundum partem, quemadmodum est in festo sanctae Crucis. Tum enim illud recitatur Evangelium, quod est de Nicodemo, propter ejus extremam particulam, quae ejusmodi est: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* In hoc autem verbo Christus suam indicavit passionem, et sui corporis in cruce exaltationem. Quocirca Evangelium hoc in quo haec continetur particula, legitur in festo sanctae Crucis. Secundum totum denique, cujusmodi est exiguum illud, quod in circumcisione Domini observatur: *Postquam consummati sunt dies octo.* Animadvertendum ergo hic est, quod diebus profestis una dumtaxat candela cerea praecedat diaconum, quum ad legendum Evangelium accedit. Nec id quidem, injuria, cum per illud primus Christi significetur adventus, qui humilis fuit et occultus, ut quem praevenit unus tantum praecursor, videlicet Joannes Baptista, qui fuit verbi lucerna. Festis vero diebus candelae duae praecedunt cereae, quod in secundo adventu, qui solennis erit et manifestus, duo sint praemittendi praecursores Elias scilicet et Enoch. Vel ideo etiam, quoniam Dominus ante faciem suam binos conjunctim misit discipulos ad praedicandum. Illud quoque diligenter notandum est, quod simul atque Evangelium inchoatur, universus populus, tam clerici quam laici, tam qui illud profert, quam qui audit, Crucis signum imprimere debeant in fronte, in ore et in pectore. In fronte, quod locus sit pudoris et verecundiae, unde impudicos homines effrontes dicimus, quasi sine fronte. Per hoc ergo quod fronti signum crucis imponimus, evidenter ostendimus nos non erubescere, quod credamus in Crucifixum, et cum habeamus Deum et Dominum, qui a Judaeis atque ethnicis nobis exprobratur. Unde mehercle Apostolus: *Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam* (1). In ore autem ideo, ut significemus nos audacter Crucem Domini praedicare. Denique in pectore ob eam causam, quo nos paratos esse pro Christi nomine pati ingenue ostendamus. Rursum, in hoc, quod os et pectus Cruce signamus, aperte innuimus, nos audacter ore fateri et corde credere Christum crucifixum, cujus liber legitur, Deum et Dominum nostrum esse. Sacerdos itaque vel diaconus Evangelium lecturus signat se in ore, fronte et pectore, quasi dicat: non erubesco Crucem Domini, sed eam ore prædico et corde credo. Libro quoque Crucem imprimit, tamquam si diceret: hic est liber Crucifixi. Posset autem hoc loco quaeri, quemadmodum Crucis signum fieri debeat a dextrane in sinistram, an vero a sinistra in dextram? Ac nonnulli quidem sunt, qui Croce a sinistra in dextra fieri velint, atque ex hujusmodi versu sumpserunt auctoritatem: *Egressus est a patre etc.* A patre venit Filius in mundum, et ideo Crucem inchoamus a parte superiori, per quam designatur pater. Sed quod a patre absque ulla intercapedine in mundum venit, per quem sinistram partem intelligimus, ideo postquam a superiori parte descendimus, statim a sinistra in dextram pergimus: nam et postea ad Patrem ascendit, quod designat dextera. Alii vero putant, quod a dextra in sinistram fieri debeat, quia Christus a dextera in sinistram, id est a Patre veniens, diabolum per crucem repulit, qui per sinistram significatur. Dicto igitur Evangelii titulo, respondetur ab omnibus: *Gloria tibi Domine.* Proposito namque Evangelio ad legendum, in quo agitur de gloria partim Dei, et partim nostra, quatenus videlicet Christus diabolum vicit, ac nos redemit, et victor ad Patris gloriam ascendit; au-

(1) I. Cor. 1.

ditores Evangelii laetantes ad laudem sui Creatoris inquiunt atque exclamant: *Gloria tibi Domine*, quasi dicant: Gloria tua, quae nobis in hoc Evangelio praedicatur, in aevum nobis sine fine permaneat, semperque crescat et augeatur. Lecto jam Evangelio, quisque dicere debet *Amen:* vel, ut alii volunt, recitato Evangelio, statim dicamus oportet: *Deo gratias*, quemadmodum post quamlibet lectionem sive capitulum. Sed melius est ut dicatur *Amen*, ac nos Cruce contra diabolum muniamus, ne ipse sermones Domini ex pectore nostro rapiat. Necessarium etiam plane est, ut dum legitur Evangelium, velamina capitum deponantur; evangelica enim praedicatio omnia legis velamina demovit, atque homines, qui prius Dominum in aenigmate quodammodo et quasi per transennam videbant, modo ipsam veritatem aperta legis cognitione videre et intelligere fecit. Viri itaque aperto capite Evangelium audire debent, ut quinque sensus ad audiendum magis fiant idonei. Inde est quod clerici non nutriant longos capillos, sed alte tonsos, ut rectius ac perfectius possint audire. Verum enimvero propterea coronam habent, ut demonstretur inter eos et Dominum nullum esse medium. Non ergo longos habeant capillos clerici, si per longitudinem capillorum significetur multitudo peccatorum. Mulieres vero debent audire Evangelium tecto ac velato capite, etiamsi sit virgo, propter pomum vetitum. Et si eveniat ut virgo capite sit aperto, et velamen non habeat, necesse est, ut mater aut quaevis alia mulier capiti ejus pannum, vel simile quippiam imponat. Itemque erecti stare debemus, donec Evangelium pronuncietur; aut capite inclinato, si modo non sedeamus, nisi cogente necessitate. In lege quidem praecipiebatur, ut, dum comederent agnum paschalem, baculos in manibus tenerent, nos vero diacono legente Evangelium baculos deponimus, quod Christo praedicante legales observantiae sint depositae.

CAPUT XL.

QUID SYMBOLUM, QUANDO CANENDUM, ET QUOT SINT NUMERO.

Post Evangelium statim debet subjungi Symbolum fidei, scilicet: *Credo in unum Deum Patrem, etc.*, si solemnitas fuerit. Nec tamen in omni solemnitate, sed in iis tantummodo festis, quorum in Symbolo fit mentio, ut in festo Trinitatis, in Natali, Circumcisione, Epiphania, Paschate, Ascensione, Pentecoste, in festo omnium Sanctorum, Transfigurationis Domini, beatae Mariae, et omnium Apostolorum, sanctae Crucis, et omnibus diebus Dominicis. In aliis autem solemnitatibus dici non debet. Nec vero in solemnitate Angelorum cantari solet, quia illi non credunt, imo jam sciunt, quum plenam et perfectam habeant scientiam. Nec praeterea cani consuetum est in solemnitate duorum Evangelistarum, qui non fuerunt Apostoli, scilicet Lucae et Marci. Sunt qui dicunt Symbolum dici debere in festo beati Joannis Baptistae, quia tum fuit commemorata Christi nativitas (1). Sed eadem ratione qualibet die fit mentio beatae Mariae, adeoque omni die canendum foret. Nonnulli etiam putant, quod in eorum festivitatibus cantari debeat, qui illud composuerunt, atque ejus rei gratia huc illud adferunt, quod in Evangelio Joannis invenitur, quod nimirum in dies fides Apostolorum crescebat propter miracula quae fiebant, quamquam alibi auctoritas habeat, fidem non habere meritum, cui humana ratio praebet experimentum. Pronunciato Symbolo, sub finem ipsius debet fieri signum Crucis, quoniam verbum est evangelicum, non secus atque ipsum Evangelium, nisi quod sit verbum abbreviatum. Unde dictum est de eo: *Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram:* et hoc modo: *Veniet Verbum abbreviatum super filios Dei.* Similiter quoque in omnibus verbis evangelicis signum Crucis fieri oportet, quemadmodum sub finem orationis Dominicae, *Gloria in excelsis*, *Benedictus*, *Magnificat*, et *Nunc dimittis*, quae omnia perinde atque Evangelium stando audiri debent. Notandum est quatuor esse Symbola. Minimum, quod a cunctis communiter in quotidiana oratione dicitur, et quod Apostoli simul composuerunt. Secundum est quod in Prima recitatur: *Quicumque vult salvus esse*, quod ab Athanasio Patriarcha alexandrino contra Arianos haereticos compositum est, licet plerique eum Anastasium fuisse falso arbitrentur. Tertium est, quod Constantinopolitana synodus edidit, videlicet quod in Missa hactenus cani consuetum est. Quartum est, quod ex Niceno concilio prodiit. Scripsit vero beatus Hilarius Pictaviensis Episcopus librum de synodis, in quo et aliud composuit, quod legi oportet in omni synodo vel totum, vel saltem ejus aliqua particula. Ex quo sane liquido apparet, quam illi errent, qui aliam ibi legunt lectionem.

CAPUT XLI.

DE OFFERTORIO.

Dicto symbolo, cantatur Offertorium, sive Offerenda, ut aliqui dicunt. Appellatur autem Offertorium ab offerendo, quia tunc offerimus. Sed necessario hic considerandum est, tria omnino

(1) Luc. 1.

esse quae offerre debemus: primo nosmetipsos, ac deinde ea quae sacrificio sunt necessaria, scilicet panem, vinum et aquam, et si qua sunt alia sacrificio necessaria. Obiter tamen hic dicere possumus panem hunc quasi nominatum esse a graeco vocabulo πᾶν παντός, quod *omne* vel *totum* significat, quoniam cum hic, tum in futuro saeculo, panis iste tota vita nostra est. Vinum autem a *vite* simili fere modo deducere licebit, cui Dominus in Evangelio se comparat, hoc pacto inquiens: *Ego sum vitis vera* (1). Nec denique ignotum esse puto aquam ab *aequalitate* dictam esse, quia per hoc sacramentum nos Angelis aequales fore certo et credimus, et speramus; quamquam vero interdum aqua significet populum, unde: *Aquae multae, populi multi*, quia nec sanguis sine salute populi, nec salus populi potuit esse sine sanguine. Tum vero aqua benedicitur, quando admiscetur vino; sed haudquaquam benedicitur vinum, quoniam peculiarem suam expectat benedictionem. In quibusdam Ecclesiis in magnis solemnitatibus pretiosa offeruntur Ecclesiae utensilia, et in altari ponuntur, vel in locis competentibus. Tertio demum sequuntur manuales laicorum oblationes; clerici enim non offerunt, nisi in exequiis mortuorum, et in nova celebratione sacerdotis. Nam inhumanum videretur, si ii offerre tenerentur, qui ex oblationibus vivunt aliorum. In Offertorio nulla ratione permittitur sacerdoti, ut pixidem, aut aliud hujusmodi manu teneat, quo omnem avaritiae effugiat suspicionem.

CAPUT XLII.

DE SACRIFICIO.

Sacrificium dicitur quasi quo *sacrum efficitur:* ubi cognoscendum est, quod olim sacrificium ab Apostolis et viris apostolicis in primitiva Ecclesia vasis ligneis, ac vulgaribus vestibus celebrabatur. Tum enim erant (ut dici solitum est) lignei calices et aurei sacerdotes, nunc vero est e contra. Paulo tamen post Severinus Papa instituit idem vitreis fieri vasis; sed quia erant fragilia, Urbanus Papa voluit, ut argenteis vel aureis sacrificaretur, vel etiam ob paupertatem, stanneis, quae tamen non facile aeruginantur. Hostia secundum Hebraeos ab *ostio* nuncupata est, quia ad ostium tabernaculi offerebatur; secundum ethnicos vero ab *hoste* derivata est, nam *hostibus a domitis* (ut ille ait) *hostia nomen habet*. Dicta est etiam *victima* a *vincendo*, et *immolatio*, quod isthic Christus sacramentaliter *immoletur*, qui in veritate semel pro peccatis nostris in Cruce est immolatus. Appellata autem est immolatio a *mola*, qua in sacrificiis conteri solebat, genus quoddam frumenti, quod far vel ador dicitur, unde: *Et adorea liba per herbas*. Ponebatur eum inter cornua altaris vel animalis, cultro isthic facto foramine. Mola vero in altari dicitur pars media sub qua reliquiae sigillantur, et cui in dedicatione Ecclesiae Crux imprimitur, atque ubi corpus Christi consecratur.

(1) Joan. 15.

CAPUT XLIII.

DE SECUNDA PARTE MISSAE.

Jam vero secunda pars Missae quae proprie Missa appellata est, proxime sequitur, nimirum quam orationis esse diximus. Nam prima pars, de qua hactenus dictum est, vocatur obsecrationis. Haec ergo pars Missae, ut Missam appellemus totum officium ab Introitu usque ad *Ite Missa est*, si strictim accipiatur, proprio nomine Missa appellata est. Habet autem ea quatuor distinctiones. Prima dicitur secreta, altera praefatio, tertia canon, quarta oratio dominica cum sua praefatione. Atque haec quidem pars extenditur usque ad Dominicae orationis finem, *sed libera nos a malo. Amen*, quod tacite a sacerdote proferri debet. Hic itaque considerandum est tot debere dici Collectas, eodemque ordine, et de eisdem in secreta et post communionem, quot praecesserunt in obsecratione ante Epistolam in exordio Missae, nec plures, nec etiam pauciores, hoc semper observato, ne ultra septenarium numerum progrediatur. Summopere item cavendum est, quod si forte Collecta pro defunctis intermisceatur, ne finalis, sed penultima vel antepenultima dicatur, quoniam finis ad suum debet retorqueri principium. Ad postremum generaliter cognoscendum est, quod in Missa pro defunctis nulla debeat pro vivis oratio intermisceri, hac temen communi excepta: *Deus qui vivorum dominaris simul et mortuorum*.

CAPUT XLIV.

DE SECRETA.

Secreta dicitur, quia secrete pronunciatur, cum tamen olim alta voce diceretur, ita ut ab omnibus facile laicis teneretur. Contigit ergo ut quodam tempore pastores panem super lapidem quemdam ponerent, qui, dum hujus secretae verba proferrent, in carnem conversus est, et forsitan transubstantiatus, ut sic loquar, in corpus Christi. In quos divinitus facta est acerrima vindicta, nam ad unum omnes percussi sunt divino judicio coelitus misso. Ex quo quidem facto sta-

tutum fuit, ut posthac tacite ac submisse diceretur. Aut ideo sane occulte et quasi sub silentio dicitur, ne scilicet vilescat, sicut et ob eamdem causam sacrae literae dicuntur esse obscurae. Aut tandem ne a laicis cognoscatur, ita ut hinc triplex silentii sit ratio. Cum autem ait sacerdos: *Orate fratres*, statim incipit orare, et nos similiter hoc audientes, secreto orare debemus, ac duos psalmos canere, nempe: *Exaudiat te Dominus*, et sequentem. Sed quando interim dicit: *Orate fratres*, perinde est ac si diceret: *Dominus vobiscum* tacite, quum sese vertat ad populum. Quare meminerimus sacerdotem, se quinquies ad populum convertere dicendo *Dominus vobiscum*, propter quinque apparitiones, quae fuere ipso die Paschatis. Et quia una apparitio fuit non manifesta, quando apparuit beatae Mariae Magdalenae, ut plerique sentiunt, ideo occulte et quasi sub silentio ait: *Dominus vobiscum* tunc, cum aperte satis dicit: *Orate fratres. Per omnia saecula saeculorum*, idest per saecula sibi mutuo succedentia. Vel dicuntur saecula per antonomasiam, sicut Cantica Canticorum. Quaesitum est, cur secreto dicantur orationes, quae sequuntur post oblationes. Sed nos ideo hoc fieri respondemus, quod Judaei post suscitationem Lazari, statim Jesum voluerunt occidere, qui sese occultavit in civitate Ephrem in solitudine, et a praedicatione ac miraculorum operatione penitus quievit, et tacuit in sabbatum usque, quod est ante dominicam in Ramis palmarum, quo venit in domum Simonis leprosi, et aperte praedicavit. Atque hoc quidem expresse indicat sacerdotis illa vocis exultatio, qua inquit: *Per omnia saecula saeculorum*. Cui subditur *Amen*, propterea ut quae a sacerdote dicta sint, liquido confirmemus, quia per Christum saeculum creatum est; *Amen* namque nomen Dei est, unde in Apocalypsi: *Haec dicit Amen, testis fidelis* (1). Subjungitur porro *Dominus vobiscum*, ac deinde *Sursum corda*, quae scilicet sursum habere debemus ad Dominum in coelestibus, non in terrenis, ut non quaeramus benedictionem Esau, quae ut caduca ac debilis est, ita in terrenis plane sita est. Idem prorsus nobis manifeste significant Episcopi sandalia, quae cum superius sint aperta, iis admonemur, ut semper corda habeamus erecta ad Dominum, cum quae inferius sint solida, volunt ut habeamus in terrenis mentem omnino obtusam, quasi non debeamus quaerere benedictionem quae in terrenis est, sed benedictionem Jacob, quae est in coelis. Postea sequitur: *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Quia pro omnibus beneficiis, quae ille in nos benigne contulit, gratias ei merito rependere debemus. Invenitur autem ibi quaedam figura ad similitudinem nostrorum Delta, D scilicet undique clausum, et in parte praecedenti U nostrum ostenditur, quod in summitate apertum est, in cujus crure medio tractulus per transversum ducitur illam in modum crucis partem secans. Quod quidem non sine causa factum est. Per delta enim circulariter clausum divina figuratur natura, quae nec principium nec finem habuit. Per U exprimitur humana Christi natura, quae principium in Virgine habuit, sed fine carebit. At vero tractulus medium crus dividens, Crux est, per quam humana sociantur divinis.

(1) Apoc. 3.

CAPUT XLV.

DE PRAEFATIONE.

Praefatio dicitur, quasi *praelocutio*, quae est ad ministerium praeparatio. Notantur enim isthic novem ordines Angelorum, quos ibi praesentes esse certo credimus. Majestas quoque de qua hic fit mentio, appellata est quasi *major stans*, vel *major potestas*. Sciendum vero est in Missa decem esse in universum Praefationes, primam de Trinitate, alteram de Natali, tertiam de Epiphania, quartam de Quadragesima sive jejunio, quintam de Cruce Domini, sextam de Resurrectione, septimam de Ascensione, octavam de Adventu Spiritus sancti, nonam de Apostolis, decimam et ultimam de beata Maria virgine (1). Post canitur ter: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, quod sumptum est ex veteri Testamento; ait enim Isaias se vidisse Dominum super solium excelsum, et Seraphim clamantia: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Sed quod sequitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis*, acceptum est ex Evangelio, ita ut quum illud cantatur, signum Crucis fieri debeat. Postremo hic cantica Angelorum canimus, quia per hoc sacrificium terrena jungi coelestibus non dubitamus, et ideo cum eis in excelsis salvari clamamus.

CAPUT XLVI.

DE CANONE.

Deinceps vero sequitur Canon, ita enim Graecis dicitur, nobis autem *regula*, quod per eam regulariter sacramenti hujus fit confectio. Nuncupatur etiam *actio*, quia tunc cum Deo nostra *agitur* causa; quamobrem et in festis stantes oramus, in profestis vero vel jejuniis prostrati. Sub silentio tribus de causis dicitur. Primo quoniam Deus non oris sed cordis clamorem intendit, unde et Moysi dixit: *Quid clamas ad me* (2)? cum

(1) Undecima esse potest communis illa de sancta Trinitate.

(2) Exod. 14.

tamen ipse taceret. Nihilominus tamen proferimus verba, ne quae petimus, aut quae petere debemus, penitus ignorare aestimemur. Secundo, ob id submisse Canon dici oportet, ne, si alta voce esset proferendus, longo clamore deficiamus. Vel tertio, ob hanc rationem, ne tanti misterii per usum quotidianum, verba vilescant, et in locis non competentibus passim indiscrete pronuncientur, atque ita tandem extinguantur ac pereant, quemadmodum paulo ante de pastoribus narratum est. Probibitum enim est per decretum, et sub anathemate datum, ut nullus nisi sacris vestibus, et ex libro in altari consecrato, haec verba proferat. Dicit ergo sacerdos: *Te igitur clementissime Pater, etc.* Alloquitur Dominum tanquam praesentem. Incipit autem a litera Tau, T, quae in modum Crucis effecta est, quoniam per Christi passionem haec omnia in Cruce sunt completa, habentque suam efficaciam. Unde profecto est, quod isthic Crucifixi imago adpingi debeat. Sequuntur postea multa, ut sunt nomina Apostolorum, Martyrum, Pontificum, Virginum, qui omnes pro Christo nostro se sacrificio exposuerunt. Atque item alia quaedam sequuntur, quae nobis explicare non licet, nisi forte solis sacerdotibus, et ideo de illis tacebimus. Unum hoc tamen addemus, nulli hic concessum esse aliquid vel detrahere vel addere, nisi quandoque nomen illorum, pro quibus specialiter aut nominatim offertur sacrificium.

CAPUT XLVII.

DE ORATIONE DOMINICA.

Nunc dicendum est de oratione Dominica, in qua continentur septem petitiones. Quod autem praemittitur est quasi benevolentiae captatio. Tres priores ad futuram vitam pertinent. Quatuor posteriores quae sequuntur, ad praesentem. Media autem, ut nonnulli volunt, a communi sumi potest, ita ut ad utramque referatur, quam videlicet dicimus: *Panem nostrum quotidianum*, quem ἐπιόυσιον Graeci, *segola* Hebraei, nos appellamus aut *superessentialem*, aut *egregium*, aut etiam *familiarem*. Sed animadvertere oportet, quum sacerdos ait: *Oremus, praeceptis*, nos debere prostratos orare usque ad finem orationis Dominicae, si dies fuerint profesti. Si vero festum sit, aut dies paschalis, certe non prostrati, sed stantes orare debemus, ac respondere: *Sed libera nos a malo, Amen.* Quod autem Dominicam hanc orationem non tacite aut sub silentio dicat sacerdos, ratio est, quoniam ex Evangelio petita est.

CAPUT XLVIII.

DE PACE.

Postea inquit sacerdos: *Pax Domini sit semper vobiscum*, quod spectat ad tertiam partem Missae. Notandum tamen est, quod tacite hic sacerdotem quamdam orationem dicere oporteat, quae in ambrosiana Ecclesia aperte pronunciatur. Accepto itaque pacis osculo, ab ipsa Eucharistia, ut quibusdam placet, vel ut censent alii, ab ipso sepulchro et altari, impartit illud diacono aut subdiacono, ut per eos descendat ad alios. Sed cavendum est, ne ab ipsis viris tradatur mulieribus, ne forsitan lasciviae quippiam in animum aut carnalitatis clanculum subrepat. *Agnus Dei* ter canitur. Hic est ille vere Agnus declaratus et adumbratus in Paschali, de quo sic habetur in Evangelio: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (1). Ter autem ideo canitur, ut ejus corpus triforme intelligatur, illud videlicet quod in coelo est glorificatum, mysticum, et quod etiamnunc in terra ambulat, et quod in sepulchris usque ad extremum judicii examen quiescit. Bis dicitur cum *miserere nobis*, tertio cum *dona nobis pacem*. In Coena vero Domini ter debet dici, cum *miserere nobis*. Sed horum neutrum adjungitur in Missa pro defunctis, verum ter cum *dona eis requiem*. Ubique observandum est, ut non continuo, sed interpolate ac sejunctim cum oratione interposita dicatur. Αγνός vero graece dicitur *purus* et *pius*, quia sola pietate, ut pura hostia, nos redemit, vel ab *agnoscendo*, quod sicut agnus solo balatu matrem cognoscit, ita Christus in passione matrem suam cognovit, ac Virginem virgini commendavit. Atque hinc quoque esse potest, quod ter canatur *Agnus Dei;* quoniam Christus pendens in Cruce Patrem suum cognovit, ei ad mortem usque obediendo, et eadem Cruce suffixus agnovit matrem suam, eamque virgini commendavit, ac tandem etiam ibidem humanum genus redimendo agnovit. Quod autem hic bis repetitur: *Miserere nobis*, et tertio variatur per *Dona nobis pacem*, totum illud ex veteri Testamento depromptum est, ubi cum clamarent ad Dominum, dicere soliti erant: *Parce Domine, parce populo tuo*, ac subjungere tertio: *Ne dederis haereditatem tuam in opprobrium* (2). Quum igitur dicimus: *Agnus Dei qui tollis peccata*, expresse Joannem Baptistam imitamur, qui ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (3). Illud certe ignorari non debet, olim in primitiva Ecclesia singulis diebus, qui Canoni Missae inter-

(1) Joan. 1.
(2) Joel. 2.
(3) Joan. 1.

erant, soliti fuisse communicare. Sed postea crescente multitudine fidelium, fuit institutum ut tantum dominicis diebus communicaretur. Quod etiam paulo post, quum observari non potuit, abiit in desuetudinem, ac tertia subsecuta est institutio, ut saltem ter quoque anno, in Natali, Paschate et Pentecoste omnes christiani Eucharistiam sumerent: invento tamen triplici remedio, ut singulis nimirum diebus osculum pacis daretur, ac dominicis diebus *eulogia*, idest panis benedictus et consecratus, quod in Quadragesima et temporibus abstinentiae deputatis salvo jejunio observari non potuit. Quare tunc hujusmodi fuit promulgata institutio, ut Collecta diceretur super populum sub finem Missae, dicendo: *Inclinate capita vestra Deo*, quum videlicet minor aliquis sacerdos celebrat; sed si Episcopus, inquiet: *Humiliate vos ad benedictionem.*

CAPUT XLIX.

DE ULTIMA PARTE MISSAE.

Ultima pars Missae modo sequitur, quae dicitur gratiarum actio, atque incipit a communione. Vocatur autem communio, quasi *participatio*, quam ideo canimus, ut per eam cum sanctis divinae gratiae participes efficiamur. Appellatur etiam *completio*, quoniam per illam Missa, ut sic dicam, completur. Tribus vero modis finitur Missa, primo per *Ite Missa est* in solemnitatibus, quod est quasi abeundi licentia, ac sumptum est ab Exodo; non quidem secundum verba sed juxta mentem et rei intelligentiam, quando Israeliticus populus ex Aegypto permissu Pharaonis egressus est. Vel etiam quando e Babylonica captivitate, permittente Cyro, ad propria regressus est, Deo referens gratias. Sic et nos accepta benedictione ultima, ad coelestem patriam remeare debemus, ubi in gratiarum actione semper feliciter vivemus. Dicitur autem *Ite Missa est*, quoties cantatur *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, et *Alleluja*. Pronunciato *Ite Missa est*, oportet nos respondere *Deo gratias*, quae vox est gratulantis. Secundo vero, diebus profestis, dicitur: *Benedicamus Domino*, ac petitum est ab Apostolo. Tertio denique in Missa pro defunctis: *Requiescant in pace*, quod ex sola consuetudine generali natum est. Cum ergo dicitur: *Ite Missa est*, debet sacerdos vultum dirigere ad populum; quando autem *Benedicamus Domino*, vel *Requiescant in pace*, versus Orientem. Necesse tamen est, ut haec tria a sacerdote vel diacono tantum proferantur. Sed in prima Missa Natalis Domini, non debet dici: *Ite Missa est*, ne videatur populus licentiam habere redeundi.

CAPUT L.

QUIBUS HORIS CELEBRETUR MISSA.

Tribus horis tantummodo regulariter Missa poterit celebrari; tertia nimirum, sexta et nona. Et quidem tertia, ideo quod tum linguis Judaeorum Jesus Christus sit crucifixus, dum instanter clamarent: *Crucifige, crucifige eum*, pertuleritque ludibria, maledicta, convicia, alapas, flagra, insultantium sputa, et coronam spineam. Sexta vero ob eam causam, quod tum in Crucem actus sit, ac tolerare debuerit clavos rigidissimos et pocula felle tincta, ut sic tandem pro nobis immolaretur. Nona demum, quia tunc animam exhalavit ac spiritum Patri commendavit. Poterit tamen fieri, ut ante primam in dominicae Resurrectionis memoriam Missa celebretur, quod vicarii faciunt, et post primam ante tertiam in ejus rei commendationem, quod Christus inter primam et tertiam traditus fuerit Pontio Pilato, Judaeis vociferantibus: *crucifige eum*, ipso tacente. Cantatur ergo Missa diebus festis hora tertia, profestis sexta, et nona in Quadragesima ac aliis diebus jejuniorum. Nec tamen omnium, quia in sabbatis jejuniorum Quatuor temporum valde sero celebrari et potest et debet propter sacros Ordines, quod etiam ad sequentem spectat dominicam. In sabbato Paschae et Pentecostes sero canitur propter cereae candelae, quam caereum nominamus, consecrationem, quod ex eo facile perpendi aut colligi potest, ubi dicitur: *Haec nox est*, atque ex ista oratione: *Deus qui hanc sacratissimam noctem, etc.* Ipso vero die Natalis Domini prima Missa cantatur nocte. Potest tamen licite cantari summo mane, sed tamen prima et tertia prius absolutis. Sic itaque ab illis horis excipitur dies qui Domini nativitati sacer est, quum noctu prima cantatur. Nec id quidem sine causa, ut postea dicemus. Excipitur autem etiam sabbatum Paschae et Pentecostes, quoniam tunc temporis expresse dicimus: *Haec nox est*, et *Deus qui hanc sacratissimam noctem*. Excipiuntur denique dies jejuniorum propter sacros Ordines.

CAPUT LI.

QUAE MISSAE QUIBUS DIEBUS DEBEANT CELEBRARI.

Nunc dicendum est quae Missae quibus diebus debeant celebrari. Fuit enim quoddam tempus, quo dominicum officium necdum erat ordinatum, ac variae passim haereses pullulabant. Quo quidem factum est, ut prima feria, ne divinum officium periret, de Trinitate, secunda de charitate, tertia de sapientia, quarta de Spiritu sancto,

quinta de Angelis, sexta de Cruce, septima de beata Maria virgine cantaretur. Sed postea sancitum est,ut cessante causa,et illud cessaret quod urgente necessitate factum fuerat. Quapropter sane dominico officio ordinato, statutum est, ut prima feria suum peculiare haberet officium de Trinitate, et secunda de Angelis, quod tum creati in bonis gratuitis fuerint, ac lux divisa a tenebris, hoc est, boni Angeli a malis; nam eo tempore mali cecidere, et boni fuerunt confirmati. Sed prima feria fuerunt Angeli creati et in bonis naturalibus constituti. Cantatur autem alia de causa pro defunctis, ut nimirum iis adhibeamus suffragium Angelorum. Eodem quoque die Missa pro defunctis celebratur,quoniam, ut plaerique ajunt, feria prima refrigerium habent ii qui sunt in purgatorio, statimque altero die post ad poenas solitas et ad laborem redeunt, ita ut eo die quo eorum laboribus aliquo modo subveniatur, Missa pro illis cantetur. Tertia autem feria oportet repeti Introitum Missae diei dominicae. Praeterea institutum quoque fuit, ut quarta feria jejunaretur, ideoque dominici diei Missa tum caneretur. Sed et quinta feria similiter dicere convenit officium diei dominicae, videlicet Introitum, Epistolam atque Evangelium, quod dies Jovis maxime cognata sit diei dominicae. Eodem enim die fieri solebat processio in memoriam Ascensionis Domini, quae postea in diem dominicam, ut supra dictum est, fuit translata. Porro autem sexta feria agitur de Cruce, et septima de beata Maria virgine, quod non temere ita constitutum accepimus, miraculosum enim habet initium. Nam quum olim Constantinopoli in quadam Ecclesia imago beatae Virginis habebatur ante quam velum quoddam dependebat, quo tota ea cooperiebatur, contigit ut sexta semper feria velum hoc a vesperis ab imagine, nullo movente,decideret, et divino miraculo quasi deferretur in coelum; ita ut jam plene ac perfecte ab omnibus conspici posset, ac deinde rursus in sabbato, vesperis absolutis,ad eamdem imaginem descenderet, ibique permaneret usque in proximum diem Veneris. Hoc ergo miraculo saepius viso, sancitum est,ut semper illo die Missa de beata Maria in Ecclesia caneretur. Potest tamen et aliam habere rationem,cur sabbato die officium cantaretur de beata Maria. Nam cum ipsa nobis sit porta regni coelorum, quod per diem dominicam commodissime figuratur, certe ideo de illa solemnizamus eo die, qui dominicam proxime praecedit. Hactenus igitur officium Missae explicuisse satis sit, si intellexerimus neminem debere uno eodemque die duas celebrare Missas cum uno sacrificio, vel cum duobus, sed unam cum sacrificio, et aliam siccam. Quare huic rei finem imponemus, si duas adhuc quaestiones paucis enodaverim, quarum una est, an si sacerdos ante vesperas comedat,nec postea possit dormire, die postero debeat aut possit Missam celebrare? nam ipsum non debere, aperte respondemus. Sic altera est, potestne celebrare secundam Missam in eo casu, quo in praecedenti, dum manus ablueret, aliquantulum aquae degustavit? Certe enim et illud vetitum esse sciendum est. Nunc ergo ad alia.

CAPUT LII.

DE VESPERIS.

In vesperis a nobis cantantur quinque Psalmi, qui sumus imperfecti; ut videlicet quod propter quinque sensus corporeos commissum est, per quinque psalmorum cantionem penitus dimittatur. Hinc notandum est nos eadem ratione quinque digitis pectus tundere,qua quinque canimus psalmos. Monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendunt, tantum quatuor dicunt. Quicquid enim quadratum est in quamcumque partem vertatur, manet semper idem,firmum ac solidum. Ad eumdem sane modum perfectus,quocumque loco aut quocumque tempore,semper idem atque immobilis permanet. Finitis psalmis, parva sequitur lectio sine *Jube Domne*, et sine *Tu autem Domine*, hoc est. Capitulum, ac deinde Responsorium vel ejus loco versus,tum hymnus et antiphona,ac deinceps *Magnificat*. Plerumque tamen hymnus beatae Mariae, videlicet *Magnificat*, loco hymni ponitur, ut praeterea nullus alius canatur. Sequitur tandem Collecta, quam orationem dicimus. Volumus autem, ut huc usque a nobis factum est, consuetis et ecclesiasticis, ut qui officia tradamus ecclesiastica, deinceps uti vocabulis. Sciendum ergo est, quod de eodem die, eodemque festo parva debeat cantari lectio. Verbi gratia: Si de praecedenti dominica unum, et reliquum; si de sequenti unum, et reliquum. Animadvertendum praeterea est, quod quando fuerit solemnitas novem lectionum, illius vesperae totae debent celebrari, ut in festo beati Stephani et beati Joannis Evangelistae. Post vesperas necessario dicitur Collecta de sancto, cujus est festum sequens, vel antiphona cum Magnificat. Unum tamen excipitur, festum videlicet sancti Sylvestri,quod etiamsi novem habeant lectiones, tamen vesperae sunt festi sequentis.

CAPUT LIII.

QUOT PSALMI CANANTUR IN COMPLETORIO.

Quatuor psalmi cantantur in Completorio ad significandam perfectionem. Nuper enim osten-

dimus, peccata, quae per quinque sensus corporeos, perniciosissimos satellites, admiserimus, jam esse quinque psalmis praecedentibus remissa. Alia ratio est, quod diabolus semper nostro insidietur calcaneo, ita ut postea nec loqui cum aliis debeamus, nec aliud dicere nisi orationes: quod monachi diligenter observant, qui postea non bibunt. Putat enim diabolus se vicisse si tunc vicerit. Quare ut breviter quae hic restare videntur, percurramus, post psalmos sequitur Capitulum et Versus, et deinde hymnus, eoque finito, antiphona ac *Nunc dimittis*. Postea vero Dominica legitur oratio, ac fidei nostrae symbolum, quibus postea quam nos Collectam annexuimus, statim subjungi oportet *Benedicamus*. Atque hoc quemadmodum in vesperis, ut a puero canatur omnino consentaneum est, ut per hoc demonstretur nos esse pueros, nimirum ad laudes Deo referendas.

CAPUT LIV.

QUOMODO FINIENDAE SINT ORATIONES.

Ut autem evidens habeatur et plena cognitio quemadmodum orationes, quas Collectas vocamus, sint terminandae, prius nosse oportet, quod in eis sermo interdum ad Patrem dirigitur, interdum ad Filium, interdum ad Spiritum sanctum, et interdum etiam ad totam Trinitatem. Quando ad Patrem, rursus considerandum est, num ita ad eum sermo sit institutus, ut fiat mentio ad Patrem de Filio, vel Spiritu sancto, an vero non. Et quidem si in oratione, quae dirigitur ad Patrem, fiat mentio Filii, multum interest scire, illane fiat ante partem finalem, an in ipso fine. Quae ideo diximus, quod secundum has diversitates, diversimode orationis finis existat. Si ergo dirigatur sermo omnino ad Patrem absque mentione Filii et Spiritus sancti, finietur hoc modo: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen*. Si de Spiritu sancto mentio ibi fiat, dices: *In unitate ejusdem Spiritus sancti Deus*, ceteris remanentibus. Si vero fiat mentio Filii ante finalem partem, dicetur: *Per eumdem Dominum, etc.*, ut supra. Si contra in ipso fine, dicemus tantum: *Qui tecum vivit et regnat, etc:* quemadmodum videri potest in hac Collecta beati Stephani: *Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum in beati Levitae Stephani sanguine dedicasti, tribue quaesumus, ut ipse pro nobis perpetuus intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen*. Si ad Filium oratio instituatur, ut in hac: *Excita, Domine, potentiam tuam et veni:* ac in aliis de Adventu Domini; finietur hoc pacto: *Qui vivis et regnas cum Deo Patre, etc.*, Si autem ad Spiritum sanctum, dicemus sic: *Qui cum Patre et Filio vivis et regnas unus Deus, etc.*, et ad Trinitatem ita: *Qui in Trinitate perfecta vivis et regnas, etc.* At vero in exorcismis, et quae fiunt ad pueros efficiendos cathecumenos, ac fontes consecrandos, quandoque fit aqua benedicta, et in id genus multis aliis, dicetur sane hoc modo: *Per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et saeculum per ignem*. Hoc autem ideo fit, quia nulla vox ita terret diabolum, atque haec, *qui venturus est, etc.*, usque adeo ut statim fugere cogatur, simul atque vocem hanc audierit. Maxime enim praeter cetera judicium ignis extimescit, quod certus sit se post diem judicii aeterno igne punitum iri. Quare ob eamdem etiam causam voluit D. Gilbertus, ut simili modo finirentur orationes in officio mortuorum. Verum ei contradicit vulgare nostrum Collectarium. affirmans dici oportere: *Per Dominum nostrum, etc.*

CAPUT LV.

DE DIVERSITATIBUS OFFICIORUM.

Jam ergo dictum est hactenus de ecclesiasticis officiis generaliter, ita ut reliquum modo sit, eorumdem explicationem latius per totius anni circulum aggredi, nam pro temporum varietate ipsa variantur officia. Sed operae pretium me facturum existimo, si priusquam ad ipsam expositionem veniam, distinctio quatuor temporum praemittatur. Ut ergo solaris noster annus quatuor temporum potissimum successione dilabitur, scilicet Hyemis, in qua semina seruntur, Veris, in quo semina prodeunt, Aestatis in qua ad messem albescunt, et falce succiduntur, Autumni, in quo per ventilationem grana a se mutuo separantur, et in horrea reponuntur, paleae autem comburuntur: ita quoque magnus vitae praesentis annus durans ab initio usque ad finem saeculi, quatuor temporum varietate mensuratur. Fuit enim tempus quoddam deviationis in humano genere, ab Adamo videlicet usque ad Moysen, quo declinaverunt homines a cultu divino ad idolatriam: tunc enim homo reliquit Dominum suum creatorem, ac lapidibus et manuum suarum operibus dixit: *Tu es Deus meus*. Hoc tempus haud male convenit nocti et hyemi. Quia sicut nox aut hyems nihil lucis habent, nisi contingenter et ex accidenti, ut ex igne vel candela; sic tempus istud plane erat caecitatis et ignorantiae. Alterum item tempus

fuit revocationis, nimirum a Moyse usque ad nativitatem Christi, quo edocti fuere homines per leges et Prophetas de adventu Christi, de evitatione peccati, et unius Dei dilectione. Tum dixit Deus Israeli: ***Audi Israel, Dominus Deus, Dominus unus est. . . Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies*** (1). Tertium vero tempus fuit regressionis, sive reconciliationis vel justificationis, quod fuit a nativitate Domini usque ad Ascensionem ejusdem, per quem facta est gratia hominibus, et praedicatio Evangelii. Quartum denique tempus est peregrinationis, quod ab Ascensione Domini fuit, et duraturum est usque ad finem judicii, ubi erit consummatio saeculi. Haec eadem tempora solent aliis nominibus appellari. Tempus enim deviationis dictum est tempus culpae et poenae, nam propter deviationem homo subiectus est culpae, et propter culpam, poenae. Tempus revocationis nuncupatum est tempus doctrinae et prophetiae. Et quidem doctrinae propter decalogum, per quem Deus humanum genus docuit, inquiens: ***Audi Israel, Dominus Deus unus est:*** prophetiae vero, quoniam tum hujusmodi salutare accepimus vaticinium: *Ecce virgo concipiet* (2). Tempus proinde reconciliationis appellatur gaudii et laetitiae, ac denique peregrinationis, tempus luctus et pugnae. Unde profecto necessarium est ut pugnemus adversus carnem nostram, mundum atque aëreas potestates. Maxime vero contra carnem, utpote quod multa nobis cum illa sit familiaritas, ac nulla sit pestis saevior, quam hostem habere domesticum. Praeterea: tempora haec possunt considerari secundum principales partes diei, ut sunt nox, quae ad tempus spectat deviationis, mane ad tempus revocationis, meridies ad tempus reconciliationis vel regressionis, vesperum ad tempus peregrinationis. Atque horum quodque proprium modo perpende epitheton: ut enim nox est obscura, ita illi qui a veri Dei cultu aberrabant, erant caeci. Eleganter sane quadripartita haec temporum divisio in homine notari potest. Ante siquidem baptismum nascitur homo et fit filius irae; in baptismo renascitur, ac fit filius gratiae; dehinc bene operatur, et justitiae efficitur proles, cum fervore quodam charitatis Deum diligit imprimis, et proximum; tandem cum Christo simul regnabit, per mortem transiens ad vitam aeternam, factus modo haeres aeternitatis, et gloriae. Atque in qualibet praemissarum partium expositione possunt intelligi Hyems, Ver, Aestas et Autumnus. Eadem quoque tempora designantur per quatuor principales Christi actiones, quae sunt hujusmodi:

(1) Deut. 6.
(2) Isai. 7.

Nativitas, Passio, Resurrectio, Adventus ad Judicium, cum omnium horum appendicibus; adeo haec humano generi conveniunt. Christi igitur vita, nostra est doctrina; Christi actio, nostra est lectio; universa denique Christi conversatio, nostra est instructio. Dixi autem cum suis appendicibus, quia ad Nativitatem pertinent Circumcisio, apparitio, baptismus, purificatio; ad Passionem referuntur jeiunium, tentatio; ad Resurrectionem, in coelum Ascensio, et sancti Spiritus missio; ad Adventum tandem judicii spectant Transfiguratio et miraculorum operatio. Efficacior enim fuit, ac plus potuit post mortem, quam ante transfigurationem, quod tunc demum nobis ostendit quid simus futuri. Passio comparatur hyemi, Nativitas heri, Resurrectio aestati, Judicium autumno, quando sedebit vetustus ille dierum, tenens ***ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, etc.*** (1). Item, rursus Christi Nativitas comparatur et concordat tempori revocationis propter prophetas, qui eam multis modis praedixerunt: Passio tempori deviationis; Resurrectio tempori regressionis propter laetitiam; Adventus judicii tempori peregrinationis, quia hujusmodi tempus durabit usque ad extremum diem judicii; unde Propheta: ***Advena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei*** (2). Haec ergo tempora magni istius anni considerans Ecclesia, in servitium Dei transformavit, pro qualitate eorum et varietate singulis annis laudabili utens officiorum diversitate. Sed cum ita faciat Ecclesia, maluit incipere a tempore revocationis, quam a tempore deviationis. Quare incipit: ***Ad te levavi animam meam, aspiciens a longe, etc.*** Quando quidem nos etiam nunc quasi per speculum et cancellos aspicimus. Et durat usque ad Nativitatem Domini. Toto igitur tempore Adventus usque ad Natale Domini Ecclesia reminiscitur temporis revocationis, quae facta est per legem et prophetas, malagma vulneri apponens. Atque ideo tunc legit Isaiam, qui quum incurabile vulnus vidisset, dixit: ***Omne caput languidum est, et omne cor moerens, etc.*** (3). Et rursus: ***Neque malagma sanavit eos*** (4). Malagma autem est genus emplastri, quod ***epithema*** appellatum est. Tum ergo inchoatur graduale: ***Ad te levavi***, ac si diceret: Tempore deviationis homines levabant manus, et corda ad opus manuum suarum, atque ajebant lapidi et ligno: Tu es Deus meus; ego vero ad te levavi animam meam Deus meus, etc. Atque ita sane a tempore revocationis militiae suae auspicatur officia, non a tempore deviationis, ne videatur incipere

(1) Matth. 3.
(2) Psal. 38.
(3) Isai. 1.
(4) Sap. 16.

ab errore. Bene itaque rem ipsam observat, sed ordinem non sequitur, quod frequenter etiam faciunt Evangelistae. Quare si bonam quaerat valetudinem, optetque quam optime curari, omnino fuit necessarium, ut a medicis inciperet.

CAPUT LVI.

DE CETERIS TEMPORIBUS.

Tempore vero Septuagesimae, quae est a dominica, vulgo appellata *Circumdederunt me*, usque ad octavam Paschae, recolit Ecclesia tempus deviationis; unde est, quod tum legitur liber Geneseos usque ad librum Regum, ubi de excessu agitur primorum parentum, et multorum aliorum, qui omnes cataclismate aut diluvio sunt submersi. Breviter ergo tunc temporis Ecclesia orat, flectit genua, ac jejunat. Tempore autem Paschae usque ad octavam Pentecostes, tempus gaudii meminit et reconciliationis, quippe in quo legatur Apocalypsis, ubi fit mentio de nova civitate Jerusalem, et Epistolae canonicae cum Actibus Apostolorum. Hinc pauca sibi Ecclesia indicit. Non jejunat, a genuflexione cessat, albis utitur vestibus, ternario numero psalmorum et lectionum contenta est, cum tribus responsoriis ac totidem versiculis. Ab octava demum Pentecostes usque ad Adventum Domini recolit tempus peregrinationis. In hoc est nobis perpetua pugna et lucta adversus tres, ut dictum est, infestissimos hostes, mundum videlicet, carnem et diabolum. Mundus est hostis sophisticus, caro hostis domesticus, diabolus hostis antiquus. Nullus tamen istorum hostis est efficacior ad nocendum, quam inimicus noster familiaris, scilicet caro, quam fovemus indumentis, et reficimus alimentis, cui tamquam jumento tria debentur: cibus ne deficiat, onus ut mansuescat, virga ut non indirecte sed directe incedat. Propter huiusmodi pugnam significandam, legit tunc Ecclesia librum Regum, in quo agitur de pugna. Et quia in pugna maxime opus est sapientia, ideo continuatur liber Salomonis. Sed quoniam cum pugna nihil tantopere habere debeamus, quam patientiam, apposite profecto Jobi liber subjungitur. Deinde porro et Thobiae liber sequitur propter singularem misericordiam, quam in hoc certamine requirimus. Cui deinceps quoque subjungimus librum Judith, Ruth, Hester, propter fortitudinem, justitiam et temperantiam. Verum enimvero quum adhuc frequens sit lucta, necessario annectitur liber Machabeorum, in quo crebra est adversus superbiam conflictatio. Nam devictis omnibus vitiis, restat etiam vincenda superbia. Roget ergo modo aliquis, sub quo illorum temporum contineatur illud, quod est a Natali Domini usque ad Septuagesimam? Verum facile istiusmodi quaestioni occurremus; nam et ei non ineleganter per quosdam satisfactum esse accepimus. Ejus itaque pars una continetur sub tempore regressionis, quod est tempus gaudii, ut dictum est, a Natali usque ad octavam Epiphaniae. Unde in quibusdam Ecclesiis albis tum utuntur vestimentis, sicut tempore paschali, neque tunc jejunatur, neque flectuntur genua. Pars vero altera, quae est ab octava Epiphaniae usque ad Septuagesimam, complectitur sub tempore peregrinationis, et leguntur duodecim Epistolae Pauli, ubi agitur de labore ejus, quem luctando ac pugnando pertulit. Nec vero, quantumvis ipso die Nativitatis Domini Isaias legi soleat, credas diem illum pertinere ad tempus revocationis. Fit enim hoc alia consideratione, et ante Evangelium in nocturnis, et ante Epistolam in Missa, quod videlicet velut basis columnae supponatur, ut per utrumque Testamentum nativitas Christi perhibeatur.

CAPUT LVII.

QUIS ORDINAVERIT OFFICIA ECCLESIASTICA, DE QUIBUSDAM DIEBUS.

Haec autem ecclesiastica officia, ut dictum est, instituit beatus Hieronymus, rogatu Damasi Papae, et quaecunque etiam alia ex veteri et novo Testamento leguntur in Ecclesia. Gregorius tamen quosdam cantus apposuit, Gelasius quosdam hymnos, et alii alia. Tempore siquidem Theodosii Imperatoris inordinate psallebant, qui rogavit Damasum Papam, ut curaret sapienter ordinare officium ecclesiasticum. Quod diligenter ille effecit, ut supra diximus. Sunt autem in praedictis temporibus dies quidam duplices, utpote siquando duo simul festa concurrant, in quibus illud observandum est, quod in morali philosophia dici solet: *Cede majori, et locum da melioribus*, hoc est ut excellentius celebretur officium, ac dumtaxat de minori fiat commemoratio ipso die, et suum officium reservetur in crastinum, ut de Petro et Paulo in quibusdam Ecclesiis diebus dominicis. Nam primo quidem celebratur de Petro, quod princeps fuerit Apostolorum, sequenti vero die de Paulo. Sic de quibusdam aliis in diebus dominicis, ita ut dominica debeat quiescere, ac postea in hebdomada peragi, quemadmodum sane factum videmus in Testamento veteri. Cum enim Salomon templum dedicasset duodecimo die mensis, quo occurrebat Scenopegia, celebravit dedicationem templi septem diebus continuis, et post dedicationem distulit Scenopegiam. Sunt praeterea in

supra dictis temporibus quaedam principales dominicae, quibus cetera cedunt festa praeter Pascha et Pentecostes, quae propter resurrectionem et sancti Spiritus missionem sunt aliis longe superiores. Atque earum quidem aliquae ut sunt praestantiores et solemniores, ita in iis mutantur officia, cujusmodi sunt dominica in principio Adventus, et Septuagesima, ac illa quae est in octava Paschae. Aliquae vero non sunt ita praestantes, quales duae hae sunt, videlicet quam vulgari nomine appellamus *Laetare Jerusalem*, et Dominica in Ramis Palmarum. Nam si contingat dies Annunciationis in Ramis Palmarum, aut ipso die Resurrectionis, de eo penitus tacebitur, ac die sabbato, qui praecedit dominicam, quam in Ramis Palmarum vocatam diximus, universum Annunciationis fiet mysterium. Ipsum enim sabbatum jus suum majori facile cedit. Ad eumdem sane modum si eveniat, ut in ipsa Domini Passione sit festum Dedicationis, certe omni jure ejus mysterium celebrabitur in hebdomada sequenti, ut in Ascensione, si idem festum fuerit; necesse enim est, ut in aliud tempus differatur.

CAPUT LVIII.

QUOMODO OFFICIA ECCLESIASTICA FIERI DEBEANT, ET QUI SINT EORUM LIBRI.

Ut igitur ab Adventu incipiamus, atque ita de ecclesiasticis officiis per totius anni circulum tractare pergamus, duo in universum nobis sunt diligenter in iis praecavenda, ne videlicet coacte fiant et indiscrete. Coacta esse non debent juxta Prophetam, qui ait: *Voluntarie sacrificabo tibi, etc.* (1). Sic Obal, qui et Berseleel appellatus est, dicitur spontanee aedificasse templum Domino, quamquam vero sint, qui putant duos fuisse Obal et Berseleel, et utrumque spontaneum in tempore. Indiscrete prohibetur esse, quia immundum est pecus quod ruminat, et non findit ungulam. Fisio autem ungulae accipitur pro discretione. Qui ergo spontanea sacrificia facit et discreta, eum diligit Dominus. Hinc statutum est a sanctis majoribus, quemadmodum Deo serviremus discrete; statuerunt enim in unaquaque hora lectionem. Verbi gratia: In Matutinis et in Missa instituerunt Epistolas et Evangelia, in aliis horis parvas lectiones, quae dicuntur Capitula. Sed quoniam in lectione et cantu universum fere versetur officium ecclesiasticum, operae pretium est scire quinque esse libros lectionum in Ecclesia, ac tres cantus, scilicet Graduarium, Antiphonarium, et Trophonarium. Antiphonarius a

(1) Psal. 53.

digniori nomen sumpsit, hoc est ab antiphonis, cum et in eodem libro contineantur Responsa et Versus. Legitur enim in tripartita historia Ignatius Patriarcha Antiochenus audivisse Angelos cantantes antiphonas in monte, qui exinde quasdam antiphonas in Ecclesia cantari instituit, et psalmos juxta antiphonas tonizari; unde etiam antiphonae sunt appellatae respectu psalmodiae, sicut responsum, historiae. Et cum antea confuse et quasi in chorea cantarentur psalmi et antiphonae, statutum est a majoribus, ut seorsim chorus sederet, et alternatim caneret, idest ut una pars chori unum psalmi versum caneret, atque alia alium. Incipit ergo Antiphonarius hoc modo: *Aspiciens a longe.* Tametsi vero non sit gregorianum, hoc est, a Gregorio compositum, sed solummodo ab alio quodam monacho appositum. Quamobrem quidem non deberet merito praecedere ea quae Gregorius composuit; usu tamen receptum est, ut ab omni Ecclesia diceretur. Nec facile profecto est, quae longo usu inoleverint emendare aut mutare. Cetera vero sunt sancti Gregorii.

CAPUT LIX.

DE RELIQUIS LIBRIS.

Secundus liber est Graduarius, ita a gradibus appellatus, eo quod diebus festis in gradus ascendi debeat, atque isthic cantari in ambone. Dicitur autem ambo ab *ambio, ambis*, eo quod locus ille ambigitur gradibus, vel ab *ambo, ambae, ambo*, quod nimirum duae sint viae isthic, hoc est in pulpito, quod situm est ante eum locum, ubi recitatur Evangelium. Oportet itaque sint ibi duo paria graduum, unum a sinistris, quo fiat ascensus, alterum a dextris, quo descensus fiat, juxta illud: *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam* (1). Diebus autem profestis canitur in medio chori ante gradus altaris. Ejus libri principium est: *Ad te levavi.* Tertius liber dicitur Trophonarius a graeco nomine τρόπος, quod est *conversio*. Nam a fine regredimur ad principium cantus, unde et trophium zona nominatur, quod ab uno latere vertatur in aliud, circumeundo usque ad umbilicum. Est autem Trophonarius liber, in quo continentur ii cantus, qui cum Introitu Missae cantari solent, et maxime quidem a monachis, cujusmodi sunt tropi, Sequentiae, *Kyrie eleyson*, et Neumae. Tropi dicuntur, quia prius canitur versus, ac postea *eleyson:* et iterum versus, et *eleyson* deinde. Hic etiam notandum, quod semel diximus, neumam foeminei generis esse, et accipi pro jubilo; pro spiritu autem

(1) Matth. 2.

sancto dicitur graece hoc *pneuma, pneumatis*, hebraicae *ruath*, latine *spiritus*. Unde quidem in Prosa: *Descendet in te sanctum Pneuma*. Postremo Trophonarius non habet certum principium, quod ad placitum canatur; nemo enim tenetur potius hoc vel illud *Kyrie eleyson* in aliquo festo dicere, quam aliud. Contra vero Antiphonarius certum habet initium, nimirum hoc: *Aspicies a longe*, quemadmodum Graduarii principium est: *Ad te levavi;* ab Adventu enim incipit Ecclesia.

CAPUT LX.

DE QUINQUE LIBRIS LECTIONUM.

Nunc de quinque libris lectionum videamus. Et primus quidem est *Bibliotheca* a βίβλιος, quod liber est, et θηκὴ positio; in eo enim totum continetur utrumque Testamentum. Atque hinc propter excellentiam, tamquam si dignior et major esset, solus omnium librorum materiae nomen retinuit. Fiebant enim omnes libri ex biblo, unde bibliopolae venditores librorum appellantur. Vel rectius ideo liber hic dictus est bibliotheca, quod instar cujusdam bibliothecae multos et varios libros complectatur. Secundus vero liber est *Passionarius*, qui tamen plures sunt. Tertius est *Legendarius*. Quartus *Homeliarius*. Quintus denique *Sermologus*, sive liber sermonum. Redeamus igitur ad primum, et singulos paulo accuratius examinemus. Bibliotheca vox est ambigua et homonyma, sive, ut nunc loquuntur, aequivoca, uno namque nomine et locum ubi libri reponuntur, nempe armarium significat, et volumen aliquod magnum compactum ex omnibus libris novi et veteris Testamenti. Sunt autem viginti duo volumina veteris Testamenti, quae ibi continentur, et octo novi, scilicet Evangelistae quatuor, Epistolae Pauli, Apocalypsis, Epistolae canonicae, et Actus Apostolorum. Volumina veteris Testamenti sunt quinque libri Moysis, videlicet Pentateuchus, qui proprie apud Judaeos dicitur *thoral*, idest lex, vel libri legis, super quos jurant illi, ut nos super Evangelia tamquam sanctiora in novo Testamento. Sunt praeterea qui hoc pacto enumerantur: Josue scilicet, Judicum cujus extrema pars est libri Ruth, Samuel, et Malachim, quae duo volumina unum reputamus, videlicet Regum, quod tamen quatuor habeat partitiones vel distinctiones. Postea in uno volumine sequuntur alii quatuor: Isaias, Jeremias, Ezechiel et David. Sub uno volumine compraehenduntur duodecim prophetae minores propter nimiam brevitatem. Novem quae deinceps sequuntur reputantur hagiographa, ita tamen ut sint authentica, nimirum liber Psalmorum, liber Jobi, tres libri Salomonis, scilicet Parabolae, sive mavis dicere Proverbia, Ecclesiastes, et Cantica canticorum, liber Paralipomenon, Judith et Hester. Quatuor tandem enumerant apocripha, librum videlicet Thobiae, Machabaeorum, Philonis, cujus principium est: *Diligite justitiam*, et Jesu filii Sirach, qui sic incipit: *Omnis sapientia a Domino, etc.*, appellaturque etiam Ecclesiasticus. Verum hos quatuor quidam non recipiunt, Ecclesia tamen eos approbat, quod argumentum fere habeant librorum Salomonis, etiamsi eorum auctores pro certo ac vere non sciat (1). Alios duos credimus Esdram composuisse, qui totam bibliothecam veteris Testamenti restituit, cum a Babyloniis esset combusta. Nos itaque bibliothecam nostram, scilicet vetus et novum Testamentum diversis temporibus legimus juxta varias historias singulis mensibus, ut sic tandem cum totius anni circulo universa absolvatur. Unde equidem non ignoro, quia illud in Adventu Domini primo sit assignandum et declarandum, sed facilius et dilucidius apparebit si ab alio tempore incipiat assignatio.

CAPUT LXI.

QUID LEGI DEBEAT IN SEPTUAGESIMA.

In Septuagesima ergo legimus totum Pentateuchum, quoad dies isti sint, videlicet quindecim ante Pascha. Atque ita quatuor omnino cantantur historiae, nimirum ex libris Geneseos, et quartus de Exodo. Primus liber Moysis est Genesis, in quo agitur de origine mundi; secundus Exodus, in quo de exitu agitur populi Israelitici ex Ægypto; tertius Leviticus; quartus est Numeri; quintus Deuteronomius, hoc est, lex altera, cujus velut quamdam tradit anacephaleosin, sive recapitulationem. Per illos autem dies quindecim usque ad Pascha legitur Jeremias, et liber Baruch notarii ejus, ut quidam testantur, sub eodem volumine. Et quidem Jeremiae Threni, sive lamentationes, recitantur per triduum illud ante Pascha, quod appellamus tenebras. Dicuntur autem *Threni*, eo quod tripliciter exponantur a Paschasio, scilicet historice, allegorice, et tropolice, vel a monte Trenaro, ubi primo auditae sunt animarum lamentationes, vel ideo etiam Threni appellati sunt quod in iis post tertium quemque

(1) Scribebat Auctor ante Tridentinam Synodum. Porro neminem fallit, hujusmodi libros jam a primis saeculis africanae et romanae, pluribusque aliis Ecclesiis probatos, in *Canone* sacrorum librorum a Tridentino Concilio (sess. IV.) esse recensitos; ita quidem, ut quamvis *deutorocanonici* in scholis audiant, divini et proinde authentici ab omnibus nunc sint habendi, non secus ac *protocanonici*, sacri scilicet libri, qui primum in *Canone* fuerunt relati. — *Adnotatio Editoris Neap.*

versum litera sit alphabeti. Scriptum enim est opus illud quadruplici alphabeto, hoc est, in eo quater ipsum alphabetum de integro repetitur; vel denique, quod verius esse puto, hae lectiones propterea dictae sunt Threni, quod lamentationes contineant. Apud graecos namque θρῆνος *planctus* est. Sic itaque historia, quae quindecim illis diebus narratur, sumpta est partim ex libro Jeremiae, partim ex Passione Domini in Evangelio. Nunc transeamus ad octavam Pentecostes, ut ordinem veteris Testamenti simili ratione persequamur.

CAPUT LXII.

QUID LEGI DEBEAT AB OCTAVA PENTECOSTES USQUE AD NATALE DOMINI.

Tunc ergo usque ad calendas augusti legitur Samuel, Malachim, id est liber Regum, et Paralipomenon cum historia: *Deus omnium*. Solet tamen in octava Pentecostes cantari et legi de Trinitate, quamtumvis Alexander Papa interrogatus an etiam fieri debeat, dixerit se nescire diem peculiarem de Trinitate, nec de unitate, sed officium ejus praecipue propter haereticos institutum fuisse credimus. Quare hic usque ad calendas augusti meminerimus, quod paulo ante cavendum esse praecepimus. Si enim festum erit die dominica, secure mutabimus historiam. Similiter si secunda feria, si tertia, si quarta calendae fuerint mensis augusti, praecedenti dominica historiam libere mutabimus. Si vero quinta, sexta aut septima, idem facere poterimus dominica sequenti. Atque hanc tamquam generalem habemus regulam. Quod si denique mensis calendae fuerint die profesto, illa dominica mutabimus historiam, quae calendis sit proximior, sive ea praecedat, sive subsequatur. A calendis igitur augusti usque ad septembrem leguntur tres libri Salomonis, et duo Sapientiae, ita ut media pars Cantici canticorum reservetur usque ad nativitatem beatae Mariae in septembri, atque altera legatur in ejusdem Assumptione. Nam sermones qui ibi sunt, ut: *Cogitis me, o Paula et Eustochium*, et: *Approbatae consuetudinis est, etc.*, potius in triclinio, seu refectorio legi debent. Tunc cantatur historia: *In principio Deus, antequam terra, etc.* quod ad recreationem pertinet, nam istud aliud *in principio*, quod est in Sexagesima, spectat ad creationem. Proinde a calendis septembris legitur Jobus per quindecim dies, et per quindecim alios dies Thobias, Esdras, Judith, et Hester cum historia: *Peto Domine*. In octobri legitur liber Machabaeorum cum historia: *Adonai Domine Deus*, et: *Adaperiat Dominus*. In novembri Ezechiel, Daniel, duodecim prophetae, cum historia: *Vidi Dominum*. Denique in decembri Isaias totus usque ad Natalem Domini, nisi quod transire debeat idem lector id quod ipso Natali legitur, ut *Populus gentium, Consolamini, Consurge*, et quod recitatur in Epiphania, ut: *Surge illuminare Jerusalem;* haec namque pertinent ad Christum jam natum; cetera vero quae in Adventu leguntur, ad Christum nasciturum. Atque hinc est, quod illa oporteat praetermitti usque ad Natale, quoniam tunc nova audiri debent. In jejuniis tamen Quatuor temporum, quae sunt in Adventu, et in vigilia Nativitatis Domini nihil Isaiae legitur, quoniam proprias habent lectiones, et propria officia, unde et alia jejunia ab his tamquam magis solemnibus officia petere soleant. Quare autem haec habent et non illa, ratio est, quod olim Pontifex romanus hisce jejuniis Ordines conferre consuevit. Sed si festum Thomae evenerit in ipsis jejuniis, dicet Ecclesia lectiones de sancto, et non de jejunio; ita enim usus inolevit. Hoc ipsum tamen romana Ecclesia non observat, ut quae sex recitet lectiones de jejunio, et tres ultimas de homelia Evangelii ipsius festi. In Adventu aliquando tres sunt historiae, aliquando quatuor, si ipse fuerit quatuor hebdomadarum, quod raro fit. Et tantum quidem habemus de veteri Testamento: modo videamus de novo. Ab octava Paschae usque ad Pentecosten legitur Joannis Apocalysis tribus septimanis, et Epistolae canonicae duabus sequentibus usque ad Ascensionem, quae numero sunt septem. Prima est Jacobi Alphaei, tres sequentes Joannis Evangelistae, quinta et sexta Petri principis Apostolorum, septima denique Taddaei, qui et Judas appellatus est, frater Simonis. Ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten leguntur Actus Apostolorum: *Primum quidem, etc.* Historia est: *Dignus est Domine* ad omnia praemissa. Ab octava Epiphaniae usque ad Septuagesimam leguntur quatuordecim Epistolae Pauli tam quae sunt missae ad personas quatuor, quam quae ad decem Ecclesias, ut ad Titum, Corinthios. De evangeliis et psalmis dicetur suo loco. Ad hunc ergo modum de utroque Testamento dispositum ab Ecclesia habemus. Notandum interim obiter hic est quatuor modis finiri lectiones, videlicet per *Tu autem Domine*. *Haec dicit Dominus*, *Convertimini ad me et salvi eritis:* Et in Threnis Jeremiae per *Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum*, atque ultimo in lectionibus mortuorum, per *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*. Cujus tamen rei usus in Ecclesia admodum rarus est, sed nos dicimus non quid fiat, sed quid fieri debeat. Ceterum Homeliarius, quem quartum librum esse diximus, legitur in Natali et in festis eorum qui propria habent Evangelia, ut in fe-

sto beati Thomae, in Paschate, Pentecoste cum suis feriis, ac tandem etiam recitatur diebus dominicis. Octo vero dies Paschae computantur cum Septuagesima, quod illa septima sit septimana a Quadragesima, per quam idem designatur, quod per Septuagesimam, in cujus septima decade filii Israel acceperunt redeundi licentiam, et jam quasi liberi erant, ideoque diebus illis cantica laetitiae inclamantur. In sabbato autem *in albis*, geminatur *Alleluja*, quoniam finitur Septuagesima. Quo quidem significatur, absoluto praesentis hujus vitae cursu, nos duplicem accepturos stolam, quum ad nostram illam Jerosolymam pervenerimus. Vocatur autem sabbatum istud *in albis*, quae in paschali sabbato baptizati tunc albas vestes deponebant, quas octavo die sumpserant. Proinde vero libri Passionarii leguntur in ipsis diebus Martyrum, sed horum aliqui, teste Gelasio, apocriphi sunt, ut de beato Gregorio, de Quirico, et Julita martyribus, ac qui omnino ejusmodi sunt, ut eos composuisse ferantur haeretici, ob quorum infamiam ab Ecclesia interdicuntur: quot autem sint canonizati, suo loco dicetur. Nec quidem omnes homeliae sunt approbatae, ut quaedam sunt Origenis, qui ad haeresin declinavit; quaedam tamen ejus leguntur ab Hieronymo castigatae, sed in iis subticetur nomen auctoris propter infamiam haeresis, quemadmodum etiam Salomonis nomen in lectionibus supprimitur ob notam idolatriae, et Moysis propter haesitationem, quam habuit ad aliquas contradictiones, quia Dominum exacerbavit; non enim dicitur: *Lectio libri Genesis Moysis legislatoris*, sicut dicimus: *Lectio libri Apocalypsis Joannis Apostoli*. Nonnulli tamen hoc pacto in principio homeliarum dicendum esse existimant: *Homelia Origenis ab Hieronymo castigata*, atque in sequentibus quasi hoc modo: *Homelia ejusdem*. Sunt autem fere hi qui homelias posteris reliquerunt, Augustinus, Gregorius, Beda et Origenes. Breviter ergo passiones legi debent in festis martyrum, legendae in festis, qui propria habent Evangelia, ut in beati Thomae; tres ultimae lectiones ex homeliis sint oportet, atque aliae ex passionibus. At vero Legendarius appellatur liber, qui vitas et obitus tradit confessorum, cujusmodi sunt Hilarii, Martini et aliorum, quos sacrosancta Ecclesia confirmavit, ita ut in eorum festis istiusmodi liber necessario legatur. Ultimo tandem liber sermonum, qui et Sermologus nominatur, legi convenit ab Natali usque ad octavam Epiphaniae, quos Leo papa et complures alii composuerunt. Sed idem liber legitur in Purificatione beatae Mariae virginis, et praeter festa alia, etiam ipso die omnium sanctorum. Proinde praecipuas homelias composuerunt Gregorius et Beda, qui tamen nullas, praeterquam eas, quas ante Augustinus ediderat, composuit. Namque ille hoc unum de suo addidit, quod eas suis verbis quodammodo vestivit, usque adeo, ut quum in Augustino verba dumtaxat essent disputationis, in Beda sint verba sermonis et lectionis.

CAPUT LXIII.

DE LIBRIS CANTUUM.

Nunc redeamus ad libros cantuum, idque juxta dies Adventuum. Primum itaque responsum sequitur tres versus, quod si per universum annum vagemur, non amplius fieri liquido comperiemus. Fit enim illud propter tria tempora antiquorum patrum, adventum Christi expectantium. Ac primum quidem tempus fuit ab Adamo usque ad Noe, nempe ad diluvium; secundum vero usque ad Moysen, et tertium usque ad Christum. Et quod terna fiat in eodem responso repetitio, prima videlicet ab altiori, secunda a minus remoto, et tertia rursum a minus remoto et minori, causam habet hujusmodi. Eo namque modo ostendimus patres primi temporis remotius ab adventu Christi abfuisse, quam patres secundi vel tertii, atque iterum longius fuisse patres secundi, quam tertii. Sic quoque tria sunt tempora patrum novitiorum secundum Christi adventum expectantium. Nam horum primum fuit Ecclesiae primitivae de Judaeis ad fidem conversis, et secundum modo praesto est, simul atque gentium sive ethnicorum facta est introductio. Sed tertium erit, quum omnis Israel salvabitur. Magis ergo remoti sunt, aut potius fuerunt primi quam ultimi, ut hoc pacto ad utrumque adventum allegoria haec accomodari possit. *Gloria Patri* tribus versibus tandem subjungitur, quod omne nostrum desiderium et servitium ad trinum Dominum sit referendum. Non enim isthic fit repetitio alicujus partis, sed totius responsorii, quoniam post hanc praesentem vitam omnia tempora consummabuntur; tunc Deus erit omnia in omnibus, et consummatio omnium et sufficientia. Verumenimvero de qualitate officii videamus, deque temporis reverentia, continentia et abstinentia. Ad qualitatem pertinet, quid tenendum sit vel omittendum. Et quidem quid tenendum seu observandum sit, jam aliqua ex parte docuimus, addimusque sub finem Adventuum cani debere septem antiphonas secundi toni, et unamquamque juxta ordinem suo die usque ad Natale. Quae quidem omnes vel ob id secundi toni sunt, quod geminam nobis significent dilectionem, Dei videlicet et proximi, vel etiam propter duas naturas in Christo. Sunt autem septem, propter spiritum septiformem, quo illuminati erant ii, qui

Christum expectabant. Sciendum tamen est, his septem antiphonis quae sunt de Sacramento, additas esse duas alias, unam videlicet de beato Thoma, aliam vero de beata Maria virgine.

CAPUT LXIV.

QUAE OMITTENDA SINT IN ADVENTU.

Omittenda sunt in Adventu, ut in Septuagesima, quaedam cantica laetitiae, quemadmodum *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, *Ite Missa est*. Verum enimvero quum tempus istud partim sit laetitiae, non subticetur *Alleluja*, sicut in Septuagesima, quod tempus totum moeroris est. Quare considerare poterimus, tria ista sese mutuo sequi quidem, sed non semper. Quaedam enim Ecclesiae in cathedra beati Petri, etiamsi sit in Quadragesima festum istud, dicunt: *Te Deum laudamus*, ceteris vero laudibus tacitis, quia hoc cantico solemus uti ad intronizandos aliquos in suas sedes. Nam et eodem die Petrus in cathedra Antiochena fuit constitutus. Rursus, *Gloria in excelsis*, et *Ite Missa est* dicitur ipso die solemni Coenae, si Episcopus praesens sit, et celebret officium de tribus oleis, sed *Te Deum laudamus* non dicitur, quoniam surgitur ad tenebras. Ob quam etiam causam subticetur in psalmis et in responsoriis hisce diebus *Gloria Patri*, quia tunc multum dehonestata est Trinitas, maximeque illo triduo. Item, in prima Missa Natalis Domini canitur *Gloria in excelsis*, nec tamen dicimus *Ite Missa est*, donec et tertia Missa sit absoluta; alioquin recederet populus, et non audiret matutinas; unde nonnulli sacerdotes reservant Collectam, sive orationem finalem primae Missae, donec cantentur matutinae, ac postea dicunt et concludunt Missam cum *Benedicamus Domino*. Deinde vero incipitur Missa secunda, et pari modo finitur, vel per *Ecce completa sunt*, in quibusdam Ecclesiis, ne populo licentia abeundi detur, sciatque se adhuc debere tertiam audire Missam, sub cujus finem exprimitur *Ite Missa est*, quae laus pertinet ad resurrectionem, sicut *Gloria in excelsis* ad nativitatem. Atque haec quidem est ratio, quamobrem utrumque in Adventu subticeatur, quod tunc utrumque avide expectetur, sed *Te Deum laudamus* ideo tacetur, ut cum majori ardore resumatur ipso die festo, vel quia nondum praesens est quem expectamus, quum ad praesentes hoc cantico uti soleamus. Sic et pro *Dominus regnavit*, dicitur *Miserere mei Deus*, et cantica illa, quae sunt Annae, Moysis, Habacuc, atque alia quae isthic sunt, ut *Ego dixi*, et *Audite coeli*, quae per singulas hebdomadas dicuntur. Horae vero beatae Virginis, idcirco subticentur, quod totum illius temporis officium ad ejus laudem sit. Hinc etiam animadvertendum est, quod in festis novem lectionum, si quae sunt, in Adventu, ad Tertiam debeat celebrari Missa solemnis cum *Gloria in excelsis*, et *Ite Missa est*. Unde etiam in plerisque Ecclesiis nigras cappas deponunt ad Missam illam, tamquam in paschali tempore, nec genua tunc flecti debent. Missa vero absoluta, cappae resumuntur, et Sexta ac Nona cantata, auspicatur Missa de jejunio, atque tum diaconus pronunciare debet ad hujusmodi Missam, et in omni tempore jejuniorum: *Flectamus genua*, exceptis feriis, quae Pentecosten proxime sequuntur, in quibus propter reverentiam festi cantica laetitiae non subticentur, scilicet *Alleluja*, *Te Deum laudamus*, atque *Ite Missa est*. Proinde vero neque hic ullius sancti commemoratio fieri oportet, sive Christi Adventum praecesserit (quum ejus temporis omnes ad inferos descenderint, unde et pro eis non solemnizat Ecclesia), sive secutus fuerit Christi adventum, quum eorum singulis diebus hic commemoratio fieri debeat. *Ecce Dominus veniet, etc.* antiphona est, quae canitur post *Benedicamus Domino*, et sequitur oratio hujusmodi: *Conscientias nostras, quaesumus, Domine, visitando purifica, ut veniens Dominus noster Jesus Christus, cum omnibus sanctis, paratam sibi in nobis inveniat mansionem. Qui tecum etc.* In antiphona ponitur, *omnes sancti ejus cum eo*, et in oratione, *cum omnibus sanctis*, ita ut hinc necessarium non sit fieri speciatim aliquorum sanctorum commemorationem. Sed oportet intelligamus, hanc orationem pertinere ad secundum adventum, qui efficitur in mente hominis, quum videlicet legitur: *Ut veniens Dominus Jesus Christus paratam sibi in nobis mansionem inveniat*. Verum tunc addi non debet *cum omnibus sanctis*, nam si illud adjiciatur, jam ad tertium adventum videbitur pertinere. Est enim adventus Christi triplex: in carne, in mente, qui singulis diebus in humanis animis contingit per Spiritum sanctum, et tertius in majestate, qui adventus erit in die judicii. De secundo adventu, qui fit in humana mente, inquit Salomon: *Domine, mitte (illam sapientiam tuam) ut mecum sit, et mecum laboret* (1). Et rursus alia oratio, quae ejusmodi est, ut duos nobis significet Adventus, nimirum: *Excita, Domine, potentiam tuam, et veni, ut ab imminentibus peccatorum nostrorum periculis, etc.* Ad primum adventum pertinet, cum dicitur: *Te protegente mereamur eripi;* ad secundum vero, quum legimus: *Te liberante salvari.*

(1) Sap. 9.

CAPUT LXV.

DE TEMPORIBUS QUIBUS NON DEBENT NUPTIAE CELEBRARI.

In Adventu non debent celebrari nuptiae, sicut nec in Septuagesima, et hujusmodi tempora orationi potissimum sunt deputata, ac tunc potius ab uxorio lecto quilibet debeat abstinere, quam eidem adjungi. Pari modo faciendum est in sacris solemnitatibus, et earumdem feriis, sicut in Pascha et Pentecoste. Et certe quidem diebus quoque dominicis, ac in festis Apostolorum praecipue continendum est. Solemnitates namque institutae sunt, ut liberius vacari possit orationi. Verumenimvero rustici contra libentius illis diebus conveniunt, ut vacent potationi. Sed in omnibus his, cautum oportet esse sacerdotem; saepenumero enim accidit, ut mutum pecus doceat animal divinum, hoc est laicus clericum. Ac generatim quidem observandum est, quod quocunque tempore abstinetur a nuptiis, abstinendum sit ab amplexu conjugis, nisi si quando ob fragilitatem incontinentiae poscat debitum ab uxore, vel illa a viro. Illud enim exigenti persolvendum est, quia *vir*, ut inquit Apostolus, *sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (1), et contra. Secundum has ergo rationes, non debent nuptiae celebrari etiam tribus illis septimanis, quae festum sancti Joannis Baptistae praecedunt. Verum hoc in quibusdam Ecclesiis jampridem in desuetudinem abiit. Fuit tamen ratio, quare Ecclesia constituerat jejunandam esse Quadragesimam ante festum sancti Joannis, sicut ante Natale, sed propter fragilitatem humanam, duae illae Quadragesimae redactae sunt in unam, atque illa tunc bipartita fuit in tres septimanas praecedentes Natalem, et tres praecedentes festum sancti Joannis. Quoniam igitur tempora haec orationi sint maxime dedicata, quae ideo instituimus, ut ad coelos perveniamus, quod tamen efficere non possumus sine duobus aliis, scilicet jejunio et eleemosyna, quae ad coelos hominem facile deferunt; ideo ordinatum est jejunium, ut quod nobis remanserit propter jejunium, pauperibus erogetur; ideoque et sponsus debet abstinere a lecto uxoris, ut liberius ac commodius vacet orationi. Atque ita non fiunt nuptiae a prima dominica Adventus usque ad Epiphaniam, nec etiam fierent nisi ad octavam usque Epiphaniae, nisi Dominus nuptias tum sui praesentia, tum miraculo decorasset. Praeterea in Adventu sciendum est, quemlibet versum dici posse, si sit de Adventu, ut: *Egredietur Dominus de loco sancto suo in majestate sua, et veniet ad judicandum.* Et: *Veni Domine ad liberandum nos*, quod potest dici de quolibet Adventu. Adventus enim qui fuit in carne, liberavit animas nostras a servitute diaboli; adventus vero in mente liberat animas a peccato; adventus denique in majestate, liberat corpora. Postremo, obiter notandum est, festum beatae Luciae adjunctum habere quod dicitur *charthar*, quia tunc maxime carnes solent deponi, quemadmodum secunda dominica Septuagesimae dicitur vulgo carnisprivium.

(1) I. Cor. 7.

CAPUT LXVI.

DE FESTIS ET JEJUNIIS ADVENTUS.

Deinceps modo videamus de iis quae accidunt Adventui, et de ejus festis et jejuniis. Et in primis quidem hic cognoscamus, si festum S. Andreae contingerit prima dominica, id prosequendum esse secunda feria. Idem observari volumus de quolibet festo tam apostolorum, quam Martyrum, si contingant dominicis privilegiatis, quos paulo post commemorabimus. Sic quoque si festum ejusmodi ipso dominico contingerit, quod vigiliam habeat, eius secunda feria celebrabitur officium, eritque jejunium in sabbato, si videlicet inofficiata sit vigilia, idest si proprium habeat officium. Item, si qualibet alia dominica ex privilegiatis festum apostoli, vel praecipue alicujus martyris, vel alterius sancti, qui proprium habeat officium evenerit, restat videre, an septimana sequens sit inofficiata, hoc est, an proprium singuli ejus septimanae dies habeant officium. Quod si non habeant, illius dominicae officio supersedebimus, atque ejus loco festum hospitis, idest sancti advenientis ad dominicam celebrabimus: si vero habeat, manente officio dominicae, festum transferetur ad secundam feriam, atque hoc pacto dies dominica interdum cedit festo, interdum vero non. Et quidem quare? Quoniam ibi officium renovatur. Proinde jejunia Quatuor temporum in tertia septima Adventuum oportet celebrari. Adventus autem debent viginti et unum diem, idest tres septimanas integras habere, praeter vigiliam Natalis Domini. Cum ergo Adventus semper incipiat a die dominica, si etiam simili die, videlicet dominica Natalis Domini contigerit, necessarium est ut Adventus protrahatur quatuor hebdomadis; alioqui vigilias Natalis Domini, et jejunia Quatuor temporum concurrerent, quorum utrumque peculiare habet officium, et ad diversa pertinent tempora. Nam vigilia spectat ad tempus gaudii, cum non sit de Adventu, sed de Nativitate,quare ad eumdem modum non ha-

beret Adventus viginti et unum dies, excepta, ut diximus, vigilia. Si autem contigerit Natalis Domini in secunda feria, vel deinceps usque ad dominicam, tunc praeter dies viginti et unum, facile habebimus diem, quo faciamus vigiliam, quia ipso die dominico, qui proprium officium non habet, celebrabitur vigilia, et *Alleluja* canetur propter dominicam. Sed jejunabitur sabbato praecedenti, tam pro jejunio Quatuor temporum, quam pro vigilia Natalis Domini. Quantum vero attinet generaliter ad jejunia, cognoscendum est, cum jejunia vernalia primo instituta sint in prima septimana veris, aestivalia in secunda junii, autumnalia in tertia septembris, hyemalia in quarta decembris, id omne propter multas confusiones, quae inde nascebantur, abrogatum esse, et regulariter definitum, quo tempore eorum quodque fieri debeat. Et de hyemalibus quidem dictum est, quod semper in tertia septimana Adventus fiant. Sed de aliis regulariter sciendum est, quod in prima septimana Quadragesimae semper incipiant vernalia, in septimana Pentecostes semper aestivalia, autumnalia veterem servant institutionem, cum semper in tertia septimana septembris fiant. Cavendum interim diligenter est, ne in computatione illarum septimanarum fallamur. Nam si calendae illius mensis, hoc est ipse mensis incipiat prima feria, vel secunda vel tertia, vel etiam quarta, tum illa ejus mensis septimana computabitur, et in ea quae est ab illa tertia, fient jejunia. Si vero mensis inceperit quinta vel sexta, vel septima feria, tres illas septimanas numerare ordiemur a sequenti dominica, et eodem modo in tertia fient jejunia. Atque ita sane dies praecedentes quoad computationem septimanarum plane erunt inutiles. Sic igitur huiusmodi habemus regulam, ut ab illa dominica, quae propinquior fuerit calendis septembris, idest pridie mensis, semper numeranda sit prima septimana, sive subsequatur, sive praecesserit.

CAPUT LXVII.

DE ANNIVERSARIIS MORTUORUM, ET VIGILIIS SANCTORUM.

De anniversariis vero mortuorum dicimus, quod si contigerint dominica die, vel alia quavis celebri solemnitate, non debeant mutari, et in sequentem diem differri, quemadmodum de festis sanctorum diximus, sed potius fiant die precedenti, ut citius succurratur eorum poenis, quas in igne purgatorio sufferunt. Ut enim sancti non indigent nostro auxilio et beneficio, ita caeteris defunctis omnino est necessarium. Omni tempore potest celebrari Missa pro defunctis praesente cadavere, nisi Paresceve; tunc enim non debet corpus Christi immolari, nec Missa cantari, sed die crastino, idest sabbato poterit Missa pro eo cani, et corpus sepeliri. Pari modo etiam faciendum est ipso die Paschae. Si enim quis tunc moriatur, postero die Missa est celebranda, servato corpore tantisper super terra, nam fieri non debet ut sepeliatur absque Missa. Porro autem de vigiliis sanctorum generaliter dicimus, quod si propriam habeant Collectam in Missa, eam debere dici ad vesperas. Et si dominica sit in vigilia, dicemus vesperas de dominica, et post alias de sancto, vel cum *Magnificat* legemus dumtaxat Collectam, ut Moguntina facit Ecclesia, et monachi: vel cum sola antiphona dicemus orationem sive Collectam de festo, si propriam et peculiarem non habeat vigiliam, cui ad postremum subjungemus: *Benedicamus Domino:*

CAPUT LXVIII.

DE VIGILIA NATALIS DOMINI.

Sequitur vigilia Natalis Domini, quae propriam habet Missam, et propriam in ea Collectam, quae item in vesperis dici debet, quod idem observatur in aliis vigiliis. Sin contra fuerit, hoc est, si vigilia peculiare officium non habuerit, Collecta in vesperis de sequenti festo dici oportet. Cantantur ergo in vigilia Natalis Domini hi psalmi: *Laudate pueri Dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum, quoniam bonus, Lauda Jerusalem Dominum.* Sed in completorio cani debet hymnus: *Veni redemptor gentium.*

CAPUT LXIX.

DE NATIVITATE DOMINI.

Nunc de ipso die Nativitatis agamus, quo ante primos nocturnos, tres pannos super altare poni consuetum est, ad declarationem trium temporum, singulisque nocturnis unum auferri. Et primus quidem niger erat, pro tempore ante legem; secundus subcandidus, pro tempore revelationis, et tertius ruber pro tempore gratiae, propter dilectum sponsum candidum et rubicundum. Poteris alibi facile invenire, quemadmodum veteres interpolate, et diversis vicibus ad nocturnos surgere solebant, videlicet in conticinio, nocte media, et in antelucano. Post tertium nocturnum incenduntur lumina Ecclesiae, et recitato Evangelio: *Liber generationis*, cantatur *Te Deum laudamus*, ad consignandam congratulationem, quae facta fuit ob inventam drachmam, quam mulier perdiderat, in cujus inveniendae gratiam ea lu-

cernam incendit totamque domum evertit, hoc est Ecclesia triumphans ex inferno per Christum omnino extrahitur. Quatuor autem illo die leguntur Evangelia, unum Matthaei, alterum et tertium Lucae, quartum Joannis, ut de Nativitate Christi quatuor testes perhibeant testimonium; quamquam sane duo, vel ad summum tres sufficere possunt, cum *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum* (1). Quam vero ob rem Isaias legatur in primo nocturno, supra a nobis ostensum est. Verum, diligenter hic animadvertere debemus, trium praecipue sacrorum auctorum scripturas hoc tempore in Ecclesia frequentari magis, quam aliorum; in primis nimirum Davidis prophetae, qui fuit homicida, proditor, et adulter; deinde Matthaei Apostoli, qui et publicanus dictus est, et hoc ipso nomine infamis; postremo Pauli Apostoli, qui persecutus est Ecclesiam. Quod quidem non abs re ita institutum fuit, ne videlicet desperent alii, quantumlibet peccatores, propter facta praecedentia, aut putent eleemosynas vel orationes Deo displicere; quin si poeniteant, certo sciant se veniam facile consequi posse, quantumvis gravi noxa perplexi sint. Post *Te Deum laudamus* dici oportet a sacerdote jam e vestiario egresso, *Confiteor*, atque inchoat primam Missam, ubi de aeterna Christi generatione obscura, et ignota agitur. Quo quidem fit, ut illa etiam nocte cani debeat. Absoluta vero illa, dicuntur Laudes, et finiuntur eadem oratione cum Missa, ut hanc atque illas idem plane officium innuere exprimamus. Apparente aurora, statim incipitur secunda Missa, in qua agitur de completione sive impletione promissorum de Christo nascituro. Unde profecto sic illam auspicamur: *Lux fulgebit*, quum illucente die, ac matutino apparente inchoëtur. At dixerit hic semidoctus aliquis grammaticus: ergo deberet ibi esse lux fulgens, quod verum non est, quia tunc rubet. Sed intelligendum est, ut diximus, de impletione promissorum, quasi dicamus tum lux fulgebit, quum Christus advenerit, qui vera et aeterna lux est, cumque omnia quae de ejus adventu jam multo tempore dicta sunt, complebuntur. Proinde haec Missa, ut et ante dictum est, finitur hoc modo: *Ecce completa sunt etc.* Prima ergo pertinet ad generationem ex Patre sine matre, videlicet aeternam; secunda ad eam, quae fuit ex matre sine Patre, ut temporalem; tertia autem quasi compacta et conjuncta est, tradit enim utramque. Nam quod in ejus exordio dicitur: *Puer natus est nobis*, ad temporalem spectat generationem; ad aeternam vero Evangelium Joannis: *In principio erat Verbum.* Pars tamen illius Evangelii postrema, nimirum: *Verbum caro factum est etc.*, ad temporalem nativitatem referenda est. Dicitur autem hujusmodi duplex nativitas, ut nos haud obscure intelligamus, nativitatem Christi terrestrem nobis procul dubio contulisse nativitatem coelestem; unde illud est, quod in festo beati Stephani dicitur: *Heri natus est Christus in terris, ut hodie Stephanus nasceretur in coelis.* Denique neumae, quae fiunt in Missa, gaudium repraesentant, quae potius per *e*, ut *Kyrie*, vel per *a*, ut *Alleluja* fieri solent, quam per alias vocales, ut per has significemus gaudium spiritale quod restitutum est nobis in partu Virginis, cum facta est immutatio hujus voculae *Eva*, salutante Angelo, et dicente *Ave* Maria; ejus enim nominis, scilicet Evae, significatio manserat usque ad salutationem Angeli. Hanc autem significationem, nempe luctus Adae et Evae, nascentes exprimunt pueri: si nimirum puella nascatur, profert, ut vulgus quidem existimat, *e*, cum masculus, *a*. Illae igitur neumae repraesentant dolorem, quem nobis contulit transgressio Adami et Evae; sed gaudium plane restitutum est in beata Virgine, cui non dictum est *Eva*, sed *Ave*.

(1) Matth. 18.

CAPUT LXX.

DE FESTIS NATIVITATEM SEQUENTIBUS.

Deinceps sequitur ordine convenienti, ut de iis festivitatibus modo tractemus, quae Christi Nativitatem proxime sequuntur. Debent ergo vesperae Natalis primo integre celebrari, ac postea conveniunt diaconi quasi in tripudio, cantantque *Magnificat* cum antiphona de sancto Stephano; sed sacerdos recitat Collectam. Nocturnos et universum officium crastinnm celebrant diaconi, quod Stephanus fuerit diaconus, et ad lectiones concedunt benedictiones, ita tamen, ut ejus diei Missam celebret hebdomadarius, hoc est ille cujus tum vices fuerint eam exequi. Sic eodem modo omne officium perficient sacerdotes ipso die beati Joannis, quod hic sacerdos fuerit, et pueri in ipso festo Innocentium, quia Innocentes pro Christo occisi sunt. Sed ignorandum non est, passionem beati Stephani factam fuisse in augusto, illo die quo ejus celebratur inventio, et contra inventionem ejusdem fuisse postero die Nativitatis Domini. Verum enimvero cum dignius et praestantius sit festum passionis inventione, idcirco translatum est ad tempus Natalis Domini, vel etiam ob hanc rem, quod ei eodem hoc die dedicata sit basilica. Poterit tamen et alia esse ratio, quoniam Stephanus post Domini passionem pro Christo primus martyrium perpessus est, quod nasci dicitur in

coelis, cujusmodi natalem nobis Christi nativitas in carne contulit. Consentaneum ergo fuit, ut nativitati Christi continuaretur natale sancti Stephani, quo per hoc notaretur, nativitatem unam sequi ex alia, unde etiam est, quod in ipsius vita legitur: *Heri Christus natus est in terris, ut Stephanus hodie nasceretur in coelis.* Eodem fere modo de festo sancti Joannis evangelistae censendum est, quod quum ille dies quo se deposuit in foveam, post celebrationem sacrorum, natalis fuerit sancto Joanni Baptistae, hic tamen illi cessit, de quo dictum erat a Domino: *Non surrexit inter natos mulierum major, etc.* (1), atque festum hujus translatum est ad tertium diem Natalis Domini, ut omnes suos comites haberet Sponsus, qui rubicundus est, et candidus. Vel ob id etiam, quod eo die ipsi dedicata sit basilica; vel tandem quia eo die infulatus est, fuit enim Patriarcha ephesinus. Tunc autem scripsit Evangelium de quo Beda inquit: Quod si paulo altius intonasset, universus mundus vix capere potuisset, ita ut hinc quoque Hieronymus eum vocitet voce aquilae. Simili ratione Innocentes non statim quidem quarto die post passi sunt, sed quarto die, anno revoluto. Quandoquidem cum Herodes a filiis suis accusatus erat, debuit Romam proficisci, ibique coram Augusto Caesare causam suam defendere, ita ut simul atque causam obtinuisset, ac jam rediisset, immane istud facinus perpatraverit, omnes interimens pueros a bimatu et infra. Credebat enim puerum natum magnum fore, cui astra famulabantur, et timebat ne per illum regnum suum amitteret, de quo plenius in Matthaeo legitur. In festo itaque Innocentium penitus subticentur cantica laetitiae, quoniam ii ad inferos descenderunt. Si vero contingat eorum festum die dominica, tunc nullum hilaritatis signum subticetur, propter diem resurrectionis. Nec etiam in illorum octava aliqua cantica laetitiae supprimuntur, ut significemus gaudium, quod accepturi sunt in octava, idest in resurrectione.

CAPUT LXXI.

DE CIRCUMCISIONE.

In Circumcisione duo simul festa concurrunt, parientis scilicet, et partus, propter octavam. Unde sane est, quod eo die duas Missas celebrare debeamus: primam de beata Virgine, scilicet: *Vultum tuum*, aliam de octava, nimirum: *Puer natus est nobis*, et dicitur illo die Evangelium Lucae: *Postquam impleti sunt dies octo, etc.* Sunt nonnulli alii, qui tria huc festa concurrere arbitrentur; de beata Virgine, de octava, et de Circumcisione; nam etiamsi tum circumcisus non fuisset, nihilominus tamen fieret octava. Sed quoniam modo de octava mentionem fecimus, non incommodum erit, si id paulo plenius persequamur. Sunt enim nonnullae octavae institutionis, ut sunt eorum qui habent vigilias; nonnullae devotionis, cujusmodi fieri possunt in honorem cujuslibet sancti; nonnullae etiam venerationis, ut sunt eae quae solius Dei esse dicuntur; nam octavae Nativitatis, Paschae et Pentecostes sunt venerationis Christi. Sunt item et octavae significationis, ut Innocentium, per quas nostra significatur resurrectio, quo quidem fit, ut tunc laetitiae sive laudis canantur cantica. Nam tametsi quidem ad inferos descenderint, resurgent tamen nobiscum in gloria; quamquam nihilominus et de quibusvis aliis sanctis octavae significationis dici possunt. Totum interim tempus, quod est ad Purificationem usque, tractat infantiam Salvatoris, ita ut hinc aliorum sanctorum commemorationes fieri non debeant, et quidem maxime sanctae Crucis, juxta illud vulgare dictum: *Non coques hoedum in lacte matris suae* (1).

CAPUT LXXII.

DE FESTO HYPODIACONORUM.

Festum hypodiaconorum, quod vocamus *stultorum* (2), a quibusdam perficitur in Circumcisione,

(1) Matth. 11.

(1) Exod. 34.

(2) Cum sacras inter solemnitates festum aliquod superioribus saeculis irrepsisse deprehenderis, quod templi sanctitatem minime decuit, cave, lector, ne Ecclesiae id vertas vitio. Quo progressa olim sit vel ignorantia, vel ruditas, abunde docet historia. Porro cum temporibus illis homines adeo christianis ritibus essent addicti, ut quaecumque vitae solatia ex ipsa religione quaererent, nemini mirum esse debet, si ejusmodi festa instituerint. Multa enim ubique gentium multitudinis arbitrio geruntur. At primo quidem hujusmodi celebritates nihil aliud praesetulerunt, quam puerile quoddam commentum, quod ex morum simplicitate homines illiterati, sed pietatis studiosi excogitarint. Huc referendae sunt solemnitates tum aliae, tum *Prophetarum*, et *Asini*, et *Stultorum*, quam postremam noster Auctor tangit, quae etiam *Kalendarum, Innocentium, et Subdiaconorum* audiebat. Ex Gallia fortasse ineunte saeculo decimoprimo ejus origo est repetenda. Hoc autem in ea caput erat, ut ipsa die, qua Sanctorum Innocentium memoriam Ecclesia recolit, ducem aut praesulem eligerent, quem *Episcopum* vel *Abbatem stultorum*, vel potius *amentium* salutabant; cui hoc officium demandabatur, ut quicumque sunt episcopales ritus in templo exercendi, iis per risum et jocum eo die fungeretur. Quanta obscoenitate, vel, ut rectius loquamur, impietate domus Dei, quae domus orationis est, per eam occasionem dehonestaretur, narrare pudor ipse vetat. Fidem tamen excedere videtur, quod tanto sceleri

a quibusdam vero in Epiphania, vel in ejus octavis. Fiunt autem quatuor tripudia post Nativitatem Domini in Ecclesia, Levitarum scilicet, sacerdotum, puerorum, id est, minorum aetate et ordine, et hypodiaconorum, qui ordo incertus est. Unde fit, ut ille quandoque annumeretur inter sacros ordines, quandoque non, quod expresse ex eo intelligitur, quod certum tempus non habeat, et officio celebretur confuso.

CAPUT LXXIII.

DE EPIPHANIA.

Post haec sequitur dies apparitionum, sive Epiphaniarum, quae plures leguntur fuisse eodem die, annis tamen diversis. Quarum quidem una effecta est per stellam decimotertio die a Nativitate Christi. Atque haec proprie dicitur *Epiphania*, a graeco verbo ἐπιφαίνομαι, quod est *appareo*. Altera vero facta est per vocem Patris, eodem die anno trigesimo, et appellatur θεοφανία, a θεός, quod nobis est *Deus*. Tertia denique nominata est *Betphania*, nomine conflato ab hebraeo et graeco, videlicet a *Beth*, quod domus est, quae item alio anno eodem die contigit; apparuit enim in domo per trasformationem aquae in vinum. Atque hae quidem tres Epiphaniae leguntur in Evangelio tamquam eodem die factae. Quartam addidit Beda in Commentariis in Lucam, eodem die fuisse factam, anno revoluto, videlicet quae fuit de refectione panum, diciturque *phagiphania* a φάγω, quod est *comedo*. His omnibus manifestatus est Christus esse Deus. Quatuor ergo festa sunt uno die. Si quaeratur qua ratione tam cito Reges venire potuerint, cum ipso die Nativitatis primo eis stella visa sit, ita ut difficile fuerit ab exteris regionibus spatio dierum tredecim itinere terrestri venire Jerosolymam, huic quaestioni nos bifariam respondere possumus:quod nimirum,ut plaerique affirmant, eis ante Nativitatem stella apparuerit, vel quod, ut alii putant, dromedariis venerint. Est autem dromedarius animal paulo minoris staturae quam camelus, cum tamen cursu sit multo velocior. Potest enim uno die tantum itineris conficere, quantum equus diebus tribus. Si rursum roget quis, quonam stella illa evanuerit, respondebimus iterum duobus modis: quod vel ciciderit, ut quibusdam placet, in puteum, ubi etiamnunc facile sit conspicua iis tantum qui sunt virgines; vel quod, ut alii opinantur, in priorem materiam sit dissoluta. Ceterum,ipso festo Epiphaniae ad primum nocturnum non dicimus *Venite*, idque duplici de causa: tum quia Reges ad adorandum Christum non invitati venerunt, tum ne videamur Herodem imitari; ipse enim omnes regni sui sapientes ad consilium convocavit, non ut Christum adoraret, quemadmodum falso dicebat, sed magis ut ipsum perderet. Ab eadem profecto ratione et hoc profectum est, quod triduo ante Pascham osculum pacis non damus, ut proditori Judae nos dissimiles esse ostendamus. In secundo autem nocturno ad sextam antiphonam canimus *Venite exultemus*, quia in sexta mundi aetate gentes ad Christi fidem pervenerunt, quarum primi fuerunt tres illi Reges, qui ad Christum adorandum e regnis suis profecti sunt. In tertio denique nocturno cantamus antiphonam *Fluminis impetus laetificat civitatem Dei*, et psalmum *Deus noster refugium*, ordine psalmorum retrogrado, quod amplius in toto anno non fit, nisi in festo omnium sanctorum. Sed quare tunc fiat, dicetur alibi. Ideo tertio nocturno, quia tertio tempore, idest tempore gratiae, *fluminis* (baptismatis scilicet) *impetus laetificat civitatem Dei*, nempe sanctam militantem Ecclesiam, hanc mundando et ab omni labe purgando, ut ad septimam aetatem quiescentium feliciter pervenire possit, ubi tum plenius ac cumulatius laetificabitur. Et quoniam quidem Dei civitas in aetate septima quiescentium quasi plenum recipiet statum, cum ab omni poenalitate eximetur, et sui conditoris gratissimo fruetur aspectu; ideo istiusmodi antiphona septimo loco cantatur. In tertio nocturno *Alleluja* propterea frequentamus, ut in tertio tempore per baptisma laetitiam advenisse monstremus. Ad hunc ergo modum incipi debent matutinae: *Domine, labia mea aperies*. Deinde sequitur hymnus si sit monachalis Ecclesia, si vero non, extemplo subjungitur: *Afferte Domino filii*, et: *Deus noster refugium*. Ad postremum igitur, ut progrediamur ad cetera, facile suspicandum est Reges non venisse solos, sed eos secum magnum advexisse principum comitatum.

CAPUT LXXIV.

DE EVANGELIIS APPARITIONIS.

Sunt autem tria Evangelia hujus festivitatis, unum de baptismo, scilicet: *Factum est cum ba-*

delendo nec civilium legum comminationes,nec sanctissimorum Pastorum hortationes satis essent: adeo pessima consuetudo inoleverat, et apud homines illius aevi vere dementes rei turpitudini fucum religio faciebat. Quis unquam crederet? Vix post annos tercentos assiduo Episcoporum labore ac studio factum est, ut tanta abominatio a loco sancto eliminaretur. Hujus rei, non sine magna animi nostri admiratione, argumentum ipse Joannes Beleth suppeditat, luculentius vero Durandus qui saeculo post suum Rationale edidit; quorum uterque hoc festum recenset,nec tamen aliqua illud nota inurendum esse duxerunt, ceu si de solemnitate agerent, quam, ut ceteras, ad Dei cultum fovendum Ecclesia instituisset.
Adnotatio Editoris neap.

ptizaretur, secundum de Magis, nempe: *Cum natus esset Jesus*, tertium de nuptiis, atque hoc quidem legitur dominica sequenti. Caeterum, illud nos latere non debet, duo Evangelia de Christi generatione legi nocte, alterum videlicet in Nativitate, alterum vero in Epiphania; quoniam utraque Christi generatio erat nocte, hoc est obscura, et quae primorum patrum sensibus percipi non poterat. Una generatio fit descendendo, altera ascendendo, quod una sit carnalis, altera spiritualis. In una ponitur *genuit*, ut carnalis et temporalis generationis exprimatur successio; in altera ponitur *qui fuit*, ut donetur spiritalis generationis adoptio. Prima terminata est in Virginis partu, secunda inchoata est per baptismum. Inter octavam Epiphaniae et Septuagesimam legunt quidam responsoria de psalmis, quae sic dicuntur, quoniam lectionibus debent respondere et convenire, cum tamen psalmi non debeant legi, nisi illo triduo ante Pascham.

CAPUT LXXV.

DE FESTIS SANCTORUM.

Nunc ergo ad festa proxime sequentia breviter transcurramus. Ac de beata Agnete quidem, cuius vitam composuisse dicitur Ambrosius, hoc solum scire sufficiat, quod octavam non habet institutionis. Ceteroquin octavam habet alterius significationis causa. Ejus autem solemnitas celebrari coepta est propter quoddam miraculum, quod octavo die suis contigit parentibus, ad ejus tumulum lamentantibus. In festo beati Pauli cantantur quidam versus cum antiphonis, quemadmodum etiam fit in festo beati Laurentii et beati Stephani. Paulus enim plus omnibus laboravit in concionando et praedicando, Laurentius gravius caeteris passus est, et Stephanus pro fide Christi primus martyr extitit. Idem etiam fieri oportet de beata Maria, quod privilegiata sit in virginitate, quia Virgo virginum et fuit et dicta est.

CAPUT LXXVI.

DE DOMINICA POST OCTAVAM EPIPHANIAE.

Dominica post octavam Epiphaniae canitur: *Omnis terra adoret te*. Quare autem hoc fiat, rationem tradunt hujusmodi. Cum enim Augustus universo orbi imperaret ad gloriam romani imperii, hujusmodi edictum proposuit et promulgavit, ut quoque anno e singulis mundi civitatibus Romam aliquis veniret, tantum terrae secum adferens, quantum complexu pugni comprachendere posset. Quod quidem ideo factum est, ut per hoc certo atque evidenter constaret omnes subjectos esse romano imperio. Sed postea cum ex illa terra factus esset quasi monticulus quidam, in hoc a Romanis ad fidem conversis, Ecclesia in honorem Dei fundata est illa dominica, ad cujus dedicationem Christiani ex diversis regionibus convenerunt. Quia ergo ex omni terra factus est monticulus ille, in quo hujusmodi Ecclesia sit collata, ideo in dedicatione illius diei cantatur officium: *Omnis terra adoret te, etc.*

CAPUT LXXVII.

DE SEPTUAGESIMA, SEXAGESIMA, QUINQUAGESIMA, ET QUADRAGESIMA.

Postquam dictum fuit de illo tempore, quod est inter Natalem Domini et Septuagesimam interjectum, ordo postulat ut deinceps de ipsa Septuagesima, et ejus gratia de Sexagesima, Quinquagesima, et Quadragesima dicamus, idque hoc potissimum ordine: primo quid significent, secundo ubi incipiant et ubi finiantur, tertio de earum institutione, et quarto de officiis. Septuagesima igitur repraesentat tempus deviationis, sive poenae et culpae; unde statim ipsa prima dominica incipit legi historia libri Geneseos, et legitur usque ad dominicam, quae praecedit eam dominicam, quae in Ramis Palmarum appellata est, ubi agitur de deviatione et errore primorum parentum. Deponimus hic etiam *Alleluja*, in quo sciendum est illud nonnullos facere sabbato, eo quod praecedit ad horam sextam, nonnullos ad nonam, nonnullos ad vesperas, nonnullos denique ipso die dominico ad primam, quae quidem varietas nata est ex varia dierum inchoatione. Sunt enim quaedam nationes, quae diem auspicantur a meridie, eumque finiunt meridie diei sequentis: alii vero ad nonam, et terminant in sequentem nonam: alii rursus a vesperis, et eum deducunt in alias vesperas, qui rectius faciunt; alii denique inchoant a media nocte, et sequenti nocte media eumdem finiunt, quod etiamnunc observatur secundum decreta Romanorum. Si enim quis alteri pactum fecerit ad certum diem, non videtur pactum fregisse ante mediam noctem sequentem, si ei tum satisfecerit. Sunt nonnullae Ecclesiae quae cum magno tripudio deponunt *Alleluja*. Inchoatur autem Septuagesima a dominica qua cantatur *Circumdederunt me*, et finitur sabbato *in albis*, quod est post Pascha. Et ut nos simul de omnibus expediamus, Sexagesima incipit sequenti die dominica post *Circumdederunt me*, et terminatur in quarta feria post Pascha. Quinquagesima quoque inchoatur tertia dominica post *Circumdederunt me*, et ipso Paschate finitur.

Quadragesimam vero auspicamur dominica qua canitur in Ecclesia *Invocavit me*, atque eamdem finimus in Coena Domini. Septuagesima autem dicitur, quod septies decem habeat dies. Verumenimvero haec septuagesima dierum, quam praesens observat Ecclesia, indicat nobis septuaginta illos annos, quibus Israel fuit in servitute babylonica. Nam, quemadmodum illi deposuerunt sua organa, dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena* (1), ita et nos quoque deponimus cantica laudis. At vero postea sibi data a Cyro sexagesimo anno redeundi facultate, coeperunt laetari, quemadmodum et nos in sabbato Paschae resumimus et cantamus *Alleluja*, eorum innuendo laetitiam, quam ipsi habuerunt ob redeundi licentiam sibi praestitam. Sed quemadmodum illi in apparatu reditus, suas colligendo sarcinulas, multum laboraverunt, sic nos quoque post *Alleluja* hujusmodi statim Tractum subjungimus: *Laudate Dominum*, quo laborem significamus. Illi rursus quemadmodum cum laetitia redeuntes, itineris tamen labore vexabantur, ita nos per totam paschalem septimanam Graduale cum *Alleluja* cantamus; per Graduale enim laborem exprimimus, per *Alleluja* laetitiam. Praeterea ut illi patriam ingredientes, plenam acceperunt laetitiam, sic nos sabbato quo Septuagesima terminatur, Domino canimus *Alleluja*. Et profecto tam nostra dierum Septuagesima, quam illorum septuagesima annorum quasi quaedam historia est, qua totum humani generis exilium ab Adamo usque ad finem mundi quodammodo figuratur, quod revolutione septem dierum peragitur, et sub septem annorum millibus concluditur, ut per septuaginta dies vel septuaginta annos intelligamus septuaginta annorum centenas; ab initio enim usque ad Ascensionem septem millia annorum computamus. Exinde vero quicquid temporis sequitur usque ad finem mundi sub septeno millenario comprehendimus, cuius terminum solus Deus novit. Quemadmodum ergo filii Israel septuagesimo anno per Cyrum a captivitate babylonica fuerunt liberati, sic nos per Christum in septima mundi aetate, vel in septimo millenario a servitute diaboli sumus redempti, restituta nobis innocentiae stola per remissionem baptismi. Atque hinc est, quod in sabbato Paschae unum *Alleluja* cantamus, jam spe aeternae quietis et recuperatione patriae gratulantes. Israel laborabat in apparando reditum, et in redeundo, nos quoque in Ecclesia praesenti pro satisfactione decem praeceptorum legis laborare debemus. Sed cum finito tempore nostri exilii ventum erit ad patriam, tum utraque stola decorabimur, cum videlicet corpus et ânima simul glorificabuntur, quod significatur per duo *Alleluja*, quae sub finem Septuagesimae decantantur. Obiter ergo nota, quod Septuagesima incipit a moerore, et finitur cum gaudio, sicut psalmi poenitentiales, ut vocant. Septuagesima vero sonat sexies decem, et significat tempus viduitatis Ecclesiae, ac moerorem ejus propter absentiam sponsi. Licet enim Christus sit nobis praesens secundum divinitatem, juxta illud: *Vobiscum sum usque ad consummationem saeculi* (1); tamen secundum quod est homo, in coelo est, et sedet ad dexteram Patris, idest Patri est coëqualis, unde ipse ait: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum* (2), hoc est, nondum sum ei coëqualis, ut vos opinamini. Dantur hic tamen sponsae in remedium et consolationem sex opera misericordiae, quae sunt: pascere esurientem, potum dare sitienti, visitare infirmum, vestire nudum, hospitio pauperem excipere et peregrinum, quibus septimum ex Tobia additur, nimirum mortuos sepelire (3). Haec sunt data sponsae, ut in eis se exerceat, utque per eorum, et decalogi observationem, sibi mereatur sui sponsi januam aperiri, et illius suavissimo amplexu frui. Sic Quinquagesima dicta est quasi quinquies decem, significatque tempus remissionis, quemadmodum in lege veteri annus quinquagesimus dicebatur annus remissionis; unde hoc tempore maxime cantatur psalmus quinquagesimus, scilicet: *Miserere mei Deus*, qui est poenitentiae et remissionis. Hoc igitur tempore jejunamus, ut peccatorum remissionem obtineamus. Postremo, Quadragesima commendatur potissimum a loco institutionis, ut dictum est, a tribus temporibus, et a personis quae in illis jejunarunt. Ab institutione, quoniam in paradiso fuit instituta, quando Deus Adamo prohibuit ne comederet de fructu ligni scientiae boni et mali; a temporibus vero et a personis, quoniam in tempore ante legem a Moyse fuit jejunatum, in tempore gratiae a Christo.

CAPUT LXXVIII.

DE INSTITUTIONE PRAEDICTORUM.

Viso quid praedicta significent, de eorum institutionibus subsequenter agamus, et primo de Quadragesima. In primis ergo videndum est quare vocetur Quadragesima, cum potius dici deberet decima, quod sit dierum decima. Verum, hoc ita factum est ex consuetudine ethnicorum sive gentilium. Quemadmodum enim Hebraei ex omnibus suis bonis decimam partem dabant, ita

(1) Psal. 136.

(1) Matth. 28.
(2) Joan. 20.
(3) Tob. 1.

gentiles quadragesimam, et tales reditus vocabant quadragesimam,vel decimam. Juxta similitudinem igitur regii fisci vel telonei, aut romanae exactionis, dierum decimam, quam Deo persolvimus, Quadragesimam appellamus; tametsi quidem non habeat nisi triginta et sex dies de decima, et incipiat Quadragesima, ut dictum est, dominica,qua cantatur *Invocavit me*. Sed quia Christus jejunavit quadraginta diebus,et nos debemus esse illius imitatores, additi sunt quatuor dies, ut similiter quadraginta dies jejunemus. Atque etiam ideo quadraginta dies jejunamus, ut diebus illis quadraginta a Pascha usque ad Ascensionem, quos in laetitia acturi sumus, non excedamus, quin Christum caput nostrum ad coelos consequi valeamus. Similiter sentiendum est de Quinquagesima. Cum enim clerici considerabant se praecedere populum ordine, rati sunt aequum esse, ut et sanctitate praeirent. Quare duos dies addiderunt et a die dominica ante *Invocavit me*, incipiunt jejunare, atque ita instituta est Quinquagesima. Vel ideo etiam quinquaginta dies in poenitentiam ducimus, ut peractis quinquaginta diebus laetitiae post Pascha, ipso die Pentecostes digni habeamur qui Spiritus sancti gratiam suscipiamus. Verum Septuagesimae institutio hujusmodi sumpsit initium:Melchiades Papa et sanctus Silvester statuerunt, ut bis quoque sabbato comederetur, ne propter abstinentiam et afflictionem carnis quam sustinuerant sexta feria, quae omni tempore jejunabatur, et adhuc debet ab omnibus jejunari, natura debilitaretur. In redemptionem ergo sabbatorum illius temporis, addiderunt unam septimanam, et sic instituta est Sexagesima, quae tantum protenditur usque ad quartam feriam post Pascha. Sic quoque aliam habet originem Septuagesima. Nam quum propter venerationem diei Ascensionis, in qua natura nostra coelos ascendit exaltata vel ultra choros Angelorum, statutum est a sanctis Patribus, ut quinta feria semper celebris haberetur. Sed quum nos eadem die nostra melius procuramus, factum est ut illam diem secundum antiquam consuetudinem solemniter non observemus. Pro illis ergo rursus unam septimanam Sexagesimae addiderunt, incipientes jejunare a *Circumdederunt me*, atque ita instituta est Septuagesima, quae, ut dictum est, usque ad sabbatum post Pascha protenditur.

CAPUT LXXIX.

DE OFFICIO ISTORUM TEMPORUM.

His ita breviter consideratis, videndum est de officiis istorum temporum generaliter. Sciendum igitur est, quod quaedam hoc tempore omnino intermittuntur, quaedam variantur, et quaedam pro aliis mutantur. Intermittuntur tria cantica laudis, scilicet: *Alleluja*, *Gloria in excelsis*, et *Te Deum laudamus*, excepto tamen quod in cathedra beati Petri canimus: *Te Deum laudamus*, quum hymnus ille intronizandorum proprius sit, et ideo eum cantemus; quemadmodum in die Coenae (quod etiam excipitur) *Gloria in excelsis* dicimus, et *Ite Missa est*, atque in ipso sabbato Paschae similiter *Gloria in excelsis Deo*, sed non *Ite Missa est*, nec *Te Deum laudamus*. *Alleluja* a Septuagesima usque ad Pascha non proferimus, sed voces quasdam loco ejus usurpamus; in principiis enim precum horarum *Laus tibi Domine rex aeternae gloriae*, et in antiphonis, ac responsoriis pro *Alleluja* dicimus *In aeternum*. In Missa loco *Alleluja* cum suo versiculo, canimus Tractum, ut nos dicimus. Quamquam vero vox haec: *Laus tibi Domine, etc*, videatur aequipollere voci huic *Alleluja*, magnum tamen inter utramque statuitur discrimen, quod vox haec *Alleluja* angelica sit, illa humana, atque haec majorem habeat auctoritatem propter hebraici sermonis dignitatem, illa vero minorem, ob latinae linguae inopiam, et paupertatem. Atque in his quidem generatim observandum illud est, quod duo haec: *Flectamus genua*, et *Inclinate capita*, sese mutuo comitentur, neutrumque dici debeat die dominica.

CAPUT LXXX.

DE VARIATIONE OFFICIORUM.

Variantur vero officia ut cum iste psalmus: *Dominus regnavit*, qui est psalmus laetitiae, ac cani consuetus est primus in Laudibus, hoc tempore non cantatur, sed loco ejus: *Miserere mei Deus*, qui psalmus est poenitentialis. Cantatur tamen diebus dominicis ad Primam, ut per hoc significetur nihil debere in psalterio praetermitti, quin totum per septimanam saltem legatur, quod antiqui uno die facere solebant. Ad Primam quoque propter eamdem causam canitur: *Confitemini Domino*, quo innuitur pueros debere instrui, ut in Ramis Palmarum sciant Domino laudes decantare, quoniam hic psalmus ad illum praecipue diem pertinet, idque potissimum ob hunc versiculum: *O Domine, salvum me fac, etc*. Hoc tempore splendidas et ornatas vestes debemus omnes deponere, atque assumere vestes humilitatis. Tempore quoque Quadragesimae carnes deponi debent et intermitti,tam solidae quam liquidae. Sunt autem duo genera carnis liquidae: alia enim est artificio liquida, ut eliquata per frixuram, nempe sagina, alia vero naturaliter, ut sunt casei et ova. Ait enim Hie-

ronymus contra Jovinianum: *Ovum et caseus nihil aliud est, quam caro liquida.* Sed quaeritur cur hoc tempore pisces comedere liceat, ac non itidem carnes? cur non in quovis jejunio perinde pisces, atque carnes, nobis omnibusque religiosis sint interdicti? Atque ratio quidem haec esse poterit, quia Deus aquis non maledixit; sciebat enim per aquas baptismatis ablutionem fore peccatorum, ita ut elementum hoc merito sit praestantissimum, quod facile est animadvertere, quod abluat sordes, ac Spiritus Domini ante mundi constitutionem ferri solitus sit super aquas, quemadmodum nobis Scriptura recenset. Sed terrae maledixit Deus in opere hominis; inde est, quod omne genus carnis, quod in terra versatur, tam quadrupedia, quam aves, in jejuniis comedere non liceat. Quamquam enim aves quaedam versantur in aëre, quaedam in aquis, quae vel in his, vel extra eas nascantur, magis tamen dicuntur morari in terra, et ad naturam terrae pertinere. Unde, mehercle, cum quidam pisces sint, qui ex una parte habeant formam piscis, et ex alia formam animalis quadrupedis, ut porcus piscis videtur, potest in jejunis comedi, qua vero non, haudquaquam.

CAPUT LXXXI.

DE FESTIS QUAE SUNT IN PRINCIPIO SEPTUAGESIMAE, ET PRIMO DE PURIFICATIONE B. MARIAE.

Nunc dicendum est de duobus festis, quae in principio Septuagesimae quandoque contingunt celebrari, de festo videlicet beatae Mariae et sancti Blasii. Festum autem beatae Mariae tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim vel Purificatio beatae Mariae, vel Candelaria, vel ὑπαντὴ Domini. Purificatio beatae Mariae appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus a Natali Domini, venit ad templum virgo Maria, secundum consuetudinem legis, ut purificaretur; non quod immunda esset, sed propter partum, more aliarum mulierum. Non enim erat obnoxia legi, quae hoc pacto praecipit: *Mulier, si suscepto semine, masculum pepererit, immunda erit diebus triginta tribus, a consortio hominum septem* (1). Beata autem virgo Maria non pepererat ex suscepto semine, voluit tamen legis consuetudinem observare, quoniam non venit Christus legem solvere, sed adimplere. Quare autem Candelaria vocetur, aliam auctoritatem non habet, sed potius fluxum est ab antiqua consuetudine ethnicorum sive gentilium. Erat enim antiquitus Romae consuetudo, ut circa hoc tempus in principio februarii Urbem lustrarent, eam ambiendo cum suis processionibus, gestantes singuli candelas ardentes, et vocabatur illud *ambarvale.* Atque ita ab hujusmodi consuetudine illud quod fiebat ab ethnicis in usus indiscretos circiter initium februarii, a christianis modo fit in festo beatae Mariae, ad laudem et venerationem ipsius. Vel ideo candelas portamus, ut per hoc imitemur sanctas virgines, quarum beata virgo Maria caput est, ut nimirum accensa nobis lampade castitatis, cum ea templum gloriae ad verum sponsum ingredi mereamur. Vel etiam appellata est Candelaria, propter multitudinem candelarum, et significationem quae in eis est; in candela enim est cera, ignis, et linum. Cera connotat carnem Christi, et virginitatem, ignis Spiritum sanctum, linum deitatem in carne latentem. Ὑπαντὴ Domini, ideo dicitur hoc festum, quod Simeon atque Anna prophetissa Christo venerint obviam, cum a suis parentibus adferretur in templum ut praesentaretur; ὑπαντὴ enim *obviatio*, sive *praesentatio* dicta est.

(1) Lev. 12.

CAPUT LXXXII.

DE FESTO SANCTI BLASII.

Alterum hujus temporis festum est Blasii. Fuit autem hic sanctissimus medicus, qui multo tempore in rupe quadam latitans, hominibus ad se venientibus medebatur, atque eos sanabat. Simili ratione si quae animalia ad eum ducebant aegrota, ea illico curabat. Tandem cum factus esset Episcopus urbis Sebastae, captus fuit et in carcerem inclusus, in quem pia quaedam mulier cibum ei multo tempore cum candela attulit. Cum autem ille mortis suae diem jam imminere praesciret, dixit huic mulieri, ut quamdiu viveret, singulis annis ipso die obitus sui candelam in ejus memoriam offerret, Deus ab infirmitatibus eam tutaretur, atque in magna prosperitate conservaret. Quod quidem ita factum est. Multi ergo similiter ita fecerunt si forte infirmarentur, et valetudinem receperunt. Inde apud omnes passim in consuetudinem abiit, ut si quis forte ex dentibus laborat, vel ex aliqua alia sui corporis parte, vel etiam si sua agrotarent animalia, offerrent in ejus honorem candelas.

CAPUT LXXXIII.

DE FESTO CATHEDRAE SANCTI PETRI (1).

Hoc item tempore celebrari solet Cathedra sancti Petri, tam quae Romae fuit, quaeque tempore

(1) Haec omnia Durandus in suum transtulit Rationale, ut vel ipse fatetur.

posterior est; quam illa quae fuit Antiochiae. Solemnior profecto est alia, ut vel hujus diei Collecta quae est de incathedratione Antiochiae facta, abunde testatur, diciturque festum beati Petri epularum. Fuit enim consuetudo veterum ethnicorum, ut singulis annis mense februarii certo quopiam die epulas ad parentum suorum tumulos apponerent, quas nocte daemones consumebant, quum inde non minus falso quam ridicule animae refici credebantur. Putabant enim hujusmodi epulas ab animabus circa tumulos errantibus absumi. Haec autem consuetudo atque hujusmodi falsae opinionis error a christianis vix extirpari potuit. Quod quidem quum viri sancti animadvertissent, ac penitus illam consuetudinem extinguere voluissent, instituerunt festum de cathedra sancti Petri, tam de illa quae fuit Romae, quam quae Antiochiae, idque illo eodem die quo abominanda illa ab ethnicis fiebant, ut solemni hoc festo parvae istius consuetudinis festum omnino extingueretur. Unde etiam ab illis epulis festum hoc appellatum est beati Petri epularum. Atque hic obiter intelligamus, veteres dicere solitos fuisse, *animas* esse quando etiamnunc in humanis corporibus essent constitutae; *manes* appellari, si quando forent apud inferos; *spiritus* vero cum ad coelos ascendissent, atque *umbras* quando adhuc recens erat sepultura, sive quando circa tumulos errabant.

CAPUT LXXXIV.

DE FESTIS GENERALITER QUAE TEMPORE FIUNT SEPTUAGESIMAE.

Ut autem de omnibus magnis solemnitatibus quae infra Septuagesimam celebrantur, sive ipso passionis tempore, sive ante, nos simul expediamus (ut sunt tria illa festa praedicta, beatae Agatae, sancti Mathiae, Annunciationis Domini, sancti Gregorii, et si forte contingat festum ipsius patroni Ecclesiae, vel ejus anniversarium, vel Pascha alicujus annotinum) dicimus generaliter, quod cantica laudis, scilicet *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, et *Ite Missa est*, et alia, quae si aliis temporibus contingerent, cantarentur, in iis cani debent, praeter *Alleluja*, nam hujusmodi festa ad Paschale tempus generatim videntur pertinere. Si vero hic objiciatur, quod in Annunciatione Domini *Gloria in excelsis*, quod canticum est proprium natalis Domini, et *Ite Missa est*, quod proprium est resurrectionis, et *Te Deum laudamus*, quod gaudium drachmae inventae designat, cantari non debeant, quoniam haec in Annunciatione Domini illa tempora non habebant, dicimus breviter, quod etiamsi natalis Domini, vel passio, vel drachmae inventio necdum re vera erant, tamen jam certo fore sperabantur. Nam hoc festum est quasi fons et initium festorum Christi. Vocatur autem Pascha annotinum, quando aliquis diem, quo baptisma suscepit, annuatim celebrat, atque eo tum ipsius diei Paschae officium integre cantari debet, praeter *Alleluja*, si accidat tempore Quadragesimae. Sed certus interim sis Ecclesiam lugdunensem et mediolanensem ubi Ambrosius archipraesulatum obtinuit, tempore Passionis nullam celebrare solemnitatem, verum dumtaxat facere commemorationem.

CAPUT LXXXV.

DE OFFICIO QUADRAGESIMAE, AC LITERA LAICORUM.

Quoniam de officio Quadragesimae hucusque generaliter tractatum est, nunc deinceps de ejusdem officio pro tempore agendum est. A dominica igitur, quam dicimus: *Isti sunt dies*, usque ad Pascha, versiculus ille, videlicet *Gloria Patri*, qui ad laudem pertinet Trinitatis, in officiis plane subticetur; quoniam ab illa dominica incipit Passio Christi celebrari, in qua tota Trinitas a Judaeis quasi dehonestata videtur. Qua etiam ratione fit, ut in Cantico trium puerorum, scilicet *Benedicite*, versiculus ille nunquam cantetur, quia tunc Deo magna facta est dehonestatio, quando tres pueri, qui ipsum maxime colebant, idola plurimum execrantes, conjecti sunt in caminum ignis. Maxime vero idem iste versiculus triduo illo ante Pascham subticetur, quod tum demum Trinitas maximo affecta sit dedecore. Nam, praeterquam quod in primis de nece Christi hic agitur, nunc verberatur, nunc faede conspuitur, alapis caeditur, nunc etiam crucifigitur; unde Isaias: *Non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non erat aspectus.* (1) Horarum quoque initia, et Lectionum tituli tunc plane supprimuntur, nempe: *Deus in adjutorium*, et *Lectio libri, etc.*, quia Christus caput nostrum a nobis sustollitur juxta praesentiam carnis. Ad Lectiones non petuntur benedictiones, neque dantur, quoniam pastor Christus, qui gregi suo benedicat, jam non adest. Vel ideo benedictio non petitur, nec *Tu autem Domine* dicitur, quod Apostoli his diebus nec ad praedicandum missi sint, nec inde redierint. Ut ergo hoc significemus, nec *Jube Domine* dicimus, nec *Tu autem*. Illud quoque considerandum est, quod in Quadragesima duae recitentur Praefationes, una jejunii, et altera Passionis. Ea quae est jejunii a primo jejunio cantatur, usque ad dominicam in

(1) Isai. 53.

Ramis Palmarum. Illa vero quae est Passionis, ab eo die cani incipit usque ad Pascha. Sed absurde fortasse alicui factum videbitur, quod dominica die istiusmodi cantetur Praefatio, quum non sit dies jejunii. Verum dici potest, quod etiamsi illo die non jejunetur numero, qualitate tamen, hoc est cibo carnali jejunatur, quemadmodum etiam diebus aliis. Sed quoniam ea quae a nobis dicta sunt, ad clericos maxime pertinere videntur, nunc pauca dicenda sunt de laicorum scriptura, quae in duobus potissimum constitit, nempe in picturis et ornamentis. Nam, ut ait Gregòrius, quod clerico litera, id laico est pictura. Picturarum igitur aliae sunt supra Ecclesiam, ut gallus vel aquila, alia extra Ecclesiam, ut in fronte forium bos et leo, aliae intra Ecclesiam, ut sunt icones, statuae, figurae, et diversa alia picturarum genera, quae vel in vestibus, vel in parietibus, vel etiam in vitris depinguntur. Verum de his omnibus postea suo loco dicetur, hoc uno tamen modo observato, ut sciamus Salvatoris nostri imaginem tribus hisce modis aptius et convenientius in Ecclesia depingi, ut videlicet aut in throno sedeat, aut in Crucis patibulo pendeat, aut etiam in matris suae gremio conquiescat. Ornamenta vero in tribus consistunt, in ornamento videlicet Ecclesiae, chori et altaris. Et ornatus quidem Ecclesiae consistit in cortinis, aulaeis, pallis sericis, purpureis, et consimilibus; ornatus vero chori, in dorsalibus, ut vocant, tapetis et substratoriis. Ornatus denique altaris versatur in velamentis, Crucibus, capsis, textibus et philacteriis. Est etiam ornatus personarum, quae vel cantant in choro, vel altari inserviunt. Sed de his et similibus dicimus, omnia illa quae ad ornatum pertinent, tempore Quadragesimae debere abscondi, vel removeri, vel etiam contegi. Nec Crux quoque illo tempore, nisi cooperta, in Ecclesia portari debet. Duo tamen vela retinentur, quorum alterum ponitur per chori circuitum, alterum suspenditur inter altare et chorum, ut non appareant, quae sunt intra Sancta Sanctorum. Quo quidem significatur mentibus infidelium divinarum Scripturarum intelligentiam nondum esse apertam. Haec duo vela diebus dominicis complicantur, quod hi dies ad tempus Paschatis pertineant. Sic quoque ad primas tenebras, quartae videlicet feriae ante Pascha, ubi de morte Domini agitur, omnino removentur, quoniam, eo mortuo, velum templi scissum est, ita ut tunc quae intra Sancta Sanctorum delituerant, primo omnibus fuerint manifesta.

CAPUT LXXXVI.

QUOMODO SIT PULSANDUM IN QUADRAGESIMA.

Nunc quemadmodum in Ecclesia pulsandum sit, paucis etiam exponamus. Quod ut melius pateat, primo sciendum est sex esse instrumentorum genera, quibus pulsatur: tintinnabulum, cymbalum, nola, nolula, campana, et signa. Tintinnabulum pulsatur in triclinio et in refectorio, cymbalum in choro, nola in monasterio, nolula in horologio, campana in turribus, cujus diminutivum Hieronymus ad Eustochium in coenobiis esse ait: *Quousque campanula in claustro pulsabitur:* signa autem pro quibusvis pulsandi instrumentis accipi possunt, ut quibus quidpiam significetur. Generaliter ergo cognoscendum est, quod non debeamus in tota Quadragesima diebus profestis compulsare nec depulsare (liceat enim hic vulgaribus et consuetis uti vocabulis) sed *simpulsare*, idest, simpliciter pulsare ad horas, vel matutinas. Atque in bene constitutis Ecclesiis ad Primam pulsant duabus campanis, una ad invocandum, altera ad inchoandum. In Tertia autem pulsatur tribus, juxta horarum numerum, quae sub illa cantantur, una ad nutandum, altera ad congregandum, tertia ad inchoandum. Pari modo fit in Sexta et Nona; sed et eodem ordine eaedem campanae pulsantur simpliciter ad matutinas. Ad Missam vero et ad vesperas duabus pulsatur campanis. In minoribus autem Ecclesiis solummodo pulsandum est simpliciter. Diebus vero dominicis et in solemnitatibus, prout in aliis temporibus, compulsatur. Sed de his in sequentibus latius dicturi sumus.

CAPUT LXXXVII.

QUARE NON JEJUNEMUS TEMPORE QUO CHRISTUS JEJUNAVIT.

Solet autem quaeri, quum in hac Quadragesima Christi jejunium imitemur, cur non eo tempore etiam jejunamus, quo Christus dicitur jejunasse? Tradit enim Scriptura, quod jejunare statim coeperit simul atque esset baptizatus. Verum quadruplex est ratio, quamobrem Paschae jejunium nostrum continuamus. Prima est, ut si volumus cum eo resurgere, debeamus etiam nos pati cum eo, quod pro nobis ipse passus sit. Secunda causa est, ut per hoc Israëliticos filios imitemur, qui eo tempore primo ex Aegypto egressi sunt, et postea eodem tempore exierunt e servitute babylonica: quod inde profecto facile probatur, quia tam illi, quam hi statim celebrarunt Pascha atque egressi sunt. Tertia est hujusmodi, quod quandoquidem fervor libidinis tempore veris nos magis soleat incendere, tunc temporis maxime jejunamus, ut corporis aestus refraenemus. Quarta est, quoniam post jejunium statim debemus Christi corpus accipere, ut mystice Paschalia capiamus sacramenta; hoc est, quemadmodum

filii Israël priusquam comederent agnum, sese affligebant, et agrestibus lactucis vescebantur; ita debemus nosmet prius per poenitentiam affligere, ut digni habeamur comedere agnum vitae. Animadverte interim, quod si in Quadragesima concurrant duo officia, quos dies *duplices* vocamus, necessarium esse ut cantetur officium ad Tertiam de festo, absque genuflexione, officium veri jejunii ad Nonam non sine curvatione genuum.

CAPUT LXXXVIII.

DE DIEBUS PRIVILEGIATIS.

Post haec vero tradendum est, qui dies sunt velut privilegiati, qui hoc potissimum tempore comprehenduntur. Sunt enim privilegiati dies quatuor quartae feriae, quatuor sabbata, tres dies dominici, una quinta feria, unaque sexta feria atque una integra septimana. Quartae feriae sunt hae: Prima est qua nos incipimus jejunare in Quadragesima; secunda, septimana sequenti; tertia, in hebdomada post *Laetare Jerusalem;* quarta in ultima septimana. Quatuor vero sabbata haec sunt: sabbatum primae septimanae, quando celebrantur Ordines; sabbatum quartae; sabbatum quintae; et sabbatum in vigilia Paschae. Sic dominici dies sunt hi tres: *Invocavit me*, *Laetare Jerusalem*, et dominica in Ramis Palmarum. Sed quinta feria est in Parasceve. Septimo denique privilegiata est ultima septimana Quadragesimae, quae vel ob id *major* dicitur, quod majus et prolixius habeat officium; vel appellatur quoque *poenosa*, quia tum maxime corpora et vitia nostra punire debemus. De privilegiis ergo istorum dierum ordine prosequamur.

CAPUT LXXXIX.

DE PRIMA QUARTA FERIA.

Prima quarta feria quatuor insignitur privilegiis. Primum est, quod tunc incipiamus jejunare, idque ideo facimus, quia Christus quarta feria, ut legitur, suum auspicatus est jejunium, quod diligenter perscrutanti verum esse satis aperte constabit. Natus enim est die dominico, ita ut si quis diligenter exinde computet annos usque ad trigesimum, juxta rationes computi, facile inveniet eum tertia feria fuisse baptizatum, ac sequenti die, desertum intrantem, jejunium inchoasse. Secundum privilegium ejusdem diei est, quod confessiones illo die in Ecclesia audiantur, et judicia confitentibus imponantur. Tertium autem, quia tunc cineres in signum humilitatis capitibus imprimuntur. Quartum denique est, quod illa die ejusmodi fit processio, qualem per universum annum amplius fieri non contingit. Poenitentes enim tunc ab Ecclesia cum processione et Cruce ejiciuntur, ut ipso die Coenae in eamdem recipiantur. Nam tunc poenitentes ab Ecclesia ideo ejiciuntur et repelluntur, quo Adami et Evae exulatus propter esum pomi repraesentetur.

CAPUT XC.

DE SECUNDA QUARTA FERIA ET TERTIA.

Quarta feria sequens ob id privilegiata est, quod tum ii qui sabbato sequenti ordinandi sint, ex sacris literis interrogentur atque examinentur, probenturque num idonei etiam satis sint ad suscipiendos Ordines. Inde profecto est, quod duae Lectiones ad Missam leguntur, una voce naturali vel nocturnali, hoc est gravi ac pressa, altera vero communi. Prior vetus Testamentum significat, posterior novum, ut per hoc declaretur eos, qui suscepturi sunt Ordines utriusque Testamenti peritos esse debere. Atque illud quidem tamquam generalem regulam habemus, quod quotiescumque quarta feria duae Lectiones ad Missam leguntur, sequenti sabbato possint Ordines celebrari. Ceterum, tertia quarta feria, in eo habet privilegium, quod illo die in Ecclesia instructio et examen fiat eorum qui in sabbato ante Pascha sint baptizandi. Fit autem instructio illa in hunc modum. Qui baptizari volunt, conveniunt ad portas Ecclesiae, foeminae a sinistris, mares a dextris, atque a diacono, vel sacerdote interrogantur, an velint baptizari, aut idem perconctatur a susceptoribus. Exorcista tamen debet prius interrogare, num etiam abrenuntient Sathanae, et omnibus ejus pompis, ita ut puer, si sit adultus, respondeat se abrenunciare, si non sit adultus, pro eo susceptor. Verum, nullus in susceptorem admitti debet, nisi orationem sciat dominicam, et minus symbolum calleat, quod tenetur suos docere filios. Nec vero christianus censeri debet, nec ad testimonium aliquod admitti secundum Decreta, qui horum ignarus est (1). Quare omnino necesse est, ut illud ex susceptoribus sacerdos inquirat; alioqui enim, si nesciant, recipi non debent, nisi forte promittant, quod quam fieri potest citissime illa addiscent. Tunc demum acolytus scribit eorum nomina, qui volunt baptizari, unde etiam hic notarius est appellatus, quod baptizandorum scribat nomina. Postquam igitur a sacerdote satis in fide sint instructi, atque exorcistae super eos fecerint adjurationes, ab ostiario in Ecclesiam

(1) 2. q. 7. *Non potest.*, et c. seq.

introducuntur, et in navi Ecclesiae constituuntur, masculi quidem a dextris, foeminae vero a sinistris. Duo tamen intra Sancta Sanctorum deducuntur, masculus videlicet et foemina, quo significatur aliquos ex baptizandis fore salvos. Atque tum denique leguntur oratio Dominica et symbolum, graece et latine, propter earum linguarum dignitatem; sunt enim ceteris digniores, graeca utique propter sapientiam, latina autem propter potentiam Romanorum. Postea vero quatuor recitantur Lectiones et quatuor Evangeliorum initia, tandemque inchoatur Missa, cujus cantato Offertorio, archidiaconus vel diaconus pulpitum ascendit, et clamat alta voce: *Si quis est hic cathecumenus, exeat foras:* isti enim connotant, ut supra expositum est, illos de quibus dictum est: *Jesus autem non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes* (1). Atque ita tum omnes catechumeni exeunt foras, quod septies eodem modo de illis agitur, antequam baptizentur.

CAPUT XCI.

DE QUARTA FERIA.

Illa autem quarta feria, quae est post dominicam *Laetare Jerusalem*, in eo est privilegiata, quod tunc duae legantur Lectiones, quoniam sabbato sequenti celebrantur Ordines. Sic quarta feria ultimae septimanae, nimirum ea quae est ante Coenam, privilegium obtinet, quia duae item Lectiones tunc leguntur, idque ob eam causam, quod illo die Christus triginta denariis fuerat divenditus, quemadmodum Joseph triginta argenteis: *non enim est discipulus super magistrum, nec servus supra dominum suum* (2). Ab hac ergo quarta feria sumptum est, quod omni quarta feria jejunare et abstinere a carnalibus semper debeamus. Ex quo quidem fit, ut post sextam feriam, hic dies poenitentibus in abstinentiam semper injungatur.

CAPUT XCII.

DE SABBATIS PRIVILEGIATIS.

Sabbatum primae septimanae et quartae ideo gaudent privilegio, quod in iis celebrentur Ordines. Verum hic scias in omnibus festis Apostolorum et dominicis diebus fieri posse Ordines, videlicet minores; majores vero non utique, nisi in sex tantummodo sabbatis. Et quidem in illorum primo plures leguntur Lectiones, inter quas una est, quae quamdiu canitur, nullus sedere debet. Haec nimirum est hymnus ille trium puerorum, qui pro fide Trinitatis ab eis jam in fornace constitutis cantabatur. Ad hunc ergo hymnum genua flectere non decet, quod isti sua flectere noluerunt coram Nabuchodonosoris statua, sicut multi fecerant principes alii. Similiter in Parasceve genua non flectimus ad orationem quae fit pro Judaeis, ob derisionem eorum, qui dum Christum deridebant, inquiebant: *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit* (1). In sabbato ante *Laetare Jerusalem* recitatur Epistola, *Susanna,* nam tum fit statio Romae in monasterio beatae Susannae virginis. Atque ita etiam ob similitudinem quamdam Evangelium est de muliere depraehensa in adulterio, quam Dominus liberavit. Ecce quomodo concordant Evangelium et Epistola, ut conveniunt et multa alia. Sabbatum vero, quod est ante Ramos Palmarum, hinc suum accipit privilegium, quod eo tempore Dominus Papa eleemosynas largiatur, hoc est suum faciat mandatum, quod deberet facere ipso die Coenae. Sed quia tunc non posset propter prolixum ejus diei officium, ideo illud hoc sabbato commode facit. Aut certe hinc maxime privilegium habere videtur, quoniam eo die Dominus in domo Simonis leprosi pransus est, Martha ministrante, et quo Maria pedes ejus lacrymis suis lavit, ac propriis tersit capillis, unguentumque in caput ejus fudit. Meminerimus tamen ex omnibus mandatis Dei, hoc solum antonomastice dici mandatum, quod Christus majori exhibitione illud observari atque obsequi praeceperit, cum suis discipulis pedes levaret, inquiens: *Si ego lavi pedes vestros, Dominus et magister: et vos debetis alter alterius lavare pedes* (2), etiam cum quadam interminatione, qua Petro interminatur: *Si non*, inquit, *lavero te, non habebis partem mecum* (3). Quare propter hujusmodi praeceptum vacat sabbatum illud ab officio. Hinc nata est illa auctoritas, quod si quis fuerit adeo negotiis intricatus atque oppressus, ut difficulter possit vacare orationi et eleemosynae simul, saltem mutet cum oratione eleemosynam, et contra. Sabbatum denique ante Pascha, inde privilegiatum est, quod tum celebrentur Ordines, catechumeni baptizentur, et candela illa cerea paschalis consacretur. Verum eadem Missa communis esse oportet diei et Ordinibus, pluresque tum recitantur Lectiones.

(1) Joan. 2.
(2) Matth. 10.

(1) Matth. 26.
(2) Joan. 13.
(3) Ibid.

CAPUT XCIII.

DE DOMINICIS DIEBUS PRIVILEGIATIS.

Sequitur de diebus dominicis. Et quidem prima dominica Quadragesimae in hoc est privilegiata, quoniam inde inchoatur ipsa Quadragesima, quae repraesentat tempus illud, quo morati sint atque haeserint in deserto filii Israël. Sicut enim illi isthic morati sunt per quadraginta duas mansiones manna cibati; ita nos quoque ab hac dominica usque ad Pascha per quadraginta duos dies a deliciis corporeis abstinentes, verbo vitae reficimur, et orationi vacamus, ut per Christum in terram viventium introducamur, quemadmodum illi introducti sunt per Jesum Nave filium, sive per Josue in terram promissionis. Tria notanda sunt in populo Israëlitico, scilicet peregrinatio, quae fuit in Ægyptum; captivitas quae in Babylone contigit, atque horum duorum nos meminimus; tertium fuit dispersio, et adhuc est per universum orbem. Cujus quidem nos mentionem non facimus, quia ab illa nunquam revocabuntur, quae facta fuit a Tito et Vespasiano, unde dictum est: *Dedit me Dominus in manu, de qua non potero surgere* (1). Dominica vero *Laetare Jerusalem,* quae septima est a prima dominica Septuagesimae, ob id privilegio insignita est, quod libertatem nobis exprimat redeundi, quae fuit concessa filiis Israel in Babylonia anno sexagesimo, quamquam plene obtinuerunt anno septuagesimo. Ex quo sane totum ejus diei officium de laetitia est, ut partim illorum exprimamus laetitiam, partim etiam nostram, quam, finitis septem aetatibus, a mundi exilio liberati, habebimus, cum coelestem paradisum, quae vere patria nostra est, intrabimus.

(1) Thren. 1.

CAPUT XCIV.

DE DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

Dominica in Ramis Palmarum ob triplicem rationem meruit privilegium. Primo quod eodem die filii Israël terram promissionis ingressi sint, et siccis pedibus Jordanem transierint. Sic enim contigit, quod eo anno tot fuerunt dies usque ad Pascham, quot sunt ab hac die dominica. Secundo autem ideo, quoniam hoc die veniens Iesus a Bethania in Jerosolymam, maximo honore exceptus sit, quo etiam die vendentes e templo potentissime ejecit, quod ejus diei privilegii tertia est ratio. Hic dies tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim dominica in Ramis Palmarum, quod illo die rami palmarum in processionibus deportentur in significationem illorum, quos filii Israël statuerunt in via, Christo jam veniente; vel quos etiam deferimus in figuram ramorum, et florum virtutum, quos portare debemus, si quando ad Christum ibimus. Cum autem palmas non habemus, laurum vel buxum, quod perpetuo suo virore virtutes connotent, deportamus, vel flores etiam, qui simili ratione virtutem significant. Hoc ergo die magnam et insignem exhibemus processionem, ad designandum quod Dominus veniet ad nos, et ducet nos ad aeterna tabernacula. Post processionem oportet veniamus ante Crucifixum, ac dicamus *Benedictus;* nec ideo alia processio cessare debet, sed fieri ante Tertiam. Obiter itaque hic considera, uxorem Loth in salis effigiem fuisse mutatam et transformatam, quod retro respexisset, ut scilicet nos condiret atque instrueret, ne retro eamus. Nam, quemadmodum ait Scriptura, nullus qui ad aratrum manum adjecerit, retro debet respectare (1).

(1) Luc. 9.

CAPUT XCV.

DE QUINTA FERIA.

Feria quinta, quae Coena Domini appellata est, quatuor insignitur privilegiis, quorum primum est poenitentium jam in Ecclesiam redeuntium. Tunc enim Ecclesia ad se recipit poenitentes, quos ante, primo die jejuniorum, ejecerat. Recipiuntur autem poenitentes in Ecclesiam et separantur a malis non poenitentibus, quinta potissimum feria, quod Deus volucres fecerit quinta feria ex aquis. Qua ratione etiam fit, ut quod quasdam in aquam remiserit, significemus malos in carnalibus rebus sese oblectantes, et quod quasdam in aëra sustulerit, intelligamus bonos atque eos, quos delectant coelestia. Secundum privilegium est, quia novum Testamentum tum incoepit, et vetus fuit terminatum. Tertium autem privilegium hujus diei est olei consecratio. Verumenimvero tres sunt potissimum in Ecclesia Dei sacrae unctionis species: chrisma, oleum infirmorum, et oleum quo ungantur baptizati. Chrisma conficitur ex balsamo mundissimo, atque oleo purissimo, namque oleum claritate alios liquores facile superat, et balsamum odore. Quod autem oleum alio liquore sit clarius, hoc pacto ostendi potest. Nauta quandoque mittit anchoram in mare, et si forte illa lapidi affigatur, ita ut extrahi non possit, tunc nauta illuc descendit, habens os suum plenum oleo in eum usum, ut si fortassis non possit lapidem illum videre, cui anchora adhaeret ob turbulentam et

tenebrosam aquam, effundat oleum. Quo facto tanta isthic nascitur claritas, redditurque aqua tam perlucida propter oleum effusum, ut lapidem nauta facile videre queat. Chrisma initium traxit a veteri Testamento, quando Dominus praecepit Moysi ut conficeret chrisma, quo ungeret tabernaculum in dedicatione, et arcam testamenti: Aaron et sacerdotes illo similiter ungebantur, et Reges. Moyses tamen non legitur unctus fuisse, nisi unctione spirituali, quemadmodum et Christus. Voluit nihilominus Christus materiali nos inungi unctione, ut per illam materialem consequamur spiritualem; inungitur enim quilibet chrismate bis in vertice a communi sacerdote, et in fronte ab Episcopo. Ceterum, ideo bis, quia post resurrectionem duabus vicibus datus fuit Spiritus sanctus, tum nempe quando Christus insufflavit discipulis, inquiens: *Accipite Spiritum sanctum*, tum etiam quando missus est eis idem e coelo in igneis videlicet linguis. Cum igitur aliquis istiusmodi oleo sancto inungitur, necesse est, ut illud fiat in scapulis, et in pectore potissimum. Ac in scapulis quidem ideo, ne laborem suum frustra expendat in vana, sed sit robustus ad legis onus fideliter portandum. In pectore vero, ut suscipiat intelligentiam mandatorum Dei. Proinde oleo, quod vocatur infirmorum, inunguntur aegri atque infirmi. De qua sane unctione ait beatus Jacobus in sua Epistola: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus* si nimirum ei expediat et utile sit, *et si in peccatis sit, remittentur ei* (1), videlicet venialia, vel si non fuerit in mortali peccato; potest tamen fieri hujusmodi inunctio per unum sacerdotem. Quartum demum hujus diei privilegium est Mandatum. Est autem differentia inter hoc mandatum et illud, quod fit sabbato praecedenti; illud enim fit a praelatis et Ecclesiae magnatibus, repraesentatque illud quod fecit Christus; hoc vero quilibet sacerdos facere debet, idque hoc modo. Primo oportet ut reficiant pauperes, ac postea parum comedant, nec ultra tamen quam consuetum est. Deinde debent surgere a mensa, ac pauperum pedes lavare. Quo facto, possunt sese ad mensam recipere, atque iterum comedere, quod jejunium non frangit, sed interrumpit; non enim debet quispiam eo die bis comedere, nec jejunium frangatur tam respectu unius horae, quam totius septimanae, quamvis tamen et in multis locis ita fiat. Est autem iste dies omni alia solemnitate solemnior, exceptis tamen solemnitatibus Trinitatis, usque adeo, ut qui possint solemnes vestes induere, debeant non secus atque in aliis solemnitatibus. Quocirca etiam hoc die omnia laetitiae cantica canuntur, quemadmodum in ceteris solemnitatibus, praeter *Alleluja*. Nec dicitur vero *Dona nobis pacem*, ob eam rem quod nocte sequenti osculo Judas Christum tradiderit. Atque hic animadverte, tempus recreationis incoepisse ab illa hora, qua Adamus e paradiso ejectus fuit, et adhuc est, duratque usque ad uniuscujusque obitum. Quo quidem patet majus esse recreare, quam creare, ita ut hinc etiam dictum sit gravius esse ac majus ex impio facere pium, quam creare coelum et terram, ac majus fuisse Paulum suscitare in mente, quam Lazarum in corpore. Itemque et hoc animadvertas, Natale Domini festum esse Patris, quum per eum Pater innotuit mundo; quamquam vero, quod festum Patris est, festum etiam sit Filii et Spiritus sancti. In hoc enim quod dicitur Verbum, intelligitur Pater Verbi, aut etiam hac alia ratione, quod Filius Patrem omnibus manifestaverit. Pascha autem est festum Filii, quia tunc a mortuis resurrexit, et verus Deus apparuit. Pentecoste vero festum est Spiritus sancti. Istarum tamen solemnitatum quaelibet, festum dicitur totius Trinitatis; indivisa enim sunt opera Trinitatis, sed ita tamen, ut quaedam magis videantur propria esse uni, quam alteri.

(1) Jacob. 5.

CAPUT XCVI.

DE SEXTA FERIA PRIVILEGIATA.

Sexta deinceps feria, quae et Parasceve appellata est, in eo gaudet privilegio, quod hoc die Christus passus sit. Quare etiam ab hac sexta feria omnes aliae sextae feriae suum habent privilegium, sicut a sequenti dominica omnes aliae dominicae. Parasceve autem interpretatur *praeparatio*, quod tum Judaei cibos suos soliti sint praeparare, quibus vescebantur sabbato, cum eis sabbato quicquam praeparare interdictum sit. Porro autem ipso die Parasceves uno dumtaxat ferculo vescimur, quoniam Christus illo die unum sibi solummodo comparavit, videlicet latronem, unde ipse dixit: *Singulariter sum ego, donec transeam* (1). At quaeritur, cur istum diem celebremus in moerore, tristitia atque abstinentia, quum soleamus sanctorum passiones in gaudio celebrare. Verum hoc ideo fieri respondemus, quod sancti statim, idest simul atque perpessi sint martyrium, ad coelos ascenderint; Christus vero descenderit ad inferos. Sed quum jam Tartara fregit, et sanctorum animas inde reduxit, dieque tertio resur-

(1) Psal. 130.

rexit, ideo tum maxime laetamur. Hinc etiam est, quod sanctorum patrum passiones, qui ad inferos descenderunt, non celebramus. Solet hic etiam a nonnullis quaeri, quum asinae insidens Christus honorifice susceptus sit, et in Cruce videatur dehonestatus, cur potius adoremus Crucem, quam asinam? Verum facile illud discuti potest, quum honor iste, quem in asina accepit, terrenus fuerit, nec curandum sit de terrenis, ita ut nec hinc quicquam de asina curandum sit. Per Crucem vero ruptus fuit ac destructus murus ille peccatorum, qui erat inter nos et Dominum interjectus; Christus enim satisfecit pro nobis. Unde certe nullus recenter baptizatus, etiam adultus, si vel maxima commiserit peccata, ullo eorum tenebitur, neque secundum poenam, neque secundum culpam; tenetur tamen habere contritionem. Quemadmodum ergo gladius Davidis, quo Goliam obtruncavit, multo tempore servatus fuerit, et in honore habitus; ita etiam Crux Domini, quae per illum gladium quodammodo figuratur. Tandem quoque consideramus hujus diei officium carere capite, quod Christus caput nostrum tum e nobis sublatus fuerit. Caret enim Invitatorio, ut non imitemur perversam illam imitationem, quam fecerunt Judaei quando consilium inierunt quomodo Jesum caperent in sermone, eumque morti traderent. Inde etiam est, quod non damus osculum pacis alicui propter osculum Judae, nec aliquem salutamus, quia cum quadam salutatione Judas Christum tradidit, inquiens: *Ave Rabbi.* Verum ideo signa dedit illis Judas, qui Christum ceperunt, ne Jacobum pro eo caperent, qui illi admodum erat similis, ut hinc etiam frater Domini dictus sit. Nota ergo Judam dixisse: *Tenete eum*, quasi dixerit: Fortiter eum ligate, et tenete, quia alioqui poterit manus vestras facile evadere; credebat enim eum esse fortem propter illud quod ipse viderat, cum vendentes et ementes e templo ejecisset. Praeterea viderat quemadmodum illorum manus evasisset, qui ipsum volebant appraehendere, unde dicitur: *Et transiens per medium illorum ibat* (1). Causa autem quamobrem Judas vendidit Christum et tradidit, fuit hujusmodi. Odium recens susceperat in Jesum propter unguentum quod Magdalena in caput ejus fuderat; ipse enim erat Domino a loculis, quos portabat. Quum autem moris esset apud veteres, ut qui hujusmodi fungeretur officio, pro mercede sua decimam partem haberet eorum, quae in dominorum loculos ponebantur, aestimavit Judas unguentum quod beata Maria Magdalena fuderat, tercentos valere denarios, unde est quod ipse dixerit: *Ut quid perditio haec? potuit enim istud, etc.* Coepit ergo secum cogitare, quo pacto in Christo recuperaret quod amiserat in unguento, ita ut quum tercentorum denariorum decima sint triginta denarii, ea summa ipsum vendiderit, ac tradiderit.

(1) Luc. 4.

Non debet quoque officium mortuorum habere Invitatorium, nisi corpore praesente, nec in Missa dici: *Dona nobis pacem*, neque per universum officium *Gloria Patri*, quia sequitur et imitatur exequias sui Salvatoris. Sex itaque hujus diei sunt privilegia: Christi immolatio, inferni expoliatio, mortis conculcatio, humani generis redemptio, paradisi apertio, et Scripturarum manifestatio. Ubi animadvertendum est, quod Christus sua passione non tantum illos redemit, qui tum erant in lymbo inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahae, verum etiam omnes homines futuros, qui sancta morte vitam erant finituri. Nec sane omnes homines, qui in inferno erant, extraxit; unde Osee propheta: *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne* (1). Scripturarum hodie facta est manifestatio, quia Scripturae veteris Testamenti, quae prius erant obscurae, hodie sunt declaratae; unde Dominus: *Consummatum est*, inquit, quasi dicat: omnia quae de me huc usque scripta sunt, modo sunt impleta, quod scandalum est Judaeis, stultitia Gentibus. Crux igitur Domini multis modis in veteri Testamento fuit praefigurata. Dictum est enim Angelo percutienti Aegyptum: Quamcumque domum intraveris, in ea occide omnes primogenitos, tam parvulos, quam senes, tam viros, quam mulieres, sed sicubi scriptum fuerit: *Omnem autem super quem videritis thau, ne occidatis* (2). Thau vero signum est Crucis, ita ut omnes damnabuntur, nisi per signum Crucis salvantur. Sic Moyses in deserto serpentem aeneum erexit, et omnes qui eum intuebantur, statim a morsu serpentum sanabantur. Serpens aeneus similitudinem habet serpentis, nec est verus serpens: similiter Christus habuit similitudinem carnis peccatricis, sed non vere peccatricis, utpote qui nunquam peccaverit. Dictum est item Danieli ab Angelo: Duae erunt septimanae, et post septuaginta septem occidetur Christus dux noster (3). Ita aperte Moyses: *Erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte et die, et non credes vitae tuae* (4). Verum profecto est quod nocte pependerit, quia *tenebrae factae sunt a sexta hora, etc.* (5). Quod autem die, certum est. Item Jeremias ait: *Misit in renibus meis filiam pharetrae suae* (6), filiam, inquam, phare-

(1) Osee 13.
(2) Ezech. 9.
(3) Textualia verba Danielis vide in lib. Danielis, c. 9, v. 24 et seq.
(4) Deut. 28.
(5) Matth. 27.
(6) Thren. 3.

trae, idest lanceam. Itemque: *Congregabo omnes gentes, et erit signum eis Thau* (1), T, quod Crux est Domini. Sic rursus: Ezechias convertit faciem suam ad parietem (2), et David: *Scribantur haec in generatione altera; et populus qui creabitur laudabit Dominum* (3), hoc est, novus populus, nimirum gentilis. Atque in alio loco alius: *Plantavi te*, ait, *vineam electam: quomodo ergo conversa es mihi in pravum?* (4). Et quare quaeso? *Quia dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (5). Quemadmodum etiam alibi inquit David: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* (6); quamquam hoc de tunica Domini inconsutili dictum videri potest. Sed eodem in loco idem expressius: *Dinumeraverunt omnia ossa mea* (7), quoniam usque adeo eum in Cruce extenderunt, ut omnia ejus ossa facile dinumerari potuissent. Sic postremo et Isaias ait: *Et factus est principatus super humerum ejus* (8), nam Christus portavit Crucem, in qua triumphavit, ita ut vulgo dici consuetum sit, Cyrenaeum quidem Crucem portasse, sed non sicut homo et Deus.

CAPUT XCVII.

CUR NON CONFICIATUR CORPUS CHRISTI IN PARASCEVE, ET DE ORDINE EJUS OFFICII.

Corpus Christi non conficitur hoc die quatuor de causis. Prima est, quia Christus hoc die pro nobis revera immolatus est, et veritate veniente, debet cessare figura, ac ei dare locum. Secunda, quod istiusmodi die re ipsa Ecclesiae sponsus sublatus sit; descendit enim ad inferos. Tertia est quoniam tunc temporis velum templi disruptum est, et cornua altaris sunt transversa, ita ut nobis non esset ubi corpus Christi conficeretur. Quarta, quia Moyses dixit in Exodo: *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (9): Dominus, idest Christus. Sequitur, ut de ordine officii hujus diei discutiamus. Nam primo leguntur duae Lectiones ex veteri Testamento, una ex lege, altera ex prophetis, scilicet ex Osee, idque sine titulis. Deinde vero Tractus, quem vocant, canitur, unus quatuor versuum, alius plurium; post quem legitur Passio etiam sine titulo. Qua quidem absoluta, fiunt orationes pro omni gradu Ecclesiae, hoc est, pro gentilibus sive ethnicis, pro Judaeis, pro haereticis, et pro schismaticis. Atque ita deinceps Crux extrahitur ac cum ea ter in genua procidimus, cantando ter graece ἄγιος et latine *Sanctus Deus, etc.*, cum tribus versibus. Postea vero Dominicum corpus, quod reservatum fuit ipso die Coenae, altari imponitur, et cantata Dominica oratione cum praefatione praeposita, scilicet: *Oremus. Praeceptis salutaribus moniti, etc.*, communicatur, ac deinde vero psalmi vesperarum cantantur cum oratione: *Respice Domine.* Atque ita tandem officium terminatur.

CAPUT XCVIII.

QUARE ITA HUJUS DIEI OFFICIUM SIT INSTITUTUM.

His itaque historice prosecutis, quid significent deinceps videamus. Quod enim duae Lectiones legantur, declarat Christum passum fuisse pro duobus potissimum populis, hebraeo nimirum, et gentili. Sed earum una ex lege sumpta est, videlicet ex Levitico, altera ex Prophetis, nempe Osee, quia Christi passio et a lege fuit ante praefigurata, et a prophetis praedicta, et a Patriarchis sub velamine quodam nobis revelata. Abraham enim carnem Christi tectim immolavit, cum arietem sacrificaret: sic Abel quoque quum agnum in hostiam offerret. Quae ita fuerunt Christi figura tamquam velamine tecta, ut intelligi non potuissent, nisi explicarentur. Assimilatus est praeterea in Prophetis, unde Dominus: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terrae* (1). Recitantur autem Lectiones cum Passione sine titulo, quod caput nostrum videlicet Christus nobis auferatur. Per Tractum quatuor versuum intelligimus hominem Christi passione fuisse redemptum, qui ex quatuor conflatus est elementis; hinc est, quod Christus non in coelo, neque in terra sit crucifixus, sed in medio, hoc est in aëre. Fecit enim pacem inter coelestia et terrena, atque etiam inter ipsa terrestria pacem conciliavit, postea quam erant simultates et inimicitiae inter unum hominem atque alterum, sed majores tamen erant inter Angelum et hominem. Ipse vero Christus in omnibus per Crucem pacem composuit, quod quae inter se disjuncta ac discreta erant conjuxerit, et ex duobus unum fecerit, est enim lapis angularis. Aut etiam quatuor illi versus Tractus significant quatuor partes Crucis, quae similis est ultimae literae alphabeti He-

(1) Quo loco sacrae Scripturae verba haec reperiantur, compertum nobis non est. Forsitan sic in codicibus manuscriptis legebatur tempore quo clar. Auctor floruit textum illud Isaiae (c. 66, v. 18 et 19): *Venio ut congregem eum cum omnibus gentibus... et ponam in eis signum.*
(2) 4. Reg. 20.
(3) Psal. 101.
(4) Jer. 2.
(5) Psal. 68.
(6) Psal. 21.
(7) Ibid.
(8) Isai. 9.
(9) Exod. 14.

(1) Matth. 12.

braeorum, videlicet Tau, quae sonat, si interpraetetur, signum. Omnia volumina veteris legis significarunt Crucem Domini. Hoc ergo die quatuor in uno Tractu versus dici debent, ad declarandas quatuor partes Crucis, sicut et quinque dicuntur in quarta feria, quod quinquies Christus sanguinem suum effuderit: primo in Circumcisione, secundo in oratione, tertio in flagellatione, quarto in crucifixione, quinto cum esset lanceatus. Tractus qui prolixior est repraesentat magnum istud bellum Davidis contra Goliam, nam et Christus noster David hodie magnum Goliam, idest diabolum debellavit. Quaedam Ecclesiae Tractum canunt, videlicet: *Qui habitat, etc*, quia Christus a diabolo primum latenter fuit tentatus velut a dracone quopiam latitante sub petra, sed postea in passione tamquam a forti leone acriter fuit vexatus, quod per hunc versum facile exprimitur: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (1). Passio legitur ideo, quia tum Christus re ipsa patiebatur. Cum autem ventum est ad illum locum: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem* (2), tunc duo hypodiaconi duo mantilia vel duos alios pannos altari impositos, auferunt, quod quatuor illi milites qui Christum crucifigebant ex duabus ejus vestibus sibi indumenta confecerunt, historiam ipsam repraesentantes. Aut certe remotio pannorum fugam significat Apostolorum qui erant quasi vestes Christi; Petrus enim ad voces unius ancillae ipsum negavit, et Joannes nudus aufugit. Tertia vestis, quae in altari relinquitur, designat vestem Domini inconsutilem non fuisse scissam, vel partitam, sed sortitione uni contigisse; unitas enim Ecclesiae non potest, nec unquam potuit, ab haereticis et schismaticis scindi, cum nulla sit sapientia adversus Dominum. Christus cum in Cruce pateretur, et maxima animi angustia affligeretur, prolixe oravit, decantans decem psalmos, scilicet: *Deus Deus meus respice in me* (3), usque ad *In te Domine speravi*, dones pervenisset ad istum versum: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum* (4), quo emisit spiritum. Quare et nos quoque postquam passionem recitavimus quae Christi anxietatem et dolorem exprimit, oramus, quantumvis sane mos iste orandi infrequens et insolitus non sit. Usu enim jampridem receptum est, ut diebus aliis ante Evangelium dicantur orationes, verum hoc die contra fit ordine permutato, quod et in initio a nobis dictum est, quo quaedam officia in Quadragesima transmutari ostensum est. Oravit autem Christus pro tribus; pro se, inquiens: *Pater, clarifica filium tuum* (1); pro suis, ajens: *Pro eis rogo... quos dedisti mihi* (2); et pro illis etiam qui credituri erant in eum, dicens: *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt... in me* (3). Ex quo sequi videtur, quod non debeamus orare pro illis, quos scimus non esse salvandos, veluti pro eis, qui in inferno remanserunt, et pro Juda, qui desperavit. Sed et nos similiter oramus, partim pro nobis, partim pro omni gradu Ecclesiae, scilicet pro neophytis, gentibus, Judaeis, haereticis et schismaticis, ut eis Deus gratiam suam infundat, et ad fidem catholicam convertat; flectentes quidem genua pro aliis, verum non pro Judaeis, quoniam illi illudentes Christo genua flexerunt. Obiter ergo hic animadverte, id quod legitur ante genuflexionem non esse orationem, sed adhortationem, quemadmodum est *(oremus)* et quasi quamdam ostensionem pro quibus simus oraturi. Quod vero postea dicitur, oratio est. Item, rursus animadverte tres fuisse illusiones, quas Judaei genibus flexis Christo exhibuerunt. Et quidem prima fuit, velata ejus facie in atrio pontificis. Altera vero praetorio, quoniam illo tradito Judaeis a Pilato ut ipsum crucifigerent, milites spineam plectentes coronam, flexis genibus illudebant ei: quod quamvis a Judaeis factum non fuerit, ascribitur tamen illis, quod causam praestiterint. Tertia denique illusio fuit, quum praetereuntes illi jam in Cruce pendenti dicebant: *Vah, qui destruis, etc.* Contra illas tres illusiones nos ante Crucis revelationem tres praemittimus adorationes, cum dicimus ter *hagios, etc.*, quasi ter honorantes illusum propter nos, idque duabus linguis graeca et latina; quia tertia, idest hebraea adhuc silet. Hinc igitur et illud notandum venit, quod cum multa sint genera linguarum, tres tamen potissimum existant principales. Prima latina, propter nobilitatem et dominium romani imperii, secunda graeca, propter sapientiam, tertia hebraea, utpote quod ceterarum linguarum mater sit. His autem tribus linguis descriptus fuit titulus Domini in Cruce. Quare praeter reliquas linguas hae tres solum in Missa usurpantur, dum in ea canimus graece *Kyrie eleison*, hebraice *Alleluja*, et cetera latine. Adversus tres Judaeorum accusationes in Christum, dicimus nos tres excusationes in persona Salvatoris, scilicet: *Popule meus*, ubi Christus exprobat illis sua beneficia, liberationes videlicet ab Aegypto, regimen in deserto, introductionem in terram optimam. Quasi dicat Christus: Tu accusas me, quod tributum dari negaverim, deberes po-

(1) Psal. 90.
(2) Matth. 27.
(3) Psal. 21.
(4) Psal. 30.

(1) Joan. 17.
(2) Ibid.
(3) Ibid.

tius gratias agere, quia te liberavi a servitute Aegypti. Tu accusas me quod regem me fecerim; verum satius foret, quod gratias ageres de eo, quod splendide et regaliter te in deserto paverim. Tu denique me accusas, quod dixerim me Filium esse Dei, sed gratitudinis signum potius exhibe, quod tibi dederim terram lacte et melle manantem. His ergo ita dictis, Crux aperta ac nuda profertur, ad significandum, omnia quae fuerant obscura, tunc fuisse manifesta, et salutatur Crux hisce verbis: *Ecce lignum, etc.*, quoniam per Crucem omnibus salus reformatur ac restituitur. Postea autem adoratur, idest cum reverentia osculatur; solus enim Deus adorandus est, et cetera illius causa veneranda. Crux ergo adoratur ideo, ut ostendamus nos debere humiliter facere, quod illi fecerunt superbe. Osculata Cruce, Dominicum corpus altari apponitur, et tunc sacerdos cum Praefatione praeposita, videlicet *Oremus. Praeceptis, etc.*, quam addidit beatus Gregorius, cantat orationem Dominicam: quo quidem repraesentatur antiqua Apostolorum consuetudo, qua in celebrandis Missis utebantur; olim enim Apostoli haec tantum verba proferebant, quae dixit Dominus: *Hoc est corpus meum, etc.*, et: *Hic est sanguis novi Testamenti, etc.*, quibus ipsi Apostoli postea addiderunt orationem Dominicam. Atque haec consuetudo Apostolorum hic repraesentatur, eo modo quo antiquitus celebrabatur; sed Gelasius Papa, Gregorius et Celestinus multa tandem addiderunt, ut supra dictum est. Facta autem communione, statim cantantur vesperae cum oratione, et tam Missa, quam vesperae una finiuntur Collecta. Hoc ita peracto, Crucifixus in suum locum reponi debet. Ante quem necesse est ut chorus psalmos psallat, etiam Episcopus, vel loco ipsius vicarius ejus, idque tantisper usque ad horam illam qua Christus resurrexerit. Atque ita tum celebrari debet mysterium de resurrectione. Primo namque provenit labor, secundo clamor, tertio autem exauditio; unde Psaltes ille, *Ad Dominum*, inquit, *cum tribularer clamavi, et exaudivit me* (1); quare et nos oportet ejus esse imitatores.

CAPUT XCIX.

DE DUABUS PARTIBUS SACRAMENTI.

Nunc dicendum est quare una pars Sacramenti, scilicet corpus, sub specie panis reservatur die Coenae, et altera pars, scilicet sanguis sub specie vini, non reservetur. Ac duae quidem sunt causae, quamobrem corpus reservetur. Prima est, ne fortasse quispiam ex hac vita sine viatico discedat, quod evenire posset ni reservaretur, atque institutum ita est ab Innocentio Papa. Secunda est, quod illis tribus diebus maxime omnes ii religiosi, quibus necessitas est, debeant communicare; quare oportet ut sacramentum illud reservetur, quoniam eo die consecrari non debet, ut supra ostensum est. Cur autem sacramentum vini non servetur, triplex est ratio. Prima est, quia cum vinum liquidum sit, non posset tam bene reservari, quin quadam negligentia facile laberetur. Secunda est, quod duos sacrificiorum ritus suis temporibus approbaverit Deus, veterem legis, videlicet suo tempore, et novum hoc tempore. Hos duos ritus significant panis et vinum, licet utraque res sit novi sacramenti; panis nempe significat ritum novum, et vinum veterem. Nec mirum videri debet, si per rem novi sacramenti vetus sacrificium significetur, cum et contra inveniatur, rem videlicet veteris Testamenti declarare novum. Nam quartis feriis septimanarum, quando Ordines celebrantur, duae Lectiones ex veteri Testamento recitantur, quarum altera quae sub nocturnali tono exprimitur, vetus significat Testamentum; altera vero quae sub tono communi, novum. Ex eo itaque, quod vinum non reservetur, ostenditur vetus sacrificium cessare debere. Tertia ratio est, quod idcirco non reservatur, quia Christus dixit in Coena: *Amen dico vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei* (1). Si quis autem roget, num istud vinum, quod eo die in communione sumitur, ex Dominici corporis contactu consacretur; quamvis complurimum scripta illud afferere videantur, nos tamen veritatem magis sequentes, et ea quae sancti Patres tradiderunt, dicimus vinum illud omnino non esse consecratum ex illo contactu, sed sanctificatum. Est enim differentia inter consecratum et sanctificatum: consecratum dicitur quod in consecratione, ut ita dicam, transubstantiatur; sanctificatum vero est, quod per verborum sanctificationem efficitur sanctum, sine aliqua transubstantiatione, ut aqua lustralis, quam ideo benedictam dicimus. Rursus, sanctificatum dicitur quod a tactu rei sanctificatae magis efficitur reverendum. Si autem diceretur quod solo contactu vinum vel aqua consecraretur, magna profecto inde sequeretur rerum perturbatio et confusio. Sic enim contigeret calicem non posse lavari, indeque efficeretur, ut jam sexcenti panes unius hostiae contactu, sine verbo possint consecrari, et si una aliqua gutta aquae lustralis, seu benedictae, in stagnum vel puteum, qui ex lacunis scaturit, infunderetur, aqua illa perpetuo

(1) Psal. 119.

(1) Matth. 26.

benedicta maneret, atque ejusmodi infinita alia incommoda ex ea re nascerentur. Jam etiam praeterea si Dominici corporis tactu vinum consecraretur, contra Decretum fieri, quod prohibet, ne hoc die consecratio fiat (1). Quod autem hic quaeritur, quamobrem Christus discipulis prius corpus suum dederit mysticum,quam in veritate illud offerret, discussum satis apud alios est. Advertendum ergo hic est, et repetendum, quod paulo ante a nobis dictum est, utpote secundum triplicem Christi crucifixionem, quae hoc die re ipsa facta est, tribus horis, tertia videlicet, sexta et nona per universum annum Missas celebrandas esse. Hora enim tertia crucifixus est linguis Judaeorum, ajentium *Tolle, tolle, crucifige eum*. Hora sexta in Cruce positus fuit, et nona expiravit: quapropter hae horae ad celebrandas Missas canonice sunt institutae, quae Christi immolationem mystice repraesentant. Diebus enim festis quum a libidine est abstinendum, Missa debet tertia hora celebrari: profestis, sexta, et in jejuniis nona; sint aliter fiat, certe canonicum et regulare non est, exceptis interim iis temporibus, quibus nocte Missa celebrari debeat, ut in Natali Domini, et in sabbato Paschae; Missa enim quae tunc celebratur, non ad sabbatum pertinet, sed ad diem resurrectionis, unde etiam nunc Romae et per universum Ravennensium archiepiscopatum, sub quo et Bononiensis Ecclesia continetur, tunc Missa non celebratur usque in noctem. Quod autem sic fieri debeat, satis ipsa ostendit oratio, quae tum dicitur: *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*, et illud quod in cerei, quem vocant, benedictione canitur: *Haec nox est*. Sic itidem quotiescumque Ordines conficiuntur, nocte Missa celebrari deberet, quoniam officium majorum Ordinum ad diem spectat dominicam. Sed quia a jejunio incipere oporteat, ideo in sabbato post vesperas illud inchoamus, et ad noctem usque protelamus.

CAPUT C.

DE OFFICIO TENEBRARUM.

Nunc vero considerandum est, quamobrem tribus noctibus continuis officium, quod *Tenebrae* appellantur, celebremus, quemadmodum ad illud officium pulsandum sit, quare, et quot candelae accendantur, et quomodo eae extinguantur, et deinde etiam de officii qualitate. Posito itaque Christo in Cruce, tribus horis fuerunt tenebrae, a sexta usque ad nonam, ita ut complectamur sextam et nonam, dum sol patiebatur eclipsim, non quidem naturalem, sed miraculosam, quamquam eam infideles juxta naturam ita accidisse mentiebantur; quamobrem, sane propter tanti illius miraculi memoriam, per noctes tres illas horas repraesentamus. Ad officium Tenebrarum non campanis pulsandum est sed ligneis tabulis; campanae enim significant, ut dictum est, concionatores, atque ideo campanis non pulsatur, quia concionatores, hoc est, discipuli Domini non solum nomen ejus non praedicarunt, sed et negaverunt, ut Petrus, et fugerunt; scriptum est enim: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (1). Inde Dominus videns eos ad fugam paratos, ait: *Quem quaeritis?* quasi dicat: Si me quaeritis, sinite eos abire. Magnus tamen ex ligno editur sonus. Tabula lignea Christum significat, qui in ligno clamabat, praedicabat et orabat, dicens: *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt* (2). Pulsatur igitur ligno, quod tum solus Christus extitit concionator.

CAPUT CI.

DE NUMERO CANDELARUM.

Dicendum modo est de candelis, atque hic quidem in numero diversitas est. Quidam enim septuaginta duas accendunt, quidam viginti quatuor, quidam quindecim, quidam etiam duodecim, quidam novem, et quidam septem. Sed hi tamen omnes non absque mystica significatione hoc faciunt. Nam septuaginta duae candelae septuaginta duos discipulos significant, quorum praedicatio,sive concio, in morte Christi extincta est; vel ad significandum quod Dominus septuaginta duabus horis in sepulcro quieverit per synecdochen, quemadmodum dicitur tribus diebus et tribus noctibus in corde terrae latitasse; vel propter septuaginta duas nationes, et septuaginta duo genera linguarum. Vigintiquatuor candelae quae prius accenduntur, et postea extinguuntur, hunc versiculum: *Gloria Patri et Filio,etc.*, significant, qui vigintiquatuor vicibus in nocturnis festivitatum cantari soleat, et in hoc officio omnino tacetur, quoniam laus Trinitatis, ad quam pertinet versus ille, in morte Christi videtur extincta. Quindecim candelae duodecim Apostolos et tres Marias significant, qui omnes laudem Dei tunc subticuerint; sed Apostolis tamen fugientibus, tres Mariae, ut quae minus metuebant, circa eum, quoad poterant, versabantur; unde legitur: *Pelli meae, consumptis carnibus, adhaesit os meum, et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos* (3), idest mulieres, quae sunt

(1) De Consec. dist. 5. *Sabbato*.

(1) Marc. 14.
(2) Luc. 23.
(3) Job. 9.

quasi pellicula quaedam. Duodecim candelae duodecim exprimunt Apostolos. At vero novem humanum genus significant, quod propter peccatum suum a consortio novem ordinum Angelorum semotum est, et a vera luce exclusum. Per septem candelas, septiformis Spiritus sancti declaratur gratia, quae in cordibus discipulorum pene fuit extincta. Ut ut autem de numero candelarum sit, omnes manu cerea debent extingui. Et quidem per manum ceream intelligitur manus illa, quam vidit Baltassar rex Assyriorum scribentem in pariete verba hujusmodi: *Mane, Thecel, Phares*, quae sic exposuit Daniel: *Mane*, idest enumeravit, *Thecel* appendit, et *Phares* divisit. Hic ergo sensus est: dicit Dominus: Numeravi tempus regni tui, et opera tua bona et mala, et appendi et inveni plus mali quam boni, atque ideo dividetur regnum tuum in Persas et Medos; quod utique factum est per Cyrum et Darium. Quemadmodum igitur regnum illud propter mala opera Regis extinctum fuit, et divisum in perpetuum, ita quoque regnum Judaeorum, propter peccatum in morte Christi commissum, divisum est, et in posterum penitus deletum. Vel, quod melius est, manus cerea repraesentat manum Judae, quae fuit cerea, idest ad malum flexibilis, per quam Christus rex noster, et lucerna vera, traditus fuit et extinctus, quantum in ipso fuit. Atque ita per manum ceream significatur illius manus, de quo Christus ait: *Qui intingit mecum manum, etc.* (1). Ut enim haec extinguit lumen, ita illa verum lumen extinxit, quantum in se fuit. Aliquando vero plures candelae sine certo numero incenduntur, nec observatur aliquis numerus, ita ut vel quaelibet mulier aut vir suam istic sibi accendat, per quas candelas significantur Prophetae et alii sancti Patres, qui propter Christum lumen mundi venturum annunciantes, atque aliis verba salutis concionantes et praedicantes, variis vexati poenis mortui sunt et extincti. Nec vero omnes candelae simul extinguntur, sed successive nunc haec, nunc illa, quoniam discipuli non simul ab eo recesserunt, sed paulatim, quum unus decessisset, abiit et alter. Una tamen, quae in earum medio est collocata, non extinguitur, sed absconditur et occultatur, posteaque in apertum profertur, ac ejus luce omnia Ecclesiae lumina rursus accenduntur. Hic est Christus, qui licet videretur secundum corpus extinctus, secundum divinitatem tamen vivebat, quae illis erat occulta. Hic enim paulo post resurgens cum luce clarissima, se suis discipulis manifestavit, quando in eorum mentibus charitatem jam propemodum extinctam sua illustratione iterum inflammavit.

Nunc de ipso officio prosequamur, quod universam Christi sonat passionem. Primus ergo versus, a quo noctis officium alioqui incipi consuevit, nempe: *Domine labia mea aperies*, subticetur, quod Christus caput nostrum a nobis auferatur. Sic nec *Deus in adjutorium* dicimus, quia, nostro pastore percusso, nos illius oves a quo petamus auxilium non habemus. Invitatorium autem ideo non exprimitur, ne per hoc pravum istud Judaeorum consilium contra Jesum factum quodammodo imitemur, sed potius ut ipsum per Invitatorii silentium detestemur. Ad Lectiones quoque benedictio neque petitur, neque datur, quod pastor qui gregi suo benedicat, modo non adsit. Vel quia per *Jube domne* significantur illi, qui eunt concionatum, et per *Tu autem* illi qui concionandi munus obierunt, et inde reversi sunt; sed nec hi, nec illi tum aderant, siquidem aufugerant. Debent ergo dici Lectiones etiam lamentando, et maxime illae, quas Threnos appellamus Jeremiae, qui deflevit sanctum illum regem Josiam; luget Ecclesia etiam tunc passionem, et mortem Domini. Sed quia propter peccata nostra ipsum amisimus, si eumdem volumus recuperare, idest ut ad poenitentiam convertamur, sub finem Lectionum addimus hunc versiculum, scilicet: *Jerusalem Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum*, eo enim de hoc ipso admonemur. Leguntur Threni Jeremiae, hoc est, lamentationes, si verbum verbo interpretemur, quae ita a Threnaro morte sunt appellatae, ubi animarum lamentationes, quae isthic puniuntur, saepius audiuntur. Possunt tamen ideo vocari Threni, quod semper post tertium quemque versum sequatur litera ex hebraico alphabeto, quod universum in illis lamentationibus quater ordine ponitur. Idcirco autem Jeremiae lamentationes legimus, quoniam sicut ille deploravit mortem Josiae, et destructionem gentis suae futuram, ita nos deploramus mortem Christi.

CAPUT CII.

DE EXPOSITIONE TRIUM QUAE PRAETEREA IN HUJUSMODI OFFICIO OBSERVANTUR.

Restant deinceps tria inquirenda. Primo, quamobrem in hoc officio noctis antiphona quae ad *Benedictus* canitur, atque etiam totus psalmus tam alta voce, et quasi terribili cantetur. Deinde vero, quare quidam tropi in hujus officii fine lamentabiliter dicantur. Postremo, cur tribus hisce noctibus ipsum officium noctis alta voce, quasi terribili et manifesta, decantetur, diurnum autem tacite ac voce omnino dimissa. Verumenimvero quod antiphona ad *Benedictus*, et ipse etiam psalmus, extinctis candelis, voce elevata, et velut horribili canatur, significat tumultum cohortis, quam

(1) Matth. 26.

cum gladiis et fustibus secum Judas adduxit, quando Christum traderet. Per nocturnum autem officium Tenebrarum declaratur prophetia prophetarum, et per diurnum, praedicatio sive concio Apostolorum. Quapropter officium noctis alta voce canitur, quia prophetae aperte quae de Christo erant ventura praedixerunt, et quod illis Spiritus sanctus dictabat, omni semota formidine, nunciaverunt. Sed diurnum officium submissa voce cantatur, quod Apostoli aut omnino tacuerint, aut certe occulte praedicaverint, et concionati fuerint. Continet autem cohors quinquaginta milites qui ob id in tanto numero cum Juda missi sunt ad Christum capiendum, quoniam Judaei verebantur, ne populus, qui eum libenter audiebat, si hanc proditionem sciret, suas interponeret partes ad ipsum liberandum. Aut certe ideo, quia facile opinabantur eum esse fortissimum, et omnino talem, ad quem capiendum pauci non sufficerent. Videbant namque dominica praecedenti ipsum solum flagello ex funiculis confecto omnes vendentes et ementes potenter e templo ejecisse, ac nummulariorum mensas fortiter evertisse. In quo quidem facto praeterea viderant fulgorem quemdam, quasi quosdam radios igneos, ex ipsius facie exire. Porro autem tropi, idest, versus illi, qui tribus istis noctibus in fine officii cum *Kyrie eleyson*, et *Domine miserere*, velut lamentabiliter decantantur, significant lamentationes, et dolores mulierum, quae propter cognationem Jesum ab Galilea fuerant secutae, inter quas erant Maria Magdalena, Maria Jacobi, et Salomae, plorantes juxta sepulchrum. Tropis cantatis, in quibusdam Ecclesiis ad terram procidentes dicunt: *Miserere mei Deus*, et Collectam, videlicet: *Respice, quaesumus Domine, super hanc familiam, etc.*

CAPUT CIII.

DE PURGATIONE PAVIMENTI.

Post haec dicendum est, cur quinta feria Ecclesiae pavimentum mundetur et altaria denudentur, ac deinde quamobrem eadem feria ipsa altaria vino et aqua laventur, atque asperis ramis, praesertim taxi aut buxi, quasi fricentur. Ad primum quidem prompte intelligendum, oportet cognoscamus Ecclesiam esse aliam corporalem, aliam spiritualem. Corporalis est domus, in qua divinum officium perficitur; spiritualis vero est velut convocatio quaedam fidelium. Sicut enim Ecclesia corporalis lapidibus ex diversis locis congregatis construitur; ita quoque spiritualis Ecclesia ex diversis convocatur hominibus, ita ut hinc Ecclesia ipsa appellata sit convocatio. Quamquam nomen illud propius ac verius spirituali Ecclesiae conveniat, quam corporali; homines enim convocantur, non lapides, saepenumero tamen fit ut nomen ejus, quod significatum est, significanti attribuatur. In Ecclesia igitur spirituali, sunt pavimentum Christi pauperes, hoc est pauperes spiritu, qui in omnibus sese humiliant, ut hinc propter humilitatem pavimento maxime assimilentur. Quare obiter notemus tria esse genera paupertatis, quorum primum paupertas dicitur necessitatis, quae est in egenis; alterum simulationis, quae in hypocritis est; tertium autem vocatur paupertas spiritualis, quae consistit in bonis. Prima paupertas tollerabilis est, secunda detestabilis, tertia laudabilis, ita ut omnibus iis benefaciendum sit propter Dominum. Nec sane ullus sit fortunae respectus, quantum ad primam paupertatem, vel causae quantum ad secundam, sed naturae hominis. Pavimentum ergo Ecclesiae mundat ille qui pauperibus propter Dominum pedes lavat, ceteraque misericordiae opera exhibet.

CAPUT CIV.

DE NUDATIONIS ALTARIS.

Sequitur de nudatione altaris, quae pars est in Ecclesia dignior, usque adeo, ut si altare removeatur, ac rursus aedificetur, tota Ecclesia iterum sit consecranda. Verum contra, etiam si Ecclesia removeatur, hoc est pars ejus aliqua aut plures, altari immoto, Ecclesia non consecratur, sed alia sanctificatione mundatur; altare enim Christum significat. Praecepit namque Deus in lege: *Altare de terra facietis mihi* (1). Altare de terra, est Christus natus de Virgine; unde dicitur: *Veritas de terra orta est* (2). Haec est terra, quae dedit fructum suum, fructum sublimem, Christum videlicet, sublimatum super choros Angelorum in coelis. Nudatio ergo altaris declarat, quod Christus in passione sua denudatus visus sit, et despoliatus illis signis, quibus ante in faciendis miraculis apparuerat gloriosus, quum solus vendentes atque ementes e templo ejecerat, facie ejus splendoris radios emittente. Qui enim prius tam potens, tam gloriosus apparuerat, modo in passione visus est debilis et abjectus, unde Isaias: *Non est species ei, neque decor* (3). Et Hilarius: *Ante*, ait, *passionem apparuit Deus et homo, post passionem totus Deus.* Vel etiam altaris nudatio repraesentat ipsam ac veram Christi nudationem, quando milites eum spoliaverunt, et ejus vestimenta partim sunt partiti, partim sor-

(1) Exod. 20.
(2) Psal. 84.
(3) Isai. 53.

tione abalienarunt. Aut certe vestem Christi Apostolos esse dicimus, quibus Christus tamquam vestibus quibusdam ornabatur, et per quos nomen illius erat magnificatum. Altare igitur nudatur quoniam Christus a suis discipulis fugientibus, et nomen ejus tacentibus, relinquitur. Proinde vinum et aqua quibus altare lavatur significant sanguinem redemptionis nostrae et aquam regenerationis, quae ex latere Christi fluxerunt, quando latus ejus lancea fuit apertum. Altare ergo abluitur, quia corpus Christi, verum altare, sanguine et aqua in Cruce aspersum fuisse creditur. Rami autem asperi, quibus altare fricatur, significant spineam coronam, quo coronatus est Christus, aut flagella amara, et ictuum vibices, et graves dolores, quos in morte sustinuit. Sunt ideo rami hispidi sicut rami taxi, quibus pavimentum mundatur, quod nos debeamus vitiis mundari, et in eleemosynis pauperibus providere, quatenus hi sint, qui nos in aeterna tabernacula recipiant; *ipsorum enim est regnum coelorum*, quod intelligendum est de pauperibus bonae voluntatis, sive spiritus.

CAPUT CV.

DE SABBATO.

His ita de sexta feria prosequutis, transeundum est ad sabbatum, in quo dicendum prius est de ipsius diei nomine, ac postea de ejusdem officio, servato ordine. Hoc ergo sabbatum κατ' ἀντονομασίαν proprie *sabbatum sanctum* appellatur. Sabbatum autem interpretatur requies, quoniam tempore creationis, mundum Deus sex diebus absolvit, et septimo die ab opere requievit. Quamobrem in lege Deus praecepit hunc diem ab omni servili opere observari, ita ut in veteri lege haberetur sanctus. Verum hoc sabbatum κατ' ἐξοχὴν, seu per excellentiam, ita est appellatum, qua significat requiem Christi ab opere recreationis in septima aetate. Quemadmodum eum Deus opere creationis mundi, sexto die completo, septimo conquievit; ita quoque in sexta aetate, recreationis opere absoluto, scilicet nativitate, passione et caeteris omnibus, quae de illo predicta fuerant, septima aetate requievit, quem secundum quorumdam opinionem ab ipsius passione fuit auspicata. Alii tamen dicunt eam incepisse a morte Abeli; quando enim anima Christi mortalitatem et omnem patibilem corporis qualitatem exuisset, quasi in requiem conquievit.

CAPUT CVI.

DE OFFICIO SABBATI.

Nunc de ejusdem diei officio videndum est, et in principio quidem officii omnis ignis in Ecclesia extingui debet, posteaque e saxo calibe, aut ferro alterum excuti, quod fieri debet ex sarmento, quoniam Christus de se dixit: *Ego sum vitis vera* (1), deinde debet benedici cum Cruce et aqua lustrali. Quo quidem facto cereus paschalis, ut vocant, benedicitur, atque incenditur cum duobus parvis aliis cereis, qui ab illo accenduntur. Unus enim ab una parte consistit, alter ab alia inter quos maximus statuitur cereus. Duo igitur minores cerei declarant sanctos veteris et novi Testamenti, qui (tam videlicet hi, quam illi) omnes per Christum sunt illuminati. Vel duo cerei significant doctrinam Apostolorum et Prophetarum, qui cum Christo in doctrina concordant et conveniunt. Tandem vero viginti quatuor in quibusdam Ecclesiis leguntur Lectiones, ac Romae quidem hoc pacto fieri solet, ut duodecim recitentur graece, et totidem latine, in nonnullis dumtaxat septem. At qui vigintiquatuor legunt, duodecim ob id graece recitant propter auctoritatem septuaginta interpretum, quorum auctoritas quondam in Graecia maxime floruit, atque etiam in illa parte Italiae, quae magna olim dicebatur Graecia. Verum, duodecim ideo dicuntur latine propter auctoritatem translationis Hieronymi. In minimis tamen Ecclesiis non habent nisi sex, ob senarium numerum, qui quodammodo perfectus est; qui vero duodecim servant, illud faciunt propter numerum Apostolorum. Lectis ergo Lectionibus itur ad fontem cum laetania, atque aqua benedicitur, et consecratur; sed peracto eorum baptismo qui fuerant baptizandi, reditur pari ratione cum laetania. Qua quidem finita ipsam Missam auspicamur a *Kyrie eleyson*. Nam in ea Missa Introitus, Graduale, Offertorium et Communio praeter solitum subticentur. Eodem modo et *Agnus Dei* a quibusdam quidem dicitur, a quibusdam quidem dicitur, a quibusdam vero non. Suscepta hostia, statim Vesperae cantantur, idque cum duobus tantum psalmis, nimirum: *Laudate Dominum omnes gentes, etc.*, cum *Magnificat*. Atque ad eum modum una adjecta oratione totum ejus diei officium absolvitur.

CAPUT CVII.

QUARE HAEC OMNIA FIANT.

His itaque sic breviter, et quasi historice enarratis, rationes quare haec omnia fiant prosequamur, et quid significent suo ordine videamus. Ignis, qui antequam novus excuteretur erat in Ecclesia, veterem connotat legem. Quod ergo vetus ignis extinguitur, significat omnia legalia

(1) Joan. 15.

veteris Testamenti in Christi passione fuisse completa, et exinde debere illa cessare. Saxum, ex quo ignis excitatur, Christus est, super quem tamquam solidam ac firmam petram Ecclesia est aedificata, a qua Spiritus sancti ignis procedit. Elicitur tamen aliquando ignis ex crystallo, nam si crystallus supponatur orificio phialae aqua plenae ad solem, sine mora ignis e crystallo illico excutietur, si igni fomentum, quod apponi solet adjunctum fuerit. Chrystallus significat puram et pellucidam Christi carnem, quae sine labe fuit. Cereus et renovatus et illuminatus significat, quod Christus resurgens a mortuis, in carne gloriosa verus Deus apparuerit. Atque ita cereus illuminatus exprimit Christum, divinitatis splendore illuminatum. Quod autem ex igne maximi cerei duo minores ac caetera Ecclesiae lumina incenduntur, declarat non solum Prophetas et Apostolos, qui per minores duos cereos, ut paulo ante dictum est, intelliguntur, igne sancti Spiritus fuisse illuminatos, sed quod omnes etiam Ecclesiae fideles eodem igne illustrentur. Simili ratione declaratur divinitatis plenitudinem in Christo fuisse, quod a quibusdam in principio benedictionis cereus accendatur, quamquam profecto melius et commodius tum primum accendi debere videatur, cum in benedictione agitur de igne. Crux ex thure cereo imprimitur, quod nimirum significat holocaustum, idest totum incensum, et totum combustum, sive igne assumptum. In veteri namque Testamento duo solebant facere sacrificia, matutinum, quod totum incendebatur, et dicebatur holocaustum. Crux de incenso designat sacrificium legis vespertinum, quod immolationem Christi in ara Crucis factam, idque in ipso mundi vespere praefigurabat, quodque in ejus passione completum fuit.

CAPUT CVIII.

QUID PER CEREUM PASCHALEM SIGNIFICETUR.

Annotatur quidem in cereo paschali annus ab Incarnatione Domini. Christus enim antiquus et magnus annus est, ac dierum plenus, si sumamus computationis nostrae initium a conceptione, quando beata Maria dixit: *Ecce ancilla Domini*. Eo namque dicto statim Christus fuit homo, atque ipsa Spiritu sancto plena. Ideo ergo Christus annus dicitur, quod quemadmodum in dierum anno sit fructuum plenitudo, ita in Christo et fuit, et etiam nunc est omnium bonorum plenitudo et abundantia. Habet enim Christus suos menses, habet suos dies: siquidem duodecim menses sunt, et reliqui dies christiani omnes et fideles, quorum horae sunt neophyti. Inscribuntur quoque cereo paschali Indictio vel Ǽra atque Epacta, quoniam actiones omnium et successiones temporum per Dei dispositionem recte disponuntur. Vocabatur autem Indictio antiquitus spatium quindecim annorum, quod ex tribus constat quinquenniis, in quibus orbe triumphato persolvebatur Romanis tributum ex universo orbe. Primo autem quinquennio solvebatur aurum, secundo argentum, tertio ferrum, ad conficienda arma et aes ad ornandam civitatem. Et sic singula quinquennia illius spatii quindecim annorum similiter appellabantur Indictio. Finitis autem quindecim annis revertabatur tributorum indictio ut prius, quae, quod ita tribus lustris indicebatur, sic dicta est. Appellatum item est tributum hoc *æra ærae*, quod eodem modo singulis annis omnis orbis reipublicae romanae quodcumque genus æris persolvere professus fuerat. Prius ergo fuerunt Indictiones, et postea Ǽrae ob *æs æris* sic dictae. Ad cujus tandem nomenclaturam accessit Epacta, quod additionem significat, a graeco verbo ἐπάγω.

CAPUT CIX.

DE CONSECRANDO SIVE BENEDICENDO CEREO.

Cereus a diacono benedici et consecrari oportet, non autem a sacerdote vel Episcopo, etiam si sint praesentes, quantumvis majoris sint ordinis et dignitatis. Per quod quidem intelligitur, Christus resurgens ex mortuis primo sese obtulerit, et ostenderit mulieribus, per quas, utpote quae erant sexus debilioris, gloriam suae resurrectionis discipulis suis nunciavit. Sed nec illud temere fecit Dominus, nam quemadmodum principium mortis per foeminam in mundum intravit, ita quoque necessarium fuit, ut initium nostrae restitutionis et salutis per mulierem mundo annunciaretur. Unde profecto cursorie considerandum est, mulieres tribus gaudere privilegiis, quorum primum est, quod in paradiso sit condita ac creata; alterum, quod ex muliere natus sit Christus; et tertium, quia resurgens a mortuis primo apparuit mulieri.

CAPUT CX.

CUR TITULI HIC TACEANTUR, ET DE BAPTISMO.

Duabus de causis tituli Lectionum non praecinuntur, quarum prima est, quoniam Christus caput nostrum necdum nobis sit restitutum. Secunda vero, quia qui sunt baptizandi, ad quos totum illius diei officium pertinet, adhuc in ima ignorantiae Scripturarum profunditate immersi detinentur. Quum ergo Scripturas non intelligant, non expedit earum nominare auctores. Inde quo-

que est, quod tum Lectiones recitentur ex veteri Testamento, cujus cognitio non nisi spiritu renatis perfecte manifestatur. Absolutis Lectionibus in magnis quibusdam Ecclesiis laetania juxta numerum religiosorum, qui isthuc conveniunt, decantatur; in quibusdam vero Ecclesiis ter dicitur, ut fides Trinitatis repraesentetur. Quod autem eundo ad fontem ac redeundo laetania cantetur, declarat sanctos orare pro baptizandis, ut baptismi sacramentum vera fide percipiant, et jam baptizati deinceps in veritate fidei et sacramento confirmentur. Sciamus ergo, quod in baptismo tempore Apostolorum aliud nihil dicebatur, nisi hoc tantummodo: *Ego baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Sed beatus Clemens ex doctrina beati Petri inunctionem chrismatis et olei addidit, postea Leo et Damasus, summi pontifices, ac beatus Ambrosius reliqua adjecerunt, priusque baptizabant in fluviis et stagnis. Quod vero sacerdos in aquis suaviter anhelat, significat fidelem facile diabolum posse abigere. Anhelat igitur isthic, ut diadolus inde expellatur, levi enim flatu potest repelli ab illo, qui in Domino confidit. Cereus in aquis ponitur, quod contactus corporis Christi in baptismate aquas sanctificaverit, et vim regenerandi illis contulerit. Repraesentat autem cereus, super columnam positus et accensus, columnam ignis, quae nocte praecedebat filios Israel, quando Ægypto exeuntes, intrarunt Mare rubrum, in quo praefigurabatur baptismus, ut per desertum venirent in terram promissionis. Extinctus vero ostendit columnam nubis, quae item eosdem praeibat interdiu. Columna enim tria praestabat; protegebat namque illos a sole, ab hostibus, et nocte eis lucem praebebat. Pari ratione Christus praecedens baptizatos, obumbrat eos contra incitamenta vitiorum, et protegit ab hostibus, scilicet a daemonibus, et a mundanis cupiditatibus, atque illuminat per charitatem; unde dicitur: *Ignis consumens in nobis vitia.* Proinde, quod chrisma in aquas funditur, significat coelestia terrenis per fidem baptismatis conjungi. Ob quam etiam causam fieri dicimus, quod sacerdos vocem mutet, et quandoque utatur voce alta, quandoque demissa. Eo enim nobis innuitur, quod ima, idest terrestria, per baptismum jungantur coelestibus. Consecrata igitur aqua veniunt baptizandi, vel a susceptoribus adferuntur, et baptizantur, sed prius tamen de fide interrogantur. Postea vero oleo inunguntur in pectore, et in scapulis; in pectore quidem, ut capaces sint intellectus mandatorum Dei; in humeris vero, ut sint robusti ad portandum jugum et onus legis. Deinde ter merguntur, quod in fide Trinitatis baptizentur. Primo recta facie versus aquam, et capite versus Orientem debent immergi, secundo ad Aquilonem capite verso; tertio capite verso ad Meridiem. Ac primo quidem dicere debet: *In nomine Patris,* mergendo puerum in aquam facie versa ad Orientem; postea paululum levare et dicere: et *Filii,* mergendo eum versus sinistram partem; et iterum paululum levare, ac dicere: et *Spiritus sancti,* eumdem mergendo versus dexteram partem. Atque ita tandem ipsum in altum sublevare, ac susceptoribus committere debet sacerdos, a cujus manu puerum ut hi suscipiant oportet, unde et susceptores sunt appellati; non enim debet sacerdos ipsum in aquis relinquere, sed susceptoribus tradere. Tunc baptizatus in vertice capitis inungitur, in ejus significationem, quod Spiritus sanctus ei datur. Bis autem datus est Spiritus sanctus: primo, Christo adhuc degente in terra, quando discipulis discumbentibus inspiravit, inquiens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, etc.,* secundo e coelo. Atque ideo bis quilibet homo inungitur chrismate: primo in baptismate, et in vertice, postea in confirmatione ab Episcopo, in fronte. Datur enim nobis bis Spiritus sanctus: in baptismate quidem datur ad emundationem et collationem virtutum; in confirmatione vero ad corroborationem. Inuncto chrismate baptizato, imponitur capiti ejus chrismale, rotunda quaedam mitra quae coronam vitae significat, vel candida induitur vestis, quae ad similitudinem cuculli ex albissimo panno conficitur filo rubro supertexto. Candida illa vestis innocentiae stolam designat, quae nobis redditur in baptismo. Et notandum est, quod hujusmodi albam vestem gestare debeant septem integris diebus, nec confirmari nisi illis septem plene absolutis, propter septiformem Spiritum qui datur in baptismo. Sed rubra illa fimbria, quae vesti isti assuitur et supertexitur, significat passionem Christi, per quam baptismi sacramentum impletur. Aut sane rubra illa fimbria exprimit funem, quem Raab in Jerico per fenestram dimisit, propter hospitium quod ipsa praestiterat exploratoribus missis ab Josue, ad cujus signum salvata est domus ejus cum tota sua familia. Caeterum, rursus hic animadverte, quod supradictum est, neminem debere in susceptorem accipi, nisi orationem sciat Dominicam, et duodecim suae fidei articulos; haec enim duo omnes susceptores ut filiolos suos doceant obligantur, cum illorum fidei sint quasi fidejussores. Quocirca eos observare quam fieri potest studiosissime debent, ne unquam fide et justitia excidant, utpote responsuri in die judicii de omnibus illis, quae enormiter isti perpetraverint. Sacerdos quoque pater et susceptor illorum est quos baptizat, ita ut eos instruere etiam teneatur, sed quia propter multitudinem omnibus vacare non posset, totum illud curae susceptorum

committitur. Itemque et spiritualis pater esse dicitur sacerdos illorum, nempe quibus verbum vitae concionatur, et quorum audit confessiones. Unde sane gravius ille peccare dicitur, qui ei mulieri concumbit, quae suae est paroeciae, quam mulieri quae est alterius, cum ejusmodi mulier spiritualis sua appelletur filia. Solet apud nonnullos quaestio exoriri de numero susceptorum, et quot debeant esse necessario ad puerum e sacro fonte suscipiendum. Verum nos dicimus, quod unus facile posset sufficere, sed quum *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum* (1), ideo ad minus tres necessario requiruntur, quorum unus vir sit oportet, et duae mulieres, nec etiam plures, ne carnalis copula per spiritualem conjunctionem impediatur. Quatuor autem sunt genera personarum, quas Ecclesia in susceptores non recipit, ut sunt abbates, monachi, abbatissae cum suis monialibus, qui sunt unum genus. Ad alterum referimus infideles, et ad tertium illos qui necdum sunt confirmati. Hi enim fideles vere appellari non debent, ita ut nec hinc veri testes esse possint. Ad postremum genus referendus est vir cum sua uxore, nisi prius castitatis ambo fecerint votum. Nam si permitteretur, ut ambo eumdem puerum e fonte susciperent, jam ejusdem fierent patres spirituales, ita ut inde in posterum sese mutuo carnaliter cognoscere non liceret, quemadmodum in Decretis prohibitum est (2). Sed et hoc quidem aegre admittendum est, ut aliquí eum puerum e fonte susciperent, qui cum illis jus est cognationis, nam dilectio charitatis quantum fieri potest, per baptismum extendi debet. Proinde vero quamquam pagani sive gentiles templa sua circa fontes conficere soliti sint, atque aquam isthic semper in promptu habere, per cujus aspersionem se purificari credebant, ita ut illos fontes delubra nominaverint, a *diluendo*, atque sic naturaliter ad baptismum accesserint; nos tamen ab eorum consuetudine baptismum non sumpsimus. Habemus enim illud a tribus potissimum, quae in veteri Testamento fuerunt, nimirum a cataclismo, idest a diluvio, a Mari rubro, et a Jordane, quae nobis velut figuram baptismi praebuerunt. At roget aliquis, num etiam liceat in cocta aqua, ut in cervisia vel mulso, vel in vino, vel in oleo, vel in alio liquore aliquem baptizare? Verumenimvero nulla in alia re istud facere permissum est, nisi tantummodo in pura aqua, sive illa ex nive et glacie sit resoluta, sive marina, sive fluvialis.

Sed hoc animadvertendum est, quod non debeat celebrari baptismus, nisi in sabbato paschali et Pentecostes. Fieri tamen potest causa necessitatis, quae triplex est. Prima est causa munitionis, ut si rex civitatem aliquam vellet obsidere, tunc loci ejus pueri licite baptizantur, ne contingat eos aliquo periculo mori nedum baptizatos. Altera est aegritudo. Accipitur autem hic late aegritudo pro quavis naturae infirmitate, quae facile potest dissolvi, ita ut nesciamus diem neque horam, et ideo frequenter sit baptisimus non solemnis nec tempestivus, hoc est, non congruo et convenienti tempore factus. Tertia est, quae sit causa persecutionis gentilium. Solebant tamen Graeci baptismum celebrare in Epiphania, quod tunc Dominus esset baptizatus, atque ita baptizabant tribus diebus continuis. Consideremus interim quatuor esse genera aquae benedictae: aqua videlicet, in qua fit judicium purgationis (1), illa quae in Ecclesiae dedicatione sanctificatur, et qua diebus dominicis aspergimur, atque aqua baptismi, qua aspergi solebamus priusquam chrismate ungeremur, quod in quibusdam locis etiamnum observatur. Sed postea interdictum est, ne stultulus quispiam atque rerum imperitus hujus aquae aspersione se iterum a peccatis mundari putet, quum evidenter satis manifestum sit, neminem posse bis baptizari. His ergo duobus sabbatis ideo celebratur baptismus, quia in primo per Christi passionem redimimur, in altero, quoniam ipso die Pentecostes datur nobis Spiritus sanctus, per quem facta est remissio peccatorum.

(1) Matth. 18.

(2) 30. q. 4. *Quod videtur*. Extra. De cogn. spir. c. 2 et 4.

(1) *Purgatio*, aut *Judicium Dei* appellarunt antiqui experimentum quoddam ab illis excogitatum, quo accusatorum crimina, aut innocentiam cognoscerent. Cum sceleris indicia reum aliquem designabant, *clara illa* quidem, non adeo tamen, ut juridice damnari *posset*; rem, pio, sed temerario consilio, ad *Judicium*, sive *Sententiam Dei* deferebant. Accusatum ad lacum, sive stagnum aliquod deducebant, ubi praeviis precibus, Deique nomine invocato, vinciebant ea lege, ut pes sinister cum dextera manu necteretur, sinistra vero manus cum pede altero. Tum in aquas projiciebant, intentis oculis hoc, quotquot aderant, inspicientes, num in profundum mersus rueret, an aquis supernataret. Si mergi coepisset, statim ab aquis retrahebant, et criminis innoxium illum pronunciantes, incolumem abire sinebant. Cum vero forte fortuna aquis supernataret, illum sceleris manifestum judicabant, utpote quem aquae ipsae excipere suo sinu abhorrentes, quodammodo evomerent atque ejicerent. Haec, atque alia id genus experimenta, tenebrosis ignorantiae saeculis atque barbarie foedatis, rudes christiani temere instituerunt; id animo concipientes, Deum peccatorum vindicem, innocentiae autem assertorem et patronum, eorum libitu, veritatem prodigio aliquo ostensurum esse, quam humanis argumentis ipsi deprehendere non potuissent.

Adnotatio Editoris Neap.

CAPUT CXI.

DE RELIQUO OFFICIO IN VIGILIA PASCHATIS.

Nunc ad propositum redeamus. Celebrato baptismo, reditur ad chorum cum litania, eaque cantata, ipsum sacrum sive Missa sine Introitu inchoatur a *Kyrie eleyson*. Sed Introitus propterea subticetur, quod caput nostrum, videlicet Christus, necdum nobis sit restitutus. A *Kyrie eleyson* ideo incipitur, ut vetus inchoandarum Missarum consuetudo, quae fuit ante Coelestinum summum pontificem, repraesentetur. Canitur autem ideo *Gloria in excelsis*, quia Angeli ob renatos baptismate et neophytos in coelis gloriantur, qui Domino jam nato hunc hymnum decantarunt. Epistola vero Pauli tono ac voce communi legi debet, quoniam doctrinam significat Apostolorum, quae modo baptizatis est praedicanda et aperienda; sed Lectiones praecedentes nocturno tono pronunciantur, quod Prophetas connotent. Graduale propterea non canitur, quia baptizati nulla adhuc opera, nullumque gradum in virtutibus fecerunt. *Alleluja*, quae vox est plane angelica, vel ob id maxime cantatur, quod Angeli laetentur baptizatos ex servitute diaboli ereptos, et ad finem conversos esse. Sed quoniam adhuc eis sit laborandum, quamdiu quidem in hac vita fuerint, idcirco Tractus, scilicet: *Laudate Dominum omnes gentes*, confestim subjungitur. Subticetur porro Offertorium, ut per hoc expresse indicemus mulieres tacite ad monumentum venisse; tres enim Mariae stabant juxta sepulchrum cum silentio et voce compressa. Nec pacem ad hanc Missam dare debemus, quod Christus necdum resurrexerit, qui nostra pax est, sed *Agnus Dei* ter dicitur cum *Miserere nobis*. Quod tamen tunc de resurrectione canitur, sciendum est hoc fieri in gratiam renatorum, hoc est eorum qui sunt modo baptizati. Tacetur praeterea et Communio, quoniam baptizati nondum communicaverunt, nam ipso die Paschatis debent communicare. Facta igitur communione, statim ante Collectam, sive orationem, cantantur Vesperae cum uno psalmo duorum versuum, scilicet *Laudate Dominum omnes gentes*, et cum hymno, videlicet *Magnificat*, dicunturque ambo sine *Gloria Patri*. Breviores ideo sunt Vesperae, ne neophyti qui divinis nondum assueverunt, aliquo officii taedio afficiantur. *Gloria Patri* ob eam causam non dicitur, quod Filius qui secunda in Trinitate persona est, nondum nobis sit redditus. Sed ideo quoque Vesperae ante orationem Missae decantantur, ne finita Missa populus videatur habere redeundi facultatem, quasi amplius nihil debeat expectare; vel sane idcirco una oratione totum absolvitur officium, quoniam baptismi sacramentum universum in Christi passione consummatur.

CAPUT CXII.

DE TEMPORE REGRESSIONIS.

Dictum est hactenus de duobus temporibus, revocationis nimirum et deviationis. Nunc vero sequitur tempus ipsum regressionis, non quidem ordine temporum, sed ratione officiorum. Hoc itaque tempus vocatur paschale, significatque tempus illud quod futurum est post diem judicii; quoniam tunc temporis ad vitae patriam, quam per Adamum amisimus, propitiante Deo, regrediemur. Cognoscendum tamen est, primam hujus temporis septimanam communem esse et huic tempori et praecedenti. Pertinet enim tota ad Septuagesimam, ut supra dictum est. Unde profecto illud est, quod Tractus, qui in ipso sabbato Paschae canitur, et Graduale per totam illam septimanam cantentur, quae laborem nobis indicant. Duo etenim illa respectu cantantur Quadragesimae; *Alleluja* vero et caetera cantica laetitiae, propter tempus regressionis. Dicitur autem haec septimana paschalis, quia a Paschate, primo hujus temporis die, sic denominata est.

CAPUT CXIII.

DE OFFICIO HUJUS TEMPORIS.

Ut ergo temporis hujus officium commode tradamus, et a primo die incipiamus, necesse est videamus primo de ipso nomine, ejusque ratione et causa, ac deinde de ipsius diei officio. Vocatur dies hic Pascha, sive resurrectio Domini: est autem Pascha graeca vox, diciturque nobis *transitus*, non *passio*, ut plerique arbitrantur; hebraice vero dicitur *phase*. Sed ideo diem hunc graeco nomine, et non hebraico appellamus, licet hebraica lingua dignior sit, ut non solum in aliis, verum etiam ne in nomine quidem videamur judaizare. Propter hanc eamdem causam et Pascha et Pentecoste, quas ipsi celebrant, in nostris calendariis certo die non adnotantur, nec unquam eas illo tempore celebramus, quando illi, ne eos in aliquo imitemur, neve hic rursus quosdam sequamur haereticos, qui dicebant Evangelium non posse sufficere ad salutem sine caeremoniis legalibus. Vocamus autem diem hunc graeco potius vocabulo quam latino, quod graeca lingua olim apud Romanos tantae fuerit auctoritatis, ut dies solemnes, ac dignitates suas graecis nominibus vocarent, ut Pascha, Pentecoste, ὑπαπαντὴ, Epiphania, Apostolus, Episcopus, Archiepisco-

pus etc. Vel dici potest, juxta Augustinum, nomen hoc Paschae divina constitutione compositum fuisse a graeco verbo τῦ πάσχειν quod *pati* interpretatur, et hoc nomine hebraeo *Phase*, quod si latine reddatur, sonat *transitum*. Recte enim duo haec nomina πάσχειν et *Phase* conveniunt in hoc nomine Paschae, tam secundum significationem, quam secundum voces. Secundum quidem significationes, quoniam in passione Christi fuit transitus; per passionem enim Christus transivit a morte ad vitam, et fecit nobis viam credentibus in resurrectione ejus, ut transeamus et nos de morte ad vitam. Quare non immerito nomen hoc utriusque nominis habet significationem; atque ita artificiose etiam in re complectitur significationem ejus vocabuli latinam, ut ex duabus linguis fiat tertia, nempe latina. Appellatur enim Pascha ipsa dies resurrectionis. Verum tempus paschale dicitur a dominica in Ramis palmarum usque ad octavam Paschae, ita tamen, ut dominica in Ramis palmarum appelletur Minus Pascha, quia tunc inducebatur agnus, qui sexta feria debebat immolari: proprie vero dicebatur Pascha dies quo agnus immolabatur. Modo de causa nominis dicendum est. Vocatur autem tempus hoc Pascha secundum historiam, tropologiam, allegoriam, et anagogen. Et quidem secundum historiam, quoniam populus Israëliticus quando primum celebratum est Pascha, transivit per mare rubrum, cum ex Ægypto egrederetur; vel quando Angelus ille exterminator per Aegyptum transivit, interfecitque totius Aegypti primogenita ab homine usque ad pecus, ad illas domos pertransiens in quarum foribus non inveniebat sanguinem agni, in formam literae hujusmodi, T. Secundum allegoriam, quandoquidem hoc tempore per baptismum Ecclesia ab infidelitate transiit ad fidelitatem. Dicitur enim allegoria alieniloquium, vel potius inversio, quum aliud verbis, aliud sensu ostendimus. Secundum vero tropologiam, quoniam hoc tempore per confessionem transimus a vitiis ad virtutes, diciturque tropologia, quasi sermonis ad mores conversio. Denique secundum anagogen, quia Christus nunc a mortalitate ad immortalitatem transivit, fecitque ut quemadmodum jam resurrexit, nos in ultima et universali resurrectione ex hac mundi miseria ad aeternam beatitudinem transiremus; nam et illi qui in inferno erant, tunc transierunt, idest ab inferno ad portam paradisi. Dicta est autem anagoge ab ἀνὰ *sursum* et ἀγωγὴ, idest *ductio*, quasi *sursum ductio*. Volente enim Deo, a mortalitate transibimus ad immortalitatem, qui transitus sublimis et excelsus est. Sic item in hoc nomine Jerosolymae quatuor ista possunt inveniri: historia, quemadmodum de ea civitate ad quam pergunt hospites et peregrini; allegoria, ut est Ecclesia militans; tropologia ut quaevis anima fidelis; anagoge denique, ut Jerosolyma coelestis. Intellige tamen Christi transitum anagogice non allegorice in praedictis scilicet Pascha et caeteris. De officio autem hujus primae septimanae generatim dicimus, ad nocturnos nocte tres dumtaxat psalmos cum tribus antiphonis, tres item Lectiones cum tribus responsoriis, idque ex homeliis tantum dici debet. Ceterum, in quibusdam Ecclesiis ad unumquodque responsum annectunt *Gloria Patri*. Fit etiam in plerisque Ecclesiis, ut cantato ultimo responso, cum candelis cereis et solemni processione eant ex choro ad locum quemdam ubi imaginarium sepulchrum compositum est, in quod introducuntur aliquot, in personis mulierum, et discipulorum Joannis et Petri, quorum alter altero citius revertitur, sicut Joannes velocius cucurrit Petro: atque item alii quidam in personis Angelorum qui Christum resurrexisse dixerunt a mortuis. Quo quidem facto, personae eae redeunt ad chorum referuntque ea quae viderint et audierint. Tunc chorus audita Christi resurrectione, prorumpit in altam vocem, inquiens: *Te Deum laudamus*. Ad Primam vero nonnulli dicunt tota hac septimana psalmum hunc: *Confitemini Domino quoniam bonus*, quod praecipue de Christi resurrectione agit. Symbolum autem Athanasii, *Quicumque vult etc.*, toto illo tempore non cantatur, quoniam maxime pertinet ad fidem. Sed hoc tempus indicat octavam aetatem, ubi non fides erit, sed res, ubi non figura erit, sed veritas: paulo tamen aliter in quibusdam Ecclesiis solet fieri, ut in nostra Parisiensi. Sed animadverte, quod cum *Credo in unum Deum* perinde fidei sit symbolum, ad Missam tamen legatur, et quod illud quidem fiat ad instructionem neophytorum in articulis fidei. Aliud vero symbolum, quod minus appellatum est, ad Primam plane subticetur ob suam significationem; nam cum venerit quod perfectum est, tum perimetur id quod ex parte constat. Praeterea animadverte, hanc solemnitatem usque adeo esse magnam, ut per antonomasiam atque excellentiam vocetur solemnitas solemnitatum.

CAPUT CXIV.

QUAE CIRCA HOC TEMPUS SINT OBSERVANDA.

Post haec priusquam cetera prosequamur, de quibusdam quae huc consideranda veniunt, oportet paucis tractemus; videlicet de ornatu templi, de reconciliatione proximi, de modo salutandi, de veneratione hujus temporis, de mensa corporis, et postremo de quadam libertate decembris. Ac templum quidem aliud, ut diximus,

est materiale, aliud spirituale. Materiale est, quod ex lignis, caementis, saxis, lapidibus et ceteris aedificandi materiis confectum est; spirituale vero, nos sumus. Utrumque circiter hoc tempus mundandum est, utrumque ornandum et poliendum. Necesse enim est, ut hoc tempore ad balneas veniamus, non utique ad voluptatem, sed ad ejus rei declarationem, ut per extrinsecam corporis ablutionem interiorem animae purgationem fieri debere intelligamus. Exigit praeterea tempus hoc,ut barbas radamus ac tonsuras et coronas, quas in vertice capitis gestamus, capillosque demamus. Abrasio enim capillorum et barbae, quae ex superfluis stomachi nascuntur humoribus, ut ungues ex superfluis humoribus cordis, significat quod debeamus vitia et peccata quae nobis sunt superflua, resecare. Capillos ultra aures demere debemus, ut quinque corporis sensus expeditos et promptos ad serviendum Deo habeamus. Sed ideo summitatem capitis radimus, quo per hoc nihil inter nos et Dominum esse demonstremus. Oportet ergo hic mundas et solemnes induamus vestes, maximeque candidas, depositis nimirum nigris et poenitentialibus. Indicat enim tempus hoc secundam illam resurrectionem, qua nos stolam salutis vel glorificationis corpore induemus, et animo stolam justitiae; vel etiam propter renatos, qui albis vestibus tunc sunt induti; vel denique ob Angelos, qui in resurrectione Domini albis vestibus apparuerunt.

CAPUT CXV.

DE ORNATU TEMPLI MATERIALIS.

De emundatione materialis templi superius dictum est. Nunc vero de ipsius ornatu exponamus, qui triplex est, in ornandis parietibus, in choro, et in altari. Ad parietes quidem sunt appendendae cortinae, aulaea, et pallae sericae. In choro habenda sunt dorsalia,tapeta,et sedilia clericorum. Sunt autem tapeta tegmina variis coloribus depicta, quae praecipue sub Episcoporum pedibus sternuntur, quod mundana pedibus penitus calcare debeant. Sic et velamen adesse debet, quod ante Crucifixum removetur, retro quem ponitur pallium, quod quae prius erant operta ante Christi passionem, modo manifestentur. In quibusdam locis Crux in altum erigitur cum vexillis, per quae Christi victoria designatur. Altare quoque suis ornamentis decoratur, ut Crucibus ordine collocatis, capsis, textibus evangelicis, philacteriis. Est tamen discrimen inter philacterium et philacteriam. *Philacterium* enim chartula est, in qua decem legis praecepta scribebantur, cujusmodi chartas solebant ante suos oculos circumferre Pharisaei in signum religionis. Unde in Evangelio; *Dilatant enim philacteria sua, et magnificant fimbrias* (1). Atque hoc quidem philacterium a φυλάσσω, idest, *custodio*, dictum est, et *thoral*, quod est *lex*. *Philacteria* autem *philacteriae*, vasculum est vel argenteum, vel aureum, vel etiam chrystallinum, in quod sanctorum cineres, et reliquiae reponuntur. Porro autem tres sunt causae quamobrem Ecclesiae thesaurus in magnis solemnitatibus in apertum proferatur. Et primo sane propter cautelae considerationem, ut appareat, quam cautus ille fuerit in servando, qui istum servare debuerit. Tum vero propter solemnitatis venerationem; tandemque ob memoriam oblationis, quo videlicet in illorum offeratur memoriam qui istiusmodi bona Ecclesiae prius obtulerunt. Ante altare appendi oportet pulchrum aliquod velamen, nimirum pallium, vel ei simile quidpiam, seu tabula picta vel aurea si habeatur. Ante quod quidem ornamentum in nonnullis magnis Ecclesiis velamenta trium colorum poni solitum est, unum rubrum, alterum subalbum, tertium nigrum, quae tria significant tempora. Paschate enim quum prima Lectio finita est cum suo responsorio, velamen nigrum, quod tempus ante legem indicat, removetur. Postquam vero secunda cum responsorio absoluta est, removetur velamen candidum, per quod tempus sub lege exprimitur. Ita demum et tertia Lectione finita ac responsorio,deponitur velamen rubrum, quo tempus gratiae significatur, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, idest ad aeternam gloriam nobis patet aditus.

CAPUT CXVI.

DE RECONCILIATIONE PROXIMI.

Sequitur de reconciliatione proximi. Cum enim illo die communicare omnes debemus, si cum aliquo discordes fuerimus, necessario oportet ut ipsum nobis reconciliemus.Alioqui certe judicium nobis sumeremus, quod eleganter a minori probari potest juxta illud Evangelicum: *Si offers munus tuum etc.* (2). Unde est, quod sacerdos diebus dominicis postquam concionem absolverit, teneatur populo orationem dominicam, et fidei articulos vernacula lingua exponere. Ex qua etiam causa fit, quod oratio dominica alta voce in Missa cantetur, ut omnes eam addiscant, et hinc ad conciliationem proximi admoneantur. Tota hac paschali septimana aequum foret, ut nisi aliter modo usus obtineret, hoc pacto unumquemque salutaremus, videlicet: *Resurrexit Dominus*, et

(1) Matth. 23.
(2) Matth. 5.

qui ita salutatus esset, responderet *Deo gratias*, datis sibi mutuo osculis in signum dilectionis et charitatis.

CAPUT CXVII.

DE VENERATIONE HUJUS TEMPORIS.

Verum nunc quoque de veneratione hujus temporis pauca dicamus. Usque adeo tempus hoc venerandum et colendum est, ut omnia ergastula et operatoria et officinas tam mulierum quam virorum occludere debeamus, ac nulla venalia exponere, exceptis illis sine quibus coenari non posset. Praeterea, oportet nos latomias et cetera genera carcerum relaxare, et captivos communi aëri restituere integra hac septimana, ut gaudio nostro nobiscum communicent. Sunt autem latomiae lapidicinae, in quibus caeduntur lapides, et ad quas damnari solebant ii qui in opus metalli damnabantur; tametsi quidem et pro quovis carcere accipi possit, vel quod Romae hujusmodi latomia in carcere prope Tullianum fuerit, vel quod lingua Siculorum latomia Syracusis carcer appellabatur. Servos autem et ancillas ac omnes qui nostro servitio sunt addicti, profecto ab omni servitutis severitate eos hoc tempore laxare debemus, quemadmodum etiam nostros pastores, sive sint equorum, sive porcorum, sive armentorum, sive etiam ovium et caprarum, ut libere et secure omnes possint ad audiendum divinum officium convenire, et communicare. Inhumanum quoque est hoc tempore debita a debitoribus exigere, ita ut vel hinc tunc temporis pascua communia esse dicantur.

CAPUT CXVIII.

DE MENSA CORPORIS.

Nihil quod non sit a sacerdote benedictum, hoc die Paschatis comedere debemus. Unde etiam nunc in quibusdam regionibus pro more receptum est, ut in magno vase omnia quae velint illo die comedere fercula ad Ecclesiam deferant, in cujus atrio et vestibulo a sacerdote cum Cruce et aqua lustrali, quam benedictam dicimus, in sacris vestibus benedicantur. Postea vero sacerdos aliquid sibi de singulis ad suam necessitatem sumit. Et certe nullus quovis die quicquam vel edere vel bibere deberet, quod non ante sit benedictum: unde beatus Hieronymus de quadam moniali recenset in eo libro, cui *Vitas Patrum* titulum fecit. Cum enim illa forte fortuna in hortum suum iret, et lactucas absque benedictione comederet, simul etiam Diabolum qui sub eas sese abdiderat, imprudens deglutiit, qui multo tempore eam acerbe vexavit. Debet autem quivis homo hoc die tria potissimum exercere, misericordiam videlicet, liberalitatem, et sobrietatem; misericordiam, ut egenos et vagabundos ad se suscipiat, eisque misericordiae opera exhibeat, et illis aliquid, juxta quod in lege praeceptum est, mittat, qui nihil sibi aut coxerunt, aut praepararunt. Liberalitatem vero maxime hoc tempore quemque exercere oportet, ut si abundat, vicinis et amicis suis quippiam impartiatur. Sed et sobrietatem ideo, quod debeamus illo die magis sobrie comedere, ut sibi quisque parcus sit, aliis vero largus. Observet ergo quilibet misericordiam quantum ad pauperes, liberalitatem quantum ad amicos, et sobrietatem quantum ad seipsum.

CAPUT CXIX.

DE PARVO PRANDIOLO.

Exponendum modo est de parvo quodam prandiolo, quod fieri debet ante magnum prandium in Paschate, quando communicatum est. Statutum enim est in quibusdam Ecclesiis, et ubique terrarum sic deberet fieri, ut illo die panis et vinum in Ecclesia habeatur, et cum homines communicaverint, detur statim unicuique panis buxea priusquam recedant, et paululum vini, ne forte quippiam de sacramento in ore remanserit, quod expuendo facile emitti queat; posset enim facile contingere, si non statim comederetur. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione beati Benedicti. Instituit namque vir ille sanctissimus ob eamdem causam, ut illi qui aliis fratribus debent in prandio post communionem ministrare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellari solet. Debent autem singulis diebus religiosi communicare, qui vel pomum, vel aroma aliquod, vel tale quippiam saltem comedere debent, quod nauseam compescat. Eadem etiam consideratione statuit Ecclesia, ut Missae tribus certis horis pro dierum qualitatibus celebrarentur, tertia videlicet hora diebus festis, sexta profestis, at nona in jejuniis, ut absoluta Missa, et peracta communione, statim accedatur ad prandium, ne praedictam causam incurrant hi qui communicaverunt. Dixi his tribus horis, quia his celebratis, licet prandere pro qualitate dierum, et non prius. Si autem forte contingat, ut vel hoc die vel quocumque etiam alio, sacramenti aliquid e calice excidat, sciendum est, si de corpore fuerit, quod sumi oporteat; si vero de sanguine super pannum ceciderit, quod debeat illud omne lambi quantum fieri potest, et si pannus iste lavandus sit, lavetur in piscina.

Sed si super lapidem vel lignum ceciderit, debebit omnino eradi, et quod abrasum est comburi, ac cinis ille sub altari recondi. Idem faciendum est, si simile quippiam nausea acciderit. Animadvertamus ergo hic, quod ob duas praecipue causas aliquid lavatur, nempe propter venerationem sacramenti, sicut sacerdos lavat manus quando sacramentum tetigit, et propter immunditiam, ut quod immundum est mundum efficiatur. Itemque et illud animadvertamus, decretum fuisse in quodam concilio Pictaviensi, ut nullus unquam sine lumine aut communicaret, aut Missam celebraret. Proinde cum eo quod statim diximus, observemus neque laicum neque sacerdotem debere post communionem in talem locum expuere, quo sputum istud facile possit conculcari, videlicet ante comestionem. Ubi etiam diligenter cavendum est, ne in locum immundum et impurum expuatur. Quod autem hic quaeritur, quemadmodum Canon dici debeat, citone an tarde? Respondemus verba debere cito pronunciari, sed tamen discrete. Et cur, obsecro, cito? Ne videlicet *muscae morientes perdant suavitatem unguenti*(1). Quod quidem constat etiam ex veteri Testamento in Exodo, ubi hoc pacto dicitur: *Comedetis festinanter* (2); dictum est enim illud de immolatione agni.

CAPUT CXX.

DE QUADAM LIBERTATE DECEMBRIS.

Restat ut de eo nunc agamus, quod ultimo loco in partitione superiori propositum fuit, nimirum de quadam libertate decembris, quae hoc tempore in quibusdam locis observatur. Sunt enim nonnullae Ecclesiae, in quibus usitatum est, ut vel etiam Episcopi vel Archiepiscopi in coenobiis cum suis ludant subditis, ita ut etiam sese ad lusum pilae demittant. Atque haec quidem libertas ideo dicta est decembrica, quod olim apud ethnicos moris fuerit, ut hoc mense servi et ancillae et pastores velut quadam libertate donarentur, fierentque cum dominis suis pari conditione, communia festa agentes post collectionem messium. Quamquam vero magnae Ecclesiae, ut est Remensis, hanc ludendi consuetudinem observent, videtur tamen laudabilius esse non ludere. Notandum quoque est in plerisque regiogionibus secundo die post Pascha mulieres maritos suos verberare, ac vicissim viros eas tertio die, quemadmodum licebat servis in Decembri dominos suos impune accusare. Quod ob eam rem faciunt, ut ostendant sese mutuo debere corrigere, ne tempore illo alter ab altero thori debitum exigat. Unde sciendum est in Concilio Elibertino sub Silvestro pontifice hujusmodi decretum fuisse, ut vir et uxor quando deberent communicare, tribus diebus antequam communicarent, ab amplexibus abstinerent, et postea item tribus sequentibus ad minimum, vel quinque vel septem propter septem dona Spiritus sancti. Quod sane decretum sumptum est ex libro Regum, idque ex eo loco, ubi dicitur David fugiens a facie Saul venisse Nobe, ad sacerdotem Abimelech, et petiisse ab eo cibum. Qui cum non haberet quod ei daret, nisi panes Propositionis, quos non licebat nisi sacerdotibus comedere, et illis etiam mundis, quum postularet tamen illos sibi dari David: Sunt, inquit, pueri tui mundi? Cui David respondit: *Si de mulieribus agitur, continuimus, ab heri et nudius tertius* (1) Alii autem Codices sic legunt: *Si pueri tui sunt mundi, maxime a mulieribus, manducent*, quasi diceret: Necessitas non habet legem. Si tamen ex coitu sunt immundi, ne in necessitate quidem eis dabo. Et inquit ad eum David: *Continuimus ab heri et nudius tertius, et fuerunt vasa puerorum sancta*, id est corpora, in quibus continentur animae, vel ipsi pueri. *Porro via haec polluta est, sed hodie sanctificabitur in vasis* (2), quasi dicat: Forte in via hac aliquid immunditiae contraximus; sed munditia corporum sufficit ad eam mundandam. Nec vero dico, quod si vir ab uxore thori debitum postulet, quod huic illa non reddat, sed debet ipsum placide monere ne exigat. Si vero instet, nec ullis monitis acquiescat, persolvat, ne exigenti forte hinc magis peccare accidat, quemadmodum non ita pridem quibusdam Germanis fertur evenisse. In Germania enim quum caste integra Quadragesima viventes vir et uxor seorsim cubuissent, forte fortuna paschali nocte cum ad matutinas surrexissent, mulier exegit debitum. Quam diligenter vir corrigens, cum nihil bonis admonitionibus proficeret, promisit se illud facturum quod peteret, simul atque rediret, et sic ad matutinas abiit. Illa vero quasi furibunda domi remansit, et accessit ad juvenem quemdam sui mariti fratrem, in eadem domo dormientem, petens ab eo ut se cognosceret. Qui nolens ei acquiescere, tum propter temporis venerationem et sanctitatem, tum propter incestum, quod illa impudenter petebat, prorsus se facturum denegavit, atque iterum hic obdormivit. Tum mulier ob repulsam quam passa fuerat, vehementius ardens, dormientem juvenem obtruncat. Viro autem redeunti domum omnem rem narrat ordine, inquiens: Hujus mali tu auctor es, qui haec me facere coëgisti. Proinde longam multamque ambo egerunt poenitentiam, nec

(1) Eccl. 10.
(2) Exod. 12.

(1) I. Reg. 21.
(2) Ibid

ideo sunt separati. Quare hac in parte intelligendum est, virum mulieri in omnibus praeesse, et in mulierem omne habere imperium, exceptis genitalibus, in quibus utrique par est et dominium et imperium; unde dicitur: *Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (1), nec mulier sui corporis, sed vir, hoc est genitalium; sic enim exponit Augustinus. Hinc etiam est, quod sacerdotes non habeant uxores; si enim haberent, quotiescumque ab iis debitum illae exigerent, istud solvere tenerentur, et sic non possent infra tres dies sequentes altari ministrare.

Ac sciendum praeterea est, quod tribus diebus Pascham sequentibus plane sit feriandum, sed quarto die liceat viris rustica exercere opera, foeminae autem debeant a nendo abstinere. Magis enim sunt necessaria ea quae ad agrorum culturam pertinent, quam ista alia. Unde Gregorius: « Melius est, inquit, fodere et arare die dominico, quam ducere choreas. » Ex hoc sane fieri dicimus, quod singuli isti dies propria et peculiaria habeant officia et propria responsoria, alia autem non item, sed quasi per quamdam accomodationem. In hac porro septimana nihil legendum est ex veteri Testamento, sed quaelibet dies sua habet officia. Nec cantandum etiam est *Quicumque vult*, quia hoc tempus significat futurum illud tempus, quod adfore post resurrectionem credimus, quando omnis fides, omnis spes omnino destruetur. Post officium autem hic versiculus dicitur, scilicet: *Domine probasti me et cognovisti me*, et quidam tacent *sessionem meam;* sed tamen utrumque dici potest, quo indicetur duplex in Christo nativitas. Bifariam prima cantari potest, aut brevius, aut prolixius. Prolixius quidem, cum plena essa dicitur, fitque in litania et cum precibus; brevius autem, quum minus plena esse appellatur, ac fit vel tantummodo cum precibus et sine litania, vel sine litania ac sine precibus. Atque haec est, quam hisce diebus canimus sine precibus, et omnino brevius quam alio tempore. Magna item in communicandis cautione opus est, ut videlicet sacerdos prius audiat confessionem eorum, qui sunt communicaturi, et si quis adversus fratrem suum odium vel criminale aliquid habeat, admonendus prius est, ne communicet antequam fratri suo reconcilietur. Sed si hujusmodi aliquis se cum aliis imprudenter ingerat, non est ei negandum nec agendum, ut quidam agunt, qui hostias habent et consecratas et non consecratas, ita ut si aliqui accesserint, qui fraternum odium exercuerint, vel aliquid criminale, communicent de non consecratis. Eos graviter peccare satis manifestum est; fallunt enim eos, quamquam non minus, imo magis peccant illi qui sumunt, cum sponte et voluntarie rei sint; nam putant se verum corpus sumere, et non pertimescunt illud sumere indigne. Debet ergo sacerdos panem habere consecratum, ut si tales accesserint, illo etiam pane communicent. Quatuor autem modis communicatur in Ecclesia; vel sumendo corpus Domini, vel pacem dando, vel benedictionem accipiendo, vel etiam sub finem Missae cum dicitur: *Humiliate vos ad benedictionem*. Quod ideo institutum est, ut si quis hoc modo non communicet, saltem illo. In primitiva enim Ecclesia praeceptum erat, ut singulis diebus corpus Domini sumeretur; postea vero crescente numero fidelium, ut singulis diebus dominicis, unde etiam nunc in Graecia sub anathemate ponitur qui tribus diebus dominicis non communicaverit. Modo autem nos tenemur in tribus solemnitatibus, nimirum Paschate, Pentecoste et Natali. Appellatur autem prima illa solemnitas Paschae, agnus et transitus, salutandumque eo tempore est, hoc modo: *Resurrexit Dominus*. Sic et eodem die in principio Missae populo est concionandum, vel post Evangelium, et admonendi sunt discordes ad concordiam. Ob quam quidem causam fieri putatur, ut cum dominica oratio in Prima dicitur voce submissa, alta et expressa eadem pronuncietur in Missa, ut vel eo pacto adhortentur qui in fraterno sunt odio, et ad concordiam discordes excitentur, antequam communicent; nunquam etiam magis indigne corpus Christi sumi potest, quam ad eum modum.

(1) I. Corint. 7.

CAPUT CXXI.

EXPOSITIO QUORUMDAM, QUAE CUM CIRCA HOC TEMPUS, TUM ALIBI ETIAM OBSERVANTUR.

Quamobrem autem Episcopi et alii ecclesiastici feriis hisce paschalibus ludere possint, modo expositum est. Sed deinceps ut et alia nonnulla, quae cum hic tum alibi fiunt, explicemus, hinc ordiemur, videlicet apud quosdam hoc tempore aquarum fieri dimensiones, ne qui tota Quadragesima vigilaverunt, his sanctis diebus velint dormire. Induimus autem hoc etiam tempore albas vestes, tum quod pueri regenerati eas habeant, tum quod eo die Angeli in albis visi sint. Ob causas supradictas tacetur: *Quicumque vult*, et canitur: *Credo in unum Deum*. Animadverte hic obiter, si forsitan vinum in calice congeletur, sacerdotem debere tantisper exhalare, donec glacies resolvatur. Quod si vero non possit eo modo resolvi, necessarium est ut igni apponatur. Sed si quid casu in calicem ceciderit, sive nimirum musca sive aranea, certe quicquid illud est, omne istud sacerdotem deglutire oportet. Proinde vero sabbatum sequens *in albis* appellatum est, idque

ex veteri consuetudine, quum eo die nigras vestes omnino deponebant, atque induebant albas, sed hoc nunnulli faciunt in sabbato Paschae. Statim autem dominico sequente novem Lectiones cantandae sunt, unde et historiam habent, videlicet: *Dignus es Domine:* sic enim fit Romae. Nec his diebus flectenda sunt genua, sed recte orandum est, quia, ut inquit Ambrosius sub finem Lucae: « Mulieres venerunt ad monumentum, nec flexerunt genua, sed recte inspexerunt sepulchrum. » Nota interim non debere in festo beatae Mariae annunciationis Sequentiam, quam etiam Prosam appellatam esse diximus, cantari, etiam causa devotionis, nec unquam,nisi canatur *Alleluja*. Moris enim fuit, ut post *Alleluja* cantaretur neuma. Nominabatur autem neuma cantus, qui sequebatur *Alleluja*. Postea vero quidam Papa instituit loco neumae dici Sequentiam,quae quod *Alleluja* sequatur, sic appellata videri potest. Conceditur nihilominus, ut hoc tempore aliquis genua flectat, modo id non aperte, sed secreto faciat, et jejunet etiam qui velit. Nam, ut ait Hieronymus, utinam possemus omni tempore jejunare! Sunt autem prohibitae in jejunio carnes, quemadmodum et ova, caseus, lac, quod ut idem putat Hieronymus, haec omnia sint carnes liquidae. Beatus tamen Benedictus permisit ova, lac et caseos comedere, ut quamvis libidinis quaedam sint incitamenta, ad majorem tamen coronam et victoriam comedantur. Verum eis qui jejunant,pisces permissi sunt, sed, ut ait Hieronymus, pisciculi pauci, quo facile intelligitur, quod et parvi et pauci esse debeant. Dicitur autem tempus hoc Quinquagesima, quod per tempus istud significetur tempus Jubilei, quo plena erit libertas, et nostra nobis reddetur haereditas, unde profecto et *Alleluja* cantamus. Verum genua non flectimus, imo stantes oramus, nisi in litaniis. Ad postremum autem animadvertamus Pascha Judaeorum fuisse figuram nostri Paschatis, et nostrum vicissim significare Pascha futurum, quod erit in fine mundi. Quod ut pateat, sciendum est duo esse opera Dei, scilicet opus creationis, et opus recreationis. Opus creationis fuit in principio, cum Deus mundum et omnia quae in ipso continentur, creavit. Opus vero recreationis fit quotidie, sed Deus illud maxime exercebit in die judicii, quando omnia innovabuntur. Tempori utriusque operis nostrum Pascha convenit et concordat. Et quidem tempori creationis, quia tunc Angeli Dominum laudaverunt, unde dictum est Job: *Ubi eras... cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?* (1). Sic et nos in nostro Paschate renati, *Alleluja* laudando Dominum cantamus. Tempus vero recreationis pari ratione nostrum Pascha e vestigio repraesentat. Tres enim illi dies qui Pascha praecedunt, indicant tempus Antichristi, cui tres reges manus dabunt, quique postea per eos septem sibi regna subjicient, et decem regna ejus imperio inservient. Nam apud nos, quemadmodum illo tempore, videlicet ipso die Coenae,ponitentes in Ecclesiam recipiuntur, eodemque die pedes, qui sunt corporis Christi extrema pars, lavantur; ita et Judaei aqua baptismatis extremo tempore mundabuntur, unde reliquiae Israel salvae fient. Die vero Parasceve Passio recitatur, sicut et tunc Ecclesia maxime persequetur. Tum enim solvetur Sathanas, qui a passione Domini ligatus in inferno detentus fuit, utque hoc die cymbala non pulsantur, sic tunc concionatores sive praedicatores conticebunt. Quare et in tenebris *Benedictus* alta voce canitur, quia tum temporis, Antichristo interfecto, multi gaudebunt, ita ut ignis qui in tenebris modo videbatur penitus extinctus et postea elicitur, significet quod nimirum illo tempore in iis in quibus Spiritus sancti ignis videbitur extinctus, rursum relucescet. Sic in sabbato baptizantur pueri, et tunc baptizabuntur Judaei. Ipso die Resurrectionis in persona Christi cantamus: *Resurrexi, et adhuc tecum sum;* sed tunc dicemus illud ipsum in persona nostra,quando resurgentes transibimus ex hac mortalitate ad immortalitatem. Debent ergo in octavis Paschae novem dici Lectiones ex Apocalypsi,quod ostenditur per responsorium: *Dignus es Domine.* Ideo enim responsorium nominatur, quia, ut jam saepe dictum est, Lectioni quae praecessit, debet respondere. Nec est quod quis objiciat in aestate qualibet dominica responsorium dici de Trinitate, quum tamen de ea nulla Lectio recitetur. Fuit enim illud ita in primitiva Ecclesia institutum, ut videlicet singulis diebus dominicis diceretur et Lectio nona et responsorium de Trinitate: sed quia lectio illa in desuetudinem abiit, tantummodo responsorium remansit. Toto tempore Paschali non debemus flectere genua, nec ex necessitate jejunare, sed ex pietate et devotione utique, ut diximus, licitum est. Nam tempus hoc paschale octavam significat aetatem, in qua erit perfectum gaudium omnibus sanctis. Unde est quod hic non jejunamus, nec genua flectimus, sed stantes oramus, ac delicatius et lautius comedimus, nisi in duabus letaniis, de quibus hic agendum est.

(1) Job. 38.

CAPUT CXXII.

DE LITANIIS.

Primo ergo videndum est quid si litania; secundo quum sint duae litaniae, quare una dicatur major, altera minor; tertio quamobrem fuerint institutae; quarto quemadmodum in his je-

junandum sit et vestiendum; quinto et ultimo quid populus in litania debeat cantare. Litania interpretatur latine *supplicatio*, sive *rogatio*. Supplicatio dicitur, quia tunc Deo supplicamus, ut a morte subitanea et ab omni adversitate nos defendat. Rogatio appellatur, quia tunc sanctos rogamus, ut pro nobis ad Dominum intercedant. Duae sunt litaniae, major et minor. Major fit in festo beati Marci Evangelistae. Dicitur autem major, tum auctoritate institutionis, quod eam instituit Gregorius Papa ejus nominis primus, qui et Magnus Gregorius dictus est; tum auctoritate loci; fuit enim instituta Romae, et publico decreto sancitum ut ubique celebraretur. Alia litania nominatur minor, quia a minori instituta fuit, scilicet a beato Mamerto Episcopo, idque Viennae, atque haec non celebratur nisi in Ecclesia Cisalpina. Quare autem fuerit instituta prior litania, hanc reddit causam Paulus Montiscassinii monachus, Longobardorum historiographus. Nam, ut inquit ille, tempore Pelagii Papae tanta fuit aquarum inundatio in universa Italia, ut aqua ascenderet ad superiores usque fenestras templi beati Zenonis, quod erat Veronae, nec tamen miraculose aqua templum influit. Ex qua inundatione per Tiberim affluxit in agros multitudo serpentum, inter quos extitit maximus draco, et omnes per duo ostia Tiberis intrarunt mare. Ex horum serpentum venenato afflatu,et maxime istius draconis, corruptus est aër, et infectus usque adeo, ut inde gravissima pestis inguinaria nata sit, qua homines passim moriebantur. Tum Pelagius Papa indixit jejunium, et praecepit ut processionem instituerent, quod ita factum est; sed in ipsa processione ipsemet cum septuaginta aliis expiravit. In ejus autem locum institutus est Gregorius Magnus, qui hujusmodi litaniam ubique terrarum observari praecepit. De secunda litania quae per triduum celebratur, ait Gregorius Episcopus Turonensis, quod tempore beati Mamerti Viennae et circa Viennam fiebant crebro terraemotus, et tanti etiam, ut vel maximae domus et multae Ecclesiae inde collapsae sint et corruerint, quae tempestas toto anno duravit. Sic etiam sabbato paschali dum ipse Mamertus divinum celebraret officium, igne coelitus demisso combustum est civitatis palatium. Praeterea bestiae, ut lupi et apri, ex sylvis in civitatem exibant, atque homines devorabant. Pro his ergo incommodis beatus Mamertus triduanum indixit jejunium, ad similitudinem Ninivitarum, praecepitque ut processionem facerent, ut quemadmodum illi per triduanum jejunium urbis evaserunt subversionem, ita hi liberarentur ab istiusmodi adversitatibus,quod ita factum est. Gregorius autem ille, cujus paulo ante mentionem fecimus, legitur statura fuisse admodum exigua,usque adeo ut quum forte Romam veniret, omnes ipsum parvipenderent, atque ipse etiam Papa miratus fuerit, quod tam parvus homuncio factus esset Episcopus, ad quem ille honeste respondit: Ipse Deus fecit nos, et non ipsi nos. Simile quippiam dixit beatus Hilarius cuidam ipsum vocanti gallum: Non sum, inquit, natus gallus, sed ex Gallia, et tu es leo, sed non ex tribu Juda, sic enim vocabatur.

CAPUT CXXIII.

DE INSTITUTIONE ET MODO LITANIARUM.

Instituit igitur beatus Mamertus, ut singulis annis haec litania tribus diebus continuis in Ecclesia Cisalpina celebraretur, quod ita Romae fuit canonizatum. Papa etiam Liberius instituit ut pro fame, pro bello, pro peste, pro clade, et hujusmodi adversitatibus imminentibus semper litanias faceremus, ut sic illa per supplicationes, orationes et jejunia evitaremus. Vocantur autem hae processiones *litaniae*, greco vocabulo, propter auctoritatem graeci sermonis, sicut Pascha et Pentecoste. In his litaniis jejunandum est cibo quadragesimali, in vestibus poenitentialibus: nam et omnes illo die a mundanis operibus prorsus abstinere debent, etiam servi et ancillae, ac interesse tantisper processioni, donec ipsa celebretur, ut quemadmodum omnes peccaverunt, ita etiam omnes pro venia supplicent. In hujusmodi autem processionibus itur in magnas Ecclesias septeno ordine, unde septiformes dictae sunt. In primo ordine sunt clerici, in secundo monachi et canonici, in tertio moniales, in quarto pueri, in quinto laici provectae aetatis, in sexto viduae, et in septimo conjugati. Sed quod nos non possumus in numero personarum, *id supplemus* in numero litaniarum; septies enim litaniam dicere debemus. Ubi obiter animadvertere debemus, quod Rupertus Tuitiensis Abbas dixerit ultimam litaniam multis annis incepisse ante primam. Nos autem has litanias ideo maxime hoc tempore facimus, quoniam tum praecipue bella exoriri soleant, et terrae fructus, qui adhuc sunt teneri, vel in flore, corrumpi injuria nebularum, vel pluribus aliis modis possint. Ut ergo Deus haec omnia avertat, instituimus litanias, continuantes ultimam Ascensioni, ut per jejunium et orationes Christum sequi, et ad coelos ascendere mereamur. Draco qui triduo illo deportatur inflata et longa cauda duobus quidem diebus ante Crucem et vexillo, postea ultimo retro, significat diabolum, qui tribus temporibus ante legem, sub lege, et tempore gratiae, quae per hos tres dies indicantur, homines fefellit, aut fallere conatur. Primis duobus temporibus

quasi erat Dominus orbis, unde Christus eum vocat principem mundi. Tempore vero gratiae per Christum fuit devictus, nec audet ita aperte regnare ut prius, sed per suggestiones homines latenter seducit, quos pigros et remissos videt in bonis operibus, nec viam vitae sectantes, sicut in deserto debiles et infirmos, et eos qui remanebant ultimi, hostes a tergo venientes, quasi aberrantes interficiebant. Inde profecto est, quod primis duobus diebus praecedat, et ultimo sequatur. Ipse est draco et leo. Draco modo est, quia homines non ita aperte, sed latenter decipit. Leo erit tempore Antichristi, quoniam tunc manifeste saeviet in nomen Christi. Draco fuit, quando Christus super pinnaculum templi, ubi multos ante per vanam gloriam seduxerat, latenter fallere voluit, et tentavit, inquiens: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (1). Et quasi hoc facere posset secure, addidit: *Quoniam Angelis suis mandavit, etc.* Bene enim intelligebat Scripturas, sed quod sibi malo erat subticuit, videlicet: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, etc.* Leo autem fuit in passione Domini, qui ipsum crucifigere etiam curavit. De illo ait Joannes in Apocalypsi: *Ecce draco magnus rufus, habens capita septem et cornua decem; et in capitibus ejus diademata septem, et cauda ejus trahebat secum tertiam partem stellarum* (2). Per stellas hic significantur homines, qui tripartito dividuntur, in perfectos, imperfectos et reprobos. Tertiam ergo partem stellarum trahit secum Diabolus, nimirum reprobos, nam hi sunt cauda illius. Alibi vocat eum Christus Sathanam: *Videbam Sathanam tamquam fulgur de coelo cadentem* (3). Et ad Petrum inquiens: *Vade retro me, Sathana* (4). Non est autem intelligendum quod vocet eum diabolum, sed adversarium, quod interpretatur sathanas, haec enim ejus loci mens et sententia est: Vade retro me sathanas, idest, sequere me per imitationem passionis : noli disturbare passionem meam. Vel certe haec: Videbat enim Christus, ut ait beatus Hilarius, daemonem in aurem Petri suggerentem, ut impediret suam passionem, et ait ei: *Sathan, Sathan.* Ac si diceret, nequicquam et frustra laboras. Et conversus ad Petrum dixit: *Vade retro me*, idest, sequere, imitando meam passionem.

CAPUT CXXIV.

DE FESTO APOSTOLOTUM PHILIPPI ET JACOBI.

Nunc dicendum est de quibusdam solemnitatibus, quae hoc tempore in Ecclesiis celebrantur, videlicet de festo sancti Philippi et Jacobi, et omnium Apostolorum (sic enim est in magnis et plenis calendariis), de Inventione sanctae Crucis, de festo Joannis ante portam latinam, et beatae Mariae ad martyres, et de commemoratione sancti Michaëlis. Hoc ergo tempus, ut praedictum est, significat octavam aetatem, ubi bonum quod erit in dispari claritate singulorum, futurum est omnium. Unusquisque enim gaudebit perinde ob alterius bonum, ac propter suum, et bonum omnium erit singulorum. Quare quum tempus hoc maxime solemnitatibus conveniat, cumque in primitiva Ecclesia Apostoli non haberent particulares solemnitates, statutum fuit ut ipsis calendis maji celebraretur solemnitas in honorem omnium Apostolorum. Hoc etiam die festum est Philippi et Jacobi, idque ideo quia forte illo die passi sunt. Hic Jacobus minor appellatus est, non utique aetate, sed vocatione, sicut fit inter monachos, ut qui ante factus est monachus, etiamsi vel puer sit, tamen praecedat eum qui, quantus quantus sit, postea coenobium ingressus est. Dictus est praeterea frater Domini, vel quia similis erat ei facie, ut dicitur, vel ideo quia erat filius Alphaei, fratris Josephi (sponsi beatae Mariae), et Mariae sororis ejus: et qui ita ex utraque parte sanguinis sese contingebant, apud Judaeos fratres vocabantur. Jesus autem putabatur esse Josephi filius. Hic Jacobus dictus est primus post passionem Christi Jerosolymae Missam celebrasse, et Petrus Antiochiae. Idem hic Jacobus factus est Episcopus Jerosolimitanus, qui quum nomen Christi praedicaret, praecipitatus est a Judaeis e pinnaculo templi, et pertica fullonis interfectus. Alter vero Jacobus major appellatus est et vocatione, et dignitate, quia familiarior fuit Christo; ad secreta enim sui operis eum vocabat, ut quando transfiguratus est, et quando mortuum suscitavit in domo.

CAPUT CXXV.

DE INVENTIONE SANCTAE CRUCIS.

Cruce Domini inventa ab Helena matre Constantini per Judam, ut narrat historia, festum ejus primo celebratum est Jerosolymae. Sed Eusebius papa, trigesimus a beato Petro, illud postea ubique terrarum celebrari praecepit. Judas ille, per quem Crux inventa fuit, legitur postea ad fidem fuisse conversus, et appellatus mutato nomine, Quiriacus, creatusque tandem Episcopus Jorosolymitanus. De quo quidem diabolus, cum alterum sibi amicum expectaret, sic dixisse fertur: « Per Judam Christus morti traditus est, et per hunc Judam Christus mortuus exaltatus;

(1) Matth. 4.
(2) Apoc. 12.
(3) Luc. 10.
(4) Marc. 8.

sed brevi Julianus amicus meus rex erit, qui me de illo egregie vindicabit». Quod sane ita factum est, nam Julianus ipsum Judam interfecit, quemadmodum dicitur. Ferunt Julianum hunc monachum fuisse, et magnum religionis simulatorem, adeo ut quaedam mulier tres ollas auro onustas, ita ut in earum orificiis aurum cinere cooperiretur, ne facile invenirentur, apud eum deposuerit, ejusque fidei concrediderit; quandoquidem virum illum sanctum esse credebat, nec tamen confessa est in iis aurum inesse. Sed eo invento ab illo et furato, ollas cinere implevit, et mulieri requirenti depositum reddidit. Cum vero paulo post mulier aurum sibi quaereret, nec inveniret, non potuit quod ipse haberet convincere, quod de auro nullos habebat testes, nam alii monachi, ad quorum testimonium ollas tradiderat, nihil in eis praeter cineres viderant, atque ita aurum is obtinuit. Quo quidem auro dives quum Romam fugisset, et sequenti tempore consulatum obtinuisset, factus est Imperator. Qui cum magicae artis a puero peritus esset, ac eam multum adamaret, plures sibi magistros ascivit. Cum ergo quodam die, absente suo magistro, solus domi mansisset, ac legere inciperet daemonum conjurationes, convenit ante ipsum magna multitudo daemonum, qui omnes erant nigri, ut Æthiopes. Tunc ille prae timore fecit signum Crucis, et omnes illico evanuerunt. Quod quum Julianus magistro suo referret et quaereret quid ipse sensisset, dixit ei magister, signum illud daemones maxime odio habere. Electus ergo hic in imperatorem, et adhuc ejus rei recordans, cum artem magicam exercere vellet, factus est apostata. Signa Crucis ubique destruxit, et christianos quantum potuit persecutus est, credens aliter fieri non posse, ut sibi daemones obtemperarent. Quare etiam tunc Judam, modo appellatum Quiriacum, interfecit, per quem Crux fuerat inventa. Legimus praeterea militem quemdam similiter Quiriacum vocatum, postea Julianum interfecisse. Nam quum hic per Epheson suum duceret exercitum, alios gentiles expugnaturus, qui adversus eum et Romanos insurrexerant, et videret isthic quoddam monachorum coenobium, mandavit eis ut sibi prandia pararent. Sed hi plane negaverunt, tum quia apostata esset, tum quia pauperes erant. Tunc ille ad haec ira excandescens, eis rursus nunciavit, se, priusquam annus finiretur, locum illum dejeturum, eosque interfecturum, et omnino effecturum ut illic segetes succrescerent. Quo sane audito, timuerunt monachi; sed abbas eorum vir sanctissimus eos in Domino confortavit, et effecit ut sua confortatione jam ad martyrium esset parati. Quadam vero nocte, cum abbas in oratione persisteret, visa est ei beata Maria monasterium aperire, et ad tumulum cujusdam militis, qui dicebatur Quiriacus, quique mortuus erat nondum septem diebus, et illic sepultus, venire ac ei ut inde surgeret et se armaret, ac de Juliano eam vindicaret, praecepisse. Tum ille surgens, se armis suis, quae adhuc in templo affixa erant, induit, et equum suum, qui adhuc in stabulo erat, vidente abbate, ascendit, et ad fines Juliani se contulit. Sequenti die quaecumque viderat abbas, suis monachis narrat ordine. Qui militis tumulum aperientes, ut rem probarent, nec invenerunt corpus, nec equum, nec arma. Tertia vero die confligente Juliano cum suis hostibus, interfectus est a praedicto milite, et sequenti nocte miles, vidente abbate, ad sepulchrum suum rediit, equumque et arma in locis suis reposuit. Post hunc Julianum fuit Cyprianus, homo gulae et luxui deditus, qui ad beatam Justinam virginem, quum ad suam luxuriam concitare vellet, misit quemdam daemonem, qui hujusmodi immunditiae praeerat; sed signo Crucis repulsus est. Misit rursus alium fortiorem, qui eodem modo Crucis signo se devictum fatebatur, ita ut hinc Cyprianus ad fidem conversus sit. Tantae potestatis est Crux Christi, per quam ille nos plane immeritos aeternae felicitati restituit.

CAPUT CXXVI.

DE SANCTO JOANNE EVANGELISTA ANTE PORTAM LATINAM.

Nero interfecerat Petrum et Paulum, quo mortuo successit ei Vespasianus, atque ei Titus, cui postea Domitianus. Sub hoc beatus Joannes Evangelista profectus est Romam, ut illic verbum Dei concionaretur. Domitianus autem ipsum poni curavit in dolium ferventis olei plenum ante portam Latinam, sic enim vocabatur. Sed beatus Joannes nullam inde sensit laesionem, divina gratia ipsum protegente. Quantum tamen ad illum attinet, martyr fuit; quapropter festum de illo agitur, non secus ac si martyrium ibi sustinuisset. Tum a Domitiano in Pathmos insulam deportatus est, sed tandem a Nerva imperatore est revocatus. Notemus hic tres tantum Apostolos vivos fuisse Romae: Petrum nempe, Paulum et Joannem, ac tres item Evangelistas: Joannem, Marcum, et Lucam. Praeterea animadvertamus Christi Apostolos sive discipulos non ideo fuisse passos, quod Christum praedicabant, sed quod ipsum deificabant, ac Deum esse ajebant sine Romanorum auctoritate, quod ipsi prohibuerant.

CAPUT CXXVII.

DE FESTO BEATAE MARIAE AD MARTYRES.

Cum singula Romanorum idola non possent

templum Romae habere, fecerunt Romani unum templum omnibus idolis, quod dictum est Pantheon. Illud templum impetravit dari Ecclesiae Christi Bonifacius quartus Papa, a Phoca Caesare constantinopolitano imperatore, et illud, rejectis idolis omnique corum spurcitia, dedicavit in honorem beatae Mariae et omnium martyrum (nondum enim fiebant festa confessoribus), et statuit ut singulis annis celebraretur illo die festum Martyrum, sicut ipsis calendis maji festum Apostolorum. Sed quia in illo mense non est tanta copia victualium, ut in aliis (solet enim tunc annona deficere), et populus qui confluebat ad illa solemnia, propter inopiam ciborum quandoque non poterat bene celebrationi vacare, ideo Gregorius minor, qui ejus nominis quartus fuit, duo haec festa transtulit, et ea calendis novembris, quando major est rerum copia, fieri instituit, nec solum Apostolorum et Martyrum, sed etiam Trinitatis, omnium Angelorum et Archangelorum, Patriarcharum, Prophetarum, et aliorum Sanctorum atque Sanctarum, velut festum generale, cujus officium ordinavit.

CAPUT CXXVIII.

QUARE NON CELEBREMUS FESTA SANCTORUM QUI CUM CHRISTO SURREXERUNT.

Quaeritur quare non celebremus hoc tempore festa Sanctorum qui cum Christo surrexerunt, vel cum illo in coelos ascenderunt; deberemus enim de eorum glorificatione gaudere et solemnizare, sicut de aliis sanctis, quum certi simus eos ascendisse. Verum ejus rei ratio talis est. De morte eorum non solemnizamus, quia ad inferos descenderunt. De glorificatione autem in anima festum aut in Pascha aut saltem in Ascensione Domini deberemus celebrare, sed non possumus propter auctoritatem et magnitudinem officiorum illorum dierum. Obumbraretur enim eorum festivitas dignitate majoris solemnitatis. Quemadmodum si cum Rege veniret alicujus familiaris, propter praesentiam Regis non tam diligenter ei obsequeretur, quam si solus veniret; ideo ergo statutum est, ut aliis anni temporibus, iis diebus quibus Ecclesiae sibi dedicatae fuerunt, festa illorum celebrentur, ut festivitas beati Joannis Baptistae sub finem Augusti, qui tamen circa Pascha mortuus est. Propter eamdem sane rationem festum beati Jacobi Compostellae in julio observatur. De festo beati Petri ad Vincula alibi dicetur. Animadverte ergo quod festa Sanctorum veteris Testamenti, ut Abrahami, Isaci, Jacobi, Davidis, Danielis et aliorum, in Graecia et Venetiae colantur, habeantque illic suas Ecclesias.

CAPUT CXXIX.

DE SANCTO MICHAELE.

De festo sancti Michaëlis dicimus, quod hoc tempore Barbari Apuliam ingressi sint, eamque misere depopulati. Quare christiani, indicto jejunio triduano, auxilium sancti Michaëlis imploraverunt. Et cum essent congregati instructaque acie, exercitum adversus hostes producerent, apparuit eis sanctus Michaël, quasi illis auxilium praestans: tum hostes versi sunt in fugam. Quia ergo per beatum Michaëlem victoriam obtinuerunt, ideo statutum est ut eo die semper festum ejus celebraretur.

CAPUT CXXX.

DE VARIETATIBUS HUJUS TEMPORIS.

Dicto de festis, considerandae sunt quaedam hujus temporis varietates. Sunt enim hae tres septimanae quasi propriis vocabulis nuncupatae. Prima est Paschalis, secunda *In albis*, tertia Expectationis, illa videlicet, quae est post Ascensionem Domini. Prima dicitur sanctificata, quia homines per baptismum sanctificati tota illa septimana vestem gerunt in qua baptismum susceperunt, quae significat primam stolam. Secunda septimana appellatur *in albis*, quoniam tunc baptizati altero sabbato vestes baptismi deponentes, albas induunt vestes, vel quoniam tunc solent illi qui baptizati sunt confirmari ab Episcopis, et alias albas vestes induere, usque ad sequens sabbatum. Vel certe ideo nominatur *in albis*, quia significat vitam aeternam, in qua utraque stola vestiemur. Tertia tandem nuncupata est, ut diximus, septimana expectationis, quod repraesentet tempus illud, quo Apostoli expectaverunt adventum Spiritus sancti. Atque hinc animadvertamus quosdam solere jejunare ab Ascensione usque ad Pentecosten, quia Apostoli eo tempore dicuntur jejunasse. Sed D. Gilberto videtur non esse jejunandum, quod ad paschale tempus pertineat. Alia item varietas hic est attendenda. Septimana enim paschalis non protenditur nisi usque ad sabbatum *in albis*, atquè ita Pascha pro octava sex dumtaxat dies habet. Septimana *in albis* incipit a sabbato *in albis*, et finitur in altero sabbato, et sic durat octo diebus. Octava Ascensionis cum deberet terminari quinta feria ante Pentecosten, protrahitur usque ad Pentecosten. Nam, licet duo dies qui octavae supersunt, ad Missam officium suum facile possint ab dominica accipere, tamen non haberent ad nocturnos Invitatorium vel Responsoria,

nisi ab Ascensione Domini illa peterent; unde profecto decem illi dies pro una octava reputantur. Nec id quidem mirum, quum totum Paschale velut una habeatur octava, quemadmodum etiam tempus illud a Nativitate Domini usque ad octavam Epiphaniae.

CAPUT CXXXI.

DE PENTECOSTE.

His breviter de paschali tempore expositis, de Pentecoste Domini deinceps agendum est. Populus Israeliticus quatuor praecipue celebrat solemnitates; Pascha scilicet, quia tunc eos Dominus liberavit ab Ægyptiorum servitute, et a percussione Angeli, aspersis immaculati agni sanguine postibus. Non enim fuit domus alicujus Ægyptii, in qua non mortuus aliquis conspiceretur; in domibus vero Hebraeorum minime. Celebrant praeterea Pentecosten, quia tunc acceperant legem, et Scenophegiam in septembri, quae interpretatur fixio tabernaculorum. In hyeme denique celebrant Encenia, idest dedicationem templi. Nos autem tantum duo istorum servamus, Pascha videlicet et Pentecosten, sed alia ratione atque illi; illi enim celebrant Pascha, quod tunc ab aegyptia servitute fuerint liberati; nos ideo Pascha celebramus, quia tunc per Christum redempti sumus. Illi celebrant Pentecosten, quod tum legem acceperunt, nos ideo, quia tunc accepimus Spiritum sanctum. Illi acceperunt legem in tabulis lapideis extrinsecus scriptam: in tabulis quidem lapideis, ad designandum eorum duritiem, extrinsecus vero scriptam, quod literae spiritualem intelligentiam non pertingebant. Sed Spiritus sanctus datus est septuaginta duobus discipulis in corde digito Dei intus spiritualem intelligentiam eis dictante. Verum animadverte aliud esse Pentecosten, aliud quinquagesimam, itemque quinquagesimam multifariam accipi. Est enim quinquagesima dierum, annorum, psalmorum, personarum et denariorum. Rursus, quinquagesima haec dierum triplex est. Est enim una a dominica, quae vulgo appellatur: *Esto mihi*, usque ad Pascham; alia a Paschate, usque ad Pentecosten, et tertia a sabbato *in albis* usque ad sabbatum post Pentecosten. Prima est poenitentiae et afflictionis, secunda laetitiae et exultationis, tertia velut figurae; praefigurat enim octavam aetatem, in qua utraque stola induemur. Ex quo quidem fit, quod duo *Alleluja* illa quinquagesima cantamus, quorum primum significat corporis stolam, secundum animae. Sic quoque tres sunt psalmorum quinquagesimae: Prima est a *Beatus vir* usque ad *Miserere mei;* secunda a *Miserere mei*, usque ad *Domine exaudi;* tertia denique a *Domine exaudi* usque ad *Omnis spiritus laudet Dominum*. Hae quinquagesimae dies diluvii significant; tot enim diebus aquarum fuit inundatio, scilicet centum et quinquaginta diebus. Ideo autem tres quinquagesimas psalmorum cantamus, ut Deus a tali nos diluvio et ab omni malo defendat. Quinquagesima porro annorum erat jubileus. De quinquagesima personarum habetur in Genesi, ubi Abraham in hunc modum a Domino quaerit: *Si fuerint quinquaginta justi in civitate peribunt simul?* (1) Ne quicquam, respondit Deus, et sic postea de quadraginta, et triginta, usque ad decem. De quinquagesima vero denariorum habetur in Evangelio, ubi de duobus agitur debitoribus, quorum unus debebat centum denarios, alter quinquaginta. Sed haec de illis dixisse satis sit. Nunc autem ad propositum redeamus. Dicitur ergo Pentecoste a πεντήκοντα *quinquaginta*, quod dies haec a resurrectione Domini distat quinquaginta diebus. Hinc πεντηκοστός latine dicitur *quinquagesimus;* sicut enim populus Israëliticus quinquagesimo die a Pascha, quod celebraverunt in Ramasse, venerunt ad montem Dei Oreb, vel Sina, quod idem est, et legem tunc acceperunt; ita die quinquagesimo a passione Domini Spiritus sanctus discipulis, in superiori coenaculo adventum ejus expectantibus, datus est in linguis igneis; et in linguis utique, ut in omni genere linguarum et sermonum facundi essent: in igneis vero ideo, ut inflammarentur amore charitatis. Datus est igitur Spiritus sanctus discipulis, cujus gratia est septiformis, quoniam numerum scilicet septenarium, maxime observant Judaei in omnibus, idque non sine specie figurae. Ipsi enim celebrant septimum diem, videlicet sabbatum, septimam septimanam, nempe Pentecosten, septimum mensem, nimirum septembrem, qui apud eos fere habetur celebris, et septimum annum, utpote quum servi a Judaeis manumittebantur, si vellent: si autem aliquis manumitti non vellet, sed in Domini servitute remanere, is ad postes tabernaculi, vel templi ducebatur, atque ejus aures subula perforabantur, quod erat signum servitii, ne amplius manumitteretur, si forsitan postea ex servitute manumitti vellet. Sic quoque hoc anno quaecumque terra ex se gratis procreabat, erant communia, non enim colebatur eo anno. Pari ratione nos septimo die, videlicet in sabbato, baptismum celebramus; sabbatum enim requiem significat, et nos per baptismum sabbatizamus, idest requiescimus, quoniam quando homo baptizatur, habet anima ejus quietem, quum per Spiritum a vitiis emendata in fidei unitate quiescit. Sciendum ergo est duobus tantum sabbatis regulariter ba-

(1) Gen. 18.

ptismum celebrari; sabbato videlicet Paschali,et Pentecostes. Paschali quidem sabbato, quoniam in passione Christi omnes baptizamur, hoc est redimimur; sabbato vero Pentecostes, quia tunc per Spiritum sanctum mundamur et sanctificamur. Atque hujus quidem sabbati officium nunc tractandum est.

CAPUT CXXXII.

DE OFFICIO SABBATI PENTECOSTES.

Officium hujus diei nihil discrepat ab officio sabbati Paschae, excepto quod in eo prima Lectio fit de Adamo, id est de mundi creatione; hic vero prima est de Abrahamo. Et huic quidem Lectioni de Abrahamo Canticum subjungitur; illi vero de Adamo, non utique. Duae hae Lectiones illos duos parentes significant, quorum unus fuit pater erroris et deviationis, scilicet Adam, alter fuit pater fidei et revocationis, videlicet Abraham. Lectioni de Adamo non subjungimus Canticum, quod ille non bene nobis cecinerit, quoniam transgressus est Dei mandatum, unde non respondemus ei, quasi nobis male cantanti. Quod autem male cantaverit, ex eo patet, quod ei dictum est: *Maledicta terra in opero tuo*(1). Lectioni de Abrahamo Canticum subjungimus, ut qui bene nobis cecinerit, unde ei dictum est: *In te benedicentur universae cognationes terrae* (2). Tacentur autem hac die tituli, propter parvulos, qui necdum cognoscunt auctores novi et veteris Testamenti. Missa hoc sabbato ita incipit, quemadmodum sabbato Paschae, videlicet per *Kyrie eleyson*. Proinde *Gloria in excelsis* tam hoc, quam illo sabbato canitur, atque etiam die Coenae, sed non nisi in illa Ecclesia, in qua consecratur chrisma; alibi enim cantari non debet. In Vesperis denique hi dicuntur psalmi: *Laudate pueri Dominum, Laudate Dominum omnes gentes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum quoniam bonus, et Lauda Jerusalem Dominum.*

CAPUT CXXXIII.

DE JEJUNIIS QUATUOR TEMPORUM.

Dicendum modo est de jejuniis primitiarum, quae in septimana Pentecostes solent contingere. Et primo quidem de origine, secundo de institutione, tertio de nomine et ejus ratione, deinde de officio, et ultimo de Ordinibus, quae in iis celebrantur, oportet dispiciamus. Origo istorum jejuniorum sumpta est ex veteri Testamento. Sicut enim populus ille Deo ex omnibus rebus suis dabat primitias, sic nos ex temporibus primitias, et non solum ex temporibus, sed etiam ex omnibus quae possidemus dare debemus. Nunc sequitur de institutione.

CAPUT CXXXIV.

DE INSTITUTIONE JEJUNIORUM QUATUOR TEMPORUM.

In primitiva Ecclesia fuit institutum ut jejunia haec quoque anno ter fierent, sed Callistus Papa instituit, ut quater fierent, sumens rationem ex veteri Testamento. Judaei namque quater jejunabant in anno, ante Pascham, Pentecosten, Scenophegiam, idest ante fixionem tabernaculorum in septembri, et ante Encenia, idest dedicationem in decembri. Praeterea, sit ter fierent, et tres dies singulis vicibus jejunarentur, anno diviso in tres partes, remanerent semper aliquot dies, quorum primitias non redderemus. Sunt rursus et multae aliae rationes, quamobrem quater fiant in anno. Una est, quod in humanae naturae constitutione quatuor sint qualitates, utpote quod simus calidi, frigidi, humidi, sicci, ex quibus qualitatibus quilibet peccandi petit delectationes. Ut ergo quatuor has qualitates a peccandi libidine refrenemus, quater in anno jejunamus. Vel talis etiam ratio reddi potest. Homo constat ex anima et corpore, corpus autem consistit ex quatuor elementis. Sed anima tres potissimum habet proprietates, uti ratione, irasci, et concupiscere. Quare ut haec in nobis moderentur, quater in anno tribus diebus jejunamus, ut quaternarius numerus referatur ad corpus, ternarius ad animam. Rursum, annus in quatuor tempora dividitur, quorum unumquodque tres habet menses. Quater igitur in anno jejunamus tres dies, pro quolibet mense diem unum. Est iterum alia ratio, cur quater jejunamus, ob quatuor videlicet anni tempora; in hyeme enim mandamus terrae semina, in vere arbores florescunt et vineae pubescunt, in aestate metimus nonnullas fruges, et in autumno colliguntur uvae. Quater denuo jejunamus, quia ut veteres quoque anno quater jejunabant quadragesimam diem, et nos his temporibus tres dies jejunamus. Dicuntur autem jejunia Quatuor temporum, vel jejunia primitiarum, vel jejunia duplicia, quia fiunt tribus diebus, quibus solemus jejunare in una septimana. Sunt vero instituta, ut dictum est, a Callisto Papa, et prima hujusmodi jejunia fiunt in martio, in prima videlicet septimana Quadragesimae, ut in nobis marceant vitia, non enim omnino possunt extingui. In aestate fiunt secunda, nimirum

(1) Gen. 3.
(2) Gen. 12.

in septimana Pentecostes, ut quoniam tunc venit Spiritus sanctus, et nos esse debeamus ferventes spiritu. Tertia jejunia fiunt ante festum sancti Michaëlis, in tertia septimana septembris, quod quemadmodum tunc arborum fructus colligantur, et nos quoque deceat Deo reddere bonorum operum fructus. Quarta postremo fiunt in septimana ante Natale Domini, scilicet in decembri, quia sicut tunc herbae moriuntur, ita et nos oportet mori mundo, et renasci Deo. In horum jejuniorum quarta feria dici debent duae Lectiones, tono, sive voce nocturnali, una ex veteri Testamento, altera ex novo, tono et voce communi, ad significationem ejus, quod qui ordinandi sunt sabbato sequenti, oporteat ut sint utriusque Testamenti periti. Idem indicat mitra episcopalis per duo illa cornua; debet enim hic utriusque Testamenti non esse ignarus, quo tamquam duplici cornu possit ferire fidei inimicos atque haereticos. Sexta jejuniorum feria, una duntaxat dici debet Lectio, quod auctor veteris et novi Testamenti unus et solus sit Deus, atque ex veteri et novo Testamento unum factum sit Evangelium. Sabbato autem quatuor recitantur Lectiones, antequam celebrentur Ordines, quarum prima pertinet ad populum, secunda ad Ecclesiae primates, tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos. Lectio Danielis ideo sequitur de tribus pueris, quod qui sunt ordinandi, in fide debeant esse probati, sicut illi fuerunt. Sunt autem hi circa tria potissimum inquirendi, circa naturam, utrum videlicet ex legitimo matrimonio sint procreati, circa literas, et circa vitam ac bonam conversationem. Notemus ergo hic, quod archipresbyter ordinandos prius debeat offerre archidiacono, unde hic etiam dicitur vicarius, quoniam in hoc vicem supplet sacerdotum, eorum enim esset hoc facere. Archidiaconi officium est eos examinare, et scrutari in vita, in natura et honesta conversatione, atque ita eos tradere in manus scholasteris, cujus munus est periculum facere in literis. Sic itaque diligenter inquisiti debent tradi in manus Episcopi. Post Lectionem Danielis subjungitur cantus *Benedicite*. Sed quare ad Lectionem Danielis non flectuntur genua, supra dictum est. Epistola Pauli deinde legitur, ad quam genua non flectimus, quoniam ad novum pertinet Testamentum. Huic deinceps Tractus subjungitur cum gravi cantu, quod ordinati graves esse debeant et constantes, ne facili superbiae flatu efferantur. Obiter tamen animadverte, non permissum esse, ut eadem die bis aliquis ordinetur. Sed si necesse fuerit, potest ordinari sabbato in diaconum, et dominica sequenti in sacerdotem, et postea in octavis Pentecostes potest consecrari in Episcopum.

CAPUT CXXXV.

DE TEMPORE PEREGRINATIONUM AC FESTUM IN EO CONTENTUM.

Ab hoc ergo sabbato incipit tempus peregrinationis, quoniam sumus quidem in itinere quo venitur ad patriam, sed hostes et adversarios habemus antequam illic perveniamus, nimirum carnem nostram, mundum et diabolum. Legimus hoc tempore librum Regum, ubi bella nobis proponuntur et victoriae, ut et nos contra hostes fortiter pugnemus, et adepti victoriam in coelis tandem coronemur. Et notemus obiter apud auctores tribus potissimum nominibus appellari Judaeos. Primo, quia vocantur recutiti, quoniam recisam verendorum cutem habent. Appellantur etiam Palestini, unde Ovidius: *Terra Palestino septima culta viro*. Et communi nomen Judaei ab Juda filio Jacob, qui unus fuit ex duodecim Patriarchis. Quamtumvis enim duodecim fuerint tribus, quae a duodecim filiis Jacob descenderunt, a Juda tamen Judaei ideo sunt appellati, quod de regno Judae hoc pacto prophetaverat Jacob: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est* (1). De tribu autem Juda venit Dominus noster Jesus Christus.

Notemus praeterea, quod aliquae sint octavae devotionis, ut sancti Nicolai, et sanctae Mariae Magdalenae, qui octavas non habent, sed quoniam sunt quarumdam Ecclesiarum patroni, ideo eis fiunt octavae. Sunt et octavae venerationis, ut in magnis solemnitatibus, et significationis, ut Petri et Pauli, quae secundam significant stolam quam habituri sunt, videlicet corporis glorificationem. Paulus historiographus, diaconus romanae curiae, monachus Cassinensis, cum die quodam Paschalem cereum consecraret, fauces ejus raucae factae sunt, quum prius esset satis vocalis. Ut ergo vox ei restitueretur, in honorem sancti Joannis hymnum hunc composuit: *Ut queant laxis, etc.*; unde in principio petit vocis restitutionem, sicut restituta est Zachariae merito sancti Joannis. De quo quidem dicemus, si primo festum Gervasii ac Prothasii breviter exposuerimus. Et quidem hoc unum hic dicimus, quod in eorum officio cantatur: *Loquetur Dominus pacem in plebem suam*. Nec hoc sane sine causa tum temporis dicitur, quod in horum festo reformata fuerit concordia inter Longobardos et Romanum imperium. Caetera de illis historia plene perstringit.

(1) Gen. 49.

CAPUT CXXXVI.

DE NATIVITATE SANCTI JOANNIS.

Videamus igitur modo de ipsius sancti Joannis Nativitate, et primo quamobrem Nativitas ejus celebretur cum in peccatis fuerit conceptus. Nullius enim conceptio facta in amplexu maris et foeminae, potest esse sine peccato. Quidam enim sunt sine patre et matre, ut Adam; alii ex patre sine matre, cujusmodi fuit Haeva; alii vero ex patre et matre, quod est frequentius, ut Abel; alii tandem ex matre sunt sine patre, qualis est Christus. Unde in persona illius dictum est: *Ego sum vermis et non homo* (1), hoc est, secundum legem vermium natus, non autem hominum. Sed animadvertatur hic hominem prius, ut ita dixero, seminari, ac postea in vulva concipi, ibique carnem formari. Verum, post quadraginta et sex dies creari animam, et corpori infundi, secundum theologos, quibus magis credendum est, quam physicis. Celebratur ergo hujus nativitas secunda, quando nimirum primo exiit in lucem. Nam prima est quando ipsa anima corpori infunditur; secunda vero quum prodit in lucem. Quare juxta secundam, sine peccato fuit conceptus; sanctificatus enim fuit in utero, quemadmodum Jeremias, in cujus prophetia hoc ita continetur: *Antequam exires de vulva sanctificavi te, etc.* (2), quod quidem in hujus figuram fortasse dictum fuit. Sed de quo genere sanctificationis hoc isthic dicatur, Deus novit. Sunt qui putent de sanctificatione originali dictum fuisse, idque hoc pacto probare conantur, quod videlicet Spiritus sanctus puerum repleverit (3) itaque, adeo ut ex istiusmodi Spiritus sancti repletione, et repleta fuerit mater. Atqui si esset in originali, foret utique et in mortali; ergo neque puer sancto Spiritu esset repletus, neque ejus mater. Nec vero refert, quod et mali quamplurimi prophetarunt ut Caiphas et Balaam, et quod asina etiam locuta sit. Verum, contra videtur, quod ei peccatum istud originale remissum non fuerit; dixit enim Joannes ad Christum: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* (4), ex quo intelligitur ipsum voluisse ablui a peccato originali. Sed intelligendum plane est ipsum hoc dixisse in persona Ecclesiae, in qua etiam opinione Glossa est pervulgata.

(1) Psal. 21.
(2) Jerem. 1.
(3) Luc. 2.
(4) Matth. 3.

CAPUT CXXXVII.

DE VIGILIA SANCTI JOANNIS.

Festum sancti Joannis habet vigiliam, hoc est ejus festi dies praecedens dicitur vigilia, vel ejus loco jejunium, quod vice vigiliarum est institutum. Fuit enim moris apud veteres, ut in festivitatibus viri cum uxoribus et filiabus suis ad Ecclesiam conveniret, atque isthic cum lumine et candelis vigilarent. Sed quoniam in his vigiliis crebro contingebat ut puellae vitiarentur, ac malitiosi opportunitatem haberent, quo flagitia sua commode perficerent, ideo factum est, ut vigilae mutarentur in jejunia; unde etiam nunc antiquitatis nomen retinuit, vocatur enim vigilia. Celebratur autem nativitas Joannis, tum propter historiam (habet enim Evangelium: *Et multi in Nativitate ejus gaudebunt*, quod observant christiani et pagani), tum propter allegoriam et mysterium. Per Joannem enim significatur ortus gratiae, ex quo quidem fit, ut tum magis solemnizemus propter mysterium quam propter ipsam personam. Credimus autem quod hic in utero sanctificatus est, sicut Jeremias, unde eo die de Jeremia legitur; sed quo genere sanctificationis nec satis liquet, nec legimus. Plerique tamen affirmant ipsum ab omni peccato fuisse mundatum; Salvator autem attulit nobis ortum gratiae. Hunc Joannes praecessit annunciatione, nativitate, praedicatione, passione, et ad inferos descensione. Officium ejus partim constat ex veteri Testamento, partim ex novo, quoniam ipse fuit finis veteris et initium novi; fuit namque quasi lapis angularis, hoc est, novum et vetus conjungens Testamentum. Quod autem hoc festo jejunamus, totum illud natum est ex simpathia quadam, et compassione qua ei compatimur, quod jejunaverit in deserto, atque isthic vitam egerit admodum acerbam. Solet porro hoc tempore ex veteri consuetudine mortuorum animalium ossa comburi, quod hujusmodi habet originem. Sunt enim animalia, quae dracones appellamus, unde in Psalmo: *Laudate Dominum de terra, dracones*, non *thracones*, ut quidam mendose legunt, scilicet terrae meatus. Haec inquam, animalia in aëre volant, in aquis natant, in terra ambulant. Sed quando in aëre ad libidinem concitantur (quod fere fit), saepe ipsum sperma vel in puteos, vel in aquas fluviales ejiciunt, ex quo lethalis sequitur annus. Adversus haec ergo hujusmodi inventum est remedium, ut videlicet rogus ex ossibus construeretur, et ita fumus hujusmodi animalia fugaret. Et quia istud maxime hoc tempore fiebat, idem etiam modo ab omnibus observatur. Est et alia causa quamobrem ossa a-

nimalium comburantur, quod ossa sancti Joannis in civitate Sebastae ab ethnicis combusta fuere. Consuetum item est hac vigilia ardentes deferri faculas, quod Joannes fuerit ardens lucerna, et qui vias Domini praeparavit. Sed quod etiam rota vertantur, hinc esse putant, quia in eum circulum tunc sol descenderit ultra quem progredi nequit, a quo cogitur paulatim descendere, quemadmodum vulgi rumor de beato Joanne Christo adveniente ad summum pervenit, quum Christus putabatur, posteaque descendit ac fuit diminutus, ut vel ipse de se testis est: *Illum*, inquiens, *oportet crescere, me autem minui* (1). Quod quidem propterea dictum esse nonnulli arbitrantur, quod tum dies incipiant minui et decrescere, et in Christi nativitate crescere. Verum enimvero, quia aliquando dies ante festum sancti Joannis decrescant, et ante Natale Domini crescant, intelligendum est istud de nativitate in matre, quando scilicet uterque conceptus est. Conceptus enim est Joannes diebus decrescentibus, ut in septembri, et Jesus crescentibus, ut in aprili. Proinde Missa hujus diei officium petit partim ex veteri, partim etiam ex novo Testamento, cum in eo quaedam sint Testamenti novi, quaedam veteris, nam *lex et prophetae* fuerunt *usque ad Joannem* (2), ita ut hic fuerit tamquam in medio constitutus veteris et novi Testamenti. Postea tamen circumcisus est Christus. Eodem vero die et Joannes Evangelista in fossam descendit; sed quia propter nativitatem beati Joannis Baptistae, ejus festivitas plene venerari non posset, translata est ad Natale Domini. Quare quum neque ibi propter festum sancti Stephani vigiliam habere potuerit, hinc esse dicimus, quod hoc die duplex Missa canatur, altera quidem de vigilia Evangelistae, nimirum: *Justus ut palma florebit*, altera vero de vigilia Baptistae, quamquam dicere possimus vigiliam Joannis Baptistae plenum habere et absolutum officium, et quo sane fieret, ut illo die non celebraretur vigilia sancti Joannis Evangelistae.

CAPUT CXXXVIII.

DE FESTO APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

Huc usque de nativitate sancti Joannis ejusque vigilia actum est; sequitur deinceps festivitas duorum Apostolorum, Petri videlicet et Pauli. De his magna est controversia, utrum eodem die passi sint. Henricus enim Solitarius velle videtur eodem die eos, anno tamen revoluto, passos esse. Sed Pelagius Papa, atque alii sancti patres qui de illis scripserunt in Decretis, volunt illos eodem die eademque hora sub pessimo illo Imperatore Nerone fuisse passos. Alioqui enim falsae essent historiae de illis proditae. Sed tamen in diversis locis passi sunt, et diversis poenis. Petrus enim cruci fuit affixus, Paulus vero obtruncatus, quae poena videbatur esse honestior, nam civis erat Romanus, ut habetur in Actibus Apostolorum. Postea vero eorum corpora fuere eodem loco eodemque sepulchro posita, ubi multo tempore simul permanserunt. Sed ad fidem christianam converso Imperatore romano, et christiana religione magis ac magis crescente, utrique Apostolo suam peculiarem aedificaverunt Ecclesiam, et cum vellent corpora separare, dubitarentque quaenam ossa Petri, et quae Pauli essent, illis orantibus, jejunio peracto, responsum est coelitus, majora esse ossa Praedicatoris, minora vero Piscatoris. Atque ita sane seorsim a sese mutuo ossa fuere separata, et in suis Ecclesiis posita. Quamquam vero horum festa eodem die celebranda occurrant, beatus tamen Gregorius instituit, ut festum Petri *ipso* die tantum celebraretur, major enim fuerat sanctitate, et Romae primas tenuerat, sequenti vero die coleretur festum Pauli. Ipso tamen die Petri dicitur in Missa oratio sive, ut vocant, Collecta, illis duobus communis. Potest ergo hic Missa inchoari vel de sancto Petro, vel per hujusmodi introitum: *Terribilis est locus iste, quia* eo die Ecclesia Petri fuit dedicata. Quaeritur autem hic de Lino, an Papa fuerit, atque itidem de Cleto. Sed responsum est, et negatum, eosque fuisse discipulos Petri, ac ejus vicem in his dumtaxat supplevisse, quae ad activam pertinebant vitam, unum videlicet intra muros, alterum, vero extra; sed Petrus vacabat orationi, unde etiam nunc Romae praeter Papam et alius quispiam Episcopus est. Considerandum porro est interdum inveniri Paulum Petro esse minorem, et quandoque etiam majorem, vel inter sese eos esse aequales. Sed istiusmodi controversia hoc modo dissolvi potest. Fuit enim Paulus minor Petro, videlicet dignitate, quod hic fuerit princeps Apostolorum; verum eodem major fuit praedicatione, et aequalis et par vitae sanctimonia. Horum itaque festum tria habet praecipua: jejunium, octavas et solemnitatem. Jejunium quidem, quia si cum eis regnare optemus, oportet nos etiam cum iis compati. In solemnitate vero propter eorum glorificationem gaudemus. In octavis denique ob illorum futuram beatitudinem in corpore et anima, cujus certi sumus, laetamur.

CAPUT CXXXIX.

DE DIVISIONE APOSTOLORUM.

De festo divisionis Apostolorum magnae auctoritatis scriptores varii dissentiunt. Quidam

(1) Joan. 3.
(2) Luc. 16.

enim volunt divisionem hanc intelligendam esse quasi quae Jerosolymae post duodecim annos facta esset, quum videlicet Apostoli partiti ac separati fuerint ad concionandum ethnicis. Nonnulli vero putant festum hoc esse accipiendum de divisione Petri et Pauli, illa videlicet de qua superius mentio facta est. Illam enim tali die factam fuisse arbitrantur, quod utique bene fieri potuit. Dicitur autem hoc die magna illa Apostolorum Sequentia, cujus initium est hujusmodi: *Coeli enarrant*, et Evangelium Ascensionis, sed non integrum, ut quod ibi incipit: *Et Dominus quidem Jesus postquam loquutus est.* Ad cujus extremae partis probationem nonnulli hic mentionem faciunt de duobus discipulis Petri, qui quum ad praedicandum missi essent, et circiter viginti dies iter ingressi, alter eorum mortuus est, et alter ad Petrum rediit. Hunc ajunt fuisse beatum Maternum. Sed Petrus ei tradidit baculum suum, ac ipsum remisit, praecipiens ut ad corpus socii sui adiret, et illud suo baculo tangeret. Quod quidem cum hic fecisset, e vestigio alter revixit ad tactum baculi, qui jam mortuus fuerat quadraginta diebus. Et sic verum esse compertum est, quod dixerat Dominus: *Et majora horum facietis* (1). Dominus enim quatriduanum suscitavit Lazarum, quod sane oppido quam magnum fuit, sed majus quod ad tactum baculi Petri revixit ille, qui jam mortuus fuerat quadraginta diebus.

CAPUT CXL.

DE FESTO SANCTI JACOBI.

Festum hoc Jacobi est majoris, fratris Joannis Evangelistae, et filii Zebedaei. Hujus corpus quiescit in Compostella, quae Hispaniae pars est. Missus enim fuit ut Hispanis verbum Dei concionaretur, sed propter malitiam et duritiam principum, extra unum, neminem ad fidem Christi convertere potuit. Quod cum videret vir sanctus, Jerosolymam rediit, ut conspiceret an illi, quos illic reliquerat, etiamnum satis essent in Christi fide confirmati, et invenit multos in ea errantes, imo qui jam fere omnino eam deseruerant propter Hermogenem et Philaetum, qui magicis artibus quasi miracula faciebant, quibus homines misere decipiebant. Verum hos magos aggrediens Apostolus, ad fidem convertit, populumque ad cultum Dei reduxit. Deinde vero quum ad Herodem duceretur, in via paraliticum quemdam sanavit, et qui ipsum ducebat, ad fidem convertit ac baptizavit. Tandem ab ipso Herode fuit obtruncatus. Tum magi illi, qui jam ejus facti erant discipuli, cum aliis tribus ejusdem discipulis cum corpore in navim ascenderunt, et sese sine rectore mari commiserunt, ut ei divina providentia sepulturae locum tribueret. Tandem navis illa Hispaniae applicuit, ad regnum Lupae. Erat autem tum temporis regina quaedam in Hispania isthoc nomine, cujus vita et mores nomini plane conveniebant. Ad hanc ergo reginam discipuli aliqui exierunt, et illi dixerunt hoc pacto: Dominus Jesus Christus misit ad vos corpus sui discipuli, ut quod recusastis vivum, saltem mortuum recipiatis: ac narraverunt illi totum illud miraculum, quo pacto illuc appulissent. Quod quum audiisset Lupa, misit eos ad crudelissimum quemdam virum qui eos in carcerem detrusit. Sed quum ille pranderet, Angelus Domini eos e carcere eduxit, qui civitatem exeuntes velut peregrini, populo vidente ac nemine impediente, ad suos redierunt socios. Absoluto prandio, tyrannus ille ad se captivos adduci jussit. Sed quum venissent ad carcerem qui illuc eos conjecerant, invenerunt carcerem apertum, nec in eo captivos, quod Domino suo retulerunt, qui ira percitus extemplo famulis praecepit, ut eos insequerentur. Verum quum hi a civibus passim duos tales viros sibi visos fuisse, et pontem civitatis transiisse intellexissent, et ad eos impetu quodam cucurrissent, pons fractus est, et in aqua submersi sunt. Quod quidem simul atque audivisset princeps, et sibi et suis timens, motus poenitentia, alios misit, qui sanctos illos viros rogarent, ut ad se securi redirent, promittens quodcumque eis placeret se facturum. Illi autem redierunt, et populum civitatis ad fidem Christi converterunt. Quod factum Lupa regina summopere doluit, et redeuntibus ad se discipulis, non ausa aperte eis nocere, fraudem verbis dissimulans, ait: Accipite boves quos habeo, et plaustro eos jungite, et quo placuerit corpus Domini vestri abducite. Dicebat autem istud animo plane malevolo; noverat enim boves esse indomitos, ac fieri non posse, ut vel jungerentur, vel currui applicarentur, aut certe currerent nunc huc, nunc illuc, atque eos ita dissiparent et occiderent, ac corpus ipsum caderet. Sed nulla est sapientia adversus Dominum. Discipuli enim posteaquam Crucis signum fecerunt, statim boves mansueti velut agni facti sunt, nec hominis contrectationem veriti. Hi ergo Apostoli corpus in grandi saxo posuerunt, quod ita se corpori aptum reddidit, quasi humana opera ad id fuisset confectum, sepulchrumque corpori praebuit. Quod quum ita simul cum corpore currui imposuissent, boves sine aliquo rectore recta ad palatium Lupae currum advexerunt, nec quieverunt, donec ad ipsius palatii medium pervenerunt. Qua re stupefacta regina, et tanto miraculo exterrita, ad fidem conversa est, et ex suo

(1) Joan. 14.

palatio Sancto dedicavit ecclesiam, omniaque ornamenta quae possidebat, illic ad cultum ecclesiae consecravit, ac felicissima tandem morte obiit. Colitur autem festum beati Jacobi octavo calendas Augusti, non quod tunc obierit (passus enim est circa Pascha, ut liquido ex hujus diei Epistola constat: *Misit Herodes rex etc.*), sed quod hoc die ei sit dedicata ecclesia in Compostella. Nec vero habet jejunium institutionis festum hoc, ea ratione quae supra ostensa est.

CAPUT CXLI.

DE FESTO PETRI AD VINCULA.

Theosebia uxor Theodosii imperatoris, quum per Alexandriam proficisceretur Jerosolymam, incidit in ejus regionis homines, qui tum temporis festum in honorem Augusti Caesaris colebant de triumpho habito adversus Cleopatram et Marcum Antonium. Quod quum animadvertisset Theosebia, aegerrime tulit tantum honorem exhiberi ethnico homini et damnato. Cum autem venisset Jerosolymam, datae sunt ei cujusdam beneficio catenae, quibus sub Herode ligatus fuit Petrus. Tandem vero Romam rediens, super eo quod in Alexandria viderat, summum consuluit Pontificem, eique ostendit catenas, quas Jerosolymae dono acceperat. Jussit item Papa illas adferri catenas, quibus sub Nerone ligatus fuerat Petrus, quae simul atque tetigerunt alias, ita fuerunt conjunctae atque implicatae, ac si semper eaedem fuissent. Quo quidem viso, Theosebia jussit consilio Pontificis aedificari ecclesiam in honorem beati Petri, et in ea catenas illas collocavit. Dedicatio autem ejusmodi facta est calendis Augusti, statuitque Pontifex, ut quod indiscreta et inepta hominum voluntas huc usque fecisset principi Romano, modo idem christianorum pietas in universo orbe semper faceret principi Apostolorum Petro. Atque ad eum sane modum solemnitas Petri extinxit solemnitatem Augusti.

CAPUT CXLII.

DE FESTO MACHABAEORUM.

Hic animadvertendum est Machabaeos hos non illos esse ex quibus unus fuit Judas Machabaeus, sed qui fuerunt filii Felicitatis, ut quibusdam placet. Alii affirmant Felicitatem matrem fuisse aliorum septem fratrum, qui Christi nomine passi sunt et quorum nomina ignorat Ecclesia. Hanc Felicitatem vocat beatus Gregorius plusquam martyrem, quod septies passa sit in septem filiis, et octavo tandem in proprio corpore. Certe illa Felicitas cujus hi sunt liberi, quorum festum hic agitur, duplex sustinuit martyrium, vidit enim filios diversa pati tormenta, et deinde ipsa martyrium sustinuit. Erant enim ejus septem filii, tametsi non hos fuisse quidam putent. Meminit autem eorum festum Ecclesia tam orientalis, quam occidentalis, quamquam nullius sancti veteris Testamenti praeter hos (si ita sint) atque Innocentes occidentalis Ecclesia festum celebrat, sed orientalis contra multorum habet festa. Verum hos utraque colit Ecclesia, quod propter legis observationem passi sint, quum carnem porcinam comedere recusarent. Est rursus alia ratio quoniam numero septem fuerunt. Namque septenarius numerus, ut est praeter ceteros plenus et perfectus, ita numerum exprimit universitatis. Quare in his septem significantur omnes martyres, tam veteris quam novi Testamenti. Atque exhibentur martyribus novi Testamenti in exemplum, ut quemadmodum illi pro sua lege passi sunt, ita et nos vel mortis periculum pro nostra adire non horreamus, si necesse fuerit. Sane ergo hujusmodi festum magis celebratur gratia eorum qui significantur, quam qui significant.

CAPUT CXLIII.

DE INVENTIONE SANCTI STEPHANI.

Sequitur dicendum de festo beati Stephani, idque de ipsius Inventione. Verum enimvero considerandum est ejus inventionem fuisse factam eo die, quo ejusdem celebratur passio, et contra. Mutatio tamen haec facta fuit duabus de causis. Prior est, quia Christus natus est in terra, ut homines nascerentur in coelo. Cum ergo beatus Stephanus fuerit protomartyr, et martyrium sanctorum sit eorumdem nativitas in coelis, merito post Natalem Domini colitur nativitas protomartyris Stephani, unde illud vulgo protritum: *Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascitur in coelis.* Posterior ratio est, quia ad ejus Inventionem cum maxima hominum multitudo convenisset, qui miracula quae quamplurima in Inventione Deus fecit videbant, majori cultu annuatim illum diem celebraverunt, quam vel diem ipsius passionis. Statuerunt ergo sancti Patres, ut festum passionis transferretur ad hunc diem Inventionis, et contra festum Inventionis, ad festum passionis: quia hoc dignius est, ut ideo majori cultu diem illum annuatim populus celebraret qui Natale Domini sequitur, quam illum diem quem colebat in Augusto. Animadvertamus hic obiter, si festum alicujus martyris et confessoris concurrat, si illustrior sit confessor et plenum habeat officium, collectam sive orationem ejus esse praeponendam, et in altera solummodo alterius faciendam mentionem sine commemoratione.

CAPUT CXLIV.

DE FESTO BEATI XIXTI ET TRANSFIGURATIONE DOMINI (1).

Post haec ordine dicendum esset de festo beati Xixti, sed quia ejus passio manifesta satis et nota omnibus est, ad alia transeamus. Hoc ipso die festum fit de Transfiguratione Domini; non quod tali die Transfiguratio facta sit, sed quod tunc temporis ab iis qui secum fuerant in monte, primo manifestata et publicata fuerit. Praeceperat enim Dominus, ne cuiquam dicerent, donec a mortuis resurrexisset. Illi autem usque in hanc diem tacuerunt. Enimvero sane Transfigurationem hanc certo constat factam fuisse sub finem Hyemis et circa principium Veris, quum videlicet de illa legitur Evangelium. Et notemus quidem Christi sanguinem eadem hac die confici ex novo vino, si inveniri possit, aut aliquantulum ex matura uva in calicem expressa, et quod racemi benedicantur, indeque homines communicent. Quare autem hoc fiat, haec est ratio: quia ipso die Coenae dixit Dominus Jesus Apostolis et aliis qui cum illo coenabant: *Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, cum illud bibam novum in regno Patris mei* (2). Quoniam ergo tum dixerit *novum*, et Transfiguratio Domini pertineat ad illum habitum quem nactus est post resurrectionem, ideo quaeritur hoc festo vinum novum.

CAPUT CXLV.

DE SANCTO LAURENTIO.

Nunc de festo beati Laurentii breviter est dicendum. Beatus Xixtus cujus paulo ante mentionem fecimus, in Hispaniam profectus, inde secum duos juvenes, videlicet Laurentium et Vincentium ejus cognatum, adduxit Romam. Horum alter, Laurentius nimirum, cum eo mansit Romae, ac gravissima perpessus est tormenta, quemadmodum satis copiose tradit ipsius historia. Cognatus vero ejus Vincentius reversus est in Hispaniam, vitamque ibi glorioso finiit martyrio. Hoc autem festum tria habet praecipua, cujusmodi habere solent magnae solemnitates; nempe jejunium, ipsius diei solemnitatem et octavam. In tribus enim potissimum sanctus hic habet privilegium. In jejunio quidem primum, quod solus inter martyres habeat jejunium, utpote institutionis. Alterum vero in octava, quoniam hic dumtaxat et beatus Stephanus octavas habent inter martyres; beatus vero Martinus inter confessores, ut dicetur postea, ubi de ipsius festo agemus. Postremum ejus privilegium quod habet, consistit in regressibus antiphonarum, veluti habet beatus Paulus. Sed hic habet propter supremam poenam martyrii, ille ob excellentiam praedicationis. Tria autem sunt in sacrosancta Ecclesia privilegia: baptismus videlicet, praedicatio et martyrium. Verum Laurentius privilegium obtinet martyrii; nam quamvis multi alii aeque gravia sustinuerunt tormenta, ut beatus Vincentius et Georgius, et forsitan etiam majora ac plura, non tamen ista universa observat Ecclesia, quae de illorum tormentis feruntur. Vel etiam propter loci dignitatem eo gaudet prae ceteris privilegio, quod Romae passus sit.

CAPUT CXLVI.

DE ASSUMPTIONE BEATAE MARIAE VIRGINIS.

Agendum deinceps est de Assumptione beatae Mariae. In primis tamen scire oportet, quod sanctorum transitus multis appellatur modis. Dicitur enim exitus, transitus, obitus, natale, nativitas, natalium, dormitio, depositio (quemadmodum est Joannis Evangelistae), passio, et assumptio. Sed hoc nomen quasi per antonomasiam solummodo de beata Maria dicitur. Verum esse beatam Mariam, quod ad animam ejus attinet, assumptam fuisse certo novimus; an vero corpus illius postea etiam assumptum fuerit, profecto incertum est. Pie tamen credimus ipsam integre fuisse assumptam, sed prius anima, ac deinde corpore. Nihilominus tamen mulier quaedam religiosissima appellata Elisabeth, quae etiam nunc in vivis est, habitatque in finibus Saxoniae, ait sibi esse revelatum, quod circiter dies quadraginta assumptum fuerit corpus post assumptionem animae. De qua re opusculum quoddam composuit, sed non est in Romana Ecclesia comprobatum. Quaeritur autem quamobrem illo die cantetur Evangelium de beata Maria Magdalena et Martha? Ad cujus rei evidentiorem declarationem sciendum est, quandoque Evangelium legi in Ecclesia tot rationibus, quot a nobis ante satis expositum est. Fit namque ut interdum legatur Evangelium propter rem ipsam quam continet, cujusmodi est de Trinitate; interdum vero propter rei partem aliquam, ut est *Liber generationis*, quod ob ultimum versiculum quo Christi fit mentio, recitatur. Legitur et aliquando propter totum, quale

(1) Festum hoc instituit Callistus tertius, ita ut hinc dicere sit necessarium caput hoc non esse hujus auctoris, sed a scriptore quopiam fuisse postea adjectum. Sed quum in eo omnia, quibus usus sum, exemplaria constanter conveniant, temere hic omittendum esse non putamus. *Adnotatio editoris, qui auctoris MS. primus typis mandavit.*

(2) Matth. 26.

illud profecto est, quod in Circumcisione dici consuetum est: *Postquam consummati sunt dies octo, etc.* Sic nonnunquam propter tempus, ut in prima die Quadragesimae, ac propter jejunium; nonnumquam propter litanias, cujusmodi illud est Evangelium, quod ovi, piscis, ac panis mentionem facit; nonnumquam denique causa loci, veluti hoc quod in Septuagesima legitur: *Exiit, qui seminat seminare semen suum, etc.* Dicitur autem homo hic fuisse beatus Paulus, qui seminavit semen, id est verbum Dei. Atque ideo illo die recitatur Collecta de sancto Paulo, sub cujus finem habetur: *Doctoris gentium, etc.*; eo namque die dominus Papa in beati Pauli Ecclesia sacrum celebrat. Postremo Evangelium aliquando dicitur juxta historiam, ut in Circumcisione, aliquando vero juxta suam allegoriam, quemadmodum hoc est, quod in assumptione Mariae virginis de Maria Magdalena ac Martha legitur. Quod ergo hic istiusmodi legatur Evangelium, indicat utramque vitam, et contemplativam et activam in una Maria virgine fuisse. Ipsa enim fuit Magdalena, hoc est, quae circa vitam contemplativam versabatur. Ipsa fuit Martha, id est, quae circa activam vitam tota etiam fuit occupata, quemadmodum ex multis locis liquido probari potest. Nam et in contemplativa ipsam sedulo versatam fuisse vel haec verba satis declarant: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo* (1). Habet autem festum hoc jejunium atque octavam praeter cetera Mariae festa, quum et nullum ejus sit majus aut celebrius, quemadmodum de quolibet etiam alio sancto censendum est, utpote cujus transitus solemnior sit, quam ejusdem festum aliud. Ab hoc tamen excipitur festum Joannis Baptistae, quippe quod ejus nativitas longe major sit, quam passio, idque ob ejusdem significationem atque annuntiationem. Notemus vero hic quinque esse festa Mariae virginis authentica ac comprobata, quorum primum est Nativitas. Festum enim Conceptionis aliqui interdum celebrarunt, et adhuc fortassis celebrant, sed authenticum atque approbatum non est; imo enimvero prohibendum potius esse videtur, in peccato namque concepta fuit (2). Alterum vero est Parientis, hoc est, in Natali Domini. Sed quoniam tum et Filii festum agitur, quod plenum exigit officium, nullam ejus servamus solemnitatem usque in octavam. Tum enim omnia responsoria de beata Maria cantantur cum prima ejus dicitur Missa, cujus Introitus est: *Vultum tuum.* Missa autem secunda de puero est. Tertium festum Mariae est Purificationis, et quartum Mariae ad Martyres, quod modo festum Omnium sanctorum appellatum est. Denique quintum est Assumptionis, cujus gratia haec omnia tradimus. Praeterea et illud hic animadvertere operae pretium est, nempe quatuor in universum esse de beata Maria Evangelia, quorum unum est: *Missus est Angelus Gabriel*, tametsi quidem non nisi in Adventu et in ejus Annuntiatione usurpetur; alterum: *Extollens vocem quaedam mulier;* tertium: *Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, etc.*, ac quartum tandem: *Stabat juxta crucem.* Atque haec quidem tria postrema ejusmodi sunt, ut quotiescumque peculiaris Missa de ipsa celebratur, cani aut legi possint. Meminerimus interim festum Annuntiationis non tam Mariae esse, quam Domini, imo potius hujus, quam illius, ut hinc fit, quod eadem habeatur Praefatio in Natali Domini, quae in ejusdem Annuntiatione. In hoc itaque Assumptionis festo psalmi atque alia quae generatim dici consueverunt in dedicatione Ecclesiae, speciatim de beata Maria cantantur. Ut enim Ecclesia mater est omnium sanctorum, nomenque tenet virginitatis, videlicet mentis ac fidei, quae corporis praefertur virginitati, sponsa Christi dicta: unde illud: *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (1); sic profecto beata Maria dicta et virgo est, et sanctissima sanctorum. Recitantur autem lectiones ex Cantico amoris, nempe: *Osculetur me osculo oris sui*, unde et responsoria atque antiphonae petuntur. Illud quoque diligenter observandum est, nimirum hoc tempore legi oportere libros Salomonis, primo quidem Parabolas, idque ab initio Augusti, deinde Ecclesiastem, ac tandem etiam Canticum amoris, cujus dimidium in hoc festo usque ad octavam legitur, reservato altero dimidio usque in nativitatem beatae Mariae. Quarto vero recitatur Ecclesiasticus, quinto liber Jesu filii Sirach, sexto denique liber Philonis, scilicet Sapientiae, qui appellatus est Salomonis, quod sententias contineat Salomonis; Philonis autem, quod ille eas in librum redegerit. Nec vero convenit ut ipso die Assumptionis sermo hic Hieronymi in Ecclesia legatur, sed in Capitulo utique, ad quod nimirum proprie compositus videri potest. Ad postremum ergo hic animadverte quod paulo ante dictum est, virginitatem videlicet mentis praevalere integritati corporis; quod enim hoc verum sit, facile ex verbis beatae Marie constare potest. Ait namque hoc modo: *Respexit humilitatem ancillae suae;* non inquit, virginitatem, sed humilitatem, hoc est, fidem et puritatem mentis. Atque haec de festo Assumptionis dicta sufficiant.

(1) Luc. 2.
(2) Vide quae de beatae Mariae Virginis conceptione superius adnotavimus in Opere Durandi, lib. VII. num. 4, pag. 670.

(1) II. Cor. 9.

CAPUT CXLVII.

DE DECOLLATIONE SANCTI JOANNIS.

Ut modo decollationem Baptistae aggrediamur, praecipue illud cognoscendum est, ipsum tempore Paschali fuisse decollatum et corpus quidem a discipulis suis Sebastae sepultum, caput vero minime. Quid autem de capite ejus postea actum sit, et quemadmodum in Aquitaniam venerit, dicetur alibi. Movetur hic quaestio, quum truncus in alio loco, atque in alio caput fuerit sepultum, in utro illorum dicatur Joannes sepultus? Sed huic controversiae ex supradictis dari potest solutio. Pergamus ergo. In eo loco ubi corpus erat situm multa in dies Deus et maxima operabatur miracula, ita ut illuc magna Christianorum turba conflueret. Quod sane quum ethnici vidissent, moleste admodum tulerunt. Et quoniam hoc tempore imperabat Julianus apostata, maximus Ecclesiae persecutor, in dedecus Christianorum sancti Joannis mausoleum destruxerunt, et ossa ejus per agros sparserunt. Sed quum et illuc Christiani venirent, nec miracula cessarent, rursus ethnici ossa collegerunt et combusserunt. Verum digitus ille qui Dominum ad Jordanem venientem demonstraverat, inquiens: *Ecce agnus Dei*, comburi non potuit. Multi tamen Christiani qui ethnicis intererant, dum ossa colligerent, quae potuerant reservarunt. Atque ob hanc quidem rationem placuit D. Gilberto, festum hoc potius collectionis dici debere, quam decollationis. Non desunt qui putant beatam Theclam digitum sancti Joannis, qui comburi non potuit, ex oris transmarinis detulisse in Mauritaniam, ibique in honorem beati Joannis ecclesiam construxisse, quae hoc die fuit dedicata. Quare statutum fuit a Pontifice, ut hic dies per universum orbem Christianum beato Joanni sacer haberetur, juxta quod videtur festum hoc appellandum esse dedicationis. Festum Bartholomaei praetermittimus, quod quae hic essent dicenda, satis cumulate ejus tradat historia. Concionatus vero est verbum Dei in India, ubi primo die fuit excoriatus, altero obtruncatus, et translatus Beneventum.

CAPUT CXLVIII.

DE SANCTI AUGUSTINI FESTO.

Circa festum Augustini hoc tantum inquisitione dignum esse videtur, ut cum eodem die plura concurrant festa, veluti Augustini, Hermetis, et Juliani, cujusnam potius officium celebrari illo die debeat, consideremus. Nam in eam rem hujusmodi tradi potest responsio, et in alia his similia. Si omnes martyres essent, illius qui inter eos majoris esset nominis, officium celebraretur. Si vero alius confessor, alius martyr vel plures fuerint martyres, et si confessor majoris sit nominis, quam martyr, aut privilegium aliquod habeat, ut beatus Martinus, et ejus officium generatim in Ecclesia Dei sit institutum, dicendum profecto est officium de confessore, et mentionem sine memoria faciendam esse de martyre. Si autem non, celebrandum est de martyre.

CAPUT CXLIX.

DE NATIVITATE BEATAE MARIAE.

Deinceps sequitur Nativitas beatae Mariae. Festum hoc olim fieri non consuevit, sed quodam tempore vir quispiam pius, cum noctu oraret, audivit Angelos in coelo canentes. Idem accidit pluribus annis eadem semper nocte. Quare petiit a Domino ut, quid hoc sibi rei vellet, ipsi revelaretur. Et indicatum est ei Angelos ita in coelis gaudere, ac velut solemnizare, quod istiusmodi nocte nata esset beata Virgo. Ille igitur rem quam audiverat, ad Papam defert: qui quum intellexisset eum virum esse sanctum et magnae auctoritatis, credens ipsum vera loqui, instituit ut per totum mundum christianum, festum hoc celebraretur. Nec vero habet jejunium, vel octavam institutionis, potest tamen nihilominus habere devotionis. Legitur hoc festo Evangelium: *Liber generationis*, ubi agitur de genealogia Christi. Sed quaeritur cur in generatione potius computetur Joseph, quam beata Maria, quum Christus non sit filius Joseph? Verum enimvero in veteri Testamento potius solet fieri computatio per viros, quam per foeminas, nec multum refert per quem hic fiat computatio, quum Joseph et beata Maria eamdem habuerint generationem. Et sane, Christus maluit fabri filius vocari, quam ut mater sua lapidibus obrueretur. Revera filius fabri fuit, non illius Nazareni, sed fabri ejus, qui fabricatus est auroram et solem.

CAPUT CL.

DE SANCTIS SAPIENTIA, FELICE, ET AUDACTO.

Sapientia mulier fuit sancta quae tres habuit filias, Fidem, Spem, Charitatem, quae omnes martyrium cum matre susceperunt. Sed de beatis Felice et Audacto sciendum est, quod cum beatus Felix pro Christi nomine ad martyrium duceretur, quidam subito sese in medium protulit, inquiens: Et ego sum Christianus: ad quem responderunt carnifices: Ergo et tu venies. Cum i-

gitur nomen illius ignoraretur, appellatus est Audactus, quasi beato Feelici audacter associatus.

CAPUT CLI.

DE EXALTATIONE SANCTAE CRUCIS.

Exaltata fuit sancta Crux, ejusque festum institutum eo tempore, quo Heraclius vicit Cosroen regem Persarum. Hic autem Cosroe quum, destructa Jerosolyma, Crucem Domini inde abstulisset, facta domo ad similitudinem coeli, fecit sibi in ea sedem, ac lignum a dextris posuit loco Filii, gallum a sinistris loco Spiritus sancti, atque ita ipse in medio stans se Deum et Dominum appellari voluit. Quod audiens Heraclius imperator romanus, aciem movit juxta Danubium illum, qui apud Persas est, non hunc qui in Suevia oritur. Nam nomen alterius illius forte ex his partibus in illas transiisse dicere possumus, et vocabulo hujus esse appellatum, sicut Trojani fecisse dicuntur. Hinc victo filio Cosroes singulari certamine, Crucem Domini tulit Heraclius, voluitque illam in suum locum restituere. Sed quum appropinquaret Jerosolymam, portae civitatis per se fuerunt clausae, ut non intrare potuerit. Quod quum vehementer admiraretur, audita vox est e coelo, inquiens, Regem non sic intrasse Jerosolymam phaleratum, sed humilem et super asinam sedentem. Atque hic statim suam agnoscens elationem, ex equo desiliit, et valde est humiliatus, ac portae sua sponte ei apertae sunt, nudisque pedibus civitatem intravit. In hujus ingressu multi diversorum genere morborum afflicti per Crucem curati sunt. Ferunt ab Adamo Seth filium ejus missum fuisse in paradisum, qui ramum inde sibi datum ab Angelo retulit ad patrem, qui statim illius arboris mysterium cognoscens, eum terrae inseruit, qui in magnam arborem procrevit. Postea vero quum in templi aedificatione ex diversis mundi partibus arbores adferrentur, allata est etiam illa et relicta tamquam inutilis. Unde deinceps ad foveas quasdam civitatis posita est, per quam commode transiri possit. Hanc cum vidisset Regina Saba noluit transire, sed adoravit. Postea autem rejecta est in probaticam piscinam, quae tempore passionis Christi desiccata fuit, ac tum apparuit lignum, cui, quum aliud non invenirent, Dominum affixerunt. Major vero est festivitas Inventionis quam Exaltationis, quod ab Eusebio fuerit instituta, qui eo die fecit populum convenire ad adorandam Crucem; fuit enim hic Pontifex romanus trigesimus.

CAPUT CLII.

DE BEATO MAURITIO EJUSQUE SOCIIS.

Sequitur videndum de festo beati Mauritii, et Thebaea legione. Multae sunt Thebae, una in Ægypto a Busiride rege Ægypti condita, dicta alio nomine Heliopolis. Ex hac oriundus fuit Mauritius atque inde hi martyres dicuntur Thebaei. Alia est in Beotia a Cadmo Agenoris filio condita, a qua dicti sunt Thebani. Tertia est in Judaea, unde appellati sunt Thebites. Illi vero qui cum Mauritio mortui sunt, erant ex Thebe Ægyptiorum. Cum ergo Galli exercitum suum in Romanos eduxissent, dux Ægypti collegit exercitum in quo fuit beatus Mauritius, qui sub se habuit legionem, virorum scilicet sex millium sexcentorum et sexaginta sex. Verum quum jam essent in exercitu, tyrannus voluit eos cogere ad adorandum idola, qui ut non voluerunt, ita decimam accepit eorum partem, atque interfecit. Quod animadvertens Mauritius, sermonem suum convertit ad socios, orans ut viriliter agerent et starent, qui sic ab eo corroborati martyrium perpessi sunt. Postea vero omnes reliqui una cum ipso Mauritio pro fide Christi interfecti sunt. Sed illi priusquam Romam venissent, sunt baptizati.

CAPUT CLIII.

DE SANCTO MATTHAEO.

De beato Matthaeo hoc tantum dicimus, quod levita fuit, ideoque in lege magis edoctus. Inde est quod profundae significationis oppositiones adversus hostes suos fecerit. Fuit autem Hebraeus, quare et Hebraeis Evangelium hebraiċe scripsit. Ubi obiter animadverte nos Hebraeos dicere, si quando de lingua loquimur, Judaeos cum de ritu vel gente. Postea hujus liber translatus est in graecum, et deinde ex graeco in latinum. Praedicavit autem sub Cajo Caligula, qui sic nominatus est, quod quum nasceretur in expeditione, caligis fuit coopertus. Scripsit vero Joannes sub Nerva, Marcus sub Nerone. Sed quo tempore Lucas scripserit, incertum est. Nomen hoc Matthaeus, ut inquit Beda in sua Orthographia, per duplex tt scribitur.

CAPUT CLIV.

DE FESTO ANGELORUM, SIVE MICHAELIS.

Festum Angelorum, quod hoc tempore colitur, est dedicationis, quando eis basilicae dedicatae sunt, quoniam hoc festum omnium Angelorum dicitur. De Barbarorum autem fuga et tauro agitur inter Pascha et festum Ascensionis, quando de festo Angelorum agitur. Proinde vero de nominibus Angelorum dicimus, quod ea ex sacris libris colligimus. Ceterum in festo sancti Michaëlis cum de Angelis omnibus agatur, Mi-

chaël nominatur, quia ipse praeest paradiso, et ad suscipiendas animas princeps est constitutus. Hic quoniam in Gargano monte visus sit, ac ipse locum sibi in alto elegerit, ideo ei ubique fere terrarum in edito loco basilica constituitur. Sanctis vero quasi hominibus et terrenis in imo templa dedicantur. Dicunt autem nonnulli tot esse in quolibet Angelorum ordine legiones, quot sunt legionis unitates, scilicet sex mille sexcentae et sexaginta sex. Certum est tamen plures esse legiones, quam ordines, unde Dominus inquit Petro: *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum?*(1). Ait Haymo, tertius Episcopus Halberstatensis, quod si quis posset videre spirituales creaturas, ita eas videret ebullire in aëre, tamquam minimas atomos in splendore solis. Constantinus etiam Imperator quum ad oras transmarinas proficisceretur, invenit Eusebium virum sanctissimum, cui dixit: Vir sancte, pete a me qua potissimum re Ecclesia tua ditetur. Ille vero respondit, Ecclesiam suam satis divitiis abundare, sed se rogare, rescriberet, ut in omnibus mundi plagis scrutarentur nomina sanctorum, et eorum passionum tempora, ac sub quibus et quemadmodum passi sunt. Quo quidem facto, refert Eusebius, quolibet anni die plusquam quinque milia sanctorum festa concurrere. Unde fertur Gregorius dixisse: Totus mundus sanctis plenus est. Quod autem Michaël dicitur pugnasse contra draconem, allegorice quidam intelligi volunt, videlicet Michaël, idest, Christus. Dicunt tamen alii historice esse intelligendum, quoniam scilicet mysterio Michaëlis et Angelorum ejus depulsus est diabolus. Quamobrem ita etiam depingitur in Ecclesia propter laicos. Quaeritur praeterea utrum Michaël sit nomen unius Angeli, an vero plurium? Dicunt aliqui unius esse. Sed putant alii, quod quando unus Angelorum mittitur ad aliquod magnum et mirabile faciendum, is Michaël nuncupetur. Certum est autem Michaëlem fuisse, qui missus est in Aegyptum, et celebres illas ac famosas plagas fecerit, et mare rubrum diviserit.

CAPUT CLV.

DE SANCTO REMIGIO.

Sanctus Remigius Gallorum dicitur pontifex, quoniam primus Regem Gallorum inunxit, atque ideo in tanto honore et veneratione habetur in Francia, ut festum illud obfuscet festum beati Michaëlis.

(1) Matth. 26.

CAPUT CLVI.

DE SANCTO LUCA.

Lucas natione fuit Syrus, patria Anthiochenus, et praedicavit in Bithinia, atque illic propria morte absque martyrio vitam feliciter finivit. Vixit autem octoginta annis, et duo volumina posteritati reliquit, Evangelium videlicet, et Actus Apostolorum. Fuit discipulus Pauli, a quo, quae docuit, didicit, sicut Marcus a Petro. In prologo tamen Evangelii invenitur, quod ipse didicisset a quibusdam qui a principio fuerunt cum Domino. Ex quo sequi videretur, quod non ex Paulo didicisset, cum hic a principio cum Domino non fuerit. Verum quaedam ex Paulo didicit, quaedam etiam ex aliis: sed maxime tamen a Paulo edoctus est.

CAPUT CLVII.

DE SIMONE ET JUDA.

Jacobus, Simon, Judas, qui et Thaddaeus, Joseph, Bersabas qui et Justus cognominatus est, ne propter injustitiam ab Apostolatu fuisse repulsus credatur, fratres fuerunt, inter hos scilicet Joseph, Barsabam et Matthiam facta est sortitio. Atque ille quidem Jacobus frater Domini dictus est, quoniam omnes cognati hebraeo idiomate fratres vocantur, vel quia ipsi erat quam simillimus: Joseph vero cognatus dicitur Domini, quia cognatus esset fortasse ex parte matris, nimirum beatae Mariae. De Simone fertur, quod sit crucifixus. Sed prius tamen in Ægypto praedicavit, ac postea venit Jerosolymam, atque illic post beatum Jacobum minorem, qui dictus est frater Domini, creatus est Episcopus. Vixit autem centum et viginti annis, suscitavitque, antequam moreretur, triginta mortuos, filium nempe sui hospitis submersum fluctibus, et ejus gratia ceteros. Obiit vero annorum centum et viginti in Bosphoro, non in Pastophorio, ut quidam censent. Est autem Pastophorium, ut nonnulli volunt, porticus templi, in qua jacebant custodes templi. Judas vero praedicavit apud Persas et Medos, atque ibi mortuus est apud Harmenios.

CAPUT LVIII.

DE FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Posteaquam haec de sanctis hucusque prosecuti sumus, necessarium plane est, ut ad maximum illud et generale festum veniamus, videlicet omnium sanctorum. Sed quamobrem istud

fuerit institutum, et quare hoc praesertim tempore fiat, satis, ut ego quidem arbitror, supra ostensum est. Pauca tamen adhuc de eo dicenda restant, nimirum de jejunio et ordine ipsius officii. Festum ergo hoc jejunium habet institutionis, nec debet profecto aliquis comedere nisi vesperis, nec jejunium oportet mutari, ut quidam faciunt, propter festum sancti Quintini. Ait enim ille: *Putasne sancti gaudeant cibis, qui meruerunt vitam jejuniis?* Quoniam autem festum hoc omnium est sanctorum, ideo variatur illius officium, prout habetur varietas sanctorum. Prima enim antiphona, prima lectio, et primum responsum cantatur de Trinitate, quod festum est Trinitatis. Secundo loco canitur de beata Maria, tertio de Angelis, quarto de Prophetis, quinto de Apostolis, sexto de Martyribus, septimo de Confessoribus, octavo de Virginibus, nono de omnibus sanctis. Atque in horum quidem officiorum lectionibus observatur auctoritas, nam praestantior in Ecclesia, si Episcopus praesens fuerit, recitabit lectionem de Trinitate, vel decanus, vel saltem sacerdos, et sic fiet descensus in legendo personarum usque ad pueros. Octavam namque lectionem leget unus ex pueris. Nonam enim lectionem majoris est semper recitare.

CAPUT CLIX.

DE OFFICIO MORTUORUM, AC RATIONE SEPELIENDI.

Nunc agendum est de officio mortuorum, et quidem primo de loco ubi debeant sepeliri; secundo de iis qui sunt sepeliendi, et de modo ac ratione sepeliendi; tertio quis eam rationem invenerit et quamobrem; ac tandem de ipso officio. Non puto esse operae pretium ut eam repetamus divisionem quam in initio *de locis* fecimus, ad quam nos lectorem modo remittimus. Verum illud dumtaxat hic sciamus, religiosum locum dici eum, juxta leges et instituta Romanorum, in quo sepelitur corpus alicujus hominis, seu caput tantum. Ac ideo caput dico, quoniam nullus duas habere potest sepulturas, sed ubi caput est, ibi alicujus esse dicitur sepultura. Sive ergo Christianus, sive paganus, sive infans, etiam non baptizatus, aliquo in loco sepeliatur, secundum Romanorum instituta, locus ille religiosus appellabitur. At vero Christiani non eum locum censent esse religiosum, ubi sepelitur Judaeus, vel paganus, vel infans non baptizatus, sed tantum ubi Christianus, usque adeo, ut si excommunicatus aliquis sit ibi sepultus, inde extrahatur, atque extra coemeterium ejiciatur. Locus autem iste diversis appellatur nominibus, ut coemeterium et polyandrium. Atque ipsum sepulchrum hujusmodi: Mausoleum, dormitorium, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, tumulus. Dicitur autem coemeterium a graeco verbo κοιμαω, quod est *sopio*, quasi quod illic mortui dormiant, unde etiam nominatum est dormitorium. Poliandrium locus appellatur, ubi multa sunt sepulchra publica. Mausoleum dictum est a Mausoli sepulchro, quod Arthemisia ejus uxor aedificavit ita egregiis operibus, ut inter septem orbis miracula numeretur; attollebatur enim in altitudinem viginti quinque cubitorum, ac columnis cingebatur triginta sex: quare ab hoc sepulchro omnia pretiosa sepulchra isto nomine *mausolea* sunt appellata. Monumentum vero nominatur a monendo, quod nos praetereuntes qui in monumentis et sepulchris sunt admoneant, se olim fuisse et perinde mortales, ut et nos meminerimus, quod cineres sumus et in cineres revertemur, pulvis et in pulverem redibimus. Tumulus appellatus est, quasi terra tumens, idest, collis, quod ibi coacervari terra consuevit. Ergastulum dictum est per antiphrasin ab εργαζομαι, *operor*, quasi quod in sepulchris corpora minime laborent, sed requiescant qui in Domino moriuntur. Sic item sarcophagus appellatus est a σαρξ σαρκος, *caro*, et φαγω *comedo*, quasi illic caro consumatur et comedatur. Dicitur etiam Pyramis sepulchrum ejusmodi, quod flammae habet similitudinem, ita ut elato vertice in acutum tendat, est enim altissimum genus sepulturae. Tale Romae visitur, in quo positi sunt cineres Julii Caesaris, vocaturque acus sancti Petri, atque etiam nunc in dubio est, an ex uno constet lapide, an vero ex pluribus. Similem Pyramidem extruxit Caesar Turonis, juxta ripam Liguris, et in ea inclusit cujusdam sui amici cineres, qui fuit interfectus.

Nunc ergo deinceps de iis qui sunt sepeliendi dicamus, et prius quidem quibus locis debeant sepeliri, et an locus eis etiam aliquid conferat, nec ne. Ac nonnulli sane arbitrantur locum mortuo non prodesse, quod hinc confirmare volunt, cum Lucifer e coelo fuerit ejectus, et Adam e paradiso expulsus, quae tamen loca sunt optima, nequicquam bonitatis eis contulerunt. Item Joab in tabernaculo fuit interfectus, et Job in sterquilinio triumphavit. Potest autem locus obesse, ut si quis sepeliatur in Ecclesia, quum non sit dignus. Certe nullum corpus in Ecclesia debet sepeliri, nisi sint corpora sanctorum Patrum, qui dicuntur patroni, idest, defensores. Ipsi enim meritis suis totam patriam defendunt. Sed ceteri circa Ecclesiam debent sepeliri. Dicunt enim quidam, quod locus triginta pedum circa Ecclesiam in eum finem debeat consecrari. Alii vero putant solam Episcopi circuitionem, quando Ecclesiam dedicat, sufficere. Olim enim apud veteres solebant homines in suis aedibus sepeliri. Sed propter

foetorem cadaverum statuerunt, ut extra civitatem sepelirentur, et locum quemdam communem ad hoc quasi sanctificarent. Nobiles vero sepeliebantur in montibus,sive in eorum medio, sive in radicibus. Proinde si quis interficiatur in obsidione, vel aliquo tumultu, nec posset haberi coemeterium, sepeliant ipsum ubi possunt. Si vero aliquis moriatur in mari, et terra fuerit vicina, navigent illuc, ipsumque ibi sepeliant. Sed si procul a terra abfuerint, videantque in medio mari insulam, vertant eo vela, et sepeliatur in insula. Verum si terram penitus non videant, paretur ipsi domuncula quaedam ex lignis, si possit haberi, et projiciatur in mare. Quo etiam modo fiat,si dives fuerit;sed cum thesauro suo, si habet, ejiciatur, ut qui eum invenerint, et ex thesauro ipsum nobilem fuisse cognoscant, aut certe amore thesauri ipsum terrae mandent. Verum enimvero animadverte quandocumque sepelitur christianus,vel quocumque etiam loco,Crucem capiti ejus apponi debere, ad designandum illum fuisse christianum; vel ob id etiam, quod summopere diabolus signum hoc pertimescat, et ad eum locum horreat accedere, qui cruce est designatus.

Videndum deinceps est unde coemeterium initium habuerit, videlicet ab Abrahamo. Hic enim emit agrum ab Ephron Hethaeo, in quo duplex erat spelunca, ubi ipse sepultus est cum Sara, Isaac, Jacob, Adam et Heva. Ad hoc enim emit, ut sibi et suis sepultura esset. Duplex spelunca ideo dicebatur, quoniam ibi duo sepeliebantur contigue, maritus et uxor: in una sepeliebantur viri, in alia mulieres; vel etiam, quia duplex fiebat unicuique spelunca sepeliendo, in modum cathedrae; sepeliebantur enim quasi sedentes, et pars speluncae superior quae a natibus truncum capiebat, dicebatur una spelunca; pars vero quae continebat pedes,crura et foemora, dicebatur spelunca alia. Opportune hic considera non legi in prima aetate nisi duo duntaxat sacramenta fuisse inventa, oblationem nimirum et poenitentiam, sed in secunda cultum Dei fuisse ampliatum, fecit enim Noe arcam, atque ibi inclusit multa animalia ad sacrificandum Deo. In quarta autem aetate divinus cultus magis auctus est. Tunc enim lex data est, et multa genera sacrificiorum offerebantur Domino. Sic in quinta aetate magis adhuc auctus est; tum namque factum est templum, et cultus divinus optime sane habuit incrementum. In sexta tandem aetate venit Christus, qui seipsum obtulit Deo hostiam placentem, et sufficientem pro omnibus. Porro autem in coemeterio christianorum non nisi christianus sepeliri debet, nec tamen omnis; nullus enim in suo maleficio interfectus sepeliri debet in coemeterio, ut latro, si in latrocinio interficiatur. Intellige autem hic maleficium, si sit mortale peccatum, ut interfectus in adulterio, et in ludis ethnicorum. Si vero moriatur subito in ludis consuetis, ut in ludo pilae, potest sepeliri in coemeterio, sed sine psalmis et sine exequiis. Si praeterea aliquis ex prostribulo rediens,vel ex alio casu non confessus moriatur, si legitimis testibus potest probari eum fuisse fornicatum, nec postea confessum, in coemeterio sepeliri non debet; si non potest probari, sepeliri licebit. Latro in eo loco in quo suspenditur,sepeliatur,si prius confessioni non satisfecerit, si autem satisfecerit, in coemeterio sepeliatur. Mulier si in partu moriatur, utique in Ecclesia sepulturae tradi non debet,sed extra eam.Quare canantur ei exequiae, et postea sepeliatur in coemeterio, sed puer excidatur e ventre ejus, ac sepeliatur extra coemeterium.

Debent autem mortui ad hunc modum sepeliri, sudariis videlicet induti, et ut caligas circa tibias habeant et soleas in pedibus, quo significent ita se paratos esse ad judicium. Ponantur praeterea capite versus occidentem, et pedibus versus orientem. At vero clerici si sint ordinati, illis indumentis sepeliantur, quibus fuerant ordinati: si non habeant Ordines, more laicorum, et non tondeantur ac radantur. Omnium autem corpora debent lavari, ad significandum, quod si anima per confessionem a culpa fuerit mundata, utrumque, hoc est,anima et corpus, in die judicii sempiternam habebunt glorificationem. Si vero aliquis in hastiludio moriatur absque poenitentia, quando videlicet sacerdotem ipse non quaerit, sepeliatur instar asini, atque ita quoque si in ripa. Sed si ludi gratia,vel propter negotium suum conficiendum naviget ac pereat, potest sepeliri in coemeterio; de istiusmodi enim non judicat Ecclesia manifeste. Si quis subito morietur,non propter aliquam causam manifestam,sed occulto Dei judicio, honorifice sepeliatur; Justus enim quacumque causa moriatur, salvabitur. Qui denique sibi manum inferunt, ac mortem propria voluntate depaciscuntur, non debent in coemeterio habere sepulturam.

Solet autem hic quaeri utrum post diem judicii homines sint futuri nudi, an vero vestiti. Et videtur quidem quod vestiti, quoniam Angeli semper vestiti solent apparere, et Christus etiam post resurrectionem cum veste visus est, ac in Transfiguratione quoque fuit vestitus; unde illud: *Vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix* (1). Contra vero videtur quod erunt nudi, idque ex ea auctoritate, quod ea tum sumus futuri forma in qua fuit Adam ante peccatum, atque etiam in meliori; atqui tunc nudus fuit, ergo et nos similiter erimus nudi. Verum nihil nos dicendo

(1) Matth. 17.

praesumamus de veste vel de qualitate, nisi unum hoc, videlicet illic neque deformitatem fore, neque infirmitatem.

CAPUT CLX.

DE INSTITUTIONE OFFICII MORTUORUM.

Sequitur de officio, et primo quidem a quibus fuit institutum, secundo a quibus fuit auctum, tertio a quibus habuit initium, quarto de modo celebrandi. Officium ergo mortuorum primo ab Apostolis fuit institutum, sed ab origine, ut testatur Isidorus in libro *de Ecclesiasticis officiis*, fuit auctum, et ex maxima parte ordinatum. Unde ipsum commendat beatus Augustinus in quodam libro, quem ille appellat *Enchiridion*, inquiens tale officium fuisse secundum in ecclesiasticis officiis post Apostolos. Officium hoc initium habuit a veteri lege. Legitur enim quod, mortuo Jacob, Joseph et alii fratres ejus, ut eis praeceperat, cum multis Ægyptiis attulerunt eum in Hebron, sed prius fleverunt ipsum in Ægypto triginta diebus, ac postea septem in area Athad. Praeterea legitur quod, mortuo Moyse, populus Israëliticus eum deploravit triginta diebus, quemadmodum etiam ferunt factum fuisse de Aaron et Maria (1). Verum animadverte, quod, mortuo Josue, qui eos in terram promissionis introduxerat, non legatur ipsum populus flevisse, quamvis tamen contra credatur. Ideo de Josue tacet historia, quia praefiguravit Christum, et mors ejus mortem Christi, videlicet ejus qui nos a morte redimens, ad vitae patriam reduxit, ubi neque luctus neque dolor est. Propter figuram igitur de morte illius historia tacet, sicut alibi de patre Melchisedech, qui Christum figuravit, quoniam non legitur habuisse patrem, quemadmodnm nec Christus patrem habuit hominem. De Moyse (licet melior credatur fuisse quam Josue) et de aliis qui mortui sunt in deserto, populus dicitur flevisse, quoniam desertum aliquando alienationem a Deo significat; pro illis itaque flendum est, qui per peccata sua a Deo alienantur. Ex qua quidem re inquit Salomon: *Luctus mortui septem dies: fatui autem et impii omnes dies vitae illorum* (2). Sic: *Filius sapiens laetificat patrem: filius vero stultus moestitia est matris suae* (3). Septenarius igitur mortuorum luctus et trigenarius a veteri Testamento sumpsit exordium; quemadmodum enim Jacob filii fleverunt septem diebus, et Moysen triginta, ita quoque Ecclesia quandoque septem diebus, quandoque triginta suorum mortuorum celebrat officium. Notemus interim quatuor modis subveniri mortuis, oratione videlicet, amicorum eleemosyna, cognatorum jejunio et Missarum celebratione. Septem ergo diebus nostris mortuis officium facimus, ut ad sabbatum animarum citius valeant pervenire: aut certe propter septenarium animae et corporis; habet enim anima tres potissimum proprietates, uti nimirum ratione, concupiscere, et irasci. Corpus vero ex quatuor constat elementis. Ut itaque peccata quae homo commisit per haec septem deleantur, septenarium mortuis celebramus. Ter decem triginta faciunt. Per ter intelligimus Trinitatem, per decem Decalogum. Quare trigenarium mortuis ideo facimus, ut quod in observatione decem praeceptorum deliquerunt, Dei misericordia eis condonetur. Quidam tamen tribus diebus hoc faciunt, ut in eo triduana Christi sepultura repraesentetur, et quod vivus peccaverit cogitatione, verbo et opere, mortuo remittatur. Quod autem plerique officium faciunt novem dierum, licet ea consideratione hoc faciant, ut per hujusmodi officium illorum mortui a poenis liberentur, ac novem ordinibus Angelorum associentur; non tamen approbatur, sed omnino interdicitur, quoniam ab ethnicis sumptum esse videtur, qui nono die cineres et busta suorum recondebant. Sicut enim non imitamur Judaeos in celebrando Pascha, ita etiam in hoc officio ethnicos imitari plane prohibitum est. Sunt praeterea nonnulli qui quinquagenarium faciunt, et alii qui quadragenarium; sed hi utrique satis cum ratione facere videntur. Qui enim quinquagenarium faciunt ab Abrahamo occasionem sumere videntur, qui ex Domino, volente Sodomam subvertere, quaesivit, num si quinquaginta in ea essent justi, illi parceret. Nam et quinquagenarius numerus perfectus est, et significat annum Jubileum, idest, octavam aetatem, in qua erit remissio et plena libertas. Ut ergo animae mortuorum plenam libertatem et suorum peccatorum remissionem adipiscantur, quinquaginta diebus pro illis a quibusdam celebratur officium. Quadragenarium vero ideo quidam faciunt, ut illis qui decesserunt et transgressi sunt in decem praeceptis, et in doctrina quatuor Evangelistarum, condonetur.

CAPUT CLXI.

DE CELEBRATIONE MORTUORUM OFFICII.

Praeterea modo videamus de ipsius officii celebratione. Ac primo quidem, ut sciamus quae sint tacenda, et secundo quae sint dicenda, quoniam officium mortuorum imitatur triduanam Christi sepulturam, et illius omnino vestigia sequitur. Sicut ergo tribus illis diebus, ita et in hoc

(1) Deut. c. 34.
(2) Eccli. 22.
(3) Prov. 10.

officio omnia cantica laetitiae subticemus. Inde etiam est quod *Domine labia mea aperies* ad matutinas, vel vigilias mortuorum,et *Deus in adjutorium*, non dicatur in principiis horarum, neque *Venite exultemus*,neque *Gloria Patri* ad Responsorium, aut sub fine psalmorum. Pari modo ad Lectiones neque benedictiones petimus,neque damus, nec *Tu autem Domine*, nec *Deo gratias* unquam dicimus, usque adeo ut ne ad Missam quidem. Posset tamen et alia ratio reddi, quamobrem in officio mortuorum haec taceantur;quum enim mortuorum exequias celebramus, ad plangendum venimus et lacrymandum, non ad solemnizandum. Ob quam rem sane laetitiae cantica subticemus, nam non bene convenit huic officio *Venite exultemus*, nec *Domine labia mea*, sed potius cum eo videntur repugnare. Officium autem mortuorum a Vesperis incipit,quas in hunc modum auspicamur: *Placebo Domino.* Quibus absolutis,sequitur Completorium, ac postea vigiliae, quarum tria sunt genera. In quibusdam enim Ecclesiis novem leguntur Lectiones ex Job; in aliis vero totidem, sed ex libro Sapientiae. Incipiunt autem hae hoc pacto: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.* Sunt rursus aliae Ecclesiae, in quibus itidem novem recitantur Lectiones; verum ex sermone quodam beati Augustini, quem ille composuit de mortuis, et quem finivit in hunc modum: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*, quod a quibusdam dicitur sub finem Lectionum loco *Tu autem Domine*: quemadmodum in Adventu Domini, in Nativitate, et in Epiphania Lectiones Isajae finiuntur hoc pacto: *Convertimini ad me et salvi eritis*, et Lamentationes Jeremiae ad tenebras hac ratione: *Jerusalem Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum.* Verum aliis diebus hoc modo: *Tu autem Domine etc.* Atque ita sunt quatuor modi finiendi Lectiones. Ad Missam proinde thus offerri non debet, quamvis hoc tempore ita usu receptum sit, nam in veteri lege prohibitum fuit ne pro peccato offerretur oleum laetitiae, nec thus suavitatis; ubi enim peccatum, ibi tenebrae, atque illic non debet esse laetitia, nec suavitas, sed luctus et contritio cordis.Quocirca et exequiae, quas nos facimus, ad mortuorum commissa celebrantur. Animadverte interim in lege Moysi prohibitum fuisse a Domino, ne thymiama boni odoris, vel thus sibi sacrificium aliquis adoleret in usus suos, ut odore ejus frueretur, quod si quis faceret, periret e populo suo. Atque ideo moris est in Ecclesia, ut ad altare benedictum ac consecratum thus offeratur; quum vero descendit thuribulum vel ad clericos, vel ad laicos, tum aliud thus sine benedictione usurpetur, atque hominibus offeratur.

Consuetum est hic quaeri, cur ad Missam mortuorum pax non detur: et sane triplex assignatur ratio. Prima est, quia officium hoc, uti dictum est, triduanam Christi significat sepulturam, quando pax non datur propter osculum Judae. Secunda , quoniam non communicamus mortuis, quod nobis minime respondeant. Unde profecto etiam est, quod corpus sive cadaver in Ecclesia esse non debeat quamdiu Missa de die celebratur, atque adeo si adsit, illinc oporteat asportari, dum de mortuis Missa canatur. Tertia est, quia sicut ex multis granis simul collectis unus efficitur panis, et ex multis racemis vinum exprimitur; ita quoque ex multis fidelibus quorum quidam sunt boni, et quidam mali, una constituitur Ecclesia.Quoniam ergo mortuus homo nescitur utrum sit ex conformitate Ecclesiae, et pacem habeat cum suo Creatore, ideo ad Missam pacem non damus. Non autem dicimus *Benedicamus Domino*, nec *Deo gratias*, nec laudes aliquas referimus, quia non est unde sint agendae, quum necdum appareat eorum requies. Illud praeterea animadvertendum est, officium mortuorum finiri nona hora, et non habere secundas vesperas, quo significatur quod hoc officium tunc finem habebit, cum animae salvandorum ab omni poena liberatae sempiterna laetitia perfruentur. Proinde sancti, de quorum glorificatione in anima certa est Ecclesia,primas et secundas Vesperas habent, si in eorum officio novem Lectiones decantentur. Et quidem propter glorificationem animae et corporis quam habebunt, quaeque nunquam finem sit habitura. Si autem non nisi tres Lectiones canantur,primas tantum Vesperas habebunt. Nunc porro dicendum est, quemadmodum corpus sit sepeliendum, et quomodo tumulandum, et ad Ecclesiam deportandum, a quibus, et quando. Quando ergo jam aliquis animam agere videtur, humi collocari oportet super cineres, vel paleas, quo innuitur quod cinis est, et in cinerem revertetur, quod ut aliis de se exemplum praeberet, beatus Martinus fecisse legitur. Debet praeterea recitari Passio Domini, vel ejus pars aliqua ante morientem, si sit literatus et doctus, ut moveatur ad majorem compunctionem. Sic quoque et Crux ante pedes ejus esse oportet, ut jam moriens eam intueatur, quo vel inde magis conteratur. Debet recta jacere facie, ut coelum aspiciat. Priusquam vero exspiraverit, necessarium est ut campanae pulsentur, idque ideo ut populus audiens oret pro eo. Pro mulieribus quidem bis, quoniam mulier invenit alienationem. Ipsa namque primo fecit, quo homo alienaretur a Deo. Quare secundus dies non habuit benedictionem. Pro viro autem ter pulsatur, quod ab ipso Trinitatis quoddam in homine apparuerit exemplum. Primo enim Adamus formatus est e terra, deinde mulier ex Adamo, ac

postea ex utroque creatus est homo, ut ad eum modum hinc nata sit Trinitas quaedam. Ad postremum pro ecclesiastico tot vicibus debet compulsari, quot habeat Ordines, ut sciat populus pro quo sit orandum. Pari ratione pulsari oportet quando portatur ad Ecclesiam, et quando rursus ex ea ad tumulum. Priusquam autem corpus sepeliatur vel pannus sublevetur, debet sacerdos vel ejus vicarius illuc venire cum aqua lustrali, seu benedicta, ac orationes pro eo ad Dominum effundens, sanctos invocare, et rogare ut ejus animam suscipiant, atque in locum gaudii deferant. Sunt enim quaedam animae, quae sunt perfectae, ut quam cito exeunt e corporibus, ad coelos evolent. Sunt et aliae prorsus malae, quae illico ad inferos cadunt. Verum praeter has, sunt et aliae mediae pro quibus hujusmodi fit commendatio, idque tantum propter incertitudinem. Proinde abluto corpore et velato, oportet portari ad Ecclesiam, ac tunc debet Missa cantari, ubi profecto animadvertas in quibusdam Ecclesiis unicuique dari candelam in choro in altera manu, et in altera quod offeratur, ac sic lecto Evangelio ea offeruntur sacerdoti pro mortuo, atque tum hujusmodi cantari solet versus: *Hostias et preces.* Missa celebrata, ante cadaver praecantat sacerdos, et si plures sint sacerdotes omnes debent habere stolas, ac cum eo orationes dicere. Peracto autem officio praecantationis, portatur ad sepulchrum cum hujusmodi Psalmis: *In exitu, Confitemini,* et aliis, qui ad hoc peculiariter sunt instituti. Verum portari debet a similibus, ut si diaconus fuerit, a diaconis, si sacerdos, a sacerdotibus, si illic praesto sint. Sin vero non, minime, cum necessitas legi non subjiciatur. Sic clericus a clericis, catholicus a catholicis. Si vero fuerit ex fraternitate (et quam ita vocant, et saepe faciunt inter se homines) ab eis debet portari. Sed mulieribus non est permissum cadavera deportare, ne eorum corpora nuda videant, quod fortassis aliquando contingeret, quemadmodum nec licitum est eis pacem dare ad evitandam lasciviam. Deinde vero ponitur in sepulchro, et illic aqua apponitur benedicta, ac prunae cum thure. Et profecto aqua benedicta ideo, ne ad corpus daemones accedant, quos hujusmodi aqua abigit ac propellit. Solent enim diaboli saepenumero in mortuorum desaevire corpora, et quod non potuerunt in vita, id faciunt saltem post mortem. Thus autem apponitur propter corporis foetorem removendum, et prunae ad designandum, quod terra illa in usus communes amplius redigi nequeat. Diutius enim carbo sub terra conservatur, quam aliud quippiam, quod possit illic in testimonium relinqui. Hedera vel laurus quae in perpetuum frondium servant virorem in sarcophago prope corpora ponuntur, ad declarandum, quod illi qui moriuntur, vivere quidem non desistunt, quia quamvis corpore moriuntur, anima tamen vivunt. Alia sane ratione in funeribus habebatur cupressus. Nam, quemadmodum haec caesa non iterum revirescit, sed tota moritur, ita homo ex eo quod moritur, non rursum reviviscit. Haec de mortuis dicta sufficiant, ac de festis quatuor Coronatorum deinceps agamus.

CAPUT CLXII.

DE FESTO QUATUOR CORONATORUM.

Ferunt quidem novem, sed quatuor eorum dicuntur Coronati, quod eorum nomina hominibus erant ignota. Hi fuerunt lapicidae, qui venerant ad construendum templum Diocletiani, quod erat Romae. Sed cum cognovissent eos esse Christianos, martyrio coronati sunt: et quum nomina illorum nescirentur, dicti sunt Coronati.

CAPUT CLXIII.

DE SOLEMNITATE BEATI MARTINI.

Sciendum vero est de beato Martino, quod par et aequalis Apostolis sit appellatus, pro suscitatione quorumdam mortuorum, ut plerique arbitrantur, cum idem et multi alii martyres fecerunt et confessores. Verum potius ob quoddam miraculum, quod contigit, cum Turonis esset Episcopus. Nam cum hybernis mensibus pauper ei seminudus obviam veniret, orans sibi vestimentum dari, accersito archidiacono, statim algentem jussit vestiri. Quod quum archidiaconus facere distulisset, irrupit pauper in sacrarium, quod intraverat Martinus, conquerens se a clerico dissimulatum, atque algere deplorans. Eo audito, Martinus illico occulte suam eduxit tunicam, ac suo concessit precatori, petiitque ab archidiacono, priusquam celebraret, tunicam quam pauperi emere jusserat, atque eam vilem, hispidam et brevem clanculum induit. Atque ita sane paravit se ad celebranda Missarum solemnia. Sed quum ante altare, ut moris est in Praefatione, sisteret, manusque ad Dominum sublevaret, ita ut brachia ejus facile ob amplitudinem et brevitatem manicarum conspicerentur, illico aurei torques ipsa honeste operuerunt, et supra caput ejus igneus globus visus est. Quo quidem declaratum fuit Spiritum sanctum in eum descendisse ad confirmationem et robur, sicut in Apostolis ipso die Pentecostes; quapropter ergo non immerito dictus est par Apostolis. Fuit autem oriundus ex Pannonia, quae est prope Austriam, unde etiam fuit beatus Hieronymus. Fecit prae-

terea multa signa et innumera miracula, quae conscripserunt Sulpitius et Fortunatus, ut qui ipsum multum adamarunt. Quod autem ad officium attinet,considerandum est, hunc solum inter Confessores institutionis octavam habere, sicut et beatus Laurentius vigiliam, quod ipse die passionis suae dixerit, quod in ejus festo repetit Ecclesia: *Igne me examinasti, etc.* Sed Martinus in agone mortis dixit astanti daemoni: *Nihil in in me invenies, cruenta bestia.*Ecce quam optime conveniunt merita. Ergo ille tamquam qui caeteros martyrio longe superarit, vigiliam habet, atque hic confessor caeteris item praestantior, solus habet octavam.

CAPUT CLIV.

DE FESTO ANDREAE ET THOMA APOSTOLORUM.

Cognoscere operae pretium est Andream colore fuisse nigro, barba prolixa, ac statura mediocri. Hoc ideo a nobis dictum sit, ut sciatur qualis in Ecclesia pingi debeat, quod simili ratione faciendum esset in omnibus Apostolis atque aliis sanctis. Ceteroquin enim mentiremur in litera laicorum, nempe in picturis. Concionatus autem est in Achaja et Athenis, ac circa illas partes. Valde excellenti fuit merito, nec quidem sine causa beatus Gregorius adeo ipsi fuit addictus, ut primum ejus fecerit officium, et monasterium ei condiderit, ubi idem et monachus extitit. Quadraginta mortuos simul suscitavit, quod de nullo alio legitur. Filius namque sui hospitis, quum navigaret cum triginta et novem sociis, nave fracta, submersus est: cujus pater quum misere lamentaretur in littore, misericordia motus Andreas fudit preces ad Dominum, et redditi sunt vitae universi. Tandem ad se proconsul Aegeas vocavit Andream, ut idolis sacrificaret, qui quoniam noluit et recusavit, ut in ipsius vita legitur, eum cruci affixerunt, reclamante et invito populo. Pependit itaque integro biduo in cruce per transversum, ut nonnullis placet, positus, nihilominus tamen praedicavit, et verbum Dei concionatus est, tandemque feliciter ad superos migravit. Vigiliam institutionis non habet, quia in tempore est jejuniorum, quare necesse non fuit ut ei vigilia institueretur. De beato autem Thoma nihil equidem, quod hic dicere necesse sit, habeo, cum vita ejus ex historia, quae de ipso conscripta est, satis abunde cognosci queat. Hoc tamen adjiciendum putavi, ipsum jejunium institutionis non habere ob eamdem causam, qua neque Andream habere diximus. Legitur vero hic Evangelium: *Thomas unus ex duodecim* (1). Qua ratione id fiat,satis ex iis patet,quae supra a nobis dicta sunt.

TOTIUS OPERIS CONCLUSIO.

Jam ergo duplici hactenus ratione pro ingenii nostri tenuitate ecclesiastica officia, et quae ad ea pertinere videbantur,exposuimus: primo quidem generaliter, ac deinde etiam specialiter, singillatim eo ordine explicando, quem anni circuitus nobis demonstravit. Festa item Sanctorum in suo loco, hoc est, eo die quo celebrari consueverunt, commode (ut nos quidem putavimus) reservavimus, ut quo die cujusque festum fieri dicimus, ibi et ejusdem festi ratio haberetur. Nec vero est, quod quis existimet, ita haec absolute a nobis tradi potuisse, ut in iis nihil plane desideraretur, quum divina officia ejusmodi sint, ut plene ac sufficienter in multis explicari non possint.

(1) Joan. 20.

FINIS.

INDEX CAPITUM

QUAE IN HOC OPERE CONTINENTUR

QUINTI LIBRI CAPITA.

SEXTI LIBRI CAPITA.

SEPTIMI LIBRI CAPITA.

OCTAVI LIBRI CAPITA.

RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM

AUCTORE

JOANNE BELETHO

INDEX
RERUM AC VERBORUM INSIGNIUM
HOC OPERE CONTENTORUM

Animadvertat Lector quod littera l. significat librum, et litteras c. et n. significant caput et numerum.

A

B

C

Coemeterium ad quid benedicatur. lib. 1. c. 8. n. 26. pag. 63.

D

E

F

G

H

I-J

K

L

M

N

O

Q

R

S

U - V

Z

FINIS

ERRATA	CORRIGE
Pag. 69 in summa, n. 22 *diversitas fluxerit*	*diversitas unde fluxerit.*
70 in summa, n. 53 *Ordinis ecclesiastici.*	*Ordines ecclesiastici.*
123 in summa, n. 6 *Virgae Pontificis quid notent*	*Virga Pontificis quid notet.*
125 in summa, n. 2 *Sudarium quo nobis*	*Sudarium quod nobis*
132 in summa, n. 15 *Tiara, sive citaris*	*Tiara, sive cidaris*
151 in summa, n. 6 *Purificatio quid designet*	*Thurificatio quid designet*
171 v. 6 consciaret	consociaret
181 v. 30 dici	diei
Ib. v. 44 nequent	nequeunt
182 in summa, n. 4 *Diaconus lecturus etc.*	*Subdiaconus lecturus etc.*
190 in summa, n. 7 *Versus unde ducatur*	*Versus unde dicatur.*
193 v. 10 ex cessibus	excessibus.
Ib. v. 41 *Solum sedebam*	*Solus sedebam*
195 v. 2 *sicut laetaniam*	*sicut laetantium*
196 v. 1 nostras fides	nostra fides
199 v. 27 *factis.*	*facitis.*
Ib. v. 38 gradanter	gratanter.
206 in summa, n. 15 *Symbolica expositio*	*Symboli expositio.*
312 v. 16 sanguis	sanguinis
317 in summa, n. 7 Ita Missa est	Ite, Missa est
321 v. 2 innente	innuente
Ib. v. 19 totum Trinitatem	totam Trinitatem
Ib. v. 21 corpore	corporis
Ib. v. 26 incarnatione	in incarnatione
322 v. 5 exemplo Christo	exemplo Christi
328 v. 1 plurimum	plurimorum
Ib. v. 10 ubi de hymnus	ubi de hymnis
Ib. v. 30 forsitam seperando	forsitan separando
337 v. 6 principi singulari	principi saeculari
340 v. 27 verus orientem	versus orientem
681 in summa n. 10 *Joanni Evangelistae*	*Joanni Baptistae*

Cetera, quae aut minoris momenti sunt, aut nostram fortasse diligentiam fugerunt, ipse per se Lector deprehendet, et corriget.

COMMISSIONE ARCIVESCOVILE

PER LA REVISIONE DEI LIBRI

NIHIL OBSTAT.
Hieronymus ab Alexandro
Censor Theologus.

IMPRIMATUR.
pro Deputato
Leopoldus Ruggiero *a secretis.*

